Verg. Tul. HVMANITAS. Demosth. Hom.

IOANNES FROBENIVS VERAE PHILOSOPHIAE STVDIOSIS S.D.

En tibi lector optime, Lucij Annæi Senecæ sanctissimi philosophi lucubrationes omnes, additis etiam nõnullis [illegible] Roterodami cura, si nõ ab omnibus, certe ab innumeris mendis repurgatæ. In his euoluendis si diligẽter [illegible] ris, & linguam tuam reddent expolitiorem, & uitam emendatiorem. Bene uale, & nostram industriam, tuo fauore uicissim adiuua. In indyta Germaniæ Basilea. An. M. D. XV. Mense Iulio.

Io. FRO

ΤΟΥ ΚΑΙΡΟΥ

ΝΕΜΕΣΙΣ

CONTENTA IN HOC VOLVMINE.

Finis indicis.

AD LECTOREM.

Quia admodum difficile est, in tam deprauatis exemplaribus, cuncta restituere. Igitur ubi autorem nimia uetustate corruptum arbitrati sumus, ✳ asteriscum apposuimus. ubi uero meliora interferenda putauimus, id quoque suis locis, ubi hoc signum † uideris annotauimꝰ. Proinde haec boni consulito. Nō enim ubique tutum fuit, uel q̄leuissimis coniecturis uti.

IOANNES
FROBENI
VS SVIS
TYPIS
EXCV
DE-
BAT

CVm permulta sint, uel ad mores, uel ad institutionẽ uitæ, a sapientissimis hominibus præclare & scripta, & præcepta, quæ nos ad rectam uiuendi rationẽ facile inflammare, atq; excitare debeant, uel præstãtissimorũ hominũ autoritate, uel clarissimis exemplis adductos, tamen nescio quomodo obsurdescimus, & in tot, tantisq; bonarũ artiũ disciplinis, nihil ꝑficiẽtes, desidia quadã dormitamus, neq; id animaduertimus, quãto in honore, & immortali gloria semper floruerint hi, qui se totos ad ea studia cõtulerũt, quibus res secundæ ornantur, & aduersæ æquo animo feruntur, quales fuerũt hi, qui multa, quæ uitam, aut meliorẽ facerent, aut beatam, non minus copiose, q̃ grauiter conscripserunt. Hi uero cum in altissimas rerum cogitationes animũ suum demitterent, animaduerterentq;, hoc idem & alios sæpe antea fecisse, qui sapientis nomen adepti sunt, existimarũt necessario a se quoq; faciendũ, ut non prius illa constituerent, q̃ ab eis fuissent hominũ mores, atq; urbium constituti, qui cũ in his elaborarint, quibus perspectis, atq; cognitis, ex bonis meliores efficerẽtur, siquis sensus inferis; sane debent id grauiter, molesteq; ferre, cum intelligant se nihil uigilijs suis, nihil curis, nihil deniq; cogitationibus tale quicq̃ peperisse, atq; consecutos esse, quod ad horum temporũ institutionẽ, disciplinãq; proficeret. Heu mẽtes ignaræ, o uanæ hominũ cogitatiões. Nihil enim bonum putamus, nisi quod uulgi opinio iudicat, quod in fortunæ temeritate positũ est, & collocatum. Ea uero, quorũ gradibus homines in cœlum ascẽdisse ꝑhibẽtur, irrita atq; inania putamus. Quo fit, ut cũ inde usq; eiusmodi praua cogitatio per hominũ mentes serpserit, res nostræ semper in peius collapsæ sint. Creuit enim libido, ad aucta est auaricia; dominatur uoluptas, quæ rationi inimica est, & mentis, ut ita dicam, præstringit oculos, ut quod uere bonum sit, nequeat internoscere, & sincera a fucatis discernere. Quæ cum ita sint uiri optimi, illud recte factum censeo, & in primis etiam, atq; etiã collaudo, ut sapientissimorũ hominũ præceptis pareamus, ne scriptura cũ ipsis uanescat autoribus. Multa enim sunt ipsis accuratissime, ornatissimeq; conscripta, atq; illustrata, quæ si prosequi uoluerimus, & fama, & immortali nos afficiẽt gloria. Quorum Solon & Socrates & Plato nobilissimi philosophi, principes extiterunt. Multi præterea alij & ipsi sapientes habiti, quos inter, hic, de quo uerba sum facturus, Lucius Annæus Seneca haud immerito cõmemorandus est. Cum enim omnis philosophiæ ratio foret a nostris ueteribus in treis partes distributa, naturalem uidelicet siue physicam, moralem, atq; in eam disserẽdi rationem, quam dialecticã uocant, illud certe constat, eam quoq; partem, quæ de moribus erat summo ingenio & maxima cura Aristotelem fuisse cõplexũ, perfectissimeq; de eius partibus disseruisse. Nam cum illis suis Ethicis partem illam, quæ monastica dicitur, ꝑfecisset, œconomica sunt ab eo, si famæ credere est, tanta diligentia conscripta, ut neq; aptius, neq; sanctius a quoquã in rem familiarem præcipi, conscribiq; potuerit. Quo genere philosophãdi nihil mihi uideri solet admirabilius, q̃d in actiõe magis, q̃ in cognitiõe repositũ sit. Nam semper hoc animo fui, & mecũ sentire doctissimos homines sæpe intellexi, nullã ex omnibus artibus, ac disciplinis esse, quæ societati hominũ ad beate uiuendum magis sit necessaria, q̃ hæc una, quæ de ratione uiuendi extat. Cum igitur inter eos, qui in primis numerantur, facile omniũ princeps in his existat Aristoteles, neminem tamẽ habeo, neq; ex nostris Latinis, neq; ex Græcis, quem ad rationem earum actionũ, quas a bono uiro exposcimus, Lucio Senecæ comparem. Vt enim uir ille summus Græcorum Aristoteles uirtutem constituit, ita hic noster Latinis, quales oportet ex uirtute actiones prodire, mira exhortatione demõstrauit. Non itaq; immerito dictus, uitæ magister ab omibus nostræ ætatis hominibus. Quippe, qui omnẽ philosophiæ fructum in actione constituit, ut ei difficile sit honeste uiuere, qui huius adhortationes, ac præcepta nõ legerit, quorum refertissimi sunt omnes eius libri, quos cum legimus, quem philosophum non contẽnimus? Sed quoniam de huius hominis cõtinentia, integritate, ac sapiẽtia nunq̃ satis dici posset, pauca de eius natione, uita, ac genere subijciemus. Lucius quidem Anneus Seneca, natione Hispanus, genere Cordubensis, professione uero Stoicus, nõ minus uita conspicuus, q̃ scientia præclarus extitit. Hic a Cneo Domitio Aenobarbo, qui cũ Romano exercitu missus fuerat ad expugnandam ualid[illegible]imã ciuitatem hispaniæ Cordubam, quæ a Romanorũ imperio desciuerat, captus cum duobus fratribus, Iunio Anneo Gallione, & Lucio Anneo Mel

la patre Lucani poetæ, libertate donatus est. Hic se Romam cum fratribus, ac nepote hor
tatu Domitij potissimũ contulit. Vbi tanto in honore ab omnibus habitus est, ut a nonul/
lis creditum sit Claudiũ imperatorem inde causam indignationis, aut odij in Senecam tra
xisse. Proinde Claudi⁹, siue ab inuidis hominibus ita impulsus fuerit, siue naturæ uitio Se/
necã in Corsicã exilio relegauit. Cuius rei meminit idem in Octauia, quãdo inquit, Quid
me potens fortuna, fallaci mihi Blandita uultu, forte cõtentũ mea Alte extulisti, grauius ut
ruerẽ, edita Receptus arce, totꝗ; perspicerẽ mœtus? Meliusꝗ; latebã, ꝓcul ab inuidiæ ma/
lis Remotus, inter corsici rupes maris. Vbi liber anim⁹, & sui iuris, mihi Semp uacabat, stu
dia recolenti mea. Posteaꝗ̃ uero Claudius morte affecisset Messalinã uxore propter pu/
blicũ ei⁹ pellicatũ, sibi assumpsit Agrippinã Germanici filiam, olim Cnei Domitij uxorẽ,
& Neronis matrem. Hæc a Claudio, Senecæ restitutionem impetrauit. Cui Neronis cura
cũ esset a Claudio, atꝗ; Agrippina mandata, mortuo Claudio tantũ eius potẽtia, atꝗ; opes
creuerunt, ut multorũ inuidiam excitarent. Fuit enim cõsul, ac senator, & Neronis præce/
ptor, & diu apud eum potentissimus, ita ut ꝗ̃diu Nero pietatem simulauit, & optimi prin
cipis officio uisus fungi, nihil sine consilio Senecæ ab imperatore transigeretur. postea ue/
ro ꝗ̃ Pompeiam Sabinam quæstorio patre natam, equiti Romano antea nuptã, prius occi
so uiro, iussu eius duodecimo die post diuortiũ Octauiæ, quam sub sterilitatis nomine ab/
dicauit, in matrimoniũ accepisse creditũ est, ab hac muliere cõspiratũ in mortem Senecæ,
siue quia Neronẽ sæpe conatus erat, ab amore huius mulieris retrahere, cum adhuc uiuen
te Octauia, ipsam in cõcubinam haberet, siue quia sciebat nõ placere Senecæ, quæ cũ Ne/
rone diceret ac faceret. Qua re cognita, sapientissimus uir Seneca statuit a Nerone ociũ, &
quietem impetrare, & se prorsus ab omni procuratione ciuili, & curia abstinere, quo tuti/
or senectus eius foret. Orauit itaꝗ; Neronem, ut omneis fortunas, & opes suas acciperet,
& honores suos ad alterum deferret, fretus excusatione aduersæ ualetudinis & senectutis
suæ, quæ indies magis ingrauescebat. Peruagabatur itaꝗ; rura Campaniæ, & alia loca, urbi
adiacentia, in qua uelut peregrinatione, bonam magnãꝗ; partem epistolarũ ad Luciliũ cõ
scripsit. Reuersus forte illis diebus Seneca fuerat de Campania, ac in Nomẽtanũ uillam su/
am diuerterat, ad quam Nero misit Sillanum tribunũ prætoriæ cohortis, cũ iam aduespe/
rasceret, & circumdedit uillam militibus, intrauitꝗ; domũ Senecæ, ubi inuenit eum cœnan
tem cum Paulina uxore, duobusꝗ; amicis, cui Neronis mandata exposuit, in quibus conti/
nebatur, quod uel spontaneã sibi mortem conlciret, uel quod ipse sibi constitueret mortis
genus subiret. Causa uero mortis afferebatur, quod Seneca odio Neronis se ab urbe abdu
xerat, neꝗ; amicis suis laborantibus aderat. Cui Seneca maxima animi constantia sic respõ
dit, neꝗ; se ab amicis absuisse, neꝗ; quenꝗ̃ ab se destitutum esse, aut negligẽtia, aut desidia,
sed se pluris ocium suũ facere, ꝗ̃ ullius hominis amicitiã, se olim alijs, modo sibi & cõtẽpla/
tioni naturæ uacare, quod autẽ Neronẽ odio haberet, satis ei ꝑsuasum esse Neronẽ ista nõ
credere, proinde & de morte & uita ei⁹ ita statueret, ut sibi placuisset, se nihil habere, cur
mortem optaret, neꝗ; in morte quicꝗ̃ mali cognoscere, cur ĩpe uitam desideraret, seꝗ; iam
eo peruenisse, ut neꝗ; pro hac, neꝗ; pro illa uotum ullum Dijs aut hominibus faceret. Tũc
Sillanus, munita custodibus uilla & domo Senecæ, reuersus ad Neronẽ, cui, præsente Põ/
peia renunciauit, quæ fecisset, qua re audita, interrogauit Nero Sillanum, quo uultu sibi ea
a se nunciari audiuisset, cui respondit se nullum in Seneca uidisse timoris uestigiũ. Remi/
sit ergo Nero tribunũ ad Senecã, ut ea maturaret quæ paulo ante sibi mandata essent. Sed
tribunus ueritus in conspectum Senecæ prodire, misit unũ ex centurionibus suis, qui nun
ciaret extremam necessitatis horam, quæ uerba uir sapientissimus, uultu & corde immo/
bili audiuit, iussitꝗ; sibi testamenti tabulas adferri. Sed ubi necessarios omnes & amicos su
os ægro nimis, & fracto animo mortem eius ferre uidit, cõuertit se ad eós, & tenens manu
tabulas testamenti, allocutus est eos, & ibi in medio omniũ multum habuit cum eis de uir
tute ac sapiẽtia sermonẽ, egitꝗ; pluribus uerbis gratias omnibus, quod, quia nondum satis
cumulate pro magnitudine beneuolentiæ eorum in se facere potuerit, dixit se uelle testa/
mento eis legare, quod apud se gratiosius & pulchrius erat, quã rem si memoria tenerent,
sibi famam laudabilium artiũ, atꝗ; rerum retinerent. Illud autem ait esse uitæ suæ imaginẽ,
quo nõ aliud significare uidebatur, ꝗ̃ ut uestigia uitæ suæ sequerentur. His dictis conuer/
tit se ab amicis ad uxorẽ Paulinã, quæ præter cæteros qui aderant, dolore affecta, neꝗ; cor

pore

pore, necq; animo constabat, quā suauissime complexus exhortatus, ut hanc mortis iniuriā uili animo præferret, inquiens tempus illud iam uenisse, quo illa sanctissimæ philosophiæ suæ præcepta iam nō disputando, sed fortiter faciendo comprobaret, nullaq; alia re meliorem posse immortalitatē consequi, q̃ ubi mori necesse esset, nō solum æquo animo, sed etiam auido complecti. Quare, mea Paulina, caue hanc meam mortem amplius, ut contumeliosam, defleas, ne uel te nimis amasse, uel gloriæ meæ inuidisse uidearis. Agens itaq; iā annum ætatis suæ prope centesimū decimūquartum, aut ultra, iussit uenas brachiorū incidi, & crurum, ut sanguis largior egrederetᷓ, qui propter longā ætatē in uenis cōgelatus exire non poterat. Qua re cum longius mortē sibi prorogari uideret, rogauit Statiū medicū, & amicum suum, ut sibi uenenū daret præparatū, quod datum ad cor ex debilitate membrorum trāsire nō potuit. Fecit itaq; sibi fieri balneū de cōsilio Statij aquarū plus q̃ mediocriter calidarū, in quod cum intrasset, audita sunt uerba, licet pauca iā uoce attenuata sua immortalitate dignissima. Sentiens deinde mortem appropinquare, quo magis ostenderet eam sibi leuiorem esse, nec homini timendam, primo uelut ridens suos circumspexit, deinde aquā illam accepit sanguine mixtam, & super se respersit, inquiēs, Hūc liquorē sanguine & aqua mixtum Ioui liberatori cōsecro, per quem, ut arbitror, uerum deum intelligens, quo dicto paulo post migrauit. Funus autem maximo cum honore a suis paratū fuit. Composuit autem cum in balneo esset sepulchri sui, ut creditur, epitaphiū, quod postea in marmore incisum fuit, Cura, labor, meritum, sumpti pro munere honores, Ite, alias posthac sollicitate animas. Me procul a uobis deus euocat, illicet actis Rebus terrenis, hospita terra Vale, Corpus auara tamen solennibus accipe saxis. Namq; animā cœlo reddimus, ossa tibi. De ætate uero Senecæ potest illud conijci, eum ad centesimū decimum quartū annū, uel ultra potius peruenisse, q̃ citra stetisse. Dicit enim se potuisse uiuam uocem Ciceronis audiuisse. Verisimile igitur eum fuisse tunc rationis & doctrinæ capacem. Nam cum ea tempora mecum computo, quæ a morte Ciceronis usq; ad mortem Senecæ fluxerunt, illud notum omnibus mihi subit, Ciceronem Marci Antonij iussu cæsum esse circa exordia principatus trium uirorum, scilicet Octauij, Antonij, & Lepidi, illud constat Octauianū annos duodecim imperasse cum Antonio, diuiso tamen imperio. Victo autem Antonio, solus tenuit monarchiā orbis annos quadragintaquatuor, uel circa. Tyberius uero successit Octauiano, & regnauit is annos treis & uiginti. Huic successit illa immanis fera. C. Caligula. Is imperauit annos treis, mēses decem, & dies octo, post quem Claudius imperauit annos quatuor & decem, menses septem, dies octo & uiginti. Cui truculentissima bestia Nero successit, adoptiuus Claudij filius, qui orbem terrarū, suo pressit imperio annos treis & decem, mēses septem, dies nouem & uiginti, quæ tempora si conferantur in unum, constituent annos centū quatuor & decem, dies treis. Mortuus autem Seneca anno undecimo imperij Neronis, biennium anteq; Petrus & Paulus martyrio coronarentur. Igitur a morte Ciceronis ad mortē Senecæ fluxerunt anni centū, duodecim, uel prope modum. Nunc reliquū est uidere, qua ætate fuisset Seneca iuxta extrema Ciceronis tempora. Nam cum scribat se idoneum iam fuisse ad audiendum Ciceronis eloquentiā, nō alienū est arbitrari eum fuisse annorū duodecim, qua re constet necesse est, Senecam annos centū quatuor & uiginti supergressum esse. Nō ergo mentiens sum, si ad centesimū & decimūquartum annū dixi Senecam ætate processisse. Postremo sunt, qui asserant Senecā moralem autorē fuisse Tragœdiarū. Franciscus Petrarcha in quadam epistola opus fuisse huius Senecæ aperte confirmat. Bocatius uero negat, cui uir disertissimus Collucius assentitur hoc opus ascribens fratri Senecæ, de qua quidē re non nostrum est iudiciū ferre, quod adhuc sub iudice lis est, sed utcunq; sese res habeat, nos tamen quod institutum, aggrediamur.

Finis uitæ.

LUCII ANNEI SENECAE AD EBUTIUM LIBERALEM DE BENEFICIIS LIBER PRIMUS.

INTER MULTOS ac uarios errores, temere, inconsulteq; uiuentium nihil propemodum optime Liberalis dixerim nocentius, ꝙ quod beneficia nec dare scimus, nec accipere. Sequitur enim, ut male collocata, male debeantur, de quibus nõ redditis, sero querimur. Ista enim perierunt, cũ darentur. Nec mirum est inter plurima maximaq; uitia, nullum esse frequentius, ꝙ ingrati animi. Id euenire ex pluribus causis uideo. Prima illa est, quod non eligimus dignos, quibus tribuamus, sed nomina facturi, diligenter patrimonium & uasa debitoris inquirimus. Semina in solũ† affectum & sterile non spargimus. [†al. effoetum] Beneficia sine ullo delectu magis proijcimus ꝙ damus. Nec facile dixerim, utrum turpius sit inficiari, an repetere beneficiũ. Id enim genus huius crediti est, ex quo tantũ recipiendũ sit, quantũ ultro defertur, de quo queri foedissimũ ob hocipsum, quia nõ opus est ad liberandũ fidem facultatibus, sed animo. Reddit eñi beneficium, qui libenter debet. Sed cum sit in multis crimen, qui nec confessione quidẽ grati sunt, in nobis quoq; est. Multos eñi experimur ingratos, plures facimus, quia alias graues exprobratores exactoresq; sumus, alias leues, & quos paulopost muneris sui poeniteat. Aliquando quaeruli & minima mom̃eta calumniantes, gratiam corrũpimus omnẽ, non tantũ postꝙ dedimus beneficia, sed etiam cum damus. Quis enim nostrum contentus fuit, aut leuiter rogari, aut semel? Quis non, cum aliquid a se peti suspicatus est, frontem† obducit, [†al. adduxit.] uultum auertit, occupationes simulauit, longis sermonibus, & de industria non inuenientibus exitum, occasionem petendi abstulit, & uarijs artibus properantes necessitates elusit? In angustijo uero comprehensus, aut distulit, aut timide negauit, aut promisit, sed difficulter, sed subductis supercilijs, sed malignis, & uix exeuntibus uerbis? Nemo autem libenter debet reddere, quod non accepit, sed expressit. Gratus aduersus eum quisꝙ esse potest, qui beneficium, aut superbe† iniecit, [†al. abiecit] aut iratus impegit, aut fatigatus, ut molestia careret, dedit? Errat siquis sperat responsurum sibi, quem dilatione lassauit, expectatiõe torsit. Eodem animo beneficium debetur, quo datur, & ideo non est negligenter dandum. Sibi enim quisq; debet, quod a nesciente accepit. Nec tarde quidẽ, quia in omni officio magni aestimatur dantis uoluntas. Qui tarde fecit, diu noluit. Utiq; non contumeliose. Nam cum ita natura cõparatũ sit, ut altius iniuriae, quam merita descendant, & illa cito defluant, has tenax memoria custodiat, quid expectat, qui offendit, dum obligat? Satis aduersus illum gratus est, si quis beneficio eius ignoscit. Non est autẽ quod tardiores nos faciat, ad bene merendum, turba ingratorum. Nam primum (ut dixi) nos illa† merita augemus, [*†al. inertia] deinde ne deos quidẽ immortales ab hac tam effusa necessitate, sacrilegi, negligentesq; eorum deterrent. Utuntur natura sua, & ipsos munerũ suorum malos interpretes iuuant. Hos sequamur duces, quantum humana imbecillitas patitur. Demus beneficia nõ foeneremus. Dignus est decipi, qui de recipiendo cogitauit, cum daret. At male cessit. Et liberi & coniuges saepe fefellerunt, tamen & educamus & ducimus. Adeoq; aduersus experimenta pertinaces sumus, ut bella uicti, & naufragi maria repetamus. Quanto magis permanere in dandis beneficijs decet, quae si quis non dat quia nõ recipit, dedit, ut reciperet, bonamq; ingratorum facit causam, quibus turpe est nõ reddere. Quã multi indigni luce sunt, & tamen eis dies oritur. Quã multi quod nati sunt quaeruntur, tamen natura sobolem nouã gignit, ipsosq; qui nõ fuisse mallent, esse patitur. Hoc & magni animi, & boni propriũ est, non fructum beneficiorum sequi, sed ipsa, & post malos quoq; bonum quaerere. Quid magnifici erat multis prodesse, si nemo deceperit? Tũc est uirtus dare beneficia, nõ utiq; reditura, quorũ a uiro egregio statim fructus pceptus est. Adeo qdẽ ista res fugare nos, & pigriores ad rẽ pulcherrimam facere non debet. Ut si spes mihi praedicatur, gratum hominem reperiendi, malim nõ recipere beneficia ꝙ nõ dare. Quia qui non dat, uitium ingrati antecedit. Dicam quod sentio. Qui beneficiũ non reddit, non magis peccat, ꝙ qui non dat citius.

DE BENEFICIIS EXHIBENDIS OMNIBUS.

Beneficium in uulgus cum largiri institueris, remunerationem muneris non expecta, Perdenda sunt multa, ut semel ponas bene. Quasi dicat, Non est curandũ, si multa perdantur, dũmodo aliquid bene detur. In priore uersu utrũq; reprehendas, Nam nec in uulgus effudenda sunt. Et nullius rei, beneficiorũ minime, honesta largitio

sta largitio est, q̄pus si detraxeris iudiciū,desinūt esse beneficia,& in aliud quodlibet in cidunt nomē.Sequēs sensus mirificus est,q̄a uno bene posito beneficio,multo℞ amissorū damna solaƭ.Vide oro te,ne hoc uerius sit,& magnitudini bene facientis aptius,ut illū hortemur ad danda,etiā si nullū bene positurus est.Illud eīn falsum est,p̄denda sunt multa,Nullū perit,quia q perdit,cōputauerat.Beneficiorū simplex ratio est,tantū erogatur,si reddet aliquid,lucrū est,si nō reddet,damnū nō est.Ego illud dedi,ut darē.Nemo beneficia in Calendario scribit.Nec auarus exactor ad horā & diem creditorē appellat.Nunq̄ illa uir bonus cogitat,nisi admonitus a ridente.Alioqui in formā crediti trāseūt.Turpis fœneratio est,beneficiū expensum ferre.Qualiscūq̄ priorum euētus est,pseuera in alios cōferre.Melius apud ingratos iacebunt,quos aut pudor,aut occasio,aut timiditas aliquādo gratos poterit efficere,nec cessaueris dare.Opus tuū p̄age,& partes boni uiri exequere.Aliū re,aliū fide,aliū gratia,aliū cōsilio,aliū præceptis salutaribus adiuua.

Officia etiā feræ sentiunt.Nec ullum tā immansuetū animal est,quod non cura mitiget,& in amorē sui uertat.Leonum ora a magistris impune tractanƭ.Elephantorū feritatē usq̄ in seruile officiū demereƭ cibus.Adeo etiā,quæ extra intellectū,atq̄ æstimationē beneficij sunt posita,assiduitas tamē meriti p̄tinacis euincit.Ingratus est aduersus unū beneficiū,aduersus alterū non erit,duorū oblitus est,tertiū etiā in eorum,quæ exciderunt,memoriā reducet.Is p̄didit,qui cito se p̄didisse credit.At qui instat & onerat priora sequētibus,etiā ex duro & immemori pectore gratiam extundit.Nō audebit aduersus multa oculos attollere.Quocūq̄ se auertit,memoriā suā fugiēs,ibi te uideat.Beneficijs tuis illū † cinge,quo℞ quæ uis,quæue p̄prietas sit,dicam,si prius,quæ ad rem non p̄tinent,transilire mihi p̄miseris.Nūc dicam,quare tres Gratiæ,& quare sorores sint,& quare manibus implexis,quare ridentes,quare iuuenes,& quare uirgines,soluta ac plucida ueste.Alij quidē uideri uolunt unā esse,quæ det beneficium.Alterā,quæ accipiat.Tertiam,quæ reddat.Alij tria beneficiorū genera,p̄merentiū,reddentiū,simul & accipientiū reddentiūq̄.Sed utrūlibet ex istis iudicauerim,quid ista nos iuuat scientia?Quid ille cōsertis manibus in se redeuntiū chorus?Ob hoc,quia ordo beneficij p̄ manū trāseuntis,nihilominus ad dantem reuertitur,& totius speciem perdit,si unq̄ interruptus est.Pulcherrimus,si cohæserit,& uices seruauerit.Ideo ridentes,quia p̄merentiū uultus hilares sunt,quales solent esse & q dant,& qui accipiūt beneficia.Iuuenes,quia nō debet beneficiorū memoria senescere.Virgines,quia incorrupta sunt,& syncera,& omnibus sancta,in quibus nihil esse alligati decet,nec astricti. Astrictiū

Solutis itaq̄ tunicis utuntur,perlucidis aūt,quia beneficia cōspici uolunt.Sit aliquis usq̄ eo Gratijs mancipatus,ut hæc dicat necessaria.Nemo tamē erit,qui etiā illud ad rem p̄tinere,quæ nomia illis Hesiodus imposuerit.Aeglen maximā natu appellauerit.Mediā Euphrosynen.Tertiā Thaliam.Ho℞ nominū interpretationē,& p̄ut unicuiq̄ uisum est cōuenire,deflectit,& ad rationē aliquā conaƭ p̄ducere,cum Hesiodus puellis suis,quod uoluit nomē,imposuerit.Itaq̄ Homerus uni mutauit,Pasithoam appellauit,& in matrimoniū p̄duxit,ut scias illas Vestales nō eē uirgines.Inueniā aliū poetā,apud quē præcinganƭ,& spissis,aut phrissianis prodeant.Ergo & Mercurius restat.Non q̄a beneficia ratio cōmēdat,uel oratio,sed quia pictori ita uisum est.Chrysippus quoq̄,penes quē subtile illud acumen est,& in imam penetrans ueritatem,qui rei agendæ causa loquitur,& uerbis nō ultra,q̄ ad intellectum satis est,utitur,totū librū suū his ineptijs replet,ita ut de ratione dandi,accipiendi,reddēdiq̄ beneficij,pauca admodū dicaƭ.Nec his fabulas,sed hæc fabulis inserit.Nā præter ista,quæ Hecaton scribit,treis Chrysippus Gratias ait Iouis & Eurynomes filias esse.Aetate autē minores q̄ Horas,sed meliuscula facie,& ideo Veneri datas comites.Matris quoq̄ nomē ad rē iudicat p̄tinere.Eurynomē eīn dictā,q̄a late patentis matrimonij sit,beneficia diuidere,tanq̄ matri post filias soleat nomen imponi,aut poetæ uera nomina reddāt.Quēadmodū nomenclatori memoriæ loco audacia est,& cuicūq̄ nomē nō potest reddere,imponit aliud loco nominis p̄prij.Ita poetæ nō putāt ad rem p̄tinere,uerum dicere,sed aut necessitate coacti,aut decore corrupti,id quēq̄ uocari iubent,quod belle facit ad uersum.Nec illis fraudi est,si aliqd in cēsum detulerūt.Proximus eīn poeta suū illas ferre nomē iubet.Hoc ut scias ita esse,ecce Thalia,de qua cū maxime agiƭ,apud Hesiodū Charis est,apud Home℞ uero Musa.

SEd ne faciam,quod reprehendo,omnia ista,quæ ita extra rem sunt, ut nec circa rē quidē sint,relinquā. Tu modo nos tuere. Siquis mihi obiecerit,quod Chrysippū in ordinē coegerim,magnū me Hercule uirū,sed tamen Græcū,cuius acumen nimis tenue retundit,& in se sæpe replicatur,etiā cū agere aliquid uidetur, pungit, nō perforat.Hoc uero,quod acumē est? De beneficijs dicendū est,& ordināda res,quæ maxime societatem humanā alligat. Danda lex uitæ,ne sub specie benignitatis inconsulta facilitas placeat.Ne liberalitatē,quā nec deesse oportet,nec superfluere, hæc ipsa obseruatio restringat,dum temperat.Docendi sunt libenter accipere,libēter dare ,siue reddere,& magnū ipsis certamē proponere eos,quibus obligati sunt re, animo non tamen æquare,sed uincere.Quia qui referre gratiam debet,nunq̃ consequit̄,nisi præcessit. Hi docendi sunt nihil imputare,illi plus debere. Et hæc honestissima contentio est, beneficijs beneficia uincendi.Sic nos adhortatur Chrysippus,ut dicat uerendum esse,ne quia Charites Iouis filiæ sunt,putemus certe paruū ingerere sacrilegiū,si tam bellis puellis fiat iniuria.Tu me aliquid eorū doce,per quæ beneficentior,gratiorq; aduersus bene merentes fiam,per quæ obligantium,obligatorumq; animi certent. Vt qui præstiterint,obliuiscantur,pertinaxq; sit memoria debentiū.Istæ uero ineptiæ poetis relinquant̄, q̄bus aures oblectare propositū est,& dulcem fabulā nectere. At qui ingenia sanare,& ꝓpositam fidē in rebus humanis retinere,memoriā officiorum ingerere animis uolūt, serio loquantur,& magnis uiribus agant,nisi forte existimas leui ac fabuloso sermone, & anilibus argumentis prohiberi posse rem perniciosissimā, beneficiorum nouas tabulas.

SEd quēadmodū supuacua transcurrā,ita exponā necesse est,hoc primū nobis esse discendū,quid accepto beneficio debeamus. Debere em̄ dicit se alius pecuniam,quā accepit. Alius consulatū,alius sacerdotium,alius prouinciā. Ista autē sunt meritoꝝ signa,nō merita. Non pōt beneficiū manu tangi,sed animo gerit̄. Multum interest inter materiā beneficij,& beneficiū. Itaq; nec aurum,nec argentū,nec q̄cq̄ eorū quæ a ꝓximis accipiunt̄,beneficiū est,sed ipsa tribuēdi uoluntas. Imperiti autē id, quod oculis incurrit,& quod traditur,possideturq;,solum notāt,contra illud,quod in re charū atq; p̄ciosum est,paruipendūt. Hæc quæ tenemus,quæ aspicimus,in quibus cupiditas nostra hæret,caduca sūt. Auferre ea nobis,& fortuna, & iniuria potest. Beneficiū uero etiā amisso eo per quod datū est,durat. Est em̄ recte factū,quod irritū nulla uis efficit. Amicū a pyratis redemi,hūc alius hostis excepit,& in carcerē condidit,non beneficiū,sed usum beneficij mei sustulit. Ex naufragio raptos,uel ex incendio,liberos reddidi. Hos uel morbus,uel aliqua fortuita iniuria eripuit. Manet etiā sine illis, quod in illos datū est. Omnia itaq;,quæ falsum beneficij nomē usurpāt,ministeria sunt, ꝑ quæ se uolūtas amica explicat. Hoc quoq; in alijs rebus euenit, ut alicubi sit species rei , alicubi ipsa res. Imꝑator aliquādo torq̄bus,murali,& ciuica donat. Quid habet ꝑ se corona p̄ciosū? Quid prætexta? Quid fasces? Quid tribunal & currus? Nihil horū honor, sed honoris insigne. Sic nō est beneficiū id,quod sub oculos uenit,sed beneficij uestigium & nota.

QVid est ergo beneficiū? Beneuola actio,tribuēs gaudiū, capiensq; tribuēdo, in id,quod facit,prona & sponte sua parata. Itaq; nō q̄d fiat,aut q̄d dat̄,refert, sed qua mente. Quia beneficiū nō in eo,quod fit,aut dat̄,cōsistit, sed in ipso dantis,aut facientis animo. Magnū aūt esse inter ista discrimē, uel ex hoc intelligas licet,quod beneficiū utiq; bonū est. Id aūt,quod fit,aut dat̄, nec bonum,nec malū est. Animus est,q̄ parua extollit,sordida illustrat,magna & in precio habita dehonestat. Ipsa,quæ appetunt̄,neutram naturā habēt,nec boni,nec mali. Id refert quo illa rector animus impellat,a quo forma dat̄ rebus. Nō est ergo beneficium ipsum, quod numerat̄,aut tradit̄. Sicut nec in uictimis quidē,licet opima sint,auroq; præfulgeant,deoꝝ est honos,sed pia ac recta uolūtas uenerantiū. Itaq; boni etiā farre ac fictili religiosi sunt. Mali rursus nō effugiunt impietatē,q̄uis aras sanguine multo cruētauerint.

SI beneficia in rebus,nō in ipsa benefaciendi uoluntate cōsisterent, eo maiora essent,quo maiora sunt,quæ accipimus. Id aūt falsum est. Nōnunq̃ magis em̄ nos obligat,qui dedit parua magnifice,qui regū æquauit opes animo, qui exiguū tribuit,sed libēter,q̄ paupertatis suæ oblitus est,dum meā respicit,qui nō uoluntatē tantū iuuandi habuit,sed cupiditatē,q̄ accipere se putauit beneficiū,cum daret. Qui de

dit tanq̄ non recepturus, recepit tanq̄ nō dediſſet, qui occaſionē qua prodeſſet, & occupauit & quæſiuit. Cōtra ingrata ſunt (ut dixi) licet re ac ſpecie magna uideanẜ, quæ danti aut extorquenẜ, aut excidūt. Multoq; gratius uenit, quod facili, q̄ quod plena manu daẜ. Exiguū eſt, quod in me contulit, ſed amplius non potuit. At hic quod dedit magnū eſt, ſed dubitauit, ſed diſtulit, ſed cū daret gemuit, ſed ſuperbe dedit, ſed circumtulit, & placere ei, cui præſtabat, noluit. ambitioni dedit, non mihi.

SOcrati cū multa multi ꝓ ſuis quiſq; facultatibus offerrent. Aeſchynes paup audiſtor. Nihil inquit dignū te, quod dare tibi poſſim, inuenio, & hoc uno mō pauperē me eſſe ſentio. Itaq; dono tibi quod unum habeo, meipſum. Hoc munus rogo qualicūq; eſt boni conſulas. Cogiteſq; alios cū multū tibi darent, plus ſibi reliquiſſe. Cui Socrates. Quid ni tu inquit, mihi magnū munus dederis, niſi forte paruo te æſtimas? Habebo itaq; curæ, ut te meliorē tibi reddā q̄ accepi. Vicit Aeſchynes hoc munere Alcibiadis parē diuitijs animū, & omniū iuuenū opulentorū munificentiā.

VIdes quō animus inueniat liberalitatis materiā, etiā inter anguſtias pauptatis Videẜ mihi dixiſſe. Nihil egiſti fortuna, quod me pauperē eſſe uoluiſti. Expediā nihilominꝰ dignū huic uiro munus, & quia de tuo nō poſſum, de meo dabo. Neq; eſt quod æſtimes illū uilem ſibi fuiſſe, qui ſe preciū ſui fecit. Ingenioſus adoleſcens inuenit, quēadmodū Socratē ſibi daret. Non quāta quæq; ſint, ſed a q̄li dentur preſpicis, dum callidus difficilē aditum præbet, imodica cupientibus, ſpeſq; improbas nihil ſe adiuturis uerbis fouet. At eius peior eſt opinio, q lingua aſper, uultu grauis, cū inuidia fortunā ſuā explicauit. Colunt em̄ deteſtanẜq; felicem, & ſi potuerint, eadē facturi, odere facientē. Coiugibus alienis nec clam, ſed aperte quidē ludibrio habitis, ſuas alijs ꝑmiſere. Ruſticus, inhumanus, ac maliuolus, & inter matronas abominādæ conditionis eſt, ſi quis coniugē ſuā in ſella proſtare uetuit, & uulgo admiſſis inſpectoribus uehi undiq; ꝑſpicuam. Si quis nulla ſe amica fecit inſignē, nec alienæ uxori anulum præſtat, hunc matronæ humile, & ſordidæ libidinis, & ancillariolū uocāt. Indecentiſſimū ſponſaliorū genus eſt adulteriū, & in conſenſu uidui cœlibatus. Nemo uxorē duxit, niſi qui abduxit iam raptam. Agros ſpargere, auariciā recolligere certant. Nihil penſi habere, paupertatē alienā contēnere, ſuamq; timere. Nullū aliud uereri malū, non parcere iniurijs, ꝑturbare imbecilliores, ui ac metu premere. Nam ꝓuincias ſpoliari, & nummariū tribunal, audita utrinq; licitatione alteri addici, nō mirū. Quādo quæ emeris, uendere gentiū ius eſt.

SEd longius nos impetus euehit ꝓuocante materia. Itaq; ſic finiamus, ne in noſtro ſæculo culpa ſubſiſtat. Hoc maiores noſtri queſti ſunt, hoc nos querimur, hoc poſteri noſtri querenẜ, euerſos eſſe mores, regnare nequitiā, in deterius res humanas, & in om̄e nefas labi. Aut iſta ſtant loco eodē, ſtabuntq;, paululum dumtaxat ultro aut citro mota, ut fluctus quos æſtus accedens longius extulit, recedens interiore littorū ueſtigio tenuit. Nunc in adulteria magis q̄ in alia peccabitur, abrūpetq; frenos pudicitia. Nunc conuiuioꝝ uigebit furor, & fœdiſſimū patrimoniorū exitium culina. Nunc cultus corporū nimius & formæ cura, præ ſe ferens animi deformitatē. Nunc in petulantiā & audaciam erumpet, male diſpenſata libertas. Nunc in crudelitatē priuatam ac publicā ibitur, bellorūq; ciuilium inſaniā, qua omne ſanctum, ac ſacrū prophaneẜ. Habebitur aliquando ebrietati honor, & plurimū meri cœpiſſe uirtus erit. Non expectant uno locō uitia, ſed mobilia & inter ſe diſſentientia tumultuanẜ, pellunt inuicē, fuganturq;. Cæterū idem ſemp de nobis ꝓnunciare debebimus, malos eſſe nos, malos fuiſſe, inuitus adijciā, & futuros eſſe. Erunt homicidæ, tyranni, ſures, adulteri raptores, ſacrilegi, ꝓditores. Infra iſta om̄ia ingratus eſt, niſi ꝙ om̄ia iſta ab ingrato anio ſunt, ſine quo uix ullū magnū facinus accreuit. Hoc tu caue tanq̄ maximū crimen, ne admittas. Ignoſce tanq̄ leuiſſimo, ſi admiſſum eſt. Hæc eſt em̄ iniuriæ ſūma, Beneficiū ꝑdidiſti. Saluū eſt em̄ tibi ex illo, quod eſt optimū, dediſti. Quemadmodū autē curandū, ut in eos potiſſimū beneficia cōferamus q grate reſponſuri erunt, ita quædā etiam, ſi de illis male ſperabiẜ, facienꝰ tribuemuſq;, nō ſolū ſi iudicabimꝰ ingratos fore, ſed ſi ſciemꝰ fuiſſe, tanq̄ ſi filios alicui reſtituere potero, magno ꝑiculo liberatos, ſine ullo cōmodo nō dubitabo. Dignū etiā impēdio ſanguinis mei tuebor, & in ꝑtē diſcriminis ueniā. Indignū ſi eripere latronibus potero, clamore elato, ſalutarē uocem homini nō pigebit emittere.

Quæ beneficia danda ſint,& quemadmodum.

SEquif ut dicamus quæ beneficia danda ſint,& quēadmodū. Primo demus neceſſaria,deinde utilia,deinde iucūda atq; manſura. Incipiendū eſt autē a neceſſariis Aliter em̄ ad animū puenit,quod uitā continet. Aliter quod exornat,aut inſtruit Poteſt in eo aliqs faſtidioſus eſſe æſtimator,quo facile cariturus eſt,de quo dicere licet. Recipe nō deſidero,meo cōtentus ſum,interim nō reddere tantū libet quod acceperis,ſed abiicere. Ex his quæ neceſſaria ſunt,quædā primū obtinent locū,ſine quibus nō poſſumus uiuere,quædā ſecundū,ſine qbus nō debemus, quædā uero tertiū,ſine qbus nolumus. Prima hui⁹ notæ ſunt. Hoſtiū manib⁹ eripi,& tyrannicæ iræ,& pſcriptioni,& aliis piculis,quæ uaria& incerta humanā uitā obſident. Quicquid hoꝝ deſcripſerimus,quo maius ac terribili⁹ erit,hoc maiorē inibimus gratiā. Subit em̄ cogitatio quātis ſint liberati malis,& lenociniū eſt muneris,antecedens metus. Nec tamē ideo debemus tardius quēꝙ ſeruare,ꝙ poſſumus,ut muneri noſtro,timor imponat pondus. Proxima ab his ſunt ſine qbus poſſum⁹ quidē uiuere,ſed ut mors potior ſit,tanꝙ libertas & pudicitia,& mens bona. Poſt hæc habebim⁹ coniūctione, ac ſanguine,uſuq;, & cōſuetudine longa,cara,ut liberos,cōiuges,& penates,cæteraq; quæ uſq; eo anim⁹ ſibi applicuit,ut ab illis ꝙ uita diuelli grauius exiſtimet, Subſequunt utilia,quoꝝ uaria & lata materia eſt. Hic erit pecunia nō ſupfluens,ſed ad ſanū modū habendi parata. Hic erit honor & pceſſus ad altiora tendentiū. Nec em̄ utilius quicꝙ eſt ꝙ ſibi utilē fieri. Iam cætera ex abundanti ueniunt,delicatos factura. In his ſequemur,ut opportunitate grata ſint,ut nō uulgaria,quæq; aut pauci habuerint,aut pauci intra hanc ætatē habent,aut quæ etiā ſi natura præcioſa nō ſunt tpe aut loco fiant. Videamus qd oblatū maxime uoluptati futurū ſit, qd frequēter occurſurū habenti,ut toties nobiſcū ſit ipſe habēs, quoties cū illo ſit. Vtiq; cauebimus,ne munera ſupuacua mittamus,ut fœminæ aut ſeni arma uenatoria,aut ruſtico libros,aut ſtudiis ac literis dedito retia. Atq; ex cōtrario circūſpiciemus,ne dum grata mittere uolumus,ſuū cuiq; morbū exprobratura mittam⁹,ſicut ebrioſo uina,& ualitudinario medicamēta. Maledictū em̄ incipit eſſe non munus, in quo uitiū accipientis agnoſcit.

SI arbitriū dandi penes nos eſt,præcipue menſura quæremus, ut ꝙ minime mortale munus ſit. Pauci em̄ ſunt tam grati,ut quod acceperint,etiā ſi nō uident,cogitent. Ingratis quoq; memoria cū ipſo munere incurrit. Vbi ante oculos eſt,& obliuiſci ſui nō ſinit,ſed auctorē ſuū ingerit,& inculcat. Eo quidē magis duratura quæram⁹,quia nunꝙ admonere debem⁹. Ipſa res euaneſcentē memoriā excitet. Libentius donabo argentū factum,ꝙ ſignatū. Libentius ſtatuas,ꝙ ueſtē,& qd uſus breuis deleat,apud paucos poſt remanet gratia. Plures ſunt apud quos nō diutius in animo ſunt donata,quā in uſu. Ergo ſi fieri pōt,conſumi munus meū nolo. Extet,hæreat amico meo,& uiuat. Nemo tā ſtultus eſt,ut monēdus ſit,ne cui gladiatores aut uenationē iam munere edito mittat,& ueſtimēta æſtiua bruma,hyberna ſolſtitio. Sic in bn̄ficio ſenſus cōmunis,tēpus,locū obſeruet,pſonas,quia momētis quædā grata & ingrata ſunt. Quāto acceptius eſt ſi id damus,qd quis nō habet,ꝙ cuius copia abundat? Quod diu quærit nec inuenit,ꝙ quod ubiq; uiſurus eſt? Munera nō tam præcioſa,ꝙ rara, & exquiſita ſint Quæ etiā apud diuitē ſui locū faciunt,ſicut gregalia quoq; poma, etiā poſt paucos dies itura in faſtidiū delectant,ſi puenere maturius. Illa quoq; nō erunt ſine honore,quæ aut nemo illis alius dedit,aut nos nulli aliis.

ALexandro macedone,cū uictor orientis,animos ſupra humana tolleret,Corinthii p legatos gratulati ſunt,& ciuitate illū ſua donauerūt. Cum riſiſſet Alexander hoc officii genus. Vnus ex legatis. Nulli inquit ciuitatē unꝙ dedimus aliis ꝙ tibi & Herculi. Libens accepit delatū honorē,& legatos inuitatione,aliaq; hūanitate pſecutus,cogitauit,nō qui ſibi ciuitatē darent,ſed cui dediſſent. Et hō gloriæ deditus, cui⁹ nec naturā, nec modū nouerat. Herculis liberiq; ueſtigia ſequēs,ac ne ibi quidē reſiſtēs,ubi illa defecerāt,ad ſociū honoris ſui reſpexit a dantib⁹,tanꝙ cœlū quod mente uaniſſima cōplectebať teneret,qa Herculi æquabatur. Quid enim ſimile habebat ueſanus adoleſcens , cui pro ueritate erat felix temeritas? Hercules nihil ſibi uicit, orbem terrarum tranſiuit , non concupiſcendo,ſed uindicando. Quid uinceret malorum hoſtis, bonorum iudex,terrarum mariſq; pacator? At hic a pueritia Latro,gentiumq; uaſtator, tam hoſtium pernicies, quā amicorum,

corum, qui summũ bonum duceret, terrori esset cunctis mortalibus, oblitus non ferocissima tantum, sed ignauissima quoq; animalia timeri, ob uirus malum.

AD propositũ nunc reuertamur. Beneficiũ quod quibuslibet datur, nulli gratum est. Nemo se stabularij, aut cauponis hospitem iudicat, nec conuiuã dantis epulum. Vbi dici potest. Quid enim in me contulit? Nempe hoc quod in illum, & uix bene notum sibi, & in illum etiam inimicũ, ac turpissimũ hominem. Nũ quid enim me dignum iudicauit? Morbo suo morem gessit. Quod uoles gratum esse, raro effice. Quis patitur sibi imputari? Nemo hæc ita interpretetur, tanq̃ reducam liberalitatem, & frænis arctioribus reprimam. Illa enim in quãtum libet, exeat, sed eat, non erret. Licet ita largiri, ut unusquisq; etiam si cum multis accepit, in populo se esse non putet. Nemo nõ habeat aliquam familiarem notam, per quam speret se propius admissum. Dicat, accepi idem quod ille, sed ultro. Accepi quod ille, sed ego intra breue tempus, cũ ille diu meruisset. Sunt, qui idem habeant, sed nõ eisdẽ uerbis datũ, nõ eadem comitate tribuentis. Ille accepit, cũ rogasset, ego cũ rogarer. ille accepit, sed facile redditurus, sed cui⁹ senectus & liberorũ orbitas magna ꝓmittebat. Mihi plus dedit, q̃uis idẽ dederit, quia sine spe recipiendi dedit. Quemadmodũ meretrix, ita inter multos se diuidet, ut nemo non aliquod signũ familiaris animi ferat: Ita q beneficia sua amabilia uult esse, excogitat, quõ multi obligenť, & tamẽ singuli habent aliquid, quo se cæteris præferant. Ego uero beneficijs nõ obijciã moras, quæ quo plura, maioraq; fuerint, plus afferent laudis. Adsit tamẽ iudiciũ. Neq; eñ cordi esse cuiq; possunt, forte, ac temere data. Quare siquis existimat nos, cum ista percipimus, benignitatis fines introrsus referre, & illi minus laxum limitem aperire, ne perperã monitiones nostras exaudit. Quã enim uirtutem magis ueneramur? Cui magis stimulos addimus? Quibus nõ tam cõuenit hæc adhortatio q̃ nobis, societatẽ humani generis sancientibus.

QVid ergo est? cum sit nulla honesta uis animi, etiam si a recta uoluntate incepit, nisi quam uirtutum modus fecit, ueto liberalitatẽ tecum potiri. Tunc iuuat accepisse beneficiũ, & supinis quidẽ manibus, ubi illud ratio ad dignos perducit, non quod quilibet casus & consilij indigens impetus defert, quod ostentare libet, & inscribere sibi. Beneficia tu uocas, quorum auctorẽ fateri pudet? At illa quanto gratiora sunt, quantoq; in partem teneriorem animi nunquã exitura descendunt, cũ delectant, cogitantem magis a quo, q̃ quid acceperis. Chrysippus Pansienus solebat dicere, quorundam se iudicium malle, q̃ beneficium, & quorũdam beneficiũ malle, q̃ iudicium, & subijciebat exempla: Malo, aiebat, diui Augusti iudicium. Malo Claudij beneficium. Ego uero nullius puto expetendum esse beneficium, cuius uile iudicium est. Quid ergo? Non erat accipiendũ a Claudio quod dabatur? erat. Sed sicut a fortuna, quam scires statim malam fieri. Quid ergo ista inter se mixta diuidimus? Nõ est beneficiũ, cui deest pars optima, datum esse iudicio. Alioquin pecunia ingens sine ratione, nec recta uoluntate donata. nõ magis beneficiũ est, q̃ thesaurus. Multa sunt autem, quæ oportet accipere, nec debere.

Explicit liber primus de Beneficijs.

Incipit liber secundus; Quemadmodũ dandum sit beneficium.

INSPICIAMVS Liberalis uirorũ optime, id, quod ex priore parte adhuc superest, quemadmodum dandum sit beneficium, cuius rei expeditissimam uideor monstraturus uiam, si sic demus, quomodo uellemus accipere. Ante omnia libenter, cito, sine ulla dubitatione. Ingratum est beneficiũ, quod diu inter manus dantis hæsit, quod quis egre dimittere uisus est, & sic dare tanq̃ si sibi raperet. Etiam siquid moræ interuenit, euitemus omni modo, ne dubitasse uideamur. Proximus est autem neganti, qui dubitauit, nullãq; meretur gratiam. Nam cum in beneficio iucundissima sit tribuentis uoluntas, qui nolentem se tribuisse, ipsa cunctatione testatus est, non dedit, sed aduersus ducẽtem, male renuit. Multi autem sunt, quos liberales facit frontis infirmitas.

Gratissima sunt beneficia, parata, facile occurrẽtia, ubi nulla mora fuit, nisi in accipiẽtis uerecundia. Optimũ est antecedere desyderiũ cuiusq;, proximũ sequi. Illud melius, occupare antequã rogemur, quia cũ homini probo ad rogandũ os cõcurrat, & suffundatur rubor, qui hoc tormentũ remiserit, multiplicat munus suum. Non tulit gratis, qui cum rogasset, accepit. Quoniãquidẽ, ut maioribus nostris grauissimis uiris uisum est. Nulla res carius constat, quã quæ precibus empta est. Vota homines parcius facerent, si palam facienda essent. Adeo etiam deos, quibus honestissime supplicamus, tacite malimus & intra nos precari.

Non tulit gratis q cu rogasset accepit

Molestum ac onerosũ uerbũ est Rogo.

MOlestum uerbum est, onerosum, & demisso uultu dicendum, Rogo, huius facienda est gratia amico, & cuicunq;, quem amicum sis promerendo facturus. Properet licet, sero beneficium dedit, qui roganti dedit. Ideo diuinanda cuiusq; uoluntas, & cum intellecta est, necessitate grauissima rogandi liberãda est. Illud beneficium iucundũ uicturumq; in animo scias, quod obuiam uenit. Si non contingit præuenire, plura rogantis uerba intercidamus, ne rogati uideamur, sed certiores facti statim promittamus, facturosq; nos etiam antequã interpellaremur, ipsa festinatione approbemus. Quemadmodũ in ægris opportunitas cibi salutaris est, & aqua tempestiue data remedij locum obtinuit, ita quãuis leue & uulgare beneficiũ sit, si præsto fuerit, si proximam quãq; horam nõ perdidit, multum sibi adijcit, gratiamq; preciosi, sed lenti & diu cogitati muneris, uincit. Qui tam parate fecit, non est dubium, quin libenter faciat. Itaq; lætus facit, & induit sibi ãnimi sui uultum.

bñficia oportune data magis iuuant ex ab ægro

INgentia quorundã beneficia, silentium, aut loquendi tarditas imitata grauitatẽ, & tristiciã corrupit, cum ꝓmitterent uultu negantium. Quãto melius adijcere bona uerba rebus bonis, & prædicatione humana, benignaq; cõmendare quæ præstes. Vt illum castiges, quod tardior in rogando fuit, adijcias licet familiarem querelã: Irascor tibi, quod cum aliquid desyderasses, non olim scire me uoluisti, quod tã diligenter rogasti, quod quemquã adhibuisti. Ego uero gratulor mihi, quod experiri animum nostrum libuit, postea quicquid desyderabis, tuo iure exiges. Semel rusticitati tuæ ignoscitur. Sic efficies, ut animũ tuum pluris existimet, quã illud quicquid est, ad quod petendũ uenerat. Tunc est summa uirtus tribuentis, tunc benignitas, ubi ille qui discessit, dicet sibi, magnũ hodie lucrum feci. Malo quod illum talẽm inueni, quã si multiplicatum hoc ad me, de quo loquebar, alia uia peruenisset. Huic enim animo, nunquã parẽ referã gratiã.

adijciẽda i dãdo bona & grata uerba.

AT plærisq; sunt, qui beneficia asperitate uerborũ, & supercilio in odium adducunt, eo sermone usi, ea superbia, ut impetrasse pœniteat. Aliæ deinde post rẽ promissam sequũtur moræ. Nihil autẽ est acerbius, quã ubi quid impetrasti rogandum est. Repræsentanda sunt beneficia, quæ a quibusdam accipere difficilius est, quã impetrare. Hic rogandus est, ut admoneat, ille, ut sumat. Sic unum munus per multorum teritur manus, ex quo gratiæ mínimũ apud promittentem remanet. Quia auctori detrahit, quisquis post illum rogandus est. Hæc itaq; curæ habebis, si grate æstimari quæ præstabis uoles, ut beneficia tua illibata & integra ad eos, quibus promissa sunt, perueniant, sine ulla, quod aiunt, deductione. Nemo illa intercipiat, nemo detineat. Nemo in eo quod daturus est, gratiã suam facere potest, ut non tuam minuat.

NIhil æque amarũ quã diu pendere. Aequiore quidã animo ferunt præcidi spem suam, quã trahi, plærisq; autẽ hoc uitium est, ambitione praua differendi promissa, ne minor sit rogantium turba. Quales regiæ potentiæ ministri sunt, quos delectat potentiæ suæ longũ spectaculum, minusq; se iudicant posse, nisi diu multumq; singulis quid possint ostendat. Nihil confestim, nihil semel faciunt. Iniuriæ illorũ præcipites. Lenta beneficia sunt. Quare uerissimum existima, quod ille Comicus dixit. Quid tu nõ intelligis, tantũ te gratiæ demere, quãtũ moræ adijcis? Inde illæ uoces quas ingenuus dolor exprimit. Fac cito, si quid facis. Et nihil est tãti, malo mihi iam neges, ubi in tædium adductus animus incipit beneficium odisse, dum expectat, potes ob id ingratus esse? Quemadmodũ acerbissima crudelitas est, quæ trahit pœnam, & misericordiæ genus est cito occidere, quia tormentum ultimũ finẽ sui secum affert, quod antecedit tẽpus, maxima uẽturi supplicij pars est, ita minor est muneris gratia quo minus diu pependit. Est enim

Comici dictũ

acerbiss. crudelitas q trahit pœnã.

dit. Eſt enim bonarũ rerum ſollicita expectatio. Et cum plurima beneficia remediũ alicuius rei afferãt, qui aut diutius torqueri patitur, quẽ protinus poteſt liberare, aut gaudere beneficio ſuo, tardius manus affert. Omnis benignitas properat, & proprium eſt libenter facientis, cito facere. Qui tarde dedit, & diem extrahens profuit, non ex animo fecit. Ita duas res maximas perdidit, & tempus, & argumẽtum amicæ uoluntatis. Tarde uelle, nolentis eſt.

IN omni negocio liberali, nõ minima portio eſt, quomodo quidq; aut dicatur, aut fiat, multum celeritas fecit, multum abſtulit mora. Sicut in telis eadẽ ferri uis eſt. Sed in infinitũ intereſt, utrum excuſſo lacerto torqueantur, an remiſſa manu effluant. Gladius idem & ſtringit & transforat, quã preſſo articulo uenerit, refert. Idem eſt quod datur, ſed intereſt, quomodo detur. Quã dulce, & precioſum eſt, ſi gratias ſibi agi non eſt paſſus, qui dedit, ſi dediſſe, dum dat, oblitus eſt, nam corripere eum cui maxime aliquid præſtes, dementia eſt, & inſerere cõtumeliam meritis. Itaq; nõ ſunt exaſperanda beneficia, nec quicq̃ illis triſte miſcendum, Etiam ſi quid erit, de quo uelis admonere, aliud tempus eligito.

FAbius Verucoſus beneficiũ ab homine duro aſpere datũ, panẽ lapidoſum uocabat, quem eſurienti accipere neceſſarium ſit, eſſe acerbum. Tyberius Cæſar rogatꝰ a nepote M. Aelio prætorio, ut æri alieno ſuccurreret, ædere illũ ſibi nomina creditorum iuſſit. Hoc non eſt donare, ſed creditores conuocare. Cũ ædita eſſent, ſcripſit nepoti, iuſſiſſe ſe pecuniam ſolui. Adiecta contumelioſa admonitione, effecit, ut nepos nec æs alienum haberet, nec beneficiũ. Liberauit illum a creditoribus. Sibi non obligauit. Aliquid Tyberius ſecutus eſt, puto noluit plures eſſe, qui idem rogaturi cõcurrerent, Ita fortaſſe efficax ratio fuerit, ad hominum improbas cupiditates, pudore reprimendas. Beneficiũ uero danti, tota alia ſequenda eſt uia.

OMni genere quod des, quo ſit acceptius, adornandum eſt. Hoc uero non eſt beneficium dare, reprehendere eſt, ut in tranſitu de hac quoq; parte dicam quid ſentiam, ne principi quidem ſatis decorum eſt, donare ignominiæ cauſa, tametſi inquietudinẽ Tyberius, nec hoc quidem modo, quo putabat, potuit effugere. Nã aliquot poſtea, qui idem rogarent, inuenti ſunt, quos omnes iuſſit reddere in ſenatu æris alieni cauſas, & ita illis certas ſummas dedit. Nõ eſt illud liberalitas, cenſura eſt. Auxiliũ eſt principale tributum. Beneficium non eſt, cuius ſine rubore meminiſſe nõ poſſum. Ad iudicem miſſus ſum, ut impetrarem, cauſam dixi.

PRæcipiunt itaq; omnes auctores ſapientiæ, quædam beneficia palam danda, quædam ſecreto, palam, quæ quod ſequitur, glorioſum eſt. Vt militaria dona, & honores, & quicquid aliud noticia pulchrius fit. Rurſus quæ nõ producũt, nec honeſtiorem faciunt, ſed ſuccurrunt infirmitati, egeſtati, ignominiæ, tacite danda ſunt. Vt nota ſint ſolis, quibus proſunt. Interdum & ipſe qui iuuatur fallendus eſt, ut habeat, nec a quo acceperit, ſciat.

ARceſilaus, ut aiunt, amico pauperi, & paupertatẽ ſuam diſſimulanti, ægro autem, & ne hoc quidem confitenti, deeſſe ſibi in ſumptum ad neceſſarios uſus, cũ clam ſuccurrendum iudicaſſet, puluino eius ignoranti ſacculum ſubiecit, ut homo inutiliter uerecundus, quod deſyderabat, inueniret potius q̃ acciperet. Quid ergo? ille neſciet, a quo acceperit? primũ neſciat, ſi hoc ipſum beneficij pars eſt. Deinde multa alia faciam, multa tribuam, per quæ intelligat, & illius auctore. Deniq; ille neſciet accepiſſe ſe, ego ſciam me dediſſe. Parũ eſt, inquis, parũ, ſi fœnerare cogitas. Sed ſi dare, quo genere accipienti maxime profuturum erit, dabis. Contentus eris te teſte. Alioquin non benefacere delectat, ſed uideri bene feciſſe. Volo, inquis, ſciat. Debitorem quæris. Volo utiq; ſciat. Quid ſi illi utilius eſt neſcire, ſi honeſtius, ſi gratius, ſi nõ in aliam partem abibis? Volo ut ſciat. Ita tu hominem non ſeruabis in tenebris? Nõ ergo quotiens patitur res, percipiendũ gaudiũ ex accipientis uoluntate. Sin adiuuari illum, & oportet, & pudet, ſi quod præſtamus, offendit, niſi abſconditur, beneficiũ in acta nõ mitto. Quid ni ego illi ſum indicaturus me dediſſe, cũ inter prima præcepta maxime neceſſaria ſit, ne unquã exprobrem, immo ne admoneam quidẽ? Hæc enim beneficij

 inter duos

inter duos lex eſt. Alter ſtatim obliuiſci debet dati, alter accepti nunꝗ. Lacerat animũ & premit frequens meritorum commemoratio.

Libet exclamare, quod ille triumuirali proſcriptione ſeruat⁹ a quodam Cæſaris amico exclamauit, cum ſuperbiã eius ferre nõ poſſet. Redde me Cæſari. Quouſꝗ dices? Ego te ſeruaui, ego te eripui morti. Iſtud, ſi meo arbitrio memini, uita eſt, ſi tuo, mors eſt. Nihil tibi debeo, ſi me ſeruaſti, ut haberes, quem oſtenderes. Quouſꝗ me circũducis, quouſꝗ obliuiſci fortunæ meæ nõ ſinis? Semel in triumpho ductus eſſem. Non eſt dicendũ, quid tribuerimus. Qui admonet, repetit. Nõ eſt inſtandum, non eſt memoriæ reuocandum, niſi ut aliud dando, prioris admoneas. Ne alijs quidem narrare debemus. Qui dedit beneficiũ, taceat, narret, qui accepit. Dicetur enim, quod illi ubiꝗ iactanti beneficiũ ſuum. Nõ negabis, inquit, te recepiſſe? & cum reſpondiſſet, quando? Sæpe quidem, inquit, & multis locis, id eſt quotiens & ubicũꝗ narraſti. Quid opus eſt eloqui? quid alienũ occupare officium? Eſt qui iſtud facere honeſtius poſſit, quo narrante, & hoc laudabitur, quod ipſe nõ narras. Ingratum me iudicas, ſi iſtud me tacente, nemo ſciturus eſt. Quod adeo nõ eſt cõmittendũ, ut etiã ſiquis coram nobis narrabit, reſpondendũ ſit, digniſſimus quidẽ ille eſt maioribus beneficijs, quæ ego magis uelle me ſcio præſtare, ꝙ poſſe. Et hæc ipſa non uenaliter, nec ea figura, qua quidam reijciunt, quæ magis ad ſe uolunt attrahere. Deinde adijcienda õmis humanitas, perdet agricola quod ſparſit, ſi labores ſuos deſtituet in ſemine. Multa cura ſata producuntur ad ſegetem. Nihil in fructum peruenit, quod nõ a primo uſꝗ ad extremũ æqualis cultura proſequitur. Eadem beneficiorũ eſt cõditio. Num quid ulla maiora poſſunt eſſe, ꝙ quæ in liberos patres conferunt? Nec tamen tuta ſunt, ſi in infantia deſerantur, niſi longa pietas munus ſuum nutriat. Eadem cæterorum beneficiorũ conditio eſt, niſi illa adiuueris, perdes. Parum eſt dediſſe, fouenda ſunt, ſi gratos uis habere, quos obligas, non tantũ des oportet beneficia, ſed ut ames. Præcipue, ut dixi, parcamus auribus. Admonitio tædium facit, exprobratio odium. Nihil æque in beneficio uitandum eſt, ꝙ ſuperbia. Quid opus arrogãtia uultus? quid tumore uerborum? Ipſa res te extollit. Detrahenda eſt inanis iactatio. Res loquenť, nobis tacentibus. Nõ tantum ingratum, ſed iniuſtum eſt beneficium, ſuperbe datum.

Cæſar dedit uitam Pompeio Pœno. Si dat, qui non aufert, deinde abſoluto & agẽti gratias, porrexit ad oſculandum ſiniſtrum pedem. Qui excuſant eum, negant id inſolentiæ cauſa factum, aiunt ſocculum auratum, immo aureũ margaritis diſtinctum oſtendere eum uoluiſſe. Ita prorſus, quid hic contumelioſũ eſt? ſi uir conſularis aurum, & margaritas oſculatus eſt? Et alioquin nullam partẽ corporis eius electurus, quam purius oſcularetur, homo natus in hoc, ut mores liberæ ciuitatis Perſica ſeruitute mutaret. Parum iudicauit, ſi ſenator ſenex ſubmiſſis honoribus, in conſpectu principũ ſupplex ſibi, eo more ſubiacuiſſet, quo uicti hoſtes uictoribus iacuere: Inuenit aliquid infra genua, quo libertatem detruderet. Nõ hoc eſt rempublicam calcare? Equidem dicit aliquis, Non poteſt ad rem pertinere, ſiniſtro pede. Parum enim fœde, furioſeꝗ inſolens fuerat, qui de capite conſularis uiri ſecatus audiebat, niſi in os ſenatoris ingeſſiſſet imperator pigros ſuos.

Alr. ſocrat⁹

O Superbia magnæ fortunæ. O ſtultiſſimũ malum, ut a te nihil accipere iuuat, & omne beneficiũ in iniuriam cõuertis, ut te omnia nimia delectant, ut te omnia dedecent, quoꝗ altius te ſubleuaſti, hoc depreſſior es. Oſtendiſꝗ te nõ agnoſcere iſta bona, quibus tantum inflaris. Quicqd das, corrumpis. Libet itaꝗ interrogare, quid tantopere te ſupinet. Quid uultum, habitũꝗ oris peruertat, ut malis habere perſonã, ꝙ faciem. Iucunda ſunt, quæ humana fronte, leui, placidaꝗ tribuũtur, quæ cum daret mihi ſuperior, non exultauit ſupra me, ſed ꝙ potuit, benigniſſimus fuit, deſcẽditꝗ in equũ, & detraxit muneri ſuo pompam, obſeruauit idoneum tempus, ut in occaſione potius, ꝙ in neceſſitate ſuccurreret. Vno modo perſuadebimus, ne beneficia inſolentia perdant, ſi oſtenderimus non ideo uideri maiora, quæ tumultuoſius data ſunt, nẽ ipſos quidem ob id cuiꝗ poſſe maiores uideri. Vanam eſſe ſuperbiæ magnitudinem, & quæ in odium, etiam amanda perducat.

Sunt quædam

SVnt quædam nocitura impetrantibus,quæ non dare,ſed negare beneficiũ eſt. Aeſtimabimus itaqꝫ utilitatem potius,ꝙ uoluntatem petentiũ. Sæpe enim noxia concupiſcimus,nec deſpicere ꝙ pernitioſa ſunt,licet,quia iudiciũ interpellat affectus. Sed cũ ſubſedit cupiditas,animi impetus flagrantis,qui cõſilia fugat,cecidit,deteſtamur pernitioſos malorum nũmerũ auctores,ut frigida ægris negamus,& lugẽtibus,ac ſibi iratis,ferrum,aut amantibus,quicquid contra ſe uſurus,ardor petit,ſic ea,quæ nocitura ſunt,impenſe ac ſubmiſſe nõnunquã etiam miſerabiliter rogantibus,perſeuerabimus non dare. Tum initia beneficiorũ ſuorum ſpectare,tum etiam exitus decet,& ea dare,quæ non tantum accipere,ſed etiam accepiſſe delectet. Multi ſunt,qui dicant,ſcio hoc illi nõ profuturũ,ſed quid faciam? rogat,reſiſtere precibus eius nõ poſſum. Viderit de ſe,nõ de me quæretur. Falſum eſt,immo de te,& merito,cum ad mentem bonam redierit. Cum accenſio illa,quæ animũ inflãmabat,ſe remiſerit. Quid ni eum oderit,a quo in damnũ,ac periculum ſuũ adiutus eſt? Exorari in pernitiem rogantiũ,ſæua bonitas eſt. Quemadmodũ pulcherrimũ opus eſt,etiam inuitos,nolentesqꝫ ſeruare: Ita rogantibus peſtifera largiri,blandum & affabile odium eſt. Beneficium demus,quod uſu magis ac magis placeat,quod nunquã in malum uertatur. Pecuniam non dabo,quam numeraturũ adulteræ ſciam,ne in ſocietate turpis facti, aut conſilij inueniar. Si potero,reuocabo,ſin minus,non iuuabo ſcelus,ſiue illum ira,quo nõ debebat,impellit,ſiue ambitionis calor abducit a tutis,nõ cõmittam,ut poſſit quãdoqꝫ dicere, ille amando me occidit.

SAepe nihil intereſt inter amicorum munera,& hoſtium acta. Quicquid illi accidere optant,in id horum intempeſtiua indulgẽtia impellit,atqꝫ inſtruit. Quid autem turpius,ꝙ (quod euenit frequentiſſime) ut nihil interſit inter odium & beneficiũ? Nunquã in turpitudinẽ noſtram reditura tribuamus. Cum ſumma amicitiæ ſit,amicũ ſibi æquare. Vtriqꝫ ſimul cõſulendũ eſt. Dabo egenti,ſed ut ipſe non egeam. Succurram perituro,ſed ut ipſe non peream,niſi ſi futurus ero magni hominis,aut magnæ rei merces. Nullum beneficium dabo,quod turpiter peterem. Nec exiguũ dilatabo,nec magna pro paruis accipi patiar. Nam ut qui quod dedit,imputat,gratiam deſtruit. Itaqꝫ qui quantum det,oſtendit,munus ſuum non cõmendat,ſed exprobat. Reſpiciẽdæ ſunt cuiqꝫ facultates ſuæ,uireſqꝫ. Ne aut plus præſtemus,ꝙ poſſumus,aut minus. Aeſtimãda eſt eius perſona,cui damus. Quædam enim minora ſunt,ꝙ ut exire a magnis uiris debeant. Quædam accipiẽte maiora ſunt. Vtriuſqꝫ itaqꝫ pſonã cõfer tecum inter illa,quæ donabis examina,nunquid aut danti graue ſit,aut paucum. Nunqd rurſus qui accepturus eſt,aut faſtidiat,aut non capiat.

VRbem cuidam Alexander donabat ueſanus,& qui nihil animo niſi grande cõcepit. Dũ ille cui donabaᵗ ſeipſum mẽſus,tãti muneris inuidiã refugiſſet,dicẽs non cõuenire fortunæ ſuæ. Nõ quæro,inquit,qd te accipe decea t,ſed qd me dare. Animoſa uox uidetur,& cũ regia ſit,eſt ſtultiſſima. Nihil enim per ſe quenqꝫ decet. Refert quid,cur,quãdo,quare,ubi,& cætera,ſine quibus facti ratio nõ conſtabit. Tumidiſſimũ animal,ſi illum accipere hoc nõ decet,nec te dare,habeᵗ pſonarũ,ac dignitatũ proportio. Et cũ ſit ubiqꝫ uirtutis modus,æque peccat,quod excedit,ꝙ quod deficit. Liceat iſtud ſane tibi,& te intantũ fortuna ſuſtulerit,ut cõiugia tua urbes ſint,quas quãto maioris animi fuit non capere ꝙ ſpargere. Eſt tamen aliquis minor,ꝙ ut in ſinu eius condenda ſit ciuitas.

AB Antigono Cynicus petijt talentum. Reſpõdit plus eſſe,ꝙ quod Cynicus petere deberet. Repulſus petit denariũ. Reſpõdit minus eſſe,ꝙ quod regem deceret dare. Turpiſſima eſt eiuſmodi cauillatio. Inuenit quomodo neutrũ daret. In denario regem,in talento Cynicũ reſpexit. Cũ poſſet & denariũ tanqꝫ Cynico dare,& talentũ tãqꝫ rex. Vt ſit aliquid maius,ꝙ quod Cynicus accipiat. Nihil tam exiguũ eſt,quod nõ honeſte regis humanitas tribuat. Si me interrogas,probo. Eſt enim intolerabilis res,poſcere nũmos,& cõtemnere. Indixiſti pecuniæ odium,hoc profeſſus es. Hanc perſonã induiſti,agẽda eſt. Iniquiſſimũ eſt te pecuniã ſub gloria egeſtatis acqrere. Aſpiciẽda ergo nõ minus ſua cuiqꝫ perſona eſt,ꝙ eius,de quo iuuãdo quis cogitat. Volo Chryſippi noſtri uti ſimilitudine de pilæ luſu,quã cadere nõ eſt dubiũ,aut mittentis ſtudio,aut accipientis. Tunc curſum ſuũ ſeruat,ubi inter manus utriuſqꝫ apte ab utroqꝫ,& iactata & excepta uerſatur. Neceſſe eſt autẽ luſor bonus,aliter illam colluſori longo,aliter breui mittat. Eadem beneficij ratio eſt,niſi utriqꝫ pſo-

næ, dantis & accipientis aptatur, nec ab hoc exibit, nec ad illum perueniet, ut debet. *Si* cum exercitato & docto negocium est, audacius pilam mittemus, utcunq; enim uenerit, manus illam expedita, & agilis repercutiet. *Si* cum tyrone & indocto, non tam rigide, nec tam excusse, sed languidius & in ipsam eius dirigentes manũ, remisse occurremus. Idem faciendum est in beneficijs. Quosdã doceamus, & satis iudicemus, si conãtur, si audent, si uolũt. Facimus autẽ plærũq; ingratos, & ut sint, fauemus, tanꝙ ita demũ magna sint beneficia nostra, si gratia illis referri nõ potuit, ut malignis cursoribus propositũ est, collusorẽ traducere, cũ damno scilicet ipsius lusus, qui nõ potest, nisi cõsentitur extendi. Multi sunt tam prauæ naturæ, ut malint perdere quæ præstiterũt, ꝙ uideri recepisse, superbi & imputatores. Quãto melius, quantoq; humanius id agere, ut illis quoq; partes suæ cõstent, & fauere, ut gratia sibi referri possit: benigne omnia interpretari, gratias agenti, nõ aliter ꝙ si referat audire, præbere se facilẽ. Ad hoc, ut quẽ obligauit, etiam exolui uelit. Male audire solebat fœnerator, si acerbe exigit, æque si in recipiẽdo tardus, ac difficilis moras quærit. Beneficiũ tam recipiendũ est, ꝙ non exigendum. Optimus ille, qui dedit facile, nunquã exiget. Reddi gauisus est, bona fide quid præstitisset, oblitus, qui accipientis animo recipit.

QVidam nõ tantũ dant beneficiũ superbe, sed etiã accipiũt, quod nõ est cõmittẽdũ. Iam enim transeamus ad aliam partẽ, tractaturi, quomodo se gerere homines in accipiẽdis beneficijs debeãt. Quodcũq; ex duobus cõstat officiũ, tãtundẽ ab utroq; exigit. Qualis pater esse debeat, cũ inspexeris, scies nõ minus operis illic superesse ut despicias, qualem esse oportuerit filiũ. *Sunt* aliquæ partes mariti, sed non minores uxoris. Inuice ista quantũ exigũt, præstant, & parẽ desyderãt regulam, quæ, ut ait Hecaton, difficilis est. Omne enim honestum in arduo est, etiã quod uicinũ honesto est. Nõ enim tantũ fieri debet, sed ratione fieri. Hac duce, per totã uiam eundũ est. Minima maximaq;, ex huius cõsilio gerenda sunt, quomodo hæc suaserit, dandũ. Hæc autẽ hoc primũ censebit, non ab omnibus accipiendũ. A quibus ergo accipiemus? ut breuiter tibi respõdeã. Ab his quidẽ, quibus dedisse uideamur. Nam etiã maiore delectu quærendũ est, cui debeamus, ꝙ cui præstemus. Nam ut nõ sequanẽ ulla incõmoda (subsequũtur autẽ plurima) graue tormẽtũ est debere, cui nolis. Cõtra iucundissimũ est ab eo accepisse beneficiũ, quẽ amare etiã post iniuriã possis. Illud uero homini uerecũdo & probo miserrimũ est, si eum amare oportet, quẽ nõ iuuat. Totiens admoneam necesse est, nõ loqui me de sapiẽtibus, quos quicquid oportet, iuuat qui animũ in potestate habẽt, & legẽ sibi, quã uolũt, dicũt, & quod dixerũt, seruãt. *Se* de imperfectis hominibus honestam uitã sequi uolentibus, quorũ affectus sæpe cõtumaciter parent.

ITaq; eligẽdus est, a quo beneficiũ accipiã. Et quidẽ diligẽtius quærẽdus beneficij, ꝙ pecuniæ creditor. Huic enim reddendũ est, quantum accepi, etsi reddidi, solutus sum ac liber. At illi plus soluẽdũ est, & nihilominus etiã relata gratia, cohæremus. Debeo enim, cũ reddidi, rursus incipere, monetq; amicitia nõ recipere indignũ. *Sic* est beneficiorum quidem sacratissimũ ius, ex quo amicitia oritur. Nõ semper, inquit, mihi licet dicere, nolo. Aliquãdo beneficiũ accipiendũ est, & inuito. Dat tyrãnus crudelis & iracũdus, qui munus suum fastidire te, iniuriã iudicaturus est. Non accipiam. Eodẽ loco pone latronẽ & piratam, quo regem, animũ latronis, ac piratæ habentẽ. Quid faciã? Parũ dignus est, cui debeã. Cũ eligendũ dico, cui debeas, uim maiorẽ & metũ excipio, quibus adhibitis, electio perit. *Si* liberũ est tibi, *Si* arbitrij tui est, utrũ uelis, an nõ, id apud te ipse ppendes. *Si* necessitas tollit arbitriũ, scies te nõ accipere, sed parere. Nemo in id accipiẽdo obligaẽ, quod illi repudiare nõ licuit. *Si* uis scire, an uelim, effice, ut possim nolle. Vitam tamẽ tibi dedit. Nõ refert quid sit, quod datur, nisi a uolente uolenti detur. *Si* seruasti me, non ideo seruator es. Venenũ aliquãdo pro remedio fuit, non ideo numeratur inter salubria. Quædam prosunt, nec obligant.

TVber quidã tyranni gladio diuisit, qui ad eũ occidendũ uenerat. Non ideo illi tyrãnus gratias egit, quod rem, quã medicorũ manus reformidauerãt, nocendo sanauit. Vides nõ omne magnũ in ipsa re momentũ. Quoniã nõ uidetur dedisse beneficiũ, qui malo animo profuit. Casus enim, nõ beneficiũ est hominis iniuria. Leonẽ in amphitheatro spectauimus, qui unũ a bestiarijs agnitũ, cũ quõdã eius fuisset magister, protexit ab impetu bestiarũ. Nõ ergo est beneficiũ ferre auxilium? Minime, quia nec uoluit facere, nec benefaciẽdi animo fecit. Quo loco feram posui, tyrannũ pone. Et hic uitam dedit, & illa. Nec

la. Nec hic, nec illa beneficiū. Quia nō est beneficiū accipere, cogi. Non est beneficiū debere, cui nolis. Ante des oportet mihi arbitrium mei, deinde beneficium.

Disputari de Marco Bruto solet, an debuerit accipere a diuo Iulio uitam, cū occidendū eū iudicaret. Quā ratione in occidēdo secutus sit, alias tractabimus. Mihi enī, cū uir magnus fuerit in alijs, in hac re uidet uehemēter errasse, nec ex institutione stoica se egisse, qui aut regis nomē extimuit, cū optimus ciuitatis status sub rege iusto sit. Aut ibi sperauit libertatē futurā, ubi tam magnū premiū erat, & imperandi, & seruiendi. Aut existimauit ciuitatē in priorē formā posse reuocari, amissis pristinis moribus, futurāq; ibi æqualitatem ciuilis iuris, & staturas suo loco leges, ubi uiderat tot milia hominū pugnātia, nō an seruirēt seruitutē. Quāta uero illū aut rerū naturæ, aut urbis suæ tenuit obliuio, qui uno interempto, defuturū credidit aliū, qui idem uellet, cū Tarquinius esset inuentus post tot reges, ferro ac fulminibus occisos. Sed uitā accipere debuit, ob hoc tamē nō habere illū parentis loco, qui unius dandi beneficij iniuria uenerat. Non enim seruauit is, qui nō interfecit, nec beneficium dedit, sed missionem.

Illud magis uenire in disputationē potest, aliquādo quid faciendū sit, captiuo, cui redēptionis pciū homo prostituti corporis & infamis repromittit. Patiar me ab impuro seruari? Seruatus deniq;, quā illi gratiā referā? Viuā nō obscœno? Nō uiuā cū redēptore? Quid ergo placeat, dicam? Etiā ab aliquo tali accipiā pecuniā, quā pro capite dependā. Accipiā autē tanq̄ creditū, nō tanq̄ beneficiū. Soluā illi pecuniā, & si occasio fuerit seruādi, periclitantē seruabo. In amicitiā, quæ similes iungit, non descendā. Nec seruatoris illum loco numerabo, sed fœneratoris, cui sciam reddēdū quod accepi. Est aliquis dignus, a quo beneficiū accipiā, sed danti nociturū est, ideo nō accipiā. Quia ille patus est mihi cū incōmodo, aut etiā periculo suo pdesse, defensurus est me reū, sed illo patrocinio, regē sibi est facturus inimicū. Inimicus sim, si cū ille pro me periclitari uelit, ego, qd facilius est, nō facio, ut sine illo pericliter.

Ineptū & friuolum hoc Hecaton ponit exēplū Arcesilai, quē, ait, a filio familiæ oblatam pecuniā nō accepisse, ne ille patrē sordidū offenderet. Quid fecit laude dignū? qd furtum nō recepit? quod maluit nō accipere, q̄ reddere? Quæ est enim alienā rem nō accipere moderatio? Si exēplo magni animi opus est, ut utamur, Græcini Iulij uiri egregij, quē Xerxes occidit ob hoc unū, quod melior uir erat, q̄ esse quēquā tyranno expediret. Is cū ab amicis cōferētibus ad impensam ludorū pecunias acciperet, magnā pecuniā a Fabio Persico missam, nō accepit. Et obiurgātibus his, qui non æstimabāt mittentē, sed missa, quod repudiasset. Ego, inquit, ab eo beneficium accipiā, a quo propitiationem accepturus nō sum? Cumq; illi Rebilus consularis, homo eiusdem infamiæ maiorem summā misisset, instaretq;, ut accipi iuberet. Rogo, inquit, ignoscas, & a Persico non accepi.

Vtrum hæc munera accipere est, an senatum legere? Cū accipiēdū iudicauerimus, hilares accipiamus, profitētes gaudiū, & id danti manifestum sit, ut fructū præsentem capiat. Iusta enim causa lætitiæ est, lætum amicū uidere. Iustior fecisse, grate ad nos peruenisse iudicemus, effusis affectibus, quod nō ipso tamen audiēte, sed ubiq; testemur. Qui grate beneficium accipit, primā eius pensionem soluit.

Svnt quidam, qui nolunt nisi secreto accipere, testem beneficij & consciū uitant, quos scias licet male cogitare, quomodo danti intātū producēda noticia est muneris sui, inquantū delectatū est, cui datur. Ita accipiēti adhibenda concio est. Quod pudet debere, ne acceperis. Quidā furtiue agunt gratias, & in angulo, & ad aurē. Nō est ista uerecundia, sed inficiandi genus. Ingratus est, qui remotis arbitris, agit gratias. Quidā nolunt nomina secum fieri, nec interponi pararios, nec signatores aduocari, nec chirographū dare. Idē faciūt, qui dant operā, ut beneficiū in ipsos collatū, q̄ ignotissimū sit. Verent palā ferre, ut sua potius uirtute, q̄ alieno adiutorio consecuti dicant, rariores in eorū officijs sunt, qbus uitā ante dignitatē debēt, & dū opinionē clientiū timent, grauiorē subeunt ingratorum.

Alij pessime loquunt de optime meritis. Tutius est quosdā offendere, q̄ demeruisse. Argumentū nihil debentiū, odio quærunt. Atq; nihil magis præstandū est, q̄ ut memoria nobis meritorū hæreat, quæ subinde reficiēda est, quia nec referre potest gratiā, nisi qui meminit. Nec delicate accipientiū est, nec submisse & humiliter. Nā qui negliges est in accipiēdo, cū omne beneficiū recēs placeat, quid faciet cū prima eius uoluptas refrixit?

ptas refrixit? Alius accepit fastidiose, tanquã qui dicat, nõ mihi opus est, sed quia tã ualde uis, faciã tibi mei potestatem. Alius supine, ut dubiũ præstanti relinquat, an senserit. Alius uix labra diduxit, & ingratior, q̃ si tacuisset, fuit. Loquendum pro magnitudine rei impẽsius, & illa adijcienda, plures q̃ putas, obligasti. Nemo enim nõ gaudet beneficium suum latius patere: Nescis quid mihi præstiteris, sed scire te oportet, quãto plus sit q̃ æstimas. Statim gratus est, qui se onerat. Nunquã tibi gratiam referre potero. Illud certe non desinam ubiq; cõfiteri, me referre non posse.

NVllo magis Cæsarem Augustum demeruit, & ad alia impetrãda facilem sibi reddidit, Furnius, q̃ quod cũ patre Antoninas partes secuto, ueniã impetrasset, dixit, Hæc unã Cæsar habeo iniuriã tuam, effecisti ut uiuerẽ, & morerer ingratus. Quid est tã grati animi, q̃ nullo modo sibi satisfacere, nec ad spem quidẽ exequẽdi unq̃ beneficij accedere. His atq; eiusmodi uocibus agamus, ut uoluntas nõ lateat, sed aperiat, ut luceat. Verba cessent licet, si quẽadmodũ debemus, affecti sumus, cõscientia eminebit in uultu. Qui gratus futurus est, statim dum accepit, de reddendo cogitat. Chrysippus quidem dicit, illum uelut in certamẽ cursus compositum, & carceribus inclusum, operire debere suum tempus, ad quod uelut dato signo prosiliat. Et quidem magna illi celeritate opus est, magna contẽtione, ut consequatur antecedentem.

VIdendum est nunc, quid maxime faciat ingratos. Aut nimiũ sui suspectum, & insitũ moralitati uitiũ, se, suaq; mirandi, aut auiditas, aut inuidia. Incipiamus a primo. Nemo non benignus est sui iudex. Inde est, ut omnia meruisse se existimet, & in solutũ accipiat, nec satis pro suo precio æstimatũ putet. nec dicat, Hoc mihi dedit, sed q̃ sero, sed post quot labores. Quanto cõsequi plura potuissem, si illum aut illum, aut me colere maluissem. Nõ hoc sperauerã. In turbam cõiectus sum, tam exiguo dignũ me iudicauit, honestius præterire fuit.

QVando Lentulus augur, diuitiarũ maximũ exemplũ, antequã illũ libertini pauperem facerẽt, hic quater milies sestertium suũ uidit, proprie dixi. Nihil enim amplius q̃ uidit, Ingenij fuit sterilis, tam pusilli q̃ animi. Cũ enim esset auarissimus, nummos citius emittebat, q̃ uerba, tanta illi inopia erat sermonis. Hic cũ omnia incrementa sua diuo Augusto deberet, ad quẽ attulerat paupertatẽ, sub onere nobilitatis laborantẽ, princeps iam ciuitatis, & pecunia, & gratia, subinde Augusto solebat queri, dicẽs a studijs se abductũ. Nihil tantũ in se cõgestum esse, quãtũ pdidisset, relicta eloquẽtia. At illi inter alia hoc quoq; diuus Augustus præstiterat, quod illum derisum, a labore irrito liberauerat. Nõ patit auiditas quenquã esse gratũ. Nunq̃ enim improbæ spei, quod dat, satis est. Et maiora cupimus, quo maiora uenerũt. Multoq; cõcitatior est auaricia, in magnarũ opum cõgestu collocata. Vt flammæ infinitæ acrior uis est, quo ex maiore incẽdio emicuit. Aeque ambitio nõ patitur quẽq; in ea mẽsura honorũ cõquiescere, qua quondã eius fuit impudẽs uotũ. Nemo agit de tribunatu gratias, sed queritur, quod non est ad præturã usq; pductus. Nec hæc grata est, si deest consulatus. Nec hoc qdẽ satiet, si unus est ultra se. Cupiditas se porrigit, & felicitatẽ suã nõ intelligit. Quia nõ unde uenerit, respicit, sed quo tẽdat. Omnibus his uehementius, & importunius malũ est inuidia, quæ nos inquietat, dum cõparat, hoc mihi præstitit, sed illi plus, sed illi maturius, & deinde nullius causam agit, contra omnes sibi fauet.

QVanto est simplicius, quãto purius beneficiũ acceptũ augere. Scire neminem tanti ab alio, quãti a seipso æstimari, plus accipe debuissem, sed illi facile nõ fuit plus dare. In multos diuidenda liberalitas erat. Hoc initiũ est. Boni cõsulamus, & animũ eius grate excipiendo euocemus. Parũ fecit, sed sæpius faciet. Illum mihi prætulit, & me multis. Ille nõ est mihi par uirtutibus, nec officijs, sed habuit suam uenerẽ. Querendo nõ efficiã, ut maioribus dignus sim, sed ut datis indignus. Plura illis hominibus turpissimis data sunt. Quid ad rem? q̃ raro fortuna iudicat? Quotidie queramur malos esse felices. Sæpeq; agellos pessimi cuiusq; transierat, optimorum uirorũ segetem grando percussit. Fert sortem suã quisq; ut in cæteris rebus, ita in amicitijs. Nullũ est tam plenũ beneficiũ. quod non uellicare malignitas possit. Nullum tam angustum, quod nõ bonus interpres extẽdat. Nunq̃ deerunt causæ querẽdi, si beneficia a deteriore parte spectaueris,

Vide

VIde ꝗ̃ iniqui sunt diuinorũ munerũ æstimatores. Et quidẽ professi sapientiam queruntur, quod non magnitudine corporis æquemus elephantes, uelocitate ceruos, leuitate aues, impetu tauros, quod solidior sit cutis beluis, decentior damis, depressior ursis, mollior fibris, quod sagacitate nos nariũ canes uincãt, quod acie luminũ aquilæ, spatio ætatis coruus, multa animalia nandi felicitate. Et cũ quædam nec coire quidẽ in id natura patiatur, ut uelocitatem corporũ, & uires pares animalibus habeamus, ex diuersis ac dissidẽtibus bonis, hominẽ nõ esse cõpositũ, iniuriã uocãt. Et in negligẽtes nostri deos querimoniã iaciũt, quod nõ bona ualetudo, & uirtus inexpugnabilis data sit, quod nõ futuri scientia. Vix sibi tẽperant, quin eousꝗ impudentiæ prouehanẽ, ut naturã oderint, quod infra deos sumus, quod nõ in æquo illis stetimus. Quanto satius est ad cõtemplationẽ tot, tantorũꝗ beneficiorum reuerti, & agere gratias, quod nos in hoc pulcherrimo domicilio uoluerũt sæcula sortiri, quod terrenis præfecerũt. Aliquis ea animalia cõparat nobis, quoꝝ potestas penes nos est? Quicquid nobis negatum est, dari nõ potuit. Proinde quisquis es iniquus extimator sortis humanæ, cogita quanta nobis tribuerit parens noster, quanto ualentiora animalia sub iugũ miserimus, quãto uelociora assequamur. Quã nihil sit mortale, non sub ictu nostro positum. Tot uirtutes accepimus, tot artes. Animũ deniꝗ, cui nihil nõ eodẽ quo intẽdit momẽto paruum est, sideribus uelociorẽ, quorũ post multa sæcula futuros cursus antecedit. Tãtum deniꝗ frugum, tantũ opum, tantũ rerũ aliarũ sup alias aceruatarũ. Circũeas licet cũcta, & quia nihil totum inuenies, quod esse te malles, ex omnibus singula excerpas, quæ tibi dari uelles. Ita bene æstimata naturæ indulgentia, confitearis necesse est, in delitijs te illi fuisse. Ita est charissimos nos habuerũt dij immortales, habẽtꝗ. Et qui maximus tribui honos potuit, ab ipsis, proximos nos collocauerũt. Magna accepimus. Maiora nõ debuimus.

HAec mihi Liberalis necessaria credidi, ut dicerẽ, & quia loquẽdũ aliquãdo de magnis beneficijs erat, cũ de minutis loqueremur, & quia inde manat etiã inter cætera huius detestabilis uitij audacia. Cui eñ respondebit grate, quod munus extimabit magnũ, aut reddendũ, qui summa beneficia spernit? Cui salutẽ? Cui spiritũ debebit? qui uitã accepisse se a dijs negat, quam quotidie ab illis petit? Quicũꝗ ergo gratos esse docet, & hominũ causam agit, & deorum quibus nullius rei indigẽtibus, positis extra desyderiũ, referre nihilominus gratiã possumus. Non est, quod quisꝗ excusationẽ mẽtis ingratæ ab infirmitate atꝗ inopia eruat & dicat. Quid enim faciam, & quomodo? quãdo superioribus, dominisꝗ rerũ omniũ gratias referam? Referre gratiã facile est. Si auarus es sine impendio, si iners opera. Eodem quidẽ momẽto, quo obligat es, si uis, cũ quolibet paria fecisti, quoniam qui libẽter beneficium accepit, reddidit. Alr. aliqd.

HOc ex paradoxis stoicæ sectæ minime mirabile, ut mea fert opinio, aut incredibile est, eum qui libẽter accepit, beneficiũ reddidisse. Nam cum omnia ad cã sum referamus, fecit quisꝗ, quantũ uoluit. Et cũ pietas, fides, iusticia, omnis deniꝗ uirtus inter se perfecta sit, etiã si ille manũ exercere noluit, gratus potest etiam homini esse uoluntate. Quotiẽs quod proposuit qui cõsequitur, capit operis sui fructũ. Qui beneficiũ dat, quid proponit? Prodesse ei, cui dat ex uolũtate, supra est, si quod uoluit, effecit, puenitꝗ ad me animus eius, ac mutuo gaudio affecit. Tulit, quod petijt. Nõ enim sibi inuicem, aliquid reddi uoluit, aut nõ fuit beneficiũ, sed negociatio. Bene nauigauit, qui, quẽ destinauit portum, tenuit. Teli iactus certe manus peregit officiũ, si petita percussit. Beneficiũ qui dat, uult excipi grate. Habet quod uoluit, si benẽ acceptũ est. Sed sperauit emolumentũ aliquod, nõ fuit hoc beneficium, cuius propriũ est nihil de reditu cogitare. Quod accipiebã, si eo animo accepi, quo dabaẽ, reddidi. Alioquin pessima optimæ rei conditio est. Vt gratus sim, ad fortunã mittor, Si illa inuita respõdere nõ possum, sufficit animus animo. Quid ergo? Num quicqd potero, & faciã & reddam, & temporũ rerũꝗ occasionẽ sequar, & eius implere sinũ cupiam, a quo aliquid accepi? Sed malo loco beneficiũ est, nisi & excussis manibus esse gratum licet.

QVi accepit, inquit, beneficium, licet animo benignissimo acciperet, nondũ consummauit officium suum. Restat enim pars reddendi. Sicut in lusu est aliquid pilam iacere, ac diligenter excipere. Sed non dicitur bonus lusor, nisi qui apte & expedite

& expedite remisit,quā acceperat.Exemplū hoc dissimile est.Quare? quia huius rei laus in corporis motu est,& in agilitate,nō in animo.Explicari itaq; totum debet, de quo oculis iudicatur.Nec tamen ideo nō bonum lusorem dicam,qui pilam,ut oportebat,excipiat,si per ipsum mora quo minus remitteret,non fuit.Sed quāuis,inquit,arti ludentis nihil delit,quia partē quidem fecit,sed & partem quā non fecit,potest facere,ludus per se imperfectus est,qui & cōsummat̄ uicibus mittendi ac remittēdi.Nolo diutius hic refellere. Existimemus ita esse.Desit aliqd lusui,nō lusori.Sic & in hoc de quo disputauimus,deest aliquid rei datæ,cui pars alia debetur,nō animo.Qui animū parem sibi nactus est,quantum in illo est,quod uoluit,effecit.

BEneficium mihi dedit,accepi nō aliter,q̄ ipse accipi uoluit.Iam habet,quod petit,& quod unū petit,ergo gratus sum. Post hæc usus mei restat, & aliquod ex homine grato cōmodum.Hæc nō imperfecti officij reliqua pars est,quod perfecti accessio facit. Videas statuā.Alius est fructus artis,alius artifex. Artis est fecisse quod uoluit.Artificis fecisse cum fructu.Perfecit opus suum,etiā si non uendidit. Triplex est illi fructus operis sui. Vnus conscientiæ,hunc absoluto opere percepit,Alter famæ, Tertius utilitatis,quem allatura est,aut gratia,aut uenditio,aut aliqua cōmoditas. Sic beneficij fructus primus ille cōscientiæ. Hūc percipit,qui quo uoluit,munus suū pertulit. Secundus est,& famæ,& eorū quæ præstari inuicem possunt.Itaq; cum benigne acceptum est,beneficiū est.Qui dedit,gratiam quidem iam recepit,mercedē nondū. Debeo itaq; quod extra beneficiū est,ipsum quidem bene accipiendo persolui.

QVid? ergo retulit gratiam,qui nihil fecit? primū fecit,bono animo,bonum obtulit,& quod est amicitiæ,ex æquo. Post deinde aliter beneficiū, aliter creditū soluitur.Non est quod expectes, ut solutionē tibi ostendam,res inter animos gerit̄. Quod dico,nō uidebitur durum,q̄uis primo contra opinionē pugnet tuam, si te commodaueris mihi,& cogitaueris res esse magis,q̄ uerba.Ingens copia est rerum sine nomine,quas nō proprijs appellatiōibus notamus,sed aliunde cōmodatis,quia pedē & nostrum dicimus,& lecti,& ueli,& carminis. Canem, & uenaticū,& marinum,& sidus, Quia nō sufficimus,ut singulis singula assignemus,quotiens opus est,mutuamur.Fortitudo est pericula iusta cōtēnens,aut scientia periculorū repellendorum,excipiendorū,prouocandorum. Dicimus tamē & gladiatorem fortē uirum, & seruū nequā,quē in contemptū mortis temeritas impulit.Parsimonia est scientia uitandi sumptus superuacuos,aut ars re familiari moderate utendi,parcissimū tamen hominē uocamus pusilli animi & cōtracti. Cum in infinitū intersit,inter modū & angustias.Hæc alia sunt natura, Sed efficit inopia sermonis, ut & hunc & illum parcū uocemus,ut & ille fortis dicat̄ cū ratiōe fortuita despiciēs,& hic sine ratione in pericula excurrens. Sic beneficiū est,& actio dicit̄ beneficij,& ipsum qd dat̄ p illam actionē,ut pecunia,dom⁹,prætexta. Vnū utriq; nomē est,uis quidē ac potestas longe alia.

ITaq; attende.Iam intelligis,nihil me,quod opinio tua refugiat dicere,illi beneficio quod actio perficit,relata gratia est,si illud beneuole excipimus. Illud alterū, quod in re cōtinet̄,nondū reddidimus,& uolumus reddere. Voluntati uolūtate satisfecimus,rei rem debemus. Itaq; quāuis rettulisse illum gratiā dicamus, qui beneficium libēter accepit,iubemus tamē aliquid simile ei,quod accepit reddere. A consuetudine quædam,quæ dicimus,abhorrent.Deinde alia uia ad consuetudinē redeunt.Negamus iniuriam accipere sapientem,tamē qui illum pugno percusserit,iniuriarum damnabitur. Negamus rem stulti esse, & tamē eum qui rem aliquam stulto surripuerit,furti condemnabimus.Insanire omēs scilicet stultos dicimus, Nec tamē omnes curamus elleboro.His ipsis quos uocamus insanos,& suffragium,& iurisdictionē cōmittimus. Sic dicimus eum,qui beneficium bono animo accepit gratiā rettulisse.Nihilominus illū in ære alieno relinquimus,gratiā relaturū,etiam cum reddiderit.Exhortatio est illa,nō inficiatio beneficij. Timeamus ne uel intolerabili sarcina depressi deficiamus.Animo bono mihi donata sunt, & fama defensa,detractæ sordes spiritus, & libertas potior spiritu, & quomodo referre gratiam potero,quādo ille ueniet dies,quo illi animum nostrum ostendam? Hic ille est, quo ipse suum ostendit.Excipe beneficiū,amplexare,gaude,nō quod accipias,sed quod

reddas,

reddas, debiturus. Nō adibis tam magnæ rei periculū, ut casus ingratum facere te possit. Nullas tibi proponam difficultates, ne despōdeas animum, ne laborum, ac longæ seruitutis expectatione deficias. Non differo te, de præsentibus fiat. Nunquā eris gratus, nisi statim sis. Quid ergo facies? Nō arma sumenda sunt? Et fortasse erūt. Nō maria emetiēda? Fortasse etiā uentis minātibus solues. Vis reddere beneficiū? Benigne accipe, Rettulisti gratiā, nō ut soluisse te putes, sed ut securior debeas.

Libri secundi de Beneficijs finis.

LVCII ANNEI SENECAE DE BENEFICIIS LIBER TERTIVS.

NON REFERRE beneficijs gratiam, & est turpe, & apud omnes habetur, Eburti Liberalis. Ideo de ingratis etiam ingrati queruntur. Cū interim hoc omnibus hæret, quod omībus displicet, adeo quin contrariū itur, ut quosdam habeamus infestissimos, nō post beneficia tantū, sed propter beneficia. Hæc prauitate naturæ accidere quibusdam non negauerim, pluribus, quia memoriam tempus interpositum subduxit. Nam quæ recentia apud illos uiguerunt, ea interiecto spatio obsolescunt. De quibus fuisse mihi tecū disputationē scio, Cum tu illos non ingratos uocares, sed oblitos. Tanquā ea res ingratū excuset, quæ fecit. An quia hoc accidit alicui, non sit ingratus, cum hoc non accidat, nisi in grato? Multa sunt genera ingratorū, ut furum, homicidarū, quorum una culpa est, cæterum in partibus uarietas magna. Ingratus qui beneficium accepisse se negat, quod accepit. Ingratus est, qui dissimulat. Ingratus, qui non reddit. Ingratissimus omniū, qui oblitus est. Illi enim si non soluunt, tamen debent, & extat apud illos uestigium certe meritorum, intra malam conscientiā conclusorū. Et aliquando ad referendam gratiā conuerti ex aliqua causa possunt, si illos pudor admonuerit, si subita honestæ rei cupiditas, qualis solet ad tēpus, etiam in malis pectoribus exurgere, si inuitauerit facilis occasio. Hic nūquā fieri gratus potest, cui totum beneficiū elapsum est. Et utrum tu peiorē uocas, apud quem gratia beneficij intercidit, an apud quem etiam memoria? Vitiosi oculi sunt, qui lucem reformidant, cæci, q non uident. Et parentes suos nō amare impietas est. Non agnoscere, insania. Quis tam ingratus est, quam qui quod in prima parte animi positū esse debuit, & semper occurrere, ita seposuit & abiecit, ut in ignorantiam uerteretur? Apparet illum non sæpe de reddendo cogitasse, cui obrepsit obliuio.

DEnique ad reddendam gratiam, & uirtute opus est, & tempore, & facultate, & aspirante fortuna. Qui meminit, sine impendio gratus est. Hoc, quod non operam exigit, non opes, non felicitatem, qui non præstat, nullum habet, quo lateat patrociniū. Nunquā enim uoluit gratus esse, qui beneficium tam longe proiecit, ut extra cōspectum suum poneret. Quemadmodū quæ in usu sunt, & manum quotidie, tactumque patiuntur, nunquam periculum situs adeunt. Illa quæ ad oculos nō reuocantur, sed extra conuersationem, ut superuacua iacuerunt, sordes ipsa colligunt uetustate. Ita quicquid frequens cogitatio exercet, ac renouat, memoriæ nunquā subducit̄, quæ nihil perdit, nisi ad quod sæpe non respexit.

PRæter hanc causam, aliæ quoque sunt, quæ nobis merita nonnūquā maxime uellant. Prima ac omniū potissima, quod nouis semper cupiditatibus occupati, nō quid habeamus, sed quid petamus, inspicimus, nō in id, quod est, sed quod appetitur intenti. Quicquid enim domi est, uile est. Sequitur autem, ut ubi quod acceperis leue, nouorum cupiditas fecit, auctor quoque eorum nō sit in precio. Amauimus aliquem & suspeximus, & fundatum ab illo statum nostrum professi sumus, quā diu nobis placebant, ea quæ consecuti sumus. Deinde irrumpit in animū aliorū admiratio, & ad ea impetus factus est, uti mortalibus mos est, ex magnis maiora cupiendi, protinus excidit, quicquid ante apud nos beneficiū uocabatur. Nec ea intuemur, quæ nos alijs præposuere, sed ea sola quæ fortuna præcedentiū ostentat. Non potest autem quisque inuidere, & gratias agere. Quia inuidere querentis & mœsti est. Gratias agere gaudentis, Deinde quia nemo nostrum nouit, nisi id tempus quod eum maxime transit. Ad

sit. Ad præterita rari animũ retorquent. Sic fit, ut præceptores, eorumq́ beneficia intercidant, quia totã pueritiam relinquimus. Sic fit, ut in adolescentiã nostram collata pereant, quia ipsa nunq̃ retractatur. Nemo quod fuit tanq̃ in præterito, sed tanq̃ in perdito ponit. Ideoq́ caduca memoria est futuro imminentium.

HOc loco reddendum est Epicuro testimoniũ, qui assidue queritur, quod aduersus præterita simus ingrati, quod quæcunq́ percepimus bona, non in memoriã reducamus, nec inter uoluptates numeremus. Cum certior nulla sit uoluptas, q̃ quæ iam eripi non potest. Præsentia bona nõdum tota in solido sunt, potest illa casus aliquis incidere. Futura pẽdent, & incerta sunt. Quod præterierit, inter tuta positum est. Quomodo gratus quisq́ esse aduersus beneficia potest, qui omnẽ uitã suã transtulit? Præsentium intuitus, ac præteritorum memoria gratum facit. Memoriæ minimum tribuit, quisquis spei plurimum.

QVemadmodũ mi Liberalis quædam res semel perceptæ hærent, quædã ut sciãs, non est satis didicisse. (Intercidit enim eorũ scientia, nisi continetur) Geometriã dico & sublimiũ cursum, & siqua alia propter subtilitatem lubrica sũt, ita beneficia quædam magnitudo non patitur excidere. Quædã minora, sed numero plurima, & temporibus diuersa effluunt. Quia (ut dixi) non sub inde illa tractamus, nec libenter quid cuiq́ debeamus, cognoscimus. Audi uoces petentiũ. Nemo non uicturam semper in animo suo memoriam dixit. Nemo nõ deditũ se & deuotum professus est. Et si quod alius humilius uerbũ, quo se oppignoraret, inuenit. Post exiguũ tẽpus idem illi uerba priora quasi sordida, & parum libera euitant, perueniũt deinde eo, quo, ut ego existimo, pessimus quisq́, atq; ingratissimus peruenit, ut obliuiscant. Adeo tamẽ ingratus est, qui oblitus est, ut gratus, cui beneficiũ in mentẽ uenit.

Quæstio, An ingrati sint puniendi.

HOc tamẽ inuisum uitium, an impunitum esse debeat, quæritur. Et an hæc lex, quæ in scholis exercetur, etiam in ciuitate ponenda sit? qua ingrati daẽ actio, quæ uidetur æqua omnibus. Quid ni? cum urbes quoq́ urbibus, quæ præstitere exprobrent, & a maioribus collata, a posteris exigãt. Nostri maiores maximi scilicet uiri ab hostibus tantũ expetierunt beneficia, magno animo dabant, magno perdebant. Excepta Macedonũ gente, non est in ullam data aduersus ingratum actio. Magnumq́ hoc argumentũ dandum non fuisse, quia aduersus maleficium omne consensimus, & homicidij, ueneficij, parricidij, uiolatarum regionũ, alibi atq; alibi diuersa pœna est, sed ubiq́ aliqua. Hoc frequentissimũ crimen nusquã punitur. Vbiq́ improbatur. Neq́ absoluimus illud. Sed cum difficilis esset incertæ rei æstimatio, tantũ odio damnauimus, & inter ea relinquimus † quæ ad uindices deos admittimus.

al. ad quæ, uel mittim' pro admittimus.

RAtiones autem multæ mihi occurrunt, propter quas crimẽ hoc in legem cadere nõ debeat. Primũ omniũ pars optima beneficij perijt, si actio, sicut certæ pecuniæ, aut ex conducto, aut ex locato datur. Hoc enim speciosissimum est in illo, quod dedimus uel perdituri, quod totum permisimus accipientiũ arbitrio. Si appello, si ad iudicem uoco, incipit non beneficiũ esse, sed creditum: Deinde, cum res honestissima sit referre gratiam, desinit esse honesta, si necessaria est. Non magis laudabit quisq́ gratum hominẽ, q̃ eum, qui depositum reddidit, aut quod debebat, † extra iudicem soluit. Ita duas res, quibus in uita humana nihil pulchrius est, corrũpimus. Gratum hominẽ, & beneficium. Quid enim aut in hoc magnificũ est, si beneficiũ non dat, sed cõmodat? aut in illo qui reddit, non quia uult, sed quia necesse est? Nõ est gloriosa res gratum esse, nisi tutum est, ingratũ fuisse. Adijce nunc, quod huic uni legi omnia fora uix sufficient. Quis erit, qui non agat, quis, cum quo non agatur? Omnes sua extollunt, omnes etiam minima, quæ in alios contulere dilatant. Præterea quæcunq́ in cognitiõe cadunt, cõphendi possunt, & non dare infinitã licentiã iudici. Ideo melior uidetur conditio causæ bonæ, si ad iudicem, q̃ ad arbitrum mittitur. Quia illum formula includit, & certos, quos non excedat terminos, ponit. Huius libera, & nulla astricta uinculis religio, & detrahere aliquid potest, & adijcere, & sententiã suam nõ prout lex, ut iusticia suadet, sed ꝓut humanitas, aut misericordia impulit, regere. Ingrati actio

Tal. citra iudicium.

non erat

nõ erat iudicem alligatura, sed regno liberrimo positura. Quid sit enim beneficiũ nõ cõstat, deinde quantũcũq; sit, refert q̃ benigne illud interpretetur iudex. Quid sit ingratus, nulla lex mõstrat. Sæpe & qui reddidit quod accepit, ingratus est, & qui nõ reddidit, gratus. De quibus etiam imperitus iudex dimittere tabellam potest: ubi fecisse, aut non fecisse pronunciandũ est, ubi prolatis cautionibus, controuersia tollitur, ubi inter disputantes ratio ius dicit. Vbi uero animi coniectura capienda est, ubi id, de quo sola sapiẽtia decernit, in cõtrouersiam incidit, nõ potest ad hæc sumi iudex ex turba selectorum, quem census in album, & equestris hæreditas misit.

ITaq; nõ hæc parũ idonea res uisa est, quæ deduceret ad iudicem, sed nec huic rei satis idoneus iudex inuentus est, quod non admiraberis, si excusseris, quid habiturus fuerit difficultatis, quisquis in eiusmodi regnũ exisset. Donauit aliquis magnã pecuniam, sed diues, sed non sensurus impẽdium. Donauit alius, sed toto patrimonio cessurus. Summa eadem est, beneficium idem non est. Etiam nunc adijce. Hic pecuniã pro addicto dependit, sed cum illam domo protulisset, ille dedit eãdem, sed mutuam sumpsit, aut rogauit, & se obligari ingenti merito passus est. Eodem existimas loco esse illum, qui beneficium ex facili largitus est, & hũc, qui accepit, ut daret: Tempore quædam magna fiunt, non summa. Beneficiũ est donata possessio, cuius fertilitas laxare possit annonam. Beneficiũ est, unus in famem panis. Beneficiũ est, donare regiones, p̃ quas multa flumina & nauigabilia decurrant. Beneficiũ est, arentibus siti, & uix spiritũ per siccas fauces ducẽtibus monstrare fontem. Quis inter se ista comparabit: Quis expẽdet: Difficilis est sententia, quæ non rem, sed uim requirit. Eadem licet sint aliter data, nõ idẽ pendent. Dedit mihi hic beneficium, sed non libenter, sed dedisse se questus est, sed superbius me q̃ solebat, aspexit, sed tam tarde dedit, ut plus præstaturus fuerit, si cito negasset. Horum quomodo iudex inibit æstimationem, cum sermo & dubitatio, & uultus meriti gratiam destruant:

QVid quod quædam beneficia uocantur, quia nimis concupiscuntur: quædam non sunt ex hac uulgari nota, sed maiora, etiã si minus apparent: Beneficiũ uocas dedisse potentis populi ciuitatem, in quatuordecim gradus deduxisse, & defendisse capitis reum, quid utilia suasisse: quid retinuisse, ne in scelus rueret, quid gladiũ excussisse morituro: quid efficacibus remedijs refocillasse lugentem: & quod desyderabat uolentem sequi, & auide consilium reduxisse: Quid asse disse ægro, & cum ualetudo eius, ac salus, momentis constaret, excepisse idoneã cibi tẽpora, & cadentes uenas uino refecisse, & medicum adduxisse morienti: Hæc quis extimabit: quis similibus beneficijs iubebit beneficia pẽsari: Donauit tibi domum, sed ego tuam supra te ruere prædixi. Dedit tibi patrimoniũ, sed ego naufrago tabulam. Pugnauit pro te, & uulnera excepit. At ego uitam tibi silentio dedi. Cum aliter beneficium detur, aliter reddatur, paria facere difficile est.

DIes præterea beneficio reddendo non dicitur, sicut pecuniæ creditæ. Itaq; potest, qui nondum reddidit, reddere. Dic enim, intra quod tempus deprehendatur ingratus. Maxima beneficia probationem non habent. Sæpe intra tacitam duorũ cõscientiã latent. An hoc indicimus, ut nunc demus beneficia sine teste: Quã deinde pœnã ingratis cõstituamus: unã omibus: cum disparia beneficia sint, inæquales, & p̃ cuiusq; beneficio maiorẽ, aut minorẽ: Age, intra pecuniã uersabitur taxatio. Quid, quod quædam beneficia uitæ sunt, & maiora uita: His quæ pronunciabitur pœna: minor beneficio: Iniqua est pœna & capitalis. Quid inhumanius, q̃ cruẽtos esse beneficiorum exitus:

QVædam, inquit, priuilegia parentibus data sunt. Quomodo horũ extra ordinem habita ratio est, sic aliorũ quoq; beneficiorũ haberi debet. Parentũ cõditionẽ sacrauimus, quia expediebat liberos tolli. Sollicitandi ad hũc laborem erunt incertam adituri fortunã: Non poterat illis dici, quod beneficia dantibus dicit. Cui dies elige ipse tecũ. Si deceptus es, quære dignũ adiuua. In liberis tollẽdis nihil iudicio tollentiũ licet, tota res uoti est. Itaq; ut æquiore animo adirent aleã, dãda illis aliqua potestas fuit. Deinde aliqua cõditio est parentũ, qui beneficia, quibus dederunt

derunt, nihilominus daturi sunt. Nec est periculum, ne dedisse illos mentiantur. In cæteris quæri debet, non tantum an receperint, sed an dederint. Horum in confesso merita sunt, & quia utile est iuuentuti regi, imposuimus illi quasi domesticos magistratus, sub quorum custodia contineanť. Deinde omniũ parentum unum erat beneficiũ. Itaq; estimari semel potuit. Alia diuersa sunt & dissimilia, infinitis inter se interuallis distantia. Itaq; sub nullã regulã cadere potuerunt. Cum æquius esset omia relinqui, q̃ omnia æquari.

QVædam magno dantibus constant, quædã excipientibus magna sunt, sed gratuita tribuentibus, quædã amicis data, quædam ignotis. Plus est, quãuis idem detur, si ei detur, quem nosse a beneficio incipis. Hic auxilia tribuit. Ille ornamenta, ille solatia. Inuenies, qui nihil putet esse iucundius, nihil maius, q̃ habere in quo calamitas acquiescat. Inuenies rursus, qui dignitati suæ, q̃ securitati suæ consuli malit, & qui plus ei debere se iudicet per quem tutior est, q̃ ei per quem honestior. Proinde ista maiora aut minora erunt, prout fuerit iudex, aut ad hæc, aut ad illa inclinatus animo. Præterea creditorem mihi ipse eligo. Beneficium sæpe ab ipso accipio, a quo nolo, & aliquando ignorans obligor. Quid facies? ingratum uocabis eum, cui beneficium inscio, & si sciuisset non accepturo, impositum est? Non uocabis eum, qui utcunq; acceptum non reddidit?

ALiquis dedit mihi beneficiũ, sed idem postea fecit iniuriam. Vtrum uno munere ad patientiã omniũ iniuriam astringor? an proinde erit, ac si gratiam retttulerim? quia beneficiũ suum ipse insequenti iniuria rescindit? Quomodo deinde estimabis? Vtrum plus sit quod accepit, aut in quo læsus est? Dies me deficiet, omnes difficultates persequi tentantẽ. Tardiores inquit ad beneficia danda facinus non †iudicando data, nec inficiatores eorum afficiendo pœna. Sed illud quoq; tibi econtrario occurrat. Multo tardiores futuros ad accipienda beneficia, si periculum causæ dicendæ adituri erunt, & innocentiã sollicitiore habituri loco. Deinde erimus per hæc ipsi quoq; ad danda tardiores. Nemo enim libenter dat inuitus, sed quicunq; ad benefaciendũ bonitate inuitatus est, & ipsa pulchritudine rei, etiam libentius dabit, nihil debituris, nisi quod uolunt. Minuiť eñ gloria eius officij, cui diligenter cautũ est.

Forte uindicando?.

DEinde pauciora erunt beneficia, sed ueriora. Quid autẽ mali est inhiberi beneficiorum teneritatẽ? Hoc enim ipsum secuti sunt, qui nullam legem huic cõstituerunt, ut circũspectius donaremus, circũspectius eligeremus eos, in quos merita cõferuntur. Etiam atq; etiã cui des considera. Nulla actio erit, nulla repetitio. Erras, si existimas succursurũ tibi iudicem. Nulla lex te in integrum restituet. Solam accipientis fidem specta. Hoc modo beneficia auctoritatẽ suam tenent, & magnifica sunt. Pollues illa, si materiã litium feceris. Aequissima uox est, & ius gentium præ se ferens, redde quod debes, uitam inquã debet, dignitatem, securitatẽ, sanitatem. Reddi maxima quæq; non possunt. Aut pro his inquit, aliquid quod tanti sit, Hoc est quod dicebã, interiturã tantæ rei dignitatẽ, si beneficium mercem facimus. Non est incitandus anim⁹ ad auaritiam, ad querelas, ad discordiam, sua sponte in ista fertur. Quantũ possimus resistamus, & quærenti occasiones amputemus.

VTinam quidem persuadere possemus, ut pecunias creditas tantum a uolentibus acciperent. Vtinã nulla stipulatio emptorem uenditori obligaret. Nec pacta conuentaq; impressis signis custodirentur. Fides potius illa seruaret, & æquũ colens animus. Sed necessaria optimis prætulerunt, & cogere fidem q̃ spectare malunt. Adhibenť ab utraq; parte testes. Ille per tabulas plurium noia interpositis pararijs facit. Ille nõ est interrogatione cõtentus, nisi rem manu sua tenuit. O turpẽ humani generis & fraudis, ac nequitiæ publicæ confessionẽ, anulis nostris, plusq̃ animis creditur. Inquit, Isti uiri ornati adhibiti sunt. Hi inquit †primuntur. Nempe ne ille neget accepisse se, qđ accepit, hos incorruptos uiros & iudices ueritatis existimas? At his ipsis non statim aliter pecuniæ cõmittentur. Itaq; nõ honestius erat, a quibusdam fidem falli, quã ab omnibus perfidiam timeri? Hoc unum deest auaritiæ, ut beneficia sine sponsore nõ demus. Generosi animi & magnifici est iuuare, & ꝓdesse. Qui dãt beneficia, deos imitanť, q repetit fœneratores. Quid illos dũ uindicam⁹, in turbã sordidissimã redigim⁹?

Plures inquit

PLures inquit ingrati erunt si nulla aduersus ingratum datur actio, Imo paucio res, quia maiore delectu dabunt beneficia. Deinde nõ expedit notum omni bus fieri, q̃ multi ingrati sint. Pudorem eñ rei tollet multitudo peccantiũ, & desinet esse probri loco cõmune maledictũ. Nunquid iam ulla repudio eru besciť postq̃ illustres quædã ac nobiles fœminæ, nõ cõsulum numero, sed maritorum annos suos cõputent, & exeunt matrimonij causa, nubunt repudijť Tam diu istud ti mebať, q̃ diu rarũ erat. Quia uero nulla sine diuortio acta sunt, Quod sæpe audiebant facere didicerunt, Nunquid iam ullus adulterij pudor est, postq̃ eo uentũ est, ut nulla uirum habeat, nisi ut adulterium †uitetť Argumentũ est deformitatis pudicitia, quã iu uenes tam miseram, tam sordidam, ut illi satis sit unum adulterorũ parť nisi singulis di uisit horas, & nõ sufficit dies oñibus, nisi apud alium gestata est, apud alium mansit. In firmata & antiquata est quæ nesciat matrimoniũ uocari unũ adulterum. Queãdmodũ horum delictorũ iam euanuit pudor, postq̃ res latius euagata est, Ita ingratos plures efficies & †auctiores, si numerare se cœperint. al. auda ciores.

QVid ergo ť impunitus erit ingratus ť Quid ergo ť impunitus erit impius ť Quid malignus ť Quid auarus ť Quid impotens ť Quid crudelis ť Impunita tu credis esse, quæ inuisa suntť Aut ullum suppliciũ grauius existimas publi co odioť Pœna est, quod non audet ab ullo beneficiũ accipere, quod non au det ulli dare, quod omniũ designatur oculis, aut designari se iudicat, qđ in tellectum optimæ rei ac dulcissimæ amisit. An tu infelicem uocas, qui caruit acie oculo rum, cuius aures morbus obstruxitť Non uocas miserum eum, qui sensum beneficiorũ amisitť Testes ingratorum omniũ deos metuit. Vrit illum & angit intercepti beneficij cõscientia. Deniq̃ satis hæc ipsa pœna magna est, quod rei (ut dicebam iucundissimæ) fructum non percepit. At quem iuuat accepisse, æquali perpetuaq̃ uolũtate fruitur, & animũ eius a quo accepit, non rem intuens gaudet. Gratum hominem semper benefi cium delectat, ingratum semel. Comparari autem potest utriusq̃ uita. Cum alter tristis sit & sollicitus, qualis esse inficiator ac fraudulentꝰ solet. Apud quem non parentũ, qui debet honor est, non educatoris, non præceptorum, Alter lætus, hilaris, occasionem ex petendæ gratiæ †expetens, & ex hoc ipso affectu gaudium grande percipiẽs, nec quæ rens quo modo, de quo, quare, sed quemadmodũ plenius uberiusq̃ respondeat, non so lum parẽtibus & amicis, sed humilioribus quoq̃ personis. Nam etiam si a seruo suo be neficium accepit, existimat non a quo, sed quod acceperit. al. expectas

QVanq̃ quæritur a quibusdam, sicut ab Hecatone, an beneficium dare seruus domino possitť Sunt enim qui ita distinguant. Quædam beneficia esse, quæ dam officia, quædam ministeria. Beneficium esse, quod alienus det. Alienus est, qui potuit sine reprehẽsione cessare. Officium esse, filij, uxoris, & earum personarum, quas necessitudo suscitat, & ferre opem iubet. Ministeriũ esse serui, quem conditio sua eo loco posuit, ut nihil eorum quæ præstat, imputet superiori. Præterea seruos qui negat dare aliquãdo beneficium, ignarus est iuris humani. Refert enim cuius animi sit, qui præstat, non cuius status. Nulli præclusa uirtus est, omnibus pa tet, omnes admittit, oẽs inuitat, ingenuos, libertinos, seruos, reges, & exules. Nõ eli git domum, nec censum, nudo homine contenta est. Quid enim erat tuti aduersus repẽ tinať Quid animus magnus promitteret sibi, si certam uirtutem fortuna mutaretť Si nõ dat beneficium seruus domino, nec regi quisq̃ suo, nec duci suo miles. Quid enim inter est, quali quisq̃ teneatur imperio, si summo tenetur ť Nam si seruo quo minus in nomẽ meriti perueniat, necessitas obest, & patiens ultima timor, idem istud obstabit, & ei qui regem habet, & ei qui ducem, quoniã quanq̃ sub dispari titulo, paria in illis licet. At qui dant regibus suis, dant imperatoribus beneficia. Ergo & dominis potest seruus iu stus esse, potest fortis, potest magnanimus. Ergo & beneficium dare potest. Nã & hoc uirtutis est, ideoq̃ dominis serui beneficia possunt dare, & ipsos sæpe beneficij sui fece runt. Non est dubium, quin seruus beneficium dare possit cuilibet, quare ergo nõ & do mino suo possitť

Bñficiũ quid ministeria

Via nõ poteſt,inquit,creditor domini ſui fieri,ſi pecuniã illi dederit. Alioquin quotidie dominũ ſuum obligat. Peregrinantẽ ſequit̃,ægro miniſtrat,& labore ſũmo colit. Omnia tamẽ iſta quæ alio præſtante beneficia dicerẽtur,præſtante ſeruo,miniſteria ſunt. Beneficiũ enim id eſt, quod quis dedit,cum illi liceret & nõ dare. Seruus autẽ non habet negandi poteſtatẽ, ita nõ præſtat,ſed paret. Nec id ſe feciſſe iactat,quod nõ facere non potuit. Iam ſub iſta lege uincã,& eo pducam ſeruũ,ut in multa liber ſit. Intereſt, dic mihi ſi tibi oſtendero aliquẽ ſeruum ꝓ ſalute domini ſui ſine reſpectu dimicantẽ,& confoſſum uulnerib⁹,reliquias tamẽ ſanguinis ab ipſis uitalibus fundentẽ,& ut ille effugiendi tẽpus habeat, moram ſua morte quærentẽ, hunc tu negabis beneficiũ dediſſe,quia ſeruus eſt? Si tibi oſtendero aliquem, ut ſecreta dñi prodat,nulla tyranni pollicitatione corruptũ,nullis territũ minis,nullis cruciatib⁹ uictum,auertiſſe quantũ potuerit,ſuſpitiones quærẽtis,& impendiſſe ſpiritũ fidei,hunc tu negabis beneficiũ dño dediſſe,quia ſeruus eſt? Vide ne eo maius ſit,quo rari⁹ eſt exemplum uirtutis in ſeruis,eoq; gratius qđ cum ferme inuiſa imperia ſint, & omnis neceſſitas grauis,cõmune ſeruitutis odiũ in aliquo domini charitas uicit. Ita nõ ideo beneficiũ non eſt,quia a ſeruo ꝓfectũ eſt,ſed ideo maius,qa deterrere ab illo nec ſeruit⁹ quidẽ potuit.

Seruus põſſe re bñficia põt

Corpa ſeruorũ dñis obnoxia,mẽtes uero ſui iuris

Errat ſiquis exiſtimat ſeruitutẽ in totum hoiem deſcendere. Pars melior eius excepta eſt. Corpora obnoxia ſunt & aſcripta dominis. Mens quidẽ ſui iuris, quæ adeo libera & uaga eſt,ut nc ab hoc quidem carcere cui incluſa eſt teneri queat, quo minus impetu ſuo utatur,& ingentia agat,& in infinitũ comes cœleſtib⁹ exeat. Corpus itaq; eſt qđ domino fortuna tradidit. Hoc emit. Hoc uendidit. Interior illa pars mancipio dari nõ poteſt. Ab hac quicquid uenit,liberũ eſt. Non enĩ aut nos omnia iubere poſſumus,aut in omnia ſerui parere coguntur. Contra rempublicã imperata nõ facient. Nulli ſceleri manus commodabunt.

Alr. uenit.

Quædam ſunt quæ leges nec iubẽt, nec uetant facere. In his ſeruus materiã beneficij habet. Quã diu præſtat̃,qđ a ſeruis exigi ſolet,miniſteriũ eſt. Vbi pluſq̃ quod ſeruo neceſſe eſt,beneficiũ. Vbi in aff. ctũ amici tranſit,deſinit uocari miniſteriũ. Eſt aliquid quod dñs præſtare debeat,ut cibariũ,ueſtiariũ. Nemo hoc dixit beneficiũ,at indulſit. Liberalius educauit. Artes qbus erudiuntur ingenui, tradidit,beneficiũ eſt. Idem econtrario fit in pſona ſerui. Quicquid eſt qđ ſeruilis officij formulã excedit,quod nõ ex imperio,ſed ex uoluntate præſtatur, beneficiũ eſt Si modo tantũ eſt,ut hoc uocari potuerit,quolibet alio præſtante.

In quibus seruus man...

Seruus ut placet Chrysippo perpetuus mercenarius.

Seruus(ut placet Chryſippo)ꝑpetuus mercenarius eſt. Quẽadmodũ ille beneficiũ dat,ubi plus præſtat q̃ quod operis locauit. Sic ſeruus ubi beniuolentia erga dñm fortunæ ſuũ modũ tranſit,& altius aliqđ auſus,qđ etiam felicius nato decori eſſet,& ſpem dñi anteceſſit,beneficiũ eſt intra domũ inuentũ. An æquum tibi uidetur,qbus ſi minus debito faciant,iraſcimur,nõ haberi gratiã,ſi plus debito ſolitoq; fecerint? Vis ſcire qñdo nõ ſit beneficiũ? Vbi dici põt,quid ſi nollet? Vbi uero id præſtat, qđ nolle licuit,uoluiſſe laudandũ eſt. Inter ſe cõtraria ſunt, beneficiũ & iniuria, põt dare beneficiũ dño,ſi a domino iniuriã põt accipe. Atqui de iniurijs dominoꝝ in ſeruos,qui audiat,poſitus eſt,q & ſæuitiã & libidinẽ,& in præbendis ad uictum neceſſarijs auaritiã cõpeſcat. Quid ergo beneficiũ dñs a ſeruo accipit? imo homo ab hoie. Deniq; qđ in illius ptãte fuit,fecit. Beneficiũ dño dedit. Ne a ſeruo acceperis,in tua ptãte eſt. Quis aũt tantus eſt,quẽ nõ fortuna indigere etiã infimis cogat? Multa iam beneficioꝝ genera referam & diſſimilia,& quædã inter ſe cõtraria. Reddit aliquis dño ſuo uitã, dedit mortẽ, ſeruauit periturũ,& hoc ſi parũ eſt peũdo ſeruauit. Ali⁹ morte dñi adiuuit. Ali⁹ decepit.

...qui audiat de iniurijs ...orum in seruos.

Homo amplíſſimæ etiã fortunæ cogitur aliquãdo indigere infimis.

Claudius Quadrigarius in ſecũdo & uiceſimo annaliũ tradit, qđ cũ obſideret̃ Drumentũ,& iam ad ſummã deſperationẽ uentũ eſſet, duos ſeruos, ad hoſtẽ tranſfugiſſe,& operæpreciũ feciſſe. Deinde urbe capta,paſſim diſcurrente uictore,illos p nota itinera ad domũ in qua ſeruierant præcucurriſſe,& dominã ſuã ante ſe ægiſſe,& querẽtibus quænã eſſet,dominã & quidẽ crudeliſſimã ad ſuppliciũ ab ipſis duci,ꝓfeſſos eſſe. Eductã deinde extra muros ſũma cura celaſſe, donec hoſtilis ira cõcideret. Deinde ut ſatiat⁹ miles ad romanos mores cito redijt,illos quoq; ad ſuos rediſſe,

Fidelitas ſeruorũ.

rediſſe,& dominā ſibi ipſos dediſſe.Manumiſit utrūq; e ueſtigio illa, nec indignata eſt ab his ſe uitam accepiſſe,in quos uitæ neciſq; poteſtatē habuiſſet.Potuit ſibi hoc uel magis gratulari. Aliter aūt ſeruata,minus notæ & uulgaris clemētiæ habuiſſet. Sic ſeruata nobilis familia,& exēplū duarū urbiū fuit.In tanta cōfuſione captæ ciuitatis,cū ſibi quiſq; cōſuleret,oēs ab illa præter transfugas fugierūt.At hi,ut oſtenderēt quo animo facta eſſet prior illa tranſitio,a uictoribus ad captiuā transfugerunt,pſonā parricidaꝝ ferētes, Qđ in illo bñficio maximū fuit, tanti iudicauerūt,ne dña occiderer, quāti uideri dñam occidiſſe.Nō eſt,mihi crede nō eſt ſeruilis animi,egregiū factū fama ſceleris emiſſe.

Ttenus prætor Marſorum ducebatur ad Romanū imperiū.Seruus eius gladium militi ipſi,a quo trahebatur eduxit,& primum dominum occidit.Deinde tempus eſt,inquit,me & mihi conſulere,iam dominū manumiſi,atq; ita ſe uno ictu tranſegit. Da mihi quēq;,qui magnificentius dominum ſeruauerit.

Orfiniū Cæſar obſidebat.Tenebaꝛ incluſus Domitius.Impauit medico ,eidē q; ſeruo ſuo,ut ſibi uenenū daret. Cū tergiuerſantē eum uideret,quid cūctaris, inquit,tanq; in tua ptāte totū iſtud ſit? mortē rogo armatus. Tum ille ,pmiſit, & medicamentū innoxiū bibendū illi dedit,quo cū ſopitus eſſet,acceſſit ad filium eius.Iube me,inquit,ſeruari,dū ex euentu intelligis,an uenenū patri tuo dederim. Vixit Domitius,& ſeruatus a Cæſare eſt.Prior tamen illum ſeruus ſeruauerat.

Ello ciuili proſcriptum dominū ſeruus abſcondit,& cum anulos eius ſibi aptaſſet,ac ueſte induiſſet,ſpiculatoribus occurrit,nihil ſe deprecari,quo minus imperata peragerent,dixit,& deinde ceruicem porrexit.Quanti uiri eſt pro domino eo tempore mori uelle,quo erat rara fides,dominū mori nolle etiā publica crudelitate.Item inueniri in publica perfidia fidem,cum præmia ,pditionis ingentia oſtendantur,præmium fidei,mortem concupiſcere.

Oſtri ſæculi exempla nō præteribo.Sub Tiberio cæſare fuit accuſandi frequēs & pene publica rabies,quæ omni ciuili bello grauius togatam ciuitatem confecit. Excipiebatur ebrioꝝ ſermo,ſimplicitas iocantiū.Nihil erat tutū.Oīs ſæuiendi placebat occaſio.Nec iā reorū expetebaꝛ euentus,cum eſſet unus.Cœnabat Paulus prætorius in cōuiuio quodā,imaginē Tiberij cæſaris habens exſculptam, eminente gemma. Rem ineptiſſimā fecero,ſi nunc uerba quæſiero,quēadmodū dicam illū matellā ſumpſiſſe.Quod factū ſimul & Maro ex notis illius tēporis ueſtigatorib⁹ notauit,& ſeruus eius quo nectebanꝛ inſidiæ,ei ebrio anulū extraxit.Et cū Maro conuiuas teſtareꝛ admotā eſſe imaginē obſcœnis,& iam ſubſcriptionē cōponeret, oſtēdit in manu ſua ſeruus anulū.Siquis hunc ſeruū uocat,& illum conuiuam uocabit.

Vb diuo Auguſto nondū hominibus uerba ſua periculoſa erāt, iā Moleſta Ruffus uir ordinis ſenatorij inter cœnā optauerat,ne Cæſar ſaluus rediret,ex ea peregrinatione quā parabat,& adiecerat idē oēs & tauros & uitulos optare. fuerunt qui illa diligenter audirent.ut primū diluxit,ſeruus,qui cœnāti ad pedes ſteterat,narrat quæ inter cœnā ebrius dixiſſet.Hortaꝛ eū,ut Cæſarē occupet,atq; ipſe ſe deferat. Vſus cōſilio,deſcendenti Cæſari occurrit.Et cū malā mentē habuiſſe ſe pridie iuraſſet,id ut in ſe & filios ſuos recideret,optauit,& Cæſarē ut ignoſceret ſibi,rediretq; in gratiā ſecū rogauit. Cū dixiſſet ſe Cæſar facere, Nemo,inqt,credet te mecū in gratiā rediſſe, niſi aliqđ mihi donaueris.Petitq; nō faſtidiēdā & ,ppitio ſūmā,& impetrauit. Cæſar ait,mea cauſa dabo operā,ne unq; tibi iraſcar.Honeſte Cæſar qđ ignouit ,q liberalitatē clemētiæ adiecit.Quicūq; hoc audiuerit exēplū,neceſſe ē Cæſarē laudet,ſed cū ſeruū añ laudauerit.nō expectas,ut tibi narrē manumiſſū,q hoc fecerat? pecuniā ,p libertate ei⁹ Cæſar nūerauit.

Oſt tot exempla nō eſt dubiū,quin beneficiū aliquando a ſeruo dominus accipiat,quare potius pſona rem minuat,q̄ pſonā res ipſa cohoneſtet? Eadē oibus principia,eadēq; origo, Nemo altero nobilior,niſi cui rectius ingeniū, & artib⁹ bonis aptius. Qui imagines in atrio exponūt,& noīa familiæ ſuæ longo ordine ac multis ſtēmatū illigata flexuris in parte prima ædiū collocāt,noti magis q̄ nobiles ſūt. Vnus oīm parens mūdus eſt,ſiue p ſplendidos,ſiue p ſordidos gradus,ad hūc prima cuiuſq; origo pducit. Nō eſt,q te iſti decipiāt,qui cū maiores ſuos recenſent, ubicūq; fecit

Non longa ſtemmatū ſeries, ſed ingenij felicitas nos generoſos reddit.

 nomen illuſtre,

†alr dominũ fingũt

aduersus humanã superbiã.

nomẽ illustre, illo †domini fugiunt. Neminẽ despexeris, etiã si circa illũ obsoleta sunt no-
mina, & parũ indulgẽte adiuta fortuna. Siue libertini ante nos habent, siue serui, siue ex-
terarũ gentiũ hoies. Erigite audacter animos, & quicquid in medio sordidi iacet, transi-
lite. Expectat uos in summo, magna nobilitas. Quid supbia in tantã uanitatẽ attollimur,
ut beneficia a seruis indignemur accipe, & sortẽ eorũ spectemus obliti meritorũ? Seruũ
tu quenq̃ uocas libidinis & gulæ seruus, & adulter, imo adulterarũ cõmune mancipiũ?
Seruũ uocas quẽq̃, tu quo tandẽ ab istis gerulis raperis, cubile istud tuũ circũferẽtibus?
Quo te penulati isti in militũ quidẽ nõ uulgarẽ cultũ subornati. Quo inq̃ te isti efferũt?
ad hostiũ alicuius hostiarij, ad hortos alicuius, ne ordinariũ quidẽ habentis officium. Et
deinde negas tibi bñficiũ a seruo tuo posse dari, cui osculũ alieni serui beneficiũ ẽ? Quæ
est tãta animi discordia? eodẽ tpe seruos despicis & colis. Impiosus intra limen atq̃ impo
tens, hũilis foris & tã cõtẽptus, q̃ cõtẽnis. Neq̃ eñ ulli magis abijciunt anios, q̃ q impro
be tollũt. Nulliq̃ ad calcãdos alios paratiores, q̃ q cõtumelias facere, accipiẽdo didicerẽt

Dicenda hæc fuerunt ad cõtemnendã insolentiã hoim ex fortuna pendẽtium,
uindicandũq̃ ius beneficij dandi a seruis, ut a filijs quoq̃ uindicaret. Quærit
eñ, an aliquando liberi maiora beneficia dare parentibus suis possint, q̃ acce-
perint. Illud cõcedit multos filios maiores potentioresq̃ extitisse, q̃ parentes
suos, eoq̃ illis, meliores fuisse. Quod si cõstat, potest fieri, ut meliora tribuerint, cũ & for-
tuna illis maior esset, & melior uoluntas. Quicquid, inquit, est, quod det patri filius, utiq̃
minus est. Quia hanc ipsam dandi facultatẽ patri debet. Ita nunq̃ beneficio uincit, cuius
beneficiũ est ipsum, quod uincit, primũ quædã initiũ ab alijs trahunt, & tamen initijs suis
maiora sunt. Nec ideo aliquid nõ est maius eo qd cœpit, quia nõ potuisset in tantũ pce-
dere, nisi cœpisset. Nulla nõ res principia sua, magno gradu trãsit. Semina omniũ rerum
causæ sunt, & tamẽ minimæ partes sunt eorũ, quæ gignunt. Aspice Rhenũ, aspice Eufra-
tem, oẽs deniq̃ inclytos amnes quid sunt, si illos illic unde effluunt, æstimes? Quicqd est
quo timent, quo nominant, in processu parauerunt, tolle radicẽ, nemora nõ surgent, nec
tanti montes uestient. Aspice trabes, siue pceritatẽ æstimes altissimã, siue grossitudinem
spatiũq̃ ramorũ latissime fusas, quantulũ est his cõparatũ illud, quod radix tenui fibra cõ
plectitur. Innituntur fundamentis suis templa, & illa urbis mœnia, tantũ quæ in firmamẽ
tum totius operis iacta sunt, latent. Idem in cæteris euenit. Principia sua semper sequens
magnitudo obruet. Non potuissem quicq̃ consequi, nisi parentum beneficium antecessisset. Sed non ideo quicquid consecutus sum, minus est eo, sine quo cõsecutus nõ essem.
Nisi me nutrix aluisset infantẽ, nihil eorũ quæ cõsilio ac manu gero, facere potuissem, nec
in hanc emergere nois claritatẽ, quã ciuili ac militari industria merui. Nunqd tamẽ ideo
maximis opibus praeferes nutricis officiũ? Ad quid interest, cum æque sine patris benefi-
cio, q̃ sine nutricis fomento, non potuerim ad ulteriora procedere?

Quod si initio meo quicquid iam possum debeo, cogita nõ esse initium mei pa-
trem, nec auũ quidẽ. Semp eñ ulterius aliquid, ex quo originis pximæ origo
descẽdat. At qui nemo dicit, plus debere ignotis, & ultra memoriã positis ma-
ioribus, q̃ patri. Plus aũt debeo, si hoc ipsum quod genuit me pater meus, ma
ioribus suis debet. Quicquid præstiti patri, etiã si magnus est, infra æstima
tionem pars muneris est, quia non essem, si nõ genuisset. Isto modo etiã siquis patrẽ meũ
ægrum ac moriturũ sanauerit, nihil præstare ei potero, quod nõ beneficio eius minus sit.
Non eñ genuisset me pater, nisi natus esset. Sed uide, ne illud uerius sit æstimari. An id
quod potuit, & id quod fecit, meũ sit, mearũ uiriũ, meæ uoluntatis. Illud quod natus sum,
ipse intuere quale sit. Animaduertis exiguũ & incertũ, & boni maliq̃ cõmunẽ materiã, si-
ne dubio primũ ad oĩa gratũ. Sed nõ ideo maiorẽ oibus, quia primũ est. Seruaui patrem
meũ, & ad summã puexi dignitatẽ, & principẽ urbis suæ feci, nec tantũ rebus a me gestis
nobilitaui, sed ipsi quoq̃ gerendarũ ingentẽ ac facilẽ, nec tutam minus q̃ gloriosam dedi
materiã. Honores, opes quicquid humanus ad se animus rapit, cõgessi, & cũ supra oẽs
starẽ, infra illũ steti. Dic nũc, hoc ipsum, q ista potuisti, patris munus est. Respondebo ti
bi, & prorsus, si ad ista faciẽda nasci satis est. Sed si ad bene uiuendum minima portio est
uiuere, & id tribuisti, quod cum feris mihi, & animalibus quibusdam minimis, etiam sœ-

dissimis

dissimils cõmune est,noli tibi asserere,qđ non ex tuis beneficijs,sed etiã sine tuis oritur. Puta me uitã pro uita reddidisse. Sic quoq; munus tuũ uici,cũ ego dederim sentienti sen tiens me dare. Cũ uitã tibi nõ uoluptatis meæ causa,aut p uoluptatẽ dederim. Cum tãto maius sit retinere spiritũ,q̃ accipere,quanto leuius mori ante mortis metum.

EGo uitam dedi statim illa usuro. Tu nesciturо,an uiueret. Ego uitã dedi, mortẽ ti menti. Tu uitã dedisti,ut mori possem. Ego uitã tibi dedi cõsummatã,pfectã. Tu me expertẽ rõnis genuisti,onus alienũ. Vis scire q̃ non sit magnũ beneficiũ, uitã sic dare. Si exposuisses,nempe iniuria erat genuisse. Quo quidẽ colligo,minimũ esse beneficiũ patris,matrisq; cõcubitũ,nisi accesserint alia,quæ psequerenẽ hoc initium muneris,alijs officijs ratũ facerent. Nõ est bonum uiuere,sed bene uiuere. At bene uiuo, sed potui & male. Ita tamẽ hoc est tuũ,qđ uiuo. Si uitã imputas mihi p se nudã,egentem cõsilij,& id ut magnũ,bonũ † iactas,cogita te mihi imputare muscaʀ ac uermiũ bonum. Deinde ut nihil aliud dicam,q̃ bonis artibus me studuisse,ut cursum ad rectum iter uitæ dirigere,ipso beneficio maius q̃ q dederas,recepisti. Tu enim me mihi rudem & imperitum dedisti,ego tibi filium,qualem genuisse gauderes. tale imputas

ALuit me pater,si idẽ præsto,plus reddo,quia nõ tantũ aluisse,sed a filio ali gaudet,& maiorẽ ex animo meo,q̃ ex ipsa re percipit uoluptatẽ. Illius alimenta ad corpus tantũ meũ puenerunt. Quid siquis in tantum pcessit,ut aut eloquentia per gentes notesceret,aut iusticia,aut bellicis rebus,& patri quoq; ingentẽ circumfunderet famã,tenebrasq; nataliũ suorum clara luce discuteret,non inæstimabile in parentes suos beneficium contulit? An quisq̃ Aristonem & Gryllum,nisi propter Xeno phontem ac Platonem filios nosset? Sophroniscum Socrates expirare non patitur. Cæteros enumerare longum est,qui uiuunt ob nullam causam aliam,q̃ q illos liberorũ eximia uirtus tradidit posteris. Vtrum maius beneficiũ dedit. M. Agrippæ pater, nec post Agrippã quidẽ notus? An patri dedit Agrippa,nauali corona insignis,unicum adeptus inter dona militaria decus,qui tot in urbe maxima opera excitauit, quæ & priorem magnificentiã uincerent,& in illa hostes uincerentur. Vtrum Octauius maius ullum beneficiũ dedit filio,an patri diuus Augustus,q̃uis illũ umbra adoptiui patris abscõdit. Quantã accepisset uoluptatẽ,si illum post debellata arma ciuilia,uidisset securæ paci præsidentem,non agnoscens bonũ suũ,nec satis credens,quotiens respexisset ad se,potuisse illum uirum in domo sua nasci. Quid nunc cæteros prosequar,quos iam cõscripsisset obliuio, nisi illos filiorũ gloria e tenebris eruisset,& adhuc in luce retineret? Deinde quæram⁹,nũ qd fili⁹ patri maiora bñficia reddiderit, q̃ a patre accepat. Sed an posset aliqs maiora red dere,etiam siqua retuli exempla,nondũ satisfaciunt,nec beneficia parentum suorum sup micãt. Capit tamẽ hoc natura,q nondũ ulla ætas tulit,si singula paternorum meritorum magnitudinẽ exuperare non possunt,plura in unum congesta superabunt. Parẽtes alios qui mortales nõnunq̃ a filijs imortalitate donantur.

SEruauit in bello matrẽ Scipio,& prætextatus in hostes equũ cõcitat,parũ est,q ut pueniret ad patrẽ. Tot picula,maximos duces,tot eũ maxie pmẽtia contẽpsit,tot oppositas difficultates,q ad primã pugnã exitur⁹ Tyro p ueteranoʀ corpa cucur rit,q annos suos trãsiliuit. Adijce ut idẽ patrẽ reũ defendat,& cõspiratiõi inimicorũ potẽtiũ eripiat. Vt alteʀ illi cõsulatũ,ac tertiũ aliosq; honores etiã cõsularibus cõcupiscẽdos cõgerat, ut paupi raptas belli iure opes tradat. Et qđ est militaribus uiris speciosissimũ,diuitẽ illũ spolijs etiã hostilib⁹ faciat. Si adhuc parũ est, adijce ut puincias, & extra ordinaria impia cõtinuet. Adijce ut dirutis maximis urbib⁹, Romani imperij sine æmulo adortus occasusq; uenturi defensor & cõditor, maiorẽ nobilitatẽ nobili uiro adijciat. Dic Scipionis parem, haud dubiũ est, quin generandi uulgare beneficiũ uicerit eximia pietas,& uirtus. Ipsi urbi nescio,utrũ maius præsidium afferens,an decus.

DEinde si hoc paʀ ẽ,finge aliquẽ tormẽta patris discussisse,finge i se trãstulisse, licet tibi inquãtũ uelis extẽdere beneficia filij,cũ paternũ mun⁹ & simplex sit & facile,nec dãti uolũtariũ. Quid necesse est multis? dedit etiã quibus dedisse se nescit. In quo cõsortẽ habet,in quo spectauit legẽ patriã,præmia patrum,domus ac familiæ ppetuitatẽ,oia potius,q̃ eũ cui dabat. Quid siquis sapientiã cõsecut⁹,hãc patri tradiderit,etiã nunc disputabimus,an maius aliquid dederit q̃ acceperat, cũ uitam

 beatam patri

Non in me diū literaturæ ꝓmoueris, ni ſi iactis fūdamentis.

beatam patri reddiderit, acceperit tantum uitam? Sed patris, inquit, beneficium eſt, quicquid facis, quicquid præſtare illi potes. Et præceptoris mei, quod inſtitutis liberalibus ꝓfeci. Ipſos tamē qui tradiderūt illa tranſcendimus, utiq; eos, qui prima elemēta docuerūt. & ꝙuis ſine illis nemo quicꝙ aſſequi poſſet, non tamen quātumcūq; quis aſſecutus eſt, intra illos eſt, Multum inter prima ac maxima intereſt. Nec ideo prima maximorum inſtar ſunt, quia ſine primis maxima eſſe non poſſunt.

IAm tempus eſt quædam ex noſtra (ut ita dicam) moneta proferri. Siquid melius uita eſt, & a patre ſola uita dat̃, pōt beneficijs a filio uinci pater. Qui id beneficiū dedit, quo eſt aliquid melius, poteſt uinci. Pater dedit filio uitam. Eſt autē aliquid uita melius. Ita pater uinci poteſt, quia dedit beneficium, quo eſt aliquid melius. Etiam nunc qui dedit alicui uitam, ſi ſemel & iterum liberatus eſt mortis periculo, maius accepit beneficiū, ꝙ dedit. Pater autē uitā dedit. Poteſt autē ſi ſæpius ꝑiculo mortis liberatus a filio fuerit, maius beneficiū accipere, ꝙ dedit. Qui beneficiū accipit maiꝰ accipit, quo magis eo indiget. Magis aūt indiget uita qui uiuit, ꝙ qui natus nō eſt, alias quod ait, uel inquit, ut qui ne indigere quidem omnino poſſit. Maius ergo beneficium accipit pater, ſi uitam a filio accepit, ꝙ filius a patre, eo quod natus eſt. Patris beneficia uinci a filij beneficijs non poſſunt. Quare? quia uitam accepit a patre, quam niſi accepiſſet, nulla dare beneficia potuiſſet. Hoc cōmune eſt patri cum omnibus, qui uitam dederunt alicui. Non potuiſſent enim referre gratiam, niſi uitam accepiſſent. Ergo nec medico in maius gratia referri poteſt. Solet enim medicus uitam dare, Nec nautæ, ſi naufragū ſuſtulit. Atq; & horum aliorum, qui aliquo modo nobis uitam dederunt, beneficia uinci poſſunt. Ergo & patrum poſſunt. Siquis mihi beneficium dedit, quod multorum beneficijs adiuuandum eſſet, ego autem beneficiū illi dedi, id quod nullius adiutorio egeret, maius dedi ꝙ accepi. Pater filio uitam dedit perituram, niſi multa acceſſiſſent, quæ illam tuerētur. Filius patri ſi dedit uitam, dedit eam, quæ nullius deſyderaret auxilium, in hoc, ut permaneret. Ergo maius beneficium accepit a filio pater, qui uitam accepit, ꝙ illi dederit.

HAec non deſtruunt parentum uenerationē, nec deteriores illis liberos faciunt, immo etiam meliores. Natura eñ glorioſa uirtus, & anteire priores cupit. Alacrior erit pietas, ſi ad reddenda beneficia cum uincendi ſpe uenerit, id ſi patribus idem uolentibus legibuſq; contigerit (quoniam plæraq; ſunt, in quibus noſtro bono uincimur) unde certamen tam optabile, unde tantam felicitatem parentibus, ut fateantur ſcipſos filiorum beneficijs impares? niſi hic ita iudicamus. Excuſationē damus liberis, & illos ſegniores ad referendam gratiam facimus, quibus ſtimulos adijcere debemus, & dicere, Hoc agite optimi iuuenes, poſita eſt inter parentes ac liberos honeſta contentio, dederint maiora, an receperint. Non ideo uicerunt, quia occupauerūt. Sumite modo animū, qualem decet, & deficere nolite, ut uincatis optantes. Nec deſūt tam pulchro certamini duces, qui ad ſimilia uos cohortentur, ac per ueſtigia ſua ire ad uictoriam ſæpe iam peractam ex parentibus iubeant.

Aeneæ pietas.

VIcit Aeneas patrē, ipſe, cuius infātia leue tutūq; geſtamē, grauē ſenio, ꝑ media hoſtiū agmina, & ꝑ cadētis circa ſe urbis ruinas ferēs. Cū cōplexus ſacra ac penates deos religioſus ſenex nō ſimplici uadentē ſarcina premeret, tulit illū ꝑ ignes. Et qd nō pietas pōt? ꝑtulit, colendūq; inter cōditores Romani imperij poſuit. Vicere Siculi iuuenes, cū Aetna maiore ui ꝓgitata in urbes, in agros, in magnam inſulæ partē effudiſſet incēdiū, uexerūt parētes ſuos, deſcēdiſſe creditū eſt ignes, & utrinq; flāma recedēte Limitē adapertū, ꝑ quē trāſcurrerēt iuuenes digniſſimi, qui magna tuto auderēt. Vicit Antigonus, qui cū ingēti prælio ſupaſſet hoſtē, præmiū belli ad patrem tranſtulit, & imperiū illi Cypri tradidit. Hoc eſt regnū, nolle regnare, cū poſſis. Vicit patrē impioſum quidē Manilius, qui cū ante ad tēpus relegatus eſſet a patre, ob adoleſcentiā brutā ac hebetē, ad tribunū plæbis, qui patri ſuo dixerat diem uenit, petitoq; tempore quod ille dederat, ſperans fore proditorem parentis inuiti, & bene meruiſſe ſe de iuuene credebat, cuius exilium pro grauiſſimo crimine inter alia Manilio obijciebat, nactus adoleſcens ſecretum, ſtringit occultatum ſinu ferrum, & niſi iuras, inquit, te diem patri remiſſurum, hoc te gladio transfodiam. In tua poteſtate eſt. Vtrum pater meus accuſatorem non

Al. diſcedıſſe.

torem non debeat. Iurauit tribunus, nec fefellit, & causam accusationis remissæ concioni reddidit. Nulli alij licuit impune tribunum in ordinem redigere.

Alia ex alijs exempla sunt eorum, qui parentes suos periculis eripuerãt, qui ex infimo ad summũ protulerũt, & e plæbe, aceruoq; ignobili nunq; tacendos sæculis dederunt. Nulla ui uerborum, nulla ingenij facultate exprimi põt, quantum opus sit, quàm laudabile, quàmq; nunquàm a memoria hominũ exiturũ, posse hoc dicere, Parentibus malis parui, cessi imperio eorum, siue æquum, siue iniquũ fuit, obsequẽtem submissumq; me præbui, ad hoc unum contumax fui, ne beneficijs uincerer. Certate obsecro uos, & fessi quoq; restituite aciem. Felices, qui uicerint. Felices, qui uincentur. Quid eo adolescente præclarius, qui sibi ipsi dicere poterit, neq; enim fas est alteri dicere, Patrem meum beneficijs uici? Quid eo fortunatius sene, qui omnibus ubiq; prædicabit, a filio suo se beneficijs uictum? Quid autem est felicius, quàm ibi cedere?

Libri Tertij de Beneficijs finis.

LVCII ANNEI SENECAE DE BENEFICIIS LIBER QVARTVS.

Ex omnibus quæ tractauimus Eburti Liberalis põt uideri nihil tã necessarium, aut magis (ut ait Salustius) cũ cura dicendũ, quàm quod in manibus est. An beneficium dare, & inuicẽ gratiam referre, per se res expetendæ sint. Inueniunt qui honesta in mercedem colant, quibusq; non placeat uirtus gratuita, quæ nihil habet in se magnificũ, si quicquàm habet uenale. Quid enim ẽ turpius, quàm aliquẽ cõputare, quãti uir bonus sit, cũ uirtutem nec lucrum inuitet, nec absterreat damnũ. Adeoq; neminẽ spe ac pollicitatione corrumpat, ut cuncta in se impendere iubeat, ac sæpius in ultro tributis sit. Calcatis utilitatibus ad illam eundum est, quocũq; uocauit, quocũq; misit, sine respectu rei familiaris. Interdum etiam sine ulla sanguinis sui parsimonia uadendum, nec unquàm imperium eius detrectandum. Quid consequar inquit, si hoc fortiter, si hoc grate fecero? Quod feceris, nihil tibi extra promittit, si quid forte obuenerit cõmodi, inter accessiones numerabis. Rerum honestarum precium in ipsis est. Si honestũ p se expetendũ est. Beneficiũ aũt honestũ est. Nõ põt alia eius cõditio esse, cũ eadẽ natura sit. Per se aũt expetendũ esse honestũ, sæpe & abunde ,pbatũ est.

In hac parte nobis pugna est, cum Epicureorum delicata & umbratica turba, in cõuiuio suo philosophantiũ, apud quos uirtus uoluptatum ministra est. Illis paret, illis deseruit, illas supra se uidet. Non est, inquit, uoluptas sine uirtute. Sed quare ante uirtutem est? De ordine disputas. Disputationẽ esse oportet de re tota, & de potestate eius ambigitur. Non est uirtus, si sequi potest. Primæ partes eius sunt, ducere debet, imperare, summo loco stare. Tu illam iubes signum petere? Quid, inquit, tua refert? Et ego nego sine uirtute beatam uitam posse constare. Ipsam uoluptatem, quam sequor, cui me mancipaui, remota illa improbo & damno, de hoc uno disputatur. Vtrum uirtus summi boni causa sit, an ipsa summũ bonũ? Vt hoc unum quæratur, ordinis tantũ existimas mutationem. Ista uero confusio est, & manifesta cæcitas, primis postrema præferre. Non indignor, quod post uoluptatem ponitur uirtus, sed quod omnino cum uoluptate conferatur. Contemptrix cuius & hostis est, & longissime ab illa resiliens, labori, ac dolori familiarior, uirilibus incõmodis magis, quàm isti effœminato bono inserenda.

Haec mi Liberalis dicenda fuerunt, quia beneficium (de quo nunc agitur) dare, uirtutis est, & turpissimum id causa illius alterius rei dare, quàm ut datum sit. Nam si recipiẽdi spe tribueremus, locupletissimo cuiq;, nõ dignissimo daremus. Nũc uero diuiti importuno, pauperem præferimus. Non est beneficiũ, quod ad fortunam spectat. Præterea si ut prodessemus, sola nos inuitaret utilitas. Minime beneficia distribuere deberent, qui facillime possent, locupletes, & potẽtes, & reges, aliena ope nõ indigentes. Dij uero tot munera, quæ sine intermissione diebus ac noctibus fundũt, nõ darent. In omnia enim illis natura sua sufficit, plenosq; & tutos & inuiolabiles præstat. Nulli ergo beneficiũ dabunt, si una causa est se intueri, ac cõmodũ suũ. Istud nõ est beneficiũ, sed fœnus, circũspicere, nõ ubi optime ponas, sed ubi quæstuosissime habeas, unde facillime tollas. Qđ cũ lõge a dijs remotũ sit, sequit̃ ut liberales sint. Nã si una beneficij dandi causa sit utilitas, nulla aũt ex nobis utilitas deo sperãda est, nulla deo dãdi bñficij causa ẽ.

Scio quid

SCio quid hoc loco respondeat. Itaq; nō dat deus beneficia, sed securus & negligens nostri, auersus a mundo, aliud agit, aut (quæ maxia Epicuro felicitas uidet) nihil agit. Nec magis illū beneficia, q̄ iniuriæ tangūt. Hoc q dicit, nō exaudi prædicantiū uota, & undiq; sublatis in cœlū manibus, uota facietibus priuata geri ac publica. Quod profecto non fieret, nec in hunc furorē omnes profecto mortales consensissent alloquēdi surda numina, & inefficaces deos, nisi noscerent illorū beneficia nūc oblata, nunc orantibus data, magna, tempestiua, ingentes minas interuētu suo soluētia. Quis est itaq; tam miser, tam neglectus, quis tam duro fato, & in pœnā genitus, ut non tantā deorū munificentiā senserit? Ipsos illos cōplorantes sortē suam, & querulos circūspice. Inuenies non ex toto beneficiorū cœlestiū exptes. Neminē esse ad quē nō aliquid ex illo benignissimo fonte manauerit. Parum autē id, qd' nascētibus ex æquo distribuit, ut quæ sequunt̄ inæquali dispensata mēsura trāscamus. Parū dedit natura, cū se dedit?

NOn dat deus beneficia. Vñ ergo ista quæ possides? quæ das? quæ negas? quæ seruas? quæ rapis? Vnde hæc innumerabilia? oculos, aureis, & animū mulcentia? Vnde illa quoq; luxuriam instruens copia? Neq; enim necessitatibus tantū modo nostris prouisum est. Vsq; in delitias armamur. Tot arbusta, nō uno modo frugifera, tot herbæ salutares, tot uarietates ciborum, per totum annū digestæ, ut inertiæ quoq; fortuitatem alimenta præberent? Iam animalia omnis generis. Alia in sicco solidoq;, alia in humido innascentia, alia per sublime demissa, ut oīs rerum naturæ pars tributum aliquod nobis conferret. Flumina hæc amœnissimis flexibus campos, ingentia illa præbitura cōmercia, uia uasta, & nauigabili cursu uadentia, ex quibus quædā statis diebus mirabile incrementum trahunt, anhela & feruenti subiecta cœlo, locū subita uis æstiui torrentis irriget. Quid medicatorum torrentium uenæ? Quid in ipsis litoribus aquæ calentium inundatio? Gelati maxime, teq; fluctibus, & fremitu assurgēs Benace marino.

SI pauca quis tibi donasset iugera, accepisse te diceres beneficiū. Immensa terrarū late patentium spacia negas esse beneficium? Si pecuniam tibi aliquis donauerit, & arcam tuā (quoniam tibi id magnū uidetur) impleuerit, beneficiū uocabis. Tot metalla defodit, tot flumina emisit in aera, super quæ decurrunt, sola aurum uehētia, argenti, æris, ferri, imane pondus omnibus locis obrutum, cuius inuestigandi tibi facultatem dedit, ac latētium diuitiarum in summa terra signa disposuit, negas te accepisse beneficium? Si domus tibi donatur, in qua marmoris aliquid resplendeat, & tectum taui-ridius auro, aut coloribus sparsam, non mediocre munus uocabis. Ingens tibi domiciliū, sine ullo incendij, aut ruinæ metu struxit, in quo uides non tenues crustas, & ipsa qua secantur lamina graciliores. Sed integras lapidis preciosissimi moles, sed totas uariæ, distinctæq; materiæ, cuius tu paruula frusta miraris, tectum uero aliter nocte, aliter interdiu fulgens, negas te ullum munus accepisse? Et cum ista quæ habes magno æstimes, quod est ingrati hominis, nulli debere te iudicas? Vnde tibi istū quē trahis spiritū? Vnde ista, per quā actus uitæ tuæ disponis atq; ordinas lucē? Vñ sanguinē, cuius cursu uitalis continet calor? Vnde ista palatū tuū saporibus exquisitis ultra satietatē lacessentia? Vnde hæc irritamenta iam lassæ uoluptatis? Vnde ista quies, in qua putrescis, ac marces? Nonne si gratus es, dices, deus nobis hæc ocia fecit. Naq; erit ille mihi semper deus, Illius aram, Sæpe tener nostris ab ouilib⁹ imbuet agnus. Ille meas errare boues (ut cernis) & ipm̄. Ludere quæ uellem calamo permisit agresti. Ille deus non est, qui paucas boues, sed qui per totū orbem armenta dimisit. Qui gregibus ubiq; passim uagantibus pabulū præstat. Qui pascua hybernis æstiua substituit, qui non calamo tantum cantare, & agreste atq; incōditū carmen, ad aliquam tamē obseruationē modulari docuit. Sed tot artes, tot uocum uarietates, tot sonos, alios spiritu nostro, alios externo cantu æditures cōmentus est. Neq; em̄ nostra ista quæ inuenimus dixeris, nō magis, q̄ qd' crescimus, q̄ qd' ad cōstitutum tēpus sua corpi officia respōdēt. Nūc pueriliū dentiū lapsus, nūc ad surgētē iā ætatē, & in robustiorē gradū trāseūtē pubertas, & ultim⁹ ille dies fugiēti uitæ terminū ponēs. Insita sunt nobis oim ætatū, oimq; artiū seina, magisterq; ex occulto de⁹ ,pducit igenia.

NAtura, inqt, hoc mihi præstat. Nō intelligis te, cū hoc dicis, mutare nomē deo. Quid em̄ aliud est natura, q̄ de⁹? & diuina rō toti mūdo & ptibus eius inserta?

Al. nitidius

Quoties

Quoties uoles, tibi licet aliter hunc auctorem rerum nostrarum compellare, & Iouem, idest optimum ac maximū, rite dices, & tonantem & statorem,qui non (ut historici tradiderunt) ex eo quod post uotum susceptum, acies romanorum fugientium stetit, sed quod stant beneficio eius oĩa, stator statiliq́ꝫ est, hunc eundẽq́ꝫ & fatum si dixeris, nō mentieris. Nam cū fatum nihil aliud sit q̄ series implexa causarū, Ille est prima oim causa, ex qua cætere pendent, quæcunq́ꝫ uoles illi noĩa proprie aptabis, uim aliquā effectūq́ꝫ cœlestium cōtinentia. Tot appellationes eius possunt esse, quot munera.

HVnc & Liberum patrē, & Herculem, ac Mercuriū nostri putant. Liberum patrem, quia omniū parens sit, q̄d primū inuenta seminū uis est, consultura ꝑ uoluptate. Herculē, quia uis eius inuicta sit, quandoq́ꝫ laxata fuerit operibus æditis, in ignem recessura. Mercuriū, quia ratio penes illum est, numerusq́ꝫ & ordo & scientia. Quocūq́ꝫ te flexeris, ibi illum uidebis occurrentem tibi. Nihil ab illo uacat. Opus suum ipse implet. Ergo nihil agis ingratissime mortaliū, qui te negas deo debere, sed naturæ. Quia nec natura sine deo est, nec deus sine natura, sed idem est utrūq́ꝫ, nec distat officiū, si quod a Seneca accepisses, Anneo te diceres debere, uel Lucio, Non creditorē mutares, sed nomen. Quoniā siue prænomen eius, siue nomē dixisses, siue cognomen, idem tamen ille esset. Sic nunc naturā uoca fatum, fortunāq́ꝫ, omia eiusdē dei noĩa sunt, uariæ utentis sua potestate. Et iusticia, probitas, prudētia, fortitudo, frugalitas unius animi bona sunt. Quicquid horum tibi placuit, animus placet.

HAec (ne aliam disputationē ex obliquo habeam) plurima beneficia ac maxima in nos deus confert sine spe recipiendi. Quoniā nec ille collato eget, nec nos ei quicq́ꝫ cōferre possumus. Ergo beneficiū per se expetenda res est. Vna specta tur in eo accipientis utilitas. Ad hanc accedamus sepositis cōmodis nostris. Dicis, inquit, diligēter eligēdos, q̄bus beneficia debeamus. Quia ne agricolæ quidē semina arenis cōmittant, pro fructu est. Nostram utilitatē in beneficijs dandis sequimur, queadmodū in arando serendoq́ꝫ. Neq́ꝫ eñ serere ꝑ se res expetenda est. Præterea quæritis beneficium quod nō esset faciendū, si per se beneficiū dare expetenda res esset, quocunq́ꝫ loco, & quocūq́ꝫ modo daretur, Beneficium honestū, propter nullā aliam causam q̄ propter ipsum sequimur. Tamen etiā si nihil aliud sequendū est, quærimus quid faciamus, & quādo, & queadmodū, per hæc eñ constat. Itaq́ꝫ cū eligo cui dē beneficiū, id ago, ut quāndoq́ꝫ beneficiū sit. Quia si turpi datur, nec honestū esse potest, nec beneficiū.

DEpositum reddere per se res expetenda est. Non tamen semper reddam. Nec quolibet loco, nec quolibet tempore. Aliquando nihil interest, utrum infitiaer, an palam reddam. Intuebor utilitatem eius, cui redditur[*] sum, & nociturū illi depositum negabo. Idem in beneficio faciā. Videbo quando dem, cui dem quemadmodum, quare. Nihil eñ sine ratione faciendum est, Non est autem beneficiū, nisi quod ratione datur. Quoniā ratio, omnis honesti comes est. Quam sæpe hominum donationem suam inconsultam obiurgantium hanc audimus uocem, Mallem perdidisse, q̄ illi dedisse. Turpissimum genus dandi est inconsulta donatio, multoq́ꝫ grauius male dedisse beneficium, q̄ non recepisse. Aliena, enim culpa est, quod nō recepimus, quod cui daremus nō elegimus nostra. In electione nihil minus, q̄ hoc quod existimas spectabo, a quo recepturus sim. Eligo enim eum qui gratus, non qui redditurus sit. Sæpe autē & non redditurus gratus, ingratus, qui reddidit. Ad animū tendit estimatio mea. Ideo locupletem, sed indignum præteribo, Pauperi uiro bono dabo, Erit enim in summa inopia gratus, & cum omnia illi deerunt, supererit animus, Non lucrum ex beneficio capto, non uoluptatē, non gloriam, Vni placere contentus, in hoc dabo, ut quod oportet, faciā, Quod oportet autē, non est sine electione, quæ qualis futura sit[†] interrogas,

ELigam uirum integrum, simplicem, memorem, gratum. Alieni abstinentem, sui non auarū, non tenacē, beneuolum. Hunc nō cum elegero, licet nihil illi fortuna tribuat, ex quo referre gratiā possit, ex sententia res gesta erit. Si utilitas me & sordida cōputatio liberalē facit, si nō illi prosum, nisi ut inuicē ille mihi prosit, nō dabo beneficiū ꝓficiscenti in diuersas longinquasq́ꝫ regiones, Non dabo absuturo semper,

Non dabo

Vn. uxor ...
Fatū eund
Liber pr
Herculés
Mercurius
Deus & nā idem
Diges dno: deus meus es tu qm bonoꝝ meoꝝ nō eges
Turpi dat nec honestū ee pōt nec bn̄ficiū.
De deposito reddendo
Ratio comes ōis honesti
Longe grauius male dedisse bn̄ficiū q̄ nō recepisse.
Attendendum animi nō retributio
[†] Alt. Alcans
Qualis electio i dando bn̄ficijs

Non dabo sic affecto, ut spes ei nulla sit conualescendi. Non dabo ipse deficiens. Non enim dabo in tempus recipiendi. Atq; ut scias, rem per se expetēdam esse, benefacere, Aduenis modo in nostrum delatis portum, & statim abituris succurrim⁹. Ignoto naufrago nauē qua reuehatur & damus & instruimus, discedit ille uix satis noto salutis auctore, & nunq; amplius in conspectum nostrum reuersurus, debitores nobis deos delegat, præcaturq; ut illi pro se gratiam reddant. Interim nos iuuat sterilis beneficij conscientia. Quid cum in ipso uitæ fine constituti sumus, cum testamentū ordinamus, non beneficia nobis nihil ꝓfutura diuidimus? Quantū temporis consumitur, q̄diu secreto agitur, quātum & quibus demus? Quid enim interest, quibus demus a nullo recepturi? Atqui nunq̄ diligentius damus. Nunq; magis iudicia nostra torquemus, q̄ ubi remotis utilitatib⁹, solum ante oculos honestum stetit. Tamdiu officiorum mali iudices, q̄ diu illa deprauat spes ac metus, ac incertissimū uitium, uoluptas. Vbi mors interclusit omnia, & ad ferendam sententiā incorruptum iudicem misit, quærimus dignissimos, quibus nostra tradamus. Nec quicq; cura sanctiore cōponimus, q̄ quod ad nos nō ptinet.

Al. referant.

ET Mehercule tunc magna uoluptas subit cogitantem, hunc ego locupletiorē faciam, & huius dignitati adiectis opibus aliquid splendoris affundam. *Si non damus beneficia, nisi recepturi, intestatis moriendū sit, dicitis inquit beneficiū creditum insolubile esse.* Creditum autē non est res per se expetenda. Cum creditum dicimus, imagine & translatione utimur. Sic enim & legem scimus iusti iniustiq; regulā esse, & regula non est res ꝑ se expetenda. Ad hæc uerba demonstrandæ rei causa descendimus. Cum dico creditum, intelligit̄ tanq; creditum. Vis scire, adijcio insolubile, cū creditum nullum non solui aut possit, aut debeat. Adeo beneficium utilitatis causa dandum nō est, ut sæpe, quēadmodum dixi, cum damno ac periculo dandum sit. *Si latronibus circūuentum defendo, ut tuto transire permittatur, reum gratia laborantē tueor, & hominum potentiū factionem in me conuerto, quas illi subtraxero sordes, sub accusatoribus idem fortasse sumpturus, cum abire in partem alteram possim, & securus spectare aliena certamina, spondeo ꝓ iudicato, & suspensum amici bonis libellum deijcio, creditoribus eius me obligaturus, ut possim seruare proscriptū, ipse ꝓscriptionis periculum adeo.* Nemo Tusculanū atq; Tiburtium emere paratus, salubritatis causa, & æstiui secessus, quoto anno emptur⁹ sit disputat, cum emerit, tuendum est. Eadem in beneficijs ratio est. Nam cum interrogaueris, quid reddat, Respondebo bonam conscientiā. Quid reddit beneficium? dic tu mihi, quid reddat iusticia? quid innocentia? quid magnitudo animi? quid pudicitia? quid temperantia? si quicq; præter ipsas petis?

MVndus in quid incessum absoluit? in quid sol diē extendit & contrahit? Omia ista beneficia sunt. Fiunt em̄ nobis profutura. Quomodo mundi officium est circūagere rerum ordinem, quomodo solis loca mutare, ex quibus oriatur, in quæ cadat, & hæc salutaria nobis facere sine præmio. Ita uiri officium est inter alia, & beneficium dare. Quare ergo dat? ne non det, ne occasionem benefaciendi perdat. Vobis uoluptas est inertis ocij facere crepusculum, & securitatē sopitis simillimam appetere, & sub depressa umbra latitare, tenerrimisq; cogitationibus, quas tranquillitatē uocatis, animi marcentis oblectare torporem, & cibis potionibusq; intra hortorum latebras, corpora ignauia pallentia saginare. Nobis uoluptas est dare beneficia uel laboriosa dum aliorum labores leuent, uel periculosa, dum alios a periculis extrahant, uel rationes nostras aggrauatura, dum aliorum necessitates & angustias laxent. Quid mea interest, an recipiam beneficia? etiam cum recepero danda sunt. Beneficium eius cōmodum spectat cui prestatur, non nostrum. Alioquin nobis illud damus. Itaq; multa quæ summā utilitatem alijs afferunt, precio gratiā perdunt. Mercator urbibus prodest. Medicus ægris. Mango uenalibus. Sed omnes isti quia ad alienum commodum pro suo ueniunt, non obligant eos, quibus prosunt.

NOn est beneficium quod in quæstum mittitur. Hoc dabo, hoc recipiam, auctio est. Non dicam pudicam mulierem, quæ amatorem ut incēderet reppulit, quæ aut legem, aut uirum timuit, ut ait Ouidius, Quæ quia non licuit non dedit, illa dedit, non imerito in numerū peccantiū refertur, quæ pudicitiam timori præsti tit, licuit

tit,non sibi,Eodem modo qui beneficiũ ut reciperet dedit,nõ dedit. Ergo & nos beneficium damus animalib⁹,quæ aut usui,aut alimento futura nutrimus. Beneficiũ damus arbustis quæ colimus,ne siccitate,aut imoti & neglecti soli duricia laborent. Nemo ad agrum colendum ex æquo & bono uenit,nec ad ullam rem, cuius extra ipsam fructus est. Ad beneficiũ dandum nõ adducit cogitatio auara,nec sordida,sed humana,liberalis cupiens dare etiam cũ dederit,& augere nouis ac recentibus uetera,non habens ꝓpositum,quanto ei qui præstat bono futura sit. Alioquin humile est,sine laude,sine gloria,prodesse,quia expedit. Quid magnifici est se amare,sibi parcere,sibi acquirere? Ab omnibus istis uera beneficij dandi cupido auocat, Ad detrimentum, iniecta manu trahit,& utilitates relinquit,ipso benefaciendi opere lætissima.

NVnquid dubium est,quin contraria sit beneficio iniuria? quomodo iniuriam facere per se uitanda ac fugienda res est,sic beneficiũ dare per se expetenda, illic turpitudo cõtra oĩa præmia in scelus hortantia ualet,ad hoc inuitat honesti per se efficax species. Non mentiar,si dixero neminẽ non amare beneficia sua,neminẽ non ita cõpositum animo,ut libentius eum uideat in quẽ multa contulit,cui non causa sit iterum dandi beneficij,semel dedisse. Quod non accideret,nisi nos ipsa delectarent beneficia. Quam sæpe dicentẽ audias. Non sustineo illũ deserere,cui dedi uitam,quem e periculo eripui. Rogat me ut causam suã contra homies gratiosos agam. Nolo,sed quid faciam? iam illi semel,iterũq; affui. Non uides inesse isti rei propriam quandã uim,quæ nos beneficia dare cogit? Primũ quia oportet,deinde quia uidemus cui initio ratio nõ fuisset prestandi,aliquid ei præstamus,ob hoc quia præstitimus. Adeoq; nos ad beneficia impellit utilitas,ut & inutilia tueri ꝑseuerem⁹ sola beneficij charitate. Cui etiã infeliciter dato,indulgere,tam naturale,q̃ liberis prauis.

IDem isti gratiam referre ipsos fatentur,nõ quia honestũ est,sed quia utile, quod non esse ita,minore opera ꝓbandum est. Quia quibus argumẽtis colligemus beneficium dare ꝑ se rem expetendã esse, hisdem etiã hoc collegimus. Fixum est illud,a quo in cætera ꝓbationes nostræ exeunt. Honestũ ob nullã aliam causam,q̃ quia honestũ sit,coli. Quis ergo controuersiã facere audebit, An gratum esse,honestum sit? Quis non ingratum detestetur hominẽ, sibi ipsi inutilem? Quid autẽ tibi uidetur,cum tibi narraĩ de eo,qui aduersus sũma beneficia amici sui,ingratus est? Quomodo id fecerit,utrum tanq̃ tunc turpem fecerit,an tanq̃ utilem rem sibi & profuturam cõmiserit? Puto nequam hominẽ existimas, cui pœna,non cui curatore opus sit? Quod non accideret,nisi gratum esse ꝑ se expetendũ,honestumq; esset. Alia fortasse minus dignitatẽ suam præferũt,& an sint honesta interprete egent. Hoc expositum est pulchrius,q̃ ut splendor eius dubie ac parum luceat, Quid tam laudabile? Quid tam æqualiter in omniũ animos receptũ,q̃ referre bene meritis gratiam?

AD hoc(dic mihi quæ causa nos perducit)lucrum,quod qui nõ contẽnit ingratus est? Ambitio. Et quæ iactatio est soluisse,quod debeas? Metus nullus ingrato. Huic em̃ uni rei nõ posuimus legẽ,tanq̃ satis natura cauisset. Quomodo nulla lex amare parentes,indulgere liberis iubet. Superuacuũ est inquit, in naturæ ius impelli. Quemadmodũ nemo in amorẽ sui cohortandus est,quẽ cũ nascitur trahit. Ita ne ad hoc quidẽ,ut honesta per se petat, Placet suapte natura,adeoq; gratiosa uirtus est,ut insitum sit etiam malis, probare meliora. Quis est qui non beneficus uideri uelit? qui non inter scelera & iniurias opinionem bonitatis affectet, qui nõ ipsis quæ impotentissime fecit,speciem aliquam induat recti? Velit quoq; his uideri beneficium dedisse,quos læsit. Gratias itaq; agi sibi ab his quos afflixere patiuntur,bonosq; se ac liberales fingunt,quia præstare non possunt. Quod non facerent,nisi illos honesti & per se expetendi amor cogeret moribus suis opinionẽ contrariã quærere, & nequitiã abdere. Cuius fructus concupiscitur,ipsa uero odio,pudoriq; est. Nec quisq̃ tantum a naturali lege desciuit,& hominem exuit,ut animi causa malus sit. Dic ergo cuilibet ex istis qui rapto uiuunt,an ad illa quæ latrocinijs & furtis consequũtur, malint ratione bona peruenire? Optabit ille cui grassari,& transeuntes ꝑcutere quæstus est,potius illa inuenire,q̃ eripere. Neminẽ reperies qui non nequitiæ præmijs sine nequitia frui malit.

Virtus omnibus illucet.

Maximum hoc habemus naturæ meritum, quod uirtus in omniũ animos lumen suum permittit, etiã qui non sequunt̃ illam, uident.

VT scias per se expetendum esse grati animi affectionem, per se fugienda res est ingratum esse. Quoniã nihil æque cõcordiam humani generis dissociat, ac distrahit, ꝙ hoc uitiũ. Nam quo alio tuti sumus, ꝙ quod mutuis iuuamur officijs? Hoc uno instructior uita. Cõtraq; incursiones subitas munitior est beneficio cõmertij. Fac nos singulos, quid sumus? præda animaliũ & uictimæ, ac bellissimus & facillimus sanguis. Quoniam cæteris animalibus in tutelam sui satis uirium est. Quæcunq; uaga nascebantur, & actura uitam segregem, armata sunt. Hominẽ imbecilla uis cingit. Non unguium uis, non dentium, terribilẽ cæteris fecit. Nudum & infirmũ societas munit. Duas res dedit, quæ illum obnoxio quolibet ualidissimũ facerent, rationẽ, & societatẽ. Itaq; qui par esse nulli posset, si seduceretur, Societas illi dominũ omniũ animaliũ dedit. Societas terras gẽtium in alienæ naturæ transmisit imperiũ, & dominari etiam in mari iussit. Hæc morborũ impetus arcuit, senectuti adminicula prospexit, solatia contra dolores dedit. Hæc fortes nos facit, quod licet cõtra fortunã aduocare. Hanc societatẽ tolle, & unitatem generis humani, qua uita sustinetur scindes. Tolletur autem si efficies, ut ingratus animus non per se uitandus sit, sed quia aliud illi timendũ est. Quã multi sunt eñ q̃bus ingratos esse tuto licet. Deniq; ingratũ uoco, q̃squis metu gratus est.

Forte. obnoxio cuilibet.

Ingratus,

DEos nemo sanus timet. Furor est eñ metuere salutaria. Nec quisq̃ amat quos timet. Tu deniq; Epicure deum inermẽ facis. Oĩa illi tela, omnẽ detraxisti potentiã, & ne cuiq̃ metuendus esset, ꝓiecisti ipsum metum. Hunc igitur septum ingenti quidẽ & inexplicabili muro, diuisumq; a contactu & a conspectu mortaliũ, non habes quare uerearis, nulla illi nec tribuendi, nec nocendi materia est In medio interuallo huius & alterius cœli desertus, sine animali, sine homine, sine re, ruinas mundorũ supra se circaq; se cadentium euitat, nõ exaudiẽs uota, nec nostri curiosus At qui hunc uis uideri colere, nõ aliter ꝙ parentes, grato ut opinor animo, aut si nõ uis uideri gratus, quia nullũ habes illius beneficiũ, sed te atomi, & istæ micæ tuæ forte ac temere conglobauerũt, cur colis? propter maiestatẽ, inquis, eius eximiã, singularẽq; naturam, Vt concedã tibi. Nempe hoc facis nulla spe, nullo precio inductus. Est aliquid per se expetendũ, cuius te ipsa dignitas ducit. id est bonũ honestũ. Quid est ergo honestius, ꝙ gratum esse? Huius uirtutis materia tam late patet, ꝙ uita.

SEd inest, inquit, huic bono etiam utilitas aliqua, cui enim uirtuti non inest? sed id propter se expeti dicitur, quod quãuis habeat aliqua extra se cõmoda, sepositis quoq; illis ac remotis placeat. Prodest gratum esse, ero tantũ gratus etiam si nocet. Qui gratus est quid sequitur? ut hæc res illi alios amicos, alia beneficia conciliet. Quid ergo siquis sibi offensas concitaturus est? siquis intelligit, adeo per hoc se nihil consecuturum, ut multa etiam ex apposito acquisitoq; perdenda sint? non libens in detrimenta descendit. Ingratus est qui in referenda gratia secundum datum uidet, qui sperat cum reddit. Ingratum uoco, qui ægro assidet, quia testamentũ facturus est, cui de hæreditate, aut de legato uacat cogitare. Faciat licet oĩa quæ facere bonus amicus & memor officij debet, si animo eius obuersat̃ spes, si lucri captator est, & hamũ iacit, ut aues quæ laceratione corporum aluntur, lapsa morbo pecora, & casura e proximo speculantur, ita hic imminet morti, & circa cadauer uolat. Gratus animus ipsa uirtute propositi sui capitur.

VIs scire hoc ita esse, nec illum utilitate corrumpi. Duo sunt genera grati hominis. Dicitur gratus, qui aliquid pro eo quod acceperat, reddit. Hic fortasse ostentare se potest, habet quod iactet, quod proferat. Dicitur gratus qui bono animo accepit beneficiũ, bono dedit. Hic intra conscientiã occlusus est. Quæ illi contingere põt utilitas ex affectu latenti? Atq; hic etiã si ultra facere nil potest, gratus est, Amat, debet, referre gratiã cupit. Quicquid ultra desideras, nõ ipsi deest. Artifex est etiam cui ad exercendã artem instrumenta nõ suppetunt. Nec minus canendi peritus, cuius uocem exaudiri fremitus obstrepentiũ non sinit. Volo referre gratiã, post aliquid supest, nõ ut gratus, sed ut solutus sim. Sæpe eñ & qui gratiã retulit, ingratus est,

& qui non,

& qui non rettulit,gratus.Nam ut omniũ aliarum uirtutum,ita huius ad animũ tota esti
matio redit.Hic si in officio est,quicquid defuit,fortuna peccat. Quomodo est disertus
etiam qui tacet,Fortis etiam qui compressis manibus,uel etiam alligatus,quomodo gu/
bernator etiã qui in sicco est quia cõsummatæ scientiæ nihil deest,etiã siquid obstat quo/
minus se utatur,Ita gratus est,etiam qui uult tantum, nec habet huius uoluntatis suæ ul/
lum alium,q̃ se testem. Immo amplius adijciam. Est aliquãdo gratus, etiam qui ingrat
uidetur, quem mala interpres opinio in contrarium tradidit. Hic quid aliud sequitur,q̃
ipsam conscientiam,quæ etiam obruta delectat,quæ concioni ac famæ reclamat, & in se
omnia reponit,& cum ingentem ex altera parte turbam contra sentientium aspexit,non
numerat suffragia,sed una sententia uincit. Si uero bonam fidem ꝑfidiæ supplicijs affici
uidet,nõ descendit e fastigio,sed supra pœnam suã consistit.

HAbeo,inquit,quod uolui,quod petij.Non pœnitet nec pœnitebit,nec ulla ini
quitate me eo fortuna perducet,ut hanc uocẽ audiam.Quid mihi uolui? quid
mihi nunc prodest bona uoluntas? prodest & in eculeo,ꝓdest & in igne,Qui
si singulis membris admoueat̃,& paulatim uiuum corpus circumeat,licet ipm
corpus plenum bona conscientia stillet,placebit illi ignis, per quem bona fides colluce/
bit.Nunc quoq; illud argumentum quãuis dictum iam reducatur. Quid est quare grati
uelimus esse,cum morimur? quare singulorũ perpendamus officia? quare id agamus in
omnem uitam nostrã memoria decernente,ne cuius officij uideamur obliti? Nihil iam
superest,quo spes porrigatur.in illo tamen cardine positi,abire e rebus humanis q̃ gra/
tissimi uolumus.Est uidelicet magna in ipso opere merces rei,& ad alliciendas mentes
hominum ingens honesti potentia, cuius pulchritudo animos circũfundit, & delinitos
admiratione luminis ac fulgoris sui rapit.ac multa hinc commoda oriuntur, & tutior est
uita melioribus,amatq;,& secundum bonorum iudicium ætasq; securior,quam innocen
tia,quam grata mens prosequitur.Fuisset enim iniquissima rerum natura, si hoc tantum
bonũ miserum & anceps & sterile fecisset. Sed illud intuere, an ad istam uirtutem quæ
sæpe tuto ac facili datur, etiam per saxa, & rupes, & feris ac serpentibus obsessum iter,
fueris iturus.

NOn ideo per se non est expetendum,cui aliquid extra quoq; emolumenti ad/
hæret.Fere enim pulcherrima quæq; multis & aduentitijs comitata sunt doti/
bus,sed illas trahunt,ipsa præcedunt.Num dubium est,quin hoc humani gene
ris domicilium,circuitus solis ac lunæ uicibus suis temperet? quin alterius calo/
re alantur corpora,terræ relaxentur,immodici humores comprimantur,alligantis om/
nia hyemis tristitia frangatur,alterius tepore efficaci & penetrabili rigetur maturitas fru
gum? Quin ad huius cursum fœcunditas humana respondeat, quin ille annum obserua
bilem fecerit circumactu suo? Hæc mensem minoribus spheræ spatijs flectens. Vt ta/
men detrahas ista, non errat ipse sol, idoneum oculis spectaculum, dignusq; adorari, si
tantum præteriret. Non errat digna suspectu luna,etiam si ociosum sydus trãscurreret?
Ipse mundus quotiens per noctem ignes suos fudit,& tantum stellaꝝ innumerabilium
refulsit,quem non intentum in se tenet? Quis sibi illa tunc cum miratur prodesse cogi/
tat? Aspice ista tanto superne cœtu labentia, quẽadmodum uelocitatẽ suam sub specie
stantis,atq; imoti operis abscondant.Quantũ ista nocte,quantũ in numerũ ac discrimẽ
demum obseruas.Igitur quanta rerum turba sub hoc silentio euoluitur,quantã fatorum
seriem certus limes adducit.Ista quæ tu non aliter q̃ in decorẽ sparsa consideras,singula
in opere sunt.Nec enim est,quod existimes septem sola discurrere, cætera hærere,pau/
corum motus cõprehendimus. Innumerabiles uero longiusq; conspectu nostro sedu/
cti discedũt,redeũtq;.Et ex his qui oculos nostros patiuntur,pleriq; obscuro gradu per
gunt,& per occultum aguntur. Quid ergo non caperis tantæ molis aspectu? etiam si te
nõ regat,non custodiat,non foueat, generetq; ac spiritu suo riget?

QVemadmodum hæc cum primum usum habeant, & necessaria uitaliaq; sint,
maiestas tamen eorum totam mentem occupat,Ita omnis illa uirtus, & in pri
mis grati animi,multum quidem præstat,sed non uult ob hoc diligi,amplius
quiddam in se habet,nec satis ab eo intelligitur,a quo inter utilia numerat̃.

Gratus est quia expedit, ergo & quantum expedit. Non recipit sordidum uirtus amatorem. Soluto ad illam sinu ueniendum est. Ingratus hic cogitat. Volebam gratiam referre, sed timeo impensas, timeo periculum, uereor offensam, Faciam potius, quod expedit Non potest eadem ratio, & gratum facere, & ingratum. Vt diuersa illorum opera, ita inter diuersa proposita sunt. Ille ingratus est quãuis non oporteat, quia expedit. Hic gratus est, ꝗuis non expediat, quia oportet.

PRopositum est nobis secundum rerum naturã uiuere, & deorum exemplum sequi. Dij autem quodcunq; faciunt, in eo nihil præter ipsam faciendi rationẽ sequuntur, nisi forte existimas illos fructum operum suorũ ex fumo holocaustorum & thuris odore percipere. Vide quanta quotidie moliantur, quanta distribuant, quantis terras fructibus impleant, quam oportunis & in omnes oras ferentibus uentis maria permoueant, quãtis imbribus repente deiectis, solum molliant, uenasq; fontium arentes redintegrent, & infuso per occulta nutrimento renouent. Oĩa ista sine mercede, sine ullo ad ipsos perueniente commodo faciunt. Hæc quoq; nostra ratio, si ab exemplari suo non aberrat, seruet, ne ad res honestas conducta ueniat. Pudeat ullum uenale esse beneficiũ. Gratuitos habemus deos. Si deos quidẽ imitaris, da & ingratis beneficia. Nam & sceleratis sol oritur, & piratis patent maria.

HOc loco interrogant, an uir bonus daturus sit beneficium ingrato, sciens ingratum esse? pmitte mihi aliquid interloqui, ne interrogatione insidiosa capiamur. Duos ex constitutione stoica accipe ingratos. Alter ingratus, quia stultus est. Qui stultus etiam malus est, qui malus est, nullo uitio caret. Ergo & ingratus est. Sic omnes malos intẽperantes dicimus auaros, luxuriosos, malignos. Non quia ista omnia singulis magna & nota uitia sint, sed quia esse possunt, & sunt, etiã si latent. Alter est ingratus qui a uulgo dicitur, in hoc uitium natura pronus & propensus. Illi ingrato qui hac culpa nõ caret, quomodo nulla caret, dabit beneficium uir bonus. Nulli enim dare poterit, si tales homines submouerit. Huic ingrato qui beneficiorum defraudator est, & in hanc partem procubuit animo, nõ magis dabit beneficium, ꝗ captatori. Quis pecuniã credit, aut depositum committet ei, qui iam pluribus abnegauit? Timidus dicit aliquis, quia stultus est, & ob hoc quidẽ malos sequit, quos indiscreta & uniuersa uitia circũstant. Dicitur timidus proprie natura, etiã ad inanes sonos pauidus. Stultus oĩa uitia habet, sed nõ in oĩa natura pronus est. Alius in auaritiã, alius in luxuriam, alius in petulantiã inclinatur.

ITaq; errant illi, qui interrogant stoicos. Quid ergo? Achilles timidus est? Quid ergo? Aristides cui iustitia nomẽ dedit, iniustus est? Quid ergo? & Fabius, qui cunctando restituit rem, temerarius est? Quid ergo? Decius mortẽ timet? Mutius proditor est? Camillus desertor? Non hoc dicimus, sic oĩa uitia esse in oĩbus, quomodo in quibusdã singula eminent? Sed malum ac stultum nullo uitio uacare nec audacem quidem timoris absoluimus, nec prodigum quidem auaritia liberamus. Quomodo homo omnes sensus habet, Nec ideo tamen oĩes homines aciem habent Lynceo similem, Sic qui stultus est, tam acria & cõcitata habet oĩa, ꝗ quidam quædã. Omnia in oĩbus uitia sunt, sed nõ omnia in singulis extant. Hunc natura ad auaritiã impellit. Hic libidini, hic uino deditus est, aut si nondũ deditus, ita formatus, ut in hoc illum mores sui ferant. Itaq; ut ad propositum reuertar. Nemo non sine ingratitudine, idest ingratus est, qui malus est. Habet eñ omnia nequitiæ semina. Tamen proprie ingratus appellatur, qui ad hoc uitium uergit. Huic ergo beneficium non dabo. Quomõ male filiæ cõsulit, qui illam cõtumelioso & sæpe repudiato collocauit, Quõ malus paterfamilias habebit, qui negociorũ gestorum damnato, patrimonij sui curam mãdauerit, Quomõ dementissime testabitur, qui tutorẽ filio reliquerit, pupillorũ spoliatorem: Sic pessime beneficia dare dicet, qcunq; ingratos eligit, in quos peritura conferat.

DIi quoq;, inquit, multa ingratis tribuunt, sed illa bonis parauerũt. Contingũt autem malis, quia separari non possunt, Sanctius est autem prodesse etiam malis propter bonos, ꝗ bonis deesse propter malos. Itaq; refers diem, solem hyemis, æstatisq; cursus, & media ueris, autumniq; tempora imbres, & fontium haustus,

tium haustus, uentorum statos flatus pro uniuersis inuenerũt, excerpere singulos non potuerunt. Rex honores dignis dat. Donatio Imperatoris est, congiariũ & indignis. Frumentũ publicum tam fur q̃ periurus & adulter accipiunt, & sine delectu morum quisquis ciuis est, cum aliquid est, quod tanq̃ ciui, non tanq̃ bono datur, ex quo boni ac mali fecerunt. Deus quoq; quædam in uniuerso humano generi dedit, a quibus excludit̃ nemo. Nec enim poterat fieri, ut uentus bonis uiris secundus esset, contrarius malis. Commune autẽ bono erat patere cõmercium maris, & regnũ humani generis relaxari. Nec poterat lex casuris imbribus dici, ne in malorum improborũq; rura defluerent. Quædã in medio ponunt̃, tam bonis q̃ malis conduntur urbes. Monumẽta ingenuoꝶ, & ad indignos peruentura publicauit edictio. Medicina & sceleratis opem ministrat. Compositiones remediorũ salutariũ nemo suppressit, ne sanarent̃ indigni. In his exige censurã, & personarũ æstimationem, quæ separatim tanq̃ digno dantur, non his quæ promiscue turbam admittunt. Multum enim refert, utrum aliquem nõ excludas, aut eligas. Ius fori omnibus dicitur. Pace etiam homicidæ fruũtur, sua repetunt, etiam qui aliena rapuerũt. Persecutores & domi ferrum exercẽtes murus ab hoste defendit. Legum præsidio qui plurimum in illas peccauerunt proteguntur. Quædam non poterant cæteris contingere, nisi uniuersis darentur. Non est itaq; quod de istis disputes, ad quæ publice inuitati sumus. Illud q̃d iudicio meo ad aliquẽ puenire debebit, ei quẽ ingratũ sciam, nõ dabo.

ERgo, inquit, nec consilium deliberãti dabis ingrato, nec aquam haurire permittes, nec uiam erranti monstrabis ingrato. An hæc quidem facies, sed nihil donabis? Distinguam illud, certe tentabo distinguere. Beneficiũ est opera utilis, sed non omnis opera utilis beneficium est. Quædam enim tam exigua sunt, ut beneficij nomẽ nõ occupent. Duæ res coire debent, quæ beneficiũ efficiant. Primũ rei magnitudo. Quædam enim sunt infra huius nominis mensuram. Quis beneficium dixit, quadram panis, aut stipem æris abiecti, aut ignis accendendi factam potestatẽ? Interdũ ista plus prosunt q̃ maxima. Sed tamen uilitas sua illis etiam ubi temporis necessitate facta sunt necessaria, detrahit precium. Deinde quod potentissimũ est oportet accedat ut eius causa faciam, ad quem uolebam peruenire beneficium, dignumq; eum iudicem, & libens id tribuam, percipiensq; ex munere meo gaudium. Quorum nihil est in istis, de quibus loquebamur. Non enim tanq̃ dignis illa tribuimus, sed negligẽter tanq̃ parua, & nõ homini damus, sed humanitati.

ALiquando daturũ me etiã indignis quædam nõ negauerim, in honorẽ aliorũ, sicut in petendis honoribus quosdam turpissimos utilitas, alios nobilitas industrijs prætulit. Sed nobis non sine ratione sacra est magnarũ uirtutũ memoria, & etiã plures bonos iuuat, si gratia bonorũ non cum ipsis cadat. Ciceronẽ filium quæ res consulem fecit, nisi pater? Cirinam nuper quæ res ad consulatũ recepit ex hostium castris? quæ Sextum Pompeiũ, aliosq; Pompeios, nisi unius uiri magnitudo? Tanta quidẽ, ut satis alte omnes suos etiam ruina eius attolleret. Quid nuper Fabium Persicum, cuius osculum etiam impediret uiri uota boni, sacerdotẽ non in uno collegio fecit, nisi, Versucosi, & Allobrogici, & illi trecenti qui hostium incursioni ꝓ repub. unã domũ obiecerant? Hæc debemus uirtutibus, ut nõ præsentes solum illas, sed etiam ablatas e conspectu colamus. Quomodo ille idem egerunt ut nõ in unam ætatem ꝓdessent, sed beneficia sua etiã post ipsas relinquerent, ita & nos nõ una ætate grati simus. Hic magnos uiros genuit. Dignus est beneficijs, qualiscunq; est, dignos dedit. Hic egregijs maioribus ortus est, qualiscunq; est, sub umbra suoꝶ lateat. Vt loca sordida repercussu solis illustrantur, ita merces maiorum suoꝶ luce resplendeat.

EXcusare hoc loco mi Liberalis deos uolo. Interdũ enim solemus dicere, quid sibi uoluit ꝓuidentia, quæ Archideum regno imposuit? Illi putas hoc datum? patri eius datum est, & fratri. Quare Cæsarem orbi terraꝶ præfecit hominẽ humani sanguinis auidissimũ, quem nõ aliter fluere in conspectu suo iubebat, q̃ si ore excepturus esset. Quid ergo tu illi hoc datum existimas? patri eius Germanico datum, datum auo, proauoq; & ante hos alijs nõ minus claris uiris, etiã si priuati paresq; alijs uitam exegerunt. Quid tu cum Maternũ Scaurum heroa faceres? Ignorabas ancillarum

suarū menstruum ore illum hiante expectare. Nunquid em̄ ipse dissimulabat? Nūquid purus uideri uolebat? Referā hoc dictum eius in se, quod circūferri memini, & ipso præsente laudari. Polioni Annio iacenti, obscœno uerbo usus dixerat, se factuꝝ id, quod pati malebat, & cum Polionis iactatiorem uidisset frontē, quicqd, inquit, maludixit, mihi & capiti meo. Hoc dictum suū ipse narrabat, Hominē tam palam obscœnum, ad fasces, & ad tribunal admisisti. Nempe dum ueterem illum Scaurum senatus principem cogitasset, indigne fert sobolem eius iacere.

Deos uerisimile est, ut alios indulgentius tractent, ꝓpter parētes auosq̄, Alios ꝓpter futuram nepotum ꝓnepotumq̄, ac longe sequentiū posterā indolem. Nota est enim illis operis sui series, omniū illis rerū ꝑ manus suas iturarū scientia in apertis semp est, nobis ex abdito subit. Et quæ repentina putamus, illi ꝓuisa ueniunt ac familiaria. Sint hi reges, quia maiores eorum nō fuerunt, quia ꝓ summo imperio habuerūt iustitiam, abstinentiā. Quia nō rēpu. sibi, sed se reipu. dicauerūt. Regnent hi, quia uir bonus quidā proauus eorum fuit. Animū supra fortunā gessit. Qui in dissensione ciuili, quoniā ita expediebat reipu, uinci q̄ uincere, maluit. Referre illi gratiā tam longo spacio nō potuit. In illis respectū, Iste populo præsideat, nō quia scit aut pōt, sed quia alius pro eo meruit. Hic corpore deformis est, aspectu fœdus, & ornamēta sua traditurus. Iam me homines accusabunt, cæcum & temerariū dicent, Nescientē quo loco, quæ summis ac excellētissimis debenē, ponam. At ego scio, Alio me istud dare, Alio olim debitum soluere. Vnde isti norunt illū gloriæ sequetis fugatissimū, eo uultu ad pericula euntē, quo alij ex periculo redeunt, nunq̄ bonū suū a publico distinguentē? Vbi, inquis, iste aut quis est? Vnde uos scitis? apud me iste expensorū acceptorūq̄ rationes disponūtur. Ego quid cui debeam scio. Alijs post longam diem repono. Alijs in antecessum est. Aut prout occasio, & meæ facultas tulit.

Att. rei priuatæ.

Ngrato ego aliquando quædā, sed nō propter ipsum dabo. Quid si, inquit, nescis, utrum gratus sit an ingratus? expectabis donec scias? An dandi Beneficij tempus nō admittes? Expectare longū est. Nam (ut ait Plato) Difficilis humani animi coniectura est. Non expectare temerariū est, Huic respondebimꝰ. Nunquā expectare nos certissimā rerum comprehensionē, quoniā in arduo est ueri exploratio, sed co ire, qua ducit ueri similitudo. Omne hac uia procedit officium. Sic serimus, sic nauigamus, sic militamus, sic uxores ducimus, sic liberos tollimus, Cum omniū incertus sit euentus. Ad ea accedimus, de quibus bene sperandū esse credimus. Quis enim pollicetur serenti prouentū, nauiganti portum, militanti uictoriam, marito pudicam uxorem, patri pios liberos? Sequimur qua ratio, nō qua ueritas trahit. Expecta, ut nisi bene cessura nō facias, & nisi cōperta ueritate nihil noueris, relicta omni actu uita consistit. Dum ueri similia me in hoc aut in illud impellāt, Nō uerebor beneficiū dare ei quē uerisile erit gratū esse.

Multa, inquit, interueniunt propter quæ & malus pro bono surrepat, & bonus pro malo displiceat, Fallaces enim sunt rerum species, quibꝰ credimus. Quis negat? Sed nihil aliud inuenio, per quod cogitationē regam. His ueritas mihi uestigijs sequēda est. Certiora nō habeo. Hæc ut q̄ diligentissime estimē operā dabo, nec cito illis assentiar. Sic em̄ in prælio pōt accidere, ut telum meū in cōmilitonē manus dirigat, aliquo errore decepta, & hosti tanq̄ meo parcā, Sed hoc & raro accidet, & nō uitio meo, cuius ꝓpositum est hostē ferire, ciuem defendere. Si sciam ingratum esse, nō dabo beneficiū. At obrepsit, At imposuit. Nulla hic culpa tribuētis est, quia tanq̄ grato dedi, Si ꝓmiseris, inquit, te datuꝝ beneficiū, & postea ingratū esse scieris, dabis an nō? Si facies sciens, peccas, das enim cui nō debes dare, si negas, & hoc modo peccas, quia nō das ei, cui ꝓmisisti. Conscientia nostra hoc loco titubat, & illud superbū promissum, nunq̄ sapientē facti sui pœnitere, nec unq̄ emendare qd̄ fecerit, nec mutare cōsiliū. Non mutat sapiens consiliū, omnibꝰ his manētibus quæ erant, cū sumeret. Ideo nullum unq̄ pœnitentia subijt, quia nihil melius illo tēpore fieri potuit, q̄ quid factum est. Nihil melius constitui, q̄ quid constitutū est. Cæterū ad om̄ia cū exceptione uenit, si nihil inciderit qd̄ impediat, ideo omnia illi succedere dicimus, & nihil contra opinionē accidere, quia præsumit animo posse aliquid interuenire, qd̄ destinata prohibeat. Imprudentium ista

dentiũ iſta fiducia eſt,fortunã ſibi ſpondere.Sapiens autẽ utrãq; partẽ eius cogitat.Scit quantũ liceat errori,q̃ incerta ſint humana,q̃ multa conſiliis obſtent.Ancipitem rerum ac lubricam ſortẽ ſuſpenſus ſequitur,& conſiliis certis incertos euentus. Exceptio autẽ, ſine qua nihil deſtinat,nihil ingreditur,& hic illum tuetur.

Promiſi beneficiũ niſi ſiquid incidiſſet, quare nõ deberem dare? Quid enim ſi quod illi pollicitus ſum,patria ſibi me dare iuſſerit? Si lex lata erit, ne id quiſq; faciat,quod ego me amico meo facturũ promiſerã. ꝓmiſi tibi filiam in matrimoniũ,poſtea peregrinus appáruiſti.Non eſt mihi cum extraneo cõnubium. Eadem res me defendit,quæ uetat.Tunc fidem fallam. Tunc incõſtantiæ crimen audiã, ſi cum omnia eadẽ ſint,quæ erant,promittente me, non præſtitero ꝓmiſſum. Alioquin quicqd mutaƭ,libertatẽ facit de integro conſulendi,& me fide liberat. Promiſi aduocatione, poſtea apparuit illa cauſa præiudicium in patrẽ meũ quæri. Promiſi me peregre una exiturũ,ſed iter infeſtari latrociniis nunciaƭ. In rem præſentẽ uenturus fui, ſed iter æger fili⁹ & puerpera uxor tenet.Oĩa eſſe debent quæ fuerũt cũ ꝓmitterẽ ut ꝓmittentis fidẽ teneã. Quæ autẽ maior fieri mutatio põt,q̃ ſi te malũ uirũ & ingratũ cõperi? Quod tanq̃ digno dabam,indigno negabo, & iraſcendi quoq; cauſam habebo deceptus.

Inſpiciam tamen,& quantũ ſit de quo agitur.Dabit mihi conſiliũ promiſſæ rei modus. Si exiguum eſt,dabo. Nõ quia dignus es,ſed quia promiſi.Nec tanq̃ munus dabo,ſed uerba mea redimã,& aurẽ mihi peruellam.Damno caſtigabo ꝓmittentis temeritatem. Ecce ut doleat tibi,ut poſtea conſideratius loquaris,quod dicere ſolemus,Ignarium dabo. Si maius erit, non cõmittam (queadmodum Mecœnas ait)ut ſextertio centies obiurgat⁹ ſim. Intereſſe eñ utrũq; comparabo. Eſt aliquid in eo quod promiſeris perſeuerare.Eſt rurſus multum in eo,ne indigno beneficium des.Hoc ramẽ quantũ eſt attendendũ. Si leue,cõniueamus. Si uero magno mihi aut detrimento, aut rubori futurum,malo ſemel excuſare,quare negauerim,q̃ ſemper,quare dederim. Totum in eo eſt,quando promiſi mea uerba taxentur. Non tantum quod temere promiſi retinebo,ſed quod nõ recte dedi repetam.Demens eſt qui præſtat errori.

Philippus Macedonũ rex habebat militẽ manu forte, cuius in multis expeditionibus utilẽ expertus operam,ſubinde ex præda aliquid illi uirtutis cauſa donauerat,& hominẽ uenalis animæ crebris auctoramẽtis accendebat. Hic naufragus in poſſeſſiones cuiuſdã Macedonis expulſus eſt. Quod ut Macedoni illi nunciatũ eſt. Accurrit,ſpiritum eius recollegit,in uillam illum ſuã tranſtulit, lectulo ſuo ceſſit,effectumq; ſemianimẽ recreauit, diebus triginta impenſa ſua curauit,refecit, uiatico inſtruxit, ſubinde dicentẽ. Gratiam tibi referam,uideri tantum mihi Imperatorem meũ contingat.Narrauit Philippo naufragiũ ſuum,auxilium tacuit,& protinus petiit,ut ſibi prædia donaret.Ille quidẽ erat hoſpes eius,is ipſe a quo receptus,a quo ſanat⁹. Multa interim reges in bello præſertim,opertis oculis donãt. Non ſufficit homo iuſtus tot armatis cupiditatib⁹, Non poteſt quiſq; eodem tempore, & bonũ uirum, & bonum ducem agere. Quomodo tot milia hominũ inſatiabilia ſatiabuntur? Quid habebunt,ſi ſuum quiſq; habuerit? Hoc Philippus ſibi dixit,cum illũ induci in bona quæ petebat iuſſit.Expulſus bonis ſuis ille,nõ ut ruſticus iniuriam tacitus tulit,contentus q̃d non & ipſe donatus eſſet. Sed Philippo epiſtolam ſcriptam ac liberaliter ſcripſit qua accepta ita exarſit,ut ſtatim Pauſaniæ mandaret,ut bona priori domino reſtitueret. Cæterũ improbiſſimo militi,ingratiſſimo hoſpiti,auidiſſimo naufrago,ſtigmata inſcriberet,ingratũ hoſpitẽ teſtantia. Dignus quidẽ fuit,cui nõ inſcriberenƭ illæ literæ,ſed inculperenƭ,qui hoſpitẽ ſuũ nudo & naufrago ſimilẽ in id in quo iacuerat ipſe littus impulerat. Quid? uidebimus qs modus pœnæ ſeruãdus fuit? Auferendũ utiq; fuit,quod ſũmo ſcelere inuaſerat. Quis aũt pœna eius moueret,qui id cõmiſerat,ꝓ quo nemo miſereri miſericors poſſet?

Dabit tibi Philippus quia ꝓmiſit,etiã ſi nõ debet,etiã ſi iniuriã facturus, etiã ſi ſcelus factur⁹ eſt,etiã ſi uno facto ꝓcluſurus eſt naufragiis littora? Non eſt leuitas a cognito & dãnato errore diſcedere,& ingenue fatendũ eſt. Aliud putaui,deceptus ſum. Hæc uero ſuperbæ ſtultitiæ perſeuerãtia eſt. Quid ſemel dixerim, qualecumq; eſt, fixum ratumq; ſit, non eſt turpe cum re mutare conſilium, Age ſi Philippus poſſeſſorem illum eorum littorũ reliquiſſet, quæ naufragio cœperat

Forte. in aurium.

nōne omibus miseris aqua & igni interdixerat? Potius est, inquit, intra fines regni mei, & literas istas oculis inscribendas, durissima fronte circumferri. Ostende q̄ sacra res sit mensa hospitalis. Præbe in facie tua legendum istud decretum, quo cauetur, ne miseros tecto iuuare capitale sit. Magis ista cōstitutio sit rata, q̄ si etiā illam in æs incidissem.

Alia cōditio in credito alia ī bñficio

QVare ergo Zeno noster, cum quingentos denarios mutuos cuidam promisisset, & ipse illum parum idoneum comperisset, amicis suadētibus ne daret, perseuerauit credere? Quia ꝓmiserat primum. Alia conditio est in credito, alia in beneficio. Pecuniæ etiam malæ creditæ exactio est. Et appellare debitorem ad diem possum, & si foro cesserit, portionē feram. Beneficiū & totū perit, & statim. Præterea hoc mali uiri est, illud mali patrisfamiliæ. Deinde nec Zeno quidē, si maior fuisset summa, credere pseuerasset. Quingenti denarij sunt, illud (quod dici solet) in morbo consumat, fuit tanti non reuocare promissum suum. Ad cœnā quia promisi ibo, etiam si frigus erit, non quidem si niues cadent. Surgam ad sponsalia, quia promisi, quāuis non concoxerim, sed non si febricitauero. Ad sponsū descendā quia ꝓmisi, sed non si spondere me incertum iudebis, si fisco obligabis. Subest inquā tacita exceptio, si potero si debebo. Si hæc ita erunt, effice ut idem status sit, cum exigitur, qui fuit cum promitterē. Destituere leuitas non erit si aliquid interuenit noui. Quid miraris cum conditio promittentis mutata, mutatum esse consilium? Eadem mihi omnia presta, & idem sum. Vadimonium promittimus, tamen deseritur. Non in omēs datur actio. Deserentem uis maior excusat.

Prouerbium: ī mōbo cōsumat

† at iudebis

An oīa referenda sit gra & an bñficiū utiq; reddend̄u

IDem etiam illa in quæstione responsum existima, an omnimodo referenda sit gratia, & an beneficium utiq; reddendum sit, animum præstare gratum debeo. Cæterum aliquando me referre gratiam non patitur mea infelicitas. Aliquando felicitas eius cui debeo. Quid em̄ regi, quid pauperi, quid diuiti reddam? utiq; quidam recipere beneficium iniuriam iudicent, & beneficia subinde alijs beneficijs onerent. Quid amplius in horum personam possum q̄ uelle? Nec ideo enim beneficium nouum reijcere debeo, quia nondum prius reddidi. Accipiam tam libenter q̄ dabitur, & præbebo me amico meo exercendæ bonitatis suæ capacem materiā. Qui noua accipere non uult, acceptis offenditur. Non refero gratiam. Quid ad rem? non est per me mora, si aut occasio mihi deest, aut facultas, ille præstitit mihi, nempe cum occasionē haberet, cum facultatem. Refert utrum bonus uir est, an malus. Apud bonū uirum, bonā causam habeo. Apud malum non ago. Nec illud quidem existimo faciendū, ut referre gratiam, etiam inuitis his quibus refertur, properemus, & instemus cedentibus. Non est referre gratiam, quod uolens acceperis nolenti reddere. Quidam cum aliquod illis missum est munusculū, subinde aliud intempestiue remittunt, & nihil se debere testantur. Reijciendi sunt, pignus est protinus aliud inuicē mittere, & munus munere expingere. Aliquādo & non reddā beneficiū cum possim, quādo plus mihi detracturus ero, q̄ illi collaturus, si ille non erit sensurus ullam accessionem recepto eo, quo reddito mihi multū accessurum erit. Qui festinat utiq; reddere, nō habet animū grati hois, sed debitoris. Et ut breuiter dicā, q nimis cito cupit soluere, iuitus debet, q inuitus debet, ingrat' est.

†Al. expungere.

Quarti libri de Beneficijs finis

LVCII ANNEI SENECAE DE BENEFICIIS LIBER QVINTVS.

IN prioribus libris uidebar consummasse ꝓpositum, cū tractassem queādmodū dandum esset beneficiū, & queādmodum accipiendum. Hij enim sunt hui' officij fines. Quid ultra moror? nō seruio materiæ, sed indulgeo, quæ quo ducit sequenda est, nō quo inuitat. Subinde em̄ nascetur, quo lacessat aliqua dulcedine animū, magis non superuacuū q̄ necessariū. Verū quia ita uis, perseueremus, peractis quæ rem continebant, scrutari etiam ea, quæ sunt his cōnexa, uerum nō cohærentia, quæ quisquis diligenter inspicit, nec facit operæprecium nec tamē perdit operam. Tibi autem hominum natura optimo, & ad beneficia propenso Liberalis Eburti, nulla eorum laudatio satisfacit. Neminem unq̄ uidi tam benignum, etiam leuissimorū officiorum æstimatorē. Iam bonitas tua eo usq; ꝓlapsa est, ut tibi dari putes beneficiū, qđ ulli datur. Paratus es, ne quē beneficij pœniteat, ꝓ ingratis dependere. Ipse usq;

Magna ebutij laus a liberalitate & bonitate

re. Ipse usq; eo abes ab omni iactatione, usq; eo statim exonerare cupis quos obligas, ut quicquid in aliquem confers, uelis uideri non præstare, sed reddere. Ideoq; plenius ad te sic data reuertuntur. Nam feræ sequuntur beneficia non reposcentem. Et ut gloria fugientes magis ac magis sequitur, ita fructus beneficiorũ gratius respondet illis, per quos etiam esse ingratos licet. Per te uero nõ est mora, quo minus beneficia qui acceperunt, ultro repetant, Nec recusabis conferre alia, & suspensis dissimulatisq; plura ac maiora adijcere. Propositum optimi uiri, & ingentis animi est, tam diu ferre ingratum, donec feceris gratum. Nec te ista ratio decipit. Succumbunt uitia uirtutibus, si illa cum cito odisse præparauerit.

Illud utiq; unice tibi placet, uelut magnifice dictum. Turpe est beneficijs uinci, quod an sit uerum, non imerito quæri solet, longeq; aliud est, q̃ mente concipis. Nunq̃ enim in rerum honestarũ certamine superari turpe est, dummodo arma non projcias, & uictus quoq; uelis uincere. Non omnes ad bonum propositum easdem afferunt uires, easdem facultates, eandem fortunã, quæ optimorũ quoq; consiliorum dumtaxat exitus temperat. Voluntas ipsa rectum petens laudanda est, etiam si illã alius gradu uelociori antecessit. Non ut in certaminibus ad spectaculũ æditis meliorem palma declarat (quãq; in illis quoq; sæpe deteriorem prætulit casus) ubi de officio agitur, quod uterq; a sua parte esse q̃ plenissime cupit, si alter plus potuit, & ad manum habuit materiã sufficientem animo suo, si illi quantũ conatus est, fortuna pmisit, Alter autem uoluntate (parum est) etiam si minora q̃ accepit reddidit, aut omnia nõ redidit sed uult reddere ex toto, in hoc intentus est animo, in hoc uictus est, tanq̃ qui in armis moritur, quem occidere facilius hostis potuit, q̃ auertere. Quod ipse existimas, id accidere uiro bono non potest, ut uincatur. Nunq̃ enim succumbet, nunq̃ renunciabit, ad ultimum usq; diem uitæ stabit paratus, & in hac statione morietur, Magna se accepisse præ se ferens, paria uoluisse.

Macedonij uetant suos pancratios cestu decernere, Ibi inferiorem ostendit uicti confessio. Cursor metam prior contingit, uelocitate illum nõ animo antecessit. Luctator ter abiectus perdidit palmam, non tradidit. Cum inuictos esse lacedæmonij ciues suos magno æstimarent, ab his certaminibus remouerunt, in quibus uictorem facit non iudex, nec per se ipse exitus, sed uox cedentis, & tradere iubentis. Hoc quod illi in ciuibus suis custodiunt, uirtus ac bona uoluntas omnibus prestat, ne unq̃ uincantur. Quoniamquidem etiam inter superantia animus inuictus est. Ideo nemo. CCC. Fabios uictos dicit, sed occisos, Et regulus captus est a Pœnis non uictus. Et quisquis alius seuientis fortunæ ui ac pondere oppressus, non submittit animum. In beneficijs idem est. Plura aliquis accepit, maiora, frequentiora, non tamen uictus est. Beneficia fortasse beneficijs uicta sunt, si inter se data & accepta computes, Si dantem & accipientem comparaueris, quorũ animi & per se æstimandi sunt, penes neutrum erit palma. Solet enim fieri, ut etiam cum alter multis uulneribus confossus est, alter leuiter quidem saucius, pares exisse dicantur, quamuis alter uideatur inferior.

Ergo nemo uinci potest beneficijs. Scit debere, si uult referre, si quod rebus nõ potest, animo æquat, Hic q̃ diu in hoc permanet, quam diu tenet uoluntatem, gratum animum signis approbat. Quid interest ab utra parte munuscula plura numerētur? Tu multa dare potes, at ego tantum accipere possum. Tecum stat fortuna. Mecum bona uoluntas. Tamen tam par tibi sum, q̃ multis armatissimis nudi, aut leuiter armati. Nemo itaq; beneficijs uincitur, quia tam gratus est quisq;, q̃ uoluit, Nam si turpe est beneficijs uinci, non oportet a præpotentibus uiris accipere beneficium, quibus gratiam referre nõ possis. A principibus dico, a regibus, quos eo loco fortuna posuit, ex quo largiri multa possent, pauca admodum & imparia datis accepturi. Reges & principes dixi, qbus tamẽ põt opera nauari, & quoꝝ illa excellens potentia p animoꝝ cõsensum ministeriũq; cõstat. Sunt quidã extra omnẽ subducti cupiditatẽ, q uix ullas humanis desiderijs cõtingunt, qbus nihil põt præstare fortuna. Necesse est a Socrate uincar bñficijs. Necesse ẽ a Diogene, q p medias macedonũ gazas nud⁹ icessit, calcatis regijs

calcatis regijs opibus. Nonne ille tunc merito & sibi & cæteris quibus ad dispiciendam ueritatem nō erat obfusa caligo, supra eum eminere uisus est, infra quē oīa iacebant? Multo potentior, multo locupletior fuit, omnia tunc possidente Alexandro. Plus enim erat, quod hic nollet accipere, ꝙ quod ille posset dare.

NOn est turpe ab his uinci. Neq; enim minus fortis sum, si cum inuulnerabili me hoste committis. Nec ideo ignis minus urere potest, si in materiam incidit inuiolabilem flammis. Nec ideo ferrum secandi uim perdidit, si non recipiens ictū lapis solidus, inuictæ aduersus dura naturæ diuidendus est. Idem tibi de hoīe grato respondeo. Non turpiter uincitur beneficijs, si ab his obligatus est, ad quos aut fortunæ magnitudo, aut eximia uirtus aditum redituris ad se beneficijs clausit. A parentibus fere uincimur. Nam tam diu illos odio habemus, ꝙ diu graues iudicamus, & ꝙ diu beneficia illorum non intelligimus. Cum iam ætas aliquid prudentiæ collegit, & apparere cœpit, propter illa ipsa eos amari a nobis debere, propter quæ non amabantur Admonitiones, seueritatem, & inconsultæ adolescentiæ diligentem custodiam, rapiuntur a nobis. Paucos usq; ad uerum fructum a liberis percipiendum perduxit ætas. Cæteri liberos onere senserunt. Non est turpe uinci beneficijs a parente. Quid ni non sit turpe, cum a nullo turpe sit? Quibusdam enī & pares & impares sumus. Pares animo, quē solum illi exigunt, quem nos solum ꝑmittimus. Impares fortuna, quæ sicui obstitit quo minus referret gratiam, non ideo illi tanꝙ uicto erubescendum est. Non est turpe non assequi, dummodo sequaris. Sæpe necesse est ante alia beneficia petamus, ꝙ priora reddidimus. Nec ideo non petimus, aut turpiter petimus, quia non reddituri debebamus. Quia non per nos erit mora, quo minus gratissimi simus, sed interueniet aliquid extrinsecus, quod prohibeat. Nos tamen nec uincemur animo, nec turpiter his rebus superabimur, quæ non sunt in nostra potestate.

ALexander Macedonum rex gloriari solebat, a nullo se beneficijs uictum. Nō est quo minus animis macedonas, & græcos, & carras, & persas, & nationes districtas sine exercitu suscipiat, ne hoc sibi prestitisse regnum, a Thraciæ angulo porrectum usq; ad litus incogniti maris iudicet. Eadem re gloriari Socrates potuit, eadem Diogenes, a quo uictus est. Quid ni uictus sit illo die, quo homo supra mensuram humanæ superbiæ tumens, uidit aliquem, cui nec dare quicꝙ posset nec eripere? Archelaus rex Socratē rogauit, ut ad se ueniret, dixisse Socrates traditur. Nolle ad eum uenire a quo acciperet beneficia, cum reddere illi paria non posset. Primum in ipsius potestate erat non accipere. Deinde ipse dare beneficium prior incipiebat, Veniebat enim rogatus, & id dabat, quod utiq; ille non erat Socrati redditurus. Etiam nunc Archelaus daturus erat aurum & argentum, recepturus contemptum auri & argenti. Non poterat ergo Archelao referre Socrates gratiam? Et quid tantum erat accepturus, quātum dabat, si ostendisset hominem uitæ ac mortis peritum, utriusq; fines tenentem? Si regem in luce media errantem ad rerum naturam admisisset, usq; eo eius ignarum, ut quo die solis defectio fuit, regiam clauderet, & filium (quod in luctu ac rebus aduersis moris est) tonderet? Quantum fuisset beneficium, si timentem e latebris suis extraxisset & bonum animum habere iussisset, dicens. Non est ista solis defectio, sed duorum syderum coitus, cum luna humiliore currens uia, infra ipsum solem, orbem suum posuit, & illum obiectu sui abscondit. Quæ modo partes suas exiguas, si in transcursu strinxit, obducit. Modo plus tegit, si maiorem partem sui obiecit, modo exclusit totius aspectum, si recto libramento inter solem terrasq; media successit. Sed iam ista sydera, huc & illo deducet uelocitas sua. Iam recipient diem terræ, & hic ibit ordo per sæcula, dispositosq; ac prædictos dies habent, quibus sol intercursu lunæ uetetur omnes radios effundere. Paulum expecta iam emerget, iam istam uelut nubem relinquet. Iam exolutus impedimentis, lucem suam libere mittet. Socrates parem gratiam Archelao ferre non posset, si illum negare docuisset? parum scilicet magnum beneficium a Socrate accipiebat, si tillum dare potuisset Socrati. Quare ergo hoc Socrates dixit? Vt facetus, & cuius per figuras sermo procedere solitus erat, derisor omnium, maxime potentium. Maluit illi uafre negare, quam contumaciter ac superbe. Dixit se nolle beneficia ab eo accipere, cui non posset

Forte. filium

cui nō posset paria reddere. Timuit fortasse,ne cogeretur accipere quæ nollet. Timuit ne quid indignū Socrate acciperet. Dicet aliquis,negasset,si nollet. Sed instigasset in se regem insolentē,& om̄ia sua magno æstimari uolente. Nihil ad rem ptinet utrum dare aliquid Regi nolis,an accipere a Rege. In æquo utranq; ponit repulsam. Et superbo fastidiri acerbius est,q̄ nō timeri. Vis scire quid uere noluerit? Noluit ire ad uoluntariā seruitutē is,cuius libertatem ciuitas libera ferre non potuit.

SAtis(ut existimo)hanc partem tractauim⁹, an turpe esset beneficijs uinci,quod qui quærit,scit non solere homines sibijpsis beneficium dare. Manifestum em̄ fuisset,nō esse turpe a seipso uinci. Atqui apud stoicos quosdam,& de hoc ambigitur,an possit aliquis sibi beneficium dare,an debeat referre sibi gratiam,qd ut uideretur quærendū,illa fecerūt. Solemus dicere,gratias mihi ago,& de nullo queri possum alio,quam de me. Ego mihi irascor,& ego a me pœnas exigam,& odi me. Multa præterea huiusmodi per quæ unusquisq; de se tanq; de altero loquitur. Si nocere inquit mihi possum,quare non & beneficia mihi dare possum? Præterea quæ si in alium contulissem beneficia uocarentur,quare si in me contuli non sint? Quod si ab altero accepissem,deberem,quare si mihi ipse dedi,non debeam? Quare sim aduersus me ingratus,quod non minus turpe est,q̄ in se sordidum esse,& in se durum ac sæuum,& sui negligentem? Tam alieni corporis leno male audit,q̄ sui. Nempe reprǽhēditur assentator,& aliena subsequens uerba,paratus ad falsa laudator, Non minus placens sibi,& se suspiciens,& ut ita dicam,assentator suus. Vitia non tantum cum foris peccant inuisa sunt,sed cum in se retorquētur. Quem magis admiraberis,q̄ qui imperat sibi,q̄ qui se habet in potestate? Gentes facilius est barbaras impatientesq; alieni arbitrio regere,q̄ animū suum continere & tradere sibi. Plato,inquit,agit Socrati gratias, quod ab illo didicit,quare Socrates non agat,quod ipse se docuit? M. Cato ait. Quod tibi deerit,a teipso mutuare. Quare donare mihi non possum,si commodare possum? Innumerabilia sunt,in quibus consuetudo nos diuidit. Dicere solemus. Sine tu,loquar mecū,& ego tibi aurem peruellam. Quæ si uera sunt,quemadmodum aliquis sibi irasci debet,sic gratias agere. Quomodo obiurgare se,sic & laudare,quomodo damno sibi esse, sic & lucro potest, Iniuria & beneficium contraria sunt. Si de aliquo dicimus. Iniuriam sibi fecit,poterimus dicere,& beneficiū sibi dedit. Natura sibi dedit. Natura prius est,ut quis debeat,deinde ut gratiam referat. Debitor nō est sine creditore, non magis q̄ maritus sine uxore,aut sine filio pater.

Aurem peruellere.

ALiquis dare debet,ut aliquis accipiat. Non est dare,nec recipere,in dexteram manum de sinistra transferre. Quomodo nemo se portat, quāuis corpus suū moueat & transferat,quomodo nemo quāuis pro se dixerit, affuisse sibi dicitur. Nec statuam sibi tanq; patrono suo ponit. Quomodo si æger cum cura sua conualuit,mercedem a se non exigit. Sic in omni negocio,etiam cum aliquis probe fecerit,non tamen debebit referre gratiam sibi,quia non habebit,cui referat. Vt concedā aliquem dare sibi beneficium,dum dat,& recipit. Vt concedam aliquem a se accipere beneficium,dum accipit,reddit. Domi (quod aiunt)uersura fit & uelut lusorium nomē stat,transit. Neq; enim alius dat q̄ qui accipit,sed unus atq; idem. Hoc uerbum debere, non habet nisi inter duos locum. Quomodo ergo in uno consistit,qui se obligando liberat? Vt in orbe ac pila,nihil est imum,nihil summū,nihil extremum, nihil primum,quia motu ordo mutatur,& quæ sequebantur præcedunt,& quæ occidebant oriunt. Om̄ia quomodocunq; ierint,in idem reuertuntur, Ita in homine existima fieri,cum illū in multa mutaueris. Vnus est,cæcidit se. Iniuriarum cum quo agat,non habet. Alligauit & clausit,de ui nō tenetur. Beneficium sibi dedit,protinus danti reddidit. Rerum natura nihil dicit perdere,quia quicquid illi auellitur,ad illam redit. nec perire quicq; potest,quod quo excedat non habet,sed eodem reuoluitur,unde discedit. Quid simile,inquit,habet hoc exemplum,huic propositæ quæstioni? dicam. Puta te ingratum esse,non peribit beneficium,habet illud,qui dedit. Puta te recipere nolle,apud te est,anteq̄ redditur. Nō potes quicq; amittere. Quia quod detrahitur,nihilominus tibi acquirit. Intra teipsum orbis agitur,accipiendo das,dando accipis.

Beneficiū,inquit,

BEneficium, inquit, sibi dare oportet, ergo & referre gratiam oportet. Primũ illud falsum est, ex quo pendent sequentia. Nemo enim sibi beneficiũ dat, sed naturæ suæ paret, a qua ad charitatem sui compositus est. Vnde illi sũma cura est nocitura uitandi, profutura appetendi. Itaq; nec liberalis est, qui sibi donat, nec clemẽs, qui sibi ignoscit, nec misericors, qui malis suis tangitur. Quod alijs præstare liberalitas est, clementia, misericordia, sibi præstare natura est. Beneficium res uoluntaria est, at prodesse sibi necessariũ est. Quo quis plura beneficia dedit, beneficentior est. Quis unq̃ laudatus est, quod sibiipsi fuisset auxilio? quod se eripuisset latronibus? Nemo sibi beneficium dat, non magis q̃ hospitium. Nemo sibi donat, non magis q̃ credit. Si dat sibi quisq; beneficiũ, semper dat, sine intermissiõe dat. Inuenire beneficiorum suorũ nõ potest numerũ, Quãdo ergo gratiã referet? cum per hoc ipsum, quo gratiam referet, beneficiũ dat? Quomodo enim discernere poteris utrum det sibi beneficium an reddat, Cum intra eundem hominem res geratur? Liberaui me periculo, beneficium mihi dedi. Iterum me periculo libero, do beneficiũ an reddo? Deinde ut primum illud concedam dare nos beneficium nobis, quod sequitur non concedam. Nam etiã si damus, nõ debemus, quia statim recipimus. Accipere beneficiũ nos oportet, deinde debere, deinde referre. Debendi locus non est, quia sine ulla mora recipimus. Dat nemo nisi alteri. Reddit nemo, nisi alteri. Id intra unum nõ potest fieri, quod totiens duos exigit.

BEneficium est præstitisse aliquid utiliter. Verbum autem præstitisse ad alios spectat. Nunquid non demens uidebit, qui aliquid uendidisse sibi se dicet?
Venditio. quia uenditio alienatio est, & rei suæ iurisq; sui in alium translatio. Atqui quẽadmodum uendere, sic dare aliquid, a se dimittere est, & id quod tenueris, habendum alteri tradere. Quod si est, beneficium nemo sibi dedit, quia nemo dat sibi aliquid. Duo contraria in uno coeunt, ut idem sit dare, & accipere. Sed etiam nunc multũ interest, inter dare & accipere. Quid ni? cum ex diuerso ista uerba posita sunt. Atqui siquis sibi beneficium dat, nihil interest inter dare & accipere. Pauloante dicebam quædam ad alios ptinere, & sic esse formata, ut tota significatio illorum discedat a nobis. Frater sum alterius. Nemo est enĩ suus frater. Par sum, sed alicui. Quis est enim par sibi? Quod comparatur, sine altero non intelligitur, quod iungitur, sine altero non est. Sic & quod datur, sine altero non est, & beneficium sine altero non est. Idem ipso uocabulo apparet, in quo hoc continetur benefecisse. Nemo autem sibi benefacit, non magis q̃ sibi fauet, q̃ suarum partium est. Diutius hoc & pluribus exemplis licet prosequi. Quid? cum inter ea sit habendum beneficium, quæ secundam personam desiderant. Quædam cum sint honesta, pulcherrima, summæ uirtutis, nisi cum altero non habent locum. Laudatur, & inter maxima humani generis bona fides colitur. Num quis ergo dicitur sibi fidem præstitisse?

VEnio nunc ad ultimã partem. Qui gratiã refert, aliquid debet impẽdere, sicut qui soluit pecuniã. Nihil autẽ impendit, qui gratiã sibi refert, non magis q̃ consequitur, qui beneficiũ a se accepit. Beneficiũ & gratiæ relatio ultro citroq; ire debent. Intra unum hominẽ non est uicissitudo. Qui ergo gratiam refert, inuicem prodest ei, a quo consecutus est aliquid. Qui sibi gratiã refert, prodest sibi. Et quis non alio loco relationẽ gratiæ, alio beneficiũ cogitat? qui gratiã refert, sibi prodest. Et quis unq̃ ingratus hoc noluit facere? imo quis non ingratus fuit, ut hoc faceret. Si gratias, inquit, nobis agere debemus, & gratiã referre debemus. Dicimus autẽ ago gratias mihi, quod illam uxorem nolui ducere, & cum illo non contraxi societatẽ: Cum hoc dicimus, laudamus nos, & ut actum nostrum comprobem⁹, gratias agentiũ uerbis abutimur. Beneficium est, quod põt, & cum datum est, nõ reddi. Qui sibi beneficium dat, non potest nõ recipere, quod dedit. Ergo non est beneficiũ. Alio tempore beneficiũ accipitur, alio redditur. In beneficio hoc est probabile, & suspiciendũ, qđ alteri ut aliquis prodesset, utilitatis interim suæ oblitus est, quod alteri dedit ablaturus sibi. Hoc nõ facit, qui beneficiũ sibi dat. Beneficium dare socialis res est. Aliquem conciliat, aliquem obligat, sibi dare non est socialis res. Neminẽ conciliat, neminẽ obligat, nemi-

nem in

nem in ſpem inducit,ut dicat,Hic homo colendus eſt,illi beneficium dedi,dabit & mihi.Beneficium eſt,quod quis non ſua cauſa dat,ſed eius cui dat.Is qui ſibi beneficiũ dat, ſua cauſa dat.Non eſt ergo beneficium.

Videor tibi iam illud quod in principio dixeram mentitus? Dicis me abeſſe ab eo,qui operæprecium facit,immo totam operam bona fide perdere.Expecta etiã hoc uerius dices,ſimul ac te ad has latebras perduxero,a quibus cum eua ſeris,nihil amplius aſſecutus eris,q̃ ut eas difficultates effugias, in quas licuit non deſcendere.Quid enim boni eſt,nodos operoſe ſoluere,quos ipſe ut ſolueres feceris? Sed quemadmodũ quædam in oblectamentũ,ac iocum,ſic alligantur,ut eorum ſolutio imperito difficilis ſit.Quæ illi,qui implicuit ſine ullo negocio ſeparat,quia cõmiſſuras eorum & moras nouit.Nihilominus illa habent aliquam uoluptatem.Tentãt enim acumen animorum,& intentionem excitant.Ita hæc quæ uidentur callida & inſidioſa,ſecuritatem,torporem,ac ſegniciem,ingenijs adferunt,quibus modo campus in quo uagentur,ſternendus eſt,modo † crebri aliquid & confragroſi obijciendum,per quod erepant & ſollicite ueſtigium faciant.Dicitur nemo ingratus eſſe.Id ſic colligitur,Beneficium eſt quod prodeſt,prodeſſe autem nemo homini malo poteſt,ut dicitis Stoici,ergo beneficium non accipit malus,itaq; nec ingratus eſt? Quomodo etiam nũc beneficium honeſta & probabilis res eſt? Apud malum nulli honeſtæ rei aut probabili locus eſt,ergo nec beneficio,quod ſi accipere non poteſt,nec reddere quidem debet.Et ideo nõ ſit ingratus. Etiam nunc ut dicitis,Bonus uir omnia recte facit.Si omnia recte facit,ingratus eſſe nõ poteſt.Malo uiro beneficium nemo dare poteſt.Bonus beneficium reddit,malus nõ accipit.Quod ſi eſt,nec bonus quiſq̃ ingratus eſt,nec malus.Ita ingratus in rerum natura eſt nemo.Et hoc inane, Vnum eſt apud nos,bonum honeſtum.Id peruenire ad malum non poteſt.Definit enim malus eſſe,ſi ad illum uirtus intrauerit.Quãdiu autem malus eſt,nemo illi dare beneficium poteſt.Quia bona malaq; diſſentiunt,nec in unum eunt. Ideo nemo illi prodeſt.Quia quicquid ad illũ peruenit,id paruo uſu corrumpit.Quemadmodum ſtomachus morbo uitiatus,& colligens labem,quoſcunq; accepit cibos mittit,& omne alimentum in cauſam doloris trahit.Ita animus cæcus,quicquid illi cõmiſeris,id onus ſuum,& perniciem,& occaſionem miſeriæ facit.Feliciſſimis itaq; opulentiſſimiſq; plurimũ æſtus ſubeſt,minuſq; ſe inueniunt,quo in maiorem materiam inciderunt, qua fluctuarentur.Ergo nihil poteſt ad malos peruenire,quod proſit,immo nihil quod non noceat.Quæcũq; enim illis contigerunt,in naturam ſuam uertunt,& extra ſpecioſa profuturaq; ſi meliori darentur,illis peſtifera ſunt,ideo nec beneficiũ dare poſſunt,quoniã nemo põt,quod nõ habet dare.Hic benefaciendi uoluntate caret.

Sed q̃uis hæc ita ſint,accipere tamen malus poteſt,quæ beneficijs ſimilia ſint,quibus non redditis ingratus erit.Sunt animi bona,ſunt corpis,ſunt fortunæ.Illa animi bona a ſtulto ac malo ſubmouentur.Ad hæc admittitur,quæ accipere poteſt, & debet reddere,& ſi non reddit,ingratus eſt.Non hoc ex noſtra conſtitutione tantum. Peripatetici quoq;,qui felicitatis humanæ longe lateq; terminos ponunt,aiunt, minuta peruenire beneficia ad malos.Hæc qui non reddit,ingratus eſt. Nobis itaq; beneficia eſſe non placet,quæ non ſunt animum factura meliorem,cõmoda tamen illa eſſe, & expetenda non negamus.Hæc & uiro bono dare malus poteſt,& accipere a bono,ut pecuniam,ueſtem,honores,& uitam.Quæ ſi non reddet,in ingrati nomen incidet. At quomodo ingratum uocas,eo non reddito,quod negas eſſe beneficium? Quædam etiã ſi uera non ſunt,propter ſimilitudinem eodem uocabulo comprehenſa ſunt. Sic parapſidem & argenteam & auream dicimus.Sic illiteratum non ex toto rudem,ſed ad literas altiores non perductum.Sic qui male ueſtitum & pannoſum uidit,nudum ſe uidiſſe dicit.Beneficia iſta non ſunt,habent tamen beneficij ſpeciem.Quomodo iſta ſunt tãq̃ beneficia,ſic & ille tanq̃ ingratus eſt,non ingratus.Falſum eſt,quia illa beneficia, & qui dat appellat,& qui accipit.Ita qui uiri boni ſpem feſellit,tam ingratus,q̃ ueneficus,qui ſaporem cum uenenum crederet,miſcuit.

Leantes uehemẽtius ait,licet,inquit,beneficium nõ ſit quod accipit,ipſe tamẽ ingratus eſt,quia non fuit redditurus,etiam ſi accepiſſet. Sic latro eſt etiam antequam manus

Longe lateq;

Illiteratus

Latro

teq; manus inquinet, qui ad occidendum iam armatus est, & habet spoliandi atq; interfi
ciendi uoluntatem. Exercetur & aperitur opere nequitia, si non incipit. Ipsum quod acce
pit beneficium non erat, sed uocabatur. Sacrilegi dant pœnas, quis nemo usq; ad cœlos
porrigat. Quomodo, inquit, aduersus malum ingratus est quisq;, cum malo dari benefi-
cium non possit? ea scilicet ratione, quia accipiet ab illo aliquid ex his, quæ apud imperi-
tos sunt, cui tamē & si malus est, ipse quoq; in simili materia gratus esse debebit, & illa qua-
liacunq; sunt, cum pro bonis acceperit, pro bonis reddere. Aes alienū habere dicitur, &
qui aureos debet, & q corīū forma publica pcussum, quale apud Lacedæmonios fuit, qd
usum numeratæ pecuniæ præstat. Quo genere obligatus es, hoc fidem exolue.

QVid sint beneficia, an & in hanc sordidam humilemq; materiā deduci magni-
tudo nominis clari debeat, ad nos pertinet, sed ad alios spectat. Verum uos ad
speciem ueri componite animū, & dum honestum dicitis, quicquid est id, qd
nomine honesti iactatur, id colite. Quomodo, inquit, nemo per uos ingratus
est, sic rursus omnes ingrati sunt. Nam (ut dicimus) omnes stulti mali sunt.
Qui autem habet uitium unum, habet omnia. Omnes autem stulti & mali sunt. Omnes
ergo ingrati sunt. Quid ergo, non undiq; humano generi conuitium fit, nō publica quæ-
rela est beneficia perisse, & paucissimos esse, qui de benemerentibus non inuicem pessi-
me mereantur? Nec est quod hanc tantum nostram murmurationē putes, pro pessimo
prauoq; numerantium, quicquid citra recti formulam cecidit. Ecce nescio quæ nam non
ex philosophorum domo clamat ex medio conuentu, populos gētesq; damnatura uox
mittitur. Non hospes ab hospite tutus. Non socer a genero, fratrum quoq; gratia rara ē.
Imminet exitio uir coniugis, illa mariti. Hoc iā amplius est. Beneficia in scelus uersa sunt,
& sanguini eorum non parcitur, pro quibus sanguis fundēdus est. Gladio ac uenenis be
neficia sequimur. Ipsi patriæ manus afferre, & fascibus suis illam premere, potentia ac di
gnitas est. Humili se ac depresso loco putat stare, quisquis non supra rempublicā stetit.
Accepti ab illa exercitus in ipsam conuertuntur, & imperatoria concio est. Pugnate con
tra coniuges, pugnate contra liberos. Aras, focos, penates, armis incendite. Qui ne triū-
phaturi quidem intrare urbem iniussu senatus deberetis, quibusq; exercitum uictorem
reducentibus curia extra muros præberetur, nunc ciuibus cæsis, perfusi cruore cognato,
urbem subrectis intrate uexillis. Obmutescat inter militaria signa libertas, & ille uictor,
pacatorq; gentium populus, remotis procul bellis, omni terrore compresso, intra muros
obsessus, aquilas suas horreat.

INgratus est Coriolanus, sero & post sceleris pœnitentiam pius, posuit arma, sed in
medio parricidio posuit. Ingratus Catelina, parum est illi capere patriam, nisi euer
teret, nisi Allobrogum in illam cohortem imiserit, transalpes accitus hostis, uetera
& ingenita odia satiauerit, ac diu debitas inferias Gallicis bustis duces Romani p-
soluerint. Ingratus. C. Marius, ad consulatum a Gallia perductus, qui nisi cymbricis cædi
bus omnia funera æquauerit, nisi ciuilis exilij, & trucidati omnis non tantum dederit si-
gnum, sed ipse signum fuerit, parum mutatam, ac repositam in priorem locum fortunam
suam sentiet. Ingratus. L. Sylla, qui patriā durioribus remedijs q pericula erant, sanauit.
Qui cum a prænestina arce usq; ad collinam portā per sanguinē humanū incessisset, alia
ædidit in urbe prælia, alias cædes, legiones duas, quod crudele est, post uictoriam, quod
nefas, post fidem, in angulo congestas contrucidauit, & proscriptionē cōmentus est. Dij
magni, ut qui ciuem Romanū occidisset, impunitatem, & pecuniā tantū non, ciuis causa
acciperet. Ingratus. Q. Pompeius, qui pro tribus consulatibus, pro triumphis tribus, pro
tot honoribus, quos ex maxima parte imaturus inuaserat, hanc gratiā reipublicæ reddi-
dit, ut in possessionē eius alios induceret, quasi potentiæ suæ detracturus inuidiam, si qd
nulli licere debebat, pluribus licuisset. Dum extraordinaria cōcupiscit imperia. Dū pro-
uincias ut eligat, distribuit, dum ita triumuiris. R. P. diuidit, ut tamen in sua domo duæ
partes essent. Eo redijt. R. P. ut saluus esse non posset, nisi beneficio seruitutis. Ipse Pom
peij hostis ac uictor, a Gallia Germaniaq; bellum in urbem circumegit, & ille plæbicola, il
le popularis, castra in circo flāmineo posuit, propius q Porsennæ fuerant. Temperauit fi
dem, ius, crudelitatem uictoriæ, quod dicere solebat, præstitit. Neminem occidit, nisi ar-
matū. Quid

matum. Quid ergo est? Cæteri arma cruentius exercuerunt, satiati tamen aliquid abiecerunt. Hic gladium cito condidit, nunquam posuit. Ingratus Antonius, Indicatorem suũ quẽ iure cæsum pronunciauit, interfectorem que eius, in prouincias & imperia dimittet. Patriã uero proscriptionibus, incursionibus, bellis, laceratã post tot mala destinauit, ne Romanis quidem regibus, Vtique Athenis, Rhodijs. & plærisque urbibus claris, ius integrũ, libertatemque cum immunitate reddiderat, ipsa tributum spadonibus penderet.

De ingratitudine urbis Romanæ, contra bonos ciues.

Deficiet me dies enumerãtem ingratos, usque in ultima patriæ exitia. Aeque immẽsum erit, si percurrere cœpero. Ipsa respublica quam ingrata in optimos ac deuotissimos sibi fuerit, quamque non minus sæpe peccauerit, quam in ipsam peccatũ est. Camillum in exilium misit, Scipionem dimisit, exulauit post Catelinam Cicero diruti eius penates, bona direpta, factum quicquid uictor Catelina fecisset, Rutilius innocentiæ precium tulit. In Asia latenti Catoni populus Romanus præturam negauit, consulatum pernegauit. Ingrati publice sumus, se quisque interroget. Nemo non aliquem quæritur ingratum. Atqui non potest fieri, ut omnes quærantur, nisi quærendum est de omnibus. Omnes ergo ingrati sunt. Tantum, quantum & cupidi omnes, & maligni omnes, & timidi omnes, illi in primis qui uidẽtur audaces. Adijce, & ambitiosi oẽs sunt, & impij omnes. Sed non est quod irascaris. Ignosce illis. Omnes insaniũt. Nolo te ad incerta reuocare, ut dicam, quam ingrata sit uide iuuentus. Quis non patri suo supremũ diem, ut innocens sit optat? ut moderatus, expectat? ut pius, cogitat? Quotus quisque uxoris optimæ mortem timet, ut non computet? Cui rogo litigatori defenso, tam magni beneficij ultra res proximas memoria durauit? Illud in cõfesso est. Quis sine quærela morit? Quis extremo die dicere audet, uixi & quẽ dederat cursum fortuna peregi? Quis non recusans? Quis non gemens exit? Atqui hoc ingrati est, non esse contentum præsenti tempore. Semp pauci dies erũt, si illos numeraueris. Cogita non esse summum bonũ in tempore. Quantumcunque est, boni consules, ut prolongetur tibi dies mortis, nihil proficit ad felicitatem. Quoniam mora non fit beatior uita, sed longior. Quanto satius est gratum aduersus perceptas uoluntates, non aliorum annos computare, sed suos benigne æstimare, & in lucro ponere? Hoc me dignum iudicauit deus. Hoc satis est, Potuit plus, sed hoc quoque beneficium est. Grati simus aduersus deos, grati aduersus homines, grati aduersus eos, qui nobis aliquid præstiterunt, grati etiam aduersus eos, qui nostris præstiterunt.

In infinitum, inquis, me obligas, cum dicis, & nostris. Itaque pone aliquẽ finẽ. Qui filio beneficium dat, ut dicis, & patri eius dat. Primum de quo uado ad quem currit, quæro. Deinde illud utique mihi determinari uolo, si & patri beneficium datur, Nunquid & fratri? Nunquid & patruo? Nunquid auo? Nunquid uxori, & socero? Dic mihi, ubi debeam desinere, quousque personarum seriem sequar. Si agrum tuum coluero, tibi beneficium dedero. Si domum tuam ardẽtem restinxero, aut ne cadat excepero, tibi beneficium dabo. Si seruum tuum seruauero, tibi imputabo. Si filiũ tuũ seruauero, non habebis beneficium meum.

Dissimilia ponis exempla, quia qui agrum meum colit, agro beneficium nõ dedit, nec dat, sed mihi, & qui domum meam quo minus ruat, fulcit, præstat mihi. Ipsa enim domus sine sensu est. Debitorem me habet, quia nullum habet. Et qui agrum meum colit, non illum, sed me demereri uult. Idem de seruo dicam, mei mancipij res est, mihi seruatur. Ideo ego pro illo debeo, filius ipse beneficij capax est. Itaque ille accipit. Ego beneficio lætor, contingor, non obligor. Velim tamen, tu qui debere te non putas, respondeas mihi, Filij bona ualitudo, felicitas, patrimoniũ, pertinet ad patrem? Felicior futurus ẽst, si saluũ habuerit filium, infelicior si amiserit. Quid ego? Qui & felicior fit a me, & infelicitatis maximæ periculo liberatur, non accipit beneficium? Non inquit, quædam in alios enim conferuntur, sed ad nos usque permaneãt. Ab eo autem exigi quicque debet, in quem confertur. Sicut pecunia ab eo petitur, cui credita est, quamuis ad me illa aliquo modo uenerit. Nullum beneficium est, cuius cõmodum nõ proximos tangat, nõnunquam etiam longius positos. Non quæritur, quo beneficium ab eo

cui datum eſt transferatur,ſed ubi primo collocetur.A reo tibi ipſo & a capite repetitio eſt.Quid ergo oro te,nõ dicis,filium mihi donaſti,& ſi hic periſſet,uicturus non fui? Pro eius uita beneficium non debes,cuius uitam tuæ præfers,etiam nunc cum filium tuũ ſeruaui,ad genua procumbis,Dijs uota ſoluis,tanq̃ ipſe ſeruatus,illæ uoces exeunt tibi.Nihil mea intereſt,an me ſeruaueris,duos ſeruaſti,immo me magis.Quare iſta dicis, ſi non accipis beneficium? quia & ſi filius meus pecuniam mutuam ſumpſerit,creditori numerabo,non tamen ego debuero.Quia & ſi filius meus in adulterio deprehenſus erit, erubeſcam,non ideo ego ero adulter.Dico me tibi obligatum pro filio,non quia ſum, ſed qa uolo me offerre tibi debitorem uoluntarium.At peruenit ad me ſumma ex incolumitate eius uoluptas,ſumma utilitas,& orbitatis grauiſſimũ uulnus effugi. Non quæritur nũc an profueris mihi,ſed an beneficium dederis.Prodeſt enim & animal,& lapis, & herba, nec tamen beneficium dant,quod nunq̃ datur,niſi a uolente.Tu autem nõ uis patri, ſed filio dare. Et interim ne noſti quidem patrem. Itaq; cum dixeris, patri ergo beneficium non dedi,filium eius ſeruando? Contra oppone,Patri ergo beneficium dedi,quem non noui,quem non cogitaui? Et quid,quod aliquando euenit,ut patrem oderis, filiũ ſerues, beneficium ei uideberis dediſſe,cui tunc inimiciſſimus eras,cum dares? Sed ut dialogorum alternatione ſepoſita,tanq̃ iuriſconſultus reſpondeam.Mens ſpectanda eſt dantis, beneficium enim dedit,cui datum uoluit.Si in patris honorem fecit,pater accepit beneficium,ſic pater beneficio in filium collato non obligatur,etiam ſi fruitur ſi tamen occaſionem habuerit,uolet & ipſe præſtare aliquid,non tanq̃ præſtãdi neceſſitatem habeat, nec ſoluendi,ſed tanq̃ incipiendi cauſam. Repeti a patre beneficium non debet.Siquid pro hoc benigne facit,iuſtus,non gratus eſt.Nam illud finiri non poteſt,ſi patri do beneficium,& matri,& auo,& auunculo,& liberis,& affinibus,& amicis, & ſeruis, & patriæ. Vbi ergo beneficium incipit ſtare? Sorites enim ille inexplicabilis ſubit, cui difficile eſt modum imponere,quia paulatim ſurrepit,& non deſinit ſerpere.Illud ſolet quæri,Fratres duo diſſident,ſi alterum ſeruo,an dem beneficium ei,qui fratrẽ inuiſum non periſſe moleſte laturus eſt? Non eſt dubium,quin beneficium ſit,etiam inuito ꝓdeſſe, Sicut nõ dedit beneficium,qui inuitus profuit.

BEneficium,inquit,uocas,quo ille offenditur,quo torquet? Multa beneficia triſtem frontem & aſperam habent, quemadmodum ſecare & urere ut ſanes, & uinculis coercere.Non eſt ſpectãdum an dolere aliquis beneficio accepto,ſed an gaudere debeat.Non eſt malus nummus,quem barbarus & ignarus formæ publicæ reiecit.Beneficium odit & accepit,ſi modo id prodeſt,ſi is qui dabat,ut prodeſſet dedit,nihil refert an bonam rem malo animo quis accipiat. Agedum hoc in contrarium uerte.Odit fratrem ſuũ,quem illi expedit habere.Hunc occidi, non eſt beneficiũ, q̃uis ille dicat eſſe,& gaudeat.Inſidioſiſſime nocet,cui gratiæ aguntur pro iniuria.Vide prodeſt aliqua res,& ideo beneficium eſt.Nocet,& ideo nõ eſt beneficium.Ecce,quod nec proſit,nec noceat,dabo,& tamen beneficium eſt.Patrem alicuius in ſolitudine exanimem inueni,corpus eius ſepeliui,nec illi profui (Quid enim illius intererat,quo genere dilaberetur?)nec filio,quid enim per hoc cõmodi acceſſit illi? dicam quid conſecutus ſit.Officio ſolẽni & neceſſario per me functus eſt.Præſtiti patri eius,quod ipſe præſtare uoluiſſet,necnon & debuiſſet.Hoc tamen ita beneficium eſt,ſi non miſericordiæ & humanitati dedi,ut quodlibet cadauer abſconderem.Sed ſi corpus agnoui,ſi filium, tunc hoc præſtare me cogitaui,aut ſi terram ignoto mortuo inieci,nullum in hoc habeo huiꝰ officij debitorem in publicum.Humanus dicit aliquis,quid tantopere quæris,cui dederis beneficium,tanq̃ repetiturus aliquando? ſunt qui nunq̃ iudicant eſſe repetendũ . Et has cauſas afferunt,indignus etiam repenti non reddet,Dignus etiã per ſe referet.Præterea ſi bono uiro dediſti,ſpecta ne iniuriam illi facias appellando, tanq̃ non fuiſſet ſua ſponte redditurus.Si malo uiro dediſti,flere beneficium ueto,ne corrumpas creditum faciendo.Præterea lex quod non iuſſit repeti,uetuit.Verba ſunt iſta q̃diu me nihil urget,q̃diu fortuna nihil cogit,petam potius beneficium q̃ repetam.Sed ſi de ſalute liberorũ agitur,ſi in periculũ uxor deducitur,ſi patriæ ſalus ac libertas mittit me etiã quo ire nollem,imperabo pudori meo,& teſtabor omnia me feciſſe, ne opus eſſet mihi auxilio,

bominis

hominis ingrati,nouiſſime recipiendi beneficij neceſſitas,repetendi uerecundiam uincet. Deinde cum bono uiro beneficium do,ſic do,tanq̃ nũq̃ repetiturus,niſi neceſſe fuerit. Sed lex,inquit,non permittendo exire,uetuit.

MVlta legẽ non habẽt,nec actionẽ. Atqui cõſuetudo uitæ humanæ lege oĩ ualẽtior dat aditũ. Nulla lex iubet amicoꝝ ſecreta non eloq. Nulla lex fidẽ etiã inimico præſtare. Quæ lex ad id præſtãdũ nos qđ alicui,ꝑmiſimus alligat? Nulla. Querar tamen cũ eo,qui arcanũ ſermonẽ non continuerit,& fidẽ datã,nec ſeruatam indignabor. Sed ex beneficio,inquit,creditum facis,minime. Non enĩ exigo,ſed repeto, & ne repeto qdẽ, ſed admoneo. Nã ultima quoq; neceſſitas in hoc aget,ut ad eũ ueniã,cũ quo diu mihi luctandum ſit. Quis tam ingratus eſt,ut illi nõ ſit ſatis admoneri? Eum trãſibo,nec dignum iudicabo,qui gratus eſſe cogatur. Quomodo fœnerator quoſdam debitores non appellat,quos ſcit decoxiſſe,& in quorum pudorem nihil ſupereſt, niſi quod pereat. Sic ego quoſdam ingratos palam ac pertinaciter præteribo,nec ab ullo beneficium repetam,niſi a quo non ablaturus ero,ſed recepturus.

MVlti ſunt,qui nec negare ſciant,quod acceperunt,nec referre,qui nec tam boni ſunt q̃ grati,nec tam mali q̃ ingrati,ſegnes & tardi,lenta nomina, non mala. Hos ergo non appellabo,ſed cõmonefaciam, & ad officium aliud agentes educam,qui ſtatim mihi ſic reſpondebunt. Ignoſce,non Mehercule ſciui hoc te deſyderare,alioquin ultro obtuliſſem. Rogo ne me ingratum exiſtimes,memini quid mihi præſtiteris. Hos ergo quare dubitem,& ſibi meliores & mihi facere? Quẽcunq; potuero,peccare prohibeo. Multomagis amicũ,& ne peccet,& ne in me potiſſimũ peccet, alterum illi beneficium do,ſi illum ingratũ eſſe non patior,nec dure illi exprobrabo quæ præſtiti,ſed q̃ potero molliſſime,ut poteſtatem referendæ gratiæ faciam,renouabo memoriam eius,& petam beneficium. Ipſe me repetere intelliget, Aliquãdo utar uerbis durioribus,ſi emendari illum ſperauero poſſe. Nam deſperatum propter hoc quoq; nõ exagitabo,ne ex ingrato inimicum faciam. Quod ſi admonitionis quoq; ſui ſugillationem ingratis remittimus,ſegniores ad reddenda beneficia faciemus. Quoſdam uero ſanabiles,& qui fieri boni poſſint,ſi quid illos remorderet,perire patiemur admonitione ſublata. Quia & pater filium aliquando correxit,& uxor maritum aberrantem ad ſe reduxit & amicus languentem amici fidem erexit.

QVidam ut expergiſcantur non feriendi,ſed cõmonendi ſunt. Eodẽ modo quorundam ad ferendam gratiam fides non ceſſat,ſed languet. Hanc puellamus. Noli munus tuũ in iniuriam uertere. Iniuria eſt enim, ſi in hoc non repetis, ut ingratus ſim, Quid ſi ignoro,quid deſyderes? Quid ſi occupationibus diſtrictus,& in aliam uocatus occaſionem non obſeruaui? Oſtende mihi quid poſſim,quid uelis? Quare deſperas,anteq̃ tentas? Quare properas & beneficiũ & amicum perdere? Vnde ſcis nolim,an ignorem, an animus, an facultas deſit mihi? Experire. Admonebo ergo,non amare,non palam,ſine conuitio,ſic,ut ſe rediſſe in memoriã, non reduci putet.

CAuſam dicebat apud diuum Iulium ex ueteranis quidam paulo uiolentior aduerſus uicinos ſuos,& cauſa premebatᷣ. Meminiſti,inquit,imperator in Hiſpania talum te torſiſſe circa Sucronẽ,cum Cæſar meminiſſe ſe dixiſſet. Meminiſti quidem ſub quadam arbore minimũ umbræ ſpargente, cum uelles reſidere ferueñtiſſimo ſole,& eſſet aſperrimus locus,in quo ex rupibus acutis,unica illa arbor eruperat,quendam ex cõmilitonibus penulam ſuam ſubſtrauiſſe,cum dixiſſet Cæſar, quid ni meminerim? & quidem ſiti confectus,qui impeditus ire ad fontem proximũ non poteram,repere manibus uolebam,niſi cõmilito,homo fortis ac ſtrennuus, aquam mihi in galea ſua attuliſſet. Poteſt,inquit,imperator agnoſcere illum hominem,aut illam galeã? Cæſar ait,ſe non poſſe galeam cognoſcere,hominẽ pulchre poſſe,& adiecit(puto ob hoc iratus,quod ſe a cognitione media ad ueterem fabulam adduceret) Tu utiq; ille non es. Merito,inquit, Cæſar me nõ agnoſcis,nam cum hoc factum eſt,integer eram, poſtea ad Mundam in acie oculus mihi effoſſus eſt, & in capite eiecta oſſa. Nã galeam illam ſi ui-

 deres,cognoſ-

deres,cognoſceres.Machæra enim Iſponia diuiſa eſt.Vetuit illi exhiberi negociū Cæſar,& agellos in quibus uicinalis uia,cauſa rixæ ac litium fuerat,militi ſuo donauit.

Quid ergo non repeteret beneficium ab imperatore, cuius memoriam multitudo rerum confuderat,quem fortuna ingens exercitus diſponentem, nō patiebatur ſingulis militibus occurrere?Non eſt hoc repetere beneficium,ſed reſumere bono loco poſitum & paratum.Ad quod tamen ut reſumatur,manus porrigenda eſt.Repetam itaq;,quia hoc aut neceſſitate facturus ero,aut illius cauſa,a quo repetam.Tyberius Cæſar inter initia dicenti cuidam, memíniſti, anteꝗ̃ plures notas familiaritatis ueteris proferret.Non memini,inquit,quid fuerim, ab hoc ꝗ̃ diu non eſſet repetendum beneficium.Optanda erat obliuio, auerſabatur omniū amicorum & æqualium noticiam,& illam ſolam præſentem fortunam ſuam aſpici,illam ſolā cogitari,ac narrari uolebat.Inquiſitorem habebat ueterem amicum. Magis tempeſtiue repetendum eſt beneficium,ꝗ̃ petendum.Adhibenda uerborum moderatio,ut nec ingratus poſſit diſſimulare,tacendum & expectandum,ſi inter ſapientes uiueremus, & tamen ſapientibus quoq; indicare melius fuiſſet,quid rerum noſtrarū ſtatus poſceret.Deos,quorum noticiam nulla res effugit rogamus,& illos uota non exorant,ſed admonent. Dies quoq; in quam Homericus ille ſacerdos allegat officia, & aras religioſe cultas,quos obſequentes facit,& parce moneri uelle ac poſſe,ſecūda uirtus eſt.Huc illuc frænis leuiter motis flectendus eſt,paucis animus ſui rector optimus, proximi ſunt , qui admoniti in uiam redeunt.His non eſt dux detrahendus. Opertis oculis ineſt acies, ſed ſine uiſu, quod lumen a Dijs immiſſum ad miniſteria ſua uocat,inſtrumēta ceſſant,niſi illa in opus ſuum artifex mouerit.Ineſt interim animis uoluntas bona, ſed torpet modo delitijs, ac ſitu,modo officij inſcitia.Hanc utilem facere debemus,nec irati relinquere inuito,ſed ut magiſtri patienter ferre offenſationes puerorum diſcentiū,memoriæ labentis. Quæ quēadmodum ſubiecto uno,aut altero uerbo,ad contextum reddēdæ rationis adducta eſt, ſic ad referendam gratiam admonitio reuocanda eſt.

Libri Quinti Senecæ De Beneficijs finis.

LVCII ANNEI SENECAE DE BENEFICIIS LIBER SEXTVS.

QVAEDAM Liberalis uirorum optime exercendi tantum ingenij cauſa quæruntur,& ſemper extra uitam iacent. Quædam & dum quærūtur,oblectamenta ſunt,& quæſita uſui.Omniū tibi copiam faciam. Tu illa utcunq; tibi uiſum erit,aut peragi iubeto, aut ad explicandum ludorum ordinē induci.His quoq; ſi abire protinus iuſſeris,nōnihil actum erit.Nam etiam quod diſcere ſuperuacuum eſt, ꝓdeſt cognoſcere.Ex uultu igitur tuo pendebo,prout ille ſuaſerit mihi.Alia detinebo diutius,alia expellam,& tea perire agam.

Tale ca pite agā

Quæſtio an beneficium eripi poſſit.

AN beneficium eripi poſſit,quæſitum eſt.Quidam negant poſſe.Non enim res eſt,ſed actio.Quomodo aliud ē munus,aliud ipſa donatio, aliud qui nauigat, aliud nauigatio. Et quamuis æger non ſit ſine morbo, non tamē idem eſt æger & morbus.Ita aliud eſt beneficium ipſum,aliud quod ad unūquēq; noſtrū beneficio peruenit,illud incorporale eſt,& ideo irritum nō fit.Materia illius huc & illuc iactatur,& dominum mutat.Itaq; cum eripis,ipſa rerum natura reuocare quod dedit,non poteſt.Beneficia ſua interrumpit,non reſcindit.Qui moritur,tamen uixit,qui amiſit oculos,tamen uidit.Quæ ad nos peruenerunt,ne ſint,effici poteſt,ne fuerint,non pōt. Pars autem beneficij & quidem certiſſima eſt,quæ fuit.Nōnunꝗ̃ uſu beneficij longiore prohibemur.Beneficium quidem ipſum non traditur,licet omnes in hoc uires ſuas natura euocet.Recto illa agere ſe non licet,poteſt eripi domus,& pecunia,& mancipiū,& quicquid eſt,in quo hæſit beneficij nomen.Ipſum uero ſtabile & immotum eſt.Nulla uis efficiet,ne hic dederit,ne ille acceperit.

EGregie mihi uidetur.M.Antonius apud Rapirium poetam, cum fortunam ſuā tranſeuntem

M. Antonij exclamatio

tranſeuntem alio uideat,& ſibi nihil relictum,præter ius mortis. Id quoq; ſi cito occupauerit,exclamare.Hoc habeo quodcunq; dedi. O quantũ habere potuit, ſi uoluiſſet. Hæ ſunt diuitiæ certæ,in quacunq; ſortis humanæ leuitate,uno loco permanſuræ,quæ cũ maiores fuerint,hoc maiorem habebunt inuidiã. Quid tanq̃ tuo parcis? procurator es.Omnia iſta quæ nos tumidos,& ſupra humana elatos,obliuiſci uolunt,& cogunt noſtræ fragilitatis,quæ ferreis clauſtris cuſtoditis armati,quæ ex alieno ſanguine rapta,ueſtro defẽditis,propter quæ claſſes cruẽtaturas maria deducitis,propter quæ quaſſatis urbes,ignari,q̃ntũ telorũ in aduerſos fortuna cõparet,ꝓpter quæ ruptis toties affinitatis, amicitiæ, collegij fœderib⁹,inter cõtẽdẽtes duos terrarũ orbis eliſus eſt.nõ ſunt ueſtra , in depoſiti cauſa ſunt,iã iamq; ad alium dominum ſpectãtia,aut hoſtes illa,aut hoſtis ſucceſſoris animi inuadet. Quæris,quomodo illa tua facias? dono dando. Cõſule ergo rebus tuis,& certam tibi earum atq; inexpugnabilem poſſeſſionem para.Honeſtiores illas non ſolũ, ſed tutiores facturus,illud quod ſuſpicis,quo te diuitem quoq; ac potentem putas,q̃diu poſſides,ſub nomine ſordido iacet,domus eſt,ſeruus eſt,num mi ſunt,cũ donaſti bñficiũ ẽ.

FAteris,inquit, nos aliquando beneficium debere ei,a quo accepimus , ergo ereptum eſt.Multa ſunt propter quæ beneficium dare deſinimus,non quia ablatũ. ſed quia corruptum eſt. Aliquis reum me defendit,ſed uxorem meam per uim ſtupro uiolauit.Non abſtulit beneficium,ſed opponendo illi parem iniuriã ſoluit me debito,& ſi plus læſit,q̃ ante profuerat,non tantum gratia extinguitur, ſed ulciſcendi quærendiq; libertas fit,ubi in comparatione beneficij præponderauit iniuria, ita non aufertur beneficium,ſed uincitur. Quid,non tam duri quidam, etiam ſcelerati patres ſunt,ut illos auerſari & euitare,ius faſq; ſit? Nunquid ergo illi abſtulerunt, qui dederant? minime,ſed impietas ſequentium temporum commendationem omnis prioris officij ſuſtulit. Non beneficium tollitur,ſed beneficij gratia,ſed efficitur, non ne habeam, ſed ne debeam. Tanquam pecuniam aliquis mihi credidit, & domum meam incendit, penſatũ eſt creditũ damno,nec reddidi illi,nec tamẽ debeo. Eodẽ modo & hic,q̃a aliq̃d benigne aduerſus me fecit,aliq̃d liberaliter,ſed poſtea multa ſupbe,cõtumelioſe,crudeliter,& eo loco me poſuit,ut ꝓinde liber aduerſus eũ eſſem,q̃ſi non accepiſſem. Vim beneficij ſui abſtulit,colonum ſuum non tenet , q̃uis tabellis manentibus,qui ſegetẽ eius proculcauit,qui ſuccidit arbuſta,nõ quia ne recepit,qđ pepigerat, ſed q̃a ne recipet effecit. Sed debitori ſuo creditor ſæpe damnatur,ubi plus ex alia cauſa abſtulit, q̃ quod eſt crediti, non tantum inter creditorem & debitorem iudex,ſed qui dicat pecuniam,credidiſti. Quid ergo eſt? pecus abegiſti,ſeruum eius occidiſti. Argentum,quod nõ emeras poſſides,æſtimatione facta debitor diſcede,qui creditor ueneras. Inter beneficia quoq; & iniurias ratio confert. Sæpe etiam beneficium manet,nec debetur,ſi ſecuta eſt datem pœnitentia,ſi miſerum ſe dixit,quod dediſſet,ſi cum daret ſuſpirauit,multum abduxit, perdere ſe credidit,non donare,ſi ſua cauſa,aut certe non mea dedit,ſi non deſijt inſultare,gloriari,& ubiq; iactare,& acerbum munus ſuum facere. Manet itaq; beneficium,q̃uis non debeatur. Sicuti quædam pecuniæ,de quibus ius creditori non dicitur,debẽtur, ſed non exiguntur.

DEdiſti beneficium,iniuriam poſtea feciſti. Et beneficio gratia debetur,& iniuriæ ultio. Nec ego illi gratiam debeo. Nec ille mihi pœnam. Alter ab altero abſoluitur. Cum dicimus,beneficium illi reddidi,non hoc dicimus,illud nos quod acceperamus reddidiſſe,ſed aliud pro illo reddere. Eſt enim rem pro re dare. Quid ni cum omnis ſolutio non idem reddat,ſed tantundem. Nam & pecuniã dicimur reddidiſſe,q̃uis numerauerimus pro argenteis aureos,q̃uis nõ interuenerint nummi,ſed delegatione,& uerbis perfecta ſolutio ſit. Videris mihi dicere, perdis operam. Quorſus enim pertinet ſcire me,an maneat quod non debetur? Iuriſconſultorum iſtæ ineptiæ ſunt acutæ,qui hæreditatem negant uſucapi poſſe,ſed ea quæ in hæreditate ſunt,tanq̃ quicq̃ aliud ſit hæreditas,q̃ ea quæ in hæreditate ſunt, illud mihi potius diſtingue,quod poteſt ad rem pertinere,cum idem homo beneficium mihi dedit,& poſtea fecit iniuriam. Vtrum & beneficium illi reddere debeam,& me ab illo minus uindicare.

care. Ac ueluti duobus modis separatim respondere, an alterum alteri contribuere, & nihil negocij habere, ut beneficium iniuria tollatur, beneficio iniuria. Illud enim uideo in hoc foro fieri. Quid in uestra schola iuris sit, uos sciatis. Separantur actiones, & de eo quod agimus, de eodem nobiscum agitur. Confunditur formula, siquis apud me pecuniam deposuerit, idem mihi postea furtum fecerit. Et ego cum illo furti agam, & ille mecum depositi.

Quæ proposuisti mi Liberalis exempla, certis legibus continentur, quas necesse est sequi, lex legi non miscetur. Vtraque sua uia habet actionem propriam, tam Mehercule quam depositum, quam furtum. Beneficium nulli legi subiectum est, me arbitro utitur, licet me comparare inter se quantum profuerit mihi quisque, aut quantum nocuerit, tum pronunciare, utrum plus debeatur mihi, an debeam. In illis nihil est nostræ potestatis, eundum est, qua ducimur. In beneficio tota potestas mea est, ego itaque iudico illa, non separo, nec diduco, sed iniurias ac beneficia ad eundem iudicem mitto. Alioquin iubes me eodem tẽpore amare, & odisse, & quæri, & gratias agere, quod natura non recipit. Potius comparatione facta, inter se beneficij & iniuriæ, uidebo an etiam ultro debeatur, quomodo siquis scriptis nostris, alios superne imprimat uersus, priores literas non tollit, sed abscondit. Sic beneficium superueniens, iniuriam apparere non patitur.

Vltus tuus, cui regendum me tradidi, colligit rugas, & attrahit frontem, quasi longius exeam. Videris mihi dicere, quomodo tantũ mihi extrahis? Huc dirige cursum, littus ama. Non possum magis. Itaque si huic satisfactum existimas, illo trãseamus, an ei debeatur aliquid, qui nobis inuitus profuit. Hoc apertius potui dicere, nisi ꝓpositio deberet esse cõfusior, ut distinctio statim subsecuta ostenderet utrũque quæri. An ei deberemus, qui nobis dum non uult, profuit, & an ei qui dum nescit. Nam siquis coactus aliquid boni fecit, quin nos nõ obliget, manifestius est, quam ut ulla in hoc uerba impendenda sint. Et hæc quæstio facile expeditur, & si qua similis huic, moueri potest. Si totiens illo cogitationem nostram cõuerterimus. Beneficium nullum est, nisi quod ad nos primum aliqua cogitatio defert, deinde amica & benigna. Itaque nec fluminibus gratias agimus, quamuis tã magna nauigia patiantur, & ad subuehendas copias largo ac perenni alueo currant, aut piscosa & amœna pinguibus aruis interfluat. Nec quisquam Nilo beneficium debere se iudicat, non magis quam odium, si immodicus superfluxit, tardeque recessit. Nec uentus beneficium dat, licet lenis & secundus aspiret, nec utilis & salubris cibus. Nam qui beneficium mihi daturus est, debet non tantum prodesse, sed uelle. Ideo nec mutis animalibus quicquam debetur. Et quam multos e periculo uelocitas equi rapuit? Et quam multos æstu laborãtes, ramorum opacitas texit? Quid autem interest, utrum mihi qui nescit, profuerit, an qui scire non potuit? Cum uelle defuerit. Quid autem interest utrum me iubeas naui aut uehiculo, aut lanceæ debere beneficiũ, an ei, qui æque quam ista propositum benefaciendi nullum habeat, sed profuit casu?

Beneficium aliquis nesciens profecto accipit nemo a nesciẽte. Quomodo multos fortuita sanant, nec ideo remedia sunt, & in flumen alicui cecidisse frigore magno, causa sanitatis fuit, quomodo quorundã flagellis quartana discussa est, & mœtus repentinus animum in aliam curam auertendo suspectas horas fefellit. Nec ideo quicquam horum etiam si saluti fuit, salutare est. Sic quidam nobis prosunt, dũ nolunt, immo, quia nolunt, non tamen ideo illis beneficium debemus. Quid si perniciosa illorum consilia fortuna deflexit in melius? an existimas me debere ei quicquam, cuius manus cum me peteret, percussit hostem meum, qui nocuisset, nisi errasset. Sæpe hostis dũ aperte peierat, etiã ueris testibus abrogauit fidem, & reum uelut factione circũuentum miserabilem reddidit. Quosdam ipsa quæ premebat potentia eripuit, & iudices quẽ dãnaturi erant causa, damnare gratia noluerunt. Non tamen hi beneficium dederunt, quamuis profuerint. Quia telum quo missum sit, nõ quo peruenit, quæritur. Et beneficium ab iniuria distinguit, non euentus, sed animus. Aduersarius meus, dum contraria dicit, & iudicem superbia offendit, & unum testem temere dimittit, causam meam erexit. Nõ quæro an pro

ro an pro me errauerit, quia contra me uoluit.

NEmpe ut gratus sim, uelle debeo idem facere quod ille, ut beneficium daret, debuit. Nam quid est iniquius homine, qui eum odit, a quo in turba calcatus, aut respersus, aut quo nollet impulsus est? At quid est aliud, quod illũ querelæ exi mat, cum in re sit iniuria, quam † extat nescisse quid faceret, eadem res efficit, ne hic beneficium dederit, ne ille iniuriam fecerit. Et amicum & inimicum uoluntas facit, quam multos militiæ morbus eripuit, quosdam ne ad ruinam domus suæ occurrerent, inimicus uadimonio tenuit, ne in piratarum manus peruenirent, quidam naufragio consecuti sunt. Nec his tamẽ beneficium debemus, quoniam extra sensum officij casus est, nec inimico cuius nos lis exercuit, dum uexat ac detinet. Nõ est beneficium, nisi quod a bona uoluntate proficiscitur, nisi illud agnoscit, qui dedit, profuit aliquis mihi dum nescit, nihil illi debeo. Profuit cum uellet nocere, imitabor ipsum.

AD primum illud reuertamur, ut gratiam referam alicui me uis, ipse ut beneficium mihi daret nihil fecit, ut alterum transeamus, uis me huic gratiam referre, ut quod a nolente accepi, uolens reddam. Nam quid de tertio loquar? qui ab iniuria in beneficium delapsus, ut beneficium tibi debeam. Parum est noluisse te dare, ut debeam non satis est, uoluisse. Beneficium enim uoluntas nuda nõ efficit, sed quod beneficium esset, si optimæ ac plenissimæ uoluntati fortuna deesset. Id æque beneficium non est, nisi fortunam uoluntas antecedat. Nõ enim profuisse te mihi oportet, ut ob hoc tibi obliger, sed ex destinato profuisse.

CLeantes exemplo eiusmodi nititur, ad quærẽdum, inquit, & accersendum ex academia Platonem, duos pueros misi. Alter totam porticum perscrutatus ẽ, alia quoque loca in quibus illum inueniri posse sperabat, percurrit, & domũ non minus lassus quam irritus rediit. Alter apud proximum circulatorem resedit, & cũ uagus atque erroneus uernaculis congregatur & ludit, transeuntem Platonem, quem nõ quæsierat, inuenit. Illum, inquit, laudabimus puerum, qui quantum in se erat, quod iussus est fecit. Hunc feliciter inertem castigabimus. Voluntas est, quæ apud nos ponit officiũ, cuius uide quæ conditio sit, ut me debito obstringat. Parum est illi uelle, nisi profuit, parũ est profuisse, nisi uoluit. Puta enim aliquem donare uoluisse, nec donasse. Animum quidem eius habeo, sed beneficium non habeo, quod consummat & res & animus. Quemadmodum ei qui uoluit mihi pecuniam credere, sed nõ dedit mihi, nihil debeo. Ita ei qui uoluit mihi beneficium dare, sed non potuit, amicus quidem ero, sed nõ obligatus. Et uolo illi aliquid præstare, nam & ille uoluit mihi. Cæterum si benigniore fortuna usus præstitero, beneficium dedero, non gratiam retulero, ille mihi gratiam debebit referre. Huic initium a me fiet gratiæ.

INtelligo iam quid uelis quærere. Non opus te dicere, uultus tuus loquitur. Si quis sua causa nobis profuit, ei ne, inquis, debetur aliquid. Hoc enim sæpe te conquærẽtem audio, quod quædam quæ homines sibi præstant, alijs imputant. Dicã mi Liberalis, sed prius hanc quæstiũculam diuidam, & rem æquam ab iniqua separabo. Multum enim interest utrum aliquis beneficium nobis det sua causa, an nostra, an sua & nostra. Ille qui totus ad se spectat, & nobis prodest, quia aliter sibi prodesse non potest, eo loco mihi est, quo qui pecori suo hybernum & æstiuum pabulum prospicit, eo loco quo qui captiuos suos ut commodius ueneant, pascit, & opimos boues saginat ac defricat, quo lanista, qui familiam suam summa cura exercet atque ornat. Multum (ut ait Cleantes) a beneficio distat negociatio.

RVrsus non sum tam iniquus, ut nihil ei debeam, qui cum mihi utilis esset, fuit & sibi. Non enim exigo, ut sine respectu sui mihi consulat, immo etiam opto ut beneficium mihi datum, uel magis danti profuerit, dummodo id qui dabat duos intuens dederit, & inter me seque diuiserit, licet id ipse ex maiore pte possideat. Si modo me in consortium admisit, si duos cogitauit, ingratus sum, non solum iniustus, nisi gaudeo hoc illi profuisse, quod proderat mihi. Summæ malignitatis est, non uocare beneficium, nisi quod dantẽ aliquo incõmodo affecit. Aliter illi qui beneficiũ dat sua causa, respõdebo, Quare potius te mihi, pfuisse dices, quam me tibi? Puta, ingt, aliter fieri non posse

non posse me magistratum, quam si decem captos ciues ex magno captiuorum numero redemero. Nihil debebis mihi, cum te seruitute ac uinculis liberauero? At quia mea id causa faciam, aduersus hoc respondebo, aliquid istius tua causa facis, aliquid mea. Tua, quod redimis me, tibi enim ad utilitatem tuam satis est, quoslibet redemisse. Itaque debeo, non quod redimis me, sed quod eligis. Poteras enim & alterius redemptione idem consequi, quod utilitatem rei partiris mecum, & me in beneficium recipis, duobus profuturum. Praefers me aliis, hoc tecum mea causa facis. Itaque si praetorem te factura esset decem captiuorum redemptio, decem autem soli captiui essemus. Nemo quicquam tibi deberet ex nobis, quia nihil haberes quod cuiquam imputares, a tua utilitate seductum. Non sum iniquus beneficii interpres, nec desydero illud mihi tantum dari, sed & tibi.

Quid ergo, inquit, si sortiri nomina nostra Cinici iussissent, & tuum nomen inter redimendos exisset, nihil deberes mihi? immo deberem, sed exiguum. Quid sit hoc dicam. Aliquid mea causa facis, quod me ad fortunam redemptionis admittis, quod nomen meum exit, sorti debeo, quod exire potuit tibi. Aditum mihi ad beneficium tuum dedisti, cuius maiorem partem fortunae debeo, sed hoc ipsum tibi, quod fortunae debere potui, illos ex toto praeteribo, quorum mercenarium beneficium est, quod qui dat, non computat cui, sed quanti daturus sit, quod undique in se conuersum est. Vendit mihi aliquis frumentum, uiuere non possum nisi emero, sed non debeo uitam, quia emi. Nec quam necessarium fuerit, aestimo, sine quo uicturus non fui, sed quam ingratum, quod non habuissem, nisi emissem, in quo inuehendo mercator non cogitauit, quantum auxilii allaturus esset mihi, sed quantum lucri sibi, quod ei non debeo.

Isto modo, inquit, ne medico quidem debere te, nisi mercedulam dicis, nec praeceptori, quia aliquid numeraueris. Atqui omnium horum apud nos magna charitas, magna reuerentia est. Aduersus hoc responderur, quaedam pluris esse, quam emuntur. Emis a medico rem inaestimabilem, uitam ac ualitudinem bonam, a bonarum artium praeceptore studia liberalia, & animi cultum. Itaque his non rei precium, sed operae, soluitur, quod deseruiunt, quod a rebus suis auocati nobis uacant. Mercedem non meriti, sed occupationis suae ferunt. Aliud tamen dici potest uerius, quod statim ponam, si prius quomodo istud refelli possit, ostendero.

Quaedam, inquit, pluris sunt quam uenierunt, & ob hoc aliquid mihi extra pro illis quamuis empta sint, debes. Primum quidem interest quanti sint, cum de precio inter ementem & uendentem conuenerit. Deinde non uenijt illud suo precio, sed tuo. Pluris est, inquit, quam uenijt, sed pluris uenire non potest. Precium autem cuiusque rei pro tempore est. Cum bene ista laudaueris, tanti sunt, quanto pluris uenire non possunt. Praeterea nihil uenditori debet, qui bene emit. Deinde etiam si pluris ista sunt, non tamen ullum isthic tuum munus est, ut non ex usu effectuue, sed ex consuetudine, & annona aestimetur. Quod tu precium ponis traijcienti maria, & per medios fluctus, cum e terrae conspectu recessit? Certam secanti uiam, & prospicienti futuras tempestates, & se curis omnibus liberare iubenti, & subito uela stringi, armamenta dimitti, paratos ad incursum procellae, & repentinum impetum stare. Huic tamen tantae rei praemium uectura persoluit. Quanti aestimas in solitudine hospitium, in imbre tectum, in frigore balneum, aut ignem? Scio tamen quanti ista consecuturus diuersorium subeam, quantum nobis praestat notum est, qui labentem domum † suspicit, & agentem ex imo rimas, insulam incredibili arte suspendit, certo tamen & leui precio fultura subducitur. Murus nos ab hostibus tutos, & a subitis latronum incursionibus praestat. Notum est tamen illas turres pro securitate publica propugnacula habituras, quas excitaturus faber, quid in diem mereatur, paciscitur.

† alias fulcit

Infinitum erit, si latius exempla conquiram, quibus appareat, paruo magna constare. Quid ergo? quare non medico & praeceptori plus quidem debeo? nec aduersus illos mercede defungor? Quia ex medico ac praeceptore in amicum transeunt, & nos non arte quam uendunt, obligant, sed benigna & familiari uoluntate. Itaque medico qui nihil amplius quam manum tangit, & me inter eos, quos perambulat ponit, sine ullo affectu facienda uitandaue praecipiens, nihil amplius debeo, quia me non tanquam amicum uidit, sed

uidit, sed tanq̃ imperatorem. Ne præceptorem quidem habeo cur unererer, si me in grege discipulorum habuit, si non putauit dignum propria & peculiari cura, si nunq̃ in me direxit animũ, & cum in medium effunderet, quæ sciebat, non didici, sed excepi. Quid ergo est, quare istis debeatur multum, non quia pluris est quod uendiderũt q̃ emimus, sed quia nobisipsis aliquid præstiterunt, ille plus impẽdit, q̃ medico necesse est. Pro me non pro fama artis extimuit. Non fuit contentus remedia monstrare, sed admonuit. Interea sollicitus assedit, ad suspecta tempora occurrit. Nullum ministerium oneri illi, nullum fastidio fuit. Gemitus meos non securus audiuit. In turba multorum inuocãtiũ, ego illi potissima curatio fui. Tantum alijs uacauit, quantum mea ualitudo permiserat. Huic ego non tanq̃ medico, sed tanq̃ amico obligatus sum. Alter rursus in docẽdo, & laborem & tedium tulit, præter illa quæ a præcipientibus in cõmune dicuntur, aliqua stillauit ac tradidit, hortando bonam indolem erexit, & modo laudibus affecit animũ, modo admonitionibus discussit desidiã. Tum ingeniũ latens & pigrũ iniecta (ut ita dicam) manu extraxit, nec quæ sciebat, maligne dispensauit, quo diutius esset necessarius, sed cupit si posset uniuersa trãsfundere. Ingrat⁹ sum, nisi illũ inter gratissimas necessitudines diligo.

SOrdidissimorum quoq; artificiorum institutoribus supra cõstitutum aliquid adiecimus, si nobis opera illorum enixior uisa est, & gubernatori, & opifici uilissimæ mercis, & in diem se locanti corollarium aspersimus. In optimis uero artibus quæ uitam aut conseruant, aut extollunt, qui nihil se plus existimat debere q̃ pepigit, ingratus est. Adijce quod talium studiorum traditio miscet animos, hoc cum factum est tam medico q̃ præceptori precium operæ soluitur, animi debetur.

PLatoni cum flumen naue transisset, nec ab illo quicq̃ portitor exegisset, honori hoc suo datum credens, dixit positum illi esse apud Platonem officium. Deinde paulopost, cum alium atq; alium gratis eadem transueheret sedulitate, negauit ille iam apud Platonem positum officium. Nam ut tibi debeam aliqd, quod præstas, debes non tantum mihi præstare, sed tanq̃ mihi. Non potes ob id quenq̃ appellare, quod spargis in populum. Quid ergo? nihil tibi debetur pro hoc tanq̃ ab uno, nisi cum omnibus soluam, quod tibi cum omnibus debeo.

NEgas, inquit, ullum dare beneficium eum, qui me gratuita naue per flumen Padum tulit. Nego. Aliquid boni facit, beneficium non dat. Facit enim sua causa, at utiq; non mea. Ad summam ne ipse quidem se mihi beneficium iudicat dare, sed aut R. P. aut uiciniæ, aut ambitioni suæ præstat, & pro hoc aliud quoddam commodum expectat, q̃ quod a singulis recepturus est. Quid ergo, inquit, si princeps ciuitatem dederit omnibus Gallis, si immunitatem Hispanis, nihil hoc nomine debebunt? Quid ni debeant? Debebunt autem non tanq̃ proprium beneficium, sed tanq̃ Ro. Po. partem. Nullam, inquit, habuit cogitationem mei illo tempore, quo uniuersis proderat. Noluit mihi proprie ciuitatem dare, nec in me direxit animum. Ita quare ei me sibi non substituit, cum facturus esset, quod fecit? Primum, cum cogitauit Gallis omnibus prodesse, & mihi cogitauit prodesse. Eram enim Gallus, & me etiam si non mea, publica tamen uota comprehendit. Deinde ego quoq; illi non tanq̃ proprium debebo, sed commune munus ex populo non tanq̃ pro me soluam, sed tanq̃ pro patria conferam.

SIquis patriæ meæ pecuniam credat, non dicam me illius debitorem, nec ex hoc æs alienum profitebor, aut candidatus, aut reus, ad exoluendum tamen hoc, portionem meam dabo. Sic istius muneris quod uniuersis datur, debitorem me nego, quia dedit quidem, sed non propter me, & mihi quidem, sed nesciens an mihi daret. Nihilominus aliquid mihi dependendum sciam, quia ad me quoq; circuitu longo puenit. Propter me factum debet esse, quod me obliget. Isto, inquit, modo, nec Lunæ, nec Soli quicq̃ debes. Non enim propter me mouentur, sed cum in hoc mouẽtur, ut uniuersa conseruent, & pro me mouentur. Vniuersorum enim pars sum. Adijce nũc, quod nostra & horum conditio dissimilis est. Nam qui mihi prodest, ut pro me prosit & sibi, non dedit beneficium, quia me instrumentum utilitatis fecit. Sol autem & Luna etiam si nobis prosunt sua causa, non in hoc tamen prosunt, ut per nos prosint sibi. Quid enim nos conferre illis possumus?

Etiam inquit

ETiam, inquit, solem ac lunam nobis nolle prodesse, si nolle potuerint, illis autem
nō licet non moueri. Ad summam consistant, & opus suum intermittāt. Hoc ui-
de quot modis refellatur. Non ideo minus uult, qui non potest nolle. Ergo ma-
gnum argumentum est firmæ uoluntatis, ne mutare quidē posse. Vir bonus nō
potest non facere, quod facit. Non enim erit bonus, nisi fecerit. Ergo nec bonus uir bene
ficium dat, quia facit quod debet. Præterea multum interest, utrum dicas, Nō potest hoc
non facere, quia cogitur, an non potest nolle. Nam si necesse est illi facere, nō debeo ipsi
beneficium, sed cogenti. Si necesse est illi uelle ob hoc, quia nihil est melius quod uelit,
ipse se cogit. Itaq; quod tanq̄ coacto non deberem, tanq̄ cogenti debeo. Desināt inquit
uelle. Hoc loco tibi occurrat. Quis tam demens est, ut eam neget uoluntatē esse, cui non
est periculum desinendi uertendiq; se in contrarium? Cum ex diuerso nemo æque uide-
ri debeat uelle, q̄ cuius uolūtas usq; eo certa est, ut æterna sit. An si is quoq; uult, qui po-
test statim nolle, is uidebitur uelle, in cuius naturam non cadit nolle?

AGedum, inquit, si possunt, resistant, hoc dicis, omnia ista ingentibus interuallis
diducta, & in custodiam uniuersi disposita, stationes suas deserant, subita con-
fusione rerum sydera syderibus incurrant, & rupta rerum cōcordia in ruinam
diuturnam labantur, contextusq; uelociratis citatissimæ, etiam tot sæcula pro-
missas uices in medio itinere destituat. & quæ nunc eunt alternis redeuntq; oportunis li
bramentis, mundum ex æquo temperantia, repentino concrementur incendio, & ex tā-
ta uarietate soluantur, atq; eant in unum omnia. Ignis cūcta possideat, quæ deinde pigra
nox occupet, & profunda uorago tot deos sorbeat. Sit tanti ut tu coarguereris ista cōce-
dere, possunt tibi etiā inuito, euntq; ista tua causa, etiam si maior illis alia, ac prior causa ē.

ADijce nunc, quod non externa cogunt deos, sed sua illis in lege æterna uolūtas
est, statuerunt quæ non mutarent. Itaq; nō possunt uideri facturi aliquid, q̄uis
nolint. Quia qui desinere non possunt, perseuerare uoluerunt. Nec unq̄ primi
consilij deos pœnitet. Sine dubio stare illis, & desciscere in contrarium non li-
cet. Sed non ideo, quia ius suo illos in proposito tenet, in imbecillitate pmanēt. Sed quia
non licet ab optimis aberrare, & sic ire decretum est. In prima autem illa cōstitutione, cū
uniuersa disponerent, etiam nostra uiderunt, rationemq; hominis habuerunt. Itaq; non
possunt uideri sua tantum causa decurrere, & explicare opus suum, quia pars operis su-
mus & nos. Debemus ergo & soli, & lunæ, & cæteris stellis beneficium. Quia etiam si po
tiora illis sunt, in quæ oriuntur, nos tamen in maiora ituros iuuant. Adijce quod destina-
to iuuant. Ideoq; obligati sumus, qui non in beneficium ignorantiū incidimus. Sed hæc
quæ accipimus, accepturos scierūt, & quanq̄ maius illis proponitur, sitq; maior actus sui
fructus, q̄ seruare mortalia, tamen in nostras quoq; utilitates a principio rerū præmissa
res est, & is ordo mundo datus, ut appareat curā nostri non inter ultima habitam. Debe-
mus parentibus nostris pietatem, & multi non ut gignerent coierant. Dij nō possunt ui-
deri nescisse, quid effecturi essent, cum omnibus alimenta protinus, & alia prouiderint.
Nec eos per negligentiam genuere, quibus tam multa generabant. Cogitauit enim nos
ante natura q̄ fecit. Nec tam leue opus sumus, ut illi potuerimus excidere. Vide quantū
nobis permiserit, q̄ non intra homines tantum, sed supra cuncta animantia humani im-
perij conditio sit. Vide inquantum corporibus uagari liceat, quæ coercuit fine terrarum,
sed uicem in partem sui misit. Vide animi quantum audeant, quemadmodū soli aut no-
uerint deos, aut quærant, & mente in altum data, diuina comitentur. Scies nō esse homi
nem tumultuarium & incogitatum opus. Inter maxima rerum suarum natura nihil ha-
bet, quo magis glorietur, aut certe cui glorietur. Quantus iste furor est, controuersiā dijs
muneris sui facere. Quomodo aduersus eos hic erit gratus, quibus gratia referri sine im-
pendio non potest? Quis negat ab his accepisse se, a quibus q̄ maxime accepit? q & sem
per daturi sunt, & nunq̄ recepturi. Quanta autem peruersitas, ob hoc alicui nō debere,
quia etiam inficianti benignus est, & continuationem ipsam seriemq; beneficij argumē-
tum uocare necessaria dantis, Nolo, sibi habeat, quis illum rogat? & oēs alias impudē-
tis animi uoces his astruat. Non ideo de te minus meretur is, cuius liberalitas ad te etiam
dū negas peruenit, cuiuscūq; bñficio℞, uel hoc maximū, qđ etiā quærenti daturus est.

Non uidea

NOn uides quemadmodũ teneram liberorum infantiam, parẽtes ad salubriũ rerum patientiam cogant. Flentium corpora, ac repugnantium, diligenti cura fouent, & ne membra libertas immatura detorqueat, in rectum exitura constringunt, & mox liberalia studia inculcant, adhibito timore nolentibus, ad ultimũ audacem iuuentam frugalitati, pudori, moribus bonis, si parum sequitur, coaptant, & applicant. Adolescentibus quoq;, ac iam potentibus sui, si remedia metu, ac intemperantia reijciunt, ius adhibetur, ac seruitus. Itaq; beneficiorum maxima sunt, quæ a parẽtibus accepimus, dum aut nescimus, aut nolumus.

HIs ingratis & repudiantibus beneficia, non quia nolunt, sed ne debeant, similes sunt ex diuerso nimis grati, qui aliquid incõmodi precari solent, his quibus obligati sunt, aliquid aduersi, in quo affectum memorem accepti beneficij approbent, an hoc recte faciant, & pia uolũtate quæritur, quorum animus simillimus est, prauo amore flagrantibus, qui amicæ suæ optant exilium, ut desertam, fugientẽq; comitentur. Optant inopiam, ut magis desyderanti donent. Optant morbum, ut assideãt. Et quicquid inimicus optaret, amantes uouent. Fere idem itaq; exitus est odij & amoris insani. Tale quiddam & bis accidit, qui amicis incõmoda optant, quæ detrahãt, & ad beneficium iniuria ueniunt. Cum sanctius sit uel cessare, q̃ per scelus officio locum quærere. Quid si gubernator a Dijs tempestates infestissimas, & procellas petat, ut gratior ars sua periculo fiat? Quid si imperator deos oret, ut magna uis hostium circumfusa castris, fossas subito impetu compleat? & uallum trepidante exercitu cõuellat, & in ipsis portis, infesta signa constituat, quo maiore cum gloria rebus lapsis, profligatisq; succurrat? Omnes isti beneficia sua detestabili uia ducunt, qui deos contra eũ aduocant, cui ipsi affuturi sunt, & ante illos sterni, q̃ erigi uolũt. Inhumana ista & peruersa grati animi natura est, contra eum optare, cui honeste deesse non possis.

NOn nocet illi uotum meum, inquit, quia simul opto & periculum & remediũ. Hoc dicis non nihil te peccare, sed minus q̃ si sine remedio periculum optares. Nequitia est, ut extrahas mergere, euertere ut suscites, ut emittas icludere. Nõ est beneficium iniuriæ finis, nec unquã id detraxisse meritum est, quod ipse qui detraxit, intulerat. Non uulneres me malo, q̃ sanes. Potes inire gratiam, si quia uulneratus sum sanas, non si uulneras, ut sanandus sim. Nunq̃ cicatrix nisi collata uulneri placuit, quod ita coisse gaudemus, ut non fuisse mallemus. Si hoc ei optares, cuius nullũ beneficium haberes, inhumanũ erat uotũ, quanto inhumanius ei optes, cui beneficiũ debes?

SImul, inquit, ut possem ferre illi opem precor. Primum ut te in media parte uoti tui occupem, iam ingratus es. Nondum audeo quid illi uelis præstare, scio quid illum uelis pati. Sollicitudinem illi & metũ, & maius aliquod imprecaris malum, ut ope indigeat. Hoc contra illum est. Optas, ut tua indigeat ope. Hoc pro te est, non succurrere uis illi, sed soluere. Qui sic præparat solui, uult non soluere. Ita quod unũ in uoto tuo honestum uideri poterat, illud turpe & ingratũ est, nolle debere. Optas enĩ non ut facultatem habeas referẽdæ gratiæ, sed ut ille necessitatem implorãdæ. Superiorem te facis, & quod nefas est, benemeritum ad pedes tuos mittis. Quanto satius est honesta uoluntate debere, q̃ per malam rationẽ soluere? Si inficiareris quod acceperis, minus peccares. Nihil enim nisi quod dederat, amitteret. Nunc uis illum subijci tibi iactura rerum suarum, & status mutatione in id deuocare, ut infra beneficia sua iaceat. Gratũ te reputabo, coram eo, cui prodesse uis opta. Votum tu istud uocas, quod inter gratum & inimicum potest diuidi, quo non dubites aduersarium & hostem fecisse, si extrema tacentur. Hostes quoq; optauerunt capere quasdam urbes, ut seruarẽt, & uincere quosdã, ut ignoscerent. Nec ideo non hostilia uota, in quibus quod mitissimũ est, post crudelitatem uenit. Deniq; qualia esse iudicas uota, quæ nemo tibi minus uolet, q̃ is pro quo fuerit, succedere. Pessime cum eo agis, cui uis a dijs noceri, a te succurri. Inique cũ ipsis dijs. Illis enim durissimas partes imponis, tibi humanas. Vt tu prosis, dij nocebunt. Si accusatorem submitteres, quem deinde remoueres, si aliqua illum lite implicares, quam subinde discuteres, nemo de tuo scelere dubitaret. Quid interest, utrum istud fraude tẽtetur, an uoto? Nisi quod potentiores illi aduersarios quæris, Non est quod dicas, quomodo

enim illi iniuriam facio? Votum tuum aut superuacuū est, aut iniuriosum, immo iniurio-
sum, etiam si irritum. Quicquid non per uotum tuum efficis, dei munus est. Iniuria uero,
quicquid optas, sat est tibi. Non aliter debemus irasci, q̄ si profeceris.
quicquid optas, sat est tibi. Non aliter debemus irasci, q̄ si profeceris. Iniuria uero,

Si uota, inquit, ualuissent, & in hoc ualuissent, ut tutus esses, primū certū mihi optas
periculum sub incerto auxilio. Deinde utrūq; certum puta. Quod nocet, prius ē.
Præterea tu conditionem uoti tui nosti, me tempestas occupauit, portus ac præsi
dij dubium. Quantum existimas tormentum, etiam si accepero, eguisse? etiam si
seruatus fuero, trepidasse? etiam si absolutus fuero, causam dixisse? Nullius metus tā gra
tus est finis, ut non gratior sit solida & inconcussa securitas. Opta ut reddere mihi benefi
cium possis, cum opus erit, non ut opus sit. Si esset in tua potestate qd optas, ipse fecisses.

Quanto hoc honestius uotum est, opto in eo statu sit, quo semper beneficia di
stribuat, nunq̄ desyderet. Sequatur illum materia, qua tam benigne utatur lar
giendo iuuandoq;, ut nunq̄ illi sit dandorum beneficiorum inopia, datorū pœ
nitentia. Naturam per se pronam ad humanitatē, ad misericordiā & irritet, ac
prouocet turba gratorum. Sed quod illi & habere contingat, nec experiri
necesse sit. Ipse nulli implacabilis sit, ipsi nemo placandus, tam æquali in eum fortuna in
dulgentia perseueret, ut nemo in illum possit esse, nisi conscientia gratus. Quāto hæc iu
stiora uota sunt, quæ nullam occasionē differunt, sed gratū statim faciunt. Quid enim pro
hibet referre gratiam prosperis rebus? Quā multa sunt, per quæ quicquid debemus, red
dere etiam felicibus possumus. Fidele consilium assidua conuersatio, sermo cōmunis, &
sine adulatione iucundus, aut res si deliberare uelit diligētes, tu te sic credere cōuictus fa
*miliaritas. Neminē tā alte secūda posuerūt, ut nō illi eo magis amicus desit, qa nihil absit.

Ista tam tristis est, & omni uoto submouenda occasio, ac procul repellenda, ut gra
tus esse possis, iratis Dijs opus est. Nec ex hoc quidem peccare te intelligis, quod
melius cum eo agitur, cui ingratus es, propone in animo tuo carcerem, uincula, sor
des, seruitutem, bellum, egestatem. Hæ sunt occasiones tui uoti, siquis tecum traxit
per ista dimittitur. Quin potius eum potentē esse uelis, cui plurimū debes & beatum?
*Quid enim (ut dixi) uetat te referre, etiā summa felicitate præditis gratiam, cuius plena ti
bi occurret & uaria materia? Quid tu nescis debitum etiam locupletibus solui, nec te in
uitum distringam. Omnia sane excluserit opulēta felicitas, monstrabo tibi, cuius rei ino
pia laborant magna fastigia. Quid omnia possidentibus, desit. Sic licet ille, qui uerum di
cat, & hominē inter mentientes stupentē, ipsaq; cōsuetudine pro rectis blanda audiēdi
ad ignorantiā ueri perductum, uindicet a consensu cōtemptuq; falsorū. Nō uides quē
admodū illos in præceps agat extincta libertas, & fides in obsequiū seruile submissa, dū
nemo ex animi sui sententia suadet, dissuadetq;, sed adulanti certamē est, & unū amico
rum omniū officium, una contentio, quis blandissime fallat. Ignorauere uires suas, & dū
se tam magnos q̄ audiunt credunt, attraxere superuacua, & in discrimen rerum omniū
peruentura bella. Vtilem & necessariā rupere concordiam, secuti iram, quam nemo re
uocabit, multorum sanguinem hauserūt, fusuri nouissime suū, † dum hæc sæpe uidisti, iu
falt num dicant inexplorata pro certis, flectiq; non minus existimant turpe q̄ uinci, & perpetua
credunt, quæ in summū perducta maxime nutant. Ingentia super se ac sua regna frege
runt, nec intellexerunt in illa scœna & uanis & cito diffluentibus bonis refulgēte, ex eo
tempore ipsos nihil non aduersi expectare debuisse, ex quo nihil ueri audire potuerūt.

Cum bellum Græciæ indiceret Xerxes, animū tumentē oblitumq; q̄ caducis cō
fideret, nemo non impulit. Alius aiebat, non laturos nuncios belli, & ad primā
aduentus famā, terga uersuros. Alius nihil esse dubij, quin illa mole non uinci
solum Græcia, sed obrui posset, magis uerendū, ne uacuas desertasq; urbes in
uenirēt, & profugis hostibus uastæ solitudines relinquerentur, nō habituris, ubi tantas
uires exercere possent. Alius illi uix rerū naturā sufficere. Angusta esse classibus maria,
falt multi †militi castra explicādis equestribus copijs campestria, uix patere cœlū sagittis ad emit
tenda oia manu tela. Cū in hunc modū multa undiq; iactarent, quæ hominē nimia æsti
matione sui furentē cōcitarent, Demaratus Lacedæmonius solus dixit, ipsam illā qua si
bi placeret multitudinē indigestā & grauē, metuenda esse ducenti. Nō enim uires, sed
pondus ha

pondus habere. Vi modica nunꝙ regi posse, nec diu durare, quicquid stare non potest. In primo, inquit, statim monte Lacones obiecti, dabunt tibi sui experimentū. Tot ista gētium milia trecenti morabuntur, hærebūt in uestigio fixi, & emissas sibi angustias tuebūtur, & corporibus obstruent. Tota illos Asia non mouebit loco. Tātas minas belli & pene totius generis humani ruentis impetum, paucissimi sustinebunt. Cum te mutatis legibus suis natura transmiserit, in semita hærebis, & æstimabis futura damna, cum cōputaueris quanti tibi Thermophilarū angusta constiterint. Scies te fugari posse, cū scieris posse retineri. Cedent quidē tibi pluribus locis uelut torrētis modo oblati, cuius cum magno terrore, prima uis defluit. Deinde hinc atꝙ illinc coorientur, & tuis uiribus præment. Verū est quod dicitur, maiorē belli apparatū esse, ꝙ recipi ab his regionibus possit, quas oppugnare constituis. Sed hæc res cōtra nos est. Ob hoc ipsum te Græcia uincet, qa non capit. Vti toto te non potest. Præterea quæ una rebus salus est, occurrere ad primos rerum impetus, & inclinatis opem ferre non poteris, nec fulcire ac firmare labentia, multo ante uinceris, ꝙ uictum esse te sentias. Cæterum nō est, quod exercitum tuū ob hoc sustineri putes non posse, quia numerus eius duci quoꝙ ignotus est. Nihil tam magnū est, quod perire non possit, cuius nascitur in perniciē, ut alia acquiescant, ex ipsa magnitudinis suæ causa. Acciderunt quæ Demaratus prædixerat, diuina atꝙ humana impellentē, & mutātem quicquid obstiterat trecenti stare iusserūt. Stratusꝙ per totā Græciā passim Xerxes intellexit, quantū ab exercitu turba distaret. Itaꝙ Xerxes pudore ꝙ dāno miserior, Demarato gratias egit, quod solus sibi uerū dixisset, & permisit petere quod uellet, petit ille ut Sardis maximā Asiæ ciuitatē curru uectus intraret, rectam capite tiaram gerens, id solis datum regibus. Dignus fuerat præmio anteꝙ peteret, sed ꝙ miserabilis gens, in qua nemo fuit, qui uerum diceret regi, nisi qui dicebat sibi.

Diuus Augustus filiam intra pudicitiæ maledictū impudicam relegauit, & flagitia principalis domus in publicum emisit. Admissos gregatim adulteros, pererratam nocturnis cōmessationibus ciuitatē, forum ipsum ac rostra quib9 pater legem de adulterijs tulerat, filiæ in stupra placuisse. Quotidianū ad Marsiam concursum, cum ex adultera in quæstuariam uersa, ius omnis licētiæ sub ignoto adultero peteret. Hæc tam uindicāda principi, ꝙ tacēda (quia quarundā rerum turpitudo etiam ad uindicantē redit) parum potens iræ, publicauerat. Deinde cum interposito tempore in locū iræ subijsset uerecundia, gemens, quod non illa silentio pressisset, quæ tā diu nescierat, donec loqui turpe esset, sæpe exclamauit. Horum mihi nihil accidisset, si aut Agrippa, aut Mecœnas uixisset. Adeo tot habenti milia hominū duos reparare difficile est. Cæsæ sunt legiōes, & protinus scriptæ. Fracta classis, & intra paucos dies narrauit noua. Sæuitum est in opa publica ignibus, surrexerūt meliora cōsumptis. Tota uita Agrippæ & Mecœnatis uacauit locus. Quid putem, defuisse similes qui assumerent, an ipsius uitium fuisse, qui maluit quæri, ꝙ quærere? Non est quod existimemus Agrippā & Mecœnatē solitos illi uera dicere, qui si uixissent, inter dissimulātes fuissent. Regalis ingenij mos est, in præsentium contumeliam amissa laudare, & his uirtutem dare uera dicendi, a quibus iam audiendi periculum non est.

Sed ut me ad propositum reducam, uides ꝙ facile sit, gratiā referre felicibus, & in summo humanarū opum positis, dic illis non quod uolunt audire, sed quod audisse semp uolent. Plenas aures adulationibus aliquando uera uox intret. Da consilium utile. Quæris quid felici præstare possis? Effice, ne felicitati suæ credat, ut sciat illā multis & fidis manibus continendā. Parū in illū contuleris, si illi stultā fiduciā permansuræ semper potentiæ excusseris, docuerisꝙ mobilia esse quæ dedit casus, & maiore cursu fugere ꝙ ueniūt, nec his portionibus quibus ad summā puentū est, retroiri, sed sæpe inter fortunā maximā & ultimā nihil interesse. Nescis quātū sit preciū amicitiæ, si nō intelligis multū te ei daturū, cui te dederis amicū. Rem nō domibus tantū, sed sæculis raram, quæ nō alicubi magis deest, ꝙ ubi credit̄ abundare. Quid istos tu libros, quos uix nomendatorū complectit̄, aut memoria, aut manus, amicorū existimas esse? Non sunt qui agmine magno ianuā pulsant, q in primas & secūdas admissiones digerunt̄. Consuetudo ista uetus est regibus, regesꝙ simulātibus, populū amicorum describere. Est propriū

 superbiæ

superbiæ,magno æstimare introitum,ac tactũ sui liminis pro honore dare, ut hostio suo propius assideas, ut gradũ prior intra domum ponas,in qua deinceps multa sunt hostia quæ receptos quoq; excludunt.

Apud nos primi omniũ Gracchus,& mox Liuius Drusus instituerunt segregare turbã suam,& alios in secretũ recipere.Itaq; isti amicos, primos habuerũt,& secundos nunq̃ ueros. Amicum uocas,cuius disponit salutatio, aut potest huius tibi patere fides,qui per fores maligne apertas non intrat,sed illabit̃: Hunc: peruenire usq; ad distribuendã libertatem licet, cuius uulgare & publicum uerbum & promiscuum: Ignotus non nisi suo ordine emittitur. Ad quemcũq; itaq; istorũ ueneris, quorum salutatio urbem concutit,scito etiam si animaduerteris obsessos, ingenti frequentia uicos,& cõmeantiũ in utrãq; partem cateruis itinera compressa,tamen uenire te in locũ hominibus plenum,amicis uacuũ.In pectore amicus,non in atrio quæritur. Illo recipiendus est,illic retinendus est,& in sensus recondendus. Hoc doce,gratus es,male de te existimas,si inutilis es,nisi afflicto,si rebus tutis superuacuus. Quẽadmodum te & in dubijs & in aduersis,& in lætis sapienter geris, & dubia prudenter tractas, aduersa fortiter læta moderate,ita in omnia utilem te amico exhibere potes. Aduersa eius, si nec deserueris, nec optaueris. Multa nihilominus,ut non optes,in tanta uarietate quæ tibi materiã exercendæ fidei præbeant,incident. Quemadmodũ qui optat diuitias alicui in hoc, ut illorũ partẽ ipse ferat,q̃uis ꝓ illo uideat̃ optare,sibi ꝓspicit. Sic qui optat amico aliquã necessitatẽ,quã adiutorio suo fideq; discutiat,quod est ingrati,se illi præfert,& tanti existimat illũ miserũ esse,ut ipse gratus sit,& ob hoc ipsum ingratus est. Exonerare eñ se uult, & gratia sarcina liberare. Multũ interest,utrũ ꝓperes referre gratiã, ut reddas beneficiũ, an ut ne debeas. Qui reddere uult illius se cõmodo aptauit,& idoneũ illi uenire tẽpus uolet,q nihil aliud q̃ ipse liberari uult,q̃cunq; ad hoc cupiet ꝑuenire,qđ est pessimæ uoluntatis.

Ista,inquis,nimia festinatio ingrati est: id aptius exprimere nõ possum,q̃ si repetiuero quod dixi,nõ uis reddere acceptum beneficiũ,sed effugere. Hoc dicere uideris,qñ isto carebo quocũq; mõ mihi laborãdũ est,ne isti obligat⁹ sim. Si optares ut illi solueres de suo multum,abesse uideris a grato, hoc quod optas iniquius est. Execraris enim illum,& caput sanctum dira tibi imprecatione defigis. Nemo ut existimo de immanitate animi tui dubitaret,si aperte illi paupertatẽ,si captiuitatem,si famẽ,ac metum imprecareris. At quid interest,utrum uox ista sit uoti tui: Sanius aliquid horum opta. Sciui nunc & hoc esse gratum puta,quod ne ingratus quidẽ faceret,qui modo nõ usq; in odium,sed tantum ad inficiationem beneficij perueniret.

Quis pium dicet Aeneam,si patriam capi uoluerit,ut captiuitate patrem eriperet: Quis Siculos iuuenes,ut bona liberis exempla monstrarẽt,si optauerunt ut Aetna immẽsa igniũ supra solitũ ardens,daretur ipsis occasio exhibẽdæ pietatis,ex medio parẽtib⁹ incẽdio raptis: Nihil debet Scipioni Roma,si punicũ bellũ ut finiret,ꝑseuerare maluit. Nihil Decijs,q̃ morte patriã seruauerũt si prius optauerant,ut deuotioni fortissimæ locũ,ultima rerũ necessitas faceret. Grauissima infamia est,medici opus quærere. Multi quos hauserant morbos,& reuocauerãt, ut maiore gloria sanarẽt,nõ potuerũt discutere,aut cũ magna miserorũ uexatiõe uixerũt.

Callistratum, aiunt, ita certe Hecaton autor est, cum in exilium iret, in quod multos simul cum illo seditiosa ciuitas Athenarum,& intẽperanter libera expulerat,optante quodã,ut Atheniensibus necessitas restituendi exules esset, abominatũ talem. Rutilius noster animosus. Cum enim quidã illum consolaretur,& diceret instare arma ciuilia,breui futurum,ut omnes exules reuerterent. Quid tibi,inquit,mali feci,ut mihi peiorem reditũ,q̃ exitum optares. Malo,ut patria in exilio meo erubescat,q̃ reditũ mœreat. Non est illud exiliũ,cuius neminẽ nõ magis q̃ damnatum pudet,quemadmodũ illi.s. Callistratus & Rutilius seruauerũt bonorũ ciuiũ officiũ, qui reddi sibi penates suos noluerũt clade cõmuni,quia satius erat duos iniquo malo affici,q̃ omnes publico. Ita non seruat grati hominis affectum,qui bene de se merentem difficultatibus uult opprimi,quas ipse submoueat,qui etiam si bene cogitat,male precatur,ne in patrocinium quidẽ, nedum in gloriam est,incendium extinxisse quod feceris.

In quibusdã

In quibuſdam ciuitatibus impium uotum, ſceleris uicem tenuit.

DEmades Athenis certe eũ qui neceſſaria funeribus uẽditabat, damnauit, cũ ꝓbaſſet magnũ lucrum optaſſe, quod contingere illi ſine multorũ morte nõ poterat. Quæri tamẽ ſolet, an merito damnatus ſit? Fortaſſe optauit, non ut multis uenderet, ſed ut paruo ſibi cõſtarent, quæ uenditurus eſſet. Cũ conſtet negociatio eius ex empto & uendito. Quare uotũ eius in unã partẽ trahis, cum lucrum ex utraqꝫ ſit? Præterea omnes, licet qui in iſta negociatione ſunt, damnes, oẽs idẽ eñ uolũt, id eſt, intra ſe optant. Magnam hominũ partẽ damnabis. Cui eñ non ex alieno cõmodo lucrum? Miles bellum optat, in gloriam. Agricolam annonæ charitas erigit. Eloquentiæ preciũ †exoptat litium numerus. Medicis grauis annus eſt in quæſtu. Inſtitores delicatarum merciũ, iuuentus corrupta locupletat. Nulla tẽpeſtate, nullo igne lædantur tecta, iacebit opera fabrilis. Vnius uotũ deprehenſum eſt, omniũ ſimile eſt. An tu Auruntium & Ateriũ, & cæteros q̃ captandoꝵ teſtamentoꝵ artẽ profeſſi ſunt, non putas eadẽ habere, quæ deſignatores & libitinarios uota? Illi quorum mortes optent, neſciũt. Hi familiariſſimũ quẽqꝫ, ex quo propter amicitiã rei plurimũ eſt, mori cupiunt. Illorũ damno nemo uiuit. Hos q̃ſquis differt, exhaurit. Optant ergo nõ tantũ ut accipiant, quod turpi ſeruitute meruerunt, ſed etiam ut tributo graui liberentur. Nõ eſt itaqꝫ dubium, quin hi magis quod damnatũ eſt, in uno optẽt, quibus quiſqꝫ morte profuturus eſt, uita nocet. Omniũ tamen iſtorum uota ſunt impunita. Deniqꝫ ſe quiſqꝫ conſulat, & ſecretũ pectoris ſui reddat, & inſpiciat quid tacitus optauerit. Quãmulta ſunt uota, quæ etiam ſibi fateri pudet, q̃ pauca quæ facere coram teſte poſſimus.

†Forte eſt litigantiũ numerus

SEd nõ q̃cq̃d rephendendũ, etiã dãnandũ eſt, ſicut hoc uotũ amici, quod in manibꝰ eſt, male utentis bona uolũtate, & in id incidẽtis, qđ euitat. Nã dũ gratũ animũ feſtinat oſtẽdere, ingratus eſt. Hic, ait, in poteſtatẽ meã recidat, gratiã meã deſyderet, ſine me ſaluus, honeſtus, tutus eſſe nõ poſſit. Tã miſer ſit, ut illi bñficij loco ſit, q̃cq̃d reddit̃. Hinc Dij circũueniãt, illinc domeſticæ inſidiæ, q̃s ego poſſim ſolꝰ opprimere. Inſtet potẽs inimicꝰ & grauis, infeſta turba, nec inermis creditor urgeat & accuſator.

VIde q̃ ſis æquus, horũ optares nihil, ſi tibi beneficiũ non dediſſet, ut alia taceã, quæ grauiora cõmittis, peſſima ꝓ optimis referendo, hoc certe delinquis, qđ non expectas ſuũ cuiuſqꝫ rei tempus, quod æque peccat, qui nõ ſequitur, q̃ q antecedit. Quomodo non ſemp beneficium recipiendũ eſt, ſic non utiqꝫ reddendũ. Si mihi nõ deſyderanti redderes, ingratus eſſes, quanto ingratior es, qui deſyderare me cogis? Expecta. Quare ſubſidere apud te munus meũ non uis? Quare obligatũ moleſte fers? Quare quaſi cũ acerbo fœneratore reſignare rationẽ parem ꝓperas? quid mihi negocium quæris? Quid in me deos immittis? quomodo exigeres, qui ſic reddis?

ANte oĩa ergo Liberalis hæc diſcamus beneficia ſecure debere, & occaſiões reddendorũ obſeruare, nõ manu facere. Hanc ipſam cupiditatẽ primo quoqꝫ tempore liberandi ſe, meminerimus ingrati eſſe. Nemo eñ libenter reddit, quod inuitus debet, & quod apud ſe nõ uult eſſe, onus iudicat eſſe nõ munus. Quãto melius ac iuſtius in promptu habere merita amicorũ, & offerre non ingerere, nec oneratum ſe iudicare? Quoniam beneficiũ cõmune uinculũ eſt, & inter ſe duos alligat. Dic nihil moror, quo minus tuũ reuertatur, opto hilaris accipias, ſi neceſſitas alterutri noſtrũ imminet, fatoqꝫ quodã datũ eſt, ut aut tu cogaris beneficiũ recipe, aut ego accipe, det potius qui ſolet. Ego paratus ſum, nulla mora inter nos eſt, oſtendam hunc animum, cum primum tempus aduenerit. Interim Dij teſtes ſunt.

SOleo mihi Liberalis notare hunc in te affectũ, & q̃ſi manu prendere uerentis & æſtuantis, ne in nullo officio ſis tardior. Nec decet gratũ animũ ſollicitudo cõtra ſummã fiduciã ſui, & ex cõſcientia ueri amoris dimiſſa eſt oĩs anxietas. Tam cõuitium aſt recipe quod nõ debes, q̃ non dare quod debes, hoc beneficij primũ dati ſit ius, ut recipiendi tẽpus det, qui dedit. An uereor ne hoĩes de me ſecius loquantur? Male agit, q famæ, nõ cõſcientiæ gratus eſt. Duo iſtius rei iudices habes, illum quem potes. Quid ergo ſi nulla interuenerit occaſio? ſemp debebo? debebis, ſed palam debebis, ſed libenter debebis, ſed cum magna uoluptate apud te depoſitũ tueberis. Pœnitet accepti beneficij

cepti beneficij,quem nondum redditi piget. Quare qui tibi dignus uisus est,a quo acci perces,indignus uideatur,cui diu debeas.

IN magnis erroribus sunt,qui ingentis animi credũt ꝓferre dona,plurimũ sinũ ac domũ replere,cũ ista interdũ non magnus animus faciat,sed magna fortuna. Nesciunt quãto maius ac difficilius sit capere ꝙ̃ fundere. Nam ut nihil alteri detrahã, quoniã utrumlibet uirtute par est,non minoris est animi beneficiũ debere, ꝙ̃ dare. Eo quidem operosius hoc ꝙ̃ illud,quo maiore diligentia custodiuntur accepta ꝙ̃ dãtur. Ideo non est trepidandũ,ꝙ̃ cito reponamus,nec procurãdũ intempestiue, qa æque delinquit,qui ad ferendã gratiam suo tẽpore cessat,ꝙ̃ qui alieno ꝓperat. Positum est illi apud me,,nec illius nomine,nec meo timeo. Bene illi cautũ est. Nõ potest hoc beneficiũ perdere,nisi mecũ,imo ne mecum quidẽ. Egi illi gratias. Qui nimis de beneficio reddẽdo cogitat,nimis cogitare alterũ de recipiendo putat,præstat se in utrũq; facilem,si uult recipere beneficiũ referamus,reddamusq; læti,illud apud nos custodiri mauult. Quid thesaurũ eius eripimus? qd custodiã recusamus? Dignus est cui utrum uolet,liceat. Opinionem quidẽ & famam eo loco habeamus,tanꝙ̃ non ducere,sed sequi debeat.

Sexti libri de Beneficijs finis.

LV. AN. SENECAE DE BENEFICIIS LIBER SEPTIMVS & ultimus.

BONVM mi Liberalis habeas animũ uolo,in manibus tene. Nõ hic te carmie longo. Atq; p ambages & longa exorsa tenebo. Reliquias hic liber cogit. Exhausta materia circũspicio,non quid dicam,sed quid non dixerim. Boni tamẽ cõsules quicquid superest,cũ tibi supsuerit. Si uoluissem lenocinari mihi,debuit paulatim opus crescere,& ea pars in finem reseruari,quã quilibet satiatus appeteret. Sed quicquid maxime necessariũ erat in primũ statum congessi,nunc siquid effugit,recolligo. Nec Mehercule si me interrogas nimis ad rẽ existimo ptinere,ubi dicta sint,quæ † regũt mores,persequi cætera, nõ in remediũ animi, sed in exercitationẽ ingenij inuenta. Egregie enim hoc dicere Demetrius Cynicus uir meo iudicio magnus,etiam si maximus cõperitur,solet plus prodesse,si pauca præcepta sapientiæ teneas,sed illa in promptu tibi & in usu sint,ꝙ̃ si multa quidẽ didiceris,sed illa non habeas ad manũ. Quemadmodũ,inquit,magnus luctator est, non qui omnes numeros nexusq; perdiscit,quorum usus sub aduersario rarus est,sed qui in uno se,aut altero bene & diligenter exercuit,& eorũ occasiones intentus spectat. Nec enim,refert ꝙ̃multa sciat,si scit quantũ uictoriæ satis est. Sic in hoc studio multa delectãt,pauca manẽt,licet nescias,quæ ratio oceanũ effundat ac reuocet. Quare septimus quisq; annus ætati signũ imprimat. Quare latitudo porticus ex remoto spectantibus,non seruet portionem suam, sed ultima in angustias coeant,& columnarũ nouissime interualla iungãtur. Quid sit qd geminorũ conceptũ separet,partũ iungat. Vtrum unus cõcubitus spargatur in duos, an toties concepti sint. Cur pariter natis fata diuersa sint, maximisq; rerum spacijs distent, quorum inter ortus minimũ interest. Non multũ tibi nocebit transisse,quæ nec licet scire,nec prodest. Inuoluta ueritas in alto latet. Nec de malignitate naturæ quæri possum*, quia nullius rei difficilis inuentio est,non cuius hic unus inuentæ fructus est, inuenisse. Quicquid nos meliores beatosq; facturũ est,aut in aperto,aut in proximo posuit. Si animus fortuita cõtempsit,si se supra metũ sustulit & posuit,nec auida spe infinita cõplectitur,sed didicit p se petere diuitias. Si deorũ hominũq; formidinẽ eiecit, & scit nõ multũ esse ab hoie timendũ,a deo nihil. Si contẽptor oim qbus torqueẽ uita, dum ornaẽ,eo pductus est,ut illi liqueat mortẽ nullius mali esse materiã, multorũ finẽ. Si animũ uirtuti cõsecrauit,& quacũq; uocat illa,planũ putat. Si sociale anial est in cõmune genitus mundus,& unã domũ spectat,& cõscientiã suã dominusq; opuit,semp tanꝙ̃ in publico uiuit, se magis ueritus ꝙ̃ alios,subductus illis tẽpestatibus,in solido ac sereno stetit,cõsummauit scientiã utilẽ atq; necessariã. Reliqua oblectamẽta ocij sunt,licet enim iã in tutum retracto animo,ad hæc quoq; excurrere,cultũ nõ robur ingenij afferentia.

Vtraq; manu tenere *

HAec Demetrius noster,utraq; manu tenere ꝓficientẽ iubet,hæc nusꝙ̃ dimittere,imo aspicere,& partẽ sui facere,eoq; quotidiana meditatione pduci, ut sua sponte occurrant salutaria,& ubiq; ac statim desyderata præsto sint,& sine mora ulla

ra ulla ueniat, illa turpis honestiq; distinctio. Sciatq; nec malũ esse ullũ nisi turpe, nec bonũ nisi honestũ. Hac regula uitæ opa distribuat, ad hanc legẽ & agat cũcta & exigat. Miserrimosq; mortaliũ iudicet, in quãtiscũq; opibus refulgebũt, uentri ac libidini deditos, quorũ animus inerti ocio torpet. Dicat ipse sibi, Voluptas fragilis & breuis, fastidit obiecta, quo auidius hausta est, citius in cõtrariũ recidẽs, cuius subinde necesse est, pœniteat. In qua nihil est aut magnificũ, aut quod naturã hois Dijs ꝓximi deceat. Res hũilis, membrorũ turpiũ, ab altiliũ ministerio ueniẽs, exitu fœda. Illa est uoluptas & hoie & uiro digna, non implere corpus, nec saginare, nec cupiditates irritare, quarũ tutissima est quies, ꝑturbatiõe caret, & ea quã hoim inter se rixantiũ ambitus cõcutit, & ea quæ intolerabilis ex alto uenit, ubi de Dijs famæ creditũ est, uitijsq; illos nostris æstimauimus. Hanc uoluptatẽ æqualẽ, intrepidã, nũq̃ sensurã sui tediũ pcipit, hic quẽ informam⁹, q maxime, ut ita dicã, diuini iuris atq; hũani peritus, hic præsentibus gaudet, ex futuro nõ pendet. Nihil eñ firmi habet, qui in incerta propensus est. Magnis itaq; curis exemptus, & distorquẽtibus mentẽ, nihil sperat aut cupit, nec se mittit in dubiũ, suo cõtentus. Nec illum existimes paruo esse contentũ. Omnia illius sunt. Non sic, quemadmodũ Alexandri fuerunt cui quando in littore maris rubri steterat, plus deerat q̃ acquisierat. Illius ne ea quidem erant, quæ tenebat, aut uicerat, cum in Oceano omnis loricatus præfectus classibus præmissis explorator erraret, & bella in ignoto mari quæreret. Non satis apparebat inopem esse, qui extra naturæ terminos arma proferret? qui se in profundum, inexploratũ, & immẽsum auiditate cæca prorsus immitteret? Quid interest, quot eripuerit, quot dederit, quantum terrarum tributo premat? Tantum illi deest, quantum cupit.

NEc hoc Alexandri tantũ uitiũ fuit, quẽ p Liberi Herculisq; uestigia felix temeritas egit, sed omniũ quos fortuna irritauit implendo Cyrum & Cambysen, & totũ regni Persici stẽma pcẽse, quẽ inuenies, cui modũ imperij satietas fecerit? Qui non uitam in aliqua ulterius procedendi cogitatione finierit? Nec id mirũ est. Quicquid cupiditati contigit, pœnitus hauritur & conditur. Nec interest quantum in id quod inexplebile est congeras. Vnus est sapiens, cui oia sunt, nec ex difficili tuenda. Non habet mittendos trãsmaria legatos. Nec metanda in ripis hostilibus castra. Nõ oportunis castellis disponenda præsidia. Non opus est legione, nec equestribus turmis, quemadmodũ Dij immortales regnũ inermes regunt, & illis rerum suarũ ex edito, tranquilloq; tutela est. Ita hic officia sua, q̃uis latissime pateant, sine tumultu obit. Et omẽ humanũ genus, potentissimus eius, optimusq; infra se uidet, derideas licet. Ingentis spiritus res est, cum orientem occidentemq; lustraueris animo, quo etiam remota, & solitudinibus interclusa penetranẽ, cũ tot animalia, tantam copiam rerum, quas natura beatissime fundit aspexeris, emittere hanc dei uocem. Hæc omnia mea sunt. Sic fit, ut nihil cupiat, quia nihil est extra omnia.

HOc, inquis, ipsum uolui, teneo te, uolo uidere, quomodo his laqueis in quos tua sponte decidisti expliceris. Dic mihi, quẽadmodũ potest aliquis donare sapienti, si oia sapientis sunt? Nã id quoq; quod illi donat, ipsius est. Itaq; non põt dari beneficiũ sapienti, cui quicqd datur, de suo datur. Atqui dicitis sapiẽti, posse donari. Idẽ aũt me scito, & de amicis interrogare, Oia dicitis illis esse cõmunia. Nihil ꝓhibet aliquid esse, & eius q possidet, & eius cui datũ & assignatũ est. Iure ciuili oia regis sunt. Et tamẽ illa quoꝝ ad regẽ ptinet uniuersa possessio, in singulos dños descripta sũt, & unaquæq; res habet possessorẽ suũ. Itaq; dare regi, & domũ, & mãcipium, & pecuniã possumus, nec donare illi de suo dicimur. Ad reges eñ potestas oim ptinet, ad singulos proprietas. Fines Atheniensium aut Campanorũ uocamus, quos deinde inter se uicini priuata terminatione distinguunt. Ideoq; donare agros nostros Reipu. possumus, q̃uis illius esse dicatur. Quia aliter illius sunt, aliter mei. Nunquid dubiũ est, quin seruus cum peculio, domini sit? dat tamẽ dño suo mũus. Non eñ ideo nihil habet seruus, quia non est habiturus, si dñs illum habere noluerit. Nec ideo nõ est munus, cũ uolẽs dedit, gã potuit eripi, etiã si noluisset. Quẽadmodũ ꝓbemus oia sapiẽtis esse, iter duos cõuenit, illud qđ quærit colligendũ est, quõ liberalitatis materia aduersus eũ supsit, cuius uniuersa esse cõtendimus. Omnia patris sunt, quæ in liberorum manu sunt. Quis tamẽ nescit donare

aliquid & filium patri? Omnia deorum ſunt, tamen Dijs poſuimus donum, & ſtipem iecimus. Non ideo quod habeo, meum non eſt, ſi meum tuum eſt? Poteſt enim idẽ eſſe meum & tuum. Is, inquis, cuius proſtitutæ ſunt, leno eſt. Omnia autem ſapiẽtis ſunt. Leno autem eſt eius, cuius proſtitutæ ſunt, Ergo ſapiens eſt. Sic illum uetant emere. Dicũt enim, nemo rem ſuam emit, omnia autem ſapientis ſunt, ergo ſapiens nihil emit. Sic uetant & mutuũ ſumere, quia nemo uſuram pro pecunia ſua pendit. Innumerabilia ſunt, ꝑ quæ cauillantur, cum pulcherrime quid a nobis dicatur, intelligant.

ENimuero ſic oia ſapiẽtis eſſe dico, ut nihilominus proprium quiſq; in rebus ſuis dominiũ habeat. Quemadmodũ ſub optimo rege, omnia rex imperio poſſidet ſingulari domino. Tempus iſtud probandæ rei ueniet. Interim hoc huic quæſtioni ſat eſt. Id quod eſt meum, aliter ſapiẽtis eſt, aliter meum. Meum eſt habere, poſſe donare ſapienti. Nec mirum eſt aliquid ei cuius eſt totum, poſſe donari. Conduxi domũ a te. Inde aliquid tuum eſt, aliquid meũ. Res tua eſt, uſus rei tuæ meus eſt. Itaq; nec fructus tanges, colono tuo prohibente, q̃uis tua in poſſeſſione naſcãtur. Et ſi annona carior fuerit aut fames, heu fruſtra magnum alterius ſpectabis aceruum, in tuo natum, in tuo poſitum, in horrea iturum tua. Nec conductum meum, quanq; ſis dominus intrabis, nec ſeruum tuũ mercennariũ meum abduces, & ad te reddã, ſi conduxero. Beneficium accipies, ſi tibi in uehiculo tuo ſedere permiſero. Vides ergo poſſe fieri, ut aliquis accipiendo quod ſuum eſt, munus accipiat?

IN oibus iſtis quæ modo retuli, uterq; eiuſdẽ rei dñs eſt. Quomodo? quia alter rei dñs eſt, alter uſus. Libros dicimus eſſe Ciceronis. Eoſdẽ Dorus librarius ſuos uocat, & utrũq; uerũ eſt. Alter illos tanq; auctor ſibi, alter tanq; emptor aſſerit. At recte utriuſq; dicunt̃ eſſe. Vtriuſq; em̃ ſunt, ſed nõ eodẽ modo. Sic poteſt Titus Liuius a Doro accipere, aut emere libros ſuos, Poſſum donare ſapienti, quod uiritim meũ eſt, licet illius ſunt oia. Nam cũ regio more cuncta cõſcientia poſſideat, ſingulariũ aũt in unũquẽq; ꝓprietas ſit ſparſa, & accipere munus, & debere, emere, & conducere. Cæſaris omnia habet fiſcus, cuius tantum uniuerſa imperio eius ſunt. In patrimonio propria quid eius ſit ſine diminutione imperij quæritur. Nam id quoq; tãq; alienum abiudicatur, aliter illius eſt. Si ſapiens uniuerſa animo poſſidet, iure ac dominio ſua.

Dion modo omnes ſacrilegos argumentis eſſe collegit, modo neminẽ, cũ omnes de ſaxo deiecturus eſt, dicit, Quiſquis id quod deorũ eſt ſuſtulit & conſumpſit, atq; in uſum ſuum uertit, ſacrilegus eſt. Omnia autem deorũ ſunt. Quod quiſq; ergo tollit, deorum tollit, quorum omnia ſunt, Ergo quiſquis tollit aliqd ſacrilegus eſt. Deinde cum effringi templa, & expilari impune capitoliũ iubet, dicit nullum ſacrilegium eſſe. Quia quicquid ſublatum eſt, ex eo loco qui deorum erat, in eum tranſfertur locum, qui deorum eſt. Hic reſpõdetur, Omnia quidem deorum eſſe, ſed nõ omnia Dijs dicata. In his obſeruari ſacrilegium, quæ religio numini aſcripſit. Sic & totũ mundum deorum eſſe immortaliũ, templum ſolum quidem amplitudine illorũ, ac magnificentia dignum, tamen a ſacris prophana diſcerni, & nõ omnia licere in angulo, cui nomẽ Phani impoſitũ eſt, quæ ſub cœlo & conſpectu ſyderum licent. Iniuriam ſacrilegus deo quidem non poteſt facere, quam extractum ſua diuinitas poſuit, ſed tamen punitur, quia tanq; deo fecit. Opinio illum noſtra ac ſua obligat pœnæ. Quomodo ergo ſacrilegus uidet̃, qui aliquid aufert ſacri, & ſi quocunq; tranſtulit, quod ſurriperat, intra terminos eſt mundi, ſic & ſapienti furtum poteſt fieri. Aufertur enim illi nõ ex his, quæ uniuerſa habet, ſed ex his quibus dominus inſcriptus eſt, quæ uiritim ei ſeruiunt, illam alteram poſſeſſionem agnoſcet. Hanc nolet habere, ſi poterit. Emittitq; illam uocem, quam Romanus imperator emiſit, cum illi ob uirtutem & bene geſtam, R. P. tantum agri decerneretur, quantum arando uno die circuire potuiſſet, Nõ eſt, inquit, nobis eo opus ciue, cui plus opus ſit, q̃ uni ciui. Quanto maioris uiri putas, reſpuiſſe hoc munus, q̃ meruiſſe. Multi enim imperatores, fines alijs abſtulerunt, ſibi nemo conſtituit.

CRedo cũ animũ ſapiẽtis intuemur potentẽ oim, & ꝑ uniuerſa dimiſſum, oia illi eſſe dicimus. Cũ ad hoc ius quotidianũ, ſi ita res tulerit, capite cenſebit̃, multũ intereſt poſſeſſio ei⁹ aio ac magnitudine æſtimet̃, an cẽſu, hæc uniuerſa habere

de quibus

de quibus loqueris abominabiſ. Non referã tibi Socratẽ, Chryſippũ, Zenonẽ,& cæteros magnos quidẽ uiros,maiores quidẽ,quia in laudẽ uetuſtorũ inuidia nõ obſtat. Paulo ante Demetriũ rettuli,quẽ mihi uidetur rerũ natura,noſtris tuliſſe tpibus, ut oſtenderet nec illũ a nobis corrumpi,nec nos ab illo corripi poſſe. Virũ exactæ licet neget ipſe) ſapientiæ,firmæq; in his quæ ꝓpoſuit conſtantiæ. Eloquẽtiæ quoq; eius,quæ res fortiſſimas deceat, nõ concinnatæ,nec in uerba ſollicitæ,ſed ingenti animo prout impetus tulit res ſuas ꝓſequentis. Huic nõ dubito quin ꝓuidentia,& talem uitã,& talẽ dicendi facultatẽ dederit,ne aut exemplũ ſæculo noſtro,aut conuitiũ deeſſet.

Demetrio ſi res noſtras aliquis deorũ poſſidendas uelit tradere ſub lege certa, ne liceat donare,affirmauerim repudiaturũ dicturũq;. Ego ỽo me ad iſtud inextricabile pondus nõ alligo,nec in aliã fecem rerum hunc expeditũ hominẽ demitto. Quid ad me defers populoꝝ omniũ mala,quæ nec daturus quidem acciperẽ,quoniã multa uideo,quæ me donare nõ deceat. Nolo ſub cõſpectu meo ponere,quæ gentiũ oculos,Regumq; præſtringunt. Nolo intueri precia ſanguinis animarũq; ueſtrarũ. Prima mihi luxuriæ ſpolia propone,ſiue illa uis ꝑ ordinem pandere,ſiue(ut eſt melius) in unum aceruũ dare. Video elaboratã ſcrupuloſa diſtinctione teſtudinẽ, & fœdiſſimorũ pigerrimorũq; animaliũ teſtas, ingentibus precijs emptas, in quibus ipſa illa quæ placet uarietas ſubditis medicamẽtis,in ſimilitudinẽ ueri coloraſ. Video iſtic menſas,& eſtimatũ lignum ſenatoris cenſu, eo precioſius, quo illud in plures nodos arboris infelicitas torſit. Video iſtic cryſtallina,quorũ accendit fragilitas precium. Omniũ enim rerum uoluptas apud imperitos,ipſo quo fugare debet periculo,creſcit. Video murrhina pocula,parũ ſcilicet luxuria magno fuerit,niſi nomina capacibus gemmis inter ſe ꝓnunciaret. Video uniones,nõ ſingulos ſingulis auribus cõparatos, iam enim exercitatæ aũres oneri ferendo ſunt. Iungũtur inter ſe,& inſuꝑ alij binis ſupponũtur. Non ſatis muliebris inſania uiros ſubiecerat,niſi bina ac terna patrimonia,auribus ſingulis pependiſſent. Video ſericas ueſtes,ſi ueſtes uocandæ ſunt, in qbus nihil eſt, quo defendi aut mẽbra,aut corpus,aut deniq; pudor poſſit. Quibus ſumptis,mulier parum liquido nudam ſe non eſſe iurabit, Hæc ingenti ſumma ab ignotis etiam ad commercium gentibus acerſuntur, ut matronæ noſtræ, ne adulteris quidem plus ſui in cubiculo quam in publico oſtendant.

Quid agis auaritia,quod rerũ charitate aurum tuũ uictum eſt? Omnia iſta quæ rettuli in maiore honore precioq; ſunt. Nũc uolo tuas opes recognoſcere. Laminas utriuſq; materiæ,ad quas cupiditas noſtra caligat. At mehercule terra quæ quicquid utile futurum nobis erat protulit,iſta defodit,& merſit,& ut noxijs rebus ac malo gentiũ in medium prodituris, toto pondere incubuit. Video ferrũ ex hiſdem tenebris eſſe prolatũ, quibus aurum & argentũ,ne aut inſtrumẽtũ in cædes mutuas deeſſet,aut preciũ. Et tamen ad hoc iſta aliquã materiã habent,eſt in quo errorẽ oculoꝝ animus ſubſequi poſſit. Video iſtic diplomata,& ſyngraphas,& cautiones uacua habendi ſimulachra, umbra quædam auaritiæ laborantis, ꝑ quæ decipiant animũ & inanium opinione gaudentem. Quid enim iſta ſunt? Quid fœnus,& kalendariũ,& uſura? niſi humanæ cupiditatis extra naturã quæſita nomina? Poſſum de rerũ natura queri,quod aurum argentũ nõ interius abſconderit,qđ nõ illis maius ꝙ quod detrahi poſſet,pondus iniecerit. Quid ſunt iſtæ tabulæ,quid cõputationes,& uenale tempus, & ſanguinolentæ centeſimæ? uoluntaria mala ex conſtitutione noſtra pendentia,in quibus nihil eſt,quod ſubijci oculis,qđ teneri manu poſſit,inanis auaritiæ ſomnia. O miſerũ ſi quẽ delectat ſui patrimonij liber magnus,& uaſta ſpacia terrarũ colenda ꝑ uicos,& immenſi greges pecorũ ꝑ prouincias ac regna paſcendi,& familia bellicoſis nationibus maior,& ædificia priuata laxitatem urbium magnarũ uincentia. Cum bene iſta per quæ diuitias ſuas diſponit ac fudit circumſpexerit, ſuperbumq; ſe fecerit, ſi quicquid habet, ei quod cupit comparet,pauper eſt. Dimitte me illis diuitijs redde. Ego regnum ſapientiæ noui magnum,ſecurum. Ego ſic omnia habeo,ut omniũ ſint.

Itaq; cũ Cæſar illi ducẽta talenta donaret,ridens reiecit,ne dignã quidẽ ſũmã iudicans,qua nõ accepta gl'iareſ, Dij deæq; ꝙ pauxillo illũ animũ,aut honorare uoluit aut corrumpere.

aut corrumpere. Reddendũ egregio uiro testimoniũ est. Ingentem rem ab illo dici audiui, cũ miraretur dementiã eius, quod se putasset tanti posse mutari. Si tentare, inquit, me constituerat, toto illi fui experiendus imperio.

Amicorum omnia communia.

SApienti ergo donari aliquid potest, etiã si sapientis omnia sunt. Aeque nihil prohibet, cũ omnia amicis dicamus esse cõmunia, aliquid amico donari. Non enim mihi sic cũ amico cõmunia omnia sunt, quomodo cum socio, ut pars mea nõ sit pars illius, sed quõ patri matriq; cõmunes liberi sunt, quibus cũ duo sint, non singuli singulos habent, sed singuli binos. Primũ omniũ iam efficiam, ut quisqs est iste, qui me in societatẽ uocat, sciat se nihil mecum habere cõmune. Quare? quia hoc consortiũ solũ inter sapientes est, inter quos amicitia est. Cæteri non magis amici sunt, q̃ socij. Deinde pluribus modis cõmunia sunt. Equestria omnium æquitum romanorũ sunt. In illis tantum locus meus fit proprius, quẽ occupaui. Hoc sicui cessi, q̃uis illi cõmuni recesserim, tamen aliquid dedisse uideor. Quædam quorundã sub certa conditione sunt. Habeo in equestribus locum, ut nõ uendam, non ut locem, non ut habitem, in hoc tantũ ut spectem. Præterea non mentiar, si dicam me habere in equestri locum, sed cum in theatrum ueni, si plena sunt equestria, & iure habeo locum illic, qui sedere mihi liberum non habeo, quia ab his cum quibus ius mihi loci cõmune est, occupatus est. Idem inter amicos puta fieri. Quicquid habet amicus cõmune est nobis, sed illius proprium est, qui tenet. Vti hoc nolente non possum. Derides me, inquis? Si quod amici est, meũ est, liceat mihi uendere? non licet. Nam nec equestria, & tamen cõmunia tibi cum cæteris equestribus sunt. Non est argumentũ ideo aliquid tuum non esse, quia uendere non potes, quia consumere, quia mutare in deterius aut melius non potes. Tuum eñ est etiã quod sub lege certa tuũ est. Accepi, sed certe non minus habes.

NEc te traham longius, beneficiũ datur, possunt esse maiora & plura in quæ si ea beniuolentia effundat, & sic sibi indulgeat, queadmodũ amantes solent, quorum plura oscula, & cõplexus arctiores non augent amorẽ, sed exercent. Hæc quoq; quæ uenit quæstio profligata est in prioribus. Itaq; breuiter perstringetur. Possunt enim in hac quæ data sunt alijs argumẽta transferri. Quæritur an qui omnia fecit, ut beneficium redderet, reddiderit. Vt nescias, inquit, illum nõ reddidisse, omnia fecit, ut redderet. Apparet ergo non esse id factum, cuius faciendi occasionẽ non habuit, & creditori suo pecuniã non soluit his, qui ut solueret ubiq; quæsiuit, nec inuenit. Quædam eius conditionis sunt, ut effectum præstare debeant. Quibusdã pro effectu est oia attentasse, ut efficerent. Si omnia fecit ut sanaret, peregit medicus partes suas. Etiã damnato reo oratori constat eloquentiæ studium, & officiũ, si omni arte usus est. Laus imperatori etiã uicto, & duci reddit, Si & prudentia & industria, & fortitudo muneribus suis functa est. Omnia fecit, ut beneficiũ redderet, Obstitit illi felicitas tua. Nihil incidit durius, quo ueram amicitiã experiretur, locupleti donare non potuit sano assidere, felici succurrere. Gratiam rettulit etiam, si tu beneficiũ non recepisti. Præterea huic intentus semper, & huius rei tempus operiens, qui in hoc multum curæ, multũ sedulitatis impendit, plus laborauit, q̃ cui cito referre gratiam contigit.

DEbitoris exemplũ dissimile est, cui parum est pecuniã quæsisse, nisi soluit. Illic enim stat acerbus super caput creditor, qui nullum diem gratis occidere patiatur. Hic benignissimus, qui tecum cursantem & solicitum atq; anxium uiderit dicat. Mitte hanc de pectore curã. Desine tibi molestus instare. Omnia a te habeo. Iniuriam mihi facis, si me quicq; amplius desiderare iudicas. Plenissime ad me peruenit animus tuus. Dic, inquit, mihi reddidisse beneficium diceres illum, si gratiam rettulisset? Eodem ergo loco est, qui reddidit, & qui non reddidit. Contra illud pone, si oblitus esset beneficij, si nec tentasset quidem gratus esse, negares illum gratiam rettulisse? At hic diebus noctibusq; se lassabit, & omnibus alijs renunciabit officijs, huic uni iminens, & operatus, ne quo se fugeret occasio. Eodẽ ergo loco erunt, ille q curam referendæ gratiæ abiecit, & hic q nunq̃ ab illa recessit? Iniquus es si rem a me exigis, cũ uideas animũ nõ defuisse. Ad summã, puta cũ capt⁹ esses, me pecuniã mutuã, reb⁹ meis in securitatẽ creditoris

securitatem creditoris oppositis nauigasse hyeme tam sæua, per infesta latrocinijs littora, emensum quicquid periculi afferre potest etiam pacatum mare, peragratis omnibus solitudinibus, cum quos nemo nõ fugiebat, ego quærerẽ tandem ad piratas perueni, & iam te alius redemerat, negabis me gratiam retulisse? etiam si in illa nauigatione pecuniã, quam saluti tuæ contraxeram, naufragus perdidi, etiam ubi in uincula quæ detrahere tibi uolui, ipse incidi, negabis me retulisse gratiã? At Mehercule Athenienses, Armodium & Aristogitonẽ tyrãnicidas uocant, & Mutij manus in hostilia ara relicta instar occisi Porsennæ fuit. Et semper cõtra fortunam luctata uirtus etiam citra effectũ ꝓpositi opis enituit. Plus præstitit, q̃ fugiẽtes occasiões secutus est, & alia atq; alia captauit, ꝑ quæ referre gratiã posset, q̃ is quẽ sine ullo sudore, gratũ primo fecit occasio.

Duas, inquit, res ille tibi præstitit? Voluntatem & rem. Tu quoq; illi duas debes. Merito istud diceres ei, qui tibi reddidit uoluntatẽ ociosam. Huic uere debes, & qui uult, & qui conatur, & nihil intentatum reliquit, sed nõ potes dicere, utrũq; enim præstat, quantum in se est. Deinde non semper numero numerus æquandus est. Aliquando una res pro duabus ualet. Itaq; in locum rei succedit tam propensa uoluntas & cupida reddendi. Quid si animus sine re ad referendam gratiam non ualet, nemo aduersus Deos gratus est, in quos uoluntas sola confertur. Dijs, inquit, nihil aliud præstare possumus. Sed si huic quoq;, cui referre gratiam debeo, nil aliud præstare possum, quid est quare in eo aduersus hominem gratus sim, quo nihil amplius in Deos confero?

Bion quid sentit quæris, & uis signare responsum. Hic beneficium recepisse se iudicet, ille se sciat non reddidisse. Hic illum dimittat, ille se teneat. Hic dicat, non habeo, ille respondeat, habeo. In omni quæstione propositum sit nobis bonum publicum. Præcludendæ sunt excusationes ingratis, ad quos refugere non possit, & sub quibus inficiationem suam gerere. Omnia feci. Fac etiam nũc. Quid tu tam imprudentes iudicas maiores nostros fuisse, ut non intelligerent iniquissimum esse eodem loco eum, qui pecuniam quã a creditore acceperat, libidine, aut alea absumpsit, & eum qui incendio, aut latrocinio, aut aliquo casu tristiore, aliena cum suis perdidit? Nullam excusationem receperunt, ut homines scirẽt fidem utiq; præstandã. Satius enim erat a paucis etiam iustam excusationẽ non accipi, q̃ ab omnibus aliquam tẽtari. Omnia fecisti ut redderes. Hoc illi satis, tibi parum. Nam quemadmodũ ille, qui enixam & sedulam operam transire pro irrita patitur, cui gratia referatur, indignus est. Ita tu ingratus es, nisi ei qui uoluntatem bonam in solutum accipit, eo libẽtius debes, quã dimitteris. Non rapias hoc, nec testeris. Occasiões reddendi nihilominus quæras. Redde illi, quia repetit, huic quia remittit, illi quia malus, huic quia non malus. Ideoq; nõ est, quod ad te hãc quæstionem iudices pertinere. An quod beneficiũ quis a sapiente acceperit, reddere debeat, si ille desinat esse sapiens, & in malũ uersus est. Redderes enĩ & depositum, quod a sapiente accepisses, & etiam malo redderes creditum. Quid est, cur nõ & beneficiũ? quia mutatus est ille? Quid si quid a sano accepisses? ægro nõ redderes, cũ plus semper imbecillo amico debeamus? Et hic æger est. Animo adiuuetur, ferat. Stulticia morbus est animi. Distinguendũ hoc, quo magis intelligatur existimo.

Duo sunt beneficia. Vnum, quod dare nisi sapiens sapienti non potest, hoc est absolutum & uerum beneficiũ. Alterũ uulgare, plæbeium, cuius inter nos & imperitos cõmercium est. De hoc non est dubiũ, quin illi qualiscũq; est debeam reddere, siue homicida, siue fur, siue adulter euasit. Habent scelera leges suas. Melius istos iudex, q̃ ingratus emendat. Nemo te malũ quia est, faciat. Malo beneficium proijciã, bono reddam. Huic quia debeo, illi ne debeam.

De altero beneficij genere dubitatur, quod si accipere non potui nisi sapiẽs, nec reddere quidem nisi sapienti possum. Puta enim me reddere, ille nõ potest recipere. Non est iã huius rei capax. Scientiã utendi perdidit. Quid si me remittere manco pilam iubeas. Stultum est dare alicui, quod accipere non possit, ut respondere ab ultimo incipiam. Non dabo illi, quod accipere non poterit. Reddam etiam si accipere non poterit. Obligare enim nõ possum, nisi accipientem, liberari tantũ

si reddo

si reddo possum ille uti, illo non poterit, uiderit, penes illum erit culpa, non penes me.

REddere est, inquit, accepturo tradidisse. Quid enim si cui uinũ debeas, & hoc ille infundere reticulo iubeat, aut cribro, reddidisse te dices, aut reddere uoles, quod dum redditur, inter duos perit? Reddere est id, quod debeas ei, cuius est, uolenti dare. Hoc unũ mihi præstandũ est, ut quidam debeat, quod a me accepit. Iam ulterioris est curæ. Non tutelam illi, sed fidem debeo. Multoq; satius est illum non habere, q̃ me non reddere. Et creditori statim in macellum laturo, quod accepit reddam. Etiam si mihi adulteram cui numerẽ delegauerit, soluã. Et si nummos, quos accipiet in sinum suum discinctum fundet, dabo. Reddendum enim mihi est, nõ seruandum cui reddidero, aut tuendum. Beneficij accepti, nõ redditi custodiam debeo. Dum apud me est, saluũ sit. Cæterum licet accipientis manibus effluat, dandum est reposcenti. Reddo bono, cum expediet, malo cum petet. Tale, inquit, beneficium, quale accepisti, non illi potes reddere. Accepisti enim a sapiente, stulto reddis. Non reddo illi, quale nũc potest accipere. Nec per me fit deterius, sed per illum, id quod accepi reddam. Qui si ad sapientiam redierit, reddam. Quale dum malus est reddam? quale ab illo potest accipi. Quid, inquit, si non tantum malus factus est, sed ferus, sed immanis, qualis Apollodorus, aut Phalaris? Et huic beneficium quod acceperas, reddes. Mutationem sapientis tantam, natura non patitur. Nam in pessima ab optimis lapsus, necesse est etiam in malo uestigia boni teneat. Nunq̃ intantum uirtus extinguitur, ut non certiores animo notas imprimat, q̃ ut illas eradat ulla mutatio. Feræ inter nos educatæ cum in syluas eruperũt, aliquid mãsuetudinis pristinæ retinent. Tantumq; a placidissimis absunt, quantũ a ueris feris, & nunq̃ humanã manũ passis. Nemo in summã nequitiã incidit, qui unq̃ hæsit sapientiæ. Altius infectus est, q̃ ut ex toto dilui, & transire in colorem alium possit. Deinde interrogo. utrum iste ferus sit animo tantũ, an & in perniciem publicã excurrat? Proposuisti enim mihi, aut Prohalatũ & Titanum, quorũ si naturã habet, intra muros ego isti beneficiũ suum reddam, ne quid mihi cum eo sit iuris amplius. Si uero sanguine humana non tantũ gaudet, sed pascitur, sed & supplicijs omniũ ætatum crudelitatẽ insatiabilem efficeret, nec ira, sed auiditate quadã sæuiendi furit, si in ora parentum filios iugulat, si non contentus simplici morte distorquet. Nec urit solum perituros, sed excoquit, si ars eius est cruor, & semper recenti madet. Parum est huic beneficiũ non reddere, quicquid erat, quo cohæreret, intercisa iuris humani societas abscidit, si præstitisset quidẽ mihi aliquid, sed arma patriæ meæ inferret, quicquid meruerat ꝑdidisset, & referre illi gratiam scelus haberet. Si nõ patriã meã impugnat, sed suæ grauis est, & sepositus a mea gẽte suã exagitat, abscidit nihilomin⁹ illũ tanta prauitas animi, etiã si non inimicũ inuisum mihi efficit, priorq; mihi ac potior eius officij rõ est, ꝙ hũano generi, q̃ ꝙ uni hoĩ debeo.

SEd q̃uis hoc ita sit, & ex eo tempore omnia mihi in illum bona sint libera, ex quo corrumpendo fas omne, ut nihil in eum nefas esset effecerit, illum mihi seruãdũ modũ credã. Vt si beneficiũ illi meũ, neq; uires maiores daturũ est in exitium cõmune, nec confirmaturũ quas habet. Ita autẽ erit, quod illi reddi sine pernicie publica possit, reddam. Seruabo filiũ eius infantẽ. Quid hoc beneficiũ obest, cuiq̃ eorum quos crudelitas eius lacerat? Pecunia quæ satellitẽ stipendio teneat, non subministrabo. Si marmora & uestes desyderauit, nihil oberat cuiq̃ id, quo luxuria eius instruitur. Militem & arma non suggerã, si pro magno petet munere. Artifices scœnæ, & scorta, & quæ feritatem eius emolliant, libens offeram, cui triremes & æratas nõ mitterẽ, luxurias & cubiculatas, & alia ludibria regũ in mari lasciuientiũ mittã. Et si ex toto eius sanitas desperata fuerit, eadẽ manu beneficiũ omnibus dabo, illi reddam, quanq̃ ingenijs talibus uitæ exitus remediũ est. Optimũ est obire ei, qui ad se nunq̃ rediturus est. Sed hæc rara nequitia est, & semper portenti loco habita fuit, ut hiatus terræ, & de cauernis maris initus ut eruptio. Itaq; ab illa recedamus. De his loquamur, ut de his quæ detestamur sine horrore. Huic homini malo, quẽ inuenire in quolibet foro possum, quem singuli timent, reddam beneficium, quod accepi. Non oportet mihi nequitiam eius prodesse, quod in me non est. Redeat domũ, bonus sit an malus. Qui diligenter istud excuterem, si nõ redderem, sed darem. Hic † solus fabulam poscit.

Talis locus

Pythagoricus

PYthagoricus quidam emerat a sutore phecassia, rem magnam nō præsentibus nūmis. Post aliquot dies uenit ad tabernam redditurus, & cū clausam diu pulsaret, fuit qui diceret: Quid perdis operam tuam? sutor ille quem quæris elatus combustus est, Quod nobis fortasse molestum est, qui in æternū nostros amittimus, Tibi minime, qui scis futurum, ut renascatur. locatus in pythagoricū. At philosophus noster treis aut quatuor denarios (non inuita manu) domum rettulit subinde concutiens: Deinde cum reprehendisset hanc suam nō reddendi tacitam uoluptatem, intelligens arrisisse sibi illud lucellum, redit ad eandem tabernam, & ait: Ille tibi uiuit, tu redde, quod debes, Deinde per clostriū, qua se cōmissura laxauerat, quatuor denarios in tabernā inseruit, ac misit, pœnas a se exigēs improbæ cupiditatis, ne alieno assuesceret.

QVod debes, quære cui reddas. Et si nemo posset, ipse te appella. Malus an bonus sit: Ad te non pertinet. Redde & accusa, non oblitus, quemadmodū inter nos officia diuisa sunt, illi obliuio impata est, tibi meminisse mādauimus. Errat tamē, si qs existimat cū dicimus eū qui beneficiū dedit, obliuisci oportere, excutere nos illi memoriā rei præsertim honestissimæ. Quæ præcipimus ultra modum, ut aduersum suū redeant. Cum dicimus, meminisse nō debet, hoc uolumus intelligi, prædicare nō debet, nec iactare, nec grauis esse. Quidam enim beneficiū quod dederunt, omnibus circulis narrant. Hoc sobrij loquunt̄, hoc ebrij nō cōtinēt, hoc ignotis ingerunt, hoc amicis cōmittunt: Vt hæc nimia & exprobratrix memoria subsideret, obliuisci eū qui dedit, iussimus, & plus imperando q̄ præstari poterat, silentiū suasimus.

QVotiens parum fiduciæ est in his, quibus imperes, amplius est exigendum q̄ satis est, ut præstetur quātum satis est. In hoc omnis hyperbole excedit, ut ad uerum mendacio ueniat. Itaq; ille cum dixit, qui candore niues anteirent, cursibus auras, quod non poterat fieri, dixit, ut crederetur quantum plurimū posset. Et qui dixit his immobilior scopulis, uiolentior amne. Hoc quidē se persuasurum putauit, aliquem tam immobilē esse, q̄ scopulum. Nunquā tantum sperat hyperbola, quantum audet, sed incredibilia affirmat, ut ad credibilia perueniat. Cum dicimus, qui beneficium dedit, obliuiscatur, hoc dicimus, similis sit oblito. Memoria eius nō appareat, nec incurrat. Cum dicimus beneficium repeti non oportere, nō ex toto repetitionem tollimus. Sæpe enim opus est malis exactore, etiam bonis admonitore. Quid ergo occasionem ignoranti non ostendam? necessitates illi meas nō detegam? quare nescisse se, aut mentiatur, aut doleat? Interueniat aliquādo admonitio, sed uerecunda, quæ non poscat, nec in ius uocet.

SOcrates amicis audiētibus, emissem, inquit pallium, si nummos haberem. Neminem poposcit. Omnes admonuit, a quo acciperet, ambiguus fuit. Quid ni esset? Quantulum enim erat quod Socrates accipiebat? nonne multum erat, cum meruisse, a quo Socrates acciperet? Non illos castigare mollius potuit, emissem, inquit, pallium, si nummos haberem. Post hæc quisquis properauerit, sero dat. Iam Socrati defuit. Propter acerbos exactores repetere phibemus, nō ut nūq̄ fiat, sed ut parce.

ARistippus aliquando delectatus unguento. Male, inquit, istis effœminatis eueniat, qui rem tam bellam infamauerunt. Idem dicendum est, malis istis improbis, & importunis beneficiorum suorū quadruplatoribus eueniat, qui tam bellam admonitionem inter amicos sustulerunt. Ego tamen utar hoc iure amicitiæ, & beneficiū ab eo repetā, a quo petissem alternis. Beneficij loco accepturus est, potuisse reddere. Nunquā ne quæres quidem, dicam? Eiectum littore egētem excepi, & regni demens in parte locaui. Nō est ista admonitio, immo conuitium est. Hoc est in odiū beneficia pducere. Hoc est, efficere, ut ingratū esse, aut liceat, aut iuuet. Satis abūdeq; est submissis familiaribus uerbis, memoriā reuocare. Si bene quid de te merui, Fuit aut tibi quicq̄ dulce meū, Ille inuicē dicat: Quid ni merueris? egenū littore egentem excepisti.

SEd nihil, inquit, profecimus, dissimulat, oblitus est. Quid facere debeam? quæris. rem maxime necessariam, & in qua hanc materiam cōsummari decet. Quemadmodum ingrati ferendi sint, placido animo, mansueto, magno. Nunq̄ te tam inhumanus, & immemor, & ingratus offendat, ut non tantū dedisse delectet. Nunq̄

in has uoces iniuria impellat. Vellem nō feciſſe. Beneficij tui etiā infelicitas placeat. Semper illum pœnitebit, ne nunc quidē pœnitet. Nō eſt, quod indigneris tanq̄ aliquid noui acciderit, magis mirari debes, ſi nō accidiſſet. Alium labor, alium impenſa deterret, alium periculum, alium turpis uerecundia, nedum reddit, fateatur accepiſſe. Alium ignorantia officij, alium pigricia, alium occupatio. Aſpice quemadmodū immenſæ hominū cupiditates hient ſemper & poſcant. Non miraberis ibi neminē reddere, ubi nemo ſatis accipit. Quis eſt iſtorū tam firmæ uoluntatis ac ſolidæ, ut tuto apud eum beneficia deponas? Alius libidine inſanit. Alius abdomini ſeruit. Alius lucroſus eſt, cuius ſummā nō uinces. Alius inuidia laborat. Alius cæca ambitione, & in gladios ruente. Adijce torporem mentis ac ſenium, & ocia & inquieti pectoris agitationē, tumultusq; perpetuos. Adijce æſtimationē ſui nimiam & tumorē, ob quæ cōtemnēdus eſt, inſolentē. Quid contumaciā in peruerſa nitentium? Quid leuitatē ſemper aliquo tranſilientē loquar? Huc accedat temeritas præceps, & nunq̄ fidele conſilium daturus timor, & mille errores, quibus uoluimur. Audacia timidiſſimorū, diſcordia familiariſſimorum, & publicum malum incertiſſimis fidere, faſtidire poſſeſſa, quæ conſequi poſſe ſpes non fuit.

INter affectus inquietiſſimos, rem quietiſſimā fidem quæris? Si tibi uitæ noſtræ uera imago ſuccurrerit, uideberis tibi uidere, captæ q̄; maximæ ciuitatis faciem, in qua omiſſo pudoris, rectiq; reſpectu, uires in cōſilio ſunt, uelut ſigno ad permiſcēda omnia dato. Non igni, non ferro abſtinetur. Soluta legibus ſcelera ſunt. Nec religio quidem, quæ inter arma hoſtilia ſupplices texit, ullum impedimētū eſt ruentum in prædam. Hic ex priuato, hic ex publico, hic ex prophano, hic ſacra rapit, hic effringit, hic tranſilit, hic nō contentus anguſto itinere, ipſa quibus arcetur, euertit, & in lucrum ruina uenit. Hic ſine cæde populatur, hic ſpolia cruenta manu portat. Nemo nō fert aliquid ex altero. In hac auiditate generis humani, num tu nimis fortunæ cōmunis oblitus es, q quæris inter rapiētes reuerentē? Si indignaris ingratos eſſe, Indignare luxurioſos, Indignare auaros, Indignare impudicos, Indignare ægros, deformes, ſenes pallidos. Eſt iſtud graue uitiū, eſt intolerabile, & quod diſſociet homines, quod cōcordiā, qua imbecillitas noſtra fulcitur, ſcindat ac diſſipet. Sed uſq; eo uulgare eſt, ut illud nec qui quærit qdē effugerit.

COgita tecum, an quibuſcūq; debuiſti, gratiā retuleris, an nullum unq̄ apud te perierit officiū, ante beneficiorū memoria comitetur? Videbis quæ puero data ſunt, ante adoleſcentiam elapſa, quæ in iuuenem collata ſunt, nō perduraſſe in ſenectutem. Quædam ꝑdidimus, quædam proiecimus. Quædam e conſpectu noſtro paulatim exierunt. A quibuſdam oculos auertimus. Vt excuſem tibi imbecillitatem tuam. In primis fragilis eſt memoria, & rerum turbæ nō ſufficit. Neceſſe eſt quātum recipit, emittat, & antiquiſſima recētiſſimis obruat. Sic factum eſt, ut minima apud te nutricis eſſet auctoritas, quia beneficium eius longius ætas ſequens poſuit. Sic factū eſt, ut præceptoris tibi non eſſet ulla ueneratio. Sic euenit, ut circa conſularia occupato comitia, aut ſacerdotiorū candidato, quæſturæ ſuffragator excideret, fortaſſe uitium, de quo quæreris, ſi te diligēter excuſſeris, in ſinu inuenies. Inique publico iraſceris crimini, ſtulte tuo, ut abſoluaris, ignoſce. Meliorem illum facies ferendo, utiq; peiorem exprobando. Non eſt, quod frontem eius indures, ſine, ſiquid eſt pudoris reſidui, ſeruet. Sæpe dubiam uerecundiam uox conuitiantis clarior rupit. Nemo id eſſe quod etiam uidetur, timet. Deprehenſus pudor amittitur.

PErdidi beneficiū. Nūquid quæ cōſecrauimus, perdidiſſe nos dicimus? Inter cōſecrata beneficiū eſt, etiam ſi male reſpondit, bene collocatū. Non eſt ille, qualē ſperauimus, Simus quales fuimus nos, ei diſſimiles. Damnū nō tunc factū apparuit. Ingratus nō ſine noſtro pudore protrahať. Quoniā quidē quærela amiſſi beneficij, nō bene dati ſignū eſt. Quantū poſſumus, cauſam eius apud nos agamus, fortaſſe nō potuit, fortaſſe ignorauit, fortaſſe facturus eſt. Quædā nomina bona, lentus ac ſapiēs creditor fecit, q ſuſtinuit, ac mora fouit. Idē nobis faciendū eſt. Nutriamus fidem languidam.

CRedidi beneficiū, ſtulte, non noſti detrimenti tui tēpora, perdidiſti, ſed cum dares. Nunc palam factum eſt etiā in his quæ uidentur, in perdito moderatio plurimū profuit. Vt corporū, ita animorū molliter uitia tractanda ſunt. Sæpe quod

explicauit

explicauit mora, pertinacia trahentis abruptū est. Quid opus est maledictis? quid querelis? quid insectatiōe? Quare illum liberas? quare dimittis? Si ingratus est, iam nihil debet. Quae ratio est exacerbare eum, in quem magna cōtuleris, ut ex amico dubio fiat, nō dubius inimicus? & patrocinium sibi nostra infamia quaerat? Nec deest qui dicat: Nescio quid est, quod eum, cui tantum debuit, ferre non potuit. Subest aliquid. Nemo nō superioris dignitatem quaerendo, etiam si non inquinauit, aspersit. Nec quisquam fingere contentus est leuia, cum magnitudine mendacij fidem quaerat. Asperfit.

QVanto illa melior uia, seruat illi spes amicitiae, & si reuerti ad sanitatē uelit, etiam amicitia: Vincit malos pertinax bonitas. Nec quisquam tam duri, infestique aduersus diligēda animi est, ut etiā uitiatus bonos nō amet. Quibus hoc quoque coepit debere, quod impune non soluit. Ad illa itaque cogitationes tuas flecte. Non est mihi relata gratia. Quid faciā? Quod dij omniū rerū optimi auctores, qui beneficia ignoranti dare incipiunt, ingratis perseuerant. Alius illis obijcit negligentiā nostri. Alius iniquitatē. Alius illos extra mundū suum proijcit, & ignauos, hebetesque sine luce, sine ullo opere destituit. Alius solem cui debemus, quod intra laborem quietemque tempus diuisimus, quod nō tenebris immersi cōfusionē aeternae noctis effugimus, quod annū cursu suo tēperat, & corpora alit, sata euocat, percoquit fructus, saxum aliquod, aut fortuitorū ignium globum, & quiduis potius quam deū appellat. Nihilominus tamen more optimorū parentū, qui maledictis suorū infantium arrident, nō cessant dij beneficia congerere, de beneficiorum auctore dubitātibus, sed aequali tenore bona sua per gentes, populosque distribuunt. Vnam potentiā sortiti, prodesse. Spargūt oportunis imbribus terras, maria flatu mouent, siderum cursu notant tempora, Hyemes, aestatesque interuentu lenioris spiritus molliunt, errorem labentiū animarum placidi ac propitij ferunt. Imitemur illos. Demus, etiam si multa in irritū data sint. Demus nihilominus alijs. Demus ipsis, apud quos iactura facta est. Neminē ad excitandas domos ruina deterruit. Et cum penates ignis absumpsit, fundamēta tepente adhuc harena, ponimus, & urbes haustas saepius eodē solo cōdimus. Adeo ad bonas spes pertinax animus est. Terra, marique humana opera cessarent, nisi male ruentia iterū tentare libuisset.

INgratus est: Nō mihi fecit iniuriam, sed sibi. Ego beneficio meo cum darem usus sum. Nec ideo pigrius dabo, sed diligentius. Quod in hoc perdidi, ab alijs recipiam. Sed huic ipsi beneficiū dabo iterū, & tanquam bonus agricola, cura, cultuque sterilitatem soli uincam. Perit mihi beneficiū, Iste omnibus. Nō est magni animi beneficium dare & perdere, hoc est magni animi perdere & dare.

Libri ultimi de beneficijs finis.

LVCII ANNEI SENECAE DE IRA AD NOVATVM LIBER PRIMVS.

EXegisti a me Nouate, ut scriberē quēadmodū posset ira leniri, nec immerito mihi uideris hunc praecipue affectū pertimuisse, maxime ex omnibus tetrū ac rabidū. Caeteris enim aliquid quieti, placidique inest. Hic totus cōcitatus & in impetu est, doloris, armorū, sanguinis, suppliciorū minime humana fruens cupiditate, dū alteri noceat sui negligēs, in ipsa irruens tela, & ultionis †secum multam tractare auidus. Quidā itaque in sapiētibus uiris iram dixerūt breuem insaniam, aeque enim impotēs sui est, decoris oblita, necessitudinū memor, In qd ptinax & intenta, Rationi, consilijsque praeclusa, uanis agitata causis, ad cōspectū aequi, uerique inhabilis, ruinis simillima, quae super id quod oppssere frangunt. Vt scias autē sanos, quos ira possedit, ipsum illorū habitū intuere. Nam ut furentiū certa indicia sunt, audax & minax uultus, tristis frons, torua facies, citatus gradus, inquietae manus, color uersus, crebra & uehementius acta suspiria. Ita irascentiū eadem signa sunt, flagrant, & micant oculi, multus ore toto rubor, & aestuante ab imis praecordijs sanguine, labia quatiunt, dentes comprimunt, horrent ac subriguntur capilli, spiritus coactus ac stridens, articulorū seipsos torquentiū sonus, gemitus, mugitusque, & parum explanatis uocibus sermo praeruptus, & cōplosae saepius manus, & pulsata humus pedibus, & totū concitum corpus, magnasque irae minas agens, foeda uisu & horrēda facies deprauantiū se, atque

† forte secum mulctā retractare auidus.

Vincit malos pertinax bonitas

Deorū erga humanū genus benignitas & tolerātia

Solis beneficia

imitādus bonus agricola

Furentiū & irascentiū signa.

intumeſcẽtiũ. Neſcias, utrũ magis deteſtabile uitiũ ſit, an deforme. Cætera licet abſcondere, & in abdito alere, Ira ſe ꝓfert, & in faciẽ exit, quãtoq; maior hæc eſt, efferueſcit manifeſtius. Non uides, ut omniũ animaliũ, ſimul ad nocendũ inſurrexerũt, præcurrunt notæ, ac tota corpa ſolitum quietũq; egrediant habitũ, & feritatẽ ſuã exaſperent. Spumãt apris ora, dentes acuũtur attritu, taurorũ cornua iactantur in uacuũ, & harena pulſu pedum ſpargitur, leones fremunt, inflantur irritatis colla ſerpentib⁹, rabidarũ canum triſtis aſpectus eſt. Nullũ eſt animal tam horrendũ, tam pnicioſumq; natura, ut nõ appareat in illo, ſi illud ira inuaſit nouæ feritatis acceſſio. Nec ignoro cæteros quoq; affectus uix occultari, libidinem, metumq; & audaciã, dare ſui ſigna, & poſſe prægnoſci. Neq; enim ulla uehementior intra cogitatio eſt, quæ nihil moueat in uultu. Quid ergo intereſt? qđ alij affectus apparent, hic eminet. Iam uero ſi effectus ei⁹ damnaq; intueri uelis, nulla peſtis hũano generi pluris ſtetit. Videbis cædes ac uenena, & eorũ mutuas ſordes, & urbium clades, & totarũ exitia gentiũ & principum, ſub ciuili haſta capita uenalia, & ſubiectas tectis faces, nec intra mœnia coercitos ignes, ſed ingentia ſpatia regionũ hoſtili flãma relucentia. Aſpice nobiliſſimarũ ciuitatũ fundamenta uix notabilia, has ira deiecit. Aſpice ſolitudines p multa milia ſine habitatiõe deſertas, has ira exhauſit. Aſpice tot memoriæ ꝓditos duces, mali exempla fati. Aliũ ira in cubili ſuo confodit. Aliũ intra ſacra menſæ, ira pcuſſit. Aliũ inter leges celebriſq; ſpectaculũ fori lancinauit. Aliũ filij parricidio dare ſanguinẽ iuſſit. Aliũ ſeruili manu regale aperire iugulũ. Alium in cruces mẽbra diffindere. Adhuc ſingulorũ ſupplicia narro, Quin tibi ſi libuerit, relictis in quos ira uiritim exarſit. Aſpice cæſas gladio conciones, & plæbẽ immiſſo milite contrucidatã, & in perniciẽ promiſcuã, totos populos capitis damna paſſos tanq̃ aut curam noſtrã deſerẽtibus, aut autoritatẽ contẽnentibus. Quid de gladiatorib⁹ quare populus iraſcitur & tam inique, ut iniuriã putet, qđ non libẽter pereunt, contemni ſe iudicat, & uultu, geſtu, ardore, de ſpectatore in aduerſariũ uertitur. Quod quidẽ tale nõ eſt ira, ſed quaſi ira. Sicut puerorum qui ſi ceciderũt, terrã uerberari uolunt, & ſæpe neſciunt qđ eſt, cui iraſcãtur, ſed tantũ iraſcũtur ſine cauſa & ſine iniuria, nõ tamen ſine aliqua iniuriæ ſpecie, nec ſine aliqua pœnæ cupiditate. Deludũtur itaq; imitatione plagarũ, & ſimulatis deprecantiũ lachrymis placantur, & falſa ultione falſus dolor tollitur. Iraſcimur, inquit, ſæpe nõ illis qui læſerunt, ſed his qui læſuri ſunt. Vt ſcias iram non tantũ ex iniuria naſci, uerũ etiã iraſci nos læſuris, ſed ipſa cogitatione nos lædunt, & iniuriã qui facturus eſt, iam facit. Vt ſcias, inquit, nõ eſſe irã pœnæ cupiditatẽ, Infirmiſſimi ſæpe potentiſſimis iraſcũtur, nec pœnã concupiſcunt, quã non ſperant. Primũ diximus cupiditatẽ eſſe pœnæ exigendæ nõ facultatẽ. Concupiſcunt aũt hoĩes, & quæ nõ poſſunt. Deinde nemo tam humilis eſt qui pœnã uel ſũmi hominis ſperare nõ poſſit. Ad nocendũ potentes ſumus. Ariſtotelis finitio non multũ a

Ira. noſtra abeſt. Ait eñ, Iram eſſe cupiditatẽ doloris reponẽdi, qđ inter noſtrã & hanc finitionẽ interſit exequi longũ eſt, contra utrãq; dicitur, feras iraſci, nec iniuria irritatas, nec pœnæ dolorisue alieni cauſa. Nam etiã ſi hoc efficiunt, nõ hoc petunt. Sed dicendũ eſt feras ira carere, & oĩa præter hoiem, nam cũ ſit inimica rationi, nuſq̃ tamẽ naſcitur, niſi ubi rõni locus eſt. Impetus habẽt feræ, rabiem, feritatẽ, incurſum. Iram quidẽ non magis q̃ luxuriã, uel iniuriã, & in quaſdã uoluptates intẽperantiores hoĩes ſunt. Non eſt qđ credas illi qui dicit. Non aper iraſci meminit, nõ fidere curſu Cerua, nec armentis incurrere fortibus urſi. Iraſci dicit incitari impingi. Iraſci quidẽ nõ magis ſciũt, q̃ ignoſcere. Multa animalia hũanis affectibus carent, habent aũt ſimiles illis quoſdã impulſus, alioquin ſi amor in illis eſſet, & odiũ eſſet. Si amicitia, & ſimultas, ſi diſſenſio & cõcordia. Quorũ aliqua in illis quoq; extant ueſtigia. Cæterũ humanorũ pectorũ ꝓpria bona malaq; ſunt, nulli niſi homini cõceſſa prudentia eſt, ꝓuidentia, diligentia, cognitio, nec tantũ uirtutib⁹ hũanis animalia, ſed etiã uitijs ꝓhibita ſint, tota illorũ ut extra, ita intra forma humanæ diſſimilis eſt. Regimẽ eſt illud & principale aliter dicũt, ut uox eſt quidẽ, ſed nõ explanabilis & perturbata, & inefficax, ut lingua, ſed deuincta, nec in motus uarios ſoluta, ita ipm principale, parũ ſubtile, parũ exactum caput. Ergo uiſus ſpecieſq; rerũ quibus ad impetus euocetur ſed turbidas & confuſas. Ex eo ꝓcurſus illarũ tumultuſq; uehæmentes ſunt. Metus autẽ ſollicitudineſq; & triſticia & ira nõ ſunt, ſed his quædã ſimilia. Ideo cito cadũt & mutant in cõtrariũ, & cum acerrime ſæuierũt expauerũtq; paſcunt, & ex fremitu decurſuq; ueſano

ſtatim quies

statim quies soporq; sequitur. Quid esset ira, satis explicatū est, Quo distet ab iracundia apparet, quo ebrius ab ebrioso, & timens a timido. Iratus potest nō esse iracundus: Iracūdus nō potest aliquando iratus non esse. Cætera quæ pluribus apud Græcos nominibus in species, iram distinguūt, quia apud nos uocabula sua nō habent, præteribo etiā si amarū nos, acerbūq; dicimus, nec minus stomachosum, rabiosum, clamosum, difficile, asperū, quæ omnia irarū differentiæ sunt. Inter has morosum ponas, licet delicatū iracundiæ genus. Quædam enim sunt iræ, quæ intra clamorem cōcidant. Quædā nō minus pertinaces, ꝙ frequentes. Quædam sæue manent, uerbis partiores. Quædā in uerborum dictorūq; amaritudine effusæ. Quædam ultra querelas & auersationes nō exeunt. Quædam altæ, grauesq; sunt, & introrsus uersæ. Mille aliæ species sunt mali multiplicis. Quid esset ira, quæsitum est. An in ullum aliud animal ꝙ in hominem caderet, quo ab iracundia distaret, & quæ eius species essent. Nunc quæramus, an ira secundū naturā sit? & an utilis; atq; ex aliqua parte retinenda? An secundū naturā sit. Manifestum erit, si hominē inspexerimus, quo quid est mitius, dū in recto animi habitu est? Quid autē ira crudelius est? †homine quid amātius? quid irato infestius? Homo in adiutorium mutuū generatus est: Ira in exitium. Ille cōgregari uult, illa discedere, hic prodesse, illa nocere, hic etiā ignotis succurrere, illa etiā clarissimos petere, hic aliorū incōmodis uel impēdere se paratus est. Ira in periculum dūmodo secū deducat aliū parata descendere. Quis ergo magis naturā rerū ignorat, ꝙ qui optimo eius operi & cōmendatissimo, hoc ferū ac pernitiosum uitiū assignat? Ira, ut diximus, auida pœnæ est, cuius cupidinē inesse pacatissimo hominis pectori minime secūdū eius naturā est. Beneficijs autē humana uita cōstat & cōcordia, nec terrore, sed mutuo amore in †fructū auxiliūq; cōmune cōstringit. Quid ergo nō aliquādo castigatio necessaria est? Quid ni?, sed hæc sincera cū ratione. Nō enim nocet, sed medetur specie nocendi, quemadmodū quædam hastilia detorta, ut corrigamus, adurimus, & adactis cuneis nō ut frangamus, sed ut explicemus, elidimus, sic ingenia uitio praua dolore corporis, animiq; corrigimus. Nempe medicus primo in leuibus uitijs tētat, nō multum ex quotidiana cōsuetudine inflectere, & cibis, potionibus, exercitationibus ordinē ponere, ac ualetudinē tantū mutata uitæ dispositione firmare, proximū est, ut modus ꝓficiat, si modus & ordo nō proficit, subducit aliqua & circumcidit, si non adhuc quidē respondet, intercidit cibis, & abstinentia corpus exonerat, si frustra molliora cesserunt, ferit uenam, membrisq;, si adhærentia nocēt, & morbum diffundunt, manus affert. Nec ulla dura uidetur curatio, cuius est salutaris effectus. Ira legum præsidem, ciuitatisq; rectorem decet, ꝙdiu potest uerbis & mollibus his ingenia curare, ut facienda suadeat, cupiditatēq; honesti & æqui conciliet animis, faciatq; uitiorum odium, preciū uirtutis, transeat deinde ad tristiorem orationē, qua moneat adhuc & exprobret, nouissime ad pœnas; & has adhuc leues, & reuocabiles decurrat. Vltima supplicia sceleribus ultimis ponat, ut nemo pereat, nisi quenq; perire etiā pereuntis intersit. Hoc uno medentibus erit dissimilis, quod illi quibus uitam non potuerunt largiri, facilem exitum præstant, hic damnatus cum dedecore & traductiōe uitam exigit. Non quia delectetur illius pœna. (Procul est enim a sapiente tam inhumana feritas,) sed ut documentū omniū sit, & qui alicui noluerunt prodesse, morte certe eorum respublica utatur. Non est ergo natura hominis pœnæ appetens. Ideo nec ira quidē secundū naturam hominis, quæ pœnæ appetens est. Et Platonis argumētū afferam, quid enim prodest alienis uti, ex parte qua nostra sunt. Vir bonus, inquit, nō lædit, pœna lædit, bono ergo pœna nō cōuenit, ob hoc nec ira, quia pœna iræ conuenit. Si uir bonus pœna nō gaudet, nō gaudebit, ne in eo quidē affectu, cui pœna uoluptati est, ergo nō est naturalis ira. Nunqd ꝙuis nō sit naturalis ira assumēda est? quia utilis sæpe fuit. Extollit animos & incitat, nec quicꝙ sine illa magnificū in bello fortitudo gerit, nisi hinc flāma subdita est, & hinc stimulus peragitauit, misitq; in pericula audaces. Optimū itaq; quidē putāt tēperare iram, nō tollere, eoq; detracto quod exundat, ad salutarē modū cogere. Id uero retinere, sine quo languebit actio & uis ac uigor animi resoluetur. Primū facilius est excludere pernitiosa ꝙ regere, & nō admittere, ꝙ admissa moderari. Nam cū se in possessione posuerūt, potētiora rectore sunt, nec recidi se minuine patiunt. Deinde ratio ipsa, cui fræni tradūtur, tamdiu potēs est, ꝙdiu

† quid homiē amico amantius.

† Al. fœdus.

deducta eſt ab effectibus. Si miſcuit ſe illis & inquinauit, nõ poteſt continere, quos ſubmouere potuiſſet. Cõmota eñ ſemel & excuſſa mens, ei ſeruit quo impellitur, Quardã rerum initia in noſtra poteſtate ſunt, ulteriora nos ſua ui rapiũt, nec regreſſum relinquũt, ut in præceps datis corporibus nullum ſui arbitrium eſt, nec reſiſtere morariue deiecta potuerunt, ſed conſiliũ omne & pœnitentiã irreuocabilis præcipitatio abſcidit, & non licet eo nõ peruenire, quo non ire licuiſſet, Ita animus ſi in iram, amorẽ, alioſq́ ſe ꝓiecit affectus, non ꝑmittitur reprimere impetum, rapiat illum oportet, & ad imum agat ſuũ pondus, etiam uitiorũ natura procliuis. Optimũ eſt primum irritamentũ iræ protinus ſpernere, ipſiſq́ repugnare ſenſibus, & dare operã ne incidamus in iram, nam ſi cœperit ferre tranſuerſos, difficilis ad ſalutem recurſus eſt. Quoniã nihil rationis eſt, ubi ſemel affectus eſt inductus, iuſq́ illi aliquod uoluntate noſtra datum eſt. Faciet de cætero quantũ uolet, non quantũ permiſeris. In cõfinibus hoſtis arcendus eſt. Nam cũ intrauit, & portis ſe intulit, modũ a captiuis non accipit. Neq́ enim ſepoſitus eſt animus, & extrinſecus ſpeculatur affectus, ut illos nõ patiatur ultra ꝙ oportet procedere, ſed etiã affectum ipſe imitatur. Ideoq́ nõ poteſt utilem illam uim & ſalutarẽ ꝑditam iam infirmatamq́ reuocari nõ enim, ut dixi, ſeparatas iſta ſedes ſuas diductaſq́ habet, ſed affectus, & ratio peiuſq́ in melius mutatio animi eſt, quomodo ergo ratio occupata & oppreſſa uitijs reſurget, quæ iræ ceſſit? Aut quẽadmodum a confuſione ſe liberabit, in qua peiorũ mixtura præualuit? Sed quidã, inquit, in ira ſe continent. Vtrum ergo ira nihil ut faciant eorum quæ ira dictat, an aliquid? Si nihil faciunt, apparet nõ eſſe ad actiones rerum neceſſariã iram, quã nos quaſi fortius aliquid rõne haberet, aduocabatis. Deniq́ interrogo ualentior eſt ꝙ ratio, an infirmior? Si ualentior, quõ illi modũ ratio poterit imponere? Cum parere niſi imbecilliora nõ ſoleant. Si infirmior eſt, ſine hac ꝑ ſe ad rerum effectus ſufficit ratio, nec deſiderat imbecillioris auxilium. At irati quidã conſtant ſibi & ſe continent. Quõ cum iam ira euaneſcit, & ſua ſponte decedit, Non cũ in ipſo feruore eſt, tunc eñ potentior eſt. Quid ergo? nõ aliquãdo in ira quoq́ & dimittunt incolumes intactoſq́ quos oderũt? Et a nocendo abſtinẽt? faciunt. Quõ, cum affectus, repercuſſit affectũ, aut metus, aut cupiditas aliquid imperauit, nõ rationis beneficio quieuit, ſed affectuum infida & mala pace. Deniq́ nihil habet utile, nec acuit animũ ad res bellicas. Nunꝙ eñ uirtus uitio adiuuãda eſt, ſe cõtenta. Quotiens impetui eſt locus, nõ iraſcit̃, ſed exurgit, & inquantũ putauit opus eſſe concitatur, remittiturq́, nõ aliter ꝙ quæ tormentis exprimuntur tela. In poteſtate mittentis ſunt, inquantũ torqueant̃. Ira, inquit, Ariſtoteles neceſſaria eſt, nec quicꝙ ſine illa expugnari põt, niſi illa impleat animũ, & ſpiritũ accendat. Vtendũ autẽ illa eſt, nõ ut duce, ſed ut milite, qđ eſt falſum. Nam ſi exaudit rõnem qua ſequit̃, qua ducitur, iam nõ eſt ira, cui propriũ eſt cõtumacia. Si uero repugnat, & nõ ubi iuſſa eſt qeſcit, ſed libidine ferociaq́ ꝓuehitur, tam inutilis animi miniſter eſt, ꝙ miles, q ſignũ receptui negligit. Itaq́ ſi modũ adhiberi ſibi patitur, alio noie appellanda eſt. Deſinit ira eſſe, quam effrænatã indomitãq́ intelligo, ſi nõ patitur ꝑnicioſa eſt, nec inter auxilia numeranda, Ita aut ira nõ eſt, aut inutilis eſt, nam ſiquis pœnam exigit, non ipſius pœnæ auidus, ſed quia oportet, non eſt annumerãdus iratis. Hic erit utilis miles qui ſcit parere cõſilio. Affectus quidẽ tam mali miniſtri ꝙ duces ſunt. Ideo nunꝙ aſſumet ratio in adiutoriũ improuidos & uiolentos impetus, apud quos nihil ipſa auctoritatis habeat quos nunꝙ cõprimere poſſit, niſi pares illis ſimileſq́ oppoſuerit. Vt iræ metum, inertiæ iram, timori cupiditatẽ. Abſit hoc a uirtute malũ, ut unꝙ ratio ad uitia cõfugiat. Non poteſt hic animus fidele ociũ capere, quatiat̃ neceſſe eſt, fluctueturq́ q malis ſuis tutus eſt, q fortis eſſe niſi iraſcit̃ nõ poteſt, induſtrius niſi cupit, quietus niſi timet. In tyrannide illi uiuendũ eſt, in alicuius affectus uenienti ſeruitutẽ. Non pudet uirtutes in clientelã uitiorũ demittere. Deinde deſinit quicꝙ ratio poſſe, ſi nihil põt ſine affectu, & incipit par illi ſimiliſq́ eſſe. Quid eñ intereſt ſi æque affectus incõſulta res eſt ſine rõne, ꝙ ratio ſine affectu inefficax? par utrũq́ eſt, ubi eſſe alterũ ſine altero nõ põt. Quis aũt ſuſtineat affectũ exæquari rõni? ita, inquit, utilis affectus eſt, ſi modicꝰ eſt, imo ſi natura utilis eſt, ſed ſi patiẽs imperij rõniſq́ eſt, hoc dũtaxat moderatione cõſequat̃, ut quo minor fuerit minus noceat. Ergo modicus affectus nihil aliud ꝙ malũ modicũ eſt. Sed aduerſus hoſtes, inquit,

Aſt. ſeminibus.

Aliſproditũ

Contra Ariſtotelem.

obstandũ principiis iuxta illud Davidicũ beatus q tenebit & allidet paruulos suos ad petrã

stes,inquit,necessaria est ira. Nusq̃ minus,ubi nō effusos esse oportet impetus, sed temperatos & obediētes. Quid em̄ est aliud qd Barbaros tanto robustiores,tanto patientiores laborū cōminuat,nisi ira infestissima sibi? Gladiatores quoq; ars tuetur, Ira denudat, deinde qd opus est ira? cū idem pficiat ratio? An tu putas uenatorē irasci feris? an q uenientes excipit,& effugientes psequitur? & oīa illa sine ira facit ratio. Quid Cimbrorū,Theutonicorū tot milia supfusa alpibus ira sustulit,ut tantæ cladis noticiā ad suos nō nuncius sed fama ptulerit,nisi q̃ erat illis ira p uirtute,quæ ut aliquando ptulit strauitq; oīa, Ira sæpius sibi exitio est. Germanis qd est animosius? quid ad incursum acrius? qd armorū cupidius? quibus innascunt̃ innutriuntur q;, quorū una illis cura est, in alia negligētibus. Quid induratius ad omnē patientiā, ut quibus magna ex parte nō tegumenta corporū prouisa sunt, nō suffragia aduersus ppetem cæli rigorē. Hos tamen Hispani Gallicq; & Asiæ, Syriæq; molles bello uiri,antecq̃ legio uisatur cedunt, ob nullā rem aliam opportunos, q̃ ob iracundiā. Agedum illis corporib⁹, illis animis delitias, luxū opes, ignorantibus, da rationē, da disciplinā, Vt nihil amplius dicam, necesse erit nobis certe mores romanos repetere. Quo alio Fabius affectu imperij uires recreauit, q̃ quod cunctari & trahere & morari sciuit, quæ oīa irati nesciunt? Perierat imperiū, qd tunc in extremo stabat, si Fabius tātū ausus esset, quantū ira suadebat. Habuit in cōsilio fortunā publicā, & extimatis uiribus, ex quibus iā perire nihil sine uniuerso poterat, dolorē, ultionēq; seposuit in unā utilitatē, & occasioni intētus, irā ante uicit, q̃ Hānibalē. Quid Scipio, nōne relicto Hannibale, punico exercitu, oībusq; qbus irascendū erat, bellū in Affricā trāstulit, tā lentus, ut opiniōnē luxuriæ, segniciēq; malignis daret? Quid alter Scipio? nō circa Numantiā multū diuq; sedit, & hunc suū publicūq; dolorē æquo aīo tulit? diutius Numantiā q̃ Carthaginē uinci, q̃ dū circūuallat & includit hostem, eo cōpulit, ut ferro ipsi suo caderēt. Nō est itaq; utilis, nec in prælijs quidē aut in bellis ira. In temeritatē em̄ prona est, & pericula dū inferre uult, non cauet. Illa certissima est uirtus, quæ se diu multūq; circūspexit & rexit, & ex lento ac destinato prouexit. Quid ergo? uir bonus nō irascit̃, inquit, si cædi patrē suū uiderit, si rapi matrē? nō irascet̃, sed uindicabit, sed tuebit̃. Quid aūt times, ne parū illi magnus stimulus etiā sine ira pietas sit? Aut dic eodē modo, Quid ergo cū uiderit secari patrē suū, filiūue, uir bonus non flebit? nec liquet̃ animo? quæ accidere fœminis uidemus, quotiens illas leuis periculi suspitio pculit? Officia sua uir bonus exequit̃ inconfusus, intrepidus, & sic bono uiro digna faciet, ut nihil faciat uiro indignū, pater cædetur, defendam, cæsus est, exequar quia oportet, nō quia dolet. Cum hoc dicis Theophraste, quæris inuidiam præceptis fortioribus, & relicto iudice, ad coronā uenis, quia unusquisq; in eiusmodi suorum casu irascitur, putas iudicaturos homines id fieri debere, quod faciunt. Fere enim iustum quisq; affectum iudicat, quem agnoscit. Irascuntur boni uiri pro suorum iniurijs, sed idem faciunt, si calida nō bene præbetur. Si uitrum fractum est, si calceus luto sparsus est. Non pietas illam iram, sed infirmitas mouet, sicut pueri, qui tam parentibus amissis flebunt, q̃ nucibus. Irasci pro suis non est pij animi, sed infirmi. Illud pulchrum dignumq; parentibus, liberis amicis, ciuibus prodire defensorem, ipso officio ducente, uolentem, iudicantem, prouidentē, nō impulsum & rapidum. Nullus enim affectus uindicandi cupidior est, q̃ ira, & ob idipsum ad uindicandum inhabilis, prærabidus & amens, & omnis fere cupiditas ipsa sibi in id, in quo properat, opponitur. Itaq; nec in pace, nec in bello nunquā bona fuit. Pacem enim similem belli efficit. In armis uero obliuiscitur mortem esse cōmunem, uenitq; in alienā potestatem, dum in sua non est, deinde non ideo uitia in usum recipienda sunt, quia aliquando aliquid boni effecerunt. Nam & febres quædam genera ualetudinis leuant, nec ideo non ex toto illis caruisse melius est. Abominandum remedij genus est sanitatem debere morbo, simili modo ira etiam si aliquando ut uenenum, & præcipitatio, & naufragium, ex inopinato profuit, non ideo salutaris iudicanda est, sæpe enim saluti fuere pestifera, deinde quæ habenda sunt, quo maiora eo meliora & optabiliora sunt, si iusticia bonum est, nemo dicet meliorem futuram, si quid detractum ex ea fuerit, si fortitudo bonū est, nemo illam desyderabit ex aliqua parte diminui. Ergo & ira quo maior, hoc melior. Quis enim ullius boni accessionem recusauerit? Atqui augeri illam inutile est, ergo & esse. Non est bo

Germani animosi.

Fabius cunctator.

Scipio Affricanus.

Honeste honesta.

num,quod incremento malum ſit. Vtilis,inquit,ira eſt,quia pugnatiores facit. Iſto modo & ebrietas. Facit enim proteruos & audaces,multiq; meliores ad ferrum fuere male ſobrij. Iſto modo dic & freneſim,atq; inſaniam uiribus neceſſariam, quia ſæpe ualidiorē furor reddit. Quid? nō aliquotiens metus ex pauido fecit audacem? & mortis timor etiam inertiſſimos excitauit in prælium? Sed ira,ebrietas,timor,aliaq; eiuſmodi fœda & caduca irritamenta ſunt, nec uirtutem inſtruunt,quæ nihil uitijs eget, ſed ſegnem aliquando animum & ignauum paululum alleuant. Nemo iraſcendo fit fortior,niſi qui fortis ſine ira non fuiſſet. Ita in adiutorium uirtutis non uenit, ſed in uicem. Quid? quod ſi bonum eſſet ira,perfectiſſimū quęq; ſequeretur. Atqui iracūdiſſimi infantes, ſenesq; & ægri ſunt, & inualidū om̄e natura eſt querelum. Non poteſt, inquit fieri Theophraſtus, ut bonus uir nō iraſcatur malis. Iſto modo quo melior quiſq;, hoc iracundior erit. Vide ne ecōtra placidior,ſolutusq; affectibus,& cui nemo odio ſit, Peccātes uero quid habet cur oderit,cū error illos in huiuſmodi delicta cōpellat? Nō eſt autē prudentis errantes odiſſe,alioquin ipſe ſibi odio erit. Cogitet ꝙ multa cōtra bonū morem faciat, ꝙ multa ex his quæ egit,ueniā deſyderent. Iam iraſcetur etiā ſibi. Neq; enim æquus iudex aliam de ſua,aliam de aliena cauſa ſentētiā fert. Nemo,inquā,inuenitur, q ſe poſſit abſoluere. & innocentē quiſq; ſe dicit,reſpiciēs teſtem,nō conſcientiā. Quāto humanius mitem & paternū animū præſtare peccātibus,& illos nō perſequi,ſed reuocare,errantes p agros, ignorantes uiæ melius eſt ad rectū iter admouere,ꝙ expellere. Corrigēdus eſt qui peccat,& admonitione,& ui,& molliter,& aſpere. Meliorq; tā ſibi ꝙ alijs faciēdus, nō ſine caſtigatiōe,ſed ſine ira. Quis enim cui medeт̄,iraſcitur? At corrigi nequeunt ,nihilq; in illis leue,aut ſpei bonæ capax eſt. Tollantur e cœtu mortaliū facturi peiora quæ contingunt,& quo uno modo poſſunt,deſināt eſſe mali,ſed hoc ſine odio. Quid enim eſt cur oderim eū,cui tum maxime proſum,cū illum ſibi eripio? Nunquid mēbra ſua odit,tunc cū abſcidit? Non eſt illa ira,ſed miſera curatio. Rabidos affligimus canes. Trucem atq; immanſuetū bouem cedimus,& morbidis pecoribus,ne gregē polluant, ferrū demittimus,portentuoſos fœtus extrahimus. Nō ira,ſed ratio eſt,a ſanis inutilia ſecernere. Nil minus ꝙ iraſci punientē decet,cū eo magis ad emendationē pœna proficiat,ſi iudicio lata eſt. Inde eſt,quod Socrates ſeruo ait: Cederem te,niſi iraſcerer. Admonitionē ſerui in tempus ſanius diſtulit. In illo tēpore ſe admonuit. Cuius erit tēperatus affectus, cū Socrates nō ſit auſus ſe iræ cōmittere? Ergo ad coertionē errantium, ſceleratorūq; irato caſtigatore nō opus eſt. Nam cū ira delictū animi ſit,nō oportet peccata corrigere peccātem. Quid ergo,nō iraſcar latroni? quid ergo,nō iraſcar ueneſico? nō. Neq; enim mihi iraſcor,cū ſanguinē mitto. Omne pœnæ genus,remedij loco admoueo. Tu adhuc in prima parte uerſaris errorū,nec grauiter laberis,ſed frequenter,obiurgatio te primū ſecreta,deinde publicata emēdare tentabit. Tu longius iam proceſſiſti,ꝙ ut poſſis uerbis ſanari. Ignominia cōtineberis,cū tibi fortius aliquid & quod ſentias inurendum eſt. In exilium & loca ignota mitteris. In te duriora remedia,iam ſolida nequitia deſyderat,& uincula publica,& carcer adhibetur,tibi inſanabilis animi,& ſceleribus ſcelera cōtexens,etiam nūc cauſis,quæ nunq; malo defuturæ ſunt,impelleris. Sed ſatis tibi eſt magna ad peccādū cauſa,peccare,perbibiſti nequitiam,& ita uiſceribus immiſcuiſti, ut niſi cum ipſis, exire non poſſit. Olim miſer mori quæris,bene de te merebimur. Auferemus tibi iſtam qua uexaris inſaniam,& perpetua alienaq; uoluptate ſupplicia. Id,quod unum bonū tibi supereſt,repreſentabimus mortem. Quare iraſcar,cui cum maxime proſum? interim optimū genus miſericordiæ eſt,occidere. Si intraſſem ualetudinariū exercitatus & ſciens,ut domum diuitis,non idem imperaſſem omnibus,per diuerſa ægrotantibus. Varia in tot animis uitia uideo,& ciuitati curandæ adhibitus ſum, pro cuiuſq; morbo medicinā quæratur. Hunc ſanet uerecundia,hunc peregrinatio,hunc dolor, hunc egeſtas. hunc ferrum. Itaq; & ſi peruerſa induenda magiſtratui ueſtis,& cōuocanda claſſico cōcio eſt,procedam in tribunal,nō furens,nec infeſtus,ſed uultu legis, & illa ſolennia uerba,leni magis grauiq; ꝙ rabida uoce concipiam,& agi iubebo non iratus,ſed ſeuerus. Et cū ceruicē noxio præcidi imperabo,& cū parricidā inſuā culleo,& cū mittā in ſuppliciū militare,& cū Tarpeiæ proditorē,hoſtēue publicū impoīam,ſine ira,eo uultu animoq;

ero,quo

ero, quo serpētes & animalia uenenata percutio. Iracūdia opus est ad puniendū. Quid enim uidetur lex irasci his quos nō nouit, nō uidit, quos nō futuros sperat? Illius itaq; sumendus est animus, qui nō irascitur, sed cōstituit. Nam si bono uiro ob mala facinora irasci cōuenit & ob secūdas res malorū hominū inuidere cōueniet. Quid enim est indignius, ꝙ florere quosdā, & eos indulgentia fortunæ abuti, quibus nulla potest satis mala inueniri fortuna? Sed tā cōmoda illorum sine inuidia uidebit, ꝙ scelera sine ira. Bonus iudex damnat improbāda, nō odit. Quid ergo, nō cū eiusmodi aliquid sapiens habebit in manibus, tāgetur animus eius, eritq; solito cōmotior? Fateor. Sentiet leuem quendā, tenuemq; motū. Nam (ut dixit Zenon) In sapiētis quoq; animo, etiā cū uulnus sanatū est, cicatrix manet. Sentiet itaq; suspiratiōes quasdā, & umbras affectuū, ipsis quidē carebit. Aristoteles ait: Affectus quosdā, siquis illis bene utatur, pro armis esse. Quod uerū foret si uelut bellica instrumēta sumi, deponiq; possent, induentis arbitrio. Hæc arma quæ Aristoteles uirtuti dat, ipsa per se pugnāt, nō expectant manū. Habent & nō habētur. Nil aliȷs instrumētis opus est. Satis nos instruxit ratiōe natura. Hæc dedit telum, firmū, ppetuū, obsequens, nec anceps nec quod in dominū remitti posset, Nō ad prouidendū tantū, sed ad res gerendas satis est p se ipsa ratio. Etenim quid est stultius, ꝙ hoc ab iracūdia petere præsidiū, rem stabilem ab incerta, fidelem ab infida, sanam ab ægra? Quid, quod actiones quoq; in qbus solius opera iracūdiæ uidentur necessaria, multo p se ratio fortior est? Nam cū iudicauit aliquid faciendū, in eo pseuerat. Nihil enim melius in uentura est seipsa, quo mutetur. Ideo stat semel †cōstans. Iram sæpe misericordia retro egit, Habet enim nō solum solidū robur, sed uanū tumorē, uiolentisq; principȷs utitur, nō aliter ꝙ qui a terra uenti surgūt, & fluminibus, paludibusq; excepti, sine pertinacia uæhementes sunt. Incipit magno impetu deinde desinit ante tēpus fatigata, & quæ nihil aliud ꝙ crudelitatē, ac noua genera pœnarū uersauerat, cū animaduertendū est, ira iam fracta, leuisq; est. Affectus cito cadit. Aequalis est ratio. Cæterū etiā ubi perseuerauerit ira, non nunꝙ si plures sunt, qui perire meruerunt, post duorū triūue sanguinē, occidere desinit. Primi eius ictus acres sunt, sicut serpentiū uenena a cubili repentiū nocent. Innoxȷ dentes sunt, cū illos frequēs morsus exhausit. Ergo nō paria patiuntur, qui paria cōmiserint, Et sæpe q minus cōmisit, plus patitur, quia recentiori iræ obiectus est, & in tantū inæqualis est, modo ultra ꝙ oportet, excurrit, modo citius debito resistit, sibi enim indulget, ex libidine iudicat, & audire nō uult, & patrocinio nō relinquit locū, & ea tenet quæ iuasit, & eripi sibi iudiciū suū, etiā si prauū est, nō sinit. Ratio utriq; parti locū dat & tēpus. Deinde aduocationē etiā sibi petit, ut excutiēdæ ueritati spatiū habeat. Ira festinat, ratio id adiudicari uult, quod æquū est. Ira id æquū uideri uult, quod iudicauit. Ratio nihil præter ipsum, de quo agitur, spectat. Ira uanis & extra causam obuersantibus cōmouet. Vultus illam securior, uox clarior, sermo liberior, cultus delicatior, aduocatio ambitiosior, fauor popularis exasperat. Sæpe infesta patrono reū damnat, etiā si ingeritur oculis ueritas, amat & tuetur errorem, coargui non uult, & in male ceptis, honestior illi ptinacia uidetur, ꝙ pœnitētia. Cn. Piso fuit memoria nostra, uir a multis uitȷs integer, sed prauus, & cui placebat pro cōstantia rigor. Is cū iratus duci iussisset eū, qui ex cōmeatu sine commilitone redierat, quasi interfecisset, quē nō exhibebat, rogāti tēpus aliquod ad cōquirēdum non dedit, dānatus extra uallum deductus est, & iam ceruicē porrigebat, cū subito apparuit ille cōmilito, qui occisus uidebatur. Tunc Centurio supplicio præpositus, cōdere gladium spiculatorem iubet, damnatū, ad Pisonem reducit, redditurus Pisoni innocētiam, Nam militem fortuna reddiderat. Ingenti concursu deducuntur, complexi alter alterū cum magno gaudio castrorū commilitones. Conscendit tribunal furens Piso, ac iubet duci utrūq;, & eum militem, qui nō occidit, & eum, qui nō perierat, Quid ergo indignius? Quia unus innocens apparuerat, duo peribant. Piso adiecit & tertiū. Nam illū Cēturionē, qui damnatū reduxit, duci iussit. Constituti sunt in eodem loco perituri tres, ob unius innocentiā. O ꝙ sollers est iracundia ad fingēdas causas furoris. Te, inquit, duci iubeo, quia dānatus es. Te quia causa damnatiōis cōmilitoni fuisti. Te quia iussus occidere imperatori nō paruisti. Excogitauit quemadmodū tria crimia faceret, quia nullum inuenerat. Habet, inquā, iracundia hoc mali, non uult regi. Irascitur ueritati ipsi, si cōtra uoluntatē suā apparuerit, cū clamore & tumultu, & totius corpis iactatiōe, quos destinauit

insequitur

insequit̃,adiectis cõuitijs, maledictisq́.Hoc nõ facit ratio,sed si ita opus est, silens,quæ itaq́,totas domos funditus tollit,& familias.R.P.pestilentes cũ cõiugibus ac liberis perdit,tecta ipsa diruit,& solo exæquat,& inimica libertati,libertati extirpat. Hæc nõ frendẽs,nec caput quassans, nec quicq̃ indecorũ iudici faciens, cuius tum maxime placidus esse debet,& in statu uultus,cũ magno pronũciat. Quid opus est,inquit Hieronymus, cũ uelis cædere aliquẽ,prius tua labia mordere? Quid si ille uidisset desilientẽ de tribunali procõsulẽ,& fasces lictori auferentẽ,& sua uestimẽta scindentẽ,qa tardius scindebant̃ aliena? Quid opus est mẽsam euertere? Quid pocula affligere? Quid se in colũnas ipingere? Quid capillos euellere? femur,pectusq́ ꝑcutere? Quãtã irã putas,quæ quia nõ tã cito in aliũ q̃ uult,erũpit,in se reuertit̃? Tenet̃ itaq́ a ꝓximis,& rogatur,ut ipse sibi placetur,quorũ nil facit quisquis uacuus ira,meritã cuiq́ pœnã iniungit. Dimittit sæpe eũ,cuius peccatũ dep̃hendit,si pœnitentia facti spem bonã pollicetur, si intelligit non ex alto

Summo aio: uenire nequitiã,sed summo(quod aiunt) animo inhærere,dabit impunitatẽ,nec accipiẽtibus nociturã,nec dantibus.Nõnunq̃ magna scelera leuius q̃ minora cõpescet, si illa lapsu nõ crudelitate cõmissa sunt.His inest latens,& operta,& inueterata calliditas. Idem delictum in duobus nõ eodẽ malo afficiet,si alter per negligentiã admisit, alter curauit ut nocens esse.Hoc semꝑ in omni aduersione seruabit,ut sciat alterã adhiberi,ut emendet malos,alterã ut tollat.In utroq́ nõ præterita,sed futura intuebit̃. Nam, ut Plato ait, Nemo prudens punit,quia peccatũ est,sed ne peccet̃. Reuocari enim præterita nõ possunt,futura ꝓhibẽtur,& quos nolet nequitiæ male cedentis exẽpla fieri, palam occidet, nõ tantũ ut pereant ipsi,sed ut alios pereundo deterreant,hæc cuiq́ expetẽda,extimandaq́ sunt. Vides quantũ debeat omni ꝑturbatione liber accedere,ad rem summa diligẽtia tractãdam,potestatẽ uitæ,necisq́.Male irato ferrum cõmittit̃.Ne illud quidẽ iudicãdum est,aliqd iram ad magnitudinẽ animi cõferre. Nõ est enim illa magnitudo,tumor est,nec corporibus copia uitiosi humoris intensis, morbis incrementũ est, sed pestilens abundantia.Omnes quos uæcors animus,supra cogitationes extollit humanas,altũ qdẽ & sublime spirare se credunt. Cæterũ nihil solidi subest,sed in ruinã prona sunt, quæ sine fundamẽtis creuere.Nõ habet ira cui insistat,nõ ex firmo,mãsuroq́ oritur,sed uẽtosa & inanis est,tantũq́ abest a magnitudine animi,quantũ a fortitudine audacia, a fiducia insolentia,ab austeritate tristicia,a seueritate crudelitas. Multum,inquã,interest inter sublimem animũ,& superbũ.Iracundia nihil amplũ,decorũq́ molitur. Cõtra mihi uidet̃ uentosi & infelicis animi imbecillitas sibi conscij indolescere. Vt exulcerata & ægra corpora quæ ad tactus leuissimos gemunt.Ita ira muliebre maxime & puerile uitiũ est. At incidit & in uiros.Nã uiris quoq́ puerilia ac muliebria ingenia sunt.Quid ergo? Nõ aliquæ uoces ab iratis emittũtur,quæ magno uideantur animo? uerã ignorãtibus magnitudinẽ, quasi illa dira & abominanda,oderint,dũ metuant Syllano scias sæculo scriptam.Nescio utrũ sibi peius optauerit,ut odio esset,an ut timori Oderint? occurrit illi futurũ, ut execrent̃,insidiẽtur,opprimãt.† Quid abdicat,Dij illi malefaciãt? adeo repperit dignũ odio

fal. Quod adiecit. remediũ,Oderint.Quid,dũ pareãt nõ,dum probent? nõ.Quid ergo dũ timeãt? sic nec amari qdẽ uellem.Magno hoc dictũ spiritu putas. Falleris. Nec eñ magnitudo ista est, sed immanitas.Nõ est qđ credas irascentiũ uerbis,quorũ strepitus magni minaces sunt, intus mens pauidi missa.Nõ est quod extimes uerũ esse ,quod apud disertissimũ uirum

Liuius Liuiũ dicit̃: Vir ingenij magni magis q̃ boni.Non potest illud separi,etiã bonũ erit, aut nec magnũ,quia magnitudinẽ animi incõcussam intelligo, & introrsus solidam,ab imo parem,firmãq́,qualis inesse malis ingenijs nõ põt. Terribilia eñ esse & tumultuosa & exitiosa possũt. Magnitudinẽ qdẽ,cuius firmamẽtũ roburq́ bonitas est,nõ habebũt. Cæterũ sermõe,conatu,& oñi extra paratu faciẽt magnitudinis fidẽ. Eloquent̃ aliqd qđ tu magni putes,sicut, C. Cæsar,q iratus cælo qđ obstreperet Pãtomimis,quos imitabat̃ studiosius q̃ spectabat,qđq́ comessatio sua fulminibus terreretur, prorsus parũ certis ad pugnã uocauit Iouẽ,& qdẽ sine intermissione.Homericũ illum exclamãs uersum,

quanta dementia fuit. Putauit aut sibi noceri,ne a Ioue qdem posse,aut se nocere etiã Ioui posse.Nõ puto parũ momẽti hãc eius uocẽ ad incitãdũ coniuratorũ addidisse. Vltimæ eñ impatiẽtiæ uisum est eũ ferre,quæ Iouẽ nõ ferret.Nihil ergo in ira,ne cũ uidet̃ qdẽ uæhemẽs,& deos & hoiesq́ despiciẽs,magnũ. Nihil nobile ẽ.

aut si

aut si uideē alicui magnū animū ira ꝑducere, uideatur & luxuria. Ebore sustineri uult, purpura uestiri, auro tegi, terras transferre, maria concludere, flumina præcipitare, nemora suspendere, uideatur & auaritia magni animi. Aceruis auri argentiq; incumbat, & prouinciarū nominibꝰ agros colit, & sub singulis uillicis latiores habet fines, q̄ quos consules sortiebantur. Videatur & libido magni animi. Transnat freta, puerorū greges castrat, sub gladiū mariti uenit uxor morte contempta. Videatur & ambitio magni animi. Non est cōtenta honoribus annuis, si fieri potest uno nomine occupare fastos uult, ꝑ omnē orbem titulos disponere. Omnia ista nō refert inquantū procedant extendantq; se, angusta sunt, misera, depressa. Sola sublimis & excelsa uirtus est. Nec quicq̄ magnum est, nisi quod simul & placidum.

Primi libri de Ira finis.

LVCII ANNEI SENECAE DE IRA LIBER SECVNDVS.

PRIMVS liber Nouate benigniorē habuit materiā. Facilis eñ in procliuia uitiorū decursus est. Nunc ad exiliora ueniendū est. Quærimus eñ, utrū ira iudicio aut impetu incipiat id est utrū sua sponte moueaē, an queādmodum pleraq;, quæ intra nos insciis nobis oriuntur. debet autē in hoc se demittere disputatio, ut ad illa quoq; altiora possit exurgere. Nam & in corpore nostro ossa, nerui, & articuli firmamēta totius, & ut alia minime speciosa uisu, prius ordinanē, Deinde hæc ex quibus omnis in faciē aspectūq; decor est. Post hæc omnia, qui maxime oculos rapit, color ultimus, ꝑfecto iam corpore effundiē. Iram quin species oblatæ iniuriæ moueat, nō est dubium. Sed utrum speciem ipsam statim sequatur, & nō accedente animo excurrat, an illo assentiente moueaē, quærimus. Nobis placet nil ipsam ꝑ se audere, sed animo approbante. Nam speciē capere acceptæ iniuriæ, & ultionem eius cōcupiscere, & utrūq; coniūgere, nec lædi se debuisse, & uindicari debere, nō est eius impetus, qui sine uoluntate nostra concitaē. Ille simplex est, hic cōpositus, & plura cōtinens. Intellexit aliquid, indignatus est, dānauit, ulciscitur. Hæc non possunt fieri, nisi animus, qui tangebaē assensus est. Quorsus, inquis, hoc nō ptinet? ut sciamus quid sit ira. Nam si inuitis nobis nascitur, nunq̄ rationi succūbet. Omnes enim motus, qui nō uoluntate nostra fiunt, inuicti & ineuitabiles sunt, ut horror frigida aspersis, ad quosdā ictus aspernatio, ad maiores nuncios subrigūtur pili, & rubor ad improba uerba suffunditur, sequiturq; uertigo prærupta cernenti. Quorū quia nihil in nostra potestate est, nulla quo minus fiant, ratio ꝑsuadet. Ira præceptis fugatur. Est enim uoluntariū animi uitiū non ex his quæ conditione quadam humanæ sortis eueniunt. Ideoq; etiā sapientissimis accidunt. Inter quæ & primus ille ictus animi ponendus est, qui nos post opinionem iniuriæ mouet. Hic subit & iam inter ludicra scœnæ spectacula, & lectiones rerum uetustarū. Sæpe Clodio Ciceronē expellēti, & Antonio occidenti, uidemur irasci. Quis nō contra Marij arma, & cōtra Syllæ ꝑscriptionē concitaē? Quis nō Theodoro & Achilli & ipsi puero, non puerile auso facinus, infestus est? Cantus nos nōnunq̄ concitata modulatio instigat. Martius quoq; ille tubarum sonus, mouet mentes, & atrox pictura, & iustissimorū suppliciorum tristis aspectus. Inde est quod arridemus ridentibus, & contristat nos turba mœrentiū, & efferuescimus ad aliena certamina, quæ nō sunt iræ. Non magis q̄ tristitia est, quæ ad conspectum inimici naufragi contrahit frontem. Non magis q̄ timor, qui Hannibale post Cannas mœnia circumsedēte, lectoris percutit animos, Sed omnia ista motus sunt animorum moueri uolentium, nec affectus, sed principia præludentia affectibus. Sic enim militaris uiri in media pace togati iam aures tuba suscitat. Equosq; castrenses erigit crepitus armorum. Alexandrum, aiunt, Cenophanto canente manum ad arma misisse. Nihil ex his quæ animum fortuito impellunt affectus uocari debet. Ista (ut ita dicam) patitur magis animus q̄ facit. Ergo affectus est, non ad oblatas rerum species moueri, sed permittere se illis, & hunc fortuitum motum persequi. Nam siquis pallorem & lachrymas procidentis, & irritationem humoris obscœni, altumue suspirium & oculos subito acriores, aut quid his simile indicium affectus, animiq; signum putat, fallitur, nec intelligit hos corporis esse pulsus. Itaq; & fortissimus plærumq; uir, dum armatur expalluit, & signo pugnæ dato,

ferocissimo militi

ferocissimo militi paululũ genua tremuerũt,& magno imperatori antequã inter se acies arietarent,cor exiluit & oratori eloquentissimo dum ad dicendũ componitur, summa riguerunt. Ira nõ moueri tantum, sed excurrere debet. Est eñ impetus. Nunquã autem impetus sine assensu mentis est,neque eñ fieri potest,ut de ultione & pœna agatur animo nesciente. Putauit se aliquis læsum. Voluit ulcisci, dissuadẽte aliqua causa statim resedit. Hanc iram nõ uoco,sed motum animi rationi parentem. Illa est ira,quæ rationẽ transilit,quæ secum rapit. Ergo prima illa agitatio animi,quam species iniuriæ incussit, non magis ira est quã ipsa iniuriæ species,sed ille sequens impetus,qui speciẽ iniuriæ nõ tantum accepit sed approbauit. Ira est concitatio animi ad ultionem, uoluntatis iudicio pergentis. Nunquid dubium est,quin timor fugam habeat? Ira impetum? Vide ergo an putes aliquid sine assensu mentis,aut peti posse,aut caueri. Et ut scias queadmodum incipiant affectus,aut crescant,aut efferantur, Est primus motus non uoluntarius quasi præparatio affectus,& quædam cõmutatio. Alter cum uoluntate nõ contumaci tanquã oporteat me uindicari, cum læsus sum, aut oporteat hunc pœnas dare,cum scelus fecerit. Tertius motus est iam impotens,qui non,si oportet,ulcisci uult,sed utique, quia rationẽ euicit. Primum illum animi ictum effugere ratione nõ possumus,sicuti ne illa quidẽ quæ diximus accidere corporibus. Ne nos oscitatio aliena sollicitet,ne oculi ad intentationẽ subitam digitorum comprimant. Ista nõ potest ratio uincere. Consuetudo fortasse,& assidua obseruatio extenuat,alter ille motus qui iudicio nascitur,iudicio tollitur. Illud etiam nunc quærendũ est. Hi qui uulgo sæuiunt,& sanguine humano gaudẽt an irascantur,cum eos occidunt,a quibus nec acceperunt iniuriam, nec accepisse ipsos existimant? qualis fuit Apollodorus,aut Phalaris. Hæc non est ira sed feritas. Non eñ quia accepit iniuriã,nocet,sed parata est dum noceat, uelle accipere. Nec illi uerbera lacerationesque in ultionem petuntur,sed in uoluptatem. Quid ergo origo huiusmodi mali? inhibita est,quæ ubi frequenti exercitatione, & satietate in obliuionẽ clementiæ uenit,& omne fœdus humanũ eiecit animo,nouissime in crudelitatẽ transit,rident itaque gaudentque,& uoluptate multa perfruuntur. Plurimũque ab iratorũ uultu absunt, per ocium sæui. Hannibalem, aiunt, dixisse,cũ fossam sanguine humano plenã uidisset,O formosum spectaculũ. Quanto pulchrius illi uisum esset,si flumen aliquod lacũque complesset? Quid mirum, si hoc maxime spectaculo caperis innatus sanguini,& ab infante cædibus admotus? sequætur te fortuna crudelitatis tuæ per uiginti annos secũda,dabitque oculis tuis gratum ubique spectaculũ. Videbis istud & circa Trasimenũ & circa Cannas,& nouissime circa Carthaginem tuam. Volesus nuper sub diuo Augusto procõsul Asiæ cum,CCC.una die securi percussisset,incedens intra cadauera uultu superbo, quasi magnificum quiddam conspiciendũque fecisset, græce proclamauit, O rem regiam,quis hæc rex fecisset. Non fuit hæc ira,sed maius malum & insanabile.

Quibus uirtus est Ira.

Virtus,inquit,ut honestis rebus propitia est,ita turpibus irata esse debet. Quid si dicatur uirtutem & humilem & magnã esse debere? At qui hæc dicit,qui illam extolli uult & deprimi, Quoniã lætitia ob recte factum, clara magnificaque est,Ira ob alienum peccatũ,sordida & angusti pectoris est, Nec unquã cõmittet uirtus, ut uitia dum compescit imitetur ipsa, Iram castigandam habet, quæ nihilo melior est,Sæpe etiã peior his delictis quibus irascitur. Gaudere lætarique proprium & naturale uirtutis est. Irasci non ex dignitate eius non magis quã mœrere. Atqui iracundia & tristitia comes est, & in homine omnis ira uel post pœnitentiã,uel post repulsam reuoluitur. Et si sapientis est peccatis irasci,magis irascetur maioribus,& sæpe irascetur. sequitur,ut non tantum iratus sit sapiens,sed iracundus. Atqui si nec magnã iram, nec frequentẽ in animo sapientis locum habere credimus, quid est quare non ex toto hoc affectu illum liberemus? Modus eñ esse non potest,si profecto cuique irascendum est. Nam aut iniquus erit,si æqualiter irascetur delictis inæqualibus,aut iracũdissimus si totiens excanduerit,quotiens iram scelera meruerint. Et quid indignius quã sapientis affectum ex aliena pendere nequitia? Desinet Socrates posse eundẽ uultum domũ referre,quem domo extulerat. Atqui si irasci sapiens debet turpiter factis,& concitari contristarique ob

[Printed marginalia: "Aff. cõmutatio." beside "quasi præparatio affectus"; "Aff. ab ira est" beside "mali? inhibita est"; "Aff. hanc" beside "dia & tristitia comes est"]

tristariq; ob scelera,nihil est erumnosius sapiente. Omnis illi per iracundiam mœroreq;
uita transibit. Quod enim momentũ erit,quo nõ improbanda uideat? Quotiens pro/
cesserit domo per sceleratos illi,a uarosq; & prodigos & imprudentes, & ob ista felices
incedendũ erit. Nusq; oculi eius flectentur,ut nõ quod indignẽtur,inueniant. Deficiet,
si totiens a se iram,quotiens causa posset,exegerit. Hæc tot milia ad forũ prima luce pro
perantia,q̃ turpes lites quãto turpiores aduocatos habent. Alius iudicia patris accusat,
quẽ mereri satis fuit. Alius cũ matre cõsistit. Alius delator uenit eius criminis,cuius ma/
nifestior reus est,& iudex damnaturus quæ fecit,eligitur, & corona pro mala causa bo-
na patroni uoce corrupta. Quid singula prosequor? cũ uideris forũ multitudine refer/
tum,& septa cõcursu omnis frequentiæ plena,& illum Circũ in quo maximã sui partem
populus ostẽdit,hoc scito istud tantundẽ esse uitiorũ quantũ hominũ. Inter istos quos
togatos uides,nulla pax est,alter in alterius exitiũ leui cõpendio ducitur. Nulli nisi ex al
terius damno quæstus est,felicẽ oderunt,infelicẽ cõtemnunt,maiore grauantur,mino-
ri graues sunt,diuersis stimulantur cupiditatibus, omnia perdita, ob leuem uoluntatẽ,
prædamq; capiunt. Nõ alia q̃ in ludo gladiatorio uita est,cum iisdem uiuentiũ pugnan
tiũq;. Ferarũ iste cõuentus est,nisi quod illæ inter se placidæ sunt, morsusq; similiũ absti
nent. Hi mutua laceratione satiantur: Hoc uno ab animalibus mutis differunt,quod illa
mãsuescũt alentibus, Horũ rabies ipsos a quibus est nutrita,depascitur. Nunq̃ irasci de
sinet semel,si sapiens cœperit,oĩa sceleribus ac uitiis plena sunt. Plus cõmittitur q̃ qđ
possit coertione sanari,certatur ingenti quidẽ nequitiæ certamine,maior quotidie pec/
candi cupiditas,minor uerecũdia est, Expulsu melioris,æquiorisq; respectu,quocũq; u/
sum est,libido se impingit,nec furtiua iã scelera sunt,præter oculos eunt. Adeoq; in pu-
blicum missa nequitia est,& in omniũ pectoribus eualuit,ut innocentia nõ rara,sed nul
la sit. Nunqđ enim singuli aut pauci rupere legẽ? undiq; uelut signo dato,ad fas nefasq;
miscendum coorti sunt. Nõ hospes ab hospite tutus, Nõ socer a genero,fratrum quoq;
gratia rara est, Imminet exitio uir cõiugis,illa mariti, Lurida terribiles miscẽt aconita no
uercæ, Filius ante diem patrios inquirit in annos. Et quota pars ista scelerum est? Nõ de
scripsit castra ex una parte cõtraria, & parentũ liberorũq; sacramenta diuersa, subiectã
patriæ ciuis manu flãmã,& agmina infestorũ equitũ ad cõiurandas proscriptorum late/
bras circũuolitantia,& uiolatos fontes uenenis,& pestilentiã manu factã, & præductã
obsessis parẽtibus fossam,plenos carceres,& incendia totas urbes cõcremantia,domina
tionesq; funestas,& regnorũ publicorũq; exitiorũ clandestina consilia, & pro gloria ha
bita,quæ q̃diu opprimi possunt,scelera sunt. Raptus ac stupra, & ne hoc quidẽ libidini
exceptũ. Adiice nunc publica periuria gentium,& rupta fœdera,& prædam ualidioris
quicqđ nõ resistebat adductũ,circũscriptiones,furta,fraudes,inficiationes,quibus trina
nõ sufficiunt fora. Si tantũ irasci uis sapientẽ,quantũ scelerũ indignitas exigit,nõ irascen
dum illi,sed insaniendũ est. Illud potius cogitabis nõ esse irascendũ erroribus. Quid eñ
siquis irascit̃ in tenebris,parũ uestigia certa ponẽtibus? Quid enim siquis surdis impe-
ria nõ exaudiẽtibus? Quid si pueris,quod neglecto dispectu officiorum ad lusus & ine
ptos æqualiũ iocos spectent? Quid si illis irasci uelis,uel qui ægrotant,senescunt,fatigan/
tur. Inter cætera mortalitatis incõmoda,& hæc est caligo mentiũ,nec tantum necessitas
errandi,sed errorũ amor, Ne singulis irascaris,uniuersis ignoscendũ,& indulgendũ est,
generi humano uenia tribuenda est. Si irasceris iuuenibus senibusq; quod peccant, ira/
scere infantibus,quod peccaturi sunt. Num quis irascit̃ pueris,quorũ ætas nondũ nouit
rerũ discrimina? Maior est excusatio & iustior hominẽ esse,q̃ puerũ. Hac cõditione na
ti sumus,animalia obnoxia nõ paucioribus animi q̃ corporis morbis, non quidẽ obtusa
nec tarda,sed acumine nostro male utentia. Altera alteri uitiorũ exempla. Quisq; sequi/
tur priores male iter ingressos. Quid ni habeant excusationẽ,cũ publica uia errauerint?
In singulos seueritas Imperatoris distringuit̃. At necessaria uenia est,ubi totus desæuit
exercitus. Quid tollit irã sapientis? turba peccantiũ. Intelligit,q̃ est iniquũ & periculo/
sum irasci publico uitio. Heraclitus quotiens prodierat, & tantũ circa se male uiuentiũ, Heraclitus.
immo male pereuntiũ uiderat,flebat,miserebat̃ omniũ,qui sibi læti felicesq; occurrebãt,
miti animo,sed nimis imbecillo,& ipse inter deplorãdos erat. Democritum cõtra aiunt, Democritus

nunq; ſine riſu in publico fuiſſe. Adeo nihil illi uidebat̃ ſerium eorũ, quæ ſerio gerebantur. Vbi iſti hiccine locus eſt. Aut ridenda oĩa aut flenda ſunt. Nõ iraſcet̃ ſapiẽs peccãtibus. Quare? quia ſcit nemineẽ naſci ſapientẽ, ſed fieri, Scit pauciſſimos oĩ æuo ſapientes euadere, quia cõditionẽ humanæ uitæ pſpectam habet. Nemo autẽ naturæ ſanus iraſcitur. Quid enim ſi mirari uelit nõ in ſylueſtribus dumis poma pendere? quid ſi miretur ſpineta ſenteſq;, nõ utili aliqua fruge cõpleri? Nemo iraſcit̃, ubi uitiũ natura defendit. Placidus itaq; ſapiẽs & æquus erroribus, nõ hoſtis, ſed correptor peccantiũ. Hoc quotidie procedit animo. Multi mihi occurrẽt, uino dediti, multi libidinoſi, multi ingrati, multi auari, multi furijs ambitionis agitati. Oĩa iſta tã propitius aſpiciet, ꝙ ægros ſuos medicus. Nunquid ille, cuius nauigiũ, multam undiq;, laxatis compagibus, aquã trahit, nautis ipſiq; nauigio iraſcitur? Occurrit potius & aliam excludit undam, deinde aliã egerit, manifeſta foramina præcludit. Latẽtibus & ex occulto ſentinam ducẽtibus labore continuo reſiſtit, nec ideo intermittit, quia quantũ exhauſtum eſt, ſubnaſcitur. Lento adiutorio opus eſt contra mala cõtinua & fæcunda. Non ut deſinant, ſed ne uincant.

Vtilitates iræ.

VTilis eſt, inquit, ira, quia contemptũ effugit, quia malos terret. Primum ira ſi quantũ minatur ualet, ob hoc ipſum quia terribilis eſt, & inuiſa eſt. Periculoſius eſt autẽ timeri ꝙ deſpici. Si uero ſine uiribus eſt, magis expoſita contẽptui eſt, & deriſum non effugit. Quid enim eſt iracundia in ſuperuacuũ tumultuante frigidius? Deinde non ideo quædã quia terribiliora, potiora ſunt, nec hoc ſapienti dici uelim, quod ſere quoq; telum, timeri. Quid? non timetur febris, podagra, ulcus malum? Nunquid ideo quicꝙ in iſtis boni eſt? aut contra omnia deſpecta & fœda & turpia ipſo quo timet̃ ſunt? Ira per ſe deformis eſt & minime metuenda? At timetur a pluribus ſicut deformis pſona ab infantibus. Quid quod ſemp in auctores redundat timor, nec quiſpiã metuitur ipſe ſecurus? Occurrat hoc loco tibi Laberianus ille uerſus, qui medio ciuili bello in theatro ductus, totum in ſe populũ non aliter cõuertit, ꝙ ſi miſſa eſſet uox publici affect⁹. Neceſſe eſt multos timeat quẽ multi timẽt. Ita natura cõſtituit. ut qđ alieno metu magnũ eſt, a ſuo nõ uacet. Leoni, inquã, pauida ſunt ſtrepitus ad leuiſſimos uacet pectora. Acerrimas feras umbra uox & odor inſolit⁹ exagitat, quicqd deterret, & trepidat. Non eſt ergo quare concupiſcat quiſꝙ ſapiens timeri. Nec ideo irã magnũ quidã putet, quia formidandũ eſt. Quoniãquidẽ etiã contẽptiſſima timent̃, ut uenena, & oſſa mortifera, & morſus. Nec eſt mirũ, cũ maximos ferarũ greges linea pennis diſtincta cõtineat, & ob inſidias agat ab ipſo affectu dicta formido. Vanis eñ uana terrori ſunt. Curriculi motuſq; rotarũ uerſata facies, leonẽ redegit in caueã. Elephantes porcina uox terret. Sic itaq; ira metuit̃, quoniã umbra ab infantibus, a feris rubens ſpina. Non ipſa in ſe quicꝙ habet firmũ aut forte, ſed uanos animos mouet. Nequitia, inquit, de rerũ natura tollenda eſt, ſi uelis iram tollere. Neutrũ autẽ poteſt fieri. primũ põt aliquis nõ algere, ꝙuis ex rerum natura hyems ſit, & nõ æſtuare, ꝙuis menſes æſtiui ſint. Aut loci beneficio aduerſus intemperiẽ anni tutus eſt, aut pacientia corporis ſenſum utriuſq; puincit. Deinde uerte iſtud. Neceſſe eſt prius uirtutẽ ex animo tollas ꝙ iracundiã recipias, quoniam cũ uirtutibus uitia non coeunt. Nec magis quiſꝙ eodẽ tempore, & iratus põt eſſe, & uir bonus, ꝙ æger & ſanus. Non põt, inquit, omis ex animo ira tolli, nec hoc hominis natura patitur. Atqui nihil eſt tam difficile & arduũ, quod nõ humana mens uincat, & in familiaritatẽ pducat aſſidua meditatio. Nulliq; ſunt tam feri & ſui iuris affectus, ut non diſciplina pdoment̃. Quodcũq; ſibi imperauit animus obtinuit. Quidã ne unꝙ riderent conſecuti ſunt. Vino quidã, alij Veneri, quidã omni humore interdixere corpibus. Alius cõtentus breui ſomno, uigiliã indefatigabilẽ extendit, didicerũt tenuiſſimis & aduerſis funibus currere, & ingentia uixq; humanis tolerãda uiribus onera portare, & in imenſam altitudinẽ mergi, ac ſine ulla reſpirandi uice perpeti maria. Mille ſunt alia, in qbus ptinacia impedimẽtũ oĩe tranſcendit, oſtẽditq; nihil eſſe difficile, cuius ſibi ipſa mens patientiã indiceret. Iſtis quos pauloante retuli, aut nulla cauſa ptinacis ſtudij, aut indigna merces fuit. Quid eñ magnificũ conſequit̃ ille, qui meditatus eſt p intenſos funes ire? q ſarcinæ ingenti ceruices ſupponere? q ſomno nõ ſubmittere oculos? q penetrare in imum mare? &

Porcelli uox Elephantum exterritat.

mare? & tamen ad finem operis nõ magno auctoramento labor peruenit. Nos non aduocabimus patientiã, quos tantũ præmium expectat? felicis animi immota trãquillitas? quantũ est effugere maximũ malum iram, & cum illa rabiem, sæuitiam, crudelitatem, furorem, & alios comites affectus eius? Non est quod in patrociniũ nobis, quæramus etiã excusatam licentiã, dicentes, aut utile esse, aut ineuitabile. Cui enim tandem uitio aduocatus defuit? non est quod dicas excidi non posse. Sanabilibus ægrotamus malis, ipsaq; nos in rectum genitos natura, si emendari uelimus, iuuat. Nec ut quibusdam uisum est, arduum in uirtutes, & asperũ iter est, plano adeunt. Non uanæ nobis auctor rei uenit. Facilis est ad beatam uitam uia, uiuite modo bonis auspicijs, ipsisq; Dijs bene iuuantibus. Multo difficilius est facere ista quæ facitis. Quid enim quiete ociosius animi, Quid ira laboriosius? Quid clementia remissius? Quid crudelitate negociosius? uacat pudicitia, libido occupatissima est. Omniũ deniq; uirtutũ tutela facilior est, uitia magno coluntur, debet ira remoueri: Hoc ex parte fatentur etiam qui dicunt esse minuẽdam, tota dimittatur, nihil profutura est, sine illa facilius, rectiusq; scelera tollentur, mali punientur; & transducentur in melius. Omnia quæ debet sapiens, sine ullius malæ rei ministerio efficiet, Nihilq; admiscebit, cuius causa domũ sollicitius obseruet. Nunquã itaq; iracundia admittenda est, aliquando simulanda, si segnes audientiũ animi cõcitandi sunt. Sicut tarde cõsurgentes ad cursum equos stimulis †facibusq; subditis excitamus. Aliquãdo incutiendus est his metus, apud quos ratio nõ proficit. Irasci quidem non magis utile est, quàm merere, quàm metuere. Quid ergo, nõ incidunt causæ, quæ iram lacessant? Sed tunc maxime illi opponẽdæ manus sunt, nec est difficile uincere animũ. Cum Athletæ quoq; in uilissima sui parte occupati, tamen ictus doloresq; patiantur, ut uires cedentis exhauriãt; nec cũ ira suadet, feriunt, sed cũ occasio. Pyrrhum maximũ præceptorẽ certaminis gymnici solitũ, aiunt, his quos exercebat præcipere, ne irascerentur. Ira enim perturbat artẽ; & qua noceat, tantum aspicit. Sæpe itaq; ratio patientiam suadet, ira uindictam, & qui primis defungi malis potuimus, in maiora deuoluimur. Quosdam unius uerbi cõtumelia, non æquo animo lata, in exilium proiecit, & qui leuem iniuriam silentio ferre noluerãt, grauissimis malis obruti sunt, indignatiq; aliquid ex plenissima libertate diminui, seruile in sese attraxerũt iugum. Vt scias, inquit, an ira habeat in se generosi aliquid, liberas uidebis gentes, quæ iracundissimæ sunt, ut Germanos & Scythas. Quod euenit, quia fortiora solidaq; natura ingenia, anteq̃ disciplina molliantur, prona in iram sunt. Quædam non nisi melioribus innascuntur ingenijs. sicut ualida arbusta & læta, quãuis neglecta tellus creat, & alia fæcundi soli sylua est. Itaq; & ingenia natura fortia iracundiam ferũt, Nihilq; tenue & exile capiunt ignea & feruida, sed impfectus ille uigor est, ut omĩbus quæ sine arte ipsius tantũ naturæ bono exurgunt. Sed nisi cito domita sunt, quæ fortitudini apta erant, audaciæ, temeritatiq; cõsuescunt. Quid non mitioribus animis uitia leuiora coniuncta sunt? ut misericordia, amor, & uerecũdia. Itaq; tibi sæpe bonam indolem malis quoq; suis ostendam, sed nõ ideo uitia nõ sunt, si naturæ melioribus indicia sunt. Deinde omnes istæ feritate liberæ gentes, leonũ, luporumq; ritu, ut seruire non possunt, ita nec imperare. Nõ enim humani uim ingenij, sed feri & intractabilis habent. Nemo autem regere potest, nisi qui & regi. Fere itaq; imperia penes eos fuere populos, qui mitiore cælo utunt. In frigora septẽtrionẽq; uergentibus immãsueta ingenia sunt, ut ait poeta. Suoq; simillima cælo. Animalia, inquit, generosissima habent, quibus multum inest iræ, errat qui ea in exemplum hominis adduxit, quibus pro ratione est impetus, homini pro impetu, ratio est. Sed nec illis quidem omnibus idem prodest. Iracundia leones adiuuat, pauor seruos, ancipitrem impetus, columbã fuga. Quid, quod nec illud quidẽ uerum est, optima animalia esse iracundissima, Feras ne putem, quibus ex raptu alimenta sunt, meliores, quo iratiores? Patientiã laudauerim boum, & equorũ frænos sequentiũ? Quid autem, cur hominẽ ad tam infelicia exempla reuoces, cum habeas mũdũ deniq;, deũq;, quẽ ex omnibus animalibus ut solus imitetur, solus intelligit? Simplicissimi, inqt, omniũ habent iracundi. Fraudulentis enim & uersutis cõparant, & simplices uidentur, quia expositi sunt, quos quidẽ nõ simplices dixerim, sed incautos, stultis, luxuriosis, nepotibusq; hoc nomẽ imponimus, & omĩbus uitijs parum callidis. Orator, inquit, iratus

[Margin notes: † Ab. calcibusq. — Pyrrhus. — Germani liberi. — Nemo bene imperat, nisi qui paruerit imperio.]

aliquãdo melior eſt, imo imitatus iratum. Nam & hiſtriones in ꝓnunciando nõ irati po pulũ mouent, ſed iratũ bene agentes, & apud iudices itaq; & in concione, & ubicũq; alij eni animi ad noſtrũ arbitriũ agendi ſunt, modo iram, modo mœtũ, modo miſericordiã, ut alijs incutiamus, ipſi ſimulabimus, & ſæpe id quod ueri affectus nõ effeciſſent, effecit mutatio affectuũ. Languidus, inquit, animus eſt, qui ira caret. Verum eſt, ſi nihil habet ira ualentius. Nec latronem oportet eſſe, nec prædonem, nec miſericordem, nec crudelem. Illius nimis mollis animus, huius nimis durus eſt. Temperatus ſit ſapiens, & ad res fortius agendas non iram, ſed uim adhibeat.

De remedijs Iræ.

QVoniam quæ de ira quærunt̃ tractauimus, accedamus ad remedia eius. Duo autẽ ut opinor ſunt, ſcilicet ne incidamus in iram, & ne in ira peccemus. Vt in corporũ cura, alia de tuenda ualitudine, alia de reſtituenda præcepta ſunt. Ita aliter iram debemus repellere, aliter compeſcere, ut uincamus. Quædam ad uniuerſam uitã pertinentia præcipient̃, ea in educationẽ, & inſequẽtia tempora diuident̃. Educatio maximã diligentiã plurimũq; profuturã deſyderat. Facile eſt em̃ teneros adhuc animos componere. Difficulter reciduntur uitia, quæ nobiſcum creuerunt. Opportuniſſima ad iracundiã feruidi animi natura eſt. Nam cum elemẽta ſint quatuor, ignis, aqua, aer, & terra, poteſtates pares his ſunt, frigida, feruida, arida, atq; humida. Et locorũ itaq; & animaliũ & corporũ & morum uarietates mixtura elementorũ facit, & proinde in aliquos magis incumbunt ingenia, prout alicuius elemẽti maior uis abundauit. Inde quaſdã humidas uocamus aridaſq; regiones, & calidas, & frigidas. Eadem animaliũ & hominũ diſcrimina ſunt. Refert quantũ quiſq; humidi in ſe calidiq; contineat. Cuius in illo elemẽti portio præualebit, inde mores erunt. Iracundos feruida animi natura faciet. Eſt em̃ actuoſus & pertinax ignis. Frigida mixtura frigidos facit. Pigrum eſt em̃ contractũq; frigus. Volunt itaq; quidã ex noſtris irã in pectore moueri efferueſcẽte circa cor ſanguine. Cauſa cur hic potiſſimũ aſſignetur iræ locus, nõ alia eſt, ꝙ qđ in toto corpore calidiſſimũ pectus eſt. Quibus humidi plus ineſt, eorũ paulatim creſcit ira quia nõ eſt paratus illis calor, ſed motu acquirit̃. Itaq; puerorũ fœminarũq; iræ acres magis ꝙ graues ſunt, leuioreſq; dum incipiunt. Siccis ætatibus uehemẽs robuſtaq; ira eſt. Sed ſine incremẽto non multũ ſibi adijciens, quia inclinaturũ calorem frigus inſequetur. Senes difficiles & queruli ſunt. Vt ægri & conualeſcẽtes, & quorũ aut laſſitudine, aut detractione ſãguinis exhauſtus eſt calor. In eadẽ cauſa ſunt ſiti fameq; rabidi, & quibus exangue corpus eſt, maligneq; alitur & deficit. Vinũ incendit iram, quia calorem auget pro cuiuſq; natura. Quidã ebrij efferueſcunt, quidã ſaucij. Neq; ulla alia cauſa eſt, cur iracundiſſimi ſunt flaui rubenteſq;, qbus talis natura calor eſt, qualis fieri cæteris inter iram ſolet. Mobilis em̃ illis agitatuſq; ſanguis eſt. Sed queadmodum natura quoſdã procliuos in irã facit, ita multæ incidunt cauſæ, quæ idem poſſint qđ natura. Alios morbos aut iniuria corporũ in hoc perduxit, alios labor, & continua puigilia, noctesq; ſolicitæ, & deſideria, amoreſq;. Quicqd aliud aut corpori nocuit, aut animo, ægram mentẽ in querelas parat. Sed iſta oĩa initia cauſæq; ſunt, plurimũq; poteſt cõſuetudo, quæ ſi grauis eſt, aliud uitiũ alit. Naturã quidẽ mutare difficile eſt. Nec licet ſemel mixta naſcentiũ elementa cõuertere. Sed in hoc noſcere ꝓfuit, ut calentibus ingenijs ſubtrahat̃ uinum, qđ pueris Plato negandũ putat, & ignem uetat igne incitari. Nec cibis quidẽ implendi ſunt. Diſtendent̃ enim corpora, & animi cũ corpore tumeſcent. Labor illos citra laſſitudinẽ exerceat, ut minuat̃, & nõ ut conſumat̃ calor, nimiuſq; ille feruor deſpumet. Luſus quoq; ꝓderunt. Modica em̃ uoluptas laxat animos & temperat. Humidiorib⁹ ſiccioribus & frigidis non eſt ab ira periculũ, ſed maiora uitia metuenda ſunt. Pauor, difficultas & deſperatio & ſuſpitiones. Mollienda itaq; fouendaq; talia ingenia, & in lætitiã euocãda ſunt. Et quia alijs contra triſtitiã remedijs utendũ eſt, Nec diſſimilibus tantũ iſta, ſed cõtrarijs curanda ſunt, Semper ei occurremus, qđ increuerit. Plurimũ, inquam, proderit pueros ſtatim ſalubriter inſtitui. Difficile aũt regimen eſt, quia dare debemus operã, ne aut iram in illis nutriamus, aut indolem retundam⁹. Diligenti obſeruatione res indiget. Vtrũq; enim & quod extollendũ, & qđ deprimendũ eſt, ſimilibus alitur. Facile autem

Ira in pectore excitatur

A uini uſu abſtineat ſe puer

etiam attendente

etiam attendentē similia decipiunt. Crescit licentia spiritus, seruitute cōminuit. Assurgit, si laudatur, & in spem sui bonā adducitur. Sed eadem ista insolentiā & iracundiā generant. Sic itaq; inter utrūq; regendus est, ut modo frænis utatur, modo stimulis, nihil humile, nihil seruile patiatur. Nunq; illi necesse sit rogare simpliciter, nec prosit rogasse, potius causæ suæ & prioribus factis & bonis in futurū promissis donetur. In certaminibus æqualiū nec uinci illum patiamur, nec irasci. Demus operā, ut familiaris sit his, cū quibus cōtendere solet, ut in certamine assuescat nō nocere uelle, sed uincere. Quotiens superauerit, & dignū aliquid laude fecerit, attolli nō gestire patiamur. Gaudiū enim exultatio, exultationē tumor, & nimia æstimatio sui sequitur. Dabimus aliquod laxamentū. In desidiā uero ociūq; nō resoluemus, & procul a contactu delitiarū retinebimus. Nihil enim magis fecit iracūdos q̃ educatio mollis & blanda. Ideo unicis quo plus indulgetur, pupillisq; quo plus licet, corruptior animus est. Nō resistet offensis, cui nihil unquā negatum est, cui lachrymas sollicita semp mater abstersit, cui de pedagogo satisfactum est. Nō uides, ut maiorē quāq; fortunā maior ira comitetur. In diuitibus nobilibusq;, & magistratibus præcipue apparet, cū quicqd leue & inane in animo erat, secunda se aura sustulit. Felicitas iracundiā nutrit, ubi aures supbas assentatorū turba circūstetit, tibi enim ille respondeat, nō p fastigio te tuo metiris, ipse te proijcis & alia quibus uix sane & ab initio bene fundatæ mētes restiterunt. Longe itaq; ab assentatione pueritia remouenda est. Audiat uerū, & timeat, interim uereat, semp maioribus assurgat. Nihil p iracundiā exoret. Quod flenti negatū fuerat, quieto offerat, & diuitias parentū in cōspectu habeat nō in usu. Exprobrent illi perperā facta. Pertinebit ad rē, præceptores pedagogosq; pueris placidos dari. Proximis applicat omne qd tenerū est, & in eorū similitudinē crescit. Nutricū & pedagogorū retulere mox in adolescētia mores. Apud Platonem educatus puer, cū ad parētes relatus, uociferantē uideret patrē. Nunq;, inquit, hoc apud Platonē uidi. Nō dubito quin citius patrē q̃ Platonē imitatus sit. Tenuis ante oīa uictus, & nō preciosa uestis, & similis cultus cū æqualib^9, nō irascet aliquē sibi comparari, quē abinitio multis parem feceris. Sed hæc ad liberos nostros ptinent, In nobis quidē sors nascendi & educatio, nec uitij locū, nec iam præcepti habet. Sequētia ordināda sunt. Contra primas itaq; causas pugnare debemus. Causa aūt iracundiæ, opinio iniuriæ est, cui nō facile credendū est, nec apertis quidē manifestisq; statim accedendū est. Quædā eīm falsa, ueri speciē ferunt. Dandū semp est tēpus. Veritatē enim dies aperit. Ne sint aures criminantib^9 faciles. Hoc humanæ naturæ uitiū suspectū, notūq; nobis sit, qd quæ inuiti audimus, libēter credim^9, & anteq̃ iudicemus, irascimur. Quid qd nō criminationib^9 tantū, sed suspitionib^9 impellimur, & ex uultu risuq; alieno peiora interpretati, inocentib^9 irascimur, Itaq; agenda est cōtra se causa absentis, & in suspenso ira retinēda. Potest eīm pœna dilata exigi, nō potest exacta reuocari. Notus est ille tyrānicida, qui impfecto opere cōpræhensus, & ab ipso tortus, ut cōscios indicaret, circūstantes amicos tyranni noīauit qbus q̃ maxime charam salutem eius sciebat. Et cū ille singulos ut noīati fuerant occidi iussisset, interrogauit p antiquis, & quis supesset: Tu, inquit, solus, neminē eīm alium cui charus esses reliqui, effecit ira ut tyrānus tyrānicidæ man^9 accōmodaret, & præsidia sua gladio suo cederet. Quāto animosius Alexāder, q cū legisset epistolā matris, qua admonebat, ut a ueneno Philippi medici caueret, acceptā potionē nō ueritus bibit, plus sibi de amico suo credidit, dignus fuit q innocentē haberet, dignus q faceret. Hoc ergo magis in Alexādro laudo, quia nemo tam obnoxius iræ fuit. Quo maior aūt moderatio in regibus, hoc laudāda magis est. Fecit hoc, &. C. Cæsar ille q uictoria ciuili, clemētissime usus est. Cum sententiā depræhendisset epistolaꝶ ad Pompeiū missarū, ab his q uidebant aut in diuersis, aut in neutris fuisse ptibus, combussit, q̃uis moderate soleret irasci maluit tamē nō posse. Gratissimū putant genus ueniæ, nescire qd quisq; peccasset, plurimū mali credulitas facit. Sæpe ne audiendū quidē est, quoniā in qbusdā rebus sanius est decipi q̃ diffidere. Tollēda ex anio suspicio & cōiectura, fallacissima irritamēta. Ille me parū humane salutauit, Ille osculo meo non adhæsit, Ille inchoatū sermonē cito abrupit, Ille ad cœnam nō uocauit. Illius uultus auersior uisus est. Non deerit suspitioni argumētatio. Simplicitate opus est, & benigna rerū extimatione. Nihil nisi qd in oculos incurret manifestūq; erit credamus. Et quotiens suspitio nostra uana apparuerit, obiurgem^9

Dies omnia reuelat.

 credulitatē.

crudelitatem. Hæc enim castigatio consuetudinē efficiet nō facile credendi.

VNde illud sequit̄,ut minimis sordidisq; rebus nō exacerbemur. Parum agilis est puer,aut tepidior aqua potui erogata,aut turbatus thorus,aut mensa negligētius posita. Ad ista concitari insania est,& ægræ,& infelicis ualitudinis est,quē leuis aura cōtraxit. Affecti oculi,quos candida uestis obturbat. Dissolutus delitijs,cui⁹ latus alieno labore cōdoluit. Miridē,aiunt,fuisse ex Sybaritarū ciuitate qui cum uidisset fodientē,& altius rastrū alleuantē,lassum se fieri questus,uetuit illud opus in cōspectu suo facere,bilem habere sæpius q̄stus est,q̄d folijs rosæ duplicatis incubuisset. Vbi animū simul & corpus uoluptates corrupere,nihil tolerabile uidet̄, nō quia dura,sed quia molles patimur. Quid em̄ est cur tussis alicui⁹,aut sternutamentū,aut musca parū curiose fugata nos in rabiē agat,aut obuersatus canis,aut clauis negligētis serui manibus elapsa. Feret ista æquo aīo ciuile conuitiū,& in gesta & in concione curiaue maledicta,cui⁹ aures tracti subselli stridor offendit? Perpetiet̄ hic famē,& æstiuæ expeditiōis sitim,q puero male diluenti niuē irascit̄? Nulla itaq; res magis iracundiā alit,q̄ luxuria. Intēperans & impatiēs dure cōtractandus animus est,ut ictum nō sentiat,nisi grauem. Irascimur aut his a q̄bus nec accipe iniuriā potuimus,aut his quibus iniuriā accipe potuimus. Ex prioribus quædā sine cōsensu sunt,ut librum quē minutioribus literis scriptum sæpe ꝓiecimus,& mendosum lacerauim⁹,ut uestimēta quæ quia displicebāt scidimus. His irasci q̄ stultū est,quæ iram nostrā nec meruerūt,nec sentiūt, sed nos offendūt uidelicet qui illa fecerūt. Primū sæpe anteq̄ hoc apud nos distinguam⁹ irascimur. Deinde fortasse ipsi quoq; artifices excusationēs iustas afferent. Alius nō potuit melius facere q̄ fecerit,nec ad tuā contumeliā parum didicit. Alius nō in hoc ut te offenderet fecit. Ad ultimū quid est demētius,quā bilem in hoīes collectā,in res effundere. Atqui ut hic irasci demētis est quæ aīa carent,& sic mutis aīalibus quæ nullā iniuriā a consilio ꝑfectam faciūt. Nocere itaq; nobis possunt,ut ferrum aut lapis,iniuriā quidē facere nō possunt. Atqui cōtemni se quidā putant,ubi equi idem obsequētes alteri equiti,alteri contumaces sint,tanq̄ iudicio nō cōsuetudine & arte tractandi. Quædā q̄busdam subiectiora sunt. At qui ut his irasci stultū est,ita pueris & nō multū a puerorū prudētia distantibus. Oīa enim ista peccatū apud æquū iudicē ꝓ innocentia habēt imprudentiā. Quædā sunt quæ nocere nō possūt,nullāq; uim nisi beneficā & salutarē habēt. Vt dij imortales,q nec uolūt obesse nec possunt. Natura em̄ illis mitis & placida est,tam longe remota ab aliena iniuria q̄ a sua. Demētes itaq; & ignari ueritatis illis imputant sæuitiā maris, imodicos imbres,ꝑtinaciā hyemis. Cū interim nihil horū quæ nobis nocent ꝓsuntq; ad nos ꝓprie dirigant̄. Non em̄ nos causa mūdo sumus,hyemē æstatēq; referendi,suas ista leges habēt,quibus diuina exercent̄. Nimis nos suspicimus si digni nobis uidemur propter quos tanta moueant̄,nihil ergo horū in nostrā iniuriā fit,imo cōtra, Nihil nō ad salutē. Quædā esse diximus,quæ nocere nō possunt,quædā quæ nolunt. In his erunt boni magistratus parentésq; & p̄ceptores & iudices,quorū castigatio sic accipienda est,quō scalpellū & abstinētia,& alia quæ ꝓfutura torquēt. Affecti sumus pœna. *Succurrat non tantū q̄d patiamur,sed quid fecerimus,in consiliū de uita nostra mutamur. Si uero uerū ipsi dicere nobis uoluerimus, pluris litem nostrā estimabim⁹. Si uolumus æqui omniū rerū iudices esse,hoc primū nobis,suadeamus,Neminē nostrū esse sine culpa.* Hinc em̄ maxia indignatio oritur nihil peccaui,nihil feci,imo nihil fateris. Indignamur aliqua admonitione aut coertione nos castigatos,cū illo ipso tp̄e peccemus,quo ādecimus malefactis arrogantiā & contumaciā. Quis est iste q se ꝓfitetur oībus legibus innocentē? ut hoc ita sit,q̄ angusta innocentia est ad legem bonū esse? quāto latius officiorū patet,q̄ iuris regula,q̄ multa pietas,hūanitas,liberalitas,iustitia,fides exigūt. Quæ oīa extra publicas tabulas sunt. Sed ne ad illā quidem artissimā innocentiæ formulā præstare nos possumus,alia fecimus,alia cogitauimus,alia optauim⁹,alijs fauimus. In q̄busdā innocētes sumus,q̄a nō successit. Hoc cogitātes æquores simus delinquētibus,credam⁹ obiurgātib⁹,utiq; nobis ne irascamur. Cui em̄ nō si nobis quoq; minime dijs. Non em̄ illorū sed lege mortalitatis patimur,quicq̄d incōmodi accidit. At morbi doloresq; incurrūt,utiq; aliquo fugiendū est,domiciliū putre sortitis. Dicet̄ aliquis male de te locutus,cogita an prior feceris,cogita de q̄multis loq̄ris. Cogitemus,inquā,alios nō facere iniuriā sed reponere.

ponere. Alios p nos facere, Alios coactos facere, Alios ignorãtes, & eos q uolẽtes scien tesq̃ faciunt, ex iniuria nostra nõ ipam iniuriã petere, aut dulcedine urbanitatis ,plapsus est. Aut fecit aliqd nõ ut nobis obesset, sed qa cõsequi ipe nõ poterat, nisi nos repulisset. Sæpe adulatio dũ blandiẽ offendit. Quisqs ad se rettulerit quoties ipse in suspitionẽ fal sam inciderit, q̃ multis officijs suis fortuna spẽm iniuriæ induerit, q̃ mltos post odiũ ama re cœpit, poterit nõ statim irasci, utiq̃ si sibi tacitus ad singula qbus offendiẽ dixerit. Is q nulli⁹ nõ uxorẽ cõcupiscit, & satis iustas causas putat amãdi, qd aliena est, idẽ uxorẽ suã aspici nõ uult, & fidei acerrim⁹ exactor est pfidus, & mẽdacia ,psequtur ipse piurus, & litẽ sibi inferri ægerrime calũniator patiẽ. Pudicitiã seruoꝝ suoꝝ attentari nõ uult, q nõ pep cit suæ. Aliena uitia in oculis habem⁹, a tergo nostra sũt. Inde est, q tẽpestiua filij cõuitia pater deterior filio castigat. Nihil alienæ luxuriæ ignoscit, q nihil suæ negauit, & homici dæ tyrãnus irasciẽ, & punit furta sacrilegus, magna ps hoim est quæ nõ pctis irasciẽ, sed peccãtibus, Faciet nos moderatiores respectus nostri, si cõsuluerimus nos, Nũqd & ipi aliqd tale cõmisimus? Nunqd sic errauimus? Expedit ne nobis ista dãnare? Maximũ rei mediũ est iræ mora. Hæc ab illo pœnæ initio nõ ut ignoscat, sed ut iudicet, desinet, si ex- pectat, nec uniuersam illã tentabis tollere, graues habet ipetus primos, tota uincetẽ, dum

Ex his q̃ nos offendũt, alia renũciantẽ nobis, alia ipsi audimus (partibus carpiẽ. aut uidem⁹. His q narrata sunt, nõ debem⁹ cito credere. Multi mẽtiunẽ ut deci piãt, multi qa decepti sunt, Alius criminatiõe gratiã captat, & fingit iniuriã, ut ui deaẽ doluisse, factã. Est aliqs malign⁹ & q amicitias cohærẽtes diducere uelit. Est suspicax, & q spectaẽ ludos cupiat, & ex lõginquo tutoq̃ speculeẽ, quos collisit, de puu/ la sũma iudicaturo, tibi res sine teste nõ pbaret, Testes sine iureiurãdo nõ ualeret, Vtri q̃ pti dares actiõnẽ, dares tẽpus, nec sel audires. Magis em̃ ueritas elucet, quo sæpi⁹ ad manũ uenerit. Amicũ codẽnas de psẽntib⁹ anteq̃ audias, anteq̃ iterroges, illi anq̃ aut accusatorẽ suũ nosse liceat aut crimẽ, irasceris, Iam uerũ scq̃ qd utrimq̃ diceret audisti. Hic ipe q ad te detulit desinet dicere, si pbare debuerit. Nõ est, inqt, q me ptrahas. Ego pduct⁹ negabo. Alioqn nũq̃ tibi dicã. Eodẽ tpe & instigat, & ipe se certamini & pugnæ subtrahit. Quid dicere tibi nisi dã nõ uult, pœnæ nõ dicit. Quid est iniqus q̃ secreto cre dere, palã irasci? Quorũdã ipsi testes sum⁹. In his naturã excutiem⁹ uoluntateq̃ facientiũ. Puer est, ætati donet, nescit an peccet, pat ẽ, aut tantũ pfuit, ut illi donãda iiuria ei⁹ sit aut fortasse ipm hoc meritũ ei⁹ ẽ, quo offẽdimur. Mulier est, errat, iussus ẽ necitati, qs nisi ini quus succẽsset? læsus ẽ. Nõ est iniuria pati q prior feceris. Iudex ẽ, plus illi⁹ credas snĩæ q tuæ. Rex est, si nocentẽ punit cede iustitiæ, si inocentẽ cede fortunæ. Mutũ anial est, aut siẽ muto, imitaris illud, si irasceris. Morbus est aut calamitas, leui⁹ trãsiliet sustinentẽ, de⁹ est, tã pdis operã cũ illi irasceris, q̃ cũ illũ alteri pcaris iratũ. Bonus uir est, q iniuriã fecit, noli credere. Malus, noli mirari, dabit pœnas alteri qs debet tibi, etiã sibi dedit, q pecca- uit. Duo sũt, ut dixi, q̃ iracundiã concitãt. Primũ si iniuria uidemur accepisse, de hoc satis dictũ est. Deinde si iniq accepisset, de hoc dicẽdũ est. Iniqua qdã iudicauj hoies, qa pati nõ debuerũt, qdã quæ nõ sperauerint, indigna putauimus q̃ inopinata sunt. Itaq̃ maxie cõmouẽt, q̃ cõtra spem expectationẽq̃ euenerũt. Nec aliud est qre in domesticis mima offendãt. In amicis iniuriã uocem⁹ negligẽtiã. Quõ ergo, inqt, inimicoꝝ nos iniuriæ mo uẽt? qa nõ expectauim⁹ illas, aut certe nõ tãtas, hoc efficit amor nostri nimius, iuiolatos nos etiã inimicis iudicam⁹ ee debere. Regis q̃sq̃ intra se aium habet, ut licentiã sibi dari uelit, in se nolit alteri. Aut ignorãtia nos itaq̃, aut insolẽtia iracũdos facit. Ignorãria rerũ, Quid em̃ mirũ ẽ malos mala facinora ædere? Quid noui ẽ, si inimic⁹ nocet? Amic⁹ offen dit, fili⁹ labiẽ, seru⁹ peccat, Turpissimã aiebat Fabi⁹ Impatori excusatiõnẽ esse, nõ putaui. Ego turpissimã hoi puto. Oia puta, Expecta et i bonis morib⁹ aliqd existet aspi⁹. Fert hũa na natura isidiosos amicos, fert igratos, fert cupidos, fert ipios. Cũ d' morib⁹ uni⁹ iudicabis de publicis cogita. Vbi maxie gaudebis, maxie metues. Vbi tranqlla tibi oia uidenẽ, ibi nocitura nõ desũt, sed qescũt. Sẽp futurũ aliqd qd te offẽdat existima. Gubernator nũq̃ ita totos sin⁹ explicuit secur⁹, ut nõ expedite ad cõtrahẽdũ armamẽta disponeret. Illud añ oia cogita, fœdã ee & execrabilẽ uim nocẽdi, & alienissimã hoi cui⁹, bñficio etiã sæua mãsuescũt. Aspice elephãtoꝝ iugo colla submissa, tauroꝝ pueris piter ac fœmis psultãti/ bus terga ipune calcata, & repetes itra pocla sinusq̃, inoxio lapsu dracões & intra domũ

ursorũ leonũq; ora placida tractãtibus adulantibusq;. Non ergo feras pudebit cũ ani- Alt. mentes. libus permutasse† mores Nefas est nocere patriæ, ergo ciuiq;. Nã hic pars patriæ est. Sanctæ partes sunt, si uniuersum uenerabile est, ergo & homines. Nam hic in maiore tibi urbe ciuis est. Quid si nocere uelint manus pedibus? manibus oculi? ut oĩa inter se membra consentiunt (quia singula seruari potius interest.) Ita hoĩes singulis parcent, quia ad cœtum geniti sumus. Salua aũt esse societas, nisi amore & custodia partium nõ potest. Ne uiperas quidẽ & natrices, & si qua morsu, aut ictu noceant effugerimus, si in reliqua mansuefacere possemus aut efficere, ne nobis alijsue periculo essent. Ergo ne homini quidẽ nocebimus, quia peccauit, sed ne peccet. Nec unq̃ ad præteritũ, sed ad futurũ pœna referet. Nõ eñ irascitur, sed cauet. Nam si puniendũ est cuicũq; prauũ malefici cũq; ingeniũ est, pœna neminẽ excipiet. At eñ ira habet aliquã uoluptatẽ, & dulce est dolorẽ reddere. Minime: Non eñ ut in beneficijs honestũ est merita meritis repensa- Alt. dolorem gerit. re, ita iniurias iniurijs. Illic uinci turpe est. Hic uincere. In humanũ uerbũ est, & quidẽ pro iusto receptũ, ultio & talio, nõ multũ differt nisi ordine, qui† dolorẽ regitur tãtũ excusatius peccat. M. Catonẽ in balneo quidã percussit imprudens. Quis eñ illi sciẽs faceret iniuriã? Postea satisfacienti Cato non memini, inquit, percussum me. Melius putauit, nõ agnoscere q̃ uindicare. Nihil, inquis, illi post tantã petulantiã malifactum est? Imo multũ boni, cœpit Catonẽ nosse. Magni animi est iniurias despicere. Vltionis cõtumeliosissimum genus est, non esse uisum dignum, ex quo peteretur ultio. Multi leues iniurias altius sibi demisere, dum uindicãt. Ille magnus & nobilis est, qui more magnæ feræ Alt. ob audit latratus minutorũ canũ securus† exaudit. Minus, inquit, contẽnemur, si uindicauerim° iniuriã, si tãq̃ ad remediũ sine ira ueniamus, nõ quasi dulce sit uindicari, sed quasi utile.

De simulanda iniuria.

SAepe aũt satius fuit dissimulare q̃ ulcisci, potẽtiorũ iniuriæ hilari uultu nõ patienter tantũ ferendæ sunt. Facient iterũ si se fecisse crediderint. Hoc habent pessimũ animi magna fortuna insolentes, quos læserũt & oderũt. Notissima uox est eius, qui in cultu regum consenuerat. Cum illum quidam interrogaret, quomodo rarissimam rem in aula consecutus est, scilicet senectutem. Iniurias, inquit, accipiendo, & gratias agendo de ipsis. Sæpe adeo iniuriam uindicare nõ expedit, ut ne fateri quidẽ expediat. C. Cæsar pastoris splẽdidi equitis romani filium cum in custodia habuisset, immũdicijs eius, & incultioribus capillis offensus, rogante patre, ut salutem sibi filij cõcederet, quasi de supplicio eius admonitus, ad mortem duci protinus iussit. Ne tamen omnia in humane faceret aduersum patrem ad cœnã illũ inuitauit eo die, uenit pastor nihil uultu exprobante, propinauit illi Cæsar heminã uini, & posuit illi custodẽ, perdurauit miser, non aliter q̃ si filij sanguinem biberet. Vnguentũ & coronas misit, & obseruare iussit, an sumeret. Sumpsit eo die, quo filium extulerat, imo quo non distulerat. Iacebat conuiua centesimus, & potiones uix honestas natalibus liberorum podagricus senex hauriebat, cum interim non lachrymas emisit, nec dolorem aliquo signo erũpere passus est. Cœnauit tanq̃ pro filio exorasset. Quæris quare? Habebat alterum. Quid ille Priamus nõ dissimulauit iram, & regis genua complexus est? Funestam per fusamq; cruore filij manũ, ad os suũ retulit, & cœnauit: sed tantũ sine unguento, sine coronis, & illum hostis seuissimus multis solatijs, ut cibum caperet hortatus est, non ut pocula ingentia super caput posito custode siccaret, contempsisset romanũ patrem, si sibi timuisset. Nunc iram cõpescuit pietas. Dignus fuit cui permitteret a conuiuio ad ossa filij legenda discedere. Ne hoc quidem permisit benignus interim & comis adolescens propitiationibus senem crebris, ut cura leniretur, lacessebat. Contra ille se lætum & ob- Alt. præstitit litum quid eo esset actum die† prædixit. Perirat alter filius, si carnifici conuiua non placuisset. Ergo ira abstinendum est, siue par est qui lacessendus est, siue superior, siue inferior. Nam cum pare contendere, anceps est. Cum superiore furiosum. Cũ inferiore sordidũ: Pusilli hominis & miseri est repetere mordentem, ut mures & formicæ, ad quas si manũ admoueris, ora cõuertunt. Imbecilla se lædi putãt, si tangũt. Faciet nos mitiores, si cogitauerimus, quod aliquãdo nobis ꝓfuit ille, cui irascimur, & meritis offẽsa rẽdimet. Illud quoq; occurrat quantũ cõmẽdatiõis nobis allatura sit clemẽtiæ fama & q̃ multos uenia amicos utiles fecerit. Ne irascamur inimicorũ & hostiũ liberis. Inter Syllanæ

crudelitatis

crudelitatis exempla est, quod a. R. P. liberos proscriptorū submouit. Nihil est iniquius q̄ aliquē hæredē paterni odij fieri. Cogitemus quotiens ad ignoscēdū diffi.ciles erimus, an expediat oēs nobis inexorabiles esse. Quā sæpe ueniā qui negauit, petit, q̄ sæpe hic pedibus eius aduolutus est, quē a suis reppulit. Quid est gloriosius q̄ irā amicitia mutare? quos. Po. Ro. feliciores habet socios fidelioresq̄, q̄ quos habuit pertinacissimos hostes? qd hodie esset imperiū nisi salubris puidentia uictos pmiscuisset uictorib⁹? Irascet aliqs. Tu contra, beneficijs prouoca. Cadit statim simultas ab altera parte deserta, nisi pariter nō pugnat, sed si utrinq̄ certabit, ira, cōcurritur. Ille est melior, q prior pedem retulit. Victus est qui uicit. Percussit te. Recede. Referiendo enim, & occasionē sæpius feriēdi dabis & excusationē, nō potens reuelli cū uoles. Nūq̄ uelit quisq̄ tam grauiter hostem ferire, ut relinquat manū in uulnere, & se ab ictu reuocare nō possit. Atqui tale ira telū est, ut uix retrahat. Arma nobis expedita prospicimus, gladiū cōmodū & habilem, nō uitabimus impetus animi his graues magis furiosos & irreuocabiles? Ea demū uelocitas placet, quæ ubi iussa est, uestigium sistit, nec ultra destinata currit, & quæ flecti & a cursu ad gradū reduci potest. Aegros scimus neruos esse, ubi inuitis nobis mouent. Senex aūt infirmi corporis est, qui cū ambulare uult, currit. Animi motus eos putemus sanissimos ualidissimosq̄, qui nostro arbitrio ibunt, nō suo ferent. Nihil tam æque profuit, q̄ primum intueri deformitatē rei, deinde periculū. Nō est ullius affectus facies turbatior, pulcherrima ora fœdauit, toruos uultus ex trāquillissimis reddit. Linquit decor omnis iratos, etiam si amictus illius cōpositus sit ad legē, retrahet uestem, omnemq̄ curam cui effundet. Si capillorū natura uel arte iacentiū nō informis est habitus, cū inanimo inhorrescunt, & tumescūt uenæ. Cōcutit crebro spiritu pectus, rabida uocis eruptio colla distendit. Tūc artus †turbidi, inquietæ manus, totius corporis fluctuatio. Qualem intra putas esse animū, cuius extra imago tam fœda est? Quāto illi intra pectus terribilior uultus est, acrior spiritus est, intensior impetus rupturus se nisi eruperit? Quales sunt hostiū uel ferarum cæde madentiū, aut ad cædē euntiū aspectus. Qualia poetæ inferna mōstra finxere, succincta serpētibus, & igneo flatu. Quales ad bella excitanda, discordiāq̄ in populos diuidendā, paceq̄ lacerandā deterrimæ inferum exeunt Furiæ. Talem nobis irā figuremus, flamma, lumina ardentia, sibilo, mugituq̄, & gemitu, & stridore, & siqua his inuisior uox est pstrepentē, tela manu utraq̄ quatientē. Neq̄ enim illi tegere se, cura est, toruā, cruentāq̄ & cicatricosam & uerberib⁹ suis liuidā, incessu uesano effusam, multa caligine incursitantē, uastantem, fugantēq̄, & omniū odio laborantem, sui maxime, si aliter nocere nō possit, terras, maria, cælū ruere cupientē, infestam pariter, inuisamq̄. Vel si uidet, qualis sit apud uates nostros est, Sanguineū quatiēs dextra læuaq̄ flagellum. Aut scissa gaudēs uadit discordia palla. Aut siqua magis dira facies excogitari, diri affectus potest. Quibusdam, ut ait Sestius, iratis profuit aspexisse speculū, pturbauit illos tanta mutatio sui, uelut in rem præsentē adducti nō agnouerūt se, & quantulū ex uera deformitate imago illa speculo repercussa reddebat, animus si ostendi, & si in ulla materia ꝑ lucē posset, intuētes nos cōfunderet, ater maculosusq̄, æstuans, & distortus, & tumidus. Nunc quoq̄ tanta deformitas eius est ꝑ ossa carnesq̄, & tot impedimenta effluētis. Quid si nudus ostēderetur speculo, qui neminē deterritū ab ira credit? Quid ergo, qui ad speculum uenerat, ut se mutaret, iam mutauerat. Iratis quidē nulla est formosior effigies, q̄ atrox & horrida, qualesq̄ esse etiā uideri uolunt. Magis illud uidendū est, q̄ multis ira per se nocuerit. Alij nimio feruore rupere uenas, & sanguinē supra uires elatus clamor egessit, & luminū suffudit aciem. In oculos uæhementius humor egestus, & in morbos ægri recidere, nulla celerior ad insaniam uia est. Multi itaq̄ cōtinuauerunt iræ furorē, nec quā expulerāt mentē unq̄ receperūt. Aiacē in mortē egit furor, in furorē ira. Mortē liberis, egestatē sibi, ruinā domui imp̄cant, & irasci se negāt, nō minus q̄ insanire, furiosi. Amicissimis hostes, uitādiq̄ charissimis. Nulq̄ nisi qua nocēt immemores, ad minima mobiles. Nō sermone, nō officio adiri faciles. Per omia uim gerunt, gladijs & pugnare parati, & incumbere. Maximum enim malum illos cœpit, & omnia exuperans uitia. Alia paulatim intrant. Repentina & uniuersa uis eius est, omnes deniq̄ alios affectus sibi subijcit. Amorem ardentissimū uincit. Transfoderunt itaq̄ amata corpora, & in eorum quos occiderant

Margin notes (printed):

† Alt. trepidi.

Sestius.

Aiacem ira in furorem et mortē compulit.

ciderant iacuere complexibus. Auariciam durissimũ malũ, minimeq́ flexibile ira calca uit. Adacta opes suas spargere, & domui, rebusq́ in unum collatis inijcere ignẽ. Quid non ambitiosus magno æstimata ira proiecit insignia, honoreq́ delatũ reppulit. Nullus affectus est, in quem non ira dominetur.

Libri secundi de Ira finis.

LVCII ANNEI SENECAE DE IRA AD NOVATVM LIBER TERTIVS.

QVod maxime desyderasti Nouate, nunc facere tentabimus, iram excide re animis, aut certe refrenare, & impetus eius inhibere. Id aliquando pa lam aperteq́ faciendum est, ubi minor uis mali patitur. Aliquando ex oc culto, ubi nimium ardet, omniq́ impedimento exasperatur & crescit. Re fert quantas uires quanq́ integras habeat. Vtrum ne uerberanda & agẽ da sit, an cedere ei debeamus, dum tempestas prima deseuit, ne remedia ipsa secũ ferat. Consiliũ pro moribus cuiusq́ capiendũ erit. Quosdam enim preces uincunt. Quidã in sultant, instantq́ submissis. Quosdã terrẽdo placabimus, Alios obiurgatio, Alios confes sio, Alios pudor cœpto deiecit, Alios mora lentũ præcipitis mali remediũ, ad quod no uissime descendendũ est. Cæteri enim affectus dilationẽ recipiunt, & curari tardius pos sunt. Hæc incitata, & seipsam rapiens uiolentia, nõ paulatim procedit, sed dũ incipit, to ta est. Nec aliorũ more uitiorũ sollicitat animos, sed abducit & impotẽtes sui, cupidosq́ uel cõmunis mali, exagitat. Nec in ea tantũ, in quæ destinauit, sed in occurrentia obiter furit. Cætera uitia impellunt animos, ira præcipitat. Cæteris etiam, si resistere cõtra affe ctus suos nõ licet, at certe affectibus ipsis licet stare, hæc nõ secus q̃ fulmina procellæq́, & siqua alia irreuocabilia sunt, quia nõ eunt, sed cadunt, uim suam magis ac magis tẽdit. Alia uitia a ratione, hæc a sanitate desciscit. Alia accessus lenes habent, & incremẽta fal lentia, in ira deiectus, animorum est. Nulla itaq́ resurget magis attonita, & in uires suas prona, & siue successit superba, siue frustrat̃ insana, ne repulsa quidẽ in tædium acta, ubi aduersariũ fortuna subduxit, in seipsã morsus suos uertit. Nõ refert quãtũ sit, ex quo re surrexerit. Ex leuissimis enim in maxima euadit, Nullam transit ætatẽ, Nullum hominũ genus excipit. Quædã gentes beneficio egestatis non nouere luxuriã. Quædã quia ex ercitæ & uagæ sunt, effugere pigriciã, qbus incultus mos, agrestisq́ uita est, circũscriptio ignota est, & fraus & quodcũq́ in foro malũ nascit̃: Nulla gens est, quã nõ ira instiget, tã inter Graios q̃ barbaros potens. Nõ minus perniciosa leges metuẽtibus, q̃ quibus iura distinguit modus uiriũ. Deniq́ cætera singulos corripiũt, hic unus affectus est, qui inter dum publice cõcipit̃. Nunq̃ uniuersus populus fœminæ amore flagrauit. Nec in pecu niã aut lucrũ tota ciuitas spem suã misit. Ambitio uiritĩ singulos occupat. Impotentia nõ est malũ publicũ. Sæpe in irã uno agmine itum est, uiri, fœminæ, senes, pueri, principes, uulgusq́ cõsensere, & tota multitudo paucissimis uerbis cõcitata, ipsum cõcitatorẽ ante cessit. Ad arma protinus, ignesq́ discursum est, & indicta finitimis bella, aut gesta cũ ci uibus. Totæ cum stirpe omni crematæ domus, & modo eloquio fauorabilis habitus, in multo honore, iram suæ cõcionis excepit. In Imperatorẽ suũ legiones pila torserũt, disce dit plæbs tota cũ patribus, publicũ consiliũ, senatus, nõ expectatis delectibus, nec noiato Imperatore, subitos iræ suæ duces legit, ac p tecta urbis, nobiles cõsectatus uiros, suppliciũ manu sumpsit. Violatæ legatiões rupto iure gentiũ, Rabiesq́ infanda ciuitatẽ tulit. Nec datũ tẽpus quo resideret tumor publicus, sed deductæ ptinus classes, & oneratæ tumul tuario milite. Sine more, sine auspicijs populus ductu iræ suæ egressus, fortuita, raptaq́ pro armis gessit. Deinde magna clade temeritatẽ audacis ira eluit. Hic barbaris forte ruẽtibus in bella exitus est, cũ mobiles animos species iniuriæ pculit, aguntur statim, & qua dolor traxit ruinæ modo regionibus incidũt incõpositi, interriti, incauti, pericula appetẽ tes sua gaudẽt feriri, & instare ferro, & tela corpore urgere, & p suũ uulnus exire. Nõ est inquis, dubiũ quin magna ista & pestifera sit uis. Ideo quemadmodũ sanari debeat mõ stra, Atqui, ut in prioribus libris dixi, stat Aristoteles defensor iræ, & uetat illa nobis exe cari. Calcar ait esse uirtutis. Hac erepta, inermem animum & ad conatus magnos pi grum, inermemq́ fieri. Necessarium est itaq́ fœditatẽ eius, ac feritatẽ coarguere, & an te oculos

Al. flumina

te oculos ponere quantũ monstri sit homo in hominẽ furens, quãtoq; impetu ruat, non
sine pernicie sua pernitiosus, & ea deprimens, quæ mergi, nisi cũ mergente non possunt.
Quid ergo? sanum hunc aliquis uocat? qui uelut tẽpestate correptus non it, sed agit, &
furenti malo seruit? Nec mandat ultionẽ suam, sed ipse eius exactor, animo simul ac ma
nu sæuit. Charissimorum, eorũq; quæ mox amissa fleturus est carnifex. Hunc aliquis affe
ctum uirtuti adiutorẽ comitẽq; dat, cõsilia sine quibus uirtus gerit nihil, obturbantẽ. Ca
ducæ sinistræq; sunt uires, & in malum suũ ualidæ, in quas ægrum morbus & accessio ere
xit. Nõ est ergo quod me putes tẽpus in superuacuis cõsumere, quod iram, quasi dubiæ
apud homines opinionis, sic infamẽ, cũ aliquis sit, & quidẽ de illustribus philosophis, q
illi indicat operas, & tanq; utilem ac spiritus subministrantem in prælia, in actus rerũ, ad
omne quodcũq; calore aliquo gerendum est, uocet. Ne quem fallat tanq; aliquo tempo
re, aliquo loco profutura. Ostendenda est rabies eius effrænata & attonita, apparatusq;
illi reddendus est suus, eculeus & fidiculæ, & ergastula, & cruces, & circumdati defossis
corporibus ignes, & cadauera quoq; trahens uncus, uaria uinculorũ genera, uaria pœna
rum, lacerationes membrorum, inscriptiones frontis, & bestiarum immaniũ cauernæ. In
ter hæc instrumenta collocetur ira, dirum quiddam, atq; horridum stridens, omnibus p
quæ furit deterior, ut de cæteris dubiũ sit, nulli certe affectui peior est uultus, quẽ in prio
ribus libris descripsimus, asperũ & acrem. Et nũc subito retrorsum, sanguine fugato, pal
lentem, nunc in os, omne calore ac spiritu uerso, subrubicundũ, & similem cruento, uenis
tumentibus, oculis nunc tepidis & exilientibus. Nunc in uno obtutu defixis & hærenti
bus. Adijce nunc dentiũ inter se †arietatorũ, & aliquid esse cupientiũ, non alium sonũ, q;
est apris, tela sua attritu acuentibus. Adijce articulorũ crepitum, cũ se ipsæ manus frãgũt,
& pulsatum sæpius pectus, anhelitus crebros, tractosq; altius gemitus, instabile corpus,
incerta uerba subitis exclamationibus, tremẽtia labra, interdumq; †complexa, & dirum
quiddam exibilantia. Ferarũ, mehercules, siue illas fames exagitat, uel infixũ uisceribus
ferrum, minus tetra facies est, etiã cum uenatorẽ suũ semianimes morsu ultimo petunt,
q; hominis ira flagrantis. Age, si exaudire uoces ac minas uacet, qualia excarnificati ani
mi uerba sunt, nonne reuocare se quisq; ab ira uolet, cum intellexerit illam a suo primum
malo incipere? Non uis ergo admoneam eos, qui iram summa potentia exercent, & ar
gumentum uirium existimant, & in magnis, magnæ fortunæ bonis ponunt paratam ul
tionem, q; non sit potens, immo nec liber quidem dici possit, iræ suæ captus? Nõ uis ad
moneam, quo diligentior quisq; sit, & ipse se circumspiciat, alia animi mala ad pessimos
quosq; pertinere iracundia etiam eruditis hominibus, & in alia sanis, irrepere? adeo, ut
quidam simplicitatis indicium iracundiã dicant, & uulgo credatur facillimus quisq; hu
ic obnoxius. Quorsus, inquis, hoc pertinet? Vt nemo se iudicet tutum ab illa, cũ lentos
quoq; natura & placidos in sæuiciam ac uiolentiã euocet. Quemadmodũ aduersus pe
stilentiã nihil potest firmitas corporis, & diligens ualetudinis cura. Promiscue enim im
becilla robustaq; inuadit. Ita ab ira tam inquietis moribus periculum est, q; cõpositis &
remissis, quibus eo turpior ac periculosior est, quo plus in illis mutat. Sed cum primũ sit
non irasci, Secundũ detinere, Tertiũ alienæ iræ mederi. Dicam primũ quemadmodũ in
iram nõ incidamus. Deinde quemadmodũ ab illa liberemur. Nouissime quemadmodũ
irascentem retineamus placemusq;, & ad sanitatem reducamus. Ne irascamur præstabi
mus, si omnia uitia iræ nobis subinde proposuerimus, & illam bene extimauerimus. Ac
cusanda est apud nos, damnanda, perscrutanda eius mala, & in medium protrahenda
sunt, ut qualis sit, appareat, comparanda cum pessimis est. Auaricia acquirit & contra
hit, quo aliquis melior utatur. Ira incendit. Paucis gratuita est. Iracundus dominus quos
dam in fugam seruos egit, quosdam in mortem, quanto plus irascendo q; id erat, pro
pter quod irascebatur, amisit. Ira patri luctum, marito diuortium attulit, magistratui odi
um, candidato repulsam. Potior est, inquam, luxuria, quoniam illa sua uoluptate frui
tur, hæc alieno dolore uincit malignitatem & inuidiam. Illæ enim infelicem fieri uolũt,
hæc facere. Illæ fortuitis malis delectantur, hæc non potest expectare fortunam. Nocere
ei quẽ odit, non noceri uult. Nihil est simultatibus grauius, has ira cõciliat, Nihil est bel
lo funestius, In hoc pontentiũ ira prorumpit. Cæterũ etiam illa plæbeia ira & priuata, in
erme &

†Al. attritorũ

†Alt. cõpssa.

apparatus & instrumenta ir[æ]

Primũ nõ irasci: Secundũ detinere: Tertiũ alienæ iræ mederi.

Auaritia quã minus mali.

Luxuria

Malignitas

Inuidia

Simultates

Bella

erme & sine uiribus bellum est. Præterea ira, ut seponamus, quæ mox secutura sunt dā- na, insidias, perpetuā ex certaminibus mutuis sollicitudinē, dat pœnas dum exigit. Na turā hominis uitiat. Illa in amorem hortatur, hæc in odium. Illa prodesse iubet, hæc no- cere. Adijce quod cū indignatio eius animi suspecta eueniat, & animosa uideatur, pusil la est & angusta. Nemo enim nō eo a quo se cōtemmptum iudicat, minor est. At ille in gens animus & uerus æstimator sui nō uindicat iniuriā, quia non sentit, ut tela a duro re- siliunt, cū dolore cedentis solida feriuntur. Ita nullum magnū animū iniuria ad sensum suum adducit. Fragilior eo quod petit. Quanto pulchrius uelut nulli penetrabilem telo, omnes iniurias cōtumeliasq; respuere. Vltio doloris confessio est. Non est magnus ani mus, quē incurrit iniuria. Aut potentior te, aut imbecillior læsit. Si imbecillior, parce illi. Si potentior, tibi. Nullum est argumentū magnitudinis certius, q̄ nihil posse quo insti- geris, accidere. Pars superior mundi & ordinatior ac propinqua sideribus, nec in nubē cogitur, nec in tempestatē impellitur, nec uersatur in turbinem, omni tumultu caret, infe riora fulminantur. Eodem modo sublimis animus quietus semper, & in statione trāquil la collocatus, intra se premens, quibus ira contrahitur, modestus & uenerabilis ē & dis- positus. Quorū nihil inuenies in irato. Quis eñ traditus dolori & furens nō primā reie cit uerecūdiā? Quis impetu turbidus, & in aliquē ruens, nō quicqd in se uerecundi ha- buit, abiecit? Cui officiorū numerus aut ordo constitit incitato? Quis linguæ tēperauit? Quis ullam partē corpis tenuit? Quis se regere potuit immissum? Proderit nobis illud Democriti salutare præceptū, quo mōstraī tranquillitas, sine quo neq; priuatim, neq; pu blice multa, aut maiora uiribus nostris egerimus. Nunq; tam feliciter in multa discurren ti negocia dies trāsit, ut nō aut ex homine, aut ex re offensa nascatur, quæ animū in iras paret, quemadmodū per frequentia urbis loca properanti in multos incursitandum est, & alicubi labi necesse est, alicubi retineri, alicubi aspergi. Ita in hoc uitæ actu dissipato & uago multa impedimenta, multæ querelæ incidunt. Alius spem nostram fefellit, alius di- stulit, alius intercepit. Nō ex destinato proposita fluxerunt. Nulli fortuna tā dedita est, ut multa tentanti ubiq; respōdeat. Sequitur ergo, ut is cui contra q̄ proposuerat, aliqua cesserunt, impatiens hominū rerūq; fit. Ex leuissimis causis irascitur, nunc personæ, nunc negocio, nunc loco, nunc fortunæ, nunc sibi. Itaq; ut quietus possit esse animus, nō est ia- ctandus, nec multarū, ut dixi, rerum actu fatigādus, nec magnarū supraq; uires appetita rum. Facile est leuia aptare ceruicibus, & in hanc aut in illam partē transferre sine lapsu. Atqui alienis in nos manibus imposita, egre sustinemus, uicti in proximos effundimus, & dum stamus sub sarcina, impares oneri uacillamus. Idē accidere in rebus ciuilibus, ac domesticis scias. Negocia expedita & habilia sequuntur actorē. Ingentia & supra mēsu ram agentis, nec dant se facile, & si occupata sunt, premunt atq; adducunt administran- tem, qui nō quæ facilia sunt, aggreditur, sed uult facilia esse, quæ aggressus est. Quoties aliqd conaberis, te simul & ea quæ paras, quibusq; pararis, ipse metire. Faciet eñ te aspe- rū pœnitentia operis infecti. Hoc interest, utrū quis feruidi sit ingenij, aut frigidi, aut hu milis. Generoso repulsa irā exprimet, languido inertiq; tristiciam. Ergo actiones nostræ nec paruæ sint, nec audaces, nec improbæ. In uicinū spes exeat. Nihil conemur qd mox adepti quoq; successisse miremur. Demus operā, ne accipiamus iniuriā quā ferre nesci- mus. Cū placidissimo & facillimo & minime obnoxio, morosoq; uiuēdū est. Sumunī a cōuersantib⁹ mores. Et ut quædā in cōtactos corpe uitia trāsiliūt, ita animus mala sua p- ximis tradit. Ebriosus cōuictores in amorē uini traxit. Impudicorū cœtus fortēq; & si li- ceat uirū, emollit. Auaricia in proximos uirus suū trāstulit. Eadem ex diuerso ratio uirtu tū est, ut omne quod secū habēt, mitigent. Nec tam ualetudini pfuit utilis regio & salu- brius cælū, q̄ animis parū firmis in turba meliorū uersari. Quæ res quāto possit, itelliges, si uideris feras quoq; cōuictu nostro mansuescere, nulliq; imani bestiæ uim suā pmanere, si hominis cōtuberniū diu passa est. Retundiī omnis asperitas, paulatimq; inter placida dediscit. Accedit huc qd nō tantū exēplo melior fit, quo cū quietis hoibus uiuit, sed qd causas irascēdi nō inuenit, nec uitiū suū exercet. Fugere itaq; debebit omneis quos irri- taturos iracūdiā sciet. Qui sunt, inqt, isti? Multi ex uarijs causis idē facturi. Offendet te supbus cōtēptu, diues cōtumelia, petulās iniuria, liuidus malignitate, pugnax cōtētiōe, uentosus

Si iuxta claudum habites subclaudicare disces.

uẽtosus & mendax uanitate. Nõ feres a suspitioso timeri, a pertinace uinci, a delicato fa
stidiri. Elige simplices faciles, moderatos qui iram tuã nec euocent, & ferant. Magis ad
huc, proderunt submissi & humani, & dulces, nõ tamen usq; in adulationẽ. Nam iracun
dos nimia assentatio offendit. Erat certe amicus noster uir bonus, sed iræ paratioris, cui
non magis erat tutum blandiri q̃ maledicere. Cælium oratorẽ fuisse iracundissimũ con
stat. Cum quo ut aiunt cœnabat in cubiculo lectæ patientiæ cliens, sed difficile erat illi
in crapulam coniecto rixam eius cum quo edebat effugere. Optimũ iudicauit quicquid
dixisset sequi & secundas agere. Non tulit Cælius assentientẽ sed exclamauit, dic aliqd
contra, ut duo simus. Sed ille quoq; quod nõ irasceretur iratus cito sine aduersario de
sijt. Eligam⁹ ergo uel hos potius si conscij nobis iracundiæ sumus, qui uultũ nostrũ ac ser
monẽ sequantur, Facient quidẽ nos delicatos, & in malam consuetudinẽ inducent, nihil
contra uoluntatẽ audiendi, sed proderit, uitio suo interuallũ & quietem dare. Difficilis
quoq; & indomiti natura blandientẽ feret. Nihil asperum tetrumq; palpanti est, quoti
ens disputatio longior & pugnatior erit, in prima resistamus anteq̃ robur accipiat, alit
seipsam cõtentio, & dimissos altius tenet. Facilius est se a certamine abstinere, q̃ abdu
cere. Studia quoq; grauiora iracundis obmittenda sunt, aut certe citra lassitudinem ex
ercenda. Et animus non inter plura uersandus, sed artibus amœnis tradendus. Lectio
illum carminũ obleniat & historia fabulis detineat, mollius delicatiusq; tractetur. Pytha
goras pturbationes animi lyra componebat. Quis autem ignorat lituos & tubas conci
tamenta esse, sicut quosdã cantus blandimenta, quibus mens resoluatur? Confusis ocu
lis prosunt uirentia, & quibusdam coloribus infirma acies acquiescit, quorundam splen
dore præstringitur, sic mentes ægras studia læta permulcent. Forum aduocationes, iu
dicia, fugere debemus, & omnia quæ exulcerant uitium, æque cauere lassitudinem cor
poris. Consumit enim quicquid in nobis mite placidumq; est, & acria cõcitantur. Ideo
quibus stomachus suspectus est, processuri ad res agendas maioris negocij bilem cibo
temperent, quam maxime mouet fatigatio, siue quia calorem inedia compellit, & nocet
sanguini, cui sumq; eius, uenis laborãtibus, sistit, siue quia corpus attenuatum & infirmũ
incumbit animo. Certe ob eandem causam iracundiores sunt ualitudine aut ætate fessi.
Fames quoq; & sitis ex eisdem causis uitanda est, exasperat enim & incendit animos.
Vetus dictum est. A lasso rixam quæri. Aeque autem & ab esuriente, & a sitiente & ab
omni homine quem aliqua res urit. Nam ut ulcera ad leuem tactum, deinde etiam ad
suspitionem tactus condolescunt, ita animus affectus, minimis offenditur, adeo ut quos
dã salutatio, epistola, oratio, & interrogatio ad litem euocent. Nunq̃ sine querela ægra
tanguntur, Optimum est itaq; ad primũ mali sensum mederi sibi, tum uerbis quoq; suis
minimũ libertatis dare, & inhibere impetum. Facile est autem affectus suos cum pri
mum oriuntur deprændere. Morbum signa præcurrunt. Quemadmodũ tempesta
tis ac pluuiæ ante ipsas, notæ eueniunt, ita iræ amoris omniũq; istarum procellarum ani
mos uexantium sunt quædam prænuncia. Qui comitiali uitio solent corripi, iam aduen
tare ualitudinem intelligunt, si calor summa deseruit, & incertum lumen neruorũq; tre
pidatio est, si memoria sublabitur caputq; uersatur. Solitis itaq; remedijs incipientẽ ca
sum occupant, & odore gustuq; quicquid est quod alienat animos repellitur, aut fomen
tis contra frigus, rigoremq; pugnatur, aut si parum medicina profecit uitauerũt turbam
& sine teste ceciderunt. Proderit morbum suũ nosse, & uires eius anteq̃ spatientur op
primere, uideamus quid sit quod nos maxime concitet. Alium uerborum, alium rerum
contumeliæ mouent. Hic uult nobilitati suæ, hic formæ suæ parci. Ille elegantissimus ha
beri cupit, ille doctissimus. Hic superbiæ impatiens est, hic contumatiæ. Ille seruos non
putat dignos quibus irascatur, hic intra domum sæuus est, foris mitis. Ille rogari inuidiã
iudicat, hic non rogari contumeliam. Non omnes ab eadem parte feriuntur. Scire itaq;
oportet quid in te imbecillum sit, ut id maxime protegas. Non expedit omnia uidere,
oĩa audire, multæ nos iniuriæ transeant, ex quibus plærasq; nõ accipit, qui nescit. Non
uis esse iracundus? ne sis curiosus. Qui inquirit quid in se dictum sit, qui malignos ser
mones etiã si secreto habiti sint, euerrit, seipse inquietat. Quædam interpretatio eo pro
ducit ut uideãtur iniuriæ. Itaq; alia differenda sunt, alia deridenda, alia donanda. Circũ

A lasso ri xam quæri

scribenda multis modis ira est. Pleraq; in lusum iocumq; uertantur. Socratem, aiunt, colapho percussum nihil amplius dixisse, q̃ molestum esse, quod nescirent homines quãdo cũ galea prodire deberent. Non queadmodum facta sit iniuria refert, sed quemadmodũ lata. Nec uideo quare difficilis sit moderatio, cum sciam tyrannorũ quoq; tumida fortunata & licentia ingenia, familiareq; sibi saeuitiam repressisse †Philistratũ certe atheniensium tyrannum memoriae proditur, Cum multa in crudelitatẽ eius ebrius conuiua dixisset, nec deessent qui uellent manus ei moderare, & alius hinc, alius illinc faces subderent, placido animo tulisse, & hoc irritantibus respondisse, nõ magis illi se succensere, q̃ si quis obligatis oculis in se incurrisset. Magna pars querelas manu fecit, aut falsa suspicando, aut leuia aggrauando. Saepe ad nos ira uenit. Saepius nos ad illam, quae nunq̃ accersenda est, etiam cum incidit reijciatur. Nemo dicit sibi, hoc propter quod irascor aut feci aut fecisse potui. Nemo animũ facientis, sed ipsum estimat factum. Atqui ille intuendus est, an uoluerit an inciderit, coactus sit, an deceptus, odiũ secutus sit an praemiũ, sibi morem gesserit, an manũ alteri cõmodauerit? aliquid peccãtis aetas facit, aliquid fortuna, ut ferre, aut pati, aut humanũ, aut humile sit. Eo loco nos constituamus quo ille est cui irascimur. Nunc facit iracundos iniqua nostri aestimatio & quae facere uellemus pati nolumus, nemo se differt. Atqui maximũ remediũ irae dilatio est, ut primus eius feruor relanguescat, & caligo quae praemit mentẽ, aut residat, aut minus densa sit. Quaedã ex his quae te praecipitem ferebant hora nõ tantum dies molliet. Quaedam ex toto euanescent Si nihil erit petita aduocatio, apparebit iudicium non esse iram, quicquid uoles quale sit scire tempori trade. Nihil diligenter in †ductu cernitur. Non potuit impetrare Plato a se tempus cum seruo suo irasceret, sed ponere illum statim tunicam, & praebere scapulas uerberibus iussit, sua manu ipse percussurus. Postq̃ intellexit irasci se, sicut sustulerat manum suspensam detinebat, & stabat pcussori similis. Interrogatus deinde ab amico, qui forte interuenerat, quid ageret. Exigo, inquit, poenas ab homie iracundo, uelut stupens, gestum illum seuituri deformẽ sapienti uiro, seruabat, oblitus iam serui, quia alium quẽ potius castigaret inuenerat. Itaq; abstulit sibi in suos potestatẽ, & ob peccatũ quoddam cõmotior, Tu, inquit, Speusippe seruulũ istum uerberibus obiurga, nam ego irascor, ob hoc nõ cecidi, propter quod alius cecidisset. Irascor, inquit, plus faciã q̃ oportet. Libentius faciam. Non sit iste seruus in eius potestate, qui in sua nõ est. Aliquis uult irato committi ultionẽ, cum Plato sibi ipse imperium abrogauerit? Nihil tibi liceat dum irasceris: Quare? quia uis omnia licere. Pugna tecum ipse, si iram uincere nõ potes, illa te incipit uincere, si abscondit, si illi exitus non datur, Signa eius obruamus, & illam quantum fieri potest, occultã secretamq; teneamus. Cum magna id nostra molestia fiet. Cupit exilire & incendere oculos, & mutare faciem, sed si eminere illi extra nos licuit, supra nos est. In imo pectoris secessu recondatur. Feraturq; nõ ferat. Imo in contrariũ omnia eius indicia flectamus. Vultus remittatur, Vox lenior sit, Gradus lentior, Paulatim cum exterioribus interiora formantur. In Socrate irae signum erat uocem submittere, loqui parcius. Apparebat tunc illum sibi obstare, Depraehendebat itaq; a familiaribus & coarguebat. Nec illi exprobratio latitantis irae ingrata. Quid ni gauderet quod iram suã multi intelligerent, nemo sentiret. Sensisset autẽ, nisi ius amicis obiurgandi se dedisset, sicut ipse sibi in amicos sumpserat. Quanto magis hoc nobis faciendũ est. Rogemus amicissimũ quẽq; ut tunc maxime aduersus nos libertate utatur, cum minime illam pati poterimus, nec assentiatur irae nostrae, contra nos potens malum & apud nos gratiosum dum conspicimus, dum nostri sumus, aduocemus. Qui uinũ male ferunt & ebrietatis suae temeritatẽ ac petulantiã metuunt, mandant suis, ut e conuiuio auferantur. Intemperantiã in morbo suam experti, parere sibi in aduersa ualitudine uetant. Optimum est notis uitijs impedimenta prospicere, & ante omnia ita componere animũ, ut & grauissimis rebus subitisq; concussus iram aut non sentiat, aut magnitudinẽ inopinatae iniuriae exortã in †alium retrahat, nec dolorem suum ꝓfiteatur. Id fieri posse apparebit, si pauca ex ingenti turba exempla ꝓtulero, ex quibus utrũq; discere licet. Quantũ mali habeat ira, ubi hominum non praepotentũ potestate tota utitur, quantũ sibi imperare possit ibi metu maiore compressa est. Cambysen regẽ nimis deditum uino, Traxhexaupes unus ex charissimis monebat, ut

Festiuus iocus Socratis.

al. Pisistratum.

Al. Fluctu

Forte animum.

nebat,ut parcius biberet,turpem esse dicens ebrietatem in rege,quem oculi omniũ, aures\[q\]ꝫ sequerentur. Ad hoc ille ut scias,inquit,quemadmodum nunquam excidam mihi, approbabo iam,& oculos post uinum in officio esse & manus. Bibit deinde liberalius ꝙ alias capacioribus cyphis,& iam grauis & uinolentus,ac uiolentus obiurgatoris sui filiũ ꝓcedere ultra limen iubet,alleuataqꝫ super caput sinistra manu staret,tunc intendit arcũ & ipsum cor adolescentis(id enim se petere dixerat)figit,recisoqꝫ pectore hæres in ipso spiculum ostendit,ac respiciẽs patrem an satis certam haberet manum interrogauit. At ille negauit Appollinem potuisse certius dimittere. Dĳ illũ male perdant, animo magis ꝙ cõditione mancipium. Eius rei laudator fuit,cuius nimis erat spectatorem fuisse. Occasionem blanditiarum putauit,pectus filĳ in duas partes diductum,& cor sub uulnere palpitans. Controuersiam illi facere de gloria debuit,& reuocare iactum, ut regi liberet in ipso patre certiorem manum extendere. O Regem cruentum. O dignum in quem omnium suorum arcus uertantur. Cum execrati fuerimus illum conuiuia supplicĳs funeribusqꝫ soluentem,tamen sceleratius telum illud laudatum est, ꝙ missum. Videmus quomodo se pater gerere debuerit,stans super cadauer filĳ sui,cædemqꝫ illã cuius & testis fuerat & causa,id de quo non agitur apparet iram supprimi posse. Nõ maledixit Regi,nullum emisit ne calamitosi quidem uerbum,cum æque cor suum ꝙ filĳ transfixũ uideret,potest dici merito deuorasse uerba. Nam siquid tanꝙ iratus dixisset,nihil tanꝙ pater facere potuisset. Potest,inquam,uideri sapientius se in illo cursu gessisse,ꝙ cũ de potandi modo præciperet,quem satius erat uinum ꝙ sanguinem bibere,cuius manus poculis occupari pax erat. Accessit itaqꝫ ad numerum eorum, qui magnis cladibus ostenderunt,quanti constarent regum amicis bona consilia. Nõ dubito quin Harpagus quoqꝫ tale aliquid Regi suo Persarum suaserit,quo offensus,liberos illi epulãdos apposuit,& subinde quæsĳt,an placeret conditura. Deinde ut satis illum plenum malis suis uidit, afferri capita illorum iussit,& quomodo esset acceptus interrogauit. Non defuerũt misero uerba,non os concurrit. Apud regem,inquit,omnis cœna iucunda est. Quid hac adulatione profecit? ne ad reliquias inuitaretur. Non ueto patrem damnare Regis sui factũ,non ueto quærere dignam tam truci portẽto pœnam. Sed hoc interim intelligo,posse etiam exigentibus malis nascentẽ iram abscondi,& ad uerba contraria sibi cogi. Necessaria est ista doloris refrenatio,utiqꝫ hoc sortitis uitæ genus,& ad regiã adhibitis mensam. Sic editur apud illos,sic bibitur,sic respondetur. Funeribus suis arridendum est. An tanti sit uita uidebimus. Alia ista quæstio est, Non consolabimur tam triste ergastulum,nõ adhortabimur ferre imperia carnificum,ostẽdemus in omni seruitute apertam libertati uiam, si æger animus & suo uitio miser est,huic miserias finire secum licet. Dicam & illi, qui in regem incidit,sagittis pectora amicorum petentem,& illi cuius dominus liberorum uisceribus patres saturat,quid gemis demens,quid expectas in te? Aut hostis aliquis per exitum gentis tuæ uindicet,aut rex a longinquo potẽs aduolet. Quocũqꝫ respexeris, ibi malorum finis est. Vides illum præcipitem locum? illac ad libertatem descenditur. Vides illud mare,uides illud flumen,illum puteum? Libertas illic in imo sedet. Vides illam arborem,breuem,horridam,infelicem? pendet inde libertas. Vides iugulum tuum,guttur tuum,cor tuum,effugia seruitutis sunt. Nimis mihi operosos exitus monstras,& multum animi ac roboris exigentes. Quæris quod sit ad libertatem iter? Qualibet in corpore tuo uena. Quamdiu quidem nihil tam intolerabile nobis uidetur,ut nos expellat e uita,iram in quocunqꝫ erimus statu,remoueamus. Pernitiosa est seruientibus. Omnis eñ indignatio in tormentum suum proficit,& imperia grauiora sentit,quo contumacius patitur. Sic laqueos fera dum iactat astringit, sic aues uiscũ dum trepidantes excutiũt,plumis omnibus illinunt. Nulli tam artum est iugum,quod non minus lædat ducentem, ꝙ repugnantem. Vnum est leuamentum malorum ingentiũ pati,& necessitatibus suis obsequi,sed cum utilis sit seruientibus affectuum suorum,& huius præcipue rabidi atqꝫ effrenis continentia,utilior est regibus,perierunt omnia ubi quantum suadet ira,fortuna permittit,nec diu potest quæ multorum malo exercetur potentia stare. Periclitantᷣ eñ ubi eos qui separatim gemũt,cõmunis metus iunxit. Plærosqꝫ itaqꝫ modo singuli mactauerunt,modo uniuersi,cum illos conferre in unum iras publicus dolor coegisset. Atqui

Harpagus

Aduolet

Darii feritas. plerics sic iram quasi insigne regium exercuerūt. Sic Darius, qui primus post ablatū Magorum imperium, Persas & magnam partem orientis obtinuit. Nam cum bellum Scythis indixisset orientem cingentibus, rogatus ab Oraborto nobili sene, ut ex tribus liberis unum in solatium patri relinqueret, duorum opera uteretur, plus q̃ rogabatur pollicitus. Omnes se illi dixit remissurum, & occisos in conspectu parētis abiecit, crudelis futurus, si omnes abduxisset. At quāto Xerxes facilior, qui Pithio quinq̧ filiorū patri unius uacationem petenti, quem uellet eligere permisit, deinde quem elegerat in partes duas distractum, ab utroq̧ uiæ latere posuit, & hac uictima lustrauit exercitum. Habuit ita q̃ quem debuit exitum, uictus & late longeq̧ fusus, ac stratam ubiq̧ ruinam suā cernēs, medius inter suorum cadauera incessit, hæc barbaris regibus feritas in ira fuit, quos nulla eruditio, nullus literarum cultus imbuerat. Dabo tibi ex Aristotelis sinu regem Alexādrum, qui Clitum charissimū sibi & una educatum inter epulas transfodit manu sua, parum adulantem, & pigre ex Macedone ac libero, in Persicam seruitutem transeuntem. Nam Lysimachum æque familiarem sibi, leoni obiecit. Nunquid ergo hic Lysimachus felicitate quadam dentibus leonis elapsus, ob hoc cū ipse regnaret, mitior fuit? Nā Thelesphorum Rhodium amicum suum undiq̧ decurtatum, cum aures illi nasumq̧ abscidisset, in cauea uelut nouū animal aliquod & inusitatum diu pauit, cū oris detruncati mutilatiq̧ deformitas humanam faciem perdidisset. Accedebat fames & squalor & illuuies corporis in stercore suo destituti, callosis super hæc genibus manibusq̧, quas in usum pedū angustiæ loci cogebant. Lateribus uero attritu exulceratis, nō minus fœda q̃ terribilis erat forma eius uisentibus. Factusq̧ pœna sua monstrum misericordiā quoq̧ amiserat, tamen cum dissimillimus esset homini, qui illa patiebatur, dissimilior erat q faciebat.

Xerxis crudelitas

Alexandri sæuitia.

Vtinam ista seuitia intra peregrina mansisset, exempla, nec in Romanos mores cū aliis aduenticiis uitiis suppliciorum, irarumq̧ barbaric transissent. M. Mario, cui uitanti populus statuas posuerat, cui thure & uino. R.P. supplicabat. L. Sylla perfringi crura, erui oculos, amputari manus iussit, & quasi totiens occideret, quotiens uulnerabat, paulatim & per singulos artus lacerauit. Quis erat huius imperii minister? Quis nisi Catilina? Iam omne facinus Marius exercens, si illum ante bustum Quinti Catuli carpebat, grauissime mitissimi uiri cineribus, supra quos uir mali exempli popularis tamen, & non tam immerito q̃ nimis amatus, per stillicidia sanguinē dabat. Dignus erat Marius, qui illa pateretur, Sylla qui iuberet, Catelina qui faceret. Sed indigna. R.P. quæ in corpus suū pariter & hostium & iudicum gladios reciperet. Quid antiqua perscrutor? Modo. C. Cæsar Sextum Papinium, cui pater erat consularis, Bethenum Bassum quæstorem suum procuratoris sui filiū, aliosq̧ & equites Romanos & senatores uno die flagellis cecidit, torsit, non quæstionis, sed animi causa. Deinde adeo impatiens fuit differendæ uoluptatis, quam ingentem crudelitas sine dilatiōe poscebat, † ut in Cirrha maternorum hortorū, quæ porticum a ripa separat inambulans, quosdam ex illis cū matronis atq̧ aliis senatoribus ad lucernam decollaret. Quid instabat? quod periculum, aut priuatū, aut publicū una nox minabatur? quantulum fuit lucem expectare? Deniq̧ ne senatores populi Romani soleatus occideret. Quā fuerit crudelitas eius superba, ad rem pertinet scire, quanq̃ aberrare aliquando possimus uideri, & in deuium exire, sed hoc ipsum pars erit iræ sup solita seuientis. Ceciderat flagellis senatores, ipse effecit, ut dici posset, solet fieri. Torserat per omnia quæ in rerum natura tristissima sunt, fidiculis, tabularibus, eculeo, igne, uultu suo. Et hoc loco respondebitur, magnam rem, si tres senatores quasi nequam mancipia inter uesperam & flāmas diuisit homo, qui de toto senatu trucidando cogitabat, qui optabat ut populus Romanus unam ceruicem haberet, ut scelera sua tot locis ac temporibus diducta in unum ictum & unū diem cogeret. Quid tam inauditum, q̃ nocturnum supplicium? Cum latrocinium tenebris abscōdi soleat. Animaduersiones quo notiores sunt, plus ad exemplum emendationemq̧ proficiant, & hoc loco respondebitur mihi, quid tantopere admiraris? Isti beluæ quotidianū est, ad hoc uiuit, ad hoc uigilat, ad hoc lucubrat. Nemo certe inuenietur alius, qui imperauerit silentium his, in quos animaduerti uolebat, iubebat os, inserta spongia, includi, ne uocis emittendæ haberent facultatē. Cui unq̃ moriturο non est

Romanorum quorundā Cæsarū crudelitas.

Ita ipso loco.

rituro non est relictum,quo gemeret:timuit ne q̃ liberiorem uocẽ extremus dolor mitteret,ne quid quod nollet audiret.Sciebat autẽ innumerabilia esse,quæ obijcere illi nemo nisi periturus auderet.Cum spongiæ non inuenirentur,scindi uestimenta miserorum, & in os farcire pannos imperauit.Quæ ista sæuitia est? Liceat ultimum spiritum trahere.Da exituræ animæ locum,liceat animũ non per uulnus emittere.Adijcere his lõgum est,quos patres occisorum eadem nocte,dimissis per domos centurionibus cõfecit, ad est homo misericors,luctu liberauit.Non enim Caij sæuitiam,sed iræ malum propositũ est scribere,quæ non tantum in unum furit,sed gẽtes totas lancinat,sed urbes,sed flumina exuta ab omni sensu doloris conuerberat.Sicut rex Persarum,totius populi nares recidit in Syria Tindentio Colura loci nomen est.Pepercisse illũ iudicas,quod nõ tota capita præcidit.Nouo genere pœnæ delectatus est.Tale aliquid passi forent Aethiopes, qui ob longissimum uitæ spacium Macrobij appellantur.In hos enim quia non supinis manibus exceperant seruitutem,missisq; legatis libera responsa dederant,quæ cõtumeliosa reges uocant,Cambyses fremebat,& non prouisis cõmeatibus,non exploratis itineribus per inuia,per arentia trahebat omnem bello utilem turbam,cui inter primũ iter deerãt necessaria,nec quicq; subministrabat sterilis & inculta humanoq; † ignota regio, sustinebant famem primo tenerrima frondium,& cacumina arborũ,tum coria igne mollita.Et quicquid necessitas cibũ fecerat.Postq; inter harenas radices quoq; & herbæ defecerant,apparuitq; inops etiam animalium solitudo,decimum quenq; sortiti,alimentũ habuerunt fame seuius.Agebat adhuc ira regem præcipitem,cum partẽ exercitus amisisset,partem comedisset,donec timuit,ne & ipse uocaretur ad sortem,tum demũ signũ receptui dedit.Seruabantur interim illi generosæ aues,& instrumenta epularum camelis uehebantur.Cum sortirentur milites eius,quis male periret, quis peius uiueret. Hic iratus fuit genti,& ignotæ & immeritæ,† sensere tãtum Cirus fluuium.Nam cum Babyloniam oppugnaturus festinaret ad bellũ,cuius maxima momenta in occasionibus sunt Gangẽ late fusum amnem nando transire tentauit,quod uix tutum est,& cũ sensit æstatem,&ad minimum deductus est,ibi unus ex his equis,qui trahere regium currum alibi solebant,abreptus uehementer cõmouit regem.Iurauit itaq; amnem illum regis commeatus auferentem,eo se redacturum, ut transiri calcariq; etiam a fœminis posset. Huc deinde omnem transtulit belli apparatum,& tamdiu assedit operi,donec.c.&.lxxx. cuniculis diuisum alueũ in.ccc.&.lx.riuos dispergeret,& siccũ relinqueret in diuersum fluentibus aquis.Perijt itaq; tempus,& magna in magnis rebus iactura, & militum ardor, quem inutilis labor fregit & occasio aggrediendi imparatos,dum ille bellum indictũ hosti,cum flumine gerit.Hic furor(Quid enim aliud uoces?)Romanos quoq; contigit.C. enim Cæsar uillam in Herculanensi pulcherrimã,quia mater sua aliquando in illa custodita erat,diruit, fecitq; eius per hoc notabilẽ fortunam,stantem enim prænauigabamus, nunc causa dirutæ quæritur.Et hæc cogitanda sunt exempla quæ uires,q̃ illa econtrario, quæ sequaris moderata leuia,quibus nec ad irascendum causa defuit, nec ad ulciscẽdum potestas.Quid enim facilius fuit Antigono,q̃ duos manipulares duci iubere,qui incumbentes Regis tabernaculo faciebant,quod homines & periculosissime & libentissime faciunt,de Rege suo male existimant.Audierat omnia Antigonus,utpote cum inter dicẽtem & audientem paulum interesset,quem ille leuiter cõmouit, & longius,inquit,discedite, ne uos rex exaudiat.Idem quadam nocte cum quosdam ex militibus suis exaudisset,omnia mala imprecantes Regi,qui ipsos in illud iter & in extricabile lutum deduxisset,accessit ad eos qui maxime laborabant,& cum ignorantes a quo adiuuarentur expli cuisset,nunc,inquit,maledicite Antigono,cuius uitio in has miserias incidistis.Ei autem bene optate,qui uos ex hac uoragine eduxit.Idem tã miti animo hostium suorũ maledicta q̃ ciuium tulit.Itaq; cum in paruulo qnodam castello Græci obsiderentur, & fiducia loci contemnentes hostem,multa in deformitatem Antigoni iocarentur,& nunc staturã humilẽ,nunc collisum nasum deriderent,gaudeo,inquit,& aliquid boni spero in castris meis Silenum habeo,cum hos dicaces fames domuisset,captis sicut mos est,ut eos q militiæ utiles erant,in cohortes describeret,cæteros preconio subijceret, id quoq; se negauit factiurum

Ethiopes cur Macrobij appellentur.

† Aspectui.

† forte sensit tantũ iratũ fluuius.

Ganges.

C. Cæsar.

uit facturum fuisse, nisi expediret his dominum habere, qui tam malã haberẽt linguam. huius nepos fuit Alexander, qui lanceã in conuiuas suos torquebat, qui ex duobus amicis quos pauloante retuli, Alterũ feræ obiecit, alterum sibi. Et his duobus tamen, qui leoni obiectus est, uixit. Non habuit hoc auitum ille uitium, ne paternum quidem. Nam si qua alia in Philippo uirtus fuit, & contumeliarum patientia, ingens instrumẽtum ad tutelam regni Demochares ad illum Parrhesiastes ob nimiam & procacem linguam appellatus, inter alios Atheniensium legatos uenerat. Audita benigne legatione Philippus, dicite, inquit, mihi, facere quid possum, quod sit Atheniensibus gratum? Excepit Demochares te, inquit, suspendere. Indignatio circumstantium ad tam inhumanũ responsum exorta est, quos Philippus conticescere iussit, & Thersitem illum saluum, incolumemq; dimittere. At uos cæteri legati, inquit, nunciate Atheniensibus, multo superiores esse eq ista dicũt, ꝙ qui impune dicta audiũt. Multa & Diuus Augustus digna memoria fecit, dixitq; quibus appareat illi iram non imperasse, Timagines historiarum scriptor, quædam in ipsum, quædam in uxorem eius, & in totam domum eius dixerat, nec perdiderat dicta, magis enim circumfertur, & in ore hominum est temeraria urbanitas. Sæpe enim illum Cæsar monuit, ut moderatius lĩgua uteretur, perseueranti, domo sua interdixit. Postea Timagines in contubernio Pollionis Asinij cõsenuit, ac tota ciuitate dilectus est. Nullum illi limen præclusa Cæsaris domus abstulit, historias quas postea scripserat, recitauit, & combussit, & libros acta Cæsaris Augusti continentes in ignem posuit. Inimicitias gessit cum Cæsare Augusto, nemo amicitiam eius extimuit. Nemo quasi fulguris ictum refugit. Fuit qui præberet tam alte cadenti sinum, tulit hoc (ut dixi) Cæsar patienter, ne eo quidem motus, quod laudibus suis rebusq; gestis manus attulerat. Nunꝗ cum hospite inimici sui quæstus est, hoc dumtaxat Pollioni Asinio dixit τηριοτροφεῖς Paranti, demus excusationem, obstitit, fruere, inquit, mi Pollio, fruere. Et cum Pollio diceret, si iubes Cæsar, statim illi domum meam interdicam. Hoc me, inquit, putas facturum cum ego uos in gratiam reduxerim? Fuerat enim aliquando Timagini Pollio iratus, nec ullam aliam habuerat causam desinendi, ꝙ quod Cæsar cœperat. Dicat itaq; sibi quisq; quotiens lacessitur. Nunquid potentior sum Philippo? Illi tamen impune maledictum est. Nunquid in domo mea plus possum, ꝙ toto orbe terrarum Diuus Augustus potuit? Ille tamen contentus fuit, a conuitiatore suo se cedere. Quid est? quare ego serui mei † hilarius responsum & contumaciorem uultum, & non peruenientem usq; ad me murmurationem, flagellis & compedibus expiem? Quis sum, cuius aures lædi nefas sit? Ignouerunt multi hostibus. Ego non ignoscam pigris, negligentibus, garrulis? Puerum ætas excuset, fœminam sexus, extraneum libertas, domesticum familiaritas. Nunc primum offendit, cogitemus quamdiu placuerit. Sæpe & alias offendit. Feramus quod diu tulimus. Amicus est, fecit quod noluit. Inimicus est, fecit quod debuit. Prudentiori credamus, Stultiori remittamus, pro quocunq; illud respondeamus nobis. Sapientissimos quoq; uiros multa delinquere. Neminem esse tam circumspectum, cuius non diligentia aliquando sibiipsi excidat. Neminem tam maturum, cuius non grauitatem in aliquod feruidius factum casus impingat. Neminem tam timidum offensarum, qui non in illas dum uitat, incidat. Quomodo homini pusillo solatium in malis fuit, Etiam magnorum uirorum titubare fortunam, & æquiore animo filium in angulo fleuit, qui uidit acerba funera, etiam ex regia duci. Sic animo æquiore feret ab aliquo lædi, ab aliquo contemni, cuicunq; uenit in mentem nullam esse tantam potentiam, in quam non incurrat iniuria. Quod si etiam prudentissimi peccant, cuius non error bonam causam habet? Respiciamus quotiens adolescentia nostra in officio parum diligẽs fuerit, in sermone parum modesta, in uino parum temperans. Si iratus est, demus illi spacium, quo dispicere quid fecerit, possit. Se ipse castigabit. Deniq; dabit pœnas. Non est quod cum illo paria faciamus. Illud non uenit in dubium, quin se exemerit turbæ, & altius steterit quisquis despexit lacessentes, proprium est magnitudinis ueræ, non sentire percussum. Sic immanis fera ad latratum canum lenta respexit. Sic irritus ingenti scopulo fluctus assultat. Qui non irascit, inconcussus in iniuria perstitit. Qui irascitur motus est. At ille quem

Timagines historiarũ scriptor.

d. uiperã alis

salt clarius

mo do altiorem

modo altiorem omni incommodo posui, tenet quodam amplexu summum bonũ. Nec homini tantum, sed ipsi fortunæ respondet, omnia licet facias, minor es, ꝗ ut serenitatem meam obducas. Vetat hæc ratio, cui uitam regendam dedi. Plus mihi nocitura est ira, ꝗ iniuria. Quid ni plus? Illius modus certus est. Ista quousq; me latura sit, incertum est. Nõ possum, inquis, pati. Graue est iniuriam sustinere. Mentiris. Quis enim iniuriam nõ potest ferre, qui potest iram? Adijce nunc, quod id agis ut & iram feras & iniuriam. Quare fers ægri rabiem, & frenetici uerba? puerorum proteruas manus? Nempe quia uidetur nescire, quid faciunt. Quid interest, quo quisq; uitio fiat imprudens? imprudẽtia par in oĩbus patrocinium est. Quid ergo, inquis, impune illi erit? Puta te uelle, tamen non erit. Maxima est enim factæ iniuriæ pœna, fecisse, nec quisq; grauius afficitur, ꝗ qui ad supplicium pœnitentiæ traditur. Deniq; ad conditionem rerum humanarum respiciendum est. Vt omnium accidentium æqui iudices simus. Iniquus autem, qui cõmune uitium singulis obiecit. Non est Aethiopis inter suos insignitus color. Nec ruffus crinis & coactus in nodum apud Germanos utrunq; decet. Nihil in uno iudicabis notabile aut fœdum, quod genti suæ publicũ est. Et ista quæ retuli unius regionis atq; anguli consuetudo defendit. Vide nunc quanto in his iustior uenia sit, quæ per totum genus humanum uulgata sunt. Omnes inconsulti & improuidi sumus, omnes incerti, queruli, ambitiosi. Quid lenioribus uerbis hulcus publicum abscondo? Omnes mali sumus. Quicquid itaq; in alio reprehenditur, id unusquisq; in suo sinu inueniet. Quid illius pallorem, illius maciem notas? Pestilentia est. Placidiores itaq; inuicem simus. Mali inter malos uiuimus. Vna res nos facere potest quietos? Mutuæ facilitatis conuentio. Ille mihi iam nocuit, Ego illi nondum. Sed iam aliqua fortasse læsisti, Sed lædes. Noli æstimare hanc horam, aut hunc diem. Totum inspice mentis tuæ habitum, etiam si nihil mali fecisti, potes facere. Quanto satius est sanari iniuriam, ꝗ ulcisci. Multum temporis ultio absumit. Multis se iniurijs obijcit, dum una dolet. Diutius irascimur omnes, ꝗ lædimur. Quanto melius est abire in uniuersum, nec uitia uitijs componere. Num quis satis constare sibi uideatur, si mulam calcibus repetat, & canem morsu? Ista, inquis, peccare se nesciunt. Primum, ꝗ iniquus est, apud quem hominem esse ad impetrandam ueniam nocet. Deinde si cætera animalia hoc iræ tuæ subducit, quod consilio carent, eo loco tibi sit, quisquis consilio caret. Quid enim refert, an alia multis dissimilia habet, si quod in omni peccato muta defendit, similem habet caliginem mentis, Hac peccauit. Hoc enim primum, hoc extremum. Non est quod illi credas, etiam si dixit, iterum non faciam. Et iste peccabit, & in istum alius, & tota uita inter errores suos uolutabitur. Mansuete immansueta tractanda sunt. Quod in luctu dici solet, efficacissime & in ira dicetur. Vtrum aliquando desines, an nunꝗ? Si aliquando, satius est iram relinquere, ꝗ ab ira relinqui. An semper hæc cogitatio durabit? Vides impacatam, ꝗ tibi denuncies uitam, qualis enim semper timentis erit. Adijce nunc, quod nisi bene te ipse succenderis, & subinde causas quibus stimuleris, renouaueris, sua sponte ira discedet, & uires illi dies subtrahet. Quanto satius est a te illam uinci ꝗ a se. Huic irasceris, deinde illi, seruis, deinde libertis, parentibus, deinde liberis, notis, deinde ignotis. Vbiq; enim causæ supersunt, nisi deprecator animus accessit. Hinc te illo furor rapiet, & illinc alio, & nouis subinde irritamentis orientibus, continuabitur rabies. Age infelix, & quando amabis? O ꝗ bonum tempus in re mala perdis. Quanto nunc satius erat amicos parare, inimicos mitigare, Rempublicam administrare, transferre in res domesticas operam, ꝗ circumspicere quid alicui possis facere mali, quod aut dignitati eius, aut patrimonio, aut corpori uulnus infligas, Cum id tibi contingere sine certamine ac periculo non possit, etiam si cum inferiore concurses, uictum liceat accipias, & ad arbitrium tuum omni patientiæ expositum, sæpe nimia uis cedentis, aut articulum loco mouit, aut neruum in his quos fregerat dentibus fixit. Multos iracundia mancos, multos debiles fecit, etiam ubi patientiæ est nacta materiam. Adijce nunc, quod nihil tam imbecille natum est, ut sine elidentis periculo pereat. Imbecillos ualentissimis, alias dolor, alias casus exæquat. Quid quod pleraq; eorum propter quæ irascimur, offendunt nos magis ꝗ lædunt. Multum autem

Hulcus publicum

Nihil tam notabile aut fœdum quod genti suæ publicum est.

Omnes mali sumus.

Nihil tam imbecille ut sine elidentis periculo pereat.

interest,utrum aliquis uoluptati meæ obstet,an desit,eripiat,an non det. Atqui in æquo ponimus,utrum aliquis auferat,an neget. Vtrum spem nostram præcidat aut differat. Vtrum contra nos faciat,an pro se. Amore alterius,an odio nostri,quidam uero non tantum iustas causas standi contra nos,sed etiam honestas habent. Alius patrem tuetur,alius fratrem,alius patruum,alius amicum. His tamen non ignoscimus id facietibus, quod nisi facerent,improbaremus, Immo quod est incredibile,sæpe de facto bene existimamus,de faciente male. At Mehercule uir magnus ac iustus,fortissimū quemq; ex hostibus suis,& pro libertate ac salute patriæ pertinacissimum suspicit,& talem sibi ciuem,talem militem contingere optat. Turpe est odisse quem laudes, quanto uero turpius ob id aliquem odisse,propter quod misericordia dignus est. Si captiuus in seruitutem subito depressus reliquias libertatis tenet, nec ad sordida ac laboriosa ministeria agilis occurrit. Si ex ocio piger equum uehiculūq; domini cursu non exæquat,si inter quotidianas uigilias fessum somnus oppressit,si rusticum laborem recusat, aut non fortiter obijt, a seruitute urbana & feriata translatus ad durum opus. Distinguamus utrum aliquis nō possit,an nolit. Multos absoluemus,si cœperimus ante iudicare ꝙ irasci. Nunc autē primum impetum sequimur. Deinde quamuis uana nos concitauerint, perseueramus, ne uideamur cœpisse sine causa,& quod iniquissimum est, pertinaciores nos facit iniquitas iræ. Retinemus enim illam & augemus,quasi argumentum sit iuste irascentis grauiter irasci. Quanto melius est initia ipsa perspicere,ꝙ leuia sint,ꝙ innoxia. Quod accidere uides in animalibus mutis,idem in homine deprehendes. Friuolis turbamur & inanibus. Taurum color rubicundus excitat,ad umbram aspis exurgit. Vrsos leonesq; mappa proritat. Omnia quæ natura fera ac rabida sunt,consternantur ad ima. Idem inquietis & stolidis ingenijs euenit,rerum suspitione feriuntur. Adeo quidem ut interdum iniurias uocent modica beneficia,in quibus frequentissima,certe acerbissima iracūdiæ materia est. Charissimis enim irascimur,quod minora nobis præstiterint,quā mente concepimus,ꝙ quæ alij tulerint,cum utriusq; rei paratum remedium sit,magis alteri indulsit, nostra nos sine comparatione delectent. Nunquā erit felix,quem torquebit felicior. Minus habeo ꝙ speraui,sed fortasse plus speraui ꝙ debui. Hæc p̃s maxime metuenda est. Hinc perniciosissimæ iræ nascūtur,& sanctissima quæq; inuasuræ. Diuum Iulium plures amici confecerunt ꝙ inimici,quorum non expleuerat spes inexplebiles,uoluit quidem ille. Neq; enim quisꝙ liberalius uictoria usus est,ex qua nihil sibi uindicauit, nisi dispensandi potestatem,sed quemadmodum sufficere tam improbis desyderijs posset,cū tantum omnes concupiscerent,quātum poterat unus? Vidit itaq; strictis circa sellam suam gladijs cōmilitones suos, Cimbarum Tullium accerrimum pauloante suarum partium defensorem aliosq; post Pompeium,demū post Pompeianos. Hæc res sua in Reges arma conuertit,fidissimosq;,eo compulit,ut de morte eorum cogitarent,pro quibus,& ante quos mori uotum habuerant. Nulli ad aliena respicienti sua placent. Inde Dijs quoq; irascimur,quod aliquis nos antecedat,obliti quātum sequatur a tergo ingentis inuidiæ. Tanta tamen importunitas hominum est,ut quamuis multum acceperint, iniuriæ loco sit plus accipere potuisse. Dedit mihi præturam,sed consulatum speraueram. Dedit duodecim fasces,sed non fecit ordinarium consulem. A me numerari uolunt annum, sed deest mihi ad sacerdotium, Cooptatus in collegium sum. Sed cur in unum consummē dignitatem meam,sed patrimonio nihil cōtulit,& dedit mihi,quæ debebat alicui dare, de suo nihil protulit. Age potius gratias pro his quæ accepisti. Reliqua expecta, & nō dum plenum te esse gaude,inter uoluptates est superesse,quod speres. Omnes uicisti, Primū te esse in animo amici tui letare. Multi te uincunt. Consydera quanto antecedas plures ꝙ sequaris. Quid si in te maximum uitium quæris,falsas rationes conficis. Data magno æstimas,accepta paruo. Aliud in alio nos deterreat, Quibusdā timeamus irasci, quibusdam uereamur,quibusdā fastidiamus. Magnā rē sine dubio fecerimus,si seruulū infelicē in ergastulū miserimus,quod ꝓperamus uerberare statim,crura ꝓtinus frangere. Nō ꝑibit potestas ista,si differet̃,sine id tempus ueniat,quo ipsi iubeamus. Nunc ex imꝑio iræ loquimur, cum illa abierit,tunc uidebimus quanto sit ista lis estimanda. In hoc enim præcipue fallimur

cipue fallimur. Ad ferrum uenimus, ad capitalia supplicia, & uinculis, carcere, fame, uindicamus rem, castigandā flagris leuioribus. Quomodo, inquis, nos iubes intueri q̄ om̄ia per quæ lædi uideamur exigua misera puerilia sint? Ego uero nihil magis suaserim, q̄ sumere ingentem animum, & hæc propter quæ litigamus, discurrimus, anhelamus, uidere q̄ humilia & abiecta sint, Nulli qui altum quiddā aut magnificum cogitant respicienda. Circa pecuniam plurimū uociferationis est, hæc fora defatigat, patres, liberosq; committit. Venena miscet, Gladios tam percussoribus q̄ legionibus tradit. Hæc est sanguine nostro delibuta. Propter hanc uxorum maritorumq; noctes strepunt litibus, & tribunalia magistratuū præmit turba. Reges sæuiunt rapiuntq;, & ciuitates longo sæculorum labore constructas euertunt. Vt aurum argentūq; in cinere urbium scrutentur. Libet intueri fiscos in angulo iacentes. Hi sunt propter quos oculi clamore exprimantur. Fremitu iudiciorum basilicæ resonant, euocati qui longinquis regionibus iudices sedeant, iudicaturi, utrius iustior auaritia est. Quid si nō propter fiscum quidem, sed pugnum æris, aut imputatum a seruo denarium, senex sine hærede moriturus stomacho dirumpitur? Quid si propter usuram aut millesimā, ualitudinarius fœnerator distortis pedibus, & manibus ad †comparandum non relictis, clamat, ac per uadimonia asses suos in ipsius morbi accessionibus uindicat, Si totam mihi ex om̄ibus metallis, quæ cum maxime deprimimus pecuniam proferas, Si in medium proijcias, quicquid thesauri tegūt, auaritia iterum sub terras referente quæ male egesserat, omnem istam congeriem dignam non autem quæ frontem uiri boni contrahat. Quanto risu prosequenda sunt, quæ nobis lachrymas educunt. Cedo nunc persequere cætera, cibos, potiones, horumq; causa paratam ambitionē munditias, uerbera, contumelias, & motus corporum parum honorificos, & suspitiones & contumacia iumenta, & pigra mancipia, interpretationes malignas uocis alienæ, quibus efficitur, ut inter iniurias naturæ numeretur sermo homini datus. Crede mihi leuia sunt, propter quæ non leuiter excandescimus, qualia quæ pueros in rixam & iurgium cōcitant. Nihil ex his quæ tam tristes agimus sæuum est, nihil magnum. Inde, inquam, uobis ira & insania est, quod exigua magna existimatis. Auferre hic mihi hæreditatem uoluit. Hic me, dum spe supræma captus est criminat̄. Hic scortum meū concupiuit. Quod uinculum amoris esse debebat, seditionis atq; odij causa est, Idem uelle, Iter angustū, rixas transeūtium concitat, diffusa & late patens uia ne populos quidem collidit. Ista quæ appetitis quia exigua sunt nec possunt ad alterum, nisi alteri erepta transferri, eadem affectantibus pugnam & iurgia excitant. Respondisse tibi indignaris libertūq; & uxorem & clientem. Deinde idem de. R. P. libertatem sublatam quereris, quam domi sustulisti. Rursus si tacuit interrogatus, contumaciam uocas, & loquatur & taceat & rideat coram domino inquis imo coram patrefamiliæ. Quid clamas? Quid uociferaris? Quid flagella media cœna petis, quod serui loquantur quod nō eodem loco, turba concionis est, quo silentium solitudinis. In hoc habes aures, ut non nisi modulata tantum & mollia, & ex dulci tracta compositaq; accipiant, & risum audias oportet, & fletum, & blanditias, & lites, & prospera, & tristia, & hominum uoces, & fremitus animalium, latratusq;. Quid miser expauescis, & ad clamorē serui, & ad tinnitum æris, aut ianuæ impulsum? cum tam delicatus fueris, tonitrua audienda sunt. Quod de auribus dictum, transferunt ad oculos, qui non minus fastidio laborant si male instituti sunt, macula offenduntur, & sordibus & argento parum splendido, & stagno nō ad solem perlucente. Hi nempe oculi qui non ferunt nisi uariū ac recenti cura nitens marmor, qui mensam nisi crebris distinctam uinis, qui nolunt domi nisi auro præciosa calcare, æquissimo animo foris & scabras lutosasq; semitas spectent, & maiorem partem occurrētium squalidam, parietes insularum exesos, ruinosos, inæquales. Quid ergo aliud est quod illos in publico non offendat, domi moueat, quā opinio illic æqua & patiens, domi morosa & querula. Om̄es sensus pducendi sunt ad firmitatē, natura patiētes sunt, si animus illos desit corrūpere, qui quotidie ad rōnem reddendā uocandus est. Faciebat hoc Sextius, Vt cōsūmato die cū se ad nocturnā quietē recepisset, interrogaret animū suū qd hodie malū tuū sanasti? cui uitio obstitisti? qua parte melior es? desinet ira, & erit moderatior q̄ sciet sibi quotidie ad iudicē esse ueniendum.

pecunia discordiarū fons.

*

eſſe ueniendum. Quid ergo pulchrius hac conſuetudine excutiẽdi totum diem, qualis ille ſomnus poſt recognitionem ſui ſequitur, ꝙ tranquillus altus ac liber, cum aut laudatus eſt animus, aut admonitus, & ſpeculator, ſui cenſorq; ſecretus cognoſcet de moribus ſuis. Vtor hac poteſtate, & quotidie apud me cauſam dico, cum ſublatum e cõſpectu lumen eſt, & conticuit uxor, moris iam mei conſcia, totum diem mecum ſcrutor, facta ac dicta mea remetior. Nihil mihi ipſe abſcondo, nihil tranſeo, quare enim quicꝙ ex erroribus meis timeam, cum poſſum dicere, Vide ne iſtud amplius facias, nũc tibi ignoſco. In illa diſputatione pugnatius locutus es. Noli poſtea congredi cum imperitis. Nolunt diſcere, qui nunꝙ didicerunt. Illum liberius admonuiſti ꝙ debebas, itaq; non emẽdaſti, ſed offendiſti. De cætero uide, ne non tantum an uerum ſit quod dicis, ſed an ille cui dicitur, ueri patiens ſit. Admoneri bonus gaudet, peſſimus quiſq; correptorem aſperrime patitur. In conuiuio quorundam te ſales, & in dolorem tuum iacta uerba tetigerunt. Vitare uulgares conuictus memento, ſolutior eſt poſt uinum licentia, quia nũc ne ſobrijs quidem pudor eſt. Iratum uidiſti amicum tuum hoſtiario cauſidici alicuius, aut uidiſti, quod intrantem ſubmouerat, & ipſe pro illo iratus extremo mancipio fuiſti. Iraſceris ergo cathenario cani, & hic cum multũ latrauit, obiecto cibo manſueſcit. Recede longius & ride. Nunc iſte aliquem ſe putat, quod cuſtodit litigatorum turba limem obſeſſum. Nunc ille qui intra iacet felix, fortunatuſq; eſt, & beati hominis ac potentis iudicat indicium, difficilem ianuam, neſcit duriſſimũ eſſe hoſtium carceris. Præſume animo multa eſſe tibi patienda. Num quis ſe hyeme algere miratur? Num qs in mare nauſeare, in uia concuti? fortis eſt animus, ad quæ præparatus uenit, minus honorato loco poſitus, iraſci cœpiſti conuiuatori, uocatori, ipſi qui tibi præferebatur. Demens, quid intereſt quam lecti præmas partem? Honeſtiorem te aut turpiorem poteſt facere puluinum? Nõ æquis quendam oculis uidiſti, quia de ingenio tuo male locutus eſt. Recipis hãc legem? Ergo te Ennius quo non delectaris odiſſet, & Hortenſius ſimultates tibi indiceret, & Cicero ſi derideres carmina eius inimicus eſſet. Vis tu æquo anio pati candidatus ſuffragia.

Diogenis patientia.

Cõtumeliam tibi fecit aliquis. Nunquid maiorem ꝙ Diogeni philoſopho ſtoico. Cui de ira cum maxime diſſerenti adoleſcens proteruus inſpuit, tulit hoc leuiter ac ſapienter. Non quidem, inquit, iraſcor, ſed dubiõ tamen an iraſci oporteat, quanto uidetur melius, cui cũ cauſam agenti in frontem mediam quantũ poterat, attracta pingui ſaliua, inſpuiſſet, Lentulus ille patrum noſtrorum memoria factioſus & impotens, abſterſit faciem, & affirmabo, inquit, omnibus Lentule falli eos, qui te negant os habere. Contingit iam nobis Nouate bene componere animũ, ſi aut non ſentit iracundiam, aut ſuperior eſt. Videamus quomõ alienam iram leniamus, nec enim ſani eſſe tantum uolumus, ſed ſanare. Primam iram non audebimus oratione mulcere, ſurda eſt & amens, dabimus illi ſpacium, remedia in remiſſionibus proſunt, nec oculos tumentes tentabimus uim rigentem mouẽdo incitaturi. Nec cætera uitia dum feruent, initia morborum quies curat. Quãtulũ, inquis, prodeſt remedium tuum, ſi ſua ſponte deſinẽtem iram placat? Primum ut citius deſinat efficit, deinde cuſtodiet ne recidat, ipſum quoq; impetum quem nõ audet lenire, fallet. Remouebit omnia ultionis inſtrumenta. Simulabit iram, ut tanꝙ adiutor & doloris comes plus auctoritatis in conſilijs habeat, moras nectet, & dum maiorem quærit pœnã, præſentem differt. Omni arte requiem furori dabit. Si uehementior erit, aut pudorem illi cui nõ reſiſtit, incutiet, aut metum. Si infirmior, ſermones infert uel gratos, uel nouos, & ad cupiditatem cognoſcendi uocabit. Medicum, aiunt, cum regis filiam curare deberet, nec ſine ferro poſſet, dum tumentem mammam leniter fouet, ſcalpellum ſpongia tectum induxiſſe. Repugnaſſet puella remedio palam admoto, eadem quia non expectauit, dolorem tulit. Quædam non niſi decepta ſanantur. Alteri dices, Vide ne inimicis iracũdia tua uoluptati ſit. Alteri, Vide ne magnitudo animi tui creditũq; apud plæroſq; robur cadat. Indignor Mehercule, & nõ inuenio dolẽdi modũ, ſed tẽpus expectandũ eſt, dabit pœnas. Serua iſtud in anio tuo cũ potueris, & ꝓ mora reddes, caſtigare ꝟo iraſcẽtẽ, & ultro obuiã ire ei, incitare eſt. Varie aggredieris blandeq;, niſi forte tãta ꝑſona eris, ut poſſis irã cõminuere, quẽadmodũ fecit Diuus Auguſtus, cũ cœnaret apud Nediũ pollionem, fregerat unus cryſtallinum ex ſeruis, rapi eum Nedius iuſſit, nec uulgari quidem

periturũ

periturum morte,murenis obijci iubebatur,quas ingens piſcina continebat. Quis non hoc illum putaret luxuriæ cauſa facere? ſeuitia erat. Euaſit e manibus puer,& cõfugit ad Cæſaris pedes, nihil aliud petiturus,q̃ ut aliter periret,ne eſca fieret,motus eſt nouitate crudelitatis Cæſar,& illum quidem dimitti,& chryſtallina ante omnia coram ſe frãgi iuſſit,compleriq; piſcinã. Fuit Cæſari ſic caſtigandus amicus,bene uſus eſt uiribus ſuis. E cõuiuio rapi homines imperas,& noui generis pœnis lacerari? Si calix tuus fractus,uiſcera hominis diſtrahentur? Tantum tibi placebis,ut ibi aliquem duci iubeas, ubi Cæſar eſt? Sic inſtandum potentiæ eſt,ut ira ex ſuperiori loco aggredi poſſit,male tractantẽ, ac talem dũtaxat,qualem modo retuli. Feram immanem,ſanguinariam, quæ iam inſanabilis eſt,niſi maius aliquid extimuit. Pacem demus animo,quam dabit præceptorum ſalutarium aſſidua meditatio,actuſq; rerum boni,& intenta mens ad unius honeſti cupiditatem. Cõſcientiæ ſatiſfiat,nil in famam laboremus,ſequatur uel mala de bene meritis. At uulgus animoſa miratur,& audaces in honore ſunt. Placidi pro inertibus habentur. Primo forſitan aſpectu, ſed ſimul ac æqualitas uitæ fidem facit. Nõ ſegniciẽ illam animi eſſe ſed pacem,ueneratur illos populus,idemq; colit. Nihil ergo habet in ſe utile teter iſte & hoſtilis affectus. At omnia econtrario mala,ferrũ,ignes,pudore calcato,cædibus inquinauit manus,membra liberorum diſperſit. Nihil uacuum reliquit a ſcelere,nõ gloriæ memor,nõ infamiæ metuens inemendabilis,cum ex ira in odiũ obcalluit. Careamus hoc malo,purgemuſq; mentem, & extirpemus radicitus ea uitia,quæ q̃uis tenuia undecũq; hæſerint,renaſcentur,& iram nõ temperemus,ſed ex toto remoueamus. Quod em̃ malæ rei temperamentũ eſt? Poterimus autem,adnitamur modo. Nec ulla res magis proderit,q̃ cogitatio mortalitatis. Sibi quiſq; & alteri dicat. Quid iuuat tanq̃ in æternũ genitos iras inducere,& breuiſſimam ætatem diſſipare? Quid iuuat dies,quos in uoluptatem honeſtam impendere licet,in dolorem alicuius tormentumq; transferre? Non capiunt res iſtæ iacturam,nec tempus uacat perdere. Quid ruimus in pugnam? Quid certamina nobis acceſſimus? Quid imbecillitatis obliti ingentia odia ſuſcipimus,& ad frangẽdum fragiles conſurgimus? Iam iſtas inimicitias,quas implacabili gerimus animo,febris aut aliud malum corporis uetabit geri. Iam per acerrimũ media mors dirimet. Quid tumultuamur,& uitam ſeditioſi conturbamus? Stat ſuper caput fatum,& pereũtis dies imputat,propiuſq; ac propius accedit. Iſtud tẽpus quod alienæ deſtinas morti,fortaſſe citra tuam eſt. Quin potius uitam breuem colligis,placidamq; & tibi & cæteris præſtas? Quin potius amabilem te,dum uiuis omnibus , deſyderabilem cum exceſſeris, reddis. Et qd illum nimis ex alto tecum agentem detrahere cupis? Quid illum oblatrantem tibi,humilem quidem & contemptum,ſed ſuperioribus acidum ac moleſtũ exterrere uiribus tuis tentas? Quid ſeruo? Quid domino? Quid regi? Quid cliẽti tuo iraſceris? Suſtine paulum. Venit ecce mors,quæ nos pares faciat. Videre ſolemus inter matutina harenæ ſpectacula,tauri & urſi pugnam inter ſe colligatorum,quos cum alter alterum uexarit ſuus confector ſpectat,idem facimus. Aliquem nobiſcum alligatum laceſſimus, cũ uicto uictoriq; finis æque maturus immineat. Quieti potius pacatiq;,quãtulumcũq; ſupereſt,exigamus,nulli cadauer noſtrum iaceat inuiſum. Sæpe rixam cõclamantiũ in uicinio incendium ſoluit,& interuentus feræ,latronem uiatoremq; diducit. Colluctari cũ minoribus malis non uacat,ubi metus maior apparuit. Quid nobis cum dimicatione & inſidijs? Nunquid amplius iſti cui iraſceris q̃ mortem optas? etiam te quieſcente morietur,perdis operã. Facere uis, quod futurum eſt. Nolo,inquis,utiq; occidere, ſed exilio, ſed ignominia,ſed damno afficere. Magis ignoſco ei,qui uulnus inimici,q̃ qui punctiũculam concupiſcit,hic enim non tantum mali animi eſt,ſed puſilli,ſiue de ultimis ſupplicijs cogitas,ſiue de leuioribus,quantulum eſt temporis,quo aut ille pœna ſua torqueatur,aut tu malum gaudium ex aliena percipias. Iam ipſum ſpiritum expuimus, interim dum trahimus. Dum inter homines ſumus,colamus humanitatẽ,non timori cuiq̃, non periculo ſimus,detrimenta,iniurias,conuitia,uelicationes contemnamus,& magno animo breuia feramus incõmoda,dum reſpicimus(quod aiunt)uerſamuſq; nos,immortalitas aderit.

Tertij & ultimi libri de Ira finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD NERONEM CAESAREM DE CLEMENTIA LIBER PRIMVS.

SCRIBERE de clementia Nero Cæsar institui, ut quodāmodo speculi uice fungerer, & te tibi ostenderem peruenturum ad uoluptatem maximam omniū. Quamuis enim recte factorū uerus fructus sit fecisse, nec ullum uirtutum precium dignū illis extra ipsas sit. Iuuat inspicere & circuire bonam conscientiam. Tum immittere oculos in hanc immensam multitudinem, discordem, seditiosam, impotentem, in perniciem alienam, suamq; pariter, exultaturam, si hoc iugum fregerit. Ita loquitur secū, Ego ne ex omnibus mortalibus placui, electusq; sum, qui in terris deorum uice fungerer. Ego uitæ necisq; arbiter gentibus, qualem quisq; sortem, statumq; habeat, in manu mea positum est. Quid cuiq; mortalium fortuna datū uelut meo ore pronunciat. Et nostro respōso lætitiæ causas, populi urbesq; cōcipiunt. Nulla pars usq; nisi uolente propicioq; me floret. Hæc tot milia gladioꝝ: quæ pax mea comprimit, ad nutum meum stringentur, quas nationes funditus excidi, quas transportari, quibus libertatem dari, quibus eripi, quos reges mancipia fieri, quorūq; capiti regium circūdari decus oporteat, quæ ruant urbes, quæ oriantur, mei iurisdictio est. In hac tanta facultate rerum, non ira me ad iniqua supplicia compulit, non iuuenilis impetus, non temeritas hominū & contumelia, quæ sæpe trāquillissimis quoq; pectoribus patientiam extorsit, non ipsa ostentandæ per terrores potentiæ, dira & frequens magnis imperijs gloria. Conditum, immo strictum apud me ferrū est. Summa parsimonia etiā uilissimi sanguinis. Nemo non cui alia desint, hominis nomine apud me gratiosus, seueritatem abditam ac clementiam in promptu habeo. Sic me custodio tanq; legibus, quas ex abdito ac tenebris in lucem reuocaui, rationem redditurus sim. Alterius ætate prima motus sum, alterins ultima. Alium dignitati donaui, alium humilitati, quotiens nullā inueneram misericordiæ causam mihi peperci. Hodie Dijs immortalibus, si a me ratiōem repetant, annumerare genus humanum paratus sum. Potes hoc Cæsar prædicare audacter, omniaq; in fida tutela haberi. Nihil per te, neq; ui, neq; clam a te Reipu. ereptum rarissimam laudem, & nulli adhuc principum concessam concupisti innocentiam. Nō perdis operam, nec bonitas ista tua singularis, ingratos aut malignos æstimatores nacta est. Refertur tibi gratia. Nemo unus homo uni homini tam carus unq; fuit, ꝙ tu pro populo Romano. Magnum longumq; eius bonum, sed ingens tibi onus imposuisti. Nemo iā Diuum Augustum, nec Tiberij Cæsaris prima tēpora loquitur. Nec quod te imitari uelit, exemplar extra te quærit, principatus tuus ad Augustū exgitur, difficile hoc fuisset, si non naturalis tibi ista bonitas fuisset, sed ad tempus sumpta. Nemo enim potest personam diu ferre fictam. Ficta cito in naturam suam recidunt, quibus ueritas subest, quæq; (ut ita dicam) ex solido enascuntur, tempore ipso in maius meliusq; procedūt. Magnam adibat Albam populus Romanus, cum incertum esset quo se statu nobilis indoles daret. Iam uota publica in tuto sunt. Nec enim periculū est, ne te subita tui capiat obliuio. Facit enim auidos nimia felicitas, nec tam tēperatæ cupiditates sunt unq;, ut in eo quod contingit, desinant. Gradus a magnis ad maiora fit, & spes improbissimas complectunt̄, insperata assecuti. Omnibus tamen nunc ciuibus tuis, & hæc confessio exprimit esse felices. Et illa nihil iam his accidere bonis posse, nisi ut perpetua sint. Multa illos cogunt ad hanc confessionem, qua nulla in homine tardior est securitas alta. Affluens ius supra omnem iniuriam positum. Obseruabatur oculis latissima forma Reipu. cui ad summā libertatem nihil deest, nisi pereat diligentia. Præcipuæ tamen æqualis ad maximos imosq; peruenit clementiæ tuæ admiratio. Cætera enim bona proportione fortunæ suæ quisq; sensit, aut expectat maiora minoraq;. Ex clementia omnes idem sperant. Nec est quisq;, cui tam nalde innocentia sua placeat, ut non stare in conspectu clementiam paratā humanis erroribus gaudeat.

ESse autem aliquos scio, qui clementia pessimum quēq; putēt sustineri, quoniam nisi post crimen superuacua est, & sola hæc uirtus inter innocētes cessat. Sed primum omniū

mum omnium ſicut medicinæ apud ægros uſus,etiam apud ſanos honor eſt.Ita clemen
tiam ꝗuis pœna digni inuocent,etiam innocentes colunt.Deinde habet hoc clementia
in perſona quoq; innocentum locum,quia interim fortuna pro culpa eſt, nec innocenti
ætati clementia ſuccurrit,ſed ſæpe uirtuti,quoniam quidem conditione temporum inci/
dunt quædam,quæ poſſunt laudare puniri.Adijce quod magna pars hominum eſt,quæ
reuerti ad innocentiam poſſit.Sed non tamen uulgo ignoſcere decet.Nā ubi diſcrimen
inter malos bonoſq; ſublatum eſt,confuſio ſequitur,& uitiorum eruptio.Itaq; adhibēda
eſt moderatio,quæ ſanabilia ingenia diſtinguere a deploratis ſciat. Nec promiſcuā habe
re ac uulgarē clementiam oportet,nec abſciſam. Nam tam omnibus ignoſcere crudeli/
tas eſt,ꝙ nulli.Modum tenere debemus,ſed quia difficile eſt temperamētū. Quicquid
æquo plus futurū eſt,in partē humaniorē ꝑponderet.Sed hæc ſuo loco melius dicētur.

NVnc in tres partes omnem hanc materiam diuidam.Prima erit manumiſſiōis,
Secunda quæ naturam clementiæ habitumq; demonſtrat.Nam cum ſint uitia
quædam uirtutes imitantia,non poſſunt ſecerni,niſi ſigna quibus dignoſcātur
impreſſeris. Tertio loco quæremus,quō ad hanc uirtutē ꝑducaē animus, quo/
modo cōfirmet eā,& uſu ſuam faciat. Nullā uero ex omnibus uirtutibus magis homini
cōuenire ſcimus,ꝙ clementiā,cum ſit nulla humanior. Conſtat igitur neceſſe eſt non ſo/
lum intra nos,qui hominē ſociale animal,cōmuni bono genitū uideri uolumus, ſed etiā
inter illos qui hominē uoluptati donant, quorum omnia dicta factaq; ad utilitatem ſuā
ſpectant.Nam ſi quietem petit & ocium hanc uirtutē naturæ ſuæ nactus eſt,quæ pacem
amat,& manus retinet.Nullum tamen clementia ex omnibus magis ꝙ regem ac princi/
pem decet.Iſtæ enim uirtutes,magnis uiris decori gloriæq; ſunt,ſi illis ſalutaris pœniten/
tia eſt.Natura peſtifera uis eſt,ualere ad nocendū.Illius demum magnitudo ſtabilis fun/
dataq; eſt, quem omnes tam ſupra eſſe, ꝙ pro ſe ſciunt. Cuius curam excubare pro ſa/
lute ſingulorum,atq; uniuerſorum quotidie experiuntur,quo procedente, non tanꝙ ma
lum aliquod,aut noxium animal e cubili proſiliret diffugiunt,ſed tanꝙ ad clarum ac be/
neficum ſydus certatim aduolāt ,obijcere ſe pro illo mucronibus inſidiātiū paratiſſimi, Aduolans
& ſubſternere corpora ſua,ſi ꝑ ſtragem illi humanā iter ad ſalutem ſtruendum ſit. Som/
num eius nocturnis excubijs muniunt,latera obiecti circūfuſiq; defendunt.Incurrenti/
bus periculis ſe opponūt.Non hic eſt ſine ratione populis urbibuſq; conſenſus.Sic pro/
tegendi amandiq; reges,& ſe ſuaq; iactandi quocūq; deſiderauerit imperātis ſalus. Nec
hæc uilitas ſui eſt,aut demētia pro uno capite tot milia excipere ferrum,ac multis mor/
tibus unam animam redimere,nōnunꝙ ſenis & inualidi.Quemadmodū totum corpus
animo deſeruit,& cum hoc tanto maius,tantoq; ſpecioſius ſit ille in occulto maneat te/
nuis,& in qua ſede latitet incertus,tamen manus & pedes & oculi negocium illi gerunt,
illum hæc cutis munit,illius iuſſu iacemus,aut inquieti diſcurrimus.Cum ille imperauit
ſiue auarus dominus eſt,mare lucri cauſa ſcrutamur,ſiue ambitioſus iam dudum dexte/
ram flammis obiecimus,aut uoluntarie ſubſiluimus.Sic hæc immenſa multitudo,unius
anima circumdata,illius ſpiritu regitur,illius ratione flectitur.Preſſura ſe ac ſtratura uiri
bus ſuis,niſi conſilio ſuſtineretur.

QVam itaq; incolumitatē amant,cum pro uno homine denas legiones in aciē
deducunt,cum in prima fronte ꝓcurrunt,& aduerſa uulneribus pectora fe/
runt,ne imperatoris ſui ſigna uertantur. Ille eſt eñ uinculum,per quod reſp.
cohæret,ille ſpiritus uitalis quem hæc tot milia trahunt,nihil ipſa per ſe futu/
ra,niſi onus & præda,ſi mens illa imperij ſubtrahaē.Rege incolumi mens
omnibus una,amiſſo rumpere fidem.Hic caſus romanæ pacis exitus erit.Hic tanti for/
tunā populi in ruinas aget. Tamdiu ab iſto periculo aberit hic populus,ꝙdiu ſciet ferre
frænos , quos ſi quando abruperit, uel aliquo caſu diſcuſſos reponi ſibi paſſus non erit,
hæc unitas & hic maximi imperij contextus,in partes multas diſſiliet. Idemq; huic urbi
dominandi finis erit,qui parendi fuit.Ideo principes regeſq;,& quocunq; alio nomine
ſunt tutores ſtatus publici,nō eſt mirum amari ultra priuatas etiā neceſſitudines.Nam
ſi ſanis hominibꝰ publica priuatis potiora ſunt, ſequitur ut is quoq; carior ſit, in quem ſe
reſpu.conuertit. Olim enim ita ſe induit reipu. Cæſar,ut deduci alterum non poſſet ſine

utriusq; pernicie. Nam ut illi iuribus opus est, ita & huic capite.

Longius uidetur recessisse a ꝓposito oratio mea. At mehercule rem ipsam prae mis. Nam si quid adhuc colligitur, animus reipublicae tu es, illa corpus tuũ. Vides ut puto ꝙ necessaria clementia sit. Tibi em̃ parcis, cum uideris alteri parcere. Parcendũ itaq; est etiã improbandis ciuibus non aliter ꝙ membris languentibus. Et si quando misso sanguine opus est, sustinendũ est, ne ultra ꝙ necesse sit incidat. Est ergo ut dicebam. Clementia om̃ibus quidẽ hominibus secundũ naturã, maxime tamen decora imperatoribus, quanto plus habet apud illos quod seruet q̃ntoq; in maiore materia apparet. Quãtulũ enim nocet priuata crudelitate. Principum saeuitia bellũ est. Cum autẽ uirtutibus insit concordia, nec ulla altera melior, aut honestior sit, quaedam tamen quibusdã personis aptior est. Decet magnanimitas quẽlibet mortalem etiã illum infra quem nihil est. Quid em̃ maius, aut fortius, quam malam fortunã retundere? Nec tamẽ magnanimitas in bona fortuna latiorẽ locum habet meliusq; in tribunali quam in plano conspicitur. Clementia in quãcunq; domum peruenerit, eam felicem tranquillamq; praestabit. Sed in regia quo rarior, eo mirabilior. Quid em̃ est memorabilius, ꝙ eum cuius irae nihil obstat, cuius grauiori sententiae ipsi qui ꝑ eum assentiunt, quem nemo interrogatus est, immo si uehemẽtius excãduit, nec deprecaturus est quidẽ ipsum sibi manum inijcere, & potestate sua in melius placidiusq; uti, & hoc ipsum cogitantem, occidere contra legem nemo non potest, seruare nemo praeter me. Magnam fortunã magnus animus decet, qui nisi se ad illã extulit, & altior stetit, illam quoq; infra terrã deducit. Magni aũt animi est propriũ placidũ esse, tranquillũq;, & iniurias atq; offensiones semp despicere. Muliebre est furere in ira. Ferarum uero nec generosarum quidem praemordere, & urgere proiectos. Elephãtes leonesq; transeunt, quem impulerũt. Ignobilis bestiae pertinacia est. Non decet regem saeua, nec inexorabilis ira. Nõ multum enim supra eum eminet, cui se irascendo exaequat. At si dat uitam, si dat dignitatem periclitãtibus & meritis amittere, facit quod nulli nisi rerum potenti licet. Vita enim etiam superiori eripit, nũ ꝙ nisi inferiori datur. Seruare proprium est excellentis fortunae, quae nunꝙ magis suspici debet, ꝙ cum illi contingit idem posse quod Dijs, quoꝝ beneficio in lucẽ edimur tam boni, ꝙ mali. Deoꝝ itaq; sibi animũ asserẽs princeps, alios ex ciuibus suis, qa utiles boni q; sunt, libens uideat, alios in numerũ relinquat, quosdã esse gaudeat, quosdã patiatur.

Cogitare in hac ciuitate, in qua turba per latissima itinera sine intermissione defluens eliditur, quotiens aliquid obstitit, quod cursum eius uelut torrentis rapidi moraretur. In qua tribus eodem tempore theatris uix postulantur, in qua consumitur, quicquid terris omnibus aratur. Quanta solitudo & uastitas futura sit, si nihil relinquitur, nisi quod iudex seuerus absoluerit. Quotus quisq; ex quaestoribus est, qui non ex ipsa lege teneatur quae quaeritur. Quotus quisq; accusator uacat culpa & nescio an nemo ad dandum ueniam difficilior sit, ꝙ qui illa petere saepius meruit. Peccauimus omnes. Alij grauia, alij leuiora, alij ex destinato, alij forte impulsu, aut aliena nequitia ablati. Alij in bonis consilijs parum fortiter stetimus, & innocentiam inuicti, ac re nitentes perdidimus. Nec delinquimus tantum, sed usq; ad extremum aeui delinquim⁹. Etiam si quis tam bene purgauit animũ, ut nihil obturbare eum amplius possit ac fallere, ad innocentiam tamen peccando euenit.

Quoniam deorum feci mentionem, optime hoc exemplum principi cõstituã, ad quod formetur, ut se talem esse ciuibus quales sibi deos uelit. Expedit ergo habere inexorabilia peccatis atq; erroribus numina. Expedit usq; ad ultimam infesta perniciem. Et quis regum erit sibi tutus, cuius non membra aruspices colligant. Quod si Dij placabiles sunt, & aeque delicta peccantium potentium non statim fulminibus persequantur, quanto aequius est hominẽ hominibus praepositum miti animo exercere imperium, & cogitare utrum mundi status gratior oculis pulchriorq; sit sereno & puro die. An cum fragoribus crebris omnia quatiuntur, & ignes hinc atq; illinc micant. At qui nõ alia facies est quieti moderatiq; imperij, ꝙ sereni coeli & nitentis. Crudele regnum, turbidum, tenebrisq; obscurum est inter trementes, & ad repentinum sonitum expauescentes. Nec eo quidem qui omnia conturbat inconcusso.

concusso. Facilius priuatis ignoscitur, pertinaciter se uindicantibus, possunt eñ lædi, doloreq; eorum ab iniuria uenit. Timent præterea contemptum, & non retulisse lædentibus gratiam, infirmitas uidetur, non clementia. At cui ultio in facile est is obmissa ea, certam laudem mansuetudinis consequitur. Humili loco positus exercere manum, litigare, non in rixam procurrere, ac morem iræ suæ gerere liberius est. Leues inter paria ictus sunt. Regi uociferatio quoq;, uerborumq; intemperantia non ex maiestate est.

Graue putas eripi loquendi arbitrium regibus, quod humillimi habent. Ista q̃dem seruitus est, non imperiũ. Quid tu non experieris istud nobis esse, ibi seruitutem. Alia conditio est eorũ, qui in turba quam non excedunt latent, quorum & uirtutes ut appareant, diu luctantur, & uitia tenebras habẽt. Vestra facta dictaq; rumor excipit, & ideo nullis magis curandũ est, qualẽ famã habeant, q̃ q qualemcũq; meruerint, magnã habituri sunt. Quãmulta tibi nõ licent, quæ nobis beneficio tuo licent. Possum in qualibet parte urbis solus incedere sine timore, q̃uis nullus sequatˀ comes, nullus sit domi, nullus ad latus gladius, tibi in tua pace armato uiuẽdum est. Aberrare a fortuna tua non potes, obsidet te, & quocũq; descendis, magno apparatu sequitur. Et hæc summæ magnitudinis seruitus est, non posse fieri minorem, sed cum Dijs tibi ipsa necessitas est. Nam illos quoq; cælum alligatos tenet, nec magis illis descẽdere datum est, q̃ tibi tutum. Fastigio tuo affixus es. Nostros motus pauci sentiunt. Prodire nobis, ac recedere, & mutare habitũ sine sensu publico licet, tibi nõ magis q̃ soli latere contingit. Multa cõtra te lux est, oim, in istã cõuersi oculi sunt. Prodire te putes, oriris, loqui nõ putes, nisi ut uocẽ tuã quæ ubiq; sunt gẽtes excipiant. Irasci non potes, nisi ut oia premanˀ. Sic neminẽ potes affligere, nisi ut q̃cq̃d circa fuerit, q̃tiaˀ. Vt fulmia paucorũ pìculo cadunt omniũ metu. Sic animaduersiones magnarũ potestatũ terrent latius, q̃ nocẽt non sine causa. Non enim quantũ fecerit, sed quantũ facturus sit cogitaˀ, in eo qui oia potest. Adijce nunc, quod priuatos homines ad accipiẽdas iniurias oportuniores, acceptarum patiẽtia fuit. Regibus certior est ex mansuetudine securitas, quia freq̃ues uindicta paucorũ odium reprimit, omniũ irritat, uoluntas oportet ante fæuiẽdi, q̃ causa deficiat. Alioquin queãdmodũ præcisæ arbores plurimis ramis repullulant, & multa satorũ genera ut & densiora surgant, reciduntur. Ita regia crudelitas auget inimicorum numerũ tollẽdo. Parentes enim liberiq; eorum qui interfecti sunt, & propinqui & amici in locum singulorum succedunt. Hoc q̃ uerum sit, admonere te exemplo domestico uolo.

Diuus Augustus fuit mitis princeps. Siquis illum a principatu suo æstimare incipiat, in cõmunẽ quidẽ Rempu. gladium mouit, cum huius ætatis esset, qua tu nunc es, duodeuicesimũ egressus annũ, iam pugiones in sinu amicorum absc͠oderat, iam insidijs. M. Antonij consulis latus petierat. Iam fuerat collega p̃scriptoris, sed cum annũ quadragesimũ transisset, & in Gallia moraretˀ, delatum est ad eũ iudicium, Cinnam solidi ingenij uirum insidias ei instruere. Dictum est & ubi & quando, & quemadmodũ aggredi uellet. Vnus ex conscijs deferebat, constituit se ab eo uindicare. Consilium amicorũ aduocari iussit, Nox illi inquieta erat, cum cogitaret, adolescentem nobilem hoc detracto integrum. C. Pompei nepotem damnandũ. Iam unũ hominẽ occidere non poterat. Cum. M. Antonius proscriptionis editum inter cœnam dictaret gemens, subinde uoces emittebat uarias, & inter se cõtrarias. Quid ergo ego percussorem meum securum ambulare patiar, me sollicito. Ergo non dabit pœnas, qui tot ciuilibus bellis frustra petitum caput, tot naualibus, tot pedestrijs prælijs incolume, postq̃ terra mariq; pax parta est, non occidere constituat, sed immolare. Nam sacrificantem placuerat adoriri. Rursus silẽtio interposito, maiore multo uoce sibi, q̃ Cinnæ irascebatˀ. Quid uiuis, si perire te tam multorum interest? Quis finis erit suppliciorum? Quis sanguinis? Ego sum nobilibus adolescentulis expositum caput, in quod mucrones acuant. Non est tanti uita, si ut ego non peream, tam multa perdenda sunt. Interpellauit tandem illum Iulia uxor. Et admittis, inquit, muliebre consilium. Fac quod medici solẽt, qui ubi usitata remedia non procedunt, tentant contraria. Seueritate nihil adhuc profecisti, Siluij domũ Lepidus secutus est, Lepidũ Murena, Murenã Cœpio, Cœpione Ignatiˀ, ut alios taceã, quos tantũ ausos pudet, nũc tenta quõ tibi cedat clementia. Ignosce. L. Cinnæ, deprehẽsus est.

ſus eſt. Iã nocere tibi nõ poteſt, ꝓdeſſe famæ tuæ poteſt. Gauiſus ſibi, quod aduocatum
ſibi inuenerat, uxori quidem gratias egit, renunciari autem extemplo amicis, quos in con
ſilium rogauerat, imperauit, & Cinnam unum ad ſe accerſit, dimiſſiſq; omnibus egreſſus
eſt e cubiculo, cum alteram Cinnæ poni cathedram iuſſiſſet. Hoc, inquit, primum a te pe
to, ne me loquentẽ interpelles, ne meo ſermone medio proclames, dabitur tibi loquendi
liberum tempus. Ego te Cinnam cum in hoſtium caſtris inueniſſem, non factum tãtum
mihi inimicum, ſeruatum ſeruaui. patrimonium tibi omne conceſſi. Hodie tam felix es,
& tam diues, ut uicto uictores inuideant. Sacerdotium tibi petenti, præteritis compluri
bus, quorum parentes mecum militauerant, dedi. Cum ſic de te meruerim, occidere me
conſtituiſti. Cum ad hanc uocem exclamaſſet, procul hanc a ſe abeſſe clementiam, non
præſtas, inquit, fidem. Cinna conuenerat, ne interloqueris. Occidere, inquam, me paras,
adiecit locum, ſocios, diem, ordinem inſidiarum, cui cõmiſſum eſſet ferrum. Et cum defi
xit, uideret, nec ex conuentione iam, ſed ex conſcientia tacentem, Quo, inquit, hoc ani
mo facis, ut ipſe ſis princeps, male Mehercule cum Repu. agitur, ſi tibi ad imperandum
nihil præter me obſtat. Domum tueri tuam non potes. Nuper libertini hominis gratia,
in priuato iudicio ſuperatus es. Adeo nihil facilius potes, q̃ contra Cæſarẽ aduocare. Ce
do ſi ſpes tuas ſolus impedio, Paulus ne te, & Fabius maximus, & Coſſi, & ſeruuli ferẽt,
tantumq; agmen nobilium non inania nomina præferentium, ſed eorum, qui imagini
bus ſuis decori ſint. Ne totam eius oratiõem repetendo, magnam partem uoluminis oc
cupem, diutius enim q̃ duabus horis locutum eſſe conſtat, cũ hãc pœnam, qua ſola erat
contentus, futurus oſtenderet. Vitã tibi, inquit, Cinna iterum do, prius hoſti, nunc inſi
diatori ac parricidæ. Ex hodierno die inter nos amicitia incipiat. Contendamus utrum
ego meliore fide uitam tibi dederim, an tu debeas? Poſt hæc detulit ultro conſulatũ que
ſtus, quod non auderet petere. Amiciſſimum fideliſſimumq; habuit, hæres ſolus fuit illi.
Nullis amplius inſidijs ab ullo petitus eſt.

IGnouit abauus tuus uictis. Nam ſi nõ ignouiſſet, quibus imperaſſet? Saluſtiũ Cœ
cios, & duellios, & totam cohortem primam admiſſionis ex aduerſariorum caſtris
conſcripſit. Nam Domicios, Meſſalas, Aſinios, Cicerones, & quicquid foris in ciui
tate erat, clementiæ ſuæ debebat. Ipſum Lepidum q̃diu mori paſſus eſt, per mul
tos annos tulit ornamenta principis retinentem eius pontificatum maximũ, nõ niſi mor
tuo illo trãſferri in ſe paſſus eſt. Maluit enim illum honorem uocari, q̃ ſpolium. Hæc eũ
clemẽtia ad ſalutem ſecuritatemq; perduxit. Hæc gratum ac fauorabilem reddidit, q̃uis
nondum ſubactis Reipub. ceruicibus manũ impoſuiſſet. Hæc hodie præſtat illi famam,
quæ uix uiuis principibus ſeruit. Deum eſſe non tanq̃ iuſſi credimus bonum principem
Auguſtum, & bene illi conueniſſe parentis nomen fatemur, ob nullam aliam cauſam, q̃
quod contumelias quoq; ſuas, quæ acerbiores principibus ſolẽt eſſe, q̃ iniuriæ nulla cru
delitate exequebatur, quod probroſis in ſe dictis arriſit, quod dare illum pœnas appare
bat cum exigeret, quod quoſcũq; ob adulterium familiæ ſuæ damnauerat, adeo nõ odit,
ut dimiſſis quo tutiores eſſent diplomata daret, hoc eſt ignoſceret. Cum ſcias multos fu
turos, qui pro te iraſcantur, & tibi alieno ſanguine gratificantem non dare tantum ſalu
tem, ſed præſtare.

HAec Auguſtus ſenex, aut iam in ſenectutem annis uergentibus. In adoleſcen
tia caluit. Arſit ira, multa fecit, ad quæ inuitus oculos retorquebat. Comparare
nemo manſuetudini tuæ audebit, Diuum Auguſtum etiam ſi in certamen iu
uenilium armorum deduxerit, & ſenectutem pluſq̃ in naturam fuerit mode
ratus & clemẽs. Nempe poſt mare Acciacum Romano cruore infectũ, nempe poſt fra
ctas in Sicilia claſſes, & ſuas & alienas. Nempe poſt Peruſinas aras & ꝓſcriptiones. Ego
uero clementiam non uoco laſſam crudelitatem. Hæc eſt Cæſar clemẽtia uera, quam tu
præſtas, quæ non ſæuitiæ pœnitentiam cœpit. Nullam habere maculam, nunq̃ ciuilẽ ſan
guinem fudiſſe, hæc eſt in maxima poteſtate, ueriſſima animi temperãtia, & humani ge
neris comprehenſibilis amor, non cupiditate aliqua, nõ temeritate incendij, non priorũ
principum exemplis corruptis, quantum in ciues ſuos liceat experiendo tentare ſed he
betare aciem imperij ſui. Præſtitiſti Cæſar ciuitatem incruentã, & hoc, quod magno ani

biliuſq;, q&

mo gloriatus es, nullam te toto orbe stillam cruoris humani misisse, quo maius est mirabiliusq́, quod nulli unq̃ citius gladius cõmissus est. Clementia ergo non tantum honestiores, sed tutiores præstat. Ornamẽtum imperiorum est simul, & certissima lux. Quid enim est cum reges consenuerint, liberisq́ ac nepotibus tradiderunt regna. Tyrãnorum execrabilis, ac breuis potestas est. Quid interest inter tyrannũ & regem. Species enim ipsa fortunæ ac licentia par est, nisi quod tyranni in uoluptate sæuiunt. Reges eñ ex causa ac necessitate.

Quid ergo? non reges quoq́ occidere solent, sed quotiens id fieri publica utilitas persuadet, tyrãnis sæuitia cordi est. Tyrannus autẽ a rege distat factis, nõ nomine. Nam & Dionysius maior iure meritoq́ præferri multis regibus potest. Et L. Syllam appellari tyrannum quid prohibet? cui occidendi finem fecit iopia hostiũ, descẽderit, licet e dictatura sua, & se togæ reddiderit. Quis tñ unq̃ tyrãnus tã auide humanũ sanguinẽ bibit, q̃ ille qui septem milia ciuium Romanorum contrucidari iussit, & cum in uicino ad ædem Bellonæ sedens exaudisset exclamationem, tot milium sub gladio gementiũ, exterrito senatu, Hoc agamus, inquit, P. C. Seditiosi pauculi meo iussu occiduntur. Hic non est mẽtitus, pauci Syllæ uidebant. Sed mox de Sylla consequeremur, quomodo hostibus irascendum sit. Vtiq́ si in hostile nomen ciues, & ex eodem corpore abrupti trãsierint. Interim hoc quod dicebam de clemẽtia efficit, ut magnum inter regem tyrannumq́ discrimen sit. Vterq́ licet non minus armis ualletur, sed alter arma habet, quibus in monimentũ pacis utitur. Alter ut magno timore, magna odia cõpescat. Nec illas ipsas manus, quibus se cõmisit, securus aspicit. Cõtrarijs in contraria agitur. Nam ut inuisus sit, quia timetur. Timeri uult, quia inuisus est. Et illo execrabili uersu, qui multos dedit præcipites, utitur. Oderint dum metuant. Deinde ergo æquos quanta rabies oriatur, ubi supra modum odia creuerũt. Temperatus eñ timor cohibet animos, assiduus uero & acer & extrema admouens, in audaciam iacẽtes excitat, & omnia experiri suadet. Sic feras lineas, & pinna conclusas contineas telis in cessi tentabunt fugam, per ipsa quæ fugerant, proculcabũtq́ formidinem. Acerrima uirtus est, quam ultima necessitas extũdit, relinquat, oportet securi aliquid metus, multoq́ plus spei q̃ periculorum ostentet. Alioquin ubi quiescenti paria metiuntur, incurrere pericula iuuat, & aliena anima abuti. Placido trãquilloq́ regi fida sunt auxilia sua, quibus ad cõmunem salutem utatur. Gloriosusq́ miles publicæ enim securitati dare operam uidetur, omnem laborem libens patitur, ut parentis custos. At illo acerbo & sanguinario necesse est grauentur stipatores.

Non potest habere quisq́ fidæ ac bonæ uoluntatis ministros, quibus in tormentis, & eculeo, & ferramentis ad mortem paratis utitur, quibus non alijs q̃ bestijs homines obiectat, oibus rebus noxior ac solicitior, ut qui homines deosq́ testes ac uindices facinorum timeat, eo perductus ut non liceat illi mutare mores. Hoc enim inter cætera pessimũ habet crudelitas. Perseuerandũ est, nec ad meliora patet regressus. Scelera enim sceleribus tuenda sunt. Quid autem eo infelicius, cui iam esse malum necesse est? O miserabilem illum sibi certe, nam cæteris misereri eius ne fas sit. Si qui cædibus ac rapinis potentiam exercuit, qui suspecta sibi cũcta reddidit, tam externa q̃ domestica. Cum arma metuet, ad arma confugiens, non amicorum fidei credens, non liberorũ pietati. Quibus ubi circũspexit quæq́ fecit, quæq́ facturus est, & conscientiam suam plenã sceleribus ac tormentis adaperuit, sæpe morte timet, sæpius optat, inuisior sibi q̃ seruientibus. E contrario is cui curæ sunt immensa, qui alia magis, alia minus tuetur, nullam non reipublicæ partem tanq̃ sui nutrit, inclinatos ad mitiora, etiam si ex usu est animaduertere, ostendens q̃ inuitus aspero remedio manus admoueat, in cuius animo nihil hostile, nihil efferum est. Qui potẽtiam suam placide ac salubriter exercet, approbare imperia sua ciuibus cupiens. Felix abunde sibi uisus, si fortunam suã publicauerit, sermone affabilis, accessuq́ facilis, uultu qui maxime populos demeretur, amabilis æquis desiderijs propensus, & iniquus acerbus. Quia tota ciuitate amatur, defenditur, colitur. Tandem de illo homines secreto loquuntur, quæ palam colere filios cupiũt. Et publicis malis sterilitas indicta recluditur. Bene se meriturum de liberis suis non dubitat, quibus

bitat, quibus tale sæculum ostenderit. Hinc princeps suo beneficio tutus, nihil præsidijs eget, arma ornamenti causa habet.

Quod ergo officiũ eius est? quod bonorum parentum, qui obiurgare liberos nõnunq̃ blande, nõnunq̃ minaciter solent. Aliquãdo admonere etiam uerberibus. Nunquid aliquis sanus filium pro prima offensa exhæredat, nisi magnæ & multæ iniuriæ patientiam euicerint, nisi plus est quod timet, q̃ qđ dãnat. Non accedat ad decretorium stilum. Multa ãnte tentat, quibus dubiam indolem & peiore loco iam positã reuocet, postq̃ oĩa simul deplorata sũt, ultima experitur. Nemo etiam ad supplicia exigenda peruenit, nisi qui remedia consumpsit. Hoc quidem parenti etiam principi faciendum est, quem appellauimus patrem patriæ, non adulatione uana adducti. Cætera enim cognomina honori data sunt. Magnos & felices

Augusti. Augustos diximus, & ambitiosæ maiestati quicquid potuimus titulorum congessimus,

Pater patriæ. illis hoc tribuẽtes. Patrẽ q̃dẽ patriæ appellamus, ut sciret datã sibi potestatẽ patriæ, quæ ẽ tẽperatissima, liberis cõsulens, suaq; post illos reponẽs tradi sibi. Pater mẽbra sua abscindat, q̃ iã cũ absciderit, reponere cupiat, & in abscindẽdo gemat, cunctatus multũ diuq;. Prope eñ est ut libẽter dãnet, q cito. Prope ut inique puniat, q nimis. Erixonẽ equitem Romanũ, memoria nostra, quia filium suum flagellis ciciderat, populus in foro graphijs cõfodit. Vix illũ Augusti Cæsaris auctoritas infestis, tã patrũ q̃ filiorũ manibus eripuit.

Marium qui filium deprehensum in parricidio exilio damnauit, causa cognita. Nemo non suspexit, quod contentus exilio, & exilio delegato Massiliæ parricidam cõtinuit, & annua illi præstitit, quanta præstare integro solebat. Hæc liberalitas efficit, ut in qua ciuitate nũq̃ deest patronus peioribus nemo dubitaret, quin reus merito damnatus esset, quem ipse ter damnare potuisset, qui odisse non poterat. Hoc ipso exemplo dabo, quem compares bono patri bonum principẽ. Cogniturus de filio Darius, aduocauit in cõsilium Cæsarem Augustum. Venit in priuatos penates, assedit, pars alieni consilij fuit. Non dixit, immo in meã domũ ueniat. Quod si factum esset, Cæsaris fortuna erat cognitio, non patris, audita causa, excussisq; omnibus, & his quæ adolescens pro se dixerat, & his quibus arguebatur, petit, ut sententiã suã quisq; scriberet, ne ea omniũ fieret, quæ Cæsaris fuisset. Deinde priusq̃ aperirentur codicilli, iurauit se clare hominis locupletis hæreditatem nõ aditurum. Dicet aliquis pusillo animo timuit, ne uideretur locum spei suæ aperire uelle in filij damnationẽ. Ego contra sentio. Quilibet uestrũ debuisset aduersus opiniones malignas satis fiduciæ habere in bona cõscientia. Principes multa debent, etiam famæ. Dare iurauit se, non aditur; hæreditatem. Darius quidem eodem die & alterum hæredem perdidit, sed Cæsar libertatem sententiæ suæ redemit, & postq̃ approbauit gratuitam esse seueritatem suam, quod principi semp curandũ est, dixit relegandũ quo mõ patri uideretur. Non culeum, non serpentes, non carcerem decreuit, memor non de quo censeret, sed cui consilio esset. Mollissimo genere pœnæ contentum esse debere patrem, dixit in filio adolescẽtulo impulso in id scelus, in quo se quod proximũ erat, ab innocentia timide gessisset, debere illum ab urbe & parentis oculis submoueri.

O Dignum, quem in consilium patres aduocarent. O dignum, quem cohæredẽ innocentibus liberis scriberent. Hæc clementia principem decet, ut quocũq; uenerit, mansuetiora omnia faciat. Nemo regi tam uilis sit, ut illũ perire non sentiat, qualiscũq; pars imperij est. In magna imperia ex minoribus petamus exemplum. Non est unum imperandi genus. Imperat princeps ciuibus suis, pater liberis, præceptor discentibus, tribunus uel centurio militibus. Nonne pessimus pater uidebitur, qui assiduis plagis liberos etiam ex leuissimis causis compesceret? Vtrum autem præceptor liberalibus studijs dignior, qui excarnificat discipulos, si memoria illis nõ cõstiterit, aut si parum agilis in legendo oculus hæserit? An qui monitionibus & uerecũdia emendare ac docere malit? Tribunũ centurionemq; da sæuum desertores facit, quibus tantum ignoscitur. Nunquid nam æquum est, grauius homini & durius imperari, q̃ imperatur animalibus brutis & mutis? At qui equum non crebris uerberibus exterret, domandi peritus magister. Fiet enim formidolosus & contumax, nisi eum tactu blandiente permulseris

te permulseris. Idem facit uenator, qui instituit catulos uestigia sequi, quicq; iam exercitatis utitur ad excitandas uel persequendas feras, nec crebro illis minatur. Contundet enim animos, & quicquid est indolis, cōminetur trepidatione degeneri. Nec licentiam uagandi errandiq; passim concedit. Adijcias his, licet tardiora agentes iumenta, quæ cū ad contumelias & miserias nata sint, nimia sæuitia cogantur iugum detractare.

Nullum animal morosius est, nullum maiore arte tractandū q̃ homo. Nulli magis parcendū. Quid enim stultius, q̃ in iumentis quidem & canibus erubescere, irā exercere: pessimā aūt cōditionē sub hoie esse. Morbis medemur, nec irascemur. Atqui & hic morbus est animi, mollem medicinam desiderat, ipsumq; medentem minime infestum ægro. Mali medici est desperare, ne curet. Idē in his, quorum animus affectus est, facere debebit, cui tradita salus omniū est. Non cito spem proijcere, nec mortifera signa pronunciare. Luctetur, cum uitijs resistat. Alijs morbum suū exprobret. Quosdam morbi curatio decipiat, citius meliusq; sanaturus remedijs fallentibus. Agat princeps curam, non tantum salutis, sed etiam honestæ cicatricis. Nulli regi gloria est ex sæua animaduersione. Quis enim dubitat posse? At contra maxima, si uim suam continet, si multos iræ alienæ eripuit, neminem suæ impendit.

Seruis imperare moderate laus est, & in mancipio cogitandum est, non quantum illud impune pati possit, sed quantum tibi permittat æqui boniq; natura, quæ parcere etiam captiuis, & precio paratis iubet. Quanto iustius his iubet, tanto iustius hominibus liberis, ingenuis, honestis, non ut mancipijs abuti, sed his quos gradu antecedas, quorumq; tibi non tardita seruitus, sed tutela seruis ad statuam liceat cōfugere, cum in seruum omnia liceant. Est aliquid quod in homine licere cōmune ius animantium uetet. Quis nō Vediuum Pollionem peius oderat, q̃ serui sui, quod murenas sanguine humano saginabat, & eos qui se aliquid offenderant iniuriarum, quid aliud q̃ serpentibus obijci iubeat. O hominem mille mortibus dignum, siue deuorādos seruos obijciebat murenis, quas esurus erat, siue in hoc tantum illas alebat, ut sic aleret. Quemadmodum domini crudeles tota ciuitate cōmonstranť, inuisiq; & detestabiles sunt, ita regum & iniuria latius patet & infamia, atq; odium sæculis traditur. Quanto autem nō nasci melius fuit, q̃ numerare inter publica mala natos.

Excogitare nemo quicq; poterit, quod magis decorum regenti sit, q̃ clementia quocunq; modo is, & quocunq; iure præpositus cæteris erit. Eo scilicet formosius id esse, magnificentiusq; fatebimur, quo in maiori præstabit potestate, quam non oportet noxiam esse si ad naturæ legem componitur. Natura enim cōmenta est regem, quod ex alijs animalibus licet cognoscere, & ex apibus, quarum regi amplissimum cubile est medioq; ac tutissimo loco. Præterea onere uacat exactor alienorum operum, & amisso rege, totum dilabitur examen. Nec unquam plus unum patiuntur, melioremq; pugna quærunt. Præterea insignis regi forma est dissimilisq; cæteris, tum magnitudine, tum nitore. Hoc tamen maxime distinguitur, iracundissimæ, ac pro corporis captu pugnacissimæ sunt apes, & aculeos in uulnere relinquunt. Rex ipse sine aculeo est. Noluit illum natura, nec sæuum esse, nec ultionem magno constaturam peteret, telumq; detraxit, & iram eius inermem reliquit. Exemplar hoc magnis regibus ingens est. Est enim illi mos exercere se in paruis, & ingentium rerum documenta minima agere. Pudeat ab exiguis animalibus non trahere mores, cum tanto hominum moderatior esse animus debeat, quanto uehementius nocet. Vtinam quidem eadem homini lex esset, & ira cum telo suo frangeretur, nec sæpius liceret nocere q̃ semel, nec alienis uiribus exerceret odia. Facile enim laxaretur furor, si per se sibi satisfaceret, & si mortis periculo uim suam effunderet. Sed ne nunc quidem illi cursus tutus est. Tantum enim necesse est, timeat quantum timeri uoluit, & manus omnium obseruet, & eo quoq; tempore quo non captatur, peti se iudicet. Nullumq; momentum immune amet. Habeat hanc aliquis ægram uitam, sustinet cum liceat innoxium. Alijs ob hoc securum salutare potentiam eius lætis omnibus tractare. Errat enim siquis æstimat tutum esse ibi regem, ubi nihil a rege tutum est. Sed securitas securitate mutua paciscenda est. Non opus est instruere

Rex apium caret aculeo.

est instruere in altũ editas arces, nec in accensum arduos colles emunire, nec latera montium abscindere, multiplicibus se muris turribusq; sepire. Saluum regem in aperto dementia præstabit. Vnum est inexpugnabile munimentum, amor ciuium. Quid pulchrius est, ꝙ uiuere optantibus cunctis, & uota non sub custode nuncupantibus, si paulũ ualitudo titubauit? Non spem hominũ excitari, sed metũ. Nihil esse cuiꝗ tam preciosum, quod non pro salute præsidis sui cõmutatum uelit. Omne illo cui cõtingit, sibi quoq; uiuere debeat, in hoc assiduis bonitatis argumentis probauit, non Rempu. suam esse, sed se reipublicæ. Quis huic Regi audeat struere aliquod periculum? Quis ob hoc nõ si possit fortunamq; auertere uelit? sub quo iusticia, pax, pudicitia, securitas, dignitas, florent, sub quo opulenta ciuitas, copia bonorum omniũ abundat. Nec alio animo rectorem suũ intuentur, ꝙ si Dij immortales potestatem uisendi sui faciant. Intueamur uenerãtes colentesq;. Quid autem non pessimum illis locum tenet, is qui se ex deorũ natura gerit beneficus, ac largus in melius potens. Hoc affectare, hoc imitari decet. Maximũ ita haberi, ut optimus simul habeatur.

DVabus causis punire princeps solet, si aut se uindicat, aut alium. Prius de ipsa parte dixeram, quæ ipsum contingit. Difficilius est enim moderari, ubi dolori debetur ultio, ꝙ ubi exemplo. Superuacuum est hoc loco admonere, ne facile credat, ut uerum excutiat, ut innocentiæ faueat, ut appareat, ut nõ minorem magis rem periclitantis, ꝙ iudicis sciat. Hoc autem ad iusticiam, non ad clementiam pertinet. Nunc illum hortamur, ut manifeste læsus, animũ in potestate habeat, & pœnã si tuto poterit, donec sui minus temperet. Lõgeq; sit in suis, ꝙ in alienis exorabilior iniurijs. Nam quemadmodũ non est magni animi, qui de alieno liberalis est, sed ille qui quod alteri donat, sibi detrahit. Ita dementem uocabo, nõ in alieno dolore facilem, sed cum qui cum suis stimulis exagitetur, non prosilit. Qui intelligit magni animi esse iniurias in summa potentia pati, nec quicꝗ esse gloriosius principe impune læso.

VLtio duas res præstare solet, aut solatium affert ei qui accipit iniuriam, aut in reliquum securitatem. Principis maior est fortuna, ꝙ ut tali solatio egeat, manifestiorq; uis, ꝙ ut alieno malo opiniõem sibi uirium quærat. Hoc dico, cum ab inferioribus petitus uiolatusq; est. Nam si quos pares aliquando habuit, infra se uidet, satis iudicatus est. Regem & seruus occidit, & serpens, & sagitta. Seruauit quidem nemo, nisi maior eo quem seruauit. Vti itaq; animose debet tanto munere deorum dandi auferendiq; uitam potens in his præsertim, quas scit aliquãdo sibi fastidio obtinuisse. Hoc arbitrium ultionem adeptus ultionem, impleuit, profecitq; quantũ ueræ pœnæ satis erat. Perdidit enim uitam qui debet. Et quisquis ex alto ad inimici pedes adiectus, alienã de capite suo regiamq; sententiam expectauit, in seruatoris sui gloriam uiuet, plusq; nomini eius conferet incolumis, ꝙ si ex oculis ablatus esset. Assiduum enim spectaculum alienæ uirtutis est, in triumphum cito transisse. Si uero regnum quoq; suum, tuto relinqui apud eum potuit, reponiq; eo unde reciderat, ingenti incremento surgit laus eius, qui contentus fuit, ex rege uicto nihil præter gloriam sumere. Hoc est etiam ex uictoria sua triumphare, testariq; nihil se quod dignum esset uictoriæ apud uictos inuenisse. Cum ciuibus & ignotis atq; humilibus eo moderatius agẽdum est, quo minoris est afflixisse eos, quibusdam libenter parcas, quibusdã te uindicare fastidias. Et non aliter ꝙ animalibus paruis & obterentes inquinantibus, reducenda manus est. At in his qui more ciuitatis seruati punitiq; erunt, occasione notæ clementiæ utendum est.

TRanseamus ad alienas iniurias, in quibus uindicandis hæc tria lex secuta est, quæ princeps quoq; sequi debet. Aut ut eum quẽ punit, emẽdet, aut ut pœna eius cæteros meliores reddat, aut sublatis malis, securiores cæteri uiuant, ipsos facilius emendabis minore pœna. Diligentius enim uiuit, cui aliquid integri superest. Nemo dignitati perditæ parcit. Impunitatis genus est, iam nõ habere pœnæ locum. Ciuitatis autem mores, magis corripit parcitas animaduersionum. Facit enim consuetudinem peccandi multitudo peccantium. Et minus grauis nota est, quam cum turba damnationũ leuat, & seueritas, quod maximũ remediũ habet assiduitate amittit auctoritatẽ.

Constituit bo

Constituit bonos mores ciuitati princeps, & uitia eius compescit, si patiens eorum est, Non tanq̃ probet, sed tanq̃ inuitus cum magno tormento ad castigandũ ueniat. Verecundiam peccandi facit ipsa clementia regentis. Grauior multo pœna uidetur, quæ a miti uiro constituitur, & præterea uidebis ea sæpe cõmitti, quæ sæpe uindicantur.

PAter tuus plures intra quinquenniũ culeo insuit, q̃ omnibus sæculis insutos accepimus, multo minus audebant liberi nefas in ultimũ admittere, q̃diu sine lege crimen fuit. Summa enim prudentia altissimi uiri, & rerum naturæ peritissimi maluerũt, uelut incredibile scelus, & ultra audaciam positũ præterire, quã dũ uindicando ostendere posse fieri. Itaq; parricidæ cum lege cœperunt, & illis facinus pœna monstrauit. Pessimo uero loco pietas fuit. Postq̃ sæpius culeos uidimus, q̃ cruces in qua ciuitate raro homines puniuntur, in ea consensus fit innocẽtiæ, & indulgetur uelut publico bono, putet se innocentem esse, ciuitas erit. Magis irascetur a cõmuni fragilitate desciscentibus, si paucos eos esse uiderit. Periculosum est, mihi crede, ostendere ciuitati, quanto plures mali sint.

INdicta est aliquando a senatu sentẽtia, ut seruos a liberis cultus distingueret. Deinde apparuit quantum periculum immineret, si serui nostri numerare nos cœpissent. Idem scito metuẽdum esse, si nulli ignoscit̃. Cito apparebit pars ciuitatis deterior, quanto prægrauet. Non minus principi turpia sunt multa supplicia, q̃ medico multa funera. Remissius imperanti, melius paretur. Natura contumax est humanus animus, & in cõtrarium atq; arduum nitens, sequiturq; facilius q̃ ducatur. Et ut generosi atq; nobiles equi, melius facili freno reguntur, ita clementiã uoluntariã innocentia impetu suo sequitur, & dignam putat ciuitas, quam seruet sibi. Plus itaq; hac uia proficiscitur. Crudelitas minime humanũ malum est, indignũq; tã miti animo. Ferina ista rabies est, sanguine gaudere ac uulneribus, & abiecto homine, in siluestre animal transire.

QVid enim interest oro te Alexander, leonis Lysimachum obijcias, an ipse laceres dentibus tuis? tuũ os est, tua illa feritas. O q̃ cuperes tibi potius ungues esse, tibi rictum illum edẽdorum hominũ capacem. Nõ exigimus a te, ut manus ista, exitum familiariũ, certissima ulli salutaris sit. Vt iste animus ferox insatiabile gentium malum citra sanguinem cædemq; satietur. Clemẽtia in uocatus ad occidẽdum amicum, carnifex inter homines eligitur. Hoc est, quare uel maxima abominanda sit sæuitia, quod excedit fines, primum solitos, deinde humanos. Noua supplicia conquirit, ingenium aduocat, instrumenta excogitat, per quæ uarietur atq; extendatur dolor, & delectetur malis hominũ. Tunc ille diri animi morbus ad insaniam peruenit, ultimam cum crudelitas uersa est in uoluptatem, & iam occidere hominem iuuat. Nam talem uirum a tergo sequitur euersio. Odiosus ueneno, gladijs, tam multis periculis petitur, q̃ multorũ ipse periculũ est, priuatisq; nõnunq̃ consilijs. Alias uero consternatione publica circũuenitur. Leuis enim & priuata pnities non totas urbes mouet. Quod late furere cœpit, & omnes appetit, undiq; confugitur. Serpentes paruulæ fallũt, nec publice consequuntur, ubi aliquam solitam mensuram transit, & in monstrum excreuit. Vbi fontes potu infecit, & si afflauit, deurit, obteritq; quacunq; incessit balistis petit̃. Possunt uerba dare, & euadere pusilla mala. Ingentibus obuiam itur. Sic unus æger, nec domum quidem perturbat. At ubi crebris mortibus pestilentiã esse appellauerit, & apparuit conclamatio ciuitatis, ac fuga est, & Dijs ipsis manus intendũtur. Sub uno aliquo tecto flamma apparuit, familia uiciniq; aquam ingerunt. At incendium uastum, & multas iam domos depastum parte urbis obruitur.

CRudelitatẽ priuatorũ quoq; seruiles manus sub certo crucis periculo ultæ sũt. Tyrannorũ gentes populiq;, & quorum erat malum, & hi quibus imminebat, excidere aggressi sunt. Aliquando sua præsidia in ipsos consurrexerunt. Perfidiamq; & impietatem, & feritatem, & quicquid ab illis didicerant, in ipsos exercuerunt. Quid enim potest ab eo quisq; sperare, quem malum esse docuit? Nõ diu paret nequitia, nec quantum uidet̃, peccat, sed puta tantam esse crudelitatẽ. Quare eius regnũ est, non aliud q̃ captarũ urbiũ forma, & terribiles facies publici metus, oĩa mœsta, trepida & confusa. Voluptates ipsæ timentur. Non cõuiuia secura ineunt, in q̃bus lingua sollicite etiã

sollicite etiam ebrĳs custodienda est. Non spectacula, ex quibus materia criminis ac periculi quæritur apparenter. Licet, inquit, magna impensa, & regĳs opibus, & artificiū exquisitis nominibus, quem tamen ludere in carcerem iubent. Quod istud Dĳ boni malū est occidere, sæuire, delectari sono cathenarum, & ciuium capita decidere, quocūq; uentum est, multum sanguinem fundere, aspectu suo terrere ac fugare. Quæ alia uita esset, si leones ursiq; regnarent? Si serpentibus in nos, ac noxiosissimo cuiq; animali dareť potestas? Illa rationis inexperta, & a nobis immanitatis crimen, damnata abstinent suis, & tuta est inter feras similitudo morum. Apud homines tamen nec a necessarĳs quidē rabies temperat sibi, sed externa suaq; in æquo habet, quo possunt exercitatiora singulorum, deinde cædibus in exitia gentium serpere, & inĳcere tectis ignem, a patrum uetustis urbibus inducere. Potentiam putat, & unum occidi iubet, aut alterum parum imperatorem credit, nisi codē tempore grex miserorū subiectus stetit, crudelitatē suam in ordine coactam putet. Felicitas illa multis salutē dare, & ad uitā ab ipsa morte reuocare & mereri clementiā ciuicam non potest. Nullum ornamentū principis fastigia dignius pulchriusq; est, q̄ illa corona ciues seruatos. Non hostilia arma detracta uictis, non currere barbarorum sanguine cruenti, non parta bello spolia. Hæc diuina potentia est, gregatim ac publice seruare, multos autem occidere & indiscretos, incendĳ ac ruinæ potentia est.

Libri primi de Clementia finis.

LVCII ANNEI SENECAE DE CLEMENTIA AD NERONEM LIBER SECVNDVS.

Vt de clementia scriberē Nero Cæsar, una me uox tua maxime compulit, q̄ ego nō sine admiratiōe, & cū diceret audisse memini, & deinde alĳs narrasse. Vocē generosam magni animi, magnæ lenitatis, quæ nō composita, nec alienis auribᵘ subito data crepuit, & bonitatē tuā cū fortuna tua litigātē, in mediū adduxit animaduersurus in latrones tuos. Burus præfectus tuᵘ uir egregius, & tibi principi notus exigebat, a te scriberes, in quos, & ex qua causa animaducrti uelles. Hoc sæpe dilatum, ut aliquando fieret, instabat. Inuitus inuito cū chartam protulisset, traderetq;, exclamasti, uellem nescirem literas. O dignam uocem, quam audirent omnes gentes, quæ Romanū imperium colunt, quæq; iuxta iacent dubiæ libertatis, quæq; contra uiribus aut animis attollunt. O uocē in concionē omniū mortaliū mittendam, in cuius uerba principes regesq; iuramentū faciant. O uocē publicā, generis humani innocentia dignā, cui redderet antiquū illud sæculū. Nunc ꝑfecto cōsentire decebat, ad æquū bonūq; expulsa alieni cupiditate, ex qua omne animi malū oriť, pietatē, integritatē cū fide ac modestia surgere, & uitia diurna abusa regno, tandē felici ac puro sæculo dare locū futurū. Hoc Cæsar ex magna parte sperare & confiteri libet. Tradeť ista animi tui mansuetudo, diffundeturq; paulatim per omne imperĳ corpus, & cuncta in similitudinem sui formabunť. A capite bona ualitudo ea trāsibit in omnes. Vegetata sunt atq; erecta, aut languore demissa, prout animus eorum iuuit, aut marcescit. Et erunt ciues, erunt socĳ digni hac bonitate, & in totum orbem recti mores recitentur. Parcetur ubiq; manibus tuis. Diutius me morari hic patere, non ut blandiar auribus tuis, nec eīm mihi hic mos est. Maluerim hic ueris offendere, q̄ placere adulādo. Quid ergo est præter id, quod beneficĳs dictisq; tuis, q̄ familiarissimū esse te cupio, ut quod nūc natura & impetus est, fiat iudicium. Illud mecum consydera, multas uoces magnas, sed detestabiles in uitam humanā peruenisse, celebresq; uulgo fieri, ut illam oderint, dū metuant. Cui græcus uersus similis est, qui se mortuo terram misceri ignibus iubet. Et alia huius notæ. At nescio quomodo ingenia & inuisa materia secundiori expresserunt sensus uehementes & cōcitatos. Nullam adhuc uocem audiui ex bono leniq; animosam. Quid ergo est, ut raro inuitus, & cum magna cunctatione, cum multis dilationibus, ne forte decipiat nos speciosum clementiæ nomen aliquando, & in contrarium aliquādo adducat. Videamus quid sit clementia, qualisq; sit, & quos fines habeat. Clementia est temperantia animi in potestate ulciscendi, uel lenitas superioris aduersus inferiorem in cōstituendis pœnis. Plura ponere est tutius, ne una diffinitio parē rem cōprehendat, & ut ita dicā, formula excedat,

Me mortuo terra misceať incēdio.

Clementiæ finitio.

la excedat. Itaq; dici poteſt & inclinatio animi ad lenitatem in pœna exigenda. Illa finitio contradictionis inuenietur, q̃uis ad uerum ducat. Si dixerimus clementiam eſſe moderationem aliquid ex materia ac debita pœna remittentem reclamabitur, nullam uirtutem cuiq; minus debito facere. At qui hoc omnes intelligunt clementiam eſſe, quæ ſe flectit citra id, quod merito conſtitui poteſt. Huic contrariā imperiti putant ſeueritatē, ſed nulla uirtus uirtuti contraria eſt. Quid ergo opponitur clemētiæ? Crudelitas, quæ nihil aliud eſt, q̃ atrocitas animi in exigendis pœnis. Sed quidam non exigunt pœnas, crudeles tamen ſunt, tanq̃ qui ignotos homines & obuios non in compendiū, ſed occidendi cauſa occidunt. Nec interficere contenti ſæuiunt, ut Buſiris ille & Proclus & Piratæ, q captos uerberant, & in ignem uiuos imponunt. Hæc crudelitas quidem, ſed quia nec ultionem ſequitur, non enim læſa eſt, nec peccatori alicui iraſcitur. Nullum quidem anteceſſit crimen, extra diffinitionē noſtram cadit, quæ finitionē continebat in exigēdis pœnis. Intemperantiam autem poſſumus dicere, non eſſe hanc crudelitatem, ſed feritatem, cui uoluptati ſæuitia eſt, poſſumus inſaniam uocare. Nam uaria ſunt genera eius, & nullum certius, q̃ quod in cædes hominū & laniationes peruenit. Illos ergo crudeles uocabo, q puniendi cauſam habent, modum non habent. Sicut in Phalari, quē aiunt non quidē in homines innocentes, ſed ſuper humanū ac probabilē modum ſæuiſſe. Poſſumus effugere cauillationem, & ita finire, ut ſit crudelitas inclinatio animi ad aſperiora. Hanc clementia repellit longius ſtare a ſe, nam ſæueritatem illi conuenire ad eſſe certū eſt. Pertinet quærere hoc loco quid ſit miſericordia. Plæriq; enim ut uirtutem eam laudant, & bonū hominem uocant miſericordē. Hæc aūt uitium animi eſt. Vtraq; circa ſeueritatem, circaq; clementiā poſita ſunt, quæ uitare debemus, ne per ſpeciē clementiæ in miſericordiā incidamus. In hoc leuiore periculo erratur, ſed par error eſt a uero recedentiū. Ergo quēadmodum religio deos colit, ſuperſtitio uiolat. Ita clementiā māſuetudinēq; omnes boni præſtabunt, miſericordiā aūt uitabunt. Eſt enim uitium puſilli animi ad ſpeciem alienorū ſuccedentis. Itaq; peſſimo cuiq; familiariſſima eſt anus. Et ſunt mulierculæ, quæ lachrymis nocentiſſimorū mouentur, quæ, ſi liceret, carcerem effringerēt. Miſericordia nō cauſam, ſed fortunā ſpectat, clementia rationi accedit. Scio male audire apud imperitos ſectam Stoicorum, tanq̃ nimis duram, & minime principibus regibuſq; bonum daturam conſilium. Obijcitur enim illi, quod ſapientem negat miſereri, negat ignoſcere. Hæc ſi per ſe ponantur, inuiſa ſunt. Videtur enim nullam ſpem relinquere humanis erroribus, ſed omnia delicta ad mortem deducere uel ad pœnā. Quod ſi eſt, quid in hoc ſciētia, quæ diſcere humanitatē iubet, portūq; aduerſus fortunā certiſſimū mutuo auxilio cludit. Sed nulla ſecta benigior leuiorq; eſt, nulla amantior hominū, & cōmunibus bonis acceptior. Vt propoſitum ſit uſui eſſe, aut auxilio, nec ſibi tantū, ſed uniuerſis ſingulis conſulere. Miſericordia eſt ægritudo animi ob alienorum malorum ſpeciē aut triſticia ex alienis malis, contra quæq; accidere immerentibus credet. Aegritudo aūt hic in ſapientē uirum nō cadet. Serena enim eius mēs eſt, nec quicq̃ incidere poteſt quod illā obducat. Nihil æque hominē, q̃ magnus animus decet. Non poteſt autē magnus eſſe idē, ſi metus & mœror contundit, ſi mentem obducit, & contrahit. Hoc ſapienti ne in ſuis quidem accidet calamitatibus, ſed omnem fortunæ iram reuerberabit, & ante ſe franget. Eandem ſemper faciem ſeruabit placidam & inconcuſſam, quod facere non poſſet, ſi triſticiā reciperet. Adijce quod ſapiens prouidus eſt, & in expedito conſilium habet. Nunq̃ aūt liquidū ſyncerumq; ex turbido uenit. Triſticia em̄ inhabilis eſt ad deſpiciendas res utilia excogitanda, periculoſa uitanda, æque æſtimanda. Ergo nō miſeretur, quia & ſine miſeria animi nō fiet. Cætera omnia quæq; miſerentur uolo facere libens, & alius animo faciet. Succurret alienis lachrymis, nō accedet, dabit manū naufrago, exuli hoſpitium, egenti ſtipē. Non hanc contumelioſam, q̃ pars maior horum, qui ſe miſericordes uideri uolunt, abijcit & faſtidit, quos adiuuat. Cōtigitq; ut ab his timet, ſi ut homo homini ex cōmuni dabit, dabit & donabit lachrymis maternis filium, & cathenas ſolui iubebit, & ludo eximet, & cadauer etiam noxium ſepeliet. Et faciet iſta tranquilla mente, uultu ſuo. Ergo non miſerebitur ſapiens, ſed ſuccurret, ſed proderit, in commune auxilium natus, ac publicum bonum, Ex quo dabit cuiq; partem, etiam ad calamitoſos pro portione improban-

Busiris
Patroclus

dos & emendandos, bonitatem suam permitte. Afflictis uero & fortius laborātib⁹ multo libentius subueniet. Quotiens poterit fortunæ intercidet. Vbi enim potius utetur, an uiribus, qui ad restituenda quæ casus impulit, uultum quidē non deijcit, nec animū. Cæterum omnibus dignis proderit, & deorū more calamitosos propicius respiciet. Misericordia uicina est miseriæ, habet enim aliquid, trahitq́ ex ea. Imbecilles oculos esse scias, qui ad alienā lippitudinē & ipsi suffunduntur. Tam Mehercule morbum esse, non hilaritatem, semper arridere ridētibus, & ad omniū æstimationē ipsum quoq́ os deducere. Ira Ira uitium est animorū, uirtus miseria parentum, quam siquis a sapiente exigit, prope est, ut lamentationē exigat, & alienis funeribus gemitus. At quare non ignoscet uacuā. Constituamus nunc quoq́ quid sit uenia, ut sciamus dari illam a sapiente non debere. Venia est pœnæ meritæ remissio. Hanc sapiens quare non debeat dare, reddat rationē, cui hoc diutius dare propositum est. Ego, ut breuiter tanq́ in alieno iudicio dicam, & ignoscitur qui puniri debuit. Sapiens autem nihil facit quod non debet, nihil prætermittit quod debet. Itaq́ pœnam quam exigere debet, non donat, sed illud quod ex uenia consequi iustum est, & tibi uitam tribuit. Parcit enim sapiens, consulit & corrigit. Item facit. Quid si ignosceret? nec ignoscet, quoniā qui ignoscit, fatetur aliquid se quod fieri debuit obmisisse. Aliquem uerbis tantum admouebit, pœna, non afficiet, ætatem eius emendabilē intuens. Aliquē inuidiæ crimine laborantē, iubebit incolumē esse, quia deceptus est, qa per uinum lapsus. Hostes dimittet saluos aliquando, etiam laudatos si honestis causis pro fide, pro fœdere, pro libertate in bellum accincti sumus. Hæc omnia non ueniæ, sed clemētiæ opera sunt. Clementia liberum arbitrium habet, nō sub formula, sed sub æquo & bono iudicat. Et absoluere illi licet. Et quanti uult æstimare litem. Nihil ex his facit tanq́ iusto minus fecerit, sed tanq́ id quod constituit iustissimū sit. Ignoscere aūt est, quæ uides punienda non punire. Venia debitæ pœnæ remissio est. Clementia hoc primū præstat, ut quos dimittit, nihil aliud illos pati debuisse pronūciat. Plenior est ergo q̃ uenia & honestior. De uerbo (ut mea fert opinio) controuersia est, de re quidem conuenit. Sapiens multa remittet. Multos parum sani, sed sanabilis ingenij seruabit. Agricolas bonos imitabitur, qui non tantum rectas procerasq́ arbores colunt, sed illis quoq́, quas aliqua deprauabit causa, adminicula quibus regantur applicant. Alias circūcidunt, ne proceritatē rami premant. Quibusdam infirmas uitio loci nutriunt. Quibusdam aliena umbra laborātibus, cœlum aperiunt. Secundum hæc uidebit perfectus sapiēs, quod ingenium qua ratione tractandum sit, donec in rectum praua flectantur.

Veniæ finitio.

Secundi libri & ultimi finis.

LVCII ANNEI SENECAE DE VITA BEATA AD GALLIONEM FRATREM LIBER PRIMVS.

VIVERE Gallio frater omnes beate uolunt. Sed ad prouidendum quid sit, quod beatam uitam efficiat, caligant. Adeoq́ non est facile consequi beatam uitam, ut ab ea quisq́ eo lōgius recedat, quo ad illam concitatius fertur. Si uia lapsus est, quæ in contrarium ducit, ipsa uelocitas maioris interualli causa fit. Proponendū est itaq́ primum, quid sit quod appetamus. Tunc circūspiciendum est, qua cōtendere illo celerrime possimus, intellecturi in ipso itinere, si modo rectum erit, quantum quotidie proficiamus, quantoq́ propius ab eo simus, ad quod nos cupiditas naturalis impellit. Quādiu quidem passim uagamur, nō ducem secuti, sed fremitum & clamorem dissonum in diuersa uocantium, conteritur uita inter errores, breuis, etiam si dies noctesq́ bonæ menti laboremus. Decernatur itaq́ & quo tendamus, & qua, non sine perito aliquo, cui explorata sint ea, in quæ pcedimus. Quoniam quidem non eadem hic, quæ in cæteris peregrinationibus conditio est. In illis comprehensus aliquis limes, & interrogati incolæ non patiuntur errare. At hic tritissima quæq́ uia & celeberrima maxime decipit. Nihil ergo magis præstandū est, q̃ ne pecorum ritu sequamur antecedentium gregem, pergentes non quo eundum est, sed quo itur. Atqui

itur. Atqui nulla res nos maioribus malis implicat, ꝙ quod ad rumorem componimur,
optima rati ea, quæ magno assensu recepta sunt, quodq́ꝫ exempla pro bonis multa sunt,
nec ad rationem, sed ad similitudinẽ uiuimus. Inde ista tanta coaceruatio aliorum supra
alios ruentium. Quod in strage hominũ magna euenit, cum ipse se populus premit. Ne
mo ita cadit, ut non alium in se attrahat. Primi exitio sequentibus sunt. Hoc in omni ui-
ta accidere uideas, licet nemo sibi tãtum errat, sed alieni erroris causa & auctor est. No-
cet enim applicari antecedentibus, & dum unusquisq́ꝫ mauult credere ꝙ iudicare, nun-
ꝙ de uita iudicatur, semper creditur. Versatq́ꝫ nos & præcipitat traditus per manus er-
ror, alienisq́ꝫ perimus exemplis. Sanabimur, si modo separemur a cœtu, Nunc uero stat
contra rationem defensor mali sui populus. Itaq́ꝫ idem euenit quod in comitijs, in qbus
eos factos prætores idem qui fecere mirant̃, cum se mobilis fauor circumegit. Eadẽ pro
bamus, eadem repræhendimus. Hic exitus est omnis iudicij in quo secundũ plures da-
tur, cum de beata uita agitur. Non est quod mihi illud dissensionum more respondeas. Meliora raro
Hæc pars maior esse uidetur. Ideo enim peior est. Non tam bene cum rebus humanis placẽt plꝰibus
geritur, ut meliora pluribus placeant. Argumentũ pessimi turba est, quæramus qđ opti-
me factum sit, non quid usitatissimũ, & quod nos in possessione fœlicitatis æternæ con-
stituat. Non quid uulgo ueritatis pessimo interpreti probatum sit. Vulgus autem tam
chlamydatos ꝙ coronatos uoco. Non enim colorem uestium quibus prætexta corpora
sunt aspicio. Oculis de homine non credo. Habeo melius certiusq́ꝫ lumen, quo a falsis ue
ra dijudicem. Animi bonum, animus inueniat. Hic si nunꝙ illi † respirare & recedere in se † alt. expicare
uacauerit, O quã sibijpse uerum, tortus a se, fatebitur, ac dicet, quicquid feci adhuc infe-
ctum esse mallem. Quicquid dixi cum recogito, in multis uideo. Quicquid optaui, ini-
micorũ execrationem puto. Quicquid timui, dij boni, quanto leuius fuit, ꝙ quod con-
cupiui. Cum multis amicitias gessi, & in gratiam ex odio (si modo ulla inter malos gra-
tia est) redij, mihi ipsi nondũ amicus sum. Omnẽ operam dedi, ut me multitudini edu-
cerem, & aliquam dotem notabilem facerem. Quid aliud ꝙ telis me opposui, & mali-
uolentiæ, quod morderet ostendi? Vides tu istos, qui eloquentiã laudant, qui opes se-
quuntur, qui gratiæ adulantur, qui potentiam extollunt? Omnes autem sunt hostes, aut
(quod in æquo est) esse possunt, Quam magnus mirantiũ, tam magnus inuidentiũ po-
pulus est. Quin potius quæro aliquid usu bonum quod sentiam, non quod ostendam.
Ista quæ spectantur, ad quæ consistitur, quæ alter alteri stupens monstrat, foris nitent, in
trorsus misera sunt. Quæramus aliquod non in specie bonũ, sed solidum & æquale, & a
secretiore parte formosius. Hoc eruamus. Nec longe positum est, inuenietur. Scire tan
tum opus est, quo manum porrigas, Nunc uelut in tenebris uicina transimus, offensan-
tes ipsa quæ desideramus, Sed ne te ꝑ circuitus traham, aliorum quidẽ opiniones præ-
teribo. Nam & enumerare illas longum est, & coarguere, Nostram accipe. Nostrã uero
cum dico, nõ alligo me ad unũ aliquem ex Stoicis proceribus. Est & mihi censendi ius,
Itaq́ꝫ aliquem sequar, aliquem iubebo sententiam diuidere. Fortasse & post omnes cita
tus nihil improbabo, ex his quæ priores decreuerint, & dicã, Hæc amplius censeo. Inte-
rim quod inter omnes Stoicos conuenit, rerum naturæ assentio. Ab illa nõ deerrare, &
ad illius legem exemplũq́ꝫ formari, sapientia est. Beata est ergo uita cõueniens naturæ
suæ, quæ non aliter contingere potest, ꝙ si primũ sana mens est, & in perpetua possessi-
one sanitatis suæ. Deinde sit fortis ac uehemens, tum pulcherrima & patiens apta tem-
poribus corporis sui pertinentiũq́ꝫ, ad id, curiosa non anxia, tamen illarũ rerum, quæ ui-
tam instruunt, diligens sine admiratione, cuiuscunq́ꝫ usura fortunæ muneribus, non ser-
uitura. Intelligis etiam si non adijciam, sequi, perpetuam tranquillitatẽ, libertatem. De-
pulsis his quæ aut irritant nos, aut tentant nos. Nam pro uoluptatibus & pro illis quæ
parua aut fragilia sunt, & in ipsis flagitijs noxia, Ingens gaudium subit, inconcussum, &
æquale, & pax cum cõcordia animi, & magnitudo cum mansuetudine. Omnis enim ex
infirmitate feritas est. Potest aliter quoq́ꝫ definiri, bonum nostrũ, id est, eadem sententia
non ijsdem comprehendi uerbis. Quemadmodũ idem exercitus modo latius pandit̃,
modo in angustum coartatur. Et aut in cornua sinuata, media parte curuatur, aut recta
fronte explicatur, Vis illi, utcũq́ꝫ ordinatus est, eadem est, & uoluntas pro eisdem parti-
bus standi.

bus standi. Ita diffinitio summi boni alias diffundi potest & porrigi, alias colligi, & in se cogi. Idem utique erit si dixero. Summū bonum est animus fortuita despiciens, uirtute lætus, aut inuicta uis animi, perita rerum, placida in actu, cum humanitate multa, & conuersantium cura. Libet itaque diffinire, ut beatum dicamus hominem illum, cui nullum bonum malumque sit, nisi bonus malusque animus. Honesti cultor, uirtute cōtentus, quem non extollunt fortuita nec frangunt, qui nullum maius bonum eo quod sibi ipsi dare potest, nouerit, cui uera uoluptas erit, uoluptatum cōtemptio. Licet si euagari uelis, idem in aliam atque aliam faciem, salua & integra potestate, transferre. Quid enim prohibet nos beatum dicere liberum animum, & erectum, & interritū, ac stabilem extra metum, extra cupiditatem positum? Cui unum bonum sit honestas, unum malum turpitudo? Cætera uilis turba rerum. Nec detrahens quicque beatæ uitæ, nec adijciens, sine auctu ac detrimento summi boni ueniens ac recedens. Hunc ita fundatum necesse est uelit nolit, sequatur hilaritas continua, & lætitia alta, atque ex alto ueniens, ut quæ suis gaudeat, nec maiora domesticis cupiat. Quid ne ista penset bene cum minutis & friuolis, & non perseuerantibus corpusculi motibus? Quo die infra uoluptatem fuerit, & infra dolorē erit. Vides autem quam malam & noxiam seruitutē seruiturus sit, quæ uoluptates, doloresque incertissima dominia, impotentissimaque alternis possidebunt. Ergo exeundum ad libertatem est. Hanc non alia res tribuit, quam fortunæ negligentia. Tum illud oritur inæstimabile bonum, quies mentis in tuto collocatæ, & sublimitas, expulsisque terroribus ex cognitione ueri gaudium grande, & imotum comitansque, & diffusio animi quibus delectabitur non ut bonis, sed ut ex bono suo ortis. Quoniā liberaliter agere cœpi, potest beatus dici, qui nec cupit nec timet, beneficio rationis. Quoniā & saxa timore & tristitia carent, nec minus pecudes. Non ideo tamen quisque felicia dixerit, quibus non est felicitatis intellectus. Eodem loco pone homines, quos in numerū pecorum & animalium redegit hebes natura, & ignoratio sui. Nihil interest, inter hos & illa. Quoniā illis nulla ratio est. His praua, & malo suo atque in peruersum solers. Beatus enim nemo dici potest, extra ueritatē proiectus. Beata ergo uita est in recto certoque iudicio stabilita & imutabilis. Tunc enim pura mens est, & soluta omnibus malis, cum non tantum lacerationes, sed etiam uellicationes effugerit, statura semper ubi constitit, ac sedem suam etiā irata & infestante fortuna uendicatura. Nam quod ad uoluptatem pertinet, licet circūfundatur undique, per omnes uias influat, animumque blandimentis suis leniat, alia que ex alijs admoueat, Quibus totas quoque partes nostri sollicite nō curat, Quis mortaliū cui ullū superest hominis uestigium, per diem noctēque titillari uelit, & deserto animo, corpori operam dare? Sed & animus quoque, inquit, uoluptates habebit suas. Habeat sane, sedeatque luxuriæ & uoluptatum arbiter, impleat se omnibus eis, quæ oblectare sensus solent. Deinde præterita respiciat, & exoletarum uoluptatum memor exultet prioribus, futurisque iam imēneat. Ac spes ordinet suas. Et dum corpus in præsenti sagina iacet, cogitationes ad futura præmittat. Hoc mihi uidetur miserior, quoniam mala pro bonis amplecti dementia est. Nec sine sanitate quisque beatus est, nec sanus, cui offutura pro optimis appetuntur. Beatus est ergo iudicij rectis. Beatus est præsentibus, qualiacūque sunt, cōtentus, amicusque rebus suis. Beatus his cui omnem habitum rerum suarum ratio cōmendat. Vide autem & in illis qui summum bonum uoluptatem dixerint, quam turpi illud loco posuerint. Itaque negant posse uoluptatem & a uirtute deduci, & aiunt, nec honeste quemque uiuere ut non iucunde, nec iucunde ut non honeste quoque. Non uideo quomodo ista diuersa in eandem copulam conijciantur. Quid est oro uos, cur separari uoluptas a uirtute nō possit? uidelicet quod omne bonis ex uirtute principium est. Ex huius radicibus etiam ea quæ uos & amatis & expetitis oriuntur. Sed si ista indiscreta essent, non uideremus, quædam iucunda sed nō honesta. Quædam uero honestissima sed aspera, per dolores exigenda. Adijce nunc, quod uoluptas etiam ad uitam turpissimā uenit. At uirtus malam uitam non admittit. Et infelices quidam non sine uoluptate immo ab ipsa uoluptate sunt, quod non euenerit si uirtuti se uoluptas immiscuisset. Quia uirtus sæpe caret, nunquam indiget. Quid dissimilia immo diuersa componitis. Altum quiddam est uirtus, excelsum, & regale, inuictum, infatigabile. Voluptas, humile, seruile, imbecillum, caducum, cuius

Velit nolit.

cum, cuius statio ac domicilium fornices & popinæ sunt. Virtutem in templo inuenies, in foro, in curia, pro muris stãtem, puluerulentã, coloratam, callosas habentẽ manus. Voluptatem latitantem sæpius, ac tenebras captantẽ. Circa balnea ac sudatoria, ac loca †ædi bilem metuentia, mollem, eneruem, mero atq; unguento madentem, pallidam ac fucatam, & medicamẽtis pollutam. Summũ bonum immortale est, nescit exire, nec satietatẽ habet, nec pœnitentiam. Nunq̃ recta mens uertitur, nec sibi odio est, nec quicq̃ mutauit, quia semper secuta est, optima. At uoluptas, tunc cũ maxime delectat, extinguitur. Nec multum loci habet, itaq; cito implet, & tedio est, & post primum impetum marcet. Nec id unq̃ certũ est, cuius in motu natura est. Ita non potest quidem ulla eiũs esse substantia, quod uenit transitu celerrime in ipso usu sui periturum. Eo eñ peruenit, ubi desinit, & dum incipit, spectat ad finẽ. Quid quod tam bonis q̃ malis uoluptas inest. Nec minus turpes dedecus, q̃ honestos egregia delectant. Ideoq; præceperũt ueteres optimam sequi uitam, non iucundissimam, ut rectæ ac bonæ uoluntatis non dux, sed comes uoluptas sit. Natura eñ duce utendum est. Hanc ratio obseruat, hanc consulit. Idem est ergo beate uiuere, & secundũ naturam. Hoc quid sit, iam aperiam, si corporis dotes & apta naturæ conseruabimus diligenter, & impauidæ tanq̃ in diem data & fugacia, si nõ subierimus eorum seruitutem, nec nos aliena possederint, si corpori grata & aduentitia eo nobis loco fuerint, quo sunt in castris auxilia & armatura leuis. Seruiant ista, nõ imperent. Ita demum utilia sunt menti. Incorruptus uir sit externis & insuperabilis, miratorq; sui, tantum fidens animo atq; in utrũq; paratus artifex uitæ. Fiducia eius nõ sine scientia sit, non sine constantia. Maneant illi semel placita, nec ulla in decretis eius litura sit. Intelligitur (etiam si non adiecero) compositum ordinatumq; fore talem uirum, & in his quæ aget cum comitate magnificũ, erit uera ratio sensibus insita, & capiẽs inde principia. Nec eñ habet aliud unde conetur, aut unde ad uerum, impetũ capiat, & in se reuertatur. Nam mundus quoq; cuncta complectens, rectorq; uniuersi deus, in exteriora quidem tendit & redit. Idem nostra mens faciat, cũ secuta sensus suos per illos se ad externa porrexit, & illorũ & sui potens sit. Hoc modo una efficietur uis ac potestas cõcors sibi, & ratio illa certa nascetur, non diffidens, nec hæsitans in opinionibus comprehensionibusq;, nec in sua persuasione. Quæ cum se disponit, & partibus suis consensit, & ut ita dicam concinit, summum bonum tetigit. Nihil eñ praui, nihil subiti superest, nihil in quo arietet aut labet. Omnia faciet ex imperio suo. Nihilq; inopinatum faciet. Sed quicquid aget, in bonum exibit facile & parate, & sine tergiuersatiõe agentis. Nã pigritia & hæsitatio pugnam & inconstantiam ostendit. Quare audacter licet profitearis, summum bonum esse animi concordiam. Virtutes eñ ibi esse debebunt, ubi consensus atq; unitas erit. Dissident uitia, sed tu quoq;, inquis, uirtutem, non ob aliud colis, q̃ quia aliquam ex illa speras uoluptatẽ. Primum non si uoluptatẽ præstatura uirtus est: ideo propter hanc petitur. Nõ eñ hãc præstat, sed nec huic laborat. Sed labor eius q̃uis aliud petat, hoc quoq; assequet. Sicut in agro quod segiti p̃cissum est aliq flores internascuntur: Non tamen hic herbulæ q̃uis delectet oculos tantũ operis in sumptũ est. Aliud fuit serenti propositũ. Hoc superuenit. Sic uoluptas non est merces, nec causa uirtutis, sed accessio. Nec quia delectat placet, sed quia placet, delectat. Summũ bonum in ipso iudicio est, & habitu optimæ mẽtis, quæ cum sinum impleuit, & in finibus se suis cinxit, consumatum est summum bonũ, nec quicq̃ amplius desyderat. Nihil est extra totum, non magis q̃ ultra finem. Itaq; erras cũ interrogas, quid sit illud propter quod uirtutem petam. Quæris enim aliquid supra summum. Interrogas quid petã extra uirtutem ipsam. Nihil enim habet melius, ipsa preciũ sui est. An hoc parum magnũ est? Cum tibi dicam summum bonum est, infrangibilis animi rigor, & prouidentia, subtilitas, sanitas, & libertas, concordia, & decor: aliquid etiam nunc exigis maius ad quod ista referuntur? Quid mihi uoluptatem nominans? hominis bonum, quere non uentris, qui pecudibus ac beluis laxior est. Dissimulas, inquit, quid a me dicatur. Ego enim nego quemq̃ posse iucunde uiuere, nisi simul & honeste uiuat. Quod non potest mutis contingere animalibus, nec bonum suum cibo metientibus. Clare, inquã, ac palam testor hanc uitam, quam ego iucundam uoco, non sine adiecta uirtute contingere. At

quis ignorat plenissimos esse uoluptatibus uestris stultissimos, & nequitiam abundare
iucundis, animumq; ipsum non tantum genera uoluptatis praua, sed multa suggerere?
In primis insolentiam & nimiam æstimationem sui, tumorēq; elatum supra cæteros, &
amorem rerum suarum cæcum & inprouidum. Delitias fluentes ex minimis ac pueri-
libus causis, exultationem, iam dicacitatem & loquacitatem, ac superbiam contumelijs
gaudentem, desidiam, dissolutionemq; segnis animi indormientis sibi. Hæc omnia uirt
tus discutit, & aurem peruellit, & uoluptates æstimat, antequā admittat, nec quas proba-
uit, magni pendit. Vtiq; enim admittit, nec usu earum, sed temperantia læta est. Tempe
rantia autem cum uoluptates minuat, summi boni iniuria est. Tu uoluptatem comple-
cteris, ego compesco. Tu uoluptate frueris, ego utor. Tu illam summum bonum putas
ego nec bonum. Tu oīa uoluptatis causa facis, ego nihil. Cum dico me nihil uolupta-
tis causa facere, de illo loquor sapiente, cui soli concedis uoluptatem. Non uoco autem
sapientem supra quem quicq̃ est, nedum uoluptas, at qui ab hac occupatus, quomodo
resistet labori, ac periculo, ægestati, & tot humanam uitam circumstrepentibus minis?
Quomodo conspectum mortis, quomodo doloris feret? quomodo mundi fragores, &
acerrimorum hostium, tam molli aduersario uictus? Quicquid uoluptas suaserit, faciet
Age, non uides q̃ multa suasura sit. Nihil, inquis, poterit suadere turpiter, quia adiuncta
uirtuti est. Non tu uides iterum quale sit summum bonum, cui custode opus est, ut bo-
num sit? Virtus autem quomodo uoluptatem reget, quam sequatur, cum sequi paren-
tis sit, regere imperantis. A tergo ponis, quod imperat. Egregium autem uirtutis apud
nos officium, uoluptates præstare. Sed uidebimus an apud quos tam contumeliose tra-
ctata uirtus est, adhuc uirtus sit, quæ habere nomen suum non potest, si loco cessit. Inte-
rim de quo agitur multos ostendam uoluptatibus obsessos, in quos fortuna omnia mu-
nera sua effudit, quos fatearis necesse est malos. Aspice Nomentanum & Apicium, ter-
rarum ac maris (ut isti uocant) bona conquerentes, & super mensam recognoscentes
omnium generum animalia. Vide hos eosdem successuros, expectantes popinam suā
aures uocum sono, spectaculis oculos, saporibus palatum suum delectantes, mollibus
lenibusq; fomētis, totum lacessitur eorum corpus. Et ne nares interim cessent, odoribus
uarijs inficitur locus ipse, in quo luxuriæ parētatur. Hos esse in uoluptatibus dices, nec
tantum illis bene erit, quia non bono gaudent. Male, inquit, illis erit, quia multa inter-
ueniunt, quæ perturbant animum. Et opiniones inter se contrariæ mentē inquietabant.
Quod ita esse concedo. Sed nihilominus illi ipsi stulti, & inequales, & sub ictu pœnitē-
tiæ positi, magnas percipiunt uoluptates. Vt fatendum sit, tam longinquū illos ab omni
molestia abesse, q̃ a bona mente. Et (quod plærisq; contingit) hilarem insaniam insani-
re, ac per risum furere. At contra sapientium remissæ uoluptates & modestæ, ac pene
languidæ sunt compressæq;, & uix notabiles. Vt quæ neq; accersitæ ueniant, nec quam-
uis per se accesserint, in honore sint, Neq; ullo gaudio percipientium exceptæ. Miscent
enim illas & interponunt uitæ, ut ludum iocumq; inter seria. Desinant ergo inconueni-
entia iungere, & uirtuti uoluptatem implicare. Per quod uitium pessimis quibuscumq;
adulantur. Ille effusus in uoluptates, ac uagabundus semper atq; ebrius, quia scit se cum
uoluptate uiuere, credit & cum uirtute, audit enim uoluptatem a uirtute separari non
posse. Deinde uitijs suis sapientiam inscribit, & abscondenda profitetur. Ita non ab Epi
curo repulsi luxuriantur, sed uitijs dediti luxuriam suam in philosophiæ sinu absconde
runt, Et eo concurrunt, ubi audiant laudari uoluptatem. Nec æstimabitur uoluptas illa
Epicuri. Ita mehercules enim sentio, q̃ sobria ac sicca sit, sed ad nomen ipsum aduolant,
quærentes libidinibus suis patrocinium aliquod ac uelamentum. Itaq; quod unum ha-
bebant in malis bonum, perdunt peccandi uerecundiā. Laudant etenim ea quibus eru
bescant, & uitio gloriantur. Ideoq; ne resurgere quidem adolescentiæ licet, cum hone-
stus turpi desidiæ titulus accessit. Hæc est cur ista uoluptatis laudatio perniciosa sit, quia
honesta præcepta intra latēt, quod corrumpit apparet, mea quidem ipsa sententia, sunt
(inuitis hæc nostris popularibus dicam) sancta, Epicurum & recta præcipere, & si pro-
Alt. parum pius accesseris, tristia. Voluptas eñ illa ad† pronum & exile reuocatur. Et quā nos uir-
tuti legem dicimus, eam ille dici uoluptati iubet. Illam parere naturæ. Parum est autem
luxuriæ,

luxuriæ, quod naturæ satis est. Quid ergo est ille quisquis desidiosum ocium, & gulæ ac libidinis uices fœlicitatem uocat? Bonum malæ rei querit authorem, & dum ille uenit blando nomine inductus, sequitur uoluptatem, non quam audit, sed quam attulit. Et uitia sua cum cœpit putare similia præceptis, indulget illis, nō timide, nec obscure luxuriatur, etiam inoperto capite. Itaqꝫ non dico quod plærīqꝫ nostrorum, sectam Epicuri flagitiorum magistram esse. Sed illud dico male audit, Infamis est, & immerito. Nec hoc scire quisqꝫ potest, nisi interiꝰ admissus erit. Frons ipsa dat locū fabulæ, & ad malā spem irritat. Hoc tale est, quale uir fortis stola indutus. Constante tibi pudicitia ueritas salua est. Nulli corpus tuum impudicitiæ uacat, sed in manum tympanum est. Titulus itaqꝫ honestus eligatur, & inscriptio ipsa excitans animum ad ea repellenda quæ statim uenerunt uitia. Quisquis ad uirtutem accessit, dedit generosæ indolis spem. Qui uoluptatē sequitur uidetur eneruis, fractus, degenerans, uix peruenturus in turpia, nisi aliquis distinxerit illi uoluptates. Vt sciat quæ ex eis intra naturale desyderiū desistant, quæ in præceps ferantur, infinitæqꝫ sint, & quo magis implentur, eo magis inexplebiles sunt. Agedū uirtus antecedat, tutum erit omne uestigium, & uoluptas nocet nimia, in uirtute nō est uerendum, ne quid nimium sit, quia in ipsa est modus. Non est bonum quod magnitudine laborat sua, rationabilem porro sortitis naturam, quæ melius res, q̄ ratio proponitur? Et si placet illa iunctura. Si hoc placet, scilicet ad beatam uitam ire comitatum. Virtus antecedat, comitetur uoluptas, & circa corpus, ut umbra uersetur. Virtutem quidā excellentissimam omnium uoluptati tradidere ancillam. Nihil magnum animo capiētis est. Prima uirtus ad hæc ferat signa. Habemus nihilominus uoluptatem, si domini eius & temperatores erimus. Aliquid nos exorabit, nihil coget. At hi q uoluptati tradidere principia, utroqꝫ caruere. Virtutem enim amittunt. Cæterum nō ipsi uoluptatem, sed ipsos uoluptas habet. Cuius aut inopia torquentur, aut copia strangulantur. Miseri, si deserūtur ab illa, miseriores si obruūtur. *Sicut deprehēsi mari Syrtico, modo in sicco relinquūtur, modo torrente unda fluctuantur.* Euenit autē hoc nimia intemperantia, & amore cæcæ rei. Nam mala pro bonis petenti periculosum est assequi. Vt feras cū labore periculoqꝫ uenamur, & captarum quoqꝫ illarum sollicita possessio est. *Sæpe enim laniant dominos.* Ita habētis magnæ uoluptates in magnum malum euasere, captæqꝫ cœpere. Quæ quo plures maioresqꝫ sunt, eo ille minor. Ac plurimum seruus est, quem felicem uulgus appellat. Permanere licet in hac etiam nunc huius rei imaginem, quemadmodum qui bestiarū cubicula indagat, & laqueo captare feras magno æstimat, & magnos canibus circūdare saltus, ut illarum uestigia præmat, potiora deserit, multisqꝫ officijs renunciat. Ita qui sectatur uoluptatem, omnia postponit, & primam libertatem negligit, ac pro uētre dependit. Nec uoluptates sibi emit, sed se uoluptatibus uendit. Quid tamen, inquit, prohibet in unum uirtutem uoluptatemqꝫ confundi, & ita effici summum bonum? Et idem & honestum & iucundum sit? Quia pars honesti non potest esse nisi honestum & iucundum sit. Nec summum bonum habebit synceritatem suam, si aliquid in se uiderit dissimile meliori. Nec gaudium quidē quod ex uirtute oritur, q̄uis bonum sit, absoluti tamen boni pars est, non magis q̄ læticiæ trāquillitas, q̄uis ex pulcherrimis causis nascantur. Sunt enim ista bona, sed consequentia summum bonum, non consumantia. Qui uero uoluptatis ueritatisqꝫ societatem facit, & ne exæquo quidem, fragilitate alterius boni quicquid in altero uigoris est †uetat, libertatemqꝫ illa uoluptas. Ita demum si nihil se preciosius nouit, in uitam sub iugum mittit. Nanqꝫ (quod maxima seruitus est) incipit illi opus esse fortuna. *Sequitur uita anxia, suspitiosa, trepida, casum pariens.* Temporū suspensa momenta sunt. Non das uirtutis fundamentum graue, immobile, sed iubes illā in loco uolubili stare. Quid autem tam uolubile est, q̄ fortuitorum expectatio, & corporis rerum corpus afficientium uarietas? Quomodo hic potest deo parere, & quicqd euenit bono animo excipere. Nec de fato queri casuum suorum benignus interpres, si ad uoluptatum dolorumqꝫ punctiunculas concitatur? *Sed nec patriæ quidem bonus tutor, aut uindex est, nec amicorū propugnator, si ad uoluptates uerget.* Illo ergo sum/

†Forte efferuat.

mum bonum ascendat, unde nulla ui detrahitur, quo neq̃ dolori, neq̃ spei, nec timori sit aditus. Nec ulli rei quæ deterius summi boni ius faciat. Ascendere aũt illo sola uirtus potest. Illius gradu cliuus iste frangẽdus est. Illa uirtus fortiter stabit, & quicqd euenerit feret, non patiens tantum, sed etiam uolens. Omnemq̃ temporum difficultatem sciet legem esse naturæ. Et ut bonus miles feret uulnera, enumerabit cicatrices, & transuerberatus telis, moriens amabit eum, pro quo cadet, Imperatorem. Habebit in animo illud uetus præceptum, deum sequere. Quisquis autem cogitur, queritur, & plorat, & gemit imperata facere, ui cogitur, & inuitus rapitur ad iussa nihilominus. Quæ autem dementia est potius trahi q̃ sequi? Tam mehercule, q̃ stultitia & ignorantia, conditionis suæ dolere, qd aliquid tibi incidit durius, aut æque mirari, uel indigne ferre ea, quæ tam bonis accidunt q̃ malis. Morbos dico, funera, debilitates, & cætera ex transuerso in uitam humanam incurrentia. Quicquid ex uniuersa cõstitutione patiendum est, magno nisu eripiatur animo. Ad hoc sacramentum adacti sumus, ferre mortalia, nec perturbari his quæ uitare nostræ potestatis non est. In regno libertas non est. In regno nati sumus, deo parere libertas est. Ergo in uirtute posita est uera felicitas. Quid hæc tibi uirtus suadebit? Ne quid aut bonum, aut malum existimes, quod nec uirtute, nec malitia continget. Deinde ut sis imobilis, & cõtra malum & ex bono, ut qua fas est, deum effingas. Quid tibi pro hac expeditione ꝓmittitur? Ingentia & æqua diuinis. Nihil cogeris, nullo indigebis, liber eris, tutus, indemnis. Nihil frustra tentabis, nihil ꝓhibeberis. Omnia tibi ex sententia cedent. Nihil aduersum accidet. Nihil cõtra opinionem ac uoluntatẽ. Quid ergo? uirtus ad uiuendum beate sufficit perfecta illa & diuina? Quid ni sufficiat, immo superfluat, Quid enim deesse potest extra desiderium omnium posito? quid extrinsecus opus est ei, qui omnia sua in se collegit? Sed ei qui ad uirtutem tendit, etiam si multum processit, opus est aliqua fortunæ indulgentia, Adhuc inter humana luctanti dum nodum illum exoluit, & omne uinculum mortale. Quid ergo interest, quod a me alligati sunt alij, astricti alij, districti quoq̃. Hic qui ad superiora progressus est, & se altius extulit, laxam cathenam trahit, nondum liber, iam tamen pro libero. *Si quis itaq̃* ex istis qui philosophiã conlatrant, quod solent dixerint. Quare ergo tu fortius loqueris quã uiuis? Quare ex superiori uerba sumis, & ad pecuniam necessariam tibi instrumentum existimas, & damno moueris, & lachrymas, audita coniugis aut amici morte, demittis, & respicis famam, & malignis sermonibus tangeris? Quare cultius rus tibi est quam naturalis usus desiderat? Cur non ad præscriptum tuum cœnas? Cur tibi nitidior supellex est? Cur apud te uinum ætate tua uetustius bibitur? Cur autem domus disponitur? Cur arbores præter umbram nihil daturæ conseruantur? Quare uxor tua locupletis domus censum auribus gerit? Quare pedagogus præciosa ueste succingitur? Quare ars est apud te ministrare, nec temere, & ut libet collocatur argentum, sed perite seruatur, & aliquis est scindẽdi obsonij magister? Adijce si uis cur trans mare possides? Cur plura quã nosti possides? turpiter, aut tam negligens es, ut nõ noueris pauculos seruos. Aut tam luxuriosus, ut plures habeas, q̃ quorum noticiæ memoria sufficiat. Adiuuabo postmodum conuitia, & plura mihi q̃ putas obijciam. Nunc hoc respondeo tibi, non tanq̃ sapiens solum, sed ut maliuolentiam tuam pascam. Nec erro, Exigo itaq̃ a me ut nõ optimis par sim, sed ut malis melior. Hoc mihi satis est, quotidie aliquid ex uitijs meis demere, & errores meos obiurgare. Non perueni ad sanitatem, ne per ueniã quidem, delinimenta magis q̃ remedia podagræ meæ compono, contentus si rarius accidit, & si minus † uera minatur. Vestris quidẽ pedibus comparatus debilis cursor sum Hæc pro me non loquor. Ego enim in alto uitiorum omnium sum, sed pro illo, cui aliquid † apti est. Aliter, inquit, loqueris, Aliter uiuis. Hoc per malignissima capita, & optimo cuiq̃ inimicissima, Platoni obiectum est, Obiectum Epicuro, Obiectum Zenoni. Omnes enim isti dicebant, non quemadmodum ipsi uixerunt, sed quẽadmodum ipsis uiuendum esset. De uirtute non de me loquor. Et cum uitijs conuitium facio, In primis meis facio, cum potuero, uiuam quomodo oportet. Nec malignitas me ista multo ueneno astincta

Al. irata aut tiere.

Al. apti.

tieno astincta deterrebit ab optimis. Nec uirus quidem istud, quo alios spergitis uos necatis, me impediet, quo minus perseuerem laudare uitam, non quam ago, sed quam agendam scio, quo minus uirtutem adorem, & ex interuallo ingenti reptabundus sequar. Expectabo scilicet ut quicquam maliuolentiæ inuiolatum sit, cui sacer nec Rutilius fuit, nec Cato? Cur & aliquis non istis diues nimis uideatur, quibus Demetrius Cynicus parum pauper est? O uirum acerrimum & contra omnia naturæ desideria pugnantem, hoc pauperiorē quam cæteros cynicos, quod cum sibi interdixerit habere, interdixit & poscere. Negant satis sapientem egere. Vides enim non uirtutis scientiam, sed ægestatis professus est. Diodorum Epicurū philosophū, qui intra paucos dies, finem uitæ suæ manu sua imposuit, Negant ex decreto Epicuri fecisse, quod sibi gulam præscidit. Alij dementiam uideri uolunt factum hoc eius, alij temeritatem. Ille interim beatus, ac plenus bona conscientia Reddidit sibi testimonium præcedens uita laudabilisque eius ætatis in portu, & ad ancoram uitæ actæ quies, & dixit quid uos inuidi audistis? quasi uobis quoque faciendum sit. Vixi, & quem dederat cursum fortuna, peregi. De alterius uita, de alterius morte disputatis, & ad nomen magnorum ob aliquam eximiam laudem uirorū, sicut ad occursum ignotorum hominum minuti canes latratis. Expedit enim uobis neminem uideri bonum, quasi aliena uirtus exprobratio delictorum omnium sit. Inuidē splendida cum sordibus uestris confertis. Nec intelligitis quanto id uestro detrimento audiatis. Nam si illi qui uirtutem sequuntur, auari, libidinosi, ambitiosique sunt, quid uos estis, quibus ipsum nomen uirtutis odio est? Quid mirum cum loquantur fortia, ingentia, omnes humanas tempestates euadentia, cum refigere se crucibus conentur, in quas unusquisque uestrum clauos suos ipse adijcit. Ad supplicium tamen acti stipitibus, singuli pendent. Hi qui in seipsos animaduertunt, quot cupiditatibus, tot crucibus distrahuntur, at maledici, in alienam contumeliam uenusti sunt? Crederem uel hoc negare, nisi quidam ex patibulo suos spectatores conspuerunt. Non præstant philosophi quæ loquuntur, multum tamen præstant, quod loquuntur, quod honesta mente concipiunt. Nam quidem si & paria dictis agerent, quid esset illis beatius? Interim non est, quod cōtemnas bona uerba, & bonis cogitationibus plena præcordia. Studiorum salutarium, etiam affectuum laudanda tractatio est. Quid mirum, si non ascendunt in altum ardua aggressi? sed uires suspice, etiam si decidunt magna conantis, Generosa res est, respicere non ad suas, sed ad naturæ suæ uires, conari alta, tentare, & mente maiora concipere, quam etiam ingenti animo adornatis effici possint. Quis sibi proposuit hæc? Ego mortem eodem uultu audiam, quo iubebo & uidebo? Ego laboribus quanticunque illi erunt parebo, animo fulciens corpus. Ego diuitias & præsentes & absentes æque contemnā. Nec si alicubi iacebunt tristior, nec si circa me fulgebunt animo ducor. Ego fortunā nec uenientem sentiam, nec recedentem. Ego terras omnes tanquam meas uidebo, meas tanquam omnium. Ego sic uiuam, quasi sciam alijs me natum, & naturæ rerum hoc nomine gratias agam. Quo enim melius genere negocium meum agere potuit? unum me donauit omnibus, uni mihi omnes. Quicquid habebo, nec sordide custodiam, nec prodige spargam. Nihil magis possidere me credam, quam bene donata, non numero, nec pondero beneficia, nec ulla nisi accipientis æstimatione perpendam. Nunquā id mihi multum erit, quod dignus accipiet. Nihil opinionis causa, omnia conscientiæ faciam, populo spectante fieri credam, quicquid me conscio faciam. Edendi erit, bibendique finis, desideria naturæ restingere, non implere aluum & exinanire. Ego amicis iucundus, inimicis mitis & facilis, exorabor antequam rogor, honestis precibus occurram. Patriam meam esse mundū sciam, & præsides deos hos supra me, circa quæ me stare, factorum dictorumque censores. Quandocunque autem natura spiritū repetet, aut ratio dimittet, testatus exibo, bonam me conscientiā amasse, bona studia, nullius per me libertatē diminutā, a nemine meam. Qui hoc facere proponit, uolet, tentabit, ad deos iter faciet. Nec ille etiam si non tenuerit, magnis tamen excidit causis. Vos quidē qui uirtutē cul-

Diodorus Epicurus philosophus.

Alr. Animo fior.

toreq́ eius odistis, nihil noui facitis. Nam & solem lumina ægra formidant, & auersant diem splendidum Nocturna animalia, quæ ad primũ eius ortum stupent, & latibula sua passim petunt, abducuntur in aliquas rimas timida lucis. Gemite, & infelicem linguam bonorum exercete conuitio. Instate, commordete, citius multo frangetis dentes, qui imprimetis. Quare ille philosophiæ studiosus est, & tam diues uitam agit? Quare opes cõtenendas dicit, & habet? uitã contemnendã putat, & tamen uiuit? Valitudinem contẽnendam, & tamen illam diligentissime tuetur, atq; optimam mauult? Et exilium nomẽ uanum putat, & ait, quid est enim mali mutare regiones? & tamen senescit in patria? Et inter longius tempus & breuius nihil interesse iudicat. Tamen si nihil prohibet, extendit ætatem, & in multa senectute placidus uiuit. Ait ista debere contemni, nõ ne habeat, sed ne solicitus habeat. Non abiget illa a se, sed abeuntia securus prosequitur. Diuitias quidem ubi tutius fortuna deponet q̃ ibi, unde sine quærela reddẽtis receptura est? Marcus Cato cum laudaret Curium & Coruncanũ, & sæculum illud in quo nec sordidũ crimen erat, paucæ argenti armillæ, Possidebat ipse quadragies sestertiũ, minus sine dubio q̃ Crassus, plusq́ censorius Cato, maiore spatio si comparentur proauum uicerat q̃ a Crasso uinceretur. Et si maiores illi obuenissent opes, non spreuisset. Nec enim se sapiens indignũ ullis muneribus fortuitis putat. Non amat diuitias, sed mauult. Non in animum illam gazam, sed in domum recipit. Nec respuit possessas diuitias, sed continet Et maiorem uirtutis suæ materiam subministrari uult. Quid autem dubij est, quin maior materia sapienti uiro sit animum explicandi suum in diuitijs q̃ in paupertate? Cum in hac unum genus uirtuti sit, non inclinari, nec deprimi, In diuitijs & temperantia, & liberalitas & diligentia, & dispositio, & magnificentia, campum habeat patentem. Non contemnet se sapiens, etiam si fuerit minimæ staturæ, esse tamen se procerum uellet, & exilis corpore ac amisso oculo ualebit, mallet tamen sibi corporis esse robur. Et hæc ita, ut sciat esse aliud in se ualentius, malam ualitudinem tolerabit, bonam optabit. Quædam enim etiam si in summã rei parua sunt, ut & subduci sine ruina principalis boni possint, adijciunt tamen aliquid ad perpetuam lætitiam, & ex uirtute nascentẽ. Sic illum afficiunt diuitiæ & exhilarant, ut nauigantem secundus & ferens uentus, ut dies bonus, & in pruina ac frigore apricus locus. Quis porro sapientium nostrorũ dico, quibus unũ est bonũ uirtus, negat etiam hæc quæ indifferentia uocamus, habere in se aliquid precij, & alia alijs esse potiora? Quibusdam ex his tribuitur aliquid honoris, quibusdã multum. Ne erres, itaq; inter ea potiora diuitiæ sunt. Quid ergo, inquis, me derides? cũ eundem apud te locum habeant, quem apud me? Vis scire quod non habeant eundem locũ, mihi diuitiæ si effluxerint, nihil auferent, nisi semetipsas. Tu stupebis, & uideberis tibi sine te relictus, si illæ a te recesserint. Apud me diuitiæ meæ sunt. Apud me diuitiæ aliquem locum habebunt, Apud te summũ, Ad postremũ, diuitiæ meæ sunt, tu diuitiarũ es. Desine ergo philosophis pecuniam interdicere. Nemo sapientem paupertate damnauit. Habebit philosophus amplas opes, sed nulli detractas, nec alieno sanguine cruentas, sine cuiusq; iniuria partas, sine sordidis quæstibus, quarum tam honestus sit exitus, q̃ introitus, quibus nemo ingemiscat nisi malignus. In quantũ uis exaggera illas, honestæ sunt, in quibus cum multa sint quæ quisq; sua dicere uelit, nihil est quod quisq; suũ possit dicere. Ille uero fortunæ benignitatẽ a se nõ submouebit, & patrimonio p honesta quæsito, nec gloriabitur nec erubescet. Habebit tamen etiam quo glorietur, si aperta domo & admissa in res suas ciuitate poterit dicere, quod quisq; agnouerit, tollat. O magnum uirum optime diuitem, si post hanc uocem tantundem habuerit, ita dico, si tuto & securus scrutationem populo præbuerit. Si nihil quisq; apud illum inuenerit, quo manus iniciat, audacter & propalam erit diues. Sic sapiens nullum denarium intra limen suum admittet male intrãtem, Idem magnas opes munus fortunæ fructusq; uirtutis nõ repudiabit, nec excludet. Quid enĩ est, quare illis bonum locum inuideat, ueniant, hospitentur. Nec iactabit illas, nec abscondet. Alterũ infruniti animi est, alterum timidi, & pusilli uelut magnum bonum intra sinum continentis, nec, ut dixi, eijcit illas e domo.

Quid enim

Quid em̄ dicet? utrum ne inutiles estis, an ego uti diuitijs nescio? Quemadmodũ qui pedibus suis poterit iter conficere, ascendere tamen uehiculũ mallet, Sic pauper si poterit esse diues uolet, & habebit utiq; opes sed tanq̃ leues & auolaturas, nec ulli alij, nec sibi graues esse patietur. Quid donabit? erexistis aures. Quid expeditis sinum? Donabit aut bonis, aut eis quos facere poterit bonos. Donabit cum summo consilio, dignissimos eliget, ut qui meminerit tam expensorum q̃ acceptorum rationem esse reddendã. Donabit ex recta & probabili causa. Nam inter turpes iacturas malum munus est. Habebit sinum facilem, non perforatum, ex quo multa exeant, & nihil excidat. Errat, siquis existimat facilem rem esse donare. Plurimum ista res habet difficultatis, si modo consilio tribuit, non casu & impetu spargitur. Hunc p̄mereor. Illi credo. Huic succurro. Huic misereor. Illum instruo, Dignum quem non diducat paupertas, nec occupatum teneat. Quibusdam non dabo quãuis desit, quia etiam si dedero, erit defecturum. Quibusdam offeram. Quibusdam etiam inculcabo. Non possum in hac re esse negligens, nunq̃ magis nomina facio, q̃ cum dono. Quid tu, inquis, recepturus donas? immo non perditurus. Eo loco sit donatio, unde repeti nõ debeat, reddi possit, Beneficium collocetur quemadmodum thesaurus alte obrutus, quem nõ eruas, nisi fuerit necesse. Quid domus ipsa diuitis uiri, quantam habet benefaciendi materiam? Quis enim liberalitatem tantum ad togatos uocat? hominibus prodesse natura iubet, serui liberine sint hi, ingenui an libertini† iustæ libertatis, an inter amicos, dare. Quid refert, ubicunq; homo est, ibi beneficio locus. Potest itaq; pecuniam intra limen suum diffundere, & liberalitatẽ exercere, quæ nõ quia liberis debetur, sed quia a libero animo proficiscitur, ita nominata est. Hæc apud sapiẽtem, Nec unq̃ in turpes indignosq; impingitur, Nec unq̃ ita defatigata erit, ut non quotiens dignum inuenerit, quasi ex pleno fluat. Non est ergo quod perperam exaudiatis, quæ honeste, fortiter, animose, a studiosis sapientiæ dicuntur. Et hoc primũ attendite, Aliud est studiosus sapientiæ, Aliud iam adeptus sapientiam. Ille tibi dicet, optime loquor, sed adhuc inter mala uolutor plurima. Non est, quod me ad formulam meam exigas, cum maxime facio me & formo, & ad exemplar ingens attollo, si processero, quantum proposui, exige, ut dictis facta respondeant. Assecutus uero humani boni summam aliter tecum aget, & dicet, primum non est, quod tibi permittas de melioribus ferre sententiam. Mihi iam quod argumentum est recti contigit, malis displicere. Sed ut tibi rationem reddam, quam nulli mortalium inuideo, Audi quid promittam & quanti quemq; æstimem. Diuitias nego bonum esse, nam si essent bonæ, bonos facerent. Nunc quod apud malos deprehenditur, dici bonum non potest. Hoc illis nomen nego. Cæterum & habendas esse, & utiles, & magna cõmoda uitæ conferentes fateor, Quid ergo est? quare illas nõ in bonis numerem? Et quid in illis præstem aliud, q̃ uos, quoniam inter utrosq; conuenit habendas? audite. Pone in opulentissima me domo. Pone aurum argentumq;, in promiscuo usu sit. Non suspiciam me ob ista, quæ etiam si apud me, extra me tamen sunt. In sublicium pontem me transfer, & inter egentes abige. Non ideo tamen me despiciam, quod in illorum numero consideo, qui manum ad stipem porrigunt. Quid enim ad rem, an frustum panis desit, cui non deest mori posse? Quid ergo est? domum illam splendidam malo, q̃ putentẽ. Pone in instrumentis splendentibus, & delicato apparatu, nihilo me feliciorẽ credam, quod mihi molle erit amiculũ, quod purpura cõuiuijs meis substernetur. Nihilo miserius ero, si lapsa ceruix mea in manipulo fœni acquiescet, si super circensẽ tormentum per† sarcinas ueteris lintei effluens incubabo. Quid ergo est? Malo quid mihi animi sit ostendere, prætextat° & candidatus, q̃ nudis scapulis. Omnes mihi ex uoto decidant. Nouæ gratulationes prioribus subtexantur, non ob hoc mihi placebo. Muta in contrarium hanc indulgentiã temporis, hinc illinc pcutiatur animus, damno, luctu, incursionibus uarijs. Nulla homo hora sine quærela sit, non ideo me dicam inter miserrima miserum. Non ideo aliquem execrabor diem, prouisum est enim a me, ne quis mihi† alter dies esset. Quid ergo est? Malo gaudia temperare, quã dolores compescere. Hoc tibi ille Socrates dicet. Fac me uictorẽ uniuersarũ gentiũ. Delicatus ille liberi currus triumphantẽ usq; ad Thebas a solis ortu uehat. Iura, reges penatum petant. Me hominẽ maxime cogitabo, cum dijs undiq; consultabo.

† Afr. inter libertas.

† Afr. futuras.

dicꝫ consultabo. Huic tam sublimi fastigio coniunge protinus præcipitem mutationem in alienum imponar. Ferculum, exornaturus uictoris superbi ac feri pompam, non humilior sub alieno curru agar, ꝙ in meo steteram. Quid ergo est? uincere tamen, ꝙ capi malo. Totum fortunæ regnum despiciam, sed ex illo si dabitur electio, meliora sumam. Quicquid ad me uenerit, bonum fiet, sed malo faciliora ac iucūdiora ueniant, & minus uexatura tractantē. Non est enim, quod æstimes ullam sine labore uirtutem, Sed quædam uirtutes stimulis, quædam frenis ægent. Quemadmodum corpus in prodiuo retineri debet, animus in ardua impelli, Ita quædam uirtutes in procliui sunt, quædam cliuum subeunt. An dubium sit, quin ascendat, nitatur obluctetur, patientia, fortitudo, perseuerantia, & quæcunqꝫ alia, duris opposita uirtus est, & fortunam subigit? Quid ergo? non æque manifestum est per deuexum ire, liberalitatem, temperantiam, mansuetudinem? In his continemus animum ne prolabatur. In illis exhortamur, incitamusqꝫ accerrimis. Ergo paupertati adhibebimus illas, quæ impugnatæ fiunt fortiores, diuitias illas diligentiores, quæ suspensum gradum ponunt, & pondus suum sustinent. Cum hoc ita diuisum sit, malo has in usu mihi esse, quæ exercendæ tranquillius sint, ꝙ eas quarum experimentum sanguis & sudor est. Ergo nō ego, inquit, aliter sapiens uiuo ꝙ loquor, sed uos aliter audistis. Sonus tantum modo uerborum ad aures uestras peruenit. Quid significet, non quæritis. Quid inter me stultum, & te sapientem intersit? Si uterqꝫ habere uolumus plurimum? Diuitiæ apud sapientem uirum in seruitute sunt, apud stultum imperio. Sapiens diuitijs nihil permittit, uobis diuitiæ oīa. Vos tanꝙ aliquis uobis æternam possessionem earum promiserit, assuescitis illis & hæretis, sapiens tunc paupertatē præcipue meditatur, cum in medijs diuitijs constitit. Nunꝙ imperator ita paci credit, ut non se præparet bello, quod etiam si non geritur, indictum est. Vos domus formosa, tanꝙ nec ardere nec ruere possit, insolentes, uos opes tanꝙ periculum omne transcenderint, maioresqꝫ sint, ꝙ quibus consumendis satis uirium habeat fortuna, obstupefaciunt. Ociosi diuitijs luditis, nec prouidetis illarum periculum, sicut barbari plærumqꝫ inclusi, & ignari machinarum, segnes laborem obsidentium spectent, nec quo illa pertinenda, quæ ex longinquo instruūtur intelligunt. Idem uobis euenit. Marcetis in uestris rebus, nec cogitatis quot casus undiqꝫ immineant, Iamiamqꝫ preciosa spolia laturi Sapienti quisquis abstulerit diuitias, omnia illi sua relinquet. Viuit enim præsentibus lætus, futuris securus, Nihil magis Socrates, inquit, aut aliquis alius, cui idem ius aduersus humana atqꝫ eadem potestas est, persuasi mihi, quam ne ad opiniones uestras actum uitæ meæ flecterē, solita conferte undiqꝫ uerba, nō conuitiari uos putabo, sed uagire uelut infantes miserrimos, Hæc dicet ille cui sapientia contingit, quem animus uitiorum immunis increpare alios, non quia odit, sed in remedium, iubet. Adijciet his illa, æstimatio me uestra nō meo nomine, sed uestro mouet. Quia calamitas est odisse, & lacessere uirtutem, bonæ spei euitatio est. Nullam mihi iniuriā facitis sed ne dijs quidem, hi qui aras euertunt, sed malum propositum apparet, malumqꝫ consilium, etiam ubi nocere non potuit. Sic uestras hallucinationes fero, quemadmodū Iuppiter optimus, maximus, ineptias poetarum, quorum alius illi alas imposuit, Alius cornua, Alius adulterum illum induxerit, & abnoctantem, Alius sæuum in deos, Alius iniquum in homines, Alius raptorem ingenuorum, corruptorem, & cognatorum quidem. Alius parricidam, & regni alieni paterniqꝫ expugnatorem. Quibus nihil aliud actum est, ꝙ ut pudor hominibus peccandi demeretur, si tales deos credidissent. Sed quamꝙ ista me nihil lædant, uestra tamen uos moneo causa, suspicite uirtutem. Credite his, qui illam diu secuti, magnū quiddam ipsos, & quod in dies maius appareat, sequi clamant. Et ipsam ut deos, & professores eius ut antistites colite, & quotiens mentio sacrarum literarum interuenerit, fauete linguis. Hoc uerbum non ut plærique existimant, a fauore trahitur, sed imperatur silentiū ut rite peragi possit sacrum, nulla uoce mala obstrepente. Quod multo magis necessarium est imperari uobis, ut quotiens aliquid ex illo profertur oraculo, intenti & compressa uoce audiatis. Cū sistrum aliquis concutiens ex imperio mentit, cū aliquis secandi lacertos suos artifex, brachia atqꝫ humeros suspensa manu cruentat, cū aliqua genib° ꝑ uiā repens ululat, laurūqꝫ linteatus senex, & medio lucernā die pferens, cōclamat, iratū

Fauete linguis.

aliquem deorum

aliquē deorum cōcurritis & auditis, & diuinū esse, cum inuicē mutuū alentes stuporē affirmatis, ecce Socrates ex illo carcere, quē intrando purgauit, omniq; honestiorē curia reddidit, pclamat. Quis iste furor? quæ ista inimica dijs hominibusq; natura, infamare uirtutes, & malignis sermonibus sancta uiolare? Si potestis bonos laudate, si minus transite, quod si uobis exercere tetram istam licētiam placet, alter in alterum incursate. Nam cum in cælum insanitis, nō dico sacrilegium facitis, sed operam perditis. Præbui ego aliquādo Aristophani materiam iocorum, tota illa comicorū poetarum manus in me uenenatos sales suos effudit. Illustrata est manus mea, per ea ipsa, per quæ petebatur. Produci enim illi & tentari expedit. Nec ulli magis intelligunt quanta sit, q̃ qui uires eius lacessendo senserunt. Duritia silicis nulli magis q̃ ferientibus nota est. Præbeo me non aliter q̃ rupes aliqua in uadoso mari destituta, quam fluctus non desinunt undecumq; moti sunt uerberare, nec ideo aut loco eam mouent, aut per tot ætates crebro incursu suo consumunt. A silice facite impetum, ferendo uos uincam in ea quæ firma & insuperabilia sunt, quicquid incurrit, malo suo uim suam exercet. Proinde quærite aliquē mollem cedentemq; materiam, in quam tela uestra figantur. Vobis autem uacat aliena scrutari mala, & sententias ferre de quoquam? Quare hic philosophus latius habitat? Quare hic lautius cœnat? papulas obseruatis alienas, obsiti plurimis ulceribus. Hoc tale est, quale siquis pulcerrimorum corporum neuos, aut uerrucas derideat, quem uera scabies depascitur. Obijce Platoni, quod petierit pecuniam, Aristoteli quod acceperit, Democrito, quod neglexerit, Epicuro, quod consumpserit, mihi ipsi †alibi, & se & †pedium obiectate. O uos usu maxime felices, cum primum uobis imitari uitia nostra cōtigerit, quin potius mala uestra circumspicitis, quæ uos ab omni parte confodiunt. Alia grassantia extrinsecus. Alia in uisceribus ipsis ardentia. Non eo loco res humanæ sunt, etiam si statum uestrum parum nostis, ut uobis tantum ocium supersit, ut in probra meliorum agitare linguam uacet. Hæc uos nō intelligitis, & alienum fortunæ uestræ uultū geritis. Sic ut plurimi qbus in circo aut in theatro desidentibus, iam funesta domus est, nec annunciatum malum. At ego ex alto prospiciens, uideo quæ tempestates, aut immineant uobis paulo tardius rupturæ nymbum suū, aut tam uicinæ ut uos ac uestra rapturæ propius accesserint. Quid porro, nonne hunc quoq; (etiam si parum sentitis) turbo quidam animo uestros rotat, & inuoluit fugientes, petentesq; eadem. Et nūc in sublime alleuatos, nunc in infima allisos rapit. Cur nobis magno consensu uitia commendant? Licet nihil aliud quod sit salutare q̃ tentemus, proderit tamen primo in seipsum secedere. Meliores erimus singuli. Quid quod secedere ad optimos uiros, & aliquod exemplum eligere, ad quod uitam dirigamus licet? admotio nota sit, tunc potest obtinere quod semel placuit, Vbi nemo interuenerit, qui iudiciū adhuc imbecillum populo adiutore detorqueat. Tunc potest æquali uitam, & uno tenore producere, quam propositis diuersissimis scindimus. Nam inter cætera mala illud pessimum est, quod uitia ipsa mutamus. Sed ne hoc quidem nobis contingit, permanere in malo iam familiari. Aliud ex alio placet, uexatq; nos. Hoc quoq; quod iudicia nostra nō tantum praua, sed etiam leuia sunt, fluctuamus, aliudq; ex alio comprehendimus, petita relinquimus, relicta repetimus, alternā inter cupiditatem nostram, & pœnitentiæ uices sunt. Pendemus enim toti ex alienis iudicijs, & id optimū nobis uidetur, quod petitores laudatoresq; multos habet, Non id quod laudandum petendumq; est. Nec uiam bonā ac malam per se æstimamus, sed turbā uestigiorum, in quibus nulla sunt redeuntium. Dices mihi, quid agis Seneca? deseris partes. Certe Stoici nostri dicunt, Vsq; ad ultimum uitæ finem in actu erimus, non desinemus communi bono operam dare, adiuuare singulos, opem ferre etiam inimicis, eniti manu, Nos sumus, qui nullis annis uocationes damus, & quod ait ille uir disertissimus, Caniciem galea premimus. Nos sumus, apud quos usq; eo nihil ante mortē ociosum est, Vt si res patitur, nō sit ipsa mors ociosa. Quid nobis Epicuri præcepta in ipsis Zenonis principijs loqueris, quin tu bene nauiter si partium piget, transfugis potius q̃ prodis? Hæc tibi in præsentia respondebo. Nunquid uis amplius, q̃ ut me similē ducibus nostris præstem? Quid ergo est? non quo miserint me illi, sed quo duxerint, ibo. Nunc probo tibi nō descicere me a præceptis Stoicorum. Nam ne ipsi qdem

† Afr. aliqui †
Afr. fœdum.

a suis

a suis desciuerunt: & tamen excusatissimus essem, etiam si non praecepta illorum sequerer, sed exempla. Hoc quod dico, in duas diuidam partes. Primum ut possit aliquis, uel a prima aetate contemplationi uirtutis totum se tradere, rationem uiuendi quaerere, atq; exercere secreto. Deinde, ut possit hoc aliquis, emeritis iam stipendijs, profligatae aetatis iure optimo facere, & ad alios actus animos referre, uirginum uestalium more, quae annis inter officia diuisis, discunt facere sacra, & cum didicerūt docent. Haec Stoicis quoq; placere ostendam, non quia legem dixerim mihi, nihil cōtra dictum Zenonis Chrysippiue committere, sed quia ipsa patitur me ire in illorum sententiam, quam siquis semper unius sequitur, non iniuriae, sed factionis est. Vtinam quidam iam tenētur omnia, & inoperta confestim ueritas esset, nihilq; ex decretis mutaremus. Nunc ueritatem cum eis ipsis qui docent, quaerimus. Duae maximae in hac re dissident sectae Epicureorū & Stoicorum. Sed utraq; ad ociū diuersa uia mittit. Epicurus ait: Non accedet ad. R. P. sapiēs, nisi siquid interuenerit. Zenon ait: Accedet ad. R. P. nisi siquid impedierit. Alter ociū ex proposito petit: Alter ex causa. Causa autem late illa patet, si. R. P. corruptior est, q; ut adiuuari possit, si occupata est malis. Non nitetur sapiens in superuacuū, nec se nihil profuturis impendet, si parum habebit authoritatis aut uirium. Nec illum erit admissura. R. P. si ualitudo illum impediet, quomodo nauem cassam non deduceret in mare, quomodo nomen in militiam non daret debilis, sic aditum quem inhabilem sciet, non accedet. Potest ergo & ille cui omia adhuc in integro sunt, anteq; ullas experiatur tēpestates, in tuto subsistere, & protinus commendare se nouis artibus, & illud beatum ociū exigere, uirtutū cultor, quae exerceri etiam quietissimis possunt. Hoc nempe ab homine exigit, ut prosit hominibus, si fieri potest multis, si minus paucis, si minus ꝓximis, si minus sibi. Nam cum se utilem caeteris efficit, cōmune agit negocium. Quoniam qui se deteriorem facit, non sibi tantummodo nocet, sed etiam omnibus eis, quibus melior factus prodesse potuisset: Sed siquis bene de se meretur: hoc ipso alijs prodest, quod illis profuturum parat. Duas. R. P. animo complectamur. Alteram magnam, & uere publicam, qua dij atq; homines continentur, in qua non ad hunc angulum respicimus, aut illum, sed terminos ciuitatis nostrae cum sole metimur. Alteram cui nos ascripsit conditio nascendi. Haec aūt Atheniensium erit, aut Carthaginēsium erit, aut alterius alicuius, quae nō ad omnes pertineat homines, sed ad certos. Quidam eodem tempore utriq;. R. P. dant operam maiori minoriq;. Quidam tantū minori, quidam tantum maiori, huic maiori. R. P. & in ocio deseruire possumus, imo uero nescio an in ocio melius, ut quaeramus quid sit uirtus una pluresue sint. Natura an ars bonos uiros faciat†. Vnū sit hoc, quod† maria terrasq;, & maria terris inserta cōplectitur. An multa deus corpora eiusmodi sparserit. Cōtinua sit omnis & plena materia, & ex qua cūcta gignuntur, an diducta, & solidis inane permixtum sit, deus sedens opus suum spectet, an tractet. Vtrum ne extrinsecus illi circūfusus sit, an toti inditus. Immobilis sit mundus, an inter caduca, & ad tempus nata numerādus. Haec qui cōtēplatur, qd deo praestat? Ne tanta eius opera sine teste sint. Solemus dicere summum bonū esse secundum naturam uiuere. Natura ad utrūq; genuit, & cōtemplationi rerum & actioni. Nunc improbemus, quod prius diximus. Quid porro, hoc non erit ꝓbatum, si se unusquisq; consuluerit, quantā cupiditatem habeat ignota noscendi, quā ad omnes fabulas excitetur? Nauigant quidam, & labores peregrinationis longissimae una mercede perpetiuntur, cognoscendi aliquid abditum remotūq;. Haec res ad spectacula populos contrahit. Haec cogit praeclusa rimari, secretiora exquirere, antiquitates euoluere, mores barbararū audire gentium. Curiosum nobis natura ingeniū dedit, & artis sibi ac pulchritudinis suae conscia, spectatores nos tantis rerum spectaculis genuit, perditura fructum sui, si tam magna, tam clara, tam subtiliter ducta, tam nitida & non uno genere formosa solitudini ostenderet. Vt scias illam spectari uoluisse, non tantū aspici, uide quē nobis locum dederit. In media nos sui parte constituit, & conspectū omnium nobis dedit, nec erexit tantummodo hominem, sed etiam ad contemplationē factum, ut ab ortu sydera in occasum labentia prosequi posset, & uultum suū circūferre cum toto corpore sublime fecit illi caput, & collo flexibili imposuit. Deinde sena per diem, sena per noctē, signa perlucent, nullam non partem sui explicuit. Vt per haec quae obtulerat eius oculis, cupiditatē

Alt. unde, sed melius unū.
Alt. aera.

lis,cupiditatem faceret,etiam cæterorũ,nec enim omnia,nec tanta uisimus,quanta sunt, sed acies nostra aperit sibi inuestigando uiam,& fundamenta uera iacit. Vt inqsitio trãseat ex apertis in obscura,& aliquid ipso mundo inueniat antiquius,unde ista sydera exierint. Quis fuerit uniuersi status anteq̃ singula in partes descenderint? quæ ratio mersa & confusa diduxerit? Quis loca rebus assignauerit? suapte natura grauia descẽderint,& uolauerint leuia,an propter uisum pondus corporum altior aliqua uis legem singulis dixerit,an illud uerum sit,quod † a me probatur,homines diuini spiritus esse partem,ac ueluti scintillas quasdam sacrorum in terras desiluisse,atq; ex alieno loco exisse. Cogitatio nostra cœli munimenta perrumpit,nec contenta est id,quod ostenditur scire. Illud,inqt, scrutor quod ultra mundũ iacet,utrum ne profunda uastitas sit,An & hoc ipsum terminis suis claudatur,qualis sit habitus exclusis,informia & confusa sunt,an in omnem partem tantundem loci obtinentia,an & illa in aliquem cultum descripta sint,huic cohæreant mundo,an longe ab hoc secesserint,& hic in uacuo uolutentur,indiuidua sint,p quæ struitur omne id quod natum futurumq; est,an continua eorum materia sit,& per totũ mutabilis. Vtrum contraria inter se elementa sint,an non pugnent,sed per diuersa cõspirent. Ad hæc quærenda natus æstima,quod nõ multũ acceperit temporis,etiam si illud totum sibi uendicat,cui licet nihil facilitate eripi,nihil negligentia patiatur excidere,licet horas suas auarissime seruet,& usq; in ultimæ ætatis hũanæ terminos procedat. Nec quicq̃ illi ex eo,quod natura cõstituit,fortuna concutiat,tamẽ homo ad immortaliũ cognitionem nimis mortalis est. Ego secundũ naturã uiuo,si totum me illi dedi,si illius admirator cultorq; sum. Natura autem utrũq; facere me uoluit,& agere,& contemplatiõi uacare. Vtrũq; facio,quoniã ne cõtemplatio quidem sine actione est. Sed refert,inquis, an ad hanc uoluptatis causa accesserit,nihil aliud ex illa petens,q̃ assiduam cõtemplationem,quæ sine exitu est. Est ẽm dulcis,& habet illecebras suas. Aduersus hoc tibi respondeo,æque refert,quo animo ciuilem agas uitã,an semper inquietus sis? Nec unq̃ sumas illud tempus,quo ab humanis ad diuina respicias, Quomodo res appetere sine ullo uirtutum amore,& sine cultu ingenij,ac nudas edere operas,minime probabile est(Miscerienim inter se ista,& † consyderari debent) sic imperfectum ac languidum bonum est, in ocium sine actu proiecta uirtus,nunq̃ id quod didicit ostendens. Quis negat illũ debere profectus suos in opere tentare? nec tantum quid faciendum sit cogitare,sed etiam aliquando manũ exercere,& ea quæ meditata sunt,ad uerũ perducere? Quid si p ipsum sapientem non est mora,si non actor deest,sed agenda desunt? Ecquid illi secum esse p mittes? quo animo ad ocium sapiens secedit? Vt sciat secum quoq; ea acturum,per quæ posteris prosit. Nos certe sumus,qui dicimus,& Zenonem & Chrysippũ maiora egisse q̃ si duxissent exercitus,gessissent honores,leges tulissent,quas non uni ciuitati,sed toti humano generi tulerunt. Quid ergo est? quare tale ocium non conuenit bono uiro,per quod futura sæcula ordinet,nec apud paucos concionetur,sed apud omnes omniũ gentium homines quicũq; erunt? Ad summã quæro,an ex præceptis suis uixerint Cleantes & Chrysippus & Zenon. Non dubie respondebis sic illos uixisse,quemadmodũ dixerant esse uiuẽdum. Atqui nemo illorum. R.P. administrauit. Non fuit,inquis,aut ea fortuna,aut dignitas ea,quæ admitti ad publicarum rerum tractationem solet,sed idem nihilominus non segnem egere uitam. Inuenerunt quemadmodũ plus quies illorũ hominibus prodesset,q̃ aliorum discursus & sudor. Ergo nihilominus hi multum egisse uisi sunt,q̃uis nihil publice agerẽt. Præterea tria genera sunt uitæ,inter quæ quid sit optimũ quæri solet. Vnum uoluptati uacat,alterum contemplationi,tertiũ actioni. Primũ,quod deposita contentione,depositoq; odio,quod implacabile est,diuersa sequentibus indiximus,uideamus an hæc omnia ad idem sub alio atq; alio titulo perueniunt. Nec ille qui uoluptatem probat,sine contemplatione est,nec ille qui se contemplationi inseruit,sine uoluptate est,nec ille cuius uita actionibus destinata est,sine contemplatione est. Plurimum,inquis,discriminis est,utrum aliqua res propositum,an propositi alterius accessio sit? Sane grande discrimen. Tamen alterum sine altero non est. Nec ille sine actione contemplatur,nec is sine contemplatione agit. Nec ille tertius,de quo male existimare consensimus,uoluptatem inertem probat,sed eam,qua ratione efficit firmam sibi. Ita & hæc

† alr. conferri opinor legẽ dũ conferri

m ipsa uolũta

ipsa uoluntaria secta in actu est. Quid ni in actu est, quando ipse dicat Epicurus aliquando se recessurum a uoluptate, dolorem etiam appetiturum, si aut uoluptati iminebit poenitentia, aut dolor minor pro grauiore sumetur? Quo ptinet hoc dicere? ut appareat cōtemplationē placere omnibus. Alij petunt illam. Nobis statio est, non portus haec. Adijce nunc huc, quod e lege Chrysippi uiuere ocioso licet. Non dico ut ocium patiatur, sed ut eligat, negant nostri sapientem ad quamlibet. R.P. accessurum. Quid autem interest, quomodo sapiens ad ocium ueniat, utrum quia. R.P. illi deest, an quia ipse. R.P. si omnibus futura. R.P. est, semper autem deerit fastidiose quaerētibus? Interrogo ad quā. R.P. sapiens accessurus sit. Ad Atheniensium, in qua Socrates damnatur? Aristoteles ne damnaretur fugit, in qua opprimit inuidia uirtutes? Negabis mihi accessurum in hāc. R.P. sapientem. Ad Carthaginensiū ergo. R.P. sapiens accedet, in qua assidua seditio, & optimo cuiq; infesta libertas est? Sūma aequi ac boni uilitas, aduersus hostes inhumana crudelitas, etiam aduersus suos hostilitas? & hanc fugiet. Si percensere singula uoluero, nullam inuenero, quae sapientem, aut quā sapiens pati possit. Quod si non inuenit illa. R.P. quam nobis fingimus, incipit omnibus esse ocium necessarium. Quia quod unū praeferri poterat ocio, nusq; est. Siquis dicit optimū esse nauigare, deinde negat nauigādum in eo mari, in quo naufragia fieri soleant, & frequenter subitae tempestates sint, quae rectorem in contrarium rapiant, puto hic me uetat nauem soluere, quum laudet nauigationē.

Libri de uita beata finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD SERENVM DE TRANQVILLITATE VITAE LIBER PRIMVS.

INQVIRENTI mihi in me quaedā uitia, apparebāt Serene in aperto posita, quae manu praeciderem quaedam obscuriora & in recessu, quaedam non continua, sed ex interuallis redeuntia, quae uel molestissima dixerim, ut hostes uagos, & ex occasionibus assiliētes, per quos neutrū licet, nec tāq; in bello paratū esse, nec tanq; in pace securum. Illum tamē habitū in me maxime deprehendo. Quare enī non uerū ut medico fatear me, nec bona fide liberatū his quae timebam & oderam, nec rursus obnoxiū, in statu ut nō pessimo, ita maxime querulo & moroso positum. Nec aegroto, nec ualeo. Non est quod dicas, omniū uirtutū tenera esse principia, tempore ipsis duramentū & robur accedere. Non ignoro etiam quae in speciē laborant, dignitatē dico & eloquentiae famā, & quicquid ad alienū suffragium uenit, mora conualescere, & quae ueras uires parant, & quae ad placendū fuco quodā subornantur, expectant annos, donec paulatim colorem diuturnitas ducat. Sed ego uereor, ne consuetudo quae rebus affert constantiā, hoc uitium in altius figat. Tam bonorū q; malorum longa conuersatio amorem inducit. Haec animi inter utrumq; dubij, nec ad recta fortiter, nec ad praua uergentis infirmitas qualis sit, nō tam semel tibi possum, q; per partes ostendere. Dicam quae accidant mihi, tu morbo nomē inuenies. Tenet me summus amor parsimoniae, fateor. Placeat non in ambitionem cubile cōpositū, non ex arcula prolata uestis, nō ponderibus, aut mille tormentis splendere cogentibus expressa, sed domestica & uilis, nec seruata, nec sumēda sollicite. Placet cibus, quē nec parent familiae, nec spectent. Non ante multos paratus dies, nec multorū manibus ministratus, sed parabilis facilisq;, nihil habeat accersiti precio, sed habilibus nō defuturus, nec patrimonio grauis, nec corpori, nec rediturus quaq; interuenerit. Placet minister incultus & rudis uernula, argentū graue rustici patris, sine ullo opere & nomine artificis, & mensa non uarietate macularum conspicua, nec per multas elegantiū dominorū successiones ciuitati nota, sed in usum posita, quae nullius conuiuae oculos, nec uoluptate moretur, nec accendat inuidia. Cum bene ista placuerunt, perstringit animū apparatus alicuius paedagogi, de luxuria praedictorum diligentius, q; iam intra latus uestita & auro culta mancipia, & agmen seruorum nitētium. Iam domus etiam quae calcatur preciosa, & diuitijs per omnes angulos dissipatis, tecta ipsa fulgentia, & assentator comesq; patrimoniorū

rimoniorum pereuntium populus. Quid prolucentes ad riuum aquas, & circũfluentes ipsa conuiuia? Quid epulas loquar? †scenas, sua dignitate dignas? Circumfudit me ex lõgo frugalitatis situ uenientem, multo splẽdore luxuria & undiq; circumsonuit. Paulum titubat acies, facilius aduersus illam animũ ꝙ oculos attollo. Recedo itaq; nõ peior, sed tristior. Nec inter illa friuola mea † tam altus incedo, tantusq; morsus subit, & dubitatio nunquid illa meliora sint, nihil horũ me mutat, nihil tamen non concutit. Placet uim praeceptorum sequi, & in mediam ire rempublicam. Placet honores fascesq; nõ scilicet purpura, aut aureis uirgis abductum capessere, sed ut amicis propinquisue, & omnibus ciuibus, omnibus deinde mortalibus paratior, utiliorq; sim, promptius cõpositus. Sequor Zenonem, Cleantem, Chrysippum, quorum tamẽ nemo ad Rempu. accessit, & nemo nõ omisit, nisi aliquid animã insolitam arietari permisit, nisi aliquid occurrit, aut indignũ (ut in omni uita humana multa sunt) aut parum ex facili fluẽs, haud multũ tẽporis rei nõ magno aestimandae posuerunt. Ad ocium conuertor, & quemadmodũ pecoribus fatigatis quoq; uelocior demũ gradus est, placet intra parietes suos uitam coercere, nemo ullũ auferat diem, nihil dignum tanto impendio redditurus, sibi ipse animus habeat, se colat, nihil alieni agat, nihil quod ad iudicẽ spectet. Amet expers publicae priuataeq; curae tranquillitas, sed ubi lectio fortior erexit animũ, aculeos subdiderunt exempla nobilia, prosilire libet in forum, cõmodari alteri uocem, alteri operam, etsi nihil profuturam, tamen conaturã, pdesse alterius coercere in foro superbiã, male secũdis reb⁹ elati. In studijs puto mehercule melius esse res ipsas intueri, & harum causa loqui, caeterum uerba rebus pmittere, ut qua duxerint, ac inelaborata sequatur oratio. Quid opus est saeculis duratura componere? Vis tu non id agere, ne te posteri taceant? Morti natus es, minus molestiarum habet funus tacitum. Itaq; occupandi temporis causa in usum tuum, nõ in preconiũ aliquid simplici stilo scribe, minore labore opus est studentibus in diem. Rursus ubi se animus cogitationis magnitudine leuauit, ambitiosus in uerba est, altiusq; ut spirare, ita eloqui gestit, & ad dignitatem rerum exit oratio. Oblitus tamen leuis pressiorisq; iudicij sublimis feror, & ore tantũmodo, ne singula diutius persequar, in omnibus rebus haec me sequitur bonae mentis infirmitas, cum ne paulatim defluam uereor, aut quod est sollicitius, ne semper casuro similis pẽdeam, & plus fortasse sit, ꝙ quod prouideo. Familiariter enim domestica aspicimus, & semper iudicio fauor officit. Puto multos potuisse ad sapientiam peruenire, nisi putassent se peruenisse, nisi quaedam in se dissimulassent, quaedã apertis oculis transilijssent. Non est enim, quod magis aliena iudices adulatione perire, ꝙ nostra. Quis sibi uerum dicere ausus est? Quis non inter † adulantium, blandientiumq; positus greges, plurimũ tamen sibi ipse assentatus est? Rogo itaq; siquid habes remedium, quo hanc fluctuationem meam sistas, dignum putes me, qui tibi tranquillitatẽ debeam, non esse periculosos motus animi, nec quicq; tumultuosi afferentis scio, ut uera tibi similitudine, id de quo queror exprimam, non tempestate uexor, sed nausea. Detrahe ergo quicquid hoc est mali, & succurre in conspectu terrarum laboranti.

† al. Coenis sua est dignitas.
† al. cum
† al. laudantium.

De stabilitate mundi.

QVaero mehercule iamdudum Serene ipse tacitus, cui talem affectum animi similem putem. Nec ullius propius admoneri exemplo, ꝙ eorum, qui ex lõga & graui ualitudine expliciti, motiunculis, leuibusq; interim offensis perstringuntur, & cum reliquias effugerint, suspitionibus tamen inquietantur, medicisq; iam sani manum porrigunt, & omnem calorem corporis sui calumniantur. Horum Serene non parum est corpus sanum, sed sanitati parum assueuit. Sic est quidam tremor etiam tranquilli maris, aut lacus qui ex tempestate requieuit. Opus est itaq; non illis durioribus, quae etiã trãscurrimus, ut alicubi obstes tibi, alicubi irascaris, alicubi instes grauis. Sed illud quod ultimũ uenit, ut fidẽ tibi habeas, & recta ire uia te credas. Nihil auocatus transuersis multorum uestigijs passim discurrentium, & quorũdam circa ipsam errantium uiam. Quod desyderas autem, magnum & summũ est, deoq; uicinum, non concuti. Hanc stabilem animi sedem, Graeci εὐθυμίαν uocant, de qua Democriti uolumen egregium est. Ego enim tranquillitatem uoco, nec enim immutari & transferre uerba ad illorum formam necesse est. Res ipsa de qua agitur, aliquo signanda nomine

est,quod appellationis græcæ uim debet habere,non faciem. Ergo quærimus quomodo animus semper æqualis,secūdoq; cursu eat,propiciusq; sibi sit,& sua lætus aspiciat,& hoc gaudium non interrumpat,sed placido statu maneat,nec attollēs se unq;,nec deprimēs: id tranqllitas erit. Quomodo ad hanc perueniri possit,in uniuersum quæramus. Sumes tu ex publico remedio quantum uoles. Totum interim uitium in medium protrahēdū est,ex quo cognoscet quisq; partem suam. Si multum,intelliges quāto minus negocij habeas,cum fastidio tui,q; hi quos ad professionem speciosam alligatos,& sub ingenti titulo laborantes,in sua simulatione pudor magis q; uoluntas tenet. Omnes in eadem causa sunt,& hi qui leuitate uexantur,ac tedio,assiduiq; mutatiōe propositi,quibus semp magis placet,quod reliquerunt,& illi qui marcent & oscitantur. Adijce illos,qui non aliter q; quibus difficilis somnus,uersant se,& hoc atq; illo modo componunt,donec quietem lassitudine inueniant,statū uitæ suæ formando,subinde in eo nouissime manent, in quo illos non mutandi odium,sed senectus ad nouandum pigra deprehēdit. Adijce & illos, qui non inconstantiæ uitio parum leues sunt,sed inertia. Viuunt,non quomodo uolunt, sed quomodo cœperunt. Innumerabiles deinde proprietates sunt,sed unus affectus uitij displicere sibi,hoc oritur ab intemperantia animi,& cupiditatibus timidis,aut parum prosperis,ubi aut non audent,quantum concupiscunt,aut non consequūtur,& in spem toti prominent,semper instabiles mobilesq; sunt. Quod necesse est accidere pendentibus,ad uota sua omnia uia pendent,& inhonesta se ac difficilia docent,coguntq;,& ubi sine præmio labor est,torquet illos irritū decus. Nec dolēt se praua frustra uoluisse. Tūc illos & pœnitentia cœpti tenet,& incipiendi timor. Surripitq; illa iactatio animi,non inuenientis exitum. Quia nec cupiditatibus suis imperare,nec obsequi possunt. Et cunctatio uitæ,parum se explicantis,& inter destituta uota torpentis animi situs. Quæ omnia grauiora sunt,ubi odio infelicitatis operosæ ad ocium profugerūt,ad secreta studia, quæ pati non potest animus ad ciuilia erectus agendiq; cupidus,& natura inquietus,parum scilicet in se solatiorum habens. Ideoq; detractis oblectationibus,quas ipsæ occupatiōes discurrentibus præbent,domum,solitudinem,parietes non fert,inuitus aspicit se,sibi relictus. Hinc illud est tedium,& displicentia sui,& nusq; residentis animi uolutatio,& ocij sui tristis atq; ægra patientia. Vtiq; ubi causas fateri pudet,tormenta introrsus egit uerecūdia,in angusto inclusæ cupiditates sine exitu seipsas strangulāt. Inde mœror marcorq; & ille fluctus mentis incertæ,quam incohata habent suspensam,deploratam,tristem. Inde ille affectus ocium suum detestantium,quærentiumq; nihil ipsos habere, quod agāt, & alienis incrementis inimicissima inuidia. Alit enim liuorem infelix inertia,& omes destrui cupiunt,quia se non potuerunt prouehere. Et ex hac deinde uersatione alienorum processuū,& suorum desperatione,obirascens fortunæ animus,& de sæculo quærens,& in angulos se retrahens,& pœnæ incubans suæ,dum tedet sui pigetq;. Natura enim humanus animus agilis est,& pronus ad motus. Grata omnis illi excitandi se, abstrahēdiq; matrica est. Gratior quibusdam pessimis ingenijs,quæ occupationibus libenter deteruntur, ut ulcera quædam nocituras manus appetunt, & tactu gaudent. Et fœdam corporum scabiem delectat,quicquid exasperat. Non aliter dixerim his mentibus,in quas cupiditates uelut mala ulcera erumpunt,uoluptati esse laborem uexationemq;. Sūt enim quædam quæ corpus quoq; nostrum cum quodam dolore delectant,ut uersare se & mutare,nondum fessum latus & alio atq; alio positū uentilari. Qualis ille Homericus Achilles est,modo pronus,modo supinus,in uarios habitus se ipse componens. Quod ꝓpriū ægri est,nihil diu pati,& mutationibus ut remedijs uti,inde peregrinationes suscipiuntur uagæ,& littora pererrantur,& modo mari se,modo terra experitur,semper præsentibus infesta leuitas. Nunc Campaniam petamus,iam delicata fastidio sint,inculta uideantur. Brutios & Lucanos saltus persequamur. Aliquid tamen inter deserta amœni requiratur,in quo luxuriosi oculi longo locorum horrentium squalore releuentur. Tarentum petatur,laudatusq; portus,& Hyberna cœli mitioris,& recto uelantis,quæ satis opulenta turbæ est. Iam flectamus cursum ad urbem,nimis diu a plausu & fragore aures uacauerunt. Iuuat iam & humano sanguine frui. Aliud ex alio suscipitur,& spectacula spectaculis mutantur,ut ait Lucretius. Hoc se quisq; modo semper fugit. Sed quid ꝓdest,si nō effugit?

effugit?sequit̃ seipse,& urget grauissimus comes.Oēs itaq; scire debemus,nō locorū uitiū esse quo laboramus,sed nostrū.Infirmi sumus ad omne tolerādū,nec laboris patiētes nec uoluptatis,nec nostræ,nec ullius rei diutius.Hoc quosdā egit ad mortē,quod ꝓposita sæpe mutando,in eadem reuoluebantur,& non relinquerant nouitati locum.Fastidio illis esse cœpit uita & ipse mundus,& subit illud rabidarū delitiarū,quousq; eadem?

De exercitatione animi.

ADuersus hoc tedium quo auxilio putem utendum,quæris.Optimū erat (ut ait Athenodorus) actione rerū & reipublicæ tractatione, & officijs ciuilib9 se detinere.Nam ut quidam sole aut exercitatione & cura corporis educunt,Athletisq; utilissimū est,lacertos suos,roburq; cui se uendicauerunt,maiore temporis parte nutrire.Ita nobis animū ad rerum ciuilium tutamen parantibus,in opere esse longe pulcherrimum est.Nam cum utilem se efficere ciuibus mortalibusq; propositum habeat,simul & exercetur & proficit,qui in medijs se officijs posuit,cōmunia priuataq; ꝓ facultate administrans.Sed quia in hac,inquis,tam insana hominū ambitione,tot calumniatoribus in deterius recta torquentibus parum tuta simplicitas est,& plus futurū semper est quod obstet,q̄ quod succedat,a foro quidem & publico recedēdum est.Sed habet,ubi se etiam in priuato lare explicet magnus animus.Nec ut leonum animaliūq; impetus,caueis coercetur,sic hominū quorum maxime in seductu actiones sunt,ita tamen delituerit,ut ubicūq; ocium suum absconderit,prodesse uelit singulis & uniuersis, ingenio,uoce,consilio.Nec enim is solus Reipu.prodest,qui candidatos extrahit, & tuetur, reos,& de pace belloq; censet.Sed qui iuuentutem exhortatur,qui in tanta bonorū præceptorum inopia,uirtute instruat inimicos,qui ad pecuniam luxuriāq; cursu ruentes pēsat ac retrahit,etsi nihil aliud certe moratur,in priuato publicum negocium agit. An ille plus præstat,qui inter peregrinos,aut ciues,aut urbanos,prætor adeuntibus assessoribus uerba pronunciat,q̄ quid sit iusticia,quid pietas,quid sapientia,quid fortitudo,qd mortis contemptus,quid deorum intellectus,quantum †hominū sit bona conscientia. Ergo si tempus in studia conferas,quod subduxeris officijs,non deserueris,nec munus detrectaueris. Neq; eīm ille solus militat,qui in acie stat,& cornu dextrum leuūq; defēdit, sed qui portas tuetur,& statione minus periculosa,non ociosa tamen fungitur,uigiliasq; seruat,& armamentario præest.Quæ ministeria q̄uis incruenta sint,in numerum stipendiorum ueniunt.Si te ad studia reuocaueris,omne uitæ fastigium effugeris,nec noctem fieri optabis tedio lucis,nec tibi grauis eris,nec alijs superuacuus,multos in amicitiam attrahes,affluetq; ad te optimus quisq;.Nūq̄ enim q̄uis obscura uirtus latet, sed mittit sui signa.Quisquis dignus fuerit,uestigijs illam colliget.Nam si omnē conuersationē tollimus,& generi humano renunciamus,uiuimusq; in nos tantum conuersi,sequitur hāc solitudinem omni studio carentem inopia rerum agendarum.Incipiemus ædificia alia ponere,alia subuertere,& mare submouere,& aquas cōtra difficultates locorum educere, & male dispensare tempus,quod nobis natura consumendum dedit,alij parce illo utimur,alij prodige,alij sic impendimus,ut possimus rationem reddere,alij ut nullas habeamus reliquias.Quare nihil turpius est,q̄ grandis natu senex,qui nullum aliud habet argumentum,quo se probet diu uixisset præter ætatem.Mihi charissime Serene nimis uidetur submisisse temporibus se Athenodorus,nimis cito refugisse.Nec ego negauerim aliquando cedendum,sed sensim relato gradu,& saluis signis,salua militari dignitate.Sāctiores tutioresq; sunt hostibus suis,qui in fidem cum armis ueniunt. Hoc puto uirtuti faciendum,studiosoq; uirtutis,si præualebit fortuna,& præcidet agendi facultatem,non statim auersus inermisq; fugiat,latebras quærens,quasi nullus locus sit,quo nō possit fortuna persequi. Sed parcius se inserat officijs,& cum delectu inueniat aliquid,in quo utilis ciuitati sit.Militare non licet,honores spectet,priuato uiuendum est,sit orator,silentium indictum est,tacita aduocatiōe ciues iuuet,periculosum etiam ingressu forum est. In domibus,spectaculis,in conuiuijs bonum contubernalem,amicum fidelem,temperātem conuiuā agat,officia si ciuis amiserit,hominis exerceat.Ideo magno animo nos non unius urbis mœnibus clusimus,sed in totius orbis cōmercium emisimus. Patriamq; nobis mundum professi sumus,ut liceret latiorem uirtuti campum dare.Præclusum tibi tribunal est,&

†forte bonū

bunal est, & rostris prohiberis, aut comitijs. Respice post te, quantum latissimarum regi
onum pateat, quantum populorum. Nunq̄ tibi ita magna pars obstruetur, ut nō maior
relinquatur. Sed uide ne totum istud uitium tuum sit. Non uis enim nisi consul, aut pry-
tanes, aut ceryx, aut fasces administrare Rempu. Quod si militare nolis, nisi impator aut
tribunus, etiam si alij primam frontem tenebunt, te sors inter precarios posuit. Inde uo-
ce, adhortatione, exemplo, animo milita, precisis quoq; manibus, ille in prælio inuenit, q̄
partibus conferat, qui stat tamē & clamore iuuat. Tale quiddam facies, si a primate Rei-
pub. parte fortuna submouerit. Stes tamen, clamore iuues, siquis fauces oppressisset, stes
tamen, & silentio iuues. Nunq̄ inutilis est opa ciuis boni. Auditus eius uisusq;, uultu, nu-
tu, obstinatione tacita, incessuq; ipso prodest. Vt salutaria quæ circa gustum, tactūq; odo
re proficiunt, ita uirtus utilitatem etiam ex longinquo & latens fundit, siue patiat̃ & sen-
titur suo iure, siue precarios habet excessus, cogiturq; uela contrahere, siue ociosa, muta
q; est & angusto circūscripta, siue adaperta, in quocunq; habitu est, prosit. Quid tu parū
utile putas exemplum bene quiescentis? Longe itaq; optimū miscere ocium rebus, quo
tiens actuosa uita impedimentis fortuitis, aut ciuitatis conditione prohibetur. Nūq̄ em̄
usq; eo interclusa sunt omnia, ut nulli actioni locus honestæ sit. Nnnquid potes inueni-
re urbem miseriorem, q̄ Atheniensium fuit, cum illam triginta tyranni diuellerent? mil-
le trecentos ciues, optimū quēq; occiderant. Nec finem ideo faciebant, sed irritabat se-
ipsam sæuitia. In ciuitate erat ariopagos religiosissimū iudicium. In qua senatus, populusi
q; senatui similis cohibat. Quotidie carnificum triste collegium, & infelix curia tyrannis
angusta, poterat ne illa ciuitas conquiescere, in qua tot tyranni, quot satellites erant? Ne
spes quidem ulla recipiendæ libertatis animis poterat offerri. Nec ulli remedio locus ap-
parebat, contra tantam uim malorum. Vnde enim miseræ ciuitati tot armodios? Socra-
tes tamen in medio erat, & lugentes patres consolabatur, & desperantes de Repub. ex-
hortabatur, & diuitib⁹ opes suas mœrentibus exprobrabat, serā periculosæ auaritiæ pœ
nitentiam, & imitari uolentibus magnū circūferebat exemplar, cum intra triginta domi
nos liber incederet. Hunc tamen Athenæ ipse in carcere occiderunt. Et qui tuto insulta
uerat agmini tyrannorum, ciuis libertatem libertas non tulit, ut scias & in afflicta Repu.
esse occasionem sapienti uiro ad se proferendum, & in florenti ac beata, pecuniam, inui
deam, mille alia uitia inermia regnare. Vtcunq; ergo se Respu. dabit, utcunq; fortuna p-
mittet, ita aut explicabimus nos, aut contrahemus. Vtiq; mouebimus, nec alligati metu
torpebimus. Immo ille uir fuerit, qui periculis undiq; imminētibus armis & cathenis cir
cum frementibus non alliserit uirtutem, nec absconderit. Nō enim debet seruare se, nec
obruere, ut opinor. Curius Dentatus aiebat, malle esse se mortuū, q̄ uiuere. Vltimū ma-
lorum est, ex uirorum numero non exire anteq̄ moriaris, sed faciēdum erit, si in Reipu.
tempus minus tractabile incideris, ut plus ocio ac literis uēdices, nec aliter q̄ periculosa
nauigatione submersus portum petas. Nec expectes donec res te dimittant, sed ab ipsis
teipse disiungas.

INspicere autem debemus primū nosmetipsos, deinde quæ aggredimur negocia,
deinde eos quorum causa, aut cū quibus. Ante omnia necesse est seipsum æstima-
re. Quia fere plus nobis uidemur posse q̄ possimus, alius eloquentiæ fiducia pro-
labitur, alius patrimonio suo plus imperauit q̄ ferre possit, alius infirmū corpus la-
borioso oppressit officio. Quorundam parum idonea est uerecūdia rebus ciuilib⁹, quæ
primam frontem desyderant, quorum contumacia non facit ad aulam. Quidam non ha-
bent iram in potestate, & illos ad temeraria uerba qualibet indignatio effert. Quidā ur-
banitatem nesciunt continere, nec periculosis abstinēt a salibus. Omnibus his utilior ne-
gocio quies est. Ferox impatiensq; natura irritamenta nocitura libertati euitet.

AEstimanda sunt deinde ipsa quæ aggredimur, & uires nostræ cū rebus quas ten
taturi sumus comparandæ. Debet enim semper plus esse uirium in actore, q̄ in
pondere. Necesse est ut opprimant onera, quæ ferente maiora sunt. Quædam
præterea non tam magna sunt negocia q̄ fœcunda, multumq; negociorum fe-
runt, & hæc fugienda sunt, ex quibus noua occupatio multiplexq; nascetur. Nec accedē
dum eo, unde liber regressus non sit. His admouenda manus est, quorum finem, aut fa-
cere, aut

cere, aut certe ſperare poſſis. Relinquenda quæ latius actu procedunt, nec ubi propoſueris deſinunt.

HOminum nanq; delectus habēdus eſt, an digni ſint, quibus partē uitæ noſtræ impendamus: an ad illos temporis noſtri iactura perueniat: Quidam ultro officia noſtra nobis imputant. Athenodorus ait, ne ad cœnam quidē ſe iturum, ad eum, qui ſibi nil ꝓ hoc debiturus ſit. Puto intelligis multo minus ad eos iturum, qui cum amicorum officijs paria in menſa faciunt, qui fercula pro congiarijs numerant, quaſi in alienum honorem intemperātes ſint, deinde illi ſint teſtes ſpectatoreſq;, nō delectabit in popina ſecreta. Conſyderandum eſt, utrum natura tua agendis rebus, an ocio, ſtudio, contemplationiq; aptior ſit, & eo inclinandum, quo te uis ingenij refert. Socrates Ephorum iniecta manu, a foro ſubduxit, utiliorem componendis monimentis hiſtoriarum ratus. Male enim reſpondēt, coacta ingenia, reluctāte natura irritus labor eſt.

De his quæ animū delectant, & de cōmodis amicitiæ, & quod amicus cupiditate uacuus eligatur.

NIhil tamen æque oblectauerit animū, quā amicitia fidelis. Quantum bonū eſt, ubi ſunt præparata pectora, in quæ tuto ſecretum omne deſcendat, quorū conſcientiam minus ꝙ tuam timeas, quorum ſermo ſollicitudinem leniat, ſententia cōſilium expediat, hilaritas triſticiā diſſipet, cōſpectus ipſe delectet. Quos ſcilicet uacuos quantum fieri poterit a cupiditatibus, eligemus. Serpunt enim uitia, & in proximū quęq; tranſiliunt, & contactu nocent. Itaq; ut quod in peſtilentia curandū eſt, ne corruptis iam corporibus & morbo flagrantibus aſſideamus, quia pericula trahemus, afflatuq; ipſo in proximo laborabimus. Ita in amicorum legendis ingenijs dabimus operam, ut ꝙ minime inquinatos aſſumamus. Initium morbi eſt, ægris ſana miſcere, nec hoc præceperim tibi ut neminem niſi ſapientem ſequaris, aut attrahas. Vbi enim iſtud inuenies, quod tot ſæculis quærimus: Pro optimo eſt minime malus, uix tibi eſſet facultas delectus felicioris, ſi inter Platonas & Xenophontas, & illum Socratici fœtus ꝓuentū bonos quæreres, aut ſi tibi poteſtas Catonianæ fieret ætatis, quæ plæroſq; dignos tulit, q Catonis ſæculo naſcerent. Sicut multos peiores, ꝙ unꝙ alias maiorūq; molitores ſcelerū. Vtraq; enim turba opus erat, ut Cato poſſet intelligi, habere debuit & bonos, quibus ſe approbaret, & malos in quibus uim ſuam experiret, nunc uero in tanta bonorū ægeſtate, minus faſtidioſa fiat electio. Præcipue tamē uitentur triſtes, & omnia deplorantes, qbus nulla non cauſa in querelas placet. Conſtet illi licet fides & beneficientia, trāquillitati tamen inimicus eſt comes perturbatus, & omnia gemens.

De mutatione animi.

TRanſeamus ad patrimonia, maximam humanarū ærumnarū materiam. Nam ſi omnia alia quibus angimur compares, mortes, ægrotationes, metus, deſyderia, dolorum laborumq; patientiam, cum ijs quæ nobis mala pecunia noſtra exhibet, hæc pars multum prægrauabit. Itaq; cogitandum eſt, quanto leuior dolor ſit non habere ꝙ perdere. Et intelligamus paupertatem eo minorum tormentorum, quo minorū damnorū eſſe materiā. Erras enim ſi putas animoſius detrimēta diuites ferre. Maximis minimiſq; corporibus par eſt dolor uulneris. Bion eleganter ait, Nō minus moleſtum eſſe caluis ꝙ comatis pilos uelli. Idem ſcias licet, de pauperibus, locupletibuſq; par illis eſſe tormentū. Vtriq; enim pecunia ſua adhæſit, nec ſine ſenſu auelli pōt. Tolerabilius autem eſt, ut dixi, faciliuſq; non acquirere, ꝙ amittere. Ideoq; lætiores uidebis quos nunꝙ fortuna reſpexit, ꝙ quos deſeruit. Vidit hoc Diogenes, uir ingētis animi, & effecit ne quid ſibi eripi poſſet. Tu iſtud paupertatem, inopiam, ægeſtatem uocas: quod uoles ignominioſum ſecuritati nomen impone. Putabo hunc non eſſe felicem, ſi quem mihi alium inueneris, cui nihil pereat. Aut ego fallor, aut regnum eſt, inter auaros, circumſcriptores, latrones, plagiarios, unum eſſe, cui noceri non poſſit. Siquis de felicitate Diogenis dubitat, poteſt ipſe dubitare & de deorum immortalium ſtatu, an parum beate degant, quod illis non prædia, nec horti ſint, nec alieno colono rura precioſa, nec grande in foro fœnus. Non pudet, quiſquis diuitias ſtupes. Reſpice agedum mundum, Nudos uidebis deos, omnia dantes, nihil habentes. Hunc tu pauperem putas: an

Dijs immortalibus similem, qui se fortuitis omnibus exuit? Feliciorem tu Demetrium Pompeianum uocas, quem non puduit locupletiorem esse Pompeio? Numerus illi quotidie seruorum uelut imperatori exercitus, referebatur. Cui iamdudum diuitiæ esse debuerant, duo uicarij, & cella laxior. At Diogeni seruus unicus fugit, nec eum reducere cum monstraretur, tanti putauit. Turpe est, inquit, Mathen sine Diogene posse uiuere, Diogenem sine Mathen non posse. Videtur mihi dixisse, Age tuum negocium fortuna nihil apud Diogenem iam tui est, fugit mihi seruus, immo liber abijt. Familia uestiarium petit uictumq;. Tot uentres auidissimorum animalium tuendi sunt. Emēda uestis, & custodiendæ rapacissimæ manus, & flentium detestantiumq; ministerijs utendum. Quanto ille felicior, qui nihil ulli debet, nisi quod facillime negat sibi, sed quoniam non est tantum roboris nobis, angustāda certe sunt patrimonia, ut minus ad iniurias fortunæ simus expositi. Habiliora sunt corpora imbecilla, quæ in arma sua contrahi possunt, ꝗ quæ superfunduntur, & undiq; magnitudo sua uulneribus obiecit. Optimus pecuniæ modus est, qui nec in paupertatem cadit, nec procul a paupertate discedit.

De uana gloria remouenda.

PLacebit autem nobis mensura, si prius parsimonia placuerit, sine qua nec ullæ opes sufficiunt, nec ullæ nō satis patent, præsertim cum in uicino remedium sit, & possit ipsa paupertas in diuitias se, aduocata frugalitate, conuertere. Assuescamus a nobis remouere pompam, & usu rerum ornamenta metiri. Cibus famem domet, potio sitim, libido qua necesse est effluat. Discamus mēbris nostris innitis cultum uictumq; non ad noua exempla componere, sed ut maiorum suadent mores. Discamus continentiam augere, luxuriam coercere, gulam temperare, iracundiam lenire, paupertatem æquis oculis aspicere, frugalitatem colere. Etiamsi hos pudebit desyderijs naturalibus paruo parata remedia adhibere, spes effrenatas, & animū in futura eminentem uelut sub uinculis habere discendum est. Id agere, ut diuitias a nobis potius ꝗ a fortuna petamus. Non potest inquam tāta uarietas & iniquitas casuum ita depelli, ut nō multum procellarum irruat. Magna armamenta uel a pandentibus, cogendæ in artū res sunt, uel tela in uanum cadant. Ideoq; exilia interdum calamitatesq; in remedium cessere, & leuioribus incōmodis grauiora sanata sunt, ubi parum audit præcepta animus, nec curari mollius potest. Quid ni, durius enim cōsulitur, & si paupertas & ignominiosa rerum euersio adhibetur, malo malū opponitur. Assuescamus ergo cœnare posse sine populo, & seruis paucioribus seruiri, & uestes parare, in quod inuentæ sunt. Habitare cōtractius, non in cursu tantum circiq; certamine, sed in spacijs uitæ interius flectendum est. Studiorum quoq;, quæ liberalissima impensa est, tādiu rationem habet, ꝗdiu modum. Quo mihi innumerabiles libros & bibliothecas, quarum dominus uix tota uita sua indices perlegit? Onerat discentem turba, non instruit. Multoq; satius est paucis te auctoribus tradere, ꝗ errare per multos. Quadraginta milia librorum Alexandriæ arserunt, pulcherrimum regiæ opulentiæ monimentū. Alius laudauerit, sicut Liuius, qui elegātiæ regum curæq; egregium id opus ait fuisse. Non fuit elegātia illud, aut cura, sed studiosa luxuria, immo ne studiosa quidem, quoniam non in studium, sed in spectaculum comparauerant, sicut plerisq; ignaris etiam seruilium literarum libri, non studiorum instrumenta, sed cœnationum ornamenta sunt. Paretur itaq; librorum quantum satis sit, nihil in apparatum. Honestius, inquis, hos impēse ꝗ in Corinthia pictas tabulas effuderint. Vitiosum est ubiq; quod nimium est. Quid habes, cur ignoscas homini, & armariū cedro, atq; ebori captanti, corpora conquirenti, aut ignotorum auctorum, aut improbatorum, & inter tot milia librorum oscitanti? cui uoluminum suorum frontes maxime placent, tituliq;? Apud desidiosissimos ergo uidebis quicquid orationum historiarumq; est, & tecto tenus extructa loculamenta. Iam enim inter balnearia & thermas & bibliotheca quoq;, ut necessarium domus ornamentū expolitur. Ignoscerem plane, si studiorum nimia cupidine oriretur. Nunc ista exquisita cum imaginibus suis descripta, & sacrorum opera ingeniorum in speciem & cultum parietum comparantur.

De aduersitate ferenda.

AT in aliquod genus uitæ difficile incidisti, & tibi ignoranti uel publica fortuna uel pri

tuna, uel priuata laqueum impegit, quem nec ſoluere poſſis, nec erumpere. Cogita compeditos, primo ægre ferre onera & impedimenta crurium, deinde ubi non indignari illa, ſed pati propoſuerunt, neceſſitas fortiter ferre docet, conſuetudo facile. Inuenies in quolibet genere uitæ oblectamenta, & remiſſiones, & uoluptatem, ſi uolueris malam putare uitam potius ꝙ inuidioſam facere. Nullo melius nomine de nobis natura meruit, ꝙ cum ſciret quibus ærumnis naſceremur, calamitatum mollimẽtum cõſuetudine inuenit, cito in familiaritatẽ grauiſſima adducens. Nemo duraret, ſi rerum aduerſarũ eandẽ uim aſſiduitas haberet, quam primus ictus. Omnes cũ fortuna copulati ſumus. Aliorum aurea cathena eſt, aliorum laxa, aliorum arcta & ſordida. Sed quid refert? eadem cuſtodia uniuerſos circũdedit, alligatiq; ſunt etiam qui alligauerunt. niſi tu forte leuiorẽ in ſiniſtra cathenã putas, alium honores, alium opes uinciunt. Quoſdã nobilitas, quoſdã humilitas premit, quibuſdã aliena ſupra caput imperia ſunt, quibuſdã ſua, quoſdam ex illis uno loco tenent ſacerdotia. Omnis uita ſeruitium eſt. Aſſueſcendũ itaq; cõditioni ſuæ, & ꝙ minimũ de illa quærendũ, & quicquid habet circa ſe cõmodi, apprehendendũ eſt. Nihil tã acerbum eſt, in quo non æquus animus ſolatium inueniat. Exiguæ ſæpe areæ in multos uſus deſcribentis arte patuere, & ꝙuis anguſtũ pedem diſpoſitio fecit † habitaculũ. Adhibe rationẽ difficultatibus, poſſunt & dura molliri, & anguſta laxari, & grauia † rite ferẽtes minus premere. Non ſunt præterea cupiditates in longinquũ mittendæ, ſed in uicinum illis egredi ꝑmittamus, quoniã includi ex toto nõ patiunt. Relictis his quæ aut non poſſunt fieri, aut difficulter poſſunt, prope poſita, ſpeiq; noſtræ alludẽtia ſequamur. Sed ſciamus omnia æque leuia eſſe, extrinſecus diuerſas facies habentia, introrſus pariter uana. Nec inuideamus altius ſtantibus. Quæ excelſa uidebantur, prærupta ſunt. Illi rurſus quos ſors iniqua in ancipiti poſuit, tutiores erunt, ſuperbiã detrahendo rebus ꝑ ſe ſuperbis, & fortunã ſuã ꝙ maxime potuerunt in planũ deferendo. Multi quidẽ ſunt, q̃bus neceſſario hærendũ ſit in faſtigio ſuo, ex quo nõ poſſunt, niſi cadendo deſcẽdere. Sed hoc ipſum teſtentur maximũ onus ſuũ eſſe, quod aliis graues eſſe cogant, nec ſubleuatos ſe, ſed ſuffixos, iuſticia, manſuetudine humana, large, & benigna manu præparẽt, multa ad ſecundos caſus præſidia, quorum ſpe ſecurius pendeant. Nihil tam æque nos ab his animi fluctibus uendicauerit, ꝙ ſemper aliquem incrementis terminũ figere, nec fortunæ arbitriũ deſinendi dare, ſed ſeipſos quidẽ ultro citra exẽpla hortent consiſtere. Sic & aliquæ cupiditates animũ acuent, & finitæ nõ in immenſum incertumq; producent.

† alī habita bilem.
† alī ſcite

AD † imperitos & mediocres & male ſanos hic meus ſermo pertinet, nõ ad ſapientẽ. Huic nõ timide, nec pedetentim ambulandũ eſt. Tanta eñ fiducia ſui eſt ut obuiam fortunæ iræ nõ dubitet, nec unꝗ loco ulli ceſſurus ſit, nec habet ubi illam timeat. Quia nõ mancipia tantũ poſſeſſioneſq; & dignitatem, ſed corpus quoq; ſuũ & oculos, & quicquid eſt chariorẽ uitam facturũ, ſeq; ipſum inter precaria numerat. Viuitq; ut cõmodatus ſibi & repoſcentibus ſine triſticia redditurus. Nec ideo eſt uilis ſibi, quia ſcit ſe ſuũ nõ eſſe, ſed omnia tam diligenter faciet, tã circũſpecte, ꝙ religioſus homo ſanctuſq; ſolet intueri fidei cõmiſſa. Quandocũq; aũt reddere iubebitur, non quæretur cũ fortuna, ſed dicet, gratias ago pro eo, quod poſſedi, habuiq;. Magna quidẽ res tua mercede colui, ſed quia imperas illa do, cædo gratus libenſq;. Siquid habere me tu uolueris, etiã nunc ſeruabo, ſi aliud placet, ego uero faciam. Signatũq; argentũ, domũ, familiamq; meã reddo, reſtituo. Si appellauerit natura, quæ prior nobis credidit, & huic dicemus, Recipe animo meliore ꝙ dediſti, nõ tergiuerſor nec refugio, paratum habes a uolente, quod nõ ſentienti dediſti. Aufer, reuerti unde ueneris, quid graue eſt? Male uiuet, quiſquis neſciet bene mori. Huic itaq; primũ rei preciũ detrahẽdũ eſt, & ſpiritus inter ſeruitia numerandus. Gladiatores (ait Cicero) inuiſos habemus, ſi omnimodo uitam impetrare cupiunt, fauemus ſi cõtemptũ eius præ ſe ferunt. Idẽ euenire nobis ſcias. Sæpe enim cauſa moriendi eſt timide mori, fortuna illa quæ ludos ſibi faciat, quo, inquit, te reſeruem malum & trepidum animal? eo magis conuulneraberis & cõfodieris, quia neſcis præbere iugulum. Viues diutius, & morieris expeditius, qui ferrum nõ ſubducta ceruice, nec manibus oppoſitis, ſed animoſe recipis. Qui mortẽ timebit, nihil unꝗ pro homine uiuo faciet. At qui ſcit hoc ſibi cũ cõciperetur ſtatim condictũ, uiuet ad formulam,

† alī imperfectos.

& ſimul

& ſimul illud quoq; eodem animi robore præſtabit, ne quid ex his quæ eueniunt ſubitũ
ſit. Quicquid enim fieri poteſt, quaſi futurum proſpiciendo, malorum omniũ impetus
molliet, qui ad præparatos expectanteſq; nihil afferunt noui, ſecuris & beata tantũ ſpe-
ctantibus graues eueniunt. Morbus & captiuitas, ruina, ignis, nihil horum repentinum
eſt. Sciebam ini quam tumultuoſum me contuberniũ natura duxiſſet. Totiẽs in uicinia
mea cõclamatum eſt, totiens prope limen immaturas exequias fax cereuſq; preſſit. Sæ-
pe altius ruentis ædificij fragor ſonuit. Multos ex his, quorum forum, curia, ſermo mecũ
contraxerat, nox abſtulit, & ad ſodalitium manus copulatas intercidit. Miror aliquando
ad me pericula acceſſiſſe, quæ circa me ſemper errauerint. Magna pars hominũ eſt, quæ
nauigatura de tempeſtate non cogitat. Nunquam me in bona re, mali pudebit aucto-
ris. Publius tragicis comiciſq; uehementior ingenijs, quotiens inimicas ineptias, & uerba
ad ſummam caueam ſpectantia reliquit, inter multa alia cothurno non tantum fortio-
ra, & hoc ait, Cuiuis poteſt accidere quod cuiq; poteſt. Hoc ſiquis in medullas demiſe-
rit, & omnia aliena mala quorum ingens quotidie copia eſt, ſic aſpexerit, tanq; illis liberũ
& ad ſe iter ſit, multo ante ſe armabit, q; petatur. Sero animus ad periculorum patiẽtiam
poſt pericula inſtruitur. Non putaui hoc futurum, nunq; hoc euenturum crediſſem.
Quare autem non? quæ ſunt diuitiæ quas non ægeſtas, & fames, & mẽdicitas a tergo ſe-
quatur? quæ dignitas, cuius non prætextam & augurale, & lora patricia, & ſordes comi-
tentur, & exportatio, notæ & mille maculæ, & extrema contẽtio? Quod regnum eſt, cui
non parata ſit ruina? & proculcatio, & dominus, & carnifex? nec magnis iſta interuallis
diuiſa, ſed horæ momentum intereſt inter ſolum, & aulam ingenuam. Scito ergo omnẽ
conditionem uerſabilem eſſe, & quicquid in ullum incurrit, poſſe in te quoq; incurrere.
Locuples es, nunquid ditior Pompeio? cui cum Granius uetus cognatus, hoſpes nouus
aperuiſſet, Cæſaris domum ut ſuam clauderet, defuit panis & aqua, cum tot flumina poſ-
ſideret in ſuo orientia, & in ſuo cadentia, mendicauit ſtillicidia, fame ac ſiti perijt. In pala-
tio cognata, dum illi hæres publicũ funus eſurienti locat, honoribus ſummis functus eſt.
nunquid aut tam magnis, aut tam inſperatis, aut tam uniuerſis, q; Seianus, quo die illum
ſenatus deduxerat, populus in fruſta diuiſit, in quem quicquid congeri poterat, Dij ho-
mineſq; cõtulerant, & ex eo nihil ſuperfluit, quod carnifex traheret. Rex es, nõ ad Crœ-
ſum te mittam, qui in rogum ſuum deſcendit iuſſus, & extingui uidit, factus non regno
tantũ, ſed etiam morti ſuæ ſuperſtes, non ad Iugurthã, quẽ populus Romanus intra an-
num † quem timuerat, ſpectauit. Ptolemæum Africæ regem, Armeniæ Mitridatem in-
ter Gaianas cuſtodias uidimus. Alter in exilium miſſus eſt, Alter ut meliore fide † utere-
tur op tabat. In tanta rerum ſurſum ac deorſum euntium uerſatione, ſi non quicquid fieri
poteſt, p futuro habes, das in te uires rebus aduerſis, quas infregit, quiſquis prior uidit.
Proximum ab his erit, ne aut in ſuperuacuis ex ſupuacuo laboremus. Idẽ, ne quæ aut nõ
poſſumus conſequi, concupiſcamus. Aut adepti cupiditatum uanitatem noſtrarum ſe-
ro poſt multũ pudorẽ intelligamus. Id eſt, ne aut labor irritus ſine effectu ſit, aut effectus
labore indignus. Fere eñ ex his triſticia ſequit̃, ſi aut nõ ſucceſſit, aut ſucceſſus pudet.

De uagationibus contra propoſitum.

CIrcumcidenda eſt concurſatio, qualis eſt magnæ parti hominũ, domos, & thea-
tra, & fora pererrantium. Alienis ſe negocijs offerunt, ſemper aliquid agẽtibus
ſimiles. Horum & ſi aliquem exeuntem de domo interrogaueris, quo tu? quid
cogitas? Reſpondebit tibi, Non mehercule ſcio, ſed aliquos uidebo aliqd agã.
Sine ppoſito uagant̃ quærẽtes negocia, nec quæ deſtinauerũt agũt, ſed in quæ icurrerũt.
Inconſultus illis uanuſq; curſus eſt, qualis formicis p arbuſta repentibus, quæ in ſummũ
cacumen, deinde in imum inanes aguntur. His plæriq; ſimilem uitam agunt, quorum
non immerito quis inquietam inertiam dixerit. Quorundam quaſi ad incendium currẽ-
tium miſereberis, uſq; eo impellunt obuios, & ſe alioſq; præcipitant. Cũ interim cõcurre-
runt, aut ſalutaturi aliquẽ non reſalutaturũ, aut funus ignoti homis pſecuturi, aut iudiciũ
ſæpe litigantis, aut ad ſponſalia ſæpe nubentis, & lecticam aſſectati, quibuſdam locis &
in ſe contulerint. Deinde domũ cum ſuperuacua redeuntes laſſitudine, iurant neſciſſe ſe
ipſos, quare exierint, ſed ubi fuerint. Poſtero die erraturi p eadẽ illa ueſtigia. Oñis itaq;
labor ali-

labor aliquo referatur, aliquo respiciat, non industria inquietos, sed insanos falsæ rerum imagines agitant. Nam ne illi quidẽ sine aliqua spe mouenť, proritat illos alicuius rei species, cuius uanitate capta mens non coarguit. Eodem modo unũquemq; ex his q ad agẽdum turbam exeunt, inanes & leues etiam causæ per urbem circũducunt, nihilq; habentem in quo labor & lux orta expellit, & cum multorũ frustra liminibus illisus nomenclator persalutauit, a multis exclusus, neminẽ ex omnibus difficilius domi q̃ se cõuenit. Ex hoc malo dependet illud † temerariũ uitium, auscultatio, & publicorũ secretorũq; inquisitio, & multarum rerum scientia, quæ nec tuto narrantur, nec tuto audiuntur. Hoc secutum puto Democritum ita cœpisse. Qui tranquille uolet uiuere, nec priuatim agat, nec multa, nec publice, ad superuacua se ferat. Nam si necessaria sunt & priuatim & publice, non tantum multa, sed innumerabilia agenda sunt. Vbi uero nullum officium solenne nos citat, inhibendæ actiones sunt.

De uarietate fortunæ.

NAm qui multa agit, sæpe fortunæ potestatem sui facit, q̃ tutissimũ est raro experiri. Cæterum semp de illa cogitare, & sibi nihil de fide eius promittere. Nauigabo, nisi siquid inciderit, & prætor fiam, nisi siquid obstiterit, & negociatio mihi respondebit, nisi siquid interuenerit. Hoc est, quare sapienti nihil contra opinionem dicamus accidere. Non illum casibus hominũ excepimus, sed erroribus. Nec illi omnia ut uoluit cedunt, sed ut cogitauit. In primis autem cogitauit aliquid posse propositis suis resistere. Necesse est autem leuius ad animum peruenire destitutæ cupiditatis dolorem, cui successum non utiq; promiseris.

De minatione mortis.

FAciles etiam nos facere debemus, ne nimis destinatis rebus indulgeamus, transeamus in ea, in quæ nos casus deduxerit, nec mutatiões, aut cõsilia, aut status pertimescamus, dũmodo nos leuitas inimicissimum quieti uitium non excipiat. Nã & pertinacia necesse est, anxia & misera sit, cui fortunã sæpe aliquid extorquet, & leuitas multo grauior, nusq̃ se continens. Vtrumq; infestum est tranquillitati, & nihil mutare posse, & nihil pati. Vtiq; animus ab omnibus externis in se reuocãdus est, sibi cõfidat, se gaudeat, sua suspiciat, recedat quantum potest ab alienis, & se sibi applicet, damna non sentiat, etiam aduersa benigne interpretetur. Nunciato naufragio, Zeno noster cum omnia sua audiret submersa. Iubet, inquit, me fortuna expeditius philosophari.

MInabatur Theodoro philosopho tyrannus mortem, & quidem † & sepulturam. Habes, inquit, cur tibi placeas, hemina sanguinis in tua potestate est, nã quod ad sepulturam pertinet. O te ineptum, si putas mea interesse supra terram, aut infra putrescam. Canius Iulius uir in primis magnus, cuius admirationi ne hoc quidem obstat, quod nostro sæculo natus est, cũ Caio diu altercatus, postq̃ abeunti falleris ille dixit, Ne forte inepta spe tibi blandiaris, duci te iussi. Gratias, inqt, ago optime princeps. Quid senserit dubito. Multa enim occurrunt mihi. Cõtumeliosus esse uoluit, & ostendere, quanta crudelitas esset, in qua mors beneficium erat. An exprobrauit illi quotidianã dementiam? Agebat enim gratias, & quorum liberi occisi, & quorum bona ablata erant. An tanq̃ libertatem libenter accepit? Quicquid est, magno animo respondit. Dicit aliquis, Potuit post hæc Canius uiuere. Nõ timuit hoc Canius. Nota erat Caii in talibus imperiis fides. Credis ne illum decem medios usq; ad supplicium dies sine ulla sollicitudine exegisse? uerisimile non est, quæ uir ille dixerit, quæ fecerit, q̃ in tranquillo fuerit, ludebat laterunculis, cum Centurio agmen periturum trahens, & illũ quoq; citari iuberet. Vocatus numerauit calculos, & sodali suo uide, inquit, ne post mortem meam mentiaris te uicisse. Tum annuens Centurioni, testis, inquit, eris, uno me antecedere. Lusisse. Tu Canium illa tabula putas? illusit, tristes erant amici talem amissuri uirum. Quid mœsti, inquit, estis uos? Quæritis an immortales animæ sint. Ego iam sciam, nec desiit in ipso ueritatem sine fine scrutari, & ex morte sua quæstionem habere. Prosequebatur illum philosophus suus, iam procul erat tumulus, in quo Cæsari deo nostro fiebat quotidianum sacrum, inquit, Quid Cani nunc cogitas? aut quæ tibi mens est? Obseruare, inquit, Canius proposui, illo uelocissimo momento, an sensurus sit animus exire

exire se? promisit ꝙ siquid explorasset circumiturum amicos, & indicaturum quis esset animarum status. Ecce in media tempestate tranquillitas, Ecce animus æternitate dign⁹ qui fatum suum in argumentum ueri uocat, qui in ultimo illo gradu positus, exeuntem animã percunctatur. Nec usq; ad mortem, sed etiam aliquid in ipsa morte discit. Nemo diutius philosophatus, sed non raptim relinquetur magnus uir, & cũ cura dicẽdus. Dabimus te in omnem memoriam clarissimũ caput Caianæ cladis magna portio.

SEd nihil prodest priuatæ tristiciæ causas abiecisse. Occupat enim nonnunꝙ odiũ generis humani, & circũcurrit tot scelerũ infeliciũ turba, cũ cogitaueris, ꝙ sit rara † felicitas, ꝙ ignota innocentia, & uix unꝙ est, nisi cum expedit fides, sed libidinis lucra damnaq; pariter inuisa, & ambitio usq; eo iam se suis non continens terminis, ut per turpitudinem splendeat. Agitur animus in noctem, & uelut euersis uirtutibus *Tali simplicitas* quas non sperare licet, non habere prodest, tenebræ oriunt̃. In hoc itaq; flectendi sumus *Democritus* ut omnia uulgi uitia non inuisa nobis, sed ridicula uideantur. Et Democritum potius imi *Heraclitus* temur ꝙ Heraclitum. Hic enim quotiens in publicũ processerat, flebat, ille ridebat. Huic omnia quæ agimus miseriæ, illi ineptiæ uidebantur. Eleuanda ergo omnia, & facili animo ferenda. Humanius est deridere uitam, ꝙ deplorare. Adijce, quod de hũano quoq; genere melius meretur qui ridet illud, ꝙ qui luget. Ille & spei bonæ aliquid relinquit, hic autem stulte deflet, quæ corrigi posse desperat, & uniuersa cõtemplatus, maioris animi est, qui risum nõ tenet, ꝙ qui lachrymas, quando leuissimũ affectum animi mouet. Et nihil magnum, nihil seuerum, ne miserum quidẽ ex tanto apparatu putat. Singula ꝓpter quæ læti ac tristes sumus sibi quisq; proponat, & sciat uerum esse, quod Bion dixit, Oĩa hominũ negocia similia nuptijs esse, nec uitam illorum magis sanctam aut seueram esse, ꝙ cõceptus inchoatos. Sed satius est publicos mores & humana uitia placide accipere, nec in risum, nec in lachrymas excidere. Nam alienis malis torqueri æterna miseria est. Alienis delectari malis, uoluptas inhumana. Sicut illa inutilis humanitas flere, quia aliqs filium suum efferat, & frontẽ suam fingere. In tuis quoq; malis id agere te oportet, ut dolori tantum des, quantum poscit, non quantũ consuetudo. Plæriq; enim lachrymas fundunt, ut ostendant, & totiens siccos oculos habent, quotiens spectator defuit, turpe iudicantes non flere, cum omnes faciant. Adeo penitus hoc se malum fixit, ex aliena opinione pendere, ut in simulatione etiam simplicissima dolor eueniat. Sequitur pars quæ solet non immerito contristari, & in sollicitudinẽ deduci, ubi dolorum exitus mali sunt, ubi Socrates cogitur in carcere mori. Rutilius in exilio uiuere. Pompeius & Cicero clientibus suis præbere ceruicem. Cato ille uirtutum uiua imago incũbens gladio, simul de se ac de republica palam † facere. Necesse est quæri tam iniqua præmia fortunam persoluere. Et quid sibi quisq; nunc speret, cum uideat pessima optimos pati? Quid ergo est, uide quo- *Tali facilis facie.* modo quisq; illorum tulerit, & si fortes fuerunt ipsorum animos desyderio, si muliebriter & ignaue periere, nihil perijt. Aut digni sunt, quorum desyderio uirtus tibi placeat. Aut indigni, quorum desyderetur ignauia. Quid enim est turpius, ꝙ si maximi uiri timidos fortiter moriẽdo faciunt? Laudemus totiens dignũ laudibus, & dicamus, Tãto fortior, tanto felicior, hominis effugisti casus, liuorem, morbũ, existi ex custodia, non tu dignus mala fortuna Dijs uisus es. Indignus in quem iam aliquid fortuna posset. Subducẽtibus uero se, & in ipsa morte ad uitam respectãtibus, manus inijciendæ sunt. Neminem flebo lætum, neminẽ flentem. Ille lachrymas meas ipse abstersit, hic suis lachrymis effecit, ne ullis dignus sit. Ego Herculem fleam, quod uiuus uritur, aut Regulũ, quod tot clauis configitur, aut Catonem, quod uulnera sua fortiter tulerit. Omnes isti leui temporis impensa inuenerunt, quomodo æterni fierent, ad immortalitatẽ moriendo uenerũt. Est & illa sollicitudinũ non mediocris materia, si te anxie cõponas, nec ullis simpliciter ostẽdas, qualis multorũ uita est ficta, ostentationi parata. Torquet enim assidua obseruatio sui, & deprehendi aliter ꝙ solet metuit. Nec unꝙ cura soluimur, ubi totiens nos æstimari putamus, quotiens aspici. Nam & multa incidunt, quæ inuitos denudẽt, & ut bene cedat, tanta sui diligentia, non tamen iucunda uita, aut secura est, semp sub persona uiuentiũ. At illa quantum haberet uoluptatis syncera, & per se inornata simplicitas, nihil † obe- *Horreob/ bendictis.* diens moribus suis, subit tamen & hæc uita contemptus periculum, si omnia omnibus patẽt. Sunt

patent. Sunt enim qui fastidiant quicquid propius audierunt. Sed nec uirtuti periculũ est, ne admota oculis reuilescat. Et satius est simplicitate contemni, quàm perpetua simulatione torqueri. Modum tamen rei adhibeamus, multum interest, an simpliciter uiuas, an negligenter. Multum in se recedendũ est. Conuersatio enim dissimilium, bene composita disturbat, & renouat affectus, & quicquid imbecillum in animo, nec perduratũ est, exulcerat. Miscenda tamen ista alternanda sunt. Solitudo & frequentia. Illa nobis faciet hominum desyderium. Hæc nostri, & erit altera alterius remedium. Odium turbæ sanabit solitudo. Tedium solitudinis turba. Nec in eadem intentione æqualiter retinẽda mens est, sed ad iocos reuocanda. Cũ pueris Socrates ludere nõ erubescebat, & Cato uerne laxabat animũ curis publicis fatigatũ, & Scipio triũphale illud & militare corpus mouit ad numeros, non molliter se infringens, ut nunc mos est, etiam incessu ipso ultra muliebrem molliciem fluentibus, sed ut illi antiqui uiri solebant inter lusum ac festa tempora uirilem in modum tripudiare, non facturi detrimentum, etiam si ab hostibus suis spectarentur. Danda est remissio animis, meliores acrioresq; requieti surgent. Vt fertilibus agris non est imperandum, cito enim exhauriet illos nunquã intermissa fœcunditas. Ita animorum impetus assiduus labor frangit. Vires recipient paulum resoluti & remissi. Nascitur ex assiduitate laborum animorum hæbetatio quædam & lãguor. Nec ad tanta hominum cupiditas tenderet, nisi naturalem quandam uoluptatem haberet lusus iocusq;, quorum frequens usus, omne animis pondus, omnẽq; uim eripiet. Nam & somnus refectioni necessarius est. Hunc tamẽ si per diẽ noctemq; continues, mors erit. Multum interest, remittas aliquid an soluas. Legum conditores festos instituerunt dies, ut ad hilaritatem homines publice cogerentur, tanquã necessarium laboribus interponentes temperamentum. Et magni, ut dixi, uiri quidam sibi menstruas certis diebus ferias dabant, quia non ullum diem inter ocium & curas diuidebant. Qualẽ Pollionem Asinium oratorem magnum meminimus, quem nulla hora ultra decimam retinuit. Ne epistolas quidem post eam horam legebat, ne quid nouæ curæ nasceretur, sed totius diei lassitudinem duabus illis horis ponebat. Quidam medio die interuixerunt, & inde post meridianas horas aliquid leuiores operæ distulerunt. Maiores quoq; nostri nouam relaxationem post horam decimam in senatu fieri uetabant. Miles uigilias diuidit, & nox immunis est ab expeditione redeuntium. Indulgendum est animo, dandumq; subinde ocium, quod alimenti ac uirium loco sit, & in ambulationibus apertis uagandum, ut cœlo libero & multo spiritu augeat, attollatq; se animus. Aliquãdo uegetatio iterq;, & mutata regio, uigorem dabunt, cõuictusq; & liberalior potio, nonnunquàm, & usq; ad ebrietatẽ ueniendũ, nõ ut mergat nos, sed ut deprimat curas. Trudit enĩ curas, & ab imo animum mouet, & ut morbis quibusdam ita tristiciæ medeẽ. Liberq; non ob licentiam linguæ dictus est inuentor uini, sed quia liberat seruitio curarum animum & asseritq;, uegetioremq;, & audatiorem in omnes conatus facit. Sed ut libertatis, ita uini salubris moderatio est, ut Solonem, Arcesilaumq; indulsisse uino credunt. Catoni ebrietas obiecta est, & facilius efficiet, quisquis obiecerit, crimen honestum, quàm turpem Catonem. Sed nec sæpe faciendum est. Ne animus malam consuetudinem ducat. Et aliquando tamen in exultationem libertatemq; extrahendus. Tristisq; sobrietas remouenda paulisper. Nam siue græco poetæ credimus, aliquando & insanire iucundum est, siue Platoni, frustra poeticas fores compos sui pepulit, siue Aristoteli, nullum magnũ ingeniũ sine mixtura dementiæ fuit. Non potest grãde aliquid & supra cæteros loqui, nisi mota mens, cum uulgaria & solita cõtempsit, instinctuq; sacro surrexit excelsior. Tunc demum aliquid cecinit grandium, ore mortali. Nõ potest sublime quicq; & in arduo positũ cõtingere, quàm diu apud se est. Decidat oportet a solito, & efferat, & mordeat frœnos, & rectorem capiat suũ, eo ferat, quo per se timuisset ascendere.

HAbes Serene charissime quæ possint tranquillitatem tueri, quæ restituere, quæ surrepentibus uitijs resistant. Illud tamen scito nihil horum satis esse ualidum, rem imbecillam seruantibus, nisi intenta & assidua cura circumeat animum labentem.

Libri primi de tranquillitate finis.

n

†Alt uino.

Alt eluit. Bachus cur Li. dictus.

Nullum ingenium magnũ absq; stulticiæ cõdimẽto

LVCII ANNEI SENECAE AD SERENVM LIBER SECVNDVS. QVOMODO IN SAPIENTEM NON CADIT INIVRIA.

TANTVM inter Stoicos Serene & cæteros sapientiã professos interesse, quantũ inter fœminas & mares, non immerito dixerim, cum utraq; turba ad uitæ societatem tantundẽ conferat, sed altera pars ad obsequendũ altera imperio nata sit. Cæteri sapientes & molliter & blande, ut fere domestici & familiares medici ægris corporibus, nõ qua optimũ & celerrimũ est medentur, sed qua licet. Stoici uirilem ingressi uiam, non ut amoena ineuntibus uideatur curæ habent, sed ut quã primũ nos eripiant, & in illum æditum uerticem educãt, qui adeo extra omnẽ teli iactum surrexit, ut supra fortunam emineat, per ardua ad quæ uocamur, & confragosa sunt. Quid enim plano aditur excelsum? Sed ne tam abrupta quidem sunt quã quidã putant. Prima tamen pars saxa rupesq; habet & inuij speciẽ, sicut pleraq; ex longinquo speculantibus abscissa & cõnexa uideri solent, cum aciem longinquitas fallat. Demum propius adeuntibus eadẽ illa quæ in unum congesserat error oculorũ paulatim adaperiunt, tum illis quæ præcipitia ex interuallo apparebant reddit lene fastigium. Nuper cũ incidisset mentio Catonis, indigne ferebas (sicut es iniquitatis impatiens) quod Catonem ætas sua parum intellexisset, supra Pompeios & Cæsares surgẽtem, infra Vatinios posuisset, & tibi indignũ uidebatur, quod illi dissuasuro legem, toga in foro esset erepta, quodq; a rostris usq; ad arcum Fabianum per seditiosæ factionis manus traditus, uoces improbas & sputa & omes alias insanæ multitudinis cõtumelias pertulisset. Tunc ego respondi habere te, quod Reipublicæ nomine mouereris, quam hinc P. Claudius, hinc Vatinius ac pessimus quisq; uenundabat, & tacita cupiditate corrupti nõ intelligebant si dum uendunt, & uenire, Pro ipso quidem Catone securum te esse iussi. Nullum em̃ sapientem nec iniuriam accipere, nec contumeliã posse. Catonem autem certius exemplar sapientis uiri nobis deos imortales dedisse, quã Vlyxem & Herculem prioribus sæculis. Hos enim Stoici nostri sapientes, p̃nunciauerunt, inuictos laboribus, & contemptores uoluptatis & uictores omniũ terrarũ Cato cum feris manus nõ contulit quas consectari uenatoris agrestisq; est, nec monstra igne ac ferro psecutus est, nec in ea tẽpora incidit, qbus credi posset cælum unius humeris inniti. Excussa iam antiqua credulitate & sæculo ad summã perducto solertiã, cum ambitu congressus multiformi malo, & cum potentiæ immensã cupiditate, quam totus orbis in tres diuisus pares satiare non poterat, aduersus uitia ciuitatis degenerantis, & pessum sua mole sidentis stetit solus, & cadentem Rempu. quantũ modo una trahi manu poterat retinuit donec uel abreptus uel abstractus, comitem se diu sustentatæ ruinæ dedit, simulq; extincta sunt quæ nefas erat diuidi. Neq; enim Cato post libertatem uixit, nec libertas post Catonem. Huic tu putas iniuriam fieri potuisse a populo, quod aut præturam illi detraxit, aut togam, & sacrum illud caput purgamẽtis oris aspersit? Tutus est sapiens, nec ulla affici aut iniuria, aut contumelia potest. Videor mihi intueri animũ tuum incensum & efferuescentẽ, paratum acclamare, Hæc sunt quæ auctoritatẽ præceptis uestris detrahant Magna p̃mittitis, & quæ ne optari quidem, nedum credi possint. Deinde ingentia loquuti, cum pauperem negastis esse sapientem, nõ negatis solere illi, & seruum, & uestem, & tectum, & cibum deesse. Cum sapientẽ negastis insanire, nõ negatis & alienari, & parum sana uerba emittere, & quicquid uis morbi cogit audere. Cum sapientem negastis seruum esse, ijdem nõ iturum inficiamini, & uenum, & imperata facturũ, & domino suo seruilia præstiturũ ministeria. Ita sublato alte supercilio in eadẽ quæ cæteri descendistis, mutatis rerum nominibus. Tale itaq; aliquid & in hoc esse suspicor, quod prima specie pulchrum atq; magnũ est, nec iniuriam, nec contumeliã accepturum esse sapientẽ. Multum autẽ interest, utrum sapientẽ extra indignatio[illegible] extra iniuriam ponas. Nam si dicis illum æquo animo laturum, nullum habet pri[illegible]m. Contingit illi res uulgaris, & quæ discitur, ipsa iniuriarũ assiduitate patientia. [illegible]as accepturum iniuriam, id est neminem illi tentaturum facere, omnibus relictis n[illegible]js Stoicus fio. Ego uero sapientem non imaginario honore uerborum exornare constitui, sed eo loco ponere quo nulla permutatur

la permittatur iniuria. Quid ergo? nemo erit qui lacessat, qui tentet? Nihil in rerum natura tam sacrum est, quod sacrilegium non inueniat. Sed non ideo diuina minus in sublimi sunt, si existunt, qui magnitudinem multum ultra se positam non icturi petant. Inuulnerabile est, non quod non feritur, sed quod non leditur. Ex hac tibi nota sapientem exhibebo. Nunquid dubiū est, quin certius robur sit, quod non uincitur, q̄ quod nō lacessitur? Cum dubiæ sint uires inexpertæ. At merito certissima firmitas habebatur, quæ omnes incursus respuit. Sic tu sapientem melioris scito naturæ, si nullius illi iniuria nocet, q̄ si nulla sit. Et illum fortem uirum dicam, quem bella non subigunt, nec admota uis hostilis exterret, non cui pingue ocium est inter desides populos. Huiusmodi igitur sapientem dico nulli esse iniuriæ obnoxium. Itaq; non refert q̄ multa in illum cōiiciantur tela, cum sit nulli penetrabilis. Quomodo quorundam lapidū inexpugnabilis ferro duricia est? Nec secari adamas, aut cædi uel teri potest, sed incurrentia ultro retundit. Quēadmodum quædam non possunt igne consumi, sed flamma circūfusa, rigorem suum habitumq; conseruant. Quemadmodum proiecti in altum scopuli mare frangunt, nec ipsi ulla seuitiæ uestigia tot uerberari procellis ostentant. Ita sapientis animus solidus est, & id roboris collegit, ut tam tutus sit ab iniuria, q̄ illa quæ retuli. Quid igitur, non erit aliqs qui sapienti facere tentet iniuriam? Tentabit, sed non peruenturam ad eum. Maiorem enim interuallo a contactu inferiorem abductus est, q̄ ut ulla uis noxia, usq; ad illum uires suas perferat. Cum potentes imperio æditi, & consensu seruiētium ualidi, nocere intentent, tam citra sapientem omnes eorum impetus deficient, q̄ quæ neruo tormētisue in altum exprimuntur, cum extra usum exilierunt, citra cœlum tamen flectūtur. Quid tu putas, cum stolidus ille rex multitudine telorum diem obscurasset, ullam sagittam in solē incidisse? Aut dimissis in profundum cathenis Neptunnum potuisse cōtingi? Vt cœlestia humanas manus effugiunt, & ab his qui templa diruunt, aut simulachra conflant, nihil diuinitati nocetur. Ita quicquid fit in sapiētem proterue, petulanter, superbe, frustra tentatur. At satius erat neminem esse qui facere uellet. Rem difficilem optes humano generi innocentiam, & non fieri, eorum interest qui facturi sunt, non eius qui pati, ne si fiat quidem potest. Imo nescio, an magis uires sapientia ostendat trāquillitatis inter lacescentia. Sicut maximum argumentum est, Imperatoris armis uirisq; pollentis, tuta securitas & in hostium terra. Diuidamus si tibi uidetur Serene, iniuriam a contumelia. Prior illa natura grauior est: Hæc leuior, tamen delicatis grauis, qua nō læduntur, sed offenduntur. Tanta est tamen animorum dissolutio & uanitas, ut quidā nihil acerbius putent. Sic inuenies seruum, qui flagellis q̄ colaphis cædi malit, & qui mortem ac uerbera tolerabiliora credat, q̄ contumeliosa uerba. Ad tantas ineptias peruentum est, ut nō dolore tantum, sed doloris opinione uexemur, more puerorum, quibus mœtus incutit umbra, & personaruū deformitas, & deprauata facies, lachrymas uero euocant nomina parum grata auribus, & digitorum motus, & alia quæ impetu quodam erroris improuidi refugiunt. Iniuria propositum hoc habet, aliquem malo afficere. Malo autem sapiētia non relinquit locum. Vnum malum enim illi est turpitudo, quæ introire eo ubi iam uirtus honestumq; est, non potest. Iniuria ergo ad sapientem non peruenit. Nam si iniuria alicuius mali patientia est: Sapiens autem nullius mali est patiens, nulla ad sapiētem iniuria pertinet. Omnis iniuria diminutio eius est, in quē incurrit. Nec potest aliquis iniuriam accipere sine aliquo detrimēto, uel dignitatis, uel corporis, uel rerum extra nos positarum. Sapiens autem nihil perdere potest, omnia in se reposuit, nihil fortunæ credit, bona sua insolidum habet, contentus uirtute, quæ fortuitis non indiget. Ideoq; nec augeri, nec minui potest. Nam in summum producta, incrementi non habent locū. Nihil eripit fortuna, nisi quod dedit, uirtutem autem nō dat, ideo nec detrahit. Libera est, inuiolabilis est, immota. Sic contra casus indurat, ut nec inclinari quidem, nedum uinci possit. Aduersus apparatus terribilium, rectos oculos tenet, nihil ex uultu mutat, siue illi dura, siue secunda ostentantur. Itaq; nihil perdet, quod perire sensurus sit. Vnius enim in possessione uirtutis est, ex qua depelli nunq̄ potest. Cæteris præcario utitur. Quis autem iactura mouetur alieni? Quod si iniuria, nihil ledere potest, ex his quæ propria sapientis sunt, quia uirtute sui salua sunt, iniuria sapienti nō potest fieri. Megaram Demetrius

Quo limine cōtumelia ab iniuria secernatur.

Festiuũ Stilponis responsum.

trius cœperat, cui cognomẽ Policrates fuit, ab hoc Stilpon philosophus interrogatus, Nunquid aliquid p̃didisset: Nihil, inquit, Omĩa nãq; mea mecũ sunt. At qui & patrimoniũ eius in prædam cesserat, & filias rapuerat hostis, & patriã uiolauerat. Ille illi uictoriã excussit, & se urbe capta, non uictum tantũ, sed indennem esse testatus est. Habebat ergo secum uera bona, in quæ non est manus iniectio. At ea quæ dissipata & direpta ferebantur, nõ iudicabat sua, sed aduentitia, & nutum fortunæ sequẽtia, ideo nõ ut propria dilexerat. Omniũ enim extrinsecus affluentium lubrica & incerta possessio est. Cogita nunc, an huic fur, an calumniator, aut uicinus, aut potens, aut diues aliquis, regnũ orbæ senectutis exercens, facere iniuriã possit, Cui bellum & hostis ille egregiã artem quassandarũ urbium professus, eripere nihil possit. Inter nutantes ubiq; gladios, & militarẽ in rapinam tumultũ, inter flammas & sanguinẽ, stragemq; impulsæ ciuitatis, inter fragorem templorũ super deos suos cadentiũ, uni homini pax fuit. Non est itaq; quod audax iudices promissum, cuius tibi si parum fidei habeo, sponsorem dabo, Vix em̃ credis tantum firmitatis in homine, aut tantũ animi magnitudinẽ cadere, sed si prodit in medium qui dicat, Non est quod dubites, an tollere se homo natus supra humana possit, an dolores, damna, ulcerationes, uulnera, magnos motus rerũ circa se frementiũ securus aspiciat, & dura placide ferat, & secunda moderate, nec illis cedens, nec is fretus, Vnus idemq; inter diuersa sit, nec quicq; suum, nisi se putet esse, ea quoq; parte qua melior est. Tamen assum hoc uobis probaturus, sub isto tot ciuitatũ euersore, munimẽta incursu æris labefieri, & turrium altitudinẽ cuniculis ac latentibus fossis repente residere, & æquaturum æditissimas arces aggerem crescere, at nulla machinamẽta posse repperiri, quæ bene fundatum animũ agitent. † Eripimus erumnis domos, & incendijs undiq; relucentibus p̃ flammas, per sanguinẽ fugi. Filias meas qui casus habeat, an peior publico, nescio. Solus, & senior, & hostilia circa me omnia uidens, tamẽ integrum incolumẽq; esse censum meũ profiteor, teneo, habeo quicquid mei habui. Non est quod me uictum, uictorem te credas. Vicit fortuna tua fortunã meam. Caduca illa, & dominum mutantia, ubi sint nescio. Quod ad res meas pertinet, mecũ sunt, mecum erunt. Perdiderunt isti diuites patrimonia, Libidinosi amores suos, & magno pudoris impẽdio dilecta scorta. Ambitiosi curiam & forum, & loca exercendis in publico uitijs destinata. Fœneratores perdiderunt tabellas suas, quibus auaritia falso læta, diuitias imaginaẽ. Ego quidẽ omnia integra illibataq; habeo. Proinde istos interroga qui flent, q lamentanẽ, strictis gladijs nuda pro pecunia corpora opponunt, qui hostem onerato sinu fugiunt. Ergo ita habe Serene p̃fectum illum uirum humanis diuinisq; uirtutibus plenũ, nihil perdere. Bona eius solidis & inexuperabilibus munimẽtis precincta sunt. Non Babylonis illi muros contuleris, quos Alexander intrauit. Non Carthaginis aut Numantiæ mœnia, uña manu capta. Non capitolium, arcemue habent ista, nõ hostile uestigium, illa quæ sapientẽ tuentur, a flamma & ab incursu tuta sunt, nullũ introitum habent nec probent, excelsa, inepugnabilia, dijs æqua. Non est quod dicas, ita ut soles, hunc sapientẽ nostrũ nusq; inueniri. Non fingimus istud humani ingenij uanum decus, nec ingentem imaginẽ falsæ uirtutis concipimus, sed qualẽ cõfirmamus exhibuimus, & exhibemus. Raro forsitan magnisq; ætatum interuallis inueniẽ. Neq; enim magna & excedentia solitum ac uulgarem modũ crebro gignunẽ. Cæterum hic ipse. M. Cato, a cuius mentione hæc disputatio p̃cessit, uereor ne supra nostrũ exemplar sit. Deniq; ualidius debet esse qđ lædit, eo quod læditur. Non est autem fortior nequitia uirtute. Non potest ergo lædi sapiens. Iniuria in bonos nõ tentaẽ nisi a malis. Bonis inter se pax est. Mali tam bonis p̃niciosi sunt, q̃ mali inter se. Quod si lædi nisi infirmior nõ põt, nec iniuria bonis, nisi a dispari uerenda est. Iniuria in sapientem uirum non cadit. Illud enim iam es admonendus, neminẽ bonum esse nisi sapientẽ. *Sed iniuste, inquis, Socrates damnatus est.* Iniuriam accepit, hoc loco intelligere nos oportet posse euenire, ut faciat aliquis iniuriã mihi, & ego nõ accipiam, tanq; si quis rem cum uilla mea surripuit, in domo mea ponat. Ille furtum fecerit, ego nihil perdiderim. Potest aliquis nocens fieri, quãuis non nocuerit. *Siquis cum uxore tanq; cum aliena concumbat, adulter erit, q̃uis illa adultera non sit.* Aliquis mihi uenenum dedit, sed uim suam remixtum cibo perdidit. Venenũ illud dando, sceleri se obligauit, etiam si

Att. Erepsimus domo.

M. Cato

etiam si non nocuit. Non minus latro est, cuius telum opposita ueste elusum est. Omīa scelera, & ante effectum operis, quantum culpæ satis est, perfecta sunt. Quædā eius conditionis sunt, & hac uice copulantur, ut alterum sine altero esse nō possit. Quod dico conabor facere manifestum. Possum pedes mouere, ut non curram, currere nō possum, ut non moueam. Possum, quāuis in aqua sim non natare, si nato, non possum in aqua non esse. Ex hac sorte, & hoc est de quo agitur, si iniuriā accepi, necesse est factam esse, si est facta, non est necesse accepisse me. Multa enim incidere possunt quæ submoueant iniuriam, ut intentam manū deijcere aliquis casus potest, & emissa tela declinare. Ita iniurias qualescūq; potest aliqua res depellere, & in medio intercipere, ut & factæ sint, nec acceptæ. Præterea nihil iniustum iusticia pati potest, quia nō coeunt contraria. Iniuria aūt non potest fieri nisi iniuste. Non est quod mireris, si nemo potest illi iniuriā facere, nec prodesse quidem quisq; potest, & sapienti nihil deest, quod accipere possit loco muneris, & maius nihil potest tribuere sapienti. Habere enim prius debet, q̄ dare. Nihil autē habet quod ad se transferri sapiens gauisurus sit. Non potest ergo quisq; aut nocere sapienti aut prodesse. Quemadmodum diuina nec iuuari desiderant, nec lædi possunt. Sapiens autem uicinus proximusq; dijs consistit, excepta mortalitate, similis deo. Ad illa nitens petensq; excelsa, ordinata, intrepida, æquali & concordi cursu fluentia, secura, benigna, bono publico nata, & sibi & alijs salutaria, nihil humile concupiscet, nihil flebit, q ratione innixus per humanos casus, diuino incēdit animo. Non habet ubi accipiat iniuriam, ab homīe me tantum dicere putas? sed nec a fortuna quidem, quæ quotiens cum uirtute congressa est, nunq; par recessit. Si maximū illud ultra quod nihil habent iratæ leges, ac seuissimi domini minantur, in quo imperium suum consumit fortuna, æquo placidoq; animo accipimus, & scimus mortem malum nō esse, ob hoc ne iniuriam quidem multo facilius alia tolerabimus. Damnum & dolores & ignominias, locorum cōmutationes, orbitates, dissidia, quæ sapientem etiam si uniuersa circūueniant non mergunt, nedum ad singulorum impulsus mœreat. Et si fortunæ iniurias moderate fert, quanto magis hominum potentium, quos scit fortunæ manus esse. Omnia itaq; sic patitur, ut hyemis rigorem, & intemperantiā cæli, ut feruores morbosq;, & cætera forte accidētia. Nec de quoq; tam bene iudicat, ut illum quicq; putet consilio fecisse, quod in uno sapiente est. Aliorum omniū non consilia, sed fraudes & insidiæ, & motus animorum inconditi sunt, quos casibus adnumerant. Omne autē fortuitum circa nos sæuit & iniuriatur. Illud quoq; cogita iniuriarum latissimam patere materiam illis, per quæ periculū nobis quæsitum est, ut accusatore submisso aut criminatione falsa, aut irritatis in nos potentiorum motibus quæq; alia intra togatos latrocinia sunt. Est & alia iniuria frequēs, si lucrum alicui excussum est, aut premium diu captatum, si magno labore affectata hæreditas auersa est, & quæstuosæ domus gratia erepta. Hæc effugiet sapiens, qui nescit nec in spe nec in mœtu uiuere. Adijce nunc, quod iniuriam nemo imota mente accipit, sed ad sensum eius pturbatur. Caret aūt perturbatione uir rectus, erroribus moderatur suis, altæ quietis & placidæ. Nam si illum tangit iniuria, & mouet & impedit. Caret autem ira sapiens quam excitat iniuriæ species, nec aliter careret ira, nisi & iniuria, quā scit sibi non posse fieri. Inde tam erectus lætusq; est. Inde continuo gaudio elatus. Adeo autem ad offensiones rerū hominūq; nō contrahitur, ut illa ipsi iniuria usui sit, per quam experimentū sui capit, & uirtutem tentat. Faueamus obsecro uos huic proposito, æquisq; & animis & auribus assimus, dum sapiēs iniuriæ excipitur, nec quicq; ideo petulantiæ nostræ, aut rapacissimis cupiditatibus, aut certe temeritati superbiæq; detrahit. Saluis uitijs nostris, hæc sapienti libertas queritur, non ut uobis facere nō liceat iniuriam agimus, sed ut ille omēs iniurias in altum demittat, patientiaq; se, ac magnitudine animi defendat. Sic in certaminibus sacris plærīq; uicere, cedentiū manus obstinata patientia fatigando. Ex hoc puta genere patientiā & sapientiam eorū qui exercitatione longa ac fideli, robur pperpetiendi lassandiq; omnem inimicam uim consecuti sunt. Quoniam priorem partem pcurrimus, ad alteram transeamus. Quoniam quibusdā proprijs, plærisq; non cōmunibus cōtumeliā refutauimus. Est minor iniuria, q̄ queri magis q̄ exequi possumus, quam leges quoq; nulla dignam uindicta putauerunt. Hunc affectum mouet humilitas animi con-

 trahentis

trahentis se, ob factum dictumq; inhonorificũ ille me hodie non admisit, cum alios admitteret. Sermonẽ meum aut superbe auersatus est, aut palam risit, & nõ in medio me loco, sed in imo collocauit, & alia huiusmodi notæ. Quæ quid uocem, nisi quærelas nauseantis animi, in quæ fere delicati & felices incidunt. Non uacat enim hæc notare cũ peiora instant, Nimio ocio ingenia nostra infirma, & muliebria, & inopia ueræ iniuriæ lasciuientia, his cõmouentur, quarũ pars maior constat uitio interpretãtis. Itaq; nec prudentiæ quicq̃ in se esse, nec fiduciæ ostendit, q̃ contumelia afficitur. Non dubie eñ contemptũ se iudicat, & hic morsus nõ sine quadã humilitate animi euenit, supprimẽtis se ac descendentis. Sapiens autem a nullo contemnitᷓ, magnitudinem suam nouit, nulliq; tantũ de se licere nunciat, q̃ sibi, & omnes has quas nõ miserias animorũ, sed molestias dixerim, non uincit sed nec sentit quidẽ. Alia sunt quæ sapientẽ feriunt, etiã si non peruertant, ut dolor corporis & debilitas, aut amicorũ liberorumq; amissio, & patriæ bello flagrantis calamitas. Hæc non nego sentire sapientem. Nec enim lapidis illi duriciam ferriue asserimus. Nulla uirtus est quæ non sentias perpeti. Quid ergo est? Quosdã ictus recipit, sed receptores euincit, sanat, & comprimit. Hæc uero minora, ne sentit quidem, nec aduersus ea solita illa uirtute utitur dura tolerandi, sed aut nõ annotat, aut digna risu putat. Præterea cum magnã partem contumeliarũ superbi insolentesq; faciant, & male felicitatẽ ferentes, habet quo istum affectum inflatum respuat, pulcherrimã uirtutem omniũ, animi sanitatem magnitudineq;, Illa quicq̃d huiusmodi est transcurrit, ut uanas somniorũ species, uisusq; nocturnos, Nihil habentes solidi neq; ueri, simul illud cogitat, omnes inferiores esse. Quantũ illis audaciæ sit, tanto † audaciora despicere. Contumelia a contemptu dicta est, quia nemo quẽ contempsit afficit tali iniuria. Nemo autẽ meliorem maioremq; contemnit, etiam si facit aliquid quod contẽnentes solent. Nam & pueri os parentum feriunt, & crines matris turbauit lacerauitq; infans, & sputo aspersit, aut nudauit in conspectu suorũ tegenda, & uerbis obscœnioribus nõ pepercit, & nihil horũ contumeliã dicimus, quare? quia qui fecit, contemnere non potest. Eadem causa est, cur nos mancipiorũ nostrorum urbanitas in dominos contumeliosa delectet, quorũ audacia ita demum sibi in conuiuijs ius facit, si cœpit a domino ut quisq; cõtempsimus, ut ludibrium est, ita solutissimæ linguæ est. Pueros quidẽ in hoc mercantᷓ procaces, & eorum impudentiã acuunt, & sub magistro habent, qui probra † meditate effundunt. Nec has contumelias uocamus, sed argutias. Quanta autẽ dementia est, hisdem modo delectari, modo offendi, & rem ab amico dictam, maledictum uocare. a seruulo ioculante cõuitium. Quem animũ nos aduersus pueros habebimus, hunc sapiens aduersus omẽs, quibus etiã post iuuentã canosq; puerilitas est. An quicq̃ illi profecerunt, quibus animi mala sunt, auctiq; in maiores errores, qui a pueris magnitudine tantũ formaq; corporũ differunt. Cæterum non minus uagi, incertiq; uoluntatũ, sine delectu, appetentes, trepidi, & nõ ingenio, sed formidine quieti, Non ideo quicq̃ inter illos puerosq; interesse quis dixerit, quod illis talorum, nucũq;, & æris minuti auaritia est, his auri argentiq; & urbiũ quod illi inter ipsos magistratus gerunt, & prætextã fascesq; ac tribunal imitantᷓ. Hi autẽ in campo foroq; serio ludunt. Illi in littoribus arenæ congestu simulachra domorũ excitant. Hi ut magnũ aliquid agentes, in lapidibus ac parietibus & tectis moliendis occupati, ad tutelam corporum inuenta, in periculum uerterũt. Ergo par pueris sed longius progressus, sed in alia maioraq; error est. Non imerito itaq; horum contumelias sapiens ut iocos accipit, & aliquãdo illos tanq̃ pueros malã pœnaq; admonet, & afficit, nõ quia accipit iniuriã, sed quia fecerunt, ut desinant facere. Sic enim & pecora uerbere domantur, nec irascimur illis cum sessorem recusauerint, sed compescimus, ut dolor contumaciam uincat. Ergo & illud solutum scies, quod nobis opponitur, quare si nõ accepit iniuriam, nec contumeliam sapiens, punit eos qui fecerunt? Non enim se ulciscitur, sed illos emendat. Quid est autem quare hanc animi firmitatem nõ credis in uirum sapientẽ cadere, cum tibi in alijs idem notare, sed non ex eadem causa liceat? Quis enim phrenetico medicus irascitur? quisue febricitantis & frigida prohibiti, maledicta in malam partẽ accepit? Hunc affectum aduersus omnes habet sapiens, quẽadmodum aduersus ægros suos medicus, quorum nec obscœna si remedio ægent contrectare, nec reliquias & effusa intueri

alr. excelsiora

alr. imeditate

sa intueri dedignatur,nec per furorem sæuientium excipere conuitia. Scit sapiens omẽs
hos qui togati,purpuratiq; incedunt,ualentes coloratosq; male sanos esse,quos non ali-
ter uidet,q̃ ægros intemperatos. Itaq; ne succenset quidem, si quid in morbo petulan-
tius ausi sunt aduersus medentem,quo animo honores eorũ nihilo æstimat,eodem pa-
rum honorifice facta,quemadmodum nõ placet sibi,si illum mendicus coluerit,nec cõ-
tumeliam iudicabit,si illi homo plæbis ultimæ salutanti mutuam salutationem non red-
diderit. Sic nec suscipiet quidem,si illum multi diuites suspexerint. Scit enim illos nihil
a mendicis differre,immo miseriores esse. Illi enim exiguo,hi multo egent, & rursus nõ
tangetur,si illum rex Medorũ Attalusue Asiæ salutante,silentio ac uultu arroganti tran
sierit. Scit statum eius non magis habere quicq̃ inuidendum,q̃ eius cui in magna fami
lia cura contigit, ægros insanosq; compescere. Num moleste feram si non reddiderit no
men aliquis ex his,qui ad castra negociantur,nequam mancipia ementes uendentesq;,
quorum tabernæ pessimorũ seruorum turba refertæ sunt? Non ut puto,quid ẽm is boni
habet,sub quo nemo nisi malus est? Ergo ut huiusmodi humanitatem inhumanitatẽq;
negligit,ita & regis habentis sub se Parthos,Medos,& † Britannos, Sed quos mœtu cõ- Alr. Bactrianos.
tines? sed propter quos remittere arcum nõ tibi contingit,sed postremos & uenales,sed
nouum aucupantes dominum. Nullius ergo mouebitur contumelia. Omnes enim in-
ter se differunt. Sapiens quidem pares illos ob æqualem stulticiam omnes putat. Nam
si semel se dimiserit eo,ut aut iniuria moueatur,aut contumelia,non poterit unq̃ esse se
curus. Securitas autem proprium bonum sapientis est,nec committet,ut in iudicando
sibi contumeliam factam,honorem habeat ei,qui fecit. Necesse est cum a quo quisq̃ cõ
temni moleste ferat,suspici gaudeat. Tanta quosdam dementia tenet, ut contumeliam
sibi posse fieri putẽt a muliere. Quid refert quam habeant quos lecticarios habentem,
q̃ oneratas aures,q̃ laxam sellam,æque impudens animal est,& nisi scientia accessit, ac
multa eruditio,fere cupiditatum incontinens. Quidam se a cinerario impulsos mole-
ste ferunt,& contumeliam uocant hostiarij difficultatem, nomẽclatoris superbiam,cu-
bicularij supercilium. O quantus inter ista risus tollendus est,quanta uoluptate implen-
dus animus, ex alienorum errorum tumultu,contemplari quietem suam. Quid ergo?
sapiens non accedit ad fores,quas durus ianitor obsidet? Ille uero si res necessaria uoca-
bit experietur,& illum quem quærit tanq̃ canem acrem,obiecto cibo leniet,nec indig-
nabitur aliquid impendere, ut limen transeat, cogitans, & in pontibus quibusdam pro
transitu dari. Itaq; illi quoq; quisquis erit,qui salutatorium publicum exerceat,donabit.
Scit emere uenalia,ille pusilli animi est qui sibi placet,quod hostiario libere respondit,
& uirgam eius fregit,quod ad dominum accessit & petit † tornum. Facit se aduersarium Forte coriũ.
qui contendit,& ut uincat,par fuit. At sapiens colaphis percussus,quid faciet? quod Ca-
to cum illi os percussum esset,non excanduit,non uindicauit,iniuriam non remisit qui-
dem,sed factam negauit,maiore animo non agnouit,q̃ ignouisset,non diu in hoc hære
bimus. Quis enim nescit, nihil ex his quæ creduntur bona aut mala ita uideri sapienti,
ut omnibus. Non respicit quid homines turpe iudicent,aut miserũ,non id quod popu-
lus,sed ut sydera contrarium mundo iter intendunt,ita hic aduersus opinionẽ omnium
uadit. Desinite ita dicere, non acciperet ergo sapiens iniuriam, si cedetur? si oculus illi
eruet? non accipiet contumeliam,si obscœnorum uocibus improbis per forum agetur?
si in conuiuio regis recumbere infra mensam,uesciq; cum seruis ignominiosa officia sor
titis iubebitur? si quid aliud ferre cogetur,eorum quæ excogitari pudori ingenuo mo-
lesta possunt. Inquantumcunq; ista uel numero,uel magnitudine creuerint,eiusdem na
turæ erunt, si non tangant illum parua, nec maiora quidem. Si non tangent pauca, nec
plura quidem,sed ex imbecillitate uestra coniecturam non capitis ingentis animi, & cũ
cogitatis quantum putetis uos pati posse, sapientiæ paulo ulteriorem terminum poni-
tis. At illum in alijs mundi finibus sua uirtus collocauit,nihil uobiscum cõmune haben-
tem. Quare & aspera & quæcunq; toleratu grauia sunt, audituq; & uisu refugienda,
eum non obruent, cum eorum cœtu,& qualis singulis talis uniuersis obsistet. Qui dicit
illud tolerabile sapienti, illud intolerabile, & animi magnitudinem intra certos fines

 tenet,malo

tenet, male ait. Vincit nos fortuna, nisi tota uincatur. Nec putes istam Stoicam esse du-
riciam. Epicurus quem uos patronũ inertiæ uestræ assumitis, putatisq̧ mollia ac desidio
sa præcipere, & ad uoluptatẽ ducentia, Raro, inquit, sapienti interuenit fortuna, quam
pene emisit uiri uocem, uis tu fortius loqui, & illum ex toto submouere? Domus hæc
sapientis angusta sine cultu, sine strepitu, sine apparatu, nullis obseruatur ianitoribꝰ, tur-
bam uenali fastidio digerentibus, sed ꝑ hoc limen uacuum, & ab hostiarijs liberũ fortu
na nõ transit. Scit non esse illic sibi locum, ubi sui nihil est. Quid si Epicurus quoq̧ q cor-
pori plurimũ indulsit, aduersus iniurias exurgit, quid apud nos incredibile uideri põt,
aut supra humanæ naturæ mensuram? Ille ait iniurias tollerabiles esse sapienti, nos iniu
rias non esse. Nec enim est, quod dicas hoc naturæ repugnare. Non negamus rẽ incõ-
modam esse uerberari & impelli, & aliquo membro carere, sed omia ista negamus iniu-
rias esse, non sensum illis doloris detrahimus, sed nomẽ iniuriæ, quod nõ potest recipi,
uirtute salua. Vter uerius dicat, uidebimus. Ad conteptũ quidem iniuriæ uterq̧ consen-
tit. Queris quid inter duos intersit? quod inter gladiatores fortissimos, quorũ alter præ-
mit uulnus, & constat in gradu. Alter respiciens ad clamantẽ populũ, significat nihil esse
& intercedi nõ patitur. Non est, quod putes magnũ, quo dissidemus. Illud quoq̧ agitur,
quod unum ad nos ꝑtinet. Vtraq̧ exempla hortanẽ contemnere iniurias, & quas iniu-
riarũ umbras ac suspitionem dixerim, contumelias. Ad quas despiciendas non sapienti
opus est uiro, sed tantũ conspiciente. Qui sibi possit dicere, utrum merito mihi ista acci-
dunt, an imerito? Si merito, non est contumelia, iudicium est. Si imerito, illi qui iniusta
facit, erubescendum est. Et quidẽ illud contumelia dicĩ, in capitis mei leuitatẽ iocatus
est, & in oculorũ ualitudinem, & in crurum gracilitatẽ, & in staturã, quæ cõtumelia est?
Quod apparet, Audire coram uno aliquid dictũ ridemus, coram pluribꝰ indignamur,
& eorũ alijs libertatẽ non relinquimus, quæ ipsi dicere assueuimus. Iocis temperatis de-
lectamur, imodicis irascimur. Chrysippus, ait, quendã indignatum, qđ illum ueruecem
aliquis maximũ dixerat. In senatu flentem uidimus fidum Cornelium Nasonis generũ
Cum illum Corbola Struthio camelũ depilatum dixisset. Aduersus alia maledicta mo-
res & uitia conuulnerãtia, frontis illi firmitas constitit. Aduersus hoc tam absurdum la-
chrymæ prociderũt. Tanta animorũ imbecillitas est, ubi ratio discessit offendimur. Si-
quis sermonẽ nostrum imitatur, siquis incessum, siquis uitium aliquod corporis aut lin-
guæ exprimit, quasi notiora illa fiant, alio imitante q̃ nobis facientibus, senectutẽ quidã
inuiti audiunt, & canos & alia ad quæ uoto perueniĩ. Paupertatis maledictũ quosdã ꝑ-
cussit, quam sibi obiecit, quisquis abscondit. Itaq̧ materia petulantibus & propter cõtu-
meliã urbanis detrahitur, si ultro illam & prior occupes. Nemo alijs risum præbuit, qui
ex se cœperit. Vatinium hominẽ natum, & ad risum, & ad odium, scurram fuisse, & ue-
nustum ac dicacem, memoriæ proditũ est. In pedes suos ipse plurima dicebat, & in fau-
ces concisas, sic inimicorũ quos plures habebat, q̃ morbos, & in primis Ciceronis urba-
nitatem effugit. Si ille hoc potuit duritia oris, qui assiduis conuitijs depudere didicerat,
cur is non possit, qui studijs liberalibus, & sapientiæ cultu ad aliquem profectũ ꝑuene-
rat? Adice, quod genus ultionis est, eripere ei qui fecit factæ contumeliæ uoluptatẽ. So-
lent dicere, o miserũ me, puto non intellexit, adeo fructus contumeliæ in sensu & in di-
gnatioue patientis est. Non debet quidẽ homo esse contumeliosus. Deinde non deerit
illi, aliquando parẽ inueniret, qui te quoq̧ uindicet. C. Cæsar inter cætera uitia quibꝰ ab-
undabat, contumeliosus mirabiliter ferebatur. Omnis aliqua nota feriendi, ipse materia
risus benignissima, tanta illi palloris insaniam testantis fœditas erat, tanta oculorum sub
fronte simul latentium toruitas, tanta capitis destituti, & enudatis capillis aspersi defor-
mitas. Adice obsessam setis ceruicẽ, & exilitatem crurum, & enormitatẽ pedum. Immen
sum est, si uelim singula referre, per quæ in patres, auosq̧ suos contumeliosus fuit, ꝑ quæ
in uniuersos ordines, ea referam quæ illum exitio dederũt. Asiaticum Valerium in pri-
mis ferocẽ habebat uirũ, & uix æquo animo alienas contumelias laturũ, huic in cõuiuio
in concione uoce clarissima, qualis in cõcubitu esset uxor eius obiecit, dij boni hoc, uirũ
audire, principẽ scire, & usq̧ eo licentiã ꝑuenisse, ut nõ dico cõsulari, nõ dico amico, sed
tantũ marito princeps, & adulteriũ suum narret, & fastidiũ? Chæreæ contribuno militũ,
sermo

Alt. omnibus aliqua nota feriendis.

ſermo promanauerat languidus †ſomno, & infracta uoce ſuſpectior. Huic Caius ſignũ petenti, modo Veneris, modo Priapi dabat, aliter atq; aliter exprobrans armato mollitiem. Hoc ipſe perlucidus crepidatus auratus. Coegit itaq; illum uti ferro, ne ſæpius ſignum peteret, ille primus inter coniuratos manum ſuſtulit, ille ceruicem mediam uno ictu decidit. Plurimũ deinde undiq; publicas ac priuatas iniurias ulciſcentium gladiorum ingeſtum eſt. Sed primus uir fuit, qui minime uiſus eſt†. Hac idem Caius omnia contumelias putat, & fuit ferendarũ impatiẽs: Faciendarumq; cupidiſſimus, iratus fuit Herennio Marco, qui illum Caium ſalutauerat, nec impune ceſſit. Primipilario †quem Caligulam dixerat. Hic eñ in caſtris natus, & alumnus legionũ uocari ſolebat, nullo nomine militibus familiarior unq̃ factus, ſed iam Caligulam conuitiũ & probrũ iudicabat cõturbatus. Ergo hoc ipſum ſolatio erit, etiam ſi ueſtra facilitas ultionẽ omiſerit, futurũ aliquem, qui pœnas exigat a procace & ſuperbo & iniurioſo, quæ uitia nũq̃ in uno homine, & in una contumelia conſumũtur. Reſpiciamus eorũ exempla, quorũ laudamus patientiam, ut Socratis, qui comediarũ publicatos in ſe expectatos ſales in partẽ bonã accepit, riſitq; non minus, ꝙ cum ab uxore Xantippe immunda aqua perfunderet̃. Antiopeq; mater barbara, & Traheſſa obijciebatur, Reſpondit & deorum matrem ideam eſſe. Nõ eſt in rixam collucłationẽq; ueniendũ, procul auferẽdi pedes ſunt, & q̃cquid horum ab imprudentioribus fiet, fieri autem niſi ab imprudentibus non poteſt, negligendum. Et honores & iniuriæ uulgi, in promiſcuo habẽdæ ſunt. Nec his dolendũ, nec illis gaudendum. Alioquin multa timore contumeliarum aut tedio, neceſſaria omittemus, publicis & priuatis officijs. Aliquando etiam †ſalutantibus non occurremus, dum muliebris nos cura angit, aliquid contra animum audiendi. Aliquãdo etiam oberati potentibus, detegemus hunc affectum, intemperanti libertate. Non eſt autem libertas nihil pati. Fallimur, libertas eſt animum ſupponere iniurijs, & eum facere ſe, ex quo ſolo ſibi gaudenda ueniant, exteriora deducere a ſe. Ne inquieta agenda ſit uita, omnium riſus, omnium linguas timenti. Quis omniũ eſt, qui non poſſit cõtumeliam facere ſi quicq̃ poteſt? diuerſo autem remedio utetur, ſapiens affectatorq; ſapiẽtiæ. Imperfectis eñ & adhuc ad publicum ſe iudicium dirigentibus, hoc proponendum eſt. Inter iniurias ipſas contumeliaſq; debere uerſari. Omnia leuiora accidunt expectantibus, quoq; honeſtior eſt genere, fama, patrimonioq;, hoc ſe fortius gerat. Memor in prima acie altos ordines ſtare, contumelias & uerba probroſa, & ignominias & cætera dehoneſtamenta uelut clamorem hoſtium ferat, & longinqua tela, & ſaxa ſine uulnere circa galias crepitantia. Iniurias uero, ut uulnera, alia armis, alia pectori infixa non deiectus, ne motus quidem gradu ſuſtineat, etiam ſi præmeris, & infeſta ui urgeris. Cedere autem turpe eſt, aſſignatum a natura locum tuere. Quæris quis ſit locus? uiri ſapiẽtis? Aliud auxiliũ eſt huic cõtrariũ. Vos eñ rem geritis, illi parta uictoria eſt, nec repugnat ueſtro bono, & hanc ſpem dum ad uerum peruenitis alite in animis, libenterq; meliora excipite & opinione ac uoto iuuate, eſſe aliquem in quem fortuna nõ poſſit ex republica eſt, humani generis eſt.

Al. ſono
†Al. idẽ Ca
†Al. quod
Al. ſalutantibus

Libri ſecundi & ultimi de tranquillitate finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD PAVLINVM DE BREVITATE VITAE LIBER VNVS.

MAIOR pars mortalium Pauline de naturæ malignitate conqueritur, quod in exiguum æui gignimur, quod hæc tam uelociter, tam rapide dati nobis temporis ſpatia decurrãt. Adeo ut exceptis admodum paucis, cæteros in ipſo uitæ apparatu uita deſtituat. Nec huic publico, ut opinantur malo, turba tantum & imprudens uulgus ingemuit. Clarorũ quoq; uirorum hic affectus querelas euocauit. Inde illa maxima medicorum exclamatio eſt, Vitam breuẽ eſſe, lõgam artẽ. Inde Ariſtoteli cũ rerũ natura exigenti minime cõueniẽs ſapienti uiro lis eſt. Aiũt aniãlibꝰ tãtũ indulſiſſe ut quina, aut dena ſæcula educerẽt. Homini in tã multa ac magna genito tanto citeriorẽ terminũ ſtare. Nõ exiguũ tpis

in ocium secedam, sexagesimus annus ab officijs me dimittet, & quem tandem longioris uitæ prædem accipis? Quis ista sicuti disponis ire patietur? Non pudet te reliquias uitæ reseruare, & id solum tempus bonæ menti destinare, quod in nullã rem conferri possit. Quam serum est tunc uiuere incipere, cum desinendum est, quæ tam stulta mortallitatis obliuio ad quinquagesimũ annum differre sana consilia, & deinde uelle uitam inchoare, in quod pauci perduxerunt. Potentissimis & in altum sublatis hominibus excidere uoces uidebis, quibus ocium optent, laudent, omnibus bonis suis præferant. Cupiunt interim ex illo fastigio suo si tuto liceat descendere. Nam ut nihil extra lacessat, aut quatiat, in te ipsa fortuna ruit. Diuus Augustus cui dij plura ꝙ ulli præstiterunt, non desijt quietem sibi præcari, uacationẽ a Republica petere. Omnis eius sermo ad hoc semp reuolutus est, ut sibi pararet ocium. Hic labores suos etiã si falso, dulci tamẽ oblectabat solatio. Aliquando se uicturum sibi, In quadam ad senatum missa epistola, cum requiem suam nõ uacuam fore dignitatis, nec a priore gloria discrepantem, pollicitus esset, hæc uerba inueni. *Sed ista fieri speciosius ꝙ promitti possunt, me tamen cupido temporis optatissimi mihi prouexit, ut quãꝗ rerum lætitia moratur adhuc, perciperẽ aliquid uoluptatis ex uerborum dulcedine.* Tanta uisa est res ocium, ut illam quia usu nõ poterat, cogitatione præsumeret, qui omnia uidebat, ex se uno pendentia, quibus omnibus gentibus fortunam dabat, illum diem letissimus cogitabat, quo magnitudinẽ suam exueret Expertus erat quantum illa bona per omnes terras fulgentia sudoris exprimerent, quãtum occultarũ solicitudinũ tegerent, cum ciuibus primum, deinde cum collegis nouissime cum affinibus, coactus armis decernere, mari terraꝗ sanguinem fudit, per Macedoniam, Siciliam, Aegyptum, Syriam, Asiamꝗ & omnes prope oras bello circumactus, romana cæde dilapsos exercitus ad externa bella conuertit. Dum alpes placat, imixtosꝗ mediæ paci, & imperio hostes perdomat. Dum ultra Archenum Eufraten & Danubium terminos mouet, in ipsa urbe, Murenæ Cepionis lepidi ægnatiorũ in eum mucrones acuebantur. Nondum horũ effugerat insidias, filia & tot nobiles iuuenes adulterio uelut sacramento adacti, iam infractam ætatem territabant plusꝗ & iterum timenda, cũ Antonio mulier, hæc ulcera cum ipsis membris absciderat, alia subnascebant̃ uelut graue multo sanguine corpus, partes semper aliquæ rumpebantur. Itaꝗ ocium optabat, in huius spe & cogitatione labores eius residebant. Hoc uotum erat eius qui uoti cõpotes facere facere poterat. M. Cicero inter Catilinas, Clodios iactatus, Pompeiosꝗ & Crassos, partim manifestos inimicos, partim dubios amicos, dum fluctuatur cum Republica, & illam pereuntẽ tenet, nouissime abductus, nec secundis rebus quietus, nec aduersarũ patiens, quotiens illum ipsum consulatũ suum nõ sine causa, sed sine fine laudatum detestat̃, ꝙ flebiles uoces exprimit in quadã ad Acticum epistola, iã uicto patre Pompeio, adhuc filio in Hispania fracta arma refouente. Quid agam, inquit, hic queris, moror in Tusculano meo semiliber. Alia deinceps adicit qbus & priorẽ ætatem complorat & de præsenti querit̃, & de futura desperat. Semiliberũ se dixit Cicero, at me Hercules nunꝙ sapiens in tam humile nomen procedet, nunꝙ semiliber erit. Integræ semper libertatis, & solidæ, solutus, & sui iuris, altior cæteris. Quid eñ supra eum potest esse, qui supra fortunã est? Liuius Drusus uir acer & uehemens cũ leges nouas, & mala Gracchana mouisset, stipatus ingenti totius Italiæ cœtu, exitum rerũ non ꝓuidens, quas nec agere licebat, nec iam liberũ erat inchoatas relinquere, execratus inquietã a primordijs uitam, dicitur dixisse, uni sibi, nec puero quidẽ unꝙ ferias contigisse. Ausus est enim & pupillus adhuc & prætextatus, iudicibus reos cõmendare, & gratiã suam interponere tam efficaciter, ut quædã iudicia constet ab illo rapta, Quo non erumperet tam imatura ambitio? Scires in malũ ingens, & priuatũ, & publicũ euasuram illã tam festinatã audaciam. Sero itaꝗ quærebatur, nullas sibi ferias contigisse, a puero seditiosus, & foro grauis, Disputat̃, an ipse sibi manus abstulerit. Subito enim uulnere per unguem accepto, collapsus est, aliquo dubitante, an mors uoluntaria esset in illo, an tempestiua. Superuacuum est cõmemorare plures, qui cum alijs felicissimi uiderentur, ipsi in se uerũ testimoniũ dixerunt, prodentes omnem actum annorũ suorum, sed his quærelis nec alios mutauerũt, nec seipsos. Nam cũ uerba erumperent, affectus ad consuetudinẽ relabunt̃.

Nostra mehercule

Nostra mehercule uita, licet supra mille annos exeat, in artissimũ cõtrahetur. Ista omnia nullum non sæculum deuorabit. Hoc uero spatium q̃uis natura currit, ratio dilatat, cito nos effugiat necesse est. Non enim apprehenditis, nec retinetis, nec uelocissime omni rei moram facitis, sed abire ut rem superuacuã ac reparabilem sinitis. In primis autem & illos numero, qui nulli rei, nisi uino ac libidini uacant. Nulli eñ turpius occupati sunt Cæteri etiam si uanæ gloriæ imagine teneantur, speciose tamen errant. Licet auaros mi hi, licet uel iracundos enumeres, uel bellatores, omnes isti uirilius peccant. In uenerem ac libidinem proiectorum inhonesta labes est. Omnia istorum tempora excute. Aspi ce q̃diu computent, quãdiu insidientur, q̃diu timeant, quãdiu colant, quantum uadimo nia sua atq; aliena occupent, quantũ conuiuia quæ iam ipsa officia sunt. Videbis quemadmodum illos respirare non sinant uel mala sua uel bona. Deniq; inter omnes conuenit, nullam rem bene exerceri posse ab homine occupato. Non eloquentiã, non liberales disciplinas, quãdo districtus animus nihil altius recipit, sed omnia uelut inculcata respuit. Nihil minus est hominis occupati q̃ uiuere, nullius rei difficilior est scientia. Professores aliarum artium uulgo multiq; sunt. Quasdam uero ex his pueri admodum ita percepisse uisi sunt, ut etiam præcipere possent. Viuere tota uita discendũ est. Quod magis mirandum est in tota uita discendum est mori. Tot maximi uiri relictis omnibus impedimentis, cum diuitijs, officijs, uoluptatibus renunciassent, hoc unum in extremã usq; ætatem egerunt, ut uiuere scirent. Plures tamen ex his non dum se scire confessi e uita abierunt, Nedum ut isti sciant, Magni mihi crede, & supra humanos errores eminentis uiri est, nihil ex suo tẽpore deliberare, & ideo uita eius longissima est. Quia quãtumcũq; potuit, totus ipsi uacauit. Nihil inde incultũ ociosumq; uacauit. Nihil sub alio fuit, neq; enim quicq̃ repperit dignum quod cum tempore suo ꝑmutaret. Custos eius parcissimus. Itaq; satis illi fuit. His uero necesse est defuisse, ex quorum uita multum populus tulit. Nec est quod putes hinc illos intelligere damnũ suum, plærosq; certe audies ex his quos magna felicitas grauat inter clientium greges, aut causarũ actiones, aut cæteras honestas miserias exclamare interdum mihi uiuere non licet, quid ni non liceat? Omnes illi qui te sibi aduocant, tibi abducunt, ille reus quot dies abstulit, quot ille candidatus, quot illa anus, efferendis hæredibus lassa, quot ille ad irritandam auaritiam captantium simulatus æger. Quot ille potentior amicus, qui nos, non in amicitia, sed in apparatu habet. Dispunge, inquam, ac recense uitæ tuæ dies, uidebis paucos admodum & ridiculos apud te resedisse. Assecutus ille quos optauerat fasces cupit ponere, & subinde dicit. Quando hic annus præteribit? Facit ille ludos quorũ sortem sibi obtingere magno æstimauit. Quando, inquit, istos effugiam? Diripitur ille toto foro patronus, & magno cõcursu omnia ultra q̃ audiri potest complet. Quando, inquit, res proferent̃? Præcipitat quisq; uitam suam, & futuri desiderio laborat, præsentiũ tedio. At ille qui nullum non tempus in usus suos confert, qui omnes dies tanq̃ uitam ordinat, nec optat crastinum, nec timet. Quid enim est quod iam ullam horam nouæ uoluptatis possit afferre? Omnia uota ad facietatem percepta sunt, de cætero foro fortuna ut uolet ordinet, uita iam in tuto est. Huic potest detrahi nihil, addici, sic, sicut aliquis uentre quoq; admodũ saturo, iam non pleno, aliquid cibi quod nec desiderat capit. Non itaq; quod quemq̃ ꝓpter canos, aut rugas putes diu uixisse. Non ille diu uixit, sed diu fuit. Quid enim si illũ multum putas nauigasse, si sæua tempestas a portu exceptum huc & illuc tulit, ac uiribus uentorum ex diuerso furentium per eadem uestigia in orbem egit. Non ille multũ nauigauit, sed multum iactatus est. Mirari soleo cum uideo aliquos tempus petere, & ideo quæ rogant̃ facillimos, illud uterq; spectat, ꝓpter quod tempus petitum est, ipsum tempus quidem neutri quasi nihil petitur, quasi nihil datur. Res omnium præciosissima luditur. Fallit autem illos, quia res incorporalis est, quia sub oculos non uenit. Ideoq; uilissima æstimatur, immo pœnæ nullum precium eius est, annua congiaria homines charissimi accipiunt, & in his aut laborem, aut operam, aut diligentiam suam locant, nemo æstimat tempus. Vtuntur illo laxius quasi gratuito. At eosdem ægros uide si mortis periculum admotum est propius, medicorum genua tangentes, si metuunt capitale supplicium, omnia sua ut uiuant paratos impendere, tanta in illis discordia affectuum est.

In communi mortaliũ uita nihil aliud nisi uiuere discendum est.

Quod si

Quod si posset quemadmodū præteritorum annorum cuiusq; numerus proponi sic fu turorum, quomodo illi qui paucos uiderent superesse, trepidarent, quomodo illis parce rent? At qui facile est, q̄uis exiguum dispensare, quod certum est. Id debet seruari diligē tius, quod nescias quando deficiat. Nec est tamen quod ignorare putes illos q̄ chara res sit, dicere solent eis quos ualidissime diligunt, paratos se partem annorum suorum dare, dant, nec intelligunt, dant autem ita, ut sine illorum incremento sibi detrahant, sed hoc ipsum an detrahant nesciunt, ideo tolerabilis est illis iactura detrimenti latentis. Nemo restituet annos, nemo iterum te tibi reddet. Ibit qua cœpit ætas, nec cursum suum, aut re uocabit, aut supprimet, nihil autem tumultuabitur, nihil admonebit uelocitatis suæ, taci ta labetur, non illa se regis imperio, non fauore populi longius proferet. Sicut missa est a primo decurret, nusq; deuertet, nusq; remorabitur. Quid fiet? tu occupatus es, uita festi nat. Mors interim aderit, cui uelis nolis uacādum est. Potest ne quisq; sensus hominū, eo rum dico qui prudentiam iactant, operosius occupari sibi, ut melius possint uiuere. Im pendio uitæ uitam instruunt, cogitationes suas in longum ordinant. Maxima porro ui tæ iactura dilatio est, illa primū quæq; extrahit diem, illa eripit præsentia, dū ulteriora p mittit. Maximū uiuendi impedimentum est, expectatio, quæ pēdet ex crastino, perdis hodiernum. Quod in manu fortunæ positum est disponis, quod in tua dimittis, quo spe ctas, quo te extendis? Omnia quæ uentura sunt, in incerto iacent? Protinus uiue, clamat ecce maximus uates, uelut diuino ore instinctus, salutare carmen canit. Optima quæ q; dies miseris, mortalibus æui, Prima fugit, quid cunctaris, inquit? quid cessas? nisi occu pas fugit, cum occupaueris tamen fugiet. Itaq; cum celeritate temporis, utendi uelocita te certandum est, uelut ex torrente rapido, nec semper casuro, cito hauriendum est. Hoc quoq; pulcherrime ad exprobandum infinitam cognitionem, quod non optimā quāq; ætatem, sed diem dicit. Quid securus in tanta temporum fuga lentus mensas tibi & an nos, & longam seriem (utcunq; auiditati tuæ uisum est) exporrigis, de die tecum loquit, & de hoc ipso fugiente. Non dubiū est ergo, quin prima quæq; optima dies fugiat mor talibus miseris & occupatis, quorum pueriles adhuc animos senectus opprimit, ad quā imparati, inermesq; ueniunt. Nihil enim prouisum est, subito in illam nec opinantes inci derunt. Accedere eam quotidie non sentiebant, quemadmodū aut sermo, aut lectio, aut aliqua interior cogitatio iter facientis decipit, peruenisse ante sciunt, q̄ appropinquasse, ita hoc iter uitæ assiduū & citatissimū, quod dormiētes, uigilantesq; eodē gradu facimus occupatis non apparet, nisi in fine. Quod proposui, si in partes uelim & argumēta didu cere, multa mihi occurrent, per quæ probem breuissimā esse occupatorum uitam. Sole bat dicere Fabianus, non ex his cathedrarijs philosophis, sed ex ueris & antiquis, cōtra affectus impetum non subtilitate pugnandum. Nec minutis uulneribus, sed incursu ad uertendā aciem non probam. Cauillationes enim contundi debere non uellicari. Tamē ut illis error exprobetur suus, docendi, non tantū deplorandi sunt. In tria tēpora uita di uiditur, quod est, quod fuit, & quod futurum est. Ex his quod agimus breue est, qd' actu ri sumus dubium, quod egimus certum. Hoc est enim in quo fortuna ius perdidit, quod in nullius arbitrium reduci potest. Hoc amittunt occupati, nec enim illis uacat præterita respicere, & si uacet, iniucunda est præteritæ rei recordatio. Inuiti nāq; ad tempora male exacta animū reuocant, nec audēt ea retractare, quorum uitia etiam quæ aliquo præsen tis uoluptatis lenocinio surrepebant, retractando patescunt. Nemo nisi a quo omia acta sunt, sub censura sua, quæ nunq; fallitur, libenter se in præteritum torquet. Ille q multa am bitiose concupijt, superbe contempsit, & impotēter uincit, insidiose decepit, auare rapu it, prodige effudit, necesse est memoriā suam timeat. At qui hæc est pars temporis nostri sacra ac dedicata, omnes humanos casus supergressa, extra regnum fortunæ subducta, q̄ non inopia, non metus, non morborū incursus exagitat. Hæc nec turbari, nec eripi pōt, perpetua eius & intrepida possessio est. Singuli tamen dies, & hi p momenta præsentes sunt. At præteritæ temporis, omnes cum iusseris aderūt, ad arbitrium tuum se inspici, ac detineri patiuntur. Quod facere occupatis non uacat, securæ & quietæ mentis est in oēs uitæ suæ partes discurrere. Occupatorū animi cum uelut sub iugo sint, flectere se ac re spicere non possunt. Abijt igitur uita eorum in profundū, & ut nihil prodest, licet quan

Vita nostra in tria tpa secat.

o tumlibet

tumlibet ingeras,ſi non ſubeſt quod excipiat ac ſeruet,ſic nihil refert quantum temporis detur,ſi non eſt ubi ſubſidat,per quaſſos foratoſq; animos trāſmittitur. Præſens tempus breuiſſimū eſt,adeo quidem ut quibuſdam nullum uideatur,in curſu enim ſemp eſt. Fluit & præcipitatur,ante deſinit eſſe,q̃ uenit. Nec magis moram patitur q̃ mūdus,aut ſydera,quorum irrequieta ſemper agitatio,nunq̃ in eodem ueſtigio manet. Solum igitur ad occupatos præſens pertinet tēpus,quod tam breue eſt,ut arripi nō poſſit, & idipſum illis diſtrictis in multa ſubducitur. Deniq; uis ſcire q̃ non diu uiuant,uide q̃ cupiant diu uiuere,decrepiti ſenes paucorum annorum acceſſionem uotis mendicant. Minores natu ſeipſos eſſe fingunt,mendacio ſibi blandiuntur,& tam libenter ſe fallunt,q̃ ſi fata una decipiant. Iam ergo cum aliqua imbecillitas mortalitatis admonuit,quemadmodum pauentes moriuntur,non tanq̃ exeant de uita,ſed tanq̃ extrahant. Stultos ſe fuiſſe ut non uixerint clamitant,& ſi modo euaſerint ex illa ualitudine,in ocio uicturos. Tunc q̃ fruſtra parauerint,quibus non fruerent̄,q̃ in caſſum omnis labor ceciderit,cogitant. At quibus uita procul ab omni negocio agitur,quid ni ſpecioſa ſit? nihil ex illa delegatur,nihil alio atq; alio ſpargitur,nihil inde fortunæ traditur,nihil negligentia interit,nihil largitione detrahitur,nihil ſuperuacuū eſt,tota (ut ita dicam) in reditu eſt. Quātulacūq; itaq; abunde ſufficit,& inde quandocūq; ultimus dies uenerit,non cunctabitur uir ſapiēs ire ad mortē certo gradu. Quæris forte quos occupatos uocem. Non eſt quod me ſolos putes dicere,quos a baſilica immiſſi,deinde canes eijciunt,quos aut in ſua uides turba ſpecioſius elidi,aut in aliena cōtemptius,quos officia domibus ſuis euocant,ut alienis foribus illidant,quos haſta prætoris infami lucro laborant,lucus †& quæ neq; ſuperatior exercet. Quorundam ocium occupatum eſt in uilla,aut in lecto ſuo,in media ſolitudine q̃uis ab omnibus receſſerunt,ſibijpſi moleſti ſunt. Quorum non ocioſa uita eſt dicenda,ſed deſidioſa occupatio. Illum tu ocioſum uocas,qui Corinthia paucorum furore precioſa,anxia ſubtilitate concinnat,& maiorem dierum partem in æruginoſis lamellis cōſumit,qui in ceromathena proh facinus (ne Romanis quidem uitijs laboremus) ſectator puerorū rixantiū ſedet,qui uicorum ſuorum gregis metatur,& colonorum paria deducit,qui athletas nouiſſimos paſcit. Quid illos ocioſos uocas,qbus apud tonſorem multæ horæ trāſmittuntur,dum decerpitur,ſiquid proxima nocte ſuccreuit,dū de ſingulis capillis in cōſilium itur,dum aut diſiecta coma reſtituitur,aut deficiens,hinc atq; illinc in frontem cōpellitur,quomodo iraſcuntur,ſi tonſor paulo negligentior fuit,tanq̃ uirū tonderet. Quomodo excandeſcunt,ſiquid ex iuba ſua deciſum eſt,ſiquid extra ordinem iacuit, niſi oia ſua in annulos ſuos reciderunt. Quis eſt iſtorum,qui non malit rempublicā ſuam turbari q̃ comam. Qui non ſolicitior ſit de capitis ſui decore,q̃ de ſalute. Qui non comptior eſſe malit q̃ honeſtior. Hos tu ocioſos uocas inter pectinē ſpeculūq; occupatos. Quid illi qui in componendis,audiendis,diſcendis canticis operati ſunt,dum uocem cuius rectum curſum natura & optimū & ſimpliciſſimū fecit,inflexu modulationis ineptiſſime torquent. Quorum digiti aliquod inter ſe carmen metientes ſemper ſonant,quorum cū ad res ſerias etiam ſæpe triſtes adhibiti ſunt,exauditur tacita modulatio. Nō habent iſti ocium,ſed iners negocium. Conuiuia mehercule horum non poſuerim inter uacātia tēpora,cum uideam q̃ ſolliciti argentum ordinent,q̃ diligenter exoletorum ſuorum tunicas ſuccingant,q̃ ſuſpenſi ſint,quomodo aper a coco exeat. Quanta celeritate, ſigno dato,†gladij ad miniſteria decurrant. Quanta arte ſcindantur aues in fruſta nō enormia,q̃ curioſe infelices pueruli ebriorum ſputa detergant. Ex his abundantiæ lautitiæq; fama captatur,& uſq; eo in omnes uitæ ſucceſſus mala ſua illos ſequuntur,ut nec bibāt ſine ambitione,nec edāt. Nec illos quidem inter ambitioſos numeraueris,qui ſella ſe & lectica huc & illuc ferunt,& ad geſtationū ſuarum,quaſi deſerere illas non liceat,horas occurrunt,quos quando lauari debeant,quando pernoctare,quando cœnare,alius admonet,& uſq; eo nimio delicati animi languore ſoluuntur,ut per ſe ſcire non poſſint,an eſuriant. Audio quendam ex delicatis,ſi modo delitiæ uocandæ ſunt,uitam & conſuetudinem humanā dediſcere. Cum ex balneo inter manus elatus & in ſella poſitus eſſet,dixiſſet iuterrogando,iam ſedeo? Hunc tu ignorātem an ſedeat,putas ſcire an uiuat,an uideat,an ocioſus ſit? non facile dixerim,utrum magis miſerear,ſi hoc ignorauit,an ſi ſe ignorare finxit.

falſ: & quæ q̃ ſuppuratuo.

falſ: glabri.

rare finxit. Multarum quidem rerum obliuionẽ ſentiunt, ſed multarũ imitãtur, quædam
uitia illos quaſi felicitatis argumenta delectant. Nimis humilis & contempti homis eſſe
uidetur, ſcire quid faciat. I nunc & mimos multa mentiri, ad exprobandam luxuriam pu
ta. Plura mehercule prætereunt ꝙ fingunt, & tanta incredibilium uitiorum copia ingeni
oſo in hoc unũ ſæculo proceſſit, ut iam mimorum arguere poſſimus negligentiã, eſſe ali
quem, qui uſq; eo delitijs interierit, ut an ſedeat, alteri credat. Non eſt ergo ocioſus hic,
aliud nomen imponas. Aeger eſt, immo mortuus eſt, ille ocioſus eſt, cui ocij ſui & ſenſus
eſt. Hic uero ſemiuiuus, cui ad intelligendos corporis ſui habitus indice opus eſt. Quo-
modo poteſt hic alicuius temporis dominus eſſe? perſequi ſingulos lõgum eſt, quorum
aut † laterculi, aut pila, aut excoquendi in ſole corporis cura cõſumpſere uitam. Nõ ſunt — tat. latrũ culi.
ocioſi, quorum uoluptates multum negociũ habent, nã de illis nemo dubitabit, qn ope-
roſe nihil agant, qui in literarum inutilium ſtudijs detinẽtur, † quæ iam apud Romanos — taſſ quorũ.
quoq; magna manus eſt. Græcorum iſte morbus fuit, quærere quem numerũ remigum
Vlyxes habuiſſet? prior ſcripta eſſet Ilias, an Odyſſea? Præterea an eiuſdẽ eſſet autoris?
Alia deinceps huius notæ, quæ ſiue contineas, nihil tacitam cõſcientiã iuuant, ſiue profe-
ras non doctior uideberis, ſed moleſtior. Ecce Romanos quoq; inuaſit inane ſtudium ſu
peruacua diſcendi. His diebus audiui quendam ſapientẽ referentẽ, quod primus nauali
prælio Tullius uicit, primus Curius Dentatus in triumpho duxit elephantes, etiã ſi nũc
iſta ad ueram gloriam non tendunt, circa ciuilium tamen operum exempla uerſantẽ, non
eſt profutura talis ſcientia, eſt tamen quæ nos ſpecioſa rerum uanitate detineat, hoc quo
q; quærentibus remittamus. Quis Romanis primus perſuaſit nauem cõſcendere? Clau
dius is fuit, Candes ob hoc ipſum appellatus, quia plurium tabularum contextus Cãdes — Candes
apud antiquos uocatur, unde tabulæ codices dicuntur, & naues nunc quoq; quæ ex anti
qua conſuetudine cõmeatus ſubeunt, candicatæ uocantur. Sane & hoc ad rem pertine-
at, quod Valerius Coruinus primus Meſanam uicit, & primus ex familia Valerianorum
urbis captæ in ſe tranſlato nomine Meſſana appellatus eſt, paulatimq; uulgo permutan-
te literas, Meſſala dictus eſt. Non & hoc quenq; curare permittas, quod primus. L. Syl-
la in cerco leones ſolutos dedit, cum alioquin alligati tunc darentur, ad conficiendos miſ
ſos a rege Otto ioculatores, & hoc ſane remittatur. Num & Pompeiũ primũ in circo ele
phantorum duodeuiginti pugnam ædidiſſe, cõmiſſis more prælij, noxijs hominibus ad
ulla m rem bonam pertinet, princeps ciuitatis, & inter antiquos principes, ut fama tradi
dit bonitatis eximiæ, memorabile putauit ſpectaculi genus, nouo more perdere homi-
nes, depugnant, parum eſt, lacinantur, parum eſt, ingenti mole animaliũ † exterrantur, ſa- — †forte exter minantur.
tius erat iſta in obliuionem ire, ne quis poſtea potẽs diſceret, inuideretq; rei minime hu-
manæ. O quantum caliginis mentibus humanis obijcit magna felicitas, ille ſe ſupra rerũ
naturam eſſe tunc credidit, cum tot miſerorum hominũ cateruas, ſub alio cœlo natis be-
luis obijceret, cum bellum inter tam diſparia animalia cõmitteret, cum in conſpectu po-
puli Romani multum ſanguinis funderet, mox plus ipſum fundere coacturus. At idem
poſtea in Alexandria perfidia deceptus, ultimo mancipio trãſfodiendum ſe præbuit, tũ
demũ intellecta inani iactatione cognouimus ſui. Sed ut illo reuertar, unde deceſſi & in
alia materia oſtendam ſuperuacuam quorundam diligentiam, idem enarrabat Meteliũ
uictis in Sicilia Pœnis triumphãtem, unũ omniũ Romanorum ante currum centum &
uiginti captiuos elephantes duxiſſe. Syllam ultimũ Romanorum protuliſſe pomeriũ,
quod nunq; prouinciali, ſed Italico agro acquiſito mos p roferre apud antiquos fuit, hoc
ſcire magis prodeſt, ꝙ Auentinũ montem extra pomerium eſſe, ut ille affirmabat ꝓpter
alteram ex duabus cauſis, aut quod plæbs eo ſeceſſiſſet, aut quod remo auſpicãte illo lo-
co aues non addixiſſent, alia deinceps innumerabilia, quæ aut ficta ſunt mẽdacijs, aut ſi-
milia. Nam ut concedas omnia eos fide bona dicere, ut ad præſtationẽ ſcribant, tamẽ cu
ius iſta errores minuent? cuius cupiditates prement, quem fortiorem, quem iuſtiorem,
quem liberaliorẽ facient? Dubitare ſe interim Fabianus noſter aiebat, an ſatius eſſet nul-
lis ſtudijs admoueri, ꝙ his implicari. Soli omniũ ocioſi ſunt, qui ſapientiæ uacant, ſoli ui-
uunt, nec enim ſuam tantum ætatem bene tuentur, omne æuum ſuo adijciunt, quicquid
annorum ante illos actum eſt, illis acquiſitum eſt, niſi ingratiſſimi ſumus. Illi clariſſimi ſa-

crarum opinionum conditores, nobis nati sunt, nobis uitam præparauerunt, ad res pulcherrimas ex tenebris ad lucem erutas, alieno labore deducimur, nullo nobis sæculo interdictum est, in omnia admittimur, & si magnitudine animi egredi humanæ imbecillitatis angustias libet, multum per quod spaciemur temporis est. Disputare cum Socrate licet, dubitare cum Carneade, cum Epicuro quiescere, hominis naturã cum Stoicis uincere, cum Cynicis excedere, cum rerum natura in consortium omnis æui patiatur incedere, quid ni ab hoc exiguo & caduco temporis transitu, in illa nos toto demus animo, quæ immensa, quæ æterna sunt, quæ cum melioribus cõmunia. Isti qui per officia discursant, qui se aliosq; inquietant, cum bene insanierint, cum omniũ limina quotidie pambulauerint, nec ullas apertas fores præterierint, cum per diuersas domos meritoriam salutationem circumtulerint, quotum quẽq; ex tam immensa, & uarijs cupiditatibus districta urbe poterunt uidere, ꝗ multi erunt quorũ illos aut somnus, aut luxuria, aut inhũanitas submoueat, ꝗ multi qui illos cum diu torserint, simulata festinatione transcurrant, ꝗ multi per refertum clientibus atrium prodire uitabũt, & per obscuros ædium aditus profugient, quasi non inhumanius sit decipere, ꝗ excludere, ꝗ multi ex hesterna crapula semisomnes, & graues illis miserijs somnũ suum rumpentes, ut alienum expectet, uix alleuatis labijs in susurratum milies nomen, excitatiõe superbissima reddent, nos in ueris officijs morari putamus, licet dicamus, qui Zenonem, qui Pythagorã quotidie & Democritum, cæterosq; antistites bonarum artium, qui Aristotelem & Theophrastum uolent habere ꝗ familiarissimos, nemo horum non uacauit, nemo non uenientẽ ad se beatiorem, amantioremq; sui dimittet, nemo quẽq; uacuis a se manibus abire patietur. Nocte conueniri, & interdiu ab omnibus mortalibus possunt, horum te mori nemo coget, omnes docebunt, horum nemo annos tuos conteret, suos tibi cõtribuit, nullius ex his sermo periculosus erit, nullius amici capitalis sumptuosa obseruatio terret. Feres ex his quicquid uoles, per illos non stabit, quo minus plurimũ quãtum cœperis, haurias, quæ illum felicitas, ꝗ pulchra senectus manet, qui se in horum clientelam contulit, habebit cũ quibus de minimis maximisq; rebus deliberet, quos de se quotidie consulat, a quibus audiat uerum sine contumelia, laudetur sine adulatione. Ad quorum se similitudinẽ effingat. Solemus dicere non fuisse in nostra potestate, quos sortiremur parentes, forte nobis datos, nobis uero ad nostrum arbitrium nasci licet, nobilissimorũ ingeniorum familiæ sũt. Elige in quam asc isci uelis, non in nomen tantum adoptaberis, sed in ipsa bona, quæ non sunt sordide nec maligne custodienda, maiora fiunt, quo illa a pluribus diuiseris, hi tibi dabunt ad æternitatem iter, & te in illum locum, ex quo nemo eijcietur subleuabũt, hæc una ratio est extendendæ mortalitatis, immo in immortalitatẽ uertendæ honores & monumenta, quicquid aut decretis ambitio iussit, aut operibus extruxit, cito subruitur, nihil non longa demolitur uetustas, & mouet ocyus, quod cõsecrauit Sapientiæ nocere non potest, nulla delebit ætas præsens, & nulla diminuet sequens, ac deinde semper ulterior aliquid ad uenerationem confert. Quoniamquidẽ in uicinio uersatur inuidia, simplicius longe posita miramur, sapientis ergo multum patet uita, non idem illum qui cæteros terminus includit, solus generis humani legibus soluitur, omnia illi sæcula, ut deo seruiunt, transiuit tempus, aliquid hac recordatione comprehendit, instat, hoc utitur, uenturũ est hoc percipit, lõgam illi uitam facit, omniũ temporum in unũ collatio, illorum breuissima ac sollicitissima ætas est, qui præteritorum obliuiscuntur, præsentia negligunt, de futuro timent. Cum ad extrema uenerint, sero intelligunt miseri, tamdiu se dum nihil agunt occupatos fuisse. Nec est quod hoc argumẽto probari putes, longam illos agere uitã, quia interdum mortem inuocant, uexat illos imprudentia incertis affectibus, & incurrẽtibus in ipsa quæ metuunt, mortem sæpe ideo optant, quia timent. Illud quoq; argumentũ nõ est, quod putes diu uicturum, quod sæpe illis longus uidetur dies, quod dum ueniãt ad condictum tempus cœnæ, tarde ire horas quærunt, nam si quando illos deserũt occupationes, in ocio relicti æstuant, nec quomodo disponant, aut extrahant, sciunt, itaq; ad occupationem aliquam tendunt, & quod interiacet, omne tempus graue est, tam me Hercules, ꝗ quando dies muneris gladiatori indictus est. Aut cum alicuius alterius uel spectaculi uel uoluptatis expectatur constitutum, transilire medios dies uolunt. Omnis illis

speratæ

ſperatæ rei longa dilatio eſt, ad illud tempus, quod amanti breue eſt, & præceps, breuius ꝙ multo ſuo uitio, aliunde enim alio tranſfugiũt, & conſiſtere in una cupiditate non poſſunt, non ſunt illi longi dies, ſed inuiſi. At contra ꝙ exiguæ noctes uidẽtur, quas in complexu ſcortorum aũt uiſu exigunt. Inde & iam poetarum furor fabulis humanos errores alentium, quibus uiſus eſt Iupiter uoluptate concubitus ſclemẽter duplicaſſe noctẽ. Quid aliud eſt uitia incẽdere, ꝙ auctores illis inſcribere deos, & dare morbo, exẽplo dignitatis excuſatam licentiam? poſſunt iſtis non breuiſſimæ uideri noctes, quas tam chare mercantur? diem noctis expectatione perdunt, noctẽ lucis metu. Ipſæ uoluptates eorum trepidæ & uarijs terroribus inquietæ ſunt, ſubitq; cum maxima exultatione ſollicita cogitatio. Hæc ꝙdiu ab hoc affectu reges ſuam fleuere potẽtiam, nec illos magnitudo fortunæ ſuæ delectauit, ſed uenturus aliquando finis exterruit, cum per magna camporum ſpacia porrigeret exercitum, nec numerum eius, nec menſuram comprehenderet, Perſarum rex inſolentiſſimus, lachrymas fudit, quod intra centum annos nemo ex tanta iuuentute ſuperfuturus eſſet, at illis erat admoturus fatum, ille qui flebat, perditurusq; alios in terra, alios in mari, alios in prælio, alios in fuga, & intra exiguũ tempus cõſumpturus illos, centeſimũ annum timebat. Quid quod gaudia eorum quoq; trepida ſunt, non enim ſolidis cauſis innituntur, ſed eadem qua oriuntur, uanitati turbabuntur. Qualia autem putes tempora eſſe, etiam ipſorum confeſſione miſera, cum hæc quoq; quibus ſe attollunt, & ſupra hominem efferunt, parum ſincera ſunt, maxima quæq; bona ſollicita ſũt, nec ulli fortunæ minus bene ꝙ optime creditur, alia felicitate, ad tuẽdam felicitatẽ opus eſt, & pro ipſis quæ ſucceſſerunt uotis, uota facienda ſunt. Omne eñi quod fortuito euenit, inſtabile eſt, quod altius ſurrexit, oportunum eſt in occaſum. Neminem porro caſura delectant, miſerrimã ergo neceſſe eſt non tantum breuiſſimam uitam eorum eſſe, qui magno parant labore, quod maiore poſſideant, operoſe aſſequuntur quæ uolunt, anxij tenent quæ aſſecuti ſunt. Nulla interim nũꝙ amplius redituri temporis eſt ratio. Nouæ occupationes ueteribus ſubſtituuntur, ſpes ſpem excitat, ambitionem ambitio, miſeriarum non finis quæritur, ſed materia mutatur, noſtri nos honores torſerunt, plus temporis alieni auferunt, candidati laborem deſtituimus, ſuffragatiões incipimus, accuſandi depoſuimus moleſtiam, iudicandi nanciſcimur, iudex deſijt eſſe, quæſitor eſt, aliorũ bonorum mercenaria procuratione conſenuit, ſuis operibus detinentur. Marium caligo dimiſit, cõſulatus exercet. Quintus dictaturam properat euadere, ab aratro reuocabitur, ibit in Pœnos nõ tantæ maturus rei Scipio, uictor Hannibalis, uictor Antiochi, ſui cõſulatus decus, fraterni ſponſor, ne per ipſum mora ſit, cum Ioue reponetur, ciuiles ſeruatorẽ agitabunt ſeditiones, & poſt faſtiditos a iuuene æquos honores iam ſenem contumacis exilij delectabit ambitio, nunꝙ deerunt uel felices, uel miſeræ ſollicitudinis cauſæ, per occupationes interdudetur ocium, nunꝙ agetur, ſemper optabitur. Excerpe itaq; te uulgo Pauline clariſſime, & in tranquilliorem portum non pro ætatis ſpacio iactatus, tandẽ recede, cogita quot fluctus ſubieris, quot tempeſtates partim priuatas ſuſtinueris, partim publicas in te conuerteris, ſatis iam per laborioſa & inquieta documenta exhibita uirtus eſt, experire quid in ocio faciat. Maior pars ætatis certe melior Reipu. data ſit. Aliqd tẽporis tui ſume etiam tibi, nec te ad ſegnem, aut inertem quietem uoco, non ut ſomno & charis turbæ uoluptatibus, quicquid eſt in te indolis uiuæ demergas, non eſt iſtud quieſcere, inuenies maiora omnibus adhuc tractatis operibus, quæ repoſitus & ſecurus agites, tu quidem orbis terrarum rationes adminiſtrans, tam abſtinenter ꝙ alienas, tam diligenter ꝙ tuas, tam religioſe ꝙ publicas, in officio amorem conſequeris, in quo odium uitare difficile eſt. Sed tamen mihi crede, ſatius eſt uitæ ſuæ rationem, ꝙ frumenti publici noſſe. Iſtum autem animi uigorem, rerum maximarum capaciſſimũ, a miniſterio honorifico quidem, ſed parum ad beatam uitam apto, ad te reuoca, & cogita non id egiſſe te ab ætate prima omni cultu ſtudiorum liberalium, ut tibi multa milia frumenti cõmitterentur, maius quiddam & altius de te promiſeras, non deerunt & frugalitatis exactæ homines, & laborioſæ operæ. Tanto aptiora exportandis oneribus tarda iumenta ſunt, ꝙ nobiles equi, quorum generoſam pernicitatem quis unꝙ graui ſarcina preſſit. Cogita præterea quantum ſollicitudinis ſit, ad tantam te molem obijcere, cum uentre humano tibi

negocium est, nec rationem patitur, nec æquitate mitigatur, nec ulla prece flectetur populus esuriens, modo intra paucos illos dies, quibus. C. Cæsar perijt (siquis inferis sensus est) hoc grauissime ferens, quod dicebat populo Romano superstiti, septē aut octo certe dierum cibaria superesse, dum ille pontes nauibus iungit, & uiribus imperia ludit, aderat ultimū malorum obsessis quoq; alimentorum ægestas, exitium pœnæ, ac fames constitit, & quæ famē sequitur rerum omniū ruina, furiosi & externi & infeliciter superbi regis mutatio. Quem tunc animū habuerunt illi, quibus erat mandata frumenti publici cura, ferrum, saxa, ignes, gladium excepturi summa dissimulatione, tantum inter uiscera latentis mali, tegebant cum ratione. Quædam enim ignorantibus ægris curāda sunt. Causa multis moriendi fuit, morbum suum nosse. Recipe te ad hæc tranquilliora, tutiora, maiora. Simile tu putas esse, utrum cures ut incorruptum a fraude aduchetium & negligentia frumentū transfundatur in horrea, ne concepto humore uitietur, & concalescat, ut ad mensuram pondusq; respondeat, an ad hæc sacra & sublimia accedas? sciturus quæ materia sit Dijs, quæ uoluptas, quæ conditio, quæ fortuna, quis animū tuum casus expectet, ubi nos a corporibus dimissos natura cōponat. Quid sit quod huius mundi grauissima quæq; in medio sustineat, supra leuia suspendat, in summū ignem ferat, sydera cursibus suis excitet. Cætera deinceps ingentibus plena miraculis. Vis tu relicto solo, mente ad ista respicere, nunc dum calet sanguis †ingentibus ad meliora eundum est, expectat te in hoc genere uitæ multum bonarum artium amor, uirtutum atq; usus, cupiditatū obliuio, uiuendi atq; moriendi scientia, alta rerum quies, omniū quidem occupatorum conditio misera est, eorum tamen miserrima, qui ne suis quidem occupationibus laborant, ad alienum dormiunt somnū, ad alienum ambulant gradum, ad alienū comedūt appetitum, (& ad alienū gradiūtur uiaticū, & multotiens Tantali more inter opes & copias positi, quas suas solum uident defectum intolerabilem omniū sibi magis delectabilium patiūtur,) amare & odisse res omniū liberrimas iubentur. Hi si uelint scire q̄ breuis ipsorū uita sit, cogitant ex quota parte, sua sit, cum uideris itaq; prætextā† Arti sæpe sumptā, cum celebre in foro nomen non inuideris, ista uitæ damno parantur, ut unus ab illis numeretur annus, omnes annos suos conteret. Quosdam autem cum in summū ambitionis eniterētur, inter prima luctantes ætas relinquit. Quosdā cum in consummationē dignitatis per mille indignationes erupissent, misera subit cogitatio ipsos laborasse in titulū sepulchri. Quorundam ultima senectus dum in nouas spes ut iuuenta disponit, inter conatus magnos & improbos inualida defecit. Fœdus ille quem in iudicio pro ignotissimis litigatoribus grandem natu & imperitæ coronæ assensiones captantem, spiritus relinquit. Turpis ille qui uiuendo lassus citius q̄ laborando inter ipsa officia collapsus est. Turpis, quē in accipiendis immorientē ratiōibus, diu tractus risit hæres. Præterire quod mihi occurrit exemplum non possum. Tyrannus fuit exactæ diligentiæ senex, qui post annū nonagesimū cum uacatiōem procurationis a. C. Cæsare ultro accepisset, componi se in lecto, & uelut exanimē a circūstāte familia plangi iussit. Lugebat domus ocium domini senis, nec finiuit ante tristiciam, q̄ labor illi suus restitutus est, ideo ne iuuat occupatum mori? Idem plærisq; animus est, diutius cupiditas illis laboris, q̄ facultas est, cum imbecillitate corporis pugnant, senectutē ipsam nullo alio nomine grauem iudicant, q̄ quod illos seponit. Lex a quinquagesimo anno militem non cogit. A sexagesimo senatorem non citat, difficilius homines a se ocium impetrant, q̄ a lege. Interim dum rapiuntur & rapiunt, dū alter alterius quietem rumpit, dum mutuo sunt miseri, uita est sine fructu, sine uoluptate, sine ullo profectu animi, nemo in conspicuo mortem habet, nemo nō procul spes intendit. Quidam uero disponunt etiam illa quæ ultra uitā sunt, moles magnas sepulchrorum, & operum publicorum dedicatiōes, & ad rogum munera & ambitiosas exequias. At mehercule istorum funera tanq̄ nimiū uixerint ad faces & cereos ducenda sunt. Nostra corpora firma sunt, si redigas ad conditionē naturæ omnia destruentis, & unde edidit eodem reuocantis, caduca sunt. Quid enim immortale manus mortales fecerint? septem illa miracula, & si qua his multo mirabiliora sequentiū annorū extruxit ambitio, aliquando solo æquata uisentur. Ita est nihil perpetuū, pauca diuturna sunt. Aliud alio modo fragile est, rerum exitus uariantur. Cæterum quicquid cœpit & desinit, modo quidā

minantur

Fal. imperij

Fal. metib.

Eras. Rote.

Hæc addita sunt a nebulone quopiam,

† forte Arti

minantur interitum,& hoc quod uniuersum,quod omnia diuina humanaq; complecti tur,si fas putas credere,dies aliquis dissipabit,& in confusionem ueterem tenebrasq; demerget. Eat modo aliquis,& singulas comploret animas,Carthaginis ac Numantiæ Corinthiq; cinerem,& siquid aliud altius cecidit,lamentetur,cum etiam hoc quod nō habet quo cadat sit interiturum. Eat aliquis & fata tātum aliquando nefas ausura sibi nō pepercisse conqueratur. Quis tam superbæ impotentisq; arrogantiæ est,ut in hac naturæ necessitate omnia ad eundem finem reuocantis,se unum ac suos seponi uelit? ruinæq; ipsi mundo imminenti aliquam domū subtrahat? Maximum ergo solatium est cogitare id sibi accidisse,quod ante se passi sunt,omnesq; passuri,& ideo mihi uidetur rerum natura quod grauissimū fecit cōmune fecisse,ut crudelitatem fati consolaretur æqualitas. Illud te quoq; non minimū adiuuerit,si cogitaueris nihil profuturum dolorem tuū,nec illi quē desyderas nec tibi,uoles enim longum esse,quod iturum est. Nam si quicq; tristicia profecturi sumus,non recuso quicquid lachrymarum fortunæ meæ superfluit tuæ fundere. Inueniam etiam nunc per hos exhaustos iam fletibus domesticis oculos quod effluat, si modo id tibi futurum bono est. Quid cessas? conqueramur,atq; adeo ipse hanc litē meā faciam. Iniquissima omniū iudicio fortuna,adhuc uidebaris eum hominem continuisse, qui munere tuo tantam uenerationē receperat,ut quod raro ulli contingit felicitas,eius effugeret inuidiam. Ecce eum dolorem quem,saluo Cæsare,accipere maximum poterat impressisti,& cum bene illum undiq; circumisses,intellexisti hanc partem tantummodo patere ictibus tuis. Quid enim illi aliud faceres? pecuniam eriperes? nunquam illi obnoxius fuit,nunc quoq; quantum potest,illum a se obiecit,& in tanta felicitate acquirendi,nullum maiorem ex ea fructum q̄ cōtemptus eius petit. Eriperes illi amicos? sciebas tam habilem esse se,ut facile in locum amissorum posset alios sustinere; Vnum enim ex his hunc quos in principali domo potentes uidi,cognouisse uideor,quem omnibus amicum habere,cum expediat magis,tum etiam libet. Eriperes illi bonam opinionem? solidior est hæc apud eum,q̄ ut a te quoq; ipsa cōcuti posset. Eriperes bonam ualitudinem? sciebas animū eius liberalibus disciplinis,quibus non innutritus tantum, sed innatus est, sic esse fundatum,ut supra omnes corporis dolores emineret. Eriperes spiritum? quantulum nocuisses? longissimum illi æuum ingenij fama promisit. Id egit ipse, ut meliore sui parte duraret,& compositis eloquentiæ præclaris operibus, a mortalitate se uindicaret, q̄diu fuerit ullus literis honor,q̄diu steterit,aut latinæ linguæ potentia,aut græcæ gratia, uigebit cum maximis uiris,quorum se ingenijs uel contulit,uel, si hæc uerecūdia eius recusat,applicuit. Hoc ergo unum excogitasti,quomodo illi maxime posses nocere. Quo melior enim est quisq;,hoc sæpius ferre te consueuit,sine ullo delectu furentem, & inter ipsa beneficia metuendam. Quantulum erat tibi immunem ab hac iniuria præstare eum hominem,in quem uidebatur indulgentia tua ratione certa peruenisse,& non ex tuo morte temere incidisse. Adijciamus, si uis,ad has quærelas ipsius adolescentis interceptam inter prima incrementa indolem,dignus fuit ille te fratre, tu certe eras dignissimus,qui nec ex indigno quidem quicquam doleres fratre. Redditur illi testimonium æquale omnium hominum. Desyderatur in tuum honorem. Laudatur in suum,nihil in illo fuit quod non libenter cognosceres. Tu quidem etiam minus bono fratri fuisses bonus,sed in illo pietas tua idoneam nacta materiam,multo se liberius exercuit. Nemo potentiam eius iniuria sensit,nunq̄ ille te fratrem ulli minatus est. Ad exemplum se modestiæ tuæ formauerat,cogitabatq; quantum tu & ornamentum tuorum esses & onus,sufficit ille huic sarcinæ. O dura fata,& nullis æqua uirtutibus,antequam felicitatem tuam nosceret frater tuus, exemptus est. Parum autem me indignari scio, nihil est enim difficilius,q̄ magno dolori, paria uerba reperire. Iam nunc tamen siquid proficere possumus,fateamur & conqueramur. Quid tibi uoluisti tam iniusta & tam uiolenta fortuna, tam cito indulgentiæ tuæ pœnituit? quæ ista crudelitas est,in medios fratres impetum facere,& tam cruenta rapina,concordissimam turbam imminuere,tam bene stipatam optimorum adolescentium domum,in nullo fratre degenerantem turbare, & sine ulla causa deliberare uoluisti. Nihil ergo prodest innocentia ad omnem legem, exacta nihil antiqua frugalitas, nihil felicitatis summæ potentia, summa conseruata ab-

stinentia, nihil syncerus & tutus literarum amor, nihil ab omni labe mens uacans. Luget Polybius, & in uno fratre quicquid de reliquis possit metuere, admonitus, etiam de ipsis doloris sui solatijs timet. Facinus indignum luget Polybius, & aliquid propicio dolet Cæsare, hoc sine dubio impotens fortuna captasti, ut ostenderes neminem contra te, nec a Cæsare quidem posse defendi. Diutius accusare fata possumus, stanta dura & inexorabilia, nemo illa conuitio, nemo fletu, nemo causa mouet, nihil unq̃ parcũt ulli, nec remittunt. Proinde parcamus lachrymis, nihil proficientibus. Facilius enim nos illis dolori adijciet, q̃ illos nobis reducet. Qui si nos torquet, non adiuuat, primo quoq; tempore deponendus est, & ab inanibus solatijs, atq; amara quadam libidine dolendi, animus recipiendus est. Nam lachrymis nostris, ni ratio finem fecerit, fortuna non faciet. Oẽs agedum mortales circumspice. Larga ubiq; flendi & assidua materia. Alium ad quotidianũ opus laboriosa ægestas uocat. Alium ambitio nunq̃ quieta sollicitat. Alius diuitias quas optauerat, metuit, & uoto laborat suo. Alium sollicitudo, alium labor torquet, alium sup uestibulum obsidens turba. Hic habere se dolet liberos, hic perdidisse. Lachrymæ nobis deerunt, anteq̃ causæ dolendi. Non uides qualem uitam nobis rerum natura promiserit, quæ primum nascentium hominum fletum esse uoluit, hoc principio ædimur, huic omnis sequentium annorum ordo consentit, sic uitam agimus, ideoq; moderate id fieri debet a nobis, quod sæpe faciendum est, & respicientes quãtum a tergo rerum tristium immineat, si non finire lachrymas, at certe reseruare debemus. Nulli parcendum est rei magis q̃ huic, cuius tamẽ frequẽs usus est. Illud quoq; te nõ minimũ adiuuerit, si cogitaueris nulli minus gratum esse dolorem tuum, q̃ ei cui præstari uidetur. Torqueri ille te aut non uult, aut non intelligit, nulla itaq; eius officij ratio est, quod ei cui præstatur, si nihil sentit, superuacuum est, si sentit, ingratum est, neminẽ toto orbe terrarum esse, qui delectetur lachrymis tuis, audacter dixerim. Quid ergo quem nemo aduersus te animum gerit, eum esse tu credis fratris tui, ut cruciatu noceat tibi, ut te uelit abducere ab occupationibus tuis, id est, a studio & Cæsare. Non est hoc simile ueri. Ille enim indulgentiã tibi tanq̃ fratri ostendit, & præstitit uenerationem tanquam parenti, cultum tanq̃ superiori, ille desyderio tibi esse uult, tormento esse nõ uult. Quid itaq; iuuat doloribus intabescere, quẽ si quis defuncti sensus est, finiri frater tuus cupit, de alio fratre, cuius incerta posset uoluntas uideri, omnia hæc non dubie ponerem & dicerem, siue te torqueri lachrymis nunq̃ desinentibus frater tuus cupit, indignus hoc affectu tuo est, siue nõ uult uterq; uestrum inertẽ dolorẽ dimittite. Nec impius frater sic desyderari debet, ne pius sic uelit. In hoc uero, cuius tam explorata pietas est, pro certo habendum est. Nihil esse illi posse acerbius, q̃ si tibi hic casus eius acerbus est, si te ullo modo torquet, si oculos tuos indignissimos hoc malo sine ullo flendi fine conturbat, idem & exhaurit. Pietatem tuam tamen nihil æque a lachrymis iam inutilibus abducet, q̃ si cogitaueris, fratribus te tuis exẽplo esse debere, fortiter hanc fortunæ iniuriam sustinendi. Quod duces magni faciũt, rebus afflictis, ut hilaritatem de industria simulent, & aduersas res, adumbrata lætitia abscondant, ne militum animi, si fractam ducis sui mentem uiderint, & ipsi collabantur. Id nunc quoq; faciendum est, indue dissimilẽ animo tuo uultũ, & si potes, projce omnẽ ex toto dolorem, sin minus, introrsus abde, & contine, ne appareat, & da operam, ut fratres tui te imitenť, qui honestum putabunt quodcunq; facientem te uiderint, animumq; ex uultu tuo sument, & solatium debes esse, & cõsolator illorum. Non poteris autem horũ mœrori obstare, si tuo indulseris. Potest & illa res a luctu te ꝓhibere nimio, si tibi ipsi renunciaueris, nihil horum quæ facis posse subduci. Magnam tibi personam hominũ consensus imposuit, hæc tibi tuenda est, circũstat te omnis ista consolantium frequẽtia, & in animũ tuum inquirit ac perspicit, quãtum roboris ille aduersus dolorem habeat, & utrũne tu tantum in rebus secundis indulgere scias, an & aduersas possis uiriliter ferre, obseruabunť oculi tui. Liberiora omnia sunt his, quorum affectus tegi possunt. Tibi nullũ secretum liberũ est, in multa luce fortuna te posuit, oẽs scient quomodo te in isto tuo gesseris uulnere, utrũ ne statim pcussus arma submiseris, an in statu & in gradu steteris. Olim te in altiorẽ ordinẽ & amor Cæsaris extulit, & tua studia deduxerunt, nihil te plebeum decet, nihil humile. Quid autem tam humile ac muliebre est, q̃ consumendum se dolo-

ri cõmitte

ri cōmittere, non idem tibi in luctu pari, quod tuis fratribus licet. Multa tibi non permittit opinio de studijs ac moribus recepta, multum a te homines exigunt, multum expectant. Si uolebas tibi omnia licere, non conuertisses in te ora omniũ, nunc autē tibi praestandum est, quantum promisisti omnibus illis, qui opera ingenij tui laudant, qui describunt, quibus cum fortuna tua opus non sit, ingenio opus est. Custodes animi tui sũt. Nihil unq̃ ita potes indignum facere prouecti & eruditi uiri professione, ut nō multos admirationis de te suae non poeniteat. Nō licet tibi flere immodice, nec hoc tantũmodo nō licet, nec somnũ quidem extendere in partem diei licet, aut a tumultu rerum in ociũ ruris gratia quietis confugere, aut assidua laboriosi officij statione, fatigatum corpus uolũtaria peregrinatiōe recreare, aut spectaculorum uarietate animũ detinere, aut ex tuo arbitrio diem disponere. Multa tibi non licent, quae humillimis in angulo iacentibus licēt. Magna seruitus est ex magna fortuna, non licet ibi quicq̃ arbitrio tuo facere. Audienda sunt tot hominũ milia, tot disponendi libelli, tantus rerum ex orbe toto occurrentiũ congestus, ut possit per ordinem suum principis maximi officium geri ubiq; animi est. Non licet tibi unq̃ flere, ut multos flentes audire possis, ut periclitantium, & ad misericordiā mitissimi Caesaris peruenire cupientium, lachrymae prosint tibi, tuae assiccādae sunt. Hoc tamen etiam nunc leuioribus remedijs adiuuabit, cum uoles omniũ rerum obliuisci, cogita Caesarem, uide quantam huius in te indulgentiae fidem, quantam industriā debeas, intelliges non magis tibi incuruari licere, q̃ illi (siquis modo est) fabulis traditus, cuius humeris mundus innititur. Caesari quoq; ipsi cui omnia licent, propter hoc ipsum multa nō licent. Omniũ domos illius uigilia defendit, omniũ ocium illius labor, omniũ delitias illius industria, omniũ uacationem illius occupatio. Ex quo se Caesar orbi terrarum dedicauit, sibi eripuit, & syderum modo, quae irrequieta semper cursus suos explicant. Nunq̃ illi licet, nec subsistere, nec quicq̃ suum facere. Ad quendam itaq; modum tibi quoq; eadem necessitas iniungitur, non licet tibi ad utilitates tuas, ad studia tua respicere. Caesare orbem terrarum possidente, impartiri te nec uoluptati, nec dolori, nec ulli alij rei potes, totum te Caesari debes. Adijce nunc, quod cum semper praedices, chariorem tibi spiritu tuo Caesarem fore, fas tibi non est, saluo Caesare, de fortuna quaeri, hoc incolumi, salui tibi sunt tui, nihil perdidisti, non tātum siccos oculos tuos esse, sed etiā laetos oportet. In hoc tibi omnia sunt, hic pro omnibus est. Quod longe a sensibus tuis prudentissimis pijssimisq; abest, aduersus felicitatem tuam parum gratus es, si tibi quicq̃ (hoc saluo) flere permittis. Monstrabo etiam nunc, non quidem firmius remedium, sed familiarius, siquādo te domũ receperis, non erit tibi metuenda tristicia. Nam q̃ diu numē tuũ intueberis, nullum illa ad te inueniet accessum. Omnia in te Caesar tenebit, cum ab illo discesseris, tunc uelut occasione data insidiabitur solitudini tuae dolor, & requiescenti animo tuo paulatim irrepet. Itaq; non est quod ullum tempus uacare patiaris a studijs, tunc tibi literae tuae tamdiu ac fideliter amatae, gratiam referant, tunc te illae antistitem & cultorem suum uindicent, tunc Homerus & Virgilius tam bene de humano genere meriti, q̃ de omnibus & de illis meruisti, quos pluribus notos esse uoluisti, q̃ scripserant, multum tecum morētur, tutum hic erit omne tempus, quod illis tuendum cōmiseris, tũc Caesaris tui opera, ut per omnia saecula domestico narrentur praeconio, quantum potes compone. Nam ipse tibi optime formandi, condendiq; res gestas, & materiā dabit & exemplum. Nō audeo te usq; eo ꝑducere, ut fabellas quoq; & †Cessopeos longos intentatũ Romanis ingenijs opus solita uenustate cōnectas. Difficile est quidē, ut ad haec hilariora studia tā uehemēter ꝑculsus animus, tam cito possit accedere. Hoc tamē argumentũ habeto iam corroborati eius & redditi sibi, si poterit se a seuerioribus scriptis ad haec solutiora producere. In illis eñ̄ q̃uis aegrũ eum adhuc, & secũ reluctantē aduocabit ipsa rerũ, quas tractabit austeritas, haec quae remissa fronte cōmendanda sunt, nō feret, nisi cum iam sibi ab omñi parte cōstiterit. Itaq; debebis eum seueriore materia primũ exercere, deinde hilariore temperare. Illud quoq; magno tibi erit leuamento, si saepe te interrogaueris, utrũ ne meo nomine doleo, an eius qui decessit? Si meo, petit me indulgentem iactatio, & incipit dolor, hoc uno excusatus, quod honestus est, cum ad utilitatem respicit a pietate desistere. Nihil autem magis bono uiro conuenit, q̃ in fratris luctu calculos ponere. Si illius noīe doleo, ne-

†Alr. Aesopeos logos

leo necesse alterutrũ ex his duobus esse iudicẽ. Nam si nullus defunctis sensus est, euasit omnia frater meus uitæ incõmoda, & in eum restitutus est locũ, in quo fuerat anteꝗ nasceretur, & expers omnis mali, nihil cupit, nihil patitur. Quis iste est furor? pro eo me nũꝗ dolere desinere, qui nunꝗ doliturus est? Si est aliquis defuncti sensus, nũc animus fratris mei uelut ex diutino carcere emissus, tãdem sui iuris & arbitrij gestit, & rerum naturæ spectaculo fruitur, & humana omnia ex superiore loco despicit, diuina uero quorũ rationem tãdiu frustra quæsierat, propius intuetur, quid itaqꝫ eius desyderio maceror, qui aut beatus aut nullus est? Beatum deflere inuidia est, nullum demẽtia. An hoc te mouet, quod uidetur ingentibus & ingratis, & maxime circumfusis bonis caruisse. Cum cogitaueris multa esse quæ perdidit, cogita plura esse quæ nõ timet. Non ira eum torquebit, nõ morbus affliget, non hospitio lacesset, non edax & inimica semper alienis processib⁹ inuidia consectabitur, non metus solicitabit, non leuitas fortunæ cito munera sua transferentis inquietabit. Si bene computes plus illi remissum, ꝗ ereptum est. Non opibus fruetur, non tua simul ac sua gratia, non accipiet beneficia, nõ dabit. Miserum putas ꝙ ista amisit? an beatum quod nõ desyderat? mihi crede, is beatior est, cui fortuna superuacua est, ꝗ is cui parata est. Omnia ista bona quæ nos speciosa, sed fallaci uoluptate delectant pecunia, dignitas, potentia, aliaqꝫ complura, ad quæ generis humani cæca cupiditas obstupescit, cum labore possidentur, cum inuidia conspiciuntur, eosqꝫ ipsos quos exornant & premũt plus minantur ꝗ prosunt, lubrica & incerta sunt, nunꝗ bene tenẽtur, nam ut nihil de tempore futuro timeatur, ipsa tamen magnæ felicitatis tutela sollicita est. Si uelis credere altius ueritatem intuentibus, omnis uita supplicium est. In hoc profundũ inquietumqꝫ proiecti mare, alternis æstibus reciprocum, & modo alleuãs nos, subiectis incrementis, modo maioribus damnis deferens, assidueqꝫ iactans, nunꝗ stabili cõsistimus loco, pendemus & fluctuamur, & alter in alterum illidimur, & aliquãdo naufragium facimus, semper timemus in hoc tam procelloso, & in omnes tempestates exposito mari, nauigantibus nullus portus nisi mortis est. Ne itaqꝫ inuideris fratri tuo, quiescit tandem liber, tandem tutus, tandem æternus est, superstitem Cæsarem, omnemqꝫ eius prolẽ, superstitem te cum omnibus habet fratribus, anteꝗ quicꝗ ex suo fauore fortuna mutaret stantem adhuc illam & munera plena manu congerentem reliquit, fruitur nunc aperto & libero cœlo, & humili atqꝫ depresso in eum emicuit locum, quisquis ille est, qui solutas uinculis animas beato recipit sinu? & nunc libere uagatur, omniaqꝫ rerum naturæ bona cum summa uoluptate perspicit? Erras, non perdidit lucem frater tuus, sed securiorem sortitus est. Oĩbus illud nobis cõmune est iter, quid fata deflemus? nõ reliquit ille nos, sed antecessit, magna felicitas est, in felicitate mori. Est, mihi crede, magna felicitas in ipsa felicitate moriendi, nihil ne in totum quidem diem certi est, quis in tam obscura & inuoluta ueritate diuinat? utrum ne fratri tuo mors inuideat, an consuluerit? Illud quoqꝫ quæ iusticia in omnibus rebus necesse est te adiuuet cogitantem, non iniuriã tibi factã, quod talem fratrem amisisti, sed beneficium datum, quod tãdiu pietate eius tibi uti fruiqꝫ licuit. Iniquus est, qui muneris sui arbitrium danti non reliquit. Auidus, qui non lucri suo habet quod accepit, sed dãmni, quod reddidit. Ingratus est, qui iniuriam uocat finem uoluptatis. Stultus, qui nullum fructum esse putat bonorum, nisi præsentiũ, qui nõ & in præteritis acquiescit, & ea iudicat certiora quæ abierunt, quia de illis ne desinant nõ est timẽdum. Nimis angustat gaudia sua, qui eis tantũmodo quæ habet ac uidet, frui se putat, & habuisse eadem pro nihilo ducit, cito eñ nos omnis uoluptas relinquit, quæ fluit & trãsit & pene anteꝗ ueniat, auferetur. Itaqꝫ in præteritũ tempus animus mittendus est, & quicquid nos unꝗ delectauit reducendum, ac frequenti cogitatione pertractandũ est, longior fideliorqꝫ est memoria uoluptatum, ꝗ præsentia. Quod habuisti ergo optimũ fratrẽ, in summis bonis pone, non est quod cogites quanto diutius habere potueris, sed quãdiu habueris, rerum natura illũ tibi sicut cæteris fratribus, sua nõ mancipio dedit, sed cõmendauit, cum uisum est deinde repetit, nec tuã in eo satietatẽ secuta est, sed suam legem. Si quis pecuniã creditam soluisse se moleste ferat, eam præsertim cuius usum gratuitum acceperit, nõne iniustus uir habebitur? Dedit natura fratri tuo uitam, dedit & tibi, quæ suo iure usa fuit, a quo uoluit debitũ suũ citi⁹ exigit, nõ illa in culpa est, cui⁹ nota erat cõditio,

Portus nauigantium mors est.

sed mortalis

sed mortalis animi spes auida, quæ subinde quid rerum natura sit obliuiscitur, nec unquã sortis suæ meminit, nisi cum admonetur. Gaude itaq; habuisse & tam bonũ fratrẽ & usu fructum eius, q̃uis breuior uoto tuo fuerit, boni consule. Cogita iucundissimũ, quod habuisti, humanũ quod perdidisti. Nec enim quicq; minus inter se cõsentaneum est, q̃ aliquem moueri, quod sibi talis frater parum diu contigerit, non gaudere quod tamẽ contigerit, at inopinãti ereptus est, sua quẽq; credulitas decipit, & in eis quæ diligit, uoluntaria mortalitatis obliuio. Natura nulli se necessitatis suæ gratiam facturam esse testata est. Quotidie præter oculos nostros transeunt notorum ignotorũq; funera, nos tamẽ aliud agimus, & subitum id putamus esse, quod nobis tota uita denunciatur futurum. Non est itaq; ista fatorum iniquitas, sed mentis humanæ prauitas insatiabilis rerũ omniũ, quæ indignatur inde se exire, quo admissa est precario. Quanto ille iustior, q nunciata filij morte, dignam magno uiro uocem emisit. Ego cum genui, tum morituꝝ sciui, prorsus nõ mireris ex hoc natum esse, qui fortiter mori posset, non accepit tanq̃ nouũ nunciũ filij mortem. Quid est enim noui, hominẽ mori, cuius tota uita nihil aliud q̃ ad mortem iter est, ego cum genui, tum morituros sciui. Deinde adiecit rem maioris & prudentiæ & animi huic rei sustuli omnes, huic rei tollimur, quisquis ad uitam editur, ad mortẽ destinatur. Gaudeamus ergo eo quod datur, reddamusq; id cum reposcemur, alium alio tẽpore fata comprehendent, neminẽ præteribunt. In procinctu stet animus, & id quod necesse ẽ, nunq̃ timeat, quod incertum est, semp expectet. Quid dicam duces ducumq; pgenies, & multis aut cõsulatibus cõspicuos, aut triumphis sorte defunctos inexorabili, tota cum regibus regna, populiq; cum gentibus tulere fatum suũ. Omnes immo omnia in ultimũ diem spectant, non idem uniuersis finis est. Alium in medio cursu uita deserit, alium in ipso aditu relinquit, alium in extrema senectute fatigatũ iam & exire cupientẽ uix emittit, alio quidem atq; alio tempore, omnes tamen in eundem locũ tendimus. Vtrũ ne stultius sit nescio, mortalitatem ignorare, an impudentius recusare. Agedum illa quæ multo ingenij labore tui celebrata sunt, in manus sume, utriuslibet autoris carmina, quæ tu ita resoluisti, ut q̃uis structura illorum recesserit, pmaneat tamen gratia. Sic enim illa ex alia lingua in aliam transtulisti, ut (quod difficillimũ erat) omnes uirtutes in alienam te orationem secutæ sint, nullus erat in illis scriptis liber, qui nõ plurima uarietatis humanæ, incertorumq; casuũ, & lachrymarum ex alia atq; alia causa fluẽtium exempla tibi suggerat, lege quo spiritu ingentibus intonueris rebus. Pudebit te subito deficere, & ex tanta orationis magnitudine desciscere, ne cõmiseris, ut quisquis exẽplo, ac modo scripta tua mirabatur, quærat quomodo tam grandia, tamq; solida, tam fragilis animus conceperit. Potius ab istis, quæ te torquent, ad hæc tot & tanta quæ consolanẽ conuerte, ac respice optimos fratres, respice uxorem, filium respice. Pro omniũ horum salute, hac tecum portione fortuna decidit. Multos habes in quibus acquiescas. Ab hac te infamia uindica, ne uideatur omnibus plus apud te ualere unus dolor, q̃ hæc tam multa solatia. Omnes istos una tecum perculsos uides, nec posse tibi subuenire, immo etiam ultro expectare, ut a te subleuentur intelligis, & ideo quanto minus in illis doctrinæ, minusq; ingenij est, tanto magis assistere te necesse est communi malo. Est autem hoc ipsum solatij loco, inter multos dolorem suum diuidere, qui quia dispensauit inter plura, exigua debet apud te parte subsidere. Non desinam totiens tibi offerre Cæsarẽ, illo moderante terras & ostendente, quanto melius beneficijs imperium custodiatur, q̃ armis. Illo rebus humanis præsidente, non est periculum, ne quid perdidisse te sentias, in hoc uno tibi satis præsidij, satis solatij est. Attolle te & quotiens lachrymæ suboriuntur oculis tuis, totiens illos in Cæsarem dirige. Siccabuntur maximi & clarissimi conspectu numinis. Fulgor eius, illos ut nihil aliud possint aspicere perstringet, in se hærentes detinebit. Hic tibi quem tu diebus intuearis ac noctibus, a quo nunquam deijcis animum cogitandus est, hic contra fortunã aduocãdus, nec dubito cũ tãta illi aduersus oẽs suos sit mãsuetudo, tãtaq; indulgẽtia, qn multis iam solatijs tuũ istud uulnus obduxerit, nõnulla quæ dolori obstarẽt tuo cõgesserit. Quid porro ut nihil horũ fecerit, nõne ptinus ipse cõspectus p se tantũmodo, cogitatusq; Cæsar maximo solatio tibi est? Dij illum Deæq; omnes terris diu commendent, At faciant, ut quãdiu mortalis erit, nihil ex domo sua mortale esse sentiat. Rectorem Ro-

mano

mano imperio filium,longa fide approbet,& ante illum consortem patris quã successorem accipiat.Sera & nepotibus demũ nostris dies nota sit,qua illum gens sua cœlo asserat.Abstine ab hoc manus tuas fortuna,nec in isto potentiam tuam,nisi ea parte qua ꝓdes,ostenderis,patere illum generi humano iamdiu ægro & affecto mederi,patere quicquid prioris principis furor concussit,in locum suum restituere ac reponere.Sydus hoc quod præcipitato in ꝓfundum,ac demerso in tenebras orbi refulsit,semper luceat.Hic Germaniã placet,Britanniam aperiat,& patris triumphos ducat & nouos,quorum me quoq; spectatorem futurum ex uirtutibus eius promittit clementia,nec enim sic me deiecit,ut nollet erigere,immo ne deiecit quidem,sed impulsum a fortuna & cadentem sustinuit,& in præceps euntem leniter diuinæ manus usus moderatione deposuit.Deprecatus est ꝓ me senatum,& uitam mihi non tantum dedit,sed petijt,uiderit qualem uolet esse,æstimet causam meam,uel iusticia eius bonã perspiciat,uel clementia eius faciat bonam,utrũq; in æquo mihi eius beneficium erit,siue innocẽtem me scierit esse,siue uoluerit,interim magnum miseriarum mearum solatium est,uidere misericordiam eius,totum orbem ꝑuagantem,quæ ex ipso angulo,in quo ego defixus sum,complures multorum iam annorum ruina obrutos effoderit,& in lucẽ reduxerit,nõ uereor ne me unum transeat.Ipse autem optime nouit tempus,quocunq; debeat succurrere,ego omnẽ operam dabo,ne peruenire ad me erubescat.O felicem clementiam tuam Cæsar,quæ efficit ut quietiorem sub te agant uitam exules,quam nuper sub Caio egere principes.Nõ trepidant,nec ꝑ singulas horas gladium expectant,nec ad omniũ nauium conspectum pauent.Per te habent,ut fortunæ sæuientis modum,ita spem quoq; melioris eiusdẽ ac præsentis quietem.Scias licet ea demũ fulmina esse iustissima,quæ etiam percussi colũt.Hic

ea demũ fulmina esse iustiss q̃ et percussi colũt.

itaq; princeps,qui publicum omniũ hominũ solatium est,aut me omnia fallunt,aut iam recreauit animũ tuum,& tam magno uulneri maiora adhibuit remedia,iam te omni cõfirmauit modo,iam omnia exempla quibus ad animi æquitatem compelleris,tenacissima memoria retulit.Iam omniũ præcepta sapientum tibi facundia explicuit.Nullus itaq; melius has alloquendi partes occupauerit,aliud habebunt hoc dicẽte pondus uerba, uelut ab oraculo emissa,omnem uim doloris tui diuina eius contundet auctoritas.Hũc itaq; tibi puta dicere,non te solum fortuna desumpsit sibi,quem tam graui afficeret iniuria.Nulla domus in toto orbe terrarum aut est,aut fuit sine aliqua comploratione.Trãsibo exempla uulgaria,quæ etiam si minora,tamen mira sunt.Ad fastus te & annales ꝑducam publicos,uides omnes has imagines,quæ impleuere Cæsarum atrium,nulla nõ harum aliquo suorũ incõmodo insignis est,nemo nõ ex istis in ornamentũ sæculorũ refulgentibus uiris,aut desyderio suorum tortus est,aut a suis cũ maximo animi cruciatu de

Scipio — syderatus est.Quid tibi referam Scipionem Africanum,cui mors fratris in exilio nũciata est?Is frater qui eripuit fratrem carcere,non potuit eripere fato.Et quam patiẽs iuris & æqui pietas Africani fuerit,cunctis apparuit.Eodem enim die Scipio Africanus uiatoris manibus fratrem abstulerat,tribuno quoq; plæbis priuatus intercessit,tam magno

Aemilian⁹. — tamen fratrem desyderauit hic animo,q̃ defenderat.Quid referam Aemilianũ Scipionem,qui uno pene eodemq; tempore spectauit patris triumphũ,duorumq; fratrum funera,adolescentulus tamen,ac ꝓpemodum puer,tanto animo tulit illam familiæ suæ super ipsum Pauli triumphum,cõcidentis subitam uastitatẽ,quãto debuit ferre uir in hoc natus,ne urbi Romanæ aut Scipio deesset,aut Carthago superesset.Quid referam duorũ

Luculli — Lucullorũ direptam morte cõcordiam?Quid Pompeios,quibus ne hoc quidẽ sæuiens reliquit fortuna,ut una deniq; cõciderent ruina.Vixit sextus Pompeius Primũ,sorori superstes,cuius morte optimæ cohærentis Romanæ pacis uincula resoluta sunt.Idemq; uixit superstes optimo fratri,quem fortuna in hoc erexerat,ne minus alte eum deijceret,

Pompeij — q̃ patrem deiecerat,& post hunc tamen casum Sextus Pompeius non tantũ dolori,sed bello suffecit.Innumerabilia undiq; exempla separatorum morte fratrum succurrũt,immo contra uix ulla unq̃ horum paria conspecta sunt una senescentia,sed contentus nostræ domus exemplis ero.Nemo enim tam expers erit sensus ac sanitatis,ut fortunã ullis quæratur luctũ intulisse,quã sciet etiam Cæsarum lachrymas cõcupisse.Diuus Augu

Augustus.

stus amisit Octauiam sororem charissimã,& ne ei quidem rerũ natura lẽgendi necessitatem abstulit

tem abstulit,cui cœlum destinauerat.Imo uero idem omni genere orbitatis uexatus,so/ roris filium successioni præparatum suæ perdidit.Denicꝗ ne singulos eius luctus enume rem,& Generos ille amisit,& liberos,& nepotes.At nemo magis ex omnibus mortali/ bus hominem esse se, dũ inter hoies erat sensit,nũc tot tãtusꝗ luctus cœpit rerũ omniũ dolorũ fuit.C.Cæsar diui Augustus non gentium tantummodo externarum, sed etiam pacatissimũ eius pectus,uictorꝗ diuus Augusti auunculi mei ad nepos circa primos iu uẽtutæ suæ annos, Luciũ fratrũ charissimũ sibi,princeps iuuẽtutis principẽ eiusdẽ iuuẽ tutis amisit in apparatu Parthici belli,& grauiore multo animi uulnere ꝙ postea corpo/ ris ictus est,quod utrũꝗ & pijssime idẽ & fortissime tulit.Cæsar patruus meus Drusum Germani compatrem minorem natu ꝙ ipse erat fratrem, intima Germaniæ recludentẽ, & gentes ferocissimas, Romano subijcientem imperio,in complexu & osculis suis ami sit,modum tamen lugendi non sibi tantum,se etiam alijs fecit,ac totum exercitum,nõ so lum mœstum,sed etiam attonitum,corpus Drusi sui sibi uendicantem, ad morem Ro/ mani luctus redegit,iudicauitꝗ non militandi tantum disciplinam esse seruandam, sed etiam dolendi.Non potuisset ille lachrymas alienas cõpescere,nisi prius pressisset suas. M.Antonius auus meus nullo minor,nisi eo, a quo uictus est, tunc cum rempublicam constitueret,& triumphali potestate præditus,nihil supra se uideret, exceptis uero duo/ bus collegijs omnia infra se cerneret,fratrẽ interfectum audiuit.Fortuna impotens qua les ex humanis malis tibi ipsa ludos facis.Eo ipso tempore quo Marcus Antonius ciuiũ suorum uitæ sedebat mortisꝗ arbiter.M.Antonij frater duci iubebatur ad supplicium, tulit hoc tamẽ tam triste uulnus eadem magnitudine animi,qua Marcus Antonius om/ nia alia aduersa tolerauerat,& hoc fuit ei lugere uiginti legionum sanguinem fratri para re.Sed ut omnia alia exempla præteream,ut in me quoꝗ ipso alia taceam funera,bis me fraterno luctu fortuna aggressa est,bis intellexit lædi me posse, uinci non posse. Amisi Germanicum fratrem, quem quomodo amauerim intelligit profecto quisquis cogitat, quomodo suos fratres,pij fratres ament. Si tamen affectum meum rexi,ut nec relinque rem quicꝗ quod exigi deberet a bono fratre,nec facerẽ quod reprehẽdi posset in prin/ cipe.Hæc ergo puta tibi parentem publicum referre exempla, eundem ostendere ꝙ ni hil sacrum intactumꝗ sit fortunæ,quæ ex his penatibus ausa est funera ducere, ex qui/ bus erat deos paritura.Nemo itaꝗ miretur aliqd ab illa, aut crudeliter fieri, aut inique. Potest enim hæc aduersus priuatas domos ullam æquitatem nosse,aut ullam modestiã, cuius implacabilis sæuitia,totiens ipsa funestauit puluinaria?Faciamus licet illi conuitia, non nostro tantum ore,sed etiam publico,non tamen mutabitur, aduersus omẽs se præ ces,omnesꝗ cerimonias eriget. Hoc fuit in rebus humanis fortuna,hoc erit,nihil in au/ sum sibi reliquit,nihil intactum.Ibit uiolentior per omnia,sicut semp est solita.Eas quo/ ꝗ domos ausa est iniuriæ causa intrare,in quas per tẽpla aditur,& atram laureatis fori/ bus induet uestem.Hoc unum obtineamus ab illa uotis ac præcibus publicis, si nõdum illi genus humanum placuit consumere,si Romanum adhuc nomen propitia respicit, hunc principem,lapsis hominum rebus datum,sicut omnibus mortalibus,sibi esse sacra tum uelit.Discat ab illo clæmentiam,atꝗ mitissimi omnium principi mitis fieri. Debes itaꝗ omnes intueri eos,quos pauloante retuli, aut ascitos cœlo, aut proximos, & ferre æquo animo fortunam,ad te quoꝗ porrigentem manus,quas ne ab eis quidẽ per quos uiuimus abstinet.Debes illorum imitari firmitatem in perferendis & euincendis dolo/ ribus,in quantum modo homini fas est per diuina ire uestigia.Quãuis in alijs rebus di/ gnitatum magna discrimina.Virtus in medio posita est,neminem dedignatur,qui mo/ do dignum se illa iudicat.Optime certe illos imitaberis,qui cum indignari possent non esse ipsos expertes huius mali,tamen in hoc uno se cæteris exequari hominibus nõ in/ iuriam,sed ius mortalitatis iudicauerunt,tuleruntꝗ, nec nimis acerbe & aspere quod acciderat,nec molliter & effœminate.Nam & non sentire mala sua non est hominis, & non ferre,non est uiri.Non possunt tamen cum omnes circũierim Cæsares,quibus for/ tuna fratres & sorores eripuit, hunc præterire ex omni Cæsarum numero excerpendũ, quem rerum natura in exitium opprobriumꝗ humani generis ædidit, a quo imperiũ euersum,adustum funditus principis pijssimi recreat clæmẽtia.C.Cæsar amissa sorore

p Drusilla,

M. Antonius.

nõ sentire mala sua nõ est hois: nõ ferre nõ ẽ uiri

De Caio Caligula

Drusilla

Drusilla, is homo qui non magis dolere quam gaudere principaliter posset, conspectū, conuersationemque ciuium suorum profugit, exequijsque sororis suæ nō interfuit, iusta sorori non præstitit, sed in albano suo cessit, ac foro & aduocatis, & huiusmodi alijs occupationibus acerbissimi funeris eleuabat mala. Proh pudor imperij, principis romani lugentis sororē alea solatium fuit. Idem ille Caius furiosa incōstantia, modo barbam, capillumque submittens, modo Italiæ ac Siciliæ oras errabundus pmetiens, & nūquam satis certus utrū lugeri uellet, an coli sororem. Eodem ēm tempore quo templa illi constituebat, ac puluinaria, eos qui parum mœsti fuerant, crudelissima afficiebat animaduersione. Eadem enim intemperie animi aduersarum rerum ictus ferebat, qua secundarū elatus euentu, supra humanū intumescebat modum. Procul istud exemplū ab omni romano uiro aut luctum suū, aut intēpestiuis uacare lusibus, aut sordiū ac squalloris fœditate irritare, aut alienis malis oblectare minime humano solatio. Tibi uero nihil ex consuetudine mutādum tua. Quoniāquidem ea instituisti amare studia, quæ optime & felicitatē extollunt & facillime minuunt calamitatē, eademque & ornamenta hominū maxima sunt & solatia. Nunc itaque studijs tuis īmergere, acrius nunc illa tibi uelut munimenta animi circunda, nec ex ulla tibi uelut tui parte, inueniat introitū dolor. Fratris quoque tui produc memoriā aliquo scriptorum monimento tuorū. Hoc enim unum est rebus humanis opus, cui nulla tempestas noceat, nulla consumat uetustas. Cætera quæ p constructionē lapidum & marmoreas moles, aut terrenos cumulos in magnā eductos altitudinem constant, nō propagarunt longam diem, quippe & ipsa intereunt. Immortalis est ingenijs memoria hanc tuo fratri largire in hac eum colloca, & melius illum diutino semper cōsecrabis ingenio, quam irrito dolore lugebis. Quod ad ipsam fortunā pertinet, etiam si nunc agi apud te causa eius non potest. Omnia illa quæ nobis dedit, ob hoc ipsum quod aliquid eripuit, inuisa sunt, Tunc tamen erit agendā cum primum æquiorem te illi iudicem dies fecerit, tunc enim poteris in gratiam cum illa redire. Nam multa prouidit quibus hanc emēdaret iniuriam. Multa etiam nunc dabit quibus redimat. Denique ipsum quod abstulit, ipsa dederat tibi. Noli ergo contra te ingenio uti tuo, noli adesse dolori tuo. Potest quidem eloquentia tua, quæ praua sunt approbare, pro magnis rursus magna attenuare, & ad minima ducere. Sed alio ista uires seruet suas, nunc tota se in solatium tuum cōferat. Sed tamen dispice, ne hoc iam quoque sit superuacuum. Aliquid enim a nobis natura exigit, plus uanitate contrahitur, nunquam autem ego a te, ne ex toto mæreas exigam. Et scio inueniri quosdam duræ magisquam fortis prudentiæ uiros, qui negent doliturum esse sapientem. Hi uero uidentur nunquam in huiusmodi casum incidisse. Alioquin excudisset illis fortuna superbam sapientiam, & ad cōfessionem eos ueram etiam inuitos compulisset. Satis præstiterit oratio si id unum ex dolore, quod & superest & abundat exciderit, Nā hunc quidem nullo omnino esse cum patiatur, nec sperandum ulli, nec concupiscendū est. Hunc potius modum seruet, qui nec impietatem imitetur, nec insaniā, & nos in eo teneat habitu, qui & piæ mentis est, nec motæ, Fluant lachrymæ, sed eedem desināt, trahantur ex imo pectore gemitus, sed ibidem & finiantur. Sic rege animum tuum, ut & sapientibus te approbare possis & fratribus. Effice ut frequenter fratris tui memoriam tibi uelis occurrere, ut illum & sermonibus celebres, & assidua recordatione repræsentes tibi. Quod ita denique consequi poteris, si tibi memoriā eius iucundam magis quam flebilem feceris. Naturale est enim ut semper animus ab eo refugiat, ad quod cum tristitia reuertitur. Cogita modestiam eius, cogita in rebus agendis solertiam, in exequendis industriam, in promissis constantiam. Omnia dicta eius ac facta & alijs expone, & tibimet ipse commemora. Qualis fuerit cogita, qualisque sperari potuerit. Quid enim de illo non tuto sponderi fratre possit. Hæc utcumque potui longo iam situ obsoleto, & hebetato animo composui, quæ si aut parum respondere ingenio tuo, aut parum mederi dolori uidebuntur, cogita quam non possit is alienæ uacare consolationi, quem sua mala occupatum tenent, & quam non facile latina ei uerba homini succurrant, quem barbarorum inconditus, grauisque fremitus circumsonat.

Naturale est ut semper animus ab eo refugiat: ad quod cum tristitia fuerit.

Libri de breuitate uitæ finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD MARTIAM DE CONSOLATIONE LIBER VNVS.

NISI te Martia scirem tam longe ab infirmitate muliebris animi quam a caeteris uitijs recessisse, & mores tuos uelut antiquũ aliquod exemplar aspici, non auderẽ obuiã ire dolori tuo, cui uiri quoque libenter hærent & incũbunt. Nec spem accepissem, tam iniquo tempore, tam iniquo iudice, tam inuidioso crimine, posse me officere, ut fortunam tuam absolueres. Fiduciã mihi dedit, exploratum iam robur animi, & magno experimento approbata uirtus tua. Non est ignotum qualem te in persona patris tui gesseris, quem non minus quam liberos dilexisti. Excepto eo, quod non optabas superstite, nec scio an & optaueris. Permittit em̃ sibi quædam contra bonũ morem magna pietas, mortem acrem uti cordi parẽtis tui quantũ poteras inhibuisti. Postquam tibi apparuit inter Salamannos satellites illam unam patriæ seruitutis fugam, non fauisti consilio eius, sed dedisti manus uicta, fudistique lachrymas palam, & gemitus deuorasti, quæ non tamen hilari fronte texisti. Et hoc illo sæculo, quo magna pietas erat, nihil impie facere. Vt uero aliqua occisio temporis dedit, ingenium patris tui, de quo sumptum erat supplicium, in usum hominum reduxisti, & a uera uindicasti morte, ac restituisti in publica monumẽta liberos, quos uir ille fortissimus sanguine suo scripserat, optime meruisti de Romanis studijs. Magna illorum pars arserat, optime de posteris, ad quos ueniet incorrupta rerũ fides, authori suo magno imputata, optime de ipso cuius uiget, uigebitque memoria quamdiu fuerit in precio Roma, Nosti, quamdiu quisque erit, qui reuerti uelit ad acta maiorũ, quamdiu quisque erit qui uelit scire quid sit uir Romanus, qui subactis iã ceruicibus omniũ, & ad †Syllanũ iugum adactus, indomitus quid sit homo ingenio, animo, manu, liber. Magnũ mehercule detrimentum. R. P. cœperat, si illum ob dictas partes pulcherrimas in obliuionem correptum, in æloquentiam & libertatem nõ eruisses, Legitur, floret in manus hominum in pectora receptus, uetustatẽ nullam timet. At illorum carnificum cito sæcula quoque quibus solis memoriam meruerunt tacebunt. Hæc magnitudo animi tui uetuit me ad sexum tuum respicere. Vetuit ad uultum quẽ tot annorum continua tristicia, ut semel obduxit, tenet. Et uide quã non surrepam tibi, nec furtum facere affectibus cogitem. Antiqua mala in memoriam reduxi, & uis scire hanc quoque plagam esse sanandam, ostendi tibi æque magni uulneris cicatricem. Alij itaque molliter agũt & blandiuntur. Ego confligere cum tuo mœrore constitui, & defessos exhaustosque oculos, si uerum audire uis, magis iam ex consuetudine quam ex desyderio fluentes cõtinebo, si fieri potuerit fauente te remedijs tuis, sin minus, uel inuita teneas, licet & amplexeris dolorẽ tuũ, quem tibi in filij locum superstitem fecisti. Quis enim erit finis? Omnia in superuacuũ tentata sunt. Fatigatæ allocutiones amicorum, authoritates magnorum, & affinium tibi uirorum studia, hæreditarium, & paternum bonum, surdas aures irrito, ac uix ad breuẽ occupationem proficientes solatio transeunt. Istud idem remedium naturale temporis quod maximas erumnas componit, in re una uim suam perdidit, tertius iam præterijt annus, cũ interim nihil ex illo impetu cecidit, renouat se, & corroborat quotidie luctus, etiam sibi ius mora fecit. Eoque adductus est, ut putet turpe desinere. Quẽadmodũ omnia uitia penitus insidunt, nisi dum surgunt oppressa sunt, ita quoque tristicia & miseria & in se sæuientia ipsa nouissime acerbitate pascũtur, & fit infelicis animi, praua uoluptas dolor. Cupissem itaque primis temporibus ad istam curationẽ accedere, leuior medicina fuisset, oriens adhuc restingẽda uis. Vahementius contra inueterata pugnandũ est. Nam uulnerum quoque sanitas facilis est, dum a sanguine recentia sunt, tunc & uruntur & in altum reuocantur, & digitos scrutantium recipiunt, ubi corrupta in malum ulcus se uerterunt, difficilius curantur. Nõ possum nũc per obsequium, nec molliter aggredi tam durum dolorem. Frangendus est.

Scio a præceptis incipere omnes qui monere aliquem uolunt, & in exemplũ desinere. Mutari hunc interim ordinem expedit. Aliter em̃ cum alio agendũ est. Quosdã

Erasmus Ro. Stilus arguit hoc opus nõ esse Senecæ, tametsi doctum. Nec ut dicã absolutũ.

† Ast salamã nium.

Octauia & Liuia (handwritten margin note)

Quosdam ratio ducit. Quibusdam nomina clara opponenda sunt, & auctoritas, quæ liberum nō relinquat animū ad speciosa stupenda. Duo tibi ponam ante oculos maxima & sexus, & sæculi nostri exempla. Alterius fœminæ quæ se tradidit ferendā dolori. Alterius quæ pari affecta casu maiore damno, non tamen dedit longum in se malis suis dominiū, sed cito animum in sedem suā reposuit, Octauia & Liuia. Altera soror Augusti, Altera uxor, amiserunt filios iuuenes, utraq; spe futuri principis certa. Octauia Marcellum, cui & auunculus & socer incumbere cœperat, In quē onus imperij reclinaret, adolescentem animo alacrem, ingenio potentē, sed frugalitatis continentiæq;, in illis aut annis aut opibus nō mediocriter admirandæ, patientem laboris, uoluptatibus alienū, quātumcūq; imponere illi auunculus, &, ut ita dicam, inædificare uoluisset laturum, bene legerat nulli cessura ponderi fundamenta. Nullum finem per omne uitæ suæ tempus flendi gemendiq; fecit. Nec ullas admisit uoces, salutare aliquid afferentes. Nec auocari quidem se passa est, in tenta in unā rem, & toto animo affixa. Talis per omnē uitā fuit, qualis in funere. Non dico enim, non est ausa cōsurgere, sed alleuari recusans, secundam orbitatem iudicans lachrymas amittere. Nullam habere imaginem filij charissimi uoluit, nullam sibi fieri mentionem. Oderat omnes matres, & in Liuiam maxime furebat, quia uidebatur ad illius filium transisse, sibi promissa felicitas tenebris & solitudini familiarissima. Ne ad fratrem quidem respiciens. Carmina celebrandæ Marcelli memoriæ composita, aliosq; studiorum honores reiecit, & aures suas aduersus omne solatium clausit, a solennibus officijs seducta & ipsam magnitudinis fraternæ nimis circumlucentē fortunam exosa, defodit se & abdidit. Assidentibus liberis nepotibus lugubrem uestem non deposuit, nō sine contumelia omniū suorū, quibus saluis orba sibi uidebatur.

Dlua Liuia amiserat filium Drusum magnū futurum principem, iam magnum ducē. Intrauerat ipse penitus Germaniā, & ibi signum Romani fixerunt, ubi uix ullos esse romanos notū erat, in expeditione ter decesserat, ipsis illum hostibus ægrum cum ueneratione, & pace mutua prosequentibus, nec optare quod expediebat audentibus, accedebat ad hanc mortem, quam ille pro Republica obierat, Ingens ciuium prouinciarūq;, & totius Italiæ multitudo Eside per quam effusis in officium lugubre mancipijs, colonijsq; usq; in urbem ductum erat fumus triumpho simillimum. Non licuerat matri ut filij oscula gratumq; extremi sermonem oris hauriret, longo itinere reliquias Drusi sui prosecuta, tot per omnem Italiam ardentibus rogis, quasi totiens illum amitteret irritata. Vt primum tamen intulit tumulo simul & dolorem suū posuit, nec plus doluit q̄ aut honestum erat, aut Cæsare, aut æquo maius, non desijt itaq; Drusi sui celebrare nomen, utiq; illum sibi priuatim publiceq; repræsentare, & libentissime de illo loqui, de illo audire, cum memoriam alterius uix nemo potest retinere & frequentare, qui illam tristem sibi reddit, elige itaq; utrum exemplum putas probabilius si illud prius sequi uis, eximis te numero uiuorum. Auersaberis & alienos liberos & tuos. Ipsumq; desyderabis triste matribus† agmen occurrere. Voluptates honestas permissas tanq̄ parum decoras† fortunæ tuæ reijciens, inuisam habebis lucem, & ætati tuæ q̄d nō præcipitet te q̄ primum & finiat, infestissima eris. Quod turpissimum effrænissimū q̄ est animo tuo, in meliore noto parte, ostendes te uiuere nolle, mori non posse. Si ad hoc maximum fœminæ exemplum applicueris, moderati⁹ ac mitius, q̄ eris in erumnis nec te tormētis macerabis. Quæ enim maior est amentia, pœnas a se illicitas exigere, & mala sua augere. Quam in omi uita seruasti, morum probitatem & uerecundiam, in hac quoq; re præstabis. Etenim quædam & dolendi modestia, illum ipsum iuuenem dignissime, quietum semper nominatum, cogitatūq; faciet. Meliore pones loco, si matri suæ qualis uiuus solebat hilarisq;, & cum gaudio occurrit.

Aft. Omen. Aft. uirtuti.

NEc te ad fortiora ducam præcepta, ut humano ferre humana iubeam modo, ut ipse funebri die oculos matris exsiccem. Ad arbitrum tecum ueniam. Hoc inter nos quæretur, utrum magnus esse debeat an perpetuus nō dubito quin Liuiæ Augustæ, quam familiariter coluisti magnum tibi placeat exemplum. Illa te ad suum concilium uocat. Illa in primo furore cum maxime impatientes, ferocesq; sunt miseriæ se† consulero philosopho uiri sui præbuit, & multum eam rem profuisse sibi confessa

aft. cōsolamē philosophicū Forte. se cōsolandam pbo.

confessa plusq̃ Romanum quem nolebat tristem tristicia sua facere, plusq̃ Augustum qui subducto altero auunculo titubat. Nec luctu suorum inclinandus erat, plusq̃ Tyberium filium, cuius pietas efficiebat, ut in illo acerbo & defleto gentibus funere, nihil sibi nisi numerum deesse sentiret. Hic ut opinor aditus illi fuit, hoc principium apud fœminã opinionis suæ custodem diligentissimum usq; in hunc diem Liuia, quantum quidem ego sciam, assiduus uirtutis comes, cui non tantum quæ in publicum emittunt uota, sed omnes qui sunt secretiores animorum nostrorum motus, dedisti operam ne quid esset, quod in te quisq̃ reprehenderet. Nec id in maioribus modo obseruasti, sed in minimis, ne quid faceres, cui famam uberrimam principũ iudicem uelles ignoscere. Nec quicq̃ pulchrius existimo fastigio collocatis, q̃ multarum rerũ ueniam dare, & nullius petere. Seruandus itaq; tibi in hac re tuus mos est. Ne quid committas quod minus aliter ue factum uelis.

DEinde rogo atq; obsecro, ne te difficilem amicis, & intractabilem præstes. Nõ est enim quod ignores omnes hos nescire, quemadmodum aliquid loquantur coram te de Druso, An nihil, ne aut obliuio clarissimi iuuenis illis faciat iniuriam, aut mentio tibi, cum secedimus, & in unum cõuenimus, facta eius dictaq; quanto meruit suspectu celebramus, coram te altum nobis de illo silentiũ est. Cares itaq; maxima uoluptate, filij tui laudibus, quas non dubito quin uel impendio uitæ, si potestas detur, in æuũ om͂e sis prorogatura, quare patere, immo accerse sermones quibus ille narretur, & apertas aures præbe ad nomen memoriamq; filij tui, nec hoc graue dixeris cæterorum more qui eiusmodi casibus partem mali putant, audire solatia. Nunc incubuisti tota in alteram partem, & oblita meliorem fortunam tuam, quæ deterior est aspicis. Non conuertisti te ad conuictus filij tui, occursus iucundos, non ad pueriles dulcesq; blanditias. Non ad incrementa studiorum. Vltimam illam faciem rerum præmis. Illi tanq̃ ipsa per se parum horrida sit, quicquid potes congeris. Ne obsecro te concupieris peruersissimam gloriam, infelicissimam uideri.

SImul uero cogita non esse magni animi se rebus prosperis fortem gerere, ubi secũdo cursu uita procedit. Nec gubernatoris quidem artem, tranquillum mare & obsequẽs uentus ostendit. Aduersi aliquid incurrat oportet, quod animum probet. Proinde ne submiseris te, immo contra fige stabilem gradum, & quicquid onerũ supra cecidit sustine, primo dũtaxat strepitu cõtenta. Nulla re maior inuidia fortunæ fit, q̃ æquo animo. Post hoc ostendit illi filiũ incolumem, ostendit ex amisso nepotes. Tuũ illic Martia negocium actum, tibi aureus assedit, & mutata persona consolatus est, sed puta Martia ereptum tibi amplius q̃ unq̃ ulla mater amiserit. Non permulceo te, nec extenuo calamitatem tuam. Si fletibus fata uincuntur, conferamus. Eat omnes inter luctus dies, noctem sine somno tristicia consumat, ingerantur lacerato pectori manus, & in ipsam faciem impetus fiat, Atq; sese omni genere seuitiæ, profecturus mœror exerceat. Sed si nullis planctibus defuncta reuocantur, sed sors immota, & in æternũ fixa, nulla miseria mutat & mors tenuit quicquid abstulit, desinat dolor q perit. Quare regamur nec nos ista uis transuersos auferat. Turpis est nauigij rector, cui gubernacula fluctus eripuit, qui fluctuantia uela deseruit, permisit tempestati nauem. At ille uel in naufragio laudandus, quem obruit mare clauum tenentem & obnixum.

ETenim naturale desyderium suorum est. Quis negat q̃ diu modicum est? nam in discessu non solum amissiõe charissimorum necessarius morsus est, & firmissimorum quoq; animorum contractio. Sed plus est quod opinio adijcit, q̃ quod natura imperauit. Aspice mutorum animalium, quã concitata sunt desyderia, & tamẽ q̃ breuia. Vaccarum uno die alteroue mugitus auditur. Nec diutius equarum uagus ille amensq; discursus est, feræ cum uestigia catulorum cõsectatæ sunt, & syluas peruagatæ, cũ sæpe ad cubilia expilatæ redierint, rabiẽ itra exiguũ tẽpus extinguunt. Aues cum stridore magno inanes nidos circumfremunt, intra momentum tamen quietæ, uolatos suos repetunt. Nec ulli animali longum fœtus sui desyderium est, nisi homini, qui adest dolori suo, nec tantum quantum sentit, sed quantum constituit afficitur. Vt scias autem non esse naturale luctibus frangi, primum magis fœminas q̃ uiros, magis barba

tos q̄ placidos eruditæq; gentis homies, magis indoctos q̄ doctos, eadem orbitas uulnerat, at quí ea quæ a natura uim acceperunt, eadem in omnibus seruant. Apparet non esse naturale quod uarium est. Ignis omnes ætates, omniū urbium ciues tam uiros q̄ foeminas, quia naturaliter urct, ferrum in omni corpore exhibebit secandi potentiā. Quare? quia uires illi a natura datæ sunt, quæ nihil impium constituit. Paupertatem, lucrum, ambitionem alius aliter sentit, prout illum consuetudo infecit, & imbecillum impatientemq; reddit præsumpta opinio de non timendis terribilis.

DEinde quod naturale est non decrescit mora. Dolorem dies consumit, licet cōtumacissimum quotidie insurgentem, & contra remedia efferuescentem, tamen illum efficacissimum mitigandæ ferociæ tempus eneruat. Manet quidē tibi Martia etiam nunc ingens tristicia, & iam uidetur duxisse callum non illum concitata, qualis in illo fuit, sed pertinax & obstinata. Tamen hanc quoq; ætas tibi minutatim eximet, quoties aliud ægeris, animus relaxabitur, nunc te ipsa custodis. Multum autem interest, utrum tibi permittas moerere an imperes, quanto magis hoc morū tuorum elegantiæ conuenit, finem luctus potius facere q̄ expectare, nec illum ꝓperiri diem quo te inuita dolor desinat, ipsa illi renuncia.

VNde ergo tanta nobis ꝑtinacia in deploratione nostri, si id non fit naturæ iussu? quod nihil nobis mali anteq̄ eueniat proponimus. Sed ut imunes ipsi & altius, & pacatius ingressi iter, alienis nō admonemur casibus illos esse cōmunes, tot præter domum nostram ducuntur exequiæ, de morte nō cogitamus, tot acerba funera, nos togam nostrorū infantium, nos militiam & paternæ hæreditatis successionem animo agitamus, tot diuitum subita paupertas in oculos incidit, & nobis nunq̄ in mentem uenit, nostras quoq; opes æque in lubrico positas, necesse est itaq; magis corruam⁹, qui quasi ex inopinato ferimur. Quæ multo ante prouisa sunt, languidius incurrūt, uis tu scire te ad omnes expositum ictus stare, & illa quæ alios tela fixerunt circa te uibrasse uelut murum aliquem, aut obsessum multo hoste locum, & arduum ascensum? inermis ad eas expecta uulnus, & illa superne uolantia cū sagittis pilisq; saxa puta in tuū librata corpus, quoties aut ad latus, aut penes tergum ceciderunt exclama. Non decipies me fortuna. Nec securum aut negligentem opprimes. Scio quid pares, alium percussisti, me petisti. Quis unq̄ res suas quasi periturus aspexit? Quis unq̄ nostrū de exilio, de ægestate, de luctu cogitare ausus est? Quis nō si admoneatur ut de suis cogitet, tanq̄ durum omen respuat, & in capita inimicorum, aut ipsius intempestiui monitoris abire illa iubeat, non putaui futurum. Quicquam tu putas non futurū, quod multis scis posse fieri? quod multis uides euenisse? Egregium uersum & dignum audiui, est enim e populo Cuiuis potest accidere, quod cuiq; potest. Ille amisit liberos, & tu amittere potes. Ille damnatus est, & tua innocentia sub ictu est. Terror decipit. Hic effœminat, dū patimur, quæ nunq̄ pati nos posse præuidimus. Aufert uim præsentibus malis, qui futura prospexit.

Forte. ut se egrū cogitet, tanq̄ durū omē respuat

QVicquid est hoc Martia quod circa nos ex aduentitio fulget, liberi, honores, opes, ampla arua, & exclusorū clientium turba, referta uestibula, clara, nobilis, aut formosa coniunx, cæteraq; ex incerta & mobili sorte pendentia, alieni cōmodatiq; apparatus sunt, nihil dono datur, collaticijs, & ad dominū redituris instrumentis scæna adornat. Alia ex his primo die, alia secundo referent, Pauca usq; ad finem ꝑseuerabunt. Ita non est quod nos suspiciamus, tanq̄ inter nostra positi, mutuo accepimus. Vsu fructus noster est, cui⁹ tempora ille arbiter muneris sui temperat. Nos oportet in promptu habere, quæ in certū diem data sunt, & appellatos sine querela reddere. Pessimi est debitoris, creditori facere conuiciū. Omnes ergo nostros, & quos superstites lege nascendi optamus, & quos præcedere iustissimū ipsorum uotum est, sic amare debemus tanq̄ nihil nobis de perpetuitate, immo nihil de diuturnitate eorum promissum sit. Sæpe admonendus est animus metuere ut recessura, immo tanq̄ recedentia, quicquid a fortuna datum est, tanq̄ exemplum ab auctore possideas. Rapite ex liberis uoluptates, fruendos uos inuicem liberis date, & sine dilatione omne gaudium aduertite. Nihil de hodierna die promittitur. Nimis magnam aduocationem dedi.

tionem dedi. Nihil de hac hora, Festinandum est. Instatur a tergo, iam deficiet iste comitatus. Iam contubernia ista sublato clamore soluentur. Rapina rerum omnium est. Miseri nesciris in fugam uiuere. Si mortuum tibi filium doles, eius temporis quo natus est, crimen est. Mors enim illi nascenti determinata, & in hanc legem datus. Hoc fatum ab utero statim prosequebatur, In regnum fortunæ, & quidem durum atq; inuictum peruenimus, illius arbitrio digna atq; indigna passuri, corporibus nostris impotenter, contumeliose, crudeliter abutetur, alios ignibus peruret, uel in pœnā admotis, uel incerta nudos maria iactabat, & luctatos cum fluctibus, ne in harenam quidem aut littus explodet in alicuius uentrem immensæ beluæ detrudet. Alios morborum uarijs generibus emaceratos, diu inter uitam mortemq; detinebit, ut uaria & libidinosa, mancipiorumq; suorum negligens domina, & pœnis & muneribus errabit. Quid opus est partes deflere? Tota uita flebilis est. Vrgebunt noua incōmoda priusq; ueteribus satisfeceris. Moderandus est itaq; nobis animus ad hæc maxime quæ imoderate fertis, & in mœtus, & in dolores humanū pectus dispensandum.

QVæ demum ista tuæ publicæq; cōditionis obliuio est? Mortalis nata es, mortalis peperisti, putre ipsa fluidumq; corpus, & casibus morbisq; repetita sperasti, tam imbecilla materia solida & æterna gestasse. Decessit filius tuus, idest decurrit ad hunc finem, ad quem, quæ feliciora partu tuo putas, properant, Hæc omnis ista quæ in foro litigat, in theatris, in templis præcatur, turba, Non dispari gradu uadit. Et quæ diligis ueneraris, & quæ despicis, unus exequabit cinis hic uidelicet, illa Phyticis oraculis ascripta noscit. Quid est homo? quodlibet quassum uas, & quodlibet fragile iactatu, nō tempestate, ut dissiperis est opus. Vbicumq; arietaueris, solueris. Quid est homo? imbecillimū corpus, & fragile, nudum, suapte naturæ, inerme, alienæ opis indigens, ad omnē fortunæ contumeliam proiectum, cum bene lacertos exercuit, cuiuslibet feræ pabulum, cuiuslibet uictima, ex infirmis fluidisq; contextū, & liniamentis exterioribus nitidum, frigoris, æstus & laboris impatiens. Ipso rursus situ & ocio iturum in ocium in tabem, alimenta metuens sua, quorum modum inopia rumpit. Anxiæ sollicitæq; tutelæ, præcarij spiritus, & male inhærentis, qua parum repentinū audiet ex improuiso sonus auribus grauis excutit. Soli semper sibi nutrimentum uitiosum & inutile. Miramur in hoc mortem unius, quæ singulis opus est. Nunquid enim ut concidat, res magni molimenti est. Odor illi saporq;, & lassitudo, & uigilia & humor, & cibus, & sine quibus uiuere non potest, mortifera sunt. Quocumq; se mouet infirmitatis suæ statim conscium, non omne cælum ferens, aquarum nouitatibus, flatuq; nō familiari aura, & tenuissimis causis atq; offensionib⁹ morbidum, putre, † causaq; fletus uitam auspicatum, cæteram quantos tumultus hoc tam contemptum animal mouet. In quantas cogitationes oblitum conditionis suæ uenit, immortalia æterna uolutat animo, & in nepotes pronepotesq; disponit. Cum interim longa conantem eum mors opprimit, & hoc quod senectus uocatur, Pauci sunt circuitus annorū.

Afr.casurum fletu.

DOlor tuus o Martia, si modo tibi ulla ratio est, utrum sua spectat incommoda, an eius qui decessit? Vtrum te amisso filio mouet, quod nullas ex illo uoluptates cœpisses, an quod maiores, si diu uixisset percipere potuisti? Si nullas te percepisse dixeris, tolerabilius efficies detrimentum tuum. Minus enim homines desyderant ea, ex quibus nihil gaudij letitiæq; perceperant, si confessa fueris pcepisse magnas uoluptates, oportet te non de eo quod detractum est quæri, sed de eo gratias agere quod collegisti. Peruenerūt ei satis magni fructus laborum suorū ex ipsa educatione, nisi forte hi qui catulos auesq;, & friuola animorum oblectamenta summa diligentia nutriunt, fruuntur aliqua uoluptate ex uisu tactuq;, & blanda adulatione mutorum, liberos nutrientibus non ipsa fructus educatione acquiritur. Licet itaq; tibi nihil industria eius contulerit, licet nihil diligentia custodierit, nihil prudentia sua, ipsum qđ habuisti qđ amasti, fructus est. At potuit longior esse, non maior. Melius tamen tecum actum est q̄ si omnino non contigisset. Quoniam si ponatur electio, utrum satius sit nō diu felicem esse, an nunquam. Est melius discessura nobis bona quam nulla contingere. Vtrum ne malles degenerem aliquem, & numerum tantum nomenq; filij expleturum

turũ habuisse? an tantæ indolis quantæ tuus fuit? iuuenis cito prudens, cito maritus, cito pater, cito om̃is officij curiosus, cito sacer. Do omnia tanq̃ prospera, Nulli fere & magna bona & diuturna contingunt. Non durat, nec ad ultimum exit nisi lenta felicitas. Filium tibi dij immortales non diu dant. Statim tibi talem dederunt, qualis diu effici potest. Ne illud dicere quidem potes, eiectam te a dijs, cui frui non liceret filio. Circumfer per omnẽ notorum & ignotorũ frequentiã oculos, occurrent passim. ubiq; maiora senserunt, ista magni iudices senserunt principes. Ne deos quidem fabulæ imunes reliquerunt, puto ut nostrorũ funerum leuamentum esset, etiam diuina concidere. Circumspice, inquam, omnes, nullam miseram nominabis domum, quæ non inueniat in miseriore solatiũ. Non, mehercule, tam male de moribus sentio tuis, ut putem posse te leuius pati casum tuum, si tibi ingentem numerũ lugentium produxero. Maliuoli solatij genus est turba miserorum. Quosdam tamen referam, non ut scias hoc solere hominibus accidere. (Ridiculum est enim mortalitatis exempla colligere) sed ut scias fuisse multos qui lenierunt aspera ferendo placide. A felicissimo incipiam. Lucius Sylla filium amisit, nec ea res, aut maliciam eius & acerrimã uirtutem in hostes ciuesq; contudit, aut effecit, ut cognomẽ illud usurpasse saluo uideretur, quod amisso filio assumpsit, nec odia hominum ueritus quibus male nimis secundæ res, constant, nec inuidiam deorum, quorũ illud crimen erat, Sylla tam felix, sed istud inter res nondum iudicatas habeatur, qualis Sylla fuerit, & inimici fatebuntur bene illum arma sumpsisse, bene posuisse, hoc de quo agitur constabit, non esse maximũ malum, quod etiam ad felicissimos peruenit. Nec nimis admiretur Græcia illum patrẽ, qui in ipso sacrificio nunciata filij morte tibicinẽ tantum tacere iussit, & coronã capiti detraxit, cætera rite perfecit.

Pvluillus hoc fecit pontifex, cui postem tenenti & capitolium dedicanti mors filij nunciata est, Quam ille exaudisse dissimulans, & solemnia pontificalis carminis uerba concepit, gemitu non interrumpente precationẽ, & ad filij sui nomen, Ioue propiciato, Putasses eius luctus aliquem finem esse debere, cuius primus dies, primus impetus ab altaribus publicis, & fausta nuncupatione non abduxit patrem. Dignus mehercule fuit memorabili dedicatione, dignus amplissimo sacerdotio, qui colere deos ne iratos quidem destitit. Idem tamen ut redijt domum, & impleuit oculos, & aliquas uoces flebiles misit, & peractis, quæ mos erat præstare defunctis, ad capitoliũ hilari redijt uultu. Paulus circa illos nobilissimi triumphi dies, quo uictum ante currum ægit Persæ inclyti Regis nomen, duos filios in adoptionem dedit, quos sibi seruauerat extulit, quales retentos putas, cum inter commodatos suspitio fuisset. Nõ sine motu uacuum Pauli currum. P. R. aspexit. Concionatus est tamen, & ægit dijs gratias, quod compos uoti factus esset. Precatum enim se, ut siquid ob ingẽtem uictoriam inuidiæ dandum esset, id suo potius q̃ publico damno solueretur. Vides quam magno animo tulerit, orbitati suæ gratulatus est, & qui magis poterat mouere tanta mutatio? solatio simul atq; auxilia perdidit. Non contigit tamen tristem Paulum Persæ uidere. Quid nunc te per innumerabilia magnorum uirorum exempla ducam? & quæram miseros, quasi nõ difficilius sit inuenire felices? Quæ domus usq; ad exitum omnibus partibus suis constitit, in qua non aliquid turbatum sit? Vnumquemq; animo occupa, & ex eo magistratu cita Lucium si uis Bibulum &. C. Cæsarem, uidebis inter collegas & inimicissimos concordem fortunam. Lucij Bibuli melioris q̃ fortioris uiri duo simul filij interfecti sunt. Aegyptio quidem militi ludibrio habiti, ut non minus ipsa orbitate, auctor eius, digna res lachrymis esset. Bibulus tamen qui toto honoris sui anno ob inuidiam collegæ domi latuerat, postero die q̃ geminum funus renunciatum est, processit ad solita in publicum officia. Quid minus potest quam unum diem duobus filijs dare? cito liberorum luctum finiuit, qui consulatum anno luxerat. C. Cæsar cum Britanniam peragraret, nec oceano felicitatem suam continere posset, audiuit decessisse filiam publica secum fata ducentẽ. In oculis erat iam. Cn. Pompeius non æquo laturus animo quẽq̃ alium esse in. R. P. magnum, & modum impositurus incrementis, quoniam grauia illi uidebantur, & cum in comune crescerent, tamen intra tertium diem imperatoria obijt munia, & tam cito dolorem uicit, q̃ omnia solebat. Quid

QVid aliorũ tibi funera Cæsarum referam? quos in hoc mihi interim uidetur uiolare fortuna, ut sic quoq; generi humano prosint ostendentes, Ne eos quidem qui dijs geniti, deosq; genituri dicantur, sic suam fortunam in potestate habere, quemadmodum alienam.

DIuus Augustus amissis liberis, nepotibus exhausta Cæsarum turba, adoptione desertam domum fulsit. Tulit tamen fortiter tanq; eius iam res agebatur, cuius maxime intererat de dijs neminẽ queri. C. Cæsar & quem genuerat, & quẽ ad optauerat amisit, ipse tamẽ ꝓ rostris laudauit filium, stetitq; in conspectu posito corpore, interiecto tantummodo uelamento, quod pontificis oculos a funere arceret, & flente Po. Ro. non flexit uultum, experiendũ se dedit Seiano ad latus stanti, quã patienter possit suos perdere, uides ne quanta copia uirorum maximorũ sit, quos nõ excepit hic omĩa prosternens casus, in quos tot animi bona, tot ornamenta publice priuatimq; congesta erant. Sed uide ut in orbem ista tempestas, & sine delectu uastat omĩa agitq; ut sua. Iube singulos conferre rationẽ. Nulli contingit impune nasci.

SCio quid dicas, oblitus es fœminã te consolari, uiroꝝ refers exempla. Quis enim dixerit naturã maligne cum mulierib⁹ ingenuis ægisse, & uirtutẽ illarũ in arctum retraxisse? Par illis, mihi crede, uigor, par ad honesta libera facultas, dolorem, laborem ex æquo (si consueuere) patiunť. In qua istud urbe, dij boni, loquimur, in qua regem Romanis capitibus Lucretia & Brutus deiecerũt. Bruto libertatẽ debemus, Lucretiæ Brutũ. In qua Cocliam cõtempto hoste, & flumine ob insignem audaciã tantum non in uiros transcripsimus, Equestri insidens statuæ in sacra uia celeberrimo loco Coclia exprobat, iuuenibus nostris puluinũ ascendentib⁹, in ea illos urbe sic ingredi, in qua etiam fœminas equo donauimus, qđ tibi si uis exempla referri fœminarũ, quæ suos fortiter desyderauerunt, nõ hostiatim querã, Ex una tibi familia duas Cornelias dabo. Primã Scipionis filiam, Graccorum matrẽ, duodecim illa partus, totidẽ funeribus recognouit, & de cæteris facile est, quos nec æditos, ne amissos ciuitas sentit. T. Gracchũ &. G. quos etiã qui bonos uiros negauerit, magnos fatebiť, & occisos uidit & insepultos, cõsolantibus tamen miserãq; dicentibus, Nunq;, inquit, non felicẽ me dicam, quæ Gracchos peperi? Cornelia diui Drusi clarissimũ iuuenẽ illustris ingenij uadentẽ per Gracchorũ uestigia, impfectis tot rogationibus, intra penates interemptũ suos, amiserat, incerto cædis auctore, tamen & acerbam mortẽ filij, & inultam tam magno animo tulit, q̃ ipse leges tulerat. Iam cum fortuna in gratiã Martia reuerteris, si tela quæ in Scipiones, Scipionũq; matres ac filios ægit, quibus Cæsares petijt, ne a te quidẽ cõtinuit, plena & infesta uarijs casibus uita est, a quibus nulli longa pax, uix induciæ sunt, quatuor liberos sustuleras Martia. Nullum autẽ frustra cadet telum, qđ in cõfertum agmen imissum est. Mirum est tantũ turbam iam potuisse sine iniuria damnoue præteruehi. Ad hoc iniquior fortuna fuit, qđ non tantũ filios eripuit, sed elegit. Nunq; tamen iniuriã dixeris exæquo cũ potentiore diuidere, duas tibi reliquit filias, & harũ nepotes, & ipsum quẽ maxime luges, prioris oblita, non ex toto abstulit. Habes ex illo duas filias similes patri. Fers magna onera si bene magna solatia, in hoc te perduxit, ut illas cũ uideris, admonearis filij, nõ doloris. Agricola, euersis arborib⁹, quas aut uentus radicitus euulsit, aut cõtortus repentino impetu turbo pfregit, sobolem ex illis residuam fouit, & amissarũ semina statim plantasq; disponit, & momento (Nam ut in damna, ita ad incremẽta rapidum uelox q; tempus est) adolescunt amissis lætiora. Has nunc Mecilij filij tui filias in eius uicẽ substitue, & uacantẽ locum exple. Vnũ dolorem geminato solatio leua. Hæc quidẽ natura mortaliũ est, ut nihil magis placeat, q̃ quod amissum est. Iniquiores sumus aduersus relicta, ereptorum desiderio. Sed si æstimare uolueris, q̃ tibi ualde fortuna etiã cum sæuierit pepercerit, scies te habere plusq; solatia. Respice tot nepotes, duas filias.

HIc illud quoq; Martia mouet me si esset cuiq; ꝓ moribus fortuna, & nunq̃ mala bonos sequerenť. Nũc uideo, exempto discrimine, & eodem modo malos bonosq; iactari. Graue est tamẽ quod educaueris iuuenẽ, iam matri, iam patri præsidiũ ac dec⁹ amittere. Quis negat graue esse? sed humanũ est. Ad hoc genita es ut pderes, ut pires, ut sperares, metueres, alios, teq; inqetares, mortẽ & timeres,

& optares,

Nulla vesta greca du electo ō iculpa.

& optares,& quod eſt peſſimũ,nunq̃ ſcires cuius eſſes ſtatus. Siquis Syracuſas petenti diceret,omnia incõmoda,omnes uoluptates futuræ peregrinationis tuæ ante cognoſce,deinde ita nauiga. Hæc ſunt quæ mirari poſſis. Videbis primũ ipſam inſulam ab Italia anguſto interciſam freto, quã incontinenti quondã ceſſiſſe conſtat, ſubito illud mare irrupit, & Heſperium Siculo latus abſcidit, deinde uidebis,licebit enim tibi auidiſſimũ maris uerticẽ reſtringere, ſtratam illã fabuloſam Charybdis aquã, diu ab auſtro reuocaturã. Aut ſiquis inde uehæmentius ſpirauit hiatu magno profundoq; nauigia ſorbentẽ. Videbis celebratiſſimũ carminib⁹ fontem Arethuſam nitidiſſimi ac perlucidiſſimi ad imum ſtagni, gelidiſſimas aquas ꝓfundentẽ, ſiue illas primũ naſcẽtes inuenit, ſiue trans flumen integrum ſubter tot maria, & a confuſione peioris unde ſeruatũ reddidit. Videbis portum quietiſſimũ omnium, quos aut natura poſuit in tutelam claſſium, aut adiuuit manus, ſic tutum, ut ne maximarũ quidem tempeſtatũ locus furori ſit. Videbis ubi Athenarum potentiã fractam, ubi tot milia captiuorũ ille exciſis,in infinitã altitudinem ſaxis, Naulius carcer incluſerat, & ipſam ingentẽ ciuitatem & latius territoriũ q̃ multarum urbium fines ſint, lympidiſſima hyberna, & nullũ diem ſine interuentu ſolis, ſed cũ omnia iſta cognoueris, grauis & inſalubris æſtas, hyberni cæli beneficia corrumpit. Erit Dionyſius illic tyrannus libertatis, iuſticiæ legum exitium, dñationis cupidus, etiã poſt Platonis uitam, etiam poſt exilium, alios uret, alios uerberabit, alios ob leuem offenſam uidebis detruncari, accerſet ad libidinẽ mares fœminaſq;, & inter fœdos regiæ intemperantiæ greges parum erit ſimul binis coire. Audiſti quid te inuitare poſſit, quid abſterrere, proinde, aut nauiga, aut reſiſte. Poſt hanc denunciationẽ, ſiquis dixiſſet intrare ſe Syracuſas uelle, ſatis ne iuſtam quærelã de ullo, niſi de ſe habere poſſet? qui non incidit in illam, ſed prudens ſcienſq; ueniſſet. Dicet omĩbus nobis natura, neminẽ decipio. Tu ſi filios ſuſtuleris, potes habere formoſos, & deformes, ſed ſi fortaſſe tibi multi naſcenť, eſſe ex illis aliquis tam ſeruator patriæ q̃ proditor poterit, non eſt quod ſperes tantæ dignationis futuros, ut nemo tibi propter illos maledicere audeat, propone tamẽ & tantæ futuros turpitudinis, ut ipſis maledictũ ſit. Nihil uetat illos tibi ſuprema præſtare, & laudari te a liberis tuis, ſed ſic te para tanq̃ in ignẽ poſiturus, uel puerũ, uel iuuenẽ, uel ſenẽ. Nihil em̃ ad rem ꝑtinent anni, quoniã nullũ non acerbũ funus eſt, qđ parens ſequiť.

Poſt has leges propoſitas ſi liberos tollis, omni deos inuidia liberas, qui tibi nihil ſpoponderunt. Ad hanc imaginem agedum totius uitæ introitum referamus. Syracuſas uiſere deliberanti tibi quicquid delectare poterat, quicquid offendere, expoſui, puta naſcenti me tibi uenire in conſilium, intratura es urbem dijs hominibuſq; cõmunem, omnia complexam, certis legibus æterniſq; deuinctam, indefatigata cæleſtium officia uoluentẽ. Videbis illic inumerabiles ſtellas, miraberis uno ſydere omnia impleri, ſolem quotidiano curſu diei noctiſq; ſpatia ſignantẽ, annum, æſtatem, hyememq; æqualiter diuidentẽ. Videbis nocturnã lunæ ſucceſſionẽ a fraternis occurſionibus, lene remiſſumq; lumen mutuantẽ, & modo toto ore terris imminentẽ, acceſſionibus, damniſq; mirabilem, ſemper proximæ diſſimilem. Videbis quinq; ſydera diuerſas agentia uias, & in contrarium præcipiti mundo nitentia, ex horum leuiſſimis motibus fortunæ populorũ dependent, & maxima ac minima proinde formanť, prout æquum iniquumue ſydus inceſſit, miraberis coniecta nubila, & cadentes aquas, & obliqua fulmina, & cæli fragorem. Cum ſatiatus ſpectaculo ſuperorũ in terram oculos deieceris, excipiet te alia forma rerum aliter mirabilis. Hinc camporũ in infinitũ patentiũ fuſa planicies, Hinc montiũ magnis & niualibus ſurgentium iugis, erecti in ſublime uertices, deiectus fluminũ, & ex uno fonte in orientem occidenteq; defuſi in amnes, & ſummis cacuminibus nemora nutantia, & tantum ſiluarũ cum ſuis animalibus, auiumq; concentu diſſono. Varij urbiũ ſitus, & ſeductæ nationes locorũ difficultate, quarum aliæ ſe in erectos ſubtrahũt montes, aliæ ripis, lacu, uallibus, palude, circũfundunť, adiuta cultu ſeges & arbuſta ſine cultore fertilia, & riuorũ leuis inter prata diſcurſus, & amœni ſinus, & littora in portũ recedentia, ſparſæ tot ꝑ uaſtũ inſulæ, quæ interuẽtu ſuo maria circumdant & diſtinguũt. Quid lapidũ gemmarũq; fulgor, & inter rapidorũ torrentiũ curſum aurũ harenis interfluens, & in medijs terris medioq; rurſus mari nitens ignium faceis, & uinculum

Marginalia: Sicilia ab Italia interciſa. — Charybdis — Arethuſa. — celeberrimus portus Syracuſanus. — Aſt. Laxius — Dionyſius tyrannus — non poſſumus dicere a natura decipi. — nullum non acerbum funus quod parens ſequitur. — contemplatio cæleſtium — vim fortunæ — contemplatio terreſtrium — Aſt. ſeclusæ. — Aſt. terrẽr ig/nium faces.

& uinculum terrarũ oceanus, continuationẽ gentium triplici sinu scindens, & ingenti li-centia exestuans. Videbis his inquietis, & sine uento fluctuantibus aquis in mari, & ex cedenti magnitudine terrentia animalia, quædã grauia & alieno se magisterio mouent, quædã uelocia, concitatis pniciora nauigijs & remigijs, quædã haurientia undas, & magno prænauigantiũ periclo effluantia. Videbis hic nauigia, quas nõ nouere terras quærentia. Videbis nihil humanæ audaciæ intentatũ, eris& ei spectatrix, & ipsa pars magna conantiũ disces, Docebis& artes illas quæ uitam instruant, alias quæ ornent, alias quæ regant. Sed istic erunt mille corporũ & animorũ pestes, & bella, & latrocinia, & naufragia & intemperies cæli, corporis&, & charissimorũ acerba desideria, & mors incerta facilis per pœnam cruciatũ&. Delibera tecũ, & perpende quid uelis, ut illa inuenias, p illa exeundum est. Respondebis nolle te uiuere. Quid ni? imo puto ad id nõ accedes, ex quo tibi aliquid†detrahi doles. Viue ergo ut conuenit. Alr. decuti.

NEmo, inquis, nos consuluit, Consulti sunt de nobis parentes nostri, qui cũ conditionẽ uitæ nossent, in hanc nos sustulerũt. Sed ut ad solatia ueniam, uidebis primũ quid curandũ sit. Deinde queadmodum Mouet lugentẽ desideriũ eius quem dilexit, id per se desiderabile apparet. Absentes eñ futuros dum uiuerent nõ flemus, cũ uis omnis usus illorũ nobis & conspectus ereptus sit. Opinio est ergo quæ nos cruciat, & tanti quod& malũ est, quanti illud taxauimus. In nostra potestate remedium habemus. Iudicemus illos abesse, & nos metipsi nõ fallamus. Dimisimus illos, imo consecuturi præmisimus. Mouet & illud lugentem, nõ erit qui me defendat, qui cõtemptũ uindicet, ut minime probabili, sed uero solatio utar. In ciuitate nostra plus orbitas confert & eripit. Adeo& senectutẽ solitudo, quæ solebat destruere, ad potentiã ducit, ut quidã odia filiorum simulent, † & liberos ferunt, & orbitatem manufaciant. Scio quid dicas. Non mouent me detrimenta mea, etenim non est dignus solatio, qui filium sibi decessisse sicut mancipiũ moleste fert, cui quic& in filio respicere præter ipsum uacat. Quid igitur te Martia mouet? Vtrum quod filius tuus decessit, an qđ nõ diu uixit, si & decessit semper debuisti dolere, semp enim scisti mori. Cogita nullum defunctũ malis affici. Illa quæ nobis inferos faciunt terribiles, fabula est. Nullas iminere mortuis tenebras, nec carcerẽ, nec flumina flagrantia igne, nec obliuionis amnem, nec tribunalia, nullos in illa reos libertate tam laxa, nullos iterũ tyrannos, luserunt ista poetæ & uanos nos agita uere terroribus. Mors omniũ dolor & solutio est, & finis, ultra & mala nostra non exeunt, quæ nos in illam tranquillitatẽ, in qua ante& nasceremur iacuimus, reponit. Si mortuorũ aliquis miseretur, & nõ natorum misereatur. Mors nec bonum nec malũ est. Id eñ potest aut bonũ aut malũ esse, quod aliquid est, qđ uero ipsum nihil est, & omnia ad nihil redigit, nulli nos fortunæ tradit. Mala enim bona& circa aliquã uersantur materiã. Non potest fortuna tenere, quod natura dimisit, Nec potest miser esse, q nullus est. Excessit filius tuus terminos, intra quos seruijt. Excepit illũ magna & æterna pax, non paupertatis mœtu, nõ diuitiarum cura, non libidinis per uoluptatẽ animos carpentis stimulis incessitur, nõ inuidia felicitatis alienæ tangitur, nec suæ præmitur, nec conuitijs quidẽ ullis uerecundæ aures uerberantur, & nulla publica clades conspicitur, nulla priuata, nõ sollicitus futuri pendet, & ex euentu semper†in deteriora dependenti. Tandẽ ibi constitit, unde nil eum pellat, † unde nihil terreat.

†Forsitan ne.

al. Incertiora

Alr. Vbi nil pereat.

O Ignaros malorum suorum quibus non mors ut optimum inuentum naturæ laudatur, quæ siue felicitatem includit, siue calamitatem repellit, siue sacietatem, aut lassitudinem senis terminat, siue iuuenile æuum, dum meliora sperantur in flore deducit, siue pueritiam ante duriores gradus reuocat, omnibus finis, multis remedium, quibusdam uotum, de nullis melius merita, quam de his ad quos uenit antequam inuocaretur. Hæc seruitutem inuito domino remittit. Hæc captiuorum cathenas leuat, carcere educit, quos exire imperium impotens uetuerat. Hæc exulibus in patriam semper animum oculis& tendentibus ostendit, nihil interesse infra quot quis& iaceat, Hic ubi res fortuna male diuisit, & æquo iure genitos, alium alij donauit, exequat omnia. Hæc est quæ nihil quicquam alieno fecit arbitrio. Hæc est inqua nemo humilitatem sensit. Hæc est quæ nulli paruit. Hæc est Martia

quam natur

quam pater tuus concupiuit. Hæc est, inquam, quæ efficit ut nasci non sit supplicium, quæ efficit, ut nō concidam aduersus minas casuum, ut seruare animū saluum ac potentē sui possim, habeo quod appellem. Video istic cruces non unius quidem generis, sed aliter ab alijs fabricatas, capite conuersos in terrā suspendere. Alij per obscœna stipitem ægerunt, alij brachia patibulo explicuerūt. Video fidiculas, Video uerbera, & membris & singulis articulis singula docuerunt machinamenta & uideo mortem. Sunt istic hostes cruenti, ciues superbi. Sed uideo istic & mortem. Non est molestū seruire ubi si dominum pertesum est, licet uno gradu ad libertatem transire, coram te iura beneficio mortis habeo. Cogita quantū boni oportuna mors habeat, quàm multis diutius uixisse nocuerit Si Cn. Pompeium decus, istius firmamentumq; imperij, Neapolis fortuito abstulisset indubitatus populi romani princeps excesserat. At nunc exigui temporis adiectio, fastigio illum suo depulit. Vidit legiones in conspectu suo cæsas, & ex illo prælio in quo prima acies senat⁹ fuit, quàm infelices reliquiæ sunt, Imperatorē ipsum superfuisse, uidit Aegyptum carnificem & sacro sanctū uictoribus corpus satietati præstitit, etiā si incolumis fuisset pœnitentiā salutis acturus. Quid enim erat turpius quàm Pompeiuū uiuere beneficio Regis. M. Cicero si eo tempore quo Catelinæ sicas deuitauit quibus pariter cum prima petitus est concidisset, liberata Republica conseruator eius, si deniq; filiæ suæ funus secutus fuisset, tunc felix mori potuit, nō uidisset strictos in ciuilia capita mucrones, nec diuisa percussoribus occisorum bona, ut etiam de suo perirent, non hastam consularia spolia uendentē, nec cædes, nec locata publice latrocinia, bella, rapinas tantum Catelinarū. M. Catonem si a Cypro & hæreditatis regiæ dispensatione redeuntē mare deuorasset, uel cum illa pecunia, quā afferebat ciuili bello stipendium, nonne illi bene actum foret? hoc certe secum tulisset neminē ausurū coram Catone peccare. Nunc annorū adiectio paucissimorū uirum libertati nō suæ tantū, sed publicæ natum coegit Cæsarem fugere, Pompeium sequi. Nihil ergo mali imatura mors attulit illi. Omniū etiam malorū remisit patientiam. Nimis cito perijt & imaturus, primū puta illi superfuisse. Comprehende quātum plurimū procedere homini licet, quantū est, ad breuissimū tempus editi cito cessuri loco uenienti in pactum, hoc, ꝓspicimus hospicium, de nostris ætatibus loquor quas incredibili celeritate conuolui constat. Computa urbium sæcula, uidebis quàm non diu steterint etiam quæ uetustatæ gloriantur. Omnia humana breuia & caduca sunt infiniti temporis nullam partē occupantia. Terram hanc cum populis, urbibusq;, & fluminibus, & ambitu maris puncti loco ponimus, ad uniuersa referentes, minorē portionē. Aetas nostra quam partem puncti habet, si tempori comparetur omni. Cuius est enim, est maior mensura quàm mundi? utpote cum ille se intra huius spatium remetiatur. Quid ergo interest id extendere, cuius quantūcumq; fuerit incrementū, nō multum aberit a nihilo, imo multū est quod uiuimus, si satis est, Licet mihi uaces, & in moram tardatæ senectutis nouies centenos denosq; percenseas annos, Cum ad omne tempus dimiseris animū, nulla erit illa breuissimi longissimiq; æui differentia, si inspecto quanto quis uixerit spatio cōparaueris, quanto non uixerit, deinde nō immaturus decessit. Vixit enim quantū debuit uiuere. Nihil enim iam supererat. Non una hominibus senectus est, ut ne animalibus quidem intra, xiiij. quædam annos defatigauit, & hæc illis longissima ætas est, quæ homini prima. Dispar cuiq; uiuendi facultas data est. Nemo nimis cito moritur, qui uicturus diutius quàm uixit non fuit. Fixus est cuiq; terminus, manebit ubi positus est, nec illum ulterius diligentia aut gratia promouebit † scit libenter illum ex consilio perdidisse. Tu lit suum, metasq; dati peruenit ad æui. Non est itaq; quod sic te oneres, potuit diutius uiuere, non est interrupta eius uita, nec unquàm se annis casus interiecit. Soluitur quod cuiq; promissum est, eunt ut sua fata, nec adijciunt quicquàm, nec ex promisso semel demunt. Et frustra uota ac studia sunt. Habebit quisq; quantum illi dies primus ascripsit, ex illo quo primum lucem uidit iter mortis ingressus est. Accessitq; fato proprior, & illi ipsi qui adijcebantur adolescentiæ anni, uitæ detrahebant. In hoc omnes errore uersamur, ut non putemus ad mortem, nisi senes inclinatosq; iam uergere, cum illo infantia statim & iuuenta omnisq; ætas ferat. Auguria opus suum, fata nobis sensum nostræ necis auferunt, quoq; facilius obrepat mors, sub ipso uitæ noīe latet. Infantem in se pueritia conuertit. Pueritiam

Alr. Nec illū diligentia ex consilio perdidit.

Pueritiã pubertas, iuuentutẽ senectus abstulit. Incremẽta ipsa si bene cõputes dãna sũt.

Quaeris Martia nõ tãdiu uixisse filium tuũ q̃ potuisse. Vnde enim scis an diutius illi expedierit, an illi hac morte consultum sit? Quem inuenire hodie potes, cuius res tam bene positæ sint & fundatæ, ut nihil illi, procedenti tempore timendum sit? Labunt humana ac fluunt. Nulla pars uitæ nostræ tam obnoxia aut tenera est, q̃ quæ maxime placet. Ideoq; felicissimis optãda mors est, quia in tanta incõstantia, turbaq; rerum nihil nisi quod præterijt certum est. Quis tibi recepit illud pulcherrimũ filij tui corpus, & summã pudoris custodiam. Inter luxuriosæ urbis oculos conseruaturum si potuisset ita morbos euadere, ut ad senectutem formæ illæsum perferret decus?

Cogita animi mille labes. Neq; enim recta ingenia, qualem in adolescẽtia spem sui fecerant, usq; in senectutem pertulerunt, sed interuersa plærũq; sunt, aut sera eoq; foedior inuasit, & cogit dehonestare speciosa principia. Aut in popinã uentreq; proiecti. Summa illis curarum fuit, & esset quod biberent. Adijce incendia, ruinas, naufragia, lacerationes medicorum, ossa uiuis legentium, & totas in uiscera manus demittentium, & non simplici dolore pudenda curantium. Post hæc exilium. Non fuit innocentior filius tuus, q̃ Rutilius Corruncanus, non fuit sapientior q̃ Socrates, non fuit sanctior q̃ Cato, qui uoluntario uulnere transfixit pectus. Cum ista perspexeris, scies optime cum his agi, quos natura, quia illos hoc manebat uitæ stipendium, cito in tutum recepit. Nihil est tam fallax q̃ uita humana, nihil tam insidiosum, nõ, mehercule, quisq̃ accepisset, nisi daretur inscijs. Itaq; felicissimũ est nõ nasci, proximũ puto breuitate uitæ defunctos, cito in integrum restitui. Propone illud acerbissimũ tibi tẽpus, quo Seianum patrem tuum clienti suo, atrio secundo cõgiarium dedit. Irascebatur illi ob unũ aut alterum liberius dictum, quod tacitus ferre non potuerat Seianũ inter uices nostras. Nec imponi quidẽ, sed descendere. Decernebanť illæ statuæ in Pompeij theatro ponendæ, quod exustum Cæsar reficiebat. Exclamauit tũc Cordus, uere theatrum pire. Quis ergo non rumperetur supra cineres Cn. Pompeij constitui Seianum, & in monumentis maximi Imperatoris consecrari †pessimũ militem, consecratur subscriptio, & acerrimi canes, quos ille ut sibi mansuetos, omnibus feros habere, sanguine humano pascebat, circũ latrare etiam hominẽ illum imperatum incipiunt, quid faceret, si uiuere uellet. Seianus rogandus erat, si mori, filia suæ esset inexorabilis, constituit filiam fallere. Vsus itaq; balneo, †quo populus poneret in cubiculum, se quasi gustaturus contulit, & dimissis pueris quædam per fenestram, ut uideretur ædisse, proiecit a cœna. Deinde quasi iã satis in cubiculo ædisset, abstinuit, altero q; die & tertio idem fecit. Quarto ipsa infirmitate corporis faciebat indicium. Complexus itaq; te charissima, inquit, filia, & hoc unum tota celatum uita, iter mortis ingressus sum, & iam medium fere teneo. Reuocare me nec debes, nec potes. Atq; ita lumen omne prædudi iussit, & se in tenebris condidit. Cognito consilio eius publica uoluntas erat, quod e faucibus auidissimorum luporum educeretur præda. Accusatores, Seiano auctore, adeunt cõsulum tribunalia, quæruntur mori Cordum ut interpellarent quod coegerant. Adeo illis Cordus uidebať effugere. Magna res erat in quæstione, an mortis rei perderentur, dum deliberatur, dum accusatores iterum adeunt, ille se † abstulerat. Vides ne Martia quantæ iniquorum temporum uires ex inopinato †incurrant. Fles q̃ quẽq; tuorum mori necesse fuit, pene non licuit.

†Alr gladijs

†Alr quo plus urinũ

†alr absfol uerat.

†Alr ingruant.

Præter hoc etiam om̃e futurum incertum est, & ad deteriora certius, facilius ad superos iter est animis cito ab humana conuersatione dimissis. Minus enim fecis ponderisq; traxerunt anteq̃ obducerentur, & altius terrena cõciperent, liberati, leuiores ad originem suam reuolant, & facilius quicq̃d est illud absoluti trãsfluunt. Nec unq̃ magnis ingenijs chara in corpore mora est. Exire atq; erumpere gestiunt, ægre has angustias ferunt uagi, per omne sublimes, & ex alto assueti humana despicere. Inde est quod Plato clamat, Sapientis animũ totum in morte prominere, hoc uelle hoc meditari, hac semper cupedine ferri in exteriora tendentem. Quid tu Martia, cũ uideres senilem in iuuene prudentiam, uictorem omniũ uoluptatum animũ, emẽdatum, carentem uitio, diuitias sine auaritia, honores sine ambitione, uoluptates sine luxuria ap-

petentem, diu tibi putabas illum sospitem posse cōtingere? Quicquid ad summū uenit, ad exitum prope est. Eripit se auferturq; ex oculis perfecta uirtus. Nec ultimū tempus expectant, quæ in primo maturuerunt. Ignis quo clarior fulsit, citius extinguitur. Viuatior est, qui cum lenta difficiliq; materia cōmissus, fumoq; demersus ex sordido lucet, eadem enim detinet causa, quæ maligne alit. Sic ingenia quæ illustriora, breuiora sunt. Nam ubi incremento locus non est, uicinus occasus est. Fabianus ait, quod nostri quoq; parentes uidere, puerū Romæ fuisse, statura ingentis uiri, sed hic cito decessit, & moriturum breui nemo nō prudens dixit. Non poterat em̄ ad illā ætatē puenire, quā præceperat. Ita est iudicium imminētis exitij maturitas & appetit finis, ubi incrementa consumpta sunt.

INcipe uirtutibus illum, non annis æstimare, satis diu uixit, pupillus relictus sub tutorum cura, usq; ad decimūquartū annū fuit sub matris custodia semper, cum haberet suos penates, relinquere tuos noluit. Adolescens statura, pulchritudine, cætero corporis robore castris natus, militiam recusauit, ne a te discederet. Computa Martia q̄ raro liberos uideant, quæ in diuersis domibus habitant. Cogita tot illos perire annos matribus, & p sollicitudinē exigi, quibus filios in exercitu habent. Scies multum patuisse hoc tempus, ex quo nihil pdidisti. Nunq̄ a conspectu tuo recessit, sub oculis tuis studia formauit excellentis ingenij & æquaturi animū, nisi obstitisset uerecundia, q multorū profectus silentio pressit. Adolescens rarissimæ formæ in tam magna mulierū turba uiros corrumpentium, nullius fœminæ spei se præbuit. Et cum quarundam usq; ad tentādum peruenisset improbitas, erubuit quasi peccasset, quod placuerat. Hac sanctitate morum effecit, ut peradmodū dignus sacerdotio uideretur, materna sine dubio suffragatione. Sed ne mater quidem nisi pro bono candidato ualuisset, harum contemplatione uirtutum filium geri tanq̄ si nec ille tibi magis uacet. Nunc nihil habet quo uocetur. Nūq̄ tibi sollicitudini, nunq̄ mœrori erit, quod unum ex tam bono filio poteras dolere, doluisti. Cætera exempla casibus plena, uoluptatis sunt, si modo uti filio scis, si modo quid in illo pciosissimū fuerit intelligis, imago dūtaxat filij tui perijt, & effigies nō simillima. Ipse quidem æternus meliorisq; nunc status est, despoliatus oneribus alienis, & sibi relictus. Hæc quæ uides ossa circum nobis neruos, & obductam cutem uultūq;, & ministras manus, & cætera quibus inuoluti sumus, uincula animorum tenebræq; sunt. Obruit̄ his animus, effugatur, inficitur, arcetur a diuersis, e suis in falsa coniectus, omne illi cum hac carne graui certamen est, ne abstrahatur & sidat, nititur illo, unde dimissus est, ibi illū æterna requies manet, & confusis crassisq; pura & liquida inferentem.

PRoinde non est quod ad sepulchrum filij tui curras. Pessima eius & ipsi molestissima istic iacent ossa cineresq;, non magis illius ptes q̄ uestes, aliaq; tegumēta corporum. Integer ille, nihilq; terris relinquēs fugit, & totus excessit, paulūq; supra uos cōmorans dum expurgatur, inhærentia uitia situmq; omnis mortalis æui excutit. Deinde ad excelsa sublatus, inter felices currit anias. Excipitq; illū cœtus sacer, Scipiones, Catonesq;, utiq; cōtēptores uitæ & mortis bñficio liberi, parēs tuus Martia illic nepotem suū, quāq̄ illic omnibus omne cognatū est, applicat sibi noua luce gaudentē, & uicinorum syderum meatus docet, nec ex cōiecturis, sed omniū ex uero pitus in arcana naturæ liber ducit. Vtq; ignotarum urbium monstratus hospiti gratus est, ita sciscitanti cœlestium causas, domesticus interpres, & in profunda terrarū promittere iuuat. Delectat enim ex alto relicta respicere. Sic itaq; Martia tegere, tāq̄ sub oculis patris filijq; posita, non illorum quos noueras, sed tanto excellentiorum, & in summo locatorū, erubesce quicq̄ humile aut uulgare, & mutatos in melius tuos flere, in æterna rerum p uasta & libera spacia dimissos, non illos interfusa maria discludunt. Nec altitudo montiū aut inuiæ ualles, aut in certa uada Syrtiū, tramites plani, & ex facili mobiles, & expediti, & inuicem peruij sunt, intermixtiq; syderibus.

PVta itaq; ex illa arce cælesti patrem tuum Martia, & cui tantū apud te auctoritatis erat, quantū tibi apud filium tuū, nō illo ingenio, quo ciuilia bella defluxerunt, quo pscribentes in æternū ipse proscripsit, sed tanto clarior est, quanto est ipse sublimior dicere, Cur te filia tā longa tenet ægritudo? Cur in tāta ueri ignorantia uersaris? ut inique actum iudices cū filio tuo? †Quid in te domus status uitæ, ipsa ad maio-

†Alr. Cum ipse se.

ad maiores recepit ſuos: Neſcis quantis fortuna procellis diſturbet oĩa: q̃ nullis benignam facile ſe præſtitit, niſi qui in unũ cum illa cõtraxerat. Reges ne diceres feliciſſimos futuros, ſi maturius illos mors ſtantibus ſubtraxiſſet malis. An Romanos duces, quorum nihil magnitudini deerit, ſi aliquid ætati detraxeris. An nobiliſſimos uiros clariſſimoſq; ad ictum militaris gladij compoſita ceruice formatos. Reſpice patrem atq; auum tuum: Ille in alieni percuſſoris uenit arbitrium. Ego nihil in me cuiq; permiſi, & cibo prohibitus oſtẽdi, q̃ magno me iuuat animo ſcripſiſſe, cur in domo noſtra diutiſſime lugetur, q feliciſſime moritur: coimus in unũ oẽs, uidemurq; non alta nocte circũdati. Nil apud uos ut putatis optabile, nil excelſum, nil † ſplẽdidum, ſed humilia cuncta, & grauia & anxia, & quotã partẽ luminis noſtri cernentia. Quid dicam: Nulla hic arma mutuis furere concurſibus, nec claſſes claſſibus frangi, nec parricidia, aut fingi, aut cogitari, nec fora litibus ſtrepere dies ꝑpetuos, nihil in obſcuro, detectas mentes, & aperta præcordia & in publico medioq; uitam, & omnis æui ꝓſpectum, uenientiumq; iuuabit unius ſæculi me facta componere in parte ultima mundi, & inter pauciſſimos geſta, tot ſæcula, tot ætatum contextũ & ſeriem, quicquid annorũ eſt, licet uiſere, licet ſurrectura, licet † peritura regna ꝓſpicere, & magnarum urbiũ lapſus, & maris nouos curſus. Nam ſi poteſt tibi ſolatio eſſe deſyderiũ tui cõmune fatum. Nihil cõſtat loco ſtabili, & nihil quo ſtat loco ſtabit. Oĩa ſternet, adducetq; ſecum uetuſtas, nec hominibus ſolũ (Quota enim iſta fortuitæ potentiæ portio eſt) ſed locis, ſed regionibus, ſed mundi partibus ludet, tot ſupprimet montes, & alibi rupes in altum nouas exprimet, maria ſorbebit, flumina auertet, & cõmercio gẽtium rupto, ſocietatẽ generis humani cœtuſq; diſſoluet. Alibi hiatibus uaſtis ſubducet urbes, tremoribus quatiet, & ex infimo peſtilentiæ halitus mittet, & inundationibus quicquid habitaẽ, obducet. Necabitq; omne aĩal orbe ſubmerſo, & ignibus uaſtis torrebit incendetq; mortalia. Et cum tempus aduenerit, quo ſe mundus renouaturus extinguat, uiribus iſta ſe ſuis cedent, & ſydera ſyderibꝰ incurrent, & omni flagrante materia, uno igne quicqd nunc ex diſpoſito lucet ardebit. Nos quoq; felices animæ, & æterna ſorte, cũ deo uiſum erit iterum iſta moliri, labentibus cunctis, & ipſius parua ruina ingẽtis acceſſio in antiqua elementa uertemur. Fœlicem filium tuum Martia, qui iſta iam nouit.

Tali ſlendũ.

Tali ruitura

Libri de conſolatione ad Martiam finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD ALBINAM MATREM SVAM DE CONSOLATIONE LIBER VNVS.

SAEPE iam mater optima impetum cœpi conſolandi te, ſæpe continui, ut auderem multa me interpellabant. Primũ uidebar depoſiturus omnia incõmoda, cũ lachrymas tuas, etiã ſi ſupprimere non potuiſſem, abſterſiſſem. Demũ plus habiturũ me auctoritatis non dubitabam ad excitandã te, ſi prior ipſe cõſurrexiſſem. Præterea timebam ne a me non uicta fortuna aliquẽ meorum uinceret. Itaq; utcũq; conabar manu ſuper plagam meam impoſita, ad obligãda uulnera † ueſtra reptare. Hoc propoſitum meũ erat. Rurſuſq; retardare, dum recens ſæuiret. Sciebã dolori tuo occurrendũ non eſſe, ne ipſum ſolatia irritarẽt, & accenderent. Nam in morbis quoq; nihil eſt magis periculoſum, nec ꝑnicioſum, q̃ immatura medicina. Expectabam dum ipſe uires ſuas frangeret, & ad ſuſtinenda remedia mora mitigatus, tangi ſe ac tractari pateretur. Præterea cum clariſſimorũ oĩa ingeniorum monumenta, ad cõpeſcendos moderandoſq; luctus compoſita euoluerẽ, nõ inueniebã exemplũ eius, qui cõſolatus ſuos eſſet, cum ipſe ab illis comploraretur. Ita in re noua hæſitabam. Verebarq; ne hoc non cõſolatio, ſed exhulceratio. Quid quod nouis uerbis, nec ex uulgari & quotidiana ſumptis allocutiõe, opus erat homi ad cõſolandos ſuos, ex ipſo rogo caput alleuãti. Oĩs aũt magnitudo doloris modũ excedentis, neceſſe eſt, ut delectũ uerborum eripiat, cum ſæpe uocem quoq; ipſam intercludat, utcunq; connitar, nõ fiducia ingenij, ſed quia poſſum inſtar efficaciſſimæ conſolationis eſſe conſolator. Cui nihil negares, huic hoc utiq; te non eſſe negaturam (licet omnis mœror contumax ſit) ſpero, ut deſyderio tuo uelis a me modum ſtatui.

Tali mea

Vide

VIde quantum de indulgentia tua promiserim mihi, potentiorem me futurum apud te non dubito quàm dolorem tuum, quo nihil est apud miseros potêtius. Ita quæ ne statim cũ eo concurram. Adero prius illi, & quibus excitet ingerã, oia ꝑferam, & rescindam quæ iam obducta sunt. Dicet aliquis, quæ hoc genus est consolandi, oblita erat mala reuocare, & animũ in omniũ erumnarũ suarum conspectu collocare, uix unius patientẽ. Sed cogitet quæcũꝗ usꝗ eo perniciosa sunt, ut contra remediũ conualuerint, plærũꝗ contrarijs curari. Omnes itaꝗ luctus suos, omnia lugubria admouebo. Hoc erit non molli uia mederi, sed urere ac secare. Quid cõsequar? ut pudeat animũ, tot miseriarum uictorem, ægre ferre unũ uulnus in corpore tam cicatricoso. Fleãt itaꝗ diutius & gemant, quorum delicatas mentes eneruauit longa felicitas, & ad leuissimarum iniuriarũ motus collabantur. At quorum omnes anni ꝑ calamitates transierunt, grauissima quoꝗ forti & imobili constantia ꝑferant. Vnũ habet assidua infelicitas bonum, quod quos sæpe uexat, nouissime indurat. Nullam tibi uacationem dedit a grauissimis luctibus, nec natalem quidem tuũ excepit. Amisisti matrẽ statim nata, imo dum nascereris, & ad uitam quodãmodo exposita, creuisti sub nouerca, quã tu quidẽ omni obsequio, & pietate, quanta uel in filia conspici potest, matrem fieri coegisti. Nulli tam magno constitit & bona nouerca. Auunculũ indulgentissimũ, optimũ ac fortissimũ uirum, cum aduẽtum eius expectares, amisisti. Et ne sæuitiam suã fortuna leuiorẽ deducendo faceret, intra tricesimũ diem, charissimũ uirum tuum, ex quo mater trium liberorum eras, extulisti. Lugenti tibi luctus nunciatus est, omnibus quidem absentibus liberis quasi de industria in id tẽpus cõiectis malis tuis, ut nihil esset ubi se dolor tuus inclinaret, trãseo tot ꝑicula, tot met⁹, quos sine interuallo uitæ incursantis ꝑtulisti, mõ in eundẽ sinũ ex quo tres nepotes emiseras, ossa triũ nepotũ recepisti. Intra uigesimũ diẽ, tu quæ filiũ meũ in manibus & in oculis tuis mortuũ funeraueras, raptũ me audisti. Hoc adhuc defuerat tibi lugere uiuos.

GRauissimũ est ex omnibus, quæ unꝗ in corpus tuum descenderunt, recẽs uulnus fateor non summã cutẽ tenet, rupit pectus, & uiscera ipsa diuisit, sed quẽadmodum Tyrones leuiter saucij non uociferanẽ, & manus medicorum magis quàm ferrũ horrent. At ueterani quãuis cõfossi patiẽter ac sine gemitu uelut aliena corpora excoriari patiuntur. Ita tu nunc debes te fortiter præbere curationi. Lamentationes quidem & ululatus, & alia ꝑ quæ insciæ mulieres tumultuanẽ, amoue. Perdidisti eñ tot mala, si nondũ misera esse didicisti, quod & uideor non tecum timide egisse, cũ nil tibi subduxi ex malis tuis, sed omnia coaceruata ante te posui. Magno id animo feci. Constitui enim uincere dolore, dolorem tuum non circumscribere.

VIncam puto primũ, si ostẽdero nihil me pati, propter quod possim dici miser, nedum propter quod miseros etiam quos cõtingam faciam. Deinde si ad te transiero, & probauero, ne tuam quidem grauem esse fortunam, quæ tota ex mea pendet, hoc prius aggrediar, quod pietas tua audire gestit, nihil mali esse mihi, sin hoc tibi demonstrare non potero, ipsas res quibus me putas premi non esse intolerabiles, faciam manifestum. Sin id credi nõ potuerit. At ego mihi ipse satis placebo, quod inter eas res beatus ero, quæ miseros solent facere. Non est quod de me alijs credas ipse tibi, ne quid in certis opinionibus perturberis, iudico me non esse miserũ. Adijciam, quo securior sis, nec fieri quidem me posse miserum.

BOna cõditione conditi sumus, si eam non deseruimus. Id egit rerum natura, ut ad bene uiuendum non magno apparatu opus esset. Vnusquisꝗ facere se beatum potest. Leue momentũ in aduenticijs rebus est, & quod in neutram partem magnas uires habeat. Nec secunda sapientẽ euehunt, nec aduersa demittunt. Laborat eñ semp, ut in se plurimũ poneret, intra se omne gaudiũ peteret. Quid ergo? sapientẽ me esse dico? Minime. Nam id quidẽ, si ꝑfiteri possem, non tantũ negarem miserũ me esse, sed oium fortunatissimũ, & in uicinũ deo ꝑductum prædicarẽ. Nunc qđ satis est, ad oẽs miserias leniendas, sapientibus uiris me dedi, & nõdum in auxilium mei ualidus, in aliena castra confugi, eorũ scilicet, qui facile se & sua tuentur. Illi me iusserunt stare assidue, uelut in præsidio positum, & oẽs conatus fortunæ, & oẽs impetus prospicere, multo anteꝗ̃ incurrant. Illis grauis ipsa fortuna est, quibus est repentina. Facile eã sustinere põt

ſtinere poteſt,qui ſemper expectat.Nam & hoſtium aduentus eos proſternit, quos ino pinate occupauit.At qui futuro ſe bello ante bellum parauerunt, compoſiti & adaptati primũ,qui tumultuoſiſſimus eſt,ictum facile excipit.Nunc̃ ego fortunæ credidi, etiam ſi uideretur pacem agere,omnia illa quæ in me diligentiſſime conferebat pecuniam,ho/ nores,gloriam,eo loco poſui,unde poſſet ea ſine motu meo repetere. Interuallum inter me & illam magnũ habui.Itaq; abſtulit illa,non auulſit.Nemine aduerſa fortuna commi nuit,niſi quem ſecunda decepit.Illi qui munera eius uelut ſua & ꝑpetua amauerunt, qui ſe propter illa ſuſpici uoluerunt,iacent & merent,cum inualidos & pueriles animos oĩs ſolidæ uoluptatis ignaros,falſa & mobilia oblectamenta deſtituunt.At ille qui ſe lætis re bus non inflauit,nec mutatis contrahit,aduerſus utrũq; ſtatũ inuictum animũ tenet, ex ploratæ iam firmitatis.Nam in ipſa felicitate quid contra infelicitatem ualeret, eſt exper tus.Itaq; ego in illis quæ omnes optant,exiſtimaui ſemp nihil ueri boni ineſſe.Cum ina nia & ſpecioſa ac decepturo fuco circumlita,inueniantur,nihil habentia fronti ſuæ ſimi le.Nam in illis quæ mala uocantur,nihil tam terribile ac durum inuenio,q̃ opinio uulgi minabatur.Verbum quidem ipſum, perſuaſione quadam,& cõſenſu iam aſperius ad au res uenit,& audientes tanq̃ triſte & execrabile ferit,ita enim populus iuſſit.Sed populi ſcita ex magna parte ſapientes abrogant.

Remoto igitur iudicio plurium,quos prima rerum facies utcũq; credita eſt,au/ fert. Videamus quid ſit exilium,nempe loci cõmutatio eſt. Anguſtare uide or uim eius,& quicquid peſſimũ in ſe habet ſubtrahere. Hanc cõmutationem loci ſequuntur incõmoda,paupertas,ignominia,contẽptus. Aduerſus iſta po ſtea confligam. Interim primum illud intueri uolo,quid acerbi afferat ipſa loci cõmuta tio. Carere patria intolerabile eſt. Aſpice agedum hanc frequentiam,cui uix urbis immẽ ſa tecta ſufficiũt. Maxima pars illius turbæ patria caret,ex municipijs & colonijs ſuis, ex toto deniq; orbe terrarum confluxerũt,alios abducit ambitio,alios neceſſitas officij pu blici,alios impoſita legatio,alios luxuria,opulentum,& oportunum uitijs locũ quærens, alios liberalium ſtudiorum cupiditas,alios ſpectacula.Quoſdam traxit amicitia,quoſdã induſtria,latam oſtendendæ uirtuti nacta materiã,quidã uenale formã ſuam attulerunt, quidã uenalem eloquentiã.Nullum non hominũ genus concurrit in urbem, & uirtuti bus & uitijs magna precia ponentẽ.Iube omnes iſtos ad nomen citari.Et unde domo q ſ q; ſit,quære. Videbis maiorem partem eſſe,quæ relictis ſedibus ſuis uenerit in maximã quidem ac pulcherrimã urbem,non tamen ſuã. Deinde ab hac ciuitate diſcede,quæ uel uti cõmunis patria poteſt dici,omnes urbes circumi, Nulla eſt ubi magnã partẽ peregri næ multitudinis non inuenias. Nunc tranſiliens ab ipſis,quarum amœna poſitio & opor tunitas regionis plures alliciet,deſerta loca,& aſperrimas inſulas. Ciatum & Symphum Giarum & Gorſitam pete. Nullum inuenies exilium,in quo non aliquis animi cauſa mo retur. Quid tam nudum inueniri poteſt? quid tam obrutum undiq;,q̃ hoc ſaxum? quid ad copias reſpicienti ieiunius? quid ad homines immãſuetius? qd ad ipſum loci ſitum hor ridius? quid ad cœli naturam intemperatius? plures tamen hic peregrini q̃ ciues ſunt & conſiſtunt. Vſq; eo ergo cõmutatio ipſa locorum grauis non eſt,ut hic quoq; locus a pa tria quoſdam abduxerit. Inuenio qui dicant ineſſe naturalem quandam animis irritatio nem cõmutandi ſedes,& transferendi domicilia. Mobilis enim & inquieta mens homi ni data eſt. Nunq̃ ſe tenet,ſpargitur,& cogitatiões ſuas in omnia nota atq; ignota dimit tit,uaga & quietis impatiens,& nouitate rerum lætiſſima,quod nõ miraberis, ſi ꝓpriam eius originem aſpexeris,nõ ex terreno & graui concreta corpore , ex illo cœleſti ſpiritu deſcendit. Cœleſtium autem natura ſemper in motu eſt. Fugit,& uelociſſimo curſu agi tur. Aſpice ſydera mundi illuſtria. Nullum eorum perſtat, Labitur aſſidue,& locũ ex lo co mutat,q̃uis cum uniuerſo uerſatur in contrarium,nihilominus ipſi mundo refertur,p omnes ſignorum partes diſcurrit perpetua eius cogitatio,& aliũde alio cõmigratio eſt. Omnia uoluuntur. Semp in tumultu ſunt,& ut lex & naturæ neceſſitas ordinauit aliun de alio deferuntur. Cum per certa annorũ ſpacia orbes ſuos explicuerunt, iterum ibunt per quæ uenerunt. Nunc & animũ humanũ ex iiſdem,quibus diuina conſtant,compoſi tum ſeminibus,moleſte ferre,puta tranſitum ac migrationẽ,cum dei natura aſſidua & ci tatiſſima cõmutatiõe, uel delectet ſe,uel conſeruet ſe. A cœleſtibus agedum ad humana

conuerte. Videbis gentes, populosq; mutasse sedem. Quid sibi uolunt in medijs Barbarorũ natiõibus Græcæ urbes? Quid inter Indos, Persasq; Macedonicus sermo? Scythia & totus ille ferarum, indomitarũq; gentiũ tractus. Ciuitates Achaiæ Ponticis impositas littoribus ostentat. Non ꝑpetuæ hyemis sæuitia, non hoim ingenia, ad similitudinẽ cœli sui horrentia, trãsferentibus domus suas obstiterunt. Athenis † in Asia turba est. Miletus ccccc.lxx. urbium populũ in diuersa effudit. Totũ Italiæ latus, quod inferiori mari alluit, maior Græcia fuit. Tuscos Asia sibi uendicat. Tyrij Africam incolunt, in Hispania Pœni, Græci se in Galliam imiserũt, in Græciã Galli, Pyreneus Germanoꝝ transitus non inhibuit, ꝑ inuia, ꝑ incognita uersauit se humana leuitas. Liberos coniugesq;, & graues senio parentes traxerunt. Alij longo errore iactati, non iudicio eligerunt locũ, sed lassitudine ꝓximũ occupauerunt. Alij armis sibi ius in aliena terra fecerunt. Quasdã gentes cũ ignota peterent, mare hausit. Quidã ibi cõsederunt, ubi illos rerũ inopia deposuit, nec oibus eadẽ causa relinquendi, quærendiq; patriã fuit. Alios excidia urbiũ suaꝝ hostilibus armis elapsos, in aliena spoliatos suis expulerũt. Alios domestica seditio submouit, alios supfluentis populi frequentia ad exonerandas uires emisit. Alios pestilentia, aut frequens terrarũ hiatus, aut aliqua intolerãda felicis soli uitia eiecerũt. Quosdã fertilis oræ in maius † laute fama corrupit. Alios alia causa exciuit domibus suis. Illud itaq; est manifestũ. Nihil eodem loco mansisse quo genitum est. Assiduus humani generis discursus est. Quotidie aliquid in tam magno orbe mutatur. Noua urbium fundamenta iaciuntur. Noua gentiũ nomina, extinctis nominibus prioribus, aut in accessionẽ ualidioris cõuersis, oriuntur. Omnes autem istæ populorũ transformationes, quid aliud q̄ publica exilia sunt?

Horte Mysia [uncertain reading]

† aliter laudare. [uncertain reading]

Quid tã lõgo te circuitu traho? Quid interest enumerare Anthenorẽ Patauij conditorẽ? & Euandrũ in ripa Tyberis regna Arcadũ collocantẽ? Quid Diomedẽ, aliosq; quos Troianũ bellũ uictos simul uictoresq; ꝑ alienas terras dissipauit? Romanũ imperiũ nempe auctorẽ exulem respicit, quẽ ꝓfugum, capta patria, exiguas reliqas trahentẽ necessitas, & uictoris metus lõginqua quærentẽ in Italiã deducit. Hic deinde populus qd' Colonias in oẽs ꝓuincias misit, ubicunq; uicit, Romanus habitabat, ad hanc cõmutationẽ locoꝝ libenter noia dabat, & relictis aris suis trans maria sequebat̃ Colonus senex. Res qdẽ nõ desyderat pluriũ enumerationẽ. Vnũ tamẽ adijciã, q̄ in oculos se ingerit. Hæc ipsa insula sæpe iã Colonos mutauit.

Vt antiquiora quæ uetustas obduxit transeã, horrore relicta, Graij q nunc Massiliam colunt, prinus in hac insula cõsederunt. Ex qua quid eos fugauerit incertum est, Vtrũ cœli grauitas, an præpotentis Italiæ cõspectus, an natura importuosi maris. Nam in causa non fuisse feritatẽ accolaꝝ, eo apparet, q̄ maximum tunc trucibus & inconditis Galliæ populis se interposuerũt. Transierũt deinde Ligures in eã, transierunt & Hispani, quod ex similitudine ritus apparet. Eadẽ enim tegumẽta capitũ, idemq; genus calciamẽti, quod Cantabris est, & uerba quædam. Nam totus sermo cõuersatione Græcorum, Ligurumq; primo desciuit. Deductæ deinde sunt duæ ciuium Romanorum Coloniæ. Altera a Mario, altera a Sylla. Toties huius aridi & spinosi saxi mutatus est populus, uix deniq; inuenies ullam terram, quam etiã nũc indiginæ colant. Permixta omnia. & instituta sunt. Alius alij successit, hic concupiuit, quod alij fastidio fuit. Ille unde expulerat, eiectus est. Ita fato placuit, nullius rei eodem semꝑ loco stare fortunã. Aduersus ipsam mutationẽ locoꝝ detractis certis incõmodis, quæ exilio adhærẽt, satis hoc remedij putat Varro doctissim⁹ Romanoꝝ, inqt, Quocũq; uenimus cadẽ reꝝ natura utendũ est. M. Brutus satis hoc putat, q̄ licet in exilium euntibus uirtutes suas ad locum ferre secũ, ad quem migraturi sunt. Hæc etiã siquis singula parum iudicat efficacia ad consolandũ exulẽ, Vtraq; in unũ collata fatebit̃ plurimũ posse, quantulũ eñ est quod ꝑdidimus. Duo quæ pulcherrima sunt, quocũq; nos mouerimus, sequent̃, Natura cõmunis & ꝓpria uirtus. Id actũ est, mihi crede, ab illo: Quisqs formator uniuersi fuit, siue ille deus est potens oim, siue incorporalis ratio ingentiũ operũ artifex, siue diuinus spiritus ꝑ oia maxima ac minima, æquali intentione diffusus, siue fatum & mutabilis causarũ inter se cohærentium series. Id, inquam, actũ est, ut in alienũ arbitrium, nisi uilissima quæq; non caderent. Quicquid optimũ homini est, id extra humanã potentiam iacet, nec dari nec eripi potest. Mundus hic, quo nihil neq; maius, neq; ornatius, rerum natura genuit.

Varro

M. Brutus

Animus

Animus contemplator, admiratorq; mundi, pars eius magnificentissima, propria nobis, & perpetua, tamdiu nobiscum mansura, quādiu ipse manebimus. Alacres itaq; & erecti quocunq; res tulerit, intrepido gradu properemus.

EMetiamur quascūq; terras, †nullū inueniri, & illū intra mundū est alienū homini est. Vndecūq; ex æquo ad cœlū erigit acies, paribus interuallis oia diuina ab oībus hūanis distant. Proinde dū oculi mei ab illo spectaculo eius insatiabiles sūt, nō obducanī, dū mihi lunā solemq; intueri liceat, dū cæteris inhærere syderibus, dū ortus eorū, occasus, interuallaq;, & causas inuestigare uelocius meandi, uel diu specta re, tot p noctem stellas micantes, & alias immobiles, alias non in magnū spacium exeuntes, sed intra se circūagentes suū uestigium, quasdā subito erūpentes, quasdā igne fuso pstringentes aciem, quasi decidant uel longo tractu cū luce multa præteruolātes. Dum cū his sim, & cœlestibus (qua homi fas est) immisceаr, dū animū ad cognata rerū cōspectū tendentē, in sublimi semp habeā, quantū refert mea qd calcem? Atq; nō est hæc terra frugiferarū aut lætarū arborum ferax. Nō magnis & nauigabilibus fluminū alueis irrigatur, Nihil gignit, quod aliæ gentes petāt, Vix ad tutelā incolentiū fertilis. Nō preciosus hic lapis cæditur, Non æris argentiq; uenæ eximunī. Angustus animus est, quem terrena delectant. Ad illa adducendus est, quæ ubiq; æque apparent, ubiq; æque splendēt, & hoc cogitandū est, ista ueris bonis per falsa & praue credita obstare, quo longiores porticus expedierint, quo altius turres sustulerint, quo latius uicos porrexerint, quo depressius æstiuos specus foderint, quo maiori mole fastigia cœnationum subduxerint, hoc plus erit qd illis cœlum abscondat. In eam te regionem casus eiecit, in qua latissimum receptaculum casa est. Næ & tu pusilli animi es & sordide te consolantis, si non id fortiter pateris, quæ Romuli casam nosti. Dic illud potius. Istud humile tugurium nempe uirtutes recipit. Iam omnibus templis formosius erit, cū illic iusticia conspecta fuerit, cū prudētia, pietas oim officiorū recte dispensandorū rō, hūanorū, diuinorūq; scientia. Nullus angustus est locus, q hanc tā magnarū uirtutū turbā capit, nullū exiliū graue est, in quo licet cū hoc ire comitatu. Brutus in eo libro quē de uirtute cōposuit, ait, se uidisse Marcellum Mitylenis exulantē, & quantū modo natura hois pateret, beatissime uiuentē, neq; unq; bonarū artium cupidiorē q̄ illo tēpore. Itaq; adiicit uisum sibi se magis in exiliū ire, q sine illo rediturus esset, q̄ illū in exilio relinqui. O fortunatiorē Marcellū, eo tēpore quo exilium suū Brutus approbauit, q̄ quo R. Po. consulatū rexit. Quantus uir ille fuit, qui effecit ut aliquis exul sibi uideretur, quod ab exule recedebat. Quantus uir ille fuit, qui in admiratiōnē sui adduxit hominē, etiā Catoni suo mirandū. Idē Brutus ait. C. Cæsarem Mitylenas præteruectū, quia nō sustineret uidere defortunatū uirū. Illi quidē reditū impetrauit senatus, publicis precibus tā sollicitus ac mœstus, ut oēs isto die Bruti habere animū uiderentur, & nō pro Marcello, sed pro se deprecari, ne exules essent, si sine illo fuissent, sed plus multo cōsecutus est, quo die illū exulē Brutus relinquere nō potuit, nec Cæsar uidere. Contigit em̄ illi testimoniū utriusq;. Brutus sine Marcello reuerti se doluit, Cæsar erubuit. Non dubitas quin semp ille Marcellus tātus uir sic ad tollerandū æquo animo exilium sæpe adortatus sit, q patria carere non est miserū. Ita te disciplinis imbuisti, ut scires omnē locum sapienti uiro patriā esse, porro hic qui te expulit, non ipse p annos decē continuos patria caruit, ppagandi sine dubio imperij causa, sed nempe caruit, nunc, ecce trahit illum Africa resurgentis belli nimis plena, trahit Hispania, quæ fractas & afflictas partes refouit, trahit Aegyptus infida, totus deniq; orbis q ad occasionē concussi imperij intētus ē, cui primū rei occurret, cui parti se opponeret. Aget illū p oēs terras uictoria sua. Illum suspiciant & colant gentes, tu uiue Bruto miratore cōtentus. Bene ergo exiliū tulit Marcellus, nec quicq̄ in animo eius mutauit loci cōmutatio, q̄uis eū pauptas sequeretur, in qua nihil mali esse (quisqs modo nondū puenit in insaniā, oia subuertētis auariciæ atq; luxuriæ) intelligit, quantulū est em̄, q in tutelā homis necessariū sit, & cui deesse hoc potest, ullo modo uirtutē habenti? Quod ad me quidē ptinet, intelligo me nō opes, sed occupationes perdidisse, corporis exigua desyderia sunt, frigus submouere uult, alimentis famem ac sitim extinguere, quicquid extra cōcupiscitur, uitijs nō usibus laboratur, nō est necesse omne pscrutari profundū, nec strage animaliū uentrem onerare, nec cōchylia ultimi maris ex ignoto littore eruere. Dij illos Deæq; perdant, quorum luxuria tam inuidiosi im-

† Alr Nullū inuenire intra mundū est, alienū opus est.

inuidiosi imperij fines transcẽdit, ultra Phasim capere uolunt, quod ambitiosam popinam instruat, nec piget a Parthis, a quibus nondũ pœnas repetimus, aues petere. Vndiq; cõuehunt oia uota fastidienti gulæ. Quod dissolutus delitijs stomachus uix admittat, ab ultimo portat̃ Oceano, uomũt ut edant, edunt ut uomãt, epulas, quas toto orbe cõquirunt nec cõcoquere dignant̃. Ista siquis despicit, qd illi pauptas nocet? siqs cõcupiscit, illi paupertas etiam aliquid ꝓdest? inuitus em̃ sanatur, & si remedia ne coactus qdẽ recipit, interim certe dũ non potest illa, nolenti similis est. C. Cæsar Augustus, quẽ mihi uidet̃ rerum natura edidisse, ut ostẽderet quid sũma uitia in sũma fortuna possent, centies sestertio cœnauit uno die, & in hoc oim adiutus ingenio, uix tamẽ inuenit quomodo trium ꝓuinciarum tributũ una cœna fieret. O miserabiles, quorum palatũ nisi ad preciosos cibos non excitat̃. Preciosos aũt, nõ eximius sapor aut aliqua fauciũ dulcedo, sed raritas & difficultas parandi facit. Alioquin si ad sanam illi mentem placeat reuerti, quid opus est tot artibus uentri seruientibus? quid mercatur his? quid uastatione siluarum? quid profundi perscrutatiõe? passim iacent alimenta, quæ rerum natura omnibus locis disposuit, sed hic uelut cæci transeunt, & omnes regiones peruagantur, maria trajiciũt, & cum famem exiguo cibo possint sedare, magno irritant.

Libet discere, quid deducitis naues? quid manus, & aduersus feras & hoies armatis? quid tanto tumultu discurritis? quid opes opibus aggeritis? Non uultis cogitare, q̃ parua uobis corpa sint, nõne furor & ultimus mentiũ error est, cũ tam exiguũ capias, cupere multũ, licet itaq; augeatis census, ꝓmoueatis fines, nunq̃ tamen corpora uestra laxabitis, cum bene cesserit negociatio, multũ militia retulerit, cum indagati undiq; cibi coierint, non habebitis ubi istos apparatus uestros collocetis, qd tã multa conquiritis? Maiores nostri, quorum uirtus etiam nũc uitia nostra sustentat, infelices erant, qui sibi manu sua parabant cibum, quibus terra cubile erat, quorũ tecta nondũ auro fulgebãt, quoꝝ templa nondũ gẽmis renitebant. Itaq; nunc ꝑ fictiles deos religiose iurabat̃, q illos inuocauerant, ad hostẽ morituri, ne fallerẽt, redibant. Sed minus beate uiuebat dictator noster, q Samnitũ legatos audit, cum uilissimũ cibũ in foco ipse manu sua uersaret. Illa qua iam sæpe hostem ꝑcusserat, lauream q; in capitolini Iouis gremio reposuerat. Atqui Apicius nostra memoria uixit, qui in ea urbe, ex qua aliquando philosophi uelut corruptores iuuentutis abire iussi sunt, scientiã popinæ professus, disciplina sua sæculum infecit, cuius exitum nosse operæpreciũ est, cum sestertium milies in culinã congessisset, cum tot congiaria principum, & in ingens capitolij uectigal singulis comessationibus hausisset, ære alieno oppressus, rationes suas tunc primum coactus inspexit, superfuturum sibi sestertium centies computauit, & uelut in ultima fame uicturus, si sestertio centies si uixisset, ueneno uitam finiuit. Quanta luxuria erat, cui sestertium centies ægestas fuit, immo puta pecuniæ modum ad rem pertinere. *Apicius*

Sestertiũ centies aliqs extimuit, & qd alij uoto petunt, ueneno fugit. Illi uero tam prauæ mẽtis homi ultima potio saluberrima fuit. Tũc uenena ædebat, bibebatq;, cũ imẽsis epulis nõ delectaret̃ tantũ, sed gloriaret̃, cũ uitia sua ostẽtaret, cũ ciuitatẽ in luxuriã suã cõuerteret, cũ iuuentutẽ ad imitationẽ sui sollicitaret, etiã in malis exẽplis ꝑ se docilẽ, hæc accidũt diuitias nõ ad rationẽ reuocãtibus, cuius certi sunt fines, sed ad uitiosam cõsuetudinẽ, cuius imẽsum & incomphensibile arbitriũ est. Cupiditati nihil est satis, naturæ etiã satis est parũ. Nullũ ergo pauptas exulis incõmodũ habet, nullũ etiã tam inops exiliũ est, quod non alendo homini abunde fertile sit, an uestẽ, an domũ desyderaturus est exul, sed si hoc quoq; ad usum tantũ desyderabit, neq; tectũ ei deerit, neq; uelamẽ. Neq; em̃ exiguo tegit̃ corpus, q̃ alitur. Nihil em̃ homini natura qd̃ necessariũ faciebat, fecit operosum, sed desyderet saturatã multo cõchylio purpurã, intextã auro, uarijsq; coloribus distinctã & artibus. Nõ fortunæ uitio, sed suo paup est, etiã si illi qcqd amiserit restitueris, nihil ages. Plus em̃ restituendo deerit, ex eo ꝙ cupit, q̃ exuli ex eo ꝙ habuit, si desyderabit aureis fulgentẽ uasis supellectilẽ, & antiquis noibus artificũ argentum nobile, æs paucorum insania preciosum, & seruorum turbam, quæ q̃uis magnã domum angustet, iumentorum corpora differta, & coacta pinguescere, & nationum omnium lapides ista congerantur, licet nunq̃ explebunt inexplebilem animũ, nõ magis q̃ ullus sufficiet humor ad sanandum eum, cuius desyderiũ nõ ex inopia, sed ex æstu ardẽtiũ uisce

tium, uiſcerum oritur, non enim ſitis illa, ſed morbus eſt, nec hoc in pecunia tantũ, aut alimẽtis euenit. Eadem natura eſt in omni deſyderio, quod modo nõ ex inopia, ſed ex uitio naſcit̃, quicq̃d em̃ illi cõgeſſeris, nõ finis erit cupiditatis, ſed gradus. Qui cõtinebit̃ itaq; ſe intra naturalẽ modũ, pauptatẽ nõ ſentiet, qui naturalem modum excedet, eũ quoq; in ſummis opibus paupertas ſequetur, neceſſar ijs rebus exilia ſufficiunt, ſupuacuis nec regna. Animus eſt qui diuites facit, hic in exilia ſequitur, & in ſolitudinibus aſperrimis. Cũ quod tantũ ſatis eſt ſuſtinendo corpori inuenit. Ipſe bonis ſuis abundat & fruitur. Pecunia nihil ad animũ ptinet, non magis q̃ ad deos imortales, o ia iſta quæ imperita ingenia & nimis corpibus ſuis abdita ſuſpiciunt, ſcilicet lapides, aurũ, & argentũ, & magni leuati q; menſarũ orbes. Terrena ſunt pondera, quæ non poteſt amare ſyncerus animus, ac naturæ ſuæ memor, leuis ipſe expers, & quandocũq; emiſſus fuerit, ad ſumma emicaturus. Interim quantũ per moras membrorũ, & hanc circũfuſam grauemq; ſarcinam, licet, celeri, & uolucri cogitatione diuina pluſtrat. Ideoq; nec exulare unq̃ poteſt liber, & Dijs cognatus, & omni mundo omniq; æuo par. Nam cogitatio eius circa omne cœlũ, & in omne præteritum, futurumq; tempus immittitur. Corpuſculum hoc, cuſtodia & uinculum animi, huc atq; illuc iactatur. In hoc ſupplicia, in hoc latrocinia, in hoc morbi exercentur. Animus quidem ipſe ſacer & æternus eſt, & cui non poſſit inijci manus.

NEc me putes ad leuanda incõmoda pauper tatis q̃ nemo grauẽ ſentit, niſi qui putat, uti tantũ præceptis ſapientũ. Primũ aſpice, quanto maior pars ſit pauperum, quos nihilo notabis triſtiores, ſollicitioreſq; diuitibus, imo neſcio an eo lætiores ſint, quo animus eorum in pauciora diſtrahitur. Tranſeamus a pauperibus, eamus ad locupletes, q̃ multa ſunt tẽpora, quibus paupibus ſimiles ſunt. Circũciſæ ſunt peregrinantiũ ſarcinæ, & quotienſcũq; feſtinantem neceſſitas itineris exigit, comitum turba dimittit̃. Militantes quotã partẽ rerum ſuarũ ſecum habent, cũ omnẽ apparatum caſtrenſis diſciplina ſubmoueat, nec tantũ conditio illos tẽpore, aut locorum inopia paupibus exequat. Sumũt quoſdam dies, cum iam illos diuitiarũ tedium cœpit, quibus humi cœnent, & remoto auro, argentoq; fictilibus utantur. Dementes hoc quod aliquãdo concupiſcunt, ſemper timent. O quanta illos caligo mentiũ, quanta ignorantia ueritatis exercet, quã uoluptatis cauſa imitantur. Me quidẽ quoties antiqua exempla reſpexi, paupertatis uti remedijs pudet. Quoniãquidem eo temporũ luxuria prolapſa eſt, ut maius uiaticum exulum ſit, q̃ olim patrimoniũ principum fuit. Vnum fuiſſe Homero ſeruum, tres Platoni, nullum Zenoni, a quo cœpit Stoicorũ rigida ac uirilis ſapiẽtia, ſatis cõſtat. Num ergo quiſq̃ eos miſeros uixiſſe dicet, ut non ipſe miſerrimus ob hoc oĩbus uideatur Menenius Agrippa, qui inter patres ac plæbem publicæ gratiæ ſequæſter fuit, ære collato funeratus eſt. Attilius Regulus, cum Pœnos in Africa funderet, ad ſenatum ſcripſit, mercenarium ſuum deceſſiſſe, ab eo deſertum eſſe rus, quod ſenatui publice curari dum abeſſet, Regulus placuit. Fuit ne tanti ſeruum nõ habere, ut Colonus eius. Ro. Po. eſſet Scipionis filiæ ex ærario dotẽ receperũt, q̃a nihil illis reliquærat pater, æquũ mehercules erat. Ro. Po. tributũ Scipiõi ſemel cõferre, cũ a Carthagine ſemp exigeret. O felices uiros puellarũ, q̃bꝰ R. P. loco ſoceri fuit, beatiores ne iſtos putas, quorũ Pantomimæ decies ſeſtertio nubũt, q̃ Scipionẽ, cuius liberi a ſenatu tutore ſuo in dotem æs graue acceperũt, dedignatur aliquis paupertatem, cuius tam claræ imagines ſunt. Indignat̃ exul aliquid ſibi deeſſe, cum defuerit Scipioni dos, Regulo mercenarius, Menenio funus, cũ oĩbus illis id quod deerat, ideo honeſtius ſuppletum ſit, quia defuerat. His ergo aduocatis non tantum tuta eſt, ſed etiam gratioſa paupertas.

REſponderi põt, quid artificioſe iſta diducis, quæ ſingula ſuſtineri poſſunt? Cõmutatio loci tolerabilis eſt, ſi tantũ locũ mutes. pauptas tolerabilis eſt, ſi ignominia ei abſit, quæ ſola opprimere anĩos ſolet, aduerſus hũc quiſq; me malorũ turbo terrebit. His uerbis utendũ erit, ſi contra unam quamlibet partem fortunæ ſatis tibi roboris ẽ. Idem aduerſus oẽs erit, cũ ſemel animũ uirtus indurauit, undiq; inuulnerabilẽ præſtat. Sin auaritia remiſit, uehementiſſima generis humani peſtis, morã tibi ambitio non faciet. Si ultimũ diẽ nõ quaſi pœnam, ſed quaſi naturæ legem aſpicis, ex quo pectore mortis metum eieceris, in id nullius rei timor audebit intrare, ſi cogitas libidinem non uoluptatis cauſa homini datam, ſed propagandi generis, quod non uiolauerit hoc

rit hoc secretum infixum uisceribus ipsis exitiū, omnis alia cupiditas intactū prateribis. Non singula uitia ratio, sed pariter oīa prosternit, in uniuersum semel uincit. Ignominiā tu putas quēq̃ sapientē moueri posse, quia oīa in se reposuit, qui ab opiniōibus uulgi secessit, plus etiā quā ignominia est mors ignominiosa. Socrates tamē eodē illo uultu, quo aliquando solus .xxx. tyrannos in ordinem redegerat, carcerem intrauit, ignominiā ipsi loco detracturus, neq; enim poterant carceres uideri, in quibus Socrates erat. Quis usq; eo ad conspiciendā ueritatē excæcatus est, ut ignominiā putet. M. Catonis fuisse duplicem in petitione praturæ, & consulatus repulsam. Ignominia illa præturæ & cōsulatus fuit, quibus ex Catone honor habebaꝰ. Nemo ab alio contēnitur, nisi a se contemptus est. Humilis & proiectus animus sit isti cōtumeliæ oportunus, qui uero aduersos sæuissimos casus se extollit, & ea mala quibus alij opprimunꝰ, euertit, ipsas miserias insularū loco habet, quando ita afflicti sumus, ut nihil æque magnā apud nos admirationē occupet, q̃ homo fortiter miser. Ducebatur Athenis ad suppliciū Aristides, cui quisquis occurrebat, deijcebat oculos, & ingemiscebat, non tanq̃ in hominē iustum, sed tanq̃ in ipsam iustitiā animaduerteret. Inuentus est tamē qui faciem eius inspueret, poterat ob hoc non moleste ferre, q̄ sciebat neminē id ausurum animi purioris. At ille abstersit faciem, & subridēs ait, comitanti magistratui. Amoue istum, ne postea tam improbe † obstitet, hæc fuit cōtumelia ipsi contumeliam facere. Scio quosdam dicere, contemptu nihil esse grauius, mortem ipsis potiorem uideri. His ergo respondebo, & exilium sæpe contemptiōe omni carere, si magnus uir cecidit, magnus iacuit. Non magis illum putes cōtemni, q̃ cū ædium sacrarum ruinæ calcantur, quas religiosi æque ac stantes adorant.

QVoniam meo noie nihil habes mater charissima, q̄ te in infinitas lachrymas agat, sequitur ut causæ tuæ te stimulēt. Sunt aūt duæ, nā aut istud te mouet, q̄ præsidiū aliquod uideris amisisse, aut illud, q̄ desyderiū ipsum p te pati nō potes. Prior pars mihi leuiter pstringēda est. Noui eīn animū tuum, nihil in suis præter ipsos amantē. Viderint illæ matres, quæ potentiā liberorum muliebri impotentia exercent, quæ quia fœminis honores nō licet gerere, per illos ambitiosæ sunt, quæ patrimonia filiorū & exhauriunt & captant, qui eloquentiā cōmodādo alijs fatigant. Tu liberorū tuorū bonis pluribus gauisa es, minimū usa. Tu libertati nostræ semper imposuisti modū, cū tuæ non imponeres. Tu filiafamilias locupletibus filijs ultro cōtulisti. Tu patrimonia nostra sic administrasti, ut tanq̃ in tuis laborares, tanq̃ alienis abstineres. Tu gratiæ nostræ tanq̃ alijs rebus utereris pepercisti, & ex honoribus nostris nihil ad te nisi uoluptas & impensa ptinuit. Nunq̃ indulgentia ad utilitatē respexit. Nō potes itaq; in erepto filio desyderare, quæ incolumi, nunq̃ ad te pertinere duxisti.

ILLo ois consolatio mihi uertenda est, unde uera uis materni doloris oritur. Ego cōplexu filij charissimi careo, non cōspectu eius, nō sermone fruor, ubi est ille, quo uisō tristē uultū relaxassem. In quo oēs sollicitudines meas deposui, ubi colloquia quorum inexplebilis eram, ubi studia, quibus libentius q̃ fœmina, familiaribus q̃ mater intereram, ubi ille occursus, ubi matre uisa semp puerilis hilaritas. Adijciam istis loca ipsa gratulationū & conuictuū, & ut necesse est, efficacissimas ad uexādos animos recētis conuersationis notas. Nam hic quoq; aduersus te crudeliter fortuna molita est, quod te ante .xiij. diem q̃ pcussus sum, securā nec quicq̃ tale metuentē aggredi uoluit, bn nos longinquitas locorū diuiserat, bene aliquot annorū absentia huic malo præparauerat, redisti, non ut uoluptatē ex filio pciperes, sed ne cōsuetudinē desyderij perderes, si multo antea fuisses, fortius tulisses, ipso interuallo desyderiū molliēte, si uero recessisses, ultimū certe fructum biduo diutius uidendi filiū tulisses. Nunc crudele fatū ita cōposuit, ut nec fortunæ meæ interesses, nec absenti assuesceres, sed quāto ista duriora sunt, tanto maior tibi uirtus aduocanda est, & uelut cū hoste noto, ac sæpe iā uicto, acrius est congrediendū, nō ex intacto corpe tuo sanguis hic fluxit, p ipsas cicatrices pcussa es, nō est q̄ utaris excusatiōe nois muliebris, cui pene cōcessum est, imo datū in lachrymas ius, nō imēsum tamē, & ideo maiores decē mēsiū spaciū lugētibus uiros dederūt, ut cum ptinacia muliebris mœroris publica cōstitutione decideret, nō phibuerūt luctus, sed finierūt, nā & infinito dolore cū aliquē ex charissimis amiseris affici, stulta indulgētia est, & nimis inhumana duricia. Optimū inter pietatē & irā tēperamētū ē, & sentire desyderiū, & opprimere.

Non est

NOn est quod ad quasdam fœminas respicias, quarũ tristiciam semel sumptam
mors finit. Nosti quasdam, quæ amissis filijs, imposita lugubria nunq̃ exuerũt.
A te plus exigit uita ab initio fortior, nõ potest muliebris excusatio contingere
ei, a quo omnia uitia muliebria abfuerunt. Non te maximũ sæculi malũ impudi
citia, in numerũ pluriũ adduxit. Non gẽmæ te, nõ margaritæ fulserunt. Non tibi diuitiæ
uelut maximũ generis humani bonũ reflexerunt. Non te bene in antiqua & seuera insti
tutã domo periculosa etiã probis, peiorũ detorsit imitatio, te fœcunditatis tuæ, quasi ex-
probaret ætatem, puduit. Nunq̃ more aliarũ, qbus oĩs cõmendatio ex forma petitur, tu-
mescentẽ uterum abscondisti, quasi indecens onus, nec intra uiscera tua conceptas spes
liberorũ elisisti. Non faciẽ lenocinijs, aut coloribus polluisti, nũq̃ tibi placuit uestis, quæ
ad nihil aliud est exigenda, q̃ ut nuda cõponeret, unicum tibi ornamentũ pulcherrima,
& nulli obnoxia ætati forma, maximũ decus uisa est pudicitia. Non potes itaq; ad obtinẽ
dum dolorẽ muliebre nomẽ prætendere, ex quo te uirtutes tuæ seduxerunt, tantum de-
bes a fœminarũ lachrymis abesse, quantũ a uitijs, nec fœminæ quidẽ te sinent intabesce-
re uulneri tuo, sed leuiori necessario mœrore, cito defunctã iubebũt exurgere. Si modo
illas intueri uoles fœminas, quas cõspecta uirtus intra magnos uiros posuit. Corneliã ex
xij. liberis ad duos fortuna redegit, si numerare funera Corneliæ uelles, amiserat. x. si æsti
mare, amiserat Gracchos, flentibus tamẽ circa se, & factũ eius execrãtibus interdixit, ne
fortunã accusarẽt, quæ sibi filios Gracchos dedisset, ex hac fœmina debuit nasci, q dice-
ret in concione, Tu matri meæ maledicas, quæ me peperit, multo mihi uidetur animosior
uox matris. Filius magno æstimabat Gracchorũ natales, mater & funera. Rutilia †contra †forte Cos
filiũ secuta est in exiliũ, & usq; eo fuit indulgentia cõstricta, ut mallet exilium pati q̃ de- tam.
syderium, nec ante in patriã, q̃ cum filio redijt. Eundẽ iam reductũ & in Rep. florentem
tã fortiter amisit, q̃ secuta est, nec quisq̃ lachrymas eius post elatum filium notauit, in ex-
pulso uirtutẽ ostẽdit, in amisso prudentiã. Nã & nihil illam a pietate deterruit, & nihil in
tristicia supuacua stultaq; detinuit, cũ his te numerare fœminis uolo, quarũ uitam semp
imitata es, earũ in coercẽda cõprimendaq; ægritudine optime sequeris exemplũ, scio rẽ
nõ esse in nostra potestate, nec ullum affectũ seruire. Minime uero eũ qui ex dolore na-
scitur. Ferox em̃ & aduersus omne remediũ cõtumax est, uolumus eũ interim obruere,
& deuorare gemitus, p ipsum tamẽ compositũ fictũq; uultũ lachrymæ pfunduntur. Lu
dis interim aut gladiatoribus animũ occupamus. At illũ inter ipsa qbus aduocamur spe
ctacula, leuis aliqua desyderij nota subiuit. Ideo melius est illũ uincere q̃ fallere. Nã q de
lusus & uoluptatibus, & occupationibus abductus est, refugit, & ipsa quiete impetũ ad
sæuiendũ colligit. At quisqs rationi cessit, in ppetuũ componitur. Non sum itaq; mõstra-
turus illa, quibus usus multos esse scio, ut peregrinatione te uel longa detineas, uel amœ
na delectes, ut rationũ accipiendarũ diligentia, patrimonij administratione multũ occu-
pes temporis, ut semp nouo te aliquo negocio implices. Omnia ista ad exiguũ momen-
tum prosunt, nec remedia doloris, sed impedimẽta sunt. Ego aũt malo illũ desinere q̃ de
cipi. Itaq; illo te duco, quo oĩbus qui fortunã fugiũt, cõfugiendũ est ad liberalia studia, il-
la sanabunt uulnus tuũ, illa omnẽ tristiciã tibi euellent, his & si nunq̃ assuesces, nunc utẽ-
dum erat, si quãtũ tibi patris mei antiquus rigor pmisit, oẽs bonas artes, nõ quidẽ cõpre-
hendisti, attigisti tamẽ. Vtinã quidẽ uirorum optimus pater meus, nimis maiorũ cõsue-
tudini deditus, uoluisset te sapientũ præceptis erudiri potius q̃ imbui. Nõ parandũ tibi
nunc contra fortunã esset auxiliũ, sed pferendũ, ppter istas quæ literis nõ ad sapiẽtiam
utunt̃, sed ad luxuriã cõstruũt, minus est indulgere studijs passus, beneficio tamen rapa-
cis ingenij plusq̃ p tẽpore hausisti, Iacta disciplinarũ oĩum fundamẽta. Nunc ad illas re-
uertamur, tutã te præstabũt illæ, cõsolabunt̃ illæ, delectabunt illæ, si bona fide animũ tuũ
intrauerint, nunq̃ amplius intrabit dolor, nunq̃ sollicitudo, nunq̃ afflictionis irritæ sup-
uacua uexatio. Et nulli horũ patebit pectus tuũ. Nam cæteris uitijs iampridẽ clusum est
Hæc quidẽ certissima præsidia sunt, & quæ sola te fortunæ eripere possint, sed qa nõdum
in illũ portũ quẽ studia pmittũt, peruenire potes, adminiculis qbus innitaris opus est, uolo & in-
terim solatia tua tibi ostẽdere. Respice fratres meos, qbus saluis, fas tibi nõ est accusare for
tunã. In utroq; habes q te diuersa uirtute delectet, alter honores industria consecutus est,
alter sapien-

alter sapiēter contēpsit. Acquiesce alterius filij dignitate, alterius qete, utriusq; pietate. Noui fratrū meorū intimos affectus, alter in hoc dignitatē excolit, ut tibi ornamento sit, alter in hoc se ad tranquillā quietāq; uitā recepit, ut tibi uacet, bene liberos tuos & in auxilium, & in oblectamentum fortuna disposuit, poteris alterius dignitate defendi, alteri⁹ ocio frui. Certabunt uitæ officijs, & unius desyderium duorum pietate supplebitur, audacter possum promittere, nihil tibi deerit, præter numerum, ab his ac nepotes quoq; respice. M. blandissimū puerum, ad cuius conspectum nulla potest durare tristicia, nihil tā magnum, nihil tam recens in cuiusq̄ pectore fuerit, quod non circūfusus ille permulceat, cuius non lachrymas illius hilaritas supprimat, cuius non cōtractum sollicitudine animum illius argutiæ soluant, quem non in iocos uocabit illa lasciuia, quem non in se cōuertet & abducet infixum cogitationibus, illa neminē satiatura garrulitas: Deos oro contingat hunc habere nobis superstitem. In me omnis fatorum crudelitas laxata cōsistat, quicquid matri dolendum fuerit, in me trāsierit. Floreat reliqua in suo statu turba, nihil de orbitate, nihil de conditione mea quærar. Fuerim tantū, nihil amplius dolituræ domus piamentum, tene in gremio tuo cito tibi daturam pronepotes Nouatillam, quam sic in me transtuleram, sic mihi ascripseram, ut posset uideri, quod me amisit, q̄uis saluo patre, pupilla & pro me dilige. Abstulit illi nuper fortuna matrem, Hanc tua potest efficere pietas, ut perdidisse se matrem doleat tantum, non & sentiat, nunc mores eius cōpone, nūc formam. Ab his præcepta descendunt, quæ teneris imprimuntur ætatibus, tuis assuescat sermonibus. Ad tuum formetur arbitrium, multum sibi dabis, etiam si nihil dederis præter exemplum. Hoc iam tibi solēne officium pro remedio erit. Non potest animū pie dolentem a sollicitudine auertere, nisi aut ratio, aut honesta occupatio, numerares inter magna solatia patrem quoq; tuum, nisi abesset, nunc tamen ex affectu tuo quid illius intersit cogita, intelliges quanto iustius sit te illi seruari, q̄ mihi impendi, quoties te immodica uis doloris inuaserit, & sequi te iubebit partem, cogita. Tu tot quidē nepotes ꝓnepotesq; dando effecisti, ne unica esses, consummatio tamen ætatis actæ feliciter uitæ, uerti̅ illo uno, nefas est te quod uixeris quæri.

MAximum adhuc solatium tuum tacueram sororem tuam, illud fidelissimū pectus tibi, in quod omnes curæ tuæ pro indiuiso transferunt̄, illum animū omnibus nobis maternum, cum hac tu lachrymas tuas miscuisti, in hac tu primū respirasti. Illa quidem affectus tuos sequitur. In mea tamen persona non tantum pro te dolet, illius manibus in urbem prolatus sum, illius pio maternoq; nutritio per longum tempus æger conualui. Illa pro questura mea gratiam suam extendit, & quæ ne sermonis quidem, aut datæ salutationis sustinuit audaciam, pro me uicit indulgentia, uerecundiā. Nihil illi seductum uitæ genus, nihil modestia, & in tanta fœminarum petulātia rustica, nihil quies, nihil secreti & ad ocium repositi mores obstiterunt, quo minus ꝓ me etiam ambitiosa fieret, hæc est mater charissima solatium, quo reficiaris. Illi quantum potes te iunge, illius arctissimis amplexibus alliga, solent merentes ea quæ maxime diligunt fugere, & libertatem dolori suo quærere. Tu ad illam te quicquid cogitaueris confer, siue seruare habitum illum uoles, siue deponere apud illam inuenies, uel finem dolori tuo, uel comitem, sed si prudentiam perfectissimæ fœminæ noui, non patietur te nihil profuturo mœrore consumi, & exemplum tibi suum, cuius ego etiam spectator fui, narrabit. Primum uirum amiserat auunculum nostrum, cui uirgo nupserat, in ipsa quidē nauigatione, tulit tamen eodem tempore & luctum, & metum, euictisq; tempestatibus corpus eius naufraga euexit. O q̄ multarum egregia opera in obscuro iacent, sed si huic illa simplex annumerandis uirtutibus contigisset antiquitas, quanto ingeniorum certamine celebraretur uxor, quæ oblita etiam imbecillitatis, oblita etiam firmissimis metuēdi maris caput suum periculis pro sepultura obiecit, & dum cogitat de uiri funere, nihil de suo timuit. Nobilitatur carminibus hominū, quæ se pro cōiuge uicariam dedit, hoc amplius est discrimine uitæ, sepulchrum uiro quærere, maior est amor, q pari periculo minus redemit, post hoc nemo miratur, quod per sedecim annos, quibus maritus eius Aegyptū obtinuit, nunq̄ in publico conspecta est. Neminem prouincialem in domū suam admisit, nihil a uiro petijt, nihil a se peti passa esse. Itaq; loquax & ingeniosa in cōtumelias præ

fectorū ꝓuin

fectorum prouincia, in qua etiam uitauerunt culpam, non effugerunt infamiã, uelut uni
cum sanctitatis exemplum suspexit, & quod illi difficillimum est, cui etiam periculosi sa
les placent, omnem uerborum licentiam continuit, & hodie similem sibi, quãuis nũq̃ spe
ret semper optat, multum erat, si per sedecim† dies illam prouinciam probasset, plus est — Alr annos
quod ignorauit, hoc non ideo refero ut eius laudes exequar, quas circũscribere potius
est q̃ partem transcurrere, sed ut intelligas magni animi esse fœminam, quã non ambi
tio, non auaricia, comites omnis potentiæ, & pestis, uicerunt, nõ mœtus mortis eam ex
armata naui, naufragium suum spectãtem, deterruit, quominus exanimi uiro honores,
non quæreret, quemadmodum inde exiret, sed quemadmodum efferret, huic parẽ uir
tutem exhibeas oportet, & animum a luctu recipies, & id agas ne quis te putet partus
tui pœnitere, cæterum quia necesse est cũ omnia feceris, cogitationes tamen tuas subin
de ad me recurrere, nec quẽq̃ nũc ex liberis tuis frequentius tibi obseruari, nõ quia illi
minus chari sint, sed quia naturale est manus sæpius ad id decurrere quod doleat, qualẽ
me cogites accipe lætum & alacrem, uelut optimis† rebus, sunt autẽ optima, quoniam
animus omnis cogitatiõis expers operibus suis uacat, & modo se leuioribus studijs ob — Alr morib*
lectat, modo ad consyderandam sui, uniuersiq̃ naturam ueri auidus insurgit, terras pri
mum sitũq̃ earũ querit. Deinde conditionẽ circũfusi maris cursusq̃ eius alternos & re
cursus, tũc quicquid inter cœlum terrasq̃ plenũ formidinis interiacet perspicit† & octo
ne tribus fulminibus uentorum flatibus, ac nimborum niuisq̃ & grandinis iacet tumul — †forte & hoc
tuosum spatium, tunc peragratis humilioribus ad summa prorumpit, & pulcherrimo
diuinorum spectaculo fruitur, æternitatis suæ memor in omne quod fuit, futurumq̃ est
uadit omnibus sæculis.

Libri Senecæ ad Albinam de consolatione finis.

LVCII ANNEI SENECAE DE INSTITVTIONE AD LVCILIVM LIBRI EPISTOLARVM VIGINTI DVO.

Epistola prima de colligenda & sistenda fuga temporis, & non esse pauperem cui etiam modicum satis est.

ITA fac mi Lucili, uindica te tibi, & tempus quod adhuc, aut aufere
batur, aut surripiebatur, aut excidebat, collige & serua. Persuade ti
bi hoc sic esse ut scribo, quædam enim tempora surripiũtur nobis,
quædam subducuntur, quædã effluũt. Turpissima tamen est iactu
ra, quæ per negligentiam† fit, & si uolueris attendere, magna uitæ — Alr uenit
pars elabitur male agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud
agẽtibus. Quẽ mihi dabis, qui aliquod preciũ tẽpori ponat? q diẽ
æstimet? qui intelligat se quotidie mori? In hoc em̃ fallimur, quod
mortem† non prospicimus, magna pars eius iam præterijt, quicqd — †quasi procul esse cõiicim*
ætatis retro est, mors tenet. Fac ergo mi Lucili quod facere te scribis, oẽs horas cõple
ctere, sic fiet, ut minus ex crastino pendeas, si hodierno manũ inieceris, dum differtur
uita transcurrit. Omnia mi Lucili aliena sunt, tempus tantũ nostrum est. In huius rei ni
mis fugacis ac lubricæ possessionem natura nos misit, ex qua expellitur quicũq̃ uult, &
tanta stulticia mortalium est, ut quæ minima & uilissima sunt, certe reparabilia, imputa
ri sibi cum periere patiantur. Nemo se iudicat quicq̃ debere, qui tempus accepit, cum
interim hoc unum est, quod nec gratus quidem potest reddere, interrogabis fortasse,
quid ego faciam, qui tibi ista precipio? fatebor ingenue quod apud luxuriosum, sed
diligentẽ, euenit. Ratio mihi constat impensæ. Non possum dicere me nihil perdere,
sed quod perdam, & quare, & quẽadmodum dicam, causas paupertatis meæ reddam.
Sic euenit mihi, quod plærisq̃, non suo uitio ad inopiam redactis, omnes ignoscunt, ne
mo succurrit, quid est? Non puto pauperem, cui quantulumcunq̃ superest est, sat est.
Tu tamen malo serues tua, & bono tempore uti incipias. Nam ut uisum est nostris ma
ioribus: Sera parsimonia in fundo est. Non enim tantum minimum in imo, sed pessi — Sera parsimonia in fũdo ẽ.
mum remanet.

EPISTOLA.II. De mutatione locorum,& multipliciũ uoluminũ lectione uitanda,& de cõmendatione paupertatis si læta sit.

EX his quæ mihi scribis,& ex his quæ audio,bonam spem de te concipio,nõ discurris,nec locorum mutationibus inquietaris,ægri animi iactatio ista est. Primum argumentũ bene compositæ mentis existimo posse consistere, & secum morari. Illud autem uide,ne ista lectio multorum auctorum & omnis generis uoluminum, habeat aliquid uagum & instabile. Certis ingeniis immorari & innutriri oportet,si uelis aliquid trahere,quod in animo fideliter sedeat. Nusq̃ est qui ubiq; est. In peregrinatione uitam agentibus hoc euenit,ut multa hospitia habeant,nullas amicitias. Idem accidat necesse est eis qui nullius se ingenio familiariter applicant,sed oĩa cursim & ꝑperanter transmittunt. Non prodest cibus,nec corpori accedit,qui statim sumptus emittitur. Nihil æque sanitatem impedit q̃ remediorum crebra mutatio, nõ uenit uulnus ad cicatricem,in quo crebra medicamẽta tentantur. Nõ conualescit planta quæ sæpius transfertur,nihil tam utile est, quod in transitu prosit. Distrahit animum librorũ multitudo. Itaq; cum legere non possis quantum habueris,sat est habere quantũ legas. Sed modo,inquis,hunc librũ euoluere uolo,modo illum,fastidientis stomachi est multa degustare,quæ ubi uaria sunt & diuersa coinquinant,non alunt. Probatos itaq; semp lege,& si quãdo ad alios diuerti libuerit,ad priores redi. Aliquid quotidie aduersus paupertatẽ,aliquid aduersus mortem auxilii compara, nec minus aduersus cæteras pestes. Et cum multa percurreris,unum excerpe,quod illo die cõcoquas. Hoc ipse quoq; facio, ex pluribus quæ lego,aliquid apprehendo hodiernum,hoc est,quod apud Epicurũ nactus sum. Soleo enim & in aliena castra transire,non tanq̃ transfuga, sed tanq̃ explorator. Honesta,inquit,res est,læta paupertas. Illa uero non est paupertas,si læta est. Cui enĩ cum paupertate bene conuenit,diues est, Non qui parum habet,sed qui plus cupit,pauper est. Quid enim refert quantũ illi in arca,quantum in horreis iaceat,quantum pascat, aut fœneret,si alieno imminet,si non acquisita,sed acquirenda computat? Quis sit diuitiarũ modus quæris. Primus habere qđ necesse est,proximus quod sat est. Vale.

EPISTOLA.III. De modo eligendi & colendi amicum,& qđ tam uitium est omnibus credere q̃ nulli, sicut uel semp inquietũ esse,uel semp quiescere.

EPistolas ad me ꝑferendas tradidisti,ut scribis amico tuo. Deinde admones me ne omnia cum eo ad te pertinentia cõmunicem, quia non soleas,nec ipse quidẽ hoc facere. Ita eadem epistola illum & dixisti amicum & negasti. Itaq; sic priore illo uerbo quasi publico usus es,& sic,illum amicum uocasti,quomodo omnes candidatos,bonos uiros dicimus,quomodo obuios,si nomen nõ succurrit,dominos salutamus. Sed si aliquem amicum existimas cui non tantundẽ credis quantum tibi,uehementer erras,& nõ satis nosti uim ueræ amicitiæ. Errat & ille qui amicum in atrio quærit in conuiuio probat. Nullum habet maius malum occupatus homo, & bonis suis obsessus,q̃ quod amicos sibi putat,quibus ipse non est. Tu uero omnia cum amico delibera, sed de ipso prius. Post amicitiã credendum est, ante amicitiã iudicandũ. Isti uero præpostere officia ꝑmiscent, q cõtra præcepta Theophrasti cũ amauerint,iudicãt & nõ amant cum iudicauerint. Diu cogita,an tibi in amicitiã aliquis recipiendus sit,cum placuerit fieri,toto illum pectore admitte,tam audacter cum illo loquere q̃ tecum. Tu quidem ita uiue ut nihil tibi cõmittas,nisi quod committere etiam inimico tuo possis. Sed quia interueniunt quædam,quæ consuetudo fecit arcana,cum amico omnes curas, omnes cogitationes tuas misce,fidelem si putaueris,facies. Nam multi fallere docuerunt,dum timent falli, & illi ius peccandi suspicando fecerunt. Quid est ergo? quare ulla uerba coram amico meo retraham. Quid est? quare me coram illo non putem solum, quidam quæ tantum amicis committenda sunt,obuiis narrant,& in quaslibet aures,quicquid illos urit,exonerant,quidam rursus etiam charissimorum conscientiam reformidant,& si possent,nec sibi quidem crediturí, interius præmunt omne secretum, neutrum faciendum est. Vtrumq; enim uitium est & omnibus credere,& nulli. Sed alterum honestius dixerim uitium,alterũ tutius. Sic utrosq; reprehendas,& eos qui semper inquieti sunt, & eos qui semper quiescunt. Nam illa tumultu gaudens,nõ est industria,sed exagitatæ mentis

Toto pectore.

mentis concursatio. Et hæc non est quies, quæ motum omnem molestiam iudicat, sed dissolutio & languor. Itaq; hoc quod apud Pomponium legi, animo tuo, mandabitur, quidam adeo in latebras refugierunt, ut putẽt in turbido esse quicquid in luce est. Inter se ista miscenda sunt, & quiescenti agendum, & agenti quiescẽdum est. Cum rerum natura delibera, illa dicet tibi se & diem fecisse & noctem. Vale.

EPISTOLA. IIII. de emendando, & componendo animo ad contemptum quod magnæ diuitiæ sunt secundum naturam composita paupertas.

Perseuera ut cœpisti, & quantũ potes propera, quo diutius frui emẽdato animo & cõposito possis, frueris quidem etiam dum componis, etiã dum emendas. Alia tamen illa uoluptas est, quæ percipitur ex contemplatione mentis ab omĩ labe puræ & splendidæ. Tenes utiq; memoria, quãtum senseris gaudium, cum prætexta posita, sumpsisti uirilem togam, & in forum deductus es. Maius expecta, cum puerilem animum deposueris, & te in uirum philosophia transcripserit. Adhuc enĩ nõ pueritia in nobis, sed quod est grauiꝰ pueritilas remanet. Et hoc q̃de peius est, quod authoritatem habemus senum, uitia puerorum, nec puerorum tantum, sed infantium. Illi leuia, hi falsa formidãt, nos utraq;. Prospice modo & intelliges, quædam ideo minus timenda, quia multum metus afferunt. Nullum magnum quod extremũ est. Mors ad te uenit, timenda erat si tecum esse posset. Necesse est aut nõ perueniat, aut pertranseat. Difficile est, inquis, animum perducere ad contemptum animæ. Non uides q̃ ex friuolis causis contemnatur, alius ante amicæ fores laqueo pependit, alius se præcipitauit e tecto, ne dominum stomachãtem diutius audiret, alius ne reduceretur e fuga, ferrum adegit in uiscera. Non putas uirtutem hoc effecturam, quod effecit nimia formido? Nulli potest secura uita contingere, qui de producenda nimis cogitat, qui inter magna bona multos cõsules numerat. Hoc quotidie meditare, ut possis æquo animo uitam relinquere, quam multi sic complectuntur & tenent, quomodo qui aqua torrente rapiũtur in spinas & aspera. Plæriq; inter mortis metum, & uitæ tormẽta miseri fluctuant, & uiuere nolunt, & mori nesciunt. Fac itaq; tibi iucundam uitam, omnem pro illa sollicitudinem deponendo, nullum bonum iuuat habentem, nisi ad cuius amissionem præparatus est animus. Nullius autem rei facilior amissio est, q̃ quæ desyderari amissa non potest. Ergo aduersus oĩa quæ accidere possunt etiam potentissimis, adhortare te & indura. De Pompei capite Pupillus & Spado tulere sententiã. De Crasso crudelis & insolens Parthus. Caius Cæsar iussit Lepidum Decio tribuno præbere ceruicem, ipse Chereæ præstitit. Neminem eo fortuna prouexit, ut non tantum illi minaretur quantum promiserit. Noli huic tranquillitati confidere, momento mare euertitur, eodem die ubi luserunt nauigia sorbentur. Cogita posse & latronem & hostem admouere iugulo tuo gladium, ut potestas maior absit. Nemo nõ seruus habet in te uitæ necisq; arbitrium. Ita dico quisquis uitam suam contempsit, tuæ dominus est. Recognosce exemplum eorum qui domesticis insidijs perierunt, aut aperta ui, aut dolo, & intelliges, non pauciores seruorũ ira cecidisse, q̃ regum. Quid ad te itaq; q̃ potens sit quem times? cum id propter quod times, nemo nõ possit, aut si forte in manꝰ hostiũ incideris, uictor te duci iubebit, eo nempe momento quo duceris, quid te ipse decipis? Et hoc nunc primum, quod olim patiebaris intelligis. Ita dico ex quo natus es duceris. Hæc & huiusmodi uersanda in animo sunt, si uolumus illam ultimam horam placidi expectare, cuius metus omnes alias inquietas facit. Sed ut epistolæ finem imponã, accipe quod hodierno die mihi placuit, & hoc quoq; ex alienis hortulis sumptum est. Magnæ diuitiæ sunt lege naturæ composita paupertas, Lex autem illa naturæ, scis quos nobis terminos statuit. Non esurire, non sitire, non algere, ut famẽ sitimq; depellas. Non est necesse superbis assidere liminibus, nec supercilium graue, & contumeliosam etiam humanitatem pati: Non est necesse maria tentare, nec sequi castra. Parabile est, quod natura desyderat, & appositum, & ad superuacua sudatur. Illa sunt quæ togam conterunt, quæ nos senescere sub tentorio cogunt, quæ in aliena littora impingunt. Ad manum est, quod sat est. Cui cum paupertate bene conuenit diues est.

ex alienis hortulis sumptu.

EPISTOLA.V. De uitanda hypocrisi,& nimia uitæ districtione.

QVod pertinaciter studes,& omnibus omissis,hoc unum agis, ut te quotidie meliorem facias, & probo & gaudeo, nec tantum hortor,ut perseueres, sed etiam rogo. Illud autem te admoneo,ne eorum more qui nõ proficere, sed conspici cupiunt, facias,aliqua quæ in habitu tuo, aut genere uitæ notabilia sint. Asperum,incultum,& intonsum caput,& negligentiorẽ barbam,& indictum argento odium,& cubile humi positum,& quicquid aliud ambitionem peruersa uia sequitur,deuita. Satis ipsum nomen philosophiæ, etiam si modeste tractetur,inuidiosum est. Quid si nos hominũ consuetudini cœperimus excerpere? intus omnia dissimilia sint,frons nostra populo conueniat. Non splendeat toga, nec sordeat quidem. Non habeamus argentum in quo solidi auri celatura descenderit. Sed nõ putemus frugalitatis indicium auro argentoq; caruisse. Id agamus,ut meliorem uitam sequamur q̃ uulgus, non ut contrariam,alioqui quos emendari uolumus, fugamus, & a nobis,auertimus. Illud quoq; efficimus,ut nihil imitari uelint nostri, dum timent, ne imitanda sint omnia. Hoc primum philosophia promittit,sensum cõmunem,humanitatem & cõgregationem, a qua professione nos dissimilitudo separabit. Videamus ne ista per quæ admirationẽ parare uolumus,ridicula & odiosa fiant. Nempe propositum nostrum est secundum naturam uiuere. Hoc contra naturã est,torquere corpus suum,& faciles odisse mundicias,& squalorem appetere,& cibis non tantum uilibus uti, sed tetris & horridis,quemadmodũ delicatas res desyderare luxuriæ est, ita usitatas & non magno parabiles fugere,dementiæ est,frugalitatem exigit philosophia, non pœnam. Potest autem esse nõ incompta frugalitas. Hic mihi modus placet. Temperetur uita inter bonos mores & publicos. Suspiciant omnes uitam nostrã,sed non agnoscant. Quid ergo? Eadem faciemus quæ cæteri? Nihil inter nos & illos intererit? Plurimũ,dissimiles esse nos uulgo sciat,qui inspexerit propius,qui domum intrauerit,nos potius miretur q̃ suppellectilem nostram. Magnus ille est qui fictilibus sic utitur quemadmodum argento, nec ille minor est qui sic argento utitur,quemadmodũ fictilibus. Infirmi animi est pati non posse diuitias. Sed ut huius quoq; diei lucellum tecum cõmunicem,apud Catonem nostrũ inueni cupiditatum finem,etiam ad timoris remedia proficere. Desines,inquit,timere, si sperare desieris. Dices quomodo ista tam diuersa pariter sunt? Ita est mi Lucili,cum uideantur dissidere,coniuncta sunt, quemadmodum eadem cathena,& custodem & militem copulat. *Sic ista quæ tam dissimilia sunt pariter incedunt. Spem metus sequitur;* Nec miror ista sic ire. Vtrumq; pendẽtis animi est. Vtrumq; futuri expectatione sollicitum. Maxima autem utriusq; causa est,quod non ad præsentiam aptamur,sed cogitationes in longinqua præmittimus. Itaq; prouidentia maximũ bonum conditionis humanæ in malum uersa est. Feræ pericula quæ uidẽt fugiũt,cum effugere,securæ sunt. Nos & uenturo torquemur,& præterito. Multa bona nostra nobis nocent. Timoris ẽm tormentũ memoria reducit,ꝓuidentia anticipat. Nemo tantũ præsentib⁹ miser est. Vale.

EPISTOLA.VI. De malo spei & timoris,& de efficatia exemplaris doctrinæ.

INtelligo Lucili,nõ emendari me tantum,sed transfigurari,nec hoc promitto iam aut spero,nihil in me superesse,quod mutandum sit. Quid ni, multa habeam quæ debeant corrigi,quæ extenuari,quæ attolli? Et hoc ipsum argumentum est in melius translati animi,quod uitia sua quæ adhuc ignorabat,uidet. Quibusdam ægris gratulatio fit,cũ seipsos ægros esse senserunt. Cuperem itaq; tecum cõmunicare,tam subitam mei mutationẽ. Tunc amicitiæ nostræ certiorem fiduciam habere cœpissem, illius ueræ, quam nõ spes,non timor,non utilitatis suæ cura diuellit, illius cum qua homines moriuntur,pro qua moriuntur. Multos tibi dabo qui non amico,sed amicitia caruerunt,hoc non potest accidere,cum animos in societatem honesta cupiendi par uoluntas trahit. Quid ni non possit? Sciunt enim ipsos omnia habere cõmunia,& quidem magis aduersa. Concipere animo non potes quantum momenti afferre mihi singulos dies uideã. Mitte,inquis,& nobis ista,quæ tanta efficacia expertus es. Ego uero cupio in te omnia transfundere,& in hoc gaudeo aliquid discere,ut doceam. Nec me ulla res delectabit,licet eximia sit & salutaris,quam mihi uni sciturus sum, si cũ hac exceptione detur sapientia,

tur sapientia,ut illam inclusam teneam,nec enunciem,reijciam. Nullius boni sine socio iucunda possessio est. Mittam itaq; ipsos tibi libros,& ne multum operæ impendas, dũ passim profutura sectaris,imponam notas,ut ad ipsa protinus quæ probo & miror accedas. Plus tamen tibi & uiua uox & conuictus,q̃ oratio proderit.In rem præsentem uenias oportet.Primum quia homines amplius oculis q̃ auribus credũt. Deinde quia lõgum iter est per præcepta,breue & efficax per exempla. Zenonem Cleantes non expressisset,si eum tantummodo audisset, uitæ eius interfuit, secreta perspexi, obseruauit illum,an ex formula sua uiueret.Plato & Aristoteles & omnis in diuersum itura sapientium turba,plus ex moribus q̃ ex uerbis Socratis traxit.Methodorum,& Erymachum, & Polenum, magnos uiros non schola Epicuri, sed contubernium fecit. Nec in hoc te accerso tantum,ut proficias,sed ut prosis. Plurimum enim alter alteri conferemus. Interim,quia diurnam tibi mercedulam debeo, quid me apud Hecatonem delectauerit dicam,queris,inquit,quid profecerim? Amicus esse mihi cœpit. Multũ proficit,qui nunq̃ erit solus,scito hunc amicum omnibus esse. Vale.

Viua uox.

EPISTOLA.VII.de fugiendo turbæ consortio.

QVid tibi uitandum præcipue existimẽ quæris? turbam, nõdũ illi te tuto cõmiseris. Ego certe confiteor imbecillitatem meam. Nunq̃ mores quos extuli refero. Aliquid ex eo quod cõposui turbat̃, aliqd ex his quæ fugaui redijt, qd' ægris euenit,quos longa imbecillitas usq; adeo afficit,ut nũq̃ sine offensa pferantur,hoc accidit nobis,quorũ animi ex longo morbo inficiunt̃. Inimica est multorum conuersatio. Nemo non aliquod nobis uitium,aut cõmodat,aut imprimit,aut nescientibus allinit. Vtiq; quo maior est populus cui cõmiscemur,hoc periculi plus est. Nihil uero est tam damnosum bonis moribus,q̃ in aliquo spectaculo desidere. Tunc enim per uoluptatem facilius uitia surrepunt. Quid me existimas dicere? auarior redeo,ambitiosior,luxuriosior, imo uero crudelior & inhumanior, quia inter homines fui. Casu in meridianũ spectaculum incidi,lusus spectans,& sales & aliquid laxamenti,quo hominum oculi ab humano cruore acquiescant. Contra est quicquid ante pugnatum est,misericordia fuit. Nũc omissis nugis mera homicidia sunt, nihil habẽt quo tegantur,ad ictum totis corporibus expositi,nunq̃ frustra manum mittunt. Hoc plærique ordinarijs partibus & postulaticijs,ut in expeditione præferunt. Quid ni præferant,non galea,non scuto repellitur ferrum,quo munimenta,quo arces,omnia ista mortes meræ sunt. Mane leonibus & ursis homines,meridie spectatoribus suis obijciũtur. Interfectores interfectis iubent̃ obijci,& uictorem in aliam detinent cædem,exitus pugnantium mors est,ferro & igne res geritur,hæc fiunt dum uacat arena. Sed latrociniũ fecit aliquis,quid ergo meruit? ut suspendatur. Occidit hominem,quia occidit ille meruit,ut hoc pateretur. Tu quid meruisti miser,ut hoc spectes? occide,ure,uerbera,quare tam timide incurrit in ferrum? quare parum audacter occidit? quare parum libenter moritur? Plagis agit̃ in uulnera,& mutuos ictus nudis,& obuijs pectoribus excipiunt. Intermissum est spectaculum,interim iugulãtur homines,ne nihil agatur. Age,Ne hoc quidem intelligitis mala exempla in eos redundare qui faciunt? Agite dijs immortalibus gratias,quod eum docetis esse crudelem,qui non potest discere, subducendus populo est tener animus, & parũ tenax recti,facile trãsit̃ ad plures. Socrati, Catoni, & Lelio excutere mentem suam dissimilis multitudo potuisset,adeo nemo nostrum q̃ maxime concinnamus ingenium,ferre impetum uitiorum tam magno comitatu uenientium potest. Vnum exemplum aut luxuriæ,aut auariciæ,multum mali facit. Conuictor delicat⁹, paulatim eneruat & emollit. Vicinus diues cupiditatẽ irritat,malignus comes, q̃uis candido & simplici,rubiginẽ suam affricuit. Quid tu accidere his moribus credis, in quos publice factus est impetus? necesse est aut imiteris eos,aut oderis. Vtrũq; autẽ deuitandum est,ne uel similis malis fias,quia multi sunt,neue inimicus multis,quia dissimiles sunt. Recede in teipsum quantũ potes. Cum his uersare,qui te meliorem facturi sunt. Illos admitte quos tu potes facere meliores. Mutuo ista fiunt, & homines dum docent discunt. Non est quod te gloria publicandi ingenij producat in medium, ut recitare istis uelis,aut disputare,quod facere te uellem,si haberes isti populo idoneam mentẽ

Aut cõmẽdat

Nemo eſt qui intelligere te poſſit. Aliquis fortaſſe unus aut alter incidet,& hic ipſe formādus tibi erit,inſtituenduſq; ad intellectū tui. Cui ergo,inquis,iſta didici? nō eſt quod timeas,ne operam perdideris,ſi tibi didiciſti. Sed ne mihi ſoli hodie didicerim,cōmunicabo tecum quæ occurrerūt mihi egregie dicta circa eundem fere ſenſum tria, ex quibus unum hæc epiſtola in debitum ſoluet,duo in anteceſſum excipe. Democritus,ait, Vnus mihi pro populo eſt,& populus pro uno. Bene & ille quiſquis fuit (ambigitur enī de auctore) cum quæreretur ab illo quo tanta diligentia artis ſpectaret, ad pauciſſimos puenturæ. Satis ſunt,inquit,mihi pauci,ſatis eſt unus,ſatis eſt nullus. Egregie hoc tertium Epicurus,cum uni ex conſortibus ſtudiorum ſuorum ſcriberet,hæc inquit,Ego nō multis ſed tibi,ſatis enim magnum alter alteri theatrum ſumus. Iſta mi Lucili condenda in animo ſunt,ut contemnas uoluptatem ex plurium aſſenſione uenientem. Multi te laudant,& quid habes cur placeas tibi? Si is es quem multi intelligunt, introrſus bona tua ſpectent. Vale.

EPISTOLA.VIII. De indulgentia corporis proprij, & turba hominum,& quod bona fortunæ ſunt fugienda philoſophanti,conſcientia ſua contento,propter ueram libertatem acquirendam ex ſeruitute animi impendenda philoſophiæ,diſcendæ & operandæ.

TV me,inquis,uitare turbam iubes, ſecedere & conſcientia eſſe contentum, ubi illa præcepta ueſtra,quæ imperant in actu mori? quod ego tibi uideor interim ſuadere,in hoc me recōdidi,& fores clauſi, ut prodeſſe pluribꝰ poſſem, nullus mihi per ocium dies exit, partem noctium ſtudijs uendico, non uaco ſomno,ſed ſuccumbo,& oculos uigilia fatigatos cadenteſq; in opere detineo. Seceſſi nō tātum ab hominibus,ſed etiam a rebus,& primū a rebus meis. Poſterorū negociū ago. Illis aliqua quæ poſſint prodeſſe cōſcribo,ſalutares admonitiones,uelut medicamentorum utilium compoſitiones literis mando,eſſe illas efficaces in meis ulceribus expertus quæ & ſi perſanata non ſunt,ſerpere deſierunt, Rectum iter quod ſero cognoui et laſſus errando, alijs monſtro. Clamo uitare quæcunq; uulgo placent, quæ caſus attribuit,ad omne fortuitū bonum,ſuſpitioſi pauidiq; ſubſiſtite. Et fera & piſcis ſpe aliqua oblectante decipitur. Munera iſta fortunæ putatis? inſidiæ ſunt. Quiſquis noſtram tutam agere uitam uolet,quantum plurimū poteſt iſta uiſcata beneficia deuitet,in quibus hoc quoq; miſerrimi fallimur† quod habere,nos putamus hæremus, In præcipitia curſus iſte deducit. Huius eminentis uitæ exitus cadere eſt. Deinde nec reſiſtere quidem licet,cū cœperit tranſuerſos agere felicitas. Aut rectis ſaltem,aut temet fruere. Qui hoc faciunt nō euertit fortuna,ſed cernuat & allidit,hanc ergo ſanam & ſalubrē formā uitæ tene,ut corpori tantum indulgeas,quantum bonæ ualitudini ſatis eſt. Durius tractandū eſt ne animo male pareat,cibus famem ſedet, potio ſitim extinguat, ueſtis arceat frigus, domus munimentū ſit aduerſus infeſta corporis,hanc utrum ceſpes erexerit,an uarius lapis gētis alienæ,nihil intereſt. Scito te hominē tam bene culmo q̃ auro tegi. Contemne omīa quæ ſuperuacuus labor uelut ornamētum ac decus ponit. Cogita in te præter animum nihil eſſe mirabile,cui magno nihil magnum eſt. Si hoc mecum, ſi hoc cum poſteris loquor,non uideor tibi plus prodeſſe, q̃ cum ad uadimonium aduocatus deſcenderem, aut tabulis teſtamenti anulum imprimerem,aut in ſenatu candidato uocem & manum cōmodarem,mihi crede,qui nihil agere uidentur maiora agunt, humana diuinaq; tractant. Sed iam finis faciendus eſt,& aliquid ut inſtitui pro hac epiſtola dependendum, id de meo non fiet,adhuc Epicurum complicamus,cuius hanc uocem hodierno die legi,philoſophiæ ſeruias oportet,ut tibi cōtingat uera libertas,non differetur in diem qui ſe illi ſubiecit & tradidit,ſtatim circumagitur,hoc enim ipſum philoſophiæ ſeruire libertas eſt,poteſt fieri ut me interroges,quare ab Epicuro tam multa benedicta referam potius,q̃ noſtrorum? quid eſt tamen,quare tu iſtas Epicuri uoces putas eſſe nō publicas. Quam multi poetæ dicunt,quæ a philoſophis, aut dicenda,aut dicta ſunt, nō attingam Tragicos aut togatos noſtros,habent enī hæc quoq; aliquid ſeueritatis,& ſunt inter Comedias,& Tragedias media, quantum diſertiſſimorū uerſuum inter mimos iacet, quā

Alt. abire.

multa

multa Publij, non excalceatis, sed cothurnatis dicenda sunt, unum eius uersum qui ad philosophiam pertinet,& ad hanc partem, quæ modo fuit in manibus referam, quo negat fortuita in nostro habenda. Alienum est omne quicquid optando uenit, hunc uersum a te dici non paulo melius, sed astrictius memini, nõ est tuũ fortuna quod fecit tuũ. Illud etiam nunc melius dictum a te non præteribo, dari bonũ quod potuit, auferri põt, hoc non imputo insolutum de tuo tibi. Vale.

EPISTOLA VIIII. Quod sapiens seipso contentus est ad beate uiuendum, non ad uiuendum simpliciter.

AN merito reprehendat in quadam epistola Epicurus eos, qui dicunt sapientẽ seipso esse contentum,& propter hoc amico nõ indigere, desyderas scire, hoc obijcitur Stilboni ab Epicuro,& his quibus summũ bonum uisum est animus impatiens. In ambiguitatem incidendum est, si exprimere affatim uno uerbo cito uoluerimus,& impatientiam dicere. Poterit enim contrarium ei quod significare uolumus intelligi. Nos enim eum uolumus dicere, qui respuat omnis mali sensum, accipieƒ is qui nullũ possit ferre malũ. Vide ergo, num satius sit, aut inuulnerabilẽ animũ dicere, aut animũ extra omnẽ patientiã positũ, hoc inter nos & illos interest. Noster sapiens uincit quidem incõmodum omne, sed sentit, illorũ nec sentit quidem. Illud nobis cũ illis cõmune est, sapientem seipso esse contentum, sed tamen amicum habere uult,& uicinum,& contubernalem, q̃uis sibiipse sufficiat. Vide q̃ sit se contentus. Aliquando sui parte contentus est, si illi manum, aut morbus, aut hostis inciderit. Si quis oculum casu excusserit, reliquiæ illi suæ satisfacient,& erit in minuto corpore,& amputato tam lætus, q̃ in integro fuit. Sed quæ sibi desunt num desyderat? non deesse mauult. Ita sapiens se contentus est, non ut uelit esse sine amico, sed ut possit,& hoc quod dico possit, tale est, amissum æquo animo fert, sine amico quidem nunq̃ erit. In sua potestate habet quam cito reparet. Quomodo si perdiderit Phydias statuam, protinus alteram faciet. Sic hic faciendarum amicitiarum artifex substituet,& alium in locum amissi. Quæris quomodo amicum cito facturus sit? dicam si illud mihi tecum conuenerit. Vt statim tibi soluam quod debeam,& quantum ad hanc epistolam, paria faciamus. Hecaton, ait, Ego tibi monstrabo amatorium, sine medicamento, sine herba, sine ullius ueneficæ carmine. Si uis amari, ama, habes autem non tantum amicitiæ usum ueteris,& certe magnam uoluptatem, sed etiam initium & comparationem nouæ. Quod interest inter metentem agricolam,& serentem, hoc inter eum qui parauit amicum,& qui parat. At Thales philosophus dicere solebat, Iucundius esse amicum facere quam habere. Quomodo artifici iucundius est pingere quã pinxisse, illa in opere suo occupata sollicitudo ingens oblectamentum habet in ipsa occupatione. Non æque delectatur qui ab opere perfecto remouit manum, iam fructu artis suæ fruitur, ipsa fruebatur arte cum pingeret. Fructuosior est adolescentia liberorum, sed infantia dulcior. Nunc ad propositum reuertamur. Sapiens etiam si contentus est, se tamen habere amicum uult, si ob nihil aliud ut exerceat amicitiam, ne tam magna uirtus iaceat. Non ob hoc quod Epicurus dicebat in hac ipsa epistola, ut habeat qui sibi ægro assideat, succurrat in uincula coniecto uel inopi, Sed habeat aliquem, cui ipse ægro assideat, quem ipse circumuentum hostili custodia liberet. Qui se spectat,& propter hoc ad amicitiam uenit, male cogitat, quẽadmodum cœpit sic desinet, parauit amicum aduersus uincula laturum opem, cum primum crepuerit cathena discedet. Hæ sunt amicitiæ, quas temperarias populus appellat, qui causa utilitatis assumptus est, tamdiu placebit, q̃diu utilis fuerit, hac re florentem amicorum turba circumsedet. Circa euersos ingens solitudo est,& inde amici fugiũt ubi probantur, hac in re ista tot nefaria exempla sunt aliorum mœtu relinquentiũ, aliorum mœtu prodentium, necesse est ut initia inter se,& exitus congruant. Qui amicus esse cœpit quia expedit, placebit ei aliquod præcium contra amicitiã, si ullum in illa placet præciũ præter ipsam. Inquies, igitur amicũ paro, ut habeã pro quo mori possim, ut habeam quẽ in exilium sequar, cuius me morti opponam & impendã. Ista quã tu describis negociatio est, non amicitia, quæ ad commodum accedit, quæ quid consecutura

 sit spectat.

sit spectat. Non dubie habet aliquid simile amicitiæ affectus amantium, possumus dicere illam esse insanam amicitiam, nunquid ergo quisq; amat lucri causa? nunquid ambitionis aut gloriæ? ipse per se amor omnium aliarum rerum negligens, animos in cupiditatem formæ, non sine spe mutuæ charitatis accendit. Quid ergo? ex honestiori causa coit turpis affectus. Non agitur, inquis, nunc de hoc, an amicitia propter se, an propter aliud sit expetenda, nam propter seipsam expetenda est, potest ad illum accedere, qui seipso contentus est, quomodo ergo ad illam accedit? quomodo ad rem pulcherrimam nō lucro captus, nec uarietate fortunæ perterritus? Detrahit amicitiæ maiestatem suam qui illam parat ad bonos casus, se contentus est sapiens, hoc mi Lucili perperam plærique interpretatur. Sapientem undique submouent, & intra cutem suam cogunt. Distinguendum est autem, quid & quatenus uox ista promittat, se cōtentus est sapiens ad beate uiuendum, non ad uiuendum. Ad hoc enim multis illi rebus opus est. Ad illud tantū animo sano, & erecto, & despiciente fortunam. Volo tibi Chrysippi quoque distinctionem indicare. Ait sapientē nulla re indigere, & tamē multis illi rebus opus esse. Contra, Stulto nulla re opus est, nulla eīm re scit uti nec uerbis, sed oībus eget. Sapienti & manib9 & oculis, & multis ad quotidianum usum necessarijs opus est. Sed eget nulla re, egere enim necessitatis est. Nihil autem necesse sapienti est. Ergo quāuis seipso contentus sit, amicis illi opus est, hos cupit habere q̄plurimos, non ut beate uiuat, uiuet enim etiam sine amicis beate. Summum bonum extrinsecus instrumenta nō quærit, domi colitur, ex se totum est. Incipit fortunæ esse subiectus, si quam partem sui foris quærit, qualis tamen futura est uita sapientis, si sine amicis relinquatur in custodiam coniectus, uel in aliqua gente aliena destitutus, uel in nauigatione longa retentus, aut in desertum littus eiectus? qualis est Iouis cum resoluto mundo, & dijs in unum confusis, paulisper cessante natura acquiescit sibi, cogitationibus suis traditus, tale quiddam sapiens facit, in se recōditur, secum est, q̄diu quidem illi licet suo arbitrio res suas ordinare, se contentus est & ducit uxorem, se contentus est, & liberos tollit, sed contentus est, & tamen non uiuet, si fuerit sine homine uicturus. Ad amicitiam fert illum nulla utilitas sua, sed naturalis irritatio, nam ut aliarum nobis rerum innata dulcedo est, sic amicitiæ, quomodo solitudo in odio est, sic in dulcedine appetitio societatis, quomodo hominem homini natura conciliat, sic inest huic quoque rei stimulus, qui nos amicitiarum appetentes faciat. Nihilominus cum sit amicorum amantissimos cum illos sibi comparet, sæpe præferat, omne intra se bonum terminabit, & dicet quod Stilbon ille dixit. Stilbon quem Epicuri epistola insequitur, hic enim capta patria, amissis liberis, amissa uxore, cum ex incendio publico solus, & tamē beatus exiret, interroganti Demetrio, cui cognomen ab exitio urbium Polyorcetes fuit. Numquid perdidisset? omnia, inquit, bona mea mecū sunt. Ecce uir fortis ac strenuus, ipsam hostis sui uictoriam uicit. Nihil (inquit) perdidi, dubitare illum coegit, an uicisset, omnia mea mecum sunt. Iusticia, uirtus, temperantia, prudentia, hoc ipsum, nihil bonum putare quod eripi possit. Miramur animalia quædam, quæ per medios ignes, sine noxa corporum transeunt, quanto hic mirabilior uir qui per ferrum & ruinas & ignes illesus, & indemnis euasit. Vides quoque facilius sit totam gentem, quam unum uirum uincere? hæc uox illi est cōmunis cum Stoico, æque & hic intacta bona p concrematas urbes fert. Se enim ipso contentus est, hoc felicitatem suam fine designat. Ne existimes nos solos generosa uerba iactare, & ipse Stilbonis obiurgator Epicurus, similem illi uocem emisit, quam tu boni consule, etiam si hunc diem iam expunxi. Si cui inquit, sua bona non uidentur amplissima, licet totius mundi dominus sit, tamen miser est. Vel si hoc modo tibi melius enunciari uidetur. Id enim agendum, ut non uerbis seruiamus, sed sensibus. Miser est, qui se non beatissimum iudicat, licet imperet mundo. Vt scias autem hos sensus cōmunes esse, natura scilicet dictante, apud poetam comicū inuenies. Non est beatus q se nō beatū esse putat. Quid eīm refert qualis status tuus sit, si tibi uidetur malus. Quid ergo, inquis? si beatum se dixerit, ille turpiter diues, & ille multorum dominus, sed plurium seruus, beatus sua sententia fiet? non quid dicat, sed quid sentiat refert, nec quid uno die sentiat, sed quid assidue. Non est autem quod uerearis, ne ad indignum res tanta perueniat, nisi sapienti sua non placent, omnis stulticia laborat

Margin notes: se cōtentus est sapiēs … — sapiētē nulla re indigere & tū̄ illi multis rebus opus esse. — Al. intentio. — Stilbonis dictū

ticia laborat fastidio sui. Vale.

EPISTOLA.X. De solitudine uitanda prudentibus, & de sinceritate orandi deũ.

SIc est, non muto sententiam, fuge multitudinẽ, fuge paucitatem, fuge etiã unum. Non habeo cum quo te cõmunicatum uelim, & uide quo iudicium meum abeat. Audeo te tibi credere. Crates ut, aiunt, huius ipsius Stilbonis auditor, cuius mentionem priore epistola feci. Cum uidisset adolescentulum secreto ambulantem, interrogauit, quid illic solus faceret. Mecum, inquit, loquor, cui Crates, Caue, inquit, rogo & diligenter attende, ne cum homine malo loquaris. Lugentem, timentemq; custodire solemus, ne solitudine male utatur. Nemo est ex imprudẽtibus qui relinqui sibi debeat. Tunc mala consilia agitant, tunc aut alijs, aut ipsis futura pericula struunt. Tunc cupiditates improbas ordinant, tunc quicquid aut metu, aut pudore animus celabat exponit, tunc audaciam acuit, libidinem irritat, iracundiam instigat. Deniq; quod unum solitudo habet commodum, nihil ulli committere, non timere iudicem, perijt stulto, ipse se prodit. Vide itaq; quid de te sperem, immo quid spondeam mihi. Spes enim incerti boni nomen est. Non inuenio cum quo te malim esse, quàm tecum. Repeto memoria, quàm magno animo quædam uerba proieceris, quanti roboris plena, gratulatus sum protinus mihi, & dixi non a summis labris ista uenerunt, habent hæ uoces fundamentũ, iste homo nõ est unus e populo, ad salutem spectat. Sic loquere, sic uiue. Vide ne te ulla res deprimat. Votorum tuorum ueterum licet dijs gratiam facias, alia de integro suscipe, roga bonam mentem, bonam ualitudinem animi, deinde corporis. Quid ni tu ista uota sæpe facias, audacter deum roga, nil illum de alieno rogaturus, sed ut more meo cũ aliquo munusculo epistolam mittam. Verum est quod apud Athenodorũ inueni. Tunc scito esse te omibus cupiditatibus solutum, cum eo perueneris, ut nihil deum roges, nisi quod rogare possis palam. Nunc enim quanta dementia est hominũ quod turpissima uota dijs insusurrant. Siquis admouerit aurem, conticescent, & quod scire hominem nolunt, deo narrant. Vide ergo ne hoc præcipi salubriter possit, sic uiue cum hominibus tanquàm deus uideat. Sic loquere cum deo, tanquàm homines audiant. Vale.

A summis labris.

EPISTOLA.XI. De inuincibilis uerecundiæ qualitate, & de imaginaria boni uiri præsentia.

LOcutus est mecum amicus tuus bonæ indolis, in quo quantum esset animi, quãtum ingenij, quantũ iam etiam profectus, sermo primus ostendit, dedit enim nobis gustum, ad quẽ respondebit, nõ enim ex præparato locutus est, sed subito deprehensus, ibi se colligebat, uerecundia, bonum in adolescente signum uix potuit excutere, adeo illi ex alto suffusus est rubor, hic illum, quantum suspicor etiam cum se confirmauerit, & ex omnibus uitijs exuerit sapientem quoq; sequatur. Nulla enim sapientia, naturalia corporis aut animi uitia ponũtur, quicquid infixum & ingenitum est, leniter arte non uincitur. Quibusdam etiam constantissimis in conspectu populi sudor erumpit, non aliter quàm fatigatis & æstuantibus solet, quibusdam tremunt genua dicturis, quorũdam dentes colliduntur, lingua titubat, labra concurrunt. Hæc nec disciplina, nec usus unquàm excutit, sed natura uim suam exercet, & illos uitij sui, etiam robustissimos admonet. Inter hæc & ruborem esse scio, qui grauissimis quoq; uiris, subitus offunditur, magis quidem in iuuenibus apparet, quibus & plus caloris est, & tenera frons, nihilominus ueteranos & senes tangit. Quidam nunquàm magis quàm cum erubuerint timendi sunt, quasi omnem uerecundiam effuderint. Sylla tunc erat uiolentissimus, cum faciem eius sanguis inuaserat. Nihil erat mollius ore Pompeij, nunquàm non coram pluribus erubuit, utiq; & in concionibus Fabianum cum in senatum testis esset inductus, erubuisse memini, & hic mire illum pudor decuit. Non accidit hoc ab infirmitate mentis, sed a nouitate rei, quæ inexercitatos, & si non concutit, mouet, naturali in hoc facilitate corporis pronos. Nam ut quidam boni sanguinis sunt, ita quidam incitati & mobilis & cito in os prodeuntis, hæc ut dixi nulla sapientia abigit, alioquin haberet rerum naturam sub imperio sui, si omnia eraderet uitia. Quæcunq; attribuit conditio nascendi, & corporis temperatura, cum multum se diuq; animus composuerit, hærebunt. Nihil horum uitari potest, non magis quam accersiri. Artifices scœnici, qui imitantur affectus, qui

ctus, qui metum & trepidationem exprimunt, qui tristiciam repraesentant, hoc indicio imitantur uerecundiam, deijciunt enim uultum, uerba submittunt, figunt in terram oculos & deprimunt, ruborem sibi exprimere non possunt, nec prohibetur hic, nec adducitur. Nihil aduersus haec sapientia promittit, nihil proficit, sui iuris sunt, iniussa ueniunt, iniussa discedunt. Iam clausulam epistola poscit. Accipe quidem utilem & salutarẽ quã te affigere animo uolo. Aliquis uir bonus nobis eligendus est, ac semp ante oculos habendus, ut sic tanq̃ illo spectante uiuamus, & om̃ia tanq̃ illo uidente faciamus, hoc mi Lucili Epicurus praecepit, custodem nobis, & pedagogũ dedit, nec immerito. Magna pars peccatorum tollitur, si peccatorũ testis assistat. Aliquem habeat animus, quem uereatur, cuius auctoritate etiam secretum suum sanctius faciat. O felicem illum qui non actus tantum, sed etiam cogitatus emendat. O felicem qui sic aliquem uereri potest, ut ad memoriã quoq; eius se componat, atq; ordinet, qui sic aliquem uereri potest, cito erit uerendus. Elige itaq; Catonem, si hic uidetur tibi nimis rigidus, elige remissioris animi uirum Laelium, elige eum cuius tibi placuit & uita, & oratio, & ipsius animo ante te ferens & uultus, illum semper tibi ostende, uel custodem, uel exemplum. Opus est, inquã, aliquo ad quem mores nostri se ipsi erigant, nisi ad regulã, praua nõ corriges. Vale.

EPISTOLA XII. De bono senectutis & cõmendatione seu excusatione ipsius, & quod in necessitate uiuere nulla necessitas est.

Quocunq; me uerto argumenta senectutis meae uideo, ueneram in suburbanũ meũ, & querebar de impensis aedificij dilabentis. Ait uillicus non esse negligentiae suae uitium, om̃ia se facere, sed uillam ueterem esse, haec uilla inter manus meas creuit, quid mihi futurum est, si tam putrida sunt aetatis meae saxa? Iratus illi, proximam occasionem stomachandi arripio. Apparet, inquam, has platonos negligi, nullas habent frondes, q̃ nodosi sunt, & retorti rami, quã tristes & squalidi trunci, hoc nõ accideret, si quis has circumfoderet, si irrigaret. Iurat per genium †meum se omnia facere, in nulla re cessare curam suam, sed illas uetulas esse, quod inter nos sit, ego illas posueram, ego illarum primum uideram folium. Conuersus ad ianuam quis est, inquã, iste decrepitus, & merito ad hostium admotus, foras enim spectat, unde istum nactus es? quid te delectauit alienũ mortuũ tollere? At ille non cognoscis me, inquit? Ego sum Felicio cui solebas sigillaria afferre, ego sum Philositi uillici filius delitiolum tuum† perfecte, inquam, iste delirat, uetulus etiam delitiolum meũ factus est? prorsus potest fieri, dentes illi cum maxime cadunt. Debeo hoc suburbano meo, quod mihi senectus mea, quocunq; auerteram apparuit. Complectamur illam & amemus, plena est uoluptatis si illa scias uti, gratissima sunt poma cum fugiunt, pueritiae maximus in exitu decor est, deditos uino potatio extrema delectat, illa quae mergit, quae ebrietati summam manum imponit. Quod in se iucundissimum hominis uoluptas habet, in finem sui differt, iucundissima est aetas deuexa iam, non tantum praeceps, & illam quoq; in extrema tantum regula stantem, iudico habere suas uoluptates, aut hoc ipsum succedit in locum uoluptatum, nullis aegere, q̃ dulce est cupiditates fatigasse ac reliquisse. Molestũ est, inquis, mortem ante oculos habere. Primum ista tam iuueni ante oculos debet esse q̃ seni. Non enim citamur excessu. Deinde nemo tam senex est, ut nõ improbe unum diem speret. Vnus autem dies gradus est uitae, tota aetas partibus constat & orbes habet circumductos maiores minoribꝰ. Est aliquis qui omnes complectatur & cingat, hic pertinet a natali ad diem extremum. Est alter qui annos adolescentiae excludit. Est qui totam pueritiam ambitu suo astringit. Est deinde per se annus, in se omnia cõtinens tẽpora, quorum multiplicatione uita componitur, mensis arctiore praecingitur cingulo. Angustissimum habet dies gyrum, sed & hic ab initio ad exitum uenit, ab ortu ad occasum. Ideo Heraclitus cui cognomẽ Scotinon fecit, orationis obscuritas. Vnus, inquit, dies par omni est, hoc alius aliter accepit, dixit enim parem esse horis, nec mentitur. Nam si dies tempus est uigintiquatuor horarum, necesse est omnes inter se dies pares esse, quia nox habet quod dies perdidit. Alius, ait, parem esse unum diem omnibus similitudine, nihil enim habet longissimi temporis spatium, quod non in uno die inuenias, lucem & noctem, & alternas mundi uices. Planeta facit ista non alias contractior alias

Marginalia (printed): Al. suum. — Al. profecto — Summã manũ imponit.

Marginalia (handwritten): Aliquis uir bonus cũ q tanq̃ p̄nte et assistente et uideñ & faciam oĩa. — Cato, Lelius. — Nemo tã senex ut diẽ unũ nõ speret. — Heraclytus scotinus

ctior alias productior dies. Itaq; sic ordinãdus est dies omnis, tanq̃ cogat agmen & con summet atq; expleat uitam. Pacuuius qui Syriam usu suam fecit, cum uino, & illis funereis epulis se sepelisset, quasi sibi parentauerit, sic in cubiculum ferebatur a cœna, ut inter † plausus exoletorum hoc ad symphoniam caneretur βεβίωκε βεβίωκε, nullo nõ se die extulit. hoc quod ille ex mala conscientia faciebat, nos in bona faciamus, & in somnum ituri, læti, hilaresq; dicamus, Vixi, & quẽ dederat cursum fortuna peregi. Crastinũ si adiecerit deus, læti recipiamus. Ille beatissimus est, & securus sui possessor, qui crastinũ sine sollicitudine expectat. Quisquis dixit uixi, quotidie ad lucrum surgit. Sed iam debeo epistolã includere. Sic, inquis, sine ullo ad me peculio ueniet? Noli timere, aliquid secũ feret, quare aliquid dixi? multũ. Quid enim hac uoce præclari⁹, quã illi trado ad te pferẽdam? Malũ est in necessitate uiuere, sed in necessitate uiuere necessitas nulla est. Quid ni nulla? si patent undiq; ad libertatẽ uiæ multæ, breues, faciles, Agamus deo gratias, q̃d nemo in uita teneri põt. Calcare ipsas necessitates licet. Epicurus, inquis, dixit, quid tibi cũ alieno? quod uerũ est, meũ est, perseuerabo Epicurũ tibi ingerere, ut isti qui in uerba iurant, ne quid dicat̃ æstiment, sed a quo, sciantq; quæ optima sunt esse cõmunia. Vale.

Sic unu̅du̅ tanq̃ gl[illegible] dux sit ultim.

Alr. plāctus.

Pacuuij Torta & Luxus.

Inecessitas uiuer nulla necessitas.

Epicuri d[illegible]

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER SECVNDVS.

EPISTOLA. XIII. De utilitate exercitationis contra aduersa, de remedijs contra mala fortuita, & quod stulticia semper incipit uiuere.

MVLTVM tibi esse animi scio, nam etiã anteq̃ † instrueres te præceptis salutaribus & dura uincentibus, satis aduersus fortunã placebas tibi, & multo magis postq̃ cum illo cõseruisti manũ, uiresq; expertus es tuas, quæ nunq̃ certam dare fiduciã sui possunt, nisi cũ multæ difficultates hinc & illinc apparauerint. Aliquando uero & propius accesserunt. Sic uerus ille animus, & in alienũ nõ uenturus arbitrium probat̃. Hæc eius probatio obstrusa est. Non potest Athleta magnos spiritus ad certamen afferre, qui nunq̃ suggillatus est. Ille qui fudit sanguinẽ suum, cuius dentes crepuerũt sub pugno, ille qui supplãtatus aduersariũ toto tulit corpore, nec proiecit animũ proiectus, qui quoties cecidit contumacior resurrexit, cum magna spe descendit ad pugnã. Ergo ut similitudinẽ istam psequar. Sæpe iam fortuna supra te fuit, nec tamẽ tradidisti te, sed subsiluisti & acrior cõstitisti. Multum enim adijcit sibi uirtus lacessita. Tamen si tibi uidetur, accipe a me auxilia, qbus munire te possis. Plura sunt Lucili quæ nos terrent, q̃ quæ præmunt, & sæpius opinione q̃ re laboramus. Nõ loquor tecũ Stoica lingua, sed hac submissiore. Nos enim dicimus omia ista quæ gemitus mugitusq; exprimũt, leuia esse & contẽnenda. Omittamus hæc magna uerba, sed, dij boni, uera. Illud tibi præcipio, ne sis miser ante tempus. Cum illa quæ uelut iminentia expauisti, forte nunq̃ uentura sint. Certe nunq̃ uenerũt. Quædã ergo nos magis torquẽt quã debeant, quædã ante torquent q̃ debent, quædã torquent cũ omnino nõ debeant. Aut augemus dolorẽ, aut fingimus, aut præcipimus. Primũ id, quia res in controuersia est, & litem contestatã habemus in præsentia differatur. Quod ego leue dixero, tu grauissimũ esse cõtendes. Scio alios, inter flagella ridere, alios gemere sub colapho. Postea uidebimus, utrũ ista suis uirib⁹ ualeant, an imbecillitate nostra? illud præsta mihi, ut quoties circũsteterint, qui tibi te miserum esse psuadeant, non quid audias, sed quid sentias cogites, & cũ patientia tua deliberes, ac te ipse interroges, qui tua optime nosti, quid est, quare isti me complorent? quid est q̃d trepident, q̃d contagiũ quoq; mei timeant, quasi transilire calamitas possit? Est aliqd istic mali. An res ista magis infamis est q̃ mala? Ipse te interroga, Nunquid sine causa crucior? Et mereo, & quod nõ est malũ facio? Quomodo, inquis, intelligã, si uana sint, an uera quibus angor? Accipe huius rei regulã, aut præsentibus torquemur, aut futuris, aut utrisq;, de præsentib⁹ facile est iudiciũ, si corpus tuũ liberũ est, sanũ est, nec ullus ex iniuria dolor est. Videbim⁹ quid futurũ est, hodie nihil negocij habet, aut enim futurũ est, aut nõ. Primũ dispice an certa argumẽta sint uẽturi mali. Plærũq; enim suspitionib⁹ laboramus, & illudit nobis illa quæ conficere bellũ solet fama, multo

Alr. instruere

Ex ab Athleta

Sæpius opinione q̃ re laboramus.

Ne sis miser an̄ t[illegible]

Att. multos aut magis singulos conficit.

multo autem magis singulos conficit. Ita est mi Lucili, cito accedimus opinioni, non coarguimus illa, quæ nos in metum adducunt, nec excutimus, sed trepidamus, & sic uertimus terga quemadmodũ illi, quos puluis motus, fuga pecorum exuit castris, aut quos aliqua fabula sine auctore sparsa conterruit. Nescio quomodo magis uana perturbant, uera enim modum suum habent, quicquid ex incerto uenit, coniecturæ & licentiæ pauentis animi traditur. Nulli itaq; tam perniciosi, tam irreuocabiles ꝙ lymphatici metus sunt. Cæteri em̃ sine ratione, hi sine mente sunt. Inquiramus itaq; rem diligenter. Verisimile est aliquid futurum mali. Non statim uerum est, ꝙ multa non expectata uenerunt, ꝙ multa expectata nusꝙ comparuerunt, etiam si futurum est, quid iuuat dolori suo occurrere? Satis cito dolebit cum uenerit, interim tibi meliora promitte, quid faciet lucri tempus? Multa interuenient, quibus uicinum periculum uel prope admotum, aut subsistat, aut desinat, aut in alienum caput transeat. Incendiũ ad fugam patuit, quosdã molliter ruina deposuit, aliquãdo gladius ab ipsa ceruice reuocatus est, aliquis carnifici suo superstes fuit, habet etiã mala fortuna leuitatẽ, fortasse erit, fortasse nõ erit, interim nõ est, meliora ꝓpone, nõnunꝙ nullis apparẽtibus signis, quæ mali aliquid prænunciẽt anim⁹ sibi falsas imagines fingit, aut uerbum aliquod dubiæ significationis detorquet in peius, aut maiorẽ sibi offensam proponit alicuius quam est, & cogitat nõ quantũ iratus ille sit, sed quãtum liceat irato. Nulla autem causa uitæ est, nullus miseriarum modus, si timentur quantum potest, hic prudentia prosit, hic robore animi, euidentẽ quoq; metum respue. Si minus, uitio uitium repelle, spe metum tempera. Nihil tam certum est ex his quæ timentur, ut non certius sit, & formidata subsidere, & sperata decipere. Ergo & spem ac metum examina, & quoties incerta erunt omnia, tibi faue, crede quod mauis, si plures habebit sententias metus, nihilominus in hanc partem potius inclina, & perturbare te desine. Ac subinde hoc in animo uolue, maiorem partem mortalium cum illic nec sit quicquã mali, nec pro certo futurum sit æstuare ac discurrere. Nemo enim resistit sibi cũ cœperit impelli, nec timorem suũ redigit ad uerum. Nemo dicit uanus auctor est, aut finxit, aut credidit, damus nos referentibus, expauescimus dubia pro certis, non seruamus modũ rerum, statim in timorem uenit scrupulus. Pudet me sic tecum loqui, & tam leuibus te remedijs refocillare. Alius dicat, fortasse hoc non ueniet. Tu dic, quid porro si ueniet? Videbimus utrum ueniet, fortasse pro me ueniet, & mors istam uitã honestabit. Cicuta magnum Socratem confecit. Catoni gladium assertorẽ libertatis extorque, magnam partem detraxeris gloriæ. Nimium diu te cohortor, cum tibi admonitione magis ꝙ exhortatione opus sit. Non in diuersum te a natura tua ducimus, natus es ad ista, quæ dicimus. Eo magis bonum tuũ auge & exorna, sed iam finem epistolæ faciam, si illi signum suum impressero, id est aliquam magnificam uocem perferendam ad te mandauero. Inter cætera mala, hoc quoq; habet stulticia proprium, semper incipit uiuere. Cõsidera quid uox ista significet Lucili uirorum optime, & intelliges ꝙ fœda sit hominũ leuitas. Quotidie noua uitæ fundamenta ponentium, nouas etiam spes in exitu inchoantium. Circumspice tecũ singulos, occurrent tibi senes qui se ꝙ maxime ad ambitionẽ, ad peregrinationes, ad negociandum parent. Quid est autem turpius ꝙ senex uiuere incipiens? non adducerẽ auctorem huic uoci, nisi esset secretior, nec inter uulgata Epicuri dicta, quæ mihi & laudare, & adoptare permisi. Vale.

EPISTOLA .XIIII. Vt non seruiatur corpori, & qualiter uitanda sit nocitura potentia, & quod is maxime diuitijs fruitur qui nõ indiget diuitijs.

Fateor insitam esse nobis corporis nostri charitatẽ. Fateor nos huius gerere tutelam, non nego indulgendum illi, seruiendum nego, multis em̃ seruiet, qui corpori seruit, qui pro illo nimium timet, qui ad illud omnia refert. Sic gerere nos debemus, non tanꝙ propter corpus uiuere, sed tanꝙ non possimus sine corpore, huius nos nimius amor timoribus inquietat, sollicitudinibus onerat, contumelijs obijcit, honestum ei uile est, cui corpus nimis charum est. Agatur eius diligentissime cura ita tamen ut cum exiget ratio, cum dignitas, cum fides, mittendum in ignem sit, nihilominus quantum possumus euitemus incommoda quoq;, non tantum pericula, & in tantum nos reducamus, excogitantes subinde, quibus possint timenda depelli, quorũ tria, ni fallor

genera sunt. Timetur inopia, timentur morbi, timentur quæ per uim potentioris impetus eueniunt. Ex his omnibus nihil magis nos concutit, q̃ quod ex aliena potentia impēdet. Magno enim strepitu & tumultu uenit. Naturalia mala quæ retuli inopiæ atq; morbi, silentio subeunt, nec oculis, nec auribus quicq; terroris incutiunt. Ingens alterius mali pompa est, ferrum circa se & ignes habet, & catenas, & turbam ferarum, quam in uiscera immittat humana. Cogita hoc loco carcerē, & cruces, & eculeos, & uncum, & adactum per medium hominem, qui per omnes artus emergere possit stipitem, & distracta in diuersum actis curribus membra, illam tunicam alimētis ignium, & illitam & intextam, & quicquid aliud præter hæc, cōmenta sæuitia est. Non est itaq; mirum, si maximus huius rei timor est, cuius & uarietas magna, & apparatus terribilis est. Nam quemadmodum plus agit tortor, quo plura instrumenta doloris exposuit (Specie enim uincuntur, qui patientia restitissent) ita ex his, quæ animos nostros subigunt & domant, plus proficiūt, qa habent quod ostendant. Illæ pestes non minus graues sunt, famem dico & sitim, & præcordiorum suspirationes, & febrem uiscera ipsa torrentem, sed latent. Nihil habēt quod intentent, quod præferant. Hæc ut magna bella aspectu, paratuq; uicerunt. Demus itaq; operam, abstineamus offensis, interdum populus est, quem timere debeamus, interdū si ea ciuitatis disciplina est, ut plurima per senatum transigantur, gratiosi timeātur in eo uiri, interdum singuli, quibus potestas populi & in populū data est. hos omnes amicos habere operosum est, satis est inimicos non habere. Itaq; sapiens nunq̃ potentium iras puocabit, immo declinabit, non aliter q̃ in nauigando procellam. Cum peteres Siciliam, traiecisti fretum, temerarius gubernator cōtempsit Austri minas. Ille est enim, qui Siculum pelagus, interdum etiam plus q̃ timere debeamus, exasperet, & in uertices cogat, nō sinistrum petit littus, sed id, quo propior Charybdis maria conuoluit. At ille cautior, peritos locorum rogat, quis æstus sit, quæ signa dent nubes, & longe ab illa regione uerticibus infami cursum tenet. Idem facit sapiens, nocituram potētiam uitat, hoc primum cauens, ne uitare uideatur. Pars enim securitatis & in hoc est, non ex professo eam petere, non est nostræ professionis uulgi fauores appetere, quia quæ quis fugit, damnat. Circumspiciendum nobis est ergo, quomodo a uulgo tuti esse possimus. Primum nihil inde concupiscamus, rixa est inter competitores, deinde nihil habeamus, quod cum magno emolumento insidiantis eripi possit, q̃ minimum sit in corpore tuo spoliorum. Nemo ad humanum sanguinem propter ipsum uenit, aut admodum pauci, plures computant q̃ oderint, nudum latro transmittit, etiam in obsessa uia pauperi pax est. Tria deinde ex præcepto ueteri præstanda sunt, ut uitentur, Odium, inuidia, contemptus, quomodo hoc fiat, sapientia sola monstrabit. Difficile enim temperamentum est, uerendumq;, ne in contemptum nos inuidia & timor transferant, nedum calcari nolumus, uideamur posse calcari, multis timendi attulit causas timeri posse. Vndiq; nos reducamus, non minus contemni q̃ suspici nocet. Ad philosophiam ergo confugiendū est, hæ literæ nō dico apud bonos, sed apud mediocriter malos, insularum loco sunt. Nā forensis eloquentia, & quæcunq; alia populum mouent, aduersarium habent, hæc quieta, & sui negocij contemni non potest, cui ab omnibus artibus, etiam apud pessimos honor est. Nunq̃ intantum conualescet nequitia, nunq̃ sic contra uirtutes coniurabitur, ut non philosophiæ nomen uenerabile & sacrum maneat. Cæterum philosophia ipsa tranquille modesteq; tractanda est. Quid ergo inquis? Videtur tibi. M. Cato modeste philosophari, qui bellum ciuile sententia sua reprimit, qui furentium principum armis, medius interuenit, qui alijs Pompeium offendentibus, alijs Cæsarem simul lacessit duos? Potest aliquis disputare, an illo tempore capessenda fuerit sapienti respublica? Quis tibi uis. M. Cato? iam non agitur de libertate, olim pessundata est. Quæritur, utrum Cæsar, an Pompeius possideat rempublicam. Quid tibi cum ista cōtentione? Nullæ partes tuæ sunt, dominus eligitur, quid tum? alter uincere potest, melior uincere non potest, nō potest esse peior qui uictus fuerit, melior qui uicerit. Vltimas partes attigi. Catonis, sed ne priores quidem anni fuerunt, qui sapientem in illam rapinam reipublicæ admitterēt. Quid aliud q̃ uociferatus est Cato, & misit iratas uoces, cum modo per populi leuatus manus & obrutus sputis, & portandus extra forum traheretur, modo e senatu in carce-

Philosophiæ laus

s rem duce-

rem duceretur. Sed postea uidebimus, an sapienti opera perdenda sint. Interim ad hos te Stoicos uoco, qui a republica exclusi, secesserunt ad colendam uitam, & humano generi iura condenda, sine ulla potentioris offensa. Non conturbabit sapiens publicos mores, nec populum in se nouitate uitæ conuertet, quid ergo? Vtiq; erit tutus, qui hoc ꝓpositum sequetur. Promittere tibi hoc magis non possum, ꝙ in homine temperāti bonam ualitudinem, & tamen facit temperantia bonam ualitudinem. Perit aliqua nauis in portu, sed tu quid accidere in medio mari credis? quanto huic periculū paratius foret, multa agenti, molientiq;, cui ne ocium quidem tutum est? pereunt aliquando innocentes, qs negat? Nocentes tamen sæpius. Ars ei constat, qui per ornamenta percussus est. Deniq; consilium omniū rerum sapiens, non exitū spectat. Initia in potestate nostra sunt, de euētu fortuna iudicat, cui de me sententiam non do. At aliquid uexationis affert, aliquid aduersi, non damnatur latro, cum occidit. Nunc ad quotidianam stipem manum porrigis, aurea te stipe implebo. Et quia facta est auri mentio, accipe quemadmodū usus fructusq; eius tibi esse gratior possit. Is maxime diuitijs fruit̃, q minime diuitijs indiget. Aede inquis, auctorem, ut scias ꝙ benigni simus, ꝓpositum est aliena laudare. Epicuri est, aut Metrodori, aut alicuius ex illa officina, & quid interest, quis dixerit? Omnibus dixit, q æget diuitijs, timet pro illis. Nemo autem sollicitus, bono fruit̃. Adijcere illis aliquid studet, dum de incremento cogitat, oblitus est usus, ratiocinationes accipit, forum conterit, kalendarium uersat, fit ex domino procurator. Vale.

EPISTOLA. XV. De non saginando uel impinguando corpore, & de ipsius exercitatione, & uocis moderatione, & quare uita stulti ingrata sit.

MOS antiquis fuit, usq; ad meam seruatus ætatem, primis epistolæ uerbis adijcere. Si uales, bene est, ego ualeo. Recte & nos dicimus, Si philosopharis, bene est. Valere enim hoc demū est. Sine hoc, æger est animus. Corpus quoq; etiā si magnas habet uires, non aliter ꝙ furiosi aut frenetici ualidum est. Ergo hanc ualitudinem præcipue cura, deinde illam secundam, quæ non magno tibi constabit, si uolueris beue ualere. Stulta est enim mi Lucili, & minime conueniens literato uiro, occupatio exercendi lacertos, & dilatandi ceruicem, ac latera firmandi, cum tibi feliciter sagina cesserit, & thori creuerint, nec uires unq̃ opimi bouis, nec pondus æquabis. Adijce nunc, quod maiore corporis sarcina animus † eliditur, & minus agilis est. Itaq; quantum potes, circūscribe corpus tuum, & animo locum laxa, multa sequunt̃ incōmoda huic dedit os curæ. Primū exercitationes, quarum labor spiritum exhaurit, & inhabilem intentioni, ac studijs acriorib⁹ reddit. Deinde copia ciborū, subtilitas animi impedit̃. Accedūt pessimæ † notæ, mancipia in magisterium recepta, homines inter oleum & uinū occupati, quibus ad uotum dies est actus, si † bene desudauerunt, si in locum eius quod effluxit, multum potionis alterius, ieiuno gutture ingesserunt, bibere & sudare, uita Cardiaci est. Sunt exercitationes & faciles & breues, quæ corpus & sine mora laxent, & tempori parcant, cuius præcipua ratio habenda est. Cursus & cum aliquo pondere manus motæ & saltus, uel ille qui corpus in altum leuat, uel ille qui in longum mittit, uel ille, ut ita dicam † salutaris, aut ut contumeliosius dicam, Fullonius. Quodlibet ex his elige, usu fit facile. Quicquid facies, cito redi a corpore ad animum, illum noctibus ac diebus exerce, labore modico alitur ille, hanc exercitationem, non frigus, non æstus impediet, nec senectus quidem. Id bonū cura, quod uetustate fit melius. Neq; ego te semp iubeo iminere libro, aut tabulis, aut pugillaribus. Dandū est aliquod interuallū anio, ita tamen ut nō resoluatur, sed ut remittatur. Gestatio & corpus concutit, & studio non officit, possis legere, possis dictare, possis loqui, possis audire, quorum nihil nec ambulatio quidē uetat fieri. Nec tu intēsionē uocis cōtēpseris, quā ueto te p grad⁹, uel nūeros & certos modos attollere, deinde deprimere, quod si uelis deinde quemadmodū ambules discere, admittes istos, quos noua artificia docuit fames, erit qui gradus tuos temperet, & buccas edentis obseruet, & intantū procedet, inquantū eius audaciā patientiæ † leuitate produxeris, quid ergo? a clamore ꝓtinus & a summa cōtētione uox tua incipiet? usq; adeo naturale est, paulatim incitari, ut litigantes quoq; a sermone incipiant, ad uociferationē transeant. Nemo statim Quiritū fidem implorat. Ergo ubicūq; tibi impetus animi psuaserit, modo uehementius

Marginal notes: al' læditur. — al' noctes — al' cibum. — forte salutaris. — al' credulitate

mentius fac in ciues cõuitium, modo lentius, prout uox quoq; te hortabit, in id ualebit, cum receperis illam reuocarisq;, descendat, non decidat, moderatoris sui temperamentum habeat, nec indocto & rustico more desæuiat. Non enim id agimus, ut exerceatur uox, sed ut exerceat. Detraxit tibi non pusillum negocium mercedula, & † munus gratũ, ad hæc beneficia accedet. Ecce insigne præceptum. Stulti uita ingrata est, trepida est, tota in futurum fertur. Quis hæc, inquis, dicit? Idem qui supra, quam tu nũc uitam dici existimas stultam? Habe & Ixionis. Non ita est, nostra dicitur, quos cæca cupiditas in nocitura, certe nunq; satiatura præcipitat, quibus siquid satis esse posset, fuisset, qui non cogitamus q; iucundum sit nihil poscere, q; magnificum sit plenum esse, nec ex fortuna pendere. Subinde itaq; Lucili q; multa sis consecutus, recordare. Cum aspexeris quot te antecedant, cogita quot sequantur. Si uis gratus esse aduersus deos, & aduersus uitam tuã, cogita q; multos antecesseris. Quid tibi cũ cæteris? Teipsũ ipse antecessisti finem cõstitue, quẽ transire ne possis quidem si uelis, discedant aliquando ista insidiosa bona, & sperantibus meliora q; assecutis. Siquid in illis esset solidi, aliquando & implerent. Nũc haurientium sitim concitant, & imitantur speciosi apparatus, & quod futuri temporis incerta sors uoluit. Quare potius a fortuna impetrem, ut det, q; a me, ne petam? quare autem petam oblitus frugalitatis humanæ? Congeram, inquit, laborem? Ecce hic ultimus dies, ut non sit, prope ab ultimo est. Vale.

† fast & minus grat.

EPISTOLA. XVI. Qualiter ad bonam uitam ueniens in philosophiæ robore solidatur, & qui quo ad naturam uiuit, nunc pauper, qui quo ad opinionem nunq; diues erit.

Liquere tibi hoc scio Lucili, neminẽ posse beate uiuere, ne tolerabiliter quidem, sine sapientiæ studio, & beatam uitam perfecta sapientia effici. Cæterum nec tolerabilem sine ipsa etiam inchoari. Sed hoc quod liquet firmandũ, & altius quotidiana meditatione figendum est. Plus operis est in eo ut ꝓposita custodias, q; ut honesta proponas. Perseuerandum est, & assiduo studio robur addẽdum, donec bona mens sit, quod bona uoluntas est. Itaq; tibi apud me pluribus uerbis haud affirmatis, nec tamen longis intelligo te multum profecisse. Quæ scribis unde ueniant scio, nõ sunt ficta nec colorata. Dicam tamen sententiã, quod iam de te spem habeo, nõdum fiduciã. Tu quoq; idem facias uolo. Nõ est quod tibi cito & facile credas. Excute te, & uarie scrutare, & obserua. Illud ante omnia uide, utrum in philosophia, an in ipsa uita profeceris. Non est philosophia populare artificium, nec ostentationi paratum. Non in uerbis, sed in rebus est. Nec in hoc adhibetur, ut aliqua oblectatione consumatur dies, ut dematur ocio nausea. Animũ format & fabricat, uitam disponit, actiones regit, agenda & obmittẽda demonstrat, sed & gubernaculum est, & per ancipitia fluctuantium dirigit cursum, sine hac nemo securus est. Innumerabilia accidunt singulis horis, quæ consilium exigunt, quod ab hac petẽdum est. Diceret aliquis, Quid mihi prodest philosophia si fatum est? quid prodest, si deus rector est? quid prodest, si casus imperat? Nam & mutari cætera nõ possunt, & nihil præparari potest aduersus incerta, si aut consilium meum deus occupauit, decreuitq; quid facerem, aut consilio meo nil fortuna permittit. Quicquid est ex his Lucili, uel si omnia hæc sunt, philosophandum est, siue nos inexorabili lege fata cõstringunt, siue arbiter deus uniuersi cuncta disponit, siue casus res hũanas sine ordine impellit & iactat, philosophia nos tueri debet. Hæc adhortabitur, ut deo libẽter pareamus, ut fortunæ contumaciter resistamus, hæc docebit ut deum sequaris, feras casum. Sed nõ est nunc in hanc disputationem transeundum. Quid sit iuris nostri, si prouidentia in imperio est, aut si fatorum series illigatos trahit, aut si repentina, aut subita dominãtur. Illo nũc reuertor, ut te moneam & exhorter, ne patiaris animi tui impetũ delabi, & refrigescere. Constitue illum & contine, ut habitus animi fiat quod est impetus. Iam ab initio, si bene te noui, circumspicies quid hæc epistola munusculi attulerit, excute illã & inuenies. Nõ est quod mireris animum meũ, adhuc de alieno liberalis sum. Quare aũt alienum dixi? quicquid bene dictum est ab ullo, meum est. Sic quoq; quod ab Epicuro dictũ est. Si ad naturam uiues, nunq; eris pauper. Si ad opiniones, nunq; eris diues. Exiguum natura desyderat, opinio immensum. Congeratur in te quicquid multi locupletes possederũt, ul-

De alieno liberalis sũ

tur ſapientia,ut illam incluſam teneam,nec enunciem,reijciam. Nullius boni ſine ſocio iucunda poſſeſſio eſt. Mittam itaq; ipſos tibi libros,& ne multum operæ impendas, dū paſſim profutura ſectaris,imponam notas,ut ad ipſa protinus quæ probo & miror accedas. Plus tamen tibi & uiua uox & conuictus,q̃ oratio proderit. In rem præſentem ueniās oportet. Primum quia homines amplius oculis q̃ auribus credūt. Deinde quia lōgum iter eſt per præcepta,breue & efficax per exempla. Zenonem Cleantes non expreſſiſſet,ſi eum tantummodo audiſſet, uitæ eius interfuit, ſecreta perſpexit, obſeruauit illum,an ex formula ſua uiueret. Plato & Ariſtoteles & omnis in diuerſum itura ſapientium turba,plus ex moribus q̃ ex uerbis Socratis traxit. Methodorum,& Erymachum, & Polenum, magnos uiros non ſchola Epicuri, ſed contubernium fecit. Nec in hoc te accerſo tantum,ut proficias,ſed ut proſis. Plurimum enim alter alteri conferemus. Interim,quia diurnam tibi mercedulam debeo, quid me apud Hecatonem delectauerit dicam,queris,inquit,quid profecerim? Amicus eſſe mihi cœpit. Multū proficit,qui nunq̃ erit ſolus,ſcito hunc amicum omnibus eſſe. Vale.

Viua uox.

EPISTOLA.VII.de fugiendo turbæ conſortio.

QVid tibi uitandum præcipue exiſtimē quæris? turbam, nōdū illi te tuto cōmiſeris. Ego certe confiteor imbecillitatem meam. Nunq̃ mores quos extuli refero. Aliquid ex eo quod cōpoſui turbat,aliqd ex his quæ fugaui redijt, qđ ægris euenit,quos longa imbecillitas uſq; adeo afficit,ut nūq̃ ſine offenſa pferantur,hoc accidit nobis,quorū animi ex longo morbo inficiunt. Inimica eſt multorum conuerſatio. Nemo non aliquod nobis uitium,aut cōmodat,aut imprimit,aut neſcientibus allinit. Vtiq; quo maior eſt populus cui cōmiſcemur,hoc periculi plus eſt. Nihil uero eſt tam damnoſum bonis moribus,q̃ in aliquo ſpectaculo deſidere. Tunc enim per uoluptatem facilius uitia ſurrepunt. Quid me exiſtimas dicere? auarior redeo,ambitioſior,luxurioſior,imo uero crudelior & inhumanior, quia inter homines fui. Caſu in meridianū ſpectaculum incidi,luſus ſpectans,& ſales & aliquid laxamenti,quo hominum oculi ab humano cruore acquieſcant. Contra eſt quicquid ante pugnatum eſt,miſericordia fuit. Nūc omiſſis nugis mera homicidia ſunt, nihil habēt quo tegantur,ad ictum totis corporibus expoſiti,nunq̃ fruſtra manum mittunt. Hoc plærīq; ordinarijs partibus & poſtulaticijs,ut in expeditione præferunt. Quid ni præferant,non galea,non ſcuto repellitur ferrum,quo munimenta,quo arces,omnia iſta mortes meræ ſunt. Mane leonibus & urſis homines,meridie ſpectatoribus ſuis obijciūtur. Interfectores interfectis iubent obijci,& uictorem in aliam detinent cædem,exitus pugnantium mors eſt,ferro & igne res geritur,hæc fiunt dum uacat arena. Sed latrociniū fecit aliquis,quid ergo meruit? ut ſuſpendatur. Occidit hominem,quia occidit ille meruit,ut hoc pateretur. Tu quid meruiſti miſer,ut hoc ſpectes? occide,ure,uerbera,quare tam timide incurrit in ferrum? quare parum audacter occidit? quare parum libenter moritur? Plagis agit in uulnera,& mutuos ictus nudis,& obuijs pectoribus excipiunt. Intermiſſum eſt ſpectaculum,interim iugulātur homines,ne nihil agatur. Age,Ne hoc quidem intelligitis mala exempla in eos redundare qui faciunt? Agite dijs immortalibus gratias,quod eum docetis eſſe crudelem,qui non poteſt diſcere, ſubducendus populo eſt tener animus, & parū tenax recti,facile trāſit ad plures. Socrati, Catoni, & Lelio excutere mentem ſuam diſſimilis multitudo potuiſſet,adeo nemo noſtrum q̃ maxime concinnamus ingenium,ferre impetum uitiorum tam magno comitatu uenientium poteſt. Vnum exemplum aut luxuriæ,aut auariciæ,multum mali facit. Conuictor delicat⁹, paulatim eneruat & emollit. Vicinus diues cupiditatē irritat,malignus comes, q̃uis candido & ſimplici,rubiginē ſuam affricuit. Quid tu accidere his moribus credis, in quos publice factus eſt impetus? neceſſe eſt aut imiteris eos,aut oderis. Vtrūq; autē deuitandum eſt,ne uel ſimilis malis fias,quia multi ſunt,neue inimicus multis,quia diſſimiles ſunt. Recede in teipſum quantū potes. Cum his uerſare,qui te meliorem facturi ſunt. Illos admitte quos tu potes facere meliores. Mutuo iſta fiunt, & homines dum docent diſcunt. Non eſt quod te gloria publicandi ingenij producat in medium, ut recitare iſtis uelis,aut diſputare,quod facere te uellem,ſi haberes iſti populo idoneam mentē

Aff cōmēdat

dies destina,quibus secedas a tuis rebus,minimoq; te facias familiarem,incipe cum paupere habere comercium. Aude hospes cõtemnere opes,& te quoq; dignum finge deo. Nemo alius est deo dignus,ꝙ qui opes contempsit,quarum possessione tibi non interdico,sed efficere uolo,ut illas intrepide possideas,quod uno consequeris modo,si te etiã sine illis beate uicturum persuaseris tibi,si illas tanꝙ exituras semper aspexeris. Sed iam incipiamus epistolam complicare. Prius,inquis,redde quod debes,delegabo te ad Epicurum ab illo fiet remuneratio. Immodica ira gignit insaniam,hoc ꝙ uerũ sit,necesse est scias. Cum habueris seruum & inimicum in omnes personas hic exardescit affectus,tam ex amore nascit̃,ꝙ ex odio,nõ minus inter seria ꝙ inter lusus & iocos. Nec interest ex ꝙ magna causa nascatur,sed in qualem perueniat animũ. Sic ignis nõ refert ꝙ magnus,sed quo incidat,nam etiam maximũ solida non receperunt,rursus arida & cõburi facilia scintillam quoq; fouent usq; in incendium. Ita est mi Lucili ingentis iræ exitus,furor est,& ideo ira uitanda est,non moderationis causa,sed sanitatis. Vale.

EPISTOLA. XIX. De secessu in ocium,& de perplexitate concathenãtium,seu cupiditate uitanda,& de cœna cum amico habenda.

EXulto quotiens epistolas tuas accipio,implent enim me bona spe,iam non promittunt de te,sed spondent. Ita fac oro atq; obsecro,quid enim habeo melius, ꝙ amicum rogem,ꝙ ꝙ pro ipso rogaturus sum? Si potes,subduc te istis cogitationibus,si minus,eripe. Satis multum temporis sparsimus,incipiamus in senectute uasa colligere,nũquid inuidiosum est? in freto uiximus,moriamur in portu. Neq; ego suaserim tibi,nomen ex ocio petere,quod nec iactare debes,nec abscondere. Nunꝙ em̃ usq; eo te abigam generis humani furore damnato,ut latebram tibi aliquã parari,& obliuionem uelim. Id age,ut ociũ tuũ non emineat,sed appareat. Deinde uidebunt te isti,quibus integra sunt & propria consilia,an uelint uitam per obscurum transmittere,tibi liberum non est. In medium te protulit ingenij uigor,scriptorum elegantia,clare & nobiles amicitiæ. Tanta noticia te inuasit,ut licet in extrema mergaris,ac penitus recondaris, tamen priora te monstrabũt,tenebras habere non potes. Sequetur pristinæ lucis multũ, quocunq; fugeris,quietẽ potes uendicare,sine ullius odio,sine desyderio,aut morsu animi tui. Quid enim relinques,quod inuitus relictum a te possis cogitare? clientes,quorum nemo teipsum sequitur,sed aliquid ex te amicos? olim amicitia petebatur,nunc præda. Mutabunt testamenta destituti senes? migrabit ad aliud limen salutator? non potest paruo res magna constare. Aestima utrum te relinquere,an aliquid ex tuis malis. Vtinam tibi qdẽ senescere contigisset intra natalium tuorũ modum,nec te in altũ fortuna misisset. Tulit te longe a conspectu uitæ salubris,rapida felicitas,prouincia & procuratio, & quicquid ab istis promittitur. Maiora deinde officia te excipient,& ex alijs alia. Quis exitus erit? quid expectas donec desinas habere quod cupias? nunꝙ erit tempus. Qualem dicimus esse seriem causarum,ex quibus nectitur fatum,talem dicimus esse cupiditatẽ, altera ex fine alterius nascitur. In eam dimissus es uitam,quæ nunꝙ tibi miseriarum terminum, ac seruitutis ipsa factura sit. Subduc ceruicem iugo, semel illam incidi, ꝙ semper præmi satius est. Si te ad priuata retuleris,minora erunt omnia,& affatim implebũt. At nunc plurima & undiq; ingesta nõ satiant,utrum autem mauis ex inopia saturitatẽ,an ex copia famem? Et auida felicitas est,alienæ auiditati exposita. Quãdiu tibi satis nihil fuerit,ipse alijs non eris. Quomodo,inquis,exibo? utcunq;. Cogita ꝙ multa temere pro pecunia,ꝙ multa laboriose pro honore tentaueris,aliquid & pro ocio audendum est. Aut in ista sollicitudine procurationũ,& deinde urbanorum officiorum senescendum in tumultu,ac semper nouis fluctibus,quos effugere nulla modestia,nulla uitæ quiete cõtingit,quid enim ad rem pertinet? an tu quiescere uelis,fortuna tua non uult. Quid si illi etiam nunc promiseris crescere? quantum ad successum accesserit,accedet & metus. Volo tibi hoc loco referre dictum Mecœnatis,uera in ipso eculeo docuit. Ipsa em̃ altitudo attonat summa. Si quæris,in quo libro dixerit? in eo qui Prometheus inscribitur, hoc uoluit dicere,attonita habet summa. Est ergo tanti ulla potentia,ut sit tibi tam ebrius sermo. Ingeniosus ille uir fuit,magnum exemplum Romanæ eloquentiæ daturus,nisi illũ enec

uasset fe

uasset felicitas, immo castrasset. Hic te exitus manet, nisi iam contrahas uela, nisi (quod ille sero uoluit) terram leges. Poteram tecum & hac Mecœnatis sententia parem facere rationem. Sed mouebis mihi controuersiam si te noui, nec uoles quod debeo in aspero & probo accipere, ut se res habet, ab Epicuro uersura facienda est. Ante, inquit, circũspiciendum est, cum quibus edas & bibas, quàm quid edas & bibas. Nam sine amico uisceratio, leonis ac lupi uita est, hoc non continget tibi, nisi secesseris, alioquin habebis cõuiuas, quos ex turba salutantium nomenclator digesserit. Errat autem qui amicum in atrio quærit, in conuiuio probat, nullum habet maius malum occupatus homo, & bonis suis obsessus quàm quod amicos sibi putat, quibus ipse non est, quod beneficia sua efficacia iudicat, ad cõciliandos amicos, cum quidam, quo plus debent, magis oderint. Leue æs alienum debitorem facit, graue inimicum, quid ergo. Beneficia non parant amicitias? parãt, si acceptuos licuit eligere, si collocata, non sparsa sunt. Itaq; dũ incipis esse mentis tuæ, interim hoc consilio sapientium utere, ut magis ad rem existimes pertinere quis, quàm quod acceperit. Vale.

Versura facienda est.

Libri secundi epistolarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM LIBER TERTIVS.

EPISTOLA. XX. De concordia doctrinæ cum uita, & de inæqualitate uitanda, & de paupertatis beneficio, & quod magnus est, qui in diuitijs pauper est, sed securior qui caret eis.

SI uales & te dignum putas, qui aliquãdo fias tuus, gaudeo. Mea gloria erit, si te istinc ubi sine spe exeundi fluctuaris, extraxero. Illud autem mi Lucili te rogo atq; hortor, ut philosophiam in præcordia ima demittas, & experimentum tui profectus capias, non oratione nec scripto, sed animi firmitate, & cupiditatum diminutione, uerba rebus proba. Aliud propositum est declamãtibus, & assensionem coronæ captãtibus. Aliud his qui iuuenum & ociosorum aures disputatione uaria, aut uolubili, detinent. Facere docet philosophia, non dicere, & hoc exigit, ut ad legem suam quisq; uiuat, ne orationi uita dissentiat, ut ipsa inter se uita unius sine omniũ actionum dissensione, coloris sit. Maximum hoc est, & officium sapiẽtiæ & indicium, ut uerbis opera concordent, ut ipse ubiq; par sibi idẽq; sit. Quis hoc præstabit? Pauci, aliqui tamen. Est difficile hoc, nec dico sapientem semper uno iturum gradu, sed una uia. Obserua itaq; nunquid uestis tua domusq; dissentiant. Nunquid in te liberalis sis, in tuos sordidus. Nunquid cœnes frugaliter, ædifices luxuriose. Vnam semel ad quam uiuas regulam prende, & ad hanc omnem uitam tuam exequa. Quidam se domi contrahunt, dilatant foris & extendunt, uitium est hæc diuersitas, & signum uacillantis animi, ac nondum habentis tenorem suum, etiam nunc dicam unde sit ista inconstantia, & dissimilitudo rerum consiliorumq;. Nemo proponit sibi quid uelit, nec si proposuit, perseuerat in eo, sed trãsilit, nec tantum mutat, sed redit, & in ea quæ deseruit ac dãnauit, reuoluitur. Itaq; ut relinquam diffinitiones sapiẽtiæ ueteres, & totum complectar humanæ uitæ modum, hoc possum contentus esse, quid est sapientia? Semper idem uelle atq; idẽ nolle, licet illã exceptiunculã non adijciã, ut rectum sit quod uelis, non potest cuiq; semper idem placere, nisi rectum. Nesciunt ergo homines quid uelint, nisi illo momento, quo uolunt in totum nulli uelle aut nolle decretum est. Variatur quotidie iudicium, & in cõtrarium uertitur, atq; a plærisq; agitur uita per lusum. Preme ergo quod cœpisti, & fortasse perduceris, aut ad summũ, aut eo quod summũ esse solus intelligas, quid fiet, inquis, huic turbæ familiarium? turba ista cum a te pasci desierit, ipsa se pascet, aut quod tu beneficio tuo non potes scire, paupertatis scies, illa ueros certosq; amicos retinebit, discedet quisquis non te, sed aliud sequebatur. Non est autem uel ob hoc unum amanda paupertas, quod a quibus ameris ostẽdet. O quando ille ueniet dies, quo nemo in honorem tuum mentiatur. Huc ergo cogitationes tuæ tendant, hoc cura, hoc opta, omnia alia uota deo remissurus, ut contentus sis temetipso, & ex te nascentibus bonis.

Quæ poteſt eſſe felicitas propior? Redige te ad parua, ex quibus cadere nõ poſſis, idq; libentius facias, ad hoc pertinebit tributum epiſtolæ huius, quod ſtatim conferam, inuideas licet, etiam nunc libenter pro me dependet Epicurus, Magnificentior (mihi crede) ſermo tuus in grabato uidebitur & in panno, non enim dicentur tantum illa, ſed probabuntur. Ego certe aliter audio quæ dicit Demetrius noſter, cum illum, inquit, uidi nudũ quanto minus q̃ in ſtramẽtis incubantem, non præceptor ueri, ſed teſtis eſt, quid ergo? Num licet diuitias in ſinu poſitas contemnere? quid ni liceat? Et ille ingentis animi eſt, q illas circumfuſas ſibi multum diuq; miratus quod ad ſe uenerint, ridet, ſuaſq; audit magis eſſe q̃ ſentit. Multum eſt non corrumpi diuitiarum contubernio. Magnus eſt ille, qui in diuitijs pauper eſt. Sed ſecurior, qui caret diuitijs. Neſcio, inquis, quomodo iſte paupertatem laturus eſt, ſi in illam inciderit, nec ſcio ego Epicuri angelus, ſi pauper contempturus ſit diuitias, ſi in illas inciderit. Itaq; in utroq; mens æſtimanda eſt, inſpiciendumq;, an ille paupertati indulgeat, an hic diuitijs non indulgeat. Alioquin leue argumentũ eſt bonæ uoluntatis grabatus, aut pannus, niſi apparuit aliquẽ illa non neceſſitate pati, ſed malle. Cæterum magnæ indolis eſt, ad iſta non præparare tanq̃ meliora, ſed præparari tanq̃ ad facilia, & ſunt Lucili facilia. Cum uero multo ante meditatus acceſſeris, iucũda quoq; ineſt illis, ſine qua nihil eſt iucundum, ſecuritas. Neceſſariũ ergo iudico id, quod tibi ſcripſi, magnos uiros ſæpe feciſſe, aliquos dies interponere, quibus nos imaginaria paupertate exerceamus ad ueram, quod eo magis faciendum eſt, quo delitijs permaduimus, & omnia dura ac difficilia iudicamus. Potius excitandus ex ſomno, & uellicandus eſt animus, admonenduſq; naturam nobis minimũ cõſtituiſſe. Nemo naſcitur diues, quiſquis exit in lucem, iuſſus eſt lacte & panno eſſe contentus. Ab his initijs nos regna non capiunt. Vale.

EPISTOLA. XXI. Quod tendentem ad philoſophiam impedit mundanæ felicitatis falſa æſtimatio. Et quod ſolum ſtudioſum ingenium facit aliquẽ clarum. Et in omni quod habere cupimus, cupiditatibus detrahendum eſt.

CVm iſtis negocium tibi eſſe iudicas, de quibus ſcripſeras. Maximũ negocium tecum habes, tu tibi moleſtus es. Quid uelis neſcis, melius probas honeſta, q̃ ſequaris. Vides ubi ſit poſita felicitas, ſed ad illam peruenire non audes. Quid ſit autem, quod te impediat, quia parum ipſe diſpicis dicã. Magna hæc eſſe exiſtimas, quæ relicturus es, & cum propoſuiſti tibi illam ſecuritatem, ad quã tranſiturus es, retinet te huius uitæ, a qua receſſurus es fulgor, tanq̃ in ſordida & obſcura caſurum. Erras Lucili ex hac uita ad illam aſcenditur. Quod intereſt inter ſplẽdorem & lucem, cum hæc certam originem habeat, ac ſuam, ille niteat alieno. Hoc inter hanc uitã & illam, hæc quia fulgore extrinſecus ueniente percuſſa eſt, craſſam illi ſtatim umbram faciet quiſquis obſtiterit. Illa uero ſuo lumine illuſtris eſt. Studia te tua clarum & nobilem efficiẽt. Exemplum Epicuri referam, cum Idomeneo ſcriberet, & illum a uita † ſpinoſa, ad fidelem ſtabilemq; gloriam reuocaret, rigidæ tunc potentiæ miniſtrum, & magna tractantẽ. Si gloria, inquit, tangeris, notiorem te epiſtolæ meæ facient, q̃ omnia iſta quæ colis, & propter quæ coleris. Nunquid ergo mentitus eſt? Quis Idomenea noſſet? niſi Epicurus illum ſuis literis incidiſſet. Omnes illos magiſtratus & ſatrapas, & Regem ipſum ex quo Idomenei titulus petebatur obliuio alta ſuppreſſit, nomẽ Attici perire Ciceronis epiſtolæ non ſinunt, nihil illi profuiſſet gener Agrippa, & Tyberius progener, & Druſus Cæſar, p̃nepos, inter tã magna nomina tacerẽtur, niſi Cicero illũ applicuiſſet. Profunda ſupra nos altitudo tẽporis ueniet, pauca ingenia caput exerent, & in idem quandoq; ſilentiũ obitura obliuioni reſiſtent, ac ſe diu uẽdicabũt, Quod Epicurus amico ſuo potuit, p̃mittere, hoc tibi p̃mitto Lucili. Habeo apud poſteros gratiã, poſſum mecũ duratura nomina educere, Vergilius noſter duobus memoriã æternam p̃miſit, & præſtat. Fortunati ambo ſiqd mea carmina poſſunt. Nulla dies unq̃ memori uos eximet æuo. Dum domus Aeneæ capitolij immobile ſaxum. Accolet, imperiumq; pater Romanus habebit. Quoſuncq; in mediũ fortuna protulit, quicũq; mẽbra ac partes alienæ potentiæ fuerant, horum gratia uiguit,

† tam ſpeciosa.

uiguit, domus frequentata eſt, dum ipſi ſteterunt, poſt ipſos cito memoria defecit. Ingeniorum creſcit dignatio, nec ipſis tantum honor habetur, ſed quicquid illorum memoriæ adhæſit, excipitur, ne gratis Idomeneus in epiſtolam meam uenerit, ipſe eam de ſuo redimet. Ad hunc Epicurus illam nobilem ſententiam ſcripſit, qua hortatur, ut Pythodeam locupletem non publica, nec ancipiti uia faciat. Si uis, inquit, Pythodeam diuitem facere, non pecuniæ adijciendum, ſed cupiditatibus detrahendũ eſt, & apertior iſta ſententia eſt, q̃ ut interpretanda ſit, & diſertior q̃ adiuuanda, hoc unũ te admoneo, ne iſtud tantum exiſtimes de diuitijs dictum, quocunq; tranſtuleris, idem poterit. Si uis Pythodeam honeſtum facere, non honoribus adijciendum eſt, ſed cupiditatibus detrahendũ. Si uis Pythodeam eſſe in perpetua uoluptate, non uoluptatibus adijciẽdum eſt, ſed cupiditatibus detrahendum. Si uis Pythodeam ſenem facere, & implere uitam, non annis adijciendum eſt, ſed cupiditatibus detrahendũ eſt, has uoces non eſt quod Epicuri eſſe iudices, publicæ ſunt, quod fieri in ſenatu ſolet, faciendum ego in philoſophia quoq; exiſtimo. Cum cenſuit aliquis, quod ex parte mihi placeat, iubeo illum diuidere ſentẽtiam, & ſequor. Pro eo libentius Epicuri egregia dicta cõmemoro, ut iſti qui ad illa confugiẽt, ſpe mala inducti, qui uelamenta ipſa ſuorum uitiorum habituros ſe exiſtimant, probent quocunq; ierint honeſte eſſe uiuendum. Cum audierint iſta, audiẽt iſtic, hortulos & inſcriptum hortulis, hoſpes hic bene manebis, hic ſummum bonum uoluptas eſt, paratus erit iſtius domicilij cuſtos, hoſpitalis humanus, & te polẽta excipiet, & aquam quoq; largè adminiſtrabit, & dicet, Ecquid bene acceptus es? Non irritãt, inquit, hi hortuli famẽ, ſed extinguũt, nec maiorem ipſis potionibus ſitim faciunt, ſed naturali & gratuito remedio ſedant. In hac uoluptate conſenui, de his tecum deſyderijs loquor, quæ conſolationem non recipiunt, quibus dandum eſt aliquid ut † deficiant. Nam de illis extraordinarijs quæ licet differre, licet caſtigare & opprimere, hoc unum cõmune faciam, iſta uoluptas naturalis eſt, non neceſſaria, huic nihil debes. Siquid impendis, uoluntariũ eſt, uenter præcepta non audit, poſcit, appellat, non eſt tamen moleſtus creditor, paruo dimittitur, ſi modo das illi quod debes, non quod potes. Vale.

†alr deficiāt

EPISTOLA. XXII. Quod occupationes conſilio relinquendæ ſunt, non præcipitanter fugiendæ, & de uaria quiete locorũ, & q̃ homines peiores moriunt̃ q̃ naſcant̃.

IAm intelligis educendũ eſſe te, ex iſtis occupationibus ſpecioſis & malis, ſed quomodo id conſequi poſſis quæris, quædam non niſi a præſente monſtrantur. Nõ poteſt medicus per epiſtolas cibi aut balnei tempus eligere, uena tangenda eſt. Vetus prouerbium eſt, Gladiatorem in arena capere conſilium, aliquid aduerſarij uultus, aliquid manus mota, aliquid ipſa inclinatio corporis intuentem monet. Quid fieri ſoleat, quid oporteat in uniuerſum, & mandari poteſt & ſcribi. Tale conſilium non tantũ abſentibus, ſed etiam poſteris datur, illud autem quando fieri debeat, aut quemadmodum ex longinquo nemo ſuadebit, cum rebus ipſis deliberandum eſt. Non tantum præſentis, ſed uigilantis eſt, occaſionem obſeruare properantem. Itaq; hanc circumſpice, hãc ſi uideris, prende, & toto impetu, totis uiribus id age, ut te iſtis officijs exuas. Et quidem quam ſententiam feram, attende. Cenſeo aut ex iſta uita tibi, aut e uita exeundum. Sed illud idem exiſtimo, leui eundum uia, ut quod male implicuiſti, ſoluas potius q̃ abrumpas, dũmodo ſi alia ſoluendi ratio non erit uel abrumpas. Nemo tam timidus eſt, ut malit ſemper pendere, q̃ ſemel cadere. Interim quod primũ eſt, impedire te noli, cõtentus eſto negocijs, in quæ deſcendiſti, uel quod uideri poteſt maius incidiſti. Non eſt quod ad ulteriora nitaris, aut perdas excuſationem, & apparebit te non incidiſſe. Iſta eñ quæ dici ſolent, falſa ſunt, non potui aliter. Quid ſi nollem? neceſſe erat. Nulli neceſſe eſt felicitatem curſu ſequi, eſt aliquid etiam ſi non repugnare ſubſiſtere, nec inſtare fortunæ ferenti. Nunquid offenderis, ſi in conſilium non uenio tantum, ſed aduoco? Et quidem prudentiores q̃ ipſe ſum, ad quos ſoleo deferre, ſiquid delibero. Epicuri epiſtolam ad hanc rem pertinentem legi, Idomeneo quæ ſcribitur, quem rogat ut quantum poteſt fugiat & properet, antequam aliqua uis maior interueniat, & auferat libertatem recedẽdi.

Gladiator in arena cõſilium capit

Id tamen

Idem tamen ſubijcit,nihil eſſe tentandum, niſi cum apte poterit, tempeſtiueq́ꝫ tentari.
Sed cum illud tempus captatũ diu uenerit,exiliendum ait. Dormitare de ſuga cogitan-
tem uetat,& ſperat etiam ex difficillimis ſalutarem exitum,ſi nec properemus ante tem-
pus,nec ceſſemus in tempore. Puto nunc & Stoicam ſententiam quæris,non eſt ꝙ quiſ-
q̃ illos apud te temeritatis infamet,cautiores q̃ fortiores ſunt. Expectas forſitan, ut tibi
hæc dicantur: Turpe eſt cedere oneri,luctari cum officio,quod ſemel recepiſti. Non eſt
uir fortis & ſtrẽnuus,qui laborem fugit,uerum ubi creſcit illi animus ipſa rerum diffcul-
tate. Dicentur tibi iſta,ſi operæprecium habebit perſeuerãtia,ſi nihil indignum bono ui-
ro faciẽdum patiendũue erit, alioquin ſordido ſe & contumelioſo labore nõ cõteret,nec
in negocijs erit negocij cauſa,ne illud quidem quod exiſtimas eum facturum faciet, ut
ambitioſis rebus implicitus,earum ſemper æſtus ferat. Sed cum uiderit grauia,in quibus
uolutatur incerta,ancipitia,referet pedem,nec uertet terga,ſed ſenſim recedet in tutum.
Facile eſt aũt mi Lucili occupationes euadere,ſi occupationũ præmia contempſeris. Illa
ſunt quæ nos morantur & detinent. Quid ergo: Tam magnas ſpes relinquam: Ab ipſa
meſſe diſcedam: Nudum erit latus: Incõmitata lectica: Atrium uacuũ: Ab his ergo in-
uiti homines recedunt,& mercedem miſeriarum amant,ipſas execrantur. Sic de ambi-
tione,quomodo de amica quæruntur. Id eſt,ſi uerum affectum eorum inſpicias,nõ ode-
runt,ſed litigant. Excute iſtos,qui quæ cupiere deplorant,& de earum rerum loquuntur
fuga,quibus carere non poſſunt. Videbis uoluntariam eſſe illis in eo moram,quod ægre
ferre ipſos,& miſere loquuntur. Ita eſt mi Lucili,paucos ſeruitus,plures ſeruitutẽ tenent,
ſed ſi deponere illam in animo eſt,& libertas bona fide placuit. In hoc autem unum ad-
uocationem petis,ut ſine perpetua ſollicitudine id tibi facere contingat. Quid ni te tota
cohors Stoicorum probatura ſit. Omnes Zenones & Chryſippi moderata,& honeſta,
& uera ſuadebunt. Sed ſi propter hoc tergiuerſaris,ut circumſpicias, quantum feras te-
cum,& q̃ magna pecunia inſtruas ocium,nunq̃ exitum inuenies. Nemo cũ ſarcinis ena

Propicijs Dijs.

tat. Emerge ad meliorem uitam propicijs Dijs,ſed non ſic,quo modo iſtis propicij ſunt,
quibus bono ac benigno uultu mala magnifica tribuerunt,ad hoc unum excuſati,quod
iſta quæ urunt,quæ excruciãt,optantibus data ſunt. Iam imprimebam epiſtolæ ſignum,
reſoluẽda eſt,ut cum ſolenni ad te munuſculo ueniat,& aliquam magnificam uocem ſe-
cum ferat,& ecce occurrit mihi neſcio utrum uerior,an eloquentior,cuius inquis: Epicu-

Adhuc alienas ſarcinas adoro.

ri. Adhuc enim alienas ſarcinas adoro. Nemo non ita exit e uita tanq̃ modo intrauerit,
quemcunq́ꝫ uis occupa,adoleſcentem,ſenem medium, inuenies,æque timidum mortis,
æque inſcium uitæ. Nemo quicq̃ habet facti, in futurum enim noſtra diſtulimus. Nihil
me magis in iſta uoce delectat,q̃ quod exprobratur ſenibus infantia. Nemo, inquit,ali-
ter,q̃ quomodo natus eſt, exit e uita. Falſum eſt,peiores morimur q̃ naſcimur,noſtrum
iſtud non naturæ uitium eſt. Illa de nobis conqueri debet, & dicere,quid hoc eſt: ſine cu-
piditatibus uos genui,ſine timoribus,ſine ſuperſtitione,ſine perfidia,cæteriſq́ꝫ peſtibus;
quales intraſtis,tales exite,percepit ſapiẽtiã,ſiquis tam ſecurus moritur,q̃ naſcitur,nũc
uero trepidamus,cum periculum acceſſit,non animus nobis,non color conſtat,lachry-
mæ nihil profuturæ cadũt. Quid eſt turpius,q̃ in ipſo limine ſecuritatis eſſe ſollicitum.
Cauſa autem hæc eſt,quod inanes omnium bonorum ſumus,uitæ deſyderio laboramꝰ.
Non enim apud nos pars eius ulla ſubſedit,tranſmiſſa eſt & effluxit. Nemo q̃ bene ui-
uat,ſed quamdiu curat,cum oĩbus poſſit contingere,ut bene uiuant,ut diu nulli. Vale.

EPISTOLA. XXIII. De ſolido & inani gaudio,& de malo uitæ principio.

PVtas me tibi ſcripturũ,q̃ humane nobiſcũ hyems egerit,quæ & remiſſa fuit, &
breuis,q̃ malignũ uer ſit,q̃ præpoſtere frigus,& alias ineptias uerba quærentiũ.
Ego uero aliqd qđ & mihi & tibi prodeſſe poſſit,ſcribã. Quid aũt id erit,niſi ut
te exhorter ad bonã mentẽ. Huius fundamẽtũ qđ ſit,quæris. ne gaudeas uanis.
Fundamentũ hoc eſſe dixi,etiã culmẽ eſt,ad ſũma ꝑuenit,q ſcit quo gaudeat,q felicitatẽ
ſuã in aliena poteſtate nõ poſuit,ſollicitus eſt,& incertus ſui,quẽ ſpes aliq̃ ꝓritat,licet ad
manũ ſit,licet nõ ex difficili petatᷣ,licet illũ nunq̃ ſperata deceperint. Hoc ante oĩa fac mi

Lucili,

Lucili, disce gaudere, existimas me nunc detrahere tibi multas uoluptates, qui fortuita submoueo, qui sæpe dulcissima oblectamenta deuitanda existimo. Immo contra, nolo tibi unquam deesse lætitiam. Volo illam tibi domi nasci, nascitur, si modo intra te ipm sit. Cæteræ hilaritates non implent pectus, sed frontem remittunt, leues sunt, nisi forte tu iudicas illum gaudere, qui ridet. Animus debet esse alacer & fidens, & sup oña erectus. Mihi crede, res seuera est uerum gaudium. An tu existimas quenquam soluto uultu, & ut isti delicati loquuntur, hilari oculo mortem contemnere, paupertati domum aperire? uoluptates tenere sub fræno? meditari dolorum patientiam? Hæc qui apud se uersat, in magno gaudio est, sed parum blando. In huius gaudij possessione esse te uolo, nunquam deficiet, cum semel unde petatur inueneris, leuium metallorũ fructus in summo est, illa opulentissima sunt, quorum in alto latet uena, assidue plenius responsura fodienti. Hæc qbus delectatur uulgus, tenuem habent ac superfusoriam uoluptatem, & quodcunque inuenticium gaudium est, fundamento caret, hoc de quo loquor, ad quod te conor pducere solidum est, & quod plus pateat introrsus. Fac oro te Lucili charissime, quod unum potest te præstare felicem, disijce & conculca ista, quæ extrinsecus splendent, quæ tibi promittũtur ab alio, ad uerum bonum specta, & de tuo gaude. Quid est autem hoc de tuo? Te ipso & tui optima parte. Corpusculum quoque etiam si nihil fieri sine illo potest, magis necessariam rẽ crede, quam magnã. Vanas suggerit uoluptates, breues, pœnitendas, ac nisi magna moderatione temperentur, in cõtrarium abituras. Ita dico in præcipiti uoluptas ad dolorem uergit, nisi modum teneat. Modum autem tenere in eo difficile est, quod bonum esse credideris. Viri boni auiditas tuta est. Quid sit istud interrogas, aut unde subeat? dicam, Ex bona conscientia, ex honestis consilijs, ex rectis actionibus, ex cõtemptu fortuitorum, ex placito uitæ, & continuo tenore unam prementis uiam. Nam illi qui ex alijs propositis in alia transilierint, aut ne trãsiliunt quidem, sed casu quodam transmittũtur, quomodo habere quicquam certum mansurumue possunt, suspensi & uagi. Pauci sunt qui consilio se suaque disponant, cæteri eorum more qui fluminibus innatant, non eunt, sed feruntur. Ex quibus alios leuior unda detinuit, ac mollius uexit, alios uehementior rapuit, alios proximæ ripæ, cursu languescente deposuit, alios torrens impetus deiecit in mare. Ideo constituendum est quid uelimus, & in eo perseuerandũ. Hic est locus soluẽdi æris alieni, possum enim uocem tibi Epicuri tui reddere, & hanc epistolam liberare. Molestũ est semper uitam inchoare, aut si hoc modo magis sensus potest exprimi, male uiuunt, qui semper uiuere incipiunt. Quare, inquis? desyderat enim explanationem ista uox. Quia semper illis imperfecta uita est. Non potest autem stare paratus ad mortem, q nõ incipit uiuere. Id agẽdum est, ut satis uixerimus. Nemo hoc putat, qui orditur maximã uitam. Non est quod existimes paucos esse hos, propemodum omnes sunt. Quidam ut uere tunc incipiunt, cum desinendum est, si hoc iudicas mirum, ad ijciam quod magis admireris. Quidam ante uiuere desierunt, quam inciperent. Vale.

EPISTOLA. XXIIII. de præmeditatione futurorum periculorum, & de non timenda morte, & de non inconsulte animum inclinando.

Solicitum te esse scribis de iudicij euentu, quod tibi furor inimici denũciat, & existimas me suasurum, ut meliora tibi ipsi pponas, & acquiescas spei blandæ. Quid enim necesse est mala accersere, & satis cito patienda cum uenerint, præsumere, ac præsens tempus futuri metu perdere, est sine dubio stultũ, quia quandoque sis futurus miser, esse iam miserum. Sed ego alia te ad securitatem uia ducam, si uis omnem sollicitudinem exuere, quicquid uereris ne eueniat, euenturum utique propone, & quodcunque illud est malum tecum ipse metire, ac timorem tuum taxa, intelliges profecto aut non magnum, aut non longum esse quod metuis, nec diu exempla quibus confirmeris, colligenda sunt. Omnis illa ætas tulit, in quamcunque partem rerum, uel ciuilium, uel externarum memoriam miseris, occurrent tibi ingenia, aut profectus, aut impetus magni. Nunquid accidere tibi si damnaris potest durius, quam ut mittaris in exilium? ut ducaris in carcerem, nunquid ultra quicquam corpori timendum est, quam ut uratur? quam ut pereat, singula ista constitue, & contemptores eorum cita, qui non quærendi, sed eligendi sunt. Damnationem suam Rutilius sic tulit, tanquam nihil illi molestum esset aliud, quam quod male iudicaret.

Exiliũ

verũ et solidũ gaud

moderãd[?] voluptates

Rutilij patiẽtia

Exilium Metellus fortiter tulit. Rutilius etiam libẽter, Alter ut rediret Reipu. præstitit.
Alter reditum suum Syllæ negauit, cui nihil tunc negabatur. In carcere Socrates disputa
uit, & exire (cum essent qui promitterẽt fugam) noluit, remansitq́, ut duarũ rerũ grauissi
marum hominibus metum demeret, mortis & carceris. Mutius ignibus manum impo-
suit. Acerbum est uri, quanto acerbius, si id te faciente patiaris. Vides hominem non eru
ditum, nec ullis præceptis contra mortem, aut dolorem subornatum, militari tantum ro
bore instructum, pœnas a se irriti conatus exigentem, spectator distillantis in hostili fo-
culo dextræ stetit, nec ante remouit nudis ossibus fluentem manum, q̃ ignis illi ab ho-
ste subductus est. Facere aliquid in illis castris felicius potuit, nihil fortius. Vide quanto
acrior sit ad occupanda pericula uirtus, q̃ crudelitas ad irrogãda. Facilius Porsenna Mu
tio ignouit, quem uoluerat occidere, q̃ sibi Mutius quod nõ occiderit, decantatæ, inqs,
in omnibus scholis fabulæ istæ sunt. Iam mihi cum ad contemnendam mortem uentum
fuerit, Catonem narrabis. Quid ni ego narrem? Vltima illa nocte Platonis librum legen
tem, posito ad caput gladio, duo hæc in rebus extremis instrumenta prospexerat, alterũ
ut uellet mori, alterum ut posset. Compositis ergo rebus, utcũq́ componi fractæ atq́ ul
timæ poterant, id agẽdum existimauit, ne cui Catonem aut occidere liceret, aut seruare
contingeret, & stricto gladio, quem usq́ in illum diem ab omni cæde purum seruauerat.
Nihil, inquit, egisti fortuna omnibus conatibus meis obstãdo, nõ pro mea adhuc, sed ꝓ
patriæ libertate pugnaui, nec agebam tanta pertinacia ut liber, sed ut inter liberos uiue-
rem, nunc quoniam deploratæ sunt res generis humani, Cato deducatur in tutum. Impꝛes
sit deinde mortiferum corpori uulnus, quo obligato a medicis, cum minus sanguinis ha
beret, minus uirium animi. Idem iam non tantum Cæsari, sed sibi iratus nudas in uulnus
manus egit, & generosum illum contemptoremq́ omnis potentiæ spiritum non emisit,
sed eiecit. Non in hoc exempla hæc nũc congero, ut ingeniũ exerceã, sed ut te aduersus
id quod maxime terribile uidetur, exhorter. Facilius autem exhortabor, si ostendero nõ
tantum fortes uiros hoc momentum efflandæ animæ contempsisse, sed quosdam ad alia
ignauos, in hac re æquasse animũ fortissimorum, sicut illum Cnei Pompeij socerum Sci-
pionem, qui contrario in Africam uento relatus, cum teneri nauem suam uidisset ab ho
stibus, ferro se transuerberauit, & quærentibus ubi Imperator esset. Imperator, inquit, be
ne se habet, uox hæc, illũ parẽ maioribus fecit, & fatalẽ Scipiõibus in Africa gloriã nõ ẽ
interrumpi passa. Multũ fuit Carthaginẽ uincere, sed amplius mortẽ Impator, inquit, be
ne se habet. An aliter debebat Imperator equidem, Catonis mori? Non reuoco te ad hi
storias, nec ex omnibus sæculis contemptores mortis (qui sunt plurimi) colligo. Respice
ad hæc nostra tempora, de quorum languore ac delitijs quærimur. Omnis ordinis homi
nes succurrent, omnis fortunæ, omnis ætatis, qui mala sua morte præciderunt. Mihi cre-
de Lucili, adeo mors timenda non est, ut beneficio eius nihil anteferendum. Securus
itaq́ inimici minas audi, & quamuis conscientia tua tibi fiduciam faciat, tamen quia mul
ta extra causam ualent, & quod æquissimum est spera, & ad id te quod est iniquissimum,
Tale præpara. cõpara. Illud aũt ante omnia memento, demere rebus tumultum, ac uide quid in quacũ
q́ re sit, scies nihil esse in istis terribile, nisi ipsum timorem. Quod uides accidere pueris,
hoc nobis quoq́ maiusculis pueris euenit. Illi quos amant, quibus assueuerunt, cum qui-
bus ludunt, si personatos uident, expauescunt, non hominibus tantum, sed & rebus pso-
na demenda est, & reddenda facies sua. Quid mihi gladios & ignes ostendis, & turbam
carnificum circa te frementium? Tolle istam pompam, sub qua lates, & stultos territas,
mors est, quam nuper seruus meus, quam ancilla contempsit. Quid tu rursus mihi flagel
la & eculeos magno apparatu explicas? Quid tu singulis articulis, singula machinamen-
ta, quibus extorqueantur aptas, & mille alia instrumenta excarnificandi particulatim ho
minis? Pone ista quæ nos obstupefaciunt, iube conticescere gemitus & exclamationes,
& uocum inter lacerationẽ elisarum acerbitatẽ. Nempe dolor est quẽ podagricus ille cõ
Tale stomachias. temnit, quem stomachicus ille in ipsis delitijs perfert, quem in puerperio puella perpeti-
tur, leuis est si ferre possum, breuis est si ferre non possum. Hæc in animo uoluta, quæ sæ
pe audisti, sæpe dixisti, sed an uere audieris, an uere dixeris, effectu ꝓba. Hoc enim tur-
pissimum est, quod nobis obijci solet, uerba nos philosophiæ, non opera tractare. Quid

pissimũ est,

tu nunc primum tibi mortem imminere ſciſti,nunc exilium,nunc dolorem? In hæc natus es,quicquid fieri poteſt,quaſi futurum cogitemus,quod facere te moneo,ſed ſcio te certe feciſſe,Nunc admoneo,ut animum tuum nō mergas in iſtam ſollicitudinem.Hebetabitur enim & minus habebit uigoris cū exurgendum erit, adhuc illum a prima cauſa ad publicam,dic mortale tibi,& fragile corpuſculum eſſe,cui non ex iniuria tantum, aut ex potentioribus uiribus denunciabitur dolor,ſed ipſæ uoluptates in tormenta uertuntur.Epulæ cruditatem afferunt,ebrietates neruorum,torporem,tremoremqꝫ, libidines pedum,manuum,articulorum omnium deprauationes. Pauper fiam? Inter plures ero,exul fiam? ibi me natum putabo,quo mittar. Alligabor? Quid enim? Nunc ſolutus ſum? ad hoc me natura graue corporis mei pondus aſtrinxit: Moriar? hoc dicis, deſinā ægrotare poſſe,deſinam alligari poſſe, deſinam mori poſſe. Non ſum tā ineptus,ut Epicuream cantilenam hoc loco perſequar,& dicam,uanos eſſe inferorum metus,nec Ixionem rota uolui,nec ſaxum humero Siſyphi trudi in aduerſum,nec ullius uiſcera, & renaſci poſſe quotidie, & carpi. Nemo tam puer eſt, ut Cerberum timeat, & tenebras, & larualem habitum nudis oſſibus cohærentium. Mors nos aut conſumit, aut exuit. Emiſſis meliora reſtant onere detracto, conſumptis nihil reſtat, bona pariter malaqꝫ ſubmota ſunt. Permitte mihi referre hoc loco tuum uerſum, ſi prius admonuero, ut te iudices non alijs ſcripſiſſe iſta,ſed etiam tibi. Turpe eſt aliud loqui,aliud ſentire,quanto turpius,aliud ſcribere,aliud ſentire. Memini te illum locum,aliquando tractaſſe, non repente nos in mortem incidere,ſed minutatim procedere. Quotidie morimur,quotidie eñ demitur aliqua pars uitæ,& tunc quoqꝫ cum creſcimus, uita decreſcit. Infantiam amiſimus,deinde pueritiam,deinde adoleſcentiam,uſqꝫ ad heſternum quicquid trāſijt, temporis perit, Hunc ipſum quem agimus diem, cum morte diuidimus, quemadmodum clepſydra,non extremum ſtillicidium exhaurit,ſed quicquid ante defluxit, ſic ultima hora qua eſſe deſinimus,non ſola mortem facit,ſed ſola cōſumat. Tunc ad illam peruenimus,ſed diu uenimus. Hæc cum deſcripſiſſes quo ſoles ore ſemper quidē magnus, nunqꝫ tamen acrior,qꝫ ubi ſueritati† commendas uerba. Dixiſti, Mors non ultima uenit,ſed quæ rapit ultima mors eſt. Malo te legas,qꝫ epiſtolam meam. Apparebit eñ tibi hanc quam timemus mortem extremam eſſe,non ſolā, Video quo ſpectes. Quæris qd huic epiſtolæ inſulſerim, quod dictum alicuius animoſum, quod præceptum utile? Ex hac ipſa materia quæ in manibus fuit, mittetur aliquid. Obiurgat Epicurus non minus eos qui mortē cōcupiſcunt,qꝫ eos qui timēt,& ait, Ridiculum eſt ualde currere ad mortem tedio uitæ,cum genere uitæ,ut currendum eſſet ad mortē effeceris. Item alio loco dicit, Quid tam ridiculum,qꝫ appetere mortem,cum uitam tibi inquietam feceris metu mortis. His adijcias,& illud eiuſdem notæ,liquet tantam hominum imprudētiam eſſe immo dementiam,ut quidam timore mortis cogantur ad mortem. Quicquid horū tractaueris,confirmabis animum,uel ad mortis,uel ad uitæ patientiam. At in utrūqꝫ emonendi,ac firmandi ſumus,& ne nimis amemus uitam,& ne nimis oderimus,etiam cū ratio ſuadet finire,ſed non temere,nec cum procurſu capiendus eſt impetus. Vir fortis ac ſapiens non fugere debere uita,ſed exire,& ante omnia ille quoqꝫ uitetur affectus, qui multos occupauit, libido ſcilicet moriendi. Eſt eñ mi Lucili, ut ad alia, ſic etiam ad moriendum inconſulta animi inclinatio, quæ ſæpe generoſos atqꝫ accerrimæ indolis uiros corripit, ſæpe ignauos iacenteſqꝫ. Illi contemnunt uitam, hi grauantur. Quoſdam ſubit eadem faciendi uiuendiqꝫ ſatietas, & uitæ non odium,ſed faſtidiū, in quod prolabimur ipſa impellente philoſophia, dū dicimus, quouſqꝫ eadem? Nempe expergiſcar, dormiā, ſatiabor, eſuriam, algebo, æſtuabo, nullius rei finis eſt,ſed in orbem nexa ſunt omnia, fugiunt ac ſequuntur diem nox præmit, dies noctem, æſtas in autumnū deſinit, autumno hyems inſtat, quæ uere compeſcitur. Omnia tranſeunt, ut reuertātur, Nihil noui uideo, nihil noui facio, ſit aliquando & huius rei nauſea, multi ſunt, qui non acerbum iudicēt uiuere,ſed ſuperuacuum. Vale.

Ixion
Siſyphus

alr cōmodas

Eiuſdē notæ

EPISTOLA.XXV. De corrigendis & non inueterandis uitijs. Et de imaginaria boni uiri præſentia.

eſt,& in partem utrāq; diuiditur. Remoue ſtudia, totā uitam tracta, mors de te pronū ciatura eſt, ita dico diſputationes & litterata colloquia,& ex præceptis ſapientium uerba collecta,& eruditus ſermo, non oſtendūt uerum robur animi. Eſt enim oratio etiam timidiſſimis audax. Quid ægeris, tunc apparebit, cum animam ages. Accipio patiēter conditionem humanam, non reformido iudicium. Hæc mecum loquor, ſed tecū quoq; me locutum puta. Iuniores, quid refert? non dinumerantur anni. Incertum eſt quo te loco mors expectet. Itaq; tu illam omni loco expecta. Finire iam uolebam,& manus expectabat ad clauſulam, ſed conficienda ſunt ſacra,& huic epiſtolæ uiaticum dādum eſt. Putas me non dicere, unde ſumpturus ſum mutuū, ſcis cuius arca utar. Expecta me pu ſillum & de domo fiet numeratio, interim cōmodabit Epicurus, qui ait. Meditare utrū cōmodius ſit, uel mortem tranſire ad nos, uel nos ad eam. Hic patet ſenſus, egregia res eſt mortem condiſcere, ſuperuacuum forſitan putas id diſcere quo ſemel utendum eſt, hoc eſt ipſum quare meditari debeamus, ſemper diſcendum eſt, quod an ſciamus, experiri non poſſumus, meditare mortem, qui hoc dicit meditari libertatē iubet, qui mori diſcit, ſeruire dedidiſcit. Supra omnem potentiā eſt, certe extra omnem, quid ad illum carcer & cuſtodia,& clauſtra? liberū hoſtiū habet. Vna eſt cathena quæ nos alligatos tenet amor uitæ, quæ ut non eſt abijciendus, ita minuendus eſt, ut ſi quando res exiget, nihil nos detineat, nec impediat, quo minus parati ſimus, quod quandoq; faciendum eſt, ſtatim facere. Vale.

EPISTOLA. XXVII. De uoluptatis nocumento & uirtutis gaudio, ad qd' per externū adiutoriū nō uenit,& quod nūq; nimis dicit, qd' non ſatis diſcit.

TV me, inquis, mones, iam enim te ipſe monuiſti, iam correxiſti, ideo aliorum emendationi uacas. Non ſum tam improbus, ut curationes æger obeam, ſed tanq; in eodem ualitudinario iaceam, de communi malo tecum colloquor, remedia cōmunico. Sic itaq; me audi tanq; mecum loquar, in ſecretum te meū admitto & te adhibito, mecum exigo, clamo mihi ipſe, numera annos tuos,& pudebit eadem uelle, quæ uolueras puer, eadem parare. Hoc deniq; tibi circa diem mortis præſta, moriantur ante te uitia. Dimitte iſtas uoluptates turbidas, magno luendas, non uēturæ tantum, ſed præteritæ nocent. Quemadmodum ſcelera etiam ſi non ſint deprāhēſa cum fierent, ſolicitudo non cum ipſis abijt, ita improbarum uoluptatum, etiam poſt ipſas pœnitentia eſt, non ſunt ſolidæ, non ſunt fideles, etiā ſi nō nocent fugiūt. Aliquod potius bonum manſurum circūſpice, nullum autem eſt, niſi quod animus ex ſe ſibi inuenit. Sola uirtus præſtat gaudiū perpetuum, ſecurum, etiam ſi quid obſtat nubium modo interuenit, quæ infra feruntur, nec unq; diem uincunt. Quādo ad hoc gaudium peruenire continget? Non quidem ceſſatur adhuc, ſed feſtinatur, multum reſtat operis in quod ipſe neceſſe eſt uigiles, ipſe laborem tuum impendas. Si effici cupis, delegationē res iſta non recipit. Aliud litterarum genus adiutorium admittit. Caluiſius Sabinus memoria noſtra fuit diues,& patrimonium habebat liberum & ingenuum, nunq; uidi hominem beatum indecentius. Huic memoria tam mala erat, ut illi modo nomen Vlyſſis excideret, modo Achillis, modo Priami, quos tam bene nouerat, q; pedagogos noſtros nouimus. Nemo uetulus nomenclator qui nomina non reddit, ſed imponit tam properanter, q; ille Troianos & Achiuos perſalutabat. Nihilominus eruditus uolebat uideri. Hanc itaq; compendiariam excogitauit, magna ſumma emit ſeruos, unum qui Homerum teneret, alterum qui Heſiodium, nouem præterea Lyricis, ſingulos aſſignauit, magno emiſſe illum non eſt quod mireris, non inuenerat faciendos, ſed locauit. Poſtq; hæc familia illi comparata eſt, cœpit conuiuas ſuos inquietare, habebat ad pedes hos, a quibus ſubinde cum peteret uerſus quos referret, ſæpe in medio uerſu excidebat, ſuaſit illi Satellius Quadratus, ſtultorum diuitū adroſor,& quod ſequitur arriſor,& quod duobus his adiunctum eſt deriſor, ut grammaticos haberet analectos. Cū dixiſſet Sabinus, centenis milibus ſibi conſtare ſingulos ſeruos. Minoris, inquit, totidem ſcrinia emiſſes. Ille tamē in ea opinione erat, ut putaret ſe ſcire, qd' q́ſq; in domo ſua ſciret. Idē Satellius illū hortari cœpit, ut luctaretur, hominē ægrum, pallidū, gracilem, cū Sabinus reſpōdiſſet,& quō poſſum? uix uiuo. Noli obſecro, inquit iſtuc dicere, Nō uides q; multos ſeruos

Caluiſius Sabinus

ualentissimos habeas. Bona mens nec cõmodat nec emitur, & puto si uenalis esset, nõ haberet emptorẽ. At mala quotidie emit. Sed accipe iam quod debeo, & uale. Diuitiæ sunt, ad legẽ naturæ composita paupertas. Hoc sæpe dicit Epicurus aliter atq; aliter. Sed nunq̃ nimis, dicitur quod nunq̃ satis discitur, Quibusdam remedia monstranda, quibusdam inculcanda sunt. Vale.

EPISTOLA.XXVIII. Quod nõ loci, sed animi mutatione tristicia tollit, & de nõ prouocando discrimine, & q̃d initiũ sit salutis noticia peccati.

HOc tibi soli putas accidisse, & admiraris quasi rem nouã, quod peregrinatione tam longa, & tot locorũ uarietatibus, nõ discussisti tristiciã grauitatẽq; mẽtis. Animũ debes mutare, nõ cœlum, licet uastum traieceris mare, licet (ut ait Virgilius noster) terræq; urbesq; recedãt, sequent te quocũq; perueneris uitia. Hoc idem cuidã quærenti Socrates ait, quid miraris? Nihil tibi peregrinationes prodesse, cũ te circũferas, Premit te eadẽ causa quæ expulit. Quid terrarũ iuuare nouitas põt? Quid cognitio urbiũ, aut locorũ? In irritum cedit ista iactatio. Quæris quare te fuga ista non adiuuet? tecũ fugis, Onus animi deponendũ est, nõ ante tibi ullus placebit locus, talem nũc esse animũ tuũ cogita, qualẽ Virgilius noster uatis inducit, iã concitatæ & instigatæ, multũq; habentis in se spiritus, nõ sui. Bacchat uates, magnũ si pectore possit, excussisse deũ, uadis huc & illuc, ut excutias insidẽs pondus, q̃d ipsa iactatione incõmodius fit, sicut in naui onera imota minus urgent, inæqualiter cõuoluta citius eam partẽ in quã incubuere demergunt. Quicq̃d facis cõtra te facis, & motu ipso noces tibi, ægrum eñ cõcutis, At cũ istud exemeris malũ, omnis mutatio loci iucunda fiet, in ultimas expellaris terras licebit, in quolibet barbariæ angulo colloceris, hospitalis tibi illa qualiscunq; sedes erit. Magis q̃s ueneris, q̃ quo, interest, & ideo nulli loco adijcere debem⁹ animũ, cũ hac psuasione uiuendũ est, nõ sum uni angulo natus, patria mea totus hic est mũdus. Quod si liquæret tibi, nõ admirareris, nil adiuuari te regionũ uarietatib⁹, in quas subinde priorũ tedio migras, prima eñ quæq; placuisset, si omnẽ tuã crederes. Non peregrinaris, sed erras & ageris, ac locũ ex loco mutas, cũ illud quod quæris, bene uiuere, omni loco positũ sit, nunquid tam turbidũ fieri põt q̃ forum? ibi quoq; licet quiete uiuere, si necesse sit. Sed si liceat disponere se, conspectũ quoq; & uiciniã fori pcul fugiã. Nam ut loca grauia, etiam firmissimã ualitudinẽ tentant, ita quoq; bonæ menti, nec dum adhuc pfectæ, & conualescenti sunt aliqua parũ salubria. Dissentio ab his q̃ in fluctus medios eunt, & tumultuosam pbantes uitã, quotidie cũ difficultatibus rerũ, magno animo colluctant. Sapiẽs feret ista, nõ eliget & mallet in pace esse q̃ in pugna. Non eñ multũ prodest uitia sua proiecisse, si cũ alienis rixandũ est. Triginta, inquis, tyranni Socratẽ circũsteterunt, nec potuerũt animũ eius infringere. Quid interest quot domini sint? Seruitus una est, hãc qui contempsit in quãtalibet turba dominantiũ liber est. Tempus est desinere. Sed si prius portoriũ soluero. Initiũ est salutis, noticia peccati. Egregie mihi hoc dixisse uidet Epicurus. Nam qui peccare se nescit, corrigi non uult, deprehendas te oportet, anteq̃ emendes. Quidã uitijs gloriant, qui mala sua uirtutũ loco numerant, tu existimas aliq̃d de remedio cogitare. Ideo quantũ potes teipse coargue, inquire in te accusatoris primũ partibus fungere, deinde iudicis, nouissime deprecatoris, aliquãdo te offende. Vale.

Libri tertij Epistolarum Senecæ finis.

LV. ANNEI SENECAE EPISTOLARVM LIBER QVARTVS.

EPISTOLA.XXIX. Quod licet non omnes monendi sint, tamẽ quidã etiam cõtradicẽtes uel illudentes docendi sint, & q̃d sapiens malit sibi placere q̃ populo,

DE Marcellino nostro quæris, & uis scire q̃d agat, raro ad nos uenit, nllã alia ex causa q̃ quia audire uerũ timet, a quo periculo iã abest, nulli eñ nisi auditoro dicendũ est. Ideo de Diogene, nec min⁹ de alijs Cynicis, q̃ libertate pmiscua usi sunt, & quosq; obuios monuerũt, dubitari solet an hoc facere debuerit. Quid eñ si q̃s surdos obiurget, aut natura morboue mutos? q̃re inq̃s, uerbis parcã? gratuita sunt, nõ possum scire an ei pfuturus sim, quẽ ãmoneo. Illud scio alicui me pfuturũ, si multos admonuero. Spargenda est manus, nõ põt fieri, ut nõ aliquãdo succedat multa tentanti, hoc mi Lucili nõ existimo faciendũ magno uiro, di-

luitur

luitur eius auctoritas, nec habet apud eos satis ponderis, quos posset minus obsolefacta corrigere. Sagittarius nõ aliquãdo debet ferire, sed aliquãdo deerrare. Non est ars, quæ ad effectum casu uenit, sapiẽtia ars est, certum petat, eligat, pfecturos, ab his quos desperauit, recedat, non tamen cito relinquat, & in ipsa desperatione extrema remedia tentet. Marcellinũ nostrũ ego nondũ despero, etiam nũc obseruari potest, sed si cito illi manus porrigitur. Est quidem periculũ ne porrigentem trahat, magna in illo ingenij uis est, sed iam tendentis in prauũ. Nihilominus adibo hoc periculũ, & audebo illi mala sua ostẽdere, faciet quod solet, aduocabit illas facetias, quæ risum euocare lugentibus possunt, & in se primũ, deinde in nos iocabitur, omnia quæ dicturus sum, occupabit. Scrutabitur scholas nostras, & obijciet philosophis cõgiaria, amicas, gulã, ostendet mihi aliũ in adulterio, aliũ in popina, aliũ in aula, ostendet mihi lepidũ philosophũ Aristonẽ, qui in gestatiõe disserebat, hoc eñ ad ædendas operas tẽpus acceperat, de cuius secta cum quereref Scaurus, ait, utiq; peripateticus nõ est. De eodẽ cũ consulerẽt Iulius Grecinus uir egregius quid sentiret: nõ possum, inquit, tibi dicere. Nescio eñ qd de gradu faciat, tanq̃ de essedario interrogaret, hos mihi circulatores, qui philosophiã honestius neglexissent, quã uendũt, in facie ingeret. Cõstitui tamẽ cõtumelias perpeti. Moueat ille mihi risum, ego fortasse illi lachrymas mouebo, aut si ridere perseuerabit, gaudebo tanq̃ in malis, quod ille genus insaniæ euitare cõtigerit. Sed non est ista hilaritas longa, obserua, uidebis eosdẽ intra exiguum tẽpus acerrime ridere, & acerrime rabere, ppositũ est aggredi illũ, & ostendere quãto pluris fuerit, q̃ multis minoris uideref, uitia eī etiã si nõ excidero inhibebo, non desinent: sed intermittenf, fortasse aũt & desinent. Sed si intermittendi consuetudinẽ fecerint, nõ est hoc ipsum fastidiendũ, quoniãquidẽ grauiter affectis, sanitatis loco est bona remissio, dum me illi paro, tu interim qui potes, qui intelligis, unde quo euaseris, & ex eo suspicaris, quousq; sis euasurus. Compone mores tuos, attolle animũ, aduersus formidata cõsiste, nũerare eos noli, q tibi metũ faciũt. Nõne uidetur stultus si quis multitudinẽ timeat eo loco, per quẽ transitus singulis est, æque ad tuã mortẽ multis aditus non est, licet illã multi minentur. Sic istud natura disposuit. Spiritũ tibi tam unus eripiet, q̃ unus dedit. Si pudorem haberes, ultimã mihi pensionẽ remisisses. Sed ne ego quidẽ me sordide geram, in fœnore æris alieni, & tibi quod debeo impingam. Nũq̃ uolui populo placere. Nam quæ ego scio, nõ probat populus, quæ probat populus, ego nescio. Quis hoc, inquis, tãq̃ nescias cui imperem: Epicurus. Sed idẽ hoc omnes tibi ex omni domo cõclamabunt Peripatetici, Academici, Stoici, Cynici. Quis eñ placere potest populo, cui placet uirtus. Malis artibus popularis fauor queritur, simi lem te illis facias oportet. Nõ probabunt, nisi agnouerint, multo aũt ad rem magis pertinet qualis tibi uidearis, quã qualis alijs. Cõciliari nisi turpi ratione amor turpium nõ potest. Quid ergo illa laudata & omnibus præferenda artibus, rebusq;, philosophia præstabit, scilicet ut malis tibi placere, quã populo, ut estimes iudicia nõ numeres, ut sine metu deorũ hominũq; uiuas, ut aut uincas mala aut finias. Cæterũ si te uidero celebrem secundis uocibus uulgi. Si intrante te clamor, plausus, & pantomimica ornamẽta obstrepuerint. Si tota ciuitate te fœminæ puerique laudauerint, quidni ego tui miserear, cũ sciã quæ uia ad istum fauorem ferat. Vale.

EPISTOLA XXX. Quod nihil habet de spe uitæ quem senectus ducit ad mortem, & quod mors timenda non sit uarias ob causas.

BAssum Aufidiũ uirũ optimũ uidi quassum, ætati obluctantẽ. Sed iam plus illũ degrauatq;, quod possit attolli, magno senectus & immẽso pondere incubuit. Scis illũ semp infirmi corporis & †exusti fuisse, diu illud cõtinuit, & ut ueri* dicã, cõcinnauit, subito deficit, queadmodũ in naue quæ sentinã trahit uni rimæ aut alteri obsistif, ubi plurimis locis laxari cœpit & cedere, succurri nõ põt nauigio dehiscenti, ita in senili corpore aliquatenus imbecillitas sustineri & fulciri põt, ubi tãq; in putri ædificio ois iũctura †dilabitur & dũ alia excipif, alia discindif, circũspiciẽdũ est quõ exeas. Bassus tamẽ noster alacer animo est, hoc philosophia præstat, in quocũq; corporis habitu fortẽ, in cõspectu mortis, hilarẽ, lætũq;, nec deficientẽ q̃uis deficiat. Magnus gubernator & scisso nauigat uelo, & si exarmauit, tamẽ reliquias nauigij aptat ad cursũ, hoc facit Bassus noster, & eo animo uultuq; finẽ suũ spectat, quo alienũ spectare nimis securi esse putares. Magna res est hæc Lucilli, & diu discẽdẽ, cũ adueniat hora illa ineuitabilis,

At uide ne ex succi legendum sit

†Ali diducit.

EPISTOLA.XXXI. De assentatione seu adulatione uitanda & de contem/ptu laboris & excellentia uirtutis & animi.

AGnosco Luciliū meū, incipit quē ꝓmiserat exhibere, sequere illū impetū animi, quo ad optima quæq; calcatis popularib⁹ bonis ibas. Nō desydero maiorē melioréq; fieri ꝗ̄ moliebaris, fundamenta tua multū loci occupauerūt, Tantū effice ꝗ̄tū conatus es, & illa q̄ tecū in anio tulisti tracta, ad summū sapiēs eris, si clauseris aures, qb⁹ cērā parū est obdere, firmiori spissamēto opus est, ꝗ̄ usum in socijs Vlixē ferūt. Illa uox q̄ timebat̄ erat blāda, nō tñ publica. At hæc q̄ timēda est nō ex uno scopulo, sed ex oīni pte terraꝝ circūsonat, ꝑteruehere itaq; nō unū locum insidiosa uolu ptate suspectū, sed oēs urbes, surdū te amantissimis præsta. Bono anio male precant̄. Et si uis esse felix, deos ora, nec qd tibi q̄ optant̄ eueniat, nō sunt ista bona q̄ in te isti uolunt cōgeri, unū bonū est, qd beatæ uitæ causa, & firmamētū est, sibi fidere, hoc aūt continge re nō pōt, nisi contēptus est labor, & in eoꝝ nūero habitus, q̄ neq; bona sunt neq; mala, fieri eīn non pōt, ut una res mō mala sit, modo bona, mō leuis & pferenda, mō expaue scenda, labor bonū non est. Quid ergo est bonū? laboris contēptio, Itaq; inuanū oposos culpauerim. Rursus ad honesta nitētes ꝗ̄to magis incubuerit, minusq; sibi uinci ac stri gare pmiserint admirabor & clamabo, tāto melior surge, & inspira, & diuū istū (uno si pot tes spū) exupera. Generosos anios labor nutrit. Nō est ergo qd ex illo ueteri uoto parētū tuoꝝ eligas, qd cōtingere tibi uelis, qd optes, & in totū iā pmaxie apto uiro turpe est, & nūc deos fatigare, qd uotis opus est? Fac te ipse felicē, facies aūt, si itellexeris bona esse q/ bus admixta est uirt⁹. Turpia, qb⁹ malicia coniūcta est. Queadmodū sine mixtura lucis nihil splendidū est, nihil atrū, nisi qd tenebras habet, aut aliqd in se traxit obscuri. Quē admodū sine adiutorio ignis, nihil calidū est, nihil sine aere frigidū, Ita honesta & turpia uirtutis & malitiæ societas efficit. Quid ergo est bonū? rerū scientia. Quid malū est? reꝝ iperitia. Ille prudēs atq; artifex ꝓ tp̄e quæq; repellet aut eliget. Sed nec q̄ repellit timet, nec mirat̄ quæ eligit, si mō magnus illi & inuictus anim⁹ est, submitti te ac deprimi ueto, laborē si nō recuses, parū est posse. Quis ergo, inqs, labor friuolus & supuacuus est? quē humiles causæ uocauerint, nō est malus. Non magis ꝗ̄ ille q pulchris reb⁹ impendit̄ qm̄ animi est ipsa tolerātia, q̄ se ad dura & aspera hortat̄, & dicit, qd cessas? Nō est uiri time re sudorē, huic & illud accedat, ut pfecta uirtus sit eq̄litas, ac tenor uitæ p oīnia consonās sibi, qd non pōt esse nisi rerū scientia cōtingat & ars, p quā diuina & hūana noscant̄, hoc est summū bonū, qd si occupas, incipis deoꝝ esse socius nō supplex. Quō, inquis, isto p ueniēt? nō p Apenninū grauēue montē, nec p deserta Candauiæ, nec Sirtes tibi, nec Syl la, aut Charibdis adeundæ sunt, q̄ tamē oīa transisti ꝓcuratiunculæ precio. Tutū iter est, iucundū est, ad qd natura te instruxit, dedit tibi illa, q̄ si non deserueris, par deo surges. Parē aūt deo pecunia nō faciet. De⁹ nihil habet, prætexta nō faciet. Deus nud⁹ est, fama nō faciet, nec ostentatio tui, & in populos nois dimissa notitia. Nemo nouit deū, multi de illo male existimāt & impune. Nō turba seruorū, lectica tuā p itinera urbana ac pegri na portantiū. Deus ille maxim⁹ potentissimusq; ipse uehit oīa. Nec forma quidē, & uires bonū te facere possunt, nihil horū nō patit̄ uetustatē. Quærendū est ergo qd nō fiat in dies deterius, cui nō possit obstari, quo nō meli⁹ possit optari. Quid hoc est? anim⁹ sed hic rectus, bonus, magnus, qd aliud uoces hunc, quā deū in hūano corpore hospitē? Hic anim⁹ tā in equitē Romanū, quā in libertinū, ꝗ̄ in seruū pōt cadere. Quid ē eques Romanus, aut libertinus, aut seruus? noīa ex ambitione, aut ex iniuria nata, subsilire in cœlum, ex angulo licet. Exurge modo, & te quoq; dignū finge deo, finges autē, nō auro, nō argento, nō potest ex hac materia imago deo exprimi similis. Cogita illos cum propitij essent, fictiles fuisse.

EPISTOLA.XXXII. Comēdat secessum a turba & āmonet hui⁹ uitæ cursū pcurren/

INquiro a te & ab oibus sciscitor, q ex ista regione ueniūt, Quid agas (dum esse. ubi & cum quibus moreris uerba dare non potes, tecum sum, sic uiue tanq̄ quid facias auditurus sim, imo tanq̄ uisurus. Quæris quid me maxime ex his quæ de te audio delectet? quod nihil audio, quod plæriq; ex his quos interrogo nesciunt, quid agas, hoc est salutare, non conuersari cum dissimilibus, & diuersa cupientibus, hai beo quidem fidutiam non posse te torqueri, mansurumq; in proposito etiam si sollici tantium turba circumeat. Quid ergo est? non timeo ne mutent te, timeo ne impediant

multũ autẽ nocet,& qui moraĩ,utiq; in tanta breuitate uitæ,quã breuiorẽ incõſtantia facimus. Aliud ſubinde atq; aliud faciẽtes initiũ,diducimus illã in particulas ac lancinamꝰ. Propera ergo Lucilli chariſſime & cogita,quantũ celeritati additurꝰ fueris, ſi a tergo hoſtis inſtaret,ſi equitẽ aduentare ſuſpicareris,ac fugientiũ præmere ueſtigia. Fit hoc,premeris,accelera,& euade,pduc te in tutũ,& ſubinde cõſydera,q̃ pulchra res ſit conſummare uitã ante mortẽ.Deinde expectare ſecurũ reliquã tp̄is ſui partẽ,nihil ſibi in poſſeſſione beate uitæ poſitũ,quæ beatior nõ fit,ſi longior.O quando uidebis illud tẽpus,quo ſcies tẽpus ad te nõ ptinere,quo trãquillus placiduſq; eris,& craſtini negligẽs,& in ſumma tui ſacietate,uis ſcire qd ſit quod faciat hoies auidos futuri,nemo ſibi contigit.Optauerũt itaq; tibi alia parẽtes tui,ſed ego cõtra omniũ tibi eoꝝ contemptũ opto, quoꝝ illi copiã,uota illoꝝ mltos cõpilant,ut te locupletent,Quicqd ad te transferũt,alicui detrahendũ eſt.Opto tibi tui facultatẽ ut uagis cogitationibus agitata mens,tandẽ reſiſtat,& certa ſit,ut placeat ſibi,& intellectis uerbis bonis quæ ſimul intellecta ſunt,poſſidentur, ætatis adiectione nõ egeat. Ille demũ neceſſitates ſupgreſſus eſt, & exautoratꝰ ac liber,

EPISTOLA.XXXIII.Quomodo omnia phi (qui uiuit uita peracta. Vale,
loſophiæ uerba pondus habent,& quam turpe ſit ſemper ex commentario ſapere.

DEſyderas his quoq; epiſtolis ſicut prioribꝰ poſtulaſti, aſcribi aliquas uoces noſtrorũ procerũ.Non fuerũt circa floſculos occupati,totus cõtextus illoꝝ uirilis eſt.Inequalitatẽ ſcias eſſe,ubi quæ eminẽt notabilia ſunt.Non eſt admirationi una arbor,ubi in eandẽ altitudinẽ tota ſylua ſurrexit,eiuſmodi uocibꝰ referta ſunt carmia,refertæ hiſtoriæ.Itaq; nolo Epicuri illas eſſe exiſtimes, publicæ ſunt & maxie noſtræ.Sed in illo magis annotanĩ,quia raro interim interueniũt,qa inſperate,qa mirũ eſt aliqd fortiter dici ab hoie mollicię pfeſſo.Ita em̃ plæriq; iudicant,apud me uero Epicurus eſt & fortis,licet †manulẽtus ſit, fortitudo,& induſtria, & ad bellũ prompta mens,tam in Perſas q̃ in alte cinctos cadit. Nõ eſt ergo qd exigas excerpta & repetita. Continuũ eſt apud noſtros,quicqd apud alios excerpiĩ.Non habemꝰ itaq; iſta †odorifera,nec emptore decipimus,nihil inuenturũ cũ intrauerit,præter illa q̃ in fronte ſuſpenſa ſunt. Ipſis pmittimus unde uelint ſumere exẽplaria, putas nos uelle ſingulares ſnias ex turba ſepare,cui illas aſſignabimꝰ Zenoni an Cleãthi an Chriſippo,an Panetio,an Poſſidonio? Non ſumꝰ ſub rege,ſibi quiſq; ſe uẽdicat,apud iſtos,quicqd dicit Hermacus,quicqd Metrodorus,ad unũ referĩ.Om̃ia quæ quiſq; in illo cõtubernio locutus eſt,unius ductu & auſpicijs dicta ſunt. Non poſſumus,inquã,ex tanta rerũ æqualiũ copia,licet temptemus aliqd educere.Pauperis eſt numerare pecus. Quocũq; miſeris oculũ,id tibi occurret qd eminere poſſet,niſi inter paria legereĩ.Quare depone iſtã ſpem,poſſe te ſummatim deguſtare ingenia maximoꝝ urorũ,tota tibi inſpiciẽda ſunt,tota tractãda. Res geriĩ,& p liniamẽta ſua ingenij opus nectiĩ,ex quo nihil ſubduci ſine ruina põt.Nec recuſo quo minus ſingula mẽbra,dũmodo in ipſo hoie,cõſyderes. Non eſt formoſa mlier cuiꝰ crus laudaĩ aut brachiũ, ſed illa cuiꝰ uniuerſa facies admirationẽ ſingulis partibꝰ abſtulit.Si tamẽ exegeris,nõ tam mẽdice tecũ agam,ſed plena manu fiet.Ingens eoꝝ turba eſt paſſim iacentiũ.Sumẽda erunt nõ colligẽda.Non em̃ excidũt,ſed fluũt,ppetua et inter ſe cõnexa ſunt. Nec dubito quin multũ conferãt,rudibꝰ adhuc & extrinſecꝰ auſcultantibꝰ.Facilius em̃ ſingula inſidunt circũſcripta,& carminis mõ incluſa. Ideo pueris & ſnias ediſcendas damꝰ, & has quas græci Chrias uocãt,quia cõplecti eas puerilis animꝰ põt,qui plus adhuc non capit certi pfectus, uiro captare floſculos turpe eſt, & ſulcire ſe notiſſimis & pauciſſimis uocibꝰ,& mẽoria ſtare,ſibi iã innitaĩ.Dicat iſta,nõ teneat. Turpe eſt em̃ ſeni aut pſpicienti ſenectutẽ ex cõmẽtario ſapere,hoc Zenon dixit. Tu qd? hoc Cleãtes,tu quid? quouſq; ſub alio moueris? Et impera & dic,qd memoriæ tradaĩ,aliqd & de tuo pfer.Om̃es itaq; iſtos nũq; autores,ſemp interpretes ſub aliena umbra latẽtes,nihil puto habere generoſi,nũq; auſos aliquãdo facere,qd diu didicerãt,memoriã in alienis exercuerũt.Aliud eſt memiſſe,aliud ſcire.Meminiſſe eſt rẽ cõmiſſã mẽoriæ cuſtodire. At cõtra ſcire eſt & ſua facere quẽq;, nec ab exẽplari pẽdere,& toties ad mgr̃m reſpicere,hoc dicit Zenon, hoc Cleãtes,aliqd interſit inter te & librũ,quouſq; diſces? iã & præcipe,qd eſt quare audiã qd legere poſſum? multũ (inquit) uiua uox facit.Non quide hæc quæ alienis uerbis cõmendaĩ, & actuarij uice fungiĩ. Adice nunc qd iſti q nũq; tutelæ ſuæ ſunt,primũ in ea re ſequũtur priores,in qua nemo nõ a priore deſciuit,deinde in ea

Aſt.mamillatus.

Aſt.odifera

Plena manu

Chriẽ

Turpe ex cõmẽtario ſape.

aliud meminiſſe aliud ſcire

Actuarius

Viua uoce

de in ea rē ſequũtur quæ adhuc querit. Nunquã autē inuenieť ſi contenti fuerimus inuētis. Præterea qui aliud ſequiť, nihil inuenit, imo nec quærit. Quid ergo? non ibo ꝑ prioꝝ ueſtigia? Ego uero utar uia ueteri, ſed ſi priorē planioreꝗ inuenero, hanc muniã. Qui ante nos iſta mouerũt, non dñi noſtri, ſed duces ſunt. Patet omnibus ueritas, nondũ eſt occupata. Multum ex illa etiam futuris relictum eſt.

EPISTOLA. XXXIIII. Quomodo magiſtrũ delectat profectus diſcipuli, & quod magna pars bonitatis eſt uelle fieri bonum.

CReſco, & exulto, & diſcuſſa ſenectute recaleſco, quoties ex his quæ agis & ſcribis intelligo quantũ te ipſe (nam turbã olim reliqueras) ſupgrederis. Si agricolã arbor ad fructũ producta delectat. Si paſtor ex fetu gregis ſui capit uoluptatem, Si alumnũ ſuũ nemo aliter intuetur, quã ut adoleſcentiã illius ſuã iudicet. Quid euenire credis his? qui ingenia educauerũt, & quæ tenera formauerũt, adulta ſubito uident? Aſſero te mihi, meũ opus es. Ego cũ uidiſſem indolem tuã, inieci manũ, exhortatus ſum, addidi ſtimulos, nec lente ire paſſus ſum, ſed ſubinde incitaui, & nunc idem facio. Sed iam currentē hortor, & inuicē hortantē. Quid aliud, inquis? adhuc uolo in hoc plurimũ eſt, non ſic quõ principia, totius operis dimidiũ occupare dicũtur, Ita res animo conſtat. Itaꝗ pars magna bonitatis eſt uelle fieri bonũ. Scis quē dicam bonũ? ꝑfectum, abſolutũ, quem malũ facere nulla uis, nulla neceſſitas poſſit, hunc in te ꝓſpicio, ſi ꝑſeueraueris & incubueris, & id egeris ut oĩa facta dictaꝗ tua inter ſe congruant, ac reſpondeant ſibi & una forma percuſſa ſint. Non eſt huius animus in recto, cuius acta diſcordant, Vale.

Currentē hortor.

EPISTOLA. XXXV. De differentia amicitiæ & amoris & animi cõſtantis.

CVm te tam obnixe rogo ut ſtudeas, meũ negociũ ago, habere amicũ uolo, qđ cõtingere mihi (niſi pergas excolere te ut cœpiſti) nõ poteſt. Nunc eñ amas me, amicus nõ es. Quid ergo? hæc inter ſe diuerſa ſunt? immo diſſimilia. Qui amicus eſt, amat, q amat, nõ utiꝗ amicus eſt. Itaꝗ amicitia ſemp ꝓdeſt. Amor etiã aliquãdo nocet. Si nil aliud, ob hoc ꝓfice, ut amare diſcas. Feſtina ergo dum mihi ꝓficis, nec iſtuc alteri didiceris. Ego quidē percipio iam fructũ, cum mihi fingo uno nos animo futuros, & quicqd ætati meæ uigoris abſceſſit, id ad me ex tua ꝗꝗ non multũ abeſt, redediturũ. Si tamē re quoꝗ ipſa lætus eſſe nolo, uenit ad nos ex his quos amamus etiã abſentibus gaudiũ, ſed id læue & euanidũ. Conſpectus, & præſentia, & cõuerſatio aliqđ habet uiuæ uoluptatis, utiꝗ ſi nõ tantũ quē uelis, ſed qualē uelis uideas, affer itaꝗ te mihi ingens munus. Et quo magis inſtes, cogita me ſenē eſſe, te mortalē. Propterea ad me, ſed ad te prius profice & ante oĩa hoc cura, ut conſtes tibi, Quoties experiri uoles, an aliqđ actum ſit? obſerua an eadē uelis hodie quæ heri, mutatio uolũtatis indicat animũ natare alicubi, atꝗ alicubi apparere, prout tulit uentus. Non uagať quod eſt fixũ & fundatũ. Iſtud ſapienti ꝑfecto contigit aliquatenus, & ꝓficienti profectoꝗ. Quid ergo intereſt? hic cõmoueť quidē non tamē tranſit, ſed ſuo loco nutat. Ille nec cõmoueť quidē. Vale.

EPISTOLA. XXXVI. De inquietæ felicitatis horriditate, & quod propria animi meditatio ſit contemptus mortis.

AMicum tuũ hortare ut iſtos magno animo contēnat, qui illũ obiurgant, qđ umbrã & ociũ petierit, qđ dignitatē ſuã deſtituerit, & cũ plus conſequi poſſet, prætulerit quietē omnib⁹. Quã utiliter negociũ ſuũ geſſerit, quotidie illis oſtendit. Hij quibus inuideť, non deſinent tranſire. Alij elideť, alij cadent. Res eſt inquieta felicitas. Ipſa ſe exagitat, mouet cerebrũ, nõ uno genere. Alios in aliud irritat, hos in potentiã, illos in luxuriã, hos inflat, illos mollit & totos reſoluit. At bene aliquis illam fert, ſic quõ uinum. Itaꝗ nõ eſt quod tibi iſti ꝑſuadeãt eũ eſſe felicē qui a multis obſideť, ſic ad illum quēadmodum ad lacum concurriť quē exhauriunt & turbant, nugatoriũ & inertem uocant. Scis quoſdã peruerſe loqui, & ſignare contraria felicē uocabant. Quid ergo? erat? ne illud quidē curo qđ quibuſdã nimis horridi uidetur & tetrici. Ariſton aiebat, malle ſe adoleſcentē triſtē, ꝗ hilarē & amabilē turbæ, uinũ eñ fieri bonũ qđ recens durũ & aſperũ uiſum eſt, nõ pati ætatē quod in dolio placuit. Sin eũ triſtem appellēt & inimicũ proceſſibus ſuis, bene ſe dabit in uetuſtate, ipſa triſticia, perſeueret modo colere

uirtutē, phibere liberalia studia, nō illa quibus ꝓfundi satis est, sed hæc qbus tingendus est animus, hoc est descendi tēpus. Quid ergo? aliqd est, quo non sit discendū? Minime Sed quemadmodū oībus annis, studere honestū est, Ita non oibus institui, Turpis & ridicula res est elemētarius senex, Iuueni parandū, seni utendū est. Facies ergo rem utilissimā tibi, si illum quā optimū feceris. Hæc, aiunt, beneficia esse expetenda tribuēdaq; nō dubiæ primæ sortis, quæ tam ꝓdest dare quā accipere, deniq; nihil illi iam liberū est. Spopondit, minus autē turpe est creditori, ꝙ̄ spei bonæ decoquere. At illud es alienum soluendū. Opus est negocianti nauigatione ꝓspera, Agrum colenti, ubertate, eius quā colit terræ, & cœli fauore. Ille qd debet sola pōt uoluntate ꝑsoluere, In mores fortuna ius nō habet, Hos disponat, ut quā tranquillissim⁹ ille animus ad ꝑfectū ueniat, q nec ablatū sibi quicquā sentit, nec adiectū, sed in eodē habitu est, quōcunq; res cadant. Cui siue aggerunē uulgaria bona, supra res suas eminet, siue aliqd ex istis uel oīa casus excussit, minor nō fit. Si in Parthia natus esset, arcū infans statim tenderet. Si in Germania, protinus puer tenerū hastile uibraret, Si auorū nostrorū temporib⁹ fuisset, equitare & hostē cominus pcutere didicisset, hæc singulis disciplina gentis suæ suadet & iperat. Quid ergo? huic meditandū est, qd aduersus oīa tela, qd aduersus omne hostiū genus bene facit mortē contēnere. Quæ quin habeat in se aliquid terribile, ut & aīos nostros (quos in amorē sui natura formauit) offendat, nemo dubitat. Nec necesse esset in id cōparari & acui, in qd instinctu quodā uoluntario iremus, sicut ferunē omnes ad conseruationē sui. Nemo discit, ut si necesse fuerit æquo animo in rosa iaceat, sed in hoc durat, ut tormētis nō submittat fidē, ut si necesse fuerit, stans etiā aliquādo saucius ꝓ uallo puigilet, & ne pilo quidē incumbat, quia solet obrepere interim somnus in aliqd amminiculū reclinatis. Mors nullū habet incōmodum, Esse em̄ debet aliqd cuius sit incōmodū. Qd si tanta cupiditas longioris æui te tenet, Cogita nihil eorū (quæ ab oculis abeunt & in rerū naturā ex qua ꝓdierunt ac mox ꝓcessura sunt recōduntur) consumi, desinūt ista nō pereūt. Et mors, quā ꝑtimescimus ac recusamus intermittit uitā non eripit, ueniet iterū qui nos in lucē reponat dies ꝙ̄ multi recusarent, nisi oblitos reduceret, sed postea diligētius docebo oīa quæ uidenē perire, mutari. Aequo animo debet rediturus exire obserua orbē rerū in se remeantiū, uidebis in hoc mūdo nihil extingui, sed uicib⁹ descendere ac resurgere, Estas abit, sed alter annus illā adducit, hyems cecidit, referēt illā sui menses. Solem nox obruit, sed ipsam statim dies abiget. Stellarū iste discursus quicqd præterijt repetit, pars cœli leuaē assidue, pars mergiē. Deniq; finem faciā, si hoc unum adiecero, nec infantes, nec pueros, nec mente lapsos, timere mortē. Et esse turpissimū si eam securitatē nobis ratio non præstat, ad quā stulticia perducit. Vale.

Aft. Palo.

EPISTOLA. XXXVII. De duplici magnanimitate, & quomodo ad ueram libertatem philosophia perducat.

QVod maximū uinculū est ad bonā mentem ꝓmisisti, uirum bonū, sacramēto ligatus es. Deridebit se quis tibi dixerit, mollem esse militiā & facilē. Nolo te decipi, Eadē honestissimi huius, & illius turpissimi, autoramētis uerba sunt, uri, uinciri, ferroq; necari, ab illis qui manus arenæ locant, & edunt ac bibunt quæ ꝑ sanguinē reddant, cauetur ut ista uel inuiti patianē, a te, ut uolens libensq; patiaris. Illis licet arma submittere, misericordiā populi temptare. Tu neq; submittes, nec uitā rogabis. Recto tibi inuictoq; moriendū est. Quid porro ꝓdest paucos dies, aut annos lucrifacere? Sine missione nascimur, Quō ergo, inquis, me expediā? Effugere nō potes necessitates, potes uincere, fiat uia, & hanc tibi uiam dabit philosophia ad hanc te confer, si uis saluus esse, si securus, si beatus, Deniq; si uir esse (qd est maximū) liber, hoc contingere aliter non potest, humilis res est stulticia abiecta, sordida, seruilis, multis affectib⁹ & sæuissimis subiecta, hos tam graues dn̄os interdū alternis uicibus imperātes, interdū pariter, dimittit a te sapientia, quæ sola libertas est, una ad hāc fert uia, & quidē recta, nō aberrabis, uade certo gradu. Si uis tibi oia subicere, te subice rōni, mltos reges, si ratio te rexerit, ab illa disces qd, & quēadmodū aggredi debeas, nō incides reb⁹ Nemінē mihi dabis, qui sciat quō quod uult ceperit uelle, nō consilio adductus ullo, sed impetu impactus est. Non minus, sæpe fortuna in nos incurrit, quā nos in illā. Turpe est non ire,

non ire,sed ferri,& subito in medio turbine rerum stupentem quærere,huc ego quemadmodum ueni. Vale.

EPISTOLA.XXXVIII.De utilitate familiaritatis breuis & inelaborati sermonis.

MErito exigis ut hoc inter nos epistolarum cōmercium frequētemus,plurimū proficit sermo,q̄ minutatim irrepserit animo, disputationes præparatæ & effusæ audiente populo,plus habent strepitus,minus familiaritatis,philosophia bonum consiliū est. Consiliū nemo clare dat,aliquando utendū est & illis(ut ita dicam)concionibus,ubi q̄ dubitat,impellendus est. Vbi uero nō hoc agendū est,ut uelit discere, sed ut discat,ad hæc submissiora uerba ueniendū est,facilius intrāt & hærent, Nec eñ multis opus est,sed efficacibus,seminis modo spargenda sunt,qd quāuis sit exiguum,cū occupauit idoneum locū, uires suas explicat,& ex minimo in maximos actus diffundit̄. Idē facit ratio,nō late patet,si aspicias,in opere crescit,pauca sunt quæ dicunt̄. Sed si illa animus bene exceperit, cōualescunt & exurgunt. Eadē est,inquam,præceptorū conditio quæ seminū,multū efficiunt,& si angusta sunt tantū,ut dixi,idonea mens rapiat illa & in se trahat. Multa inuicē & ipsa generabit,& plus reddet,q̄ acceperit. Vale.

EPISTOLA.XXXIX. De differentia ordinariæ orationis & breuiarij,& qd sit proprium generosi animi ad excelsa citari,& quatinus superfluitas noceat.

COmentarios quos desyderas diligenter ornatos,& in angustum coactos,ego uero componā,sed uide ne plus profectura sit oratio ordinaria,quam hæc quæ nunc uulgo breuiariū dicitur. Olim cū latine loqueremur summariū uocabat̄. Illa res discenti magis necessaria est,hæc scienti. Illa eñ docet, hæc ammonet. Sed utriusq̄ rei tibi copiā faciam. Tu a me nō est,quod illū aut illum exigas. Qui notorem dat,ignotus est. Scribam ergo qd uis,sed meo more,Interim multos habes,quorū scripta nescio an satis ordinent. Sume in manus indicē philosophorum. Hæc ipsa res expergisci te coget. Si uideris quā multi tibi laborauerint, cōcupisces & ipse ex illis unus esse. Habet eñ hoc optimū in se generosus animus,qd concitat̄ ad honesta. Neminē excelsi ingenij uirū humilia delectant & sordida,magnarū rerum species ad se uocat & extollit,quēadmodū flamma surgit in rectum,iacere ac deprimi nō potest,non magis quam quiescere. Ita noster animus in motu est,eo mobilior & actuosior,quo uehemētior fuerit,sed felix qui ad meliora hunc impetū dedit. Ponet se extra ius ditionēq̄ fortunæ. Secunda temperabit,aduersa cōminuet,& alijs admiranda,despiciet. Magnanimi est magna cōtemnere,ac mediocria malle,quā nimia. Illa eñ utilia uitaliaq̄ sunt,At hæc eo quo supfluunt nocent. Sic segetē nimia sternit ubertas,sic rami onere franguntur, Sic ad maturitatē non peruenit nimia fecunditas. Idem animis quoq̄ euenit,quos imoderata felicitas rumpit,qua nō tantū in aliorum iniuriam,sed etiam in suā uertunt̄. Quis hostis in quēquā tam cōtumeliosus fuit,quā in quosdā uoluptates suæ sunt? quorum impotētiæ atq̄ insanæ libidini ob hoc unū possis ignoscere,qd quæ fecere patiunt̄. Nec imerito hic illos furor uexat. Necesse est eñ in imensum exeat cupiditas,quæ naturalē modū transilit. Ille eñ habet suū finem. Inania & ex libidine orta sine termino sūt,necessaria metit̄ utilitas,supuacua quo redigis? uoluptatib° utiq̄ se imergunt, qbus in consuetudinē adductis carere nō possunt,& ob hoc miserrimi sunt,qd eo peruenerunt,ut illis quæ supuacua fuerāt,facta sunt necessaria,seruiūt itaq̄ uoluptatibus suis nō fruunt̄,& mala sua(qd malorū ultimū est)amant. Tunc autē consummata est infelicitas,ubi turpia non solū delectant,sed etiā placent,& desinit esse remedio locus,ubi quæ fuerāt uitia,mores sunt. Vale.

EPISTOLA.XL.Docet pronunciationē moderandam,& exemplo maxime Ciceronis iubet esse tardiloquum.

QVod frequēter mihi scribis,gratias ago. Nam quo uno modo potes,te mihi ostendis. Nunq̄ epistolā tuam accipio,ut nō protinus una simus, Si imagines nobis amicorū absentiū iucundæ sunt,quæ memoriā renouant & desyderiū absentiæ,falso atq̄ inani solatio leuant,quāto iucundiores sunt literæ,quæ uera amici absentis uestigia,ueras notas afferunt? Nam qd in conspectu dulcissimū est,id amici man° epistolæ ipressa præstat agnoscere,audisse te scribis Serapionē phm,cū istuc applicuisset solere magno cursu uerba cōuellere,quæ nō effundit una,sed præmit

premit & urget. Plura eñ ueniunt, quã quibus uox una ſufficiat, hoc non probo in philoſopho, cuius ꝓnunciatio quoq; ſicut uita debet eſſe compoſita. Nihil autẽ ordinatum eſt, quod præcipitatur & properat. Itaq; oratio illa apud Homerum concitata, & ſine intermiſſione in morem niuis ſupueniens, oratori data eſt, lenis & melle dulcior ſeni profluit. Sic itaq; habe ut iſtam uim dicendi rapidam, atq; abundantẽ, aptiorem eſſe circulanti iudices ꝙ agenti rem magnam ac ſeriam, docentiq;, æque ſtillare illam nolo, quam currere. Nec extendat aures, nec obruat. Nam illa quoq; inopia & exilitas minus intentum auditorem habet, tedio interruptæ tarditatis. Facilius tamen inſidit quod expectatur, quam quod præteruolat. Deniq; tradere homines diſcipulis præcepta dicuntur. Nõ traditur quod fugit. Adijce nũc quod quæ ueritati operam dat oratio, incompoſita debet eſſe & ſimplex, hæc popularis nihil habet ueri, mouere uult turbam, & inconſultas aures impetu rapere, tractandam ſe non præbet, aufertur. Quomodo autem regere poteſt, quæ regi non poteſt? Quid quod hæc oratio quæ ſanandis mentibus adhibetur, deſcendere in nos debet? remedia nõ proſunt, niſi immorentur. Multum præterea habet inanitatis & uani plus ſonat, ꝙ ualet. Lenienda ſunt quæ me exterrent, cõpeſcenda quæ irritant, diſcutienda quæ fallunt, Inhibenda luxuria, corripienda auaricia. Quid horum raptim poteſt fieri? Quis medic⁹ egros in tranſitu curat? Quid quod ne uoluptatẽ quidem ullam habet, talis uerborũ ſine delectu ruentium ſtrepitus? ſed ut plæraq; quæ fieri poſſe non crederes cognouiſſe ſatis eſt, ſic iſtos qui uerba exercuerũt abunde eſt ſemel audiſſe. Quid enim quis dicere, quid imitari uelit, quid de eorum animo iudicet, quorum oratio ꝑturbata & immiſſa eſt, nec poteſt reprimi? quemadmodũ per procliue currentium, non ubi uiſum eſt gradus ſiſtitur, ſed in citato corporis pondere ſe rapit, ac longius quam uoluit effertur. Sic iſta dicendi celeritas nec in ſua poteſtate eſt, nec ſatis decora philoſophiæ, quæ ponere debet uerba nõ proicere, & pedetentim ꝓcedere. Quid ergo? non aliquando & inſurget? Quid ni? ſed ſalua dignitate morum, quam uiolenta iſta & nimia uis exuit. Habeat uires magnas, moderatas tamen, perennis ſit unda, non torrens. Vix oratori permiſerim talem dicendi uelocitatem, irreuocabilem ac ſine lege uadentem. Quemadmodũ enim iudex ſubſequi poterit, aliquando etiam imperitus ac rudis, tum quoq; cum illum aut oſtentatio abſtulerit, aut affectus impetus ſui, tantum ſe ſtinet atq; ingerat, quantum aures pati poſſunt. Recte ergo facies, ſi nõ uideris iſtos, qui quantum dicant non quemadmodũ quærunt, & ipſe malueris aliquando ſi neceſſe eſt, uel Publiũ Vinicium dicere, qui itaq; cum quæreretẽ quomodo Publius Vinicius diceret. Aſellius ait. tractim. Nam Geminus uarius, ait, quomodo iſtum diſertum dicatis neſcio, tria uerba nõ poteſt iungere. Quid ni malis, tu ſic dicere quomodo Vinicius? aliqs tam inſulſus interuenerit, qui illi ſingula uerba uellenti, tanquã dictaret non diceret, ait. Dic uel nunꝙ dicas. Namq; Echeri curſum ſuis temporibus oratoris celeberrimi, longe abeſſe ab homine ſano uolo. Nunꝙ dubitauit, nunꝙ intermiſit, ſemel incipiebet, ſemel deſinebat, quædã tamen & nationibus puto magis aut minus cõuenire. In græcis hanc licentiam tuleris. Nos etiã cum ſcribimus interpungere cõſueuimus. Cicero quoq; noſter (a quo romana eloquentia exiliuit) gradarius fuit. Romanus ſermo magis ſe circũſpicit, & æſtimat, & præbet æſtimandũ. Fabius uir egregius & uita, & ſcientia, & (quod poſt iſta eſt) Eloquẽtia quoq; diſputabat expedite magis, ꝙ cõcitate, ut poſſes dicere facilitatẽ eſſe illam non celeritatẽ. Hanc ego in uiro ſapiente recipio non exigo, ut oratio eius ſine impedimento exeat, ꝓferatur tamen malo, quam profluat. Eo autem magis tẽ deterreo ab iſto morbo, qđ non poteſt tibi iſta res contingere aliter, quã ſi te pudere deſierit, ꝑfrices frontẽ oportet, & ipſe te nõ audias. Multa eñ inobſeruat⁹ ille curſus feret quæ reprehendere uelis. Non põt, inquã, tibi contingere res iſta, ſalua uerecundia. Præterea exercitatione opus eſt quotidiana, & a rebus ſtudium transferendũ eſt ad uerba. Hæc aũt etiam ſi aderunt, & poterunt ſine ullo tuo labore decurrere, tamẽ temperanda ſunt. Nam quemadmodũ ſapienti uiro inceſſus modeſtior cõuenit. Ita oratio preſſa, nõ audax. Summa ergo ſummarũ hæc erit, tardiloquũ te eſſe iubeo. Vale.

Perfices frontem.

EPISTOLA. XLI. Quomodo in uno quoq; bonorũ uirorum deus habitat, & quod homo laudandus eſt, pro his quæ habet intus.

FAcis rem optimam,& tibi ſalutarem,ſi(ut ſcribis)perſeueras ire ad bonā mentē & ꝙ ſtultum eſt optare,cum poſſis a te impetrare? Non ſunt ad cœlum eleuādæ manus,nec exorandus edituus,ut nos ad aures ſimulacri,quaſi magis exaudiri poſſimus,admittat,prope eſt a te deus,tecum eſt,intus eſt.Ita dico Lucili,ſacer intra nos ſpiritus ſedet,malorum bonorumq; noſtrorum obſeruator & cuſtos,hic prout a nobis tractatus eſt,ita nos ipſe tractat,bonus uir ſine deo nemo eſt.An poteſt aliqs ſupra fortunā niſi ab illo adiutus exurgere? Ille dat cōſilia magnifica,& recta.In unoquoq; uirorum bonorum quis deus,incertum eſt,habitat tamen deus. *Si tibi occurrit uetuſtis arboribus,& ſolitam altitudinem egreſſis frequens lucus, & conſpectum cœli denſitate ramorum aliorum alios protegentium ſubmouens,illa proceritas ſyluæ,& ſecretum loci & admiratio umbræ,in aperto tam denſe atq; continue,fidem tibi numinis facit. Et ſi qs ſpecus ſaxis penitus exeſis montem ſuſpenderit,non manufactum,ſed naturalibus cauſis in tantam laxitatem excauatus,animū tuum quadam religionis ſuſpitione percutiet. Magnorum fluminum capita ueneramur,ſubita ex abdito uaſti amnis eruptio aras habet.Coluntur aquarum calentium fontes,& ſtagna quædam,uel opacitas, uel immenſa altitudo ſacrauit.Si hominē uideris interritum periculis,intactū cupiditatibus,inter aduerſa felicem,in medijs tempeſtatibus placidum,ex ſuperiore loco homines uidentem, ex æquo deos,non ſubibit te ueneratio eius? Non dices,iſta res maior eſt altiorq;,quam ut credi ſimilis huic,in quo eſt,corpuſculo poſſit? uis iſtuc diuina deſcendit,animū excellentem,moderatum,omnia tanꝙ minora tranſeuntem,quicquid timemus optamuſq; ridentem,cœleſtis potentia agitat.Non poteſt res tanta ſine adminiculo numinis ſtare.Ita q; maiore ſui parte illic eſt unde deſcendit. Quemadmodum radij ſolis contingunt quidem terram,ſed ibi ſunt unde mittuntur,ſic animus magnus & ſacer,& in hoc demiſſus ut propius quidem diuina noſcemus,conuerſatur quidem nobiſcum, ſed hæret origini ſuæ.Illinc pendet,illuc ſpectat ac nititur,noſtris tanꝙ melior intereſt. Quis eſt ergo hic animus,qui nullo bono niſi ſuo nitet? Quid enim eſt ſtultius,ꝙ in homine aliena laudare? Quid eo dementius,qui ea miratur,quæ in alium protinus tranſferri poſſint? Nō faciunt meliorem equum aurei freni. Aliter leo aurata iuba innititur,dum contrectatur,& ad patientiam recipiendi ornamenti cogitur fatigatus,aliter incultus,integri ſpiritus,hic ſcilicet impetu acer,qualem illum natura eſſe uoluit,ſpecioſus ex horrido, cuius hic decor eſt,non ſine timore aſpici,præfertur illi languido,& bracteato.Nemo gloriari niſi in ſuo debet. Vitem laudamus, ſi fructu palmites onerat, ſi ipſa pōdera ad terram,eorum quæ tulit adminiculo,deducit.Num quis huic illam præferret uitem,cui aureæ uuæ,aurea folia dependerent? propria uirtus eſt in uite fertilitas. In homine quoq; id laudandum eſt,quod ipſius eſt,familiam formoſam habet,& domum pulchram, multum ſerit, multum fœnerat,nihil horū in ipſo eſt,ſed circa ipſum.Lauda in ipſo,quod nec eripi poteſt,nec dari.Quod proprium eſt hominis,quæris quid ſit? animus,& ratio in animo pfecta.Rationale enim animal eſt homo.Conſummatur itaq; eius bonum,ſi id adimpleuit cui naſcitur.Quid eſt autem quod ab illo ratio hæc exigit? rem facillimā,ſecundum naturam ſuam uiuere,ſed hanc difficilem facit cōmunis inſania.In uitia alter alterum trudimus.Quomodo autem ad ſalutem reuocari poſſunt,quos nemo retinet,populus impellit? Vale.

EPISTOLA.XLII. Vota eorum qui de potentibus male æſtimant,& de remedio contra damna bonorū fortuitorū.

IAm tibi iſte perſuaſit,ſe uirum bonum eſſe,atqui uir bonus tam cito nec fieri pōt, nec intelligi. *Scis quem nunc uirum bonum dicam?* huius ſecundæ notæ. Nam ille alter fortaſſe tanꝙ phœnix ſemel anno quingenteſimo naſcitur, nec eſt mirū ex interuallo magna generari.Mediocria & in turbam naſcentia ſæpe fortuna producit,eximia uero,ipſa raritate cōmendat. *Sed iſte multum adhuc abeſt ab eo quod profitetur,*& ſi ſciret quod eſſet uir bonus,nondum ſe eſſe crederet,fortaſſe etiam fieri poſſe deſperaret,at male exiſtimat de malis,hoc etiam mali faciunt,nec ulla maior pœna neqtiæ eſt,quam quod ſibi ac ſuis diſplicet,at odit eos,qui ſubita & magna potentia inſolenter utūtur, idem faciet,cum idem poterit.Multorum quia imbecillia ſunt,latent uitia,nō

minus ausura cum illis uires suæ placuerint, ꝙ illa quæ iam felicitas aperuit, instrumenta illis explicandæ nequitiæ desunt. Sic tuto serpens etiam pestifera tractatur, dum riget frigore. Non desunt tũc illi uenena, sed torpent. Multorũ crudelitas, & ambitio, & luxuria, ut paria pessimis audeat, fortunæ fauore deficitur. Eadem uelle eos cognosces, da posse quantum uolunt. Meministi cum quendã affirmares esse in tua potestate, dixisse me uolaticum esse ac leuem, & te non pedem eius tenere, sed pennam, mentitus sum, pluma tenebatur, quam remisit & fugit. Scis quos postea exhibuerit tibi ludos, ꝙ multa in caput suum casura temptauerit. Non uidebat se per aliorum pericula in suum ruere, non cogitabat ꝙ onerosa essent quæ petebat, etiam si superuacua non essent, hoc itaq; in his quæ affectamus, atq; labore magno contendimus, inspicere debemus, aut nihil in illis cõmodi esse, aut plus incõmodi, quædam superuacua sunt, quædam tanti non sunt, sed hæc nõ prouidemus, & gratuita nobis uidentur, quæ charissime constant. Ex eo licet stupor noster appareat, quod ea sola putamus emi, pro quibus pecuniam soluimus. Ea gratuita uocamus, pro quibus nosipsos impendimus, quæ emere nollemus, si domus nobis nostra pro illis esset danda, si amœnum aliquod fructuosumue prædium, ad ea parati sumus peruenire cum sollicitudine, cum periculo, cũ iactura pudoris, & libertatis, & tẽporis, adeo nihil est cuiq; se uilius. Idem itaq; in omnibus consilijs rebusq; faciamus, quod solemus facere, quoties ad institorem alicuius mercis accessimus, uideamus hoc quod concupiscimus quanti deferatur. Sæpe maximũ precium est, pro quo nullum datur. Multa possum tibi ostendere, quæ acquisita acceptaq; libertatem nobis extorserunt. Nostri essemus, si ista nostra non essent. Hæc ergo tecum ipse uersa, non solum ibi de incremento agetur, sed etiam de iactura, hoc periturum est. Nempe aduenticium fuit, tam facile sine isto uiues ꝙ uixisti. Si diu illud habuisti, perdidisti postꝙ satiatus es. Si non diu, perdis anteꝙ assuescas, pecuniam minorem habebis, nempe & molestiam. Gratiam minorem, nempe & inuidiam. Circũspice ista quæ nos agunt in insaniam, quæ cum plurimis lachrymis amittimus. Scies nõ damnũ in his molestum esse, sed opinionẽ damni. Nemo illa perisse sentit, sed cogitat, qui se habet, nihil perdidit, sed quoto cuiq; habere se contigit? Vale.

EPISTOLA. XLIII. Quomodo comparationis modus fere omnia magna facit, & minima, & ꝙ praua uita quærit abscondi a publico sensu.

QVomodo hoc ad me peruenerit quæris, quis mihi id te cogitare narrauerit, quod tu nulli narraueras? Is q scit plurimũ rumor. Quid ergo, inquis, tantus sum, ut possim excitare rumorem? Non est quod te ad hunc locum respiciens metiaris, ad istum respice in quo moraris. Quicquid inter uicina eminet, magnũ est illic ubi eminet. Nam magnitudo habet certum modũ. Cõparatio illã aut tollit, aut deprimit. Nauis quæ in flumine magna est, in mari paruula est. Gubernaculum quod naui alteri magnum, alteri exiguum est. Tu nunc in prouincia licet cõtemnas ipse te, magnus es. Quid agas, quemadmodum cœnes, quemadmodũ dormias, quæritur, scitur. Eo tibi die diligentius uiuendum est. Tunc felicem te esse iudica, cum poteris in publico uiuere, cum te parietes tui tegent, non abscondent, quos plærũq; circũdatos nobis iudicamus, non ut tutius uiuamus, sed ut peccemus occultius. Rem dicam ex qua mores æstimes nostros, uix quenꝙ inuenies, qui possit aperto ostio uiuere. Ianitores conscientia nostra, non superbia opposuit. Sic uiuimus, ut deprehẽdi sit, subito aspici. Quid autem prodest recondere se, & oculos hominũ aures q; uitare? bona conscientia turbam aduocat, mala etiam in solitudine anxia atq; sollicita est. Si honesta sunt quæ facis, omnes sciant. Si turpia, quid refert neminẽ scire, cum tu scias? O te miserum, si contemnis hunc testem. Vale.

EPISTOLA. XLIIII. Quod quilibet potest fieri uere nobilis, si uelit. Et ꝙ multi errant in optando uitam beatam.

ITerum tu mihi te pusillum facis, & dicis, malignius tecum egisse naturã prius, dein de fortunã cum possis te eximere uulgo, & ad felicitatẽ hominũ maximã emergere. Siquid aliud est in philosophia boni, hoc est, quod stẽma non inspicit, oẽs si ad primã originẽ reuocentur, a Dijs sunt. Eques Romanus es, & ad hũc ordinẽ tua te pduxit

perduxit industria. At mehercules multis quatuordecim gradus sunt clausi. Non omes cura admittit. Castra quoq; quos ad laborem & periculū recipiunt, fastidiose legunt, bona mens omnibus patet, oēs ad hoc sumus nobiles. Nec reijcit quempiam philosophia. Nec eligit, omnibus lucet. Patricius Socrates non fuit. Cleantes aquam traxit, & rigando hortulo locauit manus. Platonem non accepit nobilem philosophia, sed fecit. Quid est quare desperes his te posse fieri parem? Omnes hi maiores tui sunt, si te illis geris dignum. Geris autem, si hoc protinus tibi persuaseris, a nullo te nobilitate superari, omnibus nobis totidem ante nos sunt, nullius non origo ultra memoriā iacet. Plato ait, Neminem regem non ex seruis esse oriundum, nemine non seruū ex regibus. Omnia ista longa uarietas miscuit, & sursū deorsumq; fortuna uersauit. Quis ergo generosus? ad uirtutem bene a natura compositus. Hoc unum est intuēdum, alioqui si ad uetera te reuocas, nemo non inde est, ante quod nihil est. A primo mundi ortu usq; in hoc tempus perduxit nos ex splendidis sordidisq; alternata series, non facit nobilem, atrium plenū fumosis imaginibus. Nemo in nostram gloriā uixit, nec quod ante nos fuit nostrū est. Animus facit nobilem, cui ex quacunq; conditione supra fortunam licet surgere, puta itaq; te non esse equitem Romanum, sed libertinū, potes hoc cōsequi, ut solus sis liber inter ingenuos. Quomodo, inquis, si mala bonaq; non populo autore distinxeris? intuendum est, nō unde ueniant, sed quo eant. Si quidem quod beatam uitam potest facere, id bonum est suo iure, deprauari enim in malum non potest. Quid est ergo in quo erratur, cum omes beatam uitam optent? quod instrumenta eius pro ipsa habent, & illam dum petunt, fugiunt. Nam cum summa beatæ uitæ sit solida tranquillitas, & eius inconcussa fiducia, sollicitudinibus colligunt causas, & per insidiosum iter uitæ non tantum ferunt sarcinas, sed trahunt. Ita longius ab effectu eius quod petūt, semper abscedunt, & quo plus operæ impēdunt, hoc se magis impediunt, & ferūtur retro, quod euenit in labiryntho properātibus, ipsa illos uelocitas implicat. Vale.

Surfum deorsū

Libri quinti epistolarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM LIBER SEXTVS.

EPISTOLA.XLV. De modo eligendi cōmentarios, de acuitate ingenij, non in uerbis, sed in rebus exercenda, & quis sit uere beatus.

LIBRORVM istic inopiam esse quæreris. Non refert ꝗ multos, sed ꝗ bonos habeas, lectio certa prodest, uaria delectat. Qui quo destinauit, peruenire uult, unam sequatur uiam, non per multas uagetur. Non ire istud, sed errare est, uellem, inquis, magis cōsiliū mihi ꝗ libros dares. Ego uero quos cunq; habeo mittere paratus sum, & totum horreum excutere, me quoq; isto si possem, transferrem, & nisi mature te finem officij sperarem impetraturum, hanc senilem expeditionem indixissem mihi, nec me Charybdis, & Sylla, & fabulosum istud fretum deterrere potuisset. Transnatassem ista, non solum traiecissem, dūmodo te complecti possem, & præsens æstimare quantū animo creuisses. Cæterum ꝙ libros meos tibi mitti desyderas, non magis ideo me disertum puto, ꝗ formosum putarem, si imaginem meā peteres. Indulgentiæ scio istud esse non iudicij. Et si modo iudicij est, indulgentia tibi imposuit, sed qualescunq; sunt, tu illos sic lege, tanꝗ uerum quæram, adhuc non sciam, & contumaciter quæram. Non enim me cuiꝗ mancipaui, nullius nomen fero, multū magnorum uirorū iudicio credo, aliquid & meo uendico. Nam illi quoq; non inuenta, sed quærenda nobis reliquerunt, & inuenissent forsitan necessaria, nisi & superflua quæsissent, multum illis temporis uerborum cauillatio eripuit, & captiosæ disputationes, quæ acumen irritum exercent. Nectimus nodos, & ambiguam significationem uerbis alligamus, deinde dissoluimus, ac tantū nobis uacat, iā uiuere, iā mori scimus. Tota illo mēte pgendum est, ubi prouideri debet, ne res nos non uerba decipiant. Quid mihi uocum similitudines distinguis, quibus nemo unꝗ nisi qui disputat captus est? Res fallunt, illas discerne, pro bonis mala amplectimur. Optamus cōtra id quod optauimus, pugnant uota nostra cum uotis, consilia cū consilijs, adulatio ꝗ similis est amicitiæ, nō imitatur tantū illam, sed uincit & præterit, apertis ac propitijs auribus recipitur, & in præcordia ima de-

ſcendit,eo ipſo gratioſa quo lædit. Doce quemadmodũ hanc ſimilitudinẽ dinoſcere poſ
ſim, uenit ad me pro amico blandus inimicus, uitia nobis ſub uirtutũ nomine obrepũt.
Temeritas ſub titulo fortitudinis latet. Moderatio uocatur ignauia, pro cauto timidus
accipitur. In his magno periculo erratur, his certas notas imprime. Cæterum qui interro
gatur,an cornua habeat,non eſt tam ſtultus, ut frontem ſuam tentet,nec rurſus tam ine-
ptus aut hebes,ut nõ habere ſe neſciat,quod tu illi ſubtiliſſima collectione pſuaſeris. *Sic*
iſta ſine noxa decipiunt,quomodo præſtigiatorum acetabula & calculi,in quibus me fal
lacia ipſa delectat. Effice ut quomodo fiat intelligam,perdidi uſum. Idem de iſtis captio
nibus dico,quo enim nomine potius ſophiſmata appellem,nec ignoranti nocent,nec ſci
entem iuuant. *Si* uis utiq; uerborum ambiguitates diducere,hoc nos doce,beatum non
eum eſſe,quem uulgus appellat,ad quem pecunia magna confluxit,ſed illum cui bonũ
omne in animo eſt erectum,& excelſum,& mirabilia calcantem. Qui neminẽ uidet, cũ
quo ſe cõmutatũ uelit. Qui hominẽ ea ſola parte æſtimat,qua homo eſt. Qui natura ma
giſtra utitur,ad illius leges componitur. *Sic* uiuit,quomodo illa præſcripſit, cui bona ſua
nulla uis excutit,qui mala in bonum uertit,certus iudicij,incõcuſſus,intrepidus,quẽ ali-
qua uis mouet,nulla perturbat,quẽ fortuna cum in eũ quod habuit telum nocentiſſimũ
ui maxima intorſit,pungit,nõ uulnerat,& hoc raro. Nam cætera eius tela(quibus genus
humanũ debellatur)grandinis more diſſultant, quæ incuſſa tectis, ſine ullo habitatoris
incõmodo crepitat,ac ſoluit. Quid me detines in eo,quem tu ipſe pſeudomenon† appel
las? de quo tantum librorum compoſitum eſt. Ecce tota mihi uita mentitur, hanc coar-
gue,hanc ad uerum(ſi acutus es) redige,neceſſaria iudicat, quorum magna pars ſuper-
uacua eſt,etiam quæ non eſt ſuperuacua,nihil in ſe momenti habet in hoc,ut poſſit for-
tunatum beatumq; præſtare. Non enim ſtatim bonum eſt ſiquid neceſſariũ eſt. Ac pijj-
cimus bonũ,ſi hoc nomen pani aut polẽtæ damus,& cæteris ſine quibus uita non duci-
tur. Quod bonum eſt,utiq; neceſſarium eſt,quod autem neceſſarium eſt,non ſtatim bo
num eſt,quoniã quædam neceſſaria ſunt,eadem uiliſſima. Nemo uſq; eo dignitatem bo
ni ignorat,ut illud ad hæc in diem utilia demittat. Quid ergo? non eo potius curam trãſ
feres,ut oſtendas omnibus magno temporis impendio quæri ſuperuacua,& multos trã
ſiſſe uitam,dum uitæ inſtrumenta conquirunt? Recognoſce ſingulos,& conſydera uni-
uerſos,nullius non uita ſpectat in craſtinum. Quid in hoc ſit mali,quæris? Infinitum,non
enim uiuunt,ſed uicturi ſunt. Omnia differunt,etiã ſi attenderemus,tamẽ nos uita præt
curreret,nunc uero cunctãtes quaſi aliena trãſcurrit,& ultimo die finitur,omnino perit.
Sed ne epiſtolæ modũ excedã,quæ non debet ſiniſtrã manũ legentis implere,in aliũ diẽ
hãc litem cũ dialecticis differã,nimiũ ſubtilibus,& hoc ſolũ curãtibus nõ & hoc. Vale.

Sophiſmata rideri, ut quæ citra detrimẽta eru ditõis ignorari poſſint nihil pluris ſi cognoſcantur.

†.i. mentientem

EPISTOLA.XLVI. Laudat uoluminis ſibi miſſi dulcedinem
ubi docet,ꝙ in dictando fertilis eligenda eſt materia.

LIbrum tuũ quẽ mihi promiſeras,accepi,& tanq; lecturus ex cõmodo adaperui,
ac tantũ deguſtare uolui. Deinde blanditus eſt ipſe,ut procederẽ longius,qui q̃
diſertus fuerit ex hoc intelligas licet,leuis mihi uiſus eſt,cum eſſet, nec mei, nec
tui corporis,ſed qui primo aſpectu,aut Titi Liuij,aut Epicuri poſſet uideri,tan-
ta autem dulcedine me tenuit & traxit,ut illũ ſine ulla dilatione plegerem. Sol me inuita
bat,fames admonebat,nubes minabanẽ,tamen exhauſi totum,nõ tantũ delectatus, ſed
gauiſus ſum,quid ingenij iſte habuit,quid animi dicerẽ,quid impetus,ſi interquieuiſſet,
ſi interuallo ſurrexiſſet,nunc nõ fuit impetus,ſed tenor,compoſitio uirilis & ſancta. Nihi
lominus interueniebat dulce illud & loco lene, Grãdis erectus es,hoc te uolo tenere,ſic
ire,fecit aliquid & materia. Ideo eligenda eſt fertilis,quæ capiat ingenium, quæ incitet.
De libro tuo plura ſcribã,cum illũ retractauero,nunc uero parũ mihi ſedet iudiciũ,tanq;
audierim illa,non legerim. Sine me,& inquirere, non eſt quod uerearis, uerum audies.
O te hominem felicem, quod nihil habes, propter quod quiſq; tibi tam longe mentia-
tur,niſi quod etiam ubi cauſa ſublata eſt,mentimur conſuetudinis cauſa, Vale.

EPISTOLA.XLVII. De familiaritate habenda cum
ſeruis,& ipſos diligendos eſſe.

LIbenter ex his quæ ad te ueniũt cognoui familiariter te cũ ſeruis tuis uiuere,hoc
prudẽtiã

prudentiã tuam, hoc eruditionẽ tuam decet. Serui sunt, immo homines. Serui sunt, imo contubernales. Serui sunt, immo humiles amici. Serui sunt, immo conserui, si cogitaueris tantundẽ in utrosq; licere fortunæ. Itaq; rideo istos, qui turpe existimant cũ seruo suo cœnare. Quare? nisi quia superbissima consuetudo cœnantẽ dominũ statium seruorum turba circũdedit. Est ille, plus q̃ capit, & ingenti auiditate onerat distentum uentrem, ac desuetum iam uentris officio, ut maiore opera omnia † egerat q̃ ingessit. At infelicibus seruis mouere labra, ne in hoc quidem, ut loquantur, licet, uirga murmur omne cõpescitur, & ne fortuita quidem uerberibus excepta sunt, tussis, sternutamenta, singultus, magno malo ulla uoce interpellatum silentiũ luitur, nocte tota ieiuni, mutiq; perstant. Sic fit ut isti de domino loquantur, quibus corã domino loqui nõ licet. At illi quibus non tantũ coram dominis, sed cum ipsis erat sermo, quorũ os non cõsuebatur, parati erant ꝓ domino porrigere ceruicem, periculum imminens in caput suũ, auertere. In conuiuijs loquebantur, sed in tormentis tacebant. Deinde eiusdẽ arrogãtiæ prouerbiũ iactatur, Totidẽ esse hostes, quot seruos. Non habemus illos hostes, sed facimus, alia interim crudelia & inhumana prætereo, ꝙ nec tanq̃ hominibus quidem, sed tanq̃ iumentis abutimur, qui cum ad cœnandum discumbimus, alius sputa detergit, aliꝰ reliquias temulentorũ subditus colligit, alius preciosas aues scindit per pectus, & clunes certis ductibus circũferẽs eruditam manũ frustra excutit. Infelix qui huic uni rei uiuit, ut altilia decẽter secet, nisi ꝙ miserior est, qui hoc uoluptatis causa docet, q̃ qui necessitatis discit. Alius uini minister in muliebrem modũ ornatus, cum ætate luctatur. Non potest effugere pueritiã, sed retrahitur. Iamq; militaris habitus glaber restrictis pilis, aut penitus euulsis, tota nocte peruigilat, quã inter ebrietatẽ domini ac libidinẽ diuidit, & in cubiculo uir, & in cõuiuio puer est. Alius cui conuiuarũ† censura permissa est, perstat infelix & expectat, quos adulatio, & intemperantia, aut gulæ, aut linguæ reuocet in crastinum. Adijce obsonatores, q̃bus dominici palati noticia subtilis est, qui sciunt, cuius rei illum sapor excitet, cuius delectet aspectus, cuius nouitate nauseabũdus erigi possit, quid iã ipsa satietate fastidiat, qd illo die esuriat. Cum his cœnare nõ sustinet, & maiestatis suæ diminutionẽ putat, ad eandem mensam cum seruo suo accedere. Dij melius, quod ex istis dominos habent. Stare ante limẽ Calixti, dominũ suum uidi, & eum qui illi impegerat titulũ, qui inter ridicula mancipia produxerat, alijs intrantibus excludi. Retulit illi gratiam seruus. Ille in primam decuriam deiectus, in qua uocem preco experitur, & ipse illum inuicem apologauit, & ipse non iudicauit domo sua dignum, dominus Calixtum uendidit, sed domino q̃ multa Calixtus, uis tu cogitare istum, quẽ seruum tuũ uocas, ex hisdem seminibus ortũ, eodem frui cœlo, æque spirare, æque uiuere, æque mori? tu tam illum ingenuum uidere potes, quam ille te seruum. Mariana clade multos splendidissime natos, senatoriũ ꝑ militiam auspicantes gradum, fortuna depressit, alium ex illis pastorẽ, alium custodem casæ fecit. Cõtemne nunc eius fortunæ hominẽ, in quam transire, dum cõtemnis, potes. Nolo in ingẽtem me locum immittere, & de usu seruorum disputare, in quos superbissimi, crudelissimi, & cõtumeliosissimi sumus, hæc tamen præcepti mei summa est. Sic cum inferiore uiuas, quemadmodũ tecũ superiorẽ uelis uiuere, quoties in mentẽ uenerit, quantum tibi in seruum liceat, ueniat in mentem, tantundẽ in te domino tuo licere. At ego, inquis, nullũ habeo dominũ, bona ætas est, forsitan habebis. Nescis qua ætate Hecuba seruire cœperit, qua Crœsus, qua Darij mater, qua Plato, qua Diogenes? Viue cũ seruo clementer, comitem quoq; & in sermonẽ admitte, & in consilium, & in conuictum. Hoc loco acclamabit mihi tota manus delicatorũ, nihil hac re humilius, nihil turpius, hos ego eosdem deprehendam, alienorum seruorum osculantes manũ, ne illud quidem uidetis, quã omnẽ inuidiam maiores nostri dominis, omnẽ contumeliam seruis detraxerint? dominũ patremfamiliæ appellauerunt. Seruos (quod etiã in minimis adhuc durat) familiares. Instituerũt diem festum, nõ quo solum cum seruis domini uescerentur, sed quo utiq; honores illis in domo gerere, ius dicere permiserunt, & domum pusillam rempublicam esse iudicauerunt. Quid ergo? omnes seruos admouebo mensæ meæ, non magis q̃ oẽs liberos. Erras, si existimas me quosdam quasi sordidioris operæ reiecturum, utputa illũ mulionem, & illum bubulcum, nõ ministerijs illos æstimabo, sed moribus, sibi quisq; dat

Alt† digerat

Quot ser uos habemus, totidẽ habemº hostes

Alt† cura

mores, ministeria casus assignat. Quidam cœnēt tecum, quia digni sunt, quidam ut sint. Siquid enim in illis ex sordida conuersatione seruile est, honestiorum conuictus excutiet. Non est mi Lucili, q amicum tantum in foro & in curia quæras, si diligenter attenderis, & domi inuenies. Sæpe bona materia cessat sine artifice. Tenta & experire, quemadmodum stultus est, qui equum empturus, nō ipsum inspicit, sed stratum eius ac frænos. Sic stultissimus est, qui hominem aut ex ueste, aut ex conditione, quæ uestis modo nobis circumdata est, æstimat. Seruus est, fortasse liber animo. Seruus est, hoc illi non nocebit. Ostende quis non sit. Alius libidini seruit, alius auariciæ, alius ambitioni, omnes timori. Dabo consularem aniculæ seruientem? dabo ancillulæ diuitem? Ostendam nobilissimos iuuenes mancipia Pantonomimorū? nulla seruitus turpior est, q̄ uoluntaria. Quare nō est, quod fastidiosi isti deterreant, quo minus seruis tuis hilarem te præstes, & non superbe superiorem. Colant potius te, q̄ timeant. Dicet nunc aliquis me uocare ad pileum seruos, & dominos de fastigio suo deijcere, quod dixi, colant potius dominū, q̄ timeāt. Ita, q, inquit, prorsus colant tanq̄ clientes, tanq̄ salutatores, hoc qui dixerit, obliuiscetur, id dominis parum non esse quod deo satis est, qui colitur & amatur, non potest amor cum timore misceri. Rectissime ergo te facere iudico, quod timeri a seruis tuis non uis, quod uerborum castigatione uteris, uerberibus muta admonentur. Non quicquid nos offendit, & lædit, sed ad rabiem cogunt uenire delitiæ, ut quicquid non ex uoluntate respondit, iram prouocet. Regum nobis induimus animos. Nam illi quoq; obliti, & uirium suarum, & imbecillitatis alienæ, sic exardescunt, sic sæuiūt, quasi iniuriam acceperint, a cuius rei periculo illos fortunæ suæ magnitudo tutissimos præstat, nec hoc ignorant, sed occasionem nocendi captant, quærendo acceperunt iniuriam, ut facerent, diutius te me morari nolo, non est enim tibi exhortatione opus, hoc habent inter cætera boni mores placent sibi & permanent, leuis est malicia, sæpe mutatur nō in melius, sed in aliud. Vale.

Vocare ad pileum

EPISTOLA. XLVIII. Longiore more opus esse in solutione q̄ propositione quæstionis, & quod amicitia omnia cōmunicat.

AD epistolam quā mihi ex itinere misisti, tam longam, q̄ ipsum iter fuit, postea rescribam. Seducere me debeo, & quid suadeam circumspicere. Nam tu quoq; qui consulis, diu an consuleres cogitasti, quantomagis hoc mihi faciendum est, cum longiore mora opus sit, ut soluas quæstionem, q̄ ut proponas? Vtriq; cū aliud tibi expediat, aliud mihi, iterū ego tanq̄ Epicureus loquor. Mihi uero id expedit, quod tibi, aut non sum amicus, nisi quicquid agitur ad te pertinens, meum est. Consortiū rerum omniū inter nos facit amicitia, nec secundi quicq̄ singulis est, nec aduersi. In commune uiuitur. Nec potest quisq̄ beate degere, qui se tantum intuetur, qui omnia ad utilitates suas conuertit. Alteri uiuas oportet, si uis tibi uiuere, hæc societas diligenter & sancte obseruanda est, quæ nos omnes homibus miscet, & iudicat aliquod esse cōmune ius generis humani, plurimum ad illam quoq; (de qua loquebar) interiorem societatē amicitiæ colēdam proficit. Omnia enim cū amico cōmunia habebit, qui multa cum homine, hoc Lucili uirorū optime mihi ab istis subtilibus præcipi malo, quid amico præstare debeam, quid homini, q̄ quot modis amicus dicatur, & homo q̄ multa significet in diuersum. Ecce sapientia & stulticia discedunt, cui accedo? in utram ire partem iubes. Illi homo pro amico est. Huic amicus non est pro homine, ille amicum sibi parat, hic se amico. Tu mihi uerba distorques, & syllabas digeris, scilicet nisi interrogatiōes uaferrimas struxero, & conclusione falsa a uero nascens mendacium adstruxero, non potero a fugiēdis petenda secernere, pudet me, quod in re tam seria senes ludimus. Vale.

Erat. Rote.

EPISTOLA. XLIX. Notat eos, qui in tanta temporum ægestate puerilibus sophismatibus indulgent.

Videt eadē epistola cū superiori.

MVs syllaba est, mus autem caseum rodit, syllaba ergo caseum rodit, puta nūc me istud non posse soluere, quod mihi ex ista sententia periculum imminet quod incōmodum? sine dubio uerendum est, ne quando in muscipula syllabas capiam, aut ne quando, si negligētior fuero, caseum liber comedat, nisi forte acuti

te acutior est illa collectio, Mus syllaba est, Syllaba autem caseum nō rodit, mus ergo caseum non rodit. O pueriles ineptias, in hoc supcilia subduximus, in hoc barbam dimisimus, hoc est quod tristes docemus & pallidi? Vis scire quod philosophia ꝓmittat generi humano consilium? Alium mors uocat, alium paupertas urit, alium diuitiæ, uel alienæ torquent, uel suæ. Ille malam fortunam horret, hic se felicitati suæ subducere cupit, hunc homines male habent, illum Dij. Quid mihi lusoria ista proponis? non est iocandi locus ad miseros aduocatus es. Opem te laturum naufragis, captis, ægris, egentibus, intētæ securi subiectum, præstantibus caput pollicitus es, quo diuerteris? quid agis? hic cum quo ludis, timet. Succurre, †qd ꝙ mihi laqueati respōdent in pœnis? Omnes undiq; ad te manus tendunt, perditæ uitæ perituræq; auxilium aliquod implorant, in te spes opesq; sunt. Rogant ut ex tanta illos uolutatione extrahas, ut disiectis & errantibus clarum ueritatis lumen ostendas. Dic quid natura necessarium fecerit, quid superuacuū, ꝙ faciles †leges posuerit, ꝙ iucunda sit uita, ꝙ expedita illas sequentibus, ꝙ acerba & implicita eorum, qui opinioni plus ꝙ naturæ crediderunt? Si prius docueris, quæ partē eorum leuatura sint. Quid istorum cupiditates demit, quid temperat. Vtinam tantū prodessent, quantū nocēt, hoc tibi cum uoles manifestissimū faciam, & cōminui & debilitari generosam indolem in istas argutias coniectam, pudet dicere contra fortunā militaturis, quæ porrigāt tela, quemadmodū illos subornent, hac ad summū bonū itur, per istud philosophiæ sunt nigræ, & turpes, infamesq;, etiam ad album sedentibus, exceptiones. Quid em̄ aliud agitis, cum eum quē interrogatis, scientes in fraudē inducitis, ꝙ ut formula cecidisse uideatur? Sed quemadmodū illos prætor, sic hos philosophia in integrum restituit. Quid disceditis ab ingentibus promissis, & grandia locutis effecturos uos, ut non magis auri fulgor, ꝙ gladij perstringat oculos meos, ut ingenti constantia, & quod omnes optāt, & qđ omnes timent, calcem, ad Grāmaticorum elementa descenditis. Quid dicitis? sic itur ad astra? hoc enim est quod philosophia mihi promittit, ut me parem deo faciat, ad hoc inuitatus sum, ad hoc ueni, fidem præsta, quantū potes. Ergo mi Lucili reduc te ab istis exceptionibus & præscriptionibus philosophorū, aperta decent & simplicia bonitatē. Etiā si multū superesset ætatis, parce dispensandū erat, ut sufficeret necessarijs. Nunc quæ dementia est superuacua discere in tanta temporis ægestate? Vale.

Al†quisq eloquētior es i pœnis.

Al†necessitate

*

EPISTOLA.L. De uelocitate temporis, non in quæstionibus puerilibus expendenda, sed exhortatione uirtutis redimenda.

EST quidem mi Lucili supinus & negligens, qui in amici memoriā ab aliqua regione admonitus reducitur, tamen repositum in animo nostro desyderiū loca interdum familiaria euocant, nec extinctam memoriā reddunt, sed quiescentē irritant, sicut dolorē lugentiū, etiā si mitigatus est tēpore, aut seruuli familiaris amissio, aut uestis, aut domus renouat. Ecce Campania, & maxime Neapolis, ad Pompeiorū tuorum cōspectū incredibile est, ꝙ recens desyderium tui fecerit. Totus mihi in oculis es, cum maxime a te discedo, uideo lachrymas cōbibētem, & affectibus tuis inter ipsam coercionē exeuntibus nobis, satis resistentem, modo amisisse te uideor. Quid em̄? non modo est, si recorderis, modo apud Socionem philosophū puer sedi, modo causas agere cœpi, modo desij uelle agere, modo desij posse. Infinita est uelocitas tēporis, quæ magis apparet respicientibus. Nā ad præsentia intentos fallit, adeo præcipitis fugæ trāsitus leuis est. Causam huius rei quæris? quicqd tēporis transijt, eodē loco est, pariter aspicitū, una iacet, omnia inde in profundū cadunt, †& alioquin nō possunt longa interualla esse in ea re, quæ tota uix est, Punctū est quod uiuimus, & adhuc pūcto minus, sed hoc minimū specie quadā lōgioris spacij natura† diuisit, aliud ex hoc infantiā fecit, aliud pueritiā, aliud adulescentiā, aliud inclinationē quandā ab adolescentia ad senectutē, aliud ipsam senectutē, in quā angusto quot gradus posuit? modo te prosecutus sum, & tamē hoc modo, ætatis nostræ portio est, cuius breuitatē aliqñ futurā cogitemus. Nō solebat mihi tam uelox tēpus uideri. Nūc incredibilis cursus apparet, siue qa admoueri lineas sentio, siue qa attēdere cœpi & cōputare dānū meū, eo magis utiq; indignor aliquos ex hoc tpe (qđ sufficere nec ad necessaria qdē pōt, etiā si custoditū diligētissime fuerit) in supuacua maiorē ptē erogare. Negat Cicero, si duplicet̄ sibi ætas habiturū se tēp⁹ quo legat Lyricos,

Al†præsentia autē fallūt nos. Nō enim. Al†derisse.

*

eodē loco

eodem loco Dialecticos, tristius inepti sunt. Illi ex professo lasciuiunt, hi agere seipsos aliquid existimant, nec ego nego prospicienda ista, sed prospicienda tantũ, & a limine salutanda, in hoc unũ, ne uerba nobis dentur, & aliquid esse in illis magni ac secreti boni iudicemus. Quid te torques & maceras in ea quæstione, quam subtilius est contempsisse, ꝙ soluere? Securi est & ex cõmodo migrantis munita conquirere. Cũ hostis instat a tergo, & mouere se iussus est miles, excutit necessitas quicquid pax ociosa collegerat. Non uacat in uerba dubie cadentia consectari, & uafriciam in illis meam experiri. Aspice qui coeant populi, quæ mœnia clausis Ferrũ acuãt portis. Magno mihi animo strepitus iste belli circũsonantis exaudiendus est, demens omnibus merito uiderer, si cum saxa in munimentum murorum senes, fœminæq; congererent, cum iuuẽtus intra portas armata signum eruptionis expectaret, aut posceret, cum hostilia in portis tela uibrarẽt, & ipsum solum suffossionibus & cuniculis tremeret, sederem ociosus, & eiusmodi quæstiunculas pon&etilde;s, Quod non perdidisti habes, cornua autẽ non ꝑdidisti, cornua ergo habes, aliaq; ad exemplum huius acutæ delirationis concinnata. atqui æque licet demens tibi uidear, si istis impendero operam, & nunc obsideor, tunc tamen periculum mihi obsesso externum immineret, murus me ab hoste secerneret. Nunc mortifera mecum sunt. Nunc uaco ad istas ineptias. Ingens negocium in manibus est. Quid agam? mors me sequitur, fugit uita, aduersus hæc me doce, aliquid effer, ne mortem non fugiam, uita me non effugiat. Exhortare aduersus difficilia de æquanimitate, aduersus ineuitabilia, angustias tẽporis mei laxa, doce non esse positum bonũ uitæ in spacio eius, sed in usu, posse fieri, immo sæpe fieri, ut qui diu uixit, parum uixerit. Dic mihi dormitaturo, potes nõ expergisci, dic experrecto, potes non dormire amplius. Dic exeunti, potes non reuerti. Dic redeũti, potes non exire. Erras si in nauigatione tantum existimas minimũ esse, quo morte uita diducitur. In omni loco æque tenue interuallum est. Num ubiq; se mors tam prope ostendit? ubiq; tã ꝓpe est. Has tenebras discute, & facilius ea trades, ad quæ præparatus sum. Dociles natura nos ædidit, & rationem dedit imperfectã, sed quæ perfici posset. De iusticia mihi, de pietate disputa, de frugalitate, de pudicitia utraq;, & illa cui alieni corporis abstinentia est, & hac, cui sui cura. Si me uolueris per deuia ducere, facilius ad id quo tẽdo perueniam. Nam (ut ille ait Tragicus) Veritatis simplex oratio est. Ideoq; illã implicare non oportet, nec enim quicꝙ minus conuenit, ꝙ subdola ista calliditas animis conãtibus magna. Vale.

Sophisma ea cõtẽpsisse subtilius est ꝙ soluere.

Veritatis simplex oratio.

EPISTOLA. L. De falsa excusatione peccantium, & qualiter possit prauitas etiam indurata corrigi, & ꝙ uirtutes sunt quasi bona naturalia.

Epistolam tuam accepi post multos menses, quam miseras, superuacuũ itaq; putaui ab eo qui afferebat, quid ageres, quærere. Valde enim bonæ memoriæ est, si meminit, & tamen spero te sic iam uiuere, ut ubicunq; eris, sciam qd agas. Quid enim aliud agas, ꝙ ut meliorẽ te ipse quotidie facias, ut aliquid ex erroribus ponas, ut intelligas tua uitia esse, quæ putas rerum? Quædam enim locis & tẽporibus ascribimus. At illa quocunq; transierimus secutura sunt. Harpasten uxoris meæ fatuã, scis hæreditarium onus in domo mea remansisse. Ipse enim auarissimus ab istis prodigijs sumpsi, si quando fatuo delectari uolo, nõ ẽst mihi longe quærẽdus, me rideo, hæc fatua subito desijt uidere. Incredibilem tibi narro rem, sed ueram, nescit esse se cæcam, subinde pædagogum suũ rogat, ut migret, ait, domũ tenebrosam esse, hoc quod in illa ridemus, omnibus nobis accidere liqueat tibi. Nemo se auarum esse intelligit, nemo cupidum. Cæci tamen ducem quærunt, nos sine duce erramus, & dicimus, nõ ego ambitiosus sum, sed nemo aliter Romæ potest uiuere. Nõ ego sumptuosus, sed urbs ipsa magnas impensas exigit. Nõ est meũ uitiũ ꝙ iracundus sum, ꝙ nondũ cõstitui certum genus uitæ, adolescẽtia hæc facit. Quid nos decipimus, nõ est extrinsecus malũ nostrũ, intra nos est, in uisceribus ipsis sedet. Et ideo difficulter ad sanitatẽ ꝑuenimus, qa nos ægrotare nescimus. Si scrutari cœperimus, qñ tot morbos, tãtasue ægritudines discutiemus? Nũc ꝟo nec quærimus quidẽ medicũ, q minus negocij haberet, si adhiberet ad recens uitiũ. Sequerent teneri & rudes animi, recta monstrantẽ. Nemo difficulter ad naturam reducitur, nisi qui ab illa defecit. Erubescimus discere bonam mentem. At mehercules, turpe est magistrũ huius

rei quære

rei quaerere. Illud desperandũ est, posse nobis casu tantũ bonũ influere, laborãdũ est, & (ut uerum dicam) ne labor quidem magnus est, si modo (ut dixi) ante animũ nostrũ formare incipimus, & recorrigere, q̃ indurescat prauitas eius, sed nec indurata despero. Nihil est quod non expugnet pertinax opera & intẽta ac diligens cura. Robora in rectum q̃uis flexa, reuocabis. Curuatas trabes calor explicat, & aliter natae, in id fingũtur, quod usus noster exigit, quanto facilius animus accipit formam, flexibilis, & omni humore obsequentior? Quid enim aliud est animus, q̃ quodã modo se habens spiritus? uides autẽ tanto spiritum esse faciliorem omni alia materia, quanto tenuior est? Illud mi Lucili non est quod te impediat, quo minus de nobis bene speres, q̃ malicia iam nos tenet, q̃ diu in possessione nostri est. Ad neminẽ ante bona mens uenit, q̃ mala. Oẽs praeoccupati sumus uirtutes discere, uitia dediscere, sed eo maiore aĩo ad emendationẽ nostri debemus accedere, quo semel traditi boni ꝑpetua possessio est, nõ dediscit̃ uirtus. Cõtraria enĩ mala in alieno haerent. Ideo expelli & † extirpari possunt, fideliter sedent, quae in locum suũ ueniunt, uirtus secundũ naturam est, uitia inimica & infesta sunt. Sed quemadmodũ uirtutes retentae exire non possunt, facilisq; earum tutela est, ita initium ad illas eundi arduum, quia hoc primũ imbecillae mentis atq; aegrae est formidare inexperta. Itaq; cogenda est mens, ut incipiat. Deinde non est opus acerba medicina. Protinus enim delectat, dũ sanat, aliorum remediorum post sanitatem uoluptas est, philosophia pariter & salutaris & dulcis est. Vale.

Libri sexti epistolarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM LIBER SEPTIMVS.

EPISTOLA. LII. Amoenas regiones uitandas esse rationibus, & exemplis docet.

QVOMODO quisq; potest mi Lucili? tu istic habes Aethnam, & illum nobilissimũ Siciliae montem, quem quare dixerit Messala unicum, siue Valgius (apud utrũq; enim legi) non reperio, cum plurima loca euomant ignẽ, non tantum aedita, quod crebrius euenit, uidelicet quia ignis in altissimum effertur, sed etiam iacentia. Nos utcunq; possumus, contenti sumus Baijs, quas postero die, quam attigeram, reliqui, locum ob hoc deuitandum, cum habeat quasdam naturales dotes, quia sibi illum celebrandum luxuria desumpsit. Quid ergo? ulli loco indicendum est odium? minime. Sed quemadmodũ aliqua uestis sapienti ac probo uiro magis conuenit q̃ alia. Nec ullum colorem ille odit, sed aliquem putat parum aptũ esse frugalitatẽ professo. Sic regio quoq; est, quã sapiens uir, aut ad sapiẽtiam tendẽs declinet, tanq̃ alienam bonis moribus. Itaq; de secessu cogitans, nunq̃ Canopũ eliget, q̃uis neminem Canopus esse frugi uetet. Ne Baias quidem. Diuersorium uitiorũ esse coeperunt. Illic sibi plurimũ luxuria permittit. Illic tanq̃ aliqua licentia debeat̃ loco, magis soluitur. Non tantum corpori, sed etiam moribus salubrem locum eligere debemus. Quẽadmodum inter tortores habitare nolim, sic nec inter popinas quidem, uidere ebrios ꝑ littora errantes, & comessationes nauigantium, & symphoniarum cantibus perstrepentes lacus, & alia quae uelut soluta legibus luxuria, non tantum peccat, sed publicat, q̃d necesse est? id agere debemus, ut irritamenta uitiorum q̃ longissime profugiamus. Indurãdus est animus, & a blandimentis uoluptatum procul abstrahendus. Vina Hanibalẽ Hiberna soluerunt, & indomitum illum niuibus atq; Alpibus uirum eneruauerunt fomenta Campaniae. Armis uicit, uitijs uictus est. Nobis quoq; militandum est, & quidem genere militiae, quo nunq̃ quies, nunq̃ ocium datur, debellãdae sunt in primis uoluptates, quae (ut uides) saeua quoq; ad se ingenia rapuerunt. Si quis sibi proposuerit, quantũ operis aggressus sit, sciet nihil delicate, nihil molliter esse faciẽdum. Quid mihi cum istis calentibus stagnis? quid cum sudatorijs, in quae siccus uapor corpora exhausturus excluditur. Omnis sudor ꝑ laborem exeat. Si faceremus quod fecit Hãnibal, ut interrupto cursu rerũ, omissoq; bello, fouendis corporibus operã daremus. Nemo nõ intẽpestiuã desidiã uictori quoq; nedũ uincẽti periculosam, merito reprehẽderet. Minus nobis q̃ illis Punica signa sequẽtibus licet. Plus periculi restat caedentibus, plus opis etiã ꝑseuerantibus, fortuna mecũ bella gerit, nõ sum imꝑata facturus. Iugũ nõ recipio, imo (q̃d maiore uirtute faciendum

†Alr Nō est imoti iudicij animus.

ciendum est) excutio. †Non est emolliendus animus. Si uoluptati cessero, cedendum est dolori, cedendum labori, cedendum est paupertati. Idē sibi in me iuris esse uolet, & ambitio, & ira. Inter tot affectus distrahar, immo discerpar, libertas proposita est, ad hoc praemium laboratur. Quae sit libertas, quaeris? Nulli rei seruire, nulli necessitati, nullis casibus, fortunam in equum deducere, quo die intellexero illam plus posse, nil poterit. Ego illam feram, cum in manu mors sit. His cogitationibus intentū, loca seria sanctaque eligere oportet. Effoeminat animos amoenitas, †Amoena sine dubio aliquid ad corrumpendum uigorem potest regio. Quamlibet uiam iumenta patiūtur, quorum indurata in aspero ungula est, In molli palustrique pascuo saginata cito subteruntur. Et fortior miles ex confragoso uenit. Segnis est urbanus & uerna. Nullum laborē recusant manus, quae ad arma ab aratro transferuntur. In primo deficit puluere ille unctus & nitidus. Seuerior loci disciplina firmat ingeniū, aptumque magnis conatibus reddit. Literni honestius Scipio & Bais exulabat. Ruina eius non est tam molliter collocanda. Illi ad quos primos fortuna Romani populi publicas opes transtulit. Cn. Marius &, Cn. Pompeius, & Caesar extruxerunt quidem uillas in regione Baiana, sed illas imposuerunt summis iugis montium, uidebatur hoc magis militare, ex edito speculari late longeque subiecta. Aspice quam positiōem elegerunt, quibus aedificia excitauerunt locis, & qualia, scias nō uillas esse, sed castra. Habitaturum tu putas unquam fuisse in Vtica Catonem, ut praeternauigantes adulteras dinumeraret, & aspicere tot genera cimbarum uarijs coloribus picta, & fluctuantem toto lacu rosam, ut audiret canentium nocturna conuiuia, nōne manere ille intra uallum maluisset, quam ibi unam noctem anxius ipse duxisset? Quid ni malit quisquis uir est, somnū suū classico quam symphonia rumpi? Sed satis diu cum Bais litigauimus, nunquam satis cum uitijs, quae oro te mi Lucili persequere, sine modo, sine fine, nā illis quoque nec finis est nec modus. Proijce quaecunque cor tuum laniant, quae si aliter extrahi nequirēt, cor ipsum cum illis reuellendum erat, uoluptates praecipue exturba, & inuisissimas habe, latronum more quos Philistas Aegyptij uocant, In hoc nos amplectuntur, ut strangulent. Vale.

†Alr Inimica nec dubie.

†Alr fluitātem.

EPISTOLA. LIII. De tribus hominū generibus ad philosophiam uenientium, & quis in hac uita sit eligendus adiutor.

Quid est hoc Lucili, quod nos alio tendentes, alio trahit, & eo unde recedere cupimus, impellit? quid colluctatur cū animo nostro, nec permittit nobis quicquam semel uelle? fluctuamus inter uaria consilia, nihil libere uolumus, nihil absolute, nihil semp. Stulticia, inquis, est, cui nihil constat, nihil diu placet. Sed quo modo nos, aut quando nos ab illa reuellemus? Nemo per se satis ualet, ut emergat, oportet manū aliquis porrigat, aliquis educat, quosdam ait Epicurus ad ueritatem sine ullius adiutorio exisse, fecisse sibi ipsos uiam, hos maxime laudat, qbus ex se impetus fuit, qui seipsos protulerunt, quosdā indigere ope aliena, non ituros si nemo praecesserit, sed bene secuturos. Ex his Metrodorū, ait, esse. Egregium hoc quoque, sed secundae sortis ingenium. Nos ex illa prima nota non sumus, bene nobiscum agitur, si in hanc secundam recipimur. Nec hunc quidē cōtempseris hominē, qui alieno beneficio esse saluus potest, & hoc multū est, uelle seruari, praeter haec adhuc inuenies aliud genus hominū, ne ipsum quidē fastidiendū eorū, qui cogi ad rectum cōpellique possunt, quibus non duce tantū opus sit, sed adiutore, & ut ita dicam, coactore, hic tertius color est. Si quaeris huius exemplar, Hermacū, ait, Epicurus talē fuisse. Itaque alteri magis gratulat, alterū magis † suspicit, quamuis eñ ad eundē finē uterque puenerit, tamen maior est laus idē effecisse in difficiliore materia, puta eñ duo aedificia excitata esse, ambo paria, aeque excelsa atque magnifica, alterum puram aream accepit, illic protinus opus creuit, alterius fundamenta lassauerunt, in mollem & fluidam demissa humum, multumque laboris exhaustum est, dum peruenitur ad solidum. Apparet in altero, quicquid factū est, alterius magna pars & difficilior latet. Quaedam ingenia facilia & expedita, quaedam manu (quod aiunt) facienda sunt, & in fundamentis suis occupanda. Itaque ego illum feliciorem dixerim, qui nihil negocij secum habuit. Hunc quidem de se melius meruisse, qui malignitatem naturae suae uicit, & ad sapientiā se nō perduxit, sed extraxit, hoc durum ac laboriosum † negociū nobis datum scias, scilicet imus per obstantia. Itaque pugnemus, aliquorum inuocemus auxilium.

†Alr suscipit

†Alr ingenium

xilium. Quem, inquis, inuocabo? hunc aut illum. Quid enim refert, utrum incipias, an desinas? cum utriusq; rei hic sit effectus non esse. His & huiusmodi exhortationibus tacitis (nam uerbis locus non aderat) alloqui me desij. Deinde paulatim suspirium illud, quod esse iam anhelitus cœperat interualla maiora fecit, & retardatum est ac remansit. Nec adhuc quis desierit ex natura fluit spiritus. Sentio hæsitationē quandā & eius moram. Quomodo uolet dūmodo non ex animo suspirem, hoc tibi de me recipe, nō trepidabo ad extrema, iam præparatus sum, nihil cogito de die tuto. Illū lauda & imitare, quē non piget mori, cum iuuet uiuere. Quæ enim uirtus est, cum eijciaris exire? tamē est & hic uirtus. Eijcior quidem, sed tanꝙ exeam. Et ideo nunꝙ eijcitur sapiens, quia eijci est inde expelli, unde inuitus recedas. Nihil inuitus facit sapiens, necessitatem effugit, quia uult quod ipsa coactura est. Vale.

EPISTOLA. LVI. De uilla Vaciæ, & eius dispositione, & de ignaui uitio uitando, & quod solus sapiens nulla re sollicitus scit sibi uiuere.

A †Gestatione cum maxime uenio non minus fatigatus, ꝙ si tantum ambulassem quātū sedi, labor est enī diu ferri, ac nescio an eo maior, quia contra naturā est, quæ pedes dedit, ut per nos ambularemus, oculos, ut per nos uideremus, debilitate nobis induxere delitiæ, & quod diu noluimus, posse desinimus. Mihi tamen necessarium erat concutere corpus, ut siue bilis insiderat faucibus discuteretur, siue ipse ex aliqua causa spiritus densior erat, extenuaret illum iactatio, quam profuisse mihi sensi. Ideo diutius uehi pseueraui, inuitante ipso littore, quod inter Cumas & Seruilij Vaciæ uillā curuatur, & hinc mari, & illinc lacu, uelut in angustū iter clauditur. Erat enī a recenti tēpestate mare spissum. Fluctus aūt illud (ut scis) frequēs & cōcitatus exequat, longior tranquillitas soluit, cum arenis quæ humore alligantur succus abcessit. Ex cōsuetudine tamē mea circumspicere cœpi, an aliquid illic inuenirem, quod mihi bono posset esse, & direxi oculos in uillā, quæ aliquando Vaciæ fuit. In hac ille prætorius diues nulla alia re, ꝙ ocio notus consenuit, & ob hoc unum felix habebatur. Nam quoties aliquos amicitiæ Asinij Galli, quoties se iam odium, deinde amor merserat (æque enim offendisse illum, ꝙ amasse periculosum fuit) exclamabāt homines, O Vacia solus scis uiuere. At ille latere sciebat, non uiuere. Multum autem interest, utrum uita tua ociosa sit, aut ignaua. Nunꝙ aliter hanc uillam Vacia uiuo prærteribam, ꝙ ut dicerem, Vacia hic situs est. Sed adeo mi Lucili philosophia sacrum quiddam est, & uenerabile, ut etiam si quid illi simile est, mendacio placeat. Ociosum enim hominem seductū existimat uulgus & securum, & se contentum, sibiq; uiuentem, quorum nihil ulli contingere, nisi sapienti potest. † Ille quidem nulla re sollicitus scit sibi uiuere. Ille enim (quod est primū) scit uiuere. Nā qui res & homines fugit, quem cupiditatum suarum infelicitas relegauit, qui alios feliciores uidere non potuit, qui uelut timidum atq; iners animal metu oblituit, ille sibi non uiuit, sed (quod est turpissimū) uentri, somno, libidini, non cōtinuo sibi uiuit, qui nemini, adeo tamen magna res est constantia, & in proposito suo perseuerantia, ut habeat autoritatē inertia quoq; pertinax, de ipsa uilla nihil possum tibi certi scribere, frontem enim eius tātum noui, & exposita, quæ ostendit etiam transeuntibus. Speluncæ sunt duæ magni operis, laxo atrio, †paries manufactus, quarum altera solem non recipit, & altera usq; in occidentem tenet. Prata † bona, medius riuus & a mari & ab Acherusio lacu receptus Euripi modo diuidit, alendis piscibus (etiam si assiduo exhauriatur) sufficiens, sed illi cū mare patet, parcitur, cū tempestas piscatoribus dedit ferias, manus ad parata porrigit, hoc tamen est cōmodissimū in uilla, quod Baias trans parietē habet, incōmodis illarū caret, uoluptatibus fruitur, has laudes eius ipse noui, † nunc esse illas totius anni credo. Occurrit enim Fauonio, & illū adeo excipit, ut Bais neget. Non stulte uidetur elegisse hūc locum Vacia, in quē ocium suū pigrū iam & senile conferret. Sed non multū ad traquillitatē locus confert, animus est, qui sibi cōmendat omnia, uidi ego in uilla hilari & amœna mœstos, uidi in media solitudine occupatis similes. Quare nō est qđ existimes, ideo parū bñ cōpositū esse te, ꝙ in Cāpania nō es: qre aūt nō es? hucusq; cogitatiōes tuas mitte. Cōuersari cū amicis absentibus licet, et qdē quoties uelis, ꝙdiu uelis, magis hac uoluptate (quæ maxima

†Alr. Gestationem passus sum dū uenio.

Philosophia

†Alr. ille sollicitus scit sibi uiuere.

†Alr. pares manufactæ

†Alr. noua.

†Alr. Esse illam totius amœnitatis credo.

maxima est fruimur) dũ absumus, præsentia eñ nos delicatos facit, & q̃a aliq̃ndo una loquimur, ambulamus, †cum sedimus, cum deducti sumus. Nihil de his quos modo uidimus, cogitamus, & ideo æquo animo ferre debemus absentiam, quia nemo non multum etiã præsentibus abest. Pone hic primũ noctes separatas. Deinde occupationes utrinq; diuersas, deinde studia secreta, suburbanas profectiones, uidebis non multũ esse, quod nobis peregrinatio eripiat, amicus animo possidendus est. Hic autem nunq̃ abest, quẽcunq; uult, † quotidie uidet. Itaq; mecum stude, mecum cœna, mecum ambula. In angusto uiueremus, si quicq̃ esset cogitationibus clausum. Video te mi Lucili, cum maxime audio, adeo tecum sum ut dubitem, an incipiam non epistolas, sed codicillos tibi scribere. Vale.

† alr Cõsidemus, condi ducti sum*

† alr cogitat

EPISTOLA. LVII. Notat tumultuosam balneorum luxuriam, & quod omnia uitia animi in aperto leuiora sunt.

PEream, si est tam necessarium quàm uidetur silentiũ in studia seposito. Ecce uarius clamor undiq; me circumsonat, supra ipsum balneum habito, ꝓpone nunc tibi oĩa genera uocum, quæ in odium possunt aures adducere, cum fortiores exercentur, & manus plumbo graues iactant, cum aut laborant, aut laborãtem imitantur, gemitus audio, quotiens recentem spiritum remiserũt, sibilos & acerbissimas respirationes, cũ in aliquẽ inertẽ, & hac plæbea functione cõtentũ incidi, audio crepitũ illisæ manus humeris, quæ prout plana peruenit, aut concaua, ita sonum mutat. Si ꝟo Pilicrepus superuenerit, & numerare cœperit † pilos, actum est. Adijce nũc Sordalũ, & furem deprehensum, & illum cui uox sua in balneo placet. Adijce nunc eos, qui in piscinã cum ingenti impulsæ aquæ sono saliunt. Præter istos quorũ si nihil aliud rectæ uoces sũt, Alipidum cogita tenuem & stridulam uocem, quo sit notabilior, subinde exprimẽtem, nec unq̃ tacentem, nisi dum uellit alas, & alium pro se clamare cogit. Iam librare uarias exclamatiões, & † botularium, & crustularium, & omnes popinarum institores, mercem suam quadam & insignita modulatione uendẽtes. O te, inquis, ferreum, aut surdum, cui mens inter tot clamores, tam uarios, tam dissonos, constat, cum Chrysippum nostrũ assidua salutatio perducat ad mortem. At mehercule ego istum fremitum non magis curo, q̃ fluctum aut deiectum aquæ, q̃uis audiam cuidam genti hanc unam fuisse causam urbem suam transferendi, quia fragorem Nili cadentis ferre non potuit. Magis mihi uox auocare uidetur, q̃ crepitus. Illa enim animũ adducit, hic tantum aures implet ac uerberat. In his quæ me sine auocatione circũstrepunt essedas transcurrentes pono, & fabrum Inquilinum, & Serrarium uicinũ, aut hunc qui ad metam sudãtem tabulas experitur, & tibias, nec cantat, sed exclamat, etiam molestior est mihi sonus, qui intermittitur subinde q̃ qui continuatur. Sed iam me sic ad omnia ista duraui, ut audire uel pausarium possim, uoce acerbissima remigibus modos dantem. Animũ nõ cogo sibi intentũ esse, nec auocari ad externa, omnia licet foris resonent, dum intus nihil tumultus sit, dum inter se nõ rixentur cupiditas & timor, dum auaricia luxuriaq; non dissideant, nec altera alterã uexet. Nam quid prodest totius regionis silentium, si affectus fremunt? Omnia noctis erãt tacita composta quiete, falsum est, nulla placida quies est, nisi quam ratio cõposuit. Nox exhibet molestiam, non tollit, & sollicitudines mutat. Nam dormientium quoq; in somnia tam turbulenta sunt, q̃ dies. Illa tranquillitas uera est, in quam bona mẽs explicatur, aspice illum cui somnus laxæ domus silentio quæritur, cuius aures ne quis agitet sonus, omnis seruorum turba conticuit, & suspensum, accedentium propius, uestigium ponit. Huc nempe uersatur atq; illuc. Somnũ inter ægritudines leuẽ captans, quæ nõ audit, audisse se quæritur. Quid in causa putas esse? animus illi obstrepit, hic placandus est, huius compescenda est seditio, quem non est quod existimes placidum, si iacet corpus. Interdum quies inquieta est. Et ideo ad rerum actus exercitandi ac tractatione bonarum artium occupandi sumus, quoties nos male habet inertia sui impatiens. Magni imperatores cum male parere militem uident, aliquo labore compescunt, & expeditionibus detinent. Nunq̃ uacat lasciuire districtis. Nihilq; tam certum est, q̃ ocij uitia negocio discuti. Sæpe uidemur tedio rerum ciuilium, & infelicis atq; ingratæ stationis pœnitentia secessisse, cum in illa latebra, in quã nos timor & lassitudo coniecit, interdũ recrudiscit ambitio. Non

† alr plus

† alr botularũ exdustularum.

bitio. Non enim excisa desijt, sed fatigata, aut etiam abiecta, rebus parum sibi cedentibus. Idem de luxuria dico, quæ uidetur aliquando cessisse. Deinde frugalitatem professos sollicitat, atq; in media parsimonia uoluptates non damnatas, sed relictas petit, & quidem eo uehementius, quo occultius. Oia enim uitia in aperto leuiora sunt, morbi quoq; tunc ad sanitatem inclinant, cum ex abdito erumpunt, ac uim suam proferunt. Et auaritiam itaq; & ambitionem & cætera mala mentis humanæ, tūc perniciosissima scias esse, cum simulata sanitate subsidunt. Ociosi uidemur, & non sumus. Nam si bona fide sum?, si receptui cecinimus, si speciosa contēpsimus, ut paulo ante dicebam, nulla res nos auocabit, nullus hominum auiumq; concentus interrūpet cogitationes bonas, solidasq; & iam certas. Leue illud ingenium, nec se adhuc reduxit introrsus, quod ad uocē ex accidēti erigitur, habet intus aliquid sollicitudinis, & habet aliquid cōcepti pauoris, quod illum curiosum facit, ut ait Vergilius noster, Et me quem dudum nonnulla iniecta mouebant tela. Neq; aduerso glomerati ex agmine Grai. Nunc omnes terrent aures, sonus excitat omnis. Suspensum, & pariter comitiq; oneriq; timentē. Prior ille sapiens est quē nō tela uibrantia, nō arietata in arma agminis densi, non urbis impulsæ fragor, territat, hic alter imperitus est, rebus suis timet, ad omnem crepitum expauescens, quem una qualibet uox pro fremitu accepta deiecit, quem motus leuissimi exanimant, timidum illum sarcinæ faciunt, quemcūq; ex istis felicibus elegeris, multa trahentibus, multa portantibus, uidebis illum comitiq; oneriq; timentem. Tunc ergo te scito esse cōpositum, cū ad te nullus clamor pertinebit, cum te nulla uox tibi excutiet. Non si blandietur, non si minabitur, non si inani sono uaria circūstrepet. Quid ergo, non aliquando commodius est, & carere cōuicio? fateor, Itaq; ego ex hoc loco migrabo, & experiri & exercere me uolens. Quid necesse est diutius torqueri, cum tam facile remedium Vlyxes† etiam ad uersus Sirenas inuenerit. Vale. Alr socijs

EPISTOLA. LVIII. De reditu suo ad Neapolitanam ciuitatem. Et quod non timor, sed horror cadit in sapientem, & quod anima hominis corporis angustijs teneri non potest.

Cum a Bais deberem Neapolim repetere, facile credidi tempestatem esse, ne iterum nauem experirer, Et tantum luti tota uia fuit, ut possem uideri nihilominus nauigasse, totum athletarum fatum mihi illo die perpetiendum fuit. Ceromate nos Aphe excepit in Crypta Neapolitana, nihil illo carcere lōgi?, nihil illis faucibus obscurius, quæ nobis præstant, nō ut nos p tenebras uideamus, sed ut ipsas. Cæterum etiam si locus haberet lucem, puluis auferret, in aperto quoq; res grauis & molesta. Quid illic ubi in se uolutatur, & cum sine ullo spiramēto sit inclusus, in ipsos a quibus incitatus est recidit, duo incōmoda inter se contraria simul pertulimus, quia eadem uia, eodem die, & luto, & puluere laborauimus, aliquid tamen mihi illa obscuritas, quod cogitarem dedit. Sensi quendam ictum animi, & sine metu mutationem, q̄ insolitæ rei nouitas simul ac fœditas fecerat. Non de me nunc tecum loquor, qui multū ab homine tollerabili, nedum a perfecto absum, sed de illo in quē ius fortuna perdidit. huius quoq; ferietur animus, mutabitur color. Quædam enim sunt mi Lucili, quæ nulla uirtus effugere potest, ammonet illam natura mortalitatis suæ. Itaq; & uultū adducet ad tristiciam, & inhorrescet ad subita, & caligabit, si uastam altitudinē in crepidine eius constitutus despexerit. Non est hic timor, sed naturalis affectio inexpugnabilis rationi. Itaq; fortes quidam & paratissimi fundere suum sanguinem, alienum uidere non possunt, quidam ad uulneris noui, quidam ad ueteris, & purulenti tractationē inspectionemq; succidunt & liquuntur animo. Alij gladium facilius recipiunt, q̄ uident. Sensi ergo (ut dicebam) quandam non quidem perturbationem, sed mutationē. Rursus ad primum conspectum redditæ lucis, alacritas incogitata redijt & inuisa. Illud deinde mecū loqui cepi, q̄ inepte quædam magis ac minus timeremus, cum omniū idem finis esset. Quid em̄ interest utrum supra aliquem uigiliariū uat, an mons, aut turris, nil inuenies. Erunt tamen qui hanc ruinam magis timeant, q̄uis utraq; mortifera æque sit, adeo non effectus, sed efficientiam timor spectat. Nunc me putas de Stoicis dicere, qui existimāt animam hominis magno pondere extriti permanere non posse, & statim spargi, quia Alr in uissa

x non

non fuerit illi exitus liber. Ego uero non facio. Qui hoc dicunt uident mihi errare, quẽadmodum flamma nõ potest opprimi, nam circa id diffugit, quo urgetur, Quemadmodum aer uerbere aut ictu nõ leditur, nec scinditur quidem, sed circa id cui cessit refunditur, Sic animus qui ex tenuissimo constat, deprehendi nõ potest, nec intra corpus affligi, sed beneficio subtilitatis suæ per ipsa quibus premitur erumpit. Quomodo fulmini etiã cum latissime percussit ac fulsit, ꝑ exiguum foramẽ est reditus, sic animo qui adhuc tenuior est igne, per omne corpus fuga est. Itaq; de illo querendũ est, an possit immortalis esse, hoc quidẽ certum habe, si superstes est corpori, propter hoc illum nullo genere posse perire, propter quod non perit: quoniam nulla immortalitas, cum exceptione est. Nec quicquam noxium æterno est. Vale.

Libri septimi epistolarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER OCTAVVS.

EPISTOLA LVIII. De multiplici diuisione rerum ubi exemplo Platonis ostendit qualiter parsimonia ad senectutem ducat.

QVANTA uerborũ nobis paupertas, immo ægestas sit, nunq̃ magis quã hodierno die intellexi. Mille res inciderũt, cum forte de Platone loqueremur, quæ nomina desyderarent nec haberent, quædã uero cum habuissent, fastidio nostro ꝑdidissent. Quis autẽ ferat in ægestate fastidium: hunc quẽ græci Oæstrum uocãt pecora peragentẽ, & totis saltibus dissipantem, Asylum nostri uocabant, hoc Vergilio licet credas. Est lucũ silari iuxta ilicibusq; uirentẽ, plurimus alburnum uolitans cui nomẽ asylo Romanũ, Oestrum Graci uertere uocantes, Asper acerba sonans, quo tota exterrita syluis Diffugiunt armẽta, puto intelligi istud uerbũ interisse, ne te longe differam, quædã simplicia in usu erant, sicut cernere ferro inter se dicebant. Idem Virgilius hoc probabit tibi. Stupet ipse latinus, Ingentis genitos diuersis partibus orbis Inter se coijsse uiros, & cernere ferro, quod nunc decernere dicimus. Simplicis illius uerbi usus amissus est. Dicebant antiqui si iusso, id est, si iussero, hoc nolo mihi credas, sed fideli Vergilio. Cætera qua iusso mecũ manus inferat arma. Non id ago nunc hac diligentia, ut ostendã quantũ tempus apud grãmaticum perdiderim, sed ex hoc intelligas, quantũ apud Ennium & Actium uerborũ, situs occupauerit, cũ apud hunc quoq; qui quotidie excutitẽ, aliqua nobis subducta sint. Quid, inquis, sibi ista uult præparatio, quo spectat: non celabo te, cupio si fieri põt propitijs auribus tuis, quid sentiam dicere. Sin minus, dicam & iratis. Ciceronẽ autorem huius uerbi habeo, puto locupletẽ. Si recentiorẽ quæris, Fabianum disertum & †eloquentẽ, orationis etiam ad nostrũ fastidium, nitidæ. Quid eñ fiet mi Lucili: quomodo dicet ũsia res necessaria natura cõtinens fundamentũ omnium: Rogo itaq; ꝑmittas mihi hoc uerbo uti, nihilominus dabo operã, ut ius a te datum parcissime exerceam, fortasse contentus ero mihi licere. Quid proderit facilitas tua, cũ ecce id nullo modo latine exprimere possim: propter quod linguæ nostræ conuitiũ feci, magis damnabis angustias Romanas, si scieris unã syllabã esse quã mutare nõ possim, quæ hæc sit quæris: τὸ ὄν duri tibi uideor ingenij, in medio positã posse sic transferri, ut dicam, qđ est, sed multũ interesse uideo, cogor uerbum ꝓ uocabulo ponere† Sed id si necesse est ponam, quod esset, Sex modis hoc a Platone dici amicus noster homo eruditissimus hodierno die dicebat. Omnes tibi exponã, si ante indicauero, esse aliquid genus & speciem. Nunc eñ primum illud genus quærimus, ex quo cæteræ species suspensæ sunt, a quo nascatur om̃is diuisio, quo uniuersa comprehensa sunt. Inuenietur autẽ si ceperimus †singula recolligere. Sic enim per ducemur ad primũ, homo species est ut Aristoteles ait. Equus species est, canis est species, ergo cõmune aliquod quærendũ est his omnibus uinculum, quod illa cõplectatur, & sub se habeat, hoc quid est: animal, ergo genus esse cœpit omniũ horum, quæ modo retuli, hominis, equi, canis, animal. Sed quædã quæ animã habent non sunt animalia. Placet eñ satis & arbustis animã inesse. Itaq; & uiuere illa & mori dicimus, ergo animantia superiorẽ tenebunt locum, quia & animalia in hac forma sunt & sata. Quædã anima carent, ut

alr. †elegantẽ nisa

alr. †sed id necesse est ponã quod et.

Alr. †retrolegere.

rent,ut ſaxa.Itaq; aliquid erit animantibus antiquius ſcilicet corpus,hoc ſic diuidam,ut dicam corpora omnia,aut animata eſſe,aut inanimata.Etiam nunc eſt aliquid ſuperius, quā corpus.Dicimus enim quædam corporalia eſſe,quædā incorporalia,quid ergo erit ex quo hæc diducantur?Illud cui nomen modo parum propriū impoſuimus, quod eſt. Sic eñ in ſpecies ſecabiť, ut dicamus,quod eſt,aut corporale eſt, aut incorporale. Hoc ergo genus eſt primū & antiquiſſimum,&(ut ita dicam)generale.Cætera genera quidē ſunt,ſed ſpecialia,tanq; homo genus eſt.Habet eñ in ſe nationum ſpecies,Græcos,Romanos,Parthos,Colorū,albos,nigros,flauos,habet ſingulos,Catonem,Ciceronem, Lucretium.Itaq; quia multa continet,in genus cadit,quia ſub alio eſt,in ſpeciem. Illud genus quod eſt generale,ſupra ſe nihil habet.Initium rerum eſt,omnia ſub illo ſunt. Stoici uolunt ſuperponere huic,etiam aliud genus magis principale,de quo ſtatim dicā, ſi prius illud genus,de quo locutus ſum merito primum poni docuero,cum ſit rerū omnium capax.Quod eſt,in has ſpecies diuido,ut ſint corporalia, aut incorporalia. Nihil tertiū eſt.Corpus quō diuido,ut dicā,aut animantia ſunt, aut inanimata. Rurſus animātia quē admodū diuido,ut dicam quædā animū habēt quædā tātum animā,aut ſic,quædā impetū habēt,incedunt,tranſeūt,quædā ſolo affixa,radicibus aluntur & creſcunt. Rurſus animantia in quas ſpecies ſeco?aut mortalia ſunt,aut immortalia.Primū genus Stoicis quibuſdam uidetur, ſed quare uideatur ſub ijciam.In rerum(inquiunt)natura quædā ſunt, quædam non ſunt.Et hæc autem quæ non ſunt,rerum natura complectitur, quæ animo ſuccurrunt,tanq; Centauri,Gigantes,& quicquid aliud falſa cogitatione formatū,habere aliquā imaginem cœpit,q̃uis non habeat ſubſtantiam.Nunc ad id quod tibi promiſi reuertor,quomodo quæcūq; ſunt in ſex modos Plato partiatur. Primū illud quod eſt, nec uiſu,nec tactu,nec ullo ſenſu comprehenditur. Cogitabile eſt,quod generaliter eſt, tanq; homo generalis ſub oculos nō uenit,ſed ſpecialis uenit,ut Cicero & Cato animal non uidetur,ſed cogitatur,uidetur autem ſpecies eius equus & canis. Secundum ex his quæ ſunt ponit Plato,quod eminet & exuperat omnia,hoc habe per excellentiam eſſe, ut poeta cōmuniter dicitur,omnibus enim uerſus facientibus hoc nomē eſt,ſed iā apud Græcos in unius notam ceſſit.Homerum intelligas cum audieris poetam. Quid ergo, †hoc eſt deus ſcilicet,maior ac potentior cunctis. Tertium genus eſt eorum quæ ꝓprie ſunt,innumerabilia hæc ſunt,ſed extra noſtrum poſita conſpectum. Quæ ſunt interrogas?propria?Plato Ideas uocat,ex quibus omnia quæ ſunt fiūt,& ad quas cuncta formātur.Hæ immortales,immutabiles,inuiolabiles ſūt. Quid ſit Idea,id eſt,quid Platoni eſſe uideatur audi,Idea eſt eorum quæ naturaliter fiunt exemplar æternum. Adijciam diffinitioni interpretationem,quo tibi res apertior fiat. Volo imaginem tuā facere, exemplar picturæ tuæ habeo,ex quo capit aliquem habitum mens noſtra,quem operi ſuo imponat. Ita illa quæ docet & inſtruit facies a qua petitur imitatio,Idea eſt. Talia ergo exēplaria infinita habet natura rerum hominum,piſcium,arborum,ad quæ quodcunq; fieri ab illa debet exprimitur. Quartū locū habebit idos. Quid ſit hoc idos attendas oportet,& Platoni imputes non mihi hanc rerum difficultatē. Nulla eſt autem ſine difficultate ſubtilitas. Paulo ante pictoris imagine utebar. Ille cū reddere Vergilium coloribus uellet,ipſum intuebatur,Idea erat Vergilij facies futuri operis exemplar, ex hac quod artifex trahit & operi ſuo impoſuit idos eſt. Quid interſit queris? alterum exemplar eſt, alterum forma ab exemplari ſumpta & operi impoſita. Alteram artifex imitatur, alterā facit. Habet aliquam faciam ſtatua,hæc eſt idos,habet aliquam faciem exemplar ipſum quod intuens opifex,ſtatuam figurauit,hæc Idea eſt. Eſt etiam nunc(ſi aliam deſyderas diſtinctionem)idos in opere eſt,Idea extra opus, nec tantum extra opus eſt, ſed ante opus. Quintum genus eſt eorum quæ cōmuniter fiunt,hæc incipiunt ad nos pertinere, hic ſunt omnia,homines,pecora,res. Sextum genus eorum eſt quæ quaſi ſunt tanq; inane,tanq; tempus,quæcūq; uidemus aut tangimus,Plato in illis non numerat, quæ eſſe proprie putat,Fluunt eñ & aſſidua diminutione atq; adiectione ſunt. Nemo noſtrum idem eſt in ſenectute,qui fuit iuuenis. Nemo eſt manc,qui fuit pridie. Corpora noſtra rapiunť fluminū more,q̃cquid uides currit cum tēpore. Nihil ex his quæ uidemus manet. Ego ipſe dū loquor mutari iſta mutat⁹ ſum. Hoc eſt qđ ait Heraclitus. In idē flumē bis

Alr de his ſcilicet

Ideæ platonicæ.

Idos

In idē flumen bis deſcendimus & non deſcendimus

non uitam reliquerit, sed animam, prosiliam ex ædificio putrido ac ruenti. Morbũ mor te non fugiam dũtaxat sanabilem, nec officientem animo, non afferam mihi manus pro pter dolorem, sic mori, uinci est. Hunc tamẽ si sciero perpetuo mihi esse patiendum, ex ibo, non propter ipsum, sed quia impedimento mihi futurus est, ad omẽ propter quod uiuitur. Imbecillus est & ignauus, qui propter dolorẽ moritur. Stultus, qui doloris cau sa uiuit. Sed in longum exeo. Est præterea materia quæ ducere diẽ possit. Et quomodo finem uitæ imponere poterit, qui epistolæ non potest? Vale ergo, quod libẽtius ꝙ mor tis moras lecturus es. Vale.

EPISTOLA. LX. De uero & inani gaudio. Et quomodo sapientem oporteat in periculo huius uitæ semper esse uiribus communitum.

MAgnam ex epistola tua percepi uoluptatem, permitte enim mihi uti uerbis publicis, nec illa ad significationem Stoicam reuoca, uitium esse uoluptatẽ credimus, Sit sane, ponere tamen illam solemus ad demonstrãdam animi hi larem affectionem. Scio, inquã, & uoluptatem (si ad nostrum album uerba di rigimus) rem infamem esse, & gaudium nisi sapienti non contingere. Est enĩ animi ela tio, suis bonis uiribusq; fidentis, uulgo tamẽ sic loquimur, ut dicamus magnum gaudiũ nos ex illius consulatu, aut ex nuptijs, aut ex partu uxoris percepisse, quæ adeo nõ sunt gaudia, ut sæpe initia futuræ tristiciæ sint. Gaudio autem iunctum est non desinere, nec in cõtraria uerti. Itaq; cum dicat Vergilius noster, Et mala mentis gaudia, diserte quidẽ dicit, sed parum proprie, nullum enim malum gaudium est, uoluptatibus hoc nomẽ im posuit, & quod uoluit expressit, significauit enĩ homines malo suo lætos, tamen ego nõ in merito dixeram, cœpisse me magnam ex epistola tua uoluptatem. Quãuis enim ex nomine ista causa imperitus homo gaudeat, tamen affectum eius impotentem, & †in di uersa statim inclinaturum uoluptatem uoco, opinione falsi boni immoderatam & im modicam. Sed ad propositũ reuertar, audi quid me in epistola tua delectauerit, habes uerba in potestate, non effert te oratio, nec longius ꝙ destinasti trahit. Multi sunt qui ad id quod non proposuerant scribere, alicuius uerbi decore placentis uocentur, quod tibi non euenit, pressa sunt omĩa & rei aptata, loqueris quantũ uis, & plus significas quã loqueris, hoc maioris rei indicium est, apparet animum quoq; nil habere superuacui, nil tumidi. Inuenio tamen translationes uerborum, ut non temerarias ita non indecoras. Ita quæ periculum sui fecerint. Inuenio imagines quibus si quis nos uti uetat, & poetis il las solis iudicat esse concessas, neminem mihi uidetur ex antiquis legisse, apud quos nõ dum captabatur plausibilis oratio, illi qui simpliciter & demonstrandæ rei causa eloque bantur. Parabolis referti sunt, quas existimo necessarias, non ex eadem causa qua poe tis, sed ut imbecillitatis nostræ adminicula sint, & ut discentem & audiẽtem in rem præ sentem adducant. Sextium ecce cum maxime lego uirum acrem, Græcis uerbis, Roma nis moribus philosophantem, mouit me imago ab illo posita, ire quadrato agmine exer citum, ubi hostis ab omni parte suspectus est, pugnæ paratum. Idem, inquit, sapiens face re debet, omnes uirtutes suas undiq; expandat, ut ubicũq; infesti aliquid oritur, illic pa rata præsidia sint, & ad nutum regentis sine tumultu respondeant, quod in exercitibus his quos imperatores magni ordinant fieri uidemus, ut imperiũ ducis simul oẽs copiæ sentiant, sic dispositæ ut signum ab uno datum, peditem simul equitemq; percurrat, hoc aliquanto magis necessarium esse nobis, Sextius ait, Illi enim sæpe hostem timuere sine causa, tutissimumq; illis iter, quod suspectissimũ fuit. Nil stulticia pacatum habet. Tã su perne illi metus est, quam infra. Vtrumq; trepidat latus. Sequuntur pericula & occur runt, ad omnia pauet, imparata est, & ipsis terretur auxilijs. Sapiens autem ad omnem incursum munitus, & †interritus, non si paupertas, non si luctus, non si ignominia, nõ si dolor impetum faciat, pedem referet. Interritus & contra illa ibit, & inter illa; nos mul ta alligant, multa debilitant, diu in istis uitijs iacuimus, elui difficile est. Non enim inqui nati sumus, sed infecti, ne ab alia imagine ad aliam trãseamus, hoc quæram, quod mecũ

Alr in diuersum statum

Alr intentus

sæpe dispicio, quid ita nos stulticia tam pertinaciter teneat, primo quia non fortiter illā repellimus, nec toto ad salutem impetu nitimur, deinde quia illa quæ a sapiētibus uiris reperta sunt, nō satis credimus, nec apertis pectoribus haurimus, leuiterq; tam magnæ rei insistimus. Quemadmodū autem potest aliquis quantum satis sit, aduersus uitia discere, qui quantū a uitijs uacat discit? Nemo nostrum in altum descendit, summa tantū decerpsimus, & exiguum temporis impendisse philosophiæ, satis abundeq; occupatis fuit. Illud præcipue impedit, quod cito nobis placemus, si uenimus qui nos bonos uiros dicat, qui prudentes, qui sanctos, agnoscimus. Non sumus modica laudatione contenti, quicquid in nos adulatio sine pudore congessit, tanq; debitū prendimus, optimos nos esse, sapientissimos affirmantibus assentimur, cū sciamus illos sæpe multa mentiri, adeo quoq; indulgemus nobis, ut laudari uelimus in id, cui contraria cum maxime facimus. Mitissimū ille se in ipsis suplicijs audit. In rapinis liberalissimū. In ebrietatibus ac libidinibus temperatissimū. Sequitur itaq;, ut ideo mutari nolimus, quia nos optimos esse credimus. Alexander cum iam in India uagaretur, & gentes ne finitimis quidē satis notas, bello uastaret, in obsidione cuiusdā urbis dum circuit muros, & imbecillissima mœnium quærit, sagitta ictus diu perstitit in re, & incepta agere pseuerauit. Deinde cum retpresso sanguine sicci uulneris dolor cresceret, & crus equo suspēsum paulatim obtorpuisset, coactus absistere, omnes, inquit, iurant me Iouis esse filiū, sed uulnus hoc hominē esse me clamat. Idem faciamus, pro sua quēq; portione adulatio infatuat, dicamus, uos quidē me dicitis prudentē esse. Ego autem uideo quam multa inutilia concupiscam, nocitura optem, ne hoc quidem intelligo, quod animalibus facietas monstrat, quis cibo debeat esse, quis potioni modus, quantū capiam adhuc nescio. Iam docebo, quemadmodum intelligas te nō esse sapientem. Sapiens ille est qui plenus gaudio, hilaris & placidus incōcussus, cū dijs ex pari uiuit. Nunc ipse te consule, si nunq; mœstus es, nulla spes animū tuū futuri expectatione sollicitat, si per dies noctesq; par & æqualis animi tenor erecti & placentis sibi est, puenisti ad humanā boni summā. Sed si appetis uoluptates, et undiq;, & omnes, scito tantū tibi ex sapientia, quantum ex gaudio deesse, ad hoc cupis peruenire, sed erras, qui inter diuitias illuc uenturum esse te speras. Inter honores idem gaudiū, inter sollicitudines quæris. Ista quæ sic petis tanq; datura læticiam ac uoluptatē, causæ dolorum sunt. Omnes, inquam, illi tendunt ad gaudiū, sed unde stabile magnūq; consequātur ignorant. Ille ex conuiuijs & luxuria. Ille ex ambitione & circūfusa clientū turba. Ille ex amica, alius ex studiorū liberalium uana ostentatione, & nihil†sonantib᷒ literis, oēs istos oblectamenta fallacia & breuia decipiunt, sicut ebrietas quæ unius horæ hilarem insaniā, longi temporis tedio, pensat, sicut plausus & acclamationis secundæ fauor, qui magna sollicitudine & partus est, & expiandus, hoc ergo cogita, hunc esse sapientiæ effectum, hanc gaudij qualitatē, Talis est sapientis animus, qualis mundi status super lunā, semper illic serenū est, Habes ergo quare uelis sapiens esse, quia nunq; sine gaudio est. Gaudium hoc nō nascitur, nisi ex uirtutū conscientia, nō potest gaudere, nisi fortis, nisi iustus, nisi temperans. Quid ergo inquis? stulti ac mali nō gaudent? Non magis quā prædam nacti leones. Cum fatigauerunt se uino & libidinib᷒, Cum illos nox inter†uitia defecit, Cum uoluptates angusto corpori ultra quā capiebat igestæ † suppurare cœperūt, tunc exclamāt miseri Vergilianū uersum illum, Nāq; ut supremā falsa inter gaudia noctem Egerimus. Nosti eos totam luxuriari noctem inter falsa gaudia. Et quidem tanq; supremā agunt. Illud gaudium (quod deos deorumq; æmulos sequitur) non interrumpitur non desinit, desineret, si sumptū esset aliunde. Sed quia non est alieni muneris, nec arbitrij quidē alieni est. Quod nō dedit fortuna, non eripit. Vale.

Vide num sanitatibus sit legendum.

Alt. luna. alt. † superare

EPISTOLA. LXI. Quod a parentibus filijs superfluitas ambitiosa potatur. Et de continentia.

QVæror, litigo, irascor. Et iam nunc optas quod tibi optauit nutrix tua, aut pædagogus, aut mater. Nondū intelligis quantū mali optauerint. O quā inimica nobis sunt uota nostrorū, eo quidem inimiciora, quo cessere felicius. Iam non admiror si omnia nos a prima pueritia mala sequunt̄, inter execrationes parentum

nes parentū creuimus, exaudiunt dij quoq; nostram ꝓ nobis uocem gratuitā, quousq; poscemus aliquid deos. quasi ita nondum ipsi alere nos possimus? Quam diu sationib⁹ implebimus magnarū urbium campos? quā diu nobis populus metet, quam diu unius mensæ frumentū multa nauigia, & quidē non ex uno mari, subuehent? Taurus paucissimorū iugerum pascui impletur, una sylua elephantis pluribus sufficit, homo & terra pascitur & mari. Quid ergo? tam insatiabilē nobis natura aluum dedit, cū tam modica corpora dedisset, ut uastissimorū edacissimorūq; animaliū auiditatē uincerimus? Minime. Quantulū est enim quod naturæ datur, paruo illa dimittitur. Non fames nobis uentris nostri magno constat, sed ambitio, hos itaq; (ut ait Salustius) uentri obedientes, animaliū loco numeremus non hominū, quosdam uero ne animaliū quidem, sed mortuorum uiuit is, qui se utitur. Qui uero latitant & torpent, sic in domo sunt, quomodo in conditiuo, horū licet in limine ipso nomen marmori inscribas, mortē suā antecesserūt. Vale.

EPISTOLA. LXII. Quomodo sapiens semp debet habere animū paratū ad mortē.

DEsinamus quod uolumus uelle. Ego certe id ago senex, eadem uelle, quæ puer uolui. In hoc unum eunt dies, in hoc noctes, hoc opus meum est, hæc cogitatio, imponere ueterib⁹ malis finē. Id ago, ut mihi instar totius uitæ, sit dies. Nec me hercules tanq̄ ultimū rapio, sed sic illum aspicio, tanq̄ esse etiam ultimus possit, hoc animo tibi hanc epistolā scribo, tanq̄ maxime scribente mors euocatura sit, paratus exire sum, & ideo fruor uita, quia quā diu futurum hoc sit nō minus pendo, ante senectutem curaui, ut bene uiuerem, in senectute, ut bene moriar, bene autem mori est libenter mori. Da operā, ne quid unq̄ inuitus facias, quicquid necesse futurum est, repugnanti nō uolenti necessitas est, in uolente necessitas non est. Ita dico qui imperia libens excipit, partem acerbissimā seruitutis effugit, facere quod nolit. Nō qui iussus aliquid facit, miser est, sed qui inuitus facit. Itaq; sic animū componam⁹, ut quicquid res exiget, id uelimus, & in primis finem nostri fine tristicia cogitemus, ante ad mortē quā ad uitā præparandi sumus. Satis instructa uita est, sed nos instrumēto eius auidi sumus, deesse nobis aliquid uidetur & semp uidebitur, ut satis uixerimus, nec anni nec dies faciūt, sed animus. Vixi Lucili charissime quantū satis erat, mortē plenus expecto. Vale.

EPISTOLA. LXIII. De simulata & affectata occupatione. Et quod breuissima ad diuitias p diuitiarū contemptum uia est.

MEntiuntur qui sibi obstare ad studia liberalia turbam negociorum uideri uolunt. Simulant occupationes & augent, & ipsi se occupāt, uaco mi Lucili uaco, & ubicunq; sum, meus sum. Rebus enim nō me trado sed commodo, nec consector perdendi temporis causas, & quocunq; constiti loco ibi cogitationes meas tracto, & aliquid in animo salutare conuerso. Cum me amicis dedi, nō tamen mihi abduco, nec cum illis moror, quibus me tempus aliquod congregauit, aut causa ex officio nata, sed cum optimo quoq; sum, ad illos in quocūq; loco, in quocunq; sæculo fuerint, animum meum mitto. Demetrium uirorum optimum mecum circumfero, & relictis conchiliatis cum illo seminudo loquor, illum admiror, quidni admirer? uidi nihil ei deesse. Contemnere omnia aliquis potest, omnia habere nemo potest, breuissima ad diuitias per contemptum diuitiarū uia est. Demetrius autē noster sic uiuit, non tanquā contempserit omnia, sed tanq̄ alijs habenda pmiserit. Vale.

EPISTOLA. LXIIII. Consolatio de amico defuncto.

MOleste fero decessisse Flaccum amicum tuum, plus tamē æquo dolere te nolo, Illud, ut non doleas, uix audebo exigere, & esse melius scio. Sed cui ista firmitas animi continget, nisi iam multū supra fortunā elato? Illum quoq; ista res uellicabit, sed tantū uellicabit. Nobis aūt ignosci potest ꝓlapsis ad lachrymas, si nō nimie decurrerūt, si ipsi illas repressimus. Nec sicci sint oculi amisso amico, nec fluant, lachrymandū est, nō plorandū, durā tibi legē uideor ponere, cū poetarū græcorū

x 4 maximus ius

maximus ius flendi dederit in unum dumtaxat diem, cum dixerit etiã Nioben de cibo cogitasse. Quæris unde sint lamentationes, unde immodici fletus? per lachrymas argumenta desyderij quærimus, & dolorẽ nõ sequimur, sed ostendim⁹. Nemo tristis sibi est. O infelicem stulticiam, Est aliqua & doloris ambitio. Quid ergo, inquis, obliuiscar amici? breuem illi apud te memoriam promittis, si cum dolore mansura est. Iam istam frontem ad risum quælibet fortuita res transferet. Non differo in longius tempus, quo desiderium omne mulcetur, quo etiam acerrimi luctus recidunt. Cum primum te obseruare desieris, imago ista tristiciæ discedet. Nunc ipse custodis dolorem tuum, sed custodienti quoq; elabit̃, eoq; citius, quo est acrior, desinit. Id agamus ut iucunda fiat nobis amissorum recordatio. Nemo libenter ad id redit, quod nõ sine tormento cogitaturus est. Sic tamen illud fieri necesse est, ut cum aliquo nobis morsu, amissorum quos amauimus nomen occurrat. Sed hic quoq; morsus habet suam uoluptatem. Nam ut dicere solebat Attalus noster. Sic amicorũ defunctorum memoria iocunda est, quomodo in uino nimis ueteri ipsa nos amaritudo delectat, quomodo poma quædam sunt suauiter aspera, cum uero interuenit spacium, omne quod angebat extinguit̃, & pura ad nos uoluptas uenit, Si illi credimus, amicos incolumes cogitare, melle ac placenta frui est, eorũ qui fuerunt retractatio, non sine acerbitate quadam iuuat. Quis autem negauerit hæc acria quoq; & habentia austeritatis aliquid, stomachum excitare? Ego non idem sentio mihi amicorum defunctorum cogitatio, dulcis ac blanda est, habui enim illos tanquam amissurus, amisi tanq; habeam. Fac ergo mi Lucili quod tuam æquitatem decet. Desine beneficiũ naturæ male interpretari, abstulit, sed dedit. Ideo amicis auide fruamur, quia quãdiu contingere hoc possit, incertum est. Cogitemus quam sæpe illos reliquerimus, in aliquam pegrinationem longinquã exituri, quam sæpe eodem morantes loco non uiderimus, intelligemus plus nos temporis perdidisse in uiuis, feras autẽ hos qui cum negligentissime amicos habeant, miserrime lugent, nec amant quemq̃, nisi perdiderint. Ideoq; tũc effusius mœrent, quia uerent̃ ne dubiũ sit an amauerint. Sera indicia affect⁹ sui relinquũt & quærũt. Si alios habemus amicos, male de his & mœremur & existimamus, quia parum ualent in unius elati solatiũ. Si non habemus, maiorẽ ipsi nobis iniuriam fecimus, quam a fortuna accepimus. Illa unum abstulit, nos quenquam nõ fecimus. Deinde ne unum quidem nimis amauit, qui plusq; unum amare non potuit. Si quis dispoliatus, amissa unica tunica, complorare se malit, quam circumspicere quomõ frigus effugiat, & aliquid inueniat quo tegat scapulas, nonne tibi uideatur stultissimus? quem amabas extulisti, quære quem ames. Satius est amicum reparare quam flere. Scio pertritum iam hoc esse quod adiecturus sum, non tamen ideo prætermittam, quia ab hominibus dictum est, finem dolendi etiam qui consilio nõ fecerat, tempore inuenit. Turpissimum autẽ est in homine prudente, remedium mœroris, lassitudo mœrendi, malo relinquas dolorem quam ab illo relinquaris, & quam primum id facere desiste, quod si etiam uoles diu facere nõ poteris. Annum fœminis ad lugẽdum constituere maiores, nõ ut tam diu lugerent, sed ne diutius, uiris nullum legitimum tempus est, quia nullum honestum. Quam tamen mihi ex illis mulierculis dabis, uix retractis a rogo, uix a cadauere reuulsis, cui lachrymæ in totum mensem durauerint? Nulla res citius in odium uenit, quam dolor, quia recens, consolationem inuenit, & aliquos ad se adducit, inueteratus uero deridetur, nec immerito, aut enim simulatus, aut stultus est, hæc tibi scribo, is qui Anneum Serenum charissimum mihi tam immodice fleui, ut (quod minime uelim) inter exempla sim eorum quos dolor uicit, hodie tamen factum meum damno, & intelligo maximam mihi causam, sic lugendi fuisse, quod nunquam cogitaueram mori eum ante me posse, hoc unum mihi occurrebat, minorem esse & multo minorem, tanquam ordinem fata seruarent. Itaq; assidue cogitemus, tam de nostra quam omnium quos diligim⁹, mortalitate. Tunc ego dicere debui, minor est Serenus meus, quid ad rẽ ptinet? post me mori debet, sed ante me potest, quia nõ feci, Imperatũ me subito fortuna pcussit, nunc cogito oĩa & mortalia esse, & incerta, lege mortali hodie fieri põt, quicquid unq; potest, Cogitemus ergo Lucili charissime cito nos eo puenturos, quo illũ peruenisse

uenisse meremus. Et fortasse (si modo sapientium uera fama est, recipitq; nos locus ali/quis) quem putamus perisse, præmissus est. Vale.

EPISTOLA. LXV. De efficatia sermonis boni uiri, & de augenda doctri/na priorum, & eorum ueneratione.

FVisti hæri nobiscum. Potest quæri, si hæri tantum? Ideo adieci nobiscum, me/cum enim semper es, interuenerant quidam amici, propter quos maior fumus fieret, non hic qui erumpere ex lautorum culinis, & terrere uigiles solet, sed hic modicus qui hospites uenisse significaret, uarius nobis sermo fuit, ut in conui/uio, nullã rem usq; ad exitum adducens, sed aliunde de alio transiliens, lectus est deinde liber Quinti Sextij Patris, magni (si quid mihi credis) uiri. Et (licet negent) Stoici, quan tum in illo (dij boni) uigoris est, quantum animi? hoc non in omnibus philosophis inue/nies. Quorundam scripta clarum habent tantum nomen, cætera exanguia sunt. Instituunt, disputant, cauillantur. Non faciunt animum, quia non habent. Cum legeris Sextiũ dices, uiuit, uiget, liber est, supra hominem est, dimittit me plenum ingentis fiduciæ. In quacunq; positione mentis sim (cum lego hunc) fatebor tibi, libet omnes casus prouo/care, libet exclamare. Quid cessas fortuna, congredere, paratum uides, illius animum induo, qui quærit ubi se experiatur, ubi uirtutem suam ostendat, Spumantemq; dari pe/cora inter inertia uotis Optat aprum, aut fuluum descẽdere mõte leonem, libet aliquid habere quod uincam cuius patientia exerceat. Nam hoc quoq; egregium Sextius ha/bet, quod & ostendet tibi beatæ uitæ magnitudinem, & desperationem eius non faciet. Scies illam esse in excelso, sed uolenti penetrabilem, hoc quidem uirtus tibi ipsa præsta/bit, ut illam admireris, & tamen speres, mihi certe temporis multum auferre solet con/templatio ipsa sapientiæ. Non aliter illam intueor obstupefactus, quam ipsum interim mundum, quem sæpe tanquam spectator nouus uideo, ueneror itaq; inuenta sapientiæ, inuentoresq; adire tanquã multorum hereditatem iuuat. Mihi ista acquisita, mihi labo/rata sunt. Sed agamus bonum patremfamiliæ, faciamus ampliora quæ accepimus, mai/or ista hereditas a me ad posteros transeat. Multum adhuc restat operis, multumq; re/stabit, nec ulli nato post mille sæcula præcludetur occasio aliquid adhuc adiiciendi. Sed etiã si omnia a ueteribus inuenta sunt, hoc semp nouum erit, usus, & inuentorũ ab alijs scientia & dispositio, puta relicta nobis medicamenta, quibus sanarenẽ oculi. Non opus est mihi alia quærere, sed hæc tamen morbis & temporibus aptanda sunt, hoc asperitas oculorum conleuatur, hoc palpebrarum crassitudo tenuatur, hoc uis subita & humor a/uertitur, hoc acuetur uisus. Teras ista oportet, & eligas tempus, adhibeas singulis modũ animi remedia inuenta sunt ab antiquis, quomodo autem admoueanẽ, aut quando, no stri operis est quærere, multum ægerunt qui ante nos fuerunt, sed nõ peregerunt. Suspi ciendi tantum sunt, & ritu deorum colendi. Quidni ego maiorum uirorum & imagines habeam, incitamenta animi. & natales celebrem? Quidni illos honoris causa semper ap pellem? Quam uenerationem præceptoribus meis debeo, eandem illis præceptoribus generis humani, a quibus tanti boni initia fluxerunt. Si consulem uidero aut prætorem, oĩa quibus honor haberi solet faciam, equo desiliam, caput adaperiam, semita cedam. Quid ergo? Marcum Catonem utrũq;, & Lelium sapiẽtem, & Socratem cum Platone & Zenonem, Cleantemq; in animũ meũ sine dignatione summa recipiam? Ego uero il/los ueneror, & tantis nominibus semper assurgo. Vale.

EPISTOLA. LXVI. De numero causarũ mundi secundum uarias senten/tias, & quod humanus animus nõ hæc sed diuina perspectare debet.

HEsternum diem diuisi cum mala ualitudine, ante meridianum illa sibi uen/dicauit, post meridianum mihi cessit. Itaq; lectione primum tentaui ani/mum. Deinde cum hanc recepisset, plus illi imperare ausus sum, immo per/mittere, aliquid scripsi, & quidem intentius, quam soleo, dum cum mate/ria difficili contendo & uinci nolo, donec interuenerunt amici qui mihi uim afferrent,

& tanq;

& tanquam ægrum intemperãtem coercerẽt. In locum ſtili ſermo ſucceſſit, ex quo eam partẽ ad te perferã, quæ in lite eſt, te arbitrũ adduxim⁹, plus negocij habes, q̃ exiſtimas. Triplex cauſa eſt, dicũt, ut ſcis, Stoici noſtri, duo eſſe in rerum natura, ex quibus om̃ia fiant, cauſam & materiã, materia iacet iners, res ad omnia parata, ceſſatura, ſi nemo moueat. Cauſa autẽ id eſt ratio, materiã format, & quocũq; uult uerſat, ex illa uaria opera ꝓducit. Eſſe debet ergo unde aliquid fiat. Deniq; a quo fiat, hoc cauſa eſt, illud materia. Omnis ars imitatio eſt naturæ, itaq; quod de uniuerſo dicebam, ad hæc transfer quæ ab homine facienda ſunt. Statua & materiã habuit quæ pateret̃ artificium, & artificem qui materiæ daret faciem, ergo in ſtatua matetia æs fuit, cauſa artifex. Eadem conditio rerũ omniũ eſt, ex eo conſtat quod fit, & ex eo quod facit. Stoicis placet unã cauſam eſſe, id quod facit. Cauſam Ariſtoteles putat tribus modis dici, prima, inquit cauſa eſt ipſa materia ſine qua nihil põt effici. Secunda opifex. Tertia forma, quæ unicuiq; operi imponitur, tanq̃ ſtatuæ. Nam hanc Ariſtoteles idos uocat, Quarta quoq;, inquit, his accedit, ꝓpoſitum totius operis. Quid ſit hoc, aperiam. Aes prima ſtatuæ cauſa eſt, nunq̃ enim facta eſſet, niſi fuiſſet id ex quo funderet̃, duceretur ue. Secunda cauſa artifex eſt, non potuiſſet enim æs illud in habitũ ſtatuæ figurari, niſi acceſſiſſent peritæ manus. Tertia cauſa eſt forma, neq; em̃ ſtatua iſta Doriphoros aut Diadumenos uocaret̃, niſi hæc illi eſſet impreſſa facies. Quarta cauſa eſt faciendi propoſitũ, nam niſi hoc fuiſſet, facta nõ eſſet, quid eſt propoſitum? quod inuitauit artificẽ, quod ille ſecutus fecit, uel pecunia eſt hoc, ſi uenditurus fabricauit, uel gloria, ſi laborauit in nomẽ, uel religio, ſi donum templo parauit. Ergo & hæc cauſa eſt propter quã fit, an nõ putas inter cauſas facti operis numerãdum, quo remoto factum nõ eſſet? His quintã Plato adicit, exemplar, quam ipſe Ideam uocat, hoc eſt em̃ ad quod reſpiciens artifex, id quod deſtinabat efficit, nihil autem ad rem pertinet, utrũ foris habeat exemplar, ad quod referat oculos, an intus, quod ibi ipſe concepit & poſuit hæc exemplaria rerũ omniũ deus intra ſe habet, numeroſq; uniuerſorum quæ agenda ſunt & modos mente complexus eſt, plenus his figuris eſt, quas Plato Ideas appellat, imortales † immutabiles, infatigabiles. Itaq; homines quidẽ pereunt. Ipſa autẽ humanitas ad quam homo effingitur, ꝑmanet, & hominibus laborantib⁹ intereuntibus, illa nil patitur. Quinque ergo cauſæ ſunt, ut Plato dicit. Id ex quo, id a quo, id in quo, id ad quod, id ꝓpter quod. Nouiſſime id ꝙ ex his eſt, tanq̃ in ſtatua (quia de hac loqui cepimus) Id ex quo, æs eſt. Id a quo artifex eſt, Id ĩ quo, forma eſt, quæ aptatur illi, Id ad quod, exemplar eſt quod imitatur is qui facit, id propter quod, facientis propoſitũ eſt. Id quod ex iſtis eſt, ipſa ſtatua, hæc om̃ia mundus quoq; (ut ait Plato) habet, faciens hic deus eſt, ex quo fit, hæc materia eſt, forma hæc eſt habitus, & ordo mundi quẽ uidemus. Exemplar ſcilicet ad quod deus hanc magnitudinẽ operis pulcherrimi fecit, propoſitũ propter quod fecit. Quæris quid ſit propoſitum deo? Bonitas, Ita certe Plato ait, quæ deo faciendi mundũ cauſa fuit? bonus eſt, bona fecit, bona nulla cuiuſquã boni inuidia eſt, fecit itaq; quam optimum potuit, fer ergo iudex ſententiã, & pronũcia, quis tibi ueriſimilimum uideatur dicere. Non quis uerum dicat. Id enim tam ſupra nos eſt, quam ipſa ueritas, hæc quæ ab Ariſtotile & Platone ponitur, turba cauſarum, aut nimiũ multa, aut nimium pauca comprehendit. Nam ſi quocunq; remoto quid effici non poteſt, id cauſa iudicant eſſe faciendi, pauca dixerunt, ponant inter cauſas tempus, nil ſine tempore poteſt fieri, ponant locum, ſi non fuerit ubi fiat aliquid, ne fiet quidem, ponant motum, nil ſine hoc nec fit nec perit, nulla ſine motu ars, nulla mutatio eſt. Sed nos nũc primam & generalem cauſam quærimus, hæc ſimplex eſſe debet. Nam & materia ſimplex eſt. Quærimus quid ſit cauſa Ratio faciens, id eſt deus. Ita enim quæ nunc retuli, non ſunt multæ & ſingulæ cauſæ, ſed ex una pendent, ex ea quæ facit, formam dicis cauſam eſſe, hanc imponit artifex operi, pars cauſæ eſt, non cauſa. Exemplar quoq; non eſt cauſa, ſed inſtrumentũ cauſæ neceſſariũ. Sic neceſſariũ eſt exemplar artifici, quõ ſcalprũ quõ lima, ſine his procedere ars nõ poteſt, non partes tamẽ hæc artis, aut cauſæ ſunt, ꝓpoſitũ, inquit, artificis propter quod ad faciendũ aliquid accedit, cauſa eſt, ut ſit cauſa, nõ eſt efficiens cauſa ſed ſupueniens, hea autẽ innumerabiles ſunt, nos de cauſa quærimus generali. Illud uero nõ pro ſolita ipſis ſubtilitate dixerunt, totũ mundũ & conſummatũ

Cauſæ ſunt quatuor.

Aft. tinnumerabiles.

opus cauſam

opus causam esse, multum enim interest inter opus & causam operis, aut fer sententiã, aut (quod facilius in eiusmodi rebus est) nega tibi liquere, & nos reuerti iube. Quid te inquis, delectat tempus inter ista conterere, quæ tibi nullum affectum eripiunt, nullam cupiditatem abigunt? Ego quidẽ priora illa ago ac tracto, quibus pacatur animus, & me prius scrutor. Deinde hunc mundũ, Ne hoc quidẽ tempus (ut existimas) perdo. Ista ẽm omnia si non concidantur, nec in hanc subtilitatẽ inutilem distrahantur, attollunt & leuant animũ, qui graui sarcina pressus, explicari cupit, & reuerti ad illa quorũ fuit. Nam corpus hoc animi pondus ac pena est, præmente illo urgetur, in uinculis est nisi accessit philosophia, & illum respirare rerum naturæ spectaculo iussit, & a terrenis dimisit ad diuina, hæc libertas eius est, hæc euagatio, subducit interim se custodiæ in qua tenet & cœlo reficitur, quemadmodũ artifices ex alicuꝰ rei subtilioris intentione quæ oculos defatigat, si malignum & nõ præclarum lumen habent, in publicum prodeunt, & in aliqua regione ad populi ocium dedicata oculos libera luce delectant. Sic animus in hoc tristi & obscuro domicilio clusus, quoties potest apertum petit, & in rerum naturæ contemplatione requiescit. Sapiens assectatorq; sapientiæ adheret quidẽ in corpore suo, sed optima sui parte abest, & cogitationes suas ad sublimia intendit & uelut sacramento ligatus hoc quod uiuit stipendium putat, & ita formatus est, ut illi nec amor uitæ nec odium sit patiturq; mortalia, quãuis scias ampliora superesse. Interdices mihi inspectionẽ rerum naturæ, ac toto abductum rediges in partem? Ego non quæram quæ sint initia uniuersorum, quis rerũ formator, quis omnia in uno mersa, & materia inerti conuoluta discreuerit? Non quærã quis sit artifex huius mundi, qua ratione tanta magnitudo in legẽ & ordinem uenerit, quis sparsa collegerit, confusa distinxerit † nimia deformitate latentibus faciem diuiserit, unde lux tanta fundatur, ignis sit, an aliquid igne lucidius? Ego ista non quæram? ego nesciam unde descenderim? semel hæc mihi uidenda sint, an sæpe nascendum, quo hinc iturus sim? quæ sedes expectet animã solutam legibus seruitutis humanæ, uetas me cœlo interesse, id est iubes me uiuere capite demisso? Maior sum & ad maiora genitus, quã ut mancipiũ sim mei corporis, quod equidẽ non aliter aspicio quã uinculum libertati meæ circumdatũ, hoc itaq; oppono fortunæ, in quo resistat, nec per illud ad me ullum transire uulnus sino. Quicquid in me potest iniuriã pati, hoc est in hoc obnoxio domicilio, animus liber habitat, nunq̃ me caro ista compellet ad metum, nunquam ad indignam bono, simulationem, nunq̃ in honorem huius corpusculi mentiar. Cum uisum fuerit distraham cũ illo societatem, & nunc cũ hæremus, non erimus equis partibus socij, animus ad se omne ius ducet. Contemptus corporis sui, certa libertas est. Vt ad propositũ reuertar huic libertati multum conferet, & illa de qua modo loquæbamur inspectio. Nempe uniuersa ex materia & ex deo cõstant. Deus ista temperat quæ circũfusa rectorem sequuntur, & ducem, potentius autẽ est quod facit quod est deus, q̃ materia patiens dei, quem in hoc mundo locum deus obtinet, hunc in homine animus, quod est illic materia, Id in nobis corpus est, Seruiant ergo deteriora melioribus, fortes simus aduersus fortuita, non cõtremiscamus iniurias, non uulnera, non uincula, nõ ægestatẽ. Mors quid est? aut finis est, aut transitus, nec desinere timeo. Idem enim quod nõ cepisse, nec transire, quia nusquam tam anguste ero. Vale.

Libri octaui epistolarum finis.

Corpus aĩ pondus & pena

Humanus aĩus diuina spectat

Comp.

Alr. † in unã.

contemnendũ corpus.

contemptus cõpõis certa libertas est.

Deus Materia

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER NONVS.

EPISTOLA. LXVII. Notat eos qui tres gradus bonorũ faciunt, dicens tantũ unum bonum absolutum esse, scilicet uirtutẽ incapacem augmenti uel decrementi ex qua bona sunt paria.

CLARANVM condiscipulum meum uidi post multos annos, non puto expectas ut adijciam senem, sed mehercules uiridem animo ac uigentem, & cum corpusculo suo colluctantem. Inique enim se natura gessit, & talem animum male collocauit, aut fortasse uoluit hoc ipsum nobis ostendere, posse ingenium fortissimum ac beatissimum sub qualibet cute

Claranus.

libet cute latere, uicit tamen omnia impedimenta,& ad cætera contemnenda a contem ptu sui uenit. Errare mihi uisus est qui dixit, Gratior est pulchro ueniens e corpore uir tus,nullo enim honestamento eget,ipsa ei magnum sui decus est, & corpus suum conse crat. Certe Claranũ nostrum cœpi intueri,formosus mihi uidet, & tam rectus corpore quam est animo,potest ex casa uir magnus exire, potest & ex deformi humiliq; corpu sculo,formosus animus ac magnus. Quosdam itaq; uidetur mihi in hoc natura tales ge nerare,ut approbet uirtutem omni loco nasci. Si posset per se nudos ædere animos,fe cisset,nunc quod amplius est facit,quosdam enim ædit corporibus impeditos,sed nihil ominus perrũpentes obstantia. Claranus mihi uidetur in exemplar æditus,ut scire possemus nõ deformitate corporis fœdari animum,sed pulchritudine animi corpus ornari. Quãuis autem paucissimos una fecerimus dies,tamen multi nobis sermones fuerũt, quos subinde egeram & ad te permittam, hoc primo die quæsitum est, quomodo possint tria bona esse,si triplex eorum conditio est: quædam(ut nostris uidetur) prima bona sunt,tanq̃ gaudium,pax,salus patriæ. Quædam secunda in materia infelici expressa, tanquã tormentorum patientia,& in morbo graui temperantia. Illa bona directo optamus nobis,hæc si necesse erit. Sunt adhuc tertia,tanquã modestus incessus & compositus,ac probus uultus,& conueniens prudenti uiro gestus. Quomodo ista inter se tria, esse possint,cum alia optanda sint,alia auersanda: Si uolumus ista distinguere,ad primũ reuertamur,& consyderemus id quale sit,animus intuens uera, peritus fugiendorũ, ac petendorũ,non ex opinione, sed ex natura precia rebus imponens,toti se inserens mũdo,& in omnes eius actus contemplationem suam mittens,cogitationibus actionibusq; intentus,ex æquo magnus & uehemẽs,asperis blandisq; pariter inuictus,neutri se fortunæ submittens,super omnia quæ contingunt acciduntq;,eminens,pulcherrimus cum decore,cum uiribus sanus,ac siccus,imperturbatus,intrepidus,quem nulla uis frangat, quem nec attollant fortuita nec deprimant. Talis animi uirtus est,hæc eius facies,si sub unũ ueniat aspectum,& semel tota se ostendat. Cæterum multæ eius species sunt, quæ pro uitæ uarietate & pro actionibus explicant, nec minor fit aut maior ipsa. Decrescere enim summũ bonum non potest,nec uirtuti ire retro licet, sed in alias atq; alias qualitates cõuertitur,ad rerum quas actura est habitum figurata, quicquid attingit, in similitudinẽ sui adducit & tingit,actiones,amicitias,interdum domos totas,quas intrauit disposuit,condecorat.quicquid tractauit,id amabile,conspicuum,mirabile facit. Itaq; uis eius & magnitudo ultra nõ potest surgere,quando incrementum maximo nõ est,nihil inuenies rectius recto,non magis q̃ uerius uero,quam temperato temperatius, omnis in modo est uirtus,modus certa mensura est. Constantia non habet quo procedat,non magis quam fiducia, aut ueritas,aut fides. Quid accedere perfecto potest: Nihil autẽ perfectum non erat,cui accessit, ergo ne uirtuti quidem cui si quid adici potest, defuit. Honestum quoq; nullam accessionem recipit, honestum est enim propter illa quæ retuli. Quid porro decorum,& iustum,& legitimũ,non eiusdem esse formæ putas, certis terminis comprehensum. Crescere posse imperfectæ rei signum est,bonum omne in easdem cadit leges,iuncta est priuata & publica utilitas, tam me hercules, quã inseparabile est,laudandũ petendumq;. Ergo uirtutes inter se pares sunt,& opera uirtutũ,& omnes homines quibus illa contigere. Satorum uero animalium uirtutes,cũ mortales sint, fragiles quoq; caducæq;,& in certæ,exiliunt residuntq;,& ideo nõ eodem precio æstimantur,quia una inducitur humanis uirtutibus regula, una enim est ratio recta simplexq;. Nihil est diuino diuinius,cœlesti cœlestius,mortalia minuũtur,cadunt,deteruntur,crescunt,exhauriũtur,implenẽ. Itaq; illis in tam incerta sorte inequalitas est. Diuinorũ una natura est. Ratio autẽ nihil aliud est,quam in corpus humanũ pars diuini spiritus mersa,si ratio diuina est,nullum autem bonum sine ratione est, bonum omne diuinum est. Nullum porro inter diuina discrimen est,ergo nec inter bona,paria itaq; sunt & gaudiũ & fortis atq; obstinata tormentorum perpessio. In utroq; enim eadem est animi magnitudo,sed in altero remissa & laxa,in altero pugnax & intentata. Quid tu non putas parem esse uirtutẽ eius qui fortiter hostium mœnia expugnat, & eius qui obsidionem patientissime sustinet: Et magnus Scipio qui Numantiã claudit & cõprimit, cogitq; inuictas manus

ctas manus in exitium ipsas sui uerti, & magnus ille obsessorum animus, qui scit non esse clausum, cui mors aperta est, & in complexu libertatis expirat. Aeque reliqua quoq; inter se paria sunt, tranquillitas, simplicitas, libertas, constantia, æquanimitas, tolerātia, omnibus enim istis una uirtus subest, quæ animū rectum & indeclinabilem præstat. Quid ergo? nihil interest inter gaudium & dolorem, inflexibilemq; patientiam? Nihil, quantum ad ipsas uirtutes, plurimum quantum ad illa, in quibus uirtus utraq; ostenditur. In altero nāq; naturalis animi remissio ac laxitas, in altero contra naturam dolor. Itaq; media sunt hæc, quæ plurimū interualli recipiunt. Virtus in utraq; par est, uirtutem materia non mutat, nec peiorem facit dura & difficilis, nec meliorē hilaris & læta. Necesse est ergo æqualia sint bona utraq;, quia nec hic potest se melius in hoc gaudio gerere, nec ille melius in illis cruciatibus, duo uero quibus nihil fieri melius potest, paria sunt. Nā si quæ extra uirtutem posita sunt, aut minuere illam, aut augere possunt, desinit unum bonū esse, quod honestum est. Si hoc concesseris, omne honestum perit. Quare? dicam, quia nihil honestum est, quod ab inuito, quod a coacto fit: omne honestum uoluntarium est, admisce illi pigriciam, quærelam, tergiuersationem, metū, quod habet in se optimū perdidit, sibi placere. Non potest honestum esse, quod non est liberum. Nam quod timet, seruit. honestum omne securum est, tranquillum est. Si recusat aliquid, si complorat, si malum iudicat, perturbationem recipit, & in magna discordia uolutatur. Hinc enim species recti uocat, illinc suspicio mali retrahit, itaq; qui honeste aliquid facturus est, quicqd opponitur, id etiam si incōmodum putat, malum nō putat, uelut ibens faciat. Omne honestū iniussum, incoactumq; est, syncerum, & nullo malo mixtum. Scio quid mihi hoc loco responderi possit, hoc nobis persuadere conaris, nihil interesse, utrum aliquis in gaudio sit, an in eculeo iaceat, & tortorem suum lasset, poteram respondere quod Epicurus ait, Sapiētē si in Phalaridis tauro peruratur, exclamaturum, dulce est, & ad me nil ptinet, quid miraris? Si ego paria bona duo, alterius in gaudio positi, alterius inter tormenta fortissime stantis, cum (quod incredibilius est) dicat Epicurus, dulce esse torqueri, & hoc respōdeo plurimū interesse inter gaudium & dolorem. Si quæratur electio, alterum petam, alterū uitabo. Illud secundum naturam est, hoc contra. Quādiu sic æstimantur, magno inter se dissident †spacio. Cum uero ad uirtutem uentum est, utraq; par est, & quæ per læta procedit, & quæ per tristia, nullum habent momentum uexatio & dolor, & quicquid aliud incōmodi est, uirtute enim obruitur. Quemadmodū †minuta lumina claritas solis obscurat, sic dolores, molestias, iniurias, uirtus magnitudine sua elidit, atq; opprimit, & quocūq; affulsit, ibi quicquid sine illa apparet, extinguitur, nec magis ullam portionem habent incōmoda, cum in uirtutem inciderint, q̄ in mari nimbus, hoc scias ita esse ad omne pulchrum, uir bonus sine ulla cunctatione percurret, stet illic licet carnifex, stet tortor atq; ignis, perseuerabit, nec quid passurus, sed quid facturus sit aspiciet, & se honestæ rei tanq̄ bono uiro credet, utilem illam sibi iudicabit, tutam, prosperam, eundem ergo locū habebit apud illum honesta res, sed tristis atq; aspera, quem uir bonus, pauper, aut exul, ac pallidus. Agedum pone ex alia parte uirum bonum, diuitijs abundātem, ex altera nihil habentem, sed in se omnia, uterq; æque bonus uir erit, etiā si fortuna dispari utetur. Idē (ut dixi) in rebus iudiciū est, quod in hominibus. Aeque laudabilis est uirtus in corpore ualido ac libero posita, q̄ in morbido ac uincto. Ergo tuam quoq; uirtutem nō magis laudabis, si corpus illæsum tibi & integrum fortuna præstiterit, q̄ si ex aliqua parte mutilatum alioqui hoc erit, & seruorum, habitu dominum æstimare. Omnia enim ista in quæ dominum casus exercet, seruilia sunt, pecunia, & corpus, & honores, imbecilla, fluida, mortalia, possessiones incertæ. Illa rursus libera & inuicta opera uirtutis, quæ nō ideo magis appetenda sunt, si benignius a fortuna tractantur, nec minus si aliqua rerum iniquitate premūtur. Quod amicitia in hominibus est, hoc in rebus appetitio est, nō puto magis amares uirum bonum locupletem, q̄ pauperem, nec robustum & lacertosum, q̄ gracilem & languidi corporis. Ergo ne rem quidem magis appetes hilarem aut pacatam, q̄ distractam & operosam, & si hoc est, magis diliges ex duobus æque bonis uiris nitidum & unctum, q̄ puluerulentum & horrentem. Deinde hucusq; peruenies, ut magis diligas integrum omnibus membris & illæsum, q̄ debilem aut luscum, paulatim fastidium tuum illo

Phalaridis taurus.

† Alias interuallo.

† Alias minora

usq; procedet, ut ex duobus æque iustis ac prudentibus comatum & crispulum malis, q̃ recaluastrum, ubi par est in utroq; uirtus, non compareat aliarum rerũ inæqualitas. Oĩa enim alia, non partes, sed accessiões sunt. Num quis tam iniquam censurã inter suos agit ut filium sanum q̃ ægrum magis diligat? procerumue & excelsum, q̃ breuem aut modicum? Fœtus suos non distingunt feræ, & se in alimentũ pariter omniũ sternũt. Aues ex æquo partiuntur cibos. Vlyxes ad Ithacæ suæ saxa sic properat, quemadmodũ Agamẽ non ad Mycenarum nobiles muros. Nemo enim patriam (quia magna est) amat, sed q̃a sua, quorsus hæc pertinent? ut scias uirtutem omnia opera sua, uelut fœtus suos ĩsdẽ oculis intueri, æque indulgere omnibus. Et quidem impensius laborãtibus (quoniã quidem etiam parentum amor magis in ea quorũ miseretur inclinat) uirtus quoq; opera sua quæ uidet affici & premi non magis amat, sed parentum bonorum more, magis complectit, ac fouet, quare non est ullum bonum altero maius? quia non est quicq̃ apto aptius, quia plano nihil est planius. Non potest dicere, hoc magis par est alicui q̃ illud, ergo nec honesto honestius quicq̃ est. Quod si par omniũ uirtutum natura est, tria genera bonorũ in æquo sunt. Ita dico in æquo est, moderate gaudere, & moderate dolere. Lætitia illa nõ uicit hãc animi firmitatem sub tortore gemitus deuorantẽ. Illa bona optabilia sunt, hæc mirabilia, utraq; † nihilominus paria, quia quicq̃d incõmodi est, † uelamento maioris boni tegit. Quisquis hæc imparia iudicat, ab ipsis uirtutibus auertit oculos, & exteriora circumspicit, bona uera idem pendent, idem patent, falsa multum habent uani. Itaq; speciosa & magna contra uisentibus, cum ad pondus reuocata sunt, fallunt. Ita est mi Lucili q̃cquid uera ratio cõmendat, solidum & æternum est, firmat animũ, attollitq;, semper futurum in excelso. Illa quæ temere laudantur, & uulgi sententia bona sunt, inflant inanibus lætos. Rursus ea quæ timentur tanq̃ mala, iniiciunt formidinẽ mentibus, & illas non aliter q̃ animalia species periculi agitãt, utraq; res ergo sine causa animi & diffundit & mordet, nec illa gaudio, nec hæc metu digna est, sola ratio imutabilis & iudicij tenax est. Nõ enim seruit, sed imperat sensibus. Ratio rationi par est, sicut rectum recto, ergo & uirtus nõ aliud q̃ recta ratio, omnes uirtutes ratiões sunt. Rationes sunt, si rectæ sunt. Si rectæ sunt, & pares sunt. Qualis ratio est, tales & actiones sunt, ergo omnes pares sunt. Nã cũ similes rationi sint, similes & inter se sunt, pares autem actiones inter se esse dico, quia rectæ sunt & honestæ. Cæterum magna habebunt discrimina, uariãte materia, quæ modo latior est, modo angustior, modo illustris, modo ignobilis, modo ad multos p̃tinens, modo ad paucos. In omnibus tamen istis, id quod optimũ est, par est, honesta sunt, tanq̃ uiri boni, omnes pares sunt, qui boni sunt, sed habent differentias ætatis, alius senior, alius iunior. Habẽt corporis, alius formosus, alius deformis est. Habent fortunæ, ille diues, hic pauper est, ille gratiosus, potens, urbibus notus & populis. Ignotus hic plærisq; & obscurus. Sed per illud quod boni sunt, pares sunt. De bonis ac malis sensus non iudicat, quid utile sit, quid inutile ignorat. Non potest ferre sententiam, nisi in rem præsentem perductus est, nec futuri prouidus est, nec præteriti memor, quid sit consequens nescit. Ex hoc autem rerum ordo seriesq; contexitur, & unitas uitæ in perfectum itura. Ratio ergo arbitra est bonorum ac malorum, aliena & externa pro uilibus habet, & ea quæ neq; bona sunt neq; mala, accessiones minimas ac leuissimas iudicat, omne illi bonum in animo est. Cæterum bona quædam prima existimat, ad quæ ex proposito uenit tanq̃ uictoriã, bonos liberos, patriæ salutẽ, quædam secunda, quæ non apparent nisi in rebus aduersis, tanq̃ æquo animo pati morbum magnum, exilium. Quædam media, quæ nihilo magis secundum naturam sunt, q̃ contra naturam, tanq̃ prudẽter ambulare, composite sedere. Non enim minus secundum naturam est sedere, q̃ aut stare aut ambulare, duo illa superiora bona diuersa sunt. Prima enim secundum naturam sunt, gaudere liberorum pietate, patriæ incolumitate. Secunda contra naturam sunt, fortiter optare tormenta, & sitim perpeti, morbo urente præcordia. Quid ergo, aliquid contra naturam bonum est? Minime. Sed illud aliquando contra naturam est, in quo bonum illud existit, uulnerari enim & subiecto igne tabescere, & aduersa ualitudine affligi, contra naturam est, sed inter ista seruare animũ infatigabilem, secũdum naturam est, & ut quod uolo exprimam breuiter, materia boni aliquando contra naturam, & bonum nunq̃, quoniam bonum sine ratione nullũ

Alii tamen
Alii ut tãta

nullum est,sequitur autem ratio naturã. Quid est ergo ratio? naturæ imitatio, quid est
summũ hominis bonum? ex naturæ uolũtate se gerere. Non est,inquit,dubium quin fe-
licior pax sit nunc̃ lacessita,q̃ multo reparata sanguine. Non est dubium,inquit,quin fe
licior sit inconcussa ualitudo,q̃ ex grauibus morbis & extrema minitantibus in tutũ ui
quadam & patientia educta. Eodem modo non erit dubium,quin maius bonũ sit gau-
dium,q̃ obnoxius animus ad percipiendos cruciatus uulnerum aut ignium. Minime,il
la enim quæ fortuita sunt,plurimũ discriminis recipiunt,æstimantur enim utilitate sumẽ
tium,bonorum unum propositũ est,consentire naturæ. Hoc contingere in omnibus par
est,cum alicuius in senatu sententiam sequimur,non potest dici,ille magis assentitur q̃ il
le,ab omnibus in eandem sententiam itur. Idem de uirtutibus dico,omnes naturæ assen
tiuntur. Idem de bonis dico,omnia naturæ assentiuntur, alter adolescens decessit, alter
senex,aliquis præter hos infans,cui nihil amplius contigit,q̃ prospicere uitam. Om̃es hi
æque fuere mortales,etiam si mors aliorum longius uitam passa est procedere,aliorũ in
medio flore præcidit,aliorum interrupit principia,alius inter cœnandum solutus est, al-
terius continuata mors somno est,aliquem concubitus extinxit,his oppone ferro transi
fossos,aut exanimatos serpentum morsu,aut fractos ruina,aut per longam neruorũ con
tractionẽ extortos minutatim. Aliquorum melior dici,aliquorum potest peior exitus,
Mors quidem omniũ par est,per quæ ueniũt,diuersa sunt. Id in quod desinunt,unũ est,
mors nulla maior aut minor est,habet enim eundem in omnibus modum,finisse uitam.
Idem tibi de bonis dico hoc bonum inter meras uoluptates est,hoc inter tristia & acer-
ba,illud fortunæ indulgentiam rexit,hoc uiolentiam domuit,utrũq; æque bonum est,q̃
uis illud plana emolliuerit,hoc aspera. Idem finis omniũ est,bona sunt,laudãda sunt,uir-
tutem rationemq; comitãtur,uirtus æquat inter se,quicquid agnoscit. Nec est quod hoc
inter nostra placita mireris,apud Epicurum duo bona sunt,ex quibus summũ illud bea-
tumq; componitur,ut corpus sine dolore sit,animus sine perturbatione. Hæc bona non
crescunt,si plena sunt. Quo enim crescet,quod plenum est? dolore corpus caret, quid ad
hanc accedere indolentiam potest. Animus cõstat sibi,& placidus est,quid accedere ad
hanc trãquillitatem potest, Quemadmodũ serenitas cœli non recipit maiorẽ adhuc cla-
ritatem,in syncerissimũ nitorem repurgata, sic hominis corpus animũq; curãtis, & bonũ
suum ex utroq; nectentis,perfectus est status,& summã uoti sui inuenit,si nec æstus ani-
mo est,nec dolor corpori. Si quæ extra blandimenta cõtingunt,non augent summũ bo-
num,sed(ut ita dicam)condiunt & oblectant,absolutum enim illud humanæ naturæ bo
num,corporis & animi pace cõtentum est. Dabo apud Epicurum tibi etiam nunc simil-
limam huic nostræ diuisionem bonorum. Alia enim sunt apud illum,quæ malit cõtinge-
re sibi,ut corporis quietem ab omni incõmodo liberam,& animi remissionem , bonorũ
suorum cõtemplatione gaudẽtis. Alia sunt,quæ q̃uis nolit accidere,nihilominus & lau-
dat & cõprobat,tanq̃ illam quam paulo ante dicebam,malæ ualitudinis, & dolorũ gra-
uissimorum perpessionem,in qua Epicurus fuit illo somno ac† fortissimo die suo, ait enĩ
se uesicæ & exulcerati uentris tormenta tolerare,ulteriorem doloris accessionem nõ re-
cipientia esse nihilominus sibi illum beatum diem,beatum autẽ agere nisi qui est in sum-
mo bono non potest. Ergo & apud Epicurum sunt hæc bona, quæ malles non experiri,
sed quia ita retulit,& amplexanda & laudanda & exequenda summis sunt . Non potest
dici,hoc non esse par maximis bonum,quod beatæ uitæ clausulam imposuit. Cui Epicu-
rus extrema uoce gratias egit. Permitte mihi mi Lucili,uirorum optime,aliquid audaci-
us dicere,si ulla bona maiora esse aliĩs possunt,hæc ergo quæ tristia uidentur,mollibus il
lis & delicatis prætulissem. Maius est enim perstrinxisse difficilia,q̃ læta moderari. Eadẽ
ratione fit,scio,ut aliquis felicitatem bene,& ut calamitatem fortiter,ferat. Aeque fortis
esse potest,qui pro uallo securus excubuit,nullis hostibus castra tentantibus, & qui suc-
cisis poplitibus in genua se excepit, nec arma dimisit. Macte uirtute esto,sanguinolen-
tis & ex acie redeuntibus,dicitur. Itaq; hæc magis laudauerim bona exercitata & fortia,
& cum fortuna rixata. Ego non dubito quin magis laudem truncam illam & retorridam
manum Mutii,q̃ cuiuslibet fortissimi saluam. Stetit hostium flammarumq; contẽptor,
& manum suã in hostili foculo distillãtem perspectauit,donec Porsenna huius pœnæ fa-

Al.† fortunatissimo

uebat, gloriæ inuidit, & ignem inuito eripi iussit, hoc bonū quid ni inter prima nō numerem? tantoq; maius putem, q̄ illa secura & in tentata fortunæ, quāto rarius est hostē amissa manu uicisse, q̄ armata? Quid ergo, inquis, hoc bonum tibi optabis? Quid ni hoc em̄, nisi qui potest optare, & nō potest facere, an potius optem ut male laxādos articulos exoletis meis porrigam, ut muliercula, aut aliquis in mulierculā ex uiro uersus, digitulos meos ducat? Quid ni ergo feliciorem putem Mutium, qui sic tractauit ignem, q̄ si illam manu tractatori præstitisset? in integrum restituit, quicquid errauerat. Confecit bellum inermis, ac mancus & illa manu trunca reges duos uicit. Vale.

EPISTOLA. LXVIII. Quomodo omne bonum est optabile.

Ast adhuc rigorē eius infringo

VT a cōmunibus initium faciam, Ver aperire se cœpit, sed iam inclinatū in æstatem quo tempore calere debebat, intepuit, nec adhuc illi fides est, sæpe enim in hyemem reuoluitur, uis scire q̄ dubium adhuc sit? nondum me cōmitto frigido ueri, †adhuc uigor est eius in frigore, hoc est, inquis, nec calidum, nec frigidum pati. Ita est mi Lucili, iam ætas mea contenta est suo frigore, uix media regelatur æstate. Itaq; maior pars in uestimētis degitur, ago gratias senectuti, ꝙ me lectulo affixit. Quid ni gratias illi hoc nomine agam? Quicquid debebam nolle, nō possum, cum libellis mihi plurimus sermo est. Siquādo interueniūt epistolæ tuæ, tecū esse mihi uideor, & sic afficior animo, tanq̄ tibi non rescribam, sed respondeam. Itaq; & de hoc quod quæris quasi colloquor tecum, quale sit, una scrutabimur. Quæris an omne bonum optabile sit, si bonum est, inquis, fortiter torqueri, & magno animo uri, & patienter ægrotare, sequit̄ ut ista optabilia sint. Nihil autem uideo ex istis uoto dignum. Neminē certe adhuc scio eo nomine uotum soluisse, ꝙ flagellis cæsus esset, aut podagra distortus, aut eculeo longior factus. Distingue mi Lucili ista, & intelliges esse in his aliqd optandū, tormenta abesse a me uelim, sed si sustinēda fuerint, ut me in illis fortiter, honeste, aniose geram optabo. Quidni ego malim non incidere bellum, sed si inciderit, ut uulnera, ut famē, & omia quæ bellorum necessitas affert, generose feram, optabo. Non sum tam demens, ut ægrotare cupiam, sed si ægrotādum fuerit, ut nihil intemperāter, nihil effœminate faciā, optabo. Ita non incōmoda optabilia sunt, sed uirtus qua perferuntur incōmoda. Quidam ex nostris existimant omniū nostrorū fortem tollerantiā non esse optabilem, sed nec abominandā quidē, quia uoto purum bonum peti debet, & tranquillum, & extra molestiam positū. Ego dissentio. Quare? primū quia fieri non potest, ut aliqua res bona quidem sit, sed optabilis non sit, deinde si uirtus optabilis est. Nullum autem sine uirtute bonum, & omne bonum optabile. Deinde etiam si tormentorum fortis patiētia optabilis est, etiam nūc interrogo, nōne fortitudo optabilis est? atqui pericula cōtemnit & ꝓuocat, pulcherrima pars eius maximeq; mirabilis illa est, non cedere ignibus, obuiā ire uulneribus. Interdum tela ne uitare quidem, sed pectore excipere. Si fortitudo optabilis est, & tormēta patienter ferre optabile est, nec tamē ideo solūmodo ferre tormēta optabile est. Hoc em̄, fortitudinis pars est. Sed separa ista (ut dixi) nihil erit qđ tibi faciat errorem. Nō em̄ pati tormēta optabile est, sed pati fortiter. Illud opto fortiter, quod est uirtus, quis tamē unq̄ hoc sibi optabit? Quædam uota aperta & professa sunt, cum particulatim fiūt, quædam latent, cum uno uoto multa comprehensa sunt, tanq̄ opto mihi uitam honestā. Vita autem honesta actionibus uarijs constat. In hac est Reguli arca, Catonis scissum manu sua uulnus, Rutulij exilium, Calix uenenatus, qui Socratem transtulit e carcere in cœlum. Ita cum optaui mihi uitam honestam, & hæc optaui, sine quibus interdum honesta nō pōt esse. O terq; quaterq; beati, Quis ante ora patrū Troiæ sub mœnibus altis. Cōtigit oppetere. Quid interest, optes hoc alicui an optabile fuisse fatearis. Decius se p. R. P. deuouit, & in medios hostes concitato equo mortem petens irruit. Alter post hūc paternæ uirtutis æmulus, conceptis solēnibus ac iam familiaribus uerbis, in aciem cōfertissimā incurrit, de hoc sollicitus tantum ut litaret, optabilem rem putās bonā mortem, dubitas ergo an optimū sit memorabilem mori, & in aliquo opere uirtutis? cum aliquis tormenta fortiter patitur, omnibus uirtutibus utitur, fortasse cum una in promptu sit, & maxime appareat patientia. Cæterum illic est fortitudo, cuius patientia & perpessio & tolerantia rami sunt. Illic est prudentia sine qua nullum initur consiliū, quæ suadet quod effu-

Deciꝫ

gere nō

gere non possis, ꝙ fortissime ferre. Illic est cõstantia, quæ deiici loco nõ potest, & propositum nulla ui extorquẽte dimittit. Illic est indiuiduus ille comitatus uirtutũ, Quicquid honeste fit una uirtus facit, sed ex consilij sentẽtia. Quod autem ab omnibus uirtutibus cõprobatur, etiam si ab una fieri uidetur, optabile est. Quid tu existimas ea tantum optabilia esse, quæ per uoluptatem & ocium ueniunt? quæ excipiuntur foribus ornatis? Sũt quædam tristis uoluptates, sunt quædam uota, quæ nõ gratulantium cœtu, sed adorantium uenerantiumq; celebrantur. Ita tu non putas Regulum optasse, ut ad Pœnos perueniret? Indue magni uiri animũ, & ab opinionibus uulgi secede, paulisper cape quantã debes uirtutis pulcherrimæ ac magnificentissimæ speciem, quæ nobis non sertis, sed sudore & sanguine colenda est, aspice Marcum Catonẽ, sacro illi pectori purissimas manus admouentem, & uulnera parum demissa laxantem. Vtrum illi tandem dicturus es, uellem quæ uelles, & moleste fero, an feliciter quod agis? hoc loco mihi Demetrius noster occurrit, qui uitam securam, & sine ullis fortunæ incursionibus mare mortuum uocat, nihil habere ad quod exciteris, ad quod te concites, cuius denunciatione & incursu firmitatẽ animi tui tentes, sed in ocio inconcusso iacere nõ est trãquillitas, malicia est. Attalus Stoicus dicere solebat, Malo me fortuna in castris suis quam in delitijs habeat, torqueor, sed fortiter, bene est, occidor, sed fortiter, bene est. Audi Epicurum, dicet & dulce est. Ego tã honestæ rei ac seueræ nunq̃ molle nomen imponam. Vror, sed inuictus, quid ni optabile sit, non quod urit me ignis, sed quod nõ uincit? Nihil est uirtute præstantius, nihil pulchrius, & bonum est, & optabile, quicquid ex huius geritur imperio. Vale.

Mortuum mare uita secura est.

EPISTOLA. LXIX. Quomodo sit colendum ocium, & quid in eo tractandum.

CONsilio tuo accedo, absconde te in ocio, sed & ipsum ocium abscõde, hoc te facturum Stoicorum etiamsi nõ præcepto, ad exemplum licet scias, sed ex præcepto quoq; facias, & tibi cum uoles, approbabis. Nec ad omnem rempublicam mittimus, nec semper, nec sine ullo fine. Præterea cum sapienti rempublicam ipso dignam dedimus, id est mundum, non est extra rempublicam etiam si recesserit, immo fortasse relicto uno angulo, in maiora atq; ampliora transit, & cœlo impositus, intelligit, cum sellam aut tribunal ascenderit, ꝙ humili loco sederit, depono hoc apud te nunquam plus agere sapientem, ꝙ cum in conspectu eius diuina atq; humana uenerunt. Nunc ad illud reuertor, quod suadere tibi cœperam, ut ocium tuum ignotum sit. Non est quod inscribas tibi philosophiam, atq; etiam aliud proposito tuo nomẽ impone, ualitudinem, & imbecillitatem uocato desidiã, Gloriari ocio, iners ambitio est, Animalia quædã, ne inueniri possint, uestigia sua circa cubile ipsum confundunt, idem tibi faciendum est, alioquin nõ deerunt qui persequantur, multi aperta transeunt, cõdita & obstrusa rimantur, furem signata sollicitant. Vile uidetur quicquid patet, aperta effractarius præterit, hos mores habet populus, hos imperitissimus quisq; in secreto irrumpere cupit. Optimũ itaq; est, nõ iactare ocium suum. Iactandi autem genus est, nimis latere, & a conspectu hominũ secedere. Ille Tarentum se abdidit, ille Neapoli inclusus est, ille multis annis nõ transit domus suæ limẽ. Cõuocat turbam, quisquis ocio suo aliquã fabulam imposuit. Cum secesseris, nõ est agendum hoc, ut de te homines loquãtur, sed ut ipse tecũ loquaris. Quid aũt tecũ loquaris? quod homines de alijs libentissime faciunt, de te apud te male existima, assuesce & dicere uerum, & audire. Id autẽ maxime tracta, quod in te esse infirmissimũ senties. Nota habet quisq; sui corporis uitia. Itaq; alius uomitu leuat stomachum, alius frequenti cibo fulsit, alius interposito ieiunio corpus exhaurit & purgat, hi quorũ pedes dolor repetit, aut uino aut balneo abstinẽt, in cæteris morbos negligẽtes, huic, a quo sæpe infestanẽ, occurrũt. *Sic in aio nostro sunt quasi causariæ partes*, quibus adhibenda curatio est. Quid in ocio facio? ulcus meũ curo. *Si ostenderẽ* tibi pede turgidũ, liuidã manũ, aut cõtracti cruris aridos neruos, ꝑmitteres mihi uno loco iacere, & fouere morbũ meũ. Maius malũ est hoc, quod nõ possum tibi ostẽdere. In pectore tuo collectio & uomica est, nolo laudes, nolo dicas, O magnũ uirum cõtempsit oia, & damnatis humanæ uitæ furoribus fugit, nihil damnaui nisi me, nõ est ꝙ ꝓficiendi causa uenire ad me uelis, Erras qui hinc aliquid auxilij speras. Nõ medicus, sed æger hic habitat. Malo

bitat. Malo illa cũ discesseris dicas, Ego istũ beatum hominẽ putabam & eruditũ, erexeram aures, destitutus sum, nihil uidi, nihil audiui quod cõcupiscerem, ad quod reuerterer. Si hoc sentis, si hoc loqueris, aliquid profectum est. Malo ignoscas ocio meo q̃ inuideas. Ocium, inquis Seneca, mihi cõmẽdas, ad Epicureas uoces dilaberis, ociũ tibi cõmendo, in quo maiora agas & pulchriora, q̃ quæ reliquisti. Pulsare superbas potentiorũ fores, digerere in litteram senes orbos plurimũ in foro posse, inuidiosa potẽtia ac breuis est, & (si uerum æstimes) sordida. Ille me gratia forensi longe antecedit. Ille stipendijs militaribus & quæsita per hoc dignitate. Ille clientum turba, tãti est ab hominibus uinci, dũ a me fortuna uincatur, cuius turbæ par esse non possum, plus habeo gratiæ. Vtinã quidẽ hoc propositum sequi olim fuisset animus tibi, utinam de uita beata nõ in cõspectu mortis ageremus, sed nunc quoq; non moremur. Multa enim quæ superuacua esse & inimica credituri fuimus rationi, nunc experientiæ credimus, quod facere solent qui serius exeunt, & uolunt tẽpus celeritate reparare. Calcar addamus, hæc ætas optime facit ad hæc studia. Iam disputauit, iam uitia primo feruore adolescentiæ indomita lassauit. Non multum superest ut extinguat, & quando, inquis, tibi proderit istud, quod in exitu discis, aut in quam rem? in hanc ut exeam melior. Non est tamen quod existimes ullã ætatem aptiorem esse ad bonam mentem, q̃ quæ se multis experimentis, longa ac frequenti rerũ patientia domuit, quæ ad salutaria, mitigatis affectibus, uenit, hoc est breuis huius boni tẽpus, quisquis senex ad sapientiã peruenit, annis †peruenit. Vale.

†Alii preueniuntur.

EPISTOLA. LXX. De uaria locorum mutatione uitanda & redimenda breuitate temporis.

MVtare te loca, & in alium de alio trãsilire te nolo. Primũ, quia tam frequẽs migratio instabilis animi est, coalescere ocio non potest, nisi desinat circũspicere & errare, ut animũ possis continere, prius corporis tui fugam siste, deinde plurimũ remedia continuata proficiunt. Interrumpenda nõ est quies, & uitæ prioris obliuio. Sine dediscere oculos tuos, sine aures assuescere sanioribus uerbis, quoties processeris, in ipso transitu aliqua quæ renouent cupiditates tuas, tibi occurrent, quẽadmodum & qui amorem exuere conatur, euitãda est omnis admonitio dilecti corporis. Nihil em̃ facilius q̃ amor recrudescit. Ita qui deponere uult desyderia rerũ omniũ, quarum cupiditate flagrauit, & oculos & aures ab his quæ reliquit, auertat, cito rebellat affectus, quocũq; se uerterit preciũ aliquod præsens occupationis suæ inueniet. Nullum sine auctoritamento malum est. Auaricia pecuniã promittit, luxuria multas ac uarias uoluptates, ambitio purpuram & plausum, & ex hoc potentiam, & quicquid potẽtia potest. Mercede te uitia sollicitant, hic tibi gratis uiuendũ est uix effici toto sæculo potest, ut uitia tam longa licentia tumida subigantur, & iugum accipiant. Nec dum si tam breue tẽpus per interuallum discindimus. Vnamquãlibet rẽ uix ad perfectũ adducit assidua uigilia & intentio. Si me quidem uelis audire, hoc meditare, exerce te, ut mortẽ & excipias, & si ista res suadebit accersas. Interest nihil, an illa ad nos ueniat, an ad illam nos. Illud imperitissimũ cuiusq; uerbũ falsum esse ipse tibi psuade, Bella res est mori sua morte. Illud præterea tecum licet cogites. Nemo nisi suo die moritur, nihil perdis ex tuo tempore, Nam quod relinquis, alienum est. Vale.

Libri noni epistolarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM LIBER DECIMVS.

EPISTOLA. LXXI. Quomodo immaturæ mortis stulta quærela sit, & quando sera mors præoccupanda sit, & quando differenda.

POST longum interuallum Pompeios tuos uidi, in cõspectu adolescẽtiæ meæ reductus sum, quicqd illic iuuenis feceram, uidebar mihi facere adhuc posse, & paulo ante fecisse, prænauigauimus Lucilii uitã. Et quemadmodũ, Vergil. noster ait, in mari Terræq; urbesq; recedũt, sic, cursu rapidissimi tẽporis primũ pueritiã abscõdimus, deinde adolescentiã, deinde quicqd est illud inter iuuenẽ & senẽ mediũ, in utriusq; confinio positũ. Deinde ipsius senectutis optimos annos. Nouissime incipit ostendi publicus finis generis humani, Scopulum

pulum illũ putamus.†Clemẽtissimus portus est aliquando petendus,nunq̃ recusandus.
In quẽ siquis intra primos annos delatus est,nõ magis queri debet,q̃ qui cito nauigauit
alium enim(ut scis)uenti segnes ludũt ac detinent,& tranquillitatis lentissimo tedio las
sant,aliũ ptinax flatus celerrime pfert. Idẽ euenire nobis puta,alios uita uelocissime ad
duxit,quo ueniẽdũ erat etiã cunctãtibus,alios macerauit & coxit,quæ (ut scis)non semp
retinenda est. Non eñ uiuere bonũ est, sed bene uiuere. Itaq; sapiens uiuit q̃ntũ debet,
nõ quãtũ potest. Videbit ubi uicturus sit,cũ qbus,quomodo,quid acturus. Cogitat sem
per qualis uita,non quanta sit. Sed si simulata occurrunt molesta & tranquillitatẽ turban
tia emittit se,nec hoc tantũ in necessitate ultima facit,sed cum primũ illi cœperit suspecta
esse fortuna,diligenter circũspicit,nunquid illo desinendũ sit,nihil existimat sua referre
faciat finẽ,an accipiat,tardius fiat an citius? Nõ tanq̃ de magno detrimẽto timet. Nemo
multũ ex stillicidio potest pdere,citius mori uel tardius,ad rẽ non ptinet,bene mori aut
male ad rem ptinet, bene aũt mori est effugere male uiuendi periculũ. Itaq; effœminatis
simã uocem illius Rhodij existimo,qui cũ in caueam coniectus esset a tyranno, & tanq̃
ferum aliquod animal aleretur,suadenti cuidã ut abstineret cibo,omnia, inquit, homini
dum uiuit sperãda sunt,ut sit hoc uerum. Nõ omni precio uita emenda est. Quædã licet
magna,licet certa sint,tamẽ ad illa turpi infirmitatis cõfessione nõ ueniã. Ego cogitem in
eo qui uiuit omnia posse fortunã, potius q̃ cogitẽ in eo qui scit mori nihil posse fortunã,
aliquando tamẽ etiã si certa mors instabit,& destinatũ sibi suppliciũ sciet, non cõmoda
bit pœnæ suæ manũ. Stulticia est timore mortis mori. Venit qui occidat. Expecta qd oc
cupas? quare suscipis alienæ crudelitatis ꝓcurationẽ? Vtrũ inuides carnifici tuo an par
cis? Socrates potuit abstinẽtia finire uitam,& inedia potius q̃ uenenõ mori. Triginta ta
men dies in carcere & in expectatione mortis exegit. Non hoc animo tanq̃ omnia fieri
possent,tanq̃ multas spes tam longũ tempus reciperet,sed ut præberet se legibus, ut fru
endum amicis extremũ Socratẽ daret. Quid erat stultius q̃ mortem cõtemnere, uene
nũ timere? Scribonia grauis fœmina,amica Drusij Libonis fuit,adolescentis tã solidi, q̃
nobilis,maiora sperantis,q̃ illo sæculo quisq̃ sperare poterat,at ipse cum æger a senatu in
lectica relatus esset, nõ sane frequentibus obsequijs (omnes enim necessarij deseruerãt
impie)iam nõ rerũ,sed funeris habere cœpit consiliũ,utrum cõsciscerct mortẽ,an expe
ctaret. Cui Scribonia, Quid te,inquit,delectat alienũ negociũ agere? Nõ psuasit illi,ma
nus sibi attulit,nec sine causa. Nã post diem tertiũ aut quartũ inimici moriturus arbitrio,
si uiuit,alienum negociũ agit. Non possis itaq; de re in uniuersum ꝓnũciare,cũ mortem
uis externa denunciat,occupanda sit an expectanda. Multa enim sunt,quæ in utrãq; par
tẽ trahere possunt. Si altera mors cũ tormento,altera simplex & facilis est, quid ni huic
inijcienda sit manus? queadmodũ nauim eligã nauigaturus,& domum habitaturus, ita
mortẽ utiq; qua sum exiturus e uita meliorẽ. Præterea queadmodũ non utiq; melior est
longior uita,sic peior utiq; mors longior. In nulla re magis, q̃ in morte morẽ animo gere
re debemus,exeat qua impetũ cœpit,siue ferrum appetit,siue laqueum,siue aliquam po
tionem uenas occupantẽ,pergat & uincula seruitutis abrumpat. Vitam & alijs approba
re quisq; debet mortẽ sibi,optima est quæ placet. Stulte hæc cogitant,aliquis dicit me pa
rũ fortiter fecisse, aliquis nimis temere, aliqs fuisse aliquod genus mortis animosius,uis
tu cogitare id in manibus esse consiliũ,ad quod fama nõ pertinet? hoc unum intuere, ut
te fortunæ q̃ celerrime eripias,alioqui aderunt qui de facto tuo male existiment. Inue
nies etiam professos sapientiam,qui uim afferendam uitæ suæ negent,& nephas iudicẽt
ipsum interemptorem sui fieri,expecta nouum esse exitum,quem natura decreuit, hoc
qui dicit,non uidet se libertatis uiam claudere. Nihil melius æterna lex fecit, q̃ q unum
introitum nobis ad uitam dedit,exitus multos,ego expectem uel morbi crudelitatem,
uel hominis,cum possim per media exire tormenta,& aduersa discutere? hoc est unum
cur de uita non possumus queri,neminem tenẽt,bono loco res humanæ sunt,quod ne
mo nisi uitio suo miser est,placet,uiue,si non placet,licet eo reuerti unde uenisti,ut dolo
rem capitis releuares,sanguinem sæpe emisisti, ad extenuandum corpus uena percuti
tur. Non opus est uasto uulnere,diuidere præcordia,scapello aperiũtur,ad illam magnã
libertatẽ uia,& puncto securitas constat. Quid ergo est,quod nos facit pigros inertesq;?

Nemo nostrum cogitat, quandoq; sibi ex hoc domicilio exeundum. Sic ueteres in quilinos indulgentia loci, & consuetudo etiam inter iniurias detinet. Vis aduersus hoc corpus liber esse? tanq̃ migraturus habita, propone tibi quandoq; hoc contubernio carendum, fortior eris ad necessitatem exeundi, sed quemadmodum suus finis ueniet in mẽtem omnia sine fine concupiscentibus? Nullius rei meditatio tam necessaria est, alia enĩ exercent fortasse in superuacuum, aduersus paupertatem præparatus est animus, pmansere diuitiæ, ad contemptũ nos doloris armauimus, nunq̃ a nobis exiget huius uirtutis experimentũ integri ac sani felicitas corporis, ut fortiter amissorũ desyderia pateremur, præcepimus nobis, omnes quos amabamus, superstites fortuna seruauit, huius unius rei usum, qui exigat dies, ueniet. Non est, quod existimes magnis tantum uiris hoc robur fuisse, quo seruitutis humanæ claustra prumperent. Non est, quod iudices hoc fieri nisi a Catone non posse, qui quã ferro nõ emiserat animã, manu extraxit, cum uilissimæ sortis homines ingenti impetu in tutum euaserint. Cũq; cõmodo mori non licuisset, nec ad arbitrium suũ instrumenta mortis eligere, obuia quæq; rapuerunt. Et quæ natura non erãt noxia, ui sua tela fecerunt. Nuper in ludo bestiariorũ unus e Germanis cum ad matutina spectacula pararetur, secessit ad exonerandũ corpus, nullum aliud illi dabatur sine custode secretum. Ibi lignum id quod ad emundanda obscœna adhærente spongia positũ est, totum in gulam farsit, & in præclusis faucibus spiritum elisit, hoc fuit morti cõtumeliam facere, ita prorsus parum munde & parum decenter. Quid est stultius, q̃ fastidiose mori. O uirum fortem, O dignum, cui si fati daret electio, q̃ fortiter ille gladio usus esset, q̃ animose in profundam se altitudinem maris, aut abscisæ rupis immisisset? undiq; destitutus inuenit, quemadmodũ & mortem sibi deberet, & telum, ut scias ad moriendum nihil aliud in mora esse, q̃ uelle existimetur de facto hominis acerrimi, ut cuiq; uisum erit, dum hoc constet, præferendam esse spurcissimam mortem seruituti mundissimæ. Quoniam cœpi sordidis exemplis uti, perseuerabo, plus enim a se quisq; exiget, si uiderit hanc rem etiam a contemptissimis posse contemni, Catones, Scipionesq;, & alios (quos audire cum admiratione cõsueuimus) supra imitationẽ positos putamus. Iam ego istam uirtutem habere tam multa exempla in ludo bestiario, q̃ in ducibus belli ciuilis ostẽdã. Cum adueheretur nuper inter custodias quidam ad matutinũ spectaculum missus, tan q̃ somno premẽte nutaret, caput usq; eo demisit, donec radijs insereret, & tamdiu se in sedili suo tenuit, donec ceruicem circũactu rotæ frangeret, eodem uehiculo quo ad pœnã ferebat, pœnã effugit. Nihil obstat erũpere, & exire cupiẽti, in aperto nos natura custodit, cui permittit necessitas sua, circũspiciat exitum mollem. Cui ad manũ plura sunt, per quæ sese asserat, is delectum agat, & qua potissimũ liberetur, consyderet. Cui difficilis occasio est, is proximã quãq; pro optima arripiat, sit licet inaudita, sit noua. Non deerit ad mortem ingenium, cui nõ defuerit animus, uides quemadmodũ extrema quoq; mancipia, ubi illis stimulos adegit dolor, excitentur, & intentissimas custodias fallant. Ille uir magnus est, qui mortem sibi non tantum imperauit, sed inuenit. Ex eodem tibi munere plura exempla promisi. Secundo Naumachiæ spectaculo unus e barbaris lanceam, quã in aduersarios acceperat, totam iugulo suo immersit. Quare, inquit, non omne tormentum, omne ludibriũ iam dudum effugio? quare ego mortẽ armatus expecto? tanto hoc speciosius spectaculũ fuit, quanto honestius mori discũt homines, q̃ occidere? Quid ergo? quod animi perditi, noxiosiq; habent, nõ habebunt illi, quos aduersus hos casus instruxit longa meditatio, & magistra rerũ omniũ ratio? Illa nos docet fati uarios esse accessus, finẽ eundẽ. Nihil aũt interesse, unde incipiat quod uenit. Eadẽ illa ratio monet, ut si licet, moriaris sine dolore. Sin autem nõ potest, fac quemadmodũ potes, & quicquid ob uenerit ad uitam auferendã tibi, inuadas. Iniuriosum est rapto uiuere, & cõtra pulcherrimum mori rapto. Vale.

EPISTOLA LXXII. De consilio ex summa uitæ captando,
Et quomodo mors honesta res sit. Et de animi fortitudine.

SVbinde me de rebus singulis consulis, oblitus uasto nos mari diuidi, cum magna pars consilij sit in tempore, necesse est euenire, ut de quibusdam rebus tunc ad te perferatur sententia meã, cum iam contraria potior est. Consilia enim rebus

aptantur

aptātur, res nostræ feruntur, immo uoluuntur, ergo cōsilium sub die nasci debet, & hoc
quoq; tardum est nimis, sub manu (quod aiunt) nascatur, quemadmodum autem inue-
niatur ostendam, quoties quid fugiendum sit, aut quid petēdum uoles scire, ad summū
bonum & propositum totius uitæ respice. Illi enim cōsentire debet quicquid agimus, nō
disponet singula, nisi cui iam uitæ suæ summa proposita est. Nemo, q̄uis paratos habeat
colores, similitudinē reddet, nisi iam constet quid uelit pingere. Ideo peccamus, quia de
partibus uitæ omnes deliberamus, de tota nemo deliberat. Scire debet quid petas, Ille q
sagittam uult mittere, & tunc dirigere & moderari manu telum. Errant cōsilia nostra, qa
non habent quo dirigantur. Ignoranti quem portū petat, nullus suus uentus est. Necesse
est multum in uita nostra casus possit, quia uiuimus casu. Quibusdam autem euenit, ut
quædam scire se nesciant, quemadmodum quærimus sæpe eos, cū quibus stamus, ita plæ
rumq; finem summi boni ignoramus appositum, nec multis uerbis, nec circuitu lōgo, qd
sit summū bonum colligis, digito (ut ita dicam) demonstrandum est, nec in multa spargē
dum. Quid enim ad rem pertinet in particulas illud diducere, cum possis dicere summū
est, quod honestum est? & quod magis admireris, unum bonum est, quod honestū est.
Cætera falsa & adulterina bona sunt, hæc si persuaseris tibi, & uirtutē adamaueris (ama-
re enim parum est) quicquid illa contigerit, id tibi qualecunq; alijs uidebitur faustum fe-
lixq; erit, & torqueri, si modo iacueris, ipso torquente securior, & ægrotare si non maledi
xeris fortunæ, si non cesseris morbo. Omnia deniq; quæ cæteris uidentur mala, & māsue
scent, & in bonum abibunt, si super illa eminueris, hoc liqueat nihil esse bonum, nisi ho-
nestum, & omnia incōmoda suo iure bona uocabuntur, quæ modo uirtus honestauerit.
Multis uidemus maiora promittere, q̄ recipit humana conditio, non immerito, ad cor-
pus enim respiciunt, reuertantur ad animū, iam hominem deo metientur. Ergo te Lucili
uirorum optime, & relinque istum ludum literarium philosophorum, qui rem magnifi-
centissimā ad syllabas uocant, qui animū minuta docendo dimittunt & conterunt, fies si
milis illis, qui inuenerunt ista, non qui docent, & id agunt, ut philosophia potius difficilis
q̄ magna uideatur. Socrates, qui totam philosophiam reuocauit ad mores, & hanc sum
mam dixit esse sapientiam, bona malaq; distinguere, sequere (inquit) illos si quid apud te
habeo autoritatis, ut sis beatus, & te alicui stultum uideri sine, quisquis uolet tibi cōtume
liā facere, faciat & iniuriā, tu tamē nihil patieris, si modo tecū erit uirtus. Si uis, inquit, be
atus esse, si fide bona uir bonus, sine contemnat te aliquis, hoc nemo præstabit, nisi q om
nia bona exequauerit, quia nec bonum sine honesto est, & honestum in oīibus par est.
Quid ergo? nihil interest inter praturam Catonis & repulsam? Nihil interest utrū Phar
salica acie Cato uincatur, an uincat? hoc eius bonum, quo uictis partibus non potest uin
ci, par erat illi bono, quo uictor rediret in patriam, & componeret pacē. Quid ni par sit?
eadem enim uirtute & mala fortuna uincitur, & ordinatur bona, uirtus autem nō potest
maior aut minor fieri, unius staturæ est. Sed Cn. Pompeius amittet exercitum, sed illud
pulcherrimū reipublicæ prætextū optimates, & prima acies Pompeianarū partium sena
tus ferens arma uno prælio profligabunt, & tam magni ruina imperij, in totum dissiliet
orbē, aliqua pars eius in Aegypto, aliqua in Africa, aliqua in Hispania cadet, ne hoc qui-
dē miseræ reipublicæ cōtinget, semel ruere, omnia licet fiant. Iubam in rege suo, nō loco-
rū noticia adiuuet, nō populariū pro rege suo uirtus obstinatissima, Vticensium quoq; fi
des malis fracta deficiat. Et Scipionē in Africa nominis sui fortuna destituat, olim proui
sum est, nequid Cato detrimēti capiat, uictus est tamē. Et hoc numera inter repulsas Ca
tonis, tā magno animo feret aliqd sibi ad uictoriā, q̄ ad præturam obstitisse. Quo die re
pulsus est lusit, qua nocte periturus fuit, legit. Eodē loco habuit, prætura & uita excede-
re, oia quæ acciderēt ferēda esse psuaserat sibi. Quid ni ille mutationē reipublicæ forti &
æquo pateret animo? Quid enim mutationis periculo exceptū? nō terra, nō cœlū, nō to
tus hic rerū omniū cōtextus, q̄uis deo agente ducatur. Non semper tenebit hunc ordi-
nē, sed illum ex hoc cursu aliquis dies deijciet. Certis em̄ cuncta tēporibus nasci debēt,
crescere, extingui. Quæcūq; uides supra nos currere, & hæc quibus immixti atq; impo-
siti sumus, ueluti solidissimis, carpent ac desinent. Nulli nō senectus sua est, In æqualibus
ista spacijs eodē natura demittit, quicqd est, nō erit, nec pibit, sed resoluetur. Nobis solui

Digito de monstrare

perire

perire eſt. Proxima eñ intuemur, ad ulteriora nō proſpicit mēs hebes, & quæ ſe corpori addixerit, alioqui fortius finem ſui ſuorūq; pateretur, ſi ſperaret oĩa illa ſic in uitā mortemq; per uices ire, & compoſita diſſolui, diſſoluta componi. In hoc opere æternā artem cuncta temperantis dei uerti. Itaq; Cato cum æuum animo percurrerit, dicet, Oẽe humanum genus, quodq; eſt, quodq; erit, morte damnatum eſt, omnes quæ uſq; rerum potiunt̃ urbes, quæq; alienorū imperiorū magna ſunt & decora, ubi fuerint aliquando quæretur, & uario exilij genere tollentur, alias deſtruent bella, alias deſidia, paxq; ad inertiā uerſa conſumet, & magnis opibus exitioſa res luxus. Omnes hos fertiles campos repentini maris inundatio abſcondet, aut in ſubitam cauernam conſidētis ſoli lapſus adducet. Quid eſt ergo, quare indigner, aut doleam, ſi exiguo momento publica fata præcedo? Magnus animus deo pareat, & quicquid lex uniuerſi iubet, ſine cunctatiōe patiatur, aut in meliorem emittitur uitam, lucidius tranquilliuſq; inter diuina manſurus, aut certe ſine ullo futurus incōmodo, ſi naturæ reminiſcetur & reuertetur in totum. Non eſt ergo M. Catonis maius bonum honeſta uita, q̃ mors honeſta, quoniā non intenditur uirtus. Idē eſſe dicebat Socrates ueritatem & uirtutē, quomodo illa nō creſcit, ſic ne uirtus quidē habet numeros ſuos, plena eſt. Nō eſt itaq; ꝙ mireris paria eſſe bona, & quæ ex propoſito

* ſumenda ſunt, & quæ ſubita res tulit. Nam ſi hanc inæqualitatē receperis, ut fortiter torqueri in minoribus bonis numeres, numerabis etiam in malis, & infelicem Socratem dices in carcere, infelicem Catonem uulnera ſua animoſius q̃ fecerat, retractantem. Calamitoſiſſimū omniū Regulum fidei pœnas etiam hoſtibus ſeruatæ pendētem. Atqui nemo hoc dicere, ne ex molliſſimis quidem, auſus eſt. Negant enim illum eſſe beatum, ſed tamen negant miſerum. Academici ueteres beatū quidē eſſe etiā inter hos cruciatus fatentur, ſed nō ad perfectum, nec ad plenum, quod nullo modo poteſt recipi, niſi beatus eſt, in ſummo bono nō eſt. Quod ſummū bonum eſt, ſupra ſe gradū non habet, ſi modo illi uirtus ineſt, ſi illam aduerſa nō minuūt, ſi manet etiam cōminuto corpore incolumis, manet aūt. Virtutē enim intelligo animoſam & excelſam, quā incitat, quicquid infeſtat, hunc animū quē ſæpe induunt generoſæ indolis iuuenes, quos alicuius honeſtæ rei pulchritudo percuſſit, ut omnia fortuita cōtemnant, profecto ſapientia infundet & tradet, perſuadebit unū bonum eſſe quod honeſtū, hoc nec remitti nec intendi poteſt, non magis q̃ regulam, qua rectū probari ſolet, q̃ ſi flectes, quicquid ex illa mutaueris, iniuria eſt recti. Idem ergo de uirtute dicemus, & hæc recta eſt. Flexuram nō recipit, rigidari quidem, amplius intendi non poteſt. Hæc de omnibus rebus iudicat, de hac nulla, ſi rectior ipſa nō poteſt fieri, nec quæ illa quidem fiunt, alia alijs rectiora ſunt. Huic enim neceſſe eſt reſpondeant, Ita paria ſunt. Quid ergo inquis? iacere in conuiuio & torqueri, paria ſunt? hoc mirum uidetur tibi. Illud licet magis admireris, Iacere in conuiuio malū eſt, torqueri in eculeo bonum eſt. Si illud turpiter, hoc honeſte fit, bona iſta aut mala non efficit materia, ſed uirtus. Hæc ubicunq; apparuit, omnia eiuſdē menſuræ ac precij ſunt. In oculos nunc mihi manus intētat ille, qui omniū animū æſtimat ex ſuo, quod dicam paria bona eſſe aduerſa fortiter portantis, & proſpera honeſte iudicantis, quod dicam paria bona eſſe eius qui triumphat, & eius qui ante currum uehitur inuictus animo. Non putant enim fieri, quicqd facere nō poſſunt, ex infirmitate ſua de uirtute ferunt ſententiā. Quid

* miraris, ſi uri, uulnerari, occidi, alligari iuuat? aliquando etiam libet? Luxurioſo frugalitas pœna eſt, pigro ſupplicij loco labor eſt. † Delicatis miſeria eſt, cōtinētia induſtris, deſidioſo ſtudere torqueri eſt. Eodem modo hæc, ad quæ omnes imbecilli ſumus, dura atq; intoleranda credimus, obliti q̃ multis tormentū ſit uino carere, aut prima luce excitari. Non iſta difficilia ſunt natura, ſed nos fluidi & enerues, magno animo de rebus magnis iudicandū eſt, alioqui uidebitur illarum uitium eſſe, quod noſtrum eſt. Sic quædā rectiſſima (cum in aquam demiſſa ſunt) ſpeciem curui præfractiq; uiſentibus reddunt. Non tātum quid uideas, ſed quemadmodū refert, animus noſter ad uera pſpicienda caligat. Da mihi adoleſcentem incorruptum, & ingenio uegetum, dicet fortunatiorem ſibi uideri, qui omnia rerum aduerſarum onera rigida ceruice ſuſtollit, qui ſupra fortunam extat. Non mirum eſt in tranquillitate nō concuti. Illud mirare, ibi extolli aliquem, ubi omnes deprimuntur, ibi ſtare, ubi omnes iacent. Quid eſt in tormentis, quid eſt in alijs quæ aduerſa

Ali† delicatus miſer eſt induſtrijs

appellamus mala: ut opinor succidere mentem, & incuruari, & succumbere, quorum nihil sapienti uiro potest euenire. Stat rectus, sub quolibet pondere. Nulla illum res minorem facit, nihil illi eorum quæ ferenda sũt, displicet. Nam quicquid cadere in hominem potest, in se cecidisse non quæritur, uires suas nouit, scit se esse natum oneri ferendo. Nõ educo sapientem ex hominũ numero, nec dolores ab illo sicut ab aliqua rupe nullũ sensum admittente submoueo. Memini ex duabus partibus illum esse compositum. Altera est irrationalis, hæc mordetur, uritur, dolet. Altera rationalis, hæc inconcussas opiniões habet, intrepida est, & indomita. In hac positum est summũ illud hominis bonum, quod antequã impleatur, incerta mentis uolutatio est, cum uero perfectum est, immota illa stabilitas est. Itaq; inchoatus ad summa procedens, cultorq; uirtutis, etiam si appropinquat perfecto bono, sed ei nondum summã manum imposuit, ibi interim cessabit & remittet aliquid ex intentione mentis, nondum enim incerta transgressus est, & iam nunc uersat̃ in lubrico, beatus uero & uirtutis exactæ tunc se maxime amat, cum fortissime expertus est, & metuenda cæteris (si alicuius honesti officij precia sunt) nõ tantum fert, sed amplexatur, multoq; audire mauult, tanto melior quanto felicior uenio nũc illo quo me uocat expectatio tua, ne extra rerum naturam uagari uirtus nostra uideatur, & tremet sapiens & dolebit, & expallescet, hi enim omẽs corporis sensus sunt. Vbi ergo est origo calamitas, ubi illud malum uerum est: illic scilicet si ista animũ detrahunt, si ad confessionẽ seruitutis adducunt, si illi pœnitentiam sui faciunt. Sapiens quidem uincit uirtute fortunã. At multi professi sapientiam leuissimis nõnunq; minis exterriti sunt, hoc loco nostrũ uitiũ est, qui de sapiente dicitur exigimus & a proficiẽte. Suadeo adhuc mihi ista quæ laudo, nondum persuadeo, etiam si persuasissem, nondum tam parata haberem, aut tã exercitata, ut ad omnes casus ꝑcurrerem, quemadmodũ lana quosdam colores semel ducit, quosdam nisi sæpius macerata & recocta, nõ perbibit. Sic alias disciplinas ingenia cũ accepere, protinus præstant, hæc nisi alte descendit, & diu sedit, animũ nõ colorauit, sed infecit. Nihil ex his quæ ꝓmiserat, præstat. Cito hoc potest tradi & paucissimis uerbis, unũ bonum esse uirtutem. Nullum certe sine uirtute, & ipsam uirtutem in parte nostri meliore, idest rationali positam. Quid erit hæc uirtus: iudicium uerum & immotũ, ab hoc enĩ impetus ueniet mentis, ab hoc omnis species quæ impetũ mouet, redigetur ad liquidũ, huic iudicio consentaneum erit, omnia quæ uirtute contracta sunt, & bona iudicare, & inter se paria. Corporum autem bona, corporibus quidem bona sunt, sed in totum non sunt bona, his precium quidem erit aliquod. Cæterum dignitas non erit, magnis inter se interuallis distabunt, alia maiora, alia minora erunt, & in ipsis sapientiam sectantibus magna discrimina esse fateamur necesse est, alius iam intantum proficit, ut cõtra fortunam audeat attollere oculos, sed non pertinaciter, cedunt enim nimio splendore præstricti. Alius intantum, ut possit cum illa conferre uultum, si iam peruenit ad summũ, & fiduciæ plenus est. Imperfecta necesse est labent, & modo prodeant, modo sublabantur, aut succidant, sublabentur autem, nisi ire & niti perseuerauerint, si quicq; ex studio & fideli intentione laxauerint, retro eundum est. Nemo profectum ibi inuenit, ubi reliquerat. Instemus itaq; & perseueremus, plusq; profligauimus restat, sed magna pars est profectus, uelle proficere, huius rei conscius mihi sum, uolo, & tota mente uolo, te quoq; instinctũ esse, & magno ad pulcherrima properare impetu uideo, properemus, ita demũ uita beneficium erit, alioqui mora est, & quidẽ turpis inter fœda uersantibus. Id agamus, ut nostrum omne tempus sit. Non erit autem, nisi prius nos nostri esse cœperimus, quãdo cõtinget contemnere utranq; fortunam: quando cõtinget omnibus oppressis affectibus, & sub arbitriũ adductis, hanc uocem emittere: uici. Quem uicerim quæris: Nõ Persas, nec extrema Medorum, nec siquid ultra Dacas bellicosum iacet, sed auariciã, sed ambitionẽ, sed metum mortis, qui uictores gentium uicit. Vale.

EPISTOLA. LXXIII. Quod exclusis occupationibus cõtinuato studio philosophandũ sit, & ꝙ solius sapiẽtis sit ꝑpetuũ gaudium.

QVod quæris a me, liquebat mihi, si rem edicerem per se, sed diu nõ retentauit memoriã meã. Itaq; nõ facile me sequit̃, qđ euenit libris situ cohærentib⁹, hoc euenisse

publica adminiſtrantur. econtrario em̃ nulli aduerſus illos gratiores ſunt, nec immerito.
Nullis enim plus præſtant, quam quibus frui tranquillo ocio licet. Itaq; hi quibus ad pro
poſitum bene uiuendi aditum confert ſecuritas publica, neceſſe eſt authorem huius bo
ni, ut parentem colant multo quidem magis q̃ illi inquieti, & in medio poſiti, qui multa
principibus debent, ſed multa & imputant, quibus nunq̃ tam plene occurrere ulla libe-
ralitas poteſt, ut cupiditates illorum quæ creſcunt, dum implentur exſaciet, quiſquis aũt
de accipiendo cogitat, oblitus accepti eſt. Nec ullum habet malum cupiditas maius, q̃
quod ingrata eſt. Adijce nũc quod nemo eorum qui in. R.P. uerſantur quos uincat, ſed
a quibus uincantur aſpicit, & illis non tantum iocũdum eſt multos poſt ſe uidere, q̃ gra
ue aliquem ante ſe, habet hoc uitium omnis ambitio, non reſpicit, nec ambitio tantũ in-
ſtabilis eſt, uerum cupiditas omnis, quia incipit ſemper a fine. At ille uir ſyncerus ac pu
rus qui relinquit & curiam, & forum, & omnem adminiſtrationẽ Reipu. ut ad amplio-
ra ſecederet, diligit eos per quos hoc ei facere tuto licet, ſolumq; illis gratuitum teſtimo
nium reddit, & magnam rem neſcientibus debet, quemadmodum præceptores ſuos ue
neratur ac ſuſpicit, quorum beneficio illis in uijs exit, ſic & his ſub quorum tutela poſi-
tus exercet artes bonas. Verũ quoq; alios rex uiribus ſuis protegit, quis negat. Sed quẽ
admodum Neptuno plus debere ſe iudicat ex his qui eadem tranquillitate uſi ſunt, qui
plura & precioſiora illo mari uexit, animoſius a mercatore q̃ a uectore ſoluitur uotum,
& ex ipſis mercatoribus effuſius gratus eſt, qui odores ac purpuras & auro pẽſanda por
tabat, q̃ q uiliſſima quæq; & ſaburræ loco futura cõgeſſerat. Sic huius pacis beneficium
ad omnes pertinentes altius ad eos peruenit, qui illa bene utũtur. Multi em̃ ſunt ex his
togatis, quibus pax operoſior bello eſt. An idem exiſtimas pro pace debere eos, qui illã
ebrietati, aut libidini impendunt, aut alijs uitijs, quæ uel bello rumpenda ſunt, niſi forte
tam iniquum putas eſſe ſapientem, ut nihil uiritim ſe debere pro cõmunibus bonis iudi
cet. Soli lunæq; plurimum debeo, & non uni mihi oriuntur, anno temperantiq; ãnũ deo
priuatim obligatus ſum, q̃uis non in meum honorẽ deſcripta ſint, & ſtulta auaricia mor
talium poſſeſſionem proprietatemq; diſcernit, nec quicq̃ ſuum credit eſſe, quod publi-
cum eſt. At ille ſapiens nihil iudicat ſuum magis, q̃ cuius illi cum humano genere cõſor
tium eſt. Nec em̃ eſſent iſta cõmunia, niſi pars illorum pertineret ad ſingulos, ſocium ef-
ficit etiam quod ex minima porcione cõmune eſt. Adijce nũc quod magna & uera bo-
na, non ſic diuiduntur, ut exiguum in ſingulos cadat, ad unumquemq; tota perueniunt,
ex congiario tantum ferunt homines, quantũ in capita promiſſum eſt, epulum & uiſce-
ratio, & ſi quid aliud capitur manu, diſcedit in partes. Ad hæc indiuidua bona pax, & li-
bertas, tam omnium tota, q̃ ſingulorum ſunt. Cogitat itaq; ſapiens per quem ſibi horũ
uſus fructuſq; contingat, per quem non ad arma illum, nec ad ſeruandas uigilias, nec ad
tuenda mœnia, & multiplex belli tributum, publica neceſſitas uocet, agitq; gubernatori
ſuo gratias, hoc docet philoſophia, præcipue bene debere, beneficia bene ſoluere. Interi
dum autem ſolutio, eſt ipſa confeſſio. Confitebitur ergo multum ſe debere ei, cuius ad-
miniſtratione ac prouidẽtia contingit illi pingue ocium, & arbitriũ ſui temporis, & im-
perturbata publicis occupationibus quies. O Melibee deus nobis hæc ocia fecit. Nãq;
erit ille mihi ſemper deus. Si illa quoq; ocia multum authori ſuo debẽt, quorum munus
hoc maximum eſt. Ille meas errare boues (ut cernis) & ipſum Ludere quæ uellem, cala-
mo pmiſit agreſti, quãti æſtimamus, hoc ociũ, quod inter deos agiẽ, quod deos facit, Ita
dico Lucilli & te in cœlum compendiario uoco, ſolebat Sextius dicere Iouem plus non
poſſe q̃ bonum uirum, plura Iupiter habet quæ præſtet hominibus, ſed inter duos bo-
nos nõ eſt melior, qui locupletior, non magis q̃ inter duos quibus par ſcientia regendi
gubernaculum eſt, meliorem dixeris cui maius ſpecioſiuſq; nauigiũ eſt. Iupiter quo an
tecedit uirum bonum? diutius bonus eſt. Sapiens nihilo ſe minoris exiſtimat, quod uir
tutes eius ſpatio breuiore clauduntur. Quemadmodum ex duobus ſapientibus qui ſe-
nior deceſſit, nõ eſt beatior eo, cuius intra pauciores annos terminata uirtus eſt. Sic de*
non uincit ſapientem felicitate, etiam ſi uincit ætate. Non eſt uirtus maior quæ longior,
Iupiter oĩa habet, ſed nempe alijs tradidit habẽda. Ad ipſum hic unus uſus ptinet, quod
utendi oĩbus cauſa eſt. Sapiens tam æquo animo omnia apud alios uidet contemnitq;

q̄ Iupiter,& hoc se magis suspicit,quod Iupiter uti illis non potest,sapiens nō uult. Credamus itaq; Sextio monstranti pulcherrimū iter & clamanti,hac itur ad astra,hac secūdum frugalitatem,hac secundum temperantiā,hac secundum fortitudinē. Non sunt dij fastidiosi,non inuidi,admittuut & ascendentib⁹ manum porrigunt. Miraris hominē ad deos ire: deus ad homines uenit,imo (quod propius est) in homines uenit. Nulla sine deo mens bona est. Semina in corporibus humanis diuina dispersa sunt, quæ si bonus cultor excipit,similia origini prodeunt,& paria his ex quibus orta sunt surgunt. Si malus,non aliter q̄ humus sterilis ac palustris necat, ac deinde creat purgamenta pro frugibus. Vale.

EPISTOLA.LXXV. De inani metu & ex quibus causis oriatur & quibus purgetur remedijs,& quod ea quæ uulgus probat bona non sunt.

Epistola tua delectauit me,& marcentem excitauit,memoriā quoq; meam (quæ iam mihi segnis ac lenta est)euocauit. Quidni tu mi Lucili maximum putes instrumentū beatæ uitæ hanc persuasionē, unum bonū esse quod honestum est: qui omne bonū honesto circumscripsit,intra se felix est. Nam qui alia bona iudicat,in fortunæ uenit potestatē, alieni arbitrij fit,hic amissis liberis mœstus, hic sollicitus ægris, hic turpibus & aliquā passis infamiam tristis. Illum uidebis alienæ uxoris amore cruciari,illum suæ,uon deerit,quem repulsa distorqueat. Erunt quos honor ipse uexet. Illa uero maxima est ex omī mortaliū populoꝝ turba,miserorum,q̄ expectatio mortis exagitat undiq; impendens. Nihil enim est,unde non subeat. Itaq; ut in hostili regione uersantibus,huc & illuc circūspiciendum est,& ad omnē strepitum circūagenda ceruix nisi hic timor e pectore eiectus est,palpantibus præcordijs uiuitur,occurrent acti in exilium,& euoluti bonis,occurrent (quod genus ægestatis grauissimū est) in diuitijs inopes,occurrēt naufragi, similiaue naufragijs passi,quos aut popularis ira,aut inuidia, perniciosum optimis telum,inopinantes securosq; disiecit,procellæ more,quæ in ipsa sereni fiducia solet emergere,aut fulminis subiti,ad cuius ictum etiam uicina tremuerūt. Nam ut illic quisquis ab igne propior stetit,percusso similis obstupuit,sic in his per aliquā uim accidentibus unum calamitas opprimit, cæteros metus, paremq; passis tristiciā facit pati posse, Omniū animos mala aliena ac repentina sollicitāt,quemadmodū aues etiam inanis fundæ sonus territat,ita nos nō ad ictum tātum exagitamur,sed ad crepitum. Non potest ergo quisq; beatus esse,qui huic se opinioni credidit. Non enim beatum est, nisi quod intrepidum, Inter suspecta male uiuitur. Quisquis se multum fortuitis dedit, ingentem sibi materiā perturbationis & inexplicabilem fecit, una hæc uia est ad tuta uadenti,& externa despicere,& honesto contentū esse. Nam qui aliqd uirtute melius putat,aut ullum præter illam bonum, ad hæc quæ a fortuna sperguntur sinum expandit,& sollicitus missilia eius expectat,hanc imaginē animo tuo propone, Ludos facere fortunā, & in hunc mortaliū cœtum honores,diuitias,gratiam,excutere,quorū alia inter diripentium manus scissa sunt,alia infida societate diuisa, alia magno detrimento corū in quos deuenerant prensa, ex quibus quædam aliud agentibus inciderunt, quædā quia nimis captabantur amissa,& dum auide rapiūtur,expulsa sunt. Nulli uero etiam cui rapina feliciter cessit,gaudium rapti durauit in posterum. Itaq; prudentissimus quisq; cū primum induci uidet munuscula,a theatro fugit,& scit magno parua constare. Nemo manū conserit cum excedente,nemo exeuntem ferit. Circa premium rixa est. Idem in his euenit quæ fortuna desuper iactat. Estuamus miseri,distringimur,multas habere cupimus,manus modo in illam respicimus,nimis tarde nobis mitti uidētur,quæ cupiditates nostras irritant,ad paucos puentura,expectata omnibus,ire obuiam cadentibus cupimus. Gaudemus si quid inuasimus, aliquos spes uana delusit,uilem prædam magno aliquo incōmodo luimus,aut inde fallimur. Secedamus itaq; ab istis ludis,& demus raptoribus locū. Illi spectent bona ista pendentia,& ipsi magis pendeant. Quicūq; beatum esse se cōstituit, unum esse bonū putet,quod honestū est. Nā si ullum aliud existimat,primū male de puidentia iudicat,quia multa incōmoda iustis uiris accidunt,& quia quicquid nobis dedit breue est & exiguū,si cōpares mūdi totius æuo. Ex hac deploratione nascit,ut ingrati diuinorū interpretes simus. Quærimus quod nō semp,& quod pauca nobis,& incerta,&

certa & abitura, cõtingāt. Inde est quod nec uiuere, nec mori uolumus, & uitæ nos odiū tenet, timor mortis, nutat omni consilium, nec implere nos ulla felicitas potest. Causa autem est, quod non peruenimus ad illud bonum immensum & insuperabile, ubi necesse est resistat uoluntas nostra, quia ultra summum nō est locus, Queris quare uirtus nullo egeat? præsentibus gaudet, non concupiscit absentia, Nihil non illi magnum est, quia satis, ab hoc discede iudicio, non pietas cōstabit, non fides, multa utrāq; præstare cupiēti patienda sunt, ex his quæ mala appellantur, multa impendenda sunt, ex his quibus indulgemus tāq bonis, Perit fortitudo, quæ periculū facere debet sui, perit magnanimitas, quæ non potest eminere, nisi omnia uelut minuta contempserit, quæ proximis uulgus optat, perit gratia & relatio gratiæ. Estimatur labor si quicquam preciosius fide nouimus, si non optima spectamus, sed ut illa prætercam, aut ista bona non sunt quæ uocātur, aut homo felicior deo est, Quoniam quidē quæ parata nobis sunt, nō habet in usu deus, nec enim libido ad illum, nec epularum lætitia, nec opes, nec quicquā ex his hominem inescantibus, & uili uoluptate ducentibus pertinet, Ergo aut incredibile est bona deo deesse, aut hoc ipsum argumetū est, bona nō esse, quæ deo desunt, adijce quod multa quæ bona uideri uolunt, animalibus q̄ homini pleniora contingunt. Illa cibo auidius utuntur, Venere nō æque fatigantur, uiriū illis maior est, & æquabilior firmitas. Sequit ut multo feliciora sint homine. Nam sine nequicia, sine fraudibus degunt, fruuntur uoluptatibus, quas & magis capiunt, & ex facili sine ullo pudoris, aut pœnitētiæ metu. Cōsydera tu itaq; an id bonum uocandum sit, quo deus ab homine uincitur. Summum bonum in animo contineamus, obsolescit si ab optima nostri parte ad pessima trāsit, & trāsfertur ad sensus, qui agiliores sunt animalibus mutis. Non est summa felicitatis nostræ in carne ponenda, Bona illa sunt uera quæ ratio dat solida ac sempiterna, quæ cadere nō possunt, nec decrescere quidem aut minui. Cætera opinione bona sunt, & nomē quidē habent cōmune cum ueris, proprietas in illis boni non est. Itaq; cōmoda euocentur (& ut nostra lingua loquar) producta. Cæterum sciamus mancipia nostra esse non partes, & sint apud nos. Sed ita, ut meminerimus extra nos esse, etiā si apud nos sint, inter subiecta & humilia numerentur, propter quæ nemo se attollere debeat. Quid em̄ stultius, quā aliquem eo sibi placere, quod ipse non fecit. Omnia ista a nobis abscedant, non hæreant, ut si abducantur, sine ulla nostri laceratione discedāt. Vtamur illis, non gloriemur & utamur parce, tāq depositis apud nos, & abituris. Quisquis illa sine ratiōe possedit, non diu tenuit. Ipsa enim felicitas nisi temperatur præmit, si fugatissimis bonis credidit, cito deseritur, & ut deseratur affligitur. Paucis deponere felicitatem molliter licuit. Cæteris cum his inter quæ eminuere labuntur, & illos degrauant ipsa, quæ extulerāt. Ideo adhibebitur prudentia, quæ modum illis ac parsimoniam imponat, quoniam quidem licentia opes suas præcipitat atq; urget. Nec unquā immodica durarunt, nisi illa moderatrix ratio compescuit, hoc multarum tibi urbium ostendet euentus. †Quarū in ipso flore luxuriosa imperia ceciderunt. Et quicquid uirtute erat partum, intemperātia corruit, aduersus hos casus muniendi sumus. Nullus autem contra fortunā inexpugnabilis murus est. Intus instruamur. Si illa pars tuta est, pulsari homo potest, capi non potest. Qd' sit hoc instrumentum scire desyderas. Nihil indignetur sibi accidere, sciatq; illa ipsa quibus ledi uidetur ad conuersationem uniuersi pertinere, & ex his esse quæ cursum mundi officiumq; consummant, Placeat homini, quicquid deo placuit, ob hoc seipsum suaq; miretur, quod non potest uinci, quod mala ipsa sub se tenet, quod ratione, qua ualentius, nihil est, casum doloremq; & iniuriam subigit, ama rationem, huius te amor contra durissima armabit. Catulorum amor in uenabula impingit feras, feritasq; & incōsultus impetus præstat indomitas. Iuuenilia nonnunq ingenia cupido gloriæ & incontemptū tam ferri quam ignium misit. Species quosdam atq; umbra uirtutis in mortem uoluntariam trudit, quanto his omnibus fortior ratio est, quanto constantior, tanto uehementius per metus ipsos & pericula exibit. Nihil agitis (inquit) quod negatis ullū esse aliud honesto bonum. Non faciet nos hæc mutatio tutos a fortuna & immunes. Dicitis enim inter bona esse liberos pios, & bene moratam patriam, & parentes bonos, horum pericula nō potestis spectare securi, perturbabit uos obsidio patriæ, liberorū mors, parentū

Alr Quæ in ipso flore luxuriosa imperia.

Alr munide

 seruitus

seruitus. Quid aduersus hos pro nobis responderi soleat, ponam. Deinde tunc adiciam quid præterea respõdendum putem. Alia conditio est in his quæ ablata in locum suum aliquid incõmodi substituunt, tanquã bona ualitudo uiciata in malum transfertur, acies oculorum extincta, cœcitate nos affecit. Non tantum uelocitas perit poplitibus incisis, sed debilitas pro illa subit, hoc non est periculum in his quæ paulo ante retulimus. Quare si amicum bonum amisi, non est mihi pro illo perfidia patienda, nec si bonos liberos extuli, in illorum locum impietas succedit. Deinde nõ amicorum illis aut liberorum interitus, sed corporum est, bonum autẽ uno modo perit, si in malum transit, quod natura non patitur, quia omnis uirtus & opus omne uirtutis incorruptum manet. Deinde etiã si amici perierũt, etiam si probati respondentesq; uoto patris liberi, est quod illorum expleat locum. Quod si quæris? quid illos quoq; bonos fecerat, uirtus, hæc nihil uacare patitur loci, totum animum tenet, desyderium omniũ tollit, sola satis est. Omnium enĩ bonorum uis & origo in ipsa est. Quid refert an aqua decurrens intercipiatur atq; abeat, si fons ex quo fluxerat saluus est? Non dices uitam iustiorem saluis liberis, q̃ amissis, nec ordinatiorem, nec prudentiorem, nec honestiorem, ergo nec meliorem quidem, nõ facit collectio amici sapiẽtiorem, Non facit stultiorem detractio, ergo nec beatiorem aut miseriorem, q̃ diu uirtus salua fuerit nõ senties quid abcesserit. Quid ergo? non est beatior & amicorum & liberorum turba succinctus? Quid ni non sit? Summũ enim bonũ nec infringitur, nec augetur, in suo modo permanet, utcunq; fortuna se gessit, siue illi senectus longa contigit, siue citra senectutem finitus est, eadem mensura summi boni est, q̃uis ætatis diuersa sit. Vtrum maiorem aut minorem circulum scribas, ad spacium eius pertinet, non ad formam, licet alter diu manserit, alterum statim obduxeris, & in eum in quo scriptus est puluerẽ solueris, in eadem uterq; forma fuit. Quod rectum est, nec magnitudine æstimatur, nec numero, nec tempore, non magis produci, q̃ contrahi potest. honestam uitam ex centum annorũ numero inquantum uoles corripe, & in unũ diem coge, æque honesta est, Modo latius uirtus funditur, regna, urbes, prouincias, temperat fert leges, colit amicitias, inter propinquos liberosq; dispensat officia, modo arto fine circumdatur paupertatis, exilij, orbitatis, non tamen minor est, si ex altiore fastigio in priuatum, ex regio in humilem subducitur, ex publico & spacioso iure in angustias domus uel auguli coit, Aeque magna est, etiã si in se recessit, undiq; exclusa. Nihilominus enim magni spirit⁹ est & erecti, exactæ prudẽtiæ, indeclinabilis iusticiæ, ergo æque beata est. beatũ enim illud in uno loco positum est, in ipsa mente stabile, grande, trãquillum, quod sine scientia diuinorum humanorumq; nõ potest effici. Sequitur illud quod me responsurum esse dicebam. Non affligitur sapiens liberorum amissione, non amicorum, eodẽ enim animo fert illorum mortem, quo suam expectat, nõ magis hanc timet, q̃ illam dolet uirtus enim conuenientia constat, omnia opera eius cum ipsa concordant, & cõgruunt, hæc cõcordia perit, si animus quem excelsum oportet esse, luctu aut desyderio submittitur. Inhonesta est omnis trepidatio & solicitudo, & nullo actu pigritia, honestum enim securum & expeditum est, interritũ est, in procinctu stat. Quid ergo? non aliquid perturbationi simile patietur? non & color eius mutabitur, & uultus eius agitabitur, & artus refrigescent, & quicquid aliud, non ex imperio animi, sed inconsulto quodam naturæ impetu geritur? fateor, sed permanebit illi persuasio eadem, Nihil illorum malum esse, nec dignum, ad quod mens sana deficiat. Omnia quæ facienda erũt, audacter facit & prompte, hoc enim stulticiæ proprium quis non dixerit, ignaue & contumaciter facere quæ facit, & alio corpus impellere, alio animum, distrahiq; inter diuersissimos motus. Iam propter illa ipsa quibus extollit se miraturq;, contempta est, & ne illa quidẽ quibus gloriatur, libenter facit. Si uero aliquod timetur malum, eo proinde dum expectatᷓ quasi uenisset urgetur, & quicquid ne patiatur timet, iam metu patitur, quemadmodũ in corporibus futuri languoris signa præcurrunt, quædam enim segnitia neruis inest, & sine labore ullo lassitudo & oscitatio, & horror membra percurrens. Sic infirmus anim⁹ multo anteq̃ opprimatᷓ malis quib⁹ quatitᷓ, præsumit illa, & ante tempus cadit. Quid dementius autẽ q̃ angi futuris, nec se tormẽto reseruare, sed accersere sibi miserias, & admouere, quas optimũ est differre, si discutere nõ possis? Vis scire, futuro neminẽ deberi torquari?

torqueri, quicunqꝫ audierit post quinquagesimum annum sibi patienda supplicia non perturbatur, nisi si medium spatium transilierit, & se in illam sæculo post futuram sollicitudinem immiserit. Eodem modo fit ut animos libenter egros & captātes causas doloris, uetera atqꝫ oblitterata contristent, & quæ præterierūt, & quæ futura sunt absunt, neutra sentiamus. Non est autem, nisi ex eo quod sentias, dolor. Vale.

EPISTOLA. LXXV. Quod uerba philosophi, nec accurata debēt esse, nec arida, & de tribus generibus in philosophia proficientium.

Minus tibi accuratas a me epistolas mitti quereris, quis ēm accurate loquitur, nisi qui uult putide loqui, qualis sermo meus esset, si una sederemus, aut ambularemus, illaborat⁹ & facilis, tales esse epistolas meas uolo, quæ nihil habeant accersitum, nec fictum. Si fieri posset, quid sentiā ostendere quā loqui mallem, etiam si disputarem, nec supploderem pedem, nec manum iactarem, nec attollerē uocem, sed ista oratoribus reliquissem, cōtentus sensus meos ad te pertulisse, quos nec exornasse, nec abiecisse, hoc unum plane tibi approbare uellē, omnia me illa sentire quæ dicerem, nec tantum sentire, sed amare, aliter homines amicam, aliter liberos osculātur, tamen in hoc quoqꝫ amplexu tam sancto & moderato, satis apparet affectus, nō me hercules ieiuna esse & arida uolo, quæ de rebus tam magnis dicentur. Neqꝫ ēm philosophia ingenio renunciat, multum tamen operis impendi uerbis non oportet, hæc sit propositi nostri summa, quod sentimus loquamur, quod loquimur sentiamus. Concordet sermo cum uita. Ille promissum suum impleuit, qui & cum uideas illum, & cū audias, idē est, uidebimus qualis sit, quantus sit, an unus sit, nō delectēt uerba uestra, sed prosint. Si tamē contingere eloquentia non sollicito potest, si aut parata est, aut paruo constat, assit, & res pulcherrimas prosequatur. Sit talis ut res potius quā se ostendat, aliæ artes ad ingenium totæ pertinent, hic animi negocium agitur, non quærit eger medicum eloquentē, sed sanantem, sed si ita competit, ut idem ille qui sanare potest, compte de his quæ faciēda sunt disserat, boni consulet, nō tamen erit, quare gratuletur sibi, quod inciderit in medicum etiam disertum, hoc ēm tale est, quale si peritus gubernator etiam formosus est. Quid aures meas scalpis. Quid oblectas, aliud agitur, urendus, secandus, abstinendus sum. Ad hæc adhibitus es, curare debes morbum ueterem, grauem, publicum. Tantum negocij habes, quantū in pestilentia medicus, circa uerba occupatus es. Iādudum gaude, si sufficis rebus, quando quæ multa disces, quando didiceris affiges tibi, ita ut excidere non possit, quando illa experieris. Non enim ut cætera memoriæ tradidisse satis est. In opere tentanda sunt. Non est beatus qui scit illa, sed qui facit. Quid ergo, infra illū nulli gradus sunt, statim ad sapientiam preceps est. Non existimo. Nam qui proficit, in numero quidem stultorum est, magno tamen interuallo ab illis diducitur, inter ipsos quoqꝫ proficientes sunt magna discrimina. In tres classes (ut quibusdam placet) diuiduntur, primi sunt, qui sapientiam nondum habent, sed iam in uicinia eius constiterunt, tamen etiam quod prope est, ex ora est. Qui sunt inquiris? qui omnes iam affectus, ac uitia posuerunt, quæ erant complectenda didicerunt. Sed illis adhuc inexperta fiducia est, bonum suum nondum in usu habent. Iam tamen in illa quæ fugerūt, decidere non possūt. Iam ibi sunt ubi non est retro lapsus, sed hoc illis de se nondum liquet, quod in quadam epistola scripsisse me memini, scire se nesciunt. Iam contigit illis bono suo frui, nondum confidere. Quidam hoc proficientium genus, de quo locutus sum ita complectuntur, ut illos dicam iam effugisse morbos, animi affectus nōdum, & adhuc in lubrico stare, quia nemo sit extra periculum maliciæ, nisi qui totam eam excussit. Nemo autem illā excussit, nisi qui pro illa sapientiam assumpsit. Quid inter morbos animi intersit & affectus, sæpe iam dixi. Nunc quoqꝫ te admonebo. Morbi sunt inueterata uitia, & dura, ut auaricia, ut ambitio nimia, postqꝫ hæc animum implicuerūt, & perpetua eius mala esse cœperūt ut breuiter finiam, morbus est iudicium in prauo pertinax, tanqꝫ ualde expetenda sint, quæ leuiter expetenda sunt, uel si mauis ita finiamus, nimis imminere leuiter petendis, uel ex toto non petendis, aut in magno precio habere in aliquo habenda, uel in nullo, affectus sunt motus animi, improbabiles, subiti, & concitati, qui frequētes neglecti fecere morbum, sicut distillatio una, nec adhuc in morem adducta tussim facit, assidua & uetus ptysim. Itaqꝫ qui plurimū profecere, extra morbos sunt, affectus adhuc sentiūt, perfecto proximi,

cto ꝓximi. Secundū genus est eoꝝ, qui & maxia animi mala & affect⁹ deposuerunt, sed
ita, ut nō sit illis securitatis suæ certa possessio, possunt em̄ in eadē relabi. Tertiū illud ge
nus extra multa & magna uitia est, sed nō extra oia, effugit auariciā, sed irā adhuc sentit.
Iam nō sollicitat̃ libidine, sed tolerat: etiā nunc ambitionē, iam nō cōcupiscit, sed adhuc
timet, & in ipso metu ad quædā satis firmus est, qbusdā cedit, mortē contēnit, dolorē re
formidat, de hoc loco aliqd cogitemus, bene nobiscū aget̃, si in hūc admittimur numerū
magna felicitate naturæ, magnaq; & assidua intētione studij, secundus occupat̃ gradus,
sed nec hic quidē contēnendo est color terti⁹. Cogita quantū circa te uideas malorū, aspi
ce quā nullū sit nephas sine exēplo, quantū quotidie nequitia ꝓficiat, quātū publice pri
uatimq; peccet̃. Intelliges satis nos cōsequi, si inter pessimos nō sumus. Ego uero, inquis
spero me posse & āplioris ordinis fieri, optauerim hoc nobis, magis ꝙ ꝓmiserim, præoc
cupati sumus, ad uirtutē contēdimus, inter uitia districti, pudet dicere, honesta colimus
ꝙtū uacat, atq; grande premiū nos expectat, si occupationes nostras & mala tenacissiā
abrūpimus, nō cupiditas nos, nō timor pellet, inagitati terrorib⁹, incorrupti uoluptatib⁹
nec mortē horrebim⁹, nec deos, sciemus mortē malū nō esse, deos malos nō esse, tā im
becillū est, quod nocet, quā cui nocet̃, optima & noxa carentia expectant nos, si ex hac
aliquādo fece in illud euadim⁹ sublime & excelsum, trāquillitas animi est, expulsis errori
bus absoluta libertas. Quæris quæ sit ista, nō hoies timere, nō deos, nec turpia uelle, nec
nimia, in seipsum habere maximā potestatē. Inestimabile bonū est, suum fieri. Vale.

EPISTOLA. LXXVII. Quod etiam in senectute discendum est, & quod
proprium & uerum hominis bonū est ratio tantum uel uirtus.

INimicitias mihi denuncias, si quicquā ex his quæ quotidie facio ignoraueris, uide
ꝙ simpliciter tecū uiuam, hoc quoq; tibi cōmittam, philosophū audio, & quidem
quintū iam diē habeo, ex quo in scholā eo, & ab octaua disputatione audio, bona
inquis, ætate, quid ni bona? quid autē stultius est, ꝙ quia diu nō didiceris, nō disce
re? quid ergo? idem faciā quod trossuli & iuuenes? bene mecū agitur si hoc unum sene
ctutem meā decet. Omnis ætatis hoies hæc schola admittit, in hoc senescamus, ut iuue
nes sequamur, In theatrū senex ibo, & in circū deferar, & nullum par sine me depugna
bit? ad philosophū ire erubescam? tam diu discendū est, ꝙ diu nescias, & si ꝓuerbio cre
dimus, ꝙ diu uiuas. Nec ulli hoc rei magis cōuenit, ꝙ huic, tam diu discendū est quēad
modū uiuas, ꝙ diu uiuis. Ego tamē hic aliquid & doceo. Quæris quid doceā? etiam seni
esse discendū, pudet autē me generis humani, quoties scholā intraui, præter ipsum thea
trū Neapolitanorū (ut scis) transeundū est† metronactis petenti domū. Illud quidē fa
ctum est, & hoc ingenti studio, quis sit? Pitaules bonus iudicat̃, habet tibicen quoq; græ
cus & preco cōcursum, at in illo loco in quo uir bonus discitur, paucissimi sedent, & hij
plærisq; uident̃ nihil boni negotij habere quod agant, inepti & inertes uocant̃. Mihi cō
tingat iste derisus. Aequo animo audienda sunt imperitorū conuitia, & ad honesta ua
denti, contēnendus est iste contēptus, perge Lucili & propera tibi, ne tibi accidat quod
mihi, ut senex discas, imo ideo magis propera, quoniā id nunc aggressus es, quod perdi
scere uix senex possis, Quantum, inquis, proficiam? quantū tentaueris. Quid expectas
nulli sapere casu obtigit, pecunia ueniet ultro, honor affertur, gratia ac dignitas fortasse
ingerent̃ tibi, uirtus in te nō incidet, ne leui quidē opera aut paruo labore cognoscit̃, sed
est tanti laborare, oīa bona semel occupaturo, unum est bonū quod honestū, In illis ni
hil inuenies ueri, nihil certi, quæcūq; famæ placent. Quare hoc unū sit bonum, quod ho
nestum, dicam? Quoniā me parum executū priore epistola iudicas, magisq; hanc rem
tibi laudatā ꝙ probatā putas, & ut in artū quæ dicta sunt, contrahā. Oīa suo bono con
stant, uitā fertilitas cōmendat, & sapor uinū, uelocitas ceruū. Quare fortia dorso iumēta
sint quæris, quorū unus est usus sarcinam ferre. In cane sagacitas prima est, si inuestigare
debet feras, cursus, si consequi, audacia, si mordere & inuadere, ad id quoq; optimū esse
debet cui nascet̃, quo censet̃, in hoie optimū quidē ratio, hac antecedit animalia, deos se
quit̃. Ratio ergo ꝑfecta, propriū hois bonū est, cætera illi cum animalib⁹ satisq; cōmunia
sunt. Valet, & leones, formosus est, & pauones, uelox est, & equi, nō dico, in his oībus
uincit̃, nō quæro qd in se maximū habeat, sed qd suū corpus habet, & arbores habet im
petū, & motū uoluntariū, & bestiæ & uermes, habet uocē, sed quanto clariorē canes, acu
tiorem

Alt.† Necronactis.

tiorẽ aquilæ,grauiorẽ tauri,dulciorẽ,mobilioreq́ꝫ luſciniæ. Quid in hoie propriũ: Ratio
hæc recta & couſũmata,felicitatẽ hominis impleuit. Ergo ſi oĩs res cum bonũ ſuũ pfe-
cit, laudabilis eſt,& ad finẽ naturæ ſuæ puenit,homini aũt ſuũ bonũ ratio eſt, ſi hanc p-
fecit laudabilis eſt,& finẽ naturæ ſuæ tetigit,hæc ratio pfecta uirtus uocaſ,eadẽq́ꝫ hone-
ſtum eſt.Id itaqꝫ unum bonũ eſt in hoie,quod unũ hominis eſt. Nunc eñ nõ quærimus
quod ſit bonũ,ſed quod ſit hominis bonũ. Si nullũ aliud eſt hois,q̃ ratio,hæc erit unum
ei⁹ bonũ,ſed penſandũ cũ omnib⁹,ſi ſit aliqs malus,puto improbabiſ,ſi bonus,puto pro
babiſ, Id ergo in hoie propriũ ſolũqꝫ eſt,quo & ꝓbatur & improbaſ, nõ dubitas an hoc
ſit bonũ,dubitas an ſolũ bonũ ſit. Si quis oĩa alia habeat,ualitudinẽ,diuitias,imagines
multas,frequẽs atrium,ſed malus ex cõfeſſo ſit,improbabis illũ. Item ſi quis nihil quidẽ
illorũ quæ retuli habeat,deficiaſ pecunia, clientũ turba,nobilitate,& auorũ proauorũqꝫ
ſerie,ſed ex cõfeſſo bonus ſit,ꝓbabis illũ,ergo eſt unum bonũ homis,quod q habet,etiã
ſi aliȷ̃s deſtituiſ,laudand⁹ eſt,quod q nõ habet in omniũ aliorũ copia dãnatur ac reȷ̃ciſ,
quæ cõditio rerũ,eadem & hoim eſt.Nauis bona diciſ,nõ quæ precioſis coloribus picta
eſt,nec cui argenteũ roſtrũ eſt,nec cui⁹ tutela ebore celata eſt,nec quæ fiſcis ac opib⁹ re-
giȷ̃s preſſa eſt,ſed ſtabilis,& firma,& iũcturis aquã excludentib⁹ ſpiſſa,ad ferendũ incur
ſum maris ſolida,gubernaculo parẽs,uelox,& nõ ſentiẽs uentũ. Gladiũ bonũ dices, nõ
cui deauratus eſt baltheus,nec cui uagina gẽmis diſtinguiſ,ſed cui & ad ſecandũ ſubti-
lis acies,& mucro munimentũ oĩe ruptur⁹. Regula nõ q̃ formoſa,ſed q̃ recta ſit quæ-
riſ,eo quicqꝫ laudaſ cui comparaſ,quod illi propriũ eſt Ergo in hoie quoqꝫ nihil ad rem
ptinet quantũ aret,quantũ fœneret,a q̃ multis ſaluteſ,q̃ præcioſo incũbat lecto,q̃ pluci
do poculo bibat,ſed q̃ bonus ſit.Bonus autẽ eſt,ſi oratio explicita & recta eſt,& ad natu
ræ ſuæ uoluntatẽ accõmodata,hæc uocaſ uirtus,hoc eſt honeſtũ & unicũ hominis bonũ
Nam cũ ſola ratio pficiat hoiem,ſola ratio pfecta beatũ facit,hoc aũt unum hois bonum
eſt,quo uno beatus efficiſ. Dicimus & illa bona eſſe,quæ a uirtute † perfecta cõtractaqꝫ
ſunt,id eſt opera eius oĩa. Sed ideo unũ ipſa bonũ eſt, qa nullũ ſine illa eſt. Si omne in
ãnio bonũ eſt,quicqd illũ confirmat, extollit amplificat,bonũ eſt, ualidiorẽ autẽ animũ,
& excelſiorẽ,& ampliorẽ,facit uirtus,nam cætera quæ cupiditates noſtras irritãt,depri-
munt quoqꝫ animũ & labefaciũt,& cum uideñ attollere inflant,ac multa uanitate delu
dunt,ergo unũ id bonũ eſt,quo melior anim⁹ efficieſ. Oĩes actiones totius uitæ hone-
ſti ac turpis reſpectu temperanſ,ad hæc faciẽdi & nõ faciendi ratio dirigiſ. Quid ſit hoc
dicã, Vir bon⁹ quod honeſte ſe facturũ putauerit, faciet,etiã ſine pecunia,ſi laborioſum
erit,faciet,ſi etiã dãnoſum erit,faciet,etiã ſi periculoſum erit. Rurſus qđ turpe erit,nõ fa-
ciet,etiã ſi pecuniã affert,etiã ſi uoluptatẽ,etiã ſi potentiã,ab honeſto nulla re deterrebiſ
ad turpia nulla ſpe inuitabiſ. Ergo ſi honeſtũ utiqꝫ ſecuturus eſt,turpe utiqꝫ uitaturus,&
in oĩ actu uitæ ſpectatur⁹ hæc duo nullũ aliud bonũ q̃ honeſtũ, nec aliud malũ q̃ tur-
pe,ſi una indeprauata uirtus eſt, & ſola pmanet tenoris ſui, unũ eſt bonũ uirtus, cui iam
accidere ut nõ ſit bonũ nõ poteſt, mutationis periculũ effugit,ſtulticia ad ſapientiã erũ-
pit. Sapiẽtia in ſtulticiã nõ reuoluiſ,dixi ſi forte meminiſti,cõcupita uulgo & formidata
incõſulto impetu,plæroſqꝫ calcaſſe,inuẽtus eſt q flãmis imponeret manũ,cui⁹ riſum non
interrũperet tortor,q in funere liberoꝝ lachrymã nõ mitteret,q morti nõ trepid⁹ occur
reret,amor,ira,cupiditas,pericľa depopoſcerũt. Quod ſi hoc põt breuis obſtinatio ani-
mi aliquo ſtimulo excitata,quãto magis uirt⁹,quæ nõ ex impetu, nec ſubito ſed equaliſ
ualet,cui ppetuũ robur eſt: ſequiſ ut q̃ ab incõſultis ſæpe contẽnunſ,a ſapientib⁹ ſemp,
ea nec bona ſint,nec mala, unũ ergo bonũ ipſa uirt⁹ eſt,quæ inter hãc fortunã & illã ſup-
ba incedit,cũ magno utriuſqꝫ cõtemptu. Si hãc opinionẽ receperis, aliqd bonũ eſſe præ
ter honeſtũ,nulla nõ uirt⁹ laborabit. Nulla eñ obtineri poterit,ſi quidq̃ extra ſe reſpex
erit. Quod ſi eſt,rationi repugnat,ex q̃ uirtutes ſunt,& ueritati,q̃ ſine rõne nõ eſt. Quæ
cũqꝫ autẽ opinio ueritati repugnat,falſa eſt. Virũ bonũ cõcedas neceſſe eſt ſũmæ pieta-
tis erga deos eſſe. Itaqꝫ quicqd illi acciderit,æquo anio ſuſtinebit. Sciet eñ id accidiſſe le-
ge diuina,qua uniuerſa ꝓcedunt. Quod ſi eſt,unũ illi bonũ erit,qđ honeſtũ, in hoc eñ
poſitũ eſt et parere diȷ̃s,nec excãdeſcere ad ſubita,ſed patienſ excipere fatũ,& facere im
pata ſi ullũ aliud eſt bonũ q̃ honeſtũ,ſequeſ nos auiditas uitæ, auiditas rerũ uitã inſtru-
entiũ,qđ eſt itolerabile,infinitũ,uagũ, Solũ ergo bonũ eſt honeſtũ, cui mod⁹ eſt,dixim⁹

alr. †profecta

hominũ futuram feliciorem uitam q̃ deorum,si ea bona ſunt quorũ nullus dĳs uſus eſt, tanq̃ pecunia & honores. Adice nunc,quod ſi modo ſolutæ corporibus animæ manẽt felicior illis ſtatus reſtat, q̃ eſt dum uerſantur in corpore, atq; ſi iſta bona ſunt quibus ꝑ corpora utimur,emiſſis erit peius,quod contra fidem eſt,feliciores eſſe liberis & in uniuerſum datis,clauſas & obſeſſas.Illud quoq; dixerã,ſi bona ſunt ea quæ tam homini cõtingunt q̃ mutis animalibus,& muta animalia beatã uitam actura,quod fieri nullo modo poteſt,omnia pro honeſto patienda ſunt,quod nõ erat faciendũ,ſi eſſet ullum aliud bonum q̃ honeſtum,hæc quãuis latius executus eſſem priore epiſtola,cõſtrinxi & breuiter percucurri,Nunc autem uera tibi opinio talis uidebitur,niſi animum alleues,& te ipſum interroges (ſi res exegerit) ut pro patria moriaris,& ſalutem omniũ ciuium tua redimas,an porrecturus ſis ceruicem,nõ tantum patienter,ſed etiam libenter,ſi hoc facturus es nullum aliud bonum eſt. Omnia enim relinquis, ut hoc habeas, uide quanta uis honeſti ſit pro Rep. morieris,etiã ſi ſtatim facturus hoc eris,cum ſcieris tibi eſſe faciendum,interdum ex re pulcherrima magnum gaudium etiam tempore breui ac exiguo capitur,& quãuis fructus operis peracti nullus ad defunctũ exemptũq; rebus humanis pertineat,ipſa tamen cõtemplatio futuri operis iuuat, & uir fortis ac iuſtus cum mortis ſuæ precia ante ſe poſuit,libertatem patriæ,ſalutem omniũ pro quibus dependit animã,in ſumma uoluptate eſt,& periculo ſuo fruitur,ſed ille quoq;, cui etiam hoc gaudium eripitur,quod tractatio operis maxime & ultime præſtat, nihil cunctatus diſiliet in mortem,facere recte,pieq; contentus. Oppone etiam nunc illi multa quæ dehortentur.Dic factum tuũ matura ſequetur obliuio,& parum grate exiſtimatio ciuium reſpondet tibi. Iſta omnia extra opus meũ ſunt,ego ipſum cõtemplor,hoc eſſe honeſtum ſcio. Itaq; quocunq; ducit ac uocat,uenio. Hoc ergo unum bonum eſt quod nõ tantum perfectus animus, ſed generoſus quoq; & indolis bonæ ſentit,cætera leuia ſunt, mutabilia, itaq; ſolicite poſſidentur,etiam ſi fauente fortuna in unum congeſta ſunt, dominis ſuis incumbunt grauia,& illos ſemper premunt,aliquando illudunt,nemo ex iſtis quos purpuratos uides felix eſt,non magis q̃ ex illis quibus ſceptrum & chlamidem in ſcœna fabulæ aſſignant,cum præſente populo elati inceſſerunt,& cothurnati, ſimul exierunt, excalceãtur,& ad ſtaturã ſuam redeunt. Nemo iſtorum quos diuitiæ honoreſq; in altiore faſtigio ponunt,magnus eſt,quare ergo magnus uidetur? cum baſi illum ſua metire,par uus pumilio,licet in monte cõſtiterit,Colloſſus magnitudinẽ ſuam ſeruabit,etiã ſi ſteterit in puteo.Hoc laboramus errore,ſic nobis imponit,quod neminẽ æſtimamus eo quo eſt,ſed adicimus illi & ea quib⁹ adornatus eſt. Atqui cum uoles ueram hominis æſtimationem inire,& ſcire qualis ſit,nudum inſpice, ponat patrimoniũ, ponat honores,& alia fortunæ mendacia,corpus ipſum exuat,animũ intuere qualis qñtuſq; ſit,alieno an ſuo magnus,ſi erectis oculis gladios micantes uidet,& ſi ſcit ſua nihil intereſſe,utrum anima per os,an per iugulum exeat,beatum uoca. Si cum illi denunciata ſunt corporis tormẽta,& quæ caſu ueniunt,& quæ potentioris iniuria,ſi uincula & exilia,& uanas humanaꝝ formidines mentium,ſecurus audit,& dicit, non ulla laborũ o uirgo noua mi facies inopina ue ſurgit,oĩa præcepi atq; animo mecũ ipſe peregi, tu hodie iſta denuncias,ego ſemp denunciaui mihi,hominẽ paraui ad humana, præcogitati mali mollis ictus uenit. At ſtultis & fortunæ credentib⁹,omnis uidetur noua rerum & inopinata facies, magna autẽ pars eſt apud imperitos mali nouitas,hoc ut ſcias,ea quæ putauerunt aſpera, cũ aſſueuere,patiuntur. Ideo ſapiens aſſueſcit futuris malis,& quæ alĳ diu patiendo leuia faciunt,hic leuia facit diu cogitando,audimus aliquando uoces imperitorũ dicentiũ. Sciebam hoc mihi reſtare. Sapiens ſcit ſibi oia reſtare,quicqd factũ eſt,dicit,ſciebã, Vale.

Libri decimi epiſtolarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER VNDECIMVS.

EPISTOLA.LXXVIII. Exemplis & rationibus docet de morte non eſſe curandum.

SVBITO nobis hodie Alexandrinæ naues apparuerunt, quæ præmitti ſolent,& nũciare ſecuturæ claſſis aduentũ,tabellarias uocãt. Gratus illarũ Campaniæ aſpect⁹ eſt. Oĩs in †pilis puteoloꝝ turba cõſiſtit,& ex ipſo gñe uelorum

Alr. † pyris.

lorũ Alexandrinas (quamuis in magna turba nauium) intelligit. Solis eñ licet ſuparũ intendere qđ in alto oĩes habẽt naues. Nulla eñ res æque adiuuat curſum, ꝙ ſũma pars ueli, illinc maxime nauis urgetur. Itaqꝫ quoties uentus increbuit, maiorqꝫ eſt ꝙ expedit, antemna ſubmittitur minus habet uirium flatus ex humili, cum intrauere capreas & promontorium, ex quo alta procelloſo ſpeculatur uertice pallas, Cæteræ uelo iubentur eſſe contentæ, ſuparum alexandrinarũ inſigne indicium eſt. In hoc omnium diſcurſu properantiũ ad litus. Magnam ex pigritia mea ſenſi uoluptatem, quod epiſtolas meorum accepturus non properaui ſcire, quis illic eſſet rerum mearum ſtatus, quid afferrent. Olim iam nec perit quicquam mihi, nec acquiritur, hoc etiam ſi ſenex non eſſem, fuerat ſentiendum. Nunc uero multo magis, quia quantulũcunqꝫ haberem, tamen plus iam mihi ſuperesset uiatici, ꝙ uiæ, præſertim cum eam uiam ſimus ingreſſi, quam peragere non eſt neceſſe. Iter imperfectũ erit, ſi in media parte aut citra petitum locum ſteteris. Vita non eſt impfecta, ſi honeſta eſt. Vbicunqꝫ deſinet, ſi bene deſinis, tota eſt. Sæpe autẽ & fortiter deſinendum eſt, & nõ ex maximis cauſis. Nam nec & maxime ſunt, quæ nos tenẽt. Tullius Marcellinus (quem optime noueras) adoleſcens qetus & cito ſenex, morbo & non inſanabili correptus, ſed longo & moleſto & multa imperante, cepit deliberare de morte, conuocauit complures amicos, unuſquiſqꝫ aut quia timidus erat, id illi ſuadebat, quod ſibi ſuaſiſſet, aut quia adulator & blandus, id conſiliũ dabat, quod deliberanti gratius fore ſuſpicabatur. Amicus noſter Stoicus homo egregius, & (ut uerbis illum quibus laudari diguus eſt laudem) uir fortis ac ſtrenuus, uidetur mihi optime illum cohortatus. Sic enim cœpit. Noli mi Marcelline torqueri, tanꝙ de re magna deliberes. Non eſt res magna uiuere, omnes ſerui tui uiuunt, omnia animalia, Magnũ eſt honeſte mori, prudenter, fortiter. Cogita ꝙ diu iam idem facias, cibus, ſomnus, libido, per hunc circulum curritur. Mori uelle non tãtum prudens, & fortis aut miſer, ſed etiam faſtidioſus poteſt. Non opus erat ſuaſore illi, ſed adiutore. Serui parere nolebant, primũ detraxit illis metum, & indicauit tunc familiam periculum adire, cum incertum eſſet, an mors domini uolũtaria fuiſſet, alioquin tam mali exempli eſſet occidere dominũ, ꝙ prohibere, Deinde ipſum Marcellinum admonuit nõ eſſe inhumanum, quemadmodũ cœna peracta reliquiæ circumſtantibus diuiduntur, ſic peracta uita aliquid porrigi his, qui totius uitæ miniſtri fuiſſent, erat Marcellinus facilis animi & liberalis, etiam cum de ſuo fieret. Minutas itaqꝫ ſummulas diſtribuit flentibus ſeruis, & illos ultro cõſolatus eſt. Non fuit illi opus ferro, nõ ſanguine, triduo abſtinuit, & in ipſo cubiculo poni tabernaculũ iuſſit, Solium deinde illatum eſt, in quo diu iacuit, & calida ſubinde ſuffuſa paulatim defecit, ut aiebat non ſine quadã uoluptate, ꝙ afferre ſolet læuis diſſolutio animi, non inexperta nobis, quos aliquando † aliquid aymus. (Att.†ad quid animus.) In fabellam exceſſi non ingratam tibi, exitum enim amici tui cognoſces, non difficilem nec miſerum. Quãuis enim mortẽ ſibi conſciuerit, tamen molliſſime exceſſit, & uitæ elapſus eſt. Sed ne inutilis quidem hæc fabella fuerit. Sæpe enim talia exempla neceſſitas exigit. Sæpe debemꝰ mori nec uolumus, morimur nec uolumus. Nemo tam imperitus eſt, ut neſciat ſibi quandoqꝫ moriendum, tamen cum prope acceſſerit, tergiuerſatur, tremit, plorat. Nõne tibi uidebitur ſtultiſſimus oĩm, qui fleuerit quod ante annos mille non uixerat? æque ſtultus eſt, qui flet, quod poſt annos mille non uiuet, hæc paria ſunt, non eris, nec fuiſti, utrumqꝫ tempus alienum eſt. In hoc punctum coniectus es, quod ut extendas, quouſqꝫ extendas? quid fles? quid optas? perdis operam. Deſine fata deum flecti ſperare præcando, rata & fixa ſunt, & magna atqꝫ eterna neceſſitate ducuntur, eo ibis, quo omnia eunt. Quid tibi nouum eſt? ad hanc legem natus es, hoc patri tuo accidit, hoc matri, hoc maioribus, hoc omnibus ante te, hoc omnibus poſt te. Series inuicta & nulla mutabilis ope illigat ac trahit cuncta, quantus te populus moriturorum ſequetur, quantus comitabitur? fortior ut opinor eſſes, ſi multa milia tibi commorerentur, at qui multa milia hominum & animalium hoc ipſo momento, quo tu mori dubitas, animam uarijs generibus emittunt. Tu autem non putabas te aliquando peruenturum ad id, ad quod ſemper ibas. Nullum ſine exitu iter eſt. Exempla nunc magnoꝝ uirorũ me tibi iudicas relaturũ? Puerorũ referã. Lacon ille (Lacon.) memoriæ traditur impubes adhuc, qui captus clamabat, nõ ſeruiã ſua illa dorica lingua,

& uerbis

& uerbis fidem impoſuit. Vt primũ iuſſus eſt fungi ſeruili & contumelioſo miniſterio, afferre enim uas obſcœnum iubebatur, illiſum parieti caput rupit. Tam prope libertas eſt, & ſeruit aliquis? ita non ſic perire filium tuum malles, quam per inertiam ſenem fieri? Quid ergo eſt? cur perturberis, ſi mori fortiter etiam puerile eſt? Puta te nolle ſequi, duceris, fac tui iuris, quod alieni eſt. Non ſumes pueri ſpiritũ, ut dicas, non ſeruio? In felix ſeruis hominibus, ſeruis rebus, ſeruis uitæ. Nam uita, ſi moriendi uirtus abeſt, ſeruitus eſt. Et quid habes propter quod expectes? uoluptates ipſas quæ te morantur ac retinet, conſumpſiſti, nulla tibi noua eſt, nulla nõ iam odioſa ipſa ſacietate, quis ſit uini, quis mulſi ſapor ſcis, nihil intereſt, centum per ueſicam tuam an mille anphoræ tranſeant, ſaccus eſt. Quid ſapiat oſtreum, quid mullus optime noſti, nihil tibi luxuria tua in futuros annos intactum reſeruauit, atq; hæc ſunt a quibus inuitus diuelleris. Quid eſt aliud quod tibi eripi doleas? †amicos & patriam? tanti enim illam putas, ut tardius cœnes, ſolemq; ſi poſſes, extingueres? Quid enim, inquã, feciſti luce dignum, confitere non curiæ te, nõ fori, non ipſius naturæ rerum deſyderio, tardiorem ad moriendũ fieri. Inuitus relinquis macellum, in quo nihil reliquiſti. Mortem times, at quomodo illam media oblectatione contemnis? uiuere uis. Scis enim mori times. Quid porro iſta uita nõ mors eſt? Cæſar, cum illum tranſeuntem per latinam uiam, unus ex cuſtodiarum agmine demiſſa uſq; in pectus uetere barba, rogaret mortem, nunc enim, inquit, uiuis? hoc iſtis reſpondendum eſt, quibus ſuccurſura mors eſt. Mori times? nunc enim uiuis. Sed ego (inquit) uiuere uolo, qui multa honeſte facio. Inuitus relinquo officia uitæ, quibus fideliter & cum induſtria fungor. Quid? tu neſcis unum eſſe ex uitæ officijs & mori? nullũ officium relinquis. Non enim certus numerus quem debeas explere finitur. Nulla uita eſt non breuis. Nam ſi ad naturam rerum reſpexeris, etiam Neſtoris & †Sathinæ breuis eſt, quæ in ſcribi monumento ſuo iuſſit annis ſe nonaginta nouem uixiſſe. Vides aliquem gloriari ſenectute longa, quis illam ferre potuiſſet, ſi contigiſſet centeſimum implere? Quomodo fabula, ſic uita, non quãdiu, ſed quam bene acta ſit refert, nihil ad rem pertinet quo loco deſinas, quocunq; uoles, deſine, tantum bonam clauſulã impone. Vale.

Alt. † amicus et patriæ.

Alt. † Satiæ

EPISTOLA. LXXIX. Quod multum ad bonam ualitudinem amicorum præſentia & mollis exercitatio proſunt. De tribus incõmodis infirmitatis & eorum remedijs.

VExari te diſtillationibus crebris ac febriculis, quæ longas diſtillationes & in conſuetudinẽ adductas ſequuntur, eo moleſtius mihi eſt, quia expertus ſum hoc genus ualitudinis quod inter initia contempſi, poterat adhuc adoleſcentia iniurias ferre, & ſe aduerſus morbos contumaciter gerere, deinde ſuccubui, & eo perductus ſum, ut ipſe diſtillarem, ad ſummam maciem deductus, ſæpe impetum cœpi abrumpendæ uitæ, patris me indulgentiſſimi ſenectus retinuit. Cogitaui enĩ non q̃ fortiter ego mori poſſem, ſed quã ille fortiter deſyderare non poſſet. Itaq; imperaui mihi ut uiuerem, aliquando enim uiuere, fortiter facere eſt. Quæ mihi tunc fuerint ſolatio dicam, ſi prius hoc dixeris, hæc ipſa quibus acquieſcebam medicinæ uim habuiſſe. In remedium cedunt honeſta ſolatia, & quicquid animum erexit, etiam corpori ꝓdeſt. Studia mihi noſtra ſaluti fuerunt. Philoſophiæ acceptum fero quod ſurrexi, quod conualui, illi uitam debeo, & nihil illi minus debeo, multum mihi ad bonam contulerunt ualitudinem amici, quorum adhortationibus, uigilijs, ſermonibus alleuabar. Nihil æque Lucili uirorum optime egrum reficit atq; adiuuat, quam amicorum affectus, nihil æque expectationem mortis ac metum ſurripit. Non iudicabam me cum illos ſuperſtites relinquerem, mori, putabam, inquam, me uicturum, non cum illis, ſed per illos, non effundere ſpiritum mihi uidebar, ſed trahere. Hæc mihi dederunt uoluntatẽ adiuuandi me, & patiendi om̃e tormentũ, alioquin miſerrimũ eſt, cum animũ moriẽdi ꝓieceris, nõ habere uiuendi. Ad hæc ergo remedia, te confer, medicus tibi quantũ ambules, quantũ exercearis, mõſtrabit. Ne indulgeas ocio, ad quod uergit iners ualitudo, ut legas clarius & ſpiritũ, cuius iter ac receptaculũ laborat, exerceas, ut nauiges, & uiſcera molli iactatione

concutias

concutias,quibus cibis utaris,uinum quando uirium causa aduoces,quãdo intermittas, ne irritet & exasperet tussim.Ego tibi illud præcipio,quod nõ tantũ huius morbi,sed totius uitæ remediũ est. Contemne mortẽ.Nihil triste est,cũ huius metũ effugimus.Tria hæc in omĩ morbo grauia sunt, metus mortis, dolor corporis, intermissio uoluptatum. De morte satis dictum est,hoc unũ dicam,nõ morbi hunc esse sed naturæ metũ,multorum mortem distulit morbus,& saluti illis fuit uideri perire. Morieris nõ quia egrotas, sed quia uiuis.Ista te res & sanatum manet,cũ conualueris,nõ mortem sed ualitudinem effugies. Ad illud nunc propriũ incõmodum reuertamur,magnos cruciatos habet morbus,sed hos tolerabiles interualla faciunt. Nam summi doloris intentio inuenit finem. Nemo potest ualde dolere,& diu,sic nos amicissima nostri natura disposuit, ut dolorẽ aut tolerabilẽ aut breuem faceret,maximi dolores cõsistunt in macerrimis corporis partibus.Nerui,articuliq;,& quicquid aliud exile est,acerrime sæuit,cũ in arcto uitia conceperit. Sed cito hæ partes obstupescunt, & ipso dolore sensum doloris amittũt,siue quia spiritus naturali,phibitus cursu,& mutatus in peius,uim suã qua uiget admonetq; nos, perdit,siue quia corruptus humor cũ desijt habere quo cõfluat, ipse se elidit, & his quæ nimis impleuit,excutit sensum. Sic podogra & chiragra,& omĩs uertebrarũ dolor,neruorũq; interquiescit,sic cum illa quæ torquæbat hebetauit,omniũ istorum prima uerminatio uexat,impetus mora extinguit,& finis dolendi est obtorpuisse dentiũ,oculorum aurium dolor ob hoc ipsum acutissimus est,quod inter angusta corporis nascitur.Non minus me hercule quã capitis ipsius,sed quo incitatior est,eo citius in alienationẽ soporemq; conuertit,hoc itaq; solatium uasti doloris est, quod necesse est desinas illum sentire,si nimis senseris. Illud aũt est quod imperiti in uexatione corporis male habent, nõ assueuerunt animo esse contenti,multũ illis cum corpore fuit.Ideo uir magnus ac prudens animũ deducit a corpore,& multũ cum meliore & diuina parte uersatur, cum hac quærula ac fragili quantũ necesse est.Sed molestum est,inquis,carere assuetis uoluptatibus.Abstinere cibo,sitire,esurire.Hæc prima abstinẽtiæ grauia sunt. Deinde cupiditas relanguescit,ipsis p se quæ cupimus fatigatis,ac deficientibus. Inde morosus est stomachus,inde quibus fuit auiditas cibi,odium est,desyderia ipsa moriunt. Non est aũt acerbum carere eo,quod cupere desieris.Adice,quod nullus nõ intermittit dolor,aut certe remittitur.Adice,quod licet & cauere uenturũ,& obsistere imminenti remedijs,nullus enim nõ signa præmittit,utiq; qui ex solito reuertitur. Tolerabilis est morbi patientia, si cõtempseris id quod extremũ minatur.Noli mala tua facere tibi ipsi grauiora,& te quærelis onerare,leuis dolor est,si nihil illi opinio adiecerit.Contra si exhortari te ceperis ac dicere,nihil est,aut certe exiguũ est,duremus,iam desinet,leuem illum,dum putas,facies.Omnia ex opinione suspensa sunt,nõ ambitio tantum,ad illam respicit, & luxuria & auaricia,ad opinionẽ dolemus,tam miser est quisq;,q̃ credidit.Detrahendas præteritorũ dolorum cõquestiones puto,& illa uerba, nulli unquã fuit peius,quos cruciat,quãta mala pertuli. Nemo me resurrecturũ putauit,quoties deploratus sum a meis,quoties a medicis relictus. In eculeum impositi nõ sic detrahunt,etiã si sunt uera ista, transierunt quid iuuat præteritos dolores retractare, & miserũ esse, quia fueris. Quid quod nemo non multũ malis suis adiecit,& sibi ipse mentitur. Deinde quod acerbum fuit, retulisse iucundum est.Naturale est mali sui fine gaudere.Circũcidenda ergo duo sunt,& futuri timor,& ueteris incõmodi memoria, hoc ad me iam non pertinet, illud nondũ in ipsis positus difficultatibus dicat.Forsan & hæcolim meminisse iuuabit,toto cõtra illum pugnet animo,uincetur si cesserit,uincet si se contra dolorem suum intenderit. Nunc hoc pleriq; faciunt,attrahunt in se ruinam,cui obstandum est.Istud quod præmit,quod impendit,quod urget,si subducere te cœperis,sequetur & grauius incumbet. Si contra steteris & obniti uolueris,repellet. Athletæ quantũ plagarum ore,quantũ toto corpore excipiũt. ferunt tamẽ omne tormentũ gloriæ cupiditate,nec tantũ quia pugnãt ista patiuntur,sed ut pugnent exercitatio ipsa tormentum est. Nos quoq; euincamus omĩa, quorũ premiũ non corona,nec palma est. Nec tubicen prædicationi nois nostri silentiũ faciẽs, sed uirtus & firmitas animi & pax in cæterũ parta, Si semel in aliquo certamine debellata fortuna est,dolorẽ grauẽ sentio. Quid ni sentias. si illũ muliebrit tuleris,quẽadmodũ

perniciosior

perniciosior est hostis fugientibus, sic omne fortuitum incomodũ magis instat cedenti & auerso. Sed graue est? quid? nos ad hoc fortes sumus ut leuia portemus? utrũ uis longum esse morbum, an coarctatum & breuẽ? Si longus est, habet intercapedinẽ, dat refectioni locum, multũ temporis donat, necesse est ut exurgat & deficiat. Breuis morbus ac præceps alterutrum faciet, aut extinguetur, aut extinguet. Quid autem interest non sit, aut non sim? In utroq; finis dolendi est. Illud quoq; proderit, ad alias cogitationes auertere animũ, & a dolore discedere. Cogita quid honeste, quid fortiter feceris, bonas partes tecum ipse tracta, memoriã in ea, quæ maxime miratus es, sparge, tunc tibi fortissimus quisq; & uictor doloris occurrat, ille qui dum uarices exsecandas præberet, legere librum pseuerauit. Ille qui non desijt ridere, cum hoc ipsum irati tortores om̃ia instrumẽta crudelitatis suæ experirent̃, Non uincetur dolor ratione, qui uictus est risu? Quicqd uis nunc licet dicas, distillationes & uim cõtinuæ tussis egerẽtem uiscerũ partes, & febrẽ præcordia ipa torrentẽ, & sitim, & artus in diuersum articulis exeuntibꝰ tortos, plus est flamma, & eculeus, & lamina, & uulneribus ipsis intumescentibus, quod illa renouaret, & altius urgeret impressum, inter hæc tamen aliquis non gemuit, parum est, non rogauit, parum est, non respondit parum est. Risit, & quidem ex animo, uis tu post hoc dolorẽ deridere? sed nihil, inquit, agere sinit morbus, qui me om̃ibus abduxit officijs, corpus tuum ualitudo tenet, non animũ. Itaq; cursoris morantur pedes, sutoris ac fabri manus impediet. Si animus tibi esse in usu solet, suadebis, docebis, audies, dices, quæres, recordaberis. Quid porro nihil agere te credis, si temperãs æger sis? Ostendes mihi morbum posse superari, uel certe sustineri. Est mihi crede uirtuti etiam in lectulo locus est. Non tantum arma & acies dant argumẽta alacris animi indomitiq; terroribus, & in uestimentis uir fortis apparet, habes quod agas, bene luctare cum morbo, si nihil te coegerit, si nihil exorauerit, insigne prodis exemplũ. O quam magna erat gloriæ materia si spectaremur egri, ipse te specta, ipse te lauda. Præterea duo sunt genera uoluptatũ, corporales morbus inhibet, non tamen tollit, immo (si uerum æstimes) incitat magis, iuuat bibere sitientem, gratior est esurienti cibus. Quicquid ex abstinẽtia contingit, auidius excipitur. Illas uero animi uoluptates, quæ maiores certioresq; sunt, nemo medicus egro negat, has quisquis sequitur, & bene intelligit, omnia sensuum blandimenta contemnit. O infelicem ægrum, quare? quia nõ uino niuem diluit, quia non rigorẽ potionis suæ quã capaci scypho miscuit, renouat, fracta insup glatie, quia nõ ostrea illi lucrina in ipsa mensa aperiuntur, quia non circa cœnationẽ eius tumultus cocorum est, ipsos cum obsonijs focos transferentiũ, hoc em̃ iam luxuria cõmenta est, ut ne quis intepescat cibus, ne quid palato iam calloso parum fuerit, cœnam culina prosequitur. O infelicem egrum, edet quantũ concoquat, nõ iacebit in conspectu aper, ut uilis caro, a mensa relegatus, nec in repositoria eius pectora auium (totas em̃ uidere fastidium est) congesta ponent̃. Quid tibi mali factum est? Cœnabis tanq̃ eger, immo aliquãdo tanq̃ sanus. Sed omnia ista facile perferemus sorbitionem, aquã calidam, & quicquid aliud intolerabile uidetur delicatis & luxu fluentibus, magisq; animo q̃ corpore morbidis, tantum mortẽ desinamus horrere. Desinemus autem, si fines bonorum ac malorum cognouerimus. Ita demum nec uita tedio erit, nec moris timori. Vitam enim occupare sacietas sui non potest, tot res, uarias, magnas, diuinas percensentẽ, in odium illam sui adducere solet iners ocium. Rerum naturã peragenti nunquã in fastidium ueritas ueniet, falsa satiabunt. Rursus si mors accedit & uocat (licet immatura sit, licet mediam præcidat ætatem) perceptus longissimæ fructus est, cognita est illi ex magna parte natura. Scit tempore honesta nõ crescere, hijs necesse est uidere omnẽ uitam breuem, qui illam uoluptatibus uanis & ideo infinitis metiuntur. Hijs te cogitationibus recrea, & interim epistolis nostris uacando, ueniet aliquod tempus quod nos iterum iunagt ac misceat, quantumlibet sit illud, longum faciet scientia utendi. Nam ut Possidonius ait, unus dies hominũ eruditorum plus patet, q̃ imperiti longissima ætas. Interim hoc tene, hoc morde, aduersis non succũbere lætis non credere, omnem fortunæ licentiam in oculis habere, tanq̃ quicquid potest facere, factura sit, quicquid expectatum est diu, leuius accedit. Vale.

De Silla

EPISTOLA.LXXX. De Scylla & Charybdi & Aethna. Aequale in omnibus esse quod beatum facit.

EXpecto epistolas tuas, quibus mihi indices circuitus Siciliæ totius, quid tibi no-
ui ostenderit, & omnia de ipsa Charybdi certiora. Nam Scyllam saxũ esse, & q-
dem non terribile nauigantibus optime scio. Charibdis an respondeat fabulis, p
scribi mihi desydero. Et si forte obseruaueris (dignum est autem ꝙ obserues) fac
nos certiores, utrum uno tantum uento agatur in uortices, an omnis tempestas atq; ma-
re illud contorqueat, & an uerum sit quicquid illo freti turbine arreptum est, p multa mi-
lia trahi, conditum, & circa Taurominitanũ litus emergere. Si hæc mihi perscripseris, tũc
tibi audebo mandare, ut in honorem meum Aethnam quoq; ascendas, quam cõsumi &
sensim subsidere, ex hoc colligunt quidã, ꝙ aliquando longius nauigantibus solebat ostẽ
di, potest hoc accidere, non quia montis altitudo descendit, sed quia ignis euanuit, & mi
nus uehemens ac largus effertur, ob eandem causam fumo quoq; per diem segnior. Neu
trum autem incredibile est, nec montem qui deuoretur quotidie minui, nec ignem non
manere eundem, quia non ipsum ex se est, sed in aliqua inferna ualle conceptus exæstu-
at, & aliis pascitur, in ipso monte non alimentum habet, sed uiam, in Lycia regio notissi-
ma est Ephestion incolæ uocant, foratum pluribus locis solum, quod sine ullo nascentiũ
damno ignis innoxius circuit. Læta itaq; regio est, & herbida, nil flammis adurentibus,
sed tantũ ui remissa ac languida refulgentibus. Sed reseruemus ista, tunc quæsituri, cũ tu
mihi scripseris, quãtum ab ipso ore montis niues absint, quas ne æstas quidẽ soluit, adeo
tutæ sunt ab igne uicino. Non est autem ꝙ istam curam imputes mihi, morbo eñ tuo da
turus eras, etiam si nemo quid mandaret tibi, donec Aethnam describas in tuo carmine,
& hunc solennẽ oĩbus Poetis locũ attingas, quẽ quominus Ouidius tractaret, nihil obsti
tit, quod iam Vergilius impleuerat, ne Seuerũ quidem Corneliũ uterq; deterruit. Omni-
bus præterea feliciter hic locus se dedit, & qui præcesserant, non præripuisse mihi uiden
tur quæ dici poterant, sed aperuisse. Sed multum interest, utrum ad consumptam mate-
riam, aut ad subactam accedat. Crescit indies, & inuenturis inuenta non obstant. Præte-
rea conditio optima est ultimi. Parata uerba inuenit, quæ aliter instructa nouam faciem
habent, nec illis manus inijcit tanq; alienis. Sunt enim publica, Iurisconsulti negant quic
q; publicum usu capi, aut ego te non noui, aut Aethna tibi saliuam mouet. Iam cupis grã
de aliquid, & par prioribus scribere. Plus enim sperare modestia tibi tua non permittit,
quæ tanta in te est, ut uidearis mihi retractaturus ingenij tui uires, si uincendi piculũ sit,
tanta tibi priorum reuerentia est. Inter cætera hoc habet boni sapientia. Nemo ab alte-
ro potest uinci, nisi dum ascenditur, dum ad summũ perueneris, paria sunt. Nõ est incre-
mento locus, statur. Num quid sol magnitudini suæ adijcit? Nũ quid luna ultra q; solet, p
cedit? Maria non crescunt, mundus eundem habitum ac modũ seruat. Extollere se, quæ
iustam magnitudinem impleuere non possunt. Quicunq; fuerint sapientes, pares erunt
& æquales, habebit unusquisq; ex his proprias dotes. Alius erit affabilior, alius expedi-
tior, alius promptior in eloquendo, alius facundior. Illud de quo agitur quod beatum fa-
cit, æquale est in oĩbus, an Aethna tua nõ possit sublabi & in se ruere, an hoc excelsum
cacumen & conspicuum per uasti maris spacia detrahat assidua uis ignium, nescio, uirtu
tem, non flamma, non ruina inferius adducet, hæc una maiestas deprimi nescit, nec pro-
ferri ultra, nec referri potest. Sic huius, ut cœlestium stata magnitudo est, ad hanc nos cõ
tinue conemur educere, iam multum operis effectum est, immo si uerum fateri uolo, nõ
multum. Nec enim bonitas est pessimis esse meliorem, quis oculis glorietur, qui suspice
tur diem, cui sol per caliginem splendet, licet contentus interim sit effugisse tenebras, ad-
huc non fruitur bono lucis. Tunc animus noster habebit quod gratuletur sibi, cum emis-
sus his tenebris, in quibus uolutatur, non tenui uisu clara prospexerit, sed totum diẽ ad-
miserit, & redditus cœlo suo fuerit, cum receperit locum quem occupauit, sorte nascẽdi,
sursum uocant illum initia sua. Erit autem illic etiam anteq; hac custodia exoluatur, cum
uitia disiecerit, purusq; ac leuis in cogitationes diuinas emicuerit. Hoc nos oportet age-
re Lucili charissime, in hoc ire impetu toto, licet pauci sciant, licet nemo uiuat. Gloria um
bra uirtutis est; etiam inuitos comitabitur. Sed quemadmodũ aliquando umbra antece-

 dit, aliquã

dit, aliquando sequitur uel a tergo est. Ita gloria aliquando ante nos est, uisendāq; se prae
bet, aliquando in auerso est, maiorq; quo serior, ubi inuidia secessit, ꝙdiu uidebatur fure/
re Democritus? uix recepit Socratem fama. Quādiu Catonem ciuitas ignorauit, respu/
it, nec intellexit, nisi cum perdidit. Rutilij innocentia ac uirtus lateret, nisi accepisset iniu
riam. Dum uiolatur, effulsit, nunquid non sorti suae gratias egit, & exilium suum comple/
xus est? De his loquor, quos illustrauit fortuna, dum uexat, ꝙ multorū profectus in noti
ciam euasere post ipsos? ꝙ multos fama non excepit, sed eruit? Vides Epicurum, quan/
topere non tantum eruditiores, sed haec quoq; imperitorum turba miretur. Hic ignotus
ipsis Athenis fuit, circa quas delituerat. Multis itaq; iam annis Metrodoro suo superstes
in quadam epistola, cum amicitiam suam & Metrodori grata cōmemoratiōe cecinisset,
Hoc nouissime adiecit, nihil sibi & Metrodoro inter bona tanta nocuisse, quod ipsos illa
nobilis Graecia non ignotos solum habuisset, sed pene inauditos. Nunquid ergo nō post
ꝙ esse desierat, inuentus est? Nunquid non opinio eius emicuit? Hoc Metrodorus quo/
q; in quadam epistola confitetur, se & Epicurum non satis † emicuisse, sed post se & Epi/
curum, magnum paratumq; nomē habituros, qui uoluissent per eadē ira uestigia. Nulla
uirtus latet, & latuisse, non ipsius est damnū. Veniet qui conditam & saeculi sui malignita
te compressam dies publicet, paucis natus est, qui populum aetatis suae cogitat. Multa an
norum milia, multa populorum superuenient. Ad illa respice, etiam si omnibus tecum ui
uentibus silentium liuor indixerit, uenient qui sine offensa, sine gratia iudicent. Si quod
est precium uirtutis ex fama, nec hoc interit, ad nos quidē nihil pertinebit posterorū ser
mo, tamen etiam non sentientes colet ac frequentabit. Nulli non uirtus & uiuo & mor/
tuo retulit gratiam, si modo illam bona secutus est fide, si se non exornauit & pinxit, sed
idem fuit, siue ex denunciato uidebatur, siue imparatus ac subito. Nihil simulatio pro/
ficit, paucis imponit leuiter extrinsecus inducta facies, ueritas in omnē partem sui semp
eadem est. Quae decipiunt, nihil habent solidi. Tenue est mendacium, perlucet, si diligē
ter inspexeris.

Athenis fuisse.

EPISTOLA. LXXXI. De exercendo in philosophia ingenio. Et quod uera libertas excusso mortis metu, & paupertatis acquiritur.

HOdierno die non tantum meo beneficio mihi uaco, sed spectaculi, quod oēs
molestos ad sphaeromachiā auocauit. Nemo irrumpit, nemo cogitationē meā
impedit, quae in hac ipsa fiducia ꝓcedit audacius. Non crepuit subinde hostiū,
non alleuabatur uelum, licebit † uno uadere, quod magis necessariū est per se
eunti, & suam sequenti uiam. Non ergo sequor priores? facio, sed permitto mihi & inue
nire aliquid, & mutare, & relinquere. Non seruio illis, sed assentior, magnū tamen uerbū
dixit, qui mihi silentium promittebam, & sine interpellatore secretū. Ecce ingens clamor
ex stadio profertur, & me nō excutit mihi, sed in huius ipsius rei cōtentionem transfert.
Cogito mecum ꝙ multi corpora exerceant, ꝙ ingenia pauci, quantus ad spectaculū nō
fidele & lusorium fiat concursus, quanta sit circa artes bonas solitudo, ꝙ imbecilli animo
sint, quorum lacertos humerosq; miramur. Illud maxime reuoluo mecum, si corpus per/
duci exercitatione ad hanc patientiam potest, qua & pugnos pariter & calces non unius
hominis ferat, qua solem ardentissimū in feruentissimo puluere sustinens aliquis, & sang
uine suo madens diem ducat, quāto facilius animus corroborari possit, ut fortunae ictus
inuictus excipiat, ut proiectus, ut conculcatus exurgat. Corpus enim multis eget rebus,
ut ualeat. Animus ex se crescit, seipse alit, se exercet. Illi multo cibo, multa potione opus
est, multo oleo, lōga deniq; opera, tibi cōtinget uirtus sine apparatu, sine impensa. Quic/
quid facere te potest bonum, tecum est. Quid tibi opus est ut sis bonus? uelle. Quid aūt
melius potes uelle, ꝙ eripere te huic seruituti, quae omnes premit, ꝙ mancipia quoq; cō/
ditionis extremae, & in his sordibus nata omnimodo exuere conantur, peculium suum,
quod comparauerunt uentre fraudato, pro capite numerant. Tu non concupisces quan/
ticunq; ad libertatem peruenire, qui te putes in illa natū. Quid ad arcam tuā respicis? emi
non potest. Itaq; in tabellas uanum conijcitur nomen libertatis, ꝙ nec qui emerunt ha/
bent, nec qui uendiderunt, tibi des oportet istud bonum, a te petas. Libera te primum
metu

Vide num legendū sit uni.

metu mortis. Illa nobis primum iugum imponit, deinde metu paupertatis, si uis scire q̃ nihil in illa mali sit, compara inter se pauperum & diuitum uultus. Sæpius pauper & fidelius ridet, nulla sollicitudo in alto est, etiam si qua incidit cura, uelut nubes leuis trãsit, horum qui felices uocantur, hilaritas ficta est, aut grauis & suppurata tristicia, eo quidem grauior, quia interdum non licet palam esse miseros, sed inter ærumnas cor ipsum excedentes, necesse est agere felicem. Sæpius hoc exemplo mihi utendum est, nec enim ullo efficacius exprimitur, hic humanæ uitæ mimus, qui nobis partes, quas male agamus, assignat, ille qui in scena latius incedit, & hæc resupinus dicit, Impero agris, regna mihi liquit pelops, Qua Ponto ab Helles atq; ab Ionio mari Vrgetur Isthmos. Seruus est, qn q; modios accepit, & quinq; denarios. Ille qui superbus atq; impotens, & fiducia uirium timidus, ait, quod nisi Quieueris Menelae hac dextera occides, Diurnum accipit, in cœnaculo dormit. Idem de istis licet omnibus dicas, quos supra capita hominũ, supraq; turbam delicatos lectica suspendit. Omnium istorum personata felicitas est. Contemnes illos, si dispoliaueris. Equum empturus solui iubes stratũ, detrahis uestimenta uenalibus, ne qua uitia corporis lateant, hominem inuolutum æstimas. Mangones, quicquid est qđ displiceat, aliquo lenocinio abscondunt. Itaq; ementibus ornamenta ipsa suspecta sunt, siue crus alligatum, siue brachium aspiceres, nudari iuberes & ipsum tibi corpus ostendi. Vides illum Scythiæ Sarmatiæ ue regem insigni capitis decorum, si uis illum æstimare, totumq; scire qualis sit, fasciam solue, multum mali sub illa latet. Quod de alijs loquor, si perpendere te uoles, sepone pecuniam, domum, dignitatem, intus teipse consydera, nũc qualis sis alijs credis. Vale.

Sēt Iambici Trimetri

EPISTOLA.LXXXII. Quod propter ingratitudinem non est a beneficio cessandum. De compensatione iniuriæ & beneficij, ꝙ nemo scit referre gratiam, nisi sapiens.

QVereris incidisse te in hominẽ ingratum. Si hoc nunc primum, age aut fortunæ, aut diligentiæ tuæ gratias. Sed nihil facere hoc loco diligentia potest, nisi te malignum. Nam si hoc periculum uitare uolueris, non dabis beneficia. Ita ne apud alium pereant, apud te peribunt. Non respondeant potius, q̃ nõ dentur. Et post malam segetem serendum est. Sæpe quicquid perierat assidua infelicis soli sterilitate, unius anni restituit ubertas. Est tanti ut gratum inuenias, experiri & ingratos. Nemo habet tam certam in beneficijs manum, ut non sæpe fallatur, abhorrent, ut aliquando hæreant. Post naufragium maria tentantur, fœneratorẽ nõ fugat a foro coactor. Cito inerti ocio uita torpebit, si relinquendum est quicquid offendit, te uero benigniorem hæc ipsa res faciat. Nam cuius rei euentus incertus est, id, ut aliquando ꝓcedat, sæpe tentandum est. Sed de isto satis multa in his libris locuti sumus, qui de beneficijs inscribuntur. Illud magis quærendum uidetur, quod nõ satis (ut existimo) explicatum est, an is qui profuit nobis, si postea nocuit, paria fecerit, & nos debito soluerit, adijce si uis & illud, multo plus postea nocuit, q̃ ante profuerat. Si rectã illã rigidi iudicis sententiam quæris, alterum ab altero absoluet, & dicet, q̃uis iniuriæ præponderent, tamẽ beneficijs donetur, cum quod ex iniuria superest plus nocuit, sed prius profuit. Itaq; habeatur & temporis ratio. Iam illa manifestiora sunt, q̃ admoneri debeas, quærẽdum esse q̃ libenter profuerit, q̃ inuitus nocuerit, quo nam animo & beneficia & iniuriæ constant. Nolui beneficium dare, uictus sum aut uerecundia, aut instantis pertinacia, aut spe, eo animo quidq; debetur, quo datur, nec quantum sit, sed a quali profectum uoluntate perpenditur, nunc coniectura tollatur. Et illud beneficium fuit, & hoc quod modum beneficij prioris excessit, iniuria est. Vir bonus utrosq; calculos sic ponit, ut se ipse circũscribat, beneficio adijcit, iniuriæ demit. Ille alter remissior iudex (quem esse me malo) iniuriæ obliuisci debebit, officij meminisse. Hoc certe, inquam, iusticiæ conuenit, suum cuiq; reddere, beneficio gratiam, iniuriæ talionem, aut certe malam gratiam. Verum erit istud, cũ alius iniuriam fecerit, alius beneficiũ dederit. Nam si idem est, beneficio uis iniuriæ extin-

de compensatione iniuriæ & beneficij

guitur. Nam cui etiam si merita non antecessissent, oportebat ignosci, post beneficia læ-
denti, plus quam uenia debetur. Non pono utrique par precium, pluris æstimo beneficium quam
iniuriam. Non omnes gratis sciunt debere beneficium. Potest etiam imprudens, & ru-
dis & unus e turba, utique dum † prope sibi est, reddere beneficium, & pēsare ab accepto.
Ignorat autem quantum pro re debeat. Vni sapienti notum est, quanti res quæque taxan-
da sit. Nam ille de quo loquebar modo, stultus etiam si bonæ uoluntatis est, aut minus quam
debeat, aut tempore, aut quo non debeat loco, reddit. Id quod referendum est, effundit
atque abiicit. Mira in quibusdam rebus uerborum proprietas est, & consuetudo sermonis
antiqui, quædam efficacissimis & officia docētibus notis signat, Sic certe solemus loqui.
Ille illi gratiam retulit, referre est ultro quod debeas afferre. Non dicimus, gratiam reddi
dit. Reddunt enim, & qui reposcuntur, & qui inuiti, & qui ubilibet, & qui per alium. Nō
dicimus, reposuit beneficium, aut soluit, nullū enī nobis placuit, quod æri alieno cōuenit
uerbum. Referre est, ad eum a quo acceperis, referre. Hæc uox significat uoluntariam re
lationem. Qui retulit, ipse se appellauit. Sapiens omnia examinabit secum, quantum ac-
ceperit, a quo, quando, ubi, quemadmodum. Itaque negamus quenquam scire gratiam refer-
re, nisi sapientem. Non magis quam beneficium dare quisquam scit, nisi sapiens. Hic scilicet
qui magis dato gaudet, quam alius accepto, hoc aliquis inter illa numerat, quæ uidemur ino
pinata omnibus dicere παράδοξα Græci uocant, & ait, Nemo ergo scit præter sapientē re
ferre gratiam, ergo nec quod debet creditori suo, reponere quisquam scit alius, Nec cū emit
aliquam rem, precium uenditori persoluere. Sed ne nobis fiat inuidia, scito idem dicere
Epicurum. Metrodorus certe ait, solum sapientem referre gratiam scire. Deinde idē ad-
miratur, cum dicimus, solus sapiens scit amare. Solus sapiens amicus est, at qui & amoris
& amicitiæ pars est referre gratiam, immo hoc magis uulgare est, & in plures cadit, quam ue
ra amicitia. Deinde idem admiratur quod dicimus, fidem nisi in sapiente non esse, tanquam
non ipse idem dicat, an tibi uidetur fidem habere, qui referre gratiam nescit. Desināt ita-
que infamare nos tanquam incredibilia iactantes, & sciant apud sapientem esse ipsa honesta,
apud uulgum simulacra rerum honestarum & effigies. Nemo referre gratiam scit, nisi
sapiens. Stultus quoque utcunque scit, & quemadmodum potest referat, scientia illi potius
quam uoluntas desit, uelle non discitur. Sapiēs inter se omnia comparabit. Maius enim aut
minus fit (quamuis idem sit) tempore, loco, causa. Sæpe enim hoc non potuere diuitiæ in
domum infusæ, quod oportune dati mille denarii. Multum enim interest, donaueris, an
succurreris. Seruauerit illum tua liberalitas, an instruxerit. Sæpe quod datur exiguū est,
quod sequitur ex eo magnum, quantum autem existimas interesse, utrum aliquis † quod
dederat, receperit, uel quod præstauit, sumpserit, an beneficium acceperit, ut daret. Sed
nc in eadem quæ satis scrutati sumus reuoluamur, in hac comparatione beneficii & iniu
riæ uir bonus iudicabit quidem quod erit æquissimum, sed beneficio fauebit, in hanc erit
partem procliuior. Plurimum autem momenti persona solet afferre in rebus eiusmodi,
Dedisti mihi beneficium in seruo. Iniuriam fecisti in patre, seruasti mihi filium, sed patrē
abstulisti. Alia deinceps per quæ procedit omnis collatio prosequetur. Et si id pusillum erit
quod intersit, dissimilabit, etiam si multum fuerit, sed si id donari salua pietate ac fide po
terit, remittet, id est si ad ipsum tota pertinebit iniuria. Summa rei hæc est, facilis erit in
cōmutando, patietur plus imputari sibi, inuitus beneficium per compēsationem iniuriæ
soluet, in hanc partem inclinabit, huc uerget, ut cupiat debere gratiam, cupiat referre. Er
rat enim si quis beneficium libentius accipit, quam reddit. Quanto hilarior est qui soluit, quam
qui mutuatur, tanto debet lætior esse, qui se maximo ære alieno accepti beneficii exone
rat, quam qui cum maxime obligatur. Nam in hoc quoque falluntur ingrati, quod creditori qui-
dem præter sortem extra ordinem numerāt. Beneficiorum autem usum esse gratuitum
putant, & illa crescunt mora. Tantoque plus soluendum est, quanto tardius. Ingratus est,
qui beneficium reddit sine usura. Itaque huius quoque rei habebitur ratio, cum conferentur
accepta & expensa, omnia facienda sunt, ut quam gratissimi simus. Nostrum enim in hoc bo
num, quemadmodum iusticia, nō est, ut uulgo creditur, ad alios pertinēs, maxima pars
eius in se redit. Nemo non cū alteri prodest, sibi profuit. Non eo nomine dico, quo uolet

a diuuare

Vide num legendū sit pro re fidei

† Alr & nisi fallor uere, de rata qd' præstaret, sumpserit.

adiuuare adiutus, protegere defenſus, quod bonum exemplum circuitu ad facientem
reuertitur, ſicut mala exempla recidunt in autores. Nec ulla miſeratio cõtigit his, qui pa/
tiuntur iniurias, quas poſſe fieri, faciẽdo docuerunt, ſed quod uirtutum omniũ precium
in ipſis eſt. Non enim exercentur ad præmium rectè feciſſe, merces eſt. Gratus ſum, nõ
ut alius mihi libentius præſtet priori irritatus exemplo, ſed ut rem iucũdiſſimam ac pul/
cherrimam faciam. Gratus ſum, non quia expedit, ſed quia iuuat. Hoc ut ſcias ita eſſe, ſi
gratum eſſe non licebit, niſi ut uidear ingratus. Si reddere beneficium non aliter q̃ p ſpe
ciem iniuriæ potero, æquiſſimo animo ad honeſtum conſilium per mediam infamiã ten
dã. Nemo em̃ mihi uidetur pluris æſtimare uirtutẽ. Nemo illi magis eſſe deuotus, q̃ q
boni uiri famam perdidit, ne conſcientiam perderet. Itaq;, ut dixi, maiore tuo q̃ alterius
bono gratus es. Illi enim uulgaris & quotidiana res contigit, recipere quod dederat, tibi
magno & ex beatiſſimo animi ſtatu profecta, gratum fuiſſe. Nam ſi malicia miſeros facit
uirtus beatos. Gratum autem eſſe uirtus eſt, rem uſitatam reddidiſti, inæſtimabilem con
ſecutus es, conſcientiam grati, quæ niſi in animũ diuinum, fortunatumq; non peruenit.
Incontrarium autem huic affectum ſumma infelicitas urget. Nemo ſibi gratus eſt, miſer
erit, non differo illum, ſtatim miſer. Itaq; ingrati eſſe uitemus, nõ aliena cauſa, ſed noſtra.
Minimum ex nequitia leuiſſimumq; ad alios redundat, quod peſſimum ex illa eſt, & (ut
ita dicam) ſpiſſiſſimum, domi remanet, & premit habentem, quemadmodũ Attalus no/
ſter dicere ſolebat, Malitia ipſa maximam partẽ ueneni ſui bibit. Illud aũt uenenũ quod
ſerpentes in alienam perniciem proferunt, ſine ſua continent. Nõ eſt huic ſimile, hoc ha/
bentibus peſſimum eſt. Torquet ingratus ſe & macerat, odit quæ accepit, quia reddlitu/
rus eſt, & extenuat. Iniurias uero dilatat atq; auget. Quid autem eo miſerius, cui benefi/
cia excidunt, hærent iniuriæ? At contra ſapientia exornat omne beneficium, ac ſibi ipſa
cõmendat, & ſe aſſidua eius cõmemoratiõe delectat. Malis una uoluptas eſt, & hæc bre
uis, dum accipiunt beneficia, ex quibus ſapienti longum gaudium manet, ac perhen/
ne. Non enim illum accipere, ſed accepiſſe delectat, quod immortale eſt & aſſiduum. Il
la contemnit quibus læſus eſt, nec obliuiſcitur per negligentiam, ſed uolens. Non uertit
omnia in peius, ſed nec quærit, cui imputet caſum. Et peccata hominum ad fortunam po
tius refert. Non calumniantur uerba, nec uultus. Quicquid accidit, benigne interpretan
do leuat. Non offenſæ potius, q̃ beneficij meminit, quantum poteſt in priore ac melio/
re ſe memoria detinet. Nec mutat animum aduerſus bene meritos, niſi multum maleſa/
cta præcedant, & manifeſtum etiam contuenti diſcrimen eſt. Tunc quoq; in hoc dunta/
xat, ut talis ſit poſt maiorem iniuriam, qualis ante beneficium. Nam cum beneficio par
eſt iniuria, aliquid in animo beniuolentiæ remanet. Quemadmodum reus ſententijs pa
ribus abſoluitur, & ſemper quicquid dubium eſt, humanitas inclinat in melius. Sic ani/
mus ſapientis, ubi paria maleficijs merita ſunt, deſinet quidem debere, ſed non deſinet
uelle debere. Et hoc facit quod qui poſt tabulas accepto quidem præſtauerant uſu/
ram, Vel hi remittunt, uel tabulas nouas ſoluunt. Nemo autem gratus eſſe poteſt, ni/
ſi contempſerit iſta, propter quæ uulgus inſanit. Si referre uis gratiam, & in exilium
eundum eſt, & effundendus ſanguis, & ſuſcipienda ægeſtas, & ipſa innocentia ſæpe ma
culanda, indigniſq; obijcienda rumoribus, non paruo ſibi conſtat homo gratus. Nihil
charius æſtimamus, q̃ beneficium, q̃diu petimus, nihil uilius, cum acceperimus. Quæ/
ris quid ſit quod obliuionem acceptorum nobis faciat? Cupiditas accipiendorum. Co/
gitamus non quid impetratum, ſed quid petendum ſit. Abſtrahunt a recto, diuitiæ, ho/
nores, potentia, & cætera, quæ opiniõe noſtra chara ſunt, precio ſuo uilia. Neſcimus æſti
mare res, de quibus non cum fama, ſed cum rerum natura, deliberandum eſt. Nihil hab
ent iſta magnificum, quo mentes in ſe noſtras trahant, præter hoc, quod mirari illa cõſue/
uimus. Non enim quia concupiſcenda ſunt laudantur, ſed concupiſcuntur, quia lauda/
ta ſunt. Et cum ſingulorum error publicum fecerit, ſingulorum errorem facit publicus.
Sed quemadmodum illa credidimus, ſic & in hoc fidem populo demus, nihil eſſe grato
animo honeſtius. Omnes hoc urbes, omnes etiam ex barbaris regionibus gentes, con/
clamabunt. In hoc bonis maliſq; conueniet, erunt qui uoluptates laudẽt, erunt qui labo

res malint, Erunt qui dolorem maximum malum dicant, Erunt qui ne malum quidem appellent, diuitias aliquis ad summū bonum admittet. Alius illas dicet humanæ malo uitæ repertas, nihil esse eo locupletius, cui quod donet fortuna non inuenit. In tanta iudiciorum diuersitate referendam bene merētibus gratiam, omnes uno tibi (quod aiunt) ore affirmabant. Vno ore In hoc tam discors turba consentiet, cum interim iniurias pro beneficijs reddimus. Et prima causa est, cur quis ingratus sit, si satis gratus esse non potuit. Eo pductus est furor, ut perniciosissima res sit, beneficia in aliquem magna conferre. Nam quia putat turpe non reddere, non uult esse cui reddat. Tibi habe quod accepisti, non repeto, non exigo profuisse tutum sit. Nullum est odium perniciosius, quam me beneficij uiolati pudere. Vale,

EPISTOLA. LXXXIII. De inerti quiete uel ocio, & de morte, quod licet speciem habeat mali, non tamen est malum, neq; bonum.

DEsij iam de te esse sollicitus, quem (inquis) deorum sponsorem accepisti? eum scilicet qui neminem fallit, animum, recti ac boni amatorē. In tuto pars tui melior est, potest fortuna tibi iniuriam facere, quod ad rem magis pertinet, non timeo ne tu facias tibi. I, qua ire cœpisti, & in isto te uitæ habitu compone, placide, non molliter. Male mihi esse malo, quam molliter. Nunc sic excipe quemadmodum a populo solet dici, dure, aspere, laboriose, audire solemus sic quorundam uitam laudari, quibus inuidetur. Molliter uiuit, hoc dicūt mollis est. Paulatim enim effœminatur animus, atq; in similitudinē ocij sui & pigriciæ, in qua iacet, soluitur. Quid ergo? uiro non uel obrigescere satius est? Deinde delicati timent mortem, cui uitam suam fecere similem. Multum interest inter ocium, & conditiuum. Quid ergo, inquis, non satius est uel sic iacere, quam & istis officiorum uerticibus uolutari? utraq; res detestabilis est, & contractio, & torpor, puto æque qui in odoribus iacet, mortuus est, quam qui rapitur unco. Ocium sine literis mors est, & hominis uiui sepultura. Quid deniq; prodest secessisse, tanquam non trans maria nos sollicitudinū causæ persequantur? Quæ latebra est, in quam nō intret metus mortis? Quæ tam emunita & in altum subducta uitæ quies, quem non dolor territet? Quocunq; te abdideris, mala humana circumstrepent. Multa extra sunt, quæ circumeūt nos, quæ aut fallant, aut urgeant. Multa intus, quæ in media solitudine exæstuāt. Philosophia circumdanda est inexpugnabilis murus, quem fortuna multis machinis lacessitum non transit. In superabili loco stat animus, qui externa deseruit, & arce se sua uendicat, infra illum omne telum cadit. Non habet (ut putamus) fortuna longas manus. Neminem occupat, nisi hærentem sibi. Itaq; quātum possumus, ab illo resiliamus, quod sola præstabit sui naturæq; cōditio. Sciat quo iturus sit, unde ortus, quod illi bonum, quod malum sit, quid petat, quid deuitet, quæ sit illa ratio, quæ appetenda ac fugienda discernat, qua cupiditatum mansuescit insania, timorum sæuitia compescitur. Hæc quidam putant ipsos etiam sine philosophia repressisse. Sed cum securos aliquis casus expertus est, exprimitur sera confessio. Magna uerba excidunt, cum tortor poposcit manum, cum mors propius accessit, possis illi dicere, facile prouocabas mala absentia. Ecce dolor, quem tolerabilē esse dicebas. Ecce mors, contra quam multa animose locutus es, sonant flagella, gladius micat. Nunc opus est animis Enæa, nunc pectore firmo. Faciet autem illud firmum assidua meditatio, si non uerba exercueris, sed animū, si contra mortem te præparaueris, aduersus quam non exhortabitur, nec attollet, qui cauillationibus tibi persuadere tentauerit, mortem malum non esse. Libet enim Lucili uirorū optime ridere ineptias Græcas, quas nondum (quamuis mirer) excussi. Zeno noster hac collectione utitur, nullum malum gloriosum est. Mors autem gloriosa est, mors ergo nō est malum, profecisti, liberatus sum metu. Post hoc non dubitabo porrigere ceruicem, non uis seuerius loqui, sed morituro risum mouere. Non me hercule facile tibi dixerim, utrum ineptior fuerit, qui se hac interrogatione iudicauit, mortis metum extinguere, an qui hoc tanquam ad rem pertineret, conatus est soluere. Nam & ipse interrogationem contrariam opposuit ex eo natam, quod mortem inter indifferentia ponimus, quæ ἀδιάφορα Græci uocant. Nihil, inquit, indifferēs gloriosum est

riosum est. Mors autem gloriosum est, ergo mors non est indifferens. Hæc interrogatio uides ubi obrepat, mors non est gloriosa, sed fortiter mori gloriosum est. Concedo tibi, ita ut dicam, nihil gloriosum esse, nisi circa indifferentia, tanquam indifferẽtia esse dico, id est, nec bona nec mala, morbum, dolorem, paupertatem, exilium, mortem, nihil horũ per se gloriosum est, nihil tamen sine his. Laudatur enim non paupertas, sed quem non submittit, nec incuruat. Laudatur non exilium, sed qui hoc non doluit. Laudat non dolor, sed ille quem nihil coegit dolor. Nemo mortem laudat, sed eum cui mors ante abstulit animum, quam conturbauit. Omnia ista per se non sunt honesta, nec gloriosa, sed quicquid uirtus ex illis adijt, tractauitque, honestũ & gloriosum facit, illa in medio posita sunt. Interest, utrum malicia illi an uirtus manum admouerit. Mors enim in illa quæ in Catone gloriosa est, in Bruto statim turpis est & erubescenda. Hic est enim Brutus, qui cum periturus mortis moras peteret, ad exonerandum uentrem secessit, & euocatus ad mortem iussusque præbere ceruicem, Præbebo, inquit, ita uiuam, quæ demẽtia est fugere, cum retroire non possis. Præbebo, inquit, ita uiuam, pene adiecit uel sub Antonio. O hominem dignum, qui uitæ dederetur. Sed, ut cœperam dicere, ut des ipsam mortem nec malum esse nec bonum. Cato illa honestissime usus est, turpissime Brutus. Omnis res, quod non habuit decus, uirtute addita sumit. Cubiculum lucidum dicimus, hoc idem obscurissimum est nocte. Dies illi lucem infundit, nox eripit. Sic istis quæ a nobis indifferentia ac media dicũtur, diuitijs, moribus, formæ, honoribus, regno, & contra morti, exilio, malæ ualitudini, doloribus, quæque alia aut minus aut magis pertimuimus, aut malicia, aut uirtus dat boni uel mali nomen, massa per se nec calida nec frigida est. In fornacem coniecta concaluit. In aquam remissa refrixit. Mors honesta est, per illud quod honestum est. Id est uirtus & animus † extrema contemnens. Est & horum Lucili quæ appellamus media, grande discrimen. Non enim sic mors indifferens est, quomodo utrum capillos pares habeas. Mors inter illa est, quæ mala quidem non sunt, tamen habent mali speciem. Sui amor est, & permanendi conseruandique se insita uoluntas, æque aspernatio dissolutionis, quia uidetur multa nobis bona eripere, & nos ex hac cui assueuimus rerum copia educere. Illa quoque res morti nos alienat, quod hæc iam nouimus. Illa ad quæ transituri sumus, nescimus qualia sint, & horremus ignota. Naturalis præterea tenebrarum metus est, in quas adductura mors creditur. Itaque etiam si indifferens mors est, nõ tamen inter ea est, quæ facile negligi possint. Magna exercitatione durandus est animus, ut conspectum eius accessumque patiatur, mors contemni debet, magis quam solet, multa enim de illa credimus. Multorum ingenijs certatum est ad augendam eius infamiam. Descriptus est carcer infernus, & perpetua nocte oppressa regio, in qua ingens ianitor orci ossa super recũbans antro semesa cruento. Aeternũ latrans exangues terreat umbras, Sed etiã cum persuaseris istas fabulas esse, nec quicquam defunctis superesse quod timeat, subit alius metus. Aeque enim timẽt, ne apud inferos sint, quam ne nusquam. His aduersantibus quæ nobis infudit longa persuasio, fortiter pati mortem, quid ni gloriosum sit, & inter maxima opera mentis humanæ, quæ nunquam ad uirtutem exurget, si mortem malum esse crediderit. Exurget, si putabit indifferens esse. Non recipit rerum natura, ut aliquis magno animo accedat ad id, quod malum iudicat, pigre ueniet & cunctanter. Non est autem gloriosum, quod ab inuito & tergiuersante fit. Nihil facit uirtus, quia necesse est. Adijce nunc, quod nihil honeste fit, nisi cui totus animus incubuit, atque affuit, cui nulla parte sui repugnauit. Vbi autem ad malum acceditur, aut peiorum metu fit, aut spe bonorum, ad quæ peruenire tanti sit deuorata unius mali patientia. Dissident inter se iudicia facientis. Hinc est, quod iubeat proposita perficere, illinc, quod retrahat, & ab re suspecta ac periculosa fugiat. Igitur in diuersa distrahitur. Si hoc est, perit gloria. Virtus enim concordi animo decreta peragit, non timet quod facit. Tu ne cede malis, sed contra audentior ito, Qua tua te fortuna sinet. Non ibis audacior, si mala illa esse credideris. Eximendum hoc e pectore est, † aliquem hæsitabit impetum moratura suspicio. Trudetur in id, quod inuadendum est. Nostri quidem uideri uolunt Zenonis

†Vide num legendũ sit externa.

†Vide num legendũ sit alioqui.

interrogationem ueram esse, fallacem autem alteram & falsam, quæ illi opponitur. Ego non redigo ista ad legem Dialecticam, & ad illos artificij ueternosissimi nodos, totum genus istud exturbandum iudico, quo circumscribi se qui interrogatur, existimat, & ad confessionem perductus aliud respondet, aliud putat. Pro ueritate simplicius agendum est, contra metum fortius. Hæc ipsa quæ uoluuntur ab illis, soluere malum & expēdere, ut persuadeam, non ut imponam, in aciem educturus exercitum pro coniugibus, ac liberis mortem obiturum quomodo exhortabitur? Do tibi Fabios, totum reipublicæ bellum in unam transferentes domum. Laconas tibi ostēdo, in ipsis Thermophylarum angustijs positos, nec uictoriam sperant, nec reditum. Ille locus illis sepulchrum futurus est, quem admodum exhortaris, ut totius gentis ruinam obiectis corporibus excipiant? & uitæ potius ꝙ loco cedant? Dices quod malum est, gloriosum non est. Mors gloriosa est, mors ergo non malum. O efficacem contionem. Quis post hanc dubitet se infestis ingerere mucronibus, & statim mori? At ille Leonidas ꝙ fortiter illos allocutus est? Sic (inquit) commilitones prandete, tanquam apud inferos cœnaturi, non in ore creuit cibus, non hæsit in faucibus, non elapsus est manibus. Alacres illi & ad prandium promiserunt, & ad cœnam. Quid dux ille Romanus, qui ad occupandum locum milites missos, cum per ingentem hostium exercitum ituri essent, sic allocutus est. Ire commilitones illo necesse est, unde redire non est necesse. Vides ꝙ simplex & imperiosa uirtus sit, quem mortalium circumscriptiones nostræ fortiorem facere, quem erectiorem possunt? Frangunt animum, qui nunquam minus contrahendus est, & in minuta ac spinosa cogendus, ꝙ cum aliquid grande componitur. Non trecentis, sed omnibus mortalibus mortis timor detrahi debet. Quomodo illos doces malum non esse? Quomodo opiniones totius æui, quibus protinus infantia imbuitur, euinces? Quod auxilium inuenies? Quid dices imbecillitati humanæ? Quid dices, quo inflammati in media pericula irruant? qua oratione hunc timendi consensum, quibus ingenij uiribus obnixam contra te persuasionem humani generis auertis? Verba mihi captiosa componis, & interrogatiunculas nectis, magnis telis, magna portenta feriuntur. Serpentem illum in Africa sæuum, & Romanis legionibus bello ipso terribiliorem, frustra sagittis fundisꝗ petierunt. Ne phiton quidem uulnerabilis erat, cum ingens magnitudo pro uastitate corporis solidi, ferrum & quicquid humanæ torserant manus, reijceret. Molaribus demum fracta saxis est, & aduersus mortem tu tam minuta iacularis? Subula leonem excipis. Acuta sunt ista, quæ dicis. Nihil est acutius arista. Quædā inutilia & inefficacia, ipsa subtilitas reddit. Vale.

Libri undecimi epistolarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE EPISTOLARVM AD LVCILIVM LIBER DVODECIMVS.

EPISTOLA. LXXXIIII. De statu senectutis, & de frugali conuersatione sua. Et de ebrietate. Primum aliorum, deinde suam ponens sententiam.

SINGVLOS dies, & quidem totos indicari iubes. Bene de me iudicas, si nihil esse in illis putas, quod abscondam. Sic certe uiuendum est, tanquam in conspectu uiuamus, sic cogitandum, tanquam aliquis in pectus intimum prospicere possit, & potest. Quid enim prodest ab homine aliquid esse secretum? Nihil deo clausum est. Interest animis nostris, & cogitationibus medijs interuenit. Sic interuenit dico, non tanquam aliquando discedat. Faciam ergo quod iubes, & quid agam, & quo ordine libenter tibi scribam, obseruabo me protinus, & (quod est utilissimum) diem meum recognoscam. Hoc nos pessimos facit, quod nemo uitam suam respicit. Quid facturi simus cogitamus, & id raro: quod fecerimus, non cogitamus, atqui consilium futuri ex præterito uenit.

Hodiernus dies solidus est. Nemo ex illo quicquam mihi eripuit, totus inter stratum lectionemq; diuisus est. Minimum exercitationi corporis datum est, hoc nomine ago gratias senectuti, non magno mihi constat, cum me moui lassus sum. Hic autem est exercitationis, etiam fortissimis, finis. Progymnasios meos quaeris, unus mihi sufficit, Farius puer (ut scis) amabilis, sed mutabitur. Iam aliquem teneriorem quaero, hic quidē ait nos eādem Crisim habere, quia utriq; dentes cadunt, sed iam uix illum assequor currentem, & intra paucissimos dies non potero, uide quid exercitatio quotidiana proficiat. Cito magnum interuallum fit, inter duos itinere diuerso euntes, eodem tempore ille ascendit, ego descendo, nec ignoras quāto ex his uelocius alterum fiat, mentitus sum. Iam em̄ aetas nostra non descendit, sed cadit. Quomodo tamen hodiernum certamen nobis cesserit quaeris? quod raro cursoribus euenit, Hieran fecimus, ab hac fatigatiōe magis ꝙ exercitatione in frigidā descendi. Hoc apud me uocatur parum calida, ille tantus Psychrolutes, qui calendis Ianuarijs Euripum salutabam, qui anno nouo quemadmodum legere, scribere, dicere aliquid, sic auspicabar in uirginem desilire. Primum ad Tyberim transtuli castra, deinde ad hoc solium, quod cura fortissimus sum, & omnia bona fide fiūt, sol temperat, non multum mihi ad balneū superest. Panis deinde siccus, & sine mensa prandium. Post quod non sunt lauandae manus. Dormio minimū. Consuetudinem meā nosti. Breuissimo somno utor, & quasi interuigilo, satis est mihi uigilare desijsse. Aliquando dormisse me scio, aliquādo suspicor. Ecce Circensium obstrepit clamor, subita aliqua & immensa uoce feriuntur aures meae. Nec cogitationem meam excutiunt, nec interrumpunt quidem, fremitum patientissime fero, multae uoces & in unum confusae, pro fluctu mihi sunt, aut uento syluam uerberante, & caeteris sine intellectu sonātibus. Quid ergo est? nūc cui animū adiecerim dicam. Superest ex hesterno mihi cogitatio, quid sibi uoluerint prudentissimi uiri, qui rerum maximarum probationes leuissimas, & perplexas fecerint, quae ut sint uerae, mendacio tamen similes sunt. Vult nos ab ebrietate deterrere Zenon, uir maximus, huius sectae fortissimae ac sanctissimae conditor. Audi ergo quemadmodum colligit uirum bonum, non futurum ebrium. Ebrio secretum sermonem nemo cōmittit, uiro autem bono cōmittit, Ergo uir bonus ebrius nō erit, quemadmodum opposita interrogatione simili derideatur attende. Satis enim est unam ponere ex multis. Dormienti nemo secretum sermonem cōmittit, uiro autem bono cōmittit, ergo uir bonus non dormit, quo uno modo potest. Possidonius Zenonis nostri causam agit, sed ne sic quidem (ut existimo) agi potest. Ait enim ebrium duobus modis dici. Altero cum aliqs uino grauis est, & impos sui. Altero si soleat ebrius fieri, & huic obnoxius uitio est. Hunc a Zenone dici, qui soleat fieri ebrius, non qui sit. Huic autem neminem cōmissurum arcana, quae per uinum eloqui posset, quod est falsum. Prima enim illa interrogatio complectitur eum, qui est ebrius, non eum qui futurus est. Plurimū enim interesse concedes inter ebrium & ebriosum. Potest & qui ebrius est tunc primū esse, nec habere hoc uitium, Et qui ebriosus est, saepe extra ebrietatem esse. Itaq; id intelligo quod significari uerbo isto, solet, praesertim cum ab homine diligentiam professo ponatur, & uerba examinante. Adijce nunc, quod si hoc intellexit Zenon, & nos intelligere uoluit, ambiguitate uerbi quaesiuit locum fraudi, quod faciendum non est, ubi ueritas quaeritur. Sed sane si hoc senserit, quod sequitur, falsum est, ei qui soleat ebrius fieri, non cōmitti sermonē secretum. Cogita enim ꝙ multis militibus, nō semper sobrijs, & imperator, & tribunus, & centurio, tacenda mandauerint. De illa Caij caesaris caede, illius dico, qui superato Pompeio rempublicam tenuit, tam creditum est illi Cymbro ꝙ C. Cassio. Cassius tota uita aquam bibit. Tullius Cymber & nimius erat in uino & Scordalus, in hanc rem locutus est ipse, Ego, inquit, quenq; feram, qui uinum ferre non possum? Sibi quisq; nunc nominet eos, quibus scit & uinum male credi, & sermonem bene. Vnum tamen exemplum, quod occurrit mihi referam, ne intercidat. Instruēda est em̄ uita exēplis illustribus. Non semp cōfugiamus ad uetera. L. Piso urbis custos ebrius, ex quo semel factus fuit, maiorē partē noctis in cōuiuio exigebat, usq; in horā sextā fere dormiebat, hoc erat eius matutinū. Officiū tamē suū (quo tutela urbis cōtinebat) diligētissime administrauit, huic & diu

Ebrius
Ebriosus

Augustus

Augustus dedit secreta mandata, cum illum praeponeret Thraciae, quam perdomuit. Et Tyberius proficiscens in Campaniam, cum multa in urbe & suspecta relinqueret & inuisa, puto quia illi bene cesserat Pisonis ebrietas, postea Cossum fecit urbis praefectum, uirum grauem, moderatum, sed mersum uino, & madentem adeo, ut ex senatu aliquando (in quem e conuiuio uenerat) oppressus inexcitabili somno tolleretur. Huic tamen Tyberius multa sua manu scripsit, quae cōmittenda ne ministris quidem suis iudicabat, nullum Cosso aut priuatum secretum, aut publicum elapsum est. Itaq; declamationes istas de medio remoueamus. Non est animus in sua potestate, ebrietate deuictus, quemadmodū musto dolia ipsa rumpuntur. Et omne quod in imo iacet, in summam partem uis caloris eiectat, sic uino exaestuante, quicquid in imo iacet, abditum effertur, & prodit in medium. Onerati mero quemadmodū non continent cibum uino redundāte, ita ne secretum quidem, quod suum alienumq; est, pariter effundunt. Sed q̄uis hoc solet accidere, ita & illud solet, ut cum his quos sciamus libentius bibere, de rebus necessarijs deliberemus. Falsum est ergo hoc, quod patrocinij loco ponitur, ei qui soleat ebrius fieri non dari tacitum, quanto satius est aperte accusare ebrietatem, & uitia eius exponere, quae etiam tolerabilis homo uitauerit, nedum perfectus ac sapiens, cui satis est sitim extinguere, qui etiam, si quando orta est hilaritas, aliena causa producta longius, tamen citra ebrietatem resistit. Nam de illo uidebimus, an sapientis animus nimio uino turbetur, & faciat ebrijs solita. Interim si hoc colligere uis, uirum bonum non debere ebriū fieri. Cur syllogismis agis? dic q̄ turpe sit plus sibi ingerere q̄ capiat, & stomachi sui nō nosse mensuram, q̄ multa ebrij faciant, quibus sobrij erubescant, Nihil aliud esse ebrietatē, q̄ uoluntariam insaniam, Extendi in plures dies illum ebrij habitum. Nunquid de furore dubitabis? Nunc quoq; non est minor, sed breuior. Refer Alexandri Macedonis exēplum, qui Clitum charissimum sibi ac fidelissimum inter epulas transfodit, & intellecto facinore, mori uoluit. Certe eruit omne uitium ebrietas, & incendit, & detegit, obstantē malis conatibus uerecundiam, remouet. Plures enim pudore peccandi q̄ bona uoluntate, prohibitis abstinent. Vbi possedit animū nimia uis uini, quicquid mali latebat, emergit. Non facit ebrietas uitia, sed protrahit, tunc libidinosus ne cubiculum quidem expectat, sed cupiditatibus suis quantum petierint, sine dilatione permittit, tunc impudicus morbum profitetur ac publicat, tunc petulans non linguam, non manum continet. Crescit insolenti superbia, crudelitas saeuo, malignitas liuido, omne uitium detegitur & prodit. Adijce illum ignoratione sui dubia, & parum explanata uerba, incertos oculos, gradum errantem, uertiginem capitis tecta ipsa mobilia, uelut aliquo turbine circumagente totam domum, stomachi tormenta, cum efferuescit merum, ac uiscera ipsa distendit, tunc tamen utcunq; tolerabile est, dum illis uis sua est. Quid cum somno uitiatur, & quae ebrietas fuit, cruditas facta est? Cogita quas clades adiderit publica ebrietas, haec acerrimas gentes bellicosasq; hostibus tradidit. Haec multorum annorum pertinacia bello defensa moenia patefecit, haec cōtumacissimos & iugum recusantes in alienū egit arbitriū, haec inuictas acies mero domuit. Alexandrum, cuius modo feci mentionem tot itinera, tot praelia, tot hyemes, per quas uicta temporum locorumq; difficultate, trāsierat tot flumina ex ignoto cadentia, tot maria tutum dimiserunt, intemperātia bibendi & ille Herculaneus ac fatalis cyphus condidit. Quae gloria est capere multum? cum penes te palma fuerit, & propinationes tuas strati somno ac uomitantes recusauerint, cum superstes toto conuiuio fueris, cum omnes uiceris uirtute magnifica, & nemo tam uini capax fuerit, uinceris a dolio. Marcum Antonium magnum uirum, & ingenij nobilis quae alia res perdidit, & in externos mores ac uitia non Romana traiecit q̄ ebrietas? Nec minor uino Cleopatrae amor. Haec illum res hostem reipublicae, haec hostibus suis imparem reddidit, haec crudelem fecit, cum capita principum ciuitatis coenāti referrent, cum inter apparatissimas epulas luxusq; regales ora ac manus proscriptorū recognosceret, cum uino grauis, sitiret tamē sanguinē. Intolerabile erat q̄ ebrius faciebat, si sobrius faceret, quāto intolerabilius q̄ haec ipsa in ebrietate faciebat? fere uinolentiam crudelitas sequitur, † uallatur enī exasperaturq; sanitas mētis, quēadmodū difficiles faciunt oculos diutini morbi etiam

Ebrietas uoluntaria est insania

Al. tullat

etiã ad minimã radij solis offensionẽ, ita ebrietates continuæ efferant animos. Nam cum sæpe apud se non sunt cõsuetudine insaniæ durata, uitia uino concepta, etiã sine ullo ualent. Dic ergo, quare sapiens non debeat ebrius fieri, deformitatem rei & importunitatẽ ostende, rebus, non uerbis, quod facillimũ est. Proba istas, quæ uoluptates uocantur, ubi transcenderint modum, pœnas esse. Nam si illud argumentaueris, sapientem multo uino inebriari, multo & retinere rectum tenorem, etiam si temulentus sit, licet colligas, nec ueneno potato moriturum, nec sopore sumpto dormiturum, nec Elleboro accepto quicquid in uisceribus hærebit, eiecturum, deiecturumq;. Sed si tentantur pedes, lingua nõ constat, quid est, quare illum existimes in parte sobrium esse, in parte ebrium? Vale.

EPISTOLA. LXXXV. De alternitate lectionis & stili, & quomodo aliorũ dicta per transformationem nostra facere debemus.

ITinera ista quæ segniciem mihi excutiunt, & ualitudini meæ ꝓdesse iudico, & studijs. Quare ualitudinem adiuuent, uides, cum pigrum me & negligentẽ corporis, literarum amor faciat, aliena opera exerceo. Studio quare prosint, indicabo. A lectionibus recessi. Sunt autem (ut existimo) necessariæ. Primũ ne sim me uno contentus, deinde ut cum ab alijs quæsita cognouero, tum & de inuẽtis iudicem, & cogitem de inueniendis. Alit lectio ingenium, & studio fatigatum, non sine studio tamen, reficit, nec scribere tantum, nec tantum legere debemus. Altera res contristabit uires, & exhauriet. De stilo dico, altera soluet ac diluet. Inuicem hoc & illo cõmeandum est, & alterũ altero temperãdum, ut quicquid lectione collectum est, stilus redigat in corpus. Apes (ut aiunt) debemus imitari, quæ uagantur & flores ad mel faciendum idoneos carpunt. Deinde quicquid attulere, disponunt, ac per fauos digerũt, & (ut Vergilius noster ait) liquẽtia mella stipant, & dulci distendunt nectare cellas. De illis non satis constat, utrum succum ex floribus ducant, qui protinus mel fit, an quæ collegerunt in hunc saporẽ, mixtura quadam & proprietate spiritus sui mutent. Quibusdam enim placet, nõ faciendi mellis scientiam esse illis, sed colligendi. Aiunt inueniri apud Indos mel in arundinũ folijs, quod aut ros illius cœli, aut ipsius arundinis humor, dulcis & piguior gignat. In nostris quoq; herbis uim eãdem, sed minus manifestam & notabilem poni, quam persequatur & contrahat animal huic rei genitum. Quidam existimant conditura & dispositione in hanc qualitatem uerti, quæ ex tenerrimis uirentium florentiumq; decerpserint, non sine quodam (ut ita dicam) fermento, quo in unum diuersa coalescunt. Sed ne ad aliud, q̃ de quo agitur adducar, nos quoq; has apes debemus imitari, & quæcunq; ex diuersa lectione congessimus, separare, melius enim distincta seruantur. Deinde adhibita ingenij nostri † cura & facultate, in unum saporẽ uaria illa libamenta confundere, ut etiam si appareat unde sumptum sit, aliud tamen esse q̃ unde sumptũ est appareat, quod in corpore nostro uidemus, sine ulla opera nostra facere naturam. Alimẽta quæ accepimus q̃diu in sua qualitate perdurant, & solida innatant, stomacho onera sunt. At cum ex eo quod erant, mutata sunt, tunc demum in uires & in sanguinem transeunt. Idem in his, quibus aluntur ingenia præstemus, ut quæcunq; hausimus, non patiamur integra esse, ne aliena sint, sed concoquamus illa, alioquin in memoriam ibunt, non in ingenium. Assentiamur illis fideliter, & nostra faciamus, ut unum quoddam fiat ex multis, sicut unus numerus fit ex singulis, cum minores summas & dissidentes computatio una comprehendit, hoc faciat animus noster. Omnia quibus est adiutus abscondat, ipsum tantum ostẽdat, quod effecit, etiam si alicuius in te comparebit similitudo, quem admiratio tibi altius fixerit, similem esse te uolo quomodo filiũ, non quomodo imaginẽ. Imago res mortua est. Quid ergo? non intelliget cuius imiteris orationẽ? cuius argumentationẽ? cuius sententias? puto aliquãdo ne intelligi quidẽ posse, si magni uiri, † nec enim oibus quæ ex quo uelut exẽplaria traxit, formã suã impressit, ut unitate cum illa petant. Non uides q̃ multorum uocibus chorus constet? unus tamẽ ex omnibus redditur, aliqua illic acuta est, aliqua grauis, aliqua media, accedunt uiris fœminæ, interponuntur tibiæ, singulorum illic latent uoces, omniũ apparent. De choro dico, quem ueteres philosophi nouerant. In comessationibus nostris plus cantorum est, q̃ in theatris olim spectatorum fuit, cum omneis uias ordo canen-

Al. † aura

Al. † Necessarij omnib⁹ quæ ex quo uelut exemplaria traxit, formã suã impressit, & in unitatẽ illa cõpetat.

b. metaphora a cibis corporalibus ad res quibus animus alitur

c. Metaphora a coro canentium

do canentiũ impleuit, & cauea uenatoribus cincta est, & ex pulpito omne tibiarum genus organorumq; consonuit, fit cõcentus ex dissonis. Talem animũ esse nostrum uolo, ut multæ in illo artes, multa præcepta sint, multarum ætatum exempla, sed in unum conspirata. Quomodo, inquis, hoc effici poterit? assidua intentione, si nihil egerimus, nisi ratione suadente, hanc si audire uolueris, dicet tibi, Relinque ista, iamdudum ad quæ discurritur. Relinque diuitias, aut periculum possidentium, aut onus. Relinque corporis atq; animi uoluptates, molliunt & eneruant. Relinque ambitum, tumida res est, uana, uentosa, nullũ habet terminũ, tã sollicita est, ne quẽ ante se uideat, q̃ ne se post alium laborat. inuidia, & quidem duplici. Vides aũt q̃ miser sit, si is cui inuidetur, & inuidet. Intueris illas potentium domos, illa tumultuosa rixa salutantium limina, multum habent cõtumeliarum ut intres, plus cum intraueris. Præteri istos gradus diuitũ, & magno aggrestu suspensa uestibula. Non in prærupto tantum istic stabis, sed in lubrico. Huc potius te ad sapientiam dirige, tranquillissimasq; res & simul amplissimas pete. Quæcunq; uident eminere, in rebus humanis, q̃uis pusilla sint, & comparatione humillimorum extent, p difficiles tamen & arduos tramites adeuntur. Confragosa in fastigium dignitatis uia est. At si conscendere hunc uerticem libet, cui se fortuna submisit, omnia quidem sub te quæ p excelsissimis habentur aspicies. Sed tamen uenies ad summa per planum. Vale.

EPISTOLA. LXXXVI. De affectibus animi, quos secundum Perypateticos dicit sapientẽ temperare posse, non uitare. Et de beatæ uitæ perfectione.

Peperceram tibi, & quicquid nodosi adhuc supereat, præterieram, cõtẽtus quasi gustum tibi dare, eorum quæ a nostris dicuntur, ut probetur uirtus, ad explendam beatam uitam sola satis efficax. Iubes me quicquid est interrogationũ aut nostrarum, aut ad traditionem nostram excogitatarũ, comprehendere, quod si facere uoluero, non erit epistola, sed liber. Illud toties testor hoc me argumentorũ genere non delectari. Pudet in aciem descendere, pro Dijs hominibusq; susceptum subula armatum. Qui prudens est, & temperans est. Qui temperans est, & constans. Qui cõstans est, & imperturbatus est. Qui imperturbatus est, sine tristicia est. Qui sine tristicia est, beatus est, Ergo prudens beatus est, & prudentia ad beatam uitam satis est. Huic collectioni hoc modo Peripaticorum quidam respondent, ut imperturbatum, & constantem, & sine tristicia, sic interpretẽtur, tanq̃ imperturbatus dicatur, qui raro perturbat & modice, non qui nunq̃. Item sine tristicia eum dici aiunt, qui non est obnoxius tristiciæ, nec frequens, nimius ue in hoc uitio. Illum enim humanam naturam negare, alicuius animum immunem esse tristicia. Sapientem non uinci mœrore, cæterum tangi, & cætera in hunc modum sectæ suæ respondentia, non his tollunt affectus, sed temperant. Quantulum autem sapienti damus, si imbecillimis fortior est, & mœstissimis lætior, & effrænatissimis moderatior, & humillimis maior. Quid si miretur uelocitatẽ suam laudans ad claudos debilesq; respiciẽs? Illa uel intactæ segetis p summa uolaret Gramina, nec cursu teneras læsisset aristas, Vel mare p mediũ fluctu suspẽsa tumẽti, Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plãtas. Hæc est pnicitas p se æstimata, nõ quæ tardissimorũ collatione laudat. Quod si sanũ uoces, leuiter febricitatẽ, nõ est bona ualitudo, mediocritas morbi. Sic, inquit, sapiẽs impturbatus dicit, quõ apricra dicũtur, nõ qbus nulla inest duricia granorũ, sed quibus minor, falsum est. Non enim diminutionẽ malorum in bono uiro intelligo, sed uacationem, nulla debent esse non parua. Nam si ulla sint, crescent, & interim impedient, quomodo oculos maior & perfecta suffusio excæcat, sic modica turbat. Si das aliquos affectus sapienti, impar illis erit ratio, & uelut torrente quodam auferetur, præsertim cum illi non unum affectum, sed uniuersum affectuum cœtum relinquis, cũ quo colluctetur, sed omnis plus potest, q̃uis mediocrium, turba, q̃ posset unius magni uiolẽtia. Habet pecuniæ cupiditatem, sed modicam, habet ambitionem, sed non concitatam, habet iracundiam, sed placabilem, habet inconstantiam, sed minus uagam ac mobilem, habet libidinem, nõ insaniam. Melius cum illo ageretur, qui unum uitium integrum haberet, q̃ cum eo qui leuiora quidẽ, sed omnia. Deinde nihil interest, q̃ magnus sit affectus, quantuscunq; est, parere nescit, consilium non accipit, quemadmodum rationi nullũ animal obtem

Abstradu ctione nostra.

mal obtemperat, non ferum, non domesticum & mite. Natura em̃ illorum est surda suadenti, sic non sequuntur, non audiunt affectus quantulicunq; sint. Tigres Leonesq; nunq̃ feritatem exuunt, aliquando submittunt, & cum minime expectaueris, exasperatur torvitas mitigata, nunq̃ bona fide uitia mansuescunt. Deinde si ratio proficit, ne incipient quidem affectus, si inuita ratiõe cœperint, inuita perseuerabunt. Facilius est em̃ initia illorum prohibere, q̃ impetum regere. Falsa est utiq; ista mediocritas & inutilis, eodẽq; loco habenda, quo si quis diceret modice insaniendum, modice egrotãdum, sola uirtus habet, non recipiunt animi mala, temperamentũ, facilius sustuleris illa, q̃ rexeris. Nunquid dubium est, quin uitia mentis humanæ inueterata & dura (quæ morbos uocamus) immoderata sint, ut auaricia, ut crudelitas, & nocentia, impietas, ergo immoderati sunt & affectus, ab his em̃ ad illa trãsitur. Deinde si das aliquid iuris tristiciæ, timori, cupiditati, cæterisq; motibus prauis, non erunt in nostra potestate, quare, quia extra nos sunt, quibus irritantur. Itaq; crescunt prout magnas habuerunt minores ue causas, quibus concitentur, maior erit timor, si plus quo exterreatur, aut propius, aspexerit, acrior cupiditas, quo illam amplioris rei spes euocauerit. Si in nostra potestate non est, an sint affectus, ne illud quidem est quanti sint, si ipsi permisisti incipere, cum causis suis crescent, tantiq; erũt, quanto fient. Adijce nunc, quod ista q̃tumuis exigua sint, in maius excedunt. Nunq̃ perniciosa seruant modum, q̃uis leuia initia morborum, serpũt & egra corpora minima interdum mergit accessio. Illud uero cuius demẽtiæ est, credere, quarũ rerum extra nostrum arbitrium posita principia sunt earũ nostri esse arbitrij terminos, quomodo ad id finiendum satis ualeo, ad quod prohibendũ parum ualui, cum facilius sit excludere, q̃ admissa comprimere. Quidã ita distinxerunt, ut dicerent, temperans ac prudens positione quidem mentis & habitu tranquillus est, euẽtu non est, nam quantũ ad habitũ mentis suæ, non perturbatur, nec contristatur, nec timet, sed multæ extrinsecus causæ incidunt, quæ illi perturbationẽ afferant, tale est quod uolunt dicere. Iracundum quidem illum non esse, irasci tamen aliquando & timidũ quidem non esse timere tamen aliquando, id est, uitio timoris carere affectu non carere. Quod si recipit usu frequenti, timor transit in uitium, & ira in animum admissa habitũ illum ira carentis animi retexit. Præterea si non cõtemnit uenientes extrinsecus causas, & aliquid timet, cum fortiter eundum erit aduersus tela, ignes, pro patria, legibus, libertate cunctanter exibit & animo recedente. Non cadit autem in sapientem hæc diuersitas mentis. Illud præterea iudico obseruandum, nec duo quæ seperatim probanda sunt, misceamus, per se em̃ colligitur, unum bonũ esse quod honestum, per se rursus ad uitam beatam satis esse uirtutem. Si unum bonum est, quod honestum, omnes cõcedunt ad beate uiuendum sufficere uirtutem, econtrario non remittetur: Si beatum sola uirtus facit, unum bonum esse, quod honestum est. Zenocrates & Speusippus putant beatum uel sola uirtute fieri posse, non tamen unum bonum esse, quod honestum est. Epicurus quoq; iudicat cum uirtutem habeat, beatum esse, sed ipsam uirtutem non satis esse ad beatam uitam, quia beatũ efficiat uoluptas, quæ ex uirtute est, non ipsa uirtus, inepta distinctio. Idem enim negat nunq̃ uirtutem esse sine uoluptate, ita si ei iuncta semper est, atq; inseparabilis, & sola satis est, habet enim secum uoluptatẽ, sine qua non est, etiam cum sola est. Illud autem absurdum est, quod dicitur beatum quidem futurum uel sola uirtute, non futurum autem perfecte beatum, quod quemadmodum fieri possit, non reperio. Beata enim uita bonum in se perfectũ habet inexuperabile, quod si est, perfecta beata est. Si deorum uita nihil habet maius aut melius, beata autem uita diuina est, nihil habet in quod amplius possit attolli. Præterea si beata uita nullius est indigens, omnis beata uita perfecta est, eadem quæ est, & beata, & beatissima. Nunquid dubitas quin beata uita summum bonum sit, ergo si summum bonũ habet, summe beata est, quemadmodum summum adiectionem non recipit (Quid enim supra summum erit) ita ne beata quidem uita, quæ sine summo bono non est. Q̃d si aliquem magis beatum induxeris, & multo magis innumerabilia discrimina summi boni facies, cum summum bonum intelligam quod supra se gradum non habet. Si est aliquis minus beatus q̃ alius sequitur, ut hic alterius uitam beatioris magis concupiscat, q̃ suam, beatus autẽ

non felicitatem promisit, sed utilem operam, & nauis regendæ scientiam, hæc eo magis apparet, quo illi magis aliqua fortuita uis obstitit, qui hoc potuit dicere. Neptune nunꝙ hanc nauem, nisi rectam Arti satisfecit, tempestas non opus gubernatoris impedit, sed successum. Quid ergo, inquis, non nocet gubernatori ea res, quæ illum tenere portũ uetat? quæ conatus eius irritos efficit? quæ aut refert illum, aut detinet & exarmat, non tã ꝙ gubernatori, sed tanꝙ nauiganti nocet, alioquin gubernatoris artem adeo non impedit, ut ostendat, tranquilla enim (ut aiunt) quilibet gubernator est, nauigio ista obsunt, nõ rectori eius, quia rector est. Duas personas habet gubernator, Alteram cõmunem cum omnibus qui eandem conscenderunt nauem, qua ipse quoqꝫ uector est, Alteram propriam, qua gubernator est, tempestas tanꝙ uectori nocet, non tanꝙ gubernatori. Deinde gubernatoris ars alienum bonũ est, ad eos quos uehit pertinet, quomodo medici ars ad eos quos curat, cõmune bonum est, & eorum cum quibus uiuit, & proprium ipsius. Itaqꝫ gubernatori fortasse noceat, cuius ministerium alijs promissum tempestate impeditur. Sapienti non nocetur a paupertate, non a dolore, nõ ab alijs tempestatibus uitæ, non enim prohibentur opera eius omnia, sed tantum ad alios pertinentia, ipse semp in actu est, in effectu tunc maximus, cum illi fortuna se opposuit, tunc ipsius sapientiæ negocium agit, quem diximus & alienum bonum esse, & suum. Præterea ne alijs quidem tunc prodesse prohibetur, cum illum aliquæ necessitates præmunt, propter paupertatẽ prohibetur docere, quemadmodum tractanda respublica sit. At illud docet, queadmodum tractanda sit paupertas, per totam uitam opus eius extenditur. Ita nulla fortuna, nulla res, actus sapiẽtis excludit, Id eñ ipsum agit, quo alia agere prohibet̃. Ad utrosqꝫ casus aptus est, bonorum rector est, malorum uictor. Sic, inquam, se exercuit, ut uirtutẽ tam in secundis ꝙ in aduersis exhiberet, nec materiam eius, sed ipsam intueretur. Itaqꝫ nec paupertas illum, nec dolor, nec quicꝙ aliud imperitos auertit & præcipites agit prohibet, tu illum premi putas malis, utitur, non ex ebore tantum Phidias sciebat facere simulacra, faciebat ex ære, si marmor illi, si adhuc uiliorem materiã obtulisses, fecisset qua le ex illa fieri optimum posset. Sic sapiens uirtutem si licebit in diuitijs explicabit, Si minus, in paupertate, si poterit, in patria, si minus, in exilio, si poterit, imperator, si minus, miles, si poterit, integer, si minus, debilis, quamcũqꝫ fortunam acceperit, aliquid ex illa memorabile efficiet. Certi sunt domitores ferarum, qui sæuissima animalia & ad occursum †expauescentia hominem† cogant pati sub iugum, nec asperitatem excussisse contẽti, usqꝫ in contubernium mitigant. Leonibus magister manũ insertat, osculatur Tigrim suus custos. Elephãtẽ minim⁹ & Aethiops iubet subsidere in genua, ambulare per funẽ. Sic sapiens est artifex domandi mala. Dolor, egestas, ignominia, carcer, exilium, ubiqꝫ horenda, cum ad hunc peruenere, mansueta sunt. Vale.

Alr exterrentia | Alr docent | Alr & cæteta. Sed mihi magis placet ubiqꝫ.

Libri duodecimi epistolarum finis

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER TREDECIMVS.

EPISTOLA. LXXXVI. Exemplo Scipionis utens, notat balneorum luxuriam, subijciens de facionibus & infacionibus quædam oblectabilia senescenti.

IN ipsa Scipionis Africani uilla iacẽs hæc tibi scribo, adoratis manib⁹ eius & †ara, quã sepulchrum esse tanti uiri suspicor, animam quidẽ eius in cœlum, ex quo erat redisse persuadeo mihi, non quia magnos exercitus duxit (Hos eñ & Cambyses furiosus, ac furore feliciter usus habuit) sed ob egregiã eius moderationem pietatemqꝫ, magis in illo admirabilem, cum reliquit patriam, quã cum defendit, aut Scipio Romæ deesse debebat, aut Roma in libertate. Nihil, inquit, uolo derogare legibus, nihil institutis, æquum inter omnes ciues ius sit, utere sine me beneficio meo patria, causa tibi libertatis fui, ero & argumentum exeo, si plus, ꝙ tibi expedit creui. Quid ni ego admirer hanc magnitudinem animi? in

Alr arca

B 2 exilium

exilium uoluntarium secessit, & ciuitatem exonerauit? eo perducta res erat, ut aut libertas Scipioni, aut Scipio libertati faceret iniuriam. Neutrum fas erat. Itaq; dedit locum legibus, & se Liternum recepit, tam suum exilium Rep. imputaturus, q̃ Hannibali. Vidi uillam structam lapide quadrato, murum circũdatum sylua, turres quoq; in propugnaculum uillæ utrimq; subrectas. Cisternam edificijs ac uiridibus subditam, quæ sufficere in usum uel exercitus posset. Balneolum angustum, tenebricosum ex consuetudine antiqua, non uidebatur maioribus nostris calidum, nisi obscurum. Magna ergo me uoluptas subit cõtemplantẽ mores Scipionis ac nostros. In hoc angulo ille Carthaginis horror, cui Roma debet, quod tantum semel capta est, abluebat corpus laboribus rusticis fessum, exercebat enim opere se terramq; (ut mos fuit priscis) ipse subigebat. Sub hoc ille tecto tam sordido stetit, hoc illum pauimentum uile sustinuit. At nunc quis est, qui sic lauari sustineat? pauper sibi uidetur ac sordid⁹, nisi parietes magnis & præciosis orbibus refulserint, nisi Alexandrina marmora Numidicis crustis distincta sint, nisi illis undiq; operosa & in picturæ modum uariata circumlicio prætexatur, nisi uitro condatur camera, nisi Thasius lapis, quondam rarum in aliquo spectaculum templo, piscinas nostras circumdederit, in quas multa sudatione corpora exinanita demittimus, nisi aquã argentea epitomia fuderint, & adhuc plebeias fistulas loquor, quid cũ ad balnea libertinorum peruenero? quantum statuarum, quantum columnarum est nihil sustinentiũ, sed in ornamentum positarum impensæ causa? quantum aquarum per gradus cum fragore labentium? Eo delitiarum peruenimus, ut nisi gemmas calcare nolimus. In hoc balneo Scipionis minimæ sunt rimæ, magis q̃ fenestræ, muro lapideo exsectæ, ut sine iniuria munimenti lumen admitterent. At nunc blactaria uocant balnea, si qua non ita aptata sunt, ut totius diei solem fenestris amplissimis recipiant, nisi & lauantur simul & colorantur, nisi ex solio agros & maria prospiciunt. Itaq; quæ cõcursum & admirationem habuerant cum dedicarentur, & in antiquorum numerum reiciuntur, cum aliquid noui luxuria commenta est, quo ipsa se obrueret. At olim & pauca erant balnea, nec ullo cultu exornata. Cur enim ornaretur res quadratoria, & in usum non in oblectamenta reperta? Non suffundebatur aqua, nec recens semper uelut ex calido fonte currebat, nec referre credebant in quam perlucida sordes deponerent. Sed, dij boni, quam iuuabat illa balnea intrare obscura, & gregali tectorio inducta, quæ scires Catonem tibi edilem aut Fabium Maximum, aut ex Cornelijs aliquem manu sua temperasse. Nam hoc quoq; nobilissimi ædiles fungebantur officio, intrandi ea loca quæ populum receptabãt, exigendiq; mundicias & utilem ac salubrem temperaturam, non hanc quæ nuper inuenta est, similis incendio, adeo quidem ut conuictum in aliquo scelere seruum, uiuum lauari oporteat, nihil mihi uidetur iam interesse, ardeat balneum an caleat. Quantæ nunc aliqui rusticitatis damnant Scipionem, quod non in caldarium suum latis specularibus diem admiserat, quod non in multa luce decoquæbatur, & spectabat, ut in balneo coquæretur? O hominem calamitosum, nescit uiuere, non pacata aqua lauabatur, sed sæpe turbida, & cum plueret uehementius, pene lutulenta, Nec multum eius intererat an sic lauaretur, ueniebat enim, ut sudorem illic ablueret, non ut unguentum. Quas nunc quorundam futuras uoces credis? non inuideo Scipioni, uere in exilio uixit, qui sic lauabatur, immo si scias, non quotidie lauabatur. Nam (ut aiunt) qui priscos mores uerbis tradiderunt, brachia & crura quotidie abluebant, quæ scilicet sordes opere collegerãt. Cæterũ toti nundinis lauabãtur, Hoc loco dicet aliquis, liquet inmundissimos fuisse. Quid putas, illo soluisse maliciam labore uirum? postq̃ munda balnea inuenta sunt, spurciores sunt, descripturus infamem nimis notabilem delitijs Horatius Flaccus quid ait? Pastillos Rusillus olet, dares nunc Ruccillum, proinde esset ac si hircum oleret Gorgonij loco esset, quem idem Horatius buccillo opposuit. Parum est summere unguentum, nisi bis die terq; renouetur, ne euanescat in corpore. Quid quod odore tanquam suo gloriantur? Hæc si tibi nimium tristia uidebuntur, uillæ imputabis, in qua didici ab Aegialo diligentissimo patrefamiliæ. (Is enim huius agri possessor est) quãuis uetus arbustum posse transferri, Hoc nobis senibus discere necessarium est, quorum nemo nõ oliuetum alteri ponit, quod uidi illud arborum trimum & quadrimũ fastidienti fructus autumno deponere.

deponere. Te quoq; proteget illa quæ tarda uenit seris factura nepotibus umbram, ut ait Vergilius noster, qui non quid uerissime, sed quid decentissime diceretur, aspexit. Nec agricolas docere uoluit, sed legentes delectare. Nam (ut omnia alia transeam) hoc quod hodie mihi necesse fuit deprehendere, ascribã, Vere fabis satio est, tũc iam quoq; medica putres Accipiunt sulci, & milio uenit annua cura, annuo tempore, ista ponenda sunt, & an utriusq; uerna sit satio, hinc estimes licet. Iunius mensis est quo tibi scribo, iam procliuus in Iulium. Eodem die uidi fabam metentes, milium serentes. Ad oliuetũ reuertor, quod uidi duobus modis dispositum. Magnarum arborum truncos circũcisis ramis ad unum redactis pedem, cum rapo suo transtulit, amputatis radicibus, relicto tãtum capite ipso, ex quo illæ pependerant, hoc fimo tinctum in scrobẽ demisit, deinde terram non aggessit tantum, sed calcauit & pressit, negat quicq; esse hac (ut ait positione) efficacius, uidelicet frigus excludit & uentum, minus præterea mouetur, & ob hoc nascentes radices prodire patitur, ac solũ apprehẽdere quas necesse est, cæteras adhuc & præcario hærentes, leuis quoq; releuat agitatio, parum autem arboris ante q̃ obruat radix, ex omni eñ materia quæ nudata est (ut ait) exeunt radices nouæ. Nõ plures aũt sup terrã eminere debet trũcus, q̃ tres aut quatuor pedes statim eñ ab imo uestietur, nec magna pars quemadmodum in oliuetis ueteribus arida & retorrida erit. Alter ponendi modus hic fuit. Ramos fortes, nec corticis duri, quales esse nouellarum arborum solent, eodem genere deposuit. Hi paulo tardius surgunt, sed cum tanq; a planta processerint, nihil habent in se horridum, nec triste. Illud etiam nunc uidi, uitem ex arbusto suo annosam transferri, huius capillamenta quoq; (si fieri potest) colligenda sunt, deinde liberalius sternenda uitis, ut etiam ex corpore radicescat. Et uidi non tantum mense Februario positas, sed & iã Marcio exacto tenent, & complexæ sunt non suas ulmos. Omnes autem istas arbores, quæ (ut ita dicam) grandis copiæ sunt, ait, aqua adiuuãdas cisternina, quæ si prodest, habemus pluuiam in nostra potestate. Plura te docere non cogito, ne quemadmodum Aegialus noster me sibi aduersarium parauit, sic ego parem te mihi. Vale.

EPISTOLA.LXXXVII. Exemplo sui & Catonis ad frugalitatem hortatur, annectens contra Peripateticos disputationẽ de fortuitis.

NAufragium anteq; nauim ascenderem feci, quomodo acciderit, non adijcio, ne & hoc putes inter Stoica paradoxa ponendum, quorum nullũ esse falsum, nec tam mirabile q̃ prima facie uidetur, cum uolueris approbabo, imo etiam si nolueris. Interim hoc me iter docuit, q̃ multa haberemus superuacua, & q̃ cũ facili iudicio possemus †deponere quæ si quãdo necessitas abstulit, nõ sentim° ablata. Al' cõtinere. Cũ paucissimis seruis, quos unũ capere uehiculũ potuit, sine ullis rebus, nisi quæ corpore nostro continebantur, ego & Maximus meus biduum iam beatissimũ agimus. Culcitra in terra iacet, ego in culcitra. Ex duabus penulis, altera stragulum, altera opertoriũ facta est. De prandio nihil detrahi potuit, paratum fuit non magis hora nusq; sine caricis, nusq; sine pugillaribus. Illæ si panem habeo, pro pulmentario sunt, si non, pro pane, quotidie mihi annum nouum faciũt, quem ego faustum & felicem reddo bonis cogitationibus & animi magnitudine, qui nũq; maior est, q̃ ubi aliena se posuit, & fecit sibi pacem, nihil timendo, fecit sibi diuitias, nihil concupiscendo. Vehiculum in quod impositus sum rusticum est. Mulæ uiuere se ambulando testantur, mulio excalceatus non propter æstatem, uix a me obtineo, ut hoc uehiculũ uelim uideri meum. Durat adhuc peruersa recti uerecundia, quotiens in aliquem comitatum lauciorẽ incidimus inuitus erubesco, quod argumentum est ista quæ probo, quæ laudo, nondũ habere certam †sedem & immobilem. Al' fidem. Qui sordido uehiculo erubescit, precioso gloriabitur. Parum adhuc profeci, nondum audeo frugalitatem palam ferre, etiam nunc curo opiniones uiatorum, cõtra totius generis humani opiniones mittenda uox erat, insanitis, erratis, stupetis ad superuacua, neminem æstimatis suo. Cum ad patrimoniũ uentum est, diligentissimi computatores, sic rationem ponitis singulorum, quibus aut pecuniã credituri estis, aut bene

bonum indicat, medicina & gubernatio nō interdicit sibi ac suis, admirationem talium
rerum. Qui non est uir bonus, potest nihilominus medicus esse, potest gubernator,
potest grāmaticus, tam me hercules quam coquus, cui contingit habere non quolibet,
hunc nunc quemlibet dixeris, qualia quisq; habet talis est, fiscus tanti est quantum ha-
bet, immo in accessione eius uenit quod habet. Quamuis pleno sacculo ullum precium
ponit, nisi quod pecuniæ in eo conditæ numerus efficit? Idem euenit magnorum do-
minis patrimoniorum, accessiones illorum & appendices sunt, Quare ergo sapiens ma
gnus est, quia magnum animum habet, uerum est quod contemptissimo cuiq; contin-
git bonum non esse. Itaq; indolentiam nunquā bonum dicam, habet illam cicada, ha-
bet pulex. Ne quietem quidem, & molestia uacare, bonum dicam. Quid est ociosius
uerme? Quæris quæ res sapientem faciat? quæ deum, des oportet illi aliquid diuinum
aliquid cœleste, magnificum, non in omnes bonum cadit, nec quemlibet possessorem
patitur. Vide quid quæq; ferat regio, & quid quæq; recuset. Hic segetes, illic ueniunt fe
licius uuæ Arborei fœtus alibi, atq; iniussa uirescunt Gramina nonne uides croceos, ut
Tmolus odores? India mittit ebur, molles sua thura Sabei, Ac Chalybes nudi ferrum.
Ista in regiones descripta sunt, ut necessarium mortalib⁹ esset inter ipsos commertium,
si inuicem alijs ab alio aliquid peteret. Summū illud bonū habet & ipsum suam sedem,
nō nascitur ubi ebur, nec ubi ferrum. Quis sit summi boni locus quæris? Animus hic ni-
si purus ac sanctus est, deum non capit, bonum ex mala non fit. Diuitiæ fiunt, Fiunt au-
tem ex auaricia, diuitiæ ergo non sunt bonum. Non est, inquit, uerum, bonum ex malo
non nasci. Ex sacrilegio enim & furto pecunia nascitur. Itaq; malum quidem est sacrile-
gium & furtum. Sed ideo quia plura mala facit quam bona. Dat enim lucrum, sed cum
metu, sollicitudine, tormentis, & corporis & animi. Quisquis hoc dicit, necesse est ut
recipiat sacrilegium, sicut malum sit, quia multa mala facit. Ita bonum quoq; ex aliqua
parte esse, quia aliud boni facit, quo quid boni fieri portentuosius potest, quam sacrile-
gium, furtum, & adulterium inter bona haberi? prorsus persuasimus, quod multi furto
non erubescunt, quod multi adulterio gloriantur. Nam sacrilegia minuta † patiuntur, al. † puniunt
magna in triumphis feruntur. Adice nunc, quod sacrilegium si omnino ex aliqua par-
te bonum est, etiam honestum erit, & recte factum uocabitur. Nostra enim actio est,
quod nullius mortalium cogitatio recipit, ergo bona nasci ex malo non possunt, nam si-
cut dicitis, ob hoc unum sacrilegium malum est, quia multum mali affert, si remiseris
illi supplicia, si securitatem spoponderis, ex toto bonum erit. Atqui maximum scœ-
lerum supplicium in ipsis est. Erras, inquam, si illa ad carnificem, aut carcerem differs,
statim puniuntur cum facta sunt, immo dum fiunt. Non nascitur itaq; ex malo bonum,
non magis quam ficus ex oleo, ad semen nata respondent, bona degenerare non pos-
sunt, Quemadmodū ex turpi honestum non nascitur, ita ne ex malo quidem bonum,
nam idem est honestum & bonum. Quidam ex nostris aduersus hoc respondent, pu-
temus pecuniam bonum esse undecunq; sumptam, non tamen ideo ex sacrilegio pe-
cunia est, etiam si ex sacrilegio sumitur. Hoc sic intellige, In eadem uena & aurum est
& uipera. Si aurum ex uena sustuleris, quia illic & uipera est, non ideo mihi uena au-
rum dat, quia uiperam habet, sed aurum dat cum & uiperam habeat. Eodem modo
ex sacrilegio lucrum fit, non quia turpe & scœleratum est sacrilegium, sed quia lucrum
habet, quemadmodum in illa uena uipera malum est, non aurum quod cum uipera ia-
cet, sic in sacrilegio malum est scœlus, non lucrum, Quibus opponitur, dissimillima
enim utriusq; rei conditio est. Illic aurum possum sine uipera tollere, illic lucrum sine sa
crilegio facere non possum, lucrum illud non est appositū scœleri, sed immixtum, quod
dum consequi uolumus, in multa mala incidimus, id ergo bonum non est. Dum diuiti-
as consequi uolumus in multa mala incidimus, ergo diuitiæ bonum non sunt. Duas, in-
quit, significationes habet propositio nostra, unam dum diuitias consequi uolumus, in

dis diuitijs fertur, his interrogationibus suasuri aut dissuasuri sumus: his effecturi ut populus Romanus paupertatem fundamentum & causam imperij sui requirat ac laudet: Diuitias autem suas timeat: ut cogitet has se apud uictos reperisse: Hinc ambitum, & largitiones, & tumultus, in urbem sanctissimam temperatissimamque irrupisse, nimis luxuriose ostentari gentium spolia, quod unus populus eripuerit omnibus, facilius uni ab omnibus eripi posse, hæc satius est suadere & expugnare affectus non circumscribere. Si possumus, fortius loquamur, si minus, apertius. Vale.

EPISTOLA. LXXXVIII. De liberalibus artibus, ubi docet de singulis quod animũ ad uirtutem non perducunt, sed tantũ præparant.

DE liberalibus studijs quid sentiam scire desyderas, nullum suspicio, nullum in bonis numero, quod ad aes exit, meritoria artificia sunt, hactenus utilia, si præparent ingenium non detineãt, Tamdiu enim istis immorandum est, quamdiu nihil animus agere maius potest, rudimenta sunt nostra, non opera. Quare liberalia studia dicta sint uides, quia homine libero digna sunt, cæterum unum studium uere liberale est, quod liberum facit, hoc est sapientiæ, sublime, forte, magnanimũ, cætera pusilla & puerilia sunt, an tu quicquam in istis esse credis boni, quorum professores turpissimos omniũ ac flagitiosissimos cernis, non discere debemus ista, sed didicisse. Quidam illud de liberalibus studijs quærendum iudicauerunt, an uirum bonum facerent. Ne promittunt quidem, nec huius rei scientiam affectant. Grammaticus circa curam sermonis uersatur, & si latius euagari uult, circa historias. Iam ut longissime fines suos proferat, circa carmina. Quid horum ad uirtutem uiam struit: Syllabarum enarratio & uerborum diligentia, & fabularum memoria, & uersuum lex ac modificatio: Quid ex his metum demit, cupiditatem eximit, libidinem frœnat: Ad geometriã transeamus & ad Musicã, nihil apud illos inuenies, quod uetet timere, uetet cupere. Quisquis hæc ignorat, alia frustra scit. Videndum utrum doceant isti uirtutem an non, si non docent, nec tradunt quidem, si docent, philosophi sunt, uis scire, quam non ad docendum uirtutem cõsederint: aspice quam dissimilia inter se omnium studia sint. Atqui similitudo esset idem docentium. Nisi forte tibi Homerum philosophum fuisse persuadent, cum his ipsis quibus colligunt negent. Nam modo Stoicum illum faciunt uirtutem solam probantem, & uoluptatem refugientem, & ab honesto ne immortalitatis quidem precio recedentem, modo Epicureum, laudantem statum quietæ ciuitatis, & inter conuiuia cantusque uitam exigentis. Modo Peripateticum bonorum tria genera inducentem, modo Academicũ incerta omnia dicentem. Apparet nihil horum esse in illo, quia omnia sunt. Ista enim inter se dissident, demus illis Homerum philosophum fuisse, Nempe sapiens factus est, antequam carmina ulla cognosceret, ergo illa discamus quæ Homerum fecere sapientem. Hoc quidem me quærere utrum maior ætate fuerit Homerus an Hesiodos, non magis ad rem pertinet, quã scire, an maior Hecuba fuerit quam Helena, & quare tam male tulerit ætatem. Quid inquam annos Patrocli & Achillis inquirere ad rem existimas pertinere: Quæris Vlyxes ubi errauerit potius, quam efficias ne nos semper erremus: nõ uacat audire utrum inter Italiam & Siciliam iactatus sit, an extra notum nobis orbem, neque enim potuit in tam angusto pati tam longos errores seu tam longas tempestates, nos animi quotidie iactant, & nequitia in omnia Vlyxis mala impellit, non deest forma quæ sollicitet oculos, non hostis, hinc monstra effera, & humano cruore gaudentia, hinc insidiosa blandimenta aurium, hinc naufragia & tot uarietates malorum, hoc me doce quomodo patriam amem, quomodo uxorem, quomodo patrem, quomodo ad hæc tam honesta uel naufragus nauigem. Quid inquiris an Penelope impudica fuerit, an uerba sæculo suo dederit, an Vlyxem illum esse quem uidebat, antequam sciret suspicata sit. Doce me quid sit pudicitia, & quantum in ea bonum, in corpore, an in animo posita sit. Ad Musicam transeo, doces me quomodo inter se acutæ ac graues uoces consonent, quomodo numerorum disparem reddentium sonum fiat concordia. Fac potius quomodo animus secum meus consonet, nec consilia mea discrepent. Monstras mihi qui

Eras. Rote. Non reperiebat inter epistolas in alijs exẽplaribus, sed seperatim quidẽ apparet epistolam fuisse, uel ex hoc, quod neminé alium nominat, ad quẽ scribat.

chi qui sint modi flebiles, monstra potius quomodo inter aduersa nō emittam flebilem uoce. Metiri me geometres docet latifundia, potius doceat quō metiar quantū homini sit satis. Numerare docet me Arithmetica & auariciæ cōmendat digitos, potius doceat nihil ad rem pertinere istas computationes, non esse feliciorē, cuius patrimoniū tabularios lassat, immo ꝙ superuacua possideat, qui infelicissimus futurus est, si quantum habeat, per se computare cogatur. Quid mihi prodest scire agellum in partes diuidere, si nescio cum fratre diuidere? Quid prodest colligere subtiliter pedes iugeri, & comprehendere etiam si quid decempedam effugit, Si tristem me facit uicinus potens, & aliquid ex meo abradens? Doceꝗ me, quomodo nihil perdam ex finibus meis, & ego discere uolo, quomodo totos hilaris amittam. Paterno agro, inquit, & auito expellor, quid ante auum tuum quis istum agrum tenuit? Cuius (non dico hominis) sed populi fuerit expedire potes? non dominus isto, sed colonus intrasti. Cuius colonus es? Si bene tecum agitur, hæredis. Negant iurisconsulti quicquā usucapi, quod publicum est, publicū est hoc quod tenes, & quidem generis humani. O egregiam artem scis rotunda metiri, in quadratum redigis, quamcunꝗ acceperis formam, interualla syderum dicis, nihil est quod in mensuram tuam non cadat. Si artifex es, metiri hominis animum, dic quā magnus sit, dic quā pusillus sit. Scis quæ recta sit linea, quid tibi prodest, si quid in uita rectum sit ignoras? Venio nunc ad illum qui cœlestium noticia gloriatur, Frigida Saturni quo sese stella receptet, Quos segnis cœli cyllenius erret in orbes, hoc scire quid proderit? ut sollicitus sim, cum Saturnus & Mars ex cōtrario stabunt, aut cum Mercurius uespertinum faciet occasum uidente Saturno, Potius hoc discam, ubicunꝗ sunt ista, propitia esse, non posse mutari, agit illa continuus ordo fatorum & ineuitabilis cursus. Per statas uices remeant. Effectus rerum omniū aut monent aut notant. Sed siue quicquid euenit faciunt, quid immutabilis rei noticia perficiet? siue significant, quid refert prouidere, quod effugere non possis? Scias ista, nescias, fient. Si uero solem ad rapidum stellasꝗ sequētes Ordine respicies, nūꝗ te crastina fallet Hora, nec insidijs noctis capiere, serenæ, Satis abundeꝗ prouisum est, ut ab insidijs tutus essem. Nunquid me crastina nō fallit hora? fallit enim quod nescienti euenit. Ego quid futurum sit nescio, quid fieri possit scio. Ex hoc nihil desperabo, totum expecto. Si quid remittitur, boni consulo, fallit me hora si parcit, sed ne sic quidem fallit. Nam queādmodum scio omnia accidere posse, sic scio & non utiꝗ casura, utiꝗ secunda expecto, malis paratus sum. In illo feras me necesse, nō ad præscriptum euntem. Non enim adducor, ut in numerum liberalium artium pictorem recipiam, non magis, quā statuarios, aut marmorarios, aut cæteros luxuriæ ministros, æque luctatores & totam oleo ac luto constantem scientiam expello, ex his studijs liberalibus, aut & unguentarios recipiam, & cocos, & cæteros uoluptatibus nostris ingenia accommodantes sua. Quid enim oro te liberale habent, isti ieiuni uomitores, quorum corpora in sagina, animi in macie & ueterno sunt? an liberale studium istud esse iuuentuti nostræ credimus, quam maiores nostri rectam exercuerunt, hastilia iacere, sudem torquere, equū agitare, arma tractare? nihil liberos suos docebāt, quod discendum esset iacentibus. Sed nec hæc, nec ille docent, alunt ue uirtutem. Quid eñ prodest equum regere, & cursum eius frœno temperare, affectibus effrœnatissimis abstrahi? Quid prodest multos uincere luctatione uel cestu, ab iracundia uinci? quid ergo? nihil liberalia nobis cōferunt studia? ad alia multum, ad uirtutem nihil. Nam & hæ uiles ex professo artes quæ manu constant, ad instrumenta uitæ plurimum conferunt, tamen ad uirtutem non pertinent. Quare ergo liberalibus studijs filios erudimus? nō quia uirtutē dare possunt, sed quia animū ad accipiendā uirtutem præparant queādmodū prima illa (ut antiqui uocabant) literatura, per quā pueris elementa tradūtur, non docet liberales artes, sed mox percipiendis locū parat, sic liberales artes non perducunt animum ad uirtutem, sed expediunt. Quatuor, ait, Posidonius artium genera sunt, uulgares & sordidæ, sunt ludicræ, sunt pueriles, sunt liberales. Vulgares opificum, quæ manu constant, & ad instruendā uitā occupatæ sunt, in quibus nulla decoris, nulla honesti simulatio est. Ludicræ sunt, quæ ad uoluptatē oculoꝝ atꝗ auriū tendunt. His annumeres licet machinatores, qui pegmata ꝑ se surgentia excogitant, & tabulata tacite in sublime

crescentia,

creſcentia,& alias ex inopinato uoluptates,aut dehiſcentibus quæ cohærebant, aut his quæ diſtabant ſua ſponte coeuntibus, aut his quæ eminebant, paulatim in ſe reſidentibus. His imperitorum feriuntur oculi,omnia ſubita (quia cauſas non nouere) mirantium. Pueriles ſunt & aliquid habentes liberalibus ſimile,hæ artes quas ἐγκυκλίους græci noſtri liberales uocant. Sole autem liberales ſunt immo(ut dicam uerius) liberæ,quibus curæ uirtus eſt. Quemadmodũ,inquit, eſt aliqua pars philoſophiæ naturalis, eſt aliqua moralis,eſt aliqua rationalis,ſic & hic quoq; liberalium artium turba locum ſibi in philoſophia uendicat. Cum uentum eſt ad naturales queſtiones, geometriæ teſtimonio ſtatur,ergo eius quã adiuuat pars eſt,multa adiuuant nos,nec ideo partes noſtræ ſunt,imo ſi partes eſſent,non adiuuarent. Cibus adiutoriũ corporis,nec tamẽ pars eſt,aliquid nobis preſtat geometriæ miniſterium,ſic philoſophiæ neceſſaria eſt, quomõ ipſi faber,ſed nec hic geometriæ pars eſt,nec illa philoſophiæ. Præterea utraq; fines ſuos habet. Sapiens eñ cauſas naturaliũ & quærit & nouit, quorum numeros menſuraſq; geometres p̃ſequitur & ſupputat. Qua ratione conſtent cœleſtia,quæ illis ſit uis,quæ natura, ſapiens ſcit Curſus & recurſus,& obſeruationes,per quas deſcendunt & alleuantur ac ſpeciem interdum ſtantium præbent,cũ cœleſtibus ſtare non liceat,colligit mathematicus,Quæ cauſa in ſpeculo imagines exprimat,ſcit ſapiens.Illud tibi geometer poteſt dicere, quantum abeſſe debeat corpus ab imagine,& qualis forma ſpeculi,quales imagines reddat. Magnũ eſſe ſolem philoſophus probabit,quãtus ſit,mathematicus,qui uſu quodã & exercitatione procedit,ſed ut procedat,impetranda illi quædã principia ſunt.Non eſt aũt ars ſui iuris,cui præcarium fundamentũ eſt. Philoſophia nil ab alio petit, totum opus a ſolo excitat. Mathematica (ut ita dicam) ſupficiaria eſt,in alieno edificat, aliena accipit principia,quorum beneficia ad ulteriora pueniat,ſi per ſe iret ad uerum,ſi totius mundi naturã poſſet comprehendere,dicerem multũ collaturam mentibus noſtris,quæ tractatu cœleſtium creſcunt,trahuntq; aliud ex alio,una re conſummatˀ animus,ſcientia bonorum ac malorũ immutabili, quæ ſoli philoſophiæ competit. Nihil autem nulla ars alia de bonis ac malis quærit,ſingulas habet circũire uirtutes. Fortitudo contemtrix timendorum eſt,terribilia,& ſub iugum libertatem noſtrã mittentia,deſpicit,prouocat, frangit. Nunquid ergo hanc liberalia ſtudia corroborantˀ Fides ſanctiſſimũ humani pectoris bonũ eſt,nulla neceſſitate ad fallendũ cogitur, nullo corrumpiˀ premio. Vre,inquit, cede,occide,nõ prodam,ſed quo magis ſecreta quæret dolor, hæc illa altius condet. Nũquid liberalia ſtudia hos animos facere poſſuntˀ Temperantia uoluptatibus imperat, alias odit atq; abigit,alias diſpenſat,& ad ſanum modum rediget,nec unquã ad illas p̃pter ipſas uenit. Scit optimum eſſe modum cupitorum,non quantum uelis, ſed quantũ debeas ſumere,humanitas uetat ſuperbum eſſe aduerſus ſocios,uetat auarum, uerbis, rebus,affectibus,comem ſe facilemq; omnibus preſtat, nullum alienum malum putat, bonum autem ſuum ideo maxime,quod alicui bono futurum eſt,amat. Nunquid liberalia ſtudia hos mores præcipiuntˀ non magis q̃ ſimplicitatem,ac modeſtiam, ac frugalitatẽ,ac parſimoniã,non magis q̃ clementiam,quæ alieno ſanguini tanq̃ ſuo parcit,& ſcit homini nõ eſſe homine prodige utendum. Cum dicatis,inquit,ſine liberalibus ſtudijs ad uirtutem non perueniri,quemadmodum negatis illa nihil conferre uirtutiˀ quia nec ſine cibo ad uirtutem peruenitur,cibus tamen ad uirtutem non pertinet. Ligna nihil naui conferunt,q̃uis non fiat nauis niſi ex lignis. Non eſt,inquam, cur aliquid putes cum adiutorio fieri,ſine quo non poteſt fieri. Poteſt quidem etiam illi dici ſine liberalibus ſtudijs ueniri ad ſapientiam poſſe, quãuis etiam uirtus diſcenda ſit, tamen non per hæc diſcitur. Quid eſt autem, quare exiſtimem non futurum ſapientem eum, qui literas neſcit, cum ſapientia non ſit in literisˀ Res trahit, non uerba, & neſcio an certior memoria ſit, quæ nullum extra ſe ſubſidium habet. Magna & ſpacioſa res es ſapientia, uacuo illi loco opus eſt, de diuinis humaniſq; dicendum eſt, de præteritis, de futuris, de caducis, de æternis, de tempore, de quo uno uide quam multa quærunt. Primum an per ſe ſit aliquidˀ Deinde an aliquid ante tempus ſitˀ ſi tempus cum mundo cœperitˀ an & ante mundum quia fuerit aliquid, fuerit & tempusˀ Innumerabiles quæſtiones ſunt de animo tantum,unde ſitˀ qualis ſitˀ quando eſſe incipiatˀ quãdiu ſitˀ

diu sit: an aliunde alio transeat, & domiciliū mutet, ad alias animaliū formas aliasq; coniectus: an non amplius q̄ semel seruiat, & emissus uagetur in toto: utrum corpus sit an non sit: quid sit facturus, cum per nos aliquid facere desierit: quomodo libertate sua usurus, cum ex hac effugerit cauea: an obliuiscatur priorum, & illic nosse se incipiat: an de corpore abductus in sublime secesserit. Quamcunq; partem rerum humanarū diuinarūq; comprehenderis, ingenti copia quærendorum ac discendorum fatigaberis. Hæc tam multa tam magna, ut habere possint liberum hospicium, superuacua ex animo tollenda sunt. Non dabit se in has angustias uirtus. Laxum spacium res magna desyderat, expellantur omnia, totum pectus illi uacet. At enim delectat artium noticia multarum. Tantum itaq; ex illis retineamus, quantū est necessariū, an tu existimas reprehēdendū qui superuacua usu sibi comparat, & preciosarū rerum pompā in domo explicat: Non putas eum, qui occupatus est in superuacua literarum supellectile: Plus scire uelle, q̄ sit satis, intemperantiæ genus est. Quid quod ista liberaliū artium consectatio molestos, uerbosos, intempestiuos, sibi placentes facit, & ideo non discentes necessaria, quia superuacua didicerunt. Quatuor milia librorum Didymus grāmaticus scripsit, miser erat, si tam multa superuacua legisset. In his libris de patria Homeri quæritur, In his de Aeneæ matre uera. In his libidinosior, Anacreon an ebriosior uixerit, in his an Sapho publica fuerit, & alia quæ erant dediscenda, scires. Nunc & longam esse uitam nega, sed ad nostros Quocunq; perueneris, ostendam multa securibus recidenda. Magno impendio tempoꝝ magna alienarū aurium molestia, laudatio hæc constat. O hominē literatum, simus hoc titulo rustitiore contenti. O uirum bonum. Ita ne est: annales euoluam omniū gentium & qui primus carmina scripserit quæram: quantum temporis inter Orphea intersit & Homerum, cum fastos non habeam, computabo, & Aristarchi ineptias, quibus & aliena carmina compinxit recognoscam, & ætatem in syllabis conteram: Ita ne in Geometriæ puluere herebo: adeo mihi præceptū illud salutare excidit, Tempori parce, hæc sciam, & quid ignorem: Appion grāmaticus qui sub Gn. Cæsare tota circumlatus est Græcia, & in nomē Homeri ab oībus ciuitatibꝰ adoptatus, aiebat, Homerū utraq; materia consūmata, & Odyssea Iliade, principiū adiecisse operi suo, quo bellum Troianum cōplexus est. Huius rei argumentum afferebat, quod duas literas in primo uersu posuisset ex industria librorū suorum numerū continentes. Talia sciat oportet, qui multa uult scire. Noli cogitare quantū temporis tibi auferat mala ualitudo, quantum occupatio publica, quantū occupatio priuata, quantū occupatio quotidiana, quantū somnus, metire ætatem tuam, tam multa nō capit. De liberalibus studijs loquor, philosophi quantū habēt superuacui, quantū ab usu recedentis. Ipsi quoq; ad syllabarum distinctiones & coniunctionū ac præpositionum proprietates descenderunt, & inuidere grāmaticis, & inuidere geometris. Quicquid illorum artibus superuacuum erat, transtulere in suam. Sic effectum est, ut diligentius sciant loqui, q̄ uiuere. Audi quantū mali faciat nimia subtilitas, & quam infesta ueritati sit. Pythagoras, ait, de omni re disputari posse, ex æquo. Et de hac ipsa an omnis res in utranq; partem disputabilis sit. Nausiphanes, ait, ex his quæ uidentur esse, nihil magis esse, q̄ non esse. Parmenides, ait, Ex his quæ uidentur nihil esse in uniuerso, Zenon Cleantes omnia negocia de negocio deiecit, ait, nihil esse. Circa eadem fere Pyrrhonij uersantur & Megarici & Cretici & Academici, qui nouā induxerunt scientiam, nihil scire. Hæc omnia in illum superuacuū studiorum liberaliū gregem conijce, illa mihi non profuturā scientiam tradunt. Hij spem omni scientiæ eripiunt. Satius est superuacua scire, q̄ nihil. Illi non præferunt lumen, per quod acies dirigat̄ ad uerum, hi oculos mihi effodiunt. Si Pythagoræ credo, nihil in rerum natura est, nisi dubiū. Si Nausiphanti, hoc unum certū est, nihil esse certi. Si Parmenidi, nihil esse præter unū. Si Zenoni, ne unum quidem. Quid ergo nos sumus: quid ista quæ nos circūstant alunt sustinent: tota rerum natura umbra est, aut inanis, aut fallax. Non facile dixerim utrum magis irascar illis, qui nos nihil scire uoluerunt, an illis, qui ne hoc quidem nobis reliquerunt, nihil scire. Vale.

Lucij Annæi

Libri duodecimi Epistolarum finis.

Didymus quatuor milia librorum scripsit.

Salutare preceptū: Tempori parcere.

Appion Grāmaticus

Pythagoras dictū

Nausiphanes

Zeno

Parmenides

LVCII ANNEI SENECAE EPISTOLARVM AD LVCILIVM LIBER DECIMVSQVARTVS.

EPISTOLA.LXXXIX. De utilitate diuisionis philosophiae. De differentia inter sapientiam & philosophiam, & contestatione utriusq;. Et de philosophiae partibus.

REM utilem desyderas, & ad sapientiam properanti utiq; necessariam, diuidi philosophiã, & ingens corpus eius in membra disponi. Facilius enim per partes in cognitionẽ totius adducimur. Vtinam quemadmodũ uniuersa mundi facies in conspectu uenit, ita philosophia tota nobis possit occurrere, simillimũ mundo spectaculum. Profecto enim omnes mortales in admirationẽ sui raperet, relictis his quae nunc magna, magnorũ ignorantia credimus. Sed quia contingere hoc non potest, & sic a nobis aspicienda, quemadmodũ mundi secreta cernuntur, sapientis quidem animus totam molem eius amplectitur, nec minus illam uelociter obit, q̃ coelum acies nostra. Nobis autem, quibus perrumpenda caligo est, & quorum uisus in proximo deficit, singula quaeq; ostendi facilius possunt, uniuersi non/dũ capacibus. Faciam ergo quod exigis, & philosophiã in partes non in frusta diuidam. Diuidi enim illam non concidi, utile est. Nam comprehendere quemadmodũ maxima, ita minima, difficile est. Describitur in tribus populus, in centurias, exercitus. Quicquid in maius creuit, facilius agnoscitur, si discessit in partes, quas (ut dixi) innumerabiles esse & paruas non oportet. Idem enim uitij habet, nimia quod nulla diuisio. Simile confuso est, quicquid usq; in puluerem sectum est. Primũ itaq; sicut uidetur tibi, dicam inter sapientiam & philosophiã quid intersit. Sapientia perfectum bonum est mentis humanae. Philosophia sapientiae amor est & affectatio, haec ostẽdit, quo illa peruenit. Philosophia unde dicta sit, apparet, ipso enim nomine fatetur. Quidam enim sapientiã ita finierunt, ut dicerent eam diuinorũ & humanorum scientiam. Quidam ita, Sapientia est nosse diuina & humana, & horum causas. Superuacua mihi uidetur haec adiectio, quia causae diuinorum humanorũq; partes sunt. Philosophiã quoq; fuerunt, qui aliter atq; aliter diffinirent. Alij studium illã uirtutis esse dixerunt. Alij studiũ corrigendae mentis. A quibusdã dicta est appetitio rectae rationis. Illud quasi constet, aliquid inter philosophiam & sapientiam interesse. Neq; enim fieri potest, ut idem sit quod affectatur, & quod affectat. Quo modo multũ inter auaritiã & pecuniam interest, cum illa cupiat, haec cõcupiscatur, sic inter philosophiã & sapientiã. Haec eñ illius effectus & premiũ est. Illa uenit, ad hanc itur. Sapientia est quam Graeci σοφίαν uocant. Hoc uerbo quoq; Romani utebãtur, sicut philosophia nunc quoq; utuntur. Quod & togatae tibi antiquae probabũt, & inscriptus Dossenni monumẽto titulus. Hospes resiste, & sophiam Dossenni lege. Quidam ex nostris q̃uis philosophia studiũ uirtutis esse, & haec peteretur, illa peteret, tamen nõ putauerũt illas distrahi posse. Nam nec philosophia sine uirtute est, nec sine philosophia uirtus est. Philosophia studium uirtutis est, sed per ipsam uirtutẽ. Nec iustus homo esse sine studio sui potest, nec uirtutis studium sine ipsa. Non enim queadmodũ in his, qui aliquid ex distanti loco ferire conantur, alibi est qui petit, alibi quod petitur. Nec queadmodũ itinera quae ad urbes perducunt extra ipsam sunt, sed ad uirtutem uenitur per ipsam. Cohaerẽt ergo inter se philosophia uirtusq;. Philosophiae tres partes esse dixerunt, & maximi, & plurimi auctores, Moralem, Naturalem, & Rationalem. Prima componit animũ, Secunda rerum naturam scrutatur, Tertia proprietates uerborum exigit, & structuram, & argumentationes, ne pro uero falsa surrepant. Caeterum inuẽti sunt, & qui in pauciora philosophiam, & qui in plura diducerent. Quidã ex Peripateticis quartam partem adiecerunt, ciuilem. Quia quandã propriã exercitationẽ desyderet, & circa aliam materiã occupata sit. Quidã adiecerunt his partem, quã oeconomicã uocant, administrandae rei familiaris scientiã. Quidã & de generibus uitae locũ separauerunt. Nihil autẽ horũ in illa parte morali reperitur. Epicurei duas partes philosophiae putauerũt esse, Naturalẽ atq; moralem, rationalẽ remouerunt. Deinde cũ ipsis rebus cogerentur ambigua secernere, falsa sub specie ueri latentia coarguere. Ipsi quoq; locum quem de iudicio & regula appellãt, alio nomine rationalem induxerunt. Sed eam accessionẽ esse naturalis partis existimãt.

Sapientia. Philosophia.

Tres sunt partes philosophiae

Facilius p partes in cognitionem totius adducimur

diuidendũ nõ concidendũ.

Titulus Dossenni monumento inscriptus.

Ciuilis

Oeconomica.

Epicurea

sunt multa cubicula. In uno iacetis. Non est uestrum, ubicunque non estis. Ad uos deinde transeo, quorum profunda & insatiabilis gula, hinc maria scrutatur, hinc terras. Alia hamis, alia laqueis, alia retium uarijs generibus cum magno labore persequitur. Nullis animalibus, nisi ex fastidio pax est. Quantulum enim ex istis epulis, quæ per tot comparatis manus, fesso uoluptatibus ore libatis? Quantulum ex ista fera periculose capta dominus crudus, ac nauseans gustat? Quãtulum ex tot conchylijs, tam longe aduectis per istũ stomachum inexplebilem labitur? Infelices etiam, quod non intelligitis uos maiorem famam habere, quàm uentrem. Hæc alijs dic, ut dum dicis, audias ipse. Scribe, ut dum scripseris, legas. Omnia ad mores, & ad sedãdam rabiem affectuum referens. Stude, ut nõ plus alijs scias, sed ut melius. Vale.

EPISTOLA.XC. De philosophia, quòd non sit res beneficiaria, de aureo primo sæculo, & hoc luxurioso. Contra Possidonium disputat artes mechanicas, a philosophia minime inuentas, & quod illius rudis sæculi homines non sapientes, sed sapientibus similes erant.

Quis dubitare mi Lucili potest, quin deorũ imortaliũ munus sit, quòd uiuimus. Philosophiæ aũt, quòd bñ uiuim⁹. Itaque tãto plus nos debere huic, quàm Dijs, quanto maius beneficiũ est bona uita, quàm uita. Pro certo deberet̃, nisi ipsam Dij philosophiã tribuissent, cuius scientiã nulli dederũt, facultatẽ oĩbus. Nã si hãc quoque bonũ uulgare fecissent, & prudẽtes nasceremur, & sapientia quod in se optimũ habet perdidisset, quod inter fortuita nõ esset. Nũc eñ hoc in illa pciosum atque magnificum est, quod nõ obuenit, quod illam sibi quisque debet, quod nõ ab alio petit̃. Quid haberes, quod in philosophia suspiceres, si beneficiaria res esset. Huius opus unum est. De diuinis humanisque uerum inuenire, ab hac nunquàm recedit, iusticia, pietas, religio, & omnis alius comitatus uirtutum consertarum, & inter se cohærentium. Hæc docuit colere diuina, humana diligere, & penes deos imperium esse, & inter homines consortium, quòd aliquando inuiolatum mansit, antequàm societatem auaritia distraxit, & paupertatis causa etiam his quos fecit locupletissimos, fuit. Desierant enim omnia possidere, dum uolunt propria. Sed primi mortalium, quique ex his geniti, naturam incorrupti sequebantur, eandem habebant, & ducem, & legem, cõmissi melioris arbitrio. Naturæ est enim, potioribus deteriora submittere. Mutis quidẽ gregibus, aut maxima corpora præsunt, aut uehementissima. Non præcedit armeta degener taurus, sed qui magnitudine ac thoris cæteros mares uicit. Elephãtorum gregem excelsissimus ducit. Inter homines pro summo est optimus, animo, itaque rector eligebatur. Ideoque summa felicitas erat gentiũ, in quibus non poterat potẽtior esse, nisi melior. Tantum enim quantũ uult potest, qui se nisi quod debet, non putat esse. Illo ergo sæculo quod aureum perhibetur, penes sapiẽtes fuisse re-
a. gnum Possidonius iudicat. Hi continebant manus, & infirmiores a ualidioribus tuebantur. Suadebant, dissuadebantque, & utilia atque inutilia monstrabant. Horum prudẽtia ne quid deesset suis, puidebat. Fortitudo arcebat pericula, beneficẽtia augebat, ornabatque subiectos. Officium erat imperare, non regnum. Nemo quantũ posset aduersus eos experiebatur, per quos cœperat posse. Nec erat cuiquam, aut animus in iniuriam, aut causa, cũ bene imperanti bene pareretur, Nihilque Rex malus minari male parẽtibus posset, quàm ut abirent e regno. Sed postquàm surrepentibus uitijs, in tyrannidẽ regna uersa sunt, opus esse cœpit legibus, quas & ipsas inter initia tulere sapientes. Solon qui Athenas æquo iure fundauit, inter septem æui sapientia natos. Lycurgum si eadem ætas tulisset, sacro illi numero accensuisset. Artaui & Allucii leges Chorondæque laudantur. Hi non in foro, nec in cõsultorum atrio, sed in Pythagoræ tacito illo sanctoque secessu didicerunt iura, quæ florenti
b. tũc Siciliæ, & per Italiam Græciæ poneret. Hactenus Possidonio assentior, Artes quidẽ a philosophia inuentas, quibus in quotidiano usu uita utitur, non concesserim. Nec illi fabricæ asseram gloriam. Illa, inquit, sparsos e casis lectos, aut aliqua rupe suffossa, aut exesæ arboris trunco docuit tecta moliri. Ego uero philosophiam iudico, non magis excogitasse has machinationes tectorum supra tecta surgentium, & urbes urbium prementiũ, quàm uiuaria piscium in hoc clausa, ut tempestatum pericula non adiret gula. Et quis acerrime pel-

Phiam nõ ẽ rẽ beneficiã
Phie laus.
Naturæ ẽ potioribus deteriora submittere
ab rectore
Ex̃a a bruti[s]
Sũma felicitas ubi nõ ẽ potẽtior nisi qui melior.
Initiũ condendar[um] legũ.
Solon
Lycurgus
Artauus
Allucus
Corõdas
Pythagoras
Luxus nři seculi

a. Regnũ olim penes sapientes
b. Artes mechanicas nõ ẽ a phia inuentas

rime pelago seuiente, haberet luxuria portus suos, in quibus distinctos piscium greges saginaret. Quid agis? philosophia docuit homines habere clauem & seram, & quicquid aliud erat, auaritiæ signum dare. Philosophia hæc cum tãto habitantium periculo imminentia tecta suspendit? Parum enim erat fortuitis tegi, & sine arte, & sine difficultate naturale sibi inuenire aliquod receptaculum. Mihi crede felix illud sæculum ante Architectores fuit. Ista nata sunt, iã nascente luxuria, in quadratum tigna decidere, & ferro ꝑ designata currente, certa manu trabem scindere. Nam primi cuneis scindebãt fissile lignũ. Non enim tecta cœnationum, epulas receptura parabant. Nec in hunc usum pinus aut abies deferebatur longo uehiculorum ordine, uicis intremẽtibus, ut ex illa lacunaria auro grauia penderent. Furcæ utrinq; suspensæ fulciebant casam, spissatis ramalibus, ac frõde cõgesta, & in procliue disposita, decursus imbribus ꝙuis magnus erat. Sub his tectis habitauere, sed securi. Culmus liberos texit. Sub marmore atq; auro seruitus habitat. In illo quoq; dissentio a Possidonio, quod ferramenta fabrilia excogitata a sapientibus uiris iudicat. Isto enim modo dicat, licet sapientes fuisse, per quos Tũc laqueis captare feras, & fallere uisco Inuentum, & magnos canibus circũdare saltus. Omnia enim ista sagacitas hominũ, non sapientia inuenit. In hoc quoq; dissentio, sapientes fuisse, qui ferri metalla, & æris inuenerunt, cum incendio syluarum adusta tellus, in summo uenas iacentes liquefactas fudisset, ipsa tales inueniunt, quales colunt. Ne illa quidem tam subtilis quæstio mihi uidetur, ꝙ Possidonio. Vtrum malleus in usu esse prius an forcipes cœperũt? utraq; inuenit aliquis exercitati ingenij, acuti non magni, nec erecti, & quicquid alio corpore incuruato, & animo humum spectante quærendum est. Sapiens facilis uictu fuit. Quid ni? Cum hoc quoq; sæculo esse ꝙ expeditissimus cupiat? Quomodo oro te cõuenit, ut Diogenem mireris, & Dædalum? Vter ex his sapiens tibi uidetur, qui serram commentus est, an ille qui cum uidisset puerum caua manu bibentem aquam, fregit ꝓtinus exemptum e perula calicem, hac obiurgatione sui, ꝙ diu homo stultus superuacuas sarcinas habui? qui se complicuit in dolio, & in eo cubitauit. Hodie utrum tandem sapientiorem putas, qui inuenit quemadmodũ in immensam altitudinem crocum latentibus fistulis exprimat? Qui Euripos subito aquarum impetu implet, aut siccat? uersatilia cœnationum laquearia ita coagmentat, ut subinde alia facies atq; alia succedat, & toties tecta quoties fercula mutẽtur? An eum, qui & alijs sibi hoc monstrat, ꝙ nihil nobis natura durum ac difficile imperauerit? Posse nos habitare sine marmorario ac fabro. Posse nos uestitos esse sine cõmercio seruorum. Posse nos habere usibus nostris necessaria, si contenti fuerimus his, quæ terra posuit in summo. Quæ si audire humanum genus uoluerit, tã superuacuum sciet sibi cocum esse, ꝙ militem. Illi sapientes fuerunt, aut certe sapiẽtibus similes, quibus expedita erat tutela corporis. Simplici cura cõstant necessaria, in delitijs laboratur. Etiam non desyderabis artifices, si sequere naturam, illa noluit esse districtos, ad quæcunq; nos cogebat, instruxit. Frigus intolerabile est corpori nudo. Quid ergo? Nunquid pelles ferarum, & aliorum animalium a frigore satis, abundeq; defendere queunt? Num corticibus arborum, plæræq; gentes tegunt corpora? Num auium plumæ in usum uestis conseruntur? Num hodieq; magna Scytharum pars, tergis uulpium induitur ac murium, quæ tactu mollia, & impenetrabilia uentis sunt? Opus est tamẽ calorẽ solis æstiui umbra crassiore propellere. Quid ergo? Num uetustas multa abdidit loca, quæ uel iniuria temporis, uel alio quolibet casu excauata in specum recesserunt? Quid ergo? Num quamlibet uirgeam cratem, texuerunt manu, & uili obliuerunt luto? Deinde stipula alijsq; syluestribus operuere fastigium, & pluuijs per deuexa labentibus, hyemem transiere securi? Quid ergo? Num indefosso iacent Syrticæ gentes? quibus propter nimios solis ardores, nullum tegumentum satis repellendis caloribus solidum est, nisi ipsa arens humus. Non fuit tam inimica natura, ut cum omnibus alijs animalibus facilẽ actũ uitæ daret, homo solus non posset sine tot artibus uiuere. Nihil horum ab illa nobis imperatum est, nihil ægre quærẽdum, ut possit uita produci. Ad parata nati sumus, nos omnia nobis difficilia studio fecimus. Tecta tegumentaq; & fomenta corporum & cibi, & quæ nunc ingens negociũ facta sunt, obuia erant, & gratuita, & opera leui parabilia. Modus enim omnium prout postulabat necessitas erat, nos ista perniciosa, nos misera, nos

magnis

magnis multiſq; conquirenda artibus fecimus. Sufficit ad id natura quod poſcit. A natu
ra luxuria deſciuit, quæ quotidie ſeipſam incitat, & tot ſæculis creſcit, & ingenio adiuuat
uitia. Primo ſuperuacua cœpit concupiſcere, inde contraria, nouiſſime corpori animum
addixit, & illius deſeruire libidini iuſſit. Omnes iſtæ artes, qbus aut excitatur ciuitas, aut
ſtrepit, corporum negocium gerunt, cui omnia olim tanꝗ ſeruo præſtabantur, nunc tan
ꝗ domino parantur. Itaq; hinc textorum, hinc fabrorū officinæ ſunt, hinc odores coquē
tium, hinc molles corporis motus docentium, molleſq; cantus & infractos. Receſſit ēm
ille naturalis modus, deſyderia ope neceſſaria finiens. Iam ruſticitatis & miſeriæ eſt, uel-
le quantum ſat eſt. Incredibile eſt mi Lucili, ꝗ facile etiam magnos uiros dulcedo oratio
nis abducat a uero. Ecce Poſſidonius (ut mea fert opinio) unus ex his qui plurimum phi
loſophiæ contulerunt, dum uult deſcribere primum, quemadmodum alia torqueantur
fila, alia ex molli ſolutoq; ducantur. Deinde quemadmodum tela ſuſpenſis ponderibus,
rectum ſtamen extendat, quemadmodum ſubtegmen inſertum, quod duriciam utrinq;
comprimētis tramæ remolliat, ſeparata coire cogantur, & iungi. Textricum quoq; artē
a ſapientibus dixit inuētam, oblitus poſtea repertum hoc ſubtilius genus, in quo tela iu-
go iuncta eſt, ſtamen ſecernit arundo, Inſeritur medium radijs ſubtegmē acutis, Quod
lato pariunt inſecti pectine dentes. Quid ſi contigiſſet illi uidere has noſtri temporis te-
las, in quibus ueſtis celatura conficitur. In qua non dico nullum corpori auxiliū, ſed nul-
lum pudori eſt. Tranſit deinde ad agricolas, nec minus facunde deſcribit proſciſſum ara
tro ſolum, & inter aratrum, quo ſolutior terra facilius pateat radicibus, tunc ſparſa ſemi-
na, & collectas manu herbas, ne quid fortuitum & agreſte ſuccreſcat, quod necet ſegetē.
Hoc quoq; opus ait eſſe ſapientium, tanquam non nunc quoq; plurima cultores agrorū
noua inueniant, per quæ fertilitas augeatur. Deinde non eſt contentus his artibus, ſed in
piſtrinum ſapientem ſubmittit. Narrat enim quemadmodum rerum naturam imitatus
panem cœpit facere. Receptas, inquit, in os fruges, concurrens inter ſe duritia dentium
frangit, & quicquid excidit, ad eoſdem dentes lingua refertur. Tunc uero ſaliuæ miſcet,
ut facilius per fauces lubricas tranſeat. Cum peruenit in uentrem, aqualiculi feruore cō-
coquitur, tūc demum corpori accedit. Hoc aliquis ſecutus exemplar, lapidem aſperum
aſpero impoſuit, ad ſimilitudinem dentium, quorum pars immobilis motum alterius ex
pectat. Deinde utriuſq; attritu grana franguntur, & ſæpius regeruntur, donec ad minuti
am frequenter trita redigantur, tunc farinam in aquam ſparſit, & aſſidua tractatiōe per-
domuit, finxitq; panem, quem primo cinis calidus, & feruens teſta percoxit. Deinde fur
ni paulatim reperti, & alia genera, quorum feruor ſeruiret arbitrio. Non multum abfuit,
quin ſutrinum quoq; inuentum a ſapientibus diceret. Omnia iſta ratio quidem, ſed non
recta ratio cōmenta eſt. Hominis enim non ſapientis inuenta ſunt, tā mehercules ꝗ na-
uigia, quibus amnes, quibuſq; maria tranſimus, aptatis ad excipiēdum uentorum impe-
tum uelis, & additis a tergo gubernaculis, quæ huc atq; illuc curſum nauigij torqueāt, &
exemplum a piſcibus tractum eſt, qui cauda reguntur, & leui eius in utrumq; momento
uelocitatem ſuam flectunt. Omnia hæc quidem, inquit, ſapiens inuenit, ſed minora, ꝗ ut
ipſe tractaret, ſordidioribus miniſtris dedit, immo non alijs excogitata iſta ſunt, ꝗ qui-
bus hodieq; curantur. Quædam noſtra demum prodiſſe memoria ſcimus, ut ſpeculari-
orum uſum, perlucēte teſta, clarum tranſmittentium lumen, ut ſuſpenſuras balneorum,
& impreſſos parietibus tubos, per quos circumfunderetur calor, quo ima ſimul & ſum-
ma fouentur æqualiter. Quid loquar marmora, quibus templa, quibus domus fulgent?
Quid lapideas moles in rotundum ac leue formatas, quibus porticus ac capacia populo
rum tecta ſuſcipimus? Quid uerborum notas, quibus ꝗuis citata excipitur oratio, & ce-
leritatem linguæ manus ſequitur? Viliſſimorum mancipiorum iſta cōmenta ſunt. Sapiē
tia altius ſedet, nec manus edocet, animorum magiſtra eſt. Vis ſcire quid illa eruerit, qd
ue effecerit? nō decoros corporis motus, nec uarios per tubam ac tibiam cantus, quibus
exceptus ſpiritus, aut in exitu, aut in tranſitu formatur in uocē, non arma, nec muros, nec
bella. Vtilia molitur, paci fauet, & genus humanum ad concordiam uocat. Non eſt in-
qua inſtrumentorum ad uſus neceſſarios opifex. Quid illi tam paruula aſſignas? Artifi-
cem uides uitæ, alias quidem artes ſub dominio habet. Nam cum uita illi, uitæ quoq; or-

namenta ſeruiunt. Cæterum ad beatum ſtatum tendit, illo ducit, illo uias aperit. Quæ ſint mala, quæ uideãtur, oſtendit, uanitatem exuit, mentibus dat magnitudinem ſolidã, Inflatam uero & ex inani ſpecioſam reprimit, nec ignorari ſinet inter magna quid interſit & tumida, totius naturæ noticiam, ac ſuæ tradit. Quid ſint Dij, qualeſq;, declarat, quid Inferi, quid Lares, & Genij. Quid in ſecundã nominũ formam animæ perpetuæ, ubi conſiſtant, quid agant, quid poſſint, quid uelint, hæc eius initiamenta ſunt, per quæ non municipale ſacrum, ſed ingens omnium deorum templum mũdus ipſe reſeratur. Cuius uera ſimulachra, ueraſq; facies cernẽdas mentibus protulit. Nam ad ſpectacula magna hæbes uiſus eſt, ad initia deinde rerum redit, & æternam rationem toti inditam, & uim omnium ſeminum ſingula proprie figurantem. Tum de animo cœpit inquirere unde eſſet, ubi, ꝙdiu, in quot membris diuiſus? Deinde a corporibus ſe ad incorporalia tranſtulit, ueritatemq; & argumenta eius excuſſit. Poſt hæc, quemadmodum diſcernerentur uitæ ac necis ambigua. In utraq; enim falſa ueris immixta ſunt. Non abduxit, inquã, ſe, ut Poſſidonio uidetur, ab iſtis artibus ſapiens, ſed ad illas omnino nõ uenit. Nihil enim dignum inuentu iudicaſſet, quod non erat dignum perpetuo uſu iudicaturus, ponenda nõ ſumeret. Anacharſis, inquit, inuenit rotam figuli, cuius circuitu uaſa formantur. Demum quia apud Homerum inuenitur figuli rota, malunt uideri uerſus falſos eſſe ꝙ fabulam. Ego nec Anacharſim huius rei fuiſſe auctorem contendo, & ſi fuit, ſapiens quidem hoc inuenit, ſed non tanꝙ ſapiens, ſicut multa ſapientes faciunt, quia homines ſunt, non quia ſapientes. Puta uelociſſimum eſſe ſapiẽtem, qui curſu omnes anteibit, qua uelox eſt, nõ qua ſapiens. Cuperem Poſſidonio aliquem uitriarium oſtendere, qui ſpiritu uitrum in habitus plurimos format, qui uix diligenti manu effingerentur. Hæc inuenta ſunt poſtꝙ ſapientem inuenire deſiuimus. Democritus, inquit, inueniſſe dicitur fornicẽ, ut lapidum curuatura paulatim inclinatorum medio ſaxo alligaretur, hoc dicã falſum eſſe. Neceſſe eſt enim ante Democritum & pontes & portas fuiſſe, quarum fere ſumma curuantur. Excidit porro uobis eundem Democritum inueniſſe, quemadmodum ebur molliretur, quẽadmodum decoctus calculus in ſmaragdum conuerteretur, qua hodieq; coctura inuenti lapides coctiles colorantur. Iſta ſapiens licet inuenerit, non quia ſapiens erat inuenit. Multa enim facit, quæ ab imprudentiſſimis æque fieri uidimus, aut peritius, aut exercitatius. Quid ſapiens inueſtigauerit? Quid in lucem protraxerit, quæris? Primum uerã naturam, quam nõ ut cætera animalia oculis ſecutus eſt tardis ad diuina. Deinde uitæ legẽ, quam ad uniuerſa direxit, nec noſſe tantum, ſed ſequi docuit deos, & accidentia non aliter excipere, ꝙ imperata. Vetuit parere opinionibus falſis, & quãti quicq; eſſet uera æſtimatione perpendit, damnauit mixtas pœnitentiæ uoluptates. Et bona ſemper placitura laudauit, & palam fecit feliciſſimũ eſſe, cui felicitate non opus eſt, potẽtiſſimum eſſe, qui ſe habet in poteſtate. Non de ea philoſophia loqui, quæ ciuem extra patriã poſuit, extra mundum deos, quæ uirtutem donauit uoluptati, ſed illa, quæ nullum bonum putat, niſi quod honeſtum eſt, quæ nec hominis, nec fortunæ muneribus delcri poteſt, Cuius hoc precium eſt, nõ poſſe precio capi. Hanc philoſophiam fuiſſe illo rudi ſæculo, quo adhuc artificia deerant, & ipſo uſu diſcebant utilia. Non credo ſicut ante fortunata tempora, cũ in medio iacerent beneficia naturæ promiſcue utenda, anteꝙ auaritia atq; luxuria diſſociauere mortales, & ad rapinam ex conſortio diſcurrere. Non erant illi ſapientes uiri, etiam ſi faciebant facienda ſapientibus, ſtatum quidem generis humani, non alium quiſꝙ ſuſpexerit magis. Nec ſicui permittat deus terrena formare, & dare gentibus mores, aliud probauerit, ꝙ quod apud illos fuiſſe memoratur, apud quos nulli ſubigebant arua coloni, Ne ſignare quidẽ, aut partiri limine campum Fas erat, in medium quærebant, ipſaq; tellus, Omnia liberius, nullo poſcente ferebat. Quid hominum illo genere felicius? In cõmune rerum natura fruebatur, ſufficiebat illa ut parens in tutelam omnium, hæc erat publicarum opum ſecura poſſeſſio. Quid ni ego illud locupletiſſimum mortalium genus dixerim, in quo pauperem inuenire non poſſes? Irrupit in res optime poſitas auaritia, & dum ſeducere aliquid cupit, atq; in ſuum uertere, omĩa fecit aliena, & in anguſtum ex immenſo redacta, paupertatem intulit, & multa concupiſcendo, omnia amiſit. Licet itaq; uelit nunc concurrere, & reparare quod perdidit, licet agros agris adijciat, uicinum

uel pre

uel precio pellat æris,uel iniuria.Licet in prouinciarum ſpacium rura dilatet,& poſſeſſi onem uocet,per ſuam longam peregrinationem nulla nos finium propagatio eo reducet,unde diſceſſimus.Cum omnia fecerimus,multum habebimus,uniuerſum habebamus. Terra ipſa fertilior erat illaborata,& in uſus populorum non diripientium larga. Quicquid natura protulerat,id non minus inueniſſe q̃ inuentum monſtrare alteri,uoluptas erat.Nec ulli ſupereſſe poterat,aut deeſſe,inter concordes diuidebatur. Nondum ualentior,impoſuerat infirmiori manum.Nondum auarus abſcondendo quod ſibi iaceret,alium neceſſarijs quoq; excluſerat.Par erat alterius ac ſui cura.Arma ceſſabant incruentæq; humano ſanguine manus.Odium omne in feras uerterant.Illi quos aliquod nemus denſum a ſole protexerat,qui aduerſus ſæuitiam hyemis,aut imbris uili receptaculo tuti ſub fronde uiuebant,placidas tranſigebant ſine ſuſpirio noctes. Sollicitudo nos in noſtra purpura uerſat,& acerrimis excitat ſtimulis,mollem ſomnũ illis dura tellus dabat.Non impendebant celata laquearia,ſed in aperto iacentes ſydera ſuperlabebantur, & inſigne ſpectaculum noctium mundus in præceps agebatur,ſilentio tantum opus dicens,tam inter diem illis q̃ noctem patebant proſpectus huius pulcherrimæ domus. Libebat intueri ſigna,ex media cœli parte uergentia,rurſus ex occulto alia ſurgẽtia. Quid ni iuuaret uagari inter tam late ſparſa miracula? At uos ad omnem tectorum pauetis ſonum,& inter picturas ueſtras ſi quid increpuit,fugitis attoniti,Non habebãt domos inſtar urbium.Spiritus ac liber inter aperta flatus,& leuis umbra rupis aut arboris,& perlucidi fontes,riuiq; non opere,nec fiſtula,nec ullo coacto itinere obſolefacti,ſed ſponte currentes,& prata ſine arte formoſa,inter hæc agreſte domicilium,ruſtica politum manu.Hæc erat ſecundum naturam domus,in qua libebat habitare,nec ipſam,nec pro ipſa timentem.Nunc magna pars noſtri metus,tecta ſunt.Sed q̃uis egregia illis uita fuerit, & carens fraude,non fuere ſapientes,quando hoc iam in opere maximo,nomen eſt,nõ tamen negauerim fuiſſe alti ſpiritus uiros.Et(ut ita dicam)a Dijs recentes,neq; em̃ dubium eſt,quin meliora mundus nondum effœtus ædiderit.Quemadmodum autẽ omnibus indoles fortior fuit,& ad labores paratior,ita non erant ingenia omnibus cõſummata.Non enim dat natura uirtutem.Ars eſt bonum fieri.Illi quidem non aurum,nec argẽtum,nec perlucidos lapides ima terrarum fece quærebant.Parcebantq; adhuc etiã mutis animalibus.Tantum aberat,ut homo hominem non iratus,non timens tantum ſpectaturus,occideret.Nondum ueſtis illis erat picta,nondum texebatur aurum,adhuc nõ eruebatur.Quid ergo? Ignorantia rerum innocentes erant.Multum autẽ intereſt,utrũ peccare aliquis nolit,aut neſciat.Deerat illis iuſticia,deerat prudentia,deerat temperantia ac fortitudo.Omnibus his uirtutibus habebat ſimilia quædam rudis uita. Virtus nõ contingit animo,niſi inſtituto & edocto,& ad ſummũ aſſidua exercitatione perducto. Ad hoc quidem,ſed ſine hoc naſcimur,& in optimis quoq; anteq̃ erudias,uirtutis materia,non uirtus eſt. Vale.

EPISTOLA.XCI.Quomodo ad omne quod euenire poteſt,firmandus eſt animus.Et q̃ omnia mortalium mortalitate damnata ſunt. Vbi non indignatione,ſed æquanimitate opus eſt contra fatum.

Liberalis noſter nunc triſtis eſt,nunciato incendio,quo Lugdunenſis colonia exuſta eſt.Mouere hic caſus quemlibet poſſet,nedum hominem patriæ ſuæ amãtiſſimũ.Quæ res efficit,ut firmitatem animi ſui quærat,quã uidelicet ad ea quæ timeri poſſe putabat,exercuit.Hoc uero tam inopinatum malum,& pene inauditum,nõ miror ſi ſine metu fuit,cũ eſſet ſine exemplo.Multas em̃ ciuitates incendiũ uexauit,nullã abſtulit.Nam etiã ubi hoſtili manu iniecta ignis immiſſus,multis locis defícit,& q̃uis ſubinde excitet̃,raro tamẽ ſic cuncta depaſcitur,ut nihil ferro relinquat.Terrarũ quoq; uix unq̃ tã grauis & pernicioſus fuit motus,ut tota oppida euerteret.Nunq̃ deniq; tã infeſtũ ulli exarſit incendiũ,ut nihil alteri ſupeſſet incendio. Tot pulcherrima opera,quæ ſingula illuſtrare urbes ſingulas poſſent,una nox ſtrauit,& in tanta pace quãtũ ne bello q̃de timeri põt,accidit.Quis hoc credat? Vbiq; armis quieſcẽtibus,cũ toto or-

 be terrarũ

be terrarũ diffusa securitas sit, Lugdunũ quod ostendebať in Gallia quærit? Omibus fortuna quos publice afflixit, quod passuri erant, timere permisit. Nulla res magna, non aliquod habuit ruinæ suæ spacium, In hac una nox interfuit inter urbem maximam & nullam. Denicq diutius illã tibi perisse, q̃ perijt, narro. Hæc omnia Liberalis nostri affectũ inclinant, aduersus sua firmum & erectum, nec sine causa cõcussus est. Inexpectata plus aggrauant. Nouitas adijcit calamitatibus pondus, nec quisq̃ mortalium nõ magis quod etiam miratus est, doluit. Ideo nihil nobis improuisum esse debet. In omnia præmittendus est animus, cogitandumq̃ non quid solet, sed quicquid potest fieri. Quid enim est, quod non fortuna cum uoluit, ex florentissimo detrahat? quod non eo magis aggrediatur & quatiat, quo speciosius fulget? Quid illi arduum? quidue difficile est? Non una uia semper, ne tota quidem incurrit. Modo nostras in nos manus aduocat, modo suis contenta uiribus, inuenit pericula sine auctore, nullum tempus exceptum est, in ipsis uoluptatibus causæ doloris oriuntur. Bellum in media pace consurgit, & auxilia securitatis in metum transeunt. Ex amico inimicus, Hostis ex socio. In subitas tempestates Hybernis q̃ maiores agitur æstiua tranquillitas, sine hoste patimur hostilia, & cladis causas, si alia deficiunt, nimia sibi felicitas inuenit. Inuadit temperatissimos morbus, ualidissimos ptysis, innocentissimos pœna, secretissimos tumultus. Eligit aliquid noui casus, per quod uelut oblitis uires suas ingerat. Quicquid longa series multis laboribus, multa dei indulgentia struxit, id unus dies spargit ac dissipat. Longam moram dedit malis properantibus, qui diem dixit horam, momentumq̃ temporis, euertendis imperijs sufficere. Esset aliquod imbecillitatis nostræ solatium, rerumq̃ nostrarum, si tanto tempore repararentur cuncta, quanto finiuntur. Nunc incrementa lente exeunt, festinatur in damnum, nihil priuatim, nihil publice stabile est, tam hominũ q̃ urbium fata uoluuntur. Inter placidissima terror existit, nihilq̃ extra est, tumultuantibus causis, mala unde minime expectabantur erumpunt. Quæ domesticis bellis steterant regna, quæ externis, impellente nullo ruunt. Quota quæq̃ felicitatem ciuitas pertulit? Cogitanda ergo sunt omnia, & animus aduersus ea, quæ possunt euenire, firmandus. Exilia, tormẽta, bella, morbos, naufragia meditare. Potest te patriæ, potest patriam tibi casus eripere, potest te in solitudinem abijcere. Potest hoc ipsum, in quo turba suffocatur, fieri solitudo. Tota ante oculos sortis humanæ conditio ponatur, nec quantum frequenter euenit, sed quantum plurimum potest euenire præsumamus animo, si nolumus opprimi, nec ullis inusitatis uelut nouis obstupefieri. In plenum cogitanda fortuna est. Quoties Asiæ, quoties Achaiæ urbes uno tremore ceciderunt? quot oppida in Syria? quot in Macedonia deuorata sunt? Cyprum quoties uastauit hæc clades? Quoties in se Paphus corruit? frequenter nobis nunciati sunt totarum urbium interitus, & nos, inter quos frequenter ista nunciantur, quota pars omniũ sumus? Consurgamus itaq̃ aduersus fortuita, & quicquid inciderit, sciamus non esse tam magnum, q̃ rumore iactetur. Ciuitas arsit opulenta, ornamentumq̃ prouinciarum, quibus & inserta erat, & excepta. Vni tamen imposita, & huic non altissimo monti. Omnium istarum ciuitatum, quas nunc magnificas ac nobiles audis, uestigia quoq̃ tempus eradet. Non uides, quemadmodum in Achaia clarissimarum urbium iam fundamenta consumpta sunt, nec quicq̃ extet, ex quo appareat illas saltem fuisse? Non tantum manufacta labuntur, non tantum humana arte atq̃ industria posita uertit dies, iuga montium diffluunt, totæ desedere regiones. Operta sunt fluctibus, quæ procul a cõspectu maris stabant. Vastauit ignis colles, per quos elucebat, erosit & quondam altissimos uertices solatia nauigantium, ac speculas, ad humilem harenam deduxit, ipsius naturæ opera uexantur. Et ideo æquo animo ferre debemus urbium excidia. Casura omnia extant, omnibus exitus manet, siue interna ui flatuq̃ præclusa uiolenti pondus, sub quo tenentur, excusserint, siue torrentium in abdito uastior obstantia effregerit, siue flammarum uiolentia compaginem soli ruperit, siue uetustas, in qua nihil tutum est, expugnauerit minutatim, siue grauitas cœli egesserit populos, & situs deserta corruperit. Enumerare omnes fatorum uias longum est. Hoc unum scio, omnia mortalium opera, mortalitate damnata sunt, inter peritura uiuimus. Hæc ergo atq̃ eiusmodi solatia admoueo Liberali nostro, incredibili quodam patriæ suæ amore flagranti, quæ

ti, quæ fortasse consumpta est, ut in meliu s excitaretur. Sæpe maiori fortunæ locum fecit iniuria. Multa ceciderunt, ut altius surgerent, & in malas imagines felicitatis urbis inimicus aiebat Romæ sibi incendia ob hoc unum dolori esse, quod sciret meliora resurrectura q̃ arsissent. In hac quoq; urbe uerisimile est certaturos omnes, ut maiora certioraq; q̃ amisere restituantur. Sint utinam diuturna, & melioribus auspicijs in æuum lõgius condita. Nã huic coloniæ ab origine sua centesimus annus est, ætas ne homini quidem extrema deducta, in hac frequentia, loci oportunitate conualuit. Qui tamen grauissimos casus intra spacium humanæ pertulit senectutis. Itaq; formetur animus ad intellectum, patiẽtiamq; sortis suæ, & sciat nihil inausum esse fortunæ. Aduersus imperia illam idem habere iuris, quod aduersus imperantes. Aduersus urbes idem posse, quod aduersus homines. Nihil horum dedignandum est. In eum intrauimus mundum, in quo his legibus uiuitur. Placet, pare: non placet, quacunq; uis exi. Indignare, si quid in te inique proprie constitutum est. Sed si hæc imos summosq; necessitas alligat, in gratiam cum fato reuertere, a quo omnia resoluuntur. Non est quod nos tumulis metiaris, & his monumentis, quæ uiam disparia prætexunt. Aequat omnes cinis, pares nascimur, pares morimur. Idem de urbibus, quod de urbiũ incolis dico. Tam Ardea capta, q̃ Roma capta est. Conditor ille iuris humani, nõ natalibus nos, nec nominũ claritate distinxit, nisi dum sumus. Vbi uero ad finem mortalium uentum est. Discede, inquit, ambitio omniũ, quæ terram premunt, seruus miles esto. Ad omnia patienda pares sumus. Nemo altero fragilior est, nemo in crastinum sui certior. Alexander Macedonum rex discere Geometriam infelix cœperat, sciturus q̃ pusilla terra esset, ex qua minimũ occupauerat. Ita dico infelix ob hoc quod intelligere debebat falsum se gerere cognomen. Quis enim esse tã magnus in pusillo potest? Erant illa, quæ tradebantur subtilia, & diligenti intentione discenda, nõ quæ percipere posset uesanus homo, & trans oceanum cogitationes suas mittens. Facilia, inquit, me doce. Cui præceptor inquit, Ista omnibus eadem sunt, æque difficilia. Hoc puta rerum naturam dicere. Ista de quibus quæris, omnibus eadẽ sunt, nulli dari faciliora possunt, sed quisquis uolet, sibi ipsi illa reddet faciliora. Quomodo? æquanimitate, & doleas oportet, & sitias, & esurias, & senescas, & si tibi longior cõtigerit inter homines mora, & ægrotes, & perdas aliquid, & pereas. Non est tamen quod istis qui te circumstrepũt credas, Nihil horum malum est, nihil intolerabile, aut durum, ex cõsensu istis metus est. Sic mortem times, quomodo famam. Quid autem stultius homine uerba metuente? Elegãter Demetrius noster solet dicere, eodem loco sibi esse uoces imperitorum, quo uentre redditos crepitus, Quid enim, inquit, mea refert, sursum isti an deorsum sonent? Quanta dementia est uereri, ne infameris ab infamibus? Quemadmodum famam extimuistis sine causa, sic & illa, quæ nunq; timeretis, nisi fama uicisset. Nunquid detrimenti faceret uir bonus, iniquis rumoribus sparsus, cum ne morti quidẽ hæc apud nos noceat, & hoc malam molitionem habet. Nemo eorum qui illa accuset expertus est. Interim temeritas est damnare quod nescias. At illud scis q̃ multis utilis sit, q̃ multos liberet tormẽtis, ægestate, querelis, supplicijs, tedio. Non sumus in ullius potestate, cum mors in nostra potestate sit. Vale.

EPISTOLA. XCII. Disputatio contra dicentes solam uirtutem non facere beatum sine externis cõmodis. Vel facere quidem beatum, sed non beatissimum. Vbi tradit hæc fortuita, nec bona esse nec mala, Et nec beatum facere, nec miserum. Et de excellentia animi.

PVto inter me teq; cõueniat, externa corpori acquiri, corpus in honorem animi coli, in animo esse partes ministras, per quas mouemur, alimurq;, propter ipm principale nobis datas. In hoc principali aliquid irrationale est, & rationale. Illud huic seruit, hoc unum est, quod alio non refert, sed omnia ad se pfert. Nam illa quoq; diuina ratio oibus præposita est, ipsa sub nullo est. Et hæc aũt nostra eadem est, quia ex illa est. Si de hoc inter nos cõuenit, sequit ut de illo quoq; conueniat. In hoc uno positã esse beatam uitã, ut in nobis ratio pfecta sit. Hæc enim sola nõ submittit animũ, stat contra for/

contra fortunam in quolibet rerum habitu, ſeruitus ſeruit. Id autem unum bonum eſt, quod nunq; defringitur. Is, inquam, beatus, quem nulla res minorem facit, tenet ſumma, & ne ulli quidem niſi ſibi, innixus. Nam qui aliquo auxilio ſuſtinet̃, poteſt cadere. Si aliter eſt, incipient in nobis multum ualere non noſtra. Quis autem uult conſtare fortuna, aut quis ſe prudens ob aliena miraẽ? Quid eſt beata uita? ſecuritas & perpetua tranquillitas. Hanc dabit animi magnitudo, dabit conſtantia bene iudicati tenax. Ad hoc quomõ peruenitur? ſi ueritas tota perfecta eſt, ſi ſeruatus eſt in rebus agendis ordo, modus, decor, & innoxia uoluntas, aut benigna, intenta rationi. Nec unq; ab iſta recedens, amabilis ſimul mirabiliſq;. Deniq;, ut breuiter tibi formulã ſcribam, Talis animus ſapiẽtis eſſe uiri debet, qualis deum deceat. Quid poteſt deſyderare, is cui omnia honeſta cõtingãt? Nam ſi poſſunt aliquid non honeſta, conferre ad optimum ſtatum, in his erit beata uita, ſine quibus non eſt. Et quid ſtultius, turpius ue, q̃ bonum rationalis animi ex irrationalibus nectere? Quidam tamen augeri ſummum bonum iudicant, quia parum plenum ſit fortuitis repugnantibus. Antipater quoq; inter magnos ſectæ huius auctores, aliquid ſe tribuere dicit externis, ſed exiguum admodum. Vides autem quale ſit, & te non eſſe cõtentum, niſi aliquis igniculus alluxerit? Quod poteſt in hac claritate ſolis habere ſcintilla momentum? Si non es ſola honeſtate cõtentus, neceſſe eſt, aut quietem adijci uelis, quã doſinam uocant Græci, aut uoluptatem. Horum alterum utcũq; recipi poteſt. Vacat enĩ animus moleſtia, liber ad conſpectum uniuerſi. Nihilq; illum auocat a cõtemplatiõe naturæ. Alterum illud, uoluptas, bonum pecoris eſt. Adijcimus rationali irrationale, honeſto inhoneſtum. Magno uitam facit titillatio corporis. Quid ergo dubitatis dicere, bene eſſe homini, ſi palato bene eſt? Et hunc tu non dico inter uiros numeras, ſed inter homines, cuius ſummũ bonum ſaporibus, ac coloribus, ac ſonis conſtat? Excedat ex hoc animalium numero pulcherrimo, ac Dijs ſecundo, mutis aggregetur animal pabulo lætum. Irrationalis pars animi duas habet partes. Alteram animoſam, ambitioſam, impotentẽ, poſitam in affectionibus. Alteram humilem, languidam, uoluptatibus deditam. Illam effrænatam, meliorem tamen, certe fortiorem ac digniorem uiro reliquerunt. Hanc neceſſariam beatæ uitæ putauerunt, inermem & abiectam. Huic rationem ſeruire iuſſerũt, & fecerunt animalis generoſiſſimi bonum, demiſſum & ignobile. Præterea mixtum, portentuoſumq;, & ex diuerſis animalibus congruentibus membris. Nã ut, ait, Virgilius noſter in *Scylla*. Prima hominis facies & pulchro pectore uirgo, Pubetenus poſtrema immani corpore piſtrix. Delphinum caudas utero cõmiſſa luporum. Huic tamẽ *Scyllæ* fera animalia iuncta ſunt horrenda, uelocia. At iſti ſapientiam ex quibuſdam compoſuere portentis. Prima hominis pars eſt ipſa uirtus. Huic cõmittitur inutilis caro, & fluida & receptandis tantum cibis habilis, ut ait Poſſidonius. Virtus illa diuina, in lubricum deſinit, & ſuperioribus eius partibus uenerandis atq; cœleſtibus, animal iners ac marcidum attexitur. Illa utcunq; altera quies nihil quidem ipſa animo præſtabat, ſed impedimenta remouebat. Voluptas ultro diſſoluit, & omne robur emollit. Quæ inuenietur tã diſcors inter ſe iunctura corporum? fortiſſimæ rei inertiſſima aſtruitur, ſeueriſſimæ parum ſeria, ſanctiſſimæ intemperans uſq; ad indigeſta. Quid ergo, inquit, ſi uirtutem nihil impeditura ſit bona ualitudo, & quies, & dolorũ uacatio, nõne petas illas? Quid ni petam? Non quia bona ſunt, ſed quia ſecundum naturam ſunt, & quia bono a me iudicio ſumuntur. Quod erit in illis nunc bonum, hoc unum bene elegi, nam cum ueſtem qualem decet ſumo, cum ambulo ut oportet, cum cœno quemadmodum debeo, non cœno aut ambulatio, aut ueſtis bona ſunt, ſed meum in his propoſitum, ſeruantis in quaq; re rationi conuenientem modum. Etiam nunc adijciam, Mundæ ueſtis electio appetenda eſt homini. Natura enim homo mundum & elegans animal eſt. Itaq; non eſt bonum per ſe munda ueſtis, ſed mundæ ueſtis electio, quia non in re bonum eſt, ſed in electione, Quia actiones noſtræ honeſtæ ſunt, non ipſa quæ aguntur. Quod de ueſte dixi, idem de corpore me exiſtima dicere. Nam hoc quoq; natura, ut quandam ueſtem animo circumdedit, uelamentum eius eſt. Quis autem unquam ueſtimenta æſtimauit arcula? Nec bonum, nec malum uagina gladium facit. Ego de corpore quoq; idem tibi respondeo. Sumpturum quidem me, ſi detur electio, & ſanitatem, & uires. Bonum autem futurum, iu

rum, iudicium de illis meum, non ipsa. Est quidem, inquit, sapiens beatus. Summū enim bonum non sequitur, nisi illi & naturalia instrumenta respondeant. Ita miser quidē esse, qui uirtutem habet, non potest. Beatissimus autem non est, qui naturalibus bonis destituitur, ut ualitudine & membrorum integritate. Quod incredibilius uidetur, id concedis, aliquem in maximis & cōtinuis doloribus, non esse miserum, etiam beatum. Quod leuius est, negas beatissimum esse. Atqui si potest uirtus efficere, ne miser aliquis sit, facilius efficiet, ut beatissimus sit. Minus enim interualli a beato ad beatissimū restat, quàm a misero ad beatum. An quæ res tantum ualet, ut † exceptum calamitatibus inter beatos locet, non potest adijcere quod superest, ut beatissimū faciat? In summo deficit cliuo. Cōmoda sunt in uita & incōmoda, utraq; extra nos. Si non est miser uir bonus, quàuis omnibus prematur incōmodis, quomodo non beatissimus, si aliquibus commodis deficitur. Nam quemadmodum incōmodorum onere usq; ad miserum non deprimitur, sic cōmodorum inopia non deducit a beatissimo. Sed tam sine cōmodis beatissimus est, quàm nō est sub incōmodis miser. An potest illi eripi bonum suū, si potest minui? Paulo ante dicebā, igniculum nihil conferre lumini solis. Claritate enim eius quicquid sine eo lucet, absconditur. Sed quædam, inquit, solis uis & lux integra est, etiam inter opposita, & quàuis aliud interiaceat, quod nos prohibeat eius aspectu, in opere est, cursu suo fertur. Quoties inter nubila luxit, non est sereno minor, nec tardior quidem. Quoniam multum interest, utrum aliquid obstet tantum, an impediat. Eodē modo uirtuti opposita nihil detrahunt. Non est minor, sed minus fulget, nobis forsitan non æque apparet ac nitet, sibi eadē est, & more solis obscuri, in occulto uim suam exercet. Hoc itaq; aduersus uirtutem possunt calamitates, & damna, & iniuriæ, quod aduersus solem potest nebula. Inuenitur qui dicat sapientem corpore parum prospero usum, nec miserum esse, nec beatum. Hic quoq; fallitur. Exæquat enim fortuita uirtutibus, & tantundem tribuit uirtutibus quantum honestate carentibus. Quid autem fœdius, quid indignius, quàm cōparare ueneranda cōtemptis? Veneranda em̄ sunt, fides, iusticia, pietas, fortitudo, prudentia. Econtrario uilia sunt quæ sæpe contingunt pleniora uilissimis. Crus solidum, & lacertus, & dentes, & horum sanitas, firmitasq;. Deinde si sapiens cui corpus molestū est, nec miser habebitur, nec beatus, sed medio relinquetur, uita quoq; eius nec appetenda, nec fugienda. Quid autē tam absurdum, quàm sapientis uitam appetendam nō esse? Aut quid tam extra fidem, quàm esse aliquam uitam, nec appetendam, nec fugiendam? Deinde si damna corporis miserum nō faciūt, beatum esse patiuntur. Nam quibus potentia non est in peiorem transigendi statum, nec interpellādi quidem optimum. Frigidum, inquit, aliquid & calidum nouimus, Inter utrumq; tepidum est, Sic aliquis beatus est, aliquis miser, aliquis nec miser nec beatus. Volo hanc contra nos positā imaginem excutere. Si tepido illi plus frigidi ingessero, fiet frigidum, si plus calidi affudero, fiet nouissime calidū. At huic, nec misero, nec beato, quantūcunq; ad miserias adiecero, miser non erit, quemadmodum dicitis, Ergo imago ista dissimilis est. Deinde trado tibi hominem, nec miserum, nec beatum. Huic adijcio cæcitatem, non fit miser. Adijcio dolores continuos & graues, miser non fit. Quem tam multa mala in miseram uitam non transferunt, nec ex beata quidem educunt. Si nō potest (ut dicitis) sapiens ex beato, in miserum decidere, non potest in non beatū. Quare enim qui illa cœpit, alicubi subsistat. Quæ res non patitur illum ad imum deuolui, retinet in summo. Quid ni? nō possit beata uita rescindi, nec remitti quidem potest, & ideo uirtus ad illam per seipsa satis est. Quid ergo, inquit, sapiens, & non est beatior qui diutius uixerit, quem nullus auocauit dolor, quàm ille qui cum mala fortuna sæpe luctatus est? Responde mihi, Nunquid & melior est, & honestior? Si hæc non sunt, nec beatior quidem est. Rectius uiuat, oportet, ut beatius uiuat, si rectius non potest, ne beatius quidē. Non intenditur uirtus, ergo ne beata quidem uita, quæ ex uirtute est. Virtus enim tantū bonum est, ut istas accessiones minutas nō sentiat. Breuitatē æui, & dolorum & corporum uarias offensiones. Nam uoluptas non est digna ad quam respiciat. Quid est in uirtute præcipuum? Futuro non indigere, nec dies suos computare, in quantolibet tempore bona æterna consumat. Incredibilia nobis hæc uidentur, & supra humanam naturam excurrentia. Maiestatem enim eius ex nostra imbecillitate metimur, & uitijs nostris nomen uir

† Alii exceptū

men uirtutis imponimus. Quid porro æque incredibile uidetur? Aliquem in summis cruciatibus positum, dicere beatus sum? Atq; hæc uox in ipsa officina uoluptatis est audita. Beatissimum, inquit, hunc & ultimum diem ago Epicurus, cum illum hinc urinæ difficultas torqueret, hinc insanabilis exulcerati dolor uentris. Quare ergo incredibilia sunt ista apud eos, qui uirtutem colunt, cum apud eos quoq; reperiantur, apud quos uoluptas imperauit? Hi quoq; degeneres & humillimæ mentis aiunt, in summis doloribus, in summis calamitatibus, sapientem nec miserum futurum, nec beatum. At qui hoc quoq; incredibile est, immo incredibilius. Non uideo enim quomodo in infinitum agatur e fastigio suo, deiecta uirtus. Aut beatum præstare debet, aut si ab hoc depulsa est, non prohibebit fieri miserum. Stans non potest uinci, aut uincatur oportet, aut uincat. Dijs, inquit, immortalibus solis, & uirtus & beata uita contingit, Nobis umbra quædam illorum bonorũ, & similitudo. Accedimus ad illam, non peruenimus. Ratio uero Dijs hominibusq; cõmunis est. Hæc in illis consummata est, in nobis cõsummabilis. Sed ad desperationem nos uitia nostra perducunt. Nam ille alter secundus est, ut aliquis parum constans, ad custodienda optima, cuius iudicium labat. Etiam nunc & incertum est, desyderet oculorũ atq; aurium sensum, bonam ualitudinem, & non fœdum aspectum corporis, & habitu manente suo, ætatis præterea longius spacium. Per hanc potest nõ pœnitenda agitare, ut in perfecto uiro. Huic malitiæ uis quædam inest, quia animum habet mobilem, at praua illa agit arens malitia, & ea agitata abest. De bono, non est adhuc bonus, sed in bonũ fingitur. Cuicunq; autem deest aliquid ad bonũ, malus est. Sed sicui uirtus animusq; in corpore præsens, hic deos æquat, illo tendit originis suæ memor. Nemo improbe eo conatur ascendere, unde descenderat. Quid est autem, cur nõ existimes in eo diuini aliquid existere, qui dei pars est? Totum hoc quo continemur, & unum est, & deus, & socij eius sumus, & membra. Capax est noster animus, perfertur illo, si uitia non deprimant. Quẽadmodum corporum nostrorum habitus erigitur, & spectat in cœlũ, ita animus, cui in quantum uult, licet porrigi. In hoc natura rerũ formatus est, ut paria Dijs uelit, & sic utatur suis uiribus, ac se in spacium suum extẽdat, non aliena ui ad summa nititur. Magnus erat labor, ire in cœlum. Redit enim, cum hoc iter nactus est. Vadit audacter & contemptor omniũ, nec ad pecuniam respicit, aurum argentũq; illis, in quibus iacuere, tenebris dignissima. Non hoc æstimat splendorem, quo imperitiores uerberant oculos, & auertunt a cœlo, ex quo illa secreuit cupiditas nostra & effodit. Scit, inquã, alicubi positas esse diuitias quo congeruntur, animũ impleri debere, non arcam. Hunc imponere domino omniũ rerum licet. Hunc in possessionem rerum naturæ inducere, ut suarum possessionum orientis occidẽtisq; terminus fiat. Deorumq; ritu cuncta possideat, cum opibus suis diuites superne despiciat. Quorum nemo tam lætus est suo, ꝗ̃ tristis alieno, cum se in hanc sublimitatem tulit. Corporis quoq; uel oneris necessarij non amator, sed procurator est. Nec se illi cui impositus est, subijcit. Nemo liber est, qui corpori seruit. Nam ut alios dominos, quos nimia pro illo sollicitudo inuenit, transeas, ipsius morosum imperium delicatumq; est. Ab hoc, modo æquo animo exit, modo magno prosilit, nec quis deinde reliquijs eius futurus sit exitus, quærit. Sed ut ex barba capillos detõsa negligimus, ita ille diuinus animus egressurus hominem quo receptaculum suum conferatur. Ignis illum exudat, an feræ distrahant, an terra contegat, non magis ad se iudicat pertinere, ꝗ̃ secundas ad æditum infantem, utrum proiectum aues differant, an consummat canibus data præda marinis. Quid ad illum qui tunc quoq; cum inter homines est, nullas minas timet, ullas ne timebit post mortem minas eorum, quibus usq; ad mortem timeri parum est. Non conteret, inquit, me, nec uncus, nec proiecti ad contumeliã cadaueris laceratio, fœda uisuris. Nemine de supmo officio rogo. Nulli reliquias meas cõmẽdo, Ne quis insepultus esset, rerũ natura ꝓspicit. Quẽ sæuitia proiecerit, dies condet. Diserte Mœcenas ait, Nec tumulũ curo, sepelit natura relictos. Alte cinctum putes dixisse. Habuit enĩ ingenium & grande & uirile, nisi illud secundis cinxisset. Vale.

EPISTOLA XCIII. De breuiori uita non curandũ. Et ꝙ amplissimũ uitæ spaciũ est usq; ad sapientiã uiuere.

In epistola qua de morte Metronactis philosophi querebaris, tanꝗ̃ potuisset diutius uiue-

tius uiuere,& debuiſſet,æquitatẽ tuã deſyderaui,quæ tibi in omni perſona,in oĩni nego cio ſupereſt,in una re deeſt,in qua oĩbus,multos inueni æquos aduerſus homines,ad-uerſus deos neminẽ.Obiurgamus quotidie fatum.Quare ille nõ rapitur? Quare ille in medio curſu raptus eſt?Quare ſenectutem & ſibi & alijs grauem extendit? Vtrum ob-ſecro te æquius iudicas,te naturæ,an tibi parare naturam? Quid autem intereſt, ꝙ cito exeas,dum utiq; exeundum eſt.Non ut diu uiuamus curandum eſt,ſed ut ſatis.Nam ut diu uiuas,fato opus eſt,ut ſatis,animo. Longa eſt uita,ſi plena eſt.Impletur autem,cũ animus ſibi bonum ſuum reddidit,& ad ſe poteſtatem ſui tranſtulit. Quid illum octoginta anni iuuant,per inertiam exacti? Nõ uixit iſte,ſed in uita moratus eſt,nec ſero mortu⁹, ſed diu.Octoginta annis uixit.Intereſt,mortem eius ex quo die numeres. At ille obijt uiridis,ſed officia boni ciuis,boni amici,boni filij executus eſt.In nulla parte ceſſauit, li-cet eius ætas imperfecta ſit,uita perfecta eſt.Octoginta annis uixit,immo octoginta an nis fuit,niſi forte ſic uixiſſe eum dicis,quomodo dicũtur arbores uiuere. Obſecro te mi Lucilli hoc agamus,ut quemadmodum precioſa rerum ſit uita noſtra.Non pateat mul-tum,ſed multum pendeat.Actu illam metiamur,non tempore. Vis ſcire quid inter hũc interſit uegetum contemptoremq; fortunæ,functum oĩbus uitæ humanæ ſtipendijs, atq; in ſummum bonum eius euectum,& illum cui multi ãni tranſmiſſi ſunt? Alter poſt mortem quoq; eſt. Alter ante mortem perijt.Laudemus itaq;,& in numero felicium re-ponamus eum,cui quantulũcunq; temporis contigit,bene collocatum eſt. Vidit eñ ue-ram lucem,non fuit unus e multis,& uixit,& uiguit.Aliquando ſereno uſus eſt. Aliquã-do ut ſolet ualidi ſyderis fulgor,per nubila emicuit. Quid quæris ꝗdiu uixerit, uixit, ad poſteros uſq; tranſilijt,& ſe in memoriam dedit.Nec ideo mihi plures ãnos accedere re-cuſauerim.Nihil tamen ad beatam uitam defuiſſe dicam,ſi ſpatium eius inciditur. Non eñ ad eum diem me aptaui,quem ultimum mihi ſpes auida promiſerat,ſed nullum tan-ꝗ ultimum aſpexi. Quid me interrogas quando natus ſim. An inter iuniores adhuc cẽ-ſear.Habeo meum. Quemadmodum in minore corporis habitu poteſt homo eſſe per-fectus,ſic & in minore temporis termino poteſt eſſe uita perfecta . Aetas inter externa eſt.Q̃diu ſim,alienum eſt,ꝗdiu uero uir bonus ſim,meum eſt.Hoc a me exige, ne ue-lut per tenebras æuũ ignobile emetiar, ut agam uitã,ut non prætereuehar. Quæris quod ſit ampliſſimum uitæ ſpatium? uſq; ad ſapientiam uiuere. Qui ad illam peruenit,attingit non longiſſimum finẽ, ſed maximum. Ille uero glorietur audacter, & dijs agat gratias, interq; eos ſibi & rerum naturæ imputet,quod fuit,merito enim imputabit,meliorem il lis uitam reddidit ꝗ acceperit.Exemplar boni uiri poſuit,qualis quantuſq; eſſet oſtẽdit. Siquid adieciſſet,fuiſſet ſimile præterito. Et tamen quouſq; uiuimus,omnium rerum co gitatione functi ſumus. Scimus ad quid principalis natura ſe attollat. Quemadmodum ordinet mundum,per quas uices annum reuocet. Quemadmodũ omnia quæ uſq; erãt cluſerit,& ſeipſam ſui finem fecerit. Scimus ſydera impetu ſuo uadere,præter terram ni hil ſtare. Cætera continua uelocitate decurrere. Scimus quemadmodũ ſolem luna præ-tereat. Quare tardior ulociorem poſt ſe relinquat. Quomodo lumen accipiat, aut per-dat, quæ cauſa inducat noctem,quæ reducat diem. Illuc eũdem eſt,ubi iſta propius aſpi cias. Nec hac ſpe,inquit,ſapiens ille,fortius exeo,quod patere mihi ad deos meos iter iudico. Merui quidem admitti,etiam inter illos fui,animumq; illo meum miſi, & ad me illi ſuum miſerunt,ſed tolli me de medio puta,& poſt mortem nihil ex homine reſtare. Aeque magnum animum habeo,etiam ſi nuſꝗ tranſiturus accedo. Non tam multis ui-xit annis,ꝗ potuit,& paucorum uerſuum liber eſt,& quidem laudandus atq; utilis. An-nales Tamaſij ſcis ꝗ non decori ſint,& qui uocentur. Hæc eſt uita quorundam longa,& quod Tamaſij ſequitur annales. Nunquid feliciorem iudicas eum,qui ſummo die mu-neris,quã eum qui medio occiditur. Nunquid aliquem eſſe tam cupidum uitæ putas,ut iugulari in ſpoliario,ꝗ in arena malit. Nõ maiore ſpatio alter alterũ præcedimus. Mors per omnes it. Qui occidit,conſequitur occiſum. Minimum eſt, de quo ſollicitiſſime agi-tur. Quid autem ad rem pertinet ꝗdiu uites,quod euitare non poſſis. Vale.

EPISTOLA.LXXXXIIII. Vtrum pars philoſophiæ ſupfluat diſputatio & ſolutio, & de annotatione contra malum popularis opinionis.

EAm partem philosophiæ, quæ dat propria cuiq; personæ præcepta, nec in uniuersum componit hominem, sed marito suadet, quomodo se gerat aduersus uxorem, patri, quomodo educet liberos, domino, quomodo seruos regat, quidam solam receperant, cæteras quasi extra nostram utilitatem uagantes reliquerant, tanquam quis posset de parte suadere, nisi qui summam prius totius uitæ complexus est. Sed Ariston Stoicus econtrario hanc partem leuem existimat, & quæ non descendat in pectus usq;. At illam habentem præcepta plurimum, ait, proficere, ipsaq; decreta philosophiæ, constitutionemq; esse summi boni, quam qui bene intellexit & didicit, quid in quaq; re faciendum sit, sibi ipse præcepit. Quemadmodum qui iaculari discit, destinatum locum captat, & manum format, ad dirigenda quæ mittit. Cum hanc uim ex disciplina & exercitatione percepit, quocunq; illa uult utitur. Didicit enim non hoc aut illud ferire, sed quodcunq; uoluerit. Sic qui se ad totam uitam instruxit, non desyderat particulatim admoneri, doctus in totum. Non enim quomodo cum uxore, aut cum filio uiueret, sed quomodo bene uiueret. In hoc est, & quomodo cum uxore ac liberis uiuat. Cleantes utilem quidem iudicat & hanc partem, sed imbecillem, nisi ab uniuerso fluit, nisi decreta ipsa philosophiæ & capita cognouit. In duas ergo quæstiones locus iste diuiditur. Vtrum utilis an inutilis sit, & an solus uirum bonum possit efficere, id est utrum superuacuus sit, an omnes faciat superuacuos. Qui hanc partem uideri uolunt superuacuam, hoc aiunt. Siquid oculis oppositum moratur aciem, remouendum est illo quidem non obiecto operam perdidit, qui præcepit. Si quo ambulabis, illo manum porriges. Eodem modo ubi aliqua res obcæcat animum, & ad officiorum despiciendum ordinem impedit, nihil agit qui præcipit. Sic uiues cum patre, sic cum uxore. Nihil enim proficient præcepta, quamdiu mentis error obfusus est, si ille discutitur, apparebit quid cuiq; debeatur officio. Alioquin doces illud, quod sano faciendum sit, non sanum efficis. Pauperi ut agat diuitem monstras, Hoc quomodo manente paupertate fieri potest? Ostendis esurienti, quid tanquam satur faciat, Fixam potius medullis famem detrahe. Idem tibi de omnibus uitijs dicam, ipsa remouenda sunt, non præcipiendum, quod fieri illis manentibus non potest, nisi opiniones falsas, quibus laboramus expuleris. Nec auarus quomodo utendum pecunia sit, exaudiet, nec timidus, quomodo pericula contemnat. Efficias oportet, ut sciat pecuniam, nec bonum nec malum esse. Ostendas illi miserrimos diuites. Efficias, ut quicquid publice expauimus, sciat non esse tam timendum, qua fama circumfert, nec dolorem quoq; nec mortem, Sæpe in morte, quam pati lex est, magnum esse solatium quod ad neminem redit, in dolore pro remedio futuram obstinationem animi, qui leuius facit sibi, quicquid contumaciter passus est. Optimam doloris esse naturam, quod non potest, nec qui extenditur magnus esse, nec qui est magnus, extendi. Omnia fortiter excipienda, quæ nobis mundi necessitas imperat. His decretis cum illum in conspectum suæ conditionis adduxeris, & cognouerit beatam uitam esse, non quæ secundum uoluptatem est, sed secundum naturam, cum uirtutem unicum bonum hominis adamauerit, turpitudinem solum malum fugerit, reliqua omnia diuitias, honores, bonam ualitudinem, uires, imperia, scierit esse mediam partem nec bonis annumerandam, nec malis, Monitorem non desyderabit ad singula, qui dicat, sic incede, sic cœna, hoc uiro, hoc fœminæ, hoc marito, hoc cælibi conuenit. Ista enim qui diligentissime monent, ipsi facere non possunt: Hæc pedagogus puero, hæc auia nepoti præcipit, & irascendum non esse, magister iracundissimus disputat. Si ludum literarum intraueris, scies ista, quæ ingenti supercilio philosophi iactant, in puerili esse præscripto. Vtrum manifesta demum an dubia percipies? Non desyderant manifesta monitores, præcipienti dubia non creduntur. Superuacuum est ergo præcipere. Id adeo sic disce, si iam mones quod obscurum est & ambiguum, probationibus adiuuandum erit. Si probaturus es, illa per quæ probas plus ualent, satisq; per se sunt. Sic amico utere, sic ciue, sic socio. Quare? quia iustum est. Omnia ista mihi locus de iusticia tradit. Illic inuenio æquitatem per se expetendam, nec metu nos ad illam cogi nec mercede conduci. Non esse iustum, cui quicquam in hac uirtute placet, præter ipsam. Hæc cum persuasi mihi & prohibui, quid ista præcepta proficiunt, quæ eruditum docent? Præcepta dare scienti superuacuum est, nescienti parum. Audire enim debet, non tantum quid sibi præcipiatur, sed etiam †quæritur. Vtrum, inquam, ueras opiniones habenti,

Alr.† quare

de bonis

de bonis malisq́ sunt necessaria, an non habenti? Qui non habet, nihil a te adiuuabitur, aures eius contraria monitionibus tuis fama possedit. Qui habet exactum iudicium de fugiendis petendisq́, scit sibi faciendum, scit etiam te tacente. Tota ergo pars ista philosophiæ submoueri potest. Duo sunt, propter quæ delinquimus. Aut inest animo prauis opinionibus malicia contracta, aut etiam si nō est, falsis occupatus, ad falsa procliuis est, & cito specie quo non oportet trahente, corrūpitur. Itaq́ debemus, aut procurare mentem integram & uitijs liberare, aut uagantem quidem, sed ad peiora pronam, præoccupare. Vtrūq́ decreta philosophiæ faciunt. Ergo tale præcipiendi genus nihil agit. Præterea si præcepta singulis damus, incomprehensibile opus est. Alia enim dare debemus fœneranti, alia colenti agrum, alia negocianti, alia regum amicitias sequenti, alia pares, alia inferiores amaturo. In matrimonio præcipias, quomodo uiuat cum uxore aliquis, quā uirginem duxit, quomodo cum ea, quæ alicuius matrimonium experta est, quēadmodū cum locuplete, quemadmodū cum indotata. An non putas aliquid esse discriminis, inter sterilem & fœcundam, inter prouectiorem & puellam, inter matrem & nouercam. Omnes species complecti non possumus. Atqui singulæ propria exigunt. Leges autem philosophiæ breues sunt, & omnia alligant. Adijce nunc, quod sapientis præcepta finita esse debēt, & certa, siqua finiri non possunt, extra sapientiā sunt. Sapientia rerum terminos nouit. Ergo ista pars præceptiua submouenda est, quia quod paucis promittit, præstare omnibus non potest. Sapientia autem omnes tenet. Inter insaniam publicam, & hanc quæ medicis traditur nihil interest, nisi quod hæc morbo laborat, illa opiniōibus falsis. Altera causas furoris traxit ex ualitudine. Altera animi mala ualitudo est. Siquis furioso præcepta det, quō loqui debeat, quō ꝓcedere, quō in publico se gerere, quomodo in priuato, erit ipso quē monebit insanior. Si bilis nigra curanda est, & ipsa furoris causa remouenda. Idem in hoc alio animi furore faciendum est, ipse discuti debet, alioquin abibunt, in uanum monentium uerba. Hæc ab Aristone dicuntur. Cui respondebimus ad singula. Primum aduersus illud quod ait, siquid obstat oculo & impedit usum, debere remoueri. Fateor huic non esse opus præceptis ad uidēdum, sed remedio quo purgetur acies, & officientem sibi moram effugiat. Natura cū uidemus, cui usum sui reddit, qui remouet obstantia. Quid autem cuiq́ debeatur officio, natura nō docet. Deinde cuius curata suffusio est, is non protinus cum uisum recepit, alijs quoq́ potest reddere. Malicia liberatur, & liberatis non est opus exhortatione, nec consilio quidem, ut colorum proprietates oculus intelligat. A nigro album, etiam nullo monente, distinguet. Multis contra præceptis æget animus, ut uideat quid agendum sit in uita. Quāq́ oculos quoq́ ægros medicus nō tantum curat, sed etiam monet. Non est, inquit, quod protinus imbecillam aciem cōmittas improbo lumini, a tenebris primo ad umbrosa ꝓcede, deinde plus aude, & paulatim claram lucem pati assuesce. Non est quod post cibū studeas, non est quod plenis oculis, ac tumentibus imperes. Afflatū & uim frigoris in os occurrentis euita, alia eiusmodi, quæ non minus q̄ medicamenta proficiunt. Adijcit remedijs medicina consilium. Error, inquit, est causa peccandi. Hūc nobis præcepta nō detrahunt, non expugnant opiniones de bonis ac malis falsas. Concede per se efficacia præcepta non esse ad euertendam prauam animi persuasionem. Sed non ideo alijs quidem adiecta nō proficiunt. Primum memoriam renouant. Deinde quæ in uniuerso cō fusius uidebantur, in partes diuisa diligentius consyderantur. Aut in isto modo licet, & consolationes dicas superuacuas, & exhortationes. Atqui nō sunt superuacuæ. Ergo ne monitiones quidē. Stultum est, inquit, præcipere ægro quid facere, tanq́ sanus debeat, cum restituenda sanitas sit, sine qua irrita sunt præcepta. Quid quod habent ægri saniq́ quædam cōmunia, de quibus admonendi sunt, tanq́ ne auide cibos appetant, ut lassitudinem uitent. Habent quædam præcepta cōmunia pauper & diues. Sana, inquit, auariciam, & nihil habebis, quod admoneas, aut paupere, aut diuitem. Si cupiditas utriusq́ considet. Quid quod aliud est, non cōcupiscere pecuniam, aliud uti pecunia scire. Cuius auari modum ignorant, etiam non auari usum. Tolle, inquit, errores, superuacua præcepta sunt. Falsum est. Puta enim auariciam relaxatam. Puta astrictam esse luxuriam, temeritati frœnos iniectos, ignauiæ subditū calcar, etiam remotis uitijs, quid & quemadmodum

Ast curare mētē ægrā

 modum

non sunt infinita. Tenues autem differentias habent, quas exigunt tempora, loca, personæ. Sed his quoq; dantur præcepta generalia. Nemo, inquit, præceptis curat insaniam, ergo nec maliciam quidem, dissimile est. Nam si insaniam sustuleris, sanitas reddita est. Si falsas opiniones exclusimus, non statim sequitur dispectus rerum agendarum, & sequatur tamen admonitio, corroborabit rectam de bonis, malisq; sententiam. Illud quoq; falsum est, nihil apud insanos proficere præcepta. Nam quemadmodũ sola nõ prosunt, sic curationem adiuuant, & denunciatio, & castigatio insanos coercuit. De illis insanis nunc loquor, quibus mens mota est, non erepta. Leges, inquit, ut faciamus quod oportet, non efficiunt. Et quid aliud sunt ꝙ minis mixta præcepta? Primum omnium ob hoc illæ nõ persuadent, quia minantur. At hæc nõ cogunt, sed exorant. Deinde leges a scele re deterrent. Præcepta in officium adhortantur. His adijce, quod leges quoq; proficiũt ad bonos mores. Vtiq; si non tantum imperant, sed docent. In hac re dissentio a Possidonio, pro eo quod Platonis legibus adiecta principia sunt. Legem ẽm breuem esse oportet, quo facilius ab imperitis teneatur, uelut emissa diuinitus uox sit, iubeat, nõ disputet. Nihil uidetur mihi frigidius, nihil ineptius, ꝙ lex cum προλεγομένη. Dic quid me uelis fecisse? Non disco, sed pareo. Proficiunt itaq; malis moribus. Vti uidebis ciuitates usas malis legibus. At non apud omnes proficiunt. Ne philosophia quidem nec ideo inutilis, & formandi animis inefficax est. Quid autem philosophia nisi uitæ lex est? Sed putemus non proficere leges. Non ideo sequitur, ut ne monitiones quidem proficiant. Aut sic, & consolationes nega proficere, dissuasionesq;, & adhortationes, obiurgationes, & laudationes. Omnia ista monitionum genera sunt, per ista ad perfectum animi statũ peruenitur. Nulla res magis animos honesta induit, dubiosq; & in prauum inclinabiles reuocat ad rectum, ꝙ bonorum uirorum conuersatio. Paulatim ẽm descendit in pectora, & uim præceptorum obtinet, frequenter audiri, aspici frequenter. Occursus mehercule ipse sapientium iuuat, & est aliquid, quod ex magno uiro uel tacente proficias. Nec tibi facile dixerim quemadmodum prosit, sic ut illud intelligam, profuisse. Minuta quædam ut, ait, Phœdon, animalia cum mordent nõ sentiuntur, adeo tenuis illis & fallens in periculum uis est, tumor indicat morsum, & in ipso tumore nullum uulnus apparet. Idem tibi in conuersatione uirorum sapientium eueniet, non deprehendes quemadmodum & quando tibi prosit, profuisse deprehendes. Quorsum, inquit, hoc pertinet? Aeque præcepta bona, si sæpe tecũ sint, profutura, ꝙ bona exempla. Pythagoras, ait, alium animũ fieri intrantibus templum, deorumq; simulacra ex uicino cernentibus, & alicuius oraculi operientibus uocem. Quis autem negauit feriri quibusdam præceptis efficaciter, etiã imperitissimos, uelut his breuissimis uocibus, sed multum habentibus ponderis? Nihil nimis, Auarus animus nullo satiatur lucro. Ab alio expectes, alteri quod feceris. Hæc cũ ictu quodã audimus, nec ulli licet dubitare, aut interrogare, quare adeo etiam sine ratione ipsa ueritas ducit. Si reuerentia frenat animos, aut uitia compescit, cur non admonitio idem possit? Si imponit pudorem castigatio, cur admonitio non faciat? etiam si nudis præceptis utimur? Illa uero efficacior est & altius penetrat, quæ adiuuat ratione, quæ præcipit, quæ adijcit, quare quicq; faciendum sit, & quis facientem obedientemq; præceptis fructus expectet, si imperio & admonitione proficit, æque proficitur imperio, ergo & admonitione. In duas partes uirtus diuiditur, in cõtemplationem ueri, & actionẽ, Contemplationem institutio tradit. Actionem admonitio, uirtutem exercet, & ostendit recta actio. Acturo autem si prodest qui suadet, & qui monet, proderit. Ergo si recta actio uirtuti necessaria est, rectas autem actiones admonitio demonstrat, & admonitio necessaria est. Duæ res plurimum roboris animo dant. Fides ueri, & fiducia. Vtraq; admonitio facit. Nam & creditur illi, & cum creditum est, magnos animos spiritus concipit, ac fiducia impletur. Ergo admonitio non est superuacua. Marcus Agrippa uir ingẽtis animi, qui solus ex his quos ciuilia bella claros potentesq; fecerunt, felix in publicum fuit, dicere solebat, multum se huic debere sententiæ, Nam concordia paruæ res crescũt, discordia maximæ dilabuntur. Hac se aiebat & fratrem, & amicum optimum factum. Si eiusmodi sententiæ familiariter in animum receptæ formant eum, cur uero non hæc

Marcus Agrippa

D 3 pars

pars philosophiæ, quæ talibus sententijs constat, idem possit? Pars uirtutis disciplina constat, pars exercitatione. Et discas oportet, & quod didicisti, agendo confirmes. Quod si ita est, non tantum scita sapientiæ prosunt, sed etiam præcepta, quæ affectus nostros uel ut edicto coercent & obligant. Philosophia, inquit, diuiditur in hæc, scientiam & habitum animi. Nam qui didicit, & facienda ac uitanda percipit, nondum sapiens est, nisi in ea quæ didicit animus eius transfiguratus est. Tertia pars ista percipiendi ex utroque est, & ex decretis, & ex habitu. Itaque superuacua est ad implendam uirtutem, cui duo ista sufficiant. Isto ergo modo & consolatio superuacua est. Nam hæc quoque ex utroque est, & exhortatio & suasio & ipsa argumentatio. Nam & hæc ab habitu animi compositi ualidique proficiscitur. Sed quamuis ista ex habitu animi ueniant, optimus animi habitus & ex his est & ex illis. Deinde istud quod dicis iam perfecti uiri est, ac summam consecuti felicitatis humanæ. Ad hoc autem tarde peruenitur. Interim etiam imperfecto sed proficienti, demonstranda est in rebus agendis uia. Hanc forsitan etiam sine admonitione dabit sibi ipsa sapientia, quæ iam eo perduxit animum, ut moueri nequeant, nisi in rectum. Imbecillioribus quidem ingenijs necessarium est aliquem præire. Hoc uitabis, hoc facies. Præterea si expectat tempus quo per se sciat, quid optimum factu sit, interim errabit, & errando impedietur, quo minus ad illud perueniat, quo possit se esse cōtentus. Regi ergo debet, dum incipit posse regere, pueri ad præscriptum discunt, digiti illorum tenentur & aliena manu per literarum simulachra ducuntur. Deinde imitari iubentur proposita, & ad illa reformare chirographum. Sic animus noster dum eruditur ad præscriptum, iuuatur. Hæc sunt per quæ probatur hanc philosophiæ partem superuacuā non esse. Quæritur deinde, an ad faciendum sapientem sola sufficiat? Huic quæstioni suum diem dabimus. Interim omissis argumentis, nonne apparet nobis esse opus aliquo aduocato, qui contra populi præcepta præcipiat? Nulla ad aures nostras uox impune profertur. Nocent, qui optant. Nocent, qui execrantur. Nam & horum imprecatio falsos nobis metus inserit, & illorum amor male docet bene optando. Mittit enim nos ad longinqua bona & incerta & errantia, cum possimus felicitatem domo promere. Non licet, inquam, ire recta uia. Trahunt in prauum parentes, trahunt serui. Nemo errat uni, sed dementiam spargit in proximos, accipitque inuicem. Et ideo in singulis uitia populorum sunt, quia illa populus dedit, dum facit quisque peiorem, factus est. Didicit deteriora, deinde docuit, effectaque est ingens illa nequitia Congesto in unum, quod cuique pessimum, scitur. Sit ergo aliquis custos, & aures subinde peruellat, abigatque rumores, & reclamet populis laudantibus. Erras, enim, si existimas nobiscum uitia nasci, superuenerunt, ingesta sunt. Itaque monitionibus crebris opiniones quæ nos circumsonant, compescamus. Nulli nos uitio natura conciliat. Illa liberos ac integros genuit. Nihil quidem quod auariciam nostram irritaret posuit in aperto. Pedibus aurum & argentum subiecit, calcandumque ac premendum dedit, & quicquid est, propter quod calcamur ac premimur. Illa uultus nostros erexit in cœlum, & quicquid magnificum mirumque fecerat, uideri a suspicientibus uoluit, Ortus occasusque, & properantis mundi uolubilem cursum interdiu terrena aperientem, noctu cœlestia, tardos syderum incessus, si compares toti, citatissimos, si cogites, quanta spatia nunquam intermissa uelocitate circumeant, defectus solis & lunæ inuicem obstantium Alia deinceps digna miratu, siue per ordinem subeunt, siue subitis causis mota prosiliunt, ut nocturni ignium tractus, & sine ullo ictu sonituque fulgores cœli fatiscentes, columnæque ac trabes, & uaria simulachra flammarum. Hæc supra nos natura disponit. Aurum quidem & argentum, & propter ista nunquam pacem agens ferrum, quasi male nobis committerentur, abscondit. Nos in lucem propter quæ pugnaremus extulimus. Nos & causas periculorum nostrorum, & instrumenta, disiecto terrarum pondere eruimus. Nos fortunæ mala nostra tradidimus, nec erubescimus summa apud nos haberi, quæ fuerant ima terrarum. Vis scire quam falsus oculos tuos decipit fulgor? Nihil est istis, quādiu mersa & inuoluta cœno suo iacent, fœdius, nihil obscurius. Quid ni? Quando per

do per longissimorum cuniculorum tenebras extrahuntur, nihil est illis dum fiunt, & a fece sua separantur, informius. Deniq; ipsos opifices intuere, per quorum manus sterile terræ genus, & informe perpurgatur. Videbis quanta fuligine oblinantur. Atqui ista magis inquinant animos quam corpora, & in possessore eorum quam in artifice plus est sordium. Necessarium itaq; est admoneri, & habere aliquem aduocatum bonæ mentis, Et in tanto fremitu, tumultuq; falsorum, unam deniq; audire uocem. Quæ erit illa uox? Ea scilicet, quæ tibi tantis clamoribus ambitiosis exurdato salubria insusurret uerba, quæ dicat, non est quod inuideas istis, quos magnos felicesq; populus uocat. Non est, quod tibi compositæ mentis habitum & sanitatem, plausus excutiat. Non est, quod tibi tranquillitatis tuæ fastidium faciat ille, sub illis fascibus, purpura cultus. Non est, quod feliciorem eum iudices, cui submouetur, quem lictor semita deijcit. Si uis exercere tibi utile, nulli autem graue imperium, submoue uitia. Multi inueniuntur, qui ignem inferant urbibus, qui inexpugnabilia sæculis, & per aliquot ætates tuta prosternant, qui æquum arcibus aggerem attollant, & muros in miram altitudinem adductos arietibus ac machinis quassent. Multi sunt, qui ante se agant agmina, & tergis hostium graues instent, & ad mare magnũ perfusi cæde gentium ueniant, Sed hi quoq; ut uincerent hostem, cupiditate uicti sunt. Nemo illis uenientibus resistit, sed nec ipsi ambitioni, crudelitatiq; restiterant. Tunc cum agere uisi sunt alios, agebantur. Agebat infelicem Alexandrum furor aliena deuastandi, & ad ignota mittebat. An tu putas sanum, qui a Græciæ primum cladibus, in qua eruditus est incœpit, qui quod cuiq; optimum est eripuit? Lacedæmoniam seruire iubet, Athenas tacere. Non contentus tot ciuitatum strage, quas aut uicerat Philippus, aut emerat, & alias alio loco proijcit, & toto orbe arma circumfert, nec subsistit unquam lassa crudelitas, inmanium ferarum modo, quæ plus quam exigit fames mordent. Iam in unum regnum multa regna conjecit. Iam Græci Persæq; eundem timent. Iam etiam a Dario liberæ nationes iugum accipiunt. Idem tamen ultra Oceanum solemq; indignatur ab Herculis Liberiq; uestigijs uictoriam flectere. Ipsi naturæ uim parat. Non ille ire uult, sed non potest stare. Non aliter, quam in præceps deiecta pondera, quibus eundi finis est, iacuisse. Nec Cneo quidem Pompeio externa inire bella, aut domestica uirtus, aut ratio suadebat, sed insanus amor magnitudinis falsæ, modo in Hispaniam & Sertoriana arma, modo ad colligendos pyratas ac maria pacanda uadebat. Hæ prætexebantur causæ, ad continuandam potentiam. Quid illum in Africam? Quid in septentrionem? Quid in Mithridatem & Armeniam & omnes Asiæ angulos traxit? Infinita scilicet cupido crescendi, cum sibi uni parum magnus uideretur. Quid. C. Cæsarem in sua fata pariter ac publica immisit? gloria & ambitio, & nullus supra cæteros eminendi modus. Vnum ante se ferre non potuit, cum. R.P. supra se duos ferret. Quid ni. C. Marium semel consulem. (unum enim consulatum accepit, cæteros rapuit.) Cum Theutonicos Cimbrosq; concideret, Cum Iugurtham per Africæ deserta sequæretur, tot pericula putas appetisse, uirtutis instinctu? Marius exercitum, Marium ducebat ambitio. Isti cum omnia concuterent, concutiebantur turbinum more, qui rapta conuoluunt, & ob hæc maiore impetu incurrunt, quia nullum illis sui regnum est. Ideoq; cum multis fuerunt mali, pestiferam illam uim, qua plærisq; nocuerunt, ipsi quoq; sentiunt. Non est quod credas quenquam fieri aliena infelicitate felicem. Omnia ista exempla quæ oculis atq; auribus nostris ingeruntur, retexenda sunt, & plenum malis sermonibus pectus exhauriendum. Inducenda est in occupatum locum uirtus, quæ mendacia contra uerum placentia extirpet, quæ nos a populo cui nimis credimus separet, ac synceris opinionibus reddat. Hæc est enim sapientia, in naturam conuerti, & eo restitui unde publicus error expulerit. Magna pars sanitatis est, hortatores insaniæ reliquisse, & ex isto cœtu inuicem noxia procul abegisse. Hoc ut esse uerum scias, aspice, quanto aliter unusquisque populo uiuet, aliter sibi. Non est per se magistra solitudo innocentiæ, nec frugalitatem docent rura. Sed ubi testis ac spectator abscessit, uitia subsidunt, quorum monstrari & conspici, fructus est.

4 F Quis

Quis eam quam nulli ostenderet, induit purpuram? Quis posuit secretam in auro dapem? Quis sub alicuius umbra rusticæ arboris positus, luxuriæ suæ pompam solus expli cuit? Nemo oculis suis lautus est, nec paucorum quidem & familiarium. Sed apparatũ uitiorum suorum pro modo turbæ spectantes expandit. Itaq; irritamentum est omniũ in quæ insanimus, admirator & conscius. Ne concupiscamus efficies, si ut non ostendamus effeceris. Ambitio & luxuria & impotentia scenam desiderant. Sanabis ista, si abscondens. Itaq; si in medio urbium fremitu collocati sumus, stet ad latus monitor, & cõtra laudatores ingentium patrimoniorum laudet paruo diuitem, & usu opes metientẽ. Contra illos qui gratiam ac potentiam attollunt, ocium ipse suspiciat traditum literis, & animum ab externis ad sua reuersum. Ostendat ex constitutione uulgi beatos in isto inuidioso fastidio suo trementes, & attonitos, longeq; aliam de se opinionem habentes, q̃ ab alijs habetur. Nam quæ alijs uidentur excelsa, ipsis prærupta sunt. Itaq; exanimant, & trepidant, quoties despexerunt in illud magnitudinis suæ præceps. Cogitant em̃ uarios casus, & in sublimi maxime lubricos, tunc appetita formidant, & quæ illos graues alijs reddit, grauior ipsis felicitas incumbit. Tunc laudãt hostium lene, & sui iuris, odio est fulgor, & fuga iam rebus adhuc stantibus, quæritur, tunc demũ uideas philosophantis metus, & ægræ fortunæ sana consilia. Nam quasi ista inter se contraria sint bona fortuna, & mens bona, Ita melius in malis sapimus, Secunda rectum auferunt. Vale.

Libri decimiquarti Epistolarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER DECIMVSQVINTVS.

EPISTOLA.XCV. Non esse petendum quod impetrare uolueris. De differentia inter decreta & præcepta. Et quod ad cõsumandam sapientiã neutra ualent sine altero, & secundũ Possidoniũ alia quædã addit necessaria, & aliqua contra medicos.

PETIS a me, ut id quod in diem suum dixeram debere differri, represente & rescribam tibi, an hæc pars philosophiæ, quam græci paræneticẽ uocant, nos præceptiuam dicimus, satis sit ad cõsumandam sapientiam. Scio te in bonam partem accepturum, si negauero, Eo magis promitto, & uerbũ publicum perire non patior. Postea noli rogare, quod impetrare nolueris. Interdum enim obnixe petimus, id quod recusaremus, si quis offerret. Hæc siue leuitas est siue utilitas, punienda est. Promittendi facilitate multa uideri uolumus uelle, sed nolumus. Recitator historiam ingentem attulit, minutissime scriptam, arctissime plictam, & magna parte perelecta, desinam, inquit, si uultis acclamatur, recita, Recita, ab his qui illũ obmutescere illic cupiunt. Sæpe aliud uolumus, aliud optamus, & uerum ne dijs quidẽ dicimus, sed dij, aut non exaudiunt, aut miserentur. Ego me, omissa misericordia, uindicabo, & tibi ingentem epistolam impingam, quam tu si inuitus leges, dicito. Ego mihi hoc contraxi. Teq; inter illos numera, quos uxor magno ducta ambitu torquet. Inter illos quos diuitiæ per summum acquisitæ sudorem, male habent. Inter illos quos honores, nulla non arte atq; opera petiti discrutiant, & cæteros malorum suorum compotes. Sed ut omisso principio, rem ipsam aggrediar. Beata, inquiunt, uita constat ex actionibus rectis, ad actiones rectas præcepta perducunt. Ergo ad beatam uitam præcepta sufficiunt. Non tamen semp ad actiones rectas præcepta pducunt, sed cum obsequens ingeniũ est. Aliquãdo frustra admonent, Si animũ opiniones obsident prauæ. Deinde etiam si recte faciunt, nesciunt facere se recte. Non põt em̃ quisq; nisi ab initio formatus, & tota rõne compositus, om̃es exequi numeros, ut sciat quãdo oporteat, & inquantũ, & cũ quo, & queãdmodũ. Quare nõ põt toto animo ad honesta conari, ne cõstanter qdem, aut libẽter, sed respiciet, sed hæsitabit. Si honesta, inqt, actio ex præceptis uenit, ad btãm uitã præcepta abunde sunt. Atq; illud ergo hic his respõdemus, Actiones honestas ex decretis fieri,

decretis fieri,nō tantū præceptis. Si aliæ,inqt,artes cōtentæ sunt præceptis,cōtenta erit & sapientia. Nam & hæc ars uitæ est. Atqui gubernatorē facit ille qui præcipit,sic moue gubernaculum,sic uela submitte,sic secundo uento utere,sic aduerso resiste,sic dubium omne tibi uendica. Alios quoq; artifices præcepta confirmant. Ergo ne hoc idem poterunt artifices uiuendi? Omnes istæ artes circa instrumenta uitæ occupatæ sunt, non circa totam uitam. Itaq; multa illas inhibent extrinsecus, & impediunt, spes,cupiditas,timor. At hæc quæ artem uitæ professa est,nulla re,quo minus se exerceat, uetari potest. Discutit enim impedimenta,& tractat obstantia. Vis scire quā dissimilis sit aliarum artium conditio,& huius? In illis excusatius est uoluntate peccare,quā casu. In hac maxime culpa est sponte delinquere. Quod dico tale est. Grāmaticus non erubescit soloecismū si sciens facit,erubescet si nesciens. Medicus si deficere ægrum non intelligit,quātum ad artem magis peccat,q̄ si se intelligere dissimulat. At in hac arte uiuendi, turpior uolentium culpa est. Adijce nunc quod artes quoq; pleræq;,imo ex omnibus liberalissimæ habent decreta sua,non tantum præcepta,sicut medicina. Itaq; alia est Hippocratis secta,alia Asclepiadis,alia Themisonis. Præterea nulla ars contemplatiua sine decretis suis est,quæ græci uocant dogmata,nobis uel decreta licet appellare,uel scita,uel placita. Quæ in geometria & in astronomia inuenies, Philosophia autem & contemplatiua est & actiua. Spectat,simulq; agit. Erras enim si illam putas tantum terrestres operas promittere,altius spirat. Totum,inquit,mundum scrutor,nec me intra contubernium mortale contineo,suadere uobis,ac dissuadere contenta. Magna me uocant,supraq; uos posita. Nam tibi de summa cœli ratione,deumq; disserere incipiam, & rerum primordia pandam. Vnde omnis natura creat res, haurit,alitq;, Quæq; eadem rursus natura perempta resoluat,ut ait Lucretius. Sequitur ergo,ut cum contemplatiua sit,habeat decreta sua quidem. Quid quod facienda quoq; nemo rite obibit,nisi is,cui ratio erit tradita? quæ in quaq; re omnes officiorū numeros exequi possit,quos non seruabit qui in re præcepta acceperit,non in nomine. Imbecilla sunt per se,ut ita dicam,sine radice, quæ partibus dantur. Decreta sunt quæ muniant,quæ securitatem nostram,tranquillitatēq; tueantur,quæ totam uitam,totamq; rerum naturā simul contineant. Hoc interest inter decreta philosophiæ & præcepta,quod inter elemēta & membra. Hæc ex illis dependent, illa & horum causæ sunt & omnium. Antiqua,inquit,sapientia nihil aliud quam facienda & uitanda præcepit. Et tunc longe meliores erant uiri. Postq̄ docti prodierunt,boni desunt. Simplex enim illa & aperta uirtus in obscuram & solertem scientiā uersa est. Docemurq; disputare,nō uiuere. Fuit sine dubio,ut dicitis,uetus illa sapientia,cum maxime nascens rudis, non minus quam cæteræ artes,quarum in processu subtilitas creuit. Sed ne opus quidem adhuc erat remedijs diligentibus. Nondum intantū nequitia surrexerat,nec tam late se sparserat. Poterant uitijs simplicibus,obstare remedia simplicia. Nunc necesse est tanto operosiora esse munimenta,quāto ualentiora sunt quibus petimur. Medicina quondam paucarū fuit scientia herbarum,quibus sisteretur fluens sanguis,uulnera coirent paulatim. Deinde in hanc peruenit tam multiplicem uarietatem. Nec est mirum,tūc illam minus negocij habuisse, firmis adhuc,solidisq; corporibus,& facili cibo,nec per artem,uoluptatēq; corrupto. Qui postq̄ cœpit,nō ad tollendam,sed ad irritandā famē quæri,& inuentæ sunt mille conditurę,quibus auiditas excitaret, quæ desiderantibus alimenta erant,onera sunt plenis. Inde pallor,& neruorū uino madentium tremor,& miserabilior ex cruditatibus quam ex fame macies. Inde incerti labentium pedes,& semp qualis in ipsa ebrietate titubatio. Inde in totam cutem humor admissus,distentusq; uenter,dum male assuescit plus capere,q̄ poterat. Inde suffusio luridæ bilis,& decolor uultus,tabesq; in se putrescentiū,& retorti digiti articulis obrigescentib⁹,neruoꝝ sine sensu iacentiū torpor,aut palpitatio corporū sine intermissione uibrantiū. Quid capitis uertigines dicā? Quid oculoꝝ auriūq; tormēta,& cerebri æstuātis uerminationes,& oīa p̄ quæ exoneramur,internis ulceribus affecta? Innumerabilia præterea febriū genera,aliarū impetu subeuntiū,aliarū tenui peste repentina,aliarū cū horrore,& mīta mēbroꝝ quassatione uenientiū. Quid alios referā innumerabiles morbos, supplicia luxuriæ? Immunes erant ab istis malis,qui nondū se delitijs soluerant,qui sibi imperabant,

imperabant, sibi ministrabant. Corpora opere ac uero labore durabant, aut cursu defatigati, aut uenatu aut tollere uersantia. Excipiebat illos cibus, qui nisi esurientibus placere non poterat. Itaq; nihil opus erat, tam magna medicorum supellectile, nec tot ferramentis atq; pixidibus. Simplex erat ex simplici causa ualitudo, multos morbos, multa fercula fecerunt. Vide quantum rerum per unam gulam transiturarũ permisceat luxuria, terrarum marisq; uastatrix. Necesse est itaq; inter se tam diuersa dissideant, & hausta male digerantur, alijs alio nitentibus. Nec mirum, quod inconstans uariusq; ex discordi cibo morbus est, & illa ex contrarijs naturæ partibus in eundem compulsa redundant. Inde tam nullo ægrotamus genere, q̃ uiuimus. Maximus ille medicorum & huiusmodi scientiæ conditor, fœminis nec capillos defluere dixit, nec pedes laborare. Atqui etiam capillis destituunt, & pedibus ægræ sunt, non mutata fœminarũ natura, sed uita est. Nã cum uirorum licentiam æquauerint, corporum quoq; uirilium uitia æquauerunt. Non minus peruigilant, non minus potant, & oleo & mero uiros prouocant. Aeque inuitis ingesta uisceribus per os reddunt, & uinũ omne uomitu remittũt, æque niuem rodunt, solatium stomachi æstuantis. Libidine uero, nec maribus quidem cedũt, pati natæ. Dij illas deæq; male perdant, adeo peruersum commentæ genus impudicitiæ uiros ineunt. Quid ergo mirandum est, maximum medicorum, ac naturæ peritissimum in mendacio præhendi. Cum tot fœminæ podagricæ caluæq; sint? Beneficium sexus suis uitijs perdiderunt, & quia fœminam exuerunt, damnatæ sunt morbis uirilibus. Et antiqui medici nesciebant dare cibum sæpius, & uino fulcire uenas cadentes, nesciebant sanguinẽ emittere, & diutiná ægrotationem balneo sudoribusq; laxare. Nesciebant crurium uincula, brachiorum quæ latentem uim, & in medio sedentem ad extrema reuocare, Non erat necesse circumspicere multa auxiliorũ genera, cum essent periculorũ paucissima. Nunc uero q̃ longe processerunt mala ualitudinis? Has usuras uoluptatum pendimus, ultra modum fasq; concupitarũ. Innumerabiles esse morbos nõ miraberis. Coquos numera, Cessat omne studium, & liberalia professi, sine ulla frequẽtia, desertis angulis præsidẽt. In rhetorum ac philosophorum scholis solitudo est, Atq; celebres culinæ sunt, quanta circa nepotum focos iuuentus præmit. Transeo puerorũ infelicium greges, quos post transacta conuiuia, aliæ cubiculi contumeliæ expectant. Transeo agmina exoletorum, per nationes coloresq; descripta, ut eadem omnibus leuitas sit, eadem prima mensura lanuginis, eadem species capillorũ, ne quis cui erectior est coma, crispulis misceaẽ. Transeo pistorum turbam, Transeo ministratorũ, per quos signo dato ad inferendã cœnam discurritur. Dij boni quantum hominũ unus uenter exercet. Quid tu illos boletos, uoluptarium uenenum, nihil occulti operis iudicas facere, etiam si præsentanei non fuerãt? Quid tu illam æstiuam niuem, non putas callum iecinoribus obducere? Quid illa ostrea inertissimã carnem, cœno saginatam, nihil existimas limosæ grauitatis inferre? Quid illud sosiorum garum, præciosam malorũ piscium saniem, non credis urere salsa tabe præcordia? Quid illa purulenta, & quæ tantum non ab ipso igne in os transferuntur, iudicas sine noxa, in ipsis uisceribus extinguı? Quã fœdi itaq; pestilentesq; ructus sunt, quãtum fastidium sui exalantibus crapula uentrem. Scias putrescere sumpta, nõ coqui Memini fuisse quondam in sermone nobilem patinã, in quẽm quicquid apud lautos solet diem ducere, properans in damnũ suũ, popina congesserat, ueneriæ spondiliq;, & ostrea eatenus circumcisa, quæ eduntur interuenientibus distinguebanẽ. Echinis totam districtiq; sine ullis ossibus mulli constrauerunt. Piget esse picta, singula coquũtur in urna saporis. In cœna fit, quod fieri debet saturo in uentre, expecto iam ut manducata ponanẽ. Quantulo autẽ hoc minus est texta ex corpore, atq; ossa, & dentium opa cocum fungi. Graue est luxuriari p singula. Oĩa semel & in eundẽ saporẽ uersa paranẽ. Quare ego ad unã rem manũ porrigam? plura ueniant simul. Multorũ ferculorũ ornamẽta cocant & coerceãt. Sciant protinus hi qui iactionẽ ex istis peti, & gloriã aiebant, Non ostendi ista, sed conscientiæ dari, pariter sint quæ disponi solent, iure uno pfusa. Nihil intersint ostrea echinis, sponduli pturbati mullis cõcoctiq; ponanẽ. Non esset cõfusior uomentiũ cibus. Quõ ista perplexa sunt, Sic ex istis nõ singulares morbi nascunẽ, sed inexplicabiles, diuersi, multiformes, aduersus quos & medicina armare se cœpit, multis generibus, multis

*Erat. Roto. Collatis exemplaribus sic diuino legendũ, exta excerpere atq; ossa, & dẽtiũ opa cocũ fungi.

bus, multis obſeruationibus. Idem de philoſophia dico, Fuit aliquando ſimplicior, inter minora peccantes, & leui quoqꝫ cura remediabiles. Aduerſus tantum morum euerſionem, omnia conanda. Et utinam ſic deniqꝫ lues iſta uindicetur. Non priuatim ſolum, ſed publice furimus. Homicidia compeſcimus, & ſingulas cædes. Quid bella, & occiſarum glorioſum gentium ſcœlus? Non auaritia, non crudelitas modum nouit, & iſta ꝗdiu furtim & a ſingulis fiunt, minus noxia, minuſqꝫ monſtruoſa ſunt. Ex ſenatuſconſultis plæbiſqꝫ ſcitis ſæua exercentur, & publice iubentur uetita. Priuatim quidam commiſſa capite luerent, tamen quia palam fecere, laudamus. Non pudet hominis mitiſſimū genus gaudere ſanguine alterno, bella gerere, gerendaqꝫ liberis tradere, cum inter ſe etiam mutis ac feris pax ſit? Aduerſus tam potentem explicitumqꝫ late furorem, operioſior philoſophia facta eſt, & tantum ſibi uirium ſumpſit, quantum his, aduerſus quæ parabatur, acceſſerat. Expeditum erat, obiurgare indulgentes mero, & petentes delicatiorē cibum. Nō erat animus ad frugalitatē magna ui reducendus, a qua paululum diſceſſerat, Nunc manibus rapidis opus eſt, uunc arte magiſtra Voluptas ex omni quæritur. Nullum intra ſe manet uitium. In auariciam præceps luxuria eſt, honeſtatis obliuio inuaſit. Nihil turpe eſt, cuius placet precium. Homo ſacra res, homo iam per luſum & iocum occiditur. Et quem erudiri ad inferenda accipiendaqꝫ uulnera nefas erat, is iam nudus inermiſqꝫ producitur, ſatiſqꝫ ſpectaculi in homine mors eſt. In hac ergo morum peruerſitate, deſyderatur ſolito uehemētius aliquid, quod mala inueterata diſcutiat, decretis agendum eſt, ut reuellatur penitus falſorum recepta perſuaſio. His ſi adiunxerimus præcepta, conſolationes, adhortationes, poterunt ualere, per ſe inefficaces ſunt. Si uolumus habere obligatos, & malis quibus iam tenentur auellere, Diſcant quid malum, quid bonū ſit. Sciant omnia præter uirtutem mutare nomen. Modo mala fieri, modo bona. Quemadmodū primum militiæ uinculum eſt religio, & ſingulorū amor, & deſerendi nefas. Tunc deinde facile cætera exiguntur, mandaturqꝫ iuſiurandum adactis. Ita in his quos uelis ad beatam uitam perducere, prima fundamēta iacienda ſunt, & inſinuanda uirtus, huius quadam ſuperſtitione teneant̄, hanc ament, cum hac uiuere uelint, ſine hac nolint. Quid ergo? Num quidam ſine inſtructione ſubtili euaſerunt probi, magnoſqꝫ profectus aſſecuti ſunt, dum nudis tantum præceptis obſequūtur? Fateor, ſed felix ingenium illis fuit, & ſalutaria in tranſitu rapuit. Nam ut dij immortales nullam didicere uirtutē, cum omni editi, & pars naturæ eorum eſt eſſe bonos. Ita quidam ex hominibus egregiam ſortiti indolem, in ea quæ tradi ſolent peruenīūt, ſine longo magiſterio, & honeſta cōplexi ſunt cum primū audierunt. Vnde iſta tam rapacia uirtutis ingenia, uel ex ſe fertilia? At illis aut hebetibus & obtuſis, aut mala conſuetudine obſeſſis, diu rubigo animorum effricanda eſt. Cæterum ut illos in bonum pronos citius educit ad ſumma, & hos imbecilliores adiuuabit, maliſqꝫ opinionibus extrahet, qui illos philoſophiæ placita tradiderit, quæ ꝗ ſit neceſſaria ſcilicet uideas. Quædam inſident nobis, quæ nos ad alia pigros, ad alia temerarios faciunt. Nec hæc audacia reprimi poteſt, nec illa inertia ſuſcitari, niſi cauſæ eorum æſtimantur. Falſa autem admiratio, falſa formido. Hæc nos ꝗdiu poſſident, dicas licet hoc patri præſtare debes, Hoc liberis, hoc amicis, hoc hoſpitibus, tentantem auariciam retinebit. Sciet pro patria pugnandum eſſe, diſſuadebit timor. Sciet ꝓ amicis deſudandum eſſe ad extremū uſqꝫ ſudorem, ſed delitiæ uetabunt. Sciet in uxorē grauiſſimū eſſe genus iniuriæ habere pellicem, ſed illum libido in contraria impingit. Nihil ergo proderit dare præcepta, niſi prius amoueris obſtantia præceptis, non magis, ꝗ proderit arma in conſpectu poſuiſſe, propiuſqꝫ admouiſſe, niſi uſuræ manus expediunt̄, ut ad præcepta quæ damus, poſſit animus ſoluendus ire. Putemus aliquem facere quod oportet, nō faciet aſſidue, non faciet æqualiter, neſcit em̄ quare faciat. Aliqua uel caſu uel exercitatiōe exhibebit recta. Sed nō erit in manu regula, ad quā exigant̄, cui credat recta eſſe quæ fecit. Non ꝓmittet ſe talem in perpetuū, qui caſu bonus eſt. Deinde præſtabūt tibi fortaſſe præcepta, ut quod oportet facias, nō præſtabunt, quemadmodū oportet, & ſi hoc nō præſtant, ad uirtutē non ꝑducunt. Faciet ergo quod oportet monitus, Concedo. Sed id parū eſt, quoniā quidē non in facto laus eſt, ſed in eo quēadmodū fiat, Quid eſt cœna ſumptuoſa flagitioſius, & equeſtrē cenſum cōſumere? Quid tam dignum cenſoria nota?

soria nota? Siquis (ut isti gancose loquunt) sibi hæc & genio suo præstet? & totiens tamen sestertio ad ijciales cœnæ frugalissimis uiris constiterunt. Eadem res si gulæ datur, turpis est, Si honori, reprehensionē effugit. Non enim luxuria, sed impensa solennis est. Mullum ingentis formæ (quare autē nō pondus adijcio & aliorū gulam irrito?) quatuor pondo & ad selibram fuisse aiebant, Tyberius Cæsar missum sibi cū in macellum deferri & uenire iussisset. Amici, inquit, omia me fallunt, nisi istum mullum, aut Apitius emerit, aut Publius Octauius. Vltra spem illi coniectura processit. Licitati sunt. Vicit Octauius, & ingentē consecutus est inter suos gloriam, Cum quinqȝ sestertijs emisset piscem quem Cæsar uendiderat. Ne Apitius quidē emerat, Numerare tantū octauio fuit turpe. Nam ille qui emerat, ut Tyberio mitteret (quanqȝ illum quoqȝ reprehenderim) admiratus est rem, qua putauit Cæsarem dignum, Amico ergo aliquis assidet, probamus, At hoc si hæreditatis causa facit, Vultur est, cadauer expectat. Eadē aut turpia sunt, aut honesta. Refert quare, aut quemadmodū fiant. Omnia autem honeste fient, si honesto nos addixerimus, Idqȝ unum in rebus humanis bonū iudicauerimus, quæqȝ ex eo sunt bona sunt, Cætera in diem bona sunt. Ergo infigi debet persuasio ad totam pertinens uitam. Hoc est quod decretum uoco. Qualis hæc persuasio fuerit, talia erunt quæ agentur, quæ cogitabuntur. Qualia autem hæc fuerint, talis uita erit. In particulas suasisse totum ordinanti parum est. Marcus Brutus in eo libro quem περὶ καθήκοντος inscripsit, dat multa præcepta & parentibus & liberis & fratribus, hæc nemo faciet quemadmodum debet nisi habuerit, quo perferat. Proponamus oportet finem summi boni, ad quē nitamur, ad quem omne factum nostrum dictumqȝ respiciat, ueluti nauigantibus ad aliquod sydus dirigendus est cursus. Vita sine proposito uaga est. Quod si utiqȝ proponēdum est, incipiunt necessaria esse decreta, Illud puto concedes, nihil esse turpius dubio, & incerto ac timido, pedem modo referente, modo producente. Hoc in omibus rebus accidet nobis, nisi æstimantur quæ rependunt animos & detinent, & præconari totos uetant. Quomodo sint dij colendi, solet præcipi. Accendere aliquem lucernas sabbatis prohibeamus, quoniā nec lumine dij egent, & ne homines quidē delectantur fuligine. Vetemus salutationibus matutinis fungi, & foribus assidere templorum humana ambitio, istis officijs capitur, deum colit, qui nouit. Vetemus lintea & strigiles Ioui ferri, & speculum tenere Iunoni. Non quærit ministros deus. Quid ni? ipse humano generi ministrat, Vbiqȝ & omnibus præsto est. Audiat licet, quemadmodum seruire in sacrificijs debeat, quasi procul resilire a molestijs, a superstitionibus. Nunqȝ satis perfectum erit, nisi qualem debet deum mente conceperit, omnia habentē, omnia tribuentem, beneficia gratis dantē. Quæ causa est dijs benefaciendi? natura. Errat, siquis putat illos nocere uelle uel posse, nec accipere iniuriam queunt, nec facere. Lædere etenim lædiqȝ cōiunctum est, Summa illa ac pulcherrima omniū natura, quos periculo exemit, nec periculosos quidē facit. Primus est deorū cultus, deos credere, Deinde reddere illis maiestatem suam, reddere bonitatem, sine qua nulla maiestas est. Scire illos esse qui præsident mūdo, qui uniuersa ut sua temperant, qui humani generis tutelam gerunt, interdum curiosi singulorū. Hi nec dant malum, nec habent. Cæterū castigant quosdam & coercent, & irrogant pœnas, & aliquando spe boni puniunt. Vis deos propiciari? Bonus esto. Satis illos coluit, quisquis imitatus est. Ecce altera quæstio. Quomodo hominibus sit utendū? Quid agimus? quæ damus præcepta, ut parcatur sanguini humano? Quantulū est ei nō nocere, cui debeas prodesse? Magna scilicet laus est, si homo mansuetus hominē adiuuet, præcipiemus ut naufrago manum porrigat, erranti ut uiam monstret? Cum esuriente panē suum diuidat? Quando omia quæ præstanda sunt ac uitanda curauerit, dicam, cum possim breuiter, hanc illi formulā humani officij tradere, Omne hoc quod uides, quo diuina atqȝ humana conclusa sunt, unū est, membra sumus corporis magni. Natura nos cognatos ædidit, cum hisdem & in eadem gigneret. Hæc nobis amorem indidit mutuum, & sociabiles fecit. Illa æquum iustumqȝ composuit. Ex illius cōstitutione miserius est nocere qȝ lædi. Ex illius imperio paratæ sunt iuuantis man*. Isti uersus & in pectore & ore sint. Homo sum, humani nihil a me alienū puto. Habeamus in cōmune, quod nati sum* Societas nostra lapidum formationi simillima est, quæ casura, nisi inuicem obstaret, hoc ipso continetur.

Vultur est, cadauer expectat

Idest, de officio.

continetur. Post deos hominesq; dispiciamus, quomodo rebus sit utendum. In superuacuum præcepta iactauimus, nisi illud præcesserit, qualem de quacunq; re habere debeamus opinionem, de paupertate, de diuitijs, de gloria, de ignominia, de patria, de exilio. Aestimamus singula, fama remota, & quæramus quid sint, non quid uocentur. Ad uirtutes transeamus, præcipiet aliquis, ut prudentiam magni extimemus, ut fortitudinem cõplectamur, temperantiam amemus, iustitiam (si fieri potest) propius etiam q̃ cæteras nobis applicemus. Sed nihil agetur, si ignoramus, quid sit uirtus. Vna sit, an plures, separatæ, an annexæ. An qui unam habet, & cæteras habeat, quomodo inter se differant. Non est necesse fabro de fabrica quærere, quod eius initium, quis usus sit, non magis q̃ Pantomimo de arte saltandi. Omnes istæ artes se sciunt, nihil deest. Non enim ad totam pertinent uitam. Virtus & aliorum scientia est, & sui, discendum de ipsa est, ut in ipsa uoluntas discatur. Actio recta non erit, nisi recta fuerit uoluntas. Ab hac enim est actio. Rursus uoluntas non erit recta, nisi habitus animi rectus fuerit. Ab hoc enim est uoluntas. Habitus porro animi non erit in optimo, nisi totius uitæ leges perceperit, & qd de quoq; iudicandum sit, exegerit, nisi res ad uerum redegerit. Non contingit tranquillitas, nisi immutabile certumq; iudicium adeptis. Cæteri decidunt subinde, & reponuntur, & inter omissa appetitaq; alternis fluctuantur. Causa iusq; iactatiõis est, quod nihil liquet, incertissimo regimine utentibus fama. Si uis eadẽ semper uelle, uera oportet uelis. Ad uerum sine decretis non peruenitur, continent uitam, & bonam, & malam, honesta, & turpia, iusta & iniusta, pia & impia. Virtutes usus q; uirtutum, rerum cõmodarum possessio, existimatio ac dignitas, ualitudo, uires, forma, sagacitas sensuum, hæc omnia æstimatorẽ desyderant. Scire licet quantum cuiq; in censum deferendum sit. Falleris enim, & pluris quædam q̃ sunt, putas, Adeoq; falleris, ut quæ maxima inter nos habenẽ, diuitiæ, gratia, potentia, sestertio nummo æstimanda sint. Hoc nescis, nisi cõstitutionem ipsam, qua ista inter se æstimantur, inspexeris. Quemadmodum folia uirere per se non possunt, ramũ desyderant, cui inhæreant, ex quo trahunt succum. Sic ista præcepta si sola sunt, marcent, infigi uolunt sectæ. Præterea non intelligunt hi qui decreta tollunt, eo ipso cõfirmari illa quo tollũtur. Quid enim dicunt, præceptis uitam satis explicari, superflua esse decreta sapientiæ. i. dogmata? Atq; hoc ipsum quod dicunt decretũ est tã hercule, q̃ si nũc ego dicerẽ recedendũ esse a præceptis supuacuis & decretis, in hæc sola studium cõferẽdum, hoc ipso quo negarem curanda esse præcepta, præciperem. Quædam admonitionem philosophiæ desyderant, quædam probationem. Et quidẽ multa, quia inuoluta sũt uix summa diligentia, ac summa subtilitate aperiuntur. Si probationes necessariæ sũt, & decreta, quæ ueritatem argumentis colligunt. Quædam aperta sunt, quædã obscura. Apta, quæ sensu comprehenduntur, quæ memoria. Obscura, quæ extra hæc sunt. Ratio autẽ non impletur manifestis. Maior eius pars pulchriorq; in occultis est. Occulta probationem exigunt, probatio non sine decretis est, necessaria ergo decreta sunt. Quæ res communem sensum facit, eadem perfectum, certarum rerum persuasio, sine qua omnia in animo natant. Necessaria ergo sunt decreta, quæ dant animis inflexibile iudicium. Deniq; cum monemus aliquem, ut amicum eodem habeat loco quo se, ut ex inimico cogitet posse fieri amicum, in illo amorem incitet, in hoc moderetur odium, adijcimus iustũ & honestum. Iustum autem honestumq; decretorũ nostrorum continet ratio. Ergo hæc necessaria est, sine qua nec illa sunt, sed utraq; iungamus. Namq; & sine radice inutiles rami sunt, & ipsæ radices his quæ genuere adiuuantur. Quantum utilitatis manus habeat, nescire nulli licet. Aperte iuuat cor, illud quo manus iuuant, ex quo impetũ sumunt, quo mouentur, latet. Idem dicere de præceptis possum, aperta sunt, Decreta uero sapiẽtiæ in abdito, sicut sanctiora sacrorum tantum initiati sciũt, ita in philosophia arcana illa, admissis receptisq; ostenduntur in sacro. At præcepta & alia huiusmodi, prophanis quoq; nota sunt. Possidonius non tantum præceptionem (nihil enim nos hoc uerbo uti prohibet) sed etiam suasionem, & consolationem, & exhortationem necessariam iudicat. His adijcit causarum inquisitionem & ætymologiam, quam cur ita dicere non audeamus, cũ Grãmatici custodes latini sermonis suo iure ita appellent, non uideo. Ait utilem futurã esse descriptionem cuiusq; uirtutis. Hanc Possidonius ætymologiam uocat. Quidam chara

cterismon appellant, signa cuiusq; uirtutis & uitij ac notas reddentem, quibus inter se similia discriminentur. Hæc res eandem uim habet, q̃ præcipere. Nam qui præcipit, dicit. Illa facies, si uoles temperans esse. Qui describit, ait, temperans est, qui facit illa, q illis abstinet. Quæris quid intersit? Alter præcepta uirtutis dat, alter exemplar. Descriptiones has, & (ut publicanorum utar uerbo, ἰκονισμοὺς) ex usu esse confiteor. Proponamus laudanda, inuenietur imitator. Putas utilia tibi dare argumenta, per quæ intelligas nobilem equum, ne fallaris empturus, ne operam perdas in ignauo? Quanto hoc utilius est, excellentis animi notas nosse, quas ex alio in se trãsferre pmittit? Cõtinuo pecoris generosi pullus in aruis, Altius ingredit̃, & mollia crura reponit. Primus inire uiã, & fluuios tentare minaces. Audet, & ignoto sese cõmittere ponto. Nec uanos horret strepitus, illi ardua ceruix, Argutumq; caput, breuis aluus, obæsaq; terga. Luxuriatq; thoris animosum pectus anheli, tum siqua sonitum procul arma dedere, Stare loco nescit, micat auribus & tremit artus. Collectumq; premens uoluit sub naribus ignem. Dum aliud agit, Vergilius noster describit uirum fortem. Ego certe nõ aliam imaginem magno uiro dederim, si mihi Cato exprimendus inter fragores bellorum ciuilium impauidus, & primus incedens, admotus iam exercitus alpibus, ciuiliq; se bello ferens obuium, non aliũ illi assignauerim uultum, nõ alium habitũ, altius certe nemo ingredi potuit, q̃ qui simul cõtra Cæsarem Pompeiumq; se sustulit, & alijs Cæsarianas opes, alijs Pompeianas fouẽtib⁹, utrũq; prouocauit, Ostenditq; aliquas esse. R. P. partes. Nam parũ est in Catone dicere, nec uarios horret strepitus. Quid ni, cum uiros uicinosq; nõ horreat? Cum contra decem legiones & Gallica auxilia, & mixta Barbarica arma ciuilibus, uocem liberam mittat, & R. P. hortetur, ne pro libertate decidat, sed omnia experiatur honestius in seruitutem casura, q̃ itura? Quantum in illo uigoris ac spiritus; quantum in publica trepidatiõe fiduciæ est. Scit se unum esse, de cuius statu non agatur. Nõ enim quæri debet, an liber Cato, sed an inter liberos sit. Inde periculorum gladiatorũq; contemptus. Libet admirantem inuictam constantiã uiri inter publicas ruinas nõ labentis dicere, Luxuriatq; thoris aniosum pectus. Proderit non tantum quales esse soleat boni uiri dicere, formamq; eorũ & lineamenta deducere, sed quales fuerint, narrare & exponere. Catonis illud ultimũ ac fortissimum uulnus, per quod libertas amisit animã, Lælij sapientiã, & cum suo Scipione cõcordiam. Alterius Catonis domi forisq; egregia facta. Tuberonis ligneos lectos cũ in publicum sternerentur, hædinasq; pro stragulis pelles, & ante ipsius Iouis cellam ꝓposita cõuiuijs uasa fictilia. Quid aliud? paupertatẽ in capitolio consecrare, ut nullum aliud factũ eius habeam, quo illum Catonibus inseram? Hoc parum credimus. Censura fuit illa, nõ cœna. O q̃ ignorant homines cupidi gloriæ quid illa sit, aut quemadmodum petenda. Illo die populus Romanus multorum suppellectilem spectauit. Vnius miratus est. Omnium illorum aurum argentumq; fractum est, & in milites conflatum, At omnibus sæculis Tuberonis fictilia durabunt. Vale.

Libri decimiquinti epistolarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE EPISTOLARVM AD LVCILIVM LIBER DECIMVSSEXTVS.

EPISTOLA. XCVI. Assentiendum esse fatorum decretis.

TANTVM tu indignaris aliquid, aut quæreris, & non intelligis nihil esse in istis mali, nisi hoc unũ, q indignaris & quæreris? Si me interrogas, nihil puto uiro miserum, nisi aliquid esse in rerum natura, quod putet miserum. Non feram me, quo die aliquid ferre non potero. Male ualeo, pars fati est. Familia decubuit, fœnus offendit, domus crepuit. Damna, uulnera, labores, metus incurrerũt. Solet fieri hoc, parum est. Debuit fieri, decernunt̃ ista, nõ accidunt. Siquid credis mihi. Intimos affectus meos tibi cũ maxime detego, in omnibus quæ aduersa uident̃ & dura, sic formatus sum. Non pareo deo, sed assentior ex animo illum, nõ quia necesse est, sequor. Nihil unq̃ mihi incidet, quod tristis excipiã, quod malo uultu, nullum tributũ inuitus cõferam. Omnia aũt ad quæ gemimus, quæ expauescimus

tributa

tributa uitæ sunt. Horū mi Lucili, nec speraueris immunitatē, nec petieris. Vesicæ te do-
lor inquietauit. Epulæ uero erunt parum dulces, detrimenta continua, proprius accedā,
de capite timuisti. Quid tu nesciebas hoc te optare, cum optares senectutē? Oīa ista in
longa uita sunt, quomodo in longa uita sunt, & puluis & lutum, pluuia. Sed uolebam ui
uere, carere tamē incōmodis omnibus. Tam effœminata uox uirum dedecet. Videris
quemadmodū hoc uotum meū accipias. Ego illud magno animo, non tantū bono facio.
Neq; Dij, neq; Deæ faciant, ut te fortuna in delitijs habeat. Ipse te interrogo, Siquis po-
testatem tibi deus faciat, Vtrū uelis uiuere in macello, an in castris. Atqui uiuere mi Lu-
cili militare est. Itaq; hi qui iactantur, & p operosa atq; ardua sursum atq; deorsum eunt,
& expeditiones periculosissimas obeunt, fortes uiri sunt, prioresq; castrorū. Isti quos pu
blica quies, alijs laborātibus molliter habet turturillæ sunt tuti cōtumeliæ causa. Vale.

EPISTOLA. XCVII. Vitia hominū esse nō temporum. Et ꝙ praua con-
suetudo lætam inuerecundiam induxerit criminibus, quæ secun-
dum naturam conscientiæ tuta esse non possunt.

ERras mi Lucili, si existimas nostri sæculi esse uitium, luxuriā & negligentiā boni
moris, & alia quæ obijcit suis quisq; temporibus. Hominū sunt ista, nō temporū.
Nulla ætas uacauit a culpa. Et si æstimare licentiam cuiusq; sæculi incipias, pudet
dicere, Nunq; apertius ꝗ coram Catone peccatū est. Credat aliquis pecuniam
esse uersatā in eo iudicio, in quo reus erat Clodius, ob id adulteriū, quod cū Cæsaris uxo
rem in aperto cōmiserat, uiolatis religionibus eius sacrificij, quod pro populo fieri dicitur.
Sic submotis extra conspectū omnibus uiris, ut picturæ quoq; masculorū, animaliū con-
tegant, atq; dati iudicibus nūmi sunt. Et ꝙ hac etiā nunc pactione turpius est, stupra insu
per matronarū & adolescentularum nobilium salarij loco exacta sunt. Minus crimine, ꝗ
absolutione, peccatum est. Adulterij reus adulteria diuisit, nec ante fuit de salute securus
ꝗ similes sui iudices suos reddit. Hæc in eo iudicio facta sunt, in quo (si nihil aliud) Cato
testimoniū dixerat, ipsa ponam uerba Ciceronis, quia res fidē excedit. Accersiuit ad se,
promisit, intercessit, dedit. Iam uero o Dij boni rem perditā, etiam nocte scortorum mu-
lierum atq; adolescentularū nobilium introductiones, nōnullis iudicibus pro mercedis
cumulo fuerunt. Non uacat de precio quæri, plus in accessionibus fuit. Vis Seueri illius
uxorem? Dabo illam. Vis diuitis? huius quoq; tibi præstabo concubitū. Adulterium ubi
feceris, damna. Illa formosa quā desyderas ueniet, illius tibi noctem promitto, nec diffe-
ro. Intra comparandi rationē fides promissi mei stabit. Plus est distribuere adulteria, ꝗ
facere. Hoc uero matribusfamiliæ denūciare est, hi iudices Clodiani a senatu petierant
præsidiū, quod nō erat nisi damnaturis necessariū, & impetrauerant. Itaq; eleganter illis
Catulus Absoluto reo. Quid uos, inquit, præsidium a nobis petebatis? An ne nummi uo
bis eripientur? Inter hos tamen iocos impune tulit ante iudiciū adulter, in iudicio leno,
qui damnationē peius effugit, ꝗ meruit. Quicquid fuisse corruptius illis moribus cre-
dis, quibus libido non sacris inhiberi, nō iudicijs poterat? qbus in ea ipsa quæstione quæ
extra ordinē senatusconsultu exercebatur, plus ꝗ quærebatur admissum est? Quærebat
an post adulterium aliquis posset tutus esse, apparuit sine adulterio tutum esse nō posse.
Hoc inter Pompeiū & Cæsarem, inter Ciceronem Catonēq; cōmissum est. Catonē, in-
quam, illum, quo sedente negatur populus permisisse sibi postulare florales iocos, nudā-
darum meretricū. Si credis spectasse tūc seuerius homines ꝗ iudicasse, & fieri facta ista
ex licentia urbium, aliqnando disciplina metuq;, nunq; sponte considet, non est itaq; qđ
credas, nunc plurimū libidini, permisisse legibus minimū. Longe enim frugalior hæc iu-
uentus, ꝗ illa est. Cum reus adulteriū apud iudices negaret, iudices apud eum cōfiteren-
tur. Cum stuprum cōmitteretur rei iudicandæ causa, cum Clodius hisdē uitijs gratiosus
quibus nocens, conciliaturas exerceret in ipsa causæ dictione, credat hoc quisq;, qui dam
nabatur uni adulterio, absolutus est multis. Omne tempus Clodios, non omne Catones
fert. Ad deteriora faciles sumus, quia nec dux potest nec comes deesse, & res etiā ipsa si-
ne duce, sine comite procedit. Non pronuncius tantum ad uitia, sed præceps. Et qđ plæ-
rosq; inemendabiles facit. Omniū aliarum artium peccata, artificibus pudori sunt, offen-
duntq;, dum errantem uitæ peccata delectant. Non gaudet nauigio gubernator euerso,

non gaudet ægro medicus elato, non gaudet orator, ſi patroni culpa reus cecidit. At contra omnibus crimen ſuũ uoluptati eſt. Lætatur ille adulterio, in quod irritatus eſt ipſa difficultate, lætatur ille circũſcriptione furti. Quod nunc ante illi culpa, q̃ culpæ fortuna diſplicuit, id praua conſuetudine euenit. Alioqui ut ſcias ſubeſſe animis, etiã in peſſima adductis boni ſenſus, nec ignorari turpe, ſed negligi. Omnes peccata diſſimulãt, & q̃uis feliciter ceſſerint, fructu illorum utuntur, ipſa ſubducunt. At bona conſciẽtia prodire uult & cõſpici. Ipſas nequitia tenebras timet. Eleganter itaq; ab Epicuro dictum puto, Poteſt nocenti contingere ut lateat, latenti fides nõ poteſt. Aut ſi hoc modo melius hunc explicari poſſe iudicas ſenſum. Ideo non prodeſt latere peccantibus, quia latẽti etiã ſi facultatem habent, fiduciã non habẽt. Ita eſt, tuta ſcelera eſſe nõ poſſunt. Hoc ergo repugnare ſectæ noſtræ ſi ſic expediatur, non iudico. Quare? quia primo illa & maxima peccantium eſt pœna, peccaſſe. Nec ullum ſcelus licet illud fortuna exornet muneribus ſuis, licet tueatur ac uindicet, impunitum eſt, quoniam ſceleris in ſcelere ſuppliciũ eſt. Sed nihilominus & hæc & illam ſecundæ pœnæ premunt ac ſequuntur, timere ſemper & expaueſcere, & ſecuritati diffidere. Quare ego hoc ſupplicio nequitiam liberem? Quare nõ ſemp illam in ſuſpenſo relinquam? Illic diſſentiamus cum Epicuro, ubi dicit nihil iuſtum eſſe natura, & crimina uitanda eſſe, quia uitari metus non poſſit. Hic conſentiamus mala facinora conſcientia flagellari, & plurimũ illi tormentorũ eſſe, eo ꝙ perpetua illam ſollicitudo urget, ac uerberat, ꝙ ſponſoribus ſecuritatis ſuæ non poteſt credere. Hoc enim ipſum argumentũ Epicuri eſt, natura nos a ſcelere abhorrere, ꝙ nulli non etiam inter tuta timor eſt. Multos fortuna liberat pœna, metu neminẽ. Quare? quia infixa nobis eius rei auerſatio eſt, quã natura damnauit. Ideo nunq̃ fides latendi fit etiam latentibus, quia coarguit illos conſcientia, & ipſos ſibi oſtendit. Proprium autem eſt nocentium trepidare, male de nobis actum erat, ꝙ multa ſcelera legem & iudicem effugiunt, & ſcripta ſupplicia, niſi illa naturalia & grauia de præſentibus ſoluerent, & in locum patiẽtiæ timor cederet. Vale.

EPISTOLA. XCVIII. Qualiter aduerſus fortunæ duritiam componendus eſt animus.

NVnq̃ credideris felicem quenq̃ ex felicitate ſuſpenſum. Fragilibus innitiť, qui aduentitio lætus eſt, exibit gaudium quod intrauit. At illud ex ſe ortum, fidele, firmũq;, & creſcit, & ad extremũ uſq; proſequitur. Cætera quorũ admiratio eſt uulgo, in diem bona ſunt. Quid ergo? non uſui ac uoluptati eſſe poſſunt? Quis negat? Sed ita, ſi illa ex nobis pendet, non ex illis nos. Omnia quæ fortuna intueť, ita fructifera ac iucunda fiunt. Si quis habens iſta, ſe quoq; habet, nec in rerum ſuarũ poteſtate eſt. Errant enim mi Lucili, qui aut boni aliq̃d nobis, aut mali iudicant tribuere fortunam. Materiã dat bonorũ ac malorũ, & initia rerum apud nos in malũ, bonũue exiturarum. Valentior enim omni fortuna animus eſt, in utrãq; partem ipſe res ſuas ducit, beatæq; ac miſeræ uitæ ſibi cauſa eſt. Malus animus omnia in malum uertit, etiã quæ cũ ſpecie optimi uenerant. Rectus atq; integer corrigit praua fortunæ, & dura atq; aſpera feriẽdi ſcientia mollit. Idemq; & ſecunda grate excipit, modeſteq;, & aduerſa conſtanter atq; fortiter. Qui licet prudens ſit, licet exacto faciat cuncta iudicio, licet nihil ſupra uires ſuas tentet, non contingit illi bonũ integrum illud, & extra minas fortunæ poſitum, niſi certus aduerſus incerta eſt. Siue alios obſeruare uolueris (liberius enim inter aliena iudiciũ eſt) ſiue teipſum fauore ſepoſito, & ſentiẽs hoc cõfiteberis, nil ex his optabilibus & charis utile eſſe, niſi te contra leuitatem caſus rerumq; caſum ſequentium inſtruxeris, niſi illud frequenter & ſine querela inter ſingula dãna dixeris. Dijs aliter uiſum eſt. Immo mehercule (ut carmen fortius ac iuſtius repetam) quo animũ tuũ magis fulcias, Hoc dicito quoties aliquid aliter q̃ cogitabas euenerit, Dij melius. Sic cõpoſito nihil accidet, ſic aũt cõponetur, ſiquid humanarum rerum uarietas poſſit, cogitauerit, anteq̃ ſenſerit. Si ad liberos coniuge atq; patrimoniũ, ſic habuerit, tanq̃ nõ utiq; ſemp habiturus, & tanq̃ non futurus ob hoc miſerior, ſi habere deſierit. Calamitoſus eſt animus futuri anxius, & ante miſerias miſer qui ſollicitus eſt, ut ea quibus delectať, ad extremũ uſq; pmaneant. Nullo enĩ tẽpore conquieſcet, & expectatione futuri præſentia, quibus frui poterat amittet. In æquo eſt autem dolor amiſſæ rei, & timor amittendæ. Nec ideo præcipio tibi negligentiam.

tiam. Quin uero metuenda declina, & quicquid consilio prospici potest, pspice. Quod
cunq; læsurum est, multo anteq̃ accidat, speculare & auerte. In hoc ipsum tibi plurimum
conferet fiducia, & ad tolerandum omne obfirmata mens. Potest fortunam cauere, qui
põt ferre. Certe in tranquillo nõ tumultuat̃. Nil est nec miserius nec stultius, q̃ † semp ti-
mere. Quæ ista dementia est malum suũ antecedere? Deniq; ut breuiter includã, quod
sentio, & istos † Sacagios, ac sibi molestos describam tibi, tam intemperantes in ipsis mi-
serijs, q̃ sunt ante illas. Plus dolet q̃ necesse est. Eadem enim infirmitate dolorẽ non æsti
mat, qua non expectat. Intemperantia fingit sibi ppetuam felicitatẽ suam, fingit sibi cre-
scere debere quæcũq; contigerunt, non tantum durare, & oblitus huius † peccati quo hu
mana iactantur, sibi uni fortuitorum constantiã spondet. Egregie itaq; uidetur mihi Me-
trodorus dixisse in ea epistola, qua sororem, amisso optimæ indolis filio, alloquit̃. Mor-
tale est omniũ mortaliũ bonum, de his loquitur bonis, ad quæ cõcurritur. Nam illud ue-
rum bonum non moritur, certum est sempiternũq; sapientia & uirtus, hoc unũ cõtingit
immortale immortalibus. Cæterũ tam improbi sunt, tamq; obliti quo eant, quo illos sin-
guli dies turbent, ut mirentur aliquid ipsos amittere, amissuri uno die omnia. Quicquid
est, cui dominus inscriberis, apud te est, tuum non est. Nihil firmum infirmo, nihil fragili
æternum & inuictum est, tam necesse est perire q̃ perdere, & hoc ipsum si intelligimus,
solatium est, æquo animo perdere, quod periturum est. Quid ergo aduersus has amissio
nes auxilij inuenimus? Hoc ut memoriã teneamus amissa, nec cum ipsis fructum exci-
dere patiamur, quem ex illis pcepimus. Habere eripit̃, habuisse nunq̃. Peringratus est,
qui cum amiserit, pro accepto nihil debet. Rem nobis eripit casus, Vsum fructũq; apud
nos relinquit, quem nos iniquitate desyderij perdidimus. Dic tibi, ex istis quæ terribilia
uidentur, nihil est inuictum. Singula uicere iam multi, ignem Mutius, crucem Regulus,
uenenum Socrates, exilium Rutilius, mortem ferro adactam Cato. Et nos uincamus ali
quid. Rursus ista, quæ ut speciosa & felicia trahunt uulgum, a multis & sæpe contempta
sunt. Fabricius diuitias impator reiecit, cẽsor notauit, Tubero paupertatẽ se dignam &
capitolio iudicauit, cum fictilibus in publica cœna usus, ostendit debere his hominẽ esse
contentum, quibus Dij etiam nunc uterentur. Honores repulit pater Sextius, qui ita na
tus ut R.P. deberet capessere, latum clauum diuo Iulio dante, non recepit. Intelligebat
enim ꝙ dari posset, & eripi. Nos quoq; aliquid ex his faciamus. Animosi simus inter exẽ
pla, quare deficimus? Quare desperamus? Quicquid fieri potuit, potest. Nos modo pur
gemus animũ, sequamurq; naturam, a qua aberranti cupiendũ timendũq; est, & fortui-
tis seruiẽdum. Licet reuerti in uiam, licet in integrum restitui. Restituamur, ut possimus
dolores, quocũq; modo corpus inuaserint perferre, & fortunæ dicere, Cum uiro tibi ne-
gocium est, Quære quem uincas. His sermõibus, & his similibus, lenitur ista uis ulceris,
quam opto mehercules mitigari, & aut sanari, aut stare, & cũ ipso senescere. Sed securus
de isto sum, de nostro damnũ agitur, quibus senex egregius eripitur. Nam ipse uitæ ple-
nus est, cui adijci nihil desyderat sua causa, sed eorũ, quibus utilis est. Liberaliter facit ꝙ
uiuit. Alius iam his cruciatus finis est. Hic tam turpe putat mortem fugere, q̃ ad mortẽ
confugere. Quid ergo? nõne suadebit, & exibit? Quid ni exeat? si nemo iam eo uti po-
terit? Si nihil aliud q̃ dolori operam dabit? Hoc est mi Lucili, philosophiã in ope disce-
re, & ad uerum exerceri. Videri quid homo prudens animi habeat contra mortem, con-
tra dolorem, cum illa accedat, hic premat. Quid faciendum sit, a faciente discendum est.
Adhuc argumentis actum est, an possit aliquid dolori resistere, an mors, magnos quoq;
animos admota submittere. Quid opus est uerbis? In rem præsentem eamus, nec mors il
lum contra dolorem facit fortiorem, nec dolor contra mortem. Contra utrũq; sibi fidit,
nec spe mortis patienter dolet, nec tædio doloris, libenter moritur, hunc fert, illam expe
ctat. Vale.

Al† præ Eras. Rote.

† In quodã exẽplari Sagitalos, puto legendũ Satageos.

Forte † faci

EPISTOLA. XCIX. Consolatio amici, uel filij mortui. Et ꝙ luctus nõ uoluptate, sed ratione sanandus est.

EPistolam quam scripsi Marulo, cum filium paruulum amisisset, & diceretur mol
liter ferre misi tibi. In qua non sum morem solitum secutus, nec putaui leuiter illũ
debere tractari, cum obiurgatione esset, q̃ consolatione dignior. Afflicto enim

& magnum uulnus male ferenti,paulíſper cedendum eſt.Exatiet ſe aut certe primũ imĩ
petum effundat.Hi qui ſibi lugere ſumpſerunt,protinus caſtigentur,& diſcant quaſdam
etiã lachrymarũ ineptias eſſe.Solatia expectas,conuitia accipe,tam molliter tu fers mor
tem filij,Quid faceres,ſi amicum perdidiſſes?Deceſſit filius incertæ ſpei paruulus,puſil
lum tẽporis perijt,cauſas doloris cõquirimus,& de fortuna etiã inique quæri uolumus,
quaſi non ſit iuſtas querẽdi cauſas præbitura. At mehercule,ſatis mihi iam uidebaris ani
mi habere etiam aduerſus ſolida mala,nedum ad iſtas umbras malorum,quibus ingemi
ſcunt homines amoris cauſa,quod damnorũ omniũ maximũ eſt.Si amicum perdidiſſes,
dãda opera erat,ut magis gauderes,ꝙ habueras,ꝗ̃ mœreres,ꝙ amiſeras.Sed plæriq; nõ
computant quanta perceperint,quantũue gauiſi ſint.Hoc habet inter reliqua mala do-
lor,ꝙ non ſupuacuus tantum,ſed ingratus eſt.Ergo ꝙ habuiſti talẽ amicum,perit opera.
Tot annis,tanta cõiunctione uitæ,tam familiari ſtudiorum ſocietate nihil actũ eſt.Cum
amico effers amicitiã,& quid doles amiſiſſe,ſi habuiſſe nõ prodeſt?Mihi crede, magna
pars ex illis quos amauimus,licet ipſos caſus abſtulerit,apud nos manet . Noſtrũ eſt qđ
præterijt tẽpus,nec quicq̃ eſt loco tutiore,ꝗ̃ quod fuit.Ingrati aduerſus percepta ſpe fu
turi ſumus,quaſi non quod futurum eſt,ſi modo ſucceſſerit nobis,cito in præterita trãſi-
turum ſit.Anguſte fructus rerum determinat,qui tantum præſentibus lætus eſt,& futu-
ra & præterita delectant.Hæc expectatione,illa memoria,Sed alterum pendet, & non
fieri poteſt,alterum non poteſt non fuiſſe.Quis ergo furor eſt certiſſimo excidere?Ac-
quieſcamus his,quæ iam hauſimus,ſi modo non perforato animo hauriebamus,& tranſ
mittẽte quicquid acceperat.Innumerabilia ſunt exempla eorum,qui liberos iuuenes ſi-
ne lachrymis extulerint.Qui in ſenatum,aut in aliquod publicum officium a rogo redi-
erunt,& ſtatim aliud egerint,nec immerito.Nam primum ſuperuacuum eſt dolere,ſi ni
hil dolendo proficias.Deinde iniquum eſt quæri de eo,quod uni accidit,& omnibus re
ſtat.Deinde deſyderij ſtulta conquæſtio eſt,ubi minimũ intereſt,inter amiſſum & deſyi
derantẽ.Eo ita æquiore animo eſſe debemus,ꝙ quos amiſimus,ſequimur. Reſpice cele
ritatem rapidiſſimi temporis,cogita breuitatẽ huius ſpacij,ꝑ quod citatiſſimi currimus.
Obſerua hunc comitatũ generis humani,eodẽ tendentis minimis interuallis diſtinctũ,
etiam ubi maxima uidentur.Quẽ putas perijſſe,præmiſſus eſt.Quid aũt dementius,ꝗ̃
cum idẽ tibi iter emetiendũ ſit,flere eum,qui anteceſſit.Flet aliquis fatum,quod nõ igno
rauit futurũ,aut ſi mortẽ in homine nõ cogitauit,ſibi impoſuit.Flet aliquis factum,quod
aiebat nõ poſſe nõ fieri.Quiſquis aliquẽ quæritur mortuũ eſſe,quærit̃ hominem fuiſſe.
Omnes eadẽ conditio deuinxit,cui naſci cõtingit,mori reſtat. Interuallis diſtinguimur,
exitu æquamur.Hoc quod inter primũ diẽ & ultimũ iacet,uariũ & incertũ eſt. Si mole-
ſtias æſtimas,etiam puero longum. Si uelocitatẽ etiam ſeni anguſtũ.Nil nõ lubricum &
fallax & omni tempeſtate mobilius.Iactantur cuncta,& in contrariũ tranſeunt, iubente
fortuna,& in tanta uolutatione rerum humanarũ,nil cuiq̃ niſi mors,certum. Tamẽ deo
quærunt̃ oẽs,in quo uno nemo decipitur.Sed puer deceſſit,nondũ dico melius agi, q ui
ta defungitur.Ad eum tranſeamus qui conſenuit,quantulo uincit infantẽ?Propone ꝓ-
fundi temporis uaſtitatẽ,& uniuerſum cõplectere.Deinde hoc quod ætatem uocamus
humanã,cõpara immenſo,uidebis ꝗ̃ exiguum ſit quod optamus,quod extendimus.Ex
hoc quantũ lachrymæ,quantũ ſolitudines occupant,quantũ mors anteꝗ̃ ueniat,optata,
quantũ ualitudo,quantũ timor,quantũ tenent aut rudes aut inutiles anni.Dimidium ex
hoc edormitur.Adijce labores,luctus,pericula,& intelliges etiã in longiſſima uita, mini
mũ eſſe quod uiuitur.Siquis tibi concedit,non melius ſe habere eum,cui cito reuerti li-
cet,cui ante laſſitudinem paratum eſt iter. Vita nec bonũ nec malum eſt,boni ac mali lo
cus eſt.Ita nihil perdidit ille,niſi aliena.In damnum certius,potuit euadere modeſtus ac
prudẽs,potuit ſub cura tua in meliora formari,ſed(quod iuſtius timetur)potuit fieri plu-
ribus ſimilis.Aſpice illos iuuenes,quos ex nobiliſſimis domibus in arenam luxuria ꝓie-
cit.Aſpice illos,qui ſuam alienamq; libidinẽ exercent mutuo impudici,quorũ nullus ſine
ebrietate,nullus ſine aliquo inſigni flagitio dies exit.Plus timeri ꝗ̃ ſperari potuiſſe ma-
nifeſtum erit.Non debes itaq; cauſas doloris accerſere, nec leuia incõmoda indignãdo
cumulare,Non hortor,ut nitaris & urgeas.Non tam male de te iudico, ut tibi aduerſus

hæc totam putem uirtutem aduocandam. Non est dolor iste, sed morsus, tu illum dolorem facis. Sine dubio multum philosophia proficit, si puerum nutrici adhuc q̃ patri notiorem animo forti desyderas. Quid? nunc ego duriciam suadeo, & in funere ipso erigere uultum uolo, & animū ne contrahi quidem patior? Minime. Inhumanitas est ista, nō uirtus. Funera suorum hisdem oculis, quibus ipsos uidere, nec cōmoueri ad primā familiarium diuulsionem. Puta autem me uetare quædam, quæ non sunt sui iuris. Excidūt etiam retinentibus lachrymæ, & animum profusæ leuant. Quid ergo est? permittamus illis cadere, non imperemus. Fluant quantum affectus eiecerit, non quātum posset imitatio. Nihil uero mœrori adijciamus, nec illum ad alienum augeamus exemplum. Plus ostētatio doloris exigit, q̃ dolor. Quotus quisq; sibi tristis est? clarius cum audiunt̃ gemunt, & taciti quietiq; dum secretum est, cum aliquos uiderint, in fletus nouos excitant̃. Tum capiti suo manus ingerunt, quod potuerant facere nullo prohibente liberius, tunc mortem comprecantur sibi, tunc lectulo deuoluūtur. Sine spectatore cessat dolor. Sequitur nos ut in alijs rebus, ita in hac quoq; hoc uitium ad plurium exempla componi, nec quid oporteat, sed quid soleat aspicere. A natura discedimus, populo nos damus, nullius rei bonæ auctori, & in hac re, sicut in omnibus inconstantissimo. Videt aliquem fortē in luctu suo, impium uocat & efferatum. Videt aliquem collabentem, & corpori affusum, effœminatum ait & eneruem. Omnia itaq; ad rationem reuocāda sunt. Stultius uero nihil est, q̃ famam captare tristiciæ, & lachrymas approbare, quas iudico sapiēti uiro, alias permissas cadere, alias † uisu allatas. Dicam quid intersit, cum primum nos nuncius acerbi funeris perculit, cum tenemus corpus e complexu nostro in ignem transiturum, lachrymas naturalis necessitas exprimit, & spiritus ictu doloris impulsus, quemadmodū totum corpus quatit, ita oculos, quibus adiacentem humorē perpremit & expellit. Hæ lachrymæ per elisionem cadunt, nolentibus nobis. Aliæ sunt quibus exitum damus, cū memoria eorum, quos amisimus, retractatur, & inest quiddam dulce tristiciæ, cū occurrunt sermones eorum iucundi, conuersatio hilaris, officiosa pietas, tūc oculi uelut in gaudio relaxantur. His indulgemus, illis uincimur. Non est itaq;, quod lachrymas ꝓpter circūstantes assidentesq; aut cōtineas, aut exprimas, nec cessant, nec fluunt unq̃ tam turpiter, q̃ finguntur. Eant sua sponte. Ire autem possunt placidis atq; compositis. Sæpe salua sapientis autoritate fluxerunt, tanto temperamento, ut illis nec humanitas, nec dignitas deesset. Licet, inquam, naturæ obsequi grauitate seruata. Vidi ego in funere suorum ferendos, in quorum ore amor eminebat, remota omni lugentium scæna, Nihil erat, nisi quod ueris dabatur affectibus. Est aliquis & dolendi decor, hic sapienti seruandus est, & quemadmodum in cæteris rebus, ita & in lachrymis aliquid sat est. Imprudentiū ut gaudia, sic dolores exundauere, æquo animo excipe necessaria. Quid incredibile? Quid nouum euenit, q̃ multis cum maxime funus locatur, q̃ multis uitalia emunt̃, q̃ multis post luctum tuum lugent? Quoties cogitaueris puerum fuisse, cogita & hominem, cui nihil certi promittatur, quem fortuna non utiq; perducit ad senectutem, unde uisum est dimittit. Cæterum de illo frequenter loquere, & memoriam eius quantum potes, celebra, quæ ad te sæpius reuertetur, Si erit sine acerbitate uentura. Nemo enim libenter tristi cōuersatur, nedum tristiciæ, si quos sermones eius, si quos q̃uis paruuli iocos cum uoluptate audieras. Sæpius repete, potuisse illum implere spes tuas, quas paterna mente conceperas, audacter affirma, obliuisci quidem suorum, ac memoriam cum corporibus efferre, & effusissime flere, meminisse parcissime, inhumani animi est. Sic aues, sic feræ suos diligunt, quarum concitatus est amor, & pene rapidus, sed cum amissis totus extinguitur. Hoc prudentem uirū nō decet. Meminisse ꝑseueret, lugere desinat. Illud nullo modo ꝓbo, quod ait Metrodorus, esse aliquā cognatā tristiciæ uoluptatē. Hanc ipse captandā in eiusmodi tēpore, ipsa Metrodori uerba subscripsi. † De q̄bus nō dubito, q̄d sit sensurus. Quid enī turpius, q̃ captare in ipso luctu uoluptatē, imo ꝑ luctū & inter lachrymas quoq; quod iuuet quærere? Hi sunt q̄ nobis obijciunt nimiū rigorē, & infamant præcepta nostra duricia, ꝙ dicamus dolorē aut admittendū nō esse, aut cito expellendū. Vtrū tādem est, aut incredibili⁹, aut inhūani⁹, nō sentire amisso amico dolorē, an uoluptatē in ipo dolore aucupari? Nos quod præcipimus honestū est. Cū aliquid lachrymarū affectus effuderit, &

Al. fusa

Eras. Rote.: † Loco hoc desunt aliquot græca uerba, ꝓ q̄bus notas aliquot uere nimus, sed ex q̄bus nihil licebat conijcere.

derit,& (ut ita dicam) disputauerit,non esse tradendum animũ dolori. Quid tu dicis, mi
scendam ipsi dolori uoluptatem? Sic cõsolamur crustulo pueros,sic infantium fletum in
fuso lacte compescimus. Ne illo quidem tẽpore quo filius ardet,aut amicus expirat. Ces
sare poteris uoluptatem,sed ipsum uis titillare mœrorem. Vtrum honestius dolor ani-
mo submouetur,an uoluptas ad dolorem quoq; admittitur,dico admittit̃,captatur. Et q
dẽ ex ipso,est aliqua,inquit,uoluptas cognata tristiciæ. Illud nobis licet dicere, uobis qui
dem non licet. Vnũ bonum nostis uoluptatẽ,unũ malum dolorẽ. Quæ potest inter bo-
num & malum esse cognatio? sed puta esse,nunc potissimũ eruitur,& ipsum dolorẽ scru
tamur,An aliquid habeat iucundum circa se uoluptarium. Quædam remedia alijs parti
bus corporis salutaria uelut fœda,& indecora adhiberi alijs nequeunt,& quod alibi pro
desset sine damno uerecundiæ,id fit inhonestum loco uulneris. Non te pudet luctũ uo-
luptate sanare? Seuerius ista plaga sanãda est. Illud potius admone,nullum mali sensum
ad eum qui perit ꝑuenire. Nã si ꝑuenit,nõ perijt. Nulla,inquã,eum res lædit,ꝗ nullus est
Viuit,si læditur. Vtrum putas illi malum esse,quod nullus est, an quod est adhuc aliqs?
Atqui nec ex eo potest ei tormentũ esse,quod non est. Quis enĩ nullius sensus est? Nec
ex eo,quod est. Effugit enim maximũ mortis incõmodũ,non esse. Illud quoq; dicamus
ei quæ deflet,ac desyderat in ætate prima raptum, Omnes quantum ad breuitatem æui,
si uniuerso cõpares,& iuuenes & senes in æquo sumus. Minus enim ad nos ex omni æta
te uenit,ꝙ quod minimũ esse quis dixerit,quoniãquidem minimũ aliqua pars est. Hoc
quod uiuimus proximũ nihilo est,& tamen ob dementiã nostrã late disponitur. Hæc ti-
bi scripsi, nõ tanꝙ expectaturus esses remedium a me tam serum. Liquet enim mihi te
locutum tecum,quicquid lecturus es. Sed ut castigarem illam exiguam moram,qua a te
recessisti,& in reliquum exhortarer contra fortunam tolleres animos,& omnia eius te-
la non tanꝙ possent uenire,sed tanꝙ utiq; essent uentura prospiceres. Vale.

EPISTOLA. C. Quod philosophi anima magis debet esse simplex,plana,ꝙ composita,uel sollicita.

FAbiani Papyrij libros ꝗ inscribunt̃ ciuiliũ,legisse te cupidissime scribis, & nõ re
spondisse expectationi tuæ. Deinde oblitus de philosopho agi,cõpositionẽ eius
accusas. Puto esse quod dicis,& effundi uerba,non fingi. Primum habet ista res
suam gratiã,& est decor proprius orationis leniter lapsæ. Multũ enim interesse
existimo,utrum exciderit,an fluxerit. Nũc quod in hoc quoq; dicturus sum,ingẽs diffe-
rentia est. Fabianus mihi nõ effundere uidetur orationẽ,sed fundere. Adeo larga est, &
sine perturbatione,non sine cursu,tamen ueniens,illud plane fatetur,& præfert non esse
tractatam,nec diu tortam,sed ita,ut uix esse credamus. Mores ille nõ uerba composuit,
& animis scripsit ista,non auribus. Præterea ipso dicente non uacasset tibi partes intueri.
Adeo te summa rapuisset,& fere quæ impetu placent,minus præstãt ad manum relata.
Sed illud quoq; multum est,primo aspectum oculorum occupasse,etiam si cõtemplatio
diligens inuentura est,quod arguat. Si me interrogas,maior ille est qui iudicium abstu-
lit,ꝙ qui meruit. Et scio hunc tutiorem esse,scio audacius sibi de futuro promittere. Ora
tio sollicita philosophum non decet. Vbi tandem erit fortis & constans,ubi periculũ sui
faciet,qui timet uerba? Fabianus nõ erat negligens in oratione,sed securus. Itaq; nihil in
uenies sordidum. Electa uerba sunt,non captata,nec huius sæculi more contra naturam
suã posita & inuersa,splendida tamẽ,ꝙuis sumant̃ e medio,sensus honestos & magnifi-
cos habet,non coactos in sententia,sed altius dictos. Videbimus quod parũ recisum sit,
quod parum structum,quid non huius recentis polituræ. Cum circũspexeris omnia,nul
las uidebis angustias inanis,desit sane uarietas marmorum,& cõcissura aquarũ a cunicu
lis interfluentiũ, & pauperis cella, & quicquid aliud luxuria, nõ cõtenta decore simplici
miscet,quod dici solet,domus recta est. Adijce nunc qđ de cõpositione nõ cõstat. Qui-
dam illã uolunt esse ex horrido comptam. Quidã usq; eo aspera gaudent, ut etiam quæ
mollius casus explicuit,ex industria dissipent,& clausulas abrumpãt, ne ad expectatum
* respondeãt. Lege Ciceronẽ. Cõpositio eius una est,pedẽ seruat,curuar,lenta & sine infa
mia mollis. At cõtra Pollionis Asinij salebrosa & exiliẽs,& ubi minime expectes,relictu

ra. Deniq; apud Ciceronē omnia desinunt, apud Pollionē cadunt, exceptis paucissimis, quæ ad certum modū, & ad unum exēplar astricta sunt. Humilia præterea tibi uideri dicis omnia, & parum erecta, quo uitio carere eum iudico. Non sunt enim humilia illa, sed placida. Non sunt enim tenore quieto, compositoq; formata, nec depressa, sed plana. Deest illis oratorius uigor. Stimuli quoq; quos quæris, & subiti ictus sententiarū. Sed totum corpus uideri q͂ sit comptum, honestum est. Non habet oratio eius, sed debet dignitatem, affer quam Fabiano possis præponere. Dic Ciceronem, cuius libri ad philosophiā pertinentes, pene totidem sunt, quot Fabiani. Cedam, sed nō statim. Pusillum est siquid maximo minus est. Dic Asinium Pollionem, Cedam, & respondeamus in re tanta eminere est, post duos esse. Nomina adhuc Liuium. Scripsit enim & dialogos, quos nō magis philosophiæ annumerare possis q͂ historiæ, & ex professo philosophiā continētes libros. Huic quoq; dabo locum. Vide tamen q͂ multos antecedat, qui a tribus uincitur, & tribus eloquentissimis, sed non præstat omnia. Nō est fortis oratio eius, q͂uis elata sit, nō est uiolenta nec torrens, q͂uis effusa sit, non est pspicua, sed pura. Desyderas, inquis, contra uitia aliquid aspere dici, contra pericula animose, contra fortunam superbe, cōtra ambitionem contumeliose. Volo luxuriam obiurgari, libidinem traduci, impotentiam frangi. Sit aliquid oratoriæ, ac rei tragicæ grande, comicæ exile. Vis illum assidere pusillæ rei uerbis? Ille rerum se magnitudini addixit, eloquentiā uelut umbram, non hoc agens, trahit. Non erunt sine dubio singula circūspecta, nec in se collecta, nec omne uerbum excitabit ac punget. Fateor, exibunt multa, nec ferient, & interdum ociosa præterlabetur oratio. Sed multū erit in omnibus locis, & ingēs sine tædio spacium. Deniq; illud præstabit ut liqueat tibi illum sensisse, quæ scripsit. Intelliges actum hoc, ut tu scires quid illi placeret, non ut ille placeret tibi, ad profectū omnia tendunt, & ad bonam mentē, non quærit plausus, talia esse scripta eius nō dubito, etiam si magis reminiscor q͂ teneo. Hæretq; mihi color eorum, nō ex recenti conuersatione familiariter, sed summatim, ut solet, ex uetere noticia. Cum audirem certe illum. Talia mihi uidebant, nō solida, sed plena, quæ adulescentē indolis bonæ attollerent, & ad imitationē sui uocarent, sine desperatione uincēdi. Quæ mihi abhortatio uidetur efficacissima. Deterret enim qui imitandi cupiditatem non fecit, spem abstulit. Cæterum uerbis abundabat sine cōmendatione paratis, singularum in uniuersum magnificus. Vale.

Libri decimisexti epistolarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER DECIMVSSEPTIMVS.

EPISTOLA. CI. De inopinato fati termino, Vbi notat eos, qui longiorem uitam supplicio uel turpitudine paciscuntur.

OMNIS dies, ois hora, q͂ nihil sumus ostēdit, & aliquo argumēto recēti admonet fragilitatis oblitos, cū æterna meditantes respicere cogit ad mortē. Quid si istud principiū uelit, quæris. Senetionē Cor. equitem Romanū splendidū & officiosum noueras, ex tenui principio seipse ꝓmouerat, & iā illi decliuis erat cursus ad cætera. Facilius em̄ crescit dignitas, q͂ incipit. Pecunia quoq; circa paupertatē plurimū amorē habet, dū ex illa ereptat. Hic etiā Senetio diuitijs iminebat, ad quas illū duæ res ducebant efficacissime, & quærendi, & custodiēdi sciētia, quarū uel altera locupletē facere potuisset. Hic homo sūmæ frugalitatis, nō min⁹ patrimonij q͂ corporis diligēs. Cū me ex cōsuetudine mane uidisset. Cū ꝑ totū diē amico grauiter affecto, & sine spe iacenti, usq; in noctē assedisset, cū hilaris cœnasset, genere ualitudinis præcipiti arreptus, angina, uix cōpressum artatis faucibus spiritū traxit in lucem. Intra paucissimas ergo horas post q͂ oibus erat sani ac ualētis officijs functus, decessit. Illi q & mari & terra pecuniā agitabat, q ad publica quoq; nullū relinquens inexpertū genus, quæstus accesserat, in ipso actu bene cedentiū rerū, in ipso ꝓcurrentis pecuniæ impetu, raptus est. Insere nūc Melibœe piros, pone ordine uites, q͂ stultum est ætatē disponere, nec crastino qdē dominamur. O quāta demētia est spes lōgas inchoātiū. Emā, ædificabo. Credā, exigā, honores gerā, tum demū lassam & plenā senectutē in ociū referā. Oia mihi crede, etiā felicib⁹ dubia sūt. Nihil sibi qsq͂ de futuro debet ꝓmittere. Id quoq; quod tene-

qđ teneť p manus exit,& ipſam quã præm⁹ horã caſus incidit; Voluiť tẽpus rata qdẽ le ge,ſed per obſcurũ. Quid aũt ad me, An naturæ certum ſit,quod mihi incertũ eſt? Naui gationes longas,& pererratis littoribus & alienis,ſeros in patriã reditus, ꝓponimus, mi litiam & caſtrenſium laborum tarda manu precia,procurationes, officiorũꝗ per officia proceſſus. Cum interim ad latus mors eſt,quæ quoniã nunꝗ cogitatur,niſi aliena, nobis ſubinde ingeruntur mortalitatis exẽpla,nõ diutius,ꝗ dũ miramur hæſura. Quid aũt eſt ſtultius,ꝗ mirari id ullo die factum,quod omni poteſt fieri? Stat quidẽ terminus nobis ubi illum inexorabilis fatorum neceſſitas fixit. Sed nemo ſcit noſtrũ,ꝗ prope uerſeť ter minus. Sic itaꝗ formemus animũ,tanꝗ ad extremũ uentum ſit. Nihil differamus. Quo tidie cum uita paria faciamus. Maximũ uitæ uitium eſt,ꝙ imꝑfecta ſemp eſt,ꝙ etiam ali quid ex illa differtur. Qui quotidie uitæ ſuæ ſummã manũ impoſuit, non indiget tempo re. Ex hac autem indigentia timor naſcitur,& cupiditas futuri excedẽs animũ. Nihil eſt miſerius dubitatione uehementer irruentium,quorſum euadant. Quantũ ſit illud quod reſtat,aut quale,collecta mens inexplicabili formidine agitatur. Quomodo effugiemus hanc uolutationem. Vno,ſi uita noſtra nõ prominebit,ſi in ſe colligitur. Ille eñ ex futu ro ſuſpendiť,cui irritum eſt præſens. Vbi uero,quicquid mihi debui redditũ eſt,ubi ſta bilita mens ſit,nihil intereſſe inter diem & ſæculum. Quicquid deinceps dierũ rerumꝗ uenturum eſt,ex alto proſpicit,& cum multo riſu ſeriem temporum cogitat. Quid enim uarietas mobilitaſꝗ caſuũ pturbabit,ſi certus ſis aduerſus incerta? Ideo mi Lucili propera uiuere,& ſingulos dies,ſingulas uitas puta. Qui hoc modo ſe aptabit,cui uita ſua,quoti die fuit,ſecurus eſt. In ſpe uiuentibus,proximum quodꝗ tempus elabitur,ſubitꝗ auidi tas,& miſerrimũ atꝗ miſerrima omnia efficiet metus mortis. Illud uide† Mecœnatis tur piſſimũ uotum,quod & debilitatẽ non recuſat,& deformitatẽ,& nouiſſime acutam cru cem,dũmodo inter hæc mala ſpiritus prorogetur. Debilem facito manu,debilem pede. Coxa tuber,aſtrue giberum,lubricos quate dentes,uita dum ſupereſt,bene eſt. Hæc mi hi,uel acutam ſi ſubdas crucem,ſuſtineo quod miſerrimũ erat,ſi incidiſſet optatur,& tan ꝗ uita petitur,ſupplicij mora. Contentiſſimũ putarem,ſi uiuere uellet uſꝗ ad crucẽ. Tu uero,inquit,me debilites,licet dum ſpiritus in corpore fracto & inutili maneat depraues licet, dum mõſtruoſo & deſerto,tẽporis aliquid accedat,ſuffigas licet,& acutam ſenſuro crucem ſubdas,eſt tanti uulnus ſuũ premere,& patibulo pendere deſtrictum,dum diffe rat quod eſt in malis optimũ,ſupplicij finem,eſt tanti habere animã,ut agam. Quid hinc optes,niſi deos faciles? Quid ſibi uult iſta carminis effœminati turpitudo? Quid timo ris dementiſſimi pactio? Quid tam fœda uitæ mendicatio? Cui putas unꝗ recitaſſe Ver gilium, Vſꝗadeo ne mori miſerũ eſt? optat ultima malorum,& quæ pati grauiſſimũ eſt extẽdi ac ſuſtineri cupit,qua mercede? ſcilicet uitæ lõgioris. Quid aũt huius uiuere eſt? Diu mori. Inueniť aliquis,q uelit inter ſupplicia tabeſcere & perire membratim,& toties per ſtillicidia amittere animã,ꝗ ſemel exhalare. Inueniť qui uelit adactus ad illud infelix lignũ,iam debilis,iam prauus,& in fœdum ſcapularũ,ac pectoris tuber, eliſus,cui multæ moriendi cauſæ etiam citra crucem fuerant,trahere animã tot tormenta tracturam. Ne ga nunc magnũ beneficium eſſe naturæ,ꝙ neceſſe eſt mori,multi peiora paciſci adhuc parati ſunt,etiam amicũ prodere,ut diutius uiuant,& liberos ad ſtuprum manu ſua tra dere,ut contingat lucem uidere,tot conſcia ſcelerum excutienda uitæ cupido eſt,dicen dumꝗ nihil intereſſe,quando patiaris, quod quandoꝗ patiendum eſt,ꝗ bene uiuas re fert,non ꝗdiu. Sæpe autem in hoc eſſe bene diu. Vale.

Summam manũ im ponere

Alti neceſſi tatis,ſed pu to recte le gi Mecœ natis.

EPISTOLA. CII. Cauillatoriam ponit de claritate poſt mortem diſputationem. Deinde philoſophice de eadẽ diſſerit claritate.

QVomodo moleſtus eſt iucundum ſomnium uidenti qui excitat. Aufert enim uoluptatem etiã ſi falſam,effectum tamen uere habentem,ſic epiſtola tua mi hi fecit iniuriam,reuocauit enim me cogitationi aptæ traditum,& iterum ſi li cuiſſet ulterius,iuuabat de æternitate animarum quærere, Immo mehercule credere. Credebam eñ me facilem opinionibus magnorum uirorum,rẽ gratiſſimã,pmittentiũ magis ꝗ probantium. Dabã me ſpei tantæ, iam erã faſtidio mihi, iã reliqas ætatis infractæ cõtemnebã,in immẽſum illud tẽpus,& in poſſeſſionẽ om̃is æui tranſiturũ.

tranſiturum. Cum ſubito experrectus ſum, epiſtola tua accepta, & tam bellum ſomnium perdidi, quod repetam, ſi te dimiſero, & redimã. Neget me epiſtola prima, totã quæſtionem explicuiſſe, in quam probare conabaris, quod noſtris placet, claritatẽ, quæ poſt mortem contingit, bonum eſſe. Id enim me non ſoluiſſe, quod opponitur nobis. Nullum, inquiunt, bonum ex diſtantibus. Hoc autem ex diſtantibus conſtat. Quod interrogas mi Lucili, eiuſdem quæſtionis eſt, loci alterius, & ideo non hoc tantum, ſed alia quoq; eodẽ pertinentia diſtuleram. Quædam enim (ut ſcis) moralibus rationalia immixta ſunt. Itaq; illam partem rectam & ad mores pertinentem tractauit. Nunquid ſtultum ſit ac ſuperuacuum, ultra extremum diem curas tranſmittere. An cadant bona noſtra nobiſcum, nihilq; ſit eius, qui nullus eſt. An ex eo quodcũq; erit, ſenſũri ſumus, anteq̃ aliquis fructus percipi aut peti poſſit. Hæc aũt omnia ad mores ſpectant. Itaq; ſuo loco ſita ſunt. At quæ a Dialecticis contra hanc opinionem dicuntur, ſegreganda fuerunt, & ideo ſepoſita ſũt. Nunc quia omnia exigis, omnia quæ dicunt perſequar, deinde ſingulis occurram, niſi aliud † prædixero, intelligi non poterunt quæ refellẽtur. Quid eſt, quod prædicere uelim? Quædam continua eſſe corpora, ut hominem, Quædam compoſita, ut nauem, domũ. Omnia deniq; quorum diuerſæ partes iunctura in unum ſunt coactæ. Quædã ex diſtantibus, quorum adhuc membra ſeparata ſunt, tanq̃ exercitus, populus, ſenatus. Illi enim per quos iſta corpora efficiuntur, iure aut officio cohærẽt, natura diducti & ſinguli ſunt. Quid eſt, quod etiam nunc præcidere uelim? Nullum bonum putamus eſſe, quod ex diſtantibus conſtat. Vno enim ſpiritu unum bonum contineri ac regi debet, unũ eſſe unius boni principale. Hoc ſi quando deſyderaueris, per ſe probatur. Interim ponendũ fuit quia in noſtra tela mittuntur. Dicis, inquit, nullum bonum ex diſtãtibus eſſe. Claritas autem iſta bonorum uirorum, ſecunda opinio eſt. Nam quomodo fama non eſt unius ſermo, nec infamia unius mala exiſtimatio, ſic nec claritas, uni bono placuiſſe. Cõſentire in hoc plures inſignes & præſtantes uiri debent, ut claritas ſit. Hæc autem ex iudicijs plurium efficitur. i. diſtantiã, ergo nõ eſt bonũ. Claritas, inquit, laus eſt, a bonis bono reddita, laus oratio, oratio uox eſt aliquid ſignificans. † Vox eſt autem licet uirorum ſit bonum. Nam & plaudit & ſibilat, ſed nec plauſum quiſq̃, nec ſibilum, licet omnia eius admiretur & laudet, bonum dicit, non magis q̃ ſternutamentũ aut tuſſim. Ergo claritas bonum nõ eſt. Ad ſummã, dicite nobis, utrum laudantis, an laudati bonum ſit? Si laudantis bonum eſſe dicitis, tam ridiculam rem facitis, q̃ ſi affirmetis meum eſſe, quod alius bene ualeat. Sed laudare dignos honeſta actio eſt, ita laudantis bonum eſt, cuius actio eſt, nõ noſtrũ qui laudamur. At qui hoc quærebatur, Reſpõdebo nunc ſingulis curſim. Primum, an ſit aliquid ex diſtantibus bonum, etiam nunc quæritur, & pars utraq; ſententias habet. Deinde claritas deſyderat multa ſuffragia, poteſt & unius boni uiri iudicio eſſe cõtenta. Nã omnes bonos bonus unus iudicat. Quid ergo, inquit, & fama erit unius hominis exiſtimatio, & infamia unius malignus ſermo? Gloriam quoq;, inq̃t, latius fuſam intelligo. Cõſenſum enim multorum exigit. Diuerſa horum conditio eſt, & illius eſt. Quare? Quia ſi de me bene uir bonus ſentit, eodem loco ſum, quo, ſi omnes boni idem ſentirẽt. Omnes enim ſi me cognouerint, idem ſentiẽt. Par illis idemq; iudicium eſt, æque uero infiſtitur ab his, qui diſſidere non poſſunt. Ita pro eo eſt, ac ſi omnes idem ſentiant, quia aliud ſentire non poſſunt. Ad gloriã & famam nõ eſt ſatis unius opinio. Illic eñ poteſt unius ſentẽtia quod omniũ, quia omniũ ſi prorogetur, una erit. Hic diuerſa diſſimiliũ iudicia ſunt, difficiles affectus. Dubia omnia inuenias, leuia, ſuſpecta. Putas tu poſſe ſentẽtiam unam omniũ eſſe? Non eſt unius una ſententia. Illi placet uerum. Veritatis una uis, una facies eſt. Apud hos falſa ſunt, quibus aſſentiuntur. Nunq̃ autem falſis conſtantia eſt. Variantur, & diſſident. Sed laus, inquit, nihil aliud q̃ uox eſt. Vox autem bonum nõ eſt. Cũ dicant claritatem laudem eſſe bonorum, a bonis reddi. Iam nõ ad uocem referunt, ſed ad ſentẽtiam. Licet enim uir bonus taceat, ſed aliquem iudicet dignum laude, laudatus eſt. Præterea aliud eſt laus, aliud laudatio. Hæc & uocem exigit. Itaq; nemo dicit laudem funebrẽm, ſed laudationem, cuius officium oratione conſtat. Cum dicimus aliquem laude dignum, non uerba illi benigna hominũ, ſed iudicia promittimus. Ergo laus etiam taciti eſt bene ſentientis, ac bonum uirum apud ſe laudantis. Deinde (ut dixi) ad animũ referẽ

laus, non

Eraſ. Rote. Suſpicor legendũ † præcidero, & præcidere.

*

Eraſ. Rote. Ex cõiectu ris exẽplarium, licet de prauatiſſimorum, ita puto legendum, † Vox aũt licet uirorũ ſit bonorũ, nõ tamẽ cõtinuo bonum eſt.

Hæc aũt de ſũt. Nõ eñ quicq̃d uir bonus facie bonum eſt.

laus, non ad uerba, quæ conceptam laudem egerunt, & in noticiam plurium emittunt.
Laudat quem laudandũ eſſe iudicat. Cum Tragicus ille apud nos ait, Magnificum eſſe
laudari a laudato uiro, laude digno ait. Et cũ æque antiquus poeta ait, Laus alterius, non
laudationem dicit, quæ corrumpit artes. Nihil enim æque, & eloquẽtiam, & omne aliud
ſtudium auribus deditum uitiauit, ꝙ popularis aſſenſio. Fama utiqꝫ uocẽ deſyderat. Cla
ritas enim poteſt uocem citra cõtingere, contenta iudicio, plena eſt, Non tantum inter ta
centis, ſed etiam inter reclamantis. Quid interſit inter claritatem & gloriam, dicam, Glo
ria multorum iudicijs conſtat, claritas bonorum, cuius, inquit, bonum eſt claritas? Id eſt
laus bono a bonis reddita? Vtrum laudati, an laudãtis? Vtriuſqꝫ meum qui laudor, quia
natura me amantem omniũ genuit, & benefeciſſe gaudeo, & gratos me inueniſſe uirtu-
tum interpretes lætor. Hoc primum bonum eſt, quod grati ſunt, ſed & meum. Ita eñ ani
mo compoſitus ſum, ut aliorum bonum, meum iudicem. Vtiqꝫ eorũ quibus ipſi ſum bo-
ni cauſa eſt, iſtud laudantium bonum. Virtute enim geritur. Omnis aũt uirtutis actio bo
num eſt. Hoc contingere illis nõ potuiſſet, niſi ego talis eſſem. Itaqꝫ utriuſqꝫ bonũ eſt, me
rito laudari. Tam mehercule, ꝙ bene iudicaſſe, iudicantis bonum eſt, & eius, ſecundum
quem iudicatum eſt. Nunquid dubitas quin iuſticia & habentis bonum ſit, & an bonum
ſit eius, cui debitum ſoluit? Mœrentem laudare iuſticia eſt, igitur utriuſqꝫ bonum eſt. Ca
uillatoribus iſtis abunde reſpondebimus. Sed non debuit hoc nobis eſſe propoſitum, ar
guta diſſerere, & philoſophiam in has anguſtias ex ſua maieſtate detrahere. Quanto ſa-
tius eſt ire aperta uia & recta, ꝙ ſibijpſi flexus diſponere, quos cum magna moleſtia de-
beas relegere. Neqꝫ enim quicꝙ aliud iſtæ diſputationes ſunt, ꝙ inter ſe perite captantiũ
luſus. Dic potius, ꝙ naturale ſit in immẽſum mentem ſuam extendere. Magna & gene-
roſa res eſt humanus animus, nullos ſibi poni niſi cõmunes, & cum deo terminos patiẽ.
Primũ humilem non accipit patriam, Epheſum aut Alexandriam, aut ſi quod eſt etiam
nunc frequentius oculis lætius uectis. Solum illi patria eſt, quodcũqꝫ ſuprema & uniuer-
ſa circuitu ſuo cingitur. Hoc omne cõuexum inter quod iacet, maria cum terris, inter qđ
aer humanis diuina ſecernẽs, iam coniungit. Inter quod diſpoſita tot numina in actus ſu-
os excubant, deinde actam ætatem ſibi dari non ſinit. Omnes, inquit, ante me ſunt. Nul-
lum ingenium magnis ſæculis cluſum eſt, nullum nõ cogitationi paruum tempus. Cum
uenerit dies ille, qui mixtum hoc diuini humaniqꝫ ſecernat tempus. Hic ubi inueni, relin
quam, ipſe me dici reddam, nec nunc ſine illis ſum, ſed graui terrenoqꝫ detineor per has
mortalis æui moras. Illi meliori uitæ, lõgioriqꝫ præcluditur. Quemadmodum nouẽ men
ſibus nos tenet maternus uterus, & præparat nõ ſibi, ſed illi loco, in quem uidemur emit
ti. Iam idonei ſpiritum trahere, & in aperto durare, ſuper hoc ſpacium, quod ab infantia
patet in ſenectutem, in alium mature ſumimus partum. Alia origo nos expectat, alius re
rum ſtatus. Nondum cœlum niſi ex interuallo pati poſſumus. Proinde intrepidus horã
illam decretoriam proſpice. Nõ eſt animo ſuprema, ſed corpori. Quicquid circa te iacet
rerum, tanꝙ hoſpitalis loci ſarcinas ſpecta. Tranſeundum eſt. Excutit redeuntem natu-
ra, ſicut intrantem. Non licet plus efferre, ꝙ intuleris. Immo etiam ex eo, quod ad uitam
attuliſti, pars magna ponenda eſt. Detrahentur tibi hæc circumiecta, nouiſſimum uela-
mentum tui cutis, detrahetur caro & ſuffuſus ſanguis, diſcurrenſqꝫ per totum, detrahen-
tur oſſa neruiqꝫ, firmamenta fluidorum ac labentium. Dies iſte quem tanꝙ extremũ re-
formidas, æterni natalis eſt. Depone onus. Quid cunctaris tanꝙ nõ prius quoqꝫ relicto,
in quo latebas corpore, extiteris? Hæres & reluctaris, tum quoqꝫ magno niſi matris ex-
pulſus es. Gemis, ploras, & hoc ipſum flere, naſcentis eſt. Sed tũc debebat ignoſci, rudis
& imperitus omniũ ueneras, ex maternorum uiſcerũ callido molliqꝫ fomento emiſſum,
afflauit aura liberior. Demũ offendit duræ manus tactus, tenerqꝫ adhuc & nulliꝰ rei gna-
rus obſtupuiſti inter ignota. Nunc tibi non eſt nouũ ſeparari ab eo, cuius ante pars fue-
ris, æquo animo membra iam ſuperuacua dimitte, & iſtud corpus inhabitatũ diu, pone.
Scindetur, obruetur, abolebitur. Quid contriſtaris? Ita ſolet fieri. Pereunt ſæpe uelamẽ-
ta naſcentium. Quid iſta ſic diligis, quaſi tua? Iſtis opertus es. Veniet qui te reuelet dies,
& ex contubernio fœdi, atqꝫ olidi uentris educat. Huic nunc quoqꝫ tu quantũ potes ſub-
uolutaris, quæ niſi etiam neceſſarijs cohærebunt. Alienus iam hinc, altius aliquid, ſubli-
miuſqꝫ medi

miusq́ meditare. Aliquando naturæ tibi arcana retegentur, discutietur ista caligo & lux undiq́ clara percutiet. Imaginare tecum, quantus ille sit fulgor, tot syderibus inter se lumen miscentibus. Nulla serenum umbra turbabit, æqualiter splēdebit omne cœli latus. Dies & nox aeris infimi uices sunt. Tunc in tenebris uixisse te dices, cum totam lucē & totus aspexeris. Quam nunc per angustissimas oculorum uias obscure intueris, & tamen admiraris illam procul. Quid tibi uidebitur diuina lux, cū illam suo loco uideris? Hæc cogitatio nihil sordidū animo subsidere sinit, nihil humile, nihil crudele. Deos omnium rerum esse testes ait. Illis nos approbari, illis in futurum parari iubet, & æternitatē proponere, q̄ qui mente concipit, nullus horret exercitus, non terretur tuba, nullis ad timorem minis agitur. Quid ni non timeat, q mori sperat? Se quoq́ qui tādiu animum iudicat manere, q̄diu retinetur corporis uinculo, solutum statim spargi, id agit, ut etiam post mortem utilis esse possit. Quāuis em̄ ipse ereptus sit oculis, tamē Multa uiri uirtus animo, multusq́ recursat Gentis honos. Cogita quantum nobis exempla bona prosint. Scies magnorum uirorum non minus† præsentiam esse utilem q̄ memoriā. Vale.

[redacted]

legendū conspectu p̄ntia utilē esse memoriam.

EPISTOLA. CIII. De pernitie insidiarum quæ sunt ex homine de homine officio. Et quomodo philosophia utendum sit.

QVid ista circūspicis, quæ tibi possunt fortasse euenire, sed possunt & non euenire, incidentium dico ruinam, aliqua nobis incidunt, non insidiantur. Illa potius uide, illa deuita, quæ nos obseruant, quæ captant, pares sunt casus etiam si graues naufragium facere, uehiculo euerti. Ab homine homini quotidianum periculum. Aduersus hoc te expedi, hoc intentis oculis intuere. Nullum enim malum frequentius, nullum pertinacius, nullum blandius. Tempestas minatur, anteq̄ surgat. Crepant ædificia anteq̄ corruant, prænunciat fumus incendium. Subita est ex homine pernicies, & eo diligentius tegitur, quo propius accedit. Erras si istorum tibi qui occurrunt uultibus credis, hominum effigies habent, animos ferarum, nisi quod illarum perniciosior est primus incursus, quos transire non quærunt. Nūq̄ em̄ illas ad nocendum nisi necessitas misit. Hæ autem aut famæ, aut timore coguntur ad pugnam. Homini perdere hominem libet. Tu tamen ita cogita, quod ex homine periculum sit, ut cogites, quid sit hominis officium. Alterum intuere ne lædaris, alterum ne lædas. Cōmodis omniū lætaris, mouearis incōmodis, & memineris quæ præstare debeas, quæ cauere. Sic uiuendo quid consequeris? Nō, ne te noceant, sed ne fallant. Quātū aūt potes in philosophiam secede, illa te uisu suo proteget. In huius sacrario eris, aut tutus, aut tutior. Non arietant inter se senes, ut eodem modo ambulantes. Quid autem ipsam philosophiam non debebis iactare. Multis fuit periculis causa insolenter tractata, & contumaciter tibi detrahat, nō alijs exprobret, nō abhorreat a publicis moribus, nec agat, ut qcqd nō facit, dānare uideat. Licet sapere sine pompa, sine inuidia. Vale.

Aliter legendū conspicio præsentia utilem esse memoriā

Libri decimiseptimi epistolarum finis.

LVCII ANNEI SENICAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER DECIMVSOCTAVVS.

EPISTOLA. CIIII. Qualiter secessio in ocium uel peregrinatio nō prosit, sed noceat sine curatione animi. Et de magnanimitate & excellentia humani spūs quē non laborē uel mortē timere exēplo Socratis & Catonis insinuat.

IN momentanum meum fugi, quid putas? urbem? immo febrē, & quidē surrepentem. Iam manum mihi iniecerat, protinus itaq́ parari uehiculū iussi. Paulina mea retinente. Medicus initia esse dicebat motis uenis, sed incertis & naturalem turbantibus modum, exire perseueraui. Illud mihi in ore erat domini mei Galionis, qui cū in Achaia febrem habere cœpisset, protinus nauem ascendit, clamitans non corporis esse, sed loci morbū. Hoc ego Paulinæ meæ dixi, quæ mihi ualitudinem meam cōmendat. Nam tū scias spiritum illius in meo uerti, incipio ut illi consulam mihi consulere, etiam quo me fortiorem senectus ad

multa reddiderit. Hoc beneficium ætatis amitto. Venit mihi in mentem in hoc sene & adulescentem esse, cui parcitur. Itaq; quoniã ego ab illa nõ impetro ut me fortius amet, Impetrat illa, ut me diligẽtius amem. Indulgendũ est enim honestis affectibus, & interdum etiam si præmunt causæ, spiritus in honorem suorũ uel cum tormento reuocãdus, & in ipso ore retinendus est, Cum bono uiro uiuendũ sit, nõ q̃diu iuuat, sed q̃diu oportet. Ille qui non uxorem, non amicum tanti putat, ut diutius in uita cõmoretur, qui perseuerat mori, delicatus est. Hoc quoq; imperet sibi animus, ubi utilitas suorũ exigit. Nec tantum si uult mori, sed si cœpit intermittat, & suis cõmodet. Ingentis animi est, aliena causa ad uitam reuerti, quod magni uiri sæpe fecerunt, Sed hoc quoq; summæ humanitatis existimo, senectute suã cuius maximus fructus est, securior sui tutela, & uitæ usus animosior. Attentius, si scias aliquid tuorum esse dulce, utile, optabile. Habet præterea in se non mediocre ista res gaudium, & mercedem. Quid enim iucundius quam uxori tam charum esse, ut propter hoc tibi charior fias? Potest itaq; Paulina mea non tantum suum mihi timorem imputare, sed etiam meum. Quæris ergo quomodo mihi cõsilium profectionis cesserit? Vt primum grauitatem urbis concessi, & illum odorem culinarũ fumantium, quæ in ore quicquid pestiferi uaporis obruerit, cum puluere effundunt, protinus mutatam ualitudinem sensi. Quantum deinde adiectum putas uiribus, postq̃ uineas attigi, in pascuum emissus, cibum meum inuasi, Repetiui ergo iam me, non permansit marcor ille corporis dubij, & male cogitantis. Incipio toto animo studere. Non multum ad hoc locus confert, nisi se sibi præstet animus, qui secretum & in occupationibus medijs si uolet habebit. At ille qui regiones eligit, & ocium captat, ubiq; quod stringat inueniet. Nam Socratem quærenti cuidam, quod nihil sibi peregrinationes profuissent respondisse ferunt, Non immerito hoc tibi euenit, Tecum enim peregrinabaris. O quã bene cum quibusdam ageretur, si a se aberrarent. Nunc primum seipsos sollicitant, corrumpunt, territant. Quid prodest mare traijcere, & urbes mutare? Si uis ista quibus urgeris effugere, non alibi sis oportet, sed alius. Putes uenisse te Athenas, Puta Rhodon. Elige arbitrio tuo ciuitatẽ. Quid ad rem pertinet quos illa mores habeat? tuos afferes. Diuitias iudicabis bonum. Torquæbit te paupertas, & (quod est miserrimũ) falsa. Quãuis enim multũ possideas, tamen qui alicubi situs habet, quanto tibi uideris defici, quãto uinceris. Honores iudicas bonum. Male te habebit ille consul factus, ille etiam refectus, ringeris, quoties aliquem in fastis sæpius legeris. Tantus erit ambitionis furor, ut nemo tibi post te uideatur, si aliquis ante te fuerit, proximum malum iudicabis mortẽ, cum illa nihil sit mali, nisi quod ante ipsam est timeri. Exterrebunt te non tantum pericula, sed suspitiones Vanis semper agitaberis. Quid enim ꝓderit euasisse tot urbes Argolicas, mediosq; fugam tenuisse per hostes? Ipsa pax timoris subministrabit. Ne tutis quidem habebitur fides, Consternata semel mente, quæ ubi consuetudinẽ pauoris improuidi fecit, etiam ad tutelam salutis tuæ inhabilis es, non enim uitat sed fugit, magis autem periculis latemus auersi. Grauissimũ iudicabis malum, aliquem ex his quos amabis, amittere, cum interim hoc tam ineptum erit quàm flere, quod arboribus amœnis & domum tuam ornantibus decidant folia. Quicquid te delectat æque uidet, ut uideris dum uiueret. Vtinam alium alio die casus excutiet. Sed quemadmodum frondium iactura facilis est, quia renascuntur, sic istorum quos amas, quosq; oblectamenta uitæ putas esse, damnum, quia reparantur, etiam si non renascuntur, sed non erunt idem, ne tu quidem idem eris. Omnis dies, omnis hora te mutat, sed in alijs rapina facilis apparet, hic latet, quia nõ ex aperto fiet, alij auferuntur, at ipsi nobis furto subducimur. Horũ nihil cogitabis ab his, nec remedia uulneribus opponcs, sed ipse tibi seres sollicitudinum causas, Alia sperando, alia desperando. Si satis alterum alteri misceas, nec speraueris sine desperatione, nec desperaueris sine spe. Quid per se prodesse peregrinatio cuiquam potuit? Non uoluptates illa temperauit, non cupiditates refrœnauit, non iras repressit, non indomitos amoris impetus fregit, nulla deniq; animo mala eduxit, nõ iudicium dedit, non excussit errorem, sed ut puerum ignota mirantem, ad breue tempus rerum aliqua nouitate detinuit. Cæterum inconstantiam mentis, quæ maxime ægra est lacessit, mobiliorem leuioremq; reddit ipsa tractatio. Itaq; qui petierant cupidissime loca, cupidius deserunt,

pidius deferunt,& auium modo transuolat,citiusq; q̃ uenerãt abeunt,peregrinatio no-
ticiam dabit gentium,nouas tibi montium formas ostẽdet,inusitata spatia camporum,
& irriguas perennibus aquis ualles,& alicuius fluminis sub obseruatione naturam, siue
ut Nilus æstiuo incremento tumet,siue ut Tigris eripitur ex oculis, & acto per occulta
cursu integræ magnitudini redditur,siue ut Menander poetarum omniũ exercitatio,&
ludus,implicatur crebris anfractibus,& sæpe in uicinum alueo suo admotus, anteq̃ sibi
influat flectitur. Cæterum neq; meliorem facient,neq; saniorem. Inter studia uersandũ
est,& inter authores sapientiæ,ut quæsita discamus,nõdum inuenta quæramus. Sic exi-
mendus animus,ex miserrima seruitute in libertatẽ asseritur. Quãdiu q̃d nescieris,quid
fugiendum,quid petendum,quid necessarium,quid superuacuum,quid iustũ,quid ho-
nestum sit, non erit hoc peregrinari, sed errare. Nullam tibi opem feret iste discursus.
Peregrinaris enim cum affectibus tuis,& mala te tua sequũtur,utinam quidẽ sequeren-
tur,longius abessent,nunc fers illa,non ducis. Itaq; ubiq; te præmunt, & paribus incom-
modis urunt. Medicina ergo,non regio quærenda est. Fregit aliquis crus,aut extorsit ar-
ticulum,non uehiculum nauemq; conscendit,sed aduocat medicum ut fracta pars iun-
gatur,ut luxata in locum reponatur. Quid ergo animum tot locis fractum & extortum
credis locorum mutatione posse sanari? Maius est istud malum, q̃ ut gestatione curẽt.
Peregrinatio non facit medicum,non oratorem. Nulla ars loco discitur. Quid ergo? Sa
pientia res omnium maxima in itinere colligitur? Nullum em̃ mihi crede iter est, quod
te extra cupiditates,extra iras,extra metus sistat,aut si quod esset,agmine facto,gens il-
luc humana pergeret. Tãdiu ista urgebunt mala,macerabuntq; per terras ac maria ua-
gum,q̃diu malorũ gestaueris causas. Fugam tibi nõ prodesse miraris? tecũ sunt quæ fu-
gis. Te igitur emenda,onera tibi detrahe,& emenda desyderia. Intra salutem modum
contine. Omnem ex animo erade nequitiam. *Si uis peregrinationes habere iucundas,*
tuum comitem sana. Hærebit tibi auaricia,q̃diu auaro sordidoq; conuixeris. Hærebit ti-
mor,q̃diu cum superbo conuersaberis. Nunq̃ sæuitiam in tortoris contubernio pones.
Incendent libidines tuas adulterorum sodalitia. *Si uelis uitijs exui*,longe a uitiorum ex-
emplis recedendum est. Auarus,corruptor,sæuus,fraudulentus multum nocituri,si pro
pe a te fuissent. Intra te sunt. Ad meliores transi. Cum Catonibus uiue,cum Lælio, cum
Tuberone,quod si conuiuere etiam græcis iuuat,cum Socrate,cum Zenone uersare,al
ter te docebit mori si necesse erit, Alter,anteq̃ necesse erit. Viue cum Chrysippo, cum
Possidonio. Hi tibi tradent diuinorum humanorumq; noticiam. Hi uidebuntur in ope-
re esse,nec tantum scire loqui,& in oblectationem audientium uerba iactare,sed animũ
indurare,& aduersus minas erigere. Vnus est em̃ huius uitæ fluctuantis & turbidæ por
tus. Euentura contemnere. *Stare fidenter ad portum*,tela fortunæ aduerso pectore exci
pere,non latitantem,nec tergiuersantem: Magnanimes nos natura produxit, & ut qui-
busdã animalibus fœtũm dedit, quibusdam subdolum, quibusdam pauidum, Ita nobis
gloriosum & excelsum spiritum, quærentem ubi honestissime, non ubi tutissime uiuat,
simillimum mundo,quem quantum mortalium passus licet, sequitur æmulaturq; pro-
fert se laudari & aspici credit. Omnium est. *Supra omnia est*. Itaq; nulli se rei submittit,
nihil illi uideatur graue,nihil quod uirum incuruet. Terribiles uisu formæ, lætumq; la-
bosq;, minime quidem rectis oculis intueri illa possis, & tenebras perrumpere. Mul-
ta per noctem habita terrori, dies uertit ad risum. Terribiles uisu formæ lætumq; la-
bosq;. Egregie Vergilius noster iure dixit terribiles esse,sed uisu,id est, uideri non pos-
se. Quid, inquam, in istis est tam formidabile, q̃ fama uulgauit? Quid est obsecro te
Lucilli cur timeat laborem uir? mortem homo? Totiens mihi occurrũt isti qui nõ putãt
fieri posse,quicquid facere non possunt, & aiunt nos loqui maiora, q̃ quæ natura huma
na sustineat. At quanto ego de illis melius existimo, ipsi quoq; hæc, possunt facere†sed Ast si uolunt
nolunt. Deniq; quem unq̃ ista destituere tentantem,cui nõ faciliora apparuere in actu?
non quia difficilia sunt,non audemus,sed quia non audemus,difficilia sunt. *Si tamẽ ex-*
emplum desyderatis,accipite Socratem†perpetitium senem,per omnia aspera iactatũ, Ast gpessitiu
inuictum tamen & paupertatem,q̃ grauiorem illi domestica onera faciebant, & labo-
res,quos militares quoq; pertulit,quibus ille domuit exercitus,siue uxorem eius mori-

F 2 bus feram,

bus feram, lingua petulantem, siue liberos indociles, & matri quam patri similiores. Si uere aut in bello fuit, aut in tyrannide, aut in libertate, bellis ac tyrannis seuiore Viginti & septem annis pugnatum est, post finita arma triginta annis noxæ dedita est ciuitas, ex quibus plærisq; inimici erant, Nouissima damnatio est sub grauissimis hominibus impleta obiecta est, & religionum uiolatio, & iuuentutis corruptela, quã immittere in deos, in patres in. R. P. dictus est. Post hæc carcer, & uenenum, usq; eo animum Socratis non mouerant, ut ne uultum quidem mouerint. Illam mirabilem laudem, & singularẽ usq; ad extremum, non hilariorem quisquã, non tristiorem Socratem uidit, æqualis fuit in tanta inæqualitate fortunæ. Vis alterum exemplum? Accipe hunc Marcum Catonẽ recentiorem, cum quo & infestius fortuna ægit, & pertinacius. Cui non omnibus locis obstitisset, nouissime, & in morte ostendit, tamen uirum fortem posse inuita fortuna uiuere, inuita mori. Tota illi ætas, aut in armis est exacta ciuilibus, aut in ætate concipiente iam ciuile bellum. Et hunc licet dicas non minus quam Socratem inseruisse dixisse, nisi forte Cn. Pompeium & Cæsarem, & Crassum putas libertatis socios fuisse. Nemo mutatum Catonem, toties mutata. R. P. uidit, eundem se in omni statu præstitit. In prætura, in repulsa, in accusatione, in prouincia, in contione, in exercitu, in morte, deniq; in illa. R. P. trepidatione, cũ illinc Cæsar esset decem legionibus pugnacissimis subnixus, totis externarum gentium præsidijs. Hinc. Cn. Pompeius satis unus aduersus omnia, cum alij ad Cæsarem inclinarent, alij ad Pompeium, Solus Cato fecit aliquas & Reip. partes. Si animo complecti uolueris illius imaginem temporis, uidebis illic plebem, & omnem erectum ad res nouas uulgum. Hinc optimates & equestrem ordinem. Quicquid erat in ciuitate sancti & lecti, duos in medio relictos. R. P. & Catonem. Miraberis, inquam, cum animaduerteris Atridem, Priamũq; & sæuum ambobus Achillem. Vtrũq; enim improbat, utrumq; exarmat. Hanc fert de utroq; sententiam. Ait se, si Cæsar uicerit moriturum, si Pompeius exulaturum. Quid habebat quod timeret, quid sibi & uicto & uictori cõstituerat, quæ constituta esse ab hostibus iratissimis poterant? Perijt itaq; ex decreto suo. Vides posse homines labores pati, per medias Africæ solitudines pedes duxit exercitum. Vides posse tolerare sitim, Et in collibus arentibus, sine ullis impedimentis uicti exercitus reliquias trahens, inopiam humoris loricatus tulit, & quoties aquæ fuerat occasio, nouissimus bibit. Videt honorem & notam posse cõtemni. Eodem quo repulsus est die, in comitio pila lusit. Vides posse non timeri potentiam superiorũ & Pompeium & Cæsarem, quorum nemo alterum offendere audebat, nisi ut alterum demereretur, simul prouocauit. Vides tam mortem posse contemni quam exilium, & exilium sibi indixit, & mortem, & interim bellum. Possumus itaq; aduersus ista tantum habere animi, libeat modo subducere iugo collum. In primis autem restituendo uoluptates eneruant & effœminant, & multũ petunt, multum autẽ a fortuna petendum est. Deinde sperandæ opes, auctoramenta sunt seruitutũ. Aurum & argentum, & quicquid aliud felices domos onerat, relinquatur. Non potest gratis cõstare libertas. Hanc si magno æstimas, omnia paruo æstimanda sunt. Vale.

EPISTOLA. CV. Quatuor esse quæ hominem in perniciem hominis instigant, & quomodo singulorũ eorum uitetur incõmodum. Et quod magna pars securitatis est nihil inique facere.

QVæ obseruanda tibi sint, ut tutior uiuas, dicam, Tu tamen sic audias censeo ista præcepta, quomodo si tibi præciperem, qua ratione bona ualitudo inardeat motu erroris. Consydera, quæ sint quæ hominem in perniciem hominis instigent. Inuenies spem, inuidiam, odium, metum, contẽptum. Ex omnibus istis, adeo leuissimum est contemptus, ut multi in illo remedij causa delituerint. Quem quis contemnit, calcat sine dubio, sed transit. Nemo homini contempto, pertinaciter, nemo diligenter nocet, etiam in acie iacens præteritur, cum stante pugnatur. Spem improborum uitabis, si nihil humeris, quod cupiditatem alienã & improbam irritet, si nihil insigne possederis. Concupiscuntur enim etiã si parum nota sunt. Sic raro inuidiam effugies, si te non ingesseris oculis, si bona tua non iactaueris, si scieris in sinu

ris. In ſinu gaudere. Odium autem ex offenſa ſic uitabis, neminem laceſſendo aut grati ficando, a quo te ſenſus cōmunis tuebitur, fuit enim hoc multis periculoſum. Quidam odium habuerunt nec inimicum. Illud ne timearis, præſtabit tibi & fortunæ mediocritas, & ingenij lenitas, cum te eſſe hominem ſcient, quem offēdere ſine periculo poſſint. Reconciliatio tua & facilis ſit & certa. Timeri autem tam domi moleſtum eſt, ꝙ foris, tam a ſeruis, ꝙ a liberis. Nulli non ad nocendum ſatis uirium eſt. Adijce nunc, quod qui timetur, timet. Nemo potuit terribilis eſſe ſecure. Contemptus ſupereſt, cuius modum in ſua poteſtate habet, qui illum ſibi adiunxit, qui contemnitur, quia uoluit, non quia debuit. Huius incōmodum, & artes bonæ diſcutiunt, & amicitiæ eorū, qui apud aliquē potentem potentes ſunt, quibus applicari expediet, non implicari, ne pluris remedium, ꝙ periculum conſtet. Nihil tantum æque proderit, ꝙ quieſcere, & minimum cum alijs loqui, plurimum ſecum. Eſt quædam dulcedo ſermonis, qui irrepit & blanditur, & non aliter ꝙ ebrietas, aut amor ſecreta producit. Nemo quod audierit tacebit, nemo quantum audierit loquetur. Qui rem non tacuerit, non tacebit autorem. Habet unuſquiſq; aliquem cui tantum credit, quantum ipſi creditum eſt, ut garrulitatem ſuam cuſtodiat, & contentus ſit unius auribus populum faciet. Sic quod modo ſecretum erat, rumor eſt. Securitatis magna portio eſt, nihil inique facere. Cōfuſam uitam & perturbatam impotentes agunt, tantum metuunt, quantum nocent, nec ullo tempore uacant. Trepidant eñ cum fecerunt. Hæret conſcientia, aliud agere non patitur, ac ſubinde reſpondere ad ſe cogit, dat pœnas, quiſquis expectat, quiſquis autem meruit, expectat. Tutum aliqua res in mala conſcientia præſtat, nulla ſecurum. Putat eñ ſe etiam ſi non deprehenditur poſſe deprehendi, & inter ſomnos mouetur, & quoties alicuius ſcelus loquitur, de ſuo cogitat. Non ſatis illi ſolute oblitteratum uidetur, non ſatis rectum. Nocens habuit aliquando latendi fortunam, nunꝙ fiduciam. Vale.

In ſinu gaudere.

EPISTOLA.CVI. Quod affectus animi ſicut corporū captioſe diſputat quam diſputationem e ueſtigio damnat.

TArdius reſcribo ad epiſtolas tuas, nō quia diſtrictus occupationibus ſum, hãc excuſationem caue audias. Vaco & omnes qui uolunt uacant. Neminem res ſequuntur, ipſi illas amplexantur, & argumentum eſſe felicitatis occupationē putant. Quid ergo fuit, quare nō protinus reſcriberem ei de quo quærebas? Veniebat in contextum operis mei, ſcis enim me moralem philoſphiam uelle complecti, & omnes ad eam pertinentes quæſtiones explicare. Itaq; dubitaui utrum differem te, an donec ſuus iſti rei ueniret locus, ius tibi extra ordinē dicerem: Humanius uiſum eſt, tam lōge uenientē, nō detinere. Itaq; & hoc ex illa ſerie rerū cohærentiū excerpā, & ſi qua erunt huiuſmodi, non quærenti tibi ultro mittam. Quæ ſint hæc interrogas? Quæ ſcire magis iuuat, ꝙ prodeſt. Sicut hoc de quo quæris bonum, an corpus ſit bonum prodeſt. Facile eñ quod facit corpus eſt bonum agitat animum, & quodammodo format & continet. Quæ ergo ꝓpria ſunt corporis, quæ corporis bona ſunt, corpora ergo ſunt, & quæ animi ſunt. Nam & hoc corpus eſt bonum, hominis neceſſe eſt corpus ſit, cum ipſe ſit corporalis, mentior, niſi & quæ alunt illud, & quæ ualitudinem eius uel cuſtodiūt uel reſtituunt corpora ſunt. Ergo & corpus eſt bonum eius, Non puto te dubitaturum, an affectus corpora ſint. Vt aliud quoq; de quo non quæris inſulciam, tanꝙ ira, amor, triſticia, ſi dubitas an uultum nobis mutent, an frontem aſtringant, an faciem diffundant, an ruborem euocant, an fugientem ſanguinem. Quid ergo tam manifeſtas corporis notas credis in crimine niſi a corpore? Si affectus corpora ſunt & morbi animorū, & auaricia, crudelitas, indurata uitia, & in ſtatum inemendabilem adducta, ergo & malicia, & ſpecies omnis malignitas, inuidia, ſuperbia. Ergo & bona, primum quia contraria iſtis ſunt. Deinde quia eadem tibi iudicia præſtabunt. An non uides quantum oculis det uigorem fortitudo? Quantam intentionem prudentia? Quantam modeſtiam & quietē reuerentia? Quantam ſerenitatem lætitia? Quantum rigorem ſeueritas? Quantam remiſſionem ueritas? Corpora ergo ſunt, quæ colorem habitumq; corporum mutāt, quæ in illis regnum ſuum exercent. Omnes autem quas retuli uirtutes, bonæ ſunt, & quicqd

debuisse fieri putet, nec uelit obiurgare naturam. Optimũ est pati, quod emendare non possis, & deum quo auctore cuncta proueniunt, sine murmuratione comitari. Malus miles est, qui Imperatorem gemens sequitur. Quare impigri atq; alacres excipiamus imperia, nec desinamus hunc operis pulcherrimi cursum, cui quicquid patiamur intextum est. Et sic alloquamur Iouem, cuius † tabernaculo moles ista dirigitur, quem Cleantes noster uersibus dissertissimis alloquitur, quos mihi in nostrum sermonẽ mutare permittitur Ciceronis uiri disertissimi exemplo. Si placuerint, boni consules. Si displicuerint, scies me in hoc secutum Ciceronis exemplum. Duc me summe parens celsiq; dominator poli, quocunq; placuit. Nulla parendi mora est. Assum impiger. Fac nolle, comitabor gemens, malusq; patiar quod pati licuit bono. Ducunt uolentem fata, nolentem trahunt. Sic uiuamus, sic loquamur, paratos nos inueniat atq; impigros fatum. Hic est magnus animus, qui se eo tradidit. At contra ille pusillus ac degener, qui obluctatur & de ordine mundi male existimat, & emendare mauult deos, quam se. Vale.

Alt. † gubernaculo.

Senarij.

Libri decimioctaui Epistolarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER DECIMVSNONVS.

EPISTOLA.CVIII. De moderanda cupiditate discendi, & quanti profectus sit sapientem sæpius adire, & quod maiori impetu iuuenes ad philosophiam quam senes accedimus, ubi notat eos qui dicunt decus philosophiæ esse disputare non uiuere.

ID DE quo quæris, ex his est quæ scire tantum, eo, ut scias, pertinet. Sed nihilominus, quia pertinet properas. Nec uis expectare libros, quos cum maxime ordine cõtinentes, totam moralem philosophiæ partem statim expediam. Illud tamen prius scribam, quemadmodum tibi ista cupiditas discendi q̃ flagitare tot uideo, dirigenda sit, ne ipsa impediat. Nec passim carpenda sunt, nec auide inuadenda uniuersa, per partes peruenitur ad totum. Aptari onus uiribus debet, nec plus occupari quã cui sufficere possimus. Non quãtum uis, sed quantum capis hauriendum est, bonum tantum habe animum, capies, quãtum uoles. Quo plus recipit animus, hoc se magis laxat. Hæc nobis præcipere Attalum memini cum scholam eius obsideremus, & primi ueniremus, & nouissimi exiremus. Ambulantẽ quoq; illum ad aliquas disputationes euocaremus, nõ tantum paratum discentibus sed obuium. Idem, inquit, & docenti & discenti debet esse propositũ, ut ille prodesse uelit, hic proficere. Qui ad philosophorũ scholas quotidie uenit, secum aliquid boni ferat, aut sanior domum redeat, aut sanabilior redibit. Ea autẽ philosophiæ uis est, ut nõ studentes, sed etiam conuersantes iuuet. Qui in solem uenit, licet nõ in hoc uenerit, colorabit. Qui in unguentaria taberna resederunt & paulo diutius cõmorati sunt, odorẽ secum loci ferunt. Et qui apud philosophũ fuerũt, traxerint aliquid necesse est, quod prodesset etiã negligentibus. Attende quid dicam, negligentibus, non repugnantibus. Quid ergo? Num nouimus quosdã qui multis apud philosophiã annis persederint, & ne colorem quidem duxerint? Quid ni nouerim? Pertinacissimos quidem & assiduos, quos ego non discipulos philosophorũ, sed inquilinos uoco. Quidam ueniunt ut audiant, nõ ut discant, sicut in theatrum uoluptatis causa ad delectandas aures, oratione uel uoce uel fabulis ducimur. Magnam hanc auditorum partem uidebis, cui philosophi schola diuersorium ocij sit. Non id agunt ut aliqua illi uitia deponant, ut aliquam legem uitæ accipiant, ad quam mores suos exigant, sed ut oblectamento aurium perfruantur. Aliqui tamen & cum pugillaribus ueniunt, non ut res ecixpiant, sed uerba, quæ tam sine profectu alieno discant, quam sine suo audiant. Quidam ad magnificas uoces excitantur, & transeunt in affectum dicentium, alacres uultu & animo, nec aliter cõcitantur quam Phrygij solent tibicinis sono semiuiri, & ex imperio † fugientes.

alt. † furentes

Rapit illos instigatq; rerum pulchritudo, non uerborum inanium sonitus. Siquid acriter contra mortem dictum est, siquid contra fortunã contumaciter, iuuat, protinus quæ audias facere. Afficiuntur illi, & sunt quales iubentur. Si illi animo forma permaneat, si non impetum insignem protinus populus honesti dissuasor excipiat, pauci illam quam conceperant mentem diu perferre potuerunt. Facile est auditorem concitare, ad cupiditatem recti. Omnibus enim natura fundamenta dedit semenq; uirtutum, omnes ad omnia ista nati sumus. Cum irritator accessit, tunc illa animi bona uelut soluta excitant. Non uides quemadmodum theatra consonent, quoties aliqua dicta sunt, quæ publice agnoscimus, & consensu uera esse testamur, desunt inopiæ multa, auaritiæ omnia. In nullũ auarus bonus est, in se pessimus. Ad hos uersus ille sordidissimus plaudit, & uitijs suis fieri conuitiũ gaudet. Quanto magis hoc iudicas euenire, cum a philosopho ista dicuntur, cum salutaribus præceptis uersus inseruntur, efficatius eadem illa demissuri in animum imperitorum. Nam (ut dicebat Cleantes) quemadmodum spiritus noster clariorem sonum reddit, cum illum tuba per longi canalis angustias tractum patenti ore nouissime exitu effudit, Sic sensus nostros clariores carminis arcta necessitas efficit, Eadẽ negligentius audiuntur, minusq; percutiunt, quãdiu soluta oratione dicuntur, ubi accessere numeri, & egregium sensum astrinxere certi pedes, eadem illa sententia uelut lacerto excussa retorquætur. De contemptu pecuniæ multa dicuntur, & longissimis orationibus hoc præcipitur, ut homines in animo nõ in patrimonio putent esse diuitias. Eum esse locupletem, quam paupertati suæ aptus est, & paruo se diuitem fecit. Magis tamen feriuntur animi, cum carmini eiusmodi dicta sunt. Is minimo eget mortalis, qui minimũ cupit. Quod uult habet, qui uelle quod satis est potest. Cum hæc atq; eiusmodi audimus, ad confessionem ueritatis adducimur. Illi enim quibus nihil satis est, admirãtur ac clamant, odium pecuniæ indicunt, hunc illorum affectum ubi uideris, urge, hoc præme, hoc onera, relictis ambiguitatibus, & syllogismis, & cauillationibus, & cæteris acuminis irriti ludicris. Dic in auariciam, dic in luxuriam. Cum profecisse te uideris, & animos audientium affeceris, insta uehemẽtius. Verisimile non est quantum proficiat talis oratio, remedio intenta, & tota in bonum audientium uersa. Facilime enim tenera conciliantur ingenia ad honesti rectiq; amorẽ. Adhuc debilibus leuiterq; corruptis, inijcit manũ ueritas, si aduocatũ idoneum nacta est. Ego certe cum Attalum audirem, in uitia, in errores, in mala uitæ perorantem, sæpe misertus sum generis humani, & illum sublimem altioremq; humano fastigio credidi. Ipse regem se esse dicebat, sed plus quã regnare mihi uidebatur, cui liceret censuram agere regnantium. Cum uero cõmendare paupertatem cœperat, & ostendere, quod quicquid usum excederet pondus esset superuacuum & graue ferenti, sæpe exire e schola pauperi libuit. Cũ cœperat uoluptates nostras traducere, laudare castum corpus, sobriam mensam, puram mentem, non tantum ab illicitis uoluptatibus, sed etiam superuacuis, libebat circumscribere gulam & uentrem, Inde mihi quædam permansere Lucili. Magno enim in omnia inceptu ueneram, deinde ad ciuitatis uitam reductus, ex bene cœptis pauca seruaui. Inde ostreis boletisq; in omnẽ uitam renunciatum est. Hæc enim non cibi, sed oblectamẽta sunt ad edendum saturos cogentia. (Quod gratissimũ est edacibus, & se ultra quã capiunt farcientibus) facile descensura, facile reditura. Inde in omnem uitam unguento abstinemus, quem obtinemus odor in corpore est† Nullo inde uitio caremus stomachi. Inde in omnẽ uitam balneũ fugimus. Decoquere corpus atq; exinanire sudoribus inutile, simul delicatumq; credimus. Cætera proiecta redierũt. Ita tamen, ut quorũ abstinentiã interrupi, modũ seruem & quidẽ abstinentiæ proximiorẽ, nescio an difficiliorem, quoniã quædã abscinduntur facilius animo, quã temperãtur. Quoniã cœpi tibi exponere quã tum maiori impetu ad philosophiã iuuenis accesserim, quã senex pergam, Non pudebit fateri, quẽ mihi amorẽ Pythagoras iniecerit. At Socion dicebat, quare ille anialibus abstinuisset. Quare postea Sextius, Dissimilis utriq; causa erat, sed utriq; magnifica. Hic homini satis alimentorũ citra sanguinẽ esse credebat, & crudelitatis consuetudinẽ fieri, ubi in uoluptatẽ esset adducta laceratio. Adijciebat contrahendã materiã esse luxuriæ. Colligebat bonæ ualitudini

Marginal notes:

al. furentes

Senarij.

Sophistarũ ridet molestias

Al. impetu

Erasm⁹ Rot.

Suspicor legendũ. Nullo inde uino calet stomach⁹, quãuis ex scriptis exemplaribus liceat diuinare.

tudini cõtraria esse alimenta uaria, & nostris aliena corporibus. At Pythagoras omniũ inter omnia cognationem esse dicebat, & aliorum commertiũ in alias atq; alias formas transeũtium. Nulla (si illi credas) anima interit, nec cessat quidem, nisi tempore exiguo dum in aliud corpus transfunditur. Videbimus per quas temporũ uices, & quando per ratis pluribus domicilijs, in hominem reuertatur. Interim sceleris hominibus ac paricidij metum fecit, cum possint in parentis animam nescij incurrere, & ferro morsuue uiolare, Sed in quo cognatus aliquid spiritus hostis paretur. Hæc cum exposuisset Socion, & impleslet argumentis suis, Non credis, inquit, animas in alia corpora atq; alia describi? & migrationem esse, quam dicimus mortem? Non credis in his pecudibus, ferisue aut aqua mersis illum quondam hominis animum morari? Non credis nihil perire in hoc mundo, sed mutare regionem? Nec tantum cœlestia per certos circuitus uerti, sed animalia quoq; per uices ire, nec animos per orbem agi? Magni ista crediderunt uiri. Itaq; iudicium quidem tuum sustine, Cæterum omnia tibi in integro serua. Si uera sunt ista, abstinuisse animalibus innocentia est, si falsa frugalitas est. Quod istis crudelitatibus tuis damnum est? Alimenta tibi leonum & uulturum eripio. His instinctus abstinere animalibus cœpi, & anno peracto non tantum facilis erat mihi consuetudo, sed dulcis. Agitatiorem mihi animũ esse credebam. Nec tibi hodie affirmauerim an fuerit. Quæris quomodo desierim. In Tyberij Cæsaris principatu, iubente tempus inciderat, alienigenarum gentium sacra mouebant. Sed inter argumenta superstitionis ponebatur quorundam animalium abstinentia. Patre itaq; meo rogante, qui non calumniã timebat, sed philosophiam oderat, ad pristinã consuetudinẽ redij, nec difficulter, mihi ut inciperem melius cœnare, persuasit. Laudare solebat Attalus culcitrã, quæ resisteret corpori. Tali utor etiã senex, in qua uestigium apparere non possit. Hæc retttuli, ut probarem tibi quam uehementes haberent tyrunculi impetus primos ad optima quæq;, siquis exhortaretur illos, siquis impenderet. Sed aliquid præcipientium uitio peccatur, qui nos docent disputare aliquid discentium, qui propositum afferunt ad præceptores suos, non animum excolendi, sed ingenium. Itaq; quæ philosophia fuit, facta philologia est. Multum aũt ad rem pertinet quo proposito ad quam rem accedas, qui grammaticus futurus, Vergilium scrutatur. Non hoc animo legit illud egregium fugit irreparabile tempus, uigilandũ est, nisi properemus, relinquimur. Agit nox agiturq; uelox dies, inscij rapimur. Omnia in futurum disponimus & inter præcipitia lenti sumus, Sed ut obseruet, quoties Vergilius de celeritate temporum dicit, Hoc uti uerbo illum, fugit. Optima quæq; dies miseris mortalibus æui Prima fugit, subeunt morbi tristisq; senectus, Et labor & duræ rapit inclementia mortis. Ille qui ad philosophiam spectat, hæc eadem quo debet, adducit. Nunquam Vergilius, inquit, dies dicit ire sed fugere, quod currendi genus concitatissimum est, & optimos quosq; primos rapi. Quid ergo cessamus nos ipsi concitare, ut uelocitatem rapidissimæ rei possimus æquare? meliora præteruolant, deteriora succedunt. Quemadmodum ex amphora primum quod est syncerissimum effluit, grauissimum quodq; turbidum subsidit, Sic in ætate nostra, quod est optimum primum est Id exhauriri in alijs potius patimur, ut nobis fecem reseruemus, Inhæreat istud animo, & tanquam missum oraculo placeat. Optima quæq; dies miseris mortalibus æui Prima fugit. Quare optima? quia restat quod incertum est. Quare optima? Quia iuuenes possumus discere, possumus facilem animũ, & adhuc tractabilem ad meliora conuertere, quia hoc tempus idoneum est laboribus, idoneum agitandis per studia ingenijs, & exercendis per opera corporibus. Quod superest segnius, & languidius est, & propius a fine. Itaq; toto hoc agamus animo, & obmissis ad quæ diuertimur, in rem unam laboremus, nec hanc temporis pernicissimi celeritatem, quam retinere non possimus, relicti demum intelligamus. Primus quisq; tanquam optimus dies placeat, & redigatur in nostrum, quod fugit occupandum est, hoc non cogitat ille, qui grammatici oculis carmen istud legit. Ideo optimum quemq; primum esse diem, quia subeunt morbi, quia senectus premit, & adhuc adulescentiam cogitantibus supra caput est, sed, ait, Vergilium semper una ponere morbos senectutem, nõ mehercule immerito. Senectus enim insanabilis morbus est, præterea, inquit, hoc senectuti cognomen imposuit, tristem illam uocat. Subeunt

morbi tristisq;

morbi tristisq; senectus. Non est quod mireris, ex eadem materia suis quenq; studijs apta colligere. In eodem prato bos herbam quærit, canis leporem, ciconia lacertam. Cum Ciceronis librum deprehendit hinc philologus aliquis, hinc grammaticus, hic philosophiæ deditus, alius alio curam suam mittit, philosophus admiratur contra iustiticiam dici tam multa potuisse. Cum ad hanc eandem lectionem philosophus accessit, hoc subnotat, duos romanos Reges esse, quorum alter patrem non habet, alter matrem. Nam de Seruij matre dubitatur. Antipater mulieris Mimæ nepos dicitur. Præterea notat eū quem nos dictatorem dicimus, & in historijs ita nominari legimus, apud antiquos magistrum populi uocatum. Hodieq; id extat in anguralibus libris, & testimoniū est, quod qui ab illo nominatur, magister equitum est. Aeq; notat Romulum perisse solis defectione. Prouocationem ad populum etiā a regibus fuisse. Id ita in pontificalibus libris aliqui putant, & Fenestellam eosdem libros cum grammaticis explicuit. Primum uerba expressa ab se, dici ab Cicerone. Idem re ipsa in commentarium refert, ne minus sese, idem se ipse. Deinde transit ad ea quæ consuetudo sæculi mutauit, tanquā quod, ait, Cicero, quoniam sumus ab ipsa calce eius interpellatione reuocati. Hanc quam nunc in circo cretam uocamus, calcem antiqui dicebant. Deinde inanes colligit uersus, & in primis illos de Affricano scriptos, cui nemo ciuis atq; hostis, qui uult pro factis reddere operæprecium, Ex eo se, ait, intelligere, apud antiquos non tantum auxilium significasse †operam, ait, opera eius in neminē potuisse Scipionem neq; ciuem, neq; hostem reddere operæpræcium. Felicem deinde se putat, quod inuenerit. Vnde uisum sit Vergilio dicere. Quem super ingens porta tonat cœli. Ennius hoc ait, Homero se surrupuisse, Ennio Vergilius Esse enim apud Ciceronē in his ipsis de. R.P. hoc epigramma est, ni faciendo plagas cœlestum ascendere cuiquā est. Mihi soli cœli maxima plaga patet. Sed ne & ipse, dum aliud ago, in philologum aut grammaticum delabar, Illud admoneo, auditionem philosophorum, lectionemq; ad propositum beatæ uitæ trahendam, non ut uerba prisca aut ficta captemus, & translationes improbas figurasq; dicendi, sed ut profutura præcepta, & magnificas uoces, & animosas, quæ mox in rem transferantur. Sic ista discamus, ut quæ fuerunt uerba, sint opera. Nullos autem peius mereri de omnibus mortalibus iudico, quam qui philosophiam uelut aliquod artificium uenale didicerunt, qui aliter uiuunt, quam uiuendum esse præcipiunt. Exempla enim seipsos inutilis disciplinæ circumferunt, nulli non uitio quod insequuntur obnoxij, Non magis mihi potest quisquam talis prodesse præceptor, quam gubernator in tempestate nauseabundus. Tenendum est, rapiente fluctu, gubernaculum, luctandum cum ipso mari eripienda sunt uento, uela. Quid me potest adiuuare rector nauigij attonitus & uomitans? Quanto maiore putas uitam tempestate iactari, quam ullam ratem? Non est loquendum, sed gubernandum. Omnia quæ dicunt, quæ turba audiente iactant, aliena sunt, dixit illa Plato, dixit Zenon, dixit Chrysippus, & Possidonius, & ingens agmen. Non tamen talium, quomodo probare possint sua esse, monstrabo. Faciunt quæ dixerint, Quoniam quæ uolueram ad te proferre iam dixi, nunc desyderio tuo satisfaciam, & in alteram epistolā integrum quod exegeras transferam, ne ad rem spinosam & auribus erectis curiosisq; audiendam, lassus accedas. Vale.

Erasm. Rot.
†Vide nū ita legēdum sit, sed opa, cum ait neminem potuisse Scipioni neq; ciuē, neq; hostem reddere opæ precium.

EPISTOLA .CIX. Multis argumentis ostendit sapientem sapienti prodesse.

AN sapiens sapienti prosit, scire desyderas. Dicimus plenum omni bono esse sapientem, & summa adeptum. Quomodo prodesse aliquis possit summum bonum habenti, quæritur? Prosunt inter se boni, exercent enim uirtutes, & sapientiam in suo statu continent, desyderat uterq; aliquem, cum quo conferat, cū quo quærat. Peritos luctandi, usus exercet. Musicum qui paria didicit, monet. Opus est & sapienti, agitatione uirtutum. Ita quemadmodum ipse se mouet, sic mouetur ab alio sapiente. Quid sapiens sapienti proderit? Impetum illi dabit, occasiones actionum honestarum cōmonstrabit. Præter hæc, aliquis suas cogitationes exprimet, docebit, quæ inuenerit. Semper enī etiā a sapiente restabit quod inueniat, & quo animus eius excurrat. Malus malo nocet, facit quoq; peiorem Iram, metū incitando, tristiciæ assentiendo,

uoluptates

uoluptates laudando. Et tunc maxime laborãt mali, ubi plurimum uitia miſcuere, & in unum collata nequitia eſt. Ergo ex contrario bonus bono proderit. Quomodo inquis? gaudium illi afferet, fiduciam confirmabit, ex conſpectu mutuæ tranquillitatis creſcet utriuſq; læticia. Præterea quarundam illi rerum noticiam tradet. Non enim omnia ſapiens ſcit, etiam ſi ſciret, breuiores uias rerum aliquis excogitare poſſit, & has indicare, per quas facilius totum opus circumfertur. Proderit ſapienti ſapiens. Non ſcilicet tantum ſuis uiribus, ſed ipſius quem adiuuat. Poteſt quidem ille etiam relictus, ſibi explicare partes ſuas. Vtetur propria uelocitate, ſed nihilominus adiuuat etiam, currentem hortatur. Non prodeſt ſapiẽs ſapienti, ſed ſibi ipſi. Hoc ſcias, Detrahe illi uim propriam, & ille nihil agit. Vno modo dicas licet, nõ eſſe in melle dulcedinem. Nam ipſe ille qui ᵗeſſe debeat, ita aptatus lingua palatoq; eſt ad huiuſmodi guſtum, ut ille talis ſapor non capiat ſed offendetur. Sunt enim quidam, quibus morbi uitio mel amarum uideatur. Oportet utrumq; calere, ut & ille prodeſſe poſſit, & huic profuturo idonea materia ſit. In ſummũ, inquit, producto calorem calefieri ſuperuacuum eſt, & in ſummum producto bonũ ſuperuacuum eſt, quod proſit. Nunquid inſtructus omnibus rebus agricola, ab alio inſtrui quærit? Nunquid armatus miles quantum in aciem exituro ſatis eſt uti, amplius arma deſyderat? Ergo nec ſapiens. Satis enim uitæ inſtructus, ſatis armatus eſt. Ad hæc reſpondeo. Qui in ſummo eſt calore, ei non opus eſt adiecto, ut ſummum teneat, Sed ipſe ſe, inquit, calor continet. Primum multum intereſt inter iſta quæ comparas. Calor enim unus eſt, prodeſſe uarium eſt, deinde calor non adiuuatur adiectione caloris ut caleat. Sapiens non poteſt in habitu ſuæ mentis ſtare, niſi amicos aliquos ſimiles ſui admiſit, cũ quibus uirtutes ſuas communicet. Adijce nunc, quod omnibus inter ſe uirtutibus amicitia eſt. Itaq; prodeſt, qui uirtutes alicuius partes ſui amat, amandaſq; inuicem præſtat. Similia delectant, utiq; ubi honeſta ſunt, & probare, ac probari ſciunt. Etiã nunc ſapientis animũ periti, mouere nemo alius poteſt, niſi ſapiens. Quõ ergo ad rationẽ mouendam ratione opus eſt, ſic ut moueat ratio perfecta opus eſt rõne pfecta. Prodeſſe dicũtur, & quia media nobis largiant, pecuniã, gratiam, incolumitatem, alia in uſus uitæ chara aut neceſſaria. In his dicetur etiam ſtultus ſapienti prodeſſe. Prodeſſe autem eſt, animũ ſecundum naturam mouere uirtute ſua, aut eius qui mouebitur. Hoc non ſine ipſius quoq; qui proderit bono fiet. Neceſſe eſt enim alienam uirtutem exercendo, exerceat & ſuam. Sed ut remoueas iſta, quæ aut ſumma bona ſunt, aut ſummorum efficientia, nihilominus prodeſſe inter ſe ſapientes poſſunt. Inuenire enim ſapientem ſapienti per ſe res petenda eſt, quia natura bonum omne charum eſt bono, & ſic quiſq; conciliatur bono, quemadmodum ſibi. Neceſſe eſt ex hac quæſtione, argumenti cauſa in alteram tranſeam. Quæritur enim an deliberaturus ſit ſapiens, an in conſilium aliquem aduocaturus? quod facere illi neceſſariũ eſt, cum ad hæc ciuilia & domeſtica uenitur, &, ut ita dicam, mortalia. In his ſic illi opus eſt alieno conſilio, quomodo medico, quomodo gubernatori, quomodo aduocato, & litis ordinatori. Proderit ergo ſapiens aliquando ſapienti. Suadebit enim, ſed in illis quoq; magnis ac diuinis, ut diximus, communiter honeſta tractando, & animo cogitationes miſcendo, utilis erit. Præterea ſecundum naturam eſt & amicos complecti, & amicorum actu, ut ſuo proprioq; lætari. Nam niſi hoc fecerimus ne uirtus quidem nobis permanebit, quæ in exercendo ſenſu ualet. Virtus autem ſuadet præſentia collocari, in futurum conſulere, deliberare, & intendere animum. Facilius intendet explicabitq;, qui aliquẽ ſibi aſſumpſerit. Quærit itaq; aut perfectum uirum aut proficientem, uicinumq; perfecto. Proderit autem ille perfectus, ſi conſilium communi prudentia iuueris. Aiunt homines plus in alieno negocio uidere. Vitio hoc illis euenit, quos amor ſui excecat, quibuſque diſpectum utilitatis timor in periculis excutit. Incipiet ſapere ſecurior, & extra metum poſitus. Sed nihilominus quædam ſunt quæ etiam ſapientes in alio, quam in ſe diligentius uident. Præterea illud quod dulciſſimum eſt honeſtiſſimum, Idem uelle atq; idem nolle, ſapiens ſapienti præſtabit. Egregium opus pari iugo ducet, Perſolui quod exegeras, quamquam in ordine rerum erat quas moralis philoſophiæ uoluminibus complectimur. Cogita? quod ſoleo frequenter tibi dicere, In iſtis nos nihil aliud quam animum exercere Totiens enim illo reuertor.

Alr. ſumere

uertor. Quid iſta me res iuuat? Fortiorem faciet, iuſtiorem, temperatiorē, nondum exerceri uacat. Adhuc medico mihi opus eſt. Quid me poſcis ſciētiam inutilem? Magna promiſiſti. Exige, uide dicebas intrepidum fore, Etiam ſi cōtra me gladij micarent, etiā ſi mucro tangeret iugulum. Dicebas ſecurum fore, etiam ſi circa me flagrarent incendia etiam ſi ſubitus turbo totam nauem meam mari raperet, Hanc mihi preſtaturum uoluptatem ut gloriam contemnam. Poſtea docebis implicita ſoluere, ambigua diſtinguere, obſcura perſpicere. Nunc doce, quod neceſſe eſt. Vale.

EPISTOLA. CX. Non optandos eſſe deos infeſtos malis. Et quomodo per retractam ſæpius philoſophiam, noticia boni & mali neceſſarij & ſuperuacui poſſit haberi. Et quod turpe eſt etiam in aqua & polenta ponere beatam uitam.

EX momentano meo te ſaluto, & iubeo te habere mentem bonam, hoc eſt propitios deos. Omnes quos habet placatos & fauentes, quiſquis ſibi ſe propiciauit. Sepone in præſentia, quæ quibuſdā placent. Vnicuiq; noſtrum pedagogum dari deum, non quidem ordinariū, ſed hunc inferioris notæ. Ex horū numero quos Ouidius ait, de plæbe deos. Ita tantum hoc ſeponas uolo, ut memineris maiores noſtros, qui crediderunt Stoicos fuiſſe, Singulis enim & Genium & Iunonē dederunt. Poſtea uidebimus an tantum dijs uacet, ut priuatorū negocia procurarent. Interim illud ſcito, ſiue aſſignati ſumus, ſiue neglecti & fortunæ dati, Nulli te poſſe imprecari quicq; grauius, ꝙ ſi imprecatus fueris, ut ſe habeat iratum, ſed non eſt, quare cuiq; quem dignum pœna putaueris, optes, ut infeſtos deos habeat, Habet, inquam, etiā ſi uidetur eorum fauore produci. Adhibe diligētiam tuam, & intuere, quid ſint res noſtræ, non quid uocentur, & ſcies plura mala contingere nobis, ꝙ accidere. Quoties enim calamitas felicitatis eſt cauſa, & uitium fuit, quod calamitas uocabatur? Quoties magna gratulatione & accepta res gradum ſibi ſtrinxit in præceps, & aliquem iam eminentem alleuauit, etiam num tanꝙ ibi adhuc ſtaret? Vnde tuto cadunt, ſed ipſum illud cadere non habet in ſe mali quicq;, ſi exitum ſpectes, ultra quem natura neminē deiecit. Prope eſt rerum omnium terminus, prope eſt, inquam, & illud, unde felix eijcitur, & illud unde felix emittiť. Nos utraq; extendimus, & longa ſpe ac metu facimus. Sed ſi ſapis omnia humana conditione metire, ſimul & quod gaudes, & quod times contrahe. Eſt autē tanti diu nihil gaudere, nequid diu timeas. Sed quare iſtuc malum aſtringo? Non eſt quod quicquā timendum putes. Vana ſunt iſta quæ nos mouent, quæ attonitos habent. Nemo noſtrum quid ueri eſſet, excuſſit, ſed metum alter alteri tradidit. Nemo auſus eſt ad id quo perturbatur accedere, & naturā ac bonum timoris ſui noſſe. Itaq; res falſa & inanis habet adhuc fidem, quia non coarguitur, Tanti putamus oculos intendere. Iam apparebit ꝙ breuia, quam incerta, quā tuta timeantur. Talis eſt animorū noſtrorum confuſio, qualis Lucretio uiſa eſt. Nam ueluti pueri trepidant, atq; oīa cæcis, In tenebris metuunt, Ita nos in luce timemus. Quid ergo? nos omni puero ſtultiores ſumus qui in luce timemus? Sed falſum eſt Lucreti, non timemus in luce, omnia nobis fecimus tenebras nihil uidemus, nec quid noceat, nec quid expediat, tota uita incurſitamus, nec ob hoc reſiſtimus, aut circumſpectius pedem ponimus. Vides autem quā ſit furioſa res in tenebris impetus. At mehercule id agimus, ut longius reuocandi ſimus, & cum ignoremus quo feramur, uelociter tamē illo quo intendimus pſeueramus. Sed luceſcere ſi uelimus poteſt. Vno autem modo poteſt, ſiquis hac humanorū diuinorumq; noticiam acceperit. Si illa, ſe non perfuderit, ſed infecerit, ſi eadem quāuis ſciat, retractauerit, & ad ſe ſæpe rettulerit. Si quæſierit quæ ſint bona, quæ ſint mala. Quibus hoc ſit falſo nomen aſcriptum. Si quæſierit de honeſtis, de turpibus, de prouidentia & ſi inter hæc humani ingenij ſagacitas, ſiſtitur, proſpicere, & ultra mūdum libet quo feratur, unde ſurrexit. In quē exitum tanta rerum uelocitas properet. Ab hac diuina contemplatione abductum animum in ſordida & humilia pertraximus, ut auariciæ ſeruiret, ut relicto mundo terminisq; eius & dominis cuncta uerſantibus, terram rimaretur, & quæret quid ex illa mali effoderet, non cōtentus oblatis. Quicquid nobis bono futurum erat, deus & parens noſter

in proximo

in proximo poſuit. Non expectauit inquiſitionem noſtram, & ultro dedit, nocitura altiſſime preſſit. Nihil niſi de bonis quæri poſſumus. Ea quibus periremus, nolēte rerum natura & abſcondente protulimus. Addiximus animū uoluptati, cui indulgere initium omnium malorum eſt. Tradidimus ambitioni & famæ, cæteris æque uanis & inanib⁹. Quid ergo, nunc te hortor ut facias? Nihil noui, nec enim nouis malis remedia quærūtur. Sed hoc primum, ut tecum ipſe diſpicias, quid ſit neceſſarium, quid ſuperuacuū. Neceſſaria tibi ubiq; occurrent, ſuperuacua & ſemper toto animo quærenda ſunt. Non eſt autem ꝙ te nimis laudes, ſi cōtempſeris aureos lectos, & gemmeā ſuppellectilem. Quæ eſt enim uirtus ſuperuacua contemnere? Tunc te admirare, cum contempſeris neceſſaria, nō magnam rem facis, ꝙ uiuere ſine †recto apparatu potes, ꝙ non deſyderas miliarios apros, nec linguas Phœnicopterorum, & alia portenta luxuriæ. Iam tota animalia faſtidiētis, & certa membra ex ſingulis eligentis. Tunc te admirabor, ſi non contempſeris etiam ſordidum panem, ſi tibi perſuaſeris herbas. Vbi neceſſe eſt, non pecori tantū, ſed homini naſci, ſi ſcieris cacumina arborum explementum eſſe uentris, in quē ſi precioſa cōgerimus, tanꝗ præcepta ſeruantem, ſine faſtidio implēdus eſt. Quid enim ad rem pertinet, quid accipiat, perditurus, quicquid acceperit? Delectant te diſpoſita, quæ terra mariq; capiuntur? Alia ergo gratiora, ſi recentia perferuntur ad menſam, alia ſi diu paſta & coacta pingueſcere fluunt, ac uix ſaginam continent ſuam. Delectat te, nitor horum arte quæſitus. At mehercule iſta ſollicite ſcrutata uarieq; condita, cum ſubierint uentrem, una atq; eadē fœditas occupauit. Vis ciborum uoluptatem contemnere? Exitum ſpecta. Attalum memini cum magna admiratione omniū hæc dicere. Diu mihi, inqt, impoſuere diuitiæ. Stupebam ubi aliquid ex illis alio atq; alio loco fulſeram. Exiſtimabam ſimilia eſſe quæ laterent his quæ oſtenderentur, ſed in quodam apparatu uidi totas opes urbis celatas, & auro & argento, & his quæ precium auri argentiq; uicerunt, exquiſitos colores & ueſtes ultra non tantum noſtrum, ſed ultra finem hoſtium aduectas. Hinc puerorum proſpicuos cultu atq; forma greges, Hinc fœminarū & alia quæ res ſuas recognoſcēs ſūmi imperii fortuna ꝑtulerat. Quid hoc eſt, inquā, aliud ꝗ irrita cupiditas hoim per ſe incitata. Quid ſibi uult iſta pecuniæ pompa? Ad diſcendā auaritiā cōuenimus. At mehercules min⁹ cupiditatis iſtinc effero, ꝗ attuleram. Contēpſi diuitias, nō qa ſupuacuæ, ſed qa puſillæ ſūt. Vidiſti ne, ꝗ intra paucas horas, ille ordo ꝗuis lentus diſpoſituſq; tranſierit? Hoc totam uitam noſtram occupauit, quod totum diem occupare non potuit. Acceſſit illud quoq; tam ſuperuacuæ mihi uiſæ ſunt habentibus, ꝗ fuerunt ſpectantibus. Hoc itaq; ipſe mihi dico, quoties tale aliquid præſtrinxerit oculos meos, quoties occurrit domus ſplendida, cohors culta ſeruorum, lectica formoſis impoſita coloribus. Quid miraris? quid ſtupes? Pompa eſt. Oſtenduntur iſtæ res, non poſſidentur, & dum placent, tranſeunt. Ad ueras potius te conuerte diuitias, diſce paruo eſſe contentus, & illam uocem magnus atq; animoſus exclama. Habeamus aquam, habeamus polentam, Ioui ipſi de felicitate cōtrouerſiam faciamus. Faciamus oro te, etiam ſi iſta defuerint. Turpe eſt beatā uitam in auro & argento reponere, æque turpe eſt in aqua & polenta. Quid ergo faciā, ſi iſta nō fuerint? Quæris quod ſit remedium inopiæ? Famē fames finit. Alioqui quid intereſt magna ſint an exigua, quæ ſeruire te cogunt? Quid refert quantum ſit, quod tibi poſſit negare fortuna? Hæc ipſa aqua & polenta in alienum arbitrium cadit. Liber eſt autem, non in quem parum licet fortunæ, ſed in quem nihil, Ita eſt, nihil deſyderes, oportet, ſi uis Iouem ꝓuocare, nihil deſyderantem. Hæc nobis Attalus dixit, natura dixit omnibus. Quæ ſi uoles frequenter cogitare. Id agis, ut ſis felix, nō ut uidearis, & ut tibi uidearis, nō aliis. Vale.

Alii regio.

EPISTOLA. CXI. De uera philoſophi magnitudine, quam ſophiſmata. i. cauillationes præſtare nō poſſunt.

QVid uocentur latine ſophiſmata quæſiſti a me. Multi tentauerunt illis nomen imponere. Nullum hæſit uidelicet, quia res ipſa non recipiebatur a nobis, nec in uſu erat. Nomini quoq; repugnatum eſt, aptiſſimum tamen uidetur mihi, quo Cicero uſus eſt, Cauillationes uocat, quibus quiſq; ſe tradidit, quæſtiūculas quidem narras. Cæterum ad uitā nihil proficit, neq; fortior fit, neq; tēperatior, neq; elatior. At ille qui philoſophiam in remedium ſuum exercuit, ingens fit animo, plenus fiduciæ inexuperabilis, & maior adeunti. Quod in magnis euenit monti

bus,quorum proceritas minus apparet longe intuentibus. Cum accesseris,tunc manifestum fit,q in arduo summa sint. Talis enim mi Lucili uerus,& rebus,non artificijs philosophus. In ædito stat ad admirabilis,celsus,magnitudinis ueræ. Non exurgit in plantas, nec in summis ambulat digitis,eorum more qui mendacio staturam adiuuant, longioresq; q̃ sunt uideri uolunt. Contentus est magnitudine sua. Quid ni contentus sit, Eousq; creuisse,quo manũ fortuna non porrigit? Ergo & supra humana est. Par sibi in omni statu rerum,siue secundo cursu uita procedit,siue fluctuatur,& p aduersa ac difficilia. Hanc constantiã cauillationes istæ,de quibus paulo ante loquebar,præstare non possunt. Ludit istis animus,non proficit,& philosophiã a fastigio deducit in planum. Nec te phibuerim aliquando ista agere,sed tunc,cum uoles nihil agere. Hoc tamen habent in se pessimũ,dulcedinem quandam sui faciunt,& animũ specie subtilitatis inductum tenẽt,morantur. Cum tanta rerũ moles uocet,cũ uix tota uita sufficiat,ut hoc unũ discas,uitam cõtemnere. Quid regere inquis? † solam opus est? Nã nemo illam bene rexit,nisi qui contempserat. Vale.

Sophismata (hui malum) dulcedinẽ sui faciunt.

Al. † secũdã suspicor legendũ solũ

EPISTOLA.CXII. Vtens exsectæ uitis exemplo ostendit inueterati ingenij prauitatem fore inemendabilem.

Cupio mehercule amicũ tuũ formari,ut desyderas & institui, sed ualde durus capitur,immo potius,quod est molestius ualde mollis capitur,& cõsuetudine mala ac diutina fractus. Volo tibi ex nostro artificio exemplũ referre. Nõ quælibet insitionẽ uitis patitur,si uetus & exesa est,si infirma gracilisq;,aut nõ recipiet surculum aut nõ alet,nec applicabit sibi,nec in qualitatẽ eius naturamq; transibit. Itaq; solemus supra terram præcidere,ut si nõ responderit,tentari possit secũda fortuna, & iterũ repetita infra terram inseratur. Hic de quo scribis & mandas,nõ habet uires. Indulsit uitijs simul & emarcuit,& induruit. Non potest recipere rationẽ,non potest nutrire. At cupit ipse,noli credere. Non dico illum mentiri tibi,putat se cupere. Stomachũ illi fecit luxuria,cito tamen redibit in gratiã. Sed dicit se offendi uita sua. Non negauerim. Quis enim non offenditur? Homines uitam suam & amant simul & oderunt. Tunc itaq; de illo feramus sententiam,cum fidem nobis fecerit,inuisam iam sibi esse luxuriam. Nunc illis male conuenit. Vale.

Libri deciminoni epistolarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER VICESIMVS.

EPISTOLA. CXIII. Dialectice disputat per multa inconuenientia uirtutes nõ esse animalia. De morali fortitudine,iusticia,doctrinam inferens.

DESYDERAS tibi scribi a me quid sentiã de hac quæstiõe iactata apud nostros. An iusticia,an fortitudo, prudentia, cæteræq; uirtutes animalia sint. Hac subtilitate efficimus Lucili clarissime,ut exercere ingenium inter irrita uideremur,& disputationibus nihil pfuturis ociũ terere. Faciã quod desyderas,& quid nostris uideatur exponã. Sed me in alia sentẽtia profiteor. Puto quædã esse,quæ decent †phetasiatũ,palliatũq;. Quæ sint ergo quæ antiquos mouerint,dicam. Animũ constat animal esse,cũ ipse efficiat,ut simus animalia,& cũ ab illo animalia nomẽ hoc traxerint. Virtus aũt nihil aliud est q̃ animus,quodãmodo se habens,ergo animal est. Deinde uirtus agit aliquid. Agi aũt aliquid sine impetu potest. Si impetũ habet q nulli est,nisi animali,animal est. Si animal est,inquit,uirtus,habet ipsam uirtutẽ. Quid ni? habet seipsam. Quomodo sapiens oia per uirtutẽ gerit,sic uirtus p se. Ergo,inquit,& oẽs artes animalia sunt,& oia quæ cogitamus,quæq; mente cõplectimur. Sequitur, ut multa animaliũ milia habitent in his angustijs pectoris,& singuli multa simus animalia,aut multa habeamus animalia. Quæris,quid aduersus ista respõdeatur? Vnaquæq; res ex istis animal erit,multa animalia nõ erunt. Quare? Dicã,si mihi accõmodaueris subtilitatẽ & intentionẽ tuam. Singula animalia,singulas debent habere substantias. Ista oñia unũ animũ habent. Itaq; singula esse possunt,multa esse nõ possunt. Ergo & animal sum & homo,nõ tamẽ duos esse dices nos. Quare? quia separatim esse debent. Ita dico alter ab altero debet esse deductus,ut duo sint. Quicquid in unũ multiplex est,sub unam cadit naturam

Al. † petasatum.

ab exᵒ excis[?] uitis arguit

sum anal. ec.

nihil aliud q anim[?]

dit naturam,itaq; unũ eſt. Et animus meus animal eſt,& ego animal ſum,duo tamen non
ſumus. Quare? quia animus mei pars eſt,tũc aliquid ꝑ ſe numerabiť,cum ꝑ ſe ſtabit. Vbi
uerò alterius,membrũ erit,non poterit uideri aliud. Quare? Dicam,quia quod aliud eſt,
ſuũ oportet eſſe,& propriũ,& totum,& intra ſe abſolutum. Ego in alia eſſe me ſententia
profeſſus ſum. Non enim tantum uirtutes animalia erunt,ſi hoc recipitur. Sed oppoſita
quoq; illis uitia & affectus,tanq; ira,timor,luctus ſuſpitio,ultra res iſta ꝓcedet. Omnes
ſententiæ,omnes cogitationes animalia erunt,quod nullo modo recipiendũ eſt. Nõ eñ
quicquid ab homine fit,homo eſt. Iuſticia quid eſt,inquit? Animus quodammodo ſe ha
bens. Itaq; ſi animus animal eſt,& iuſticia. Minime. Hæc enim habitus animi eſt,& quæ-
dã uis. Idem animus in uarias figuras conuertiť,& non toties animal aliud eſt,quoties ali
ud facit,nec illud quod fit ab animo animal eſt. Iuſticia anial eſt,fortitudo,ſic cæteræ uir-
tutes. Vtrũ deſinent animalia eſſe ſubinde,aut rurſus incipiunt,aut ſemꝑ ſunt? Deſinere
uirtutes nõ poſſunt,ergo multa animalia,imo innumerabilia in hoc animo uerſanť. Nõ
ſunt,inquit,multa,quia ex uno religata ſunt,& partes unius ac mẽbra ſunt. Talẽ ergò fa-
ciem animi nobis proponimus,qualis eſt Hydræ,multa habentis capita,quorum unum
quodq; per ſe pugnet,ꝑ ſe noceat. Atqui nullũ ex illis capitibus animal eſt,ſed animalis
caput. Cæterum ipſa unũ animal eſt. Nemo in Chimæra leonem eſſe anial dixit,aut dra-
conem. Hæ partes erant eius,partes eius nõ ſunt animalia. Quid eſt quod colligas iuſti-
ciã animal eſſe? Agit,inquit,aliquid & prodeſt,impetũ habet,ſed animi. Omne anial do-
nec moriať,hoc eſt idẽ quod cœpit, homo donec moriatur,homo eſt. Equus,canis,tranſ
ire in aliud non poteſt. Iuſticia.i.animus quodam modo ſe habens animal eſt. Creda-
mus deinde,anial eſt fortitudo,i.animus quodã modo ſe habens. Quis animus? Ille qui
modo in iuſticia erat,teneť in priore animali,in aliud animal ei tranſire nõ licet. In eo illi
in quo primũ eſſe cœpit,pſeuerandũ eſt. Præterea unus animus duorũ animaliũ eſſe nõ
poteſt,multo minus pluriũ. Si iuſticia,fortitudo,tẽperantia, cæteræq; uirtutes animalia
ſunt,quomodo unũ animũ habebunt? Singulos habeant oportet, aut nõ ſunt animalia.
Non poteſt unũ corpus pluriũ animaliũ eſſe,hoc & ipſi fatentur. Iuſticiæ qđ eſt corpus?
animus fortitudinis quod eſt corpus? Idem animus. Atqui unũ corpus eſſe duorum ani
maliũ nõ poteſt. Sed idẽ animus,inquit,iuſticiæ habitũ induit,& fortitudinis & tẽperan
tiæ. Hoc fieri poſſet,ſi quo tẽpore iuſticia eſſet,fortitudo nõ eſſet. Quo tẽpore fortitudo
eſſet,tẽperantia non eſſet. Nunc uero omnes uirtutes ſimul ſunt. Iſta quomodo erũt ſin
gula animalia,cũ unus animus ſit? Qui plus q̃ unũ animal nõ poteſt facere. Deniq; nul-
lum animal pars eſt alterius animalis. Iuſticia aũt pars eſt animi,non eſt ergo animal. Vi
deor mihi in re confeſſa perdere operam. Magis enim indignandũ de iſto, q̃ diſputan-
dũ eſt. Nullum animal alterius pars eſt. Circũſpice omniũ corpora,nulli non & color ꝓ-
prius eſt,& figura ſua,& magnitudo inter cætera,propter quæ mirabile diuini artificis in
geniũ eſt. Hoc quoq; exiſtimo,& ꝙ in tanta copia rerũ,nũq̃ in idẽ incidit. Et iam quæ ſi-
milia uidentur,cum contuleris,diuerſa ſunt,tot fecit genera foliorũ,nullum in ſua ꝓprie
tate ſignatum. Tot animalia,nullius multitudo cum altero cõuenit,utiq; aliquid intereſt.
Exegit a ſe,ut quæ alia erãt,& diſſimilia eſſent & imparia. Virtutes ut dicitis omnes pa-
res ſunt,ergo non ſunt animalia. Nullum uero animal ꝑ ſe aliquid agit. Virtus aũt ꝑ ſe ni
hil agit,ſed cum homine. Omnia animalia aut rationalia ſunt,ut homines,ut Dij. Aut ir-
rationalia,ut pecora. Virtutes quoq; rationales ſunt,atq; nec homines ſunt,nec dij, ergo
nõ ſunt animalia. Omne rationale animal nihil agit,niſi primũ ſpecie alicuius rei irritatũ
eſt,deinde impetũ cœpit,deinde aſſenſio cõfirmauit hunc impetũ. Quid ſit aſſenſio di-
cã. Oportet me ambulare,tũc demũ ambulo,cũ hoc mihi dixi,& approbaui hãc opinio-
nẽ meã,oportet me ſedere,tũc demum ſedeo,hæc aſſenſio in uirtute non eſt. Puta enim
prudentiã eſſe quomodo aſſentieť. Oportet me ambulare,hoc natura non præcipit,pru
dentia enim ei cuius eſt proſpicit,non ſibi. Nam nec ambulare poteſt,nec ſedere,ergo aſ
ſenſionẽ nõ habet. Quod aſſenſionem nõ habet,rationale animal non eſt. Virtus ſi anial
eſt,rationale eſt,rationale aũt non eſt,ergo nec animal. Si uirtus animal eſt,uirtus aũt bo
num eſt,omne bonum animal eſt. Hoc noſtri fatentur. Patrem ſeruare bonũ eſt,& ſentẽ
tiam prudenter in ſenatu dicere bonum eſt,& iuſte decernere bonũ eſt,Ergo & patrem
ſeruare animal eſt,& prudenter dicere animal eſt. Eouſq; res exegit,ut riſum tenere non

alias sensus audaces, & fidem egressi placuerint, alias abruptæ sententiæ, & suspiciosæ, in quibus plus intelligendum est, ꝙ audiēdum? Quare aliqua ætas fuerit, quæ translationis iure uteretur inuerecunde? Hoc quod audire uulgo soles, quod apud Græcos in prouerbium esset. Talis hominibus fuit oratio, qualis uita. Quemadmodum autem uniuscuiusq; actio docenti similis est, sic genus dicendi aliquando mutat publicos mores. Sic disciplina ciuitatis laborauit, & se in delitias dedit. Argumētum est luxuriæ publicæ, orationis lasciuia, si modo non in uno, aut in altero fuit, si approbata est & recepta. Non potest alius esse ingenio, alius animo color. Si ille sanus est, si compositus, grauis, tēperans, ingenium quoq; siccum ac sobrium est. Illo uitiato, hoc quoq; afflatur. Non uides si animus elanguet, trahi membra, & pigre moueri pedes? si ille effœminatus est, in ipso incessu apparere molliciam, si ille acer est & † uelox, & concitari gradum. Si furit, aut (quod furori simile est) irascitur, turbatum esse corporis motum, nec iri, sed ferri. Quanto hoc magis accidere ingenio putas, quod totum animo permixtum est? Ab illo fingitur, illi paret, inde legem petit. Quomodo Mecœnas uixerit notius est, ꝙ ut narrari tunc debeat. Quomodo ambulauerit, ꝙ delicatus fuerit, ꝙ cupierit uideri, ꝙ uitia sua latere noluerit. Quid ergo? Non oratio eius æque soluta est, ꝙ ipse discinctus? Non tam insignita illius uerba sūt, ꝙ cultus, ꝙ comitatus, ꝙ domus, ꝙ uxor. Magni ingenij uir fuerat, si illud egisset uia rectiore, si non uitasset intelligi, si non etiam in oratione diffflueret. Videbis itaq; eloquentiam ebrij hominis inuolutam, & errantem, & licentiæ plenam. Mecœnas in cultu suo. Quid turpius amne, syluisq; ripa comantibus. Vide ut alueum lyntribus aret, uersoq; uado remittat hortos. Quid si qs fœminæ cirro crispat, & labris columbat. Incipitq; suspirans, ut ceruice lassa fanantur, ne mori tyranni, irremediabilis factio rimantur, epulis, † lagænaq; tentant domos, & sæpe mortem exigunt. Genium festo uix suo testem, tenuisue cærei fila & crepacem molem. Focum mater aut uxor inuestiunt. Nō statim hæc cum legeris hoc tibi occurret, hunc esse qui solutis tunicis in urbe semper incesserit. Nā etiam cum absentis partibus Cæsaris fungeretur, signum a discincto petebatur. Nūc esse qui tribunali in rostris, in omni publico cœtu sic apparuerit, ut pallio uelaretur caput, exclusis utrinq; auribus, nō aliter ꝙ in † nummo diuites fugitiui solent. Hunc esse, cui tunc maxime ciuilibus bellis strepentibus & sollicita urbe & armata. Comitatus hic fuerit in publico. Spadones duo, magis † duo tum uiri ꝙ ipse. Hūc esse, qui uxorē inde milies duxit, cum unam habuerit. Hæc uerba tam improbe structa, tum tam negligenter abiecta, tam contra consuetudinem omniū posita, ostendunt mores quoq; non minus nouos & prauos & singulares fuisse. Maxima laus illi tribuitur māsuetudinis, pepercit gladio, sanguine abstinuit, nec ulla alia re, quid posset, ꝙ licētia ostendit. Hanc ipsam laudem suam corrupit, istis orationis portētuosissimæ delitijs. Apparet enim mollem fuisse non mitē. Hæc istæ ambages compositionis hæc uerba transuersa, hæc sensus mihi magni quidem sæpe, sed eneruati dum exeunt, cuiuis manifestum facient, motum illi felicitate nimia capit, quod uitium hominis esse, interdū temporis solet. Vbi luxuriam late felicitas fudit, luxus primum corporum esse, diligentior incœpit. Deinde suppellectili laboratur, deinde in ipsas domos impenditur cura, ut in laxitatem ruris excurrant, ut parietes aduectis trans maria marmoribus fulgeant, ut tecta uarientur auro, ut lacunaribus pauimētorum respondeat nitor, deinde ad cœnas lautitia transfertur, & illic cōmēdatio ex nouitate, & soliti ordinis cōmutatione captatur, ut ea quæ cludere solent, cœna prima ponantur, ut quæ aduenientibus dabantur, exeūtibus dentur. Cum assueuit animus fastidire, quæ ex more sunt, & illi & pro sordidis solita sunt, & iam in oratione quod nouum est quærit, & modo antiqua uerba, atq; exoleta reuocat, & profert, modo fingit, & ignota deflectit, modo id quod nuper increbuit, pro cultu habetur. Audax translatio, ac frequens. Sunt qui sensus præcidant, & hoc gratiam sperent, si sententia pependerit, & audienti suspitionem sui fecerit. Sunt qui illo detineant, & porrigant. Sunt qui non usq; ad uitium accedant. Necesse est enim hoc facere, aliquid grande tentanti, sed qui ipsum uitium amet. Itaq; ubicunq; uideris orationem corruptam placere, ibi mores quoq; a recto desciuisse, non erit dubium. Quomodo conuiuiorum luxuria, quomodo uestium, ægræ ciuitatis indicia sunt, sic orationis licentia (si modo frequens est) ostendit animos quoq;, a quibus

Al. ferox

Al. † lagonaq.

Al. † mimo

† inde

uerba exeunt procidisse. Mirari quidem non debes, corrupta excipi, non tantum a corona sordidiore, sed ab hac turba quoque cultiore. Togis enim inter se isti, nō iudicijs distāt: Hoc magis mirari potes, quod non tantum uitiosa, sed & uitia laudētur. Nam illud semper factum est. Nullum sine uenia placuit ingenium. Da mihi quemcunque uis magni nominis uirum, dicam quid illi ætas sua ignouerit, quid in illo sciēs dissimulauerit. Multos enim dabo, quibus uitia nō nocuerint, quosdam, quibus profuerint. Dabo, inquam, maximæ famæ, & inter miranda propositos, quos si quis corrigit, delet. Sic enim uitia uirtutibus immixta sunt, ut illas secum tractura sint. Adijce nunc, quod oratio certam regulam non habet. Consuetudo illam ciuitatis, quæ nunquam in eodē diu stetit, uersat. Multi ex alieno sæculo petunt uerba. Duodecim tabulas loquuntur. Gracchus illis & Crassus & Curio nimis recentes sunt. Ad Appium & usque ad Coruncanū redeunt, quidā cōtra, dum nihil nisi tritum & usitatum uolunt, in sordes incidunt. Vtrunque diuerso genere corruptum est, tam mehercules, quam nollent splendidis uti, ac sonātibus, ac poeticis, necessaria atque in usu posita uitare, tam hunc dicam peccare, quam illum. Alter se iusto plus colit, alter se iusto plus negligit, ille & crura, hic nec alas quidem uellit. Ad cōpositionem trāseamus, quot genera tibi dabo in hac, quibus peccetur. Quidam præfractam & asperam probant, disturbant de industria, si quid placidius effluxit, nolunt sine salebra esse iuncturam, uirilem putant & fortem, quæ aurem in æqualitate percutiat. Quorundam non est compositio, modulatio est, adeo † plauditur. Quid de illa loquar, in qua uerba differuntur? & diu expectata uix ad clausulas redduntur? Quia illa in exitu lenta, qualis Ciceronis est deuexa, & molliter desinens, nec aliter quam solet, ad morem suum pedemque respondens. Nō tantum in genere sententiarū uitium est, si aut pusillæ sunt, & pueriles, aut improbæ, & plus ausæ quam pudore saluo licet, si floridæ sunt, & nimis dulces, si in uanum exeunt, & sine affectu, nihil amplius quam sonant. Hæc uitia unus aliquis inducit, sub quo tunc eloquentia est. Cæteri imitantur, & alter alteri tradunt. Sic Salustio uigente amputatæ sentētiæ, & uerba ante expectatum cadentia, & obscura breuitas fuere pro cultu. Aruntius uir raræ frugalitatis, qui historias belli punici scripsit, fuit Salustianus, & in illud genus nitēs. Est apud Salustium, exercitum argento fecit, id est, pecunia parauit. Hoc Aruntius amare cœpit. Posuit illud omnibus paginis. Dicit quodam loco, fugam nostris facere. Alio loco Hiero rex Syracusanorum, bellum fecit. Et alio loco, quæ audita Panormitanos dedere Romanis fecere. Gustum tibi dare uolui. Totus his contexitur liber. Quæ apud Salustium rara fuerunt, apud hunc crebra sunt, & pene continua, nec sine causa, ille enim in hæc incidebat, at ille illa quærebat. Vides aūt quid sequatur, ubi alicui uitiū pro exemplo est? dixit Salustius aquis hyemātibus, Aruntius in primo libro belli punici ait, Repente hyemauit tempestas. Et alio loco, cum dicere uellet frigidum annum fuisse, ait, Totus hyemauit annus. Et alio loco, Inde sexaginta onerarias leues præter militem, & necessarios nautarum hyemantes Aquilo misit. Non desinit omnibus locis, hoc uerbum infulcire. Quodam loco Salustius dicit, Inter arma ciuilia, equi boni famas petit. Aruntius non tēperauit, quominus primo statim libro poneret, ingentes esse famas de Regulo. Hæc ergo & huiusmodi uitia, quæ alicui impressit imitatio, non sunt indicia luxuriæ, nec animi corrupti. Propria enim esse debent, & ex ipso nata, ex quibus tu existimes alicuius affectus. Iracundi hominis, iracunda oratio est. Cōmoti nimis incitata, delicati tenera & fluxa. Quod uides istos sequi, qui aut uellunt barbā, aut interuellunt, qui labra pressius tondent & abradunt, seruata & submissa cætera parte, qui lacernas coloris improbi sumunt, qui perlucentem togam. Qui nolunt facere quicquam, quod hominum oculis transilire liceat. Irritant illos, & in se aduertunt. Volunt uel reprehendi, dum conspici. Talis est oratio Mecœnatis omniumque aliorum, qui non casu errant, sed scientes, uolētesque. Hoc a magno animi malo oritur. Quomodo in uino non ante lingua titubat, quam mens cessit oneri, & inclinata uel prodita est. Ita ista oratio, quid aliud quam ebrietas? Nulli molesta est, nisi animus labatur. Ideo ille curetur, ab illo sensus, ab illo uerba exeūt, ab illo nobis est habitus, uultus, incessus. Illo sano ac ualēte, oratio quoque robusta, fortis, uirilis est. Si ille procubuit, & cætera sequuntur ruinam. Rege incolumi, mens omnibus una est, amisso rupere fidem. Rex noster est animus, Hoc incolumi, cætera manent in officio, parent, obtemperant. Cū

rant. Cum ille paulum uacillauit, simul dubitant. Cum uero cessit uoluptati, artes quoque eius, actusque marcent, & omnis ex languido fluxoque conatus est. Quoniam hac similitudine usus sum, perseuerabo. Animus noster modo rex est, modo tyrannus. Rex, cum honesta intuetur, salutem sibi commissi corporis curat, & nihil imperat turpe, nihil sordidum. Vbi uero impotens, cupidus, delicatus est, transit in nomen detestabile ac dirum, & fit tyrannus. Tunc illum excipiunt affectus impotentes, instantque qui initio quidē gaudent, ut solet populus largitione nocitura frustra plenus, & quæ non potest haurire, contrectat. Cum uero magis ac magis uires morbus exedit, & in medullas neruosque descendere delitiæ, conspectum eorum, quibus se nimia auiditate inutilem reddidit, læsus prorsus uoluptatibus habet spectaculum, alienarum subministrator libidinum, testisque, quarū sibi usum ingerendo abstulit. Nam nec illi tam gratum est abundare iucundis, quàm acerbū quod non omnem illum apparatum per gulam uentremque transmittit. Non cū omni exoletorum, fœminarumque turba conuolutatur. Meretque quod magna pars suæ felicitatis exclusa, corporis angustijs cessat. Nunquid enim mi Lucili hic furor est, quod nemo nostrum mortalem se cogitat? quod nemo imbecillum in illo? quod nemo nostrum unum esse se cogitat? Aspice culinas nostras, & conuersantes inter tot ignes coquos nostros. Vnum uideri putas uentrem, cui tanto tumultu comparatur cibus? Aspice ueteraria nostra, & plena multorum sæculorum uindemijs horrea. Vnum putas uideri uentrem, cui tot consulum, regionumque uina cluduntur? Aspice quot locis uertatur terra, quot millia colonorum arent, fodiāt. Vnum putas uideri uentrem, cui & Sicilia, & in Africa seritur? Sani erimus, & modica cōcupiscemus, si unusquisque se numeret, metiatur simul corpus. Sciatque, nec multum capere, nec diu posse. Nihil tam æque tibi profuerit ad temperantiam omniū rerum, quàm frequens cogitatio breuis æui, & huius incerti. Quicquid facies, respice ad mortem. Vale.

Afluenta/ria. Fortas/sis uinaria.

Libri uicesimi epistolarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER VICESIMVSPRIMVS.

EPISTOLA. CXV. Quod sapientem non decet orationis sollicita concinnitas. De pulchritudine animi, Et quod omniū hic non solida, sed bracteata & ficta felicitas est.

NIMIS anxium esse te circa uerba & compositionem mi Lucili nolo. Habeo maiora quæ cures, quàm quæ scribas. Quære quid scribas. Non quemadmodum & hoc ipsum, non ut scribas, sed ut sentias, ut illa quæ senseris, magis applices tibi, & ueluti signes. Cuiuscunque orationem uideris sollicitam & politam, scito animum quoque non minus esse pusillis occupatum. Magnus ille, remissius loquitur, & securius. Quæcunque dicit, plus habent fiduciæ, quàm curæ. Nosti complures iuuenes, barba & coma nitidos, de capsula tortos, nihil ab illis speraueris forte, nihil solidum. Oratio cultus animi est, si circumtunsa est, & fucata, & manufacta, ostendit illum quoque non esse sincerum, & habere aliquid fracti. Non est ornamentū uirile concinnitas. Si nobis animum boni uiri liceret inspicere. O quàm pulchram faciem, quàm sanctam, quàm ex magnifico placidoque fulgentem, uideremus. Hinc iustitia, illinc fortitudine, hinc temperantia, prudentiaque lucentibus. Præter has frugalitas, & continentia, & tolerantia, & libertas, comitasque. Et quis credat in homine rarum humanitatis bonum, splendoremque illi suum affunderent. Tunc prouidentia, cum elegantia, & ex istis magnanimitas eminentissima. Quantum Dij boni decoris illi, quantum ponderis, grauitatisque adderent, quanta esset cum gratia autoritas? Nemo illum amabilem, qui nō simul uenerabilem diceret. Siquis uiderit hanc faciem altiorem fulgentioremque, quàm cerni inter humana consueuit. Nonne uelut numinis occursu obstupefactus resistat? Et ut fas sit uidisse, tacitus precetur? Tamen euocante ipsum uultus benignitate productus, adoret ac supplicet, & diu contemplatus multum extantem, supraque mensuram solitorum inter

nos aſpici, elatam oculis, mite quiddam, ſed nihilominus uiuido igne flagrantibus. Tūc demum illam Vergilij noſtri uocem uerens atq; attonitus emittat. O q̃ te memorē uirgo, Namq; haud tibi uultus mortalis, nec uox hominem ſonat, Sis felix noſtrumq; leues quæcunq; laborem. Aderit, leuabitq; ſi colere eam uoluerimus. Colitur autem non taurorum opimis corporibus contrucidatis, nec auro argentoq; ſuſpenſo, nec in theſauro ſtipe infuſa, ſed pia & recta uoluntate. Nemo non, inquam, amore eius arderet, ſi nobis illam uidere contingeret. Nunc enim multa obſigillant, & aciem noſtrā, aut ſplendore nimio repercutiunt, aut obſcure retinēt. Sed quemadmodum uiſus oculorum quibuſdam medicamentis acui ſolet & repugnari. Sic & nos, ſi aciem animi liberare impedimentis uoluerimus, poterimus perficere uirtutem, etiam obrutam corpore, etiā paupertate oppoſita, & humilitate, & infamia obiacētibus. Cernemus, inquam, pulchritudinem illam, q̃uis ſordido obtectam, Rurſus æque maliciam & erumnoſi animi ueternum perſpiciemus, q̃uis multis circa diuitiarum radiantium ſplendor impediat, & intuentem, hinc honorum, illinc magnarum poteſtatum falſa lux uerberet. Tūc intelligere nobis licebit, q̃ contemnenda miremur, ſimillimi pueris, quibus omne ludicrum in precio eſt. Parentibus quippe, nec minus fratribus præferunt paruo ære empta monilia. Quid ergo inter nos & illos intereſt, ut Ariſtoteles ait, niſi q nos circa tabulas & ſtatuas inſanimus, charius inempti, illos reperti in littore calculi leues, & aliqd habentes uarietatis delectāt? Nos ingentium maculæ columnarū ſiue ex Aegyptijs arenis, ſiue ex Africæ ſolitudinibus aduectæ, porticum aliquem uel capacem populi cœnationem ferunt. Miramur parietes tenui marmore inductos, cum ſciamus quale ſit, quod abſconditur, oculis noſtris imponimus. Et cum auro tecta perfundimus, quid aliud q̃ mendacio gaudemus? Scimus enim ſub illo auro fœda ligna latitare. Nec tantum parietibus, aut lacunaribus ornamētum tenue prætenditur. Omnium iſtorum quos incedere altos uides, bracteata felicitas eſt. Inſpice, & ſcies ſub iſta tenui membrana dignitatis, quantum mali iaceat. Hæc ipſa res tot magiſtratus, tot iudices detinet, quæ magiſtratus, & iudices facit. Pecunia ex quo in honore eſſe cœpit, uerus rerum honor cecidit. Mercatoreſq; & uenales inuicem facti quærimus, non quale ſit quid, ſed quanti. Ad mercedem pij ſumus, ad miſericordiam impij. Et honeſta q̃diu ſpes ineſt, ſequimur, in contrarium tranſituri, ſi plus ſcelerata promitterent. Admirationem nobis parentes auri argentiq; fecerunt, & teneris infuſa cupiditas, altius ſedit, creuitq; nobiſcum. Deinde totus populus in alia diſcors, in hoc cōuenit, hoc ſuſpiciunt, hoc ſuis optant, hoc Dijs uelut rerum humanarum, maxime cum grati uideri uolunt, conſecrāt. Deniq; eo mores redacti ſunt, ut paupertas maledicto probroq; ſit, contempta diuitibus, inuiſa pauperibus. Accedunt deinde carmina poetarum, quæ affectibus noſtris facem ſubdant, quibus diuitiæ uelut unicum uitæ decus, ornamētumq; laudant. Nihil illi melius nec dare uident Dij imortales poſſe, nec habere. Regia ſolis erat ſublimibus alta columnis, Clara micāte auro. Eiuſdem currū aſpice. Aureus axis erat, temo aureus, aurea ſummæ, Curuatura rotæ, radiorum argenteus ordo. Deniq; quod optimum uideri uolunt, ſæculum aureum appellant, nec apud Grammaticos deſunt, qui lucro innocentiam, ſalute opinionem bonam mutant. *Sine me uocari peſſimum ut diues uocer, An diues, an bonus nemo, Omnes quærimus, non quare, & unde, quid habeas tantum rogant. Vbiq; tanti quiſq;, quantum habuit, fuit. Quid habere nobis turpe ſit, quæris? Nihil aut diues opto uiuere, aut pauper mori. Bene moritur, quiſq; moritur, dum lucrum facit. Pecunia ingens generis humani bonum. Cui non uoluptas matris, aut blandæ poteſt par eſſe prolis. Non ſacer meritis parens tam dulce ſiquid uenerit in uultu micat. Merito illa mores cœlitum, atq; hominum mouet.* Cum hi nouiſſimi uerſus in Tragœdia Euripidis pronunciati eſſent, totus populus ad eijciendum, & actorem, & carmen conſurrexit uno impetu, donec Euripides in medium ipſe proſiluit petens, ut ſpectarent, uiderentq;, quem admirator auri exitum faceret. Dabat in illa fabula pœnas Bellophōntes, quas in ſua quiſq; dat. Nulla eñ auaritia ſine pœna eſt, q̃uis ſatis ſit ipſa pœnarum. O quantum lachrymarū, o quantū laboꝝ exigit. Quā miſera deſyderatis, q̃ miſera partis eſt. Adijce quotidianas ſollicitudines, quæ pro modo habendi quemq; diſcrutiant. Maiore tormento pecunia poſſidetur, q̃ quæritur.

Senarij

Ast Bellerophontes.

Quantum damnis ingemiscunt,quæ & magna incidunt,& maiora uidentur. Deniqꝫ ut nihil illis fortuna detrahat,quicquid nõ acquiritur,damnum est. At felicem illum homines & diuitem uocant,& consequi optãt,quantũ ille possidet. Fateor. Quid ergo? Tu illos esse conditionis peioris existimas,ꝙ qui habet & miseriam & inuidiam? Vtinam honores petituri cum ambitiosis,Vtinam qui diuitias optaturi essent,cũ diuitibus deliberarent,& summũ adeptis dignitatis statum, profecto uota mutassent. Cũ interim illi noua suspiciunt,cum priora damnauerint. Nemo enim est cui felicitas sua,etiam si cursu uenit,satis faciat. Quæruntur & de consiliis & de processibus suis,maluntqꝫ semper quæ reliquerunt. Itaqꝫ hoc tibi philosophia præstabit,quo equidem nihil maius existimo. Nunꝙ te pœnitebit tui. Ad hanc tam solidam felicitatem,quã tempestas nulla concutiat,non perducent te apte uerba contexta,& oratio fluens leniter. Eant ut uolẽt,dum animo cõpositio sua constet,dum sit magnus,& opinionum suarum securus, & ob ipsa quæ aliis displicent,sibi placens,qui profectum suum uita æstimet,& tantum scire se iudicet,quantum non cupit,quantum non timet. Vale.

EPISTOLA. CXVI. Potius esse nullos ꝙ modicos habere affectus,contra peripateticos disputat.

VTrum satius sit modicos habere affectus,an nullos,sæpe quæsitum est. Nostri illos expellunt,Peripatetici temperant. Ego nõ uideo quo salubris esse,aut utilis possit ulla mediocritas morbi. Noli timere,nihil eorum quæ tibi non uis negari eripio,facilem me,indulgentemqꝫ præbebo rebus,ad quas tendis,& quas aut uitæ necessarias,aut utiles,aut iucundas putes. Detraham uitium. Nam cum tibi cupere interdixero,uelle permittam,ut eadem illa intrepidus facias,ut certiore consilio,ut uoluptates illas magis sentias. Quid nĩ? Ad te magis peruenturæ sunt,si illis imperabis,ꝙ si seruies. Sed naturale est,inquis,ut desyderio amici torquear datus lachrymis tam iuste cadentibus,naturale est opinionibus hominum tangi,& aduersis contristari. Quare non permittas mihi hunc tam honestum malæ opinionis metum? Nullum enim uitium sine patrocinio. Nulli non uitium est uerecundum & exorabile,sed ob hoc latius funditur. Non obtinebis ut desinas,si incipere permiseris. Imbecillisqꝫ primo omnis affectus. Deinde ipse se concitat,& uires dum procedit parat,excluditur facilius,ꝙ expellitur. Quis negat omnes affectus a quodam quasi naturali fluere principio? Curam nobis nostri natura mandauit. Sed huic ubi nimium indulseris,uitium est. Voluptatem natura necessariis rebus admiscuit,ut non illam peteremus,sed ut ea sine quibus non possumus uiuere,gratiora nobis illius faceret accessio. Si suo ueniat iure,luxuria est. Ergo intrãtibus resistamus,quia facilius (ut dixi) non recipiuntur,ꝙ exeunt. Aliquatenus,inquis, dolere, aliquatenus timere permitte,sed aliquatenus longe producitur,nec ubi uis,accipit finẽ. Sapienti non sollicite custodire se tutum est,& lachrymas suas & uoluptates ubi uolet, sistet. Nobis quia non est regredi facile,optimum est omnino non progredi. Eleganter mihi uidetur Panetius respondisse adulescentulo cuidam quærẽti,An sapiẽs amaturus esset. De sapiente,inquit,uidebimus,mihi & tibi,qui adhuc a sapiente lõge absumus,nõ est cõmittendum ut incidamus in rem cõmotam,impotentem,alteri emancipatam, uilem sibi. Siue enim nos respicit,humanitate eius irritamur,siue contempsit,superbia accendimur. Aeqꝫ facilitas erroris,ꝙ difficultas nocet. Facilitate capimur, cum difficultate certamus. Itaqꝫ conscii nobis imbecillitatis nostræ quiescamus. Nec uino infirmum animum cõmittamus,nec formæ,nec adulationi,nec ullis rebus blande trahentibus. Quod Panetius de amore quærenti respondit,hoc ego de omnibus dico. Quãtum possumus nos a lubrico recedamus. In sicco quoqꝫ parum fortiter stamus. Occurres hoc loco mihi illa publica contra Stoicos uoce,Nimis magna ꝓmittitis,nimis dura præcipitis. Nos homunciones sumus,omnia nobis negare non possumus. Dolebimus, sed parum. Concupiscemus tẽperate. Irascemur,sed placabimur. Scis quare non possumus ista? Quia nos posse non credimus. Immo mehercules,aliud est in re uitia nostra,quia amamus,defendimus,& malumus excusare illa,ꝙ excutere. Satis natura homini dedit roboris,si illo utamur,si uires nostras colligamus, ac totas pro nobis, certe non contra nos concitemus. Nolle in causa est,non posse prætenditur. Vale.

EPISTOLA; CXVII. Argumentaẽ contra professores suos sapere bonũ esse. Deinde huius disputatiõis uelut pœnitens docet instrumẽta uirtutum non talia argumenta tractanda.

MVltum mihi tibiq; negociũ cõcinnabis,& dũ nescis,in magnã me litem ac molestiam impinges qui mihi tales quæstiunculas ponis,in qbus ego nec dissentire a nostris salua gratia,nec cõsentire salua cõscientia possum. Quæris,an uerum sit,quod Stoicis placet, Sapientiã bonum esse,sapere bonũ non esse? Primũ exponam,quid Stoicis uideaẽ. Deinde tunc dicere sententiã audebo. Placet nostris, quod bonũ est,esse corpus,quia quod bonũ est,facit. Quicqd facit,corpus est,quod bonũ est,prodest,faciat aũt aliquid oportet,ut prosit,si facit,corpus est. Sapiẽtiã bonũ esse dicunt. Seqũitur,ut necesse sit illam corporalẽ quoq; dicere. At sapere non putant eiusdem cõditionis esse. Incorporale est & accidens alteri.i.sapientiæ,itaq; nec facit quicq̃, nec prodest. Quid ergo,inquiunt,cum dicimus bonũ sapere,dicimus referẽtes ad id,ex quo pendet.i.ad ipsam sapientiã. Aduersus hos quid ab alijs respõdeaẽ,audi anteq̃ ego incipio secedere,& in aliam partẽ cõsidere. Isto modo,inquiunt,nec beate uiuere bonũ est. Velint nolint,respondendũ est beatam uitam bonũ esse,& beate uiuere bonum nõ esse. Etiam nunc quoq; nostris illud opponitur. Vultis sapere? Ergo expetẽda res est sapere,si expetẽda res est,bona est. Coguntur nostri uerba torquere,& unam syllabã expetendo interponere,quã sermo noster inseri non sinit. Ego illã si pateris,adiungã. Expetendũ est,inquit,quod bonũ est,expetibile quod nobis cõtingit. Cũ bonũ secuti sumus, non petiẽ tanq̃ bonũ,sed petito bono accedit. Ego non idem sentio,& nostros iudico in hoc descendere,quia iam primo uinculo tenentur,& mutare illis formulã nõ licet. Multum dare solemus præsumptioni omniũ hominũ. Apud nos ueritatis argumentum est, aliquid omnibus uideri,tanq̃ deos esse. Inter alia hæc colligamus,q̃ omibus de dijs opinio insita est. Nec ulla gens usq̃ est adeo extra leges, moresq; proiecta,ut nõ aliquos deos credat. Cum de animarũ æternitate dixerimus,non leue momẽtum apud nos habet sensus hominũ,aut timentiũ inferos,aut colentium. Vtor hac publica persuasione. Neminem inuenies,qui non putet & sapientiam bonum,& sapere. Non faciam quod uicti solent,ut prouocent ad populum. Nostris incipiamus armis cõfligere. Quod accidit alicui,utrum extra id cui accidit est,an in eo cui accidit? Si in eo est cui accidit, tam corpus est,q̃ illi cui accidit. Nihil eñ accidere sine tactu potest. Quod agit corpus est. Si extra est,postq̃ accesserat recessit. Quod recessit,motum habet,quod motum habet, corpus est. Speres me dicturum,non esse aliud cursum,aliud currere,nec aliud calorẽ,aliud calere,nec aliud lucem,nec aliud lucere. Concedo ista alia esse,sed non sortis alterius. Si ualitudo indifferens est,bene ualere indifferens est. Si forma indifferens est, & formosum esse indifferens est. Si iusticia bonum est,& iustum esse bonum est. Si turpitudo malum est, & turpem esse malũ est, Tam mehercules q̃ si lippitudo malum est, & lippire malũ est. Hoc scias,neutrum esse sine altero potest. Quod sapit,sapiens est ,Quod sapiens est, sapit. Adeo non potest dubitari,an quale istud sit,tale hoc sit,ut quibusdam utrũq; unum uideatur atq; idem. Sed illud libenter quæsierim. Cum omnia aut bona sint,aut mala,aut indifferentia: sapere in quo numero sit? Bonum negant esse,malum utiq; non est,sequitur medium sit. Id autem medium atq; indifferens uocamus,quod tam malo contingere q̃ bono potest,tanq̃ pecunia,forma,nobilitas. Ergo hoc ut sapiat,contingere nisi bono non potest,ergo indifferens non est. Atqui ne malum quidem est,quod contingere malo non potest,ergo bonum est. Quod nisi bonus non habet,bonum est,sapere nõ nisi bonus habet,ergo bonum est. Accidens est,inquit,sapientiæ. Hoc ergo quod uocas sapere utrum facit sapientiam,an patitur? siue facit illud,siue patitur,utroq; modo corpus est, si corpus est,bonum est. Vnum enim deerat illi,quominus bonum esset,quod incorporale erat. Peripateticis placet,nihil interesse inter sapientiam & sapere,cum in utrolibet eorum & alterum sit. Nunquid enim quenquam existimas sapere,nisi quia sapientiam habet? Nunqd quẽq̃ q sapiat,nõ putas habere sapientiam? Dialectici ueteres ista distinguunt , ab illis diuisio usq; ad Stoicos uenit. Qualis sit hæc, dicam . Aliud est ager, aliud est agrum habere. Quid ni? Cum habere agrum ad habentem,non ad agrum pertineat. Sic aliud est sapientia, aliud sapere . Puto concedas duo esse hæc, id quod habetur,&

habetur,& eum qui habet.Habitu sapientiã habet qui sapit. Sapientia est mẽs perfecta,
uel ad summũ optimumq; perducta. Ars enim uitæ est. Sapere quid est? Non possum
dicere mens perfecta,sed id quod contingit perfectam mentem habenti.Ita alterum est
mens bona,alterum quasi habere mentem bonam. Sunt,inquit,naturæ corporum,tanq̃
hic homo est,hic equus,has deinde sequuntur motus animorum enunciatiui corporũ.
Hi habent proprium quiddam,& a corporibus seductum,tanq̃ uideo Catonem ambu-
lantem,hoc sensus ostendit,animus credit. Corpus est quod uideo,cui & oculos & ani-
mum intendi.Dico deinde Cato ambulat,non corpus,inquit,est quod nunc loquor,sed
enunciatiuũ quiddam de corpore,quod alij effatum uocant,alij enũciatum,alij edictũ.
Sic cum dicimus sapientiam,incorporale quiddam intelligimus. Cum dicimus sapit,de
corpore loquimur.Plurimũ autem interest,utrum illũ dicas,an de illo.Putemus in præ-
sentia ista duo esse,non enim quid mihi uideatur,pronũcio.Quid prohibet, quo minus
aliud quidem,sed nihilominus bonum.Dicebas pauloante aliud esse agrum,aliud habe
re agrum.Quid ni?in alia enim natura est qui habet,in alia quod habetur. Illa terra est,
hic homo est.At in hoc de quo agitur eiusdem naturæ sunt utraq;,& qui habet sapientiã,
& ipsa quæ habetur.Præterea illic aliud est quod habetur,alius qui habet.Hic in eodem
est, & quod habetur, & qui habet. Ager iure possidetur,sapientia natura,ille abaliena-
ri potest,& alteri tradi,hæc non discedit a domino.Non est itaq; quod compares inter se
dissimilia. Cœperã dicere,posse ista duo esse, & tamẽ utraq; bona,Et sapientiã & sapiẽ-
tiã habere duo esse,& utrũq; bonũ esse cõcedis.Quomodo nihil obstat,quominus & sa
pientia bonum sit,& habens sapientiam,nihil obstat ergo quo minus & sapiẽtia bonum
sit,& habere sapientiam,idem sapere.Ego in hoc uolo sapiens esse,ut sapiam. Quid er-
go?Non est id bonum,sine quo nec illud bonum est?Vos certe dicitis sapientiam si sine
usu detur,accipiendam non esse.Quid est usus sapientiæ?Sapere,hoc est in illa precio-
sissimũ,quo detracto,superuacua fit. Si tormenta mala sunt,torqueri malum est,adeo q-
dem ut illa non sint mala,si quod sequitur,detraxeris.Sapientia habitus perfectæ mẽtis
est,Sapere usus perfectæ mentis.Quomodo potest usus eius bonum non esse,quæ sine
usu bonum non est?Interrogo te,an sapientia sit expetenda?Fateris.Interrogo,an usus
sapientiæ sit expetendus?Fateris.Negas enim te illam recepturum,si uti ea prohibearis.
Quod expetendum est,bonum est.Sapere sapientiæ usus est,quomodo eloquentiæ lo-
qui,quomodo oculorum uidere.Ergo sapere sapientiæ usus est,Vsus autem sapiẽtiæ ex
petendus est.Sapere ergo expetendum est.Si expetẽdum est,bonũ est. Olim meipsum
damno,qui illos imitor dum accuso,& uerba apertæ rei impẽdo.Cui enim dubium po-
test esse,quin si æstus malum est,& æstuare malum sit.Si algor malum est,malum sit alge
re.Si uita bonum est,& uiuere bonum est.Omnia ista circa sapientiam sunt,& in ipsa sa-
pientia sunt.At nobis in ipsa cõmorandum est,etiam siquid euagari libet, amplos habet
illa spaciososq; secessus.De deorum natura quæramus,de syderum elemẽtis, de his tam
uarijs stellarum discursibus.An ad illarum motus nostra moueant̃ corpora.An corpori-
bus omniũ,animisq; illinc impetus ueniat?An & hæc quæ fortuita dicũtur,certa lege cõ
stricta sint,nihilq; in hoc mundo repẽtinum,aut expers ordinis uolutetur.Ista iam a for-
matione morum recesserunt,sed leuant animũ,& ad ipsarum quas tractant rerũ magni-
tudinem attollunt.Hæc uero de quibus paulo ante dicebam,minuunt & deprimũt,nec
ut putas exacuũt,sed extenuant.Obsecro uos,cur tam necessariam curam maioribus
melioribusq; debitam,in re nescio an falsa,certe inutili terimus?Quid mihi profuturum
est scire,an aliud sit sapiẽtia,aliud sapere?Quid mihi profuturum est scire, aliud bonum
esse?temere me geram,subito huius uoti aleam tibi sapientiam.Mihi sapere contingat.
Pares erimus.Potius id age,ut mihi uiam mõstres,qua ad ista perueniam. Dic mihi qd
uitare debeam,quid appetere,quibus animũ labentem studijs firmem,quemadmodum
quæ me ex transuerso feriunt aguntq;,procul a me repellam. Quomodo par esse tot ma
lis possim,quomodo istas calamitates remoueam,quæ ad me irruperunt,quomodo illas
ad quas ego irrupi.Doce,quomodo feram erumnam sine gemitu meo, felicitatem sine
alieno,quomodo ultimum & necessarium uitæ terminũ non expectem,sed ipse mecum
quo uisum erit,profugiam.Nihil mihi uidetur turpius,q̃ optare mortem.Nam si uis ui-
uere,quid optas mori?siue non uis,quid deos rogas,quod tibi nascenti dederunt? Nam

ut quan

ut quandoq; moriaris, etiam inuito positum est, ut cum uoles, in tua manu est. Alterū tibi necesse est, alterꝫ licet. Turpissimum his diebus principium diserti mehercules uiri legi. Itaq;, inquit, q̄ primum moriar. Homo demens optas rem tuam, itaq; q̄ primū moriar. Fortasse inter has uoces senex factus es. Alioqui quid in mora est? Nemo te tenet, euade qua uisum est. Elige quamlibet rerum naturæ partem, quam tibi præberi exitum iube as. Hæc nempe sunt elementa, quibus hic mundus administratur. Aqua, terra, spiritus. Omnia ista tam causa uiuendi sunt, q̄ uiæ mortis. Itaq; q̄ primum moriar, q̄ primū istud quid esse uis? quem illi diem ponis? Citius fieri q̄ optas potest. Imbecillæ mētis ista sunt uerba, & hac detestatione miseriam deprecantis. Non uult mori, qui optat. Deos uitam roga & salutē, si mori placuit. Hic mortis est fructus, optare desinere. Hæc mi Lucili tractemus, his formemus animū. Hæc est sapientia. Hoc est sapere, non disputatiunculis inanibus subtilitatem uanissimā agitare. Tot quæstiones tibi fortuna imposuit, nondum illas soluisti. Iam cauillaris. Quā stultum est, cum signum pugnæ acceperis uentilare. Remoue ista luxuriæ arma, decretorijs opus est. Dic qua ratione nulla animū tristicia, nulla formido perturbet, hoc secretarum cupiditatum pondus effundam, qua ratione agatur aliquid. Sapientia bonum est, sapere non est bonum. Sic fit. Negemus sapere, ut hoc totum studium derideatur, tanq̄ operatum superuacuis. Quid si scires etiam illud quæri, an bonum sit sapientia? Quid enim dubium est oro te, an nec messem futuram iam sentiant horrea, nec futuram adulescentiā pueritia uiribus, aut ullo robore intelligat. Aegro interim nihil uentura sanitas prodest, non magis q̄ currentem luctantemq;, post multos secuturum sensus ocium reficit. Quis nescit hoc ipso non esse bonum id quod futurū est, quia futurum est. Nam quod bonum est, utiq; prodest, nisi præsentia prodesse non possunt. Si non prodest bonum, non utiq; si prodest, iam est. Futurus sum sapiēs, hoc bonū erit cum fuero, interim non est. Prius aliquid esse debet, deinde quale esse. Quomodo oro te quod adhuc nihil est, iam bonum est? Quomodo aūt tibi magis uis probari, non esse aliquid q̄ si dixero, futurum est? Nōdum enim uenisse apparet, quod uenit. Ver secutum est. Scio nunc hyemem esse. Aestas secutura est, scio æstatem non esse. Maximū argumentum habeo nondum præsentis, futurum sapiam spero, sed interim non sapio. Si illud bonum haberem, iam hoc carerem malo. Futurum est, ut sapiam, ex hoc licet nō dū me sapere intelligas. Nō possum simul & illo bono, & in hoc malo esse. Duo ista non coeunt, nec apud †eundem sunt una bonum & malum. Transcurramus solertissimas nugas & ad illa quæ nobis aliquam opem sunt latura, properemus. Nemo qui obstetricem parturienti filiæ sollicitus accersit, edictum & ludorum ordinem perlegit. Nemo qui ad incendium domus suæ currit, tabulam laterunculariam perspicit, ut sciat quomodo alligatus exeat calculus. At mehercules omnia tibi undiq; nunciantur, & incendiū domus, & periculum liberorum, & obsidium patriæ, & bonorum direptio. Adijce istis naufragium, motusq; terrarum, & quicquid aliud timeri potest. Inter ista districtus rebus nihil aliud q̄ animū oblectantibus uacas. Quid inter sapientiam & sapere intersit inquiris? Nodos nectis ac soluis, tanta mole impendente capiti tuo. Non tam benignū ac liberale tēpus natura nobis dedit, ut aliquid ex illo uacet perdere, & unde q̄ multa etiam diligentissimis pereāt. Aliud ualitudo sua cuiq; abstulit, aliud suorum, aliud necessaria negocia, aliud publica occupauerunt. Vitam nobiscum diuidit somnus, & hoc tempore tā angusto, & rapido, & nos auferente, quid iuuat maiorem partem mittere in uanum? Adijce nunc, quod assuescit animus delectare potius q̄ sanare. Et philosophiam oblectamentū facere cum remedium sit. Inter sapientiam & sapere quid intersit nescio. Scio mea nō interesse, sciam ista, an nesciam. Dic mihi cum quid inter sapientiam & sapere intersit didicero, cur potius inter uocabula me sapientiæ detines, q̄ inter opera? Fac me fortiorē, fac me securiorem, fac fortunæ parem, fac superiorem. Possum autem superior esse, si dixero omne quod disco. Vale.

Age qd tu uocabulo te mus philosophe mordicus tuas sophisticas molestias retines, & Seneca tantus philosophus nō pl lisecerit.

Africane

Tabula laterucularia

E. pire expediēdi tpis

EPISTOLA. CXVIII. Præmittens de mundanorum sollicitudine, & sapiētis securitate. Et quid sit bonum. Et quæ honesti & boni differētia.

Exigis a me frequentiores epistolas. Rationes cōferamus, soluendo nō eris. Cōuenerat quidem, ut tua priora essent, ut scriberes, ego rescriberem. Sed non ero difficilis, bene credi tibi scio, itaq; in antecessum dabo. Nec faciam quod Cicero uir disert

uir disertissimus facere Atticum iubet, ut etiam si rem nullam habebit, quod in buccam uenerit scribat. Nunc potest deesse quod scribam. Vt omnia illa quæ Ciceronis implent epistolas transeā. Quis cādidatus laboret? Quis alienis, quis suis uiribus pugnet? Quis consulet fiducia Cæsaris? Quis Pompei? Quis apte petat, quam durus sit fœnerator Cecilius, a quo minoris centesimis propinqui nūmis moueri non possint? Sua satius est mala quam aliena tractare, se excutere, & uidere, quam multarum rerum candidatus sit, & non suffragari. Hoc est mi Lucilli egregium, hoc securum ac liberum, nihil petere, & tota fortunæ comitia transire. Quam putas esse iucundum tribubus uocatis, cum candidati in tēplis suis pendeant, & alius nummos pronunciet, alius per sequestrem agat, alius eorum manus osculis conterat, quibus designatus contingendam manum negaturus est, omnes Attoniti uocem præconis expectant, stare ōccisum, & spectare illas nundinas nec ementem quicquam, nec uendentem. Quanto hic maiore gaudio fruitur, qui non prætoria, aut consularia comitia securus intuetur, sed magna illa, in quibus alij honores anniuersarios petunt, alij perpetuas potestates, alij bellorum euentus prosperos triumphosque, alij diuitias, alij matrimonia ac liberos, alij salutem suā suorūque. Quāti animi res est, solum nihil petere, nulli supplicare, & dicere, nihil mihi tecum fortuna, non facio mei tibi copiam. Scio apud te Catones repelli, Vatinios fieri. Nihil rogo, hoc est priuatim facere fortunam. Licet ergo hæc inuicem scribere, & hanc integram semper egerere materiam, circūspicientibus tot milia hominum inquieta, qui ut aliquid pestiferi consequanť, per mala nitūtur in malum, petuntque mox fugienda, aut etiam fastidienda. Cui ēm asse cuto satis fuit, quod optandi nimium uidebatur? Non est, ut æstimāt homines, auida felicitas, sed pusilla. Itaque neminem satiat. Tu ista credis excelsa, quia longe ab illis iaces. Ei uero qui ad illa peruenit, humilia sunt. Mentior nisi adhuc quærit ascendere. Istud quod tu summū putas, gradus est. Omnes aūt male habet ignorantia ueri, tanquam ad bona feruntur decepti rumoribus. Deinde mala esse, aut inania, aut minora, quam sperauerint adepti ac multa passi uident, maiorque pars miratur ex interuallo fallentia, & uulgo bona pro magnis sunt. Hoc ne nobis quoque eueniat, quæramus quid sit bonum. Varia eius interpretatio fuit. Alius illud aliter expressit. Quidam ita finiunt: Bonum est, quod inuitat animos, quod ad se uocat. Huic statim opponitur. Quid si inuitat quidē, sed in perniciem? Scis quam multa mala blanda sint. Verum & uerisimile, inter se differunt. Itaque quod bonum est, uero iungitur, non est ēm bonum, nisi uerum est. Ad quod inuitat ad se, & allicere facit uerisimile est, surripit, sollicitat, attrahit. Quidam ita finierunt. Bonum est, quod ad petitionem sui mouet, uel quod impetum animi tendentis ad se mouet. Et huic idem opponitur. Multa enim impetum animi mouēt, quæ petantur petētium malo. Melius est illi, qui sic finierunt, Bonum est quod impetum animi secundum naturam mouet, & ita demum petendum est, cum cœpit esse expetendum. Iam & honestum est, hoc enim perfecte est petendum, Locus ipse me admonet, ut quid intersit, inter bonum honestūque dicam. Aliquid inter se habet mixtum & inseparabile, nec potest bonum esse, nisi cui aliquid honesti inest, & honestum utique bonum est. Quid ergo inter duo interest? Honestum est perfectum bonum, quo beata uita completur, cuius contactu talia quoque bona fiunt. Quod dico tale est. Sunt quædam neque bona, neque mala, tanquam militia, legatio, iurisditio. Hæc cum honeste ministrata sunt, bona esse incipiunt, & ex dubio in bonum transeunt. Bonum societate honesti fit, honestum per se bonum est. Bonū ex honesto fluit, honestum ex se est. Quod bonum est, malum esse potuit. Quod honestum est, nisi bonum esse non potuit. Hanc quidam finitionem reddiderunt. Bonum est quod secundū naturam est. Attende quid dicam, quod bonum est, & secundum naturam est, non protinus quod secundum naturam est, & bonum est. Multa quidem naturæ consentiunt, sed tam pusilla sunt, ut non conueniat illis boni nomen. Leuia enim sunt contemnēda. Nullum enim minimum contemnendum bonum. Nam quamdiu exiguum est, bonum nō est. Cum bonum esse cœpit, non exiguum est. Vnde aliquid cognoscitur bonum, si perfecte secundum naturam est. Fateris, inquis, quod bonum est secundum naturā esse. Hæc eius proprietas. Fateris & alia secundū naturā quidē esse, sed bona nō esse. Quomodo ergo illud bonum est, cum hæc non sint. Quomodo ad illam proprietatem peruenit, cū

Et i buccā uenit.

Cecilius fœnerator.

ōccisum

operanti

quid sit bonū

utriq; præcipuum illud cōmune sit; secundum naturā esse? ipsam scilicet magnitudinē. Nec hoc nouum est, quædam crescendo mutari. Infans fuit, factus est pubes, alia eius ꝓprietas fit. Illa irrationabilis est, hæc rationabilis. Quædam incremento non tantum in maius exeunt, sed in aliud. Non fit, inquit, aliud quod maius fit. Vtrum lagenam an dolium impleas uino, nihil refert, in utroq; proprietas uini est. Et exiguum mellis pondus ex magno sapore non differt. Diuersa ponis exempla. In istis enim eadem qualitas est, quāuis augeantur, manent. Quædam amplificata in suo genere, in sua proprietate ꝑdurant. Quædam post multa incrementa ultima demū uertit adiectio, & nouam illis aliam q̄, quam in qua fuerunt conditionem imprimit. Vnus lapis facit fornicem. Ille qui latera inclinata cœlauit, & interuentu suo iunxit, summo adiecto, quare plurimum facit, uel exigua, quia non auget, sed implet. Quædam processu priorem exuunt formā & in nouam transeunt, ubi animus aliquid diu protulit, & in magnitudinem eius sequendo lassatus est, infinitum cœpit uocari quod longe aliud factum est quam fuit, cum magnum uideretur. Sed finitum eodē modo aliquid difficulter secari cogitauimus, nouissime crescente ad difficultatem insecabile inuentum est. Sic ab eodem quod uix & ægre mouebatur, processimus ad immobile. Eadem ratione aliquid secundum naturam fuit, hoc in aliam ꝓprietatem magnitudo sua transtulit, & bonum fecit. Vale.

EPISTOLA. CXIX. De parsimonia uictus & tormento infelicis luxuriæ, & quod nunquam parum est quod sat est.

Quoties aliquid inueni, non expecto donec dicas, in cōmune, ipse mihi dico, quid sit quod inuenerim quæris? sinum laxamentū lucrum est. Docebo quomodo fieri diues celerrime possis, quod ualde cupis audire. Nec immerito, ad maximas te diuitias cōpendiario ducam. Opus erit tamen tibi creditore, ut negociari possis, æs alienum facias oportet, sed nolo per intercessorem mutueris, nolo proxonetæ nomen tuum iactent. Paratum tibi creditorem dabo Catonianum illud a te mutuū sumes, Quantulūcunq; est, satis erit, si quicquid deerit, id a nobis petierimus. Nihil enim mi Lucili interest, utrum non desideres, an habeas. Summa res in utroq; est eadem, nō torqueberis, nec illud præcipio, ut aliquid naturæ neges. Cōtumax est, non potest uinci, suum poscit. Sed ut quicquid naturam exceedit, scias præcariū esse necessarium, Esurio, edendum est. Vtrum hic panis sit plæbius, an similagineus, ad naturam nihil pertinet. Illa uentrem non delectari uult, sed impleri. Sitio, Vtrū hæc aqua sit ex lacu proximo excepta, an ea quam multa niue clusero, ut rigore refrigeretur alieno, ad naturam nihil pertinet. Illa hoc unū iubet, sitim extingui. Vtrum sit aureum poculum an crystallinum, an uitreum, an tybertinus calix, an manus cōcaua, nihil refert Finem omnium rerum specta, & superuacua deuites, Fames me appellat, Ad proxima quæq; extendaī manus. Ipsa mihi cōmendauit quodcunq; comprehendero. Nihil contemnit esuriens. Quid sit ergo, quod me delectauerit quæris? Videtur mihi egregie dictum. Sapiens diuitiarum naturaliū est questor acerrimus. Inani me, inquis, lance numeras. Quid est istud? Nam ego parauerā fiscos, Circumspiciebā in quod me mare negociaturus immitterem, quod publicum agitarem, quas accerserem merces? Decipere est istud, docere paupertatē, cum diuitias ꝓmiseris. Ita tu pauperē iudicas, cui nihil deest? Suo, inquis, & patientiæ suæ beneficio, nō fortunæ, Ideo ergo illum nō iudicas diuitem quia diuitiæ eius desinere non possunt? Vtrum malis habere multū an satis? Qui multū habet, plus cupit, quod est argumentū, nondum illum satis habere? qui satis habet, cōsecuturus est, quod nunq̄ diuitis cōtingit, finem. An has ideo nō putas esse diuitias, quia ꝓpter illos nemo proscriptus est? Quia propter illas nulli uenenū filius, nulli uxor impegit? Quia in bello tutæ sunt? Quia in pace ociosæ? Quia nec habere illas piculosum, nec operosum disponere? an parum habet, qui tantū non alget, non esurit, nō sitit. Plus Iupiter nō habet. Nunq̄ parum est quod satis est. Nunq̄ satis est, quod multū. Post Dariū & Indos pauper est Alexander Macedo, quærit quod suū faciat, scrutatur maria ignota, in oceanum classes mittit nouas, & (ut ita dicam) mundi claustra prumpit. Quod naturæ satis est, homini nō est. Inuentus est qui concupisceret aliquid post omnia. Tanta est

caecitas

cæcitas mentium,& tanta inidiorum suorum unicuiq;,cum processit obliuio. Ille modo ignobilis anguli non sine controuersia dn̄s,tanto fine terrarum per suũ rediturus orbē tristis.Neminem pecunia diuitem fecit.Immo contra,nulli non maiorem sui cupiditatē incussit.Quæris quæ sit huius rei causa? Plus incipit habere posse,qui plus habet. Adsumam quā uoles mihi ex his, quorũ nomina cum Crœso Licinioq; numerant, in mediũ licet ,ptrahas Afferat censum & qcqd habet,& qcqd sperat,simul cōputet. Iste mihi credis pauper est,si tibi potest esse.At hic q se ad quod natura,exigit,cōposuit,nō tantũ extra sensum est paupertatis,sed extra metum. Sed ut scias q̄ difficile sit res suas ad naturalem modum coartare,hicipse quem circa naturam diximus,quem tu uocas pauperē, habet aliquid & superuacui,At excæcant populum,& in se conuertunt opes, si numerati multum ex aliqua domo effertur,si multũ auri,tecto quoq; eius illinitur, si familia aut corporibus electa,aut spectabilis cultu est. Omnium istorum felicitas in publicum spectat,ille quem nos & populo & fortunæ subduximus,beatus introrsum est. Nam quod ad illos pertinet, apud quos falso diuitiarum nomen inuasit,occupata paupertas. Sic diuitias habent,quomodo habere dicimur febrem,cum illa nos habeat. Econtrario dicere solemus,febris illum tenet. Eodem modo dicēdum est,diuitiæ illum tenent. Nihil ergo monuisse te malim, q̄ hoc quod nemo monetur satis, ut omnia naturalibus desyderijs metiaris,quibus aut gratis satis fiat,aut paruo. Tantum miscere uitia desyderijs noli. Quæris quali mensa,quali argento q̄ paribus ministerijs & leuibus afferatur cibus? Nihil præter cibum natura desyderat. Num cum tibi fauces urit sitis,aurea quæris pocula? Num esuriens fastidis omnia,præter pauonem rhombumq;? Ambitiosa nō est fames,contenta desinere est. Quo desinat,non nimis curat. Infelicis luxuriæ ista tormenta sunt. Quærit quemadmodum post saturitatem quoq; esuriat,quemadmodum nō impleat uentrem, sed farciat, quēadmodum sitim in prima potiōe sedatam reuocet. Egregie itaq; Horatius negat ad sitim pertinere,quo poculo aqua,aut q̄ eleganti manu ministretur. Nam si pertinere ad te iudicas,q̄ crinitus puer,& q̄ perlucidum tibi poculum porrigat,non sitis. Inter reliqua hoc nobis natura præstitit præcipuum , quod necessitas fastidium excussit. Recipiunt superuacua delectum. Hoc parum decens,illud laudatum oculos meos lædit. Id actum est ab illo mundi conditore,qui nobis uiuendi iura descripsit,salui essemus,non delicati. Ad salutem omnia parata sunt & in promptu,delitijs oīa misere ac sollicite operant. Vtamur ergo in hoc naturæ beneficio iter magna numerando,& cogitemus nullo nomine melius illam meruisse de nobis,q̄ quia quicquid ex necessitate desyderetur sine fastidio sumitur. Vale. Ast cōparāt.

Libri uicesimi primi Epistolarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER DECIMVSNONVS.

EPISTOLA. CXX. Quomodo ad nos boni honestiq; noticia peruenerit,ubi notat eos qui assidue suum statum uariant.

EPistola tua per plures quæstiunculas uagata est,sed in una consistit,& hāc expediri desyderat. Quomodo ad nos boni honestiq; noticia peruenerit Hæc duo apud alios diuersa sunt,apud nos tantum diuisa. Quid sit hoc dicam. Bonum putant esse aliqui,quod utile est. Itaq; hoc & diuitijs,& equo & uino, & calceo nomen imponunt, tanta sit apud illos boni uilitas, & adeo usq; ad sordida descendat. Honestum putent , cui ratio recti officij constat,tanq̄ pie curatam patris senectutem , adiutam amici paupertatem,fortem expeditionem, prudentem moderatamq; sententiam. Ista duo quidem facimus, sed ex uno . Nihil est bonum,nisi quod honestum est,quod honestum est,utiq; bonum. Superuacuum iudico adijcere,quid inter ista discriminis sit,cum sæpe dixerim,hoc unum dicam. Nihil nobis bonum uideri,quo quis & male uti potest. Vides autem diuitijs,nobilitate,uiribus, q̄ multi male utantur. Nunc ergo ad id reuertor,de quo desyderas dici. Quomodo ad

nos prima boni honestique noticia peruenerit. Hoc nos docere natura non potuit. Semina nobis scientiæ dedit, scientiam nō dedit. Quidam aiunt nos in noticiā incidisse, quod est incredibile, Virtutis alicui speciem casu occurrisse. Nobis uidetur obseruatio collegisse, & rerum sæpe factarum inter se collatio per analogiam, Nostri intellectum & honestum, & bonum iudicant. Hoc uerbum cum latini grāmatici ciuitate donauerint, ego damnandū non puto, in ciuitate suū redigendum. Vtar ergo illo nō tantum tanquā recepto, sed tanquā usitato. Quæ sit hæc analogia dicam. Noueramus corporis sanitatē, ex hac cogitauim⁹ esse aliquā & animi. Noueramus corpis uires, ex his collegimus esse, & animi robur, aliqua benigna facta, aliqua hūana, aliqua fortia, nos obstupefecerāt. Hæc cœpimus tanquā perfecta mirari. Suberant illis multa uitia, quæ species alicuius conspicui ficta fulgorque cœlabat. Hæc dissimulauimus, natura iubet augere laudanda. Nemo nō gloriam ultra rectum tulit. Ex his ergo speciē ingentis boni traximus. Fabricius Pyrrhi regis aurum reppulit, maiusque regno iudicauit, regias opes posse contemnere. Idem medico Pyrrhi promittente uenenū se Regi daturū, monuit Pyrrhum, Caueret insidias, Eiusdem animi fuit auro nō uinci, ueneno non uincere. Admirati sumus ingentē uirum, quē non Regis, non contra regem promissa flexissent. Boni exempli tenacē (quod difficillimū est in bello) nocentē, qui aliquod esse crederet etiam in hostes nefas, qui in summa paupertate quā sibi decus fecerat, nō aliter refugit diuitias quam uenenū. Viue, inquit, beneficio meo Pyrrhe, & gaude, quod adhuc dolebas Fabriciū non posse corrūpi. Oratius cocles solus impleuit pontis angustias, adimique a tergo sibi reditum, dummō iter hosti auferetur iussit, etiā diu restitit præmētibus, donec reuulsa ingenti ruina tigna sonuerunt. Postquā respexit, & extra periculū esse patriam periculo suo, sensit. Veniat siquis uult, inquit, sic euntem sequi, ægitque se in præceps, & nō minus sollicitus in illo rapido alueo fluminis, ut armatus, quā ut saluus exiret. Retento armorū uictricium decore, tam tutus rediit, quā si sponte uenisset, hæc & huiusmodi facta imaginē nobis ostendere uirtutis. Adiiciam quod mirum fortasse uideatur. Mala interdum speciē honesti obtulerunt, & optimū ex contrario nituit. Sunt enim ut scis, uirtutibus uitia confinia, & perditis quoque ac turpibus recti similitudo est. Sic mentitur prodigus liberalē, Cum plurimum intersit, utrum quis dare sciat, an seruare nesciat. Multi, inquam, sunt Lucili, qui non donant, sed proiiciunt. Non uoco ego liberalem pecuniæ suæ iratum. Imitatur negligentia facilitatē, temeritas, fortitudinem. Hæc nos similitudo coegit attendere, & distinguere specie quidem uicina, re autem plurimū inter se dissidentia. dum obseruamus eos quos insignes egregium opus fecerat, cœpimus annotare quis rem aliquā generoso animo fecisset, & magno impetu. Sed semel hunc uidimus in bello fortem, in foro timidum animose paupertatē ferentem, humiliter infamiam, factum laudauimus, contempsimus uirum. Alium uidimus aduersus amicos benignum, aduersus inimicos temperatum, & publica & priuata sancte ac religiose administrantē, nō deesse ei & in his quæ toleranda erant patientiā, & in his quæ agenda, prudentiam. Vidimus ubi tribuendum esset, plena manu dantem, ubi laborandum, pertinacem & obnoxium, & lassitudinem corporis animo subleuantem. Præterea idem erat semper & in omni actu par sibi, iam non consilio bonus, sed more eo perductus, ut non tantum recte facere posset, sed nisi recte facere non posset. Intelleximus in illo perfectam esse uirtutem, & in partes diuisimus. Oportebat cupiditates refrenari, metus comprimi, facienda prouideri, reddenda distribui. Comprehendimus temperantiam, fortitudinem, prudentiā, iusticiam, & suū cuique dedimus officium. Ex quo ergo uirtutem intelleximus? Ostendit illam nobis ordo eius & decor & constantia, & omnium inter se actionum concordia, & magnitudo super omnia efferens sese, hinc intellecta est illa beata uita, secundo defluens cursu, arbitrii sui tota. Quomodo ergo hoc ipsum nobis apparuit? dicam. Nunquam uir ille perfectus adeptusque uirtutem, fortunæ maledixit. Nunquam accidētia tristis excepit, ciuem esse se uniuersi & militem credens, labores uelut imperatos subiit. Quicquid inciderat, non tanquam malum aspernatus est, & in se casu delatum, sed quasi delegatum sibi, hoc qualecunque est, inquit, meum est, asperum est, durum est, in ipso nauemus operam. Necessario itaque magnus apparuit, qui nunquam malis ingemuit, nunquā de fato suo questus est.

ſtus eſt, fecit multis intellectum ſui, & non aliter ꝙ in tenebris lumē effulſit, auertitq́ꝫ in
ſe omnium animos, cū eſſet placidus & lenis & humanis diuiniſq́ꝫ rebus pariter æquus,
habebat perfectum animū, ad ſummam ſui adductus. Supra ꝙ, nihil eſt niſi mens dei,
ex qua pars, & in hoc pectus mortale defluxit, quod nunꝙ magis diuinū eſt, ꝙ ubi mor
talitatem ſuam cogitat, & ſcit in hoc natum hominem, ut uita defungeretur, nec domum
eſſe hoc corpus, ſed hoſpitium, & breue hoſpitium, quod relinquendum eſt, ubi te gra-
uem eſſe hoſpitem uideas. Maximum inquam mi Lucilli argumentum eſt animi ab al-
tiori uenientis ſede, ſi hæc in quibus uerſatur humilia iudicat, & anguſta, ſi exire nō me-
tuit. Scit enim quo exiturus ſit, qui unde uenerit, meminit. Non uidemus ꝙ multa nos
incommoda exagitent, ꝙ male nobis conueniat hoc corpus. Nunc de uentre, nunc de
capite, nunc de pectore ac faucibus querimur. Alias nerui nos, alias pedes uexant. Nūc
deiectio, nunc diſtillatio. Aliquando ſupereſt ſanguis. Aliquando deeſt. Hinc atq́ꝫ illinc
tentamur, & expellimur. Hoc euenire ſolet in alieno habitantibus. At nos corpus tā tur
pe ſortiti, nihilominus alterna proponimus, & inquantum poteſt ætas humana proten-
di, tantum ſpe occupamus. Nulla contenti pecunia, nulla potentia. Quid hac re fieri im-
pudentius, quid ſtultius poteſt? Nihil ſatis eſt morituris, immo morientibus. Quotidie
enim propius ab ultimo ſtamus, & illo unde nobis cadēdum, hora nos omnis impellit.
Vide in quanta cæcitate mens noſtra ſit. Hoc quod futurū dico, nunc maxime fit, & pars
eius magna iam facta eſt. Nam quod uiximus tempus eo loco eſt, quo erat anteꝙ uixi-
mus. Erramus autem, qui ultimum timemus diem, cum tantundem in mortē ſinguli cō-
ferant. Non ille gradus laſſitudinem facit, in quo deficimus, ſed ille profitetur. Ad mor-
tem dies extremus peruenit, accedit omnis. Carpit nos illa, non corripit. Ideo magnus
animus cōſcius ſibi melioris naturæ, dat quidē operam, ut in hac ſtatiōe, qua poſitus eſt,
honeſte ſe atq́ꝫ induſtrie gerat. Cæterum nihil horum quæ circa ipſum ſunt ſuum iudi-
cat, ſed ut commodatis utitur, peregrinus & properans. Cum aliquem huius uidere-
mus conſtantiæ, quid ni ſubiret nos ſpecies non uſitatæ indolis? Vtiq́ꝫ ſi hanc ut dixi ma
gnitudinem ueram eſſe oſtendebat. Qualitatis uere tenor permanet, falſa non durant.
Quidam alternis Vatinij, alternis Catones ſunt. Et modo parum illis ſeuerus eſt Curi9,
parum pauper Fabricius, parum frugi & contentus uilibus Tubero. Modo Luciū Craſ
ſum diuitijs. Apicium cœnis. Mecœnatem delitijs prouocat. Maximum inditiū eſt ma-
læ mentis fluctuatio. Et inter ſimilitudinem uirtutis, morumq́ꝫ utilium aſſidua factatio,
Is habebat ſæpe ducentos, ſæpe decem ſeruos. Modo reges atq́ꝫ tetrarchas, oīa magna
loquens. Modo ſit mihi menſa tripes, & concha ſalis puri, toga quæ defendere frigus,
quāuis craſſa, queat, decies centena dediſſes, huic parco pauciſq́ꝫ contento, quinq́ꝫ die-
bus nil erat in loculis. Oēs iſti tales ſunt, qualem hunc deſcribit Horatius Flaccus, nun
ꝙ eundem, nec ſimilē quidem ſibi. Adeo in diuerſum aberrat. Multos dixi, prope eſt ut
omnes ſint. Nemo non quotidie, & conſilium mutat, & uotum, modo uxorem uult ha-
bere, modo amicam, modo regnare uult, modo id agit, ne quis ſit officioſior ſeruus, mo-
do dilatat ſe uſq́ꝫ ad inuidiam, modo ſubſidit & contrahitur infra humilitatē uere iacen-
tium, modo pecuniam ſpargit, nunc rapit. Sic maxime coarguitur animus imprudens,
alius prodit atq́ꝫ alius. Et (quo turpius nihil iudico) impar ſibi eſt. Magnā rem puta unū
hominem agere, præter ſapientem autem nemo unū agit. Cæteri multiformes ſumus,
modo frugi tibi uidebimur & graues, modo prodigi & uani. Mutamus ſubinde perſo-
nam, & contrariam ei ſumimus, quam exuimus. Hoc ergo a te exige, ut qualē inſtitue-
ris præſtare te, talem uſq́ꝫ ad exitum ſerues. Effice ut poſſis laudari, ſi minus, ut agnoſci.
De aliquo, quē uidiſti heri, merito dici poteſt, hic quis eſt? tanta mutatio eſt. Vale.

Theologica admirū ſententia

Ab peragris

Hominū inconſtantia

EPISTOLA.CXXI. Quomodo omnibus animalibus ſit conſtitutionis
ſuæ tempus, & ex omnibus conſtitutionibus ſuis
ſenſus eſt, & quid ſit conſtitutio.

Litigabis ego uideo, cum tibi hodiernam quæſtiunculam, in qua ſatis diu hæſi-
mus, expoſuero. Interim enim clamabis hoc quod clamare ſoles. Hoc quid ad

 mores?

mores? Sed ad exclamandum tibi primum alios opponam, cum quibus Ariges, Possidonium & Archidemum, Hi iudicium accipient, deinde dicam. Non quicquid morale est, bonos mores facit. Aliud ad hominem alendum pertinet, aliud ad exercẽdum, aliud ad uestiendum, aliud ad docendum, aliud ad delectandum. Omnia tamen ad hominem pertinent, etiã si non omnia meliorem eum faciunt Mores alij aliter attingunt. Quædam illos corrigunt & ordinant. Quædam naturam eorum & originem scrutantur, cum quæritur, quare hominẽ natura produxerit. Quare prætulerit animalibus cæteris, longe me iudicas mores reliquisse, falsum est. Quomodo enim scies, qui habendi sint, nisi quid homini sit optimũ inueneris? Nisi naturam eius inspexeris? Tunc demũ intelliges, quid faciendum tibi, quid uitandum sit, cum didiceris quid naturæ tuæ debeas. Ego, inquis, uolo discere, quomodo minus cupiam, minus timeam. Superstitionem mihi excute, doce leue esse uanum ꝑ, hoc quod felicitas dicitur. Vnam illis syllabam facilime accedere. Desyderio tuo satisfaciam, & uirtutes exhortabor, & uitia conuerberabo, licet aliquis nimium immoderatumq; in hac parte me iudicet, non desistam persequi nequitiã & affectus efferatissimos inhibere, & uoluptates ituras in dolorẽ compescere, & uotis obstrepere. Quid ni? Cum maxima malorum optauerimus, & ex gratulatione natum sit, quicquid obloquimur. Interim permitte mihi ea, quæ paulo remotiora uidentur, excutere. Quæramus, an esset omnibus animalibus cõstitutionis suæ tempus. Sensus autem esse ex eo maxime apparet, quod membra apte, & expedite mouent, nõ aliter quam in hoc erudita. Nulli non partium suarũ agilitas est. Artifex instrumenta sua tractat ex facili. Rector nauis scit gubernaculũ flectere. Pictor colores quos ad reddendam similitudinẽ multos uariosq; ante se posuit celerrime denotat, & inter ceram opusq; facili uultu ac manu commeat. Sic animali nomen usum sui mobilem mirari solemus. Satiant peritos quod in omnem significationem rerum & affectuum parata illorum est manus, & uerborũ uelocitatem gestus assequitur. Quod illis ars præstat, his natura. Nemo ægre molitur actus suos, Nemo in usu sui hæsit. Ad hoc edita protinus faciũt. Cum hac scientia prodeunt, instituta nascuntur. Ideo, inquit, partes suas animalia apte mouebunt, quia si aliter mouerint, dolorem sensura sunt. Ita ut uos dicitis, coguntur, metusq; illa in rectum, non uoluntas mouet, quod est falsum. Tarda enim sunt quæ necessitate impelluntur, Agilitas spontaneus motus est. Adeo autem non adigit illa, ad hoc doloris timor, ut in naturalem motum etiam dolore prohibente nitantur. Sic infans qui stare meditatur, & ferre se assuescit, simul tentare uires suas cœpit, cadit, & cum fletu toties resurgit, donec se per dolorem ad id quod natura poscit exercuit. Animalia quædam tergi durioris inuersa tamdiu se torquent, ac pedes exerunt, & obliquant, donec ad locum reponantur. Nullum tormentum sentit supina testudo. Inquieta est tamen desyderio naturalis status, nec ante desinit niti, quatere se, quã in pedes constitit. Ergo omnibus constitutionibus suus sensus est, & inde membrorũ tam expedita tractatio, nec ullum maius indicium habemus, cũ hac illa ad uiuendum uenire noticia, quam quod nullum animal ad usum sui rude est. Constitutio est, inquit, ut uos dicitis. principale animi, quodam modo se habens erga corpus Hoc tam perplexum & subtile & nobis quoq; uix enarrabile. Quomodo infans intelligit. Omnia animalia dialectica nasci oporteret, ut istam finitionem magnæ parti hominum togatorum obscuram intelligant. Verum erat quod opponis, si ego ab animalibus constitutionis finitionem intelligi dicerem. Nam ipsa constitutio facilius natura intelligitur, quam enarratur. Itaq; infans ille quid sit constitutio, non nouit, constitutionem suam nouit, & quid sit animal nescit, animal esse se sentit. Præterea ipsam constitutionem crasse intelligit, & summatim, & obscure. Nos quoq; animum habere nos scimus. Quid sit animus, ubi sit, qualis sit, & unde, nescimus, qualis ad nos peruenerit animi nostri sensus, quamuis naturam eius ignoremus ac sedem, Talis ad omnia animalia constitutionis suæ sensus est. Necesse est enim id sentiat, per quod animalia quoq; sentiunt. Necesse est sensum eius habeant, cui parent a quo reguntur. Nemo non ex nobis intelligit esse aliquid, quod impetus suos moueat, quid sit illud, ignorat. Et quod sibi esse scit, quid sit, aut unde sit, nescit. Sic ut infantibus sic

Ex deprauatissimis exẽplaribus ita colligo legendũ. Sic anial omẽ in usum sui mobile Mirari solemus scænæ ꝑitos.

bus sic quoq; animalibus principalis partis suæ sensus est, non satis dilucidus non expressus. Dicitis, inquit, omne animal primum cōstitutionis suæ Conciliari hominē sibi, non tanquam animali sed tanquam rationali. Ea enim parte sibi carus est homo, qua homo est. Quomodo ergo infans conciliari animali rationali potest, cum rationalis nondum sit? Vnicuiq; ætati sua constitutio est. Alia infanti, alia puero, alia seni. Omnes enim constitutioni conciliantur in qua sunt. Infans sine dentibus est. Huic constitutioni suæ conciliatur. Renati sunt dentes, huic constitutioni conciliatur. Nam & illa hærba quæ in segetem frugemq; uentura est, aliam constitutionem habet Tenera & uix eminens sulco, aliam cum conualuit & molli quidem culmo, sed quod ferat bonum suum constitit, aliam cum flauescit, & ad arcam spectat & spica eius induruit, in quam constitutionem cum uenit, eam tuetur, in eam componitur. Alia est ætas infantis, pueri, adulescentis, senis. Ego tamen idem sum, qui & infans fui, & puer, & adulescens. Sic quamuis alia atq; alia cuiq; constitutio sit, conciliatio cōstitutionis suæ eadem est. Non enim puerum mihi aut iuuenem, aut senem, sed me natura commendat. Ergo infans ei constitutioni suæ conciliatur, quæ tunc infanti est, non quæ futura iuueni est. Neque enim si aliquid illi maius in quod transeat restat, non hoc quoq; in quo nascitur secundum naturam est, primum sibi ipsum conciliatur animal, debet enim aliquid esse, ad quod alia referantur. Voluptatem peto, Cui? Mihi. Ergo mei curam ago, Dolorem refugio. Pro quo? Pro me, Ergo curam ago. Si omnia propter curam mei facio, ante omnia est mei cura. Hæc animalibus inest cunctis, nec inseritur, nec innascitur, producit fœtus suos natura, non abijcit. Et quia tutela certissima ex proximo est, sibi quisq; commissus est. Itaq; ut in prioribus epistolis dixi, Tenera quoq; animalia & materno utero uel quoquo modo effusa, quid sit infestum ipsis, protinus norunt, & mortifera deuitant, umbram quoq; transuolantium reformidant, obnoxia auibus, rapto uiuentibus. Nullum animal ad uitam prodit sine metu mortis. Quemadmodum, inquit, editum animal intellectum habere, aut salutaris, aut mortiferæ rei potest? Primum quæritur, an intelligat, non quemadmodum intelligat. Esse autem illis intellectum ex eo apparet, quod nihil amplius si intellexerint, faciant. Quid est quare pauonem, quare anserem gallina refugiat? Aut tanto minorem & ne notum sibi quidem accipitrem? Quare pulli felem timeant, canem non timeant? Apparet illis inesse scientiam nocituri, non experimento collectam. Nam antequam possint experiri, cauent. Deinde ne hoc casu existimes fieri, nec metuunt alia quam debent, nec unquam obliuiscuntur. Huius tutelæ & diligentiæ æqualis est illis a pernitioso fuga. Præterea non fiunt timidoria uiuendo. Ex quo quidem apparet, non usu illa ad hoc peruenire, sed naturali amore salutis suæ. Et tardum est & uarium, quod usus docet. Quicquid natura tradit, & æquale est omnibus, & statim. Si tamen exigis, dicam, quomodo omne animal perniciosa intelligere conatur. Sentit se carne constare. Itaq; sentit, quid sit, quo secari caro, quo uri, quo obteri possit. Quæ sunt animalia armata ad nocendum, horum speciem trahit inimicam & hostilem. Inter se ista coniuncta sunt. Simul enim conciliatur saluti suæ quicque, & quæ iuuant, illa petit, Lesura formidat. Naturales a contrarijs aspernationes sunt, sine ulla cogitatione, quæ hoc dicit. Sine consilio fit, quicquid natura præcipit. Non uides, quanta subtilitas sit apibus ad fingenda domicilia? Quanta diurni laboris obeundique concordia? Non uides quam nulli mortalium imitabilis sit illa araneæ textura? Quanti operis sit fila disponere? alia in rectum immissa firmamenti loco, alia in orbem currentia ex denso rara, quam minora animalia in quorum precium illa tenduntur, uelut rhetibus implicata teneantur. Nascitur ars ista, non discitur. Itaque nullum est animal altero doctius. Videbis aranearum pares telas, par in fauis angulorum omnium foramen. Incertum est & inæquale, quicquid ars tradit, æquo uenit quod natura distribuit. Hæc nihil magis quam tutelam sui & eius peritiam tradidit. Ideoque etiam simul incipiunt, & discere & uiuere. Nec est mirum cum eo nasci illa, sine quo frustra nasceretur. Primum hoc instrumentum illa natura contulit, ad permanendum conciliatione & charitate sui, Non poterant salua esse, ni uellent. Nec non hoc per se profuturum

erat, sed sine hoc nulla res profuisset, Sed in nullo deprehendes utilitatem sui. Negligentiam quidem Tacitis quoque & brutis quãuis in cætera torpeant, ad uiuendũ solertia est. Videbis quæ alijs inutilia sunt, sibi ipsa non deesse. Vale.

EPISTOLA.CXXII. De his qui officia lucis noctisque peruertunt. Et quod naturam sequentibus omnia facilia sunt & expedita.

DEtrimentum iam dies sensit, resiliuit aliquantulum, ita tamen, ut liberale adhuc spatium sit, siquis cum ipso (ut ita dicam) die surgat officiosior meliorque, quam siquis illum expectat, & lucem primam exuit. Turpis qui alto sole semisomnis iacet, cuius uigilia in medio die incipit, & adhuc multis hoc antelucanum est. Sunt qui officia lucis noctisque peruertunt, nec ante deducant oculos hesterna graues crapula, quam appetere nox cœpit. Qualis illorum condicio dicitur, quos natura (ut ait Vergilius) sedibus nostris subditos ecõtrario posuit. Nosque ubi primus equis oriens afflauit anhelis, Illis sera rubens accendit lumina uesper. Talis horum contraria omnibus non regio, sed uita est. Sunt quidem in eadem urbe antipodes. Qui ut Marcus Cato ait, nec orientem unquam solem uiderunt, nec occidentem. Hos tu existimas scire, quemadmodum uiuendum sit, qui nesciunt quando, & hi mortem timent, in quã se uiui condiderunt? Tam infausti homines, quam nocturnæ aues sunt, licet in uino unguentoque tenebras suas exigant, licet epulis, & in multa quidem pericula discoctis, totũ peruersum uigiliæ tempus educant, non conuiuantur, sed iusta sibi faciunt, mortuis certe interdiu parentant. At mehercules nullus agenti dies longus est. Extendamus uitam Huius, & officium & argumentũ actus est. Circumscribat nox, & aliquid ex illa in diem transferatur. Aues quæ cõuiuijs comparantur, ut immotæ facile pinguescant, in obscuro continentur, Ita sine ulla exercitatione iacentibus, tumor, pigrum corpus inuadit, & superbam umbram iners sagina succrescit. At istorum corpora qui se tenebris dicauerũt, fœda uisuntur. Quippe non speciosior illis, quam morbo pallentibus color est, languidi, & †euanidi albent, & in uiuis caro morticina est. Hoc tamen minimum in illis malorũ dixerim, quanto plus tenebrarum in animo est. Ille in se stupet, ille caligat, inuidet cæcis. Quis unquam oculos tenebrarũ causa habuit? Interrogas quomodo hæc animo prauitas fiat, auersandi diem, & totam uitam in noctem transferendi? Omnia uitia contra naturam pugnant. Omnia debitum ordinem deserunt, hoc est luxuriæ propositũ, gaudere peruersis, nec tantum discedere a recto, sed quam longissime abire. Deinde etiam isti econtrario nõ uidentur sibi contra naturã uiuere. Ieiuni bibunt, qui uinum recipiunt in anibus uenis, & ad cibum ebrij transeunt. Atque frequens hoc adulescentium uitium est, Qui uires excolunt, in ipso pene balnei limine, inter nudos bibunt, immo potant, ut sudorem quem mouerunt potionibus crebris ac feruentibus, subinde distringuant. Post prandium aut cœnam bibere uulgare est. Hoc patresfamiliæ rustici faciunt, & ueræ uoluptatis ignari. Merum illud delectat, non quod innatat cibo, quod libere penetrat ad neruos. Illa ebrietas iuuat, quæ in uacuum uenit. Non uidentur tibi contra naturã uiuere, qui cõmutant cum fœminis uestem? Non uiuunt contra naturã, qui spectant, ut pueritia splendeat tempore alieno? Quid fieri crudelius, uel miserius potest? Nunquam uir erit, ut diu uirum pati possit, & cum illum contumeliæ sexus eripuisse debuerat, ne ætas quidem eripiet? Non uiuunt contra naturam, qui hyeme concupiscunt rosam? fomentoque aquarum calentium, & calorum apta imitatione brumalium, florem uernum exprimunt? Non uiuunt contra naturam, qui pomaria in summis turribus serunt, quorum siluæ in tectis domuum ac fastigijs mutant? Inde ortis radicibus, quo improbe cacumina ægissent? Non uiuunt contra naturam, qui fundamenta terrarum in mare iaciunt, & delicatæ naturæ ipsi uidentur, ubi calentia stagna fluctu ac tempestate feriantur? Cum instituerunt omnia contra naturæ consuetudinem uelle, nouissime in totum ab illa desciscunt. Lucet somni tempus, quies est, nunc exerceamur, nunc gestemur, nunc prandemus, Iam lux propius accedit, tempus est cœnæ. Non oportet id facere, quod populus.

Contra Augustinũ de ci. dei li. 16. ca. 9. experiẽtia antipodes esse docet.

*

Al. tmacidi

[Manuscript marginalia: ... ociosos & ... crapulosos ... / ... / Ebrietas. / ... puerorum amatores.]

quod populus. Res ſordida eſt trita, ac uulgari uia uiuere Dies publicus relinquatur propius nobis, ac peculare mane fiat. Iſti mihi uero defunctorum loco ſunt. Quantulum enim a funere abſunt, equidem acerbo, qui ad faces & cereos uiuunt? Hanc uitam agere eodem tempore multos meminimus, Inter quos & Atylium Butam prætorium, cui poſt patrimoniũ ingens conſumptum, Tyberius paupertatem confitenti, ſero, inquit, experrectus es. Recitabat Montanus illius carmen tolerabilis poetæ & amicitia Tyberij notus & frigore, ortus & occaſus libentiſſimæ inſerebat. Itaq; cum indignaretur quidam illum tota die recitaſſe, & negaret accedẽdum ad recitationes eius, Nacta Pinnarius ait. Nunquam liberalius poſſum agere. Paratus ſum illum audire ab ortu ad occaſum. Cum hos uerſus recitaſſet. Incipit ardentes phœbus producere flãmas. Spargere ſe rubicunda dies, iam triſtis hirundo, Argutis redit uſa cibos immittere nidis. Incipit, & molli partitos ore miniſtrat. Varus eques romanus uicini comes cœnarum bonarum aſſectator, quas improbitate linguæ merebatur, exclamauit, Incipit Buta dormire, Deinde cum ſubinde recitaſſet. Iam ſua paſtores ſtabulis armenta locarunt, Iam dare ſopitis nox pigra ſilentia terris Incipit. Idem Varus, inquit. Quid dicit? Iam nox eſt, ibo & Butam ſalutabo. Nihil erat notius hac eius uita in contrariũ circumacta, quam ut dixi multi eodem tempore ægerunt. Cauſa aũt eſt ita uiuendi quibuſdam, non quia aliquid exiſtiment noctem ipſam habere iucundius, ſed quia nihil iuuat obliuium, & grauis malæ conſcientiæ lux eſt, & omnia concupiſcentis aut cõtemnentis, prout magno aut paruo empta ſunt, faſtidium eſt lumen gratuitũ. Præterea luxurioſi uitam ſuam eſſe in ſermonibus, dum uiuunt, uolunt, Nam ſi tacetur, perdere ſe putant operã. Itaq; aliquoties faciũt quod excitet famam. Multi bona comedunt, multi amicas habent. Vt inter iſtos nomen inuenias, opus eſt non tantum luxurioſam rem, ſed notabilem facere, In tam occupata ciuitate fabulas uulgaris nequitia non inuenit. Pedonem Albinouanũ narrantẽ audieramus, erat autem fabulator elegantiſſimus, habitaſſe ſe ſupra domum Spanij. Is erat ex hac turba lucifugarum. Audio, inquit, circa horam tertiã noctis flagellorum ſonum. Quæro quid faciat? Dicitur rationes accipere, Audio circa horam ſextam noctis clamorem concitatum. Quæro quid ſit? Dicitur uocem exercere. Quæro circa octauã horam noctis, quid ſit ille ſonus rotarum? uelle geſtari dicitur. Circa lucem diſcurritur. Pueri uocantur cellarij, coqui tumultuantur. Quæro quid ſit? Dicitur mulſum & alicam popoſciſſe, a balneo exiſſe. Excedebat, inquit, cœna, cuius diem minime. Valde eñ frugaliter uiuebat, nihil conſumebat niſi noctem. Itaq; credo dicentibus illum quibuſdam auarum & ſordidum. Vos, inquit, illum & lychnobium dicetis. Non debes admirari ſi tantas inuenis uitiorum proprietates, uaria ſunt, & innumerabiles habent facies. Comprehendi eorum genera non poſſunt. Simplex recti cura eſt, multiplex praui, & quantum uis nouas declinationes capit. Idem moribus euenit naturam ſequentium. Faciles ſunt, ſoluti ſunt, exiguas differentias habent, His diſtorti plurimum, & omnibus inter ſe diſſident. Cauſa tam præcipua mihi uidetur huius morbi, uitæ communis faſtidium. Quomodo cultu ſe a cæteris diſtinguunt, quomodo elegantia cœnarum, munditijs uehiculorum, ſic uolunt ſeparare etiam ipſorum diſpoſitiones, nolunt ſolita ſpectare, quibus peccandi primum infamia eſt. Hanc petunt omnes iſti, qui ita dicant, recto uiuunt. Ideo Lucili tenenda nobis uia eſt, quã natura præſcripſit, nec ab illa declinandum. Illam ſequentibus omnia facilia & expedita ſunt. Contra illam nitentibus nõ alia uita eſt, quã contra aquam remigantibus. Vale.

EPISTOLA, CXXIII. De abſtinentia & temperantia eius, & de adulatione uitanda & duobus rerum generibus, quæ nos inuitant aut fugant.

ITinere confectus incõmodo magis, quam longo, in albanum meum nocte multa perueni, Nihil habeo paratum niſi me. Itaq; in lecto laſſitudinẽ pono, hanc coqui ac piſtoris morã boni conſulo. Mecum eñ de hoc ipſo loquor, quã nihil ſit graue, quod leuiter excipias. Quod indignandũ nihil, nihil ipſe indignando aſtruas, non habet panem meus piſtor, ſed habet uillicus, ſed habet atrienſis, ſed habet colonus

Alr. † similaginem.

Malum panem, inquis. Expecta, bonus fiet, etiam, illum tenerum tibi & † siligineum fames reddet. Ideo nõ est ante edendũ quã illa imperet. Expectabo ergo nec ante edam, quam aut bonum panem habere cœpero, aut malum fastidire desiero. Necessarium est paruo assuescere. Multæ difficultates locorum, multæ temporũ etiam locupletibus & instructis a nobis optantem prohibent, & occurrẽt. Quicquid uult habere nemo potest, illud potest, nolle quod nõ habet. Rebus oblatis hilaris uti, magna pars libertatis est, bene moratus uenter, & contumeliæ patiens æstimari non potest. Quantam uoluptatẽ capiam ex eo, quod lassitudo mea sibi ipsa assuescit. Non unctiones, nõ balneum, non ullum aliud remediũ quam temporis quæro. Non quod labor cõtraxit quies extollitur, hæc qualiscunq; cœna † dissoluit quæ attuli iucundior erit. Aliquando enim experimentum animi sumpsi subito Hoc em̃ est simplicius & uerius. Nam ubi se præparauit & indixit sibi patientiam, non æque apparet, quantum habet ueræ firmitatis. Illa sunt certissima argumenta quæ ex tempore dedit, si nõ tantum æquus modestiam, sed placidus aspexit, si nõ excanduit, non litigauit, sed quod dari deberet, ipse sibi nõ desyderãdo suppleuit & cogitauit aliquid cõsuetudine sua sibi nihil deesse. Multa quam superuacua essent nõ intelleximus, nisi cũ deesse cœperunt. Vtebamur illis, nõ quia debebamus, sed quia habebamus. Quam multa ante parabamus, quia alij parauerũt, quia apud plerosq; sunt, Inter causas malorum nostrorum est quod uiuimus, ad exempla nec ratione componimur, sed consuetudine abducimur. Quod si pauci facerent, nollemus imitari, cum plures facere cœperunt, quasi honestius sit, quia frequentius sequimur, & recti apud nos locum tenet error, ubi publicus factus est. Omnes iam sic peregrinantur, ut illos Numidarũ præcurrat equitatus, ut agmen cursorum antecedat. Turpe est nullos esse, qui occurrentis uia deijciantur, ut qui honestum hominem uenire magno puluere ostendãt. Omnes iam multos habent, qui crystallina & murrina & celata magnorũ artificum manu portent. Turpe est uideri eas te habere sarcinas totas, quæ tuto concuti Possunt Omnium pedagogi oblita facie uehuntur, ne sol, ne frigus teneram cutem lædat. Turpe est neminem esse in comitatu, O puerum cuius sana facies medicamentum desyderet. Horum omnium sermo uitandus est, Hi sunt, qui uitia tradent, & alio aliunde transferent. Pessimũ genus horum hominũ uidebatur, qui uerba gestarent. Sunt quidã qui uitia gestant. Horum sermo multum nocet. Nam etiam si non statim proficit, semina in animo relinquit, sequiturq; nos etiam cũ ab illis discesserimus, resurrecturũ postea malũ. Quẽadmodum qui audierunt symphoniam, ferunt secum in auribus modulationem, illa ad dulcedinem cantumq; cogit, actiones impedit, nec ad seria patitur nitendi. Sic adulatorum & praua laudantium sermo diutius hæret quã auditur, nec facile est animo dulcem sonum excutere, prosequitur & durat, & ex interuallo recurrit. Ideo claudendæ sunt aures, malis uocibus, & quidẽ primis. Nam cum initium fecerunt, admissæq; sunt, plus audent. Inde ad hæc peruenitur uerba. Virtus, & philosophia, & iusticia uerborũ inanium crepitus est. Vna felicitas est bonæ uitæ, facere omnia libere, frui patrimonio, hoc est uiuere, hoc est se mortalem esse meminisse. Fluunt dies, & irreparabilis uita decurrit, Dubitamus quod iuuat sapere, & ætati nõ semper uoluptates decepturæ. Interim dum potest, dum possit ingerere frugalitatem eo ut mortem præcurrere, & quicquid illi ablatura est, iam sibi interire, Non amicã habes, nõ puerum, qui amicæ moueat inuidiã. Quotidie sobrius prodis, sic cœnas, tam Ephemeridẽ patri approbaturus. Non est istud uiuere, sed alienæ uitæ interesse. Quanta demẽtia est hæredi suo procurare, & sibi negare omnia, ut tibi ex amico inimicũ magna faciat hæreditas. Plus enim gaudebit tui amor, quo plus acceperit. Istos tristes & supercilio sos alienæ uitæ censores, siue hostes publicos, pedagogos assis ne feceris. Nec dubitaueris bonã uitam, quam opinionẽ bonam malle. Hæ uoces non aliter fugiendæ sunt, quam illæ quas Vlyxes nisi alligatus præteruehi noluit. Idem possunt, abducunt a patria, a parentibus, ab amicis, a uirtutibus, & in turpem uitam ac miseram, ubi turpius illudunt. Quanto satius est rectum sequi limitem, & eo se producere, ut ea demum sint tibi iucunda, quæ honesta? Quod assequi poterimus, si fecerimus duo esse genera rerum, quæ nos aut inuitent, aut fugent. Inuitent, ut diuitiæ, uoluptates, forma, ambitio, Cætera blanda & arridentia. Fugant labor, mors, dolor,

Alr. † forte adipali uel adiciali.

dolor, ignominia, uictus astrictior. Debemus itaque exerceri, ne hæc timeamus, nec illa cupiamus. In contrarium pugnemus, & ab inuitantibus recedamus, aduersus† potentiam concitemur. Non uides quam diuersus sit ascendentium habitus & descendentium? Qui per pronum eunt, resupinant corpora, qui in arduum, incumbunt. Nam si descendas, pondus suum in priorem partem dare, si ascendas, retro abducere, cum uitio Lucili consentire est. In uoluptates descenditur, In res asperas & duras subeundum est. Hic impellamus, & corpora illis refrœnemus. Hoc nunc me existimas dicere, Eos tantū perniciosos esse auribus nostris, qui uoluptatem laudant, qui dolores, metus per se formidabiles res incutiunt. Illos quoq; nocere nobis existimo, qui nos sub specie Stoicæ sectæ hortantur ad uitia. Hoc enim iactant solum sapientem & doctum esse amatorem, solus apte ad hanc artem æque cōbibendi & conuiuendi sapiens est peritissimus. Quæramus ad quā usq; ætatem iuuenes amandi sint. Hæc grææ consuetudini data sint. Nos ad illa potius aures dirigamus. Nemo est casu bonus, discenda uirtus est. Voluptas humilis res & pusilla est, & in nullo habenda precio, communis cum brutis animalibus, ad quam minima & contemptissima aduolant. Gloria uanum & uolatile quiddam est, aura q; mobilius. Paupertas nulli malum est nisi repugnanti. Mors malum non est, quid quæris? Sola in æquo est generis humani. Superstitio error insanus est, amādos timet, quos colit, uiolat. Quid enim interest, utrum deos neges, an infames? Hæc discenda, imo edis cenda sunt, non debes excusationes uitio philosophiæ suggerere. Nullam habet spem salutis æger, quem ad intemperantiā medicus hortatur. Vale.

Alt. potētia

EPISTOLA CXXIIII. Quod bonum non sensu sed intellectu comprehenditur. Et quod bonum in nullo est, nisi in quo ratio.

POssum multa tibi ueterum præcepta referre, ni refugis tenuisq; piget cognoscere curas. Non refugis autem, nec ulla te subtilitas abigit. Non est elegantiæ tuæ tam magna sectari. Sicut illud probo, quod omnia ad aliquem profectum redigis, & tunc tantum offenderis, ubi summa subtilitate nihil agitur, quod ne tunc quidem fieri laborabo. Quæritur, utrum sensu an intellectu comprehendaf bonū, Huic adiunctum est, in multis animalibus & infantibus non esse. Quicunq; uoluptatē in summo ponunt, sensibile iudicant bonum, nos contra intelligibile, qui illud animo damus. Si de bono sensus iudicarent, nullam uoluptatem reijceremus. Nulla enim non inuitat, nulla nō delectat. Et econtrario nullum dolorem uolentes subiremus, nullus eñ non offendit sensum. Præterea non essent digni reprehensione, quibus nimiū uoluptas placet, quibusq; summus est doloris timor. At qui improbamus gulæ ac libidini deditos & contemnimus illos qui nihil uiriliter ausuri sunt doloris metu. Quid autem peccant, si sensibus, idest iudicibus boni ac mali, parent? His enim tradidistis appetitiones & fugæ arbitrium, Sed uidelicet ratio isti rei præposita est. Illi quemadmodum debeat de uita, quemadmodū de uirtute, de honesto, sic & de bono maloq; constitui. Nam apud istos uilissimæ parti datur de meliore sententia, ut de bono pronunciet sensus, obtusa res & hæbes, & in homine quam in alijs animalibus tardior. Quod siquis uellet nō oculis, sed tactu minuta discernere, subtilior ad hoc nulla acies quam oculorū & intentior daretur, bonum malumq; dignoscere. Vides in quanta ignorantia ueritatis uersetur, & quam humi sublimia ac diuina proiecerit. Apud quem de summo bono maloq; iudicat tactus. Quemadmodum, inquit, omnis scientia atq; ars aliquid debet habere manifestum sensuq; comprehensum, ex quo oriatur & crescat, Sic beata uita fundamentum & initium a manifestis ducit, & eo quod sub sensum cadit. Nempe uos a manifestis beatam uitam sui initium capere dicitis. Dicimus beatā uitam esse, quæ secundum naturā sit. Quid aūt secundū sit, palam & protinus apparet. Sicut quid sit integrū, quod cōtingit protinus nato, non dico bonū, sed initium boni. Tu summū bonum uoluptatē infantiæ donas, ut inde incipiat nascens, quo consūmatus homo peruenit. Cacumen radicis loco ponis. Siquis diceret illum in materno utero iacentē sexus quoq; inceptum, tenerū, & imperfectum, & informem, iam in aliquo bono esse, aperte uideretur errare, At qui quantulū interest inter eum quicunq; maxime uitam accipit, & illum qui maternorū uiscerum latens† minus est? Vterq; quantum ad intellectum boni ac mali æque maturus est, & non magis infans ad

Alt. uermis

infans ad hoc boni capax est, quam arbor, aut mutum aliquod animal. Quare autẽ bonũ in arbore animaliq; muto non est? quia nec ratio ob hoc infantiæ quoq; non est, nam & huic deest Tunc ad bonum perueniet, cum ad rationẽ peruenerit. Est aliquod irrationale animal. Est aliquod nondum rationale. Est rõnale, sed imperfectum. In nullo horum bonum ratio illud secum affert. Quid ergo inter ista quæ rettuli distat? Non quod erit bonũ in eo quod irrationabile est, In eo quod nondum rationale est, tunc esse bonũ non potest, sed imperfectum iam potest bonum, sed non est. Ita dico Lucili, bonum nõ in quolibet corpore, non in qualibet ætate inuenitur, & tantum abest ab infantia, quantum a primo ultimum, quantum ab initio perfectum, ergo nec in tenero modo calescente corpusculo est. Quid ni non sit? Non magis quam in semine hoc. Si dicas aliquod arboris, ac ut sati bonum nouimus, hoc non est in prima fronde, quæ emissa cum maxime sonum rumpit. Est aliquod bonum tritici, hoc nondum est in herba latente, ne dum folliculos erexit spica mollis, sed cum frumentũ æstas & debita maturitas coxit. Quemadmodum omnis natura bonum suum nisi consummata non profert. Ita hominis bonum non esse in homine, nisi cum in illo ratio perfecta est. Quod autẽ hoc bonum dicam, liber animus est ac rectus, alia subijciens, sibi se nulli, hoc bonũ adeo non recipit infantia, ut pueritia non speret, adulescentia improbe speret. Bene agitur cum senectute, si illuc longo studio, intentoq; peruenit. Si hoc & bonum, & intelligibile est. Dixisti, inquit, aliquod bonum esse arboris, aliquod herbæ. Potest ergo esse aliquod & infantis. Verũ bonum nec in arboribus, nec in mutis animalibus est, hoc quod in illis bonum est, prædicatione bonũ dicitur. Quod est, inquis? hoc quod secundũ naturam cuiusq; est. Bonum autẽ cadere in mutũ animal nullo modo potest, felicioris meliorisq; naturæ est, nisi ubi rationi locus est, bonũ non est. Quatuor hæc naturæ sunt, arboris, animalis, hominis, & dei. Hæc duo quæ irrationalia sunt, eãdem naturã habent. Illa diuersa sunt, quod alterũ immortale, alterum mortale est. Ex his ergo unius bonum natura perficit, dei scilicet alterius, cura hominis. Cætera tam in sua natura perfecta sunt, nõ uere perfecta a quibus abest ratio. Hoc enim demum perfectum est, quod secundũ uniuersam naturam perfectum est. Vniuersa aũt natura rationalis est, cætera possunt in suo genere perfecta esse, In quo non potest beata uita esse, nec id potest quo beata uita efficitur. Beata autẽ uita bonis efficitur. In muto animali beata uita non efficitur. In muto animali bonũ non est. Mutum animal sensu comprehendit præsentia, præteritoq; reminiscitur, cum id incidit quos sensus admonetur, tanq̃ quos reminiscit̃. Reminiscit̃ me cum ad initium eius admotum. In stabulo quidẽ nullius uiæ est, quãuis sæpe calcatæ memoria est. Tertium uero tempus id est futurũ, ad muta non pertinet. Quomodo ergo potest eorum uideri ꝑfecta natura, quibus usus perfecti temporis non est? Tempus enim tribus partibus constat, præterito, præsente, & futuro. Animalibus tantũ quod breuissimũ est in transcursu datum, præsens, præteriti rara memoria est, nec unquam reuocatur, nisi præsentium occursu. Non potest ergo perfectæ naturæ bonũ imperfecta esse natura. Aut si natura habet, hoc habet, quod habent & sata. Nec illud nego ad ea quæ uidentur secundũ naturã magnos esse mutis animalibus impetus & cõcitatos, sed inordinatos ac turbidos. Nunquam autẽ aut inordinatum est bonũ, aut turbidum. Quid ergo, inquis? Muta animalia perturbate & indisposite mouentur? Dicerem illa ꝑturbate & indisposite moueri, si natura illorũ ordinem caperet. Nunc mouent̃ secundum naturã suam. Perturbatum enim id est, qnod esse aliquando & nõ ꝑturbatum potest. Sollicitum est, quod potest esse securum. Nulli uitium est, nisi cui uirtus potest esse. Mutis animalibus talis ex sua natura motus est. Sed ne te diu teneam, aliquãdo erit bonum in muto animali, erit aliqua uirtus, erit aliquid ꝑfectum, sed quare, nec bonũ absolute, nec uirtus, nec perfectum. Hæc enim rationalibus solis contingunt, quibus datum est scire, quare, quatenus, quẽadmodum. Ita bonum in nullo est, nisi in quo ratio. Quomodo tunc pertineat ista disputatio quæris, & quid animo tuo profutura sit? dico, Et exercet illum & acuit, & utiq; aliquid acturum occupatione honesta tenet. Prodest autem & quod moratur ad praua properantem. Sed illud dico, nullo modo prodesse possum magis, quam si tibi bonum tuum ostendo, si te a mutis animalibus separo, si cũ deo pono. Quid, inquam, uires corporis

alis &

alis & exerces? Pecudibus istas maiores ferisq; natura concessit. Quid excolis formam? Cum omnia feceris, a multis animalibus decore uinceris. Quid capillum ingenti diligẽtia comis? Cum illum uel effuderis more Parthorum, uel Germanorum modo uinxeris, uel ut Scythæ solent, sparseris, in quolibet equo densior iactabitur iuba. Horrebit in leonum ceruice formosior, Cũ te ad uelocitatem paraueris, par lepusculo nõ eris. Vis tu relictis in quibus uinci te necesse est, dum in aliena niteris, ad bonum reuerti tuũ? Quod hoc est? animus scilicet emundatus ac purus, æmulator dei, super humana se extollens, nihil extra se sui ponens rationalis animalis. Quod ergo uitæ bonum est? Perfecta ratio. Hanc tu ad summũ finem euoca, inquantum potest plurimum crescere. Tunc beatum esse te iudica, dum tibi gaudium omne nascetur. Cũ uisis quæ homines eripiunt, optãt, custodiunt, nihil inueneris, nõ dico quod malis, sed quod uelis. Breuem tibi formulã dabo, qua te metiaris, qua perfectum esse iam sentias. Tunc habebis tuum bonum, cum intelliges infelicissimos esse felices. Vale.

Libri uicesimisecundi & ultimi epistolarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE DE MVNDI GVBERNATIONE, DIVINA PROVIDENTIA, ET QVALITER MVLTA MALA BONIS VIRIS ACCIDVNT LIBER VNVS.

QVAESISTI a me Lucili, quid ita si diuina prouidentia mundus ageretur, multa bonis uiris acciderent mala. Hoc cõmodius in cõtextu operis redderetur, cum præesse uniuersis prouidentiam ꝓbaremus, & interesse nobis deum. Sed quoniam a toto particulã reuelli placet, & unam contradictionẽ manente lite integra soluere, faciam rem non difficilem, causam deorum † agenti. Superuacuum est in præsentia ostendere, non sine aliquo custode tantum opus stare, nec hunc syderum certum cursum & discursum fortuiti impetus esse, & quæ casus incitat sæpe turbari, & cito arietare, hanc inoffensam uelocitatem procedere æternæ legis imperio, tantum rerum terra mariq; gestantem, tantũ clarissimorum luminũ ex dispositione lucentium, non esse materiæ errantis hũc ordinem, neq; quæ temere coierunt, tanta arte pendere, ut terrarum grauissimũ pondus sedeat immotum, & circa se properantis cœli fugam spectet, ut infusa uallibus maria molliant terras, nec ullum incremẽtũ fluminũ sentiant, ut ex minimis seminibus nascanẽ ingẽtia. Nec illa quidem, quæ uidentur cõfusa & incerta, pluuias dico nubesq;, & elisorum fluminum iactus, & incendia ruptis montium uerticibus effusa, tremores labẽtis soli, & alia quæ tumultuosa pars rerum circa terras mouet, sine ratione, ꝗuis subita sint, accidunt. Sed & illa causas habent non minus, ꝗ quæ alienis locis cõspecta miracula sunt, ut in medijs fluctibus calentes aquæ, & noua insularum in uasto exiliẽtium mari spacia. Iam uero si quis obseruauerit nudari littora pelago in se recedente, eademq; intra exiguum tempus operiri, credet certa quadam uolutione modo cõtrahi undas, & introrsum agi, modo erumpere, & magno cursu repetere sedem suam, cum illæ interim portionibus crescunt, & ad horam ac diem subeunt ampliores minoresq;, prout illas lunare sydus elicuit, ad cuius arbitrium oceanus exundat, suo ista tempori reseruentur. Eo quidem magis quo tu non dubitas, de prouidentia, sed quæris, in gratiam te reducam cum Dijs. Aduersus optimos optimus sis, neq; enim natura patitur, ut unꝗ bona bonis noceant. Inter bonos uiros ac deum amicitia est, conciliante uirtute. Amicitia dico, immo etiam necessitudo & similitudo, quoniamquidem bonus, tempore tantum a deo differt, discipulus eius æmulatorq; & uera progenies, quem parens ille magnificus, uirtutum non lenis exactor, sicut seueri patres, durius educat. Itaq; cum uideris bonos uiros acceptosq; Dijs, laborare, sudare, ꝑ arduum conscendere, malos autem lasciuire, & uoluptatibus fluere, cogita filiorum nos molestia delectari, uernularum licentia. Illos disciplina tristiori contineri, alios audacia. Idem tibi de deo liqueat. Bonum uirum in delitijs non habet, Experitur, indurat, sibi illum præparat.

De sustinẽdo

I

Margin notes (printed): † agam. Vnde potissimũ sumatur diuinæ ꝓuidentiæ ratio.

Margin notes (handwritten): Lunaris potestas in oceano. — Aicitia inter bonos viros & dm. — q mo aduersa bonis: m lis aut secũda acci…

De sustinendo impetum aduersitatis.

QVare multa bonis uiris aduersa eueniūt? Nihil accidere bono uiro mali pōt. Non miscentur contraria. Quemadmodum tot amnes, tantum superne deiectorum imbrium, tanta mediterraneorum uis fontium non mutant saporem maris, neq; remittunt quidem, Ita aduersarum impetus rerum uiri fortis non uertit animum. Manet in statu, & quicquid euenit, in suum colorem trahit. Est enim omnibus externis potentior, nec hoc dico. Non sentit illa, sed uincit. Et alioquin quietus placidusq; contra incurrentia attollitur. Omnia aduersa exercitationes putat, quis autem uir modo erectus ad honesta, non est laboris appetens iusti, & ad officia cum periculo promptus? Cui non industrio ocium pœna est? Athletas uidemus, quibus uirium cura est, cum fortissimis quibuscunq; confligere, & exigere ab his, per quos certamini præparantur, ut totis contra ipsos uiribus utantur, cædi uexariq; patiunt̄, & si nō inueniunt singulos pares, pluribus simul obijciūtur. Marcet sine aduersario uirtus. Tūc apparet quanta sit, quantumcunq; ualeat, polleatq;, cum quid possit patientia, ostendit. Scias licet idē uiris bonis esse faciendū, ut dura ac difficilia non formident, nec de fato querantur. Quicquid accidit, boni consulant, in bonum uertant. Non quid, sed quemadmodum feras, interest. Non uides quanto aliter patres, aliter matres indulgeant. Illi exercitari iubent liberos ad studia obeunda mature, feriatis quoq; diebus nō patiunt̄ esse ociosos, & sudorem illis & interdum lachrymas excutiunt. At matres fouere in sinu, continere umbra uolunt. Nunq; flere, nunq; contristari, nunq; laborare. Paternum deus habet aduersus bonos uiros animū, & illos fortius amat, & operibus, doloribus, ac damnis exagitat, ut uerum colligant robur. Languent per inertiam saginata, nec labore tantum, sed motu, & ipso sui onere deficiunt. Non fert illum ictum illæsa felicitas. At ubi assidua fuit, cum incōmodis suis rixa, callum per iniurias duxit, nec ulli malo cedit, sed etiā si ceciderit, de genu pugnat. Miraris tu, si deus ille bonorum amantissimus, qui illos q̄ optimos atq; excellentissimos uult, fortunam illis cum qua exerceātur assignat? Ego uero nō miror, si aliquando impetum capiunt. Spectant Dij magnos uiros colluctantes cum aliqua calamitate. Nobis interdum uoluptati est, si adolescens constantis animi irruentem feram uenabulo excipit, si leonis incursum interritus pertulit, tantoq; spectaculū est gratius, quanto id honestius fecit. Non sunt ista quæ possunt deorum in se uultum conuertere. Sed puerilia & oblectamenta humanæ leuitatis. Ecce spectaculum dignū, ad quod respiciat intentus operi suo deus. Ecce par deo dignum. Vir fortis cum mala fortuna cōpositus, utiq; si & prouocauit. Nō uideo inquam quid habeat in terris, Iuppiter pulchrius, si cōuertere animū uelit, q̄ ut spectet Catonē iam partibus, nō semel fractis stantē, nihilominus inter ruinas publicas erectum. Licet, inquit, omnia in unius conditionem cōcesserint, custodiantur legionibus terræ, classibus maria, & Cæsarianus portas miles obsideat, Cato qua exeat habet. Vna manus latam libertatem nostram faciet. Ferrum istud in ciuili bello purum & innoxium, bonas tandem ac nobiles edet operas. Libertatē quā patriæ nō potuit dare, Catoni dabit. Aggredere anime diu meditatum opus, eripe te rebus humanis. Iam patriæ uis & iulia corruerunt, iacentesq; alter alterius manu cæsi, fortis & egregia fati contentio, sed quæ non deceat magnitudinem nostram. Tā turpe est Catoni mortem ab ullo petere, q̄ uitam, liquet mihi cum magno spectasse gaudio deos. Quoniam ille uir acerrimus sui uindex, alienæ saluti consulit, & instruit discedentium fugam, dum etiam studia nocte ultima tractat, dum gladium sacro pectori infigit, dum uiscera spargit, & illam sanctissimam animā indignamq; quæ ferro contaminaretur, manu educit. Inde crediderim fuisse parum certum & inefficax uulnus, non fuit Dijs mortalibus satis spectare Catonem semel, retenta ac reuocata uirtus est, ut in difficiliori parte se ostenderet. Non enim tam magno animo mors immititur, q̄ repetitur. Quid ni libēter spectarent alumnū suū tam claro ac memorabili exitu euadentem? Mors illos cōsecrat, quorum exitum etiam qui timent, laudant.

SEd iam procedente oratione ostendam, q̄ non sint quæ uidentur mala, nunc illud dico. Ista quæ tu uocas aspera, quæ aduersa & abomināda. Primum pro ipsis esse, quibus accidunt. Deinde pro uniuersis, quorum maior Dijs cura est, q̄ singulorū.

Post hæc

Marginal notes (printed): Solatiū eorū q ærum nis afflīgūt — Alit mole.

Marginal notes (handwritten): bonorū athletarū mas. — Pr prof: aliter mris in-dulgētes. — Constātia & fortitudo Catonis diuina — fortitudo ciuitas. — Catonis mors.

Handwritten note at foot: ubi p[ri]us exemplo habe[ba]t Iam patriæ uis & iulia corruerunt / reperi in quodā uetustissimo Iam petreius & Iuba cōrruerunt.

Post hæc nolentibus accidere,eos dignos malo esse,si nolint. His adijciam, fato ista sic esse,recte eadem lege nobis euenire,quæ sunt boni,persuadebo deinde tibi,ne unquam boni uiri miserearis,potest enim miser dici,non potest esse. Difficillimū ex omnibus quæ proposui uidetur pro ipsis esse,quibus eueniūt ista quæ horremus ac tremimus. Pro ipsis est? inquit,in exilium proijci,in egestatem deduci liberos,coniugem, hæc ferre, ignominia affici,debilitari,si miraris hoc ꝓ aliquo esse,miraberis quosdam ferro & igne curari, nec minus fame ac siti. Sed si cogitaueris tecum,remedij causa quibusdam & radi ossa,& lædi,& extrahi uenas,& quædam amputari membra,quæ sine totius pernicie corporis hærere nō poterant,hoc itaque patieris, probari tibi quædam incōmoda pro his esse,quibus accidunt. Tam mehercules quam quædam quæ laudantur, atque appetuntur contra eos esse, quos delectauerunt,simillima cruditatibus,ebrietatibusque,& cæteris quæ necant per uoluptatem. Inter multa magnifica Demetrij nostri & hæc uox est. A qua recens sum, sonat adhuc & uibrat in auribus meis. Nihil,inquit,mihi uidetur infelicius eo,cui nihil unquam aliquid euenit aduersi. Non licuit enim illi se experiri,ubi ex uoto illi fluxerūt omnia, ut ante uotum, male tamen de illo Dij iudicauerunt. Indignus uisus est,a quo uinceretur aliquando fortuna,quæ ignauissimum quenque refugit. Quasi dicat, Quid ego istū aduersarium mihi assumam? statim arma submittet. Non opus est in illum tota patientia mea, leui cōminatione pelletur. Non potest sustinere uultum meum. Alius enim conspiciatur, cum quo conferre possimus manum,pudet congredi cum homine uinci parato. Ignominiam iudicat gladiator cum inferiore componi,& scit eum sine gloria uinci,qui sine periculo uincitur. Idem facit fortuna,fortissimos sibi pares quærit,quosdam fastidio transit. Cōtumacissimū quenque & rectissimum aggreditur,aduersus quem suam uim intēdat. Ignem experitur in Mutio,paupertatem in Fabritio,exilium in Rutilio,tormēta in Regulo, uenenum in Socrate. Magnum exemplum,nisi mala fortuna,non inuenit. Infelix est Mutius,quod dextera ignes hostium premit? & ipse a se exigit erroris sui pœnas? quod Regem quem armata manu non potuit,exusta fugat? Quid ergo, felicior esset,si in sinu amicæ foueret manum? Infelix est Fabricius, quod rus suum ,quātum a. R.P. uacauit,fodit? quod bellum tam cum Pyrrho, quam cum diuitijs gerit? quod ad focum cœnat illas ipsas radices,& herbas,quas in agro triumphalis senex euulsit? Quid ergo felicior esset,si in uentrem suum longinqui littoris pisces,& peregrina aucupia congereret? Si cōchylijs superi atque inferi maris pigriciam stomachi nauseantis exigeret? Si ingenti pomorū strue cingeretur? Primæ formæ feras captas multa cæde uenātium. Infelix est Rutilius, quod qui illum damnauerūt, causam dicent omnibus sæculis,quod æquiore animo passus est se patriæ eripi, quam sibi exilium,quod Syllæ dictatori solus aliquid negauit,& reuocatus nō tantum retro cessit,sed longius fugit? uiderint,inquit, hoc isti,quos Romæ deprehendit felicitas tua. Videant largum in foro sanguinem,& supra seruilianum lacum (Id enim proscriptionis spoliarium est) senatorum capita,& passim uagationes per urbem, percussorum greges,& multa milia ciuium Romanorum uno loco post fidem, immo per ipsam fidem trucidata. Videant ista,qui exulare non possunt. Quid ergo felix est Lucius Sylla,quod illi descendenti ad forum † gladius submouetur,quod capita consularium uirorum patitur ostendi,& precium cædis ꝑ quæstorem ac tabulas publicas numerat? & hæc omnia facit ille,qui legem Corneliam tulit. Veniamus ad Regulum,quid illi fortuna nocuit? quod illum documentum fidei,documentum patientiæ fecit? figūt cutem claui, & quocunque fatigatum corpus reclinauit,uulnere incumbit,& in perpetuam uigiliā suspensa sunt lumina. Quanto plus tormenti,plus erit gloriæ. Vis scire, quam nō pœniteat hoc precio æstimasse uirtutem? refice tu illum,& mitte in senatum,eandem sententiam dicet. Felicior ergo tu Mecœnatem putas,cui amoribus anxiæ & morosæ uxoris quotidiana repudia deflenti,somnus per symphoniarum cantum ex longinquo leue resonantiū quæritur? Mero se licet sopiat,& aquarum fragoribus auocet,& mille uoluptatibus mentem anxiam fallat, tam uigilauit in pluma, quam ille in cruce. Sed illi solatium est pro honesto dura tolerare,& ad causam a patientia respicit. Hunc uoluptatibus marcidum, & felicitate nimia laborantem,magis his quæ patitur uexat causa patiendi. Non usque eo in possessionem generis humani uitia uenerūt,ut dubium sit,an electione fati data, plures Reguli nasci

Egregia Demetrij sententia.

Fortuna cōtra fortissimos.

Al. † gladio

Mecœnatem ubique tanquam mollem insectatur.

gulí nasci q̃ Mecœnates uelint. Aut siquis fuerit, qui audeat dicere Mecœnatē se q̃ Regulum nasci maluisse. Idem iste, taceat licet, nasci se Terentiam maluit. Male tentatū Socratem iudicas, quod illam potionem publice mixtam, non aliter q̃ medicamentū imortalitatis abduxit, & de morte disputauit usq; ad ipsam. Male cum illo actum est. congelatus est sanguis, ac paulatim frigore inducto uenarum uigor constitit. Quanto magis huic inuidendum est, q̃ illis quibus gēma ministratur. Quibus exoletus omnia pati doctus exectæ uirilitatis, haud dubiæ suspensam auro niuē diluit. Hi quicquid biberint uomitu remittunt tristes, & bilem suam regustantes. At ille uenenum lætus & libens hauriet. Quod ad Catonem pertinet, satis dictum est, suamq; illi felicitatem contigisse consensus hominū fatebitur. Quem sibi rerum natura delegit, cum quo metuenda collideret, inimicitiæ potentum graues sunt, opponatur simul Pompeio, Cæsari & Crasso. Graue est a deterioribus honore anteiri. Vatinio post feratur. Graue est ciuilibus bellis interesse, toto terrarum orbe pro causa bona tā infeliciter q̃ pertinaciter militet. Graue est sibi manus afferre, faciat. Quid per hoc consequar? ut omnes sciant non esse hæc mala, quibus ego dignum Catonem putaui.

De prosperitate.

Quid proprium sit magni uiri.

PRospera in plæbem ac uilia ingenia deueniunt. At calamitates terroresq; mortalium sub iugum mittere, proprium magni uiri est. Semper uero esse felicem, & sine morsu animi transire uitam, ignorare est rerum naturæ alteram partem. Magnus es uir, sed unde scio? si tibi fortuna non dat facultatem exhibendæ uirtutis. Descendisti ad olympia, sed nemo præter te, uictoriam non habes, olympiā coronam habes. Non gratulor tanq̃ uiro forti, sed tanq̃ consulatum præturamue adepto, honore auctus es. Idem dicere & bono uiro possum, sed illi nullam occasionē difficilior casus dedit, in qua una uim sui animi ostenderet. Miserum te iudico, quod nō fuisti miser, transisti sine aduersario uitam. Nemo sciet, quid potueris, nec tu quidem ipse. Opus est enim ad noticiam sui experimento, quod quidem quis posset, nisi tentando didicit. Itaq; quidam ultro se cessantibus malis obtulerunt, & uirtuti iter in occasionem per quam enitescerent, quæsierunt. Gaudent, inquit, magni uiri aliquando rebus aduersis, non aliter q̃ fortes milites belli, triumpho. Ego Murmillionem sub. C. Cæsare de raritate munerum audiui querētem. Quam bella, inquit, ætas perit. Auida est periculi uirtus, & quo tendat non quid passura sit, cogitat. Quoniam & quod passura est, gloriæ pars est. Militares uiri gloriantur uulneribus, læti fluentem meliori casu sanguinem ostentant. Idem licet fecerint, qui integri reuertūtur ex acie, magis spectatur, qui saucius redit. Ipsis inquā deus consulit, quos esse q̃ honestissimos cupit, quoties illis materiam præbet aliquid animose fortiterq; faciendi. Ad quam rem opus est aliqua rerum difficultate. Gubernatorē in tempestate, in acie militem intelligas. Vnde possum scire, quantum aduersus paupertatem tibi animi sit, si diuitijs diffluis? Vnde possum scire quantum aduersus ignominiā & infamiam, odiumq; populare constantiæ habeas, si inter plausus senescis, si te inexpugnabilis, & inclinatione quadam mentium ꝓnus, fauor sequitur? Vnde scio q̃ æquo animo laturus sis orbitatem filiorum, si quoscunq; sustulisti uides? Audiui te, cum alios consolareris, tunc conspexissem, si te ipse cōsolatus esses, si te ipse dolere uetuisses. Nolite obsecro uos expauescere ista, quæ Dij immortales uelut stimulos admouent animis. Calamitas uirtutis occasio est. Illos merito quis dixerit miseros, qui nimia felicitate torpescūt, quos uelut in mari lento tranquillitas itineris detinet. Quicquid illis inciderit, nouū ueniet. Magis urgent sæua inexpertos. Graue est ferre ceruicibus iugum, ad suspitionem uulneris tyro pallescit, audaciter ueteranus cruorem suum spectat, qui scit se sæpe uicisse post sanguinem. Hos itaq; deus, quos ꝓbat, quos amat, indurat, recognoscit, exercet. Eos autem quibus indulgere uidetur, quibus parcere, molles uenturis malis seruat. Erratis enim si quem iudicatis exceptū. Sed ueniet ad illum diu felicem sua portio. Quisquis uidetur dimissus esse, dilatus est. Quare deus optimum quęq;, aut mala ualitudine, aut luctu, aut incōmodis afficit? Quare in castris quoq; periculosa fortissimis imperantur? dux lectissimos mittit, qui nocturnis hostes aggrediantur insidijs? Aut explorent iter, aut præsidium loco deijciant. Nemo eorum qui exeunt dicit, male de me imperator meruit, sed

Haud temere ad uirtutē peruenit, qui nihil mali tulit.

Miseri sunt felices.

ruit, sed bene iudicauit. Idem dicant quicunque iubentur pati, timidis ignauisque flebilia. Digni uisi sumus deo, in quibus experietur, quātum humana natura posset pati. Fugite delitias, fugite eneruatam felicitatem, quam animi † pertimescunt, & nisi aliquid interuenit quod humanæ sortis admoneat, uelut perpetua ebrietate sopiti. Quem specularia semper a flatu uindicarunt, cuius pedes inter fomenta subinde mutata tepuerunt? cuius cœnationes subditus & parietibus circumfusus calor temperauit? hunc leuis aura non sine periculo stringit. Cum omnia quæ excesserint modum noceant, periculosissima felicitatis intemperantia est. Mouet cerebrum in uarias mentes, & imagines euocat, multum inter falsum ac uerum mediæ caliginis fūdit. Quid ni id satius sit, perpetuam infelicitatem quæ aduocat ad uirtutem, sustinere, quam infinitis atque immodicis bonis rumpi? Leuior ieiunio mors est, cruditate † dissiliunt. Hanc itaque rationem Dii sequūtur in bonis uiris, quā in discipulis suis præceptores, qui plus laboris ab his exigunt, in quibus certior spes est.

[† marcescūt Alii madescūt, & hoc magis placet.]

[Alii † dissiliit]

Nunquid tu inuisos esse Lacedæmoniis liberos suos credis, quorum experiuntur indolem publice uerberibus admotis? Ipsi illos patres adhortantur, ut ictus flagellorum fortiter perferant, & laceros ac semianimes rogant, perseuerent uulnera præbere uulneribus. Quid mirum, si dure generosos spiritus deus tentat? Nunquam uirtus molle documentum est, uerberat nos & lacerat fortuna. Patimur. Non est sæuitia. Certamen est, quo sæpius adierimus, fortiores erimus. Solidissima pars est corporis, quam frequēs usus agitauit. Præbendi fortunæ sumus, ut cōtra illam ab ipsa duremus. Paulatim nos sibi pares faciat. Contemptum periculorum assiduitas periclitandi dabit. Sic sunt nautica corpora ferendo mari dura. Agricolis manus tritæ. Ad excutiēda tela militares lacerti ualēt. Agilia sunt membra cursoribus. Id in quoque solidissimum est, quod exercuit. Ad contemnendam malorum potentiam, animus patientia peruenit. Quæ quid in nobis efficere possit scies, si aspexeris quantum nationibus nudis & inopia fortioribus, labor præstet. Omes cōsydera gentes, in quibus Romana pax desinit. Germanos dico, & quicquid circa Istrum uagarum gentium occursat, perpetua illos hyems, triste cœlum premit. Maligne solum sterile sustentat, imbrem culmo aut fronde defendunt, super durata glacie stagna prosultant, in alimentum feras captant. Miseri tibi uidentur. Nihil miserum est, quod in naturam consuetudo produxit. Paulatim enim uoluptati sunt, quæ necessitate cœperunt. Nulla illis domicilia, nullæque sedes sunt, nisi quas lassitudo in diē posuit. Vilis, & hic quærendus manu uictus, horrēda iniquitas cœli, intecta corpora, hoc quod tibi calamitas uidetur, tot gentium uita est, quid miraris bonos uiros, ut confirmentur concuti? Non est arbor solida nec fortis, nisi in quam frequens uentus incursat, ipsa enim uexatione constringitur, & radices certius figit, fragiles sunt, quæ in aprica ualle creuerunt. Pro ipsis ergo bonis uiris est, ut esse interriti possint, multū inter formidolosa uersari, & æquo animo ferre quæ non sunt mala, nisi male sustinenti.

[Cōsuetudo Lacedæmoniorū in probāda indole liberorū.]

[Male de Germanis sentit, cum simus delicatissimi.]

Adiice nunc, quod pro omnibus est optimum, quemque (ut ita dicam) militare, & edere operas. Hoc est propositum deo, sapienti uiro ostendere, hæc quæ uulgus appetit, quæ reformidat, nec bona esse nec mala. Apparebunt autem bona esse, si illa non nisi bonis uiris tribuerit, & mala esse, si malis tantum irrogauerit. Detestabilis erit cæcitas, si nemo oculos perdiderit, nisi cui eruendi sunt. Itaque careant luce Appius & Metellus. Non sunt diuitiæ bonum. Itaque habeat illas & Ellius leno, ut homines pecuniam cum in templis consecrauerint, uideant & in fornice. Nullo modo magis potest deus concupita traducere, quam si illa ad turpissimos defert, ab optimis abigit. At iniquum est bonum uirum delilitari, aut confringi, aut alligari, malos integris corporibus solutos ac delicatos incedere. Quid porro, non est iniquum, fortes arma sumere, & in castris pernoctare, & pro uallo obligatis stare uulneribus? Interim in urbe securos esse præcisos & professos impudicitiam? Quid porro, non est iniquum nobilissimas uirgines ad sacra facienda noctibus excitari? Altissimo somno inquinatas frui? Labor optimos citat. Senatus per totum diem consuluit sæpe, cum illo tempore uilissimus quisque, aut in campo ocium suum oblectet, aut in pompa lateat, aut tempus in aliquo circulo terat. Idē in hac re magna publica fit, boni uiri laborant, impediuntur. Volentes quidem, non trahuntur a fortuna, sed sequuntur illam, & æquo gradu si scissent, antecessissent. Hāc quoque animo

[Ellius leno]

Demetrij memoranda sententia.

q̃ animosam Demetrij fortissimi uiri uocem audisse me memini. Hoc unum, inquit, Dij immortales queri possum, quod non ante mihi uoluptatem uestram notam fecistis. Prior enim ad ista uenissem, ad quæ nunc uocatus assum. Vultis liberos sumere, illos uobis offero. Vultis aliquam partem corporis, sumite. Non magnam rem promitto, cito totũ relinquam. Vultis spiritum? Quid ni? nullam moram faciam, quo minus recipiatis quod dedistis. A uolente feretis, quicquid petieritis. Quid ergo est? maluissem offerre q̃ tradere. Quid opus fuit auferre? accipere potuistis, sed ne nunc quidem auferetis, Quia nihil eripitur, nisi retinẽti. Nihil cogor, nihil patior inuitus, nec seruio deo, sed assentio. Eo quidem magis quo scio omnia certa, & in æternum dicta lege decurrere. Fata nos ducũt & quantum cuiq; temporis restet, prima nascentium hora disposuit. Causa pẽdet ex causa, priuata ac publica, longus ordo rerum trahit. Ideo fortiter omne faciendum est. Quia non (ut putamus) incidunt cuncta, sed ueniunt. Olim cõstitutum est, quid gaudeas, quid fleas, & q̃uis magna uideatur uarietate singulorum uita distingui, summa in unũ uenit. Accepimus peritura perituri. Quid ita indignamur? quid querimur? Ad hoc parati sumus. Vtatur ut uult, suis natura corporibus. Nos læti ad omnia & fortes cogitemus, nihil perire de nostro. Quid est boni uiri? præbere se fato. Grande solatium est cũ uniuerso rapi. Quid est quod nos sic uiuere, sic mori iussit? eadem necessitate & deos alligat, irreuocabilis humana pariter ac diuina cursus uehit. Ille ipse omniũ cõditor ac rector scripsit quidem fata, sed sequitur. Semper paret, semel iussit. Quare tamẽ deus tam iniquus in distributiõe fati fuit, ut bonis uiris paupertatem, uulnera, & acerba funera ascriberet? Non potest artifex mutare materiam. Hæc passa est, Quædam separari a quibusdã non possunt, cohærent, indiuidua sunt, languida ingenia, & in somnum itura, aut in uigiliam somno simillimã, inertibus nectuntur elementis, ut efficiatur uir, cum cura dicendus, fortiore fato opus est. Nõ erit illi planum iter, sursum oportet ac deorsum eat, fluctuetur ac nauigium in turbido regat. Contra fortunam illi tenendus est cursus. Multa accidẽt dura, aspera, quæ molliant & complanent. Ipse ignis aurum probat, miseria fortes uiros. Vide q̃ alte se extendere debeat uirtus, sciens illi non per secura uadendum esse. Ardua prima uia est, & qua uix mane recẽtes Enitanẽ equi, medio est altissima cœlo. Vnde mare & terras ipsi mihi sæpe uidere. Fit timor, & pauida trepidat formidine pectus. Vltima pna uia est, & eget moderamine certo. Tũc etiã quæ me subiectis excipit undis, Ne ferar in præceps Thetis solet ipa uereri. Hæc cum audisset ille generosus adolescẽs, placet, inqt, uia. Ascẽdo. Est tanti p ista ire casuro. Nõ desinit animũ metu territare. Vtq; uiã teneas, nulloq; errore traharis, Per tamẽ aduersi gradieris cornua tauri, Hæmoniosq; arcus, uiolentiq; ora leonis. Post hæc ait, Finge datos currus, His quibus deterreri me putas, incitor, Libet illic stare, ubi ipse sol trepidat, humilis & inertis est tuta secare, per alta uirtus est.

Fatum deo non mutat.

Ouidi. li. 2. methamorphoseon.

Qvare tamen bonis uiris patitur aliquid mali deus fieri? Ille uero non patitur. Omnia mala ab illis remouit, scelera & flagitia, & cogitatiões improbas, & auida consilia, & libidinem cæcam, & alieno imminẽtem auaritiam. Ipsos tuetur ac uendicat. Nunquid hæc quoq; a deo aliquis exigit, ut bonorum uirorum etiam sarcinas seruet? Remittunt ipsi hanc deo curam, externa contẽnunt. Democritus diuitias proiecit, onus illas bonæ mentis existimans. Quid ergo miraris, si id deus bono accidere patitur, quod uir bonus aliquando uult sibi accidere? Filios amittũt uiri boni, quid ni, cum aliquando & occidant? in exilium mittuntur. Quid ni, cũ aliquando ipsi patriam non repetituri relinquant? Occiduntur. Quid ni, cum aliquando ipsi sibi manus afferant? qui etiam quædam dura patiuntur, ut alios pati doceant? Nati sunt in exemplar. Puta itaq; deum dicere, Quid habetis, quod de me queri possitis uos, quibus recta placuerunt. Alijs bona falsa circũdedi, & animos inanes, uelut longo fallaci q; somnio lusi. Auro illos, argẽto, & ebore adornaui, intus boni nihil est. Isti quos pro felicibus aspicitis, si non qua currunt, sed qua latent uideritis, miseri sunt, sordidi, turpes, ad similitudinem parietum suorum extrinsecus culti. Non est ista solida & sincera felicitas, crusta est, & quidem tenuis. Itaq; dum illis licet stare, & ad arbitrium suum ostendi, nitẽt & imponunt. Cum aliquid inciderit, quod disturbet ac detegat, tunc apparet quantum

Plerumq; infelicissimi felices existimantur.

alta ac

altæ ac ueræ fœditatis alienus splendor absconderit. Vobis dedi bona certa, mãsura, quã to magis uersaueritis, & undiq; inspexeritis, meliora maioraq; permisi uobis, metuenda cõtemnere, †cupiditates fastidire. Nõ fulgetis extrinsecus, Bona uestra introrsus obuersa sunt. Sic mundus exteriora contempsit spectaculo sui lætus. Intus omne posuit bonũ. Non egere felicitate, felicitas uestra est. At multa incidunt tristia, horrenda, dura toleratu, quia non poteram uos istis subducere, animos uestros aduersus omnia armaui. Ferte fortiter, hoc est, quo deum antecedatis. Ille extra patientiam malorum est, nos supra patientiam. Contemnite paupertatem. Nemo tam pauper uiuit, q̃ natus est. Contemnite dolorem, quia aut soluetur, aut soluet. Contemnite fortunam, Nullum illi telũ quo feriret animũ, dedi. Ante omnia curaui, ne quis uos teneret inuitos. Patet exitus. Si pugnare non uultis, licet fugere. Ideoq; ex omnibus rebus, quas esse uobis necessarias uolui, nihil feci facilius, q̃ mori. Prono animam loco posui, Trahitur. Attẽdite modo, & uidebitis q̃ breuis ad libertatem, & q̃ expedita ducat uia. Non tam longas in exitu uobis q̃ intrantibus moras posui, alioqui magnum in uos regnum fortuna tenuisset, si homo tã tarde moreretur, q̃ nascitur. Omne tempus, omnis uos locus doceat, q̃ facile sit renunciare naturæ, & munus suum illi impingere. Inter ipsa altaria & solẽnes sacrificantium ritus, dũ optatur uita, mortem cõdiscite, corpora opima taurorum exiguo concidunt uulnere, & magnarum uirium animalia humanæ manus ictus impulit, tenui ferro cõmissura ceruicis abrumpitur, & cum articulus ille, qui caput collumq; cõmittit, incisus est, tãta illa moles corruit. Non in alto latet spiritus, nec utiq; ferro eruendus est. Non sunt uulnere impresso scrutanda præcordia. In proximo mors est. Non certum ad hos ictus destinaui locum. Quacunq; ui † paruum est. Ipsum illud quod uocatur mori, quo ania discedit a corpore breuius est, q̃ sentiri tanta uelocitas possit, siue fauces nodus elisit, siue spiramẽtum aqua præclusit, siue corpus lapsum subiacentis soli duricia comminuit, siue haustus ignis cursum anime remeantis interscidit. Quicquid est properat. Ecquid erubescitis? quod tam cito fit, timetis diu. Libri de diuina prouidentia finis.

cupienda

Variarum ærumnarũ remedium.

Aliĩ pronũ

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM DE PAVPERTATE LIBER VNVS.

HONESTA, inquit Epicurus, res est pauptas læta. Illa uero non ẽ paupertas est, si est læta. Qui cum paupertate bene cõuenit, diues est. Non qui parum habet, sed qui plura cupit, pauper est. Quid enim refert quantum illi in arca, quantum in horreis lateat, quantum pascat aut fœneretur. Si alieno imminet, si non acquisita, sed acquirenda concupiscit. Quid sit modus diuitiarum, quæris. Primo habere quod necesse est, Secundo quod satis est. Nulli põt secura uita contingere, qui de re producẽda nimis cogitat. Nullum bonũ adiuuat habentẽ, nisi ad cuius amissionem præparatus est animus. Magnæ diuitiæ sunt lege naturæ composita paupertas. Lex aũt naturæ scis, quos terminos nobis statuit. Nõ esurire, nõ sitire, nõ algere. Nõ est necesse supbis assidere luminibus, non est necesse maria tẽpestate, nec castra sequi, facile est quod natura desyderat & appositũ, ad supuacua sudat. Illa sunt quæ togã gerunt, quæ nos senescere cogunt, quæ in aliena littora impingunt, ad manũ est quod satis est. Qui cum paupertate bene conuenit, diues est. Modus quidẽ honestæ continentiæ, si alicui sua nõ uidentur amplissima, licet totius mundi dominus sit miser est. Miser est, qui se beatissimũ nõ iudicat, licet toti mũdo imperet. Nihil humanius, q̃ φ cũ magno emolumẽto insidiantis eripi nihil potest, q̃ minimũ in corpore tuo sit spoliorum, Nemo ad humanũ sanguinem uenit propter ipsum uel admodum pauci. Nudum latro transmittit, etiam in obsessa pauperi uia pax est. Is maxime diuitijs affluit, qui minime diuitijs indiget, Si ad naturam uiues, nunq̃ eris pauper. Si ad opinionem, nunq̃ diues. Exiguum natura desyderat, Immensum opinio. Si congeratur in te quicquid multi locupletes possiderunt, Si ultra priuatum pecuniæ modum fortuna te prouehat, auro tegat, purpura uestiat, eo delitiarũ opumq; perducat, ut terrã marmoribus abscondas, non tantum liceat habere, sed calcare diuitias. Accedãt statuæ & pi-

cturæ,& quicquid ars ulla,luxuriæ, auro & argento elaborauit,maiora capere ab his diſces.Deſyderia naturalia finita ſunt,ex falſa opinione naſcentia,ubi deſinant nō erit.Nullus enim terminus falſo eſt,ueritati aliquid extremum eſt.Error immenſus eſt.Retrahe te ergo a uanis,& cum uoles ſcire an naturalem,an uanam habeas cupiditatem,conſydera non alicubi conſiſtere.Si longe progreſſo ſemper aliquid longius reſtat,ſcito id naturale non eſſe.Paupertas expedita eſt,cum ſecura eſt.Cum claſſis cecinit, ſic non ſe peti * cum aliquo conclamatum eſt,quomodo exeat,nō,quid efferat, quærit.Aut cū naui gaudium eſt,non ſtrepitu portus,non unius comitatu inquieta ſunt littora. Non circumſtat illum turba hominū,ad quos paſcendos tranſmarinarum regionum optanda eſt fertilitas.Facile eſt paſcere paucos uentres,& nihil aliud deſyderātes,ꝗ impleri.Paruo fames conſtat,magno faſtidium,Paupertas contenta eſt deſyderijs inſtantibus ſatiſfacere.Sanus diues eſt,qui licet habeat diuitias,eas tamen ut tangentes habet.Quid ergo eſt,quare recuſes eam cōtubernalem,cuius mores ſanus diues imitatur? Si uis uacare animo,ut pauper ſis optes,aut pauperi ſimilis.Non poteſt ſtudiū ſalutare fieri ſine frugalitatis cura.Frugalitas paupertas uoluntaria eſt.Perpeſſi ſunt multi inopiam hominū reges, uixerunt Barbari radicibus,& dictu fœdam tulerunt famem.Hæc omnia paſſi ſunt pro regno,quo magis mireris,alieno. Rebus in aduerſis facile eſt cōtemnere uitam Fortius ille facit,qui miſer eſſe poteſt.Dubitabit aliquis ferre paupertatem,ut animū a furoribus liberet.Multas diuitias paraſſe,non finis miſeriarum fuit,ſed mutatio.Non in rebus uitium,ſed in animo ipſo eſt.Iſtud quod paupertatem grauē nobis fecerat,& diuitias graues fecit.Quemadmodum nihil refert utrum ægrum in lecto ligneo aut in aureo colloces,quocunq; illum tranſtuleris morbum ſuum ſecum affert,uel tranſfert.Sic nihil refert utrum æger animus in diuitijs uel in paupertate ſit.Malum ſuum illum ſequitur,ad ſecuritatē non eſt opus fortuna,licet irata.Quiuis ẽm neceſſitati ſatis eſt.Ne imparatos nos fortuna deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris. Serius diuites erimus, ſi ſciemus ꝗ non ſit graue pauperes eſſe.Incipe cum paupertate habere cōmerciū.Aude opes cōtemnere,& te quoq; finge dignum domini.Nemo alius dignus deo eſt,niſi qui opes cōtempſit.Quare poſſeſſiones tibi non interdico,ſed effugere uolo,ut illos intrepide poſſideas? Quo uno conſequeris modo,ſi te etiam ſine illis bene uicturum ſperaueris,& id tibi ꝑſuaſeris,illas tanꝗ exituras, amplecti ſemper.Diſcedat quiſquis non te,ſed aliū diuitem ſequebatur.Ad hoc unum eſt amanda paupertas,quod a quibus ameris,oſtēdat. Multum eſt non corrumpi diuitiarum contubernio.Magnus ille eſt,qui in diuitijs pauper eſt. Nemo naſcitur diues.Quiſquis exit in lucem,uiſus eſt pane & lacte eſſe contentus.Ab his initijs regna nos capiunt.Panem & aquam natura deſyderat. Nemo ad hæc pauper eſt.Item ſiquis deſyderium ſuū clauſit,cum ipſo Ioue de felicitate contendat. Diuitiæ ſunt magnæ ad legem,nec compoſita paupertas.Res iniqua felicitas eſt,ipſa ſe exagitat,mouet crebrum,non in uno graue. Alios in alium irritat,alios in potētiam, illos inflat,alios mollit.Si uis ſcire quod nihil mali ſit in pauperrate,compara inter ſe multū pauperes & diuites.Sæpius pauper & fidelis ridet,nulla ſollicitudine concutitur,in alto eſt. Cura uelut nubes leuis tranſit.Horum,qui felices uocantur,hilaritas ficta eſt, hic enim grauis & ſub purpura lucet,nō palā triſticia eſt,eo quidē grauior,ꝙ interdū nō licet palam eſſe miſeros,ſed inter ærumnas cor ipſum excedentes,neceſſe eſt latere felicem.Abſtrahunt a recto diuitiæ,honores,potentiæ,& cætera,quæ opinione hominū cara ſunt,ꝓcio ſuo uilia.Neſcimus æſtimare res de quibus non eſt fama.Sed cum rerum natura deliberandū eſt.Nihil habet iſta magnificū,ꝙ mentes noſtras in ſe trahat,præter hoc quod mirari illa conſueuimus. Non enim quia concupiſcenda illa laudantur,ſed quia laudanda ſunt,concupiſcuntur.Hanc præcedentem cauſam habent diuitiæ,Inflant animos,Superbiam & arrogantiam pariunt,Inuidiam trahunt,eo uſq; mentē alienant,ut fama pecuniæ nos etiam nocitura delectet.Bona om̄ia culpa carere decet,pura ſunt hæc,nō corrumpunt animos,nō ſollicitant,extollunt quidem animos & delectant,ſed ſine timore. Quæ bona ſunt,fiduciā faciunt,diuitiæ audaciā. Quæ bona ſunt ,magnitudinem animi dant,diuitiæ inſolentiam.

Libri de paupertate finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD GALIONEM DE REMEDIIS FORTVITORVM. Est oratio per dialogum sensus & rationis.

LICET cunctorum poetarum carmina gremium tuum semper illustrent, aliquando deliberans, hoc tibi opusculum pro accidentibus casibus dirigere curaui. Quod nõ præcedẽtes, sed posteri narrabunt. Vnde ergo primum incipimus, si tibi uidetur, a morte? Ab ultimo inquis, immo a maximo. Ad hoc præcipue gẽs humana cõtremit, nec immerito sibi uidet hoc facere. Cæteri timores habent aliquem post se locum, mors oia abscidit. Alia nos torquent, mors omnia deuorat. Omniũ quæ horremus ad hãc exitus expectat, alıorumq; per circuitum. Etiam qui alioqui se nihil timere iudicant, hoc timent. Quicquid aliud extimescimus, habet remedium, aut solatium. Si ergo fortuna, aut aliquis tibi palã mortem minetur, omnes terriculas eius deludas.

Morieris, Ista hominis natura est & non pœna. Morieris, Hac conditione intraui ut exirem. Morieris, Gentium lex est, quod acceperis reddere. Morieris, Peregrinatio est uita. Multa cum deambulaueris, deinde redeundũ est. Morieris, Putabam te aliquid noui dicere. Ad hoc ueni, hæc ago, huc me singuli dies adducunt. Nascenti mihi natura protinus hunc posuit terminum. Quid habeo quo indigner? hæc uerba iuraui. Morieris, Stultum est timere, quod uitare non possis. Istud non fugitur, & si differat. Morieris, Nec primus, nec ultimus. Omnes me antecesserunt, omnesq; sequentur. Morieris, Hic est humani officij finis. Quis senex exactorem moleste tulit? Quo transit orbis, ego transibo. Quid ergo? nescio me esse animal rationale & mortale. Morieris, Nihil graue est, quod semel est. Alienum nihil noui equidem. Cũ eo creditore contraxi, cui detorqueri non possum. Morieris, Dij melius. Nemo hac re melius mortalibus minari potest.

Sed decollaberis. Quid interest utrum cæsim moriar, an punctim? Sed sæpe perieris, & multi in te gladij concurrent. Quid refert an multa sint uulnera? Nõ potest amplius ꝙ unum esse mortiferum.

Peregre morieris, Vndecũq; ad inferos una uia est. Peregre morieris, Ego quod debeo, soluere paratus sum. Videat fenerator ubi me appellat. Peregre morieris, Nulla terra est aliena mortuo. Peregre morieris, Nõ est grauior foris ꝙ domi somnus. Peregre morieris, Hoc est in patriam sine uiatico peruenire.

Sed iuuenis morieris, Optimum est anteꝙ optes mori. Iuuenis morieris, Hoc unũ est quod æque tam ad iuuenem ꝙ ad senem pertinet. Non citamur excessu, nec exigitur numerus annorum. Et adolescentes & impuberes eadem fati necessitas ducit. Optimũ est mori, cum iuuat uiuere. Iuuenis morieris. Quicunq; ad extremum fati sui uenit, senex moritur. Non enim refert quæ sit hominis ætas, sed quæ sit meta. Iuuenis morieris, Fortasse alicui malo subducit me fortuna, uel nulli alij certe, uel senectuti.

Insepultus eris. Quid aliud respondeam, ꝙ id Maronis, Facilis iactura sepulchri. Si nihil sentio, non pertinet ad me iactura corporis insepulti. Si sentio, omnis sepultura tormẽtum est. Insepultus iacebis. Quid interest ignis me an fera comedat, an tempus omnium sepultura. Istud, nõ sentienti, superuacuum est, sentienti onus. Insepultus iacebis, At tu combustus, at tu obrutus, at tu inclusus, at tu putridus, at tu euisceratus & constrictus, at traditus lapidi, qui te paulatim edet & exiccet. Nulla est sepultura, non sepelimur, sed projjcimur. Non sepelieris, Quid inter tutissima trepidas? Vltra pœnarum omniũ terminum iste locus est. Vitæ multa debemus, morti nihil. Nõ defunctorum causa, sed uiuorum inuenta est sepultura, ut corpora & uisu & odore fœda amouerentur. Alios terra obruit, alios flamma consumpsit, alios lapis redditurus inclusit, Sed nostris oculis parcimus.

AEgroto, uenit tempus quo experimentum mei caperem. Non in mari tantum, aut in prælio uir fortis apparet. Exhibetur etiã in lectulo uirtus. Aegroto, Non potest istud

poteſt iſtud toto ſæculo fieri. Aut ego febrem relinquam, aut ipſa me. Semper una eſſe non poſſumus. Cum morbo mihi res eſt, aut uincetur, aut uincet.

Qualiter reſpondendū, cū quis a uili plæbecula læditʼ.

MAle de te opinantur homines, ſed mali. Mouerer, ſi de me Marius, ſi Cato, ſi Lelius ſapiens, ſi alter Cato, ſi duo Scipiones, iſta loquerentur. Nūc malis diſplicere laudari eſt. Non poteſt ullam auctoritatem habere ſententia, ubi qui damnandus eſt male de te loquitur. Male de te loquuntur. Mouerer, ſi iudicio hoc facerent, nunc morbo faciunt. Non de me loquunʼ, ſed de ſe. Male de te loquuntur. Bene neſciunt loqui, qui faciunt, non quod mereor, ſed quod ſolēt. Quibuſdā enim canibus ſic innatum eſt, ut non pro feritate, ſed pro conſuetudine latrent.

EXulabis, Erras cum omniā fecerim, patriam meam tranſire non poſſum. Omniū una eſt. Extra hanc nemo proficiſci poteſt. Exulabis, Non patria mihi interdicitur, ſed locus. In quamcunq; terram uenio, meam inuenio. Nulla terra exiliū eſt, ſed altera patria eſt. Non eris in patria. Patria eſt, ubicunq; bene eſt. Illud autem per quod bene eſt, in homine, non in loco eſt. In illius poteſtate eſt, quid ſit illa fortuna: Si enim ſapiens eſt, peregrinabitur. Si ſtultus, exulat.

DOlor imminet, Si exiguus eſt, feramus. Leuis enim eſt patientia. Si grauis eſt, feramus. Non leuis eſt gloria. Dolor clamorem exprimit, ſed ſecreta nō explat. Non poteſt homo par dolori eſſe, nec rationi dolor. Dura res eſt dolor, immo tu mollis. Pauci dolorem ferre potuerunt. Simus ex paucis. Imbecilles natura ſumus. Naturam inſamare nolite, illa nos fortes genuit. Fugiamus dolorem. Quid, quod ille ſequitur fugientes.

PAupertas mihi grauis eſt, immo tu grauior paupertati. Non in paupertate uitium eſt, ſed in paupere. Illa expedita eſt, hilaris, tuta. Neſcis te opinione nō re laborare. Pauper es, quia uideris. Pauper ſum. Nihil deeſt auibus. Pecora in diē uiuunt, feris ad alimenta ſollicitudo ſua ſufficit. Accepit ille grādem pecuniam, abſq; dubio ſuperbiam accepit.

NOn ſum potens. Gaude, quia impotens non eris. Iniuriā accipere potero. Gaude, quia facere non poteris. Magnam pecuniam habet. Hominem illum iudicas, arca eſt. Quis ærario, quis plenis loculis inuidet? Et iſta quemadmodū pecuniæ æſtimas, pecuniæ loculus eſt. Multum habet, utrum auarus, aut ꝓdigus eſt. Si auarus, non habet. Si prodigus, non habebit. Iſte quem beatum credis, ſæpe dolet, ſæpe ſuſpirat. Multi illum comitantur. Mel muſcæ ſequuntur, cadauera lupi, frumēta formicæ. Prædam ſequitur iſta turba, non hominem.

PEcuniam perdidi, fortaſſe te illa perdidiſſet. Pecuniam perdidi. Habebis unum periculum minus. Pecuniam perdidi, O te felicem, ſi cum illa auaritiam perdidiſti. Sed ſi manet illa apud te, es tamen utcunq; felicior, quoniā tanto malo materia ſubducta eſt. Perdidiſti pecuniam, & illa quidē ꝙ multos. Eris nūc in uia expeditior, domi tutior. Non habebis, ſed non timebis hæredem. Exonerauit te fortuna ſi intelligis, & tutiore loco poſuit. Damnum putas, & remedium eſt. Deflēs genus, miſerum te clamas ꝙ opibus excuſſus es. Tuo uitio iſta iactura tam triſtis eſt. Nō tā moleſte feres, ſi tanꝙ ꝑditurus habuiſſes. Perdidiſti pecuniā, nēpe quā ut tu haberes, alius ꝑdiderat.

OCulos perdidiſti, habet & nox ſuas uoluptates. Oculos perdidiſti. Quā multis cupiditatibus uia inciſa eſt, ꝙ multis hominibus carebo, quos ne uiderem eruendi erānt. Non intelligis patrem innocentiæ eſſe cæcitatem. Oculi adulterium monſtrant, & mala omnia. Certe irritamenta ſunt uitiorum, duceſq; ſcelerum.

AMiſiſti liberos. Stultus es, ſi defleas mortem mortalium. Quid iſtud aut nouū, aut mirum eſt? Quam rara eſt ſine iſto caſu domus. Quid ſi felicem uocēs arborem, a qua ſtante cadunt ipſa poma? Et hic tuus fructus eſt. Ducūtur ex plæbeia domo funera, ducuntur & ex regia. Non eſt idem ordo fati, qui & ætatis. Nō, quomodo quiſq; uenit, emittiʼ. Quid inde eſt quo indigneris? Quid contra expectationem tuam euenit? Periere perituri. Sed ego illos ſuperſtites optabā. Verum hoc nemo tibi ꝓmiſerat. Perierūt liberi mei. Habebāt illi cuius eſſent magis ꝙ tui, apud te precario morabā

cario morabantur. Educandos tibi fortuna mãdauit, recepit illos, nõ abstulit.

NAufragium pertuli. Cogita quod nõ perdideris, sed euaseris. Nudus exij. Existi cum perire potuisti una cum omnibus.

IN latrones incidi, alius in accusatores, alius in fures, alius in fraudatores. Plena est insidijs uia. Noli conqueri q incideris, uerum gaude q euaseris. Inimicos graues habeo. Quomodo aduersus feras munimẽta cõquires, quomodo aduersus serpẽtes, sic aduersus inimicos auxilia circũspice, quibus illos aut arceas, aut compescas, aut quod optimũ est places. Inimicos habeo. Illud est peius, q amicos non habeas.

AMicum perdidi, iam eum te habuisse certum est. Alium quære, & tibi eum quæras, ubi inuenire possis. Quære inter liberales artes, honesta & recta officia, quære in laboribus. Ad mensam ista res nõ quæritur, quære aliquẽ frugi. Perdidi amicum, Fortem animũ habe si unum, erubesce si unicum. Quid tu in tanta tẽpestate ad unam ancoram stabas?

VXorem bonam amisi. Vtrum inueneras bonam an feceras? Si inueneras, habere te posse ex hoc intelligas, licet habuisti. Si feceras, bene spera. Res perijt, saluus est artifex. Amisi uxorem bonam. Quid in illa probas? Pudicitiã. Quã multæ diu custoditam perdidere, Decus. Quam multæ inter probatas matronalis ordinis esse cœperunt postea inter exempla naturarum. Delectabat me fides eius: Quã multas ex optimis coniugibus pessimas uidemus, ex diligentissimis solutissimas: Omniũ imperitorum animus quidem maxime in lubrica muliere. Si bonam uxorẽ habuisti, non potes permansuram affirmare in illo proposito. Nihil tam mobile q̃ fœminarum uoluntas, nihil tam uagum. Nouimus ueterum matrimoniorũ repudia, & fœdiores diuortio, male cohærentium, rixas. Quã multæ quos in adolescentia amauerunt in communi reliquere senectute, quoties anile diuortium risimus, q̃multarum amor odio notiore mutatus est. Sed hæc & fuit bona & fuisset. Mors effecit, ut affirmare sine piculo possis, Bonam uxorem amisi. Inuenies si nihil quæris, nisi bonam, dũmodo ne imagines, proauosq; respexeris, nec patrimoniũ cui iam ipsa nobilitas cessit. Ista diu cũ forma repugnabunt. Facilius reges animũ, nulla uanitate tumentem. Non multum abest a cõtemptu uiri, quæ se nimis conspicit. Duc bene institutam, nec maternis inquinatam uitijs. Nõ cui minus sit in dote q̃ in ueste. Amisi uxorem bonam. Multos tibi numerare possum, qbus bonam uxorem lugentibus successit melior. *Cõtra muliebrem inconstantiã.*

MOrs, exilium, luctus, dolor, non sunt supplicia, sed tributa uiuendi. Neminem illæsum fata transmittunt. Felix est, non qui alijs uidetur, sed qui sibi. Videas autem q̃ domi sit ista felicitas rara. Vicina est miseriæ, habet enim aliquid, trahitq; ex ea.

Libri de remedijs fortuitorum finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM NATVRALIVM QVAESTIONVM LIBER PRIMVS.

QVANTVM inter philosophiã interest Lucili uirorum optime, & cæteras artes, tantum interesse existimo in ipsa philosophia inter illam partem, quæ ad homines, & hanc quæ ad deos spectat. Altior est hæc & animosior, multum permisit sibi, non fuit oculis contenta. Maius esse quiddam suspicata est, ac pulchrius, quod extra conspectum natura posuisset. Deniq; tantum inter duas interest, quantum inter deum & hominẽ. Altera docet quid in terris agendũ sit. Altera quid agatur in cœlo. Altera errores nostros discutit, & lumen admouet, quo discernantur ambigua uitæ. Altera multo supra hanc caliginem in qua uolutamur excedit, & e tenebris ereptos, illo perducit, unde lucet. Et quidem tunc naturæ rerum gratias ago, cum illam non ab hac parte uideo, quæ publica est, cum secretiora eius intraui, cum disco quæ uniuersi materia

sit, quis

ſit, quis autor ſit, aut cuſtos, quid ſit deus, totus in ſe intendat, an ad nos aliquando reſpi-
ciat, faciat quotidie aliquid, an ſemel fecerit, pars mundi ſit, an mundus, liceat illi hodieq;
decernere, & ex lege fatorũ aliquid derogare, an maieſtatis diminutio ſit, & cõfeſſio er-
roris, mutãda feciſſe. Neceſſe eſt enim ei eadem placere, cui niſi optima placere nõ poſ-
ſunt. Nec ob hoc minus liber & potens eſt, ipſe enim eſt neceſſitas ſua. Niſi ad hoc admit
terer, non fuerat operæprecium naſci. Quid enim erat, cur non in numero uiuẽtium me
poſitum eſſe gauderem? an ut cibos & potiones percolarem? ut hoc corpus caſurum ac
fluidum, periturumq;, niſi ſubinde impleatur, farcirem, & uiuerem ægri miniſter, ut mor
tem timerem? cui uni omnes naſcimur. Detrahe hoc inæſtimabile bonũ, non eſt uita tã-
ti, ut ſudem, ut æſtuem. O quàm cõtempta res eſt homo, niſi ſupra humana ſe erexerit. Quã
diu cum affectibus colluctamur? Quid magnifici facimus, etiã ſi ſuperiores ſumus, por-
tenta uincimus. Quid eſt, cur ſuſpiciamus noſmetipſos, quia diſſimiles deterrimis ſum⁹?
Non uideo quare ſibi placeat, qui robuſtior eſt ualitudinario. Multum intereſt inter ui-
res & bonam ualitudinem. Effugiſti uitia animi, non eſt tibi frons ficta, nec in alienã uo-
luptatem ſermo compoſitus, nec cor inuolutum auaritia, quæ quicquid omnibus abſtu-
lit, ſibiipſi negat. Nec luxuria pecuniam turpiter amittens, quã turpius reparet, nec am-
bitio quæ te ad dignitatem niſi per indigna non ducet. Nihil adhuc conſecutus es. Mul-
ta effugiſti, te nondum. Virtus enim iſta quam affectamus, magnifica eſt. Non quia per
ſe beatum eſt malo caruiſſe, ſed quia animũ laxat, ac præparat ad cognitionem cœleſtiũ
dignumq; efficit, qui in conſortium dei ueniat. Tunc conſummatũ habet plenumq; bo-
num ſortis humanæ, cum calcato omni malo petit altum, & in interiorem naturæ ſinũ ue
nit. Tunc iuuat inter ſydera ipſa uagantem diuitum pauimenta ridere, & totam cum au
ro ſuo terram. Non illud tantum dico, quod egeſſit, & ſignandum monetæ dedit, ſed &
illud quod in occulto ſeruat poſterorum auaritiæ. Nec poteſt ante cõtemnere porticus,
& lacunaria ebore fulgentia & conſimiles ſyluas, & deriuata in domos flumina, quàm totum
circumeat mundum, & terrarum orbem ſuperne deſpiciens anguſtum, & magna ex par
te opertum mari, & iam ea parte qua extat late ſqualidum, & aut uſtum aut rigentem. Si
biipſe ait, Hoc eſt illud punctum, quod inter tot gentes ferro & igni diuiditur. O quàm ridi
culi ſunt mortalium termini. Vltra Iſtrum Dacus non exeat. Iſthmum Samothraces in-
cludat, Parthis obſtet Eufrates, Danubius Sarmatica ac Romana diſterminet, Rhenus
Germaniæ modum faciat. Pyreneus medium inter Gallias & Hyſpanias iugũ extollat.
Inter Aegyptum & Aethiopias harenarũ inculta uaſtitas iaceat. Siquis formicis det in-
intellectum hominis, nõne & illæ unam aream in multas prouincias diuident. Certe ſi il
* lam ut magnam ſuſtuleris, quotiens uidebis exercitus ſub multis ire uexillis, & quaſi ma
gnum aliquid agatur, equitem modo altiora explorantem, modo a lateribus effuſum, li-
bebit dicere, it nigrum campis agmen. Formicarum iſte diſcurſus eſt in anguſto laboran
tium. Quid illis & nobis intereſt, niſi exigui menſura corpuſculi? punctum eſt illud, in
* quo nauigatis, in quo bellatis, in quo regnatis. Ponitis minima etiam cũ illis. Vtrinq; oce-
anus incurrit. Surſum ingentia ſpacia ſunt, in quorum poſſeſſionem animus admittitur,
at ita, ſi minimũ ſecum ex corpore tulit, ſi ſordidum omẽ deterſit, & expeditus leuiſq; ac
contentus modico emicuit. Cum illa tetigit, alitur, creſcit, ac uelut uinculis liberatus, in
originem redit. Et hoc habet argumentum diuinitatis ſuæ, quod illum diuina delectant,
Anim⁹ uinculis liberatus ad originẽ redit. nec ut alienis, ſed intereſt ut ſuis Secure ſpectat occaſus ſyderũ, atq; ortus & tam diuer-
ſas concordantium uias obſeruat ubiq;. Quæ ſtella primũ cœlis lumen oſtendat, ubi cul
men eius ſummũ, qua curſus ſit, quouſq; deſcendat. Curioſus ſpectator excutit ſingula,
& quærit. Quid ni quærat? ſcit illa ad ſe pertinere. Tunc contemnit domicilii prioris an-
guſtias. Quantũ enim eſt, quod ab ultimis littoribus Hyſpaniæ uſq; ad Indos iacet, pau-
ciſſimorũ dierum ſpacium ſi nauem ferat ſuus uentus implebit, at illa regio cœleſtis per tri
ginta annos uelociſſimo ſyderi uiam præſtat, nuſq; reſiſtenti, ſed æqualiter cito. Illic de-
Quid deus mum diſcit, quod diu quæſiuit. Illic incipit deum noſſe. Quid eſt deus? mens uniuerſi.
Quid eſt deus? Quod uides totum, & quod non uides totum. Sic demum magnitudo
ſua illi redditur, qua nihil maius excogitari poteſt. Si ſolus eſt omĩa, opus ſuũ & extra &
intra tenet. Quid ergo intereſt inter naturam dei, & noſtrã? Noſtri melior pars, animus
eſt, in il-

Ister
Isthmus
Eufrates.
Danubius
Rhenus
Pyreneus
Harenarũ uastitas

est, in illo nulla pars extra animum, totus ratio est. Cur interim tantus error mortalia tenet, ut hoc quo neq; formosius est quicq̃, nec dispositius, nec in proposito cõstãtius, existiment homines fortuitum & casu uolubile? Ideoq; tumultuosum inter fulmina, nubes, tempestates & cætera quibus terræ ac terris uicina pulsantur. Nec hæc intra uulgũ dementia est, sed sapientiam quoq; professos contingit. Sunt qui putent sibiipsis animũ esse, & quidem prouidum ac dispensantem singula & sua & aliena. Hoc autem uniuersum expers esse consilii, in quo nos quoq; sumus, & aut ferri temeritate quadam, aut natura nesciente quid faciat. Quam utile existimas ista cognoscere & rebus terminos ponere? Quantũ deus possit? Materiam in se sibi formet an ea utatur? Vtrum idea materiæ prius super peruenit, an materia ideæ, deus quicquid uult efficiat, an in multis rebus illum tractanda destituant, & a magno artifice parua formentur multa, non quia cessat ars, sed quia id in quo exercetur sæpe inobsequens arti est. Hæc inspicere, hæc discere, his incumbere, nonne transilire est mortalitatem suam, & in meliorem transscribi sortẽ? Quid tibi inquis ista proderunt. Si nil aliud, hoc certe, sciam omnia angusta esse uersus deum. Nunc ut ad propositum ueniam opus. Audi quid de ignibus philosophia uelit, quos aer transfusos agit. Magna ui illos excuti argumentum est, quod obliqui feruntur & prærapida celeritate. Apparet illos non ire, sed proiici. Ignium multæ uariæq; facies sunt. Aristoteles quoddam genus illorum Capram uocat. Si me interrogaueris quare, prior mihi rationem reddas oportet, quare hedi uocentur. Si autem quod commodissimum est conuenerit inter nos, ne alter alterum interroget, quid dicit illum respondere nõ posse. Sacius erit de re ipsa querere q̃ mirari, quid ita Aristoteles globum ignis appellauerit Caprã. Talis fuit forma eius q̃ bellũ aduersus Perseũ Paulo gerente lunari magnitudine apparuit. Vidimus quoq; non semel flammam ingentis pilæ specie, quæ tamen in ipso cursu suo dissipata est. Vidimus circa diui Augusti excessum simile prodigium, Vidimus eo tempore quo de Seiano actum est, Nec Germanici mors sine denunciatione tali fuit. Dices mihi, Ergo tu in tantis erroribus es, ut existimes deos mortium signa præmittere, & quicq̃ esse in terris tam magnum quod perire mundus sciat? Erit aliud istius rei tempus. Videbimus an certus omnium rerum ordo ducatur, & alia aliis ita complexa sint, ut quod antecedit, aut causa sit sequentium, aut signum. Videbimus an diis humana sint curæ, aut series ipsa, quid factura sit, certis rerum notis nunciet. Interim illud existimo huiusmodi ignes existere, aere uehementius trito, cum inclinatio eius in alteram partem facta est, & non cessit, sed inter se pugnauit. Ex hac uexatiõe nascuntur trabes & globi & faces & ardores. At cum leuius collisus & (ut ita dicam) frictus est, maiora lumina excutiuntur, crinemq; uolantia sydera ducunt. Tunc ignes tenuissimi iter exile designant, & cœlo producunt. Ideo nulla sine huiusmodi spectaculis nox est. Non ẽm opus est ad efficienda ista magno aeris motu. Denique (ut breuiter dicam) eadem ratione fiunt ista qua fulmina, sed ui minore quemadmodum nubes mediocriter collisæ fulgurationes efficiunt, sed maiore impetu impulsæ fulmina. Sic quanto illas minus presseris, tanto leuiora fulmina emittunt. Aristoteles eiusmodi rationem reddit. Varia & multa terrarum orbis expirat, quædam humida, quædam sicca, quædam calentia, quædam concipiendis ignibus idonea. Nec mirum est, si terris omnis generis & uaria euaporatio est, cum in cœlo quoq; non minus appareat color rerum, sed acrior, ut caniculæ rubor, Martis remissior, Iouis nullus, in lucem puram nitore pducto. Necesse est ergo in magna copia corpusculorum quæ terræ eiectant, & in superiorem agunt partem, aliqua in nubes peruenire alimenta ignium, quæ non tantum collisa possint ardere, sed etiam afflata radiis solis. Nam apud nos quoq; fragmenta sulphure aspersa ignem ex interuallo trahunt. Veri ergo simile est, talem materiam inter nubes congregatam facile succendi, & maiores minoresue ignes subsistere, prout illis fuit plus, aut minus uirium. Illud enim stultissimum est existimare, aut stellas decidere, aut transilire, aut aliquid illis auferri & abradi, nam si hoc fuisset iam defuissent. Nulla ẽm nox est qua non plurimæ ire, & in diuersum uideantur abduci. Atqui, quo solent, quæq; inueniuntur loco. Magnitudo sua singulis constat. Sequitur ergo, ut infra illa, ista nascant̃, & cito intercidant, quia sine fundamento & sede creata sunt. Quare ergo etiam non interdiu transferũtur, quid

De ignib⁹ cœlestib⁹ & motibus ipsorũ

Capra globus ab Arist. appellatus.

K si dicam

ſi dicam ſtellas inter diu nõ eſſe, quia non apparent? Quemadmodum illę latent & ſo-
lis fulgore obumbrant̃,ſic faces quoq; tranſcurrunt interdiu,ſed abſcondit eas diurni lu
minis claritas. Si quando tamẽ tanta uis emicuit, ut & aduerſus diem uindicare ſibi ſuũ
fulgorem poſſint,apparent. Noſtra quoq; ætas nõ ſemel uidit diurnas faces,alias ab ori

Faces etiam interdiu uiſæ

ente in occidentem uerſas,alias ab occaſu in ortum. Argumentũ tempeſtatis nautæ pu-
tant,cum multæ tranſuolant ſtellæ,quod ſi ſignum uentorum eſt,ibi uenti ſunt, id eſt in
aere,qui medius inter lunam & terram eſt. In magna tempeſtate apparent, quaſi ſtellæ
uelo inſidẽtes, Adiuuari ſe tunc pICitantes exiſtimãt,Pollucis & Caſtoris numine,cau/
ſa autem melioris ſpei eſt,quod iam apparet frangi tempeſtatẽ,& deſinere uentos, Ali/

Gilippus.

quãdo feruntur ignes nõ,ſedent. Gilippo Siracuſas petenti uiſa eſt ſtella ſup ipſam lan-
ceam conſtitiſſe. In romanorũ caſtris uiſa ſunt ardere pila,ignibus ſcilicet in illa delapſis
qui ſæpe fulminũ modo animalia ferire ſolent & arbuſta, & ſi minore ui mittuntur, de-
fluunt tantum & inſidunt nõ feriunt,nec uulnerant. Alij inter nubes eliduntur,alij ſere
no,ſi aer ad exprimendũ ignes aptus fuit. Nam ſereno quoq; cœlo aliquãdo tonat,ex ea
dem cauſa,qua nubilo,aere inter ſe colliſo. Qui etiam ſi eſt lucidior ac ſiccior,coire tamẽ
& facere corpora quædam ſimilia nubibus poteſt,quæ percuſſa reddant ſonum. Quan/

Trabes & clypei ipreſſiones.

doq; igitur fiunt trabes,quãdoq; clipei & uaſtorum imagines ignium, ubi in talem ma-
teriam incidit ſimilis cauſa,ſed maior. Videamus nunc quemadmodũ fiat is fulgor,qui
ſydera circumnectit, Memoriæ proditum eſt,quo die diuus Auguſtus urbem,ex Apol
lonia reuerſus, intrauit,circa ſolem uiſum coloris uarij circulum,qualis eſſe in arcu ſolet,
hunc græci halo uocant, quem nos dicere coronam aptiſſime poſſimus. Quemadmo/
dum fieri dicatur,exponam. Cum in piſcinam lapis miſſus eſt,uidemus in multos orbes
aquam deſcendere, & fieri primũ anguſtiſſimum orbem,deinde laxiores ac deinde ma
iores,donec euaneſcat impetus,& in planiciem imotarum aquarũ ſoluatur, Tale quid-
dam cogitemus fieri etiã in aere,cum ſpiſſior factus,plagam ſentire poteſt,lux ſolis aut
lunæ uel cuiuſlibet ſyderis incurrens,recedere illũ in circulos cogit. Nam humor & aer
& omne quod ex ictu formã accipit,in talem habitũ impellitur,qualis eſt eius quod im/
pellit. Omne autẽ lumen rotundum eſt, Ergo & aer percuſſus lumine hunc modum ex-

Areæ.

hibet, Ob hoc tales ſplendores græci areas uocauere,quia fere terendis frugib⁹ loca de/
ſtinata ſunt rotunda. Nos autem nõ exiſtimemus iſtas,ſiue areæ ſiue coronæ ſint,in uici

Aſt.†tangere

nia ſyderum fieri,plurimũ ab hijs abſunt,quãuis† cingere ea & coronare uideant̃. Non
longe a terra fit talis effigies,quã uiſus noſter ſolita imbecillitate deceptus,circa ipſum
ſydus putat poſitam. In uicinia autẽ ſolis & ſtellarũ nihil tale poteſt fieri, quia illic æther
tenuis eſt. Nam formæ craſſis demum ſpiſſiſq; corporibus imprimi ſolent, in ſubtilibus
nõ habent ubi conſiſtant,aut hereant. In balneis quoq; circa lucernã tale quiddam aſpi/
ci ſolet,ob aeris denſi obſcuritatẽ,frequentiſſime autẽ auſtro,cum cœlum maxime gra/

Aſt.†diluunt

ue & ſpiſſum eſt. Non nunquã paulatim† deuoluuntur & deſinunt, Nõnunq̃ ab aliqua
parte rumpunt̃,& inde uentum nautici expectant,unde cõtextus coronæ perit. Si aũt
a ſeptẽtrione diſceſſerit,aquilo erit. Si ab occidente, Fauonius,quod argumentũ eſt,in-
ter eam partẽ cœli has fieri coronas,inter quã uenti eſſe ſolent. Supiora autem non ha/
bent coronas,quia ne uentos quidẽ. His argumẽtis & illud adijce,nullam coronã colligi
niſi ſtabili aere & pigro uento, Aliter nõ ſolet aſpici. Nam qui ſtat aer, impelli & deduci
& in aliquã faciem fingi poteſt. Is aũt qui fluit,nec feritur quidẽ lumine. Non eñ forma/
tur nec reſiſtit,quia prima quæq; pars eius diſſipatur. Nunq̃ ergo illud ſydus talem ſibi
effigiem circũdabit,niſi cum aer erit denſus atq; imotus.& ob hoc cuſtodiens inciden-
tem in ſe rotundi lineã luminis,nec ſine cauſa. Repete igitur exemplũ, quod paulo ante
propoſui, Lapillus in piſcinã aut lacum & aliquã aquam miſſus,circulos facit innumera/
biles,& hoc quidẽ nõ facit in flumine. Quare? quia omnẽ figuram, fugiens aqua diſtur/
bat. Et hoc quidẽ in aere euenit,ut ille qui manet poſſit figurari,at ille qui rapit̃ & currit
nõ det ſui poteſtatẽ,& omnẽ ictum uenientẽq; formã exturbet. Hæ de quibus dixi co-
ronæ cũ delapſæ ſint æqualiter,& in ſemetipſis euanuerint,ſignificat̃ aeris quies & ociũ
& tranquillitas,& tunc aquã expecta. Cum ad unam partẽ ceſſerint,illinc uentus eſt,un/
de fundunt̃. Si ruptæ plurib⁹ locis ſunt,tempeſtas fit. Quare id accidat, ex hijs quæ iam
propoſui

proposui, intelligi potest. Nam si facies uniuersa subsedit, apparet temperatũ esse aera,
& sic placitum. Si ab una parte intercisa est, apparet inde aera incumbere, & ideo illa re-
gio uentum dabit. At cum undiq; & cõcerpta & lacerata est, manifestum est a pluribus
partibus in illam impetum fieri, & inquietũ aera hinc atq; hinc assilire, itaq; ex hac incõ
stantia cœli, tam multa tentantis & undiq; laborantis, futura tempestas uẽtorum pluriũ
apparet, hæ coronæ noctibus fere circa lunam, & alias stellas notantur, & interdiu raro;
adeo ut quidam ex græcis negauerint eas omnino fieri, cum illos historiæ coarguãt. Cau
sa autem raritatis hæc est, quod solis fortius lumen est, & aer agitatus ab illo, calefactusq;
solutior est, lunæ autem inertior uis est. Et ideo quia facilis, a circũposito aere facilius su-
stinetur, eo quod sydera cætera infirma sunt, nec perrumpere aera ui sua possunt. Excipi
tur itaq; illorum imago, & in materia solidiore ac minus cedente uersatur, Debet enĩ aer
nec tam spissus esse, ut excludat ac submoueat a se lumẽ immissum, nec tam tenuis & so-
lutus, ut nullam uenientibus radijs moram prebeat, hæc noctibus temperantia contin-
git, cum sydera coniectum aera luce leui non pugnaciter, nec aspere feriunt, spissioreq;,
q̃ solet esse interdiu, inficiunt. At contra arcus in nocte nõ fit, nisi admodum raro, quia
luna non habet tantum uirium, ut nubes transeat, & illis colorem suffundat, qualem acci
piunt sole perstrictæ. Sic enim formam arcus discoloris accipiunt, quia aliæ partes in nu
bibus tumidiores sunt, aliæ submissiores, quædam crassiores, q̃ ut solem transmittãt, aliæ
imbecilliores, q̃ ut excludãt. Hæc inæqualitas alterius lucem umbramq; permiscet, & ex
primit illam mirabilem arcus uarietatem. Altera causa eiuscemodi arcus redditur. Vide-
mus cum fistula aliquo loco rupta est, aquam per tenue foramen elidi, quæ sparsa contra
solem oblique positum, faciem arcus repræsentat. Idem uidebis accidere, si quãdo uolue
ris obseruare fullonem, cum os aqua impleuit, & uestimenta tendiculis deducta leui-
ter aspergit, apparet uarios edi colores in illo aere asperso, quales in arcu fulgere solent.
Huius rei causam in humore esse non dubitaueris. Non fit enim unq̃ arcus nisi nubilo.
Sed quæramus quomodo fiat. Quidam aiunt esse aliqua stillicidia, quæ solem transmit-
tant. Quædam magis coacta, q̃ ut transluceãt, itaq; ab illis fulgorem reddi, ab his um-
bram, & sic utriusq; intercussu effici arcum, in quo pars fulgeat, quæ solem recipit, pars
obscurior sit, quæ exclusit, & ex se umbram proximis fecit. Hoc ita esse quidam negant;
poterat enim umbra & lux causa uideri, si arcus duos haberet colores, & sic ex lumine
umbraq; constaret, Sed nũc diuersi intrant cũ mille colores, Transitus ipse tamen spe
ctantia lumina fallit, Vsq; adeo quod tangit idem est, tamẽ ultima distant. Videmus in
eo aliquid flammei, aliquid lutei, aliquid cerulei, & alia in picturæ modum subtilibus li-
neis ducta, ut ait Poeta. Vt autẽ dissimiles colores sint, scire nõ possis, nisi cũ primis exi
trema contuleris. Nã cõmissura decipit, usq; adeo mira arte naturæ, quæ a simillimis cœ-
pit & in dissimillima desinit. Quid ergo istic duo colores faciunt luminis atq; umbræ, cũ
innumerabilium ratio reddenda sit? Quidam ita existimant arcũ fieri. Dicunt in ea par-
te in qua pluit, singula stillicidia pluuiæ cadentis, singula specula esse, a singulis ergo ima-
ginẽ reddi solis, Deinde multas imagines, imo innũerabiles, & deuexas, & in præceps
transeuntes confundi. Itaq; & arcum esse multarum imaginum solis confusione. Hoc sic
colligunt. Pelues inquiunt mille die sereno pone, & omnes habebunt imaginem solis;
In singulis folijs, dispone singulas guttas, singulæ habebunt imaginem solis. At contra
ingens stagnum non habebit nisi imaginem unam. Quare? quia omnis circũscripta le-
uitas uel planicies & circũdata suis finibus, speculum est. Itaq; piscinam ingentis magni-
tudinis insertis parietibus, in plures diuides, totidem illa habebit imagines solis, quot la
cus habuit. Relinque illam sicut est diffusa, semel tibi imaginem reddet. Nihil refert quã
exiguus sit humor aut lacus. Si circũseptus est, speculum est. Ergo stillicidia illa infinita,
quæ imber cadens defert, totidem specula sunt, totidem solis facies habet. Hæc cõtra in-
tuenti perturbatæ apparent, nec dispiciuntur interualla, quibus singula distant, spatio p-
hibente discerni. Deinde pro singulis apparet una facies turbida ex omnibus. Aristote-
les idem iudicat. Ab omni, inquit, leuitate acies radios suos replicat. Nihil autem leuius
aqua & aere. Ergo etiam ab aere spisso uisus noster in nos redit. Vbi ergo hebes & infir
ma est acies, quolibet aeris ictu deficit. Quidam hoc genere ualitudinis laborant, ut ipsi

Vnde Iridis color tam uarius oriatur

sibi uideantur occurrere, ut ubiq; imaginē suam cernant. Quare? quia infirma uis oculorum non potest ne proximum quidem sibi aerem prumpere, sed resistit. Itaq; quod in alijs efficit densus aer, in his facit omnis aqua. Satis enim ualet qualiscunq;, ad imbecillē aciem repellendam, longe autē magis uisum nostrum nobis remittit. Itaq; quia crassior est, & peruinci non potest, sed radios luminum nostrorũ moratur, & eo unde exierit reflectit. Ergo cum multa scillicidia sint, totidem specula sunt. Sed quia parua sunt, solis colorem sine figura exprimunt. Deinde cum in stillicidijs innumerabilib⁹, & sine interuallo cadentibus reddatur idem color, incipit facies non multarũ imaginum intermissarũ, sed unius longæ atq; cōtinuæ. Quomodo, inquis, tu mihi multa milia istic imaginũ esse ubi nullam uideo? Et quare cũ solis color unus sit, imaginũ diuersus est? Vt & hæc quæ

Ecce quomodo oculorum acies fallatur

proposui refellam, & alia quæ non minus refellenda sunt, illud dicam oportet, nihil acie nostra fallatius, nō tantum in his a quibus subtiliter peruidendis illa colorum diuersitas summouet, sed etiā hijs quoq;, quæ ad manus cernit. Remus integer in tenui aqua fracti speciem reddit. Poma per uitrum aspicientibus multo maiora sunt. Columnarũ interualla porticus longiores iungunt. Ad ipsum solem reuertere, hunc quem toto orbe terrarum maiorē probat ratio, acies nostra sic contraxit, ut sapientes uiri pedalem esse contenderint. Quem uelocissimũ omnium esse scimus, nemo nostrũ uidet moueri, nec ire crederemus, nisi appareret ipse. Mundũ ipsum præcipiti uelocitate labentē, & ortus occasusq; intra momentũ temporis reuoluentē, nemo nostrum sentit procedere. Quid ergo miraris, si oculi nostri innumerabilia stillicidia nō separant, & ingenti spacio intuentibus minutarũ imaginum discrimen interit? Illud esse dubium nulli potest, quin arcus imago solis sit roscida & caua nube cōcepta. Quod ex hoc tibi appareat. Nunquā nō aduersa soli est, sublimis aut humilis, prout ille se submisit, aut sustulit contrario motu. Illo enī descendente altior est, alto depressior. Sæpe talis nubes a latere solis est, nec arcum efficit, quia nō ex recto imaginē trahit. Varietas autē non ob aliam causam fit, quā quia

Alt. † paris

† pars coloris sole est sparsa nubes illa, humor autē modo ceruleas lineas, modo uirides, modo purpuræ similes, & luteas aut igneas ducit, duobus coloribus hanc uarietatē efficientibus, remisso & intento. Sic enim purpura eodem conchylio nō in unum modum exit. Interest quantũ macerata sit, crassius medicamentũ arcus aquarius traxerit, sæpius mersa sit & excocta, an semel tincta. Non est ergo mirum cũ duæ res sint, sol & nubes, id est corpus & speculum, si tam multa genera colorum exprimunt, quæ in multis generibus possunt aut incitari, aut languescere, alius enī est color ex igneo lumine, alius ex obtuso & leniore. In alijs rebus uaga inquisitio est, ubi nō habemus quod manu tenere possimus, & late coniectura mittenda est. Hic apparet duas causas esse arcus, solem nubemq;, quia nec sereno unquā fit, nec ita nubilo, ut sol lateat. Ergo utiq; ex his est, quorũ sine altero nō est. Iam nunc illud accedit, quod æque manifestũ est speculi ratione imaginē reddi, quia nunquā nisi ex contrario reddit. Id est nisi ex altera parte steterit, quod appareat, ex altera quod ostendit. Rōnes quæ nō persuadent sed cogunt, a geometris adferunt, nec dubium quicquā relinquit, quin arcus imago solis sit male expressi, ob uitium figuræq; speculi. Nos interim repetemus alias probationes, quæ de Platone legi possunt. Inter argumenta sic nascentis arcus pono, quod celerrime nascitur, igneum enim uariumq; corpus cœlo intra momentũ subtexitur, & aqua celeriter aboletur, nihil autem tam cito redditur a speculo, quam imago. Non enī facit quicquā, sed ostendit. Parianus artemidorus adijcit, & quale genus nubis esse debeat, quod talem soli imaginem reddit. Si speculum, inquit, concauum feceris, quod sit sectæ pilæ pars, si extra medium cōstiteris, quicunq; iuxta te steterint, uniuersi tibi uidebuntur † priores a te quam a speculo. Idem

** Vide num legendũ sit propior & propiores.*

Alt. † a latere

inquit, euenit, cum rotundam & cauam nubem intuemur a latere, ut solis imago † nube discedat. Priorq; nobis sit, & in nos magis conuersa. Color igneus a sole est, ceruleus a nube, cæteri utriusq; mixturæ. Contra hæc illa dicũtur. De speculis duæ opiniones sunt, alij enim in his simulachra putant esse, id est corporum nostrorum figuras a nostris corporibus emissas ac separatas, alij imagines aiunt, non esse in speculo, sed ipsa aspici corpora, retorta oculorum acie, & in se rursus deflexa. Nunc nihil ad rem pertinet, quomodo ipsas uideamus, sed quomodo imago similis debet e speculo reddi. Quid nam est

tam dissimile,

tam dissimile, quam sol & arcus, in quo neq; color, neq; figura solis, neq; magnitudo apparet? Arcus longior amplior q; est, longeq; ea parte, qua fulget, rubicundior q̃ sol, cæteris uero coloribus diuersus. Deinde cum uelis speculũ alijs comparare, des oportet mihi eandem leuitatem corporis, eandem æqualitatem, eundem nitorem. Atqui mille nubes habent similitudinem speculi, per medias sæpe transimus, nec in illis nos cernimus. Qui montium summa conscendunt, spectant nubem, nec tamen imaginem suam in illa cernunt, singula stillicidia singula specula sunt. Concedo, sed illud nego ex stillicidijs cõstare nubem. Habent eñ quædam, ex quibus fieri stillicidia possunt, non ipsa. Nec aquã quidem habent nubes, sed materiam futuræ aquæ. Concedam tibi & guttas innumerabiles in nubibus esse, & illas faciem reddere. Non tamen omnes unam reddunt, sed singulæ singulas. Deinde inter se specula coniunge, in unam imaginẽ nõ coeunt, sed quæq; particula in se rei similitudinem claudet. Sunt quædam specula ex multis minutisq; cõposita, quibus si unum ostenderis hominem, populus apparet, unaquaq; parte faciem suam exprimente. Hæc cum sint coniuncta & simul collocata, nihilominus seducũt imagines suas, & ex uno turbam efficiunt. Cæterum cateruam illam non confundunt, sed diremptam in facies singulas distrahunt. Ergo arcus uno circũscriptus ductu, una totius est facies. Quid ergo, inquit, non ex aqua, rupta fistula, sparsa & remo excussa habere qd dam simile, his, quos uidemus in arcu, coloribus solet. Verum est, sed non ex hac causa, ex qua tu uideri uis, quia unaquæq; stilla recipit imaginem solis. Citius enim cadunt stillæ q̃ ut concipere imaginem possint. Standum est, ut id quod imitãtur excipiãt. Quid ergo fit? Colorem non imaginem ducunt aliquo modo, ut ait Nero Cæsar disertissime, Colla tiberiacæ splendent agitata columbæ. Et uarijs coloribus pauonum ceruix, quoties aliquo deflectitur, nitet. Nunquid ergo dicemus specula eiusmodi pluuias, quarũ omnis inclinatio in colores nouos transit? Non minus nubes diuersam speculis naturã habet. Aues quas retuli & Chamæleontes, & reliqua animalia, quorũ color aut ex ipsis mutatus cum ira uel cupidine accensa, cutem suam uariant, humore diffuso, positione lucis, quam prout rectam uel obliquam receperint, ita colorantur? Quid eñ simile speculis habent nubes, cum illæ non perluceant, hæc trãsmittant lucem? Illæ densæ & coactæ, hæc rara sint, illæ eiusdem materiæ, tota hæc e diuersis temere compositæ, & ob hoc discordes, nec diu cohesuræ. Præterea uidemus ortu solis partem quandã cœli rubere. Videmus nubes aliquando ignei coloris. Quid ergo prohibet, quomodo hunc colorem unum accipiunt solis occursu, sic multos ab illis trahi, q̃uis non habeant speculi potentiam? Modo, inquis, inter argumenta ponebas semper arcum cõtra solem excitari, quia ne a speculo quidem imago redderetur, nisi aduerso. Hæc, inquam, quæstio nobiscũ est. Nam quemadmodum opponendum est speculo, id cuius in se imaginem transferat, sic ut nubes infici possit. Ita sol ad hoc apte ponendus est. Nõ enim idem facit si undiq; fulsit, & ad hoc opus est radiorum idoneus locus. Hæc dicuntur ab his, qui uideri uolunt nubem colorari. Possidonius & hi qui speculari ratione talem effici iudicant uisum, hic respondent. Si ullus esset in arcu color, permaneret ut uiseretur eo manifestius, quo propius. Nunc imago arcus ex longinquo clara est, interit cum e uicino est uentura. Huic contradictioni non consentio, cum ipsam sententiam probem. Quare dicam. Quia coloratur quidem nubes, sed ita ut color eius non undiq; appareat. Nam ne ipsa quidem undiq; apparet. Nubem eñ nemo, qui in ipsa est, uidet. Quid ergo mirum, si color eius non uidetur ab eo a quo ipsa non uisitur? Atqui q̃uis ipsa non uideatur, est. Ergo & color. Ita non est, ergo & color, argumentum falsi coloris, qui dum apparet, accedentibus definit. Idẽ enim in ipsis euenit nubibus, nec ideo falsæ sunt, quia nõ uidentur. Præterea cum dicitur tibi nubem sole esse suffectam, non dicitur tibi colorem illum immixtũ esse uelut duro corpori ac stabili & manẽti, sed ut fluido & uago, & nihil amplius q̃ per breuem speciem recipienti. Sunt etiam quidam colores, qui ex interuallo uim suam ostendunt. Purpuram tyriam quo melior saturiorq; est, eo oportet ut altius teneas, ut fulgorem suum ostendat. Non tamen ideo non habet illa colorem, quia quem optimũ habet, non, quocũq; explicetur, ostendit. In eadem sentẽtia sum, qua possidonius ut arcum iudicem fieri nube formata in modum cõcaui speculi & rotundi, cui forma sit partis pilæ

sectæ, Hoc probari, nisi geometræ adiuuerint, nō potest, qui argumētū nihil dubij relinquētibus docent, solis illam esse effigiem, non similē. Neq enim oīa aduersus specula respondēt. Sunt quæ uidere extimescas tanta deformitate corrupta, ut faciē uisentium reddant, seruata silitudine in peius. Sunt quæ cū uideris, placere tibi uires tuæ possint, in tantū lacerti crescunt, & totius corpis supra humanā magnitudinē habitus augeť. Sunt quæ dextras facies ostendāt, sunt quæ sinistras, quæ torqueant uel euertant. Quid ergo mirū est, eiuscemodi speculū quo solis species uitiosa reddať, in nube quoq fieri? Inter cætera argumēta & hoc erit, quod nunq̄ maior arcus dimidio circulo apparet, & quod eo minor est, quo altior est sol, ut ait Vergilius noster. Et bibit ingens arcus, cum aduentat imber, sed nō easdē, undecūq apparuerit, minas affert. A meridie ortus magnā uim aquarū uehet. Vinci ēm non poterūt uehemētissimo sole, tantū est illis uiriū. Si circa occasum refulsit, rorabit & leuiter impluet. Si ab ortu circaue surrexerit, serena promittit. Quare tñ si imago solis est arcus, longe ipso sole maior apparet? Quia est alicu⁹ speculi natura talis, ut maiora mlta, quā uideat, ostendat, & in portētuosam magnitudinē augeat formas. Alicuius inuicē talis est, ut minuat. Illud mihi dic, quare in orbē eat facies, nisi orbi reddiť? Dices fortasse unde sit ille color uarius, unde talis figura sit, non dices, nisi aliquod exemplar, ad quod formeť, ostenderis, Nullū autem aliud quā solis est, a quo cū fatearis illi colorē dari, sequitur ut detur & forma. Deniq inter me & te cōuenit, colores illos quibus regio cœli depingiť a sole esse. Illud unū inter nos nō conuenit, tu dicis illum colorē esse. Ego uideri. Qui siue est, siue uidetur, a sole est. Tu nō expedies, quare color ille subito desinat, cū omnes fulgores paulatim excutianť. Pro me est & repentina eius facies & repentinus interitus, Propriū ēm est speculi hoc, quod nō per partes struitur, quod apparet, sed statim totū fit. Aeque cito oīs imago modo illo aboleť, quā ponitur. Nihil aliud ad ista efficienda uel remouēda opus est, quā ostendi & abduci. Non est propria in ista nube substantia, nec corpus, sed mendax est sine re silitudo. Vis scire hoc ita esse? Desinet arcus, si obtexeris solem. Oppone, inquā, soli alterā nubem, istius uarietas peribit. At maior est aliquādo arcus, quā sol. Dixi modo fieri specula, quæ multiplicent oēe corpus quod imitanť. Illud adijciam oīa per aquā uidentibus longe esse maiora. Literæ quāuis minutæ & obscuræ p uitream pilā aqua plenā, maiores clarioresq cernunť. Poma formosiora q̄ sint uidenť, si innatant uitro. Sydera ampliora p nubē aspicienti cernunť, quia acies nostra humido labitur, Nec apprehēdere quod uult fideliter pōt. Quod manifestū fiet, si poculū adimpleueris aqua, & in id conieceris annulū, Nam cū in ipso fundo iaceat annulus, facies eius in sūmo aquæ reddiť, quicquid uideť per humorē longe amplius uero est. Quid mirum maiorē reddi imaginē solis, quæ in nube humida uisitur, cū de causis duabus hoc accidat, qa in nube est uitro simile, quod pōt perlucere. Est aliquid & aquæ, quā si non dum habet, est, iam apparet eius natura, in quam ex sua uertatur. Quoniā, inquis, uitri fecisti mentionē, ex hoc ipso contra te argumentū sumā. Virgula solet fieri uitrea, stricta, uel plurib⁹ angulis in modū clauæ tortuosa, hæc si ex transuerso solem accipit, colorē talem qualis in arcu uideri solet, reddit. Vt scias hic non imaginē solis esse, sed coloris imitationē ex repercusso. Primū in hoc argumento, q apparet a sole fieri multa sunt pro me, Pridem quidē apparet quiddā leue esse debere, sile speculo, quod solē repercutiat, Deinde quod apparet nō fieri ullum colorē, sed speciem falsi coloris, qualē ut dixi columbarū ceruix, & sumit & ponit, ubicūq deflectiť, hoc aūt & in speculo est, cui⁹ nullus uidetur color, sed simulatio quædā coloris alieni. Vnū tamē hoc soluendū est, quod nō uisitur in ista solis imago, cuius bene exprimendæ capax non est. Ita conatur quidem reddere imaginē, quia leuis est materia & ad hoc habilis, sed nō potest, quia enormiter fracta est, Si apta fabricata foret, totidem redderet soles, quot habuisset inspectores. Qui quia discernunť inter se, nō satis inuicem speculi nitent, inchoant tamē imagines nec exprimūt, & ob ipsum uicina turbant, & in speciē coloris unius adducunt. At quare arcus nō implet orbem, sed dimidia pars eius uideť, cum plurimū porrigiť incuruaťq. Quidā ita opinanť. Sol cum sit multo altior nubibus a supiore tantum illas pcutit parte, sequiť ut inferior pars eorū non tangať lumine. Ergo cū ab una parte solem accipiant, unam partē eius imitanť, quæ nunquā dimidia maior est. Hoc argumentum

Quare res in aqua cernunť maiores.

Cur arcus sic dimidius tantum.

mentũ parum potens eſt. Quare? quia ꝗuis ſol a ſuperiori parte ſit, totã tamen percutit nu[illegible]m. Ergo cõtingit. Quid ni? cum radios tranſmittere ſoleat, & omnẽ denſitatẽ per[illegible]e? Deinde contrariã rem ꝓpoſito ſuo dicunt. Nam cũ ſuperior eſt ſol, & ideo tan[illegible]periori parti nubiũ aſfundit͠, nunꝗ terratenus deſcendit arcus. Atqui uſqꝫ in humũ demittit͠. Præterea nunꝗ nõ cõtra ſolem eſt arcus. Nihil ad rem ptinet, ſupra infraue ſit, quia totũ, quod contra eſt, latus uerberat͠. Deinde aliquando arcum & occidens facit, cũ certe ex inferiori pte nubes ferit, terris ꝓpinquas. Atqui & nunc dimidia pars eſt, ꝗuis ſolẽ nubes ex humili & ſordido accipiant. Noſtri qui ſic in nubilo, quõ in ſpeculo lumẽ reddi uolunt, nubẽ cauam faciunt, & ſectæ pilæ partẽ, quæ non põt totum orbẽ reddere, quia ipſa eſt pars orbis. Propoſito accedo argumento, non cõſentio. Nam ſi in concauo ſpeculo tota facies oppoſita orbis exprimit͠, & in ſemi orbe nihil ꝓhibet aſpici totã pilã, etiã nunc diximus circulos apparere ſoli lunæqꝫ in ſimilitudine arcus circũdatos. Quare ille circulus iungit͠ & in arcum nõnunꝗ. Deinde quare ſemp concauæ nubes ſolem accipiunt, nec aliquãdo planæ & tumentes, Areſtoteles ait. Poſt autũnale æquinoctiũ qualibet hora diei arcum fieri, in æſtate nõ fieri, niſi incipiente aut inclinato iam die. Cuius rei cauſa manifeſta eſt. Primũ quia media die ſol calidiſſimus nubes euincit, nec põt ab his imaginẽ ſuam accipere, quas ſcindit. At matutino tpe, & uergens ad occaſum cũ minus uiriũ habeat, minus calidus eſt, & ideo a nubibus & ſuſtineri & repercuti põt. Deinde cũ arcum facere nõ ſoleat, niſi aduerſus hĳs, in quibus facit, nubibus (cum breuiores dies ſint) ſemp obliquus eſt. Itaqꝫ qualibet diei parte etiam cum altiſſimus eſt, habet aliquas nubes, quas ex aduerſo ferire poteſt. At tẽporibus æſtiuis ſupra noſtrũ uerticẽ fertur. Itaqꝫ medio die excelſiſſimus terras rectiore aſpicit linea, quã ut ullis nubibus poſſit occurri. Omnes eñ tunc ſub ſe habet. Nunc dicendum eſt de uirgis, quas nõ minus pictas uariaſqꝫ & æque pluuiarũ ſigna ſolemus accipere. In quibus non multũ operæ cõſumendũ eſt, quia uirgæ nihil aliud quã imperfecti arcus ſunt. Nam facies quidem illis eſt picta, ſed nihil curuati habẽt, In rectum iacent, Fiunt aũt iuxta ſolem fere in nube humida, & iam ſe ſpargente. Itaqꝫ idem eſt in illis, qui in arcu color, tantũ figura mutatur, quia nubiũ quoqꝫ, in quibus extendunt͠, alia eſt. Similis uarietas in coronis eſt, ſed hoc differunt, quod coronæ ubiqꝫ fiunt, ubicũqꝫ ſydus eſt, arcus nõ niſi contra ſolem. Virgæ nõ niſi in uicinia ſolis. Poſſum & hoc modo differentiã omniũ reddere. Coronã ſi diuiſeris, arcus erit, ſi direxeris, uirga. In oĩbus color multiplex eſt, ex ceruleo fuluoqꝫ uarius. Virgæ ſoli tantũ adiacẽt, arcus ſolares lunareſqꝫ om̃es ſunt. Coronæ omniũ ſyderum. Aliud quoqꝫ uirgarũ genus apparet, cum radĳ, ꝑ anguſta foramina nubium tenues, intenti diſtanteſqꝫ inter ſe dirigunt͠, & ipſi ſigna imbrium ſunt. Quomodo nunc me hoc loco geram? Quid eas uocem, imagines ſolis? Hiſtorici ſoles uocant, binos ternoſqꝫ apparuiſſe memoriæ tradunt. Græci parelia appellant, quia in propinquo fere ſole uiſunt͠, aut quia accedunt ad aliquam ſimilitudinẽ ſolis. Non enim totum imitantur, ſed imaginem eius figuramqꝫ. Cæterum nihil habent ardoris, hebetes ac languidi, His quod nomen imponimus? An facio quod Vergilius, qui dubitauit de nomine? Deinde id de quo dubitauerat poſuit, & quo te nunc nomine dicam, Rhetica, nec cellis ideo contende falernis. Nihil ergo prohibet illas parelia uocari. Sunt autem imagines ſolis in nube ſpiſſa & uicina in modum ſpeculi. Quidam parelion ita diffiniunt, nubes rotunda & ſplendida, ſimiliſqꝫ ſoli. Sequitur enim illum, nec unquam longius relinquitur, quam fuit cum apparuerit. Nunquis noſtrum miratur, ſi ſolis effigiem in aliquo fonte, aut placido lacu uidit? Non ut puto. Atqui tam in ſublimi facies eius poteſt, quam nos uidemus, reddi, ſi modo idonea eſt materia, quæ reddat. Quoties defectionem ſolis uolumus deprehendere, ponimus pelues, quas aut oleo, aut pice implemus, quia pinguis humor minus facile turbatur, & ideo quas recipit imagines ſeruat. Apparere autem imagines non poſſunt, niſi in liquido & immoto. Tunc ſolemus notare quemadmodum ſe luna ſoli opponat, aut illum tanto maiorem, ſubiecto corpore abſcondat, modo ex parte, ſi ita contigit, ut latus occurrerit, modo totum, Hoc dicitur perfecta defectio, quæ ſtellas quoque oſtendit & intercipit lucem, tunc ſcilicet cum uterque orbis, ſub eodem libramento ſtetit. Quemadmodum ergo in aere utriuſqꝫ imago terris aſpici po-

Poſt autumnale æquinoctium, qualibet hora eſt, arcus.

Parelion diſfinitur.

 teſt, ita

test,ita in aere cũ sit coactus aer & limpidus cõstitit,ut faciem solis acciperet,quã & aliæ nubes accipiunt,sed transmittũt,si aut mobiles sunt,aut raræ aut sordidæ. Mobiles enim spargunt illã,raræ emittunt,sordidæ turpesq; non sentiunt. Sicut apud nos imagines maculosa non reddunt. Solent & bina fieri parelia eadẽ ratione. Quid eñ impedit quo minus tot sint,quot nubes fuerunt aptæ,ad exhibendũ imaginem solis? Quidã in illa sententia sunt,quoties duo simulachra talia existant,ut indicent in illis unum esse solis,alterum imaginis. Nam apud nos quoq; cũ plura specula disposita sunt ita,ut alteri sit conspectus alterius,omnia implentur,& una imago uera est, cæteræ imaginũ effigies sunt. Nihil enim refert quid sit,quod speculo ostendatᷣ. Quicquid enim uidet,reddit, Ita illis quoq; in sublimi,si nubes sors aliqua disposuit,ut inter se conspiciant, altera nubes solis imaginẽ,altera imaginis reddit. Debent autẽ hæ nubes,quæ hoc prestant,densæ esse, leues,splendidæ, planæ naturæ solis. Ob hoc omnia quæ huius sunt simulachra,candida sunt & similia luminaribus circulis, quia ex percussu oblique accepto, sole resplendent. Nam si infra solem nubes fiunt,& propior ab eo dissipatur,longe autẽ posita radios nõ remittit,nec imaginẽ efficit. Quia apud nos quoq; specula cum a nobis procul abducta sunt,faciem nõ reddunt,quia acies nostra nõ habet usq; ad nos cursum. Pluuiarũ autem & hij soles(utar enim historica lingua)indicia sunt, Vtiq;,si a parte austri cõstiterunt,inde maxime nubes ingrauescũt,cum utrinq; solem cinxit talis effigies (si Arato credim⁹) tempestas surgit. Tempus est,alios quoq; ignes percurrere, quorũ diuersæ figuræ sunt. Aliquando emicat stella,aliquãdo ardores sunt,aliquãdo fixi & herentes,nõnunquam uolubiles, Horum plura genera conspiciunt̃. Sunt enim uelut corona cingente introrsus ignes cœli.

Pithiæ

Recessus est similis effossæ in orbem spelũcæ,sunt pithiæ in magnitudinẽ uasti rotundiq; ignis,dolio similis, qui etiã fertur uel in uno loco flagrat.

Chasmata.

Sunt chasmata cum aliquod cœli spaciũ desedit,& flamma uelut dehiscens in abdito ostentat Colores quoq; horũ omniũ plurimi sunt. Quidam ruboris acerrimi,quidã euanidæ ac leuis flammæ,quidam candidæ lucis,quidã micantes, quidam æqualiter & sine eruptionibus aut radijs fului. Videmus ergo Stellarũ longos a tergo albescere tractus,hæ uelut stellæ exiliunt & transuolant,uidenturq; longũ ignem porrigere, propter imensam celeritatem, cũ acies nostra non discernat transitum earũ,sed quacunq; incurrerunt,totũ ignitum credat, Tanta enim est uelocitas motus, ut partes eius nõ dispiciantur, sed tantum summa pendantur. Intelligimus magis,qua appareat stella,quam qua exeat. Itaq; uelut igne cõtinuo,totũ iter signat,quia uisus nostri tarditas non subsequit̃ momenta currentis,sed uidet simul & unde exilierit & quo peruenerit, Quod fit in fulmine, longus nobis uidet̃ ignis eius, quia cito spaciũ sursum transilit, & oculis nostis occurrit uniuersum ꝑ quod deiectus est. At ille non est extenti corporis,per omne peruenit, neq; tam longa & extenuata in impetum ualent. Quomodo ergo prosiliũt? Attritu aeris,ignis incensus,uento præceps, impellitur,non semper tamen uento attrituue fit. Nonnunquam ex aliqua opportunitate aeris nascitur. Multa enim sunt in sublimi,sicca,calida,terrena,inter quæ oritur,& pabulum suum subsequens defluit. Ideoq; uelociter rapitur. At quare color diuersus est? Quia refert,quale sit id quod incenditur, & quam uehemens, quo incenditur, Ventum autẽ significat eiusmodi lapsus,& quidem ab ea parte qua erumpit.

Chelæ.

Fulgores,inquis,quomodo fiunt,quos græci Chelas appellant? multis,ut aiunt,modis. Potest illos uentorum uis edere. Potest superioris cœli uel uenti feruor. Nam cum late fusus sit ignis,inferiora aliquando,si sunt idonea accendi,corripit,potest stellarum motus cursu suo excitare ignem,& in subiecta transmittere. Hoc uero non potest fieri. Quid, porro ut aer uim igneam in æthera elidat, ex qua fulgor ardorue sit, & stellæ similis excursus? Ex hijs fulgoribus quædam in præceps eunt similia prosilientibus stellis, quædã certo loco permanent,& tantum lucis emittunt,ut fugent tenebras, & diem representent,donec cõsumpto alimento,primũ obscuriora sint,deinde flammæ modo,quæ in se cadit,per assiduam diminutionẽ redigunt̃ in nihilum. Ex his quædam in nubibus apparent, quædã supra nubes,cũ aer spissus,ignẽ,quẽ propior terris diu parauerat,usq; in syderа expressit, Horũ aliqua nõ patiunt̃ moram,sed transcurrũt aut extinguunt̃ subinde qua reluxerant. Hij fulgores dicuntur,quia breuis facies illorum & caudica est,nec sinẽ

iniuria

iniuria decidens, sæpe enim fulminum noxas ediderunt. Ab his tecta uidemus icta sine fulmine, quæ asparoplecta græci uocant. At quibus longior mora & fortior ignis est, motumque coeli sequens, aut proprios cursus agunt, cometas nostri putant, de quibus dictum est. Horum genera sunt pagoniæ, lampades, & cichariſſiæ, & alia omnia quorum ignis in exitu sparsus est. Dubium autē, inter hos ponantur trabes, &† phitijæ, quæ raro sunt uisæ. Multa enim conglobatione ignium indigent, cum ingens illorū orbis aliquantum matutini amplitudine solis exuperat. Inter hæc ponas licet, & quod frequēter in historijs legimus, coelum ardere uisum. Cuius nōnunquam tam sublimis ardor est, ut inter ipsa sydera uideatur, nōnunquam tam humilis, ut speciem longinqui incendij præbeat. Sub Tiberio cæsare cohortes in auxilium hostiensis coloniæ cucurrerūt, tanquā conflagrantis, cum coeli ardor fuisset per magnā partem noctis, parum lucidus, crassi fumidique ignis De his nemo dubitat quin habeant flammā quam ostendunt, certa illis substātia est. De prioribus quæritur, de arcu dico & coronis, an decipiant aciem & mendacio cōstent, an illis quoque uerum sit, quod apparet. Nobis nō placet in arcu aut coronis subesse aliquid corporis certi, nihil enim iudicamus in speculis, nisi fallaciam esse. Nihil aliud quā alienum opus mentientibus. Non enī est in speculo, quod ostenditur. Alioquin nō exiret, nec in alia protinus imagine abduceretur, nec innumerabiles modo interirēt, modo exciperent formæ. Quid ergo? Simulachra ista sunt, & inanis uerorum corporū imitatio, Suntque ista a quibusdam ita composita, ut & hæc possint detorquere in prauum. Nam (ut dixi) sunt specula quæ faciem prospicientiū obliquent. Sunt quæ in infinitum augeant, ut humanū habitum excedant, modumque nostrorum corporum. Hoc loco uolo tibi narrare fabellam, ut intelligas quā nullum instrumentū irritandæ uoluptatis libido contemnat, & ingeniosa sit ad incitandum furorem suū. Hostius princeps quidā fuit obscœnitatis usque in scœnam productæ. Hunc diuitem auarum sextertij milies seruum Diuus augustus indignum uindicta uindicauit, cum a seruis occisus esset, & tamen nō pronunciauit iure cesum uideri. Non erat ille tantūmodo ab uno sexu impurus, sed tam uirorū quam fœminarū auidus fuit. Fecitque specula eius notæ, cuius modo retuli imagines longe maiores reddentia, in quibus digitus brachij mensuram & longitudinem & crassitudinem excederet. Hæc autē ita disponebat, ut cum uirum ipse pateret, aduersus omes admissarij sui motus in speculo uideret, ac deinde falsa magnitudine ipsius membri tanquam uera gaudebat. In omnibus quidem balneis agebat ille delectum, & aperta mensura legebat uiros, sed nihilominus mendatijs quoque insatiabile malū oblectabat. I nunc dic speculum mundiciarū causa repertū. Fœda dictu sunt, quæ portentū illud ore suo lacerandū dixerit fecerit que, cum illi specula ab omni parte opponerent, ut ipse flagitiorū suorū spectator esset, & quæ secreta quoque cōscientia premunt, & quæ accusatus quisque fecisse se negat, non in os tantū, sed in oculos suos ingereret. At hercules scelera conspectum suū reformidāt. In perditis quoque, & ad ōme dedecus expositis, tenerrima est oculorū uerecundia. Ille autē quasi parum esset inaudita & incognita pati, oculis suis ad illa aduocauit, nec quantū peccabat uidere contentus, specula sibi per quæ flagitia sua diuideret, disponeretque circumdedit, & quia nō tam diligenter intueri poterat, cum† complexus erat, & caput merserat, genibusque alienis obhæserat, opus suum sibi per imagines offerebat. Speculabat̄ illam libidinem oris sui, spectabat sibi admissos pariter in omnia uiros. Nōnunquam inter marem & fœminā distributus, & toto corpe patiente expositus, spectabat nefanda. Quid nam homo impurus reliquit, quod in tenebris faceret? non pertimuit diem, sed ipsos concubitus portentuosos sibi ipse ostendit, sibi ipse approbauit. Quid non putes in ipso habitu uoluisse pingi? Est aliqua etiam prostitutis modestia, & in illa corpora publico obiecta ludibrio, aliquid, quo infelix patientia lateat, obtendunt, adeo quodam modo lupanar quoque uerecundum est. At illud monstrum obscœnitatem suum spectaculum fecerat, & ea sibi ostentabat, quibus abscondendis nulla satis alta nox est, Simul, inquit, & uirum & fœminam patior, nihilominus illa quoque super uacua mihi parte, alicuius contumelia marem exerceo. Omnia membra stupris occupata sunt. Oculi quoque in partem libidinis ueniant, & testes eius† tractoresue sint. Etiam ea quæ conspectu corporis nostri positio summouit, ante uersentur, ne quis me putet nescire,

Afr. ſpithiæ

An quippiā corporis sit i arcu.

Obscœnissima fabula de Hostio, Senecæ nō admodum digna.

alr. ſcompres sus.

Forte sexatoresue.

putet nescire, quid faciam. Nihil egit natura, quod humanæ libidini ministeria tam maligna dedit, quod aliorum animaliũ concubitus melius instruxit. Inueniam quemadmodum morbo meo & potiar & satisfaciam, quo nequitiam meã si ad naturæ modum pecco, id genus speculorum circumponã mihi, quod incredibilem imaginis magnitudinẽ reddat. Si liceret mihi, ad uerum ista perducerẽ, quia nõ licet, mendatio pascar. Obscœnitas mea, plus quam capit, uideat, & patientiam suam ipsa miretur. Facinus indignum, hic fortasse cito & antequã uideret occisus est, ad speculum suum immolandus fuit. Derideantur nunc philosophi, quod de speculi natura differant, quod inquirant, quid facies ista nobis, & quid in nos obuersa reddatur. Quid sibi rerum natura uoluit, quod cum uera corpora edidisset, etiã simulachra corũ aspici uoluisset. Quorsum pertinuerit, hanc comparare materiã, excipiendarũ imaginum capacem. Non in hoc scilicet, ut ad speculum barbam faciemq; uelleremus, aut ut faciem uiri poliremus. In nulla re illa negociũ luxuriæ concessit, sed primum omnium, quia imbecilli oculi ad sustinendũ cominus solem ignoraturi erant formã eius, hebetato illum lumine ostendit. Quamuis enim eum orientem occidentemq; cõtemplari liceat, tamen habitum eius, ipsum qui uerus est, nõ rubentis sed candida luce fulgentis nesciremus, nisi in aliquo nobis humore leuior, & aspici facilior occurreret. Præterea duorũ syderum occursum quo interpolari dies solet, non uideremus, nec scire possemus, quid esset, nisi liberius humi solis lunæq; imagines uideremus. Inuenta sunt specula, ut homo ipse se nosceret. Multi ex hoc consequuti primo sui noticiam, deinde & quoddam consilium, Formosus, ut uitaret infamiam. Deformis, ut sciret redimendũ esse uirtutibus, quicquid corpori deesset. Iuuenis, ut flore ætatis admoneretẽ, illud tempus esse discendi, & fortia audendi. Senex, ut indecora carnis deponeret, & de morte aliquid cogitaret. Ad hoc rerum natura facultatem nobis dedit, nosmetipsos uidendi. Fons cuiq; perlucidus aut leue saxum imaginem reddit. Nuper me in littore uidi, Cum placidũ uentis staret mare. Qualem fuisse cultũ putas? Ad hoc speculum secernentiũ ætas illa simplicior & fortuitis contenta, nondum in uitium beneficium detorquebat, nec inuentum naturæ in libidinẽ luxumq; rapiebat. Primo faciem suam cuiq; casus ostendit, deinde cũ insitus sui mortalibus amor, dulcem aspectum formæ suæ ea facerent, sæpius despexere, in quibus prius effigies suas uiderant. Postquam deterior populus subijt, in ipsas terras se effossurus, ferrum obruendũ primũ in usu fuit, & id homines impune irruerent, si solum irruissent, Tunc demũ alia terræ mala, quorũ leuitas aliud agentibus speciem suam obtulit, quam hic in poculo, ille in ære ad aliquos usus comparatam uidit, & mox proprie huic ministerio præparatus est orbis. Nondum argenti nitor, sed fragilis uilisq; materia. Tunc quoq; cum antiqui illi uiri incondite uiuerent, sed satis nitidi, squalorem opere collectum aduerso flumine eluerunt. Cura comæ, capillum fuit ac prominentẽ barbam depectere, & in hac re quisq; sibi, alteri operã dabat inuicem. Coniugum quidẽ manu, crinis ille, quem effundere olim mos uiris fuit attrectabatur. Sed illum sibi sine ullo artifice formosi quatiebãt, non aliter quam iubam generosa animalia. Postea rerum iam potientie luxuria, specula totis paria corporibus auro argentoq; celata sunt. Deniq; gemmis adornata, & poculum unum, ex his fœmina constitit, quod antiquarum dos fuit, non illa quæ publice dabatur imperatorum pauperum filiabus. An tu existimas, ex auro nitidum habuisse Scipionis filias speculum, cum illis dos fuisset æs graue? O paupertas felix, quæ tanto titulo locum fecit. Non fecisset illis senatus dotem, si habuissent. At quisquis ille fuit, cui soceri loco senatus fuit, intellexit se accepisse dotem, quam fas non esset reddere. Iam libertinorum uirgunculis in unum speculum non sufficit illa dos, quam dedit pro se Scipio. Processit enim molestius, paulatim opibus ipsis mutata luxuria, incrementum ingens uitia acceperunt, Adeoq; omia indiscreta sunt peruersissimis artibus, ut quicquid mundus muliebris uocabatur, sarcinæ uiriles sint. Minus dico, etiam militares. Iam speculum ornatus tantum causa adhibetẽ. Nulli non uitio muneratio, necessarium factum est.

Quare passim oibus speculo sit utendum.

Libri primi naturalium questionum finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM NATVRALIVM QVAESTIONVM LIBER SECVNDVS.

OMNIS de uniuerso quæstio in celestia, in sublimia, & terrena diuiditur. Prima pars naturam syderum scrutatur, & magnitudinē, & formas igniū uel syderum, quibus mūdus includitur, Solidum ne sit cœlum, ac firmæ concretæq; materiæ, an subtili tenuiq; nexu agatur, an agat, & infra se sydera habeat, an in contextu sui fixa, queadmodum anni uices seruet, solem retro flectat, Cætera deinceps his similia. Secunda pars tractat inter cœlum terrãq; uersantia. Hæc sunt nubila, imbres, niues, & humanas mouentia tonitrua mentes. Quæcunq; aer facit patiturue. Hæc sublimia dicimus, quia editiora imis sunt. Tertia illa pars de agris, terris, arbustis, satis, quærit, & ut iurisconsultorū uerbo utar, de omibus quæ solo continētur. Quomodo, inquis, de terrarū motu quæstionem eo posuisti loco, quo de tonitruis fulgoribusq; dicturus es? Quia cū motus terræ fiat spiritu. Spiritus autē sit aer agitatus. Et si subeat terras, nō ibi spectandus est. Cogitur in ea sede, in qua illum natura disposuit, Dicam (quod magis uidebitur mirum) Inter cœlestia & de terra dicendum erit. Quare, inquis? quia cū propria terræ excutimus suo loco, utrum lata sit & inæqualis & enormiter projecta, an tota in formam pilæ spectet, & in orbem partes suas agat, alliget aquas, an aquis alligetur, ipsa animal sit, an iners corpus, & sine sensu, plenū quidem spirit⁹, sed alieni, Et cætera huiusmodi quoties in manus uenerint, terrā sequenē, & imis collocabunē. At ubi quæreē, quis terræ sit situs, qua parte mundi subsederit, quō aduersus sydera cœlumq; posita sit, hæc quæstio cedit superioribus, & ut ita dicam meliorem conditionem sequitur. Quoniam dixi de partibus in quas omnis rerum naturæ materia diuiditur. Quædam in cōmune sunt dicenda, & hoc primum præsumendū inter ea corpora, a quibus unitas est, aera esse. Quid sit hoc, & quare præcipiendū fuerit, scies, si paulo altius repetiero, & dixero aliquid esse cōtinuum, aliquid cōmissum. Continuatio est partium inter se nō intermissa coniunctio. Vnitas est sine cōmissura continuatio, & duorum inter se coniunctorū corporum tactus. Nunquid dubium, quin ex his corporibus quæ uidemus tractamusq;, quæ aut sentiunē aut sentiunt, quædā sunt composita, illa constant, aut nexu, aut aceruatione, utputa funis, frumentū, nauis. Rursus nō composita ut arbor, lapis. Ergo concedas oportet, ex his quoq; quæ sensum effugiunt, cæterū ratione prenduntē, esse in quibusdā unitatem corporū. Vides quomodo auribus tuis parcam Expedire me poteram, si philosophorū lingua uti uoluissem, ut dicerem unita corpora, hoc cū tibi remittam, tu inuicem mihi refer gratiā. Quare, istud si quādo dixero unum, memineris me nō ad numerū referre, sed ad naturā corporis, nulla ope externa, sed unitate sua coherētis, ex hac nota corporū aer est. Omnia quæ in noticiā nostrā cadunt uel cadere possunt, mūdus complectiē, Ex his quædam eius sunt partes, quædā materiæ loco relictæ. Desyderat omis natura materiam, sicut ars omis quæ manu constat. Quid sit hoc, apertius faciam. Pars eñ nostri, manus, ossa, nerui, oculus, materia, succus recentis cibi, iturus in partes. Rursus quasi pars nostri est sanguis, qui tamen & materia est. Parat enim & alia, & nihilominus in numero est eorum, quibus totum corpus efficitur. Sic mundi pars est aer, & quidem necessaria, hic est enim qui cœlum terramq; cōnectit, quia ima ac summa sic separat, ut tamen iungat. Separat, quia medius interuenit. Iungit, quia utriq; per hoc inter se consensus est. Supra se dat, quicquid accepit a terris. Rursus uim syderum in terrena transfundit. Quem sic partem mundi uoco, ut animalia & arbusta. Nam genus animalium arbustorumq;, pars est uniuersi, quia in consumatione uniuersi acceptum, & quia non est sine hoc uniuersum. Vnum autem animal & una arbor. quasi pars est, quia si perierit, tamen id ex quo perit, totum est. Aer autem ut dicebam & cœlo & terris coheret. Vtriq; innatus est, habet autem unitatem, quicquid alicuius naturæ pars est. Nihil eñ nascitur, sine unitate. Tertia pars est mūdi & materia, Pars quare sit, nō puto te interrogaturū, ut æque interroges quare cœlū pars sit, quia scilicet nō magis sine hoc quā sine illa uniuersum esse pōt, quod cū ex his uniuersum est, ex quibus id est ex illo, & illa alimenta animalibus omnibus satis, omnibus stellis diuiduntur.

Hinc quicquid

Diffinitio cō tinuationis.

Hinc quicquid est uirium singulis. Hinc ipsi mundo tam multa poscenti subministrant. Hinc profertur quo sustineantur tot sydera, tam exercitata, auida, per diem noctemq;, ut in opere, ita & in pastu. Et omniũ quidem rerum naturam, quantum in nutrimentum sui satis sit, apprehendit. Mundus autem, quantũ in æternum desyderabat, inuasit. Pusillum tibi exemplum magnæ rei ponam. Oua tantum conmplectuntur humoris, quantũ ad effectum animalis exituri sat est. Aer cõtinuus terræ est, & sic appositus, ut statim ibi futurus sit, unde illa discessit. Pars est totius mundi, sed idem tamẽ quicquid terra in alimentum misit, recipit, ut scilicet materia nõ pars intelligi debeat. Ex hoc omnis inconstantia tumultusq; est. Hunc quidam ex distantibus corpusculis, ut puluerẽ, ferunt, plurimũq; a uero recedũt. Nunquam enim contexi nisi per unitatem corporis uisus est, cum partes consentire ad intensionem debeant & conferre uires. Aer autem si in atomos diuiditur, sparsus est. Teneri uero disiecta non possunt. Intensionem aeris ostendunt tibi inflata nec ad ictum cedentia. Ostendent pondera, p̧ magnũ spacium ablata, gestante uento. Ostendent uoces quæ remissæ claræq; sunt, prout aer se cõcitauit. Quid enim est uox, nisi intensio aeris, ut audiatᷓ linguæ formata percussu? Quid cursus & motus om̃is, nonne intenti spiritus opera sunt? Hic facit uim, & uelocitatem neruis currentibus. Hic cum uehementer concitatus ipse se torsit, arbusta, siluasq; conuoluit, & edificia tota corripiens in altum frangit. Hic mare per se languidum & iacens incitat. Ad minora ueniamus. Quis eñ sine intensione spiritus cantus est? cornua & tubæ & ea quæ aliqua pressura maiorem sonitum, reddunt, quam qui ore reddi potest, nonne aeris intensione partes suas explicant? Consyderemus quã ingentem uim per occultum agant paruula admodum semina, & quorum exilitas in cõmissura lapidum locum inueniat, intantũ coalescant, ut ingentia saxa trahant, & in momenta dissoluant, scopulos rupesq; radices in terra minutissimæ ac tenuissimæ †scindunt. Hoc quid est aliud, quã intensio spiritus, sine qua nil ualidum, & contra quam nil ualidius est. Esse autem unitatem in aere, uel ex hoc intelligi potest, quod corpora nostra inter se coherẽt. Quid enim aliud est, quod tenet ea quam spiritus? Quid est aliud quo animus noster agitatur? Quis est illi motus, nisi intensio? Quæ intensio, nisi ex unitate? Quæ unitas, nisi hoc esset in aere? Quid autẽ producit fruges & segetem inbecillam, ac uirentes erigit arbores, ac distendit in ramos, aut in altum erigit, quam spiritus intensio & unitas? Quidam aera discerpunt & in particulas diducunt, ita ut illi inane permisceant. Argumentũ autem existimant non pleni corporis, sed multum uacui habentis, quod auibus in illo tam facilis motus, quod maximis minimisq; per illum transcursus est. Sed falluntur, Nam aquarum quoq; similis facilitas est, nec de unitate illarum dubium est, quæ sic corpora accipiunt, ut semper in contrariũ acceptis refluant. Hanc nostri circumstantiã, Græci autem περίσασιν appellant, quæ in aere quoq; sicut in aqua fit, circumstat enim omne corpus a quo impellitur. Nihil autẽ opus erit inani aut mixto, sed hoc alias. Nunc autem esse quandã in rerum natura uehementiam, magnosq; impetus, est colligendum. Nihil enim nisi intentione uehementius est, & tamẽ me hercules per aliud nihil intendi poterit, nisi per semetipsum fuerit intentum. Dicimus enim eodem modo nõ posse quicquam ab alio moueri, nisi aliquid fuerit mobile ex semetipso. Quid autem est, quod magis creditur ex semetipso habere intensionem, quam spiritus? hunc intendi quis negabit, cum uiderit iactari terram cum montibus, tecta, murosq;, plures & magnas cum populis urbes, cum totis maria littoribus? Ostendit intensionem spiritus uelocitas eius & diductio. Oculus statim per multa milia aciem suam intendit, uox una totas urbes simul percutit, lumen nõ paulatim prorepit, sed †simul uniuersis infunditur rebus, Aqua autem sine spiritu quemadmodum posset intendi? Nũquid dubitas quin sparsio illa quæ ex fundamẽtis mediæ arenæ crescens in summam altitudinem amphitheatri peruenit, cum intensione aquæ fiat? Atqui uero nec manus, nec ullum aliud tormentum siue instrumentum aquam poterit mittere aut agere quã spiritus, Huic se cõmodat, hoc inserto & cogente attollitur, contra naturã suã multa conatur & ascendit, nata defluere, Quid nauigia sarcina depressa parũ, offendunt nõ aquam sibi resistere quo minus mergantur, sed spiritum, aqua enim cederet, nec posset pondera sustinere, nisi ipsa sustineret. Discus ex loco superiore in piscinã missus, non descendit

Quæ sit spiritus uehementia.

Al. scindunt

Al. semel

descendit, sed resilit, quem ad modum, nisi spiritu referente? Vox autem qua ratione parietum munimenta transmittitur, nisi quod solido aer inest, qui sonũ extrinsecus missum & accipit & remittit? scilicet non aperta tantum intendens, sed etiam abdita & inclusa. Quod illi facere expeditum est, quia nusq; diffusa, sed per ea ipsa, quibus separari uidetur, coit secum. Interponas licet muros & mediam altitudinem montium, per omnia ista prohibetur nobis esse peruius, nõ sibi. Id enim intercluditur tantum, per quod illud nos sequi possumus. Ipse quidem transit per ipsum quod scindit, & media non circumscindit, tamen & utrũq; cingit, sed permeat ab æthere lucidissimo aer, in terram usq; diffusus, agilior quidem, tenuior & altior terris, nec minus aquis. Cæterum æthere spissior grauiorq; frigidus per se & obscurus, lumen illi calorq; alimentum sunt, sed per omne spacium sui similis non est, mutatur enim a proximis. Summa pars eius est siccissima calidissimaq;, & ob hoc etiam pertenuissima, propter uiciniam æternorum ignium, & illos tot motus syderum, assiduumq; cœli circumactũ. Illa pars ima & uicina terris, densa & caliginosa est, quia terrenas exhalationes receptat. Media pars temperatior, si summis imisq; conferas, quantum ad † sinceritatem tenuitatemq; pertinet. Cæterum utraq; parte frigidior. Nam superiora eius, calorem uicinorum syderum sentiunt, inferiora quoq; tepent, primũ terrarum halitu, qui multum secum calidi affert, deinde quia radij solis replicantur, & quousq; redire potuerunt reduplicato calore benignius fouent. Deinde etiam illo spiritu, q omnibus animalibus, arbustisq; ac satis calidus est. Nihil enim uiueret sine calore. Adijce nunc ignes, non tantum manu factos & certos, sed opertos terris, quorum aliqui eruperunt innumerabiles, & in abscondito flagrant & obscuro semper. Hæ tot partes eius fertiles rerum habent, & aliquid temporis, quoniam sterile est frigidum, calor autẽ gignit.

Al. † siccitatem.

Media ergo pars aeris, ab his submota in frigore suo manet. Natura eñ aeris frigida est. Qui cum sic diuisus sit, iam sui parte maxima uarius & inconstans & mutabilis est. Circa terram plurimum audet, plurimũ patitur, exagitat & exagitatur, nec tamen eodẽ modo totus afficitur, sed aliter alibi ac partibus inquietus est ac turbidus. Causas autem illius mutationis & inconstantiæ alias terra prebet, cuius positiones huc aut illo uersæ magna ad aeris temperiem momenta sunt, alias syderum cursus. Ex quibus soli plurimũ imputes. Illum sequitur annus, ad illius flexum hyemes æstatesq; uertũtur, lunæ proximum ius est. Sed & cæteræ quoq; stellæ non minus terrena ꝙ incumbentem spiritũ terris afficiunt, & ortu suo occasuue contrario, modo frigora, modo imbres aliasq; terrarum iniurias turbine mouent. Hoc necessarium fuit præloqui dicturo de tonitruo fulminibus & fulgurationibus. Nam quia in aere fiunt, naturam eius explicare oportebat, quo facilius appareret quid facere aut pati posset.

Quare media regio aeris sit frigida.

Tria sunt ergo quæ accidunt, fulgurationes, fulmina, & tonitrua, quæ una facta serius audiuntur. Fulguratio ostendit ignem; Fulminatio emittit. Illa (ut ita dicã) cõminatio est, & tonatio sine ictu, Ista iaculatio cũ ictu. Quædam sunt ex his, de quibus inter nos conuenit, quædã in quibus diuersæ sententiæ sunt. Conuenit illis omnia ista in nubibus & e nubibus fieri, etiam nunc conuenit & fulgurationes & fulminationes, aut igneas esse, aut ignei spiritus. Ad illa nunc transeamus, in quibus lis est, quidam putant ignem esse in nubibus, quidam ad tempus fieri, nec prius esse, ꝙ mitti. Nec inter illos quidem quid proferat ignem, conuenit. Alius enim aliũde illum colligit. Quidam autem radios solis intercurrentis recurrẽtisq;, sæpius in se relatos, ignẽ excitare dicit. Anaxagoras uero ait illum ex æthere distillare, & ex tãto ardore cœli multa decidere, quæ nubes diu inclusa custodiant. Aristoteles multo ante ignem colligi non putat, sed eodem momento exilire, quo fiat. Cuius sententia talis est, duæ partes in imo iacent, terra & aqua, utraq; ex se reddit aliquid. Terreus uapor siccus est, & fumo similis, qui uentos, tonitrua & fulmina facit, aquarum halitus humidus est, & in imbres & niues cedit. Sed siccus ille terrarum uapor, unde uentis origo est, quia coaceruatus est, cum coitu nubium uehementer a latere eliditur, deinde, ut latius ferat nubes proximas, hæc plaga cum sono incutitur, qualis in nostris ignibus redditur, cum flamma uitio lignorum uirentium crepat, Et ille spiritus habens aliquid humidi secum, conglobatusq;, rumpitur flamma. Eodem modo spiritus ille quem paulo ante exprimi collisis nubibus dixi, impactus alijs nec rumpi, nec exilire silentio potest. Dissimilis autem crepitus fit, ob dissimi-

Fulguratio
Fulmina
Tonitrua

Diuersæ de fulmine opiniones.

Anaxagoras
Aristoteles

lem impactionem nubium. Quare aliæ maiorem ſonitum habẽt, aliæ minorẽ. Cæterum illa uis expreſſi ſpiritus ignis eſt, qui fulgurationis nomen habet, leni impetu accẽſus & uanus. Ante autem uidemus fulgorem ꝙ̃ ſonum audiamus, quia oculorum uelocior eſt ſenſus, & multum aures antecedit. Falſam autem eſſe opinionem eorum, qui ignem in nubibus ſeruant, per multa colligi poteſt. Si de cœlo cadit, quomodo non quotidie fit, cũ tantundẽ illic ſemp ardeat? Deinde nulla ratione crediderim, quare ignis quẽ natura ſurſum uocat, defluat. Alia enim conditio noſtrorũ ignium eſt, ex quibus fauillæ cadũt, quæ ponderis ſecũ aliquid habent. Ita nõ deſcẽdit ignis, ſed præcipitaẽ & deducitur. Huic ſimile nihil accidit in igne puriſſimo, in quo nihil eſt quod deprimaẽ. Aut ſi nulla ps eius deciderit, in periculo totus eſt, quia totum poteſt excidere, quod poteſt carpi. Deinde illud quod quotidie leuitas cadere prohibet, ſi illud in abdito ſuo tenet graue, quomodo illic eſſe potuit, unde caderet? Quid ergo? Non aliqui ignes in inferiora ferri ſolent, ſicut hæc ipſa de quibus quærimus fulmina? Fato enim nõ eunt, ſed feruntur. Aliqua illos potentia deprimit, quæ non eſt in æthere. Nihil enim iniuria illic cogitur, nihil rumpitur, nihil præter ſolitum euenit. Ordo rerum eſt, & expurgatus ignis in cuſtodia mundi, ſummas ſortitus oras, operas pulcherrime circũit, hinc diſcedere non poteſt. Sed ne ab extremo quidem comprimi, quia in æthere nullus incerto corpore locus eſt. Certa enim & ordinata non pugnant. Vos inquam dicitis, cũ cauſas ſtellarũ tranſuolantiũ redditis, poſſe aliquas partes aeris ad ſe trahere ignem, ex æthere decidentẽ, ex his ſuperioribus ardere, ac ſic accendi. Sed plurimũ intereſt, utrum aliquis dicat ignem ex æthere decidere, quod natura nõ patiẽ, ut liceat ex ignea ui calorem in ea, quæ ſubiecta ſunt, tranſilire. Nõ enim illinc ignis cadit, ꝙ non poteſt fieri, ſed hic naſciẽ. Videmus certe apud nos late incendio peruagante quaſdã inſulas, quæ diu concaluerunt, ex ſe concipere flammã. Itaq; ueriſimile eſt in aere ſummo, qui naturã rapiendi ignis habet, aliqd accendi calore ætheris ſuperpoſiti. Neceſſe eſt enim, ut & unus æther habeat aliquid ueriſimile, & ſummus aer nõ ſit diſſimilis imo ætheri, quia nõ fit ſtatim ex diuerſo in diuerſum tranſitus. Paulatim iſta confinio uim ſuam miſcent ita, ut dubitare poſſis, an aer, an hoc iam æther ſit.

Quidã ex noſtris exiſtimant, aera, cum ignis & aqua mutabilis ſit, non detrahere aliunde cauſas flammarũ nouas, ipſe ẽm ſe mouendo accendit, & condenſos, compactoſq; nubium ſinus diſſipat, neceſſario uaſtum in tam magnorum corporũ diruptione reddit ſonum. Illa porro nubium difficulter cedentiũ pugna, aliquid confert ad concitandũ ignẽ. Sic, quemadmodum ferro aliquid manus ad ſecandum confert, ſed ſecare ferri eſt.

Atticus

Quid ergo inter fulgurationem & fulmẽ intereſt? dicam. Fulguratio eſt late ignis explicitus. Fulmen eſt coactus ignis impetu † iactus. Solemus duabus manibus, inter ſe iunctis, aquam concipere, & compreſſa utrinq; palma, in modum ſyphonis exprimere. Simile quiddã & illic fieri puta. Nubium inter ſe compreſſarum anguſtiæ medium ſpiritũ emittunt. Ex hoc ipſo inflammant, & tormenti modo eijciunt. Nã baliſtæ quoq; & ſcorpiones tela cum ſono expellunt. Quidã exiſtimant ipſum ſpiritũ p frigida atq; humida euntem, ſonũ reddere. Nam ne ferrum quidẽ ardens ſilentio extinguitur, ſed queadmodũ in aquam feruens maſſa deſcendit, cum multo murmure extinguitur, Ita ut Anaximenes ait, Spiritus incidens nubibus tonitrua edit, & deinde cũ luctatur, p obſtãtia & intercisa uadens, ipſa ignem fuga accendit.

Quid tonitrua.

Anaximander omnia ad ſpiritũ retulit. Tonitrua, inquit, ſunt nubis ictæ ſonus. Quare inæqualia ſunt? Quia & ipe ictus inæqualis eſt. Quare & ſereno tonat? Quia tunc & p curſum & ſiccũ aera ſpiritus proſilit. At quare aliquando nõ fulgurat & tonat? quia tenuior & infirmus ſpiritus, qui in flammã nõ ualuit, in ſonũ ualuit.

Quid fulguratio. Quid fulmen.

Quid eſt ergo ipſa fulguratio? aeris diducentis ſe, corruentiſq; iactatio, languidũ ignem, nec exiturũ aperiens. Quid eſt fulmẽ? Atrioris denſioriſq; ſpiritus curſus. Anaximandrus ait oĩa iſta ſic fieri, ut ex æthere aliqua uis in inferiora deſcẽdat. Ita ignis impactus nubibus frigidis ſonat. At cũ illas interſcindit fulget, & minor uis igniũ, fulgurationes facit, maior fulmina. Diogenes Apolloniates ait, Quædã tonitrua igne, quædã ſpiritu fieri. Illa ignis facit, quæ ipſe antecedit, & nunciat. Illa ſpiritus, quæ ſine ſplendore crepuerunt. Vtrũq; ſine altero fieri, & eſſe aliquando concedo, ita tamen, ut non diſcreta illis poteſtas ſit, ſed utrũq; ab utroq; effici poſſit. Quis negabat ſpiritum magno impetu lapſum

tu † lapsum, cum efficit sonũ effecturũ & ignē. Quis & hoc non concedat aliquãdo ignē quoq; rumpere posse nubes, & non exilire, si plurimarũ aceruo nubium, cũ paucas perscidisset, oppressus est? Ergo & ignis ibit in spiritũ, perdetq; fulgorem & speciē, dũ secuta in terra incendet. Adijce nunc, ꝙ necesse est ut impetus fulminis, & præmittat spiritus & agat ante se, & a tergo trahat uentũ, cum tam uasto ictu aera inciderit. Itaq; omnia, anteq; feriantur, intremiscent uibrata uento, quã ignis ante se pressit. Dimissis nunc præceptoribus incipiamus per nos moueri, & a confessis transeamus ad dubia. Qui enim confessi sunt fulmen ignē esse, & æque fulguratione̅, quæ nihil aliud est ꝗ flamma, futura fulmen, si plus uiriũ habuisset, nõ natura ista, sed impetu distant, esse illum ignē calor ostendit, qui si non esset, ostendit effectus. Magnorũ enim sæpe incendiorum causa fulmē fuit. Syluæ illo crematæ & urbium partes, etiam quæ non ꝑcussa sunt, tamē adusta cernuntur. Quædã uero uelut fuligine colorant̄. Quid ꝙ oibus fulguratis odor sulphureus est. Ergo & utrãq; rem ignem esse cõstat, utrãq; rem inter se meando distare. Fulguratio est fulmen, nõ terras usq; perlatũ. Et rursus licet dicas fulmē esse fulgurationes, usq; in terras perductas, non ad exercendũ uerba hæc diutius ꝓtracto, sed ut ista cognata esse, & eiusdem notæ ac naturæ probem. Fulmen est quiddã plus, ꝗ fulguratio, uertamus istud. Fulguratio est pene fulmē, quoniã constat esse utrãq; rem ignem, uideamus quēadmodum apud nos fieri soleat ignis. Eadem enim ratione & supra fit, duobus modis. Vno, si excitatur sicut ex lapide. Altero, si attritu inuenitur, sicut cum duo ligna inter se diutius trita sunt. Non omnis hæc tibi materia præstabit, sed idonea eliciēdis ignibus, sicut laurus, hederæ, & † illa in hunc usum nota pastoribus. Potest ergo fieri, ut nubes quoq; ignē eodē modo uel ꝑcussæ reddant, uel attritæ. Videamus quantis procellæ uiribus ruant, quanto uertantur impetu turbines. Id in quo tormentũ obuium fuit, dissipatur, & rapitur, & longe a loco suo proijcitur. Quid ergo mirum, si tanta uis excutit, uel aliũde, uel sibi? Vides enim quantũ feruorem sensura corpora sunt, horum transitu trita, uita exanimata. Nihil tamē tantum in his debet credi, ac in ui syderum, quorũ ingens & confessa potentia est. Sed fortasse nubes quoq; in nubes incitatæ fremēte uento, & leuiter urgente, ignē euocabunt, qui explēdescat, nec exiliat. Minore enim ui ad fulgurandũ opus est, ꝗ ad fulminandũ. Superioribus colligimus, in quantũ feruorem quædam astricta ꝑducentur. Cum aũt aer mutabilis in ignem, maximis uiribus suis in ignem uersus est, atteratur, credibile est, & uerisimile ignem caducum excuti, & cito interiturũ, quia nõ ex solida materia oritur, nec in qua possit consistere. Transit itaq;, tantumq; habet moræ, quantum itineris, & cursus sine alimento coniectus est. Quomodo, inquis, cum dicatis hanc ignis esse naturam, ut petat superiora, fulmen tamen terrã appetit, aut falsum est quod deinde dixistis? Est enim illi æque sursum iter atq; deorsum. Vtrũq; uerum potest esse. Ignis enim natura in uerticem surgit. Et si nihil illum prohibet, ascendit. Sicut aquæ natura defert̄. Si tamen aliqua uis accessit, quæ illam in contrariũ circumageret, illo intenditur, unde & imbre deiecta est. Fulmen aũt eadem necessitate qua excutitur. In his ignibus accidit quod arboribus, quarum cacumina si tenera sunt, ita deorsum trahi possunt, ut etiam terrã attingant, sed cum permiseris, in locum suum exilient. Itaq; non est, ꝙ eum spectes cuiusq; habitum, qui illi non ex uoluntate est. Si ignem permittis ire quo uelit, cœlum id est leuissimi cuiusq; sedem repetet, ubi eñ aliud est, quod eũ ferat, & ab impetu suo attrahat, id nõ natura, sed seruitus eius fit. Dicis, inquit, nubes attritas edere ignem, cũ sint humidæ, immundæ, quomodo ergo possunt gignere ignē, quē non magis uerisimile est ex nube, ꝗ ex aqua generari? Ignis qui nascitur, primũ in nubibus non est aqua, sed aer spissus ad gignendã aquã præparatus, nondũ in illã mutatus, sed iam pronus & uergens. Nõ est ꝙ eã existimes tunc colligi, sed effundi. Simul fit, & cadit. Deinde si cõcessero humidã esse nubē, cõceptis aquis plenã, nihil tamē prohibet ignē ex humido quoq; educi, immo ex ipso (quod magis mireris) humore. Quidã negauerunt in ignē quicq; posse mutari, priusq; mutatũ esset in aquã. Potest ergo nubes, salua quã continet aqua, ignē parte aliqua sui reddere, ut sæpe aliqua pars ligni ardet, alia sudat. Nec hoc dico, non cõtraria inter se ista esse, & alterum altero perimi. Sed ubi ualētior ignis, ꝗ humor est, uincit. Rursus cũ copia humoris exuperat, tunc ignis sine effectu est. Itaq; non ardēt uirentia. Refert ergo

Al† larum

Al† alia

Laurus & hedera ignē ex se dãt

quantum aquæ sit. Exigua enim uis non resistit, nec ignem impedit. Quid ni? Auorum
nostrorum memoria, ut Possidonius tradit, cum insula in Egeo mari surgeret, spumabat
interdiu mare, & fumus ex alto ferebatur. Nam demũ prodebat ignem, non continuũ,
sed ex interuallis emicantem, fulminũ more, quoties ardor inferius iacentis, superũ pon-
dus euicerat. Deinde saxa reuoluta rupesq; partim illæsæ, quas spiritus anteq̃ uerteretur
expulerat, partim exæsæ & in leuitatẽ pumicis uersæ. Nouissime cacumen exusti mõtis
Al† Immo emicuit. Postea altitudine adiectum & saxum illud in magnitudinẽ insulæ creuit. †Idem
nostra memoria, Valerio Asiatico consule iterum accidit. Quorsus hoc retuli? ut appare
ret nec extinctũ ignẽ mari supfuso, nec impetũ eius, grauitate ingentis undæ prohibitũ,
exire. Ducentorũ passuũ fuisse altitudinẽ Asclepiadotus Possidonij auditor tradidit, p
quam diruptis aquis ignis emersit. Quod si immẽsa aquarũ uis, ex imo subeuntẽ uim nõ
potuit opprimere, quanto minus in ea extinguere ignem poterit, nubium tenuis humor
& roscidus? Adeo res ista nõ habet illam morã, quæ contra causas ignium sit, quos nõ ui-
demus emicare, nisi impendẽte cœlo, serenũ sine fulmine est. Non habet istos motus di-
es purus, nec nox quidem nisi obscura nubibus. Quid ergo? Num aliquando etiã appa-
rentibus stellis, & nocte tranquilla, fulgurat? Sed scias licet nubes illic esse, unde splẽdor
effertur, quas uideri a nobis terrarũ tumor non sinit: Adijce nũc, quod fieri potest, ut nu
bes summæ & humiles attritu suo ignem reddãt, qui in supiora expressus, parte syncera
puraq; cœli uisatur, sed fit in sordida. Tonitrua distinxere quidam ita, ut dicerent, unum
esse genus, cuius sit graue murmur, quale terrarum motũ antecedit clauso uento fremẽ-
te. Hoc quomodo illis uideatur fieri, dicam, cum spiritũ inter se clausere nubes, in conca-
uis partibus earum uolutatus aer, similem mugitibus sonũ raucum, & æqualem, & conti
nuum. Itaq; ubi etiam illa regio humida est, exitum claudit. Ideo huiusmodi tonitrua uẽ
crepitum turi prænũcia imbris sunt. Aliud genus est acre, quod † acerbum mage dixerim q̃ sonũ,
qualem audire solemus, cum sup caput alicuius dirupta uesica est. Talia edunt tonitrua,
cum globata dissoluitur nubes, & spiritũ quo distẽta fuerat emittit. Hoc proprie fragor
dicitur, subitus & uehemens. Quo edito cõcidunt homines & exanimantur. Quidã ue
ro uiui stupent, & in totum sibi excidunt. Quos uocamus attonitos, quorũ mẽtes sonus
ille cœlestis loco repulit. Hoc fieri illo uoq; modo potest, ut inclusus aer caua nube &
motu ipso extenuatus diffundatur. Deinde cũ maiorem sibi locũ quærit, a quibus inuo-
lutus est, sonum patit. Quid aũt? quemadmodũ illisæ manus inter se plausum edunt, sic
illisarũ inter se nubiũ sonus potest esse magnus, quia magna concurrũt inter se. Vide-
mus, inquit, nubes impingi mõtibus, nec sonũ fieri. Primũ omniũ nõ quocũq; modo im
pulsæ sunt tonãt, sed si aptæ sunt & compositæ ad sonũ edendum. Auersæ inter se manus
collisæ nõ plaudũt, sed palma cum palma collata plausum facit. Et plurimũ interest, utrũ
caue cõcutiantur, an planæ & extentæ. Deinde nõ tantum nubes ire oportet, sed agi ma-
Al† primã. Forte proximam. gna ui & procellosa. Etiam mons nõ scindit nubem, sed digerit, & † propriam quãq; par-
tem eius soluit. Nec uesica quocũq; modo spiritum sonat. Si ferro diuisa est, sine ullo au-
rium sensu exit. Rumpi illã oportet ut sonet, non secari. Idem de nubibus dico, Nisi mul
Al† actæ to impetu dissolutæ, non sonant. Adijce nunc, q nubes in monte † aere non franguntur,
sed circũfunduntur in aliquas partes montis, arboris ramos, frutices, aspera saxa, & emi-
nentia. Et ita discutiuntur, & si quem habent spiritũ & multifariã emittunt, qui nõ uniuer
sus erumpit & crepat. Hoc ut scias, uentus qui circa arborẽ funditur, sibilat, nõ tonat. La-
to (ut ita dicam) ictu, & totum globum semel dissipante opus est, ut sonitus erumpat, qua
lis auditur cum tonat. Præter hæc natura aptus est aer ad uoces. Quid ni, cum uox ni-
Al† deficcari. hil aliud sit q̃ ictus aer? Debent ergo nubes utrinq; † inseri, & cauæ & intentæ. Vides eñ
quanto calidiora sunt uacua q̃ plena, quanto intenta, q̃ remissa. Item tympana & cym-
bala sonant, quia illa repugnantẽ ex ulteriore parte spiritũ pulsant. Hæc ad ipsum aerem
acta, nisi concauo nõ tinniunt. Quidã, inter quos Asclepiadotus est, iudicant sic quorun-
dam quoq; corporũ concursu tonitrua & fulmina excuti posse. Aetna aliquando multo
Aetna. igne abundauit. Ingentem uim arenæ urentis effudit. Inuolutus est dies puluere, popu-
losq; subita nox terruit. Illo tempore aiunt tunc plurima fuisse tonitrua & fulmina. Quæ
concursu aridorum corporum facta sunt, non nubium, quas uerisimile est, in tanto ardo-

re aciũ

re aeris nullas fuisse. Aliquando Cambises ad Ammonem misit exercitum, quem arena austro mota, & more niuis incidens, texit. Deinde obruit, tunc quoq; uerisimile est fuisse tonitruũ fulminaq;, attritu arenæ sese affricãtis. Non repugnat proposito nostro ista opinio. Diximus enim utriusq; naturæ corpus efflare terras, & sicci aliquid & humidi in toto aere uagari. Ita si quid tale interuenit, nubem facit solidiorem crassioremq;, q̃ si tantũ simplici spiritu intexeretur. Illa frangi potest & edere sonum. Ista quæ dixi siue incendijs uaporãtibus aera repleuerint, siue uentis terras uertẽtibus, necesse est nubem faciãt anteq̃ sonum. Nubes autem tam arida q̃ humida esse censetur. Est autem nubes (ut diximus) spissitudo aeris crassi. Cæterum mira fulminis si intueri uelis opera, sunt, nec quicq̃ dubij relinquẽtia, quin diuina insit illis & subtilis potẽtia. Loculis integris ac illæsis cõflatur argẽtum. Manẽte uagina, gladius liquescit. Et inuiolato ligno, circa pila ferrum om̃e distillat. Stat fracto dolio uinum, nec ultra triduum rigor ille durat. Illud æque inter annotãda ponas. Licet quod & hominum & cæterorum animaliũ quæ icta sunt caput spectat ad exitum fulminis, quod omniũ percussarum arborum contra fulmina hastilia surgũt. Quid quod malorum serpẽtium & aliorum animaliũ, quibus mortifera uis inest, cũ fulmine icta sunt, uenenum omne cõsumitur? Vnde, inquit, scis? In uenenatis corpibus uermis nõ nascitur. Fulmine icta, inter paucos dies uerminãt. Quid quod futura portendũt, nec unius tãtum aut alterius rei signa dãt, sed sæpe lõgum fatorum sequẽtium ordinem nũciant. Et quidem certis euidẽtibus, lõgeq; clarioribus, q̃ si scriberẽtur. Hoc autẽ inter nos & Tuscos, quibus summa persequẽdorum fulminũ est sciẽtia, interest, nos putamus quod quia nubes collisæ sunt, ideo fulmina emittãt, ipsi existimãt nubes collidi ut fulmina emittãtur. Nam cum omnia ad deum referant, in ea sunt opinione, tanq̃ non quia facta sunt, significãt, sed quia significatura sunt, fiant. Eadem tamẽ ratiõe fiunt, siue illis significare propositum est, siue cõsequens. Quomodo ergo significãt, nisi a deo mittanẽ? Quomodo aues nõ in hoc motæ, ut nobis occurrerẽt, dextrum auspicium sinistrumue fecerũt. Et illas, inquit, deus mouit. Nimis illum ociosum & pusillæ rei ministrum facis, si alijs somnia, alijs † cætera disponit. Ita nihilominus diuina ope gerũtur. Si a deo pennæ auium regũtur, nec pecudum uiscera sub ipsa securi formãtur. Alia ratione fatorum series explicatur, indicia uenturi ubiq; præmittẽs, ex quibus nobis quædam familiaria, quædam ignota sunt, quicquid fit, alicuius rei futuræ signum est, fortuita & sine ratione uaga diuinationem nõ recipiũt. Cuius rei ordo est, etiã prædictio est. Cur ergo aquilæ hic honor datus est, ut magnarum rerum faceret auspicia? Aut coruo, aut paucissimis auibus, & cætera & sine præsagio uox est? Quia quædã in artem nondum redacta sunt. Quædã uero ne redigi quidem possunt, ob nimium remotam cõuersationem. Cæterũ nullũ animal est, quod nõ motu & occursu suo prædicet aliquid. Nõ omnia scilicet, sed quædã notantur. Auspicium est obseruãtis. Ad eum itaq; pertinet, qui induxerit animũ. Cæterum & illa quæ pereunt. Quinq; stellarum potestates Caldeorum obseruatio excepit. Quid tu tot milia syderum iudicas sine causa lucere? Quid est porro aliud, quod errorem incutiat peritis natalium, q̃ quod paucis nos syderibus assignãt, cum oĩa quæ supra nos sunt, partem sibi nostri uindicent? Submissiora in nos propius uim suam dirigũt, & ea quæ frequentius mota, aliter nos, aliter animalia prospiciunt. Cæterũ & illa quæ aut immota sũt, aut propter uelocitatẽ uniuerso mũdo parẽt, immotis similia, nõ extra ius dominiũq; nostri sunt. Aliud aspice & distributis rem efficis tractas. Non magis autem facile est scire, quod possint, q̃ dubitari debet, an possint. Nunc ad fulmina reuertamur, quorum ars in tria diuiditur. Quemadmodũ exploremus, quemadmodũ interpretemur, quemadmodũ exoremus. Prima pars ad formulã spectat, Secũda ad diuinationẽ, Tertia ad ꝓpiciandos deos, quos bona rogare oportet, mala deprecari. Rogare, ut promissa firmẽt, Præcari, ut remittãt minas. Summã esse uim fulminũ iudicant, quia quicquid alia portendunt, interuentus fulminis tollit. Quicquid ad hoc portendit, fixum est, nec alterius ostenti significatione minuitur. Quicquid exta, quicquid aues minabuntur, secũdo fulmine abolebitur. Quicquid fulmine denunciatum, nec extis, nec aue cõtraria refellitur. In quo mihi falli uidentur. Quare? Quia ueris uerius nihil est. Si aues futura cecinerunt, nõ potest hoc auspicium fulmine irritum fieri. Aut si potest, non futura cecinere. Non enim nunc

Naturã fulminis arte de.

Alt. textũ

Aues quæ faciunt auspicia.

Ars fulminũ trifariã diuiditur.

auem comparo & fulmẽ, sed duo ueri signa, quæ si unum significãt, paria sunt. Itaq; quod fulminis interuẽtus submouet, extorum uel augurum iudicia, male inspecta, male obseruata, auguria sunt. Non enim refert utrius rei species maior uel potentior natura sit, sed utra res ueri attulit signum, quantum ad hoc par est. Si dicas flammæ uim maiorem esse ꝙ fumi, nõ mentieris. Sed iudicandum, an in igne idem ualet flamma, quod fumus. Itaq; hoc dicunt, quoties exta aliud significabũt, aliud fulmina, fulminũ erit autoritas maior, fortasse cõsentiam, sed hoc dicunt. Quamuis altera signa uerũ prædixere, fulminis ictus priora deleuit, & ad se fidem traxit, falsum est. Quare? quia nihil interest, ꝙ multa auspicia sint, fatum unum est. Quod si bene, nec primũ auspicium intellectum est, secũdo non interit. Ita dico, non refert, an aliud sit per quod quærimus, quoniã de quo quærimus, id est fatum, fulmine mutari nõ potest. Quid ni? Nam fulmen ipsum fati pars est. Quid ergo expiationes, procurationesq;, quo pertinent, si mutabilia sunt fata? Permitte mihi illã rigidam sectam tueri eorum, qui excipiũt ista, & nihil aliud esse existimant fata, ꝙ egræ mentis solatia. Aliter ius suũ peragũt, nec ulla cõmouentur prece, nõ misericordia flectũtur, nõ gratia. Seruant cursum irreuocabilem, ingesta & destinata fluũt. Quemadmodũ rapidorum aqua torrẽtium in se non recurrit, nec moratur quidem, quia priorem superueniẽs præcipitat, sic ordinem fati æterna series regit, cuius hæc prima lex est, stare decreto. Quid enim intelligis fatum? existimo necessitatem rerum omniũ actionũq;, quã nulla uis rumpat, hanc sacrificijs, & capite niueæ agnæ exorari iudicas? Diuina nõ nosti. Sapientis quoq; uiri sententiam negatis posse mutari. Tanto magis dei, cum sapiẽs quid sit optimũ in præsentia sciat, illius diuinitati omne præsens sit? Agere tamẽ nũc eorum uolo causam, qui procuranda existimant fulmina, & expiationes nõ dubitant prodesse, aliquando ad submouenda pericula, aliquando ad lenienda, aliquãdo ad differẽda. Quid sit quod sequatur, paulo post prosequar. Interim hoc habent cõmune nobiscũ, quod nos quoq; existimamus uota proficere, salua ui ac potestate fatorum, quædã enim a dijs immortalibus, ita suspẽsa, relicta sunt, ut in bonũ uertãt, si admotæ Dijs preces fuerint, si uota suscepta. Ita nõ est hoc cõtra fatum, sed ipsum quoq; in fato est. Aut futurũ, inquit, est, aut nõ. Si futurũ est, etiam si nõ susceperis uota, fiet. Si nõ est futurum, etiam si susceperis uota, nõ fiet. Falsa est ista illatio, quia illã mediam inter ista exceptionẽ præteris. Futurũ, inquit, hoc est, sed si uota suscepta fuerint, hoc quoq; necesse, inquit, est, fato comprehensum sit, ut aut suscipias uota, aut nõ. Puta me tibi manus dare, & fateri hoc quoq; fato esse comprehensum, ut utiq; fiant uota. Ideo fient. Fatum est, ut hic disertus sit, sed si litteras didicit, ab eodem fato cõtinetur, ut litteras discat, ideo discet. Hic diues erit, sed si nauigauerit. At in illo fati ordine, quo patrimoniũ illi grande promittiť, hoc quoq; protinus ad fatum est, ut nauiget, ideo nauigabit. Idem dico tibi de expiationibus. Effugiet pericula, si expiauerit prædictas diutius minas. At hoc quoq; in fato est, ut expiet. Ideo expiabit. Ista nobis opponi solent, ut probetur nihil uolũtati nostræ relictum, & omne ius fato traditũ. Cũ de ista re agetur, dicam, quemadmodũ manẽte fato aliquid sit in hominis arbitrio. Nunc uero id de quo agitur, explicaui, quomodo si fati certus est ordo, expiationes propiciationesq;, prodigiorum pericula auertant, quia cum fato non pugnant, sed ipsa in lege data sunt. Quid ergo, inquis, aruspex mihi prodest? Vtiq; expiare etiam nõ suadente illo mihi necesse est, hoc prodest, quod fati minister est, Sic cum sanitas uideatur esse fato, debetur & medico, quia ad nos beneficium fati per huiusmodi manus uenit. Genera fulminũ tria esse ait Cecinna. Cõsiliarium, Autoritatis, & quod status diciť. Consiliarium ante rem fit, sed post cogitationem, cum aliquid in animo cogitãtibus, aut suadetur fulminis ictu, aut dissuadetur. Autoritatis est, ubi post rem factam uenit, quum bonam fortunam malamue significat. Status est, ubi quietis nec agẽtibus quicꝙ, nec cogitantibus quidem fulmen interuenit. Hoc aut minatur, aut ꝓmittit, aut mouet. Hoc monitorium uocat, sed nescio quare, non idem sit, quod consiliarium. Nam & qui monet cõsilium dat, sed habet aliquam distinctionem. Ideoq; separatur a cõsiliario, quia illud suadet, dissuadetq;, hoc solam impendentis periculi euitationem continet. Vt cũ timemus ignem aut fraudem a proximis, aut insidias a seruis. Etiam nunc tamen aliam distinctionem utriusq; uideo. Consiliarium est, quod cogitanti factum est. Monitorium, quod nihil cogitanti

An fata q̃piam casu mutentur

Tria Gña fulminũ

hil cogitanti. Habet aũt utraq; res suã proprietatem. Suadetur deliberantibus, & ultro monetur. Primo omniũ non sunt fulminum genera, sed significationum. Nam fulminũ genera sunt illa, quod terebrat, quod discutit, quod urit. Quod terebrat, subtile est & flãmeum, cui per angustissimum fuga est, ob synceram & puram flammæ tenuitatẽ, quod dissipat, conglobatum est, & habet commixtam uim spiritus coacti & procellosi. Itaq; illud fulmen per id foramẽ, quod ingressum est, redit & euadit. Huius late sparsa uis, rũpit icta, nõ perforat. Tertium illud genus, quod urit, multum terreni habet, & igneum magis est q̃ flammeum. Itaq; relinquit magnas ignium notas, quæ percussis inhæreant. Nullum quidem sine igni fulmen uenit. Sed hoc proprie igneum dicimus, quod manifesta ardoris signa imprimit. Quod aut urit, aut fuscat. Trib⁹ modis urit. Vrit, fuscat, aut afflat, & leui iniuria lædit, aut cõburit, aut accendit. Omnia ista urunt, sed genere & modo differunt. Quodcunq; combustum est, utiq; & ustum est. At non omne quod ustũ, utiq; & combustum est. Item quod accensum est. Potest enim illud ipso transitu ignis ussisse. Quis nescit uri quid, nec ardere? Nihil autem potest ardere, quod nõ uratur. Vnũ hoc adijciam. Potest aliquid esse combustum, quod non sit accensum. Potest accẽsum esse, nec combustum. Nunc ad id transeo genus fulminis, quo icta fuscãtur. Hoc autem decolorat. Vtriq; distinctionem suam reddam. Decoloratur id, cuius color uitiatur, nõ mutatur. Colorat̃ id, cuius alia fit q̃ fuit facies, tanq̃ cerulea, uel nigra, uel pallida. Hæc adhuc Aetruscis philosophis cõmunia sunt. In illo dissentiunt, quod fulmina dicũt a Ioue mitti, & tres illi manubias dant. Prima (ut aiunt) monet & placata est, & ipsius consilio Iouis mittitur. Secundam mittit quidem Iupiter, sed ex consilij sentẽtia. Duodecim enim deos aduocat. Hoc fulmen boni aliquid aliquando facit, sed tunc quoq; non aliter q̃ ut noceat, quæ prodest quidem, sed non impune. Tertiam manubiam idem Iupiter mittit, sed adhibitis in consilium, quos Dijs superiores & inuolutos uocant. Quæ uastat & includit, & inique mutat statum priuatum & publicum, quem inuenit. Ignis enim nihil esse, quod sic patitur. In his primam speciem si intueri uelis, errat antiquitas. Quid enim tam imperitum est, q̃ credere fulmina e nubibus Iouem mittere, columnas, arbores, statuas suas nõnunq̃ petere, ut impunitis sacrilegijs, pcussis ouibus, incensis aris, pecudes innoxias feriat, & ad suum concilium a Ioue deos, quasi in ipso parũ consilij sit, aduocari, illa læta & placata esse fulmina, quæ solus excutiat, pniciosa, quibus mittẽdis maior numinũ turba interfuit. Si quæris a me, quid sentiam, non existimo tam hebetes fuisse, ut crederent Iouem, aut non æquæ uoluntatis, aut certe minus paratum esse. Vtrum enim tunc cum emisit ignes, quibus innoxia capita percuteret, scelerata transiret, aut noluit iustius mittere, aut non successit? Quid ergo secuti sunt, cum hoc dicerent? Ad coercendos animos imperitorum sapientissimi uiri, indicauerunt ineuitabilem metum, ut supra nos aliquid timeremus. Vtile erat in tanta audacia scelerum esse, aduersum quod nemo sibi satis potens uideretur. Ad conterendos itaq; eos, quibus innocentia nisi metu non placet, posuere super caput † iudicem, & quidem armatum. Quare id solum fulmẽ quod Iupiter mittit, placabile est? Perniciosum id, quod alijs quoq; Dijs autoribus mittit? Quia Iouem, id est regem, prodesse etiam solum oportet, nocere nõ, nisi cũ pluribus uisum est, discant hi quicũq; magnã potentiã inter homines adepti sunt, sine cõsilio nec fulmẽ quidẽ mitti. Aduocẽt, cõsyderent, multorũ sentẽtijs † nocitura tẽperent, & hoc sibi pponãt, ubi aliqd pcuti debet, ne Ioui quidẽ suũ satis esse cõsiliũ. In hoc quoq; tam imperiti nõ fuere, ut Iouẽ existimarẽt tela mutare, poeticã ista licentiã decẽt. Est aliud leuius fulmẽ, cui dextra cyclopũ *Sæuitiæ flãmæq; minus, min⁹ addidit iræ Tela uocãt superi.* Illos uero altissimos uiros error iste nõ tenuit, ut existimarẽt Iouẽ modo leuioribus fulminibus & lusorijs telis uti. Sed uoluerũt admonere eos, qbus aduersus peccata hominũ fulminandũ est, nõ eodẽ modo oĩa esse pcutienda, quædã frangi debere, quædam eligi & distingui, quædã admoneri. Ne hoc qdẽ crediderũt, Iouẽ esse qualẽ in capitolio & in cæteris ædibus uidemus, mittere manu fulmina, sed eundẽ quẽ nos Iouẽ intelligũt, custodẽ rectorẽq; uniuersi, animũ ac spm̃ mũdi huius opis dñm & artificẽ, cui nomen oẽ cõuenit. Vis illũ fatum uocare? Non errabis. Hic est, ex quo suspẽsa sunt omnia, ex quo

Aetruscorum stulta opinio.

Refellit ea opinio

Att uindicem

Att placita

sunt omnes causæ causarum. Vis illum prouidentiã dicere: recte dicis. Est eñ, cuius con silio huic mundo prouidetur, ut incõcussus exeat, & actus suos explicet. Vis illum naturam uocare: Non peccabis. Est enim, ex quo nata sunt omnia, cuius spiritu uiuimus. Vis illum uocare mundũ: nõ falleris. Ipse enim est, totum quod uides, totus suis partibus inditus, & se sustinens & sua. Idẽ & Aetruscis uisum est, & ideo fulmina a Ioue mitti dixerunt, quia sine illo nihil geritur. At quare Iupiter ferienda transit, aut innoxia ferit: In maiorem me quæstionẽ uocas, cui suus locus, suus dies dandus est. Interim hoc dico, fulmina non mitti a Ioue, sed sic omnia disposita, ut ea etiam quæ ab illo non fiunt, tamen sine ratione non fiant. Vis eorum, illius permissio est. Nam & si Iupiter illa nunc non facit, Iupiter nõ fecit, ut nõ fierent. Singulis nõ adest, sed signũ & uim & curam dedit omnibus.

Fulmina p̄petua & progatiua.

Huic illorũ diuisioni nõ accedo. Aiunt aut p̄petua & finita esse fulmina, aut prorogatiua. Perpetua sunt, quorum significatio in totam uitam ptinet, nõ unam rem id enunciat, sed contextũ rerum p omnem, deinceps ætatẽ futuram cõplectitur. Hæc sunt fulmina, quæ proprio accepto patrimonio, & in nouo hominis aut orbis statu fiant. Finita ad diẽ utiq; respondent. Prorogatiua sunt, quorũ minæ differri possunt, auerti tolliq; nõ possunt. Dicam quid sit, quare huic diuisioni nõ consentiam. Nam & quod perpetuum uocant fulmen, finitum est. Aeque enim talia ad diem respondẽt. Nec ideo finita nõ sunt, quia multum tempus significant. Et quod prorogatiuũ uidetur, finitum est. Nam illorũ quoq; confessione certum est, quousq; impetretur dilatio. Priuata eñ fulgura negant ultra decimũ annũ, publica ultra tricesimũ posse differri. Hoc modo & ista finita sunt, quia ultra quod nõ prorogarentur inclusum est. Omniũ ergo fulminũ & omnis euentus dies statuta est. Non potest enim ulla incerti esse comprehẽsio. Quæ inspicienda sint in fulmine, passim & uage dicunt, & sic passiones eorum debere diuidi, quemadmodũ ab Attalo philosopho, qui se huic disciplinæ dederat, diuisa sunt, ut inspiciant ubi factum sit, quãdo, cui, in qua re, quale, quantum. Hæc si digerere in partes suas uoluero, quid postea faciã: in immensum procedam.

Varia diuisio fulminũ

Nunc nomina fulgurũ, quæ a Cecinna ponuntur, aperte stringã, & quid de his sentiam, exponam. Ait enim postulatoria, quibus sacrificia intermissa, aut nõ rite facta repetunt. Monitoria, quibus docetur, quid cauendũ sit. Pestifera, quæ mortem exiliumq; prætendũt. Fallacia, quæ per speciem alicuius boni nocent. Dant consulatum malo futurum gerentibus, & hæreditate, cuius compendium magno sit luendũ incõmodo. Dentanea, quæ species periculi sine periculo afferunt. Parentalia, quibus † co- (alii tollunt) luntur priorum fulminũ minæ. Attestata, quæ prioribus cõsentiũt. Artencata, quæ incluso fiunt. Obruta, quibus iam prius percussa nec procurata feriuntur. Regalia, quorum ui tangitur, uel comicium, uel principalia urbis, Libere loquar, quorũ significatio regnũ ciuitati minatur. Inferna, cum e terra exiliunt ignes. Hospitalia, quæ sacrificijs ad nos Iouẽ arcessũt, &(ut uerbo eorum meliori utar) inuitant. Hũc uenire cum magno inuitantium periculo affirmat. Auxiliaria, quæ aduocata dicũtur, sed aduocãtium bono ueniũt. Quãto simplicior diuisio est, qua utebat † Araldus noster egregius uir, qui Aetruscorũ disciplinam græca subtilitate miscuerat. (Alii Attal.) Ex fulminibus quædam sunt, quæ significãt id, quod ad nos pertinet. Quædam aũt nihil significãt, ut id, cuius intellectus ad nos nõ peruenit. Ex his quæ significãt, quædam sunt læta, quædam sunt aduersa, quædam nec aduersa nec læta. Aduersariorum hæ spes sunt. Aut ineuitabilia mala portendunt, aut euitabilia, aut quæ minui possunt, aut prolongari. Læta aut mansura significant, aut caduca. Mixta aut habent partem boni, aut mali, aut mala in bonum, aut bona in malum uertũt. Nec aduersa nec læta sunt, quæ aliquam nobis actionem significant, qua terreri nec lætari debemus, aut peregrinationem in qua nec metus, nec spei quicq; sit. Reuertar ad ea fulmina, quæ significant quidem, sed quod ad nos nõ pertineat. Tanq; utrum eodem anno idem futurum sit fulmen, quod factum est. Nihil significãt fulmina, ut id cuius noticia nos effugit, ut illa quæ in uastum mare sparguntur, aut in desertas solitudines, quorũ significatio uel nulla est, uel perit. Pauca adhuc adijciam ad enarrandã uim fulminis, quæ non eodem modo omnem materiam uexat. Valentiora quæ resistũt, uehementius dissipat, cedẽtia nonnunquam sine iniuria transit. Cum lapide ferroq; durissimis quibusq; confligit, quia uiam ne

uiam necesse est per illa impetu quærat. Itaq; facit uiam qua effugiat, ac teneris & rarioribus parcit, quanq; & flāmis oportuna uideant, quia transitu patente minus sæuit. Loculis itaq; (ut dixi) integris pecunia quæ in his fuerat, conflata reperitur, quia ignis tenuissimus p occulta foramina transcurrit. Quicquid aūt in tigno solidū inuenit, ut contumax uincit. Non uno aūt (ut dixi) modo sæuit, sed quid quæq; uis fecerit, ex ipso genere iniuriæ intelligis, & fulmē opere cognoscis. Interdū in eadē materia, multa diuersa, eiusdem uis fulminis facit, sicut in arbore, quod aridissimū est, urit, quod solidissimū & durissimū est, terebrat & frangit, summos cortices dissipat. Interiores libros in parte interioris arboris rumpit ac scindit, folia pertundit ac stringit, uinum gelat, ferrum & æs fundit. Illud est mirū, q uinū fulmine gelatū, cum ad priorē habitū redit, potum aut exanimat, aut dementes facit. Quare illud accidit quærenti mihi, illud occurrit, inest fulmini uis pestifera. Ex hoc aliquem remanere, spiritū in eo humore quem coegit gelauitq;, uerisimile est. Nec enim alligari potuisset, nisi aliquod illi esset additū uinculū. Præterea olei quoq; & omnis unguenti teter post fulmē odor est. Ex quo apparet inesse quandam subtilissimo igni, & cōtra naturam acto, pestilentē potentiam, qua nō tantum icta cadunt, sed etiā afflata. Præterea quocūq; decidit fulmen, ibi odorem sulphuris certū est esse, qui quia natura grauis est, sæpius actus uel haustus alienat. Sed ad hoc uacui reuertemur. Fortasse enim libebit ostendere, quantū omnia ista, a philosophia artiū parēte, fluxere. Illa primū & quæsiuit causas rerū, & obseruauit effectus, & quod in fulminis inspectione lōge melius est, initiis rerū exitus contulit. Nūc ad opinionem Possidonij reuertar. E terra terrenisq; omnibus pars humida efflatur, pars sicca & fumida remanet. Hæc fulminibus alimentū est, alia imbribus. Quicquid in aera sicci fumosiq; peruenit, id includi se nubibus nō fert, sed rumpit claudentia. Inde est sonus, quem nos tonitruū uocamus. In ipso quoq; aere quicquid extenuatur, simul siccatur & calet. Hoc quoq; si inclusum est, æque fugā quærit, & cum sono euadit. Ac modo uniuersam eruptionē facit, ea quæ uehemētius intonat, modo per partes & minutatim. Ergo nō tonitrua hæc spiritus exprimit, dum aut rumpit nubes, aut peruolat. Volatio aūt spiritus, in nube cōclusi, uehementissimū est atterēdi genus. Tonitrua nihil aliud sunt, q̄ citi aeris sonitus, q fieri, nisi dū aut terit, aut rūpitur, non potest. Et si colliduntur, inquit, nubes inter se, fit is quem desyderat ictus, sed non uniuersus. Non enim tota totis concurrūt, sed partibus partes. Nō sonant mollia, nisi illisa duris sint. Itaq; non audit fluctus, nisi impactus. Ignis, inquit, dimissus in aquam, sonat, dum extinguit. Puta ita esse, pro me est. Non ignis tunc sonū efficit, sed spiritus p extinguentia effugiens. Itidem tibi & fieri ignem in nube, & extingui. E spiritu nascit & attritu. Quid ergo inquit, Non potest aliqua ex his transcurrētibus stellis incidere in nubem & extingui? Existimemus posse aliquando & id fieri. Nunc naturalē causam quærimus & assiduam, & nō raram & fortuitā. Puta me cōfiteri uerū esse, quod dicis. Aliquando post tonitrua emicare ignes, stellis transuersis & cadentibus similes, non ob hoc tonitrua sunt, sed est hoc tonitrua sunt. Clydemos ait, fulgurationis speciē inanem esse, non ignem. Sic enim per noctem splendorē motu remotū uideri. Dissimile est exemplum: Illic enim splēdor inter ipsam aquam apparet. Hic quid fit in aere erumpit & exilit. Heraclitus existimat fulgurationē esse uelut apud nos incipientiū igniū conatus, & primā flammā incertam, modo intereuntem, modo insurgentem. Hoc antiqui fulgetra dicebant, tonitrua nos pluraliter dicimus. Antiqui autem tonitruū dixerūt, aut tonum. Hoc apud Cecinnam inuenio facundū uirum, si habuisset in eloquētia nomē. Et nisi illū Ciceronis umbra pressisset, etiamnum illo uerbo utebant antiqui correpto, quo nos pducta una syllaba utimur. Dicimus enim ut splēdere, sic fulgere. Atqui illis ad significandā tā subitā e nubibus eruptionē lucis, mos erat uti media syllaba correpta, ut dicerēt fulgere. Quid ipse existimem, quæris? Adhuc enim alienis opinionibus accommodaui manum, dicam fulgerat, cum repētinum late lumē emicuit. Id euenit, ubi in ignē extenuatis nubibus uertitur, nec uires, quibus longius prosiliat, inuenit. Nō miraris puto, si aera aut motus extenuat, aut extenuatio incendit. Sic liquescit excussa glans funda, & attritu aeris uelut igne distillat. Ideo æstate plura sunt fulmina, quia plurimum calida est. Facilius attritu calidior ignis existit. Eodem modo fit fulgor, qui tantum fulget, & fulmen quod mit

Vinū gelatū fulmine, & deinde potum dementes facit

quod mittitur. Sed illi leuior uis, alimentiq; est minus. Et ut breuiter dicam quod sentio, Fulmen est fulgur intentum. Ergo ubi calidi fumidiq; natura, emissa terris, in nubes incidit, & diu in illarum sinu uolutata est, nouissime erumpit. Et quia uires non habet, splēdor est. At ubi fulgura illa plus habuere materiæ, & maiore impetu arserunt, nō apparent tantum, sed decidunt. Quidam utiq; existimant fulmen reuerti, quidam subsidere, ubi alimēta prægrauauerūt, & fulmen ictu languidiore delatū est. At quare fulmen subitū apparet, nec continuaē assiduus ignis? Quia celerū est miriq; motus, simul & nubes rumpit, & aera incendit. Deinde desiuit flamma quiescente motu, Non enim est assiduus spiritus cursus, ubi ignis possit extendi, sed quoties fortius ipsa iactatione se accendit, fugiendi impetū capit. Deinde cū euasit, & pugna desijt ex eadē causa, modo usq; ad terram profertur, modo dissoluitur, si minore ui pressus est. Quare oblique ferē? Quia spiritu constat. Spiritus aūt obliquus est, flexuosusq;. Et qui natura ignē sursum uocat, iniuria deorsum premit. Incipit aūt obliquū esse. Interdū autem neutraq; uis alteri cedit, & ignis in superiora nititur, & in inferiora deprimiē. Quare frequenter cacumina montiū feriunē? Quia opposita sunt nubibus e cœlo cadentibus, per hoc transeundū est. Intelligo quid iam dudū desyderes, quid efflagites, malo inquis fulmina non timere, q̄ nosse. Itaq; alios doce quemadmodū fiant. Ego mihi metū illoꝝ excuti uolo, q̄ naturā indicari. Sequar quo uocas, omnibus enim rebus oibusq; sermonibus aliquid salutare miscendū est. Cum imus p occulta naturæ, cum diuina tractamus, uendicandus est a malis suis animus, ac subinde firmandus, q etiam eruditis & hoc unū agentibus, necessarium est. Nō ut effugiamus ictus rerū (Vndiq; enim tela in nos iaciuntur) sed ut fortiter cōstāterq; patiamur. Inuicti esse possumus, incōcussi nō possumus, quanq̄ interim spes subit, incōcussos quoq; esse nos posse Quomodo inquis? Cōtemne morte, & oia quæ ad mortem ducunt cōtempta sint, licet illa bella sint, siue naufragia, seu morsus ferarū, siue ruinarū subito lapsu procidentiū pondera. Nunquid aliud facere possunt, q̄ ut corpus ab anima resoluant? Hæc nulla diligentia euitat, nulla felicitas domat, nulla potentia euincit, talia uera fortitudine disponunē. Mors omnes æque uocat. Iratis Dijs, ppicijsq;, moriendū est. Animus ex ipsa desperatione sumatur. Ignauissima aialia, quæ natura ad fugā genuit, ubi exitus non patet, tentāt fugam corpore imbecilli. Nullus pniciosior hostis est, q̄ quē audacē angustiæ faciūt, longeq; uiolētius semp ex necessitate q̄ ex uirtute corrigimur. Maiora aut certe paria conatur animus magnus ac perditus. Cogitemus nos quantū ad mortē, perditos esse, & sumus. Ita est Lucili, Omnes reseruamur ad mortē. Totum hūc quē uidemus populū, quousq; cogitas esse? cito natura reuocabit & condet. Nec de re, sed de die queriē. Eodem citiusue tardiusue ueniendū est. Quid ergo? Non tibi timidissimus omniū uideē & insipientissimus, qui magno ambitu rogat morā mortis? Nōne cōtemneres eum, qui inter perituros constitutus, beneficij loco peteret, ut ultimus ceruicē præberet? Id facimus. Magno æstimamus mori tardius. In omnes constitutū est capitale supplicū. Et quidē cōstitutione dignissima. Nam quod maximū solet esse solatiū extrema passuris? quorū causa eadē sors est, sequeremur traditi a iudice aut magistratu, & carnifici nostro præstaremus obsequiū. Quid interest, ad mortem iussi eamus an ultronei. O te dementē & oblitū fragilitatis tuæ, si tunc mortē times, cum tonat. Ita ne salus tua in hoc uertitur? Viues si fulmen effugis? Petet te gladius, petet te lapis, petet te febris. Nō maximū ex periculis tuis, sed speciosissimū fulmen est. Male scilicet erit actum tecum, si sensum mortis tuæ celeritas infinita præuenerit, si mors tua prædiceē, si tu tunc quidē q spiras nō supuacuæ, sed alicuius magnæ rei signū es. Male scilicet tecū agiē, si cū fulmine cecideris. Si pauescis ad cœli fragorē, nubiūue trepidas. Quoties aliqd effulsit, expiras. Quid ergo? Honestius iudicas deiectione animi perire q̄ fulmine? Eo itaq; fortius aduersus cœli minas surge. Et cū mundus undiq; exarserit, cogita te nihil habere de tanta morte pdēdū. Quod si tibi parari credis illā cœli cōfusionē, illā tēpestatū discordiā, si pter te ingestæ illisæq; nubes strepunt, si in tuū exitiū tanta uis igniū excutiē. At tu solatij loco numera tāti esse mortē tuā. Sed nō erit huic cogitationi locus. Casus iste demat metū. Et inter cætera quoq; hoc cōmodū eius, q expectationē tuā antecedit. Nemo umq̄ fulmē timuit, nisi q effugit.

Libri secundi naturaliū quæstionū finis.

Rō quare fulme oblique ferat.

LVCII ANNEI SENECAE NATVRALIVM QVAESTIONVM LIBER TERTIVS, QVI EST DE AQVIS.

NON præterit me Lucili uirorum optime, q̃ magna rerum fundamēta ponam ſenex, qui mundum circuire conſtitui, & cauſas ſecretaq; eius eruere, atq; alijs noſcēda producere. Quando tam multa cōſequar? tã ſparſa colligam? tam occultã perſpiciã? Prætermittat ergo ſenectus, & obijciat annos inter uana ſtudia conſumptos, tanto magis urgeamus, & damna ætatis male exemptæ labor ſarciat. Nox ad diem accedat. Occupationes patrimonij recidanť, longe a dominio iacentis cauſa ſoluatur, ſibi totus animus uacet. Et ad cōtemplationem ſui ſaltem ipſo impetu reſpiciat. Faciet ac ſibi inſtabit, & quotidie breuitatem temporis metietur. Quicquid amiſſum eſt, id diligēti uſu præſentis uitæ recolliget, fideliſſimus eſt ad honeſta ex pœnitentia tranſitus, libet mihi exclamare illius poetæ incłyti uerſum, Tollimus ingentes animos & maxima facta. Paruo tempore molimur, hoc dicerē, ſi puer iuueniſq; molirer. Nullum non tam magnis rebus tempus anguſtum eſt. Nunc uero ad rē ſeriam, grauem, immenſam, poſtmeridianis horis acceſſimus, faciamus quod in itinere fieri ſolet. Qui tardius exierunt, uelocitate pēſant moram. Feſtinemus & opus, neſcio an ſuperabile, magnum certe, ſine ætatis excuſatione tractemus. Creſcit animus quoties cœpti magnitudinem oſtendit, & cogitat quantum propoſito, non quantũ ſibi ſuperſit. Cōſumpſere ſe quidam, dum acta regum externorum cōponũt, quæq; paſſi inuicem auſiq; ſunt populi. Quanto ſatius eſt ſua mala extinguere, q̃ aliena poſteris tradere? Quanto potius deorum opera celebrare, q̃ Philippi aut Alexandri latrocinia? Qui exitio gentium clari, nō minores fuere peſtes mortalium, q̃ inundatio, qua planum omne perfuſum eſt, q̃ conflagratio, qua magna pars animantium exaruit. Quemadmodũ Hanibal ſuperauerit alpes ſcribunt, quemadmodum confirmatũ Hiſpaniæ cladibus bellum Italiæ inopinatus intulerit, Infractis rebus etiam poſt Cartaginem, pertinax reges pererrauerit. Contra Romanos ducem ſe promittens, etiam ſine exercitu. Quemadmodum ante deſierit ſenex omnibus angulis bellum quærere, adeo ſine patria eſſe pati poterat, ſine hoſte non poterat. Quanto ſatius, quid faciendum ſit q̃ factum ſit quærere, ac docere eos, qui ſua permiſere fortunæ, nihil ſtabile ab illa datum eſſe, eius omnia fluere aura mobilius? Neſcit enim quieſcere, gaudet lætis, triſtia ſuſtinere, & utraq; miſcere. Itaq; in ſecundis nemo confidat, in aduerſis nemo deficiat, alternæ ſunt uices rerũ. Quid exultas? Iſta quibus ueheris in ſummũ, neſcis ubi te relictura ſint, habebunt ſuum, non tuum, finem. Quid iaces? ad imum delatus es, nunc eſt reſurgendi locus. In melius aduerſa, in deterius optata flectuntur. Ita accipienda eſt animo uarietas, non priuatarum tantũ domuum quas leuis caſus impellit, ſed etiam reipublicæ. Regna ex infimo coartata ſupra imperantes conſtitere. Vetera imperia in ipſo flore cecidere. Inueniri nō poteſt numerus, q̃ multa ab alijs fracta ſint. Nunc cum maxime deus alia exaltat, alia ſubmittit, nec molliter ponit, ſed ex faſtidio ſuo nullas habitura reliquias iactat. Magna iſta (quia parui ſumus) credimus. Multis rebus nō ex natura ſua, ſed ex hũilitate noſtra magnitudo eſt. Quid præcipuum rebus humanis eſt? Nō claſſibus maria compleſſe, nec in rubri maris littore ſigna poſuiſſe. Nec deficiēte terra ad iniurias aliorum erraſſe, in oceano ignota quærentē, ſed animo omne uidiſſe, & qua nulla eſt maior uictoria, uitia domuiſſe. Innumerabiles ſunt, qui urbes, qui populos habuere in poteſtate, pauciſſimi qui ſe. Quid eſt præcipuũ? Erigere animũ ſupra minas & promiſſa fortunæ. Nihil dignum putare, quod ſperes. Quid enim dignum quod concupiſcas? quia a diuinorum contemplatione, quoties ad humana recideris, an aliter caligabis, q̃ quorum oculi in denſam umbram ex claro ſole redie re. Quid eſt præcipuum? poſſe læto animo aduerſa tolerare, quicquid acciderit ſic ferre, quaſi tibi uolueris accidere. Debuiſſes enim uelle, ſi ſciſſes omia ex decreto dei fieri. Flere, queri, ingemere, deſciſcere eſt. Quid eſt præcipuum? Animus contra calamitates fortis & contumax, luxuriæ non aduerſus tantũ, ſed & infeſtus, nec auidus periculi, nec fugax, proſperitatem nō expectans, ſed aduerſus utrũq; intrepidus & confiſus. Nec illius tumultu, nec huius fulgore percuſſus. Quid eſt præcipuum? nō admittere in animo ma

la cōſilia

Philippus & Alexander peſtes mortalium

Seipſũ uincere præcipua uictoria.

Quid præcipuũ in homine.

la consilia,puras ad cœlum manus tollere,nullum petere bonum,quod ut ad te transeat,
aliquis possit dare,aliquis amittere,optare,quod sine aduersario optatur,bonā mētem.
Cætera magno æstimata mortalibus,etiam siquis domū casus attulerit,sic intueri, quasi
exitura,quæ uenerunt. Quid est præcipuum? Altos supra fortunam spiritus hominis at
tollere. Meminisse,ut siue felix eris,scias hoc nō futurum diu,siue infelix,scias hoc te nō
esse,nisi cum putes. Quid est præcipuum? In primis labris animā habere. Hæc res efficit
* nō euenire quærenti,ut sit liber,sed euenire naturæ. Liber autem est,qui seruitutem effu
git suam. Hæc est assidua seruitus,& ineluctabilis,& per diem ac noctem æqualiter pre-
mens,sine interuallo,sine cōmeatu. Sibi seruire,grauissima seruitus est, quam discutere
facile est,si desieris multa te poscere,si desieris tibi ferre mercedem,si ante oculos & na-
turam tuam posueris,& ætatem,ac tibi ipse dixeris,quid insanio? quid anhelo? quid su-
do? quid terram uerso? quid forum uiso? Nec multo opus est,nec diu. Ad hoc proderit
nobis inspicere rerum naturam,primo discedimus a sordidis,deinde animū ipsum , quo
magno summoq; opus,seducemus a corpore. Deinde in occultis exercitata subtilitas,non
erit in aperto deterior. Nihil autem est apertius his salutaribus,quæ cōtra nequitiam no/
stram furoremq; discuntur,quæ damnamus,nec ponimus. Quæramus ergo de aquis,&
inuestigemus,qua ratiōe fiant. *Siue*(ut ait Ouidius) Fons erat illimis nitidis argenteus
undis. *Siue*(ut ait Vergilius) Vnde per ora nouem uasto cum murmure montis. In ma/
re præruptum & pelago premit arua tonanti. *Siue*,ut apud † Terentium iunior charissi
me inuenio. Elisius siculis de fontibus exilit amnis. Quomodo ideo aquas subministret,
quomodo tot flumina ingentia per diem & noctem decurrant,quare alia Hybernis aq;
intumescant,alia in defectum cæterorum omniū crescant. Nilum interim seponamus a
turba,propriæ naturæ & singularis,illi diem suum dabimus,nunc uulgares aquas prose-
quemur,tam frigidas q̄ calentes. In quibus calentibus quærēdum erit,utrum calidæ na/
scantur,an fiant. De cæteris quoq; differemus,quas insignes,aut sapor,aut aliqua reddit
utilitas. Quædam enim oculos,quædam neruos iuuant,quædam inueterata & desperä/
ta a medicis uitia percurant. Quædam medentur ulceribus,quædā interiora fouent po-
tu,& pulmonis ac uiscerum querelas leuant. Quædam supprimunt sanguinem, tam ua/
rijs singulis usus,q̄ gratus est. Aut stant omnes aquæ,aut fluunt,aut colliguntur, aut ua-
rias habent uenas. Aliæ sunt dulces,aliæ uariæ,asperæ quidem interueniunt,salsæq; ama/
ræq;. Medicatas,ex quibus sulphuratas dicimus,ferratas,aluminosas,indicat inde sapor.
Habent præterea multa discrimina. Primū tactus,frigidæ calidæq; sunt. Deinde ponde/
ris,leues & graues sunt. Deinde coloris,puræ sunt & turbidæ,ceruleæ,lucidæ. Deinde sa
lubres sunt & utiles,sunt mortiferæ,sunt quæ cogantur in lapidem. Quædā tenues, quæ
dam pingues,quædam alunt,quæ sine ulla bibentis ope transeunt,quædam haustæ fœcū
ditatem afferunt. Vt stet aqua aut fluat,loci positio efficit,in deuexo fluit,in plano conti
netur & stagnat,& aliquando in aduersum spiritu impellitur,tunc cogitur,tūc fluit. Col-
ligitur ex imbribus,ex suo fonte natiua est. Nihil tamen prohibet eodem loco aquā col/
ligi & nasci,quod in Fucino uidemus, in quem mōtes circumuecti fluuij deriuant. Sed
& magnæ latentesq; in ipso undæ sunt,itaq; etiam cum Hyberni defluxere torrentes,fa
ciem quoq; suam seruant. Primū ergo quæramus,quomodo ad continuādos fluminum
cursus terra sufficiat,unde tantum aquarum exeat? Miramur,quod accessionem flumi-
num maria nō sentiant. Aeque mirandum est,quod detrimenta exeuntium terra nō sen
tit. Quid est,quod illam sic impleuit,ut præbere tantum ex recondito possit, ac subinde
sic suppleat? Quamcunq; rationem reddiderimus de flumine,eadem erit riuorū ac fon/
tium. Quidam iudicant terram quicquid aquarum emiserit,†cursus accipere,ob hoc ma
ria non crescere, quia quod influxit non in suum uertunt, sed protinus reddunt. Occul-
to enim itinere subit terras,& palam uenit,secretoq; reuertitur,colaturq; transitu mare,
quod per multiplices anfractus terrarum uerberatum,amaritudinem ponit,& prauita-
tem saporis in tanta soli uarietate exuit,& in synceram aquam transit. Quidam existi
mant,quicquid ex imbribus terra concipit,in flumina rursus emitti. Et hoc argumenti lo
co ponunt,quod paucissima flumina sunt in his locis,in quibus rarus est imber. Ideo sic-
cas esse aiūt Aethiopiæ solitudines,paucosq; inueniri in interiore Africa fontes,quia fer
uida cœli

Marginal notes:

† Forte legē dū,te iunio rem carmē. Id qđ ppe modū licebat diuinare ex nonul lis antiq codicis. Nam de Lucilij uersibus Seneca & alibi fecit mētionem.

Varia aquarum natura

Alij † rursus

feruida cœli natura sit, & pene semper æstiua. Squalidæ itaq; sine arbore, sine cultu arenæ iacent, raris imbribus sparsæ, quos statim cōbibunt. At contra constat Germaniā Galliamq;, & proxime ab his Italiam, abundare riuis & fluminibus, quia cœlo humido utuntur, & ne æstas quidē imbribus caret. Aduersus hæc multa dici posse uides. Primū ego tibi, uinearū diligens fossor, affirmo, nullam pluuiam esse tam magnam, quæ terrā ultra decem pedes in altitudinem madefaciat. Om̄is humor inter primam crustam cōsumit̄, nec in inferiora descendit. Quomodo ergo potest imber suggerere amnibus uires, qui summam humum tangunt? Pars maior est quæ per fluminum alueos in mare effertur. Exiguum est quod sorbet terra, nec id seruat. Aut enim arida est, & absumit quicquid in se infusum est, aut satiata, si quid supra desyderium cecidit, excludit. Et ideo primis imbribus non augentur amnes, quia totos in se sitiens terra trahit. Quid quod quædam flumina erumpunt saxis & montibus. His quid cōferent pluuiæ, quæ per nudas rupes deferuntur, nec habent terram cui insideant? Adijce, quod in siccissimis locis, putei in altum acti, per ducentū, aut tricentū pedum spatia, inueniunt aquarum uberes uenas, in ea altitudine, in qua aqua non penetret, ut scias illic non cœlestem esse, nec collecticiū humorem, sed quod dici solet uiuam aquam. Illo quoq; argumento hæc opinio refellit̄, quod quidam fontes in summo montis cacumine redundāt. Apparet ergo illos sursum agi, aut ibi concipi, cum omnis aqua pluuialis decurrat. Quidam existimāt quemadmodū in exteriore parte terrarum uastæ paludes iacent, magni & nauigabiles lacus, quēadmodum ingēti spatio terræ maria porrecta sunt, infusa uallibus, sic interiora terrarū abūdare aquis dulcibus. Nec minus illas stagnare, q̄ apud nos oceanū, & sinus eius in imo latius, quia plus terra in altum patet, ergo ex illa profūda copia isti amnes egerūt. Quos quid miraris si terra detractos non sentiat, cum adiectos maria non sentiant. Quibusdā hæc placet causa. Aiunt habere terram intra se cauos recessus, & multum spiritus, qui necessario frigescit, umbra graui pressus. Deinde piger & immotus. In aquā cum desijt conuertitur, quemadmodum supra nos mutatio aeris imbrem facit, ita infra terras riuū agit. Supra nos stare non potest segnis diu & grauis. Aliquando em̄ sole tenuatur. Aliquādo uentis expanditur. Itaq; interualla magna imbribus sunt. Sub terra uero quicquid est, quod illum in aquam conuertat, id semper est, umbra perpetua, frigus æternum, inexercitata densitas, semper ergo præbebit fonti aut flumini causas. Placet nobis terrā esse mutabilem. Huc quoq; quicquid effluit, quia non aere libero concipitur, crassescit, & protinus in humorem conuertitur. Habes primas aquarum sub terra nascentium causas, Adijcias etiam licet, quod fiant omnia ex om̄ibus. Ex aqua aer. Ex aere aqua. Ignis ex aere. Ex igne aer. Quare ergo ne terra fiat ex aqua, & ex terra aqua? quæ si in alia mutabilis est, & in aquam, immo maxime in hanc. Vtraq; cognata res est, utraq; grauis, utraq; densa, utraq; in extremum mundi compulsa. Ex aqua terra fit. Cur nō aqua fiat terra? At magna in terra sunt flumina. Cum uideris, quanta sunt, & rursus ex quāto prodeant aspice. Rursus quanta sunt miraris, cum labantur assidue. Quædā uero nō concitata rapiantur. Quod præsto sit illis semꝑ aqua noua. Quid si mireris, quod cum uenti totum aera impellant, nō deficiat spatio spiritus, sed per dies noctesq; æqualiter fiat, nec ut flumina certo alueo fertur, sed per uastum cœli spatium lato impetu uadit, quod si ullam undam supesse mireris, quæ superueniat tot fluctibus fractis, nihil deficit, quia in se reddit. Omniū elementorum alterni recursus sunt. Quicquid alteri perit, in alterū transit. Et natura partes suas uelut in ponderibus constitutas examinat, ne portionum æquitate turbata mūdus præponderet. Omnia in omnibus sunt. Non tantum aer in ignem transit, sed nusq̄ sine igne est. Detrahe illi calorem, rigescet, stabit, durabitur, Transiet aer in humorem. Sed nihilominus non sine humore. Et aer & aqua facit terram, sed non magis unq̄ sine aqua est, quam sine aere. Et ideo facilior inuicem transitus est, quia illis in quæ transeundum est, iam mixta sunt. Habet ergo terra humorem, hūc exprimit. Habet aer, hūc umbra hiberni frigoris densat, ut faciat humorem. Ipsa quoq; mutabilis est in humorem, natura sua utitur. Quid ergo, inquis, si perpetui sunt amnes, uel causæ q̄bus flumina oriūtur ac fontes, quare aliquando siccant̄, aliquando quibus non fuere locis exeunt? Sæpe motu terrarum itinera turbāt, & ruina interscindit cursum aquis, quæ recētes & nouos

Alii collecticium

Vnde fluminum in terra nascentium causæ

Rerum uicissitudo

exitus quærunt,& aliquo impetu faciunt, aut ipsius quassatione terræ aliunde alio transfertur. Apud nos euenire solet,ut amisso canali suo flumina primū refundanť,deinde quia perdiderūt uiam,faciūt hoc,quod accidisse ait Theophrastus in Auctorico monte,in quo post terrarum tremorem noua uis fontium emersit. Sic & alios quoq; casus interuenire quidam opinantur,qui aliter uocēt aquas,aut in cursu suo deijciant,aut auertant. Fuit aliquando aquarū inops Erinius. Sed cum gallorum gens a Cassandro obsessa in illum se cōtulisset,& syluas scidisset,ingens aquarum copia aparuit,quas uidelicet in alimentum suum nemora ducebant. Quibus excisis humor,qui desijt in arbusta consumi,superfusus est. Idem ait,circa Magnesiam accidisse. Sed pace Theophrasti dixisse liceat. Non hoc est simile ueri,quia fere aquosissima sunt, quæcūq; umbrosissima. Quod non eueniret,si aquas arbusta siccarent,quibus alimentum ex proximo est† Fluminí modo uis ex intimo manat,utraq; excipitur quā radicibus euagari licet. Deinde succisæ arbores plus humoris desyderant,non tantum id quo uiuant,sed & id quo crescant. Idem ait,circa Arcadiā,quæ urbs in Creta insula est,fontes & lacus substitisse,quia desierit coli terra dirupta urbe. Postea uero quam cultores receperit, aquas quoq; recepisse. Causam siccitatis hanc ponit,quod obdurauerit constricta tellus,nec potuerit imbres inagitata transmittere. Quomodo ergo plurimos uidemus in locis desertissimis fontes? Plura deniq; inuenimus,quæ propter aquas coli ceperunt,quā quæ aquas habere ceperint,quia colebantur. Non enim esse pluuialem hanc aquam,quæ uastissima flumina a fonte statim,magnis acta nauigijs defert. Ex hoc intelligas licet, quod ꝑ hyemem æstatemq; par est. A cacumine delecta pluuia potest facere torrentem,nō potest autē æquali inter ripas suas tenore labentē. Aquæ non faciunt imbres,sed excitant. Paulo repetamus hoc altius si uidetur, & scies te non habere quod quæris,cum ad ueram omniū originem accesseris. Flumen nempe facit copia cuiuscūq; aquæ perennis. Ergo quæris a me,quomodo aqua fiat, Interrogabo inuicem,quomodo aer fiat,aut terra. Sed si in natura rerū elementa sunt quatuor,non potest interrogari unde aqua sit,quarta enim pars est naturæ. Quid ergo miraris,si rerum naturæ portio tam magna,potest† aquam ex se semp effundere? Quomodo aer & ipsa quarta pars mundi uentos & auras mouet,sic aqua riuos & flumina. Si uentus est fluens aer,& flumen est fluens aqua,satis & multum illi uirium dedi,cum dixi elementū est. Intelligis quod ab illo proficiscitur,non posse deficere. Aqua ait Thales ualentissimū elemētum est, hoc fuisse primū putat,ex hoc surrexisse omnia. Sed nos quoq; aut in eadem sententia eius aut in ultima sumus. Dicimus eñ ignem esse qui occupet mundum,& in se cuncta conuertat. Hunc eundem languere consydero,& nihil relinqui aliud in rerum natura, igne restincto,quā humorem, in hoc futuri mundi speciem latere. Ita ignis exitus mundi est,humor primordiū. Miraris omnes ex hoc posse exire semper,& qui pro omībus fuit,& ex quo sunt omnia? Hic humor rerū primordium sic positus est,ut fluminibus edendis sufficere,ut riuis & fontibus posset. Quæ sequitur Thaletis inepta sententia est. Ait enim terrarū orbem aqua sustineri,& uehi more nauigij,mobilitateq; eius fluctuare,tunc cum dicitur tremere. Non est ergo mirum, si abundat humor ad flumina fundenda,cum mundus in humore sit totus. Hanc ueterem & rudem sententiā explode. Nec est quod credas in hunc orbem aquā subire, & ꝑ rimas facere semitam. Aegyptij quatuor elementa fecere, deinde ex singulis bina marē & fœminā, Aerem marem iudicant,qua uentus est. Fœminam, qua nebulosus & iners. Aquam uirilem uocant mare,muliebrem omnē aliam. Ignem uocant masculum,qua ardet flamma, & fœminā qua lucet innoxius tactu. Terram fortiorem marem uocāt, saxa cautesq;,fœminæ nomen assignant huic tractabili. Et mare unum est,ab initio scilicet ita constitutum,habet suas uenas,quibus impletur & estuat. Quomodo maris,sic & huius aquæ mitioris,uasta maris in occulto uia est,quā nullus fluminis cursus exhauriet. Abdita est uirium eius ratio. Tantū ex illa,quantū superfluū sit,emittitur. Quædam ex istis sunt quibus assentire possumus, sed hoc amplius censeo. Placet natura regi terram. Et quidem ad nostrorū corporum exemplar,in quibus & uenæ sunt & arteriæ. Illæ sanguinis,hæ spiritus receptacula, In terra quoq; sunt alia itinera, per quæ aqua,& alia per quæ spiritus currit,adeoq; ad similitudinem illam humanorum corporum natura formauit, ut maiores

Margin notes (printed): Alr.† fluminū — Alr.† aliquid — Thaletis opinio, qui de aqua omia dixit esse progenita. — Aegyptiorū opinio de elementis.

Manuscript marginalia: ... terrae tremorē noui fontes. — * — ... opinionē Theophrasti — Arcadia — ... exitus mūdi humor primordiū. — Terrā regi ad n[ost]rorū corporū exemplar ...

ut maiores quoq; nostri aquarum appellauerint iter uenas. Sed quemadmodum in nobis, non tantum sanguis est, sed multa genera humoris, alia necessarij, alia corrupti, ac paulo pinguioris, in capite cerebrum, in ossibus medullæ, musculi, saliuæq; & lachrymæ, & quiddam additũ articulis, per quod citius flectantur ex lubrico. Sic in terra quoq; sũt humoris genera complura. Quædam quæ mature durentur. Hinc est omnis metallorũ humus. Ex quibus aurum argentumq; petit auaricia, & quæ in lapidem ex liquore uertuntur. In quibusdam locis terra humorq; liquescit, sicut bitumen, & cætera huic similia. Hæc est causa aquarum, secundum legem naturæ uoluntatemq; nascentium. Cæterum ut in nostris corporibus, ita in illa sæpe humores uitia concipiunt, aut ictus aut quassatio aliqua, aut loci senium, aut frigus, aut æstus corrumpere naturam, & sulphuratio contraxit humorẽ, qui modo diuturnus est, modo breuis. Ergo ut in corporibus nostris sanguis cum percussa uena est, tamdiu manat, donec omnis effluxit, aut donec uenæ scissura subsedit, atq; interclusit, uel aliqua alia causa retro dedit sanguinem, ita in terra solutis ac patefactis uenis, riuus aut flumen effunditur. Interest quantum aperta sit uena, quomodo consumpta aqua deficit, modo exsiccatur aliquo impedimento, modo coit ualde in cicatricem, premitq; quam fecerat uiam, modo illa uis terræ, quam esse mutabilem diximus, desinit posse alimenta in humorem conuertere, aliquando autem ante exhausta replentur, modo per se uiribus collectis, modo aliunde translatis. Sæpe ẽm inania apposita plenis humorem in se attrahunt. Sæpe terra, si facilis est, in tabem ipsa resoluitur & humescit. Idem euenit sub terra, quod in nubibus ut spissetur, grauiorq; quã ut manere in natura possit, gignat humorẽ. Sæpe colligit̃ roris modo, tenuis & dispersus liquor, q ex multis in unum locis confluit. Sudorem aquæ leges uocãt, quia guttæ quædam uel pressura loci eliduntur, uel æstu euocantur. Hic tenuis unda uix fonti sufficit, & ex magnis causis magnisq; conceptibus excidunt amnes, emissi non nunq; leuiter si aqua pondere suo se tantum detulit. Non nunq; uehementer & cum sono suo, si illam spiritus intermixtus eiecit. Sed quare quidam fontes senis horis pleni, senisq; sicci sunt? Superuacuum est nominare singula flumina, quæ certis mensibus magna, certisq; angusta sunt, & occasionem singulis quærere, cum possim eandem causam singulis reddere. Quemadmodũ quartana ad horam uenit, quemadmodum podagra ad tempus respondet, quemadmodum purgatio, si nihil obstitit, statum diem seruat, Quemadmodum præsto est ad mensem suũ partus. Sic aquæ interualla habent, quibus se retrahant, & quibus redeant. Quædam autem interualla, quia minora sunt, & ideo notabilia. Quædã maiora, & minus certa. Et quid hoc mirum est, cum uideas ordinem rerum, & naturam per constituta procedere? Hyems nunq; aberrauit. Aestas suo tempore incaluit. Autumni uerisq; (ut solet) facta mutatio est. Tam solsticium quã æquinoctium suos dies retulit. Sũt & sub terra minus nota nobis iura naturæ, sed non minus certa. Crede infra, quicquid uides supra. Sũt & illic specus uasti, sunt ingentes recessus, & spatia suspensis hinc & inde mõtibus laxa. Sunt abrupti in infinitũ hiatus, qui sæpe illapsas urbes receperunt, & ingentẽ in alto ruinam cõdidere. Hæc spiritu plena sunt, nihil ẽm usq; inane est, & stagna obsessa tenebris & locis amplis. Animalia quoq; illis innascuntur, sed tarda & informia, ut in aere cæco pinguiq; concepta, & in aquis torpentibus facta, plæraq; ex his cæca ut talpæ & subterranei uermes, quia deest lumen quod superuacuum est. Inde ut Teophrastus affirmat, pisces quibusdam locis eruuntur. Multa hoc in loco tibi in mentem uenere, quæ urbane in re incredibili fabulam dicas. Non cum retibus aliquem, nec cum hamis, sed cum dolabro ire piscatum. Expecta ut aliquis in mari uersetur. Quid est autem, quare nõ pisces in terram transeant, si nos maria transimus? Permutabimus sedes. Hoc miraris accidere. Quanto incredibiliora sunt opera luxuriæ, quoties natura, aut mentitur, aut uincitur. In cubili natant pisces, & sub ipsa mensa capitur, qui statim transferatur in mensam. Parum uidetur recens Mullus, nisi qui in conuiuio manu moritur. Vitreis ollis inclusi offeruntur, & obseruatur morientium color, quẽ in multas mutationes mors luctante spiritu uertit, alios necant in garo, & condunt uiuos. Hi sunt qui fabulas putant piscem uiuere posse sub terra, & effodi non capi. Quã incredibile illis uideretur, si audirent natare in garo piscem, nec cœnæ causa occisum esse super cœnam, cum multum in delitijs

Alij nectunt

Varia etiam in penitissima terra nascuntur.

Alij condiunt

fuit,& oculos antequam gulam pauit. Permitte mihi quæstione seposita castigare luxuriam. Nihil est, inquis, Mullo expirante formosius. Ipsa colluctatione animã afficienti rubor primũ, deinde pallor suffunditur, quam æque uariatur, & in cæteras facies inter uitã & mortem coloris est uagatio longa, somniculosæ inertiæq; luxuriæ. Quam sero expressero, circũscribi se & fraudari tanto bono sensit. Hoc adhuc tanto spectaculo & tam pulchro piscatores fruebãtur, quo coctum piscem, quo exanimẽ in ipso ferculo experirentur, mirabamur tantum in illis esse fastidium, ut nollent attingere, nisi eodem die captũ piscem, qui (ut aiunt) saperet ipsum mare. Ideo cursu aduehebatur, ideo gerulis cum anhelitu & clamore properantibus dabatur uia. Quo peruenere deliciæ? Is pro putrido iam piscis affertur, qui non hodie eductus, occisus est. Nescio de re magna tibi credere. Ipse oportet mihi credam, huc afferatur, coram me animã agat. Ad hunc fastum puenere uentres delicatorũ, ut gustare non possint piscem, nisi quem in ipso conuiuio natantẽ palpitantẽq; uiderint. Quanti ad solertiam luxuriæ pereunt? Hijs accedit, tantoq; subtilius quotidie & elegantius aliquid excogitat furor, usitata cõtemnens. Illa audiebamus Nihil est melius saxatili Mullo. At nũc audimus. Nihil est moriente formosius. Da mihi in manus uas uitreum in quo exultet, in quo trepidet, ubi multum diuq; laudatus ex illo perlucido uiuario extrahitur, tunc ut quisq; peritior est monstrat. Vide quõ exarserit rubor, omni acrior minio. Vide quas p latera uenas agat. Ecce sanguineũ putes uentrẽ, quam lucidum quiddam ceruleumq; sub ipso tempore efulsit. Iam porrigitur & pallet, & in unum colorem cõponitur. Ex his nemo morienti amico assidet, nemo uidere mortem patris sui sustinet, quã optauit. Quotus quisq; funus domesticũ ad rogum prosequitur, fratrum, propinquorũ extrema hora deseritur, ad mortem Mulli concurritur. Nihil enim est illo formosius. Non tempero mihi, quin utar interdum temerarijs uerbis, & proprietatis modum excedam. Non sunt ad popinam, dentibus, & uentre, & ore contenti, oculis quoq; gulosi sunt. Sed ut ad propositum reuertar, accipe argumentũ, magnã uim aquarum in subterraneis occultis fertilem fedo situ piscium. Si quando erupit, affert secum imensam animalium turbam, horridam aspici, & turpem ac noxiam gustu. Certe cum in Caria circa Idimum urbem talis exiliset unda, periere quicunq; illos ederant pisces, quos ignoto ante eum diem cœlo nouus amnis ostendit. Nec id mirum. Erant enĩ pinguia & differta, ut ex longo ocio, corpora, Cæterum inexercitata, & in tenebris saginata, & lucis inexperta, ex qua salubritas ducitur. Nasci aũt posse pisces in illo terrarum profundo, sit indicium, quod anguillæ, quæ latebrosis locis nascuntur, grauis & ipse cibus sit, ob ignauiam utiq;, si altitudo lucis illas penitus abscondit. Habet ergo non tantum uenas aquarũ terra, ex quibus† continuatis flumina effici possunt, sed & amnes magnitudinis uastæ, quorũ alijs semper in occulto cursus est, donec aliquo sinu terræ deuorentur. Alij sub aliquo lacu emergũt. Iam quis ignorat esse quædã stagna sine fundo? Quorsum hæc pertinent? Vt appareat hanc aquam magis amnibus æternam esse materiam, cuius non tanguntur extrema, sicut flumina fontium. At quare aquis sapor uarius? ppter quatuor causas. Ex solo prima est, per quod feruntur. Secunda ex eadem similitudine eius nascitur. Tertia ex spiritu, qui in aquam transfiguratus est. Quarta ex uitio, quod sæpe concipiunt corruptæ per iniuriam. Hæ causæ saporem dant aquis uarium. Hæ medicatiuam potentiam. Hæ grauem spiritum colorẽq; pestiferum. Hæ leuitatem grauitatemq;, aut calorem aut nimium rigorem. Interest utrum loca sulphure an nitro an bitumine plena transeant. Hac ratione corruptæ, cũ uitæ periculo bibuntur. Hinc ille de quo Ouidius ait, Flumen habent Cicones quod potum saxea reddit Viscera, quod tactis inducit marmora rebus. Medicatum est, & eius naturæ habet limum, ut corpora agglutinet & induret. Quemadmodũ Puteolanus puluis, si aquam attigit saxum est, sic ecõtrario, hæc aqua si solidum tetigit, hæret & affigitur. Inde est, quod res abiectæ in eundem locum, lapideæ subinde extrahuntur. Quod in italia quibusdam locis euenit, si uirgam siue frondem demerseris, lapidem post paucos dies extrahis. Circumfunditur enim corpori limus, alliniturq; paulatim. Hoc minus uidebitur tibi mirum, si notaueris albulam, & fere sulphuratam aquam, circa canales suos, cymbasq; durari. Aliquam habẽt causam illi lacus, Quos quisquis faucibus hausit, ut idem poeta ait, Aut furit aut patitur mirũ grauitate soporem.

Inuehitur cõtra delicatos.

Al. † corriuatis.

Quare aquarum uarius sapor.

uitate ſaporem. Similem habet uim mero,ſed uehementiorem. Nam quemadmodum ebrietas donec exiccetur dementia eſt,& nimia grauitate defertur in ſomnum,ſic huiuſmodi aquæ ſulphurea uis habet quiddam acrius ex aere noxio uirus,quod mentem aut furore mouet,aut ſopore opprimit. Hoc habet †mali amnis eius,quem quicunq; parum moderato gutture traxit, Haud aliter titubat,q̃ ſi mera uina bibiſſet. In quoſdã ſpecus qui deſpexere moriuntur,tam uelox malum eſt,ut tranſuolantes aues deijciat. Talis eſt aer, talis locus,ex quo lætalis aqua diſtillat. Quod ſi remiſſior fuerit aeris & loci peſtis, ipſa quoq; temperatior noxa,nihil amplius q̃ tentat neruos,uelut ebrietate torpentes. Nec miror,ſi locus atq; aer aquas inficit,ſimileſq; regionibus reddit,per quas & ex quibus ueniunt; Pabuli ſapor apparet in lacte,& uini uis exiſtit in aceto. Nulla res eſt, quæ nõ eius a quo naſcitur notas reddat. Aliud eſt etiam aquarum genus, quod nobis placet cœpiſſe cum mundo. Siue ille æternus ſit,hoc quoq; fuit ſemper. Siue initium aliquod eſt illi, hoc quoq; cum mundo diſpoſitum eſt. Quid ſit hoc,quæris, Oceanus & quodcunq; ex illo mari terras intercludit. Iudicãt quidam flumina quoq;,quorũ inenarrabilis natura eſt, cũ ipſo mũdo traxiſſe principia, ut Hiſtrum, ut Nilum uaſtoſq; amnes,magiſq; inſignes q̃ ut dici poſſit,eandem illis originem q̃ cæteris eſſe. Hæc eſt ergo aquarum diuiſio, ut quibuſdam uidetur. Poſt illam ex ſuperioribus cœleſtes aquas nubila excutiunt. Ex terrenis aliæ ſunt (ut ita dicam) ſupernatantes,quæ in ſũma humo repunt, Aliæ abditæ, quarum reddita eſt ratio. Quare quædam aquæ caleant,quædam etiam ferueant intantum, ut nõn poſſint eſſe uſui,niſi aut in aperto euanuere,aut mixtura frigidæ intepuere. Plures cauſæ redduntur. Empedocles exiſtimat ignibus,quos multis locis terra opertos tegit,aquam caleſcere,ſi ſubiecti ſunt ſolo,per quod aquis tranſcurſus eſt. Facere ſolemus thracones & miliaria & complures formas,in quibus ære tenui fiſtulas ſtruimus,per decliue circũdatas, ut ſæpe eundem ignem ambiens aqua per tantum fluat ſpatij,quãtum efficiendo calori ſat eſt. Frigida itaq; intrat,effluit calida. Idem ſub terra Empedocles exiſtimat fieri,quẽ nõ falli credebãt. In quibus balnearia ſine igne calefiunt, ſpiritus in illa feruens loco æſtuanti infũditur. Hic per riuos lapſus non aliter q̃ igne ſubdito,parietes & uaſa balnei calefacit. Omnis deniq; frigida tranſitu mutatur in calidam, nec trahit uaporem euaporatio,quia clauſa perlabitur. Quidam exiſtimant per loca ſulphure plena uel introeuntes aquas calorem,beneficio materiæ per quam fluunt,trahere, quod ipſo odore guſtuq; teſtantur. Reddunt enim qualitatem eius,qua caluerunt materiæ. Quod ne accidere mireris. Viuæ calci aquam infunde, feruebit. Quædam aquæ mortiferæ ſunt,nec odore notabiles,nec ſapore. Circa Nonacrium in Arcadia ſtyx appellata ab incolis, aduenas fallit, quia non facie,non odore ſuſpecta eſt, quãlia ſunt magnorum artificum uenena,quæ deprehendi niſi morte non poſſunt. Hæc autem,de qua paulo ante retuli aqua,ſumma celeritate corrumpit,nec remedio locus eſt, quia protinus hauſta duratur. Nec aliter q̃ gypſum ſub humore conſtringitur,& alligat uiſcera. Eſt autem noxia aqua,in Theſſalia circa tempe, quam & feræ & pecus om̃e deuitat,per ferrum & æs exit,tanta uis illi ineſt etiam dura molliendi,nec arbuſta quidẽ ulla alit & herbas necat. Quibuſdam fluminibus uis ineſt mira. Alia enim ſunt quæ pota inficiunt greges ouiũ, intraq; certum tempus, quæ fuere nigræ,albam ferunt lanam,quæ albæ uenerant,nigræ abeunt. Hoc etiam in Bœotia amnes duo efficiunt,quorum alteri ab effectu Melas nomen eſt,uterq; ex eodem lacu exeunt,diuerſa facturi. In Macedonia quoq; ut ait Theophraſtus eſt flumen,ad quod qui facere albas oues uolunt,adducunt. Quod ut diutius potauere,non aliter q̃ infectæ mutantur. At ſi illis lana opus fuerit nigra, pullis paratus gratuitus infector eſt,ad Penenion eundem gregem appellãt. Authores nouos habeo eſſe in Galatia flumẽ, quod idem in om̃ibus efficiat. Eſſe in Capadocia,quo poto equis, nec ulli præterea animali,color mutatur,& ſpargitur alba cutis. Quoſdam lacus eſſe,qui nandi imperitos ferant,notum eſt in Sicilia. Eſt adhuc in Siria ſtagnum, in quo natant lateres,& mergi proiecta non poſſunt,& ſi grauia ſint. Huius rei palam cauſa eſt,quamcunq; uis rem expande & cõtra aquã ſtatue,dummodo utriuſq; par ſit onus,ſi aqua grauior eſt leuiorem rem,quã ipſa eſt,feret,& tanto ſupra ſe extollet,quanto erit leuior,grauiora deſcendunt. At ſi aqua & eius rei,quã cõtra penſabis,par pondus erit,nec peſſum

Alt†Mintius amnis

Quare quædam aquæ caleant.

ibit, nec extabit, sed æquabitur aquæ, & natabit quidem, sed pene mersa ac nulla eminẽs parte. Hoc est cur quædam tigna supra aquam, pene tota, efferantur, quædam ad mediũ submersa sint, quædam ad æquilibrium aquæ, quædam descendant. Namq; cum utriusq; pondus par est, neutraq; res alteri cedat, grauiora descendunt, leuiora gestantur. Graue autem & leue est, nõ æstimatione nostra, sed comparatione eius quo uehi debet. Itaq; ubi aqua grauior est, hominis, corporis, aut saxi, non sinit id quo non uincitur mergi. Sic euenit, ut in quibusdam stagnis ne lapides quidem pessum eant. De solidis & duris loquor. Sunt enim multi pumicosi & leues, ex quibus quæ constant insulæ in India natant. Theophrastus est auctor ipse, ad Cutiliam natantem insulam uado, in alia in uado sis lacu uehitur. Lacus in statione Nili est, Cutiliarum insula, & arbores habet & herbas nutrit, cum aqua sustinetur. Et in hanc atq; illam partem non tantum uento impellitur sed aura, Nec unquam illi per diem & noctem in uno uno loco statio est, adeo mouetur leui flatu. Huic duplex causa est. Aquæ grauitas medicatæ, ob hoc põderosæ, & ipsius insulæ materia uectibilis, quæ non est corporis solidi, quãuis arbores alat. Fortasse enim leues truncos frondesq; in lacus sparsas pinguis humor apprehendit, ac uinxit. Itaq; etiam si qua in illa saxa sunt, inuenies aquosa & fistulosa, qualia sunt quæ duratus humor efficit utiq; circa medicatorum fontium riuos, qui ubi purgamento aquarum coaluerũt, & spuma solidiatur, necessario leue est, quod ex uentoso inaniq; concretum est, Quorundam causa non potest reddi, quare aqua nilotica fœcundiores fœminas faciat, adeo ut quarũdam uiscera longa sterilitate præclusa, ad conceptum relaxauerit, Quare quædã in Lycia aquæ conceptum fœminarũ custodiant, quas solent petere, quibus parum tenax uulua est. Quid ad me attinet, Pono ista inter temere uulgata. Creditum est quasdã aquas scabiem auferre corporibus, quasdem uitiliginem & fœdam ex aluo uarietatem, siue infusa siue pota sit, quod uitium dicunt habere aquam ex rore collectam. Quis nõ grauissimas esse aquas credat, quæ in crystallum coeunt. Contra autẽ esse tenuissimas, hoc eñi euenit, quas frigus ab ipsa tenuitate facillime gelat. Vnde autẽ fiat eiusmodi lapis, apud græcos ex ipso nomine apparet. Crystallum enim appellant æque hunc perlucidum lapidem, quam illam glaciem, ex qua fieri creditur, Aqua enim celestis minimũ in se terreni habens, cũ indurauit, longioris frigoris pertinatia spissatur magis ac magis, donec omi aere excluso in se tota cõprehensa est, & humor qui fuerat, lapis effect⁹ est. Aestate quædam flumina augentur, ut Nilus, cuius alias ratio reddetur. Theophrastus est autor, in Ponto quoq; quosdã amnes crescere tempore æstiuo, quatuor esse iudicat causas. Aut quia tunc maxime in humorem mutabilis terra sit, aut quia maiores in remoto imbres sunt, quorum aqua per secretos cuniculos reddita tacite suffunditur. Tertia, si crebrioribus uentis hostium ceditur, & reuerberatur fluctu, amnis restitit qui crescere uidetur, quia nõ effunditur. Quarta ratio est syderum. Hæc enim quibusdam mensibus magis urgent, & exhauriunt flumina, cum longius recesserunt, minus consumunt, atq; trahunt Itaq; quod impedire solebat, id in incremento accidit. Quædam flumina palam in aliquem specum decidunt, & sic ex oculis auferuntur. Quædam consumuntur paulatim & intercidunt, eadem ex interuallo reuertuntur, recipiuntq; & nomen & cursum. Causa manifesta est, Sub terra uacat locus. Omis autem natura humor ad inferius & ad inane defertur. Illo itaq; recepta flumina cursus egere secreto, Sed cum primũ aliquid solidi quod obstaret occurrit, prærupta parte, quæ minus ad exitũ repugnabat, repetiere cursum suũ. Sic ubi terreno Lycus est epotus hiatu, Existit procul hinc, alioq; renascit ore. Sic modo cum bibitur tacito modo gurgite lapsus, Redditur argolicis ingens Erasinus in undis. Idem & in oriente Tigris facit, absorbetur & desyderatos diu tandẽ longe remoto loco purgamenta eiectat, ut Arethusa in Sicilia, quinta quaq; æstate per olympia Inde opinio est Alpheon ex Achaia eo usq; penetrare, & agere sub mare cursum, nec ante quã in Siracusano littore emergere. Ideoq; his diebus olympia sunt. Victimarũ stercus secundo traditum flumine illic redundare. Et hoc & a te traditũ est, ut in prima parte Lucili charissime, & a Vergilio qui alloquitur Arethusam. Sic tibi cum fluctus subterlabere sicanos, Doris amara suam non intermisceat undam. Est in cheronesso Chodiorum fons, qui post magnum interuallum temporis fœda quædam turbidus ex intimo fundat,

Insula mobilis.

Nilus fœminas steriles, fœcundas facit.

fundat, donec liberatus eliquatusq; est, hoc quibusdam locis fontes faciunt, ut non tantum lutum, sed folia testasq; & quicquid putre iacuit, expellant. Vbiq; autem facit mare cui hæc natura est, ut omne immundū stercorosumq; littoribus impingat. Quædam uero partes maris id certis temporibus faciūt, ut circa Messenam & Inulas. †Finium quidē Sylæ turbulente auis mare profert, feruetq; & exæstuat, non sine colore fœdo. Vnde illic stabulare solis boues fabula est. Sed difficilis ratio est quorundam, utiq; insibi tempus eius uel de qua quærit̄ inobseruatū, sed incertū est. Itaq; proxima quidē inueniri & uicina non potest causa, cæterū publica est illa. Omnis aquarum stantium clausarūq; natura se purgat. Nam in his quibus cursus est, non possunt uitia consistere, quæ sua uis defert & exportat. Illæ quæ nō emittunt, quicquid insedit, magis minusue æstuant. Mare uero cadauera stramentaq; & naufragorum reliqua similia ex intimo trahit, nec tantum tempestate fluctuq;, sed tranquillum quoq; placidumq; purgatur. Sed monet me locus, ut quæram cum fatalis dies diluuij uenerit, quemadmodum magna pars terrarum undis obruatur. Vtrum oceani uiribus fiat, & externum in nos pelagus exurgat, an crebri sine intermissione imbres, & elisa æstate hyems pertinax, imensam uim aquarū ruptis nubibus diruat. An flumina tellus largius fundat, aperiatq; fontes nouos, aut nō sit una tanto malo causa, sed omnis ratio consentiat, & simul imbres cadant, flumina increscant, maria sedibus suis excita percurrant, & omnia nouo agmine ad exitium humani generis incumbant. Ita est, Nihil difficile est naturæ, utiq; ubi in finem sui properat. Ad originē rerum parce utitur uiribus, dispensatq; se incrementis fallentibus, subito ad ruinā toto impetu uenit. Quam longo tempore opus est, ut conceptus ad puerperiū perducatur infans. Quantis laboribus † tuetur, educatur, quam diligenti nutrimento obnoxium nouissime corpus adulescit, at quam nullo negocio soluitur. Vrbes cōstituit ætas, hora dissoluit. Momento fit cinis, diu silua. Magna tutela stant aut uigent omīa, cito ac repente dissiliunt. Quicquid, ex hoc statu rerum natura flexerit, in exitum mortalium satis est. Ergo cum affuerit illa necessitas temporis, multa simul fata causas mouent, nec sine concussione mundi tanta mutatio est, ut quidam putant, Inter quos Fabianus est. Primo immodici cadunt imbres, & sine ullis solibus triste nubilo cœlum est. Nebulaq; continua, & ex humido spissa caligo. Nunquam exiccantibus uentis, inde uitium satis est, segetum sine fruge surgentiū marcor. Tunc corruptis quæ seruntur manu palustris omnibus campis herba succrescit, mox iniuriam & ualidiora sensere, Solutis quippe radicibus arbusta procumbunt, & uitis atq; omne uirgultum non tenetur solo, quod molle fluidumq; est, Iam nec gramina nec pabula læta aquis sustinent, fame laboratur, & manus ad antiqua alimenta porrigitur, quia ilex & quercus excutitur, & quæcunq; in his arduis arbor commissura astricta lapidum stetit. Labant ac madent tecta, & in imum usq; receptis aquis fundamenta desidunt, ac tota humus stagnat, frustra titubantium fultura tentatur. Omne enim fundamentum in lubrico figitur, lutosa humo nihil stabile est. Postquā magis magisq; nimbi ingruunt, & congestæ sæculis tabuerunt niues, deuolutus torrens altissimis montibus rapit siluas male herentes, & saxa reuolutis remissa compagibus rotat. Abluit uillas, & intermixtos ouium greges deuehit, Vulsisq; minoribus tectis quæ in transitu abduxit, tandem in maiora uolutus oberrat. Vrbes & implicitos trahit mœnibus suis populos, ruinam an naufragium querantur incertos, adeo simul, & quod opprimeret, & quod mergeret, uenit. Auctus deinde processu aliquo in se torrentibus raptis plana passim populatur. Nouissime in materia magna gentiū clarus onustusq; diffunditur. Flumina uero suapte natura uasta & tempestatibus rapta alucos reliquerunt, Quid tu esse Rhodanū, quid putas Rhenum atq; Danubium, quibus torrens etiam in canali suo cursus est, cum superfusi nouas sibi fecere ripas, ac scissa humo simul excesse re alueo? Quanta cum præcipitatione uoluuntur, ubi per campestria fluens Rhenus ne spacio quidē languidus, sed latissime uelut per angustum aquas implet? Cumq; Danubius non iam radices, nec media montium stringit, sed iuga ipsa solicitat, ferens secum madefacta montium latera, rupesq; disiectas, & magnarum promontoria regionum, quæ fundamentis laborantibus adesse recesserunt. Deinde non inueniens exitum, omnia enim sibi ipse præcluserat, in orbem redit, ingentem terrarum ambitum atq;

Forte, finium quidem Sylæ turbulentius

Alit. tenetur

Exēplo probat mundū periturum.

urbium uno uortice inuoluit. Interim permanent imbres, fit coelum grauius, ac sic diu malũ ex malo colligit. Quod olim fuerat nubilũ, nox est, & quod horrida & terribilis intercursu luminis diri, crebra enim micant fulmina, procellæ quatiunt mare, tunc uero actu fluminũ, accessu & sibi angustum, iam enim promouet littus, non cõtinetur suis finibus sed prohibent exire torrentes, aguntq; fluctus retro, pars tamen maior, ut maligno hostio retenta, restagnat, & agros in formã unius lacus redigit. Iam omĩa quæ prospici possunt aquis obsidentur. Omnis tumulus in profundo latet, & imensa ubiq; altitudo est, tantum in summis montium iugis uada sunt. In eo excelsissima cum liberis coniugibusq; fugere, actis ante se gregibus, diremptum inter miseros cõmertium ac transitus, quoniam quicquid submissum erat, id unda compleuit. Et ditissimis quibusq; adherebãt reliquiæ generis humani, quibus in extrema perductis, hoc unum solatio fuit, quod transierat in stupore metus, non uacabat timere mirantibus, ne dolor quidem habebat locũ, Quippe uim suam perdit in eo, qui ultra sensum mali miser est. Ergo insularum modo eminent montes, & sparsas Cycladas augent, ut ait ille poetarum ingeniosissimus egregie, sicut illud pro magnitudine rei dixit. Omnia pontus erat, deerant quoq; littora. Nisi tantũ impetum ingenij & materiæ ad pueriles ineptias reduxisset. Nat lupus inter oues fuluos uehit unda leones. Non est res satis sobria lasciuire deuorato orbe terrarum, dixit ingentia & tantæ confusionis imaginem cepit cum dixit, Et spaciata ruunt per apertos flumina campos, Pressæq; labant sub gurgite turres. Magnifice hoc, si nõ curauerit, quid oues & lupi faciant, Natari autem in diluuio & in illa rapina potest, aut nõ eodem impetu pecus esse, quo raptum erat, mersum est. Concepisti imaginem quantum debebas. Obrutis omnibus terris coelo ipso in terram ruente profer. Scies, quid deceat, si cogitas orbem terrarum natare. Nunc ad propositum reuertamur. Sunt qui existimãt immodicis imbribus uexari terras posse, non obrui, Magno impetu magna† ferienda sunt. Faciet pluuia segetes malas, fructum grando decutiet. Intumescent riuis flumina, sed resident, quibusdam placet moueri mare, & illic causam tantæ cladis accersiri. Non potest torrentium, aut imbrium, aut fluminum iniuria fieri tam grande naufragium, ubi instat illa pernicies, mutariq; genus humanum placuit, fluere assiduos imbres, & non esse modum pluuijs concesserim, suppressis aquilonibus, & flatu sicciore austris, nubes & imbres & amnes abundare. Sed adhuc in damna prospectum est. Sternunt̃ segetes & deplorata colonis Vota iacent, longiq; perit labor irritus anni. Nõ ledi debẽt terræ, sed obscondi. Deniq; cum per ista prolusum est, crescunt maria, sed super solitum & fluctum ultra extremum tempestatis maximæ uestigium mittunt, Deinde a tergo uentis surgentibus ingens æquor inuoluunt, quod longe a conspectu uentis, littoribus frangitur. Deinde ubi littus his prohibitũ est, & pelagus in alieno constitit, uelut admoto malo, cum min⁹ pcurrit æstus, ex uno recessu maris. Nam ut aeris ut ætheris, sic huius elemẽti larga materia est, multoq; in abdito plenior. Hæc satis mota nõ æstu. Nam æstus fati ministeriũ est. Attollit uasto sinu fretum, agitq; ante se. Deinde in altitudinem erigitur, & illis tutis hominum receptaculis super est. Nec id aridum est, quoniam quo terris fastigio ascenderet? Si quis excelsa perlibret maria, paria sunt. Nam par undiq; sibi ipsa tellus est. Caua eius & plana eius undiq; inferiora sunt. Sed istis adeo in rotundum orbis æquatus est. In parte autem eius & maria sunt, quæ in unius æqualitate pilæ coeunt. Sed quemadmodum campos intuentem, quæ paulatim deuexa sunt, fallunt. Sic enim non intelligimus curuaturas maris, & uidetur planum quicquid apparet, & illud æquale terris est. Ideoq; ut effluat, non magna mole se tollet, dum satis est illi, ut supra paria ueniat, leuiter exurgere, nec a littore ubi inferius est, sed a medio, ubi ille cumulus est. Defluit ergo ubi sol & æstus æquinoctialis, sub ipsum lunæ solisq; coitum, omnibus alijs maior undauere. Sed hic qui ad occupãdas terras emittitur, solitis maximisq; uiolentior, plus aquarum trahit. Nec antequam supra cacumina eorum, quos perfusurus est, montium creuit, deuoluitur per centena milia, Quibusdam locis æstus excurrit innoxius, & ordinem seruat. Ad mensuram eñ crescit, iterũq; decrescit. At ipso tpe solutus legibus sine modo fertur. Qua ratione, inquis? Eadem qua conflagratio futura est. Vtrum sit deo uisum ordiri meliora, uetera finiri? Aqua & ignis terrenis dominantur. Ex hijs ortus

alt. † finienda

Et ex hijs

& ex his interitus est. Ergo quaq; placuere res nouo mundo, sicut in nos semper mare emittitur desuper, ut feruor ignisq;, tum aliud genus exitij placuit. Quidam existimant terram quoq; concuti, & dirupto solo noua fluminum capita detegere, quæ amplius ut pleno profundant. Berosus, qui bellum interpretatus est, ait, cursu ista syderũ fieri, adeo quidem affirmat, ut conflagrationi atq; diluuio tempus assignet, arsura enim terrena cõtendit, quãdo omnia sydera, quæ nunc diuersos agunt cursus in Cancrum cõuenere. Sic sub eodem posito uestigio, ut recta linea exire per urbes omniũ possit, inundationẽ futuram, cum eadem syderum turba in Capricornũ cõuenerit. Illic solsticium, hic bruma conficitur. Magnæ potentiæ signaq; in ipsa mutatione anni momenta sunt. Et istas ego perceperim causas. Neq; enim ex uno est tanta pernicies, & illa quæ in conflagratione nostris placet. Hoc quoq; transferendũ puto, siue anima est mundus, siue corpus, natura gubernante, ut arbores, ut sata ab initio eius usq; ad exitum, quicquid facere, quicquid pati debeat, inclusum est, ut in semine omnis futuri ratio hominis comprehensa est. Et legem barbæ & canorum nondum natus infans habet, totius enim corporis & sequẽtis ætatis in paruo occultoq; liniamento sunt. Sic origo mundi, non minus solem & lunam & uices syderum & animaliũ ortus, quam quibus mutarentur terrena, continuit. In his fuit inundatio, quæ non secus quã hyems, quam æstas, lege mundi uenit. Itaq; cum pluuia istud fiet, sed pluuia quoq; non incursu maris, maris quoq; incursu, non terræ motu, sed terræ quoq; motu. Omnia adiuuabunt naturam, ut naturæ constituta peragantur. Maximam tamen causam, ad se mutandã, terra ipsa prestabit, quam diximus esse mutabilem, & solui in humorẽ, Ergo quãdoq; erit terminus rebus humanis, cum partes eius interire debuerint, abolerique funditus totæ, ut de integro totæ, rudes, innoxiæq; generẽtur, nec supersit in deteriora magis, plus humoris, quã semper fuit, fiet. Nunc ẽm elemẽta ad id quod debeñ pensa sunt. Aliquid oportet alteri accedat, ut quæ libramento stant inæqualitas turbet, accedet humori. Nunc enim habet quo ambiat terras, nõ quo obruat. Quicquid illi adieceris, necesse est in alium locũ exundet. Vide ergo, ne terra debeat minus, ut ualidiorib⁹ infirma succumbant. Incipiet ergo putrescere, dehinc laxata ire in humorem, & assidua tabe defluere. Tunc exilient sub montibus flumina, ipsosq; impetu quatient, inde aura tacita manabunt. Solum omne aquas reddet, summi scaturient montes, quemadmodũ in morbum transeunt sana, & ulceri uicina cõsentiunt, Vt quæq; proxima terris fluentibus fuerint, eluentur, stillabũt, & deinde current, & hiante pluribus locis saxo, per fretum saliet, & maria inter se componet. Nihil erũt Adriatici, nihil Siculi equoris fauces, nihil Charybdis, nihil Scylla, Omnes nouũ mare fabulas obruet, & hic qui terras cingit Oceanus extremas, ueniet in mediũ. Quid ergo est? nihilomin⁹ tenebit alienos menses hyems, æstas prohibebiñ, & quodcunq; terras sydus exiccat, cõpresso ardore cessabit. Peribunt tot nõia, Caspium & Rubrum mare, Ambriaci & Cretici sinus, Propontis & Pontus. Peribit oẽ discrimen. Confundeñ quicqd in suas partes natura digessit. Non muri quemq; turresue tuebuntur. Non proderunt templa supplicibus, nec urbium summa, quippe fugiẽtes unda præueniet, & ex his ipsis artibus deferet. Alia ab occasu, alia ab oriente cõcurrent, unus humanũ genus condet dies. Quicquid tam longa fortunæ indulgentia excoluit, quicquid supra cæteros extulit, nobilia pariter atq; ornata, magnarumq; gentium regna pessundabit. Sunt omnia ut dixi facilia naturæ, utiq; a primo facere constituit, atq; non subito, sed ex denunciato uenit. Iam autem a primo die mundi, cum in hunc habitum ex informi unitate descenderet, quando mergerentur terrena, decretum est, & ne sit quandoq; uelut in nouo opere, dura molitio, olim ad hæc maria se exercent. Non uides ut fluctus in littora tanquam exiturus incurrat? Non uides, ut æstus fines suos transeat, & in possessionem terrarum mare inducant? Non uides, ut illi perpetua cum claustris suis pugna sit? Quid porro istinc, unde tantum tumultum uides? Metus est e mari & magno spiritu erumpentibus fluuijs, ubi humorẽ natura disposuit, ut undiq; nos, cum uoluisset, aggredi posset. Mentior, nisi erũpentib⁹ terræ humor occurrit, & quoties nos auaritia, aut defodit aut aliqua causa penetrare altius cogit, eruenti finis aliquãdo est. Adijce nũc, quod† inanes sunt ex abdito lacus, & multũ maris conditi, multum fluminũ per operta labentiũ. Vndiq; ergo erit causa diluuio,

Causas exponit, quare mundus sit periturus.

Alr. † inanes

ſa diluuio, cum aliæ aquæ ſubinfluũt terras, aliæ circumfluũt, quæ diu coercitæ uincent,
& amnes amnibus iungent, paludibus ſtagna. Omnium tunc mare ora fontium imple-
alt. †exhauris bit, & maiore hiatu ſoluet. Quemadmodũ corpora noſtra ad egeſtum uenter † exoluit,
quemadmodum eunt in ſudore uires, ita tellus liquefiet, & alijs cauſis quieſcentibus, in
tra ſe, quo mergatur, inueniet. Sic magna omnia coitura crediderim. Nec erit longa mo
ra exitij. Tentatur diuelliturq; concordia, cum ſemel aliquid ex hac idonea diligentia re
miſerit mundus, ſtatim undiq; ex aperto & abdito ſuperne ab infimo aquarum fiet ir-
ruptio. Nihil enim tam uiolentum & incontinens ſui, contumax, infeſtumq; retinenti-
bus, quam magna uis undæ, utetur libertate permiſſa, & iubente natura, quæ ſcindit cir-
cuitq;, complebit. Vt ignis, diuerſis locis ortus, cito miſcet incẽdium, flammis coire pro
perantibus, ſic momento ſe redundantia pluribus locis maria cõmittẽt. Nec ea ſemp li-
centia undis erit, ſed peracto exitio generis humani, extinctiſq; pariter feris ui aquarũ
* homines ingenia tranſirent. Iterum aquas terra ſorbebit, terram pelagus ſtare, aut intra
Ecce an non bene ſenſerit ethnicus, quã q̃; nec credi par ſit. terminos ſuos furere coget, & reiectus e noſtris ſedibus in ſua ſecreta pelletur oceanus,
& antiquus ordo reuocabitur. Omne ex integro animal gloriabitur, dabiturq; terris ho-
mo inſcius ſcelerum, & melioribus auſpicijs natus. Sed illis innocentia non durabit, niſi
dum noui ſunt, cito nequitia ſubrepit, uirtus difficilis inuentu eſt, rectorem ducemq; de
ſyderat, etiam ſine magiſtro uitia diſcuntur.

Libri tertij naturalium quæſtionum finis.

LVCII ANNEI SENECAE CORDVBENSIS QVAESTIONVM NATVRALIVM LIBER QVARTVS. In quo de niue grandine & pluuia agitur.

DELECTAT te quemadmodũ ſcribis Lucili uirorum optime Sicilia, &
officium procurationis ocioſæ. Delectabit, ſi continere id intra fines ſuos
uolueris, nec efficere imperium, quod eſt procuratio. Facturum te hoc nõ
dubito. Scio quam ſis ambitioni alienus, quã familiaris ocio & literis. Tur
bam rerum hominumq; deſyderant, qui ſe pati neſciunt. Tibi tecum opti
me conuenit. Nec mirum paucis iſtud contingere, imperioſi nobis ipſi moleſti ſumus.
Si modo amore noſtri, modo tedio laboramus, Infelicem animũ nunc ſupbia inflamus,
nunc cupiditate diſtendimus, alias uoluptate laxamus, alias ſollicitudine exurimus.
Quod eſt miſerrimũ, nunquam ſumus ſinguli. Neceſſe eſt itaq; aſſidua utamur, in tam
magnorum uitiorum contubernio, rixa. Fac ergo mi Lucili, quod facere conſueuiſti. A
turba quantũ potes te ſepara, nec adulatoribus latus præbeas, Artifices ſunt ad captan-
Contra adulatores, nimirum hominũ peſtes. dos ſuperiores, Par illis (etiam ſi bene caueris) non eris. Sed mihi crede proditioni (ſi ca-
pieris) ipſe te trades. Habent hoc in ſe naturale blanditiæ, etiam cum reijciũtur placent,
ſæpe excluſæ nouiſſime recipiunt. Hoc enim ipſum imputant, quod repelluntur, & ſub-
ijci ne contumelia quidem poſſunt. Incredibile eſt, quod dicturus ſum, ſed tamen uerũ
Ea miſeria quiſq; patet, quam patitur, fortaſſe enim idem, qui pater patitur. Sic ergo for-
mare, ut ſcias non poſſe te conſequi, ut ſis impenetrabilis, cum omnia caueris, per orna-
* menta fiet. Alius adulatione clam utetur parce. Alius ex aperto, palam ruſticitate ſimu-
lata, quaſi ſimplicitas illa non ars ſit. Plaucus artifex ante uileum maximus, aiebat non
eſſe occulte, nec diſſimulando blandiendum. Perit, inquit, procari, ſi latet, plurimũ adu-
lator cum deprehenſus eſt, proficit, plus etiam nunc ſi obiurgatus eſt, ſi erubuit. Futu-
ros multos in pſona tua plaucos cogita, & hoc non eſſe remedium tanti mali, nolle lau-
dari. Criſpus paſſienus, quo ego nil noui ſubtilius, in omnibus rebus maxime in diſtin-
guendis & curandis uitijs, ſæpe dicebat, adulationibus non claudere hoſtiũ, ſed aperire
Et quidem ſic quemadmodũ opponi amico ſolet. Quæ ſi impulit grata, gratior eſt ſi ef-
fregit. Demetriũ egregiũ uirum memini dicere, cuidam libertino potenti, facilẽ ſibi eſſe
ad diuitias uiam, quo die pœnituiſſet bonæ mentis. Nec inuidebo, inquit, uobis hanc ar
tem, docebo eos quibus quæſito opus eſt, quemadmodũ non dubiam fortunã maris, nõ
emendi uendendiq; litẽ ſubeant, non incertã fidem iuris, incertiorẽ fori tentent, quẽad

modum non

modũ non solum facili, sed hilari uia pecuniã faciant, gaudentesq; dispolient. Te, inquit, longiorẽ fido Anneo iurabo & Apollonio, Picturæ quãuis staturam habeas thetisum recte compositi. Hominem quidem nõ esse illo liberaliorem. Non mentiar, cum possis uideri omnibus donasse, quicquid dereliquisti. Ita est mihi uilior, quo apertior est. Adulatio quo improbior, quo magis frontem suam perfricuit, cecidit aliam, hoc citius expugnat. Eo enim iam dementiæ uenimus, quod qui parce adulatur, pro maligno sit. Solebam tibi dicere Gallionem fratrem meum, quẽ nemo nõ parum amat, etiam qui amare plus nõ potest, talia uitia non nosse, hoc eum odisse, ab om̃i illum parte tentasse, ingeniũ suspicere cœpisti, omnium maximũ & dignissimum, quod consecrari mallet, quã cõuerti, pedes abstulit, frugalitatem laudare cepit, quæ sic a uobis resiluit, ut illos nec habere, nec damnare uideatur. Prima statim uerba præscidit. Cepisti mirari comitatem & compositam suauitatẽ, quæ illos quoq;, quos transit, abducit, gratuitum etiam in obuios meritum. Nemo enim mortaliũ uni tam dulcis est, quam hic omnibus. Cum interim tanta naturalis boni uis est, ubi artem simulationẽq; non redolet, nemo enim imputari sibi bonitatem publicam patitur, hoc quoq; loco blanditijs tuis restitit, ut exclamares inuenisse te inexpugnabilẽ uirum aduersus insidias, quas nemo nõ in sinum recipit. Eo quidẽ magis hinc eius prudentiã, & in euitando ineuitabili malo pertinatiã te suspicere cõfessus es, quia speraueras posse apertis auribus recipi, quamuis blanda diceres, quia uera dicebas. Sed eo magis intellexit obstandum. Semper enim falsis a uero petitur ueritas. Nolo tamen tibi displiceas, quasi male egeris, & quasi ille aliquid iocorum aut doli suspicatus sit. Non deprehendit te, sed repulit Ad hoc exemplar componere. Cum quis ad te adulatorum accesserit, dicito. Vis tu ista uerba, quæ iam ab alio magistratu ad alium cũ lictoribus transeant, ferre ad aliquem, quia paria facturus, uult, quicquid dixerit, audire. Ego nec decipere uolo, nec decipi possum. Laudari me a uobis, nisi laudaretis etiã malos uellem. Quid autẽ necesse est in hoc descendere, ut te petere cominus possint. Longum inter nos interuallum sit. Cum cupieris bene laudari, quare hoc ulli debeas? Ipse te lauda, dic, liberalibus me studijs tradidi, quãquam paupertas alias uaderet, & ingenium obduceret. Vbi præsens studij precium est. Ad gratuita carmina deflexi me, & ad salutare philosophiæ studium contuli. Ostendi in omne pectus eandem cadere uirtutem, & eluctatus natalium angustias, nec sorte me sed animo mensus, par maximis steti. Non mihi inimicitia Gettuli grauis fidem eripuit, non in aliorum personam infeliciter amatorum, Messala, & Narcissus diu publici hostes, antequã fui, propositum meũ potuerunt euertere. Ceruicem pro fide apposui. Nullum uerbum mihi, quod non salua bona conscientia procederet, excussum est. Pro amicis omnia timui, pro me nihil, nisi ne parum bonus amicus fuissem. Non mihi muliebres fluxere lachrymæ, nõ e manibus ullius supplex pependi. Nihil indecorum nec bono, nec uiro feci. Periculis meis paratus ire, in ea quæ minabanť, egi gratias fortunæ, quod experiri uoluisset, quanti estimarẽ fidem. Non debebat mihi paruo res tanta constare. Nec examinauit me quidem diu, neq; enim paria pendebant, utrum satis esset me perire pro fide, an fidem pro me. Non præcipiti impetu in ultimum consilium, quo me eriperem furori potentium misi. Videbam apud Caium tormẽta, uidebam ignes. Sciebam olim sub illo in eum statum res humanas decidisse, ut inter misericordiæ opera haberentur occisi. Non tamen ferro incubui, nec in mare aperto ore desilui, ne uiderer pro fide tantum mori posse. Adijce nunc inuictum muneribus animum, & in tanto auaritiæ certamine, nunquam suppositam manum lucro. Adijce nunc uictus parsimoniam, sermonis modestiam. Aduersus minores humanitatem, aduersus maiores reuerentiã, Post hoc ipse te consule, uera ne an falsa memoraueris. Si uera sunt, coram magno teste laudatus es, si falsa sine teste derisus es. Possum & ipse nunc uideri te, aut captare aut experiri. Vtrumlibet crede, & omnes timeri a me incipe. Vergilianũ illud excludi. Nusquam tuta fides. Aut Ouidianum. Qua terra patet fera regnat Erinnys. In facinus iurasse putes. Aut illud Menandri. Quis em̃ non in hoc magnitudinem ingenij sui concitauit, detestatus consensum humani generi tendentis ad uitia, om̃es ait, malos uiuere, & in scœnam uelut rusticus poeta prosiluit. Non senem excepit, non puerum, non fœminam, non uirum, & adijcit, singulos peccare non

paucos,

paucos, sed iam scelus esse contextum. Fugiendũ ergo, & in se redeundũ est, immo etiã a se recedendum. Hoc tibi, & si diuidimur mari, præstare tentabo, ut dubium uiæ, iniecta manu ad meliora perducam. Et ne solitudinẽ sentias, hinc tecum miscebo sermones Erimus una, qua parte optimi sumus, dabimus inuicẽ consilia, & ex uultu audientis pendentia. Longe te ab ista prouincia abducam, ne forte magnã historijs esse fidem credas & placere tibi incipias, quoties cogitaueris. Hanc ego habeo sub meo iure prouinciam quæ maximarũ urbium exercitus & sustinuit & fregit, cum inter Carthaginẽ & Romã ingentis belli precium iacuit, cum quatuor romanorum principum, id est totius imperij uires contractas, in unum locum uidit, altamq; Pompei fortunã erexit, Cæsaris fatigauit Lepidi trãstulit, omniũq; cepit, quæ illi ingenti spectaculo interfuit, ex quo liquere mortalibus posset, quam uelox foret ad imum lapsus ex summo, quãq; diuersa uia magnam potentiã fortuna destrueret. Vno enĩ tempore uidit Pompeiũ Lepidumq; ex maximo fastigio, aliter ad extrema deiectos, cum Pompeius alienũ exercitum fugeret, Lepidus suum. Itaq; ut totum mente abducam, quãuis multa habeat Sicilia in se, circaq; se mirabilia, oẽs interim prouinciæ tuæ quæstiones præteribo, & in diuersum cogitationes tuas

De Nilo. abstrahã. Quæram enĩ tecum id, quod libro supiore distuli. Quid ita Nilus æstiuis mensibus abundet. Cui Danubiũ similẽ habere naturã philosophi tradiderũt, quod & fontis ignoti, & æstate quam hyeme maior sit. Vtrunq; apparuit falsum. Nam & caput eius in germania esse comperimus, & æstate quidem incipit crescere, sed adhuc manente intra mensuram suã Nilo, primis caloribus, cum sol uehemẽtior inter extrema ueris niues emollit, quas ante consumit, quã intumescere Nilus incipiat. Reliquo uero æstatis minuitur, & ad hybernam magnitudinẽ redit, atq; ex ea dimittitur. At Nilus ante ortum canículæ augetur medijs æstibus, ultra æquinoctiũ. Hunc nobilissimũ amnem natura extulit ante humani generis oculos, & ita disposuit, ut eo tempore inundaret Aegyptum, quo maxime usta feruoribus terra undam altius traheret, tantũ usura quantũ siccitati annuæ sufficere possit. Nam in ea parte, qua in Aethiopiam uergit, aut nulli imbres sunt, aut rari, & qui insuetam aquis cœlestibus terrã non adiuuent. Vnam ut scis Aegyptus in hoc spem suam habet. Proinde sterilis annus aut fertilis est, prout ille magnus influxit, aut partior. Nemo aratorum aspicit cœlum. Quare, non cũ poeta in eo iocor, & illi Ouidiũ suum impingo, qui ait. Nec pluuias supplicat herba ioui. Vnde crescere incipiat si comprehendi posset, causæ quoq; incrementi inuenirenẽ. Nunc uero magnas solitudines peruagatus, & in paludes diffusus, gentibus sparsus circa Philas primũ ex uago & errante

Cõtra Pliniũ Danubius in colliculo non admodũ magno apd'germanos orit, circa pagum ab eo denoiatum.

Phile insula colligitur. Phile insula est aspera & undiq; prærupta, duobus in unum coituris amnibus cingitur, qui Nilo mutantur, & eius nomen ferunt. Vrbem totam complectũt. Ad hanc Nilus magnus magis, quã uiolentus egressus, Aethiopiam arenasq;, per quas iter ad cõmertia indici maris est, prælabitur. Excipiunt autẽ cataractæ, nobilis insigni spectaculo locus. Ibi per arduas excisasq; pluribus locis rupes Nilus insurgit, & uires suas concitat. Frangitur enim occurrentibus saxis, & per angustias eluctatur, ubicunq; uincit, aut uincitur, fluctuat, & illic excitatis primũ aquis, quas sine tumultu leui alueo duxerat, uiolentus, & per malignos transitus torrens, prosilit, dissimilis sibi. Quippe ad id lutosus & turbidus fluit. At ubi in scopulos† cautius librauit spumat, & illi non ex natura sua, sed ex iniuria loci color est. Tandem eluctatus obstantia in uastam altitudinẽ subito destitutus cadit, cum ingenti circumiacentiũ regionum strepitu. Quem perferre gens ibi asperis collocata nõ potuit, obtusis assidue frangiẽ auribus, & ob hoc sedibus ad quietiora translati sunt. Inter miracula fluminis incredibilẽ incolarum audaciã accepi. Bini paruula nauigia conscendunt, quorũ alter nauem regit, alter exhaurit. Deinde multum inter rapidam insaniã Nili, & reciprocos fluctus uolutati, tandem tenuissimos cãnales tenent, per quos angusta rupium effugiunt, & cum toto flumine effusi, nauigium ruens manu temperant, magnoq; spectantiũ metu in caput missi, cum iam adplorauerís, mersosq; atq; obrutos tanta mole credideris, longe ab eo, in quem ceciderunt, loco nauigant, tormenti modo missi. Nec mergit cadens unda, sed planis aquis tradit. Primum incrementum Nili circa insulam, quã modo retuli, Philas nascitur. Exiguo ab hoc spacio terra diuiditur Abacton græci uocant. Nec illam ulli, nisi antistites calcant, illa primum saxum auctu fluminis

Forte† cautiũ uibrauit.

Abactos

auctu fluminis sentiũt. Post magnum deinde spacium duo eminent scopuli, Nili uenas
uocant incolæ, ex quibus magna uis funditur, non tamen quanta operire posset Aegy-
ptum. In hac ora stirpem sacerdotes & aurea dona præfecti, cum solẽne uenit sacrum, ia
ciunt. Hinc iam manifestus nouarum uirium Nilus, alto ac profundo alueo fertur, ne in
altitudinem excedat obiectu montium pressus. Circa Memphim demum liber, & per
campestria uagus, in plura scinditur flumina, manuq; canalibus factis, ut sit modus in de
riuantium potestate, per totam discurrit Aegyptum. Initio diducitur, deinde continua-
tis aquis in faciem laci ac turbidi maris stagnat, cursum illi uiolẽtiamq; eripit latitudo re-
gionum, in quas extenditur, dextra leuaq; totam amplexus Aegyptum. Quantum cre-
uit Nilus tantum spei in annum est. Nec computatio fallit agricolam, adeo ad mẽsuram — Nilus q̃ plus
fluminis respondet, quam fertilem facit Nilus. Is arenoso ac sitienti solo & aquam indu- — exundat, eo
cit & terram. Nam cum turbulentus fluat omnem in siccis atq; hiantibus locis fecem re- — fertiliorẽ fa-
linquit, & quicquid pingue secũ tulit, arentibus locis illinit, iuuatq; agros duabus ex cau — cit regionẽ.
sis, & quod inundat, & quod obliniat. Ita quicquid non † adiuuit, sterile ac squalidum ia- — Al.† adijt
cet. Si creuit super debitum, nocuit. Mira itaq; natura fluminis, quod cum cæteri amnes
abluant terras & euiscerent, Nilus tanto cæteris maior, adeo nihil edit, nec abradit, ut cõ
tra adijciat uires, nimiumq; in eo sit quod solum temperet. Illato enim limo, arenas satu-
rat, ac iungit. Debetq; illi Aegyptus nõ tantum fertilitatem terrarum, sed ipsas. Illa faci-
es pulcherrima est, cum iam se in agros Nilus ingessit. Latent campi, opertæq; sunt ual-
les, oppida insularum modo extant. Nullum in mediterraneis, nisi per nauigia commer-
cium est. Maiorq; est lætitia gentibus, quo minus terrarum suarum uident. Sic quoq; cũ
se ripis cõtinet Nilus, per septena hostia in mare emittitur, quodcũq; elegeris ex his ma
re est. Multos nihilominus ignobiles ramos in aliud atq; aliud littus porrigit. Cæterũ be
luas marinas, uel magnitudine, uel noxa pares educat. Et ex eo, quantus sit, æstimari po-
test, quod ingentia animalia & pabulo sufficienti, & ad nauigandum loco, continet. Ba-
billus uirorum optimus, perfectusq; in omni litterarum genere, rarissimus autor est, cũ
ipse præfectus obtineret Aegyptũ, Heraclitio hostio Nili, quod est maximũ, spectaculo
sibi fuisse delphinorum a mari occurrentiũ, & Crocodilorũ a flumine aduersum agmen
agentium, † ualde properantibus prælium, Crocodilos ab animalibus placidis, morsuq; — Al.† uelut
innoxijs uictos, His superior pars corporis dura, & impenetrabilis, etiã maiorũ anima- — ꝑ partibus
liũ dẽtibus, At inferior mollis ac tenera, hanc Delphini spinis, quas dorso eminẽtes ge-
runt, submersi uulnerabant, & in aduersum emersi diuidebant. Recisis hoc modo pluri-
bus, cæteri uelut acie uersa fugerunt. Fugax animal audaci, audacissimum timido. Nec il
los tincturæ generis, aut sanguinis proprietate separant, sed cõtemptu & temeritate. Vl — *
tro enim insequuntur, fugientesq; iniecto trahunt laqueo, plæriq; pereunt, quibus minus
præsens animus ad persequendum fuit. Nilum aliquando marinam aquã detulisse The
ophrastus est autor, biennio continuo regnante Cleopatra, non descendisse decimo re-
gni anno & undecimo constat. Significatam aiunt duobus rerum potientibus defectio
nem, Anthonij enim Cleopatræq; defecit imperium per nouem annos. Non ascendisse
Nilum superioribus sæculis Callimachus est autor. Sed nunc ad inspiciendas causas, pro
pter quas æstate Nilus crescat accedam, & ab antiquissimis incipiam. Anaxagoras ait ex
Aethiopiæ iugis solutas niues ad Nilum usq; decurrere. In eadem opinione omnis uetu — Quare Ni-
stas fuit. Hoc Aeschylus, Sophocles, Euripides tradebãt. Sed falsum esse argumẽtis plu — lus canicu-
rimis patet. Primo Aethiopiã feruentissimã esse indicat hominũ adustus color, & Tro- — læ exortu
glodytæ, quibus subterraneæ domus sunt. Saxa uelut igne feruescũt, non tantũ medio, — se effundat
sed inclinato quoq; die, Ardẽs puluis, nec humani uestigij patiens, argentum replumba
tur, signorum coagmenta soluuntur, nullum materiæ superadornatæ manet operimen- — *
tum. Auster quoq; qui ex illo tractu uenit, uentus calidissimus est. Nullum ex his anima
libus quæ latent bruma, unq̃ reconditur. Etiam per hyemẽ in summo & aperto serpens
est, Alexandria quoq; longe ab huiusmodi immodicis caloribus est posita. Niues nõ ca
dunt, superiora pluuia carent. Quemadmodũ ergo regio tantis subiecta feruoribus du
raturas per totam æstatem niues recepit, quas sane aliqui montes illic quoq; excipiant?
Nunq̃ magis Alpes q̃ Thraciæ iuga aut Caucasus. Atqui eorum montium flumina ue-

N re &

re & prima æstate intumescunt, deinde Hybernis minora sunt. Quippe uernis tempori bus imbres niuem diluunt, reliquias eius primus calor dissipat. Nec Rhenus, nec Rhodanus, nec Caystrus subiacent malo. Aestate proueniũt, & illis altissimæ in septentriona libus iugis niues sunt. Phasis quoq; per Indiæ campos, oras tenens cresceret, si niues flumina possent contra æstatem magna producere. Præterea si hæc eadem attollerent Nilum, æstate prima plenissimus flueret. Tunc em̃ maximæ & integræ adhuc niues, ex mol

Aestate fcunt. lissimoq; tabes est. Nilus autem per menses quatuor liquitur, & illi æqualis accessio est. Si Thaleti credis Etesiæ descendẽtes Nilo resistunt, & cursus eius actus cõtra hostia maris sustinet, ita reuerberatus in se recurrit, non crescit, sed exitu prohibitus resistit, & quo

Flantibus Etesijs Nilus maior effluit cunq; mox potuit, incontextus erumpit. Eudimenes Massiliensis testimoniũ dicit. Nauigaui, inquit Atlanticũ mare. Inde Nilus fluit maior, q̃diu Etesiæ tempus obseruant, tunc enim eijcitur mare instantibus uentis. Cum resederint in pelagus, conquiescit, minorq; discedenti inde uis Nilo est. Cæterum dulcis maris sapor est, & similes Niloticis beluæ. Quare ergo si Nilum Etesiæ prouocant, & ante illos incipit incrementũ eius, & post eas

* durat? Præterea non fit quo illi fauere uehementius. Nec remittitur incitaturq;, prout illis impetus fuit, quod fieret, si illorum uiribus cresceret. Quid quod Etesiæ littus uerberant, & contra illos Nilus descendit, inde uenturus, unde illi, si origo ab illis esset. Præterea ex mari purus & ceruleus efflueret, nunc turbidus uenit. Adde quod testimonium eius testium turba coarguitur, Tunc erat mendacio locus, cum ignota essent externa. Libebat illis fabulas mittere. Nunc uero tota extremi maris ora mercatorum nauibus stringitur, quorũ nemo narrat Mintium, Nilum, aut mare saporis alterius, q̃ natura credi uetat, quia dulcissimũ quodq; & leuissimũ sol trahit. Præterea quare hyeme non crescũt, & tunc potest uentis concitari mare, aliquando quidem maioribus. Nam Etesiæ tempera-

* Al. t opplet ti sunt. Quod si e mari ferretur Atlantico, semel † populet Ægyptum. At nũc per gradus crescit. Genopidechius ait hyeme calorem sub terris cõtineri, ideo & specus calidos esse & tepidiorem puteis aquam, itaq; uenas interno calore siccari. Sed in alijs terris augent imbribus flumina. Nilum, & quia nullo imbre adiuuetur, tenuari, deinde crescere p̄ æstatem, quo tempore friget interiora terrarum, & redit rigor fontibus, quod si uerum esset, æstate abundaret. Deinde calorem hyeme sub terris esse maiorẽ. Aqua & specus & putei tepent, quia aera rigentem extrinsecus nõ recipiunt. Ita non calorem habent, sed frigus excludunt. Ex eadem causa æstate frigidant, quia ab illo remotus, seductusq; aer calefactus non peruenit. Diogenes Apolloniates ait, Sol humorem ad se rapit, hunc & siccata tellus ex mari ducit, & ex cæteris aquis. Fieri autem non potest, ut una sicca sit tellus, alia abundet. Sunt enim perforata omnia, & in itinere peruia. Sicca ab humidis sumunt aliquando, Nisi aliquid terra acciperet, exaruisset. Ergo unde sol trahit? Sed ex his quæ premunt, maxime hæc remedia sunt. Terra cum exaruit, plus ad se humoris adducit, ut in lucernis oleũ illo fluit, ubi exuritur. Sic aqua illo incũbit, quo uis caloris & terræ æstuãtis accessit. Vnde ergo trahitur? ex illis scilicet partibus semper Hybernis, septentrionalibus, unde exundat. Ob hoc Pontus in inferum mare assidue fluit rapidus, non ut cæte ra maria alternatis ultro citro æstibus, in unam partem semper pronus & torrens. Quod nisi faceret, his itineribus, quod cuiq; deest, redderetur, quod cuiq; super est, emineret. Iã

* aut siccata essent omnia, aut inundata. Interrogare Diogenem libet, quasi compertus animus cuncta & inuicem cõmeat. Non omnibus locis æstate maiora sunt flumina. Aegyptum sol magis pcoquit. Itaq; Nilus magis crescit. Sed in cæteris quoq; terris aliqua fluminibus fit adiectio. Deinde quia illa pars terræ sine humore est, omnis ad se ex alijs regionibus trahit, eoq; magis humidior, quo calidior est. Deinde quare Nilus dulcis est, si illi e mari unda est? Nec enim ulli flumini dulcior gustus. Grandinem hoc modo fieri, si tibi affirmauero, quo apud nos glacies fit, gelata nube tota, nimis audacem rem fecero. Itaq; ex his me testibus numero secundæ notæ, qui uidisse quidem se negant, sed audisse. Aut quod historici faciunt, & ipse faciam. Illi cum multa mẽtiti sunt, ad arbitrium suũ unam aliquam rem nolunt spondere, sed adijciunt. Penes autores fides erit. Ergo si mihi parũ credis, Possidonius tibi autoritatem promittet, tam in illo quod præteritũ, q̃ in hoc quod secuturum est. Grandinem enim fieri ex nube aquosa iam in humorem uer

sa sic

affirmabit, tanq̃ interfuerit. Quare aũt rotunda sit grando, etiam sine magistro scire potes, cum adnotaueris stillicidium omne cõglomerari. Quod & in speculis apparet, quæ humorẽ halitu colligunt, & in poculis sparsis, aliaq; omni leuitate, Nam & herbarũ, & arborum folijs, si quæ guttæ adhæserunt, in rotundũ iacent. Quid magis est saxo durũ? qd mollius unda? Dura tamẽ molli saxa cauãtur aqua, aut ut alius poeta ait, Stillicidij casus lapidem cauat, & hæc ipsa excauatio rotunda fit. Ex quo apparet illud, huic quoq; simile esse quod cauat. Locũ enim sibi ad formã & habitũ sui exculpit. Præterea potest etiam, si nõ fuit grando talis cum defertur, corrotundari, & toties ꝑ spaciũ aeris densi deuoluta æqualiter atq; in orbẽ teri. Quod nix pati non potest, quia nõ est tam solida, imo quia tã fusa est, & non ꝑ magnã altitudinẽ cadit, sed circa terras initiũ eius est. Ita non longius illi ꝑ aera, sed ex proximo lapsus est. Quare nõ & ego idẽ mihi ꝑmittam, quod Anaxagoras? Inter nullos magis q̃ inter philosophos esse debet æqualitas. Grando nihil aliud est q̃ suspensa glacies. Nix in pruina pendẽs cõgelatio. Illud enim iam diximus, quod inter aquam & rorem interest, hoc inter pruinã & glaciẽ, necnon inter niuem & glaciẽ interesse. Poteram me peracta quæstione dimittere, sed bene mẽsum dabo, & quomodo cœpi tibi molestus esse. Quicquid in hoc loco quæritur, dicam. Quæritur aũt, quare hyeme ningat, nõ grandinet, & uere iam frigore infracto grando cadat. Nam, ut fallar tibi, uerum mihi quidẽ ꝑsuadetur. Me usq; ad mẽdacia hæc leuiora, in quibus os præscidi, nõ oculi erui solent, credulũ præsto. Hyeme aer riget, & ideo nondũ in aquam uertitur, sed in niuem, cui aer propior est. Cum uer cœpit, maior inclinatio tẽporis sequitur, & calidiore cœlo maiora sunt stillicidia. Ideo ut ait Vergilius noster, Cum ruit imbriferũ uer, uehementior immutatio est aeris undiq; patefacti & soluentis se, ipso tempore adiuuante: Ob hoc nimbi graues magis uastiq; q̃ pertinaces deferuntur. Bruma lentas pluuias habet & tenues, quales sæpe solent interuenire, cũ pluuia rara & minuta, niuem quoq; admixtam habet. Dicimus niualem diẽ, cũ altum frigus, & triste cœlum est. Præterea Aquilone flante & suũ cœlũ habente, minutæ pluuiæ sunt. Austro imber improbior est, & guttæ pleniores. Rem a nostris positam nec dicere audeo, quia infirma uidetur, nec præterire. Quid enim mali est aliquid & faciliori iudici scribere, Immo si omnia argumẽta ad lancem cœperimus exigere, silentium indicetur. Pauca etiã admodum sunt sine aduersario. Cætera etiã si uincunt, litigant. Aiunt uere quicquid circa Scythiam & Pontum & Septentrionalẽ plagam, glaciatũ & abstrictum est, relaxari. Tunc flumina gelata discedere, tunc obrutos montes niues soluere. Credibile est ergo frigidos spiritus inde inferri, & uerno cœlo immisceri. Illud quoq; adijciunt, quod nec sum expertus, nec experiri cogito. Tu quoq;, cẽseo, si uolueris uerum exquirere, niuem ita caue, experiaris. Minus algere aiunt pedes eorum, qui fixam & duram niuẽ calcant, q̃ eorum qui tenerã & labefactam. Ergo si nõ mentiunẽ, quicquid ex illis septentrionalibus locis iam disturbata niue & glacie frangẽte se fertur, id meridianæ partis tepentẽ iam humidumq; aera alligat, & ꝑstringit. Itaq; cũ pluuia futura erat, grando fit, iniuria frigoris. Non tempero mihi quo minus omniũ nostrorũ ineptias proferã, quosdã peritos obseruandarũ nubiũ esse affirmant, & prædicere cũ grando uentura sit, & hoc intelligere usu ipso potuere, cum colorem nubiũ notassent, quẽ grando toties insequebaẽ. Illud incredibile Cleonis fuisse publice præpositos χαλαζοφύλακας speculatores futuræ grandinis. Hij cum signũ dedissent adesse iam grandinẽ, quid expectas ut homines ad penulas discurrerent, aut ad † scoreas. Immo pro se quisq; alius agnũ imolabat. Alius pullum, protinus illæ nubes alio declinabant, cum aliquid gustassent sanguinis. Hoc rides. Accipe quod rideas magis. Si quis nec agnũ pullum habebat, quod sine damno fieri poterat, manus sibi afferebat. Et ne tu auidas aut crudeles existimes nubes, digitum suũ bene acuto graphio pungebat, & hoc sanguine litabat. Nec minus ab huius agello grando se auertebat, q̃ ab illo in quo maioribus hostijs exorata erat. Rationem huius rei quidã quærunt. Alteri ut homines sapientissimos decet, negant posse fieri, ut cum grandine aliquis paciscatur, & tempestates munusculis redimat, q̃uis munera & deos uincant, Alteri suspicari ipsos aiũt, esse in ipso sanguine uim quandam potentem auertendæ nubis, ac repellendæ. Sed quomodo in tam exiguo sanguine potest esse uis tanta, ut in altum penetret, & illam sentiãt nubes. Quanto expedi-

Quare grãdo fit rotũda.

Quid grando.

:i. grãdinis obseruatores.

Forte † storeas.

Ridicule nostri tẽpestatẽ tintinnabulis abigi putant.

to expeditius erat dicere,mendacium & fabula est. At Cleonæ iudicia reddebant in il-los,quibus delegata erat cura prouidendæ tempestatis,quod negligentia eorum uineæ uapulassent,aut segetes procidissent. Et apud nos in duodecim tabulis cauetur, ne quis alienos fructus excantassit. Rudis adhuc antiquitas credebat,& attrahi imbres cantibus & repelli,quorum nihil posse fieri tam palã est,ut huius rei causa nullius philosophi scho la intranda sit. Vnam rem ad hoc adÿciam,& fauere,ac plaudere te iuuabit. Aiunt niuem in ea parte aeris fieri, quæ prope terras est. Hanc enim plus habere caloris ex quatuor causis. Vna,quod omnis terrarum euaporatio,cum multum in se feruidi aridiq; habeat,hoc est calidior,quo recentior. Altera quod radÿ solis a terra resiliunt, & in se currunt. Horum duplicatio proxima quæq; a terris calefacit. Quæ ideo plus habẽt teporis, quia solem bis sentiunt. Tertia causa est,quod magis superiora perflantur. At quæcunq; depressa sunt,minus uentis uerberãtur. Accedit his ratio Democriti. Omne corpus quo solidius est,hoc calorem citius cõcipit,& diutius seruat. Itaq; si in solem posueris æneum uas & uitreum & argenteum,æneo citius calor accedit,diutius hærebit. Adÿcit deinde quare hoc existimet fieri. His,inqt,corporibus,quæ duriora & pressiora densioraq; sunt, necesse est minora foramina esse,& tenuiorem in singulis spiritum. Sequitur,ut quẽadmodum minora balnearia & minora foramina citius calefiunt,sic hæc foramina esse occulta & oculos effugientia,& celerius feruorem sentiant,& propter easdẽ angustias qcquid receperunt tardius reddant. Hæc longe præparata ad id ,pducunt,de quo nũc quæritur. Omnis aer quo propior est terris,hoc crassior. Quẽadmodũ in aqua & in omni humore fex ima est,ita in aere spississima quæq; descendunt. Iam autem probatũ est omnia quo crassioris solidiorisq; materiæ sunt,hoc fidelius custodire calorem receptũ, sed edi-tior aer quo longius a terrarum colluuie recessit,hoc sincerior puriorq; est. Itaq; solẽ nõ retinet,sed uelut per inane transmittit,ideo minus calefit. Contra autem quidã aiunt cacumina montium hoc calidiora esse debere,quo propiora soli sunt. Qui mihi uidentur errare,quod Apenninũ & Alpes & alios notos ob eximiam altitudinẽ mõtes,intantum putant crescere,ut illorum magnitudo sentire solis uiciniã possit. Excelsa sunt ista quãdiu nobis cõparãtur, At uero ubi ad uniuersum respexeris,manifesta est omniũ humilitas. Inter se uincuntur,& uincunt. Cæterum intantum nihil attollitur,ut collatiõe totius nulla sit,uel maximis portio,quod nisi esset,nõ diceremus totum orbem terrarum pilã esse. Pilæ proprietas est cum æqualitate quadam rotunditas,ad æqualitatem ducta,Hanc autem accipe,quam uides in lusoria pila. Non multum illi cõmissuræ rimarum nocent,quo minus par sibi ab omi parte dicatur, Quomodo in hac pila,nihil illa interualla officiũt ad speciem rotundi,sic nec in uniuerso quidem orbe terrarum,editi montes,quorum altitudo totius mundi collatione consumitur. Qui dicit altiorem montem, quia solem ,ppius excipiat,magis calere debere,idem dicere potest longiorem hominẽ citius quã pusillũ debere calefieri,& citius caput eius quã pedes. Atq; quisquis mundũ mensura sua æstimauerit,& terram cogitauerit tenere puncti locum,intelliget nihil in illa posse ita eminere, ut cœlestia magis sentiat,uelut in propinquũ illis accesserit. Mõtes isti quos suspicimus, & uertices æterna niue obsessi,nihilominus in imo sunt, & propius quidem soli est mons, quã campus aut uallis,sed sic,quo modo est pilus pilo grossior,arbor arbore,& mons monte maior esse dicitur. Isto enim modo,& arbor & alia magis,quã alia,dicentur uicina cœlo, quod falsum est,quia inter pusilla nõ potest esse magnum discrimen,nisi dum inter se cõparantur. Vbi ad collationem immensi corporis uentum est,nihil interest quantũ sit alterum altero maius,quia etiam si magno discrimine,tamen minima uincuntur. Sed ut ad propositum reuertar,propter has quas retuli causas,plærisq; placuit,in ea parte aeris niuem cõcipi,quæ uicina terris est,& ideo minus alligari,quia minore rigore coit. Nam uicinus aer plus habet frigoris,quã ut in aquam & imbrem trãseat, & minus quã ut duretur in grandinem, Hic medio frigore nõ nimis intento niues fiunt coactis aquis. Quid istas inquis ineptias, quibus nec literatior est quisquã,nec melior,tam operose psequeris? Quo modo fiant niues dicis,cum multo magis ad nos dici a te pertineat, quare emendæ non sint niues. Haha iubes me cum luxuria litigare. Quotidianũ istud & sine effectu iurgiũ est. Litigemus tamen,etiam si superior futura est,pugnantes ac reluctantes uincat. Hãc ipsam inspe-

Vineas ne excãtassito

Ad æqualitatem terræ nihil obsunt uel altissimi montes.

Ubi niuis fiat

Democriti ro

Hic aer quo propior terris eo crassior

Apenninus & Alpes

[illegible] Luxuria [illegible]

ipsam inspectionem naturæ nihil iudicas ad id, quod uis conferre? Cum quærimus, quomodo nix fiat, & dicimus illã pruinæ similẽ habere naturam, plus illi spiritus quàm aquæ inesse, nõ putas exprobrari illis, cum emere aquam turpe sit, si nec aquã quidẽ emunt? Nos uero quæramus potius quomodo fiant niues, quàm quomodo seruent, quoniã non contẽti uina diffundere ueterana, per sapores ætatesq; disponere, inuenimus quõ stiparemus niuem, ut ea æstatẽ euinceret, & cõtra anni feruorẽ defenderet loci frigore. Quid hac diligentia consecuti sumus? Nempe ut gratuitã mercemur aquã. Nobis dolet, quòd spiritum, quòd solẽ emere nõ possumus. Quod hic aer etiam delicatis diuitibusq; ex facili nec emptus uenit. O quàm nobis male est, quòd quicquã a rerum natura in medio relictum est. Hoc quod illa fluere & patere omnibus uoluit, cuius haustũ uitæ publicum fecit, hoc quod tam homini quàm feris auibusq; inertissimis animalibus, in usum large ac beate profundit, cõtra se ingeniosa luxuria redegit ad preciũ. Adeo nihil potest illi placere, nisi charum. Vnum hoc erat, quod diuites in æquũ turbæ deduceret, quo uno nec possent antecedere pauperrimũ. Illi, cui diuitiæ molestæ sunt, excogitatum est, quemadmodũ etiã caperet aqua luxuriam. Vnde ad hoc puentum sit, ut nulla nobis aqua satis frigide uidereť quæ flueret, dicam. Quãdiu sanus & salubris cibi capax stomachus est, impleturq;, nõ premiť, naturalibus fomentis contentus est. Vbi quotidianis cruditatibus nõ tẽporis æstus, sed suos sentit, ubi ebrietas cõtinua uisceribus insedit, & præcordiale in quod uertitur torret, aliquid necessario quæriť, quo æstus ille frangatur, qui ipsis aquis incalescit, remedijs incitat uitium. Itaq; nõ æstate tantũ, sed media hyeme niuem hac causa bibũt. Quæ huius rei causa est, nisi intestinũ malum, & luxu corrupta præcordia, quibus nullum interuallum unquàm quo interquiescerent datũ est, sed prandia, cœnis usq; in lucẽ pductis, ingesta sunt, & distentos copia ferculorum ac uarietate, comesatio altius mersit? Deinde nunquàm intermissa intemperantia, quicquid ante decoxerat, efferauit, & in desyderiũ semp noui rigoris accendit. Itaq; quàmuis cœnationẽ uelis ac specularibus muniant, & igne multo doment hyemem, nihilominus stomachus ille solutus & æstu suo languidus, quærit aliquid quo erigatur. Nam sicut animo relictos stupentesq; aqua frigida spargimus, ut ad sensum sui redeant, ita uiscera istorũ intus torpentia nihil sentiunt, nisi frigore illa uehementiore perusseris. Inde est, inquã, quòd nec niue cõtenti sunt, sed glaciẽ, uelut certior illi ex solido rigor sit, exquirunt, ac sepe repetitis aquis diluunt. Nõ quæ e summo tollitur, sed ut uim maiorem habeat, & ptinacius frigus ex abdito effoditur. Itaq; ne unũ quidem eius est preciũ, sed habet institores aqua, & annonã † p pudore uariã. Vnguẽtarios Lacedæmonij urbe expulere, & propere cedere finibus suis iusserunt, quia oleũ disperderent. Quid illi fecissent, si uidissent reponendæ niuis officinas, & tot iumenta deportandæ aquæ deseruientia † cuius calorem saporẽq; paleis, quibus custodiunt, inquinãť? At Dij boni, quàm facile est extinguere sitim sanam. Sed quid sentire possunt emortuæ fauces, & occallatæ cibis ardentibus? Quemadmodũ nihil illis satis frigidũ, sic nihil calidũ illis satis est. Sed ardẽtes boletos, & raptim indumento suo mersatos, demittunt pene fumantes, quos deinde restinguãt niuatis potionibus. Videbis inquã quosdã graciles, & palliolo focaliq; circũdatos, pallentes & egros, nõ sorbentes solũ niuem, sed etiã esse, & frusta eius in ciphos suos dejicere inter ipsam bibendi morã. Sitim istã esse putas? Febris est. Et quidẽ eo acrior quòd nõ tactu uenarũ, nec in cutẽ effuso calore deprehendiť. Sed cor ipsum excoquit luxuria, inuictũ malũ, & ex molli fluidoq; durũ atq; patiẽs. Nõ intelligis oia cõsuetudine uim suã pdere? Itaq; nix ista, in qua etiã iã natatis, eo puenit usu ad quotidianã stomachi seruitute, ut aquæ locũ obtineat. Aliqd adhuc quærite illa frigidius, qa p nihilo est familiaris rigor.

Margin: Al† proh pudor — Forte † colorem.

Libri quarti naturalium quæstionum finis.

LVCII ANNEI SENECAE NATVRALIVM QVAESTIONVM LIBER QVINTVS, in quo de uentis & aeris motu agitur.

VENTVS est fluens aer. Quidam ita diffinierunt, Ventus est aer fluens in unam partem. Hæc diffinitio uidetur diligentior, quia nunquàm aer tã immobilis est, ut non in aliqua sit agitatione. Sic tranquillum mare dicitur, cum leuiter cõmouetur, nec in unam partem inclinatur. Itaq; si legeris, Cum placidũ uẽtis VENTVS

dum uentis ftaret mare,fcito illud non ftare,fed fuccuti leuiter & duci, tranquillum eft, quia nec huc nec illo impetum capiat. Idem & de aere iudicandum eft,non effe unq̃ immobilem,etiam fi quietus fit. Quod ex hoc intelligas licet,cum fol in aliquẽ claufum locum infufus eft,uidemus corpufcula minuta in aduerfum ferri,alia furfum,alia deorfum uarie concurfantia. Ergo parum diligenter comprehẽdit quod uult,qui dixit,fluctus eft maris agitatio,quia tranquillum quoq; agitatur. At ille abunde fibi cauit, cuius hæc diffinitio fuit,Fluctus eft maris in unam partem agitatio. Sic in hac re,de qua nunc maxime quærimus non circumfcribetur,qui ita fe gefferit,ut dicat, Ventus eft fluens aer in unam partem. Aut,uẽtus aer eft fluens impetu,aut uis aeris in unam partem euntis, aut curfus aeris in aliquo concitatior. Scio quid refponderi pro diffinitione altera poffit. Quid neceffe eft adijcere te in unam partem fluens aer? Vtiq; enim quod fluit,in unam partem fluit. Nemo aquam fluere dicit,fi tantum intra fe mouetur,fed fi aliquo fertur. Poteft ergo aliquid moueri & nõ fluere,& econtrario nõ poteft fluere,nifi in unam partem. Sed fi hæc breuitas fatis a calumnia tuta eft, hac utamur. Si uero aliquis circũfpectior eft,uerbo non parcat,cuius adiectio cauillationẽ omnẽ poterit excludere. Nunc ad ipfam rem accedamus,quoniã fatis de formula difputatum eft. Democritus ait,cum angufto inani multa funt corpufcula,quæ ille atomos uocat,fequi uentum. At contra quietum & placidum aeris ftatum effe,cum in multo inani pauca funt corpufcula. Nam quemadmodum in foro aut uico q̃diu paucitas eft,fine tumultu ambulant,ubi turba in anguftum cucurrit,aliorum in alios incidentium rixa fit,fic in hoc quo circumdati fumus fpacio,cum exiguum locũ multa corpora impleuerint,neceffe eft alia alijs incidant & impellant ac repellantur,implicenturq; & comprimantur,ex quibus nafcitur uentus,cum illa quæ colluctabantur incubuere,& diu fluctuata ac dubia inclinauere fe. At ubi in magna laxitate corpora pauca uerfantur,nec arietare poffunt,nec impelli. Hoc falfum effe uel ex eo colligas licet,φ tũc minime uentus eft,cum aer nubilo grauis eft. Atqui tũc plurima corpora fe in anguftum contulere,& inde eft fpiffior nubium grauitas. Adijce nunc φ circa flumina & lacus frequens nebula eft,artatis cõiunctifq; corporibus,nec tamen uentus eft. Interdum uero tanta caligo effunditur,ut confpectum in uicino ftantiũ eripiat,quod nõ eueniret,nifi in paruum locum corpora fe multa compellerent. Atqui nullũ tempus magis q̃ nebulofum caret uento. Adijce nunc,quod econtrario uenit,ut fol matutinũ aera fpiffum & humidum ortu fuo tenuet. Tunc furgit aura,cum datum eft laxamentũ corporibus,& conftipatio illorum ac turba refoluta eft. Quomodo,inquis,ergo uenti fiũt, quos nõ negas fieri? Nõ uno modo. Alias enim terra ipfa magnam uim aeris eijcit, & ex abdito fpirat. Alias cũ magna & cõtinua ex imo euaporatio in altum agit, quæ merferat, immutatio ipfa alicuius mixti in uentum uertit. Illud enim nec(ut credam)mihi perfuaderi poteft,nec(ut taceam)quomodo in noftris corporibus ex cibo fit inflatio, quæ non fine magna iniuria emittitur,& uentrem interdum cum fono exonerat,interdum fecretius. Sic putant & hanc magnam rerum naturam alimenta mutantem emittere fpiritũ. Bene nobifcum agitur,quod femper excoquit. Alioquin imundius aliquid timeremus. Nunquid ergo hoc uerius eft,dicere multa ex omni parte terrarum & affidua fieri corpufcula,quæ cum coaceruata funt,deinde extenuari fole cœperint,quia omne q̃d in angufto dilatatur,fpaciũ maius defyderat,uentus exiftit? Quin ego hãc folam effe caufam uenti exiftimo,aquarũ terrarumue euaporationes. Ex his grauitatẽ aeris fieri,deinde fol ui impetu,cũq; denfa fteterint,ut eft neceffe,extẽuata nitunt inter ampliorem locũ. Ego uero & hanc iudico. Cæterum & illa eft longe uerior caufa,ualentiorq;,habere aera naturalem uim mouendi fe,nec aliunde cõcipere,fed ineffe illi ut aliarum rerum, ita huius potentiam. An hoc exiftimas,nobis datas uires effe,quibus nos moueremus, aera autẽ relictũ & inertem? & inagitabilem effe? cum aqua motũ fuũ habeat,etiam uentis quiefcẽtibus,nec enim aliter animalia edere poffet. Mufcũ quoq; innafci aquis,& herbofa quædam uidemus,fummo innatãtia. Eft ergo aliquid in aqua uitale. De aqua dico? Ignis qui omnia confumit,quædam creat, & quod uideri non poteft fimile ueri,fed tamen uerum eft,animalia igne generari. Habet ergo aliquam uim talẽ aer, & ideo modo fpiffat fe,modo expandit fe et purgat,et alias contrahit,diducit,ac differt. Hoc ergo intereft inter aera et uentum

Cõtra Democritũ uẽtum ex coactis atomis oririi dicẽtẽ.

Ventorum caufa.

ra & uentum, quod inter lacum & flumen, aliquando per ſeipſum ſolum cauſa uenti eſt, fundens rigentem aera, & ex denſo coactoq; explicans. In uniuerſum de uẽtis diximus. Nunc iterum incipiemus illos excutere. Fortaſſe apparebit quemadmodum fiant, ſi apparuerit, quando & unde procedant. Primũ ergo antelucanos flatus inſpiciamus, qui aut ex fluminibus, aut ex conuallibus, aut ex aliquo ſinu feruntur. Nullus ex his ꝑtinax eſt, ſed cadit fortiore iam ſole, nec fertur ultra terrarum conſpectum. Hoc uentorum genus incipit uere, nec ultra æſtatem durat. Et inde maxime uenit, ubi aquarũ plurimũ & montium eſt. Plana licet abundent aquis, tamen carent aura, hac dico, quæ ꝓ uento ualet. Quomodo ergo talis flatus cõcipitur, quem Græci ἐγκολπίαν uocant? Quicquid ex ſe paludes & flumina emittunt (id autem & multũ eſt & aſſiduũ) per diem ſolis alimentum eſt, nocte exhauritur montibus incluſum, & in unam regionem colligitur. Cum illã impleuit, & iam ſe non capit, ſed exprimitur aliquo & in unam partem procedit, hic uẽtus eſt. Itaq; eo incumbit, quo liberior exitus inuitat, & loci laxitas, in quam coaceruata decurrant. Huius rei argumentũ eſt, ꝙ prima noctis parte non ſpirat. Incipit enim fieri tũc illa collectio, quæ circa lucem iam plena eſt, & onerata quærit, quo defluat, & eo potiſſimum exit, ubi plurimũ uacui eſt, & magna ac patens † aera. Adijcit autem ei ſtimulos ortus ſolis, feriens gelidum aera. Nam etiam anteq̃ appareat, lumine ipſo ualet, & nondũ quidem aera radijs impellit, iam tantum laceſſit & irritat, luce præmiſſa. Nam cum ipſe præceſſit, alia ſuperius rapiuntur, alia finiuntur tepore. Ideo non ultra matutinũ illis datur fluere, omnis illorum uis conſpectu ſolis extinguitur, etiam ſi ualẽtiores flauere. Circa medium tamẽ diem relangueſcunt, nec unq̃ uſq; in meridiẽ aura producitur. Alia autem imbecillior ac breuior eſt, prout ualentioribus minoribuſue collecta cauſis eſt. Quare tamen tales uenti uere & æſtate ualidiores ſunt? Leuiſſimi eñ cætera parte anni, nec quela impleant, ſurgũt. Quia uer aquoſius eſt, & plurimis locis ob humidã cœli naturã ſaturis & redundantibus, maior euaporatio eſt. At quare æſtate æque profunditur? Quia poſt occaſum ſolis remanet diuturnus calor, & magna noctis parte ꝑdurat. Qui euocat exeuntia, ac uehementius trahit, quicquid ex his ſponte reddi ſolet, deinde non tantum habet uiriũ, ut quod euocauit, abſumat. Ob hoc diutius corpuſcula emanare ſolita & efflare, terra ex ſe atq; humorẽ mittit. Facit aũt uentum ſol ortus, nõ calore tantum, ſed etiã ictu. Lux enim (ut dixi) quæ ſolem antecedit, nondum aera calefacit, ſed percutit tãtum, percuſſus autem in latus cedit. Quanq̃ ego ne illud quidem cõceſſerim, lucem ipſam ſine calore eſſe, cum ex calore ſit. Non habet forſitan tantũ teporis, quãtũ tactu appareat. Opus tamen ſuũ facit, & denſa diducit ac tenuat. Præterea loca quæ aliqua iniquitate naturæ ita clauſa ſunt, ut ſolem accipere nõ poſſint, illa quoq; nubila & triſti luce calefiũt, & per diem minus q̃ noctibus rigent. Etiam nunc natura calor omnis abigit nebulas, & a ſe repellit. Ergo ſol quoq; idem facit. Et ideo (ut quibuſdam uidetur) inde flatus eſt, unde ſol. Hoc falſum eſſe ex eo apparet, ꝙ aura in omnem partem uehit, & contra ortum plenis uentis nauigatur. Quod non eueniret, ſi ſemper uentus ferretur a ſole. Eteſiæ quoq; quæ in argumentum a quibuſdã aduocantur, nõ minus propoſitũ adiuuant. Dicã primũ quid illis placeat, Deinde cur diſpliceat mihi. Eteſiæ, inquiũt hyeme nõ ſunt, quia breuiſſimis diebus ſol deſinit, prius q̃ frigus euincat. Itaq; niues & ponuntur & durantur. Aeſtate incipiũt flare, cũ & longius extendit̃ dies, & recti in nos radij dirigunt̃. Veri ergo ſimile eſt, concuſſas calore magno niues plus humidi efflare. Item terras exoneratas niue, retectaſq; ſpirare liberius. Item plura ex ſeptentrionali parte cœli corpora exire, & in hæc loca quæ remiſſiora ac tepidiora ſũt, deferri. Sic impetũ Eteſias ſumere, & ob hoc a ſolſtitio illis initiũ eſt, ultraq; ortũ caniculæ nõ ualent, quia iã multũ e frigida cœli parte in hanc egeſtum eſt. Ac ſol mutato curſu in noſtrã rectior tenditur, & alteram partem aeris attrahit, aliam uero impellit. Sic ille Eteſiarum flatus æſtatem frangit, & a menſium feruentiſſimorũ grauitate defendit. Nunc quod ꝓmiſi dicendũ eſt, quare Eteſiæ nos nõ adiuuent, nec quicq̃ huic cõferant cauſæ. Dicimus ante lucẽ auram incitari, tandẽ ſubſidere, cũ illã ſol attigit. At quia Eteſiæ ob hoc ſomniculoſi a nautis & delicati uocantur, ꝙ (ut ait Gallio) mane neſciunt ſurgere, eo tempore fere incipiunt prodire, quo ne pertinax quidẽ aura eſt, quod nõ accideret, ſi ut auras, ita illos ſol cõmoueret. Adijce nũc, quod ſi

Antelucani flatus. Aſtarea. inde flatus ubi sol. Eteſie. Quare Eteſiæ dicãtur ſomniculoſi.

causa illis flatus est spacium diei ac longitudo, etiã ante solstitiũ flarent, cũ longissimi di-
es sunt, & cum maxime niues tabescunt. Iulio enim mense iam dispoliata sunt oĩa, aut
certe admodum pauca iacent adhuc sub niue. Sunt quædã genera uentorum quæ ru-
ptæ nubes & in pronum solutæ præmittunt. Hos Græci uentos ætnæphas uocant. Qui
hoc (ut puto) modo fiũt, cum magna inæqualitas ac dissimilitudo corporum, quæ uapor
terrenus emittit in sublime, eat, & alia ex his corporibus sicca sint, alia humida. Ex tanta
discordia corporum inter se pugnantiũ, cum in unum cõglobata sunt, uerisimile est quas-
dam cauas effici nubes, & interualla inter illas relinqui fistulosa, & in modum tibiæ angu-
sta. His interuallis tenuis includitur spiritus, qui maius desyderat spaciũ, cum euerbera-
tus cursu parum libero incaluit, & ob hoc amplior fit, scinditq; cingentia, & erũpit in uen-
tum, qui fere procellosus est, qui superne demittiť, & in nos cadit uehemẽs & acer, quia
nõ fusus nec per apertum uenit, sed laborat, & iter sibi ui ac pugna parat. Hic fere breuis
flatus est, quia receptacula nubiũ ꝑ quæ ferebatur, ac munimẽta perrumpit. Ideo tumul-
tuosus uenit aliquãdo, nõ sine igne ac sono cœli. Hi uenti multo maiores diuturnioresq;
sunt, si alios quoq; flatus ex eadẽ causa ruentes in se abstulere, & in unum cõfluxere plu-
res, sicut torrentes modicæ ualitudinis eunt, ꝙdiu separatis suus cursus est. Cũ uero plu-
res in se aquas conuertere, fluminũ iustorum ac perhenniũ magnitudinẽ excedunt. Idẽ
credibile est fieri & in procellis, ut sint breues, ꝙdiu singulæ sunt, ubi uero sociauere ui-
res, & pluribus cœli partibus elisus spiritus eodẽ se contulit, & impetus illi accedit & mo-
ra. Facit ergo uentum resoluta nubes, quæ plurimis modis soluitur. Nõnunꝙ congloba-
tionẽ illam spiritus rumpit, nõnunꝙ inclusi & in exitum nitentis luctatio. Nõnunꝙ ca-
lor, quem modo sol fecit, modo ipsa arietatio, ut magnorum inter se corporum attritus.
Hoc loco si tibi uidetur quæri potest, cur turbo fiat, qui euenire in fluminibus solet, ut ꝙ-
diu sine impedimento feruntur, simplex & rectũ illis iter sit, ubi incurrere in aliquod sa-
xum ad latus ripæ prominens, retorqueantur, & in orbem aquas sine exitu flectãt, ita ut
circũlata inter se sorbeantur, & uorticem efficiant. Sic uentus ꝙdiu nihil obstitit, uires su-
as effundit. Vbi aliquo promontorio repercussus est, aut ui locorum coeuntiũ in canalẽ
conuexam tenuemq; collectus, sepius in se uolutatur, similemq; illis, quas diximus con-
uerti, aquis facit uorticem. Hic uentus circumactus et eundem ambiens locum, ac seipsa
uertigine concitans, turbo est. Qui pugnatior si est, ac diutius uolutatus, inflammať &
efficit, quem πρηστῆρα Græci uocant. Hic est igneus turbo. Sed fere omnia pericula uenti
erupti de nubibus produnt, quibus armenta rapiantur, & totæ naues in sublime tollanť.
Etiam nunc quia uentos diuersos ex se generant, & impulsum aera in alias quoq; partes,
ꝙ in quas ipsi inclinauere, dispergũt, illud quoq; dicam, quod mihi occurrit, quemadmo-
dum stillicidia, ꝙuis iam inclinent se & labantur, nondum tamẽ effecere lapsum, sed ubi
plura coiere, & turba uires dedit, tunc fluere & ire dicũtur, sic ꝙdiu leuẽs sunt aeris mo-
tus agitati, pluribus locis, nondum uentus est, tũc enim incipit, cum omnes illos miscuit
& in unum impetum contulit. Spiritum a uento modus separat, uehementior enim spi-
ritus uentus est, inuicem spiritus leuiter fluẽs aer. Repetam nunc quod primo dixeram
edi e specu uentos, recessuq; interiore terrarũ. Non tota solido cõtextu terra in unũ usq;
fundatur, sed multis partibus caua, & cæcis suspẽsa latebris, alicubi habet inania sine hu-
more. Ibi etiã si nulla lux discrimẽ aeris monstraret, dicã tamẽ nubes nebulasq; in obscu-
ro consistere. Nã ne hæc quidẽ supra terras, quia uidenť, sunt, sed quia sunt, uidẽtur. Illic
quoq; nihilominus ob id sunt, ꝙ non uidenť flumina. Illic scias licet nostris paria sublabi,
alia leuiter ducta, alia in confragosis locis præcipitando sonantia. Quid ergo? non illud
æque dabis esse aliquos & sub terra lacus, & quasdam aquas sine exitu stagnare? Quæ si
ita sunt, necesse est & illud aera onerari, oneratumq; incumbere, & uẽtum propulsu suo
concitare. Ex illis ergo subterraneis nubibus sciemus nutriri inter obscura flatus, cũ tan-
tum uirium fecerint, quantum aut terræ obstantia auferant, aut aliquid apertum ad hos
efflatus iter occupent, & per hanc cauernã in nostras sedes efferantur. Illud uero manife-
stum est, magnam esse sub terris uim sulphuris, & aliorũ nõ minus ignẽ alentiũ, ꝑ hæc lo-
ca cũ se exitũ quærens spiritus torsit, accẽdat flammã ipso obstrictu necesse est. Deinde
flãmis latius fusis, etiã si qd ignaui aeris erat, extenuatũ moueri, & uiam cũ fremitu uasto
atq; impe-

Igneus turbo
ventus
Sp[irit]us
Edi e specu uentos
Esse aliq[uo]s sub terra la[c]us
magna uis sulphuris sub terris.

atq; impetu quærere. Si hoc diligentius persequar, cum quæram de motibus terræ, nunc mihi permitte narrare fabulam. Asclepiadotos autor est. Demissos q̃ plurimos a Philippo in metallum antiquũ olim destitutum, ut explorarent quæ ubertas eius esset, quis status, an aliquid futuris reliquisset uetus auaritia, descendisse illos cũ multo lumine, & multos durasse dies, deinde longa uia fatigatos, uidisse flumina ingentia, & cõceptus aquarũ inertium uastos, pares nostris, nec compressos quidẽ terra supeminente, sed liberæ laxitatis, nõ sine horrore uisos. Cum magna hæc legi uoluptate, intellexi enim sæculum nostrum, non nouis uitijs, sed iam ante antiquitus traditis laborare, nec nostra ætate primũ auaritiam, uenas terrarum lapidumq; rimatã, in tenebris male obstrusa quæsisse. Illi maiores nostri quos celebramus laudibus, quibus dissimiles querimur nos esse, spe ducti, montes ciderunt, & supra lucrum sub ruina steterunt. Ante Philippũ Macedones reges fuere, qui pecuniã in altissimis usq; latebris sequerent, & recto spiritu liberoq; in illos se demitterent specus, in quos nullum noctium dierumq; pueniret discrimen, a tergo lucem relinquerent. Quæ tanta spes fuit? Quæ tanta necessitas hominem ad sydera erectum incuruauit & defodit, & in fundum telluris intimæ mersit, ut erueret aurum nõ minore periculo quærendum, q̃ possidendũ? Propter hoc cuniculos egit, & circa prædam lutulentam incertamq; reptauit, oblitus rerum naturæ melioris, a qua se auertit. Nulli ergo mortuo terra tam grauis est, q̃ istis supra quos auaricia ingens terrarum pondus iniecit, quibus abstulit cœlum, quos in imo illud malum, ubi uirus latitat, infodit. Illo descendere ausi sunt, ubi nouam rerum positionẽ terrarumq; pendentiũ habitus, uentosq; per cæcum inane experirentur, & aquarum in illis fluentiũ horridos fontes, & altam perpetuamq; noctem. Deinde cum ista fecerint, inferos metuunt. Sed ut ad id de quo agitur reuertar, uenti quatuor sunt, in ortum, occasum, meridiem, septentrionemq; diuisi. Cæteri quos uarijs nominibus appellamus, his applicãtur. Eurus ad auroram Nabathæaq; regna recessit, Persidaq; & radijs iuga subdita matutinis. Vesper & occiduo quæ littora sole tepescunt, Proxima sunt zephyro, Scythiam septemq; triones Horrifer inuasit Boreas, cõtraria tellus Nubibus assiduis pluuioq; madescit ab Austro. Vel si breuius illos cõplecti mauis, in unã tempestatẽ (quod fieri nullo modo potest) congregenẽ. Vna Eurusq; Notusq; ruunt, creberq; procellis Africus, Et qui locũ in illa rixa non habuit, Aquilo. Quidã illos duodecim faciunt. Quatuor eñ cœli partes in ternas diuidũt, & singulis uẽtis binos † suffectos dant. Hac arte Varro uir diligẽs illos ordinat, nec sine causa. Nõ eñ eodẽ semp loco sol oritur, aut occidit. Sed alius est ortus occasusq; æquinoctialis, Bis aũt æquinoctiũ est, Alius solsticialis, Alius Hybernus. Qui surgit ab oriẽte æquinoctiali, Subsolanus apud nos dicitur. Græci illum ἀφηλιώτην uocãt. Ab oriẽte Hyberno Eurus exit, quem nostri uocauere Vulturnũ, Et Liuius hoc illum nomine appellat, in illa pugna Romanis parum prospera, in qua Hanibal & contra solem orientẽ exercitum nostrũ, & cõtra uentũ constituit, cũ uenti adiutorio ac fulgoris pstringentis oculos hostium uicit. Varro quoq; hoc nomẽ usurpat. Sed & Eurus iam ciuitate donatus est, & nostro sermoni non tanq̃ alienus interuenit. Ab oriente solsticiali excitatum, Græci καικίαν appellant, apud nos sine nomine est. Æquinoctialis occidens Fauoniũ mittit, quẽ Zephyrum esse dicẽt tibi, etiam qui græce nesciunt loqui. A solsticiali occidente, Chorus uenit, qui apud quosdam Argestes dicitur. Mihi nõ uidetur quia Chori uiolenta uis est, & in unam partem rapax. Argestes fere mollis est, & tam euntibus communis q̃ redeuntibus. Ab occidente hyberno Africus furibundus & ruens, Apud Græcos libs dicitur. A septentrionali latere summus est Aquilo. Medius septentrio. Imus Trachias. Huic deest apud nos uocabulum. A meridiano axe Euronotus est. Deinde Notus latine Auster. Deinde Libonotus, qui apud nos sine nomine est. Placet autem duodecim uentos esse, non quia ubiq; tot sint, quosdam enim inclinatio terrarum excludit, sed quoniam plures nusquam sũt. Sic casus sex dicimus, non quia omne nomen sex recipit, sed quia nullum plures q̃ sex. Qui duodecim uentos esse dixerunt, hoc secuti sunt, totidem uentorum esse, quot cœli discrimina. Cœlũ eñ diuidit in circulos qnq;, qui p mũdi cardines eunt. Est septẽtrionalis, Solstitialis, Æquinoctialis, Brumalis, & cõtrarius septẽtrionali. His sextus accedit, q superiorem partem mundi ab inferiore secernit, ut scis enim dimidia pars mũdi semp supra, dimidia

Quatuor uenti cardinales ut describit Ouidius.

Afri subditos.

pra, dimidia infra eſt. Hanc lineam quæ inter aperta & occulta eſt Græci ὁρίζοντα uocant,
noſtri finitorem dixere, alij finientem. Adijciendus eſt ad hunc meridianus circulus, qui
oriçonta rectis angulis ſecat. Ex his quidam circuli in tranſuerſa currunt, & alios interuē
tu ſuo ſcindunt. Neceſſe autem eſt tot aeris diſcrimina eſſe, quot partes. Ergo oriçon ſi-
ue finiens circulus, quinq; illos orbes, quos modo dixi fieri, ſecat, & efficit decem partes,
quinq; ab ortu, quinq; ab occaſu. Meridianus circulus, qui in oriçonta incurrit, regiones
duas adijcit. Sic duodecim aer diſcrimina accipit, & totidem facit uentos. Quidam ſunt

Quidā ſūt uenti regionibus peculiares.

quorundam locorum proprij, qui nō tranſmittunt, ſed in proximū ferunt. Non eſt illis a
latere uniuerſi mundi impetus. Atabulus Apuliam infeſtat, Calabriam Iapix, Athenas
Scyron, Pamphiliam Chagenus, Galliam Circius, cui ædificia quaſſanti, tamen incolæ
gratias agunt, tanq; ſalubritatem cœli ſui debeant ei. Diuus certe Auguſtus templum il-
li, cum in Gallia moraretur, & uouit & fecit. Infinitum eſt, ſi ſingulos uelim proſequi. Nul-
la enim propemodum regio eſt, quæ non habeat aliquem flatum ex ſe naſcentem, & cir-
ca ſe cadentem. Inter cætera itaq; prouidentiæ opera, hoc quoq; aliquis, ut dignū admira-
tione ſuſpexerit. Non enim ex una cauſa uentos aut inuenit, aut per diuerſa diſpoſuit.
Sed primū ut aera nō fineret pigreſcere, ſed aſſidua uexatione utilem redderet, uitalēq;
terris. Deinde ut imbres terris ſubminiſtrarent, idemq; nimios compeſcerent. Nam mo-
do adducunt nubes, modo deducunt, ut per totum orbem pluuiæ diuidi poſſent. In Ita-
liam Auſter impellit, Aquilo in Africam reijcit, Eteſiæ non patiuntur apud nos nubes cō-
ſiſtere. Iidem totam Indiam & Aethiopiam cōtinuis per id tempus aquis irrigāt. Quid
q; fruges percipi nō poſſunt, niſi flatu ſuperuacua & mixta ſeruandis uentilarentur, niſi
eſſet quod ſegetem excitaret, & latentem frugem ruptis uelamentis ſuis, quæ folliculos
agricolæ uocant, adaperirent? Quid quod omnibus inter ſe populis cōmercium dedit,
& gentes diſſipatas locis miſcuit? Ingens naturæ beneficiū, ſi illud in iniuriā ſuam nō uer-
tat hominū furor. Nunc quod de Cæſare olim maiore uulgo dictitatū eſt, & a Tito Li-
uio poſitum, in incerto eſſe, utrum illum magis naſci reipublicæ profuerit, an non naſci,
dici etiam de uentis poteſt, adeo quicquid ex illis utile & neceſſariū eſt, nō poteſt his re-
penſari, quæ in pniciem ſuam generis humani dementia excogitat. Sed nō ideo nō ſunt
iſta natura ſua bona, ſi uitio male utentium nocent. Non in hoc prouidētia ac diſpoſitor
ille mundi deus, aera uentis exercendū dedit, & illos ab omni parte, ne qd eſſet ſitu ſqua-
lidum, effudit, ut nos claſſes partē freti occupaturas compleremus milite armato, & ho-
ſtem in mari aut poſt mare inquireremus. Quæ nos dementia exagitat, & in mutuum
compellit exitium? Vela uentis damus bellū paraturi, & periclitamur periculi cauſa. In-
certam fortunam experimur, uim tempeſtatū nulla ope humana ſuperabilē, mortem ſi-
ne ſpe ſepulturæ. Non erat tanti, ſi ad pacem p iſta ueheremur. Nūc cum euaſerimus tot
ſcopulos latentes, & inſidias uadoſi maris, cum effugerimus procelloſos deſuper mōtes,
per quos præceps in nauigātes uentus impingit, cum inuoluto nubilo dies, & nimbis ac
tonitruis horrendas noctes, cū turbinibus diuulſa nauigia, quis erit huius laboris ac me-
tus fructus? quis nos feſſos tot malis portus excipiet? Bellum ſcilicet & obuius in littore
hoſtis, & trucidandæ gentes, tracturæ magna ex parte uictorem, & antiquarum urbium
flammā. Quid in arma cogimus populos? Quid exercitus ſcribimus directuros aciē in
medijs fluctibus? Quid maria inquietamus? parum uidelicet ad mortes noſtras terra la-

Ironia

te patet. Nimis delicate fortuna nos tractat. Nimis dura dedit nobis corpa, felicē ualitu-
dinē. Nō depopulat̄ nos caſus incurrens. Emetiri cuiq; annos ſuos ex cōmodo licet, &
ad ſenectutē decurrere. Itaq; eamus in pelagus, & uocemus in nos fata ceſſantia. Miſeri
quid quæritis, mortem, quæ ubiq; ſupereſt? Petit illa nos & ex lectulo, ſed ubiq; innocen-
tes petat, occupabit uos in ueſtra domo, ſed occupet nullū moliētes malū. Hoc uero qd
aliud qs dixerit, q̃ inſania circūferre pericula, & ruere in ignotos, iratū ſine iniuria occur-
rētia deuaſtantē, ac ferarū more occidere, quē nō oderis? Illis tamē in ultionem, aut ex fa-
me morſus eſt. Nos, ſine ulla parſimonia noſtri alieniq; ſanguinis, mouemus maria, & na-
uigia deducimus, ſalutem cōmittimus fluctibus, ſecundos optamus uentos, quorum fe-
licitas eſt ad bella perferri. Quouſq; nos malos mala noſtra rapuere? Parum eſt intra or-
bem ſuū furere. Sic Perſarū rex ſtolidiſſimus in Græciā traiecit, quam exercitus non uin-
cet, cū

cet, cum impleuerit. Sic Alexander ulterior Bactris & Indis uolet quærere, quid sit ultra magnum mare, & indignabitur aliquid esse ultimũ sibi. Sic Parthis auaritia Crassum dabit. Non horrebit reuocantis diras tribuni, non tempestates longissimi maris, non circa Eufratem præsaga fulmina, & deos resistentes, per hominũ deorumq; iras ad aurũ ibitur. Ergo non merito quis dixerit rerum naturam melius acturam fuisse nobiscũ, si uentos flare uetuisset, & in alto discursu furentium in sua quemq; terra stare iussisset. Si nihil aliud, certe suo quisq; tantum ac suorum malo nasceretur. Nunc parum in domestica, externis quoq; laborandum est. Nulla terra tam longe remota est, quæ non emittere aliqd suum malum possit. Vnde scio an nunc aliquis magnæ gẽtis in abdito dominus, fortunæ indulgentia tumens, non contineat inter terminos arma, an paret classes ignota moliẽs, Vnde scio hic mihi, an ille uentus bellũ inuehet? Magna pars erat pacis humanæ, maria præcludi. Non tamẽ (ut paulo ante dicebam) queri possumus de autore nostri deo, si beneficia eius corrumpimus, & ut essent contraria efficimus. Dedit ille uentos ad custodiẽdam cœli terrarumq; temperiem, ad euocandas supprimendasq; aquas, ad alendos satorum atq; arborum fructus, quos ad maturitatem cum alijs causis adducit ipa iactatio, attrahens cibum in summa, & ne torpeant promouens. Dedit uentos ad ulteriora noscenda, fuisset enim imperitum animal, & sine magna experientia rerum homo, si circumscriberetur naturalis soli fine. Dedit uentos, ut cõmoda cuiusq; regionis fierent communia, non ut legiones equitemq; gestarent, nec ut perniciosa gentium arma transueherent. Si beneficia naturæ utentium prauitate ppendimus, nihil non nostro malo accepimus? Cui uidere expeditur? Cui loqui? Cui non uita tormentum est? Nihil inuenies tam manifeste utilitatis, quod non in contrarium transferat culpa. Sic uentos quoq; natura bonos futuros inuenerat, ipsi illos contrarios fecimus. Omnes in aliquod nos malum ducunt. Nõ eadem est his & illis causa soluendi, sed iusta nulli. Diuersis enim irritamentis ad tentandum ire impellimur. Itaq; alicui uitio nauigatur. Egregie Plato dicit, qui nobis circa exitum iam testium loco dandus est, minima esse quæ homines emãt uita. Immo Lucili charissime, si bene furorem illorum existimaueris, id est nostrum, (in eadem enim turba uolutamur) magis ridebis, cum cogitaueris uita parari ea, in quibus uita consumitur.

Libri quinti naturalium quæstionum finis.

Quare deo uentos mũdo tribuerit

LVCII ANNEI SENECAE NATVRALIVM QVAESTIONVM LIBER SEXTVS, in quo de terræ motu agitur.

POMPEIOS celebrem Campaniæ urbem, in qua ab altera parte Surrentinum Stabianumq; littus, ab altera † Calcedonense conueniunt, mare ex aperto conductum amœno sinu cingit, descedisse terremotu, uexatis quæcunq; adiacebant regionibus, Lucili uirorum optime, audiuimus, & quidem diebus Hybernis, quos uacare a tali periculo maiores nostri solebãt permittere. Nonis Februarij fuit motus hic, Regulo & Vergilio cõsulibus, qui Campaniam nunq; securam huius mali, indemnem tamen & toties defunctã metu, magna strage uastauit. Nam & Herculanensis oppidi pars ruit, dubieq; stant etiam quæ relicta sũt. Et Nucerinorum colonia, ut sine clade, ita nõ sine querela est. Neapolis quoq; priuatim multa, publice nihil amisit, leuiter ingẽti malo perstricta. Villæ quoq; præruptæ passim sine iniuria tremuere. Adijciuntur his illa, sexcentarum ouium gregem exanimatũ, & diuisas statuas, motæ post hoc mentis aliquos atq; impotentes sui errasse. Quorum ut causas excutiamus & propositi operis contextus exigit, & ipse in hoc tempus congruens casus, quærenda sunt trepidis solatia, & demendus ingens timor. Quid ẽm cuiq; satis tutũ uideri potest, si mundus ipse concutitur, & partes eius solidissimæ labant? Si, quod unũ immobile est in illo fixumq;, ut cuncta in se intẽta sustineat, fluctuat, Si quod propriũ habet terra, perdidit stare, ubi tandem resident metus nostri? Quod corpora receptaculũ inuenient? quo sollicita confugient, si ab imo metus nascitur, & funditus trahitur? Consternatio omniũ est, ubi tecta crepuere, & ruina signum dedit, tunc præceps quisq; se pripit, & penates suos deserit, ac se publico credit. Quam latebram prospicimus, quod auxilium, si

Al.† Herculanense.

alr† dissidet

xilium, si orbis ipse ruinas agitet? si hoc, quod nos tuetur ac sustinet, supra quod urbes sitæ sunt, quod fundamentū quidam orbis esse dixerunt,† discedit ac titubat? Quid tibi esse nō dico auxilij, sed solatij potest, ubi timor fugam perdidit? Quid est inquā satis munitum? Quid ad tutelam alterius ac sui firmum? Hostem muro repellam, præruptæ altitudinis castella, uel magnos exercitus difficultate aditus morabuntur. A tempestate nos uindicant portus. Nimborum uim effusam, & sine fine cadentes aquas tecta propellūt, fugientes non sequitur incēdium, aduersus tonitrua & minas cœli subterraneæ domus, & defossi in altum specus remedia sunt. Ignis ille cœlestis, non transuerberat terram, sed exiguo eius obiectu retunditur. In pestilentia mutare sedes licet. Nullum malū sine effugio est. Nunq̄ fulmina populos perusserunt. Pestilens cœlum exhausit urbes, nō abstulit. Hoc malum latissime patet, ineuitabile, auidum, publice noxium. Non em̄ domos solum, aut familias, aut urbes singulas haurit, sed gētes totas, regionesq; subuertit, & modo ruinis operit, modo in altam uoraginem condit, at ne id quidem relinquit, ex quo appareat, quod non est, saltem fuisse, sed supra nobilissimas urbes sine ullo uestigio prioris habitus solum extenditur. Nec desunt, qui hoc genus mortis magis timeant, quo in abruptum cum sedibus suis eunt, & e uiuorum numero uiui auferuntur, tanq̄ nō omne fatum ad eūdem terminū ueniat. Hoc habet inter cætera iusticiæ suæ natura præcipuum, quod cum ad exitum uentum est, omnes in æquo sumus. Nihil itaq; interest, utrū me lapis unus elidat, an mōte toto premar, Vtrum supra me domus unius onus ueniat, & sub exiguo eius tumulo ac puluere expirem, an totus caput meum terrarū orbis abscondat, In luce hunc & in aperto spiritum reddam, an in uasto terrarum dehiscentiū sinu. Solus in illud profundum, an cum magno comitatu populorum concadentium ferar. Nihil interest mea, quantus circa mortem meam tumultus sit, Ipsa ubiq; tantundem est. Proinde magnū sumamus animū, aduersus istam cladem, quæ nec euitari, nec prouideri pōt. Desinamus audire istos, qui Campaniæ renunciauere, quiq; post hunc casum emigrauerūt, negantq; seipsos unq̄ ipsam regionem accessuros, quis enim illis promittet, melioribus fundamentis hoc aut illud solum stare? Omnia eiusdem sortis sunt. Et si nondum mota, tamē mobilia, hūc fortasse in quo securius consistis locum, hæc nox aut hic ante noctem dies scindet. Vnde scies, an melior eorum locorum conditio sit, in quibus iam uires suas fortuna cōsumpsit, aut quæ in futurā ruinā suā fulta sunt? Erramus em̄, si ullā terrarū partē exceptā imunēq; ab hoc pículo credimus. Oēs sub eadē iacēt lege. Nihil ita ut imobile esset natura cōcepit, alia tpibus alijs cadūt. Et quēadmodū urbib⁹ magnis, nūc hæc domus, nūc illa suspēdit. Ita in hoc orbe terrarū nūc hæc ps facit uitiū, nūc illa. Tyros aliqñ infamis ruinis fuit. Asia duodecim urbes simul perdidit, anno priore in Achaia & Macedonia. Quæcūq; ista uis mali incurrit, nunc Campaniam læsit. Circuit fatū, & siquid diu præterijt, repetit. Quædam rarius sollicitat, sæpius quædam. Nihil immune esse, & innoxium sinit. Non homines tantū quæ breuis, & caduca res nascimur, urbes oræq; terrarū & littora, & ipsum mare in seruitutem fati uenit. Nos tamen nobis permansura promittimus bona fortunæ, & felicitatem, cuius ex omnibus rebus humanis uelocissima est leuitas, habituram in aliquos pondus ac moram credimus. Et perpetua sibi omnia pmittentibus in mētem nō uenit, id ipsum, supra quod stamus, stabile nō esse. Neq; em̄ Campaniæ istud aut Achaiæ, sed omnis soli uitiū est male cohærere, & ex causis pluribus resolui, & summa manere, partibus ruere. Quid ergo? Solatiū aduersus pericula dare pmiseram, ecce undiq; timenda pronuncio. Nego quicq̄ esse quietis æternæ, quod perire possit, & perdere. Ego uero hoc ipsum solatij loco pono, & quidem ualentissimi. Quandoquidem sine remedio timor stultis est, ratio terrorem prudentibus excutit. Imperitis fit magna ex desperatiōe securitas. Hoc itaq; generi humano dictum puta, quod illis subdita captiuitate rerum inter ignes & hostem stupētibus dictum est. Vna salus uictis nullam sperare salutē, Si uultis nihil timere, cogitate omnia esse timenda, circumspicite q̄ leuibus causis discutiamur. Non cibus nobis, non humor, non uigilia, non somnus, sine mensura quadam salubria sunt. Iam intelligis nugatiora esse nostra, & imbecillia corpuscula, fluida, non magna molitione perdenda. Sine dubio id unū periculi nobis esset, quod tremūt terræ, quod subito dissipantur, ac supèrposita deducūt. Magni se æstimat,

Remediū aduersus oia pícula

qui flumina

qui flumina & motus terrarum hiatuſq; formidat, uult ille imbecillitatis ſuæ conſcius ti/
mere pituitam, ita uidelicet nati ſumus, tam felicia ſortiti membra, & in hanc magnitu/
dinem creuimus. Et ob hoc niſi mũdi partibus motis, niſi cœlum tonuerit, niſi terra ſub/
ſederit, perire non poſſumus. Vnguicula nos & ne totius quidem dolor, ſed aliqua a la/
tere eius ſciſſura, cõficit. Et ego timeam terras trementes, quem craſſior ſaliua ſuffocat.
Ego extimeſcam emotũ ſedibus ſuis mare, & ne æſtus, maiore q̃ ſoleat curſu, plus aqua/
rum trahens superueniat, cum quoſdam ſtrãgulauerit potio male lapſa per fauces. Quã
ſtultum eſt mare horrere, cum ſcias ſtillicidio perire te poſſe? Nullum eſt maius ſolatiũ
mortis, q̃ ipſa mortalitas. Nullum autem omnium iſtorum quæ extrinſecus terrẽt, quã
quod innumerabilia pericula in ipſo ſinu ſint. Quid enĩ dementius, quã ad tonitrua luci/
cidere, & ſub terram ſe corripere fulminum metu? Quid ſtultius, q̃ timere mutationẽ
aut ſubitos montium lapſus, & irruptiones maris extra littus eiecti, cũ mors ubiq; præ/
ſto ſit, & undiq; occurrat? Nihilq; ſit tam exiguum, quod non in perniciem generis hu-
mani ſatis ualeat? Adeo non debent nos iſta confundere, tanq̃ plus in ſe mali habeant
q̃ uulgaris mors, ut contra cum ſit neceſſarium e uita exire, & aliquando emittere ani/
mam, maiore perire ratione iuuet. Neceſſe eſt mori ubicũq; quandoq;. Stet licet iſta hu
mus & ſe teneat ſuis finibus, nec ulla iactetur iniuria, ſupra me quandoq; erit. Intereſt er
go illam ego mihi, an ipſa ſe mihi imponat. Deducitur ingenti potentia, neſcio cuius ma
li. Rumpitur, & me in imenſam altitudinem adducit. Quid porro? Mors leuior in pla-
no eſt? Quid habeo quod querar, ſi rerum natura non me uult iacere in ignobili loco? ſi
mihi inijcit ſui partem? Egregie Vagellius meus in illo inclyto carmine. Si cadẽdũ eſt, — Egregia Vagellij ſentẽtia nihil enim refert quõ quis pereat.
inquit, mihi, cœlo cecidiſſe uelim. Idem licet dicere. Si cadendum eſt, cadam orbe con-
cuſſo. Non quia fas eſt optare publicam cladem, ſed quia ingens mortis ſolatium eſt, ter
ram quandoq; uidere mortalem. Illud quoq; proderit præſumere animo, nihil horum
deos facere, Nec ira numinum, aut cœlum conuerti, aut terram. Suas iſta cauſas habent,
nec ex imperio ſæuiunt, ſed ex quibuſdam uitijs, ut corpora noſtra turbantur, & tũc, cũ
facere uidetur, iniuriam accipiunt. Nobis autem ignorantibus uerum, omnia terribilia
ſunt, utpote quorum metum raritas auget. Leuius accidunt familiaria, & ex inſolito for
mido eſt maior. Quare autem quicq̃ nobis inſolitum eſt? quia naturam oculis nõ ratio
tione comprehendimus, nec cogitamus, quid illa facere poſſit, ſed tantum quid fecerit.
Damus itaq; huius negligentiæ pœnas, tanq̃ nouis territi, cum illa nõ ſint noua, ſed inſo
lita. Quid ergo? Non religionem incutit mentibus, & quidem publice, ſiue deficere ſol
uiſus eſt, ſiue luna, cuius obſcuratio frequẽtior, aut parte ſui, aut tota delituit? longeq; ma
gis illæ actæ in tranſuerſum faces, & cœli magna pars ardens, & crinita ſydera, & plures
ſolis orbes, & ſtellæ per diem uiſæ, ſubitiq; tranſcurſus ignium, multam poſt ſe lucem tra
hentium? nihil horum ſine timore miramur, & cum timendi ſit cauſa, neſcire, non eſt tã/
ti ſcire, ne timeas. Quanto ſatius eſt cauſas inquirere, & quidem toto in hoc intento ani
mo? Neq; enĩ illo quicq̃ inueniri dignius poteſt, cui ſe non tantum cõmodet, ſed impen
dat. Quæramus ergo, quid ſit quod terram ab infimo moueat, quid tanti molem ponde
ris pellat, quid ſit illa ualentius, quid tãtum onus ui ſua labefactat, cur modo tremat, mo/
do laxata ſubſidat, nunc in partes diuiſas diſcedat, & alias interuallum ruinæ ſuæ diu ſer/
uet, alias cito comprimat. Nunc amnes magnitudinis notæ cõuertat introrſus, nunc no/
uos exprimat, aperiat aliquando aquarũ calentium uenas, aliquando refrigeret, igneſq;
nonnũq̃ per aliquod ignotum antea montis aut rupis foramen emittat, aliquando no-
tos & per ſæcula nobiles comprimat. Mille miracula mouet, faciemq; mutat locis, & de/
fert montes, ſubigit plana, ualles extuberat, nouas in profundo inſulas erigit. Hæc ex q/
bus cauſis accidunt, digna res eſt excuti. Quod, inquis, erit precium operæ? quo nullũ
maius eſt, noſcere naturã. Neq; enĩ quicq̃ habet in ſe huius materiæ tractatio pulchrius,
cum multa habeat futura uſui, q̃ quod hominem magnificentia ſui detinet, nec merce/
de, ſed miraculo colitur. Inſpiciamus ergo quid ſit, propter quod accidant hæc. Quorũ
eſt adeo mihi dulcis inſpectio, ut q̃uis aliquando de motu terrarum uolumen iuuenis
ediderim, tamen tentare me uoluerim & experiri, an ætas aliquid nobis, aut ad ſcientiã,
aut certe ad diligentiam adiecerit. Cauſam qua terra concutitur, alij in aqua eſſe, alij in — Vnde terræ motus.

ignibus, alij in ipsa terra, alij in spiritu putauere, alij in pluribus, alij in omnibus his. Quidam liquere ipsis aliquam ex istis causam dixerunt, sed nõ liquere, quæ esset. Nunc singula prosequamur. Illud ante omnia mihi dicendũ est, opiniones ueterum parum exactas esse & rudes. Circa uerum adhuc errabatur. Noua omnia erant primo tentantibus, post eadem illa limata sunt, & si quid inuentum est, illis nihilominus referri debet acceptum. Magni animi res fuit, rerum naturæ latebras dimouere, nec cõtentum exteriori eius conspectu, introspicere & in deorum secreta descendere. Plurimũ ad inueniendũ contulit, qui sperauit posse reperiri. Cum excusatione itaq; ueteres audiendi sunt. Nulla res consumata est, dum incipit. Nec in hac tantum re omniũ maxima atq; inuolutissima, in qua etiam cum multũ actum erit, omnis tamẽ ætas quod agat inueniat, sed in omi alio negocio, longe semp a perfecto fuere principia. In aqua causam esse, nec ab uno dictum est, nec uno modo. Thales Milesius totam terram subiecto iudicat humore portari & innatare, siue illud oceanum† uocans, siue magnũ mare, siue alterius naturæ, simplicem adhuc aquam & humidum elementũ. Hac, inquit, unda sustineĩ orbis, uelut aliquod grande nauigium, & graue his aquis quas premit. Superuacuum est reddere causas, propter quas existimat grauissimã partem mundi non posse spiritu tam tenui fugaciq; gestari, nõ enim nunc de situ terrarum, sed de motu agitur. Illud argumenti loco ponit, aquas esse in causa, quibus hic orbis agitatur, quod in omni maiore motu erumpunt fere noui fontes, sicut in nauigijs quoq; euenit, ut si inclinata sunt & abiere in latus, aquã sorbeant, quæ in omni onere eorum quæ uehit si imodice depressa sunt, aut superfunditur, aut certe dextra sinistraq; solito magis surgit. Hanc opinionẽ falsam esse, nõ est diu colligendum. Nam si terram aqua sustineret, & ea aliquando concutereĩ, semper moueretur, nec agitari illam miraremur, sed manere cum tota concutereĩ, non ex parte. Nunquam eñ nauis dimidia iactatur. Nunc uero terrarum non uniuersarũ, sed ex parte motus est, quomodo ergo fieri potest, ut quod totum uehitur, totum nõ agitetur, si eo quo uehitur agitatum est? At quare aquæ erumpunt? Primũ omnium sepe tremuit terra, & nihil humoris noui fluxit. Deinde si ex hac causa unda prorũperet, a lateribus terræ circumfundereĩ, sicut in fluminibus ac mari uidemus accidere, ut incrementum aquarum, quoties nauigia desidunt, in lateribus maxime appareat, Ad ultimũ non tam exigua fieret ꝙ dicit eruptio, nec uelut per rimam sentina subreperet, sed fieret ingens inundatio, ut ex infinito liquore & ferente uniuersa. Quidam motum terrarum aquæ imputauere, sed non ex eadem causa, Per omnẽ, inquit, terram, multa aquarũ genera decurrunt. Alicubi perpetui amnes, quorum pernauigabilis etiam sine adiutorio imbrium magnitudo est. Hinc Nilus per æstatem ingentes aquas inuehit. Hinc qui medius inter pacata & hostilia fluit, Danubius ac Renus. Alter Sarmaticos impetus cohibens, & Europam Asiamq; disterminãs. Alter Germanos auidam gentem belli repellens. Adijce nunc patentissimos lacus, & stagna populis inter se ignotis circumdata, & ineluctabiles nauigio paludes, nec ipsis quidem inter se peruias, quibus incoluntur. Deinde tot fontes, tot capita fluminũ subito se, & ex occulto amnes uomentia. Tot deinde ad tempus collectos torrentium impetus, quorũ uires tam repentinæ ꝙ breues. Omnis aquarũ etiam inter terram natura faciesq; est. Illic quoq; alio uasto cursu deferũtur, & in præceps uolutæ cadunt. Aliæ languidiores in uadis refunduntur, & leuiter ac quiete fluunt. Quis autẽ neget uastis illa receptaculis concipi & cessare multis inertes locis? Non est diu probandũ ibi multas aquas esse, ubi omnes sunt. Neq; enim sufficeret tellus ad tot flumina edenda, nisi ex reposito multoq; funderet. Si hoc uerum est, necesse est aliquando illic amnis excrescat, & relictis ripis uiolentus in obstantia incurrat. Sic fiet motus alicuius partis, in quam flumẽ impetum dedit, & quam donec decrescat uerberabit, Potest fieri, ut aliquam regionem riuus affluens exedat, ac secum trahat aliquam molem, qua lapsa, superposita quatiantur. Iam uero nimis oculis permittit, nec ultra illos scit producere animũ, qui non credit esse in abscondito terræ sinus maris uasti. Nec enim uideo quid prohibeat uel obstet, quo minus illic habeatur aliquod etiam in abscondito littus, & per occultos aditus receptum mare, quod illic quoq; tantundem loci tenet, aut fortassis hoc amplius, quo superiora cum tot animalibus erant diuidenda, abstrusa enim & sine possessore deserta,

Forte[?] uocaris.

Nilus Danubius Renus

Germani auida gens belli

re deſerta,liberius undis uacāt.Quas quis uetat illic fluctuare,& uentis,quos omne in teruallū terrarum,& omnis aer creat,impelli?Poteſt ergo maior ſolito exorta tempeſtas aliquam partem terrarum impulſam uehementius cōmouere. Nā apud nos quoq; multa,quæ procul a mari fuerant,ſubito eius acceſſu uapulauere,& uillas in cōſpectu collocatas,fluctus qui longe audiebatur inuaſit.Illic quoq; poteſt accedere ac decedere pelagus infernum,quorum neutrum fit ſine motu ſuperſtantium. Non quidem exiſtimo diu te heſitaturum,ut credas eſſe ſubterraneos amnes & mare abſconditum. Vnde eñ iſta prorumpunt,unde ad nos ueniunt,niſi quod origo humoris incluſa eſt?Age cum uides interruptum Tigrim,in medio itineris ſiccari,& nō uniuerſum auerti,ſed paulatim non apparentibus damnis minui primum,deinde conſumi,quo illum putas abire,niſi in obſcura terrarum?utiq; cum uideas emergere iterum,non minorem eo,qui prior fluxerat.Quid cum uides Alpheū celebratū poetis in Achaia mergi,& in Sicilia rurſus trāiecto mari effundere amœniſſimum fontem Aretuſam?Neſcis autem inter opiniones quibus narratur Nili æſtiua inundatio,& hanc eſſe a terra,illum erumpere & augeri,non ſupernis aquis,ſed ex intimo redditis?Ego quidem centuriones duos,quos Nero Cæſar ut aliarum uirtutum,ita ueritatis imprimis amantiſſimus,ad inueſtigandum caput Nili miſerat,audiui narrantes,longum illos iter peregiſſe,cum a rege Aethiopiæ inſtructi auxilio,commendatiq; proximis regibus penetraſſent,ad ulteriora quidem aiebant,peruenimus,ad immenſas paludes,quarum exitum,nec incolæ nouerant,nec ſperare quiſq; poteſt,ita implicitæ aquis herbæ ſunt,& aquæ,nec pediti eluctabiles,nec nauigio,qđ niſi paruum & unius capax,limoſa & obſita palus non ferat.Ibi,inquit,uidimus duas petras ex quibus ingens uis fluminis excidebat.Sed ſiue caput illa,ſiue acceſſio eſt Nili,ſiue tunc naſcitur,ſiue in terras ex priore recepta curſu redit,nonne tu credis illam quicqd eſt ex magno terrarum lacu aſcendere,habeant eñ oportet pluribus locis ſparſum humorem, & in imo coactum, ut eructare tanto impetu poſſint. Ignem cauſam motus terrarum quidam, ſed & quidam non ob eandem cauſam iudicant.Imprimis Anaxagoras, qui exiſtimat ſimili pene ex cauſa, & aere concuti terram,cum in inferiore parte ſpiritus craſſum aera & in nubes coactum, ex eadem uia qua apud nos quoq; nubila frangi ſolent,rumpit,& ignis ex hoc colliſu nubium, curſuq; eliſi aeris emicuit.

Neronem impudentiſſimā beſtiam laudat

Hinc ipſe in obuia incurrit,exitum quærens,ac diuellit repugnantia,donec per anguſta aut nactus eſt uiam exeundi ad cœlum,aut ui aut iniuria fecit. Alij in igne cauſam quidem eſſe,ſed non ob hoc iudicant,ſed quia pluribus obuius locis ardeat,& ꝓxima quæq; conſumat.Quæ ſi quando exeſa ceciderint,tunc ſequi motum earum partiū,quæ ſub ictis adminiculis deſtitutæ labant,donec corruere,nullo occurrēte,quod onus exciperet.Tunc chaſmata,tunc hiatus uaſti aperiuntur,aut cū dubitauere ſuper ea ſe quæ ſupſunt,quæ conſtant,ſe componunt. Hoc apud nos quoq; uidemus accidere, quoties incendio pars ciuitatis laborat,cum exuſtæ trabes ſunt,aut corrupta,quæ ſuperioribus firmamentum dabant.Tunc diu agitata faſtigia concidunt,& tam diu differuntur atq; incerta ſunt,donec in ſolido reſederunt.Anaximenes ait terrā ipſam ſibi eſſe cauſam motus,nec extrinſecus incurrere,quod illā impellat,ſed intra ipſam & ex ipſa quaſdam partes eius decidere,quas aut humor ſoluerit,aut ignis exederit,aut ſpiritus uiolētia excuſſerit.Sed his quoq; ceſſantibus non deeſſe,propter quod aliquid abſcedat aut reuellat. Nam primum omnia uetuſtate labuntur.Nec quicq; tutum a ſenectute eſt. Hæc ſolida quoq; & magni roboris carpit.Itaq; quemadmodum in ædificijs ueteribus quædam nō percuſſa tamen decidunt,cum plus ponderis habuere q̄ uirium,ita in hoc uniuerſo terræ corpore euenit,ut partes eius uetuſtate ſoluantur,ſolutæ cadāt,& tremorem ſuperioribus afferant.Primū dū abſcedunt,nihil utiq; magnum ſiue motu eius,cui heſit,abſcinditur. Deinde cum deciderunt,ſolido exceptæ,reſiliunt,pilæ more,quæ cecidit exultat, ac ſæpius pellitur,toties a ſolo in ſinonum impetum miſſa. Si uero in ſtagnantibus aquis delata ſunt, hic ipſe caſus uicinia concutit fluctum,quem ſubitum uaſtumq; illiſum ex alto pondus eijcit,Quidam ignibus quidem aſſignant hunc tremorē,ſed aliter. Nam cū pluribus locis ferueant,neceſſe eſt ingentem uaporem ſine exitu uoluant,qui ui ſua ſpiritum intendit,& ſi acrius inſtitit,oppoſita diffundit,ſi uero remiſſior fuit,nihil amplius

Al. ſtuiam

Al. ſinonum

Multi opinantur spiritum esse qui mouet — quam mouet. Videmus aquam spumare, igne subiecto. Quod in hac aqua facit inclusa & angusta, multo magis illum facere credamus, cum uiolentus ac uastus ingentes aquas excitat. Tunc ille uaporatione inundantiũ undarum, quicquid pulsauerit agitat. Spiritũ esse qui moueat, & plurimis & maximis auctoribus placet. Archelai opinio. Archelaus antiquitatis diligens ait ita. Venti in concaua terrarum deferuntur, deinde ubi iam omnia spacia plena sunt, & inquantum aer potuit densatus est, is qui superuenit spiritus, priorem premit & elidit, ac frequentibus plagis primo cogit, deinde perturbat. Tunc ille quærens locum omnes angustias dimouet, & claustra sua conatur effringere. Sic euenit, ut terræ, spiritu luctante & fugam quærente, moueanť. Itaq; cũ terræ motus futurus est, præcedit aeris tranquillitas & quies, uidelicet, quia uis spiritus, quæ concitare uentos solet, inferni sede detinetur. Nunc quoq; cum hic motus in Campania fuit, quãuis hiberno tempore & inquieto, per superiores dies a cœlo aer stetit. Quid ergo? Nunq; flante uento terra cõcussa est? Admodũ raro duo flauere simul uenti. Fieri tamen & potest & solet, quod si recipimus & constat, duos uentos rem simul gerere, quid nam accidere possit, ut alter supiorem aera agitet, alter inferum? In hac sententia licet ponas Aristotelẽ & discipulũ eius Theophrastũ, non, ut græcis uisum est, diuini, tamen & dulcis eloquiĩ uirum, & nitidi sine labore. Quid utriq; placeat exponã. Semper aliqua euaporatio est e terra, quæ modo arida est, modo humido mixta. Hæc ab infimo edita & inquantũ potuit elata, cũ ulteriorem locum in quẽ exeat non habet, retro fertur, atq; in se reuoluit, deinde rixa spiritus reciprocantis iactat obstantia, & siue interclusus, siue per angusta tenisus est, motũ ac tumultum faciet. Straton ex eadem schola est, qui hanc partẽ philosophiæ maxime coluit, & rerum naturæ inquisitor fuit. Huius tale decretũ est, frigidum & calidũ semp in contraria abeunt, & una esse nõ possunt, eo frigidum confluit, unde uis calida discessit, & inuicẽ ibi calidum est, unde frigus expulsum est. Hoc quod dico uerum est, sed utrũq; in contrariũ agi, ex hoc tibi appareat. Hyberno tempore cum supra terrã frigus est, calent putei, nec minus specus, atq; omes sub terra recessus, quia eo se calor contulit, superiora possidenti frigori cedens, qui cũ in inferiora puenit, & eo se quantũ poterat ingessit, quo densior, hoc ualidior est, huic alius supuenit, cui necessario cõgregatus ille iam & in angustũ pressus, loco cedit. Idem econtrario euenit, cum uis maior frigidi illata in cauernis est. Quicquid illic calidi latet, frigori cedens abit in angustum, & magno impetu agitur, quia nõ patitur utriusq; natura cõcordiam, nec in uno moram. Fugiens ergo & omni modo cupiens excedere, in proxima quæq; re molitur ac iactat. Ideoq; anteq̃ terra moueať, solet mugitus audiri, uentis in abdito tumultuantibus, nec eñ aliter posset, ut ait noster Vergilius, Sub pedibus mugire solũ, & iuga celsa moueri, nisi hoc esset uentorum opus. Vices deinde hu⁹ pugnæ sunt, desinit calidi cõgregatio, ac rursus eruptio. Tunc frigida compescunť & succedunt, mox futura potentiora. Dum ergo alterna uis cursat, & ultro citroq; spiritus commeat, terra cõcutitur. Sunt qui existiment spiritu quidem & nulla alia ratione tremere terram, sed ex alia causa, quã Aristoteli placuit. Quid sit quod ab his dicatur audi. Corpus nostrum & sanguine irrigatur & spiritu, qui p sua itinera decurrit. Habemus autẽ quædam angustiora animæ receptacula, per quæ nihil amplius quam meat, Quædã pãtentiora, in quibus colligitur & unde diuiditur in partes. Sic hoc totum terrarũ omniũ corpus, & aquis, quæ uicem sanguinis tenẽt, & uentis, quos nihil aliud quis q̃ animã uocauerit, puium est. Hæc duo alicubi cõcurrunt, alibi cõsistunt. Sed quemadmodũ in corpore nostro dum bona ualitudo est, uenarũ quoq; imperturbata mobilitas modum seruat, Vbi aliquid aduersi est, micat crebrius, & suspiria atq; anhelitus, laborãtis ac fessi signa sunt, Ita terræ quoq;, dum illis positio naturalis est, incõcussæ manent, Cum aliquid peccatur, tunc uelut egri corporis motus est, spiritu illo qui modestius perfluebat, icto uehementius, & quassante uenas suas. Nec ut illi paulo ante dicebant, quibus animal placet esse terram, nam si hoc est, quemadmodum animal, totam uexationem sentiet. Neq; enim in nobis febris alias partes moratius, alias citius impellit, sed per omnes pari æqualitate discurrit. Vide ergo nunc, quid intret in illã, Spiritus ex circumfuso aere, qui quãdiu habet exitum, sine iniuria labitur, si offendit aliquid & incidit quod uiam claudat, tunc oneratur primo infundente se a tergo aere. Deinde per aliquam

Marginal notes: Trãquillitas aeris præcedit terræ motum. — Aristoteles. Theophrastus. — Arist. sententia. — Straton. — Sub pedibus mugire solũ.

per aliquam rimam maligne fugit,& hoc acrius fertur,quo angustius. Id sine pugna nō potest fieri,nec pugna sine motu. At si nec rimam quidem per quam effluat inuenit,cōglobatus illic furit,& huc atq; illo circūagitur,aliaq; deijcit,alia intercidit, cū tenuissimus ideoq; fortissimus,& irrepat q̄uis in obstructa,& quicquid intrauit ui sua diducat & dissipet,tunc terra iactatur. Aut eñ datura uento locū discedit, aut cum dedit in ipsam,quae illum emisit,cauernam fundamento spoliata considit. Quidā ita existimant. Terra multis locis perforata est,nec tantū primos illos aditus habet,quos uelut spiramenta ab initio sui recepit,sed multos illi casus imposuit natura. Alicubi deduxit, quicquid superne terreni erat. A qua alia torrentes†cecidere,alia aestibus magnis dirupta patuere,per haec interualla intrat spiritus,quem si inclusit mare & adegit,nec fluctus retro abire permisit, tunc ille exitu simul redituq; praecluso,uolutatur. Et quia in rectum non potest tendere, quod illi naturale est in sublime se intendit, & terram premētem reuerberat. Etiam nūc dicendum est,quod plaerisq; authoribus placet, & in quo fortasse fiet dissensio. Non esse terram sine spiritu palam est. Non tantum illo dico,quo se tenet ac partes sui iungit,qui inest etiam saxis mortuisq; corporibus, sed illo dico uitali & uegeto & alente omnia, hunc nisi haberet,quomodo tot arbustis spiritum infunderet, non aliunde uiuentibus? & tot satis? Quemadmodū tam diuersas radices aleret,atq; aliter in se mersas foueret, quasdas summa receptas parte,quasdam altius tractas,nisi multum haberet animae,tam multa,tam uaria generantis,& haustu atq; alimento sui educantis? Leuibus adhuc argumentis ago. Totum hoc coelum,quod igneus aether,mundi summa pars, claudit,omnes haec stellae, quarum inueniri non potest numerus,omnis hic coelestium coetus, &(ut alia praeteream)hic tam prope a nobis agens cursum sol,omni terrarum ambitu non semel maior,alimentum ex terreno trahūt,& inter se partiuntur. Nec ullo alio scilicet,q̄ halitu terrarum sustinentur. Hoc illis alimentum,hic pastus est. Non posset autem tam multa tantaq;,& se ipsa maiora, terra nutrire,nisi plena esset animae,quā per diem ac noctem ab omnibus partibus suis fundit. Fieri eñ nō potest, ut nō multum illi supersit, ex qua tantum petitur ac sumitur,& ad tempus quidem,quod exeat nascitur. Nec eñ esset perennis illi copia suffecturi in tot coelestia spiritus, nisi inuicem ista excurrerent, & in aliud alia soluerentur. Sed tamen necesse est abundet ac plena sit,& ex condito proferat. Non est ergo dubium quin multum spiritus lateat intus, & caeca sub terra spatia aer latus obtineat. Quod si uerum est,necesse est id saepe moueat,quod re mobilissima plenum est. Nunquid eñ dubium esse potest cuiq;, quin nihil sit tam inquietum q̄ aer, & tam uersabile & uagatione gaudens? Sequitur ergo,ut naturam suā exerceat, & quod semper moueri uult,aliquādo & alia moueat. Id quando fit? Cum illi cursus interdictus est. Nam q̄diu non impeditur,placide fluit,cum offenditur & retinetur,insanit, & moras suas arripit,non aliter,q̄ ille pontem indignatus Araxes. Quamdiu illi facilis & liber est alueus,primas quasq; aquas explicat. Vbi saxa manu uel casu†in latere pressere ueniētem,tunc impetum mora quaerit, & quo plura opposita sunt,plus inuenit uirium. Oñis eñ illa unda quae a tergo superuenit,& in se crescit,cum onus suum sustinere nō potuit, uim ruina parat,& prona cum his quae obiacebant aufugit. Idem spiritu fit,qui quo ualentior agiliorq; est citius†eripitur, & uehementius septus omnes disturbat. Ex quo motus fit scilicet eius partis,sub qua pugnatum est. Quod dicitur,uerum esse ex illo probatur(saepe enim terraemotus fuit)si modo pars eius aliqua dirupta est,inde uētus per multos dies fluxit. Vt tradit factū eo terrae motu,quo Chalcis laborauit,quod apud Asclepiodorum inuenies,auditorem Possidonij,in his ipsis quaestionum naturalium causis. Inuenies & apud alios authores hiasse uno loco terram,& inde non exiguo tēpore spirasse uētum, qui scilicet illud iter ipse sibi fecerat,per quod ferebatur. Maxima ergo causa est,propter quam terra moueatur, Spiritus natura citus,& locum e loco mutans. Hic q̄diu non impellitur,& in uacanti spacio latet,iacet innoxius, nec circūiectis molestus est. Vbi illum extrinsecus superueniens causa sollicitat compellitq;,& in arctum agit, scilicet adhuc cedit tantum & uagatur. Vbi erepta discedendi facultas est,& undiq; obsistitur,tunc Magno cū murmure montis Circū claustra fremit,quae diu pulsata conuellit ac iactat,eo acrior quo cum ualentiore mora luctatus est. Deinde cum circa perlu-

Ali†sedidere

Terra spiritu plena est & eundē nascentibus reb⁹ administrat immo & stellae eodem alunt

Forte illata

Forte erūpit

ſtrauerit omne quo tenebatur,nec potuit euadere, inde quo maxime impactus eſt, reſilit,& aut per occulta diuidiẽ,ipſo terræ motu raritate facta,aut ꝑ nouũ uulnus emicuit Ita eius nõ poteſt uis tanta cohiberi,nec uentum tenet ulla compages, ſoluit eñ quodcunq; uinculũ,& omne onus fert ſecum,infuſuſq; per minima,laxamentũ ſuperat,Indomita naturæ potentia libera eſt,utiq; cum concitatius ſibi ius ſuũ uindicat. Spiritus uero inuicta res eſt,nihil enim erit quod luctantes uentos,tempeſtateſq; ſonoras imperio premat,ac uinculis ac carcere frenet. Sine dubio poetæ hunc uoluerãt uideri carcerem, in quo ſub terra clauſi laterent. Sed hoc non intellexerunt,nec id quod clauſum eſt,eſſe adhuc uentum,nec id quod uentus eſt,poſſe iam claudi. Nam quod in clauſo eſt, quieſcit,& aeris ſtatio eſt. Omnis in fuga uentus eſt. Etiam nunc & illud accedit his argumẽtis,per quod appareat,quod motũ efficit ſpiritus, quod corpora quoq; noſtra nõ aliter tremunt,ſi ſpiritũ aliqua cauſa conturbat,cum timore contractus eſt, cum ſenectute languescit,& uenis torpentibus marcet,cum frigore inhibetur,aut ſub acceſſionẽ curſu ſuo deijcitur. Nam q̃diu ſine iniuria perfluit,& ex more procedit,nullus eſt tremor corpori Cum aliquid occurrit quod inhibeat eius officium,tunc parum potens in ꝓferendis his quæ ſuo uigore tenebat, deficiens concutit, quicquid integrum tulerat. Metrodorum Chium neceſſe eſt audiamus,quod uult ſententiæ loco dicentẽ. Non eñ permitto mihi nec eas quidem opiniones præterire,quas improbo,cum ſatius ſit omniũ copia fieri,& quæ improbamus damnare potius q̃ præterire. Quid ergo dicit? Quomodo cũ in dolio cauſatur uox,illa per totum cum quadam diſcuſſione percurrit ac reſonat, & tam leuiter morata circuit,non ſine tactu eius tumultuq;, quo incluſa eſt, ſic ſpeluncarum ſub terra pendentium uaſtitas habet aera ſuum, quem ſimul alius ſuperne incidens ꝑcuſſit, agitat non aliter, quam illa de quibus paulo ante retuli,inania indito clamore ſonuerunt.

Veniamus nunc ad eos qui omnia iſta quæ retuli in cauſa eſſe dixerũt, aut his plura, Democritus plura putat. Ait enim motum aliquando ſpiritu fieri,aliquando aqua,aliquan utroq;. Et id hoc modo proſequitur,aliqua pars terræ concaua eſt, & in hanc æque magna uis confluit. Ex hac eſt aliquid tenue & cæteris liquidius. Hoc cum ſupueniente grauitate reiectum eſt,terris illiditur,& illas mouet. Nec eñ fluctuari poteſt ſine motu eius, in quod impingitur. Etiam nunc quomodo de ſpiritu dicebamus,de aqua quoq; dicendum eſt. Vbi in unum locum congeſta eſt,& capere ſe deſijt,aliquo incumbit, & primo uiam pondere aperit,deinde impetu. Nec eñ exire niſi per deuexum poteſt diu incluſa,nec indirectum cadere moderate,aut ſine concuſſione eorũ, per quæ & in quæ cadit. Si uero cum iam rapi cœperit aliquo loco ſubſtitit,& illa uis fluminis in ſe reuoluta eſt, in continentẽ terram repelliẽ,& illã, qua parte maxime pendet,exagitat maxime. Præterea aliquando madefacta tellus,liquore penitus accepto,altius ſidit,& fundus ipſe uiciatur,tunc ea pars premiẽ,in quam maxime aquarũ uergentium pondus inclinat. Spiritus uero nonnunq̃ impellit undas,& ſi uehementius inſtitit,eam ſcilicet terræ partẽ mouet,in quam coactas aquas intulit. Nonnunq̃ in coacta itinera cõiectus,& exitum quærens,mouet omnia,terra autem penetrabilis uentis eſt,& ſpiritus ſubtilior eſt, quam ut poſſit excludi,& uehementior,quam ut ſuſtineri cõcitatus ac rapidus. Omnes iſtas eſſe poſſe cauſas Epicurus ait,pluresq; alias tentat,& alios, qui aliquid unum ex iſtis eſſe affirmauerunt,corripit,cum ſit arduum de hijs quæ coniectura ſequẽda ſunt,aliquid certi ꝓmittere. Ergo (ut ait) poteſt terram mouere aqua,ſi partes aliquas eluit,& abraſit,quibus deſijt poſſe extenuatis ſuſtineri,quod integris ferebatur. Poteſt terram mouere impreſſio ſpiritus,fortaſſe enim aer extrinſecus alio intrante aere,agitatur. Fortaſſe aliqua parte ſubito decidente percutitur,& inde motum capit. Fortaſſe aliqua pars terræ uelut columnis quibuſdam ac pilis ſuſtineẽ. Quibuſdam iam uiciatis ac recedentibus,tremit pondus impoſitum. Fortaſſe calida uis ſpiritus in ignem uerſa,& fulmini ſimilis, cũ magna ſtrage obſtantium fertur. Fortaſſe paluſtres & iacentes aquas aliquis flatus impellit & inde aut ictus terram quatit,aut ſpiritus agitatio, ipſo motu creſcens & ſe incitans,ab imo in ſumma uſq; perfertur,nullam tamen illi placet cauſam motus eſſe maiorem quã ſpiritum. Nobis quoq; placet hunc ſpiritum eſſe, qui tanta poſſit conari, quo nihil eſt in rerum natura potentius,nihil acrius,ſine quo nec illa quidem quæ uehemẽtiſſima ſunt

ualent

ualent. Ignem spiritus cócitat, aquæ si uentú detrahas, inertes sunt. Tunc demũ impetũ sumunt, cum illas agit flatus, & potest dissipare magna spacia terrarum, & nouos montes subiectos extollere. Et insulas non ante uisas in medio mari ponere, Therem & theream hanc nostræ ætatis insulam spectãtibus nobis in Aegæo mari natam quis dubitat, quin in lucem spiritus uexerit? Duo genera sunt (ut Possidonio placet) quibus mouetur terra, utriusq; nomen est proprium. Altera succussio est, cum terra quatitur, & sursum ac deorsum mouetur, Altera inclinatio, quæ altera nutat nauigij more. Ego & tertium illud existimo, quod nostro uocabulo signatum est, non enim sine causa tremorem terræ dixere maiores, qui utriq; dissimilis est, nam nec cum succutiuntur tunc omnia ne inclinantur, sed uibrantur. Res minime in huiusmodi casu noxia, sicut longa perniciosior est inclinatio concussione. Nam nisi celeriter ex altera parte properabit motus, qui inclinata restituat, ruina necessario sequitur, Cum dissimiles hij motus inter se sint, causæ eorũ diuersæ sunt, prius ergo de motu quatiente dicamus. Si quando magna onera per uices uehiculorum plurium tracta sunt, & rotæ maiore nisu in salebras inciderunt, terram cõcuti senties. Asclepiodorus tradit, cum petra e latere mõtis abrupta cecidisset, edificia uicina tremore collapsa sunt. Idem sub terris fieri potest, ut ex his quæ impendere rupibus aqua resoluta, magno pondere ac sono in subiacentem cauernam cadant, eo uehementius quo aut plus ponderis uenit aut altius. Et sic commouetur omne tectum cauatæ uallis, nec tamẽ pondere suo abscindi saxa credibile est, sed cum flumina supra ferantur, assiduus humor commissuras lapidis extenuat, & quotidie his ad quæ religatus est aufert, & illam (ut ita dicam) cutem qua continetur abradit. Deinde longa per æuum diminutio usq; eo infirmat illa, quæ quotidie attriuit, ut desinant esse oneri ferendo idonea. Tunc saxa uasti ponderis decidunt, tunc illa præcipitata rupes, quicquid ab illo repercussit, non passura consistere sonitu uenit, Et ruere omnia uisa repente, ut ait Vergilius noster. Huius motus succutientis terras hæc erit causa. Ad alteram transeo, Rara terræ natura est, multumq; habens uacui, per has raritates spiritus fertur, qui ubi maior influxit nec emittitur, concutit terram. Hæc placet & alijs (ut paulo ante retuli) causa. Si quid apud te profectura testium turba est. Hanc etiam Calisthenes probat, non cõtemptus uir. Fuit enim illi nobile ingeniũ, & furibundi regis impatiens, Hoc est Alexandri crimen æternum, quod nulla uirtus, nulla bellorum felicitas redimet. Nam quoties quis dixerit, occidit Persarum multa milia, opponetur ei & Calisthenes. Quoties dictum erit, occidit Darium penes quem tunc magnum regnum erat, opponetur & Calisthenes. Quoties dictum erit, omnia oceano tenus uicit, ipsum quoq; tentauit nouis classibus, & imperium ex angulo Thraciæ usq; ad orientis terminos protulit, dicet̃, sed Calisthenem occidit. Omnia licet antiqua ducum regumq; exempla transierit, ex his quæ fecit nihil tam magnũ erit, q̃ scelus Calisthenes. Hic Calisthenes in libris in quibus describsit queadmodũ Helice Burisq; mersa sunt, quis illos casus in mare uel in illas mare immersit, dicit id quod in priore parte dictum est, spiritus intrat terrã p occulta foramina, quẽadmodum ubiq;, ita & sub mari. Deinde cum est obstructus ille trames, per quẽ descenderat, reditum autem illi a tergo resistens aqua abstulit, huc & illuc fertur & sibi ipse occurrens terram labefactat. Ideo frequentissime mari opposita uexantur. Inde Neptuno hæc assignata maris mouendi potentia. Quisquis primas literas græcas didicit, scit illum apud Homerum ἐννοσίγαιον uocari. Spiritum esse huius mali causam & ipse consentio, de illo disputabo, quomodo intret hic spiritus, utrum per tenuia foramina, nec oculis comprehensibilia, an per maiora ac patentiora. Et utrum ab imo, an etiam per summa terrarum. Hoc incredibile est. Nam in nostris quoq; corporibus, cutis spiritum respuit, nec est illi introitus, nisi per quem trahitur, nec consistere quidem a nobis receptus potest, nisi in laxiore corporis parte. Non enim inter neruos pulpasue, sed in uisceribus & patulo interioris partis recessu commoratur. Idem de terra suspicari licet, uel ex hoc, quod motus non in summa terræ circaue summa est, sed subter & ab imo, Huius indicium est, quod altitudinis ꝓfundæ maria iactantur, motis scilicet his, supra quæ fusa sunt. Ergo uerisimile est terrã ex alto moueri, & illic spiritũ in cauernis ingentibus cõcipi. Immo (inquit) seu cũ frigore inhorruimus, tremor sequit̃, sic terras quoq; spirit⁹ extrin

O 4 secus

Calisthenes ab Alexandro miserabiliter occisus.

Helice & Buris oppida mersa.

Neptunnus Ennosigæus.

secus accidens quassat. Quod nullo modo potest fieri. Algere enim debet, ut idem illi accidat, quod nobis, quos externa causa in horrorem agit. Accidere autem terræ simile quiddam nostræ affectionis, sed non ex simili causa concesserim. Illam interior & altior iniuria debet impellere, cuius rei argumētum uel maximum hoc potest esse, quod cum uehementi motu adapertum ingenti ruina solum est, totas nonnunquā urbes & recipit hiatus ille & abscondit. Thucidides ait, circa Peloponnesiaci belli tempus Atalantam insulam aut totam aut certe maxima ex parte superfusam. Idem Sidoniæ accidisse Possidonio crede. Nec ad hoc testibus opus est. Meminimus enim terris interno motu diuulsis, loca disiecta, & campos interisse. Quod iam dicam, quemadmodum existimem fieri. Cum spiritus magna ui in uacuum terrarum locum penitus applicuit, cepitq; rixari, & de exitu cogitare, latera ipsa inter quæ latet sepius percutit, supra quæ urbes interdum sitæ sunt, hæc nonnunquā adeo concutiuntur, ut ædificia superposita procumbant. Nonnunquā in tantum, ut parietes quibus fertur omne regimen caui, decidant in illum subteriacentem locum, totæq; urbes in immensam altitudinem uergant. Si uelis credere, aiunt, aliquando Ossam Olimpo cohesisse, deinde terrarū motu recessisse, & scissam unius magnitudinem montis in duas partes tunc effugisse. Penæon qui paludes quibus laborabat Thessalia siccauit, abductis in se quæ sine exitu stagnauerāt aquis. Ladon flumen inter Helim & Megalenpolin medius est, quem terrarum motus effudit. Per hoc quid probo, ni laxos specus (quid enim aliud appellem loca uacua sub terris) spiritui cōuenire? Quod nisi essent magna terrarum spacia, cōmouerenī & una multa titubarent. Nunc exiguæ partes laborant, nec unquā per ducenta miliaria motus extenditur. Ecce hic qui impleuit fabulis orbem, non transcendit Campaniā. Quid dicam? cum Chalcis tremuit Thebas stetisse? Cum laborauit Aegine tam propinquas illi patrias de motu nihil audisse? Illa uasta concussio, quæ duas suppressit urbes Helicen, & Burim, circa Aegæum constitit. Apparet ergo in tantum spacium motum protendere, quantum illa sub terris uacantis loci inanitas pateat. Poteram ad hoc probandum abuti auctoritate magnorū uirorum, qui Aegyptum nunquā tremuisse tradunt. Rationem autem huius rei hanc reddunt, quod ex limo tota cōcreuerit. Tantum enim (si Homero fides est) aberat a continenti Pharos, quantum nauis diurno cursu metiri plenis lata uelis potest, sed continēti admota est, Turbidus enim defluens Nilus, multumq; secum limum trahens, & eum subinde apponens prioribus terris, Aegypto annuo incremēto semper ultra tulit. Inde pinguis & limosi soli est, nec ulla interualla in se habet, & sic creuit in solidū arescente limo, cuius pressa erat & sedens structura, cum partes glutinarenī, nec quicquā inane interuenire poterat, cum solido liquidum, ac molle semper accederet. Sed mouetur & Aegyptus & Delos quam Vergilius stare iussit. Immotamq; coli dedit, & cōtemnere uentos. Hanc philosophi quoq; credula natio dixerunt, non moueri auctore Pindaro. Thucidides ait, antea quidem immotam fuisse, sed circa Pelopōnesiacum bellum tremuisse. Calisthenes & alio tempore ait hoc accidisse. Inter multa, inquit, ꝓdigia quibus denunciata est duarū urbium Helices & Buris euersio, fuere maxime notabilia, columna ignis imensi, & Delos agitata. Quam ideo stabilem uideri uult, quia mari imposita sit, habeatq; concauas rupes & saxa peruia, quæ dent deprehenso aeri reditum. Ob hoc etiam insulas esse certioris soli, urbesq; eo tutiores, quo propius ad mare accesserūt, falsa hæc esse Pompeium & Herculaneum sensere, Adijce nunc, quod omnis ora maris obnoxia est motibus, Sic Paphos non semel corruit. Sic nobilis & huic iam familiaris Malonicopolis. Cyprum ambit altum mare & agitatur. Tyros & ipsa tam mouetur ꝙ diluitur. Hæ fere causæ redduntur, propter quas tremit terra. Quædam tamen propria in hoc Campano motu accidisse narrātur, quorum ratio reddenda est. Aiunt enim sexcentarum ouium gregem exanimatum in Pompeiana regione. Non est quare hoc putes ouibus illis timore accidisse. Diximus solere post magnos terrarum motus pestilentiam fieri. Nec id mirum est, Multa enim mortifera in alto latent. At aer ipse qui uel terrarum culpa uel pigritia & æterna nocte torpescit, grauis haurientibus est. Vel corruptus æternorum ignium uitio, cum est longo situ emissus, parum habet liquidum, quod maculat ac polluit, insuetumq; ducentibus spiritum affert noua genera morborum.

Quare nonnunqꝫ insulæ, urbes & mōtes corruant.

Patria pro regione.

Quid

Quid quod aquæ inutiles pestilentesq; in abdito latent, ut quas nunquam usus exerceat, nunquam aura liberior uerberet? Crassæ itaq; & graui caligine sempiternaq; tectæ, nihil nisi pestiferum in se & corporibus nostris contrarium habent. Aer quoq; qui mixtus est illis, quiq; inter illas paludes iacet, cũ emersit, late uitium suũ spargit, & haurientes necat. Facilius autẽ pecora sentiunt, in quæ pestilentia incurrere solet, quo auidiora sunt, aperto cœlo plurimũ utuntur, & aquis, quarũ maxima in pestilentia culpa est. Oues uero mollioris naturæ quo propriora terris ferunt capita, corruptas esse non miror, cum flatus diri aeris circa ipsam humũ exceperint. Nocuisset ille & hominib⁹, si maior extitisset, sed illum copia aeris sinceri extinxit, antequ ab homine posset trahi. Multa autem terras habere mortifera uel ex hoc intellige, quod tot uenena nascunt. Non manu sparsa sed sponte, solo scilicet habente, ut boni ita mali semina. Quid quod pluribus Italiæ locis p quædam foramina pestilens exhalatur uapor, quem non homini ducere, nõ feræ tutum est. Aues quoq; si in illum inciderint, antequã cœlo meliore leniatur, in ipso uolatu cadunt, liuentq; corpora, & nõ aliter quam per uim elisæ fauces tument. Hic spiritus quãdiu terras continet, tenui foramine fluens, non plus potentiæ habet, quã ut despectantia & ultro sibi illata conficiat. Vbi per sæcula conditis tenebris, ac tristicia loci creuit in uitium, ipsa ingrauescit mora, hoc peior quo segnior. Cum eñ exitum nactus est, æternum illud umbrosi frigoris malum, & infernã noctem soluit, ac regionis nostræ aera infuscat. Vincuntur enim meliora peioribus, Tunc etiam ille spiritus purior transit in noxium. Inde subitæ cõtinuæq; mortes & monstruosa genera morborũ, ut ex nouis orta causis, breuis aut longa clades est, prout uitia ualuere. Nec prius pestilentia desinit, quam spiritũ illum grauem exercuit laxitas cœli, uentorumq; iactatio. Nam quod aliquos insanis attonitisq; similes discurrere facit motus, qui excutit mentes, ubi priuatus ac modicus est, quid ubi publice terret, ubi cadunt urbes, populi opprimunt, terra concutitur? Quid mirum est animos inter dolorẽ & metum destitutos aberrasse? Non est facile inter magna mala non desipere. Itaq; leuissima ingenia fere in tantũ uenere formidinis, ut sibi exciderẽt. Nemo quidem sine aliqua iactura sanitatis expauit, similisq; furenti, quisquis timet. Sed alios cito timor sibi reddit, alios uehementius perturbat, & in dementiã transfert. Inde inter bella errauere lymphatici, nec usquã plura exempla uaticinantiũ inuenies, quã ubi formido mentes religione mixta percussit. Statuam diuisam nõ miror, cũ dixerim montes a montibus recessisse, & ipsum diruptum esse ab imo solum. Hæc loca ui quondam & uasta pcussa ruina (Tantum æui longinqua ualet mutare uetustas) Dissiluisse ferunt, cum protinus utraq; tellus Vna foret, uenit ingenti ui pontus, & ingens Hesperium sicu lo latus abscidit, aruaq; & urbes, Aequore diductas, angusto interluit æstu. Vides totas regiones a suis sedibus reuelli, & trans mare iacere, quod in confinio fuerat. Vides & urbium fieri gentiumq; dissidium, cum pars naturæ concita est, deesse & aliquo mare ignem spiritu impegit, quorum mira, ut ex toto, uis est. Quamuis enim parte sæuiat, mundi tamẽ uiribus sæuit. Sic & Hispanias a cõtextu Affricæ mare eripuit, Sic per hãc inundationẽ quam poetarũ maximi celebrant, ab italia Sicilia reiecta est. Aliquanto autem plus impetus habent, quæ ex infimo ueniunt. Acriora eñ sunt in quibus nisus est per angusta. Quantas res hij terrarum tremores, quãq; mira spectacula ediderint, satis dictum est. Cur ergo aliquis ad hoc stupet, quod æs unius statuæ, ne solidum quidem, sed concauum ac tenue diruptum est, cum fortasse in illud se spiritus, quærens fugam, incluserit? Illud uero quis nescit? Diductis edificia angulis uidimus moueri, iterumq; componi. Quædam uero parum aptata positu suo, & a fabris negligentius solutiusq; composita, terræmotus sepius agitata compegit. Quod si totos parietes & totas findit domos, & latera magnarũ turrium, qua solida sunt scindit, & pilas operibus subditas dissipat, quid est, quare quisquã dignũ annotari putet, sectam esse æqualiter ab imo ad caput in partes duas statuã? Quare tamẽ p plures dies motus fuit? Nõ desijt eñ assidue tremere Campania, clemẽtius quidẽ, sed ingenti damno, quia pressa & quassa quatiebat, quibus ad cadendum stantibus, nõ erat impelli, sed agitari. Nondum uidelicet spiritus omis exierat, sed adhuc emissa sui pte maiore oberrabat. Inter argumẽta qbus probat spiritu ista fieri, nõ est q dubites & hoc ponere, cũ maxim⁹ editus tremor est, quo i urbes terrasq; sæuitũ est, nec

Vt etiam nos uercã sentiamus uenenũ terra pducit.

est,nec potest par illi subsequi alius,sed post uim maximã leues motus sunt,quia uehementius exitum uentis luctantibus fecit. Reliquiæ deinde residui spiritus nõ idem possunt,nec illis pugna opus est,cũ iam uiã inuenerint,sequanturq; ea qua prima uis ac maxima euasit. Hocquoq; dignũ memoria iudico,ab eruditissimo & grauissimo uiro cognitũ,forte enim cũ hoc euenit lauabat,uidisse se affirmabat in balneo tessellas,quibus solũ erat stratum,alterã ab altera separari,iterũq; cõmitti,& aquã modo recipi in cõmissuras pauimento recedente,modo cõpresso bullire & elidi. Eundẽ audiui narrantẽ uidisse se molles materias,mollius crebriusq; tremere,quã natura duras. Hæc Lucili uirorũ optime quantũ ad ipsas causas. Illa nunc,quæ ad confirmationẽ animorũ ptinent,quos magis refert natura fortiores fieri,quàm doctiores. Sed alterum sine altero nõ fit. Non enĩ aliunde animo uenit robur,quã a bonis artibus,quàm a contemplatione naturæ. Quem enim nõ hic ipse casus aduersus omes firmauerit & erexerit? Quid est enim,cur ego hominẽ aut feram quidẽ,cur sagittam aut lanceam tremam? maiora me pericula expectant. Fluminibus & terris & magnis naturæ partibus petimur. Ingenti itaq; animo mors prouocanda est,siue mors æquo uastoq; impetu aggredit,siue quotidiano & uulgari exitu,nihil refert quã minax ueniat,quantũq; sit,quod in nos trahat. Quod a nobis petat,minimũ est. Hoc senect⁹ a nobis ablatura est. Hoc auriculæ dolor,hoc in nobis humoris corrupti abundantia,hoc cibus parum obsequẽs stomacho. Hoc pes leuiter offensus. Pusilla res est hominis anima,sed ingens res est cõteptus animæ. Hanc qui cõtempserit, securus uidebit maria pturbari,etiam si illa omes excitauerint uenti,etiã si æstus aliqua pturbatione mundi,totũ in terras uerterit oceanũ. Securus aspiciet fulminãtis cœli trucẽ ac horridam faciẽ,frangat licet cœlum,& ignes suos in exitium omniũ imprimis suũ misceat,securus aspiciet ruptis cõpagibus dehiscens solũ. Illa licet inferorũ regna retegantur,stabit sup illam uoraginẽ intrepidus,& fortasse quo debet cadere desiliet. Quid ad me,quã sint magna quibus pereo? Ipsum perire nõ est magnũ,proinde si uolumus esse felices,si nec hominũ nec deorũ,nec rerum timore uexari,si despicere fortunã supuacua promittentẽ,leuia minitantẽ,si uolumus tranquille degere,& ipsis dijs de felicitate controuersiam agere,anima in expedito est habenda. Siue illam insidiæ,siue morbi petent, siue hostium gladij,siue insularũ cadentiũ fragor,siue ipsarũ ruina terrarũ,siue uasta uis igniũ,urbes agrosq; pari clade complexa,quũlibet illi eam accipiat. Quid aliud debeo, quã exeuntem hortari,& cum oibus bonis emittere? uade fortiter,uade feliciter. Nihil dubitaueris reddens. Non de re,sed de tempe est quæstio. Facis quod quãdoq; faciendũ est,nec rogaueris,nec timueris,nec te uelut in aliquod malum exiturũ tuleris retro. Rerum natura quæ te genuit expectat,& locus melior ac tutior. Illic nõ tremunt terræ, nec inter se uenti cũ magno nubiũ fragore concurrũt,non incendia regiones urbesq; uastant,nõ naufragiorũ totas classes sorbentiũ metus est,nõ arma cõtrarijs disposita uexillis,& in mutuã perniciem multorũ miliũ par furor,nõ pestilentia,& ardentes promiscue,cõmunes populis cadẽtibus,rogi. Istud leue est. Quid timemus? Graue est,potius semel incidat,quã semper impendeat. Ego autẽ perire timeam, cum terra ante me pereat,cum ista quatiant quæ quatiunt,& in iniuriã nostrã non sine sua ueniunt? Helicem Burimq; totas mare accepit,ego de uno corpusculo timeam? Supra oppida duo nauigatur,duo autẽ quæ nouimus,quæ in nostram noticiam memoria literis seruata perduxit. Quam multa alia alijs locis mersa sunt? Quot populos aut terra aut infra se mare inclusit? Ego recusem mei finẽ,cum sciam me sine fine nõ esse? imo cum sciam omia esse finita. Ego ultimũ suspiriũ timeam? Quantũ potes itaq; ipse te cohortare Lucili,contra me tum mortis. Hic est qui nos humiles facit,hic est qui ipsam uitã cui parcit inquietat,ac pdit. Hic omnia ista dilatat,terrarũ motus,& fulmina. Quæ omnia feres constanter,si cogitaueris nihil interesse inter exiguum tempus,& longum. Horæ sunt quas perdimus. Puta dies esse,puta menses,puta annos,perdidimus illos,nempe perituros. Quid oro te refert? si non pueniam ad illos? fluit tempus & auidissimos sui deserit. Nec quod futurum est,meũ est,nec quod fuit,in puncto fugientis tpis. Pendeoq; & magni est modicum fuisse. Eleganter ille Lelius sapiens dicenti cuidam sexaginta annos habeo. Hos,inquit,dicis sexaginta quos non habes? Nonne ex hoc quidem intelligimus incomprehẽbilis uitæ

Anim⁹ bonis artibus instit⁹ facile ad fortitudinem flectitur.

Alt. feriam

ſibilis uitæ conditionem & ſortem temporis ſemper alieni, quod annos annumeramus
amiſſos. Hoc aſſignemus animo, hoc nobis ſubinde ſemper dicamus. Moriendum eſt?
Quando? Quid tua intereſt? Mors naturæ lex eſt, tributum officiumq; mortaliũ, malo-
rumq; omniũ remedium eſt. Optabit illam, quiſquis timet. Omnibus omiſſis hoc unum
Lucili meditare, ne mortis nomen reformides, effice illam tibi cogitatione multa famili-
arem, Vel ſi ita tulerit, poſſis illi & obuiam exire.

Libri ſexti naturalium quæſtionum finis.

LVCII ANNEI SENECAE NATVRALIVM QVAESTIONVM LIBER SEPTIMVS ET VLTIMVS. In quo agitur de Cometis.

NEMO uſq; eo tardus & hebes & demiſſus in terram eſt, ut ad diuina non
erigatur, ac tota mente conſurgat, utiq; ubi nouum aliquod e cœlo mira-
culum fulſit. Nam quãdiu ſolita decurrunt, magnitudinẽ rerum conſuetu-
do ſubducit. Ita enim compoſiti ſumus, ut nos quotidiana etiam ſi admi-
ratione digna ſunt, tranſeant. Contra minimarũ quoq; rerum, ſi inſolitæ ꝓ-
dierunt, ſpectaculum dulce fiat. Hic itaq; cœtus aſtrorum, quibus immenſi corporis pul-
chritudo diſtinguitur, populum non conuocat. At cum aliquid ex more mutatum eſt,
omniũ uultus in cœlo eſt. Sol ſpectatorem niſi cum deficit nõ habet. Nemo obſeruat lu-
nam, niſi laborantem, tunc urbes conclamant, tunc pro ſe quiſq; ſuperſtitione uana trepi-
dat. Quanto illa maiora ſunt, quod ſol totidem (ut ita dicam) gradus quot dies habet, &
annum circuitu ſuo claudit, quod a ſolſtitio ad minuẽdos dies uertitur, quod a ſolſtitio
ſtatum inclinat & dat ſpacium noctibus, quod ſydera abſcondit, quod terras cum tanto
maior ſit illis non urit, ſed calorem ſuum intenſionibus ac remiſſionibus temperãdo fo-
uet, quod lunam nunquã implet niſi aduerſam ſibi, nec obſcurat. Hæc tamen non anno-
tamus, q̃diu ordo ſeruatur. Sed ſiquid turbatum eſt, aut præter conſuetudinẽ emicuit,
ſpectamus, interrogamus, oſtendimus. Adeo naturale eſt, magis noua quã magna mira-
ri. Idem in Cometis fit, ſi rarius & inſolitæ figuræ ignis apparuit. Nemo nõ ſcire quid ſit
cupit, & oblitus aliorum de aduentitio quærit, ignarus, utrum debeat mirari aut timere
Non enim deſunt qui terreant, qui ſignificationes eius graues prædicent. Sciſcitant̃ ita-
q; & agnoſcere uolunt, prodigium ſit, an ſydus. At me hercules nõ aliud quis aut magni-
ficentius quæſierit, aut didicerit utilius, quam de ſtellarũ ſyderumq; natura, utrum flam-
ma contracta, quod & uiſus noſter affirmat, & ipſum ab illis fluens lumen & calor inde
deſcendens, an uero ſint flammei orbes, ſed ſolida quædam terrenaq; corpora, quæ per
igneos tractus labentia inde ſplendorẽ trahant coloremq;, non de ſuo clara. In qua opi-
nione magni fuere uiri, qui ſydera crediderunt ex duro concreta, & ignem alienum pa-
ſcentia. Nam per ſe, inquiunt, flamma diffugeret, niſi aliquid haberet quod teneret, & a
quo teneret̃, conglobataq; nec ſtabili indita corpori, ꝓ certo iam mundus turbine ſuo
diſſipaſſet. Ad hæc inueſtiganda proderit quærere, num Cometæ cõditionis ſint, cuius
ſupiora. Vident̃ enim cum illis quædã habere cõmunia, ortus & occaſus. Ipſi quoq; quã-
uis ſpargant̃ & longius exerant faces, æque tamẽ ignei ſplendidiq; ſunt. Itaq; ſi om̃ia ter-
rena ſydera ſunt, his quoq; eadẽ ſors erit. Si uero nihil aliud ſunt q̃ purus ignis, mouen-
turq; menſibus ſenis, nec illos cõuerſio mundi ſoluit & uelocitas, illa quoq; poſſunt & te-
nui cõſtare materia, nec ob hoc diſcuti aſſiduo cœli circũactu. Illo quoq; ptinebit hoc ex-
cuſſiſſe, ut ſciamus utrũ mundus terra ſtante circũeat, an mũdo ſtante terra uertat̃. Fue-
runt em̃ qui dicerent nos eſſe, quos rerũ natura neſcientes ferat, nec cœli motu fieri or-
tus & occaſus, ſed ipſos oriri & occidere. Digna res eſt contẽplatione, ut ſciamus in quo
rerũ ſtatu ſimus, pigerrimã ſortiti an uelociſſimã ſedẽ, circa nos deus om̃ia, an nos agat.
Neceſſariũ eſt aũt ueteres ortus Cometarũ habere collectos. Deprehendi em̃ ꝓpter ra-
ritatẽ eoꝝ curſus adhuc non põt, nec explorari, an uices ſeruẽt, & illos ad ſuũ diem cer-
tus ordo ꝓducat. Noua hæc cœleſtiũ obſeruatio eſt, & nup in græcia inuenta. Democri-
tus quoq; ſubtiliſſimus antiquorũ omniũ ſuſpicari ait, plures ſtellas eſſe quæ currant, ſed
nec numerũ illarum poſuit, nec om̃ia, nec dum cõprehenſis quinq; ſyderũ curſibus. Eu-
doxus primus

Semp̃ noua quantũuis exigua in admiratione nos ducunt.

Nimirũ ſtulta opinio.

doxus primus ab Aegypto hos motus in Græciã transtulit. Hic tamen de Cometis nihil dicit. Ex quo apparet ne apud Aegyptios quidem, quibus maior cœli cura fuit, hanc partem elaboratam. Conon postea diligens & ipse inquisitor, defectiones quidem solis seruatas ab Aegyptijs collegit, nullam autem mentionẽ fecit Cometarũ, non prætermissurus, si quid explorari apud illos comperisset. Duo certe qui apud Chaldeos studuisse se dicunt, Epigenes & Apollonius Mindius, peritissimus inspiciendorũ naturalium, inter se dissident. Hic enim, ait, Cometas in numero stellarum errantium poni a Chaldeis, tenerique cursus earum. Epigenes contra ait, Chaldeos nihil de Cometis habere cõprehensi, sed uideri illos accendi turbine quodam aeris concitati & intorti. Primũ ergo (si tibi uidetur) opiniones huius ponamus ac refellamus. Hinc uidetur plurimũ uirium habere, ad omnes sublimium motus stella Saturni. Hæc cum proxima signa Martis, aut in Lunæ uicina transit, aut Solis incidit radios, natura uentosa & frigida cõtrahit pluribus locis aera, cõglobatque. Deinde si radios solis assumpsit, tonat fulguratque. Si Martem quoque consentientem habet, fulminat. Præterea, inquit, aliam naturã habent fulmina, aliam fulgurationes. Aquarum enim & omnis humidi euaporatio splendores tantum cœli citra ictum minaces mouet. Illa autem calidior ficciorque terrarũ exhalatio fulmina extundit. Trabes uero & faces quæ nullo alio inter se quam magnitudine distant, hoc modo fiũt. Cum humida terrenaque in se globus aliquis aeris clausit, quẽ turbinem dicimus, quacunque fertur, præbet speciem ignis extenti. Quæ tam diu durat, quãdiu mansit aeris illa complexio, humidi intra se terrenique multum uehẽs. Vt a proximis mendatijs incipiam, falsum est faces & trabes exprimi turbine. Turbo enim circa terras concipitur ac fertur. Ideoque arbusta radicitus uellit, & quacũque incumbit, solum nudat. Siluas interim & tecta corripiens, inferior ferme nubibus, utique nunquam altior. At contra trabes editior cœli pars ostentat, ita nunquã nubibus obstiterunt. Præterea turbo omni nube uelotior rapitur, & in orbem uertitur. Super ista ueolociter desinit, & ipse se sua ui rumpit. Trabes autem non transcurrunt, nec præteruolant, ut faces sed cõmorantur, & in eadem parte cœli collucent. Charimander quoque in eo libro, quẽ de Cometis composuit, ait Anaxagoræ uisum grande insolitumque cœlo lumen magnitudine amplæ trabis, & id p multos dies fulsisse. Calisthenes tradit antequã Burim, & Helicem mare absconderet. Aristoteles ait, non trabem illam sed Cometem fuisse. Cæterum ob nimium ardorem non apparuisse sparsum ignem, sed procedente tempore cum iam minus flagraret, redditam suam Cometis faciem. In quo igne multa quidem fuerunt digna, quæ notarenẽ. Nihil tamen magis, quã quod ut ille fulsit in cœlo, statim supra Burim & Helicẽ mare fuit. Nunquid ergo Aristoteles nõ illam tantum, sed omñes trabes Cometas esse credebat? Hanc habetis differentiã, quod ijs continuus ignis est, cæteris sparsus. Trabes enim flammam æqualem habent, nec ullo loco intermissam aut languidam. In ultimis uero partibus coactam, qualẽ fuisse illam, de qua modo retuli, Calisthenes tradit. Duo, inquit, Epigenes Cometarũ genera sunt. Alij ardorem undique effundũt, nec locum mutant. Alij in unam partem ignem uagum in modum comæ porrigunt, & stellas non prætermeant, quales duo ætate nostra uisi sunt. Illi priores criniti undique etiam immoti, humiles fere sunt, & eisdem causis quibus trabes facesque conflantur, & ex intemperiæ aeris turbidi, multa secum arida humidaque terris exhalata uersantis. Potest enim spiritus per angusta elisus accendere supra se positum aera, plenum alimentis idoneis igni. Deinde propellere ex nitido, ne ex aliqua causa refluat cursus ac remittatur. Deinde iterum proximo die ac sequentibus consurgere & eundem locum inflãmare. Videmus enim uentos per plures dies ad constitutũ redire. Pluuiæ quoque & alia tempestatum genera ad præscriptum reuertuntur. Vt breuiter autem uoluntatem eius exprimam, eadem fere ratione hos fieri Cometas existimat, qua fiunt ignes turbine eiecti. Hoc unũ interest, quod illi turbines ex superiori parte in terras deprimunẽ. Hij de terra in superiora eleuanẽ. Aduersus hæc multa dicũtur. Primum si uentus in causa esset, nunquã Cometes sine uento appareret. Nunc autẽ & quietissimo aere apparet. Deinde si uento fieret, cum uento caderet. Et si uento inciperet, cresceret uento, eoque esset ardẽtior, quo ille incitatior. His accedit illud quoque. Ventus multas aeris partes impellit. Cometes in uno loco apparet, & uentus in sublime

Duo Cometarũ genera.

sublime non peruenit. Cometæ autem uisuntur supra q̃ uentis ire licet. Transit deinde ad illos, quos ait certiorem habere stellarum speciem, qui & procedunt & signa prætereunt. Hos ait ex eisdem causis fieri, quibus illos quos dixit humiliores. Hoc tantum interest, ꝙ terrarum exhalationes multa secum arida ferentes, celsiorem petant partem, & in editiora cœli Aquilone pellant̃. Deinde si illos Aquilo ꝓpelleret, ad meridiẽ semꝑ augerentur, quo uentus hic nititur. Atqui uarie concurrunt, alij in ortum, alij in occasum, oẽs inflexu, quod iter nõ daret uẽtus. Deinde si Aquilonius illos impetus a terris in altum leuaret, alijs uentis nõ orirẽtur Cometæ, atqui oriũtur. Illam nũc rationem eius, utraq; eñ utitur, refellamus. Quicqd humidi aridiq; terra efflauit, cum in unum coit, ipsa discordia corporum, spiritũ uersat in turbinem. Tunc illa uis uenti circumeuntis quicquid inter se comprehendit, cursu suo accendit, & leuat in altum, ac tam diu manet splendor ignis expressi, q̃ diu alimenta sufficiunt, quibus desinentibus, & ipse subsidit. Qui hoc dicit, non notat qualis sit turbinũ cursus, & qualis Cometarum. Illorum rapidus ac uiolẽtus & ipsis uentis citatior est, Cometarum leuis, & ꝙ per diem & noctem quantũ transierit, abscondat. Deinde turbinũ motus uagus est & disiectus, & (ut Salustij utar uerbis) uerticosus, Cometarũ autem compositus, & destinatũ iter carpens. Num quis nostrum aut accederet lunam aut quinq; sydera rapi uento, aut turbine rotari? Non ut puto. Quare? quia nõ est illis perturbatus & impotens cursus. Ad Cometas idem trãsferamus. Non cõfuse nec tumultuose eunt, ut aliquis credat illos causis turbulentis & inconstantibus pelli. Deinde etiam si uertices isti comprehendere terrena humidaq;, & ex humili in altum exprimere possent, nõ tantum supra lunam efferrent. Omnis illis usq; in nubilũ uis est. Cometas aũt immixtos stellis uidemus per superiora labentes. Ergo uerisimile non est in tantum spacium perseuerare turbinem, qui quo maior est, maturius corrumpitur, utrũlibet itaq; eligat, aut uis leuis inde peruenire nõ poterit, aut magna & concitata citius ipsa se franget. Præterea humiliores illi Cometæ ob hoc (ut putant) nõ exeunt altius, quia plus terreni habent. Grauitas illos sua in proximo tenet. Atqui necesse his Cometis diuturnioribus, celsioribus, plenior materia sit. Neq; enim diutius apparerent, nisi maioribus nutrimentis sustinerentur. Dicebam modo non posse diu uerticem permanere, nec supra lunam aut usq; in stellarum locum crescere. Nempe efficit turbinem plurimũ uentorum inter ipsos luctatio. Hæc diu non potest esse. Nã cum uagus & incertus spiritus certi uolatus est, nouissime uni uis omniũ cedit. Nulla autem tempestas magna perdurat. Procellæ quanto plus habent uiriũ, tanto minus temporis. Venti cũ ad summũ uenerunt, remittunt̃ omni uiolentia. Necesse est ista concitatione in exitium sui tendant. Nemo itaq; turbinem toto die uidit, ne hora quidem. Mira uelocitas eius, & mira breuitas eius. Præterea uiolẽtius celeriusq; in terra circa eam uoluit̃, quo celsior, eo solutior, laxiorq; est, & ob hoc diffundit̃. Adijce nũc, ꝙ etiam si in summũ pertẽderet, ubi syderibus iter est, utiq; ab eo motu, qui uniuersum trahit, solueret̃. (Quid enim est illa conuersione mũdi citatius?) ac omniũ uentorũ in unũ coniecta uis dissiparet̃, & terræ solida fortisq; cõpages, nedũ particula aeris torti. Præterea in alto manere non potest ignis turbine illatus, nisi ipse quoq; permaneret turbo. Quod porro tam incredibile est, q̃ in turbine longior mora. Vtiq; motus motu contrario uincit̃, habet enim suam locus ille uertiginem, quæ rapit cœlũ, syderaq; trahit, cœliq; uolumina torquet.† Et aut des eis aliquam aduocatiõem, qđ fieri nullo modo potest. Quid de his Cometis dicet̃, quæ senis mẽsibus apparuerũt? Deinde duo debent esse motus eodem loco. Alter illi diutinus & assiduus, suum sine intermissione peragens opus. Alter nouus & recens & turbine illatus. Necesse est ergo alter alteri impedimento sit. Atqui lunaris illa orbita cæterorumq; supra lunam meantiũ motus irreuocabilis est, nec hæsitatus, qui nec resistit, nec dat ullam nobis suspicionem obiectæ sibi moræ. Fidem nõ habet turbinem uiolentissimũ & perturbatissimũ tẽpestatis genus, in medios syderũ ordines peruenire, & inter disposita ac tranquilla uersari. Credamus ignem circũacto turbine accendi, & hũc expulsum in sublime, præbere nobis opinionem speciẽq; syderis longi. Et puto talis esse debet, quale est id, quod ignẽ efficit, Turbinis aũt rotunda facies. In eodem enim uestigio uersatur, & in columnæ modo circumagentis se uoluitur. Ergo ignem quoq; qui inclusus est, similem esse illi oportet. Atqui lõ-

Al.† Et ut des ei.

gus est & disiectus, minimeq; similis in orbem coactis. Epigenem relinquamus, & alioꝝ opiniones persequamur. Quas anteq̃ exponere incipiam, illud in primis præsumẽdum est, Cometas non in una parte cœli aspici, nec in signifero tantum orbe, sed tam in ortu q̃ in occasu, frequentissime tamen circa Septentrionẽ. Forma eius non est una. Quãuis enim Græci discrimina fecerint eorum, quibus in morem barbæ flamma dependet, & eorum qui undiq; circa se uelut comam spargunt, & eorum quibus fusus adest ignis, sed in uerticem tendens, tamẽ omnes isti eiusdem notæ sunt, Cometæq; recte dicuntur. Quorum cum post longum tempus appareant formæ, inter se eos cõparare difficile est. Illo ipso tempore quo apparent inter spectantes de habitu illorum non conuenit, sed prout cuiq; acrior acies aut hebetior, ita dicit aut lucidiorem esse, aut rubicundiorem, & crines aut in interiora deductos, aut in latera diuisos. Sed siue sunt aliquæ differentiæ illoꝝ, siue nõ sunt, eadem fiant ratione necesse est Cometæ. Illud unum constare debet, præter solitum aspici nouam syderis faciem, circa se dissipatum ignem trahentis. Quibusdã antiquorum hæc placet ratio, cum ex stellis errantibus, altera se alteri applicuit, confuso in unum duarum lumine, faciem longioris syderis reddi. Nec hoc tunc tantum euenit, cum stella stellam attigit, sed etiam cum appropinquauit. Interuallum enim, quod inter duas est, illustratur ab utraq;, inflammaturq; & longum ignẽ efficit. His illud respondebimus, certum esse numerum stellarum mobilium. Solere autem eodem tempore & has apparere & Cometem. Ex quo manifestum fit, non illarum coitu fieri Cometem, sed propriũ & sui iuris esse. Etiam nunc frequenter stella sub altioris stellæ uestigium uenit. Et Saturnus aliquãdo supra Iouem est, & Mars Venerem aut Mercuriũ recta linea respicit. Nec tamen propter hunc cursum, cum alter alterum subit, Cometes fit, alioquin annis omnibus fieret. Omnibus enim aliquæ stellæ in eodem signo simul sunt. Si Cometam faceret stella stellæ superueniens, momento esse desineret. Summa enim uelocitas transeũtium est. Ideo omnis syderum defectio breuis est, quia cito illas idem cursus, q admouerat, abstrahit. Videmus solem & lunam inter exiguũ tempus, cum obscurari cœperint, liberari. Quanto celerior debet fieri in stellis congressio, tanto minoribus? Atqui Cometes senis mensibus manent, quod non accideret, si duarum stellarum conuentu gignerent. Ille enim diu cohærere non possunt, & necesse est illas lex celeritatis suæ separet. Præterea illa nobis uicina uidentur, cæterum interuallis ingentibus dissidẽt. Quomodo ergo potest altera stella usq; ad alteram stellam ignem mittere, ita ut utraq; iuncta uideatur, cum sint ingenti ratione diductæ? Stellarum, inquit, duarum lumẽ miscetur, & præbet unius speciem. Nempe sic, quemadmodũ rubicunda fit nubes solis incursu, quemadmodũ uespertina aut matutina flauescunt, quemadmodũ arcum alterne sol uisit. Hæc omnia primũ magna ui efficiuntur. Sol enim est, qui ista succendit. Stellarum enim non est eadem potentia. Deinde nihil horum, nisi infra lunam in terrarum uicinia nascitur. Supiora pura & sincera sunt, & coloris sui semper. Præterea si quid tale accideret, nõ haberet morã, sed extingueretur cito, sicut coronæ, quæ solem lunamue cingũt, & inter breuissimũ spacium exolescunt. Nec arcus quidem diu perseuerat. Si quid esset tale, a quo medium inter duas stellas spacium confunderetur, æque cito dilaberetur. Vtiq; non in tantum maneret, quantũ morari Cometæ solent. Stellis intra signiferum cursus est, hunc gyrum premunt, at Cometæ ubiq; cernunẽ. Non magis certum est illis tempus quo appareãt, q̃ locus ullus, ultra quem non exeant. Aduersus hoc ab Artemidoro illa dicuntur, nõ has tãtum stellas quinq; discurrere, sed has solas obseruatas esse. Cæterum innumerabiles ferri p occultum, aut p obscuritatẽ luminis nobis ignotas, aut p circuloꝝ positionẽ talem, ut tunc demũ, cum ad extrema eorum uenere, uisantur. Ergo intercurrunt quædã stellæ (ut ait) nobis nouæ, quæ lumen suũ cum stantibus misceãt, & maiorem q̃ stellis mos est, porrigant ignem, hoc ex his quæ mentitur leuissimũ est, tota eius narratio mundi, mendaciũ impudẽs est. Nam si illi credimus, summa cœli ora solidissima est, in modum tecti durata, & alti crassiq; corporis, quod atomi congesti aceruatiq; fecerũt. Huic proxima superficies est ignea ita compacta, ut solui uitiariq; nõ possit. Habet tamen spiramẽta quædam, & quasi fenestras p quas ex parte exteriore mundi influant ignes, non tam magni, ut interiora conturbent. Rursus ex mundo in exteriora labuntur. Itaq; hæc quæ præter consuetu-

Quædã fũt et Cometas discrimina.

conſuetudinem apparent, influxerunt ex illa utraqꝫ mundi iacente materia. Soluere iſta quid aliud eſt, q̃ manum exercere, & in uentum iactare brachia. Velim cum mihi dicat iſte, cũ mundo tam firma lacunaria impoſuit, quid ſit quare credamus illi tantã eſſe craſſitudinem cœli? Quid fuit, quod in illo tam ſolida corpora adduceret, & ibi detineret? Deinde quod tantæ craſſitudinis eſt, neceſſe eſt & magni pōderis ſit. Quomodo in ſummo ergo manent grauia? Quomodo illa moles nō deſcēdit, & ſe onere ſuo frangit. Fieri eñ nō poteſt, ut tanta uis ponderis, quantã ille ſubſtituit, pendeat, & leuibus innixa ſit. Nec illud quidem poteſt dici, extrinſecus aliqua eſſe retinacula, quibus cadere prohibeatur. Nec rurſus de medio aliquid eſſe oppoſiti, ꝙ imminens corpus excipiat ac fulciat. Illud etiam nunc nemo dicere audebit, mundum ferri per immenſum, & cadere quidem, ſed nō apparere an cadat, quia præcipitatio eius æterna eſt, nihil habens nouiſſimũ, in quod incurrat. Hoc quidam de terra dixerunt, cum rationem nullam inuenirent, propter quã pondus in aere ſtaret. Fertur, inquiunt, ſemꝑ, ſed non apparet an cadat, quia infinitũ eſt in quod cadit. Quid eſt deinde quod probes, non quinqꝫ tantũ ſtellas moueri, ſed multas eſſe, & in multis mundi regionibus? Aut ſi hoc ſine ullo probabili argumēto licet reſpondere, quid eſt quare non aliquis aut omnes ſtellas moueri, aut nullam dicat? Præterea nihil te adiuuat iſta ſtellarum paſſim euntium turba. Nam quo plures fuerint, ſæpius in alios incident, rari autem Cometæ & ob hoc mirabiles ſunt. Quid ꝙ teſtimoniũ dicet cōtra te omnis ætas, quæ talium ſtellarum exortus & annotauit, & poſteris tradidit. Poſt mortem Demetrij Syriæ regis, cuius Demetrius & Antiochus liberi fuere, paulo ante Achaicum bellum Cometes effulſit, non minor ſole. Primo igneus ac rubicundus orbis fuit, clarumqꝫ lumen emittēs, quanto uinceret noctē. Deinde paulatim magnitudo eius diſtricta eſt, & euanuit claritas. Nouiſſime autem totus intercidit. Quid ergo coire ſtellas oportet, ut tantum corpus efficiant? Mille in unum licet congreges, nunqꝫ hunc habitum ſolis æquabunt. Archelao regnante in Græcia, Cometes apparuit modicus. Deinde ſuſtulit ſe diffuditqꝫ, & uſqꝫ in æquinoctialem circulum uenit, ita ut illã plagã cœli cui lactea nomen eſt, in immenſum extenſus æquaret. Quid ergo conueniſſe debent erraticæ, ut tam longum cœli tractum occuparent igne continuo? Contra argumentũ dictum eſt, contra teſtes dicendum eſt. Nec magna molitione detrahenda eſt autoritas Ephori. Hiſtoricus eſt. Quidam incredibilium relatu cōmēdationē parant, & lectorē aliud acturum, ſi per quotidiana duceretur, miraculo excitant. Quidam creduli, quidam negligentes ſunt, quibuſdam mendacium obrepit, quibuſdam placet. Illi non euitant, hi appetũt. Et hoc in cōmune de tota natione, quæ approbare opus ſuũ, & fieri populare non putat poſſe, niſi illud mendacio aſperſit. Ephorus uero nō religioſiſſimæ fidei ſæpe decipitur, ſæpe decipit. Sicut hic dicit Cometem, qui omniũ mortaliũ oculis cuſtoditus eſt, qui ingentis traxit euentus, cum Helicem & Burim ortu ſuo merſit, ait illum deſcendiſſe in duas ſtellas, quod præter illum nemo tradidit. Quis enim poſſet ſeruare illud momentum, quo Cometes ſolutus, & in duas partes redactus eſt. Quomodo aũt ſi eſt qui uiderit Cometem in duas dirimi, nemo uidit fieri ex duabus? Quare aũt non adiecit in quas ſtellas diuiſus ſit, cũ aliqua ex quinqꝫ ſtellis eſſe debuerit. Apollonius Mindius in diuerſa opinione eſt. Ait enim Cometem non unum ex multis erraticis effici, ſed multos Cometas erraticos eſſe. Non eſt, inquit, ſpecies falſa, nec duarum ſtellarum confinio ignis extētus ſed & propriũ ſydus Cometes eſt, ſicut ſolis aut lunæ. Talis illi forma eſt non in rotundũ reſtricta, ſed procerior & in longum producta. Cæterum nō eſt illi palam curſus, altiora mundi ſecat, & tunc demum apparet, cum in imum curſus ſui uenit. Nec eſt ꝙ putemus eundem uiſum eſſe ſub Claudio, quem ſub Auguſto uidimus. Nec hunc qui ſub Nerone cæſare apparuit, Et Cometis detraxit infamiã, illi ſimilem fuiſſe negans, qui poſt diui Iulij Veneris ludis genitricis, circa undecimã horam diei emerſit. Multi uarijqꝫ ſunt, diſpares magnitudine, diſſimiles colore, alijs rubor eſt ſine ulla luce, alijs candor & purum liquidumqꝫ lumen, alijs flamma & hæc nō ſincera, nec tenuis, ſed multũ circa ſe uoluens fumidi ardoris. Cruenti quidã, minaces, qui omen poſt ſe futuri ſanguinis ferunt, hij minuũt augentqꝫ lumen ſuũ, quēadmodũ alia ſydera, quæ clariora cum deſcenderũt, maioraqꝫ ſunt, quia ex loco propiore uiſuntur, minora cum redeunt & obſcuriora, quia abducũt

Maximus Cometes poſt mortē Demetrij effulſit, magnitudine ſolis.

ducunt se longius. Aduersus hoc protinus respondetur, non idem accidere in Cometis, quod in cæteris. Cometæ enim quo primū die apparuerint, maximi sunt. Atqui deberēt crescere, quo propius accederent. Non autem manet illis prima facies, donec incipiāt extingui, deinde ꝙ aduersus priores, etiam aduersus hunc dicitur. Si erraret Cometes, essetq; sydus, intra signiferi terminos moueretur, intra quod omne sydus cursus suos colligit. Nunq; apparet stella per stellam. Acies nostra nō potest per medium sydus exire, ut per illud superiora prospiciat. Per Cometē autē non aliter q̄ per nubem ulteriora cernūtur, ex quo apparet illum nō esse sydus, sed leuem ignē ac tumultuarium. Zenon noster in illa sententia est, congruere iudicat stellas & radios inter se cōmittere, hac societate luminis existere imaginē stellæ longioris. Ergo quidā nullos esse Cometas existimant, sed species illorum ꝑ repercussionem uicinorum syderum, aut ꝑ coniunctionē cohærentiū reddi. Quidam aiunt esse quidē, sed habere cursus suos, & post certa lustra in conspectū mortalium exire. Quidam esse quidē, sed non quibus syderum nomē imponas, quia dilabuntur, nec diu durant, & exigui temporis mora dissipantur. In hac sentētia sunt plærique nostrorum, nec id putant ueritati repugnare. Videmus enim in sublimi uaria ignium concipi genera, & modo cœlum ardere, modo longos a tergo flammarum albescere tractus, modo faces cum igne uasto rapi, ipsa etiā fulmina, & si uelocitate mira, simul & perstringunt aciē, & relinquūt ignes suos, aeris attriti, & impetu inter se maiore collisi. Ideo ne resistunt quidē, sed expressi fluunt, & protinus pereunt. Alij uero ignes diu manent, nec ante discedunt, q̄ cōsumptum est omne, quo pascebantur, alimentū. Hoc loco sunt illa a Possidonio scripta miracula, columnæ, clypeiq; flagrātes, aliæq; insigni nouitate flāmæ, quæ non † aduerterēt animos, si ex consuetudine & lege discurrerēt. Ad hæc stupēt omnes, & repentinū ignem ex alto efferunt, siue emicuit aliquid & fugit, siue compresso aere & in ardorem coacto, loco miraculi stetit. Quid ergo? Non aliquando lacuna cedētis retro ætheris patuit, & uastum in concauo lumē? exclamare posses, quid est hoc? Medium uideo discedere cœlum, pallentesq; polo stellas, quæ aliquando non expectata nocte fulserunt, & per medium eruperūt diem. Sed alia huius rei ratio est, quare alieno tēpore apparent, quas esse, etiam cum laterent, constat. Multos Cometas uidemus, ꝙ obscurantur radijs solis, quo deficiente, quendam Cometē apparuisse, quem sol uicinus traxerat, Possidonius tradit. Sæpe autem cum occidit sol, sparsi ignes non procul ab eo uidentur. Videlicet ipsa stella sole ꝑfunditur, & ideo aspici non potest. Cometæ aūt radios solis effugiunt. Placet ergo nostris Cometas sicut faces, trabesq; & alia ostenta cœli denso aere creari. Ideo circa Septentrionē frequentissime apparent, quia illic plurimum est aeris pigri. Quare ergo non stat Cometes, sed procedit? dicam. Igniū materia alimentū suū sequitur. Quāuis enim ad superiora uisus est, tamē deficiente materia retroiens ipse † descēdit. In aera quoq; si dextram leuamq; premit partē. Nulla enim illi uia est, sed qua illum uena pabuli sui duxit, illo repit, nec ut stella procedit, sed ut ignis pascitur. Quare ergo per longum tempus apparet, & non cito extinguitur? Sex enim mensibus hic quē nos Neronis principatu † lætissimo uidimus, spectandū se præbuit in diuersum illi Claudiano circumactum. Ille enim a septentrione in uerticem surgens, orientē petijt semper obscurior, hic ab eadē parte cœpit, sed in occidentē tendens, ad meridiem flexit, & ibi se subduxit. Videlicet ille humiliora habuit & aptiora ignibus, quæ ꝓsecutus est, huic rursus uberior fuit & plenior regio. Huc itaq; descēdūt, inuitāte materia, non itinere. Quod apparet duobus, quos spectauimus fuisse diuersum, cum hic in dextrum motus sit, ille in sinistrum. Omnibus aūt stellis in eadē parte cursus est, id est cōtrarius mundo. Mundus enim ab ortu uoluitur in occasum, illæ ab occasu in ortum eunt. Et ob hoc duplex his motus est, ille quo eunt, & hic quo auferuntur. Ego nostris nō assentio. Non enim existimo Cometē subitaneū ignē, sed inter æterna opera naturæ. Primū quæcūq; aer creat, breuia sunt. Nascunt̃ enim in re fugaci & mutabili. Quomodo potest enim in aere aliquid diu ꝑmanere, cū ipse aer nunq; idē maneat? fluit semp, & breuis illi quies est. Inter exiguum momentū in alium, q̄ in quo fuerat, statū uertitur. Nunc pluuius, nunc serenus, nūc inter utrūq; uarius, nubesq; illi familiarissimæ sunt, in quas coit, & ex quibus soluitur, modo cōgregant̃, modo digerunt̃, nunq; immotæ iacent. Fieri non potest, ut ignis certus in corpore ua-

Omne sydus intra signiferū mouetur.

Alij terrent

† discedit

Alij lenissimo.

pore uago sedeat, & ita ptinaciter hæreat, q̃ quæ natura, ne unq̃ excuterent̃, aptauit. Deinde si alimento suo hæreret, semp descenderet. Eo enim crassior aer est, quo terris ppinquior, nunq̃ Cometes in imũ usq̃ demittit̃, neq̃ appropinquat solo, etiã nunc. Ignis aũt it quo illũ natura sua ducit, id est sursum, aut eo quo trahit materia, cui adhæsit, & quã depascitur. Nullis ignibus ordinarijs & cœlestibus iter flexũ est. Syderis propriũ est, ducere orbem. Atqui hoc Cometæ an alij fecerint nescio, duo nostra ætate fecerunt. Deinde omne quod causa temporalis accendit, cito intercidit. Sic faces ardent, dũ transeunt, sic fulmina in unum ualent ictũ, sic quæ transuersæ dicunt̃ stellæ, cadentes præteruolant & secant aera. Nullis ignibus nisi in suo mora est. Illis dico diuinis, quos habet mundus æternos, quia partes eius sunt & opera. Hi aũt aliquid agunt, & uadunt, & tenorẽ suũ seruant, paresq̃ sunt. Nam alternis diebus maiores minoresue fierent, si ignis esset collectitius, & ex aliqua causa repentinus. Minor enim esset ac maior, prout plenius aleretur aut malignius. Dicebam modo nihil diuturnũ esse, quod exarsit aeris uitio, nũc amplius adijcio. Morari ac stare nullo modo potest. Nam & fax & fulmẽ & stella transcurrens, & qsquis alius est ignis aere expressus, in fuga est, nec apparet, nisi dũ cadit. Cometes habet suam sedẽ, & ideo non cito expellitur, sed emetitur spacium suũ, nec extinguit̃, sed excedit. Si erratica, inquit, stella esset, in signifero esset. Quis unũ stellis limitẽ ponit? Quis in angustũ diuina cõpellit? Nempe hæc ipsa sydera, quæ sola moueri creditis, alios & alios circulos habent. Quare ergo nõ aliqua sint, quæ in propriũ iter, & ab istis remotũ secesserint? Quid est, quare in aliqua parte cœli peruiũ nõ sit? Quod si iudicas non posse ullam nisi signiferum attingere. Cometes potest sic altum habere circulũ, ut modo in hunc parte aliqua sui incidat, quod fieri non est necessariũ, sed potest. Vide ne hoc magis deceat magnitudinẽ mundi, ut in multa itinera diuisus, hinc non unam deterat semitam, cæteris partibus torpeat. Credis aũt in hoc maximo & pulcherrimo corpore inter innumerabiles stellas, quæ noctẽ decore uario distinguunt, quæ minime uacuũ & inertem esse patiũtur, quinq̃ stellas esse, quibus exercere se liceat, cæteras stare, fixum & immobilem populum? Siquis hoc loco me interrogauerit, quare ergo non quẽadmodũ quinq̃ stellarũ ita harum obseruatus est cursus? Huic ego respondeo. Multa sunt quæ esse cõcedimus, qualia sunt ignoramus, habere nos animũ, cuius imperio impellimur & reuocamur, omnes fatebunt̃. Quid tamẽ sit animus ille rector dominusq̃ nostri, non magis tibi quisq̃ expediet, q̃ ubi sit. Alius illum dicet esse spiritũ, alius concentũ quendã, alius uim diuinam & dei partem, alius tenuissimũ aerem, alius incorporalem potentiam. Non deerit q sanguinem dicat, qui calorem. Adeo animo non potest liquere de cæteris rebus, ut adhuc ipse se quærat. Quid ergo miramur Cometas tam rarum mundi spectaculũ nondũ teneri legibus cæteris, nec initia illorum finesq̃ notescere, quorum ex ingẽtibus interuallis recursus est? Nondum sunt anni mille quingenti ex quo Græcia stellis numeros & nomina fecit. Multæq̃ hodie sunt gentes, quæ tantum facie nouerunt cœlum, quæ nõdum sciãt cur luna deficiat, quare obumbret̃. Hoc apud nos quoq̃ nuper ratio ad certum pduxit. Veniet tempus, quo ista quæ nunc latent in lucem dies extrahat, & longioris æui diligẽtia. Ad inquisitionẽ tantorũ ætas una non sufficit, ut tota cœlo uacet. Quid q tam paucos annos inter studia ac uitia nõ æqua portiõe diuidimus? Itaq̃ p successiones ista longas explicabuntur. Veniet tempus, quo posteri nostri tam aperta nos nescisse mirentur. Harũ quinq̃ stellarum, quæ se ingerunt nobis, quæ alio atq̃ alio occurrentes loco, curiosos nos esse cogunt, qui matutini uespertiniq̃ ortus sint, quæ stationes, quando in rectum ferantur, quare agatur retro, modo cœpimus scire. Vtrum mergeret Iupiter, an occideret, an retrogradus esset (Nã hoc illi nomẽ imposuere cedenti) ante paucos annos didicimus. Inuenti sunt qui nobis dicerẽt, erratis, qui nullam stellam aut supprimere cursum iudicatis, aut uertere. Non licet stare cœlestibus, nec auerti, prodeunt omnia, ut semel missa sũt uadunt. Idem erit illis cursus, qui finis. Opus hoc æternũ irreuocabiles habet motus, qui siquando cõstiterint, alia ex diuerso incident, quæ nõ tenor & æqualitas seruat. Quid est ergo, cur & aliqua redire uideant̃? Solis occursus speciẽ illi tarditatis imponit, & natura

Exẽplo ab animo sũpto dicit cursũ Cometarũ inobseruatum.

uiarum circulorumq; sic positorum, ut certo tẽpore intuẽtes afflent. *Sic naues* quis plenis uelis eant, uidentur tamẽ stare. Erit qui demonstret aliquãdo, in quibus Cometæ partibus errent. Cum tam seducti a cæteris eant, quanti qualesq; sint. Contenti sumus inuentis, aliquid ueritati & posteri conferant. Per stellas, inquit, ulteriora non cernimus, p Cometas aciem transmittimus. Primũ si fit istud, non in ea parte fit, qua sydus ipsum est spissi ac solidi ignis, sed qua rarus splẽdor excurrit, & in crines dispergit. Per interualla ignium, nõ per ipsos uides. Stellæ, inquit, omnes rotundæ sunt, Cometæ porrecti, ex quo apparet stellas non esse. Quis em̃ tibi concedet Cometas longos esse, quorum natura quidem ut cæterorũ globus est: Cæterum fulgor extenditur quemadmodũ sol radios suos longe lateq; dimittit. Cæterum ipsi alia est forma, alia ei qui ex ipso fluit lumini. *Sic* Cometarum corpus ipsum corrotundat. Splendor aũt longior q cæterorũ sydérũ apparet. Quare inquis: Dic tu mihi prius, quare luna dissimillimũ soli lumen accipiat, cũ accipiat a sole: Quare modo rubeat, modo palleat: Quare liuidus illi & ater color sit, cũ a cõspectu solis excluditur: Dic mihi quare omnes stellæ inter se dissimilẽ habeant aliquatenus faciem, diuersissimã soli. Quomodo nihil prohibet: ita sydera esse, quis similia non sint, ita nihil prohibet Cometas æternos esse & sortis eiusdẽ, cuius cætera, etiam si faciem illis non habent similẽ. Quid porro mundus ipse si considyeres illum, nõne ex diuersis cõpositus est: Quid est quare in leone semper sol ardeat, & terras æstibus torreat: in aquario astringat hyemẽ: flumina gelu claudat: Et hoc tamen & illud sydus eiusdem cõditionis est, cum effectu & natura dissimile sit. Intra breuissimũ tempus aries † excolitur, libra tardissime mergitur, & tamen hoc sydus & illud eiusdem naturæ est, cum illud exiguo tempore ascendat, hoc diu proferatur. Non uides q contraria inter se elementa sint: grauia & leuia sunt, frigida & calida, humida & sicca. Tota huius mundi concordia ex discordia constat. Negas Cometem stellam esse, quia forma eius non respondeat ad exemplar, nec sit cæteris similis. Vides enim, simillima est illa, quæ tricesimo anno reuertitur ad locum suum, huic quæ intra annum reuisit sedem suam. Nõ ad unam natura formam opus suum præstat, sed ipsa uarietate se iactat. Alia morosiora, alia uelociora alijs fecit. Alia ualidiora, alia temperatiora, quædam autem eduxit a turba, ut singula & conspicua procederent, quædam in gregem misit. Ignorat naturæ potentiam, qui illi non putat aliquando licere, nisi quod sæpius facit. Cometas non frequenter ostendit, attribuit illis alium locum, alia tempora, dissimiles cæteris motus. Voluit ex his magnitudinem operis sui colere, quorum formosior facies est, q ut fortuita putes, siue amplitudinem eorum considyeres, siue fulgorem, qui maior est ardentiorq; q cæteris. Facies uero habet insigne quiddam & singulare, non in angustum coniecta & artata, sed dimissa liberius, & multarum stellarum amplexa regionem. Aristoteles ait Cometas significare tempestatem & uentorum intemperantiam atq; imbrium. Quid ergo: non iudicas sydus esse, quod futura denunciat: Non enim sic hoc tempestatis signum est, quomodo futuræ pluuiæ scintillare oleum, & putres concrescere fungos, aut quomodo indicium est sæuituri maris, si marinæ in sicco ludũt Fulicæ, notasq; paludes deserunt, atq; altam supra uolat ardea nubem. Sed sic, quomodo æquinoctium in calorem frigusq; flectẽtis anni, Quomodo illa quæ Chaldæi canunt, quid stella nascentibus triste lætumue constituat. Hoc ut scias ita esse, non statim Cometes ortus, uentos & pluuias minatur, ut Aristoteles ait, sed annum totum suspectum facit. Ex quo apparet illum nõ ex proximo, quæ in proximum daret signa traxisse, sed habere reposita & compressa legibus mundi. Fecit is Cometes, q Patriculo & Vopisco cõsulibus apparuit, quæ ab Aristotele, Theophrastoq; sunt prædicta. Fuerunt enim maximæ & continuæ tempestates ubiq;. At in Achaia, Macedoniaq; urbes terrarum motibus prorutæ sunt. Tarditas, inquit, illorum argumentum est grauiores esse, multumq; in se habere terreni, Ipsi præterea cursus, fere enim compelluntur in cardines. Vtrumq; falsum est. De priore dicam prius, quia quæ tardius feruntur, grauia sunt. Quid ergo: Stella Saturni, quæ ex omnibus iter suum lentissime efficit, grauis est: Atqui leuitatis argumentum habet, quod supra cæteras est. Sed maiore, inquis, ambitu circuit,

exoritur

Cometes ortus totũ annum suspectũ facit.

bitu circuit, nec tardius it ꝙ cæteræ, sed longius. Succurratq; tibi, idem me de Cometis posse dicere, etiam si segnior illis cursus sit. Sed mendacium est ire eos tardius. Nā intra sextum mensem dimidiam cœli partem transcurrit hic proximus. Prior intra pauciores menses recepit se. Sed quia graues sunt, inferius deferuntur. Primum nō defertur, quod circumfertur. Deinde hic proximus a septentrione motus sui initium fecit, & per occidentem in meridiana peruenit, erigensq; suum cursum obliuit. Alter ille Claudianus a septentrione primum uisus, non desijt in rectum assidue celerior ferri, donec excessit. Hæc sunt quæ aut alios mouere ad Cometas pertinentia aut me. Quæ an uera sint, Dij sciunt, quibus est sententia ueri. Nobis rimari illa & coniecturare in occulto tātum licet, nec cum fiducia inueniendi, nec sine spe. Egregie Aristoteles ait, nunquam nos uerecundiores esse debere, ꝙ cum de Dijs agitur. Si intramus templa compositi, si ad sacrificium accessuri uultum submittimus, togam adducimus, si in omne argumentum modestiæ fingimur, quanto hoc magis facere debemus, cum de syderibus, de stellis, de deorū natura disputamus? ne quid temere, ne quid impudenter, aut ignorantes affirmemus, aut scientes mentiamur? Nec miremur tam tarde erui, quæ tam alte iacent. Panætio & his qui uideri uolunt Cometen non esse ordinarium sydus, sed falsam syderis faciem, diligenter tractandum est, an æque omnis pars anni edendis Cometis satis apta sit, an omnis cœli regio idonea in qua creentur, an quacunq; ire, ibi etiam concipi possint, & cætera, quæ uniuersa tolluntur, cum dico illos fortuitos non esse ignes, sed intextos mundo, quos non frequenter educit, sed in occulto mouet. Quam multa præter hos per secretum eunt, nunꝙ humanis oculis orientia? Neq; enim omnia deus humanis oculis nota fecit. Quota pars oculis operis tanti nobis cōmittitur. Ipse qui ista tractat, qui condidit, qui totum hoc fundauit, deditq; circa se, maiorq; est pars operis sui, ac melior, effugit oculos, cogitatione uisendus est. Multa præterea cognata nimium summo, & uicinā sortita potentiam, obscura sunt. Aut fortasse (quod magis mireris) oculos nostros & implēt & effugiunt. Siue illis tanta subtilitas est, quantam consequi acies humana non possit, siue in sanctiore secessu maiestas tanta delituit, & regnum suum, id est se regit, nec ulli aditum dat, nisi animo. Quid sit hoc, sine quo nil est, scire nō possumus. Et miramur si quos igniculos parum nouimus, cum maxima pars mundi deus lateat. Quam multa animalia hoc primum cognouimus sæculo, ꝙ multa negocia? Ne quidē hæc multa uenientis æui populus ignota nobis sciet. Multa sæculis tunc futuris cum memoria nostri exoleuerit, reseruantur. Pusilla res mundus est, nisi in illo quod quærat omnis mundus habeat. Nō semel quædam sacra traduntur. Eleusina seruat, quod ostendat reuisentibus. Rerum natura sacra sua non simul tradit. Initiatos nos credimus, in uestibulo eius hæremus. Illa arcana non promiscue nec omnibus patēt, reducta etiam in interiore sacrario clausa sunt. Ex quibus hæc ætas, aliud quæ post nos subibit, aspiciet, quando ergo ista in noticiam nostram perducentur? Tarde magna proueniunt. Vtiq; si labor cessat, in quod unum toto agimus animo nondum perfecimus, ut pessimi essemus. Adhuc in processu uitia sunt. Inuenit luxuria aliquid noui, in quod insaniat. Inuenit impudicitia nouam cōtumeliam sibi. Inuenit delitiarum dissolutio & tabes aliquid tenerius molliusq;, quo pereat. Nondum satis robur omne proiecimus. Adhuc quicquid est boni moris, extinguimus leuitate & politura corporum. Muliebres mundicias antecessimus, colores meretricios, matronis quidem non induendos, uiri sumimus. Tenero & molli gressu suspendimus gradum. Non ambulamus, sed incedimus, exornamus annulis digitos, in omni articulo gēma disponitur. Quotidie cōminiscimur, per quæ uirilitati fiat iniuria, aut traducatur, qa non potest exui. Alius genitalia excidit, alius in obscœnam partem ludi fugerit, & locatus ad mortem infamiæ armatur. Egenus etiam, in quo morbum suū exerceat, legit. Miraris, si nondum sapientia omne opus suum impleuit. Nondum tota se nequitia protulit. Adhuc nascitur & hinc omnes operam damus, huic oculi nostri, huic manus seruiūt. Ad sapientiam quis accedit? Quis dignam iudicat, nisi quem in transitu nouerit? Quis

Parcius de rebus superis ẽ loquẽdum.

Contra luxui deditos

philosophum, aut ullum liberale respicit studium, nisi cum ludi intercalantur, cum aliqs pluuius interuenit dies, quem perdere licet. Itaq; tot familiæ philosophorum sine succes sione deficiunt. Academici & ueteres & minores nullum antistitem reliquerũt, quis est qui tradat præcepta Platonis. Pythagorica illa inuidiosæ turbæ schola præceptorem nõ inuenit. Sextiorũ noua & Romani roboris secta, inter initia sua, cũ magno impetu cœpisset, extincta est. At quanta cura laboratur, ne cuiuslibet patrimonij nomẽ intercidat. Stat per successores Pyladis & Batilli domus, harum artiũ multi discipuli sũt, multiq; doctores. Priuatum urbe tota sonat pulpitũ. In hoc uiri, in hoc fœminæ tripudiant. Mares inter se uxoresq; cõtendunt, ut detur latus. Illius deinde sub psona cũ diu trita frons est, transitur ad ganeam, philosophiæ nulla cura est. Itaq; adeo nihil inuenitur, ex his quæ parum inuestigata antiqui reliquerunt, ut multa quæ inuenta erãt obliterentur. At mehercules si hoc totis membris premeremus, si in hoc iuuentus sobria incumberet, hoc maiores docerent, hoc minores discerent, uix ad fundum ueniretur, in quo ueritas posita est, quam nunc in summa terra leui manu quærimus.

Libri septimi & ultimi naturalium quæstionum finis.

LVCII ANNEI SENECAE DECLAMATIONVM LIBER PRIMVS.

EXIGITIS rem magis iucundam mihi, q̃ facilem. Iubetis enim iudicare, quid de his declamatiõibus sentiam, quæ in ætatem meam inciderunt, & si qua memoriæ meæ nondum elapsa sunt, ab illis dicta colligere. Vt quamuis noticiæ uestræ subducti sint, tamen non credatis tantum de illis, sed etiam iudicetis. Est fateor iucundũ mihi redire in antiqua studia, melioresq; ãnos respicere, & uobis quærentibus, quod tantæ opinionis uiros audire non potueritis, detrahere iniuriam temporum. Sed cum multa iam mihi ex me desyderanda senectus fecerit, oculorum aciem retuderit, auriũ sensum hebetauerit, neruorũ firmitatem fatigauerit, inter ea quæ retuli memoria est, res ex omnibus partibus animi, maxime delicata & fragilis, in quam primũ senectus incurrit. Hãc aliquando in me floruisse, ut non tantum ad usum sufficeret, sed in miraculum usq; procederet. Nam duo milia nominum recitata, quo ordine erant dicta, referebam, & ab his qui ad audiendum præceptorem nostrum conuenerant, singulos uersus ad singulos datos, cum plures q̃ ducenti efficerentur, ab ultimo incipiens usq; ad primum recitabam. Nec ad complectendum tantum, quæ uellem, uelox erat mihi memoria, sed etiã ad continenda quæ acceperat. Nunc autem & ætate quassata, & longa desidia, quæ iuuenilem quoq; animum dissoluit, & perducta est, ut etiam si possit aliquid præstare, tamen promittere non possit, & diu ab illa non repetiui. Solebat bonæ fidei esse. Nunc quia iubetis, qd possit experiar, & illam cum cura scrutabor. De parte enim spero bene. Nam quæ apud illam, aut puer, aut iuuenis deposui, quasi recentia, & modo audita sine cunctatione profert. At si qua illi intra proximos annos cõmisi, sic perdidit & amisit, ut etiam si sepius ingerantur, toties tanquam noua audiam. Itaq; ex memoria, quod uobis satis sit, superest. Neq; enim me de his interrogatis, quæ ipsi audistis, sed de his quæ ad uos usq; non peruenerunt. Fiat quod uultis, mittatur senex in scholas. Illud necesse est impetrem, ne me uelitis certum aliquem ordinem sequi in contrahendis, quæ mihi occurret. Necesse est ẽm per omnia studia mea errem, & passim quicquid obuenerit controuersiarum, apprehendam. Sententias forte ponam pluribus locis in una declamatione dictas. Nõ ẽm dũ quæro, aliquid inuenio, sed sepe quod quærenti non cõparuit, aliud agenti præsto est. Quædam uero

Memoria ex oib' animi partib' maxime est delicata.

dam uero quæ obuersantia mihi, & ex aliqua parte se ostendentia, nō possum occupare, eadem securo & reposito animo subito emergunt. Aliquando etiam seriam rē agenti & occupato, sententia diu frustra quæsita, intempestiue molesta est. Necesse est ergo me ad delicias componam memoriæ meæ, quæ mihi olim iam precario paret. Facitis autem iuuenes mei rem necessariam & utilem, quod non contenti exemplis sæculi uestri, prioris quoq; uultis agnoscere. Primū, quia quo plura exempla inspecta sunt, plus in eloquentia proficitur. Non est unus, quamuis præcipuus sit, imitandus. Quia nunquam par fit imitator auctori. Hæc natura est rei, Semper citra ueritatem est similitudo. Deinde ut possitis æstimare quantū quotidie ingenia † decrescāt, & nescio qua iniquitate, & ad malum pronitate naturæ, eloquētia se retro tulerit. Quicquid Romana facundia habet, quod insolenti Græciæ aut opponat, aut præferat, circa Ciceronem effloruit. Omnia ingenia quæ lucem nostris studijs attulerunt, tunc nata sunt. In deterius deinde quotidie data res est, siue luxu temporum (Nihil est enim tam mortiferum ingenijs q̄ luxuria) siue cum plurimum pulcherrimæ rei cecidisset, trāslatum est omne certamen ad turpia, multo honore quæstuq; uigentia, siue fato quodam, cuius maligna perpetuaq; in omnibus rebus lex est, ut ad summum perducta, rursus ad infimum, uelocius quidem q̄ ascenderant, relabuntur. Torpent ecce ingenia desidiosæ iuuentutis. Nec in ullius honestæ rei labore uigilatur. Somnus languorq;, ac somno & languore turpior, malarum rerum industria, inuasit animos. Cantandi, saltandiq; nunc obscœna studia effœminatos tenent, & capillum frangere, & ad muliebres blanditias uocem extenuare, mollicie corporis certare cum fœminis, & immundissimis se excolere munditijs, nostrorum adulescentium specimen est. Quis æqualium uestrorum, quid dicam satis ingeniosus, satis studiosus, immo quis satis uir est? Emolliti, eneruesq; quod nati sunt, inuiti manent, expugnatores alienæ pudicitiæ, negligentes suæ. In hos nec Dij tantum mali permittant, ut cadat eloquentia, quam non mirarer, nisi † amicos, in quos se conferret, eligeret. Erratis optimi iuuenes, nisi illam uocem nō Marci Catonis, sed oraculi creditis. Quid enim est oraculum? Nempe uoluntas diuina, hominis ore enunciata. Et quem tandem antistitem sanctiorem inuenire sibi diuinitas potuit, q̄ Catonem? per quem humano generi non præciperet, sed conuitium faceret. Ille ergo uir quid ait? Orator est Marce fili, uir bonus, dicendi peritus. Ite nūc & in istis fluxis atq; expolitis, & nusquam nisi in libidine, uiris, quærite oratores. Merito talia habent exempla, qualia ingenia. Quis est qui nunc memoriæ studeat? Quis qui non dico magnis uiribus, sed suis placeat? Sententias a disertissimis uiris factas, facile in tanta hominum desidia pro suis dicunt, & si acerrimam eloquentiam, quam præstare non possunt, uiolare non desinunt. Eo libentius quæ exigitis faciam. Et quæcunq; a celeberrimæ facundiæ uiris dicta teneo, ne ad quenquā priuatim pertineant, populo dedicabo. Ipsis quoq; multum præstaturus uideor, quibus obliuio imminet, nisi aliquid tradatur posteris, quo memoria eorum producatur. Fere enim aut nullius commentarij maximorum declamatorum extant, aut (quod peius est) falsi. Itaq; ne aut ignoti sint, aut aliter q̄ debeant noti, summa cum fide suum cuiq; reddam. Omnes autem magni nominis in eloquentia uideor audisse, præter Ciceronem. Nec Ciceronem quidem ætas mihi eripuerat, sed bellorum ciuilium furor, qui tunc totum orbem peruagabatur, quo intra Coloniam meam me continui. † Alioquin potuissem eum audisse in illo atriolo, in quo duos grandes prætextatos, aut secus declinare potui, & illud ingenium, quod solum populus Romanus par imperio suo habuit, cognoscere, & quod uulgo de alio dici solet, sed de illo proprie debet, potui uiuam uocem audire. Declamabat autem Cicero, non quales nunc controuersias dicimus, nec tales quidem, quales ante Ciceronem dicebant, quas thesis uocabāt. Hoc autem genus materiæ, quo nos exercemur, adeo nouum est, ut nomen quoq; eius nouum sit. Controuersias nos dicimus. Cicero causas uocabat. Hoc uero alterum

In eloquentia cōparāda nō ē un° imitandus. Alii decrescant.

Aftaniosi

† Ita legēdū est, Alioqn in illo atriolo, in q̄ duos grandes prætextatos ait secū declamare, audisse potui, & illud.

nomen Græcum quidem est, sed in latinum ita translatum, ut pro latino sit. Scholastica controuersia multo recẽtius est, sicut ipsa declamatio, quia apud nullum auctorem antiquum, ante ipsum Ciceronem & Caluum inueniri potest, qui declamationem distinguit. Ait enim declamare est, iam non mediocriter dicere bene. Alterum putat domesticæ exercitationis. Alterum esse ueræ actionis. Modo nomen hoc prodijt. Nam & studium ipsum nuper celebrari cœpit. Ideo facile est mihi ab incunabilis nosse rem post me natam. In alijs autem an beneficium uobis daturus sim nescio, in uno accipio. Latronis enim Porcij charissimi mihi sodalis memoriam sæpius cogor retractare, & a prima pueritia usq; ad ultimum eius diem productam familiarem amicitiam cum uoluptate maxima repetam. Nihil illo uiro grauius, nihil suauius, nihil eloquentia sua dignius. Nemo plus ingenio suo imperauit, Nemo plus indulsit. In utraq; parte uehementi uiro modus deerat, nec intermittere studia sciebat, nec repetere. Cum se ad scribendum concitauerat, iungebantur noctibus dies, & sine interuallo grauius sibi instabat, nec desinebat, nisi defecerat. Rursus cum se remiserat, in omnes luxus, & in omnes iocos resoluebat. Cum uero se syluis mõtibusq; tradiderat, omnes illo agrestes in syluis ac montibus natos, laboris patientia ac uenandi solertia prouocabat, & in tantam sic uiuendi peruenerat cupiditatẽ, ut uix posset ad priorem consuetudinem retrahi. At cum sibi iniecerat manum, & se blandiẽdo quo abduxerat, reuocarat, tantis uiribus incumbebat in studium, ut non tantum nihil perdidisse, sed multum acquisiuisse desidia uideretur. Omnibus quidem prodest subiectum animum relaxare, Excitatur enim ocio uigor, & omnis tristicia quæ continuatione pertinacis studij adducitur, feriarum hilaritate discutitur. Nulli tamen intermissio manifestius proderat. Quoties ex interuallo dixerat, multo acrius uiolentiusq; dicebat. Exultabat enim nouato & integrato robore, & tantum a se exprimebat, quantum cupierat. Nesciebat dispensare uires suas, sed immoderati aduersum se imperij fuit. Ideoq; studium eius prohiberi debebat, quia regi non poterat. Itaq; solebat & ipse cum se assidua, & nunquam intermissa contentione fregerat, sentire ingenij lassitudinem, quæ non minor est q̃ corporis, sed occultior. Corpus illi erat, & natura solidum, & multa exercitatione duratum. Itaq; nunquam cum ardentis impetus animi deseruit. Vox robusta, sed sordida, lucubrationibus & negligentia, non natura infuscata, beneficio tamen laterum extollebatur. Et quamuis inter initia parum attulisse uideretur, ipsa actione accrescebat. Nulla unquam illi cura uocis exercendæ fuit. Illum fortem, agrestem, & Hispanæ consuetudinis morem non poterat dediscere, utcunq; res tulerat ita uiuere, Nil uocis causa facere, Non illam per gradus paulatim ab imo usq; ad summum perducere, Non rursus a summa contentione paribus interuallis descendere, Non sudorem olei unctione discutere, non latus † ablutiõe reparare. Sæpe cum per totam lucubrauerat noctem, ab ipso cibo statim ad dẽclinãdum perueniebat. Iam uero cum rem inimicissimam corpori faceret, uetari nullo modo poterat. Post cœnã fere lucubrabat, nec patiebatur alimẽta per stomachum, per somnũ, quietemq; æqualiter digeri, sed perturbata & dissipata in caput agebat. Itaq; oculorum aciem confuderat, & colorem mutauerat. Memoria & natura quidem felix, sed plurimum adiuta arte. Nunquam illa quæ dicturus erat, ediscendi causa relegebat. Edidicerat illa, cum scripserat. Cum id in illo magis mirabile uideri possit, quod nec lente & anxie, sed eodem pene, quo dicebat, impetu scribebat. Illi quidem qui scripta sua torquent, qui de singulis uerbis in consilium ueniunt, necesse est, quæ toties animo suo admouerint, nouissime afficiant. At quorumcunq; stilus est uelox, tardior memoria est. In illo non tantum naturalis memoriæ felicitas erat, sed ars summa, ad apprehendenda quæ tenere debebat, & ad custodienda. Adeo ut omnes declamationes suas quascunq; dixerat, teneret. Iam itaq; superuacuos sibi fecerat codices. Aiebat se scribere in animo cogitata. Dicebat ita, ut in nullo unquam uerbo, cum memoria decẽpet

Quid sit declamare.

Desultoriũ Porcij Latronis studium.

Ast † ambulatione.

Quibus stilus ẽ uelox, mẽoria tardior est.

ria decẽpet

ria deceperit. Historiarum omnium summa noticia, iubebat aliquem nominari ducem, & statim eius acta cursu reddebat. Adeo quæcunq; in animum eius semel ascenderant, in promptu erant. Video uos iuuenes mei plus iusto in hanc eius uirtutem obstupescere. Alia uos in illo mirari uolo. Hoc quod uobis mirum uidetur, non operosa potest tradi arte. Intra exiguum paucissimorum dierum tempus, poterit quilibet facere id, quod Cyneas fecit, qui missus a Pyrrho legatus ad Romanos, postero die nouus homo & senatum, & omnem urbanam circumfusam senatui plæbem, nominibus suis persalutauit. Aut quod ille fecit, qui recitatum a poeta carmen nouum, suum esse dixit, & protinus memoria recitauit. Cum hoc ille cuius carmen erat, facere non posset. Aut quod fecit Hortensius, qui a Sisenna prouocatus in auctione persedit diem totum, & omnes res & precia, & emptores ordine suo recensuit argentarijs recognoscentibus, ita ut in nullo falleretur. Cupitis statim ista discere. Suspendam cupiditatem uestram, & faciam alteri beneficio locum. Interim hoc uobis in quo iam obligatus sum persoluam. Plura fortasse uideor de Latrone meo uobis, q̃ audire desyderatis, exposuisse. Ipse quoq; hoc præuideram futurum uobis, ut a memoria eius, quoties occasio fuisset, difficulter auellerer. Tamen nec his contentus ero, sed quoties me inuitauerit memoria libentissime faciam, Vt illum totum & uos cognoscatis, & ego recognoscam. Illud unum non differam. Falsam opinionem de illo in animis hominum conualuisse. Putant enim fortiter quidē, sed parum subtiliter eum dixisse. Cum in illo si qua alia uirtus fuit, etiā subtilitas fuerit. Id quod nunc a nullo fieri animaduerto, semper fecit. Antequam dicere inciperet, sedens quæstionem eius, quam dicturus erat, controuersiæ proponebat, quod summæ fiduciæ est. Ipsa enim actio multas latebras habet. Nec facile potest, si quo loco subtilitas fuerit, apparere, cum orationis cursus iudicium audientis impediat, dicentis abscondat. Ast ubi nuda proponuntur membra, si quid aut numero, aut ordine excedit, manifestum est. Quid ergo? unde hæc de illo fama? Nihil est iniquius his, qui nunquam putant subtilitatem, nisi ubi nihil est præter subtilitatem, & in illo cum omnes oratoriæ uirtutes essent, hoc fundamentum tot & tantis superstructis molibus obruebatur. Nec deerat in illo, sed non eminebat. Et nescio an maximum uitium subtilitatis sit, nimis se ostendere. Magis nocent insidiæ, quæ latent. Vtilissima est dissimulata subtilitas, quæ effectu apparet, & habitu latet. Interponam itaq; aliquibus locis quæstiones controuersiarum, sicut ab illis compositæ sunt. Non his argumenta subtexam, ne & modum excedam, & propositum tam meum q̃ uestrum, cum uos sententias audire uelitis, & quicquid ab illis adduxero, molestum futurum sit. Hoc quoq; Latro meus faciebat, ut amaret sententias, cum condiscipuli essemus apud Maxillum rhetorem, hominem satis aridum, paucissima belle, sed non uulgato genere dicentem, cum ille exilitatem orationis suæ imputaret controuersiæ, & diceret, Necesse est me per spinosum locum ambulantem, suspensos pedes habere. Aiebat Latro, Non mehercules tui pedes spinas calcāt, sed habent, Et statim ipse dicebat sententias, quæ interponi argumentis q̃ maxime declamantis Maxilli possent. Solebat autem & hoc genere exercitationis uti, Vt aliquo die nihil præter epithemata scriberet, aliquo die nil præter enthymemata, aliquo die nil præter has translatitias, quas proprie sententias dicimus, quæ nihil habent, cum ipsa controuersia implicitum, sed satis apte & alio transferuntur, tanquam quæ de fortuna, de crudelitate, de sæculo, de delitijs dicuntur, hoc genus sententiarum supellectilem uocabat. Solebat schemata quoq; p se quæcunq; erant controuersa scribere. Et putant illum homines hac uirtute caruisse, cū ingeniū q̃dē eius hac dote abundauerit, iudicium autē eius fuerit strictius. Non placebat illi orationem inflectere, nec unquam recta uia discedere, nisi cum hoc aut necessitas coegisset, aut magna suasisset utilitas. Schemata obscura negabat decoris causa inuenta, sed subsidij, ut quod palam aures offensurum esset, si palam diceretur, id oblique & furtim surreperet. Summā quidē esse dementiā, detorquere orationē, cui rectā esse liceret. Sed iam diutius uos nolo morari. Scio q̃ sit odiosa Circensibus pompa. Ab ea autē controuersia incipiam, quam primum declamasse Latronē meum memini, admodum iuuenem in.

Egregia Cyneæ memoria

Scōma Latronis i Maxillū retorum.

uenem in Maxilli schola, cum iam cœpisset ducere diem.

DECLAMATIO prima primi libri, quæ est de patruo abdicante nepotem, quem prius adoptauerat.

Liberi parentes alāt, aut uinciātur. Duo fratres dissidebāt inter se, alteri filius erat. Patruus in egestatē incidit. Patre uetante, adulescens illum aluit, ob hoc abdicatus tacuit. Adoptatus a patruo est. Patruus accepta hæreditate, locuples factus est. Egere cœpit pater. Vetante patruo aluit illum filius. Abdicatur, cōtradicit.

Prima pars pro nepote.

EO iam productus erat, ut omnē spem ultimorum alimētorum in ea sola domo poneret, in qua habebat abdicatum & inimicum. Ipse, inquis, ali me uetuit. Imitationem alienæ culpæ innocētiam uocas. Omnis instabilis & incerta felicitas est. Quis crederet iacentem super crepidine Marium, aut fuisse consulem, aut futurum? Quid non timendum felicibus putas? Quid desperandū infelicibus? Ne circa plura instabilis fortunæ exempla te mittam, uide quis alimenta rogetur, & quis roget. Non sum hospes grauis. Vnum senē aduoco. Hoc tibi uitio placui pater. Periret totus orbis, nisi iram finiret misericordia. Iactatus inter duos patres, utriusque filius, semper tamen felicioris abdicatus. Illud tamen pater deos testor, diuitem te relinquo. Circuibo tecum pater limina aliena. Omnibus ostendam, & me qui alimenta dedi, & te qui negasti. Abdicari non possum ob id quod feci, lege cogente. Quid si flere me uetes, cum uideo hominem calamitosum? Non sunt affectus nostri in nostra potestate, Quædam iura non scripta, sed scriptis omnibus certiora sunt.

Pars altera pro patruo contra nepotem.

CRescere proposuit ex mea inuidia homo, qui se melius iactare potest, quam defendere. Iustus meus metus est, ne hæredem ingratum scribam, inimicū relinquā. Etiam si non odisti eum, qui fecit mihi iniuriam, tamen ego odi illum, qui fecit tibi. Desinit esse filius, qui non tantum a patre abdicatus, sed ab alio adoptatus est. Audite quam ualde eguerim. Fratrem rogaui. Quis es tu, qui de facto patrum feras sententiam? Ad te arbitrum odia nostra non mittimus. Iudices habemus deos.

Extra controuersiam.

ALfius Flauius prætexatus apud Cestium controuersias declamabat. Semp autem cōmendabat eloquentiam eius aliqua res extra eloquentiam. In puero dementia, Lenocinium erat ingenij ætas.

Declamatio secunda de uirgine prostituta.

SAcerdos casta castis, puris pura sit. Quædā uirgo a pyratis capta uenijt, Empta a lenone, & prostituta est. Venientes ad se, exorabat stipem. Militem qui ad se uenerat, cum exorare non posset eum luctantem, & uim inferre uolentem occidit. Accusata, absoluta, & reuersa ad suos est. Petijt sacerdotium, Contradicitur.

Prima pars contra uirginem petentem sacerdotium.

SAcerdos uestra adhuc in lupanari uiueret, nisi hominem occidisset. Quid mihi sacerdotem, cuius precario est castitas? Id enim deerat, ut templa eas recipiant, quas aut carcer, aut lupanar eiecit. Indignam te sacerdotio dicerem, si transisses per lupanar. Fortuna, inquit, pati coegit, & misereri debent omnes mei. At nos miserandas non facimus sacerdotes. Nec est apud nos maximus honos ultimorum malorum solatium. Ita domi custodita est, ut rapi posset. Ita † chara fuit suis, ut nō redimeretur. Ita raptæ pepercere pyratæ, ut lenoni uenderent. Sic emit leno, ut prostitueret. Sic uenientes deprecata est, ut ferro opus esset, Mouet me respectus omniū uirginum, si in ciuitate

ciuitate nulla inueniri potuit, nec meretrice castior, nec homicida purior. Nulla est satis pudica, de qua queritur. Omnes, inquit, exoraui. Si quis dubitat an meretrix esset. Audite ꝗ blanda sit. Ponamus tres sacerdotium petere. Vnam quæ rapta sit, Alteram quæ prostiterit. Tertiam quæ hominem occiderit. Omnibus negabo.

Pars altera pro uirgine petente sacerdotium.

VOluerunt Dij esse miraculo. In captiua libertatem, in prostituta pudicitiam, in homicida innocentiam. Narrate sane omnes tanꝗ ad prostitutam uenisse, dũ tanꝗ a sacerdote discesserint, ꝗ pudica sit miles ostendit, ꝗ innocẽs iudex, ꝗ felix, reditus. Inter tot pericula Dij illæsam non seruassent, nisi eam sibi seruaturi fuissent. Totus populus ad seruandam pudicitiam contulit, quicquid ad uiolandã attulerat. Dicat pudicitiam suam Dijs quibus debet.

Extra controuersiam.

LOnge recedendum est ab omni obscœnitate uerborum & sensuum. Quædam satius est causæ detrimento tacere, ꝗ inuerecunde dicere.

Declamatio tertia de incesta saxo deiecta.

INcesta saxo deijciatur. Incesti damnata anteꝗ deijceretur, uestam inuocauit, deiecta uixit. Repetitur ad pœnam, contradicitur.

Prima pars contra incestam.

ID enim deerat, ut modestior in saxo esset, ꝗ in sacrario fuerat. Dubitari nõ potest quin tamdiu deijcienda sit, donec efficiatur, propter quod deiecta est. Patrociniũ suum putat pereundi infelicitatem. Quid tibi importuna mulier imprecer? nisi ut ne bis quidem deiecta pereas. Exponam cum quo stuprum uel quando commisit. Quia probaui, ista damnastis. Non putas legem cauisse ut perires, quæ cauit quemadmodum perires. Male de Dijs existimas, si sacerdoti suæ tã sero occurrerũt. Ita Dij maluerunt damnatam absoluere, ꝗ sacerdotem.

Pars altera pro incesta.

DAmnata deiecta est, absoluta descendit. Putares puellam nõ deijci, sed dimitti. Lex sacerdotem non ad saxum usꝗ deferret, nisi sententiam deorum expectaret. Erat altitudo montis, etiam secure aspicientibus horrenda.

Declamatio quarta, quæ de forti sine manibus.

ADulterum cum adultera qui deprehenderit, dum utrũꝗ corpus interficiat, sine fraude sit, liceat adulterium & in matre filio uindicare. Vir fortis in bello manus perdidit. Deprehendit adulterum cum uxore, de qua filium adolescẽtem habebat. Imperauit filio, ut occideret. Non occidit. Adulter effugit, abdicat filium, contradicit.

Prima pars pro forte contra filium.

SOlus ego ex omnibus maritis nec adulterum dimisi, nec occidi. Quis non putet, aut me sine filio, aut filium sine manibus? Contemptus est iste, a quo sciemus. Cũ adulterum deprehendi, tunc primũ sensi me manus in bello perdidisse meas, domi etiam filij manus perdidi. Tam frustra ad filium ꝗ ad gladium cucurri. In bellum non præuenit, & ante patrem ꝗ patri negauit manus. Vsꝗ eo pugnauit pro nobis, ut pro se non posset. Adolescens quos dimisisti sequere, non potui, inquit, matrẽ occidere. Quo sis excusatior, adijce & patrem.

Pars altera contra fortem hominem pro suo filio.

ALterum putaui parricidium, matrem coram patre occidere. Non semper scelera nostri sunt iuris. Et truces animos misericors natura debilitat. In tã inopinati flagitij spectaculo, toto corpore stupui. Pater tibi manus defuerũt, mihi oĩa, priusquam in memoriam reuerterer, exierant. Maius erat scelus, quod imperabas, ꝗ quod deprehenderas. Si quid exegeris ultra uires meas dicam, Ignosce. Non

possum, Igno-

possum. Ignoscit pater filio nauigationem recusanti, si non ferat mare. Ignoscit nõ sequẽti castra, si nõ potest, quis ipse pater militaris sit. Ipsam legem recita. Liceat marito, liceat & filio. Quare tã multos nominat, nisi quia aliquos putat esse, qui non possint. Exierunt adulteri inter patrem debilem, & filium stupentem.

Declamatio quinta de eo qui duas rapuit.

RApta, raptoris aut mortem, aut indotatas nuptias petat. Vna nocte quidã rapuit duas. Altera mortem optat raptoris, Altera uero nuptias petit.

Prima pars contra raptorem.

STupro accusatur, stupro defenditur. Cum altera rapta litigat, altera aduocat. Vindicate patres. Fortior publicæ disciplinæ seueritas surgat. Iam binæ rapiuntur. Coit populus uelut publico metu territus, uix credens duos fuisse raptores. Alteram iniuriæ rapuit, alteram patricinio. Perieras iam raptor, ni bis perire meruisses. Si te ante rapuisset, & nuptias optasses, deinde hanc uitiasset anteq̃ nuberes, negares illã iubente rapta debere mori. Nihil amplius raptori præstare potes, q̃ ne lege tua pereat. Contra alienam legem nullum ius habes. Tu raptori præstas, ut illum ipsa non occidas. Non potes præstare, ne quis occidat.

Pars altera pro raptore.

INter pares sententias mitior uincat. Refer Virginiam, dic Lucretiam. Plures tamẽ Sabinæ sunt. Cõtumeliosum mihi erit, te dignam uideri, in cuius honorem homo occidatur, me dignam non uideri, in cuius honorem homo seruetur.

Declamatio sexta de filio quodã ducente filiam Archipyratæ.

CAptus a Pyratis scripsit de redemptione. Non redimebatur. Archipyratæ filia eum iurare coegit, ut duceret se uxorem, si dimissus esset. Iurauit ei. Relicto patre secuta est adolescentem. Duxit illam, Orba incidit, Pater imperat, ut Archipyratæ filiam dimittat, & orbam ducat. Nolentem abdicat.

Prima pars contra filium.

BOnæ spei uxor, bonæ spei nurus, quæ uel amare captiuũ põt, uel odisse patrẽ. In carcere, inquit, ac tenebris iacebam. Narret, inquit, socero beneficia. Puella non misericordia mota est, sed libidine.

Pars altera pro filio.

ILlo me loco non deseruit, in quem uenire & pater timuit. Vidisses membra uinculis pressa, macie retractos introrsus oculos. Attritus cathenis eram, & inutiles manus, talem quis amare nisi misericors potest? Inter tot consulatus Marius nihil habet clarius, q̃ se auctorem. Pompeium, si hæreditariæ extulissent imagines, nemo magnum dixisset. Seruum regem Roma tulit. Quid tibi uidẽtur illi, qui rapti ab aratro paupertate sua beatam fecerunt rempublicam? Non possimus una felices esse, quod solemus, una infelices erimus.

Declamatio septima de tyrannicida a Pyratis dimisso.

LIberi parentes alant, aut uinciantur. Quidam alterum fratrem tyrannum, alterũ in adulterio deprehensum, deprecante patre ne faceret, interfecit. A Pyratis captus scripsit patri de redemptione. Pater Pyratis epistolam misit, si præcidissent ei manus, duplam pecuniam se daturum. Pyratæ illum dimiserunt. Pater in egestatem incidit, petit alimenta. Negantem uult in uincula ducere.

Prima pars pro filio tyrannicida.

SI præcideritis, scribe potius occideritis. Tyrannicida exitum tyranni rogo. Nõ timeo, ne quas manus Pyratæ soluerunt, iudices alligent. Pro adultero filio rogas. Quæritur nunc unde tyrãni fiant. Duplam dabo. Apparet, pro unico filio rogat, duplam dabo, alteram pro filio, alteram pro tyrannicida. Si manus præcideritis. Hoc nec adultero fecimus, nec tyranno. Etiam nunc manus meas petis? Nega tuam esse epistolam, & habes argumentum. Dic, ego rogare etiam pro adultero soleo. Remiserunt me reipublicæ cum manibus, patri cum epistola. Hoc nostro sæculo ad fabulas deerat, ut narraretur aliquis a Pyratis demissus, alligatus a patre. Eius crudelitatis emptor, cuius nec Pyrata uenditor. Duplam dabo. Quid necesse est? potui uilius sol

alius solui, ut præcidatis manus. Obstupuere prædones, & inquiunt. Indica patri, nō omnia piratas uēdere. Qualem optem patrem, nescio. Diues debilitat, pauper alligat. Neutrum hoc manibus meis expedit. Vbi est matrimonium tuum? uel quo tyrannos instruis? uel quo adulteros facis?

Pars altera contra filium tyrannicidam.

SVscepi tria prodigia inter me & se furentia. Vnum, qui posset patriam opprimere. Alium, qui fratrem uiolare, Alium qui patrē. Lex hæc scripta est pro malis patribus. Nam boni etiam sine lege aluntur. Sciebam piratas non facturos, nisi pecuniam accepissent, & si sperassent, utiq; præcidissent. Non ira illa patris, sed calliditas fuit. Vnde redimerem, non habebam. Rogare in tam auara ciuitate neminem poteram, in qua nec filij patres alunt. Vsus consilio sum, sciens piratas, non crudeles, sed auaros, Feci ut desperarēt, quod posses redimi. An prudenter cogitauerim, nescio. Interim feliciter cogitaui.† Exclusa mens est, ex quo uidi unum in arce filium, alterum in adulterio, tertium in paricidio.

†Excussa

Extra controuersiam.

RElictus solus orbus senex, qui color approbandus est impetu. Magna enim ui opus est, ut aliquis accusans se, miserabilem faciat. Sparsum memini hominē inter scholasticos insanum, inter insanos scholasticum.

Declamatio octaua, quæ est de forti abdicato.

QVi ter fortiter fecerit, militia uacet. Ter pater fortem in acie, quarto uolētem exire retinet. Nolentem abdicat

Prima pars pro abdicato.

QVod patriæ superest, patri uindico omne, filio pugnante, laxum iam ꝑ te dubito. Nescio quid lex timet. Miraris, si quod legi satis est, patri nimis est. Causa mihi abdicandi est, ne sine filio uiuā. Abdicatio mea in potestate abdicati est. Optimus finis uirtutis est, anteq; deficias, desinere. Lex quoq; uiro forti interdum aut diffinit, aut consulit. *

Pars altera contra fortem abdicatum.

CErte abdicatis pugnare licet. Pudet me, ter uicti militant. Senator post sexagesimum quintum annum, in curiam uenire non cogitur, nec uetatur. Quicqd honoris nomine datur, in utrāq; partem licet. Alioquin desinit præmium esse, cui necessitas imponitur.† Ocium imperas animo non ocioso. Tumultus exortus est. In me omniū ciuium diriguntur oculi, & ad hunc uerum dicēdum est. Nihil mihi patria debet. Nunq; pugnaui nisi coactus. Adhuc militia mea legis munus est, Atheniēses abdicato uicerunt duce, quantum uero interest? Ille abdicationem uirtute deleuit. Ego merui.

†Ab hoc loco quæ sequuntur pertinent ad superiorē ꝑtem ꝑ uiro forti. Itaq; sine titulo uidētur adiecta

Libri primi declamationum finis.

PROLOGVS SECVNDI LIBRI.

CVM repeterem quos unq; bene declamantes audissem, occurrit mihi inter alios philosophos Fabianus, qui adolescens admodum, tantæ opinionis in declamando, quantæ postea in disputādo fuit. Exercebat apud Arellium Fuscum, cuius genus dicēdi imitatus, plus deinde laboris impendit, ut similitudinē effugeret, quam impēderat, ut exprimeret. Erat explicatio Fusci Arelli splēdida quidem, sed operosa & implicata, cultus nimis acquisitus, compositio uerborum mollior, q; ut illam tam sanctis fortibusq; præceptis præparasse animus pati posset. Summa inæqualitas orationis, quæ modo exilis erat, modo nimia licentia uaga & effusa, Principia, argumenta, narrationes aridæ dicebantur. In descriptionibus extra legem omnibus uerbis, dummodo niterent, permissa libertas. Nihil acre, nihil solidum, nihil horridum. Splendida oratio, & magis lasciua q; læta. Ab hac cito se Fabianus separauit, & luxuriam quidem cum uoluit, abiecit, obscuritatem euadere non potuit, Hæc autem illum usq; in philosophiam prosecuta est. Sæpe minus quam audienti satis

ti satis est eloquitur, & in summa eius ac amplissima facultate dicendi. Antiquorum tamen uitiorum remanent uestigia. Quædam tam subito desinunt, ut non breuia sint, sed abrupta. Dicebat autem Fabianus fere dulces sententias, & quoties incidebat aliqua materia, quæ conuitium sæculi reciperet, inspirabat magno magis ꝙ acri animo. Illi deerat oratorium robur, & ille pugnatoris mucro, splēdor uero uelut uoluptarius nō elaboratæ orationi aderat. Vultus dicentis lenis, & pro tranquillitate morum remissus, uocis nulla contentio, nulla corporis asseueratio, cum uerba uelut iniussa fluerent. Iam uidelicet compositus & pacatus animus, cum ueros compressisset affectus, & iram doloremq; procul expulisset, parum bene imitari poterat, quæ effugerat. Suasorijs aptior erat, locorum habitus fluminumq; decursus, & urbium situs, moresq; populorū nemo descripsit abundantius. Nunꝙ inopia uerbi substitit, sed uelocissimo cursu ac facillimo omnes res beata circūfluebat oratio. Hæc eo libentius o Melli fili charissime refero, quia uideo animum tuum a ciuilibus officijs abhorrentem, & ab omni habitu auersum, hoc unum concupiscentem, ut eloquentiæ tantum studeas, facilis ab hac in omnes artes decursus est. Instruit etiam quos non sibi exercet. Nec est quod insidias putas tibi fieri, quasi id agam, ut te bene † crediti studij labor teneat. Ego uero non sum bonæ mentis impedimentū, perge quo inclinat animus, & paterno contentus ordine subduc fortunæ magnam tui partem. Erat quidem tibi maius ingenium ꝙ fratribus tuis, omniū bonarum artium capacissimum est, & hoc ipsum melioris ingenij pignus non corrumpi bonitate eius, ut illo male utaris. Sed quoniam in fratribus tuis ambitiosæ curæ sunt, foro quoq; & honoribus se parant, in quibus ipsa quæ sperantur timenda sunt, Ego quoq; aliquando eius processus auidus & hortator laudatorq; uel periculose, dum honestæ modo industriæ duobus filijs nauigantibus te in portu retineo. Sed proderit tibi illa, quam tota mēte agitas declamandi exercitatio. Sicut Fabiano profuit, qui aliquando cum Cestium audiret, nihilominus declamabat, & tam diligenter, ut putares illum illi stadio parari, non per illud alteri. Habuit etiam Blandum rhetorem præceptorē, qui eques Romanus Romæ docuit. Ante illum inter libertinos præceptores pulcherrimæ disciplinæ cōtinebatur, & minime probabili more turpe erat docere, quod honestum erat discere. Nam primus omnium latinus rhetor Romæ fuit puero Cicerone Plotinus, apud Blandum diutius ꝙ apud Fuscū Arellium studuit, Sed cum iam transfugisset eo tempore quo eloquentiæ studebat, non eloquentiæ causa. Scio futurum, ut auditis eius sentētijs, cupiatis multas audire. Sed nec ille diu declamatiōibus uacabat, & ego multo tempore minor ꝙ ipse erat, audiebā quoties inciderat, non quoties uolueram. In hunc ergo libellum quæcunq; ab illo dicta teneo, conferam.

Al. creditis

Abdicatus post tres abdicandos.

Diues tres filios abdicauit. Petijt a paupere unicum in adoptionem. Pauper dare uult. Nolentem ire abdicat. Contradicit.

Prima pars pro filio pauperis.

Nunꝙ futurum putaui, ut aut pater meus liberos odisset, aut diues concupisceret. Dubitaui diu, an ille amicum tentaret, an filium. Ita uero nos sumus pauperes, qui habemus quod diues rogaret. Si immerito abdicauit, odi patrem, tot eijcientem innocentes. Si merito, odi domum tot facientem nocentes. Amo æque paupertatem & patrem, utroq; assueui. Non tibi permultis fulta liberis domus est, quanꝙ nec sic debuisti dare. Tutior aduersum fortunam est, cui aliquid post damnū superest. Abdico, inquit, apparet unde uenias. Vna inter nos disputatio est. Hic me dignū putat bono patre, Ego meo. Diuitem mihi uis dare, Ego te uolo. O merito abdicādum, si talem patrem relinquo. Quem me uideri uelim nescio, Innocētem, si abdicor, Nocentem, si adoptor. Non ut in cæteris abdicationibus, in mea potestate est non abdicari. Perditurus sum patrē, si abdicor, Perditurus sū, si nō abdicor. Quid interest utrū eijciat, an transferat? Et si parendum in omnibus patri, in eo non parendum, quo efficitur, ne pater sit. Graue est carere unico, Grauius eo, quem filius concupiscit. Non delectant dominos ignoti seruorum greges. Nec sonantia ergastula laxi ruris. Patrem gratis amo. Necesse est ut timeam domum liberis infelicem. Non potest inueniri aptius tempus reconciliationis

cilliationis. Diues filios quærit.

Pars altera contra filium pauperis.

MAgnum & hoc inter cætera paupertatis incõmodum eſt, quod abdicationẽ filius non timet. Senatorium gradum cenſus aſcendere facit. Cenſus Romanum quidem a plæbe diſcernit. Cenſus in caſtris ordinem promouet. Cenſu in foro iudex legitur. Nũc facilius eſt paupertatem laudare, ꝙ ferre. Si enim, inquit, dati fuerint liberi mei, habebo hanc cum illis, ſi perſeuerauerint, habebo pro illis.

Extra controuerſiam.

H†Orridi declamatores fidelius tuẽtur colores quos propoſuerunt. Nulla ſententiæ dulcedo ſubrepit, nullum ſchema ſollicitat. Sic quæ malam habent faciem, ſæpe pudicæ ſunt, non animus illis deeſt, ſed corruptor. Gallus Nibius tam magnæ fuit olim eloquẽtiæ, ꝙ poſtea inſaniæ. Cui accidiſſe uni ſcio, ut ad inſaniã non †caſu caderet, ſed iudicio perueniret. Nam dum inſanos imitatur, dum lenociniũ ingenij furorem putat, quod ſimulabat ad uerum redegit. Otonius pater edidit quatuor libros colorum, quos Gallio noſter Antiphontis libros uocat, tantum in illis ſomniorum eſt. Syriacus contra maximum ſcrutinium, a quo premebatur, cum comes eius fuiſſet, dixit: Per annos quindecim in officio tuo fui, dic quid peccauerim? Sed hæc eſt conſuetudo ueſtra, iniuriam uocatis finem ſeruitutis.

Al†Aridi

Al†tam

Declamatio ſecunda de iureiurando uiri & uxoris.

VIr & uxor iurauerunt, ut ſi quid alteri accidiſſet, alter moreretur. Vir peregre profectus eſt, miſit nuncium uxori, qui diceret ſe deceſſiſſe. Vxor ſe præcipitauit. Recreata, iubetur a patre uirum relinquere. Non uult. Abdicatur.

Prima pars pro filia uxore.

DIi immortales, qua debetis prudentia humanum genus regitis, efficiſtis ut illud non periculum amantis eſſet, ſed experimẽtum. Hos deijcere uult ſocer, quos nec mors quidem diuiſit. Moriar, inquit, habeo & cauſam & exẽplum. Quædam ſe maritorum amore rogis ardentibus miſcuerunt. Quædã animabus ſuis redemerunt maritorum ſuorum ſalutem ſollicitudine breui. Inter has puellas uiua nominaſ. Aſſidue contentiones erant. Sine te uiuere non poſſum. Immo ego ſine te, quia certantium exitus eſſe ſolet. Iurauimus. Hic animus ſine dubio iurantium fuit, ut ui ui nõ diducerentur, cum illud quoq; cauerent, ne morte diuiderentur.

Pars altera contra filiam uxorem.

NOn poſſum, inquit, relinquere uirum. Quid nõ poteſt, qui mori poteſt? Pene dum falſæ mortis nuncium miſit, ueræ recepit. Poteſt ſine uiro pati. Peregrinationem eius tuliſti. Iureiurando iam liberata es caſu proximo.

Extra controuerſiam.

OVidius Naſo apud Aurelium Fuſcum magiſtrum ſuum, hanc controuerſiam declamauit. Nam Latronis admirator erat. Latro in præfatione quadã dixit. Non uides, ut immota fax torpeſcat & ignes exagitata reſtituat. Mollit uiros ocium, ferrum ſitu rubiginem ducit. Et Naſo dixit. Vidi ego iactatas mota face creſcere flammas. Et rurſus nullo concutiente mori. Hic autem dixit, quicquid laboris eſt, in hoc eſt, ut uxorem a uiro, & uirum ab uxore diligi concedas. Neceſſe eſt deinde, ut iurare permittas, ſed ſi amare permiſeris eiſdem. Pauca noſti pater crimina. Et litigauimus & cecidimus. Et quod fortaſſe nõ putas, perieramº. Rogatus aliquãdo ab amicis ſuis, ut tolleret tres uerſus, petiuit inuicẽ, ut tres exciperet, in quos illis nihil liceret. Cõſcripſerãt illi quos tolli uellet ſecreto. Hic quos tutos eſſe uellet. In utriſq; codicellis ijdẽ uerſus erant, ex quibus primum fuiſſe narrabat Albinouanus Pedo, qui inter arbitros fuit. Semibouemq; uirum, ſemiuirumq; bouem. Secũdum Gelidum boream, Gelidum nomen. Ex quo apparet ſummi ingenij uiro, non iudicium defuiſſe ad compeſcendum ſcientiam carminum ſuorum, ſed animum. Aiebat iterum decentiorem eſſe faciem, in qua aliquis neuus eſſet.

Acerrimum Ouidij in carminibus iudicium

Declamatio tertia de nepote ex meretrice ſuſcepto.

ABdicauit quidam filium. Abdicatus, ſe contulit ad meretricem, & ex ea ſuſtulit

filium, Aeger ad patrē miſit. Cum ueniſſet, cōmendauit ei filium, & deceſſit. Pater poſt mortē illius in adoptionem recepit nepotem. Accuſatur ab altero filio dementiæ.

Prima pars pro patre.

DEmentia in me noui generis arguitur, ſanus eſſem, ſi non agnoſcerē meos. Expectabam, ut aliquis pro abdicato rogaret. Nemo audebat propinquorũ, fratre ceſſante. Deficientis ſpiritus ſuſtinebatˀ in aduentum meũ. Intraui, Iam cadentes oculos ad nomen meũ erexit. Fugientem animā retinuit. In ſinu meo, & filium, & animā depoſuit. Nunciatum eſt mihi in ultimis eſſe filiũ. Nec hoc a fratre.

Pars altera contra patrem.

PAter iſtius incertus eſt. Bene cũ iſto ageretur, ſi & mater. Incidit in meretricē Inter cætera mala & fœcunda mulier. Neſcio aduerſus patrem iniurioſior ſis, quod abſtuliſti illi hæredem, an quod dediſti. Adoptauit enim filium eius, propter quem eiecerat ſuum.

Declamatio quarta de raptore patrem non exorante.

RAptor niſi intra triceſimũ diem & ſuum & raptæ patrem exorauerit, pereat. Raptæ patrem exorauit, ſuũ non exorat. Reum facit dementiæ.

Pars prima contra raptorem.

QVid contremiſcis ſenectus? Quid lingua trepidas? Quid obtorpuiſtis oculi? Nondum triceſimus dies eſt. Nec triſtiore quidē uultu expugnatam filiæ pudicitiam tulit. Nimis cito exoratus eſt. Nec omnia uitia eius ab adoleſcentia repetam. Virginē rapuit, Patrem accuſat. Hoc intra triginta dies. Putas me accuſatori promiſſurũ, quod filio negaui? Miraris dubitare patrem. Lex ipſa inter mortem & nuptias dubia eſt. Semper enim ſibi omnia licere credit. Nihil me unquā rogauit. Ignouit enim, inquit. Aliquis ante me rogatus eſt, Demens ſum. Vides, Nimirum turpiter uiuo. Legem ignoro, dies tuos non numero. Demens, inquis, es. Poteſt aliquis ignoſcere, ſic roganti? Deliberabo cum amicis, deliberabo cum propinquis me miſerum qua pœne permiſi. O me miſerum † in hoc tantum, quod triginta diebus iraſci non poſſum. Quid miraris, ſi citius illum exoraſti? Facilius eſt donare iniuriā, quā crimen. Procede in medium ſenex, cuius miſericordia crudelis ſum. Iam, inquit, anguſtum tempus eſt. Et tibi uacat accuſare, *Sic aliquis exorat? Sic deprecatur?* Apparet te nunc primum rogare. Quid enim tam demens egi? Non ſum exoratus. Nondum tranſiuit tempus. Adhuc exorari poſſum. Quam iniquum eſt, nondum eſſe me nocentem, & iam eſſe reum.

* Alt. † qui tantũ triginta.

Pars altera pro raptore.

ME miſerum pater, iræ tuæ detractum eſt nihil, tempori autem multum. Infelicior ſum, quam ſi neutrũ exoraſſem. *Si ſeruaturus es filium*, iam tempus fuit. *Si occiſurus*, iam tempus eſt. Prior rogatus † es, quem magis timebam.

Alt. ſis

Declamatio quinta de torta a tyranno pro marito.

TOrta a tyranno uxor. Nunquid de uiri tyrannicidio ſciret, perſeuerauit negare. Poſtea maritus eius tyrannũ occidit. Intra quinquenniũ non parientem, ſterilitatis nomine dimiſit. Agit illa ingrati.

Prima pars pro uxore.

EAs nuptias tyrannicidiũ diduxit, quas nō diduxit tyrannus. Trahebantˀ matronæ. Rapiebantˀ uirgines. Nullæ tunc uidebantur feliciores, quā quæ filios nō habebant. Suſpicatus eſt tyrannus de tyrannicidio hunc cogitare, ſiue iſti aliquid excidat ſiue non. Bene tegit uultus magna conſilia. Tamen de uxoris garrulitate queri nō poteſt, cum ſciat quēadmodum taceat. Impoſita in eculeũ, ſæpius ad abſentem uirũ reſpexit, ꝙ ad præſentē tyrannum. Explicabatˀ totus aduerſus infelicē fœminā tyrannicæ crudelitatis apparatus, & illa inſtrumēta uirorũ quoq; animos ipſo uiſu frangentia, ad excutiendũ muliebris pectoris ſententiā proponuntˀ. Verberibus corpus abrumpitˀ. Neſcio Reſpublica, an tibi liberos iſta mulier datura ſit. Tyrannicidā dedit. Miraris, ſi tranſit quinquēnium inter uxorē tortam, & uirum occupatũ? Sciſſum corpus flagellis, igne aduſtum, tormentis conuulſum. Ignoſcetis puto mulieri, ſi dixerit feſſa eſt.

Quid

Quid tyrannicidio gloriaris? Facilius est tyrannum occidere, q̃ sustinere uerbera, laminas, eculeos, Quicquid antiqua saeuitia inuenerat, quicquid adiecerat noua. Quid amplius dicam? Et tyrannus torquebat, cum de tyrannicidio quaereret. Nõ premit censum onerosa sumptibus. Et (ut sceleri mos est) in deterius luxu fluente mulieris. Ambitio certamine mutuo, usq; in publica damna priuatis insanit. Nunquid gemmas, & ex alieno littore petit lapillos? Expecta, potest parere. Non respondet ad certam foecunditas diem. Sui iuris rerum natura est. Vtrũ putas mirandũ esse, tuũ tyrannicidium, an hu⁹ silentiũ.

Pars altera contra uxorem.

EGo torta sum merito obijceres, nisi te uindicassem, etiam si scisti de tyrãnicidio, nec indicasti. Nõ est beneficiũ, scelus non facere. Deniq; neq; scisti. Non eñ tibi indicaui. Nec tam magnũ cõsilium, uirilibus quoq; graue animis, cõmisi muliebri garrulitati, quae id solum potest tacere, quod nescit. Quo tẽpore uxor torta est, nihil adhuc de tyrannicidio cogitabam, postea cogitaui. Et haec cogitandi causa fuit, Vxoris ultio. Si quod audierit tacuit, non beneficium est, sed fides.

Extra controuersiam.

LVcius Vincius quo nemo ciuis Romanus in agendis causis praestãtius habuit ingenium. Quicquid longa cogitatio illi praestatura erat, prima intentio animi dabat. Ex tempore causas agebat, sed non desyderabat hanc cõmendationem, ut ex tẽpore agere uideretur. De hoc eleganter dixit diuus Augustus. Vincius ingenium in numerato habet. Vincius ingeniũ in numerato habuit

Declamatio sexta de parte & filio luxuriosis.

QVidam luxuriante filio luxuriari coepit accusatur a filio demẽtiae. Cõtradicit.

Prima pars pro patre contra filium.

ACcusator meus intra se contrarios habet affectus. Cupit reũ damnari. Crimen absolui, sed tu senex, inquit, hoc dicis, luxuria tua serius coepit, citius desinet. Quidam summum bonum dixerunt uoluptatem. Nihil est mihi opus praecipientibus. Habeo exemplum. Ostendi tibi luxuriam, quam in te nõ uidebas. Ebrietatem patri obijcit ebrius.

Pars altera pro filio contra patrem.

ADulescẽs luxuriosus peccat. Senex luxuriosus isanit. Nemo uitia quae odit, imitaẽ. Quis imperator ob hoc de prelio fugit, ut bene pugnaret exercit⁹? Nõ coercet uitia, q prouocat. Meã quoq; luxuriã patri imputabo. Non sub seuera fui disciplina, non sub bene institutae domus lege, quae posset adolescentis formare mores, & a uitijs aetatis abducere. Quodammodo ad luxuriã a patre praemissus sum Madent cani unguento, & commessator senex nulli nimis luxuriosus, sed parum sanus uidetur.

Declamatio septima de peregrino negociatore & formosa.

QVidam cum haberet formosam uxorem peregre profectus est. In uiciniam mulieris peregrinus mercator migrauit, ter illam appellauit de stupro, adiectis precijs. Negauit illa, decessit negociator, testamento omnium bonorum suorum reliquit formosam haeredem, & adiecit elogium, quia pudicã cõperi. Adijt haereditatẽ. At redijt marit⁹. Accusat adulterij uxorẽ ex suspitiõe,

Prima pars contra formosam.

SEram querelam detuli. Non accuso adulteram, nisi diuitem factam, post tantos impudicitiae quaestus, si tacere iam non possum, cõfitendum hoc habeo. Hac me causa abfuisse. Tẽpus est de uxore & marito credi. Ferat matrona oculos iacentes in terram, & aduersus officiosum salutatorem, inhumana potius q̃ uerecũda sit, longe antẽ suam impudicitiam neget in ore, q̃ uerbo. Nemo fortiter negantem iterũ rogauit. Omnium bonorum haeres sola esto, quia corrumpi non potuisti, quia tam feliciter pudicitiam custodisti. Tace paulisper nomen authoris. Nunquid non testamento uiri creditur? Adeo ne iam oĩs pudicitia saeculi nostri abijt, ut aduersus querimoniam uiri, alieno teste defẽdatur uxor? Muliebrium uitiorum fundamentũ auaritia est. Quae potest non timere opinionem adulterij, potest non timere adulterium. Ex omni rupe

conchyliũ trahitur,quo ueſtis cruentet̃. Infelices ancillarũ greges laborant,ut adultera tenui ueſte perſpicua ſit. Et nihil in corpore uxoris ſuæ plus maritus, quã quilibet alien⁹ peregrinuſq; cognouerit. Futura exiſtimabo iudicia. Interim quod rogat, comperit impudicã. Omnes te impudicã loquunt̃. Pudicam tantũ & unus,& pegrinus, cui plus laudator ꝙ accuſator nocet,uxorem meã nuſꝙ audiui pudicam,niſi in adulteri elogio. Deiice in terram oculos,& aures tuas externorũ uocibus claude. †Sibi quiſq; pro te neget, Pudicam ille dixit. Ego impudicam. Puto plus creditis ciui,ꝙ peregrino, marito quam adultero. Ipſum elogium corruptoris animo ſcripſit,quia pudicã,inquit,comperi, quod nulli præter me contingit.

Alt. inſiſi

Pars altera pro uxore formoſa.

FOrmoſa eſt. Hoc natura peccauit. Sine uiro fuit,Hoc maritus peccauit. Appellata eſt. Hoc alius peccauit. Negauit,hoc pudice. Hæres relicta eſt. Hoc feliciter hæreditatem adiit. Hoc conſulto fecit.

Libri ſecundi declamationum finis.

LVCII ANNEI SENECAE DECLAMATIONVM LIBER TERTVS.

QVOSDAM diſertiſſimos agnoui uiros nõ reſpondentes famæ ſuæ cum declamarent in foro,maxima omniũ admiratione dicentes, Simul ad has domeſticas exercitationes ſeceſſerãt,deſertos ab ingenio ſuo. Quod accidere pleriſq; æque mihi mirum,ꝙ certum eſt. Memini itaq; me a Seuero Caſſio quærere quid eſſet, cur in declamationibus illi ſua nõ reſponderet eloquẽtia. In nullo eñ hoc fiebat notabilius. Oratio eius erat ualens cultu, ingentib⁹ plena ſentẽtiis. Nemo minus paſſus eſt aliquid in actione ſua ocioſum eſſe. Nulla pars erat,quæ nõ ſua uirtute ſtaret. Nihil, in quo auditor ſine damno aliud ageret. Omnia nitentia & intenta aliquo,aliquid petentia. Nemo magis in ſua poteſtate habuit audientiũ affectus. Verũ eſt quod de illo dicit Gallio noſter, cum diceret, regno quodã potiebatur,adeo omnes imperata faciebant. Cum ille uoluerat, iraſcebant̃. Nemo nõ illo dicente timebat,ne deſineret. Non eſt quod illum ex his quæ edidit eſtimetis,ſunt quidẽ & hic quædam grata, Verum eloquentia eius longe maior erat quã lectio. Non hoc ea portione illi accidit qua oĩbus fere,quibus maiori cõmendationi eſt,audiri ꝙ legi,ſed in illo longe maius diſcrimen eſt. Primũ tantundẽ erat in homine,quantum in ingenio, corporis magnitudo,conſpicua ſuauitas ualentiſſimæ uocis. Quãuis hæc inter ſe raro coeant,ut eadem uox & dulcis ſit & ſolida. Pronunciatio quã hiſtrio non poſſet ꝑducere, tamẽ quæſtionis poſſet uideri. Nec tamẽ in illo quicquã magis mirareris, ꝙ quod grauitas quæ deerat uitæ,actioni ſuperat,ꝙ diu extra iocos ſe continebat, cenſoria oratio erat Deinde ipſa quæ dicebat,meliora erant quã quæ ſciebat. Vir eñ præſentis animi & maioris ingenii quã ſtudii,magis placebat in his quæ inueniebat, quã in his, quæ attulerat. Iam uero iratus cõmodius dicebat. Ideo diligentiſſime cauebant homines, ne dicentẽ interpellarent, Vni illi proderat excuti,melius ſemꝑ fortuna, quã cura, de illo merebat̃. Nunquam tamen hæc felicitas illi perſuaſit negligentiã, Vno die priuatas plures agebat & ita ut alteram ante meridiẽ ageret,alterã poſt meridiẽ,publicam uero nunꝙ amplius ꝙ unam uno die. Nec tamen ſcio quẽ reum illi defendere,niſi ſe contigerit, Adeo nunꝙ reum,nullam materiã dicendi,niſi in periculis ſuis, habuit, Sine cõmentario nunquã dixit,nec hoc cõmentario contentus erat, in quo nudæ res ponunt̃. Ex maxima parte per ſcribebatur actio. Illa quæ falſa dici poterant annotabant̃, ſed cum procedere nollet niſi inſtructus,libenter ab inſtrumentis recedebat. Ex tẽpore coactus dicere,infinito ſe antecedebat. Nunquã nõ utilius erat illi deprehendi quã præparari,ſed magis illum ſuſpiceres,quod diligentiã non relinquebat,cum illi tam bene temeritas cederet. Omnia ergo habebat,quæ illum ut bene declamaret inſtruerent, Phraſin nec uulgarẽ nec ſordidã nec electam. Genus dicendi nõ remiſſum aut languidũ, ſed ardens & concitatũ, nec lectas,nec uacuas explicationes,ſed plus ſenſuũ ꝙ uerborũ habentes diligentiã, maximũ non mediocris

Seuerus in declamando optim⁹

non mediocris ingenij subsidium. Tamen non tantum infra se cum declamaret, sed infra multos, erat. Itaq; raro declamabat, & non nisi ab amicis coactus. Sed quærenti mihi quare in declamationibus impar esset sibi, hæc aiebat, quod in me miraris, pene omnibus euenit. Magna quoq; ingenia a quibus multũ abesse me scio, quando plus q̃ in uno eminuerunt opere? Virgilium illa felicitas ingenij oratione soluta reliquit. Ciceronem eloquentia sua in carminibus destituit. Orationes Salustij in honorem historiarum leguntur. Eloquẽtissimi uiri Platonis oratio, quæ pro Socrate scripta est, nec patrono, nec reo digna est. Hoc non ingenijs tantum, sed corporibus uidemus accidere, quorum uires nõ ad omnia, quæ uiribus efficiũtur, aptæ sunt. Illi nemo luctando par est, ille ad tolerandam magni ponderis sarcinam præualet, ille quicquid apprehendit nõ remittit, sed in procliuũ nitẽtibus uehiculis, moraturas manus inijcit. Ad animalia ueni, alij ad aprũ, alij ad ceruum canes faciunt. Equorũ nõ omnium (quãuis celerrimi sint) idonea curriculis uelocitas est. Quidam melius equitem patiuntur, quidam iugum. Et ut ad morbũ te meum uocem. Pylades in comœdia, Bathyllus in tragœdia, multum a se aberant nomine meo, cum uelocitas pedum non concedatur tãtum, sed obijciatur. Lentiores manus sunt, quidam cum oplomachis, quidam cum thracibus optime pugnant. Et quidam sic cum schema componi cupiunt, quomodo alteri est, in ipsa oratiõe q̃uis una materia sit, tamen ille qui optime argumentatur, negligentius narrat. Ille non tam bene implet, q̃ præparat. Pasienus noster cum cœpit dicere, secundum principium statim fuga fit, Ad epilogum omnes reuertuntur. Media tantum quibus necesse est, audiunt. Miraris eundem non æque bene declamare q̃ causas agere. Aiunt eundem nõ tam bene suasorias, q̃ iudiciales controuersias dicere. Silo Pompeius sedens cum facundus & literatus & haberetur disertus, si a proclamãte dimitteret declamabat tã male, ut uideat belle optasse eũm dixi, nunq̃ surgas. Magna & uaria res est eloquentia, nec adhuc ulli sic indulsit, ut tota contingeret, satis felix est, qui in aliquã eius partem est receptus. Ego tamen & propriam causam uideor posse reddere, Assueui non auditorem spectare, sed iudicem, assueui non mihi respondere, sed aduersario. Non minus deuito superuacua dicere, q̃ cõtraria. In scholastica quidem nõ superuacuum est, cum ipsa superuacua sit. Indicabo tibi affectũ meum, cum in foro dico, aliquid ago, cũ declamo, Id quod bellissime Censorius aiebat, de his qui honores in municipijs ambitiose peterent, uideor mihi in somnis laborare. Deinde res ipsa diuersa est tota. Aliud est pugnare, aliud uentilare. Hoc ita semper arbitratum est, scholam quasi ludum esse, forum harenam. Et ille ideo in foro primum dicturus, tyro dictus est. Agedum istos declamatores produc a senatu in forum, cũ loco mutabũtur, uelut in assueta classe, & dilecta umbra corpora sub dio stare nõ possunt. Non imbrem ferre, non solem sciunt, uix se inueniunt. Assueuerũt enim suo arbitrio diserti esse. Non est quod oratorem in hac puerili exercitatione spectes. Quid si uelis gubernatorem in piscina æstimare? Diligẽtissime tibi me excusarem, tanq̃ huic rei non essem natus, nisi scirem & Pollionem Asiniũ, & Messalam Coruinum & Pasienum, qui primo loco stat, minus bene uideri q̃ Cestium, aut Latronẽ. Vtrum ergo putas hoc dicentium uitiũ esse, aut audientium? Non illi peius dicunt, sed hi corruptius iudicant. Pueri fere, aut iuuenes scholas frequentant. Hi non tantum disertissimis uiris, quos pauloante retuli, sed etiam Ciceroni Cestium suum præferunt, nisi lapides timerent. Quo tamen uno modo possunt, præferunt. Huius enim declamationes ediscunt. Illius orationes nõ legũt, nisi eas q̃bus Cestius rescripsit. Memini me intrare scholas cũ recitatur⁹ eẽt in Milonẽ Cestius, ex consuetudine sua miratus, dicebat, si Thrax essem, Fusius essem, si Pantomimus essem, Pantillius essem, Si equus Melison. Non continui bilẽ, exclamaui, & si cloaca esses, magna esses. Risus omniũ ingens, scholastici intueri me, q̃s essem qui tã crassas ceruices haberem. Cestius Ciceroni responsurus, mihi q̃d responderet, non inuenit, sed negauit se exiturum, nisi exirem de domo. Ego negaui me de balneo publico exiturum, nisi lotus essem. Deinde libuit Ciceroni de Cestio in foro satisfacere, subinde nactus eum in ius ad prætorem uoco, & cum, quantum uolebam, iocorum conuitiorumq; effudissem, postulaui ut. P. R. nomen eius acciperet lege scripti maleficij. Tãta illi perturbatio fuit, ut aduocationem peteret. Deinde adultum. P. R. edixi, & ingrati postulaui.

In una re solẽt mus excellere nõ plurib⁹, pbat hoc clarissimis autoribus.

Nõ eloquentiã totam habet, adeo magna est & uaria

alij adulterij

Iam apud. P. R. urbanū curatorē ei petebam, interuenientibus amicis, qui ad hoc spectaculū concurrerāt, & rogantibus dixi molestū me amplius nō futurū, si iurasset disertiorē esse Ciceronē quā se, uerum nec ut hæc faceret, uel ioco, uel serio effici potuit. Hanc, inqt, tibi fabulā retuli, ut scires in declamationibus in tantū aliud genus hominū esse. Si cōparari illis uolo, nō ingenio mihi maiore opus est, sed sensu minore. Itaq; uix iam obtineri solet, ut declamen, illud obtineri pōt ut uelim, alijs quā familiarissimis audientibus. Et ita faciebat. Eius declamationes inæquales erant, sed neq; eminebāt. In quacūq; declamatione posuisses, inæqualē eam fecisset. Compositio aspera, & quæ uitaret compositionē sententiæ uiuæ. Iniquum tamē erit ex his eum æstimari, quæ statim subtexam, non em̄ hæc ille optime dixit, sed hæc optime teneo.

Luxuriosus a sodalibus cæcatus.

CAecus de publico mille denarios accipiat. Decem adulescētes cum bona sua comedissent, sortiti sunt, ut cuius nomē exisset, ex pacto excæcaret, & acciperet mille denarios. Exijt sors cuiusdā. Excæcatus est, petijt mille denarios. Negantur.

Prima pars contra luxuriosum excæcatum.

Hi sunt oculi quos extimuistis mariti. O legem abrogandā, si excæcat homines. Nulli dat mille denarios, nisi qui inuitus accipit. Dic nunc miserere. Hoc cum excæcareris, nō dixisti. Resp. debilitatē consolat̄, non emit. Consumptis patrimonijs mēbra conferunt. Vtilius est Reip. unum cæcum repelli, quā nouem fieri. Non solū a nobis petit alimenta, sed primus. Alam eum, qui ꝑpter debilitatē alitur. Non alam, qui propter alimenta debilitat̄. Sic fit ubi homines maiorē partem uitæ in tenebris ita agunt, ut nouissime solem quasi superuacuum fastidiant.

Pars altera pro excæcato.

Illis nouē nihil daturus est, nulli nunc fauorabilis erit, si eos a qbus excæcatus est deceperit. Circūuentus adulescens ab illis nouē ueteranis cōsumptoribus, solus, inquit, nouem cogentibus resistere non potui. Omnia ex cōposito facta sunt. Vnus mentionē intulit, oēs approbauerunt. Electus est, qui sortiret̄. Sors hui⁹ quæ exiret prima, subiecta est. Cum repugnaret, excæcatus est. Si circūuentus est, inquit, iniuriā persequat̄, de ui agat. Talionē petat. Videbimus primū est, ut habeat unde uiuat.

Declamatio secunda de paricida absoluto.

q Vidam filium accusauit paricidij. Aequis sententijs absolutum abdicat.

Prima pars contra paricidam.

MInus est iam quod rogo. Non peto ut me a paricida uindicetis, sed ut separetis paricidā, non accuso sed fugo. An iste accusatori parcet, qui patri non pepercit? Igitur nihil mediū est inter testamentū, & culeum. Non est absolutus paricida, sed dubijs sentētijs. Vt absoluaris, multis tibi sentētijs opus est, Vt damneris, una. Non absoluerūt reum, sed solum pepercerūt. Miraris in hac ciuitate misericordiā, in qua lex absolutionē dat paribus tabulis? Quæris quā multis nō placeas? si unū adiecero, paricida es. Absolutionē legi, nō innocentiæ debes. Absolutus, inqt, sum.

Arg. Marcello

MNon abdico te ꝑpter paricidiū, sed ꝑpter alia uitia, quæ te fecerūt tam credibilem paricidā.

Pars altera pro paricida.

MAnifestus est adulescentis color, ut dicat se auctoritate patris oppressum.

Declamatio tertia de abdicato qui fratrem abdicatū adoptauit.

CVm filio tricenario pater patrimoniū diuidat. Quidam habuit filium frugi, & luxuriosum. Abdicat luxuriosum. Frugi, peregre ꝓfectus est. Captus est a pyratis, scripsit de redemptione patri. Patre cessante, luxuriosus præuenit, & redemit. Redijt frugi. Adoptauit fratrem suum. Abdicatur.

Prima pars pro fratre adoptante.

NOn est quod quisquā me laudet. Prior frater fecit inter nos pietatis exemplum Vna nauigauit, una piditatus est, una oēs emensus est terras. Non reliquit me, tandē ad paternam domū reduxit. Non est quod excusatione ætatis utaris? Potes nauigare. Vtriq; gratias agere debes. Frater me isti reduxit. Ego isti fratrē. Si tanquā inertem abdicasti, nauigauit, si tanquā impium, suos redemit. Non potest eripi filio,

eripi filio,quod lege accepit. Quomodo enim pater pôt eripere, quod nô poteft dare?

Pars altera contra filium adoptantem.

Mihi neceffe eft abdicare,quem nolo.Hoc uno alter alteri placet,quo uterq; patri difplicet. Vtamur medicina qua cogimur,quod in uulneribus piculofis fieri folet,ut malũ cum ipfo corpe execet. Adoptare adulefcenti pmittitis,quem lex in diuidẽdo patrimonio experif.Lex te ad minifteriũ patrimonij admittit,nõ in dominiũ.Eft aliqua ætas,a qua fili⁹ effe defínat.Nec tricenario quidẽ filio adoptare licet.Neq; eñ quifq; poteft alium in manũ fuã recipere, q in aliena manu eft. Quõ fieri pôt,ut tibi poteftas uitæ necifq;,aut in fratrẽ fit,aut in filiũ nõ fit? Si bene de te meruerat,patrẽ pro illis rogaffes.Nam quod ego nõ redemi,pauptatis fuit.Nihil in medio cõparebat.Quicquid tunc tricenarius tibi reliquerat,abdicatus abftulerat.Quid facerẽ folus,fenex,inops? Cuius patrimoniũ alter diuiferat, alter abfumpferat?

Declamatio quarta de feruato filio.

Seruatus contra feruatorẽ nequaq; habeat actionẽ. Seruatus a filio eum abdicat. Ille præfcribit. Prima pars contra filium feruantem.

Licuiffet perire,cui nõ licet loqui. Seruatũ me putas? Captus fum. Redde me hofti. Captiuis loqui licet. Quo iam tantopere beneficia uitæ iactat? Audite quis prior dederit. Siquis me hofti reddiderit,feruatorẽ uocabo. An uos abdicationẽ putatis actionem? etiã fi actio eft,lex quæ de feruato loquif,ad pfonas tantũ extraneas ptinet. Ad filiũ,& ad patrem nõ magis,q; ad feruũ & dominũ, libertum & patronũ. Vt a patria poteftate difcedas,& ad æftimationẽ beneficij uenias. Qui dat uitã,fi prior accepit, nõ obligat,fed reddit. Proceffi in acie exemplũ filio meo. Vicit me nõ hoftis,fed ætas. Seruauit me,quẽ fæpe feruauerã. Rediuiuũ me fenem meretrix uocat. Parafitorũ iocantium materia fum. Oĩbus iftis tanq; feruatoribus tacere iubeor. Fili fi uiuere mihi nõ licet,cur perire non licuit? Ego,inquit,te protexi. Ita tu adulefcens in acie non ante patrẽ fteti? Audite filij mei gloriã. Paricidiũ non fecit,cum poffet feruare,feruauit. Pars altera pro filio feruante.

Hic me genuit. Hic mihi fpiritũ. Hic mihi has manus,quibus feruaref,dedit.

Declamatio quinta quæ eft de rapta incontinente.

Rapta,raptoris aut mortẽ aut indotatas nuptias petat. Raptor poftulat,ut rapta ducatur,pater non uult.

Prima pars contra raptorem.

Iste raptor eft. Ego in ius adducor. Non eft eñ tam facile homini probo occidere q; perdito mori. Cõmunis,inquit,lex eft,dij faciant, ne cogas me experiri, an tota mea fit. Quãdo ergo,inquit,optabis? Hoc tempe nõ poffum, Curo uulnera. Familiã reficio. Expugnatã domũ lugeo,ereptam uirginitatẽ cõfolor. Minantẽ fibi ipfi, cuftodio. Quãdo optabis? Cum rapta uoluerit,non cũ raptor. Quando optabis? Cum tu nõ uoles. Quando,inquit,optabis? paro me optioni. Confirmo animũ. Non eft facile hoiem occidere,primo intus gemitus meos,& introrfus hærentes lachrymas ago. Scio quid futurũ fit. Vultus te meus decipit. Stulte quenq; morari putas nuptias filiæ fuæ? in fecurim incurris,& carnificem ultro uocas. Cum rogare debeas, Conuitiũ facis. Nemo uindicare fe cogitur. Pars altera pro raptore.

Nihil eft miferius,quã incertum inter uitã morteq; deftitui. Iam beneficiũ erit etiam fi mortẽ optauerit. In amorẽ filiæ iftius incidi. Appellare de nuptijs debui patrem. Feci, Sed uidete q; etiam in lege lentus fit. Raptor uitã alieni arbitrij habet,libertatẽ fui. Lex cõmunis eft. Habet hoc raptor,quod timeat. Habet & quod fperare poffit. In lege,inquit,nõ eft fcriptum quãdo,immo ftatim. Quoties tempus non adijcitur,præfens intelligitur. Tam longum tibi ius in caput ciuis permittitur. Crudelius eft,quã mori,femper timere mortem.

Declamatio fexta de domo cum tyranno incenfa.

Damni illiciti fit actio. Quidã tyrannũ ex arce fugientẽ cũ pfequeref,in priuatã domũ compulit. Incendit domũ. Tyrannus cũ domo cõflagrauit,premio accepto,agit cũ illo dñs damni. Prima pars pro tyrannicida.

 Cur nõ

CVr non exclusisti? Quare recepisti? quare nullã aliam domũ tyrannus petijt? Nemo uenienti domũ clausit. Aditum in domũ non habui. Non gaudes te aliquid impendisse publicæ libertati? Hic est in cuius domo tyrannus occisus est. Tanq̃ tyrannicida mõstraris. Redde, inquit, domũ. Ita uiuo tyranno, nõ perdideras, tyranni amicus, tyrãni satelles. Certe negare nõ potes. Hospes diu expectaui, an eijceret tyrãnus. Facilius potes accusare aut te, q tam familiaris tyranno fuisti, ut illi maxime tua placeret domus, qua illũ recepisti, aut tyrannũ, qui tibi damnũ dedit, quod in tuam domũ cõfugit. Aut ut culpa te liberẽ, facilius potes accusare fortunã, quæ tyrannũ potissimũ ad te detulit. Pars altera contra tyrannicidam.

EIus debet esse damnũ cuius est premiũ. Non est iniquum eius rei tibi iniuriam imputari, cuius fructum percepisti. Non elegit domũ tyrannus. Nec eñ hoc illi uacabat, sed in eam quã potuit irruperat. Cum ego in ea nõ essem, nactus hic occasionẽ nocendi, intrare noluit, sed tyrannicidiũ elegit. Dubium, lentum, periculosum urbi, accepit premiũ, maius sine dubio, quã si damnũ sarciret.

Declamatio septima de ueneno dato filio furenti.

FIlio furenti, & sua membra lanianti pater uenenum dedit. Accusatur ab uxore male tractationis. Prima pars contra maritũ.

n On mirum est quare uiuat, quæ filium perdidit. Viuit, qui occidit.

Pars altera contra uxorem.

QVem quotidie perdebam, aliquando extuli. Falleris misera mulier, in orbitatis tuæ tempore. Non perdidisti filium, sed nunc extulisti.

Extra controuersiam.

ALfius Flauus hanc sententiã dixit. Ipse sui alimentum eras ad damnum. Hunc Cestius quasi corrupte dixisset obiurgans. Apparet, inquit, te poetas studiose legere. Iste sensus est eius, qui hoc sæculum amatorijs non artibus tantum, sed sententijs impleuit. Ouidius enim libris Metamorphoseon dicit, Ipse suos artus lacero diuellere morsu Cœpit, & infelix minuendo corpus alebat.

Declamatio octaua de patre qui accusatur concursum fecisse.

QVi cœtum & concursum fecerit, capitalis sit. Victa Olyntho, cum filio adulescente Olynthius senex athenas uenit. Athenienses omnibus ciuitatẽ Olynthijs decreuerunt. Inuitatus ad cœnam ab adulescente luxurioso, cũ filio uenit. Ibi cum de stupro filij mentio esset, pater profugit. Filius retentus est. Pater flere ante domum cœpit, incensa est domus. Decem adulescentes perierunt, & filius Olynthij. Accusatur pater, quod cœtum concursumq; fecerit.

Prima pars pro reo concursus.

MIsero si flere nõ licet, magis flendũ est. Imperari dolori silentiũ non põt. Fuerũt ex populo q dicerent, hic meũ filium, hic meã corrũpit uxorem. Suũ quisq; illi & ignem attulit & dolorẽ. Timeo fili ne dum te quæro, in ossa alicuius raptoris incidã. Vbi athenarũ fides? Vbi hospitales inuicẽ dextræ? Capti inquã fili sumus. Dum licet fugiamus, Sed tanq̃ a Philippo. Pariter apud Philippũ certe uiri fuimus. Lachrymæ me uocant in crimen, quasi ex quo Olynthus capta est, flere desierim. Tantus scilicet sum, ut in ea ciuitate populũ cõcitare potuerim, in qua filiũ seruare non potui. Non quoties cõuenerunt in aliquẽ locũ plures, cœtus & cõcursus est, sed quoties cõuocati, quoties parati, quasi ad ducẽ suũ concurrerũt. Non si una uicinia coit, aut si trãseuntiũ paucorũ numerus affluxit, sed ubi totus, aut ex pte magna populus, Vbi diuisa in ptes ciuitas. Cœtus multitudinis magnæ nomẽ est, coeuntis ex consensu quodã. At illic initio pauci fuerũt. Deinde reliqui nõ ad me cõuenerũt, sed ad incendiũ, quod tamẽ populus maluit spectare, q̃ extinguere. Lex nõ eum punit ,ppter quẽ cœtus factus est, sed eũ a quo cœtus factus est. Non mihi tanti ultio fuit, ut amittere filiũ uellẽ, & tentaui populũ rogare, nec potui. Pars altera contra reum cõcursus.

QVid cœtu opus est? Sunt scriptæ ad uindictam iniuriarũ omniũ leges. Mota semel multitudo modũ non seruat Ardere illo incendio ciuitas potuit.

Declamatio

Declamatio nona de cruce serui uenenũ suo domino negantis.

AEger dominus petijt a seruo ut sibi uenenum daret. Non dedit. Cauit testamẽto ut ab hæredibus crucifigeretur. Appellat seruus tribunos.

Prima pars pro seruo.

LEx Cornelia te appello. Ecce hæres iubet, quod tu uetas. Ne quis illũ domino displicuisse putet, tunc huic parari crucem iussit, cum sibi uenenũ. Plura serui crimina confitemur, intempestiuas potiones, inutiles cibos, desyderanti negauit. Quid enim nõ uoluit qui uenenum petit? Maluit crucẽ pati, quã mereri. Si uincitur, periturus est. Si non uincit, seruiturus est ei, a quo in crucem petitur. Ex altera parte lex est. Ex altera testamentũ. Crux utrinq;, Furiosus seruũ sine causa occidere uoluit. Quæritis insaniæ argumentũ? Et se uoluit occidere. Seruo, inquit, tribuni non possunt succurrere, Seruum natum, regem habuimus. Seruo indice, patefacta est Bruti liberorũ cum Traquinijs coniuratio. Ergo nihil interest. Venenũ domino aliquis dederit an negauerit? Etiam ubi remedium est mori, scelus est occidere. Tam cito uos de uita domini seruum desperare uultis quã hæredem? Mortem si suppliciũ putas Quid rogas? Si beneficium, quid minaris? Venenũ quisquã obijcit, nisi datum? Finem ullum facies tribunitiæ potestati? quam. P. R. ut ipse plurimũ posset, ualere plus quam se uoluit. Venenũ habere scelus est, tam magnum quam dominum occidere.

Pars altera contra seruum.

MOri uolens elegit huic ministerio nequissimũ seruum, audacem, infestum sibi. Ille non saluti consuluit domini, quẽ uidebat insanabili morbo tabescere, sed tormenta extendit. Seruus herilis imperij nõ censor est, sed minister. Agitur de iure testamentorũ, quorum interit omnis potestas, si uiui neglexerint imperia mortuorum. Tribuni ne ferent, ut fur præferatur domino? Non morieris domini arbitrio, morietur dominus tuo?

Libri tertij Declamationum finis.

LVCII ANNEI SENECAE DECLAMATIONVM LIBER QVARTVS.

QVOD munerarij solent facere ad expectationẽ populi detinendam, noua paria per omnes dies dispensant, ut sit quod populũ & delectet & reuocet. Hoc ego facio, nõ semel omnes produco, aliquid noui semper habeat libellus, ut non tantũ sententiarũ uos, sed auctorum nouitate sollicitet, Acrior est cupiditas ignota cognoscendi, quã nota repetendi. Hoc in histrionibus, in gladiatoribus, in oratoribus, de quibus modo aliquid fama promisit. In oĩbus deniq; rebus uidemus accidere. Ad noua omnes cõcurrunt. Ad noua cõueniunt. Non tamen expectationẽ uestram macerabo singulos producendo, liberaliter hodie & plena manu faciã. Pollio Asinius nunq̃ admissa multitudine declamauit, nec illi ambitio in studio defuit. Primus eñ omnium romanorũ aduocatis hominibus scripta sua recitauit. Et inde est quod Labienus homo mentis quã linguæ amarioris dicit, ille triumphalis senex, ἀκροάσεις id est declamationes suas nunquam populo commisit. Siue quia parum in illis habuerit fiduciæ, siue quod magis crediderim, tantus orator inferius id opus ingenio suo duxerit, exerceri quidem illo uolebat, gloriari fastidiebat. Audiui autem illum & uiridem & postea iam senem cũ Marcello Aeserníno nepote suo, quasi præciperet, Audiebat illum dicentem, & primũ disputabat de illa parte quã Marcellus dixerat, prætermissa ostendebat, tacita leuiter implebat, uitiosa coarguebat. Deinde dicebat partem cõtrariam, floridior erat aliquando in declamando, quam in agendo. Illud strictum eius & asperum & nimis ratum incendio suo iudicium, adeo cessabat, ut in multis illi uenia opus esset, quæ ab ipso uix impetrabat̃. Marcellus q̃uis puer iam tantæ indolis erat, ut Pollio ad illum pertinere successionẽ eloquẽtiæ suæ crederet, cũ filiũ Asiniũ Galliũ relinqueret magnũ oratorẽ, nisi illum (quod semp euenit) magnitudo patris nõ pduceret sed obrueret. Memini intra quartũ diem quãdo Heriũ filiũ amiserat declamare

Noua semp̃ delectant.

∴ Constantia et fortitudo Pollionis in morte Herij filij sui.

declamare cũ nobis,ſed tanto uehemẽtius ꝙ nunc̃,ut appareret hoim naturã contuma
cem cũ fortuna ſua rixari. Nec quic̃ ex ordine remiſit uitæ ſolito. Itaq; cum mortuo in
Syria Cæſare ꝑ codicillos queſtus eſſet diuus Auguſtus,ut erat mos illi clemẽtiſſimo ui
ro,nõ ciuiliter tantũ,ſed etiã familiariter,quod in tam magno & recenti luctu ſuo hõ cha
riſſimus ſibi,pleno conuiuio cœnaſſet,reſcripſit Pollio,eo die cœnaui,quo Heriũ filium
amiſi. Quis exigeret maiorẽ ab amico dolorem,ꝙ a patre? O magnos uiros qui fortunæ
ſuccumbere neſciunt,& aduerſas res ſuæ uirtutis experimẽta faciunt. Declamauit Pol-
lio Aſinius intra quartũ diem,quam filium amiſerat. Præconiũ illud ingentis animi fuit
malis ſuis inſultantis. At cõtra Acheriũ ſcio tam imbecillo animo mortes filiorũ tuliſſe,
ut non tantũ recenti dolori cederet,ſed ueteris quoq; & obliterati memoriã ſuſtinẽri nõ
poſſet. Memini cum diceret cõtrouerſiam de illo, qui a ſepulchris trium filiorũ abſtra-
ctus iniuriarũ agit,mediam dictionẽ fletu eius interrumpi,deinde tanto maiore impe-
tu dixit,tanto miſerabilius,ut appareret,ꝙ magna interim pars eſſet ingenij,dolor. De-
clamabat Marius admiſſo populo ex tempe ſolus omniũ romanorũ, quos meo tempe
cognoui,in latinã linguam tranſtulit græcam facultatẽ. Tanta illi erat uelocitas oratiõis
ut uitiũ fieret. Itaq; diuus Auguſtus optime dixit. Acherius noſter† ſufflamandus eſt.
Adeo ne dum currere,ſed decurrere uidebatᷣ,nec uerborũ tantũ illi copia, ſed etiã rerũ
erat,quoties uelles eandẽ rem,& ꝙdiu uelles diceret. Alijs toties figuris,alijs tractatio-
nibus. Ita ut nec regi poſſet,nec conſumi. Regi autẽ ab ipſo nõ poterat† Alioquin liber-
tum habebat,cui & parebat,& ſic ibat, quõ ille aut concitauerat eum, aut refrenauerat.
Iubebat enim tranſire cum aliquãdiu locum dixerat,tranſibat,inſiſtere iubebat,eodem
loco ꝑmanebat. Iubebat epilogum dicere,dicebat. Habebat in ſua poteſtate ingeniũ,in
aliena modũ. Diuidere controuerſiam putabat ad rem ꝑtinere ſi illum interrogares,nõ
putabat,ſi audires. Is illi erat ordo,quẽ impetus dederat. Ac nõ dirigebat ſe ad declama
toriã legem nec uerba cuſtodiebat. Quædã enim ſcholæ iam quaſi obſoleta refugiunt;
nec ſi qua ſordidiora ſunt,aut ex quotidiano uſu repetita,poſſunt pati. Ille in hoc ſchola
ſticis morẽ gerebat,ne uerbis calcatis & obſoletis uteretᷣ. Sed quædã antiqua & a Cice-
rone dicta,cæteris deinde deſerta dicebat,quæ nec ille quidẽ orationis citatiſſimæ cur-
ſus poterat abſcondere. Adeo quicqd inſolitũ eſt,etiã in turba notabile eſt. Hoc exem-
plo nemo erat ſcholaſticis nec aptior nec ſublimior,ſed dũ nihil uult,niſi culte,niſi ſplen
dide dicere,ſepe incidebat in ea,quæ de rei ſũma effugere nõ poſſent. Memini illũ(cum
libertinũ reum defenderet,cui obijciebatur,quod patroni cõcubinus fuiſſet)dixiſſe. Im
pudicitia in igenuo crimen eſt,In ſeruo neceſſitas,In liberto officiũ. Rem ſinite,loco abi
te,nõ facitis mihi officium,& multũ ille & hic in officijs uerſatur, ex eo impudici & ob-
ſcœni,aliquãdo officioſi uocitati ſunt. Memini illam cõtradictionẽ ſic ab illo poſitã, ma-
gnã materiã Pollionis Aſinij, & tunc Caſſij Seueri iocis præbuiſſe,&,inquit,inter pue-
riles condiſcipulorũ ſinus laſciua manu obſcœna inijſti, & pleraq; huius generis illi ob-
ijciebantᷣ. Multa erant quæ reprehenderes,multa quæ ſuſpiceres,cũ torrentis more ma
gnus quidẽ ſed turbidus flueret. Redimebat tamen uitia uirtutibus,plus habebat quod
laudares, quã quod ignoſceres,ſicuti in ea,in qua fleuit declamatione.

Fortis uir nõ ſuccũbit fortunæ.

Alr. ſufflibulandus,

alr† aliquãdo

Declamatio prima quarti libri de patre rapto a ſepulchris
trium filiorum ab adoleſcente luxurioſo.

QVidam amiſſis tribus liberis cum aſſideret ſepulchro, a luxurioſo adoleſcen-
te in uicinos hortos deductus eſt, & detonſus. Coactus eſt conuiuio inter-
eſſe,mutata ueſte,dimiſſus iniuriarum agit.

Prima pars pro rapto a ſepulchris trium filiorum.

NVnquam lachrymæ opprimuntᷣ imperio,ſed etiam irritantur. Nulla flendi ma
ior eſt cauſa,ꝙ flere nõ poſſe. Nam rapuit me,qualem in cõuiuio puderet ue-
nire,dimiſit,qualẽ ad ſepulchrũ redire puderet,credo mirari aliquẽ,ꝙ in foro
amiſſis mõ liberis ueniã. At ego iam in cõuiuio fui. Quouſq; inquit flebis? Eſt
quædã in ipſis malis miſeroꝝ uoluptas,& oĩs aduerſa fortuna habet in ꝙrelis leuamẽ
tum. Ibi me flere prohibes,ubi crudeliter ipſe nõ fleres. Cum miſerrimũ ſit flere,ꝙ infe-
lix ſum,cui ne hoc quidẽ licet, Vidi ebriorũ ſitim,& uomentiũ famẽ. Quis eſt iſte, qui
ſupra lugentẽ

supra lugentem patrem censuram lugendi postulat: proiectus in omnia gulæ libidinisq; flagitia, omnibus denotandus censoribus, sæculo præcepta componit. Scit quantum sui per amissis tribus filijs patri flendum sit, qui si uiueret pater fleret. Senex, orbus, infelix, hoc tantum inter miserias solatium capio, quod miserior esse non possum. Cineres meorum in sepulchro uideo. Magnum solatium est appellare sæpius nomina filiorũ non responsura. Hic mihi uiuẽdum est, nec de nuptijs, nec de liberis cogitandũ. Dirum omen occurrit. Cogit flere, qui nõ finit. Iniuria esset felicis, in illo conuiuio morari.

Pars altera contra raptum.

QVestus fui prius de inhumanitate eorum, qui illum propinquitate cõtingerent. Nemo amicus, nemo, inquit, ꝓpinquus est. Sed melius, ut uideo, illius rabiem nouerant, Festo die sodales, amiciq; mecum, quorũ unus, quid hunc miserum sic perire patimur? Nemo sibijpsi finem flendi fecit. Pudet illos desinere. Cogi uolunt, Consolarer te diutius, nisi & iam accusare posses.

Declamatio secunda de Metello coacto ne fungaꝰ sacerdotio pristino.

SAcerdos integer sit. Metellus pontifex cum arderet Vestæ templum, dum Palladium rapit, oculos perdit. Sacerdotium illi negatur.

Prima pars pro Metello.

VEsta mater fortasse nullum sacerdotem haberes, nisi Metellum habuisses. Sacrorum causam ago, non Metelli. Plus eorũ interest, ne Metellum sacerdotẽ, ꝙ Metelli, ne sacerdotium perdat. Non erat tantus Metellus, cũ illi sacerdotiũ dedimus? Ciuitas sollicita pendebat. Duo periclitabanꝰ, quibus nihil populus habebat preciosius, Sacra & Metellus. O faciendum sacerdotem, nisi esset. Lex integrum ad animum refert non ad corpus. Lex estimari hoc uoluit, tunc cum quis peteret, non cum haberet sacerdotium. Habes Vesta duplex tui pontificis meritum, Seruauit, nec uidit.

Extra controuersiam.

POllio Ante hoc si cæcus factus esset, non abstulisset. Si postea cæcus factus est, uidit.

Pars altera contra Metellum.

SAcerdos non integri corporis, quasi mali ominis res uitanda est. Hoc in uictimis notatur, quãto magis in sacerdotibus? Post sacerdotiũ magis obseruanda est debilitas. Non enim sine ira deorum debilitatur sacerdos. Apparet non esse propitios sacerdoti, quem ne seruati quidem seruant. — *Apud gentiles sacerdos non integri corporis erat mali ominis.*

Extra controuersiam.

HVnc colorem Gallio nõ probauit, sũmo cum honore Metelli. Asserens cõtra Metellũ agendũ. Ita ut cogatur cũ iudicibus officio pontificũ & ipse cõsulere.

Declamatio tertia de patre exule & filia rapta.

IMprudentis cædis dãnatus quinquẽnio exulet. Rapta raptoris mortẽ aut indotatas nuptias optet. Cum quidã haberet filiã & filium, imprudẽtis cædis damnatus, in exilium abijt. Filia eius rapta est. Raptor ad patrẽ puellæ se contulit. Impetrauit ab illo, ut iuberet filiam nuptias optare, & epistolam daret ad filium. Fratre auctore, mortem optauit puella. Pater redijt, Abdicat filium.

Prima pars contra filium.

QVomodo me excusabo Reip. cui duos abstuli? Neutrũ mea culpa. In altero me fortuna decepit. In altero filius. Filia etiam fratri paruit. Filius nec patri. Per humanos, inquit, errores agnoui præces meas. Potes, inquit, omĩbus hominẽ ostendere, quẽ non possis occidere. Scis me ciuẽ debere Reip. Hoc interierit tamẽ, quod imprudentes occidimus, & prudentes seruauimꝰ. Aliquẽ in exilio intra fortunã meã uidi.

Pars altera pro filio.

IRrupit contumeliose tanquam in exulis domum. Peruenit ad patrem, non pepercit eius † dolori. At ego querebar, quod absenti fecit iniuriam. Non possum ob hoc abdicari, quod lege factum est. Non potuisti pater de iniuria iudicare, quam non noueras. Multa nobis extorquentur, quæ nolumus scribere, & tum fortuna ea eras, in qua posses iniuriã accipe, & ille is erat, qui etiã posset in patria iniuriã facere. — *Alr. † pudori.*

Quia

Quia sciebat malam causam suam, egit apud illum, qui eam non nouerat. Rediit superbus, iubebat, & nos optare nuptias cogebat. Videbatur sic & illic coegisse. Aliquid tamen epistolis consecutus est. Nemo unquam tardius periit. Collegit ingentem numerum perditorum. Expugnauit domū. Vexauit puellam. Hoc tibi raptor nō narrauerat.

Extra controuersiam.

LAtro aiebat semper inuisum esse, qui reum alium pro se subiiceret. Non oportet hoc deriuari factum, in sororis uoluntatem. Qui defendit, inquit, crimen, auditur tanquā reus, qui transfert, tanquam accusator. Malo autem loco est, qui habet rei fortunā, accusatoris inuidiam. Asinius Pollio dicebat colorem in narratione ostendendū, in argumentis exequendum. Imprudenter eos facere, qui in narratione omnia instrumenta coloris consumerent. Nam & plus eos ponere, quam narratio desyderat, & minus, quā probatio.

Declamatio quarta de eo qui armis sepulchri factus est uictor.

SEpulchri uiolati sit actio. Bellum autem cum esset in quadam ciuitate, Vir fortis in acie amissis armis, de sepulchro uiri fortis arma sustulit. Fortiter pugnauit, & reposuit. Premio accepto, accusatur sepulchri uiolati.

Prima pars pro uiro forti.

ARma uix contigeram, secura sunt. Hæc si sumo, arma sunt. Si relinquo, spolia. Vidissem uere uiolari sepulchrū, si illo uenisset hostis. Vterq; quod alteri deerat cōmodauimus. Ille uero arma, ego armis uirum. Resp. multum consecuta est. Vir fortis nihil perdidit. Necessitas est, quæ nauigia iactu exonerat, Necessitas est, quæ ruinis incendia opprimit. Necessitas est lex temporis, Quicquid fit non legitime pro legibus, melius est. Pro ipso sepulchro actum est, in quo notiora sunt iterum arma uictricia. Pro Republica plærumq; templa nudantur, & in usum stipendij dona cōflamus.

Pars altera contra uirum fortem.

REum habemus, in prælio inertem, in fuga audacem, in utroq; turpem, non minus patrocinio, quam crimine. Arma sua perdidit. Hoc excusari non poterat nisi rapuisset aliena, at rapuit aliena. Hoc excusari non poterat, nisi sua perdidisset, Arma uictritia, arma consecrata d ijs manibus, arma, quæ te quoq; fecerunt uirum fortem. Reposui, inquit, arma. Gloriatur, quod nō & illa perdiderit. Non teneor lege, quia reposui. Tam teneris hercle, quā qui uulnerauit aliquem, licet uulnus sanauerit, quam qui surripuit aliquid, licet deprehensus reddiderit. Non est hoc illi crimē propter uirtutem donandum. Iam gratiam uirtuti retulimus, premium consecuta est. Aequos nos esse conuenit. Vnū uirum fortem honorauimus, Alterū uindicemus.

Declamatio quinta de priuigno medico & nouerca moriente.

ABdicauit quidam filium. Abdicatus medicinæ studuit. Cum pater ægrotaret, & medici negarent posse sanari, sanauit. Reductus est patri, ægrotare nouerca cœpit. Desperauerunt medici, Rogat pater filium ut curet nouercam. Nolentem abdicat.

Prima pars pro filio medico.

QVo pacto istud euenit, ut abdicatione mea pater ægrotaret? Reddita nouerca? Pietati cessere morbi, medicinā relinquo, Multum laboris, multum uigiliarum. Adijce huc, quod qui sanantur ingrati sunt, & medicus possum decipi, & non possum priuignus excusari. Eundem, inquit, medici morbum esse dicunt, Nempe illi, qui negauerunt te posse sanari. Ego non credo, si fateris illam sic posse sanari. Timeo fortunā. Imputabitur mihi, si quid acciderit. Ecce tu me non posse nō credis. Omnes medici negant, & nunc diligentiores fuerunt, quia in te decepti sunt. Non sum tantæ scientiæ, quantæ uideor. Magnis præceptoribus opus est. Abdicatus studui. Quæris quomodo te sanauerim? Non tibi medicus, sed filius ꝓfuit. Desyderio laborabas. Gratum tibi erat, quicquid meis manibus acceperas. Vt primū intraui, recreatus es. Quid in te curandū esset, aduerti. Hæc non eodē morbo laborat. Multa sunt dissimilia, sexus, ætas, animus. Nihil magis ægris ꝓdest, q̄ ab eo curari a quo uolunt, Temerarijs remedijs graues morbi curant, quibus uti nō audeo in nouerca.

Extra

Extra controuersiam.

NOn oportet adulescẽtem quicq̃ nouercæ succensere, alioquin odit & gaudet. Ferendus est adolescens, si se accusat. Non est, si ulciscitur.

Pars altera contra filium medicum.

LVgendum est, flendum est, in hoc me conseruasti. Hostis aliquando uulnus sanauit quod fecerat, ob hoc maxime, quia alius sanare non poterat. Negant posse sanari. Nemo suscipit, nemo enim uult filio curationem præripere.

Extra controuersiam.

POllio dicebat inter patres & filios, id solum iudex putat licere, quod oportet.

Declamatio sexta, de indistinctione filij & priuigni.

QVidam mortua uxore quæ in partu perierat, duxit aliam, puerum rus misit: Ex illa subinde sustulit filium. Vtrunq; puerum ruri educauit. Post longũ tẽpus redierunt similes. Quærenti matri uter eius esset, non indicauit. Accusat ab ea malæ tractationis.

Prima pars pro marito.

QVid fletis pueri? securi estote, non me nunciante lites sunt, & nondum indicaui. Qualis erit nouerca, quæ fieri cupit? Alter tuus est. Alter tui frater est, & si per te licuerit, neuter priuignus erit. Dum alterius uis esse mater, utriusq; es nouerca. Si coegeris, mentiar. Nõ mater, sed nouerca decipieris. Hos ipsa noluit natura distingui. Indicarem, nisi tam pertinaciter quæreres. Hic tuus est. Quid alterum nouercalibus oculis intueris? Ille tuus est. Vni tibi contigit, ut habeas priuignum, & non sis nouerca.

Pars altera contra maritum.

MAlæ tractationis agit, Filius eius rus ablegatus a patre, & educatus est, sic, ut ignotus esse posset & matri. Tibi red ijt uterq; filius. Huic uterq; priuignus. Eo crudelius filio caret, quo propius accessit. Times huius iniquitatem, cũ iniquus magis ipse ames eum, cui alterius uis donare matrem, q̃ cui non uis reddere suam.

Extra controuersiam.

QVod ad colorem pertinet uiri, Hispo Romanus, & Sillo Pompeius hoc usi sunt. Nescio, & ideo non indico tibi. Quidam miscuerunt etiam, & utroq; usi, dixerunt, Nescio, & si scirem, non indicarem tibi. Quod Latro & Cestius, sed Asinius Pollio neutrum colorem ꝓbabat. Si dicit, inquit, nescio. Nulli fidẽ facit. Vxor ipsa non quæreret ab eo, nisi ille scire posset. Etenim contra uirũ dici potest, quære a nutrice & pædagogo. Verisimile non est, neminẽ domi esse qui sciat. Ille autem mixtus color utrũq; corrumpit, & ignorantis fidem, & non indicãtis fiduciã. Nam cum dicit, etiam si scirem, non indicarem, efficit ut illum iudex scire putet, cum dicit nescio, efficit, ut uideatur indicare debere, si sciat. Hoc autem ipse colore usus est, quẽ aiebat specialissimũ, scio, sed nõ indico. Quia pueris hoc utile est, & tuo filio, Magis eñ amaturus sum eum, qui matrem uidebitur non habere.

Declamatio septima de tyrannicida, & adulterio tyranni.

TYrannicidæ premium detur. In adulterio deprehensus est a tyrãno, gladium extorsit a tyranno, & occidit eum. Petijt præmium, Contradicitur.

Prima pars contra tyrannicidam.

NOn fecisset tyrannicidium, nisi illum tyrãnus armasset. Cuius adulter non fuit, qui etiam tyranni fuit? Imputat nobis, q̃ in adulterio mori noluit deprehẽsus. Tyrãnicida noster iure occidi potuit a tyranno. Certamen impari conditione contractum publica fortuna distraxit. Nõ innocentior uicit, sed fortior. Tulit secũ tyrãnus gladiũ. Sic enim occisuri ueniunt. Cur solus ad premiũ uenis? tyrannũ certe occidisti cũ adultera. Non loricã, clypeumue sumpsit, sed tenuem ac plucidã uestẽ, pfusus unguento intrauit cubiculum, in quo nõ esse tyrannũ diligenter agnouerat. Tyrãnicida noster ne tyrannũ inueniret, optauit. Ducat tyrannicidã in arcem tyrãnus, nõ uxor, odiũ, non amor, accessurus ferat animũ, ferat ferrũ, eant eo ubi inueniat tyrannũ. Omnia

honesta opera uoluntas inchoat, occasio perficit. Sepe honorata uirtus est, etiam ubi eã fefellit exitus. Scelera quoq; quis citra exitum subsederunt, puniuntur. Nec infelix uirtus amittit gloriæ titulum. Nec gloriam uirtutis intercipit fortuita felicitas. Nunq̃ maiorum nostrorum prudentia tantis muneribus tyrannicidium emeret, si etiam id libido permitteret. Nouo inauditoq; more pugnabant. Tyrannicida pro adultero, tyrannus pro pudicitia. Occidisti tu maritum, Fortuna tyrannum, Tyrãnum cadere reipublicæ uolo. Occidat iratus ciuis, Misceat maledicta uulneribus, qualia in adulterum maritus attulerat. Ab adulteræ oculis ad premium curris. Nolo tyrannicida immittatur, anteq̃ occidat tyrannum. Po. Romanus ueneno uinci hostem noluit, proditione noluit. Honorabo subitum tyrannicidium, non honorabo fortuitum, non coactum.

Pars altera pro tyrannicida.

NOn habebas, inquit, ferrum. Quid enim tyrãno profuit, quod habuit? In eo q inermis ad tyrannum uenit, non minor uirtus, sed periculum maius. Nõ quæras quid in arcem tulerim, txrannicidium detuli. Nõ est gladius meus, sed manus mea est, sed animus meus est, sed consilium, sed periculum, sed tyrannicidium meum. Adulterium uocas, quo effectum est, ne quis timeat adulteriũ? Diligenter arce munita occasionem requirẽs, tentaui seruos, tentaui amicos. Per uxorem solam fuit occasio. Non putaui adulterium, uxorem tyranni polluere. Sicut nec homicidiũ, tyrãnum occidere. Ferrum in arcẽ ferre periculosum erat, Inuenire facile. Si tyrannum unq̃ inuenero obuium, quælibet res telum erit. Certe semper solet secum tyrãnus habere ferrum. Gladius inter duos fortioris est. Quam sollicitus fui adulter, ne deprehenderer.

Duorũ gladius fortioris est.

Declamatio octaua, de patrono operas dimissas repetẽte a libertos

PEr uim metumq; gesta irrita sunt. Bello ciuili patronus uictus & proscriptus, ad libertum confugit. Receptus est ab eo, & rogatus, ut operas mitteret. Remisit. Consignatione facta restitutus exigit operas. Contradicit.

Prima pars pro patrono.

PAtronus a liberto restitutionem peto. Si pacisci tunc a me uoluisses operas, spopondissem. Bona bello perdidi, Ad restitutionem nudus ueni. Nunc libertorũ operas desydero. Profer tabellas crudeliores tabula Syllanæ proscriptiõis. Persequebatur illa quos uicerat. Hæ persecutæ sunt, quos receperant. In illa ultio fuit, his perfidia. Deniq; illa iam desijt, hæc perseuerauit. Non mea, inquit, sed aliena uis fuit. Aeque dignus est pœna, qui ipse uim adhibet, ut quæ ab alio admota, ad lucrum suum utitur. In hunc primum incidi. Et cum timeo ne offenderem, secutus sum hæc exigentẽ; Non recepit me, sed indusit. Nihil est uenali misericordia turpius.

Pars altera pro liberto.

NIhil tibi opus est potestas. Scisti illum parere. Etiam si cogi non potest, quaslibet indicas operas. Nunq̃ tamen indices ita periculosas, q̃ indixisti. Habeo iudicia tua. Bene de seruo iudicasti, Manumisisti. Bene de liberto. Proscript° potissimũ ei te cõmisisti. Si uoluissem, patronum non habere potui. Vnus ex proscriptis fuisti, qui tunc non posses etiam rogari. Restitutio tibi proscriptionẽ remisit. Nõ quicquid in proscriptione gessisti rescidit.

Extra controuersiam.

OMnes inuecti sunt in libertum. Varius geminus, & Ottonius egerunt leuius, ut patronus remissurus uideretur operas, si obtinuisset. Nam Otto dixit, Sine me iudicio meo, uideris redemisse. Fac, iam remittam. Quid me sic times? tanq̃ inuitus promiserim? Contra Cestius ait. Tunc huiusmodi utendum est coloribus, ubi uerendum est, ne uideamur rem duram postulare. Vbi contra honestam personam, promisso iudex molliore fallendus est. Quid in hac persona ueremur & caussa? nisi hoc unum, quod ex colore metuẽdum est, ne si nolimus hæc remittere, etiam noluisse uideamur.

Libri quarti declamationum finis.

Lucij Annei

LVCII ANNEI SENECAE DECLAMATIO PRIMA QVINTI LIBRI
De eo qui incidit alteri laqueũ, quo se ipse suspenderat.

INSCRIPTI maleficij sit actio. Quidam naufragio facto, amissis tribus liberis, & uxore, incendio domus, suspendit se. Præcidit illi quidã ex prætereuntibus laqueum. A liberto reus fit maleficij.

Prima pars pro eo, qui præcidit laqueum.

TRes, inquit, liberos perdidi. Vtinam & illos seruare potuissem. Viue. Mutantur uices felicitatis humanæ. Proscriptus aliquando proscripsit. Victi fugiũt, proscripti latent, natant naufragi. Amisi, inquit, uxorem, liberos, patrimoniũ. Tu putabas ea conditiõe accepisse, ne pderes? Ludit te suis fortuna muneribus. Et quæ dedit, aufert, & quæ abstulit, reddit. Nec unq̃ tutius est eam experiri, q̃ cum locum iniuriæ nõ habet. Cn. Pompeius in Pharsalia uictus acie uixit. Mortẽ tuorũ, tuũ putas naufragium, Crassus uixit. Nõ priuatas perdiderat, sed publicas opes. Omnia tibi fortuna abstulit, sed spem reliquit. Tolle spem hominibus, nemo uictus retẽtabit arma. Nemo infeliciter experta negociatiõe, alios appetet quæstus. Nemo naufragus uiuet. Spes est ultimũ aduersarum rerum solatium. Vt uiueres narasti, misertus sum. Nec in te amplius q̃ periculum cogitaui. Non attendi incendium, non orbitatem. Aut si attendi, memineram te post illa uixisse. Non uisus es mihi animũ moriendi habere. Legeras locũ, in quo interterpellari posses. (Vices hũanæ felicitatis cõtinuo mutantur)

Pars altera contra præcidentem laqueum.

TVlit ille dominus fundorum, aliena arbore suspendendo laqueum. De fortuna nihil queror. Mori pmittit. Nunc, inquit, morere. Iniuria est, ut qui meo arbitrio debui, tuo moriar. Amisi uxorem, liberos, patrimoniũ. Fortuna mihi nihil præter laqueum reliquit, Iste nec laqem. Sumpsi instrumenta mortis, solitudinem, & laqueum. Alterum aptum morituro, alterum misero. Quisquis interueneris si amicus es, defle, si inimicus, specta. Cum a me iste accuset, grauiorem de me q̃ de reo ferte sententiã. Ego ut ne moriar, iste ut ne prohibeat. Ne hoc narrarẽ, mori uolui. Præcidit remedium meũ, si qua fides est. Non enataui, sed eiectus sum. Nihil iam timebam, nisi uiuere. Domus meæ fata claudo. Nullo miserior, q̃ quod ultimus morior. Cui me uitæ reseruas? Vt ædificẽ? Aspice incẽdiũ. Vt nauigẽ? Aspice naufragium. Vt educẽ? Aspice sepulchrũ. In tã calamitosa domo feliciores fuistis, uxor & liberi. Vobis mori cõtigit.

Declamatio secunda de filio pauperis, qui factus est gener diuitis inimici.

PAuper cum haberet filium, & diuitem inimicũ filiam habentẽ, peregre profectus est. Rumor fuit de morte. Filius cũ diuite in gratiã redijt, & eius filiam duxit. Reuersus pater cogit illum uxorem repudiare. Nolentem abdicat.

Prima pars pro patre paupere.

NEmo quicq̃ facile credit, quo perdito, dolendũ sit. Ego diu non credidi de nuptijs tuis, desertor patris, inimici cliens, uxoris mancipiũ. Nõ fleuisti patrẽ, nõ quæsiuisti, sic inimico placuisti. Rumor, inquit, fuerat te decessisse. Mirabar, si talem uxorem † iubente patre habere potuisses. Nõ quæris, ubi pierim. Mors mea tibi debet esse suspecta. Inimicũ habeo. Quis alius hanc famã potuit immittere, nisi qui me uiuo, filiam collocare nõ poterat? nõ times ne inter ipsas nuptias, patris ossa referantur? Tot serui sequuntur, tot liberi, tot clientes, ut quicquid dixerit, rumor sit. Fabricius aurũ a Pyrrho recipere noluit. Beatior ille fuit animo, q̃ ille regno. Plures insidias in itinere fugi, & factum diues, quod faciendum mandauerat, credidit. († Al. viuo,)

Pars altera pro filio pauperis genero diuitis.

VAnum gloriæ genus, odium diuitiarum. Mortales esse inimicitiæ debent. Scipio Gracchi inimicus, & postea socer. Cuius uitio inimicitiæ cõtractæ sunt, apparet. Ille amat filium tuum, tu nec tuum.

Extra controuersiam.

SEuianus rem stultissimam dixit. Diues me semper contempsit. Nunq̃ nisi ꝑ mortuo habuit. Vt aliquid & simile de Seuiano dicam, post hanc sententiam Seuianum semper pro mortuo habui.

Declamatio tertia de duobus fratribus Pancratiastis.

MAlæ tractatiõis fit actio, duos filios quidã Pancratiastas instituit, & ad Olympiam duxit. Cum compositi essent, ut simul pugnarent, accessit ad pugnãtes pater, & ait abdicaturum se, si quis perdiderit. Cõmortui sunt iuuenes, & decreti sunt his honores diuini. Reus fit pater malæ tractationis ab uxore.

Prima pars pro filijs.

TErtius sine forte pugnasti, & utrũq; uicisti. Stetit cruentus pater. Iam perierãt, & adhuc minabaẽ. Moriunẽ. Nõ alter ab altero, sed uterq; a patre. Misera mater, odisse nõ potest, qui filiũ suũ occidit. Iuuenes inuicti, nisi habuissent patrẽ. Pij iuuenes, nec parricidiũ patri negare potuistis. Vincere ,pp̃ter parricidium nolunt, uinci propter abdicationẽ. Abdico, inquit, eum qui uictus erit. Demens meliorẽ abdicaturus es. Inuoco Iouem, cuius Olympia parricidia absoluta sunt.

Pars altera pro patre contra filios.

NOn facturus dixi, & si facturus, pro gloria eorum dixi. Non debeo in inuidia solus esse, cum luctus cõmunis sit. Omnes aiebant collusuros fratres. Minatus sum, nõ ut necessitatẽ filijs imponerẽ, sed ut populo satisfacerem.

Declamatio quarta de damnato parricidij, allegante fratrem.

QVi falsum testimoniũ dixerit, uinciatur apud eum, in quem dixit. E duobus filijs profectus est cum uno pater. Adolescens solus redijt. Accusatus a fratre parricidij, & damnatus. Diebus festis intercedẽtibus pœna ex lege dilata est. Redijt pater. Accusauit damnatus fratrem falsi testimonij, & obtinuit, & uinxit. Cogit pater, ut uinctum soluat. Nolentem abdicat.

Prima pars pro patre.

FAlsum, inquit, testimoniũ frater dixit. Si uis illius graue crimen facere, te exorabilem præsta. Crudelis in fratrem, miraris, si in te creditum parricidium est. Ergo ego duos filios habere non possum? Adolescens iam potes & parricidiũ facere. Alligatus est alter filius, quia non reuertebatur pater. Alter, quia iam redijt. Nũq; solues fratrem. Si talis es, nihil testis mentitus est. Parricida es. Non impio in te, sed in patrem, pio animo dixit. Suspectum habuit, quod reliqueras patrem. Inter catenas filij iaceo, eodem clausus ergastulo. Ingrate, testem tuum simul alligasti.

Pars altera pro filio.

MEo periculo solutus sum, meo alligatus. Vix solui poterat, si testimoniũ falsum pro fratre dixisset. Parricidiũ de patre finxit, de fratre cõmisit. Venisse patrẽ mihi carnifex nunciauit. Parricida sum, sicut obijcitur. Hoc leuius irascor. Miraris, si cum fratrẽ alligare possum, qui me potuit occidere? Ingrata pene erat, ipsa pœnæ meæ dilatio. Expectare grauius uidebatur, q̃ pati. Imaginabar mihi culeũ, serpentem, profundum.

Declamatio quinta de domo paup̃is p̃ diuitẽ cũ arbore, quæ dicit̃ Platanus, cõbusta.

QVi sciens damnum dederit, reddat quadruplum, qui insciẽs simplum, Diues pauperem uicinum rogauit, ut sibi uenderet arborem, quam sibi uidebat obstare. Pauper negauit, Diues incendit platanum, cum qua & domus arsit. Pro arbore pollicetur quadruplum, pro domo simplum.

Prima pars pro paupere contra diuitem.

EXcitatus flammarũ sono, uicinorum primo fidẽ imploraui. Arbor ramis discurrentibus totã domũ texerat. Nõ potest exorari. Incendat. Est hoc † impudentiæ sine fine cõcupiscere, sine modo irasci. Nõ potest expugnari precibus, Expugnetur ignibus. Nihil inter me & pauperẽ interest, si iure agamus, liceat & pauperẽ gaudere prospectu. Vos possidetis agros, urbium fines, urbesq; domibus impletis. Intra ædificia uestra undas, & nemora comprehenditis. Nihil lætius oculis tuis, q̃ ruinæ meæ. Domũ p̃didi, qui carere nec arbuscula quidẽ poterã. Delitijs tuis diues ardebimus. Oculis uoluptas incẽdio quærit̃, & prospectus ignibus relaxat̃, prospectui obstabat. Quid? inambulantibus nobis non obstant seruorum cateruæ? & in immensam erecti altitudinem parietes lucem non impediunt? Infinitis porrectæ spacijs ambulationes, & urbium solo ædificã

† Ast impotẽtiæ.

solo ædificatæ domus, non nos prope a publico excludunt? Sub hac arbuscula imaginabar diuitum syluas. Quantum perdidi, quem fatetur iratus inimicus plus pdidisse, q̃ uoluit. Non iniquum postulo? Eius damno desinat incendium, cuius consilio cœpit. Sic licet ut domus ad cœlum omne conuersæ, brumales æstus habeant, æstiua frigora, & non in suis uicibus intra istorum penates agatur annus. Alunt in summis culminibus mētita nemora, & nauigabilium piscinarum freta. Arata quondam populis rura, singulorū nūc ergastulorum sunt. Latiusq; nunc uillici q̃ reges imperant. Maria submouentur, piectis molibus. Nesciebas quanta sit potentia ignium, q̃ irreuocabilis, quemadmodū totas cōsumat urbes, q̃ leuibus initijs oriantur incendia, etiam si partē damni dare uoluisti, partem noluisti, in totum quasi prudens dederis, tenēdus es. Ex toto enim noluisse debet, qui imprudentia defenditur. Si fateretur iste scienter ianuam incendisse, puto tota domus intelligeret, ex pte, si unū tignū. Nec eñ quisq; oia incēdit, sed unā aliquā rē, ex qua surgat in omnia se sparsurus ignis. Atqui pars domus est, arbor, quæ in domo est.

Pars altera pro diuite.

PEstilentem mihi domum faciebat arbor. Cœlum omne per quod salubris spiritus uenire posset, obduxerat. Rogaui pauperem, & dixi, nihil tibi nocet arbor recisa, Mihi plurimum non recisa. Quid ad te illi rami pertinent, qui extra domum sunt? Quasdam partes domus meæ rami premebāt. Iam etiam quosdam parietes minuerant. Scitis quanta uis sit arborum, muros discutiunt.

Declamatio sexta de rapto adulescente in ueste muliebri.

IMpudicus concione prohibeatur. Adulescens speciosus sponsionem fecit, muliebri ueste se exiturum in publicum. Processit. Raptus est ab adulescētibus decem, accusauit illos de ui, & damnati sunt. Concione prohibitus a magistratu, reum facit magistratum iniuriæ.

Prima pars pro magistratu contra adulescentulum raptum.

MVliebrem uestem sumpsit, Capillos in fœminæ habitum cōposuit, Oculos puellari lenocinio circūdedit, Colorauit genas. Non creditis? & qui non crediderant, uicti sunt sponsione. Et hoc de sponsione forsitan uenerat, ut auderet impudicus cōcionari. Date illi uestem puellarem, date noctem, rapietur. Sic illum uestis sumpta decuit, ut uideretur non tunc primū uestem sumpsisse. Facta totius adulescentiæ remitto. Vna nocte contentus sum, sic imitatus puellam, ut raptorem inueniret. Nunquid cecini, Nunquid carmen famosum composui, aut (ut proprium genus iniuriæ tuæ dicam) nunquid te rapui? Apud patres nostros, qui forensia stipendia auspicabantur, nefas putabatur brachium extra togam exerere. Quā longe ab his moribus ab erant, q tā uerecūde etiā uirtute utebāt? Cōstat hūc stupratū, cū dānati eēt.. q rapuerūt.

Pars altera pro adulescentulo.

COnstat semper grauem, semper seuerum fuisse, semper rigidum. Sed hoc iocis adulescentium factum est. Cæterum tam nota erat uerecundia eius, ut nemo sine sponsione crediderit.

Declamatio de trecentis non receptis ab imperatore.

NOcte portas aperire bello non liceat. Imperator in bello summam potestatem habeat. Trecenti ab hoste captiui ad portas nocte uenerunt. Impator nō aperuit. Ante portas occisi sunt. Impator post uictoriā ei⁹ reus est læsæ reipublicæ.

Prima pars pro imperatore.

NOn putaui meos. Nouerant legē. Cur, inquit, trecenti perierunt? immo cur ne perierunt, capti sunt. Hos ego in die non recepissem, nisi uictores. Noctu ne uictores quidem. Procedens postridie in prælium pugnaturus ostendi trecētos, in quibus laudari nihil potest, nisi fuga. Nihil desyderari, nisi numerus. Fugiunt, ut leges relinquant. Redeunt, ut leges tollant. Populus Romanus in Carthaginē si prælio in summas redactus angustias, cum seruorum desyderaret auxilia, captiuorum contempsit, & credidit eos libertatem magis tueri posse, qui nunq̃ habuissent, q̃ q perdidissent. Nocte quomodo hostem ciuemq; distinguam? Quā mihi dabis notam, ut arma cognoscā? Credo in insidijs hostes fuisse, ut exclusos occiderēt, sequerent̄ admissos.

Pars altera contra imperatorem.

INfestus illis trecentis fuit, quod iniquo eos collocauit loco, hoc ne argui posset, nō recepit. Capti sunt fortissimi duces, Regulus, Crassus. Hæc postremo rogātiū uox erat, Mitte arma. Certe hoc lex non uetat.

Declamatio octaua de tyranno post absolutionē petentē magistratū.

COmpetitori liceat in competitorem dicere. Tyrannus sub obligatione dominationem deposuit, Vt si quis obiecisset tyrannidem, capite puniretur. Petijt magistratum, competitor contradicit.

Prima pars contra tyrannum.

ANno meo spondeo. Nulla rapietur, nullus occidetur, nullum spoliabitur templum. Cur honores tamdiu gesserit, narret, per cōmunem deprecor libertatē. Moriar, obijciet tibi, quod occideris ciuem. Vult aliquo imperio, aliqua potestate distingui, homo magnæ nobilitatis, magnæ gratiæ, ingentis pecuniæ. *Siciliæ* dicitur fuisse dominus, qui inclusos æneis tauris homines subiectis urebat ignibus, ut mugitum ederent, uerba nō possent. O hominem in sua crudelitate fastidiosum, qui cum uellet torquere, tum nolebat audire.

Pars altera pro tyranno abdicato competitore.

QVicquid egi, quicquid gessi, causa reipublicæ feci. Peto ne mihi lex pro me lata noceat, neue quid noceat, quia non obijcit, quod nō noceret obiectum.

Libri quinti declamationum finis.

LVCII ANNEI SENECAE DECLAMATIO PRIMA LIBRI SEXTI, De fratre, dante fratri abdicato chirographum de parte hæreditatis.

ABDICATO fratri, frater chirographum dedit, dimidiam partem se hæreditatis sibi daturum promittens, si non respondisset. Ille tacuit. Abdicatur alter a patre.

Prima pars pro patre cōtra filiū, dante chirographū fratri abdicato.

TAntum hæres alieni habet, quantum uiuo patre non potest soluere. Vis scire cuius fidei sis? nec frater quidē tibi sine chirographo crediderit. Alterius spe morior, alterius fide uiuo. Etiam patrimoniū meum diuisum est. Nisi succurris, uincit me, & ille qui tacuit. Non dissimulo me hodie duos abdicare. Chirographum prode parricidarum fœdus, & nefariæ spei pactum. Chirographū danti impium, patri periculosum, accipienti turpe.

Pars altera pro filio contra patrem.

IN omnem me fortunam, frater, tibi iungam comitem. Si militandum, una militabimus. Si peregrinādum, una urbes peragrabimus. Si quotidianā rogauero stipē, & illam tecum diuidam. Noluí recentē iram exagitare patris. Malui, ut tacēdo patrē uinceres. Meæ partis hæres ero, tuæ custos. Et quia de re maxime melius sibi quisq; credit, do chirographum, tu da operam, ut istud magis a patre accipere, q̃ a fratre uidearis. Hoc quod honeste, & quod pie gerebamus, tam palam egimus, ut pater sciret. Quid enim timebam, nisi si resciisset pater, moleste ferret filiū suum, hominem auarum non esse, fratrem pium? Ita mihi contingat patri utrūq; nostrum placere.

Declamatio secunda de patre exule, prohibito a fundo filij.

EXulem tecto, & cibo iuuare nō licet. Imprudētis cædis dānatus quinquēnio exulet. Quidā cū filiū & filiā haberet, imprudētis cædis dānatus, in exiliū profectus est. Solebat uenire in possessionē uicinā finibus. Resciuit hæc filius, Cæcidit uillicum. Villicus exclusit patrem, Cœpit ire ad filiam. Accusata illa quod exulē recepisset, aduocato fratre absoluta est. Post quinquennium pater abdicat filium.

Prima pars pro patre contra filium.

ACcusator ciuium me fecit exulē, filius etiā meorū. Filiam honestiorē inueni, q̃ accusata est. Seruū frugaliorē, q̃ cæsus est. Male meruisti de patre, quē exclusisti, de sorore, cui præiudicio nocuisti, de iudicibus, quos in tā bona timuisti causa. Aut tu

ſa. Aut tu peccaſti, aut ſoror. Filius me docuit, ꝙ illum non recipio. Abſoluta es, inqt, me aduocato, ſoror. Ita tu patrē nō recipiebas, cum tam bene iſtam cauſam agere poſſes, cū abſoluta eſt quæ receperat, damnatus eſt qui expulerat? Filia me patrē iudicauit, Seruus dominū. Vni filio exul fui. Ignoſce fideliſſime ſeruulorū, & tibi imprudens nocui. Quā bonam eius cauſam putas fuiſſe, quæ ne te quidem aduocato, damnata eſt. Si te hærede poſſum mori, dignus ſum, qui etiam tibi hunc ſeruū relinquā. Alij exul eſt, tibi pater eſt. Nulla lex ſcelus imperat. Certe quæ fecit, abſoluta eſt. Lex eum tenet, qui iuuat exulē, non qui patiatur iuuari. Ignora, diſſimula, lex te innocentem, non curioſum eſſe iubet. Si mea cauſa faciebas, me admonuiſſes, ſeruum prohibuiſſes, non cæcidiſſes.

Pars altera pro filio contra patrem.

FAcere lege ꝓhibente non potui. Accuſata & abſoluta eſt. Quia muliercula non uidebatur noſſe leges. Non pro me timui, ſed pro te. Res in noticiam hominum uenerat. Captabaris. Timui, ne occidereris. Vis ſcire notū fuiſſe? Soror accuſata eſt. Malui ſeruū cædere frugaliſſimū, ꝙ̄ patrem optimum amittere.

Declamatio tertia de matre nothi, lecta pro parte hæreditatis uel patrimonij mortui.

MAior frater diuidat patrimonium, minor eligat, liceat filium ex ancilla tollere. Quidam cum haberet legitimū filium, aliū ex ancilla ſuſtulit, & deceſſit. Maior frater ſic diuiſit, ut totum patrimoniū ex una parte poneret, ex altera nothi matrem. Minor elegit matrem, & accuſat fratrem circumſcriptionis.

Prima pars pro patre nothi contra filiū legitimū ſuum fratrem.

VNus omnium exhæredatus ſum diuidendo, Elegiſſet, inquit, alteram partem. Tu ſolus talis potuiſti eſſe filius, qualis frater eras. Lex te diuidere, me eligere iuſſit. Aperte ne minor circumſcribatur, timet. Sic diuiſit, ut ſi uellem, non eſſem mendicus. Relinquerem fratrem in egeſtate, matrem in ſeruitute? Nō eſt diuidere, ex altera parte patrimoniū ponere, ex altera onus. Talis fuit, ut illi cohærede pater ex ancilla tolleret. Elige, aut patrimonio careas, aut ſcelere. Circūſcriptores dici ſolent, qui aliquid ſuſtulerunt. Iſte nihil reliquit. Tu, inquit, uoluiſti pauper eſſe. Cur igitur queror, ſi egeſtate delector? Obijci, inquit, non poteſt, quod lege factum, immo non niſi qđ ex lege factū eſt. Nam ſi quid aliter factū eſt, per ſe irritū eſt. Circūſcriptio ſemp crimen ſub ſpecie legis inuoluit. Quod apparet in illa, legitimum eſt, quod latet, inſidioſum. Semper circumſcriptio per ius ad iniuriam uenit. Lex iubet maiorem diuidere, maiorē eligere. Nec tu diuiſiſti, nec ille elegit. Sic a te alligatus eſt, ut neceſſe haberet, quod non expediebat. Male nota fuit mea in matrem pietas, Nō timuit, ne eligere poſſem alteram partem.

Pars altera pro filio legitimo contra nothum.

EGo nihil aliud ꝙ̄ diuiſi. Circumſcriptio non in diuiſione eſt, ſed in electione. Habes matrem, quam quidam totis redemerunt bonis. Habes gloriam, quam multi per ignes petierunt. Multa de patrimonio rapuit, cum haberet ius dominæ ancilla. Imprudentia timebas, ne in illam ſæuirem. Non expediebat mihi, cum in illa totum patrimonium habiturus eſſem. Nunc tantundem habes. Habes partem, quam uoluiſti, & ut tantundem haberes, nec pater uoluerat. Ideo matrē tuā ancillam reliquit.

Declamatio quarta de potione mortifera ex parte data uxori.

VEneficij ſit actio. Proſcriptum uxor ſecuta eſt. Quodam tempore ſecreto poculum tenentē interrogauit quid eſſet. Ille dixit uenenū, & mori ſe uelle. Rogauit illa, ut partē ſibi daret, & dixit ſe nolle ſine illo uiuere. Partē bibit ipſe, & partē uxori dedit, Perijt illa ſola. Teſtamēto inuētus eſt hæres, Reſtitutus arguitˀ ueneficij.

Pars prima contra maritum

HIc egit ut deprehēderetˀ, ſic deprehenſus eſt, ut exoraretur, ſic bibit, ut uiueret. Quod eſt hoc uenenū, quod tantū hæredi nō nocet? Nemo eñ tā palā uxori dedit uenenū. Fugit ne occideretˀ, q dixit ſe mori cupere. Vnus ꝓſcriptiōe locupletior factus eſt, ut uiuere uellet, uxor illi ꝑſuadere nō potuit. Perſuaſit res blandior, uxoris hæreditas, Sciuit quam partem potionis hauriret, Cōtrarias partes gladio perſecutus eſt, ſuas ueneno, Occidendi finem prius uictores fecerunt, ꝙ̄ uicti.

Quid iam putabatis futurum, cum in exilium uxor testamentum tulisset, maritus uenenum? Vbi est uxor? & quid te pudet? Iam etiam proscripti redeunt. Statim consumpta potione collapsa est. Nolite mirari, si tam efficax uenenum est. Hæres est, q dedit. Summis fere partibus leuis & innoxius humor suspēditur. Grauis illi & pestifera pars suo pōdere subsidit. Apparet te diu præparatum uenenum habuisse. Scisti diuidere, etiā si potest defendi, qui uolenti dedit. Tu non potes, qui fecisti, ut uellet. Id genus ueneni fuit, quod pondere subsideret in imū. Potionē bibit iste, uxor uenenum.

Pars altera pro marito.

VIrum in pace dilexit, in bello secuta est, in consilio ultimo non reliquit. O, inquit, dignam, quam innocens sequitur. Bello ciuili lege proscriptus sum. Exulaui. Quid his malis adijci potest, nisi ut uenenum bibam, & uiuam? Venenū inquam est. Hoc qui datum sunt, dissimulant. Venenum Cato uendidit. Quæ rite an ꝓscripto licuerit emere, quod licuit Catoni uendere.

Declamatio quinta de Epicrate reo.

QVi uim in iudicio fecerit, capite puniatur. Missus Epicrates aduersus Thracū regem. Bis in acie uictus, fœdus cum eo percussit, & filiam eius duxit uxorē. Cum Athenas redisset, & causam diceret, uisi sunt contra iudicium quidam Thracum cultris armati, & ipse reus gladium strinxit. Cum iudices citarētur ad iudicandum, palam absolutorias tulerunt sententias. Accusatur, quod uim in iudicio suo fecerit.

Pars prima contra Epicratem reum.

NEmo iudicium tuorum non timuit, sic, tanq̄ tu de illis iudicaturus esses. Cū toto ibi regno suo uenit aduocatus. Nō maioribus copijs bellum instruxit, q̄ iudicium, Epicrate conde gladium. Iudicium est. Quid tibi cū gladio? Certe bis uictis arma ponenda sunt. Quæ est ista mutatio rerum contra naturam? In bello nuptiæ, in iudicio bellum.

Pars altera pro Epicrate reo.

EGgo uim non feci. Omnia enim legitime parata sunt. Accusator suo loco dixit, Reus suo respondit. Perfectum per omnes numeros suos iudicium est. Cū iudices sententiam ferrent, extraxi gladium, ut occiderem me, si damnatus essem. Iudices tulerunt palam absolutorias, ut gratiam duci suo referrent. Nuptiarum causa, utilitas reipublicæ fuit. Miles sepius pulsus erat infelici prælio. Barbaros circa iudiciū fuisse, non propter iudicium armatos, sed propter morem suum. Quid potestis, inquit, queri, quod ob fidem uobis uxorem adduxi?

Declamatio sexta de adultera uenefica.

VEneficij sit actio. Quidam cum haberet uxorem, & ex ea filiam nubilem, indicauit uxori, cui eā collocaturus esset. Illa dixit, celerius morietur, q̄ illi nubat. Decessit puella ante diem nuptiarum, dubijs signis cruditatis & ueneni. Torsit ancillam pater, dixit illa se nihil scire de ueneno, sed de adulterio dominæ, & eius cui collocaturus erat filiam. Accusauit uxorem ueneficij & adulterij.

Prima pars contra uxorem pro marito.

MOrietur, timeo uenefica, celerius q̄ nubat, timeo adulterā. Morieř, factū est, celerius q̄ nubat, factū est. Adulteriū serius deprehēdi q̄ factū est, ueneficiū anteq̄ fieret. Duo crimina ad uos detuli, & duas indices. Altera dicit, quod factū est, Altera, quod futurū est. Generi adultera, Filiæ pellex. Quā infelix est domus, in qua adulterium argumentū est. Dixi, honestus est, Dixi, pulcher est, dum laudo generum, cōmendaui adulterum. O me tardissimū in malis meis. Veneficiū nec denunciatum credidi, demum in ueneficio adulterium deprehendi. Versæ sunt in exequias nuptiæ, genialisq; lectus mutatus est in funebrem. Subiectæ sunt rogo infelices faces, profertur putre corpus, & uenenis tumens. Quid ultra quæritis? Verbis signa, signis tormenta conueniunt. Ad uocem tuam facta conueniunt. Morietur anteq̄ nubat, factum est. Vidimus fluens corpus, & in cadauere illius materna uerba credidimus. Generum adulterio perdidi, Vxorem parricidio, Filiam ueneno.

Pars altera

Pars altera pro uxore contra maritum.

DVo grauissima crimina obiecit, Adulterium & ueneficium. Adulterium ancil la teste. Veneficium, nec ancilla quidem. Cum indignaretur se non rogatam. Exciderunt illi uerba, quæ nõ minus, q̃ pater, filiam luget. At quare dixisti, celerius morietur, q̃ illi nubat? Verba dolor parum consyderat. Exciderunt. Et est sepe fortuita diuinatio.

Declamatio septima de dementia patris, qui filio cessit uxorẽ.

DEmentiæ fit actio. Quidam habebat duos filios, duxit uxorem, Alter ex adulescentibus cum ægrotaret, & in ultimis esset, medici dixerũt animi uitiũ esse. Intrauit ad eum stricto gladio pater, & rogauit filium ut indicaret causam sibi. Ait amare se nouercam. Cessit illi uxorem suã pater. Ab alio accusat̃ demẽtiæ.

Prima pars pro patre contra filium.

AVdite rem nouam, Fratrem crudelem, Nouercam misericordẽ. Insanus sum, quia aliquis meo beneficio sanus est. Tradidi uxorem illi, sed eripuerã. Testor inquit, præsides pietatis deos. Prius amare cœpi, q̃ duxeras. Ita tu iniuriam uocas, quod fratrem habes, non habes nouercam? Transij præter istius oculos cũ ferro. Gladium mihi nemo, nisi æger extorsit. Patri, qui periculum filij morientis sustinere non potuit, ignoscendum in qualicunq; facto est.

Pars altera pro filio contra patrem.

ALter lenocinio curauit, alter parricidio conualuit. Quid hoc adulterium nõ putas, quod marito conciliante cõmittitur? Nescio furiosius uxorẽ duxerit, an habuerit, an dimiserit, an collocauerit? Quam demens est, cui adulterium pro beneficio imputatum est? Strinxit gladium maritus, nõ ut adulterum uindicaret, sed ut faceret. Mori potius debuit frater, q̃ sanari turpiter. Quid enim si matrem, si sororem concupisceret? Quædam remedia grauiora ipsis periculis sunt. Omnia inter nouercam & priuignum composita sunt. Simulatum morbũ, derisum anio turpissimo patrẽ.

Declamatio octaua de uirgine Vestali incesti accusata

VIrgo Vestalis scripsit hũc uersum, Felices nuptæ, moriar nisi nubere dulce est. Rea est incesti.

Pars prima contra uirginem.

FElices nuptæ, cupientis est. Moriar nisi, affirmantis est. Nubere dulce est. Aut experta iuras, aut inexperta peieras. Neutrum sacerdotis est. Tibi magistratus suos fasces submittunt. Tibi consules prætoresq; uia cedũt. Nunquid exigua mercede uirgo es? Sacerdos raro iuret, nec unq̃ nisi per suam Vestam, Moriar. Nũquid perpetuus ignis extinctus est? Moriar. Nunquid de nuptijs appellata est? Ad ultimum Vestam inuoco, ut tam infesta sit sacerdoti, q̃ inuisa est. Recita carmen, dum quæro, quale carmen sit. Tu carmen scribas, tu uerba pedibus tuis emollias, & seueritatẽ templo debitam modulatione frangas? Quod si utiq; laudare uis nuptias, narra Lucretiam. De illius morte scribe, anteq̃ iurabis de tua. O te supplicio omni dignã, cui quicq̃ sacerdotio felicius est. Dulce est, q̃ expressa uox, q̃ ex imis uisceribus emissa. Non exptæ tantum, sed delectatæ. Incesta est etiam sine stupro, quæ cupit stuprum.

Pars altera pro uirgine Vestali.

VNus illi uersus obijcitur, & hic quidem non totus. Non oportet, inquit, scribere carmen. Multum interest obiurges, an punias. Incesti damnari non potest, nisi cuius corpus uiolatũ est. Quid tu putas poetas, quæ sentiunt, scribere? Vixit modeste, castigate. Non illi cultus luxuriosior. Non conuersatio cum uiris licentior. Vnum crimen uobis confiteor. Ingenium habet. Quid ni inuideat Corneliæ matri Gracchorum? Quid ni illi, quæ Catonem peperit? Quid ni inuiderent sacerdotes parientibus?

Extra controuersiam.

VArius Geminus apud Cæsarem dixit, Cæsar qui apud te audent dicere, magnitudinem tuam ignorant, qui non audent, humanitatem.

Libri sexti declamationum Finis.

Lucij An-

INstatis mihi quotidie de Albutio,nõ ultra uos differã,q̃uis nõ audierim frequẽter,cũ p̃ totũ annũ quinquies,sexiesue populo diceret, ad secretas exercitationes nõ multi irrumperent, quos tamẽ gratiæ suæ pœnitebat. Alius erat,cũ turbæ se cõmittebat. Alius,cũ paucitate cõtentus erat. Incipiebat enim sedens,etsi aliquando illum ꝓduxerat calor,exurgere audebat. Illa intẽpestiua in declamationibus eius philosophia,sine modo tũc,& sine fine euagabatur. Raro totã cõtrouersiã implebat. Non posses dicere diuisionẽ esse,nõ posses declamationẽ,tanq̃ declamationi multũ deerat,tanq̃ diuisioni multũ superat,cũ populo diceret,oẽs uires suas aduocabat,& ideo nõ desinebat. Sepe declamante illo ter buccinauit,dũ cupit in omni cõtrouersia dicere,non quicquid debet dici,sed quicq̃d potest. Argumentabat̃ moleste,magis q̃ subtiliter. Argumẽta eñ argumẽtis colligebat,quasi nihil esset firmũ satis,Oẽs ꝓbationes ꝓbatiõibus alijs cõfirmabat. Erat & illud in argumẽtatione uitiũ,q̃ quæstionẽ nõ tanq̃ partẽ cõtrouersiæ,sed tanq̃ cõtrouersiam implebat. Ois quæstio suã ꝓpositionẽ habebat,suã excusationẽ,suos excessus,suas indignationes, epilogum quoq; suũ. Ita unã cõtrouersiã exponebat,plures dicebat. Quid ergo? nunq̃d ois quæstio p̃ numeros suos implẽda est? Quid ni? sed tanq̃ accessio,nõ tanq̃ summa. Nullum abile est membrũ, si corpori pars est. Splendor orationis, quantus nescio,an in ullo alio fuerit,nõ thesis magna,sed phrasis. Dicebat enim citato cursu & effuso,sed præparato. Extẽporalis illi facultas,ut affirmabãt,q ꝓpius nouerãt,nõ deerat,sed putabatur ipse sibi deesse. Sentẽtiæ,quas optime Pollio Asinius albas uocabat,simplices,aptæ,nihil occultũ,nihil insperatũ afferẽtes,sed uocales,& splendidæ. Affectus efficaciter mouit,figurabat egregie,præparabat suspitiose. Nihil est tam inimicũ,q̃ manifesta præparatio. Apparet eñ subesse,nescio quid mali. Itaq; adhibẽda moderatio est,ut sit illa præparatio, nõ confessio. Locum beate implebat. Non posses de inopia sermonis latini queri, cum illũ audires,tantũ oratiõis cultæ fluebat, nunq̃ se torsit,quomodo diceret, sed quid diceret. sufficiebat illi inquantũ uoluerat explicandi uis. Itaq; ipse dicere solebat,cũ uellet ostendere,non hæsitare se in electione uerborũ,cũ res animũ occupauit,uerba ambiunt. Inæqualitatẽ in illo mirari libebat,splendidissimus erat. Idẽ res dicebat omniũ sordidissimas acetũ,& pulœium,& damam:philorotẽ,laternas,& spongias. Nihil putabat esse,q̃ in declamatione dici non posset. Erat aũt illa causa,timebat,ne scholasticus uideret̃. Dũ aliud uitiũ deuitat,incidit in aliud,nec uidebat nimiũ orationis suæ splendorẽ,his admixtũ sordibus,nõ defendi,sed inquinari,& hoc æque omniũ est,ut uitia sua excusare malint,q̃ effugere. Albutius eñ nõ quõ non esset scholasticus quærebat,sed quõ nõ uideret̃. Nihil detrahebat ex supuacuo strepitu. Hæc sordida uerba ad patrociniũ afferebat aliorum. Hoc illi accidebat,incõstantia iudicij. Quẽ ꝓxime dicentẽ cõmode audierat,imitari uolebat. Memini illũ oĩbus amissis rebus apud Fabianũ philosophũ,tanto iuniorem q̃ ipse erat,cũ codicibus sedere. Memini eũ admiratione Hermagoræ stupentẽ, ad imitatiões eius ardescere. Nulla erat fiducia ingenij sui,& ideo assidua mutatio. Itaq; dũ genera dicendi trãsfert,modo exilis esse uult,nudisq; rebus hærere,modo horridus & ualẽs plusq̃ cultus,modo breuis & concinnus,modo nimis se attollit,modo nimis deprimit,ingenio suo illusit, & longe deterius senex dixit,q̃ iuuenis dixerat. Nihil enim ætas ei proderat ad profectum,cum semper studium eius esset nouũ. Idiotismus est inter oratorias uirtutes res,quæ raro procedit. Magno enim temperamento opus & occasione quadam. Hac uirtute uarie usus est. Sepe illi bene cessit,sepe decidit,nec mirum tamen si difficulter apprehenditur,uitio tam uicina uirtus. Hoc nemo præstitit unq̃ Galeno nostro decentius. Iam adolescens,dum declamaret apte & conuenienter,utebat̃ hoc genere,quod eo magis mirabar,quia tenera ætas refugit omne,non tantum quod sordidum,sed quod sordido simile est. Raro Albutio respondebat fortuna,semper opinio,q̃uis pœnituisset,libebat audire,& quidem de dictione sua timeret,etiam cum dixisset, Vsq; eo nullum tẽpus securum illi erat,hæc illum sollicitudo fugauit a foro,& tantũ unius figuræ crudelis euentus. Nam in quodam iudicio centumuirali cum diceretur,iurisiurandi conditio aliqua facta ab aduersario,induxit eiusmodi figuram,qua illi omnia crimina retegeret. Placet,inquit,tibi

Albutij in declamãdo cõsuetudo.

quit, tibi rem iureiurando tranſigi. Iura, ſed ego iuſiurandum dabo, iura per patris cineres, qui incõditi ſunt. Iura ꝑ patris memoriã, & executus eſt locum, quo pfecto ſurrexit. Aruncius ex diuerſo, ut accepit cõditionem, iurauit. Clamabat Albutius nõ tuli cõditionem, ſchema dixi. Aruncius inſtabat, centũuiri rebus iam ultimis præparabãt. Albutius clamabat iſta ratione, ſchemata deerunt, natura tolluntur. Aruncius aiebat, tollantur, poterimus ſine illis uiuere. Summa rei hæc fuit, centũuiri dixerunt dare ipſos ſecundũ aduerſariũ Albutij, ſi iuraſſet, ille iurauit. Albutius non tulit hanc cõtumeliã, & iratus ſibi calumniã impoſuit, nunq̃ amplius in foro dixit. Erat enim homo ſummæ probitatis, q nec facere iniuriã, nec pati ſciret, & ſolebat dicere, quid habeo? quare in foro dicã? cũ plures me in domo audiant, q̃ quenq̃ in foro? Cum uolo dico, aſſum. Vti uolo, dico q̃diu uolo. Et q̃uis non fateref, hoc delectabat illũ in declamationibus, q ſchemata ſine periculo dicebat, nec in ſcholaſticis tamẽ effugere cõtumelias poterat Ceſtij mordaciſſimi hominis, cum in quadã controuerſia dixiſſet Albutius, quare ſi calix ceciderit, frangif, ſi ſpongia ceciderit, nõ frangitur. Aiebat Ceſtius, Ite ad illum, cras declamabit nobis, quare turdi uolant, cucurbitæ nõ uolant. Cum dixiſſet Albutius, in illo qui fratrem parricidij damnatũ in exarmata naue dimiſit. Impoſuit fratrem in eculeum igneum. Ceſtius eandẽ dicturus, ſic expoſuit cõtrouerſiã. Quidã fratrẽ domi a patre damnatũ, nouerca accuſante, cũ accepiſſet ad ſuppliciũ, impoſuit in eculeum ligneum, ut ꝑueniat, neſcio quo terrarũ. Ingens riſus omniũ ſecutus eſt, ſed nec ipſi bene ceſſit declamatio. Paucas eñ res bene dixit, & cum ſcholaſticis non laudaretur. Nemo, inquit, imponit hos in eculeum ligneũ, ut perueniam, neſcio quo terrarũ, ubi calices franguntur. Video quid uelitis, ſententias potius audire q̃ iocos, fiat, audite ſententias in hac ipſa controuerſia dictas.

Ceſtij mordacitas.

DECLAMATIO prima ſeptimi libri, de eo qui fratrem parricidij damnatum in naui exarmata impoſuit.

DVobus filijs quidam ſuperduxit nouercam. Alterum domi parricidij damnatum tradidit fratri puniendũ, ille cũ exarmato nauigio impoſuit. Delatus aduleſcens ad pyratas, archipyrata factus eſt. Peregrinantem patrem cœpit, & remiſit. Reuerſus pater, abdicat filium.

Prima pars pro filio contra patrem.

TAnta tempeſtate confuſus diſpicere nihil potui, nec ſatis memini, ſi tale miniſterium mihi pater an nouerca mandaſſet. Miniſteriũ an pœnã eſſe uoluiſſet, uindictã parricidij, an parricidiũ? Inſui fratrẽ culeo iubes. Non poſſum. Non ignoſcis, an nõ credis? Ego cõtendo nec te quidẽ poſſe. Nemo reptus eſt naufragij comes. Omnia inſtrumẽta circũciſa ſunt. Adminiculũ ſpei nullũ, patri excuſandus ſum, an fratri? Hoc, inquit, impietatis tuæ munus ad inferos deferã, licuiſſet mihi ꝑ fratrẽ aliter q̃ parricidæ mori. Viuit, inquit, frater. Nõ credo. Seruauit, inqt, me. Feciſti, ut crederem, in domo, in qua tam facile parricidiũ creditũ eſt: Ego, inquit, fratrem occidere nõ potui. Frater patrem. Emicabãt denſis undiq; nubibus fulmina, & tempeſtates horridæ abſcõderant diẽ, intumuerat mare, iuſtis quoq; nauigijs horrendũ. Habes, inquã, frater, ſi innocens es nauigiũ, ſi nocens culeum. Non potui facere parricidiũ. Quam facile errat mus omnes, & factũ putaui. Frater, inquit, tu primus in domo parricidiũ facies. Iacebat in littore nauigiũ, quod etiam integrũ infeliciter uexerat. Credo parricidã ſi tibi proficiſcenti nauigiũ ſuũ reddidit. Subito mihi cũ animo pariter excidit ferrũ, & neſcio qua perturbatione tenebræ ſtupentibus offund unf oculis. Intellexi q̃ difficile eſt parricidiũ facere, etiam quod imperaſſet pater. Ita mihi, quæ ſola miſeros in domo noſtra reſpicit, fortuna ſuccurrat. Profectus eſt pater tranquillo mari, auſpicato itinere, integra naui. Quid eſt hoc? Felicius nauigauit damnatus, q̃ qui damnauerat? Vtrum uidef uobis innocẽtiã apud pyratas didiciſſe, an ne apud pyratas quidẽ ꝑdidiſſe? Perieras pater, niſi in parricidã incidiſſes. Sciſſa qdẽ uela fecerãt ſinus, & inſtructas claſſes naufraga præceſſerat nauis. Scires nauigare, qui ſeruaturus eſſet patrẽ. Erat nauigiũ, imo fuerat o crudelis & ptinax nouerca. Nihilominus ſæuit. Iam maria quieſcunt, prædones miſerentur, irati parcunt. Veni ad uos, ut probem me parricidam. Multas rerum natura mortis uias aperuit, & multis itineribus fata decurrunt. O maria iuſtiora iudicijs. O mitiores procellæ patre. Non

Multæ ſunt ad mortem uiæ.

tre. Non putatis misericordem, qui quem damnauit, fratri puniendum dedit. Centurio Luculli Mithridatem non potuit occidere. Mithridatem Dij boni, q̃ nõ dubiũ parricidam. Gaude pater, neuter ex filijs tuis parricidium fecit. Narra patri, quomodo te dimiserit. Sic dimissus noces est iste, sed mihi frater est iste. Naturæ iura sacra sũt, etiã apud pyratas. Dixisset, inquit, te nõ posse, ita tu nesciebas? Non licuit, non potui, non debui.

Pars altera contra filium.

NEga hunc parricidam fuisse, quem uere scis esse pyratam. Dimisit me in patrocinium suum, ut quia non occiderat, uidereť nec ante uoluisse. Quis porro me uno miserior? Vitam parricidæ debeo.

Extra controuersiam.

MAgna rhetorum bonorum manus in hanc partẽ trãsijt, ut aliquid dici deberit in nouercam. Fuerunt & illi, qui nõ quidem palam dicerent, sed per suspitionem & figuras, quod Pasienus non probabat, asserens minus tolerabile & uerecundum infamare nouercam, q̃ accusare. Quidam principia in sua potestate tantum habuerunt. Post ablati sunt in impetum. Excusatius autem est, in malũ colorem incidere, q̃ transire. Hispanius duro colore usus est. Hic se tanq̃ grauius elegisse dixit supplicij genus, qui color prudentibus displicuit. Quam enim habebat absolutionis spem, si nec paruit, nec pepercit.

Declamatio secunda de Popilio, qui Ciceronem interfecit.

DE moribus sit actio. Popilium parricidij reum Cicero defẽdit. Absolutus est. Proscriptum Ciceronem ab Antonio missus occidit, caput Antonio tulit. Accusatur de moribus.

Prima pars contra Popilium pro accusatore.

OCcidit Ciceronem Popilius. Iam ne creditis ab isto occisum patrem? Occisurus Ciceronem debuit incipere a patre. Antonius, inquit, iussit. Non te pudet Popili. Imperator tuus te credidit posse parricidium facere. Abscidit caput, amputauit manũ. Minus in illo crimẽ est, quod Ciceronem occidit. Proh iam Dij boni occisum Ciceronem malos mores uoco, hoc unum feliciter, quod ante occidisti patrem, q̃ Ciceronem. Facilius Cicero pro parricida iudicem mouit, q̃ pro se clientem. Ad uos hoc patroni spectat exemplum. Nullos magis odit Popilius, q̃ quibus plurimum debet. Abscidit ceruices. Parce iam Popili. Nihil tibi, nisi occidendum mandauit Antonius. Pudeat te Popili. Accusator tuus uiuit. Non credidisset facturum Antonius Popilium, nisi parricidiũ fecisse meminisset. Dij manes Pollij senis occisi, & inultæ patris umbræ, te Cicero persequuntur, Vt quem negasti, sentias parricidam. Nõ hausit Minturnensis palus exulem Marium. Cimber etiam in capto uidit imperantem. Cn. Pompeius terrarum marisq; dominator, libenter se Hortensij clientem professus est. Et Hortensius bona Pompeij, non Pompeium defenderat. Ita tu Popili si Antonius iussisset, & patrem occidisses.

Pars altera pro defensione Popilij.

SI illa tempora in crimen uocas, dicis non de hominis, sed de reipublicæ moribus. Miraris, si eo tempore necesse fuit Popilium occidere, quo Ciceronem mori? Ciceronis proscriptio fuit occidi, mea occidere, Iussit imperator, iussit uictor. Ego illi negare quicq; possem, cui nihil negare poterat respublica?

Extra controuersiam.

POpilium pauci ex historicis tradiderunt interfectorem Ciceronis, & hi quoq; non parricidij reum, † & a Cicerone defensum, sed in priuato iudicio.

Alt actiõe

Declamatio tertia de ter abdicato uenenum tenente.

TEr abdicatus, ter absolutus, comprehensus est in secreta domus parte a patre, medicamentum tenens. Interrogatus a patre quid esset. Venenum, inquit, & se uelle mori, & effudit. Accusatur parricidij.

Prima pars pro filio ne abdicetur.

Dic quid

Dic quid cōmiſerim,certe nec ſecreta fallunt. Vt interuenit pater,in has cogitationes abij. Quiſq; ne tam infelix fuit,quiſq; ne me magis odit q̃ ego? Miſereri mei cœpi. Ter cauſam dixi. Acceſſi ad hæc ſupplicia. Venenū bibam. Sed non hoc tibi ſatis eſt. Venenū habuit Mithridates,habuit Demoſthenes.

Pars altera pro patre contra filium.

CVm ſe uelle mori dicat,tum uitam rogat. Teneo paricidam,& in mortem ſuā paratum. Quantum eſt quod negas,cum tātum ſit quod fateris. Venenū quæſiſti,uenenum emiſti,uenenum intuliſti in eam domum, in qua habebas inimicum patrem. Indica quis uendiderit,dicetur illi. Tu uendebas cuiq; uenenū, cuius ſciebas abdicationem? Cui daturus erat,quæritis? Cui uenenum parauit, non bibit. Quod ergo negat,paricidium eſt,quod cōfitetur,ueneficium. Mihi, inquit, paraui. Non bibit. Ne quis dubitet,an alium poſſit occidere. Tam inuiſum tibi fuiſſe patrem dico,ut occidere uolueris,tam inuiſum ipſe confiteris,ut mori uolueris.

Extra controuerſiam.

COniectura duplex a perſona,una an parauerit ſibi, an patri. Liberium mimū Diuus Iulius ludis ſuis produxit. Deinde equeſtri ordini reddidit, quem cū iuſſiſſet ire ſeſſum, omnes equites ita ſe coartauerunt,ut uenientem non reciperent. Multos tum in ſenatum legerat Cæſar,& ut expleret exhauſtum ciuili bello ordinem, & ut his qui de partibus bene meruerant, gratiam referret. Cicero in utrūq; iocatus, mandauit Liberio tranſeunti. Recepiſſem te niſi anguſte ſederem. Liberius ad Ciceronem remiſit. Atqui ſoles duabus ſellis ſedere. Quod Cicero male audiebat,tanq̃ nec Pompeio certus amicus,nec Cæſari,ſed utriuſq; adulator. Liberij in Ciceronē ſcōma feſtiuiſſimum

Declamatio quarta de matre cæca filium retinente.

LIberi parentes alant,aut uinciantur. Quidam habens uxorem & filium peregre profectus,in pyratas incidit,ſcripſit utriq; de redemptione. Vxor flendo cæca facta eſt. Filium euntem ad redemptionem,alimenta poſcit. Non remanentē, alligare uult.

Prima pars pro matre contra filium.

NAuigaturus uxori filium reliquit,nec dum cæca erat. Non eſt, quod mulieris affectum lege æſtimetis,quia minatur,oīa fecit,ne filius alligetur. Quoties eſt cōmunis poteſtas duobus,eius ſit tota,qui præſens eſt.

Pars altera pro filio contra matrem.

VNis uinculis duos alligat. Victa mater cathenas denūciat uictori. Ad pyratas eūdum eſt. Filiuſtamiliæ nulli ſeruire poſſum,niſi patri. Petis alimenta ab eo, quem pater peregre mittit. Primæ partes ſunt patris. Secūdæ matris. Ille peregre eſt. Tu domi. Ille captiuus. Tu libera. Ille inter pyratas. Tu inter ciues. Ille alligatus. Tu ſoluta. At tu cæca es. Infelicior ille,qui uidit catenas ſuas, & cædes, & ulnera,& cruces eorum qui non redimuntur. At periculoſum eſt,inquit. Quam multi pro patribus nihil periculoſum putauerunt. Non,inquit,uindictam,ſed miſericordiam quærit. Ita quiſq; exigit pietatem,ut impediat?

Extra controuerſiam.

CAluus qui diu cum Cicerone,iniquiſſimam litem de eloquētiæ principatu habuit,uſq; eo concitatus actor fuit,ut in media oratione eius exclamaret Vatinius reus. Rogo uos iudices,num ſi iſte diſertus eſt,ego damnandus ſum?

Declamatio quinta de procuratore & priuigno.

QVidam mortua uxore ex qua priuignum habebat, duxit aliam. Suſtulit ex ea filium. Habebat procuratorem ſpecioſiſſimum,cum ſepe iurgarent nouerca & priuignus,iuſſit a ſe migrare. Ille trans parietem habitationem cōduxit. Rumor erat de adulterio procuratoris & uxoris. Quodam tempore in cubili ſuo pater occiſus eſt,inuentus, uxor uulnerata,cōmunis paries perfoſſus. Placuit propinquis quæri a filio quinqueni,qui una dormierat, quem percuſſorē agnoſceret. Ille procuratorem digito monſtrauit. Et filius procuratorem accuſat cædis. Ille eum paricidij.

S Pars

Pars altera,p curatore contra priuignum.

O Magna in contrarium peruersitas populi. Iuuentus est qui patrem possit occidere, non posset nouercã. Ostende illud nõ uulnus, sed argumentũ. Ostende uulnus percussor. Ille quã timuit ne occideret, Tam leuiter uulnerauit, illa dextera, cui nec paries obstabat nec pater.

Extra controuersiam.

n Ihil est puero teste certius. Nam ad annos eos peruenit, ut intelligat, & nõ ad eos, quibus fingat. Vinicius uir exactissimi ingenij, nec dicere ineptias, nec ferre poterat.

Declamatio sexta de eo qui seruo filiã matrimonio coniunxit.

TYrannus permisit seruis dominas suas rapere. Profugerũt principes ciuitatis, & simul qui habebat filium & filiam, cum omẽs serui dominas uitiassent. Seruus eius uirginem seruauit, occiso tyranno. Reuersi sunt principes. In cruces seruos sustulerunt. Ille manumisso filiã collocauit. Reus est a filio dementiæ.

Prima pars pro filio contra patrem.

HAberemus solatium si has nuptias fecisset tyrannus, nõ pater. Sanum putatis esse, qui imitari maluit tyrannũ, q̃ seruum? Similẽ se fecit tyranno. Filiã rapit liber cum cruciarijs, plus pmisit seruo dominus, q̃ tyrãnus. Quisquis has nuptias fecit, uel tyrãnus, uel insanus est. Egregius gener, cui nihil est gloriosius, q̃ quod inter cruciarios nõ est. Virginitatẽ sub patre perdidit, quam sub tyranno seruauit. Ita ne dignus nuptijs filiæ, qui indignus est cruce? Melius est conditio uitiatarũ, quã uirginis. Illis contingit mutare nuptias. Propitius pater ita collocauit filiã suam, sicut tyrannus iratus alienas, cum sanus esset pater, ne uideret has nuptias fugit. Miserrima soror, sub tyranno patrẽ desyderabas, sub patre tyrannũ desyderas. Num est illi premium spectare omniũ cruces? dominã non stuprauit? Auge beneficia. Nec dominũ occidit, nec uenenũ dedit. Non est beneficiũ scelere abstinere. Aliæ quod in tyrãnide passæ sunt hæc in libertate. Cæteræ absentibus suis, hæc præsentibus. In alijs uocaẽ stuprum, in hac matrimoniũ. Timuit ille supplicium. Sciuit rempublicam liberandam. Daturos esse poenas, qui contaminassent, & aduentare tempus tyrannidi ultimum uidit. Conuenite serui, conuenite libertini, empta cognatio.

Pars altera pro patre contra filium.

SI quis tyranno indicasset, solus in cruce pependisset, licet cui uolo filiam collocare. Marcus Cato coloni sui filiam duxit uxorem. Filia non mariti petulantiã, non uerborum contumeliam timet, non pellicem, nõ repudium. Neminem natura fecit liberum, Neminem seruum. Imposuit fortuna nomina hæc singulis, Nuper & nos serui fuimus. Seruus rex fuit.

Declamatio septima quæ est de imperatore crucifixo.

PAter & filius imperiũ petebant. Prælatus est filius. Cõmisso prælio captus est. Missi sunt quadraginta legati ad imperatorẽ redimendum. Occurrit euntibus pater, dixit sero attulisse aurum, filium crucifixum esse. Illi peruenerunt, quibus imperator ex cruce dixit, Cauete proditionẽ. Reus fit pater, pditionis.

Prima pars pro imperatore contra patrem.

IMperator supplicium tulit. Proditor precium, tristiorem istum uidimus, cum filius imperator pronunciatus est, quam cum captus. Quemadmodum redisti tutus senex solus cum auro, cum etiam imperatores capiantur? Plus accepit auri, q̃ quod posset abscondi. Nolite mirari, & imperatorem & filium uendiderat. Cauete proditorem. Iam comitijs cauimus. Abstulissent tibi aurum hostes, si non dedissent. Cauete proditionem. Indicium fuit filij morientis breue & uerecundum. Cur dimissus es? Si nihil aliud, & ducem genuisti, & dux esse uoluisti. Candidatus processit contra patrem. Iam tunc nobis uerecunde indicauit filius, cum rempublicam tibi credere noluit. Legati nostri aurum ferebant, pater afferebat. Non immobilis diriguisti. Non & illic quasi & ipse affixus hæsisti. Quid tam cito credis? Adhuc uiuit, & loquitur. Voce proditionem indicauit, silentio proditorem. Expecta dum mittantur legati. Optimus imperator curare rempublicam, nec in cruce quidem desijt, ubi dixit, Cauete proditionem. Non potuit loqui

tuit loqui filius patrem proditorem. Expecta dum mittantur legati, dicis affectus meus non sustinet moram. Ergo si redimere non potes uiuum, redime mortuum saltem. Nun ꝙ tam durus hostis fuit, ut paternis lachrymis non flecteretur. Cauete proditionem, id est cauete, ne quis inscijs custodibus exeat de ciuitate, ne quis ignorãte republica ad hō stes perueniat, ne quis ex hostilibus castris grauis auro reuertatur. Indicio nihil deest. De proditione nobis indicat imperator, de proditore legati. Sublata quæstio. Quæritis quid dixit. Videte cum nihil dixerit, dixit.

Pars altera pro patre contra filium.

IN comitijs filio meo cessi, decretum non expectaui. Sed amens & attonitus protinus cucurri. Ad summa festinaui. Nec occurri. Sciebam hostes, paternis lachrymis sæpe flecti.

Extra controuersiam.

LAtro non curauit dicere nullam esse factam proditionē, sed se proditorem nō esse. Suspectus est, inqt, iudici, qui plusꝙ se defendit. Cestius posita suasoria in qua deliberat Alexander, an Oceanum nauiget, cum exaudita uox esset, quousꝙ inuicte. Describenti discipulo late Alexandri uictorias, gentesꝙ perdomitas addenti, quousꝙ post ista, exclamauit, & tu quousꝙ.

Declamatio octaua de mutatione opinionis raptore conuicto.

RApta raptoris mortem, aut indotatas nuptias optet. Rapta producta nuptias optauit. Iuuenis raptorem se negauit. Conuictus est. Illa mortem petijt. Raptor contradicit.

Prima pars contra raptam

OPtare tibi nō amplius ꝙ semel licuit. Proponite supplicij faciem. Hoc semel licere nimium est. In hãc perturbationem perductus sum, ut ignorarem quid fecissem. Grauius punior, cum me peccasse pudet, ꝙ cum peccaui. Optauit nuptias. Nec adhuc sciebat, ꝙ uerecundum maritum esset habitura. Raptorem dimisisti. Virum occides. Minus est quod uitiauit, ꝙ quod negauit. Ergo nos iniuriam periculosius negauimus, ꝙ fecimus. Quadam nocte, quid dicam? Nō negare iam pudet. Nox, uinum, error, quid irasceris puella? Iam non negat. Iudex dat tabellam. Reuocare sententiam quam tulit non potest. Quæstor non mutat pronunciationem. Nihil tam ciuile, tam utile, ꝙ breuem potestatem esse, quæ magna est. Si mortem optaueris, hodie facies quod nunꝙ factum est, ut utrūꝙ optaueris. Ciuile est & utile, magnā potestatē esse breuem.

Pars altera pro rapta contra raptorem.

ID egit priori iudicio, ne quā omnino pœnam stupri penderet. Hic id egit, ut ipse optet. Vtinam non liberaret illū metu, quod mouit iudices clementia sui. Est quædam proxima innocentiæ uerecundia, præbere se legibus. Lex non adijcit quoties optet, sed ex quibus. Aut hoc, inquit, aut id ne adijcit nō amplius quā semel.

Libri septimi declamationum finis.

LVCII ANNEI SENECAE DECLAMATIONVM LIBER OCTAVVS.

DECLAMATIO PRIMA de orbata, quæ sibi præciso laqueo sacrilegiū cōfessa est.

MAgistratus de cōfessa sumat supplicium. Ammisso quædam uiro cū duobus liberis, laqueo se suspendit. Incidit ei laqueum tertius filius. Cum sacrilegio facto, quæreretur sacrilegus, illa dixit magistratui se fecisse sacrilegium. Vult magistratus tanquā de confessa sumere supplicium. Filius contradicit.

Prima pars pro filio contra magistratum.

FAcio indicium in foro, quod domi feci. Matrem mori prohibes. Quomodo, inquit, fecisti? quo loco quæ sustuleras condidisti. Hærebat, nec quicꝙ sacrilegij nisi pœnam nouerat. Amissis duobus filijs, sacrilega sibi uidebatur, quod uiuebat. Non obfuturus ueni, sed seruaturus. Alij pro reis rogant, ego rogabo ream. Nullum ac

cusator nisi in subsellijs meis habet testē. Non est confessio, ubi eam accusator eruit. Negat rea. Tortor expressit. Fertur quædam uiso contra spem filio expirasse. *Si ad mortē agit matres magnū gaudium, quid magnus dolor?* Mater habes nō mediocre solacium. Vides aliquid & deos perdere. Magis deos miseri, quam beati colunt. Non fecit sacrilegiū mulier, nō fecit anus, non fecit orbata, nō fecit quæ custodit, non fecit quæ confiteť. Iratis, inquit, dijs sacrilegiū potui cōmittere. Frangitur calamitosis animus, & ipsa se infelicitas damnat, & hoc conditio humana uel pessimū habet, quod fortuna quos miseros fecit, & supstitiosos facit. Diligentius dij coluntur irati. Quid ergo fecit? Vnde scire possum qui matrē custodio? Ago causam legum, ne carnificē, quem sacrilegis minanť, calamitosis adhibeant. deos ita coluit, ut quæ tam pro multis timeret. Confessio cōscientiæ uox est. Confessio coacti, & quæ fecit agnoscentis, uerbum est.

Pars altera pro magistratu contra filium.

OMnium uox erat, sacrilegiū latere nō poterit. Quisquis est, nō ipse bonū exitum faciet, non quisquam suorum. Et si nemo fuerit accusator, ipse narrabit. Concitata processit, uelut dijs ipsis psequentibus. Feci inquit, Suppliciū de ea, uel nunc exigamus homines, de qua olim dij exigere cœperunt. Violatorū numinū maiestate compulsa est, ut mori etiā uellet & deberet, & nō posset. Incisus est ei laqueus. Tu putabas sacrilegam secreto mori posse. Omnia fecit, ut taceret, quæ ne confiteret, etiam mori uoluit. Si crimen quæritis, sacrilegiū factum est. *Si sacrilegiū fatetur*, facti causam quæritis, si priusquam amitteret liberos, auara, si postquam amiserat, irata.

Declamatio secunda de Phidia truncato manibus.

SAcrilego manus præcidanť. Elij ab atheniensibus Phidiam acceperunt, ut is Iouem Olympiū faceret, pacto interposito, ut aut Phidiam, aut centū talenta redderent. Ioue perfecto Elij Phidiam aurum rapuisse dixerunt, & manus tanquam sacrilego præciderunt, truncatum Atheniensibus reddunt. Petunt Athenienses centū talenta. Contradicitur.

Prima pars pro Atheniensibus.

IAm Phidiam cōmodare non possumus. Tunc demum illa maiestas exprimi potest, cum animus opera prospexit, Manus duxit ante sibi, quā operi. Iouem fecit. *Sacrilegi uos estis*, qui præcidistis consecratas manus. Primum sanguinem sui artificis uidit deus. Testor Iouem, iam proprium Phidiæ deum. Ars alios in miseria sustinet, Te fecit miserū. Paciscendum Phidiam manus fecerant. Sine eo Phidiam nos recepturos speratis, sine quo uos accepturi non fuistis? Cōmodauimus qui posset facere deos, recepimus qui ne adorare quidem possit. Non pudet uos Iouem debere sacrilegio? Super est homo, sed artifex perijt. Pœnam nobis Phidiæ, non Phidiām redditis Manus quæ deos solebant facere, nunc nec homines quidem rogare possunt. Talem fecit Iouem, ut hoc eius opus Elij ultimum esse uellent. Manus commodauimus. Manus reposcimus. Elius testis est, Elius accusator, Elius iudex. Atheniensis tantum reus. Inuoco deos, & illos quos fecit Phidias, & illos quos facere potuit. Recepimus Phidiam. Cōfiteor, si possumus commodare.

Pars altera pro Elijs.

HAbuimus aurum olim sacrum. Habuimus ebur. Sacræ materiæ, artificem quæsiuimus. Disposueramus quidem, ut alijs templis quoque simulachra Phidias faceret. Sed non tam necesse erat ornare deos, quam uindicare.

Declamatio tertia de iuuene retinente diuitem uxorem fratris, suspitione adulterij.

DVorum iuuenum pater uni uxorē dedit, quo peregre profecto, infamari cœpit socer in nurum. Maritus reuersus duxit ancillam uxoris, & torsit. Illa in tormentis perijt. Maritus incertus quid quæsierit, laqueo se suspendit. Imperat alteri filio pater, ut eandem ducat. Nolentem abdicat.

Prima pars pro filio contra patrem.

DVc, inquit, fratris uxorem, Si hoc fieri potest. Adulterium frater inuenit. Hæc est mihi causa abdicationis, quæ fratri mortis fuit. Duc, inquit, fratris uxorem.

Tentari

Tentari me si qua est fides credidi. Mulier si nubere lugenti potes, facis, ut omnia de te credantur. Cogor eã ducere, quæ mihi causa abdicationis est, populo rumoris, uiro mortis. Legi iam uxorem, quæ, si peregrinatio inciderit, mecũ peregrinari uelit, quæ si uiro aliquid acciderit, alteri nubere nolit. Qui audiunt me abdicari, putant fratrem aliquid suspicatum de me.

Pars altera pro patre contra filium.

OBiecisti mihi ultimum nefas, & quod q tantũ est suspicatus, noluit uiuere. Impulsu tuo frater torsit ancillam, & quia nihil reperit, falsas suspitiones morte piauit.

Declamatio quarta de homicida insepulto.

HOmicida insepultus abijciatur. Quidam se occidit. Petitur ut insepultus abijciatur. Contradicitur.

Prima pars pro homicida sepeliendo.

AFferre sibi coactus est manus assiduis malis. Summam infelicitatum suarũ in hoc remouit, quod existimabat licere misero mori. Infelicissime adolescens, cũ te & sepultura prohiberi uideo. Desino mirari quod perijsti. Tales inimicos habes, ut etiam mortuum persequantur. Facilius miserum quã sceleratũ fortuna uincit. Sumpsisti hoc ferrum Cato, & ꝙ inuidiosum, quod Catonẽ occideris. Non perdideras sepulturã, nisi in morte reperisses. Quid est miserius in uita, ꝙ uelle mori? Quid in morte, ꝙ sepeliri nõ posse? Quis miretur eum mori uoluisse, quem fugientem quoq; fortuna persequitur? Omnibus natura sepulturam dedit. Naufragorum idem fluctus qui expulit. Suffixorum corpora crucibus, in sepulturam suam defluunt. Eos qui uiui urũtur pœna funerat. Irascere interfectori, sed miserere interfecti. Homicida, inquit, est qui se occidit. Huic irasceris? Pro quo irasceris? Nõ aliud Scæuolæ Mutio cognomẽ dedit, ꝙ quod a Porsenna libertatem, manus suæ ustione, defẽdit, nec aliud ꝙ uilitas sui. Non aliud Codrus cæteris imperatoribus dedit exemplum, ꝙ quod positis imperatoris insignibus, ad mortem cucurrit. Nec ullo maior fuit dux, ꝙ quod se ducem non esse mentitus est. Non postulo, ut gloriosum sit, sed ut tutum sit mori. Non magis crudeles sunt, qui uolentes uiuere occidunt, ꝙ qui mori uolentes non sinunt. Curtius deijciendo se in precipitem lacum, fatũ sepulturæ miscuit. Celebretur Cato, huic miserrimo, quod aliquid non ignaue de spiritu suo statuit, tantum impune sit. Etiam uulnera infelicis scrutantur in crimen. Aestimate an uiuere licuerit, cui nec mori quidem licuit. Natura omnibus sepulturam administrat.

Pars altera contra homicidam sepeliendum.

FAcinus indignum, si inueniantur manus quæ sepeliant eum, quem occiderunt suæ. Sumpsit gladium. Video ardentes oculos. In quem nescio. Scelus cogitat. Nescio cuius criminis sibi conscius confugit ad mortem. Cuius inter scelera etiã hoc est, quod damnari non potest. Contra hos inuẽtum est, ut aliquid post mortem timerent. Nihil non ausurus fuit, qui se potuit occidere.

Declamatio quinta de patre repetente filium quem prius expulerat.

ABdicauit filium quidam. Ille tacuit. Fortiter fecit. Petit pro præmio ad patrem reditum. Pater contradicit. Pater postea fortiter fecit. Petit ad se filij reditum. Filius contradicit.

Prima pars contra filium.

EGo fortior sum, post tuam pugnam pugnauimus, post meam uicimus. Reuertere, dignam domum te feci. Isti oculi mei sunt. Istæ manus meæ sunt. Ista contumacia mea est. Si mereor præmium, patri date. Si non mereor, isti suum reddite. Ego, inquit, eadem lege præmium non accepi. Hoc est unde abdicatus es. Cũ putas nihil inter te & patrem interesse, post similia opera, si tantum commilito esses, me patrem adoptare debueras. Admoneo te iuuenis. Hoc præmium qui recusauerat, petit. Timeo, inquit, ne me iterum abdices. Commissurum me putas, ut iterum rogem. Bello grauiore pugnaui, quo necesse fuit etiam senibus militare, quo fortes esse non potuerũt etiam qui priore bello fuerant. Ille annos suos exercuit. Ego uici meos. Tu fecisti bellũ. Ego sustuli. Quanta exhortatio iuuenum, fui senex fortis. Vtriq; nostrũ præmium redi-

dite. Militaui senex, Militaui exanguis, Militaui qui iam uicarium dederam. Vterque nostrum cum rogatur, fastidit, cum relinquitur, rogat. Quid nos suspicari cogis, quod non uis in paternam domum uenire? Turpe erat uirum fortem, nisi a patre coacto, non recipi.

Pars altera pro filio contra patrem.

QVid me captiuum ex libero cupis? Quid ignominiæ subijcis uirum fortem? Quid efficis, ut possis abdicari? Meus, inquit, es filius. Quid opus est premio, si tuus sum?

Declamatio sexta de filia pauperis post passum naufragium a diuite uitiata.

VItiata uitiatoris aut mortem, aut indotatas nuptias optet. Diues pauperē de nuptijs filiæ interpellauit tertio. Ter pauper negauit. Profectus cū filia, naufragio expulsus est in diuitis fundum. Appellauit illum diues de nuptijs filiæ Pauper tacuit, & fleuit. Diues nuptias fecit. Redierunt in urbem. Vult pauper educere puellam ad magistratus. Diues contradicit.

Prima pars pro paupere contra diuitem.

EDucatur ad magistratus puella, quid times? Certe uxor tua est. Queri nec de morte poteris, si hanc puella maluerit. Nemo unquam raptor serius perijt. Vt littus agnoui naufragus in altū nataui. Quid times, si exorasti? Accessit ad me primum, filiam tuam ducere uolo, inquit. Non fleui, Tunc enim licuit negare. Nuptias filiæ, tanquam naufragium meum fleui. Naufragus plus de littore queror. Inter naufragium & nuptias, nec una quidem nox interfuit. Differat nuptias, dum flere so cer sinat. Putauit me iam filiam commisisse sibi hic, cum nec dum se cōmittat uxori. Lachrymis inter uerba manantibus uenio, talis & in nuptijs filiæ fui. Si rapta es, cur optionem recusas? Si uxor es, cur times? Loquor, ubi primum licet, procul a conspectu reliqueram patriam, nondum tamen possessionem diuitis præterierā. Subito fluctibus inhorruit mare, ac discordes in pernitiem nostram flauere uenti. Demissa est nox cœlo, & tantum fulminibus dies redditur. Inter terram & cœlum dubij pependimus. Adhuc tamen bene iudices nauigauimus. Naufragium maius restat in littore. Erat in summis montium arduā diuitis spelunca. Illic iste naufragiorum reliquias computabat, illic uectigal infelix, & quantum sibi iratum redderet mare. Interrogor de nuptijs filiæ, cum ad huc pulsaret aures meas fluctus. Feci quod debui, & captus & naufragus. Inimico stuprum lachrymis negaui. Delicatus diues. Qui etiam inter naufragia amare potest, matrimonij celebritatem remoti angulo ruris abscondit. Ibi fecit nuptias, quo nemo nisi naufragus uenit. Lachryma est indicium inoptatæ rei. Lachrymæ pignora sunt nolentium, & repugnātis animi tuultus index. Nemo unquam quod cupit deflet. Lachrymæ coacti doloris inter præcordia & intolerabilis silentij eruptio. Sicut ille qui super cinerem deflet patrimonium, odit incendium. Sic qui naufragium deflet, maria detestatur. Fletus humanarum necessitatum uerecunda execratio est. Tuæ nunc sunt partes puella. Discedo. Et quod prius feci, taceo. Si nupta es, habes, quod optes, si uitiata, quod imperes.

Alt. † tumultus

Pars altera pro diuite contra pauperem.

NAufragium duo sacratissima inter homines acceperunt, hospitium & affinitas. Alterum præstiti, Alterum & rogaui. Oblatas conciliante fortuna nuptias, quod erat amantis sepius rogaui, quod festinantis, nō distuli. Quid hic raptoris est, nisi quod indotatam duxi? Errat socer, qui putat mihi cariorem futurā puellam, si me potuerit occidere. Quid mihi superest? preces meæ quas toties adhibui, an istius lachrymæ quas mouit? Nihil mihi inimicus objcere potest præter matrimoniū Magnus est amor qui ex misericordia uenit. Fundebamus lachrymas, ex pœnitentia diffidij prioris. Nec plura, aut me proloqui, aut istum respondere passæ sunt mentes gaudijs occupatæ. Nulla integritas tantum, etiam sibi explorata, confidit, ut causam uel lit dicere. Si interrogaueris filiam, partem legis amputaturus es, si non interrogaueris, legem.

legem. Si genero uitam daturus esset, etiam innocētiam reliquisset. Quaeritis quid dum fleret, faceret? Non negauit, & solebat negare. Si nollet, mortem optaturus est. Non enī potest eas partes legis desyderare, quas non habet.

Libri octaui Declamationum finis.

LVCII ANNEI SENECAE DECLAMATIONVM LIBER NONVS.

DECLAMATIO PRIMA. De Cimone a Galia redempto.

ADVLTERVM cum adultera qui deprehenderit, dum utrumq; corpus interficiat, sine fraude sit. Ingrati sit actio. Milciades peculatus damnatus, in carcere alligatus, decessit. Cimon filius eius, ut eum sepeliret, uicarium se pro patris corpore dedit. Galias sordide diues natus, redemit eum a Republica, & pecuniam soluit, eiq; filiam collocauit. Ille deprehensam in adulterio, deprecante patre, occidit uxorem. Ingrati reus est.

Prima pars pro Cimone.

ADulterium mihi carcer est. Ferrum mihi a lege traditum, ad uindictam pudicitiae proijciam. Perdidisti pecuniā Galia, si soluisti tales manus. Non potest generosus animus contumeliam pati. Hoc interest, inter fortunam patris & filij. Illius calamitatum exitus fuit carcer, mearū initium. Vnius Milciadis census inuentus est. Cimon filius ademptus. Cimon redemptoris infelicitas est. Reddam beneficium, cum tam honestum desyderaueris, quā dedisti. Ego adulteros dimittam? Quid aliud facerem, si adhuc alligatas manus haberē. Quid tu pœnam putas pro Milciade alligari? Magnum uterq; beneficium, dum damus, recipimus. Ego, quod Milciadem redemi, tu quod Cimonem. Turpissimum duxi ab eodem dimitti, & adulteros & Cimonem. Ego sum qui referre gratiam, ne mortuis quidem desino. Ita mihi ueros habere liberos contingat, quod quantum sit Milciades expertus est. Dignum erat Galiam talem genuisse, qualem redemit. Dic nunc exemi te ego carcere, cui respondeam. Ego me carceri tradidi. Nunquam fiet, ut melius actum putem, quod Galia redemptus sum, quam quod pro Milciade alligatus. Ego me a te redemptum putabam. Emisti me filiae tuae. Galiae filiam duxi. Hanc tibi pater, dum ingratus esse nolo, iniuriam feci. Non possum ob id damnari, quod lege factum est. Beneficium est, quod totum eius causa praestatur, in quem confertur, Vbi aliquis ex eo quid sperat, aut impetrat, non beneficium sed consilium est. Summo te decore liberaui inuitus. Redemisti me, & tu non rogantem, Huic uirgini. Omnes & quicunque uitiatas filias uel clauserunt, uel occiderunt.

Pars altera pro Galia.

DVo beneficia dedi, & redemi, & egenti filiam collocaui. Obijcio tibi, quod uxorem passus adulteram fieri, quod non custodisti, quod moratus es, dum superueniret pater, spectator suae calamitatis. Ego non expectaueram, donec rogarer. Moleste ferabas socerum dici Galiam. Mores puellae non tantū passus es in uitia labi, sed ipse impulisti, nactus occasionem non obmisisti.

Extra controuersiam.

HIc color, & Galioni, & Latroni, & Montano placuit, Vt nihil in Galiam diceretur contumeliose, in redemptorem, in socerum infelicem† Multas quaestiones rhetorici & poetae romani a graecis dictas non surripiunt, sed & prouocauerunt. Thucydidis sentētia est. †Salustius. Res secundae mirae sunt initijs obtentui, cum sit praecipua in Thucydide uirtus breuitas. Hac eum Salustius uicit, & suis

† Haec usq; in finem nō erāt in exemplari & uident aliunde huc trāslata.
† graeca desūt

cũ claustris cecidit. Nam in sententia græca breui quæ saluo sensu detrahas deme. Constabit etiam si non æque tam integer. At ex Salustij sententia, nil demi sine detrimento sensus potest. Titus etiam Liuius tam iniquus Salustio fuit, ut hanc sententiã uituperaret, tanquam translatam & corruptam, dum transferretur obijceret Salustio, nec amore Thucydidis facit, ut illum præferat, sed laudat quem nõ timet, & facilius putat a se posse Salustium uinci, si ante a Thucydide uincatur.

Declamatio secunda de Flaminio prætore qui occidit damnatum ad rogatum meretricis.

MAiestatis læsæ sit actio. Flaminius prætor romanus in cœna a meretrice rogatus, quæ aiebat nunquã se uidisse hominem decollari. Vnum ex damnatis occidit. Accusatur læsæ maiestatis.

Prima pars contra Flaminium.

OBijcio luxuriam, histrionicam, iocos, amicos, in conuiuio nihil aliud quam occiditis. Vni fortasse osculo donauit homicidiũ. Cœnaturi carnifices manus abluunt. Non inquiro totum annum. Vna nocte contentus sum. Facilius est ut qui multa meretrici dedit, homicidium neget, quã ut qui homicidium dederit, quicq̃ negaret. Seruum si uerberari uoluisses, extra conuiuium abduxisses. Contactam sanguine humano mensam, strictas in triclinio secures, quis credat ista cõcupisse meretricem, uel fecisse populi romani prætorem? Virgæ premuntur, & ante mensam deosq́, crudelitatis uictima trucidatur. Me miserum terrore romani imperij lusisti. Lege potius quã scorto cadat. Exurgite Bruti, Oratij, Decij, & cætera imperij decora. Vestris facibus, securibus uestris, iam puellæ iocantur obscœnæ, in eo quod sub prætextu publicæ maiestatis agitur, Quicquid peccatur, magistratꝰ actione, uindicandũ est. Percussurus ad prætorem lictor respicit. Prætor ad meretricem.

Pars altera pro Flaminio:

SI legatus mãdata affert falsa, sic audiuntur tanquã illa populus romanus dederit. Imperator fœdus percussit, uidetur populus percussisse romanus, & fœdere cõtinetur. Nunc nec quicquã uiribus populi detractum est, nec opinioni. At ex te æstimant cæteros. Et ante hunc alij fuerunt, pro quibus æstimari possunt. Nemo ascribit urbibus uitia singulorũ. Obijciunt, quod damnatus perierit meretrici, & postulant prætorem perire damnato. Libido omnis intra meretricem est, crudelitas intra carcerem. Multa populus romanus in suis imperatoribus tulit. In Mallio impotentiam, a quo & filius & uictor occisus est. In Sylla crudelitatem. In Lucullo luxuriam. In multis auariciam. Non putaui ad rem ptinere, ubi aut quãdo periret, qui perire deberet. Occisus est. Quis? damnatus. Vbi? in prætorio, quo tempore? Est enim tempus quo noxius perire non debeat.

Quædã Po. Ro. in imperatoribus tolerauit.

Extra controuersiam.

QVædam controuersiæ sunt in quibus factum defendi potest, excusari nõ potest. Non speramus ut Flaminium iudex probet, sed ut dimittat. Itaq; sic agere debemus, tanquam pro facto non emendato, sed potius non scelerato. Titus Liuius de oratoribus qui uerba antiqua sordida consectantur, & oratoris obscuritatem, securitatem putant, tamen in his etiam si minus est insaniæ, minus spei est, illi qui timent, & abundantia laborant, plus habent furoris, sed plus & corporis. Semper ad sanitatem procliuius est, quod potest detractione curari, illi succurri non potest, qui simul & insanit & deficit. Mindius dixit Tetraculo, seruiebat forũ cubiculo. Prætor meretrici, carcer conuiuio, dies nocti. Nouissima sine sensu dicta est, ut expleretur circuitus. Quem enim sensum habet, seruiebat dies nocti. Hanc ideo sententiã retuli, quia & in tricolis, & in omnibus huius generis sententijs, curamus ut numerus constet, non curamus ut sensus. Omniũ autẽ corruptarũ sententiarũ exempla de industria pono, quia facilius & quid imitandũ, & quid uitandũ sit, docemur exemplo.

Declamatio tertia de patre repetente duos expositos.

PEr uim metũq; gesta, nõ sint rata. Facta conuentaq; legibus, rata sint. Expositos qui cognouerint solitis alimentis recipiant. Quidam duos expositos sustulit, & educauit,

& educauit, quærenti patri naturali, pollicitus est se indicaturum ubi essent, si sibi alterũ ex illis dedisset. Pactum interpositum est, reddit illi duos, repetit unum

Prima pars pro patre repetente duos expositos.

CVm alienis diuidimus liberos, quos non diuidimus cum matribus. Vtrũq; genui. Vtrunq; desyderaui, pro utroq; pactus sum. Vna sunt nati. Vna expositi. Vna educati, redditi distrahuntur. Distraxit illos fortuna aliquando a parentibus, nunquam ab ipsis, Duos exposui. Quia alterum eligere non poteram. In auctionem fratres productos hostilis hasta non diuidit. Plus quidẽ est geminos esse quam fratres. Perdit uterq; gratiã suam, nisi cũ altero est. Ignoscam retinenti meos, cum ipse non concupiscam alienos. Agnitio diuidet, quos iunxit expositio. Omnia pro filio paciscor, præter filium. Pactus sum flens, tremens, tanq; exponerẽ. Mihi tunc uis & necessitas erat. Non enim poteram inuenire filios, nisi alterũ promisissem.

Pars altera pro petente ultimum expositorum.

VTrumq; potest ex hoc iudicio pater dimittere, liberis hic carere cõsueuit. Ego & cum unũ accepero, necesse est torquear. Duobus assueui. Vim uocas, quæ te patrẽ fecit? Ego sustuli. Ego educaui, Ego reddidi. Iste electurus est. In ista ui duos filios perdidi. Lex, arma, & uincula, & ultimũ periculum complectit.

Extra controuersiam.

IN Sabinum Clodium una die, & græce, & latinæ declamantem, multa urbane dicta sunt. Dixit Catherius quibusdam quærentibus, quod pusillas mercedes acciperet, cum duas res diceret, Nunquam mercedes magnas accipere eos qui breuia pneumata docent. Mecœnas dixit. Cassius Seuerus ab auditore eius rediens, interrogatus quomodo dixisset. Respondit male uicit.

Declamatio quarta de patre cæso a filio.

QVi patrem pulsauerit, manus ei præcidantur. Tyrannus patrem cum duob⁹ filijs in arcem accersijt. Imperauit adulescẽtibus, ut patrem cæderent. Ex his alter præcipitauit se, alter cæcidit patrem. Post in amicitiam tyranni receptus est. Occiso tyranno premiũ accepit. At reus fit cæsi patris. Petuntur manus. Pater defendit.

Prima pars patris filium defendentis.

FElicior essem si plures reos defenderem. Præcidetis tyrannicidæ manus. Quid est hoc? integer tyrannus iacet. Tam necesse fuit patrem cædere, quam templa spoliare, uirgines rapere. O quantũ debemus istis manibus, p quas iam nihil necesse est. Tales fuerunt, ut ex his posset tyrannũ alter contemnere, alter occidere. Præcipitasti te fili. Hoc non est patri parcere, sed tibi. Dura fili, in tyrannum tibi p patrem eundum est, utrum ex filijs meis probatis? Alter se occidit, Alter tyrãnum. Suspensas leuiter admouebat manus. Filius simulabat ictus, pater gemitus. Necessitas magnũ humanæ imbecillitatis patrocinium. Hoc excusat Saguntinos, quamuis non cæciderint patres, sed occiderint. Sed nec iste occidisset. Ille me fratri reliquerat, hic tyranno. In lege, inquit, nihil excipitur. Sed licet multa non excipiantur, intelliguntur. Et scriptum legis angustũ, & interpretatio diffusa est. Quid interest lege excipere, ne fraudi sit ei qui per insaniam patrem pulsauerit? Cum illi non supplicio, sed remedio opus sit, ne puniatur infans, si pulsauerit patrem. Hic qui cogente tyranno fecit, ipso fuit miserior uapulante. Non est impudica, quæ accersita est a tyranno. Non est sacrilegus sacerdos, qui deoꝝ immortalium dona suis manibus pertulit ad tyrannum. Patre iubente fecit, nec cæcidit ipse, sed paruit. Vltio cæsi patris, nullius est, nisi patris. Si a quolibet alieno cæsus essem, & iniuriarũ agere nollem, nomine meo ageret. Nunc nihil interest. Pœna maior est eius qui cæcidit, ius idem eius qui cæsus est. Necessitas omnẽ legem frangit.

Pars altera contra filium qui patrem cæciderat.

TAmdiu cæcidit patrẽ, donec placeret tyrãno. Satelles, inqt, pro Rep. feci. Idẽ imputas & Reip. & tyrãno. Habuisti qđ iactares tyrãno. Frater maluit mori. Perijt, ne parricidiũ faceret, aut uideret. Cæsus, inqt, pœnã remitto. Mirarer, nisi p tam bono patre fuisset, q mori uellet. Pater, inqt, uoluit, sed frater noluit

Ita tu non

Ita tu non tantum tyranno, sed etiam patri dignus uisus es parricidio. Cecidisti patrē, cum & legem nolles, & fratrem.

Extra controuersiam.

AB Appio ꝓconsule, cum quo in Cretam Sabinus uenerat, in theatro græci postulare cœperant. ut Sabinus maximum magistratū gereret. Mos autē est barbam & capillos magistratui Cretensium submittere. Surrexit Sabinus, & silentio manu facto, hunc magistratum, inquit, ego Romæ bis gessi. Bis enim reus causam dixerat, græci nō intellexerunt, sed interpretari petebant, ut illum honorem Sabinus tertio gereret. Idem etiam cum reus rogaret, ut in latomias transferretur. Nec nunc, inquit, quenq̃ nostrum decipiat nomen latomiæ, illa animo meo lauta res est. Iocabatur in miserijs, ac periculis suis, in quibus iocari eum non debuisse quis nescit? potuisse quis credit?

Declamatio quinta de nepote rapto ab auo.

DE ui sit actio. Quidā duos filios sub nouerca amisit, dubijs signis cruditatis & ueneni. Tertiū filiū auus maternus rapuit, qui ad uisendos nepotes ægros nō fuerat admissus. Quærenti patri, ꝑ præconē dixit apud se esse. Accusat̄ de ui.

Prima pars pro auo qui rapuit nepotem.

HAbui filiā, cuius unus filius sumpserit fœcundā, apud me nutriat̄, Sine. Quid times? ne nō admittare cū ueneris? Non quæris filios, quos ꝑdidisti, quē nō ꝑdidisti quæris. Pater a me unū repetit, ego duos a patre. Plus habeo qđ auo, q̃ quod reo, timendū sit. Veni ad ægrotātes nepotes. Admissus nō sum. Hæc uera uis fuit, illa uis est, quæ arma, pugnam, uulnera nō habet. Describe istius comitatū, tumultus unus, & unus sonus est. Rapuisti, inquit, filium meū, immo nepotem meū sustuli, immo uenientē nō potui excludere, si quis obsessam latronibus armata manu coniugem, liberosq̃ rapuisset. Beneficiū erit meum. Et medici alligant, & corporib⁹ nostris ui medentur. Non potest agere mecum tanq̃ cum alieno. Habet sua iura natura. Et hoc inter patrē & auum interest, quod auo seruare suos licet, patri & occidere. Quæ est ista tam sera pietas? tam præpostera? Quærere tuos a tertio incipis. Quisquis puero fauit, ne inueniretur optauit.

Pars altera pro patre contra auum.

NOn ut nepotem seruaret fecit, sed ut infamaret uxorem ueneficij, me ueneficæ mancipauit. Cum socero mihi, iudices, ne uiua quidem uxore, persona cōueniat, mortua uero, inimicum professus est. Languente puero cum uociferatione & conuitio auspicans quid accidit? uenit, qui ad sanos nepotes nunquā antea uenisset. Non admisi, & tunc enim uidi uenire rapturum.

Extra controuersiam.

HAbet hoc Montanus uitium. Sententias suas repetendo corrumpit. Dum nō est contentus unā rem semel benedicere, efficit, ne benedixerit. Propter hoc solebat Montanum Scaurus inter oratores Ouidium uocare. Nam & Ouidi⁹ nescit, quod bene gessit, relinquere. Cū Polyxena esset adducta tumulo Achillis immolanda. Hecuba dixit. *Cinis ipse sepulti In genus hoc pugnat.* Poterat esse contentus. Adiecit tumulo quoq; senserat hostem. Neq; hoc contentus adiecit Aeacidæ fœcunda fuit. Aiebat Scaurus non minus magnam uirtutem esse, scire desinere, quam scire dicere.

Ouidius non qui nescie[bat] desinere cum quid diceret.

Declamatio sexta de matre uenefica filiam accusante.

VEnefica torqueatur, donec conscios indicet. Quidam mortua uxore, ex qua habebat filium, duxit aliam, & ex ea filiam sustulit. Venefici damnata, dum torqueretur dixit consciam puellam. Petitur duci ad supplicium puella. Pater defendit eam.

Prima pars pro filia ne sit rea ueneficij.

NOn ꝓdesset tibi puella, quod amauit te pater, nisi mater odisset. Nefanda mulier, etiā filiæ nouerca, Ne mori quidē potuit, nisi & occideret. In gladiatorib⁹ quoque conditio dura uictoris est, cum moriente pugnantis. Nullum magis aduersariū

gis aduersarium timeas, quam qui uiuificare non potest, occidere potest. Concitatissima est rabies in desperatione. Sorte ultima in furorem animus impellitur. Quædã feræ ipsa tela †inuadunt, & in mortis auctorẽ per uulnera ruunt. Gladiator quem armatus fugerat, nudus sequit̃, & præcipitati nõ quod impulit tantum trahunt, sed quod occurrit, quodã naturali deploratæ mentis affectu. Morientibus grauissimũ est cõmori. O mendacium simile ueneficio, dum nouercæ meminit, matris oblita est. Peto ne quia filium uindicaui, filiam perdam, quod nisi succurritis, nouerca uincit. Ego uictus sum. Ne inter supplicia quidẽ desinit occidere. Prosit apud uos puellæ, quod pater eam laudat, prosit quod mater accusat. Conscia, inquit, est filia. Ego torqueri cœpi, nouerca torquere. Habui filium talem, ut illum amare posset nouerca, nisi in eam incidisset, quæ odisse etiam filiam posset. Seruus furti tortus, Catonem conscium dixit. Vtrum plus tormentis credidistis, an Catoni? quod nouerca tam sero, puella tam cito. In hoc ueneficij pœnas dabat, ut accusatoris exigeret. *Aff. i. cõmordent.*

Pars altera contra filiam quæ sit rea ueneficij.

QVarundam ferarum catuli cum rabie nascũtur. Venena radicibus statim pestifera sunt. Quid illa quæ fratrem in moram sequentis patris sparsit? habem exemplum quod & sorori cõueniat, & uirgini. Nouerca in hoc priuigno dedit uenenum, ut filia sola hæres esset. Ideo adhibuit, & consciam.

Libri noni Declamationum finis.

LVCII ANNEI SENECAE DECLAMATIONVM

LIBER DECIMVS.

QVOD ultra mihi molesti sitis, nõ est. Interrogate, si qua uultis. *Sinite* me ab istis iuuenilibus studijs ad senectutem meã reuerti. Fatebor uobis, iam res est tedio. In primo libenter assilui, uelut optimam uitæ meæ partem reducturus, deinde iam pudet, tanquã diu non seriam rem agam, scholastica studia leuiter tacta delectant. Contrectata & propius admota, fastidio sunt. *Sinite* ergo semel exhaurire memoriã meã, & admicate uel actum iureiurando, quod affirmem dixisse me quæ sciui, quæq; audiui, quæq; ad hanc rem pertinere iudicaui. Pertinere autẽ ad rem non puto, quomodo Lucius Magius gener titulum declamauerit, quãuis aliquo tempore suum populũ habuit, cum illum, homines nõ in ipsius honorẽ laudarent, sed in soceri ferrent. Quomodo Lasperna aut Quintilianus declamauerit, transeo istos quorũ fama cum ipsis extincta est. De Scauro si me interrogatis, cum illum mecũ audieritis, iniqui estis. Non noui quenq;, cuius ingenio. P. R. pertinacius ignouerit, dicebat sepe causam in ipsis subsellijs, sepe domi dicebat, deinde litiganti similior quã agenti. Cupiebat euocare aliquam uocem aduersariorũ, & in altercatione uires suas nouerat, nihil erat illo uenustius, genus dicendi antiquum, uerborum quoq; non uulgarium grauitas, ipse uultus habitusq; corporis, mire ad autoritatẽ oratoriam aptatus. Sed ex hijs omibus scire posses non quantũ oratorem præstaret *Scaurus*, sed quantum desereret, pleraq; actiones male. In omnibus tamen aliquod magni neglectiq; ingenij uestigium extabat, raro aliqua actio bona, sed quam fortunæ imputarem, sed illum longa immo perpetua desidia eo perduxerat, ut nihil curare uellet, nihil posset. Orationes septem edidit, deinde conbustæ sunt, bene cum illo ignis egerat. Sed extant libelli, qui cum fama eius lucẽt, multoq; solutiores ipsis actionibus. Illos enim cum destituerit calor, adiuuat, hæc caloris minus habent, negligentiæ non minus, declamantem audiuimus. Nouisse quidem Lepido, inquit, difficillimum erat ubi displiceret. De Labeone interrogatus, declamauit non quidem populo, sed egregie, non admittebat populum, & quia nondum hæc consuetudo erat inducta, & quia putabat turpe ac friuolæ actionis. Faciebat enim censorium supercilium, cum alius animo esset magnus orator, eluctatus ad famam ingenij, confitentibus magnis hominibus peruenerat, quia uolentibus summa egestas erat, summa infamia, summum odium. Magna autem debet esset eloquentia, quæ inuitis placeat, cum ingenia fauor hominum ostendat, fauor *Scauri habitũ in declamãdo describit.*

dat,fauor alat, quantā uim esse oportet, quæ inter obstantia erumpat? Nemo erat quin cum homini omia obiecerat,ingenio multum tribuerit.Color orationis antiquæ, uigor nouæ.Cultus inter nostrū ac prius sæculum medius,ut illum posset utraq; pars sibi uendicare.Libertas tanta,ut libertatis nomen excederet,ut quia passim ordines hominesq; laniabat,uagaret animus per uitia ingens,& ad similitudinē ingenij sui uiolenter, & qui pompeianos spiritus nondum in tanta pace posuisset.In hoc primum excogitata est noua pœna. Effectum est enim per inimicos, ut omnes eius libri incenderent. Res noua & insueta supplicia de studijs sumi,Bono herculæ supplicio.Ista in pœnas ingeniosa crudelitas post Ciceronem inuenta est.Quid enim futurum fuit,si triumuiri libros,si ingenium Ciceronis ꝓscriberent? Sunt dij immortales lenti quidem,sed certi uindices generis humani,& magna exempla in caput inuenientiū regesserunt,ut iustissima patiendi uice,quod quisq; alieno excogitauit supplicio,sepe excipiat suo.Quæ uos dementissimi homines tanta uecordia agitat? parū uidelicet in pœnas notæ crudelitatis est? Conquirite in uosipsos noua,quibus perennis est,si quid ab omi patientia rerum natura subduxit, sicut ingenium memoriaq; nominis inuenit, quemadmodum pducatis eandem rem corporis,mala facere studijs subderet,& in monumenta disciplinarū animaduerteret,quanta & quā non contenta certa seuitiæ materia est.Dij melius,quod eo sæculo ista ingeniorū supplicia cœperunt,quo & ingenia disierunt.Eius qui hanc in scripta Labieni sententiā dixerat,postea uiuentis adhuc scripta combusta sunt.Iam non malo exemplo,quia suo.Non tulit hanc Labienus contumeliā,nec superstes esse ingenio suo uoluit,sed in monumenta se maiorum suorum ferri iussit,atq; ita includi ueritus,ne ignis qui nomine suo subiectus erat,corpori negaretur,non finiuit tantum se ipse,sed etiam se seuit.Memini aliquādo cum recitaret historiā,magnā partem illorum librorū cōuoluisse, & dixisse,hæc quæ transeo post mortem meam legentur.Quanta illis libertas fuit, quā etiam Labienus extimuit? Cassij Seueri hominis Labieno iunctissimi belle dicta res ferebatur, Illo in tempore quo libri Labieni ex. S.C. urebantur, nunc me, inquit, uiuum uri oportet,qui illos edidi.Monstrabo uobis bellū libellum,quē a Galieno uestro petatis,Recitauit rescriptū Labieni pro Batillo Mecœnate,in quo supplet adulescentis animo,illos dentes ad mordendum prouocantis.Puto iam mihi, quod interrogetis,restat. Musa rhetor quē interdum soletis audire,licet† melameus contrahat frontē,Multum habuit ingenij,minus cordis.Omnia usq; ad ultimū tumorem perducta,ut non extra sanitatem,sed extra naturam esset.Quis enim ferret hominē de† sisonibus dicētem,cœlo repleuerūt de sparsionibus,odoratos hymbres.Et in cultum uirilium,calcatas syluas,& in pictura,nemora surgentia.Aut illud quod de subitis mortibus eum dicentem cum uos me illo pduxeritis.Quicquid auium uolitat,quicquid piscium natat, quicquid ferarum discurrit,nostris sepelit uentribus.Quare non,cur subito moriamur? mortibus uiuimus Non ergo & si iam manumissus erat, debuit de corio eius nobis satisfieri.Nō sint ex iudicibus seuerissimis,nec ad exactam regulam redigant, multa donanda ingenijs puto, sed donanda uitia nō portenta sunt.Si qua tamen tolerabiliter dicta sunt,nō subtrahantur nō plura uideantur,uos subijciatis.Oscus non incōmode dixit,sed sibi nocuit.Nam nihil sine schemate dicere cupit.Oratio eius non figurata erat,sed praua.Itaq; non inurbane paratus rhetor,cum illi Massiliæ mane occurrisset,schemate illum salutauit.Poteram quidē dicere auc Osci.Ipse ab eloquētia multū aberat,natus ad cōtumelias omniū ingenijs inurendas.Nulli nō impressit aliquid, quod effugere non posset,ille Passennæ prima eius syllaba in græcum mutata obscœnum nomē imposuit,declamatori subtili & arido,ille Sparto dixit scolam cōmunem cum rhetore quodam habenti,tu potes cōtrouersiam intelligere,qui nō intelligis te laterem lauare.Spartus autem dicebat ualenter, sed dure.Ad imitationē Latronis addixerat, non tamen unquā similis illi erat, nisi cum eadē diceret,utebat suis uerbis, Latronis sententijs. Cum Basso certamen illi fuit, quē uos quoq; audistis,homine diserto, cui demptam uelim quam consectabat amaritudinem,& simulationē actionis oratoriæ,Nihil indecentius, quā ubi scholasticus quod nō nouit imitatur.Amabam itaq; Capitonē,cuius declamatio est de Popilio,hæc quæ† misero Latroni subijciuntur, bona fide scholasticus erat. In his declamationibus ubiq; illi

Lento nimirū gradu ad uindictā sui Dij ꝓcedunt

*

Labienus.

Cassius Seuerus

*

Alt.†Mela meus.

Alt.†seponib.

Alt.†meo

bene

bene ceſſerant,nulli non poſt primū Tethracolū præferendus,primū Tethracolum quo
rum faciā quæritis, Latronis,Fuſci,Cæſtij,Albutij,Gallionis,Hi quoties cōflixiſſent,pe-
nes Latronem gloria fuiſſet,penes Gallionem palma,reliquos ut uobis uidetur compo-
ſite.Ego uobis omniū feci poteſtatē,hos min⁹ nobiles ſinite in partē abire,Paternū,Mo-
deratū,Fabiū,& ſi quis eſt nec clari nominis,nec ignoti.Dum ius ad ſatietatē ueſtrā me Altiuſſus.
præſtiterim, ꝑmittite me mihi & aliquos ex ſinu proferre,quibus quo minus ad famam
ꝑuenerint, nō ingeniū defuit,ſed loc⁹.Bene declamauit Caius Silo,cui Cæſar Auguſtus,
cū frequenter cauſas agentē in Tracinenſi Colonia uidiſſet, plenū teſtimoniū reddidit.
dixit enim,nunꝗ̄ audiui patrēfamiliæ diſertiorē.Erat qui patrēfamiliæ præferret orato-
ri,ſubduceret patrē etiam eloquentiæ,putabat eloquentiā,abſcondere.Solebat declama
re ſtudioſe Terrinus Clodius, cuius filius faterno uobis amore coniunctus eſt. Adole-
ſcēs ſummæ eloquentiæ futurus,niſi mallet exercere quantū habet, quā conſequi quan-
tū ſequi poſſet.Sed Terrinus Clodius multū uiribus demiſerat,dum Appollodorū ſeq-
tur,ad ſummā legē dicendi ſe amputat.Tantū tamē illi ſuꝑfuit uiriū,quantū ualeret,etiā
ſi ars abeſſet.Sententias dicebat excitatas,inſidias aliquid potentes,nunq̄ de colore La
troni controuerſiā fecit.Latro nunꝗ̄ ſolebat diſputare in cōuiuio,aut aliquo quo decla-
mare poterat tēpore.Dicebat quoſdā eſſe colores,prima facie duros & aſperos, eos nō
poſſe actione approbari.Negabat itaq̄ ulli placere poſſe,niſi totū noſſet ſe,ſuas uires, &
illarū fiducia alijs metuenda & prærupta adire,multa ſe nō perſuadere iudici,ſed aufer-
re.Turrinus contra nihil probare,niſi tutum,non quia imbecillis erat,ſed quia circūſpe-
ctus cauſæ.Nemo diligentius propoſuit,nemo reſpondit paratius, & pecuniā itaq̄ & di
gnitatē,quam primū in prouincia Hiſpania habuit,eloquētiæ debuit. Natus quidē erat
patre ſplendidiſſimo, Auo diui Iulij hoſpite. Sed ciuili bello attenuatas domus nobilis *
uires excitauit,& ita ad ſummam perduxit dignitatē,ut ſi quid illi defuit,ſcias loco defu
iſſe.Inde filius quoq̄ eius.i.meus,nunꝗ̄ eñ illum a uobis diſtinxi,habet in dicendo pa-
ternam diligentiā,quæ uires ingenij ſui ex induſtria retundit, hoc & in ipſo uitæ genere
ſequit̃,ad ſumma euaſurus iuuenis niſi modicis cōtentus eſſet,& ideo dignus eſt , cuius
tam modeſtis cupiditatibus fortuna præſtet fidē.Horum omnia nō me animo maiore,
ſed certo poſuiſſe iudicio ſcietis,cū ſentētias eorū retulero,aut pares notiſſimorū autorꝫ
ſententijs,aut præferendas.

De filio pauperis occiſi,& diuite inimico.

INiuriarum ſit actio.Quidā cum haberet filium,& diuitem inimicū,occiſus & ſpo-
liatus inuentus eſt.Adoleſcēs ſordidatus ſequi diuitem cœpit. Diues eduxit eū in
ius,& poſtulauit,ut ſi qd ſuſpicaret̃,argueret.Adoleſcēs ait,Accuſabo, cū potero.
Diues petēs honores repulſus eſt.Accuſat iniuriarū pauperis filium.Contradicit.

Prima pars pro filio pauperis.

GRatias diuiti,ꝙ quos odit,iam reos facere contentus eſt. Non ambulabis,in-
quit,eadē uia,Non calcabis ueſtigia mea,Non offeres delicatis oculis ſordi-
dam ueſtē,Non flebis,me inuito,non tacebis.Perieramus, ſi hic magiſtratus
eſſet.Quod ſordidatus fui,lugentis eſt,ꝙ fleui,pietatis,ꝙ non accuſaui,timo-
ris,ꝙ repulſus eſt,ueſtrum eſt. Honores patre meo uiuo nūꝗ̄ petiuit. Vitiū me meum
ſequat̃. Taceo. Vtinā hoc uitium habuiſſet & pater,quando uobis nō ſordidati ſumus.
Accuſa,inquit,pauper diuitem,Ambulare mihi arbitrio meo nō licet.Accuſa,inquit, rē
perage,ꝑora. Quis accuſare ſic † locupletē poteſt? Cur,inquit,me ſequeris? Aliud ergo Al†loquē tem.
pauperes iter,aliud diuites habent. Quiſquis ꝑcuſſor fuit,quaſi diues ſpolia contempſit.
Mortuo patre meo,metuo eum,ne quis ſe lædi putet. Si dixero occiſum. Sordidatus,in
quit,fles, Quid aliud facere poſſum occiſi pauperis filius? Quid accuſāti feciſſet,qui ꝑſe
quitur tacentē? Quare,inquit,ſequeris me? Vt aliquando miſerearis mei,ut deſinas affli
ctam domū ꝑſequi. Eum accuſatorē habeo,qui ſe nō eſſe reum mirat̃. Cur,inqt nō agis?
quia adeo nō metuis,ut cogas. Sordidatus ſum. Quod reo licet,lugenti nō licet? An ne
lugebo quidē quem uindicare nō poſſum? Non erat in illo præda,quam craſſator appe-
teret. Erat ſumma uirtus,cōtumax aduerſus diuitiarū faſtidium innocentia. Hæc ab ini-
mico petita ſunt ſpolia. Quis cædem machinatus eſt? Scire non poſſum,quod diſſimula
ri non poteſt. Scio,quis optauerit,& tu diues inimicus es,& ille ui ſpoliatus inuētus. Nō
eſt cur accuſem,ſed eſt cur ſuſpicer.

T Pars al-

Pars altera pro diuite inimico.

VT scias te inuidiam mihi facere, cum dixissem, accusa me, Non negasti, sed respondisti, accusabo cum potero.

Declamatio secunda de patre uicto a filio uictore.

VIro forti premiũ. Si plures erũt, iudicio contendãt. Pater & filius fortiter fecerunt. Pater petit a filio, ut sibi cederet, ille noluit. Iudicio contenderunt. Vicit patrem, petit premio statuas patri. Abdicatur, Contradicit.

Prima pars pro filio uictore.

QVem optem nescio iudicij huius euentum, cum crimen meum sit uicisse. Patriæ iudicium habeo, patris perdidi, patrẽ in acie uidi, pugnaui cũ exẽplo. Iudicium uocaŕ, quo pater & filius spolia cõtulimus. Vici nõ filius patrẽ, sed iuuenis senẽ. Ego uici, sed oẽs gratulati sunt patri. Cogitaui Oratium Hætruscas acies corpore suo submouentẽ. Cogitaui Decium, qui nec ipsi patri cessit. Pugnaui nõ tantum imperatori, sed etiam patri. Auidus sum gloriæ. Hoc si uitiũ est, paternum est. Pudeat pater, si te uicit filius abdicãdus. Ego premiũ habeo, tu & premium, & uirum fortem. Virtutes nostræ silentio præterissent, illustratæ sunt, dum cõferunt. Iudicauerunt non quod erat, sed quod te malle credebant. Honor ad utrũq; peruenit. Alter premium habet, alter percepit.

Pars altera pro patre uicto.

NOlo habitare cum aduersario meo. Non capit idem contubernium, uictum & uirum fortem. Statuas, inquit, tibi posui, immo ne possem unq̃ me uictum obliuisci, ignominiam meam in æs incidisti.

Declamatio tertia de filia, quæ se suspendit, ut patri satisfaceret.

DEmentiæ sit actio. Bello ciuili uirum quædam secuta est, cum in diuersa parte haberet patrem, & fratrem. Victis partibus suis, & occiso marito, uenit ad patrem, a quo non recepta, ait patri. Quẽadmodũ uis tibi satisfaciam? Ille respondit, Morere. Suspendit se ante ianuam eius. Accusatur pater a filio dementiæ.

Prima pars protinus patrem accusans.

SIc tibi satisfieri uelle nec debuisti. Nam sic sibi satisfieri, nec uictor quidem uoluit. Nullum fuit in proscriptiõe mulieris caput. Inquasti filiæ sanguine penates, quasi quid loquor penates, tanq̃ in domo perierit? Allatum ad se Pompeij caput Cæsar fleuit, & nec ille propter filiã fleuit. Quemadmodũ uis satisfaciã tibi? Hoc ipso satisfecisse puella debuerat, adeo & in maritum, & in patrẽ pia. Vt alterum usq; ad mortem secuta sit, & alteri morte satisfecerit. Periculose offendo patrẽ, qui nescit ignoscere. Morere, quid aliud meruerat, si satisfacere noluisset? Defendisti Ligarium Cicero. Quã leue iudicasti crimen, de quo confessus es. Ante ipsum domus limen extincta est, ne dubitari posset marito perisset, an patri. Meruerat inquit. Accusas etiam nũc? Et certe iã tibi satisfactũ est. Secutus est gener diuersas partes, uxor suas. Optima ciuilis belli defensio, obliuio est. Morere inquit. Etiam quibus animaduertere in dãnatos necesse est, non dicunt occide, nõ morere, sed age lege. Crudelitatẽ imperij, uerbo mitiore subducunt.

Pars altera patrem defendens.

MOres tuos patri debes approbare, non patris regere. Multa potes iam demẽtiæ signa colligere, non potes patrem propter uerba damnare. Animaduertit Manlius in filium, & uictorem quidem. Animaduertit Brutus in liberos, non factos hostes, sed futuros. Videas an sub istis exemplis patri fortius liceat tãtum loqui. Cõtumaciter rogauit, quemadmodũ & perijt. Nihil agnoui filiæ, nihil uictæ. Non misit ad patrẽ fratrẽ, an etiam nunc irascitur fratri? Cur me solum rogat? cum duobus satisfacere debeat. Victor inqt, cito exoratus est. Facilius est ignoscere bello, q̃ parricidio. Iam morte patris quæsiuit inuidiam. Perisse propter patrem dicitur mulier, quæ uirum habuit, propter quem mori posset.

Declamatio quarta de eo q debilitabat expositos, & eos pariter educabat.

REipublicæ læsæ sit actio. Quidã expositos educabat, & debilitatos mendicare cogebat, ut sibi mercedem referrent. Accusatur læsæ reipublicæ.

Prima

Prima pars contra debilitãtem expofitos.

FActum eft,ne liberos patres aut agnofcant,aut recipiant. Vectigalis ifta crudelitas,eo magis,quod præ cæteris omnes præter iftum mifericordes fumus. Effectum eft,ut nihil effet miferius expofitis,q̃ tolli parentibus,q̃ agnofcere. Alteri us cõminutas fcapulas in deforme tuber extundit. Produc familiam tuam. Volo noffe illam humanarum calamitatum officinam. Sua cuiq; calamitas tanq̃ ars affignatur. Intuemini illi erutos oculos,illi effractos pedes. Quid horrefcitis,fi ifte miferis nouum monftrum,integer alitur,& debiles alunt. Periffent,inquit,ita non infelicius fic fũt. Periffent,inquit,interroga pueros, Vtrum maluerint. Quãti ex his uiri fortes, quanti tyrannicidæ,quanti futuri facerdotes? Nũc incredibilia loquor. Ex hac fortuna origo Romanæ gentis apparuit. Plus acceptum crudelitati,q̃ expenfum mifericordiæ refert. Expofitos aluerunt. Et iam feræ fatis futuræ mites,fi præteriffent,quorum cum ubiq; audiãtur preces,in fua tantum caufa ceffant. Abfciffa eft illis lingua,& eft rogandi genus,rogare non poffe. Miferemini omniũ iudices,quorum fingulorum mifereri foletis. Iftis nos uindictam negaturos putas? quibus ne id quidẽ negauimus,quod tibi daturi erant. Res indigniffima,cum tam crudelis fit,mifericordiam publicauit. Exurgite miferi,& hodie uobis premium rogate. Tibi,inquit,quotidiana captura non conftat. Apparet te nondũ fatis miferum uideri. Occurrunt nuptijs dira omina. Fatis publicis aufpicia feralia. Et diebus in hilaritatem dicatis, ifti femianimes greges oberrant. Alunt iftum,qui fe alere non poffunt. Non eft qui rogare nefciat. Solet autem dicere, Nõ habes tot membra, quot debes. Ergo tu cum de publica mifericordia cogitas,tam crudelis effe potuifti. Miferos q fic rogant,miferiores qui fic rogantur. Omnes omnibus ftipem conferunt,dum quifq; timet,ne filio neget. Effecifti ut maius effet malum educari,q̃ exponi. Timebãtur feræ atq; ferpentes,& inimicus teneris artubus rigor,inopia quoq;. Inter expofitorum pericula non numerabamus educatorem.

Pars altera pro debilitante expofitos.

DEbilitafti inquit. Plus illis patres nocuerũt. Quid uidetur lanifta? qui iuuenes cogit ad gladium,& tamen non accufatur læfæ reipublicæ. Quid leno, qui ftuprum pati cogit inuitas? nec rempublicam læfit. Ego reum non laudari defydero,fed abfolui. Noceat hoc illi,cum petet honores. Poteft etiã aliquis & nõ effe homo honeftus,& effe innocens reus. Vt illis multum ablatum fit, uita reddita eft. Reipublicæ læfæ non poteft agi eorum nomine,qui extra rempublicam funt. Egens homo,& qui ne me alere quidem,nedum alios poffum,fuftuli relictos, quibus non iniuria fieret,fi aliquid detraheretur,fed beneficio cederet,fi uita feruaretur. Faciant inuidiam, dicant illos per me mifere uiuere,dum fateantur per me uiuere. Vnius mifericordia uiuunt,& omniũ aluntur. Mirum eft uacare homines huic cogitationi,ut curent quid homo mendicus inter mendicos agat. Ciuitatis iftius principes diuitias fuas exercent contra naturam,excifiorum greges habent,exoletos fuos ut ad longiorem patientiam impudicitiæ idonei fint,amputant,& quia ipfos pudet uiros effe,id agũt, ut q̃ pauci uiri fint. His nemo fuccurrit,delicatis & formofis debilibus. Curatis quis ex folitudine infantes auferat,perituros nifi auferãtur,non curatis quod folitudines fuas ifti beati ingeniorum ergaftulis excolunt,& miferrimorum iuuenum fimplicitate deceptos,fpeciofiffimũq; ẽq;,ac maxime idoneum caftris illidunt,& detrudunt.

Ifta Italico rũ eft peftif non medio cris,

Declamatio quinta de Parrhafio pictore torquente Olynthium.

REipublicæ læfæ fit actio. Parrhafius pictor Athenienfis,cum Philippus captiuos Olynthios uẽderet,emit unum fenem. Duxit Athenas,deinde torfit. Ad exemplum torti,Prometheum pinxit,Olynthius in tormentis perijt,ille in tẽplo Mineruæ tabulam pofuit. Accufatur læfæ reipublicæ.

Prima pars contra Parrhafium.

SEnex fi abfq; liberis fuper exuftæ patriæ cinerem ftetiffet ad figurandum Prometheum,fatis triftis effet. Nemo ut naufragium pingeret,merfit hominem. Vltima precatio Olynthij fuit. Redde me Philippo. Seruus,inquit,meus fuit. Putes Philippum loqui,Ideo templa Mineruæ fugimus tanq̃ caftra Macedonum. Parum,

 inquit,tri-

inquit, tristis est. Vis Parrhasi tristem uidere? Duc illum ad Olynthum iacentē. Scis certe & tristem emeris. Olynthijs urbem aperuimus, tēpla præclusimus. Nemo Olynthius tortus esset, si omnes illos Macedones emissent, torqueatur hic, nec sub Philippo moriatur. Hic nec sub Ioue, si iste hospitalis Olynthio fuit. Hoc est Promethea facere, non pingere. Emi, inquit, immo si Atheniensis es, redemisti. In isto templo pro Olynthijs uota suscepimus. Ille carnifex Græciæ, istum tamen non amplius & uendidit. Senex longa miseriarum tabe confectus, & tam tristis, & si iam tortus esset. Quemcunq; preco uiderat ibi flentem, agnoscebat emptorem. Vereor ne quis cum audierit Olynthij uerbera, tormenta, ignes, me queri de Philippo putet. Si isti creditis, iratum Ioue imitatus est. Si nobis, uicit iratum Philippum. Tam patiendum est pingentem Parrhasium, & iratum Iouem. Miserrime senex, aliquis forte ex seruis tuis felicius seruit. Si ad succurrendum pfectus es, queror, quod unum ex his emisti. Si ad torquendum, queror, quod illum statuit ex altera parte Parrhasius cum coloribus, ex altera tortor cum ignibus. Dubius est inter ista Parrhasius, studiosius pingat, an sæuiat. Producitur respiciens patriam senex. Placuit Parrhasio uultus infelix. Habuit autem aliquid Olynthius Promethei simile, & ante tormenta. Ignis, tormenta, ferrum, officina, Hoc pictoris, an Philippi est?

Pars altera pro Parrhasio.

NVnq; unius malo publica fama corrumpitur. Solidior est opinio Atheniensiū & ut labefactari tormentis capti possit. Læsisti, inquit, rempublicam, qui hāc picturam in templo posuisti. Lædunt rempublicam, qui aliquid illi auferunt, nō qui aliquid adijciunt. Peccauerunt ergo recipiēdo tabulam, & sacerdotes. Cur autem non reciperent? deorum crimina in templo picta sunt. Multum semper artibus licuit, Medici ut uim in ægroto morbi cognoscerent, uiscera hominum resciderunt.

Declamatio sexta de fure, qui fodit parietem diuitis.

INiuriarum sit actio. Fur concione prohibeatur. Quidam cum diuitem accusasset proditionis, noctu parietem domus eius perfodit, & scrinium in quo missæ erant ab hostibus literæ, sustulit. Damnatus est diues. Cum concionari uellet accusator, a magistratu prohibitus est. Agit iniuriarum.

Prima pars pro fure.

ID solū sustuli quod fur reliquisset. Nil magis fur timuit, & ne dominus furtū agnoscere uellet. Ruentis ciuitatis statum, unius parietis ruina suspendit. Profiteor indicium furti, ciuitas conscia est. Furtum est quod timet dominus agnoscere, quod qui perdidit, supplicium tulit, premiū qui surripit. Cui magis pmisisses loqui, si eodem tempore, & fur uenisset, & dominus? Mille nauium duces furto Troiam cœpistis. Si bene furto euertuntur urbes, quāto melius liberantur? In forum ueni, narraui nocturnam expeditionem meam. Conuenerant omnes tanq; ad concionem. Cur me submoues ante actionem? cum nec proditores inauditi pereant? O furtum in concione narrandum, proditoris uigilantissimū pectus, & in exitia nostra semper sollicitum. Publica fata sopierant. Ita etiam ministros eius alligauerat somnus, ut mihi liceret eligere quod tollerem. Diruere mihi uidebar hostium muros. Furtum uocas, quo nihil melius tuo anno factum est. Nemo fur rempublicam cogitat. Nihil non licet pro republica facere.

Pars altera pro magistratu.

QVale id spectaculum fuit? composuerat inter se fortuna reipublicæ furem, & proditorem, ut uidit inutile furtum suum prodidit, ut nobis uenderet, qd' nulli poterat. Tam callidus fur, ut etiam proditori posset imponere. Consiliū uideri uult infelicitatem furti sui. Lex quæ nocturnum furem occidi iubet, quo quo modo iubet, non de damnato tantum, sed de fure loquitur. Odit hoc uitium, nec immerito non multum abest a proditore. Sustulit quod nō elegit, sed quod illi fatum publicæ felicitatis obiecit. Vno tempore & proditorem nobis ostendit, & furē, qui diuitem compilare mallet, & damnare. Effregit domum manu suspensa. Eluxit illum tunc non primū fecisse. Sustulit, non quod uoluit, sed quod potuit. Bono exemplo damnatus est proditor, malo inuentus.

Libri decimi & ultimi declamationum finis.

Lucij Annei

LVCII ANNEI SENECAE ORATORIS ET RHETORIS SENTENTIAE, DIVISIONES, COLORES, SVASORIARVM LIBER PRIMVS.

SIN ut cuiusq; rei magnitudinē natura dederat, dedisset & modū nihil infinitum nisi Oceanus. AVITVS. Fertiles in Oceano iacere terras, ultraq; Oceanum rursus alia littora, aliū nasci orbē, nec usq; naturam rerum desinere, sed semper inde, ubi desisse uideatur, nouam exurgere. Facile ista franguntur, quia Oceanus nauigari non potest. Satis sit hactenus uicisse Alexandro, qua mundo lugere satis est. Intra has terras cœlum Hercules meruit. Stat immotum mare, & quasi deficientis suo fine naturæ pigra moles, nouæ ac terribiles figuræ, magna etiam Oceano portenta, quæ profunda ista uastitas nutrit, confusa lux alta caligine & interceptus tenebris dies, ipsum uero graue & defixum mare, & aut nulla aut ignota sydera. Ita est Alexander, rerum natura post omnia Oceanus, post Oceanū nihil. ARGENTARIVS. Resiste, orbis te tuus reuocat, uicimus qua licet, nihil tantum est quod ego Alexandri periculo petam. POMPEIVS SYLO. Venit ille dies Alexander exoptatus, quo tibi operæ est adesse, ijdē sūt termini & regni tui & mūdi. OSCVS. Tempus est Alexandrum cum orbe & cum sole desinere, quod noueram uici, nunc concupisco quod nescio. Quæ tam feræ gentes fuerunt, quæ non Alexandrum posito genu adorarent? Qui tam horridi montes, quorum non iuga uictor miles calcauerit? Vltra Liberi patris trophea constitimus, non quærimus orbem, sed amittimus. Immēsum & humanæ intentatum experientiæ pelagus, totius orbis uinculum terrarumq; custodiā, inagitata remissio, uastitas, littora modo sæuiente fluctu inquieta, modo fugiēte deserta, tetra caligo remittet fluctus, nescio quid humanis natura subduxit oculis, & terrā nox obruit. MVSA. Fœda beluarum magnitudo, & immobile profundū testantur Alexāder, nihil ultra esse quod uincas, reuertere. ALBVTIVS SYLVS. Terræ quoq; suū finē habēt, & ipsius mūdi aliqs occasus est, nihil infinitū est, modū magnitudini facere debes, cū fortuna nō facit, magni pectoris est inter secūda moderatio. Eūdē fortuna uictoriæ tuæ, quē natura finē facit. Imperiū tuū cludit Oceanus. O quātū magnitudo tua rerū quoq; naturam supergressa est, Alexander orbi magnus est, Alexandro orbis angustus est, aliquis etiam magnitudini modus est. Non procedit ultra spacia sua cœlū. Maria intra terminos suos agitantur. Quicquid ad summū peruenit, incremento non reliquit locū. Nō magis quicq; ultra Alexandrum nouimus, q; ultra Oceanum. MARILLIVS. Maria sequimur, terras cui tradimus? orbē quē non noui quæro, quē uici relinquo. FABIANVS Quæ ista toto pelago infusa caligo? nauigantem ubi uidetur admittere, quæ prospicientem quoq; excludit? Non hæc India nec terribilis ferarum ille conuentus, immanes propone beluas, aspice quibus procellis fluctibusq; sæuiat, quas ad littora undas agat, tantus uentorum concursus, tanta conuulsi funditus maris insania est, nulla præsens nauigantibus statio est, nihil salutare, nihil notum, rudis & imperfecta natura penitus recessit. Ista maria ne illi quidem petierunt, qui fugiebant Alexandrum. Sacrum quidem terris natura circūfudit Oceanum. Illi qui iam syderum collegerunt metas, & annuas hyemis atq; æstatis uices, ad certam legem redegerunt, quibus nulla pars ignota mundi est, de Oceano tamen dubitant, utrum ne terras uelut uinculum circumfluat, an in suum colligatus orbem, & in hos, per quos nauigatur sinus, quasi spiramenta quædam magnitudinis exæstuet, ignem post se, cuius argumentum ipse sit, habeat, an spiritum. Quid agitis cōmilitones? regem domitoremq; generis humani magnum Alexandrum eo dimittitis, quod adhuc quid sit disputatur? Memento Alexander, matrem in orbe uicto adhuc magis q; capto relinquis. DIVISIO. Aiebat Cæstius hoc genus suasoriarum aliter declamādum esse q; suadendum. Non eodem modo in libera ciuitate dicendam esse sententiam, quo apud reges quibus etiam quæ prosunt, ita tamen ut delectent, suadenda sunt. Et inter re-

ges ipsos esse discrimen, quosdam magis aut minus rerum usum habere. Veritatem facti Alexandrum exisse, quosdam superbissimos, & supra mortalis animi uim elatos cernimus. Denique ut alia dimittantur argumenta, ipsa suasoria insolentiam eius coarguit, orbis illum suus non capit, itaque nihil dicendum aiebat, nisi cum summa ueneratione regis, ne accideret idem quod praeceptori eius Calisthenı accidit, quem occidit propter intempestiue liberos sales. Nam cum se deũ uellet uideri, & uulneratus esset, uiso sanguine philosophus mirari se dixerat, quod non esset.

Alexander Calisthenẽ, occidit, propter intẽpestiuos sales

Ille se ab hac urbanitate lancea uindicauit. Elegãter in C. Cassij epistola quadam ad M. Ciceronem missa positum, multum iocabatur de stultitia Cn. Pompeij adolescentis, qui in Hispania cõtraxit exercitum, & ad Mundã uictus est. Deinde ait, nos quidem illum deridemus, sed timeo ne nos ille gladio ἀντιμυκτηρίσῃ. In omnibus regibus haec urbanitas extimescenda est. Aiebat itaque apud Alexandrũ, dicendam esse sententiam, ut multa adulatione animus eius permulceretur. Seruandũ tamen aliquem modum, ne nobis accideret tale aliquid, quale accidit Atheniẽsibus, cum publicae eorum blanditiae non tantum deprehensae, sed & castigatae sunt. Nam cum Antonius uellet se Liberum patrem dici, & hoc nomen statuis subscribi, habitu quoque & comitatu Liberum imitaretur, occurrerunt uenienti ei Athenienses cum coniugibus & liberis & Διόνυσον salutauerunt. Bene illis cesserat, si Nasus Atticus sibi substitisset, dixerũt despondere ipsos in matrimonium illi Mineruam Musam suam, & rogauerunt ut duceret, & Antonius ait ducturum, sed dotis nomine imparé se illis mille talẽta. Tum ex Graeculis quidam ait,

Festiuũ Antonij factũ, cũ pro dotis nomine ab Atheniensibus extorsit mille talenta.

huic quidem impune fuit, sed Atheniensium sponsalia mille talentis aestimata sunt, quae cum exigerentur, complures contumeliosi libelli proponebantur, quidam etiã ipsi Antonio tradebantur, sicut ille qui subscriptus statuae eius fuit, cum & eodem tẽpore Octauiam uxorem haberet, & Cleopatram, hoc tu euita restituas, tibi habe. Bellissimam tamen rem Dellius dixit, quem Messala Coruinus desertorem bellorum ciuilium uocat, quia ab Dolobella ad Cassium transituro salutem ei pactus est, si Dolobellam occidisset, & a Cassio deinde transijt ad Antonium. Nouissime ab Antonio trãsfugit ad Caesarem, hic est Dellius, cuius epistolae lasciuae ad Cleopatram feruntur. Cum Athẽienses tempus peterent ad pecuniam deferendam nec exorarent, Dellius ait, & tamen dicito illos tibi annum biennij, triennij diem debere. Longius me fabellarum dulcedo produxit. Itaque ad propositum reuertar. Aiebat Caestius magnis cum laudibus Alexandro hãc suasoriam esse dicendam, quam sic diuisit, ut primum diceret, etiã si nauigari posset Oceanus, nauigandum non esse, satis gloriae quaesitum, regenda esse & disponenda, quae in transitu uicisset. Consulendum militi totius orbis uictorijs lasso, de matre illi cogitandũ, & alias causas compluris subiecit. Deinde illam quaestionem subiecit, ne nauigari quidẽ Oceanum posse. FABIANVS philosophus primam fecit quaestionem eandem, etiam si nauigari posset Oceanus, nauigandum non esse. At rationem aliam primam fecit, modum imponendum esse rebus secundis, hic dixit sententiam. Illa demum magna est felicitas, quae arbitrio suo consistit. Dixit deinde locum de uarietate fortunae, & cum descripsisset nihil stabile esse, omnia fluitare, & incertis motibus modo attolli, modo deprimi, absorberi terras, & maria siccari, montes subsidere. Deinde exempla rerum e fastigio suo deuolutarum adiecit. Sine potius rerum naturam quam fortunam tuam deficere. Secundam quoque quaestionem aliter tractauit. Diuisit enim illam sic, ut primum negaret ullas in Oceano, aut trans Oceanum esse terras habitabiles, deinde si essent, perueniri tamen ad illas non posse. Hic difficultatem ignoti maris, naturam non patientem nauigationis, nouissime ut possit perueniri, tanti tamen non esse. Hic dixit incerta peti, certa deseri, descituras gentes, si Alexandrum naturae terminum enotauissent. Hic matrem memorauit, de qua dixit, quomodo illa trepidauit, etiam quod Granicum transiturus esset. LYCONIS celebris sententia est,

Hoc omnes imitari uoluerunt. PLVTION dixit,

ARTEMON dixit,

APATVRIVS dixit,

Sic Cæſtius deſcripſiſſet, fremit Oceanus quaſi indignetur, quod terras relinquas. Corruptiſſimam rem omniũ, quæ unq; dictæ ſunt, ex quo homines diſerti inſanire cœperũt, putabant. DORIONIS. Eſſe in Mætaphraſi dictum Homeri, Tum excæcatus Cyclops ſaxũ in mare reiecit. Hæc quomodo ex corruptis cõueniant, ut & magna & tamẽ ſana ſint, aiebat MECOENAS. Apud Vergiliũ intelligi poſſe, tumidum eſt Vergilius quidem ait, Rapit haud partem exiguam montis, ita magnitudini ſe dat. Sed ut non impudenter diſcedat a fide, eſt inflatum. Vergilius quidem ait, quia de nauibus, credas innare reuulſas Cycladas, nõ dicit hoc fieri, ſed uideri, propicijs auribus accipitur, ꝙuis incredibile eſt quod excuſatur, anteq; dicitur. Multo corruptiorem ſententiam Miniſtrati cuiuſdam declamatoris, nõ abiecti ſuis temporibus nactus ſum in hac ſuaſoria, cum deſcriberet beluarum in Oceano naſcentium magnitudinem. Efficit hæc ſententia ut ignoſcamus ei, qui dixit ipſi Charybdi & Scyllæ maius portẽtum, Charybdis ipſius maris naufragium uideri, & ne in mare ſemel inſaniret, quid ibi poteſt eſſe ſaluum, ubi ipſum mare perit? DAMASETICVS induxit matrem loquentem, cum deſcriberet prioribus periculis noua ſuperueniſſe. BARBARVS dixit, cum introduxiſſet excuſantem ſe exercitum Macedonum hũc ſenſum. FVSCVS ARELLIVS dixit, Teſtor ante orbem tibi tuũ deeſſe, ꝙ militẽ. LATRO ſedens hanc dixit, nõ excuſauit militem, ſed dixit, Dum ſequor, quis mihi promittit hoſtem? quis terram? quis diem? quis mare? Da ubi caſtra ponam, ubi ſigna ponam. Reliq parentes, reliqui liberos, cõmeatum peto, nunquid immature ab Oceano? LATINI declamatores in Oceani deſcriptionem non minus uiguerunt, nam aut nimis deſcripſerũt aut curioſe. Nemo illorum potuit tanto ſpiritu dicere, quanto Pedo, qui nauigante Germanico dixit.

Iampridem poſt terga diem ſolemq; relictum.
Iampridem notis extorres finibus orbis,
Per non conceſſas audaces ire tenebras,
Heſperij mœtas, extremaq; littora mundi.
Nunc illum pigris immania monſtra ſub undis:
Qui ferat oceanum, qui ſæuas undiq; Piſtris
Aequoreoſq; canes ratibus conſurgere panſis.
Accumulat fragor ipſe metus, iam ſydere limo
Nauigia & rapido deſertam flumine claſſem
Seq; feris credunt per inertia fata marinis
Tam non felici laniandos ſorte relinqui.
Atq; aliquis prora ſe dat ſublimis ab alta,
Aera pugnaci luctatus rumpere niſu.
Vt nihil erepto ualuit dinoſcere mundo,
Obſtructo talis effundit pectore uoces.
Quo ferimur? ruit ipſe dies, orbemq; relictum
Vltima perpetuis claudit natura tenebris.
An ne alio poſitas ſub cardine gentes.
Atq; alium libris intactum quærimus orbem?
Dij reuocant, rerumq; uetant cognoſcere finem
Mortalis oculos, aliena quid æquora remis
Et ſacras uiolamus aquas? Diuumq; quietas
Turbamus ſedes.

Ex Græcis declamatoribus nulli melius hæc ſuaſoria proceſſit, ꝙ Gliconi. Sed nõ minus multa magnifice dixit ꝙ corrupte. Vtriuſq; uobis faciam poteſtatem. Et uolebamus experiri non adijciendo iudicium meum, nec ſeparando a corruptis ſana, potuiſſet etenim fieri, ut uos illa magis laudaretis, quæ inſaniunt, & nihilominus poteſt fieri, ꝙuis diſtinxerim. Illa bel-

* rim. Illa belle dixit,ſed fecit quod ſolebat,ut ſententiam adiectione ſupuacua quoad tumide pderet. Adiecit eñ illud,quoſdã iudices dubios ſui habet,ego non dubito contra ſententiam ferre. Finis primæ ſuaſoriæ.

Initium ſecundæ ſuaſoriæ.

TRecenti Lacones contra Xerxẽ miſſi,cum Trœçeni ex omni Græcia miſſi fugiſſent,deliberant an & ipſi fugiant. ARELLII FVSCI PATRIS. At puto to rudis lecta ætas & animus,qui frangeret̃ metu inſueto,armaq; paſſuræ manus, hebetataq; ſenio, aut uulneribus corpora, quid dicã potiſſimos Græciæ? an Lacedæmonios? an Aelæos? an repetam tot acies patrum? tot excidia urbium? tot uictarum gentium ſpolia? & nunc prohdolor concidunt,ſi remeabimus, templa,pudet cõſilij noſtri,pudet etiam ſi non fugimus deliberaſſe talia. At cum tot milibus Xerxes uenit o Lacedæmonij aduerſus Barbaros,nõ reuertemini opa ueſtra,non auos,non patres, quorũ nos exemplum moueat? Ab infantia ſurgit ingeniũ,pudet Lacedæmonios ſic adhortari,ſcilicet tuti ſumus,licet totum claſſe orientem trahat, licet metuentibus explicet inutilem numerum. Hoc mare quod tantũ ex uaſto patet,urget̃ in minimũ,inſidioſis excipitur anguſtijs,uixq; minimo aditus nauigio eſſet,huius quoq; remigiũ arcet inquietatione quod circũfluit mare,fallacia curſus,uada altioribus ſtagnis internata, aſpera ſcopulis & cæca,quæ nauigantium uota decipiunt. Pudet inquam Lacedæmonios & armatos quærere,quemadmodũ tuti ſint. Nõ referã Perſarũ ſpolia,certe ſup ſpolia nudus cadã. Sciet & alios nos habere Trœçenos,qui ſic nõ fugiant,& ſic cadant,hunc ſumite animũ,neſcio an uincere poſſimus,uinci nõ poſſumus. Hæc non utiq; perituris refero,ſed ſi cadendũ eſt,erratis,ſi metuendum,creditis mortẽ. Nulli natura in æternũ ſpiritũ dedit, ſtatutaq; naſcentibus in finẽ uitæ dies eſt. Imbecilla eñ nos materia deus orſus eſt,quippe minimis ſuccidunt corpora,inde nunciata ſorte rapimur,ſub eodem pueritia fato eſt eadẽ iuuentus cauſa cadit,optamus quoq; plærãq; mortẽ,adeo in ſecurã quietẽ receſſus eſt. At gloriæ nullus finis eſt,proximiq; deo. Sic ages ea ſatagunt,fœminis quoq; frequẽs hinc in mortẽ pro gloria iter eſt,quid Lycurgũ? quid interbitos ſomni poculo,quos memoria ſacrauit referam? Vt unũ Otroyaden Meſcitẽ,annumerare trecentis exẽplo poſſum. TRIARII. Non pudet Laconas nec pugna quidem hoſtium,ſed fabula uinci? magnum & alumnũ uirtutis naſci Laconẽ,ad certã uictoriã oẽs remanſiſſent,ad certã mortem tantũ Lacones,nõ eſt ſic Sparta lapidibus circũdata. Ibi muros habet,ubi muros nõ habet. Melius reuocabimus Trœçenos q̃ ſequemur. Sed montis pforat,maria cõtegit, nunq̃ ſolido ſtetit ſuperba felicitas,& ingentium imperiorum magna faſtigia obliuione fragilitatis humanæ collapſa ſunt. Scias licet ad finem perueniſſe,quæ ad inuidiã pducta ſunt,maria terraſq; rerum natura ſtatione mutauit ſua. Moriamur trecenti,ut hic primum inuenerit,quod mutare non poſſit. Tandẽ amens placiturũ conſiliũ erat,cur nõ potius in turba fugimus? PORTII LATRONIS. In hoc ſcilicet morati ſumus, ut agmẽ fugientiũ cogeremus,furori terga uertitis,ſciamus ſaltẽ quis ſit iſte,quem fugimus,uicit. At uictoria dedecus elici poteſt,ut oia fortiter fiant,feliciter cadant,multũ tamẽ nomini noſtro detractũ eſt iam Lacones,quod, an fugeremus, deliberauimus. Vt eñ nõ moriamur quantũ ad me quidẽ ptinet,poſt hanc deliberationẽ nihil aliud timeo,q̃ ne reuertamur,arma nobis fabulæ excutiunt? nuncnũc pugnemus,latuiſſet uirtus inter Trœçenos,cæteri quidẽ fugerunt. Si me quidẽ interrogatis quid ſentiã,ego in noſtrũ & in Græciæ patrociniũ loquar,electi ſumus,non relicti. HALI SABINI. Turpe eſt cuilibet uiro fugiſſe,Laconi etiã deliberaſſe. MARILLI. In hoc reſtitimus,ne in turba fugientiũ lateremus,habent quemadmodũ ſe excuſent Trœçeni Græciæ,munitas Thermopylas ſatis putauimus,cũ relinqueremus illic Laconas. CAESTII PII. Quam turpe fugere iudicaſtis Laconas,tãdiu nõ fugiendo. Oĩbus ſua decora ſunt,Athenæ eloquentia inclytæ ſũt, Thebæ ſacris,Sparta armis. Ideo hanc Eurotas amnis circũfluit,qui pueritiã indurat ad futuræ militiæ patientiã,ideo Taygeti montes,difficilia niſu Laconibus iuga, ideo Herculẽ gloriamur opibus cœlum meritũ,ideo muri noſtri arma ſũt,o graue maiorũ uirtutis dedecus,

Oĩa nata occidũt, & cuiq; rei certus eſt ſtatutus terminus. *

Quæ ad inuidiã uſq; perueniunt,facile cadunt.

Athenæ eloquẽtia,Thebæ ſacris, Sparta armis iclytæ.

dedecus, Lacones se numerant, non æstimant. Videamus quanta turba sit, ut habeat certe Sparta etiam si non fortes milites, at nuncios ueros, ita non bello quidem, sed nuncio uincimur, merito Hercules omnia contempsit, quem Lacones audire non sustinent. Si uincere Xerxem non licet, uidere liceat. Volo scire quem fugiam. Adhuc non sum ex ulla parte Atheniensium similis, non muris, nec educatione, nihil prius illorum imitabor ꝙ fugam. POMPEII SYLONIS Xerxes multos secum adducit, Thermopylæ paucos recipiunt, erimus inter hostes fugacissimi, inter fugaces tardissimi, nihil refert, quantas gentes in nostrum orbem oriens effuderit, quantumq; nationum secum Xerxes trahat, tot ad nos pertinent, quot locus cœperit. CORNELII HISPANI Pro Sparta uenimus, pro Græcia stemus, uincamus hostes, socios iam uicimus, sciat iste insolens Barbarus, nihil esse difficilius, ꝙ Laconis armati latus fodere. Ego uero quod Trœçeni discesserunt gaudeo, liberas nobis reliquere Thermopylas. Nil erit quod uirtuti nostræ se opponat, quod inserat, non latebit in turba Laco, quocunq; Xerxes aspexerit, Spartanum uidebit. BLANDI Referam præcepta matrum aut in his, aut cum his, minus turpe est a bello inermem reuerti, ꝙ armatum fugere. Referam captiuorum uerba: captus Laco, occide inquit, non seruio, non potui capi, si fugere uoluissem. Describite terrores Persicos, omnia ista cum mitteremur, audiuimus. Videat trecentos Xerxes, & sciat, quanti bellū æstimandum sit, quanto aptus numero locus, reuertamur, ne nūcij quidem nisi nouissimi, qs fugerit, nescio. Vos mihi Sparta cōmilitōes dedit. DESCRIPTIO THERMOPYLARVM. Nunc me delectat, quod fugerunt Trœçeni angustas mihi Thermopylas fecerāt. CONTRA CORNELII SPATINII. At ego maximū dedecus futurum reipublicæ nostræ arbitror, si Xerxes nihil prius in Græcia uicerit ꝙ Laconas, ne testem quidem uirtutis nostræ habere possimus, id de nobis tradetur, quod hostes narrauerint, habetis consilium meum, id est autem meum, quod totius Græciæ, si quis aliud suadet, non fortes uos esse, sed perditos gaudet. CLAVDII MARCELLI. Non uincent uos, sed obruent. Satisfecimus nomini, multum rei gessimus, ante nos rerum natura uicta est. DIVISIO. Huius suasoriæ feci mētionem, non quia in ea subtilitatis erat aliquid, quod nos excitare posset, sed ut sciretis ꝙ nitide Fuscus dixisset, uel ꝙ licenter ipse sententiam feram. Vestri arbitrij erit, utrum explicationes eius luxuriosas putetis, an ut poeta Pollio Asinius aiebat, hoc non esse suadere, sed inuidere, ne uolo nihil fuisse & iuuenis te amo, tanquam has explicationes Fusci, qua nemo nostrum non alius alia inclinatione uocis, uelut sua quisq; modulatione cantabat. At quia semel in mentionem incidi Fusci, ex omnibus suasorijs celebres descriptiunculas subtextam, etiam si nihil occurrerit, quod quisquam alius nisi suasor dixerit. Diuisione autem hac suasoria Fuscus usus est illa uulgari, ut diceret, non esse honestum fugere, etiam si tutum esset, deinde æque periculorum esse fugere & pugnare, nouissime periculosum esse fugere, pugnantibus hostes timendos, fugientibus & hostes & suos. Cæstius primam partem sic transegit, quasi nemo dubitaret, an turpe esset fugere, deinde illo transijt, an nō esset necesse. Hæc sūt inquit, quæ uos confundunt, hostes, sociorum paucitas, non quidem hæc suasoriæ. Sed in hac materia, disertissima illa fertur sententia Dorionis, cum posuisset hoc dixisse trecētis Leonidam, quod puto etiam apud Herodotum esse. Sabinus Asydius uenustissim⁹ inter rhetores scurra, cum hanc sententiā Leonidæ retulisset ait, ego illi ad prandiū promisissem, ad cœnam renūciassem. Attalus Stoicus, qui solum uertit a Seiano circumscriptus, magnæ uir eloquentiæ, ex philosophis, quos nostra ætas uidit, longe & subtilissimus & facundissimus, cum tam magna & nobili sententia certauit, ut mihi dixisse uidetur animosius ꝙ prior. Occurrit mihi sensus in huiusmodi materia, a Cornelio Seuero dictus, tanquam de Romanis, nescio an parum fortiter. Edicta in posterum diem pugna epulantis milites inducit, & ait, stratiq; per herbam Hic meus est dixere dies. Elegātissime quidem affectū animorū incerta sorte pendentiū expressit, sed parū Romani animi seruata est magnitudo. Cœnant eñ tanꝙ crastinū desperent, quantus illis Laconibus animus erat, his q nō poterāt dicere, hic dies est me⁹. Illud Porcellus grāmaticus arguebat in hoc uersu q̃si solœcismū, cū cōplures induxisset, diceret, hic meus est dies, nō dies

hic est no

hic est noster,& in sentētia optima accusabat id qđ erat optimū,muta eñ ut noster sit, ꝑibit ois uersus elegātia,in quo hoc est decentissimū, qđ ex causa sermo trahit̃,nā quasi prouerbij loco ait,hic dies meus est,& cum ad sensum retuleris,ne Grammaticorum quidem calumnia ab omnibus magnis ingenijs submouēda,habebit locum.Dixerūt enim non omnes simul tanꝙ in chorum manu ducente Grāmatico,sed singuli ex his, hic meus est dies. Sed ut reuertar ad Leonidam & trecentos,pulcherrima illa fertur Glyconis sententia.In hac ipsa suasoria non sane refero memoria ullam sententiam Græci cuiusꝙ, nisi Damæ. De positione loci eleganter dixit Acerius, cum angustias loci facundissime descripsit,natus trecentis locis. Cæstius cum descripsisset honores,quos habituri essent,si pro patria cecidissent,adiecit,Per sepulchra nostra iurabitur. Nicetas longe disertius hāc fantasiam mouit,& adiecit,nisi antiquior fuisset Xerxes ꝙ

* Demosthenes Ciptoy,cui dicere hanc suam dixit sententiam,aut certe non deprehensam,cum descripsisset oportunitatem loci,& tuta undiꝙ pugnantium latera,& angustias a tergo positas,sed aduersos hostibus.Potamon magnus fuit Mitylenis,qui eodē tempore uiguit,quo Lesbocles magni nominis & nomini respondētis ingenij,in qbus quanta fuerit animorum diuersitas in simili fortuna,puto uobis indicandum,multo magis,qa ad uitam pertinet,ꝙ si ad eloquentiam pertineret. Vtriꝙ filius ijsdē diebus decessit.Lesbocles scholam soluit,nemo unꝙ ampliore animo se gessit.Potamon a funere filij contulit se in scholam,& declamauit. Vtriusꝙ tamen affectum temperandum puto, hic durius tulit fortunam ꝙ patrem decebat,ille mollius. Verum Potamon cum suasoriā de trecentis diceret,tractabat ꝙ turpitur fecissent Lacones,hoc ipsum quod deliberassent de fuga,& sic nouissime clausit.Insanierunt in hac controuersia multi circa Otroyadē.Murrhedius qui dixit,fugerunt Athenienses,non enim Otroyadæ nostri literas didicerant. SARCONIVS dixit,Otroyades ꝑijt,ut falleret,reuixit,ut uinceret.LICINIVS NEPOS.Cum exemplo uobis etiam mortuis uincendū fuit. ANTONIVS ATTICVS. Inter plures sententias uidetur palmam meruisse,dixit enim Otroyades, pene a sepulchro uictor digitis uulnera gessit,ut throphea Laconū inscriberet,& deo dignū in spartano sacramento uirum,cuius ne literæ quidem fuere sine sanguine. CATIVS CRISPVS.Municipalis Gatoçeos dixit post relatum exēplum Otroyade dicebat, municipalis aliud cæteros,aliud Laconas decet,nos sine delitijs educamur,sine muris uiuimus, sine uita uincimus.SENETIO fuit,cuius nomē ad uos potuit peruenisse,ingenij cōfusi ac turbulenti,qui cupiebat grandia dicere,adeo ut nouissime huius rei morbo & teneretur & rideretur,nam & seruos nolebat habere,nisi grandes,& argentea uasa nō nisi grandia. Credatis mihi uelim non iocanti,eo peruenit insania eius,ut calceos quoꝙ maiores sumeret,ficus non esset nisi mariscas. Cōcubinam ingentis staturæ habebat,omnia grandia probabat,ei impositum est cognomen, Vel ut Messala ait cognomentum, & uocari

* cœpit Senetio grandio, aliquando inueniret.Is in hac suasoria cum posuisset cōtradictionem,ait,omnes qui missi erant a Græcia,fugerunt,sublatis manibus,insistēs summis digitis(sic enim solebat)quo grandior fieret,exclamat,gaudeo,mirantibus nobis quid tantum boni illi contigisset,adiecit. Totus Xerxes meus erit. Idem dixit, iste qui classibus suis maria surripuit,qui terras circumscripsit,dilatauit profundum, nouam rerum naturæ faciem importat.Ponat sane cōtra cœlum astra, cōmilitones habebo deos. SENIANVS multo potentius dixit, Terras armis possidet,cœlum sagittis,maria ungulis, Lacones nisi succurritis,mundus captus est.Decentissimi generis stultam sentētiam referam. VICTORIS STATORII municipis mei,cuius fabulis memoria dignissimis aliqs suasoria occasione contradictionem sumpsit. At,inquit,trecenti sumus,& ita trecēti,sed uiri,sed armati,sed Lacones,sed ad Thermopylas,nunꝙ uidi pluris trecētos.LATRO in hac suasoria cum tractasset omnia quæ materia capiebat, posse ipos & uincere,posse certe uictos reuerti & beneficio loci. Tum illā sententiā,si nihil aliud,erimus certe belli mora.Postea memini auditorē Latronis ABRONVM SYLONEM patrē huius Sylonis qui Pantomimis fabulas scripsit, & ingenium grande non tantum deseruit,sed posuit, recitare carmen,in quo agnouimus sensum Latronis in his uersibus.Ite agite Danai magnum Pœana

Lesbocles uir magni nois, & nomini rñdētis ingenij, declamator egregius.

Senetioni oia magna quamuis re placebant, hinc dictus est Grādio.

gnum Pœana canentes. Ite triumphantes belli mora concidit ore, sed hora. Tam diligē
tes tum auditores erant, ne dicam tam maligni, ut unius uerba surripi nō possent. At nūc
cuilibet orationes inuertere tuto licet pro suis. Sed ut sciatis sensum bene dictum, dici ta
men posse melius, notate præ cæteris quanto decentius Vergilius dixerit hoc quod ual
de erat celebre, belli mora concidit Hector. Item, Quicquid apud duræ cessatū est mœ
nia Troiæ Hectoris Aeneæq; manu uictoria graiū Hæsit. MESSALA aiebat hic Ver
gilium debuisse desinere, quod sequit̃, & in decimū uestigia rettulit annū, explementum
esse. MECOENAS hoc etiam priori comparabat. Sed ut ad Thermopylas reuertar.
DIOCLES CHARISIVS dixit. APATRIVS dixit CORVO testimoniū stuporis
reddendum est qui dixit, Quid si iam Xerxes ad nos suo mari nauigat, fugiamus anteq̃
nobis terra surripiatur, hic est Coruus, qui cum tentaret scholam Romæ summo illi, q iu
dæos subegerat, declamauit controuersiam, de eaq; apud matronas disserebat, liberos
nō esse tollendos, & ob hoc accusatur reipublicæ læsæ, In hac cōtrouersia sententia eius
hæc ridebatur, inter pyxides & redolentis animæ medicamina constitit mirata concio.
Sed si uultis historicum quoq; uobis fatuum dabo. THVSCVS ille qui Scaurū mamer
cum, in quo Scaurorū familia extincta est, maiestatis reum fecerat, homo q̃ improbi ani
mi, tam infelicis ingenij, cum hanc suasoriam declamaret, dixit, expectemus si nihil ali
ud effecturi, scilicet ne insolens barbarus dicat, ueni, uidi, uici, cum hoc post multos an
nos diuus Iuli⁹ uicto Pharnace dixerit. DVRION dixit. ANDREAS aiebat, Nicocra
tis Lacedæmonis insignem hanc sententiam fuisse futuram, si media inciderentur. Sed
ne uos diutius infatuem, qui prædixeram me Fusci Arellij explicationes subiecturum,
finem suasoriæ faciam, q̃ iterum nimius cultus & fracta compositio poterit uos offen
dere, cum ad meam ætatem ueneritis. Nam nunc uos ipsa, quæ offensura sunt, uitia dele
ctant.

Finis secundæ suasoriæ.

Initium tertiæ suasoriæ.

DEliberat Agamemnon, an Iphigeniam immolet, negāte Chalcante aliter naui
gari potuisse. ARELLII FVSCI. Non in aliam conditionē deus fudit æquo
ra, q̃ ne omnis ex uoto iret dies, nec ea sors mari tantū est, cætera ipsa non sub
eadem conditione sydera sunt, alia negatis imbribus exurunt solum, & miseri
cremata agricolæ legunt semina, & hæc interdum anno lex est, alijs serena clauduntur,
& omne cœlum nubilo graui subsidit solum, & creditum sibi terra nō retinet, alius incer
tis syderibus cursus est, & uariantur tēpora, neq; soles nimis urgent, neq; ultra debitū im
bres cadunt, quicquid asperatum æstu est, quicquid nimio defluxit imbre, inuicē nimio
temperatur altero, siue ita natura disposuit, siue ut ferunt luna cursu gerit, quæ siue plena
lucis suæ est, splendensq; pariter assurgit in cornua, imbres prohibet, siue occurrit de nu
bilo, sordidiorem orbem suum nec ante finit q̃ in lucem redit, siue ne lunæ quidem ipsa
potentia est, sed flatus qui occupauere annum tenent, quicquid horum est, extra iussum
dei tutum fuit adultero mare. An non potero uindicare adulteram? prior est salus pudi
cæ. Ne quid uirginitati huius timerem, persequebar adulterum. Victa Troia uirginibus
hostium parcendum, nihil adhuc uirgo Priami timet. CAESTII PII. Vos ergo ad hanc
diem immortales inuoco, sic præclusuri estis maria? Obstate potius, ne Priami quidem li
beros immolaturus es, describe nūc tempestatem, omnia ista patimur, nec parricidium
fecimus, quod hoc sacrum est, uirginis deæ templo uirginem occidere? libentius hanc sa
cerdotem habebit, q̃ uictimam. CORNELII HISPANI. Infectæ, inquit, sunt tempe
states, & sæuiunt maria, neq; adhuc parricidium feci, ista maria si numine suo deus rege
ret, adulteris clauderentur. MARYLLIS. Si non datur nobis ad bellum iter, reuerta
mur ad liberos. ARGENTARII Iterum in malum familiæ nostræ fatale reuoluimur, p
pter adulteram fratris liberi pereunt, ista mercede nollem reuerti, at Priamus bellum
pro adultero filio gerat. DIVISIO. Hanc suasoriam sic diuisit Fuscus, ut diceret, etiam
si aliter nauigare non possent, non esse faciendum, quia homicidium esset, quia par
ricidium, quia plus impenderetur, quam peteretur. Petitur impendi Iphigeniam, uin
dicari adulterium, cōmitti parricidium. Deinde dixit etiā si nō imolasset, nauigaturū. Il
lam enim

Iam enim moram naturæ maris & uentorum esse, deorum uoluntatē ab hominibus non intelligi, hæc Cæstius diligenter diuisit. Dixit enim deos rebus humanis non interponere arbitrium suum, si interponant, uoluntatem eorum ab homine non intelligi, ut intelligatur, non posse fata reuocari, si non sint fata, sacra profutura, si sint, non posse mutari. Syllo Pompeius etiam si quod esset diuinandi genus certum, auguri negauit credendum, quare ergo si nescit Chalcas affirmat primum, & scire se putat, Hic cōmunem locum dixit in omnes, qui hanc affectarent scientiam, deinde irascitur tibi, inuitus militat, quærit sibi tam magno testimonio apud omnes gentes fidem in ea descriptione. Primū in hac * suasoria Fuscus Arellius Vergilij uersus uoluit imitari. Valde autem longe petit, & pene repugnat materiæ, certe non desyderanti inseruit. Ait enim de luna, quæ siue plena lucis suæ est, splendensq; pariter assurgit in cornua, imbres prohibet, siue occupata nubilo sordidiorem ostendit orbem suum, non ante finit ꝙ uicē reddit. At Virgilius hæc quanto simplicius & beatius dixit. Luna reuertentis cum primum colligit ignes Si nigrū obscuro comprehenderit aera cornu Maximus agricolis pelagoq; parabitur imber. Et rursus, Sin ortum quarto (nāq; is certissimus autor) Plena, neq; obscuris per cœlū cornibus ibit. Solebat autē ex Vergilio Fuscus multa trahere, ut Mecœnati imputaret. Toties ēm pro beneficio narrabat, non in aliqua se Vergiliana descriptiōe placuisse, sicuti in hac ipsa suasoria dixit, cur iste inter eius ministerium placuit? cur hoc os deus elegit? cur hoc potissimum sortitur poesis? quod tanto nomine impie aiebat se imitatum Vergilium, plena deo? Solet autem Gallio noster hæc aptissime ponere. Memini una nos ab additiōe Nicetis ad Messalam uenisse. Nicetes suo impetu ualde Græcis placuit. Quærebat a Gallione Messala, quid illi uisus esset Nicetes. Gallio ait plena deo, quoties audierat aliquem

Declamatores qdā, q caldi uocantur.

ex his declamatoribus, quos scholastici caldos uocāt, statim dicebat, plena deo. Ipse Messala nunꝙ aliter eum agnouit, ab hominis auditione uenientem interrogat nihil aliud ꝙ ut diceret, nunquid plena deo? itaq; hoc ipsi iam tam familiare erat, ut inuito quoq; excideret. Apud Cæsarem cum mentio esset de ingenio Haterij, consuetudine prolapsus, dixit, & ille erit plena deo. Quærenti deinde quid hoc esse uellet, uersum Vergilij retulit, & quomodo hoc semel sibi apud Messalam excidisset, & nunꝙ postea potuisset excidere. Tyberius ipse Theodoreus offendebatur Nicetis ingenio, atq; delectatus est fabula Gallionis, hoc autem dicebat Gallio Nasoni suo ualde placuisse, itaq; fecisse quod in multis alijs uersibus Vergilius fecerat, non surripiendi causa, sed palam mutandi, hoc animo ut uellet agnosci, esse autem in tragœdia eius, feror huc illucue plena deo. Iam uultis ad Fuscum reuertar, & descriptionibus eius uos satiabo. Hæc potissimum ex his quas in similitudinis tractatione posuit, cum diceret, omnino non concessam † futuram sententiā.

† futuri sciētiam.

Finis tertiæ suasoriæ. Initium quartæ suasoriæ.

DEliberat Alexander magnus, an Babyloniam intret, cum denunciatum esset illi responso auguris periculum. ARELLII FVSCI uis est qui futurorū scientiam sibi uendicet? nouæ oportet sortis sit, qui iubente deo canat, non eodē cōtentus sit utero, quo imprudentes nascimur, quandam imaginem dei præferat qui iussa exhibeat dei, sic est. Tantum enim regem tantiq; rectorē orbis esse in metu cogit, magnus iste est, supra humanæ sortis habitum oportet sit, cui liceat terrere Alexandrum, ponat iste suos inter sydera patres & originem cœlo trahat, agnoscat suum uatem deus, non eodem claudatur uitæ fine, ætate magna, extra omnem futurorum necessitatem caput sit, quod gentibus futura præcipiat. Si uera sunt ista, quid ita, non huic studio seruit omnis ætas? Cur nō ab infantia, rerum naturam deosq;, qua licet, uisimus? cum pateant nobis sydera & interesse numinibus liceat, quid tā inutili desidemus facundia? aut piculosis atterit armis manus? an melius alio pignore ꝙ futuri scia ingenia surrexerint? Qui uero in media se ut prædicant fatorum misere pignora? natales inquirūt, & prima omniū meliorum annorū habent initia, quo ierint motu sydera, in quas discurrerint partis, contra ne deus steterit, an placidus effulserit sol? an plenam lucem? an initia surgentis acceperint, an abdiderit in noctem obscurum caput luna, Saturnus nascentē, an ad bella Mars militē, an negociosum in quæstus Mercurius exceperit, an blanda annuerit nascenti Venus, an ex humili in sublime Iupiter tulerit? Existimant tot circa unum caput

Vltra hūanā est sortē qui futura prædicit

tumultuantis deos, futura nunciant, plærosq; dixere uicturos, & nihil metuẽtes oppressit dies, alijs dedere finem propinquum, at illi superfuere. Egẽtes inutilis animæ, felices nascentibus annos spoponderũt, at fortuna in omnem properauit iniuriam, incertæ eñ sortis uiuimus, unicuiq; ista pro ingenio funguntur non ex scientiæ ui. Deerit aliquis toto orbo locus qui te uictorem nõ uiderit. Babylone cluditur, cui patuit oceanus. DIVISIO. In hac suasoria nihil tractasse Fuscum scio ꝙ easdem, quas supra retuli, quæstiones, ad scientiam futuri pertinentes. Illud quod nos delectauit præterire non possum. Declamabat Fuscus Arellius controuersiam, de illa. quæ postea ꝙ ter mortuos pepererat, somniasse se dixit, ut in luco pareret. Valde in uos contumeliosus fuero, si totam controuersiam, quã ego intelligo me dicere, Fuscus declamaret, & aperte, aut non agnoscentis puerum, tractaret locum, contra somnia & deorum prouidentiam, & male de magnitudine deorum dixisset mereri eum, qui illos circa puerperas mitteret, summis clamorib⁹ dixit illũ Vergilij uersum. *Scilicet is superis labor est ea cura quietos Sollicitat.* Auditor Fusci quidam cuius pudori parco cum hanc suasoriam de Alexandro ante Fuscum diceret, putauit æque bene poni uersum eundem, dixit, *Scilicet is superis labor est, ea cura quietos Sollicitat.* Fuscus illi ait, si hoc dixisses audiente Alexandro, scies & apud Vergilium eundem uersum esse, & alterum capulotenus abdidit ensem. Et quia soletis mihi molesti esse de Fusco, quid fuerit, quasi nemo uideretur dixisse cultius, ingeram uobis fuscianas explicationes. Dicebat aũt suasorias libentissime & frequentius græcas ꝙ latinas, hebræas in hac suasoria dixit.

Finis quartæ suasoriæ.

Initium quintæ suasoriæ.

DEliberant Athenienses, an trophea persica tollant, Xerxe minante rediturum se, nisi tollerẽtur. ARELLII FVSCI. Pudet me uictoriæ nostræ, sic fugatum credis Xerxem, ut reuerti possit? tot cæsa milia, nihil ex hac acie relictũ minanti, nisi quod uix sequi fugientem possit, toties mersæ classis, quid Marathona? quid Salamina referam? Pudet dicere, dubitamus adhuc, an uicerimus. Xerxes ueniet an nescio quomodo languet circa memoriã iacturæ animus, & disturbata arma non repetit. Prior eñ metus futuri regni is esset, ãmissa ne audeat, ãmissurũ monent, Vt in gaudia interdum surgit animus, & spem ex præsenti metitur, ita aduersis frangitur, omnis æst situ animum premit ubi nullam meminit aciem, nisi quæ fugerit, errat circa damna sua, & quæ male expertus est, uota deponit. *Si uenturus esset, non minaretur.* Suis ira ardet ignibus, & impacta non soluitur, non denunciaret si uẽturus esset, neq; armaret nos nuncio, nec instigaret uictricem Græciam, nec sollicitaret arma felicia, magis superueniret improuidis, nam & arma indenunciata monent, quantũcũq; oriens ualuit primo in Græciã impetu effusum est, hoc ille numero ferox, & in deos arma tulerat, Extincta tot ante Xerxem milia, tot sub ipso iacent, & nulli nisi qui fugerunt supersunt, quid dicã Salamina? quid Cynagyron referam? & te Polyteles? & hoc agit̃ an uiceris? hæc ego trophea desposui, hæc in totius Græciæ conspectu statui, ne quis timeret Xerxem minantem. Me miserum, pugnante Xerxe trophea posui, fugiente tollam? nũc Athenæ uincimur, non tantum credetur redijsse ꝙ uicisse Xerxes, nõ potest Xerxes, nisi per nos trophea tollere. Credite mihi, difficile est attritas opes recolligere & spes noua re fractas; & pœnitenda acie in melioris euentus surgere. CAESTII PII. Inferam, inquit, bellũ, alia mihi trophea promittit, potest maior uenire ꝙ uictus est. ARGENTARII. Non pudet uos, pluris trophea uestra Xerxes æstimat ꝙ uos. DIVISIO. Fuscus sic diuisit; etiamsi uenturus est Xerxes, non tollimus, non sunt trophea tollenda. Confessio seruitutis est iussa facere, si uenerit, uincemus, hoc non est diu colligendum, de eo dico, uincemus quem uicimus. Sed nec ueniet quidem, si uenturus esset, non denunciaret, fractus est & uiribus & animo. CAESTIVS, & illud dicit quod in prima parte tractauit, non licere Atheniensibus trophea tollere, cõmune in illis ius totius Græciæ esse, cõmunem uictoriam, cõmune bellum fuisse, deinde nefas quidem esse, nunq; factum, ut quisq; consecratis uirtutis suæ operibus manus adferret, ista trophea non sunt Atheniensium, deorũ sunt, illorum bellum fuit, illos Xerxes uinculis, illos sagittis persequebatur, hæc omnia Sententia Iuuenalis

V ad impiã

ad impiam & superbam Xerxis militiam pertinent. Et quid? ergo bellum habebimus? habuimus, etsi Xerxem remouebis, alius hostis inuenietur. Nunquã magna imperia ociosa omniũ bellorum prospere ab Atheniensibus gestorum, deinde nõ erit bellum. Xerxes enim non ueniet, multo timidiores esse quã superbissimi fuerint. Nouissime ut ueniat, cum quibus ueniet? reliquias uictoriæ nostræ colliget, illos adducet quos priore bello quasi inutiles reliquias nouit, si quid ex fuga cõsecuti sunt, Nullum habet militẽ nisi aut fastiditum aut uictum. ARGENTARIVS his duobus contentus fuit, aut nõ uenturũ Xerxem, aut non esse metuendũ. *Si uenerit* his solis institit, & illud dixit quod excerptum est, tollite, inquit, trophea, si uicisti, quid erubescis? si uictus es, quid imperas? locũ mouit nõ inutiliter, iudicare quidẽ se neq; Xerxem neq; iam quẽquam Persarũ ausurũ in græciã effundere se, ideo magis ipsis trophea tuenda. *Si quis unq;* illinc uenturus hostis esset, ut conspectu tropheorũ animi militũ accenderentur, hostiũ frangerentur. BLANDVS dixit, repleat ipse prius hiatus, & maria in antiquã faciem reducat, apparere uoluit posteris quẽadmodũ uenerit, appareat etiã quẽadmodum redierit. TRIARIVS, Omni dimissa diuisione tantum exultauit, quod audierit Xerxem uenire ad se, ipsis nouam uictoriam noua trophea. SILO POMPEIVS Venusto genere sententiæ usus est, nisi tollitis inquit trophea, ego ueniam, hoc ait Xerxes, nisi hæc trophea tollitis, illa ponetis. Alteram partem solus Gallio declamauit, & hortatus est ad tollenda trophea, dixit gloriæ nihil detrahi, mansurã enim memoriã uictoriæ quæ perpetua esset, ipsa trophea & tempestatibus & ætate consumi, bellum suscipiendũ fuisse pro libertate, pro cõiugibus, pro liberis, Pro re superuacua & nihil nocitura si fieret, non esse suscipiendũ. Hic dixit utiq; uenturũ Xerxem & descripsit aduersus ipsos deos tumentem, deinde habere illum magnas uires neq; omnes illum copias in græciam produxisse, nec omes perdidisse in græcia, timendam esse fortunæ uarietatem, exhaustas esse græciæ uires, nec posse iam pati alterum bellum, illi esse immensam multitudinẽ hominũ. Hoc loco disertissimã sententiam dixit, quæ uel in oratione uel in historia ponitur, diutius illi perire possunt, quam nos uincere.

(margin: ✱ — Memoria uictoriæ est perpetua, cũ tropheа tẽpestatibus cadant)

Finis quintæ suasoriæ.

Initium sextæ. De morte Ciceronis clarissima.

DEliberat Cicero an Antonium deprecetur. Q. HATERIVS, Sciant posteri potuisse Antonio seruire Rempu. nõ potuisse Ciceronẽ. Laudandus erit tibi Antonius, in hac causa etiam Ciceronẽ uerba deficient. Crede mihi, si diligenter te custodieris, faciet tamen Antonius, quod Cicero tacere non possit. Si intelligis Cicero, non dicit, roga? ut uiuas, sed roga ut seruias, quemadmodũ autem hunc senatum intrare poteris exhaustum crudeliter? repletum turpiter? Intrare autem tu senatum uoles, in quo non, Cn. Pompeium uisurus es, nõ M. Catonem, non Lucullos, nõ Hortensium, nõ Lentulum atq; Marcellum? nõ tuos inquã Coss. Hircium & Pansam? Cicero quid in alieno sæculo tibi? Iam nostra peracta sunt. M. Cato solus maximum uiuendi moriendiq; exemplum, mori maluit quam rogare, nec erat Antonium rogaturus & illas usq; ad ultimũ diem puras a ciuili sanguine manus, in se infectas, acerrime armauit. Scipio cum gladium poni iussus foret, dicitur, abdidisse se, quærentibus qui in nauẽ transierant militibus imperatorẽ, imperator, inquit, bene se habet, uictus uocem uictoriæ misit. Vetat inquit Milo rogare iudices. V. CL. nũc & Antonium rogat. PORTII LATRONIS. Ergo loquitur imperator Cicero, & non timet Antonius, loquitur inquã Antonius, ut Cicero timeat. Ciuilis sanguinis Syllana sitis in ciuitatem redit, & ad triumuiralem hastam pro uectigalibus ciuium romanorum mortes locãtur. Iniusta bella albo pharsalica, ac Mundensis Mutinensisq; ruina uincitur, cõsularia capita auro repẽduntur. Tuis uerbis Cicero utendum est, o tempora, o mores, uidebis ardentes crudelitate simul ac superbia oculos, uidebis illum nõ hominis sed belli ciuilis uultum, uidebis illas fauces per quas. Cn. Pompeij bona transierunt, illa latera, illam totius corporis gladiatoriam firmitatem, uidebis illum pro tribunali, loco, quo magister equitum cum raptaretur, præerat, uomitu fœdauerat. Supplex cadens genib⁹ deprecaberis, & ore, cui se debet salus publica, humili, in adulatione uerba submittes? Pudeat Verrem quod quia proscriptus fortius perit. CYRI MARILLI ESERNINI occurrat tibi Cato tuus cu-

(margin: Cato maluit mori quã rogare.)

ius a te

ius a te laudata mors est, quicq; ergo tanti putas, ut uitam Antonio debeas? CAESTII PII Si ad desyderium populi respicis Cicero quandocũq; perieris, parum uixisti, si ad res gestas satis uixisti, si ad iniurias fortunæ & præsentẽ reipub. statũ, nimiũ diu uixisti, si ad memoriam operum tuorum, semper uicturus es. POMPEI SYLONIS. Scias licet tibi non expedire uiuere, si Antonius permittit ut uiuas. Tacebis ergo proscribente Antonio? & rempub. laniante? & ne gemitus quidem tuus liber erit? malo Populus Romanus mortuum Ciceronem ꝙ uiuum desyderet. TRIARII, quæ charybdis est tam uorax? charybdin dixi? quæ si fuit, animal unum fuit, uix mediusfidius oceanus tot res tãq; diuersas uno tempore absorbere potuisset, huic tu sæuienti putas Ciceronem posse subduci? ARELLII FVSCI Ab armis ad arma discurritur, foris uictores dũ trucidamur, dum in sanguine intestinus hostis incubat, quis non hæc populi Romani scita Ciceronẽ ut uiuat cogi putat? Rogabis Cicero turpiter Antonium frustra, nõ te ignobilis †tumultus abscondet, idem uitæ tuæ qui finis est immortalium, humanorum operũ custos memoriaq; mansuri, uita perpetua est, in omnia te secuta sacratum dabit. Nihil aliud intercidet ꝙ corpus frugalitatis caducæ, morbis obnoxium, casibus expositum, proscriptionibus obiectum. Animus uero diuina origine haustus, cui nec senectus ulla, nec mors, onerosi corporis uinculis exolutus, ad sedes suas & cognata sydera recurret, & tamen si ad ætatem annorumq;, nunꝙ obseruatum uiris fortibus, numerum respicimus, sexaginta supergressus es, nec potes uideri non nimis uixisse, qui moreris reipub. superstes. Vidimus furentia toto orbe ciuilia arma, & post Italicas Pharsalicasq; cædes Romanum sanguinem hausit Aegyptus, quid indignamur in Ciceronem Antonio licere, quod in Pompeium Alexandrino licuit? at si non occiduntur qui ad indignos confugiũt. CORNELII HISPANI. Proscriptus est ille qui tuam sentẽtiam secutus est, tota tabula tuæ morti præluditur, alter fratrem proscribi, alter auunculum patitur, quid habes spei? Vt Cicero periret, tot parricidia facta sunt. Repete age, tot patrocinia tot clientelas & maximum beneficiorum tuorum teipsum, iam intelliges Ciceronem in mortem cogi posse, in præces non posse. ARGENTARII. Explicantur triumuiralis regni delicata cõuiuia, & popina tributo gentium instruitur, ipse uino & somno marcidus deficientis oculos ad capita proscriptorum leuat, iam ad ista non satis est dicere hominem nequam.

Forte tumulus.

Magna ad fortem uirũ ut moriatur persuasio

DIVISIO Latro sic hanc diuisit, omnem suasoriam, etiam si impetrares uitam ab Antonio, non putes tanti rogare, deinde impetrare non potes, in priore illa parte posuit. Turpe esse cuilibet Romano, nedum Ciceroni uitam rogare, hoc loco omnium qui ultro mortẽ oppetissent exẽpla posuit, deinde inutilis illi sua uita futura proponit, morte grauior, detracta libertate, hic omnem acerbitatem seruitutis futuræ descripsit, deinde non futurum fidei impetratæ beneficium, hic cum dixisset, aliquid erit quod Antoniũ offendat aut factum tuum, aut dictum, aut silentium, aut uultus, adiecit sententiam, aut eñ placiturus es. ALITER DIVISIT, primam partem fecit, moriendum esse Ciceroni etiam si nemo proscriberet, cum hæc insectatio temporum fuerit, deinde moriendũ est, ille eñ se sua sponte conficeret, quia moriendũ esset, etiam si mori noluisset, graues odiorum causas esse, maximam causam proscriptionis ipsum esse Ciceronem. Et solus ex declamatoribus tentauit dicere, non unum illi esse Antonium infestum, hoc loco dixit illam sententiam, si cui ex triumuiris non es inuisus, Grauis es. Et illa sententia ualde excepta est, rogo Cicero, ora unum, ut tribus seruias. CAESTIVS sic diuisit. Mori tibi utile est, honestum est, necesse est ut liber & illibatæ dignitatis consummes uitam, hic illam sententiam dixit audacem, ut numereris cum Catone, qui seruire nec Antonio quidem nondum domino potuit. MARCELLVS hunc sensum de Catone melius. Vsq; eo ne omnia cum fortuna populi Romani conuersa sunt, ut aliquis deliberet, utrum satius sit uiuere cum Antonio, an mori cum Catone? Sed ad diuisionem Cæstij reuertamur, dixit utile esse, ne etiam cruciatus corporis pateretur, non simplici illum modo periturum, si in Antonij manus incidisset, & in hac parte cum descripsisset contumelias insultantium Ciceroni & uerbera & tormenta, dixit illam multum laudatam sententiam. Tu mehercules Cicero cum ueneris ad Antonium, mortem rogabis VARIVS GEMINVS sic diuisit, hortarer te, si non alterutrum utiq; faciendum esset

aut moriendum, aut rogandum, ut morereris potius quam rogares, & omnia complexus est, quæ a cæteris dicta erant, sed aliud & tertiũ, adhortatus est illum ad fugam, illic esse M. Brutum, illic C. Cassium, illic Sex. Pompeium. Et adiecit illam sententiã quam Cassius Seuerus unice mirabatur, quid deficiemus? & Resp. suos triumuiros habet, deinde etiam quas petere possit regiones percurrit, Siciliam dixit uindicatam esse ab illo, Ciliciam a proconsule egregie administratam, familiares studijs eius, & Achaiam & Asiam, Deiotari regnum obligatum beneficijs, Aegyptum & habere beneficij memoriam, & agere perfidiæ pœnitentiam, sed illum maxime in Asiam & Macedoniam hortatus est in Cassij & in Bruti castra. Item Cassius Seuerus aiebat alios declamasse, Varium Geminum uiuum consilium dedisse. Alteram partem pauci declamauerũt, nemo ausus est Ciceronem ad deprecandum Antonium hortari, bene de Ciceronis animo iudicauerunt. Geminus Varius declamauit alterã quoq; partem & ait. Spero me Ciceroni meo persuasurum ut uelit uiuere, quod grandia loquitur & dicit. Mors nec immatura consulari, nec misera sapienti, non mouet me idiotam, perit, ego belle mores hominis noui, faciet, rogabit, nam quod ad seruitutem pertinet, non recusabit, iam collum tritum habet, & Pompeius illum, & Cæsar subiecerũt. Veteranum mancipium uidetis, & q̃plura alia dixit scurrilia ut illi mos erat. Diuisit sic, ut diceret, non turpiter rogaturum, non frustra rogaturum, in priori parte posuit, non esse turpe, ciuem uictorem rogari a uicto, hic quã multi rogassent. C. Cæsarem, hic & Ligarium, deinde ne iniquum esse quidem Ciceronem satisfacere, qui prior illum descripsisset, qui & cum iudicasset ab eo semper nasci satisfactionem, ac dato rogari, deinde non pro uita illum sed pro Republica rogaturum, satis illum uixisse sibi, Reipublicæ parum. In sequẽti parte dixit exorari solere inimicos, ipsum exoratum a Vatinio. C. quoq; Verri affuisse, facilius exorari Antoniũ posse qui cum tertius esset, ne quis tribus hanc tam speciosam clementiæ occasionem præteriret, fortasse irasci Antonium, qui ne tanti quidẽ putasset illum quem rogaret, fuga quã periculosa esset cum descripsisset, adiecit, quocunq; peruenisset seruiendum illi esse, ferendam aut Cassij uiolẽtiam aut Bruti superbiam aut Pompeij stulticiam. Quãdo in hanc suasoriam incidimus, non alienum puto, indicare quomodo quisq; se ex historicis aduersus memoriam Ciceronis gesserit, namq; Cicero nec tam timidus fuerit ut rogaret Antonium, nec tam stultus ut exorari posse speraret, nemo dubitat, excepto Asinio Pollione qui infestissimus famæ Ciceronis p̃mansit, & is etiam occasionem scholasticis occatione dedit, Solent eñ scholastici declamatores ponere.

* Alia suasoria pro Cicerone.

DEliberat Cicero, an promittente salutem Antonio orationes suas comburat? Hæc inepte ficta cuilibet uideri potest. Pollio uult illam ueram uideri, ita eñ dixit in illa oratione quam pro Lamia dedit. ASINII POLLIONIS Itaq; nunquam perficeret, nec mora fuit, quin euitaret, suas esse quas cupidissime effuderat orationes in Antonium, multiplicesq; numero & accuratius scriptas illis contrarias edere, ac ueluti ipse palam pro concione recitaret pollicebatur, cæteraq; his alia sordidiora multo, ut tibi facile liqueret, hoc totum adeo falsum esse, ut ne ipse quidem Pollio in historijs suis ponere ausus sit. Huic certe actioni eius pro Lamia qui interfuerunt negant eum hæc dixisse, nec enim mentiri sub trium uirorum conscientia sustinebat, sed composuisse. Nolo autem uos iuuenes mei contristari, quod a declamatoribus ad historicos transeo, satisfaciam uobis, & fortasse efficiam, ut his sententijs lectis solidis & uerum habentibus recedatis. Et quia hoc si tamen recta uia consequi non potero, decipere uos cogar, ueluti salutarem pueris daturus potionem, sumpti poculi huius adeo contrectationis consilium habuisse non dicit, ut neget tempus habuisse. Ita enim ait. L. Liuius. M. Cicero sub aduentu triumuirorũ cesserat urbe, certum habens id quod erat, non magis Antonio eripi se quam Cæsari Cassium & Brutum posse, primo in Tusculanũ fugit, inde tranuersis itineribus in Formianũ, ut ab Caieta nauim cõscensurus proficiscitur. Vnde aliquoties in altum prouectus cum modo uenti aduersi retulissent, modo ipse iactationem nauis cæco uoluente fluctu pati nõ posset, tedium tandem eum & fugæ & uitæ cepit, regressusq; ad superiorem uillam quæ paulo plus mille passibus a mari abest,

Cicero p̃scriptus quomodo se gesserit

abest. Moriar, inquit, in patria sæpe seruata. Satis constat, seruos fortiter fideliterq; paratos fuisse ad dimicandum, ipsum deponi lecticam & quietos pati, quod sors iniqua cogeret, iusisse, prominenti ex lectica præbentiq; immotā ceruicem caput præcisum est, neq; satis stolidæ crudelitati militum fuit, manus quoq; scripsisse in Antonium exprobrātes præciderūt. Ita relatum caput ad Antonium iussuq; eius inter duas manus in rostris positum, ubi consul, ubi sæpe consularis, ubi eoipso āno aduersus Antoniū ille, quanta nulla unq; humana uox, cum admiratione eloquentiæ auditus fuerat, uix attollentes lachrymis oculos homines intueri trucidata membra eius poterant, Bassus Aufidius, & ipse nihil de animo Ciceronis dubitauit, quin fortiter se morti non præbuerit tantum, sed obtulerit. AVFIDII BASSI. Cicero paulum remoto uelo postq; armatos uidit, ego uero cōsisto, ait, accede ueterane, etsi hoc saltē potes recte facere, incide ceruicē. Tremēti deinde dubitantiq;, quid si ad me, inquit, primū uenissetis? Cremutius Cordus, & ipse ait. Ciceronem cū cogitasset, utrum ne Brutum, an Cassium, an Sex. Pompeium peteret, omia illi displicuisse, præter mortem. CREMVTII CORDI, quibus uisis lætus Antonius cum peractam proscriptionem suam dixisset, esset quippe non satiatus modo cædendis ciuibus, sed defectus, quot quoq; sint pro rostris exponit. Item quæ sæpius ille ingenti circūfusus turba processerat, quæ pauloante coluerat pijs cōcionibus, quibus multorū capita seruauerat, tum per artus suos latus, aliter ac solitus erat, a ciuibus suis cōspectus est, prætendenti capiti oriq; eius impensa sanie, breui ante princeps senatus Romaniq; nominis titulus, tum precium interfectoris sui, præcipue tamen soluit pectora omnium in lachrymas gemitusq; uisa ad caput eius deligata manus dextra, diuinæ eloquentiæ ministra, cæterorumq; cædes priuatos luctus excitauerunt. Illa una communem. BROTIDI NIGRI. Elapsus interim altera parte uillæ Cic. lectica per agros ferebatur, sed ut uidit appropinquare notum sibi militem Popilium nomine, memor defensum a se, lætiore uultu aspexit, at ille, uictoribus idipsum imputatur, occupat facinus caputq; decisum, nihil in ultimo fine uitæ facientis, quod alterutrā in partem posset notare, Antonio portat, oblitus se pauloante defensum ab illo, & hic uoluit positi in rostris capitis miserabilem faciem describere, sed magnitudine rei obrutus est. BROTIDI NIGRI

Popilius interfecit Ciceronē Paulo añ ab illo defensus

Vt uero iussu Antonij inter duas manus positum in rostris caput conspectum est, quod toties auditum erat loco sedato, gemitu & fletu maximi uiri inferiæ, nec ut solet ita deponi in rostris corporis concio audiuit, sed ipsa narrauit, nulla non pars fori aliquo iactationis inclytæ signata uestigio erat. Nemo non aliter in se eius meritū fatebatur, hoc certe publicum beneficium palam erat, illam miserrimi temporis seruitutem ac aleam delatam in Antoniū, Quoties magni alicuius mors ab historicis narrata est, toties fere totius cōsummatio uitæ, & quasi funebris laudatio redditur, hoc semel aut iterum, adhuc itidem factum. Item in paucissimis personis usurpatum a Salustio. Liuius benignius omnibus magnis uiris præstitit, Sequentes historici multo id effusius fecerunt. Ciceroni hoc ut græco uerba utar ἐπιτάφιον Liuius reddit. TITI LIVII Vixit tres & sexaginta annos, ut si uis abfuisset ne immatura quidem mors uideri possit, ingenium & operibus & præmijs operarum felix, ipse fortunæ diu prosperæ & in longo tenore felicitatis, magnis interim ictus uulneribus, exilio, ruina partium, pro quibus steterat, filiæ morte, exitu tam tristi atq; acerbo, omnium aduersorum, nihil ut uiro dignum erat præter mortē quæ uere æstimanti minus indigna uideri potuit, quod a uictore inimico crudelius passus erat, q̄ quod eiusdem fortunæ composito fecisset. Siquis tamen uirtutibus uitia pensarit. Vir magnus, acer, memorabilis fuit, & in cuius laudes sequendas Cicerone laudatore opus fuerit, Vt est noster candidissimus omnium magnorum ingeniorum æstimator T. Liuius plenissimum testimonium Ciceroni reddidit. CORDI CREMVTII. Non est operæ deferre etiam redditam Ciceroni laudationem. Nihil ēm ipso Cicerone indignum est, ac ne hoc quidē, quod pene maximum est, tolerabile est. CREMVTII CORDI. Proprias enim simultates deponendas interdum putabat, publicas nunq;. Vides credendam eius non solum magnitudinem uirtutum, sed multitudinem quoq; conspiciēdam. AVFIDII BASSI. Sic M. Cicero decessit uir natus ad reipub. salutem, quæ diu defensa & administrata in senectute demum e manibus eius labitur, nō ipsius uitio læsa, quod nihil in salute eius aliud illi, q̄ si caruisset Antonio, placuit. Vixit sexaginta &

*

Liuius amplissimū Ciceroni testimonium reddit

*annos, ita ut femp aut peteret alterū aut inuicem peteref, nullāq; rem rarius q̄ diem illū quod nullius intereſſet ip̄m mori. Vidit Pollio quoq; Aſinius qui Verrē Ciceronis reū fortiſſime morientē tradidit, Ciceronis mortē ſolus ex om̄ibus maligne narrat, teſtimonīū tamen q̄uis inuitus plenū ei reddit. ASINII POLLIONIS. Huius ergo uiri tot tantiſq; opibus manſuris, in om̄e æuum prædicare, de ingenio atq; induſtria ſuperba, natura aūt atq; fortuna, pariter eſt. Siquidē facies decora ad ſenectutē, proſperaq; p̄manſit ualitudo, tunc pax diutina, cuius inſtructus erat artibus, contigit, nāq; a priſca ſeueritate iudicis exacti, maximo℞ noxiorū multitudo, p̄uenit, quos obſtrictos patrocinio incolumes plæroſq; habebat, iam feliciſſima cōſulatus ei ſors petendi & gerendi munera magna, deū conſilio, induſtriaq;, utinā moderatius ſecūdas res & fortius aduerſas ferre potuiſſet, nāq; utræq; cum uenerāt ei, mutari eas nō poſſe rebatur. Inde ſunt inuidiæ tēpeſtates cohortæ graues in eo, certiorq; inimicis aggrediēdi fiducia, maiore eñ ſimultates appetebat animo q̄ gerebat. Sed quādo mortaliū nulli uirtus p̄fecta cōtigit, qua maior pars uitæ atq; ingenij ſtetit, ea iudicandū de homine eſt. Atq; ego ne miſerandi quidē exitus eum fuiſſe iudicarem, niſi ipſe tam miſeram mortē putaſſet. Affirmare uobis poſſum nihil eſſe in hiſtorijs eius hoc, quē retuli, loco diſertius, ut mihi tunc nō laudaſſe Ciceronē, ſed certaſſe cum Cicerone uideaf. Nec hoc deterrendi cauſa dico, ne hiſtorias eius legere concupiſcatis, concupiſcite, & pœnas Ciceroni dabitis. Nemo tamen ex tot diſertiſſimis uiris melius Ciceronis mortē deplorauit quā Cornelius Seuerus.

Teſtimoniū Pollionis, Ciceroni q̄uis inimico adſcriptum.

CORNELII SEVERI.

Oraq; magnanimum ſpirantia pene uirorum
In roſtris iacuere ſuis, ſed enim abſtulit omnis,
Tanq̄ ſola foret rapti Ciceronis imago.
Tunc redeunt animis ingentia conſulis acta,
Iurataq; manus, deprenſaq; fœdera noxæ,
Patritiumq; nefas, eſt nunc & pœna Cetegi,
Deiectuſq; redit uotis Catilina nefandis.
Quid fauor aut cœtus, pleniq; quid honoribus anni,
Profuerunt, ſacris & uita quid artibus ætas?
Abſtulit una dies æui decus, ictaq; luctu
Conticuit latiæ triſtis facundia linguæ,
Vnica ſollicitis quondam tutela ſaluſq;.
Egregium ſemper patriæ caput, ille ſenatus,
Vindex ille fori, legum rituſq;, togæq;.
Publica uox eius æternum obmutuit armis:
Informes uultus ſparſamq; cruore nefando.
Caniciem ſacraſq; manus, operumq; miniſtras
Tantorum, pedibus cuius proiecta ſuperbis
Proculcauit ouans, nec lubrica fata deoſq;
Reſpexit, nullo luet hoc Antonius æuo.
Hæc nec in Hematio mitis uictoria Perſæ.
* Nec te dire ſyphax in hoſte Philippo.
Inq; triumphato ludibria cuncta Iugurtha:
Affuerat, noſtræq; cadens ferus Hannibal iræ.
Membra tamen ſtygias tulit inuiolata ſub umbras.

Non laudabo municipem noſtrū bono uerſu ex quo hic multo melius Cornelij Seueri proceſſit. Conticuit latiæ triſtis facundia linguæ. Sextilus Ena fuit hō ingenioſus magis q̄ eruditus, inæqualis poeta, & pene quibuſdā locis talis, quales eſſe Cicero Cordubenſes poetas ait, pingue quiddā ſonantis atq; peregrinū. In hanc ipſam proſcriptionē recitaturus in domo Meſſalæ Coruini Pollionē Aſinium aduocauerat, & in principio hunc uerſum ſine aſſenſu recitauit. Deflendus Cicero eſt latiæq; ſilentia linguæ. Pollio Aſinius nō æquo animo tulit & ait, Meſſala, tu quid tibi liberum ſit in domo tua uideris, ego iſtum

istum auditurus nō sum, cui mutus uideor, atq; ita cōsurrexit ne interfuisset recitationi eorũ, quod Corneliũ scio, cui non æque displicuisset hunc uersum quã Pollioni apparet * quod meliorem quidē, sed non dissimilem illi & ipse composuit. Si hic desiero, scio futurum, ut uos desinatis eo loco legere, quo ego a scholasticis recessi. Ergo ut librum uelitis usq; ad umbilicum reuoluere, adijciam suasoriam proximæ similem.

Alia suasoria ad Ciceronem pertinens.

DEliberat Cicero, an scripta sua comburat, ꝓmittente Antonio incolumitatē si fecisset. Q. HATERIVS. Non feres Antonium, intolerabilis malo ingenio felicitas est, nihilq; cupientes magis accendit, ꝙ propriæ turpitudinis cōscientia. Difficile est. Non feres inquam, & iterũ irritare inimicum in mortē tuam cupies, quod ad me quidem pertinet multum a Cicerone absum, tamen non tedet me uitæ meæ sed pudet, ne propter hoc quidē pertinet multum a Cicerone. Ingenium tuũ amas, Quod illud Antonius plus odit quam te. Remittere ait se tibi ut uiuas, cōmentus quemadmodum eripiat etiam quo uixeras, crudelior est pactio Antonij quam proscriptio. Ingenium erat in quod nihil iuris haberent triumuiralia arma. Cōmentus est Antonius quemadmodum, quod non poterat cum Cicerone proscribere, tolleret per Ciceronem. Hortarer te Cicero ut uitam magni æstimares, si libertas suum in ciuitate haberet locum, si suum in libertate eloquentia, si nō ciuili ense ceruicibus lucrentur. Nunc * ut scias nihil melius esse quam mori, uitam tibi Antonius promittit, pendet nefariæ proscriptionis tabula, tot prætorij, tot consulares, tot equestris ordinis uiri periere, pene nemo relinquitur nisi qui seruire possit. Nescio an hoc tempe uiuere possis Cicero, nemo est cum quo uelis, merito Hercules illo tempe uixisti, quo Cæsar ultro te rogauit, ut uiueres sine ulla actione, quo tempore non quidem stabat Respu. sed in boni principis sinum ceciderat. CAESTII PII. Nunquid opinio me fefellit? intellexit Antonius saluis eloquentiæ monumentis non posse Ciceronem mori, ad pactionem uocaris, qua pactione melior in te pars tui petitur, accommoda mihi paulisper eloquentiam, Ciceronem peritorũ rogo. Si te audissent Cæsar & Pompeius, neq; inissent turpē societatē neq; diremissent, si uti unquã consilio tuo uoluissent, neq; Pompeius Cæsarē neq; Cæsar Pompeium deseruisset. Quid consulatũ salutarē urbi, quid exilium cōsulatu honestius, quid prouocatam inter initia adulescentiæ libertatem tyrocinijs tuis Syllanam potentiam, quid Antoniũ auulsum. Catilinam Reipublicæ redditum? ignosce Cicero, diu ista narrauero. Forsitan hæc die nouissimo audientur. Si occideretur Cicero, iacebit inter Pompeium patrem filiumq; & Afranium Petreiumq;, Q. Catulum, M. Antonium illum indignũ hoc successore generis. Si seruat̄, uiuet inter Ventidios & Canicios & Saxos, Ita dubiũ est, an satius sit cum illis iacere, an cum his uiuere. Pro uno homine iactura publica pacisceris, scio omne precium iniquum esse quod ille constituit, nemo tanti emit Ciceronis uitam, quanti uendit Antonius. Si hanc tibi pactionem ferret, uiues, sed eruent̄ oculi tibi, uiues, sed debilitabuntur pedes, etiam si in alia damna corporis præstaris patientiam, excepisses tamen linguam, ubi est sacra illa uox tua? Mori eñ naturæ finis est, nō pœna, hoc tibi uni non liquet. At uideris Antonio persuasisse. Assere te potius libertati, & unum crimen inimico adijce. Fac Antonium moriendo nocentiorem. ASPRENATIS Vt Antonius Ciceroni parcat, Cicero ipse in eloquentiam suam animaduerteret, quid autem tibi sub hac pactione promittitur? Vt Cn. Pompeius & M. Cato, & ille antiquus restituatur Reipublicæ senatus, dignissimus apud quem Cicero loqueretur. Multos ea re uicturos animi sui contemptus oppressit, multos perituros parati ad pereundum animi ipsa admiratio eripuit, & causa illis uiuendi fuit, fortiter mori, ꝓmitte populo Romano contra Antonium licet scripta combusseris, Antonius paucos annos tibi promittit, at si non combusseris populus Romanus omnes. POMPEII SYLONIS. Quale est ut perdamus eloquentiam Ciceronis, fidem sequamur Antonij, misericordiam tu istam uocas supplicium summum ingenio Ciceronis. Credamus Antonio Cicero, si bene illi pecunias crediderunt fœneratores, si bene pacem Brutus & Cassius, hominem & uitio naturæ, & licentia temporum insanientem, inter scœnicos amores ciuili sanguine luxuriantem, hominem qui creditoribus suis oppignerauit

rem, cuius gulæ duorum principū bona Cæsaris & Pompeij non potuerunt satisfacere.
Tuis utar Cicero uerbis, cara est cuiq; salus, quā aut dare, aut eripere potest Antonius,
non est tanti seruare Ciceronem, ut seruatū Antonio debeam. TRIARII Cōpulsus ali-
quando po. Ro. in eam necessitatem est, ut nihil haberet præter Iouem obsessum & Ca-
millum exulem, nullum tamen fuit Camilli opus maius, quā quod indignum putauit, ui-
ros salutē pactioni debere. O grauem uitam etiā si sine precio daretur. Antonius hostis
a Repu. iudicatus, nunc hostem Remp. iudicat. LEPIDVS. Ne quis putet illum malo
Antonio collegam placuisse alienæ semper dementiæ accessio, utriusq; collegæ manci-
pium noster dominus. ARGENTARII. Nihil Antonio credendum est, mentior, quid
ēm iste non potest, qui occidere Ciceronē potest: qui seruare, nisi crudelius quē occide-
bat, non potest. Ignoscentem tibi illum putas, qui ingenio tuo irascitur: ab hoc tu speras
uitam, cui nondū uerba tua exciderunt: ut corpus quod fragile & caducum est seruet,
pereat ingenium quod æternum est, ego mirabar si non supplicio crudelior esset Anto-
nij uenia. P. Scipionem a maioribus suis desciscentē generosus amor in numerū Scipio
num reposuit, mortē tibi remittit, ut id petat quod in te solum imortale est, qualis est pa
ctio. Aufert Ciceroni ingeniū sine uita, pmittunt obliuione nominis tui pauci seruitu-
tis anni. Non ille te uiuere uult, sed facere ingenij tui superstitē. Viue ut Cicero audiat
* Lepidum, Cicero audiat Antonium, nemo Ciceronē, pateris perire ut quod dico opti-
mū habet ante se efferat. Sine durare post te ingeniū tuum, perpetuā Antonij pscriptio
nem. ARELLII FVSCI. Quoad humanū ingenium incolume manserit, q̃diu usus li-
teris, honor summæ eloquentiæ precium erit, quā diu rerum naturæ aut fortuna steterit — Maximū Ciceronis elogiū, perpetuo duraturum.
aut memoria durauerit, admirabile posteris uigebit ingeniū, & uno proscriptus sæculo
proscribes Antoniū omnibus. Crede mihi uilissima pars tui est, quæ tibi uel eripi uel do-
nari potest. Ille uerus est Cicero quē pscribi Antonius nō putat, nisi a Cicerone posse.
Non ille tibi remittit proscriptionē sed tolli desyderat suā. Si fidem deceperit Anton⁹,
morieris, si præstiterit, seruies, quod ad me attinet fallere malo. Per te M. Tulli quatuor
& sexaginta annos pulchre actos, per salutarē Reip. consulatū, per æternā si pateris in-
genij tui memoriā, per Remp. quæ ne quid te putes carum illi relinquere ante cœperit,
oro & obtestor, ne moriaris confessus, quod nolueris mori. HVIVS suasoriæ alterā par
tem neminē scio declamasse, omēs pro libris Ciceronis solliciti fuerunt, nemo pro ipso,
cū adeo nulla pars nō sit mala, ut Cicero, si hæc conditio ei lata fuisset, deliberaturus non
fuerit. Itaq; hanc suasoriam nemo declamauit efficatius q̃ Sylo Pompeius, non ēm ad il
la speciosa se contulit ad quæ Cæstius qui dixit, hoc grauius esse supplicium q̃ mortē, &
ideo hoc Antoniū eligere, breuē uitam esse homini, multo magis seni, ita memoriæ cō-
sulendū quæ magnis uiris æternitatē promitteret, nō qualibet mercede uitam redimen
dam, & hic conditiones intolerabiles esse, oīa potius subeunda quā monumenta inge
nij sui ipsum exuere. Iniuriam illum facturū populo Ro. cuius linguā in ciuem extulis-
set, ut insolentis græciæ studia tanto antecederet & eloquētia, quanto fortuna, iniuriā fa
* cturum generi humano, pœnitentiā illum acturum tam degener spiritus empti cum in
seruitute senescendū fuisset, in hoc unum eloquentia utendum, ut laudaret Antonium,
Malle cū illi ait, dari uitam, eripi ingeniū. SYLO POMPEIVS sic egit ut diceret, An-
* toniū non pacisci sed illudere, nō esse illam conditionē sed contumeliā, combustis enim
libris nihilominus occisurum, nō esse tam stultum Antoniū, ut putaret ad rem ptinere li
bros a Cicerone comburi, cui⁹ scripta per totū orbem celebrant, & hoc petere cū quod
posset ipse facere, nisi forte nō esset i scripta Ciceronis is q esset in Ciceronē, quare nihil
aliud eum agere quā ut ille Cicero multa fortiter de mortis contēptu locutus ad turpes
conditiones perductus occideret. Antonium illi nō uitam cū conditione pmittere, sed
mortē sub infamia quærere. Item quod turpiter postea passurus esset, nunc illū fortiter
debere pati, Et hæc suasoria insignita est. Dixit ēm sententiā Cacozeliæ genere humilli-
mo & sordidissimo, quod detractu aut adiectione syllabæ facit sensum. Proh facinus in-
dignū, pibit ergo quod Cicero scripsit, manebit qđ Antonius proscripsit. Apud Cæstiū
prætorem declamat hanc suasoriam Surdinus ingeniosus adulescēs a quo græcæ fabu-
læ elegāter in latinū sermonē conuersæ sunt, solebat dulces snias dicere, frequētius tamē
prædulces & infractas. In hac suasoria cū iusiurandū bellis sensibus priorib⁹ complexus
esset,

eſſet, adiecit, ita te legam. CAESTIVS homo naſutiſſimus diſſimulauit exaudiſſe ſe ut adoleſcentem ornatum quaſi imprudens obiurgaret, quid dixiſti? quid ita re fruar? Erat autem Cæſtius nullius quidem ingenij, Ciceroni etiam infeſtus, quod illi non impune ceſſit, nam cum M. Tul. filius Ciceronis Aſiam obtineret, homo qui nihil ex paterno ingenio habuit præter urbanitatem, cœnabat apud eum Cæſtius. M. Tullio & natura memoriā dempſerat, & ebrietas, ſiquid ex ea ſuperat, ſubducebat, ſubinde interrogabat, quis ille uocaretur qui in imo recumberet, & tamen ſepe ſubiectū nomen Cæſt ij excidiſſet, nouiſſime ſeruus ut aliqua nota memoriā eius faceret certiorem, interroganti domino quis ille eſſet, qui in imo recumberet, ait, hic eſt Cæſtius qui patrem tuum negabat literas ſciſſe, afferri protinus flagra iuſſit, & Ciceroni ut oportuit de corio Cæſt ij ſatiſfecit. Erat autem etiā ibi pietas. Non exigeret Scordalus Hybriæ diſertiſſimi uiri filio male apud ſe cauſam agenti. & cum in quadam poſtulatione Hybrias partibus ſtultorū locum ad literam omnibus agnoſcentibus diceret. Age inquit, non putas me ſcripta didiciſſe patris mei, quouſq; tandem abutere Catilina patiētia noſtra? GARGONIVS amabiliſſimus in hac ſuaſoria dixit duas res, quibus ſtultiores ne ipſe quidem unquam dixerat, unam in principio, nam cū cœpiſſet ſcholaſticorū frequentiſſimo iam more a iureiurando, & dixiſſet multa ita ꝙ primum tantum timeat, quantū poteſt, ita ut totus uiuat Cicero aut totus moriatur. Vt ego quæ hodie pro Ciceronis ingenio dixero nulla pactione delebo. Alteram rem dixit, cum exempla referret eorum qui fortiter perierant. Iuba & Petreius, Iulius Mutius, mutuis uulneribus concurrerūt & mortes fœnerauerunt.

Cæſtius nullius ingenij doctiſſimo Ciceroni infeſt.

Cæſtius a Ciceronis filio flagris cæſus

Libri primi ſuaſoriarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE CONTROVERSIARVM LIBER SECVNDVS.

Liberi parentes alant, aut uinciantur.

DVO fratres inter ſe diſſidebant, alteri filius erat, patruus in egeſtatem incidit, patre uetante adoleſcens illum aluit, ob hoc abdicatus, tacuit, adoptatus a patruo eſt, patruus accepta hæreditate locuples factus eſt, egere cœpit pater, uetante patruo aluit illū, abdicatur. DEFENSIO ADVLESCENTIS. Quid mihi obijcis? puto luxuriā, quicquid unquā immodeſta largitione effudimus, id omne conſumebat in alimentum duorū ſenum, cum uetaret me pater alebat ipſe, mihi cum egerem alimenta nō dabat, eo iam perductus erat, ut omnem ſpem ultimorū alimentorum in ea domo poneret, in qua habebat abdicatum & inimicum, ecce oppreſſit increſcentē, quid acturus es? pluris tibi pater efferendus ꝙ alendus eſt, quis rogatus eſt? aut quis porro tam locuples, frater alere non poteſt, miſerrimus ſenex diuitias ſuas & iam extremum blandimentum in ſtipem perdidit, ipſe inquit me nō aluit, imitationē alienæ culpæ innocentiam uocas. Nec eo quid æſtimas, quanta iſta crudelitas ſit, quod ſi quis fratrem non alit, nec a filio quidem alendus eſt, Quid adoptionē iactas? tunc ad te ueni cum haberem diuitem patrem. Partius quæſo fratres, Præſentes habemus deos, ſcis tanto te facere etiam ſi abdicaueris, alam, fatendum eſt crimen meū, tardius miſertus ſum. Item do pœnas ego parentibus meis, cum in cætera odium ſit, tantum in meam notam quærunt. O felix ſpectaculum, ſi uos in gratiam poſſum reducere. faciam hoc quod uultus quoq; ueſtri hortantur. Surgite patres, adeſte iudices, alter mihi ex parentibus conſeruatus, alter ſeruandus eſt, porrigite mutuas manus in gratiam, me fœdere mediū pignus adite, Inter duos contendētes, medius elidor, ergo morientē uidebo, ꝑ cuius cineres iuraturus ſum? om̄is inſtabilis & incerta felicitas eſt. Quis crederet iacentē ſuper crepidinē Marium fuiſſe cōſulem, aut futurum? Quid porro tam longe exempla repeto tanꝙ modo non ſit qui illum uidit, quid non timendū felicibus putas? quid deſperandū infelicibus? IVNII GALLIONIS. Ego indicabo cur me abdices tu indica cur adoptaueris. Quædā accedunt noua. Equidē noua. Illud non miror quod

miſericordia

misericordia obijcitur. Illud miror, quod hic obijcit. Sic eñ me gessi, ut hoc crimine duos patres obligarem, uterq; me amat, uterq; ali miser desyderat, uterq; ꝓhibet, nec secũ nec mecum fortuna bene conuenit, cõponite aliquando bonos quidẽ sed contumaces uiros. Vterq; discordiæ causam præbuerit, nolite a me exigere. Vterq; patruus est, uterq; pater est. Transit ad istum fratris sui & fortuna & anim⁹, misericors sum, nõ muto patrem, si naturã mutare potuissem. P. ASPRENATIS. Fortunæ lex est prestare quæ exegeris, miserere, mutabilis est casus, dederunt uictis terga uictores, & prouexit fortuna quos destituit, quid referam Marium sexto cõsulatu Carthagine mendicantẽ, septimo imperantem. Ne circa plura instabilis fortunæ exempla te mittamus, da quis alimẽta rogetur & roget. OTHONIS IVNII Patris timeo mutationẽ, & illo nihil prius ex bonis ꝙ filium perdidit. ARELLI FVSCI Patris ecquid cerno an peregrini penates tuos, non sum hospes grauis, unum senem adduco, hoc tibi uitio pater placui, uenit ignotus senex, nolo transire iacentẽ per patrem, rogat a tergo aliquis, peribit fame qui filium suũ optat superstitẽ. Quid hoc esse dicam quod me tam periculose abdicant, quod toties isti fortunã mutant, quoties ego patrem. Redite in gratiam. Inter funestas acies armatæ manus in fœdus porriguntur, perierat totus orbis nisi iram finierat misericordia, aut si iam ꝑtinacia placent odia, parcite, iactatus inter duos patres utriusq; filius, semper tamen felicior abdicatus, positus inter duo pericula, quid faciam? qui alunt abdicant, mendicant, quia nõ alunt. Illud tamen pater deos testor diuitem te relinquo. CAESTII PII Tali me operi præparauerãt, uolebam fratres in gratiam reducere, hoc tu obijcis, at nisi impetrauero ut boni fratres sint, impetrabo ne mali patres sint, uterque me amauit, uterq; ꝓ me uota fecit, quantũ est si dixero, uterq; me aluit. Quæ causa fuerit discordiæ nescio. Timeo ne iste prior agere cœperit. Quid obijcis pater? scio quendã in hac ciuitate ꝓpter istud crimen adoptatum, fratrem, inquit, alere noluit, inuenisti quod possum defendere, possum liberos tollere, & primũ oculis, narrem auum illorũ fame perisse, nõ fefelli & qualis essem sciuisti cum adoptares, bis abdicatus sum, Volo utrunq; causam meã agere, neutrum pro me uolo, adsit mihi alius, semp causa mea habebit aduocatum patruum aut patrem, alter alterum amet, uterq; me amabit. Vis illum ueras pœnas dare? sentiat quam iniuriam fecerit bono fratri. POMPEI SYLONIS De patre benefi- *
cio quod cum ꝑ ætatem nosse non possum, sed habet & ille beneficium meũ, duos eius filios alui, surge infelix senex, quid putatis illum flere? quod eget? imo quod abdicauit, quod aluit. ARGENTARII Vides enim, liberalis in domo tua esse cœpi, ille propter me duxit uxorem cum fortasse iuuenem adoptare posset. Hæc abdicantis fuere uerba. I ad illum quem magis amas ꝙ patrem, non omibus imperes, parendum est, nihil interim noui facio, scis me & priori patri nõ parui. Venit immissa barba capilloq; deformi, non senectute, sed fame membris trementibus, semersa & tenui atq; elisa ieiunio uoce ut uix exaudiri posset, introrsum conditos oculos uix alleuans, alui, quomodo quæritis? quomodo istum. CORNELII HISPANI Putas me hodie non abdicari sed adoptari. Volo quædam futura prædicere patri, hic quem uis adoptari, inimicum patris tui inuito patre aluit, reliquit æquo animo uestram domum, ut cum mendico uiueret. Noueris oportet hoc eius uitium, ad prestandum calamitosis misericordiam cõtumax est. Nec
Alr, tcõuitio tamen habeo quod de hoc †monitio queri possim, hoc enim patrem, hoc patruum perdidi, quam multi patres adoptent talem filium, bis abdicor, homo est, non uis alium hominem, ciuis est, nõ uis alium ciuem, amicus est, non uis alium amicum, propinquus est non uis alium propinquum, sic peruenitur ad patres, homo est, ciuis est, amicus est, propinquus est, conditione ergo nõ erit uitium porrexisse stipem, nisi dixero pater est. VIBII CALBI Circuibo tecum pater aliena limina, ostendam omibus & me qui alimenta dedi, & te qui negasti. ROMANII HISPONIS. Scio pater melius esse quod tu dicis, istud ego si possem, nunquam abdicatus essem, fateor uitium meum, hoc quoque prior in me emendare uoluit pater, nec potuit, impulisti me in fraudem, qui me abdicat, aiebat non oportebat fieri, tu dicebas oportet, tibi credidi, non dedit, inquit, mihi alimenta, defuerunt tibi, quisquis alimenta a mendico rogatus est, nihil amplius quam misereri monstrat ad patrem, id est ad filium, iam quidam nobis eandem fortunam

tunam

tunam precantur. Crede mihi satra populi digna est. ALBVTII SILLI Tollite * uestras diuitias quas huc atque illuc incertæ fortunæ fluctus appellet, redite in gratiam, innocens sit. PARS ALTERA, VALLI SYRIACI Crescere ex mea proposuit inuidia, sequamur senes, quo uocat ambitio iuuenilis, & conditionem illi præbebimus, melius se potest iactare quam defendere. Atqui iustus metus meus tu es, ne hæredem ingratum scribam, inimicum relinquam. Inter cætera quæ mihi cum inimico patiar esse omnia, & hoc est infelicissimum, amabo, & tristissimam egimus uitam, excepto uno quod alter alterum egentem uidimus, proiecimus, adijce istis uerborum contumelijs, iussit, ad cœlum manus sustulit, fassus se huius spectaculi debitorem, & tunc primum fratri uitam precatus sum, letitiam patrimonij parati, ut extant calamitatum stupores, nullam peperci, nisi quod isti daturus eram omnia, illi negaturus, liquet nobis deos esse, qui non aluit, eget, qui in domū suam fratrē non cœpit, in publico manet. Aequauit iam potentiā meam cum illius potentia fortuna, nisi quod hoc prior facere non possum, adoptaui te, cum abdicatus es, cum abdicas, abdico. VIBII FVRII Cum egerem, aiebam satis se uindicauit, quod a dispēsatore locupletis inimici, consors modo omnis fortunæ, diurnū petam. MARILLI Ille autem audebat rogare, qui mori mallet quam uerba sua sibi dici, multis debeo misericordiā, a multis tuli, quisquis es, qui me ulla calamitate similem effingit, perinde habebo ac si gradu cognationis attingat. Scio quā acerbum sit supplicare exteros, scio quā graue sit repelli a domesticis, scio quā graue sit & quotidie mortem optare & uitam rogare, & si tu non odisti eum qui mihi fecit iniuriam, ego qui fecit tibi. DIVISIO Controuersiarū antiqua simplex fuit, recens utrum subtilior an tantum operosior ipsi æstimabitis, ego exponam quæ aut ueteres inuenerūt, aut sequētes astruxerunt. LATRO Alias quæstiones fecit, diuisit in ius & æquitatē, an abdicari possit an debeat abdicari, sic quærit, an necesse fuerit illum patrē alere, & ob id abdicari nō possit, quod fecit lege cogente. Hos in has quæstiones diuisit, an abdicatus non desinat reus esse, an is desinat qui nō tantū abdicatus, sed etiam ab auo adoptatus est, etiā si reus erat, an quisquis patrem nō alit puniatur, tanq; eger, uinctus, captus, an iniquam filij lex excusationē accipiat, an hoc accipe potuerit, an abdicari debeat, Per hoc quæsiuit, an etiā si ille indignus fuit qui aleretur, hoc tamen recte fecit qui aluit, deinde an indignus fuit qui aleretur. Noui declamatores græcis auctoribus adiecerunt primā illam quæstionē, an abdicatus abdicari possit, hac Cæstius usus est, adijcit quæstionem Gallio alterā, an si abdicari possit etiā adoptatus ob id uitium, quod antequā adoptaretur nouum fuit adoptati, hoc autem ex æquitatis parte pendet, & tractatio magis est quā quæstio. GALLIO quæstionē primam Latronis duplicauit sic, licuit mihi alere etiam te uetante, deinde non licuit nō alere. In priori parte hoc uindicauit, nō posse filiū ob id abdicari quod esset suæ potestatis, nulla autē interdici misericordia, Quid si flere me uetes cū uidi hominem calamitosum? quid si uetes propter aliquod honestum factum periclitanti fauere? affectus nostri in nostra potestate sunt, quædam enim iura non scripta, sed omnibus scriptis certiora sunt, quamuis filius familiæ sim, licet & mihi stipem porrigere mendico & humum cadaueri. Iniquum est collapsis manum non porrigere, cōmune hoc ius generis humani est, nemo inuidiosum ius postulat, quod alteri profuturum est. LATRO illud uehementer pressit, non feci ratione, affectu uictus sum, cum uidissem patrē egentem, mens non constitit, mihi quid uetueris nescio, hoc aiebant nō esse tractandum tanquam quæstionem esse, tamen potentius quam ullam quæstionem. FVSCVS ARELLIVS Pater hoc mouit in ultimo tanquam quæstionem, putaui te quāuis uetares nihilominus uelle ali a fratre meo uultu uetabas, aut mihi ita uidebaris. * CAESTIVS Audacius, non fuit contentus dicere, putaui uelle te, adiecit uoluisti & hodie quoq; uis, & sua figura dixit omia ꝓpter quæ uelle deberet, quare ergo abdicas, puto indignaris præteritū tibi officium. LATRO colorem simplicē pro adulescente habere, non quo excuset sed glorietur, non potui, inquit, sustinere illud durum spectaculum, offensas mihi putas tantum excidisse, mens excidit, non animus mihi constitit, nō ministeriū sustinendi corporis suffecerunt pedes, oculi subita caligine obtorpuerūt, alioquin ego si tunc meæ mētis fuissem, expectassem dū rogarer. FVSCVS istum colorē introduxit quo frequē-

Iniquū est lapso manū nō porrigere.

ter ut

ter uti solebat religionis,mouet,inquit,me natura,mouet pietas,mouet & humanorum causa,& tam manifesto approbata exemplo ueritas,stare ante oculos fortuna uidebat & dicere talia. Hi sunt qui suos non alunt. ALBVTIVS hoc colore, accessit inquit ad me pater,nec summissis uerbis locutus est,nō rogauit,sed quomodo agendū esset cum filio,alere me iussit,recitauit legem, quam ego semper scriptam etiam patruo putaui, & deinde dixit,præstiti nō quantum patri præstare debui, sed quantum uetanti sumpere potui. BLANDVS Colore diuerso. Venit subito deformis squalore,lachrymis. O grauis fortuna uires tuæ,ille diues modo superbus rogauit alimenta,rogauit filium suū,rogauit abdicatum suum,interrogas quādiu rogauerit? nec dīj istud nefas patiantur,ut diu rogauerit,diutius tamen quam tuli,quæritis quid fecerit? quod solebat. SYLO POMPEIVS Hoc colore. Mouet inquit me,quod nihil suo iure,nihil ꝓ potestate quod tanquā patruus accessit,ego uero non expaui uerba,non preces complexus sum, sed osculatus sum patrem,dedi alimenta,hoc unum crudeliter feci,quod dixi fratrē dedisse,non alere sed exprobare uisus sum. TRIARIVS Hoc colore. Timui,inquit,si non aluissem ut abdicarer a patre,sciebam quomodo illi placuissem. ARGENTARIVS Hoc colore: Accessit,inquit,ad me pater obrutus,sordidus,tremens deficientibus membris,rogauit alimenta,interrogo uos iudices,hoc quidem si facere oporteat,nam istum non interrogo. Scit quid facturus sim. Nam patrem ut alteri patri faciā iniuriam,alteri inuidiam cū uetuisset me alimenta præstare,si qua est fides,non putaui illum ex animo uetare,lenocinatur inquam gloriæ meæ,ne uidear etiam prohibitus aluisse. MARYLLIVS nouo colore egit. Cecidit in pedes meos senex,squalidus barba capilloq;,mouit inquā nescio quis te misericordia mea,alleuaui cum ignorarem quis esset, uultus repellam, quod pater est? CAESTIVS Hoc colore. Nec meum cogitaui,patrem meū egentem uideo frater nec miseretur,nec præstat alimenta,hoc est inquam noui uitij,eripere filio officiū.

Aſt.† peccaui Scit hanc fortunam meorum? has iam meas esse partis,hoc† speculaui quod nō ultro ad patrem accessi,sed aiebam nolo quicquā aliud præstare,quæ illi præstiti. Non expectaui donec patruus ad me ueniret & nunc expectabo. Venit ad me pater,quid habui facere, perducerem illum ad patruum? non feci,merito irascitur. Potuit enim si aluisset leuare quidem fortunā fratris,sed causam aggrauare. BVTEONIS Colorem non approbabat Latro,præstitisse se dixit exiguum,tantū quo spiritum posset producere,& cum descripsisset pallorem eius ac maciem,adiecit, apparet illum ab inimicis ali, hunc colorem cum improbaret Latro hac sententia usus est,nō est,inquit,abdicato cuiquā sui crinitus ex gloria detrahendū. HISPANVS Hunc colorem, uenustius, nam & miserationi eius qui benignissime alitur,adiecit aliquid & pietati suæ nihil detraxit. Quomodo,inquit,illum alo? Exiguos fortunæ cibos mitto,& siquid de mensa mea detrahere potui,famelico seni porrigo. Nō credis,quia scis,quomodo te aluerim. Colorem ex altera parte quæ durior est ultro aiebat, hunc sequendum ut grauissimarū iniuriarum inexorabilia & ardentia induceremus odia. Tyesteo more aiebat,patrem non irasci,tantum debere furere,ipse declamatione usus est summis clamoribus illo uersu tragico: Cur fugis fratrē scit ipse. Hunc colorem secutus. SYRIACVS Durum sensum. Videbatur non dure posuisse in narratione sic. Infelicissimam ambo & tristissimam ambo egimus uitam,excepto quod alter alterum egentem uidimus, æque efficaciter uidebatur odium expressisse paternum,hac sententia,uos iudices audite quā ualde eguerim,partem rogaui. Hanc partem memini apud Cæstium declamari ab Allio Flauo,ad quem audiendum me fama perduxerat,qui cum prætextatus esset,tantæ opinionis fuit,ut.P. Romano puer eloquētia notus esset. Semper de illius ingenio Cæstius & prædicauit & timuit,aiebat tam immature magnū ingenium non esse uitale,sed tanto concursu hominum audiebatur,ut raro post illum auderet Cæstius dicere,ipse omnia mala faciebat ingenio suo,naturalis tamē illa uis eminebat,quæ post multos annos tam etsi desidia obruta,& carminibus eneruata,uigorem tamen suum tenuit,semper autem eloquentiā eius cōmendabat, aliqua res extra eloquentiam,in puero lenocinium erat,ingenium habebat,adulta ætas, in iuuene desidia,hic cum declamaret partem abdicati, hanc summis dixit clamoribus sententiā. Quis es tu qui de facto fratrum sententiam feras? Ille tunc peccauit,tu nō peccas, ad te

Allīj Flaui eloquentia etiā pueri.

arbitrum

arbitrum odia noſtra non mittimus, iudices habemus deos. Et illam ſententiam, Audiui
mus fratrum fabuloſa certamina, & incredibilia, niſi nos fugiſſemus impias epulas, dete
ſtabili parricidio futurum diem. Hoc uno modo iſte frater a fratre ali meruit ꝙ innocen
ter. Me contra parricidium uindica, filium illi ſuum reddo. CAESTIVS hunc colorē tā
ſtrictum non probauit, ſed dixit temperandum eſſe, & ipſe hoc colore uſus eſt, quē ſta
tim a principio induxit. Miratur aliquis, ꝙ cum duo grauiſſimam acceperimus iniuri
am ego & filius, ego ſolus iraſcor, non eſt ꝙ quiſꝗ miretur, iam filio ſatiſfactum eſt. De
buiſti, inquit, me rogare, ut ipſe præſtares, debuiſti illum ad me perducere, debuiſti recō
ciliationē recitare, non famam pietatis ex noſtra captare diſcordia, fortaſſe ego cū ege
rem, fratrem rogaſſem, ſi tu non fuiſſes, fortaſſe ille me rogaſſet, ſi tu non fuiſſes, poterat
nobis conuenire, ſi non fuerit in medio, quem potius miſeri cōtumaces rogent. Herma
coras in hanc controuerſiam tranſit a prooemio in narrationē elegāter rariſſimo quidem
genere, ueni eadē re tranſitus eſſet, ſentētia eſſet, ſchema eſſet, ſed ut Latroni placebat, *
ſchema, quod uulneret, non quod titubet. Ex altera parte tranſit a prooemio in narratio
nem Caleo, & ipſe per ſentētiā ſic. Quid ni filium mihi olim cum iſto cōmunē eſſe, cum
quo utinam cōmunem nec patrem habuiſſem. DIOCLES CHARISTIVS illum ſen
ſum a Latinis iactatum dixit breuiſſime, rariſſimo genere, quod ſententia uerbis conſu
matur, nec enim paucioribus poteſt.
Euſtemon leuis declamator, ſed dulcis, dixit noue & amabiliter illum æque de omnibus
uexatum ſenſum, quo reconciliatio fratrum tentatur.

Finis primæ controuerſiæ. Initium ſecundæ.

SAcerdos caſta e caſtis, pura e puris ſit. Quædam uirgo a pyratis capta ueniīt, em
pta a lenone, & ꝓſtituta eſt. Veniētes exorabat ſtipem, militē q ad ſe uenerat, cū
exorare non poſſet, & colluctantē & uim inferentem occidit, accuſata & abſoluta
remiſſa ad ſuos eſt, petit ſacerdotium. PORTII LATRONIS. Sacerdos ueſtra
adhuc in lupanari uiueret, niſi hominē occidiſſet. Inter Barbaros quid paſſa ſit, neſcio, qd
pati potuerit, ſcio. Sacerdoti ne purus quidē contigit dominus, abſint ex hoc foro leno
nes, abſint meretrices, ne quid parum ſanctum occurrat, dum ſacerdos legitur, ſi nihil ali
ud certe oſculatus eſt te, quiſquis puram putabat. O egregium pudicitiæ patrociniū, mi
litem occidit, & Hercules lenonē nō occidiſti. Deducta es in lupanar, accepiſti locū, pre
cium conſtitutū eſt, titulus inſcriptus eſt, hactenus in te inquiri poteſt. Cæterū neſcio qd
in cellulam & obſcœnum lectulum uocas. De pudicitia ſacerdotis hic quæriẗ. Nemo, in
quit, mihi uirginitatē eripuit, ſed omnes quaſi erepturi uenerunt, ſed omnes quaſi eripu
iſſent, receſſerunt, quo mihi ſacerdotē, cuius precaria eſt caſtitas, cū ex illo lupanari cruē
ta fugeres, ſi qua tibi occurriſſet, ſi mater tua ꝓſtitiſſet, tibi noceret, propter te liberis tu
is ſacerdotium non daret. FVLVII SPARSI. Quid incluſa feceris, nec quærere debe
mus, nec ſcire poſſumus. CORNELII HISPANI. Occidiſti hominē, quid reſpondes?
uim afferebat mihi, etiam puto ſacerdoti. Pro libertate uota faciēda ſunt. Proſtitutæ mā
dabitis, pro militibus uota facienda ſunt, iſti mandabitis. Id enim deerat, ut tēpla recipe
rēt, quas aut carcer, aut lupanar eiecit. MARILLII. Vt ſciamus illā apud lenonē fuiſſe,
blanda eſt, domi lenoni rationes captura conueniet. Age ſi quis uenit pertinax, age ſi qs
hoc ipm cōcupiuit qđ uirgo eras, age ſi qs, ne negare poſſes, ferrū appulit. P. VINITII.
Eā ſacerdotē facite, quæ honeſta maneat, quod ſemp fuit, aut pœnam ſentiat, ſi eſſe deſie
rit. Cuius audaciæ es puella? etiā ſi nos nobis nō timerem⁹, tu tibi metuere deberes. Ali
ter deorū numini ſubiecta uniuſcuiuſꝗ cōſcientia eſt, aliter noſtræ æſtimatiōi. Nos tantū
quæ feceras, palam uidimus, illi etiā quæ ſecreta ſunt. Indignā ſacerdotio dicerē, ſi tranſiſ
ſes p lupanar. Procedēte hac lictor ſubmoueri uidebiẗ, huic prætor uia cedet, ſummū im
periū cōſules cedēt tibi. Quæcūꝗ meretrix ꝓſtrata fuit, fugiet, fas ſacerdoti nō eſſet, an
cillam tibi ſimilem habere, fieri ne ſacerdotē fas erit? Nā quod ad ſortem pertinet, ne reli
quæ uirgines contaminarentur, hæc ſegregata eſt. Caſtam te putas, quia inuiſa meretrix
es. Nuda in littore ſtetit ad faſtidium emptoris, omnes partes corporis & conſpectæ &
contrectactæ ſunt. Vultis factionis exitū audire. Vendit pyrata, emit leno, excipiẗ nihil,
eo deducta es, ubi tu aliud honeſtius nihil facere potuiſti ꝗ mori, ſtipem rogaſti, quæ ſa
cerdotium

Cōſcientia deo ſubiecta eſt, quā noſtra æſtimatio non deprehēdit.

cerdotium rogas.Fortuna,inquit,hoc me cogit pati,miſereri debent omnes mei, & ego
miſereor tibi puella,ſed non facimus miſerandas ſacerdotes,nõ eſt apud nos maximus
honor ultimorum malorum ſolatium.MENTONIS.Honorem habitum aurium maie-
ſtatiſq; uelim ueſtræ,quod neceſſe eſt in hac cauſa nominare lupanar,lenonẽ,meretrici-
os quæſtus,homicidium. Quis credat? Inter hæc ſacerdos quæritur. At mehercules fu-
turæ ſacerdoti nihil ex his audiendum erat.Sacerdotis ueſtræ ſumma noticia eſt,ꝙ pro
ſtitit,ſumma uirtus ꝙ occidit,ſumma felicitas ꝙ abſoluta eſt, non poteſt in ea ſperari ſa-
cerdos,in qua ſperari meretrix poteſt,alijs oculis leno uitam æſtimat,alijs pontifex.
BLANDI. Virgo ſum inquit,interroga ſi dubitas archipyratam,interroga gladiatorẽ,
an rogatus uirginitati pepercerit.Nõ refello,dum ſcias clauſa eſſe teſtibus tuis tẽpla, in
actionem nemo uoluit liceri,ut enotuit,ſeruiſſe pyratis,non uidebatur iſte uirginis uul-
tus,iſta cõſtantia,& ne armatum quidẽ timẽs audacia.ARELLII FVSCI PATRIS.
Ne metuas puella pudica es,ſed ſic te uiro lauda,non templo,meretrix uocata es,in cõ-
muni loco ſtetiſti,ſuperpoſitus eſt cellæ tuæ titulus,uenientes recepiſti. Cætera etiam ſi
in communi loco eſſem,tamen potius ſcirem.POMPEII SYLONIS. Excipitur mere-
tricum oculis.Docetur blanditias,& in omnem motum corporis confingitur.Auertit au-
res petitura ſacerdotium,dum reliqua narro,nihil ad uos afferã dubium,nil audietis,niſi
quod uicina ciuitas uidit.Tu ſacerdos? quid ſi tantum capta? quid ſi proſtituta? qd ſi tan-
tum homicida? quid ſi tantum rea fuiſſes? ROMANI HISPONIS. Nunquid hoc ne-
gas,colluctatam te tamen cum uiro,quem in illa uolutatione neceſſe eſt prius ſup te fuiſ-
ſe.Adijciebat Zeno,merito occiſum militem.Plus auſum ꝗ in proſtitutam licebat.Exo
raſti populum.Nunquid & lenonem? nunquid & pyratam illum, quem non poteras oc-
cidere? ARGENTARII. Armatum,inquit,occidi, Quid inermis gloriatur homicidio
eius,quem neſcio an ſero occiderit.CAESTII PII NARRATIO.Ita domi cuſtodi-
ta eſt,ut rapi poſſet,ita chara fuit ſuis,ut rapta non redimeretur,ita raptæ pepercere py-
ratæ,ut lenoni uenderetur.Sic emit leno,ut proſtitueret.Sic uenientes deprecata eſt, ut
ferro opus eſſet.Coniectum in urnam nomen eius non exijt,ſed eiectum eſt,tẽpus erat
non ſortiri,urna purgata eſt.Stetiſti puella in lupanari,ut te nemo uiolauerit, locus ipſe
uiolauit.Stetiſti cum meretricibus,ſtetiſti ſic ornata,ut populo placere poſſes,ea ueſte
quam leno dederat,Nomen tuum pependit in fronte,Precia ſtupri accepiſti,& manus,
quæ Dijs datura erat ſacra , capturas tulit, cum deprecareris intrantis amplexus,& omĩa
alia impetrares,oſculum rogaſti.Ancillæ ex lupanaribus ſacerdoti non emuntur, coram
ſacerdote obſcœni homines abſtinent. Non ſine cauſa ſacerdoti lictor apparet, occur-
renti tibi meretricem ſubmouiſſet.Non eſt credibile,temperaſſe a libidine pyratas,omĩ
crudelitate efferatos,quibus omne fas nefaſq; luſus eſt,ſimul terras & maria latrocinãtis,
quibus in aliena impetus per arma eſt,iam ipſa fronte crudeles,& humano ſanguine aſ-
ſuetos,præferẽtes ante ſe uincula & catenas,grauia captis onera a ſtupris remouere po-
tuiſti? quibus inter tot tanto maiora ſcelera,uirginem ſtuprare,innocentia eſt.Sed lupa-
nar excepit omnes,ſordida iniurioſaq; turba huc influit,nec quiſq; eo ut iudicet, uenit,
aut omnes cauere fabulis tuis,aut omnibus perſuaſum eſt.Nemo in tanta euntium rede
untiumq; turba inuentus eſt,qui fortunæ tuæ uellet illudere.Ergo tu cum tam innocens
ꝗ dicis uixeris,iſta paſſa es,credis deos eſſe.Nihil,inquit,paſſa ſum,hoc ſatis eſt nuptu-
ræ,ſacerdoti parũ.Ibi adhuc fuiſti,diſcede,ignota es,diſcede,nimiũ nota es.P.ASPRE-
NATIS.Contradico non inimicitijs cuiuſq; impulſus.Quod enim odium, quæ inimi-
citiæ cuiuſq; eſſe poſſunt,ꝗ nemo ciuium ſeruorum norat anteꝗ ꝓſtitit.Monet me re-
ſpectus omniũ uirginum,de quibus hodie grauis fertur ſententia.Si in ciuitate nulla in-
ueniri poteſt neq; meretrice caſtior,neq; homicida purior. Pyratæ te inuiolatam ſerua-
uerũt,a ſacerdote ſe nõ abſtinuiſſet pyrata,leno,mango,de ſacerdotis pudicitia,his ſpõ-
ſoribus credendum eſt.Iacuiſti in pyrate myoparone.Contrectata es alicuius manu, ali
cuius oſculo,alicuius amplexu.An melius pyrata ſeruauit ꝗ pater,conſeruata eſt cauen-
* tis & humano ſanguine delibutos,inde eſt profecto quod poteſt hominẽ occidere.Pro
clama ingenuam eſſe te,quid expectas? cum in lupanar ueneris, iam tibi omnia templa
præcluſa ſunt,conſeruarum oculis inquinatur.Inter ebriorum conuiuarum iocos iactarĩ;

modo in

modo in puerilem, modo in muliebrem habitum compoſita, iſtinc ne patri quidem redi-
menda es. Nulla ſatis pudica eſt, de qua quæritur, non legerem te ſacerdotem, etiam ſi ſa-
cerdoti ſeruiſſes. Virginem eſſe ſacerdotem noſtrã, cui credimus meretrici, lenoni, pyra-
tis? hæc enim teſtium ſumma eſt. Caſtigationem ex pontificis maximi arbitrio merue-
rat ſacerdos, ſi te e lupanare redemiſſet. Conuenit omnis libidinoſorum turba, & concur-
rit ad meretricem nouam. Illud certe fateberis, pudicitia tua precaria eſt, tot intrauerũt
cellam tuam gladiatores, tot iuuenes, tot ebrij, & omnes ante militem inermes, ego illam
dico proſtitiſſe, illa ſe dicit etiam mendicaſſe, pudicitiam ſacerdotis meæ etiam carnifici
debeo. IVNII GALLIONIS. Ambitioſa lex eſt, ad ſacerdotium nõnullas non ſancti-
tatis tantum, ſed felicitatis admittit. Inquirit in mores, in corpus, in uitam. Vide tu quem
admodum tam moroſæ legi ſatiſfacias, capta es a pyratis, inter ſeruos, inter homicidas,
in illis myoparonis anguſtijs ſpatiata es. Viderimus qd in te audere potuerit feritas ho-
ſtium, libido Barbarorum, licentia dominorum, certum habeo iudices cum hanc ferita-
tem Barbarorum audiatis, fauetis illi, ut quam primũ mutet ſeruitutem. Sic iſtam ſerua-
uerunt pyratæ, quemadmodum qui lenoni eſſent uendituri. Stare in illo ordine, ex eadẽ
ueſci menſa, in eo loco uiuere, in quo etiam ſi non patiaris ſtuprum, uideas. Aliquis for-
taſſe inuentus eſt, quem hoc ipſum irritaret, quod rogabas. Ipſe autẽ leno pepercit, igno-
ramus iſtos quibus uel hoc in eiuſmodi quæſtu præcipue placet, quod illibatam uirgini-
tatem decerpũt. Seruauit te leno, quã proſtituturus erat in libidinem populi, ita eſt. Sic
leno tanq̃ nos caſtam tam e caſtis omnes inquam exorabimus. Si quis dubitat, an mere-
trix eſſet, audiat q̃ blanda ſit, hæſiſti in complexu, oſculo, pacta es, ut feliciſſima fueris, ꝓ
pudicitia impudice rogaſti, quid faciam mulieri in crimina ſua deliteſcenti? Cum dico
uim paſſa es, occidi inquit, cum dico hominem occidiſti, inferebat inquit uim. Sacerdos
noſtra ſtuprum homicidio, homicidium ſtupro defendit. DIVISIO. LATRO in has
quæſtiones diuiſit, an per legem ſacerdos fieri non poſſit, & ſi lex illi non obſtat, tamẽ ſa-
cerdotio indigna ſit, an lege prohibeatur, in hæc duo diuiſit, an caſta ſit, an pura ſit. An ca-
ſta ſit in hæc diuiſit. Vtrum caſtitas tantum ad uirginitatem referatur, an ad omnium tur-
pium obſcœnarumq; rerum æſtimationem. Puta enim uirginem quidem eſſe te, ſed cõ-
trectatam te oculis omniũ, etiam ſi citra ſtuprum, cum uiris tamẽ uoluntate non caſta ta-
lis, qualis uideri poteſt, cui lex nocere uult. Matrem quoq; inceſtam eſſe ſi ad uirginita-
tem tantum refertur caſtitas, an hoc uiro ſit, aiebat Apollodorus quidem placere, ſi fixa
eſſet hæreat & tuta. Sed hic non repugnare controuerſiam huic ſuſpitioni. Non enĩ po-
titur adhuc uirgine, & multa ſunt propter quæ credibile ſit non eſſe, illud adijciebat, de-
niq; etiam ſi non effecero, ut credant iudices non eſſe uirginem, conſequar tamen ut nõ
putent dignam ſacerdotio, de qua dubitari poteſt, an uirgo ſit. An pura ſit, in hæc diuiſit,
an etiam ſi merito occidit hominem, pura tamen non ſit homicidio coinquinata, deinde
an merito occiderit hominem innocentem. uti corpore proſtituto uolentẽ, abſoluta eſt,
oſtendit non puram ſe eſſe, ſed tutam. An idonea ſit in tractationes quas quiſq; uult di-
uiſit, an idonea ſit tam infelix ut caperetur, ut ueniret lenoni potiſſimum, ut proſtituere-
tur, occidere hominem cogeretur, ut cauſa diceretur. CAESTIVS etiam altius petit &
obijcit, quod tam uilis ſuis fuiſſet ut non redimeretur. SYLO POMPEIVS. Dum præ-
ceptum ſequimur, quo iubemur ut quoties poſſumus de omnibus legis uerbis cõtrouer-
ſiam faciamus, illam quæſtionẽ mouit, Caſta de caſtis, lex inquit de caſtis, cũ dicit hoc nõ
tantum ad parentes refert, ſed ad omnes quibus conuerſata eſt uirgo. Non enim adijcit
e caſtis parẽtibus, ſed e caſtis, uult illos a quibus uirgo uenit caſtos eſſe. Intelligo, inquit,
ſub hoc uerbo multa, caſtis cum dicit penatibus, tu ex inceſtis uenis, intelligo caſtis diſci-
plinis, tu ex obſcœniſſimis uenis, quid enim didiciſti? & quæcunq; hoc loco dici poterãt
idem & in illa parte fecit pura e puris. HISPO ROMANVS accuſatoris uſus pugnaci-
tate negauit puram eſſe, nõ ad eam hoc referens, ſed ad corpus, tractauit impuram eſſe,
quæ oſculum impuris dederit, quæ cibum cum impuris cœperit. ALBVTIVS figuram
diuiſit in controuerſiam. Dixit enim putemus tres ſacerdotium petere, unam, quæ ca-
pta eſt, alteram, quæ proſtituta, tertiam, quæ hominem occidit. Om̃ibus nego, & ſic cau-

ſam contra ſingulas egit. FVSCVS ARELLIVS. Probabo indignam ſacerdotio, primum etiam ſi pudica ſit, deinde quia neſcimus, an pudica ſit, nouiſſime quia non ſit pudica. FVSCVS pro puella colorem hunc introduxit. Voluerũt Dij immortales in hac puella uires oſtendere, ut appareret, q̃ nulla uis humana diuinis reſiſteret, magis putauerunt poſſe miraculo eſſe in captiua libertatem, in proſtituta pudicitiam, in accuſata innocentiam. LATRO dixit, aliqua capta felicior fuit, nulla fortior. MARILLIVS cum deſcripſiſſet indignationem puellæ magnam fuiſſe, altius quiddam ſuperbiuſq; uultu ipſo præferentem, hanc adiecit ſententiam, quam ſolebat mirari Latro, immo ut ipſe aiebat exoſculari, narrate ſane omnes tanq̃ ad proſtitutam ueniſſe, dum tanq̃ a ſacerdote diſceſſerint. ALBVTIVS dixit, Neſcio quis fero & uiolento animo uenit, ipſis credo dijs

* illum impellentibus, ut futuræ ſacerdotis non uiolaret, caſtitatẽ uideret, prædixit illi, abſtineret a ſacro corpore manum, non eſt quod audeas lædere pudicitiam, quam homies ſeruant, Dij expectant cruenti, & in perniciem cruenti ſuam. Nec, inquit, arma quæ neſcirent, teneret pro pudicitia, & raptum gladium in pectus pyratæ ſui torſit, hoc factũ eius ne lateret eiſdẽ Dijs immortalibus fuit curæ. Accuſator eius inuẽtus eſt, qui iudicij eius in foro teſtimonium redderet. Nemo credebat occiſum uirum a fœmina, iuuenem a puella, armatum ab inermi, maiora eſſe uidebantur, q̃ ut poſſent credi ſine deorum immortalium auxilio geſta. CAESTIVS timuit ſe in narrationem demittere, ſed illam trãſcurrit, hoc dixit in ſacerdote futura maxime debere æſtimari, pudicitiam, innocẽtiam, felicitatem, q̃ pudica ſit moles oſtendit, q̃ innocens iudex, q̃ felix reditus. Etiam habemus quandam prærogationem ſacerdoti ab ipſo numine datam, licet iſti obijciũt illi fuiſſe captiuam, lenoni poſtea ſeruiſſe, cauſam nouiſſime dixiſſe, inter tot pericula nõ ſeruaſſent illam Dij, niſi ſeruata fuiſſet. ARGENTARIVS illud in narratione dixit. Accuſator in hoc maxime premebat ream, aiebat occiſum eſſe intra uerba anteq̃ uim afferret. SYLO POMPEIVS hac figura narrauit, Eam uobis ſacerdotem promitto, quam inceſtam nulla facere poſſet fortuna, poteſt aliquid ſeruitus cogere, ſeruit & barbaris & pyratis, inuiolata apud illos manſit. Poteſt aliquam corripere prolapſi in uitia ſæculi, praua conſue-

* tudo etiam matronarum, uultum in libidine, magiſterium pudicitia permanebat, licet illam ponatis in lupanari, & per hoc illi intactam pudicitiam efferre contigit, fuit in loco turpi, probroſo, leno illam proſtituit, populus adorauit, nemo non plus ad ſeruandã pudicitiam contulit, q̃ quod ad uiolandam attulerat. Multum poteſt ad rectum quoq; pudici animi propoſitum, hoſtis gladio non ſuccumbet, immo ſi opus fuerit, pudicitiã uindicabit. Incredibilem uideor in puella rem promittere, iam præſtitit adoleſcentem miſericordis populi beneficium, polluere tentantem gladio repulit. Fuit qui illam accuſaret cædis, abſoluta eſt, ut qua uobis poteſt eſſe dubitatio, quæ uentura erat ad ſacerdotium, an pura eſſet, an integra, iam iudicatum eſt. TRIARIVS dixit, Negabat ſe puella, negabat feciſſe. Illũ ſuis manibus cecidiſſe, altior inquit humana uiſa eſt circa me ſpecies eminere, & puellares lacertos ſupra uirile robur attollere, quicunq; eſtis Dij immortales, qui pudicitiam ex illo infami loco cum miraculo uoluiſtis emergere, non ingratæ puellæ opem tuliſtis. Vobis pudicitiam dedicat, quibus debet. Alterius partis color nihil habet difficultatis, apparet quas propoſuit, dicendum eſt in puellam uehementer non ſordide, nec obſcœne. Sordide Baſilius, qui dixit, Extra portam iſtam uirginem, & oſtẽde iſtã eruginoſam manum. VIBIVS RVFFVS, qui dixit, Redoles adhuc fuliginẽ fornicis. Obſcœne, quemadmodum Murrheius rhetor qui dixit, Vnde ſcimus, an non uenientibus pro uirginitate te alio libidinis genere dedixeris? Hoc genus ſenſus memini quẽdã prætorium dicere, cum declamaret controuerſiam de illa quæ egit cũ uiro malæ tractationis, quod uirgo eſſet, & damnata poſtea petijt ſacerdotium. Noluimus, inquit, iſtam maritorum abſtinentiam, qui etiam ſi primam uirginibus timidis remitteret noctem, uicinis tamen locis ludunt. Audiebat illum Scaurus, non tantum diſertiſſimus homo, ſed uenuſtiſſimus, qui nullius unq̃ impunitam ſtulticiam tranſire paſſus eſt, ſtatim Ouidianum illum, Dum timet alterius uulnus inepta loci, & ille excidit, nec ultra dixit. Hoc autem uitium aiebat Scaurus a Græcis declamatoribus tractum, qui nihil & non permiſerint ſibi

Scaur⁹ nullam ſtulticiam impunitam trãſire paſſus eſt.

rint ſibi

rint sibi,& penetrauerint. HYBERAS inquit,cum diceret controuersiam de illo,q Tri-
badas deprehenderit & occiderit,describere cœpit mariti affectum,in quo non deberet
exigi inhonesta inquisitio.
GRANDAVS ASIANVS æque declamator cum diceret in eadẽ controuersia. Non
ideo occidi adulteros,non paterentur, dixit ei,
in hac controuersia de sacerdote non minus obscœne dixit Murrhedius. Fortasse dum
repellit libidinem,manibus excepit. Longe recedẽdum ab omni obscœnitate & uerbo-
rum & sensuũ, quædã satius est causæ detrimento tacere q̃ uerecundiæ. VIBIVS RVF
FVS uidebatur quotidianis uerbis usus non male dixisse. Ista sacerdos quantũ mihi abs
tulit.

Controuersiæ secundæ finis.

CONTROVERSIA TERTIA.

INcesta saxo deijciatur,incesta damnata anteq̃ deijcereť de saxo inuocauit Vestã,
deiecta repetiť ad pœnam. LATRONIS. Hoc expectatis,ut capite demisso uere
cundia seipsa anteq̃ impellereť,deiecerit,id deerat, ut modestior esset in saxo, q̃
in sacrario fuerat,constitit,& circumlatis in frequentiam oculis,sanctissimũ numeñ
quasi parum uiolasset,inter altare cœpit in ipso quo uindicabať uiolare supplicio,hoc al-
terum damnatæ incestum fuit,damnata est,quia incesta erat, deiecta est, quia damnata
erat,repetita est,quia incesta,& damnata & deiecta est. Dubitari nõ potest,quin usq; eo
deijcienda est donec efficiatur,propter quod deiecta est. Patrocinium suum uocat per-
ennem infelicitatem,quid tibi importuna mulier† preceris, nisi ut ne bis deiecta pereas?
†Vide num legẽdum sit imprecer, si cut supra fo lio.453. ibi Id enim deerat.
Venit ad colendum Romam imperij pignus,etiam si non stupro ac certe carnificis ma-
nu incesta. Inuocaui inquit deos,statuta in illo saxo deos nominasti,& miraris,si iterũ te
deijci uolunt,si nihil aliud,in loco incestarum stetisti. CAESTII PII narratio. Quid
agam? exponam quando stuprum cõmiserit? cum quo? quibus conscijs? Ista quia proba
ui,damnata est,quid postea accessit,quod illam uirginem faceret? quod iacuit in carce-
re? quod ducta est ad saxum? quod inde proiecta? ait se innocentem,quia perire non po
tuit. Ita lex de sacerdotum iure,in iudicio quæri uoluit,de iudicibus in supplicio,amplia
tur a iudicibus in pœnam,postulat ut cum contra pœnã causa tuta non fuerit,cõtra cau-
sam tuta pœna sit. Non putas legem cauisse ut perires,quæ cauit,quemadmodum peri-
res,exoremus te mulier,ut iterum absoluaris. Aut tu sacerdonium uiolasti, aut sacerdo-
tem,male de Dijs existimas,si sacerdoti suæ tam sero succurrunt,lata est sententia,pnun
ciatum est,damnata es. Interrogo te hoc loco mulier? responde mihi. Sunt Dij? AREL
LII FVSCI PATRIS. Iterum experimur,quid times propicios deos? erat inqt præ-
ruptus locus, & immensæ altitudinis,dicebam tibi,incestam lex mori uoluit, stat moles
abscissa in profundum, frequẽtibus exasperata saxis,quæ aut elidant corpus, aut de inte
gro grauius impellant,inhorrent scopulis enascentibus latera,& immensæ altitudinis tri
stis aspectus,electus potissimum locus,ne damnati sepius deijciant. FVLVII SPAR-
SI & a superis deiecta,ab inferis non recepta,in cuius pœnam saxum extruendum est.
IVNII BASSI. Nihil putabam amplius adijci posse audaciæ istius,q̃ quod in illa cru-
ce Vestam nominauerat,ab ipso enim supplicio in templum usq; reuoluta, quicquid se-
cundum deos sanctissimũ est,contactu suo polluit, quam a saxo nusq̃ reuerti fas est,ni-
si ad saxum,quanto minus q̃ in templo resiluit. Huc potius uenit,ubi damnať, q̃ illo ubi
absoluitur. ALBVTII SYLI. Si quis adhuc dubitabat de deiecta,ueniat & sibijpsi cre
dat. Hæc impudentia uirginis est,in urbe tam beata cum tot superent uirgines, cum tot
principum filiæ sint,postulat,ut præteritis his potissimum ab inferis seruetis sacerdotẽ,
quare ego si incesta sim,uiuo,nescio,hoc unum scio,nec fieri quod non potest,nec por-
tentum esse quod potest. Absit,nefas est,ut id saxum absoluat,quod tantũ damnatus ac-
cipit. ARGENTARII narratio, Pene iudices cœpi,qualis esset rei, sed quid efficiã? cũ
illam incestam probauero,nempe ut de saxo deijcienda uideatur,iam uisa est. Non imi-
tabor istius impudentiam,ut repetendo iudicium quod factum est, improbasse uidear,
quod exigebať,probaui,quod iudicastis exequor. CORNELII HISPANI. Deos de-
asq; inuoco,quos priore iudicio nõ frustra inuocaui,incesta q̃ tardissime pereat,inuoca-
ui inquit numina,quid inuocas mulier? Si innocens es,dij non sunt. Videte quantum sa

cerdos peccauerit, quæ nec absolui potuit nec mori, aut tu sacerdotiũ uiolasti, aut nos sacerdotem. Erras, si satis ad sacerdotiũ putas, perire nõ posse. ROMANI HISPONIS. Ab Tarpeia ad Vestam, cuius uittã carnifex rupit, a tẽplo ad saxũ, a saxo ad templũ, hic pudicæ sacerdotis inter supplicia & uota discursus est, inter superos inferosq; iactata in nouam pœnam reuixisti. POMPEI SYLONIS narratio. Quod ad rerum expositionẽ pertinet iudices non cõmittam ut deorum immortalium ultionem morer, bis incesta saxo deijciatur, lege damnata est, habetis indicium, deiecta est, habetis exemplũ. VIBII GALLI narratio. Breuis expositio rerum est, aduersariã incesti postulaui, accusaui, dãnaui, carnifici tradidi, permittitis, iam ab ira accusator recedam, eamus ad absolutionem tuam, ita Dij damnatã absoluere q̃ sacerdotem, sero innocentiã damnata cõcupisti, uitã deiecta. Ex altera pte SYLLII SPARSI, dãnata deiecta est, absoluta descẽdit. ARELLII FVSCI PATRIS. Putares puellam demitti non cadere. CAESTII PII. Nullã habebat gratiam in templo, dixerat itaq; tantum, deos inuocabat, lex sacerdotẽ non usq; ad saxum deferret, nisi expectaret deorum sententiam. CORNELII HISPANI. Descripsit altitudinẽ montis, etiã secure despicientibus, & adiecit. Carnifex quoq; recedens impellit, nihil fecit tanq̃ rea, contumax est innocẽtia, turpe putabat sacerdos rogare, nisi deos. MARILLII. Mirandum est, si oppressa est uirgo sine gratia, cuius ẽm genibus submisit manus? quem deprecata est? quæ tarde rogauit, etiam deos. DIVISIO. Latro in has quæstiones diuisit, utrum lex ex incesta tantũ sit, uel quæ deijciatur, nec pereat, an etiam damnata. Si innocens post damnationẽ apparuit, deijci non debeat, an hæc innocens sit, an hæc deorum adiutorio seruata sit. CAESTIVS. Et illa subiunxit huic ultimæ quæstioni, an Dij immortales humanarũ rerum curam agant. Et si agunt, an singulorum agant. Si singulorũ agant, an huius egerint. Improbat Albutiũ, q̃ hæc non tanq̃ particulas incurrentis in quæstionẽ, sed tanq̃ problemata philosophomena. FVSCVS ARELLIVS PATER sic diuisit, Vtrum incestæ pœna sit deijci, an perire. Vtrum prouidẽtia deorum, an casu seruata. Si uolũtate deorum seruata sit, an in hoc, quo crudelius periret. Hic color fere sententijs quas proposui permixtus est. Quid tamen Cæstius senserit, indicabo. Contra sacerdotes qui dixerunt, uideri deos infestos illi, in hoc eam seruasse, ut diutius torqueretur, aiebat Cæstius, malle se casu uideri factum q̃ deorum uolũtate, nã si semel illos interuenire huic rei fateremur, manifestius erit in pœnam seruatam esse sacerdotem q̃ in pœna mactam, quæ non probabat ille. TRIARII. Remissam tibi pœnã putas, ampliata est, & ipsa inquit ampliatio, quæ apud iudices fieri solet, ea quæ uerbũ in sententia petitum est, non est damnantis, sed dubitantis. Declamauerat apud illum hãc ipsam cõtrouersiam Varus Quintius tunc Germanici gener ut prætextatus, cum descripsisset circumstantẽ, q̃ tam cito oculis pene subduceretur, dixit. Exaudierunt Dij imortales supplicum uoti preces, incestam ne cito supplicium transcurreret, reuocauerunt. Cæstius multum cõtumeliose dixit in ipsam sententiã, sic inquit, Quomodo quadrigas reuocauerunt, nam & ante posuit similitudinẽ, quia & hæc de carcere exierat. Cumulata dixisset, nouissime adiecit rem, quã omnes improbauimus. Si ista negligẽtia pater tuus exercitum perdidit, filiam obiurgabat, patri maledixit. PASTOR AIETIVS hanc controuersiã apud Cæstium iam senator dixit, & hunc colorẽ optimũ putauit, sic ueneficijs corpus indurauit, ut saxa reuerberaret. Multum Cæstius hanc corripuit, & dixit, hoc est quare ego auditores meos inuitem ad alios audiendos ire, hoc male mi facit ille, qui aut Antidita aut Pythuicus est. Dicebat aũt in Albutiũ, qui illis diebus dixerat in hac cõtrouersia durius saxo, & in Bassum Iuliũ multa dixerat uirgo, qui de sub saxo Octoniũ Iuniũ patrem memini colorẽ insulsum inducere, quod minus ferendũ erat, quod libros colorum edidit. Fortasse, inquit, pœnæ se præparauit, & ex quo peccare cœpit, eadẽ condidicit. SYLO POMPEIVS hũc colorẽ tentauit. Præstat, inqt, quædã natis sacerdotibus uerecũdia, erubuimus q̃cq̃ ex dãnatæ Vestæ detrahere. HISPANVS dixit, ita putaueras una te pœna posse defũgi, cũ in saxo deos nomiasses. TRIARIVS indignãtiũ uoces descripsit dicẽtiũ, qa nõ potes, uis mori. MARILLIVS dixit, cõstituta in saxo inuocauit deos, publica indignatio exorta est, audet ista nominare deos, audeo hocloco, quid autẽ habet iam quod illos roget nisi bonam mortem. DIOCLES CHARISTIVS dixit.

Stultus Pastoris color ut merito a pastore fluxisse uideat.

Controuersiæ tertiæ finis.

CONTROVERSIA QVARTA.

ADulterũ cũ adultera qui deprehenderit, dum utrũq; corpus interficiat, sine fraude sit. Liceat adulterũ in matre & filia uindicare. Vir fortis in bello manus ꝑdidit, deprehendit adulterũ cũ uxore, ex qua filiũ adulescentẽ habebat, imperauit filio ut occideret. Non occidit, adulter effugit, abdicat filium. ARELLII. Adulteros meos tantum excitaui, me miserum ꝗ diu iacuerũt, postꝗ deprehenderam, ego te non abdicem, quem possem occidere. O acerbam mihi uirtutis meæ recordationem. O tristem uictoriæ memoriã, ille onustus modo hostilibus spolijs uir militaris, adulteris meis tantum maledixi; solus ego ex omnibus maritis nec dimisi adulteros, nec occidi. Quid ridetis? inquã, non habeo manus, uoca filium. Tu uiri fortis filius, qui stringere ferrum nõ potes, ne te truncus quidẽ capere potui, nisi domi, utcũq; tamẽ potui obluctatus sum, & truncum corpus opposui. Exierunt adulteri tãtum meo sanguine cruenti. CORNELII HISPANI. O dignũ, cui aut pudica contingat uxor, aut impudica, dũ armatus est. Te respublica inuoco, quæ manus meas possides, quis nõ putet aut me sine filio, aut filiũ sine manibus? CAESTII PII. Conceptus est iste, ex quo sciemus cũ adulteros deprehendero, nunꝗ putaui futurum salua republica, ut uir fortis sentiret se manus perdidisse. MARILLII. Adulteros meos usq; ad limen prosecutus sum, cucurri miser ad ferrum quasi manus haberem. TRIARII. Deciderũt arma cum manibus, tũc primũ sensi me manus perdidisse. DESCRIPTIO PVGNANTIS VIRI FORTIS. Dij boni & has manus aliquis derisit? cum a patre natus accersitus ut occideret adulteros, uenit ut dimitteret. Ita ego etiam manus pro adulteris perdidi, steti deprehensus ab adulteris meis, patris desertor, matris leno, quem puto iam credidistis, non esse filium uiri fortis, tertius in cubiculo derisor stetit. FVLVII SPARSI. In bello suas, in domo etiam filij manus perdidit, processit in bellum hic unus omniũ adulescentis filij uicarius, in acie uicit, domi captus est, portat inter spolia uiri fortis uoluntatis adulteros, adolescẽs uenit tempus militiæ tuæ, indignare si deceptus, tam frustra ad filium ꝗ ad gladium cucurrit, ridebant adulteri truncas uiri fortis manus circa sua arma labentis. ARGENTARII. Ante patriæ ꝗ patri negauit manus, libenter causam eius suscepit. Quis enim illum non uindicet? quid hoc infelicius? quem adulteri tunc riserunt, cum deberent mori? Vir fortis in ciuitate truncus, integros adulteros spectat. IVLII BASSI. Non est quod putetis puniri illum, ad suos dimittĩ, inquã ad matrem suam, nescio an & patrem. Meruit hæreditatem illius quem occidere parricidium putauit. Nulli unꝗ plus debuistis uiro forti usq; eo ꝓ uobis pugnauit, ut pro se nõ posset, adolescens quos dimisisti quære. VARII GALLI. Matrẽ inquit nõ occidisti, quã minus hoc crimine ꝑdere debui ꝗ patrẽ, pater occidere iussit, lex uetat, nõ comparassem patri legẽ, nisi cum illa lex fuisset, alterũ putaui parricidiũ, matrẽ coram patre occidere. ARELLII FVSCI PATRIS. O misera pietas quæ inter parentũ uota constitisti, nõ semper scelera nostri iuris sunt, & truces quosq; animos misericors natura debilitat. DIVISIO. LATRO hac usus est diuisione, an licuerit filio, an uindicare oportuerit, an si licuit & oportuit, ignoscendũ sit illi, si nõ potuit indulgentiã repugnare, an licuerit in illa diuisit, an tunc liceat adulterũ filio uindicare, cum maritus nõ est, an tunc liceat ubi maritus in eo loco est, quasi omnino nõ esset, an oportuerit, tractationis quidẽ est, quam ut quisq; uult uariat. Latro tamen sic ordinauit, oportuit etiam si pater non iuberet occidere adulteram, uiri fortis uxorem, oportuit iubente patre, etiam si ipse posset occidere, oportuit cum & iuberet & ipse non posset. Noui declamatores illam quæstionem tractauerunt ex uerbo legis natam. Adulterum cum adultera, qui deprehendit, dum utrũq; corpus interficiat sine fraude sit. An nemo possit occidere nisi qui deprehenderit? Tentauerunt & illam an nõ possit abdicari filius, ob id quod illi facere salua lege nõ licuit. Color pro adulescente unus ab oĩbus q declamauerũt introductus est, nõ potui occidere, ex illa Ciceronis sententia tractus, quã in simili controuersia dixit, cũ abdicarerẽ is, qui adulterã matrem occidendã acceperat, & dimiserat terrore: LATRO descripsit stuporẽ totius corpis in tanto inopinati flagitij spectaculo, & dixit, Pater tibi manus defuerunt, mihi omnia, sed cum oculorũ caliginem animi defectionẽ membrorum omniũ torsionẽ descripsisset, adiecit, anteꝗ ad me redeo, exierunt. GOR

GIAS inepto colore,sed dulci.Pammenes ex bonis declamatoribus dixit.Gorgias egregie dixit.Pammenes dixit.Fuscus Arellius dixit, maius erat scelus quod imperabas,q̃ quod deprehenderas.ALBVTIVS non narrauit,sed hoc colore egit ab initio usq; ad finem.Ego me defendere debeo,si quid mihi obiectum erit, aut negabo, aut excusabo. Si quid exegeris maius uiribus meis,dicam ignosce,nō possum. Ignoscit filio pater nauigationem recusanti se non ferre mare,ignoscit non sequenti castra,si nō potest,q̃uis pater ipse militaris sit,non possum occidere, agedum ipsam legem recita,liceat & marito, liceat & patri,quare tam multos nominat,nisi quod putat aliquos esse qui non possunt? Et in descriptione dixit,cum me uocauit pater,hoc inquam putaui supplicium futurum morte grauius,si adulteram filio ostenderet.Et illud dixit,exierūt adulteri inter patrem debilem & filium stupentem.SYLO POMPEIVS hoc colore narrauit,nō putaui mihi licere.BLANDVS hoc colore. Vtrūq; filii nomen audio, pater rem petit iustiorem, mater faciliorem.Et illud post descriptionem adiecit,fatebor uobis,parricidium coram patre facere non potui.CAESTIVS hoc colore egit.Prosiliuit,inquit,protinus mater, & amplexu suo manus meas alligauit.Ago confusioni meæ gratias,ꝙ nihil in illo cubiculo uidi,nisi patrem & matrem. Pater rogabat ut occiderē,mater ut uiueret.Pater ne nocens impunita esset,mater ut ego innocens essem.Pater recitabat legē de adulteris,mater de parricidis.Et ultimā sententiam dixit,occidere si matrem turpe est noluisse,nō potui.ARGENTARIVS dixit,Non est quod me ex hoc habitu æstimetis,quod manus habeo,tunc non habui.Et illud dixit,dat pœnas tibi,perdidit uirum,perdidit filiū, ægro tanti non assedero,agentē non alam,omnia mihi libera sunt,iam uitam illi nō debeo. Ex altera parte multa sunt pulcherrime dicta,sed nescio an Græcis nostri cessuri sunt.In hac controuersia dixit amas,habet aliquid corrupti hæc sententia.LATRO dixit,Quātum ego tunc quæstus sum cum fortuna mea,ꝙ non cito oculos perdidissem.SYLO POMPEIVS dixit,Fili,aut oculos erue,aut manus cōmoda.Omnes aliquid belli dixerūt,illo loco quo deprehensi sunt adulteri dimissi.LATRO dixit,Adulteros meos tantum excitaui.FVSCVS ARELLIVS innuisse nunciæ,frigidius dixit contrariam illi sententiā; Adulteros interuentu meo ne excitaui quidē.VIBIVS RVFFVS dixit. Adulteri marito non assurrexerunt.POMPEIVS dixit,Adolescens,deniq; adulteros excita postq̃ tu uenisti securius iacent.LATRO dixit,Erratis qui me putatis manus non habere,filium uocaui;ut intrauit,ab adultero salutatus est.FVSCVS dixit,Fili,tuam fidem ostende,te integro manus me non perdidisse,controuersiā mihi de te facit adulter,ueni,utrius filius sis indica.PVNITIVS & pulchre dixit & noue,Sūpsit ab hominibus benedicta,irrupi in cubiculum adulterorū,quid mentior miser,aperto cubiculo expectabā adulteri.CAESTIVS dixit,Vocaui filiū,risit adulter tanq̃ qui diceret,meus est.VIBIVS RVFFVS dixit,q̃ ociosi,q̃ securi adulteri transierūt præter oculos meos,præter filij manus.LATRO cum exeuntes adulteros descripsisset,adiecit,Adolescens,parentes tuos sequere.NICETES illam sententiā pulcherrimam, qua nescio an nostros antecesserit, sed illum Albutium qui Græcos præeminet,cum pugnantem acie se descripsisset, dixit, Me miserum quas manus adulter effugerit,& illud Albutij,non potui inquit matrem occidere,quæ excusatur,sic adijce & patrem.ALBVTIVS sic narrauit,ut tanq̃ filio sciente factum esset adulterium,suspectum quasi patri consilium matri suæ fecit.P. ASPRENAS dixit, Extenuissime maritus & dedit adulteris locum, idē dixit,matrē occidere nō potes,adulterū certe occide,an & iste pater est, dixerat Nicetes. MVRRHEDIVS dū hanc sententiā imitari uult,stultissimā dixit,Reliqui in acie pugnaces manus.

CONTROVERSIA QVINTA.

RApta raptoris aut mortem,aut indotatas nuptias optet. Vna nocte quidā duas rapuit,altera mortē optat,altera nuptias.PORTII LATRONIS.Iā se parabat in tertiam,nisi nox defecisset. Stupri accusatus stuprum defendit. Cum altera litigat rapta,alteram aduocat. Vindicate patres,uindicate fratres,uindicate mariti,fortior disciplinæ publicæ securitas surgit,iam bene rapiunt.MENTONIS. postera die erat in huius domo fletus,lamentatio matris spes suas deplorantis,cum interim ex alia domo alia uociferatio orit̄,alius tumult⁹,coit populus uelut publico metu exterritus,

territus, uix credit duos tantum raptores fuiſſe. Cum interim producitur publicus pudicitiæ hoſtis, quem una nocte unius uirginis iniuria non fatigauerat. CAESTII PII. Alteram iniuriæ rapuit, alteram patrocinio, quantum ſuſpicor, ne rapta quidẽ es, quæris argumentum, non iraſceris, quomodo iſtud fit? duabus iniuriam fecit. Vna quæritur, miſericors ſum inquit, gaude, habes qui te uindicet. Vide qualem habitura ſit uirũ, non eſt una contentus. ARGENTARIVS eundem ſenſum dixit, hoc adiecto, non eſt una cõtentus, ne una quidem nocte. POMPEII SYLONIS. At ꝙ bene nimiũ egit, quomodo raptam ſe quæſta eſt, qua uociferatione, ꝙ perbene illi optionem ceſſimus. TRIARII. Perieras raptor, niſi perire meruiſſes. IVNII GALLIONIS. Sumatur ab illo ſupplicium, conſtituatur in conſpectũ publice, cædatur diu, totus hodie pereat, qui tota nocte peccauit. Subito faſtidioſus raptor occurrit, & ait, iã nec nuptias uolo, ſtulta deciperis, dicam ſuus quid dixerim tibi, idem enim dixi & huic, dum te puto, in illam incidi. ARELLII FVSCI PATRIS. Retro amnes fluant, & ſol cõtrario curſu orbẽ reuocet, cõfugiat ſacrilegꝰ ad aras, raptorẽ rapta uindicat. EX ALTERA PARTE. POMPEII SYLONIS. Poſtera die cum illi narratus eſſet nocturnus error, dum putat ſe in unã incidiſſe, huic priori ſupplices ſubmiſit manus, hanc prius deprecatus eſt, exorauit, ꝓpter hoc puto iſta magis raptori iraſcitur. Altera ex puellis raptorem mori uult, altera ſeruari reum. Alter iudex damnat, alter abſoluit, Inter diſpares ſententias mitior uincat, dicã qđ ſentio, magis iraſceretur, ſi unam tantum rapuiſſet, diceret ergo, ego ſola digna uiſa ſum, cui iniuriam faceret. ARGENTARII. Refert nunc Virginiã, refert Lucretiam, plures tamẽ ſibi adſunt ex tribunis, potentior eſt qui intercedit. Nõ eſt inuidioſa poteſtas, quæ miſericordia uincit, quid ceſſas puella, pro marito roga. Hæc ſententia deridebaẽ a Cæſtio, quaſi improba. DIVISIO. In hac controuerſia de prima quæſtione nulli cum altero conuenit. LATRO primam fecit quæſtionem, non poſſe raptorem, qui ab rapta mori iuſſus eſſet ſeruari, ſi legatus inquit exire debet, peribit, ſi militare debet, peribit, ſi legẽ dicere debet, peribit, ſi raptam ducere debet, æque peribit, ſi is ante rapuiſſet, & nuptias optaſſet, interpoſito deinde tempore, anteꝙ nuberet, hãc uitiaſſet, negares iſtum debere mori rapta iubente? Atqui nihil intereſt, niſi quod dignior eſt raptor morte, cuius inter duos raptus ne una quidem nox intereſt. Si rapta nupſiſſet, deinde poſt tertium diẽ rapuiſſet aliam, negares illum mori debere? Atqui quid intereſt? niſi quod honeſtius tũc maritũ defenderes, ꝙ nũc raptorẽ defendis. Alteram fecit, an rapta, quæ nuptias optat, nihil amplius raptori præſtare poſſit, ꝙ ne ſua lege pereat, contra alienam legem nullum ius habet, optaſti nuptias, non occidet tanꝙ raptor tuus. At idem eadem nocte qua te rapuit ſtationem deſeruit, fuſte ferietur. Si ſacrilegium fecit, occideẽ. Licet tu dicas, Quid? ergo ego non nubam? tu raptori præſtas, ut illum ipſa non occidas, non potes præſtare, ne quis occidat, quomodo ſacrilegus, ꝙuis a te ſeruatus periret. Sic alterius puellæ ꝓpter uitate ſeruatus peribit. Si rapuiſſet te, deinde deprehenſus in adulterio adſeruaretur in tormẽtum diutius pereundi, tu interim educta nuptias optaſſes, datur enim optio & in abſentem, uetares illum occidi a marito. Quid intereſt, qua lege pereat, niſi quod modeſtius alienam legem impelleres ꝙ tuam. Tertiam fecit cum, quod utraq; optat, fieri non poſſit, in ea eligenda ſit optio, qua ultio ad utranq; perueniat. Atqui mortem optat mea optio, & te uindicat, tua me non uindicat, & hoc tibi mea optio præſtat, quod & mihi occiſo raperet inuidiam. Illa reſpõdet, optio tua me non uindicat. Vindictam tu meam putas non fieri quod uolo, fieri, quod nolo. Etiam mihi contumelioſum erit te dignã uideri, in cuius honorem occidatur, me indignam, in cuius honorẽ ſeruẽ. Iſto modo & mea te uindicat. Nempe lex duas pœnas ſcripſit uitiatori, alteram paſſurus eſt, nõ eris inulta, iã raptor non erit impunitus, habebit pœnam indotatam uxorem. Reſpondet eodẽ modo morieẽ, ſed nõ mihi ſeruabiẽ, ſed tibi. Quartã fecit quæſtionẽ. Si non poteſt utriuſq; rata eſſe optio utraq;, at dignior ſit uictima, Nõ quæſtionẽ, ſed tractationẽ, nõ raptorẽ impunitũ futurũ, ſi hæc uia impunitatis mõſtreẽ, ut qui plures rapuiſſet, tutior eſſet, neminem nõ inuẽturũ aliquã humilẽ quæ ſe in optionẽ cõmodaret. FVSCVS ARELLIVS primã quæſtionẽ hãc fecit, qui duas rapuit perire utiq; debebat, lex inquit, quæ dicit, Rapta raptoris aut mortẽ optet aut nuptias, de eis loquiẽ, q ſingulas rapuerũt, nõ putauit queꝙ futurum

Inter diſpares ſententias mitior uincat. Iuriſconſultorum eſt.

futurum, qui una nocte duas raperet. Non quæro quid optatis, quid seuerissime optare potestis occupo, necesse est raptorem mori. Quare? utrique raptæ debet ultio cõtingere. Vtrãque enim non potes ducere, utrique mori potes. Vna pars legis ad hunc raptorẽ ptinet, in qua mors est, putate enim utrãque nuptias optasse. Quid futurum est? in raptoris matrimoniũ ambitus erit, putate illum plures rapuisse quam duas, quid fiet? una nubet, nuptiæ ad unam ptinebunt, mors ad omnes. Qui duas rapuit utrique debet mori, quare? dicam, Quod uult eligat, aut nuptias optabunt, aut altera mortem, altera nuptias. Si nuptias optauerint, non poterit fieri quod utraque uolet. Si utraque mortem optauerit, ergo fiat id quo uno duæ uindicari possunt. Hic tractauit ne exemplum quidem utile est, non uti quam proripere eum qui duas rapuerit, ne hunc morem perniciosissimũ introduci ciuitati, ut aliquis propter hoc non pereat, quia perire sepius meruit. Reliquam partẽ cõtrouersiæ Fuscus in hæc diuisit, utra optio honestior sit, utra iustior, utra utilior. CAESTIVS hanc partem controuersiæ sic diuisit, Vtra puella dignior sit? quæ ualeat? utra optione raptoris dignior sit. Cæstius & coniecturalẽ quæstionẽ tentauit, An hæc cum raptore collu serit? & in hoc rapta sit, ut huic opponeretur. LATRO aiebat, non quicquid spargi possit suspitiose de eo esse uindicandũ. Colorẽ hũc esse non quæstionẽ, eam quæstionẽ esse quæ impleri argumentis possit. CAESTIVS aiebat, & eam impleri posse argumentis. Hunc sensum a Latinis iactatum NICETES dixit, GLICON dixit. DIOCLES CHARISTIVS dixit hunc sensum. VIBIVS RVFFVS subtiliter dixit, Volo tibi malam gratiam cum sponso tuo facere, habet amicam, in hoc cõtrouersiam dixit. ALBVTIVS ambulat in masculos, adeo nullum sine amatore uitiũ est, ut hoc quidã disertum putauerint, ego tamen magis miror, hoc Albutium potuisse dicere, quam aliquos potuisse laudare. Ex Latinis dixit TRIARIVS, Gratulor uobis uirgines, quod citius illuxit. ARGENTARIVS dixit, quæritis quid isti finẽ rapiendi fecerit? dies. LATRO iam se parabat in tertiam nisi nox defecisset. Finis quintæ controuersiæ.

Initium sextæ.

CAptus a pyratis scripsit patri redemptionem, non redimebatur. Archipyratæ filia iurare eum coegit, ut duceret se uxorem, si dimissus esset, iurauit, Relicto patre secuta est adolescentem, rediit ad patrem, duxit illam, orba incidit, pater imperat, ut archipyratæ filiam dimittat, & orbam ducat, nolentem abdicat.

PORTII LATRONIS. Proh Dii boni & hæc puella hospitio patris excepta est, prohibeo domo, terra prohibendum, bonæ spei uxor, bonæ spei nurus, quæ amare potest captiuum, odisse uel patrem. Captus, inquit, in tenebris iacebam, narra obsecro soceri tui beneficia, possum iudices esse securus, filius meus ait se uxori parricidium debere. CAESTII PII. Quis interfuit nuptiis suis? pater, denique puellæ pater. EX ALTERA PARTE SILLII BASSI hodie captiuus essem, nisi hæc archipyratæ filia fuisset, ut dixi, patrem habeo, inter bonos captiuos sepositus sum. Archipyratæ filia uocatur, puto ex aliqua nata captiua, certe animum eius natura a patre abduxerat, misericors erat, deprecabatur, flebat, mouebatur periculis omnium, nihil in illa deprehendi poterat pyraticum. Promisi nuptias, & quasi aliquam sacram testationem, tuum nomen inserui, eo loco me non deseruit, in quem uenire etiam patres timuerunt. Arctius nos fortuna alligauit, nisi corpus, omnia uinculis, quam ut orba possit diuellere, uidisses tectum pannis corpus, omnia membra uinculis pressa, maciem, retractos introrsus oculos, obtritas catenis & inutiles manus, talem quis amare nisi misericors posset? Decepi te puella, alia pollicitus sum. Venies in patriam mecum, ibi tibi referam gratiam, hic catenatus, egens, squalidus quid possum? pater meus socer tuus, sic enim iampridem te uocabam, socer, inquit, tibi tuus gratiam referet. Quidam auitas paternasque flagitiis obruerunt imagines, quidam ignobiles nati fecere posteris genus, in illis non seruasse quod acceperunt maximum dedecus, in his quod nemo dederat fecisse laudabiles. Si possent homines sibi sortem facere nascendi, nemo esset humilis, nemo egens, unusquisque felicem domum inuaderet. Sed quamdiu non sumus natura nos tegit, & in quemcunque uult casum nos mittit, hinc sumus æstimandi, cum sumus nostri. Quis fuit Marius si illum in

si illum in suis inspexerimus maioribus? humilis, in consulatu nihil habet clarius quam se autorem. Pompeium si hæreditariæ extulissent imagines, nemo magnum dixisset. Seruiũ regem tulit Roma, in cuius uirtutibus humilitate nominis nihil est clarius. Quid tibi uidentur illi ab aratro citati, qui paupertate sua beatam fecere rempublicam? Quemcunque uolueris reuolue nobilem, ad humilitatē peruenies. Quid recenseo singulos, cum hanc urbē possim tibi ostendere, nudi stetere colles, inter quæ tamen effusa mœnia. Nihil est humili casa nobilius, fastigiatis supra tectis auro puro fulgēs perlucet capitolium. Potes obiurgare Romanos, cum humilitatem suã, cum obscuritatē possint, ostendũt. Sed hæc non putant magna, nisi apparuerit ex paruis surrexisse. Misereri illius oportet, quia orba est, ista tamen habet propinquos, habet amicos paternos, habet te imbecillitatis suæ tutorem fortissimũ, omnes uxores diuites seruitutē exigunt, crede mihi, uolet in suis regnare diuitijs, & tamen æquum est eam possidere domũ, quam meam agnouerit. Si cœperimus esse magis liberi, si paulo speciosior animo eius fulserit domus, si parum blande fecerimus, relinquit, & tũc est tormentũ carere diuitijs, cum illas iam senseris. Vides quid inter duas uxores intersit, ista si nos reliquerit, repetet suos, hæc quod dedit dimissa non auferet. Multi duxere sine dotibus uxorem, quidam dictas non accepere dotes, quidam autem emptis contenti fuere mancipijs, & cum possent accipere diuitias, emere quibus libertatē darent, maluerunt, quam suam uendere. Aliquis in adoptionem iuuenis petitur, si uolet ire, quæret senex ille qui petit, quales & quos habeat maiores, quãta bona, an satis magno se possit addicere. Aliquis cape orbos senes uult, & suas spes in alienas mortes diffundere, excutiat testamenta, scrutetur sensus, ubi uero quæret uxorem, uideat, an nuptias suas amet, an nihil pluris faciat marito, an misericors sit, an fortis sit, an possit? siquid uero inciderit mali, uelit tolerare. Si his bonis fuerit instructa, dotata est. Non possumus una felices esse, quod solemus, una infelices erimus. Fac, inquit, quod imperat, noli propter me patrē tuum offēdas. Ibo, inquit, sola. Tu ibis quoque infelix, Quas petitura regiones? Est enim tibi aliquis locus, pater tuus nobis maria præclusit, meus terras.

CAESTII PII. Solent qui coguntur a patribus, ut uxores ducant illa dicere, nõ sumus etiam nunc apti nuptijs. Ego cõtra refugio uxorem, quia uxorius sum. ARELLII FVSCI PATRIS. Insolens malum est beata uxor, cum immēsum pondus auri orba attulerit, cum pecunia arcas nostras onerauerit, quid aliud quam beate seruiemus, altera filiũ dat tibi, altera patrimoniũ. Pater utra magis diues est? locuples est pater, quam mihi conciliās. O si scires quam diues hæc fuisset, orba inquit est, & hæc orba est. Inter duas orbas ea mihi curanda est magis, quam orbam ego feci. DIVISIO. In hac controuersia nihil litium fuisse fere omnes consentiunt. LATRO primã quæstionē fecit, An pater propter matrimonium filium abdicare possit, cum liberum cuique huius rei arbitrium sit? GALLIO subiecit huic etiam si potest imperare filio, ut uxorem ducat, an ei qui iam habet. LATRO secundam fecit, si ius est patri etiã propter matrimoniũ abdicandi, an liberũ huic non fuerit parere cũ iurasset. Hoc in hæc diuisit, an nemo iureiurãdo quo per necessitatē adactus est, an expleuerit iusiurandũ, ducendo illam uxorē, an etiã si nõ expleuerit, nõ teneatur religione, qui coactus aliquid contra iusiurandũ facit, hunc aũt cogi a patre sup iusiurãdum facit, hunc putas parere patri, an debeat? hic de meritis puellæ & moribus. Colore hoc usus est Latro pro patre puellæ, nõ misericordia motã, sed libidine, & ideo nõ esse beneficiũ. In argumētis eleganter hanc partē tractauit, etiã si beneficium dedisset, nõ esse sic referendã gratiã, deinde beneficiũ esse quod iudicio detur, non quod furore aut morbo. HISPO ROMANVS alio colore dixit, Illã nõ amore adolescentis, sed odio patris sui secutã esse. Voluit ille & amoris cõmendationē detrahere. BVTEO longe accersito colore usus est. Voluit eñ nudari nõ inuito patre, sed secreto suadente, palã dissimulante. Totũ hoc gestũ, re illa honesta conditione nuptiarũ inuentã cũ alio nullo modo posset. Neque eñ aliter illos effugere potuisset, nisi patiēte patre. Sed aiebat Latro, nõ esse tanti detrahere illi cõmēdationē solum adolescētis, ut detraheretur inuidia relicti patris. FVSCVS ARELLIVS egregie declamauit, nõ eñ propter nuptias orbæ dimitti illã, sed quam uis orba nõ esset, eijci iussit, non aliã sibi magis placere, sed illã displicere dixit, & hoc quod Latro transcurrerat, pressit. Timere se puellã temerariã inter pyratas natã, inter pyratas educatam

Qui magni fiunt plærique ex humilibus proficiscuntur.

Beate seruit qui uxorē diuitē ducit

educatā impiā in patrem. GALLIO. Illud quod omnes scholastici transierunt dixit, timere se ne hæc speculatrix esset, & pyratis omnes accusationes indicaret, aut certe ne uideretur nolle se suspectam esse reipublicæ illi iurasse timuit, ne a puella uideretur improbe iusiurandum egisse, ut quid liberi sibi esset, adiecit iurasse per patrem. TRIARIVS dum sententiam puerilem captat, inepte dixit, iurasse & se per Orbam. Aiebat enim Cæstius ualde hanc fieri orbam, etiam si iurasset. LATRO aiebat quoque iusiurandum ineptum esse, nihil enim minus conuenire, ꝙ aliquem per patrem iurare, patrem relicturū, omnes honestam matrem puellæ dederunt, omnes dixerunt eam misericordia motam, non amore. Solus Pollio iudicio fecisse uult eam etiā a misericordia discessisse, dixit enim illam non potuisse cum pyratis uiuere. Vt primum honestam occasionem inuenerit discedendi, discessisse. Q. HATERIVS a parte patris pulcherrimā imaginē mouit. Cœpit enim subito quo solebat cursu orationis scribere, quasi exaudiret aliquem tumultum uastari omnia ac rapi, †conuenire incendijs uillas, fugas agrestium, & cum omnia impleffet terrore, adiecit. Quid exhorruisti adolescens? socer tuus uenit. GLICONIS ualde leuis & græca sententia est.

Alt cōburi
*

Tolerabilem dixit illam rem, cum iusiurandi uim describeret, hoc esse quod fœdera sanciret, quo astringeretur exercitus.

ARTEMON circa eundem sensum uersatus est a patre adulescentis, cum dixisset relictum patrem, adiecit. *Finis sextæ controuersiæ.*

Initium septimæ controuersiæ.

Liberi parētes alāt, aut uinciant. Quidā alterū fratrē tyrānū occidit, alterū in adulterio deprehensum, deprecāte patre, interfecit. A pyratis captus scripsit patri de redēptiōe. Pater pyratis epistolā scripsit, si præcidissent manus, duplum se daturū, pyratæ illū dimiserūt, patrē egente non alit. PORTII LATRONIS. Da mihi epistolā esurietis istius. Manus, inqt, præcidanť, in quā partem corpis tutius sæuitia incurrat, cætera mēbra mea sūt, manus publicæ sunt, nūquid peto tyrānicidā? talē me dimittite, qualem a pyratis recepistis. Non habeo quod de fortuna queri possim, cum qui manus meas configit. Si præcideritis, inquit, manus, irasceris, scribe potius, si occideritis tyrannicidam. Exitum tyranni rogo, non timeo manus, quas pyratæ soluerunt. Iudici alligant. Ex omnibus quæ mihi fortuna terra mariqꝫ priuatim mala publiceqꝫ congessit, tyrānum, adulterum, pyratasqꝫ, nihil expertus sum durius ꝙ patrem. Tyrannus cum timeret manus meas non præcidit. Iniuria matrimonij nihil abstulit corpori, pyratæ quasi beneficio meo uiuerēt, gratis miserti sunt. Vnum hostem inexorabilem habui, quod felici re, quod subito inimico, non ante tyrānidem nauigaui, genui inquit, educaui, nempe istud beneficium & tyranno præstitisti & adultero. Has manus si per te redimere non potes, rempublicam appella. Adulter cum manibus sepultus, tyrannus cum manibus piectus. Magnis sceleribus iura naturæ intereunt, non magis tu patris ꝙ illi fratres. Audite nouā captiui uicem. Tuus sum, si pater meus nihil habet, quicquid habes pro redemptione filij mitte, non est quod timeas, non deerunt tibi alimēta, cum dixeris tyrannicidæ, patrē pro adultero filio rogas, quærite nūc quomodo tyrāni fiant. CAESTII PII. Cedo mihi epistolas patris, quæris unde habeam, cū mihi nullas miseris, duplas dabo pecunias, unico filio rogat, duplam pecuniam dabo, unam pecuniam dabo, iam summam pro filio alteramqꝫ tyrannicida, si manus præcidentis, hoc ne adulteris quidem licet. Non habui pecunias, sed rogare illos potes, & audacter roga, in misericordes pyratas icidi. Quare non alo? quia captum filium tuum agere parum est. Si dixero, non redemisti, alere nō possum, perdidi manus, non credis? epistolam lege, duplam pecuniam dabas, auaris dabas, pyratis dabas, sic excusabant pyratæ, ipsas mihi cum præciderēt manus, pater iussit, aiebant, magnū facinus est, sed magno licet. Ages, fum inquit, mētiris. Cedo mihi patris mei censum. Quid ergo alis patrem? dimissus fortasse promittam, cum rogaueris, nihil paciscor, etiam nunc manus meas petis, nega tuam esse epistolam, & habes argumentū, dices erogare adultero soleo. Qui non aluit, inquit, patrem, alligetur. Plus de manibus meis timui. CORNELII HISPANI. Quid me rogarit pater, nescio, publica uindicta, cruentum gladium priuato tyranno impressi. Captum me pyratæ nihil aliud ꝙ alligauerunt, duplam

runt,duplam pecuniam dabo. Q.PIVS. Polliceris inquã petiturum te tantas patrimo-
nij uires,habes etiam nunc tanq̃ petiturum te tantas patrimonij,de tyranni arca loque-
ris.Corrupit frater uxorem meam,quam nec tyrannus uiolauerat.Vt preciũ pyratæ cõ
stituerunt,gauisum inquã locuples pater,poteram dare etiam si duplam popoſcissent,re
miserũt me reip.cum manibus,patri cum epistolis.POMPEI SYLONIS. Pactus sum
de redemptione,scripsi patri,quæcunq; pro tyrannicida uestro pependistis, certum ha-
beo,solliciti optatis ut hæ literæ ad patrem perueniãt,ego inquit,sic subito? quod ex to
to emi non debet,duplo emit. FVSCI PATRIS. Causam meã tenui apud meos qui
nihil debebant manibus meis. Tunc primum egere queritur iste, cum manus meas ui-
dit ,quid mirum si non putauerunt turpe pyratæ accipere mercedem quã pater dabat?
Ades pietas,si sancte uixi & innocenter,effice ut iste manus meas,qui odit,desyderet.
Tarde mihi epistola solui uidebatur,hoc prorsus in fabulis repleto sceleribus nostris sæ
culo deerat,ut narretur aliquis solutus a pyratis & alligatus a patre.BLANDVS.Hic q
unde uiuat nõ habet,q̃ care tyrannicidæ uestro se mancipat? quid agis pyratis fili pyra
tarum magister,eius crudelitatis emptor, cuius nec pyrata uenditor est.ROMANI HI
SPONIS. Pater pyratis salutem hãc eripis filio,duplam dabo,quid necesse est,potui ul
lius solui,ut præcidatis manus. Obstupuerunt pyratæ & cum dimitterent dixerũt.Indi
ca patri tuo non omnia pyratas uendere.MENTONIS.Adhuc uide tãq̃ pro manibus
meis egi,uerum est confitendum uobis,remissæ sunt, exhibeo respu.pyratarum deposi
tum tibi,manus hæ tuæ saluæ ad te platæ sunt,fac quod uoles,illud unum rogo, si pecca-
uerunt cuilibet tu uinciendas trade,si isti tradis, si alligabit quomodo uoluit præcidere.
ALLEGII FLAVII.Adhuc qualem optem patrem nescio, diuitẽ? debilitat, egentẽ?
abdicat,neutrum manibus meis expedit,duplam dabo,ut manus præcidatis,filium mi-
nus crudelem habuisti.MARYLLII.Vt allata est epistola,cœperuntq; eam pyratæ sol
uere,ut recitata dupla in epistola pecunia est,hic est,inquit,pater quem uobis laudaue-
ram.TRIARII..Vbi est patrimonium tuum illud quod tyrannos instituit? quod adul
teros facit? ubi est? certe in me nil impendisti.SYLLII BASSI,Infelix futura est etiam
uictoria mea,si tenuero causam,fame moriar,si tenuero, hoc tãtum consequar, ne fame
moriar.Duxi uxorem nimium fœcũdam, peperit mihi tria,nescio quæ, prodigia uarijs
generibus inter se & iudicio furentia,alium qui posset patriam obtinere, aliũ qui patrẽ,
alium qui matrem. Testor inde omnes dies meos, una seruauimus, nemo tyrannidem
uno sensit magis,argumentum habeo maximum, quod uiuo non pepercissetis mihi, si
putassetis me patrem tyranni. Dum inter se pugnant,uicit respu. Reliqui duo qui nihil
poterant in nos,inter se tyrannidem exercuerunt,habebat iste nescio quam uxorẽ , quã
in arce cognouerat, si alligare te possem, proficiscentẽ alligassem. Nõ est tibi magna im
pensa ad sustinendum patrem,magna omnia sunt,tu mecum alimenta partire , nolo me
tam bene alas q̃ ego te alui,nolo ignoscas mihi quicquid passus es,quicquid timuisti pa
trem posse,flagella,scinde rugas,ultores,subijce ignes,& mortuam hanc partẽ,quæ tan-
tum in cõtumeliã suã spirat,quia extingui nõ potest,exure,si parum est,fac quod ais,ne
pyratas quidem fecisse,manus præcide,exhibeo tibi,hæ sunt illæ quæ quidlibet scribũt.
Vbi est gladius tuus? stringe,tyranno licuit uulnere mori,adulter uno ictu breuiter con
fectus est.Pater te per beneficia similem fortẽ rogo,ne tu quidẽ apud pyratas famen ti-
muisti,neminem tyrannus sic torsit.PORTII LATRONIS.Fili nihil amplius q̃ famẽ
deprecor,si tamen inexorabilis es, illud pro beneficio peto, ut aut tanq̃ adulter moriar,
aut tanq̃ tyrannus.Par erat utriusq; fortuna illo tempore,tu alligatus eras,ego senectu-
te immobilis & uincto simillimus,tu in sollicitudine,& ego in omnium meorum solitu-
dine,tu lucem uidebas,ego etiam modicam,hoc unum inter nos interest , quod tu etiã
a pyratis cibum accepisti. BLANDI.Deprecabar non pro adultero , sed pro domo ne
fratrem occideret, tyrannicidam inquinaret,patrẽ respergeret. Roganti mihi & has in-
terponenti manus pene præcidit. Hæc sententia deridebatur a latrone tanq̃ puerilis,
hæc & pro isto est, ut aliquem ex suis reliquisse uideatur , quem non occiderit. VIBII
RVFFI.Hæ nempe scripserunt epistolam manus,præbeo,præcide.POMPEI SYLO
NIS: Liberi parentes alant,aut uinciantur,ad te legem meam transfero licet alliges &

alas. DIVISIO, Fere hac usi sunt diuisione, an lex causam nec patris nec filij æstimet sed hominis, pater an a filio alendus sit, dixit legem hanc pro malis patribus scriptã esse bonos etiam sine lege ali, an omẽs alendi sunt, an hic audiendus sit. Hanc quæstionem Latro in hoc diuisit, an alendus sit, quod filiũ a pyratis non redemit, hoc loco quærit, an potuisset redimere, an uoluisset, deinde an alendus sit, si etiã præcidi filij manus uoluerit nouissime an præcidi uoluerit. HISPO ROMANVS. Separatam quasi iuris quæstionem fecit, an qui nõ redemit filiũ non possit ab eo alimenta petere. Sed hoc utraq; quæstio continet, ut aiebat Gallio & prior in qua quærit̃, an omnis pater alendus sit, dicitur eñ quid si quis filium excæcauerit? quis si quid non redemerit? Et cum ad alterã quæstionem uentũ est, in qua quærit̃, an hic pater alendus est, nihil aliud dici potest, quare nõ alatur, quã quod non redemit, q̃ quod duplam promisit, ut manus præciderent̃. Græcorum improbam quæstionẽ satis erit in eiusmodi controuersijs semel aut iterum annotasse, an in tyrannicidã uti pater hac lege possit, quasi sacras & publicas manus esse in quæstionẽ pyratæ quidem dicere quicq; putent. Nostri hoc genus quæstionis summouerunt. SYLO POMPEIVS. Non eis tantũ usus est quibus cæteri cũ dicerent, hunc patrem non debere ali, quod nõ redemisset filium, & quod præcidi manus filio uoluisset. Sed a priuatis causis transit ad publicã causam, dixit enim non debere ali hominem pniciosum Reip. qui tyrannũ filium habuisset, qui nõ occidisset, qui desyderasset amissum quod nõ uindicasset. Sed negauit ullam aliam causam illi esse psequendi tyrannicidam, nisi libertatẽ publicam, & descripsit mores hominis impij, cruenti, qui quia p liberos non posset, p pyratas tyrannidẽ exerceret, ut liberius diceret, latrociniũ filio dedit & illud in hac parte laudatũ est a Sylone declamante. Cœperat hoc tractare, nõ debere ali tyranni patrem, omnibus fauẽtibus illum fame necandum, & cũ diu pressisset illum tyranni patrẽ esse, adiecit. Aude postulare ut ille tibi prosit, quod tyrannicidæ pater es. BLANDVS hunc sensum cum postero die declamaret, in hironiã uertit, & cum obiecisset quod tyranni pater esset, adiecit, nolite illum auersari, habet quod opponat, & adulteri pater est. Colorem pro patre alius alium introduxit. FVSCVS iratum se illi confessus est fuisse, quod fratrem in conspectu patris occidisset, & huic loco uehemẽter institit, cũ nemo hoc tyrannus, nemo pyrata fecisset. Iratus, inquit, ob hoc ipsum fui, quod hoc scelere etiam tyrannicidiũ inquinaueras, apparet te morbo quodã aduersus tuos furere, & seruauit hunc actionis tenorem, miratus fui hodieq; paciscor nec queror, nec se dimisit in preces aut rogauit, sed iure patrio usus est, illud ad excusandã epistolæ crudelitatem adijciebat. Scripsi pyratis non eo animo ut manus tibi præciderent̃, sed ut exprobrarem tibi cruentas in conspectu patris fraterno sanguine manus, tuto aũt scribebam, sciebã eñ pyratas nõ facturos, nisi pecuniã accepissent, q̃obrem neq; præciderunt, & si sperassent, utiq; præcidissent. Sed apparuit illas epistolas irascentis esse non pmittentis: In ultimo descripsit q̃ miser futurus esset alimẽta accipiens illis manibus, quas paulo ante spectauerit fratrẽ occidentes, & adiecit, quã aiebat præceptore suo dicẽte, summa cũ admiratione exceptam, illum Homeri Priamo aptum. SYLO POMPEIVS & ipse irã passus est, aiebat eñ non habiturũ fidem, si se negasset iratum fuisse, sed iræ causam non dixit Q. FVSCVS Transeundas aiebat has offensas qbus ille gloriaret̃, hanc causã posuit, quod relictus esset ab unico filio, quod inuito se nauigasset, cũ uideret senem orbum iam pene egentẽ, iam tum illum fugisse ne aleret, & ad preces patrem deduxit, & rogauit in epilogo filium, ut sparsim hoc colore declamasset. Memini hominẽ inter scholasticos sanum, inter sanos scholasticũ. CAESTIVS alio colore usus est, dixit eñ non irã illam patris fuisse, sed calliditatem, nõ habebam, inquit, unde redimerẽ, quem rogarem pecuniã in tam auara ciuitate, in qua ne filij quidẽ patres alant? usus sum consilio, sciebã, pyratas nõ crudeles esse sed auaros, uolui efficere ut desperarẽt illum redimi, & pter hoc superuacuum & cum impensa futurum dimitterent, an prudenter cogitauerim, nescio, feliciter certe cogitaui, post epistolas illas quas accusat dimissus est. LATRO se totum ab istis remouit coloribus, & aduocauit uires suas tanto totius actionis impetu, ut attonitos homines tenuerit, hoc eñ colore usus est, nescio quid scripserim olim, iam mihi excussa mens est, ex quo filium in mari uidi unum, alterum in adulterio, tertium in

patricidio

parricidio, ex quo respsus sum sanguine moriētis filij, ex quo relictus sum solus, senex, orbus, egens, odi meos, hic color illius uiribus approbandus est, quanto enim opus est, ut aliquis accusando se miserabilem faciat. ALBVTIVS. Omnes colores miscuit, & ut hoc liberum esset, patronum patri dedit, nec uoluit narrare ad propositionem cœptam, alimenta pater a filio petit, deinde cum ad defendendum uenit, quod scripsit duplam se daturum si manus præcidissent, primum latronsano colore usus est, hoc inquit respondeo, nescit quid fecerit, insania mali est actus, hic physicum introduxit, quomodo cū magnis calamitatibus euerterent̄, deinde antipophorans sumpsit, mentiris, ille uero iratus fuit, cogis, inquit, me dicere, iratum tibi merito fuisse, executus est omnia, hoc ille inter cætera obiecit, quod occupans fratrem suū ignorasset aut dissimulasset, ait, tyrannicidio quoq; eius cōmendationem facere, deinde ad illum colorem redit cæstianum, sed illum puto consilio fecisse quæ fecit, quid ergo? quid iste? tandem dicit quare scripsisset? nihil dixit, flet, mori uult, sed non fame. In hac declamatione hanc sententiā dixit dubiā inter admirantes, & deridentes, panē quē cani das, patri nō das GLICON egregie dixit:

Gorgonis fuit Buteonis auditor, postea scholæ successor uocis obtusæ, sed pugnacissimæ, cui Baros scurra rem uenustissimam dixit, centū raucorum uoces habes, hic putauit uarium colorem se excogitasse ꝓ patre. Ego, inquit, dictaui, duplā dabo si manus non præcideritis, librario una syllaba excidit, non & scripsit, si præcideritis, digna res quæ uoce illa diceret̄. ARTEMON dixit:

ANDREAS dixit, donent NICETES dixit:

Finis septimæ controuersiæ.

Initium octauæ controuersiæ.

QVi ter fortiter fecerit, militia uacet. Ter fortiter agentem pater in acie, quarto uolentem exire retinet, nolentem abdicat. PORTII LATRONIS. Miserrimum pater iam non uiderem filium nisi abdicarem, fortis plusq; lege aut patris est. Tertio mihi non redditur, sed relatus est, quod patriæ superest, patri uindico, fugit me filius & quidem ad hostē, quousq; pauidus preliorū nuncios expectabo? fili mihi uacationē peto. CAESTII PII. Abdico filiū ut habeā, nō minus uacatio mea reipu. profuit q̄ militia, duxi uxorem. Sic descendit in narrationem: Tertio audiui uelut denunciantis deos, facere adolescens iam felicitatis suæ finem, ego aduocationem in unam pugnam petij, accidat inquā quicquid timeo, si illum amplius in acie dimisero, cum dijs pactus sum, non timeo inquit, hoc est cur timeam, obijcitur mihi quod me filius oderit. ARELLII FVSCI PATRIS. O me filio pugnante iam lassus sum magna omnia sunt, nihil hoc putas quod uiri fortis pater timeat? Miserum me iam hosti nimis notus sum, iam ꝓ te nescio quid etiā lex timet. Miraris si quod legi satis est, patri nimis est, nunquid luxuriam, inquit, obijcis? ego uero te etiam morari posco inter uoluptates, quousq; in duro castrorum iacebis cubiculo? quousq; somnum classico rumpes? quousq; cruentus uiues? simus hilares, trium uictoriarum uota soluenda sunt, tot acies sustinuisti, tot uulnera, possum cum repu, queri, sero dimitteris, subinde audio te dicentē. Malo gloriā q̄ uitā, hoc ergo me † examinat, quod mori tibi tā facile est, deniq; uno quiesce bello. POMPEII SYLONIS. Cur causa abdicandi abdicandum est, ne sine filio uiuam, quem tādiu non uiderem nisi abdicarē, abdicatio mea in potestate abdicati est. ROMANI HISPONIS. Quid fatigatæ felicitati molestus es? quid expectas donec castris eijciaris. MENTONIS. Erubescit respu. tam cicatricoso milite uti, non oportet tantam uirtutem sine successore concedere, ducenda uxor est, sed iam nunc te admoneo ne unum tollas. CORNELII HISPANI. Non ante te retinere cœpi q̄ dimisit respub. Nullum iam tibi uulnus nisi per cicatricem imprimi potest, adhuc diutius fuisti cum hoste q̄ apud patrem, dum tantum sanatus es. IVNII OTHONIS PATRIS. Optimus uirtutis finis est anteq̄ deficias desinere. EX ALTERA PARTE. Ter fortiter pugnantem abdicatis, licet. ALBVTII SYLLI. Quis hic subitus insonuit tumultus, nūquid imperator uocat? uenio, plurimū in prima acie laboraui, pudet me ter

Al. exanimat

Virtus est desinere anteq̄ deficias

uictum militare P. SPRENATIS. Quousq;, inquit, periclitaberis? bene habet iudices, pater me putat dignum esse qui saluus sim. Senator post sexaginta & quintum annum in curiam uenire non cogitur, non uetatur prætorio, licet prætexta toga uti festis aut solennibus diebus. Nunquid necesse est? quicquid premij aut honoris nomine datur, in utramq; partem sumi liceat, alioquin desijt premium esse, cui necessitas iungitur, pareo illi patri qui gloria nos immortales fieri dicebas, qui ex acie redeuntis uulnera osculabaris. Ad hæc noua & diuersa imperia subito me circumagi putas posse? non ita est. Ille in me dominatur affectus, qui animũ primus intrauit, luxuria, auaritia, desidia, iniusticia, timor, non dediscuntur, & quotidie hæc omnia aut castigantur aut puniuntur, tantũ etiam uitiorum tenaces sumus. Crede mihi pater non sum mei iuris, cum ille prelij clamor exortus est, inuadere hostis libet, obstantis cuncos gladijs diducere, hic impetus, hic ardor animi, domum tuã trinis hostium spolijs adornaui, huic supplicationes illas debeo, propter hoc me etiam cum abdicas diligis, non animus in lingua constat, in alieno opere comprehensus sum, toga ipsa numeris non cedit ad obsidendũ hostem, ad occupandam castris locum, ad intercipiendos hostium cõmeatus ire iusserit, nõ animo ocioso, quotiesq; tumultus aliquis exortus est, in me ciuium dirigunt oculi, meas spectant manus, & adhuc uerum dicendum, nihil patria debet mihi, nunquam pugnaui nisi coactus, credis ne quicquid refero tibi? scimus quem uitæ cursum agamus, eadem pericula nos ubiq; circumstant, & totidem uiæ ad mortem sunt. Interdum continuatus labor firmiores facit, sepe quos labor roborauerat, desidia cõsumpsit. MARILLII. Sine me aliquod meritum in patriam conferre, adhuc malitia mea alijs minus est, pugnabo & abdicatus, nec uerebor, ne utilis sit opera mea patri. Athenienses abdicato uicerũt duce, quãtum inter illum & me interest? ille abdicationem uirtute deleuit, ego merui. DIVISIO Prima quæstio illa ab illo facta est uulgaris. An filius ob id qđ sui iuris sit abdicari possit, deinde an debeat, hæc tota tractationis est. Græci illam quæstionem primam solent tentare, quam romanæ aures non ferunt. An uir fortis abdicari possit, nõ uideo autem quid allaturi sint, quare non possit, nam quod & uir fortis est & toties fortiter egit, non plus iuris illi adest, sed plus cõmendationis. Colorem a parte patris quidam duriorem fecerũt, uoluerunt enim uideri inuisum filio patrem. Item malle illum cũ hostibus uiuere, quam cum patre, pene omnes adulescentem insatiabilem esse gloriæ, sed propter ipsum patri & moderandum & continendum. Quidam ex toto ad patris indulgẽtiam refugerunt & non disputauerunt hoc modo, quo *Sylo* Pompeius disputauit, qui sic diuisit ut diceret, etiam si patrem non haberes, desinere debebas, quia patrem habes, desinere debes, quia pater uetat. Facit illo modo quo Gallio qui sic diuisit illã partem, hoc imperio Reipub. tua causa, mea causa, sequẽtia duo uidetis quemadmodũ potuit implere illud Reipub. causa imperare. *Sic* tractauit primum, ut pluribus iuuenibus pateat ad uirtutẽ aditus, non debere omnium occasionem fortiter faciendi ab uno occupari, deinde expedire Reipub. non uideri tantum ex uno pendere, futurum ut animi hostium crescerent, & suorum frangerentur, si casu ter fortis occidisset. Ad ultimum utilem esse Reip. ter fortem seruari, ut sit qui ostendatur iuuentuti. Iam illum magis posse ornamentũ esse quã præsidium. Illum sensum ueterem. Iam pro uiro forti nescio quid etiã legi timet, hoc loco Gallus posuit, hoc quoq; inquit. Ter uiro forti, aut diffidit, aut consulit, nec illam quidem secuti sunt tractationem, qua usus est Blandus qui dixit. Militia tibi superuacua est inuidiosa est, periculosa est, superuacua est, quia non cogeris, immo uerecunde uetaris. Gloriæ causa aliquis militat, consecutus es gloriam, uacationis causa, consecutus es premium. Tria domi premia sunt, & sic transijt, ut diceret, inuidiosum esse unum hominẽ toties optare honores intercipere, quam periculosa res esset inuidia, quam magnos uiros oppressisset, hic exempla, periculosam esse militiam, eodem loco collegit, quod certe illud unum non adiecit de lege, non posse illum iam fortiter facere, quia omnes illum hostes peterent, & adiecit. Ideo lex ter fortem dimisit, scit illum iam obseruari ab hoste. His ergo omissis illi, qui amantem patrem induxerant, hoc genere egerunt, nõ possum pati, nõ possum desyderium tui sustinere. Hoc loco AESCHINES ex bonis declamatoribus, cum diceret, non me gloria cupidiorem tui fecit, non omnibus admiranda uirtus, confitebor

tus,confitebor,inquit affectus patris,quos ut quiſꝗ uolet interpretur.

Videbatur hic dum indulgentiam exprimit,non ſeruaſſe dignitatem patris. Placebat autem Latroni potius ratione detineri patrem ꝗ affectu,cum in ratione habeat aliquem locum & affectus. ASPRENAS colorem ſecutus eſt longe aliū, dixit em̄ ſe negare reipu.uiri fortis operas,ſed ad neceſſarios uſus reſeruare. Si magnū aliquod bellum incidat,tunc & ueteranos uocari ad arma.Et illa ſententia eius hoc loco ualde laudata eſt.Nunc illi militent quibus neceſſe eſt, tu militabis,ſi erit neceſſe. Sic ueniſſe populum Ro.ad Scipionem Aemilianum cum maius bellū nūciatum apparuiſſet, ꝗ quod aliȷ duces ſuſtinere poſſent. Magnum interuallū inter Numantiā & Carthaginem Scipioni datum, Sic ad Pompeium cum pyratæ maria clauſiſſent,magna præſidia non eſſe conſumenda. Hoc loco Aſprenas de lege dixit,tu ipſe ſententiam, uidelicet ad hos caſus.Lex ter fortem ſepoſuit.A patre filiȷ colorem induxerunt quidam,ut illum cupidum gloriæ & bellicoſum facerent. NICETES quidem hoc uſus eſt uerbo

& ſic egit ut quereretur quod ceſſarent manus ſuæ,quod inermes eſſent. LATRONI non placebat hic color,malebat adoleſcentem iudicio ꝗ morbo militare, hoc eſt,inquit,quod pater efficaciter dicat,detrahere illum operibus ſuis glomerarium, ſanguinarium, quem nec pater poſſit retinere,nec lex dimittere. Quidā pacti ſunt cū patre.MENTO qui dixit ſemel tantum ſe militare uelle,ut aliquid uideretur reip.ſupra legem præſtitiſſe, quidam perpetuam denunciauerunt militiā ꝗdiu uires fuiſſent. Nō defuturum reipu.uirum fortem. Non probabat hunc colorem Negabat patri abſcindēdam ſpem filiȷ in perpetuum.VIBIVS RVFFVS hoc colore egit quo Mēto,ſed illud obiecit,peruenire ad ſe uoces inuidorum illas.nunquid amplius pugnauit, ꝗ neceſſe illi fuit? Quidam hoc compoſitum & ſimulatum inter nos putauerunt,ut ego militare uellem,tu uetares.LATRO uehementer egit a parte patris & adiecit, abdicato non permittam exire,iniȷciam manus,tenebo,nouiſſime ante limen exeuntis cadauer hoc ſternam, ut ad hoſtem peruenias,patrem calca. Putabat Plancus ſummus declamator Latronis hūc ſenſum a Latrone fortius dictū,Aleſtocle græco tenerius,qui dixit ſic FVSCVS ARELLIVS religioſe patrem induxit omnibus territum,agebat præceptorem ſuum in hac controuerſia deſcribentem pericula futuri preliȷ.Homeri uerſus ob hoc edidiſſe.

GLICON dixit. DIOCLES CHARISTIVS dixit

GLICON dixit.

AESHINES tamen ille orator,tunc enim non declamandi ſtudium erat,ſed hic ex declamatoribus dixit nobis cum denūciaret filio periculum & præſidiȷs tangi ſe diceret.

DIOCLES CHARISTIVS dixit ſententiā,quæ non in declamatione tantum poſſet placere,ſed etiā in ſolidiore aliquo ſcripti genere cū de fortunæ uarietate locum diceret. DORION dixit,rem paulo quidē elatiorem,ꝗ preſſa & ciuilis oratio recipit,ſed qua egregie attonitos patris affectus exprimeret. Finis libri ſecundi.

LVCII ANNEI SENECAE ORATORIS ET RHETORIS CONTRROVERSIARVM LIBER TERTIVS.

OMiſſa præfatione & epiſtola controuerſia hæc eſt.Diues tres filios abdicauit,petit a paupere unicum filium in adoptionem,pauper dare uult, nolētem ire abdicat. PORTII LATRONIS. Hāccine meam ipſe fortunā? eodem tempore & abdicor & adoptor,iſta uidelicet domus aduleſcentē me non capit, quæ te ſenem fecit, quietiora tēpora pauperes habuimus, bella ciuilia aurato capitolio geſſimus,diuitias putas aurum & argentum ludibria fortunæ,quæ inter iocū ipſis dominis ueniunt.Denūcio tibi diues etiam ſi uenero,dabo operam quod in tua domo facillimum eſt ut abdicer,etiam ſi multa contra expectationem

Fragilis omnino res est felicitas & tantũ cũ piculo blãdus nitor.

accidunt. Nunquã tamẽ futurum putaui, ut aut pater meus liberos odisset, aut diues cõ-
cupisceret, non desydero patrimoniũ. Fragilis & caduca felicitas est, & omnis fortunæ
blandientis speciosus cum periculo nitor, & sine causa sepe fluit & sine ratione destituit
Vidi ego magni exercitus ducem sine comite fugientẽ, uidi ambitiosa turba clientum
limina deserta, domino rectore uenalia. Nam quid ex summis opibus ad egestatẽ de-
uolutos loquar, multa tibi succurrerent exempla etiam si in una domo quæras. RVFFI
VIBII. Habendos esse liberos is quoq; iudicat qui non libentissime habet, ego illos in
friuola inuitaui nostra, qui illis meã promisi domũ, suam eripiam? quid faciam? Si parue
ro, abdicabor, si non paruero, abdicabor, patrẽ habeo, hæc est contumacia mea, diues fi-
lium non habet, me dabit, si diues reduxerit suos, me recipies, ita non adoptari recuso,
sed cõmodari. CAESTII PII. Accipe uitæ meæ testem, quid magni æstimas diuitem,
cui placere difficile est? uultis scire quare patrẽ nõ relinquã qui genuit me, qui educauit
q abdicauit, diu dubitauit ille, amicũ tentauit, an hunc filiũ? abdica inquit, hoc pater uer
sus, qd ab eo q adoptauit sperare possum? NARRATIO CAESTII PII. Diues sustu
lit unũ filiũ, non fuit cõtentus, quid eñ erat diuiti unus? tres sustulit, poterat eñ in adop
tionẽ dare, abdicauit unũ, alterũ, tertium, iam nihil diuiti supesse putatis, quartũ abdicat.
ARELLII FVSCI PATRIS. Quisquis es auarus pecuniæ custos imensæ, cultor Syl
læ, cũ multa quæsieris, poteris ne omibus frui? filiũ quæris? ecce turba iuuenũ sine patre,
impera qd uis nõ negabo, militabo, dũmodo ubicũq; fuero tuus sim, nos paupes sumus,
quid habemus, quod diuites rogent? unde talem patrem? non irasceris nisi ut ames? qd
porro ista matrimonia in quæ male sani ruitis? gaudia dominoꝝ? at onera sunt? Mille cũ
* uentum inter uices suas exempla referebas & inter illa ponebas. Sed diuitis dono meri-
to abdicasti an immerito? Si imerito abdicasti, odi patrem tot eijcientem innocentes, si
merito, odi domum tot facientem nocentes, aliquid in domo locupletis non agendum
agant. Quæ apud nos frugalitas est, apud illos humilitas est, petis iterum potius filios
quam recipis, colit etiam nunc in capitolio causam uictor omniũ gentiũ populus, cuius
tantam felicitatẽ nemo miratur. Merito potens est, nemo ab eius origine est, qui nõ re-
linquit patrem egredientem, te certe domum redeuntem comitabor, nec nisi in limine
deseram, ero in publico filius, amo æque pauper pauperẽ patrem, utiq; consueui. Non
possum agere in domo diuitis filium. Si carum tibi seruũ uenderes, quæreres quis suus
emptor esset, nam mehercule horam, qua tibi irato satisfaciam, interim pluris omni ma-
trimonio puto, hoc somniũ quod sic me amittere curas, satis amare non possum, quid fa
ciam adoptatus? loquar filijs eius bene de abdicatione? ego in domum uestram intra-
bo, tanquam ego uos eiecerim? ego ornamenta uestra occupabo, tu me illi quid com-
misero nec meus recipiat pater, quid est quod aut negãdum mihi, aut excusandum sit?
non insanissimum dispendiorum malum, non erubescendos amores, neq; luxuriantem
habitum, neq; potatus obijcis filio, hic si non potes aliqua, saltem ex commentarijs ami-
ci tui, describe madentem unguentis hesternis, conuulneratum libidinibus, inceden-
tem ut fœminis placeat fœmina mollius, & cætera quæ morbi non iudicij sunt, abdica-
tio loquax est, quam te paupertas amo, si beneficio tuo innocens sum, accusatorem non
habeo, me miserum etiam laudatorem habeo, & cum cui non omnes placent, hoc enim
malo dicere quam omnes non placent, non tibi per multos liberos domus est, neq; tur-
ba lateri circumerrat, nec multus intra limen hæres est, nec post te aliquem retineas, quẽ-
quam nec sic quidem debuisti dare, quam enim deos cum uotis patris uidisse certãtes,
& tutior aduersus fortunam est, cum aliquid post damnum superest, & habemus exem
plum posse aliquem tris filios perdere. Ille Crœsus inter reges opulentissimus ad tor-
menta post tergum uinctis manibus ductus est. Tu Crasse post euestigata illa fugitiuo
rum arma urbis romanæ ditissimus qui nunc apud Parthos reges sepulchro quoq; di-
* cta præpea illa corrumpẽtium non fero, quoties enim inter diuitias suas exemplo illam
posueritis domum, meliores perdentem diuitijs suis liberos, hoc scio nostros fuisse ma-
iores, hoc illum Elium tuberonem, cuius paupertas uirtus fuit, hoc Fabritium Samni-
tium non accipientem munera, hoc cæteros patres nostros quos apud aratra ipsa na-

rantes

rantes decora sua circumstetere lictores. Surgite iuuenes & meũ rogando patrem, ue-
strum rogare discite. BLANDVS. Tres genuit, quatuor abdicat, abdico inquit, appa-
ret unde uenias. GALLI VIBII. si quis me audit, abdicari iam putat adoptatum, qua-
re? tum, nec auferam patri filium, filijs patrem, nec tam uicino exemplo emendaris, qui
abdicat suos quærit alienos, nulla certa felicitas est. Pauloante ego diuitis filijs inuidebã
modo illi mihi, laudet me pater cum abdicet, laudo ego patrẽ cum abdicer, hæc una in-
ter nos disputatio est, iste me dignum putat beato patre, ego me meo. FABIANI PA
PYRII ecce instructi exercitus sepe ciuium cognatorumq; conserturi prelium, manus
constituerũt, & colles equis utrinq; complentur & subinde omnis regio trucidatorum
corporibus consternitur, illatium multitudine cadauerum uel spoliantiũ. Si quæsierit ali
quis quæ causa hominem aduersus hominẽ in facinus coegit, nam neq; feris inter se bel
la sunt, nec si forent, eadem hominem decent, placidum proximũq; diuino genus, quæ
tanta uis fert ira, cum una stirps idemq; sanguis, sitis quæ uel furiæ in mutuum sanguinẽ
egere, quod tantum malum uno genere uel sorte uel fato iunctum, an ut conuiuia pocu
lis extruantur & tecta auro fulgeant, parricidiũ tanti fuit. Magno enimuero & laudan-
da sunt propter quæ mensam & lacunaria sua potius quã lucem innocentes interim ma
luerint, an, ne quid uentri negetur libidiniq;, orbis seruitium expetendum est? quid tan-
dem sic pestiferæ iste diuitiæ expetuntur? Si in liberis quidem ne in hoc relinquantur,
quid tandem est quod in uitio corruperint, primũ si inde incipere uelis, sedes ipsæ quas
intantum extruxere, ut cum domus ad usum & munimentũ paratæ sint, nunc periculo
non præsidio, tanta altitudo ædificiorum est, tantæq; uiarum angustiæ, ut neq; aduersus
ignem præsidium, neq; ex ruinis ullum ullam in partem effugium sit, ad delitias demen
tis luxuriæ lapis omnis eruitur, cæduntur q; gentium siluæ, æris ferriq; usus, iam auri quo
q; in extruendis & decorandis domibus, nempe ut anxij interdiu & nocte ruinam ignẽ
q; metuant qui sub tectis iniectus est fortuitus, quæ & illa urbiũ excidia sunt, quippe nõ
defendis uni, sed in cõmuni periculo apprehendam, hostesq; aliena & in sua damna ua-
lidiora cæduntur alia, ipsaq; cum maxime flagrant spolia ex alienis ruinis ferunt. In hos
ergo exitus uarius ille secatur lapis, ut tenui fronte parietem tegat, quam uinctis seuere
in hoc pauimentum leuatum & infusum tectis aurum. O paupertatis quam ignotum
bonum est, quin etiam montes siluæq; in domibus marcidis & umbra fumoq; uiridi-
bus quid faciam? Si paruero, abdicabor, pestem amo, hæc est contumacia mea ut maria
amnesq; mittantur, uix possum credere quemquã eorum uidisse siluas patentisq; cam-
pos, quos rapidus amnis ex præcipiti, uel cum in plana infusus est, placidus interfluit,
non maria unquã ex colle uidisse lata aut hyberna cum uentis penitus agitata sunt, quis
enim tam paruis oblectare animum in uita posset, si uera cognoueris? Videlicet ut quæ
instantibus tangi comprehendiq; manibus aut sinu possunt, an magna non capit, exi-
guum est & hoc, littoribus quoq; moles inuehũtur congestisq; in alto terris exaggerant
sinus, alij fossis inducunt mare, adeo nullis gaudere ueris sciunt, sed aduersus naturam
alieno loco aut terra, aut mari mutata ægris oblectamẽta sunt, ut imbres fastidio rerum
naturæ laborantibus. Iam ne liberi quidẽ nisi alieni placẽt. HISPANI CORNELII.
Solus oim abdicor, quia me meus pater diligit, alienus appetit. VIBII RVFFI. Diues
filiũ non habet, me dabis, diues reduxerit suũ, me recipies? ita nõ adoptari sed accõmo-
dari recuso, qd mihi obijcitur? meritis amoris alienũ feci, dic diues audiat, diuitẽ inquit,
te esse uolo, o me abdicandũ, si talẽ patrẽ relinquo, laudabat mihi pater paupertatẽ, nar-
rabat diuitũ incõmoda, aiebat multos diuites accusatos, ego certe memini abdicatos, ab
dico, nõ est patris mei uerbũ. TRIARII quare abdicas? nunqd dies noctesq; impendo
turpibus cõuiuijs? plurimũ uiuo in lupanari? si nescis quæ crimina obijciantẽ, ab amico di
sce, si omes mali sunt quid isto patre cruentius? ROMANI HISPONIS. In hanc ego
domũ ibo in quã aut toties insanitur a patre? cũ prodiere repente diuites, dicent omes,
quis est iste quẽ magna fortuna nõ decet? hæc est diuitis quarta abdicatio. SYLONIS
POMPEII. Quantumcũq; est mihi satis est, unicus sum, fortiter fortunã meam feram,
hoc nunc primum mihi accidit, dictus sum filius, & iam abdicor, quid uideri me uelis,

*

Contra bella fabian⁹ recte hoc colore u-tit, quod plæ-rũq; ꝑpter di-uitias exori-untur.

Inuehit̃ cõtra luxuriam ut paupertatem extollat.

*

nescio innocentem,sed abdicor,nocentem? sed adoptor,utcunq; tamen abdicatio tolerabilior est,unum abdicat adoptio,tris abdicat natura,non potest mihi dici,quod cæteris abdicatis in tua potestate fuit,si paruisses patri,non perdidisses patrem,etiam si non abdicarer perditurus fui.Pars altera. PORTII LATRONIS. Si nescirem quid mali esset pauperies,nunc intelligerem,cum abdicationem filius meus non timet. Fabritiorũ imagines Metellis patuerunt,Aemiliorum & Scipionũ familias adoptio miscuit,etiam abolita sæculis nomina per successores nouos fulgent.Sic illa patritiorum eorum nobilitas fundamẽtis urbis habita usq; in hæc tempora constitit,adoptio fortunæ remedium est.Non ignoro ego quorum inopia per ocium in angulis diuitiarum coniunctos strepit accusatioq; consequitur neq; quiescere finit.Sed nulla materia in rebus humanis uirtutes clarius ostendit,census senatorum gradum ascendit,census in castris ordinem promouet, census iudices in foro egit,non persuadeo tibi.I ergo ad illos quos mauis sequi quam reducere.FVSCI ARELLII PATRIS.Facilius possum paupertatem laudare quam ferre,quid mihi Phocionem loqueris? quid Aristidem? tunc paupertas erat sæculi,quid loqueris Fabritios? quid Coruncanos? pompæ ista exempla, fictilibus fuerũt dijs faciles,tibi non noueris diuitias esse paupertatem,quid uos liberis uestris optatis? ego meo imperium? DIVISIO.Non puto uos quærere quomodo hæc cõtrouersia diuisa sit,cum habeat negocij nihil.FVSCVS tamen sic diuisit,dico mihi licuisse adoptare,dico mihi licuisse recusare adoptionem,dico etiam ut licuerit,recte tamen recusasse, & quod iure fit,uerum est,& quod sine iure quodq; rationem habeat,recte fit. Cum de iure diceret,dixit sub arbitrio,inquit,patris sum, & hoc subijcior patri, quia plus sum in hoc sine dubio,ut plus sim & ad manum argumentum est,nempe abdicanti respondeo quid ita? quia respondeo,scilicet id ago ne desinam illius esse,ad quid ago cum respondeo emancipanti, quid enim ad mitem patrem interest,utrum eijciar an transferar. Si non licet recusare,quare potius abdicas me quam tradis? Cum de officio diceret,in hæc diuisit,dico non fuisse dandum sine magna causa filium in adoptionem, dico multo magis a te, dico minime illi. SYLO POMPEIVS sic diuisit, cœpit euertere & explosa quæstione.In omnia patri pareo,dum sit,etiam si in omnia,non tibi tantũ non sit parendum,quo efficitur ut pater sit. Deinde quærit an inuitus filius dari in adoptionem posset, si non potest a nobis abdicari,quod arbitrij sui est, an non possit, non cum contra uolũtatem patris est,sed cum male arbitrio suo utitur,hic subiecit hanc,hinc bene usus sit,de officij parte tractauit & ita diuisit. Turpem esse adoptionem,inutilem esse,periculosam esse,cum diceret turpem,dixit aliena bona inuadere,& trium filiorum sub se fortem esse & liberis spem reconciliationis paternæ eripere quam inhumanum esse. Cum inutilem diceret,dixit patri utilem esse,adoptanti inutilem esse.Cum patri inutilem diceret,tractauit,quam graue esset unico carere filio quem alius concupisceret, & cum diceret diuitem esse,quodq; qui tot haberet solatia,filium quæreret,dixit. Tibi non erit facile adoptare eum. Inutilem rem diuiti cum diceret,sic tractauit,futurum ut ad suos rediret,si non adoptasset,hoc loco belle uidebantur dixisse. Si animũ patris intelligis, dat tibi notam recõciliandi tuos,negat se solitudinem pati posse.Cum inutilem sibi esse diceret,paupertatem laudauit,in diuitias inuectus est,dixit,sic posse diuitijs corrumpi, quibus corrumpi posset exercitus.Cum in diuitias inueheretur dixit,aiunt multas diuitias diuites habere istos,& hoc grauissimum,suos amant,non necesse est quod quisquam se satis putet firmum ad compellenda uitia,contactu ipso nocẽtia,transeunti bono,ne peccare discam.Ecce tu quam cito abdicare didicisti,dixit futurum,ut diuiti displiceret propius inspectus, ipsum amorem paupertatis ab illis fastidiri, dixit futurum, ut abdicaretur,si adoptatus placuerit,ego ne meo placeo, adiecit periculosam sibi futuram abdicationem in domo,suos dominos desyderante, & totam familiam expellere insitiuum heredem cupientem. LATRO ultimam quæstionem posuit quam fere solebat etiam si non recte fecit,quod adoptari a diuite noluit, an tamen bono id aduersus patrem animo fecit, an ignoscendum sit, deinde, an bono aduersus patrem animo fecerit.In hanc quæstionẽ bona pars adulescentis est patrẽ amantis & opibus præferentis.

Latro

LATRO tamen negabat patrem daturum manus, bono aduci sus se animo factum, sed consensum filiorum aduersus patrem dicturam tacitam, nescio quam, Brocco quidam non male re usum qui dixerat adulescentē uideri sibi habere capita, quædam uitia male de se existimare eum, qui sre ad iudicem districtum innocenter nollet. ARGENTARIVS omnes priores transiens partes statim ad hoc uenit, debuerit ne patri parere an non debuerit: & in figuram contulit declamationē. Volo, inquit, aliquis filium abdicet, qui petitur a patre paupere ut in adoptionem diuiti daretur, quā bonam, inquit, causam pater habebit, dicet hic deinde, transit sic cum declamasset eam controuersiam quæ usitata non erat. Si ille filius malā causam haberet, ego bonam habeo, contulit suam causam cum illo. De colore magis quæsitum est, an adulescens debeat aliquid in diuitem dicere, quid enim faciet: diceret in eum quod tantum æs ille habet & in amicū paternum, non dicit in eum quē fugit: & illi tamen qui abstinentiā conuitiorum imperauerant, nō bene præstiterunt, aliqua sententiæ dulcedo surrepsit, qui non potuerunt subsistere. At declamatores fidelius quos proposuerūt colores tuentur, nihil enim eos sollicitat, nullum schema, nullam sententiā quæ malam faciem habet, sepius pudicæ sunt non animus illi deest. FABIANVS PHILOSOPHVS hoc colore usus est ut diceret, etiā si sustineret, at alicui tradi diuiti nollem & in diuitias dixit non in diuitem, illas esse quæ frugalitatē, quæ pietatem expugnassent, quæ malos patres malos filios facerēt. GALLVS VIBIVS fuit tam magnæ olim eloquentiæ, quam postea insaniæ, cum hoc accidisse uni scio ut in insaniam nō casu incideret, sed iudicio perueniret, nam dum insanos imitatur, dum lenociniū ingenij furorem putat, quod dissimulabat ad uerum redegit, hic controuersiam postero die quam erat a Fabiano dicta declamauit, solebat autem sic ad iocos peruenire aut amorem describeret pene cantantis modo, ut diceret amorē describere uolo, cum tanquā bacchari uolo. In hac controuersia plane quod uoluit consecutus est, ut diuitias nobis in odium adduceret. Sepe eñ ingessit diuitias describere uolo & multa minus facunde explicuit de corruptis, quam Fabianus sed dulcius, hoc unum occurrit in quo pusillum inest insaniæ. Non me delectatis, non seruorum domini greges, nec sonantia laxi ruris ergastula, patrem gratis amo. FVSCVS ARELLIVS & hunc colorem dixit, omnibus offendor, cum primū de adoptione ista cogitarem, occurrerūt mihi tres, abdicatio, & audio in ista domo tris fuisse filios nec esse. Timeo infelicē liberis domum, & alias causas dixit, licet enim plura abdicato dicere, propter quæ non litiget, sed nūc refero cui rei quisq; maxie institerit. LATRO illo colore usus est, sodalem se tribus diuitis filijs fuisse, semper inquit, illos colui, immo adhuc colo, cum abdicati essent, ego illis suasi ut tacerent, & patrem cedendo mitigarent, dixi cum primū tempestiuum putabitis patrem uestrum, rogabit meus. Ecce admonet me aptissimum esse tempus. Verū est, non potest pater inuenire reconciliationis aptius tempus, diues filios quærit. CABISTIVS illo colore, quos abdicatione non potuit terrere, putat se castigaturum adoptione, non ille tuum filium concupiscit, suos corrigit, dum illos correctos putauerit, te satis minatum abdicabit, non faciet aliud: at qui neminem adhuc habuit in quo hoc aut facilius aut iustius faceret. FABIANVS hoc colore, ut dixit, egit, nolo diues esse. RVFVS VIBIVS hoc, nescio diues esse. Hæc in hoc loco cum diceret excepta sunt. Non est quod putes omnibus diuitias conuenire, nihil est innocentius nouitio diuite. Sed & illud dixit. Alius animose loquitur, ut ex contemptu diuitiarum gloriā petat, ego non dico diues esse nolo sed nescio. ALBVTIVS & ipse diuitias insecutus est, & dixit pulchram de Fabricio sententiam. Munera inquit regia respuit, cum auro dominum & accipere, & illum locum egregie tractauit, omnes cibos habebo suspectos, omnes potiones trium pedagogi, ex illis occidere me uolet quisquis frugalissimus fuerit. Non uenenum pauperes timent, non hæredem, adhuc non abdicationem timebamus. SYLO POMPEIVS illo colore egit, nemo illi placere potest, ne in hoc quidem aliquem retinuit, ut non omnes abdicaret. Ecce nunc, inquit, inuenit nouam abdicationem, ne quid de reditu sperare possent. Et cum multa dixisset in diuitem, dixit. Non est quod mireris si te oderunt quos abdicasti, colorem aperte paratius aliquid cur hic desyderat, quidam cum dixerunt patrem cupidum diuitiarum, quod inuidiosum est in hoc usum,

*

* Ex superioribus conijcio, quō hic cōtextus sit legendus. In meā sententiā ibis Si ea legens, quæ sūt folio 457. ibi Horridi declamatores.

hoc usum, quidam ita diuitias filio dare uult, ut filijs eripiat? Ita Latro optimo colore usus est, in hoc inquit, te in adoptionem uolo dare, ut facilius per te abdicati reconcilientur. CAESTIVS. Timeo, inquit, ne abdicer, uelim timeres. ALBVTIVS hoc colore usus est, summã sibi amicitiam cum diuite fuisse, dixisse illum sibi dubitanti, an filium tolleret. Tolle, inquit, in meum patrimoniũ, ego istum fratrem liberorũ iudicabo. Item cũ & tertium abdicaret, dixit, quid si mihi illud ? is tanquã unicus etiam nunc filium ab eo uenit ad me & ait, redde quem educasti mihi, si emendati erunt, fruere, habebo hunc ꝑ illis, tentastis statim illum reducere in gratiã cum filijs, intempestiuũ erat. Tentaui quoties subtrahendum illum, respondit, non tanquã possit diuiti deesse filius. SYLO dixit, amicos inquit abdicat, usus sum, quid ergo maius inimicũ adoptat, si intraueris domum uidebis, an aliqui animũ patris a filijs auertant. Si reduxerit inquit illos, & quid fiet? capit diuitis domus quatuor liberos. Si illi te fratrem grauabuntur, libentissime recipiam, hæc de me diues meruit, ut illi darem filium paratissime cõmodare. BLANDVS hoc colore egit, ut diceret, diuitem inexorabilem esse liberis, omnia se fecisse ut illum placaret, uidere se magnas causas & graues. Ita certam futuram adoptionem.. OTHO IVNIVS PATER solebat difficiles controuersias belle dicere, eas inquit, inter silentiũ & actionem medio temperamento opus erat. Edidit quidem quatuor libros colorum, quos belle Gallio noster antipontus libros uocabat, tantum in illis somniorũ esse, & hoc uitium ab antiquis, qui artem dicendi tradebant, duxerat, illi enim colores probant qui non possunt coargui, non ut omnia asseuerent, ut non esse aliquo homine offensus, sed ridiculum est affectanti, quod falsum probari non possit, nõ multũ interest in causa sua, falsum aliquis testem deprehenderit an seruum, alteri enim credi non debet, alteri non solet. OTHO TAMEN IVNIVS bene dicebat has controuersias quæ suspiciosę dicendæ erant. Item memini optime dicere illum quod hac re, ne adulteri reo, in quam SYRIACVS VALLIVS hõ disertus ad calumniam iurauerat. Erat genus iudiciale.

Controuersia decima.

SPeciosum iuuenem dominus suus deprehendisse cum uxore in cubiculo testatus est, & ob hoc uxorem suam dimisit, hoc nomine, seruum pro adulterio postulatum, dominus non defendebat mulierẽ, quam petebat præiudicium tuebatur, opus erat aliquo colore, cum in cubiculo uisa esset cum seruo ac marito. OTHO IVNIVS nullam incertam posuit, sed tantum circumuentam a uiro mulierem egregie tractauit, cuius actio quã utilis fuisset & statim apparuit. NIGRO BRVTEDIO dicente, qui hoc colore usus est. Accersitum a domino seruum, qui inter se medius & dominam rem haberet, illam nõ esse passam, maritum indignatum, prosiluisse quasi in corruptorem usus est, quem colorẽ, dixit enim ut dominicæ libidini paparium faceret. SYRIACVS cum secunda actione hunc colorem urgeret, diserte multa dixit, inter quæ & hoc, adulterum accusator in cubiculum usq; perduxit, patronus in lectum, & pene causam abstulit, & illud cũ Syriaco uafre & facit, & belle respondet, cum prima actione diceret, non posuit causam sed argumentatus est, dixit probaturũ se deprehensam in cubiculo cũ seruo. NIGER BRVTEDIVS cum ageret, obiecit Syriaco, quod causam posuisset, & non institit assidue, quare non apparet, quomodo seruus sollicitatus esset, quomodo ꝑductus in cubiculum, cum responderet Syriacus, ait, primũ non apud eundem præceptorem studuimus. Tu Apollodorum habuisti, cui semper narrare placet, ego Theodorum cui non semper, deinde quæres magis, quare ego non narrauerim, ut ista narrares. Tunc & contra maximũ Stertinium quo premebatur, cum comes eius fuisset, dixit, per annos duodecim in officio fui, dic quid in domo tua peccauerim? Sed hæc est consuetudo uestra. Tamdiu uobis cordi sumus quam diu usui. Hæc a Syriaco dicta magnis excepta clamoribus, cum occurrerent mihi præterire nõ potui. Ad Othonem redeo, a quo longius aberraui. Solebat hos colores adhibere, qui silentium & significationem desyderant, bene itaque & hanc controuersiam hoc colore dixit, tanquam in emendationem abdicaturus & reconcilationis causa faceret, hoc non detegebat, sed omnibus sententijs utebatur ad hoc tendentibus, tanquam non possum, inquit, pati

quit,pati sine patre me, aut sine te putas pati posse quemquam, aut patrem putas pati sine liberis posse? & illud. Credite mihi impium nihil de liberis duo patres cogitant,& illud,recipiat inquit suos,non possum sine te pati,hoc fortasse illi placebit,quod ad tuum patrem reuerti uoles,& illud,non amas abdicatos,domum illorum occupa,ama,serua,dixit & illud,libenter,inquit,pauper sum & ego,dicet aliquis, quare ergo in adoptionem diuitis filium recipi uolo,& accusationē dixero,filij mei causam facio,honestius autē nunc facio quasi filium ei facerem,& illud,hoc aut meum consilium est,aut filius,aut cōmune,consentiatis licet duo senes.Iungit & illud,temerariā adulescentiam & incautam contumaciā,fortasse iam superuacua esset adoptio,si non repugnasset. Et illud in ultimo,scit se me non inuisum esse pauperem,ego te genui,ego diuitias docui cōtemnere,sequere auctoritatē meam,nihil turpiter suadeo,nihil sordide concupisco,crede fidei meæ,hoc fieri expedit,quod inquit,me tibi diuiti nihil amplius dico. Totam inquit,bene dixit cōtrouersiam,sed hoc genere,ut putares illo dicente dicendam sic esse; deinde mirabere quid illi suspiciosa actione opus fuisset, cum aperte illiceret. Bene de hoc uitio illius Scaurus aiebat,illum acta in aurem tegere. GLICON SCYRIDION Ex altera parte satis dulcem dixit sententiam.

ARTEMON dixit.

HERMECOTAS dixit.

Controuersia undecima.

VIr & uxor iurauerunt,ut siquid alteri obtigisset,alter moreref. Vir peregre profectus misit nuncium ad uxorem,qui diceret,decessisse uirum. Vxor se præcipitauit,recreata iubetur a patre relinquere uirum,nō uult,abdicatur. PORTII LATRONIS. Dij immortales qua debetis prouidentia humanū genus regitis,effecistis ut illud non periculum esset amantis sed experimentū. CAESTII PII. Antequā iuraremus diu inter nos hæc tacita lex erat,si abdicata fuerit,non uiuam, huius illi pater non credit,nec est nouum,nec uir credidit,quaris quod iusiurandū fuerit? ita patri placeam. FVSCI ARELLII PATRIS. Iam uxor nō nauigabo,nō peregrinabor,fides tua me timidum fecit,mentitus,inquit,hic es,solemne est amātibus,ideo nō nisi iurantibus credimus,hos diuidere uult socer,quos ne mors quidem diuidit,moriar ab eo exclusa & ero exemplū,quædam ardentibus rogis thorum miscuerunt, quædam uicaria maritorū salutem anima redemerūt, quam magna gloria eius sollicitudine pensata est. O te felicem uxor,inter has uiua numeraris. MARILLII. Assiduæ cōtentiones erant,ego magis amo,immo ego sine te uiuere nō possum,immo ego sine te,qui solet esse exitus certantium,iurauimus, respexistis nos dij dignos, nunquā uiolauimus. HISPONIS ROMANI Difficile est iudici eorum secretorum causas reddere, quæ amantibus etiam sine ratione iucunda sunt,nec est quod putetis de abdicatione hodie tantum illis agi,de spiritu agitur. Scitis quemadmodum suos amat,non magis sine patre uiuere potest quam sine uiro. IVNII GALLIONIS socer huius,sic enim te appellabo quā diu uixero,quid sibi uolunt altiores gemitus,fortiora inter lachrymas suspiria? nescio quid uideris fortius puella promittere,non sum tanti,ut bis pro me pericliteris. ARGENTARII nocet illi indulgentia suorū, in duo pericula mulier incidit, quorum neutrū esset experta,si aut minus amaret uirum,aut minus amaret patrē. ALEII FLAVII. Nec est quod putetis illi facilius istius esse desyderium,& patri narrabat tanquam murmurauerit. PARS ALTERA. P. ASPRENATIS. Nempe si quid acciderit uiro peritura est,& si bene filiam meam noui,peritura est,si quid genero meo acciderit,filia mea moritura est,adijciam quod sit indignum, si quid filiæ meæ acciderit, uir eius uicturus est. Vide qua te lege constrinxeris,si parueris uiues. BLANDI. O conditionem æquam,alteri uitam debet,alteri deuouit. PAPYRII FABIANI. Non possum,inquit,relinquere uirum,quid ni,inquit,non potes,quæ mori potes? pene qui falsum mortis nuncium miserit, uirum recipis. Vir dum nimis amat uxorem, pene causa periculi fuit. Vxor dum nimis amat uirum, pene causa luctus fuit, pater dum nimis amat filiam, abdicat, seruate totam domum amore mutuo laborantem. Moriar inquit,hoc

quit, hoc patri minaris, uiro promittis, potes sine uiro pati, peregrinationē eius sustulisti, facilius potes carere eo, qui spiritum debet, quam eo qui impendit. Et hæc controuersia non erat in diuinatione, nam præter illam quæstionē, an pater abdicare posset propter matrimoniũ, reliqua cum ad æquitatem pertineant, tractationis sunt. Optimã tamen cõiecturalem quæstionem Latro fecit, proposuit illam, an etiam si non malo aduersus uxorem animo maritus fecit, tamen ut tam temerarius & inconsultus relinquendus sit, deinde etiam, malo aduersus uxorem animo fecerit. FVSCVS ARELLIVS iuris quæstiones subiecit. Non posse illam discedere a uiro. nam & hoc iureiurando illam obligauit, hunc enim animũ fuisse sine dubio iurantium, ut uiui nõ diducerent. LATRONI contrarium uidebatur, onerari iurisiurandi inuidiam, cum extenuari deberet, & illud iusiurandũ contra fortunam uidetur, hoc etiam contra patrem. CAESTIVS contra fecit, ut de toto dixit iureiurando illam liberatam, illo casu solutos ipsos uinculo religionis, & ideo non futurum periculũ uxoris, si quid accidisset uiro. SYLO POMPEIVS cõtradixit, illam teneri iureiurando & adiecit, & si repudio diducta fuerit, nõ tamen solui foederis pactionem, & ideo, inquit, honestum morti titulum uindico, ne si quid acciderit, ut ego pro aliena uxore moriar, aut illa pro alieno uiro. HISPO ROMANVS hoc colore usus est, iusiurandũ iocosum fuisse, sicut multa quotidie iurarent amantes, & ipsum iurasse, idq; oblitum se an iurasset, misisse nuncium, ut experiret̃ affectus uxoris, nõ perimeret, Vxorem intellexisse falsum nuncium esse, & ex eo se loco præcipitasse ex quo præcipitata perire non posset, ut quomodo ego illam, inquit, falso nuncio terrueram, sic illa, inquit, me falso periculo terreret. MARILLIVS præceptor noster licenter uerbo usus est, satis sensum exprimente, cum diceret uxorem intellexisse mariti mendacium, & ipsa aduersum temerarios mariti iocos relusit. Hanc controuersiam memini me uidere Nasonem declamare apud rhetorem Marcellum Fuscum cuius auditor fuit, nam Latronis admirator erat, cum diuersum sequeretur dicendi genus, habebat enim ille constans & decens & amabile ingeniũ. Oratio eius iam tum nihil aliud poterat uideri quam solutum carmẽ. Adeo autẽ studiose Latronem audiuit, ut multas eius sententias in uersus suos transtulerit. In armorũ iudicio dixerat, Mittamus arma in hostes & petamus, NASO dixit, Arma uiri fortis medios mittant̃ in hostes, Inde iubete peti, & aliũ ex suasoria sensum quẽ a Latrone mutuatus est, Memini Latronem in præfatione quadã dicere, quod scholastici quasi carmen didicerãt. Non uides, uti imota fax torpeat & exagitata reddit ignes, mollit uiros ocium, ferrũ situ carpit̃, desidiam dedocet. NASO dixit. Vidi ego iactatas mota face crescere flammas Et rursus nullo concutiente mori. Tunc autem cum studeret habebat̃ bonus declamator, hanc certe controuersiam ante Arellium Fuscum declamauit, ut mihi uidebat̃ longe ingeniosius, excepto eo quod sine certo ordine per iocos discurrerat. Hæc illo dicente excepta memini, quicquid laboris est, in hoc est, ut uxori uirum & uxorem diligere concedas. Necesse est deinde, iurare ꝑmittas, si amare permiseris, quod habuisse nos iusiurandũ putas, tu nobis religiosum nomen fuisti, si mentiremur, illa sibi iratum patrem inuocauit, ego socerũ. Parce pater, parce socer, non peierauimus, ecce obiurgatur, nostro quã effrenato amore fertur, quamq̃
* esse filiam preceris, carum quidem, quod illum ab indulgẽtia sua euocet. Dij boni quomodo hic amauit uxorem, amat filiam & abdicat, dolet periclitatã esse & ab eo abducit sine quo negat se posse uiuere, quæritur periculum eius, qua pene caruit hic qui amaret, caute iubet, facilius in amore finem impetres quã modum, tum hos opponis terminos quasi approbaturi custodiant, ut nihil faciant nisi cousyderate, nihil promittant nisi ut ius facturi, oĩa uerba ratione & fide ponderẽt, senes sic amant, pauca nosti pater crimina, & litigauimus aliquãdo, & cæcidimus, & fortasse quod nõ putas peierauimus, quid ad patres ꝑtinet? quod amãtes iurent sibi credere, nec ad deos ꝑtinet. Non est quod tibi placeas uxor tanquã prima peccaueris, perit aliqua cũ uiro, perit aliqua ꝓ uiro, illas tñ omnis ætas honorabit, omne celebrabit ingeniũ. Per socer felicitatem tuã magnũ tibi quam paruo constat exemplum, in reliquum diligentiores facti sumus, errorem nostrum confitemur, exciderat iurantibus esse tertium qui magis amaret, sic desit semper,
* perseuera socer, recipe filiam, ego qui peccaui, pena dignus sum, quasi uxori notatã, sic

socero

Ouidiũ declam[illegible]

Ouidius Latronẽ audiuit Cuius sententias in uersus transtulit Cũ eũ declamare uellet, i carmen prorumpebat. Hoc ẽ quod ipse ait Quicquid conabar dicere uersus erat.

ſocero orbitatis, diſcedam e ciuitate, fugiam, exulabo, utcunq; potero deſyderium miſeria & crudeli patientia perferam, morerer ſi ſolus moriturus eſſem. Declamabat aũt Naſo raro controuerſias, ſed non niſi æthicas, libentius dicebat ſuaſorias, moleſta illi erat oĩs argumentatio, uerbis minime licenter uſus eſt niſi in carminibus, in quibus non ignorauit uitia ſua, ſed amauit. Manifeſtũ poteſt eſſe, ꝙ rogatus aliquando ab amicis ſuis, ut tolleret tres uerſus, inuicem petijt, ut ipſe tres exciperet, in quos nihil illis liceret, æqua lex uiſa eſt, ſcripſerunt illi quos tolli uellent, de utriſq; codicillis ijdem uerſus erãt, in quibus primum fuiſſe narrabat Albinouanus rhetor, qui inter arbitros fuit. Semibouemq; uirum, Semiuirumq; bouem. Secũdũ, gelidum Boream, gelidumq; nothum. Ex quo apparet ſummi ingenij uiro iudicium nõ defuiſſe ad conpeſcendam licentiam carminũ ſuorum, ſed animũ. Aiebat interim decentiorem faciem eſſe, in qua aliquis neuus fuiſſet.

Hic deprehendis quõ ſupior cõtextus ſit legẽd⁹ fo. 457. ibi Ouidi⁹ Naſo.

CONTROVERSIA DVODECIMA.

RAptor niſi ſuum & raptæ patrẽ intra triginta dies exorauerit, pereat. Raptor raptæ patrem exorauit, ſuum non exorauit, accuſat̃ dementiæ. PORTII LATRONIS. Moriar, inquit, moriar hodie, ego uirum non fleo. Quid cõtremiſcis ſenectus? quid lingua trepidas? quid oculi obſtupuiſtis? nõdum eſt trigeſimus dies. Vitam rogas, dedi & perdidiſti. Mori, inquit, filium uis, ego te mori uolo: immo furor tu⁹, illa cæca & temeraria cupiditas, Et inter hæc pater illius, q nimis cito exoratus eſt, quare tam cito ſenex ille remiſit iniuriam? Me triſtiorem equidem uult, expugnatam filiæ pudicitiã tulit, timeo ne uerũ ſit quod audio, re noua, inauditoq; amore de nuptijs puellæ exornaſſit. CAESTII PII. Quo melius de hærede iudicare poſſitis, narrabo me iuuenem, habui patrem ſanæ mentis, nec tam ſeuerũ, ſcilicet, ut crudelis eſſet, nec tam indulgentem ut incautus. Duxi uxorem, quam pater iuſſerat, & tamen nuptiarum mearũ me pœnitet, fili nonne ſæpe excandui, ſæpe reconciliatus ſum, ſæpe quod negaueram dedi, ipſe diſpenſaſti triginta dies, ut haberet primos ſocer, medios reus, nouiſſimos pater. Ne omnia a prima adoleſcentia repetã. Virginẽ rapuit, patrẽ accuſat. Hei intra triginta dies putas me accuſatori ꝑmiſſurum, quod filio negaui? Impetraui inquit ab illo ali, aiunt illum a te, medijs me diebus accuſas. Rapuiſti uirginẽ, & cum tam libẽter uiueres. ARELLII FVSCI PATRIS. Moriar, inquit, etiã nunc minaris? nõdũ rogas? Quid inquit rogabo iam laſſus es, nec ullum adhuc rogaſti. Non poſſum inquit exorare, tãdiu nouo more obijcit dementiæ conſtantiam. Quid? ergo tu poteris uidere morientem filium? fortaſſe non potero, & ideo iraſcor, dum licet. POMPEII SYLONIS Hæc audacia eius ex parte culpæ meæ eſt, nimium indulgenter nutritus eſt, oĩa ſibi putat licere, nec ille unq̃ me rogauit. Ignouit, inquit, & alius ante me rogatus eſt. Non noſti conditionem legis tuæ, in hoc tibi pares ſententias habent, pereũt, ipſe ad alienam ſemiſit, lex illum admiſit ad meam. Raptor niſi & ſuũ & raptæ patrem exorauerit, ꝑeat. Vis ſcire lex utram maluerit, non exoratus iraſcitur, ex duobus patribus eũ pater accuſat, q legem ſequitur. ARELLII FVSCI. Miraris me dubitare, ipſa lex inter mortem & nuptias dubia eſt. Quid me intempeſtiuæ proditis lachrymæ? nondum erat tempus faciendi, Non eſt quod quicq̃ tibi promiſiſſe lachrymas putes, fleo, ꝙ neceſſe mihi eſt ſpectare filium morientem, quid facturus ſim, adhuc neſcio, utiq; tu ante uigeſimũ diem ſcies, exorabis inquit patrẽ, quid ergo mihi moleſtus es, ſi hoc tibi ſatis eſt? O ſi effregit fores, & identidem leges inuocantem coegit pati ſtuprum, niſi tam facile puellam exorauit, q̃ patrem. Mortẽ uita non meruit, accuſatione deprecatus, conſumunt̃ interim dies. Vter noſtrum cõſumit, ego inquit nunc, tu ne me rogas? nunc ego rogare debueram qui perditor. PAPIRII FABIANI. Demens ſum uides, turpiter uiuo, meretricẽ amo, leges ignoro, dies tuos non numero, ad iudicem uocatus, ad iudicẽ ſum, ergo moriar inquit, hoc ſi reo dicis, non curo, ſi iudici, uidebo, ſi dementi, non intelligo. Et huic aliquis ignoſcere poteſt, qui ſic rogat. Vos mei iudices eſtis, iſte habet ſuum iudicem, nec poteſt inexorabilem queri, quem nondum expertus eſt. IVNII GALLIONIS. Rogo, inquit, ut hic ſic. Si uolebas rogare, admouiſſes propinquos amicos, maiorum imagines, lachrymas, repetitos alte gemitus. Teſtor deos ſic rogaturus fui puellæ patrem, quando inquit multum in ſupplicijs habitum ſubmiſeris, cum dixeris, pœnitet, quod rapuit, quod dete

riorem non rogaui,cum dixeris te dementem fuisse,deliberabo cum amicis, deliberabo cum propinquis,deliberabo cum tua matre.Me miserum ꝙ pene ꝑmisi animæ diu ære fortior eras,& multum habeam quod deliberem,diuersi me affectus distringunt, inter reum & patrem distrahor.Hinc iniuria est,hinc natura,quid properas?nemo tibi præter me rogandus est.Ergo inquit misereberis,nihil promitto ante trigesimū diem. Miserum me,ꝙ tantum triginta diebus irasci possum,longiore tempore opus erat.Audi a demente exempla huic crimini,denis uicenisq; annis inter bella iuuentus consenuit,nos triginta dies ferre non possumus,deliberabo,lex nihil uult temere fieri. Magna res est inquit, delibera,cogita,tempus accipe,effregisti domum,cuius?ut dicis etiam misericordis,morere.Non est hoc nocenti graue,ego nihil peccaui,propter te mori cupio,ratio a me exigitur alienæ culpæ,non meæ potestatis.Quid ergo facturus es?nō pronunciabo ante supremum,quid sic miraris? si illum ocyus exorasti,facilius est iniuriam donare ꝙ crimē, agedum in medium senex,cuius misericordiæ senex sum,non putasti mecū deliberādū, unde autem scis quem filium habeam?ego certe adhuc nescio qualē filium habeas, nullum tempus uni uerbo angustum est,iam inquit angustum tēpus est,& tibi uacat accusare.VIBII RVFFI.Quis unꝙ; præter me ignoscere uisus est? iam inquit angustū est, ita non putas me subducere quantum supersit.Iam inquit tempus angustum est. Angustum erat,si duos rogare deberetis,angustū tempus est,exclamat. Nescio quid rogē, roga ergo.Me priorem rogare debuisti,nō dico quia dignior sum,qui prius roger,quia pater tuus,id quod minimū est,propius habeto,huc uideo illa pars legis pertinebat,ut suū patrem exoret,pars patrem nati,sic aliquis exorat,sic deprecatur,apparet nunc te primū rogare,demens sum,immo si uis argumentū dabo tibi,filius meus moriturus sit,nōdum testamentum meum mutaui.CORNELII HISPANI. Multi me affectus diducunt, necesse est de alijs querar, de alijs erubescam,de alijs timeam, de omnibus etiam nunc deliberem.Ne ille quidem,quamuis dicatur nimis exorabilis,ignouisset, si sic rogatus esset.PARS ALTERA ARELLII FVSCI PATRIS.Me miseꝝ,pater iræ tuæ detractum est nihil,& tempori multum,infelicior sum,ꝙ si neutrum exorassem,mortem te meo postꝙ mihi homines gratulati sunt,quid tibi optime socer ꝓ ista misericordia tua, qua mihi & patri meo pepercisti,precer,nisi superstitē filiam? PAPYRII FABIANI. Non possum dissimulare pater,quod illum exoraui,tuum beneficium est,certe cū exoratus est,hoc dixit,aliud quidem suadebit dolor meus,sed quid faciā? patris iudicio misereor.Miserere pater,scis ꝙ breuis sit aduocatio mea.Misereor inquit,uis uerum dicā? quid dixerit? patris tui,unde ego miser ab hoc patre ueniens timerē patrem. CAESTII PII.Timeo mortem,nec iam habeo cui paream.MARILLII.Si tibi tam pertinax aduersum me odium est,audacter quid sis facturus,pronuncia,dic exorari te non posse,qd me incerta mortis expectatione suspendis?sollicitus inter somnos quoq; uelut admotā ceruicibus meis securim expauesco,si nō impetro ut uiuam,hoc certe impetrem,ne diu moriar.Non est quod putetis legem in numero dierum angustā fuisse,lex illius diu mori.Responde pater si seruaturus es filium,iam tempus fuit, si occisurus, iam tempus est, non possum metum sustinere ultra hæc tormenta diebus paucis, & in me mihi aliud licet.BLANDI.Ita parum contigit tibi,quod solus periclitante filio nō rogas. LATRO sic diuisit, An intra trigesimum diem raptor cum filio agere possit,sicut nō potest,qui in custodia est,qui in carcere,etiam si cum alio potest,an cum patre possit, quod uitæ mortisq; suæ arbitrium datum est,cum illi accusare eum liberum est,quem mortiferū est non exorasse,etiam si cum patre potest agere,an labijs possit,quibus faciendi potestatem lex patri dedit.Isti enim ratione nihil licet,si aut exorari,aut accusari ei necesse est,deinde si possit agere an debeat.Irascendi causam tractauit,quod rapuit, quod alium prius rogauit,quod me non rogauit,quod etiam accusat,si non exorauit filio,dementia est,tantam dementiam ferre non possum,cum ad hoc an te exhortetur,incertum sit. Hic paternos affectus tractauit spem facientis,non probabat Fuscū,qui paulo apertius agebat est controuersiam promittere,potest nihilominus & bonus agi pater, & non exoratus, FABIANVS eam quæstionem fecit,& in ea multum miratus est ,dementiæ non posse agi nisi cum eo qui morbo fureret,in hoc enim latam esse legem,ut pater a filio sanari deberet,nō

beret,non ut regi.LATRO eleganter dicebat,quasdam esse quæſtiones, quæ deberent
inter res iudicatas referri,tanq̃ an quicquid optauerit uir fortis,aut tyrannicida accipe-
re debeat,quasi iam pronunciatum eſt non debere.Nemo quæſtionem hāc iam tractat,
sicut ne illam quidem, an quicquid imperat faciēdum sit. Inter has putabat & illam esse,
an pater ob dementiam quæ morbo fieret,tantum accusari a filio debeat. Aiebat ēm ma
nifeſtius esse de lege & officio patris quæri,& fingi quasdam controuersias,in quibus pa
ter furiosus probari non possit,absolui tamen propter nimiam impietatem,libidinē fœ-
dā.Quid ergo aiebat,nunq̃ utar hac quæſtione: utar,& malis deficiar.POLLIO ASI
NIVS dicebat,hoc Latronem uideri tanq̃ forensem facere,ut ineptas quæſtiones circū
daret,in nulla magis illum re scholaſticum deprehendi. Remittit,inquit,eam quæſtionē
quæ semper pro patribus ualentissima eſt.Ego semper scio nullum præter curatorem da
ri,quia iniquus pater sit,aut impius,sed quia furiosus,hoc autem in foro esse curatorē pe
tere,quod in scholaſticam dementiam ageret.GALLIO & superiore usus eſt quæſtio-
ne,& illam adiecit,an agi cum patre dementiæ possit,ob id quod fecerit,non ob id quod
facturus eſt,neminem iniuriarum accusari,quod iniuriā facturus sit,non adulterij,quod
adulterium cōmissurus sit,dementiæ quidem,quod demens facturus sit aliquid.Tu nō,
inquit,mecum agis,non quod exoraſti,sed quod exoraturus es,puta enim hodie me ex
orari demens,non ego demens uideor,qui uno ne uerbo sanare possum.Lex triginta di
es dedit,quia iudicauit aliquem duriorem futurum,etiam si demens eſt,quod non exo-
ratur a filio, nunquid etiam & uigesimo,ergo nō poteſt hoc nomine damnare me,quod
exoratus non sim,etiam nunc enim exorari possum.Ita si quis ueſtrum agere mecū hoc
crimen non poteſt,ut si quem ad triginta dies exorare possum,poſt triginta quæri nō po
teſt,aut crimen non habeo,aut accusatorem.SYLO POMPEIVS fecit quæſtionē,qua
Gallio usus eſt,nihil acturum adulescētem,etiam si damnauerit patrem,nihilominus ēm
periturū,quia lex nullam aliam salutis uiā dedit raptori,q̃ si exorauerit patrē.LATRO
hæc omnia quasi membra in aliquam quæſtionem incurrentia tractabat,non ut quæſtio
nem,quāq̃ hoc ipsum in illam aiebat quæſtionem incurrere,in qua quæritur, an raptor
possit accusare patrem intra trigesimum diem: nam cum dico,non poteſt accusare eum,
in cuius arbitrio positum eſt,moriaris,an uiuas,non magis q̃ magiſtratum in ius uocare,
q̃ de iudicibus tuis ferre sententiam,non magis q̃ miles in imperatorem suum animad-
uertere,adijcio nō potes accusare,nihil enim tibi proderit,etiam si damnaueris.Lex ēm
si non exoraueris,perire te uult,non exoras autem,etiam si damnas,quare hoc non quæ-
ſtionis loco ponebat,quod imbecillum putabat.Apparet enim exigere legem ab eo, ut
exoret patrem,qui nō habet quem exoret,putat enim patrem alicuius esse, & an palam
furiosum,ut nihil intelligat,hunc exorari a filio non uult,atq̃ eodem loco eſt manifeſtus,
iuſtus parum,hoc putabat ualens esse,tanq̃ quæſtionem,satis ualens,tanq̃ argumētum,
& illam alteram satis ualentem quæſtionem,non posse cum patre agi eo nomine q̃ non
peccauerit, sed tractaturus iſte iniquitatem tractationis ponebat,cū diceret, agere mecū
dementiæ,& si iam poteſt,nunquid enim peccaui,non sum exoratus, nondum tempus
transijt,etiam nunc tempore exorari possum,q̃ iniquum nondum esse me nocentem &
iam reum,omnes infamauerunt raptæ patrem, quasi cum raptore colludentem, GAL-
LIO dixit, Ingenuus uirginem rapuit,si tamen rapuit.SYLO POMPEIVS eandē su-
spitionem in omnia contulit,Exorauit inquit raptæ patrem,miratur cum exorabilē pa-
trem haberet,rapuisse.HISPANVS dixit,Omnia cito facta sunt,iſte cito rapuit, ille ci-
to rogauit,nisi demens sum,eſt aliud suspicādum.ARGENTARIVS dixit, Rapta eſt,
& ſtatim exorata,immo nescio an exorata,deinde rapta,spero te innocētem fuisse, q̃uis
uideri.Tu exorasse dicis,ego te exoratum puto,dic,quid tibi cum socero cōuenit: RVF
FVS VIBIVS dixit,Dic mihi,quid tibi cōuenerit,quando tibi nuptias promiserit, nec
uictum te hercules fateberis,cum dies uenerit.ASPRENAS iam dixit, Iam inquit non
multum reliquum eſt ex triginta diebus,si ex illo dies numerarem,cum primum exora-
ſti,aiunt iam triginta dies præterisse.LATRO dixit,Id quod inter sententias scriptū eſt
adoriar,dic ergo uerum,dic ergo uerum.CAESTIVS hac figura declamauit, ut roga-
ret patrem,tanq̃ exoratus esset raptæ pater,deinde ad hanc sententiam transit, nūquid

peiorem causam habeo, si apud alterum iudicer. LVCIVS eadem figura declamauit. HISPO ROMANVS, sed transit mollius. Scio quid responderi mihi possit, facile est domestico iudici satisfacere. Videor te cum ad raptæ patrem ueneris. In hac cõtrouersia TRIARIVS dixerat, Non scias an exores, nisi ultimus dies uenerit, quod cum id ius lugebit, perseuerabo. Deinde cum scholasticorum summo fragore, & tu quisquis es carnifex cũ strictã sustuleris securim, antequam ferias patrẽ respice. Belle deridebat hoc ASINIVS POLLIO. Filius inquit ceruicẽ porrigat, carnifex manũ tollat, deinde respiciat ad patrem, & dicat. Agon quod fieri solet uictimis? sed ioco quoque remotam aiebat rem uerissimam, non posse carnificem uenire, nisi eo tẽpore iam pater exorari nõ posset. CAESTIVS ex altera parte hoc colore usus est, quia priorem rogasset raptæ patrem, suspensum esse uolui, statim illum securum esse nolui. De me queritur, quod illum potius cogitare de patrimonio filij quam de periculo uolui. LATRO hoc colore usus est, scitis periclitantes alieno arbitrio agere, illi qui circa erant sodales, qui occurrerant amici paterni aiebant, eamus statim ad raptæ patrem, in huiusmodi casu illi rogãtur, nam raptoris patres rogant. SYLO POMPEIVS diuersum colorem huic secutus est, Non erit, inquit, durities patris mei, item amici suaserũt ad raptæ patrem iremus, ne noceret apud illum quod tarde suũ exoraremus patrem. HISPO ROMANVS bello docissimo usus est, uis inquit amici eamus ad raptæ patrem? hoc curemus, ille domi est. FVSCVS ARELLIVS dixit, ille prior rogatus est, qui magis timebatur. TRIARIVS a parte adolescẽtis dixit, Timeo ne mutetur exoratus. Hunc sensum non imprudenter Sylo Pompeius improbabat, aiebat enim non posse mutari semel latam sententiam. Quidam uoluerunt uideri, cito exoratum raptæ patrem, quidam tarde. FVSCVS ARELLIVS dixit, magnã partem legis consumpsi, nec de mora queror, raptæ pater rogabatur. CAESTIVS nõ probabat, & hac sententia usus est, cum hunc colorem arguendum putaret, uult uideri rogatum diu raptæ patrem, effecit ut uideatur, eum diu non rogasse, malo autem uideri hoc patrem tarde exorari. HERMACOTAS solebat interdum diu schemata prosequi, interdum breuiter & fortius attingere, sicut in hac sententia fecit, cum suspitionem facere uellet, inter raptæ patrem & raptorem conclusionis.

ARTEMON dixit,

GLICON dixit,

Hunc sensum cõmodius dixit LEPIDVS Neronis præceptor, Misereris nisi etiam ultimo die egomet iam te miserebor. DIOCLES CHARISTIVS a parte patris ethicos dixit.

CONTROVERSIA DECIMATERTIA.

Abdicauit quidam filium, abdicatus se contulit ad meretricem, ex illa sustulit filium, æger ad patrem misit, cum uenisset, cõmendauit ei filium suum, & decessit, adoptauit puerum ab altero, pater filio accusatur dementiæ. PORTII LATRONIS. Qualem uidi ipse fungebatur officijs, sedula circa lectum egrotantis in omnia discurrebat ministeria, non impulsis tantum, sed laniatis capillis. Vbi est inquit meretrix? uenit ad me sedulo qui diceret, filius antequam moritur rogat uenias, nõ expectaui, dum iste curreret, amens cucurri. Cætera quemadmodum narrem nescio, si steterim, an sederim, quid locutus sim, quid audierim, nescio, hoc unũ, hoc unũ scio, iacuisse me inter duos filios, accede huc puer, depositũ crimẽ meũ, non habeo miser, cui te moriturus cõmendẽ. CAESTII PII. Recipi in sinũ nepotẽ uultis, & hunc abdicẽ? duos filios tulit, huic numero iam assueui, patrẽ accusat, patrẽ infamat, infantẽ persequit. Rogo uos, nõ satius est meretricẽ amare quam neminẽ? Noui generis demẽtia arguit, sanus eram, si nõ agnoscerẽ meos, tradidi infantẽ & expirauit, nõ habui cui crederẽ, offerebã me propinquis, illa uidelicet in hac cogitatione tacebat. Nos rogauimus, cum frater nõ audeat. Meretricis, inquit, filium recepisti, nempe eius quæ meũ receperat, fatear me aliquando infamẽ fuisse, nescio quis esset abdicatus, meliorẽ extuli. PAPYRII FABIANI, quam nihil in

hil in domo illa meretricia † fide uidi, assidebat mulier tristi uultu affecta, ægro simillima ipsa demissis in terrã occulis. Pater, inquit, nihil tecum frater locutus est? in sinu meo filium posuit, domũ pertuli, dementiã uocat, quod infantẽ non abdicaui, quid facerẽ? negarem aliquid filio, cum ille rogaret pro filio, ignosco tibi ꝙ tam durus es, ægrum fratrẽ nõ uidisti, ille magni successor modo patrimonij nactus in lectulo precario moriebaẽ. Non seruorum turba circũstabat, non amicorum inter infantẽ & mulierculam, deficientis spiritus in aduentum meum sustinebatur. Vt intraui cadentes iam oculos ad nomẽ meum erexit, fugientemq; animã retinuit. Pater inquit quod adhuc nihil deprecatus sum, non contumacia feci, fratri mandaueram, indico tibi anima mea expirantem cohæredẽ, cũ ad uitam uolui reuocare ut saluus esset, rogaui deos, & licet dementiã uoces, si uixisset, recepissem. ARELLII FVSCI PATRIS. Securior eram, quoniam putaueram illi omnia præstare fratrem, cum subito nunciatum est in ultimis esse filium, nec hæc a fratre, o me miserum, ꝙ solum nepotem recepi. ALBVTII SYLII. Vt uidit uxorem, uidit & fratrem, circũspiciebat & patrem. IVLII BASSI. Tibi debeo mulier, ꝙ habuit filius meus, in qua domo ægrotaret, pudet dicere ut nepotẽ agnoscerẽ, rogatus sum. Non potest uno crimine dementia intelligi. Nemo sine uitio est, in Catone moderatio, in Ciceronẽ constantia, in summa dementia, ad summã, tres fuimus, omnes peccauimus, ego ꝙ abdicaui, frater ꝙ tacuit, tu ꝙ pro fratre non rogasti. Non sum uno hærede cõtentus, duos habere uolui, & quod magis concupiscam, habui. Misit ad me effectus æger, non ibo, mihi crede, aliter tu a Dijs de cohærede cogita, te quis roget? quẽ roget? uidebis neminẽ rogare non posse, nisi qui accusare possit & patrem. ALTERA PARS PORTII LATRONIS. Quam honestus fuit, subiecit meretrix quæ peperit, pater istius icertus est, bene cum ipso ageretur, si & mater. FVSCI ARELLI PATRIS. Errat si quis sit q me putet pecunia moueri, primũ assueui cohæredem habere, deinde olim iam cum puero isto paterna diuisi, quia multa ille frater donauit plus ꝙ̃ sua parte. ROMANI HISPONIS. Incidit in meretricẽ inter omnia malitia fœcundam ueræ inimicæ. Noscis quibus ante in cubiculũ riualis uenit ꝙ̃ maritus. ARGENTARII. Cum abdicaret, aiebat hoc scilicet, expectabo donec hac e meretrice liberos tollas. Mulier nescio an aduersus patrẽ infuriosior sis, ꝙ abstulisti illi hæredem, an ꝙ dedisti. ALBVTII SYLII. Sine ueniant illuc amici, siue propinqui, nũc crudescunt in domũ meretricis accedere, mulier quæ sine præfatione honeste nominari nõ põt, cædo istũ puerũ nulli agnoscendũ, sed mater asserat seueris modis, pater abdicauit etiã, quem sciebat suum, erat in domo puer, qui omẽs uocabat patres, adoptauit eiꝰ filiũ, ꝓpter quã etiã suũ eiecerat. CAESTII PII. Nullũ genus iudicũ recuso, si seueri erũt, nocebit isti, ꝙ recepit meretricis filium, si clemẽtes, ꝙ abdicauit suum. Clamauit pater in domũ ergo meam meretrix uenit, aut quod turpius est filius ad illam ibit, misit in domũ nostram publicum puerum, quis illis nuptijs interfuit, nisi abdicatus, aut abdicandus? LATRO sic diuisit, an pater ob illam adoptionem accusari possit, an ob hoc debeat, oẽs infamauerunt adolescentem, q̃si illius criminatiõibus factum sit, ut frater abdicaretur. Et ideo sententia laudatur. FABIANI. Nihil tecum locutus sum cum hoc unum puero noceat, ꝙ ex meretrice natus est, omnes operas dederunt, ut quantum controuersias licebat, huic uitio demererentur, efficerentq; ne quid in illo uideretur meretricis fuisse nisi nomen. MARILLIVS decenter hoc dixit, Simul obijcies fratri impietatem, nihil inquit in illa domo meretriciũ fuit, scires si mecum fuisses. ALBVTIVS. æthicos ut multi putant dixit, certe laudatus est cum diceret, exeuntem persecutus est, non probabat hanc Messala sententiam. Non habebit, inquit, fiduciam, si mauult uideri recepisse puerum ꝙ̃ adduxisse, & qua ratione eum adoptandum esse, non quia debuerit, sed quia secutus est. Fuit autem Messala exactissimi ingenij quidem studiorum partis, latini utiq; sermonis obseruator diligentissimus. Idem itaq; cum audisset Latronem declamantem dixit, sua lingua disertus est, ingenium illi concessit, sermonem obiecit. Non tulit hanc contumeliam Latro, & pro Pythodoro Messala orationem disertissimam recitauit, quam compositam quam suasoriam Theodoto declamauit per triduum, quæ dixerit suo loco reddã, cum ad suasorias uenero. A parte adolescentis nõ unus omnibus color placuit, quidam personam eius qualem acceperant, introduxerunt, durã

Margin notes: Ab. fœdi. — Supra i declamatione eiusdẽ argumenti legis inter omnia mala.

& asperam. Ex quibus fuit & Hispo Romanus, huic unum aiebat efficiendum, ut nō durus uideretur, sed seuerus. In hac parte dixit nobilem illam sententiam, quam Fabius maximus circumferebat. Venit assidue in domum meretrix, non recedit, paulum abest, qn nouerca sit. CAESTIVS bella figura egit. Dementia, inquit, res est sanitati cōtraria, nō quæram extra exempla, sani omnis, & quod patris me rogat, ipsum sibi comparabo. Fuit aliquando sanus. Quid faciebat? Aderat, luxuriam uti castigaret, nunc iam seuerus senē putabitis sanum, si uobis lupanar ostendero? Sic declamauit, ut fratri patrem daret accusatorem, & illum argueret sibi ipsi comparandum. LATRO fratri pepercit, puerū præfsit, & dixit fratris filium non esse, & ne fratrem quidē hoc fieri uoluisse illa uerba ab ægro impetrata. Fabianus ex omnibus istis colorē secutus est optimū, qui aiebat dicere Messalam non tantum bonam partem adulescentis fieri, sed etiam honestam, obiecit patri, q etiam fratrem abdicasset, non schemate, sed certo. Nihil inquit peccauerat, amat meretricem, solet fieri, adulescens est, expecta, emendabitur, ducet uxorem, quare tūc nō egit? Demētiam tuam aiebat, expectabat. Expectabat pœnitentiā, aiebat tuam, iam resipiet. Hoc per transitum obijcere cœpit, quod non recepisset, quod uidisset in lupanari habitantem. Abdicasti inquit ut emendares, non uitia augeres indies, nullum illius uitium ætatis est, amoris est, recipe anteq̄ aliquid faciat, cur mox pudore moriatur. Ad ultimū obiecit illi, quod ægrum non sustulisset. Potest inquit conualescere, si uiderit penates suos, minus certe morietur paterno solo, suo puero. Quare inquit tu apud fratrem non fuisti, & ego quæror, ille cum ad te mitteret, putauit se ad duos mittere. Vtinam tecum fuissem pater, redisses illinc cum filio, sed tuo. De adoptione nouissime quæstus est & hac figura. Abstulisti mihi fratrem, cum quo natus sum, cum quo educatus sum, ut dares istū. Indignor hanc fratri meo contumeliam, ut huius uocet̄ pater. Sed ut aliquid iocer. FABIANVS MAXIMVS nobilissimus uir fuit, qui primus foro Romano hūc uomicum morbum, quo nunc laborat, intulit, de quo Seuerus Cassius anteq̄ ab illo reus ageretur dixerat, quasi disertus es, quasi formosus es, quasi diues es, unum tantum es, nō quasi lapsam hanc cōtrouersiam cum declamaret, Maximus dixit, quasi tritolū talia qualia sunt, quæ basilicam insectant, dicebat autem a patre, omnes aliquid ad nos imbecilli alter alterius onera detulimus. Accusatur pater in ultimis annis, neptis in primis abdicatur. Nullus autem hæc subinde refert, quid æqui, tantarum rerum exempla ponenda sunt, q̄ sequendarum. In hac controuersia Latro contrariam rem controuersiæ dicit, sed sibi declamabat, illum Cæsare Augusto audiente & Agrippa, Auus filios nepotes suos, Cæsar Lucium & Caium adoptaturus diebus illis uidebatur. Erat Agrippa inter eos, qui non nati sunt nobiles, sed facti. Cum diceret partem adulescentis Latro, & tractaret adoptiōis locum, dixit. Nam isti ex imperio adoptione nobilitati fuerunt in hæc alia in hanc summā. MECOENAS innuit patri fascira recusare, finire iam quidā declamationē putabāt, hūc malignam rem Mecœnas esse, effecisse enim nobilem, non ut audiret quæ dicta erant a Cæsare, sed ut notaret. Tanta autem Mecœnas sub Diuo Augusto libertate fuit, ut præpotenti tunc M. Agrippæ non defuerint, q ignobilitatē exprobrarent. Vipsanius Agrippa fuerat, Vix agnomen quasi argumentū paternæ humilitatis sustulerat & M. Agrippa dicebatur, cum defenderet reum, fuit accusator qui diceret Agrippam, & quod in medium est uolebat Vipsanum intelligi. Fuit qui diceret, concurrite, Agrippa malum habebis, responde Dijs, ea in arte, uterq̄ mihi uidetur admiratione dignus. Diuus Augustus sub quo tantum licuit. Sed horū non possum misereri, qui tanti putāt caput potius q̄ digitum perdere. Latro dignus fuit miseratione, qui ne excusare quidem errorem suū potuit. Nihil est autem crudelius q̄ sic offendere, ut magis offensurus si satisfeceris.

Agrippa nō nat' nobilis, sed factus.

Quidā legūt fascina

CONTROVERSIA DECIMAQVARTA.

TOrta a tyrannis uxor, nunqd de tyrannicidio sciret, pseuerauit negare, postea maritus eius tyrannū occidit, illam sterilitatis nomine dimisit, intra quinquennium nō parientē, ingrati actio est. PORTII LATRONIS. Si cū liberis tota est & incaste, descende inquit occide tyrannū, nisi occideris, indicabo. Sub uecta manu satelles quid moraris? inquit, iā exposita tormenta sunt. Vnde est inqt mulier, ad stuprum uocor, instabat quotidie uiro uxor, exigebat tyrannicidiū, tēpus est, descende. Si

ſcende. Si nihil aliud ut liberos habeas in tyrannicida paritura nō ſum. Miraris, ſi eo tempore matrona dicere potuit, deſcende, occide tyrannum, comes ſequerer, niſi me inuitſem dimiſiſſet tyrannus, deſcende, ego iam feci tyrannicidium meum, eas nuptias tyrannicidium diduxit, quas non diduxit tyrannus. CAESTII PII, Subito infelicis nuptias oppreſſit tyrannus, terrebantur matronæ, & premebantur uirgines, nihil tutum erat, nulli feliciores tunc uidebantur, ꝗ qui liberos non habebant. Quædam itaq; eliſere conceptos, quædam fœcunditatem ſuam moratæ ſunt, quod ad hanc ptinet, † ac ſine fortunæ gratias quod iſto tēpore nihil peperit. Tyrānus ſuſpicatus eſt iſtū, neſcio quid de tyrannicidio cogitare, ſiue iſti aliquid excidit, ſiue magna conſilia non beniuolis exhibuit, uniq; de uxoris garrulitate queri nō potes, cum ſcias, queādmodū taceat. Miſit itaq; ſatellites, attrectate inquit uxorē & adiecit. Si quos filios habet, ueniunt in domū crudeliſſimi carnifices, in quorū uultibus extant tormenta, iactatur miſera inter ſatellitū manus & toto itinere nō ducitur, ſed trahitur. Hanc aliquis ſi torta non ſit, mirabiť nō peperiſſe, cū cogitur. Iſti de tyrannicidio iam de cōſilio indicemus. Iam enim puto, licét nupſit iſti ꝓpter liberos, ſed infelices nuptias cito tyrannus oppreſſit, hoc publicum diuortiū fuit. Rapitur in arcem mulier, timet ſatellitū manus, uexať atq; diſtrahiť. Hanc etiā aliquis ſi non torqueatur, non parere miretur, expoſita in eculeum ſepius abſentem uirum reſpexit, ꝗ præſentem tyrannum, ꝗ multas matres audiui illo tempore quid nam uolui, quæ pepci. ARELLII FVSCI. Explicantur crudelitatis aduerſus infelicem fœminam apparatus, & alia inſtrumēta, uiros quoq; ipſos uiſu frangentia, ad excutiendam mulicbris pectoris conſcientiā proponuntur, inſtat tam denunciationibus ꝗ tormentis tyrannus, & minando torquet, tacet. Videt intentū tyranni uultum, uidet oculos minaces, & tacet, plus tibi præſtare non potuit, ſi de te liberos ſuſtuliſſet, cædunť flagellis artus, uerberibus corpus abrumpitur, exprimiturq; ipſis uitalibus, licet reſtet an ſit tibi iſta daturos liberos neſcio, tyrannicidium dedit, ita fit mulier, non uis parere, delicata es, cruciatus puerperæ times, fremebat indignatione captæ ciuitatis maritus, & conſilio ſuo, & uxoris adiutorio fortior; quomodo occidam tyrānum? Quæ pars accedenti maxime uacat? ubi cuſtodiæ ceſſant? ubi natura loci minore munimento uirtutem non ſubmouet? Sic uir & uxor mētem exercebant, miraris ſi tranſit quinquennium inter uxorem tortam, & uirum occupatum, ſæuiebat etiam tunc tyrannus, torquebantur in conſpectu uirorum uxores, pœnitebat matres fœcunditatis ſuæ. HISPO ROMANVS inquit, deſyderabas liberos, ut ſint quibus relinquas patrimonium. Ingrate ita tu hac ſalua hæredem non habes, nullum tormenti genus omiſit, omnia membra laniata, omnes partes conuulſæ ſunt, ſciſſum corpus flagellis, exuſtum, conuulſum tormentis, ignoſcetis puto mulierculæ, ſi dixero, falſa eſt. HISPANI CORNELII. Contabatur ille, nec ullis adhortationibus in tyrannicidium poterat impelli, prorſus cum uxorem uidiſſes, poſſes timenti ignoſcere, aſſidue tormenta uariantur, accenduntur extincti ignes, tortor uocatur, ſub quo mariti uxorem prodiderat, paciſci me tecum putabat, taceam, donas quinquēnium. Quid gloriaris? tanquam non facilius ſit occidere tyrannum ꝗ ſuſtinere, duplici beneficio uxoris ſuæ obligatur, & cur non eſt occiſus? & quod occidit, faſtidit ſterilem qui fecit. IVNII GALLIONIS. Inſtabat tyrannus, torque. Illa pars etiam poteſt ſubijci in ignes, in illa parte iam exaruit cruor, ſeca, uerbera, oculos lancina, faciā ne uiro placeat matrix. PAPYRII FABIANI Deſcribam nunc ego cruciatus, & miſeram corporis patientiam inter tyrannica tormenta ſæuientia, extincti ſanguine tefouebantur ignes, hæc deſinebat torqueri aliquādo, ut ſæpius poſſet, exquiſita uerbera, iam eculeum, quicquid antiqua ſæuitia inuenerat, quicquid & noua, adiecerat. Quid amplius dicam? tyrannus torquebat, & cum de tyrannicidio quæreret. O nos felices, quod nullis aucta pauperijs fui, acuit hanc, fecit tyrannicidium ſilentio, certe tyrannicida conuulſis laceratiſq; mēbris, nec adhuc ſufficientibus non dimiſſa eſt ex arce, ſed proiecta. Quid eſt quare uxorem dimiſeris? nunquid premit te onerofa ſumptibus, & ut ſæculi mos eſt, & deterius luxu fluentem muliebris ambitæ certamine mutuo, inq; publica damna priuatus inſanit. Nunquid & gemmas ex alieno littore petitos lapillos, & aurum ueſtemq;, nihil in matronæ tecturam non concupiuit. Si talis eſſet, facile illam corrupiſſet tyrannus, expecta, poteſt parere, non reſpondet ad ꝓpoſitū, nec

Aſtiagis ſuæ.

Textus corruptus, meliꝰ ſupra legit fo. 459. i prima pte pro uxore.

Vide Pliniũ li. 7. c. 5. de sententia lata ꝓ muliere, quæ i decimo quarto mẽse pᵒ obitũ mariti peperit.

positum, nec ad certum diem fœcunditas, sui iuris rerum natura est, nec ad leges hũanas cõponitur, modo properat, modo uota præcurrit, modo lenta est & demoratˀ, expecta, modo pariet. Quid dicis? non potest fieri, quare? quia torta est. Imputat tibi ꝙ publicata est, imputat tibi ꝙ torta est, imputat tibi ꝙ sterilis est. IVLII BASSI. Aiebat tyrãnus ure, cæde uentrem. ARGENTARII. Cæde uentrem, ne tyrannicidas pariat. TRIARII. Non ex formula natura respondet. & neq; ad præscriptum casus obsequitur, semp expectari fortuna mauult ꝙ̃ regi, aliubi offenditur improuisa segetũ maturitas, aliubi seram magno fœnore moram redemit, licet lex dies finiat, natura non recipit. Quid faciã? non agam gratias, ꝙ indicauit uxori meæ, ne uotis in gratiã, aiebat tyrannus indica, nulla tua culpa est, cæditur, tacetur. Igitur tacere tuum putas, mirãtur, tuum esse tyrannicidiũ, an huius silentiũ. Expectasse aliqua ꝑ longum tempus maritum dicitur, quãta laus est seruasse, cum expectasset tanta sit, alia desyderium uiri attonitam, in ardentẽ rogum se misisse, hæc non cum uiro arsisset, quæ ꝓ uiro arsit? alia pro incolumitate mariti uicaria morte decidit. Credo hanc in tormentis oppressam morte amplius pro uiro præstitisse, si qd amplius elegisset tyrannus. MARCELLI. Si tamẽ peccasset in partu, ignosci ei posset. Nupserat enim isti occupato, crudelior es etiam illo, quem occidisti, tyrãno, ille torsit & dimisit ad uirum. ALBVTII SILII. Vicerat sæuitiam patientia, deerat iam sanguis, superabat fides, aliquando proiecta est, deferebatur distortis manibus, emotis articulis, nõdum in sua membra artus redierant. Vxorem tortor dimisit, ad partum ingratus uocabat, ꝙ in premio nullam uxoris fecerat mentionem, res tuas tibi habe, inijcere debuit manum, & ipsam inter res suas trahere, nihil amplius patri debes ꝙ̃ uxori, mihi crede maius fuit tyrannicidium pari ꝙ̃ facere. PARS ALTERA ARGENTARII. Ego tamẽ torta sum, merito obijceres, nisi uindicassem. FVLVII SPARSI. Vobiscum iudices loquor, controuersia hæc rcum facere primum si materia patitur. Non accepi quidem, & reddidi, aut accepi quidem, sed non potui reddere, aut ista nouissima non facere. Nõ qsi quis non reddidit beneficium ingratus tenetur, animus æstimandus est non reddentis.

Egregiũ dictũ pro nõ potẽte talionẽ reddere, cũ tñ maximopere cupiat.

POLLIO ASINIVS aiebat, nunq; tentandas esse quæstiones, primam manifesto detineri posse, qua negamus nos beneficium accepisse, perit tota causa, nisi in hoc uicit. Apparet enim ingratum esse, qui ne fatetur quidem se accepisse beneficium. GALLIO noster putat, quoties possit, hoc auferendum aduersario, quoties non possit concupiscẽdũ, quoties ne hoc quidem possit, transeundum, quasi donemus & possumus quidem facere controuersiam, sed nolimus. Idem Attico Vispani Apollodori discipulo placuit. Hæc ille amplius quoties non potuerimus aiebat, an beneficium acceperimus cõtrouersiam facere, hoc modo faciamus, non esse tam magnum ꝙ̃ ille dicat, sicut in criminibus facimus, quoties negare non possumus, esse quidem crimẽ illud fatemur, sed leuiore pœna dignum ꝙ̃ accusator arguat. LATRO in hac controuersia nõ dubitabat facere primam quæstionem, an beneficium dederit, hoc in hæc diuisit, etiã si scisti de beneficio uiri, nec indicasti, non est beneficium scelus non facere, deinde nescisti quidem. Nõ enim tibi indicaui, nec meum magnum consilium, uirilibus quoq; animis graue, cõmisi muliebri garrulitati, quæ id solum potest tacere, quod nescit, etiam si dedit beneficium, an receperit,

Mulier tñ id tacet, qđ nescit.

occidi tyrannum, libertatem mihi, tibi ultionem reddidi plenissimam, persecutus sum nefarium hostẽ, illic occidi ubi torserat, dices me reipublicæ causa fecisse, & reipublicæ causa tacuisti. Tutus sit quod lege fecerit. Deinde ultima æquitatis tractatio, an quod fecit, facere debuerit? Hoc diuisit in duo, an iam certam sterilitatem uxori bonæ facere debuerit, an ne sterilis quidem pro certo sit. Noui declamatores Posmos cum Apollodoro, g rei beneficij fuit, & a Pollione Asinio defensus, damnatus Massiliæ docuit. Et hanc quæstionem fecerunt in hanc controuersiam, an inter uiros & uxores data beneficia ingrati lege teneantur. Non est beneficium, sed officium facere quod debeas, ut si filius patri se dicat beneficiũ dare. Hanc quæstionẽ fecit & Gallio noster. BLANDVS in ultima parte cõtrouersiæ, qua de repu. disputatˀ, quæstionẽ fecit, An quinquenniũ numerari debeat, expectata nece tyranni, illud tẽpus non debere imputari, quasi sterili, quo matres etiã editos partus abominatæ sunt, illud tempus imputatˀ fœminis in repu. quãdo pariunt, nõ plus tyranno. Huic subiecit, an etiã si & alijs imputari tempus tyrãnidis debet, huic non debeat.

debeat. LATRO ex suo more has non quæstiones putabat, sed mēbra illius ultimæ partis ex æquitatis quæstione pendentis, an sterilis quidem altius repetit, an uero quæcūq; quinquennio non peperit, sterilis est. Quid enim si uir alicuius absuerit toto pene quinquennio in peregrinatiōe, uiro imputabitur. Quid si uir ægrotauerit, quid si maritus a uiro tortus inutilis in concubitu uxoris suæ iacuisset, imputaturus fuit quinquennio quæris, quare non peperit? tyrannus erat. Nemo cum parentibus suis querebatur, quod natus esset, hic quod torta est, hic quod maritus occupatus tyrannicidio nō uacauit in uxoris uoluptates. BVTEO aridus quidem declamator, sed prudens diuisor controuersiarum, cōtra Latronem sentiebat, Blando accedebat. Aliud esse enim aiebat, quæ intra quinquennium non potuit, non utiq; sterilis est, aliud quæ intra quinquennium non peperit, non statim dimitti potest sterilitatis nomine, hic quærit de cōditione iuris, illic de spe fœcunditatis. Sed Blandum quoq; arguebat, aiebat enim sic fuisse quærendum, an tyrannidis tempus excipi deberet, deinde etiam si non in alijs an inter hos gradus est. Sed ipse sic in hanc partem quæstionem diuidebat, an quæcunq; quinquennio non peperit, tanq̃ sterilis dimitti possit. Posset enim accidere quod Atheniensibus in bello accidit, ut liberi & coniuges in aliquo tutiore loco deponantur. Imputabatur hoc tempus fœminis, quo uiros non destituunt, sed non habent. Sic tyrannus non uetuisset istam parere, quin intercmisset. Et cum uehementer impleuisset, & probasset, non omnes posse dimitti, si quinquennio non peperissent. Tunc illo transit. Et hic posset & hæc etiam nunc nō hoc quærebat, an deberet dimitti, sed an possit. Et hoc cōtra Latronem dicebat, quomodo istam quæstionem putas in æquitatis tractationem cadere, cum quid liceat quæratur, nō quid oporteat, hæc enim an hic possit per illum implo, non possum quia tyrannidē non cœperat, aliquod tempus immune a legibus miseriæ faciunt. Non dico quia torta est, quia tu maxima in cogitatione occupatus, nihil de liberis cogitasti. *

PASSIENVS uir eloquentissimus, atq; temporis sui primus orator hāc subtilitatē actionis nō probabat in Latrone, sed assentiri dicebat, ideo quæstiones ptractandæ per se essent. Si hæc mulier iusti repudij ageretur, non gratia. Ita non quæritur an legitime, sed an ingrate dimissa sit, itaq; in æquitatis tractatione cadunt, etiam quæ iuris sunt. Nam cum quæratur, an potuerit hæc dimitti, etiam si licuit, apparet, quod utiq; non oportuit, si ne licuit quidem. ALBVTIVS decentissime fecit, solebat enim fere in aliquas figuras declamationem describere, & prius egit iniusti repudij, deinde ingrati, in quibus putat esse, an ullum beneficium uiro contulerit, a quo tanq̃ inique dimissa. Hic omnes quæstiones ad sterilitatem & æstimationem quinquennij pertinentes libere tractauit, deinde transit in ingrati accusationem. CAESTIVS pro uiro introduxit colorem. Eo tempore uxor torta est, nihil adhuc de tyrannicidio cogitabam, postea cogitaui, & hæc ipsa cogitandi causa fuit, uxoris uitio utrūq; secutus est, ut illa marito insolentiam imputare non posset. LATRO dixit, Si iā tum de tyrannicidio cogitassem, uxori non indicassem. FABIANVS philosophus colorem magis bono uiro couenientem introduxit, q̃ oratori callido. Dixit enim & cogitasse tyrannicidium, & uxori indicasse, & illam tum quidem fecisse, quod probam fœminam facere oportuit, nunc peccare quod putet beneficium esse recte facere, hic color illi & in illa parte profuisset, si beneficium putas †te dixisse, tyrannicidiū non prodidisse. Al. dedisse Ego prior dedi, qui tibi tyrannicidium credidi, repudium ex tuo quo uis liberorum cupiditatem, quo semper uti tanq̃ uir eius debuisset, postea magis tanquam tyrannicida. L. VINITIVS Viniti frater, Fabiani colorem ualde probabat, & aiebat onerari uxorem uno modo posse, si nihil uacuum decretum ab illa maritus habuisset. Si dixerit, inquit, post tormenta se de tyrannicidio cogitasse, tum tyrannicidium uxori melius deberi meruit, si torta tyrannicidam fecit, q̃ si tacuisset. Apparet & aliquid de tyrannicidio cogitatum, de quo tyrannus usq; eo suspicatus est, ut torqueret. Dixerit cogitasse quidem se de tyrannicidio ante tormenta, sed uxori non indicasse. Augebat uxoris beneficium. Liberius enim potuit, ait, tyrannicidium indicare, quod illi commissum nō erat. Potuit enim uxor etiam non indicante marito se tam magni consilij molitionem deprehendere. At si hunc colorem Fabiani sequor, multam efficiam. Si olim de tyrannicidio cogitaui, honestior sum uetus tyrannicida, & non priuatis, sed publicis malis ad ultionē

ad ultionem impulsus. Si cum cogitarem non celaui uxorem, facilius persuadebo, me malum hodie maritum nno esse, cum semper tam delatus fui. Ad ultimum hoc consequar, quod si quod audierat, tacuit, non beneficium est, sed fides hæc est. L. VINITIVS. Quo nemo ciuis Romanus in agẽdis causis præsentius habuit ingenium, quod longa cogitatio illi præstiterat, prima intẽtio animi dabat, ex tempore causas agebat, sed non consyderabat hanc cõmendationem, ut ex tempore agere uideretur. De hoc elegãter dixit diuus Augustus, ingeniũ in numerato habet. HISPO ROMANVS maligne & accusatorie, Nihil inquit ego isti narrauerã, ista ut erat necesse aliquid ex sumptu, aliquid ex nocturnis uigilijs suspicata est, unde emanauerit sermo scientis. Videtis quo ueniat tyrannus, non ad amicum meum, non ad seruum, sed ad istam, quæ nihil negocij habuisset, si tacuisset. Tua enim causa tacuisti, sciebas te perituram si confessa esses tyrannicidium. HYBREAS dixit,

Præstãs Vinitij ingenium qđ ex tpe elegantissime declamabat.

CONTROVERSIA DECIMAQVINTA.

QVidam luxuriante filio luxuriare cœpit, filius accusat patrem demẽtiæ. PORTII LATRONIS, utriusq; tamen comparetur luxuria, tu cõsumis patrimonium patris tui, ego accusatoris mei, nauiga, milita, peregrinare, quære adulescens, utere senex. Accusator meus diuersos & inter se contrarios affectus habet, cupit reum damnari, crimen absolui. CAETII PII. Potest nobis conuenire, similes sumus, puta te patrem, dic quid me uelis facere. Si tam bona fide frugi es, & hoc imitor. Te ego imitor an tu me? Rogo uos ego prior cœpi, tu posterior luxuriaris, patrimonium inquit computemus, sed tu senex inquit, hoc dixit luxuria tua serius cœpit, citius desinet. ARELLII FVSCI PATRIS. Sed tu inquit senex, unde scis te nõ futurum luxuriosum senem? omnia a te uitia, ꝙ unguento coma madet, tuum est, ꝙ laxior usq; in pedes tunica demittitur, tuum est, quid est quod aliud a te senes discũt? quid porro? domus nostra luxuriosos duos non capit, indulgentius te abdicare non potui. Equidem mihi licet similes animos meliore uita reficere, hoc nouissimũ meum meritum est. Sed quod tibi ꝓxime imputo, pro te etiã luxuriosus factus sum. FABIANVS. Noli pecuniam concupiscere, quid tibi dicam? hæc est quæ auget discordiam. Vrbes & terrarum orbes in bellum agitat, humanũ genus cognatum naturæ in fraudes & scelera mutua instigat, hæc est quæ senes corrumpit. Quidam summũ bonũ dixerunt uoluptatem, & omnia ad summũ bonum retulerunt, nihil est mihi opus præcipiẽtibus, exẽplum ꝓposui, quicquid tu feceris me facere, nauigabo, si nauigaris, militabo, si militaris, dic hodie quid putes melius? Sed illud Scipionum nõ obijcies, quod elegeris. BLANDI. Obijcit luxuriam propriam, & hoc dicit adulescẽs, Frugaliter uixi, ꝗdiu frugi patrẽ habui, ante me desiste, ante me cœpas. BLANDI, senex luxuriaris? respondeo tibi adolescens nauigaui, ego iam inquit desij, tu nondũ, non miror si desisti prior, prior cœperas. MENTONIS. Quod gaudium accepisti uere luxurior. POMPEII SYLONIS. Si mõ emẽdatus est filius meus (solet enim etiam luxuria simulari) suo quisq; ordine reus sit. Vis me ducere uxorem? si nouercam haberes, iam abdicatus esses. VIBII GALLI. Conuiuæ certe tui dicunt, bibamus, moriendum est, si intelligo hæc, nulla magis in domo dicitur, ꝗ mihi ostendi tibi lumina, quæ in te nõ uidebas, alliga me dũ te custodias. P. ASPRENATIS. Quia nihil proficiebam, obiurgabo. Volui illi uitam suam ostendere. IVNII OTHONIS. Malam causam haberem, si alium accusatorem haberẽ, Aliam causam haberem, si te filium non haberem. IVNII GALLIONIS. Aliter a laudibus patris incipiam, hic adulescens temperatissimus & lubricum tempus sine infamia transijt, duxit uxorem, filium sustulit, ad ætatem perduxit, iam senex factus est, nisi quod sibi bonum uidet luxuria usq; eo se proiecit, ut accusem senex amans, senex ebrius, circumdatus sertis, & delibutus unguentis, & in præteritos annos se retro agens, & ualidus in uoluptatibus quasi iuuenis exultãs, nõne portentũ est, luxuriosus adulescẽs peccat, senex aũt luxuriosus insanit, ætates inhauriũt, uitia lasciuiũt. PAPYRII FABIANI. Nauẽ in portu mergis, alter solito tpe labit, alter insolito, alter alieno, alter suo, alter seqt̃, alter senectuti repugnat. Nõ est luxuria, patrẽ uidere uelim⁹, nõ simulas ista, sed facis, nec amãtẽ imaginaris, sed amas,

Probrosũ fuit tunicã habere in pedes demissam.

ſed amas, nec potantē ad umbras, ſed bibis, nec te decet diſſipare bona, ſed diſſipas, ne-
mo uitia, quæ odit, imitaẽ, quis imperator ob hoc ipſe de prælio fugit, ut bene pugnaret
exercitus? quis ut ambitum comprimeret, ipſe honorem mercatus eſt? quis ut ſeditionẽ
leniret, turbauit rempublicam? Non coercet uitia, qui prouocat. LATRO ſic diuiſit,
An ob hoc accuſari pater poſſit. Hic illam uocalem quæſtionem poſuit, quam ſole-
bat faſtidire Seleutius, minime patri obijci luxuriam, non magis ꝙ auaritiam, ꝙ iracun-
diam. Non uitia patris accuſari ſolere, ſed morbum, & ſi poſſit aliquid præter demẽtiam Filiꝰ nõ debet accuſare uitia patris.
obijci patri, luxuria non poſſit, alioquin filijs inquit abdicare permittis, hic de ſuo conſu-
mit, an ſi ob hoc pater accuſari poteſt a filio, hæc ultionum exprobratio. Si ebrietatẽ obij-
cere ſolet ebrius, ſi petulantiam iniuriæ damnatus. Etiam ſi ob hoc accuſari poteſt, etiam
ſi a tali filio, an ſi ad caſtigandum filium hoc conſilio uſus eſt, damnandus ſit. Ait ẽm adu-
leſcens, quolibet alio genere debuiſti me obiurgare, quid ſi adulterium uindicare uelles
cõmittendo? Turpe eſt ſic caſtigare uitia, ut imiteris. Deinde an conuiuio luxurieẽ. Nõ
enim concedit hoc filius, aut inquit quære. Si cœpiſti ſic emendare filium, cum emenda-
ueris, non deſinis. CAESTIVS PATER. Patris aiebat ſimulationẽ ſignificandam ma-
gis ꝙ profitendam, ita inquit illum ſimulaſſe, ſi etiã nunc ſimulat, ſi deſinit ſimulare, oſten-
dit iam ſibi nihil prodeſſe ea conſilia, quaſi filius emendatus ſit, emendatum autem eſſe
non conceſſit, & aſſidue dixit, nihil magis ſequi interuallum hoc luxuria, etiam uere in-
termiſſa uitia uehementius ſurgere. LATRO aperte putabat ſimulationem confiten-
dam. Incipio, inquit, nõ tantum honeſtum ſenem, ſed prudentem defendere, ſi quod ui-
tium uideri poterat efficio conſilium, quare potius ſignificet ꝙ dicat frugi eſſe. BLANI-
DVS hac figura declamat filium, & pro abdicato reſpondit. CAESTIVS aiebat adule-
ſcentis partem diligentius colorandam, facere illum rem non improbam, non ita patri re-
mittere quod a patre ipſi remiſſum ſit. Idq; ſic narrauit, ut ſuam quoq; luxuriam imputa-
ret patri, nõ ſeueram fuiſſe diſciplinam, non bene inſtitutæ domus legẽ, quæ poſſet adu-
leſcentis domum formare, & a uitijs abducere, quodãmodo inquit ad luxuriã patris un-
guento canis madentis, & comeſatorem ſenem redij, qui nulli minus luxurioſus, ſed pa-
rum ſanus uidebatur. Merito in adoleſcentibus omnem luxuriã uindicant, cito deſinũt.
Cum haberem luxuriæ iſtius exemplum, quæritis, quæ res mihi remedio fuerit, ætas illa
quæ faciebam imputabat, me non diſcere. Hunc ſenſum ipſe Cæſtius ſano genere dixit,
Flauium Alfium auditorem ſuum, qui eandem rem laſciuius dixerat, obiurgauit. FLA-
VIVS hoc modo dixit, cum deſyderia ſcripſiſſet, paulatim ſe ad frugalitatem rediſſe, &
odio ſibi uitioſum factum, hoc fuit inquit, quare deſinerem. Sentiebam inquit me ſenem
fieri. CAESTIVS hoc aiebat dulcius quidem, ſed corrupit & unam ſententiam. Incredi-
bile eſt, inquit, cum iuuenis ſit ſenſiſſe ſe ſenem fieri, & noluiſſe uideri tãdiu luxuriatũ, do-
nec ſentiret ſe ſenem fieri. FVSCVS ARELLIVS dixit, Non accuſaturus patrem, ſed
me defenſurus ſum, ne aliena conſilia mea laudatio cõſilium luxuriantem filium æſtum *
emendo. Superuacuum in narratione hunc colorem habuit, ſubito furore collapſam pa-
tri mentem, meretricem defendentem collo ſenis, & paraſitorum circumfuſam regẽ tur- *
pe ſit cum riualibus rixas & ebrietati nocturnæ addi item diem, putaui initio & ego con-
ſilium eſſe, non morbum, deſinet luxuriari, deſinet inquam, ſi propter me cœpit, perma-
net in iuuenilibus uitijs & turpius luxurioſus & diutius. Quid faciam? e ſuo more emen-
dare patrem uolo, luxuriandum eſt. SYLO POMPEIVS. Patronum adoleſcenti de-
dit, quod non putabat in accuſatoris perſona Latro faciendum, ut aliquis per patronum
accuſaret patrem. RVFFVS VIBIVS. Aduleſcentis feſtiuum ſenem, in honorem filij
ſui ebrius ſit. In narratione hoc uſus eſt colore, ſolutum patrem, iam mentem eius laben-
tem laudare cœpiſſe luxuriam, dicerem eſſe felicius, ſi his qui ſibi amare permitterẽt ne-
ceſſarium tantum habere, quantum acceperant, obiurgarent, interim quaſi nõ cõmemo-
rent. Ruſticum inquit iuuenem, præmatura inquis ſeueritas non eſt frugalitas, ſed triſti-
tia. Quid tu ſenex facies? non creditis hæc illum dixiſſe, qui uitato etiã obiurgare uult, lu-
xuriatur. ARGENTARIVS hoc colore declamauit. Duo luxuriantur, una in domo, al-
ter iuuenis, alter ſenex, alter filius, alter pater, uterq; lucenti cultu per publicum incedit, Vtor hoc
alter uobis ait, hoc cõceſſũ ætate opꝰ utor, & iuuenili lege fungor, id facio qđ pater meus opus dixit
fecit, cũ Argẽtarꝰ.

fecit,cum iuuenis esset,negabat,bona ergo ætate cœpit simul primũ hoc tyrociniũ adu-
lescentiæ,quasi debitum ac solẽne persoluere. Reuertar ad bonos mores,qui qualẽ cau-
sam habeat uideritis,faciat etiam si non quod oportet fieri,at quod solet. Alter ait, scio
me nouum ciuitatis miraculum,incedere luxuriosum senẽ,sed hoc castigandi genus cõ
mouet usum,ut emendarem filium,ipse peccare cœpit, ac si auus uiueret,& nemo in do
mo luxuriosus non esset,tres luxuriosi fuistis. A PARTE PATRIS, GLICON SIRI
ON dixit,

AGROTAS Massiliensis longe liuidiorem sententiã dixit,quã cæteri Græci declama-
* tores,qui in hac coutrouersia tanq̃ riuales rogati sunt. Docebat autem Agrita pars incul
ta,& scire illum inter Græcos non fuisse sententijs fortibus,aut scires illũ inter Romanos
fuisse. Sententia quæ laudatur hæc fuit,

DAMOS CAMBRVS,

DIOCLES CHARISTIVS, HERMACOTAS rara sententia
dicebat,sed arguta,& quæ auditorem diligentem penitus afficeret securum,negligẽtem
transcurreret. In hac controuersia dixit,

BARBARVS dixit uulgarem sensum satis uulgariter
elegantius hoc composuit HISPO ROMANVS. Placet uobis frugalitas mea, ꝙ pa-
trimonium seruo,ꝙ acquisiui,duxi uxorem mature,semper dilexi,quod ad omnẽ me tu
tum fabulam præstiti. Illud affirmo,nihil tota uita frugalius feci. Rem ab omnibus dictã
celeberrime SYRIACON VALLIVS dixit,Fili quando uis desinamus.

CONTROVERSIA DECIMASEXTA.

QVidam cum haberet formosam uxorem peregre profectus est, in uiciniã mu
lieris peregrinus mercator cõmigrauit,illam appellauit de stupro,adiecit pre
ces,negauit illa,decessit mercator,testamento hæredem omnibus bonis reli
quit formosam,& adiecit elogion,pudicam repperi,adit hæreditatẽ,redit ma
ritus,accusata adulterij ex suspitione. PORTII LATRONIS. Quanq̃
eo prolapsi iam mores sunt,ut nemo ad suspicanda adulteria nimiũ credulus uideri pos
sit,tamẽ ego adeo longe ab eo uitio iã patientiã egisti meã, ne quis in me aut nimiã patiẽ
Vide supra folio. 459. ibi,serã querelã detuli. tiã,aut nimiũ stuporem arguat,ꝙ tã seuerã querelã detuli. Non accuso adulterã nisi diui
tem factam,ex ea domo ream protraho,in qua iam nihil meum est,cum ego tãdiu pere
grinatus sim,nullum periculum terra mariq; fugerim,plus ista intra unam uiciniã q̃ ego
toto mari quæsiuit,post tantos impudicitiæ quæstus,si tacere possim,confitendũ habeo,
in hac me causa fuisse,ut in accessionem patrimonij peregrinando cum uxore certarim.
Illud iudices mihi tormẽtũ est, ꝙ notata iudicio uero, ut multiplicatã dotẽ perdat, plus
tamen ex quæstu habet,plus habitura est,q̃ quantũ damnatæ perdendũ est. Tantum in
istã diues amator effudit, ut post pœnã quoq; expediat fuisse adulteram, quæ præcepe-
rim uxori ꝓficiscẽs,scio,cætera quẽadmodũ adulescens, formosus, diues, ignotus,in ui
cinia formosæ,& in absentia uiri nimiũ liberæ mulieris cõmigrauerit,quẽadmodum assi
dua societate quotidianæ ꝑ diem noctẽq; libidinis exhaustis uiribus perierit, interroga
te rumorem uos,intelligo inde quid officij mei fuerit,poteram ego saluo pudore meo ni
hil de hæreditate suspicari,in qua etiã numen auctoris ab uxore dictus sum , ueni nihil
aliud q̃ ut fortunam meã querar,nam causam melius uos nostis. Tempus est iudices &
uxorem marito credi,mulierẽ tam formosam amari potuisse, pudica forte sic amari, ne
sollicitaret̃,potuit,neq; est quod dicat in meo istud arbitrio positũ. Erratis uos iudices, si
non maritum ad sollicitandã matronã putatis irritamentũ,spem corrumpendi q̃uis fa-
cilem,q̃uis amabilem sensum,si tantũ in formosa sperari potest,quãtũ placere põt. Oẽs
formosæ in se uniuersos populos cõuerterent matronæ,qua esse aduersus sollicitantis la
sciuia solet, prodeat intantũ ornata,quantũ ne immũda quidem sit,habeat comites eius
ætatis qui impudica,si nihil aliud,inuerecundia amorum remouendi,sit fera in iaciendis
†supra legiẽ uerecunda. in terram oculis,aduersus officiosum salutatorẽ inhumana potius q̃† inuerecũda,sit etiã
in necessariam salutandi uicem multo rubore confusa,sic se inuerecundiam pignori lon
* ge alte in pudicitiã est amore,q̃ uero,in hac seruãdæ integritatis custodia nulla libido ir-
rumpet,prodite mihi frontem in omne lenociniũ compositam paulo obscurius q̃ posi-
ta ueste uni

ta ueste,unde exquisite in oēs facetias sermone tantū nō ultro blandiētes,ut qsquis uide
rit,nō metuat accedere. Deinde miramini,si cū tot argumētis in pudicitiā præscripserit,
cultu,incessu,sermone,facie,aliquis repertus est,qui incurreret retia adulteræ,se nō sub-
duceret internunciū,puto illud sollicitari,se arripi & denudari iussit,flagella & uerbera,
& omne genus cruciatus poposcit,in plagas deterrimi mancipij uix imbecillitatē mulie
bris manus continuit, quoties φ nō una peregrinaret questa est,nemo sic negantē iterū
rogat. Cū ergo questa est,apud quē indignata est,abunde te in argumentū pudicitiæ ꝓ
futurum putat,si stuprum tantū negaueris,quod plærūq; etiā impudicissima spe uberio-
ris premij de industria simulat,quando de iniuria tua uiro scripsisti,& ne in occasionem
similis iniuriæ sollicitudo tua pateret,maturiorē reditum rogasti,& quanto decentius cō
tumeliam penetralium meorū uxoris epistola φ testamento sollicitatoris cognoscerem.
Miserrimus omnis sæculi maritus,si cōtenta absentia mea etiam nunc iniuriā meā nesci-
rem,si quod fecerit tacere uoluisset,toties sollicitantē in istam faciē qua placere poteras,
cōuertisti,nō omne ornamentū,ueluti causam talis iniuriæ execrata es,quod proximum
est a promittente rogata stuprum tacet. Inspicite adulteri censum ex eo impune,si quod
adulteris edidit,si est aliquid quod non erit. Quid sigillatim omnia ꝓcenseo,quicqd ego
nō emi in mundo tibi miser,ut maritus cum omni censu meo inter munera adulteri la-
teo. Sola mihi hæres esto. Quid ita habes,inquit,scripsit causas,quamcūq; semel appellas
sem,cum iterū,tum tertio appellassem non corrupi. O nos nimiū felices, & aureo (quod
aiunt) sæculo natos. Sic etiam qui impudicas quærunt,pudicas honorant. Omniū bono-
rum meorū, omnis pecuniæ meæ sola hæres esto,quia corrumpi nō potuit,quia tot solli
citationibus expugnari nō potuit, quia tam fideliter pudicitiam custodiuit. Tace paulis
per nomē auctoris,nunquid nō testamento uiri creditis? nullā esse in uxore suspicar in-
famiā inter mutuū eius amorē,aut certe ita creditum,iam moriturus tabellas occupare,si
uultis cum muneribus meis imponere,elogium ex testamēto adulteri petendū est. Sola
hæres est,φuis aliena,φuis ignota,tantū,quia pudica,quia incorrupta est. Quid isti tam
censorio adultero nō mater est? nō soror? non propinqua? nulla? aut quæ earum pudica
est? Idcirco scilicet cū tantis diuitijs peregrinas urbes in honore pudicitiæ incognitæ ꝑ-
ambulat? Illic ubi natus est,nulla pudica erat,at illic ubi negociatus? quin illa nō prostitu
ta erat,uacuo testamēto pudica hæres per errorem quæsita est. Ego adulterā arguo, quā
in matrimoniū recepi,q cōmuneis ex illa liberos precatus sum,qui pudicā mihi libētissi-
me crederē. Adeo ne iam ad omnē patientiā sæculi nos habet, ut aduersus querimoniā
uiri uxor alieno teste defendatur? At Hercules aduersus externorū quidē opiniōes spe
ciosissimū patrociniū erat,ego uiro placeo. At ego si hoc in morem scribendi recipitis in
conspectu uestro ita scribam. Vxor mea hæres esto, quod peregrināte me adamata est,
φ hæres ab adolescente alieno ac libidinoso relicta est,φ tam infamē hæreditatem adijt
duobus uos testamentis in consilio mitto,utrum secuturi estis quod ab alterutro absol-
uitur,an quod damnatur a uiro. Munus pudicitiæ fructus est,pudicam credi, & aduer-
sus omnes illecebras atq; omnia delinimenta,muliebris ingenij est,ueluti solum firma-
mentum in nullam incidisse fabulam,nouos fortasse,non in omnium æstimationem oc-
currere,& horrenda multa deinde ac uaria daturus experimēta,fœmina quæ damnū pu
dicitiæ qui uis est,atq; curandus est esse ac uideri pudicam.

Sepe fœmina spe uberioris premij stuprū roganti negas.

Ast ad adultero.

Libri tertij controuersiarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE CONTROVESIARVM LIBER QVARTVS.

INSTATIS mihi quotidie de Albutio,non ultra uos differam, φuis non
audieram frequenter,cum per totum annum quinquies exiens, ut popu-
lo diceret,ad secretas exercitationes nō multi irrumperent,quos tamē gra
tiæ suæ pœnitebat,alius erat cum turbæ se cōmittebat,alius cum paucitatē
contempserat. Incipiebat enim sedens,& si quando illum produxerat ca-
lor,exurgere audebat,illa intempestiua in declamatiōibus eius philosophia sine modo
tunc,& sine fine euagabatur,raro totam controuersiam implebat,non posses dicere diui

ſionem eſſe,non poſſes declamationẽ,tanq̃ declamationi multũ deerat, tanq̃ diuiſioni
multum ſupererat,cum populo diceret,omnes uires ſuas aduocabat,& ideo nõ deſine-
bat.Sæpe clamante illo ter buccinauit,dum cupit in omni controuerſia dicere, nõ quic-
quid debet dici,ſed quicquid poteſt.Argumentabat̃ moleſte magis q̃ ſubtiliter. Argu-
menta enim argumentis colligebat,& quaſi nihil eſſet ſatis firmũ,omnes probatiões ꝓ-
bationibus alijs confirmabat.Erat & illud in argumentatione uitium,ꝙ quæſtionem nõ
tanq̃ partem cõtrouerſiæ,ſed tanq̃ controuerſiã implebat,ſuam executionẽ per nume-
* ros ſuos implenda non eſt,quid ni?ſed tanq̃ acceſſio,ſed tanq̃ ſumma.Nullũ habile mẽ
brum eſt ſi corpori par eſt.Splendor orationis quantus neſcio an in ullo alio fuerit, non
lexis magna ſed phraſis.Dicebat enim citato effuſo curſu,ſed præparata & tẽporalis illi
facultas,ut affirmabant q propius norant,nõ deerat,ſed putabat ipſe ſibi deeſſe ſentẽtias,
quas optime Pollio Aſinius albas uiolabat,ſimplices,apertæ,nihil occultũ,nihil inſperatũ
afferentes,ſed uocales & ſplẽdidæ,affectus efficaciter mouit,figurabat egregie,præpa-
rabat ſuſpitioſe. Nihil eſt,tã iniquũ q̃ manifeſta præparatio.Apparet enĩ ſubeſſe,neſcio
quid mali.Ideoq̃ moderatio eſt adhibenda,ut illa ſit præparatio,nõ confeſſio.Locũ bea-
te implebat,non poſſes de uitio ſermonis latini queri,cum illum audires, tantũ orationis
cultæ fluebat,nunq̃ ſe torſit quomodo diceret.Sufficiebat enim illi inquãtum uoluerat
explicandi uis,itaq̃ ipſe dicere ſolebat,cum uellet oſtendere nõ hæſitare ſe in electione
uerborum,cum præ manibus occupauere uerba ambiunt,inæqualitatẽ in illo mirari nõ
licebat,ſplendidiſſimus erat.Idem res dicebat omniũ ſordidiſſimas,acetum & puleium:
& laternas philorotem ſpongias,nihil putabat eſſe,quod dici in declamatione non poſ-
ſet.Erat aũt illa cauſa,timebat ne ſcholaſticus uideretur,dum alterum uitium euitabat,in-
cidebat in alterum,his admiſſis ſordibus non defendi,ſed inquinari,& hoc æquale om-
nium eſt,ut uitia ſua excuſare malint q̃ effugere.ALBVTIVS enim nõ quomodo ui-
deretur nihil detrahebat ex ſuperuacuo ſtrepitu.Hæc ſordida uerba ad patrociniũ alio-
rum afferebat,hoc illi accedebat incõſtantia iudicij,quem proxime dicentẽ cõmode au-
dierat,imitari uolebat.Memini omnibus illum rebus omiſſis apud Fabianũ philoſophũ
tanto iuniorem q̃ ipſe erat cum condiſcipulis ſedere.Memini admiratione Hermeotæ
ſtupentẽ admirationẽ eius areſcere,nulla fiducia ingenij ſui,& ideo aſſidua mutatio.Ita-
q̃ dum genera diſcendi tranſfert,& modo exilis eſſe uult,nudiſq̃ rebus hærere,mõ hor-
ridus & ualens potius q̃ cultus,modo breuis & cõcinnus,modo nimis ſe deprimit inge-
nio ſuo illuſit,& longe deterius ſenex dixit,ætas ei non proderat,dum ſemp ſtudiũ eius
eſſet nouũ,idiotis mos eſt inter oratorias uirtutes res ponere,quæ raro procedunt. Ma-
gno enim temperamento opus eſt,& occaſione quadam ac uirtute uſus eſt. Sæpe illi be
ne ceſſit,ſepe decidit,nec tamẽ mirum eſt,ſi difficulter apprehenditur uitio tam uicina
uirtus.Hoc nemo præſtitit unq̃ Gallione noſtro decentius.Iam adoleſcentulus cum de-
clamaret apte & conuenienter & decenter hoc genere utebatur.Raro Albutio reſpon-
debat fortuna,ſemper optimo q̃uis pœnituiſſet,audire libebat.Audiret triſtis ſollicitus
declamator,& qui de dictione ſua timeret,etiam cum dixiſſet uſq̃ eo nullum tẽpus ſecu
rum erat,hæc illum ſollicitudo fugauit a foro,& tamen unius figuræ crudelis euetus. Nã
illi quodam iudicio centũuirali,cum diceretur iuſiurandi cõditio aliquando facta ab ad-
uerſario,induxit eiuſmodi figuram,qua illi omnia crimina irrogaret.Et placet inquit tibi
rem iureiurando tranſigi,iura,ſed ego iuſiurandũ dabo.Iura per patris cineres,qui cõdi-
ti ſunt.Iura per patris memoriã,& executus eſt locum,quo pfecto ſurrexit.L.ARRVN
TIVS ex diuerſo,& ait,Accipimus cõditionẽ,iurauit,clamabat Albutius,nõ detuli con-
ditionẽ,ſchema dixi.Arruntius inſtabat,Centũuiri rebus iã ultimis,ne ſchemata de rerũ
natura tollant̃,Arruntius aiebat,tollant̃ ,poterimus ſine illis uiuere.Sũma rei hæc ſũma,
Centũuiri dixerũt, dare ipſos ſecũdũ aduerſariũ Albutij,ſi iuraret ille.Albutius nõ tulit
hãc cõtumeliã,ſed iratus calũniã ſibi impoſuit,nunq̃ enĩ amplius in foro dixerat homo
ſummæ probitatis, qui nec facere nec pati ſciret,habeo quare hi reges me domi audiãt,
In foro cum uolo dico,q̃diu uolo,& q̃uis non fateretur, delectabat illum in declamatio
nibus ꝙ ſchemata ſine periculo dicebantur,nec in ſcholas Caſtij mordaciſſimi hominis
cum in quadam controuerſia dixiſſet Albutius, quare calix ſi cecidit, frangitur, ſpongia
ſi cecidit

Procemiũ hoc totũ eſt ſeptimi lib. declamationũ, Proinde quia ſũt ibi quædã minus emẽdata,immo adeo mutilata, ut obeliſco digna uideãtur ꝓ ueris inſerẽdis, ideo ex utriſq̃ quæ melioraũt tu ipſe colligito.

si cecidit, non frangitur. Aiebat Castius, Ite ad illum cras, declamabit uobis, quare turdi
uolent, cucurbitæ non uolent. Cum dixisset Albutius in illo fratre, qui fratrem parricidĳ
damnatum exarmata naue dimisit, imposuit fratrem in culeum ligneum. Castius ean-
dem dicturus sic exposuit controuersiam. Quidam fratrem domi a fratre damnatũ no-
uerca accusante cum accepisset ad supplicium, imposuit in culeum, ingens risus omniũ,
sed nec illi bene cessit declamatio. Paucas enim res bonas dixit, sed cum scholasticis di-
xit, ut laudaretur, nemo inquit imponeret hos in culeum ligneum, ut perueniant nescio
quo terrarum ubi calices franguntur, spongiæ non franguntur. Ideo qui uelitis sentẽtias
potius audire q̃ iocos, audite sententias in hac controuersia dictas.

CONTROVERSIA DECIMASEPTIMA.

MOrtua quidam uxore ex qua duos filios habebat, duxit aliam. Alterũ ex adu-
lescentibus domi parricidĳ damnatũ tradidit fratri puniendum, ille exarma-
to nauigio imposuit, delatus adulescẽs ad pyratas, archipyrata factus est, post
ea pater peregre profectus, captus est ab eo, & remissus in patriã, abdicat illũ. AL-
BVTII SILII. De fratre nec iudicare audeo, nec loq. Vno noie gratias ago, & gratu-
lor, ꝙ patrem seruare potui, mori iussus, tãta tempestate confusus, neq; æstimare quicq̃
neq; dispicere potui. Plura timui crimina pater fortuna torquẽte, q̃ quæ uideris ipse nos-
se, indicabo, solutũ mihi fratrem tradideris an alligatum, nescio, quantum ad meum stu-
porem attinet, etiam fugere potuit, nec satis memineram tale ministerium an pœnã esse
uoluisses, uindictam an parricidium. Insui fratrem culeo iubes, non possum pater, non
ignoscis, an non credis? ego contendo nec te quidem posse. Si quis tibi dixisset, tyrãnus
ueni, tuis manibus filium insue, in hoc opere potes oculis tuis, potes manibus uti? potes
audire inclusi filĳ gemitum? Si potes, timeo ne innocentem damnaueris. Si non potes,
quid frater in fratrem non posset? patrem testem dedit. Quid incusas, ꝙ impunitatẽ fra-
tri dederim? in quo facto consilium meum uictum sit, a me frater ut uiueret, nõ impetra
uit, ut fugeret non impetrauit. Nihil aliud impetrauit q̃ ut aliter, q̃ in culeo moreretur,
causam malam habeo, ut inter fratres, ubi spes? in gubernaculo nulla est, in remigio non
est. Hæc est in comite? nemo repertus est naufragĳ comes, in uelo? in arte? omnia pene
instrumenta circũcisa sunt, adminiculum in spe nullum est, patri sum excusandus? at fra-
tri, de filio tuo hoc respõdeo, q̃ diu in primo solo morari licet, cuius est proiectus in ma-
re, quicquid post exilium & naufragiũ uel facit, uel patitur, ab omni fœdere uitæ cõmu-
nis abstractus; pœnarũ eius pars non est, nequitiæ opus est, sed alĳs quærẽtibus teipsum
testem dabo non esse pyratam. Ego illi terræ, ego lucis conspectum, ego etiã mortis hu-
manæ facultatem abstuli. Fortuna ipsa, quæ emiserit, eius est, nihil tamen illi præter mare
relinquitur. Moriendum est mihi, pater iussit, neq; ego te deprecor, ne moriar, nec tibi li-
cet non facere quod iussus es. Hinc patrem iratum & fratrem moriturum, arbitrium pie
tati tuæ necessarium suscipe. Sanguinem meum patri refer, culeũ mihi remitte, uolo mo-
ri, sed pura manu tua, hoc tuæ pietatis munus ad inferos perferã, licuisse mihi p̃ fratrẽ ali
ter q̃ parricidæ mori. ASINII POLLIONIS. Aequas mihi præbete aures, dabo uobis
etiam damnatũ absoluendum. Viuit inquit frater, nõ credo, seruauit inquit me, fecisti ut
crederem. Hæc est summa rerum gestarum. In ea domo, in qua facile parricidium credi-
tum est, ego fratrẽ occidere nõ potui, frater patrẽ. Quid mihi cũ ista tabula? semel mori
uolo. Q. HATTERII. Emicabãt dẽsis undiq; nubibus fulmia, & terribili fragore horri-
dæ tempestates absconderãt diem, imbres undiq; & omnia procellis sæuiẽtia. Expectat
inquit parricidam mare, intumuerat subitis tẽpestatibus mare, iustis quoq; nauigĳs hor-
rendum, fateor fateor dixi, fratrem tibi, si innocens est, fortuna cõmendo, fragmentũ infe *
lix, etiã nauigaturus omen. Quod si quis gubernator uidisset, uitem suũ abstulisset, nau-
fragus e littore emittitur. MARCELLI ESERNINI. Habes inquam frater si innocẽs
es nauigium, si nocens culeum, non feci parricidiũ, & q̃ facillime erramus homines, fa-
ctum putaui, deliberatum an patrem patri fratrem inquit. TVRRINVS in domo parri *
cidium facies inuenire, etiam locum a naufragis nauigiũ. ARGENTARII. Quod ius-
seras factum est, perĳt frater. Viuit inquit, & me dimisit, bono argumẽto probatur uiue-
re. Vtrasq; ad cœlum manus sustulit. Si mihi unq̃ impie cogitaui, patrem meũ etiam

* Vide in declama. eiuſdē argumēti, Illic enim melius legitur.

Nouercæ nunq̄ ſatis priuign⁹ occiditur

damnatus diligo, ſi immortales uerum iudices adeſſe, ſi alter ſentiret infelicia ſibi impre
catus eſt maria, ſic nauem ſuam rexit. BLANDI. Latebat in littore nauigium, quod etiā
integrum & infeliciter uexaret. Credam parricida non ſit. O mihi non ferrum ſentienti
cum animo pariter excidit, torpent manus, & neſcio qua perturbatione tenebræ ſtupen
tibus offunduntur oculis. Intellexi ꝙ difficile eſſet parricidium facere, etiam quod impe
raret pater. Ita mihi quæ ſola miſeros in domo noſtra reſpicis fortuna ſuccurras, ita mihi
cōtingat aut honeſte dicere, aut mori, ita ex domo noſtra ego ſim ultimus reus ut ille iu
rabat, meliorem ſe nouercam habuiſſe ꝙ fratrem. CORNELII HISPANI. Fateor uo
lui occidere, ſed tunc intellexi ꝙ difficile eſſet parricidium. Ego inquit occidere patrem
uolui, ne nunc quidem poſſum, pater noſter nauigauit ſereno die, tranquillo mari, auſpi
cato itinere, integra naui. Quid hoc eſt? nauigauit damnatus felicius ꝙ qui damnauerit.
Vade inquit, patrem te habere mihi non licuit, habebo patrociniū, reuertere. Magnum
pietatis argumentū, filio charus pater, etiam poſt ſupplicium, utrum uobis uidetur inno
centiam apud pyratas didiciſſe. ARELLII FVSCI PATRIS. Potuit patrem occide
re, & quem teſtem timebat abdicatus a patre, quo me conferam, in mare? non poſſum,
iratos habeo pyratas, cū traditus eſt mihi pater, imperatumq; ut ſumerem ſupplicium,
ſi qua eſt fides tentari me putaui, an poſſem parricidium facere. PORTII LATRO-
NIS. Perieras pater, niſi in parricidā incidiſſes. TRIARII. In naufragio nauigabat, pa-
rum eſt quod non occidit patrem, immo etiam integra naue dimiſit patrem reſolutis cō
pagibus, infelix omē nauigationis, inſue me culeo, certe ſentiam maria, non ea uidebo.
Scio quoq; uela nunc fecerunt ſinus, & armatas claſſes naufraga præceſſerat ratis, ſciret
nauigare qui ſeruaturus eſſet patrem, etiam pyrata dicitur, iterum falſo crimine mala au-
dit. CAESTII PII. Erat nauigium, immo fuerat, ſed adhuc crudelis & pertinax nouer
ca, poſt omnia deuicta nihilominus ſæuit, maria iam quieſcunt, prædones iam miſerent,
irati iam parcunt. Ibamus præter ſepulchrum matris, ille mortem timens, ego ſcelus, ex-
pecta, te uideam. Fortuna nobis obijciet ſcelus, iacebat nauigium peruetus, & attritū ſal
lo uix unius capax animæ. Veni ad uos, uictoriam pulchram petiturus, ut probē me par
ricidam. Non occidiſti inquit fratrem nouerca, audiui iucūdiſſima uoce, fateor me peri
turam, occidi fratrem, tuus ſum pater, ſi hoc probetur, impoſui in exarmatam nauem, nō
eſt occidere. Nouercæ quidem nunq̄ ſatis priuignus occiditur. Multas rerū natura mor
tis uias aperuit, & multis itineribus fata decurrunt, & hæc eſt conditio miſerrima huma-
ni generis, quod naſcimur eodem modo, multis morimur, laqueus, gladius, præceps lo-
cus, uenenum, naufragium, mille aliæ mortes inſidiantur huic miſerrimæ animæ, & hoc
occidere uocatur, ſed diutius. Si quis nunc ſtat in turba, & hoc dicit, huic quiſq; pareat, q
fratrem ſuum occidit, & occidiſſe ſe probat? Componis in domo par, ut alter ſcelere ſit
parricida, alter miniſterio. Impoſitus eſt in nauem frater, qualem nauem? ſcitis, nihil eſſe
periculoſius, ꝙ etiam inſtructa nauigia parua materia ſeiungit fato. Quid ſi uero nō ru
dentibus cōmittitur, illa anima non uelis, non gubernaculo defenditur, exarmata nauis,
& utroq; patens latere. Imponitur miſer in naufragium, nauigio per ſe peſſum ituro, pō
dus inſuit. Ecce nauem diuinitas armat, ſubito uiſa ſunt uela, ſubito nauis cœperit & re-
gere ſe & attollere. Magnum eſt præſidium in periculis innocentia. Sæuū mare inuolui
tur, procellæ ſpumante impetu latera nauigij urgent, pulſatur undiq; nauis periculis, in-
nocentia tamen tuta eſt. O maria iuſtiora iudicijs. O mitiores procellæ patre, quam effe-
ciſtis animam. Nec hoc tantum diuinitus geſtum eſt, quod peruenit tutus in portus, ex-
cipitur claſſe prædonum, habeat pater mentem nauigandi, capietur iudex ut illum pœ-
niteat ſententiæ ſuæ. Damnare me nouerca parricidij potuit, parricidam facere nec dam
nando quidem potuit. Cognoſce innocētiam meam in mari, quam domi noluiſti, com-
plexu, oſculis proſecutus eſt, ſic patrem parricida dimiſit. IVNII GALLIONIS. Mul-
ta non agnoſco, frater domi damnatus eſt, ego in publico, illi obiectum eſt quod parrici
dium fecerat, mihi quod nō fecerim, ille negabat, nouo patrocinio utendum eſt, fratrem
occidi in ea domo, in qua parricida damnatur, hæc innocentia eſt. Video uos inuitos au
dire hoc genus defenſionis, malo itaq; uobis innocentem probari ꝙ patri fratrem nō oc
cidi, non potui fratrem occidere. Idem timuimus, idem doluimus, idem fleuimus, eundē

patrem habuimus, eandem matrem, eandem nouercam, mitioris natura pectoris sum, mollioris animi. Non idem omnibus mortalibus natura tribuit ingenium, animus meus durior est, illius clementior, apud pyratas quoq; inuenitur, qui nõ possit occidere, putas me dicturũ ne alius occideret. Si mater nostra uiueret, puto illi tradidisset, quod primum fuit, mihi tradidit, utrum uobis uidetur per manus patris puniri filium uoluisse, an allegare priuignum? pudet me patrocinij mei. Timeo ne cum cœpero narrare quid fecerim, dicatis, certe negabas te posse hominem occidere. MVSAE. Traditus est frater puniendus mihi potissimum, quo istud proposito pater feceris, apud plærosque disputationem habet. Ego, si quid mitius illo tempore uoluit, non intellexi. Imposui multum recusantem, & insui culeo postulantem, obijcis mihi molliorem animũ, mitior est plus ꝙ debet, alius seuerior est ꝙ necesse est, medijs alius affectib⁹ inter utrũq; positus, totus in sua potestate est. Quidam & accusare & damnare possunt & occidere, quidam tam mites sunt, ut non possint in caput ne testimonium quidem dicere. Non possum hominem occidere, hoc uitium & apud pyratas inuenitur. Alij uiuere sine reipublicæ administratione non possunt, alijs in priuato latere, & extra omnem inuidiam secessisse præcipua tranquillitas est, alijs non potest persuaderi, ut matrimonio obligentur, alijs ut careant. Sunt qui castra timent, sunt qui cicatricibus suis gaudeant. In tãta morum uarietate uidete quantulum sit quod excusem, non ambitioni, non inertiæ ueniam peto, misericors sum, non possum occidere hominem, gratulare pater naturæ meæ, nunꝙ eiusmodi filius parricidium faciet, hoc uitium a te traxisse uideor, an non putas misericordem, qui quem damnauit, fratri puniẽdum dedit? Centurio Luculli Mithridatem non potuit occidere, dextera simul ac mente languit, proh bone Iupiter Mithridatẽ ꝙ non parricidam. POMPEI SILONIS. Gaude pater, neuter filius tuus parricidium fecit, dimisi non portum naufragum. Vis pater scire, accusator nocentior sit an reus? Conijce in alteram nauem nouercã, illa faciat uotum, precetur, si neminem innocentem accusauit, si priuignum immerentem non oppressit, in eos pyratas incidat, qui nesciãt captos dimittere. ALTERA PARS MVSAE. Parricida meus in mari regnat. SEPVLLII BASSI. Nega tu parricidam fuisse, quem scis parricidam fuisse. CAI SABINI. Facinus indignum, parricida damnatus post pœnam potuit dicere patri suo, morere. DIVISIO. LATRO in has quæstiones diuisit. An licuit illi quod iubebat pater facere. Nõ licet inquit fratrem necare, ille damnatus erat, non enim iudicio publico ciciderat, ignosce, diligentior sum, cum uideam hominem tam facile damnari. Timeo ne quis me parricidij postulet, facile est, si dicenda sit domi causa, etiam nocens absolutionem sperare potero, in foro quid respondebo? Occidi fratrem parricidam, me quoq; uocant, quod non affui reo, sic licuit an debuerit nocẽs est iste, sed mihi frater est, naturæ iura sacra sunt, qd de me iudicaturus est si fecero? puto difficulter postea in me parricidium credes, etiam si debuit parere patri, an ignoscendum sit illi, si non potuit. Fatebor inquit quod forte offensurum sit, patri parere uolui, fratrem occidere nõ potui, obortæ sunt subito tenebræ, diriguit animus, sublapsum est intercepto spiritu corpus, non possum fratrem occidere, pone hoc loco pyratam, non poterat, quidam occidere hominem tantum non possunt, quorundam aduersus hostes deficit manus, fratris quoq; ueneficium non est tã magnũ pater ꝙ magnum putas. Non ille te uoluit occidere, sed nõ potuit. Nouissimas illas partes fecit, ꝙuis nõ occiderit, si tamen potuit damnatum, an abdicari nõ debeat, dicit enim pater, si non poteras, negasses, & misisses ad me, non posse te. Hoc loco Latro dixit, rem ualde laudatam, dixisses inquit te non posse, ita ut nesciebas, putasti me posse occidere? Quid ergo sic loquebaris? tam unum parricidij condemnasses, deinde puniuerit fratrẽ, hæc descriptio supplicij, quod dixit grauius etiam culeo fuisse, & adiecit hoc die illũ pœnas dare inter Barbaros inclusum, per quos necesse est illis patre populari capere, sed ne * per illos quidem necesse est parricidium facere. Hac diuisione usi sunt, quibus placuit & illius causam defendere, inter quos & Geminus Varius fuit, qui aiebat adulescentẽ optimam causam habere, si non occidit fratrem, etiam nocentem, meliorẽ tamen si non occidit innocentem, Partitam autem materiam facit erga has quæstiones Geminus, & quibus idem placuit. An abdicari non debuit, etiam si nocentem fratrem non occidit, hic di

Varietas rerum potissimum ex diuersitate ingeniorũ nascitur.

cit,non licuit,non debui,non potui. An innocentem non occiderit. Bellam rem Geminus hoc loco dixit,cum cœpiſſet per omneis numeros fratrem tanquam reum defendere. Dicet inquit aliquis,tamen ſero defendit,non potui citius. Hodie primum res in forũ delata eſt. Nouiſſime,an etiam nocentem ſatis punierit. De colore inter maximos & oratores & declamatores diſputatum eſt,utrum ne aliquid deberet dici in nouercã,an non. P. ASPRENAS ET ALBVTIVS,& præter oratores magna horũ Rhetorũ manus in hanc partem tranſiuerant,& qui in nouercam inueherentur fuerunt,& illi qui nõ quidem palam dicerent,ſed per ſuſpitiones & figuras,quam rem non probabat PASSIENVS,& aiebat,minus uerecundum eſſe,aut tolerabile infamare nouercam ꝙ accuſare. Quidam principia tantum habuerunt in ſua poteſtate,deinde ablati ſunt impetu. Excuſatius eſt autem in malum colorem incidere ꝙ tranſire. LATRO illum introduxit colorem rectum in narratiõe,quo per totam actionem uſus eſt,non potuit occidere. Et cum deſcripſiſſet ingenti ſpiritu titubantem,& interrogatione fratris occidendi concidẽtem dixit. Nouerca aliud quære in priuignum tuum crimen, hic parricidium non poteſt facere. CAESTIVS colore alio uſus eſt. Tranſibamus inquit ſecũdum matris ſepulchrũ, inuocare cœpit manus eius,motus ſum. Et pueriliſenſu colorem tranſcurrit,quid facerẽ inquit,occidere pater iubebat,mater uetabat,& cum colorem dixit,hæc mecum cogitaui,non eſt imperatum ut manu occiderem,non ut laqueo,non ut mari, eligere ſupplicio genus liberum eſt. FVSCVS ARELLIVS hoc colore uſus eſt,Tentari me a patre putaui,uno inquit ſupplicio alterum filium puniri,alterum experiri uult. ALBVTIVS in argumentis plura poſuit,& omnes fere colores contrectauit. In narratione hoc colore uſus eſt,& dixit,hoc unum mihi præſta beneficium,ſine me tanq̃ parricidã mori. ARGENTARIVS,Non tanq̃ frater eſſem,ſed huius conſilij inuentor dixit, Cogitaui q̃d facerem. Tandem inueni quomodo parricidium uindicarem ſine parricidio. PASSIENVS hoc colore uſus eſt. Non putaui patrem utiq̃ uelle occidi filium. Videbatur mihi omnia miſericordiæ adiumẽta præparaſſe,quod domi cognouerat,quod inter ſuos,fratri inquam tradidit,age ſi patrem uoluiſſet, cui tradidiſſet. POLLIO ASINIVS dixit in nouercam,itaq̃ illo colore uſus eſt. Cogitaui mecum quid liceret,quid oporteret,ſi tãtum inquã nefas cõmiſſum eſt,nullæ meæ partes ſunt ad expiandum ſæculum. Triumuiris opus eſt,comitio,carnifice tanti ſceleris,non magis priuatum poteſt eſſe ſupplicium ꝙ iudicium. MARCELLVS dixit ita, Si iſte parricidium fecit, ideo & ego faciam? & illam quã ſupra ſententiam retuli,habes inquam frater. VARIVS GEMINVS & ipſe dixit,Nolui occidere,egregie inquam nouerca inter priuignos diuiſit odium, aliter aliũ aggreſſa eſt,alteri parricidium obijcit,alteri mandat,& hac illum figura defendit in narratione. Interrogaui fratrem,apud quem prætorẽ cauſam dixiſti? apud nullũ inquit, q̃s accuſator fuit? nemo. Quis teſtis? immo qui teſtes? Vni enim etiã de minore ſcelere nõ credit, nemo inquit,quis de te pronunciauit? nemo. Quid pater inquit? Ego ſi reus fuiſſem,ad te non miſiſſem. SEPVLLIVS BASSVS hoc colore uſus eſt. Non habui parricidæ inſtrumenta,non culeum,non ſerpentes,parricidam tamen in maria proieci. HISPANVS duro colore uſus eſt. Hoc inquit ſupplicium tanq̃ grauius elegi,quid iſte inquam inſuetur,& ſtatim omnem ſenſum ſupplicij effugiet? immo ſollicitus pendeat, & quod ne inſuti quidem parricidæ patiuntur,ipſe pœnam ſuã ſpectet,nihil ſperet, timeat omnia,peius debet ꝙ cæteri parricidæ mori,a patre damnatus eſt. Et hoc colore per totam declamationẽ uſus ut diceret,hoc ſe tanq̃ grauius elegiſſe, nõ diſplicebat color iſtæ prudentibus,quantam ſpem habuit abſolutionis,ſi nec paruit,nec pepercit. HATERIVS hoc colore uſus eſt. Diu mecum diſputari,parricida eſt,quẽ non teſtis probauit? nõ iudex coarguit? quid ergo? innocens quem condemnat pater. Inueni æque pœnã ſimillimã reo,merſam,non tamen ex toto perditam ratem,quæ uel punire fratrẽ poſſit,uel abſoluere. TRIARIVS & ipſe quaſi ſententiã de fratre ferri uoluiſſet,egit,& dixit. Tandẽ ad cœlum manibus leuatis,quicquid eſt inquam quod terris imperat,quod regnat profundo,quicquid eſt quod ex ſublimi res ſpectat humanas inuoco damnatus,alio cõmittitur,Dij iudicate poſt patrem. Hæc ſententia dicebat ex græco tranſlata,ſed græca corruptior eſt.

A parte patris, quod ab archipyrata dimissus est sic. CAESTIVS, Pœnam inquit putauit mihi hanc esse morte grauiorem, & sic posuit in narratione, Rogabam ut occideret, non impetraui. VARIVS GEMINVS ait, In hoc me dimisit, non quia uolebat saluum esse, sed ad patrocinium suum, ut quia non nunc occiderat, uideretur nec ante uoluisse. LATRO dixit, Quis porro uno me miserior est, qui uitã parricidæ debeo. DIOCLES CHARISTIVS elegantem scipsum in procemio posuit pro adulescente, cum diceret causas se abdicationis non inuenire, luxuriæ se occasionẽ non habuisse, parricidiũ sibi nõ obijci, & contra reos se minime laborare, fortasse inquit quæritur, ꝙ captum nõ redemeri.

Et cum tractaret in ultima parte, debere patrem nosse uitia liberorũ, utiq; in unico adiecit,

ARTEMON in descriptione tempestatis laudatus est, & belle accessit ad eam.

Et cum de ipso nauigio diceret, pulchre cœpit.

Et ultimam descriptionis suæ sententiam proposuit,

Et ad partem narrationis eleganter transit,

GLICON dixit,

Soleo dicere uobis Cæstium latinorum uerborum inopia hominem græcum laborasse, sensibus abundasse. Item quoties aliquid describere ausus est, toties substitit, utiq; cũ se ad imitationem magni alicuius ingenij direxerat, sicut in hac controuersia fecit. Nam in narratione, cum fratrem traditum sibi describeret, placuit sibi in hac explicatione una & infelici. Nox erat concubia, & omnino iud'. canentia syderibus muta erant. MONTANVS IVLIVS, qui comis fuit, quiq; egregius poeta aiebat illum imitari uoluisse Vergilij descriptionem. Nox erat & terras animalia fessa per omnes. Alituum pecudũq; genus sopor altus habebat. At Vergilij imitationem bene cessisse, qui illos optimos uersus Varronis expressisset in melius.

Desierant latrare canes, urbesq; silebãt. Omnia noctis erant placida composta quiete.

Solebat Ouidius de his uersibus dicere, potuisse fieri longe meliores, si secundi uersus ultima pars absciderctur, & sic desineret, oĩa noctis erant. Varro quem uoluit sensum optime explicuit. Ouidius in illius uersu suum sensum inuenit, aliud enim intercisus uersus significaturus est, aliud totus significat.

CONTROVERSIA DECIMAOCTAVA. De moribus fit actio.

POpilium parricidij reum Cicero defendit, absolutus est, proscriptum Ciceronẽ ab Antonio missus occidit Popilius, & caput eius ad Antonium retulit, accusatur de moribus. BASSI SEPVLLII. Si accusasset Cicero Popilium, uiueret: Occidit Ciceronẽ Popilius. Puto iã creditis occisum ab isto patrẽ, ut uno ictu pereat, tantum dabo pro Cicerone, si liceat pacisci. GABII SABINI. Quod unum potuimus, effecimus, ut ueniret tempus, quo Popilius Ciceronem desyderaret, Popili potes inquit Ciceronem occidere, potes uel patrem. PORTII LATRONIS. Prorsus occisurus Cicero debebat incipere a patre. Antonius inquit me iussit, non pudet te Popili: Imperator te tuus credidit posse parricidium facere. Abscidit caput, amputauit manum, effecit ut minimum in illo esset crimen, quod Ciceronẽ occidit. Facinus indignum felicissime licet, cedat actio, id solum efficiemus, ut qui occidit Ciceronem tantum erubescat. Proh Dij boni occisum Ciceronem, & caput eius humerotenus recisum. ALBV[illegible]I SILII. Cæde ceruices tanti uiri, & humerotenus amputa caput. I nunc, & nega te parricidam: Hoc unum tantum feliciter fecisti, quod ante occidis pa-

trem ꝙ Ciceronem. Facilius pro parricida iud. mouit, ꝙ pro se clientem. Ad uos hoc patroni exemplo pertinet. Nullos magis odit Popilius, ꝙ quibus plurimũ debet. Vbicũq; estis iud. qui in istum reum sederatis, & quid pœnitet absoluisse? ARGENTARIVS. Impius est, ingratus est, audeo dicere parricida, sensit qui defenderat, respice forum, hic sub Cicerone sedisti, respice rostra, hic supra Ciceronem stetisti? Quantum eloquentia tua Cicero potuit? Popilius de moribus reus est, abscidit ceruices loquentis, hæc est absoluti clientis post longum tempus salutatio. Parce iam quæso Popili. Nihil tibi nisi occidendũ Ciceronẽ mandauit, duo fecit parricidia, quorum alterũ audistis, alterũ uidistis. CAESTII PII. *Si* dixero, infamis adulescentia turpis est, infamis pueritia turpis est, respondebit iã ista Cicero defendit. Non pudet Popili, accusator tuus uiuit, quid tam commune, ꝙ spiritus uiuis? terra mortuis? mare fluctuãtibus? littus eiectis? Parricida sic etiã tu perisses. FVLVII SPARSI. Non credidisset Popilium fecisse Antonius, nisi in mentem illi uenisset, illum & parricidiũ fecisse, facinus indignũ, a me defenditur Cicero, cum Popiliũ Cicero defenderit. MENTONIS. Nõ magis quisq; alius occidere Ciceronem potuit præter Popiliũ, ꝙ nemo Popiliũ præter Ciceronẽ defendere, parricidam quẽ uiuus negarit Cicero, occisus ostendit, fortunã Ciceronis. Antonius illum proscripsit, q accusatus est, Popilius occidit qui defensus est. *Si* damnatus esses, carnifex te culeo totum insuisset. Video quid respondeat. Non credet Antonius occisum Ciceronẽ a Popilio, nisi ei signum attulerit. TRIARII. Præsta Ciceroni quod ꝓpinqui Catilinæ, quod amici Verri præstiterunt. Proscriptum transi, ne a mortuo quidem manus abstinet, laceret occisum. Popili hoc parricidiũ tertium tuũ est. POMPEI SILONIS. Nunquid magis exonerare te possis, præsta Ciceroni quod Antonius. CORNELII HISPANI, Dic Antonio, ego istud scelus facere possum & patrem occidi. *Securi* aũt amici Ciceronis, postꝙ ad illum Popilius missus est. ARELLII FVSCI PATRIS. Potuisti Ciceronẽ occidere. At ꝙ bene ꝑsuaserat nobis Cicero, parricidium te facere non posse, occidisti tu Ciceronem loquentẽ, Nunquid *inquit* & aliquis ex tuis uenerat index, an nemo Ciceroni timendus, qui cum Popilio uenit. Q. HATERII. qui modo *in* Italiã *humeris* relatus est nunc sic a Popilio refertur, proposito in rostris capite Ciceronis, cum unius metu oĩa tenerentur, gemitus tamẽ Popilij liber fuit. IVLII BASSI. Proscriptus inquit erat Cicero, pater certe tuus proscriptus non fuit. BLANDI. Dij manes Popilij senis patris & inultæ Cicero te ꝑsequuntur animæ, ut quem negasti, parricidã sentias. CAPITONIS. Deduxi ad uos reum omniũ, quos terra sustinet, nocẽtissimũ, ingratum, impium ꝑcussorem, *bis* parricidam, nec tamẽ timeo, patroni uiderint, ne a Popilio quidẽ post beneficiũ occiditur, nec damnationẽ quidẽ despero. Non enim a Cicerone nunc defendit̃, timeo ne causæ nõ satisfaciã. Maior causa est, occisum a Popilio Ciceronẽ queri, ꝙ fuit aliquando probare nõ occisum patrẽ. Ciceronẽ quisq; potuit occidere, qui audiuit? Minturnensis palus exulem Marium nõ hausit. Cimber etiã in carcere uidit imperantẽ, prætor iter a conspectu exulis flexit. Qui in crepidine uiderat Marium, in sella figurauit. Nõ possumus de Popilio queri, eodem loco patronũ habuit, quo patrem. Pompeius terrarũ marisq; domitor Hortensij se clientẽ libenter confessus est. Hortensius bona Pompeij non Pompeium defenderat. Romulus horum mœnium conditor & sacratus cœlo parẽs, nõ tantam urbem fecit, quantam Cicero seruauit. Metellus in Vestæ æde extinxit incẽdiũ. Cicero Romæ glorietur. Hannibale Scipio, Pyrrho Fabritius, Antiocho alter *Scipio*. Persæ Paulus, Sparthaco Crassus, Sertorio & Mithridate Pompeius. Nemo hostis Catilina propius accessit, fert appensum conto caput, & defluente sanguine hũc ipsum inquinat locum, in quo pro Popilio dixerat. BVTEONIS. Quantæ fuit eloquentiæ? probauit ab eo non occisum patrẽ, a quo occidi poterat etiã Cicero. MARYLLII. *Si* inimicus essem patronis, optarẽ ut reus absoluerẽt. Turpe iudiciũ in ea ciuitate Ciceronẽ nõ defendi, in qua defendi etiã potuit Popilius, Popiliũ pauci ex historicis tradiderũt interfectorẽ Ciceronis, sed hi quoq; parricidij reum a Cicerone defensum. *Sed* in priuato iudicio declamatoribus placuit, parricidij reum fuisse, *Sic* aũt eum accusant, tanꝙ defendi non posset, cum adeo possit absolui, ut ne accusari quidem potuerit. LATRONI non placebat illum sic accusari quomodo quidam accusauerunt. Obijcio tibi quod occidisti hominẽ,

hominem,ꝙ ciuem,ꝙ senatorem,ꝙ consularem,ꝙ Ciceronem,ꝙ patronum tuum. Hāc enim rationem non aggrauari indignationem, sed fatigari, statim illo ueniendum est ad quod properat auditor. Nam in reliquis adeo bonā causam habet Popilius, ut detracto eo,ꝙ patronum occidit, nihil negocij habiturus sis, & patrociniū eius est ciuilis belli necessitas. Itaq; nolo per illos reum gradus ducere, quos potest tutius euadere. Licuit ēm in bello & ciuem & senatorem & consularem occidere, nec in hoc crimen est,ꝙ Ciceronem, sed ꝙ patronum. LATRO accusauit illum de moribus, primū ꝙ sic uixisset, ut causam parricidij diceret, deinde quod patronū suum occidisset. Et fecit has quæstiones, an posset eo nomine accusari, absolutus est. *Si quis inquit hodie uolet me parricidij postulare non poterit, quomodo, quod crimen obijci non potest, puniri potest?* an in bello ciuili acta obijci non possint, honeste dixit, cum hunc locum tractaret. VARIVS GEMINVS. *Si illa inquit tempora in crimen uocas, dicis nō de hominis, sed reipu. moribus. Si* potest, quod ciuili bello actum est, obijci, an hæc obijci debeant. Hanc quæstionem in illa diuisit. An etiam si necesse ei fuit facere, nō sit tamē ignoscendum. Ad quædam enim nulla debeat necessitas compellere, hoc loco Latro dixit summis clamoribus, ita tu Popili si Antonius uixisset patrem tuum occideres. Deinde an non fuerit ei necesse, potuisti excusare te, potuisti præmittere aliquem ad Ciceronem, ut sciret & fugeret. Necesse certe nō fuit, manū caputq; præcidere mortuo. Colorem pro Popilio LATRO simplicem habuit, necessitate coactum fecisse, & hoc loco illam sententiam dixit, miraris, si eo tempore necesse fuit Popilio occidere, quo Ciceroni mori? ALBVTIVS dixit, in pœnam Ciceronis electum amicissimū Ciceroni, quasi exprobaturus, ꝓ hoc illi suam fortunā esset, molestius inquit feret se a Popilio occidi, q̃ occidi. MARCELLVS ESERNINVS eundē colorē aliter induxit. Cogitabat inquit Antonius secū, qđ Ciceroni excogitabo suppliciū? occidi iussero, olim iam aduersus hunc metū emuniuit animū. Scit mortem nec immaturā esse consulari, nec miseram sapienti, fiat aliquid noui quod non expectat, quod nō timet, non indignabit̃ ceruicē hosti porrigere, indignabit̃ clienti, Popiliū aliquis uocet, ut sciat quantū illi defensi in repu. profuerint. SYO POMPEIVS hoc colore usus est, Offendebat̃ inquit proscriptione, & quædam liberius loquebat̃, nō miror, Ciceronis cliens est, tanto magis occide Ciceronē tuū. Et dixit, nō suæ infirmitatis sententiam. Vterq; inquit, sed diuerso genere punitus est. Ciceronis ꝓscriptio fuit, occidi, mea occidere. MARILLIVS præceptor noster sic narrauit, Iussit inquit imperator, iussit uictor, iussit qui ꝓscribebat, ego illi negare quicq̃ possem, cui nihil negare poterat respub? BLANDVS hoc inquit loco uolo me excusare, dixi, Cicero me defendit, respōdit, scio, me accusauit. I ergo ut sciat plus sibi Antonij accusationē nocuisse, q̃ Popilij defensionem profuisse. BVTEO hoc colore, uocetur inquit ille Ciceronianus, ille cliens, amicus, excogitaui quomodo Cicero sua periret manu. CAESTIVS hoc colore, Durissima inq̃ militia in Antonij castris fuit, ob hoc ipsum, quod Ciceronis eram cliens, difficillimæ mihi expeditiones dabantur. Tunc quoq; uocatus sum quasi ad pœnā. I inquit, occide Ciceronē, nec credam inquit nisi attuleris caput, magisq; admiratus est potentiā suā, quod Ciceronē Popilio nō liceat occidere. FVSCVS ARELLIVS hoc colore usus est, Antonij se partes secutū, ut si quid posset Ciceroni prodesse, facta proscriptione ad genua se Antonij procidisse, deprecatū se pro Cicerone, offensum Antoniū, eo magis dixisse, occide quem mori nō uis. Hic color displicebat Passieno, quia ad testem ducit, nā si hoc fecit Popilius, non tantū quod defendat nō habet, sed habet quo glorieẽ. HISPO ROMANVS uehemēti colore usus est & duro. Patronū ēm Popilio dedit, & dixit aliter se causam acturū Popilij, aliter Antonij, pro Popilio dicturū occidere nolui, coactus sum, ꝓ Antonio dicturū, occidi Ciceronē oportuit, & dixit locū, aliter nō potuisse pacari rēpublicā, q̃ si ille turbator ocij e repu. sublatus esset. Solus ex declamatoribus in Ciceronem inuectus est, quid ille inquit, cum Antonium hostem iudicaret, & omnes Antonij milites non intelligebat se & Popilium proscripsisse? Hic color prima facie asperior est, sed ab illo egregie tractatus est. VARIVS quidem minus dixit, Cum imperasset mihi Antonius, passus sum, ne aliquis P. Clodij mitteretur, qui cōtumelijs afficeret, anteqũ occideret, & uiuum laniaret. ARGENTARIVS dixit, Vocatus ueni, post proscriptionem, Anto

nem, Antonius terribilior erat factus, etiam suis. Iussus sum Ciceronem occidere, quid facerem? Non parere uno modo poteram, si me occidissem, hoc nec Cicero poterat. A parte accusatoris illo loco quo Popilius uenit, nemo non aliquid noui uoluit dicere. LATRO ait, Praecluserat fores, nemo ad proscriptum recipiebat. Popilius ut uenit admissus est. CAESTIVS dixit, Vt renunciatum est Ciceroni, ait, Popilio semper uaco. HISPANVS CORNELIVS fecit etiam quaerentem Ciceronem, Popili tum sero? ALBVTIVS dixit, Quid est Popili? ecquid tuto lateo? nunquid mutādus est locus inepte ab Idibus? PAVLVS quidem induxit Ciceronem, tū maxime Popilij orationē legentem. Et MVRRHEDIVS non est passus hanc controuersiam transire, sine aliqua stuporis sui nota. Descripsit enim ferentem manum & caput Ciceronis Popiliū, & Popilij manum dedit Popilio, quanto aliter reus Ciceronis, & tenebas manus eius?

CONTROVERSIA DECIMANONA.

Ter abdicatus comprehensus a patre, in secreta domus parte medicamentū terens, interrogatus, quid esset, dixit, uenenum, & uelle se mori, & effudit, accusatur parricidij. CAESTII PII. Dic quid cōmisi? ne certe secreta te fallunt, dimittam te, intelligetis cui parauerim, dic quid ante cōmiserim, nisi forte contētus es reo cōmittere parricidium, parricidae nihil. ARGENTARII. Volo mori, quia reus fui, quid ergo mori, reus uiuet, uiuet, quia sordidatus assidebat pater. Reuertar ad uenenum, quādo iniqua fortuna nullo me periculo defungi semel passa est. ALBVTII SILII. Quare ergo non moreris? Non iuuat me mori, si quem alium iuuet, ut interuenit, in alias cogitationes abij, ergo quisq̄ tam infelix fuit, ergo quisq̄ me magis odit, q̄ ego miser memet cœpi? VARII GEMINI. Ter inquit abdicatus es, uideris mihi pater obijcere, ꝙ tamdiu uiuam, ꝙ pro me loquor. Nolite mirari, tam iracundum est innocentibus mori q̄ miseris defendi. CORNELII HISPANI. Scio quosdā periclitantis illa iactare, nunc primum causam dico, hic ergo dicere non possum, iterū reus fui, nec dubito, quin uobis in odiū uenerim, cum ipse me oderim. PORTII LATRONIS. Ter causam dixi, accessi ad haec supplicia mea, uenenum teneo, hoc si tibi satis nō est, uiuam. ALTERA PARS ALBVTII SYLII. Testor deos immortales, hoc me tribus iā cauisse abdicationibus, ne in domo mea uenenum deprehēderem, parricidij reus uiuit, & abdicatus mori uoluit, in q̄ angusto domus meae fortuna posita est, aut patri pereūdum est, aut filio. Quid habes, quare me mori uelis? Viuunt orbi, uiuunt naufragi, uiuunt etiā quibus cōtigerunt liberi. Ter abdicatus cum se mori uelle dicat, uitam rogat, teneo parricidium, quod apparet etiam in suam mortem paratissimū. CORNELII HISPANI. Nolite mirari, si debitas uires dolori meo non exhibuero, tribus iudicijs experti estis, patres accusare non posse. VIBII RVFFI. Cum tantum est quod fateris, quantū est quod negas? Tu uenenū quaesisti, tu uenenum emisti, tu uenenum intulisti in eā domū in qua habebas inimicū patrem, recte uitam odisses suam, tibi parricidium obiecisses. Vis scire quid peccaueris? indica quis tibi uendiderit, dicetur illi, tu illi uenenum uendebas, tu ter abdicato uēdebas, sine dubio sciebas cui datur⁹ erat, ita hoc ego iudicio filij mortē morior si me cū isto includitis, moriar, ut uobis hāc faciam inuidiam, quā iste mihi facere uoluit. VARII GEMINI. Quaeritis filius meus uenenum cui parauerit? nō uiuit. POMPEII SYLONIS. Mihi inquit paraui, & hoc est patri parare. Absolutus mori uult, reus uiuit. MVSAE. Habuit malum medicamentū Mithridates. Quis enim alius debeat habere parricida? habuit inquam Demosthenes uenenū & uiuit, idem ego tibi pater quod Demostheni Philippus. PORTII LATRONIS. Cum abdicarem, si quid obieceram, aiebat, nunquid deprehēdisti? non tamē habebitis quod multum de eo dubitetis, quod negat parricidiū, quod cōfitetur, uenenū est. Mori inquit uolo uiuo patre, & hoc parricidiū ē. Miser aeque timui nō biberet uenenū, q̄ ne daret. ARELLII FVSCI PATRIS. Mihi inquit paraui uenenum, ne quis dubitet in aliū possim occidere. IVNIO IOVIS PATRIS. Reus est parricidij qui mauult mori, q̄ patrem uiuere, quomodo uultis magis probem uobis illum mori noluisse? non uult mori, mori inquit uolui, quare? quia ter uicisti. Si mihi credis, parricidium facere uoluit, qualis est reus, cuius hoc unum patrocinium est, indignum se uita fuisse? dico tā inuisum illi patrē fuisse, ut occidere uoluerit. Non puto uos

puto uos exigere diuisionem, cum coniecturalis sit controuersia, habet tam dissimilẽ cæteris q̃ coniecturam & duplicem, non quomodo solet, aut inter duos reos, cum alterum coarguimus, aut inter duo crimina, cum alterum probamus, ut id alterius fiat probatio, tanq̃ cum dicimus adulteram fuisse, ut credatur etiam propter hoc uenefica. In uno homine coniectura duplex est. Quærimus enim utrum uenenũ in suam mortem, an in patris parauerit, si hic color displicet pro adulescente, quo dixit Latro ut nihil mutaret, sed diceret. Mori uolui tedio abdicationis & infelicitatis assiduæ, cum in hoc tantum sordes ponerem, ut cum maiore tormẽto positas resumerem, & absoluto mihi uni, nõ finis esset periculi, sed initium. Incipit præter coniecturam, & illa prima uulgaris in eiusmodi controuersijs & ptrita quæstio incurrere, an uenenum habere in mortem suã liceat. ALBVTIVS illo colore pro adulescente dixit, nõ fuisse uenenũ, cum putarem inquit odio esse patri meo, uolui experiri affectũ eius, quomodo mentionẽ mortis meæ ferret. Itaq; palã & ita ut interueniret pater tenui. FVSCVS ARELLIVS eodẽ colore usus est, sed aliter non dixit, experiri patrẽ uolui, sed ut miserabilẽ me patri facerẽ. MVRRHEDIVS pro cætero stupore suo dixit, medicamẽtũ se parasse ad somnũ, qa assiduæ sollicitudines uigiliarum sibi facerent consuetudinẽ. Visus colore est, & Publiana sententia dixit, Abdicatiões inquit suas ueneno diluit. Et iterum, Mortẽ inquit meam effudi. Memini nos cũ loquerer̃ de hoc genere sententiarũ, quo iam infecta erant adulescentulorũ omniũ ingenia queri de Publio, quasi iam ille hanc insaniã introduxisset. CASSIVS SEVERVS summus Publij amator aiebat, nõ illius hoc uitiũ esse, sed illorũ, qui illũ ex pte, qua trãsire deberent imitarent̃, quæ apud eum melius erant dicta, q̃ apud quenq̃ comicum, tragicumq; aut Romanũ, aut Græcũ, aut illum uersum, quo aiebat, unũ uersum inueniri nõ posse meliorẽ. Tam deest auaro quod habet, q̃ quod nõ habet. Et illud de eadem re dictum, desunt luxuriæ multa, auaritiæ omnia. Vt illos uersus qui huic quoq; ter abdicato possent conuenire. O uita misero longa, felici breuis. Et plurimos deinceps uersus referebat Publij disertissimos. deinde auctorem uitij, quod ex captione unius uerbi plura significãtis nascitur, aiebat Pomponium Attellanarum scriptorem fuisse, a quo primũ ad Laberium transisse hoc studium imitandi, deinde ad Ciceronem, qui illud ad uirtutũ studia transtulisset, nam ut transeam innumerabilia, quæ Cicero in orationibus, aut sermone dixit, & nota ut non referam a Laberio dicta, cum Mimi eius quicquid modo tolerabile habenr, tale habeant id, quod Cicero in Laberium. Diuus Iulius ludis suis Mimũ produxit, deinde equestri illum ordini redditum iussit ire sessum. In equestria omnes ita se coartauerunt, ut uenientem nõ reciperet. Cicero male audierat, tanq̃ nec Pompeio certus amicus, nec Cæsari, sed utriusq; adulator, multosq; tunc in senatu elegerat Cæsar, & ut repleret exhaustum bello ciuili ordinem, & ut his qui bene de partibus gratiã referret. Cicero in utrãq; rem iocatus, misit enim ad Laberium transeuntẽ. Recepissem te nisi anguste sederem. Laberius ad Ciceronem remisit, atqui solebas duabus sellis sedere. Vterq; elegantissime, sed neuter in hoc genere seruat modum, ab his huius studij diffusa est in plures imitatio. Sed ut ad controuersiam redeam, CASSIVS SEVERVS aiebat placere sibi illum colorem, Mori uolui. Et quasdam dixit inter disputandum sentẽtias. Tertio inquit cum abdicarer, aiebam, nihil tanti est, infelicem hanc animã, quam toties exagitat pater, & infestat, semel recipiat. Sed illud rursus dicebat, Mihi serua istum animũ, facies quod uoles absolutus. Quare ergo nunc moreris, dicet aliquis? Primum non semper idem miseris libet, nõnunq̃ iuuat, cum fortuna sua concurrere. Illam fatigare, deinde uis rerum quare non moriar? interim quia puto te uelle. OTHO IVNIVS ineptam sententiam uidebatur dixisse, non multum interest mea, aut enim me, aut filium meum uoluit occidere.

Scõma Laberij in Ciceronem.

CONTROVERSIA VICESIMA.

Liberi parentes alant, aut uinciantur. Quidam cum haberet uxorem, & ex ea filium, peregre profectus, & a pyratis captus, scripsit de redẽptione epistolas uxori & filio. Vxor flendo oculos amisit, filium eundem ad redemptionẽ patris alimenta poscit, non remanentem alligari uult. CAESTII PII. Non est q̃ mulieris affectum lege æstimetis, quæ minatur, oia fecit, nc filius alligetur, nauigaturus reliquit

uxori filiũ

uxori filium,nec adhuc cæca erat.ALBVTII SYLII.Deducite filium,itaq; tene,complectere,audeo dicere hoc,par ne pyratæ quidem diuiderent,si uellet filium alligare,pateretur ire quo properat. Ergo adulescens matri tuæ nec decem mensium quidẽ alimenta reddes,si pascere non uis matrẽ,expecta saltem ut efferas.TRIARII.Legem attulit, qua catenas minet̃,causa est,quia timet. MARCELLI ESERNINI.Si perseueras,me quoq; ad pyratas trahe,impetrabo ab illis alimenta & uirum meum.FVLVII SPARSI.Mater si non pascitur,moritura est.Pater etiã si non redimit̃,pascitur tamen. IVLII BASSI.Patri tuo supersunt & oculi & alimenta. ALTERA PARS CAESTII PII. Matrẽ meã imitari uolo, amare me docuit, unis uinculis duos alligauit, si matris exẽplo pius esse uoluero,etiã oculos patri debeo.ARELLII FVSCI PATRIS.Desertorem tuum apud patrẽ inuenies.VARII GEMINI.Qualis fortuna est,cui uincto mater catenas denuncias? eundum est uictori ad pyratas,omnia licet patri præstem. Meliorẽ tamen habui uxorẽ q̃ multi me putant, quia nolo ad patrẽ redimendũ ire,nũc cum patre colludere.FVLVII SPARSI.Matri nihil timeo,si eam apud uos relinquo.BVTEONIS.Oculos certe eruam mihi,ne plus marito præstiterit uxor.LATRO hanc controuersiã quasi esset tota officij declamauit.Nullas quæstiones iuris inseruit, sed cõparauit inter se cõmoda patris & matris,& tanq; quæreret,dixit. Vtrũ ad redimendũ potius captum patrẽ filius ire deberet,an ad alendũ cæcam matrẽ subsistere. Et sic eã diuisit, ut diceret,hoc quod pater desyderat,utile est patri.Nouissime tractauit, ne patri quidẽ uelle,utiq; si sciat matrẽ i hac esse fortuna nõ passurũ,in epilogis uehemẽs fuit.APOLLONIVS GRAECVS ET BVTEO fatuã quæstionẽ mouerunt. Primã, an lex quæ de alendis parentibus lata est,ad patris tantũ nomẽ ꝑtineat.Illi sunt omnia priuilegia data, & ipsam pœnã nõ alentiũ signũ esse,nõ muliebris potestatis.Res est ineptior q̃ ut coarguenda sit,itaq; trãsco. Illud unũ quod dicebat POLLIO ASINIVS referam. Nunq; tentari debere in causa uerecunda improbã quæstionẽ.HISPO ROMANVS illã mouit quæstionẽ,an lex de alendis parentibus nõ ꝑtineret ad matres ut uiuis patribus.Filius inquit familiæ nulli poterit seruire nisi patri,omni alia seruitute liber est.Puta enim te alimẽta petere ab eo, quẽ pater mittat peregre,quẽ nauigare iubeat. Primæ partes sunt patris,secundæ matris.ALBVTIVS nõ iuris fecit illã quæstionẽ,sed æquitatis,ita tamẽ ut uiri adiungeret,& matris prius esse,q̃ patris officiũ.SYLO POMPEIVS illam fecit quæstionẽ, An quoties duobus cõmunis esset potestas,eius tota fieret qui præsens esset, puta inquit te seruũ esse cõmunẽ.Huic domino seruies,qui præsens est, puta fundũ esse cõmunẽ,is fructus ꝑcipiet qui præsens est.Illam quæstionẽ huic duram subiecit,an nunc pater nullũ ius in filiũ habeat. Quomodo ,inquit,ciuis iura habeat, qui liberi homis nõ habet? patrem habet ille nullam in potestatẽ,habet matrẽ in totius legis possessionẽ.Est iam nõ cõmune illius in te,sed propriũ.VARIVS GEMINVS sic diuisit, An nõ semꝑ filius cogi posset,ut matrẽ alat. Deinde,an nunc cogendus nõ sit.Non semꝑ inquit filius cogitur. Transco illos,qui non possunt ægros & inutiles,aliquis ad propellendũ hostem proficiscitur,in cuius unius militia posita est salus publica.Hunc retinebit mater,puta ligatum,de summa reipu.puta fœderis.Huic mater uincula in ijciet,ꝑ partes comparando utrũq; officiũ.Ille inquit peregre est,tu domi,ille captus,tu libera,ille inter pyratas,tu inter ciues,ille alligatus,tu soluta es,at tu cæca es,ille hoc infelicior quod uidet. Quid enĩ uidet castitatis suæ & cædis,& uulnera & cruces eorum qui non redimuntur, at periculosum nihil,nisi domi manere & flere.LATRO dixit,ꝑ matre submisse & leniter agendum.Non enim uindictam inquit,sed misericordiam quærit,& cum eo adulescente cõsistit,in quo ita exigit pietatẽ ut impediat.Aiebat itaq; uerbis horridioribus abstinendũ quoties talis materia incidisset ipsam orationẽ ad habitũ eius, quẽ mouere uolumus ad affectus molliendã.In epilogis nos quoq; uocẽ de industria infringere,& uultum deijcere,& dare operã,ne dissimilis sit orationi orator,cõpositionemq; illis minorẽ conuenire.

Pulchra Vatinij exclamatio contra Caluũ cũ disertissime ageret.

CALVVS,qui diu cum Cicerone iniquissimam litem de principatu eloquẽtiæ habuit usq; eo uiolentus accusator,& concitatus fuit,ut in media actione eius surgeret Vatinius reus,& exclamaret.Rogo uos iud.non si iste disertus est,ideo me damnari oportet? Idem postea cum uideret a clientibus Catonis rei sui Pollionem Asinium circum-

uentũ in

uĕtum in foretæ, imponi se supra cippum iussit. Erat em̄ paruulus statura, propter quod etiam Catullus in hendecasyllabis uocat illum salluputium disertum, & iurauit siquam iniuriam Cato Pollioni Asinio accusatori suo fecisset, se in eum iuraturum calumniam, nec unq̄ postea Pollio a Catone aduocatisq; eius aut re, aut uerbo uiolatus est. Solebat post ea excedere subsellia sua, & impetu latus usq; in aduersariorum partem trāscurrere. Et carmina quoq; eius q̄uis ioca sint, plena sunt ingentis animi. Dicit de Pompeio digito uno caput scalpit, quo credas sibi hunc belle uirum. Compositio quoq; eius in actionibus ad exemplum Demosthenis riget, nihil in illa placidum, nihil lene est, omnia excitata & fluctuantia. Hic tamen in epilogo quem pro Messio, tunc tertio causam dicente habuit, non tantum leniter componit. Sed cum dicit: Credite mihi, non est turpe misereri, & omnia in illo epilogo fere non tantum emollitæ compositionis sunt, sed infractæ. In hac controuersia publianam sententiam dedit. FETVS quidam rethor staturæ pusillæ quā Euctemon homo uenustissimi ingenij græce dixit, anteq̄ te uiderem nescio rethor an soratos esses. Fuit autem CAESTII sententia. Captus est, inquit, pater si te capti mouĕt, & hæc capta est, & quasi nō intellexissem*ait, nescitis dici captos luminibus, & illud dixit, mittes tamĕ epistolam infructuosam, odisse illam debes, hæc est quæ matrem tuā excæcauit, & illam falsissimam in quam multi incidūt, propter hoc ipsum, inquit, magis flebilis est, quod non potest flere. Et iterum inquit. Lachrymæ matri desunt, causæ super sunt, tanq̄ cæci flere non soleant. Memini CRISPVM quēdam antiquum rethorem in illa cōtrouersia uiri fortis qui tertiū filiū retinet, cū alter filius in parricidio pdidisset oculos, alter in acie manus. Exurgite nunc uiua cadauera, rogate pro fratre. Sed qd ego meos derideo, alter quod roget non uidet, alter quod roget non habet. Multis composito belle sonantis sentētiæ nomē imposuit. Itaq; memini LATRRONEM PORTIVM ut exprobraret hanc audiendi scholasticis negligentiam maxime, quia Triarius compositione uerborum belle cadentium multos scholasticos delectabat, omnes decipiebat in quadam controuersia cum magna quasi fluerent & concitata, sic locum conclusisse. Inter sepulchra monumenta sunt. Et cū scholastici magno clamore laudarent, inuectus est in eos ut debuit, & hoc effecit ut in reliquum etiam quæ bene dicta erant tardius laudarent, dum insidias uererentur. GLICON dixit.

HYBREAS in hac controuersia dixit. in quibusdam corruptum uidebatur. ROMANVS tamen.

Controuersia uicesima prima.

MOrtua quidam uxore ex qua filium habebat duxit aliam, sustulit ex ea filium habebat procuratorem in domo spatiosa. Cū frequenter essent iurgia nouercæ & priuigno, iussit eum emigrare. Ille trans parietem habitationem conduxit, rumor erat de adulterio procuratoris & matrisfamilæ. Quodam tempore paterfamiliæ in cubiculo occisus inuentus est, uxor uulnerata, cōmunis paries perfossus, puer iubetur percussorem cognoscere. Ille procuratorē digito denotauit, accusat filius procuratorem cædis, ille filiū parricidij. ARELLII FVSCI PATRIS. Vt audiui clamorem si qua est fides deprehensos a patre adulteros putaui, quis ferret te uoluntariam testem in forum uenientem? etiam si uenires dictura pro filio? miserrimus puer q̄uis periclitor, plus tamen pro te timeo, nimium fraternis insistis uestigijs, itaq; iam tibi in matre non conuenit q̄diu mater uixit, pater me fuit procuratore contentus, nec facile fit parricidium. Vis quantum natura possit, etiam infans pro patre loquitur. TRIARII Viuo patre adultera, moriente conscia, mortuo testis aliquis uno teste contentus est, dabo populum, obijcit priuigno parricidium, filio mendacium, intrat procurator qua solebat. Dic puer, quis patrem tuum occiderit? dic audacter, eundem nominas, quem populus, non placet sceleri prorsus adulteri tempus, habui patrem tam bonum, ut cum uxorē habere uellet, tamen me nouercam habere noluerit, quo mihi lumen? ea tantum admisi suro nefas optanda nox est, quid inquit ante peccaui, dissimile est, memēto enim de homicida queri potest, tyrocinium esse homicidium, parricidium non potest, lumen attuli sit ut discerneres, erat illi quem leuiter uulnerare deberes, uidemus adactum in prætoria gladiū,

dia gladium, sic ego nouercam uulnerassem, frater quæro, an uideris procuratorẽ proxima nocte? nihil de prioribus quæro. VIBII GALLI. Ego taceam de adulterio quod persequitur & populus? ego taceam de parricidio quod persequitur puer? testor uos iudices saluũ patrẽ reliqui, o magnã in contrariũ sæculi nostri peruersitatẽ, inuentus est q patrem posset occidere & nouercam non posset, etiã siquis occidere patrẽ non põt, nouercã potest. SEPVLLII BASSI. Dum perfodio parietem, aliquis sentiet cuiusuis leuissimũ sonum pueri, an senis, an mediæ ætatis, pueri? frater sentiet, senis? pater mediæ ætatis? nouerca quærerem quam sordida domo natus esset, si ullam habuisset, nũc inquisitionem nostram humilitate effugit. Non miror si nescis, quam difficile sit patrem occidere, cum incertum habeas patrẽ. ALBVTII SYLII. Quæro a te mulier an filio tuo credendum putes, liceat mihi nutrire puerum, ne cum matre ille, ne cum tutore queat conuenire. Tres in cubiculo sunt patrem occidis, puerum contemnis, adulteram non times, singuli se serui libertiq; offerebant, puer stabat ante omnes, percussor latebat post adulteram. Quid ante peccaui? cuius uxorem corrupi? quod si fecissem, hominẽ occidere, sed patrem non possem, hominẽ occidere bonis habeo prætestes, timet hunc in aliena potestate. Aspice corpus patris quam grauis plaga, quam alte adactus est gladius, sic ego nouercam percussissem. CAESTII PII. Adulterũ te esse nõ unum testem dabo non corruptum, dabo multos, dabo etiam pueros. Patrem tam grauiter percussi, quã debui nouercam. nouercã sic quidam, quẽadmodum patrem. IVLII BASSI Tibi fuerit necessarium lumen, ne eam occideres propter quã occidebas, mihi superuacuũ erat ne instrumento parricidij detegerem parricidium. Si rerum natura pateretur, obliuiscendum mihi erat dum occiderem minore licentia, quæ nõ uidemus, agimus, & quãuis nõ minor sit atrocitas facinoris, formido minor est. Si patrem occidi, totus mihi lectus purgandus est, tibi parcam, parricidiũ non habeo, non possum gloriari ultione patris, frater illam meus occupauit. BLANDI quam difficile est filio patrem uulnerare, & quã facile priuigno nouercã occidere. VARII GEMINI. Patrem inquit occidisti, testor uos iudices nihil leuiter hæ manus faciunt, utrum nõ habui potestatem? atqui uulnerata est, hui noli te occidere, non habui potestatem, atqui uulnerata es, leuiter uulnerata es, quã diligenter seruata es. Tu testimoniũ dic, & ostende uulnus, percussor ille quam timuit, ne occideret. PORCII LATRONIS quale lumen affero, fortius parricidium faciam si non uidero patrem, occidere aliquis patrem antequã nouercam potest? nouercam ne post patrem quidem potest. TRIARII aliquis parricidio puras manus seruat, & inde incipit quo peruenire difficile est. DIVISIO. Has controuersias quæ & accusationem habent, non eodem ordine omnes declamauerunt, quidam fuerunt qui ante defenderent quã accusarent. Ex quibus Latro fuit. Fuscus Arellius, debet, inquit, reus in epilogo desinere, optime autem epilogum contexit defensione, & homines magis defendenti quam accusanti fauent. Vltima sit pars quæ iudicem fauentẽ possit admittere. Quidam pmiscuerunt accusationẽ ac defensionem, ut per comparationem duorum reorũ irent, & crimẽ simul repulissent statim transferrent. Ex quibus fuit Cæstius, hoc enim semper expedit utiq; qui imbecilliorẽ partem habent, nõ est utile cominus congredi, facilius latent quæ non comparanẽ, in hac controuersia duo uel tres rei, nouerca eñ procuratori coniungiẽ, itaq; a filij parte utiq; aiebat prius accusandum, quia unum debebat crimen defendere, duo obijcere, & adulterij & cædis, si qua sunt ex utraq; parte difficilia nõ colorem, sed argumentationẽ desyderant, itaq; ne modum excedam prætéribo. Circa uulnus nouercæ quidã bellas res dixerunt, quidã ineptas, imo multi ineptas. Prius illa quæ belle dicta sunt referam. FVSCVS. Vt destricta leui uulnere est cutis, nõ credas factũ magnu priuigni, credas amatoris. PASSIENVS AIT. Sed leuiter te uulnerauit dextera illa, cui nec paries obstitit nec pater. VARIVS GEMINVS dixit, da ferrum testĩ meo, fortius feriet. CAESTIVS dixit cum descripsisset ꝙ leue uulnus esset. Nocueras inqt, mihi si amicæ tuæ nocere potuisses. BRVTVS BRVTEDIVS quotidiano uerbo satis significãter usus est. Riualem inquit occidit, amicã sauciauit. HISPO ROMANVS eiusdẽ generis rem dixit, ostende nouerca, ostende istud quod amator tuus uellicauit. BASSVS SEPVLLIVS dixit, Maritum occidit, adulterã strinxit. Ex illis qui

res ineptas

res ineptas dixerant. Primus ibi ante omnes MVSA uidetur, q cũ uulnus nouercæ de-
scripsisset adiecit, At Hercules pater meus tãq̃ paries perfossus est. MVRRHEDIVS
patrocinium putat esse, quod causæ suæ sanguinem misit. NEPOS LICINIVS ait, nõ
est istud uulnus, sed ludentis adulteri morsus, SENIANVS Ex illa stultorum nota sen-
tentiam protulit. Nõ uulnerauit, inquit, nouercam, sed uiri sui sanguine aspersit, cũ illic
uulnera tanta ponantur. VINITIVS exactissimi uir ingenij, qui nec dicere res ineptas,
nec ferre poterat, solebat hanc sententiã senianam deridere, & similem illi referre in ora
tione dictam Montani Votieni. SENIANVS In hac eadem controuersia dixerat. Ni-
hil puero est teste certius, utiq; quinquenni. Nam & ad eos peruenit ãnos ut intelligat,
& nondum ad eos quibus fingat, & hæc diffinitio, inquit, ridicula est, nihil esse puero te
ste certius, utiq; quinquenni. puta nec si quadrimus puer testis est, nec si sex annorum.
Illud uenustissime adijciebat. Putas, inquit, aliquid agi, omnia in hac sententia circũspe-
cti hominis sunt, finitio, exceptio. Nihil est autem amabilius q̃ diligens stulticia. MON
TANI VOTIENI sententiam huic aiebat esse similem, & deridebat hanc in omne,
& experrectum est animal canis utiq; catenarius paratus, erat autẽ non æquus ipsi mon
tano, accusauerat illũ apud Cæsarẽ a Colonia Narbonensi rogat⁹, at Mõtanus adeo toto
animo scholastic⁹ erat, ut eodẽ die quo accusat⁹ est a Vinitio decertauerit, in Viniti actio
nem sententias suas referebat. Eleganter illud dixit SVRDINVS. Rogo nunquid pu-
tas illum alteram partem declamasse, grauis scholasticos morbus inuasit. Exempla cũ di
xerunt uolentes illa ad aliquid controuersiæ thema redigere, hoc quod aliquando faciẽ
dum est cum res patitur, ita ineptissimum est luctari cum materia & longe arcessere, sic
quomodo fecit in hac controuersia, qui cum diceret pro filio locum, de indulgentia libe
rorum in parentes, uenit ad filium Crœsi, & ait. Mutus in periculo patris naturalia uocis
impedimenta corrupit, qui plusq; quinquẽnio tacuerat, quia quinquẽnis puer ponitur,
putauit ubicunq; nominatum esset quinquẽnium, sentẽtiam fieri, quia Latroni bene ces
serat, qui cum diluisset uulnus exiguum, dixit. Aspicite istam uix apparentem cicatricẽ,
rogo uos non putetis puerulum fecisse, & ne puerulum quidem quinquẽnem. GALI-
LVS VIBIVS improbam dixit sententiam, cum cædẽ describeret, occidit, inquit, mari
tum, nouercam læsit, puero pepercit, etiam hunc putabat suum. Valde enim puero Cæ-
stius aiebat parcendum, itaq; dixit cum laudaret eius testimonium, procuratori natus
es. HERMACOTAS hunc sensum decentius posuit. BLANDI sen
tentia laudabatur, cum descripsisset a puero demõstratum procuratorem, digito, multa
significante. AVCTEMON dixit.

Longe ineptissimũ est inter declamandũ extra materiam rem quampiam accersere

MVRRHEDIVS Mimico genere fatuam sententiam dixit cum dixis
set nouercam disputare contra filij sui, testimonium, facit inquit quod solet pro ama-
tore, sanguini suo non pepercit. NICOCRATES LACON aridus, sed & uetus decla
mator dixit: HERMACOTAS cum
miserabilem dixisset pueri conditionem esse, quod infestus nouercæ & procuratori red
deretur, dixit iam procuratorem clamare.

VICESIMA SECVNDA CONTROVERSIA.

TYrannus permisit seruis ut dominis interemptis dominabus suis nubant. Pro
fugerunt principes ciuitatis. Inter eos qui filium & filiam habebat profectus
est peregre, cum omnes serui dominas suas uitiassent, seruus eius uirginem
seruauit, occiso tyranno reuersi sunt principes, in crucem seruos sustulerunt,
ille manu misit & filiam collocauit, accusatur demẽtiæ. ARGENTARII. Haberemus
solatium si has nuptias fecisset tyrannus non pater, habe hũc illi honorem, fac dotalem,
sine dominã custodiat. Sanum putatis esse qui maluit tyrannum imitari q̃ seruum? pa-
ter noster honestis parentibus natus, qui eni aliter conditionem matris nostræ habere
potuisset, si tantum ingenuus fuisset. CAESTII PII. Soror opto tibi perpetuam steri-
litatem, cũ dicerem manumittamus seruum, aiebat, expectemus sororias nuptias. Ergo
tibi soror ut honestos habeas liberos adulterãdũ est, fecisse similẽ tyranno filiã raptis li
bertũ cruciarijs, plus seruo dñs pmisit q̃ tyrannus, qui facit has nuptias, insanus est aut

tempore ne aliæ uirgines erant. Non uitiauit, inquit, sub tyrãnide, o nos felices, sine nũc
quidem. TRIARIVS, age, hoc non est, premium unum spectare omnium cruces, cer/
tum habeo si habuisset tyrannus filiam, nõ scripsisset edictum, indicit festum diem, ape/
riri iubet maiorum imagines cum maxime tegendæ sunt. VARII GEMINI. Eadẽ ho/
ra & libertum fecit generum, hoc fecit quod tyrannus nõ cogit, nisi cum irascitur, seruos
ne tunc quidem fecit cum cogitur, generum habes, qualem? ut illi laudationem suã red
dam, nempe frugi seruum, seruis tuis paritura fratres, quantum ad expositionem rerum
pertinet, Sunt quidem acerba tyrannidis mala, tamen tristiora exponam, quæ post ty-
rannidem gesta sunt, non dubitabam quin esset tyrannicidæ nuptura. Si sub tyranno ui
tiata esset, haberemus, hoc non tibi uni accidit, nondum tyrannum occisum puto, etiam
nunc tyrannicas nuptias uideo. MARYLLII. Nũc sciam, an merito libertatem accepe/
ris, si liber non merueris crucem, hoc quid obijcio, qui in pluribus fecit occisus est.
L. VINITII. Nũc in domo nostra matrimonium est, cuius me puderet, etiam si raptus
esset, q̃ miseros putatis iudices esse eos, quibus quidẽ duo quæ miserrima fuerunt optã
da sunt, tyrannus & raptor, una generi tuo cõmendacio est, quod se aliquando ista puel
la putauit indignũ. VALLII SYRIACI. in ea cõditione iudices sumus, ut cõsolari de
beamus sororem, quod aut rapta non sit, aut nupserit, & tamen quid ille meruit? q̃diu p
dominum licuit innocẽtissimus seruus. SEPVLLLII BASSI. Nuptias clausa domo
fecimus, in contubernium deducta serui domina est, ita iste dexterã sororis meæ nisi dũ
manumittitur nõ contingit, POLLIONIS ASINII. Inter nuptias fescẽninos in crucẽ
generi nostri iocabantur, miserrimum egisse me diem memini, quo in exilium fugimus.
Inter hos dies sororis nuptias numero. Miserrima soror fortasse uernularum tuorum no
uerca es, pater uolo ducere uxorem, dic quam mihi ex ancillis despondeas. Contra AL
BVTII SYLLII. Seruauit dominã, si quis tyranno indicasset, solus in cruce pependis-
set. DIVISIO. LATRO in has questiones diuisit. An etiam si non debuit filiam sic col/
locare, damnari tamen ob hoc non possit dementiæ, licet, inquit, mihi filiam meam cui
uelim collocare, isto modo & repudium remisero genero. Accusator, male collocasti fi/
liam, & multi alij, quid tibi uidẽtur hi, qui abdicant filias suas, auari sed? mala causa est, nec
ob hoc damnabor. Tu patrem debes dementem accusare, non sanum regere. Ego istud
an sine ratione fecerim, uidebimus, satis est si sana mente feci. Deinde an sic filiam collo/
care debuerit? hoc in hæc diuisit, an etiam si meruit seruus, non tamen sic illi referenda
fuerit gratia. Deinde an bene meruerit. De facto serui primum disputauit. Deinde ani-
mo factum quale. Non dominam constuprauit, auge beneficia, nec dominum occidit,
nec adultero dominam uenundedit, Non est beneficium scelere abstinere, & tyrannus
permisit dominam rapere, nõ coegit. Deinde hoc beneficium eius quod laudes seruos,
alioquin iniuriam fecit, si non subducta est iniuriæ, sed reseruata, tunc tamen solatiũ fuis-
set cum multis pati, Deniq; quod aliæ in tyrãnide passæ sunt, hæc in libertate, cæteræ ab-
sentibus suis, hæc præsentibus. In alijs stuprum uocabatur, In hac matrimonium, In alijs
finis expectabatur iniuriæ, in hac nullus, deniq; illarum stupratores suffixi sunt, huius ma
numissus. Deinde de animo serui LATRO colorem a parte filij, quare non uitiasset ser
uus, hunc fecit, timuisse illum supplicium, scisse futurum, ut liberata repub. omẽs pœnas
qui contaminassent dominas suas darent, & aduentare iam tempus ultimum tyrannidis
uidebatur, cum ad summam perducta rabiem, quæ nũq; nisi ex desperatione fit. Itaq;
cum uideret, inquit, suffici cruci seruos clamabat, hoc ego futurum sciebam. In ultima ora
tione LATRO dixit, serui quoq; nomine tecum queri possum, quẽ qui frugi fuerat, ne/
quam fecisti. ALBVTIVS hoc colore usus est, immatura etiam puella, nec adhuc iniu
riæ idonea, & ideo illam non adduximus, quia ætatis beneficio tyrannidem sentire non
poterat. CASTIVS dixit. Ego plane non sum detracturus seruo suam laudem, habuit
bonam mentem sperauit posse fieri, ut si uirginem seruasset nuptijs dominæ manumit-
teretur. VARIVS GEMINVS ait, fortassis amicam habebat, hac delectatus, nam qui
dam uirginum concubitum refugiunt, fortasse scit illam nõ esse passuram, & illud quod
nequam quoq; seruus interdum frugi facit, malam fortunam timuit, & hanc sententiam

quæ ualde circūlata est adiecit. An etiam furcifer auderet cum domina concūbere, nisi illi pater permisisset, & illud dixit. Ad hoc pater ab exilio redibas, ut exilium ergo quid fugimus. BVTEO uoluit uideri re uera mente lapsum patrē, & in narratione hoc dixit, quā mœstus uenit domum ab edicto tyranni, quantū in sinu filiæ fleuit, puto illo tempe mentem esse concussam. VARIVS GEMINVS dixit, de abstinentia sic contaminare dominā suā & trahere in cellam non est ausus, nisi forte hoc modo mauis narrem, iam tunc sperare sororis nuptias cœperat. A parte patris magis defensione opus esse dicebat Latro quam colore. Varius Geminus factum ipsum defendit magnos uiros fecisse, ut libertinas uxores ducerent. M. Cato inquit, coloni sui filiam duxit uxorem, sed ingenuam respondeam, sed Cato, plus interest inter te & Catonem, quā inter libertum & colonum, quā multa bona haberet subiectus, & obsequens maritus, nō petulantiam timebit, non uerborū contumeliā, non pellicem, non repudium, filiam meā semper domi habeo, quam eo magis desydero, quod ab eo diua illa fide inde factum liberti laudauit. Albutius & Phaneus est, dixit neminē natum liberum esse, neminem seruum, hæc postea imposuisse fortunam nomina singulis, deniq; inquit, scis & nos nuper seruos fuisse. Retulit Seruium regem. SYLO POMPEIVS hoc colore usus dixit. Exhaustum tyrannidis iniurijs patrimoniū, non habuisse se dotem quam daret. ARGENTARIVS. Voluit uideri puella uolente se fecisse, uisa est, inquit, indulgere illi, certe debuit. CAIVS SABINVS hoc colore usus est, ut inquantū posset dignitatem suam destrueret, & humilitatem confiteretˉ, & ideo, inquit, facilius potuit. Non uitiaui quia nemo in domū nostram oculos dirigebat, & fuerā, inquit, facere cui collocarem, quærendus mihi erat gener aliquis libertinus, quid ergo alieno potius liberto? hunc iam noui, scio cui⁹ affectus in nos sit, si moriar, scio me meā filiam apud hunc tutorem relicturum. Et hanc sententiā adiecit, quæ ualde excepta est, cum nō contempsi generū qui tyrannum contempserit. ACTIVS POSTHVMVS hoc colore usus est. Nihil est, inquit, inuidia piculosius, hanc sapientes uiri ueluti pestiferam uitandam esse præcipiunt, hanc ita uincens inuidiam eram, hic nunc nobis obijcit fortunā liberorum nostrorū, oderant filiam meā fœminæ, me patres, quasi publici mali segregem exprobratorem, quo uno modo honeste potui feci, filiam meam cæteris similem, fortuna mea publicæ partis detracta omnis inuidia est, filiam nō habeo honestiorem quā uos, seruum frugaliorem habui quam uos. HISPO ROMANVS dixerat. Maritum autē ego istum uocem, raptorem serotinum, uerbum hoc quasi amputanti, quod non erat usurpatum, quibusdam displicebat, eiusdē uerbi explicatione, ut extra reprehensionem esset, usus est. CAIVS SABINVS cum diceret nondum esse consumatam aduersus seruos publicam uindictam, etiam nunc in domo nostra residuus raptor est. SATVRNINVS FVRIVS qui uolens uel condemnauit, maius nomen in foro quam in declamationibus habuit, solebat tamen tam honeste declamare, ut scires illum huic materiæ non minus idoneum esse, sed minus familiarem. Is in hac controuersia cum L. Lamiæ filio declamaret, dixit sententiam.

M. Cato filiā coloni sui duxit uxorem.

Inuidia sicuti nō inuenere tyranni Maius tormentū

Ex tabellis emptionis multi sententiā trahere tentauerūt. ALBVTIVS dixit, profer mihi tabellas, quid hoc est? generum socer mancipio accepit. TRIARIVS dixit, fugitiuū errorem nō esse ita, si malū auctorem habemus, gener noster fugitiuus est. BLANDVS dixit, relegamus auctoritatis tabellas furtis noxaq; solutas, hæc generi nostri laudatio est? GALLIO dixit, furtis noxaq; solutus est. SPARSVS dixit, ostende tabellas, quid nobis cū isto genero, prior dominus promisit, fugitiuū non esse, gratulor uobis posteri, patrem fugitiuū non habebitis VARIVS GEMINVS dixit, errorem nō esse, adijcio, fugitiuū non esse, adijcio, furtis noxaq; solutū. Tum nunquid de generi tui nobilitate detraxi? POLLIO aiebat ridere se, quod declamatores decreuissent hunc utiq; emptitiū esse. Mirari uos puto quod in hac cōtrouersia om̄es declamatores mentis suæ fuerint, nō fuerunt. NEPOS MANVLIVS cum hortaretˉ libertum ad repudium sororis dixit. Refer nobis gratiā, & tu sororem meā manumitte. NEPOS LICINIVS illi nō cessit, dixit enim, sub illa subsellia transite serui, transite liberi, empta cognatio, & tum illum sensum elegantem, &

ab omnibus

ab omnibus iactatum corripuit, sed soror opto tibi sterilitatem, adiecit, nec est quod miteris me timere partum tuū, habeo sic nasci tyrannos.

VICESIMA TERTIA CONTROVERSIA.

PRoditionis sit actio. Pater & filius imperium petierunt. Prælatus est patri filiꝰ bellum cōmisit cum hoste, captus est, missi sunt decem legati ad redimendum imperatorē, euntibus illis occurrit pater cū auro, dixit filiū suum crucifixū esse, & se aurum ad redemptionē tulisse, illi puenerunt ad crucifixum imperatorē, quibus ille dixit, cauete proditionem, accusatur pater proditionis. ALBVTII SYLI, quid desyderatis ultra? impetratur precium, tristiorē istum uidimus, cū filius imperator enunciatus est, quā cum captus, redde rationē quemadmodū redieris tutus, senex, solus cum auro, cum etiam imperatores capiunt. Imperator adulescens renunciatus est omnibus lætis præter patrem. CAESTII PII. Plus accepit auri, quā posset abscondi, nolite mirari, & imperatorē, & filium uendiderat, cauete proditionem, iam comites cauimus, abstulissent tibi aurum hostes, nisi dedissent. Cum de redemptione ageretur, omnes in curia fuerunt, præter competitorem, indicium fuit morientis breue, filij uerecundum. BLANDI. Quomodo te dimiserūt? si nihil aliud, & ducem genuisti, & tu esse uoluisti. Si non decreueramus, consilium nostrum expectari debuit, si decreueramus, officium. ARELLII FVSCI PATRIS. Vnde tam graues paterni sinus? nunquid ossa filij reportant? expectat uidelicet, iudicia uestra reus tanquā nesciat, quid de illo sentiatis. Nō tu semel apud hostem fuisti, sed nos semel legatos misimus. Imperator non audet nominare te tanquā patrem. IVNII GALLIONIS. Fuit adulescens optimus, uerecundissimus, qui patri suo cessisset, si salua pietate potuisset. Iterum uobis inter uos patrem, & filium iudicandū est. Candidatus processit contra patrem, si silentiū eius intelligeres, sciſses, & tunc uobis uerecunde indicauit, habebis apud hostes auctoritatem, apparebat te Reipub. irasci. Legati nostri aurum ferebant, pater auferebat, dixeras illos sero uenturos, nonne puenerunt? sero imperatorem nostrū conuenerūt. Imperator istum accusat, nos subscribimus, hoc fuit impatoris nostri testamentū. Obijce, inqt, aliqua anteactæ uitæ crimina, nō possum, uerecundū competitorem habuisti, multū tacebat, quod possum tibi maius crimen obijcere? filius tibi tuus credi Rempub. noluit. Non est quod dicas, quem misi ad hostes tanquā ipse ire non posses, cur tam cito reuerteris? diutius nos cōtra filium rogasti, quam pro filio hostem, nō immobilis stetisti, non illi quasi & ipse affixus hæsisti, quid tam cito recedis? etiam nunc uiuit, etiā nunc loquit, recessurus interroga si quid uelit mandare, uoce proditionē coarguit, silentio proditorem. Intelligo quanto periculo istum ostendam, quēadmodum enim iste accusationē uindicauit cruce, omnibus argumentis premitur, dabo qui uiderint, dabo qui audierint, dabo aurum, dabo testem, & ne quid de dignitate dubitari possit, imperatorē, de hoc utrum uolet dicat, inimicus est, hunc indicauit. Vtrum tantū haurierat, ut appareret etiā nunc quærentibus, tantū suspectus erat, ut quēuis quam uos admoneret, proditionē cauistis, optimus adulescens, optimus imperator, qui Reipub. curā agere ne in cruce quidem desijt, dignū te non putauit filius cui diceret, caue proditionē. VARII GEMINI. Nolite omnia expectare ab accusatore, & occupato & uerecundo, reum intelligite, crimina audistis, quæritis anteactæ uitæ crimina? non habet, nihil unquam tibi filius obijcere uoluit, tam cito lassatæ præces tuæ sunt, quid faciet miser? Nec imperator potest tacere proditionem, nec filius loqui pro proditore. PORTII LATRONIS quid abitis? itaq; iam peruenit usq; ad crucem. Vereor ne tam sero caueamus, quam imperator noster, qui non ante intellexit proditionem, quam proditus est, nec unquam præsentius periculum fuit, Respublica sine imperatore est, proditor sine custode, quid est quare tibi hostes pepercerunt, & imperatoris nostri pater esses, aurum habes, & legatus non es. Si tibi dicam, expecta dum legati mittuntur, filius tibi publice remittetur, dices, paternus affectus non sustinet moram, rapit me desyderium filij, etiam si redimere uiuum non potero, mortuum redimam. Nunquam tam durus hostis fuit, ut paternis lachrymis non flecteretur. Vt ignoscam tibi quod tam cito isti obijciam, quod tam cito redisti,

dic quid dixerit tibi? an nihil cum patre loqui uoluit? Cauete proditionem, hoc dixit, uidete ne quis nocte inscijs custodibus exeat, ne quis Republica ignorante ad hostem perueniat, ne quis ex hostium castris grauis auro reuertatur, nihil deest indicio. Si quid de proditione quæritis, imperator uobis dicet, si quid de proditore, legati. PARS ALTERA, ARELLII FVSCI. Quantum est precium quo uendo, ut filium pater spectem in cruce, filius patrem de cruce, tanti & imperatorem & parricidium uendidi, gratulabimur omnes repulso magis quã designato, nimis ambitiose nunc poenitet, & filium & patriã uendidi, tam exiguum auri accepit, ut unus senex portare posset. In hac controuersia, etiam si coniecturalis esset, habet quasi certum tritumq; iter, fuit tamen aliqua inter declamãteis dissensio. LATRO semper contrahebat, & quicquid poterat tuto relinquere præteribat. Itaq; & quæstionum numeros minuebat, & locos nunquã attrahebat, illos quoq; quos occupauerat, non diu dicebat, sed ualenter, hoc erat itaq; præceptum eius, quædam declamatorem tanquam prætorem facere debere, minuendæ litis causa, quod in hac cõtrouersia fecit, non enim curauit dicere, nullam esse factam proditionem, sed se proditorem non esse, & suspectus, inquit, iudici est, qui plus quã se defendit, & nolo, inquit, cum filij uoce pugnare, ut imperatorem & filium mentitum dicam, præsertim cũ odium aduersus filium obijciatur patri. ALBVTIVS in duas parteis declamationem diuisit, primum negauit illam esse proditionem, deinde ut esset, ad se non pertinere. Colorem contra patrem SYLO POMPEIVS hunc introduxit, odio illum Reipub. a qua repulsus erat fecisse, & odio ipsius filij quem oderat, & quia competiuerit, & quia uicerit. VARIVS GEMINVS dicit statim petisse patrem hoc, ꝓposito imperium, ut proderet hominem auarum & lucro inhiantem, & quia noti mores eius erãt uinctum ab eo competitore, a quo uinci fas non erat, nisi hominem turpissimum. Ante comitia, inquit, paratus fuerat & pecuniam accipere & filium prodere, post comitia paratus erat pecuniam dare, ut filium proderet, ut captus est dux, aiebamus, inquit, nõ potest hoc sine proditione fieri, excusauimus nos imperatori, diximus perseuerasse ad redemptionem, quam decreuisset pater, hoc loco ille respondit. Cauete proditionem. BLANDVS dixit, ægre ferentem pudore repulsæ, uoluisse occidi filium, ut in eius locum substitueretur ipse. HISPO ROMANVS. Vltionem, inquit, suam hosti uendidit, tam facile inquit exijt, nocte peruenit ad hosteis, redijt, ut scires illum non tunc primum fecisse. ARGENTARIVS dixit, perfer ad senatum mandata filij tui, necesse est tibi multa dixerit, legatis quoq; aliqua mandauit, fortasse proditoris nomen patri dixit. Indica nobis, nihil inquit, dixit mihi, sublata omnis quæstio est, quæritis quem dixerit? uidete cui nihil dixerit. Pro patre de comitijs hic color LATRONIS fuit, ne quis filiũ meum uinceret, timui, itaq; professus sum, ut auctoritate mea deterrerem futuros competitores, deinde ipse filio meo cessi. ALBVTIVS hoc colore usus est, aiebat inquit, talem imperatorẽ fieri debere, qualis Scipio fuisset, talem senẽ, qualis maximus fuit, senem nihil temere facturum, utriusq; populo copiam feci. CAESTIVS hoc colore usus est. Noueram uitia filij mei, sciebam esse acrem adulescentem, fortem, sed inconsyderatum, temerarium. Itaq; petij imperium Reipub. causa filij mei, quem idoneum ad tantũ sustinendum onus non putabam. FVSCVS ARELLIVS dixit, in hoc se competisse, ut hostium animi frangerentur cum audissent posse Rempubli. uel in una domo duos eligere. HISPO ROMANVS, simpliciter putauit agendum. Inepti inquit, hi colores sunt, componantur competitores, hoc itaq; egit colore, ut quereretur, de exitu comitiorum adulescentulos omnes conspirasse, quasi de ætatis comparatione ageretur, facile itaq; uictum senem non ambitientem, de me inquit, queri non potestis, clamaui, nõ est uobis utilis huius ætatis imperator. Mansit itaq; illi & post comitia eadem contumacia, nihil referebat ad patrem, nihil cõmunicabat, itaq; captus est, & cum descripsisset quã imperite disposuisset aciem, quemadmodũ exploratis locorũ insidijs oppressa eius temeritas esset, adiecit, hoc erat quod uobis clamabã, ducem senẽ eligite. OTHO IVNIVS PATER, præsagijs quibusdã & insomnijs hanc fortunã prænunciantibus agitatur, te comperisse dixit, erat autem ex somniatoribus totus, ubicũq; illum defecerat color oim

narrabat de eo, quod inscio senatu egressus est. LATRO sic colorauit, amentem & attonitum protinus procurrisse. ALBVTIVS hoc colore usus est. Semp de duce toto cõstitui, longum erat expectare, ad summam festinaui, nec occurri. VARIVS GEMINVS dixit. Maluisse solum ire, hostes enim auctoritate legatorũ non moueri, ad lachrymas patrum sepe flecti. SYLO POMPEIVS ait. Putaui utilius esse, priuata illum pecunia redimi, minoris enim posse æstimari, quam si tanquã imperator redimeret. ARGENTARIVS ait, nihil tam iniquum erat, quam legatos ad redemptionem mitti, nunquam enim reddidissent, quem sic desyderari publice iudicassent. Itaq; præcucurri rogaturus & hoc dicturus. Exercitus contemnit illum, Respu. relinquit. BLANDVS ait, cogitanti mihi quid facerem, contentus ire essem, paternis lachrymis, an comitatu publico præces meas adiuuarem? Tandem uenit in mentem Priamum regem ad redemptionem filij, sine legatis isse & cum auro. SEPVLLIVS BASSVS ait, non expectasse se curiam, quia putauerit futuros qui redimendum negarent, quod factum apud romanos sepius erat, itaq; ante se uoluisse redimere, quam posset aliquid de non redimendo constitui. CAESTIVS dixit, non quæsiui secretos tramites, & occultum iter, proditor, scilicet eadem uia ueni qua legati. De uoce filij color est. ALBVTIVS hunc fecit, pudebat illum, inquit, quod captus erat, quærebat aliquod fortunæ suæ patrocinium, uoluit uideri non culpa sua, sed proditione hoc sibi accidisse, itaq; nomen adijcere non potuit. FVSCVS ARELLIVS dixit, alienatum iam supplicijs animum & errantem has uoces effudisse sine argumentis sine reo. VARIVS GEMINVS omnia complexus est, potest, inquit, propter hoc, potest propter illum, ego uobis idem suadeo, cauete proditionem, hoc si cauere uultis, imperatores senes facite. Illud & in hac cõtrouersia & in omni uitandum aiebat CAESTIVS, quoties aliqua uox poneretur, ne ad illam quasi ad sententiam decurramus, sicut in hac apud Cæstium quidam auditor hoc modo cœpit. Vt uerbis ducis uestri scilicet, iudices, incipiam. Cauete proditionem, sic finiuit declamationem ut diceret, in quibus uitam finit imperator, cauete proditionem. Hoc sententiæ genus CAESTIVS hoc uocabat, & dicenti discipulo statim exclamabat ut in illa suasoria in qua deliberat Alexander, an oceanum nauiget, cum exaudita uox esset, quousq; inuicte? ab ipsa uoce quidam cœpit declamare, & in hac desijt. Ait illi Cæstius desinenti.

Et alter cum descriptis Alexandri uictorijs, gentibus perdomitis, nouissime poneret, quousq; inuicte, exclamauit Cæstius, tu autem quousq;? OTHO PATER, hoc colore usus est pro patre, dixit enim molestum fuisse imperatori, quod illum Fuscum legati intuebantur, itaq; ut ab hoc illos spectaculo urgeret, & ex eo narraret uerecundiam suam, id dixisse, quo audito festinarent. Itaq; dixisse illum, non caueant proditionẽ, sed cauete quasi ipsis legatis esset periculum ne proderentur.

CONTROVERSIA VICESIMA QVARTA.

RApta raptoris aut mortem, aut indotatas nuptias optet. Qui dicebatur raptor negauit se rapuisse, iudicio uictus uult ducere, illa optionem petit. ALBVTII SYLII. Per quam in omni discrimine periculosa libertas est, meruit puella ut taceremus, misericos in nos etiam antequam rogaremus fuit, inhumana libertas est. Si uincimus aduersus iudices, non oportet tibi amplius quam semel optare, omnis nimia potentia saluberrime in breuitate constringeretur, qui potest condemnare, possit semel, qui potest occidere, possit semel, aut si qua iteratio recipi potest, in pœnitẽtiam mortis recipienda est, proponite uobis iam supplicij causam, faciam carnificem, sicui tamen hoc semel liceret, meum est, exorata sum, conde gladium, irata um, repete optionem, & non semel, mori satius est, occide iam non uitiatorem, sed uirum. PORTII LATRONIS. Periculosius est negare raptum quam commisisse, in hanc perturbationem adulescens perductus erat, ut ignoraret, quid fecisset, non refugiebat tamen puellæ nuptias, fauebat tantum sibi, ut innocens duceret, itaq; nihil aliud petit quam libertatem, ut honestius duceret. Ita apud uos iudices, tutius est peccare quam erubescere, dignior pœna erat, si id peccasset, quod meminisse posset.

Exurge

Exurge adulescens & sine ullo respectu pudoris ad pedes te puellæ dimitte, accedite & uos amici propinquiq;, & tu mater & pater, quid te puella, & quid te horum lachrymæ monent? Non inquit, ad illum magistratum, non dissimulo, metuo te puella, si nusquam rogari uis, nisi ubi occidere potes, grauius punior nunc, cum me peccasse pudet, quam cum peccaui, quæ post iniuriam ignoscit, perdit misericordiam. CAESTII PII. Venit ad uos uestro beneficio retenturus puellæ beneficiũ, optauit nuptias neq; adhuc sciebat, quam uerecundum maritum esset habitura, uitiatorem dimisisti, uitrum occides, aiebat iudex, quid habes, quod tam p̃tinaciter neges? nuptias optat, min⁹ est ergo q̃d uitiauit, quã quod negauit. Q. HATTERII. Nõ sum, inquit, optatura mortem, sed uolo mihi licere & mortẽ optare, quã potestas ista delecta crudelis est. BLANDI, ergo nos iniuriam p̃iculosius nauigamus quam fecimus. IVNII GALLIONIS quadam nocte quid dicam? iam negare non audeo, non diligenter causa mea acta est, dum nihil timetis, facilius me puellæ credidistis, confitendum est uitium nostrum, non nuptijs fecimus moram, siue adhuc esset uitiata siue non esset, uisa est indigna matrimonio, quæ hominem non posset occidere, tibi consulebam, ne dicereris uitiatori nupta, si per te licuisset, honestiorem maritum habuisses, tu negasti. O hominem impudentem, ita tu nõ ante ingratus tribunal in conspectu populi, in medio foro clamitasti, ego uirginem rapui, neminem habere tam obsequentem maritum potes, hic iam nihil negauit. VARII GEMINI, exponam uobis rerum ordinem sic, tanq̃ ab eo didicerim qui, quid fecerit, nescit. VIBII GALLI. Vbi estis qui dicebatis, nihil interest tua, cõfitere, cõfitere, quia honestius putasti raptori nubere. Sit, inquit, mihi hæres, siquis intra decẽ menses natus fuerit, nunquã negat. Surge adulescẽs, dic rapui, uitiaui, incipe scire quod nescis, miratis si tibi nõ credit? multũ est de quo timet. PARS ALTERA. P. ASPRENATIS. Nescio utro iudicio aduersarius fuerit improbior, priore id egit, ne quam omnino pœnam stupri penderet, hoc id agit, ut ipse optet ex duobus alia lege constitutis supplicijs, utrum uelit pendere, fatetur enim impune se habere maluisse, quam ducere uxorem, uxorem ducere malle quam mori, antea legem uitiationis euertere conatus est, nunc transferre uult, aduocatos rogat iudices, rogat omnes potius quã uitiatam, utinam non hic illum liberaret metus, quod iudicis suæ clementiam nobis clamabat se innocentem, etiam si quid putasset mori non recusare. Aderat raptori populus, nec quisquã magis suspectam faciebat uitiatæ causam, quam lenitas optionis. Si tibi iam de stupro tuo liquet, est quædã prima innocentiæ uerecundia, præbere se legibus, tu uero meruisti quidem mortem, illa inficationem, ignorasti an peccasses, innocens esse uoluisti, causam habes, reuertere ad partes puella, quandoquidem toties iam rogas, quæ rogari ipsa debueras. LATRO tres fecit quæstiones, an illa interrogatio iusta fuerit, non sunt, inquit, non enim constabit te raptorem esse, nihil res, inquit, an negauerit, erat enim raptor etiam si negabat, & ita iusta fuit optio, an si iniusta optio fuit reuocari possit, optio inquit, semel puellæ datur, immutabilis est, semel emissa est. Iudex quam tulit de reo tabellam reuocare non potest, quæsitor non mutauit pronunciationẽ suam. Nihil tam ciuile tam utile est, quã breuem potestatem esse, quæ magna est, si uolet & alteram suam opinionem reuocare, & deinde tertiam. Nunquam constabit quid futurum sit, cum illa quod optauerit, possit sequenti semper ratione rescindere. Tertiam fecit quæstionem, an si possit aliquando reuocari optio, nunc debeat. Hæc defensio adulescentis qui negauit se uitiasse. FVSCVS & ordinem mutauit quæstionum, & numerum auxit, fecit enim primam quæstionem, an rapta non possit amplius optare quam semel, potest inquit, lex ẽm non adiecit quoties optet, sed ex quibus aut hoc, inquit, aut illud, nõ adijcit, neq; amplius quam semel. Contra ait, lex iubet te alterutrum optare. Tu hodie si mortem optaris, facies quod nunquam futurum est, utrumq; optaueris, etiam si non licet, inquit, amplius quã semel & mortem optabis & nuptias, ego nondum optaui, optio est quæ legitime fit, illa non est facta legitime, si prætor defuisset, nunquid optionem uocaret? Si rapta defuisset, raptor non fuit, non est ista optio, sermo est, an proximo iudicio confirmata sit optio, rapta ait, agebatur apud iudices, utrum deberet raptæ esse optio, non iudicata est raptam esse debere, rapta sit, non inquit puella, quæsitum est enim an ego

in raptorem

in raptorem ius haberem, iudicatum est habere me, uti debeo. Non possum ante legem habere quem raptorem. Nouissimam quæstionem fecit æquitatis, an raptæ debeat esse optio. PASSIENVS hanc ultimam partem sic diuidebat, an si adulescens malo aduersus puellam animo inficiatus est raptam, ut nuptias effugeret, dignus sit ut iterum fortunam subeat optionis recusatæ, deinde an malo animo fecerit. VARIVS GEMINVS ultimæ quæstioni uel parti, inquit, quid debeat fieri, quæritur. Duo hæc adijciebat quæ per se quæri putabat, an si puella pro certo adulescentis mortem optatura est, nō debeat illi permitti optio tam crudeliter usura sua potestate. Deinde an mortem optatura sit, quid est, inquit, quare uelis optare nisi quod nuptias non uis? hoc non tantum patimur sed rogamus. Color pro adulescente introductus est, a Latrone talis, ut diceret, se ebrium fuisse, & ignorare quod fecerit, hoc die magis credere de facto suo quā scire, recusasse autem nonne duceret uxorem, sed ut sua uoluntate duceret, & iudices nō audisse solicitos, faciles fuisse quasi de nuptijs ageretur. VARIVS GEMINVS raptam cōfessus est, & dixit. Nihil tam contrarium esse adulescenti, quam etiam nunc negare, ne non tantum raptam, sed etiam iudicem offendat. CAESTIVS nec Latronem secutus est dicentem, nescisse se hodieq; nescire, nec Varium Geminū confitentē, se nō rapuisse apertius negauit. Vtrum, inquit, inuenire nō poterat iudices, tertiā sententiā secutus est. Si rapuit indignum est puellam inuitam raptam esse, si non rapuit, nonne indignum est fieri, illum maritum? SYLO POMPEIVS dixit, adulescentem uerecundum natura & rustici pudoris non sustinuisse confessionē. Non placebat Latroni color. Minus, inquit, ignosceret illi si scit se rapuisse. & sciens mentitus est. Contradicebat Sylo, posse illi fidē fieri aliquem nescire an rapuerit. HISPANVS CORNELIVS. Non subducere illi inquit, maritum uolui, sed honestiorem dare. Digna est, inquit, tam misericors puella quæ non uideatur nupsisse raptori. HISPO ROMANVS ait, illos sodales qui illos impulerant circumstetisse & dixisse. Nō est hæc quam rapuisti, alia mitti timuit, ne illi qui eam rapuerat faceret iniuriam. ARGENTARIVS dixit, uellem mortem optasses, nō esset hic raptor iudicatus. Non causa tua illum premit, sed optio, dum unusquisq; iudex dicit, quid habet quod tantopere recuset? putat de capite agi, & ipse ait, se non uelle ducere uxorem, sed titulum recusare. Nempe uictus ducet uxorem. Non est solicite de eo iudicandum, cui damnato gratulandum. SYLO, hoc colore usus est. Confusum adulescentem subito, & tanto tumultu parum sibi constitisse, & negasse, quia perturbatus erat, pseuerasse quia negauerat

Libri quarti Controuersiarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE CONTROVERSIARVM LIBER QVINTVS.

IAM uidebar promissum meum implesse. Circumspiciebam tamen num quid me præteriret. Vltro Votieni Montani mētionē intulistis, & uelim uos subinde aliqua nomina mihi offerre, quibus aduocetur memoria, & quæ, quando senilis marcet per se admonita, & aliquando lacessita, facile se cogitet. MONTANVS VOTIENVS adeo nunquam ostentationis declamauit causa, ut ne exercitatus quidem declamauerit, Rationem quærenti mihi ait, Vtram uis? honestam an ueram? Si honestam, ne male assuescam, qui declamationem parat, scripsit non ut uincat sed ut placeat. Omnia itaq; lenocinia ita conquirit, argumentationes quia molestæ sunt, & minimum habent floris relinquit, sententijs explicationibusq; audienteis delinire contentus est. Cupit enim se approbari non causam. Sequitur autem hucusq; inferiorum declamatores uitium, ut necessaria deserant, dum speciosa sectant. Accedit etiā illud quod aduersarios quā uis fatuos fingāt, respondeāt illis & quæ uolunt & cū uolunt. Præterea nihil est quod errorē aliquo dāno castiget, stultitia eorū gratuita est, uix itaq; in foro futurus piculosus stupor discuti pōt, q creuit dū tutus est. Quid q laudationib⁹ crebris sustinent, & memoria illorū assueuit certis interuallis quiescere.

Cum

Cum uentum est in forum, & desijt illos ad omnẽ gestum plausus deficere; aut deficiũt, aut labant, adijce nunc quod ab alijs nullius interuentu excutitur. Nemo ridet, nemo ex industria alloquitur, familiares sunt omnium uultus in foro, ut nihil aliud, ipsum illos forum turbat, hoc quod uulgo narratur an uerum sit, tu melius potes scire. Declamatoriæ uirtutis LATRONEM PORTIVM unicum exemplũ, cũ pro reo in hispania rustico Portio, ꝓpinquo suo diceret, usq; eo esse confusum ut a solœcismo inciperet negantem potuisse confirmari, ac parientem desyderantẽ qua impetrauit ut iudicium ex foro in basilicam transferretur, usq; eo ingenia in scholasticis exercitationibus delicata enutriuntur, ut clamorem, silentium, risum, cœlum deniq; pati nesciant. Non est autem utilis exercitatio, nisi quæ operi simillima est illi quod exerceat, itaq; durior solet esse. At uero certamen gladiatores grauioribus armis discunt quam pugnant, diutius illos magister armatos quã aduersarius sustinet. Luctantes binos simul ac ternos fatigant, ut facilius singulis resistant. Cursores quod intra exiguum spacium de uelocitate eorum iudicetur, id sepe in exercitatione decurrũt, quod semel decursuri sunt in certamine. Multiplicatur ex industria labor quo condiscimus, ut leuetur, quod cernimus in scholasticis declamationibus, contra uenit, omnino molliora & solutiora sunt, in foro partem accipiunt, in schola eligunt, illic iudici blandiunẽ, hic inseruiunt, illic inter fremitum consonãtis turbæ intendendus animus est, uox ad aures inde perferenda, ex uultu dicentis pendent omnium uultus. Itaq; uelut ex umbroso & obscuro prodeuntis loco claræ lucis fulgor obcæcat, sic istos a scholis in forum transeũteis, omnia tanquã noua & inusitata perturbant. Nec ante in oratorem corroborantur, quã multis perdomiti contumelijs puerilem animum scholasticis delitijs languidum uero labore durarunt. LEPIDVS, uir egregius & qui declamatorio non studio.

Controuersia Vicesimaquinta.

ADulterum cum adultera qui deprehenderit, dum utrumq; corpus interficiat, sine fraude sit. Ingrati sit actio. Milciades peculatus damnatus in carcere alligatus decessit. Timon filius eius ut eum sepeliret uicarium se pro corpore patris dedit. Callias sordide diues natus redemit eum a Repub. & pecuniam soluit, filiam ei suam collocauit, quam ille deprehensam in adulterio deprecãte patre occidit, Ingrati reus est. ALBVTII SYLII. Non me mouet periculum meum, semper nos in malis nostris non fortunã, sed causam spectauimus. Non dubito quin Callias redempturus Milciadem si iam habuisset filiam nobilem. MVSAE. aliud alius patinõ potest, mihi adulterium carcer est. ARELLII FVSCI PATRIS. Nihil inquit filia plus possum dare quam Tymonem uirum, quando mihi contingerẽt ex eo nepotes, ferrum ex lege mihi traditum, an ad uindictam pudicitiæ proijciamus. Perdidisti pecuniã Callias, si tales soluisti manus, damnatus peculatus nihil aliud habendi suo relinquit ꝙ se patrem. CAESII PII. Non potest generosus animus contumeliã pati. Merito tu ex Tymone nepotes habere cõcupisti, quid magis in me probabis quã carcerem, nõ sum innocentior quam pater, nec liceor, qua liceor quidem. Hoc unum interest inter parentis & filij fortunã, quod illius calamitatum exitus fuit carcer, mearũ initium. Exponam uobis quantũ in neminem meorũ ingratus sim. Vnius Milciadis census inuẽtus est Tymon filius, nec hic quidem quicquã habuit, quod dare pro patre præter seipsum posset In Cynegyri domo sperare nuptias poteram, in Callimachi nec uerebar, ne Cynegyrus pluris suas æstimaret manus. Redemptus Tymon redemptoris felicitas est. VOTIENI MONTANI, faciã dicat, non accepi beneficiũ, alter reddidit, certus reddam cũ tam honeste desyderaris quam dedisti. Ego adulteros dimittam, quid aliud facerem, si alligatas haberem manus? egit me attonitum dolor. Non mehercule sic exorasset Milciades pater, nihil Calliæ debeo nisi libertũ, est uir egregius Callias, est misericors. Sed utrum tantum aduersus bonos maiorum iniuria est. Si nunc manus Tymonis alligantur, quantum fuit beneficium quod tunc solutæ sunt? Non est, iniquiore animo filiam amisit quã ego uxorem, sed æquiore animo impudicam pati uoluit. Vis diuitias tuas abscondere cum in eos inciderint qui mendicitate censentur. Nihil habet domus nostra melius quod ostendat quam paupertatem. Da pecuniam Milciadi, qua damnationem luat, nocens erit,

Oẽs cõtextus hic habẽt Timon & Callias, cum supra fo.487 Cimõ & Galias legaẽ, ubi idẽ argumentũ tractatur.

nocẽs erit, da Tymoni qua patrẽ redimat, pius non erit. VIBII GALLI. Nullibi mihi
felicior uideor ꝙ quod Milciadis preciũ fui, alligatus iacebat persicæ potentiæ uindex,
libertatis publicæ assertor, iacebat crimen ingratæ ciuitatis. Adulteram dimittam patri,
adulterã cui non tam glorior, quod filius sim Milciadis, ꝙ ꝗ uicarius, quid tu pœnã pu-
tas, pro Milciade alligari, si adulterum solum dimitterem, exulandum est, quid faciam?
occidam? plusꝙ præstitisti exigis, pro carcere exiliũ, non occidam, plusꝙ præstitisti exi-
gis. Vnum beneficium dedisti, duo petis. Vterq; magnum beneficium dedistis. Tantũ-
dem datis recipistis, Tymon quod Milciadem redemit, tu quod Tymonem. Videbat̃
mihi omnis maiorum meorum circa me turba fremere dicentium. Vbi sunt ille manus
quæ soluere Milciadem? Non mihi occurrit indulgentia uxoris, non Callias socer, nõ ul-
lius, aut rei, aut beneficia memoria, feci quod soleo, nihil aliud aspexi ꝙ patrem. MEN-
TONIS. cogita adulteros esse pro quibus rogas, cogita qualium misereri soleas. Turpe
est ab eodem mitti & adulteros & Tymonem. Ego sum qui referre gratiam ne mortuis
quidem desino. Ita mihi uero habere liberos contingat, quod quantum esset Milciades
expertus est. PORTII Latronis. Ego adulteros dimittã? ardet cupiditate uindictæ ani-
mus. Has manus continere non posset Milciades, quas alligare non potuit. Si in hoc so-
lutus sum, redde me carceri. Ille Græciæ seruator & Persarum uindex oriẽtisq; domitor,
cui modo tã insignem triumphum fortuna de hoste detulerat damnatus est peculatus,
ob hoc uidelicet ipsum, ut innocentia ei⁹, quæ alioquin latere potuerat, ipsa damnatiõe
ostenderetur, damnatus est innocens, quis in ciuitate misericors est? nunc occasio miseri-
cordiæ uenit. Milciades redimendus est. Redemi corpus tuum Milciade, ne funeri qui-
dem interfuturus, in quod meipsum impenderam. Misereor accusatoris mei, non quia
perdidit filiam, sed quia habuit. Dignus erat Callias habere tales quales redemit, quod
si me in hanc stuprorum patientiam redemisti, matrimonio carcerem præfero. Honesti-
us patri alligor, ꝙ adultero soluor. Vt audiui esse qui pecuniã numeraret, miratus sum
fuisse in ciuitate nostra quẽꝙ q Tymonẽ redimere ꝙ Milciadẽ maluisset. Ego ne patrẽ
quidem meum nisi innocens fuisset redemissem. BLANDI. Obijciat licet uincula nun-
quã tamen efficiat, ut non magis carcere glorier ꝙ matrimonio, diuersi sunt omnium af-
fectus. Tu fortasse Callias uincula ferre non potes, ego adulteram uxorem. Effugient er-
go adulteri tanꝙ alligatas Tymonis manus? ARGENTARII. Redemptum me proti-
nus appellare cœpit de filiæ nuptijs. Statim inquã Callias experit̃ an gratus sim, q qđ ꝑ
Milciade alligatus filia tua abstulit tibi generum Tymonem, ductus est pater meus in
carcerẽ etiã nunc captiuis suis plenum. IVNII GALLIONIS. Beneficũ, inquit, tibi de-
di quod filiam tibi collocaui, nunc uero Milciade grauiorem fortunam carcere sustines
Callias tecum comunicare dignatus est. Ego me redemptum putabã, filiæ istius emptus
sum. Steterunt ante oculos meos maiorum imagines, emissusq; sede sua Milciades ma-
iestate imperatoria refulsit, & iterum meas inuocauit manus. IVNII BASSII. Calliæ fi-
liam uxorem duxi. Hanc tibi pater iniuriam feci dum ingratus esse nolo, placeas tibi li-
cet & istas iactes diuitias. Tantidem tamen redemi patrem, quãti a te redemptus sum.
DIVISIO. LATRO in has quæstiones diuisit, an non quisquis gratiam non retulit cũ
posset, ingrati teneatur. Multa, inquit, interueniunt propter quæ nõ debeam facere etiã
si possem, si non tenetur quisquis non retulit gratiam cum posset, an hic teneatur, hoc in
hæc diuisit, an possit ob id damnari quod lege fecit, deinde an facere debuerit. Nouissi-
me an si affectu & indignatione ablatus non fuit, in sua potestate ignoscẽdum illi sit, hoc
nõ tanꝙ quæstionem, sed ut illi mos erat pro tractatione aut loco. MONTANVS Vo-
tienus quæstionem hanc adiecit, an gratiam retulerit Tymon Calliæ. Tuli, inquit, filiam
tuam uxorem, filia tua Milciadis nurus facta est, nõ putas beneficium, habere cõmunes
cum Milciade nepotes? GALLIO illam quæstionem mouit, sed diligẽter executus est
quæ solet esse ingrati, in controuersijs prima, an beneficium acceperit. Non erat, inquit,
mihi pœna in carcere esse, mea uolũtate illo perueneram, ita putas libentius in cubiculo
iacuisse. Nulli tamen erat locus Athenis honestior, ꝙ qui Milciadem habuerat. Deinde
& illam subiunxit quæstionem, an teneatur is qui beneficium acceperit quod non po-
tuit, non rogaui, inquit, te, dedisti istud iactationi tuæ, putasti ad gloriam tuam pertine-

re, ita tu non accepiſſes beneficiũ, ſi ſibi ſoluere Milciadem contigiſſet. SYLO POMPEIVS a parte Calliæ duo beneficia dixit dediſſe, quod redemiſſet, & quod egenti filiam collocaſſet, hoc quod ſecundum poſuit, nemo alius pro beneficio imputauit, in quo adeo non eſt dubium an beneficium non dederit, ut dubium ſit an receperit. BRVTVS Brutedius illis illas præterea quæſtiones fecit, an ſi ſua cauſa fecit hoc Callias, ut redimeret Tymonem, an ſit beneficium, beneficium enim eſt, inquit, quod totum eius cauſa præſtatur in quem confertur. Vbi aliquis ex eo aut ſperat quid aut præparat, non eſt beneficiũ, ſed conſilium, & diu executus eſt, & argumentis & exemplis. Deinde an ſua cauſa fecerit Callias. Voluiſti inquit opinionem ſordium illuſtri facto effugere, petiſti ex hoc æternam memoriam. Nõ magis poterat ignotum eſſe, a quo Tymon ſolutus eſſet, quam pro quo allegatus. Voluiſti habere generum nobilem, pium. HISPO Romanus duram quæſtionem fecit, an retulerit gratiam hoc ipſo quod occidit. Liberaui inquit, te dedecore ſummo, inuito tibi beneficium dedi, non eſt quod mireris. Nam & me tamen non rogantem redemiſti, hoc loco commemorauit illos patres, qui filias uitiatas occiderunt, qui incluſerunt. Color & GALLIONI ET LATRONI ET MONTANO placuit, ut nihil in Calliam diceretur contumelioſe & redemptorem & ſocerũ & infelicem. CAESTIVS multa in auarum & in fœneratorem, & menſularium & lenonem dixit, dum uult illud probare, reddidiſſe ſe beneficium, quod talem ſocerum habere ſuſtinuiſſet. LATRO dixit, filiam tuam dimittam, quid adultero faciam? pro una rogas, duos eripis. Hanc HYBREAS aliter dixit ſententiam.

Hæc tota diuerſa ſententia eſt a priore etiam, ſi ex eadem eſt petita materia. Illa nõ eſt ſimilis, ſed eadem quam dixit prior. ADDEVS rhetor ex Aſianis non proiecti nominis, deinde ARELLIVS FVSCVS

ſic putauit ARELLIVS Fuſcus, Non dices me Callia ingratum, unde redemeris cogita, memini. Deinde Fuſcum cum hæc a diſcipulis ſententia ei obijceretur, non inficiari, tranſtuliſſe ſe eam in latinum, & aiebat non commendationis ſe id aut furti, ſed exercitationis cauſa facere. Do, inquit, operam ut cũ optimis ſententijs certem, nec illas corrumpere conor, ſed uincere. Tum deinde retulit quandam Thucydidis ſententiam.

Iſtec legũt in decla. fo. 487 ſed utrimq; mutilata.

deinde Saluſtianam. Res ſecundæ miræ ſunt uitijs obtentui, cum ſit præcipua in Thucydide uirtus breuitatis, hac cum Saluſtius uicit & in ſuis illum caſtris cecidit. Nam in ſententia græca tam breui habes, quæ ſaluo ſenſu detrahas, deme uel

uel deme conſtabit ſenſus etiam ſi

non æque comptus, æque tamen integer. At ex Saluſtij ſententia nihil demi ſine detrimentis ſenſus poteſt. T, autem Liuius tam iniquus Saluſtio fuit ut hanc ipſam ſententiã & tanquam tranſlatam, & tanquã corruptam dum tranſfertur obijceret Saluſtio. Nec hoc amore Thucydidis fecit, ut illum præferat, laudat quem non timet, & facilius putat poſſe a ſe Saluſtium uinci, ſi ante a Thucydide uincitur. CAESTIVS colorem hunc ꝓ Callia habuit, obiecit ultro Tymoni, quod paſſus eſt uxorem ſuam adulterã fieri, quod non cuſtodiſſet, quod expectaſſet dum ſuperueniret pater, ut ſpectator calamitatis ſuæ fieret. Iam, inquit, etiam ſi dimiſeris ingratus es, ego non expectaueram dum rogarer. HISPO ROMANVS hunc colorem ſecutus eſt, dixit adoleſcentem tumidum, & nobilitatis ſuæ cogitatione inſolentem, inuiſa habuiſſe beneficia ſua, moleſte ferentem ſocerum ſuum dici Calliam. Item omnem operam dediſſe, ut mores puellæ in uitia non tantum labi pateretur, ſed ipſe impelleret, ut haberet iuſtam dimittendi cauſam, nec eam occaſionem non intermiſiſſe, ſed expectaſſe etiam dum ſuperueniret pater, hoc ſe cogitaſſe, expectat me, uult mecum pares rationes facere, feciſſet ſi non oſtendiſſet patri adulteram filiam. GORGONIVS in hac controuerſia fœdo genere cacoçeliæ uſus dixit, iſtud publicum adulterium eſt, ſub Milciadis tropheis concumbere. DORION cũ deſcripſiſſet gloriæ ſibi fuiſſe carcerem, nunquam ſe non illam fortunam oſtentaſſe dixit.

MAIESTATIS LAESAE FIT ACTIO.

FLaminius proconsul inter cœnam a meretrice rogatus, quæ aiebat se nunq̃ decollari hominem uidisse, unum ex damnatis occidit, accusatur maiestatis. MENTONIS. Iam etiam perituri dormiebant, peragitur totus ordo supplicij, ne qd se meretrix negaret uidisse. O miserum si quis meretricem offendit. O miseram matrem familiæ, si cuius fœminæ meretrix inuidet, nihil petenti prætor negaturus est. MVSAE. Hic est Flaminius qui exiturus in prouinciam uxorem a porta dimisit. ARIGENTAII. Obijcio luxuriam, obijcio histrionum iocos ãnuos, reuinxerunt in conuiuio, nihil aliud nisi occiditis, qui in carcere uixerunt, in conuiuio perierunt. BLANDI. feriatur in foro, omnes uideant, meretrix audiat, reliquiæ prætoris unco trahebãtur, maiestatem læsam dixissem, si exeunti tibi lictor a conspectu meretricem non summouisset. VIBII RVFFI. Paratus erat accusator cum cõmentarijs aiebat, quid si meretrix desyderarit, in hoc tecum uxorem non misimus, ut salua prouincia sit, optime meretrici bonã mentẽ, dedimus tibi legatũ, dedimus quæstorẽ, ut tu cũ meretrice cœnares, meretrix uxoris loco accubuit, imo prætoris. P. APSRENATIS. Viri fortasse osculo donauit homicidium, etiam carnifices cœnaturi manus abluunt. PORTII LATRONIS. ne a sobrio quidem lictore percussus est, nõ inquiro in totum annum, illa nocte cõtentus sum, bibe lictor, ut fortius ferias. Ecquid intelligitis quomodo dãnatus sit, qui sic occisus est? quid scio, an in cuius gratiam occisus est, in eiusdem etiam damnatus sit? quantũ tibi perdiderat, tantum tu meretrici dedisti. Si negaret, quos testes haberem? quis enim in illo conuiuio fuit, cui tecum sit credendum? facilius est, ut qui meretrici dederit homicidiũ, neget, q̃ qui hoc quoq; dederit quicq̃ inde minuerit, nunq̃ istud mulierum oculis ostendi solet, aut ista iam sæpe uidisset. IVLII BASSI. Inter temulentas reliquias sumptuosissimæ cœnæ, & fastidiosos sub ebrietate cibos, modo excisum caput humanũ fertur, in purgamenta & iactus cœnantium, & sparsam in conuiuio scrobẽ humanus sanguis euertitur. Gratulor forti tuæ prouincia, quod desyderante tale spectaculum meretrice, plenũ carcerem damnatis habuisti, seruum si uerberare uoluisses extra conuiuium abduxisses. ROMANI HISPONIS. Quis ferret te q in triclinio tuo iudiciũ coegisses? Scelus est in conuiuio damnari hominem, quid occidere ad arbitrium meretricis? de reo pronunciasti, nisi forte facilius in honorem eius decollas quem iudicas. FVLVII SPARSI. Contactam sanguine humano mensam loquor, strictas in triclinio secures, quis credat? ista aut concupisse meretricem, aut fecisse prætorem, cadauer, secures, sanguinẽ loquor, quis inter hæc de conuiuio cogitat? Hominem, inquit, occidi, nunq̃ uidi alio q̃ Flaminio prætore, omnia alia uidisti. SYLONIS POMPEII. Virum nobilissimum & tantis honoribus functum turpiter meretrix clementem fecisset, crudelem fecit, nũq̃ uidi, adijce si uis, nec alio prætore uidere potes. ALBVTII SILII. Si quis aũt est iudices, qui desyderet, ut prætoris referam crudelitatem, quot præter hũc iugulauerit, quot innoxios dãnauerit, quot carcere incluserit, huic ego me satisfacturum polliceor, uno conuiuio cum sua prætura reum euoluam. Instituuntur ab isto in prouincia epulæ, & magnifico apparatu extruitur conuiuium, distinguũtur argenteis poculis aurea, quid multa? e carcere in conuiuium prætoris cui stupenti misero meretrix arridet, Interim uirgæ promuntur, & uictima crudelitatis ante mensam ac deos trucidatur. Me miserum imperij Romani terrore lusisti. O qui crudelitate superasti omnes tyrannos, soli tibi inter epulas uoluptati fuit morientium gemitus, hic ultimus apparatus cœnæ fuit. In eodem triclinio uideo prætorem, amorem, scorta, cædes, meretrix prætori, prætor prouinciæ imperat. In conuiuio cõstituitur catenatus, qui cum languentis prætoris istius aspexit oculos, existimãs ipsum prætoris beneficio dimitti, gratias isti agere, & utrisq; manibus mensam tenens. Dij, inquit, immortales tibi parem gratiã referãt. Quicũq; in eodẽ triclinio accubabat, alius ubertim dimisso capite flebat, alius auertebat ab illa crudelitate oculos, alius ridebat, quo gratior esset meretrici. Hic iste inter uarios couuiuarũ uultus submoueri iubet & miserum stare ad præbendas ceruices in iocum. Interim distinguitur mora poculis, nec sobrij quidem carnificis manu, ciuis Romanus occisus esset, non peto quo minus securi percutiatur. Illud rogo, lege potius q̃ scorto cadat. Memẽto terrorem imperio quæri non oblectamenta muliercculis, quid ego nunc referam iud. Ludorum genera, saltatio

Supra quoq; legendum est in decla. eiusdem argumẽti uirgæ promuntur.

ries,& illud dedecoris certamẽ,prætor ne ſe melius moueret an meretrix. CAPITO-
NIS. Exurgite nũc Bruti,Horatij,Decij,& cætera decora impij. Veſtri faſces,ueſtræ ſe-
cures in quantum proh bone Iupiter dedecus reciderunt. Iſtis obſcenæ puellæ iocantur,
quid ſi per deos immortales in illo ſolenni die,populo inſpectante,in foro conuiuiũ ha-
buiſſes? non minuiſſes maieſtatem imperij noſtri? atqui quid intereſt conuiuium in fo-
rum,an forum in conuiuium attrahas? Deinde deſcribitur qualiter in foro decolletur?
Aſcendit prætor tribunal inſpectante prouincia, noxiæ poſt terga ligantur manus, ſtat
intento ac triſti omniũ uultu,fit a præcone ſilentium, adhibentur deinde legitima uer-
ba,canitur ex altera parte claſſicum. Nunquid uobis uideor deſcribere conuiuiales io-
cos? Heu quam diſſimilis exitus initijs adeſt,accuſauit te quis? Po. Ro. Iudicarũt te qui?
te prætor damnatum pronunciauit,occidit meretrix. BVTEONIS. Vt iſte cum amica
cœnaret iucundius,homo occiſus eſt. Nunquid, iudices,unquã pro roſtris uidiſtis præ-
torem cum meretrice cœnantem? VOTIENI MONTANI. Qui ſic conuiuatur,quo
Alr, ĩgratiæ modo iraſcitur? damnaturi iurant nihil ſe† habere,nihil precibus dare,poſtulo,ut in hãc
legem iures,maieſtas. Po. Ro. per omnes nationes,per omnes diffuſa prouincias,in ſinũ
* meretricium iacet,ea imperat,pater noſtro quæ proſtitit,eius oſculo nemo ſe abſtinuit,
niſi qui pepercit ſuo,conuiuas tuos ipſa narra,fuere credo tribuni, fuere præfecti, fuere
equites romani,cum ijs ergo prætor. CASSII SEVERI. Ne de ſeruo quidem aut ca-
ptiuo omni loco aut omni genere,aut per quos libebit, aut cum quibus libebit ſuppli-
cium ſumi fas eſt,adhibeturq; ad ea magiſtratus ad cuſtodiam nõ leticiam. TRIARII.
Quo crimine damnatus eſt? cædis,non tamen in conuiuio occiderit. Animaduerte dili-
genter meretrix,ne iterum homicidiũ roges. MONTANVS VOTIENVS has pu-
tabat quæſtiones eſſe,an quod quis in magiſtratu peccauit proles uindicari poſſit, maie-
* ſtatis læſæ reus. Vnũ enim quod tueri ſe facto non poteſt ad ius confugit,& dicit ſe hac
lege non teneri. Num quicquid peccauit in magiſtratu aliquis, maieſtatem lædit, puta
aliquem,dum magiſtratus eſt patrem ſuum occidere,ueneno uxorem ſuam necare pu-
ta,non hac lege cauſam dicet, ſed illis parricidij & ueneficij. Vis ſcire non a quo fiat ad
rem pertinere,ſed quid fiat,priuatus poteſt accuſari maieſtatis læſæ, ſi quid fecerit quo
populi romani maieſtatem lederet,puta amicam habet,proconſul eſt,adulterij cauſam
dicet non maieſtatis,ſingula,inquit,æſtima quæ obijcis,ſi tantũ amicam habuiſſet, nun-
quid accuſares quod animaduertiſſet in aliquem nullo rogante,nunquid accuſare poſ-
ſit. Si non omne non recte factum hac lege uindicari poteſt, an id quod ſub auctorita-
te publica geretur? Nam cum adulterium cõmittit tanquam ciuis peccat. Item cum ue-
neficium,cum animaduerterit auctoritate publica utitur. In eo autem quod ſub prætex-
tu publicæ maieſtatis actione uindicandum eſt. Dic enim mihi ſi cũ animaduertere de-
beat,nec legitimo cultu ac more ſolenni uſus interdiu,tribunal conſcenderit conuiuiali
ueſte,ſi cum claſſicum canere debeat,Symphoniam canere iuſſerit, non lædet maieſta-
tem? atqui qđ fecit fœdius eſt,& comparauit. Deinde ſi poteſt uindicari maieſtatis lege
id quod proconſul, maieſtatis publicæ & iuri & apparatus eſt,peccauit, an hoc poſſit?
non poteſt,inquit,nihil enim detractum eſt populi romani magnitudini. Is lædit popu-
li romani maieſtatem,qui aliquid publico nomine facit, tanquam ſi legatus falſa man-
data affert,ſi claudit ea aliter quam populus romanus dederit,imperator fœdus percuſ-
ſerit,uidetur po. ro. percuſſiſſe,& continetur indigno fœdere,nunc nec uiribus quicquã
populi romani detractum eſt,nec opinioni eius imputatẽ,ſi quid fecit,nõ Popu. Roma.
At ex te cæteros æſtimant,nonne & ante hunc alij fuerunt ex quibus æſtimari poſſit? &
poſt hunc erunt. Et ſingulorum uitia nemo urbibus aſcribit,attamen factum ipſum tur-
Nemo ſine ui- pe eſt,ſed multa alia,nec ideo illis populi romani maieſtas læditur. Nemo pene ſine ui-
cijs naſcitur, tio eſt,ille iracundus eſt,ille libidinoſus eſt,non tamen ſi cum aliquo imitatum eſt malis,
eo ſtatim maieſtas læditur. Deinde ad facti ipſius æſtimationem uenit,& dixit hæc obij-
ci quod meretricem habuit,quod aliquem occidit,quod noctu,quod in conuiuio,quod
rogante meretrice. SYLO POMPEIVS has adiecit quæſtiones,an ſi quod ei facere li-
cuit fecit,non poſſit maieſtatis accuſari,poteſt inquit,hæc enim lex quid oporteat quæ-
rit,aliæ quid liceat,licet ire in lupanar. Si præcedentibus faſcibus prætor deducet in lu-
panar?

pœnar, maiestatem lædet, atqui quod licet fecerit, licet qua quis uelit ueste uti. *Si prætor*
ius in ueste seruili uel muliebri dixerit, uiolauerit maiestate. Deinde illam fecit quæstio-
nem, an ei hoc facere licuerit. Non licuit, inquit, illo loco, aut illo tempore, aut ex illa cau-
sa occidere, quædam quæ licent, tempore & loco mutato non licent. De colore, inquit,
quæritur, quo uti debeat is qui pro Flaminio dicit, quædam cõtrouersiæ sunt, in quibus
factum defendi non potest, excusari potest, ex quibus est & hæc, non possumus efficere
ut propter hoc non sit reprehendẽdus, nõ speramus ut illum iuuet ac ꝓbet, sed ut dimit
tatur, sed sic agere debemus, tanꝗ pro facto non emendato, non scelerato tamen. Itẽ ne
gabat se pro Flaminio negaturũ MONTANVS, sed his quæ obijciũtur responsurum.
Aiebat autem illam sententiam Ruffi Vibij, colorem actionis esse bonum. Senetionis
esse bonum, se habere animum pro reo, in quo libido omnis intra meretricem esset, cru
delitas intra carcerem. Ipse Montanus illum locum pulcherrime tractauit, ꝗ multa po-
pulus Romanus in suis imperatoribus tulerit, In Gurgite luxuriam, in Manlio impotẽ-
tiam, cui non nocuit & filium & uictorem occidere? in Sylla crudelitatem, in. L. Lucu- Supra in de-
lo auaritiam. In prætore, inquit, cũ illi constiterit abstinentia, diligentia, ne excutiatis quo cla. eiusdẽ ar.
modo una nocte cœnauerit, utrum tamen, inquit, iniqui est quod obijciunt, quod dam- legiẽ Mallio,
natus perierit meretrice postulante, procis perire damnato. Colorẽ FVSCVS AREL- tu lege Man-
LIVS hunc introduxit, ebrium fuisse, nescisse quid fecerit. SYLO POMPEIVS hoc lio ut hic
colore usus est, non putauit ad rem pertinere, ubi aut quãdo periret qui perire deberet.
TRIARIVS ineptum introduxit colorem. Sermo erat, inquit, contemni in conuiuio
nimiam prætoris lenitatem, alios fuisse procos qui quotidie animaduerterent, huius an-
no nullum esse occisum, dixit aliquis ex conuiuis. Tu ergo nunꝗ iratus? dixit & mulier
ergo nunꝗ iratus, quod clementia sui contẽptui esset. Curabo, inquit, sciant non deesse
mihi sceleratum, quem uidere lucem ultra non oportet, occisus est, quia damnatus sub
prætorio fuerat, quo tempore? esse enim nullum tempus quo nocẽs periri non debeat.
GALLVS VIBIVS dixit, meretrix orauit, timebam mehercules, ne exorasset ut occi
deretur, aut indamnatus uiueret. Ex altera parte multa bene dicta sunt, multa corrupta.
In descriptione supplicij, utiꝗ illi q uoluerũt oĩa legitima supplicij uerba, in sentẽtias tra-
here in uitia inciderũt, tãꝗ dixit TRIARIVS, Sũmoue, audis lictor, summoue a præto
re meretricem, hoc loco non male adiecit uerbera, sed uide ne uirgæ tuæ pocula nostra
disturbent. SYLO POMPEIVS dixit, despolia meretrix agnoscis hoc uerbum, cer-
te prouincia agnoscit. Sylo Pompeius homo qui iudicio censebatur, & ipse ad hanc de-
scriptionem accessit, minimum tamen mali fecit, ait animaduerte meretrix, age lege, qu-
ꝗ enim lege hic agitur. HISPANVS dixit, age lege, tibi dicitur, Flamini uiue sine mere
trice, cœna sine carnifice. ARGENTARIVS in quæ solebat schemata, attrectationem
uiolentissimam fregit, age lege, scis, inquit, quid dicat. Interdiu age in foro, age, stupet li-
ctor, id est, quod dicit meretrix tua nunꝗ se uidisse. MONTANVS VOTIENVS di-
xit, percussurus lictor ad prætorem respexit, prætor ad meretricem. VIBIVS GAL-
LVS dixit lictori, quia bene percusserit propinatum est. Illud quod tãꝗ Latronis circũ
fertur, non esse Latronis pro testimonio dico, & Latronẽ a sententia inepte tumultuosa
uindico, ipse enim audiui Florum quendam auditorem Latronis dicẽtem, nõ apud La
tronem, neꝗ enim illi mos erat quemcũꝗ audire declamantem, declamabat autem ipse
tantũ & aiebat se non esse magistrũ, sed exẽplũ, nec Iulio, nec alij contigisse suo, ꝗ apud
Græcos Nicetæ, apud Romanos Latroni, ut discipulis non audiri desyderarent, sed con-
tenti erant audire initio cõtumeliæ causa a deridẽtibus, discipuli Latronis auditores uo
cabãtur, deinde in usu uerbum esse cœpit, & promiscue poni pro discipulo auditor, hoc
erat non patientiam suam, sed eloquentiam suam uendere. Vt ad Florum reuertar ille
dixit in Flaminio, Refulsit inter priuata pocula publicæ securis acies, inter temulentas
ebriorum reliquias humanum euertitur caput. Nunꝗ Latro sic cõposuisset, ut quia pu-
blicam securim dicturus erat, diceret, priuata pocula, neꝗ in tam mollem compositionẽ
eius sentẽtia euanuisset, nec tam incredibileis unꝗ figuras compingebat, ut in ipso tricli
nio inter lectos & iocos & mensas percussum describeret. Ille cum in hac controuersia
descripsisset atrocitatẽ supplicij, adiecit, quid ex horruistis iudices me†retricios lusus lo Al. tetricos

quor. Et ille dixit, minus notam sententiam, sed nõ minus bonam. In socium nostrũ praetor populi romani animaduertit cum priuata uoce, tumultuario tribunali, ebrius fortasse, nec calciatus quidem, nisi si & omnia expectaret meretrix diligenter exegit. RVFFVS VIBIVS. Erat qui antiquo genere diceret, belle cessi illi sententia sordidioris pater notae, ad occidendum hominem soleas poposcit. Alteram eiusdem generis, sed non eiusdem successus sententiã, cum deplorasset conditionem uiolatam maiestatis, consuetudinem maiorum descripsisset, qua semper uoluissent ad supplicium aduocari, sententiam dixit, at nũc a pater lege actum est ad lucernã. POLLIO TAMEN ASINIVS aiebat hãc se sentẽtiam recipere. VIBIVS de oratoribus, qui uerba antiqua & sordida consectatur, & orationis obscuritatem seueritatem putat, aiebat Milciadem rhetorem eleganter dixisse   tamen in ijs etiam si minus est insaniae minus speciei est. Illi qui tum etiam abundantia laborant plus habent furoris, & plus etiam corporis. Semper autem ad sanitatem procliuius est, quod potest detractione curari, illi succurri non potest, qui simul & insanit & deficit. Sed ne hoc genus protegere uidear in Flaminio, tumidissime dixit MVRRHEDIVS, patrem nostrum in illa ferali coena saginatum meretricis sinu excitabitis occisuri. Et illud terra collo seruiebat, forum cubiculo, pater meretrici, carcer conuiuio, dies nocti, nouissima pars sine sensu dicta est, ut impleretur dies nocti. Hanc igitur sententiam retuli, quia & in tricolis & in omĩbus huius generis sententijs curamus ut numerus constet, non curamus an sensus. Omnia autem genera corruptarũ quoq; sententiarum de industria pono, quia facilius quid imitandũ, & quid uitandum sit docemur exemplo, & certe illud genus cacoçeliae est, quod amaritudine uerborum quasi aggrauat̃, iam res petit, ut in hac controuersia referam⁹ id quod LICINIVS NEPOS dixit. Reus damnatus est lege, perijt fornici, & illud quod SENIANVS dixit, habet sui generis insaniam cum diceret, nocte non debere sumi supplicium, post longam descriptionem cum nunc demum uictimae quidem occidunt̃, & ad hanc controuersiam graeci apposuerunt manum, dixit in hac NICETES

EVTEMON dixit,   GLAVTIPPVS CAPPADOX cum coenam luxuriosam descripsisset indignã maiestate pater adiecit   hoc idem elegantius dixit ADDEVS cum descripsisset coenam nocturnam   NICETES dixit,

ARTEMON eodem loco aliam dicam sententiam

SIC GLICON dixit,

VICESIMA SEXTA CONTROVERSIA.

PEr uim utiq; gesta ne sint rata pacta, conuenta legibus facta sint. Expositum qui agnouerit, solutis alimentis recipiat. Quidã duos filios expositos sustulit, educauit, quaerenti patri naturali pollicitus est se indicaturum ubi essent, si sibi alterum ex illis dedisset, pactum interpositũ est, reddit illi suos filios, repetit unũ. ARELLII FVSCI. Aequum est ut cum alternis diuidamus liberos, quos non diuidimus cum matribus, si alterum non abstulerim, utrumq; habebis, quid faciam? utrumq; genui, utrumq; desideraui, pro utroq; pactus sum. ALBVTII SYLII. Vna nati sunt, una expositi, una educati, redditi potissimum distrahuntur, distraxit illos fortuna aliquãdo a parentibus, nunquã ab ipsis. Misereminí iudices, grauis inuidia est. IVLII GALLIONIS. Duos exposui, qui alterum eligere non poteram, periclitor ne, cum duobus liberis in iudicium uenerim sine ullo reuertar. Nam quem perdam eligere non possum causa pacti mei fuit, ut haberem filios, consummatio ut perderem, pro filijs tibi debeo, nõ filios, pete quantũ uis ꝓ disciplinis, imputa quantũ uis pro alimentis, licet plus petas minus reddam. Maiores nostri uiderunt quam effusa esset indulgentia pro suis timentium, quam parata quicquid posceret̃ dare. Itaq; ꝓ patre lex, cum educatore pacta est, non potui obligari de eis, qui in mea potestate nõ erant, si ex aequo diuidamus, at habeatur utriusq; ratio, habeam ego tamdiu duos quãdiu tu habuisti, nolite timere pueri, non diducam uos, aut utrumq; habebo aut neutrũ, in auctione fratres quãuis hostilis hasta non diuidit, plus quiddam est geminos esse quã fratres, perdit uterq; gratiã suam, nisi cũ altero est. FVLVII SPARSI. Ignoscere mihi aduersarius debet meos retinenti, cum ipse alienos

ipse alienos concupiscat, repetit quod adhuc habuit, retineo quod modo agnoui, agnitio diuidet quos iunxit etiam expositio. CORNELII HISPANI. Dic uter obsequentior sit, uter indulgentior, uterq; inquis, miraris si iam meos diuidere non possum, omnia pro filio paciscor, præter filium. VOTIENI MONTANI. Ego uero ne patrocinium quidem habeo, si tam facile filios remitto, libenter exposui, reddere istud est liberos an eripere? utroq; modo perdendi erant, uel pacti essent uel negati, pactus sum flens tremensq; tanquam cum exponerem. CAESTII PII. Ne diuiderem filios una exposui, iste quoq; duos sustulit, qui tantum uno contentus est, iterum cogor exponere. IVNII GALLIONIS. Contra expeditæ partes uestræ sunt utrumq;, ex hoc iudicio potestis parem dimittere. MENTONIS. Iste assueuit carere liberis, etiam si unum accipiam necesse est torquear, duobus assueui, quid unquã cõmisi, & habes domi quos de me interroges, nihil unquam sine illis feci, nisi indicium uim uocas, quæ te patrem fecit sine hærede herere, qui paulo ante habui filios duos tales, ut ex illis unus quilibet satis sit. POMPEI SILONIS. Videte q̃ modeste agã, ego sustuli, ego educaui, ego reddidi, iste eligat? VIBII RVFFI. Salui sunt, inquit, liberi tui, post hanc uim meam iste me osculatus est. PASSIENI, cæde mihi tabulas testamenti, plures in testamento habeo quã in pacto, hoc testamentũ debere non cogito, si meos filios hæredes facere non possum, tuos faciam, preces meas ad filios transferã, hoc eñ nomen licebit, puto mihi usurpare dum litigo. ARELLII FVSCI PATRIS. Fertis hoc optimi iuuenes? ego uos expositos sustuli, ego educaui, ego ægrotantibus assedi, senem me fecistis & relinquitis. ARGENTARIVS. In ista ui duos filios perdidi. DIVISIO. LATRO sic diuisit in re uis aut necessitas sit, nulla inquit uis est, arma lex & uincula, & ultimũ periculum complectitur, quorũ nihil fuit in tua psona. Ille ait uis est & necessitas, ubi uelim nolim succumbendũ est mihi, cũ esset necesse mihi, non eñ poteram habere alterum filiũ, nisi alterum promisissem. Respondetur primũ non est uis ubi aliquid expediendæ rei causa patiendũ est, sed ratio, tamen quia nõ possum domũ habere, nisi hic emero, nulla alia uenalis est, hanc occasionẽ uidet uenditor & premit, nõ tamen hanc emptionẽ rescindes, alioquin in infinitũ calumnia excedet, dicet alius, necesse mihi erat, tibi necesse carere, primũ etiam nõ poteras, deinde & alia uia poteras inuenire, sperare alium iudicem, an aliter inuenire nõ poteras? ergo tibi plus prestiti. An si est in re uis & necessitas. Ita tamẽ rescindant quæ p uim & necessitatẽ gesta sunt. *Si uis & necessitas a paciscente adhibita est*, nihil inquit mea, an tu cogaris, si nõ a me cogeris, in eam culpam oportet esse, ut mea pœna sit, non inquit, neq; enim lex adhibenti uim irascitur, si passos incurrit, & iniquum illi uidetur, id ratum esse quod aliquis nõ quia uoluit pactus est, sed quia coactus est, nihil autẽ refert quã per quem illi necesse fuit, iniquũ enim quod rescindit facit fortuna eius, q passus est, nõ psona facientis. Deinde an ab hoc uis admota sit? Tu inquit mihi uim admouisti, qui nõ aliter indicabas, quã si pactus essem. Non est, inquit, admouere uim aliquid cum certa conditione pmittere, si qua uis est a te tibi adhibita est, quod exponere & ad exonerandũ se uenisset, ut tantũ patri redderet, quantũ educatori supfuisset. Pro educatore GALLIO hunc colorem secutus est, se misericordia motũ. Cum uiderem, inqt, morbidum sine hærede esse, dixit modo ipse qui auidus est, possumus duo patres esse, & dixit illam amabilẽ sententiã. Da itaq; nunc pœnas misericors. MONTANVS VOTIENVS sic cœpit. Si quis me uidit indicẽ modo duorũ liberorũ patrẽ, nunc solitudine periclitantẽ, certum habeo dicit crudelẽ indicem. Et summisse cũ aduersario egit, rogauit, ut altero cõtentus esset. Et illam sumpsit contradictionẽ, nescio inquit utrum, & dixi mihi crede q illos optime noui, utrũ uis elige, ideo sic pactus sum qa nihil intercat. HISPO ROMANVS erat natura, qui asperiorẽ dicendi uiam sequeret. Itaq; hoc colore egit ut inueheret tanq̃ in malũ patrem, & diceret crudeliter exponentẽ, pfide recuperantẽ. In hoc inquit repetit, non qa habere uult, sed quia eripere, irascit mihi quod duos educaui, quod indicaui. Et cũ descripsisset sæuitiã exponentis adiecit, Etiã nunc mihi uidet eiusdẽ animi, eiusdẽ duritiæ, quia nihil putat se debere ei, qui liberos suos educauit, durus est pater, crudelis est, nolite credere ex illa feritate tam subitã mutationẽ. *Sinite me in uno filio experiri.* Dixerat in hac cõtrouersia illam quæstionẽ, qua dicebat se ne-

quaquã uim adhibuiſſe. Quid? ergo quis adhibuit uim? tu tibi, non eſt quod dicas aliũ, quis ſibiipſi uim adhibet? ſolet fieri, ecce ego ipſe mihi nocui. Et illud dixit. Placet mihi in irritum reuocari quæ geſta ſunt, dono quod indicauerim. ARGENTARIVS dixit, ex altera parte, miſeriorem ſe nunc eſſe, quam cum ignoraret ſuos, & cum tormenta patrij animi deſcripſiſſet, ait, etiam nunc paciſci uolo, quid do, ut liberos meos recipiam? quid do ne agnouerim? Indignabatur CAESTIVS detorqueri ab illo toties, & mutari ſententias ſuas, quid putatis aiebat? ARGENTARIVS eſſe certiſſimum ius eſt, ſolebat & græce dicere. Fuerat enim Argentarius Cæſtij auditor, & erat imitator, aiebat inuicem, quid putatis eſſe Cæſtium, niſi Cæſtij cinerem, & ſic ſolebat iurare per manes præceptoris mei Cæſtij, Cum Cæſtius uiueret. Omnibus autẽ inſiſtebat ueſtigijs Cæſtij, æque ex tempore dicebat, æque contumelioſe multa interponebat, illum tamen optima fide præſtitit, cum uterq; græcus eſſet, nunquam græce declamaret, illos ſemper admiraretur qui non fuerũt contenti unius linguæ eloquentia, cum latine declamauerant toga poſita ſumpto pallio, quaſi perſona mutata redibant, & græce declamabant, ex quibus fuit SABINVS CLODIVS, in quem uno die, & græce & latine declamantem multa urbane dicta ſunt, dixit ARTERIVS quibuſdam quærentibus puſillas mercedes eum accipiſſe cum duas res doceret, nunquam magnas mercedes accepiſſe eos qui Ermenium acta docerent. MECOENAS dixit, CASSIVS SEVERVS uenuſtiſſimã rem ex omnibus, qui ab auditione eius cum rediret interrogatus quomodo dixiſſet, reſpondit male uicit. GLICON dixit,

Vide q̃ſi ſint exẽplaria deprauata, eadẽ ſunt quæ in decla. legunt fo. 489. ibi in Sabinũ, utrobiq; tñ mendis inuoluta, ita ut collata ſenſum uerioremem efficiãt

GALLIO autem elegantiſſime dixit a parte patris, cum in ultima parte teſtamenti figuram tractaret, quandoq; ego mortuus ero, tunc mihi hæres ſit, uis interrogem uter? TRIARIVS dixit, a parte educatoris. Ergo ego tollere potui, educare potui, tacere non potui.

VICESIMA SEPTIMA CONTROVERSIA

QVi patrem pulſauerit, manus ei præcidantur. Tyrannus patrem in arcẽ cum duobus filijs accerſijt, imperauit adoleſcentibus, ut patrem cæderent. Alter ex his præcipitauit ſe, alter cæcidit, poſtea in amicitiã tyrãni acceptus occiſo tyranno, præmium accepit, petũtur manus eius, defendit pater. CAESTII PII. Felicior eſſẽ ſi plureis reos defenderẽ. TRIARII. Hæc uulnera quæ in ore uidetis meo, poſtea feci q̃ dimiſſus ſum. IVNII GALLIONIS. Gratias ago filio, quod me non reliquit ſolum tyranno, quod manus illius ſunt ego iuſſi, itaq; crimini meo aſſum, amicus, inquit, tyranni fuit, age hoc tantum filius meus in arce ſimulauit, procumbo ad genua ueſtra iudices, ille contumax qui cũ uapularẽ non rogaui. MVSAE, Occiſus eſt tyrannus, a quo putatis, niſi ab eo qui patrem pulſare non poterat? præcidetis tyrãnicidæ manus? quid hoc eſt? inter tyrãnos iacet præciſa tyrannicidæ manus, arci præditæ ne uindicem filium propter quem ne a tyrãno quidem impune uapulaui, poſtquã occupauit arcem, ſecuti ſunt illum homicidæ, ſecuti uenefici, ſecuti quiſquis pulſare patrem poterat, neceſſe fuit patrem cæderet, tam hercules quã neceſſe fuit ſpoliari templa, uirgines parere, aiebam fili fortius feri, tyrannus ſpectat. Si talis erat filius meus qualem deſcribitis, neſcio cui magis expedierit tyrannum uiuere. O quantum iſtis debem* manibus, p quas iam nihil neceſſe eſt, occidit tyrannũ, ſic huius iratæ manus feriunt, cũ occideret tyrannũ aiebat, pater te interficit, pater ferit, ſic feriunt q uolunt. Tecũ fili inconſideratæ pietatis queror. Validius patrẽ cæcidiſti quã iuſſit tyrannus iratus, iacentis ipſas cadaueris manus in me ingeſſi. FVLVII SPARSI. Tales fuerunt ex qbus poſſet alter contẽnere, alter occidere. IVLII BASSI. Cõpreſſas fili manus in os meũ impegi, cædentẽ conſolatus ſum. PORTII LATRONIS, cæde, inquit, patrem dum ego negligens ſum, occupauit ſe ex arce filius, hoc nõ eſt patri parcere ſed ſibi, dura fili, ad tyrannũ tibi per patrem eundum eſt. Terrent ecce cruentũ tyranni caput, nunc illas præcidite. BLANDI. Vt uidi tyrannicidam ex arce, nihil priuſquã manus oſculatus ſum. POMPEI SYLONIS. Vtrum ex filijs meis probatis? alter ſe occidit, alter tyrannum, nemo ius habet in iſtas manus? meæ ſunt iſtæ, etiam cum tyranno ſeruirent, mihi paruerunt, ita mihi ſuperſtite filio mori liceat, ut ego illum qui mori maluit parricidam uocaui.

*

cidam uocaui. ARELLII FVSCI PATRIS. Rogo uos per ſecuritatem publicam, per modo reſtitutæ libertatis leticiam, per coniuges liberoſq; ueſtros, nemo tam ſuppliciter audiuit me rogantem cum uapularem, quia languidæ cædentis erant manus, nō putares illas tyrannicidiū poſſe facere, iſtæ mihi ſalutares porrexerunt cibos, iſtæ potiones, nunquā tamen indulgentiores ſenſi manus, q̃ cum me cæderent. VOTIENI MONTANI. Pereant, inquit, potius quam ſint qui tam fortiter loquanť. Vix inuentus eſt qui tyrannum occideret. Fili fortius inquit feri, ne nos colludere tyrannus intelligat, ſuſpenſas leuiter admouebat manus filius, ſimulabat ictus, pater gemitus, ſi qua eſt fides, iratus filium extuli, quod me non cæciderat. Neceſſitas magnum humanæ imbecillitatis patrocinium eſt, hæc excuſant Saguntinos q̃uis nō cæciderint patres, ſed occiderint, hæc excuſat Romanos quos ad ſeruilem delectū Canenſis ruina compulit, quæ quicquid coegit defendit. Ille quoq; mihi pepercit, ſed ſi unicus fuiſſet, ille me fratri relinquebat, hic tyranno, etiam nūc, inquit, in facie tua uulnera apparent, fili nocet tibi quod tam cito occidiſti tyrannum. MENTONIS. Quæritis quis hæc fecit uulnera? ille cuius cæcidit me in funere manus, ita mihi libero & uiuere contingat & mori, ita oculos meos filij manus operiant, ut ego inter liberos meos fortior ſteti. Ex altera parte ARELLII FVSCI PATRIS. Tamdiu cæcidit patrem donec placeret tyranno ſatelles, quid tu? tu tyrannicidium facere non potes, niſi in parricidio exercueris manus. Pater inquit adeſt, malo, nō enim tantum patrem, etiam patronum occidiſti. IVLII BASSI. Quoniam eo ſcelerum peruentum eſt, ut parricidæ pater adſit, non iſtius aduocationi adſum, defendit enim quāuis nocentem. Ecquid agnoſcitis indulgentiam illius? frater qui maluit perire quam patrem cædere, infelix cauſam ſuam cum fratre iungebat, exclamat iſte, nihil illi mandaui, ego tibi & pro illo ſatiſfaciam, ut ualidius, inquit, cæderet, pro Repub. inquit, feci. Vis tu pudorem habere, nec imputare Reipub. idem quod tyranno, pater inquit, mihi adeſt, ut mehercules frater nō adeſſet, habuiſti, inquit, quod tyrannos iactares, frater maluit mori, quiſquis cædendus erat, quāuis quiſquis iſte tradebatur. Tyrannum inquit occidi, at patrem quātulominus quam occidiſti. POMPEII SYLONIS. Gaudeo in ſubſellijs iſtius eſſe patrem, quomodo enim aliter efficere potuiſſem, ut uulnera eius uideretis, non multum refert mea ubi ſit, ab hac parte crimen obijcitur, ab illa oſtendiť. Grauior teſtis eſſe ſolet qui a reo ſurgit. Talis prorſus pater quem nemo alius poſſet cædere, niſi amicus eſſe poſſet tyranni, perit ne parricidium aut faceret aut uideret, in illa præcipitia nō minus inquam fratrem fugit quā tyrannum. CORNELII HISPANI. Deſcendebat cruentus pater, uexato laceratoq; corpore uix agnoſcēdus, putares duos fuiſſe qui cæcidiſſent, fecit quod debebat qui patrem cæciderat, amicum occidit. CAESTII PII. Ego inquit, cæſus ſum, pœnam remitto, mirarer niſi pro tam bono patre fuiſſet qui mori uellet, dignus eſt quem inuitum uindicetis, quia apud uos tantum crudeles patres uindicantur. Pater, inquit, iuſſit, ergo frater tuus impius fuit, qui patri non paruit. *Si quando lente parebant ſatellites aiebat tyrannus, nō ſpectatis quemadmodum patrem cæciderit, qui patrem cæciderit, manus eius præcidantur, hanc legem moriens laudauit tyrannus.* Nouiſſime inter filium & patrem tyrannus interceſſit. An non quiſquis patrem cæciderit puniatur? in lege, inquit, non excipitur, ſed multa quāuis non excipiantur intelliguntur, diffuſa eſt, quædam uero tam manifeſta ſunt, ut nullam cautionem deſiderent, quāuis legis intereſt, exciperet, ne fraudi ſit ei qui p̱ inſaniam patrē pulſauerit, cum illi non ſupplicio, ſed remedio opus ſit. Quid opus eſt caueri lege, ne puniatur infans ſi pulſauerit patrem? quid opus eſt caueri, ne puniatur, ſi quis aut patrem ſopitum, aut ſubita corporis grauitate collapſum excitauit, cum illa non iniuria, ſed medicina fuerit, nondū de ꝓpria, ſed de cōmuni cauſa loquor, ſi officio. *Si quis, q cæcidit patrē nō pulſauit, puniri debet.* Hanc quæſtionē in partes plureis diuiſit, an tutus ſit qui tyranno iubente fecit. Cogitate multa, quæq; tyrannus exegerit, Pro publica innocentia eſt, nō licere hoc quoq; tyrannis, ut nos faciant nocētes, tyranno iubente fecit, miſerior fuit ipſo uapulante. Ille nō diciť ſacrilegus qui deorum immortaliū dona manibus ſuis tulit ad tyrannū, aut qui funeſtas tyranni imagines inter effigies deorum imortalium conſecrauit, an tutus ſit qui patre iubente fecit? non cæcidit ſed paruit, & illud dixit in narrationibus,

Neceſſitas fragilitatis humanæ eſt patrocinium

tionibus. Stabat contumaci fraterno uultu, intellexi nō posse cogi a tyrāno. An tutus sit qui ꝓ patria facit? an hic pro patria fecerit? idem an illo tunc tp̄e cogitationē tyrānicidij habuerit? & hoc animo ceciderit, ut aditū faceret sibi ad amicitiā tyranni. MONTANVS & illā quæstionē ultimā fecit. An etiā si quid peccatū sit, tanto merito redemptū sit? GALLIO illam quæstionem primam fecit. An ultio cæsi patris nullius sit nisi patris. Inuite inquit me non uindicauit, si quolibet alieno cæsus essem, & nollem agere iniuriarum, nemo nomine meo ageret, atqui nihil interest, pœna maior est eius qui cæsus est. Contra ait omnibus actionem dari, non enim priuatam esse iniuriam sed publicā, itaq; nec taxatione defungi damnatū, aut iniuriarū pœna, sed manus pendere, ad omnes patres pertinere hoc exemplum, ad omnes filios, & ad ipsam Rempub. tales esse qui fiant tyranni, certe qui tyrānorum amici. Et ultimas has fecit quæstiones. An si pio animo fecit non teneatur, an bono animo fecerit. Et illi quæstioni Latronis, an tutus est qui patre uolente fecerit. Nunc, inquit, fingit in filij patrociniū, sed tunc noluisti. Et adiecit ne dixerit idem uoluisse patrem quod tyrannum, quæritis utri paruerit. Tyrānus illum amauit tanq̃ sibi paruisset, pater inquit uoluit, ita tu non tyranno tantum, sed ipso parricidio dignus es. Cum descripsisset impiū in fratrem, impiū in patrem adiecit, Tyrānum quoq; tunc cum amare deberes occidisti. MONTANVS partem accusatoris declamauit, & hoc colore usus est, indulgentissimum fuisse in filios patrem, nimiam pietatem eius fuisse notam tyranno. Itaq; illum qui quæreret pudicis dolorem ex inpudicitia, contumacibus ex seruitute, pijssimo patri tormentum quæsisset ex filiorum impietate, & dixit illum animose loquentem, qui iussus est prior patrem cædere. Quid si non cæcidero inquit, quid factur⁹ es? torquebis? occides? plus est quod imperas, q̃ quod minaris, certamen erat in uno homine. Vtrum plus posset natura an tyrannus, cæde inquit, non cædo, uerbera, non ferio. Hæc fratre audiēte. Et illud dixit cum promitteret amicitiam tyrannus, magis premium extimuit tyrannici imperij q̃ imperium. Et cum descripsisset cicatrices pulsati patris, Et forma est adhuc faciei, dixit, ab utroq; cæsū putes, MONTANVS tamē aiebat, Non posse melius dici ex hac p̄te, tyrannus iubet ex altera, lex uetat, morieris, si cæcideris, morere, ne cædas. CAESTIVS, dixit. Tyrānus imperat ut patrē cædas, non est nouum, noluisti facere, laudaturum me putas, ego uero non laudo, alterius ista gloria est, tu fratrem imitatus es. ARGENTARIVS dixit. Tu patrem cæcidisti, cum & legem nosses, & fratrem. MONTANVS dixit. Parricida esse uoluisti, uiolasti patris corpus, patris beneficium. Ab altero hoc colore omnes declamauerūt tanquā patre iubēte fecisset. TRIARIVS dixit, In filij mei man⁹ incurri. BASSVS IVNIVS. Ego me filij mei manu cæcidi. HATTERIVS dixit. Ago gratias tyrāno, qđ alterum filium meum custodiri iussit, ne mori posset. CAESTIVS ait in narratione. Tyrānus iubet cædere, exposita tormenta sunt, quid faciat? moriatur inquis? hoc dicis, ne cædat patrem, occidat. FVSCVS ARELLIVS dixit. Complecti uolo istas manus optime de me etiā ante tyrannicidium meritas. GALLIO dixit. Viderit quantum sibi se putet debere Reip. ego plus me q̃ illā debere sibi iudico, difficilius est quod me iubente fecisti. MONTANVS VOTIENVS dixit in narratione. Si perseueras fili, fratrē sequar. Videris utrum patrem cædere malis an occidere. Hanc controuersiam, & ab Iulio & a Sabino bene declamari memini, describere, inquit, describere tyrannū occisum, & cum ingenti gloria ex arce deductum. O te parricidam, nisi post tyrannicidium quoq; intelligas, quāto melius frater tuus beneficio perierit q̃ tu occideris. Illud non probaui, quod multa re seuera tentauit salse dicere. Erat autem urbanissimus homo, ut uobis sepe narraui, ut quicquid illi in eloquentia deerat, urbanitate pensaret. Meminimus cum illum Syriacus Vallius homo disertus accusaret, & uideret latinū Calumniā testem circa coronā iudicij obuersari, & toties occurrere eunti Syriaco, & quærere, quid haberet spei, deinde post iudicium, cum Syriacus gratias illi ageret, qđ tantum curam sui egisset. At me hercules inquit timebam, ne uno rhetore plus haberemus, & testis productus cum interrogatus esset, an accepisset a patre sestertia? dixit qđ accepisset, an haberet, negauit. Deinde interrogatus an Calumniam haberet. Ipse inquit negligētiam meam nosti, an habeā nescio, accepisse me scio, & in Domitiū nobilissimū uirum in consulatu cū thermas conspiciens

mas conspiciens

mas cõſpicienteis uiam ſacram ædificaſſet,cœpiſſet deinde rhetores circumire & declamare.Ego,inquit,ſciebam hoc te facturum,& matri tuæ querenti de tua deſidia dixerã

Duas eius urbanas præterire non poſſum, ſecutus erat in prouinciam Cretam ocium flamam ꝓconſulem,Græci cœperunt in theatro poſtulate,ut Sabinus maximũ magiſtratum gereret.Mos autem eſt barbam capillumq; magiſtratui Cretenſiũ ſummittere. Surrexit Sabinus & ſilentiũ manu fecit,deinde ait,hunc magiſtratum ego romæ bis geſſi,bis cauſam dixerat,Græci non bene intellexerunt,ſed bene interpretati a Cæſare petebant,ut honorem Sabinus & tertio gereret. Poſtea deinde offendi illos tota comitũ cohors,oppreſſi ſunt in templo ab omni multitudine quæ poſtulabat,ut romam Sabinus cum Turdo ꝓficiſceretur.Erat inter infames maxime & inuiſos homines Turdus.Cum Turdus promitteret iturum ſe,ut inde poſſet exire,Sabinus ſilentio facto,ait,ego ad Cæſarem non ſum iturus cum Mattea.Poſtea hoc Sabino cum cauſam diceret obiectum eſt.Multa illum diſerte dixiſſe memini,cum introductus eſſet ex carcere in ſenatũ poſtulaturus,ut diariam acciperet,tũc dixit de fame quæſtus,nihil oneroſum a uobis peto,ſed ut me aut mori uelitis aut uiuere, atq; illud dixit. Nolite,inquit,ſuperbe audire hominem calamitoſum. Sepe qui miſereri potuit,miſericordiam rogat.Et cum dixiſſet Senianus locupletes in carcere eſſe,homo inquit ad hoc indemnatus,ut poſſim uiuere,parricidas panem rogo.Cum mouiſſet homines & flebili oratione & diſerta rediјt tamen ad ſales, rogauit ut latumias transferretur, ne inquit; quemq; ueſtrum decipiat nomen ipſum latumiæ,ille minime lauta res eſt, hoc retuli ut & ipſum hominem ex aliqua parte noſſetis, & illud ſciretis quam difficile eſt, naturam ſuam effugere, quomodo poſſet ab illo abſtineri? ne in declamationibus iocaretur qui iocatur in miſeriјs ac periculis ſuis, in quibus iocari eum non debuiſſe quis neſcit? potuiſſe, quis credit? MVRRHEDIVS non degenerauit in hac controuerſia, nam colorem ſtultiſſimum induxit. Noluit,inquit, & hic fratris ſequi exemplum, dum retineo; dum luctor,uiſus eſt patrẽ cæcidiſſe. Vnũ ex his quos audiui declamanteis ſcio MENTONEM uſum non patrono patre, ſed aduocato,ipſum tyrannicidam induxit dicentem & colore uſus eſt.Non iuſſum ſe a patre,quia aiebat incredibile omnibus uideri patrem coram tyranno cædi ſe iuſſiſſe,ſed in iјs eſſe tyrannicidæ conſiliũ,ut per hoc ad amicitiam perueniret,per amicitiam ad tyrannicidium.Hæc eius ſententia laudata eſt,cum deſcriberet ſe patri manus afferentem.Nihil in toto tyrannicidio difficilius feci.Illud dixit,quãtum factum eſſet tyrannicidium, ſi me frater non reliquiſſet. Et illud dixit. Vos ego tunc reſpexi templa,leges,Reſpub.:nam ſi me tantum ſpectaſſem, facile tyrannicidia effugiſſem, illa,qua frater effugerat.

In declamationibus eodẽ argumẽto fo. 490. idẽ argumentũ tractatur. Inibi quæ aut emẽdanda, aut iſtuc referẽda ſint, diſgrito.

VICESIMA OCTAVA CONTROVERSIA.

QVidam duos filios ſub nouerca amiſit, dubia cruditatis & ueneni ſigna inſecuta ſunt. Tertium filium maternus auus rapuit qui ad uiſendos ægros non fuerat admiſſus,quærenti præconi dixit apud ſe eſſe,accuſatur de ui. IVNII GALLIONIS. Violentus & impotens ſenex hominẽ liberum e ſinu meo rapuit,quod ſeruare tibi difficile eſt, auo dona,quoties miſerum me puer audies? nouerca,quis eſt? fugitiue reductus es,habeat filium quemuis,iſte unum filium habeat, mater habeat ſecundum, quam indulgenter puerperia diuiſit, natus eſt filius, dixit filius hic meus eſt,natus eſt alter,dixit,hic matris eſt,natus eſt tertius,dixit,hic aui eſt.Cum quæreret filium,erant qui ſuaderent & dicerent,tace,meruit excludi. CAESTII PII. Quam cauſam rapiendi habebat impotens ſenex, nunquid fratres eius occideram? Ignoſcite mihi ſi tantum filiæ meæ mandata narro,hanc ſolam ex meis morientem uidi, habui filiam, de omnibus meis habui dicendum, habitu uagabatur lugubri ſordidaq; prætexta,oĩes illi miſerebantur,quoſdã etiam dicenteis audiui,quid? iſte puer matrem non habet? patrem non habet? auum non habet? ARELLII FVSCI PATRIS. Tres filios filiæ meæ debes, unum mihi, ſine apud me moriatur, quid? times ne admittare cum ueneris, expoſuiſſe hactenus iuuat. Iam nunc fortuna,aut nouerca narranda eſt, ut uidit me, hæſit complexibus meis, puerum oſculabar miſer,

labor miser,interrogabam de fratribus,dum interrogo,dum fleo,perueneram domum. Rogo ne hoc caufam meā peiorem fecerit,quod ille quem rapui unicus erat. VOTIENI MONTANI. Mittis præconem,adijce illi omnia infignia,hic puer matrem perdidit,fratres amifit,nouercam habet,affirmo tibi non indicabit quifquis fuerit: erras & uehementer erras,filios quos perdidifti,non quæris,quæris quem non perdidifti,ultra tandem iuftior querela eft: pater ab auo unū repetit,auus duos a patre. VIBII RVFFI. Raptor ille impotens,dum moriunī nepotes mei,ad ianuā fleti,plus habeo,quod auo, quam quod reo timendum fit. FVLVII SPARSI. Vnus perit,alter perit,toties fortunam accufas,nunquā nouercam. Facinus indignum,puer ad fupplicium indicari a patre quæritur,ad ægrotantem nepotem ueni,non fum admiffus hæc res uera fuit. ARGENTAEII. Per quos confcios habuit nefcio,domi non fui,amiffa filia uolui aliquem adoptare ex nepotibus,fed aiebam,quid neceffe eft,quoties uidere uolam,in domū ueniam quoties uolam,in domum adducam,agamus tanquā affines. Tres habes filios,diuidamus,& uide quā non improbam diuifionem defyderem,ex tribus unum pofco. Vtinā omnes quos perdidit,quæreret. BLANDI. Cum tradere uellem puerum,nefcio quis exclamauit puer nunc perifti,hunc uobis fubtraham,quidni,præconi omnia indicaui. MENTONIS. Rapui nepotem,habeo reddere,fi pater quæreret. DIVISIO. MONTANVS VOTIENVS in has quæftiones diuifit,an in re uis fit,nulla,inquit,uis eft, quæ arma,quæ pugnam,quæ uulnera,non habet. Volo mihi defcribi comitatum iftius tumultus,quæ turba eft: unus puer & unus fenex. Rapuifti,inquit,filium meum,imo nepotem fuū fuftulit,immo uenientem nō potuit excludere,an fi pro illo fuit,fieri uim quæ facta dicitur,non teneatur qui fecit: Vis iniuriofa damnatur,folet enim effe & falutaris. Cum latrones aliquid obfiderent,fi perfodiffem uillam armata manu,coniugem, liberos eius rapuiffem,accufari poffem. Quod uiuit puer beneficium meum eft,& medici alligant,& corporibus noftris,ut medeanī uim afferunt. An ꝓ illo fuerit rapi. Hoc loco accufatio nouercæ,& infectatio patris tam patienter fuos perdentis. GALLIO & illam quæftionem fecit,& prius fumendam quæftionē putauit ex perfona quam ex re. An cum auo nepotis nomine agi poffit: Non magis,inquit,quā pro patre filij nomine, non magis quā cum matre. Habet fua iura natura,& hoc inter auum patremqꝫ intereft, quod auo fuos feruare licet,patri etiam occidere. Non potes,inquit,fic mecū agere tanquam cum alieno ut dicas,quid tibi cū illo qui eft inteftati filius: tuus hæres futurus fit, quem dementem alligaturus eft,quædam iura non lege,fed natura nobis attributa,nepotem fuum auus peccantem aliquid,& inter lafciuos iocos petulantius lafciuientē feriret,num iniuriarum quifquā cum illo ageret: Et ultimam illam GALLIO fecit,cum tractaffet illa,licet mihi ut profim facere,deinde huic ꝓfuit. An auo ignofcendum fit cū pro nepote,affectu latus,fecerit,hoc loco tractauit,quā indignum effet damnari illum ob hoc. LATRO duas ultimas quæftiones aliter pofuit,& plus complexus eft. Etiam fi uim fecit,an tamē damnari nō poffit,fi bono animo fecerit: ait enim & de animo fieri controuerfiā auo,& dicere patrē,non ut nepotē feruaret fecit,fed ut infamaret uxorem meā,tanqꝫ ueneficā,me tanqꝫ ueneficæ emancipatū,cui male liberi fui cōmitterentur. Colore ergo hoc Latro eodē ufus eft ꝓ patre,ut diceret ne uiua quidē uxore bene fibi cū focero conueniffe,fuas uero profeffus inimicitias illū geffiffe fecum,languente uero genero illum ueniffe cum conuitio,cum uociferatione,nefaria & dicentem & aufpicantem,auctores habere amicos,fe ne admitteret hominem,nō ad officium nepotum,fed ad inuidiam & contumeliā ingeri uenientem,qui ad fuos nepotes nunqꝫ dignatus effet accedere,medicos uero fuafiffe ne ueniret,& puerum confunderet & impleret fuperftitionibus. SYLONIS POMPEI color fuit,ut Latroni uidebatur qui cōtrouerfiæ repugnaret,dixit enim ueniffe auum ad imbecillū puerum,ad ægros non femper proximos admitti,utiqꝫ ad eos qui grauiter ægrotant,fepe & patrem nō admiffum. Sic auo quoqꝫ intempeftiue uenienti dictum,nunc non potes,ftatim eū conuitio abiffe,in altero idem feciffe. LATRO aiebat hunc colorem optimum effe,fi recitaffet,fe recipi non poffe, quia ponaī,non eft admiffus,fub hoc themate intelligere nos,non hoc illi dictum,nunc non potes,fed ex toto non potes. GALLIO utrumqꝫ mifcuit,& hoc colore qui uidere non poteft,

non poteſt,alioquin thẽma euertere,partius uſus eſt,dictum eſt,inquit illi,quieſcit puer paulum cõmorare,medici uetuerunt quemq̃ admitti,ſcitis ſolere dicere illos,nec ſi pater uenerit,protinus iſte clamare cœpit,teſtor me non admitti,& tantum non tabellis ſignatis denunciare,auum diſtuleram,accuſatorem excluſi. Iterum,inquit,uenit cum conuitio,iam unum occidiſtis,alterum occidiſtis. Nihil eſt miſerius,q̃ ubi ex miſeria ſua inuidia quæritur,non eſt admiſſus cum diceret ſe nepotem ſuum,non uidere uelle,ſed inſpicere. Sic egit. Veni non ut iſtum accuſarem,ſed ut me defenderem. GALLIO hoc colore uſus eſt. Nõ admiſi auum,quia dictum erat mihi,hoc illum animo uenire,ut raperet. Ex altera parte colorem hunc CAESTIVS induxit. Timuiſſe ſe de puero,fruſtra,inquit,duos occiderat nouerca,& ait,uellem ad uos nocẽtior uenirem reus, uellem tres raperem. ARGENTARIVS hoc colore uſus eſt. Rogatum a puero auum, negabat,inquit,poſſe ſe uiuere ſi in illa relinqueretur domo. HISPANVS hoc colore uſus eſt,affectu eſſe ablatum. Suſtuli,inquit,nepotem meum,non potui,inquit,ſatiari oſculis, non potui ab illo tam cito diſtrahi,nolite mirari,poſt longum tempus illum uiderã. ALBVTIVS hoc colore uſus eſt,ut diceret. Noluiſſe illum in tam infauſta domo educari, ex qua duo iam fratres elati eſſent,ei qui poſtea deceſſit inter cauſas moriendi caſum fratris fuiſſe. Et ſeruauit hunc colorem,ne quid in nouercam,ne quid in patrẽ diceret, aiebat iuſtiſſimum futurum auum,ſi tantum ſe defẽdere uoluiſſet,quid ergo? quare rapuiſti,amabam,huic maxime ab initio animum meum addiderã. In domo ueſtra nihil præter ipſam domum timui. Si apud me duo deceſſiſſent,ex domo mea illum tranſtuliſſem. MARCELLVM MARTIVM aiebat ſe narraſſe,puer me ſecutus eſt, non criminor uobis illum,quicquid eſt potius q̃ illius periculo fiat,ego rapui. Vbi eſt,inquit,uiuit, ſaluus eſt, ueniet cum uoles aſpicere,redde,inquit,patri ſuo,ego aſper,age, monſtrabo ſi uis,quis ante me tibi filios abſtulerit. VARIVS GEMINVS, eundem ſenſum dixit. Quæ eſt iſta authoritas præpoſtera,quærere duos,a tertio incipis. MONTANVS VOTIENVS,homo rariſſimi etiam ſi non emendatiſſimi ingenij,uitium ſuũ quod in orationibus non euitat,in ſcholaſticis quoq; euitare non potuit,ſed in orationibus,quia laxior eſt materia,minus earundem rerum annotatur iteratio. In ſcholaſticis ſic eadem ſunt, quæ dicũtur,quia pauca ſunt, notantnr. Memini illum pro Galla. Num miſi apud centũuiros tyrocinium ponere,ex uncia hæres patris ſui Galla,obijciebatur illi ueneficium, dixit rem diſertiſſimam & omnibus ſæculis duraturam,qua neſcio,an quicq̃ melius in eo genere cauſarum dictum. Vnciam nec filiæ deberi,nec ueneficæ,non fuit contentus,adiecit. In paternis tabulis filio locus,aut ſuus debetur,aut nullus,& nũc adiecit. Relinquis nocenti nimiũ,innocenti parum. Nec ſic quidem ſatiare ſe potuit,adiecit. non poteſt filia,tam anguſte paternis tabulis adhærere,quas aut totas poſſidere debet,aut totas perdere,& plura multa quæ memoria non repeto. Ex eis quædam in oratiõe contulit & alia plura q̃ dixerat adiecit,nihil non ex eis bellum eſt,ſi ſolum ſit,nihil non rurſus ex eis alteri obſtat. Idem in hac declamatione feciſſe eum memini. Erras pater,inquit, & uehementer erras,quos perdidiſti nõ quæris,quẽ quæris non perdidiſti. Deinde puer iſte inuentus perit. Deinde quiſquis puero fauet,ne inueniatur optet. Deinde, puer niſi auum ſequitur,fratres ſecuturus eſt. Deinde,quære,quem ſi inueneris, ſic perdes, ut inuenire non poſſes. Et deinde,rapuit iſtum auus,ne raperet nouerca. Et deinde,unum tantũ pater ex liberis ſuis quærit,qui ſaluus eſt. GLICON hunc ſenſum ſemel dixit, ſed genere corrupto.

Habet hoc MONTANVS uitium,ſententias ſuas repetendo corrumpit, dum non eſt contentus, unam rem ſemel bene dicere,efficit,ne bene dixerit, & propter hoc & alia quibus orator poteſt pöetæ ſimilis uideri,ſolebat Scaurus Montanum inter oratores Ouidium nõtare. Nam Ouidius neſcit quando bene ceſſit relinquere. Non multa referam quæ Montaniana Scaurus notabat. Vno hoc contentus ero. Cum Polyxene eſſet adducta,ut ad tumulum Achillis imolaretur,Hecuba dixit,Cinis ipſe ſepulti In genus hoc pugnat,poterat hoc contentus eſſe,adiecit,tumulo quoq; ſenſimus hoſtem. Nec hoc cõtentus eſt, adiecit. Aeacidæ fecunda fui. Aiebat autem Scaurus rem ueram,minus magnam uirtutem eſſe,ſcire dicere,q̃ ſcire deſinere.

Montanus ſepius eandem rem repetens facit ne bene dicat

VICESIMA NONA CONTROVERSIA.

VEnefica torqueat̃, donec conſcios dicat. Quidã mortua uxore ex qua filiũ habebat, duxit uxorem, & ex ea filiã ſuſtulit, deceſſit aduleſcens, accuſauit maritus nouercam ueneficij, damnata cũ torqueret̃ dixit ſibi conſciam filiã eſſe, petitur ad ſupplicium puella, pater defendit. CAESTII PII. Non eſt quod putetis has lachrymas, aut filiæ eſſe, aut me patrẽ, non prodeſſet tibi puella ne hoc quidẽ, quod te frater amauit, niſi mater odiſſet, hoc me odiſti nouerca, quod ſciſti conſciam me, eligi pœnæ dixit, ante actam eius uitã excutiam⁹. FVLVII SPARSI. Nefaria mulier filiæ quocꝫ nouerca, ne mori quidẽ potuit, niſi occideret. Inter gladiatores uictoris quocꝫ conditio peſſima eſt cũ moriente pugnantis. Nullum magis aduerſariũ timeas ꝙ qui uiuere nõ poteſt, occidere poteſt. VIBII GALLI, Concitatiſſima in mortẽ rabies eſt, deſperatione ultima in furorẽ animus impellit̃. Quædam feræ tela omnia cõmordent, & ad mortis auctorẽ ꝑ uulnera ſua ruunt. Abſciſſa miſſione gladiator quẽ armat⁹ fugerat, nudus inſequit̃, præcipitati non qđ impulit tantũ trahunt, ſed quod occurrit & naturali quodã deploratæ mentis affectu morientib⁹ gratiſſimũ eſt cõmori. VOTIENI MONTANI. Dum filiũ uindico ubi me grauiſſime nocere poſſit oſtendit. Veneficiũ ſimile eſt mendacio. Si incredibile eſſe in ſorore parricidium creditis, nõ timeo, ne quis hoc in ſorore credat, quod ego uix ꝓbaui in nouerca. Natam mihi filiã quaſi futuræ pacis obſidem ſuſtuli, aiebam dum matris meminit, obliuiſcet̃ nouercæ, at illa dum nouercæ meminit, matris oblita eſt. Filia, inquit, mihi conſcia eſt, poſt hanc uocẽ remiſſa putares tormẽta, ſimilis facta torquenti eſt, ſoror fratri uenenũ dedit, ꝙdiu luctati ſumus, ut crederet̃ nouerca priuigno dediſſe. Nouerca quod uolueras cõſecuta es, damnaſſe iam pœnitet. ARGENTARII. Facio rem iudices nõ nouam, liberos meos a nouerca uin-
* dico, nepote ne, quia filiũ uindicaui filiam perdam, niſi ſuccurritis, nouerca uicit, ego uictus ſum, duxi neſcio peiorem uxorem an nouercã, hoc mihi carior eſt quod tam inuiſa matri fuit. CORNELII HISPANI. Si conſcia eſſet neminẽ expectarem, ſcitis quemadmodũ ueneficã oderim, inſtabam tormẽtis, aiebam morere peius ꝙ odiſti. Non ſatis mihi ardere ignes uidebant̃, nõ ſatis inſidere uerbera, dixi, ſi qđ adijcere tormentis tuis poſſum, puto iubebo filiã afferri. Vocet huc aliquis matrẽ, quid expauiſti puella? qđ ad ſinus meos refugiſti? quid extimuiſti tanꝙ nouercã? MARYLLI. Ne inter ſupplicia quidem deſijt occidere, & hanc quiſꝙ putet nõ potuiſſe uenenũ ſine conſcia dare puella, quæ occidiſſe fratrẽ dicitur, qđ ante peccauit? Nouerca ante occidit priuignũ ꝙ filiam, & bonæ ſpei eſt, quæritis argumentũ, matri ſuæ nõ placet. ARELLII FVSCI, etiã cineribus ſuis infeſta eſt nouerca, quod unum poteſt inſequit̃ ſororem tuã, quid adhuc poteſt noſſe niſi fratrem? Proſit illi apud uos quod illã pater laudat, & proſit quod talis mater accuſat. MENTONIS. Non miſereris hui⁹, miſerior eſt ꝙ frater, ille habuit ſine dubio nouercam torquere, cõſecuta es mulier quod uoluiſti, ſolus omniũ magis ſenſi, cum nouercã perdidi. PORTII LATRONIS. Habui filiũ tam bonũ, ut illum amare poſſet etiã nouerca, niſi in eam incidiſſet quæ poſſet etiã filiam odiſſe, huc mea ſcelera reciderunt, ut parricidiũ puellæ ſit ita ſi magnitudinẽ rei nõ intelligit. Non eſt idonea parricidio, ſed ueneficæ inquit filia, iſtius parentes inſpiciunt̃, cur non potius patri uideatur ſimilis cui placet, ꝙ matri cui diſplicet? Denicꝫ nõ recuſo quo minus in illa uel matris exigatur mutatio, illa cũ huius ætatis erat, nec nouerca erat nec uenefica. ALBVTII SYLII, duxi uxorẽ nullis adhuc inquinatã fabulis, nec miror innocentẽ tunc fuiſſe, adhuc puella erat. BLANDI. Vt ſcelerata ſit, nempe matri ſuæ ſimilis eſt, ante ueneficiũ oportet faciat, quã parricidiũ, filia inquit conſcia eſt, dij te perdant, etiã cum torqueris occidiſti. Seruus tortus Catonem conſcium furti dixit, quid agitis? utrum plus creditis tormẽtis an Catoni? BVTEONIS. Si conſcius a te puella quæret̃, nominato patrẽ, quod nouerca tam ſero, puella tam cito, filia inquit conſcia eſt, male pereas, at ego te putabã unius nouercã. TRIARII. Filia inquit, tua conſcia eſt. Videbat̃ ſibi poſt hanc uocẽ uiciſſe. amiſſum fratrẽ fleuit in funere, totius populi habitũ lachrymis ſuis expreſſit, itacꝫ illã nouerca peius perire uoluit ꝙ priuignũ, filia inqt cõſcia eſt, hoc ultimũ fuit nouercæ ueneficiũ. Q. HATERII. Succurrite quæſo ne cũ torta ſit quæ filiũ meũ occiderat, filia etiã

dum torquetur

dum torquetur occiderit,liberos semper effero unius mulieris,aut mendacio,aut uene/no,non flet quantũ reæ satis est,quẽadmodum illi extorquebo lachrymas? afferte mihi imaginem fratris ,uideo subito desyderio fletus concitatos,nunquid talem uultũ cũ ma/ter torqueret habuit. PARS ALTERA TRIARII. Si odissemus te,ut pateremur cũ eiusmodi filia uiuere? Quarũdã ferarũ catuli cum rabie nascuntur,uenena statim a radicibus pestifera sunt,quantũ illi ad scelera ætas adijciet,quod illã nouerca peperit, quid illa quæ fratrem in moram patri sequenti sparsit? habes exemplũ quod & sorori conue/niat & uirgini. DIVISIO. CAESTIVS in duas partes cõiecturã diuisit. Et primũ quæsijt. An conscia illi opus fuerit,deinde si opus fuit,an hanc habuerit,non seruauit autem modum. Nam & illum locũ diu tractauit,non posse sororem in mortem fratris impelli. Et iterum tam puella uoluit uideri,ut nulli esset idonea ministerio. Itaq; elegãtissime de/ridebat MONTANVS VOTIENNVS in hac cõtrouersia ineptias rhetorũ,quod sic declamarent,tanq̃ hæc quæ nominata est infans esset,nec intelligerent si talis esset ne futuram quidem ream. Itaq; hoc debemus,inquit,proponere nobis puellã eius ætatis,in qua & torta,credibile scelus illud quidẽ intolerabile esse aiebat. Induxerat CAESIVS matrem dicentem filiæ,da fratri uenenum. TRIARIVS multo rem magis ineptã,quia non inuenit illã,sed cõcupijt,nam excessus sententiã traxit. Induxerat nouercam dicen/tem,da fratri uenenum. fecit illã respondentẽ. Mater & mihi da, quid ẽm est tam absur/dum,q̃ matrem sic locutam cũ puella? da fratri uenenũ. Nõ ferebant,nec illã Triarij sententiam,qua aliter HATERIVS usus est, cum ad epilogũ peruenisset,hoc loco debe/bat reus flere,non flet puella,inueniat quẽadmodũ fleat aliquis,hoc est imaginẽ fratris. Illa ẽm si tam puella est ut dicat,mater quid est uenenũ? nõ potest tantæ pietatis esse, ut eam imago fratris in lachrymas concitet. Tantus autẽ error est in omnibus studijs maxime in eloquentia, cuius regula incerta, ut uitia quidam sua & intelligant & ament. CAESTIVS pueriliter se dixisse intelligebat. Mater qd est uenenũ? Deridebat ẽm Murrhedium qui hanc sententiã imitatus est in epilogo,cũ alloqui cœpisset puellam & diceret. Compone te in periclitantiũ habitũ,profunde lachrymas,manus ad genua demitte,rea es,fecerat respondentẽ puellã. Pater quid est rea? Et aiebat Cæstius,quod si ad deridendum me dixit, homo uenustus fuit. Et ego nunc scio, me ineptã sententiã dicere. Multa autẽ dico non quia mihi placent,sed quia audientibus placitura sunt. Et illud RVFFI VIBII tolerabilius aiebat esse,sed & ipsum aliqua obiurgatione dignum dixerat in epi/logo. Nutrix reã tolle. Illud in Haterio qui & promisit oratorẽ & præstitit, negabat se ꝑferre quod dixerat. Hæc rea nõ mittenda in exilium,sed ferenda est. Cum sciret,inquit, in exiliũ exportandos iocari solere,quid ẽm intelligi uult hac sententia,nisi ex toto puellam ambulare non posse usq; in exiliũ. Verum est,sed nec mater eius potuisset. SYLO a parte patris cõparationẽ fecit inter se matris & filiæ,totam hac figura declamauit. Non sum,inquit,uobis dicturus qualis debeat esse uenefica,operam perdã si cœpero descri/bere,debere esse ætate prouectã,usu exercitatam,inuisam uiro,quæ possit etiam filiã oc/cidere. Superuacuum est uti pluribus uerbis in hac ipsa causa,habemus ueneficæ exemplar, cõparemus inter se duas reas, nec est quod quæratis aliquẽ qui cognitionẽ uestrã per omnes comparatiõis parteis dicat. Ego uobis dicã,quomodo illã accusauerim. Ego illi obieci ante actam uitam,uos illi potestis obijcere. Et sic omnia circũijt, & comparan/do defendit illam quæstiunculã,quæ in prima parte tractata erat a quibusdã. Nõ illi utiq; fuisse opus & cõscia, sic transcurrit, aiebat, inquit,tota actione rea,hæc,quam consciam habueram,ego negabam illi opus fuisse,aiebam in eadem domo eras,uenenũ notũ erat, nouercæ occasio facilis cõniuenti,non eras suspecta,nemo te timebat ,ꝓpter sororem. Ex altera partẽ hoc usus est colore. Nouercã uideo uenenũ dedisse,ut filia sua sola hæres esset,eandem illi & consciam fuisse ueneficij & causam. Omnes declamatores aiebat uo/luisse aliquid noui dicere, eo loco quo nominabat nouerca filiam consciam, dixit in/quit HYBREAS

In omnibus studijs error est,maxime tamen in elo/quẽtia, quod regulam non habet

Describit qualis debe/at eẽ uenefica

Hanc sententiã ARELLIVS FVSCVS cũ esset ex Asia nõ casu dixit,sed trãstu/lit ad uerbũ quidem. Quid ergo,inquit, mentita est de filia sua imo de mea? Modestius hanc sentẽtiam uertit HATERIVS qd ergo mẽtita est,quæ nihil lamẽtaret de accu/

satoris sui filia? CAESTIVS dixit. Nominauit priuigni sui sororẽ. ALBVTIVS dixit, quid habuit quod dubitaret, an parceret filiæ eius a quo occidebat̃, sorori eius quẽ occiderat. TRIARIVS dixit. Quid ergo mater mentita est? tolle matris nomẽ, post damnationẽ nouerca est. BLANDVS dixit. Nominabo illã quæ patri affuit, istã quæ mortuo fratre ac matre nõ fleuit. SYLO POMPEIVS dixit. Filia inquit mihi conscia est, post hoc eundẽ uultũ eius notaui, quẽ uiderã moriẽte priuigno. MONTANVS VOTIENVS. Marcellũ Martiũ amicũ suum cuius frequẽter mentionẽ in scriptis suis facit, tanq̃ hominis diserti aiebãt hanc dixisse sniam. Inuenit quõ damnata accusaret, moriẽs occideret, torta torqueret, non est hoc indiciũ, sed alterũ nouercæ ueneficiũ. Latro dixerat, cũ descripsisset tormẽta, instabam sup caput nõ accusator, sed tortor, ipse igneis subijciebã, ipse ad intendendũ eculeũ manus admouebã, ego nõ bibam sanguinẽ istius, non eruam oculos, filiũ mihi eripuit, nisi citius illã oppressissem & filiã abstulisset. TRIARIVS dixit, cũ accusarẽ, obieci ueneficiũ. In ultima parte inter preces meas excitaui puellam ad ultionẽ fratris sui. Hæc res maxime iudices mouit, hæc maxime nouercã offendit. ALBVTIVS dixit, postq̃ nominauit filiã ad me respexit, uidelicet ut sciret, an satis torsisset. NICETES egregie dixit in eodẽ loco

MONTANVS cũ diceret illũ locum, q̃uis sceleratos parẽtes, uelle tamen innocentes liberos esse suos, dixit. Post ista filiã ueneficã fingere, si põt facere, difficilius est filios inquinare q̃ perdere, & illud fauete sæculo iudices, cũ ingentia scelera ferat, ne etiã immatura tulerit, fauete, nullũ scelus cõmissum sit, nullũ scelus quod solet, fauete ut potius nõ desierit nouerca parricidiũ facere q̃ soror cœperit, damnare illũ potui, effugere nõ potui. Sero fecisti nouerca. Si hoc ante dixisses, potuisti præuaricationẽ pacisci, recte cũ damnareris anxiosa eras, recte mihi potes facere, si qua fides, accusator insidias reæ timui, nusq̃ a sinu meo dimisi puellã, ipse oĩes prægustaui cibos, incauta futuri mortalitas. Postq̃ ad tortorẽ perduxi nouercã, timere de filia desij. Oĩes illo colore usi sunt. Nominatã a nouerca filiã in dolorẽ patris. GALLIO plura dixit. Fortasse inquit hanc noĩauit, ut ueros conscios cœlaret, fortasse ut qa acerrime instabat accusator, hoc metu territus finem tormẽtis imponebat, fortasse in dolore tormentorũ stupefacta nesciuit quid loqueret̃. Nouissime dixit, fortasse in hoc, ut quæ pœnas ueneficij dabat, accusationis exigeret. Illum sensum adiecit. Ex meis hoc affectimus nemo tunc cũ ira, tum odio furere, circumspiciebã omnes ultionis uias, oblitus innocentiæ, si ꝓprios habuisset liberos nouerca occidisset. In hanc ipsam quoties impetũ facere uoluisset, ꝓpter hoc a me tuta erat, quod a matre nõ erat. Libri quinti controuersiarum finis.

*

LVCII ANNEI SENECAE CONTROVERSIARVM LIBER SEXTVS ET VLTIMVS.

Totus iste ꝓlog⁹ est libri decimi decla. Cæterũ adeo in qbusdam sũt dissimiles adeo mendis inuoluti, ut nõ facile sit diuinare, cui potissimũ credas. Proinde imutauim⁹ nihil, ut ex utroq̃, quod melius sit, eligas.

SENECA Nouacæ & Senecæ Mellæ filijs salutem. Quod ultra mihi molesti sitis nõ est. Interrogate si q̃ uultis, & sinite me ab istis iuuenilib⁹ studijs ad senectutẽ meam reuerti, fateor uobis iam res tedio est. Primo libenter assilui uelut optimã uitæ meæ partẽ mihi reducturus, deinde me iã pudet tanq̃ diu nõ seriam rem agam. Hoc habẽt scholasticoꝝ studia, leuiter tractata delectant, cõtrectata & ꝓpius admota fastidio sunt. Sinite ergo me semel exhaurire memoriã meã, & dimittite uel adactũ iureiurando quod ferme dixisse memini me, quæ sciui quæq̃ ad hanc rem ptinere credidi. Pertinere aut nõ puto ad rem, quõ L. Maius gener T. Liuij declamauerit, q̃uis aliquo tpe suum populũ habuerit, cum illũ homines nõ in ipsius honorẽ laudarẽt, sed in soceri ferrent. Quõ Asprenates, aut Quintilian⁹ senex declamauerit. Transeo istos quorũ fama cũ ipsis extincta est. De Scauro si me interrogatis, cũ illum mecũ audieritis, iniqui estis. Non noui quenq̃ cuius ingenio po. ro. ptinacius ignouerit. Dicebat negligẽter sepe causam in ipsis subsellis. Sepe dum amici dicebat. Deinde litiganti similior q̃ agenti. Cupiebat aliquẽ euocare aduersariorũ, & in altercationẽ puenire. Vires suas nouerat. Nihil erat eo uenustius, nihil paratius, gen⁹ dicendi antiquũ. Verborũ quoq̃ coporisq̃ mire ad auctoritatẽ oratoriã aptus. Sed ex ijs omnibus

omnibus ſciri poteſt non quantum oratorem præſtaret ignaris Scaurus,ſed quantũ dif
ſereret. Pleræq; actiones malæ,in omnibus tamen aliquod magni neglectiq; ingenij ue
ſtigium extabat. Raro aliqua actio bona,ſed quam fortunæ imputares, ſed illum longa
immo perpetua deſidia perduxerat,ut nihil curare uellet,nihil poſſet. Oratiões ſeptem
edidit,quæ deinde ſenatuſconſulto combuſtæ ſunt,bene cũ illo ignis egerat. Sed ex his
libellis qui cũ fama eius pugnant multo quidẽ ſolutiores ipſis actionibus. Illas eñ cũ de
ſtitueret cura, labor adiuuabat,hi colores ſui minus habẽt negligentiæ. Nõ minus decla
mantẽ audiuimꝰ,& nouiſſime quidẽ lepide,ita ut quod difficillimũ erat ſibi diſpliceret.
De rabie non interrogatis,declamauit,nõ quidẽ populo,ſed egregie,nõ admittebat po
pulum,& quia hæc cõſuetudo nondũ erat inducta,& quia putabat turpe ac friuolæ ia-
ctationis affectantẽ immo cenſoriũ ſupercilũ,cũ alias anio eſſet magnus orator,qui mul
impedimẽta eluctatus ad famã ingenij confitẽtibus magis hominibus peruenerat ꝙ uo
lentibus. Sũma quidẽ egeſtas erat,ſumma infamia,ſummũ odiũ. Magna aũt eſſe debet
eloquẽtia quæ inuitis placeat, & cũ ingenia fauor hominũ oſtẽdat,fauor alat,quãtã uim
eſſe oportet quæ ante obſtantia erumpat,quæ non cũ homini omnia obijceret, ingenio
multũ tribueret, color oratiõis antiquæ, uigor nouæ,cultus inter noſtrũ ac prius ſæculũ
medius,ut illum poſſet utraq; pars ſibi uindicare,libertas tanta ut libertatis nomen exce
deret,& quia paſſim ordines honoreſq; laniabat Rabies uocaret,animus inter uitia in-
gens,& ad ingenij ſui ſimilitudinẽ uiolentus,qui Pompeianos ſpũs nõdum in tanta pa-
ce poſuiſſet. In hũc primũ excogitata eſt noua pœna,effectũ eſt eñ per inimicos eius,ut
oẽs libri comburerẽt. Res noua & inuſitata ſuppliciũ de ſtudijs ſumi. Bono hercules pu
blico iſta in pœnas ingenioſa crudelitas poſt Ciceronẽ inuenta eſt. Quid eñ futurũ ſit,
ſi triumuiris libuiſſet & ingeniũ Ciceronis proſcribere. Sunt dij immortales lenti quidẽ,
ſed certi uindices generis humani,& magna exẽpla in caput inuenientiũ regerũt, ac iu-
ſtiſſima patiendi uice,quod quiſq; alieno excogitauit ſupplicio ſæpe emittat ſuo. Quæ
uos dementiſſimi hoĩes tanta uecordia agitat? Parum uidelicet in pœnas notæ crudelita
tis eſt,& ſiquid ab omni patientia rerũ natura ſubduxit,ſiquid ingeniũ memoriaq; no-
minis inuenit, æque admodũ reducatis ad eandẽ rem corporis malã facem ſtudijs ſub-
ſedere,& in monumenta diſciplinarũ aduertere,quanta & ꝙ nõ contenta certa materiæ
ſæuitia eſt. Dij melius quod eo ſæculo iſta ingeniorũ ſupplicia cœperũt,quo ingenia de-
fierant. Eius qui hanc inſcripta combuſta ſunt iam nõ malo exẽplo quia ſunt. Non tulit
hanc Labienus contumeliã, nec ſupſtes ingenio ſuo eſſe uoluit,ſed in monumẽta maio-
rũ ſuorũ ſe ferri iuſſit atq; ita includi,ueritus ſcilicet,ne ignis q nomini ſubiectus erat,cor
pori negarẽ,nõ tantũ finiuit ſe ipſe,ſed etiã ſepeliuit. Memini aliquãdo cũ recitaret hi-
ſtoriã,magnã partẽ libri,illũ cũ uoluiſſet dixiſſe,Hæc quæ tranſeo poſt mortẽ meam le-
gãtur. Quãta in illis libertas fuit,quã etiã Labienus extimuit. Caſſij ſeueri hominis labiẽ
ni amiciſſimi, belle dicta recitabanẽ,quo libri Labieni ex S.C. urebanẽ. Nunc,inquit, me
uiuũ uri oportet,q illos edidici, Monſtrabo bellũ uobis libellũ quẽ a Gallione noſtro pe-
tatis,recitauit reſcriptũ Labieno pro Bathyllo mœcenate, in quo ſuſpicietis adoleſcẽtis
animũ, illos dentes ad mordendũ prouocãtes. Hic puto iam nihil quod interrogetis re
ſtat. Muſa rhetor quẽ interdũ ſolebatis audire, licet Mella meus cõtrahat frontẽ,multũ
habuit ingenij,nihil cordis,omnia uſq; ad ultimũ tumorẽ perducta,ut nõ extra ſanitatẽ,
ſed etiã extra naturã eſſent. Quis eñ ferat hoiem de ſyphonibus dicentẽ cœlo repluũt,
& de ſparſionibus odoratorijs, imbres,& incultum uiridium celatas ſiluas, & in pictura
nemora ſurgẽtia? Aut illud quod de ſubitis mortibus memini eum dicentem,cum uos
me illo produxiſſetis,quicquid piſcium natat,quicquid ferarũ diſcurrit noſtris deponiẽ
uentribus,qui nunc cum ſubito moriamur,mortibus uiuimus. Non ergo etiam,ſi iã ma-
numiſſus erat debuit de corio eius nobis calceus fieri, nec ſum de iudicibus ſeueriſſi-
mus,qui omnia ad exctam regulam redigam. Multa donanda ingenijs puto, ſed do-
nanda uitia non portenta ſunt. Siqua tamen tolerabiliter dicta ſunt, non ſubtraham,
licet non plura uideantur, uos ſubijciatis. Oſcus non incommode dixit, ſed ipſe ſibi
nocuit cum nihil abſq; ſchemate dicere cupit. Oratio eius non figurata erat,ſed praua;

Vt orator in-
uitis placeat
auditoribus
neceſſe eſt,ut
ſit maximæ
eloquentiæ

Itaq; non inurbane Pacatus rhetor cum illi Massiliæ mare occurrisset, schemate illum salutauit, Poteram, inquit, dicere aue Osce. Ipse ab eloquentia multũ aberat, natus ad cõtumelias omniũ ingenijs iniungendas, nulli nõ impressit aliquid quod effugere nõ posset. Ille Passieno prima eius syllaba in græcum mutata obscœnum nomẽ imposuit, decla matori subtili sed arido. Ille Sparso dixit, scholam cõmunem cum rhetore quodã haben ti, tu potes controuersiam intelligere, qui non intelligis te laterem lauare. Sparsus autẽ dicebat uiolenter sed dure. Ad imitationẽ se Latronis direxerat, nec tam unquã similis erat, nisi cum eadẽ dicere meditabaẽ suis uerbis Latronis sententijs. Cum Basso certamen illi fuit quẽ uos quoq; audistis, homine diserto, cui demptã uelles quam consectabaẽ amaritudinẽ, & assimulationẽ actionis oratoriæ. Nihil est indecentius quã ubi scholas forũ quod non nouit imitatur. Amabam itaq; Capitonẽ cuius declamatio est de pupillo, quæ misero Latroni subijcitur. Bona fide scholasticus erat, in illis declamationib⁹ quæ bene illi cesserunt, nulli post primũ Tettradeum referendus. Primũ Tettradeum quorum faciam quæritis? Latronis, Fusci, Cæstij, Albutij, Gallionis. Hi quoties conflixissent penes Gallionem palmã relinquo. Si ita uobis uidebitur, ego uobis omniũ feci potestatem. Hos minus nobiles finite in partem abire, Paternum, Moderatum, Fabium, & si quis est nec clari nominis, nec ignoti, cũ bonis ad satietatẽ uestram me præstiterim, mihi permitte me, & alios quos non nostis ex sinu proferre, quibus quo minus ad famã peruenirent nõ ingeniũ defuit sed locus. Bene declamauit Gabius, cui Sylo, cui Cæsar augustus cũ frequenter causam agentẽ in Terraconensi Colonia audisset, plenum testimoniũ reddidit. Dixit eñ nonnunq; audiui patrem familiæ præferre, oratorem subducere. Nam partem esse eloquẽtiæ putabat, eloquentiã abscondere. Solebat declamare studiose & Turrinus Clodius, cuius filius non uobis amare coniunctus est, adulescens summæ eloquentiæ futurus, nisi mallet exercere quantũ habet, quã consequi quantũ potest. Sed Turrinus pater & Clodius multũ uiribus dedeferat, dum Apollodorũ sequitur, & summã legem dicendi cum putat, tantum tamen illi superfuit uirium quantum ualeret etiam narranti bene, sed sentẽtias dicebat excitatas, insidiosas aliquid potenteis, nunquã non de colore Latroni controuersiam fecit. Latro nunquã solebat disputare in conuiuio, aut aliquãdo declamare poterat ex tempore. Dicebat quosdam esse colores prima facie duros, asperos, eos non posse, nisi actione probari. Negabat nisi actitata quoq; illis placere posse, nisi totum nossent se & suas uires nosse ex illarũ fiducia alijs metuenda & prærupta audere. Multa se nõ persuadere iudici sed auferre. Turrinus quoq; nihil probare, nisi totum, non quia imbecillus erat, sed quia circũspectus, causas nemo respondit paratius, & pecuniã itaq; fecit & dignitatem, ut si quis illi deberet, scias loco fuisse, inde filius eius idem meus, nunquã enim illum a uobis distinxi, habet in dicendo controuersiam diligentiam, qua uires ex industria retundat. Hoc & in ipso genere uitæ sequiẽ ad summa euasurus iuuenis, nisi modicis contentus esset. Ideo dignus est cuius tam modestis cupiditatibus fortuna præstet fidem. Horum nomina non me a nimio fauore, sed a certo posuisse iudicio scietis, cum sententias eorum retulero, aut pares notissimorũ auctorum sententijs aut præferendas.

TRICESIMA CONTROVERSIA.

INiuriarum sit actio. Quidam cum haberet filiũ & diuitem inimicum, occisus, in spoliatus inuentus est. Adulescens sordidatus diuitem sequebatur. Diues eduxit eum in ius, & postulauit si quid suspicareẽ accusare se. Pauper ait, accusabo cum potero, & nihilominus sordidatus diuitem sequebatur. Cum peteret honores diues repulsus. Accusat iniuriarũ pauperem. VIBII GALLI. Gratias ago diuiti, quod quos odit reos iam facere contentus est, interdiu publico nobis intercidiẽ, quærite quid nocte fiat, non ambulabis, inquit, eadem uia qua ego, non calcabis uestigia mea, nõ offeres delicatis oculis sordidatam uestem, nõ flebis inuito me, non tacebis, peieramus si magis iratus esset. ALBVTII SYLII. Quod sorditatus fui luctus est, quod fleui pietas est, quod nõ accusaui timoris est, quod repulsus uestrũ est, non taceam? quid adhuc uiuo? quod tacui, nostis populi loquacis suspitiones, quare iste honores illo uiuo nunq; petit, ego uero

ego uero omnes quæso,omẽs ut me in inquisitionẽ paternæ mortis adiuuent, & ad tua
genua diues uenissem nisi timerẽ,nisi inuidiam tibi fieri diceres,& iam pridem hoc ani-
mo sequor,occasionẽ loquendo capto,nec mehercules possum dicere inhumanitate tua
fieri quod non audeo,quod uitium me meũ sequitur,multos offendit, neq; te puto solũ
in ciuitate habuit inimicum,ut iste ait,causam meam populo probaui.IVLII BASSI
Quando autẽ istis diuitibus non sordidati sumus,accusa inquit, pauper diuitem,egens
candidatũ.Ego accusem?ambulare mihi meo arbitrio non licet,in ius uocauit,reum in-
quit me,perage,perora, quis hunc loquentẽ auderet accusare? cur inquit me sequeris?
quasi aliud iter pauperes,aliud diuites habeant.CAESTII PII.Non essem reus si ac-
cusassem barba demissa,sordidatus cum criminibus meis ad uos ueni. Omnia licet fiant
non desinam inquirere percussorem,& fortasse iam inueni. Cum subito pater meus in
media ciuitate,quid me intueris?quid obseruas?quid dicam?subductus est.ARELLII
FVSCI.Incedere magno comitatu, splendido cultu, non est fortunæ meæ, ista diuites
possunt,satis est si uiuimus.Cum spoliatum cadauer meum sit,quis fuerit percussor,ne-
scio,quisquis fuit quasi diues spolia cõtempsit.Quare inquit me sequeris per publicum?
facinus indignum cõmissum est,diues & pauper eadem uestigia incessimus.OSCI.Ac
cusa inquit,ubi est qui primo cœperat? Vellem pater meus quoq; a te non discessisset,
uiueret,quare inquit me reum facis? qui accusatorem me non times mortuo patre, ti-
meo enim mihi nequis iniuriam sibi fieri putet,& si dixero occisori,occisus est pater me
us,a quo?si permittis,nescio.IVNII GALLIONIS. Quid iste accusanti fecisset,qui
persequitur tacentem? cur non agis? quia uis tecum agi. Nunquid nunc tibi iniuriam
facio sordidatus quod reo licet,dicenti nõ licet? Quid potui patri minus præstare in ho
norem eius?uestem mutaui.FVLVII SPARSI. Sordidatus es,inquit,fles, hoc dicis
pauperis occisi filius pauper es,pater meus in media ciuitate saluis legibus occisus est,
quis hoc sine lachrymis narrare possit? non deponam has sordes, nisi inuenero cui in-
duam,quis occidit patrem meum?nescio.Nihil amplius testari possum,quam hanc uo-
cem meam. At hunc nescio. Delibero interim ut induam uestem quam patri meo reli-
querit percussor, cur me sequeris? Magistratus seruos post terga sua non summouent.
ARGENTARII.Non uis patrem meum fleam?lacessere uos ultro non solebat.CLO
DII TVRRINI.Quare,inquit,sordes sumpsisti?quid igitur? Ne lugebo quidem quẽ
uindicare non possum? Nulli iniuriam facio nisi patri quem adhuc tacitus fleo. POR-
TII LATRONIS.Cuius necessarium,ita crudeliter interempti patris dolorem,nihil
fortius est quam quod gemit. Accusa inquit me, unde tam securus es, inuenisse uideris
quis alius occiderit,non erat præda quam grassator sequeretur, sed erat firmissimum ig
noti monumentum,contumax aduersus fastidium diuitiarum,innocentia nec ab inimi-
co spoliari,ita sunt nescio quo modo miserum esse,interdum miseria iuuat, & plærumq;
omnis dolor per lachrymas effluit.Nimium funere nostro exultat.Non solebat uiuo il-
lo prouocare nos,ut reus fieret. *Si quis omnium mortalium miseriarum inter necessitas*
super occisum patrem lachrymas increditam adhuc inertiam migratus est, in hac indi-
gnitate præsentis periculi omnem suam ponat admirationem. *Si* pauper accusandi diui-
tis animos non sumpsit miramini,quia tacet,reus est,per has lachrymas,per hunc squa-
lorem,per hæc necessaria omnibus periclitantibus instrumenta,non inuidiosum uestræ
misericordiæ premiũ petimus,ut absoluto sic esse tanquã reo liceat,potens iste & gratio
sus,& quod ne ipse quidem negat diues fuit,& qui nihil unquam sibi putaret timendũ,
etiam a reo,crescere deinde indies odium alterius impotentia,alterius libertate. Diues
nihil aliud quã nos pauperes existimare,nos nihil aliud quã innocentes,inter quotidia-
nas acies semp inuicti, q de nostra interim morte cogitauerit,nescite, quod dissimulari
nõ potest,scio quis optauerit. Venit iste cũ turba clientiũ & parasitorũ & aduersus pau-
pertatẽ totam regiam suã effundit. Cur me nõ accusas,non postulas?uix tẽperabat quin
diceret.Quid ego in te accusatorẽ non audeã, qui occidendũ eum curaui q tantũ mecũ
litigauerat. Ciuitates plærũq; finitimæ inter repentinã discordiã bello tument.Inter ciui-
lia bella tantũ in ultionẽ satis est q̃tũ quisq; ad maledicendũ occupauerit.M. Cicero ga

uiolẽtiam in abſentia Metelli ſtrepit. M. Cato Pulchro obijciente futurorũ crimina au-
diuit. Quæ maior indignitas eſſe potuit illius ſæculi, quã aut Pulcher accuſator, aut reus
Cato? In Cn. Pompeium terra mariq; uictorem fuit qui carmen cõponeret, uno, ut ait,
digito caput ſcalpentem. Fuit aliquis qui licentia carminis tres auratos currus contem-
neret M. Bruti ſaciatiſſimã lacerat, cum quidam eius ciuili ſanguine non inquinatas ſolũ
manus, ſed infectas ait, atq; ille tamen cum tres conſulatus, ac tres triumphos ſcinderet,
adeo non timuit, ut eſſet reus, ut etiam diſertus eſſe curauerit. Solus hic eſt in ueſtra ci-
uitate innocentior Catone, nobilior Metello, fortior Pompeio. LATRO ſic diuiſit, an
in re iniuria ſit? nulla inquit iniuria eſt, ſordidatus ſum inquam, multi faciunt, om̃ia iniu-
riæ genera comprehenſa ſunt. Pulſare non liceat, conuitium facere cõtra bonos mores
non licet, hoc loco SCAVRVS dixit. Noua formula iniuriarum componitur, quod ille
contra bonos mores fuit, etiam ſi in re iniuria eſt. An ſi non malo animo facit tutus ſit?
An malo animo faciat. Hoc Latro in duas quæſtiones diuiſit, an ſi credidit ob hoc ipſum
patrem ſuum occiſum, & propter hoc ſecutus eſt, ignoſcendũ illi ſit. Deinde an credidit
GALLIO illam primã fecit quæſtionem. An quod liceat cuiquam facere ſi faciat, iniu-
ria non teneatur. Licet inquit flere, licet ambulare qua uelis, ſumere nihil, inquit, ut & ali-
enum iniuriarũ facere. Sordidatus es non queror, ſed ſi ſordes tuæ inuidiam mihi con-
citant queror. De colore quæſitum eſt. Quidam aperte inuecti ſunt in diuitem, quidã
ex toto nihil dixerunt, quidam ſecuti ſunt mediam uiam, cum præter hæc nihil ſit. LA-
TRO ſolebat uideri inueniſſe quartũ genus, ut hoc modo in diuitem diceret. Tu qui-
dem non feciſti, ſed tamẽ ego habui cauſas propter quas poſſem decipi, & de te aliquid
fruſtra ſuſpicari, quia inimicus eras, quia inſpoliatus pauper inuentus eſt. Hoc eſt autẽ
medium illud genus, nec dimittendi diuitem nec accuſandi. Nam & dimittere non de-
bet quem diſtulit. Accuſare propter hoc ipſum non debet, quia diſtulit. ALBVTIVS
nihil dixit in diuitẽ. Hoc colore declamauit. Committit iniuriarũ, inquit, ſi quidem non
poſtulauit accuſat. Quare inſequeris me? ut aliquando mei miſercaris, ut deſinas affli-
ctam domum perſequi, ut ſcias me in hoc habitu accuſare nõ poſſe, ut concupiſcas glo-
riã uindicatæ mortis. Tu ſolus potes ſi uoles inuenire quis occiderit, tu accuſare. At me
quidam propter hoc ſuſpectum habent, potes diſcutere iſtam ſuſpitionẽ, quære quis fe-
cerit. Vt ſcias, inquit, te inuidiam mihi facere, cum dixiſſem, accuſa me, nõ negaſti te ac-
cuſaturum, ſed reſpondiſti, accuſabo cum potero. Ignoſce mihi non magis adhuc quem
ꝗ accuſare poſſum quã abſoluere. Quero quis fecerit? hæc leuia argumenta ſunt. Hæc
uana ſunt quæ alios tangunt, quod inimicus es, quod ille inſpoliatus inuentus eſt, nõ eſt
quare accuſem, eſt quare ſupplicer. RVFFVS VIBIVS hoc colore poſuit. Sordidat⁹
ſum, lugeo, ſequor te, ut tutior ſim, timeo neſcio quẽ illum qui patrem meũ occidit. Scio
me ꝗ diu tecum ſum perire nõ poſſe. Dum hunc colorẽ ſequitur MVRRHEDIVS in-
eptiſſime dixit, quare te ſequor? pater meus quia ſolus inambulabat occiſus eſt. OS-
CI color non placuit Gallioni. Sequor inquit, ut inueniã quis fecerit, hoc mecũ cogito,
quiſquis eſt ille qui fecit, uolet hoc inimico imputare, ad diuitẽ ueniet. Multo inquit, hoc
iniurioſius eſt, ſi inquirẽdi cauſa facit, ſi non tantũ in conuitiũ & periculũ diuitis ſequit.
GALLIO ſubtiliter agendũ putauit, & ad poſitionẽ controuerſiæ colorem actionis di-
rigendũ, ut diceret, ſuſpicor a te, patrẽ meũ occiſum, quis eñ illum alius oderat magis?
quis impotens alius eſt, ueſtẽ enim illius ſine dubio neſcio quis ꝑcuſſor concupiſcebat.
Dices aliquis, quid ergo? ſi inimicus eſt, ꝓtinus interfector eſt? non, ideo nõ accuſo. HI-
SPO ROMANVS palã accuſauit & dixit. Non cãm ſibi eſſe, ſed iure etiã nunc ſentẽ-
tiã in proœmio magno cũ aſſenſu hominũ dixit, eũ accuſatorẽ habeo qui ſe reũ nõ eſſe
miraẽ. BASSVS IVLIVS in hac cõtrouerſia dixit. Quare me ſequeris ꝑ publicũ? fa-
cinus indignũ iudices factũ eſt, paup & diues ex eadẽ terra calcam⁹. Cõſectari aũt ſole-
bat res ſordidas, & inueniebat q illas unice ſuſpiceret. Memini illũ declamantẽ declarat
ſe cõtrouerſiã de lenone, q decẽ iuuenibus denũciauit, ut in lupanar accederẽt & foueã
igne repletã terra ſupiecta obruit, in quã adoleſcẽtibus læſis & cõſumptis accuſat Reip.
læſæ. Apud illũ declamantẽ ALBVTIVS faſtidioſus auditor, eos qbus inuidere pote-
rat admirabaẽ.

rat admirabatᷣ, hanc Baſſi ſententiã non mehercules referrẽ, ſi tamẽ ad oſtium alligaſſes. Idem Latronis illas ſententias aiebat tumidas magis eſſe quã fortes. Summa hoim admiratione circũferebatur. Lugent argumẽta patres & oſſa liberorũ. Coniecturã diuidunt & illam, Producta ſacerdote ſtatuã, & illam, Super cineres liberorũ noſtrorum lupanar dhe quantũ eſt. Ipſe autẽ laudabat, hæc autẽ docuerat. Nam in hac ipſa controuerſia ne * Baſſus quidẽ uidebatur aliquid dixiſſe, ſordidius dixit ipſe. Ita ne peribunt decem iuuenes ꝑpter dipondios tuos. EVTEMON a filij parte cum patrẽ ſuum narraſſet ſolũ ſine comite oppreſſum & occiſum dixit,

HERMACOTAS dixit.

Illud in narratione ARTEMON dixit,

TRICESIMA PRIMA CONTROVERSIA.

VIr fortis, quod premiũ uolet, optet. Si plures erunt iudicio contendant. Pater & filius fortiter fecerũt. Petit pater a filio, ut ſibi cederet, ille non uult, iudicio contendit, uicit patrem, accipit premio ſtatuas, pater ipſum abdicat. IVNII GALLIONIS. Dubito quid de euentu huiuſce iudicij optem, cum crimen meum ſit, uiciſſe. Videtis quemadmodũ in hoc quoq; iudicio opera ſua iactat, & miratᷣ quiſquã ſi hoc patre natus gloriæ cupidior eſt, faciles habetis patres, uiros fortes iũgite diſſidemus quia nimium ſimiles ſumus, cum exiremus in aciem, aiebat, ſi adoleſcens eſſem, nemo pugnaret fortius. Maiorũ quoq; ſuorum & uirtutes referebat, ſed oĩbus ſe præferebat. Cum ad ætatem tuã peruenero, nõ contendam cũ illo, quãuis ſi exemplum tuum ſequi uoluero, etiam cũ filio cõtendam, quia patriæ iudiciũ habeo, patris perdidi, dicam abdicanti, nõ luxuriabor, non amabo, hanc emendationẽ criminum meorũ non poſſum ꝑmittere. Ego uero pugnabo, & fortiter & fortiſſime. Vidi patrẽ iam ſenem loricam induentem, multũ eſt pugnare cum exempla iudicium uocat, quo pater & filius ſpolia contulimus, ecce amitto, ego tibi cedere poſſum, ſeni non poſſum, quod contendi legis, quod uici iudiciũ, quod pugnaui patris eſt, uolui cedere, concurrerunt iudices, ætatis cauſa agebatur. Vici nõ filius patrem, ſed iuuenis ſenem. Ego uici ſed oẽs patri gratulati ſunt, paruit adoleſcens, magnis exemplis deceptus ſum. Dum cogito mecum Oratium Etruſcas acies corpore ſuo ſummouentẽ, & Mutium in hoſtilia arma ruentẽ, & dum te Deci cogito, qui & ipſe noluiſti patri cedere, tranſibo in ſubſellia tua, amplectar inuitũ, licet repugnes fortior ſum. FVLVII SPARSI. Neceſſe fuit mihi fortiter militare, pugnandũ habebam nõ imperatori tantũ ſed patri. Si tu uiciſſes, diceretᷣ patri ceſſit, abdicationẽ enim timuit. Solebas eñ optare ſemꝑ, ut contingeret tibi habere filium meliorẽ, iudicium uocas duplicẽ domus noſtræ triumphũ. CLODII TVRRINI. Tu Mutio diceres, nõ eſt quod oſtendas iſtam manũ. Tu Scipioni poſt deletã Carthaginem, tace. Loquax eſt uirtus, nec oſtendit ſe tantũ ſed ingerit. Aiunt, ecce nũc quidam pater ceſſit filio, & in hoc abdicat, ut uerum uideatur fuiſſe certamen. Opta pater ut & a nepote uincaris. Poſtea, inquit, fortiter pugnare poteris, unde ſcio, uulneribꝰ me ſenem feci, quis te felicior? tu oẽs uiciſti, te filius, modo pater & filius inter ſe contendunt, honeſtiorẽ facturus uictum uter uiciſſet, dubito quid faciam, taceam? ſed ſilentiũ uidetur confeſſio. Narrem uirtutes meas? ſed illud quoq; nouum accidit mihi, quod uni mihi abdicato meas narrare nõ conceſſit. Proceſſi in aciem coram patre, fortiter inquit pugna. Turpe eſt adoleſcenti uinci a ſene, auidus ſum gloriæ, hoc ſi uitium eſt, paternũ eſt, fortis ſum, nunquid improbas pater? at iam abdicabis. Si uiro fortiſſimo ſum fortior dicam tamen audacter fortiſſimus ſum, nec timeo in ea ciuitate hoc crimen in qua fortes etiam ſ..es nouimus. IVLII BASSI. Ad te quoq; ignominiæ meæ pars redundat, pudet te pater ſi a filio abdicando uictus es. ARELLII FVSCI. Ignoſce iuueni, erraui, ambitioſus non ero, cum ſenex fuero. GAVII SYLONIS. Vtrum putas uiciſſe, ego patrem tantum habeo, tu premium & uirum fortem, permittente lege fecit, imo non eadẽ re, & habet legẽ & timet. Contra ait, ſi quid fecit quod nõ licet, lex uindicabit, ſi quid quod licet ſi non oportet, pater non queritᷣ de ſcelere filij ſed de officio. Deinde utatᷣ quiſq; ſua lege, tibi illud licuit, & mihi hoc licet, abdicare liberos liceat, ẽ aliqua lex

Virtꝰ loquax eſt, eo q̃d paſſim ſe omnibus oſtendit.

quæ filio patrem præferat. Si potest abdicari, etiā propter id quod lege pmittente fecit. An abdicari etiā propter hoc non possit, quod premiū accepit. Non pōt, inquit, in ea re priuatim puniri, in qua publice honorat̄, eidem rei nō potest premiū dari & tota denū(t)ciari, cætera iura puto paterno impio subiecta esse, hoc maius ius est cæteris, quod uictoria de sūma uirtute quærit̄. Non potes ꝓpter hanc legem filiū abdicare, propter quā a filio uictus es. Si pōt abdicare, an debeat, hoc diuisit. An etiā si non debuit cū patre cōtendere, ignoscendū tamen sit, si adulescens gloriæ cupiditate lapsus est, Deinde an contendere debuerit. Tum inquit, & honestū certamen fuit & tutū. Quid est eñ gloriosius q̄ aut uirum fortē uincere, aut uinci a filio, si nō debuisset cōtendere, non uicisset. Et potuit fieri, ut si hic tibi cessisset, alius quis ad certamē ꝓcederet, qui nunc ꝓcessit, quia sciebat nihil sibi profuturū si te uicisset, cū deberet a filio tuo uinci, nulla laus tibi fuisset, apparuisset eñ illam uictoriā non uiri fortis fuisse sed patris, silentiū uirtutes uestræ transtulissent, nunc illustratus es, dum conferunt̄. TVRRINVS hoc loco belle dixit. Plures tibi inuidere cœperūt, postq̄ uictus es. Itaq; noui generis res accidit, fili[9] uicerat. Oēs aiebāt, O felicem patrē. Nouissimā fecit quæstionē. An etiam si qd iudicio peccauit, premio emendauerit. Hoc loco dixit GALLIO illam sententiā quæ ualde excepta est, cū diu deprecatus esset, ait, si nihil ꝑfecero, quid me facturū putas? ad templa iturū, aut ad deos supplicē? ad tuas statuas cōfugiam? SYLO POMPEIVS tentauit & in hac controuersia illam quæstionē, quā in omnib[9] uiroꝝ fortiū abdicationibus putabat esse tenēdam. An uir fortis abdicari possit, aiebat in nulla magis cōtrouersia illam posse tractari. Non potes inqt abdicare, qui te pōt uincere. Miraris si patri ac lege subducit̄, qua & cōparat̄ & præfertur? Colore pro adulescente GALLIO illum dixit. Me inquit iuuenis ætatis causa agi uidebat̄, cum dubitaret ex ordine suo quē dicentē, nihil agis, ego tibi cedo, illi nō cedo. CAESTIVS hoc colore usus est, putasse se ipsi patri honesti[9] hoc esse certe domui, laudes utriusq; in foro inspici. MONTANVS VOTIENVS ait, cognoui nō quid impares, sed quid præcepisses, dixeras semp, cum me hortareris ad gloriā, ut nulli cederē. Inuidiosa oībus in illo iudicio fortuna tua uidebat̄, cum quæreret̄, utrum pugnasses felicius an genuisses? Non est quod putes me uisum illis fortiorē, decepti sūt pater, iudicauerūt non quod erat, sed quod te malle crediderūt. ARGENTARIVS ait Occasionem beneficij quæstu nō concupiui accipere, premium habet alter, alter accipit. FVSCVS ARELLIVS PATER ait, si nauigare imperasses, per hybernos fluctus egissem ratem, si pegrinari, nihil fuisset iubente te durū, hanc rem imperabas difficilem forti uiro uinci. BLANDVS hoc colore narrauit. Pater mihi obiecit, quod illi una re nō cesserim? Ego mltiplicabo crimina mea. Nunq̄ illi, quoties recte faciendū fuit, cessi, semper uolui uideri frugalior, nam cū ad uires uentū erat, etiā ipse cedebat, non ego illū uincebam sed ætas. TVRRINVS hoc colore usus est. Volui inquit cedere, sed erant q dicerent nō licere, hoc eñ uobis modo legem saluberrimā tolli disputat iuris, contra premiū patris uidebant̄ & dicturi scilicet, nō licet inter se cedere fortibus, non ipsorū tantū causa agitur sed publica. Omniū interest scire, quis sit fortissimus, his uocibus hoim missum ad id certamen in quo ad istum utraq; ptineret uictoria. Quid putatis me dicturū? fortiorē me uisum? falsum est, cū hoc quoq;, quod ego fortis eram, istius esset. Quid ergo? quare uicerim quæritis? Visum est ad luborē totius iuuētutis ptinere, neminē pugnasse fortius, q̄ senem. Et cū dixisset, se premia in patrē contulisse, dixit, uici te pater, sed nēpe uici tibi. ALBVTIVS hoc colore narrauit, noluit inqt uideri p conclusionē patri titulū fortissimi uiri contigisse, nō cessi ante iudiciū, ut in iudicio cederē, effeci nihil aliud q̄ laudaui patrē, uirtutes eius retuli, uisus sum propter hoc ipm premio dignus. SYLO GAVIVS ait, solebas mater inter dignorū uiroꝝ exempla narrare quædā etiam domestica, aiebas aūt. patrē fortem uirū habuisti, uide ut tu sis fortior, ꝓcessi tecū in aciem, nec illinc inulti redimus, oīs gloria in una domo erat. Videbat Resp. fortes uiros recognoscere. O quantā ego cupiditatē gloriæ in patre meo uidi, q̄ iuuenilē cōtentionē, me inuitabat impio, iubebat exēplo. Ventū est in iudiciū oīm quos ego noui, res inuidiosissima q̄rebat̄ de patre meo, utrū fortior esset an felicior. OSCVS hoc colore narrauit. Accederet & diceret, roga patrē tuū, cedat tibi, nō est utile reip. hostiū excitare aīos, excitabūt̄

si scierint,

si scierint, neminē in hac ciuitate esse fortiorē quā senē, illi me coegerūt, quasi tunc quoq; aliquid praestiturus essem Reip. uenire in iudiciū, in quo quid habet ego sum iudicat⁹ iunior. DENTO dixit, timeo ne ob hoc patri uilior fiam, ego sciā an usquā gloriosus sit. TRIARIVS hoc colore usus est. In iudicio uolui tibi cedere, ut nō imperare uidereris sed uicisse & cessi, defunctorie causam meā egissem, notum sit illū cedere, quia parū est illi nō putabat. NICETES in hac controuersia dixit.

SCAVRVS hunc sensum aliter dixit. O si auus meus interesset iudicio, qua libenter spectaret & discordiā nostram, clamasset mihi, non est quod cedas, ipse mihi nunq; cessit. LABIENVS, partē patris declamauit, & dixit quod etiā desertoribus licet. Nolo habitare cū aduersario meo, nō capit idem côtuberniū fortem uirū & uictum. Statuā, inquit, tibi posui, immo ne, possim unquā me uictum obliuisci, ignominiam meam in aes incidisti.

TRICESIMA SECVNDA CONTROVERSIA.

Dementiae sit actio. Bello ciuili quaedā uirum secuta est, cū in diuersa parte haberet patrē, uictis partibus suis & occiso marito, uenit ad patrem, non recepta in domū dixit queadmodū tibi uis satisfaciam? ille respondit morere, suspendit se ante ianuam eius, accusaē pater a filio demētiae. PORTII LATRONIS. Sic sibi satisfieri ne uictor quidē uoluit, excusauit uictos qui restituit, quoniā reposcis uitam, quā dedisti accipe, nullū fuit in proscriptionē mulierculae caput. OSCI. Inquinasti filiae sanguine penates, quanq; quid ego dico penates tanquā in domo pierit, allatum ad se Caesar Pompeij caput fleuit, hoc ille ,pter filiam praestitit. FVSCI, queadmodū tibi uis faciā satis? hoc ipso satisfecisse debuerat, filiam habuit piam, & in maritū & in patrem, alterum usq; in mortē secuta est, alteri etiā per mortē satisfecit, q; periculosum si eum offendo, qui simul irasci coepit, nescit ignoscere. CLODII TVRRINI PATRIS. Morere quid aliud meruerat, si satisfacere nollet nisi occupasses, soror fortasse pater tibi satisfecisset, hoc certū habeo, unusquisq; uestrum suadebat puellae, ad iratum patrē uenis, in quas potes te cōpone blanditias, roga, deprecare, si nihil proficies, habes quemadmodū cogas. moriturā te denuncia, hoc quod ignouisti uictor ad uiros ptinet, illi tibi gratias agunt, nam foeminas ne si irasceris quidē ,pscripsisses, quare secuta es uirū, adeo tibi uetera exempla exciderunt bonarū coniugum, quibus filiam tuā solebas sanus hortari. Aliqua spiritū uiri redemit suo, aliqua se supra ardentis rogū misit, impendisset se puella uiro, nisi seruasset patri. FVLVII SPARSI. Filia ante limen paternū in cruore suo uolutatur, quid exhorruistis? paterna satisfactio est, nostis domus nostrae legē, aut dicendū mihi aut moriendū est, qualis est ista satisfactio qua filia exoratum patrē tibi non sentit? ALBVTII SYLII. Vtrae meliores ptes essent soli uidebanē iudicare dij posse, si uis satisfacere mihi, morere, quod ad me attinet, irascere malo. Si parricidiū fuisset in diuersis partibus, nunq; defendisset apud Caesarem Ligariū M. Tullius, q; leue iudicasti crimen de quo cōfessus est. Dona filiā si misericors es deprecanti, si hostis edicto, si pater naturae, si iudex causae, si iratus es fratri. BVTEONIS. Ante ipsum limē domus decessit, ne dubitari possit, utrum marito perisset an patri, ubi studuisti? ubi audisti? nego te istuc in bello didicisse. MARYLLI. Meruerat inquit mori, etiā nunc accusas? certe iam tibi satisfactum est. O nouum monstrū, irato uictore uiuendū est, exorato patre moriendū est PASSIENI. Vtinā interuenissem, nō satisfecisses sola patri, furiosum te dicerē, si ,p genero nō rogasses, secutus est gener diuersas ptes, uxor suas. LABIENI. Hoc obsequio consequatur, denique intra domum moriatur. M. Cato quo uiro nihil speciosius ciuilis tempestas abstulit, potuit beneficio Caesaris uiuere sicut Tullius si uoluisset. Optima ciuilis belli defensio, obliuio est. MVSAE. Allato ad se capite Cn. Pompei Caesar auertisse oculos dicitur, quod tu ne in morte filiae quidem fecisti. CORNELII HISPANI. Peruagata est illa crudelis belli fortuna omnē ordinem, & usq; ad ultimae plebis supplicia descendit, nihil in ciuitate nostra immune uictoriae praeter foeminas fuit, hanc laudem miserae urbi seruare licuit, at tu pater noster ut uictor insanis. MENTONIS. Semel repulsa iterum redit, iterum repulsa tertio rogat, non fatigatur, scit exorari etiam hosteis. O te crudelem nisi iam tibi esset, pro genero satisfactum est, non ignoro in

ignoro in quanto periculo sim. Nescit placari iratus,& hoc etiā si filiæ excanduit. TRIARII. An nō exorares uictorem pro alio patrē. Morere illi quoq; quib⁹ animaduertere in damnatos necesse est nō dicunt sed occide, morere, sed agente lege, crudelitatē imperij uerbo mitiore subducunt. DIVISIO. LATRO usus est in hac cōtrouersia illa calcata quæstione. An possit agi cum patre ob ullam aliam rem, quā ob dementiā, impotēs sum, immitis, nō tamen demens. Mores tuos patri debes approbare, nō patris exigere, dic desipis, nihil intelligis, ego sanitatis meæ si potuero argumēta colligam, dicam in senatu, nō stulte sententiā dixi, quid tibi uideor fecisse dementiæ, partes male egi, damnare nō potes patrem ,ꝑpter uerba imo propter uerbū, si damnari dementiæ aliquis pater etiā non demens, ob aliquod improbandū factum, potest, an hic possit. Hoc in duo diuisit. An etiā si hoc animo dixit, ut filiā mori uellet, dānandus tamen nō sit, hæc accusatio filiæ contrarias parteis a patre sequentis, cū illam ipsam natura publicis recepisset malis. Adnimaduertit Manlius in filiū & uictorem, animaduertit Brutus in liberos nō factos hosteis sed futuros. Vide an sub ijs exēplis fortius loqui liceat, deinde an nō eo animo dixerit, ut eam mori uellet, dixit inquit iratus cum uellēt castigare non occidere. TVRRINVS CLODIVS belle dixit, nolite mirari si durioribus utar, non sum ꝓcessurus ultra uerba, minabor, deinde ignoscam, fecit & uictor. GALLIO & illam quæstionē fecit, an non ob id puella perierit, quod pater illi tam dure responderit. Perijt, inquit, propter desyderiū uiri, alioquin unius uerbi amaritudinē morte pensasset, imo mulier præceps, temeraria, insano flagrans amore & attonito, quæ uirum patre relicto secuta fuerat res uisa consecuta est. SYLO POMPEIVS huic quæstioni præponebat illā ex qua in hanc transitus sit, an etiā si propter hoc uerbū patris perijt, damnari tamē pater non debeat, nec eī euentus imputari debet cuiusq; rei, sed consiliū. Si post hoc uerbum puella uixisset nunquid patrē dementiæ damnare posses? atqui hoc uerbo si quid factum est, nō a patre sed a puella factum est. Non oportet autē illius temeritatē dementiam uideri patris. Post hanc quæstionē faciebat illā, an ob hoc pierit. Color a parte accusatoris simplex est, ait patrē durum fuisse, crudelem, bono publico hunc eum fuisse partiū dixit, ducem, inquit, eo uultu ea affirmatione, ut uiderer non iubere tantū, sed occidere. Hoc loco dixit TVRRINVS CLODIVS. Hoc post bellum immo post edictum & adiecit, nunc intelligit Respub. imperator quantū tibi debeat, cui sine sanguine satisfactum est. Omnes eī dixerunt patre nolente illā duxisse. GALLIO dixit, nondū mihi uidebar scire quid meruisset. Volui illam intelligere crimen suū. CAESTIVS hoc loco cōtumaciter, inquit, rogauit sic, quō perijt, non uultu demisso, nō summissis oribus, nondū tanq; uicta, primū quare ad me non fratrē suum misit, an & in hunc fratrē irascitur? ARGENTARIVS. Nos duces exorauimus quorū liberi in diuersis partibus fuerāt, diximus, ignosce nobis seueris esse, si licuerit esse securis, quid peccaui quod filiam ex hostium castris uenientē non primo uerbo recepi. TVRRINVS CLODIVS ait. Volui fratri sororis dare beneficiū, eo durius loquar, ut ille me pro sorore sua depreceī, primum quare me solum rogat, cū debeat duobus satisfacere? SYLO GAVIVS dixit. Volui inquā hora torqueri, sine inquā & iterū tertio roget. Nec mitissimus quidē uictor statim ignouit. LABIENVS ait. Nō sum statim exoratus,& si uixisset, nō essem fractus ꝓximis uocibus eius, ne tertio quidē rogatus aut quarto. At uictor cito exoratus est. Noli mirari, Facilius est ignoscere bello ꝙ parricidio. HISPANVS de morte eius hoc dixit. Iterum illam nobis uir abduxit. ALBVTIVS ait. Tuto me ait, putaui loqui fortius, nō dubitaui eī quin frater illi dicturus esset, nō est quod timeas, exorabit si difficilior erit, illū ego rogabo,& si rogasses adulescens, fecissem, nō magis tibi ego quam sorori tuæ maritus. MONTANVS VOTIENVS dixit, Nō est quod putes illā cecidisse ira patris, cui ulxerat, perijt, illa se cui addixit impendit. Et eundē sensum in argumentis cum dixit, non propter patrem illam perisse, quid ergo inquis? propter quē? Scis illam uirum habuisse, pro quo mori posset.

TRICESIMA TERTIA CONTROVERSIA.

Reipublicæ læsæ sit actio. Quidam expositos debilitabat,& debilitatos mendicare cogebat, ac mercedē exigebat ab eis, Reipub. læsæ accusatur. PORTII Latronis.

LATRONIS. Aestimate q̄le sit scelus isti⁹, in quo læsi patres liberos suos aut ut agno-
scant, aut recipiant, etiam confessas iniurias tacent. Vectigalis istius crudelitas fuit, eo ma
gis q̄ omnes præter istum misericordes sumus. Mendicares, nisi tot mendicos fecisses, ef
fecit scelestus iste, ut nouo more nihil esset miseri⁹ expositis, q̄ agnoscere. CASSII SE-
VERI. Hinc cæci innitentes baculis uagantur, hinc trunca brachia circumferuntur, hinc
cōuulsi pedum articuli sunt, & torticuli, hinc elisa crura illius inuiolatis pedibus cruribus
q; foemina contudit, aliter in quēq; sæuiens ossifragus iste, alterius brachia amputat, alte-
rius eneruat, alium distorquet, alium delumbat, alterius eneruat, alterius diminutas sca-
pulas in deforme extundit, & risum in crudelitate captat. Produc agedum familiā semi-
uiuam, tremulam, debilem, cæcam, mancā, famelicā, ostende nobis captiuos tuos. Volo
mehercules nosse illum specum tuū, illam humanarū calamitatum officinā, illud infantiū
spoliarum, sua cuiq; calamitas tanq̄ mors assignetur. Huic recta mēbra sunt, & si nemo
obstet, naturæ proceritas mutabitur. Ita frangat̄, ut humo se alleuare non possit, sed pe-
dum crurumq; resolutis uertebris reptet. Huic extirpentur radicitus, huic non speciosa
facies est, potest formosus mendicus esse, aliqua membra inualida sint, ut fortunæ iniqui
tas in beneficia sua sæuientis magis hominū animos peruellat. Sine satellitibus tyrānus,
calamitates humanas dispensat. VIBII GALLI. Intuemini debilia infeliciū membra;
nescio qua tabe cōsumpta illi præcisas manus, illi erutos oculos, illi contractos pedes, qd
exhorrescitis? sic iste miseretur, tot membra franguntur, ut unum uentrem impleant, &
o nouū monstrū integer alitur, debiles alunt. ALBVTII SILI. Perissent inquit, ita nō
in reliquis supsunt, qui p̄ituri fuerant, perissent inquit, interroga patres, utrū maluerint.
Eruantur inquit oculi illius, huius præcidant̄ manus. Quid si aliquis ex istis futurus sit ty
rannicida? quid si sacerdos? Nec puto incredibile, in hac fortuna loquar. Certe ex hac tur
ba origo humanæ gentis apparuit. Egregius educator plus acceptum crudelitati q̄ ex-
pensum misericordiæ refert. TRIARII. Perissent inquit, puto expireris nos nō esse cru
deles, tamen non nostrum, cum istis stipem porrigeret, mortē precatus est. Surge tu de-
bilis, conatur & corruit. Surge tu mute, sed quid excitaris? rogare non potes. surge tu cæ
ce; sed ad quorum eas genua, nescis. O te inter omnes debiles ante hoc iudicium felicis-
simū, q̄ istum dominū nō uidebas, in hoc iudicio infelicissimū, q̄ iustum reū non uides.
Expositos aluerunt etiā feræ, satis futuræ mites si prætcrissent. CORNELII HISPNI.
Ergo si illis temporibus iste carnifex apparuisset, conditorem suū Roma non haberet, ti
meo ne hoc prosit reo, q̄ nemo ex his quenq̄ uideri uult suum. IVLII BASSI. Intue-
mini utrāq; partem, & ei succurrite, quæ miserabilior est, liceat uidere mercēnarios suos,
hic cæcus est, hic debilis, hic mutus, his tu mori nō permittis. Vis in te iudices more tuo
misericordes sint tuo exemplo. ARGENTARII. Quorum cum ubiq; audiantur pre-
ces, in sua causa tantum cessant, adijciamus aliquid ad quæstū, deme huic oculos, illi ma-
nus. ARELLII FVSCI PATRIS. Præcidatur inquit lingua, genus est rogandi roga
re nō posse. Misereminí horum iud. & misereri etiam singulorū soletis. CAESTII PII.
Vt hanc causam susciperē, ne ab eis quidē rogatus sum, pro quibus ago, quid enim mise-
ri rogare sciunt, nisi stipem? quid infelix iste peccauit aliud, q̄ q̄ natus est? CLODII
TVRRINI PATRIS. Age si quis agnouerit suū, petes alimenta tanq̄ alueris, non est
quod timeas, nemo cognoscet. O miserum, si quis alimēta suo dat, o miserum si negat, ita
nos istis uindictam negaturos puta, quibus ne id quidē negamus, quod tibi daturi sint.
Et quod indignissimū crudelis cum misericordia publicauit. Venite miseri, & hodie pri
mum uobis rogate. MENTONIS. Errant miseri circa parentum suorum domos, & for
tasse aliquis a patre alimenta non impetrat, nisi plus reddunt integra mancipia, cur tu tā
exiguum? efers? uia este quas poterat; ut non rogares, ut non acciperes, spiritum tamen *
relinquerē tibi, nisi crudelior futurus essem in relinquendo, tibi captura quotidiana non
respondet, apparet nondum hominibus satis miserum uideri. GAVII SILONIS. Tu
inquit in illa uicinia mendicabis, tu ad limen accedes, & crudelis miseris parentū domos
monstrat, hic non facile stipem impetrat, etiam nunc aliquid illi detrahat. IVNII GAL
LIONIS. Serua oculos ut uideat quem roget, serua manus ut habeat quibus stipē acci-
piat, occurrant nuptis omina dira, sacris publicis tristia, auspicia feriatis maxime ac solen

Supra melius legit Romanæ gentis fo. 495. ibi, Factum est.

tibus,& in hilaritatis diebus semianimes isti greges oberrant, a te fortasse aliquis acce-
ptam stipem portat ad duos. FVLVII SPARSI. Scio, iudices, uarijs quenq; causis ad
accusandũ solere compelli, quosdam ambitio gloriæ, quã ex damnato petierũt, probro
capit, alios odia & simultates ꝑtraxerunt. Non dubito fuisse quosdam qui premiũ pete
rent, ego omnibus cæteros impellentibus causis uaco. Quæ enim gloria est in tam sor-
dido reo? quæ simultas ijs ut noceas quos contra exisse pudeat, aut quod premiũ cum
stimulant ij qui se alere nõ possunt. Non is est qui rogare nesciat, etiã docere solet quos
affectus uestros optare debeam, nescio si misericordiæ ꝑpiores fueritis, crimina rei uo
bis ostendam si ocium fuerit. At reum hunc publicæ pascimus. Exigitur a te talio, nõ ha-
bes totidem membra quot debes. Lupa oblita feritatis placidior uelut fœtib[9] suis præ-
buisse ubera fertur. Sic lupa uenit ad infãtes, expectemus hominẽ, gratulor tibi Roma
quod in conditores tuos homo nõ inciderit. Ergo cũ de publica misericordia cogitares
tam crudelis esse potuisti, ꝓxima inquit, die hic plurimũ retulit, faciendus est huic simi-
lis alter, hic satur retulit, fiat & alius miser ad hoc exemplũ. Ite nunc inquit, & alimenta
mihi quærite. Tu inquit, qui oculos nõ habes, ꝑ oculos rogato, tu per illa membra quæ
trahis debilia, per ea quisq; quæ non habet, ambiat. O miseros qui sic rogant, miseriores
qui sic rogantur. Ecce nescio quis meus, inquit, filius si uiueret huic fortassis similis esset,
nunc inquit, ego meũ transeo. Alius inquit, potuit meus in eundem incidere dominũ,
quid si incidit, omnes homines congerit, dum unusquisq; timet ne suo neget. Pars altera
ARELLII FVSCI. Debilitasti inquit, plus illis patres nocuerant. LATRO sic diuisit,
an læsa sit Respub. Primũ quod Reip. crimen cõstare oportet. Deinde hunc reum quæ-
ri, an læsa sit Resp. non solet argumẽtis probari. Manifesta statim Reip. damna sunt, Si
muri diruti sunt, si classis incensa est, si exercitus amissus, si uectigalia diminuta, hoc dam
num quod tu obijcis uidebat. Dic mihi quando Remp. læsit? cum unum expositũ debi
litauit, atq; etiam qui occidit unum, nõ tamen Reip. læsæ tenetur reus, sed cædis, etiam
* qui duos, etiam qui plures. Dic mihi, quis numerus efficiat, ut læsa uideatur Respu. duo
debilitantur nondũ Respub. iuuenes qui sua de re infantes perdidit, & infelices potue-
runt & perire. Attamen crudelem rem facit & lanista, nec damnatur Reip. læsæ, & leno
qui cogit inuitas pati stuprum, nec lædit Remp. Ego nunc non laudari reum desidero,
sed absolui, noceat hoc illi, cum honores petit. Potest aliquis & nõ esse homo honestus
& esse innocens reus. Deinde an læsa sit Resp. ab hoc læsa sit, non a me inquit, sed a parẽ-
tibus qui proiecerunt, hic crudelis ut multum illis abstulerit, uitam reddidit. Contra ait,
illi singulos exponunt, tu omnes debilitas, illi spem, tu instrumenta uiuendi detrahis.
Deinde an teneatur Reipub. læsæ, si fecit quod ei facere licet. Non potuit, inquit, ulla res
lege damnari quæ lege innititur. Si domum meam diruam, nunquid dices me Rem-
publicam ledere? Et poteras describere, quam inhumanum sit, illos parietes maiorum
in nostram usq; perductos memoriam in hostilem modum deijci. In agris meis arbusta
succidere uelim. Deinde an hoc licuerit illi facere, licuit inquit. Expositi in nullo nume-
ro sunt, serui sunt, hoc legum latori uisum est, deniq; si non licet, habent legem talionis,
agere singuli iniuriarum possunt. Respub. quidem læsæ potest agi eorum nomine qui
extra Rempubli. sunt? Non potest pro omnibus agi pro quibus singulis non potest.
Scio quosdam putare quæstionem esse, an possit a priuato homine lædi Respublica.
SPARSVM certe declamare memini. Quod si quisquam recepit, & illam recipiet.
An a muliere possit, a sene, an a paupere possit, quorum nihil unquam quæritur.
Sed dici tamen solet, quomodo tum illa quæstio tractatur, an Respublica læsa sit, to-
ties eius in argumenta non læsæ Reipublicæ dicit, ne potuit quidem lædi a priuato, a
paupere, ab ægro, ab infante. GALLIO fecit illam quæstionem, an in expositis læ-
di possit Respublica. Non potest inquit. An lædi possit in aliqua sui parte, hæc nul-
la Reipublica pars est, non in censu illos inuenies, non in testamentis. Sed hæc quo-
que in illam incurrit, an Respublica læsa sit, dicitur enim ne lædi quidem potuit in eis
quos non habebat. Pro illo qui debilitat expositos pauci admodum dixerunt. Di-
xit GALLIO, & hoc colore usus est. Egentem hominem, & qui ne se quidem ale-
re, nedum

re nedũ alios posset sustulisse eos,qui iam relicti sine spe uix spiritũ traherent, quibus nõ iniuria fieret,si aliquid detraheret,sed beneficium daretur,si uita seruaretur. Faciant inui di alicui oculos deesse,alicui manus,dicant illum p hunc uiuere.Gallio illud quoq; in argumentis tentauit.Adeo inquit hæc res non nocuit reipu.ut possit uideri etiã profuisse. Pauciores erunt qui exponant filios. TVRRINVS CLODIVS hoc colore usus est. Multos patres exponere solitos inutiles partus.Nascuntur inquit quidam statim aliqua parte corporis mulctati,infirmi,& in nullam spem idonei,quos parẽtes sui proijciũt magis q̃ exponũt,aliqui etiam uernulas,aut omine infausto æstitos , aut corpore inualidos abijciunt.Ex his aliquos hic sustulit,& eas partes quæ cuiq; possent miserabiliores esse miseratus abstulit,stipem rogãt,& unius misericordia uiuunt,omniũ aluntur.At res fœda est,mendicos habere,a mendicis ali,inter debiles uersari.Age non pudet uos ex hoc producere cõtubernio reum,q dicatis læsam rempu.& sic descendit ad argumẽta, ut diceret quomodo hic potuit lædere?SILO POMPEIVS illo colore usus est.Misericordem hunc fuisse,uoluisse uitã dare,sed non potuisse alere,itaq; eo cõpulsum,ut unusquisq; aliquam partẽ corporis pro toto dependeret.LABIENVS tã diserte declamauit partem eius,qui debilitabat expositos,q̃ nemo alterã partem,cum illam oẽs disertissimi uiri,uel ad experimenta suarum uirium dixerint.Illum aũt locum uehementissime dixit, uacare homines huic cogitationi,ut curent quid homo mendicus inter mendicos faciat. Principes inquit uiri contra naturam diuitias exercent,castratorũ greges habent, exoletos suos ut ad longiorẽ patientiam impudicitiæ idonei sint,amputant.Et quia ipsos pudet uiros esse,id agunt,ut q̃ paucissimi sint,his nemo succurrit delicatis & formosis debilibus,cum raro uobis in mentẽ uenit,quid extra solitudines isti suas,isti beati ingeniorum ergastulis excolunt,non curatis q iuuenũ miserorum simplicitatẽ circũeunt,& speciosissimũ quẽq; ac maxime idoneum castris in ludũ conijciunt.In mentem uobis uenit misereri horum q membra nõ habeãt,quid illorum q frustra habent ,Hoc genere sæculi uitia egregia figura,inquinatum & infamẽ reum maiorum criminum impunitate defendit.Celebris hæc apud Græcos cõtrouersia est.Multa ab illis pulchre dicta sunt,a quibus non abstinuerunt nostri manus,multa corrupta, quibus non cesserunt.NICETES dixit, hunc dixit sensum P.ASPRENAS,eodẽ modo uno uerbo magis propiore usus,hos alit,qui alimenta poscit,qbus crudelis est qui negat. Circa hunc sensum est & ille a Q.VINTILIANO dictus.Nescio utrum ne uos miserabiliores dicam,q alimenta accipitis,an q huic datis.Accipitis enim,quia debiles estis.Ei datis per quem debiles estis.ADDEVS rhetor

Labien⁹ ut colorem suum acri⁹ inducat uehementissime in pricipes uiros inuehit.Hæc tamen supra meli⁹ legũtur fo. 495 ibi,Debilitasti.,

Hunc sensum quidam Latini dixerunt,sed sic,ut putem illos non mutilati arti hoc sententiam,sed iratos.BLANDVS dixit,Porrigit aliqua médico rogata stipem,utiq; si peperit,si exposuit.O te q̃ misera cogitatio porrigentis est,hic fortasse meus est.OSCVS dixit, Qui iam porrexit pluribus stipem,suo negat. ARELLIVS FVSCVS dixit,Alit rogata filium mater misera,si scit suũ esse,misera si nescit.ARTEMON dixit,

Hanc sententiã LATRO PORTIVS uirilius dixit,qui non potest furto suspectus esse Græcos enim & contemnebat & ignorabat,cum descripsisset debiles artus omniũ,& alios incursantes,alios repẽtes,proh Dij boni ab his aliqs aliẽ integer.DAMAS SCOMBRENVS dixit,

Hunc sensum CAESTIVS transtulit.Efficisti inquit,ut maius periculum esset educari q̃ exponi.FVSCVS ARELLIVS aliter dixit,Illa adhuc immiseræ fortis infantia, timebantur feræ serpentesq; & inimicus teneris artubus rigor & inopia inter expositorũ pericula non numerabimus educatorem.GLICON corruptam dixit sententiam.

Sed nostri quoq; bene insanierunt.MVRRHEDIVS dixit,Producitur miserorũ longus ordo,maior pars se sine trahit. Et LICINIVS NEPOS, ut soluendo sis in pœnas, quoties tibi renascendum est? Illud SPARSVS dixit,quod non corruptum,sed contrarium dicebat esse Montanus. Solus plura habes membra , q̃ tot hominibus reliquisti. Ita enim hic potest uideri læsisse rempublicam,si multi sunt debilitati.Apparent autẽ nõ

 multos

multos esse,si plura habet membra ꝙ debilitatis reliquit. Et illud æque ab illo aiebat cor-
rupte dictum, prodiderunt plures membra. Græcas sententias in hoc refero, ut possitis
æstimare primũ ꝙ facilis græcæ eloquentiæ in latinũ transitus sit,& quantũ omne quod
bene potest dici,cõmune omnibus gentibus sit. Deinde ut ingenia ingenijs conferatis &
cogitetis latinã linguã facultatis nõ minus habere,licentiæ minus. LABIENI sententiã
separaui,quia locuti de illa hoies erant. Sed ubi quotidianũ diurnũ & mendicantiũ quæ-
stus recognoscit,tu hodie minus attulisti,cedo lora,gaudeo me non omnes emancasse.
Quid fles? quid rogas? plus retulisses,si sic rogasses. Dixerat & illam sententiã, Date mi-
seris,quod unũ percipere gaudium possunt. Aliquis ex istis damnatũ istũ uideat,aliquis
audiat GLICON dixit, Vnicus summus ama-
tor Ouidij,hunc aiebat sensum disertissime apud Nasonẽ Ouidiũ esse positũ,quẽ ad fin
gẽdas similes sententias aiebat esse memoria tenendũ,occiso Achille hoc Ephiponema
apponi,quod Priamus gaudere senex post Hectora posset Hoc fuit. CASSIVS SEVE-
RVS dixerat, Ostende nobis captiuos. IVLIVS BASSVS dixerat, Ostẽde nobis me-
rendarios tuos. LABIENVS cõmodius uidebatur dixisse, Ostẽde nobis alumnos tuos.
P. ASPRENATES dixit, Cũ induxisset stipẽ porrigentẽ mendico. O felicẽ patrem,&
hoc qui dicit fortasse pater est.

CONTROVERSIA TRICESIMAQVARTA.

LAesæ religionis sit actio. Parrhasius pictor Atheniensis,cũ Philippus captiuos
Olynthios uenderet,emit unũ ex his senẽ,pduxit Athenas,torsit,& ad exẽplar
eius pinxit Promethea, Olynthius in tormentis perit,ille tabulã in templo Mi-
neruæ posuit,accusatur religionis læsæ. GAVII SILONIS. Infelix senex uidit
iacentis diuulsæ patriæ ruinas abstractus a coniuge sup exustæ Olynthi cinerẽ stetit,iam
ad figurandũ Promethea satis tristis est,quo proh Iupiter,quẽ enim melius inuocẽ ad-
uersus Parrhasium,ꝙ quem imitatus est? Olynthum tantum picturæ tuæ excipio, num
ut naufragum pingeret,mersit,cæditur,parum est,inuritur,iam nũc parum est, laniatur,
hoc inquit in irato Philippo satis est,sed nondum irato Ioue. IVLII BASSI. Produci-
tur puer,superuacuũ est inquit,nõdum quantũ satis Prometheo potest cernere. Vltima
Olynthij deprecatio est, Atheniensis redde me Philippo,nõ est istud donũ,sacrilegium
est. Seruus inquit meus fuit,putes Philippum loqui,ædem Mineruæ tanꝙ castra Mace
donũ fugiunt. CLODII TVRRINI. Parũ inquit tristis est,nisi quia Atheniensem do
minũ sortitus est. Dabo tibi Parrhasi maiora tormenta,duc illum ad iacentẽ Olynthum;
duc illo ubi liberos, ubi domũ perdidit, scis certe ꝙ tristẽ illum emeris. Olynthijs urbẽ
aperuimus,templa præclusimus. Ergo minime Olynthius tortus esset,si omes illos Ma-
cedones emissent. Torquetur,hoc nec sub Philippo factum est,moritur,hoc nec sub Io
ue. ARGENTARII. Hoc hospitio Olynthius Athenis exceptus est,tantũ porro Olyn
thius possit, Parrhasius quid non? & oculos nostros torquet,ibi ponit tabulam ubi for-
tasse nos tabulam fœderis posuimus,hoc Promethea facere est,non pingere. Aiebat tor
toribus, Sic incendite,sic cædite,sic istum quæ fecit,cum maxime uultum seruare ne isti
ipsi exemplar. CAESTII PII. Emi inquit,imo si Atheniensis es redemisti,si nescis Par-
rhasi in isto templo pro Olynthijs dona soluuntur. Crudelis ille Græciæ carnifex, istum
tamen nihil amplius ꝙ uendidit,producitur nobilis senex longa miseriarum tabe confe
ctus,reductis introrsus oculis tam tristis,quasi iam tortus esset,ut admoueri sibi catenas
uidit. Superuacuæ inquit sunt,si ad alium dominũ peruenissem, Athenas fugerem. Istud
tibi in nullo Olynthio permitto,nisi Lasthenem emeris. TRIARII. Corrupisti duo ma
xima Promethei munera ignem & hominem,quemcunq; preco flentem uiderat, scie-
bat te emptorem,miserabant omnes. Te fortasse ipse Philippus reduci iussisset,si Athe
niensem uidisset emptorem,quod ego fabulosum esse non dubito. Sed utrum uult Par
rhasius eligat,parum pie,aut infami auctione imitatus est. Clamabat iste ,nondum satis
tristis es,nondum satis inquã adiecisti ad priorem uultum,talis in auctione Philippus.
MVSAE. Narraturus sum Olynthij senis ignes,uerbera,tormenta,aliquis me nũc que-
ri de Philippo putat. Dij de æq; te perdant,misericordem Philippum fecisti. Si isti credi
tis,iratum Iouem imitatus est,si nobis iratũ Philippũ uidit. Pinge Philippũ crudelẽ,ocu

lo effosso,iaculo pfractū,per tot damna a Dijs imortalibus tortū.CORNELII HISPANI. Vltima membrorū meorū tabes tormētis immorit̄.Parrhasi quid agis?nō seruas ,ppositū,hoc supra Promethea est,tantū patiendū est,pingente Parrhasio,quantum irato Ioue. ARELLII FVSCI PATRIS.Pinge Promethea,sed hoies facientem,sed igneis diuidentē,pinge,sed inter munera potius ꝙ̄ inter tormenta. Inter altaria Olynthij senis crucē posuit,ex seruis tuis alienis felicius seruit,utiq3 felicior est,quisquis Macedoni seruit.FVLVII SPARSI.Si ad succurrendū profectus es, queror, quod utinā Philippe his auctionē cū exemptione fecisses,ne quis Atheniensis emeret.Non uidit Phidias Iouem,fecit tamē uelut tonantē.Nec stetit ante oculos eius Minerua,dignus tamē illa arte animus & concepit deos,& exhibuit. Quod facturi sumus,si bellum uolueris pingere,diuersas uirorū statuemus acies,& in mutua uulnera armabimus manus,uicti sequētur,uictores cruenti reuertent̄.Ne Parrhasi manus ludat temere coloribus,internitioni humanæ timendū est.Si necesse est aliquem torqueri,eme nocentē seruū,ut ex eodē tēpore ex eo exēplum sumas & suppliciū.Statuit̄ ex altera parte Parrhasius cū coloribus, ex altera tortor cū ignibus,flagellis,eculeis.Ita aut uidentē,aut expectantē Parrhasi parum tristem putas.Dicebat miser,nō prodidi patriā,Athenienses si nihil merui , succurrite,si merui,reddite Philippo.Inter ista Parrhasius dubium est studiosius pingat,an ille sæuiat,torqueat,uerberet,sic iste carnifex colores temperat. Quid ais? parum tristis uidetur,quē Philippus uendidit,emit Parrhasius,etiā nunc torque, etiā nūc bene habet, sic tene.Iste uultus esse debuit lacerati,hic morientis.PORTII LATRONIS.Si uidetur tibi,istis muneribus aram misericordiæ orna. Nemo ergo ex Olynthijs miserius seruit, ꝙ̄ qui Atheniensem dominū sortitus est.Miser ubicūq3 Philippū nō uiderat,pacē putabat.Alliga inquit,aiebat,solutus apud Philippū fuit.ALBVTII SILII.Expecta dū Euthycrates aut Lasthenes capiātur,Pythia somnia Parrhasi me tortor effecit. Philippus quoq3 uendisse cōtentus est.Producit̄ senex nobilis,flens,respiciens patriam.placuit isti uultus,habuit aliquid Promethei simile,etiā anteꝙ̄ torqueat,diligenter agit causam. Vt Philippus Olynthio nō est,ego pecuniā perdidi,redi ad auctore propter hominē Prometheus dixit ortus.Propter me Promethea homines ne torseris.Philippus sic rogabatur,liceat Olynthios uiuere.Parrhasius aliter rogat̄,Olynthijs mori liceat. Tristem uolo facere,nemo faciet,si Philippus nō fecit.Hanc controuersiā magna pars declamatorum sic dixit,ut non controuersiā diuideret, sed accusationē, quomodo solent ordinare actionē suam in foro,qui primo loco accusans in scholastica,quia nō duobus dicit̄ locis, semp nō dicendū tantū,sed respōdendū est, obijciunt ꝙ hominē torsit ,ꝙ Olympium,ꝙ deorū supplicia imitatus sit,ꝙ tabulā in templo Mineruæ posuit.Si Parrhasius responsurus nō est,satis bene diuidunt.Nihil est aūt turpius,ꝙ̄ etiam eam controuersiā declamare,in qua nihil ab altera parte responderi poterit,aut non refellere, si responderi potest. GALLIO ferebat diuisionē in Parrhasio,habuit enim quā habuerat in illa cōtrouersia, cuius mentio est in hoc libro,debilitabat expositos,detractis quibusdā. Diuisit autē sic, An læsa sit religio,quid pdidit inquit? nihil.Nondū de iure controuersiam facio.Perdidit unū senē Olynthus,fac Atheniensem,non ages mecū reipublicæ læsæ,si Atheniēsem senatorem occidero,sed cædis,ita uera opinio Atheniensium corrūpit̄ misericordia semp ceu si sumas.Nunq3 unius facto publica summa corrumpit̄.Solidior est opinio Atheniēsium,ꝙ̄ ut labefactari ullo modo possit.Læsa est inquit respublica,læse nō ut existimo aliquis Olynthi depositū negauerit,uidebit̄ non hominē læsisse,Olynthijs tribuisti, ut eodē loco essent,quo Atheniēses.Læsisti inquit rēpublicā,lædūt rēpu. q aliquid illi auferūt nō qui adijciunt,qui diruunt templa,non qui ornant.Peccauerunt primo & sacerdotes, qui tabul[illegible]receperūt,quare tamē nō reciperent? Deorū adulteria picta sunt, positæ sunt picturæ Herculis liberos occidentis.Deinde an ob id accusari possit læsæ reipu. quod ei faceret licuit? Ea lege psequere,quia non licuit,dicis mihi hoc facere nō oportet, huic rei æstimatio immensa est.Itaq3 nulla uindicta est,Et id tantū punit̄,quod nō licet satis abūdeq3,si opifex rerum imperitus ad legē innocens est,An hoc ei facere licuerit.Hoc in illa diuiditur,An Olynthius apud Atheniensem,etiam anteꝙ̄ fieret decretum? Seruus inquit est meus,quem ego emi belli iure,Vobis Athenienses expedit,alioquin imperium

Declamationes nō debēt tales eē ut ab altera pte nihil respōderi queat.

*

uestrum in antiquos fines redigitur,quicquid est bello partū.Et est contra.At ille seruus alij emptori esse potest,Atheniensi nō.Quid enim si Atheniēsem a Philippo emisses? Atqui sciebas Olynthios nobis cōiunctos esse foedere.Vt scias inquit seruos fuisse, decretum postea factū esse Atheniensium,quo iuberent & liberi & ciues esse, quare hoc illis ius,si iam habebant,dabat?Deinde an decreto hoc non contineat,liberi ut fiant,sed ut esse liberi iudicent.Hoc cēsuimus Olynthios ciues nostros esse,ita & ille ciuis noster fuit,non inquit,nam decretū in futurum factum est,nō in præteritū.Vis hoc scire? Non quisquis Olynthiū seruū habuit,accusabit,q ciuem in sua seruitute tenuerit. Siquid tūc inter necessaria seruilium officiorū ministeria pcussit aut cæcidit,iniuriarū accusabit.Atqui quantū ad ius attinet nihil interest occiderit,an cæciderit.Nam aut cædere,nec licuit aut occidere. A parte Parrhasij hunc colorē, emptum esse a Parrhasio senem, inutilē, expiraturū.Si uerum uultis inquit,non occidit illum,sed deficientis,& alioquin expiraturi morte usus est.Torsit inquit tamē,si lucri causa,obijce,nempe crudelitatis precium Athenæ habent,in argumētis dixit quantū semp artibus licuisset,medicos ut uim ignotam morbi cognoscerent uiscera rescidisse,hodie cadauerū artus rescindi,ut neruorū articulorūq; positio cognosci possit.ALBVTIVS hoc colore,calamitosum fuisse,orbum, palam mortē optante,aliter illum Philippus uendidisset,nisi putasset illi pœnā esse uiuere.SILO POMPEIVS,putabat cōmodius esse si hoc animo esset Parrhasius ad auctionem,ut aliquē in hunc usum emeret,poterit enim uideri elegisse utilissimū & maxime inutilē.FVSCO ARELLIO placebat,emptū quidē illum in alios usus,sed cum deficeret,& mori uellet in id quod unū ex cadauere artifex poterat impensum.GALLIO ad neutrum se alligauit,nec dixit quo animo emisset.GALLIONIS color intolerabilis ē, dixit eni senē ex noxijs Olynthijs emisse,quod si licet illi fingere,nō uideo quare nō ex eadē opera dicat,& conscii pditionis Lastheni fuisse,& se pœnæ causa torsisse.HISPO ROMANVS ignorantiā illam excusauit.Pictor inquā intra officinam suam clausus,qui hæc tantū uulgaria iura nouerit, in seruum nihil non domino licere, pictori nihil pingere.Mancipiū suū operi suo impendit,nō omnia inquit narras,Olynthius fuit ille qui perijt.Quid aūt ad rem ptinet,cuius natiōis seruus fuerit?Audes inquit seruū dicere Olynthium,etiā post bellum,& ante decretū,alioquin quod uos illi dedistis beneficiū,nisi qđ iam illos nec torquere liceret,nec occidere.Græci nefas putauerunt,pro Parrhasio dicere,oēs illum accusauerunt,in eodē sensu incurrerunt.GLICON dixit,

TRIARIVS hoc ex aliqua parte cū surriperet,inflexit,hos aiebat SEVERVS CASSIVS,qui hoc facerent,similes sibi uideri furibus alienis poculis ansas mutantibus. Multi sunt q detracto uerbo,aut mutato,aut adiecto putant se alienas sententias lucrifecisse. TRIARIVS aūt sic uertit,Corrupisse duo maxime Promethei munera,ignē & hominē,sed egregie illam surripuerunt.EVTEMON qui dixit,

sanius q̃ GLICON DAMVS corruptissime

hic est CRATON uenustissimus homo,& prohomo & pfessus. ASINIVS qui bellum cū omnibus Atticis gerebat,cum donaret illi Cæsar talentum in xxiiij,sestertia sunt Atheniensiū more hic Cæsari quod illū nū q̃ nisi mense Decembri audiret,dixit & cōmēdaret ē a Cæsare.PASSIENVS Nec curaret interroganti,quare nō cōplecteretē tanti uiri gratiam Sæpe solebat apud Cæsarem cum imagine cōfligere hominē æacidæ linguæ,& q minus liber erat, puto quia diu nō fuerant ex captiuo cocus,ex coco lectitarius,ex lectitario usq; ad amicitiam Cæsaris,felix usq; co utraq; fortunā cōtempsit,& in qua erat,& in qua fuerat,ut cū illi multis de causis iratus Cæsar interdixisset domo,cōbureret historias rerū ab illo gestarū,quasi & ipsi ingenio suo interdiceret,disertus homo & dicax,a quo multa improbe,sed uenuste dicta,ne modū excedā,extunc & ad Parrhasiū reuertor.NICETES dixit HISPO ROMANVS dixit,Ignes,ferrū, tormenta pictori isti a Philippo officina est.SPARSI sententia in descriptione picturæ habet aliqd corrupti,& ubicunq; sanguine opus est humano utitur,dixit enim quod fieri non potest.Illum locum omnes tentauerunt,quid si uolueris bellum impingere? quid si incēdium? A Græcis DORON furiose dixit,

Sed nihil

Sed nihil est quod minus fieri possit, quam quod a METRODORO dictum est,

TRIARIVS dixit, Nondum dignum irato Ioue gemuisti. HATERIVS dixit sanius, Nondũ uultus ad fabulam conuenit, & illud Parrhasi ut omnia fiant ad exemplum, uiuat qui tortus est. Si uultis audire supra quo non possit procedere insania. LICINIVS NEPOS ait, Si uultis digne punire Parrhasium, ipse se pingat. Non minus stulte EMILIANVS quidam Græcus rhetor, quod genus studiorum amabilissimũ est. HEXARIDA fatuus dixit,

OTHO PATER cum pro Parrhasio diceret, hoc colore decisus est, quia conciderant inquit per proditores Olynthij, uolui pingere iratum proditori suo Iouem. GARGIVS multo stultius, quare Promethei Parrhasius supplicium pinxisset? Ego, inquit, ardente Olyntho non odissem igniũ auctorẽ. LATRONIS illa celebris sentẽtia est, quam SPARSVS quoque subtractis quibusdam uerbis dixit in descriptione mortuorũ, Parrhasi emorior, sic tene, hanc sententiam aiunt, & DIOCLEM CHARISTIVM dixisse non eodem modo HISPO ridion honeste ROMANVS fecit, multo enim uehementius insanit quam nostri fanatici. Voluit uideri Volturios ad tabulam Parrhasij aduolare, fabula eleganti, ad turpem sententiam perductus traditur,

ZEVSIN ut puto pinxisse puerum, uuam tenentem, & cum tanta esset similitudo uuæ, ut etiam admirationem faceret operi, quendam ex præceptoribus dixisse, habes male æstimare de tabula, non fuisse enim aduolaturas aues, nisi similis esset. ZEVSIN aiunt obleuisse uuam, & seruasse illud, quod melius erat in tabula, non quod similius. SYPRADIO neque familiarius in tẽplum uolturios subire putauit, quam passeres, aut columbas. Dixit enim, Sed nolo Romanos in nulla re uinci. Restituet aciem MVRRHEDIVS, qui dixit, Pinge Triptolemũ, qui uinctis draconibus sulcauit auras. Inter illos, qui de Prometheo corrupte aliquid dixerãt, & APATVRIVS locum sibi uindicat, dixit enim, O

CONTROVERSIA TRICESIMAQVINTA.

FVr concione prohibeatur. Quidam cum diuitem proditionis postulasset, noctu parietem eius effodit, & scrinium in quo erant missæ ab hostibus epistolæ sustulit, damnatus est diues. Accusator concionari cum uellet a magistratu prohibitus agit iniuriarum. PORTII LATRONIS, id solum sustulit, quod reliquisset, nihil tam fur timuit, quam ut dominus res suas non agnosceret, Fac mihi inuidiam, prodidi furtum meum, ago magistratui isti gratias, cum ad illum furtum meum detulissem. Puerum suum moueri non iussit, ruentem ciuitatis statum unius parietis ruina reposui. OSCI. Sollicitus erat, ne quod perdiderat, quæreretur. Indiciũ profiteor, multos furti conscios habeo, at illud tuto illi ostendi, hoc furtum non solus habeo, furtum est quod timet dominus cognoscere, potui non esse pauper, habui quod magno uenderem. Teneo ecce epistolas, in quibus manifesta proditionis argumenta sunt, in quibus hostium consilia. Te interrogo, si furtum est, repono. MVSAE. Furtũ uocas, quod qui perdiderat, negabat suum? furtum fecisset ex hostibus. CLODII TVRRINI. Furtum uocas, quod qui perdiderat, supplicium tulit, qui surripuerat præmium? uter permisisset loqui, si eodẽ tẽpore fur uenisset & dominus, potui rempublicã magno uendere uel proditori. ARELLII FVSCI PATRIS. Mille nauium domini Græci furto Troiã cœpistis, si bene furto euertuntur urbes, quanto melius seruantur? Si non indicauero cuius sit, nemo cognoscet. VIBII RVFFI. Cuius ego si potuissem, non parietem tantum, pectus ipsum perfodissem. Nondum totum consummaui officium, non est tantum angusta respublica, ut ab uno opprimi possit. CAESTII PII. Nolite a me omnia exigere quæ scio, multa sunt quædam & in concione dicenda, hoc furtum liberos nostros docete. Rogo uos iud. per furtum meum, quoties furtum meum protuli, tacet dominus, ecce fur. Ecce altera iniuria, non tu inquit perfodisti domum. Tace, ego noui ista melius. Narrare soleo, nõ negare quæ scio.

Libri sexti & ultimi controuersiarum finis.

BEATUS RHENANUS, THOMAE RAPPIO DURLACENSI, LIBERALIUM ARTIUM PROFESSORI, S. P. D.

LUCIUS Anneus Seneca, non modo philosophus grauissimus, sed & orator minime infelix, quem Tacitus amœnissimi ingenij fuisse scribit, non tam iniuria offensus, quod ab hoc in exilium actus fuisset, ꝙ non ferendis flagitijs, & crudelitate motus, Ludū hunc in mortem Claudij Cæsaris cōposuit, quo eius sæuitiam in insonteis, miris salibus taxat. Quem libellum cum leges, facile intueberis, apud priscos etiam licuisse, malis principibus, genuinum (iuxta parœmiam) infigere, quod ut non semper consultum, sic necubiq; reprehendendum indicamus. Sæpe enim quod in alijs audimus culpari, a nobis uitari solet. Hoc itaq; Senecæ fragmentum, nuper in Germania repertum, uelut antiquitatis gemmam quandam, scholijs ex Suetonio & Tacito tumultuanter adnotatis, illustrauimus, quo magis ad se lectorem, perinde ac illectamento quodam inuitet. Ingenue tamen fatemur, esse loca quædā, ubi coniecturis tantum usi sumus, nullam historicorum autoritatem secuti. Cornelij enim priores libri, qui nobis esse subsidio potuissent, non extāt, aut saltem nobis non extant, quanq; hos superioribus annis Romam fuisse ex Germania delatos accepimus. Ad hæc, ut in Græcis nōnulla diuinādo restituimus, sic quædā non nisi melioris archetypi subsidio reponenda transire coacti sumus, quod nostrum exemplar, Græcorum characterum, ne ulla quidem quantumuis exilia uestigia haberet. Hanc igitur meam lucubratiunculam, optime mi Thoma, tibi nominatim dicatam accipe, cui felicibus tui nominis auspicijs in lucem prodeunti, optamus, & fore confidimus, ut non minori sit omnibus, tum utilitati, tū uoluptati, ꝙ mihi fuit labori. Equidem dignus es, ob tuum in politioreis literas amorem, ac eam, qua me non merentem colis obseruantiam, quem reliqui quoq; mortales, plurimum a me redamari cognoscant. Neq; uero timuerim, ne hūc libellum, quod perpusillus sit, spernas. Nosti enim illud Græcanicum, χάρις βαιοῖσιν ὀπηδεῖ, hoc est, Comes exiguis est gratia rebus. Esset id a natura tua alienissimum, qui cuncta boni consulere solitus es, atq; hoc nomine bene audis, omnibus dilectus, ut quem commendet humanitas, expoliant literæ, absoluat integritas. Bene Vale, & me ama. Basileæ. Tertio Calendas Aprilias.

Anno M. D. XV.

BEATI RHENANI SELEZIENSIS, IN LVDVM L. ANNEI SENECAE DE MORTE CLAVDII CAESARIS, SCHOLIA.

QVid actum sit.) Claudius Cæsar Drusi Germanici filius, qui Caio proxime successit, talem egit principem ut nescias stultior ne fuerit, an crudelior. Hũc Anneus Seneca hoc libello, quem ludũ de morte Claudij cæsaris inscripsit, mire taxat & suis (quod aiunt) coloribus graphice depingit. In causa autem nõnihil fuisse crediderim, cur sic Claudiũ insectaretᷣ, qđ sub eo exulauit. Cuius rei ipẽ meminit ĩ li. de breuitate uitæ ad Paulinũ his uerbis de Cæsare blandiusculę loquẽs. Nec eñ sic me deiecit, ut nollet erigere, immo ne deiecit quidẽ, sed impulsum a fortuna & cadentẽ sustinuit, & in præceps euntẽ, leniter diuinæ manus usus moderatiõe deposuit. Hactenus Seneca. Cæterũ cũ Agrippina Claudio nupsisset, ne malis tantũ facinoribus inotescerct, ueniã exilij pro Anneo Seneca simul præturã impetrat, lætũ in publicũ rata ob claritudinẽ studiorum eius, utq; Domitij pueritia tali magistro adolesceret, & cõsilijs eiusdem ad spem dominationis uteretur, quia Seneca fidus in Agrippinã memoria beneficij, & infensus Claudio dolore iniuriæ credebatur. Hæc Tacitus. In cœlo.) Ridicule cœpit, pollicens se traditurũ, quæ in cœlo ante diẽ tertiũ Eid⁹ Octobris acta sunt, q̃si illic sint Calendæ. Sic Homer⁹ subinde describit, qd interea dij fecerint in cœlo. Ioc⁹ ẽ ex imitatiõe. nã ita exordimur annales. Ante diẽ tertiũ) Excessit eñ claudi⁹ tertiũ ante Eidus octobris, Asinio Marcello, Acilio Auiola Coss. lxiiij ætatis, Imperij xiiij anno. Ac ueneno qdẽ occisum cõuenit, ubi aũt & p quẽ dato discrepat. Autor Tranquillus & Tacitus. Eidus aũt p ei diphthõgũ græcã scriptũ est, q̃ utebanẽ antiqui in his, quæ ĩ extẽsum habẽt, id qđ in uetustis inscriptionibus etiamnum uisiẽ. Felicissimi.) ob Claudiũ sublatum.

LVCII ANNEI SENECÆ in mortem Claudij Cæsaris Ludus.

QVID actũ sit in cœlo ante diẽ tertiũ Eid⁹ Octobris, Asinio Marcello, Acilio Auiola. Coss. Anno nouo, initio sæcli felicissimi, uolo memoriæ tradere. Nihil offensæ uel gratiæ dabitur. Hæc ita uera siquis quæsierit unde sciã

de sciam, Primum, si uoluero, non respondebo. Quis coacturus est? Ego scio me liberum factum, ex quo suũ diem obijt ille, qui uerũ ꝓuerbium fecerat, Aut regem, aut fatuum nasci oportere. Si libuerit respondere, dicam quod mihi in buccam uenerit. Quis unq̃ ab historico iuratores exegit? Tamen si necesse fuerit autorẽ producere, quærite ab eo, qui Drusillam euntem in cœlũ uidit. Idẽ Claudium uidisse se dicet iter facientem, non passibus æquis. Velit, nolit, necesse est illi omnia uidere, quæ in cœlo agantur. Appiæ uiæ curator est. Qua scis

latum. Ego scio me liberum factũ.) Innuit tyrãnidem Claudij, uel optimis optima, cum loqui tum agere prohibẽtis. Aut regem, aut fatuum.) Hic stulticiã Claudij notat, neq; id falso. Nam mater Antonia portẽtum eum hominis dictitabat, nec absolutũ a natura, sed tantum inchoatum, ac si quẽ socordiæ argueret, stultiorem aiebat filio suo Claudio. Auia Augusta pro despectissimo semp habuit, nõ affari, nisi rarissime, non monere, nisi acerbo & breui scripto, aut per internũcios solita. Soror Liuilla quũ audisset quandoq; imperaturum, tam iniquã, tam indignam sortem populi Romani palã & clare detestata est, ut scribit Tranquillus. Hoc autem prouerbio, Aut regẽ, aut fatuum nasci oportet, antiqui regum uecordiam taxabant. Nã quẽadmodum in fatuis, risu quæcũq; fecerint, excipimus, sic regũ quoq; facta nemo nõ ꝓbat. Proinde uerissimũ est facultatibus licentiaq; & adsentationibus ali principum uitia, quod de Antonio Velleius Paterculus scriptum reliquit. Cæterũ nisi stulti fuissent olim reges, non essent tot libri illorum fatuitatibus referti, hoc est, factis, non tam stultis sæpenumero q̃ sceleratis, ac impijs cædibus & bellis, quibus in hoc mundo nihil stultius. Qui huius prouerbij explicatiorem interpretationem legere cupit, Erasmi Roterodami, quem equidẽ ut præceptorẽ & ueneror & suspicio, Chiliades adeat. Illic eñ præter eruditionẽ, quæ huic nusq̃ deest, etiam ad uitam rectius instituendã, saluberrimã inueniet cohortationẽ.

Quis unq̃ ab historico) Salsissime taxat uanitatẽ historicorũ, qui scribunt quicquid uolunt, nullo fideiussore. Autorem producere.) Autor est, non solum is, cuius suasu & autoritate fit aliquid, uerũ is, unde rumor est ortus. Produci autem testes dicuntur. Quærite ab eo, qui Drusillã.) Caius Cæsar (ut refert Suetonius) Drusillam sororem uitiasse uirginẽ creditus est, quã mox Lucio Cassio Longino consulari collocatã abduxit, & in modum iustæ uxoris propalam habuit. Eadem defuncta iustitium indixit, in quo risisse, lauisse, cœnasse, cũ parentibus, aut cõiuge, liberisue capitale fuit, cuius amorẽ quanti faceret, uel hac re docuit, qđ post mortem eius repente noctuq; ab urbe profugiens, trãscursa Campania, Syracusas petijt. Rursusq; inde ꝓpere redijt barba capilloq; ꝓmisso. Nec unq̃ postea, quantiscunq; de rebus, ne ꝓ concióe quidem populi, aut apud milites, nisi ꝑ nomẽ Drusillæ deierauit. Seneca quoq; noster in libro de breuitate uitæ, Suetonio astipulatur, affirmans Caium post mortem Drusillæ, furiosa inconstãtia modo barbam capillumq; submittentem, modo Italiæ ac Siciliæ oras errabundũ permetiẽtem, nunq̃ satis certum fuisse, utrum lugeri uellet, an coli sororem. Eodẽ eñ tẽpore, quo templa illi constituebat & puluinaria, eos qui parum mœsti fuerant, crudelissima afficiebat animaduersione. Hãc igitur Drusillam, quidam cũ esset uiæ Appiæ curator, in qua sepeliebantur Romani, ut gratificaretur Caio, cœlum adeuntem se uidisse in senatu iureiurãdo affirmauit, quod cum illi nemo crederet, sed rideret potius, sancte ꝓmisit, se nihil amplius, ne si hominem quidem in medio foro occisum uidisset, deinceps indicaturum. Nõ passibus æquis.) Particula est carminis Vergiliani in Aeneide. Respexit autem ad id, quod Tranquillus de eo refert, his uerbis. Cæterum ingredientem destituebant poplites minus firmi. Velit, nolit.) εἰρωνικῶς dixit.

Appiæ uiæ.) Hæc sic nomiata fuit ab Appio, qui eam muniuit, ut autor est Liuius in nono primæ Decadis. Estq; præcipua uiarum, ducens Brundusium, in qua erant cõditoria

autor qui

Qua scis & diuum Augustum & Tiberium Cæsarem ad deos isse. Hunc si interrogaueris, soli narrabit, corã pluribus nunq̃ uerbum faciet. Nã postea q̃ in senatu iurauit se Drusillam uidisse cœlum ascendentem, & illi tam bono nũcio nemo credidit, qui uiderit, uerbis conceptis affirmauit, se non indicaturũ, etiam si in medio foro hominẽ uidisset occisũ. Ab hoc ego quæcũq; audiui, certa, clara q; affero, ita illũ saluũ & felicẽ habeã

Iam Phœbus breuiore uia contraxerat ortum
Lucis, & obscuri crescebant tp̄a somni.
Iamq; suum uictrix augebat Cynthia regnum,
Et deformis hyems gratos carpebat honores
Diuitis autũni, uisoq; senescere Bacho.
Carpebat raras ser⁹ uidemitor uuas.

Puto magis intelligi si dixero, mẽsis erat October, dies quintus eiusdẽ Octobris. Horam non possum tibi certam dicere, facilius inter philosophos, q̃ inter horologia conueniet. Tamẽ inter sextam & septimã erat. Nimis ru

ditoria sepulchraq; Romanorũ. Diuum Augustum) De quo sic inquit Suetonius, Nec defuit uir prætorius, qui se effigiẽ cremati euntem in cœlum uidisse iuraret.

Soli narrabit.) Notat morem eorũ, qui huiusmodi portenta spargunt in uulgus. Primũ unicuipiã narrant, uelut arcanum, quod sileri uelint, deinde fama serpit, alio aliis p manus tradente. Conceptis uerbis.) Conceptis uerbis ꝓprie iuramus, cum (ut latine dicam & elegãter) alio præeunte, ac iusiurandũ dictante, aliquid expressis ad certam formulam uerbis, ꝓmittimus. Plautus in Bachidibus, Ego iusiurandũ cõceptis uerbis dedi, daturum id me hodie mulieri ante uesperam, nũc pater ne peierem cura.

Etiã si in medio foro.) Taxat obiter urbem romanã, in qua tanta erat impunitas malis, ut homines sæpenumero in medio foro occiderẽtur. Id qđ passim fiebat Romæ sub Alexandro, frequentissimo foro, in meridie. Iã Phœb⁹.) Chronographia est Et tacite notat poetas quosdam, q huiusmodi descriptionibus explẽt uolumia. Quos taxauit & Horatius in arte poetica, Cum lucus & ara Dianæ, Et properãtis aquæ per amœnos ambitus agros? Aut flumen Rhenum, aut pluuius describitur arcus. Gratos carpebat honores.) .i. fœtus. Sic Horatius, ruris honores uocat, quicquid frugum terra ꝓducit. Puto magis intelligi.) Poetas notat nimis anxie tempus describẽtes, & id multis carminibus, cum interim quatuor quĩ

maximũ uerbis, & quidem expressius dici posset. Facilius inter philosophos.) Festiue dictum in horologiorum discrepantiam. Simulq; philosophorũ ꝑpetuũ illud dissidium latenter taxat. Nam cui non notũ est, q̃ inter se philosophi omnes ἐκ διαμέτρου (quod aiũt) dissideant? Plato siquidem (ut in hãc digressiunculam expatiemur) unum deũ unigenitũ ex seipso natũ censuit, Anaximãder cœlestia sydera, Deos eẽ. Thales animam mundi, deũ putat, Aristoteles formã separatam, sphæræ quidẽ uniuersi innitentẽ, Democritus mentem ignitã, mundi animam, Epicurus specie humana deos esse, Pythagoras, monada, Stoici deum ignem esse, necnõ spiritum, qui mundũ uniuersum penetret, Deniq; Euemer⁹ Tegæates, & Theodorus Cyrenensis, nullos esse deos. Quid cũ de principiis rerũ disputant, nõne diuersissima sentire uidentur? Anaximenes Milesius, aerem esse rerum principium, astruxit. Thales aquam, Anaxagoras Claçomenius particulas similares, Heraclitus ignẽ. Archelaus Atheniensis, aeris infiniti raritatem ac dẽsitatem, Empedocles amicitiã & litem, Pythagoras numeros, & horũ cõmensiones, Plato deum, materiã, & ideã, Zeno deũ & materiã, & quatuor elementa, Aristoteles, entelechiã, materiã, & priuationem, elementa quatuor, & quintum quoddam corpus. An uero de mundo inter illos cõuenire putas? Nullibi magis dissident. Nam Plato deum ad sui exemplũ ait, mundũ

Nimis rustice acquiescunt oneri Poetæ, non cõtenti ortus & occasus describere, ut etiã mediũ diem inquietent. Tu sic trãsibis horã tam bonã? At medium cursu Phœbus diuiserat orbem
Et ꝓpior nocti fessꝰ q̃tiebat habenas
Obliquo flexã deducẽs tramite lucẽ
Claudius animam agere cœpit, nec inuenire exitum poterat. Tũ Mercurius, qui semper ingenio eius delectatus esset, unam de tribus Parcis eduxit, & ait, Quid fœmina crudelissima

ait, mundum affinxisse, Aristoteles sempiternum esse uult, Epicurus plane interiturum, Xenophanes sempiternũ, corruptionis expertem, Pythagoras & Stoici genitum a deo, sed ex sua quidẽ natura nequaꝗ interitus imunẽ. Plato quoq; animantem esse mũdum asseuerat, seq; ex tabescẽtibus alere, Democritus, Aristoteles & Epicurus id cõstãter negant. Adde qđ Thales unum mũdũ esse cẽsuit, Democritus & Epicurus innumerabiles, ac horum discipulus Metrodorus, absurdum esse dixit, in agris unicã nasci spicam, unumq; in infinito mundum, innumeros autẽ esse quod innumerabiles eorum sint causæ, Seleucus infinibilem mundum, Empedocles mundum quidem unum, sed uniuersi tãtum exiguã esse particulam. Quid de anima, nõne pugnantia statuisse uidentur. Pythagoras animã definĳt, numerum seipsum cientem, Aristoteles entelechiam primã corporis, Dicearchus quatuor elementorũ harmoniã, Thales naturam irrequietam, sese mouentem, Asclepiades medicus, sensuũ coexercitationem, Plato substantiam intellectu prædi tam, Stoici spiritum feruidum, Anaxagoras aeri similem, Democritus ignitũ quiddam, Epicurus clemẽtarem temperaturã. Neq; uero secius de aniæ principatu, qua uidelicet in parte sit, longe lateq; dissidẽt. Herophilus enim in uentriculo cerebri sedem animæ ponit, Plato & Democritus in toto capite, Erasistratꝰ circa membranã cerebri, quam Epicranidem uocat, Strato in superciliorꝫ interstitio, Parmenides & Epicurus in toto pectore, Diogenes in arteriaco cordis uentriculo, Stoici in toto corde uel spiritu, qui circa cor uersatur. Nonnulli in ceruice cordis, quidã in præcordĳs, Empedocles in sanguinis concretiõe. Ad hæc nõne de sole & luna inter se ridicule ꝓpemodum euariant. Anaxagoras, Democritus & Metrodorus solẽ esse aiunt globum ferri cãdentẽ, uel saxũ ignitũ, Philolaus solẽ uitri modo pellucentem, ab igne cœlesti splendorem accipere, Xenophanes nubẽ flagrantem. Lunam uero Heraclitus terrã dixit nebula obuolutam, Stoici tẽperamẽtum ex igne aereq;. Pythagoras ignitum lunæ corpus, Xenophanes esse nubẽ cõstipatam, Democritꝰ conglobationẽ ignitam. Sic de magnitudine horum discordes sũt. Anaxagoras enim solem putat Peloponeso maiorem, Heraclitus latitudine pedali, Anaximãder terræ æqualẽ, circulum uero quo uehitur, septies & uicies terra maiorẽ. Lunã similiter terra maiorem Stoici cẽsent, Parmenides soli æqualem esse contendit. Sed quid hæc uerbosius persequimur, cũ bona pars librorum utriusq; linguæ, id genus opiniõibus sit referta, & quidam luculenti scriptores de his ex professo tractarint. Satis superq; sit, e tanta copia nos uno atq; item altero argumento breuirer indicasse, ꝙ nihil inter ueteres philosophos uspiam conueniat. In quorum locũ superioribus sæculis, Scotus, Thomas, Aegidius Romanus, alĳ (si dĳs placet) successerunt, inter quos non minus ꝙ antiquos illos dissidet, ut uel hac re priscos Academicos, Stoicos, Peripateticosq;, maxime referre uideanẽ. Proinde neutiꝙ absurdum erit, si iocum Senecæ uerterimus, ut dicamus, Facilius inter horologia cõuenire, ꝙ iter philosophos. Nimis rustice.) Exactam poetarum curam, etiam in minimo temporis articulo describendo ridet. Animã agere.) Agere animam, est niti ad mortem. Tacite uero ridet Claudium, qui crebro uentris crepitum solebat edere. Nã anima ꝓ uẽto quoq; ponitur. Agebat igitur animã, uerum ea non potuit erumpere, quod aliquoties accidit, conãti uentris exprimere flatum. Qui semper ingenio.) Propter cognitiones causarũ, quibus expilabat populum. Est enim Mercurius ἀγοραῖος.

Nunꝙ meri

sima hominem miserū torqueri pateris? nunc͂ meritum, ut tamdiu cruciaret. Annus sexagesimus & quartus est, ex quo cum anima luctatur. Quid huic inuides? Et respōdit, Patere Mathematicos aliquando uerū dicere, qui illum postq͂ princeps factus est, omnibus annis, omnib⁹ mēsibus efferunt. Et tamē non est mirū si errant. Horā eius nemo nouit, nemo enim unq͂ ipsum natum putauit. Tunc ille, Fac quod faciundum est. Dede neci, melior uacua sine regnet in aula. Sed Clotho. Ego me herde, inquit, pusillum temporis adijcere illi uolebam, dū hos pauculos qui supersunt, ciuitate donaret. Constituerat enim omnes Græcos, Gallos, Hispanos, Britannos, Sauromatas, & si qui ultra glacialem Boream incolūt Barbari, togatos uidere. Sed quoniam placet aliquos peregrinos in semen relinqui, & tu ita iubes fieri, fiat. Aperit tunc capsulam, & tres fusos profert. Vnus erat Augurini, alter Badæ, tertius Claudij. Hos, inquit treis uno anno exiguis interuallis temporum diuisos mori iubebo. Nec illum incomitatum dimittam.

Nō oportet

Nunc͂ meritum.) Ioc⁹ est ex ambiguo. nam utrūq͂ potest intelligi, indignum longo cruciatu, & dignum præsentaneo, subitoq͂ exitio. Cum anima luctatur.) Rursum allusit ad crepitum. Patere Mathematicos) Verba sunt Clothus. Notat Genethliacos, q mendacissimi, mendaciorū præsidem Mercuriū colunt, quē ne offendant, rarius uera dicunt. De Mathematicis non minus scite q͂ uere Tacitus i decimo septimo, Gen⁹ hominū, inquit, potētibus infidum, sperātibus fallax, quod in ciuitate nostra, & uetabitur semper, & retinebitur. Eodem autore de Mathematicis Italia pellēdis sub Claudio factū senatusconsultum atrox & irritū. Efferunt) Efferimus mortuos, quod Græcis dicitur ἐκφέρεσθαι. Horā ei⁹ nemo nouit.) Si expectas ut Mathematicus tibi quicq͂ prædicat, opus est ut illi genituram tuā edisseras, quod ab Augusto factū refert Trāquillus, cum in Apolloniæ secessu, Theogenis Mathematici pgulā comite Agrippa cōscēdisset. Natū putauit.) Indicat Claudij obscuritatē, quem nemo senserit nascētem. Tullius se quosdam reges natos nescisse dixit, p eo quod est prorsus ignorare. Dede neci.) Carmē Vergilij ex quarto Georgicon, de apibus. Dum hos pauculos.) Multis em̄ iam ius ciuitatis donarat. Ciuitate donaret) Donare ciuitate, est ius ciuitatis tradere, & plane facere ciuem. Hoc etiā Romanam ciuitatē dare Suetonius dixit, sic de Galba imperatore scribens, ciuitatem Romanam raro dedit. Constituerat enim.) Indicat indulgentiam Claudij, qua etiam exteros minimeq͂ merētes honoribus afficiebat. Nam ut scribit Tacitus, A. Vitellio, L. Vipsano cōsulib⁹, cum de supplēdo senatu agitaret̄, primoresq͂ Galliæ, quæ Comata appellatur, foedera & ciuitatem Romanā pridē assecuti, ius adipiscendorum in urbe honorum expeterent, & id senatui non placeret, Claudius contra disseruit, maiores suos origine Sabina simul ī ciuitatem Romanā & in familias patritiorū adscitos, hortari ut paribus consilijs rempub. capessat, transferēdo Romā, quod usq͂ egregium esset. Orationem itaq͂ principis secuto patrum consulto, primi Edui senatorum i urbe ius adepti sunt. Præterea (ceu refert Tranquillus) ornamenta consularia etiā pcuratorib⁹ ducenarijs idulsit. Senatoriam dignitatē recusantibus, equestrē quoq͂ ademit. Latumclauum (q͂uis initio affirmasset, non lecturum se senatorē, nisi ciuis Romani abnepotē) etiā libertini filio tradidit. Triūphalia ornamenta Syllano filiæ suæ spōso nondū puberi dedit. Aulū insup Plautiū, q suā uirtutē certis experimentis in expeditiōe Britānica pbarat, Imperatoriæ maiestatis oblitus, ouantē secut⁹ est, & capitoliū conscēdenti, læuū latus texit. In semen relinqui.) Belle dictum, a segetibus aut leguminibus sumpta metaphora.

Fi Quimo

Qui modo ſe tot) Videtur alludere ad triumphū Claudij, quo ob receptam Britanniam apparatu maximo triumphauit, ad cuius ſpectaculū (ut teſtatur Suetonius) cōmeare in urbem, non ſolum præſidib⁹ prouinciarū permiſit uerumetiam exulib⁹ quibuſdam. His.) Augurino & Bada.

Abrupit) Mortem Claudij ſignificat.

Regalia tempora) Rurſum alluſit ad ꝓuerbiū, Aut regē, aut fatuū naſci oportet. Regis enim nomen apud Romanos, ut tyrānicum & barbarū, inuiſum habebat.

Et Lacheſis) Poeticæ natiuitatem Neronis deſcribit. Sed o uanum augurem. Putabas optime Seneca, morte Claudij libertatem obueniſſe Romanis. At quando Romæ ſæuior unq̃ tyrānis fuit, q̃ ſub Nerone, de quo tu tamen adeo præclara, ſed plane falſo Apolline uaticiaris. Id qđ tandem ipſe expert⁹ es, dum ad necem te compulit. Vincūt Tithoni.) Tithoni & Neſtoris longæuitas uel uulgo nota eſt.

Intentas cantu) Pro cantui, paſſim id apđ poetas obuium. Mihi ſimilis.) Apollinē enim ut citharœdū pingunt. talis in theatro ſæpe uiſus eſt Nero, qui etiam ſtatuas ſuas citharœdico cul

Non oportet enim eum, qui modo ſe tot milia hominum ſequentia uidebat, tot præcedentia, tot circumfuſa, ſubito ſolū deſtitui. Cōtentus erit his interim conuictoribus. Hæc ait,

Et turpi cōuoluens ſtamina fuſo,
Abrupit ſtolidæ regalia tp̄a uitæ,
Et Lacheſis redimita comas, ornata capillos,
Pieria crinē lauro frontēq; coronās,
Candida de niueo ſubtegmine uellera ſumit,
Felici moderanda manu, quæ ducta colorem
Aſſūpſere nouū. mirāť pēſa ſororeſ.
Mutať uilis precioſo lana metallo.
Aurea formoſo deſcēdūt ſæcla filo.
Nec mod⁹ ē illis, felicia uellera ducūt
Et gaudēt implere manus, ſunt dulcia penſa.
Sponte ſua feſtinat opus, nulloq; labore,
Mollia contorto diſtendunt ſtamina fuſo.
Vincunt Tithoni, uincunt & Neſtoris annos,
Phœbus adeſt, cantuq; iuuat, gaudetq; futuris.
Et lætus nunc plectra mouet, nunc penſa miniſtrat.
Detinet intentas cantu, fallitq; laborem,
Dumq; nimis citharam, fraternaq; carmina laudant,
Plus ſolito neuere manus: humanaq; fata,
Laudatum tranſcendit opus, ne demite Parcæ,
Phœbus ait, uincat mortalis tempora uitæ,
Ille mihi ſimilis uultu, ſimiliſq; decore,
Nec cantu, nec uoce minor. felicia lapſis
Sæcula præſtabit, legumq; ſilentia rumpet.
Qualis diſcutiens fugientia lucifer aſtra.
Aut qualis ſurgit redeuntibus heſperus aſtris.
Qualis cum primum tenebris aurora ſolutis
Induxit rubicunda diem, ſol aſpicit orbem
Lucidus. & primos a carcere concitat axes.
Talis Cæſar adeſt, talem iam Roma Neronem

tu poſuit. Nec cantu.) Neronem in primis muſicæ ſtudioſum fuiſſe, neq; quicq̃ eorū omiſiſſe, quæ generis eius artificeſ & phonaſci, uel conſeruandæ uocis cauſa, uel augendæ factitabant, teſtis eſt Trāquillus. Apollinem eñ æquiparare cantu, Solem aurigādo uideri uolebat. Legumq; ſilētia.) Elegāter oppreſſas leges, ſilētia legum uocat. Iuxta illud, Silent leges inter arma.

A carcere.) Sūpta eſt a certaminib⁹ equorum metaphora, in quibus repagulū illud, unde fit initiū curſus, carcer dicitur, quemadmodū meta ubi ſiſtiť. Hinc a carcere ſiue a carceribus, pro eo, qđ eſt, ab initio, prouerbiali figura iactatū. Carcerem in hac ſignificantia

cantia Græci βαλβῖδα appellant.

Plena manu.) hoc est, largiter & copiose. Prouerbium est, quo utitur Cicero ad Atticum, libro secundo. At hercle alter familiaris tuus Horatius, q; plena manu, q; ornate nostras laudes in astra sustulit.

Iubent omnes.) ἀΐδαο δόμους ὑπὸ κεύθεσι γαίης οἰχνεῦς, hoc est, Plutonis sub terra inuisere sædes. Tale aliquid ex Homero citatum fuisse hoc loco cōijcimus. Aut ἔρρειν ἐς κόρακας. i. Abire in malam, quod est Aristophanicum. Aut illud ex tertio Iliados ἀποφθίμενον δῦναι δόμον ἄϊδος εἴσω. i. Ditis defunctum accedere regna. Comœdos audit.) Qui per simulationem fuerāt iducti, uelut desyderantem oblectaturi. Autor Suetonius.

Jlla parte.) Fœditatem assidue pedentis inuit. id uel ex hoc intelligas, quod edictum meditatus est, quo ueniam daret in conuiuio flatum, crepitumq; uētris emittēdi. Post boletū) Quē Agrippina medicatum uenenoq; infectum auidissimo ciborum [...]ium obtulerat. Hinc boletos, Nero, quasi deorum cibum, Græco prouerbio collaudare solebat. Nemo felicitatis suæ.) Epiphonema est. Bonæ statu

Aspiciet, flagrat nitidus fulgore remisso
Vultus, & effuso ceruix formosa capillo. Hæc Apollo. At Lachesis quæ & ipsa homini formosissimo faueret, fecit illud plena manu. & Neroni multos annos donat. Claudium autem iubent omnes,

Et ille quidem animā ebulliit, & desijt uiuere. Expirauit autem dum comœdos audit, ut scias me non sine causa illos timere. Vltima uox eius hæc inter homines audita est, cū maiorem sonitum emisisset illa parte, q facilius loquebat̄. Væ me, puto, concacaui me. Quid autē fecerit, nescio, omnia certe cōcacauit. Nec post boletum opipare medicamentis conditum plus cibi sumpsit. Quæ postea in terris sunt acta, superuacuum est referre. Scitis enim optime, nec periculum est, ne excidāt memoriæ, quæ publicū gaudiū impressit. Nemo felicitatis suæ obliuiscit̄. In cœlo quæ acta sunt, audire. fides penes autorē erit. Nunciat̄ Ioui uenisse quēdam bonæ staturæ, bene canū, nescio qd illum minari, assidue enim caput mouere, pedē dextrū trahere, quæsisse cuius nationis esset, respōdisse illum, nescio quid perturbato sono, & uoce confusa, non intelligere se linguam eius, nec Græcum esse, nec Romanum, nec ullius gentis notæ. Tum Iupiter Herculem, quia totum orbem pererrauerat, & nosse uidebatur omnes nationes, iubet ire & explorare, quorum hominum esset. Tum Hercules, primo aspectu sane perturbatus est, ut qui etiam non omnia monstra timuerit, ut uidit noui generis faciem, insolitum incessum, uocē nullius terrestris aīalis, sed (qualis esse marinis beluis solet) raucā & implicatā, putauit sibi tertiū decimū laborē uenisse. Diligentius aūt intuenti, uisus est quasi homo. Accessit itaq;, & quod facillimum fuit, Græculo

ræ.) Autoritas enim dignitasq; formæ nō defuit, uel stanti, uel sedenti, ac præcipue quiescenti. nā & prolixo nec exili corpore erat, ut refert Trāquillus. Bene canū) Fuit enim specie caniciecq; pulchra. Caput mouere.) Habuit enim Claudius caput cū semper, tum ī quantulocunq; actu, uel maxime tremulū. Pedē dextrū.) Nam ingredientem destituebāt poplites minus firmi, quod supra retulimus. Tertiū decimū laborē.) Duodecim labores Herculis a nullo poeta non sunt celebrati. De his & Vergilij titulo carmen extat. Græculo) Nam non mediocri cura Claudius græca studia secutus est. Ac sæpe in senatu legatis perpetua oratione respondit. Multum uero pro tribunali etiam heroicis locu

ait, Vbi hæc Claudius, gaudet eẽ illic philologos homines, sperat futurũ aliquẽ historijs suis locũ. Itaq; & ipse Homerico uersu Cæsarẽ se esse significãs ait,

Erat autẽ sequẽs uersus uerior æque Homeric⁹, Et imposuerat Herculi minimo discrimine fabulã, nisi fuisset illic Febris, quæ fano suo relicto, sola cũ illo uenerat. Cæteros oẽs deos Romæ reliq̃rat. Iste, inquit, mera mẽdacia narrat. Ego tibi dico, quæ cũ ipso tot annos uixi, Lugduni nat⁹ ẽ. Marci municipẽ audis, qđ tibi narro, ad decimum sextũ lapidẽ a Viẽna nat⁹ est, Gallus german⁹. Itaq; qđ Gallũ facere oportebat, Romam cœpit. Hũc ego reddo tibi Lugduni natũ, ubi L. Licini⁹ multos annos regnauit. Tu aũt q plura loca calcasti, q̃ ullus mulio ppetuarius, Lugdunẽses scire debes, & multa milia inter Xanthũ & Rhodanũ

lcis locutus est uersib⁹, ut scribit Suetoni⁹. Ait,) τίς, πόθεν εἰς ἀνδρῶν, πόθι τοι πόλις, ἠδὲ τοκῆες; Hoc ẽ, Quis nam es, unde uenis, tibi q̃ patria, atq; parentes? Hoc carmẽ ex primo Odysseæ in hũc locũ substituim⁹. Verba sunt Telemachi, Mineruã alloquẽtis, quæ illi Mẽtæ Taphiorũ regis specie tum apparuerat. Philologos.) Erãt philologi, q mltiplici uariaq; scientia censebant, q̃ lls fuit primũ Eratosthenes, q prim⁹ hoc cognomẽtũ sibi uendicauit. Deide Ateius Romæ tẽpe Salustij, quẽadmodũ refert Trãqllus de claris Grammaticis. hic de Græcis dicit, tãq; loq̃cib⁹, aut uerborũ phaleras sectãtibus. Historijs suis) Scripsit enim & Græcas historias Thyrenicõ xx. Charchedonicõ octo. Homerico uersu.) σκηπτοῦχος βασιλεὺς, ᾧ τε Ζεὺς κῦδος ἔδωκεν. i., Sceptra ferẽs rex sũ, rerũ a Ioue tradita cura ẽ. Carmẽ hoc ex prio Iliados Home. cõiectũrã secuti, restituim⁹. Erat aũt sequẽs.) ἀλλ' ὅγε φέρτερός ἐστιν, ἐπεὶ πλεόνεσσιν ἀνάσσει. Qđ multis præsit, uult hic præstãtior eẽ. Ex eodẽ Home. lib. Carmẽ aũt hoc a supiori tertiũ est. Ridet stulticiã eorũ, q qđ reges sint ac multis imperẽt, sese meliores putãt. Nisi qs hos duos ex Odysseæ secũdo uersicl'os malit, σκηπτοῦχος βασιλεὺς, οὐ δ' φρεσὶν αἴσιμα εἰδώς. i. Sceptra gerẽs rex sũ, nõ mẽte decẽtia noscẽs. ἀλλ' αἰεὶ χαλεπός τ' εἴη, καὶ αἴσυλα ῥέζοι. i. Immitis fuerit sp simul impia tractet. Febris.) Plini⁹ indicat Romæ febri delubrũ in palatio publico fuisse. Porro subsignificat insaniã Claudij, q̃ per oẽm uitã laborauerat. Cæteros oẽs.) Tacite notat impietatẽ & ἀθεότητα Cæsaris, quã nemo deorũ comitatus sit, præter febrim, & hãc infestam. Lugduni.) Claudius natus est Iulio Antonio, Fabio Affricano Coss. calendis Augusti, Lugduni, eo ipso die, quo primũ ara ibi Augusto dedicata est, autor Trãqllus. Marci mu.) Legẽdũ credo Munatij. L. eni Munati⁹ Plãcus, Lugdunũ Coloniã duxit, & Rauricã, ex q̃ Basilea deriuata est urbs amœnissia, nec nõ optimis iuxta ciuib⁹ ornata. Municipes sunt, q in ciuitatẽ Romanã recepti, munerib⁹ capessendis apti fiunt. locatur itaq; in Claudiũ, pinde ac si Munatio honores cõsulares debeat, nõ parẽti Druso. Si marci legas, Ancũ Martiũ itelligas, q̃rtũ Romanorũ regẽ. Meminit & T. Liuius Marci Cornelij, quẽ scribit in. x. tertiæ Decadis, progato impio, Galliã puinciã obtinuisse. Viẽna) Vrbs est Galliæ. Germa n⁹) uer⁹. Qđ eĩm natiuũ ẽ, germanũ etiam dicere solemus. Sic Plauto germana illuuies dicta. Germanũ etiã appellam⁹, qđ cognatũ ẽ. Sic iuidẽtiã & detractionem germana uitia dicim⁹. Est & German⁹ ex Germania aliqs. unde hic amphibologia, quã iocantes affectare solẽt. Itaq; qđ Gallũ.) Quõ Galli urbẽ Romã cœpint, narrat Liui⁹ i qnto pmæ Dec. Romã cœpit) locus est in amphibologia. Capit hostis q populat, & capit q suscipit. L. Licini⁹.) L. Flor⁹ meminit L. Licinij Luculli. Qui plura.) Ridet Herculẽ p innumeras regiões diuagatũ. Mulio p.) De Quartarijs muliõib⁹ meminit Fest. hic μιμητικῶς Seneca ppetuariũ dixisse uidet, aut q i solidũ aut sp sit uector, aut (qđ magis arridet) q ppetua nec interrupta uectatiõe suos uectores aliquo pducat. Ad uehicula mulis usi sũt antiqui, nõ eqs. unde muliones uehicularij, quiq; mulis quæstũ faciebãt. Milia.) Miliaria. Xanthũ.) Fluuius est Troiæ, q & Scamãder dicitur.

Rhodanum interesse. Excandescit hoc loco Claudius, & quanto potest murmure irascit. Quod diceret nemo intelligebat. Ille autem Febrim duci iubebat, illo gestu solutæ man⁹ & ad hoc unũ satis firmæ, quo decollare homies solebat. Iusserat illi collum præcidi. Putares omes illos esse libertos, adeo illum nemo curabat. Tum Hercules, Audi me, inquit, tu, & desine fatuari. uenisti huc ubi mures ferrum rodunt. Citius mihi uerũ, ne tibi alogias excutiã, dicito. Et quo terribilior esset, tragic⁹ fit, & ait,

Exprome propere, se de qua genitum dicas.
Hocne peremptus stipite ad terrã occidas.
Hæc claua reges sæpe mactauit feros
Quid nũc ꝓfatu uocis icerto sonas?
Quæ patria, quæ gens mobile eduxit caput,
Edissere. eqdẽ regna uidi tergemini
Longinqua regis, unde ab Hesperio mari
Inachiam ad urbem nobile aduexi pecus.
Vidi duobus imminẽs fluuijs iugũ,
Quod Phœbus ortu semper obuerso uidet.
Vbi Rhodanus ingens amne prærapido fluit.

Ararq; du

der dicit. Taxat Claudiũ, q cũ in Gallia natus esset, Græc⁹ uideri gestiebat, ut quẽ patriæ suæ puderet. Rhodanũ.) Rhodan⁹ fluuius est Galliæ notissimus, qui ex alpib⁹ nõ longe qdẽ a Rheni, Danubijq; fontib⁹ orit, ac Lugdunũ latus, Ararim ibi suscipiẽs, mox Isarã Druentiãq;, trib⁹ ostijs in mare Tyrrhenũ influit. Huius Strabo meminit & Cæsar. Duci.) Ducuntur hi proprie, quos carnifices ad supplicia rapiunt Suetoni⁹ i Caligula. Stãs tãtũmodo intra porticũ mediã, a caluo ad caluũ duci ipauit. Solutæ man⁹) Innuit Claudiũ signo solutæ manus, ut homines capite truncarentur. iubere solitũ. Belle igitur dicit, solutã etiã manũ Claudij, i hoc satis adhuc fuisse firmam, ut hominem capite priuaret. Putares omes esse libertos.) Notat hic Claudiũ, ut q nimium in libertos suos indulgens esset. Vñ fiebat, ut ab his, quos non modo premijs ingentibus, sed & quæsturis prætorijsq; ornamentis ornari patiebatur, quibusq; multa ꝑ phas & nephas acquirere, rapereq; permitteba bat, cõtemneret, despiceretur, illuderet. Vbi [illegible]es ferrum rodũt.) Hoc ad excitãdũ risum dictum. significare aũt uult magnã rerum mutationem, lociq; diuersitatem. Quasi diceret, Si mures hic ferrum rodunt, quales nos esse putas? Theophrast⁹ autor est (ut refert Plinius libro octauo, capite quinquagesimo septimo) mures in Gyaro insula, cum incolas fugassent, ferrum rosisse. Hic aũt ridicule de cœlo dictũ, quasi & illic oporteat esse mures, sed præstantiores. Alogias.) Stulticias. ἀλογίαν Græci eam animæ partẽ dicunt, quæ rationis expers est. Tragic⁹.) Et hoc (ut alia multa) ad risũ iocose dixit. Nota est Tragicorũ amarulentia, tumiditasq;. Exprome.) Carmen est Iambicũ quod constat in locis paribus semꝑ ex Iambo aut tribreui, in imparibus indiscriminatim ex Iambo, Spondæo, Dactylo, Anapæsto, Tribreui. Hoc stipite.) Clauam obiectat. Mobile caput.) Supra retulimus Claudiũ fuisse capite admodum tremulo. Tergemini re.) Notũ est quo pacto Hercules Geryoni tricipiti boues eripuerit, & secum i Græciã duxerit. Qui fabulæ originẽ nosse uolet, Palæphatũ euoluat. Arrianũ quoq; legat de gestis Alexandri Magni, libro secundo, q Hecathei Abderitæ sentẽtiam de Hercule & Geryone refert. Hespio mari) Hispanico. Inachiã ad urbẽ) Hoc ẽ, Argos Peloponesi caput. Inachia (autore Stephano) Peloponesũ significat, nõ tãtum Argos, ab Inacho fluuio. Vñ gentile Inachius. Verba Stephani hæc sunt, ἰναχία, ἡ πελοπόννησος, οὐ μόνον τὸ ἄργος, ἀπὸ ἰνάχου τοῦ ποταμοῦ, τὸ ἐθνικὸν ἰνάχιος. Nobile pec⁹) Boues Geryonis. Vidi.) Rediens ex Hispania. Iugum.) Cacumen montis.

Ararq; dubitans quo ſuos curſus a-
gat,
Tacitus quietis alluit ripas uadis.
Eſt ne illa tellus ſpiritus altrix tui?
Hæc ſatis animoſe, & fortiter. Nihilominus mentis ſuæ non eſt, & timet.

Claudius ut uidit uirum ualentem, oblitus nugarum, intellexit neminē parem ſibi Romæ fuiſſe, illicq; non habere ſe idem gratiæ. Gallū in ſuo ſterquilinio plurimum poſſe. Itaq; quantum intelligi potuit, hæc uiſus eſt dicere. Ego te fortiſſime deorum Hercules, ſperaui mihi affuturū apud alios, & ſi quis a me notorem petiſſet, te fui nominaturus, qui me optime noſti. Nam ſi memoria repetis, ego eram qui tibi ante templum tuum ius dicebam totis diebus menſe Iulio & Auguſto. Tu ſcis quantum illic miſeriarum contulerim, cum cauſidicos audirem & diem & noctem. In quos ſi incidiſſes, ualde fortis licet tibi uidearis, maluiſſes cloacas ſtercoris expurgare, multo plus ego ſtercoris exhauſi. Sed non miror, quod impetum in curiam feciſti, quoniam uolo nihil tibi clauſi eſt. Modo dic nobis qualem deum iſtum fieri uelis

non poteſt eſſe

Stoicus. Quomodo poteſt rotūdus eē (ut ait Varro) ſine capite, ſine præputio? Eſt aliquid in illo Stoici dei. Iam uideor nec cor, nec caput habet. Si me

Ararq;.) Araris fluuius, qui per conciſionem Arar dicitur, oritur non lōge a monte Voſego (qui Germaniam a Gallia ſeparat) in collimitio Burgūdiæ, Lotaringiæq;, ac decurrens per Eduorum, Sequanorūq; fines, Lugduni Rhodanum influit. Nūc Sagonam uocant.

Et timet.) θάμβος δ᾽ ἔχει εἰσορόωντα. id ē, Stupor occupat inſpicientem. Hoc Hemiſtichiū Homericum ex Δ. Iliados, qd̄ ſententia non male conueniat, una litera detracta, repoſuimus.

Gallum in ſuo ſterquilinio.) Simili prouerbio noſtrates uulgo dictitant. Canem in ſuo ſterquilinio, ſiue in ſuarum ædium ueſtibulo ferociorē eſſe. Non deeſt autē in Galli uocabulo latēs morſus. Nam in Gallia Lugduni uidelicet natus eſt Claudius, ceu ſupra quoq; retulimus. Fortiſſime deorū.) Belle tribuit eam Herculi fortitudinē inter deos, quā inter homīes habuit. Mihi affuturū) opitulaturum.

Notorē.) Qui me noſcens, alijs notum redderet. Sed non miror.) Crediderim eſſe uerba Herculis, latēter inuētis, Claudiū in ſenatores Ro. ſæuijſſe, & uiolentia quæq; perfregiſſe.

Modo dic nobis.) Hic Iupiter aut alius qſpiā de⁹ Herculē interrogare uidetur.

Nō poteſt eē.) Græca hic reſtituere nequiuimus, exēplar enim

ne notas quidē aliquas habuit, quæ anſam cōiecturæ præſtitiſſent. Et ſūt uerba alicuius in ſenatu deorū. Senſus autē eiuſmodi eſt. Cū Stoici ſapientē penitus cōſummatū eſſe uelint, & q ſemper quietus ſit, ac perturbationib⁹ uacuus, faſtu careat, ſeuerus ſit, ac ſinceritate præditus, nec unq̄ ſanitate mentis excidat, neq; dolore itē capiatur, Claudi⁹ certe de⁹ Stoicus nō erit, hoc eſt oib⁹ numeris pfectiōis abſolut⁹. Eqdē illa plus ſatis exacta Stoicorū aſſertio ſapiētē eū cōſtituētiū, q nuſq̄ adhuc inuentus ſit, adeo celebris eſt ut exigere ad normā Stoicorū, in prouerbiū iam abierit. Proinde nō min⁹ ſcite, q̄ iocoſe, Stoicū ſapientē κέρας ἀμαλθείας appellat Plutarchus, qppe cui nihil deſit. Rotundus.) Perfectus. Horatius Graijs dedit ore rotundo Muſa loq. Figura em̄ orbicularis quā & cœlum poſſidet, pfectiſſima eſt. Cōferunt Stoici ſuū ſapiētē mūdo. Hinc Vergilius in carmīe de uiro bono, Mūdi inſtar habēs teres atq; rotundus. Externæ ne quid labis p leuia ſidat. Quod idē ab Horatio quoq; expreſſum eſt. Sine præpu[illegible] [illegible]cat Claudiū exhauſta iam libidine minime uirū. Eſt aliqd) Εἰρωνικῶς, aut admiratiue pnunciandum.

Nec cor, nec cap.) Quia Stoici deū faciunt in

ciũt incorporeũ & mentẽ dũtaxat, cui nulla sint membra. Id torquet in stulticiam & amentiã Claudij. Apud Græcos obscœn⁹ sermo, ἀκέφαλος dicit̃, & cordatos uocam⁹ prudentes. *Si me Hercules.*) Iurãtis est & sũt uerba alicui⁹ diuorũ. Ridiculũ aũt iurare deũ p Herculẽ. Hoc bñficiũ) ἀποθέωσιν uidelicet, hoc ẽ deificationẽ. Cui⁹ mẽsem.) Saturnalia Romæ celebrari mẽse Decẽbri solebant, ita ut itra quinq; aut quũ plurimũ septem dies finirẽt̃. Claudi⁹ autẽ q nunq̃ temere (quẽadmodũ testat̃ Trãqll⁹) triclinio abscessit, nisi distẽtus ac madẽs, toto anno ui sus fuit *Saturnalia* celebrare. De Saturna lib⁹ Claudij Cæsaris ad Luciliũ his uerbis scribit *Seneca* noster quæ mire faciunt ad hunc locũ. Decẽber est mẽsis, inquit, quo maxime ciuitas desudat, ius luxuriæ publice datũ est, ingenti apparatu sonãt oĩa, tanq̃ quicq̃ inter Saturnalia non intersit, & dies rerũ agẽdarũ. Adeo nihil interest, ut nõ uideat̃ mihi errasse, qui dixit olim mensem Decembrem fuisse, nunc annum. Eius.) mẽsis. Princeps.) *Saturnus.* Illum deũ.) Subintelligere fieri decet. L. Syllanum.) Hic Claudij gener a Vitellio, cũ ad id instigaret Agrippina Augusta, de incestu sororis suæ Iuniæ Caluinæ accusatus, quæ ante Vitellij [illegible]t, ordine senatorio mot⁹ est, nec longe post, mortẽ sibi consciuit. De hoc multa apud Corneliũ Tacitũ in duodecimo. Fit hui⁹ quoq; paulopost mẽtio. *So*rorẽ.) De hac sorore L. *Syllani* nihil iuenire potuim⁹, neq; apud *Suetoniũ*, neq; apd Tacitũ, in his saltẽ q extãt, libris. Quam quoniã.) *Significat* latẽter Claudiũ cũ so-

Si me Hercules a Saturno petisset, hoc beneficium, cuius mensem toto anno celebrauit Saturnalia, ci⁹ princeps non tulisset. Illum deum a Ioue qui quantũ quidem in illo fuit, damnauit incæsti. L. Syllanum generum suũ, occidit. Oropenq; sororem suã festiuissimã omniũ puellarũ, quam quoniã omnes Venerem uocarent: maluit Iunonem uocare. Quare, inquit, quæro tantũ sororem suã stulte studere, Athenis dimidiũ licet, Alexandriæ totũ. Quia Romæ, inquis, mures molas lingunt, hic nobis curua corrigit. Quid in cubiculo suo faciat, ego nescio, etiã cœli scrutat̃ plagas, deus fieri uult. Parum est quod templum in Britannia habet, quod nunc barbari colunt, & ut deũ orãt. Tandem Ioui uenit in mentem, priuatis intra curiam morantibus sententiã dicere, nec disputare. Ego inquit. P. C. interrogare uobis permiseram

rore L. *Syllani*, quæ uulgatæ pudicitiæ erat stupri cõsuetudinẽ habuisse. Quare inquit.) Libet suspicari Claudiũ, ut græce pitũ, sororẽ quoq; L. *Syllani*, quã amabat, in Græciã misisse, studij gratia, simul ut a Romanorũ constupratiõe tuta foret, aut illi pædagogũ adhibuisse, siue præceptorẽ Atheniẽsem qdẽ, annũ dimidiatum, toto aũt ãno Alexãdrinũ aliquẽ. Mures molas lingũt.) Causatur molliciẽ Romanorũ, ut q proni sint ad libidine, sed non nisi pulcherrimas sollicitẽt. Mures eñ urbani farinã absumũt, & delicatissimis ad satietatẽ usq; uescunt̃, cũ rurestres interim, fruticulos depascantur. Quin adeo molles sunt, ut nec caseum arrodant, sed lingant molitã farinam. Apparet hoc dictũ fuisse familiare Claudio, de muribus ferrũ arrodẽtib⁹. Hic nobis curua corrigit) Subest, ut opinamur sensus obscœnus, uelut si diceretur, Claudi⁹ adeo circa Venerẽ est intẽperãs, ut ad libidinẽ suo nos exẽplo icitet. Etenĩ ut Claudian⁹ uerissime cecinit. Mobile mutat̃ sp cũ principe uulgus. Corrigere est emẽdare, est & rectũ facere, atq; arrigere. In cubicu.) Alludit ad hoc qđ refert Sueto. Mortẽ uidelicet ei⁹ cœlatã fuisse, donec oĩa circa successorẽ ordinarẽt̃. Iacuit itaq; corp⁹ mortui Claudij dies aliquot ĩ cubiclo. Et hæc ṽba & supiora & q̃ pxie sequũt̃, itellige romæ fuisse ĩ senatu dicta, cũ deliberarẽt, eẽt ne in nũerũ deorũ referẽd⁹ Claudi⁹, id qđ etiã ex sequẽtibus magis patescet. Tẽplũ ĩ Bri. ha.) De hoc sic Tacitus, ubi de Camuloduno loquitur. Ad hæc tẽplũ diuo Claudio constitutum, quasi ara æternæ dominationis aspiciebat̃,

serā, uos mera mapalia fecistis. Volo seruetis disciplinā curiæ. Hic qualiscunq; est, quid de nobis existimauit? Illo dimisso, primus interrogatʒ sententiam Ianus pater, is designatꝯ erat in Calen. Iulias postmeridianꝯ Cos. homo, quantum uia sua fert, q semper uidet. Is multa diserte, quod in foro iuuat, dixit, quæ notarius ꝑsequi nō potuit, & ideo nō refero, ne alijs uerbis ponam, ꝙ quæ ab illo dicta sunt. Multa dixit de magnitudine deorum, non debere hunc uulgo dari honorem. Olim, inquit, magna res erat, deum fieri, iā fama minimū fecit, etiam pessimū quēq; illū affectare. Itaq; ne uidear in ꝑsonā, non in rem dicere sententiam, Censeo ne quis post hunc diē, deus fiat ex his, qui Aut ex his, quos alit. Qui cōtra hoc S.C. deus factus, dictus, pictusue erit, cū dedo laruis. Sed ꝓximo munere inter noxios autoratos, ferulis uapulare placet. Proximus interrogatʒ sententiam Diespiter in nepote filius, & ipse designatꝯ Coss. numulariolus. Hoc

Vos mera mapalia.) Promiscue sententiam ferentes, nō seruato ordine alius alium turbantes. Mapalia sunt tuguria rusticorū. Estq; uocabulum Punicum. Allusit autem ad prouerbiū, Rus ciuitas. Cōsine est Epicharmicū illud, ἀγρὸν τὰν πόλιν ποιεῖς. i. E ciuitate rus facis.

Qualiscunq; est.) Quam contemptim hoc de Cæsare dicit Iupiter. Dimisso.) Secedere iusso. Ianus pater.) Per Ianū hic aliquem senatorem intelligit. Sed & Acron in Satyrā Horatij, cuius initiū, Sic raro scribis, testatur Iano tris ī foro fuisse statuas. ad unā cōueniebāt creditores, & fœneratores. ad alterā, q fœnus redderēt Ad tertiam, qui locarēt fœnus. Indicat igitur hic fuisse maximum quæstum Claudij. Semp uidet.) Vel quod bifrōs, uel qđ tres haberet statuas. Et addit ridicule, quantum uia fert, quasi uidere sit uideri. Quod in foro iuuat.) Notat ambitionem fori, quod a patrono iam non ueritas, sed eloquētia exigeretur, & iudex nō tantum doceri cuperet, sed etiā delectari. Quemadmodum indicat & Quintilianus. Ne alijs uerbis.) Ridicula religio in re cōficta, sed festiuiter simulata. De magnitudine.) Subnotat locos cōmunes, in q bus ostentandi ingenij causa, nimiū solent immorari Rhetores. Iam fama minimū fecit.) Duo notat, passim collectos sordidos in ordinem senatorium, & pessimos etiam imperatores, in deorum numerum relatos, magis iam ex more, ꝙ ex merito. Illum.) Honorem. In personam non.) Nam cum in genere dicit, in rem pronunciat, non proprie in Claudium. Ex his qui.) Græca hic restitui non potuerunt, libet suspicari fuisse aliquid in hanc sententiam, Qui Romanis præsunt.

S.C.) Senatuscōsultum. Dictus pictus ue.) Est nōnihil festiuitatis in imitatione. nam his modis loquuntur iureconsulti, & qui senatusconsulta conscribūt. Dedo laruis) Terriculamentis inferorum. Laruæ sūt noxiæ inferorū umbræ. Et dedimus noxæ, animal quod læsit. Fecit iniuriam laruis, qui mortuus ꝓ deo uoluerit haberi cum nihil sit, nisi umbra. Inter noxios autoratos) Inter sontes pœnæ obstrictos. Diespiter.) Iouis cognomentum est, quem sic uocant, q̄si diei patrem. In nepote filius.) Ianus, quem solem interꝑtantur, Saturnū genuit, hic Iouem. sed & Ianus mane exoriens, Diespiter dicitur. Horatius, Matutine pater, seu Iane libentius audis. Quid autem uetat, ut hic scomma subesse existimemus, ut aut filium cōsulis, quem ante Ianum dixit, aut certe Britannicum Claudij filiū notet, uelut hoc uno repræsentantē patrem Cæsarem, quod & ipse nepos esset, lac..., læ deditus. Præterea uerisimile est Britannicum, siquando pecunijs opus haberet, ciuitatum præturas uendere solitum. Cōstat autem senatū, Britannici respectu, maxime diuinos honores Claudio decreuisse. Nam ut scribit Herodianus, ἔθος ἐστὶ Ῥωμαίοις ἐκθειάζειν βασιλέων τοὺς ἐπὶ διαδόχοις παισί

Hoc quæſtu ſe ſuſtinebat, & uendere ciuitatulas ſolebat. Ad hoc uelle acceſſit Hercules, & auriculam ei tetigit. Itaq; in hæc uerba cẽſet. Cum diuus Claudius ad diuum Auguſtum ſanguine cõtingat, nec minus diuam Auguſtam auiam ſuam, quã ipſe deam eſſe iuſſit, longeq; omnes mortales ſapientia antecellat, ſitq; neceſſe e R.P. eſſe aliquem, qui cum Romulo poſſit feruentia reparare, Cenſeo ut diuus Claudius ex hac die deus fiat, ita uti ante eum quis optimo iure factus ſit. Eamq; rem ad metamorphoſeos Ouidij adijciendam. Variæ erant ſententiæ, & uidebatur Claudius ſententiam uincere. Hercules enim qui uideret ferrum ſuum in igne eſſe, modo huc, modo illuc curſabat, & aiebat, Noli mihi inuidere, mea res agitur, deinde ſi quid uolueris, in uicem faciam, Manus manum lauat. Tum diuus Auguſtus ſurrexit ſententiæ ſuæ loco dicendæ, & ſumma facundia diſſeruit. P.C. uos teſtes habeo, ex quo deus factus ſum, nullum uerbum me feciſſe, ſemper meum negocium ago. Sed non poſſum amplius diſſimulare, & dolorem quem grauiorẽ pudor facit, continere. In hoc terra mariq; pacẽ peperi. Ideo ciuilia bella compeſcui. Ideo legibus urbem fundaui, operibus ornaui. Et quid dicam. P.C. non inuenio, omnia

infra indi-

[illegible], hoc ẽ, Mos eſt Romanis ſuccedentiũ filiorum gratia, Cæſares emortuos in numerũ deorũ referre. Proinde diminutiuis hic utitur de ephebo loquens. Et auriculam ei tetigit.) Auris memoriæ dicata. Vnde qui anteſtanẽ, aut admonent, auriculã uellere dicuntur. Ad diuum Auguſtũ ſanguine.) Fuit eñ nepos Auguſti. Nã patrem Claudij Cæſaris Druſum, cũ Liuia Auguſto grauida nupſiſſet, intra menſem tertium peperit. Autor Tranqllus. Quã ipſe deam eſſe iuſſit) Auiæ eñ Liuiæ (ut refert Suetoni⁹) diuinos honores, & Circẽſi pompa currum elephãtorum decernendum curauit.

E R.P.) Ex uſu rei publicæ Romanæ.

Feruẽtia.) Melius ſi legeretur percũtia aut corruẽtia. Apparet id perſuaſum fuiſſe, Romulũ, quem & ipſum deum fecerãt, hoc habere negocij, ut curaret ne urbs, quam ipſe condidiſſet, dilaberetur. Vult igitur Claudium, Romuli collegam eſſe.

Eamq; rem) Innuit ἀποθέωσιν Claudij plane eſſe fabulã, ac proinde dignam, quæ fictis Ouidij transformationibus inſulciatur. Deſcribit eñ Ouidius μεταμορφώσεις fabuloſas, ut Aeglea puellæ in populũ arborẽ, Hecubæ in canem. Ferrum ſuum in igne.) Hoc eſt, rẽ ſuam agi. rogatus enim erat, ut Claudio patrocinareẽ. Sũpta ẽ metaphora à fabro ferrario. Suballudit autem ad hoc, quod Hercules etiam ex homine deus factus eſſet, id quod tanta nunc ambitiõe Claudius aſſequi nitebaẽ. Ac profecto Hercules Claudium, deum Romæ effecit, hoc eſt, precib⁹ & iſtinctu Agrippinæ, hoc modo dati ueneni ſuſpitionẽ euitare uolentis, ſenatus quaſi ui impulſus, Claudio diuios honores decreuit.

Noli mihi inuidere.) Expreſſit Seneca morem etiãnum magis cõmunem q; utilem. Man⁹ manum lauat.) Prouerbium eſt de opa mutuum præſtãda. Græce ſic effertur, χεὶρ χεῖρα νίπτει. Tum diu⁹ Auguſtus.) Quoniã ſuperiora ad ſenatũ Romanũ retulimus Hic ſub Auguſti perſona Neronem Cæſarem intelligere poteris. Nã Nero Claudium diuinis honoribus deſtituit, omnibus rerum uerborũq; cõtumelijs mortuum inſectat⁹, ac modo ſtulticiæ, mõ ſæuitiæ arguens, ut refert Tranqllus. P.C.) Patres cõſcripti. Ex quo deus factus ſũ.) Ridet Auguſti diuinitatẽ. Nã huic uiuo quoq; diuini honores cõtigerunt. Mortui nõ loquũẽ. Meũ negociũ ago) Salſe ſignificat iã priuatum nec curare, qd agaẽ uſq;. In hoc.) Ad hoc. Et pronunciandum cum exclamatione. Operibus.) Vt foro cũ æde Martis ultoris, Tẽplo Apollinis in palatio, Aede tonantis Iouis in capitolio.

Infra in-

infra indignationem uerba sunt. Cō fugiendum est itaq; a me ad Messallæ disertissimi uiri illam sententiam. Præcidit ius imperij. P.C. hic, qui uobis non posse uidetur muscam excitare, tam facile homines occidebat, q̃ canis frustum abscidit. Sed quid ego de tot actibus iuris dicam? Nō uacat deplorare publicas clades, intuenti domestica mala. Itaq; illas omittam, hæc referam. Nam etiam si Græce nesciat, ego scio

Iste, quē uidetis, per tot annos sub meo noīe latens, hanc mihi gratiam retulit, ut duas amitas suas, ꝓneptes meas occideret, alterā fame, alteram ferro. Vnum abnepotē L. Syllanū. Videris Iupiter an in tua certe mala uenit, si hic inter nos futurꝰ est. Dic mihi diue Claudi, quare quenq; ex his, quos quasq; occidisti, anteq; de causa cognosceres, anq; audires, dānasti? hoc fieri solet in cœlo? nō fit. Ecce Iupiter, ꝗ tot ānos regnat, uni Vulcano crus fregit, & in Lemnon cœlo deturbauit, nō extinxit. Iratus fuit

Infra indignationem.) Quasi dicat, Etiā si multa nunc allegem, adhuc non uidebor indignatus, sed iuste cōqueri. Præcidit) Verba sūt ex aliqua oratiōe Messallæ. Subest autem iocus ex ambiguitate. Nā præcido significat amputo, & aliud obscœnius, q̃ ut libeat exponere. De tot actibꝰ iuris.) In cognoscendo eñ ac decernēdo mira uarietate animi fuit, ut inquit Tranquillus. Duas amitas.) Nam Iulias alterā Drusi, alterā Germanici filiam, crimine incerto, nec defensione ulla data occidit. Hic Drusus autē & Germanicus Tyberij Cæsaris fuerūt filij. Quos quasq;) Imitatio festiuitatē habet, simul & emphasim. Sic enim loquuntur in iudicialibus causis. Et intelligimus illum nec fœminis pepercisse. Ecce Iupiter.) Alludit ad id, quod est apud Homerū, in fine primi Iliados. Iupiter aliquādo cum Iunone, quod inter coniuges non ita rarum est, rixatus, cū uerbera huic infligere cœpisset, Vulcanus qui forte tum aderat, accurrens Iunoni subsidium ferre uolebat. At Iupiter iratus, hūc pedibus arreptū, e cœlo rotauit, ꝗ cū totū diem decidendo consumpsisset, tandem in Lemnon insulam (manc enim deiectus fuerat) sub uesperam lapsus, ibi statim ab indigenis subleuatus ē. Quod apud Homerum his carminibus ipse testatur, dum Iunonem monet, ne marito aduersetur, sin illius in se furorē cōcitet, Vulcanū nequaq; suppetias laturū, utpote qui Iouis irā olim senserit. ἤδη γάρ με καὶ ἄλλοτ' ἀλεξέμεναι μεμαῶτα, ῥῖψε ποδὸς τεταγὼν ἀπὸ βηλοῦ θεσπεσίοιο· πᾶν δ' ἦμαρ φερόμην, ἅμα δ' ἠελίῳ καταδύντι κάππεσον ἐν Λήμνῳ, ὀλίγος δ' ἔτι θυμὸς ἐνῆεν. ἔνθα με σίντιες ἄνδρες ἄφαρ κομίσαντο πεσόντα. Quos uersus sic nos, ut sentētiā redderemus, extempore latinos fecimus.

Me siquidē læsæ nuper tibi adesse uolētem Arreptum pede de magno deiecit olympo. Atq; diem totū delapsus ab æthere tandem. In lemnon cecidi, ex animi uix pectore spirās. Hic ubi me pia gēs delapsum attollere curat.

Huius fabulæ sic meminit Phurnutus, simulq; rationem reddit, ῥιφθῆναι δ' ὑπὸ τοῦ Διὸς ἐξ οὐρανοῦ εἰς τὴν λέξιν, διὰ τὸ τοὺς πρώτους ἴσως ἀρχομένους χρῆσθαι πυρὶ, ἐκ κεραυνοβόλου καιομένου τούτῳ ἐντυχεῖν, μηδέπω ἐπινοίας τῆς πυρείας ἐπιτεσεῖν δυναμένης. i. Vulcanꝰ a Ioue ꝓiectus in terrā, e cœlo dicit̃, ꝙ hi forsan, apud quos primū in usu fuit ignis, ex iactu fulminis hūc nacti fuerint, cū instrumēta quibus ignem excuterent, nullo adhuc ingenio reperissent. Iratus fuit uxori.) Cū Hercules olim ex iussu Iunonis nauigationē instituisset, hæc ut suū odium nusq; nō ostēderet, illi, exorato Borea, uentos aduersos immisit. Iupiter ob id indignatus, Iunonē [illegible] to suspēdit, geminā incudem pedibus appendens. Sic enim Iliados decimoquinto loquitur, hoc illi in memoriam reducens, ἢ οὐ μέμνῃ ὅτε τ' ἐκρέμω ὑψόθεν, ἐκ δὲ ποδοῖιν ἄκμονας ἧκα δύω. Quorum uersuum hic sensus est, Ex alto ne tenes ꝙ cum suspensa fuisti, Nos pedibus geminam incudem demisimus?

fuit uxori, & suspendit illam, nunquid occidit? Tu Messallinam, cuius aeque auunculus maior eram quam tuus, occidisti. Nescio inquis? Dij tibi malefaciant, adeo istud turpius est, quod nescis, quam quod occidisti. Iste C. Caesarem non desijt mortuum persequi. Occiderat ille socerum, hic generum. C. Caesar Crassi filium uetuit Magnum uocari, hic nomen illi reddidit. Caput tulit, occidit in una domo Crassum Magnum, Scriboniam, Bassioniam, Assarion, nobiles tamen. Crassum uero tam fatuum, ut etiam regnare posset. Cogitate P. C. quale portentum in numerum deorum se recipi cupiat. Principes pietate, & iusticia dij fiunt. Scilicet hic pius & iustus, quoniam Dryudarum perfidae gentis Gallicae immanem religionem, a qua ciues submoueram, prorsus exstirpauit, ut Romae nuptiarum sacra essent, quibus ipse, cum sibi Agrippina nuberet

XXX. Se

missimus. Cuius fabulae quemadmodum & supioris, causam assignat Phurnutus, περὶ τῶν παραδεδομένων μύθων, his uerbis, ἔοικεν δ' ὁ ποιητὴς μύθου παλαιοῦ παραφέρειν τοῦτο, καθ' ὃν ὁ Ζεὺς ἐμυθεῖτο κεκρεμακέναι τὴν Ἥραν χρυσαῖς ἁλύσεσι, τῷ χρυσοφανές τι ἔχειν τὰ ἄστρα. Καὶ ἐκ τῶν ποδῶν αὐτῆς δύο ἄκμονας ἐξηρτηκέναι, τὴν γῆν δηλονότι, καὶ τὴν θάλατταν, ὑφ' ὧν τείνεται κάτω ὁ ἀὴρ μηδετέρωθεν ἀποσπασθῆναι δυνάμενος. Ex antiqua fabula uidetur, inquit, poeta hoc afferre, quam Iouem fabulabant, Iunonem aureis catenis suspendisse, nempe propter auri fulgorem, stellae possideant. Ac ad pedes eius appendisse duas incudes, mare uidelicet & terram, a quibus deorsum tendit aer, sic ut ab horum neutro diuelli possit. Huius etiam fabulae meminit enarrator τῶν στηλιτευτικῶν Gregorij Nazianzeni. Messallinam) Haec fuit uxor Claudij, quam mori compulit, ut est apud Tacitum. Fuit igitur immitior Ioue. Nescio inquis.) Alludit ad hoc quod Tacit' refert. Messalinae enim iam morte expectati, Claudi' ubi uino incaluerat, nunciari iubet, ad dicendam causam postero die adesset, quod Narcissus accusator intelligens, ne, si eua deret, in se pernicies uerteretur, denunciat centurionibus & tribuno, qui tum aderant exequi caedem, ita imperatorem iubere, illi eam interfecerunt. Nescire autem uisus est. Nam occisa Messal [...]auit Suetonius) paulo postquam in triclinio decubuit, cur domina non ueniret, requisiuit. Tantae fuit & obliuionis & inconsyderantiae. C. Caesarem.) Caium Caligulam putat, is fuit Claudij ex fratre nepos, qui incredibili saeuitia aduersus omne genus hominum grassatus est. Quem rerum natura (uelut alio loco scribit Seneca) non nisi in exitium, opprobriumque humani generis edidit. Occiderat ille socerum.) Syllanum enim socerum Caius ad necem, secandasque nouacula fauces compulit, causatus in eo quod ingressum se turbatius mare non esset secutus, ac spe occupandi urbem siquid sibi per tempestatem accideret, remansisset, quum Syllanus impatientiam nauseae uitasset, & nauigandi molestiam. Autor Tranquillus.

Hic generum.) L. Syllanum, de quo ante & paulopost. Crassi filium uetuit.) Cn. enim Pompeio stirpis antiquae, Magni cognomen Caius ademit, ut meminit etiam Suetonius.

Hic nomen.) Fecit enim generum suum. nam Antoniam filiam maiorem, illi uxorem dedit. Caput tulit) Ambiguum est. potest enim intelligi caput tulit, hoc est, extulit caput, & ad honores eleuauit, & caput tulit, hoc est amputauit. Tam fatuum ut etiam regnare posset) Alludit ad uulgi dicterium, quo regum stulticiam passim notabant. In quam & ab Erasmo declamatum est in prouerbio, Aut regem, aut fatuum nasci oportet, quod in huius ludi exordio statim usurpauit Seneca. Scilicet.) Ironia cum inficiatione accommodata est particula. Quemadmodum & illud apud Poetam, scilicet, hic superis labor est. Dryudarum) Dryudarum religionem (inquit Suetonius) apud Gallos dirae immanitatis, & tantum ciuibus sub Augusto interdictam penitus aboleuit. De Dryudibus Gallorum sacerdotibus, multa meminit Caesar in sexto.

Immanem religionem.) Nam pro uictimis homines mactabant, ut refert Caesar.

Vt Romae nuptiarum.) Sensus est, Claudius hanc ob causam Dryudarum religionem deleuit, ut fratris sui filiam Agrippinam ducere

XXX.Senatoribus,innumeris Eq.
Ro.mactatis,principiũ dedit.Hunc
nunc deum facere uultis? Videte cor
pus eius dijs iratis natum. Ad sum/
mã tria uerba dicat,& seruũ me du/
cat.Hunc deum quis colet? quis cre/
det in eum? deniq; dũ tales deos fa/
citis,nemo uos deos credet.Summã
rei.P.C.si honeste inter uos gessi, si
nulli durius respondi,uindicate iniu
rias meas.Ego ,p sententia mea hoc
censeo.Atq; ita ex tabella recitauit.
Quandoquidẽ diuus Claudius occi
dit consocerum suũ Appium Sylla/
nũ,generos duos, Pompeium Ma/
gnum Antoniæ ex Petina.L. Sylla/
num Octauiæ ex Messalina, Soce/
rum filiæ suæ Crassum Frugi,homi/
nẽ tam similẽ sibi,q̃ ouo ouũ, Scri/
boniã socrum filiæ suæ,Messalinam
uxorẽ suam,& cæteros quorum nu/
merus inueniri nõ potuit,placet mi/
hi in eum seuere animaduerti, nec il
li rerũ iudicandarũ uacationẽ dari,
eumq; q̃primũ exportari cœlo, in/
tra dies.xxx.excedere olympo,intra
diem terras. Pedibus in hanc sentẽ/
tiam itum est. Nec mora Cyllenius
illũ collo obtorto trahit ad inferos
a cœlo,unde negant redire quenq̃.
Dum descendunt per uiam sacram,
interrogat Mercurius, quid sibi ue/
lit ille cõcursus hoim,nũ Claudij fu/
nus esset? Et erat oim formosissimũ,
& impensa cura plenũ, ut scires deũ
efferri,tibicinum,cornicinũ,omnisq;
generis sonatorum tanta turba,tan/
tus conuentus

ducere posset,quod nõ licebat ante. Nam
Claudius senatum ingressus decretum po
stulauit,quo iuste inter patruos,fratrumq;
filias,nuptiæ etiam in posterum statueren
tur.Extat apud Tacitum,in hanc rem Vi/
tellij orõ coram sena
tu habita. XXX.
senatores.) De hoc
sic Suetoni⁹, Die ipo
Claudij & Agrippi/
næ nuptiarũ in qnq;
&.xxx.senatores,tre
centosq; amplius eq/
tes Ro.tanta facilita/
te aiaduersum, ut de
nece consularis uiri,
renunciãte centurio
ne factum esse,quod
imperasset, negaret
Claudius qcq̃ se im
perasse,nihilominus
rẽ cõprobaret affir/
mantibus liberis offi
cio milites fũctos, q
ad ultionẽ impatoris
ultro procurrissent.
Tria uerba.) Qd
balbus esset,& tamẽ
iudicis est,tria uerba
dicere,quæ dieb⁹ ne/
fastis non licebat.Est
aũt iucũda παρονομα
σία in dicat & ducat.
Summã rei) impe
rij. Ex tabella reci/
tauit) Alludit ad cõ/
suetudinẽ antiquã, q̃
in senatu censentes,
de scripto sentẽtiã ,p
ferebant, & recitare
uerbũ hoc significat.
Appiũ Syllanum)
Quẽ cum Messalina
& Narcissus,cõspiras
sent pdere,diuisis pti
bus, alter ante lucem
similis attonito, pa/
troni cubiculum irru
pit,affirmãs somniasi
sese uim ei ab Appio
illatam.Altera in ad/
miratiõe firmata,sibi
quoq; eandem spe/

ciem aliquo tiam noctibus obuersari retu
lit.Nec multo post ex composito irrumpe
re Appius nunciatus,cui pridie ad id tẽpo
ris,ut adesset,præceptum erat,quasi plane
representaretur somni fides, arcessi statim
ac mori iussus ẽ.Hæc
Suetonius. Cras/
sum frugi) Huius me
minit quodam loco
Tranquillus. Tam
similem sibi, q̃ ouo
ouum) Prouerbium
est,quo utimur,pro/
pinquam similitudi/
nem indicantes. Vi/
de Chiliades Erasmi
Roterodami. Nec
illi rerum iudicanda
rũ uacationẽ.) Quẽ
admodũ ipse uiuẽs
pro conditiõe cuius/
q; ciuis uacationem
legis Papiæ constitu
erat,hoc est,ut ea le/
ge non tenerentur.
Pedib⁹ in hanc sen
tentiam.) Nõ pau/
ci sunt qui opinãtur,
pedarios senatores
appellatos,qui sentẽ
tiam non uerbis di/
cerẽt, sed in alienam
sententiam pedibus
irent, inquit Gellius
libro tertio Vnde di
ctum est, in senten/
tiam ire, & pedibus
ire in sententiam.
Cyllenius.) Mer/
curi⁹,a Cyllene mõ/
te Arcadiæ sic dict⁹.
Vnde negãt) Ver
sus est Catulli,de pas
sere mortuo Les/
biæ. Illuc unde ne/
gant redire quenq̃.
Viam sacra.) Via
est Romæ sic dicta.
In hac apparet illum
fuisse sepultum.
Vt scires deum ef
ferri.) locus est a stul
ticia. Nã hoc ipsum
pugnat

pugnat cum ratione dei, efferri mortuũ.

Vt etiã Claudius.) Tã stupidus & somnolentus, deniq; mortuus. Pauci causidici plo.) Merito lugebãt causidici ob mortuum Claudiũ, quippe qui in se nimia facilitate usus eẽt. Scribit enim Tranquillus, se a natu maioribus audisse, causidicos adeo patientia Claudij abuti solitos, ut descẽdẽtẽ e tribunali non solũ uoce reuocarẽt, sed & lacinia togæ retẽta, interdũ pede apprehenso retinerẽt. Sed plane ex animo) Obiter taxat publicũ morem, quo lugebant etiam conducti. Iuuenalis, Ploraт lachrymis amissa pecunia ueris.

Dicebã uobis non semper) hoc est prædicebam uobis, non semp adeo fauẽtem Cæsarem habebitis, cuius abutamini patientia. Saturnaliorũ licentia nota est. In q̃bus serui quoq; libertate gaudebãt, & dñi uicissim seruis ministrabant. Sub Claudio plus poterant aduocati q̃ iureconsulti. Sapit prouerbiũ simile illi, θύραζε κάρες οὐκ ἔτ᾽ ἀνθεστήρια. i. Foras Cares non amplius [illegible]ia. Ingenti eñi uoce) πάντας γὰρ ἀάσχετον ἵκετο πένθος, id est, Nam cunctos dolor intolerandus adiuit. Ex Iliados undecimo reposuimus,

tus conuentus, ut etiã Claudius audire posset. Oĩes læti, hilares. P. R. ambulabat tanq̃ liber. Agatho, & pauci causidici plorabant, sed plane ex animo. Iurisconsulti e tenebris p̃cedebant, pallidi, graciles, uix habentes animam, tanq̃ qui tum maxime reuiuiscerẽt. Ex his unus cũ uidisset capita conferentes, & fortunas suas deplorãtes causidicos, accedit, & ait, Dicebam uobis non semper Saturnalia erũt. Claudius ut uidit funus suum, intellexit se mortuũ esse, Ingenti enim uoce,

cantabatur anapæstis.

Fundite fletus, edite planctus, fingite luctus,
Resonet tristi clamore forum, cecidit pulchre
Cordatus homo, quo non alius fuit in toto fortior orbe.
Ille citato uincere cursu poterat celeres,
Ille rebelles fundere Parthos, leuibusq; sequi
Persida telis, certaq; manu tendere neruum,
Qui præcipites uulnere paruo figeret hostes.
Pictaq; Mœdi terga fugacis. ille Britannos
Vltra noti littora ponti, & cæruleos
Scuta Brigantes dare Romuleis collacathenis
Iussit, & ipsum noua Romanæ iura securis
Tremere oceanum. deflete uirum, quo non alius
Potuit citius discere causas, una tantum

Parte

q̃ nõ male quadrarẽ uideatur. Fũdite.) Anapæstica sunt familiaria Tragœdijs, licet recipiãt Dactylos & Spondæos. postremo tamen loco, nõ admittũt nisi spõdæũ aut Anapæstũ.

Rebelles Parthos) De Parthis sub Claudio Mithridatem regem expetẽtibus ac de eorũ dissensione, lege Tacitum in. xij.

Qui.) .i. quo. s. neruo. Vulnere par.) Sagittæ. Pictaq; terga) propter scutũ pictũ. Britannos) Nam ut inquit Suetonius, a Gessoriaco (nũc Calesiũ uocant) in Britanniam transmisit, ac Cn. Sentij & Auli Plautij ductu, sine ullo prælio, aut sanguine, intra paucissimos dies parte insulæ in dedinonẽ recepta, sexto q̃ profectus erat mense, Romam redijt, triũphauitq; maximo apparatu. Brigantes) Populi sunt Britanniæ, de quorũ discordijs meminit Cornelius Tacitus in duodecimo. nũc eã regionẽ Vualli habitant. Ponit etiam Brigantium oppidum Ptolemeus in descriptione Rhetiæ. Et ipsum noua.) Hoc dixit, p̃pter Orcadas insulas, quas Claudius iperio Romano primus adiecit, ut testaт Eusebius. Nõ aliꝰ citius.) locus est ex ambiguo. Nã cito cognoscit

gnoſcit,qui ſtatim intelligit,& abſoluit. Et cito cognoſcit, qui pronunciat nō auditis partibus,ita ut Claudius ſolebat. Toto anno) Ius em̄ laborioſiſſime dixit,etiā ſuis ſuorumq; diebus ſolennibus nōnunq̄,feſtis quoq; antiquit⁹ & religioſis. Autor Tranquillus. Qui dat) Iudex inferoꝵ Minos, q quondā Cretæ præfuit. Hunc poſt mortem ob iuſticiā ſuam poetæ apud inferos ius dicere finxerunt. At Cretēſes,ut quos ciuilitate & moribus erudijt, ad Iouē tanq̄ præceptorē iſſe memorāt,in Ida mōte ſpeluncā oſtendētes,atq; illi in nonum annū conſueſſe, necnon didiciſſe,quæ ad Rempublicā inſtituendam utilia forent. Id qđ Max. Tyrius his uerbis innuit. τί δὲ οἱ Κρῆτες; ἢ σοι οὐ δοκοῦσιν ὑπὸ βασιλεῖ τῷ Μίνῳ κομισθέντες καλῶς ἀσκηθῆναι πρὸς ἀρετήν, διδάσκαλον αὐτῷ ἐπιφημίσαντες τὸν Δία. εἶναι μὲν αὐτοῖς ἐν τῇ Ἴδῃ ἄντρον Διὸς, φοιτῶντα δὲ τὸν Μίνω δι᾽ ἐνάτου ἔτους συγγενόμενον τῷ Διῒ μανθάνειν παρ᾽ αὐτοῦ τὰ πολιτικά. οὗτοι Κρητῶν λόγοι. Meminit huius Homer⁹ Odyſſeæ undecimo. O cauſidici uenale ge.) De rhetoribus dictū ὑποτίθεται τὴν χεῖρα τοῖς λήμμασι καὶ τὴν φωνὴν πιπράσκουσιν. qui muneribꝰ linguam uenditant. Sic Velleius Patercul⁹ uetuſtiſſimus ſcriptor, quē noſ nuprime in Murbacenſi bibliotheca reperimus, aliquando

Parte audita, ſæpe & neutra. quis nunc iudex
Toto lites audiet āno? tibi iā cædet
Sæde relicta qui dat pp̄lo iura ſilēti
Cretæa tenens oppida centum. cædite mœſtis
Pectora palmis, o cauſidici uenale genus.
Voſq; poetæ lugete noui, uos in primis
Qui concuſſo magna paraſtis lucra fritillo.

Delectabat̄ laudibus ſuis Claudius & cupiebat diuti⁹ ſpectare. Inijcit illi manū Talthybius deoꝝ nuncius, & trahit capite obuoluto, ne qs eū poſſit agnoſcere, p campū Martiū. Et inter Tiberim & uiā rectam deſcendit ad inferos. Anteceſſerat iam cōpendiaria uia Narciſſus libertus, dominus domini, ad patronum excipiendum, & uenienti nitidus, ut erat a balineo occurrit & ait. Quid dij ad homines? Celerius præcedito, inqt Mercurius, & uenire nos nuncia. Ille autē patrono plura blandiri uolebat, quē Mercurius iterum feſtinare iuſſit, & uirga morantē impulit. Dicto citius Narciſſus euolat. Omnia procliuia ſunt, facile deſcenditur. Itaq; quāuis podagricus eſſet, momento temporis peruenit ad ianuam Ditis, ubi iacebat Cerberus, uelut ait Horatius, bellua centiceps, ſeſe mouens, uilloſq; horrendos excutiēs. puſillum ſub perturbatur, ut illum uidit canem nigrum. Nam albam canem in delicijs habere

ſtudioſis impertituri, Plancū proditorem qui ab Antonio ad Cæſarem trāſfugerat, in omnia & in oīmbus uenalem perq̄ eleganter appellat. Concuſſo fritillo.) Nam (autore Suetonio) Claudius alea ſtudioſiſſime luſit, de cuius arte librū emiſit. Solitus etiam erat in geſtatorio ludere, ita eſſedo alueoq; adaptatis, ne luſus cōfunderet. Talthybius) Eſt Talthybius, præco apud Homerū in primo Iliados, quē Agamemnō ad tentoria Achillis miſit. ἀλλ᾽ ὅ γε Ταλθύβιόν τε, καὶ Εὐρυβάτην προσέειπε. i. Aſt hic Talthybium affatus fuit Eurybatenq;. Eſt & nuncij nomen apud Euripidē, qui Hecubam iuſſit filiā ſuā Polyxenam ſepelire. Narciſſus) Ab epiſtolis Claudij ante oīes dilectus. Dominus domini.) Scribit em̄ Corneli⁹ Tacitus, Claudiū libertos, quos rei familiari præfecerat, ſibique ac legib⁹ adæquaſſe. De immodicis Narciſſi diuitijs & Claudij in eum indulgentia ſic ſcribit Satyricus, Nec Croeſi fortuna unquā, nec Perſica regna Sufficient animo, nec diuitiæ Narciſſi Indulſit cæſar cui Claudius oīa. Virga.) Caduceo. Facile deſcenditur) Alludit ad poet[illegible] facilis deſcenſus auerni. Velut ait Horatius.) Eſt apud Horatium in Oda, qua arborē alloquitur, cuius caſu pene perierat, ubi inquit,

habere cōsueuerat, ille autem totus informis eſt, nec quē uelis tibi in tenebris occurrere. Et magna, inquit, uoce Claudius Cæſar uenit. Ecce ex templo cum plauſu procedūt cantātes Hic erat Coſ. deſig. Iunius Prætorius, Sex. Tralli anus, Heluius, Trogus, Coriotect⁹, Valens, Fuſidius, Eq. Ro. quos Narciſſus duci iuſſerat. Medius erat in hac cantātium turba noſter Pantomimus, quem Claudius decoris cauſa minorē fecerat. Nec non Meſſallinam cito rumor percrebruit, Claudiū ueniſſe. Cōuolarant primū omniū, liberti Myron, Ampyronas, Ampæus, Pheronas, Poſides haſta pura inſignis, Felix cū Pallante fratre, Harpocras, Polybius, quos omnes Claudius Quæſtorijs, Prætorijſq; muneribus ubi impertitus eſſet, præmiſerat. Deinde præfecti duo iuſtus Catonius, & Ruffus Pompeij. F. Deinde amici Saturnius Luſcus, & Pedo Pompeius, & Lupus, & Celeraſinus, conſulares. Nouiſſime fratris filia, ſororis filia, generi, ſoceri, ſocrus, oēs plane cōſanguinei. Et agmine facto Claudio occurrūt. Quos cum uidiſſet Claudius exclamat, quomodo huc ueniſtis? Tum Pedo Pompeius. Quid dicis hō crudeliſſime? Quæris quō? Quis enim nos alius huc miſit q̄ tu oium amicorꝝ interfector? In ius eamus, ego tibi hic ſellas oſtendā. Ducit illū añ tribunal Aeaci, is lege Cornelia, q̄ de ſiccarijs lata

quit, Demittit atras bellua centiceps Aures, & intortis capillis Eumenidum recreātur angues. Nec quem uelis.) Superſtitioſa ſiquidē antiquitas nigri ſeu deformis occurſū, infelicis ominis loco ponebat. Et tēpus nocturnū alioqui per ſe ſubinfauſtum habetur. Hinc illud apud Satyrographum, Et cui per mediam nolis occurrere noctem. Ab hiſtoricis memoriæ ꝓditum eſt, quo pacto quidā imperator, q̄ in uia Maurū hiſtrionem habuiſſet obuium, mortem ſibi ſit ominatus. Cantātes.) οἵ οἱ κεδνότατοι καὶ φίλτατοι ἔσαν ἁπάντων. Illi qui fuerant chari magis atq; honorati. Hunc uerſiculum ex nono Iliados hic infulciuimus. Trogus.) Saufelli Trogi meminit Tacitus.

Quos Narciſſus duci iuſſerat.) Hi iuſſu Narciſſi fuerant occiſi. Pantomimus.) Mimus imitatorem ſignificat, Pantomimus eum qui omnes perſonas effingit repreſentatq;. Poſides) Libertorū præcipue ſuſpexit Poſidem ſpadonem, quē etiam Britannico triumpho, inter militares uiros haſta pura donauit, Vt refert Suetonius. Felix) Hunc cohortibus & [illegible]iæq; Iudææ præpoſuit, trium reginarum maritum. Author Tranquilluſ & Tacitus. Apud Felicem Paulus apoſtolus a iudæis accuſatus, ſe excuſauit, ut ſcribit Lucas in actis apoſtolicis, & meminit Euſebius. Cum Pallante fratre) Hic fuit a rationibus Claudij, quem & Narciſſum, de quo pauloante, decreto quoq; ſenatus non modo præmijſ ingentib⁹, ſed & quæſtorijſ prætorijſq; ornamentis ornari libēter paſſus eſt, Tantū præterea acquirere & rapere, ut querente eo quondam de fiſci exiguitate, nō abſurde ſit dictum, abundaturum ſi a duobus libertis in conſortium reciperetur, ut ꝓdit Suetonius. De his & Plinius meminit ſic ſcribens. Multos poſtea cognouimus ſeruitute liberatos, opulentiores, pariterq; tres Claudij principatu, Pallantē, Calliſtum, & Narciſſum. Cornelius Tacitus, ubi de Pallāte loquitur, Fixū eſt, inquit, ære publico ſenatuſconſultum quo libertin⁹ ſeſtertij ter millieſ poſſeſſor, antiquæ parſimoniæ laudibus cumulabatur. Hinc cecinit Iuuenalis, Ego poſſideo pluſ Pallante & Licinis. De monumēto Pallātis, ad Montanū Pliniuſ iunior meminit.

Harpocras.) Huic lectica per urbem uehendi, ſpectaculaq; publice ædēdi ius tribuit. Polybi⁹) Hic a ſtudijs Claudij, ſæpe inter duos conſules ambulabat. Lege Cornelia.) Lege Cornelia de ſicarijs tenetur, inquit Martianus iurecōſultus,

 libro

lata est, quærebat, postulat, nomen eius recipit, ædit subscriptionē. Occisos Senatores. XXX. Equites Ro. CCCXV. atq; plures. Cæteros. CC XXI. Exterritus Claudius oculos undecunq; circūfert, uestigat aliquem patronum, qui se defenderet, Aduocatum non inuenit. Tandem procedit. P. Petronius, uetus cōuictor eius, homo Claudiana lingua disertus, & postulat aduocationē. Non dat. Accusat Pedo Pompeius magnis clamoribus. Incipit P. Petronius uelle respondere, AEacus homo iustissimus, uetat illum loqui. Altera tantum parte audita cōdemnat, & ait.

Ingens silentium factum est. Stupebant omnes nouitate rei attoniti, negabant hoc unquā factum. Claudio iniquum magis uidebatur q̄ nouū. De genere pœnæ diu disputatū est, quid illum pati oporteret. Erant qui dicerent, si minus dij latura fecissent, Tantalum siti periturum, nisi illi succurreret. Non unq̄ Sisyphum onere releuari. Aliquando Ixionis miseri rotam sufflaminandam. Non placuit ullis ex ueteranis missionem dari, ne uel Claudius unq̄ simile speraret. Placuit nouam pœnam excogitari debere, instituendum illi laborē irritum, & alicuius cupiditatis, spes sine fine effectus. Tum AEacus iubet illum alea ludere percusso fritillo. Et iam cœperat fugientes tesseras semper quærere, & nihil proficere.

Iam quoties missurus erat resonante fritillo,
Vtraq; subducto fugiebat tessera fundo.
Cumq; recollectos auderet mittere talos,
Lusuro similis semper, semperq; petenti,

Decepere

libro Pandectarum quadragesimo octauo) q hoiem occiderit, cuiusue dolo malo incendiū factum erit, quiue hominis occidendi furtiue faciendi causa cū telo ambulauerit. Pœna hu' legis est, in insulā deportatio, & omniū bonorū ademptio. sed solent hodie capite puniri, nisi honestiore loco positi fuerint, quā ut legis pœnam sustineāt, ut habetur eodem titulo.

Mire uero hic expressit morem pristinū iudiciorū. Claudiana lingua) Siue quod Gallus esset, siue quod Balbus, siue quod semper egeret Claudij negocio. Iocus est ex amphibologia. Homo iustissimus.) Iustum enim par pari referre. Sic ille tractauerat reos. Alioqui iniustissimū est, reum non sine re loq. Nouitate rei.) Quod uidelicet una tantum accusationis parte audita, statim iudicasset. Quā nouum.) Sæpe enim inauditos reos damnauerat. Si min' dij latura) Legimus dilaturam, ut sit nomen, & pro interuallo pœnarū interpretamur, quasi dum Tantalus aut Sisyphus a suis tormentis feriarētur, Claudi' interim succedere deberet. Tātalum siti.) Tantalus stagno apud inferos labroten' immersus, & pomis circum os ex arbore propendētibus, siti tamen & fame torquetur. nam si bibere uelit, refugit aqua, si pomum arripere tentet, arbor sursum resilit. Ouidius,

Quærit aquas in aquis, & poma fugacia captat Tantalus.

Sisyphum onere.) Sisyphi saxum illud ingens apud inferos ubi in montem protrusum fuerit, statim delabitur, iterum inani conatu sursum ferendum. De hui' & Tantali pœnis lege Homerum. xi. Odysseæ, circa finem, ubi Vlyxes refert, quæ apud inferos uiderit. Ixionis miseri rotam sufflaminandam.) Ixion apud inferos rotæ alligatus, assidue circumfertur Meminit huius, Lucianus in Dialogis Deorum. Ex ueteranis missionē.) Vtitur metaphora militari. Militibus enim datur missio, cum citra ignominiam exauctorātur. Alea ludere.) Qua uiuens adeo studiose lusit.

C. Cæsar.) Nā Caligula Cæsar, Claudij ex fratre nepos, hūc (ut scribit Suetoni') non nisi ad ludibriū reseruauit. quid mirū igitur si a C[illegible] uitutem poscatur.

Ab illo

Decepere fidem, refugit, digitosq́ per ipsos
Fallax assiduo dilabitur alea furto.
Sic cum iam summi tanguntur culmina montis,
Irrita Sisyphio uoluuntur pondera collo.

Apparuit subito. C. Cæsar & petere illũ in seruitutem cœpit, producit testes, qui illum uiderant ab illo flagris, ferulis, colaphis uapulantẽ. Adiudicatur. C. Cæsari, illũ Aeacus donat. Is Menandro liberto suo tradidit, ut a cognitionibus abesset.

Ab illo flagris) De his, qui iussu Caligulæ uapularunt, in hũc modum scribit Seneca noster, libro. iij. de ira. Modo C. Cæsar, Sextum Papiniũ cui pater erat consularis, Bethenum Bassum, quæstorẽ suum procuratoris sui filium, aliosq́ & equites Romanos, & senatores uno die flagellis cecidit. Cognitionib⁹) Cognitiões sunt causarum, ut cũ dicimus, Senat⁹ Romani cognitionẽ certæ legi nõ fuisse obnoxiam. Ac proculdubio Caium hic notat, ut qui cognoscẽdi prouinciam sæpe libertis suis cõmitteret, quo magis à curis liber altiori ocio frueretur.

LVDI L. ANNEI SENECAE DE MORTE CLAVDII CAESARIS, ET SCHOLIORVM BEATI RHENANI FINIS.

LVCII ANNEI SENECAE DE QVATVOR VIRTVTIBVS LIBER VNVS.

QVATVOR uirtutum species multorum sapientũ sentẽtijs diffinitæ sunt, quibus animus humanus cõponi ad honestatẽ uitæ possit. Harum prima est prudentia. Secunda magnanimitas. Tertia continentia. Quarta iusticia. Singulæ tibi his officijs quæ subsunt annexa sunt, ac bene moratum uirum efficiunt.

Prudentia
magnanimitas
continentia
iustitia

De prudentia.

QVisquis ergo prudentiam sequi desyderat, tunc per rationem recte uiuet, & si omnia prius existimet & perpenset, & dignitatem rebus non ex opinione multorum, sed ex eorũ natura constituat. Nam scire debes quia sunt quæ uideantur esse bona, & non sunt, & sunt quæ uideantur non bona esse, & sunt. Quæcunq; ex rebus transitorijs possides non mireris, nec magnum existimes quod caducum est, nec apud te quæ habes tanq̃ aliena seruabis, sed pro te tanq̃ tua dispenses & utaris. Si prudentiam amplecteris ubiq; idem eris, & prout rerũ ac temporum uarietas exigit, ea accõmodes ipsi, nec te in aliquibus mutes, sed potius aptes, sicut manus quæ eadem est cum in palmam extenditur, & cum in pugnum astringitur. Prudentis proprium est examinare cõsilia, & non cito facili credulitate ad falsa prolabi. De dubijs non diffinias, sed suspensam tene sententiam. Nihil inexpertum affirmes, quia non omne uerisimile statim uerum est, sicut & sæpius quod primum incredibile uidetur, non continuo falsum est. Crebro siquidem faciem mendacij ueritas retinet. Crebro mẽdacium specie ueritatis obcluditur. Nam sicut aliquando tristem frontem amicus, & blãdam adulator ostendit, sic uerisimilitudine coloratur ueritas, & ut fallat uel surripiat coloratur. Si prudens esse cupis, in futura prospectum intende, & quæ possunt contingere animo tuo propone. Nihil tibi subitum sit, sed totum ante conspicies. Nam qui prudens est non dicit, non putaui quidem hoc fieri, quia non dubitat, sed spectat, nec suspicatur, sed cauet. Cuiuscunq; facti causam require, cum initia inueneris, exitus cogitabis. Scito te in quibusdam debere perseuerare, quia cœpisti, quædam uero nec incipere, in quibus perseuerare sit noxium. Prudens fallere non uult, falli non potest. Boni est uiri etiam in morte neminem fallere. Opiniones tuæ iudicia sint. Cogitatiões uagas & uelut

somno similes nō recipies, quibus si animus tuus oblectauerit, cū omnia disposueris tristis remanebis, sed cogitatio tua stabilis & certa sit, siue deliberet, siue quærct, cōtempletur, non recedat a uero. Sermo quoq; tuus non sit inanis, sed aut suadeat, aut moneat, aut consoletur, aut præcipiat. Lauda parce, uitupera parcius. Nam similiter reprehensibilis est nimia laudatio, ut imoderata uituperatio. Illa siquidem adulatione, ista malignitate suspecta est. Testimoniū ueritati, nō amicitiæ reddes. Cum cōsyderatione promittas, plenius q̄ promiseris præsta. Si prudens est anim⁹ tuus, tribus tēporibus dispensetur. Præsentia ordina, futura prouide, præterita recordare. Nam q nil de præterito cogitat, perdet uitam, qui nil de futuro præmeditat̄, in oīa incautus incidit. Proponas in anio tuo futura mala & bona, ut illa sustinere possis, & ista moderari. Non semp in actu sis, sed interdū animo tuo requiē dato, & requies ipsa plena sit sapientiæ studijs & cogitationib⁹ bonis. Nam prudens nunq̄ ocio marcet. Habet autē aliquando remissum animū nunq̄ solutum, accelerat tarda, pplexa expedit, dura mollit, exæquat ardua. Scit em̄ quid qua uia aggredi debeat, & cito singula, & distincte cuncta uidet. Consiliū peritorū, ex apertis obscura extimat, ex paruulis magna, ex ꝓximis remota, ex partibus tota. Nō te moueat dicentis auctoritas, nec quis, sed quid dicat intendito. Nec q̄ multis, sed qbuslibet placeas cogita. Id quære quod inuenire possis. Id disce quod potes scire. Id opta quod optari corā bonis potest. Nec altiori te rei imponas, in q̄ tibi stanti tremendū, ascendenti cadendū sit. Consilia tibi salutifera aduoca. Cum tibi alludit uitæ prosperitas tunc te uelut in lubrico retinebis ac sistes, nec tibi dabis impetus liberos, sed circūspicies quo eundū sit, uel quousq;.

De magnanimitate.

MAgnanimitas uero quæ & fortitudo dicit̄, si insit animo tuo cum magna fiducia uiues liber, intrepidus, alacer. Magni animi hominis bonū est nō uacillare, constare sibi, & finē uitæ intrepidus expectare. Nil aliud magnū in rebus humanis, nisi animus magna despiciēs. Si magnanim⁹ fueris, nunq̄ iudicabis tibi contumeliā fieri. de inimico dices, nō nocuit mihi, sed animū nocendi habuit. & cū illum in potestate tua uideris, uindictā putabis uindicare potuisse. Scito em̄ honestū & magnū genus uindictæ esse ignoscere. Neminē susurro appetas, neminē odias, palā aggredere, non geres conflictū nisi indixeris, nā fraudes & dolos imbecillū decet habere. Eris magnanim⁹, si pericula nec appetas ut temerari⁹, nec formides, ut timidus, nam nil timidū facit animū, nisi reprehensibilis uitæ cōscientia. Mensura ergo magnanimitatis est, nec timidum esse hominem, nec audacem.

De continentia.

COntinentiā uero si diligis, circūcide superflua, & in animū desyderia tua constringe. Consydera tecū quantū natura poscat, & non quantū cupiditas expectat. Si cōtinens fueris, eo usq; pueneris, ut teipso cōtentus sis. Nam qui sibi ipsi satis est, cū diuitijs natus est. Impone concupiscentiæ tuæ frenū & modū, quæ occulta uoluptate animū trahunt reijce. Ede citra cruditatem, bibe citra ebrietatē. Obserua ne in cōuiuio aut in qualibet uitæ cōmunitate, quos nō imitaberis damnare uidearis, nec præsentib⁹ delitijs inhærebis, nec desyderabis absentes. Victus tibi ex re facili sit nec ad uoluptatē, sed ad cibū accede. Palatum tuū fames excitet, nō sapores. Desyderia tua paruo redime, quia hoc tantū curare debes ut desināt, atq; quasi ad exemplar cōpositus diuinū, a corpore ad spiritū quantū potes te festina reducere. Si cōtinentiæ studes habita nō amœne, sed salubriter. nec dominū esse uelis notū a domo, sed domū a domino. Non tibi ascribas quod nō eris, nec quod es, nec maius q̄ es uideri uelis. Hoc maius obserua, ne paupertas tibi imunda sit, nec parsimonia sordida, nec simplicitas neglecta, nec leuitas languida, & si tibi res exiguæ sunt, non tamen sint angustæ. Nec tua [illegible] nec aliena mireris. Si continentiā diligis, turpia fugito anteq̄ accidant, nec quēq̄ alium uereberis plus q̄ te. Omnia tolerabilia præter turpitudinē crede. A uerbis quoq; turpibus abstineto, quia eorū licentia imprudentiā nutrit. Sermones utiles magis q̄ facete & amabiles ama, rectos potius q̄ obsecundantes. Miscebis interdū serijs iocos, sed tēperatos, & sine detrimēto dignitatis ac uerecundiæ. Nam reprehensibilis risus est si imodicus, si pueriliter effusus, si muliebriter factus. Odibilem quoq; hominē facit risus, aut

superbus,

ſupbus, aut clarus, aut malignus & furtiuus, aut alienis malis euocatus. Si ergo ipſos io/
cos exigis, hoc quoq; cum dignitate ſapientiæ gere, ut te nec grauent tanq̃ aſperũ, nec
cõtemnant tanquã uilem. Non erit tibi ſcurrilitas, ſed grata urbanitas. Sales tui ſint ſine
dente, ioci ſine uilitate, riſus ſine cachinno, uox ſine clamore, inceſſus ſine tumultu, qes
tibi nõ deſidia erit, & cũ ab alijs ludit̃, tu ſancti aliquid honeſtiq; tractaueris. Si cõtinens
es adulationes euita, ſitq; tibi tam triſte laudari a turpib⁹, q̃ ſi lauderis ob turpia. Lætior
eſto quoties diſplices malis, & maloꝝ de te æſtimationes malas, ueram laudationem tui
ſcribe. Difficillimũ continẽtiæ opus eſt, aſſentationes adulatione repellere, quarũ ſermo
nes animũ uoluptate reſoluunt. Nullius p aſſentationẽ amicitiã mercaris, nec ad tuã p/
merendã per hanc aditum pandas. Non eris audax nec arrogans, ſubmittes te, nõ proij
cies grauitate ſeruata. Admoneberis libenter, & reprehenderis patiẽter. Si merito ob/
iurgabit aliquis, ſcito quia pfuit. Si imerito, ſcito qa prodeſſe uoluit. Non acerba ſed blã/
da timebis uerba. Eſto uitiorũ fugax ipſe, aliorum neq; curioſus ſcrutator, neq; acerbus
reprehenſor, ſed ſine reprobatione correptor, ita ut admonitionẽ hilaritate præuenias,
& errori facile ueniã dato, nec extollas quẽq̃ neq; deijcias. Dicentiũ eſto tacit⁹ auditor
promptus receptor. Requirẽti facile reſponde, contẽnenti facile crede, ne iurgia diſſer/
tationis defendas. Si cõtinens es, animi tui motus corporiſq; obſerua, ne indecori ſint.
Nec illos ideo contemnas quia latent, nam nil differt, ſi nemo uideat, cũ tuipſe illos uide
as. Mobilis eſto, non leuis, conſtans nõ pertinax, alicui⁹ nec ſcientiã habere te, nec igno/
tum ſit, nec moleſtũ, Omnes tibi pares facies. Inferiores ſupbiendo nõ contemnas. Su/
periores recte uiuendo ne teneas. In reddenda officioſitate, neq; negligẽs, neq; exactor
appareas. Cunctis eſto benignus, nemini blandus, paucis familiaris, oibus æquus. Seue
rior eſto in iudicio q̃ in ſermone, uita q̃ uultu, cultor clemẽtiæ, deteſtator ſæuitiæ, bonæ
famæ neq; tuæ ſeminator, neq; alienæ inuidus, Rumoribus, criminibus, ſuſpitionib⁹ mi/
nime credulus uel malignus, ſed potius qui p ſpeciem ſimplicitatis ad nocendũ aliqbus
ſurripuerit optatiſſim⁹, ad iram tardus, ad miſericordiã pronus in aduerſis firmus, in p/
ſperis cautus & humilis, occultator uirtutũ ſicut alij uitiorũ. Vanæ gloriæ cõtemptor, &
bonorũ, quibus præditus es, non acerbus exactor. Nullius imprudentiã deſpicias. Rari
ſermonis ipſe, ſed loquentiũ patiens. Seuerus nõ ſæuus, ſed hilarem nõ aſpernas. Sapiẽ/
tiæ cupidus & docilis, homines cũ docent diſcunt, quæ noſti ſine arrogantia poſtulanti
imparties, quæ neſcis ſine occultatione ignorantiæ tibi poſtula impartiri. Non cõturba/
bit ſapiens mores publicos, nec populũ in ſæuitiæ nouitate conuertet. Iuſticiæ poſt hæc
uirtus eſt.

De Iuſticia.

QVid eſt iuſticia, niſi naturæ tacita conuentio in adiutorium multorũ inuenta.
Et quid eſt iuſticia, niſi noſtri animi conſtitutio. Sed eſt diuina lex, & uinculũ
ſocietatis humanæ. In hac non eſt quod æſtimemus quid expediat, expedit
tibi quicquid illa dictauerit. Quiſquis ergo hanc ſectari deſyderas. Deum ti/
me prius & ama, & amaberis a deo. Amabis enim deum ſi in hoc illũ imita
beris, ut uelis oĩbus prodeſſe & nulli nocere, & tunc te iuſtum uirũ appellabũt oẽs,
ſequentur, uenerabunt̃, & diligent. Iuſtus enim ut ſis non ſolum non nocebis, ſed etiam
nocentes prohibebis, nam nil nocere non eſt iuſticia, ſed abſtinentia alieni eſt. Ab his
ergo incipe ut non auferas, ut ad maiora proueharis, & alijs ablata reſtituas, Raptores
quoq; ipſos ne alijs timendi ſint caſtiga & cohibe. Ex nulla uocis ambiguitate cõtrouer/
ſiam nectes, ſed animi qualitatem ſpeculare, nihil tibi interſit an firmes, an uites. De fi/
de & religione ſcias agi ubicunq; de ueritate tractatur, nam ſi iureiurando deus inuoce/
…n inuocanti teſtis eſt, tamen non tranſies ueritatem, ne iuſticiæ tranſeas legem.
quod ſi aliquando coerceris uti mendatio, utere non ad falſi, ſed ad ueri cuſtodiam, & ſi
cõtigerit fidelitatem mendacio redimi, non mentieris, ſed potius excuſaberis, quia ubi
honeſta cauſa eſt, iuſtus ſecreta non prodit, tacenda enim tacet, loquenda loquitur, atq;
illi aperta & ſecura tranquillitas, ut dum alij uincantur a malis, uincantur ab illo mala.
Hæc ergo ſi ſtudere curaueris, lætus & intrepidus tui finem expectes, proſpiciens hæc
triſtia hilaris, & tumultuoſa quietus, ſtrennuus ac ſecurus pmanebis.

De mensura & moderatione prudentiæ.

HIs ergo institutionibus obseruatis quatuor uirtutum species perfectum te facient uirum, si mensurā rectitudinis earum æquo uiuendi fine seruaueris. Nā si prudentia terminos suos excedat, callida & pauida cōmiseris, inuestigator latentiū & scrutator qualiūcunq; noxarum ostenderis, notaberis timidus, speciosus, attentus. Semper aliquid quærens, semp aliquid timens, semp aliquid dubitans, & subtilissimas suspitiones suas ad animi tui apprehensionē impinguas, mōstraberis digito astutia plenus, uersipellis & simplicitatis inimicus, cōtemplatorq; culparum, & postremo uno nomine uocaberis a cunctis, malus homo. In has ergo maculas prudētia immensurata perducet, quicunq; in illa mediocri lance persistit, nec obtusum in se aliquid habeat, nec uersutū.

De moderanda fortitudine.

MAgnanimitas autē si se extra modum suum extollat, faciet uirum minacem, inflatū, turbidū, inquietū, & in quascūq; excellētias dictorū, actorū, neglecta honestate festinum. qui momentis oībus superciliis surrigens, ut bestia, nam quieta excitat, alium ferit, alium fugat. Sed q̄uis audax sit impugnator tamē multa extra se ualentia ferre nō poterit. Sed aut miserū appetit finem, aut ærumnosam sui memoriā derelinquit. Mensura ergo magnanimitatis est, nec timidum esse hominē, nec audacem.

De modo temperantiæ.

COntinentia deinde his terminis te astringat, caue ne parcus sis, ne suspitiose & timide manū contrahas. Ne in minimis quoq; speculum ponas. Nam talis & tam circumcisa uilis putabit integritas. Hac ergo mediocritatis linea continētiā obseruabis, ut nec uoluptati deditus, prodigus, & luxuriosus appareas. Nec auara tenacitate sordidus, aut obscurus existas.

Qualiter sit moderanda iusticia.

IVsticia postremo eo mediocritatis tibi itinere regenda est, ut nec ductu iugiter leui immotā semp animi rationē negligentia subsequať. Corrigendi curā geras, sed neq; licentiam peccandi, aut alludentibus proterue pmittas, neq; missum nimia rigiditate, & asperitate, nil ueniæ aut benignitati reseruās. Humanæ societati durus appareas. Ita ergo iusticiæ regula tenenda est, ut reuerentia disciplinæ eius, neq; nimia negligentiæ cōmunitate despecta uilescat, neq; seueriori atrocitate durata, gratiam humanæ amabilitatis amittat

Conclusio præmissorum.

SIquis ergo uitam suam ad utilitatem non tantū pariat, sed multorum inculpabiliter componere desyderat. Hanc prædictarum uirtutum formulam pro qualitatibus temporum, locorum, personarum atq; causarum sequatur, eo mediocritatis insistens quo per abrupta altrinsecus præcipitia, aut ruentem corporis sui deuitet insaniam, aut efficientem puniat ignauiam.

Libri de Quatuor uirtutibus finis.

Erasm° Rot.

Apparet hunc libellū non a Seneca fuisse cōscriptū, sed cōcinnatum a quopiā illius studioso, & sentētiis gaudente. Nā deprehēduntur quædā alibi a Seneca scripta. *

LVCII ANNEI SENECAE CORDVBENSIS DE MORIBVS LIBER VNVS.

OMNE peccatum actio est. Actio autē omnis uoluntaria est; tam honesta quā turpis, ergo uolūtarium est omne peccatum. Tolle excusationē, nemo peccat inuitus. Educatio & disciplina mores faciunt, & id unusquisq; sapit, quod didicit. Itaq; bona cōsuetudo excutere debet, quod mala instruxit. Nihil interest quo anio facias, quod fecisse uitiosum est, quia facta cernunť, animus uero non uideť. Nulla autē laus est, nō facere, quod facere nō possis. Quid hoi est inimicissimū? homo. Libenter feras, q̄d necesse est. Dolor patientia uincitur. Expecta quod nunq̄ pœniteas. Non q̄ multis placeas, sed qualibus stude.

ſtude. In hoc tantum incumbe, ut libentius audias, quam loquaris. Multos uitam diffe-
rentes, mors iuncta præuenit. Itaq; omnis dies uelut ultimus iudicetur. Triſticiam ſi po
tes, ne admiſeris, ſin minus, ne oſtenderis. Amicos ſecreto admone, palam autem lau-
da. Verba rebus non perſonis æſtimanda ſunt. Oratorẽ te puta, ſi tibi ante omnes, quod
oportet perſuaſeris. Vt licentioſa mancipia animi imperio coerce, linguam, uentrem, &
libidinem. Quod tacitum eſſe uelis, nemini dixeris. ſi tibi non imperaſti, quomodo ab
alio ſilentium ſperas? Ridiculum eſt aliquem odio nocentis, innocentiã perdere. Mon-
ſtro ſimilis eſt, auaricia ſenilis. Quid enim ſtultius eſt quod dici ſolet, quam uia deficien
te uiaticum augere? Omnes infantes terra nudos excipit. Non pudeat te fortius naſci,
quam uiuere. Quid dulcius q̃ habere amicum, cũ quo audeas ut tecum oĩa loqui? †
Magnarum uirium eſt negligere lædentem. Quid ſis intereſt, quid nõ habeas? nondũ
es felix ſi te turba non deriſerit. Si uis beatus eſſe, cogita hoc primũ contẽnere, & con-
temni. Priuſquã promittas, deliberes, & cum promiſeris, facias. Id agas, ne quis merito
te oderit, & ſi nullos inimicos tibi facies, iniuria multos facit. Solitudinem quærat, qui
uult cum innocentibus uiuere. Optimus ergo animus, & pulcherrimus cultor dei eſt.
Abſtinebis ab alieno matrimonio, præſtabis parentibus pietatem, cognatis indulgen-
tiam, omnibus æquitatẽ. Deuitabis crudelitatem, & miniſtram crudelitatis iram. Non
aliter uiuas in ſolitudine, aliter in foro. Nihil petas, quod negaturus fuiſti, nihil negabis,
quod petiturus fuiſti. Pacem cum hominib⁹ habebis, cũ uitijs bellum. Hoc habet oĩs
affectus, ut in quod ipſe inſanit, in id putet etiam cæteros furere. Maximum in eo, uitiũ
eſt, qui non melioribus uult placere, ſed pluribus. Vis omnib⁹ eſſe notus? prius effice, ut
neminẽ noueris. Bonum eſt non laudari, & eſſe laudabilem. Stultum eſt timere, quod
uitare non potes. Male opinentur de te homines, ſed mali. Malis diſplicere eſt laudari.
Male de te loquuntur homines, bene autẽ loqui neſciunt, nõ quod merearis, ſed quod
ſolent ipſi. Homines de te mala loquuntur. Si merito, non quod loquũtur moleſtũ eſt,
ſed quod non mentiuntur. Si immerito, innocentia mea nunc maxime gaudeo. Appa-
ret enim illos uera obiecturos, ſi poſſent. Non es in patria tua. Patria tua eſt, ubicũq; be-
ne es, illud enim per quod bene eſt, nõ eſt in loco, ſed in homine. Nihil magnũ niſi ma-
gno animo deſpicias. Quæ ſunt maximæ diuitiæ? non deſiderare diuitias. Quis pluri-
mũ habet? is qui minimũ cupit. Quid eſt dare beneficium? deum imitari. Honeſtius eſt
cum iudicaueris amare, q̃ cum amaueris, iudicare. Diſſenſio ab alio incipiat, a te autem
reconciliatio. Succurre paupertati amicorũ, immo occurre. Amicos ſecundæ res parant
aduerſæ certiſſime probant. Peiora ſunt tecta odia q̃ aperta. Itaq; te minus loquax ini-
micus oſtendit q̃ tacitus. Mira ratio eſt quæ non uult prædicari, quod gaudet intelligi.
Ignoſci amat, qui quod odit oſtendit. Elemoſyna nõ tam accipientibus q̃ dantibus pro-
deſt. Et ſpes premij ſolatium fit laboris. Quæ eſt maxima egeſtas? auaricia. Pecuniæ im-
perare oportet nõ ſeruire. Nullum conſcium peccatorũ tuorum magis timueris, quã te-
metipſum. Alium potes effugere, te autẽ nunq̃. Quis eſt pauper? qui ſibi uidet̃. Qui a
multis timet̃ multos timet. Infelicitatẽ erige, ſubmitte felicitatẽ. uera felicitas, innocẽtia
eſt. Nequitia ipſa ſui pœna eſt. Mala cõſcientia ſepe tuta eſt, ſecura nunq̃. Libidinis ini-
tia continebit, qui exitum cogitabit. Beneficij accepti nunq̃ oportet obliuiſci, dati proti-
nus. Inhoneſta uictoria eſt ſuos uincere. Satis eſt pœnarum potuiſſe puniri. Inimicitias
tarde ſuſcipe, amicitias exerce moderate. Simultates depone, Imago animi ſermo eſt.
Qualis uir talis oratio. Magna res eſt uocis & ſilentij tpamentũ. Qui æquo animo ma-
lis imiſcetur, malus eſt. Neminẽ laudaueris, neminẽ cito accuſaris, ſemp puta te cum dijs
teſtimoniũ dicere. Vitiũ eſt oĩa credere, uitiũ nihil credere. Vtendũ eſt diuitijs, nõ ab
Nullũ putaueris locũ ſine teſte. Excuſationẽ quærere uitiũ. Fortior eſt q cupidi-
tatẽ uincit, q̃ qui hoſtem ſubijcit. Eſt difficillimũ ſeipſum uincere. Iniquæ iraſcit̃ qui ſuis
iraſcit̃. Amare ſic incipe tanq̃ nõ liceat deſinere. Magnarũ rerum etiã ſi ſucceſſus nõ fue
rit, honeſtus eſt ipſe conat⁹. Nobilitas animi eſt generoſitas ſenſus. Nobilitas corpis ge
neroſus animus. Honeſtior eſt quẽ ſenectus ad ocium retulit, q̃ quẽ in ocio inuenit, &
tunc incipiat laborare. Turpe ſpectaculum præbet animus æger. Nunquam ſit triſtis fa
cies tibi incommodo alterius. Homo ſum, quomodo deuitabo ſecundarũ rerũ inuidiã?

Seruãdus eſt ergo omĩ diligẽtia raro inuẽtus amic⁹. Eſt enĩ alter ego. Hæc in quodã exemplari reperí, ſed mihi uidẽtur a quopiã adiecta, e gloſſemate.

Si felicitatem

Si felicitatẽ iactaueris cũ multis diues eris. Quomodo optime potentiã tuebor? impo-
tentia occasionis. locum tenet inocentiæ proximũ confessio. Vbi cõfessio, ibi remissio.
Iræ seueritas in uitio est. Boni iudicis est dispensare, nõ tantũ quid dãnandũ sit, sed qua-
tenus. Proximus iusticiæ modus seueritas. Quietissimã uitam agerent hoies in terris, si
hæc duo uerba a natura omniũ rerum tollerent, meũ & tuum. Qui paupertatẽ timet, ti-
mendus est. Vires tuas amici magis sentiant beneficijs ꝙ iniurijs. Pecunia nõ satiat aua
riciã, sed irritat. Homo semꝑ indigens pecunia, scit cũ eius moribus cõuenire. Mihi cre-
de, nõ potes diues esse, & felix. Auribus frequẽtius ꝙ lingua utere. Quicquid dicturus
es antequã alijs dixeris dicito tibi. Nihil interest inter iratum & insanũ, nisi unus dies. al-
ter semꝑ irascitur, alter semꝑ insanit. Facillime bonis frueris, si ea uitaueris quæ uitupera
ueris. Cum alienos timueris, teipsum uerere, nam sepe sine alijs esse potes, sine te nunq̃
Si bene te instruxeris, pudeat deteriora facere. Quid ꝑsuaseris erit diuturnũ, quod coe-
geris, erit in occasione. Alteri semꝑ ignoscito, tibi ipsi nunq̃. Tantum ad uirtutẽ adijcies,
quantũ ex uoluptate abstraxeris. Stultũ est somno delectari, & quasi mortẽ moliri. Bo-
nis nocet, qui malis parcit. Multi cum alijs maledicũt, sibi ipsis conuitiũ faciũt. Nihil tur-
pius, ꝙ qui obijcit alteri sibi obijciendũ. Vt licentiosa mancipia, animi imperio rege, lin
guam, libidinẽ, uentrem, cupiditatẽq;, comprime, si nõ potes, paululũ remitte. Sepe ea
quæ sanari ratione nõ poterãt, sanata sunt tempore. Qui ꝓpter pecuniæ amorẽ & libidi
nẽ moritur, ostendit se nunq̃ sui causa uixisse. Turpia ne dixeris, paulatim enĩ pudor ꝑ
uerba discutit. Sic habita, ut potius laudet domin⁹, ꝙ domus. Cõsuetudinaria res est in
nocentia. nõ damnatio sed causa hominẽ turpem facit. merito dãnari poena est, damna-
tio imerita, dãnata est calamitas. Si aliquid cogitaueris, cito apparebit cõuersantibus. Vi
deri uis ab oibus, nunq̃ bonæ honestatis simulatio longa est. Quod de alienis tractas,
ex tuis iudices. Multi sunt obligandi, pauci offendendi. nã memoria beneficiorũ facilis
est, iniuriarũ tenax. Obiurgationi semꝑ aliquid blandi admisce. facilius enĩ penetrãt uer
ba quæ molli uadunt uia, ꝙ aspera. Nemo enĩ se mutat, qui mutari se desperat. Quoties
scribens aliquid dicturus es, scito morũ tuorũ te hominib⁹ chirographũ dare. Qui in ser
uos irascitur & crudelis est, satis ostẽdit potestatẽ aduersus alienos sibi defuisse. Qui ne-
scit tacere, nescit & loqui. Facilius est pauperi contemptũ effugere, ꝙ diuiti inuidiã. Bo-
nus fruitur bona cõscientia. Malis hoibus tutissimũ est cito fugere. Nulla pusilla domus
quæ multos amicos capit. Scire uti paupertate, maxima felicitas. Acuit intentio, frangit
animũ remissio. Nunq̃ scelus scelere uincendũ est. Bonus uir est, qui eo ꝓduxit affectu
animũ, ut nõ tantũ peccare nõ uelit, sed etiã non possit. Regnantibus peius multo peri-
culũ, ꝙ his qui iudicant, hij enim singulos timent, illi uniuersos. Nunquid fortis fortẽ se
gloriabit, quẽ corporis ægritudo efficit infirmũ? Nunquid diues in opibus suis gloriabit
cui⁹ spem fur uel tyrannus abrupit? Nunq̃d nobilitas gloriabit †effecta, nõnunquã indi-
Alr. † affecta. gnis & miserabilibus seruiens? Diabolus aliquãdo se gloriabat interfectorẽ tuæ miseri-
cordiæ, nũc intergemiscit socios tuæ beatitudinis. Fugienda sunt oibus modis, & abscin
denda igni ac ferro, totoq; artificio separanda, languor a corꝑe, imperitia ab anio, luxu-
ria a mente, a ciuitate seditio, a domo discordia, a cunctis rebus intẽperantia. Dixit qui-
dã amicorũ omnia esse cõmunia, & amicũ seipsum esse alterũ. Duorum temporũ maxi
me hadendã curam, & eorũ quæ acturi sumus, & eorũ quæ gessimus. Post deum uerita
tem colendã, quæ sola homines dijs proximos facit.

Libri de moribus finis.

DIVI HIERONYMI DE SENECA TESTIMONIVM.

LVCIVS Anneus Seneca Cordubensis, Fotini stoici discipulus, Patr[illegible]
ni Poetæ, continentissimæ uitæ fuit. Quem nõ ponerem in catalogo sanctorũ,
nisi me illæ epistolæ prouocarent, quæ leguntur a plurimis, Pauli ad Senecam,
& Senecæ ad Paulum. In quibus cum esset Neronis magister & illius tempo-
ris potentissimus, optare se dicit eius esse loci apud suos, cuius sit Paulus apud Christi-
anos. Hic ante biennium quam Petrus & Paulus martyrio coronarentur, a Nerone in-
terfectus est,

SENECA PAVLO SALVTEM.

CREDO tibi Paule nunciatũ esse, quod heri cũ Lucilio nostro de † apocrisi & aliјs rebus sermonẽ habuimus. Erant eñ quidã disciplinarũ tuarum comites mecũ. Nã in hortos Salustianos secesseramº, quo in loco occasione nostra alio tendentes, his de quibº dixi, uisis nobis adiuncti sunt. Certe quod tui præsentiã optamus. Et hoc scias uolo, libello tuo lecto, id est cũ legissemus de plurimis aliquas epistolas, quas ad aliquã ciuitatẽ, seu caput ꝓuinciæ direxisti, mira exhortatione uitam moralẽ continentes, usq; refecti sumus. Quos sensus nõ puto ex te dictos, sed ꝑ te, certe aliquãdo ex te & ꝑ te. Tanta eñ maiestas earũ est rerum, tantaq; generositate clarent, ut uix suffecturas putem ætates hominũ, quibus institui perficiq; possint. Bene te ualere frater cupio.

Alr. † apocryphis.

SENECAE PAVLVS SALVTEM.

LIteras tuas hilaris heri accepi, ad quas rescribere statim potui, si præsentiã iuuenis, quẽ ad te missurus erã, habuissem. Scis eñ quãdo, & per quẽ, & quo tpe, & cui qd dari cõmittiq; debeat. Rogo ergo ne putes neglectũ, dũ ꝑsonæ qualitatẽ respicio. † sed quod literis meis nos bene acceptos alibi scribis, felicẽ me arbitror tanti uiri iudicio. Neq; enim hoc diceres censor sophista, magister tanti principis, etiam omniũ, nisi quia uere dicis. Opto te diu bene ualere.

alr † sed quod literas meas bene a uobis acceptas alibi scribis. alri statim ea

SENECA PAVLO SALVTEM.

QVædã uolumina ordinaui, & diuisionibº suis † statum eis dedi. Ea quoq; legere Cæsari sum destinatº, & si modo sors ꝓspere annuerit, ut nouas aures afferat, eris forsitan & tu præsens. Sin alias, reddã tibi diem, ut inuicẽ hoc opus inspiciamus, & possimus nõ ei prius edere hanc scripturã, nisi prius tecũ conferam, si mõ impune hoc fieri potuisset, ut scires & te non præteriri. Vale Paule charissime.

SENECAE PAVLVS SALVTEM.

QVotiescunq; literas tuas audio, præsentiã tuam cogito, nec aliud existimo, q̃ oñi tempore te nobiscũ esse. Cum primũ itaq; uenire cœperis, inuicem nos & de proximo uidebimus. Bene te ualere opto.

SENECA PAVLO SALVTEM.

NImio tuo angimur secessu, quid est uel quæ res te remoratum faciunt? Si indignatio domini, quod a ritu & secta ueteri recesseris, & alios rursus cõuerteris, erit postulandi locus, ut ratione factum, non leuitate hoc existimetur.

SENECAE ET LVCILIO PAVLVS SALVTEM.

DE his quæ mihi scripsistis, nõ licet harundine & atramẽto eloqui, quarũ altera res notat & designat aliqd, altera euidẽter oñdit, præcipue cũ sciã int̃ uos esse id est apud nos, & in uobis q me intelligũt. honor habendus est oibus. Tanto magis quãto indignati occasionẽ captant, qbus si patientiã demus, oñimodo eos ex quacũq; parte uincemus, si modo hij sunt, q pœnitentiã sui gerant. Bene ualete.

ANNEVS SENECA PAVLO ET THEOPHILO SALVTEM.

PRofiteor bene me acceptũ in lectione literarũ tuarũ, quas Galatis, Corinthijs & Achæis misisti. Et ita iuicẽ uiuamº, ut etiã cũ honore diuio eas exhibeamº. Spiritº ei sctũs in te & sup te excelsos sublimiores satis uenerabiles sẽsus exprimit. Vellẽ itaq; cũ res eximias ꝓferas, ut maiestati earũ cultº sermõis nõ desit. Et ne qd tibi frater surripiã, aut cõscientiæ meæ debeã, cõfiteor Augustũ sensibº tuis pmotũ, cui lecto uirtutis in te exordio ista uox fuit. Mirari eũ sic posse loqui, ut q nõ legitime imbutº sit, taliter sentiat. Cui ergo respõdi, solere deos ore inocentiũ effari, aut eorũ q præuaricari doctrinã sua possunt, & dato ei exẽplo Vaticani hois rusticuli, cui cũ duo uiri apparuissent in agro reatino, q postea Castor & Pollux sunt noiati, satis instructus uidet̃. Vale.

PAVLVS SENECAE SALVTEM.

LIcet non ignorẽ Cæsarẽ nostrarũ rerũ admiratorẽ, si quãdo deficiet admiratoreẽ. Permittes tñ te nõ lædi, sed admoneri. Puto eñ te grauit̃ fecisse, qd ei in noticiã ꝑferre uoluisti, qd ritui & disciplinæ eiº sit contrariũ, cũ & ille eñ gentiũ deos colat. Quid tibi uisũ sit, ut hoc eũ scire uelles nõ uideo, nisi nimio amore meo facere te hoc existio. Rogo te de futuro, ne id agas. Cauendũ est eñ ne dũ me diligis, offensã dñi

facias. Cuius quidē offensa, nec oberit si pseueraverit, neq̃ si nō sit, ꝑderit. Si est Regina, nō indignabit̃, si mulier est offendetur. Bene Vale.

SENECA PAVLO SALVTEM.

SCio te nō tam mei causa cōmotum literis, quas ad te de editione epistolarũ tuarũ Cæsari feci, q̃ natura rerũ, quæ ita mētes hoim ab omībus artibus & morib⁹ reuocat, ut nō hodie admirer. Quippe ut is q̃ multis documētis hoc iam notissimũ habeam. Igitur noue agamus, ut si quid facile in præteritũ iam factum est, ueniā irrogabis. Misi tibi librum de uerborum copia. Vale Paule charissime.

PAVLVS SENECAE SALVTEM.

QVoties tibi scribo, & nomē meum tibi subscribo, grauē & sectæ meæ incongruā rem facio. Debeo eñ, ut sepe ꝓfessus sum, cũ omībus omīa esse, & idem obseruare in tuā personā, quod lex romana honori senat⁹ concessit, plecta epistola, ultimũ locũ eligere, ne cũ aporia & dedecore cupiā efficere, quod mei arbitrij fuerit. Vale deuotissime magister.

SENECA PAVLO SALVTEM.

AVe mi Paule charissime. Putas ne me haud cōtristari, & nō luctuosum esse, q̃d de innocentia uestra subinde sumat̃ suppliciũ. Dehinc quod tam durus, tamq̃ obnoxios uos reatui omīs populus iudicet. Putās a nobis effici, quod in urbe contrariũ fit. Sed feram⁹ æquo anio, & utamur foro, q̃d sors concessit, donec inuicta felicitas finē malis imponat. Tulit & priscoꝝ ætas Macedonē Philippi filiũ, & post Dariũ, Dionysiũ, nostra quoq̃ Caium Cæsarē. Quibus quicq̃d libuit, licuit. Incendium urbs Romana manifeste sepe unde patiat̃, constat. Sed si effari humilitas hũana potuisset, q̃d causæ est, & impune his tenebris loqui liceret, iam oēs omīa uiderent. Christiani & iudei quasi machinatores incendij, supplicio affici solent. Grassator iste quisq̃s est, cui uoluptas carnificina est, & mendaciũ uelamentũ, tpi suo destinatus est. & optimus quisq̃ unũ pro multis donatũ est caput. Ita & hic deuotus ꝓ omībus igni cremabit̃, centum triginta duæ domus, Insulæ quatuor, sex diebus arsere, septimus pausam dedit. Bene te ualere opto.

SENECA PAVLO SALVTEM.

AVe mi Paule charissime. Si mihi nomīniq̃ meo uir tantus & dilectus omībus modis, nō dico fueris iũctus, sed necessario mixtus, actum erit de Seneca tuo. Cum sis igit̃ uertex, & altissimorũ oīm montiũ cacumen noli latere, ita sim tibi ꝓximus, ut alter similis tui deputer. haud itaq̃ te indignũ prima facie epistolarũ nominandũ censeas, ne tam tentare me, q̃ ludere uidearis. Quippe cũ scias ciuē esse te Romanũ. Nam q̃ tuus est apud tuos locus, uelim, ut apud meos sit meus. Vale Paule charissime.

SENECA PAVLO SALVTEM.

AVe mi Paule charissime. Allegorice & enigmatice multa à te usq̃ quaq̃ opera conduntur. & ideo rerũ tanta uis & muneris tibi tributa nō ornamēto uerborũ, sed cultu quodā decorāda est. nec uerearе q̃ sepius te dixisse retineo, mltos, q̃ talia affectent sensus corrũpere, rerũ uirtutes euitare. Cæterũ mihi cōcedas uelim, latinitati morē gerere, honestis uocib⁹ speciē adhibere, ut generosi muneris concessio, digne a te possit expediri. Bene Vale.

PAVLVS SENECAE SALVTEM.

PErpendenti tibi ea sunt reuelata, quæ paucis diuinitas concessit. Certus igitur ego in agro iam fertili semen fortissimũ sero, non quidē materiā quæ corrumpi uidetur, sed uerbũ stabile dei deriuāmentũ crescentis, & manentis in æternum quod prudentia tua assecuta est, indeficiens fore debebit. & Ethnicorũ Israhelitarũq̃ obseruationes censere uitandas. Nouũ te auctorem feceris, Christi le[illegible] nijs ostendendo rhetoricis irreprehensibilē sophistam, quā propemodũ adeptus regi temporali, eiusq̃ domesticis atq̃ fidis amicis insinuabis, quib⁹ aspera & incaptabilis erit persuasio, cũ plæriq̃ eorũ minime flectantur insinuationibus tuis, quibus uitale cōmodum sermo dei instillatus, nouum hominē sine corruptela perpetuam animam parit ad deum istinc properantē. Vale Seneca charissime nobis.

EPISTOLARVM SENECAE ET DIVI PAVLI FINIS.

Hoc op^9 nõ est Senecæ, sed collectũ ex Mimis. Nã qdam deprehenduntur citati apud A. Gellium. Adiectæ sũt paucæ sententiæ ex orationibus solutis

LVCII ANNEI SENECAE CORDVBENSIS PROVERBIA.

ALIENVM est omne qcqd optãdo euenit.
Ab alio expectes, alteri quod feceris.
Animus uereri q scit, scit tuto ingredi.
Auxilia humilia, firma cõsensus facit.
Amor animi arbitrio sumitur, nõ ponitur.
Aut amat, aut odit mulier, nihil est tertiũ.
Ad tristem partem strenua est suspitio
Ames parentẽ, si æquus es, si aliter, feras.
Aspicere oportet quod possis deperdere.
Amici uitia si feras, facis tua.
Aliena homini ingenuo, acerba est seruit^9.
Absentem ledit, qui cum ebrio litigat.
Amans iratus multa mentitur sibi.
Auarus ipsæ miseriæ causa est suæ.
Amans quid cupiat scit, qd sapiat nõ uidet.
Amans quod suspicatur uigilans, somniat.
Ad calamitatem quilibet rumor ualet.
Amor extorqueri nõ potest, elabi potest.
Ab amante lachrymis redimas iracũdiam.
Apte cũ est mala mulier, tũ demũ est bona.
Auarum facile capias, ubi non sis idem.
Amare & sapere uix deo conceditur.
Auarus nisi cum moritur, nil recte facit.
†Astute crines dum cælantur, ætas indicat. (†Forte sic. Astute dũ cælatur, se ætas idicat)
Auarus damno potius q̃ sapiens dolet.
Auaro quid mali optes, n ut uiuat diu.
Animo dolenti nihil oportet credere.
Alienum nobis, nostrum plus alijs placet.
Amare iuueni fructus est, crimen seni.
Anus cum ludit, morti delitias facit.
Amoris uulnus idem qui sanat, facit.
Ad pœnitendum properat, cito q iudicat.
Amicos res opimæ parant, aduersæ pbant.
Aleator quanto in arte est melior, tãto est nequior.
Amor ociosæ causa est sollicitudinis.
Arcum intensio frangit, animum remissio.
Aberrare a fortuna tua nõ potes, obsidet te
A quocunq; descenderis, magno apparatu sequitur.
Acerrima uirtus est, quam ultima necessitas excutit.
Agat princeps curam, non tantum salutis, sed honestæ cicatricis.
A duabus causis præstare princeps solet, si aut se uindicat, aut alium.

(An melius Astute crimen dum celatur ætas [illegible])

BIs est gratum quod opus est, ultro si offeras.
Bonarum rerum cõsuetudo pessima est.
Beneficium qui dare nescit, iniuste petit.
Bonũ est fugienda aspicere in alieno malo.
Beneficiũ accipere, libertatẽ uendere est.
Bona nemini hora ẽ, ut nõ alicui sit mala.
Bis enim mori est, alterius arbitrio mori.
Beneficia plura recipit, qui scit reddere.
Bis peccas, cum peccanti obsequium accõmodas.
Bonus animus læsus, grauius multo irascit̃.
Bona mors est homni, uitæ quæ extinguit mala.
Beneficiũ dando accepit, qui digno dedit.
Blanditia, non imperio, fit dulcis uenus
Bonus animus nunq̃ errãti obsequium accommodat.
Beneficium se dedisse qui dicit, petit.
Beneficiũ sepe dare, docere est reddere.
Bonitatis uerba imitari maior malitia est.
Bona opinio homini tutior pecunia est.
Bonũ si supprimit̃, nequaq̃ extinguitur.
Bis uincit, qui se uincit in uictoria.
Benignus etiam dandi causam cogitat.
Bis interimitur, qui suis armis perit.
Bene dormit, q nõ sentit q̃ male dormiat.
Bonorum crimen est officiosus miser.
Bona fama in tenebris, proprium splendorem obtinet.
Bene cogitata si excidunt, non occidunt.
Bene perdit nũmos, iudici cũ dat nocens.
Bonis nocet, quisquis pepercerit malis.
Bonus iudex est, qui nouit dispẽsare quod dandum est, & quatenus.
Bonæ iusticiæ, proxima est seueritas.
Beneficiũ est eo carere, qd̃ inuit^9 possideas.
Beneficiũ ẽ semp reddere bonitatis uerba.
Bonũ ẽ reddere bona uerba, etiã inimicis.
Bona quæ ueniunt, nisi sustineantur, cadũt ut opprimant.
Bona, imperante anima, est pecunia.
Bonũ apud uirum, cito moritur iracundia.
Breuis mens ipsa est memoria iracundiæ.
Bona turpitudo est, quæ periculũ uindicat.
Bona comparat præsidia misericordia.
Beneficium dignis ubi des, omẽs obligas.

COnsueta uitia ferimus, nisi reprehendimus.
Crudelis in re aduersa est obiurgatio.

Cauendi nulla est dimittenda occasio.
Cui semper dederis, ubi neges, rapere imperas.
Crudelem medicũ intemperãs facit æger.
Cuius mortẽ amici expectãt, uitã oderunt.
Cum inimico nemo in gratiam cito redit.
Citius uenit periculũ cũ contemnitur.
Casta ad uirum matrona parẽdo imperat.
Cito ignominia fit superbi gloria.
Consilio melius uincas, q̃ iracundia.
Cuiuis dolori remedium est patientia.
Cum uitia prosunt, peccat qui recte facit.
Contumeliam, nec fortis potest, nec ingenuus pati.
Conscientiam amici, nullius inuenit lingua præceps.
Contemni est leuius q̃ stulticia percuti.
Comes facundus in uia pro uehiculo est.
Cito improborũ læta, ad perniciem cadũt.
Crimen relinquit uitæ, qui mortẽ appetit.
Clementia in quamcũq; domũ uenerit, felicem eam tranquillamq; præstabit.
Clementia est temperantia animi in potestate ulciscendi.
Clementia est leuitas superioris aduersus inferiorem.
Consuetudo peccãdi, multitudinem facit peccantium.
Coniunctio animi maxima est cognatio.

Discipul⁹ ẽ prioris, posterior dies.
Damnare est obiurgare, cum auxilio est opus.
Diu apparandum est bellum, ut uincas celerius.
Dixeris maledicta, cum ingratum hominẽ dixeris.
De inimico nõ loquaris malum, si cogites.
Deliberare utilia, mora est tutissima.
Dolor decrescit, ubi quo crescat nõ habet.
Dediscere flere fœminã est mendacium.
Discordia fit charior concordia.
Deliberandum est diu, quod statuendum est semel.
Difficilẽ habere oportet aurẽ ad crimina.
Dum est uita grata, mortis conditio optima est.
Damnũ appellãdũ est, cũ malą fama lucrũ.
Ducis in consilio posita est uirtus militum.
Dies quod donat timeas, cito raptũ uenit.
Dimissum quod nescitur, non admittitur.
Difficilius est moderari, ubi dolori debẽ ultio, q̃ ubi exemplo.

Etiam inocẽtes cogit mẽtiri dolor.
Etiã peccato recte præstatur fides.
Etiã celeritas in desyderio mora ẽ.
Ex uitio alteri⁹, sapiẽs emẽdat suũ.
Et deest & superat miseris cogitatio.
Etiam obliuisci quod sis, interdũ expedit.
Ex hominũ quæstu, facta fortuna est dea.
Effugere cupiditatem regnum est uincere.
Exuli ubi nusq̃ domus est, sine sepulchro est tanq̃ mortuus.
Etiam qui faciunt, odiunt iniuriam.
Eripere telum & nõ dare, irato decet.
Exilium pati est, patriæ se degenerare.
Etiam capillus unus habet umbram suam.
Eheu q̃ miserum est fieri metuẽdo senem.
Etiã hosti est æquus, q habet in cõsilio fidẽ.
Excelsis multo facilius casus nocet.
Errat si quis existimat tutũ diu esse regem.
Ex sæua animaduersiõe nulla regi gloria ẽ.
Euadere possunt pusilla mala, & uerba dare ingentibus obuiam itur.
Excusationem quærere uitium est, om̃ia ad deum relinque.
Elemosyna non tam accipientibus, q̃ dantibus prodest.
Ex spe premij, solatium fit laboris.

Fidẽ qui pdit, se seruat in reliquum.
Fortuna cũ blandit̃, captatũ uenit.
Fortunã citius repies q̃ retineas.
Formosa facies, muta cõmẽdatio ẽ.
Frustra rogatur, qui misereri non potest.
Fortuna unde aliquid fregit, casus est.
Fraus est accipe, quod non possis reddere.
Fortuna nimiũ quem fouet, stultum facit.
Fatetur facinus is, qui iudicium fugit.
Felix improbitas, optimorũ est calamitas.
Feras, nõ culpes, quod immutari non põt.
Futura pugnant, ut se superari sinant.
Furor fit, læsa sepius patientia.
Ficta cito ad naturam recidunt suam.
Fidem qui perdit, nihil potest ultra pdere.
Facilitas animi ad partem stulticiæ rapit.
Fides ut anima unde abijt, nunq̃ redit.
Fidem nemo unq̃ perdit, nisi q non habet.
Fortuna obesse nulli contenta est semel.
Fulmẽ ẽ, ubi cũ potestate habitat iracundia.
Frustra cum ad senectutem uentum est, repetes adolescentiam.
Falsum, maledictũ, maliuolũ mẽdaciũ est.
Fœminæ naturã regere, desperare oim est.
Fer difficilia, ut facilia leuius feras.
Fortuna nulli plus, q̃ consilium ualet.

Fortuna uitrea est, quæ cũ splẽdet, frangit.
Feras quod lædit, ut quod prodest, pferas.
Facit gratum fortuna, quem nemo uidet.
Facilius priuatis ignoscitur, pertinaciter se iudicantibus.
Frequens uindicta, paucorum odiũ reprimit, omnium irritat.

GRaue præiudicium est, quod iudicium non habet.
Grauissima est pbi hominis iracundia.
Grauis animi pœna est, quem post factum pœnitet.
Grauis animus dubiã non habet sententiã.
Graue est malũ omne, qđ sub aspectu latet.
Grauius nocet, quodcũq; inexptũ accidit.
Grauior inimicus, qui latet sub pectore.
Grauissimũ est imperium consuetudinis.
Graue crimẽ etiã cũ dictũ ẽ leuiter nocet.
Gradus a magnis ad maiora fit.

HEu q̃ difficile est gloriæ custodia.
Homo extra corpus suum est, cũ irascitur.
Heu q̃ est timẽdus, qui mori tutum putat.
Homo qui in homine calamitoso est misericors, meminit sui.
Honesta turpitudo est p bona causa mori.
Habet in aduersis auxilia, qui commodat in secundis.
Heu q̃ miserum est discere seruire, ubi sis doctus dominari.
Heu q̃ miserum est ab illo lædi, de quo nõ possis queri.
Hominem experiri multa pauptas iubet.
Heu dolor q̃ miser est, qui in tormento uocem non habet.
Heu q̃ pœnitenda incurrunt, uiuẽdo diu.
Habet suum uenenum, blanda oratio.
Homo toties morit, quoties amittit suos.
Homo semper in se aliud fert, in alterũ aliud cogitat.
Honestus timor alterum patrimoniũ est.
Homo nescit, si dolore fortunam inuenit.
Honeste seruit, qui succumbit tempori.
Homo uitæ cõmodatus, nõ donatus est.
Hæredis fletus, sub persona risus est.
Hæredem scire utilius est, q̃ quærere.
Habent locum maledicti crebræ nuptiæ.
Hæc clementia principem decet, ut quocũq; uenerit, mansuetiora omnia faciat.
Haud minus turpia sũt principi multa supplicia, q̃ medico multa funera.
Honestius est, cum iudicaueris amare, q̃ cum amaueris iudicare.

INferior horret, qcqd peccat supior.
Inimicũ ulcisci, uitã accipe est alterã.
Id agas, ne quis merito tuo te oderit.
Inuitũ cum retineas, exire incitas.
Ingenuitatem lædis, cum indignũ rogas.
In nullum auarus bonus est, in se pessimus.
Inopi beneficiũ bis dat, qui dat celeriter.
Inopiæ parua desunt, auaritiæ omnia.
Instructa inopia, in diuitijs cupiditas.
Inuitat culpam, qui peccatum præterit.
Iucundum nihil est, nisi qđ reficit uarietas.
Ingenuitas non recipit contumeliam.
Impune peccat in eum, qui peccat rarior.
Ingratus unus miseris omnibus nocet.
In miseri uitia nulla contumelia est.
Ita amicũ habeas, posse ut facile fieri hunc inimicum putes.
Inuidiam ferre, aut fortis, aut felix potest.
In timore semper mendax iracundia est.
Inuidia tacite, sed minute irascitur.
Iratum breuiter uites, inimicum diu.
Iniuriarum remedium est, obliuio.
Iracundiam qui uincit, hostem superat maximum.
Iocum tacentem crimen faciat acrius.
In malis sperare bonum, nisi innocens, nemo solet.
In uindicando criminosa est celeritas.
Inhonesta res est suos uincere, satis est potuisse punire.
Imago animi sermo est, qualis est uir, talis oratio.
In felicitate se erigere, est felicitatem submittere.
In felice felicitas est innocentia, nequitiã ipsa pœna sui est.
Inimicum q̃uis humilẽ, docti est metuere.
In calamitoso, risus etiam iniuria est.
Iudex damnatur, cum nocens absoluitur.
Ignoscere hũanũ, ubi pudet cui ignoscit.
In rebus dubijs, plurima est audacia.
Illo nocens se damnat, quo peccat, die.
Ita crede amico, ne sit inimico locus.
Iratus etiam facinus consilium putat.
Inuidia id loquitur, non qui subest.
Irritare est calamitatem, cum te felicem uocaueris.
Ius supra omnem iniuriam positum scias.

Imbecillos oculos esse, qui ad alienam lippitudinem suffunduntur.

Loco ignominiæ est, apud indignũ dignitas.
Laus ubi noua oritur, etiam uetus admittitur.
Læso doloris remedium, inimici dolor.
Leuis est fortuna, cito reposcit qđ dedit.
Lex uniuersi est, quæ iubet nasci & mori.
Lucrum sine dãno alterius, fieri nõ potest.
Lasciuia & laus, nunq̃ habent concordiã.
Legem nocens ueretur, fortunã innocẽs.
Libido indicium est, quo leuitas sapit.
Libido etiam cunctos sub uultu domat.
Laxa crudelitas, non est uocãda clemẽtia.

Malignum fieri, maxime ingrati docent.
Multis minatur, qui uni facit iniuriam.
Mora omnit odio est, sed facit sapientiam.
Mala causa est, quæ requirit misericordiã.
Mori est felicis, anteq̃ mortem inuocet.
Miserum est tacere cogi, quod cupias loq.
Miserrima est fortuna, quæ inimico caret.
Malus est uocãdus, qui sua est causa bon⁹.
Monstro similis est, auaricia unica.
Malis displicere, laudari est.
Malus ubi bonũ se simulat, tũc est pessim⁹.
Metus dũ uenit, rarum habet sonus locũ.
Mori necesse est, sed nõ quoties uolueris.
Male geritur, quicqd geritur fortunæ fide.
Mortuo qui mittit munus, nihil dat illi, sibi adimit.
Minus est q̃ seru⁹ domin⁹, q seruos timet.
Magis hæres fidus nascitur, q̃ scribitur.
Malo in consilio fœminæ uincunt uiros.
Mala est uoluptas, alienis assuescere.
Magno cũ periculo custoditur, quod multis placet.
Mala est medicina, ubi aliqd naturæ perit.
Malæ naturæ, nunq̃ doctrina indigent.
Miseriam nescire, sine periculo est uiuere.
Male uiuunt, qui se semp uicturos putant.
Maledictum interpretando facies acrius.
Male secum agit æger, medicum qui hæredem facit.
Minus decipitur, cui negatur celeriter.
Mutat se bonitas, cum irritatur iniuria.
Mulier cum sola cogitat, male cogitat.
Male facere q uult, nusq̃ nõ causa inuenit.
Maliuolus semper sua natura uescitur.
Multos timere debet, quem multi timent.
Male impando, summũ imperiũ amittit.
Mulier quæ nubit multis, multis nõ placet.
Misera est ægritudo animi, ob alienarũ speciem miseriarum.
Misericordia nõ causã, sed fortunã spectat.
Magnam fortunã, magnus animus decet.
Magni animi est propriũ esse & tranquillũ & iniurias atq; offensiones sp despicere.
Muliebre est, furere in ira.
Misericordia est uicina miseriæ, habet enĩ aliquid, trahitq; ex ea.
Malo ueris offendere, q̃ placere adulãdo.
Morbum esse scias, non hilaritatem, semp arridere ridentibus, & ad omniũ æstimationem ipsum quoq; os deducere.

Nihil agere, semp ĩfelici ẽ optimũ.
Nil peccent oculi, si oculis animus imperet.
Nihil ꝓprium ducas, quod mutari possit.
Nõ cito ruina perit uir, qui ruinam timet.
Nullus est tantus quæstus, q̃ eo quod habes carere.
Nescis quid optes, aut quid fugias, ita ludit dies.
Nunq̃ periculum sine periculo uincitur.
Nulla est tam bona fortuna, de qua nihil queri possis.
Nusq̃ melius morimur homines, q̃ ubi libenter uiximus.
Negandi causa auaro nunq̃ deficit.
Nondũ felix es, si nondũ te turba deridet.
Nam si nullos inimicos tibi iniuria, multos tamen inuidia.
Non aspicias q̃ plenas quisq; manus deo, sed q̃ puras admoueat.
Non enim aliter nisi optimus animus, pulcherrimus dei cultus est.
Non aliter uiuas in solitudine, aliter ĩ foro.
Nihil petas, quod negaturus es.
Nihil negabis, quod petiturus es.
Nihil magnũ est in rebus humanis, nisi animus magna despiciens.
Nihil interest quo animo facias, quod fe[illegible] se uitiosum est.
Nam facta cernuntur, animus non uidet.
Non q̃ multis placeas, sed quibus, stude.
Nequitia ipsa pœna sui est.
Nã mala cõsciẽtia sepe tuta ẽ, secura nunq̃.
Neminem cito accusaueris.
Neminem cito laudaueris.

Nullum putaueris esse locum sine teste.
Nulla pusilla domus quæ multos recipit amicos.
Nunquam scelus scelere uindicandum est.
Nimium altercando ueritas amittitur.
Non multum supra eũ eminet quis, cui se irascendo exæquat
Nobilis professio sapientia est, quæ distributa suscipit incremẽtũ, auarũ dedignata possessorẽ, cito nisi publicetur, elabiť.
Non alia facies est quieti moratiq; imperij quam sereni cœli & nitentis.
Nullum ex omnibus clemẽtia magis, quam regem aut prælatum decet.
Nemo potest personã diu ferre fictam, ficta cito in naturam suam recidunt.
Nunquam liquidũ synceruq; ex turbido uenit.
Nullum morosius est animal maioriq; arte tractandum, quam homo, & nulli magis parcendum quam homini.

Omne peccatum est actio.
Omnis actio est uoluntaria, tam honesta quam turpis.
Omne ergo peccatum uoluntarium est.
Omitte excusationẽ, nemo peccat inuit°.
Omne uitium habet patrociniũ suum.
Odia multorum sub oculo latent.
Omnia tum panduntur, cum non dico si cecideris, sed si turbaueris.
Omnis affectus habet, ut in eo, in quo ipse insanit, in idem putet cæteros furere.
Omnes enim uitam differentes, mors incerta præuenit.
Ois itaq; dies uelut ultimus ordinãdus est.
Opinantur de te homines male, sed mali, displicere enim malis laudabile est.
Oratorem te puta, si tibi ipsi, quod oportet, persuaseris.
Odiũ oportet peccandi non metũ facias.
Obiurgationi semp aliqd blande admisce.
Optimũ est semper ignoscere, tanquam si ipse pecces quotidie.
Optimum est maiorum uestigia sequi, si recte præcesserunt.
[illegible] doctor inuitæ orationis peccãs, turpior est.
Ob hoc quod in officio, cuius magister esse uult, labitur.
Omni re moderatio est adhibenda, quæ sanabilia ingenia destinguere a deploratis sciat.

Peccãdi duo sunt genera, aliud ex proposito, aliud ex negligentia.
Plærique metu cessant peccare, nõ innocentia, profecto tales timidi, non innocentes sundicendi
Prius quam promittas, deliberes, & cum pmiseris, facias.
Prius si negaueris fecisse, postea fallere ẽ.
Propter causam multa amico dabis, multæ etiam causæ contra amicum.
Pro eo religiosior eris, quo melior.
Præstabis parentibus pietatẽ, cognatis dilectionem.
Præstabis amicis fidem, omnibus æqtatẽ.
Pacẽ cũ omnibus habebis, bellũ cũ uitijs.
Pecuniæ imperare oportet, non seruire.
Pecunia si uti scias ancilla ẽ, si nescias dña ẽ
Putandus est recte fortior, qui cupiditates tanquam hostes subijcit.
Patria est ubicunq; bene uixeris.
Peiora sunt tecta odia quam aperta.
Propterea te loquax inimicus tutiorem quam taciturnus ostendit.
Proximum ad innocentiam tenet locũ uerecundia, & peccati confessio
Plærique cum stultis male dicunt, ipsi sibi cõuitium faciunt.
Perturpe est enim, quod obijcitur, in obijciente cognosci.
Pulcherrimũ ẽ oia præstare, nihil exigere.
Principium discordiæ est, aliquid ex communi proprium facere.
Plærique famã conscientiam pauci uerenť.
Parcendum est improbandis ciuibus, non aliter quam membris languentibus.
Principium sæuitiæ bellum est.
Pestifera uis ualere ad nocendum.
Prope est ut libenter damnet qui cito.
Prope ut non quæ damnet qui nimis.
Peccandi uerecundiã facit ipsa clemẽtia regentis.

Vidã quosdã occidũt inimicos, nõ qa habeãt, sed qa metuerãt.
Quam inimicũ est nocuisse, uel quia oderis lædere.
Quanto iniquius est odisse quia læseris.
Quã magna pars uiriũ est negligere lædentẽ.
Qui enim uendicat, sentit.
Quis sis interest, non quis habearis.
Quamuis agas id, ut ne quis merito tuo te oderit, erunt tamen qui semper oderint.

Quã magnũ ẽ nõ laudari,et esse laudabilẽ
Qui succurrere perituro potest,cum non succurrit,occidit
Quid est homini inimicissimũ? alter homo
Qui propter pecuniæ uel libidinis amorẽ moritur,ostendit se nunq̃ sui causa uixisse
Quæ sunt maximæ diuitiæ? nõ desiderare diuitias.
Quis plurimũ habet? is qui minimũ cupit.
Quid est dare beneficium? imitari deum
Quid est pauper? qui sibi uidetur diues
Quidã inimici graues sunt,amici leues.
Quietissime uiuerent homines in terris,si duo uerba tollerentur.s.meum et tuum.
Qui paupertatem timet,timidus est.
Quod tacitum esse uis,nemini dixeris
Quia non poteris ab alio silentiũ exigere, si tibi ipse non præstas
Qui æquo animo malis miscet,malus est
Qui seruus crudelis est,ostẽdit in alijs uoluntatem non deesse,sed potestatem.
Qui ob hoc iniuriam facit,quia potest,cito desinit,quia fecit
Quid dulcius q̃ habere amicum,cum quo omnia audeas.
Quẽ sic credis ut te,cui sic loquaris quasi tecum.
Quanti tales amicos habere uoluerunt,& ipsi tales esse non possunt
Quõ se fortuna et fauor inducit hominem
Quicquid æquo plus futurũ est,in partem humaniore inclina uel præpondera.
Quid eo infœlicius,cui iam malũ esse necesse est?
Quid potest ab eo quisq̃ sperare,quẽ malum esse docuit
Quotidie damnatur qui semper timet
Quotidie est deterior posterior dies
Quã miserũ ẽ ab illo lædi,de quo nõ possis queri.

Repelli se homines facilius,q̃ decipi pati possunt
Respue crudelitatẽ,et matrem crudelitatis iram
Reuera memoria beneficiorũ fragilis est, iniuriarum tenax
Ridiculum est odio nocentis,perdere innocentiam.
Res uera est,qui a multis timetur,multos timet.
Regibus est peius multo q̃ seruientibus.
Reuera quia illi singlos,isti uniuersos timẽt
Res ipsa ut ipsa re possumus efficiet,si policeri properamus honesta.
Rem maximam sibi promittit sapientia,ut te reducat tibi
Recta ingenia debilitat uerecundia,praua confirmat audacia.
Res optima est nõ sceleratos extirpare,sed scelera.
Recte parentem et inferiorẽ laudas,quia pertinet ad gloriam tuam
Res magnæ clementiæ est,indulgẽdo corrigere peccata,q̃ uindicando
Rege incolumi mens omnib⁹ una est amissa rumpere fidem
Regib⁹ certior est,ex mãsuetudie securitas

Sunt quorũ corpus innoxiũ est,et in mille facinorũ furias mens ociosa discurrit.
Si in clientelam fœlicis hominis potentisq̃ perueneris,aut ueritas,aut amicitia perdenda est.
Si uis beatus esse,cogita hoc primũ cõtẽni
Si multis placuerit uita tua,tibi placere nõ poterit.
Solitudinẽ quærit,qui uult cum innocentibus uiuere
Stultũ est timere,quod uitari non potest.
Semper dissensio ab alio incipiat,a te recõciliatio.
Succurrere paupertati amicorũ,immo potius occurrere
Secrete admone amicos,palam lauda
Si bñ te istitueris,pudeat te fieri deteriorẽ
Si quis irascitur pœnas ab alio expetit,a se exigit.
Securissime enim nos aduersum peccãtes gerimus,et ipsi eadem committimus.
Seueritas assidua,amittit auctoritatem.
Sicut formosa pictura est cuius nulla pars errat,sic formosus homo in quo nulla ps peccatis fœda ẽ.proinde hoc domi,hoc foris,hoc omĩ genere uitæ teneamus,ut nobis inexorabiles simus,exorabiles illis qui non nisi sibi dare ueniam nesciunt
Si inuitus pares seruus es,si uolẽs minister
Scias cum multis uirtutibus abundare,qui alienas amat.
Si inuideris maior eris.nam qui inuidet minor est.
Scito quid est inuidia,dolor animi est ex alienis commodis
Scito etenim illud,quia nulli inuidet boni tate præditus.

Sunt

Sunt multi qui plurimum uerbis, non re, contemnunt, sed ipsa quae spernũt clam furantur.
Securitatẽ abditam, clementiã in procinctu habet.
Sapiens nihil facit quod nõ debet, et nihil praetermittit quod debet.
Seruis imperare moderate, laus est.

Timidus cautũ se uocat, sordidus parcum.
Tutissima res est nihil timere, praeter deum.
Tene semp uocis et silẽtij temperamentũ.
Tamen et in hoc incumbe, ut libentius audias ꝙ loquaris.
Tacere qui nescit, nescit loqui.
Tristiciam si potes, ne admiseris.
Turpe praebet spectaculũ, animus aeger.
Turpia ne dixeris, paulatim eñ pudor rerum per uerba discutitur.
Transibit sermo in effectum, si honesta loquamur.
Tolerabilior est qui mori iubet, ꝙ qui male uiuere.
Tolerabilior poena nõ posse uiuere ꝙ nescire.
Talẽ diligentiã exhibe in amicitijs comparãdis, ut incipias amare quem deinceps possis odisse.
Tu primum exhibe te bonum, et sic quaeras alterum tui similem.
Turpius nihil est ꝙ cum eo bellũ gerere, cum quo familiariter uixeris.
Tam omib⁹ ignoscere, ꝙ nulli crudelitas ẽ.
Tamdiu a periculo aberit populus, ꝙdiu sciet ferre fraenos.
Tyrannus a rege distat factis, nõ nomine.

Vix quisꝙ in bonum, nisi ex malo transit.
Vis omnibus esse notus, prius effice ut neminem noueris.
Vis habere honorem, dabo tibi magnum imperium, impera tibi.
Vide si adhuc malus es, similibus parce.
Verus esse destitisti, quare alijs locũ emendationis abscidas.
Vitiũ prius fuit obseruatio, nunc mos est.
Verum non dicimus, non audimus.
Vtilis educatio et disciplina, mores facit.
Vnde bona consuetudo excutere debet, quae mala instruxit.

Viriliter feras quae necesse est, dolor patientia uincitur.
Verba rebus nõ personis accipienda sunt.
Vires tuas amici beneficijs, inimici iniurijs sentiant.
Vita omnis breuis est, ideo immortalitas est mors honesta.
Vir est bonus qui intantũ perduxit animũ suum, ut nõ modo nolit peccare, sed etiã non possit.
Vt aliquid auri extrahamus, terram peruertimus.
Vt summum bonum occupemus, scrutari pectus piget.
Virtutem cuius progressum uideris, non exitum finemꝙ desperes.
Volũt homines ita praeceptũ esse ut uiuũt, non ita uiuere ut praeceptum est.
Vtendum est diuitijs et non abutendum, ut nec inde a superioribus contemnaris, nec ab inferioribus timearis.
Vbi usitata remedia non procedunt, tenta contraria.
Vbi discrimen inter bonos malosꝙ sublatum est, cõfusio sequit̃ et uitiorũ eruptio.
Venia est poenae debitae remissio.
Vt fulmina paucorum periculo cadũt oĩm metu, sic animaduersiones magnarum potestatum terrent latius ꝙ nocent.
Vtinam ea lex homini esset, ut cũ telo suo frangeretur, nec saepius liceret nocere ꝙ semel.

Zelum de deo tãtum habeas, nõ contra homines.
Zelari autem hominibus uitiosum est.

Prouerbiorum Senecae finis.

INDEX LOCORVM APVD SENECā perq̃utilis, secundū ordinē alphabeticū, sūma cura digestus, opa Ioannis Frobenij typographi omniū exactissimi.

B

Fabula no q̄am [illegible] q̄ bona [illegible]
sit [illegible] 274

uidus

Perdere

Remedia

Stellarū